

ETYMOLOGISCH WOORDENBOEK.

FRANCK'S
ETYMOLOGISCH WOORDENBOEK
DER
NEDERLANDSCHE TAAL

TWEEDE DRUK

DOOR

DR. N. VAN WIJK

Met registers der Nieuwhoogduitsche woorden, enz.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1912

Aan
Prof. Dr. J. Verdam.

INHOUD.

	Bladz.
Voorrede	IX
Lijst der afkortingen	XV
Woordenboek	1
Aanvullingen en Verbeteringen	841
Register: <i>a.</i> Woorden der Nieuwhoogduitsche schrijftaal . . .	849
<i>b.</i> Nederlandsche woorden	868

VOORREDE.

Wie dezen tweeden druk van Franck's Etymologisch Woordenboek met den eersten vergelijkt, zal onmiddellijk en voortdurend het zeer belangrijke verschil tusschen beide uitgaven kunnen constateeren. Verwondering behoeft dat echter niet te wekken. Immers ieder, die zich ooit met etymologie heeft beziggehouden, weet, dat deze wetenschap ons elk oogenblik voor vragen plaatst, die op de meest uiteenloopende wijzen beantwoord kunnen worden, en dat vage vermoedens zoo menigmaal het eenige zijn, wat men bereiken kan. Geen wonder dus, dat twee personen, die eenzelfde woordenschat bestudeeren, telkens en telkens weer tot afwijkende opinies komen. Bovendien hebben sedert het jaar 1892, waarin de eerste druk voltooid werd, de taalgeleerden niet stilgezeten, en uit de overstelpende massa boeken, tijdschriftartikelen enz., sedert dien verschenen, moest zooveel mogelijk alles, wat voor de etymologie der Nederlandsche woorden van belang is, worden geëxcerpeerd en voor dezen nieuwen druk benut, zoodat zeer vele belangrijke afwijkingen van de eerste uitgave te verklaren zijn uit de vorderingen der wetenschap gedurende de laatste twintig jaren. Ik geef gaarne toe, dat onze inzichten over veel fundamenteele quaesties van de „wortkunde” wellicht nu weinig juist en klaarder zijn dan toen, maar van duizenden details zijn we ongetwijfeld beter op de hoogte, en een etymologisch woordenboek moet zooveel mogelijk in ieder speciaal geval over den tegenwoordigen stand van de wetenschap oriënteeeren.

Wie deze zaken overweegt, zal begrijpen, dat noodzakelijkerwijs dit boek belangrijk moet verschillen van dat van professor Franck van voor twintig jaren, maar hij zal daardoor tegelijk oog hebben voor de punten van overeenstemming en inzien, dat ik naast en vóór alle andere literatuur veel aan Franck's arbeid te danken heb en dat ik zonder dezen leidraad heel wat slechter werk zou hebben geleverd. Gaarne betuig ik, alvorens eenige noodzakelijke toelichtingen te geven voor hen, die dezen tweeden druk gaan gebruiken, mijn hulde en mijn dankbaarheid aan professor Franck, den baanbreker der Nederlandsche etymologie.

Hoewel in 't algemeen de lezer het best uit het boek zelf zal zien, hoe ik mijn taak heb opgevat, meen ik goed te doen met in deze voorrede op eenige punten zijn aandacht te vestigen.

Die artikelen, die oude erfwwoorden behandelen, heb ik zooveel mogelijk gesplitst in een Nederlandsch, Germaansch en Indogermaansch deel. Over elk der drie een enkele opmerking.

Welke Nederlandsche woorden werden opgenomen? Ik heb mij bepaald tot woorden van de zgn. „algemeen-Nederlandsche taal” oftewel de „beschaafde spreek- en schrijftaal”. Was ik verder geguan en had ik speciaal Zuidnederlandsche woorden, dialectwoorden en verouderde woorden mede behandeld, dan zou de omvang van dit boek te groot zijn geworden en het had eerst veel later kunnen verschijnen. Ik moest me hier een grens stellen en nog steeds lijkt me die grens, die ik me van den aanvang af — in aansluiting aan professor Franck — gesteld heb, de beste. Inderdaad trouwens bespreek ik heel wat meer woorden dan diegene, die

aan het hoofd van een artikel staan: de tweede index aan het eind van het boek moge het getuigen, — en deze index (op raad van Dr. Stoett samengesteld) maakt het mogelijk, ieder willekeurig Nederlandsch woord, dat onder een andere vlag meevaart, oogenblikkelijk op t spoor te komen. De vele dialectvormen, in dien index gesignaleerd, doen tevens zien, dat ik een overvloedig gebruik heb gemaakt van het rijke materiaal, dat in dialectgrammatica's en -woordenboeken is bijeengebracht. Hiernaast heb ik vooral veel te danken aan het Woordenboek der Nederlandsche Taal en het Middelnederlandsch Woordenboek. Als grens van de Middelnederlandsche periode heb ik het jaar 1500 genomen, alleen in de paar eerste afleveringen kan 't een enkele maal gebeuren, dat een woord, dat eerst uit het begin der 16e eeuw bekend is, Middelnederlandsch wordt genoemd. Prof. Verdam geeft in zijn Mnl. Wdb. ook citaten uit de 16e eeuw, zelfs van na 1550; zooveel t doenlijk was heb ik nagegaan, in hoeverre zijn bewijsplaatsen ouder of jonger dan 1500 zijn, maar voor de eerste drie à vier afleveringen heb ik dat niet zoo systematisch gedaan als voor de latere. Wanneer ik een woord alleen in 't Mnl. Handwdb. en niet in het grootere werk vond, dan heb ik dat speciaal aangegeven: ik vond het onnoodig en ongewenscht, om ieder oogenblik prof. Verdam lastig te vallen met de vraag of een of ander woord eerst in de 16e eeuw of reeds vroeger voorkwam, — mits ik den lezer maar (door de toevoeging „Mnl. Handwdb.”) inlichtte, dat de bewijsplaatsen mogelijk iets jonger dan de Middelnederlandsche periode zijn.

In dezen druk is een heel wat grooter aantal samenstellingen en afleidingen opgenomen dan in den eersten. Maar in de meeste gevallen behandel ik ze heel kort, bijvoorbeeld door mee te deelen dat ze „sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri.” voorkomen. Het ligt voor de hand, dat de meeste van zulke betrekkelijk jonge woorden zich van één punt uit verbreed hebben maar waar ieder afzonderlijk woord ontstaan is en langs welke wegen het in naburige talen gedrongen is, dat was veelal onmogelijk uit te maken. Wanneer onze Nederlandsche philologie eenmaal rijker zal zijn aan woordchronologische onderzoekingen zooals er zooveel te vinden zijn in het „Zeitschrift für deutsche Wortforschung”, zal dat ongetwijfeld aan een etymologisch woordenboek der toekomst ten goede komen. Mogen de vele lacunes in onze kennis, die uit mijn arbeid blijken, onze neerlandici aansporen tot een intensief bewerken van dit nog bijna braakliggende terrein! Een vergelijkend lexicologisch onderzoek van Nederlandsche teksten uit de latere Middeleeuwen en de Oudnln. periode, in verband met Deutsche — en Latijnsche e a. — teksten, zou zeker verrassende resultaten opleveren.

Wij komen nu tot het Germaansche deel der artikels. Hiervoor heb ik méer werk kunnen maken, dan in den eersten druk gebeurd is, van het Oudnederfrankisch en Oudfriesch. Vooral de studiën van Van Helten kwamen mij daarbij ten goede. Wat heb ik het vaak betreurd, dat deze zoo ijverige en accurate geleerde ongeveer de eenige is, die over Oudfriesche lexicologie schrijft: wrijving der gedachten brengt vaak grooter klaarheid dan de onderzoekingen van één persoon, hoe scherpzinnig ook, kunnen verschaffen! Als „Oudsaksisch” (qs.) heb ik niet alleen de woorden uit Heliand en Genesis, maar ook die uit de „kleinere Denkmäler” geciteerd. Behalve Wadstein gebruikte ik Gallée's „Vorstudien”; dit lexicon bevat echter ook veel Middelnederduitsch en bovendien zelfs Hoogduitsch en Angelsaksisch glossenmateriaal; zooveel doenlijk heb ik de herkomst der glossen nagegaan (vooral Steinmeyer en Sievers, Die ahd. Glossen was mij daarbij van nut) en in dubieuze gevallen heb ik niet te ras Oudnederduitsche (os.) herkomst aangenomen. In de eerste 3 à 4 afleveringen ben ik mogelijk een enkelen keer met het etiket „os.”

te royaal geweest, evenals (zie hierboven) met het etiket „mnl.‘. [Overigens wijken deze afleveringen in de wijze van bewerken niet van de rest af.] Voor het Noordgermaansch heb ik vooral van Falk-Torp geprofiteerd (zonder daarom Tamm e. a. te negeeren). De Noorsche uitgave gebruikte ik bij het schrijven van dit boek, de Deutsche — zooveel handiger door den Oudnoorschen en den Deutschen index — bij de zorgvuldige revisie van het manuscript, die aan den druk voorafging. Ik heb het niet noodig geoordeeld al te kwistig te wezen met Noordgermaansche woorden. Wanneer de Deensche en Zweedsche vormen ons niets leeren, wat we uit den Oudnoorschen niet reeds wisten, liet ik ze weg; ook vond ik het overbodig al de Skandinavische leenwoorden uit het Duitsch te signaleeren. Voor dgl. quaesties hebben we het voortreffelijke lexicon van Falk-Torp: in een Nederlandsch etymologicon behoeven ze niet in extenso te worden behandeld. Men meene ook niet, dat de nieuw-Deensche of nieuw-Zweedsche woorden evenveel recht hadden om te worden opgenomen als de nieuw-Duitsche en nieuw-Engelsche: deze voegde ik tusschen haakjes bij de ohd. (mhd.) en ags. (meng.) ter oriëntteering van den niet germanistisch geschoolden lezer, die toch al licht iets van Duitsch en Engelsch weet. Deze vormen tusschen haakjes beantwoorden niet altijd volkomen aan den ohd. of ags. vorm, die er vóór staat; gewoonlijk is dat wel het geval, maar soms gaan ze op dialectische of formantische varianten terug of zijn het afleidingen.

Het Indogermaansche deel van de artikels is vrij uitvoerig uitgevallen. Maar toch heb ik mij in verschillende opzichten tot het noodigste beperkt. In een etymologicon van het Nederlandsch behoort men slechts op zooveel Indogermaansch materiaal te worden onthaald, als voldoende is om ons de verbreiding der verschillende woordfamilies te doen zien. Daarom heb ik mij vaak met één woordvorm uit een taal tevreden gesteld daar waar etymologische woordenboeken voor Latijn, Grieksch, Slavisch, Indisch of Gotisch er meerdere geven; wie die vinden wil, kan ze zoeken daar waar ze thuis hooren, en dat is niet in dit boek. Verder heb ik uit elke idg. taalgroep gewoonlijk slechts één taal aangehaald. Wanneer een Avestisch woord ons niets anders kan zeggen dan een Oudindisch, dat er mee identisch of verwant is, heb ik het Avestische weggelaten; evenzoo heb ik geen Umbrosamnitische vormen aan de Latijnsche toegevoegd noch Britsche aan de Iersche noch Lettische aan de Litausche enz., wanneer zulke vormen niet een nadere verklaring bevatten en daardoor onmisbaar waren. De Tocharische woorden, ons bekend uit de onderzoekingen van Sieg en Siegling en van Sylvain Lévi en A. Meillet, liet ik bijna alle weg, aangezien de studie van deze taal nog in een van haar eerste phasen is en onze kennis er van heel fragmentarisch; een paar Tocharische vormen, van belang voor door mij besproken Germaansche woorden, nam ik echter op.

In één opzicht meenen sommigen wellicht, dat ik aan Indogermaansche verwantschapsproblemen een te ruime plaats heb toegekend, en wel wat aangaat de onderlinge verwantschap van bases of wortels, basis-verlengingen enz. Dit heele onderdeel van onze wetenschap wordt door velen zeer sceptisch beschouwd, het heeft zelfs zijn verklaarde vijanden. Tot zekere hoogte zullen echter ook dezen mij het behandelen van dgl. problemen der grijze voorgeschiedenis niet kwalijk kunnen nemen: inmers in de artikels, waar ze ter sprake komen, gebeurt dat in een afzonderlijken passus, die genegeerd kan worden zonder dat daardoor het overige artikel aan waarde verliest. Wel kan ik me voorstellen, dat iemand deze deelen der artikels voor overbodig houdt. Toch is dat m.i. een onjuiste meening: inmers, hoe menigmaal worden we niet, uitgaande van eenige woorden van één taal, het Nederlandsch of een andere, van zelf gebracht tot de problemen der Indogermaansche

wortelverwantschap! Wanneer we bijvoorbeeld de etymologie van de Nederlandsche woorden *klei*, *klein*, *kleven*, *klis* opsporen, *) dan komen we vanzelf tot het inzicht, dat het Indogermaansch meerdere groepen van woorden heeft bezeten, alle bevattende een element *gli-*, *glei-*, *gloi-*, elke groep, behalve die waartoe *klei* behoort, bovendien eenzelfde consonant nog na de vocaal; en al deze woordgroepen hebben een beteekenis-element gemeen: het idee van „kleven, kleverig, taai en glibberig zijn”; onder die omstandigheden gaat het niet aan, die woordgroepen van elkaar te scheiden — en in dit en dgl. gevallen kwam het mij gewenscht voor, op de onloochenbaar bestaande betrekkingen hoogerop den lezer attent te maken. Utdrukkelijk echter moet ik hem verzoeken, aan woorden als „basisverwantschap”, „wortelverwantschap”, „auslautvariant van een basis” geen andere beteekenis te hechten dan ik zelf er aan toeken. Wanneer ik spreek van een wortel of basis *gli-* (vollediger ware: *gli-*, *glei-*, *gloi-*) en verlengde wortels of bases *gli-n-*, *gli-bh-enz.*, dan moet men niet meenen, dat ik deze klankverbindingen *gli-*, *gli-n-*, *gli-bh-enz.* als iets zelfstandig bestaands beschouw: het zijn slechts de elementen, die in een zekere, ver terugliggende periode aan meerdere woorden gemeen waren en als gemeenschappelijk element der woordgroep werden gevoeld, daardoor ook bij vorming van nieuwe woorden den romp leverden, waaraan de formantia werden bevestigd: m a.w. de „Indogermaansche wortel of basis” *gli-*, *glei-*, *gloi-* of *glibh-*, *gleibh-*, *gloibh-* is iets dergelijks als de „Nederlandsche wortel of basis” *bind-*, *band-*, *bond-*, *bund-*, die we in *bind-en*, *bind-sel*, *band*, *ver-band*, *bond*, *bond-en*, *bund-el* aantreffen, alleen worden de woorden „wortel, basis” in de Nederlandsche philologie niet zooveel gebruikt als in de Indogermaansche. En wanneer we zeggen, dat naast *gli-* verlengde bases *gli-n-*, *gli-bh-* enz. voorkomen, dan is daarmee over de genetische verhouding dezer „bases” niets beweerd; alleen constateeren we door deze zegswijze, dat in het Indogermaansch woordgroepen met een gemeenschappelijk element *gli-* resp. *glin-*, *glibh-* (en hun ablautvormen met *ei*, *oi*) hebben bestaan, die in eenige genetische betrekking tot elkaar stonden. Hoe we ons die verhouding moeten voorstellen, dat is in elk afzonderlijk geval bezwaarlijk vast te stellen: niet altijd behoeft de kortste „basis” de oudste te zijn en menigmaal zal een woord onder invloed van beteekenisverwante woorden zijn vorm gewijzigd hebben en daarna de stamvader zijn geworden van een heel geslacht nieuwe woorden van een nieuwe „basis”, maar al dgl. processen, kruisingsprocessen e.a., die we in onze levende talen ieder oogenblik kunnen constateeren, zijn in voorhistorische perioden natuurlijk niet met dgl. zekerheid aan te wijzen; vandaar dat we ons met vage en zelfs niet geheel juiste termini als „basisverwantschap”, „basisverlenging” moeten behelpen, — en dat mogen we doen, als we maar niet vergeten, dat dit slechts bedriegelijke vermommingen onzer onkunde zijn.

Trouwens, ook bij andere hoofdstukken van zijn vak dan de Indogermaansche wortelproblemen wordt de etymoloog ieder oogenblik aan zijn onkunde herinnerd. Van de geschiedenis van een woord weten we nog maar zeer weinig, ook al hebben we met de grootste nauwgezetheid zijn oudere vormen en de verwanten uit andere talen en dialecten opgespoord: een woord ondergaat den invloed van zooveel onnaspeurlijke factoren! Vandaar dat zoo menige vorm ons maar absoluut niet klaar wil worden, hoe we ook zoeken naar de oorzaken van zijn schijnbaar abnormale vorm- of beteekenisafwijkingen. Zelfs in onze dagen zien we voor onze oogen in de

*) Opzettelijk kies ik deze woordfamilie, die ook door een mijner beoordeelaars (R. Gauthiot in het Bulletin de la Société de Linguistique, no 59) als voorbeeld van mijn werkmethode is besproken.

taal onverklaarbare processen plaats hebben, maar hoeveel onverklaarbaarder zijn ze nog in 't verre verleden. Menigmaal is verwantschap tusschen eenige vormen onloochenbaar, maar hun formantische betrekkingen zijn ons een raadsel, of ze vertoonen een „onregelmatigen” ablaut of een consonant is niet zooals wij dat wenschten. Nog erger staat het met de semantiek: natuurlijk zijn meerdere etymologieën ook wat de beteekenis aangaat overtuigend, maar in helaas zoo heel veel gevallen moeten we zeggen: „mogelijk, maar onzeker”, „niet te bewijzen en niet te weerleggen” of ons met een vraagteeken tevreden stellen. Wel zijn er verblijdende verschijnselen te constateeren: de mannen van „Wörter und Sachen” herhalen telkens weer de vaak verwaarloosde waarheid, dat woordgeschiedenis niet mogelijk is zonder zaak-geschiedenis, zonder geschiedenis van voorwerpen, instellingen enz., anderzijds zoekt men (ik denk hier o.a. aan Van Ginneken's jongste onderzoekingen) een psychologisch gefundeerde semasiologische wetenschap op te bouwen; maar met dat al: we zijn er nog niet, en hij, die de taak op zich neemt een etymologisch woordenboek samen te stellen, zucht menigmaal over het geringe positieve resultaat van boekenkasten vol geleerde en voor een groot deel scherpzinnige geschriften. Eén troost voor hem is, dat hij niet het nieuwe behoeft te geven, welks gemis algemeen gevoeld wordt, maar dat hij slechts behoeft te constateeren, hoe ver we nu zijn. Het is natuurlijk noodig daarbij voorzichtigheid te betrachten en niet gauw met woorden als „zeker”, „overtuigend” gereed te staan; voorloopig kunnen „misschien”, „wellicht”, „waarschijnlijk” grooter diensten bewijzen.

Thans dien ik nog op de vraag te antwoorden, mij van verschillende zijden gedaan, waarom ik zoo zuinig ben met verwijzingen; ook in eenige recensies is de wenschelijkheid van meer literatuur-opgaven geuit. Wat mij aangaat, vanaf den dag dat ik voor dit boek aan 't werk toog (nu bijna vijf jaar geleden) tot heden toe, heb ik geen berouw gehad, dat ik mijn oorspronkelijk plan heb doorgevoerd van weinig of geen literatuur aan te halen, — hoewel het oorspronkelijk motief op 't oogenblik minder waarde voor mij heeft: aanvankelijk wilde ik vooral daarom de verwijzingen weglaten, om ook in dit opzicht me zoo nauw mogelijk bij den eersten druk aan te sluiten. Maar toen gaandeweg het boek onder mijn pen zoo belangrijk van gedaante veranderde, verloor deze overweging haar beteekenis. Nu zou het mij natuurlijk uiterst moeilijk zijn gevallen midden onder het werk van mijn oorspronkelijken opzet af te wijken, maar dit oordeelde ik ook heelemaal niet noodig: immers, voor het grootste deel van de lezers, nml. voor diegenen, die niet met het oog van etymologie-specialisten lezen, zijn talrijke verwijzingen eer hinderlijk dan aangenaam, en de vrij weinigen die dat wèl doen weten best. dat we tegenwoordig verscheidene etymologica bezitten, die ware „bureaux van inlichting” zijn voor wie literatuur-opgaven noodig heeft: wat de combinaties hoogerop betreft zullen ze vooral bij Walde, Berneker en Boisacq en voor het Germaansch zullen ze bij Falk-Torp zoeken; voor groote stukken van ons Nederlandsch vocabulaar hebben we het Wdb der Nederlandsche Taal en het Middelnederlandsch Woordenboek met hun verwijzingen, bovendien hebben we tijdschriften met indices over heele serieën tegelijk. Deze overwegingen deden me besluiten, mijn oorspronkelijk voornemen trouw te blijven; zelfs zal men sporadische verwijzingen, zooals in de eerste afleveringen voorkomen, verderop niet vinden, afgezien van de „aanvullingen en verbeteringen”. Een voordeel der door mij in dezen gevolgde methode is ook de ruimtebesparing; ook zonder literatuur is deze tweede editie meer dan een derde omvangrijker dan de eerste. Eén bezwaar bestaat er slechts tegen het verzwijgen der bronnen, maar dat bezwaar is alleen voor mij zelf en niet voor den lezer hinderlijk, namelijk dat

menige hypothese aan den bewerker zelf wordt toegeschreven, die deze inderdaad van een ander heeft overgenomen; zoo werd ik reeds voordat dit boek in zijn geheel was gedrukt, onaangenaam verrast door een artikel in geen minder werk dan het groote Woordenboek (het artikel *dooier*), waar ik aansprakelijk word gesteld voor een vóór mij door Falk-Torp met grootere gedecideerdheid gepubliceerde etymologie; dubbel onaangenaam was mij dit, doordat de motiveering, die Falk-Torp en in korteren vorm ik zelf geven, genegeerd en de etymologie botweg verworpen en door een blijkbaar uit een ongenoemde bron afkomstige andere vervangen wordt, dit alles zonder verdere wetenschappelijke toelichting (zie onder de Aanvullingen en Verbeteringen).

Maar al noem ik mijn bronnen niet, de zaakkundige lezer zal, hoop ik, voortdurend kunnen constateeren, dat ik ze trouw gebruikt heb en dat hun aantal groot is; ook, dat ik hetgeen nieuw uitkwam onmiddellijk heb geraadpleegd; in de eerste plaats denk ik hierbij aan de talrijke lexica, die gedurende mijn arbeid in afleveringen verschenen: Mnl. Handwdb., Weigand⁵, Kluge⁷, Feist, Falk-Torp (Duitsche editie), Boisacq, Berneker, Meyer Lübke.

Aan het slot van dit boek vindt men een dubbelen index: één van Hoogduitsche woorden, teneinde voor den niet-Nederlander het gebruik gemakkelijker te maken, één van niet als „stichwort” voorkomende Nederlandsche woorden. Bij dezen laatsten index deed zich de vraag voor: bij welke woorden spreekt het van zelf, waar ze te vinden zijn, bij welke niet? Ik meende deze quaestie het best op te lossen door liever te veel dan te weinig te geven, — al ga ik niet zoover, dat ik bijv. mnl. *soete* en *bōghe* vermeld met een verwijzing naar *zoet* en *hoog*.

Ten slotte nog een woord van dank aan de velen die mij door raadgevingen, door het verstrekken van inlichtingen en door het zenden van aanvullingen en verbeteringen aan zich verplicht hebben. Slechts twee noem ik met name: prof. Franck, die mij met de grootste welwillendheid een cahier met notitiën afstond, die mij zeer te stade zijn gekomen, en prof. Verdam, die me niet alleen aantekeningen zond, die hij bij 't doorlezen van meerdere artikels had gemaakt, maar die zich ook op mijn verzoek onmiddellijk bereid verklaarde de proeven van de *t*, *u*, *v*, *w* mee door te lezen, voor welke letters ik zijn groote Mnl. Wdb niet kon raadplegen; het is mij een genoegen te constateeren, dat door zijn vriendelijke hulp menig artikel belangrijk aan waarde gewonnen heeft. Verder was het ook professor Verdam, die vijf jaar geleden, toen de uitgever hem raadpleegde over een toekomstigen bewerker van Franck's Woordenboek, aan dezen mijn naam heeft genoemd en hij is het dus, aan wien ik dezen leerzamen en — trots den velen tijd en de vele werkkraft, die hij eischte — genotvollen arbeid te danken heb. Dat ik dit boek aan hem opdraag, zij hem een klein bewijs van mijn erkentelijkheid en mijn waardeering.

DEN HAAG, AUGUSTUS 1912.

N. VAN WIJK.

LIJST VAN AFKORTINGEN.

1. *Talen en dialecten enz.*

- achterh. = achterhoeksch.
 aeol. = aeolisch.
 ags. = angelsaksisch.
 alb. = albaneesch.
 alem. = alemannisch.
 angl. = angliſch.
 Antw. = Antwerpſch.
 arab. = arabisch.
 aram. = arameeſch.
 ark. = arkadiſch.
 arm. = armeeſch.
 assyr. = aſſyriſch.
 att. = attisch.
 av. = aveſtiſch.
 balt. = baltisch.
 barg. = bargoeneſch.
 bask. = baſkiſch.
 bei. = beieriſch.
 beierl. = beierlandſch.
 belg. = belgiſch.
 boeot. = boeotiſch.
 brab. = brabantſch.
 bret. = bretonſch.
 bulg. = bulgaariſch.
 catal. = catalaaniſch.
 cech. = cechoſch.
 Corp. = Corpus-gloſſaar.
 Cott. = codex Cottonianus.
 de. = deeneſch.
 dithm. = dithmarſch.
 Dortm. = Dortmundſch.
 dor. = doriſch.
 dr. = dreentſch.
 du. = duitsch.
 egypt. = egyptiſch.
 elz. = elzaſſiſch.
 eng. = engeliſch.
 Ep. = Epinaler gloſſaar.
 Erf. = Erfurter gloſſaar.
 eur., europ. = europeeiſch.
 fr. = franſch.
 frank. = frankiſch.
 fri. = frieſch.
 gael. = gaeliſch.
 gall. = galliſch.
 geg. = gegiſch.
 geld. = gelderſch.
 germ. = germaaniſch.
 gloss. bern. = gloſſarium berneneſe.
 Goer. = Goereeiſch.
 got. = gotiſch.
 gr. = griekiſch.
 gron. = groningsch.
 gruz. = gruziendiſch.
 Gysb. Jap. = Gysbert Japickx.
 hl. = hoogduitsch.
 hebr. = hebreewſch.
 heneg. = henegouwiſch.
 Hes. = Heſychius.
 hess. = hessiſch.
 Hindel. = Hindeloopenſch.
 holl. = hollandiſch.
 holst. = holſteiniſch.
 hong. = hongariſch.
 hoogd. = hoogduitsch.
 idg. = indogermaaniſch.
 ier. = ierſch.
 ijsl. = ijſlandſch.
 ion. = ioniſch.
 it. = italiaaniſch.
 jav. = javaaniſch.
 jutl. = jutlandſch.
 Kamp. = Kampeneſch.
 kanar. = kanareeiſch.
 kelt. = keltiſch.
 Kemp. = Kempeneſch.
 Kil. = Kiliaen. Bij hem de afkortingen Fland., Zeland., Hol(l). of Holland., Fris, Sic(amb)., Sax., Ger(m) bij „voce . . . Flandris, Selandis, Hollandis, Frisiis, et Sicambriis (Gheldris nempe, Cliviis et Iuliaciis,) Saxo-nibus et Alamanis sive Germanis superioribus usitatissimas”.
 kluss. = kleinruſſiſch.
 koerd. = koerdiſch.
 Kopenh. Lutg. = Leven van S. Lutgardis naar het Kopenhagſche handschrift.
 kopt. = koptiſch.
 korn. = korniſch.
 kret. = kretiſch.
 kringot. = kringotiſch.
 ksl. = kerkslaviſch.
 kymr. = kymriſch.
 lak(on). = lakoniſch.
 langob. = langobardiſch.
 lat. = latijnſch.
 lesb. = lesbiſch.
 lett. = lettiſch.
 Leuv. = Leuveniſch.
 lexic. = lexicographiſch.
 ligur. = liguriſch.
 limb. = limburgſch.
 Limb. Serm. = Limburgſche Sermoenen.
 lit. = litauiſch.
 lyd. = lydiſch.
 Maastr. = Maaſtrichtſch.
 maced. = macedoniſch.
 mbret. = middelbretonſch.
 md. = middelduitsch.
 mecklenb. = mecklenburgſch.
 meng. = middelengeliſch.
 merc. = merciſch.
 mexic. = mexicaaniſch.
 mgri. = middelgriekiſch.
 mhd. = middelhoogduitsch.
 nier. = middelieriſch.
 mind. = middeldiſch.
 mkorn. = middelkorniſch.
 mkymr. = middelkymriſch.
 mlat. = middellatijnſch.
 mnd. = middelnederduitsch.
 mnl. = middelnederlandsch.
 myst. — (in) myſtiek(e tekſten).
 N. Bev. = Noord-Beve'andiſch.
 N. Brab. = Noord-Brabantſch.
 nd., rdd. = nederduitsch.
 ndl. = nederlandsch.
 nfrank. = nederfrankiſch.
 ngerm. = noordgermaaniſch.
 nhd. = nieuwhoogduitsch.
 nier. = nieuwiersiſch.
 nijsl. = nieuwiſlandſch.
 N. Holl. = Noord-Hollandiſch.
 nnd. nndd. = nieuwnederduitsch.
 nnl. nndl. = nieuwnederlandsch.
 noorw. = noorweegſch.
 norm. = normandiſch.
 north. = northumbrisch.
 nperz. = nieuwerperziſch.
 obg. = oudbulgaariſch.
 obret. = oudbretonſch.
 oceph. = oudcechoſch.
 ode. = ouddeeneſch.
 oern. = oerneoerſch.
 ofr. = oudfrankiſch.
 ofri. = oudfrieſch.
 ogutn. = oudgutniſch.
 ohd. = oudhoogduitsch.
 oi. = oudindiſch.
 oier. = oudieriſch.
 okorn. = oudkorniſch.
 okymr. = oudkymriſch.
 onfr. = oudnederfrankiſch.
 ofri. = oudoostfrieſch.
 oostenr. = oostenrijkiſch.
 operz. = oudperziſch.
 opr. = oudpruiſiſch.
 oruss. = oudruſſiſch.
 os. = oudſaksiſch.
 os-rv. = oudſervokroatiſch.
 osk. = oſkiſch.
 ospa. = oudſpaaniſch.
 ossct. = oſſetiſch.
 overijs. = overijſelsch.
 owfri. = oudwestfrieſch.
 ozw. = oudzweediſch.
 pael. = paeligniſch.
 Paul. Fest. = Pauli excerpta ex libro Festi de verborum ſignificatu.
 Paus. = Pausanias.
 pehl. = pehlevi.
 perz. = perziſch.
 phryg. = phrygiſch.
 pic. = picardiſch.
 po. = poolſch.
 pomm. = pommerſch.

A.

Aagt (appel). Nnl. uit aagtappel = nhd. *agatapfel* m. Ook fr. *double agathe* komt voor. Dit aagt = Aagt eigennaam < Agatha. Vgl. III griet. Onzeker is 't op fr. *agathe* „een tulp-soort” gebaseerde vermoeden, dat agatappel als „tulp-appel” is op te vatten, ofschoon tulp-appel „agaatappel” inderdaad voorkomt.

Aaien ww., alleen nndl. Wordt als een dialectische vorm van Kil. *haeyen* „fovere, colere” beschouwd. Maar dan zouden wij veeleer verwachten, dat deze bet. later voorkwam dan „aaien, streelen”. Het mnl. *hayen* heeft heel andere bett.: „begeeren, verduren”. Misschien is aaien, fri. *aeije* „aaien (met de hand of met de wang)” een oorspr. fri.-holl. woord, dat in het beschaafde Ndl. en eenige niet-fri. diall. gedrongen is. Maar ook bij deze hypothese blijft de etymologie duister.

I Aak (vaartuig), mnl. *āke, akeche* m. Kil. kent de vormen *aেকে, naেকে*. De vorm zonder *n* ook in fri. *aek* „soort visscherschuit”, oostfri. *āk(e)* „boot met platten bodem”, nhd. dial. *achen*. De *n*-vorm is de oudste (vgl. *adder, avegaar*). Waarschijnlijk is het woord uit een duitsch (nndl.; of oostndl.-rijnsch) dialect door schippers geïmporteerd. = ohd. *nahho* (nhd. *nachen*), os. *nako*, ags. *naca*, on. *nokkvi* m. „boot, schip”: de *k* uit oergerm. *q* is in eenige casus, o. a. waar de verbinding *-qn-* voorkwam, klankwettig ontstaan. Wellicht ospr. „hout” of „boomstam”. Vgl. dan oi. *naga-* „boom, berg”, misschien ook gr. *ἀνάξ* „bord, plank, tafel” (*ἄγρ?*), lit. *nōglas, nōklas* „greep van den degen”, *nozna* „handvat van het zwaard”. Ook is voor aak een grondbet. „gespleten” aangenomen (vgl. boot), onder vergelijking van lat. *novacula* „scheermes”, opr. *nagis*, lit. *bitnagas* „vuursteen”. Dit zou aannemelijker zijn, als een verbum voor „splijten” van de basis

nogv- ergens voorkwam. De combinatie met opr. *nognan* „leder” is zeer onwensch.

II Aak (Spaansche aak = S. eik). Vermoedelijk (in Holland) uit aker „eikel” geabstraheerd. Volgens Kil. zijn *aecker* „eikel” en *aeckerboom* „eikeboom” holl. vormen.

Aaks, aks znw., ook a(a)kst onder invloed van du. *axt*, mnl. *aex* v. „bijl”. = onfr. *acus*, ohd. *ackus, akis* (nhd. *axt*), os. *akus*, ags. *æx* (eng. *axe*), north. *acas*, on. *φx*, got. *aqizi* v. „bijl”, germ. **akwizjō-* (*i* uit *e*), **akusjō-*, **akus-*. Verwant met lat. *ascia* (**acsia*), gr. *ἄξινη* „bijl”.

I Aal (visch), mnl. *ael* m. = ohd. *āl* m. (nhd. *aal*), os. *āl*, ags. *éal* (eng. *eel*), on. *áll* m. „aal”. Etymologie onzeker. De combinaties met den vischnaam ohd. *abunt*, os. *abund*, on. *glunn* m. en met het tweede lid van gr. *ἄραλος* „aal” zijn zeer onzeker, eveneens de afl. van germ. **éla-* uit idg. **éd-lo-* „de vreter” of „de eetbare”, van den wortel *ed-* (zie eten). Vgl. veeleer on. *áll* m. „geul, gleuf”, *ál* v. „riem, teugel”, oi. *álí-* „lijn, streep”. De oorspr. bet. van aal was dan „lang, smal ding”. —

Aalgeer znw. Zie elger.

II Aal (els, priem), sedert Kil. De toevoeging „Germ. Sax.” bij dezen wijst op ontleening van dit in 't Ndl. ongewone woord uit mnd. *āl*, mhd. *āle* v. (nhd. *ahle*) „els, priem”; dit znw., reeds ohd. *āla* v., = oi. *ἀρά-* „els, priem”, idg. **éla-*. Ablautend met de onder II els besproken woorden met germ. *a* uit idg. *o*. Het verwante ags. *ál, ál* „id.” is m. Ags. *awel* m. „haak” (eng. *awl* „els, priem”) is een heel ander woord. Het ligt voor de hand met aal lit. *ýla* „els, priem” in verband te brengen, ofschoon het vocalisme niet klopt (*é* uit *éi*, ablautend met *i* is slechts een laatste toevluchtmiddel voor etymologen!). Alle andere combinaties zijn nog onzekerder.

Aalbes, aalbezie znw. De laatste vorm reeds mnl. en bij Kil.: *aelbesie* „acinus ribis, acinus ultramarinus”. = mnd. *albere* v. „zwarte aalbes”. In het Du. komt ook *alantbeere* v. „id.” voor, dat met *alant* is samengesteld (zie *alant*). Deze naamgeving berust op overeenkomst in smaak. Wellicht mogen wij in het eerste lid van *aalbes* een oude kortere benaming van deze plant zien; vgl. spa. port. vulgairlat. *ala* „alant” (reeds bij Isidorus als volksnaam van de plant). De samenstelling is in de latere M. E. ontstaan; vroeger kwamen in Europa geen aalbessen voor. Voor 't tweede lid vgl. *bes*.

Aalmoes znw., mnl. *aelmoes(s)ene*, *al(e)moes(s)ene* v., ook reeds *aelmoes(s)e*. Deze vorm is wellicht in 't Mnl. uit *aelmoes(s)ene* ontstaan (vgl. *droesem*) en staat dan in geen genetisch verband met os. *al(e)mōsa* v., on. *almusa* v. (uit het Duitsch) „aalmoes”. De mnl. vorm met *ss* leeft nog voort in vla. *aalmoese* (niet-ze), mv. *-sen*. De bijvorm mnl. vroeg-nnl. *aelmis(se)*, met klinkerverzwakking na den hoofdtoon, schijnt vooral in Holland te zijn voorgekomen; vgl. hiermee of fri. *ielmisse*, mnd. *almisse* (*almese*). Al deze vormen benevens ohd. *alamuosan* o. (nhd. *almosen*), ags. *almesse* v. (eng. *alms*) „aalmoes” zijn ontleend uit rom. **almos(i)na*, waaruit ook ospa. prov. *almosna*, ofr. *almosne* (fr. *aumône*) en ier. *almsan* „aalmoes” zijn ontstaan. *Almosina* is een bijvorm van lat. *eleēmosyna* < gr. ἐλεημοσύνη ospr. „medelijden”, later „aalmoes”. Uit den ohd. bijvorm *elemosyna*, *elimosina* blijkt, dat in de ohd. periode de Latijn-kennende Duitschers zich van den oorsprong van het woord bewust waren. — **Aalmoezener** znw., reeds mnl., is evenals de vla. bijvorm met *s* een afl. van *aalmoes* naar 't model van mlat. *eleemosynarius*, fr. *aumônier*, evenals het mnl. v. znw. *aelmoesniere* „aalmoestasch” naar mlat. *eleemosynaria*, fr. *aumônière*. De mnl. vorm *almoniere* is uit het Ofr. overgenomen.

Aalt znw., dial. zuid-ndl. ook *aal*, *ale*. Vgl. du. (hd. en nd.) dial. *adel*, mnd. *ādel* (*addel*, *eddel*, *iddel*; dezelfde bijvormen ook nnd.), fri. *ael* (*zeldzaam*),

Hindel. *aeld* „gier, aalt”, ags. *adela*, *adel* m. „vuilnis, riool”, ozw., nog dial. zw. *adla*, *ala* „pissen”. Doordat het woord noch uit het westelijke Mnl. (de Teuth. vermeldt *adel* „poel, modder”) noch uit Kil. bekend is, is de beoordeeling van de nndl. vormen moeilijk. Wellicht *aal* uit **ādel*, *aalt* uit *aal* met een jongere *t*. Men heeft gr. ἄσπς „rivierslijk” (*ἄττς) vergeleken, waarvoor echter ook andere verklaringen mogelijk zijn.

Aam znw. o. Uit mnl. *āme* (v.?) „aam (vochtmaat)”. Op *ā* wijst nog *aom(e)* in de saks. diall. = mhd. *āme*, *ōme* v. m. o. (nhd. *ohm* m. o.), mnd. *ām(e)*, westf. *ām*, ofri. *aem*, eng. *awm*, ijsl. *āma* v. „aam, maat (vooral voor wijn)”. Ontl. uit mlat. *ama* „vat, wijnmaat” en dit uit gr. ἄμη „emmer”. In het Ndl. is de bet. „ton” jonger dan „vochtmaat”.

Aambeï znw., sedert de 17de eeuw bekend. De oudste vormen zijn *ambeï*, *aenbeï*; hieruit ontstond *ambeï*, *aambeï*. Het tweede lid is *bei* „bes”, zie *aardbei*. Het eerste lid is onverklaard (*a a n ?*). In het Ohd. komt voor: *angweiz(zo)* m. „puist, blaar”, *angesēz(zo)* m. „bloedzweer”, evenzoo ook os. *angseta* v., ags. *ongsēta* m. (*ongsēt* m.?) „zweer, puist”, *ongnægl* m. „eksteroog” (eng. *agnail*), ofri. *ongneil*, *-nīl* m. „verzweerde nagel”. Met dit *ang-* (dat met gr. ἀζώφ „schurft”, russ. *igor'* „puist”, eventueel ook met obg. *jedza* „ziekte” e. a. woorden kan samenhangen; minder wsch. is identiteit met eng) heeft men het eerste lid van *aambeï* geïdentificeerd: dat zou alleen aannemelijk zijn als 't woord zeer oud was, maar dit is niet wsch. wegens het late voorkomen en het uit het Fr. ontleende tweede lid.

Aamborstig bnw. Deze vorm reeds in de 17e eeuw naast *an-*, *am-*, *aen-*, *engborstig*. Kil. kent *amborstich* (Holl.) en *ādemborstich*, dat als een proeve van 16de-eeuwsche etymologie te beschouwen is, de Teuth. *an-*, *am-borstich*. *Amborstig* komt dial. nog voor, *aamzal* wel aan invloed van *aam* uit *adem* zijn toe te schrijven. Het eerste lid is oorspr. *awg-* „eng” (zie *eng* en vgl. voor de klankontwikkeling *gembeï*),

zoodat het woord letterlijk „engborstig” beteekent, vgl. hd. *engbrüstig*, en mnd. *amborst* „aamborstigheid”, *amborstich*, de. *angbrüstet* „aamborstig”, ags. *angbréost*, zw. *bröstling* „aamborstigheid”.

Aamt (zwellung van den uier), nog niet bij Kil. Met jongere *t* = fri. *aem* „id.”. Men heeft aan verwantschap met on. *ama* „pijn doen” gedacht.

Aan voorz. en bijw., mnl. *āne*, *aen*, waarnaast mnl. nnl. *an*, de gewone spreektaalvorm. = onfr. *an* (voorz.), *ana-* (prefix), ohd. *ana* (nhd. *an*), os. *an*, *ana-*, ofri. *an*, *ana*, ags. (eng.) *on*, on. *á* („*an*”), got. *ana*. Germ. **an* en **ana* „aan, in, op” zijn beide uit idg. **ana* ontstaan, germ. **ana* is de „inlaut”-vorm. = ier. *an-* (prefix), lat. *an-* (id., o. a. in *anhélo* „ik hijg”), gr. *ἀνά*, *ἀνω* „langs iets naar boven”, av. *ana* „over—heen”. Vgl. nog obg. *vū* „in” en gr. *ἄνω* „naar boven”, obg. *na* „op”, lit. *nū* „van”, *anót(e)* „overeenkomstig” oi. *ānu* „na, naar, overeenkomstig”, *nédvjas-*, av. *nazdyah-* „nader”.

Aanbeeld, ook, met assimilatie der *n*, **aambeeld** znw. o. Uit mnl. *aenbett*, *ānebelt*, *-bilt* (*t*) o. (m. ?) = mnd. *ānebelte*, *-bolt*, *ambolt* o. m. „aanbeeld”. De *ee* en *d* van het nnl. woord zijn aan invloed van beeld toe te schrijven. Veel diall. hebben nog de korte vocaal. Dit woord mag niet gescheiden worden van het dial. (o. a. limb.) mnl. *anvilte*, *ānevelt*, dat dial. nog voortleeft, = westf. *ānefilt*, ags. *anfílte* o., *anfílt*, *anfealt* v. (eng. *anvil*), ablautend met ohd. *anevalz* „aambeeld”. De ndd. ndl. *b* wellicht naar mnd. *ānebót*, onfr. **anabót*. 't Eerste lid is *aan*, het tweede wordt met ohd. (nhd.) *falzen* „samenvoegen, plooiën”, lat. *pello* „ik breng in beweging” (**peldo*) gecombineerd, waarbij nog *vilt* gebracht wordt. Ook zijn nog vergeleken zw. dial. *filta* „houwen, slaan” en oi. *panda-*, *-aka-*, *-ra-*, *-u-* „eunuch”. Een dergl. formatie als *aanbeeld* is ohd. *anabóʒ* (nhd. *amboss*) m., mnd. *ānebót* „aanbeeld”, van ohd. *bóʒan* = ags. *béatan*, on. *bauta* „slaan, stooten”; vgl. bij II b o t. Wellicht zijn mnl. *anvilte* enz. en ohd. *anabóʒ* beide naar lat. *incūs*, een afl. van *in* en *cūdo* „ik sla, smeed” gevormd. Zeer opvallend is dan echter het ontbreken

van een germ. **feltanan* of **faltanan* met dezelfde bet. als **bautanan*.

Aanbidden ww. Het mnl. *aenbidden* was een scheidbaar samengesteld ww. (als *aanroepen*, *aanspreken*) en betee-kende gew. „precari”. Met de bet. „adore” kwam het zwakke *aenbeden* voor (zie *bidden*), evenals ohd. *anabētōn* (nhd. *anbeten*), mnd. *anbeden*, owfri. **onbidida* (praet. *baeden oen*) een vertaling van lat. *adorare*.

Aandacht znw. De mnl. vorm *aen-dachte* v. „gedachte aan iets, aandacht, godvruchtige overpeinzing” (15e eeuw) heeft een onoorspr. *-e*. Gevormd naar mhd. *andáht* v. m. „id.” (reeds ohd. *anadáht* v. „aandacht”) (nhd. *andacht*); ook mnd. *andacht* v. „gedachte aan, aandacht, plan, herinnering”.

Aandoening znw., **aandoenlijk** bnw., nog niet bij Kil. [Mnl. *aendoeninghe* v. = „het brengen van iemand anders in een zekeren toestand of stemming”]. Deze woorden bestaan alleen op het ndl. en aangrenzende deelen van het du. taalgebied, bijv. oostfri. *andóning*, naast *andón(t)*, en *andónlik*. Afgeleid van het ww. *aandoen*, oostfri. *andón* „dolore afficere”, dat in deze bet. in het Mnl. en bij Kil. nog niet voorkomt. Wellicht zijn dit *aandoen* benevens *aandoening*, *aandoenlijk* ospr. geleerde woorden, ontstaan onder invloed van lat. *afficere* „aandoen” *affectus* „gemoedsstemming, aandoening”.

Aangaande voorz., mnl. *aengaende*. Ospr. deelw. van *aangaan* „betreffen”, vgl. de voorzz. *rakende*, *betreffende*, *nopens* (zie aldaar), fr. *touchant*, vooral de. *angaende* „aangaande”.

Aangenaam bnw., later-mnl. *aenghe-náme* „liefelijk, welgevallig”. In de plaats gekomen van mnl. *ghenáme* „aangenaam, welgevallig”; vgl. nhd. *angenehm*: mhd. *genáme*, laat-ohd. *ginámi* „id.”. Vgl. verder mnd. *genéme* „welgevallig, aannemelijk”, on. *námr* „aannemelijk”, got. *andanems* „aangenaam”. Dehnstufige formatie bij *nemen*, vgl. *bekwaam*.

Aangezicht znw. o., mnl. (zeldzaam) *aenghesichte* o., een contaminatievorm van *aensichte* en *ghesichte* o., die beide o. a. „gelaat, uiterlijk” en „aانبlik” be-

teekenen en ook in andere wgerm. diall. voorkomen. Vgl. ook mnd. *angesicht* „het zien, gelaat”, mhd. *angesiht* o. „aانبlik, gelaat” (nhd. *angesicht*). Een archaïstisch woord is nld. *aanschijsen* o., uit mnl. *aenscijsen* o. „uiterlijk, gelaat”, ook „aانبlik”, = mnd. *anschijsen* o. „aangezigt”, een nld.-nld. afl. van *schijnen*. Meer verbreid zijn afl. van de germ. basis *wilt-* „zien” met de bet. „aangezigt, gelaat”: onfr. *anliten* „vultus, faciem”, ohd. *antlizzi* o. (nhd. *antlitz*; naast ohd. *antlutti*), ofri. *ondlëta*, ags. *ondwolta* m., on. *andlit* o.; hierbij ook got. *andawleizn* o. „aangezigt”, ofschoon de formatie niet klaar is.

Aangezien voegw., ospr. deelw. van *aanzien*. In het Mnl. komt *aen(ghe)sien* dat reeds als voegw. voor, *aen(ghe)sien* als voorz., naar 't model van lat. resp. ofr. absolute constructies als ofr. *veue la deposicion*.

Aanklappen ww., sedert de 17e eeuw. Afl. van *klamp*, waarvan ook het simplex *klappen*. Eig. „met klappen aanhechten”.

Aanlangen ww., sedert Kil. = „aanreiken”. Mnl. *aenlanghen* = „zich wenden tot, aantasten, aanvallen”. Een samenstelling van mnl. *langhen* „aanreiken, halen, voor den dag krijgen”, dat dial. (Zeeuwsch, Antw., vla.) = „aanreiken, halen, wegnemen” nog voorkomt. Dit is een afl. van *lang*, die ospr. „(zich) uitstrekken, reiken” beteekend heeft, vgl. ohd. *galungôn* „reiken, verkrijgen” (nhd. *langen* en samenstt.), mnd. *langen* „aanreiken, erlangen”. Zie ook *erlangen*, *verlangen*.

Aanlengen ww., eerst jonger-nnl. Van *lang*; vgl. nld. *langnat*, „slap, krachteloos vocht”, hd. *lang(er kaffee, -e brühe)* „dun”.

Aanmatigen (zich) ww. In de plaats gekomen voor het 17-eeuwsche *zich aanmeten* „zich toeëigenen”, eig. „zich toemeten”, vgl. mnl. *aenmëten* „toemeten, toekennen”. Wsch. heeft invloed van hd. *sich anmassen* „zich aanmatigen”, vroeger „zich toeëigenen” gewerkt; hiervan komt de *anmasse sig* „zich aanmatigen”. Vgl. ook mnd. *sik anemäten* „zich toeëigenen”.

Aanminnig bnw., mnl. *āneminnēch*

„aanminnig, welgevallig”. Van *aan* en *min*. In het oudere Nnl. bestond ook *aanminlijk*.

Aanranden ww., mnl. *aenranden* „aanranden, aanvallen”. Bij *rand* gevormd, evenals Kil. „aenboorden. Holl. Appellere” bij *boord* en fr. *aborder* „aanklampen” bij fr. *bord*. Het laat-mnl., 16- en 17-eeuwsche synoniem *aanransen*, *-zen* zou een nld. s-afl. kunnen zijn. Waarschijnlijker is duitische oorsprong, vgl. mhd. *ranzen* „onrustig rondspringen”, *ranzm.* „strijd”, (Tenth *ranssen* „wrestelen”?), nhd. *anranzen* „woest op iemand losgaan” met hd. *z* uit *t*, vgl. zw. dial. *ranntu*, noorw. *ranta* „doelloos rondloopen”, een afl. van den stam van *rennen*. Of mnl. *ranten* „kletsen, babbelen”, zw. dial. *rannta* „leuteren” hetzelfde woord is, is onzeker. Met 't oog op eng. *to rant* met de overgangsbet. „uitvaren, uitgelaten zijn” mag dit vermoeden niet zonder meer van de hand gewezen worden.

Aanschijsen znw. o. Zie *aangezicht*.

Aanstalten znw. mv., eerst laat-nnl. Evenals de zw. *anstalt* ontl. uit nhd. *anstalt* v., dat zich in bet. bij *anstellen* „inrichten, gereedmaken” aansluit. Het zeldzame enk. *aanstalte* is blijkens de slot-*e* wsch. eerst uit het mv. geabstraheerd.

Aanstonds bijw., nog niet bij Kil. Evenals dikwijls, doorgaans, elders enz. met een bijwoordelijke *s*. Het Mnl. kende de adverbiale uitdrr. *aenstonden*, *aen desen stonden*, *aen corte stonden* „aanstonds”.

Aantal znw. o., eerst sedert de 18de eeuw. Vermoedelijk naar hd. *anzahl* v. gevormd. In het Mnd. komt reeds *antal* m. „getal, aandeel” voor, vgl. mnl. *aentale* v. „aandeel”. Zie *getal*, *tellen*.

Aantijgen ww. In het oudere Nnl. en dial. ook *betijgen*, *optijgen*. Samenstellingen van *tijgen*, een analogisch opgekomen vorm voor mnl. *tiēn* (: *teech*, *gheteghen*) „iets van iemand zeggen, toeschrijven, beschuldigen;” (*aen)tighen* komt reeds mnl. voor. Mnl. *tiēn* = ohd. *zihan* „beschuldigen” (nhd. *zeihen*), os. *af-tihan* „weigeren”, ags. *téon* „beschuldigen”, on. *tjá* (zwak) „toonem”, got. *ga-teihan* „verkondigen”; buiten het Germ.: ier. *dodécha* „laat hij zeggen”,

lat. *dico* „ik zeg”, gr. *δεικνῶμι* „ik toon”, oi. *dicāti, dūlesti, dicjati, decayati* „hij toont”. Hierbij nog uit het Germ. ohd. *zeigōn* „toonem” (nhd. *zeigen*), on. *tiginn* „aanzienlijk”, *tign* v. „rang, aanzienlijke persoon”. Vgl. betichten.

Aanvaarden ww., mnl. *aenvaerden*, *aenve(e)rden* „den tocht ergens heen aanvaarden, naderen tot, aantasten, aanvallen, ondernemen, in bezit nemen”. Een afl. van *aan* + *vaart*, stam **farði-*. Mnl. *aenve(e)rden*, dial. nnl. (vel.) *anverden* wijst op een grondvorm **anafardian*; zoo ook mnd. *anverden* „aanvallen, arresteren”. Tot een andere conjugatieklasse behoort ohd. *anafartōn* „gaan naar, aanvallen”. Het Mnl. kent ook *aenvaerdighen* „aantasten, in bezit nemen” = mnd. *anverdigēn* (naast *anverden*), mhd. *anvertigen* „aanvallen”.

Aanvallig bnw., eerst nnl. Het znw. *aanval* „bevalligheid” reeds bij Bredero. Sluit zich bij een dial. (N. Holl.) *aanvallen* „hevallen, aanstaan” aan evenals bevallig bij bevallen.

Aanvangen ww., mnl. *aenvaen*, *aenvanghen* „aangrijpen, aanvaarden, ondernemen, beginnen”. Ohd. *anafāhan* (nhd. *anfungen*) beteekent reeds „beginnen”. In deze bet. heeft *aanvangen* zich in de ndl. schrijftaal zeer uitgebreid onder invloed van hd. *anfängen*. Vgl. voor de bet. bij *beginnen*, voor den vorm bij *vangen*.

Aanwezig bnw. Evenals het minder gewone *aanwezend* in de nndl. periode gevormd als oppositum van *afwezig*, -end. Kil. kent *af-wesigh* „absens”, *af-wesen* „abesse”. Reeds laat-mnl. bestond *afwēsen* „abesse”, waarvan *af-wēsinghe* v. „absentia”. Deze woorden zijn wsch. vertalingen uit het Lat.

Aap znw., mnl. *āpe*, *aep* m. = ohd. *affo* (nhd. *affe*), os. *apo*, ags. *apa* (eng. *ape*), on. *api* m. „aap”. Een vorm met *p* ook in het Slav.: oudruss. slov. *opica*, čech. *opice*, sorb. *vopica* „aap”, wellicht uit het Germ. ontleend. Als in de Hesychius-glosse ἀφάνας· Κελτοὶ τὸ ὑς κεγκοπι-θήκους *ἀβ(β)άνας gelezen moet worden, zou men aan ontleening van germ. **apan-* uit het Kelt. (vóór de klankverschuiving!) of desnoods aan oer verwantschap kunnen denken. Wsch. is het germ.

woord ontleend, maar de oorsprong is niet bekend. Men heeft o. a. aan samenhang met oi. *kapi-*, gr. *καπός*, egypt. *kefu* „aap” gedacht (onwaarsch.). Voor een jonger leenwoord voor „aap” zie scharminkel. Het vr. znw. *apin*, mnl. *āpinne* = ohd. *affin*, *affinna* (nhd. *äffin*), on. *apynja* (naast on. *apa*) v. „apin”.

I Aar znw., mnl. *aer* o en v. Het v. znw. is uit den ouden pluralis *die aer* te verklaren. = ohd. *ahir, ehir* o. (nhd. *ähre* v.), os. *ehir* o. (aarin bnw. „uit aren bestaande”), ags. *éar* m. o. (**ahuz-*; naast north. dat. *æhher, eher*, stam **ahiz-*) (eng. *ear*); met gramm. wchsel on. *ar*, got. *ahs* o. „aar”. Een idg. woord = lat. *acus* o. „bolster, kaf”. Een afl. van den bij II eg besproken wortel *āk-* „scherp, puntig zijn”. Vgl. vooral vla. *echel* „angel aan ’t kaf van zekere grasgewassen”, mv. *echelen* „kaf van stroo”, ohd. *ahil* (nhd. *achel*) v. „punt van een aar”, oudnhd. *agel, egel* „arista, palea, festuca”, ags. *egle* v. „punt, baard (van een aar)”, zw. dial. *egel, ägel* „puntig opgroeiend plantje”, got. *ahana* v., on. *ogn*, ohd. *agana*, ags. *egenu* v. „kaf”, lat. *agna* „aar” (**acnā*), gr. *ἄχρη* „kaf” (**āšvā*). Of met *ἀχρῶν* „kaf” verwant?). Lit. *akūtas*, opr. *ackons* „baard van een aar” hebben een afwijkende gutturaal, vgl. bij I en II eg over de wortels *āk-* en *og-*.

II -aar, zwakke vorm -er, suffix tot vorming van znww., mnl. -(e)*re*, -er, -*āre*, -*aer* m. Alg. germ.: onfr. -*ere*, ohd. -*āri* (nhd. -er), os. -*ari*, -*eri*, ofri. ags. -*ere* (eng. -er), on. -*ari*, -*eri*, got. -*areis* m. Ontl. uit lat. -*ārius*. De vorm -aar is in het Nnl. verbreider dan in het Mnl., waar -(e)*re*, -er meer overheerscht. Vgl. II -aard.

I Aard znw., mnl. *aert* (d). Met vocaalrekking voor *r* + dentaal evenals *aarde*, *baard*, *baars* enz. Mnl. *aert* m. (laat-mnl. ook v.) beteekent „bebouwde grond, land in tegenstelling tot water, landstreek, plein of werf, markt, kade, veldvruchten, afkomst, geslacht, geaardheid, hoedanigheid, manier van doen”. Vgl. ohd. *art* v. „het ploegen” (waarvan *artōn* „bebouwen, bewonen” = onfr. os. *ardon* „bewonen”, ags.

cardian „wonen”), mhd. *art* m. v. „afkomst, geaardheid, manier” (nhd. *art* v.), os. *arđ* (v. m.?) „woonplaats”, mnd. *art* v. „het ploegen, land, afkomst”, ags. *eard* m. „woonplaats, vaderland”, earđ, ierđ v. „het ploegen, veldvruchten”, on. orđ v. „oogst, opbrengst”. Wij hebben hier te doen met eenige verschillende formaties van de basis *ar-* „ploegen”, gedeeltelijk met germ. *þ*, gedeelt. met *ð*, deels m., deels v. De bet. „aard” laat zich uit „vaste woonplaats” verklaren (vgl. *wonen*: gewoon, gewoonte) en deze bet. weer uit „beploegd land, het ploegen”. Het is geheel onnoodig wegens de blijkbaar jonge bet. „geaardheid” een deel van de aangehaalde vormen van *ar-* „ploegen” te scheiden en met lat. *ars* „kunst, vaardigheid”, arm. *ardar* „rechtvaardig”, oi. *ῥά-* „regel, gewoonte”, als bnw. „juist, gepast” te verbinden (idg. wortel *ar-* „samenvoegen”; vgl. I a r m). *Ar-* „ploegen”, waarvan in ’t Germ. mnl. *ēr(i)en* „(be)ploegen”, ohd. *erien*, mnd. *ēren*, ofri. *era*, ags. *erian*, on. *erja*, got. *arjan* „ploegen” benevens on. *arđr* m. „ploeg” komen, is alg.-eur. en arm. (vgl. akker): ier. *airim*, lat. *aro* (-*āre*), gr. *ἀρόω*, obg. *orja*, lit. *arū* „ik ploeg”, ier. *arathar*, lat. *ardrum*, gr. *ἀροῦρον*, obg. *ralo*, lit. *ārklas*, arm. *araur* „ploeg”. Verwantschap van aard met obg. *rodū* „geslacht”, arm. *ordi* „zoon” is ten onrechte vermoed

II -*aard*, met den zwakkeren bijvorm -*erd*, nominaalsuffix, reeds mnl. Ontl. uit fr. -*ard* (in *grogard*, *richard* enz.), dat zelf weer van germ. oorsprong is. De suffixen -*aar*, -*er* en -*aard*, -*erd* loopen in het Nnl. door elkaar.

Aarde znw., mnl. *aerde*, *eerde* (dial. nog *eerde*), met *ae*, *ee* door rekking voor *r* + dentaal (vgl. *aars*). = onfr. *ērtha*, ohd. *ērda* (nhd. *erde*), os. *ērtha*, ofri. *ērthe*, ags. *eorðe* (eng. *earth*), on. *jørđ*, got. *airþa* v. „aarde”. De dentaal is formantisch, vgl. ohd. *ēro* m. „aarde”, on. *jørþi* m. „zand” en buiten ’t Germ. gr. *ἐπίγειος* „op den grond”. arm. *erkir* „aarde, land”. — **Aardappel** znw. In dezelfde bet. ook nd. *erdappel*, hd. dial. *erdapfel* m., noorw. jutl. *jordæble*, zw. dial. *jordäple*, fr. *pomme de terre*. vnl. mnd. *erdappel*, ohd. *ērdaphul*, ags.

eorðæppel m. werden voor verschillende andere gewassen, nl. varkensbrood, meloen, komkommer of mandragora-vrucht gebruikt, de. *jordæble* = „helianthus”. De aardappel is eerst in 1565 in Europa geïmporteerd. — **Aardbei** znw., naast zeldzamer **aardbezie**. Het laatste is uit aarde en bezie samengesteld, het eerste uit aarde en bei „bes”, mnl. *baye* v. „bes”, uit fr. *baie* en dit van vulgairlat. *baca* (= *bacca*) „bes”.

Aarden ww. Een reeds mnl. mhd. mnd. afl. van I a a r d.

Aardig bnw., sedert het laat-Mnl. Kil. vertaalt „ingeniosus, solers, argutus, venustus, elegans”. In het oudere Nnl. vooral = „beleefd, heusch” en „kunstig”, dial. nnl. „eigenaardig, vreemd” (evenzoo in du. diall. *artig*, ook zw. *artig* wordt zoo gebruikt). Een afl. van I a a r d evenals mhd. *ertic* „edelaardig”, nhd. *artig* „gepast, aardig”, mnd. *ardich* „voortreffelijk”.

Aars znw., mnl. *aers*, *e(e)rs* m. De oudnll. en dial. bijvorm *naars*, met anorganische *n*, is in verbindingen als *enen* (*æn*), *den* (*dæn*) *aers* (*eers*) ontstaan; vgl. oom. De mnl. vormen *ers*, *eers* m., nnl. dial. *ers* wijzen er op, dat de vocaal, die voor *r* + dentaal (zie *aard*) gerekt is, of a met volgendeumlautfactor of *e* geweest is. Het laatste is ’t waarschijnlijkste. Ndl. *aars*, mnd. *ērs* m. „aars” hebben dan hetzelfde vocalisme als ier. *err* (*ersā-*) „staart” en staan in ablant met ohd. *ars* (nhd. *arsch*), mnd. *ars* (os. in *arsbelli* „billen”), ags. *ears* (eng. *arse*) m., on. *ars*, *rass* m. „aars, achterste”, gr. *ὀπίσθος* „stuit, achterste”, *ὀπίσθα* „staart”, arm. *or* „achterste”. Ofri. *ers-knop* „stuitbeen” kan germ. *e* of *a* hebben. De verdere op de bet. „uiteinde, punt” van ier. *err* gebaseerde combinatie van de geciteerde vormen met oi. *ῥάτι* „hij stoot, steekt” is reine fantasie.

Aarts- in samenstellingen als **aartsbisschop**, **aartsengel**, later ook **aartsbedrieger** enz. In het Mnl. *erts-*, *a(e)rts-* e. a. vormen, grootendeels (volksetymologisch, naar *aarde*, *aardsch*) met *d* en *sce* gespeld. Evenals ohd. *erzi-* (alleen *erzibischof*), mhd. *erz(e)-* (nhd. *erz-*), mnd. *erse-*, ofri. *erze-*, *arse-*, ags. *ærce-*,

erce- (waaruit on. *erki-*; ags. *arce-* kan een jongere latiniseering zijn, zooals wij die ook in andere talen vinden; eng. *arch-*) uit mlat. of rom. *arci-* en dit uit gr.-lat. *archi-* „eerste, voornaamste”, vooral in kerktal gebruik. Voor de palataliseering van *c* vgl. *kruis*. Het Got. heeft *arkaggilus* m. „aartsengel”. Vgl. *arts*.

Aarzelen ww., mnl. *e(e)rselen*, *a(e)r-selen* „terugwijken” naast *eersen* „id.”. Deze oudere bet. komt bij *Bilderdijk* nog voor. Een afl. van *aars* evenals fr. *reculer* van *cul*. Vgl. bei. *sich arsen* „terugwijken”, oostfri. *árs(s)eln* „aarzelen”. Met het nu niet meer gebruikelijke ndl. bijwoord *aarzelings* „achteruit” vgl. fri. *earsling* bnw. „verkeerd”, hd. *árschlings* „achteruit”, mhd. *erslingen* „id.”.

I **Aas** (voedsel, kring) znw. o., mnl. *aes* o. = ohd. *ás* (nhd. *aas*), mnd. *ás* (os. *angul-ás*), ags. *æs* o. „spijs, aas”, germ. **æsa-* uit **éssa* en dit idg. **éd-to-* of **éd-so* „eten”, zie *eten*. Met **éd-to-* vgl. het deelwoord lat. *ésus*, en ier. *eisse* „gegeeten” (**ed-tio-*), gr. *ἔπι-σίου* „ontbijt”, met **éd-so-* vgl. lat. *ésca* „spijs” en lit. *éska* „t vreten, lokaas” uit **éds-qá-*, evenals obg. *jasli* „krib” een afl. van den *s*-stam **éd(e)s-*, waaruit ook lit. *édes-is* „het vreten” ontstaan is. Naast *aas* bestaat een dial. (vla.) *aat*, mnl. *aet* o. m., *áte* v. „spijs” = onfr. *át* o., ohd. *áz* (nhd. *aas* „veevoeder”), os. *át* o., ofri. *ét* (o.?), ags. *æt* m., on. *át* o. „spijs”, in sommige diall. ook „het eten”. Van de andere idg. langvocalische vormen vgl. vooral obg. *jadǐ*, lit. *ėdis* „spijs”.

II **Aas** (gewicht en de één in 't spel), gew. o., mnl. *aes* o. met dezelfde beteekenis. Ontl. uit ofr. dial. *ais* (fr. *as*), dat weer ontstaan is uit lat. *as* (gen. *assis*), een munt- en gewichtsnaam. Nhd. *as* o. komt uit het Fr., mhd. *esse* o. uit mlat. *assis* (= *as*), eng. *ace* uit het Fr.

Abdij, abdis. Zie *abt*.

Abeel znw., mnl. *abeel*, ook *aubeel* m. Evenals mnd. *abele* „populier, abeel” (waaruit nhd. *abele* v.), eng. *abele* „abeel” uit ofr. *aubel*, *albel*, dat teruggaat op lat. *albellus*, een afl. van *albulus* en dit van *albus* „wit”. De *a* van de germ. vormen is vóór den toon uit *au-* ont-

staan of van *albel* is de eerste *l* door dissimilatie verdwenen. Ohd. *albari* m. „populier” (nhd. *alber* v.) is uit rom. it. *albero* (uit *albulus*) ontleend.

Abnormaal bnw., eerst laat-nnl. Uit fr. *anormal* ontstaan onder invloed van lat. *abnormis*.

Abrikoos znw., nog niet bij Kil. Ontl. uit fr. *abricot*, evenals eng. *apricot*. De uitgang zal wel aan den invloed van *trambos* zijn toe te schrijven (anders Horn PBrB. 23,254, Salverda de Grave, De fra. woorden 321). Uit het Ndl. komt hd. *aprikose* v., de. *aprikos*. De 16- en 17-eeuwsche ndl. vorm *abrikok* is het spa. *albaricoque*, port. *albricoque*. De rom. vormen zijn uit arab. *al-barqúq*, *al-birqúq* ontstaan, dat via mgri. *πρεκόκιον* (e. a. vormen) op lat. *praecox*, *praecoqua*, letterlijk „de vroegrijpe (perzik)” teruggaat.

Abt znw., mnl. *abbet*, *abt* (*d* en *t*) m. Gaat op rom. **abbáde*, lat. *abbátem* terug, evenals ohd. *abbat* (nhd. *abt*), mnd. *abbet*, ofri. *abbet*, *ebete*, ags. *abbod* (eng. *abbot*), on. (uit het Wgerm.) *abbati* (en *ábóti*) m. Voor de accentverplaatsing vgl. II *deken*. Lat. *abbas*, *-átis*, gr. *ἄββας* gaan op syr. *abbá* „vader” terug. — **Abdij** znw., mnl. *ab(e)díe* v. Uit rom. **abbádia* (lat. *abbátia*). Evenzoo ohd. *abbateria* v. (*t* uit *d*; of direct uit mlat. *abbatia*; nhd. *abtei*), mnd. *ab(be)díe* v. — **Abdis** znw., mnl. *ab(b)edesse*, *abdisse* v. Uit rom. **abbádesse* (lat. *abbátissa*). Vgl. ohd. *abbatissa* (nhd. *abtissin*), os. *abdiska*, ags. *abbadisse*, on. *abbadís* v.

Abuis znw. o. en bnw., mnl. *abuus* znw. o. „vreemde zaak, verwarring, fopperij”. Uit fr. *abus* „misbruik, dwaling” en dit uit lat. *abúsus* „verbruik, misbruik”.

Acacia znw., nog niet bij Kil. Dit ook in andere talen voorkomende woord is het lat. *acacia*, uit gr. *ἀκασία*.

Accijns znw., eerst nnl. De mnl. vorm *assise* v. „belasting” gaat terug op ofr. *assise* uit mlat. *assisa*, *assisia* (van *adsidére* gevormd) „rechtszitting, daar genomen besluit, prijs- of belastingverordening, belasting”. Het fr. *accise* „belasting” (mlat. *accísia*, wsch. van *accoidere* „snijden” en dus in oorsprong van *assisia* verschillend) deed ndl. *accijns*

opkomen, dat onder invloed van cijns een *n* aannam.

Accuraat bnw., nog niet bij Kil. Uit lat. *accûrâtus*. — **Accuratesse** znw. Uit it. *accuratezza*.

Ach tusschenw., mnl. *ach*. Onomatopöetisch, evenals ohd. *ah*, nhd. *ach*, de. *ak*, russ. *ach*, lat. *ah*, mnl. *wach* enz.; zie och.

I **Acht** (a. slaan, geven, in a. nemen), mnl. oudnml. *achte* (*acht*) v. „opmerkzaamheid, overleg, beraad, meening”. = ohd. *ahhta* v. „opmerkzaamheid, oordeel” (nhd. *acht*), mnd. *achte* v. „opmerkzaamheid, achtung, overleg, besluit, corporatie, rechtsdistrict”, ofri. *achte* v. „voorstel over een vonnis”, *acht* v. „gerechtshof”, ags. *caht* v. „beraadslaging”. Hierbij de ww. **achten**, mnl. *achten* „overleggen, geven om, meenen, besluiten, schatten”, (onfr. *ahtinga* v. „nummerum”), ohd. *ahôn* (nhd. *achten*), os. *ahlon* „letten op, overwegen”, *ahlian* „houden voor”, ofri. *achtia* „overleggen”, *achta*, *echta* „een rechtsoordeel uitspreken, taxeeren, verdeelen, als betaling geven”, ags. *eahlian* „overwegen”, *eahlan* „beoordeelen”, on. *ætla* (**axtilón*) „meenen”, misschien ook met prefix *ga-*: on. *gæta* „passen op, hoeden”. De *t* is formantisch blijkens got. *aha* m. „geest, verstand”, *ahjan* „meenen”, *ahma* m. „geest”, waarbij eventueel nog on. *gá* „acht geven”. Een got. *t*-formatie heeft men in *fris-ahts* v. „beeld, voorbeeld” willen zien (onwaarsch.). Verwantschap met den wortel *ogv-*, „zien” (zie oog) is wegens got. *aha* (en niet **ahwa*) onaannemelijk, de combinatie met gr. *ὀκνέω* „ik talm” is mogelijk, maar onzeker.

II **Acht** telw., mnl. *achte*. = ohd. os. *ahto* (nhd. *acht*), ofri. *achta*, *acht(e)*, ags. *eahta*, on. *ætta*, got. *ahtau*. Alg. idg. evenals alle telwoorden van 2 tot 10: ier. *ocht*, lat. *octo*, gr. *οκτώ*, obg. *osmǎ* (substantivische afl.), lit. *asztūnū*, arm. *utē*, oi. *aštā(u)*. Idg. **oktō(u)* is ospr. een dualis = „2 viertallen”. — **Achtste** rangtelw., eerst nml. Mnl. *achtende* is naar *sevende*, *nēghende* gevormd, evenzoo mnd. *achtende*, ofri. *achtunda*, *-enda*, on. *ättundi*, *-andi*. Oudere vormen zijn mnl. *acht(t)e*, ohd. os. *ahtodo* (nhd. *achte*), ofri. *achta*, ags. *eahtoða* (eng.

eighth), on. *ætti*, got. (afwijkend) *ahūda*, maar ook deze formatie gaat niet op ’t Idg. terug.

Achten. Zie I acht.

Achter bijw. en voorz., dial. (Zaansch) *after*, mnl. *achter* (*after*), ook (evenzoo nml. dial.) van tijd gebruikt: „na”. = onfr. *after*, *-ir* „achter, overeenkomstig”, ohd. *aftar*, os. *aftar*, *ahter*, ofri. *efter*, ags. *after* (eng. *after*) „na, achter, overeenkomstig, verspreid over, daarna”, on. *aptr*, got. *aftra* „wederom, terug”, een afl. van *af*, evenals de bij echter vermelde woorden e. a. — Hierbij de superlatief **achterst** bnw., mnl. mnd. *achterst* „achterst, laatst”, ofri. *efrost* „achterst”; vgl. met een ander suffix got. *aftuma*, *aftumists* „de laatste”.

Achterbaks bijw., mnl. *achterbaecs* „achter den rug, in ’t geniep”. Met een bijwoordelijke *s* (zie *aansonds*) uit **achter bak(e)* = *achter rugghe(s)* „id.”; evenzoo mnd. *achterbākes*, fri. *efterbeks*, *-baks*. Vgl. ook os. *under bak* „achteruit, terug”, ags. *underbæc*, *underbæcling* „achteruit”. Het tweede lid is ’t reeds in ’t Mnl. verouderde germ. **baka* „rug”, ohd. *bah*, os. *bak* o., ofri. *bek* m., ags. *bæc* (eng. *back*; het bijw. *back* „terug” uit ags. *on bæc*), on. *bak* (de. *bag* voorz. bijw. „achter”, zw. *bak* bijw. „achter” = on. *ā bak*, *at bakī*) o. „rug”. Verwant met mnl. *bāke* m. „zijde spek, geslacht varken”, v „levend varken”, ohd. *bahho* m. „ham”, nhd. *bache* v. „wilde zeug”, mnd. *bāke* v. „zijde spek, ham” (uit het Du.-Ndl. ofr. *bacon* > eng. *bacon* „zijde spek, ham”) en mhd. *arsbacke* m. „bil” (nhd. *arschbacken*) Niet wsch. is verwantschap met oi. *bhaga-* „vrouwelijke schaamdeelen”. Obg. *bokū* „zijde” kan uit het Germ. ontleend, maar niet met **baka-* verwant zijn. Verwantschap met den bij *beek* besproken wortel is mogelijk, maar zeer twijfelachtig; waarschijnlijker is de combinatie met ier. *bacc* „haak, kromme stok” (*cc* uit *gn*), russ. *bagór* „vischhaak, stang met een haak”. Voor de bet. vgl. bij *rug*; zie nog *pegel*. Vgl. *bakboord*. — Afl. **achterbaksch** bnw., nog niet bij Kil.

Achterdocht znw., sedert Kil., die ’t woord „Holl.” noemt. In ’t Oudnml. vaak = „het achterna overdenken”, in aan-

sluiting aan 't mnl. oudnld. ww. *achterdenken*. -*docht* niet = got. *þáhtus* m. „meening”, wat formeel mogelijk zou zijn, maar dial. uit -*dacht* ontstaan (vgl. *gedachte* en *dunken*).

Achteren bijw., niet mnl. Zie onderen.

Achterstallig bnw., laat-mnl. *achterstallich* (*gh*). Afl. van het nu verouderde *achterstal* m. „achterstand, achterstallige schuld”; vgl. mnl. (vooral noordnl.) *achterstaen* o. a. „achterstallig zijn” (mnd. *achterstán* „id.”), *achterstal*, *achterstalling*, *achterstel*, *achterstellige* (ook mnd.) „achterstallig”, *achterstellige* v. (later -*stel* o.) „achterstand”. Mnl. oudnld. komt ook buiten samenst. *stal* m. „stand” voor, evenzoo owfri. *stal*, ags. *steall* m. Zie *stal*.

Achterwege bijw. Uit mnl. *achterwēghe* „op, langs den weg”.

-**achtig** suffix tot vorming van bnw., mnl. -*achtich* (*gh*), bijv. *eerachtich* „eerwaardig, geëerd”. Uit -*haftig* ontstaan; de *h* viel inlautend klankwettig weg. Evenals mhd. (nhd.) -*haftig*, mnd. -*achtich*, -*echtich*, owfri. -(*h*)*aftig*, -*heftig* gevormd van het kortere -*haft* (zie *lecht*), vgl. ohd. *érhaft* „eerwaardig, braaf”, os. *stedihaft* „vast”, got. *audahafts* „begenadigd”. Dit germ. -*haftig* eig. „behept met” is formeel identisch met het bnw. ohd. *haft* „geboeid, gevangen”, os. *haft*, *hakt* „gevangen, zwanger”, ags. *haeft*, on. *haptr* m. „gevangene, slaaf”, got. *hafts* „geboeid”, buiten het Germ.: kymr. *caeth* „gevangene, slaaf”, ier. *cacht* v. „dienares”, lat. *captus* „genomen, gevangen”. Zie *hechten* en vgl. over den wortel *gap* verder bij *hebben* en *heffen*. De jongere bet. van -*achtig* „lijkende op” mag ons geen aanleiding geven, een dubbelen oorsprong voor dit suffix aan te nemen. De vorm -*haftig*, bijv. *krijgs*-*haftig*, berust op hd. invloed. Bij 17-eeuwsche schrijvers komt deze vorm van 't suffix nogal voor.

Adamsappel znw. In verscheiden talen komt deze benaming van 't strottenhoofd voor: een stuk van de verboden vrucht zou Adam in de keel zijn blijven steken en deze hebben doen opzwellen. Maerlant kende het woord *Adaemsappel* m. met de bet. „vrucht van een boom

in Palestina, waarin Adams beet te zien was”.

Adder znw., mnl. *adder*, *adre* v. Ontstaan uit mnl. *nadre* met wegval van de *n*, doordat deze voor 't taalgevoel soms bij 't voorafgaande woord hoorde, bijv. in *en(n)adre*. Evenzoo ndd. en eng. *adder*. Vgl. I a a k. De mnl. vorm (*n*)*äder(e)* leeft dial. nog voort: Veluwsch *ór. Náder(e)* = ohd. *nátara* (nhd. *natter*), os. *nádra*, ags. *næd(d)re* v. (eng. *adder*) „adder, slang”. Mnl. (*n*)*ádre* kan hieruit ontstaan zijn (vgl. *etter*). Minder waarschijnlijk is 't, dat het er mee in ablaat staat evenals on. *naðr* m., *naðra* v., got. *nadrs* (m.?) „adder, slang”, die in vocalisme met ier. *nathir* „slang, waterslang”, lat. *natrix* „waterslang” overeenstemmen. Wellicht bij den wortel (*s*)*né-* „winden” (vgl. *naaien*).

Adel znw. = ohd. *adal* o. „geslacht, voornaam geslacht”, mhd. *adel* m. o. „id., adelstand, aanzienlijke afkomst” (nhd. *adel* m.), os. *athali* o. „adel”, ags. *æðelu* o. mv. „voornaam afkomst”, on. *aðal* o. „aard, natuur”. Ndl. *adel* (mnl. *ádel* m. komt zeer zelden voor) is waarsch. uit het Duitsch ontleend, evenals de zw. *adel* „adel” terwijl *edel* (zie aldaar) van ouder tot ouder in het Ndl. heeft bestaan. Algemeen-germaansch en zeer oud is **apal-* als eerste lid van eigennamen: Albert, Albrecht uit **Apalþérxta-*, evenzoo *Allard*, *Aleiz*, *Alfons* e. a. Naast **apala-* (-*ila-*, -*ula-*) een vrddli-afl.: ohd. *wodal*, *wodil* o. (nhd. *Ulrich* < ohd. *Uodalrich*), os. *óthil* (m.?), owfri. *éthel*, *édel*, ags. *éðel* m., on. *óðal* o. „erfgrond, vaderland”; misschien hierbij met ander suffix on. *óðri* „beter, voorname”. Als de bet. „afstamming” de oudste is, zou men aan verwantschap met de ospr. onomatop. basis van ier. *aite* „pleegvader”, lat. *atta*, gr. *átta* „vadertje”, obg. *otiči*, alb. *at* „vader”, oi. *attá-* „moeder, oudere zuster”, *atti-* „oudere zuster” kunnen denken. Maar wellicht moeten wij voor germ. *aþ-*, *ðþ-* veeleer van de grondbet. „goed” uitgaan. — **Adellijk** bnw., nog niet bij Kil. Wel al ohd. mnd. Voor *adellijk* in a. wild heeft men ten onrechte een anderen oorsprong aangenomen.

Adelaar znw., mnl. *ádeluer*, -*er* m.

(Mnl. Handwdb.), Teuth. *adeler*. Kil. noemt 't woord „Ger. Sax.” Dit feit in verband met de omstandigheid, dat adelaar bij ons geen volkswoord is (arend wel), wijst er op, dat deze benaming van du. (resp. oostndl.) afkomst is: mhd. komt *adelaar*, *adler*, *adelarn* (nhd. *adler*), mnd. *adelarn* m. „adelaar” voor. Oorspr. = „edele *äre*” (vgl. arend).

Adelborst znw., sedert het laat-Mnl. Samenst. van adel en II borst. Mnl. = „jonge edelman”, dan speciaal „jong adellijk krijgsman”: Kil. *adelborst* „miles generosus, egregius, primarius”. Vgl. mnl. *ādelsōne*, mhd. *adelsun* m., mnd. *ādelkint* o. „zoon (kind) van edele, vrije geboorte”.

Adem, asem znw., mnl. *ādem*, *aessem* m. „adem, damp”. De meeste diall. hebben den *s*-vorm (voor Goer. *nāsəm* vgl. *naars* naast *aars*), bij Bommel, op de Veluwe en in Groningen komt hiernaast *aojəm* resp. *ōjəm*, *aom* uit **ādəm* voor. = ohd. *ādum* (nog dial.; met dial. *ō* uit *ā* nhd. *odem*), os. *āthum*, (oofri. *ēthma*, owfri. *ādema* m. *n*-stam), ags. *ādēm* m. „adem”, germ. **ēþma*-. In den nom.-accus. enk. ontwikkelde zich tusschen *þ* en *m* een svarabhakti-vocaal, en de *þ* werd ndl. *d*, de *s* ontstond in de casus obliqui en het ww. wgerm. **ēþmōn* (a semen), waar *-þm-* > *-þm-* > *-s(s)m-* werd, vgl. mnl. *ommevessemen* (**fapmian*) „omvademen” bij *v a d e m*. Met gramm. wchsel ohd. *ātum* (nhd. *atem*) m. „adem”. Buiten het Germ. vgl. vooral oi. *ātmán-* „adem, ziel”. De verdere combinatie met ier. *athach* „adem, wind” is zeer wsch., die met gr. *ἀτμός*, *ἀτμή*, *ἀτμός* „damp, rook” is onzeker: deze kunnen ook anders bevredigend verklaard worden. — **Ademen, asemen** ww. Reeds mnl. ohd. (*ātumōn*) mnd. ags. (*ādēmian*).

Ader znw., mnl. *ādere*, *ādre* v. = ohd. *ādara* (nhd. *ader*), os. *āthera* (in samenst.), ofri. *ēdd(e)re*, ags. *ādre* v. (NB. gramm. wchsel *þ* : *ð*) „ader”. Dergel. *r*-afl. van de idg. basis *ēl-* zijn ook gr. *ἡτογ* „hart”, *ἡτορον* „buik”. Voor de bet. vgl. mnl. *inādere*, *inādre* o. (gew. mv.), ohd. *inād(i)ri* o. „ingewand”, os. *āt innāthrian* „eviscerare”; in het Mnd.

wordt behalve *ināderen* ook het mv. van *āder(e)* voor „ingewand” gebruikt. Een dgl. samenst. ook in 't Kelt.: mier. *in-athar* „ingewand”. Zonder *r*-formans on. *ēðr* v. „ader”, waarbij *-r* nominatief-uitgang is.

Aderlaten ww., reeds laat-mnl. In de plaats gekomen van mnl. *ter āderen lāten* (behalve „aderlaten” ook „adergelaten worden”). = nhd. (*zur*) *ader lassen*, mnd. *āderlāten*. Mhd. reeds 't znw. *āderlāze* v., laat-mhd. ook *āderlāz* (v.? nhd. *aderlass* m. o.) „aderlating”.

Adjudant znw., eerst nnl. Of uit fr. *adjuvant* of uit spa. *ayudante* (beide van lat. *adiūtans*) ontleend: de *d* kan in 't tweede geval aan invloed van fr. *adjudant* of van lat. *ad-* toegeschreven worden. Hd. *adjutant* m. komt direct van het lat. woord.

Admiraal znw. Uit mnl. *am(m)irael* m. „Saraceensch bevelhebber, bevelhebber in 't algeeneen, vlootvoogd” ontstaan onder invloed van ofr. *admiral* of mlat. *admiralius*, dat zijn *d* van 't ww. *admīrāri* had ontleend. Ook in 't Hd. en De. is de *d*-vorm *admiral* de jongere. Mnl. *am(m)irael* is uit fr. *amiral* ontleend, dat volgens sommigen door het Spa. van arab. *amīr-al-mā*, *amīr-al bahr* „bevelhebber ter zee” komt, volgens anderen uit arab. *amīr* „emir” + den lat. uitgang *-ālis*, *-ālius* bestaat.

Adverteeren ww. In de 16de eeuw ontleend uit ofr. *avertir* „attirer l'attention sur quelque chose par une information” en dan verlatiniseerd, of direct uit den ofr. bijvorm *advertir*.

Advies znw. o. De mnl. vorm *avijis* o. „gevoelen, raad” is uit fr. *avis* ontleend (lat. *ad-vīsum*). De oudnnl. vorm *advijis* berust op latiniseering (vgl. eng. *advice* „raad”). Het vocalisme van *advies* wijst op herhaalde ontleening.

Af bijw., dial. (vooral holl.) ook *of*, mnl. *af*, *of*, *āve*. = ohd. *ab(a)* voorz. „weg van, van—af”, bijw. „af” (nhd. *ab* bijw.), os. *af* voorz. „weg van, weg uit”, in samenst. bijw. „af-”, ofri. *of* voorz. „van, weg van”, *of*, *ove* bijw. „af, weg”, ags. *of* „van — uit, weg van, van”, bijw. „af, weg” (eng. *of*, *off*), on. *af* voorz. „weg van, van”, bijw. „af, ervan, eruit”, got. *af* voorz. „van— af, van”.

In alle talen ook prefix, zoo ook onfr. *af-*; ags. als nominaalprefix *æf-*. = lat. *ab* „van”, gr. *ἀπο, ἀπό* „van” (separatief), „af”, lit. in *apaczà* „onderste deel”, alb. *pr-apë* „weder, terug”, oi *apa* „af, weg”, (ook ier. *a-* prefix?). Vgl. *averechts* en *van*.

Afbeulen. Zie *beul*.

Affuit znw., soms o. gebruikt, sedert Kil. Uit fr. *affût* „toestel om een voorwerp (kanon) op te plaatsen”. Hieraan ten grondslag ligt *à fût*, waarin *fût* = lat. *fustis* „knuppel, stuk hout” is. Uit *l'affût* is hd. *lafette* v. „affuit” en daaruit de. *lavet*, zw. *lavett* ontleend.

Afgezant znw. Zie *zenden*, *gezant*.

Afgod znw., mnl. *afgod* m. (v. *afgō-dinne*) = ohd. *abgot* o. (zelden m.; nhd. *abgott* m.), os. ofr. *afgod* m. „afgod”, eig. = „on-god, verkeerde god”. Voor *af-* als negatief en pejoratief prefix vgl. *afgunst* en zie Von Bahder PBrB. 22, 525. Een andere bet. heeft *af* in wvla. *afgod* „godeloos mensch”, noorw. dial. *avgud* „id.”, got. *afgups* „godeloos” (: *gagups* „vroom”), drie woorden, die onafhankelijk van elkaar ontstaan zijn. — **Afgrijzen**, nu gew. znw. o.: mnl. *mī grīset af* „ik heb afgrijzen”, *afgrījs* znw. o., *afgrīselijc* bnw. Zie griezelen, -lig. — **Afgrond** znw., mnl. *afgront* o. m., *afgronde* o. v. = onfr. *afgrundi* (dat. enk.), ohd. *abgrunti* o. (laat-mhd. komt *abgrunt* m. op; nhd. *abgrund*), os. *afgrundi* (mnd. komt *afgrunt* m. op), ags. *æfgrynde* o. „afgrond”; het oerwgerm. woord was **af-zrund-ia-* „plaats waar de grond naar beneden gaat”. Formantisch afwijkend got. *afgrundīþa* v. „afgrond”. Vgl. *grond*.

— **Afgunst** znw., mnl. *afjonst(e)* v. „afgunst, vijandschap”. Bestaat uit *afgunst*, *jonst(e)*. Vgl. mnl. *af(j)onnen* „misgunnen” en mhd. *abegunst*, *abegünste* v., ohd. *abanst*, *abunst*, os. *abunst*, ags. *æf(e)st* (**abunsti-*) v. „nijd”, ook on. *afund* v. „nijd, haat”. Ook ags. *afsonca* m. beteekent „nijd”. Voor de bet. van *af-* „on-, wan-, mis-” vgl. *afgod*. — **Afhandig** bnw., mnl. *afhandich*, gew. *afhendich* „uit iemands hand of macht geraakt, weg, beroofd van”. Gevormd van *afhand*, vgl. ohd. *abahantum* „weg” (nhd. *abhanden*), mnd.

afhendich „niet voorhanden, weg”, ags. *af-*, *afhende* „weg, afwezig” en ook *behendig*. — **Afhaat** znw., mnl. *afhaet* o. m. „kwijschelding, vergiffenis, aflaat”. De technische kerkelijke bet. heeft zich uit „kwijschelding” ontwikkeld. Deze laatste bet. hebben behalve onfr. *aflât*, ohd. *ablâz* m., *ablâzi* o. reeds on. *aflât* o., got *aflats* m. — **Afmatten**. Zie III mat. — **Afrossen**. Zie *rossen*. — **Afscheid** znw. o., mnl. *afscheid* (d) o. (m.?) „het vaarwel zeggen, beslissing”. = mhd. *abescheit* m. „afscheid, dood, beslissing” (oudnhd. nog *abscheit*, nu alleen *abschied* m.), mnd. *afschêt* „toegewezen goederen, overeenkomst, bescheid”. Van *af-scheiden*. — **Afschuw** znw., nog niet bij Kil., maar *afschouwelijk* wel al bij Coornhert. Bij *schuwen* gevormd, evenzoo hd. *abscheu* m., mnd. *afschuw*. — **Aftakelen** ww. Zie *toetakelen*. — **Aftroggelen**. Zie *troggelen*. — **Afvaardigen** ww., sedert Kil.: *afvaerdighen* „expedire, perficere, conficere, absolvere”. Een afl. van *vaart* of *vaardig*, vgl. nhd. *abfertigen*, in het oudere Nhd. ook „voor het vertrek gereed maken”, mnd. *afverdigen* „wegzenden”. — **Afwezig**. Zie *aanwezig*. — **Afzichtelijk** bnw., nog niet bij Kil., die evenwel een synoniem *afzichtig* kent. Het bij Kil. vermelde *afzicht* „deformitas: despectus, us, despectio, despicientia, aversio” kwam minder voor. Wellicht is bij 't ontstaan dezer woorden zoowel invloed van lat. *despectus* enz. als van *afschouwelijk*, den bijvorm van *afschuwelijk*, in 't spel geweest. — **Afzonderlijk** bnw., eerst nnl. Onder invloed van *afzonderen* (zie bij *zonder*) opgekomen in de plaats van mnl. *sonderlic* „afzonderlijk” (vgl. *zonderling*), waarnaast ook *sonderlijc* bestond.

Agaat znw., als stofnaam o. Evenals eng. *agate*, de. *agat* uit fr. *agate* en dit uit gr.-lat. *achâtês*. Volgens Plinius heet de steen naar de rivier *Achates* op Sicilië, waar hij 't eerst gevonden werd. Mnl. *achaet*, *acaet*, *achates* m. komen direct uit het Lat., evenzoo mhd. *achat(es)* (nhd. *achat*) m.

-age nominaalsuffix. Ontleend uit het Fr.: eenige woorden als *bagage*, *personage* werden overgenomen en daarna

werd *-age* ook achter ndl. stammen gevoegd. Evenzoo op ndd. gebied, bijv. mecklenb. *leckage* „lekkage”, *slitlage* „verkoop”, *takelage*, *tigage* „tuigage”.

Ahorn znw., sedert Kil., die *aenhorn* („Germ. Sax. Sic.”) opgeeft. Uit hd. *ahorn* m. Slav. *(j)avorŭ* „plataan” (alleen het bnw. *avorovŭ* komt obg voor) is uit het Ohd. ontleend, lit. *aornas* „ahorn” uit het Nhd. Ohd. *âhorn* m. < idg. **êkrnos*, een oorspr. bnw., ablautend met lat. *acer* „ahorn”, *acernus* „ahornen”, gr. *ἄκιστος*; ἡ σφένδαμνο; (Hes.). De *ær* „ahorn” < oerngerm. **âhira-* Het Mnl. (ook Kil.) kende 't bnw. *mâserijn*, *-en* „ahornen” (*maserinus* „ahornen” bij Venantius Fortunatus is van germ. oorsprong), afgeleid van *mâser* m. „knoest in (ahorn)hout”; dit = ohd. *masar* m. (nhd. *maser* v.) „id.”, os. *masur* m. „tuber”, ags. *maserm* „knoest”, on. *moſurr* m. „ahorn”. Men heeft dit nomen wel gecombineerd met de woordfamilie van mazel en. De andere germ. en idg. benamingen van acerineae ontbreken in het Ndl.

Ajakkes, ajasses tusschenw. Bastaardvloeken ontstaan uit *Ah Jezus!*

Ajuin znw., met eigenaardige dial. en mnl. vormen: vla. *a(n)joen*, zeeuwsch *juun*, N.Brab *juin*, Maastr. *un* („ni”), mnl. *onioen*, *enioen*, *eniuum* (ook met *ng* geschreven), *eyuun*, *ayuuu*, *juun* „ajuin, ui”, Teuth. *june* „cepa”. Deze vormen zijn óf voor 800 uit rom. **ûnióne(m)* „ui” ontleend: rom. *ô* kan als germ. *ô* of *â* optred'n, vgl. *kruin*, *moerbeij*; — óf later uit fr. *oignon* (< *ûnióne(m)*); vgl. dan voor de klinkerwisseling mnl. *caproen*: *capruen* „muts” e. dgl.: — óf ('t waarschijnlijkst) deels uit het Rom., deels uit het Fr. Voor de onbetoonde *a* naast *o* (vgl. ook Kil. *oiuyn*, *aiuyn*) vgl. *kantoor*, voor *juun* vgl. *pul* en *amandel*. Zie ui. Een oudere ontl. uit 't Rom., met teruggetrokken accent (of van den lat. nomin.?) is ohd. *unna* v., *une(-louh)* „ui”.

Akefietje znw. o., ook met *kk* en met *v* geschreven. Nog niet bij Kil. Ook fri. *akkefyt* o. „voordeelig baantje, voordeeltje”, *akkefytſje* „id.”, *akkefysje* „baantje, werkje, vooral onaangenaam”. Terecht verklaard uit *aquavit-je* „brandewijntje”: vgl. laat-lat. *aquavita* voor

aqua vitæ, hd. (16.e.) *aquavit* m., pomm. *akviit*, de. *akevit* „brandewijn” (fr. *eau de vie*).

Akelei, **akolei** znw., mnl. *a(c)keleje*, *acoleie* v. Evenals ohd. *ag(a)leia* (nhd. *aglei*), *akeleia*, *acoleia* v., mnd. *acoleie* v. (nhd. *akelei*) uit laat-lat. *aquilegia* „akelei”. De mnl. vorm *acolie* v. is aan ofr. **acolie* (fr. *ancolie*) ontleend.

Akellig bnw., waarnaast oudndl., nog dial. (bijv. Dordrech, Bommelsch, vel., saks. streken, ook fri.) *akelik*, *akellijk*. Afl. van het zeldzame mnl. *âkel* m. „leed, verdriet, nadeel” (*â* en niet *â* blijkens achterh. *akelik*), een vooral noordndl. woord, verwant met ags. *acan* „pijn doen”, *ece* m. „pijn” (eng. *ache*), ndd. *âken* „pijn doen”. Als de *a* = idg. *a* is, kunnen gr. *ἄγος* o. „zonde, misdaad”, oi. *âgas-* o. „zonde, schuldige daad” verwant zijn. Minder wsch. is idg. *o*, ablautend met *e* in ohd. *êkorôdo* „slechts”, *êkrôli*, *êckerôde* „dun, zwak”, on. *êkla* v. „gebrek”, *êkla* bijw. „nauwelijks”, lat. *egeo* „ik heb gebrek”. Kil. kent *akel*, *akelig* niet, wel *acketen* „schroomen, horrere”, *ackelick* „horridus”, beide met de toevoeging „vetus”. De *ck* moet uit de vormen met direct op de *k* volgende *l* verklaard worden; vgl. voor 't geval dat de geminata op de wgerm. periode teruggaat *appel*, *akker*, — voor 't waarschijnlijkere geval dat zij jonger is vgl. *monnik*.

I **Aker** (puttemmer), mnl. *âker*, *êker* m. „wateremmer, watervat”, ook nnl. dial. *eker*, bijv. achterh. *aker*, *êker*. Ontl. uit lat. *aquarium* „watervat”, evenals ohd. *achari* „aquarius”, Teuth. *eekeren* „ketel”, mnd. *âker*, *âkeren* „koperen kook- of waschketel”, westf. *æken*, *æker*, oostfri. *aker* „emmerkje”, fri. *aker* „put-, regenbakemmer”. Wsch. door rom. bemiddeling ontleend. De bijvormen op *-en* zijn onder invloed van de *n*-vormen bij II *aker* ontstaan.

II **Aker** (eikel, eikelvormig voorwerp), mnl. (noordndl.) *âker* (m?) „eikel”, oorspr. „(boom)vrukt”. = mhd. *ackerau* o. (m.), *ecker(u)* o. (nhd. *ecker* v.) „eikel, beukenoot”, mnd. *ecker(en)*, *aker(en)* o. „eikel” (voor *ck* vgl. *akker*), ags. *æcren*, *æcern* o. „id.” (eng. *acorn*), on. *akarn* o. „vrukt van wilde boomen”, got. *akran*

o. „vrucht”, uit germ. **akrana-*; de vormen metumlaut of uit **akreua-* of door secundaire ontwikkeling. Buiten 't Germ. zijn verwant: kymr. *aeron* „vruchten, boomvruchten”, ier. *áirne* „sleepruim”. Al deze woorden kunnen met obg. *agoda*, *jagoda* „vrucht” (alg.-slav. „besvrucht”), *vinjaga* „wijnstok”, russ. *jáglyj* „vruchtbaar”, lit. *úga* „bes, kers” (in dit geval van lat. *úva* „druif” te scheiden), arm. *ačem* „ik groei” verwant zijn. Minder wsch. is verwantschap der germ. en kelt. woorden met **akker**: idg. **agro-no-* zou dan een denominatieve afl. zijn. Heel twijfelachtig is de combinatie van gr. *ἄγ-ληθες* „knoflookknollen” met germ. **akrana-* en verwanten. Vgl. I a a k.

Akker znw., mnl. *acker* m. = ohd. *ackar* (nhd. *acker*), os. *akkar*, ofri. *ekker* m., alle met wgerm. verdubbeling van *k* onmiddellijk vóór *r*, verder ags. *æcer* (eng. *acre*, waaruit fr. *acre* „een landmaat”), on. *akr*, got. *akrs* m. „akker”. Germ. **akra-z* = idg. **agro-s*, lat. *ager*, gr. *ἄγρός* „akker”, oi. *ájra-* met de ruimere bet. „vlakke”: vgl. ook gr. *ἄγρος* „wild” = oi. *ajryā-* „op de vlakke zijnd”. Hierbij ook arm. *art* „akker”? Wellicht een idg. afl. van **agó* „ik drijf”: on. *aka* „rijden”, ier. *ad-aig* „adigit”, lat. *ago* „ik voer”, gr. *ἄγω* „ik drijf”, arm. *acem* „ik breng. voer”, oi. *ájati* „hij gaat, drijft”; maar reeds in de idg. periode had **ag-ro-s* „drift” de bet. van „vlakke”, in sommige streken die van „akker” aangenomen. Vgl. voor een anderen wortel, die europ.-arm. landbouwtermen heeft opgeleverd, bij I a a r d. — **Akkermaalshout** znw. o., eerst nnl., evenals **akkermaal** o.; geen van beide bij Kil. De bet. „hakhout” wordt uit de specialere „hakhout als akkergrens” afgeleid. Over *maal* „merk-, grensteeken” zie I m a a l; deze bet. bestaat in de saks. streken nog.

Akolei. Zie **akelei**.

Aks, akst. Zie **a a k s**.

Al bnw. vnw. bijw. voegw., mnl. *al* (*all-*), een germ. bnw. (vnw.), waarvan het substantivische neutrum adverbiaal gebruikt wordt. = onfr. ohd. *al* (nhd. *all*), os. ofri. *al*, ags. *eall* (eng. *all*), on. *altr*, got. *alls* „al”. Germ. **alla-* zal wel een idg. **al-no-* (of **ol-no-*?),

een deelw. van *al-* „groeien” (zie o u d) zijn, misschien = lat. **allos* (voor *allers* „doctus, eruditus” te lezen volgens Stolz Wiener Stud. 22, 312). Vgl. de stamvarianten got. *ala-mans* mv. „de heele menschheid”, *ala-ko* bijw. „gezamenlijk”, ohd. *ala-wári* „geheel waar”, os. *ala-hwít* „geheel wit”, *alung*, ofri. *along* „eeuwig”, mnd. *ālink*, mnl. *āline* „geheel”, *āle-waer*, *ael-machtich*, lit. *al-vėnas* „ieder” (**alo-* of **olo-*) en ier. *nile* „geheel, elk, al”, arm. *oťj* „geheel” (**ol-jo-*). — De conjunctie *al* „hoewel, indien ook al”, reeds mnl. (ook = „indien”) en ook mnd. en mhd., is uit het bijw. *al* ontstaan, waar dit in bijzinnen stond, die oorspr. ook zonder voegw. dezelfde betrekking uitdrukten. — **Aller-**, versterking bij superlativi, mnl. *alre-*, *aller-* is de partitief gebruikte gen. mv. = „van allen”. — **Alles** onz. enk., eerst-nnl. (reeds in den Statenbijbel 't gewone woord) is of onder hd. invloed opgekomen of 't is de gen. enk. van *al*. Deze kwam mnl. als bijw. voor = „in alle opzichten, in hooge mate, al te zamen”, evenzoo in andere germ. talen. *Alles* „omnia” is ook fri. en ndd. Hd. *alles* = ohd. *allaž*, got. *allata*, nom. acc o. enk.

Alant (plantnaam „inula helenium”), mnl. *alaen*, *alant* m. = ohd. (nhd.) mnd. *alant* m. Uit het Du. komen de *aland*, zw. *ålands-rot*. Ten grondslag ligt een rom. of mlat. benaming van den *alant*, waarvan er behalve het *hij a a l b e s* genoemde *ala* nog meerdere bestaan hebben. De gewone lat. vorm is *inula*; op **iluna*, **eluna* wijst ags. *eolone* v. (: eng. *elecampane*), op een soortgelijken grondvorm ook fr. *aumée*. De lat. vormen gaan op gr. *ἐλένιον* terug. De oude ndl. bijvorm *galant* (reeds Teuth.) is door verwarring met een van de vormen van *galigaan* ontstaan.

Alarm znw. o., laat-mnl. *al(t)arme*, *alerm*. Evenals 15-eeuwsch hd. *ulerm*, *alarm*, *alarmen* „alarm, lawaai” (nhd. *alarm*, *lärm* m.; de korte vorm reeds in de 16 eeuw; uit 't Duitsch de *alarm*, *larm*, zw. *larm*), eng. *alarm*, *larum* uit fr. *alarme* of it. *allarme*, eig. *all'arme* „te wapen”.

Albast znw., als stofnaam o. De vorm

zonder *-er* sedert Kil., die *abast* en *alabast* opgeeft. Ook die op *-er* komt nog in de nnl. periode voor. Mnl. *alabaster*, *albaester* (met rekking vóór *st*, vgl. *plaeester* „pleister“) o. komt evenals mhd. *alabaster* o. (nhd. *alabaster* m.), mnd. *albaster*, eng. *alabaster* uit lat. *alabastrum* (via ofr. *alabastre*?) < gr. ἀλάβαστρον (waaruit got. *alabalstráin*). Mnl. *labaster* kan direct van den ofr. bijvorm *labastre* komen. Ook de *alabast* (: ode. *alabaster*) mist den uitgang *-er*.

Albatros znw., eerst nnl. = fr. *albatros*. Uit port. *albatroz*.

Album znw. o., nog niet bij Kil. Ontl. uit lat. *album*, eig. „het witte“, dan „iets waarop geschreven wordt“. Internationaal woord. Hd. *album* o. komt sedert de 17e eeuw = „album“ voor.

Alchemist znw. Evenals mnl. *alkemist* m., mhd. *alchimiste* m. (nhd. *alchimist*), fr. *alchimiste* uit mlat. *alchimista*, een afl. van *alchimia*, waaruit mnl. *alkemie*, *alkamie*, mhd. *alchemie*, *alchamie* v., nndl. nhd. fr. *alchimie*. Mlat. *alchimia* = spa. *alquimia*, uit arab. *al-kímíá* ontleend, waarin *al* lidwoord is (vgl. *alcohol*, *algebra*, *alkoof*, *abrikoos*), *kímíá* komt van gr. χημεία „chemie“, een afl. van χυμός „sap“ met jongere η. —

Alcohol znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord. Via spa. *alcohol* uit arab. *al-kuhl* „poeder van loodzwevel, om de oogleden mee te bestrijken“. —

Algebra znw. Evenals mnl. *algebra* v. „ontleedkunde“, hd. *algebra* v. „algebra“ via fr. *algèbre* resp. it. spa. mlat. *algebra* uit arab. *al-ǰabr* „het vereenigen van deelen tot een geheel, herleiding van breuken“.

Algemeen bnw. Een deutsch-ndl. samenst. van *al* bijw. en *gemeen*.

Alikruik znw., sedert de 17e eeuw. Ospr. een Zeeuwsch woord. De tegenwoordige Goereesche naam is *déjkrúkel*, het huisje van zeeslakken heet *krúkel*. In Antw. is *kreukel* = „eetbare zeeslak“. Oorsprong onbekend. Verwant met *kreuk*? *kruik*?

Alkoof znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *alkoven* m. (> de. *alkove*), eng. *alcove* uit fr. *alcóve* en dit via spa. *alcoba* uit arab. *al-qobbah* „gewelfd gebouw of vertrek“. Vgl. *alchemist*.

Allee znw., sedert Kil. Uit fr. *allée* (bij *aller* „gaan“, oorsprong onzeker.) Reeds vroeger was ditzelfde woord ontleend als mnl. *al(l)eye* v. „omloop van een toren“.

Alleen bnw. bijw., mnl. *alléne*. Ontstaan uit *al* bijw. en *éne*, den zwakken vorm van een met de bet. „alleen“. Evenzoo mhd. *al-eine* (nhd. *allein*), mnd. *alléne*, ofri. *al éna*, *alléna*, laat-ags. *eall ána* (eng. *alone*) „alleen“. Mnl. *alléne* „geheel gelijk“ bevat hetzelfde *éne* in de bet. „een, dezelfde“. Ook deze samenst. komt in andere talen voor. Het hierbij hoorende bijwoord heeft een rijke bet.-ontwikkeling. Zie Franck Tschr. 17, 73—84 en vgl. nog geld. *allins*, Zaaansch *alleens(ch)* „eveneens, gelijk“, welk woord ook in 't oudere Nnl. veel voorkomt.

Allehens znw. Uit eng. *all hands* „alle handen, de heele bemanning“.

Allemaal onbep. telw., eerst nnl. Ver vormd uit *altemaal*, dat nog bestaat, mnl. *altemále* „alles tegelijk, te zamen“. Vgl. I maal. Evenzoo *allegaar* uit *al-tegāder*.

Allengs bijw., in dezen vorm nog niet bij Kil. Met afwerping van *-kens* uit *allengskens*, dat met adverbiale *-s* gevormd was van mnl. *allencskine*, *alleenskine*, *alle'skine*, *aleinsken* (e. a. dergl. vormen), waarnaast *al eenkine*, *allenkine*, *-ken*, een samenstelling van *al* (bijw.) en **een(s)kine*, vgl. mhd. (md.) *alénzeln* naast *énzeln*, mnd. *allentelen* naast *entelen* (ook bnw. *allentel* naast *entel*) „een voor een, allengs“. *Al* versterkte nog de distributieve bet., die *-kine* (ospr. deminutief-suffix) reeds aan het woord had gegeven: „bij één tegelijk“. *-kine* komt ook bij andere bijww. voor, bijv. *stillekine* „stilletjes“. De *s* vóór het formans vertoont ook mnd. *allensken* „allengs“. De *g* in het ndl. woord is jonger; *lang* (vgl. *langzamerhand*) is hier misschien van invloed geweest. Ook kan men uit den mnl. oudnnl. vorm *allinken* (fri *allinken aon* „allengs“) een stam *lenk-* geabstraheerd hebben. Deze beide vermoedens kunnen tegelijk juist zijn.

Allerhande bnw., mnl. *allerhande*. = mhd. mnd. *aller hande*, ofri. *abra honda* „allerlei“. Van *hand* in de bet. „soort“.

Allerlei bnw. Zie *-lei*.

Allo tusschenw., eerst nnl. Ook nnd. Uit fr. *allons*, evenals *allé*, nnd. (westf.) *allèi* uit fr. *allez* of *aller*.

Allooi znw. o., mnl. *al(l)oy o* „menging van andere metalen met goud en zilver, wettelijk gehalte, bij andere metalen zelf”. Uit fr. *aloi* „wettelijk gehalte, allooi”, eig. *à loi* „volgens de wet”.

Almanak znw., sedert de 16e eeuw. Oudnndl. ook *almanach*. In alle west-europ. talen en ook elders in gebruik. Uit gr.-egypt. *ἀλεμνιχακά*, bij Eusebius (4e eeuw) de naam van egypt. kalenders.

Aloud bnw., nog niet bij Kil. De vorm *aaloud*, 17e-eeuwisch, nog archaiseerend, bewijst niet, dat het eerste lid = ohd. os. *ala-*, mnl. *ael-* is (zie *al*). Deze spelling is eer ontstaan, doordat men *al-oud* uitsprak *ā-lout* en toch voelde, dat de *l* bij 't eerste lid hoorde.

Alruin (mandragora), mnl. (zelden) *alrúne*. Wsch. uit het Duitsch : ohd. os. *alrúna* v. (nhd. *alraun* v. m.), eig. de naam van een voorspellenden geest, die volgens 't volksgeloof uit den wortel gesneden werd. Het tweede lid is germ. **rúnō-* v., got. *rúna*, on. *rún*, mnl. *rúne* (zeldzaam), ohd. os. *rúna*, ags. *rún* v. „geheim, geheimzinnige beraadslaging, vertrouwelijk gesprek, runenstaafje”, waarbij 't ww. mnl. *rúnen* „fluisteren, in 't geheim of geheimzinnig overleggen” (nog wvla. *rúnen* „mompelen, brommen”), onfr. *rúnan*. ohd. *rúnén* (nhd. *raunen*), os. *rúnon*, ags. *rúnian*, got. **rúnan* (blijkens *birúnains* v. „heimelijk besluit, complot”) „id.”; hiernaast on. *rýna* „vertrouwelijk praten” en met ablaut on. *raun* v „onderzoek” en ags. *réonian* „fluisteren”. Verwant zijn ier. *rún* „geheim”, lett. *runát* „spreken”, gr. *ῥέσναιω* „ik spoor op, onderzoek”, *ῥέσω* „ik vraag”.

Als voegw., mnl. *alse*, *als*, ook nog *alsō*. Uit *al* (bijw.) + *sō* (nnl. *zoo*). Het relatieve bijwoord resp. voegw. *als* en het aanwijzende bijw. *alzo* zijn dus oorspr. één woord, door den invloed van *zoo* op *alzo* en door een verschillend accent formeel gedifferentieerd. *Als*, *alzo* = onfr. *alsō* „sicut” en „sic, similiter”, ohd. *alsō* „als, evenzoo” (nhd. *als*, *also*), os. *alsō* „als, zooals, wanneer,

zoo, evenzoo”, ofri. *alsä* „id.”, ags. *eal(l)swá* „zooals, evenzoo” (eng. *as*, *also*). Het Mnl. gebruikt ook *al* = *als* „toen, indien, zooals”, en = „alsof”.

Alsem znw., met suffix-substitutie uit mnl. *alsen(e)* v. (ook nog oudnndl.), dial. ook *a(al)s*, *a(a)lst*; vgl. droesem en zie bij II *els*. *Alsen(e)* heeft *s* (*ss*) uit *xs*, vgl. ohd. *alahsan* „alsem” (oudnhd. *alsem*, in de volkstaal nog andere vormen). Ook 't Os. Mnd. kent 't woord, in den vorm *alsen(e)*. Het eerst is 't overgeleverd in een lat. bron (Anthimus, 6e eeuw) als *aloxinum* (hieruit fr. *aluine*, spa. *alosna* „alsem”), maar 't zal wel oorspr. germ. wezen (en niet < *alōn* *ōšivnē*), hoewel de oude verklaring als „tempelzaad”, uit **alz-* (got. *alhs* v., os. *alah*, ags. *ealh* m. „tempel”, verwant met gr. *ἀλαή* „kracht”, *ἀλέξω* „ik bescherm, weer af”, oi. *ráksati* „hij beschermt”, ags. *ealgian* „beschermen” of < en? > oudlit. *elkas* „woud”, lett. *elks* „afgodsbeeld”) + **séman-* (zie *zaad*) formeel en semasiologisch onaannemelijk is. Eer zou men, met 't oog op Anthimus' meedeeling, dat de Franken of Goten het *aloxinum* gebruikten bij de bereiding van een geestrijken drank, aan verwantschap met mnl. *āle* o. v., (os. *alo-fat* o. „biervat”), ags. *ealu* o. (eng. *ale*), on. *ol* o., ksl. *olū*, lit. *alus* „bier” kunnen denken, ofschoon dan het tweede lid van *alsem* geheel duister is. Met mnl. *āle* enz. kunnen verwant zijn lat. *alūmen* „aluin”, *alūta* „met a. behandeld leder”, gr. *ἀλίδο(ο)μον. πικρόν παρά Σωφρόνι* (Hes.): idg. **alu-* „watscherp is van smaak of reuk”. Een andere germ. benaming van den alsem is ohd. *wērmuota* v. (nhd. *wermut* m.), os. *wērmōdo*, -a m. v., mnd. *wermōde*, -mede v., -mót (o.?) (e. a. vormen), ags. *wērmōd* m. (eng. *wormwood*), ook Teuth. *wermoede*, Kil. *wermoed* („Sax. Sicamb.”). Zie wormkruid.

Altaar znw. o. Het lat. *altāre* is al vroeg in 't Nfrank. ontleend en klankwettig tot mnl. (nnl. archaiseerend) *outer* m. o. geworden. De mnl. vormen *outaer* en *altaer*, nnl. *altaar*, soms met eindbetoning, zijn aan den voortdurend werkenden invloed van lat. *altāre* toe te schrijven. Vgl. mhd. *altāre*, ohd. *altāri* naast mhd. *alter*, ohd. *alteri* m. (nhd.

altar m., met beide betoningen), os. *altari* m., mnd. *altar*, -er, *oltar*, -er o. m., ofri. *altare* naast *alter* m. o., ags. *altóre* naast *alter* m. (eng. *altar*), on. *altari* m. o. In 't Ags. is gebruikelijker de germ. benaming *wéofod*, *wígbed* o., eig. „tempelbed”; het Got. bezigt 't woord *hunslastaps* m., eig. „offerplaats”.

Altemet bijw., mnl. *altemet* „allengs”, zelden „soms”, uit al en te met; dit uit te + met. Evenzoo nnl. **altemee** (mee uit mede). — **Althans** bijw. voegw., mnl. *althean(t)s*, met adverbiale -s (zie aanstonds) naast gewoner mnl. *altehant*, beide = „aanstonds, thans, zooëven”. Uit al (bijw.) + *tehant*. Zie thans. Evenzoo mhd. *alzehant*, mnd. *altohant*, -des „aanstonds”. — **Altoos** bijw. (dial. *ó*), mnl. *altoos* „telkens, gestadig, volstrekt, stellig”. = mnd. *altós*, *altes* „aldoor, volstrekt”, oostfri. *altós*, fri. (Wouden en bij oudere menschen) *alteas* „ten minste”. Kan bezwaarlijk identisch zijn met ohd. mhd. *alzoges*, mnd. *altôges*, *alteges* „aldoor, volstrekt, geheel en al”, maar wel kan 't hiermede verwant en uit **al-tauhes* klankwettig ontstaan zijn. Het tweede lid is dan de gen. van **tauza-*, een verbaalnommen bij **teuzanan* (zie t i j g e n en teug). De oudste bet. is dus „bij elken trek”.

Aluin znw., mnl. *aluun* (o.?). Uit fr. *aluin* en dit uit lat. *alúmen* „aluin” (vgl. hierover bij alsem). Ook in andere germ. en in balt. en slav. talen overgenomen; bijv. mhd. *alún* m. (nhd. *alaun*).

Alzoo. Zie als

Amandel znw., mnl. *amandel*, *amander*, -dre v., ook *mandel* v., een vorm, die nog bestaat als *mandel*, *mangel* (met *ng* ook wvla. *amangelen*) en ook in den Teuth. voorkomt. Voor 't wegvallen van den vóórtonigen klinker vgl. bij a j u i n. Ndl. (a) m a n d e l, ohd. os. *mandala* v. (nhd. *mandel*), eng. *almond*, on. *alamandr* m. zijn (gedeeltelijk indirect) ontleend uit lat. *amandula*, een vervorming van *amygdala* (gr. *ἀμυγδάλη*) „amandel”, waarop ags. *magdala-tréo* o. „amandelboom” teruggaat.

Ambacht znw. o, mnl. *ambacht* o. „beroep, werkkring (kerkelijk, rechterlijk e. a.), mis, ambachtsheerlijkheid,

rechtsdistrict, handwerk, nering, werk, taak”, dial. (mnl. en nnl.) ook *amboecht* (vgl. achterdocht). = (onfr. *ambacht-mun* „ministros”), ohd. *ambaht*, *ambakti* o. „dienst, ambt, godsdienst, mis” (nhd. *amt*), os *ambaht* o „ambt, dienst, district”, ofri. *ombecht(e)* o. „ambt, rechterlijk district, de rechters, laatst oliesel, mis”, ags. *ombiht* o. „beroep, dienst”, on. *embátti* o. „dienst”, got. *andbakti* o. „ambt, dienst”, een germ. neutrum **ambaxtiw-*, **ambaxta* (de 2de vorm wsch. niet oergerm.) „dienst”, afgeleid van **ambaxta-* m. „dienaar”: got. *andbahts* m. „id.”, on. *ambátti*, -ótt v. „dienares”, mnl. *ambacht* m. „dienaar”, ohd. *ambaht* (os. *ambahteo*) m. „id.”, ags. *ombecht* m. „id., discipel”. Dit woord is ontleend uit gall. *ambactus*, dat volgens Caesar de Bell. Gall. 6, 15 „dienaar, slaaf” beteekende; vgl. ook Festus' woorden: „ambactus apud Ennium lingua gallica servus appellatur”. In het Got. is de anlaut naar analogie van de met *and-* samengestelde woorden veranderd. Op mlat. *ambactiáta* naast *ambactia* „opdracht” (een afl. van het germ. woord of direct van gall.-lat. *ambactus*) gaan it. *ambasciata*, fr. *ambassade* „gezantschap” terug. — **Ambt** o., reeds mnl. *am(b)t*, is eveneens uit **ambax(t)i*a- o. ontstaan, evenzoo mhd. *ambet*, *ammet*, *ampt* (nhd. *amt*), mnd. *ambet*, *ammet*, *am(b)t*, ofri. *ombeth*, *ompt*, *am(p)t* o. Wsch. heeft de verbreiding van het ndl. a m b t in zijn tegenwoordige bet. onder invloed van hd. *amt* plaats gehad.

Amber znw., in de 17e eeuw ook *ambra*, *ambar*, *ammar* (ook o.), mnl. *ammer*, *amber*, *emmer*, *ember* (m. o.?), mnl. meer dan nu speciaal voor „barnsteen” gebruikt. Evenals mhd. *amber*, *ámer* m. (nhd. *amber*, *ambra* m) „(grijze) amber”, mnd. *ammer* „barnsteen”, eng. *amber-gris* „(grijze) amber”, *amber* „amber, barnsteen” uit mlat. it. *ambra* en dit uit arab. *anbar* „(grijze) amber”. De vorm met *mm* is bij ons klankwettig, *mb* is aan voortdurenden of hernieuwden invloed van het lat. woord of daaruit ontstane vormen uit andere talen toe te schrijven.

Ambt. Zie ambacht.

Amechtig bnw., mnl. *ámachtich*,

áméchtich „machteloos, uitgeput”. De vorm met *e* is oorspr. oostndl., elders verhindert *cht* den umlaut. De nnl. bet. „buiten adem” is daardoor te verklaren, dat 't taalgevoel het woord bij *ám* uit a dem bracht; maar inderdaad is mnl. *á machtich* identisch met ohd. *ámahítg*, mnd. *áméchtich* „machteloos, krachteloos”, behoorende bij ohd. mhd. mnd. *ámacht* v. (nhd. onder invloed van *ohne* vervormd tot *ohnmacht*). Uit *macht*, *máchtig* en prefix *á-*, dat in het Wgerm. = „on-” voorkomt, vgl. onfr. *á-wigki* „invio”, ohd. *á-teili* „niet deelachtig”, *á-wiggi* „van den weg af”, als znw. „verkeerde weg”, mhd. *á-setze* „onbezet”, ags. *ámen* „zonder menschen, ontvolkt”. Het Mnl. kent: *ásághe* v. „beuzelpraatje”, *áwech* m. „verkeerde weg”, *áwisich* „onwelluidend”, en verder Kil. nog: *awijs* „onwelluidend, onwijs”, *awijsé* „onwelluidendheid, onwijsheid”, *aweerd* „onwaardig”. Dit wgerm. *á-* kan met geen idg. ontkenningsspartikel samenhangen. Formeel zijn verschillende combinaties mogelijk, maar alle zijn zeer onzeker: obg. *a* „maar, en”, oi. *át* „daarop, en”; lat. *á* „van”, oi. *á* „naar — toe, van — af”, enz.

Amerij(tje) znw., eerst nnl. Verkort uit *ave Marí(a)*: „de korte tijd, noodig om een „ave Maria” te bidden”.

Amethyst znw., mnl. *ametist(e)* m. Ook in andere germ. talen, bijv. mhd. *ametiste* m. (nhd. *amethyst*). Uit lat. *amethystus* (< gr. *ἀμέθυστος*). Wellicht door fr. bemiddeling.

Ammunitie znw. In de 16e eeuw ontleend uit fr. *amunition*, dat een tijdlang in de lagere volkstaal gebruikt werd; 't was geabstraheerd uit *la munition*, als *l'amunition* opgevat. Evenzoo eng. *ammunition*.

Amper bijw. (nauwelijks), eerst nnl. Oorspr. bet. „scherp, bitter, zuur”, dan „met moeite”. Bijw. bij het mnl. oud-nnl. (nog dial. en archaiseerend) bnw. *amper* „scherp, wrang, bitter, zuur, onaangenaam” = zw. *amper* „scherp, wrang”, noorw. *amper* „id.”, ook „lastig (vooral van kinderen)”. Vgl. ook on. *apr* (**appr* uit **ampra-z?*) „scherp, lastig, smartelijk aangedaan” en het znw. ohd. *ampfaro* m. (nhd. *ampfer*), ags. *ompre*

v. „zuring”. Germ. **ampra-* moet in de eerste plaats met oi. *am(b)lá-* „zuur”, alb. *ámbsl'ε* „zoet” (eig. „met een pikanten smaak”) vergeleken worden, verder ook met lat. *amárus* „bitter”, on. *omurligr* „walgelijk, afschuwelijk” en — zonder *l-* of *r-*formans — ier. *om* „rauw”, abluend met gr. *ώμος*, arm. *hum*, oi. *ámá-* „rauw”. De combinatie van deze woordfamilie met on. *ama* „kwellen, plagen”, oi. *ámáti* „hij dringt aan, benauwt” is mogelijk, maar onzeker.

Amulet znw., eerst nnl. Evenals hd. *amulett* o. (via fr. *amulette*) uit lat. *amulétum* „voorbehoedmiddel”; dit wordt het best verklaard als een afl. van *amulum* (< gr. *ἀμυλον*) „zetmeel”: dus *amulétum* „spijs van zetmeel” > „dgl. spijs als genees- of voorbehoedmiddel” > „voorbehoedmiddel”.

Ananas znw., eerst nnl. Evenals hd. eng fr. *ananas* uit het Spa.-Port. Van peruaanschen oorsprong.

Ander bnw., mnl. *ander* „ander, tweede”. = ohd. *andar* „tweede, ander” (nhd. *ander*), os *áthar*, *óthar*, ofri. *óther*, ags. *óðer* (eng. *other*), on. *annarr*, got. *anþar* „id.”. Een idg. comparatieve formatie = lit. *ántras*, oi. *ántara-* „de andere”. Obg. *vútorü* „de tweede” zal wel een ander woord zijn. De basis *an-* ook in oi. *anyá-* „een ander” (vgl. voor de formantia lat. *al-ter* „de ander”: *al-ius* „een ander”) en in obg. *onü* „hij”, lit. *añs* „ille”, arm. *-n* „de”, (oi. *ana-* „deze”; vgl. over deze e. a. vormen Brugmann Demonstrativpr. 90—95), nperz. *án* „ille”, gr. *ένο-* in *ένη* „de dag van overmorgen”, *κείνο;* (**κεενο;*) „ille”, *όδείνα* „dinges” (uitgegaan van **τάδε ένα* „dit en dat”). De bijvorm *aar*, die in het oudere Ndl. en nog in fri. getinte diall. voorkomt, in 't beschaafde Ndl. alleen in elkaar, malkaar, is in het fri.-holl. dialect klankwettig uit **anþar* > **áþar* ontstaan. — In **anderhalf**, mnl. *anderhalf* leeft de oude bet. van *ander* „de tweede” nog voort. Vgl. ohd. *andarhalp* (nhd. *anderthalb*), os. ofri. *ótherhalf*, ags. *óðer healf*, on. *halfr annarr* „anderhalf”. — **Anders** (dial. ook *aars*) bijw., mnl. *anders*. Evenzoo reeds ohd. *and(é)res* (nhd. *anders*), mnd. *anders*, ofri. *ótheres* „anders”.

Andijvie znw., eerst nnl. Uit fr. *endive*, oudtijds ook *endivie*, en dit uit rom.-mlat. *endivia* (lat. *intibea*) „andijvie”, een afl. van *intibus* „cichorei”. Oudtijds schreef en sprak men ook ndl. *endivie* (o.a. Kil.); vgl. hd. *endivie* v.

Andoren (plantnaam), eerst nnl. Reeds ohd. os. *andorn* m. o. (nhd. *andorn* m.) „marrubium, andoren”. Oorsprong onbekend.

Anekdote znw., eerst nnl. Uit fr. *anecdote* en dit uit lat. *anecdōtum* < gr. ἀνεκδοτόν, ospr. = „niet uitgegeven, niet bekend gemaakt”. Ook elders ontleend.

Angel znw., mnl. *anghel* m. = ohd. *angul* m. „stekel, haak, vischangel” (nhd. *angel*, gew. v), os. *angul* m. „hamus, calamus”, ags. *ongel* m. „haak, vischhaak” (eng. *angle*), on *ongull* m „vischangel”. Daarnaast met ander formans(-n-): mnl. *anghe* m „prikkel (ook overdracht.)”, nog dial. (Antw. *ang* v. „angel, haard van aren, spits”), ohd. *ango* m. „stekel, deurhengsel”, os. *ango* m. „id.”, ags. *onga* m „stekel”, on. *angi* m. „stekel, punt”, got. *hals agga* m. „nek (halsbuiging)”. Vgl. buiten 't Germaansch ier. *écath* „vischangel” (*avk-*), lat. *ancus* „qui aduncum brachium habet”, *uncus* „krom, haak”, gr. ὄγκος „haak”, ἄγκων (= germ. *awzan-*) „kromming, elleboog”, ἄγκυλος „krom”, ksl. *qkotī* „haak”, lit. *anka* „strik”, oi. *avká-* „haak, kromming, zijde (van 't lichaam)”, *avkurá-* „spruit, twijgje” (= germ. **awzula-*, gr. ἄγκυλος) Met gramm. wchsel misschien on. *áll*, *ǫll* m. „kiem” (**awzlu-*). Een wortelvariant van idg. *awg-*, *awq-* (opvallende ahlaut! Vgl. a1) is bij I enkel besproken.

Angst znw., mnl. *anxt* m., ook *anxte* v. „benauwde toestand, gevaar, risico, vrees”. = onfr. *angust* v. „angustia”, ohd. *angust* v. „gevaarlijke toestand, angst” (nhd. *angst*), mnd. *angest*, *anxt* m. „gevaar, angst”, ofri. *angost*, *-est*, *anxt* m. „angst”, germ. **awjusti-* v., **awzusti-* m. Gew. opgevat als een afl. van den bij eng besproken germ. stam **awz(w)u-* „eng”. Wsch echter moeten we dit germ. woord evenals lat. *angus-tus* „eng”, *ingus-tiue* „engte”, ksl. *qzos-tī* „nauwte” als een afl. van

idg. **awǵhos* „id” (lat. *angor* „het worgen, angst”, oi. *ánhas-* „engte, nood”; ook on *anqr* m o „smart, schade”?) opvatten; vgl. nog ozw. *ängsta* „beangstigen”. De *u* van 't germ znw. kan aan invloed van 't verwante **awz(w)u-* worden toegeschreven. — **Angstvallig** bnw, mnl. *anxtvallich*. Vervormd (onder invloed van vallen) uit mnl. *anxtvoudich*, dial. *anxtvoldich* = mnd. *angestvoldich*, Teuth. *anxtfeldich* „angstig, bang”. Voor het tweede lid zie z o r g v u l d i g.

Anijs znw., mnl. *anijs*, *anies* o. Uit lat. *anisum* (gr. ἄνισον, jongere vorm naast ἄνησον, ἄνησον „dille, anijs”) óf direct óf via fr. *anis* ontleend. Evenzoo laat-mhd. *anis*, *enīs* o. (nhd. *anis* m.).

Anjelier znw. Een speciaal ndl. woord. De oudste vormen zijn *angier*, *angelier* (reeds laat-mnl.), bij Kil. *angiere*, *angeliere*. De *j* komt 't eerst bij Spieghel voor in 1614: *anjier*. Deze noordndl. benamingen zijn wsch. ontstaan uit den Noord-Italischen plaatsnaam *Angera*, waarnaast ook de vormen *Aughera*, *Anghiera* voorkomen, ter wijl de lat. naam *Angleria* is. NB. Italië is het stamland van de anjelier. Wsch. zei men eerst *genoffelen* van *Angiere*, als vertaling van *caryophylli Angleriae*. De lat. naam *Angleria* is als ndl. *angelier* overgenomen. *Geroffel* (mnl. *gheroffelsnāghel* m. „kruidnagel”), waarnaast het jongere, nog vooral in Zuid-Ndl. gebruikelijke *genoffel* (Antw. *žanöfæl*, „anjelier”, wvla. *giroffel*, *groffelier* „violier”, *grofnagel*, *groffelnagel* „kruidnagel”) is uit fr. *giroffe* en dit uit lat. *caryophyllus*, -um (gr. καρρόφυλλον) ontstaan, in de oudheid al de naam van een aromatische plant. *Καρρόφυλλον* en arab. *qaranful* „kruidnagel”, volgens sommigen ontleend uit, volgens anderen het etymon van dit gr. woord, zijn ook in veel andere talen van Europa en West-Azië overgenomen.

I. **Anker** (van een schip) znw. o., mnl. *anker* m. = laat-ohd. *anchar* m. (nhd. *anker*), mud. *anker* m. o., ags. *oncor* m. (eng. *anchor*), on. *akkeri* o. „anker”. Ontleend uit lat. *ancora* (< gr. ἄγκυρα) „id.”. Deze scheepsterm was al vroeg in Engeland bekend; wellicht tegelijk aan de Nederl. kust? Later

drong bij door in het Skandinavisch, Ndd. en Hd. Hier verdrong hij de oude van zinken afgeleide benaming ohd. *senchil* m., *sinchila* v.

II **Anker** (vochtmaat) znw. o., nog niet bij Kil. Evenals ofr. *ancere* „tonnetje” ontl. uit mlat. *ancheria*, *anceria* „tonnetje (van een bepaalde maat)”. Uit het Ndl. komen nhd. *anker* m., eng. *anker*, de. *anker*, zw. *ankare*, de laatste beide misschien via ndd. *anker*.

Ansjovis znw., nog niet bij Kil. Evenals fr. *anchois*, eng. *anchovy* uit spa *anchoa* en dit uit bask. **anchu* = *panchu* „een vischnaam”. Uit het Ndl. en Eng. : hd. *anchovi* v., de. *ansjos*, zw. *ansjovis*.

Antilope znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *antilope* v., eng. *antelope* uit fr. port. *antilope*, waarvan de oorsprong niet zeker bekend is.

Antwoord znw. o., mnl. *antwo(o)rde* v. (o.?). In het Nndl. o. onder invloed van I woord, vóór-mnl. ook onz. = ohd. *antwurti* o., zelden v. (nhd. *antwort* v.), os. *andwurdi*, *andwordi* o., ofri. *ondwarde*, *antwerde*, *ontwert*, *onder(t)* o. v., ags. *ondwyrde*, on. *andyrði*, got. *andawáurdi* o. „antwoord”. De mnl. bijvorm *antwerde*, *antwaert* v. kan opgekomen zijn onder invloed van *antwerde* naast *antwo(o)rde* v. „tegenwoordigheid” (vgl. -waarts). Antwoord bestaat uit **anð(a)* + een afl. van woord. De spelling ant- is fonetisch, niet etymologisch (vgl. et groen). Een ander germ. woord voor „antwoord” is: os. *antswôr* m., ofri. *ondsÿr(e)* (m. o.?), ags. *ondswaru* v., on. *andsvar* o., uit **anð(a)* + verschillende bij I zweren hoorende nomina. Het germ. prefix **anð(a)-*, hier = „tegen”, bestaat in het Ndl. niet meer als zoodanig noch als afzonderlijk woord, en antwoord is de eenige rest. Uit 't Mnl. vgl. nog o. a. *antwerp* m. „tegen water opgeworpen land” (vanwaar Antwerpen). Als verbaal- en nominaalprefix komt **anð(a)-* over 't heele germ. gebied voor = „tegen — in, tegenover” en daaruit ontstane bett.: onfr. *ant-*, ohd. *ant-*, os. *and-*, ofri. ags. *ond-*, on. *and-*, got. *and-* verbaal- en *anda-* nominaalprefix, bovendien got. *and* voorz. „langs, op, verbreed over”, os. *and*, *ant* „tot aan”. De got. vorm *anda-*

wijst er op, dat **anð* uit **anða* is ontstaan, vgl. gr. *ἄντα* „tegenover”, oud-lit. *anta*, lit. *ant* „op, tot”. Hiernaast idg. **anti* in lat. *ante* „vóór”, gr. *ἄντι* „in bijzijn, in de nabijheid van, in plaats van”, oi. *ánti* „tegenover, vóór, in de nabijheid van”. Wellicht is ook arm. *and* althans in sommige bett. („*ἄντι*, langs, tegenover, op — toe”) = **anti*, **anta*. Bij dit voorz. behooren nomina uit allerlei talen, misschien ook einde; deze zijn evenwel alle van 't voorz. afgeleid en geen een is er waarvan **anti*, -a casus zouden kunnen wezen. Vgl. ont-.

Apotheek znw., mnl. *ap(o)teke* v. „bewaarpplaats, specerijwinkel”. Uit fr. *apothèque* en dit uit lat. *apothēca* (< gr. *ἀποθήκη*) „bewaarpplaats, bergplaats”. In deze bet. èn in de tegenwoordige bij Kil. — **Apotheker** znw., mnl. *apotecarijs* en *apteker* m., betekende van ouds „apotheker, kruidenier”; t komt van ofr. *apotecaire*, -arie, lat. *apothēcarius*. Voor „apothek” kende 't Mnl. *apotecarie* v. (mlat. *apothecaria*); hiervan vla. *pottekarie* „de heele rommel”; deze vorm al in 1487.

Appel znw., mnl. *appel* (zelden *āpel*) m. = ohd. *apful* m. (nhd. *apfel*; ohd. zelden *apful*), os. *appul*, *apl*, ofri. *appel* („oogappel”; NB. fri. *apel* „appel”), ags. *æppel* m. (eng. *apple*), kringgot. *apel* „appel”. Naast dit germ. **apla-*, **aplu-* nog on. *epli* o. „id.” uit **ap(a)lju-*. De wgerm. *pp* ontstond uit *p* onmiddellijk vóór *l*; met enkele *p* de alg.-germ. boomnaam ohd. *apfoltra*, os. *apeldere* v., ags. *apuldor* m., *apuldre* v. (naast ohd. *apfoltra* v., ags. *æppuldre* v., met *pf*, *pp* naar *apful*, *appel*), on. *apaldr* m. „appelboom”. Hiervan de eigennamen ndl. *Apeldoorn*, hd. *Affoltern*, eng. *Appledore*. [Hetzelfde suffix, idg. -tro-, -trá- ook in ohd. *massaltra* v. (nhd. *massholder*), os. *mapulder* m., ags. *mapuldre* v. (vgl. eng. *maple*) „ahorn” e. a. germ. boomnamen; vgl. lett. *mā-tra*, *mi-tra* „palm”, arm. *mair* „pinus, cedrus”]. Het Mnl. en het zuidelijke Nnl. hebben voor „appelboom” de afl. *appelaer* m. Buiten 't Germ. vgl. ier. *aball*, *ubull*, ksl. (*j*)*ablūko*, lit. *óbūlas*, *obūlys* „appel”. De combinatie met lat. *Abella* „stad

in Campanië met belangrijke vruchtenkultuur" is heel onzeker, die met lat. *mdlum*, gr. *μηλον* „appel" is onmogelijk.

Applaudisseeren ww.: fr. *applaudir* = nnl. *pollicieren* „polijsten": fr *polir* = nnl. *florisseeren* (vooral *florisant*): *florir*. Vervoegde vormen van de fr. ww. zijn bij de overname van invloed geweest. Nog komen in de nnl. periode *approfondisseeren* e. a. dgl. vormen voor.

Approviandeeren ww. Van proviand gevormd onder invloed van fr. *approvisionnement*.

April znw, nml. *april(le)*, *apriël*, *aprel* m. Uit lat. *Aprîlis*; evenzoo in andere talen, bijv. mhd. *aprille*, *aberille* m. (nhd. *April*). De ndl. naam is *grasmaand*. Kil. vermeldt ook *Oostermaend* („Sax.") = chd. *óstarmánót* m. „Paaschmaand".

I **Ar** znw. Verkort uit **arreslee** (eerst nnl.), dat uit *narreslee* ontstaan is (vgl. I aak, adder). Deze vorm komt dial. (Goeree) nog voor. Zie nar. De *arreslee* is zoo genoemd naar het narrentuig van paarden, voertuig en personen. — Afl.: **arren** ww., evenmin als oud-nnl. *narren* „arren" bij Kil.

II **Ar** bnw. (alleen nog: in *arren* moede), nml. *erre* (*arre*) „van den rechten weg af, in de war, boos, bedroefd". Met *e* (dial. *a*) uit *i* vóór *r* + medeklinker; vgl. *kerk*. = (onfr. *irren* „errare"), ohd. *irri* „verdwaald, zich onzeker bewegend" (nhd. *irre*), os. *irri*, ofri. *ire* „boos", ags. *irre* „verdwaald, boos", got. *airzeis* „verdwaald", germ. **erzia-* > **irzia-*. Verwant met lat. *errāre* „dwalen", gr. *ἄρσειν* (**áresia*) „hoon", russ. *jóra* „vagebond, woesteling", lett. *erūtēš* „zich ergeren, boos zijn", arm. *her* „toorn, nijd, twist, strijd", *erom* „ik kook (van water), ben in onrustige beweging, ben boos", *z-erom* „ik beweeg mij, wemel, (van het licht gebruikt:) tril", oi. *úrşyá-* „afgunst", *irusyá-* „boosheid". Voor de bet. van de germ. woorden vgl. de armeensche.

Arbeid znw., nml. *arbeit* (*d*) m. v. „arbeid, inspanning, moeite, leed, barennsnood". = onfr. *arbeit* m. v. (*d*, *th*), *arvith* o. „labor, tribulatio", ohd. *ar(a)beit* v. (nhd. *arbeit* v.), os. *arþeib*, -*id* v., *arþedi*, -*iði*, -*iþhi* o., ofri. *arþe(i)d*

o., ags. *earfoð*, *earfoðe* o., on. *erfiði* o. (vgl. 't bnw. ags. *earfoðe*, on. *erfiðr* „bezwaarlijk"), got. *arþaiþs* v. „arbeid, last, leed". Voor de vooral in het Onfr. opvallende *b-þ*-wisseling vgl. bij barmhartig. Hierbij buiten 't Germ. obg. *rabū* „slaaf, knecht", *rabota* „slavernij", lit. *ap-si-rūbtī* „het huiselijk werk verrichten", arm. *arbaneak* „dienaar, helper" (minder wsch. is de bij erf vermelde combinatie van *rabū*.) Deze idg. wortel *orēbh-*: *erēbh-* kan een afl zijn van de bij ernst besproken basis. Wsch. is arbeid een verbaalnomen bij een werkw.-stam **arþai-* (got. **arban*, **arbaida*), anderen hebben er — niet aannemelijk — een samenstelling in gezocht van **arþa-* en **iði-* „gang, het gaan", idg. **iti-*, verbaalnomen bij lat. *eo*, gr. *εἶμι*, lit. *eimi* „ik ga", oi. *éti* „hij gaat", waarbij o. a. ook nog: ier. *eth(a)e* „itum est", obg. *idq* „ik ga".

Arduin znw. o., nml. *orduum* o.; beide vormen bij Kil. Voor de *a-o*-wisseling vóór den toon vgl. *kantoor*, *karwei*, *gordijn*. Uit ofr. *ordon*, *ourdon* „arduin". Voor den uitgang *-uum*, *-uin* zie bij *ajuin*. De vorm van 't fr. woord maakt de dikwijls aangenomen afl. uit den naam van de *Ardennen* (lat. *Arduenna silva*) onwaarsch.

Arend znw., mnl. (zeldzaam) *ārent* (*d*) met jongere *d* (vgl. *iemand*) naast gewoner *āren*, *a(ern)* m. „arend"; in 't Fri. nog *earn* „arend". Met rekking van *a* vóór *r* + dentaal. Vgl. *garen*, *baard*. = ohd. os. *arn*, mnd. *arn(e)*, *ar(e)nt*, ags. *earn*, on. *orn* m. „arend", germ. **arna-*, **arnu-*. Hiernaast **aran-* in ohd. os. *aro* (nhd. dichterlijk *aar*; vgl. *adelaar*), on. *ari*, got. *ara* m. „arend". Vgl. buiten het Germ. kymr. *eryr* „arend", gr. *ὄρνις* „vogel", obg. *orvliū*, lit. *erēlis*, *arēlis* „arend". Mischien verwant met *rennen*. In de saks. diall. van Nederland beteekent *aorent* „doffer", evenzoo mhd. *dāf-arne* m.

Arg- in de znww. **arglist**, **argwaan** = nml. *arch*, waaruit ook nnl. *erg*. Zie aldaar. — **Arglist**, mnl. *arghe list* v. „arglist, booze toeleg" = ohd. *arclist* v. (nhd. *arglist*), ofri. *erge list* (ook: *arg ende list*). — **Argwaan** is waarschijnlijk onder duitschen (resp. oostndl.) invloed

opgekomen: mhd. *arcwân* (nhd. *argwohn*) m. „argwaan”; ohd. al *arcwânen* „verdenken, argwanend zijn”. Het Mnl. heeft alleen *arcwânic*, in limb. teksten. Vgl. waan. — Nnl. **argeloos** bnw. ± 1800 uit hd. *arglos*.

Ark znw., mnl. *arke* v. „ark, kast, kist, geweldde oven, gewelfd dak boven 't rad van een watermolen”. Een alg.-germ. leenwoord uit lat. *arca* „kast, kist”: ohd. *archa*, *arahha* v. „kist, ark” (nhd. *arche*), mnd. *arke* v. „kast, kist”, ofri. *erke*, *arche* v. „ark, kast, kist”, ags. *carc(e)* v. „id” (eng. *ark*), on. *ork* v. „id.”, ook „lijkkist”, got. *arka* v. „ark, kast, geldkast”. Reeds in den heidenschen tijd en dus niet in de speciale bet. „arke Noachs” is lat. *arca* overgenomen in 't Germ.; vgl. kist. Uit het Got. komt weer slav. **orky* (čech. *rakev* „lijkkist”).

I **Arm** znw., mnl. *arm* (*aerm*, *ārem*) m. = onfr. *arm*, ohd. *ar(a)m* (nhd. *arm*), os. *arm*, ofri. *erm*, ags. *carum* (eng. *arm*), on. *armr*, got. *arms* m. „arm”. Idg. **arəmo-*. Vgl. buiten 't Germ. lat. *armus* „bovenarm”, gr. *ἀρμός* (uit **ἀρμός*) „samenvoeging, voeg, schouder”, obg. *ramo*, *ramē*, serv. *rāme* „schouder”, arm. *armukn* „elleboog” en met ablaut opr. *armo*, oi. *ārmá-* „arm”, (lat. *rāmus* „tak”?) uit **arəmo-* (**rəmo-*). Evenals lat. *artus* „lid”, gr. *ἄρθρον* „lid, gewricht” behoort **arəmo-*, **rəmo-* bij de basis *ar-* „voegen, schikken”, waarvan o.a. nog gr. *ἀρραπίσω* „ik voeg samen, maak pasklaar”, arm. *arnem* „ik maak”, oi. *arpáyati* „hij bevestigt” komen. Voor de bet. let vooral op gr. *ἀρμός*.

II **Arm** bnw., mnl. *arm* (*aerm*, *ārem*) = onfr. *arm*, ohd. *ar(a)m* (nhd. *arm*), os. *arm*, ofri. *erm*, ags. *carum* (eng. *arm*) „arm, ellendig”, on. *armr* „ongelukkig, ellendig”, got. *arms* „arm, ellendig”. Waarsch. uit **arəma-*, idg. **orəh-mo-* en met de onder erf besproken woordgroep verwant. Ook is verwantschap met arbeid mogelijk, maar minder wsch. — **Armoede** znw., mnl. *armoet*, *armoede* m. v. o. = onfr. *armuodi* o., ohd. *ar(a)muoti* v. (nhd. *armut*), os. *armódi* (o.?), (owfri. *eermólicheit*) „armoede, ellende”. Een afl. van *arm*; vgl. ook het ohd. bnw *armuoti* „arm”.

Wellicht zijn al deze stammen afl. van **arəmo-*, -*ədu-*, dat een dgl. formatie zou wezen als got. *manniskodrus* m. „menschelijkheid”. Ospr. behoorden de nomina op -*əpu-*, -*ədu-* bij ww. op -*ənu-*, maar het formans is ook elders productief geworden, op dgl. wijze als lat. -*ātus*. Het taalgevoel associeerde *armoede*, -*ig* met *moed* (*ig*), dat ook in samenst. voorkomt. Vandaar bleef de *o*, *oe* bewaard, die in *maand* verdween. — **Armzalig** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht naar hd. *armselig* (sedert de 15e eeuw); ook het euphemistische, bij Kil. vermelde *saligh* „pauper, miser. quod beati sint pauperes spiritu, scripturae testimonio” en het reeds mnl. rampzalig kunnen hierbij invloed hebben gehad.

Aronsbaard, aronskelk znww. Samenstt. met *aron*, gr. *ἄρον*, lat. *arum* „kalfsvoet, aronskelk”; volksetymologisch met *Äaron* in verband gebracht. Fr. *arum*, hd. *aron* m o.

Arrestant znw. Uit fr. *arrestant* > *arrétant*, tegenw. deelw. van *arrestar* > *arréter*, dat al in het Mnl. is ontleend: mnl. (*ar*)*restéren*, nnl. **arresteeren**. Dezelfde opvallende passieve bet. als ndl. *arrestant* hebben ook hd. en de *arrestant*.

Arsenaal znw. o., sedert Kil. : *arsenael* „navale et armentatorium”. Uit fr. *arsenal*, it. *arsenale*, een afl. van mlat. *arsena*, dat op arab. *dār (as)šindā* „huis waar iets gemaakt wordt” teruggaat.

Artillerie znw. Reeds in 't Mnl. ontleend uit fr. *artillerie*, een afl. van lat. *artícula*, een demin.-vorm van *ars* „kunst”. De M.E.sche bet. was „wergeschut”. Internationaal woord.

Artisjok znw., sedert Kil. Evenals hd. *artischeoke* v., eng. *artichoke* uit fr. *artichaut*, it. *articiocco*, deze weer uit spa. *alcarchofa* < arab. *al-haršūf*.

Arts znw. Evenals mnd. *arste* m. ontleend uit hd. *arzt*, mhd. *arz(e)t* m. „arts”. Kil. kent naast *artse* nog *arste* en *artset* met bewaarde *t*. Het mnl. woord was *a(e)rsäter*, *ersäter*, -*t(e)re* m. = onfr. *ercetere* m., ontstaan uit mlat. *archiāter* „opper-lijfarts” (uit gr. *ἀρχιαίτης*), reeds tijdens Childebert en Karel den Grooten de technische term aan het

Frankische hof, waardoor het inheemsche woord ohd. *láhhi* m. „arts”, ags. *læce* m. „arts, bloedzuiger” (eng. *leech*), got. *lekeis* m. „arts”, dat in mnl. *lāke*, *leke* m. „bloedzuiger” (‘t laatste oorspr. een holl.-fri. vorm) nog een tijdlang voortleefde op ndl. bodem, verdrongen werd. Voor den overgang *k > ts* in lat.-rom. **ark’áter* vgl. kruis. Uit *archiáter* moet ook hd. *arzt*, ohd. (mhd.) *arzá* m. ontstaan zijn. Het is opvallend, dat het woord *archiáter* alleen in de germ. deelen van het frankische rijk inheemsch geworden is, terwijl ‘t in geen rom. taal voorkomt. — **Artsenij** znw., laat-mnl. *arzenie* v. Uit mhd. *arzenie* v. (nhd. *arznei*), waarnaast ook *erzenie* v., een afl. van mhd. *erzenen*, ohd. *erzinen*, *gi-arzinôn* „de geneeskunst toepassen”, dat zelf ontstaan was naar ‘t model van ohd. *láhkinôn* (= os. *láknon*, ags. *lácnian*, got. *lekinon* „id.”) bij *láhhi*. Met mhd. *arzá* v. „artsenij” stemmen overeen mnd. *arsedie* (ook *arstedie*), mnl. *a(e)rsedie*, *e(e)rsadie* v. „artsenij”. Dit woord is ontstaan doordat men in **ark’áter* -*er* als uitgang voelde: anders had -*ie* achter het volledige woord moeten komen. Bevreemdend is de verschillende dental in mnl. *arsátre* en *arsedie*. Wsch. komt ‘t eerste woord van den lat. vorm, het tweede van den rom. (evenzoo ohd. *arzá*).

As znw., mnl. *asse* v. Met *ss* uit *xs*. = ohd. *ahsa* (nhd. *achse*), os. *ahsa*, ags. *eax* v. „as”, waarnaast met *l*-suffix on *axull* m. „id.” (eng. *axle-tree* uit het Noorsch). Vgl. buiten het Germ.: ier. *ais* „wagen, kar”, kymr. *echel* „as”, lat. *axis*, gr. *ἄξων*, ksl. *osí*, lit. *aszis*, oi. *ákṣa* „as”. De hypothese, dat idg. **aks-* „as” uit **ag-s-* ontstaan en van den bij akker besproken wortel *ag-* afgeleid is, is niet te weerleggen, maar zeer onzeker. Vgl. oksel.

Asch znw., mnl. *assce* v.; ook het mv. *asscen* in dezelfde bet.: hieruit vla. *asschen(e)*. = onfr. ohd. *asca* (nhd. *asche*), mnd. *asch*, ags. *asce*, *æsce* (eng. *ashes* mv.), on. *aska*, got. (opvallend verschil in consonantisme) *azgo* v. „asch”. Afl. von den idg. wortel *ās-*, waarvan lat. *áreo* „ik ben droog, dor”, *ardeo* „ik brand”, gr. *ἄζω* „ik maak droog, dor” (ook syrak. *ἄσβολος* „roet”?), oi. *ása-*

„asch”. De verlengde stam *az-d-* is blijkens de geciteerde woorden reeds idg.; ook *asch* heeft men er van afgeleid, de grondvormen zouden dan **azdǵón-* en **azdaǵón-* zijn. Veeleer echter zijn arm. *ácium* „asch”, *azazem* „ik droog” direct verwant met germ. **askón-*, **azǵón-*: idg. *azg-* en *azǵh-*. Vgl. nog bij eest.

Asem, asemen. Zie *a dem*.

Asperge znw., sedert Kil. Uit fr. *asperge* en dit uit lat. *asparagus* (< gr. *ἄσπαραγος*, *ἀσπαραγος*), vanwaar ook mhd. (nhd.) *spargel* m., eng. *asparagus*, door volksetymologie ook *sparrow-grass*. Kil. geeft ook *sparghel*, *sperghel* op. Ons spargel kan hierop teruggaan, maar ook een jong germanisme zijn.

Assuradeur znw. Onder invloed van spa. *asegurador* vervormd uit *assureur*, dat in ordonnantiën van 1563 en 1570 = „assuradeur” voorkomt en uit fr. *assureur* is ontleend.

Astrant(ig) bnw. Ook fri. en ndd. Uit *assurant*, in de bet. van fr. *assuré* „brutaal”.

Aterling znw. Zie *etter*. Bij Kil. reeds „*aeterlinck*. Holl. j. bastaerd”, in deze bet. ook nog 17-eeuwsch. Hieruit ontwikkelde zich „onverlaat, gemeene kereel”. Een nog oudere bet. heeft ndd. (18. eeuw) *etterling* „jonge hond van ‘t eerste nest, dier waarvan men meent dat de beet giftig is”.

I **Atlas** (boek met kaarten). Internationaal woord, het eerst door Mercator in 1595 gebruikt. Deze noemde zijn kaartencollectie zoo naar den mythischen *Atlas*, koning van Mauretanië. — II **Atlas** (stofnaam) o. Internationaal woord. Reeds laat-mnl. en -mhd. Afkomstig van arab. *atlas* „glad”.

Auctie znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *auktion* v. direct uit lat. *auctio* en niet uit fr. *auktion*, dat niet de bet. „auctie” heeft.

Augurk znw., nog niet bij Kil. De oudnld. vorm *agurk* komt nog maar zelden voor. Evenals hd. *gurke* v (waaruit zw. *gurke*), 17.-eeuwsch. hd. ook *ajurke*, *aujurke*, ndd. *agurke* (waaruit de *agurk*), *augurke* (ode. *augurk*) „komkommer” via het Oostnnd. in de 16. eeuw ontleend uit po. *ogórek*, čech. *okurka*; het

slav. woord (russ. *oguréts*) is met een slav. suffix gevormd van laat-gr. *ἀγγούριον* „watermeloen”. Fri. *augurchjen*, eng. *gherkin* „augurk” komen uit het Ndl.

Avegaar znw., uit *navegaar* (vgl. I a a k). Mnl. *nāvegheer*, *nāvegheer*, ook reeds *āvegheer* en in holl. teksten *nāvegaer* m. De vorm op *-aar* is holl.-fri. Dial. (zaansch) komt *auwagər*, *aukər* voor = mnl. (*n*)*āvegheer*. Een oud-germ. samenst. van **nābō-* (zie *naaf*) en **jaiza-* (zie *elger*), dus oorspr. „priem om naven te boren” en dan „grootte hoor”. = ohd. *nabagēr*, *nabugēr* m (nhd. dial. *naber*, *nāber*), os. *nābugēr*, ags. *nafugār* (eng. *auger*), on. *nafarr* m „boor”. Uit het Germ. finsch *napakaira* „id.”.

Averchts bijw. Met bijwoordelijke *s* van mnl. *āverecht* (zelden reeds *āverchts*) „omver, andersom, verkeerd”, als bnw. „verkeerd, omgekeerd”. Een samenst. van *āve* (= *af*) en recht, evenzoo mnd. *āverecht* (weverijterm). — **Averchtsch** bnw. is uit 't bijw. voortgekomen.

Averij znw., sedert Kil. De vorm *haverij* is door volksetymologie (*havenen*) ontstaan; klankwettige dial. *hprothese* kan meegewerkt hebben. Uit port. it. *avaría* (via fr. *avarie*?) en dit van arab. *awár* „gebrek”.

Averuit (*artemisia abrotanum*), mnl. *aefruy*, *āveruy* v. Evenals ohd. *avereza* (-*za*?), *avarāza* v. (nhd. dial. *afrusch* m.), os. *abarata*, *āberūthe*, mnd. *āverrūte* v. (waaruit nhd. *aberraute*), laat-mhd. *eberitz* (nhd. *ebritz*) m. uit gr.-lat. *abrotanum* ontleend; daarna vervormd, deels door volksetymologie. De bijvorm *averoon*, mnl. *āveróne* v. is via fr. *aurone* ontleend.

Avond znw., mnl. *āvont*, *āvent* (*d*) m. = onfr. *āvont*, *āvant*, ohd. *ābunt*, *ābant* (nhd. *abend*), os. *āband*, ags. *āfen* (-*en* voor *-end* naar *morgen*, evenals north. *ēfern* -*ern* naar *undern* „voormiddag” heeft; eng. *eve*) m. „avond”. De vergelijking met on. *aptann*, *eplann* m. „avond, namiddag” wijst er op, dat wgerm. **ābanda-*, oergerm. **ēbanda-* (-*unða-*) \ *þ* uit *pt* heeft evenals germ. **sebun* (II *zeven*). De auslaut van de on. woorden kan als die van ags. *āfen*

verklaard worden. Minder waarsch. is, dat de wgerm. stamvorm een jongere *-d* zou hebben. De uitgang *-anða-*, *-unða-* herinnert aan dien van oi. *hemantá-* „winter”, *vasantá-* „lente”: zulke woorden op *-n-to-* zijn uit stammen op *-n-* (of heteroclitisch *n : r*) gevormd. Wij komen zoo tot idg. grondvormen **epton-tó-*, **opton-tó-*, met vrdhdi **épton-tó-*. Het eerste lid zou een afl. van de voorzetselbasis *ep-*, *op-* kunnen zijn, waarvan o.a. got. *iftuma* „de volgende”, lat. *ob* „tegen, tegemoet”, osk. *úp* „bij”, gr. *ēni*, *ēnu* „op, bij, aan”, lit. *apē* „om, van (lat. *de*)”, alb. *ēpers* „hoven zijnd”, arm. *ev* „en, ook”, oi. *āpi* „ook”, av. *aipi* „ook, naar, op, tot, aan”. Voor de bet. vgl. gr. *ὀψέ* „laat”, ier. *s-iar* „westelijk”, *an-iar* „van het westen” (**epero-m*) Men heeft ook aan samenhang van avond met af, achter gedacht: semantisch zou dat kunnen, maar het *ē-o*-vocalisme is een bezwaar. Wel kan deze woordfamilie op 't consonantisme van on. *aptann* en ags. *æftenūd* „avond” invloed gehad hebben.

Avontuur znw. o., mnl. *aventūre*, *avontūre* v. „vreemd geval, gevaar, toeval, geluk, lot, verhaal”. Uit fr. *aventure* en dit uit vulgairlat. *adventūra* „voorval”, van *advenire* „gebeuren”. De *o* van 't ndl. woord is door volksetymologie opgekomen (avond); Kil. *avend-ure* is een proeve van etymologische spelling. Ook mhd. *āventiure* v. (nhd. *abenteuer* o.), mnd. *eventūr(e)* v. o. met dgl. bett. als 't mnl. woord komen uit 't Fr. Het nnl. geslacht is onder invloed van *uur* opgekomen, dat eveneens van vrouwelijk onzijdig is geworden.

Azen ww., mnl. *āsen* „zich voeden, voeden, als voedsel geven, zwelgen, van lokaas voorzien”. Van I a a s. Vgl. mnd. *āsen* „voeden”, oostfri. *ēsen* „voeden, eten, voedsel zoeken”.

Azijn znw. Uit mnl. *aisijn* (naast *aisijl*, *aisel*) m. Voor ndl. *a* uit *ai* vóór den toon vgl. fazant, fantasie. Dit woord is evenals ags. *aisil* (eng. *eisel*) uit ofr. *aisil*, *aisin* ontleend, dat vermoedelijk (hoewel niet zuiver klankwettig) op lat. *acétum* „wijnazijn” teruggaat. In verschillende ndl. dialecten komt voor „zijn” 't woord *eek*, *edik*

= mnl. *ēdic* voor. Dit woord is algemeen germaansch en reeds vroeg, wsch. in denzelfden tijd als *wijn*, uit lat. *acētum* resp. rom. **acēdu* ontleend. De grootdeels belangrijk veranderde germ. vormen kunnen formeel in de vlg. groepen gerangschikt worden: 1. got. *akeit* o., minder wsch. *akeits* m. (waaruit obg. *ocitū*), zwits. *achiss*, *echiss*; 2. ohd. *eꝛꝛh* (*hh*) m. (nhd. *essig*), mnd. *etik* m., Kil. *etick*; dezelfde vorm resp. *ettik* in Twente en een deel van Drente en Groningen; 3. os. *ekid* m. of o., ags. *eced* m. en o.; 4. mnl. *ēdic* m. Voor de behandeling van de

lat.-rom. *ē* vgl. *munt*. De ngerm. vormen, on. *edik* o., ozw. *ättikia*, zw. *ättika*, de. *eddike*, *edik* zijn uit zuidelijker germ. dialecten ontleend.

Azuur znw. o., mnl. *asuer*, *aysuer* o. Uit ofr. *asur*, *aisur* (fr. *azur*), dat evenals it. *azzurro*, spa. *azul* een anlaut-*l* verloren heeft, doordat die als artikel werd gevoeld. Mnl. *lasuer* (o.? nnl. *lazuur* o.), mhd. *lāsūr*, *lázūr* o. (nhd. *lasur*, *lazur* m.) is uit 't voorhistorische Rom. of — veeleer — uit het Mlat. overgenomen. Het woord is afkomstig van perz.-arab. *lāzuward* „lazuursteen”.

B.

Baadje znw. o., eerst nnl. Uit mal. *badjoe* „een soort buisje”.

I **Baai** (wollen stof), mnl. reeds *baeysch lāken* o. Wsch. heeft toen ook **baye* wel bestaan. Evenals mnd. *baie* „baai”, eng. *bay*, *baize* (ospr. mv.) uit ofr. *baie* (fr. *boie*). Of dit van *bai* (< lat. *badius*) „bruinrood” komt, is onzeker. Jongere ontll. (uit het Ndl. Ndd. Fr.) zijn hd. *boi* m., de. *bai*, zw. *boj*.

II **Baai** (zeeboezem), sedert Kil.: *baeye*. Uit fr. *baie* of it. *baja* „baai, haven”, die evenals spa. port. *bahia* door sommigen uit een bask. *baia* „haven”, door anderen uit den romeinschen plaatsnaam *Báiae*, die ook = *Sinus Báianus* voorkomt, worden afgeleid. Uit het Fr. ook eng. *bay*, en uit het Ndl. via het Ndd. hd. *bai* m., de. *bai*. Opvallend is de bet. „venster, gat in een muur” van fr. *baie*, mhd. *beie* v., eng. *bay*. — Als 't eerste lid van **baaizout** o. „zeezout”, mnl. *bayesout*, *bayes sout* o., *baye* (v.?) terecht voor een afl. van *baye* = „golf van Biscaje” wordt gehouden, moet *baye* „baai” reeds in 't Mnl. bestaan hebben. Vgl. eng. *baysalt*, hd. *bai-*, *boisalz* o.

III **Baai** (tabak). Uit **baai-tabak**. Het eerste lid is wellicht II *baai*. De *baai*-*tabak* komt uit Maryland, aan de *baai* van Chesapeake.

Baaierd (chaos, verwarring), sedert de 17e eeuw, ook in den vorm *beyert*; blijkbaar vooral bij holl. schrijvers. Het woord hoorde dus misschien ospr. in

de holl.-fri. diall. thuis. Of is 't identisch met oud-nndl. *baaierd*, *beiaard* (niet alleen holl.-fri.!) „passantenhuis, asyl”, mnl. *bei(a)er(t)* m. „ziekenzaal, eetzaal in een ziekenhuis, passantenhuis”? Voor de bet. vgl. dan fri. *beijer* „asyl”: *beijerboel* „rommel, wanordelijke boel” (Hardegarijp), *beijerts libben* „geweldig lawaai”, gron. *'t is al in de baiert* „in de war, in wanorde”. De bet. „chaos” is dan secundair. Of kunnen er wellicht twee woorden door elkaar geloopt zijn, een algemeen-nld. = „asyl” en een fri.-holl. = „verwarde boel”? De etymologie van dit tweede nomen is echter duister; de *-t*, *-d* kan secundair zijn, vgl. II *-aard*. *Baaierd* „asyl” wordt wel van ofr. *bayart* „id.” afgeleid (onzeker).

Baak znw. Een jongere, in het Mnl. zeldzame vorm, naast het oudere *baaken* o., mnl. *bāken* o. „signaal, seinvuur, fakkel” ontstaan, doordat men in *-en* den mv.-uitgang voelde. *Bāken* is een oorspr. fri. woord met *ā* uit germ. *au*; ofri. komen voor *bēken*, *bāken* o. „vuur-signaal, bruiloftsvuur, fakkel”. De *ā*-vorm is speciaal owfri., in het Mnl. evenwel komt een Amsterdamsch *beeken* „vuren” voor en in N.Holl. bestaat nog *bēken*, *bēkum* „vuur in de open lucht, vreugdevuur”, *bēkənə*, *bēkūmə* „vuren branden” (speciaal op S. Matthijs, Paschen e. dgl.) 't Tegenwoordige Fri. kent *bēaken* en *bēken* „baken”. Ofri. *bāken*, *bēken* = mnl. *bōken* (*-ijn*) o. „teeken”, ohd. *bouhhan* o. „teeken, signaal”, os. *bōkan*,

ags. *béacen* o. „teeken” (eng. *beck* „wenk, knik”, *beacon* „baak, seinvuur”). Uit het Fri. komt ook mnd. *báke* v. „baken, vuurbaken, vuursignaal, fakkel”, ook evenals *baoken* in de saks. streken van Nederl. „paal als wegwijzer”, uit het Ndd. weer nhd. *bake* v. „baken”, ode. *bakke* „baken”, zw. *båk* „vuurtoren”; direct uit 't Fri. on. *bákn* o. „teeken”, de. *bawn* (ode. *bagn*) „brandstapel op een heuvel, als seinteekeken bij de komst van vijanden”. De oorsprong is onbekend, alle combinaties, ook die met gr. *πικαιόσκω* „ik geef een teeken, toon aan, verkondig” zijn weinig waarschijnlijk.

Baal znw., mnl. *bāle* v, Kil. *bal*, *bale*, *balle* „fascis, fascis mercium, sarcina convoluta”. Evenals mnd. *bāle* „baal, bundel”, eng. *bale* „baal” uit ofr. *balle*, *bale* (fr. *balle*) „baal”. Deze bet. is een specialiseering van „rond voorwerp”. Fr. *balle*, it. *balla* „baal, bal, kogel” komen uit het Germ. (vgl. I *bal*).

Baan znw., mnl. *bāne* v. „effen vlakte (slagveld, kaatsbaan, strand), weg”. = inh. *bane* v., *ban* m. v. (nhd. *bahn* v.), mnd. *bāne* v. „baan, open ruimte”. Een echt-germ. woord, al komt 't in de oudere diall. niet voor. Wsch. moeten wij van de grondbet. „effene, gladde oppervlakte” uitgaan en verwantschap met *boenen* aannemen. Van de andere hypothesen is de aannemelijkste, dat *baan* bij de germ. basis *ban-* „slaan” zou hooren, waarvan o. a. mnl. *bāne* v. m. „leed, kwaad, schuld”, ohd. os. *bano*, ofri. ags. *bona* m „moordenaar”, on. *bani* m. „moordenaar, dood”, os. *beniwunda* v. „dodelijke wond”, ags. *benn*, on. *ben*, got. *banja* v. „wond”. Voor de bet. vgl. ier. *slige* „weg”: *sligim* „ik sla”. Ook zouden wij echter van germ. *ban-* „uitbreken” (oorspr. wellicht = *ban-* „slaan”) uit kunnen gaan en met dit germ. *ban-* arm. *banam* „ik open”, *banak* „vrije ruimte” en ook lat. *fenestra* „gat in den muur, venster” combineeren.

Baanderheer (edele, die onder zijn eigen vaandel optrekt), mnl. (zelden) *bānerhēre* m., Kil. *ban(d)erheer*. De *d* is tusschen *n* en *r* ingevoegd evenals in *donder* e. dgl. Een samenst. van mnl. *banner(e)*, een bijvorm van *ban(n)iere* v.

en heer, evenals hd. *bannerherr* m. „baanderheer” (laat mhd. *banyrhēre* m. „vexillifer”), mnd. *bannerhēre* m. „id.”. Mnl. *baviere*, *banner(e)*, nml. *banier* is evenals mhd. *banier(e)* v. (o.), laat-mhd. ook *banier* (nhd. *banier*, *panier*), mnd. *banner(e)*, *bannēr* „banier” ontleend uit ofr. *ban(n)iere* „id.”. Dit rom. woord (it. *bandiera*, spa. *bandera*, mlat. *banderia*) komt van mlat.-langob. *bandum* „vaandel, banier”, een ospr. germ. woord, vgl. got. *bandwa*, -o v. „teeken”, dat met gr. *φαῖνω* (zie hierover *boenen*) kan samenhangen. *Ban(d)erheer* is, wsch. onder Duitschen (nld.) invloed, in de plaats gekomen voor mnl., vooral brab.-vla. *baenrets(e)*, *baenro(o)ts(e)*, *baenrits(e)*, *baenruts(e)* *baenraets(e)* m., die deels fonetisch uit ofr. (pic.) *banerech* (= centraalfr. *banerez*, -es; later -et) te verklaren zijn, deels na hun overname in het Ndl. volksetymologische veranderingen hebben ondergaan. Dit fr. woord is een afl. met -ez (lat. acc. -icium) van ofr. *baniere*. Uit *ban(d)erheer* is ook nld. *banjer* ontstaan.

I **Baar** (berrie), mnl. *bāre* v. „draagbaar”, speciaal „lijkbaar”. = ohd. *bāra* (nhd. *bahre*), os. *bāra*, ofri. *bēre*, ags. *bār*, *bāre* (eng. *bier*) v., de. *baare*, zw. *bār* „baar”, een afl. van de basis germ. *ber-*, idg. *bher-* „dragen”. Zie *baren*. Het synonieme nld. *berrie*, *burrie* (de laatste vorm in de meeste diall., Maastr. *bērie*, Oldambt Drente *barve*), mnl. *bērie*, *berrie* v. is wellicht wgerm. **barwiō(n)-*, vgl. oostfri. *barf(e)*, *berve*, *berrie* „berrie”, ags. *meowbearwe* v. „voorwerp om mest in te transporteren” (eng. *barrow* „berrie, kruiwagen”); wsch. is mnd. *bāre* v., nld. *bōr(e)* = *berrie*; voor de labiale vokaal vgl. bij barg. Dezelfde vocaaltrap in on. *barar* v. mv. „berrie”. Nog een andere vorm is hd. dial. *bēre* v. Eenige der germ. vormen zijn in de rom. talen overgegaan: fr. *bière* „draagbaar, doodkist”, it. *bara* „doodkist”.

II **Baar** (golf), mnl. *bāre* v. = meng. *bāre*, mnd. *bāre*, on. *bāra* v. „golf”. Wellicht evenals I *baar* bij *ber-* „dragen, opheffen”. Of bij on. *berja* „slaan” (zie de verwanten hiervan bij *baron*, *boren*).

III **Baar** (staaf), mnl. *bāre* v. „slagboom, verschansing”. Uit fr. *barre* (= mlat. it. spa. *barra*) „staaf, sluitboom”, evenzoo mhd. *barre* v. „sluitboom”, *bar* v. „staaf, balk, sluitboom” (nhd. *barre* v. „staaf, balk, sluitboom”, eng. *bar* „staaf, sluitboom, rechtbank”. Het rom. woord wordt weer uit het Germ. afgeleid; men vergelijkt dan ohd. *bara* v. „omheind stuk land”, dat met lat. *forus* „gangboord, rij zitbanken, vore om een perk”, gr. *ῥάφος* „stuk land, vore”, russ. *za-bór* „schutting”, lit. *bāras* „oppervlakte, die een maaier in een zwaai maait” en verder met on. *berja* en verwanten (zie baron, boren) in verband wordt gebracht.

IV **Baar** (nieuweling). Uit mal. *bēharoe* „nieuw”, toegepast op iemand, die voor 't eerst naar Indië kwam. Vroeger kwam ook *orinbaer* in dezelfde bet. voor, uit mal. *orang bēharoe*.

V **Baar** bnw., mnl. *baer* „naakt, bloot, open”. In oorsprong één met het bnw. *bar* „erg (ook dial., bijv. Veluwe, Kampen, Drente, ook fri. *bar*, als bijw. *bāre* „erg”), guur, barsch” en „dor” (Zaansch). **Baar** wordt nog in *baar* geld, *bare* onzin en de *bare* duivel gebrúikt, dial. ook nog = „bloot, onbedekt”, bijv. bij Bommel: *dē baorē grond*. De *ā* van *bar* is *klankwettig* in samenstt. als *bar(re)voets* en in den sterken nomin. en accus. enk. m. en o. < perm. **bazaz*, -an; **baar** heeft de gerekte vokaal van de andere casus. *Bar*, **baar** = ohd. *bar*, *barér* (nhd. *bar*), os. *bar*, (ofri. *ber-fót*), ags. *baer* (eng. *bare*), on. *berr* „naakt, bloot” (en afgeleide bett.). Germ. **bazaz* = obg. *bosū*, lit. *bāsas* „met bloote voeten”; een formantische afl. van idg. **bhoso-* is arm. *bok* „id.”. De verdere combinatie met gr. *ψ-ἰλός* „kaal”, *ψ-ῆνός*, *ψ-ἄνός* „kaalhoofdig”, *ψ-ωλός* „zonder voorhuid” is aannemelijk. Te verwerpen is de hypothese, dat de uitdr. *bare* duivel onder invloed van zig. *baro dewel* „grootte God” is ontstaan. Het Oud-mnl. kent reeds de verbinding *die dāvel barlike*. Dit *ba(e)rlīc*, -*like*, nnl. *baarlijk* is als bijw. een oud woord, vgl. ohd. *barlīhho* „absolute”, os. *bar(a)līko*, ags. *berlīce* „openlijk”. — **Barrevoets** bijw. is met

adverbiale *s* gevormd bij mnl. *ba(e)rhoet* predicatief bnw. (daarnaast reeds *barvoets*, maar zelden), = mhd. *barvuoꝛ* (ook *barvūeze*; nhd. *barfuss*), mnd. *barvót* (*barvet*, *barft*), ofri. *berfót*, ags. *berfót* (eng. *barefooted*); vgl. ook on. *berfóttr* „barrevoets”.

VI **-baar** adjektief-suffix, mnl. *-baer*, *-ber*. = ohd. *-bāri* (nhd. *-bar* naar den bijw.-vorm mhd. *-bāre*), mnd. *-bār(e)*, *-ber*, ofri. *-ber*, ags. *-bāre*, wgerm. *-bāria-*. Van de germ. basis *ber-* „dragen” (zie baren) en ospr. alleen met znww. samengesteld: ags. *æppelbāre* „pomifer” e. dgl., later suffix geworden en ook met andere woorden verbonden. Wellicht zijn de oudste woorden op *-bāri* geleerde, gemaakte formaties geweest; het suffix heeft zich van eenige centra uit verbreid, van uit het Hd. vermoedelijk over 't Ndd. en Ndl.

Baard znw., mnl. *baert* (*d*) m. Met gerekte *a* voor *r* + dentaal; vgl. I a a r d. = ohd. (nhd.) *bart*, (os. *unbarðoht* „zonder baard, niet manbaar”), ofri. *berd*, ags. (eng.) *beard* m. „baard”. Het On. bezit een ander woord voor „baard”: *skegg* o.; vgl. echter eigennamen als *Hárbarðr*. Got. *cinnabar*, bij Isidorus vermeld, kan een got. **bards* bevatten. Germ. **barða-* is een oud woord; vgl. lat. *barba* (uit **farba* geassimileerd; in it. *farfecchie* „snor” heeft men wel een afl. van osk.-umbr. **farfá-* vermoed), obg. *brada*, opr. *lordus* „baard”. Eenigszins afwijkend lit. *barzdà* „id.”.

Baars znw., mnl. *ba(e)rse* v. De *a* is vóór *r* + dentaal gerekt, zie ba a r d. Vgl. mhd. os. *bars* (nhd. *barsch*) m. (laat-ohd. *bersih* m. > nhd. dial. *bärsich*), ags. *bears*, *bars* m. (eng. *barse*, *bass*). Met ablaut de samenst. ode *agborræ*, ozw. *aghorre*, de zw. *aborre* (*rr* uit *rz*). Wsch. verwant met borstel, de visch heet dan naar zijn stekelige vinnen.

Baas znw., mnl. (zeldzaam) *baes* m., bij Kil. = „amicus. et heres, paterfamilias”. = ndd. *bās*, fri. *baes* „baas, meester”. De vocaal van achterh. *baas*, westf. *bās* wijst op een grondvorm met *ā*: **basa-*. De oorsprong is duister. De combinatie met ohd. *basa* v. „tante, vaderszuster” (nhd. *base* „vrouwelijke verwante”) is onwaarsch. De oudste bet.

van baas zal wel „meester, heer” zijn. De. zw. *bas* komen uit het Ndd.

Baat znw., mnl. *bāte* v. „voordeel, nut, hulp, genezing, genoegdoening, boete”. = mnd. *bāte* v. „voordeel, cijns”. De *ā* van westf. en achterh. *bāte* wijst op een ospr. *ǣ*. Vgl. ook ofri. *bata* m. „voordeel”, on. *bati* m. „verbetering, vooruitgang”. Het woord is een afl. van de basis van beter, boete en heeft dezelfde vocaaltrap als het eerste (**batizan-*). Evenzoo het ww. *baten*, mnl. *bāten* „baten, helpen” = ohd. *bazzen* „beter worden”, mnd. *bāten* „baten, helpen”, ofri. *batia* „baten”. — **Ba** tig bnw. is een jong woord. In het Mnl. bestond wel *bātelijc* „voordeelig, batig” = mnd. *bāt(e)lik* „nuttig”.

Babbelen ww., mnl. *babbelen* „de kaken bewegen, snappen”. = mnd. *babbelen*, nhd. *pappeln*, fri. *babbelje*, eng. *to babble*, de. *bable*, *bavle*, zw. *babbla* „babbelen”, in sommige diall. „snel en onverstaaubar spreken”. In eenige der genoemde talen zal 't wel een leenwoord zijn, maar onomatopoëtische formaties als deze kunnen ook in verschillende streken onafhankelijk van elkaar telkens weer opnieuw ontstaan. Vgl. fr. *babiller*, it. *babollare* „babbelen”, lat. *babulus* „babbelaar”, ier. *bablóir* „id.”. Oudnln. *babbelen* „knabbelen” is met *babbelen* „snappen” identisch, evenzoo Kil. *babellen*, *bebelen* „verward spreken, babbelen”. Ons ww. zal wel niet van Kil. *babben* („Flandr.”) „garrere, nugari, cavillare”, Teuth. *babben* (zonder bet.), ijsl. *babba* „babbelen” afgeleid, maar even oud of ouder dan dit zijn. Dergelijke ww. met gebroken reduplicatie komen in allerlei talen voor, uit het Germ. vgl. nog ndd. *blabbern*, hd. *plappern*, de. *blabre*, ode. *blable*, eng. *to blab* „babbelen snappen”. Oudnln. *babbaard* „kijwibek”, ndl. dial. *babbe* „slabbetje” kunnen bezwaarlijk van *babbelen* gescheiden worden.

Babbelaar „balletje, kokinjé” is 't zelfde woord als *babbelaar* „iemand die babbelt”. Vgl. *brabbelen*.

Bad znw. o., mnl. *bat* (*d*) o. = ohd. (nhd.) *bad*, os. *bath*, ofri. *beth*, ags. *bæð* (eng. *bath*), on. *bað* o. „bad”. Germ. **bapa-*, „warm bad”, idg. **bh^h-to-* of

bh^h-to-* is een afl. met het suffix idg. *-to-* van den wortel idg. *bh^h-*, waarvan ook ohd. *bājan*, *bāen* (nhd. *bāhen*) „met warm water wasschen, met omslagen verwarmen”. Lat. *foveo* „ik koester, verwarm” en russ. *bāna*, serv. *bānja* „bad”, die hiermee wel gecombineerd zijn, kunnen beter anders verklaard worden, *foveo* uit **dhog^hhejō* bij oi. *dāhati* „hij brandt” (zie *dag*), *bāna* als een ontl. uit het Rom. : it. *bagno* enz. „bad”. Veeleer is deze wortel *bh^h-* identisch met dien van kymr. *bal* „met een witten kop”, gr. *πεφίσεται* „hij zal verschijnen”, *φαλός* „schitterend”, obg. *bélū* „wit”, lett. *bāls* „bleek”, lit. *bāliti* „wit worden”, alb. *batë* „voorhoofd”, oi. *bhāla-* „id.” en „glans”, *bhāti* „hij schittert” (vgl. *boenen*). Deze basis beteekent van ouds „schitteren”; de germ. woorden laten zich verklaren uit een secundaire bet. „verhitten, warm maken”, die buiten 't Germ. niet voorkomt, maar die voor deze taalgroep ook door ags. *béal*, on. *bál* o. „vuur, brandstapel” wordt gepostuleerd. — **Baden ww., mnl. *bāden* (laat-mnl. ook reeds *bājen*) = ohd. *badōn* (nhd. *baden*), ags. *baðian* (eng. *to bathe*), on. *baða* „baden”.

Bagage znw., mnl. *bagage* v., oudtijds ook = „legertros”. Evenals hd. de. *bagage*, eng. *baggage* uit fr. *bagage* (it. *bagaglia*, -io, mlat. *bagagium*), een afl. van mlat. *baga* „zak”, ofr. *bague* „pak”. Dit is volgens sommigen weer uit het Germ. ontleend. Vgl. echter *pak*.

Bagatel znw., gew. onz. Via fr. *bagatelle* uit it. *bagatella* „kleinigheid, goochelarij”, eig. „pakje”, gevormd van *baga* (zie *bagage*). Ook in andere germ. talen ontleend.

Baggeren ww., mnl. *baggheren*, *baggaren*, *baggaerden*. Een speciaal ndl. woord. Uit het Ndl. komen ndd. hd. *baggern*, waarvan weer hd. *bagger* m. „baggermachine”. Ndl. *bagger* (nu weinig gebruikelijk) beteekent „modder”. Reeds mnl. (vooral holl.) komt *baggher*, *baggaert* m. voor; *baggerd* bestaat nog in 't Vla. en Kempensch. Gron. *bag(g)el*, *baggeller*, fri. *baggelder* = „gebaggerde turf”. *Buggeren* is in 't Fri. *baggelje* (-erje), gron. *baggeln*. Verwantschap met russ. *bagno* „moerasland”, cech. *bahno*,

po. *bagno* „moeras” is mogelijk, waarschijnlijker dan de combinatie van deze woorden met beek. Wellicht is mnl. *baggaert* volksetymologisch vervormd (naar aarde en mogen wij van germ. **bazra-*, idg. **bhogh-ro-* uitgaan. Voor een ander oud woord, dat in onze veenachtige streken bewaard gebleven is, zie de rrie.

Bagijn. Zie bagijn.

Bak znw., mnl. (laat, zeldzaam) *bac* (*ck*) m. „bak”, bij Kil. ook „boot”. Evenals mnd. *bak* o. „bak, trog” (waaruit de. *bakke* „bak, bord, schotel”, zw. *backe* „bak, schotel”), eng. *back* „kuip” uit fr. *bac* „bak, brouwkuip, pont”. Een oorspr. rom. woord, vgl. laat-lat. *bacca* „waterkom”, *bacarium* „id.”, *bacar* „wijnvat”, *bacario* „urceoli genus”. In verschillende bett. heeft het woord zich ook als scheepsterm over 't germ. taalgebied verbreid.

Bakbeest znw. o., nog niet bij Kil. = ndd. *bakbēst* „plomp dier, plomp ding, plomp persoon”. Een samenst. (contaminatie) van bak en beest, die te eer kon ontstaan, doordat de beide woorden allitereeren. Vgl. Dortmundsch *bakdōs* „plomp, ruw mensch”. De vla. bet. van *bakbeeste* v. „dronkaard, wulpsche kerel” is secundair, wellicht onder invloed van *bakzwijn* „wellusteling” en het overdrachtelijk gebruikte *beste* opgekomen; *bakzwijn* is wellicht uit *bake* (zie achterbaks) + *zwijn* ontstaan.

Bakboord znw. onz., sedert Kil. Een langs de heele germaansche kust gebruikelijk woord: mnd. (waaruit hd.) *bakbord* o., ags. *bæcbord* o., on. *bakborði* m., de *bagbord*, zw. *babord*. Uit het Ndl. fr. *bâbord* „bakboord”, it. *babordo*. Voor 't eerste lid zie achterbaks, voor 't tweede boord. De ospr. bet. is „rugboord”, d.i. „de zijde van 't schip, waar de stuurman met zijn rug naar toe staat”. Het stuur werd nml. op oud-germ. schepen rechts aangebracht. Vandaar heet de rechterzijde nld. *stuurboord* o., mnd. *stûrbort*, waarnaar hd. *steuerbord* o, de. zw. *stürbord* gevormd zijn (het On. heeft *stjörnborði* m.), ags. *stéorbord* o. (eng. *starboard*); fr. *tribord*, it. *tribordo* uit het Germ.

Baken znw. o. Zie baak.

Baker znw., eerst nnl = oostfri. *bāker*.

Gewoonlijk opgevat als een verkorting van oudnml. *bakermoe*(*de*)*r*, waarvan 't eerste lid de stam van **bakeren**, mnl. *bākeren* „verwarmen, koesteren, verzorgen” is. Ook kan baker geabstraheerd zijn uit samenstt. als baker mat, Kil. *baecker-korf* „corbis nutritia”, doordat men in het eerste lid niet meer een verbaalstam, maar een nomen voelde. Wellicht zijn beide verklaringen juist; ze vullen dan elkaar aan. Bakeren, mnd. *bākeren*, mhd. *bachern* „verwarmen, koesteren, verzorgen” is een afl. van germ. **bakanan*; zie bakken. Evenzoo mhd. *sich becheln* „zich in de zon warmen”. In België komt ook *bakelen* voor. In verschillende streken (Kampen, Achterhoek, Leuven) is de vorm *baakster* „baker” opgekomen.

Bakkebaard znw., eerst in de 19e eeuw. Uit hd. *backen-bart* m. (sedert eind 18e eeuw; voor de etymologie zie bakkes), evenals de. *bakkenbart*, russ. *bakenbárdy* (verkort: *bákény*).

Bakkeleien ww. Uit mal. *bārkalahi*, *bakalahi* „plukharen”.

Bakken ww., mnl. *backen* (verleden tijd *boec*, *biec*, ook reeds *bacte*). = ohd. *bacchan* (nhd. *backen*) „bakken”, os. **bakkan* (waarvan *bakkeri* m. „bakker”) Een ww. van de 6de sterke klasse, met *n*-praesens: **bakkó* uit **bhognó*. Hiernaast met enkele *k* mnl. *bāken* (waarvan *bakeren*), ohd. *bahhan* (nhd. dial. *bachen*), ags. *bacan* (eng. *to bake*), on. *baka* „bakken”. Deze praesens-stam is óf uit idg. **bhoge-*, -*o-* ontstaan óf een jongere germ. formatie naar het praeteritum. Buiten 't Germ. vgl. gr. *φάγω* „ik rooster”, wellicht ook ier. *apúig* „rijp” (**ad-bagi-*). Verdere combinaties, zooals met čech. *bážití*, *za-bahnouti* „streven, verlangen naar”, zijn zeer twijfelachtig.

Bakkes znw. o., de vorm *bac(k)huys* sedert de 16e eeuw. Deze vorm kwam in het Oudnml. veel voor, ook *bakkis*, *bakkus*. Wsch. is *backhuys* de oudste vorm, waaruit *bakkes* onstond evenals westf. *backes* o. „klein huisje op een boerenerf. dikwijls aan een dagloonersgezin verhuurd” uit mnd. *backnús* o. „huisje waarin men bakt”. *Backhuys* is een schertsende samenst. van het nml.

znw. *bae(ke)*, dat in *bactant* m. „kies” en *kin(ne)backe* (-*bae*) v. o., nnl. *kinnebak* voorkomt, en huis, mnl. *huus* o.; bij het ontstaan werkte het bestaan van een ouder mnl. *bae-huus* o. „bakkerij” mee, dat dial. nog voorkomt (o.a. in de Kempen = „apart huisje, waarin men bakt”: vgl. westf. *backes*). Mnl. *kinnebacke* is een zeer oude samenstelling van *kin* en germ. **bakkun-*, **bakan-*: vgl. onfr. *kinnebaco*, ohd. (*chinni*)*bakho* (naast *bakho* ook *backo*, waaruit nhd. *backe* v., *backen* m.), os. *kinnibako*, ofri. *szimbaca*, *kynbac(ke)* m. „kinnebak”. De dubbelvormen met *k* en *kk* verklaren zich uit een ablatend paradigma idg. **bhagon-*, **bhagn-*. Het woord is identisch met gr. φαγών eig. „eter”, dan „kinnebak” (φαγόνες·σιμόνες, γνάθοι Hes.) bij gr. ἐφαγον „ik at”. Men combineert dit laatste wel met obg. *bogatü* „rijk”, *nebogü*, *ubogü* „arm”, oi. *bhájati* „hij deelt toe”, *bhága-* „bezit, geluk”, maar de speciale bet. „eten”, waarop het gr en germ. woord wijzen, maakt die etymologie minder waarschijnlijk. Veeleer moeten wij van *bhäg-* uitgaan en russ. (verouderd) *bazló* „keel” vergelijken. Zie ook t and.

Bakvisch znw. De bet. „aankomend meisje” naar hd. *backfisch* m.

Bakzeilhalen ww. Ontleend aan eng zeetermen als *to back a sail*, *to lay it aback* „to brace the yard so that the wind may blow directly on the front of the ship and thus retard the ship's course”.

I **Bal** (rond voorwerp), mnl. *bal* (*ll*) m. = ohd. *bal* (nhd. *ball*) m., waarvan *ballo* m. (nhd. *ballen*), *balla* v.; os. *ball*, on. *bollr* m. „bal, rond voorwerp”; vgl. ook ags. *bealloc* m. „testiculus” (eng. *ballock*). Het on. woord is een *u*-stam, het os. en ohd. een *i*-stam, ook het ndl., zooals nog blijkt uit bil, mnl. *bille*, naast ouder *e(e)rsbille* v., ospr. een m. meervoudvorm = ohd. os. (*ars*)*belli* „billen”; vgl. a ars. Reeds mnl. was hierbij een nieuw mv. op *-en* gevormd. De *i* uit *e* komt in meerdial. voor dan bij *schil*; ook mnd. (*ars*)*bille*. Reeds mnl. is de vorm *e(e)rsbelle* zeldzaam. Het is niet noodig, voor dezen ndl.-nd. *i*-vorm van een ablatend

**bellión-* uit te gaan en zw. *fofabjälle* „plat van den voet” met ospr. *e* te vergelijken. Voor ablatende germ. vormen zie bij I *bol* en I *bul* Germ. *ball-*, *tull-*, *toll-* behooren bij de idg. basis *bhel-*, *bhol-*, *bhel-* (*bhl*) „zweilen”: *ll* kan deels uit *l + n*, deels uit *l + l* ontstaan zijn, vgl. ier. *ball* „lid”, lat. *follis* „leeren zak, ballon, blaasbalg”, gr. φάλλος (ook φαλός) „penis” (voor de bet. vgl. hess. *bille* „id.”), päli *bhāyaka-* „kruik”, oi. *bhāyāda-* „pot, schotel, kastje” (ook anders verklaard). Over dezen wortel *bhel-*, *bhelé-* vgl. ook balg, holster, I blaar, bloeien. Uit het Germ. komen fr. *balle*, it. *balla* „bal, kogel, baal”. Zie *baal*. Uit het Fr. eng. *ball* „bal, kogel”.

II **Bal** znw. o., nog niet bij Kil. Evenals hd. *ball* m., eng. *ball*, de zw. *bal* uit fr. *bal* „bal”, dat bij ofr. *bal(l)er* (= it. *ballare*) „dansen” is gevormd. [Hieruit is mnl. *balēren* „dansen”, ook „slenteren”, nnl. dial. (Zaansch, Gron.) *baljaren*, *-aarden* „springen, tieren, schelden” ontleend] Rom. **ballare* wordt door sommigen van het germ. woord I *bal*, door anderen van gr. βαλλίζειν „dansen” (van βάλλειν „gooien”) afgeleid.

Baldadig bnw., mnl. *ba(e)ldādich*. *Baldadig* is niet anders dan een verkeerde spelling, reeds in de 16e eeuw uitgedacht door etymologen, die het woord met het bij *boud* besproken adjectief combineerden. *Baldadig* is gevormd van mnl. **baeldaet*, ohd. *balotāt*, os. *balotād*, ags. *bealotād* v. „booze daad”. Voor 't tweede lid vgl. *daad*, het eerste = ohd. *balo* o. „slechtheid, verderf”, os. *balu* o. „verderf, kwaad”, (ofri. *batumon*, *balēmunda* m. „ontrouwe voogd”), ags. *bealu* o. „slechtheid, rampspoed” (eng. *bale*), on. *bol* o. „rampspoed”, (got. *balwa-wesei* v. „slechtheid”). Het ww. mnl. *baelleven* „vlassen op” = got. *balwjan* „kwellen”, mnd. *vorbalwen* „bederven”. Wsch. verwant met obg. *bolī* „een zieke”, *bolīnū* „ziek”, *bolēti* „ziek zijn”. Minder wsch. is de combinatie met lat. *fallo* „ik bedrieg, fop”, gr. φηλόσ „bedriegelijk”. — **Baloorig** bnw. De oudste vorm is *balhoorig*, mnl. *balhōrich* „moe van het hooren”,

Teuth. *balhoerich* „doof” (nog westf. *balhârig* „die niet wil hooren”). Hieruit ontstond ndl. *baloorig*, ook oostfri. *balôrig* „die niet hooren wil”, dat zich in dezen vorm handhaafde, doordat men in het 2e lid oor voelde. Het woord is niet oud en ontstond naar analogie van andere woorden met *bal-* als *baldadig*. Uit de ospr. bet. „slecht hoorend” is ook die van vla. *baloorde* „assourdi, abasourdi” te verklaren. — **Balsturig** bnw., reeds in den Teuth *balstuyrich* „sonder dwanc, importunus, insolens”, mnd. *balstûrich* „moeilijk te sturen, bandeloos, wederspanning” (vanwaar noorw. dial. en de. *balstyrig*, zw. dial. *balstyruer* „bandeloos, uitgelaten”). Westf. *balstûrig* wordt speciaal van paarden gebruikt. Dit woord is een dgl. formatie als mnl. *balhórich*.

Baldakijn znw., mnl. *baldekijn* en *baudekijn* m. „uit zijde en gouddraad geweven stof” en ook reeds „(uit deze stof gemaakte) troonhemel”. Evenals mhd. *baldekín* m. (stofnaam; sedert de 14. eeuw ook „troonhemel”, zooals nhd. *baldechín*) uit fr. *baldaquin*, it. *baldachino*, mlat. *baldakínus*. Eig. „stof uit *Baldac* (it. *Baldacco*; MEsche naam van Bagdad)”. Het internationale karakter van dezen naam en van het woord *baldakijn* hebben gemaakt, dat de klankgroep *-ald-* bewaard bleef.

Balein znw., mnl. *baleine* v. „walvisch”. Ontleend uit fr. *baleine* en dit uit lat. *bal(l)aena*, een (in 't Noorden van 't Balkanschiereiland ontstane?) vervorming van gr. *βαλλαινα* „walvisch”. In de bet. „balein” is 't woord ontleend uit fr. *baleine*, dat reeds vroeger ook deze bet. had gekregen.

Balg znw., behalve in blaasbalg nog slechts vulgair en dialectisch, mnl. *balch* (*gh*) m. „zak, blaasbalg, omhulsel, vel, buik, lijf”. = ohd. *balg* m. „korenhuls, vel, blaasbalg” (nhd. *balg*), os. *balg* m. „zak, blaasbalg”, (ofri. *balg* bnw. „vaginatus”), ags. *belg*, *bylg* m. „zak, blaasbalg” (eng. *belly* „buik”, *bellows* mv. „blaasbalg”), on. *belgr* m. „afgestroopt vel, zak, blaasbalg”, got. *balgs* m. „zak”, germ. **balzi-* m. Van de germ. basis *belz-*, *balz-*, *bulz-* „zwellen”, waarvan ook ndl. *belgen*, mnl.

belghen intrans. en reflexief „boos worden”, onfr. *bêlgan*, *-on* „id.”, ohd. *bêlgan* gew. met *sih* „zwellen”, gew. „boos worden”, os. *bêlgan* refl. „boos worden”, ofri. *bêlga* (alleen het verl. deelw.), ags. *bêlgan* intrans. en refl. „id.”. Voor den bet.-overgang „zwellen” > „boos worden” bestaan veel analogieën, o.a. ndl. zich dik maken. *Belgen* was nog in het Mnl sterk; nu is van die flexie het deelwoord *verbolgen* nog over. Het On. kent alleen dezen vorm, *bolginn*, met de bet. „gezwollen”. Met schwundstufe: mnl. *bolghê*, ohd. os. *bulga* v. „leeren zak” (dat echter ook van kelt.-rom. oorsprong kan zijn, evenals ook eng. *bulge* „buik van een vat”), mnl. *bulghe* m. „gezwel”, on. *bylgja* v., mnd. *bulge* v. „golf”. (NB. vgl. oudnld. *bolck* „golf, zak” met opvallende *k*). Van de idg. basis *bhelgh-* „zwellen” komen verder gall. *bulga* „sacculus scorteus”, ier. *bolg* „zak”, russ. *bólozen* „eelt, buil, likdoorn”, serv. *blàzin(j)a* „peluw, kussen, veeren bed”, oi. *barhús-* „(offer)stroo”, av. *barazis-* „peluw, kussen”. De basis *bhelgh-* is van *bhel-* afgeleid. Zie I bal.

Balie (leuning, de orde van advocaten; voor de bet. vgl. eng. *bar*; zie III bar), mnl. *baelje*, *baelg(ê)* v. „sluitboom, afgesloten ruimte, verschansing, rechtbank”. De uitspraak *bâl(ê)jə* nog dial., bijv. in 't Goereesch (= „leuning”): vgl. de demin.-uitgang *-ie* naast *-jə*. In België ook *bâl(d)ə*. Uit ofr. *baile*, *baillie* „slagboom”, waarvan ook eng. *bail* „verschansing, dwarshoutje tusschen de wickets bij het cricketspel” (oorsprong onzeker; van lat. *baculum* „stok”?).

Baliemand znw. Nnl. samenstelling van mnl. nld. *balie* v., dat dial. nog = „kuip, tobbe, mand” voorkomt, en mand. Dit *balie*, in België ook *bâle*, *baal*, wordt door Kil. „Sax. Fri. Sicamb. Holl.” genoemd. 't Komt evenals mnd. *ballige*, *balge* v. „tobbe, kuip”, waarop weer nhd. *balge* v., de. *balje*, *balle*, zw. *balja* „kuip” teruggaan, van fr. *baillie* „id.”, dat sommigen van lat. *bacula*, een demin. van *bac(c)a* (zie bak), anderen van bret. *bal* „tobbe” afleiden. Van oudnld. *baliën* „water uit een boot scheppen” komt eng. *to bail* „id.”.

Baljuw znw., mnl. *ba(e)liu*, *baelyou* m. „landvoogd, rechter, vertegenwoordiger van den landsheer, slotvoogd”. De auslautende *ou* is uit *u* ontstaan in open middenlettergrepen, de vorm *ba(e)liu* beantwoordt aan een noordfr. (Hene-gouwsch, Namenssch) *baluu* = ofr. *bail(l)if*, *bail(l)i* (waaruit mæng. *baili(f)*, eng. *bailiff*), mlat. *ba(i)llivus*. Dit woord is een afl. van lat. *bajulus* „lastdrager”, mlat. „opvoeder, hofmeester, landvoogd”.

Balk znw., mnl. *balke*, *balc* v „balk (vooral in speciale bett.)”. = ohd *balcho* m (nhd. *balken*), os. *balko*, ofri. *balka*, ags. *bealca* (eng. *balk*) m. „balk”. Naast wgerm. **balkan-* staan ngerm. **belkan-*, on. *bjalki* m. „balk” en **balku-*, on. *balkr*, *bolkr* m. „scheidsmuur”. Met schwundstufe ags. *bolca* m. „gangboord op een schip”. Buiten het Germ zijn verwant lat. *sufflāmen* (-*flāg-* uit -*bh₂lag-* resp. *bhlǵ-*) „rem- of spanketting”, gr. *φάλαγξ* „stuk hout, blok, stam, slagorde”, russ. dial. *bolozno* „dikke plank”, lit. *balžėnas*, *balžėna* „dwarsbalk” resp. „balk in de lengte (aan de slee)”, oi. *bhurijau* „disselarmen”. De idg. wortel is *bhelǵ-*, wsch. met de concrete bet. „stuk hout, blok, balk”. Ook ier. *blog* „brokstuk” kan hierbij hooren. Vgl. blok en balkon. — **Balkenbrij** znw. Zoo genoemd, omdat deze spijs, in een doek geknoopt, aan de balken wordt opgehangen. Zie hangop.

Balken ww. De speciale toepassing op het geluid van den ezel is jong (19-eeuwsch). Dial. komen ook andere bett. voor, bijv. Zaansch „loeien, bulken” (van koeien). Evenzoo reeds Teuth. *bal-ken*, *belken* „loeien”. Deze laatste vorm is ook in het Mnl gebruikelijk en komt dial. nog voor (Gron., om Kampen). **Bulken** „schreeuwen, brullen, loeien”, nog niet bij Kil., kan in sommige streken klankwettig uit *belken* ontstaan zijn, het kan evenwel ook een ablaufmatie zijn, zooals die bij dergel. onomatopœtische stammen herhaaldelijk nieuw ontstaan. Buiten het Ndl. vgl. md. (15. eeuw) *bülken*, mnd. *bolken*, *belken* „loeien” (waaruit nhd. *bölken*), fri. *bälkje* „bulken, loeien (van dieren), razen, tieren (van menschen)”, ags. *baelcan* „luid roepen”, *bealcan*, -*ettan*

„eructare, oprispen, uiten” (eng. *to belch*); vgl. voor de bet. achterh. *bölken* „oprispen”; evenzoo te Groningen, Breda en elders. Al deze vormen, wier onderlinge verhouding niet vast te stellen is, behooren bij een basis, die met *k*-formans (vgl. *snorken*) gevormd is van germ. *bel(l)-*, *bal(l)-*, *bul(l)-*: vgl. mnl. *bullen* „razen, tieren”, *bellen* „blaffen, bulken”, *belen* (naast *bilen*, *bielen*) „blaffen, schreeuwen” (die gedeeltelijk dial. nog voorkomen), ohd *bëllan* „brullen, blaffen” (nhd. *bellen*; in 't Mhd. sterk), *bullōn* „brullen, blaffen”, fri. (Gysb. Iap.) *bälje*, *boalje*, *bölje* „bulken, schreeuwen”, ags. *bëllan* „schreeuwen, knorren” (eng. *to bell*; vgl. ook ags. *bylg(e)an* „brullen”, eng. *to bellow*), on. *belja* „brullen”, *bylja* „brullen, razen”. De vormen met enkele *l* laten zich combineeren met lit. *bilstu* „ik begin te spreken”; die met *ll* kunnen *ll* uit *ln* of wel uit *lz* uit *ls* hebben: vgl. lit. *balšas* „stem, toon”, oi. *bhāṣati* „hij blaft”, *bhāṣate* „hij spreekt”. De *s* is een oud formantisch element. Wij hebben dus met een idg. wortel te doen, al zijn in het Germ. de geciteerde woorden ook als onomatopœen gevoeld. Deze wortel was ospr. *bhelé-*; vgl. *blaten*. Zie ook *bel*, *bulderen*.

Balkon znw. o., in België m., nog niet bij Kil. Uit fr. *balcon* en dit uit it. *balcone* of uit ofr. *balcon*. Dit is een rom. afl. van een germ. woord: zie *balk*. Later is het woord weer in de verschillende germ. talen teruggekeerd: nhd. *balkon* m., eng. *balcony*, de. *balkon*.

Ballast znw. Een sloopsterm, die in de 15e eeuw overgenomen is, wsch. evenals hd. eng. de. *ballast* uit het Ndd. De zweedsche vorm is *barlast*, evenzoo noorw. dial. en ode., een derde vorm is ode. *baglast*, waaruit oudnll. *baglast*. Men ziet er of een ospr. *bal-last* „slechte, waardelooze last” in (vgl. *bal-dadig*): dan zijn de zw. noorw. ode. woorden volksetymologisch veranderd; — of *bar-last* „bare, bloote last, slechts last, d. i. waardelooze last” (zie *Vbaar*) of (het minst wsch.) „achterlast” (zie *achterbaks*). Een definitieve verklaring zal dan mogelijk zijn, als uitgemaakt is, of 't woord ospr. skandinavisch of ndd. is.

Balling znw., mnl. *ballinc* (*gh*) m., met assimilatie uit *banlinc*, dat ook voorkomt. Evenals mhd. *banlinc*, *ballinc*, mnd. *banlink*, *ballink* m. een afl. van ban of bannen met het suffix *-ling*. Banneling heeft onder invloed van 't ww. bannen de *n* bewaard resp. opnieuw aangenomen.

Ballon znw., sedert Kil., die den vorm *palloen* opgeeft. Evenals nhd. *ballon* m. uit fr. *ballon*, it. *ballone* „ballon”, *ballone* „grootte bol”, dat met het augmentatieve *-one* van *balla* gevormd is (zie I bal).

Baloorig, balsturig. Zie baldadig.

Balsem znw., mnl. *balseme(ne)*, *bal-same* v., *balsacm* m. Evenals ohd. *balsamo* m. (nhd. *balsam*), ags. *balsam* o. (eng. *balm* uit fr. *baume*, ofr. *balsme*), on. *balsamr* m. „balsem” vroeg uit lat. *balsamum* ontleend, maar later nog daardoor beïnvloed: vandaar de mnl. vorm op *-ame*, *-aem*. Lat. *balsamum*, gr. *βάλλισαμον* is een ospr. sem. woord: arab. *bašám*, hebr. *básám*. Got. *balsan* o. heeft ðf een jongere *n* ðf 't gaat langs anderen weg (via arm. *balasan*?) op den arab. bijvorm *balasán* terug.

Bamboe(s) znw. o. Evenals eng. *bamboo*, fr. *bambou* uit port. *bambu*. Dit woord komt uit een van de talen van Dekkhan; het dichtst in vorm staat er bij kanar. *baṅwu*. De ndl. vorm op *-oes* beantwoordt aan het port. meervoud. Uit het Ndl. hd. de. *bambus*.

Ban znw., mnl. *ban* (*nn*) m. „openbare afkondiging, oproeping, plechtige formule, rechtspraak, terechtzitting, straf, boete, verbanning, banvloek, rechtsgebied”. = ohd. *ban* m. (nhd. *bann*), os. *ban* (o.?), ofri. *bon* m. o., ags. *bonn*, *gebonn* o. (eng. *ban*), on. *bann* o., in dgl. bett. Naast dit n.- en wgerm. nomen **banna-* komt het ww. **bannan* voor: ndl. **bannen**, mnl. *bannun* „oproepen, bijeenroepen, verbannen, bekrachtigen”, ohd. *bannan* (nhd. *bannen*), os. *bannan*, ofri. *bonna*, ags. *bonnan*, on. *banna* in dgl. bett. Het Mnl. kent nog het sterke praet. *bien* (naast *bande*) = ags. *béon(n)*. Ier. *bann*, *for-bann* „gebod, verbod”, *is-boind* „hij verbiedt” kunnen ontleend zijn (via 't Lat.-Rom.?) evenals mlat. *bannus*, *-um*, fr. *ban* „openbare afkon-

diging”, mlat. *bannire*, fr. *bannir* „bannen” dat zijn. 't Germ. ww., dat wel ouder zal zijn dan het nomen, heeft ospr. beteekend „(een bevel uit)spreken” en hangt samen met on. *bón*, *bón* v. (vanwaar eng. *boon*), ags. *bén* v. „verzoek”, arm. *ban* „woord, verstand, oordeel, zaak”, oi. *bhánati* „hij spreekt”. De germ. *nn* kan uit *n* + *n* of *n* + *w* ontstaan zijn: wsch. was *bann-*, *banw-* ospr. alleen praesensstam. Idg. *bhan-* (*bhen-*, *bhou*?) is een variant of afl. van *bhā-* „spreken” in lat. *fāri* „spreken”, gr. *φημι*, dor. *φᾶμι* „ik zeg”, gr. *φωρι* „siem”, ksl. *bajati* „zeggen, vertellen, (door toevenarij) genezen”, arm. *bay* (**bhā-ti-s*) „woord”. Deze wortel *bhā-* „spreken” moet gescheiden worden van den bij boenen besproken wortel.

Banaan znw. Gaat met hd. *banane* v., eng. *banana* enz. via port. *banana* op een afrikaansch grondwoord terug.

Band znw., mnl. *bant* (*d*) m. „band, boei (en verschill. overdrachtelijke bett.)”. = ohd. *bant* o. (nhd. *band* m. o.), os. *band* m. (v.?), owfri. *band* (o.?), on. *band* o. „band, voorwerp om mee te binden”. Germ. **banða-* is een verbaalnomen bij binden, = oi. *bandhá-* „het binden, band”. Hiernaast andere germ. stammen met dezelfde bet.: got. *bandi* v., ofri. *bend* m., *bende* o. v., ags. *bend* m. v.

Bandelier znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *bandelier* o. via fr. *bandoulière* uit spa. *bandolera*.

Bandiet znw., nog niet bij Kil. Wsch. direct en niet via fr. *bandit* uit it. *bandito*, ospr. „verbannene”, dan „roover”, verl. deelw. van *bandire* = mlat. *bannire* (zie ban). Onwaarsch. is de afl. van *bandire* uit een ww., dat aan got. *bandwjan* „een teeken geven” beantwoordt. Evenzoo hd. *bandit* m., dat in het Oudnhd. nog = „balling” voorkomt.

Bang bnw. Mnl. *banghe* was nog alleen bijw., 't kwam op naast *anghe* in uitdrr. als *het doet hem anghe* „het maakt hem benauwd, kwelt hem”: een van de factoren, die werkten bij de substitutie van *anghe* door *banghe* uit **be anghe*, was de geïsoleerdheid van den vorm *anghe*: het bijbehorende bnw. was *enghe*, nnl. eng. Vgl. ohd. *engi*,

ags. *enge* (bnw.): *ango* resp. *onge* (bijw.). Op dgl. wijze kwam ook mhd. mnd. *bange* (nhd. *bang*, *bange*) op, oorspr. als bijwoord. De samenstelling is 't oudst op md. en ndd. gebied. Dial. (Zaansch) komt *ang* = „bang” nog voor, evenzoo fri. *cang*.

Banier, banjer. Zie *baanderheer*.

I Bank (zitbank enz.), mnl. *banc* v. m. = ohd. *banch* m. (nhd. *bank* v.), os. *bank* v., ofri. *bank*, *benk* m., ags. *benc* v. (eng. *bench*), on. *bekkr* m. „bank”, germ. **bawki*-. Mogelijk is verwantschap met ier. *bongim* „ik breek”, lit. *bangà* „golf” (voor de bet. vgl. *beek*; zie ook bij *bonk*), oi. *bhawgá*- „breuk, golf”, *bhanákti* „hij breekt”; **bawki*- zou dan beteekenen: „een door slaan, houwen, beitelen vervaardigd voorwerp”. Vgl. nog on. *bakki* m. „heuvel, oever, wolkenbank, rug (van een mes e. dgl.)”. Opvallend is het, dat de wortels *bhwæg*-, *bhweg*- (zie *beek*) en *bhwreg*- (zie *breken*) met dezelfde bet. naast elkaar voorkomen. Zie nog *brink*.

II Bank (bank-instelling, speelbank), sedert Kil: *bancke*. Uit it. *banco* (bij ons in de 17. eeuw ook in gebruik) = *banca* „bankinstelling”. Dit it. woord is internationaal geworden: fr. *banque*, hd. eng. *bank* enz. It. *banco*, *banca* gaat op het germ. onder I *bank* besproken woord terug. Voor de bet.-ontwikkeling vgl. lat. *mensa*, gr. *τράπεζα*. In het Mnl. komt al *banc van léninghe* voor. Dit zal wel 't gewone mnl. *banc* (I *bank*) zijn. Vgl. *banket*.

Banket znw. o. In de bet. „feestmaal” reeds mnl. Ontleend uit fr. *banquet* en dit uit it. *bauchetto* „id.”, dat met demin.-uitgang van *banco* „bank, tafel” gevormd was. Dit was weer ontleend uit het Germ. Zie II *bank*. Ook in andere germ. talen, bijv. hd. *bankett* o. De beteekenis „een soort deeg” is speciaal nndl.

Bankroet znw. o. (vroeger ook v.) en bnw., eerst nnl. Via fr. *banqueroute* uit it. *banca rotta* „gebroken bank”. Evenzoo de hd. vorm *bankrott*, terwijl hd. *bank(e)rott* m. en Kil. *bancke-rote* direct uit het It. komen. Eng. *bankrupt* < mlat. *banca rupta*.

Banneling. Zie *balling*. — **Bannen.** Zie *ban*. — **Bar.** Zie *Vbaar*.

Barak znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *baracke* v. „barak”, eng. *bar-racks* „kazerne” via fr. *baraque* uit it. *baracca* „barak, tent”, dat voor een afl. van het bij III *baar* vermelde *barra* „staaf” geldt.

Barbaar znw. Evenals hd. *barbár* m. uit fr. *barbare*: dit komt evenals mnl. mhd. *barber* m. van lat.-gr. *barbarus*, *βάρβαρος* „vreemdeling, niet-Griek”. Mnl. komt ook *barbarien*, *-ijn* m. = *barber* „barbaar, ongeloovige” voor. Uit ofr. *barbarin*.

Barbeel. Zie I *bar* m.

Barbier znw., mnl. *barbier* m. „barbier, chirurgijn”. Uit fr. *barbier* en dit uit mlat. *barbárius*, een afl. van *barba* „baard”. Ook in andere germ. talen ontleend. In het Mnl. is *baertmākere* m. „barbier, heelmeester” gewoner.

Bard znw., sedert het eind van de 18. eeuw. Ontleend uit hd. *barde* m., dat op laat-lat. *bardus* „keltische zanger” = ier. kymr. *bard* „id.” teruggaat.

Baren ww., reeds later-mnl. In het Mnl. is *ghebaren* de oudere vorm. Het mnl. ww. kwam vooral voor in devote literatuur en bijbelteksten. Dat wijst op geleerden oorsprong. Nog altijd is *baaren* een deftig, in de volkstaal weinig gebruikelijk woord. *Ghebaren* is misschien ontleend uit mhd. *gebērn* (nhd. *gebären*, ohd. *gibēran*). De gerekte *ē*, die eerst ndl. *e* resp. *ē* is geweest, viel samen met den klinker van *ghebēren*, *ghebāren*, zooals het bij *gebaar* vermelde *ghebāren* „een houding aannemen, enz.” over een groot gebied luidde. Naar analogie der dial. wisselvormen *ghebēren*, *ghebāren*, *ghebāren* bij het ospr. ndl. woord kunnen zich dergel. vormen bij het ontleende hebben ontwikkeld, *baaren* werd tenslotte de schrijftaalkvorm. Deze verklaring is onzeker; maar een andere aannemelijke is niet gegeven (zie hieronder). Ohd. *gibēran* is een samenst. van *bēran* „dragen, voortbrengen” = os. *bēran* „dragen” (*gi-bēran* „voortbrengen”), ofri. *bēra* „dragen, brengen” (in samenst.), ags. *bēran* „dragen, brengen, voortbrengen” (eng. *to bear*), on. *bēra* „id.”, got. *baíran* „dragen”. Overblijfsels hiervan in 't Ndl. zijn geboren, het verl. deelw. van oud-ndl. **zi-bēran*, en de

samenstelling ontbereren, mnl. *ontbēren* = ohd. *inbēran* (nhd. *entbehren*), mnd. *entbēren*, ofri. *ontbēra* (*ontbaru*) „ontbereren”, met opvallende bet. Gew. leidt men baren niet uit mhd. *gebērn* af, maar uit owfri. **bara* met *a* uit *e*. Dat is onwaarsch., omdat: 1. noch in het Ofri. noch in het Nieuwfri. van **bēra*, **bara* „voortbrengen” anders dan het verl. deelw. voorkomt: *geber(e)n*, *eber(e)n*, *boren*, nieuwfri. *berue*, waarnaast het hollandisme *gebouren* „geboren”, 2. het mnl. nnl. (*ghe*)*baren* een geleerd en niet vooral holl. woord is, 3. de oudste vorm met *ghe-* is samengesteld. De verbaalstam *bher-* „dragen” is algemeen idg.: ier. *berim*, lat. *fero*, gr. *φέρω* „ik draag”, phryg. *αβφερε* „hij droeg”, obg. *berq*, *bīrati* „verzamelen, nemen”, alb. *birni* „jullie brengt”, arm. *berem* „ik draag, breng”, oi. *bhāratī*, *bhārtī*, *bībhartī*, *bībhārtī* „hij draagt”. Vgl. I, II, VI baar, beuren, beurt, gebaar, gebeuren, oorbaar, openbaar, verbeuren, voorbarig.

Baret znw., Kil. *barret*, *birret* („Germ. Sax. Sicamb.”). In den Teuth. reeds *byrreet* „muts”, Vocab. ex quo (1479) *bareta* (ndl. of lat. vorm?), laat-mnd. *bireit* „baret (van geestelijken)”. Ontl., evenals hd. *barrett* o., uit ofr. *barrette*, *birette* (fr. *barrette*) resp. mlat. *barrētum*, *birrētum*, een alg.-rom. woord, afgeleid van vulgairlat. *birrus* „muts”.

Barg znw., mnl. *bar(e)ch* (*gh*) m, ndl. dial. *bērg* met *e* uit *a* vóór *r* + gutturaal (zie erg), Kil. *bargh*, *bergh*, Teuth. *barch*, *borch*. = ohd. *barug*, *barh* (nhd. *barch*), os. *barug*, ags. *bearg* (eng. *barrow*), on. *borgr* m. „barg, gesneden varken”, germ. **baruzā*-. Kan oerverwant zijn met slav. **borwo-*, russ. *bórow* „gesneden varken” (in andere slav. talen ook „kleinvee”); beide kunnen van een idg. stam **bhoru-* afgeleid zijn, die wel bij lat. *ferio* „ik sla” enz. (zie *baron*, *boren*) zal hooren. De bijvorm nhd. *borch*, *borg*, westf. tw. *borg*, mnd. Teuth. *borch*, dr. *börg*, ook elders in Nederland *börx(t)* komt van **baruzā*. met dialectische labialisering van de *a*. Dial. (belgisch) *bark*, *bork* is vervormd.

Bargoensch znw. o. en bnw. Wsch. van een ouder **Bargoen* gevormd, dat

van fr. *baragouin* „koeterwaalsch” komt. Hier nam men vroeger kelt. oorsprong voor aan, later is men het met spa. *barahwida*, it. *baraonda* e. a. rom. woorden uit Joodsche gebeden, beginnende met het woord *bárúkk*, gaan afleiden.

Bark znw., mnl. *barke* v. „bootje, sloep”. Evenals mhd. (nhd.) *barke* v., eng. *bark*, ode. *barke*, on. *barki* m. „klein vaarttuig, schuitje, sloep” uit fr. *barque*, it. *barca*, mlat. *barca*, waarnaast *barica*, een afl. van gr. *βάρης* „bootje”, dat op kopt. *bari* „id.” wordt teruggevoerd. De nnl. bet. „een soort driemaster” hebben ook hd. *bark(schiff)*, de. *bark(skiib)*, zw. *bark(skepp)*. Uit vulgairlat. *barica* ontstond fr. *barge*, waaruit mnl. *baerdse*, *bargie* v. „een soort van licht oorlogschip” (nl. *barge* „een soort trekschuit”), eng. *barge* „sloep, jacht” ontleend zijn. — **Barkas** znw. Evenals Duitsch *barkasse* v. uit fr. *barcasse* = it. *barcaccia*, spa. *barcaza*, eig „groote bark”, dan „de grootste sloep van het schip”.

I **Barm** (cyprinus barbus), naast *barbeel*, mnl. *barbeel* m. Dit laatste is evenals eng. *barbel* ontleend uit ofr. *barbel* (fr. *barbeau*) = mlat. *barbellus*. Voor ndl. *-eel* uit fr. *-el* vgl. *kasteel*, *houweel*. *Barbellus* is een demin. van lat. *barbus* (afgeleid van *barba*), dat door het Hd. is overgenomen: ohd. *barbo* m. (nhd. *barbe* v.). De ndl. vorm *barm* zal wel uit een ouder **barbe* dissimilatorisch vervormd zijn, evenals mnd. *barme* v; evenzoo kunnen *barmer*, *bermer* bij Kil. op geparoxytoneerd mnl. *bá(e)rbel* teruggaan.

II **Barm**. Zie *berm*.

Barmhartig bnw. In de late ME. gevormd naar mhd. *barmhürzec* (nhd. *barmherzig*), evenzoo mnd. *barmhertich*, de. *barmhertig*, zw. *barmhártig*. **Barmhartig** verdrong mnl. *ontfarmhertich*. Evenzoo werden (wat later, althans in 't Ndl.) *erbarmen*, mnd. *er-*, *vor-barmen*, de. *forbarme* en zw. *förbarma* uit mhd. (nhd.) *erbarmen* (ohd. *irbarmén*) ontleend. De van ouds inheemsche ndl. vorm is *ontfermen*, mnl. *ontfarmen*, *ontfermen* (met dat. of nomin. van den persoon, of refl.), mnl. limb. *ervarmen* (refl.), evenzoo mnd. *entvarmen*,

entvermen (gew. met dat. van den pers.). Het Got. bezit een ww. *arman* (transitief) = ags. *earmian* (met dat. van den pers.) „zich erbarmen”; dit is een vertaling van lat. *misereri*, *miseret me* (*arms*, nld. II *arm* „miser”), evenals got. *arma-hairts*, ohd. *armhêrz*, ags. *earnheort*, on. *aumhartáðr* „barmhartig” van *miseri-cors*. De geciteerde du.-ndl. ww. zijn samenstellingen van **barmén*, dat zelf weer uit een prefix + **armén* = got. *arman* bestaat. Gew. neemt men **bi-armén* aan, maar dan levert de *f*, *v* van de ndl. ndd. vormen moeilijkheden op. Meer bevredigt **af-armén*; vgl. ags. *of-earmian* „zich ontfermen”. Uit continentaalwgerm. *rþ* ontstond in het Hoogd. *rb*. De verdeling van de *b*- en *þ*-vormen is wat anders dan bij arbeid. Dat kan een gevolg zijn van een bijtoon, dien de tweede syllabe van dit laatste woord soms had; ook kunnen wij (waarschijnlijker) in verschill. streken, o.a. in het Ndl., ontl. van arbeid uit het Hd. aannemen. Lang nadat hd. *rþ* tot *rb* geworden was, is mhd. *barmhêrzec* ontstaan. De *e* van mnl. nnl. ontfermen naast mnl. *ontfârmén* kan in verschillende diall. klankwettig uit *a* vóór *r* + labiaal ontstaan zijn (vgl. bijv. berm). Misschien heeft echter naast **armén* een synoniem **armian* bestaan, waarop dan ook mnd. *ent-v-ermen* teruggaat.

Barnsteen znw. (de en het), laat-mnl. *berusteen* m., Kil *barnstecn* („Germ. Sax. Sic”) Wsch. evenals hd. *bernstein* m. uit mnd. *bernstéu*, *barnstén* (ook *borustéu*) m. 1. „barnsteen”, 2. „baksteen”. De oorspr. bet. is „gebrande steen” en ’t woord hoort bij mnd. *bernen*, *barnen*, *burnen* (zie branden) Mnl. komt ook *bernincksteen* m. „barnsteen” voor. De Teuth. kent *bernstein* „aechtenstein, agates, gagates, bornix”. Een andere naam voor „barnsteen” is (gele) amber. De oudgerm. benaming was **glêsa-*, *-za-*, gelatiniseerd *glêsum*; zie glas.

Baron znw. Ontleend uit fr. *baron*, evenals nhd. *baron* m. Vroeger was dit fr. woord nog al eens ontleend als mhd. *barûn*, mnl. *baroen* m. „edelman”. Fr. *baron*, it. *barone*, mlat. *baro* „edel-

man” is niet = lat. *baro* „domoor, legerknecht”, maar uit ohd. *baro* m. „heer” ontleend. Dit is wsch. een nomen agentis bij germ. *bar-* „slaan, strijden”: on. *berja* „slaan”, *berjask* „strijden”, *bardagi* m. „strijd”, verwant met lat. *ferio* „ik sla”, gr. *qáqω* „ik splijt, sla stuk”, obg. *borja*, *brati* „strijden”; wellicht hooren hierbij ook ier. *bara* „toorn”, lit. *barù*, *bárli* „schelden”, oi. *bhartati* „hij dreigt, scheldt”. Zie verder b o r e n en III b a a r. — **Barones** znw., sedert de 17e eeuw, oudnld. ook *baroenes*. Komt ook in andere germ. talen voor. Het Fr. heeft *baronne*.

Barouchette znw. In ’t Nnl. gevormd van fr. *barouche*, dat evenals it. *baroccio* (waaruit oostenrijksch *barutsche*, *birutsche*) op lat. *birota* „twee-radig wagentje” teruggaat

Barrevoets. Zie V b a a r.

Barsch bnw., nog niet bij Kil Vgl. ndd. *ba(r)sch* „scherp (van smaak)”, ook „barsch”, waaruit nhd. *barsch*, de. zw. *barsk* „barsch, ruw” ontleend zijn. Wegens de bet. „scherp” brengt men dit woord in verband met b o r s t e l. Het late optreden (’t vroegst in het 16.-eeuwsch Ndd.) maakt dat onwsch.: toen bestond er wsch. geen woord van deze basis, waarvan *barsch* gevormd zou kunnen zijn. Het ndl. woord komt misschien uit het Ndd., maar voor ’t ndl. taalgevoel is het van ouds een afl. van *bar* (zie V b a a r) geweest; door den uitgang *-s(ch)* associeerde het zich met n o r s c h e. dgl. Moeilijk vast te stellen zijn de betrekkingen tusschen *barsch* en *bats(ch)*, eerst nnl., dat wvla. „stuursch” betee- kent, evenzoo bij Kampen; op de Veluwe „barsch, kortaf”, bij Bommel „trotsch, vinnig”, Elten-Berghsch „brutaal, overmoedig”, achterh. „id., moeilijk”. De oorspr. bet. was „trotsch, brutaal”; vgl. nog dr. *bats(ch)* „trotsch, ijdel”, gron. *bats(k)* „ijdel, zich zwierig kleedend”, fri. *batsk* „trotsch, onvriendelijk, stuursch”, westf. *batsig*, hd. *patzig* „bluffend, snoevend”, oudnld. *bats(ch)* „trotsch, brutaal”, bij Kil. „listig, sluw”. De oorsprong is onbekend.

Barsten ww., dial. ook *bersten*, *borsten*, mnl. *bersten*, *barsten*, *borsten* (nog sterk vervoegd) „barsten, ontbreken”. Met

metathesis uit **brēstan* (vgl. dorschen) = onfr *brēston* „ontbreken”, ohd. *brēstan* „barsten, breken, ontbreken” (nhd. *bersten* met md. nd. metathesis), os. *brēstan*, ofri. *bersta*, ags. *berstan* „id.” (eng. *to burst*), on. *brēsta* „barsten, breken”. De bet. „ontbreken” is secundair; vgl. nld. *gebrek*, hd. *gebreechen* bij breken. Buiten 't Germ. vgl. vooral ier. *brissim* „ik breek”. Met schwundstufte hierbij os. *brustian* „ontbotten”, kluss. *brost* „knop”. De verbaalstam **bhreste-*, -*o-* is van de basis *bheres-* „breken, splijten” afgeleid, die hoogerop met den onder *baron*, *boren* besproken wortel voor „slaan, boren” samenhangt en waarvan ook ohd. *brart* m., ags. *breord*, *breard* m., ozw. *brædder* m., zw. dial. *bradd* v. „rand”, ier. *berr* „kort”, gr. *φάσγος* „stuk”, obg. *brazda* „vore” kunnen zijn gevormd. Vgl. echter *borstel* en *boord*.

Bas znw., nog niet bij Kil. Direct of via fr. *basse* uit it. *basso* < lat. *bassus* „dik, laag”. Evenzoo hd. *bass* m. enz.

Bassen ww., mnl. *bassen*, praet. *bies*; zoo nog wvla. = Teuth. *bassen* „blaffen”. Komt elders niet voor. Onomatopoëtisch. Vgl. *blaffen*, *bauwen*.

Bassin. Zie *bekken*.

Bast znw., mnl. *bast* m. „bast, touw, strop”, ook reeds „huid, lichaam.” = mhd. *bast* m.o. (nhd. *bast*) „bast, schors, huid” (waarbij met vrdhhi mhd. *buost* m.o. „touw, strik”), os. *bast* (m.o.?), mnd. *bast* m. „bast, touw, huid”, ags. *bæst* (m.o.?) eng. *bast*) „bast”, on. *bast* o. „bast, touw”. Hierbij het ww. mnl. *besten* „(toe)rijgen”, ohd. mhd. *besten* „id.”, (mnd. *bestinge* v. „zoom”). De oospr. bet. van germ. **bastā-* was wsch. „bindmateriaal”, het kan dan op idg. **bhas-* toteruggaan en met ier. *basc* „halsband”, lat. *fascis* „bundel”, gr. *φάσγος* „lang, harig boommoss” (? Zie *borstel*), alb. *baške* „tegelijk, gemeen” verwant zijn. Als *βαστά* ὑποδήματα. *Ἰταλιῶται* (Hes.) een dial. *β* uit *bh* kan hebben, stemt dit woord volkomen met het germ. overeen. Uiterst hypothetisch is de afl. van *bhas-* uit *bhadh-s-*: de wortel *bhadh-* „binden” wordt door 't bestaan van idg. *bhendh-* „id.” (zie *binden*) niet wsch. gemaakt. Zie nog *bezem*.

Bastaard znw., mnl. *bastaert* (d) m. Evenals mhd. *bast(h)art* (nhd. *bastard*), mnd. *bastert*, ofri. *basterd* m, meng. (eng.) *bastard* (waaruit laat-on. *bastard* m.) uit ofri. *bastard* (fr. *bâtard*) (= it. *bastardo*, mlat. *bastardus*). Uit het Duitsch komt po. *baster*, oudpo. *bastrak*, hieruit wruss. *bastrá*, *bajstrúk*, en daaruit weer lit. *bōstras*, *bostrukė*. Het woord is 't eerst gebruikt van Willem den Veroveraar, den bastaardzoon van den normandischen hertog Robert II (2de helft 11 eeuw). Ofri. *bastard* bestaat uit *bast* + het suffix *-ard* (zie II *-aard*). Dit *bast* komt ook voor in ofri. *fijs de bast* „bastaardzoon”. De oorsprong van *bast-ard*, *fijs de bast* is onzeker; wsch. is 't het oudst in 't Noordfr. Men heeft dit *bast* met ofri. *bast*, it. *basto*, mlat. *bastum* „pakzadel” geïdentificeerd, er op wijzend, dat de muilddrijvers van Provence en Spanje in herbergen hun zadels wel als bed gebruikten: de bet. „onwettig huwelijk” zou zich uit die van „pakzadel voor bed gebruikt” ontwikkeld hebben: evenwel was dit op pakzadels slapen geen algemeene muilddrijversgewoonte en ook wordt zoò de bet. van *bastard*, *fijs de bast* „vorstenkind, niet bij de wettige vrouw gewonnen” niet voldoende verklaard. Het nnl. *bankaard* (zeldzaam), laat-mhd. *bankart*, *banhurt* (nhd. *bankert*), mnd. *bankhart* m, „bastaardkind” is onder invloed van *bastaard* ontstaan, blijkens 't suffix.

Baten batig. Zie *baat*.

Batist znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *batiste*, ospr. de naam van een fabrikant te Kamerijk uit de 13. eeuw.

Batterij znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *batterie* eig. „gevecht, het vechten” (mlat. *batteria*), dan ook „vechtmateriaal”.

Bauwen ww., gew. in de samenst. nabauwen, nog niet bij Kil. Klanknabootsend evenals wvla. *baubau*, gr. *βαύβυ* „geblaf”, lat. *baubor* „ik blaf”, gr. *βαύζω* „ik blaf, schimp, jammer”, lit. *baūbti* „loeien, brullen” enz.

Baviaan znw. In de 16. eeuw opgekomen naast *babiaen* (o.a. bij Vondel, nog in Zuid-Afrika *babejaan*, *bobbejaan*), dat evenals mnl. *baubijn*, *bobijn* blijkbaar uit **babuwijn* m. is vervormd. Dit

gaat evenals eng. *baboon* op fr. *babouin* (= it. *babuino*) terug. Het rom. woord komt sedert de 13. eeuw voor; het wordt verschillend verklaard. De ndl. *v* is mischien door dissimilatie ontstaan. De uitgang *-iaan* is onder invloed van woorden als mnl. oudnld. *roffiaen* m. „koppelaar, schandbrok”, *corliaen* m. „kinkel, lompe kerel” gesubstitueerd. Oudnhd. *bavian*, nhd. *pavian* m. de. ouder-zw. *bavian* (zw. *babian*) worden voor ontl. uit het Ndl. gehouden

Bazaar znw., reeds vroeg-nnl. Een internationaal woord, dat op perz. *bāzār* „marktplaats” teruggaat.

Bazelen ww., eerst nnl. = westf. *bāseln* „doelloos rondloopen, nonchalant iets doen”. Afgeleid van mnl. mnd. *bāsen* „raaskallen, bazelen, dwaas handelen”, ook in den Teuth., vooral noorden oostnd. Het komt = „raaskallen, ijlen” nog in het Oostfri, Dr. en Fri. (hier: *base*) voor. Vgl. nog mnl. *bāsich* „dwaas”, nnd. dial. (Zaansch, verouderd) *baas* „schrik, ontsteltenis” en nnl. *verbazen* (reeds laat-mnl. *verbaest* „verbouwereerd”), dat zich in bet. hierbij aansluit. Deze woorden kunnen bij bezig hooren, evenals *beuzelen* bij ags. *bysig* „druk bezig”. Zie bezig. Oudere bett. zijn beter in het Ngerm. bewaard: zw. *basā* „aanrennen op”, noorw. *bāse* „zich aftobben, leven maken” (e. a. *bett.*), ode. *bas* „lawaaï”. De grondbet. van deze woordfamilie is „zich levendig, druk bewegen”. Voor een dgl. ontwikkeling vgl. bij II a r. Verwanten buiten 't Germ. ontbreken. Misschien is germ. *bas-* uit *ḥ(a)us-* vervormd (vgl. *beuzelen*): onder welke invloeden, dat is echter moeilijk uit te maken; misschien van *ḥas-* (zie *bedeesd*)? Iets positievers dan dgl. hypothesen is bij deze woordfamilie bezwaarlijk te bereiken.

Bazuin znw., mnl. *basūne*, naast *bosūne*, *basūne*, *būsūne* v. Uit ofr. *boisūne*, *buisūne* ontleend. Voor *a* uit *o* vóór den toon vgl. *bobijn*, *ajuin*. De *ū* heeft men uit een fr. dial. vorm willen verklaren, die dan ook aan mhd. *būsūne*, *basūne*, *bosūne* v. (nhd. *posauune*; mhd. ook *būsūne*), mnd. *bas(s)ūne* v. „bazuin” kon ten grondslag liggen; niet waarsch. In geen geval hoeven wij ontl.

in 't Ndl. uit het Duitsch aan te nemen: vgl. *fornuis*, *kwansuis*, eveneens ndl. woorden met *ui* uit een niet-labiale vocaal. Fr. *buisine* komt van vulgairlat. *būcīna* „jachthoorn” (naast *būcīna*).

Be- prefix, mnl. *be-* = onfr. *bē*, *be-*, ohd. *bi-* (nhd. *be-*), os. *bi-*, ofri. *be-*, *bi-*, ags. *be-*, oud-ags. *bi-* (eng. *be-*), got. *bi-*. Zwaktonig. Oorspr. één met *I* bij. Ook in *blijven*, *hang*, *binnen*, *boven*, *buiten*.

Beamen ww. Uit oudnld. *be-amenen*. Oorspr. „er amen op zeggen”. *Amen*, een internationaal woord, is het hebr. *āmēn* „voorwaar”. *Beamenen* > *beamen* is een dissimilatieverschijnsel; evenzo *amenen* > *amelen*, in de 17de eeuw = „beamen, toestemmen”, in het Bildt nog in gebruik voor „lang en vervelend over een onbeduidende zaak spreken”.

Bed znw. o. mnl. *bedde* o. = ohd. *betti*, *beti* o. (nhd. *bett* „bed”, *beet* „tuinbed”), os. *bed(dī)*, ofri. *bed*, ags. *bedd* (eng. *bed*) o. „bed”, on. *beðr* m. „peluw”, got. *badi* o. „bed”, germ. **baðja-*. De bet. „peluw” heeft ook het zeer vroeg ontleende finsche *patja*. Van de verschillende combinaties is die met kymr. *bedd* „graf”, lett. *bedre* „groeve”, lat. *fodio* „ik graaf”, obg. *bodq*, *bosti*, lit. *badaiū*, *badyti* „steken”, *bedū* „ik graaf” het meest wsch. Of gr. *βόθρος*, *βόθρος* „groeve” hierbij hooren, is hoogst onzeker. De grondbet. van **baðja-* kan of „groeve, kuil, hol” of „uitgegraven aarde, bank van aarde” geweest zijn. — **Bedding** znw. heeft nu de speciale bet. „riviervierbed(ding)”, dial. (vla.) beteekent het „alles wat samen tot een bed behoort”, mnl. oudnld. *beddinghe* v. = „bed, bedbenooidgheden”.

Bedaard bnw., oorspr. verl. deelw. van *zich* (mnl. *hem*) *bedaren*. — **Bedacht** bnw., mnl. *bedacht*, in de bet. „bedacht op, een meening hebbend, gestemd, gezind, besloten (hebbend)” deelw. van *hem bedenken*; evenzo mnl. *berāden*, *besonnen* e. dgl.

Bedaren ww., mnl. *hem bedāren* „zich beheerschen, tot zichzelf komen”. = ndd. *bedāren*, fri. *bidā(e)rje* „bedaren”, ook „belanden”. Ndl. dial. (Zaansch) ook *opdaren* „bedaren”. Wellicht is *dar-* uit *daz-* ontstaan en is het woord verwant

met de n.- en wgerm. basis *dās-*; zie *bedeesd* en vgl. voor de bet. wvla. *verdar(i)en*, Kil. *verdaeren* „verbaasd maken of worden”.

Bedding znw. Zie *bed*.

Bede znw., mnl. *bēde* v. = onfr. *bēda*, ohd. *bēta*, os. *bēda*, ofri. *bēile*, ags. *bēdu*, got. *bida* v. „bede, gebed, verzoek”. Een afl. van den stam van *bidden*, evenals got. *giba* v. (zie *gave*) bij *geven*. Nhd. *bitte* v. „verzoek” heeft secundair vocalisme naar 't ww. *bitten*, evenzoo ohd. *bīta* v. „het aanbidden” naar ohd. *bittēn* en eventueel ofri. **bida* (zie *bidden*) naar *bidda*.

Bedeesd bnw., eerst nnl. De *é* (Goereesch *bēdē'ist*) is umlaut van wgerm. *ā*. Plantijn geeft naast *bedeest* ook *bedeest* op. Verwante woorden hebben *ā*, bijv. westf. *dāske* „babbelachtige vrouw”, *dās(e)ken* „leuteren”. Het is moeilijk uit te maken of ndl. *dazen* en dial. *daas*, mnl. *dacs* „dwaas” *ā* of *ā* hebben en hoe gron. oostfri. *bedest* „bescheiden, schroomvallig, zacht” te beoördelen is. Uit andere talen vgl.: 1. met *ā* (oergerm. *ē*): mhd. *dāsic* „stil, in zich zelf gekeerd, dom”, on. *dāsi* m. „onbeduidende persoon, stumperd”. *dāsast* „verkwijnen”; 2. met *ā*: zw. dial. *dasa* „luieren”, de. *dase* „rusten, niets uitvoeren”, on. *dasast* „afnemen, minder worden”. 't Is opvallend, dat de basis *ḍas-* (zie *dwaas*, *duizelen*), die een dgl. bet. heeft als *ḍas-*, veel gemakkelijker met niet-germ. vormen gecombineerd kan worden; *ḍas-* zou desnoods met *derēn* verwant kunnen zijn: wij moeten dan van een grondbegrip „slapheid, slap zijn” uitgaan (onwsch.).

Bedelen ww., mnl. *bedelen* (zeldzaam, niet speciaal „bedelen”, maar ook „bidden”, hierbij *bedelāre* m. „bedelaar, persoon die bidt”). = ohd. *bētalōn* „bedelen” (nhd. *betteln*), mnd. *bedelen* „bedelen” (*bedeler* m. „bedelaar, persoon die bidt”). Iterativum van *bidden*.

Bederven ww., mnl. *bederven* „in het ongeluk brengen, dooden, verwoesten, te gronde gaan, sterven, verminkt worden”. De sterke flexie (praet. *bedae)rf*, *bederf*, *bedorf*, verl. deelw. *bedorven*) is reeds mnl. veel gewoner dan de zwakke (*bederfde*, *bederft*).

Oorspr. was het intrans. ww. sterk, het trans., een causatief-formatie, zwak. Sterk zijn onfr. *furdervan* „omkomen”, mhd. *verdēben* „te gronde gaan, omkomen, sterven”, mnd. *vordēven* „te gronde gaan, omkomen”, ook reeds trans., owfri. *ūrdēra* (praet. *ūrdērf*) „te gronde gaan, omkomen”, zwak mhd. *verdēben* „te gronde richten, dooden”, mnd. *vordēven* „te gronde richten, verwoesten, dooden, bederven”. Ofri. *ūr-*, *fordēra* „te gronde richten” komt alleen in het praes. en den infin. voor. In het Nhd. zijn beide ww. samengevallen. De samenst. met *ver-* bestaat ook in het Mnl en Nnl., die met *be-* ook in het Mnd. (= „berooven, plunderen”) en Nnd.. Dat de oorspr. anlaut niet *ḥ* was, blijkt uit de onfr. en ofri. vormen. De mhd. vorm met *d* ('t woord komt ohd. niet voor) zal wel rijn- of middelfrankisch zijn. Een zuidelijker vorm *verterben* komt mhd. voor. Verwant zijn ags. *deorfan* „arbeiden, in gevaar zijn”, lit. *dárbas* „arbeid”, *dárbu*, *dárbti* „werken”. Voor de bet. vgl. gr. *καύνω* „ik span mij in”: *οἱ καυόντες* „de gestorvenen”, *οἱ ῥάματα* „hij geeft zich moeite, maakt gereed”: *ῥάμνυμι* „hij wordt rustig, bedaart, gaat uit”. Ook os. *derbi* „krachtig, vijandig, boosaardig”, on. *djarfr* „moedig, vermetel” kunnen verwant zijn.

Bediende znw. Onder invloed van nhd. *der bediente* m. „bediende” gevormd. Dial. en oudnml. oudnhd. komt *bedient* ook in een andere bet. transitief voor: = „dienstig”.

Bedillen ww, sedert Kil.: *bedillen* („Holl.”) „actitare, factitare, administrare, regere, imperitare”. De oorspr. bet. was „be-kletsen”, vgl. mnl. oudnml. *dillen* „kletsen, leuteren”, *dille, delle* v. „klapper”, ook „meisje”, nog dial. (Zaanscl.) = „gemeen vrouwspersoon”. Deze woorden zullen wel niet oudgerm. zijn, wellicht zijn 't dialectvormen resp. vervormingen van mnl. *dullen* „dwaas zijn”, *dul* „dwaas” (zie II d o l. Noorw. dial. *dillu* „delirium”, *dill* „geleuter”) zijn wsch. ook niet oud. In geen geval mogen wij hier voor en voor ndl. *dille*, -en oergerm. vormen **ḍilli-ōn-*, -*anan* aannemen. — **Bedilal**, znw. Nnl. impera-

tivische samenst., evenals deug niet e. dgl.

Bedisselen Zie I dissel.

Bedlegerig bnw., sedert de 16 eeuw. Afl. van oudnld. *bedleger* o. „ziekkbed”. Vgl. mhd. *bettelēgers pflegen* „ziek te bed liggen”. Hd. *bettlāgerig* komt eerst in de 17. eeuw voor. Vgl. bed en leger.

Bedoelen ww. Van doel of van 't denominatieve ww. doelen gevormd — **Bedompt** Zie damp.

Bedotten ww., sedert Kil., die alleen den dialectisch nog bestaanden vorm *bedodden* kent. In het verl. deelw. en in het praes. enkelv. en den 2. pers. mv. vallen in 't Ndl. de stammen op *d* en *t* in klank samen: zoo zou zich de dubbele vorm laten verklaren. Vgl. evenwel bij *duten*, dat met *bedotten* verwant is en waarbij allerlei wisselvormen met *d* en *t* uit verschillende talen geciteerd zijn, die niet zoo verklaard kunnen worden. Wellicht ligt aan *bedotten* het bnw. *dod* ten grondslag, dat in den Teuth. = „gek” voorkomt, zoodat *bedodden*, *bedotten* = „begekken” zou wezen. De Teuth. kent *dodden* = *gecken*. Vgl. voor de bet. nog ags. *dyd(e)rian* „bedriegen, foppen” en vooral eng. *to diddle* 1. „tijd verbeuzelen”, 2. „bedotten”.

Bedremmeld bnw. Oorspr. deelw. van het nu ongebruikelijke *bedremmelen* „belemmeren, verlegen maken”, eerst nld. Dit is een frequentativum van *bedremmen*, dat uit *be-* + (reeds nld.) *dremmen* „drukken, kwellen” bestaat. Zie verder bij *drom*.

Bedreven bnw., sedert Kil. Wsch. een vertaling van lat. *exercitus* (*exercitatus*) bij *exercere*. Daarop wijst ook de bij Roemer Visscher voorkomende bet. „in het ongeluk beproefd.”

Bedriegen ww., mnl. (*be*)*drieghen*. = onfr. *bedriegan*, ohd. (*bi*)*triogan* (nhd. (*be*)*trūgen*), os. (*bi*)*driogan*, ofri. *bidriāga* „bedriegen”. Hiernade ablantend on. *draugr* m. „spook”. Met schwundstufte: nld. *bedrog* o., mnl. *bedroch* (*gh*) o. naast gewoner *droch* o. „leugen, bedrog” (nld. nog in *drogreden*, *droggrond*, *droglicht*), ook „spook, visioen” (in deze bet. vooral *ghedroch*) = ohd. *bitroc*, *gitroc* „spook” (*gitroc*

ook „fallacio, fictio”; nhd. (*be*)*trug* m.), os. *gidrog* o. „id”. Verwant met ier. *aurdrach* „spook”, oi. *drūhyati* „hij probeert te benadeelen, berokkent leed”, av. *družaiti* „hij liegt, bedriegt”, oi. *dró(g)ha-* „hoon, benadeeling, verraad” en av. *draoga-* „leugenachtig, leugen” (formeel = on. *draugr*). Idg. *dhrewe-gh-* is een verlenging van *dhrewe-*, waarvan oi. *dhriti-* „bedrog, verleiding”; zie verder bij *dweg*. Met een formans *d(h)*: lat. *fraus*, *-dis* „bedrog”. Zie *droom* en *gedrocht*. NB. Van een geheel ander germ. *dreuz-* komt got. *driugan* „krijgsdienst verrichten”, ags. *dréogan* „volvoeren, verduren”.

Bedroeven. Zie droef. — **Bedrog**.

Zie *bedriegen*. — **Beducht** bnw., sedert Kil. Deelw. bij mnl. *hem beduchten* „vreezen, duchten”. Zie *duchten*. — **Beduiden** ww., vla. *bedieden*. Een samenst. van *duiden*, *dieden*. — **Beduimelen** ww. Iteratief-formatie naast het nu verouderde *beduimen*, een afl. van *duim*. Geen van beide nog bij Kil. — **Beduivelen** ww., nog niet bij Kil. Het oudst is de vorm *beduiveld*, ospr. „door een duivel bezeten”. — **Beduusd**. Zie *duizelen*.

Bedwelmen ww., mnl. *bedwelmen* „verbijsteren”; ook mnl. *dwelmen* komt voor = 1. „van zijn bezinning berooven”, 2. „naar beneden werpen”. Hierbij mnl. *dwelme* v., *dwelm* m. „bedwelming, zwijm”, ook „dwaas” (znw.). *Bedwelmen* is evenals ags. *for-dwielman* „belemmeren” een samenst. van *wgerm. *dwalnian*, dit is een afl. van **dwalma-*, ohd. *twalm* m. „bedwelming” (nhd. *qualm*), os. *dwaln* m. „listige aanslag” (mnd. evenwel alleen *dwelm* m. „verbijstering”). Het Got. kent *dwalmon* „dwaas zijn”. Germ. **dwal-ma-* is een afl. van de bij II *dol* besproken basis *dwel-*, *dul-*. Hierbij ook nog on. *dyblinn* „gedachteloos, lichtzinnig”.

Beek znw., mnl. *beke* v. Uit germ. **baki-* evenals onfr. *beke* „rivos”, ohd. *bah* (nhd. *bach*) m., os. *beki* m., ags. *bece* m. (ook andere stammen; eng. *beck* uit het Noorscl), on. *bekkr* m. „beek”. Wsch. verwant met arm. *bek* „gebroken”, *bekanem* „ik breek”, oi. *ghanákti* „hij breekt”. Deze laatste vorm — met na-

saalinflix — kan zoowel van den wortel *bheg-* als van den genasaleerden *bhevg-* gevormd zijn. Zie over deze basis bij I b a n k. Voor de bet. vgl. lit. *bangà* „golf”, oi. *bhangá-* breuk, golf, goot, kanaal”. Van den wortel *bheg-*, *bhog-* wsch. ook ier. *buar* „flux, diarrhoea”, *buat* „stroomend water”. Ook russ. *bagnó* „moerasland” heeft men vergeleken; zie echter hij baggeren. De combinatie met gr. *γέφυρα* „ik vlucht”, obg. *běza*, *bězati*, lit. *bėgu*, *bėgti* „loopen, vluchten” is semasiologisch minder wsch., wegens de afwijkende gutturaal onmogelijk.

Beeld znw. o., mnl. *beelde* o. v. „beeld, gestalte, voorbeeld”. = onfr. *bilithe* o. „beeld”, ohd. *biladi*, *bilidi* o. „beeld, gestalte, voorbeeld” (nhd. *bild*), os. *bilithi* o. „beeld, gestalte, teeken” (waaruit on. *biléti* o., de. *billede*, zw. *beläte*), owfri. *byld* o. „beeld” (owfri. *bilethia* „vormen”). Men heeft gepoogd, wgerm. **bilipja-* van **bi* + **lipu-* „lid” af te leiden, maar de semasiologische verklaring („nachlied, nachgemachtes glied”. Kluge) is onbevredigend. Het aannemelijkst is de combinatie met de woordfamilie van *bilij* k. De bett. „goed, behoorlijk” — „behoorend bij” — „gelijkend op” — „beeld” staan dicht bij elkaar. Ook on. *billinr* m. „tweeling” sluit zich bij deze woorden aan. Minder wsch. is de afl. van *beeld* van een germ. basis **bel-* resp. **bil-* „slaan”: *beeld* ospr. = „behouwen paal”.

Beeltenis znw., Kil *beeldenisse* „beeld, verbeelding”, mnl. *beeldenisse* v. „verbeelding”. De *t* wordt gew. aan verscherping vóór 't suffix toegeschreven en de vorm *beeltnis*, waarop *beeltenis* direct teruggaat, wordt dan uit *beeldenisse* afgeleid. Veeleer is *beeltnis* direct van den onverbogen vorm *beeld*, gesproken *beelt*, gevormd, terwijl aan *beeldenisse* de nog niet verkorte vorm *beelde* ten grondslag ligt. Misschien is 't ndl. woord naar mhd. *bildnisse*, nhd. *bildnis* o. gevormd.

Beemd znw., mnl. *beemt*, *bem(p)t* (*d*) m., gloss. bern. *bampt* „beemd, weide”. Dial. nog *bemd* (Antw.), *baandj* (linb.). Vgl. Teuth. *bend*, westf. *band* m., *bande* v. „beemd, weide”. *Be(e)md* veronder-

stelt een germ. **bami-ð-*(-i-, -a-?), **bami-þ-*(-i-, -a-?), *band(e)* een **bam-ða-*, -ð-, *beud* een **bam-ði(a)-*. Uit *-mð-* moest *nd* ontstaan; zie schande. De oorsprong is onbekend.

Been znw. o., mnl. *been* (mv. *been*, *béne*, *beenre*) o. „crus, os”, ook „horen”. = ohd. *bein* (nhd. *bein*), os. ofri. *bén*, ags. *bán* (eng. *bone* „os”. De andere bet. komt ook in het Ags. minder voor), on. *bein* o. „os, crus”. De etymologie van germ. **baina-* is onbekend, de combinatie met den lat. *r-n*-stam *femur* (ook *fémur*?), gen. *feminis* „dij” is niet aannemelijk. Aangezien **baina-* alleen in 't Germ. voorkomt en er een alg.-idg. woord voor „bot” bestaat [kymr. *asgwrn* < **ost-kornu* „been”, lat. *os*, *ossis*, gr. *ὀστέον*, alb. *ast*, arm. *oskr*, oi. *ásthi*, gen. *asthnáh* „bot”, waarbij misschien ook obg. *kostí* „id.” (vgl. echter lat. *costa* „rib”) hoort], zal de bet. van **baina-* oorspr. niet „bot” zijn geweest, wellicht was het vroeger de naam voor een bepaald bot, misschien betekende het eenmaal „staak”. Dan zou het met on. *beinn* „recht” gecombineerd kunnen worden. Doordat de grondbetekenis in zooveel richtingen gezocht kan worden, moet ook verwantschap met obg. *bíti* „slaan” (zie bijl.), hoewel hypothetisch, voor mogelijk gehouden worden. — **Beeneter** znw., eerst nnl. Bij Chomel (1778) ook *beenvreeter* = hd. *beinfresser*, *beinfrass* m. „caries ossis”.

I Beer (mannetjesvarken), mnl. *beer* m. = ohd. *bér* (nhd. *bär*), os. *bér* (in *bérswin* o. „ever”), ags. *bár* (eng. *boar*) m. „ever”. Over den oorsprong bestaan slechts vage vermoedens. Opvallend is de rijmverhouding tot gr. *χοῖρος* „big, varken”, alb. *dër* „varken”: kan wellicht germ. **baira-* een (analogische) vervorming van **zaira-* (idg. **ghoiro-*) zijn?

II Beer (verscheurend dier), mnl. *bēre* m. = ohd. *bēro* (nhd. *bär*), ags. *bēra* (eng. *bear*) m „beer”. Naast **beran-* ook **bernu-* in on. *bjorn* m. „beer”. Voor de suffixwisseling vgl. a r e n d. Verwant met oi. *bhalla-*, *bhallaka-*, *bhallūka-* „beer”, met *ll* uit *rl*; de woordgroep van russ. *berloga* „leger van een beer”, russ.-ksl. *birlogü*, *brülogü* „latibulum”, serv. *birlog* „hoop vuil, nest van een

dier, ligplaats van een zwijn" is ten onrechte hierbij gebracht. De idg. stam **bher(o)*- „beer", waarop beer enz. wijzen, kan oorspr. „bruin" beteekend hebben en ablauten met lit. *bieras*, „bruin" (zie ook bruin). Een opvallende vorm, moeilijk van beer te scheiden, is Kil. *bors* („Holland") „beer". Een andere idg. beer-naam is ier. *art*, lat. *ursus*, gr. *ἄρκτος* (en *ἄρκος*), alb. *arl*, oi. *ῥκσα*, wsch. ook arm *arfj* „beer".

III **Beer** (waterkeering), eerst nnl. = I beer met overdrachtelijke bet., evenzoo ook nhd. *bär* m. Vgl. fri. *baerch* „varken, waterkeering", formeel = ndl. bar g. Andere, deels verouderde en dial. overdracht. bett. van I beer zijn nog: „waterloozing van de eene sloot in de andere door een hollen wilgenboom (Meierei), stut-pilaar, een soort schaaft, een soort ploeg (wvla.), stormram (mnl. oudnl.), heiblok (ook nhd. *bär*)". Beer „rekening, schuldeischer" = II beer.

IV **Beer** (drek), behalve in de samenst. **beerput** alleen nog in België en noordndl. diall. gebruikelijk, mnl. *beer* m. „drek", *bere* o. „dikke, weke stof, modder, slijk". Wapene Rogier 595 rijmt *bere* op *wēre*; dat is echter niet absoluut bevaajzend voor de *e*-qualiteit van de vocaal; evenmin behoeft omgekeerd Goereesch *bēir* een *e* uit *ai* te hebben, want II beer luidt eveneens *bēir*. Een etymologie is dan 't gemakkelijkst te geven als wij van *ber*, *bere* uitgaan, vgl. dan Kil. „*berm*, *berme*, *barme*". Sax. Sicamb. Faex, crassamen, sanies", mnd. *barm*, *berm* m. (waaruit nhd. *bärme* v.), ags. *beorm(a)* m. (eng. *barm*) „gist, droesem (vooral van bier)". Men verbindt dit woord met lat. *fermentum* „gist"; wellicht zijn beide woorden verwant, maar onafhankelijk van elkaar gevormd: *fermentum* kan uit **fervimentum* ontstaan zijn, een afl. van *fervere* „bruisen, zieden". Evenzoo is ook alb. *brumε* „gist" een speciaal alb. formatie van de basis *bhru-*, *bhereu-*. Al deze vormen behooren bij den idg. wortel *bher-* „in beweging zijn, koken", waarvan o.a. ook lat. *fortum* „offerkoek uit gemalen gerstkorrels, olie en honig" en de bij branden, bron en vrouwen besproken woorden, die ge-

deeltelijk den verlengden wortel *bhereu-* bevatten, waarvan ook lat. *fervere* en alb. *brumε* komen. Opvallend zijn de vormen *bern(e)*, *breyu* „drek" bij Kil, maar 't zijn zeker geen oudere vormen van mnl. *beer*, *bere*; Kil.'s toevoeging „vetus" wijst er op, dat hij het woord niet uit de gesproken taal kende.

Beest znw. o., zuidndl. v. (alg.-ndl. nog in de beest spelen), mnl. *beeste* v., zelden *beest* o. De diall., die *e* en *é* onderscheiden, hebben *é* evenals bij feest. Vgl. ook westf. *bést*. Ndl. beest is evenals mnd. *bést* o. „stuk vee", speciaal „jonge koe die nog niet gekalfd heeft", meng. *bést* (eng. *beast*) „beest" ontleend uit ofr. *beste* (fr. *bête*) „heest", dat van vulgairlat. **besta* naast lat. *bestia* „dier" komt. Voor de lange vocaal vgl. feest en zie ook bij pleister.

I **Beet** znw., mnl. *bete* v.; deze vorm komt archaiseerend nog voor. In *bete*, dat oorspr. mannelijk was, zijn 2 woorden samengevallen: 1. wgerm. **bili-* m., ohd. *biȝ* (nhd. *biss*), os. *biti*, ofri. *bite*, -i, ags. *bite* m. (on. *bit* is o. *a*-stam), een verbaalnomen bij bijten; vgl. schrede, snede, scheet, — 2. germ. **bitan-* m., ohd. *biȝzo* (nhd. *bissen*), ags. *bita* (eng. *bit*), on. *biti* m. „beet". Vgl. gebit.

II **Beet** bijw., in beet hebben enz. In het Nnl. ontstaan uit uitdrukkingen als *in de beet hebben*, waar *beet* = I beet is. Deze adverbiale functie van beet (resp. *bit*) is ook fri. en ndd.

Beetje znw. o., eerst nndl. Verkleinwoord van I beet Met dezelfde bet. hd. *bisschen*, westf. *biatken*, fri. *bytsje* o. Dezelfde vocaal als *bytsje* heeft ook Zansch *bitje* e. a. diall.-vormen.

Beetwortel. Zie biet.

Bef znw., Kil. „*beffe*. j. *almutse*. Amiculum pelliceum; *beffe*. Holl. j. *kraghe*. Collare", — mnl. *beffe* v. „muts", Teuth. *beffe* „koormuts". Dial. ndl. (Kampen) *bäfa* is een jongere vorm. Nhd. *beffchen* o. „bef, vadermoeder" wordt uit het Ndd. afgeleid. Vgl. nog gron. *bef*, oostfri. *bef* (*fe*) „soort gemetselde kraag boven den buitenkant van een venster raam", bei. *beffel* m. „voortuitstaande of hangende lippen, mond-

stuk van een klarinet", oudnhd. *befze* v. „lip". Deze laatste bet., waarmee zich die van spa. *befo* „met dikke lippen, onderlip van een paard" laat vergelijken, zal wel de oudste zijn en de toepassing op allerlei voorwerpen, die uitstekende of uitstekende punten hebben, jonger. Vgl. nog it. *bessere* „bespotten", fr. *bafouer* „hoonen". Deze woordfamilie is onomatopöetisch. Of ze in 't Germ. of in 't Rom. ouder is, is niet uit te maken.

Befaamd bnw., mnl. *befacmt* (*d*) „met een misdaad gedoodverfd". Gevormd van *facm* (nml. *faam*) uit lat. *fama*, naar analogie van berucht, dat in 't Mnl. in de vormen *berucht(et)*, *beruft(et)* voorkomt = „verdacht, aangeklaagd". —

Begaafd bnw., oorspr. verleden deelw. van mnl. oudnml. *begāven* „beschenken", dat reeds in de ME. veel van geestelijke gaven werd gebruikt. De nml. adjectivische bet. is internationaal: vgl. fr. *doué*, nhd. *begabt*, russ. *darowityj*, *odarěnyj*.

Begeeren ww., mnl. *begheren* naast *ghēren*, met rekkings-ē. In die diall., waarin ē en é zelfs voor r niet zijn samengevallen, spreekt men nog ē. = onfr. *géron* (met *be-*: *begērtika* „desiderabilia"), ohd. *gērōn* (nhd. *begehren*), os. *gēron*, ofri. *iēria*, owfri. ook (*bi*)*iarua* (vgl. mnl. dial. (*be*)*garen*) „begeeren". Verwant met lat. *horior* „ik spoor aan", *hortor* „ik vermaan", osk. *herest*, umbr. *heriest* „hij zal willen", gr *zaiqō* „ik verheug mij", oi. *hāryati* „hij heeft graag, begeert". Russ. *zāri* (vulg.) „verlangen, toorn, nijd", *zārit* „begeerte opwekken, boos maken" zal wel veeleer met *zar'á* „morgen-, avondrood", *zorit* „lichten" samenhangen: *zārit* = „doen ontvlammen". Vgl. gaarne. — **Begeerte** znw., mnl. *beghe(e)rtē* v. (o.?). Naar analogie van andere woorden op *-te* opgekomen naast mnl. (*be*)*ghe(e)rdē* v. (o.?) „begeerte" = ohd. *girida* v. (nhd. *begierde*), os. *giritha* v. „begeerte". Vgl. gevaarte.

Begiften ww. Reeds mnl. mhd. mnd. Teuth. naast ouder mnl. mhd. mnd. *begiften*. Van gift. Ohd. reeds *fir-giften* „geven" en on. *gipta*, ags. *giftian* „uit huwen".

Begijn, ook *bagijn* znw., mnl. *beghīne* (*baghīne*) v. Uit. fr. *béguine*,

misschien afgeleid van den naam van *Lambert le Bègue* te Luik (12e eeuw). Andere hypothesen zijn onwaarschijnlijker. De instelling van de begijnen komt het eerst in België en Nederl. voor. Mhd. nhd. *begine* v., eng. *beguine* zijn uit fra. *béguine*, mnd. *beghīne* ontleend.

Beginnen ww., mnl. *beghinnen*. = onfr. *beginnan*, ohd. *biginnan* (nhd. *beginnen*), os. *biginnan*, ofri. *bienna*, *bigenna* (jongere, speciaal fri. *e-vorn*), *biginna*, ags. *beginnan* (eng. *to begin*) „beginnen". Met andere prefixen: got. *doginnan* „beginnen", ndl. ontginnen, mnl. *ontghinnen* „aansnijden, een snee geven in, aanvallen, gaan bewerken, beginnen", ohd. *inginnan* „beginnen, een aanvang maken met", (os. *anaginni* o. „begin"), ofri. **untginna* (alleen *untgunst* „incisus" komt voor), ags. *āginnan*, *onginnan* „aanvangen" (meer dan *onginna* komt 't o. znw. *ogin* „begin, onderneming, aanval enz." voor). De praett. mnd. *begonde*, *begonste*, onfr. *begunsta*, ohd. *bigunda*, *bigonda*, *bigunsta*, os. *bigonsta*, ofri. *bigunde*, *bigonde*, *bigonste* zijn analogievormen naar de praeterita van gunnen en kunnen en de infin.- en praesensstam van mnd. oudnml. *begonnen*, owfri. *bigonna* is weer naar dat secundaire praet. gevormd. Ofschoon het ww. **zinnanan* alleen samengesteld voorkomt, mogen wij toch de *z* niet volgens de wet van Verner uit idg. *g* afleiden en ohg. *po-čīna*, *po-čēti* „beginnen" vergelijken. De eenige plausible combinatie is die met alb. *zē* (**ghenō*) „ik raak aan, vang, vang aan". Voor de bet. vgl. ndl. *aan-vangen*, lat. *in-cipio*. Germ. *zinn-* is uit *ghen-n-* of *ghen-w-* ontstaan. — **Beginsel** znw. o., mnl. *beghinsel* o. „begin, oorsprong". = mnd. *beginsel* o. „begin". De bet. „principe" is onder invloed van fr. *principe* opgekomen.

Begrijpen ww. De bet. „in zich opnemen, doorgronden, verstaan" is in de late ME. bij de mystici opgekomen, wsch. in navolging van mhd. *begriſen*, vooral bij mystici „id.". Ook kan directe invloed van lat. *comprehendere* (waaruit fr. *comprendre*) gewerkt hebben. — **Begrip** znw. o., in het Mnl. zeer zeldzaam:

begríjp o. is dan het gewone woord, dat zich bij *begrípen* in verschill. bett. aansluit. *Begríp* is, wellicht 't eerst bij mystici, onder invloed van mhd. *begríf* (nhd. *begríf*) m. opgekomen.

Begrooten ww. Afl. van groot. Mnl. *begróten* = „vergrootten, schadeloosstellen”. De bet. „bezwaren, moeilijk, onaangenaam zijn” laat zich uit „te groot worden voor” verklaren (wellicht heeft bezwaren : zwaar bij 't opkomen er van medegewerkt). Deze bet. komt ook dial. voor, o.a. in 't Zaaansch en Gron., ook in 't Oostfri. (*begróten*) en Fri. (*bigreatsje*).

Behagen ww., mnl. *behāghen* „behagen scheppen in” (ook reflex. en onpers. *mī behāghet* met gen. of *in*). = mhd. (md., vanwaar nhd.) *behagen*, os. *bihagon*, ofri. *bihagia* „behagen”, ags. *onhagian* „goed uitkomen, convenieeren, behagen”, on. *haga* „inrichten, schikken”. Vgl. verder mndl. *behāghel*, oudnld. *behagel* „aangenaam, beminnelijk, mooi, fier, vermetel, overmoedig”, mnd. *behāgel* „liefelijk, aangenaam”, mhd. *behagen* „flink, frisch, opgewekt”, on. *hagr* „handig”, *hōgr* „gepast, geschikt”. Verschillende combinaties zijn mogelijk. Als de *ʒ* op een idg. media aspirata teruggaat, kunnen lat. *incohāre* „beginnen”, osk. *ka had* „capiat, incipiat” verwant zijn: dan zal deze germ. basis *zaʒ-* in den grond wel met die van *haag* identisch zijn. [Men heeft ook prákr. *ēa(y)a(t)ī* „hij is in staat”, Açoka-inscriptie *ēughatī* „hij is bereid”, av. *ēag-* (*rafōdrom*) „(hulp) verleen” met *behagen* enz. en lat. *incohāre* gecombineerd.] Minder wsch. is 't, dat de *ʒ* een idg. *q* is en dat oi. *qaknóti* „hij kan, is in staat, helpt” (zie bij *hengst*) verwant is; men heeft ier. *cēle* „slaaf, knecht”, lat. *cavula* „oppasser van een soldaat of officier”, *cālo* „legerknecht, treinsoldaat” hier nog bijgevoegd, deze kunnen echter ook met obg. *skokū* „sprong”, *skočiti* „springen” (zie *geschieden*) samenhangen.

Behalve voorz. voegw., laat-mnl. (holl.) *behalven*. Ospr. een noordnld., fri.-holl. vorm; vgl. ofri. *bihalva*, *bihalve(n)* (owfri. ook *bihala*, *-c*), mnd. *behalven*, *-er* „behalve”. Ontstaan uit het voorz.

**bi* (ndl. *be-*, *bij*) + den dat. (enk. of mv.) van **halbō-* „zijde”: „aan de zijde, terzijde (van).” Vgl. voor de bet. eng. *besides*. Een andere bet.-ontwikkeling bij onfr. *behalvo(n)* „retrorsum”, ohd. *pi halbu* „ex adverso”, *pi halpun* „ex obliquo”. Vgl. *-halve*. In het Mnl. is *sonder* het gewone woord voor „behalve”.

Beheer znw. o. Een jong, 19de-eeuwsch woord, gevormd van **beheeren** ww., mnl. *behēren* „beheerschen, toezicht houden”, een afl. van *I heer*. Evēnzoo mhd. *behēren*, mnd. *behēren* „als heer besturen”.

Behelzen ww., Kil. *behelsen* „amplecti”, mnl. *behelsen* „omhelzen” en (myst.) „omvatten, opnemen”. = mnd. *behelsen* „omhelzen”. Een samenst. van mnl. *helsen*, ohd. mhd. *helsen*, os. *helsian* „omhelzen”, waarnaast ohd. *halsēn*, *-ōn* „omhelzen”, mnl. *halsen* „id.” en (evenals mnd. *halsen*) „onthalzen, dooden”. Afl. van *hals*.

Behendig bnw., mnl. *behendich* „schrand, verstandig, listig, subtiel”. Ook komt voor: mnl. *behende* „ervaren, listig” en als bijw. ook „nabij” (voor de bet. vgl. bij *de hand*). In de laatste bet. is 't een bijvorm van *ghehende* „id.”, een afl. van *hand* (zie *heinde*), in de eerste = mhd. *behende* „geschikt, handig, vlug” (nhd. *behende*), mnd. *behende* „listig, subtiel”, ook een afl. van *hand*: **bi-hand-ia-*. In 't Mnl. is de vorm *behendich* de gebruikelijkste; ook mhd. *behentic*, mnd. *behendich-(h)eit*, *-liken* komen voor. Zie *handig*.

Behept bnw., sedert de 17de eeuw. Voor ons taalgevoel verwant met *hebben*, vandaar ook de spelling *beheb*. Wellicht heeft *hebben* ook bij het ontstaan van den vorm invloed gehad. Blijkbaar zijn in *behept* twee woorden opgegaan, nml. : 1. mnl. *beheept*, *behepet* „gekweled door, opgescheept met”, vgl. fri. *bihypt* „behept met zucht tot”, 17de-eeuwsch nld. (vooral Hoofst) *behipt met of in* „betrokken in”. Oorsprong onbekend; — 2. 17de-eeuwsch nld. *beheft*, Gysb. Jap. *bihēft* „behept”, = mnl. *behaecht* „verstrikt, overvallen (door den dood)”, ohd. *bihaft*, *bihēftit* „vastgebonden, behept, beziggehouden” (nhd. *behaft*, gew. *behaftet*), os. *bihēftid*

(nom. enk. deelw.?) „inflightur”. 2 is 't verl. deelw van *be-hechten* (zie *hechten*), ohd. *bi heften* „vasthechten, vasthouden, verplichten tot”; hiernaast mnd. *behaften* „arresteeren”, mnl. *be-hachten, behaften* „id.” (en „aansprakelijk stellen”, vandaar *beacht* „aansprakelijk” evenals mnd. *beacht*).

Behoeven. Zie *hoeven*. — **Behoeftig** znw. Sedert het Mnl. Mnd. Owfri. — **Behoeftig** bnw. Sedert het Mnl. Mnd.

Behoudens voorz. Met adverbiale *s* (zie *aanstands*) uit mnl. *behouden* „behoudens, met behoud van, zonder te kort te doen aan, zonder”. Ospr. verl. deelw., gebruikt in absolute constructies als *behouden der kindre recht*, die naar fr. *sauf le droit des enfans*, lat. *salvis auspiciis, salvo iure amicitiae* e. dgl. gevormd waren.

-bei. Zie *aardbei*. Mnl, oudnml. en nog dial. komt *bei* ook niet-samengesteld voor.

Beide telw., mnl. *beide, béde*. = ohd. m. *beide, béde*, v. *beido, bédo*, o. *beidiu, bédiu* (nhd. *beide*), os. m. *béthia, -e*, o. *béthiu*, ofri. m. *bétthe, -a*, v. o. *béthha, -e* (ook met *ei*), meng. *bóthe* (eng. *both*), on. m. *báðir*, v. *báðar*, o. *báði, báði* „beide”. Oudere vormen vertoont het Got.: m. *bai*, o. *ba*, en het Ags.: (m. *bégen*, vgl. *twégen* bij twee), v. *bá*, o. *bū*. De langere vormen zijn uit deze kortere + het lidwoord (zie *de*) ontstaan, waarbij de stamvorn *ðai-* door het geheele paradigma werd doorgevoerd. In 't Got. komt ook een langere vorm *bajōþs* voor. Nog ouder dan de oergerm. flexie **ðai*, **ðāz*, **ðā* (> **bó*, **bū*) is de dualische die in andere idg. talen bewaard is: lat. *am-bo*, gr. *ἄμ-φω*, obg. *o-ba*, lit. *a-bū*, oi. *u-bhāu* „beide”. De anlautverschillen zijn moeilijk te verklaren.

Beiden ww., in 't latere Nnl. zeldzaam (verbeiden komt — in deeltige taal alleen — meer voor), mnl. *beiden, béden* „wachten”. = onfr. *beidan*, ohd. *beitōn*, Teuth. *beiden* „id”. Ofschoon bij ons de gewone vocaal *ei* en niet *é* is, is het niet geraden, een oerndl. bijvorm **baidian* aan te nemen. Naast wgerm. **baidon* staat een sterk germ. ww. **biðanan*: mnl. *biden* (nog wvla. *gebijden*), ohd. *bítan*, os. *bítan*, (owfri. *bítia* naar een

andere flexieklasse), ags. *bítan* (eng. *to (a)bide*), on. *biða*, got. *beidan* „wachten, afwachten”, in sommige talen ook „verdragen”. Verwant met lat. *fido*, gr. *πίσιθα* „ik vertrouw”, *πειθω* „ik geloof, gehoorzaam”, *πειθω* „ik overreed”, waarbij ook alb. *bé* „eed”, *bint* „ik overreed”, *bindem* „ik sta toe” gebracht worden. De bet. van idg. *bheidh-* zal geweest zijn „geduldig, met vrouwen afwachten”. Vgl. *bidden*.

Beieren ww., mnl. *beieren, beiaerden* „de klok luiden”. Hierbij mnl. oud- en dial. nml. *beiaert* m. „klok, klokkenspel”. Ook laat-mnd. *beiern* (waaruit nhd. *beiern*) „met den klepel tegen de eene zijde van de klok slaan, de klok luiden”. Wsch. onomatop. Een gelijkkluidend znw. is bij *baaierd* besproken.

Beignee znw., eerst nnl. Uit fr. *beignet*. In het Mnl. was ook reeds ofr. *bugnet, bognet* als *bougnnet* m. overgenomen. Het fr. woord komt van een synoniem ofr. *beigne*, dat met *bigne* „buil” wordt geïdentificeerd (dial. en elders in 't Rom. ook vormen met *u, o*; men neemt gew. germ. oorsprong aan).

Beitel znw., mnl. *beitel, bétel* (deze vorm nog in 't Vla.) m. „beitel”. = Teuth. *beytel*, mhd. *beizelm.* „wig”, mnd. *bétel, beitel* (waaruit nhd. *beutel*), noorw. dial. *beitel* m. „beitel”. Een afl. van den verbaalwortel germ. *bit-, bait-*, idg. *bheid-, bhoid-*, zie bij *bijten*. Oi. *bhedura-, bhedir-* „dondersteen” zijn ook van den vollstufigen wortel *bheid-* gevormd, maar staan wsch. in geen direct genetisch verband met *beitel*. Het Hd. bezit voor „beitel” *meissel*, ohd. *meizil* = on. *meitill* m., van het niet-ablautende germ. ww. **maitanan* „snijden” (zie *moot*). Germ. **maitila-* en **baitila-* kunnen elkaar formeel beïnvloed hebben. Een ander woord *beitel* wordt bij *boot* besproken.

Beitsen. Zie *etsen*.

Bejegenen ww., mnl. (vooral in bijbelsche e. a. vrome teksten) *bejēghenen* „tegenkomen, treffen, zich verzetten tegen”. = ohd. *bigaganen*, tegenkomen, treffen, overkómen, *tepenovergesteld zijn*” (nhd. *begeggenen*), mnd. *bejēghenen, bejēghenen* „tegenkomen, overkómen”. Van mnl. *jēghen* „tegen” enz.: zie *jegens*.

Bek znw., mnl. *bec* (*ck*) m. Evenals mnd. *beck* m., meng. *bec* (eng. *beak*), „bek, snavel” uit fr. *bec* (= it. *becco*, lat. *beccus*). Het lat.-rom. woord komt weer uit het Kelt., vgl. gall.-lat. *beccus* „gallinacei rostrum”. — **Bekaf** bnw. (predicatief), eerst nnl. Ontstaan in uitdrr. als *een paard den bek afrijden* (17. eeuw).

Bekaaid bnw., sedert de 17. eeuw. Dan heeft het de bett., die gedeeltelijk dial. nog voorkomen: „stervende (vgl. *bekaaien* ww. „slauw vallen”), niet versch, verbijsterd, verlegen, gevangen, teleurgesteld, niet goed bestuurbaar, in de war, bedorven, verkeerd”. Al de verklaringen zijn onzeker: men heeft *bekaaid* o.a. afgeleid van *kade*, *kaa i* (*bekaaide visch* „visch die lang op de kade heeft gelegen”), ook van *kei*. Andere verklaringen zijn nog onwaarschijnlijker. Opvallend is de overeenkomst met zw. *bekajad* „behept” (*bekayat* „vast zittende” reeds in den bijbel van 1541, Gen. 22 : 13), *illa bekajad* „slecht er aan toe”, maar ook hiervan is een verklaring moeilijk te geven. In de deutsche zeemanstaal is een *bekait schiff* 1. „een schip, waarvan de voegen door de zonnwarmte loslaten”, 2. „een schip, waarvan de zeilen bij windstilte slap neerhangen”.

Bekend bnw., mnl. *becant* (ook reeds *bekent*), ospr. deelw. van *bekennen*, dan ook bnw. = 1. „kennende, verstandig”, 2. „bekend”. Dezelfde twee bett. heeft mnd. *bekant*. Vgl. ook mhd. *bekant*, *bekennet*, nhd. *bekannt* „bekend”. De vormen met *a* zijn de oudste. — **Bekennen** ww. Samenst. van *kennen*. Mnl. mhd. mnd. *bekennen* zijn gew. = „bemerken, kennen, weten”, minder vaak ook reeds „bekennen”. Onfr. *be*, *bikennan*, ohd. *bikennen* hebben deze laatste bet. nog niet, ofri. *bikanna*, *bikenna* wel.

Beker znw., mnl. *bēker* m. = ohd. *bēhhar*, *bēhhāri* m. (nhd. *becher*), os. *bikeri* m., meng. *biker* (eng. *beaker*), on. *bikarr* m. „beker”. Ontleend uit laat-lat. *bicarium* (it. *bicchiere*) „glas, beker”, dat ôf van lat. *bacur* „vas vinarium” ôf van gr. *βῆνος* „kruik” gevormd is ôf door contaminatie van beide is ontstaan.

Bekeuren ww., mnl. *becōren* „een reglement maken omtrent iets, beboeten”, afgeleid van *cōrē* in de bett. „reglement, boete”. Zie *keur*. In de bet. „een reglement maken” komt ook mnl. *cōren* voor, in de bet. „beboeten” mnd. *kōren*. Vgl. *bekoren*.

Bekken znw. o., mnl. *beckijn*, *becken* o. = ohd. *becchin*, *becchl* o. (nld. *becken*), os. *bekkin*, ofri. *becken* o. Ontleend uit vulgairlat. *baccinum* „bekken, schaal”, waaruit ook ofr. *bacin*, *bachin*, fr. *bassin*. Hieruit weer ndl. *bassin* o., hd. *bassin* o., eng. *basin* „bekken, bassin”. *Baccinum* is gevormd van lat. *bacca* „bak voor water” (zie *bak*) — **Bekkeneel** znw. o., mnl. *beckineel*, *beckeneel* o. „kapje dat onder den helm gedragen wordt, helm, hersenpan”. Afl. van mnl. *beckijn*, *becken* in de bet. „hersenpan”, wellicht naar analogie van ofr. *bacinet* fr. *bassinnet*) „helmkapje”, dat van *bacin* (zie *bekken*) gevormd was.

Beklijven ww. (archaiseerend), mnl. *becliven* „ontspruiten, toenemen, voo spoedig zijn, bestendig zijn, bijblijven, verbonden zijn met”, sterk ww., een samenstelling van mnl. *cliven* „kleven, gedijen, (gew.) klimmen”. = ohd. *klīban*, *biklīban* „kleven, zich hechten aan, gedijen”, os. *biklīva* „wortel schieten”, ofri. *biklīva* „toenemen”, ags. *clīfan* „zich hechten aan”, on. *klīfa* „klimmen”. Ablautend met *kleven*; vgl. Kil. *klījf* („Holl.”) naast *klever* („Zeland.”), beide = „klimop”. Een causatief-formatie bij germ. **klībanan* is ohd. *kleiben* „vast maken, doen kleven” (nhd. *kleiben*) uit **klaitīanan*. Zie *kleven*.

Beknibbelen. Zie *kni bbelen*.

Beknopt bnw., sedert de 17de eeuw. In de plaats gekomen van mnl. oudnnl. *beknocht* (mnl. in *beknochtelike*) „beknopt”, eig. deelw. van *becnōpen* „in een knoop samenbinden”. *Beknopt* is een afl. van *knop*, letterlijk „in een knop (= knoop) samengevat, samengedrongen”, dan „kort”, oudtijds (o.a. bij Bredero) ook „keurig, aardig, netjes”. = oostfri. *beknopd* „dicht op een, beknopt”. Een minder vreemde vorm dan *beknopt* is westf. *beknappen* „verkorten” van *knap* „eng”. Vgl. *verknocht*.

Bekommeren ww. Sedert het Mnl.

Mhd. Mnd. Ofri. Van kom mer. Ook fr. *eucombrer* (zie kom mer) kan eenigen invloed gehad hebben.

Bekomst znw., eerst nnl. In de plaats gekomen van het bij Kil. als „vetus” vermelde mnl. *becomte* v. „bekomst, zooveel men wil”, ook „behagen, welgevallen”, een — niet oude — afl. van mnl. *becōmen* in de bet. „bevallen, betamen”. Evenzoo mnd. *bekomte* „gemak, genoegen”. Zie *bekwaam*.

Bekoren ww., mnl. *becōren* „proeven, ondervinden, in verzoeking brengen, verleiden, kwellen” naast *cōren* „id.” = onfr. *becoron* „op de proef stellen” naast *coron* „id.”, ohd. (*bi*)*korēn*, *-ōn* „proeven, beproeven, op de proefstellen”, mnd. *bekōren* „onderzoeken, in verzoeking brengen, aandringen bij”, wgerm. **korēn*, *-ōn*. In 't nnl. is dit ww. niet altijd te onderscheiden van *cōren* (nnl. keuren), een afl. van *cōre* (nnl. keur); al deze vormen staan in ablaot tot kiezen.

Bekreunen (zich). Zie *kreunen*. *Hem becrōnen* (ook *beecrōnen*) bestaat al in 't Mnl., maar met de bet. „zich beklagen”.

Bekrompen bnw., nog niet bij Kil. Deelw. — gew. overdrachtelijk gebruikt — van het nnl. ww. **zich bekrimpen** „zich beperken”. Zie *krimpen*.

Bekwaam bnw., mnl. *bequāme* „aangenaam, welgevallig, passend, nuttig, (zelden) bekwaam”. = ohd. *biquāmi* „passend, dienstig, nuttig” (nhd. *bequem*), mnd. *bequēme*, *bequāme* „passend, minzaam, meegaand”; vgl. ags. *gecwēme*, *cwēme* „geschikt, aangenaam.” Een afl. van germ. **(bi-, ja-) kumanan* (**qemanan*) in de bet. „gepast zijn, convenieeren”: mnl. *becōmen*, mnd. *bekōmen* „aanstaan, betamen”, ags. *becuman* (eng. *to become*) „betamen”, got. *gaqimip* „het betaamt”. Voor de bet. vgl. lat. *con-venire* „passen, betamen”. Zie verder komen en voor het vocalisme vgl. *aangenaam*.

I **Bel** (schel), mnl. *belle* v. „schel, bekken van den omroeper”. = mnd. *bille* v. „schel”, ags. *belle* v. „schel, bekken” (eng. *bell*), on. *bjalla* v „bel”. Met *ll* uit *lz* uit *ls*; vgl. lit. *bal̃sas* „stem, toon” en zie verder bij *bal ken*. — II **Bel** (ophorreling, dial. ook: ge-

zwel, oudnll.: bol, aardbol), sedert Kil.: „*belle* i. *bobbel*. Bulla”. Een jonge ablaotende vorm bij I bol, I bal, die mede onder invloed van I bel kan zijn opgekomen, wsch. eerst dialectisch (holl.). Mnl. *bulle* v „waterblaas”, dat of uit lat. *bulia* „id.” komt, of bij I bol hoort, kan dialectisch een *e*-vocaal hebben gehad en deze dialectvorm kan in bel zijn opgegaan. — Dial. (ook fri.) *bel(le)* „vod” kan I of II bel zijn, wsch. II. Maar hel „groot glas”, reeds mnl. *belle* v. „kelk, beker” is veeleer I bel. — **Belhamel** znw, sedert Kil., die ook reeds de overdrachtelijke bet. kent. Oorspr. = „hamel, die met een belletje om den hals voor aan de kudde gaat”. Evenzoo nhd. *bell-hammel* m. (van nhd. thur. *belle* „schel”) en eng. *bell-wether*.

Belabberd bnw. In onze bet. „ellendig, lamzaig” komt ook fri. *bilabberd*, oostfri. *belabberd* voor. Deelw. van mnl. *belabberen* „bevuilen”. *Belabberd* „haveloos, bevuild” bestaat dial. (Breda) nog. *Belabberen* is een samenst. van *labberen* (Teuth.) „bevuilen”. Dit is een frequentativum van *labben*, dat mnd. en elders = „likken, slorpen, op een onsmakelijke manier eten” voorkomt en dat 't zelfde woord is als nld. *labben*. Kil. identificeert *belabberen* met *belammeren*. Voor beide geeft hij de bett. „belemmeren” en „bezoedelen” op. Voor *belammeren* zie *belemmeren*. Vgl. nog westf. *sik belämmern* „zich bevuilen”; ook oudnhd. *belemmeren*, *-eln* „bevuilen” (oorspr. wellicht nld.) komt voor.

Belagen ww., mnl. *belāghen* „lagen leggen, misleiden, ten val brengen”. Een afl. van mnl. *lāghen* „belagen”. Zie II *laug*.

Belanden ww. Zie *belenden*.

Belang znw. o, Kil. *belangh* „res momentosa, necessaria”. Gaat terug op mnl. *belanc* o. „voordeel, gewin”; op de bet. was ook mnl. *belanc* (predicatief bnw.) *zijn* „verwant zijn, aangaan, goed zijn voor, aankomen op, afhangen van” van invloed. Het mnl. znw. *belanc* o., *belanghe* v. beteekent ook „verlangen” (ook „verhouding”); in die bet. sluit 't zich aan bij *belanghen* „verlangen”. Vgl. verder nhd. *belang* m., mnd. *belanc*

„belang, gewicht”, mhd. mnd. *belangen* „zich uitstreken, bereiken, erlangen”, oudnhd. *belangen*, Kil. *belanghen* „aangaan”, en anderzijds ook: mhd. *belangen*, ohd. *bilangēn* (onpers.), mnd. *belangen* „verlangen”. Al deze vormen hooren bij lang, voor die met de bet. „verlangen” vgl. *verlangen*, de andere sluiten zich bij de bij aanlangen besproken categorie aan.

Belazerd bnw. Oorspr. bet. „Lazarus-ziekte (mnl. *laserie* v.) hebbend, me-laatsch”. Deze bet. heeft mnl. *belāsert*, oudnl. *belazerd*. — **Beleedigen** ww. sedert Kil. Onder hd. invloed opgekomen. Vgl. ohd. *leidegōn* „bedroefd maken”, mhd. nhd. *beleidigen* „leed aandoen, beleedigen”, mnd. *beleidigen* „leed aandoen” (en: „beklagen”) naast *beleiden* „id.”. Ofschoon het in 't Ndl. niets zeldzaams is, dat 't suffix *-igen* in de plaats komt van *-en* (vgl. *eindigen*) en er een mnl. **belēden* „leed aandoen” bestaan kan hebben, heeft hier zeker de hd. vorm invloed gehad. Zie verder *leed*. — **Beleefd** bnw., Kil. *beleeft*, *belevet* „humanus, civilis, comis, urbanus”, mnl. *belevet* „veel beleefd hebbend, ondervinding hebbend, knap”. Van het ww. *leven*. Uit de bet. „ondervinding hebbend” ontwikkelde zich „savoir-vivre bezittend, fatsoenlijk, beleefd”. Vgl. ook mnd. *belefdicheit* v. „beleeftheid”. — **Beleg** znw. o., mnl. *belegghe*, *belech* o. „beleg, omsingeling”. Evenals mnd. *belack*, *belech* o. „id.” een verbaalsubstant. bij mnl. *belegghen*, mnd. *beleggen*, een samenst. van *leggen*, die o.a. „beleggen, omsingelen” beteekende. **Belegeren** ww., sedert Kil. [= oudnhd. *belegern*, *belägern* (: nhd. *belagern*) „beleggen”, mnd. *belēgeren* refl. „zich legeren”], is hiervoor in de plaats gekomen onder invloed van *leger* „kamp”, daarna ook „armee”. Mnl. *belēgheren* komt voor = „een nauwkeurige lijst maken”, afgeleid van *lēgher* „lijst, register”. — **Beleid** znw. o., mnl. *beleit*, *beleet* (*d*) o. „leiding, bestuur” (e.a. hett.). Gevormd van *beleiden*, *belēden* o.a. = „besturen, regelen”, een samenst. van *leiden*.

Belemmeren ww., mnl. *belemmeren*. = mnd. *belemmeren* „belemmeren” (nhd.

belemmern, „bedotten”). Een frequentatief-formatic bij oostmnl. *belemmen*, os. *bilemmian* (naast *bilamon*) „lam maken, verminken”; dit is een samenst. van germ. **lamjanan* „lam maken”, mnl. *lemen*, *lemmen* (deze vorm ook in den Teuth.) „lam maken, verminken”, ohd. *lemen* (nhd. *lähmen*), mnd. *lemen*, ofri. *lemma*, *lamma* (*lema*?), ags. *lemian* „id.”, on. *lemja* „slaan, stukslaan”. De bijvorm *belammeren* (Kil.) is onder invloed van *lam* opgekomen, evenzoo ndd. *belammern* (waaruit zw. *belamra*) naast *belemmern* (waaruit de *belemre*). Vgl. nog mnl. *lemmer* m., bij Kil. ook *lammer* „belemmering” en zie verder II *lam* en *belabberd*. — **Belenden** ww., mnl. (noordholl.) *belenden* „grenzen aan”; in het latere Nnl. wordt alleen het tegenw. deelw. gebruikt. Vgl. owfri. *lenth* „het (land) grenst aan”, mhd. *lenden* „aangrenzen”. Een afl. van *land*. Vgl. verder vooral mnl. (noordholl.) *lende* m. „naaste buur” (ook „aangrenzend land”), onfr. *gelendo* m. „accola”, (ohd. *gilanto* m. „patriota”, *gilenti* o. „stuk land”). Mnl. *belenden* is gew. = „belanden”; mnl. *belanden* sedert Kil. Een geheel andere bet. heeft nog ags. *belendan* „van land berooven”. Vgl. *landen*, *gelande*. — **Beletten** ww., mnl. *beletten*. Een samenst. van *letten*. Ook mhd. *beletzen* „schade aandoen”, mnd. *beletten*, owfri. *biletta* „belemmeren, arresteeren”. — **Belezen** bnw., sedert de 18de eeuw. Naar hd. *belesen* gevormd.

Belgen. Zie *balg*.

Believen, **blieven** ww., mnl. *believen* „behagen” (e.a. bett.). = nhd. *belieben*, mnd. *belēven* o.a. „id.”. Ook mnl. (*ghe*)*lieven* (ndl. *gelieven*), mhd. (*ge*)*lieben*, mnd. (*ge*)*lēven*, ofri. *liúvia* komen = „lief, aangenaam zijn (of worden)” voor, misschien ook onfr. *gelievon*.

Belijden ww., mnl. *belien* „belijden, bekennen, gelooven in, erkennen, toezeggen, melding maken”, een samenstelling van *lien* „id.”. De *d* is naar analogie van het zwakke praet. en verl. deelw. ingevoegd, daarna is de sterke flexie opgekomen; *d*-vormen komen reeds mnl. voor. Vgl. *geschieden*, *wijden*. Mnl. (*be*)*lien* = mnd. (*be*)*lien* „belijden,

bekennen, meedeelen", ofri. (bi) *klia* „meedeelen, een verklaring afleggen". Verwant zijn nog ags. *klīga* „toekennen, een reputatie geven", *hlīsa* m. „reputatie, faam". Verwant met obg. *klīōi* „schreeuw", *klīcati*, *klīknaſi* „schreeuwen", lit. *klīnkū*, *klīkti* „een schreeuw geven", *klykiū*, *klīkti* „schreeuwen". De basis *q(e)l-i-q-* is een verlenging — deels reduplicatorisch — van *qel-*. Vgl. II hel.

Bellefleur znw., later-nndl. Uit fr. *belle-fleur* (*pomme de belle-fleur*) met verplaatsing van het accent. In België ook *bellefleur*ing.

Belofte znw., mnl. *belofte* v. (o.) „belofte, overeenkomst". In de latere ME. onder invloed van *belof* o. „belofte, gelofte, overeenkomst" en *ghelofte* opgekomen naast *beloofte*, *beloofte* v. (formatie als ofri. *lovethe*; zie beloven). Ndl. *gelofte*, mnl. *ghelofte* v. „belofte, gelofte" is vroeger ontstaan dan *belofte*. Het is een contaminatievorm van *ghelof* o. en *ghelooft* v. o. (zelden *ghelooft*), die beide vrij veel gebruikt werden. —

Beloven ww, samenst. van *loven*. Mnl. *belōven* en *ghelōven* „beloven, een gelofte doen, verzekeren" komen beide voor. Vgl. uit andere germ. talen: ohd. *gilobōn* „goedkeuren" (nhd. *geloben*), *gilubida* v. „overeenkomst, goedkeuring" (nhd. *gelübde* o.), mnd. *be-*, *gelōven* „beloven, een gelofte doen", *be-*, *gelof*, *belofte* „belofte (gelofte)", ofri. *bilovia*, *lovīa* „beloven, vaststellen", *lovethe* v. „placitum" (vgl. ohd. *gilubida*). Mnl. *lōven* in de bet. „beloven, zich verbinden tot" en vooral *lōvede*, *loofte*, *lofte* v. (o.) „belofte, gelofte, overeenkomst" zijn vooral noordnl. in overeenstemming met de fri. vormen zonder *ge-* en mnd. *lōven*, *lōvede*, *lōrete*, *lofte* o. (v.) in dezelfde bet. Het znw. beteekent in het Mnd. ook „verloving"; vgl. Kil.'s meedeeling, dat deze bet. „Sax. Sicamb." is.

Belroos znw., nog niet bij Kil. Ook oostfri. *belbrōse*, fri. *belroas*. Uit II bel in de bet. „gezwel" + *roos*.

Belt znw., mnl. *belt(e)* „kleine hoogte in het veen". In de algemeene taal vooral in de samenst. *aschbelt*. Als *belt* hoofdzakelijk fri.-holl. was, zouden wij er een dialectvorm van *bult* in mogen zien; vgl. *breg* = brug. Maar

behalve in het Zansch, waar *belt* „hoop asch, hoop mest" beteekent, komt *belt* „hoogte, heuvel" ook op de Veluwe, in den Achterhoek, in Twente en in Drente voor. Wij zullen dus wel een met *bult* ablatenden vorm moeten aannemen: **belta-*, **beltō-* of **balti-*(-a-, -ō-). Westf. *belter* m. „rond stuk hout" hoort hier niet bij.

Bemiddelen. Vgl. middelaar. —

Beminnen Zie I min.

I **Ben** (ik b.) Zie II zijn.

II **Ben** znw., mnl. *benne* v. m. „mand, ruif". = nhd. (zuits.) *benne* v. „kast van een wagen of slede". Wordt afgeleid uit het Rom.: vgl. fr. *banne* „dekzeil, korfwagen", *benne* „korf, mand", it. *benna* „korfslede"; deze woorden gaan op vulgairlat. *benna* terug, dit op gall. *benna* „genus vehiculi". Ags. *binne*, *binne* v. „korf, krib" (eng. *bin* beteekent „kast, bak") wordt gew. ook voor een leenwoord gehouden. 't Zou echter ook oerverwant met het kelt. woord kunnen zijn. Ook bij ndl. *ben* is die mogelijkheid niet uitgesloten. Over de verwanten zie *beun*.

Benard bnw., eerst nnl. Oorspr. veri. deelw. van *benarren*, *benerrren*, *benären* „in het nauw brengen"; *benären* is reeds mnl. = ofri. *binera* „lastig vallen, in 't nauw brengen", ags. *genierwan* „id.". **narwian* is een denominatief ww. van **narwa-* „nauw", ndl. naar. De korte vocaal vertoont ook beieri. *nar* „engte".

Bende znw. In de bet. „troep" sedert 't eind van de ME. Vgl. ook Kil. „*beude*, j. *bande*. Turma". Evenals nhd. *bande* v. (waaruit de. *bande*), eng. *band*, zw. *band* „troep" van fr. *bande* en dit van it. *banda* „troep". Deze bet. gaat terug op „vaandel". De rom. woorden zijn van germ. oorsprong, vgl. langob. *bandum* „vaandel" en zie verder bij *baanderheer*. Opvallend is de *e* van 't ndl. woord, die sedert het eind van de 15de eeuw voorkomt. Het 16de-eeuwsche hd. mv. *bände* „troepen" zal wel niet zóó algemeen gebruikelijk geweest zijn, dat het in het Nederlandsch werd overgenomen; ook is 't wellicht niet zoo oud. De bet. van mnl. oudnl. *bende* „band, boei, streep, (heraldisch:) rechterschuin-

balk" ligt zoover af, dat wij ook hiervan geen invloed mogen aannemen; dit woord (= ofri. *bende*; zie *band*) bestaat nog in wvla. *bend(e)* „baan (van goed)". Uit *bende* is *bent* ontstaan, evenals *end* (uitspraak: *ent*) uit *e(i)nde*. *Bent* en *bende* hebben zich, wat de bet. aangaat, gedifferentieerd.

Beneden bijw. en voorz., mnl. *benēden*. = mnd. *beneden* „beneden, onder" bijw. voorz., ofri. *binitha* „id.", ags. *beneoðan*, *beniðan* voorz. „bencden, onder", bijw. „lager" (eng. *beneath*). Een formatie als *boven*, *binnen*, *buiten*, die in verschillende talen ontstaan is uit wgerm. **bi* (zie *be-*) + **nīpan(a)*, mnl. *nēden*, ohd. *nidana*, os. *nithana*, owfri. *nida*, ags. *neoðan*, *nīðan*, *neoðane* (ook on. *nīðan*) „beneden, van onderen". Hiernaast met ander formans *neder*.

Benevens bijw. en voorz. Met adverbiale *s* van 't nu verouderde *beneven*, mnl. *benēven* voorz. en bijw. „naast, langs, nabij, in tegenwoordigheid (van), benevens, met" (als bijw. vooral *hier b.*, *daer b.*). Uit *be* + *neven*, vgl. *nevens*. Evenzoo mhd. *benēben*, mnd. *benēven*, *benēffens* bijw. voorz. „naast".

Bengel znw., Kil. *benghel* 1. „fustis, stipes, baculus, sparus, sparum", 2. „rusticus: et homo stupidus, truncus, caudex", mnl. *benghel*, *būnghel*, *būnghel* m. „halsbeugel, halsblok (van dieren)". Nnl. dial. *bengel*, *bingel*, *bongel*, *bungel* = „knuppel, klepel, klokje, ijzer of blok aan den poot of hals van een dier, schommel, oorhanger, deugniet, bengel". = mhd. *bengel* m. „knuppel" (nhd. *bengel* ook „lummel, bengel"). De *bengel*, zw. *bāngel* „bengel, lummel" komen uit het Duitsch: het On. bezat evenwel het woord *bongull* m. als bijnaam. De oudste bet. is „knuppel", want *bengel* hoort bij 't ww. eng. *to bang* „slaan, ranselen", on. *banga* „slaan"; vgl. ook mnl. *bonghe*, mhd. mnd. *bunge* v. „trommel". De germ. basis *þawǵ-þawǵ-* „slaan" herinnert aan *þawk-*, *þurk-* „id., breken" (zie *I B a n k*), waarvan uit andere idg. talen verwanten zijn aan te wijzen. Wellicht is *þawǵ-*, *þurǵ-* een (analogische?) vervorming hiervan, die al vroeg als onomatopoëtische basis werd gevoeld. Dan zijn een deel der ndl.

bijvormen van *bengel* wsch. jong (vgl. bij *boemelen*). Het afgeleide nndl. ww. *bengelen*, *bungelen* gew. „heen en weer schommelen", *bungelen* ook „slenteren" is voor ons taalgevoel ook onomatop. Dial. (Kampen) komt ook *bongelen* voor, in 't Wvla. *bingbongen* „heen en weer bengelen". Kil. kent *benghelen* slechts in de bet. „af-ranselen", die zich bij *benghel* „knuppel" aansluit. Het is geheel onnoodig voor de bet. „deugniet" invloed van een zig. *bengel* „duivel" aan te nemen: vgl. *vlegel*.

Benijden ww., sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Het simplex (van *nijd* afgeleid) is ook al ohd. en on.

Benodigdheden znw. mv., eerst later-nnl. Afl. van *benodigd* „noodig". Een oudere bet. van dit woord is „nood hebbend, behoeftig": zoo reeds mnl. *benôdicht*. Een afl. van *nood*.

I **Bent**. Zie *bende*. — II **Bent**, bijna uitsluitend in de samenst. *bentgras*. Zie *bies*.

Benul znw. o., dial. *belul* en *benul*, fri. *bilul*, *binul* „bewustheid". Bij oudere schrijvers (17de eeuw) komt alleen *belul* voor, zoodat *benul*, oostfri. *benül* „bewustheid", ndd. *benüll* „vroolijkheid" wel jongere vormen zullen zijn. Oorsprong onbekend. Misschien een — oorspronkelijk schertsende — formatie bij oudnll. *lol*, *lul* „melodie". Zie *lol*.

Beproeven ww., mnl. *beproeven* „onder-vinden, onderzoeken, bewijzen". Een samenst. van *proeven*. Evenzoo ofri. *bipróvia*, *biprógia* „bewijzen". — **Beraadslagen** ww., sedert Kil. Een samenst. van mnl. oudnll. *raetslāghen* „id.". Dit ww. is een afl. van *raetslach* (*gh*) m. (sedert de 16de eeuw bekend), een verbaalnomen bij *raet slaen*. Ook laat-mhd. en -mnd. *rátslach* m., *rátslagen* ww. —

Beraden (zich) ww., mnl. *hem berāden* „beraadslagen, overleggen". Eveneens refl. komen voor: mhd. *berāten* (nhd. *beraten*), mnd. *berāden*, ofri. *birēda* „id.". Dit ww. is zoowel refl. als niet-refl. in de wgerm. diall. ook in allerlei andere bett. bekend. Uit de oudere diall. vgl. ohd. *birātan* „volop voorzien van", ags. *berādan* „verraden, door verraad berooven of in zijn macht krijgen, beraadslagen". Bij zich *beraden* 't znw. **beraad**

o., mnl. *beraet(d)*, mhd. mnd. *berát* o. „overleg”. Zie verder bij raad. — **Beramen.** Zie ramen.

Berberis znw. Als hd. *berberis*, *berberitze* v. van nieuwgr.-lat. *berberis* en dit uit arab. *berbáris*.

Berd znw. o. Alleen nog in te berde brengen, en verder dial. (zuidndl.) = bord.

Beredderen ww. Samenst. van red-deren. In 't Zaaansch, Fri. en Gron. *berelde(n)*.

Bereid bnw., mnl. *berēit*, *berēet* (*d*) „gereed, bereid”. = ohd. *birēiti* (nhd. *berēit*) „id.”, mnd. *berēde*, *berēide* „gereed”. Naast dit wgerm. **bi-ruidia*-germ. *(*ja*-)*raið(i)a*- in mnl. *ghereet*, *ghereit* (gebruikelijker dan *berēit*, *berēet*) en (vooral noordndl. in fri.-frankische grensdiall.) *rēde*, *reet*, *reit* „gereed, bereid, voorradig” (nml. *ree(de)*), mhd. *gereite*, mnd. (*ge*)*rēt*, (*ge*)*rēde*, (*ge*)*reit*, (*ge*)*rēide* „id.”, ofri. *rēde* „gereed, voorradig”, ags. (*ge*)*rāde* „gereed, vlug, eenvoudig” (eng. *ready*), on. *greiðr* „geen moeilijkheden opleverend”, got. *garaiðs* „vastgesteld”. Opvallend is de *ē* van gereed tegenover de *ei* van bereid. Deels kan dit verschil daaruit verklaard worden, dat vormen uit verschillende diall. in de schrijftaal zijn doorgedrongen: *ē* voor *ei* kan vla. zijn. Maar ook in andere streken is de *ē* wellicht klankwettig in het bijwoord: **raiðó*. Ook mnl. (noordndl.) *rēde* heeft gew. *ē*. Opvallend is verder, dat mnl. *be-*, *ghereet*, *be-*, *ghereit* slechts hoogst zelden een onverbogen vorm op *-de* hebben. We kunnen van een *a*-stam = got. *garaiðs* uitgaan: die zou meteen het *ē*-vocalisme verklaren. Veeleer echter zijn de ndl. vormen identisch met de du. en ags.: de vormen op *t* ontstonden, doordat in de verbogen casus *-e* als uitgang werd gevoeld; dit kon te eerder omdat de deelww. van (*be-*, *ghe-*)*rēden*, *reiden* ook (*be-*, *ghe-*)*reet*, *reit* luidden, met verbogen casus op *-de*. Het bijw. reeds (reeds mnl., hoewel zeldzaam) is met bijwoordelijke *s* (zie aanstonds) van mnl. *rēde*, *reet* (ook: *gherēde*, *alrēde*) „vlug, onmiddellijk” gevormd. Voor de bet. vgl. mnd. *rēde(n)*, *reide*, eng. *already* „reeds” en oudnhd. *berēit*, nhd. *bereits* „reeds”, welk laatste woord bij de vorming van

nndl. **bereids** „reeds” in vloed gehad heeft; mnl. *berēide* bijw. = „bereidvaardig”. Het ww. **bereiden**, mnl. *berēiden*, *berēden* naast *ghereiden*, *gherēden*, *reiden*, *rēden* (nml. reeden) komt ook in andere talen voor: mhd. *berēiten*, (*ge*)*reiten*, mnd. (*be*)*rēden*, (*be*)*reiden*, ofri. *birēda*, ags. (*ge*)*rādan*, on. *greiða*, got. *raidjan* „in orde brengen” (en afgeleide hett.). Deze woordfamilie is verwant met rijden; **raiðia*- heeft dus een dergel. betekenis-ontwikkeling gehad als hd. *fertig*; zie vaardig. Vgl. nog gerei.

Bereiken ww., mnl. *berēiken* „bereiken, reiken tot”. Een samenst. van reiken. = mhd. *berēichen*, ofri. *birēka*, *birētza* „id.”. In dezelfde bet. mhd. (nhd.) *erreichen*, mnd. *errēken* en ags. *áræcan*, dat ook = „toereiken” is. Nhd. *berēich* m., ndl. **bereik** o. zijn van *berēichen*, *berēiken* gevormd.

Bereisd bnw., eerst nml. Bnw. van de categorie van belezen en hd. *be-wandert*. Wsch. naar dit laatste woord gevormd.

Berenklauw znw. Als plantnaam nml. vertaling van mlat. *branca ursina*. Evenzoo mhd. *bērnklāwe* (nhd. *bärenklau*) v.

Berg znw., mnl. *berch* (*gh*) m. = onfr. *bērg*, ohd. *bērg* (nhd. *berg*), os. *bērg*, ofri. *bērg*, *bērg*, ags. *beorg* m. „berg”, on. *bjarg*, *bērg* o. „rots, berg”, got. **baīrg(s)*, dat blijktens *baīrgahei* v. „gebergte”, formeel een abstractum van **baīrgahs* „berg-ig”, inderdaad bestaan heeft. Verwant met ier. *bri* „heuvel”, gall. *Brigantes* volksnaam = „de hoogen”, arm. *barjr* „hoog”, *berj* „hoogte”, oi. *břhánt-* „dicht, dik, vast, groot, hoog”, av. *barazant-* „hoog”. Met het oog op den gutturaal moet obg. *brēgŭ* „oever” (in verschill. talen beteekent slav. **bergŭ* ook „heuvel”: kluss. *béreh*, *bérik*, serv. *brŭjeg*, čech. *břeh* enz.) ontleend zijn uit het Germ. Eenige figur. eigennamen, zooals *Bergomum* houdt men wel voor verwant met berg. Vgl. *burcht*. — In hooi-berg hebben we een ander woord: Zaaansch *bag*, mnl. mnd. *barch* m. „berg-plaats (voor hooi)”. Ablautend met bergen. Voor ndl. *e* uit *a* vgl. *erg*. **Bergamot** znw., eerst nml. Uit fr. *bergamote*, dit weer uit it. *bergamotta*. Deze ook in andere talen doorgedrongen be-

naming gaat terug op turksch *beg armódi* „heeren, eer”.

Bergen ww., mnl. *berghen*. = onfr. *birgin*, ohd. *bërgan* (nhd. *bergen*), os. *bërgan*, ags. *beorgan*, on. *bjarga*, got. *baigan* „bergen, verbergen” (en afgeleide bett.). Hiermee ablautend ags. *byrgan* (eng. *to bury*) „begraven”, os. *burgisti* o., ags. *byrgels* m. „graf” (eng. *burial* „begravenis”) en de bij berg besproken woorden. Zie verder burcht, herberg. Buiten 't Germ. vgl. ier. *commairge* „borgtocht” en obg. *brëgg*, *brësti* „zorgen”, oudserv. *brëem* (*bhergh-*, ablautend met *bhergh-*), *briječi* „bewaren, zorgen, bewaken, vieren”. Ontleening van deze slav. woordfamilie uit het Germ. is hoogst onw. De wortel is dus *bhergh-*, niet *bhergh-*, en niet identisch met den bij berg besprokenen.

Bericht znw. o., mnl. *berecht*, *bericht* o. „bericht, terechtwijzing, antwoord, bestuur, gevecht, veldtocht, recht(spraak)”. Afgeleid van nnl. **berichten**, mnl. *berichten*, *berichten* „richten, terecht helpen, inlichten, terechtwijzen, antwoorden, besturen, aanvoeren, regelen, zorgen voor, behandelen, beslechten, recht doen”. Evenzoo mhd. *bericht* m.v. (nhd. verouderd *bericht* m.) bij *berichten*; vgl. nog mnd. *berichten*, *berichten*, ofri. *birüchta*. Al deze woorden hebben dergel. bett. als de mnl. In mnl. *berechten*, *berichten* zijn twee woorden samen gevallen: 1. een afl. van 't znw. recht = „recht doen” = mnd. *berëchten*, 2. een samenst. van *richten* = mnd. *berichten*, mhd. *berichten*.

Beril znw., mnl. *beril(le)* (m.? Hiernaast *berikel* m. uit ofr. *beriele*, mlat. *beric(u)lus*). Een internationaal woord, dat via lat. *bëryllus*, gr. *βήρυλλος*, *βήρυλλος* op pràkr. *vëráliya-*, *vëláriya-* (= oi. *vaidúriya-*) „beril” teruggaat.

Berispen ww., mnl. *berispen*, *berespen* (*beruspen*) „kastijden, schelden, beschuldigen, berispen”. Hiernaast komt nog de oudere vorm *berespen* voor. = mhd. *berespen*, *beresfen*, mnd. *berispen* „berispen, bestraffen”, een samenst. van mhd. *refsen*, *repsen*, *respen* „kastijden, straffen, berispen”, os. *ripson* (niet **kripson*) „beschimpen”, ags. *ræfsan*, *ræpsan* „berispen”, on. *refsa* (praet. *refsta*, *refsaða*)

„kastijden, straffen”, germ. **ræfsianan*. Os. *ripson* (onvolledig overgeleverd) en 't on. praet. *refsaða* kunnen secundaire vormen zijn en bewijzen geen w.- en ngerm. **ræfsion* of **ræfsón*. Ook is het onnoodig, voor de os., mnd. en nld. vormen met *i* een oergerm. **ræfsianan* aan te nemen. De *i* is of lokaal klankwettig ontstaan of desnoods door ver-vorming (analogisch?) te verklaren. Voor de formeele ontwikkeling vgl. wesp. Dit ww. heeft een formantische *s*; vgl. de verwanten ier. *rap* „every animal that drags to it, ut sunt sues”, lat. *rapio* „ik grijp snel, roof”, gr. *ῥάπτω* „ik pluk af, vreet”, oudlit. *aprepti*, *aprepëti* „grijpen”, alb. *rjep* „ik trek af, beroof”, oi. *râpas-* „lichaamsgebrek, verminking”, en wellicht uit het Germ. nog ags. *râf* „flink”, *be-râfon* „zij beroofden”, wsch. ook *rafel* en verwanten. De oergerm. bet. van **ræfsianan* was „ranselen, slaan” en deze had zich uit „een snelle grijp-beweging maken” ontwikkeld. Naast idg. (*e*)*rep-* stond *serep-*, *sep-*: gr. *ἄρα-ἄζω* „ik roof”.

Berk znw., mnl. *berke* v. = ohd. *bircha*, *birikka* (nhd. *birke*) v., os. *birka*, *berka*, ags. *beore*, *birce* (eng. *birch*), on. *bjork* v. „berk”. Vgl. vooral russ. *berëza*, lit. *bëzas* „berk”, die met de germ. woorden een idg. **bheraǵo-*, -*ǵ* veronderstellen, waarmee oi. *bhúrja-* „een soort berk” in regelmatigen ablaut staat (**bheraǵo-*). Vgl. verder de boomnamen lat. *fraxinus*, *farnus* (**farnos*) „esch”, russ. *bërest* „olm”, kiruss. dial. *b'ityj bërest* „witte berk”. De berk is wsch. (al vroeg-idg.) naar de witte schors genoemd: vgl. got. *hárhts*, on. *bjart*, ohd. os. *bër(a)ht*, ags. *beorht* „glanzend, schitterend” (bij ons nog in eigennamen als Engelbert, -brecht), ier. *bertach* „schitterend, mooi”, lit. *bërsctu javai* „het koren begint wit te worden”, alb. *barç* „wit”, oi. *bhrâjate* „hij glanst, schittert”. Sommigen brengen hierbij mnl. *barc* m., Kil. *berck(e)*, *barck(e)*, *borek* („Germ. Sax. Sicamb.”) „boomschors”, nog dial. (ook vla.; in Gron. en Drente speciaal = „eikenschors, run”), mnd. *borke* v. (waaruit nhd. *borke*), eng. *bark*, on. *borkr* m. „schors”; dit is echter zeer onzeker: z. wgens de *a*-vocaal (waaruit dial.

ndl en ndd. *e* en *o*; vgl. bij *ba:g*) kan 't niet in 't Germ. bij **ber(i)kō-* gevormd zijn (ospr. = „berkenschors”; vgl. russ. *berēsta*, -o „berkenschors”: *béres*): de verwantschap zou dus hoogstens oerverwantschap wezen en die is niet wsch. te maken. Naast idg. *bheréj-* „schitteren” stond *bherék-* in gr. *φοκόν · λευκόν, πολιδόν, ὄσόν* (Hes.), oi. *bhācate* „hij schittert, vlami” en ook *bhelég-* (zie *blaken*) en *bheleig-* (zie *bleek*). De genesis van al deze bases is duister, maar ze behooren alle bij den onder *had* besproken wortel *bhē-*. Vgl. nog *bles*, *brasem*, *bruin*.

Berm znw., mnl. *barm*, *baerm* m. „berm, voetpad”. De *e* is in een deel van het ndl. gebied uit *a* ontstaan vóór *r* + lab. (zie *derven*), elders komt nog *barm* voor. = mnd. *barm* m. (waarnaast *berme* v. > nhd. *deichberme*) „berm van een dijk”. Fr. *berme* „wal-rand” is ontleend. De ndl. dial. bet. „heuvel” is niet de oudste, blijkens on. *barmr* m. „rand”. Het woord is verwant met ndl. *braam* „draad (van een mes)”, mnl. *brēmen* „boorden, omzoomen”, Kil. *breme*, *bremel* „fimbra, instita, limbus” („vetus”), laat-mhd. *brēm* o. „rand, zoom” (nhd. *brame*, *brāme* v. „zoom, bosch-, weiderand”), mnd. *brēmen* „boorden, zoomen”, eng. *brim* „rand”. Deze vormen, die, als ze alle oud zijn, een idg. basis *bherem-* veronderstellen, zijn hoogerop verwant met de bij *baron* en *boren* besproken woordengroep. Voor de bet. vgl. ags. *breard*, *breord* „rand”, dat bij *barsten* vermeld is; de bet. „rand” gaat op „afsnijding, besnijding” terug. Een geheel ander woord is ohd. os. *barm* m. „schoot”, ags. *bearm* m. „id.”, ode. *barm* „moederschoot”, got. *barms* m. „schoot, borst”, dat bij den wortel *bher-* „dragen” hoort (zie *baren*) en formeel overeenstemt met gr. *φοκός*; „draagkorf”; vgl. nog met *-men*-formans gr. *φέρα* „het gedragene, vrucht van den moederschoot”, obg. *bréme* „last”, oi. *bhárman-* „het dragen, de last”. Mnl. oudnll. *barm* „golf” zal wel verwant zijn met II *baar*; of is 't wellicht = „de bruisende” en identisch met mnd. *barm* m. „gist, droesen” (zie IV

beer; addendum aldaar: os. *andbermian* „defaecare”)?

Beroemd bnw., sedert Kil. Vgl. nhd. *berühmt*, sedert Luther. *Berucht* is ouder. In 't Mnl. komt wel *beroemen* „roem dragen op, pochen”, *hem beroemen* „zich beroemen” voor, een samenst. van *roemen* „roemen, bluffen”. Zie *roem*. Evenzoo mhd. *berüemen* „roemen”, mnd. *sik berómeu* „zich beroemen, bluffen”. —

Beroerd bnw. Mnl. *beroert* beteekent „los, beweeglijk, bewogen, ontsteld, ontstemd, in zinnelijken lust ontbrand”. Het is oorspr. deelw. van *beroeren* „in beweging brengen” (en afgeleide bett.), een samenst. van *roeren*, die ook op Duitsch gebied voorkomt. — **Beroerte** znw., mnl. reeds *beroerte* v. met de bett. „oploop, ontsteltenis, het bewogen worden”. In de laatste bet. ook *beroerde*. Dit is de oudere vorm = ohd. *bihrórida* „aanraking, beroering”. Mnd. reeds *berórte* „aanraking, beweging, opwekking”. Zie bij *beurt*. — **Berokkenen** ww., sedert de 17e eeuw. Afgeleid van *rokken*, dus oorspr. „de wol of het vlas om het rokken opwinden”. Evenzoo mnl. oudnll. *beroecken* „berokkenen, aanstoken, veroorzaken”, van *roc(ek)* „rokken”. Vgl. gr. *ἐπι-κλώθω* „ik spin toe, verleen”. — **Berooid** bnw., laat-mnl. *beroyt* (het eerst in een holl. tekst van 1488). Een oorspr. westfri. deelw. bij **bi-roia* „berooven”; ofri. *roia* „berooven” gaat op **rávia* = ags. *réafian*, os. *rōbon* terug. Zie *rooven*. — **Berouw** znw. o., **berouwen** ww. Zie *rouw*.

Berrie. Zie I *baar*. — **Bersten**. Zie *barsten*.

Berucht bnw., mnl. *berucht(et)*, *beruft(et)* „een (slechten) roep hebbend, beschuldigd”, eigenlijk deelw. van *beruchten*, *berochten*, *beruftten* „een (slechten) naam geven, beschuldigen” = mnd. *beruchten*, *berochten* „een (slechten) naam geven, belasten”. Dit ww. sluit zich aan bij het znw. mnl. *ruchte* o. „het roepen, geschreeuw, gerucht, faam” (zeldzaam, in noordnl. teksten) naast gebruikelijker *gheruchte* o. „id.”, ook „bekendmaking, opschudding, standje” (zelden *berucht*, *beroft* o.) (nll. *gerucht*), ohd. *gehruafti* o. „het roepen” (nhd. *gerücht*; ndd. vorm), mnd. (*ge*)*ruchte*, (*ge*)*rochte* o.

„het roepen, alarm, faam, gerucht”. Vgl. ook de afl. mnl. *beruchtich* „berucht, onder verdenking staande”, mnd. *beruchtich*, *berochtich* „een (goede of slechte) renominée hebbend”, waarvan weer mnl. *beruchtighen* in bet. = *beruchten*, mnd. *beruchtigen* „om hulp schreeuwen, iemand een (goeden of slechten) naam bezorgen”. Uit het verl. deelw. hiervan resp. van *beruchten* komen nhd. *berüchtigt*, de. *berüchtet* „berucht”, zw. *berüktal* „bekend, befaamd”. Mnl. *ruchte*, wgerm. **hróftia*-o. is een afl. van **hrófta*-, ohd. *hruoft* m „geroep, geschreeuw” en dit is een verbaalabstractum bij roepen; voor de nett. vgl. roep. De ongunstige bet. van berucht is dus niet oorspr. Ruchtbaar is eerst nnl. Vgl. nog roemruchtig.

Bes, bezie znw., mnl. *bes*, *bēsie*, dial. ook *bēre* v. „bes, druif, druiventros”. In de nndl. diall. komen vooral *bes(s)* en *bēs*, *bēza* voor, soms in één dial. beide naast elkaar; bijv. op Goeree *bessa*, *bēzam*, op N.-Beveland *zēl'bēsa*, *zērbēzam*, op Beierland *bes*, *zēra*-, *mārbēs*. De vorm *bes(s)* is als *bed(d)* (zie bed) te verklaren: in den stam wgerm. **basja*- resp. **basjō(n)*- werd vóór de *j* de *s* verdubbeld; *bēs*, *bēza* gaat vermoedelijk op den o. nomin.-accus. **basi* terug (vgl. beek = os. *beki*). De *r*-vorm komt nog dial. voor: achterh. *boschbēre* (: *bēze*), dr. *albēre* (: *beze*. NB. in Koekange *alberbezen*). Hij staat in gramm. wchsel met den *s*-vorm: er heeft een germ. **bazja*- naast **basja*- bestaan; mischien hadden oudtijds verschillende casus van één paradigma verschillende accent. De v. *jō(n)*- stammen (ndl. *bessa*, ags. *berie*) zijn wsch. niet oergerm. Opvallend is de vorm *bezie*, mnl. *bēsie*. Vgl. uit andere germ. talen: ohd. *beri* o. „bes, druif” (nhd. *beere* v.), os. *wīn-beri* o. „wijn-druif”, ags. *berie* v. (eng. *berry*) „bes, druif”, on. *ber* o. „bes”, got. *wēina-basi* o. „wijn-druif”. De eenige aannemelijke combinatie is die met den *wa*-stam ags. *basu* „rood”, een formantische variant van ier. *basc* „id.”. Deze woorden staan in ablaut met oi. *bhās*- „glans, licht”, *bhāsati* „hij schittert”. De basis *bhēs*- gaat op de kortere *bhē*- (zie bad) terug. Naast

bes, *bezie* komt bei voor (zie aardbei). Contaminatie van beide in Maastrichts *ērabēis* „aardbei”.

Beschaafd bnw., eerst jonger-nndl. In de hogere kringen van de maatschappij opgekomen als vertaling van fr. *poli*, evenals russ. *obrazówannij* een vertaling van hd. *gebildet* is. — **Beschadigen** ww., mnl. *bescādighen* „benadeelen” naast *bescāden* „id.”; evenzoo *scādighen* naast *scāden* (nnl. *schaden*), mhd. *(be)schedigen* naast *(be)schaden*, mnd. *(be)schēdigen* naast *(be)schāden*, owfri. *schaadigia* naast *scha(d)ia*. Het kortere ww. = onfr. *scathan*, ohd. *scadōn* (nhd. *schaden*), os. *skathon*, oofri. *skathia*, ags. *scaðian*, on. *skaða* „schade toevoegen”. Voor andere verba op *-izōn*, die naast *-ōn*-verba zijn opgekomen, vgl. eindi-gen. Naast w.- en ngerm. **skapōn* staat germ. **skupjanan*, ags. *sceððan* (zw. en st.), on. *skeðja* (zw.), got. *skupjan* (st.) „schade toevoegen”. Zie verder *schade*.

Bescheid znw. o. De tegenwoordige bet. „inlichting” heeft reeds — naast verschillende andere — mnl. *bescēit*, *bescēet(d)* o., evenzoo mhd. *bescheit* m.o. (*bescheide* v.), mnd. *beschēt* m.o. Dit znw. is gevormd van mnl. *bescēden*, *bescēiden*, mhd. (nhd.) *besccheiden*, mnd. *bescēiden*, *besccheiden*, een samenstelling van *scheiden*, die in de ME. in verschillende bett. (maar nog niet als nnl. *besccheiden*, nhd. *besccheiden* = „sommereen ergens heen te komen”) voorkomt. — **Besccheiden** bnw., mnl. *bescēiden*, *bescēden* „met rede begaafd, verstandig handelend, matig, ingetogen”, ook „bepaald” en „duidelijk”. Ook mhd. *besccheiden* (nhd. *besccheiden*, vooral oudnhd.), mnd. *bescēiden* komen = „verstandig” en „matig” voor. Oorspr. deelw. van 't ww. *besccheiden*. De bett. „verstandig, bescheiden” berusten op invloed van mlat. *discretus* „id.”; het du.-ndl. ww. *besccheiden* kwam namelijk in verschillende bett. met *discerner* overeen.

Bescheren. Zie *scheren*. — **Beschermen** ww., mnl. *bescermen*, *bescarmen* = onfr. *bescirman*, ohd. *biscirmen* (nhd. *beschirmen*), os. *biskirmian*, ofri. *biskirma* „beschermen”. Een samenst. van **skirmianan* (*schermen*). — **Beschouwen** ww., mnl. *bescouwen* (*bescawwen*), = ohd.

biscouwón, mnd. *beschouwen*, ofri. *biskávia*, ags. *bescéawian* „beschouwen”. Een alg.-wgerm. samenst. Zie verder *schouwen*.

Beschuit znw., mnl. *bischnut* o., Kil. *biscuit*. Uit fr. *biscuit*. Mnl. *bischoot*, *biscot* uit ofr. *bescoit* (uit lat. *bis coctum* letterlijk „twee maal gebakken”). Uit het Ndl. de. *beskōit*.

Beschuldigen ww., mnl. *besculdighen* naast *besculden*. = mhd. (nhd.) *beschuldigen* naast *beschulden*, ofri. *biskeldigia* „beschuldigen”. Ohd. *sculdigōn* heeft dezelfde bet.; vgl. ook ofri. *skeldigia*, mnl. (noordnl.) *sculdighen* „de schuld bewijzen”, ags. *gescyldegian* „id.”, maar *scyldegian* = „schuldig zijn, een misdrijf doen”. Zie verder *schuld*. — **Beschutten**. Zie *schutten*.

Beseffen ww., mnl. *beseffen* (praet. *besoef*, ook reeds *besief* e.a. vormen, maar nog niet zwak; *besēven*) „smaken, ondervinden, gevoelen, bemerken, gewaar worden, begrijpen, denkvermogen hebben, vernemen, hooren,” ook (zelden) *outseffen* (: *outsoef*) „gevoelen, gewaar worden”. Voor de ndl. *s* (niet *z*) vgl. *suffen*. = ohd. *ant-*, *int-seffen* (praet. *intsuab*) „inzien, bemerken” (mhd. *entseben* „proeven, begrijpen”), os. *af-*, *biseffian* „bemerken”. Verwant met ier. *saer* (**sapero-*) „artifex”, lat. *sapio* „ik smaak, heb smaak, ruik (intrans.), ben verstandig”, arm. *ham* (**sap-mo-*) „smaak, sap”. Vgl. *sap*. Os. *sēfo*, ags. *sēfu*, on. *sēfi m.* „geest, gemoed” zullen wel verwant zijn, ofschoon de *e* bevreemdend is; men heeft deze woorden ook bij gr. *ἔπω* „ik zorg voor”, arm. *ep'em* „ik kook, bak”, oi. *sápati* „hij zorgt, maakt zich druk” gebracht. De combinatie hoogerop van idg. *sap-* „smaken” met lat. *sópio* „penis”, *pró-sápia*, *-iēs* „progenies”, arm. *ham-kē* „membrum virile, genitale muliebre”, oi. *sápa-* „penis”, *sápáyant-* „futuens” is een niet goed gemotiveerde hypothese.

Beslechten ww., mnl. *beslichten* „beslechten”, porspr. „effen, glad maken”. Zie *slechten*. — **Beslissen** ww., sedert Kil., die ook *slissen* = *slichten* „complanare” kent. Dit komt reeds mnl., ook in den vorm *slessen*, voor met de bett. „blusschen, lesschen, bijleggen, beslechten, bedaren, ophouden”. Vgl. mnd.

slisse v. „scheur, spleet”. Ofschoon deze woorden in geen oudgerm. dial. voorkomen, kunnen zij wat hun vorm aangaat best oud zijn en als afl. van **slissa-*, idg. **slit-to-*, **slid-to-*, deelw. bij slijten verklaard worden. Vgl. voor de bet. mnl. *besliten* „beslissen”. —

Beslommering znw. Van het ww. **beslommeren**, reeds bij Kil. = „occupare rebus frivolis”. Kil. geeft ook *slommeren* „confundere, intricare, impedire” met een bijbehorend *slommeringhe* op. Wsch. een afl. van *sloem* (Kil. „Fland. j. *slim*. *Obortus*”), die onder invloed van *beslommeren*, bij Kil. ook *kommeren*, in wijder kring gebruikelijk is geworden. Zie *slim* en *rompsloemp*. — **Besmetten** Zie *smet*. — **Bespieden** ww., mnl. *bespien* „hespieden, beschouwen, het op iets toecleggen”. Een samenst. van *spieden*. Evenzoo ohd. *bispēhōn* „considerare, explorare”, mnd. *bespēn* „verspieden”.

Best superlatief. Zie *beter*. — **Best(je)**, ook **bes(je)** znw. (o.) Verkorting van *bestemoe(de)r*, „grootmoeder, oude vrouw”. Evenzoo noorw. dial. *besta* „grootmoeder”, naast de noorw. *bedstemor* „id.”. Vgl. fri. (zeldzaam) *bestemoer*, westf. *bessemōr*, noorw. dial. *gomor* „id.”. Vgl. bij min. — **Bestekamer** znw. Oorspr. = „pronkkamer”, sedert de 18de eeuw — eerst schertsend — ook „plee”.

I **Bestand** znw. o. Een afl. van *bestaan*. In de bet. „wapenstilstand” reeds mnl. *bestant(d)* o.; in deze bet. sluit het zich aan bij mnl. *bestaen* „blijven staan”, ook „ophouden” (intr.), speciaal in *lāten bestaen* „ophouden met”; evenzoo mhd. *bestant m.*, mnd. *bestant(d) e*.

II **Bestand** bnw. Ontstaan uit mnl. *bi stanide* „in staat”. Oudnld. komt de bet. „in staat, voldoende” nog voor.

Besteden ww., mnl. *bestēden* „een plaats geven” (en afgeleide bett.). Van mnl. *stat*, *stede* in de bet. „plaats” (nml. *stad*). Evenzoo mnd. *bestēden* en met verlengd formans *bestēdigen* „een plaats geven” (en afgel. bett.), owfri. *bistedigia* „begraven”. Hiernaast mnl. *bestāden*, mhd. *bestaten* (nhd. *bestatten*), mnd. *bestāden* „een plaats geven” (en

afgel. bett.), reeds os. *bistadon* „verpachten”. Mhd. *bestaten* beteekent „bestendigen”, ook „waarborgen”, evenzoo *bestatigen* (nhd. *bestätigen*); vgl. mnl. (wellicht onder Duitschen invloed ontstaan) *bestädighen* „bevestigen, bestendigen” (in oostelijke, deels Duitsch getinte teksten ook *bestédighen* „bevestigen, bekrachtigen”), mnd. *bestéligen*, *bestátigen* „id.”. De laatstgenoemde woordgroep sluit zich niet bij stad, maar bij (ge)stadig aan.

Bestek znw. o., mnl. *bestec* o. „ontwerp”, Kil. *besteck* „omheining, onderneming, plan”, *bestek* „ontwerp”. Afl. van *be-steken* in de nu verouderde bet. „afperken, begrenzen”. — **Bestellen** ww. Een samenst. van stellen, met een rijke bet.-ontwikkeling in de mhd.-mnd.-mnl. periode. Uit het Ohd. is *bistellen* alleen in de bet. „omringen” bekend. De nnl. bet. gaat echter terug op „plaatsen” > „ordenen” > „opdragen” > „opdragen te leveren”. — **Bestemmen** ww., mnl. *bestemmen* „bepalen, beheeren, besteden, tot zijn bestemming brengen”. Een afl. van *stem*, dus oorspr. „be-noemen, een mondelinge aanduiding geven”. Vgl. mhd. *bestimmen* „noemen, bepalen” (nhd. *bestimmen*), mnd. *bestémmen* „bepalen”. Ags. *stefnan*, *stemnan* „besturen, inrichten” is een geheel ander woord.

Bestendig bnw., nog niet bij Kil. Uit mhd. *bestendec*, nhd. *beständig*, een afl. van mhd. *bestant*, nhd. *bestand* m. „het voortduren” (bij mhd. *bestán*, nhd. *bestehen*). Voor den vorm zie stand.

Betalen ww. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. Zie taal. — **Betamen.** Zie tamenlijk. — **Beteekenen** ww., mnl. *betékenen*, *beteikenen* „te kennen geven, aanduiden, beteekenen, vaststellen”, ook (laat-mnl.) „van een teeken voorzien”. = onfr. *beteignan* „signare”, ohd. *bizeihhenen*, *-inón* „aanduiden” (nhd. *bezeichnen*), (os. *bitéknian* delik bnw. „symbolisch”), ofri. *bitéknia* „aanduiden, beteekenen”. Een samenst. van de synonieme wgerm. ww. **taiknian*, **taiknón* (ook ags. *tácnian*), die van **taikna-* (teeken) gevormd zijn.

Beter bnw. compar., mnl. *beter*. Algemeen germ., evenals de superlatief mnl.

nndl. *best*: onfr. *betera* (v.); ohd. *bezziro*, *bezziist* (nhd. *besser*, *best*); os. *betera*, *-ara*, *bez*, *best*; ofri. *betera*, *best*; ags. *betera*, *betst* (eng. *better*, *best*); on. *betri*, *beztr*; got. *batiza*, *batists* „beter, best”. Naast den adjectiefstam **batizan-* bezat het Oergerm. een bijw. **batiz*, mnl. oudnld. *bat*, *bet* „beter, meer”, ohd. *baz* (nhd. archaïstisch *bass*) „id.”, os. *bat*, *bet*, ofri. ags. *bet*, on. *betr* „beter”. Dit is nog over in **betovergrootvader** en **betweter**. Verwant is baat en met vrddhi boete. Mogelijk is de combinatie met ier. *baid* „durable” (**bhadi-*), onwaarsch. die met oi. *bhadrá-* „heilbrengend, goed, mooi”, dat beter anders verklaard kan worden (oi. *a* uit *n*).

Beteuterd bnw. Bijvormen: *betoeterd* (Zaan, Kampen, Drente), *betetterd* (Antw., West-Brab.), *betutteld* (Twente, Wvla.), *betutseld* (Antw.). Kil. geeft op *betoteren*, *betotelen* „commovere, turbare animo, difficultate afficere, incutere metum”. Dit ww., waarvan *beteuterd* het verl. deelw. is, zal wel van ouds onomatopoëtisch en een samenst. van Kil. *toteren* „buccinare, buccina canere, buccina animos incitare” zijn. Vgl. toeten. — **Betichten** ww., mnl. *betichten* (ook *betichtighen*). Een afl. van mnl. (*be*)*richt* v. „beschuldiging”, verbaalnomen bij (*be*)*tien* „beschuldigen” (vgl. aantijgen); *betien* is door *betichten* verdrongen evenals *vlien* door *vluchten*. — **Betijen** ww. (alleen nog in: iemand laten betijen). Voor *-tijen* vgl. *tijen*.

Beting (toestel op een schip voor 't vastmaken van ankertouw of kabelketting), reeds mnl. (in *betinghout* o.). Evenals nld. *beting* „id.”, waaruit zw. *beting* „id.”, de. *bed(d)ing* „id, scheepswerf”, verwant met on. *biti* m. „balk”, eng. *bitt* „beting” en verder met *bijten* („hakken, klooven”, vgl. *beitel*). Zie I boot Uit het Germ. it. *bitta*, fr. *bitte* „paal, balk, beting”.

Betonie znw., mnl. *betonie* v. Of uit ofr. *betonie* (fr. *bétoine*) of uit hd. *betonie*, waarnaast *betunie* v.; reeds ohd. *betónia* v. Het fr. en het hd. woord gaan op lat. *betonica* terug, dat volgens Plinius van kelt. oorsprong is: gall. *vettonica* naar 't volk van de *Vettones*.

Betoogen ww., mnl. *betōghen* „toonien, bewijzen”. Een samenst. van *tōghen* „toonien”, dat in het Vla. nog bestaat. Zie bij toonen. — **Betrappen**. Zie trappen. — **Betreffende** voorz., eig. deelw. van *betreffen* (nog niet bij Kil; uit hd. *betreffen*). Zie aangaande.

Betten ww., mnl. *betten, batten* (Lanfranc's Chirurgie) „bevochtigen, betten”, Kil. „*betten*. Fland. j. *stoven*. Fovere, fomentis foris applicatis tepefacere”. Een oorspr. fri. vorm: fri. *bette* „nat maken”, o.a. bij Gysb. Jap., uit **baþjan*, een afl. van *bad*.

Betuigen ww., mnl. *betūghen* „getuigen, door getuigen bewijzen, betuigen”. = mhd. *beziugen* („bewapenen” en:) „door getuigenis (de schuld) bewijzen” (nhd. *bezeugen*), mnd. *betūgen* „bewijzen, getuigen bijbrengen”, ofri. *bitūga* „betuigen, bewijzen, iemands schuld bewijzen”. Vgl. verder getuige.

Beu bnw., Antw *boi* (naast *beu*), wvla. *beug*, fri. gron *ba, beu*. Kil. geeft *bo* „verzadigd” op, in het Mnl. bestond de uitr. *het heeft mi boy* „ik heb het land, ben ontstemd”. Wellicht zijn al deze vormen uit een of meer interjecties voortgekomen: vgl. lat. *fū*, gr. *φῦ*, *φῶ*, die afkeuring, afkeer, smart of pijn te kennen geven; een interjectie *ba* komt ook in allerlei talen voor: ndl. hd. fr. *bah*, russ. bulg. serv. turksch *ba* enz.

Beug (hoekwant), eerst mnl. Wellicht bij *buigen*.

Beugel znw., dial. ook *bōgel*, mnl. *bōghel, bōghel* m. „beugel, ring”. = nhd. *bügel* m. (mhd. zelden *bügele* v. „stijgbeugel”), mnd. *bōgel* m., on. *bygill* m. „beugel”, germ. **buzila-*. Beugel: *buigen* = sleutel: sluiten. Hiernaast in het Ngerm. **bauzila-* in ozw. *bōghil* m., de. *bōile*, noorw. dial. *bōggjel* „id.”, tenzij deze woorden uit het Ndd. ontleend zijn.

I Beuk (boom). *Beuk(e)* d.w.z. *bōk(e)* is klankwettig uit wgerm. **bōkiōn-* ontstaan op de Veluwe en in een gedeelte van de saks. provinciën. Eveneens klankwettig zijn: *būk(e)*, elders in de saks. gewesten, ook in Elten-Bergh, *būkbōm* bij Bommei, *bīk* in Aalst en Leuven, *būik* in Noordhorn, *boekā* (d.i.

bukā) in de Zaanstreek, wvla. *bouk*. In 't Mnl. is *boeke* (*bouke*) v. de gewone vorm. Deels beantwoorden deze vormen aan wgerm. **bōkiōn-*, mnd. *bōke*, oostfri. *bōk(e)*, ags. *bēce* v. (eng. *beech*) „beuk”, maar 'Zaansch *boeks* zal wel evenals fri. *boek* = ohd. *buohha* (nhd. *buche*), os. *bōka* v. „beuk”, got. *boka* v. „letter” wezen. Een derde stam is germ. **bōk-*, on. *bōk* v. „beuk, boek” (*bōkiskógr* m. „beukenbosch” bevat een afl. *bōki* o.), ags. *bōc-tréow* o. „beuk” (vgl. verder bij *boek*), wellicht ook in achterl. *Bōklō* „Boekeloo”. Uit het Got. komt slav. **buky* „beuk, letter” (obg. *bukūvi* mv. „letteren, brief”, serv. *būkva* „beuk”). Buiten het Germ. vgl. lat. *fūgus* „beuk”, gr. *φηγός*, dor. *φάγός* „een soort eik”. Voor andere idg. boomnamen zie eik. Het is niet gewenscht idg. **bhāg-* (*ǵ*?) uit **bhāug-* af te leiden en koerd. *būz* „een soort olm”, russ. *boz* „vlier” (**būziū*) te vergelijken; ook ijsl. *beyki* o. „eikenbosch”, *beykitrje* „beuk” kan een idg. *bhāug-* niet waarschijnlijk maken. Andere combinaties (zooals met *buik*) zijn nog minder aannemelijk.

II Beuk (schip van een gebouw), sedert Kil Een (oorspr. dial. ?) bijvorm van *buik*, dat ook in deze bet. voorkomt.

Beuken ww, mnl. *bōken, bōken* „slaan, kloppen”. = mhd. *puchen, bochen* (nhd. *pochen*), mnd. *bōken* „id.”, ook „pochen”, zw. noorw. dial. *boka* „slaan, stooten”. Hierbij Teuth. nnl. dial. *bocken* „slaan, kloppen” (ook elders, zie II *boek*). Onomatop.; vgl. bijv. ndl. *bonzen* „slaan” en lit. *būbyti, būbinti* „een doffen slag geven, kloppen”, *nu-būbyti* „afranselen” bij de interjectie *būps* „bons”, russ. *būkat* „een luidklinkenden slag geven”. Vgl. met anderen anlaut *poken*. Zie ook *pochen*.

Beul znw., mnl. *bōdel, bōdel, buel* (= *bōl*) m. „gerechtsbode, beul”. = ohd. *butil* (nhd. *büttel*), os. *budil* m. „gerechtsbode”, mnd. *bōdel, bōddel* m. „id., beul”, ags. *bydel* m. „bode, heraut” (maar eng. *beadle* uit ofr. *bedel* > fr. *bédéau*), wgerm. **budila-*. Evenals *bode* bij *bieden*. — Hiervan afgeleid is mnl. *bōdelen* (*bōdelen*) „mishandelen, doorste-

ken", dat nog in Zuid-Nederland bestaat (*beulen* „wreed te werk gaan met, hard werken"), in de algemeene taal alleen in afbeulen.

Beuling znw., mnl. *bōdelinc*, *bōline* (*ō*), ook *bouwelinc* (*gh*) m. „worst", het mv. ook „ingewanden, darmen". In Zuid-Nederland is *beuling* nog = „ingewand (van een dier)". Afl. van **bōdel*, **bouwel*, die uit rom. **bōdel*(*l*)*u*- ontleend zijn; **bouwel* misschien evenals eng. *bowels* „ingewand" via ofr. *boel* (fr. *boyau*) „darm". Het rom. woord is uit lat. *botellus*, een verkleinwoord van *botulus* „worst" ontstaan.

I Beun, bun (vischkaar), eerst nnl.; ook de vorm *bon* komt voor. Identisch met Kil. *bonne*, *bunne* („Ger. Sax. Sicamb.") „Coassatio, tabulatum. et fori navium" en met **II beun** „losse planken vloer boven den eigenlijken vloer", dial. ook „losse brug op pooten, zoldering". Vgl. ook Kil. „*boene*, *buene*. Ger. Sax. Sicamb. Tabulata", mnd. *bōne*(*ō*) m. v. „estrade van planken, zoldering, zolder, verdieping", *būne* v. „staketsel aan den oever"; in de Deutsche zeemanstaal beteekent *būna* (oostfri. *būne*) „beun in een schip", *buhne* v. o.a. „id." en = mnd. *būne*; mhd. *būne*, *būn* v. = „estrade, zoldering" (hieruit nhd. *bühne*). De combinatie met hodem is onaannemelijk. Gesteld dat mnd. *būne*, Kil. *boene*, nnd. nhd. *buhne* secundair-vocalisme had, dan zouden de andere vormen, wgerm. **bun̄-*, **bun̄jō-* > **bun̄jō-* van een idg. wortel *bhen-*, *bhen-* kunnen worden afgeleid, waarbij wellicht ook gall. *benna* „genus vehiculi" hoort, dat echter ook bij *bin* den gebracht wordt. (*un* < *ndhn*). Als wij van een grondbet. „vlechten" uitgaan, zouden wij nog **II ben** en lat. *fenestra* „venster, gat in den muur" kunnen vergelijken, dat dan oorspronkelijk een „vlechtbouw"-term moet geweest zijn (zie echter bij **baan**); ook zouden wij (zeer onwsch.) de germ. basis *ban-* „slaan" (zie **baan**) kunnen vergelijken en voor wgerm. **bun̄-*, **bun̄(n)jō-* van de bet. „getimmerte" uitgaan. Een wortel *bhen-* „vlechten" zou met *bhendh-* (zie **binden**) te combineren zijn. Zie bij **bies**.

Beunhaas znw., sedert de 17de eeuw. Oorspr. een nnd woord: *bōn(e)hase*, een

samenst. van *bōne* „zolder" (**II beun**) en *hase* „haas", dus oorspr. „zolderhaas", dan „kat" en „arbeider, die stilletjes op een zolder werkt"; vgl. Duitsch dial. *dachhase* „kat", *balkhase* (westf., oostfri.), ook gron. *balkhoas*, fri. *balkhazze* „id." Ons woord komt = „handwerksman, die niet tot een gild hoort" sedert 1568 voor, 't eerst in Wismar. In deze bet. is 't overgegaan in het Nhd. (*bōnhase* m.), Ndl. (*beunhaas*), De. (*bōnhas*), Zw. (*bōnhas*). Als eigennaam van een Holsteimer komt *Bonehase* al tusschen 1328 en 1340 voor.

Beuren ww., mnl. *bōren*, *bōren* „opbeuren, heffen, innen". = ohd. *burian* „opheffen", mnd. *bōren* „opheffen, innen", on. *byrja* „beginnen". Germ. **burjanan* sluit zich formeel in de eerste plaats aan bij ohd. *bor* v. „hooger gedeelte", vanwaar ohd. *in bor(e)* „in de hoogte" (nhd. *empor*), waarmee men mnl. *enbōre*, *enbor* identificeert, eig. „hoogelijk", altijd negatief (soms met weglating van de ontkenningsspartikel) gebruikt = „niet zeer". Deze woorden komen van de idg. basis *bher-* „dragen". Zie **baren**. Een andere bet.-ontwikkeling vertoont mnl. *ghebōren*, *ghebōren*, ook — vooral noordndl. — zonder *ghe-*, „gebeuren, ten deel vallen, toekomen, betamen" (nndl. *gebeuren*) = ohd. *giburian* „id." (nhd. *gebühren*), os. *giburian* „gebeuren, plaats hebben", ofri. *bera* „betamen, toekomen", ags. (*ge*)-*byrian* „gebeuren, toekomen, betamen", on. *byrja* „toekomen, betamen". Vgl. ook got. *gabaurjaba* „gaarne" en voor de bet. vgl. vooral gr. *συμ-φέρειν* o.a. „nuttig zijn, gebeuren, passen bij". Een andere samenst. is nog mnl. *verbōren*, *verbōren* „zondigen, boeten, verbeuren" (nml. *verbeuren*), mnd. *vorbōren* „zondigen, overtreden, verbeuren", ofri. *ūrbera* „verbeuren". Vgl. nog **beurt**.

Beurs znw., dial. (Goeree) ook *börze*, mnl. *börse*, *burse*, *börse* v. „zak, geldzak", sedert de 16de eeuw ook „koopmansbeurs". = ohd. *burissa* v. „zak" (laat-mhd. *burse*, *borse* „geldzak" en „samen wonende corporatie en haar huis"; nhd. *börse*), os. *bursa* v. „zakje, beurs". Ontleend uit mlat. *bursa* „buidel, zak" (uit gr. *βύρσα* „afgestroopte huid")

of uit een rom. op vulgairlat. *bürsa* teruggaanden vorm: vgl. it. *borsa*, fr. *bourse*. De bett. „geldbeurs” en „koopmansbeurs” zijn internationaal. Laat-ags. *pürs* (eng. *purse*) „geldbeurs” zal wel uit het Fr. komen. De *börs*, zw. *börs* zijn uit het Ndd. ontleend. Zie II borst.

Beursch bnw., ook **beurzig**, dial. (Goeree) ook *börsch*, nog niet bij Kil. Het synoniem belg. *buikziek*, *buikzuchtig* (reeds bij Kil.), fri. *búksiek*, *-sikich*, oostfri. *búksék* wijst er op, dat *beursch* van *bor*, *bort*, *boort*, *boor(t)s* (sedert Kil.), een volksnaam van een persing in 't lijf resp. cholérine, is afgeleid. Deze woordgroep is waarsch. onomatopoëtisch en hoort samen met *borrelen*. Wvla. *beurzeziek* „beursch” kan door contaminatie ontstaan zijn; ook noordbrab. *buikzoet* „beursch” is een secundaire vorm.

Beurt znw., mnl. *boerte* v. (*ō*) „beurt”, een noordndl. vorm naast *gheboorte*, *ghebörte* v. „beurt”, ook „volop, betamelijkheid”. Een oudere vorm is **gheboorde* (*gheboordelike* bijw. „behoorlijk”) = ohd. *giburida* v. „lot, voorval”, mnd. *geborede* v. „behooren” (znw.). Vgl. *geboorte*. Zoowel dit als *beurt* hooren bij germ. *ber-*, *bur-* „dragen”, *beurt* sluit zich in bet. aan bij *gebeuren*, wgerm. **ja-burjan* (zie *beuren*). Voor de suffixverandering vgl. bijv. *be-roerte*, *laagte*.

Beuzelen ww., sedert Kil., die ook het znw. *beusel* „beuzelarij”, dat nu in de algemeene taal verouderd is, opgeeft. = oostfri. *böseln*, westf. *boseln* „beuzelen”. Vgl. ook zw. dial. *lyssing* „dwaze kerel”. Het ww. *beuzelen*, *böseln* heeft ndl. en ndd. dial. ook de bet. „rondloopen”, in 't Wvla. speciaal „met een dronkenmansgang loopen”. Deze bet. staat ons toe, het woord verder te combineeren met oostfri. *bäsen* „zich onstuimig bewegen”, zw. *busa*, de. *buse* „blindelings voortstormen”, on. *lysja* „met onstuimige vaart-komen aanstormen”. Met ablaut noord. dial. *böysa* „naar voren stormen”, *böysing* „aanstormende dwaas”. Voor de bett. vgl. *bazelen*. De bet. „beuzelen” zal wel of op „als een dwaas, onbenullig han-

delen” of op „zich bewegen” > „doelloos rondloopen” teruggaan. Deze w.- engerm. woordgroep is verwant met ksl. *bystri* „snel” (in 't Obg. „ἐπιρροή”, *ervaren*”), waarbij men ook lat. *furo* „ik raas” gebracht heeft, dat echter ook anders verklaard kan worden. Idg. *bhū-s-* is van een korteren wortel *bhū-* afgeleid: zie bui. Vgl. verder *boos*.

Bevallen ww. Een samenst. van *vallen*. De bet. „aanstaan, behagen” is reeds mnl.: dan staat er echter (altijd?) *wāle* „goed” of een ander dergel. bijw. bij. = mnd. *bevallen* „bevallen”, vgl. met ander prefix ohd. *gifallan* (nhd. *gefallen*; mhd. *gevallen* nog altijd met *wol* of *übel*) „id.” Wellicht is de oudere bet. „(goed resp. slecht) uitkomen voor” en moeten wij hiervoor weer van de bet. „uitvallen, gebeuren” uitgaan, die inderdaad bij ohd. *gifallan*, mnl. *bevallen*, mnd. *sik bevallen* voorkomt en die zich ook bij andere ww. in verschillende talen uit „vallen” ontwikkeld heeft. Anderen gaan van „ten deel vallen” uit en zien in *bevallen*, hd. *gefallen* een oorspr. bij het verloten gebruikelijken term.

Bevallig bnw. \ et suffixvervangung uit mnl. *bevallige* „welgevallig, bevallig”. Voor de bet. vgl. mnl. oudndl. *behāghel* „welgevallig, mooi, lief, flink”, van *behagen* afgeleid. — **Bevaren** bnw., laatmnl. *bevāren* „ervaren” (deze bet. nog dial.), evenzoo mnd. *bevāren*. Ospr. bet.: die veel „gevaren”, d.i. „gegaan, gereisd” heeft. Een formatie als hd. *be-wandert*, ndl. *bereisd*. De jongere ndl. bet. is onder invloed van de gespecialiseerde bet. van *varen* „op een schip varen” ontstaan. — **Beveiligen** ww., nog niet bij Kil., evenmin als 't nu verouderde *beveilen*. Zie *veilig*.

Bevelen ww., mnl. *bevelen* „toevertrouwen, opdragen, op 't hart drukken, gelasten”. = ohd. *bifēl(a)han* „begraven, overgeven, toevertrouwen, aanbevelen” (nhd. *befehlen*), os. *bifēlhan* „id.”, ofri. *bifēla*, *bifēlla* „id.”, ook „bevelen”, ags. *befēolan* „begraven, overgeven, dringend vragen”. Evenals got. *anafilhan* „aanbevelen, toevertrouwen” is wgerm. **bifelhan* een samenst. van germ. **felhanan*, ohd. *fēl(a)han* „ver-

bergen, begraven", on. *fēla* „verbergen, overgeven", got. *filhan* „verbergen, begraven". Met gramm. wechsel got. *filigri* o. „schuilplaats". De oorspr. bet. van het ww. zal wel „verbergen, wegstoppen" zijn. Dan is de waarschijnlijkste combinatie die met noorw. *folga*, on. *fol* v. „laagje sneeuw" (voor 't verder vergeleken op. *pelkis* „mantel" is „plekis te lezen); dat deze idg. basis *pelq-* of veel eer *pelag-*, *pelāq-* hoogerop met *v* el enz. verwant zou zijn, is mogelijk, maar onzeker. Van de andere etymologieën zijn vermeldenswaard de combinatie met oi. *pruákti* „hij mengt" en die met lit. *pélkios* „turf, veenmoeras". Zie verder Wiedemann Bezz. B. 28, 24—30 Zeer opvallend zijn de bett van ags. *fēolan* „gaan, binnengaan, zich vasthechten aan, verdragen, ondergaan", *be fēolan* ook „zich toelaggen op, volharden in". De overeenstemming in flexie (praet. *fealh*) wijst echter op identiteit met got. *filhan*. Vgl. velen.

Beven ww., mnl. *bēven*. = (onfr. *bivonga* v. „tremor"), ohd. *bibēn* (nhd. *beben*), os. *bibon*, ofri. *bēvia*, ags. *beofian*, on. *bifa* „beven". Een reduplicatieformatie van den idg. wortel **bhei-*, „vreezen", waarvan ook ohr. *bojā*, *bojali se* „vreezen", lit. *bijótis* „id.", *báimē* „vrees", oi. *bháyate* „hij vrees". Evenwel moet de oude hypothese, dat het germ. praesens, ohd. *bibém* enz. = oi. *bibhēmi* zou zijn, opgegeven worden, aangezien *bibhēmi* een jong praesens is naast ouder *bháyē*; wsch. is 't een perfectum met praesens-bet., dat later ook praesens-flexie heeft aangenomen; vgl. ook av. *bayente* „zij maken bang": *biwivá* „bevreesd". Zie vooral II bij.

Bever znw., mnl. *bever* m. „bever, bevervel". = ohd. *bibar*, *bibur* (nhd. *biber*), os. *bībar*, *bībor*, ags. *beofor* (eng. *beaver*), on. *bjǫrr* m. „bever", germ. **bēbru-*. Vgl. korn. *befer* (gall. *Bibracte*, plaatsnaam), lat. *fibēr*, russ. *bob(ě)r*, oudserv. **bābar*, slov. *bóbar*, *bēbar*, *brēbar* (oerslav. **bobrū*, **bebrū*, **bībrū*), lit. *bēbras*, *bebrās* (met dissimilatie serv. *dābar*, lit. *dēbras*, *dābras*), av. *bawra-*, *bawri-* „bever". Blijkens oi. *babhrú-* „roodbruin", als m. znw. „een soort ichneumon", is de oorspr. bet. „de bruine" (vgl. II be er).

ldg. **bhe-bhru-*, **bhi-bhru-* (-o-, -i-) is een reduplicatieformatie van **bh(e)r-* (-ā-); zie bruin. — **Bevergeil**. Zie I geil. — **Bevernel** znw., mnl. *bēvenelle* v. = ohd. *bibinēlla* (nhd. *bibernelle*), os. *bītinēlla* v. Uit een rom. taal of uit het Mlat., wellicht uit een vorm, die dichter bij den aangenomen grondvorm **bipennella* (-ula) staat dan ofr. *pimpinelle* (fr. *pimprenelle*) > laat-ags. *pipeneale* v., nhd. *pimpinelle* v. (*pimpernell* m.).

Bevljigten (zich) ww., sedert Kil.: *bevljigten*, *bevljighen* „diligentia adhibere". Mnl. alleen (*hem*) *vltēzen*, *vltighen* (en *vervletēzen* „dol op"). Evenzoo nhd. *sich beflēissen*, *sich beflēissigen*: mhd. *vltēzen*, *vltēzigen*, ohd. *flēzan* „zorg besteden aan, streven"; vgl. nog mnd. *bevlitigen* „door ijver bereiken", *vltēzen* gew. refl. „zich bevljigten, streven", os. *andflitan* „zich inspannen, streven naar", ags. *flitan* „twisten, zich meten" (eng. *to flite*). (*Bevljigten* sluit zich bij vlijt aan, (*be*)*vlijtigen* bij vlijtig. — **Bevoegd** bnw., nog niet bij Kil. Het ww. *bevoeghen* bestond in 't Mnl. = „leiden, in een stemming brengen, aanbrengen". Maar *bevoegd* in zijn tegenwoordige bet. is jong: nhd. *befugt* „bevoegd" (naast *fug* m. „bevoegdheid") heeft blijkbaar dit ndl. bnw. in 't leven geroepen. — **Bevorderen** ww., mnl. *bevoorderen* „bevoordeelen". Samenst van *vorderen*. — **Bevredigen** ww. Sedert de late ME. naast *bevrēden* „tot vrede brengen" (e.a. bett.), evenals mhd. (15. eeuw) *bevrūdigen* naast *bevrēden* „omheinen, beschermen" (nhd. *befrieden*, gew. *befriedigen*), mnd. alleen *bevrēden* „id.", evenzoo ofri. *bifrēthia* „in zijn eigendomsrecht handhaven" (evenzoo mnd.) Zie verder vrede. — **Bevreemden** ww., laat-mnl. *bevreemden*, *befremēn* (analogisch bij 't praet., 't verl. deelw. en den 3. pers. enk. praes. gevormd), refl. „zich verwonderen". = hd. *befremēn* (mhd. in de kanselarijtaal van de 15. eeuw), mnd. *bevreemden* „vreemd voorkomen".

Bevreesd bnw., reeds mnl. Oorspr. deelw. bij mnl. *bevrēsen* „bang maken, bang zijn". Vgl. beducht. Een mnl. reflexief ww. **hem bevrēsen* schijnt niet voor te komen. — **Bevriend** bnw.,

sedert de 17. eeuw. Deelw. bij oudnml. *zich bevrienden*, mnl. *hem bevrienden* „zich vrienden verwerven”. — **Bevrijden** ww. Zie vrij. — **Bevroeden** ww. Een afl. van vreed; evenzoo mnd. *bevróden* „inlichten”. Mnl. *bevroeden* beteekent „onderrichten, mededeelen, begrijpen, verstand hebben”; in eenige bett. komt 't ook refl. voor.

Bewaarheiden ww., reeds mnl. met de bet. „in rechte bewijzen”; nog niet mhd. mnd. ofri. — **Bewaren**. Zie waarnemen. — **Bewegen** ww., mnl. *beweghen* st. en zw. „van plaats of toestand doen veranderen, overwegen, in beweging brengen, treffen, er toe brengen”. De intrans. bet. vermeldt ook Kil. nog niet; *zich bewegen* zal in deze bet. wel ouder zijn dan *bewegen*. = ohd. *biwëgan* st. „uit de rust-positie brengen, onderzoeken door te wegen”, waarnaast mhd. *bewegen* zw. „ergens voor uit den rust-toestand brengen, aansporen” (nhd. *bewegen*); mnd. *bewëgen* „bewegen, overwegen”. Vgl. voor de ongeveer gelijke bet. van het st. en zw. ww. got. *gawigan, gawagjan* trans. „bewegen, schudden”. Zie verder *wegen*. — **Beweren** ww., mnl. *bewären* „bewijzen” (ook reeds *bewären*). = ohd. *biwären, biwārran* „waar maken, bewijzen” (nhd. *bewähren*), mnd. *bewären* „bewijzen” (*bewären* „id.” met een eed bevestigen”, ofri. *biwéria* „id.” is een -ón-ww.; een -jan-ww. is fri. *wéra* „bewijzen”, vgl. ohd. *givären* „id.”). Van I waar. Het ndl. woord heeft dial. umlaut van *ä*; zie I laag. Men neemt wel invloed van *be-wären*, een samenst. van *wären* „verdedigen” aan, zoowel om de bet. als om 't algemeen worden van den ndl. *e*-vorm te verklaren. — **Bewerkstelligen** ww., sedert de 18. eeuw. Naar hd. *bewerkstelligen* (sedert 1677): mhd. *ze wërke stellen*. — **Bewijzen** ww. Een samenst. van *wijzen*, die sedert de mnl.-mhd.-mnd.-ofri. periode voorkomt. — **Bewilligen**. Zie inwilligen. — **Bewimpelen** ww., mnl. *bewimpelen* „met een sluier bedekken, inwikkelen, verblomen”. Een ook mnd. afl. van *wimpel* in de bet. „sluier”. — **Bewind** znw. o., mnl. *bewint* (*d*) o. „bewind, gezag, rechtsgebied, betrekking”. Verbaalnomen bij mnl. (*hem*) *bewinden*

„ondernemen, zich bemoeien met, zich moeite geven, ten uitvoer brengen”, een samenst. van *winden*. Evenzoo mnd. *bewint* o. „bestuur, gebied”, *sik bewinden* „zich wenden naar, zich bezighouden met”. — **Bewonderen** ww., dial. en oudnml. ook refl., laat-mnl. *bewonderen* „zich verwonderen” (deze bet. nog dial.) Opgesloten naast mnl. *ic woudere, mī wouderē*. Zie verder bij *verwonderen*.

Bewust bnw., sedert de 17de eeuw. Gevormd naar nhd. *bewusst*, dat onder invloed van lat. *consciūs* ontstond evenals de oudnhd. bijvorm *bewist*, die ook oudnml. voorkomt. Ook in andere talen is deze term met verwante woorden vertaald.

Bezaan znw., sedert Kil. : *besane*. Gevormd (onder invloed van 't prefix *be-*; vgl. *benist* < *menist*) uit Kil. *mesanz, mezzane*, dat uit spa. *mesana*, it. *mezzana* was ontleend, waaruit ook fr. *mizaine*, eng. *mizzen* „bezaan”. Het Rom. woord is een afleiding (in lat. vorm *mediāna*) van lat. *medius* en heeft oorspr. „het middelste zeil” beteekend. Uit het Ndl. hd. *besanmast* m., -*segel* o.

Bezadigd bnw., sedert de 17. eeuw. Bij Coornhert komt ook *besatighd* voor. Deelw. van oudnml. *besadigen, besatigen* „tot kalmte brengen”, *hem, sich besadigen, -tigen* „kalm worden”. *Besatigen* is een samenst. van mnl. *sätighen* (naast *säten*) „kalmeeren”, refl. „tot rust komen”. De *d*-vorm is onder invloed van mnl. oudnml. *sāden, sādighen* „verzadigen” en samenstellingen daarvan ontslaan (zie *zat, verzadigen*), hoewel de *ā* van deze woorden en die van mnl. *säten, sätighen* oorspr. een verschillende kwaliteit hadden. Vgl. ook mnd. *besadigen* „tot kalmte brengen”: *besätighen* „beslag leggen op”: *besäten* in beide bett. [In de bet. „beslag leggen op” ook mnl. *besäten* en *besätighen*; het laatste, alleen oostnml., in geen andere bet.] Mnl. *säten*, waarvan *sätighen*, heeft een ruime beteekenissfeer, evenals 't znw. *säte* v. (o.a. „rust, vrede”), waarvan 't is afgeleid. Dit znw., w.- en ngerm. **sātō*-v., komt met verschillende bett. in 't W.-en Ngerm. voor; evenzoo de ww. **sātōn, *sätian*. De bet. „rust, vrede” resp. „tot rust brengen” vinden wij behalve in 't Mnl. alleen bij mnd. *sätte*

v. en *säten*. **Sátó-* hoort hij zitten, evenals II laag bij liggen, spraak bij spreken enz.

Bezeeren ww., mnl. *beséren* „bezeeren, benadeelen”. Een samenst. van *séren* (volgens Kil „vetus”) „pijn aandoen, kwetsen”; bij Kil. ook een ander *seeren* („vetus”) „dolere”. = ohd. *séren* „pijn aandoen, kwetsen” (nhd. *ver-sehren*), os. *sérian* „pijn aandoen, kwetsen”, owfri. (*hi*)*séra* „id”, resp. ohd. *séren* „pijn hebben”, oofri. *séria*, ags. *sárian* „pijn doen, pijn, smart hebben”. Zie verder zeer.

Bezem znw., mnl. *bēsem*, *bessem* m. In de nnl. diall. is *bessom* de oostelijke vorm (België behalve Wvla., Maastricht, N. Brab., Elten-Bergh, Achterhoek, Twente, Drente, Groningen, Kampen; ook oostfri. en westf.), *bezom* de westelijke (Wvla., Goeree, Bommelerwaard, Veluwe; Zaansch *beuzom*; met opvallende vocaal fri. *birzem*). Anders zijn de vormen bij gaffel en tafel verdeeld. De grondvorm is wgerm. **besman-*. Misschien gaat *bezom* op een vorm met vroeg ontwikkelde svarabhaktivocaal terug. *Bezem* = ohd. *bēsamo* (nhd. *besen*), os. *bēsamo*, ofri. ags. *bēsma* m. (eng. *bessom*) „bezem”. Wellicht bij den idg. wortel *blas-* „binden”; zie *bast*. De oorspr. bet. zou dan zijn: „het saamgebundene, fascis”. Opvallend is dan evenwel het *e*-vocalisme.

Bezeten bnw., mnl. *besēten*. Oorspr. „door een duivel bezeten”; deelw. van bezitten. Evenzoo mhd. *besēzen* (nhd. *bessessen*), mnd. *besēten*. — **Bezichtigen** ww., laat-mnl. (oostelijk) *besichtighen*. = mnd. *besichtigen* „zien, aanschouwen” naast *besichten* „bezichtigen”; ook hd. (sedert 15. eeuw) *besichten*, *besichtigen*. *Bezichten* komt oudnll. voor. Afl. van II *zicht*, verbaalnamen bij *zien*.

Bezie. Zie *bes*.

Bezig hnw., mnl. *besich* „bezig, druk, vlijtig, veel werk gevend, nuttig, noodig”, nieuw-vla. nog = „gebruikt wordend, niet leeg”. = mnd. *bēsich* „ijverig, bezig”. Misschien een afl. van de w.- en ngerm. basis *bas-* zie bij bazelen. Of zijn bezig en ags. *bysig*, *bisig* „ijverig, bezig” (eng. *busy*) identisch en gaan zij — klankwettig of deels door vervorming — op wgerm. **bisiza-* of **buziza-* terug?

Het eerste zou *i* uit *e* kunnen hebben en ablauten met bazelen, ¹⁾ het tweede zou zich bij beuzelen aansluiten. — Bij bezig hoort 't ww. **bezigen**, mnl. *besighen* „gebruiken, besteden, eten, uitoefenen, bedrijven, noodig hebben”. Vgl. ags. *bysgian*, *bisgian* „bezig houden, lastig vallen”. Misschien is mnl. (noord-holl., ± 1500) *bēsen*, *verbesen* „noodig hebben” een oudere vorm dan *bezigen*.

Bezinnen refl. ww. Sedert de mhd.-mnd.-mnl. periode naast niet-refl. *besinnen* „bedenken”, mnl. ook „beminnen”. In 't Mnl. sterk en zwak. Wellicht onder du. invloed opgekomen. Zie *zinnen*. — **Bezoedelen** ww., sedert Kil.: *besoetelen*. Deze vorm komt oudnll. veel voor. Uit het Duitsch; vgl. laat.-mhd. *besudelen*, *sudelen* „bevuilen”. Dit wordt bij zieden gebracht. Vgl. zoetelaar. — **Bezoldigen** ww., nog niet bij Kil. Gevormd van *besolden*, sedert Kil., dat uit hd. *besolden* ontleend is. Zie soldij. — **Bezondigen** refl. ww., sedert de mnl.-mnd. periode. Oudtijds ook niet-refl. Mnl. ook (*hem*) *besonden*. — **Bezopen** bnw., later-nll. Staat tot zuipen als bedronken: drinken, bevreesd: vreezen enz. Het ww. zich **bezuipen** behoeft niet ouder te zijn dan bezopen. — **Bezuren** ww., mnl. *besūren* „vergaallen, kwellen, moeite overhebben voor, met moeite iets doen, lijden, boeten”, ook „zuur worden, bederven”. Een afl. van *zuur*. Evenzoo mnd. *besūren* „moeite, bezwaren uitstaan voor iets, met moeite verwerven”. — **Bezwalken** ww., sedert de 17de eeuw. Oorspr. bet. „be-rooken, door rook bevuilen”. Een in de oudere nll. dichtertaal opgenomen afl. van oostndl. ndd. *zwalk*, *swalk* „rook”, dat evenals westf. *beswolken* „bewolkt, verduisterd”, mhd. *swilch* „zoel” van een jonge wgerm. basis *swel-k-*, *swal-k-*, *swul-k-* komt, die van *swel-*, *swal-*, *swul-* (zie *zoel*) is afgeleid. Vgl. ook mnd. *swalm* „rook”, oudnll. *bezwalmen* „berooken”, mnl. *beswelmt* „vuil”. — **Bezwaren** ww., mnl.

¹⁾ [Corr.-noot. Germ. *bēs-*, *bās-* „zich druk bewegen, druk zijn” kan met lat. *festino* „ik haast mij” (van een nomen **fes-tiōn-*, **fes-tīn-*) verwant wezen.]

beswären. Een oude samenst.: reeds ohd. *biswären* „bezwaren, lastig vallen”. — Hiervan **bezwaar** znw. o., sedert de 16de eeuw.

Bezwijken ww., mnl. *beswiken* „in den steek laten, begeven, ontzinken, flauw vallen”, een samenst. van *swiken* „wijken, nalaten, dalen”. = onfr. *beswican* „bedriegen, verleiden”, ohd. *swihhan* „in den steek laten, nalaten”, *biswihhan* „bedriegen, verleiden, vangen” (*swihhōn* „zwerfen”), os. *swikan* „wijken, in den steek laten”, *biswikan* „bedriegen, verleiden”, ofri. *swika* „in den steek laten”, ags. *swican* „verlaten, in den steek laten, bedriegen, ontkomen, zwerfen”, *beswican* „lokken, verraden, door list in zijn macht krijgen, verleiden, in den steek laten”, on. *swikja*, *swikva*, *sjkva* „bedriegen”. Hierbij met ablaut ags. *swic* o. „bedrog”, on. *svik* o. „verraad, bedrog, gif”; verdere afl. zoowel met *i* als *ī*. Hoogst onzeker is de combinatie met got. *swikns*, on. *sykn* „onschuldig”. Buiten het Germ. vgl. lit. *svaigstū*, *svaigti* „duizelig worden”. De woordfamilie van *w i j k e n* is bezwaarlijk verwant; mogelijk is de afl. van idg. *swġ-* van de kortere basis *swī-* „draaien, slingeren”: zie bij *zwier*.

Bezwijmen ww. Zie *zwijm*, *zwijm* e l.

Bibberen ww., bijvormen (oudnld. en dial.) *bibbeten*, *bubbelen*, eerst nld. Een frequentatief-formatie bij *b e v e n*, evenals nhd. *bobbern*, noorfri. *bevern*, on. *bifra*. Vgl. *dribbelen*, *kibbelen*, *stribbelen*.

Bidden ww., mnl. *bidden* „verzoeken, bedelen, bidden, belastingen opleggen”. Sterk ww. = onfr. *bidder* „deprecari”, ohd. (nhd.) *bitten* „verzoeken, smeeken”, os. *biddian* „verzoeken, noodigen”, ofri. *bidla* „verzoeken, bidden”, ags. *biddan* „vragen, verzoeken” (eng. *to bid*), on. *bēšja* „id.”, got. *bidjan*, waarnaast *bidan* „id., bidden.” Hiernaast het zw. ww. mnl. *beden* „hidden” (een gelijkkluidend ww., een jonger denominativum van *bede*, komt = „belasting opleggen” voor), onfr. *bēdon*, ohd. *bētōn* (nhd. *beten*), os. *bēdon* „id.”; afgeleid van **bēšó-* „bede, gebed”, zie *bede*; vgl. ook ofri. *bidia* „verzoeken” met *i* naar *bidla* of afgeleid van een hierbij gevormd **bidu* „ver-

zoek”. Misschien heeft deze woordfamilie idg. *i*: dan is de flexie volgens de 5de sterke klasse eerst later opgekomen. In dit geval is de bij beiden besproken woordfamilie verwant; de bett. „verzoeken” en „geduldig, met vertrouwen atwachten” laten zich best combineeren. Waarschijnlijker wordt deze etymologie nog door de vergelijking met ohd. *beitten* „dwingen, eischen”, os. *bēdian* „dwingen, nopen”, ags. *bēdan* „dwingen, eischen”, on. *berša* „eischen”, got. *baudjan* „dwingen”, obg. *bēzda*, *bēliti* „dwingen”, *bēla* „nood”. Wanneer wij evenwel voor bidden van oudgerm. **bēšjanan* uitgaan — wat formeel meer voor de hand ligt, vooral ook wegens de alg-wgerm. *e* van *bede* —, zou semasiologisch verwantschap met gr. *πέθος* „begeerte” ’t aannemelijkst zijn, maar *πέθος* wordt ook op andere wijze uitstekend verklaard. Verwantschap met oi. *bādhalte* „hij dringt, benauwt” is niet waarschijnlijk, met lit. *bādas* „honger, hongersnood” ook niet.

Biecht znw., mnl. *biechte*, *biecht* (d.i. *bijechte*, *bijecht*) v. = onfr. *begiht* (eindbetoning en *be-* naar *begian*), ohd. *bigiht*, *bijiht* (éénmaal *bigihtī*; nhd. *beichte*) v., os. *bigiht* m., ofri. *bi(i)echt*, *bicht* v. „bekentenis”, speciaal „biecht”. Een samenst. van **bi* + **jizli-*, mnl. (noordnd.) *ghiecht(e)*, ohd. *jicht*, mnd. *gicht*, ofri. *jecht*, *gecht* v. „bekentenis”, dat een verbaalabstractum bij germ. **jexanan*, mnl. *ghien* „verklaren, bekennen”, onfr. *gian* „confiteri”, ohd. *jēhan*, *gēhan*, os. *gēhan* „zeggen, bekennen”, on. *jā* (vgl. **sez*“*anan* > *sjā*) „id., beloven” is. On. *jātta* „toestemmen, inwilligen” = ohd. *jāzen* „ja zeggen” en hoort bij ’t bevestigingswoord *ja*, niet bij **jexanan*. Op du. en nld. gebied komt **jehan* ook met prefixen, o.a. met *bi-*, voor, in ’t Onfr. vinden we die samenst. 7 maal, het simplex éénmaal. **Bi-jizti-* zal wel onder invloed van lat. *confessio* ontstaan zijn. Verwant is in de eerste plaats kymr. *iaith* „taal”. Aangezien ’t ww. in het Got. niet voorkomt, is ’t niet uit te maken of de wgerm. *h* een germ. *z* of *zw* is. In ’t eerste geval vgl. oi. *yácas-* „roem”. In ’t tweede geval is formeel een combinatie met gr. *ἐψία*

„spel”, got. *jiuleis* m. „julmonat”, on. *flir* m. „laatste deel van November en eerste van December”, *jól* o. inv., ags. *geohhol*, *géal* o. „winterfeest, kerstmis” (eng. *yule*) mogelijk. Semantisch is dit echter zeer onwensch., evenzoo de combinatie met lit. *jūkas*, lat. *jocus* „scherts” of met oi. *yácati*, -te „hij smeekt, eischt”, waarmee umbr. *iuka*, -u „preces” verwant kan zijn. Te verwerpen is ook de combinatie met arm. *asem* „ik zeg”.

Bieden ww., mnl. *bieden* „gebieden, aanbieden, beloven, toereiken, uitstrekken”, dial. ook „ontbieden”. = ohd. *biotan* „gebieden, aanbieden, toereiken” (nhd. *bieten*), os. *biodan* „aanbieden”, ofri. *biáda* „gebieden, aanbieden”, ags. *béodan* „id., aanzeggen, aankondigen, ontbieden”, on. *bjóða* „id.”, got. *ana-biudan* „bevelen”. Oergerm. **beuðanan* was een verbum dicendi („zijn wil of wensch te kennen geven”); vgl. nog mnl. *goeden dach bieden* „goeden dag zeggen, groeten” en de ook in andere talen voorkomende samenstt. gebieden en verbieden. Buiten ’t Germ. vgl. ier. *buide* „dank”, kymr. *bodd* „vrije wil, toestemming”, gr. *πείθομαι* „ik verneem, neem waar”, obg. *bljudǫ*, *bljusti* „opletten, behoeden”, *bišda*, *būdēti*, lit. *bundū*, *budēti* „waken”, oi. *bóðhati* „hij neemt waar, bemerkt, ontwaakt”. De bet. van ’t germ. ww. zou verklaarbaarder zijn, als het een causatief-formatie was (vgl. oi. *bodháyati* „hij maakt wakker, onderricht, deelt mee”); vgl. echter hierboven kymr. *bodd*, en ook zien. Zie b o d e.

Biefstuk znw., laat-nndl. Vernederlandscht uit eng. *beefsteak*.

Bier znw. o., mnl. *bier* o. = ohd. *bior* (nhd. *bier*), os. *bior*, ofri. *biár* o., ags. *béor* m. (eng. *beer*), on. *bjórr* m. (ontleend) „bier”. Uit het Germ. fr. *bière*, it. *birra* „bier”. De oorsprong is onzeker. Sommigen denken aan verwantschap met *brouwen*: germ. **beura-* zou dan uit **breura-*, idg. **bhreu-ro-* door dissimilatie ontstaan zijn. Anderen vergelijken os. *beo*, ofri. *bé* o. „oogst”, ags. *béow*, on. *bygg* o. „gerst”, verwant met *bouwen*. *Bier* zou dan oospr. „gerstedrank” beteekenen. Formantisch is deze hypothese alleen dan aanneme-

lijk, als we os. *beo* enz. uit idg. **bhewes-* en *bier* uit **bheusó-* afleiden. Ontleening uit slav. *pivo* „bier” of uit rom. **bevere* (lat. *bibere*) „drinken, drank” is geheel onaannemelijk. Voor een ander woord voor „bier” zie bij *alsem*.

Bies znw., mnl. *bies(e)* v. *Bies* „strook,” reeds mnl. *bies(e)* „boordsel” is ’t zelfde woord als de plantnaam. Dial. komen ook bij andere bedrijven dan dat van kleermaker en naaister dgl. overdrachtelijke bett. voor. = mnd *bése* v., fri. *biis*, *bies* „bies”. Opmerkelijke dial. vormen zijn Kamp. *büza*, tw. *bösen*, dr. *beus*, *buus*, *buis*. Niettegenstaande den bijvorm *beuus* (Ruinerwold) is dit woord niet verwant met hd. *binse* v. „bies”, dat uit ohd. *binuz* m. ontstaan is: vgl. os. *binittā* bnw. „biezen”, ags. *beonet-* (in eigennamen als *Beonetleah* > *Beutley*; eng. *beutgrass*, nld. *bent* (gras), en in eigennamen als *Benteloo*. *Bies*, germ. **beusó-* of **beuasó-* kan (bij gebrek aan beter) van den wortel *bhū-*, *bhewá-* „groeien” (zie *bouwen*) afgeleid worden. Ohd. *binuz* zal wel niet uit *bi+* een met *nat* of *netel* verwant woord ontstaan zijn: veeleer moeten we van **benuta-*, idg. **bhená-do-* uitgaan. Als er een wortel *bhen-*, *bhená-* „vlechten” bestaan heeft (zie *beun*) zou het hierbij kunnen hooren: = „vlechtmateriaal”.

Biest znw., mnl. *biest* v. (m. ?). = ohd. *biost* (nhd. *biest*) m., os. *biost*, ags. *béost* m. (eng. *beestings* mv.) „biest”. De zuidndl. vorm *biest* zal wel niet ouder zijn dan *biest*. Zwits. elzasch *briest*, *briesch*, bei. zwa. *briester* „biest” zouden bij *I* *borst* kunnen hooren, ook on. *á-brystur* mv. „id.”, maar **beusta-* kan bezwaarlijk op **breusta-* teruggaan. Veeleer komt ’t met noorw. *budla* „biest” van de idg. basis *bhūs-* „zwellen” (zie *boos*) evenals oi. *piyūša-* „biest” bij *piyate* „hij zwelt” hoort.

Biet znw., toevallig niet uit ’t Mnl. bekend. Deze vorm, die in verschillende diall. (o.a. beierl. en achterh.) en in de beschaafde spreek- en schrijftaal voorkomt, stemt overeen met ohd. *bieza* (nog bei. oostenr. *biessen*), ags. *béta* v. (eng. *beet*) „biet”. De *ie* is germ. *é²*, ontstaan uit lat. *ē* of *ae*; op **baeta* naast *béla* wijst it. *bieta* „biet”. Uit lat *ē* ont-

stond ook germ. *ī*, vgl. I pijn, krijt; zoo verklaart zich hd. dial. *beisse*, *beisskohl*. De vorm mnl. *bēte* v., nnl (oud en dial., bijv. Antw.) *beet* en (ook dial. zeer verbreed) beet-wortel kan óf evenals ld. *beete* v. uit het Ndd. resp. een oostndl. dial. waar *e*² geen *ie* werd, afgeleid worden óf (waarschijnlijker) als een geleerde ontleening uit lat. *bēta* worden beschouwd. Men heeft ook aan ontl. uit fr. *bette* gedacht.

Big znw., sedert Kil.: *bigge* („Sax. Fris. Holl.“). Dial. (heicrl.) ook *bik*. Nog is het woord vooral in fri. holl. saks. streken gebruikelijk. Zuidelijker komen *bag*, *bagge* (o.a. Bommelerwaard, Limburg) en *viggen*, *vikken* (o.a. Antw. Vla.) voor, = mnl. *bagge* v., *bagghen* (o.?) resp. *vigge* v. „big“. Teuth. *pegsken*, *puggen*, achterh. *pogge* „big“ sluiten zich bij meng. *pigge*, eng. *pig* „varken“ aan. In het Duitsch komt dial. *bick* „verres castratus“ voor. De onderlinge betrekkingen tusschen al die vormen zijn niet meer vast te stellen; zeker hebben ze elkaar beïnvloed. *Bagge* herinnert aan on. *baggi* m. „pak, bundel“, zw. dial. *bagge* „jongen“, noorw. *bagge* „dik, plomp lichaam“ (gew. van dieren gebruikt). Zie over deze woordfamilie bij pak. *Bigge* kan een contaminatieproduct van mnl. *bagge* en *vigge* zijn. Dit laatste zou als germ. **fjǰjō(n)*- bij **fexu-* (zie *vee*) kunnen hooren, maar wsch. is dat niet. Andere dialectische, bezwaarlijk te etymologiseren benamingen voor „varken“, „big“ zijn *hos* (achterh. ook *hosmünncken*), *keu*, *kurrie* (Zuidelijke Kempen).

Biggelen ww., sedert Kil.: „*bickelen*. vetus. Desilire, exsilire. *De tranen bickelen wt de ooghen*“. Deze vorm is wellicht de oudere, vgl. westf. *bickeln* „druppelen“ en zie voor een dgl. wisseling bij *hickel*. Wsch. jong. Oorsprong onzeker. Afl. van *beek*, later vervormd? Mogelijk, maar zeer hypothetisch. Aangezien *biggelen* van ouds van tranen, zweeft e. dgl. gebruikt wordt, mogen wij het niet afleiden van *bikkel* „steengruis“.

I **Bij** voorz. en bijw., mnl. *bī*. Met vocaalrekking in den betoonden auslaut. = onfr. *bī*, ohd. *bī* (nhd. *bei*), os. ofri. ags. *bī* (eng. *by*), got. *bī* (= „rondom,

om, betreffende“, zelden „bij“). Oorspr. identisch met *be-*. Idg. **bhi* staat in ablaut met **obhi* (**ebhi* komt niet voor), lat. *ob* „naar — toe, tegen“, oudlat. ook „om, bij, in de buurt van“ (hierin zijn **opi* en **obhi* samengevallen), obg. *obī*, *obī*, *o*, *oi*. *abhi* in dergel. bett. Idg. **bhi*, **obhi* beteekende „op — toe“ „mit dem begriff einer gewissen aggression oder bewältigung des gegenstandes“ (Brugmann Kvgl. Gr. 467).

II **Bij** znw., mnl. en in de meeste nndl. diall. *bīe* v., een gecontraheerde vorm evenals ags. *bīo*, *bīō* v. (eng. *bee*). De vorm *bij* gaat wellicht in sommige diall. op een niet samengetrokken *bīe* (= ohd. *bīa* v., nhd. alem. *bī*) terug, elders echter kan de *ij* daardoor ontstaan zijn, dat vóór een volgenden klinker (in Zeeland, op Goeree en de Vel. ook aan 't eind van een woord) *ie* (uit *e*², *eo* of hoe ook ontstaan) en *i* samenvielen. Naast den wgerm. stam **bi(j)ō(u)*-, waarvan nog mnd. *bīe* v. „bij“ (os. *bī-brōd* o. „honigraat“), komen voor: ode. *by* o. mv., on. *bīj-fluga* v. „bij“ (**bīwa-*) en ohd. *bini* o. (nhd. *bīene* v.), os. *bini-* (in samenst.) „id.“. In 't Mhd. komt ook *bīn* (nhd. bei. *bein*, naast *beij*) voor. Buiten 't Germ. vgl. ier. *bech* (kelt. **bi-ko-*) „bij“, lit. *bītis*, *bītē* „id.“, met ablaut lat. *fūcus* (**bhoi-go-*) „hommel“. Misschien nog obg. *bīčela* „bij“. Men brengt deze woorden bij *bhī-*, *bhei-* „vreezen“; zie *beven*.¹⁾ Dan zouden wij van de secundaire wortelbet. „beven, trillen“ moeten uitgaan. — Voor een ander woord voor „bij“ zie in *ker*. Dial. beteekent *bij* ook „korf met bijen, bijenzwerm“, vgl. mhd. *bīe* o. „bijenzwerm“. Te Balinge (Dr.) is *bij* „korf met bijen“, *iem* „bij“.

Bijaldien voegw., eerst vroeg-nndl. Uit *bij al dien (dat)* „in geval dat“.

Bijbel znw., mnl. *bībel(e)*, *bīble* v. Uit fr. *bible* en dit uit lat. *biblia* v., oorspr. het gr.-lat. mv. van *βιβλιον* „boek“. In alle germ. en veel andere talen overgenomen.

Bijdrage znw., sedert de tweede helft

¹⁾ [Corr.-noot. Over eventueele kelt. verwanten (oier. *báigul* „gevaar“, *báith*, *boith* „onnoozel“ e.a.) vgl. Pedersen, Vergl. Gramm. der kelt. Sprachen, 1,56.]

van de 18. eeuw. Het mv. is 't eerst in gebruik gekomen, onder invloed van hd. *beiträge* als titel van geschriften.

Bijgeloof znw. o., sedert het Oudnl. Een formatie als oudnl. (o.a. Kil.) *overgeloof*, welks eerste lid een directe vert. van dat van lat. *superstitio* is; evenzoo de. *overtro*, maar mnd. *bī(ge)lōve*. Hd. *aberglaube* m. „bijgeloof” beteekent oorspr. „van 't rechte geloof afwijkend geloof”.

Bijkans bijw. Met bijwoordelijke *s* (zie *thans*) uit *bikant*. Mnl. *bicant*, ook reeds *bican(t)s* = „bijna, ongeveer”. *Bijkant*, *bekant* e.a. vormen komen nog dial. voor. = mnd. *bikant*, *bikantes* „ongeveer”. Oorspr. bet. „bij den kant”; vgl. ndl. bij het kantje af.

Bijl znw., mnl. *bille* v., *bijl* (m.o.?). = ohd. *bihal*, *bial* o. (nhd. *beil*), mnd. *bīl* o., *bīle* v., on. *bīldr* m., *bīlda* v. „bijl”, germ. **bīpla-* (-*ōn*-). Hiernaast **bīðla-* in ohd. *bīll*, os. *bil*, ags. *bill* o. „zwaard” (eng. *bill* „houweel, bijl”). Het is mogelijk, dat deze woorden (idg. **bhēitlo-*, **bhitlō-*) uit **bheid-tlo-*, **bhid-tlō-* zijn ontstaan en bij *bhid-* (zie *bijten*) hooren. Maar waarschijnlijker is de directe afl. van *bhī-*, slaan”, waarvan ook obg. *bija*, *biti* „slaan” en verder ier. *benim* „ik sla, snijd” (praet. *ro-bī*), *biail* „bijl”, lat. *per-ficus* „perfringas”, wellicht ook *fstūca* „heiblok, straatstamper”, gr. *πίρος* „blok, stuk hout”. Van wgerm. **billa-* komt het ww. mnl. *billen* „slaan, houwen”, ook (evenals nnl. *billen*) „een molensteen scherpen”. = ohd. *billōn* „houwen, hakken” (nhd. *billen* „den molensteen scherpen”, *bille* v. „werktuig daarvoor”).

Bijna bijw., mnl. *bīnā*, ook *bīnaer*, *bīnaest*. Uit *bij* + *II na* resp. zijn compar. en superl. *Bijnaar* is in 't Vla. nog de gewone vorm. = nhd. *beinahe*, bij Luther nog *bey nahe*, mnd. *bīnā* „bijna, ongeveer”.

Bijster bnw., mnl. *bijster* „in 't wild rondlopend, waanzinnig, woest, vervallen, buitensporig”. = mnd. *bīster* „in 't wild rondlopend, verloren hebbend, verwilderd, vervallen, ontuchtig, ellendig, slecht”, ofri. *bīster-lik* „verward, slecht”. Een opvallende, wellicht door vervorming (contaminatie?) ontstane bijvorm is vla.

bijstier. Uit het Ndd. komen nhd. *biester* „donker, somber, woest”, de. *bister* „grimmig, boos, donker”, zw. *bister* „norsch, ruw, ontzagwekkend”. Of en op wat voor wijze dan eng. *boisterous* „onstuimig” hierbij hoort, is onzeker. Ook de all. ndl. *verbijsteren* (reeds mnl.), mnd. *vorbīsteren* „bijster worden, bijster maken” (op verschillende wijze gespecialiseerd) heeft zich ver verbreid: hd. *verbiestern*, de. *forbistret*, deelw. van ouder-de. *forbistre*, zw. *förbistra*. *Bijster* is afgeleid van mnl. *bīsen* „wild rondloopen, op een dwaalspoor zijn, rondzwerfen”, dat = „wild rondloopen” (vooral van koeien) dial. nog voorkomt, hier en daar belangrijk gevormd: Wvla. *bijzen* (d.i. *bīzen*), Antw. *bizzen*, *bīzen* (in dgl. bet. *brissen*, *brizzen*, *briezen*), Kempen *birzen*, Limb. Oost-N.-Brab. *bizzen*, Neder-Betuwe *bi(e)tse*, Bommelerw. *bitse*, Vel. en bij Kampen *bīzen*, Achterh. en Tw. *bissen*, *bisen*, Dr. *biezen*, *bissen*, *birzen*, *beerze(l)n*, Gron. *birze(l)n*, ook fri. dial. *bīzje*. Vgl. ohd. *bīsōn*, *bīsen* „bronstig ronddraven, onrustig ronddraven” (nhd. *biesen*, zwits. met *i*), mnd. *bissen* „onrustig rondloopen” (van koeien, die door een horzel geplaagd worden, of in den bronsttijd). Hieruit de. *bisse*. Verwant met ohd. *bīsa* v. (nhd. *bise* met dial. onveranderde *i*) „noordoostenwind” (hieruit fr. *bise*), zuidndl. limb. geld. overijs. *bīs*, *bījs*, -*ze* „bui, wind”. Germ. *bīs*-komt van den idg. wortel *bhei-*. Zie *beven* en vgl. formantisch oi. *bhīsā* „uit vrees”, *bhīsāyacte* „hij maakt bang”. Obg. *bēsū* „*δαίμων*” kan bezwaarlijk hierbij hooren (wegens de *s* en niet *ch*), eventueel wel lit. *baisū* „schrik” en nier. *baes* „gril, dwaasheid”.

Bijt znw., mnl. *bijt* m.o. „bijt in het ijs”. Van *bijten* „splijten”. = mnd. *bīt* o. „bijt”.

Bijten ww., mnl. *bīten*. = ohd. *bīzan* (nhd. *beissen*), os. *bītan*, ofri. *bīta*, ags. *bītan* (eng. *to bite*), on. *bīta*, got. *beitan* „bijten”, oorspr. „splijten, hakken”: vgl. *beitel*, *beting*. 't Is onzeker of de in verschillende dial. ook voorkomende bet. „splijten” (vgl. ook *bijt*, dat niet ouder is dan de mnl.-mnd. periode) direct op deze grondbet. teruggaat of via „bijten”. Buiten 't

Germ. vgl. lat. *findo* „ik splijt”, oi. *blinátti*, *bhédati* „hij splijt, breekt stuk”. De combinatie met gr. *φειδομαι* „ik spaar” levert semasiologische bezwaren op. Idg. *bheid-* kan een verlenging van *bhei-* zijn; vgl. bijl. Zie ook I beet, bits, bitter.

Bijvoet (artemisia), mnl. *bívoet* m. = ohd. (11e eeuw) *bivoz*, *bivu*, mhd. *bívuo* (nhd. *beifuss*) m., laat-os. *bívót* m. Wordt als volksetymologische vervorming van ohd. mhd. *bibó* m., mnd. *bibót* „bijvoet, artemisia” verklaard. Dit wordt wel als „hetgeen als specerij aan de spijzen aangeslagen, er in of er bij gestampt moet worden” opgevat en bij ohd. *bózan* (zie aanbeeld) gebracht; onzeker.

Bijziend bnw. Mnl. *bísiende*, *bísiénich* = „met halfdichtgeknepen oogen”.

Bijzonder bnw. Beschaafde uitspr. *bi-*, dial. *bə-* en in de noordelijke provincies *bi-* (wellicht is hier de uitspraak *bə-* nooit inheemsch geweest). In 't Mnl. komt *besonder*, *bisonder* nog slechts als bijw. = „afzonderlijk, bijzonder, in 't bijzonder” voor, evenzoo mnd. *besunder*; mhd. *besunder*, ospr. bijw. (nhd. *besonders*), komt sedert de 14. eeuw, in 't eerst zelden, ook als bnw. voor (nhd. *besonder*). In 't Ofri. *bisunderga* „in 't bijzonder”. Uit *besp. bi* „bij” + *zonder*.

Bikkel znw., mnl. reeds *bickelen* „met bikkels spelen”, *bickelsteen* m. „bikkel”. Kil. kent behalve het bij *bikken* genoemde *bickel*: 1. *bickel*, *pickel* „talus”, ook „talus lusorius”, 2. *bickel*, *bickelsteenken* („vetus”) „Petrae mica, petrae fragmentum quod scalpendo desilit, asula, segmen, segmentum”. Ook dit tweede woord bestaat dial. nog (ook = „kiesel”), in verschillende streken in den vorm *biggel*: zie *biggelen*. In den grond zijn beide woorden identisch en hooren bij *bikken* „houwen”. Evenzoo mhd. *bickelstein* m. „dobbelseen, bikkel” (nhd. dial. *bickel* m. „knikker”), mnd. *bickel* m. „bikkel, dobbelsteen”, *bickelstén* m. „id., afgeslagen steengruis”. Wellicht is de samenstelling *bickelstén*, die zoowel op ndl. als op hd. gebied eerder voorkomt dan *bickel*, inderdaad ook ouder. Het eerste lid is dan de stam van het frequentativum *bickelen* (vgl. ook mnl. *bickelaer*

m. = *bicker* m. „steenhouwer”, os. *stén-bik* (*kil* m. „steenhouwer”) en de oorspr. bet. zou wezen „bik-steen, houw-steen”, d.w.z. „steen, die bebikt of afgebikt wordt”.

Bikken ww, mnl. *bicken* „houwen, steken, aanvallen, pikken”. In mnl. *becken* „pikken” zijn dit ww. en een afl. van *bek* samengevallen. = ohd. *bicken* „steken naar, aanvallen”, mhd. *bicken* (*bicken*), mnd. *bicken* „kloppen, bikken, steken”. Hierbij mnl. *bicke* v., Kil. (nog zuidndl. dial.) *bickel*, mhd. *bicke* m., *bickel* m. (beide nog nhd., ook met *p*), mnd. *bicke*, ags. *bécca* m., benamingen voor verschillende hak-, klop- en steekwerktuigen. Vgl. ook laat-on. *bjaxi* m. „een bijnaam”, noorw. dial. *bikse*, *pikse*, *bjakse* „pin”. Als de *e*-vocaal de oudste is (de *i* is dan voor *i*-, *j*-formantia ontstaan: wgerm. **bikkian*, maar **bekkon*), kan germ. *bekke*- op idg. *bheg-n-* teruggaan. Vgl. dan oi. *bhanákti* „hij breekt”; zie *beek*. Vgl. nog *pikken*.

Bil. Zie I *bal*.

Biljart znw. o., in België m., sedert begin 18. eeuw. Uit fr. *billard*, dat ook elders ontleend is. Over dit woord en zijn rom. verwanten zie Schuchardt, Baskisch und Romanisch, blz. 147—50.

Biljet znw. o. Uit fra. *billet*, van mlat. *billā* (= *bullā*). Ook in andere germ. talen.

Billen ww. Zie *bijl*.

Billijk bnw., mnl. *billijc*, *bil(i)c* „rechtmatig, billijk”. = ohd. (11. eeuw) *billich* „billijk, rechtmatig” (nhd. *billig*), mnd. *billich*, *bilk* „id.”. Hetzelfde *bil-* ook in mnl. *beehwite*, *belewitte*, *beluwite* „elf, kobold” (oorspr. van goede elfen gebruikt), mhd. *bil(e)wiz* m. „id.”, ags. *bilewit* bnw. „onschuldig, goed”, mhd. (zelden) *unbil* „onbillijk”, *unbilde* o „onbillijkheid”; hierbij wsch. ook on *bil* o. „tijdstip, tijd” en mhd. *wichbilde* (nhd. *weichbild*), mnd. *wikbel(e)de*, *wikbil(e)de* o. „stadsgebied, stadsrecht” (de laatste bet. is wsch. de oudste). Buiten het Germ. vgl. ier. *bil* „goed”, gall. *Bil-caisio* eigenaam, gr. *φίλος* „lief”. Vgl. *beeld*.

Bilzenkruid znw. o., mnl. *bilsencruut*, *belsencruut* o. Naast deze samenst. ook mnl. *bilse* v., dial. nnl. *bilze(n)*, *belze*. = ohd. *bilisa* v. (nhd. *bilsenkrout* o.), mnd.

bilse. De *s* is formantisch, vgl. de bijvormen mnl. *beelde* v., laat-os. *bilene*, ags. *beolene* v., mnd. *bille* (in *billen-sât*, -*wortele*), hd. dial. *bilme*. De *bulme-urt* (verouderde vormen: *buln-urt*, *bylue*, *bölme*), zw. *bolm-ört* (ozw. ook *bölma*) „bilzenkruid” staan met de wgerm. vormen in ablaut. In 't Slav. komen **belna*, russ. *belenú* (gespeld *bélena*), **belnū*, čech. *blin* en **bilnū*, serv. *bún* voor. Sommigen vergelijken nog lat. *filix*, *felix* „varen”.

Binden ww., mnl. *binden*. = onfr. *bindan*, ohd. *bintan* (nhd. *binden*), os. *bindan*, ofri. *binda*, ags. *bindan* (eng. *to bind*), on. *binda*, got. *bindan* „binden”. Van den idg. wortel *bhendh-* „binden”, waarvan buiten 't Germ. : ier. *buinne* „band”, lat. *offendimentum* „kinband aan de priestermits”, gr. *πῆσμα* „band, touw”, *πνθερός* „schoonvader”, thrac. *βενδ-* „binden”, lit. *beñdras* „deelgenoot”, oi. *badhnāti* „hij bindt”. Vgl. *band*, *bint*, *bond*, *bundel*. Zie nog *beun*.

Bink znw., eerst nnl. *Bink* „groot stuk” (dial., bijv. *Zaansch*) en „lomperd, lummel” (reeds bij *Kil.*) zal wel één woord zijn, verwant met *bonk*. Voor de bet. vgl. *bonk* „lompe kerel”, ook „stevige kerel”, *bengel* e dgl. Ook (*den*) *bink steken*, *binken* e. dgl. uitdr. voor „van school, van 't werk wegblijven” zullen hier wel bij hooren. Dial. komen nog andere bett. voor; vgl. ook fri. *bink* „geval”, bijv. in *lilke bink*. Voor *bink*, *bing* „man” in de dieventaal heeft men aan ontl. uit zig. *beng* „duivel” gedacht.

Binnen bijw. en voorz., mnl. *binnen*. = mhd. (vooral md.) *binnen* (ook nhd.), mnd. *binnen*, ofri. *binna*, ags. *binnan* bijw. en voorz. „binnen”. Uit *bi-* (zie *be-*) + ohd. *innan*, *innana*, os. *innan*, ofri. *inna*, ags. on. *innan* voorz. bijw. got. *innana* bijw. „binnen”, een afl. van *in*. Mnl. *bin* (nog dial., bijv. *Zaansch*, wvla.), mhd. mnd. *bin* zal wel bij *in* zijn gevormd onder invloed van *binen*. Wij mogen er geen samenst. met ohd. os. *inna*, ofri. ags. *inne* (= got. *inna*) of met ohd. *inne*, os. *inne*, on. *inni* in zien: dan zou de vorm *binne* moeten overwegen. Vgl. *beneden*. — **Binnenslands**. Zie *buitenslands*.

Bint znw. o., eerst nnl. Een oorspr. in holl.-fri. streken thuishoorende vorm naast mnl. *ghebint(d)* o. „dwarsbalk, balkwerk”, ook „bundel”. In deze laatste bet. komt — zelden — ook mnl. *bint* voor. *Ghebint* is een jongere vorm voor *ghebinde* o., dat wsch. nog mnl. bestaan heeft. Dit = mhd. *gebinde* o. „band” (*gebint* „verbinding”), mnd. *gebinde* o. „balkwerk” (*bint* o. = *bindsel*, van *garen*; *vak*). Van den stam van *binden* gevormd. Voor den anlaut zonder *ge-* vgl. *beurt*.

Bisdom znw. o., mnl. *bisdom* naast gebruikelijker *bisscopdo(e)m* o. Vgl. mhd. *bischtuom*, *bistuom* (nhd. *bistum*) naast ohd. *biscoftuom* o., mnd. *bischedóm* naast *bischopdóm*. De verzwakking van de tweede syllabe is klank wettig; dat de gereduceerde vorm zich handhaafde en dat de tweede syllabe heelemaal verdween, komt doordat men uit **bisx^(d)dóm* naast *bisxop* een gemeenschappelijk element *bisx-* resp. *bis-* abstraheerde.

Bisschop znw., mnl. *bisscop* m. Sedert de 18. eeuw ook als naam van een drank (evenzoo eng. *bishop*, hd. *bischof* m.) = onfr. *biscop*, ohd. *biscof* (nhd. *bischof*), os. ofri. *biskop*, ags. *bisc(e)op* (eng. *bishop*) m., uit het Wgerm. on. *biskup* m. Een vroege westgerm. ontl. uit een vulgairlat. **biscopus* voor lat. *episcopus*, gr. *ἐπίσκοπος*, oorspr. = „op-zichter”. Voor den vulgairlat. anlaut vgl. **botteca*, -*ica*, spa. *botica*, catal. prov. *botiga*, it. *bottega*, fr. *boutique* enz. uit lat. *apothéca*. Got. *áipiskauþus* „bisschop” direct uit het Gr.

Bits bnw., sedert de 17de eeuw. Onder invloed van *bijten* als ablautend synoniem gevormd bij *bats(ch)*: zie *barsch*.

Bitter bnw., mnl. *bitter*. = onfr. *bitter*, ohd. *bittar* (nhd. *bitter*), os. *bittar*, ags. *biter*, *bitter* (eng. *bitter*), on. *bitr* „bitter, scherp”, germ. **bitra-*. De *tt* ontstond in de wgerm. talen onmiddellijk vóór *r*; zie *akker*. Ablautend got. *bitr̥s* „bitter”. Bij *bijten*: oorspr. = „bijtend, scherp”.

Bivak, **bivouak** znw. o., eerst sedert de 19de eeuw. Uit fr. *bivouac*, dat weer uit nld. *bē-wake* „bij-wacht” wordt afgeleid. De vorm *bivak* wsch. via hd. *bivak* o.

Bizon, **bison** znw., eerst nnl. Ook in

andere germ. talen. Uit fr. *bison*, gr.-lat. *bison* en dit weer uit het Germ.: ohd. *wisunt*, -ant m. (nhd. *wisund*), ags. *wesend*, *weosend*, on. *visundr* m. „bizon”. Hierbij wsch. ook behalve de ohd. namen *Wisunt*, *Wirunt* de herulische *Oviovandos*. Buiten 't Germ. vgl. gall. *Vesontio* „Besançon”. Men heeft idg. **wes-ont-*, -*nt-* met oi. *ús-tra* „kameel” gecombineerd. Anderen nemen germ. *i*-vocalisme aan: men heeft opr. *wissambrs'* „ever” e. a. woorden vergeleken, zonder veel resultaat.

Blaag znw., nog niet bij Kil. = westf. *blāzə* „blaag”. Wellicht ook ags. **blaga* m., waarvan *blagettan* „schreien”. Verwant met lat. *flaccus* „slap, hangend”, gr. *βλάξ*, *βλᾶκός* „slap, traag, dwaas”, *μαλακός* „zacht, week”, lett. *mālkis* „domoor”, oi. *márkhá* „dom, domoor”; ook lit. *blakà* „slechte plek in linnen”? Idg. *melá-q(h)-* (waarnaast misschien *melá-k-*) is een verlenging van *melá-* „week, zacht zijn” (voor de bet. van blaag vgl. oi. *tárūna-* „zacht, jong”) in oi. *mláyati* „bij wordt slap, zwak” (met *mláje-* ablautend kluss. *ml'ity* „gaar worden”) en met verschillende formantia o.a. nog ier. *mláith*, *bláith* „zacht, week”, gr. *βληχρός* „zwak”, arm. *metk*, *metm* „zacht, weekelijk”, misschien ook russ. *blagój* „stijfkoppig, leelijk” (lit. *blógas* „zwak, slecht” wellicht uit het Witruß.). Men heeft ook mnl. *malse*, os. *malsk* „overmoedig”, got. *untila-malsks* „op ongepasten tijd overmoedig” vergeleken. Met nog meer waarschijnlijkheid leidt men van idg. *melá-* „zacht zijn” ndl. *malsch* (van vleesch e. dgl.; reeds mnl.) af, een ook nnd. bnw. De wortel *melá-* „zacht zijn” is identisch met den bij I malen besproken wortel.

Blaam znw., mnl. *blame* „slechte naam, schande, hoon, zonde, gebrek, ongemak”, waarbij 't ww. *blamen* „lasteren, laken”. Evenals eng. *to blame* (meng. *blamen*) „id.” uit fr. *blâmer* (waarbij 't znw. *blâme*) dat op lat. *blasphémâre*, gr. *βλασφημειν* „lasteren” teruggaat. *Blamêren* komt reeds mnl. voor = „lasteren, laken”, hd. *blamieren* (eerst „beschimpen”, dan in dezelfde bet. als nnl. *blameeren*) eerst in de 17de eeuw.

I **Blaar** znw., mnl. *blâder* (v. ?), ook reeds *blaer*. = ohd. *blâtara* v. (nhd. *blatter*), os. *blâdara*, ags. *blædre* (eng. *bladder*) v., waarnaast met umlaut ode. *blædre*, ozw. *blæðhra* v., met ablaut on. *blaðra* v. „blaar, blaasje, pok”. Van den wortel *bhlé-* waarvan ook *blazen*. *Bhlé-* is een ablautstrap van *bhelé-* en hoogerop zijn o.a. I *bal* en *balg* verwant. — II **Blaar** (witte plek, als bnw.: met een witte plek). Zie *bies*.

Blaas znw., mnl. *bláse* v. = ohd. *blása* v. „vesica” (nhd. *blase*), os. *blása* v. „id.”, zw. *blása* v. „blaas”. Bij *blazen*. — **Blaasbalg** znw., mnl. *blaesbalch* m. = ohd. *blásbalg* (nhd. *blasebalg*) m., ags. zelden *blæsbelg* naast gewoner *blæstbelg* m.: vgl. on. *blástrbelgr* m. Zie *balg*. — **Blaaskaak** znw., sedert Kil. en Plantijn. De ospr. bet. moet zijn „die zijn kaken, zijn gezicht opblaast”.

Blad znw. o., mnl. *blat* (mv. *blâder(e)*, *blâde*) o. = ohd. *blat* (nhd. *blatt*), os. *blad*, ofri. *bled* (in samenst.), ags. *blæð* (eng. *blade* „halm, lemmet, (schouder)-blad”), on. *blað* o. „blad”, ablautend met ohd. *bluot* v. „bloesem” (nhd. *blüte*), ags. *blét* v. „bloesem, twijg, vrucht”. Van denzelfden wortel *bhlé-*, *bhlð-* als bloeien. Formantisch vgl. ier. *bláth* „bloesem”. *Bhlé-* is een ablautstrap van *bhelé-*, dat weer een langere vorm is van de bij I *bal* (zie ook *blazen*) besproken basis *bhel-* „zwellen”; hiervan gael. *bile* „blaadje, bloesem”, lat. *folium*, gr. *φύλλον* „blad”. Onwsch. is verwantschap van *blad* enz. met gr. *βλαστός*, *βλάστη* „spruit”, *βλαστάνω* „ik ontkiem”, die idg. *ml-* hebben en wel gecombineerd worden met gr. *βλώσσω*, aor. *ἐμολον*, „ik ga”, *βλωθρός* „hoog”, ags. *molða* m. „hoofd”, oi. *múrdhán-* „hoofd, voorhoofd, top”.

Blaffen ww., mnl. *blaffen* (ook overdrachtelijk). = mnd. *blaffen*, fri. *blaffe* „id.” Evenals mnl. nnl. (niet in de algemeene omgangstaal) *baffen*, laatmhd. *beffen*, nhd. *bäffen*, fri. *baffe*, meng. *baffen* „id.” onomatopoëtisch. Vgl. *basen*, *bauwen*.

Blaken ww., mnl. *blâken* „branden, schitteren, in brand steken”. Bij het trans. *blâken* sluit zich mnl. *blâkeren* „vuren branden of stoken”, nnl. *blakeren* aan. Hierbij ook nog mnl. *blâker*

m. „lamp, vuurpan, kandelaar”, nnl. **blaker**. Vgl. mnd. *blāken* „branden, gloeien”, ags. *blacern* o. „kandelaar” (NB. mnl. Zutphen 1468 *blekeren* „id.”), on. *blakra* „flikkeren”, mnl. *blecken* „ontvellen, de schors afnemen, uitplunderen” (nog dial. ook = „glanzen, zich vertoonen”, wvla.), ohd. *blecchen* „schitteren”, nhd. *blecken* „(de tanden) laten zien”, ofri. *blesza* „ontblooten”, mnl. *blec* „land, dat even boven water uitkomt”, nnl. dial. *blek*, *blik* „id.”, wvla. *blekland*, *blekaard* „een soort witachtige grond” enz. Zie ook *blik* a a r s. De bet. van mnl. *blecken* is uit „blootleggen” < „zichtbaar maken” ontstaan. Buiten ’t Germ. vgl. ier. *blícht* (**bhleg-tu-*) „schittering”, lat. *flagro* „ik vlam, brand”, gr. *φλέγω* „ik vlam”, *φλόξ* „vlam”, oi. *bhrājati*, -*te*, av. *brázaiti* „hij schittert”; zie ook *blank*. Idg. *bhleg-* is een ablautstrap van *bheleg-* (ook met velare *g*?). Andere trappen in oi. *bhārga-* „glans”, *bhīgu-* „een soort mythische wezens” (NB. velare *g*), lat. *fulgur* „bliksem”, *fulgeo* „ik schitter”. NB. De oi. en av. vormen kunnen ook idg. *r* hebben en hooren dan bij obg. *pro-brézgū* „schemering” en de woordgroep van berk. Voor wortelvarianten zie berk, bleek, blei, bles. Afl. van de kortere basis *bhēl-*, die weer uit *bhē* + *l-* bestaat, zijn bij *had* te vinden: gr. *φάλος* „schitterend”, en *φάλιος* „wit” hebben idg. *bhēl-* of *bhēl-*.

Blank bnw., mnl. *blanc* „wit, helder wit”. = ohd. *blanch* (nhd. *blank*), os. *blank* (in *waks-blank*), ags. *blonc* (eng. *blank*), on. *blakkr* „id.”. On. *blakkr*, ags. *blonca* m. ook = „schimmel”. Van den genasaleerden vorm van den bij *blaken* besproken wortel. Vgl. ook *blinken*. Uit het Germ. fr. *blanc*, it. *bianco* „wit”. — **Blanketten** ww., evenals **blanket** znw. o. „blanketsel” reeds mnl. Of uit ofr. **blanquet*, bijvorm van *blanchet* „blanketsel”, of uit *blanchet* en onder invloed van *blank* vervormd. Ook mnd. *blanketten*, -*itten* „glanzend maken, blanketten”. Het fr. woord is van *blanc* gevormd.

Blaren ww. Zie *bleren*.

Blaten ww., dial. *blāten*, *blēten*. Uit een ouder **blātian* blijkens Goeree *blētō*, Aalst *blēten*. = mnl. *blēten* „blaten,

janken”, *blāten* „loeien” (dial. varianten), ohd. *blāzen* (nhd. dial. *blässen*), mnd. *blēten*, fri. *blēte*, *blētsje*, ags. *blātan* (eng. *to bleat*) „blaten”. Van de idg. basis *bhelé-* (zie *balken*), maar onomatop. gevoeld evenals *bleren*, mhd. *blē(je)n* „blaten”, gr. *βληχι* „geblaas”, ksl. *blējati* (alg.-slav.) „blaten”, hd. *blōken* „id.” enz.

Blauw bnw.. mnl. *blā* (ospr. nominatiefvorm), *blau*, *blāu*. = ohd. *blāo* (nhd. *blau*), os. *blāo*, ofri. *blāw*, *blāu*, ags. *blāw* (eng. *blue* uit fr. *bleu* en dit uit ’t Germ.), on. *blár* „blauw”. Waarschijnlijk verwant met ier. *blā* „geel”, lat. *flāvus* „id., blond”, eventueel, als wij vóór *w* w.- en ngerm. *ā* uit idg. *ā* mogen aannemen (vgl. *grauw*), met deze woorden identisch. Met ablaut lat. *fulvus* „geel”. Voor de bet. vgl. hieronder lit. *mėlynas* : kymr. *melyn*. De wortel *bh(e)lā-* zal wel tot de varianten van *bh(e)leg-* (zie *blaken*) hooren en dus ospr. „glanzen” beteekenen. Men heeft ook *blauw* als idg. **mélēwa-* bij gr. *μέλας* „zwart” gebracht, waarmee met meer waarschijnlijkheid ohd. *blah*, ags. *blac* (eng. *black*) „zwart”, als znw. o. „inkt” (ook os. *blak* o., mnl. *blac* m. ?, en, uit het Ags. ontleend, on. *blek* o.) wordt gecombineerd. Zie over deze woordgroep bij II *malen* en vergelijk nog de kleurnamen kymr. *melyn* „geelachtig”, lat. *mulleus* „purperrood”, gr. *μέλιτος* „roodachtig”, lit. *mulvas* „id., geelachtig”, *mėlynas* „blauw”, lett. *melns* „zwart”. Ook lat. *flāvus*, ier. *blā* zijn wel hierbij gebracht (idg. *ml-*). — **Blauwkous** znw. In de tegenwoordige bet. sedert de 19de eeuw. Evenals hd. *blaustrumpf* m., fr. *bas-bleu* naar eng. *blue stocking*, misschien ± 1750 ontstaan in den kring van lady Montague, waar vooral dames toe hoorden en waar een van de leden *blāuwe* kousen placht te dragen. Reeds in 1667 *juifrou Blauwkous* als naam van de dokteres, hd. *blaustrumpf* in de 18de eeuw = „kwaadspreker”.

Blazen ww., mnl. *blāsen*. = ohd. *blāsan* (nhd. *blasen*), mnd. *blāsen*, on. *blāsu*, got. *blesan* „blazen”. Het Ags. bewaarde wel het znw. *blāst* m. „windstoot” (eng. *blast*) = ohd. *blāst*, (os. in *anablāst*), on. *blāstr* m. „id.”. De *s*

is formantisch, blijktens mnl. *blaeyen* „waaien, wapperen, zwaaien, op en neer gaan”, ohd. *blājan*, *blāen* „blazen, waaien” (nhd. *blāhen*), ags. *blāwan* „id.” (eng. *to blow*). Germ. *blē-* is verwant met lat. *flāre* „blazen”, *ē-* vocalisme heeft lat. *flēmīna* „bloedgezwell”. Hierbij ook wellicht gr. *φληναφος* „geleuter”, *φληδάω* „ik leuter”. Obg. *blaznū* „σάνδαλον” zal wel niet verwant zijn. Voor de bet. van blazen vgl. av. *baranti ayan* „op een windigen dag”, van den korteren wortel *bhel-*. Oorspr. wortelbetekenis: „zwellen”. Voor verwanten hoogerop vgl. *bl a d*, *I b l a a r*.

Blazoën znw. o., mnl. *blasoen* o. v. „wapenschild”. Uit fr. *blason* o. a. „wapenschild”. Dit is van onbekenden oorsprong. Voor *-oen* uit fr. *-on* vgl. bij *baron*.

Bleek bnw., mnl. *bleec*. = (onfr. *bleike* dat. „pallore”), ohd. *bleih* (nhd. *bleich*), os. *blék*, ags. *blāc* (eng. *bleak* uit het Noorsch), on *bleikr* „bleek, witachtig”, ook nog wel in de oudere bet. „glanzend”. Ablautend met *blijken* en *blik* en verwant met obg. *blīstq*, *blīstati*, iter. *bliscaja*, *bliscati se* „schitteren” (*blīstj-sq-*), ksl. *blēskū* „glans” (? Zie *bles*), lit. *blīszkiu*, *blīszkēti* „fonkelen”. Voor verwanten hoogerop zie bij *berk* en *blaken*. — Afl. **bleeken** ww., mnl. *blēken*, *bleiken* „bleek worden, bleek maken, bleeken”. = ohd. *bleihhēn* „bleek worden” resp. mhd. *bleichen* „wit, bleek maken” (nhd. *bleichen*), in de laatste bet. resp. speciaal „bleeken” ook mnd. *blēken*, ags. *blāc(e)an* (eng. *to bleach*), on. *bleikja*. Hiervan ’t znw. **bleek**, Teuth. *bleeck* „veld”, mhd. (nhd.) *bleiche* v. „bleekveld, het bleeken” (maar *bleiche* „bleekheid”, ohd. *bleihhē* v. komt van ’t bnw. ohd. *bleih*).

Blei znw., mnl. *blei* v. Vgl. mnd. *blei(g)*, *bleger*, *bleier*, nhd. *blei* m., *blei(h)e* v., ags. *blāge* v. (eng. *blay*) „blei”. Wsch. gaan *blei* zoowel als ags. *blāge* op **blaijō(n)*- terug. Verwant is dan in de eerste plaats mnl. *blie*, os. ofri. *blī*, ags. *blēo* o. „kleur”, germ. **blī(j)a-* of **blīwa-*, verder ook misschien mnl. *blī*, ohd. *blīo* (nhd. *blei*), os. *blī*, on. *blj* o. „lood”, germ. **blīwa-*. [Beide woorden **blīwa-* kunnen oorspronkelijke *w* of (minder wsch.) *w < j^w*, in gramm. wchsel met *zw*, hebben. In ’t laatste geval

vgl. russ. *blīknūt* „verbleeken, verschieten, verwelken”. NB. **blīwa-* „lood” wordt ook heel anders verklaard.] In ieder geval mogen wij verwantschap hoogerop met de basis *bhlejēg-* (zie *bleek*) aannemen. Andere formantische afl. van de kortere basis *bhle-* zijn nog o. a. ohd. *pleiza* v. „livor”, ags. *blāt* „bleek”, obg. *blēdū* „id.”, lit. *blaiwytī-s* „opklaren”, alb. *blēhure* „bleek”. De vischnamen mnl. *blec* (v.?), mnl. *bleik*, dial. ook *blik*, mnl. *blecke* v., *bleckijn* o., ohd. *bleika*, zwits. *bliegge*, nhd. *blicke* v., zw. *blecka*, ouder-zw. *blicka*, ohd. *bleicha* v., on. *bleikja* v., de. *blege* sluiten zich bij *bleek* aan, hoewel sommige vormen moeilijk te verklaren zijn.

Bleren, ook *blaren* ww., mnl. *bleren*. = mhd. *blēren*, *blerren*, mnd. *blerren*, *blarren*, fri. *blearje* „blaten, schreeuwen”. Onomatop. evenals eng. *to blare* „schallen, loeien”; zich aansluitend bij de woordgroep van *blaten*. Dial. (zaansch) ook *blerken*, een formatie als *snorken*.

Bles znw. en bnw. Mnl. komen *blaer* bnw. „met een witte plek aan ’t voorhoofd” (ook „kaal, bloot, berooid, woest”) zoowel als *bles* (verbogen *blēse*) „id.” voor, benevens *blaerde* „id.”, *blasse* v. witte plek aan ’t voorhoofd”. Nndl. dial. vinden we *bles* (Goeree *blis*) en *blār* beide, vaak naast elkaar; *bles* bestaat bijna over ’t heele ndl. taalgebied (ook fri.) = „witte plek”. Ndl. *bles* zal wel oorspr. *e* hebben blijktens den verbogen vorm mnd. *blēse*. Uit **blasja-* zou **bles-* te verwachten zijn en **blasi-* is onwch. Mnd. *blesse*, *bles* v., nhd. *blesse* (: laat-mhd. oudnhd. *blasse*) „witte vlek” kan umlauts-*e* hebben en zich aansluiten bij ohd. *blas* „wit, met een witte vlek op den kop” (nhd. *bläss*), os. *blas* („candidus”?), dat met mnl. *bles* en on. *blesōtr* „met een bles” in ablaut staat. De vorm met *r* (gramm. wchsel!) is ook ndd.: mnd. *blare* „bles, bleskoe”. Vgl. nog eng. *blaze* „bles”. De bet. „wit” van deze woordgroep is uit „glanzend” ontstaan, vgl. onfr. *blasmo* „flammam”, mhd. mnd. *blas* o., ags. *blāse* v. (eng. *blaze*) „brandende fakkel”. Germ. *bles-*, *blas-* gaat op idg. *bhles-*, *bhlos-* terug. Hierbij misschien met ablaut ksl. *blēskū* „glans”, dat echter

ook anders verklaard wordt (zie bleek). *Bhle-s-* is een variant van de bij blaken besproken basis. Zie ook bij berk. Voor de bet. vgl. kymr. *bal* „met een wit gezicht”, bret. *bal* „witte vlek op 't voorhoofd”, hoogerop verwant.

Bleu bnw. Met dialectischen, vooral oostndl. umlaut = bloo(d).

Bliek. Zie blei.

Blieven ww. Uit believeen.

Blij, blijde bnw., mnl. *blīde* „vroolijk, blij, helder, gelukkig, welgezind”. = (onfri. *blithon* „laetari”), ohd. *blīdi* „vriendelijk, vroolijk”, os. *blīthi* „vroolijk, helder”, (owfri. *blīdschīp* „blijdschap”), ags. *blīðe* „vroolijk, vriendelijk, rustig” (eng. *blithe*), on. *blīðr* „zacht, vriendelijk”, got. *blēiþs* „vriendelijk, barmhartig”. Wsch. van den onder blaag besproken wortel. Voor 't *i*-vocalisme vgl. kruss. *mlity* „gaar worden”, *ml'a* „het zwakke, murwe”, ksl. *mlinū* „pannekoek”, voor de bet. de bij 't verwante mild genoemde woorden. Ook oi. *mrityati*, *mlityati* „hij valt uiteen, wordt opgelost” kan als idg. **mlījeti* of **mlējeti* met deze woordfamilie verwant zijn (zie echter breed). Er is geen reden, om 't met blijde samen van de andere woorden te scheiden. — **Blijdschap** znw., mnl. *blīscap*, *blījtschap* v. Een mhd.-mnd.-mnl.-ofri. formatie.

Blijde (oorlogswerktuig), mnl. mhd. mnd. *blīde* v. „ballista, blijde”. Uit mlat. *blīda*, gr. **βαλίστα*, *βαλίσ*, van *βαίλω* „ik werp”. Uit het Mnd. on. *blīða* v. „blijde”.

Blijkbaar bnw. In de 17de eeuw nog zeldzaam. Verdrong *blijkelijk*, mnl. *blīkelīc* „blijkbaar, duidelijk”.

Blijken ww., mnl. *blīken* „schitteren, zichtbaar worden, blijken”. = mhd. *blīchen* „schitteren” (nhd. *bleichen* „wit, matglanzend worden”), ohd. slechts *er-*, *fer-blīchen* (Notker) „bleek worden”, os. *blīkan* „schitteren, ofri. *blīka* „zich vertoonen”, ags. *blīcan* „schitteren, zichtbaar worden”, on. *blīkja* „schitteren”. Een sterk ww. Ablautend met bleek, I en II blik en bliksem. Vgl. ook blinken. — **Blijkens** voorz., eerst later-nndl. Uit *blijkens*, met adverbiale *-s* van *blijkend* gevormd. Uit het gebruik in absolute constructies —

niet in de volkstaal — ontwikkelde zich het voorzetsel. Vgl. aangezien.

Blijspel znw. o. In de 17. eeuw opgekomen naast 't iets oudere *treurspel*.

Blijven ww., mnl. *blīven*, zelden nog *be-līven*. = onfri. *blīvan*, ohd. *blīban* (nhd. *bleiben*), os. *blīþan*, ofri. *blīva*, ags. *belīfan*, got. *blēciban* „blijven”. De *blīve*, zw. *blīva* uit mnd. *blīven*. De de.-zw. bet. „worden” heeft zich na de ontl. ontwikkeld. Een causativum hierbij is: mnl. *bleiven* (nog wvla. *blēvan*) „eten overlaten”, ohd. *leiben*, os. *lēþian*, ofri. *lēva*, ags. *lēfan* (eng. *to leave*), on. *leifn*, got. *bi-laiþjan* „achter-, overlaten”. Evenals *leven*, lijf van een germ. basis *līb-*, *laiþ-*, *līb-*. De bet. „blijven” ontwikkelde zich uit „zich vasthechten < kleven”. Vgl. voor de bet. *beklijven*. Van den idg. wortel *lip-* „kleven, besmeren”, waarvan ook lat. *lappus* „druipoogig”, gr. *λίπος* o. znw. „vet”, *ἀλείψω* „ik zalf” (met secundaire φ), obg. *pri-līpēti*, *pri-līpnati* „kleven, zich vasthechten”, met het caus. *pri-lēpiti* (formeel = germ. *laiþianan*), lit. *līpū*, *līpti* „kleven”, oi. *līmpāti* „hij besmeert”. Idg. *lip-* zou een verlenging van *li-* (zie leem) kunnen zijn.

I **Blik** (het zien), mnl. *blīc(ek)* m. „lichtstraal, bliksemstraal” (de bet. „bliksemstraal” nog dial., Zansch, evenzoo *blikken* „weerlichten”). = ohd. *blīcch*, m. „id.” (nhd. *blick* = nndl. *blik*), mnd. *blīck* m. „glans, bliksem, schittering” (on. *blīc* o. „glans” = II *blik*). Hangt nauw samen met **blikken**, mnl. *blīcken* „schitteren, in het oog vallen” = ohd. *blīcchen* „licht uitstralen, glanzen”, mnd. *blīcken* „id., zich vertoonen”. De bett. „stralen, zich vertoonen” en „zien” liggen dicht bij elkaar, vgl. bijv. lit. *žerėti* „stralen”: obg. *žrėti* „zien” en ook ndl. er uit zien e. dgl. Wgerm. *blik*-staat in ablaut tot bleek en blijken. Zie II *blik*.

II **Blik** znw. o., mnl. *blīc*, *blec* o. „dun blad metaal”. = ohd. *blēh* (nhd. *blech*), os. *blēk* o. „metaalplaat”, on. *blīc* o. „glans”. Van mnd. *blēck*, *blīck* komt de *blīc*, zw. *bleck* „metaalplaat”. Germ. **blīka-* (ouder **blīkaz-*, *-iz-*: ohd. mv. op *-ar*, *-ir*; vgl. *bliksem*) „het glanzende”. Verwant met I *blik*. Evenzoo ook ndl. dial.

blik, *blicke* „zilverkruid”, mnl. *blic*, *blec* v., fri. *blikgat*, gron. *blikgras*.

Blikaars znw. Uit *blik* + aars. = nnd. *blekeers*. *Blik*, *blek* is een dial. bnw. = „ontveld, kaal”, mnl. *blec*, *blic* „ontveld” (znw. *blec* o. „land, dat even boven 't water uitsteekt”), westf. *bleck* „bloot” (znw. *blicke* v. „bloot achterste”); vgl. ags. *blice* m. „het blootkomen”. Zie bij blaken. Wellicht zijn een daarbij hoorende formatie en een nader met I en II *blik* verwant woord door elkaar geloopen.

Bliksem znw., mnl. *blixem(e)*, *blexem(e)* m. Wsch. met suffixsubstitutie uit mnl. *blixen(e)* m., evenals ook mnd. *blixeme* naast *blixene* m. Vgl. droesem. Het is niet noodig een bijvorm met suffix *-s-man-* aan te nemen. Vgl. onfr. *blikisui* „fulgura”, os. *blicsniun* (gen. enk.), waarvoor men **blicsmun* en **blicisnun* heeft willen lezen, owfri. *bliksen* „bliksem”. Het ndl. woord heeft wsch. evenals 't onfr. tusschen de *k* en *s* een vocaal gehad, want de vorm met *x* en niet *blissem*, *blessem*, *blessen* (Natuurkunde vant heeal) is de algemeene mnl. vorm. Gevormd van de germ. basis *blik-*; wsch. een verlenging van **blikis-* (*-iz-*); zie II *blik*. Met een ander formans mhd. *blickeze*, *blikze*, *blitze* m. (nhd. *blitz*) „bliksem”. Het ww. *blēschazzen* (nhd. *blitzen*) is reeds ohd.

I **Blind** bnw., mnl. *blint* (*d*) „blind, ondoorschijnend” (en overdrachtelijk). = ohd. *blint* (nhd. *blind*), os. ofri. ags. (eng.) *blind*, on. *blindr*, got. *blinds* „blind”, in sommige talen ook „donker, ondoorschijnend” en in verschillende overdracht. bett. Hierbij een ablaudent factitivum germ. **blanđianan* (vgl. doopen naast diep), mnl. *blenden*, ohd. *blentien* (nhd. *blenden*), mnd. *blenden*, ofri. *blenda*, ags. *blendan* „blind maken”. Got. *gabblindjan* „id.” komt direct van *blinda-*, evenzoo met ander formans ofri. *blindia*, ags. *forblindian* „id.”. Mnl. mnd. (*ver*)*blinden* (nnl. *verblinden*) kan ook een jongere verving van *blenden* naar *blind* zijn; dial. ontstond *i* vóór *nd* ook klankwettig uit *e*. Schwundstufte hebben on. *blundr* m. „sluimering”, *blunda* „de oogen sluiten”, meng. *blondren* „verwarren, in den blinde handelen”, eng. *to blunder* „een bok schieten”. Niettegen-

staande de afwijkende bet. is ook mnl. *blanden*, ohd. *blantan*, os ags. *blandan*, on. *blanda*, got. *blandan* „mengen” verwant. De oorspr. beteekenissfeer van den idg. wortel zal wezen „vaag, verward, duister zijn”. Buiten 't Germ. vgl. obg. *blędq. blesti* „dwalen, πορρειειν”, *blędŭ* „πορρεια”, lit *blįsta*, *blįsti* „donker worden”, *blandŷti akis* „de oogen sluiten”. Hoogerop heeft men o.a. aan verwantschap met gr. *μῆλας* „zwart” (zie bla u w) gedacht. Dit is niet wsch. Wel kan de idg. anlaut *ml-* geweest zijn, maar dan is eer lett. *malđit* „dwalen” verwant. Zie nog *blond*.

II **Blind** znw. o.; ook de *blind(e)* komt voor. Eerst nnl. Van *blinden* „blind maken, het licht betimmeren”. Evenzoo wordt nhd. *blende* v., van *blenden* gevormd, voor verschillende voorwerpen, die het uitkijken belemmeren, gebruikt.

Blinken ww., mnl. *blinken* (zwak), gew. *blenken*, Teuth. *blenken*. = mnd. *blenken* (nog westf. *blenken*) „blinken”. Wsch. een afl. van *blank*. De ndl. *i* is dan oorspr. dialectisch resp. onder invloed van *blicken* (zie I *blik*) ontstaan: vgl. nog met *blink-*: nhd. (oorspr. md.) *blinken* „blinken, knipooogen”, bei. *blinkezen*, mhd. (nhd.) *blinze(t)n* „knipooogen” (dat ook bij *blind* wordt gebracht), eng. *to blink* „met de oogleden, oogen bewegen” (maar meng. *blenken* „id.”) Dit *blink-* zal wel jong en „einzelsprachlich” zijn. Een opvallende anlaut-variant is mnd. nnd. *plinken* „knipooogen”. — Afl. **blinker(d)** znw.

I **Bloed** znw. o., mnl. *bloet* (*d*) o. = onfr. *bluod*, ohd. *bluot* (nhd. *blut*), os. ofri. ags. *blōd* (eng. *blood*), on. *blōð*, got. *blōþ* o. „bloed” (NB. Gramm. wechsel!). Men heeft aan verwantschap met *bloeien* gedacht: onzeker, zoowel als wij van de ospr. bet. van den wortel *bhlē-*, *bhlō-* „zwellen” als wanneer we van de secundaire „bloeien” uitgaan. Waarschijnlijker is een grondvorm **mlāto-* of **mlōto-*, die van den bij bla u w en II *mafen* besproken wortel kan komen en oorspr. = „het roode” kan zijn geweest (vgl. de kleurnamen bij bla u w).

II **Bloed** (de) = I *bloed*. Dergel. bett. komen ook in 't Duitsch en Eng. voor.

Bloedarm bnw. (zeer arm). Deze bet. van bloed- ontwikkelde zich 't eerst in bloedrood. In het Du. is *blut-* in dergel. bet. nog gewoner.

Bloeien ww., mnl. *bloeyen*, *bloeyen*. = onfr. *bléion*, ohd. *bluojan*, *bluoen* (nhd. *blühen*), os. *blójan*, ofri. *blóya*, ags. *blówan* (eng. *to blow*) „bloeien”. Vgl. bloem en bloesem. Buiten 't Germ. vgl. ier. *bláth* „bloesem”, lat. *flós* „bloem”. Wsch. van den idg. wortel *bhlé-*, *bhló-* „zwellen”. Zie *blad*, waar ook een andere hypothese is meegedeeld.

Bloem znw., mnl. *bloeme* v., ook mnl. nnl. *blom(me)*, met vocaalkorting vóór *m* (vgl. *dommekracht*). = ohd. *bluoma* v. naast *bluomo* m. (nhd. *blume* v., dial. m.), os. *blómo* m. (wsch. ook ags. *blóma* m. „a mass, lump”), on. *blómi* m. (waaruit eng. *bloom*), got. *bloma* m. „bloem”, in eenige talen ook „bloesem, loof”. Zie bloeien en bloesem. —

Bloemist znw., nog niet bij Kil. Van bloem. Uit het Ndl. hd. *blumist* m. —

Bloemkool znw., sedert Kil. Een internationaal woord: it. *carolo fiore* (> hd. *karfiol* m., eng. *cauliflower*), fr. *choux-fleurs*, hd. *blumenkohl* m., de. *blomkaal*, russ. *cvětnája kapústa*.

Bloesem znw., mnl. *bloesem* (-en) m. v. = mnd. *blósem*, *blosssem* (v.?). ags. *blósm* m. (eng. *blossom*) „bloesem”. Uit **bló-s-man-*, verwant met bloeien en nog nader met ags. *blóstm*, *blóstma* m., mhd. *bluost* v. (nhd., vooral opperdu. *blust* m. v. o.) „bloesem”. On. *blómstr* m. „bloesem” is óf van on. *blóm* o. (naast *blómi* m., zie bloem) gevormd óf onder invloed hiervan uit **blóstr* v. De verlengde basis *bhló-s-* ook in lat. *flós* „bloem”, gen. *flór-is*.

Blok znw. o., mnl. *bloc* o. en m. (Zuidndl. nog m.) „blok om de voeten van misdadigers in te sluiten, balk, kist, klomp, omheinde akker”. = mhd. *block* o. (oudnhd. *block*; nu *block* m., wsch. uit 't Ndd.), mnd. *block* m. o. in dergel. bet., ofri. *blok* o. „blok om de voeten in te sluiten”. Er is geen bezwaar om van de bet. „insluiting, voorwerp dat insluit” uit te gaan, en identiteit met ohd. *biloh*, *bloh* o. „afsluiting” aan te nemen, dat bij wgerm. **bi-lúkan* „omsluiten” (zie *luiken*) hoort. De oorspr. flexie was dan

mnl. *bloc*, *blókes*. Deze komt mnl. (vooral noordndl.) nog naast *block-* voor. Vgl. ook mnl. oudnld. *blóken* „(een lijk) kisten”. Voor *bl-* vgl. *blijven*. Anderen gaan van een grondbet. „blok, klomp, balk” uit en nemen ablaute met *balk* aan. Fr. *bloc* komt uit het Germ., uit 't Fr. weer meng. *blok*, eng. *block* „blok”.

Blokkade znw., sedert de 18. eeuw. Naar eng. *blockade* gemaakt, dat naar analogie van oorspr. rom. woorden op *-ade* gevormd is. Onwsch. is, dat 't eng. en 't ndl. woord uit een dial. fr. **blocade* ontleend zijn. — **Blokkeeren** ww., sedert de 17. eeuw. Uit fr. *bloquer* „blokkeeren”, dat van *bloc* (zie blok) is afgeleid. Beide woorden ook in andere germ. talen.

Blokken (hard werken), sedert Kil. Eig. „als een blok zitten”. Ook in het Du. niet onbekend.

Blond bnw., mnl. *blont* (*d*) „blond, grijsachtig, rossig”. Wsch. evenals hd. *blond*, mhd. (zelden) *blunt*, mnd. *blunt*, *blont* „blond, vaalachtig, geel”, laatmeng. *blond* (oud en dichterlijk nieuw-eng. *blond*, *blounde* „blond”) uit fr. *blond* = it. *biondo*, spa. *blondo*, mlat. *blondus*, *blundus* „blond, geelachtig”. Het rom. woord heeft men uit het Lat. willen verklaren (vgl. *blandus* „vleidend”, ospr. „zoet”?): onaannemelijk. De afl. uit het Germ. is aannemelijker, ofschoon een oudgerm. **blunða-* niet bekend is. Dat het nog in mnl. *blont* voortleeft, is onwsch. Oergerm. **blunða-* kan = **ml-nto-* resp. **bhl-nto-* bij lat. *flávus* gebracht worden (zie blauw). Waarschijnlijker, maar toch ook onzeker is de combinatie met oi. *bradhna-* (**bhlhdkno-*) „rossig, vaal, zon, lood, (lexic.) paard”, dat echter ook anders verklaard kan worden. Hierbij zouden nog lit. *balāndis*, -ė „duif”, *balānda* „melde” behooren kunnen (van een bnw. **balanda-* „wit”?) Dit alles heeft Lidén Studien zur ai. und vergleichenden sprachgeschichte 76—79 met I blind enz. gecombineerd.

Blood (d) bnw. Zelden gebruikt, 't meest nog in de afl. **bloodaard** znw., met suffix *-aard*. Bleu komt meer voor. Uit mnl. *blóde*, *bloot* „laf, bang, schuchter” = ohd. *blódi* (nhd. *blöde*), os. *blóthi* „bang, laf”, uit **blauþia-*. Hier-

naast ags. *bléað*, on. *blauðr* „id.”, got. **blauþus*, waarvan *blauþjan* „krachteloos maken”. In 't Oergerm. zal dit bnw. wel een *u*-stam geweest zijn. Men heeft vergeleken gr. *φλαύρος* „gering, slecht, waardeloos”; ook serv. *blútiti* „ongejijmd, ongepast spreken” zou nog hierbij kunnen hooren (idg. basis *bhlau-t-*): onzeker. Waarschijnlijker is een idg. basis *ml-u-*, verwant met *melá-* (zie blaag). Vgl. dan vooral av. *mruta-* „zwak”, *mrúra-* „vernielend, verderfelijk” (ook gr. *ἀφελύς* „stomp, stompzinnig”?).

Bloot bnw., mnl. *bloot* „bloot, ongedekt” (en overdrachtelijk, o.a. = „arm”). = ohd. *blōz* „trotisch” (overdr.; maar mhd. *blōz* = „onbedekt”; nhd. *bloss*), mnd. *blōt* „bloot, onbedekt, arm”, ofri. *blāt* „onbedekt”, gew. „arm”, ags. *bléat* „arm, ellendig”, on. *blautr* „week, zacht”. Hierbij met ablaute on. *blotna* „zacht worden”, misschien ook nndl. dial. (holl.) *blut* „alles verloren hebbend”, nnl. dial. en oudnnl. *blutsch* „id., bloot, kaal”, oudnnl. *blutten* (o.a. Kil.) „onnoozele hals, stumperd”, mhd. (zeldzaam), dial. nhd. en nd. *blut(t)* „bloot, naakt”; deze woorden komen echter in oude bronnen niet voor. Oorsprong onbekend. Een formantische variant (idg. **mlou-do-*) van bloo(d)?

Blos. Zie blozen.

Blouwen ww. (hennep, vlas braken, dial. ook: de armen over de borst slaan om warm te worden), mnl. *blouwen*, *blāwen* „slaan, aflossen”. = ohd. *bluwan* (nhd. *bleuen*, *blāuen*), os. *bleuwan*, ags. *bléowan* (eng. *to blow*), got. *bliggwan* „slaan”, germ. **bleuwanan*. Hierbij ook on. *blegði* m. „wig” (**blawwiðan-*). Verschillende etymologieën zijn mogelijk, maar alle zijn onzeker: 1 idg. **mlewó*, verwant met blood, 2. vgl. serv. *mlāviti* „houwen, slaan” (N.B. 1 en 2 kunnen gecombineerd worden), 3. vgl. sorb. *blu-z-na*, *blu-z-na* „litteeken”, lett. *blaugfna*, *-ne*, *blaufnas* (mv.) „korstje, hulsje om een korrel, dat bij het malen van gort afvalt”. Een grondvorm **blizwanan*, verwant met lat *stīgo* „ik sla”, russ. *blizná* „'t breken van draden in 't weefsel”, čech. po. *blizna* „litteeken”, lett. *blaisīt* „slaan, kwetsen, smijten” is niet aannemelijk.

Blozen ww., mnl. *blōsen*, *blōsen* „blozen, rood zijn, bloeien”. Dial. komt nog *blōzen* voor, ook *blōzen* (Goeree), met secundaire *ó*; elders *blōzen* (bijv. Aalst). = mnd. *blōsen*, naast *bloschen* „rood worden, gaan gloeien”, ags. *blyscan* „rood zijn, gloeien”, *á-blyscan* „van schaamte blozen”, naast *blyscan* „rood zijn, schitteren” (eng. *to blush*). Hierbij nog ags. *blysa* m., *blysig* v. „fakkelt”, on. *blys* o., de. *blus*, zw. *bloss* „fakkelt”. Germ. *blus-* staat in ablaute met *bles-*, *blas-* (zie bles): idg. *bhlus-* (*bhls-*): *bhles-*, *bhlos-*. De lange vocaal van oudnnl. (o.a. Kil.) *bluisteren* „knetteren, schroeien”, 'nhd. *bleustern* „glanzen, branden, flakkeren” is dus secundair. — Blos znw., eerst nml., in de 17de eeuw vaak *bloss*, Kil. *blose*, *blosken*. *Bloos* is van blozen 'gevormd, en blos uit *bloos* ontstaan: in verschillende diall. wordt o.a. voor 't deminutiefsuffix een lange vocaal verkort. Vgl. ook blos.

Bluffen. Zie boffen.

Blusschen ww., mnl. *blusschen*, *blesschen*, *blisschen* „blusschen, doen ophouden, uitgaan”. Een samenst. van be- en lesschen, met dial. labialiseering van de *e*; zie lus. Een ablauteende bijvorm **bi-luskian* is mogelijk, maar onwensch. Voor den anlaut vgl. blijven.

Bobbel znw., mnl. *bobbel*, *bubbel* m. „waterblaas”, ook „waterstraal, plaats waar 't water opborrelt, buil”. Vgl. mnd. *bubbele* v., eng. *bubble*, de. *boble*, zw. *bubbla* „blaas”, vooral „waterblaas”. Het ww. **bobbelen**, sedert Kil., komt over 't zelfde gebied voor: mnd. nhd. *bubbeln*, eng. *to bubble*, de. *boble*, zw. *bubbla*. Een onomatopoeïsche reduplicatievorm bij de bij I bal, I bol besproken woordfamilie. Of 't znw. of 't ww. ouder is, is niet uit te maken. Vgl. borrelen.

Bobijn (weversterm: een soort klos), nog niet bij Kil. Evenals eng. *bobbin* „klos” uit fr. *bobine* „id.” (afkomst onzeker). Voor den vooral zuidndl. bijvorm *babijne* vgl. ajuin.

Bochel znw. Wsch. een oud woord, ofschoon uit het Mnl. niet bekend. Wellicht was 't in de ME. speciaal in Holland gebruikelijk, vgl. Kil. „*boechel*. Holl. j. *bult*. Gibbus”. Grondvorm **buzla-*,

bij buigen en dus een formantische variant van beugel. Voor de verscherping van $\mathcal{J} > \mathcal{J}\mathcal{J}$ voor l vgl. *richel*. Vgl. nog ode. *bugle* „verhevenheid”, zw. dial. *buggla* „buil” en met h : ohd. *bukil* m. (nhd. *büh(e)l*) „bult, bochel, heuvel”. Met het ohd. ww. *puchelôn* „zich krommen” vgl. nnl. (oud en dial.) *bockelen*, gew. = „hard werken” (ospr. „zich krommen onder 't werk”?) Mnl. *bootse*, *botse* „bult, buil” komt uit 't Fr. (zie *bootsen*).

I **Bocht** (kromming), sedert Kil., die echter voor *bocht*, *bucht* alleen de secundaire bett. „omheining” en „omheinde ruimte” opgeeft, die dial. nog voorkomen. = mnd. *bucht* (v.?) „ingesloten ruimte” (uit het Ndd. nhd. *bucht* v., de. *bugt*, zw. *bukt*), ags. *byht* m. „bocht, buiging” (eng. *bight*, waarnaast *bought*), on. *knés*, *qboga-bót* v. „knie-, elleboog-buiging”. Verbaalnomen **bux-ti*- bij buigen, vgl. tocht en vlucht.

II **Bocht** (uitschot) znw. o., dial. ook m. en v. Dial. bijvormen: *bucht*, *boecht*, *bacht*. Nog niet bij Kil. Vgl. in ndd. en hd. diall. *böcht*, *bécht*, *bächt* „uitschot”, ook „drek, vuilnis”. Het oudst komt voor mhd. *báht* o. „vuiligheid, drek, plas”. Daardoor wordt wsch., dat ook bij ons *bächt* de oudste vorm is, die misschien uit het Duitsch komt, — en tegelijk wordt identificeering met I bocht onmogelijk, — evenzoo de combinatie met got. *usbaugjan* „schoonmaken”, waarbij met idg. media oi. *bhuj-*, av. *buj-* „bevrijden, reinigen”, lat. *fungor* „ik verricht” gebracht zijn. *Bächt* kan op **bawxti*-teruggaan, maar een goede etymologie is niet te geven. Een combinatie met idg. *bhevg-* „breken” (zie bank) is slechts een onzeker vermoeden.

Bod znw. o., mnl. (vooral noordndl.) *bot* o. (gen. *boods*, *boots*) „bekendmaking, bevel, bod, opontbod, dagvaarding, inzet”. = ohd. *pot* o. „auctoritatem” (*kewalt-pot* „indictio”), mnd. *bot* o. „bevel, dagvaarding”, ofri. *bod* o. „gebod, bekendmaking”, ags. *bod* o. (m.) „bevel, boodschap, verkondiging”, on. *boð* o. „boodschap, bevel”. *Bod*: bieden = slot: sluiten. Zie *gebod*.

Bode znw., mnl. *bōde* m. = onfr. *bodo*, ohd. *boto* (nhd. *bote*), os. *bodo*,

ofri. ags. *boda*, on. *boði* m. „bode”. Germ. **būðan-* > **boðan-*, bij bieden. — Vgl. *beul* en *boodschap*, mnl. *boodscap*, *bōdescap*, *-scepe* v. „zending, boodschap, tijding” = ohd. *botascaf*, *botoscaft* v (nhd. *botschaft*), os. *bodskepi* (m. o.?), ofri. *bodiskip* o., ags. *bodscipe* m., on. *boðskapr* m. „id.”. Deels sluiten deze vormen zich bij *bod*, deels bij *bode* aan.

Bodem znw., mnl. *bōdem* m. = ohd. *bodam* m. (nhd., met reeds mhd. suffixverandering *boden*), os. *bodom*, ags. *botm* (eng. *bottom*) m., met *n*-suffix ofri. *boden*, ags. *bodan* (m.?), on. *botn* m. „bodem”. Vgl. buiten 't Germ. ier. *bond*, *bonn* „zool”, lat. *fundus* (**bhudhno-s*), gr. *πυθμῖν*, oi. *budhna-* „bodem”. 't Is onzeker, of arm. *bun* „id.” oerverwant is. Ksl. *dūno*, lett. *dube'ns* — en ook lit. *dūgnas* — „id.” zullen wel met diep verwant zijn, ofschoon de hypothese **dūbno-* < **būdno-* niet onmogelijk is. De wisseling van de suffixen *-mo-* en *-no-* is wsch. idg. en beide gaan dan op *-mno-* terug, dat in ablaut staat met *-men-* in gr. *πυθμῖν*. Als germ. grondvormen kunnen we **būðma-*, **būðna-* aannemen. De opvallende *t* in 't Ags. en Ngerm. zou dan secundair zijn. Of moeten we uitgaan van **butta-* (uit **budhno-*) naast **būðma-*, waar dan analogisch weer **būt-ma-* voor in de plaats kwam? Een bezwaar is de uitgang van on. *botn*. Naar welke analogie is de *n* aangevoegd? Of kan *botn* uit **botm* ontstaan zijn? Ook ags. *bodan* maakt deze verklaring onwsch. Allerlei consonantisme bij ags. *bytme*, *bytne*, *bythne*, *byðme* v. „carina”.

Boedel znw., met *d*-syncope boel, mnl. (noordndl.) *boedel*, ook reeds *boel* m.o. „vermogen, erfenis, uitzet”. Een oudere bet. heeft os. *bōdlos* nom. mv. m. „huis en hof”. Ofri. *bōdel* o. = „vermogen, roerende goederen, erfenis”. Verwant met mnl. (noordndl.) *boede* v., nnl. dial. *boet*, *boe*, *boeie*, *bōj*, mhd. (oostmd.) *buode*, *būde* (nhd. *bude*), mnd. *bōde* v., meng. *bōpe* (eng. *booth*) „hut, houten gebouwtje, tent”. Niettegenstaande de *ó* — die wsch. secundair is, minder wsch. op *óu* teruggaat — is dit woord niet van on. *būð* v. „woning, tent, hut”, ags. *botl*, *bold* o. „gebouw” te

scheiden, welke woorden van den wortel *bhū-* (zie bouwen) komen. Vgl. voor de formatie čech. *bydlo* „verblijfplaats, woning”, lit. *buklas* „leger van een dier”; oerverwoog zijn ook ier. *both* „hut”, lit. *būtas* „huis”. Uit het Germ. komen čech. *bouda*, po. *buda* enz. „kraam”.

Boef znw., mnl. *boeve* (*bouve*, *boef*) m. „knecht, trosknecht, boef”. = mhd. *buobe* m. „id.” (nhd. *bube*). Vgl. verder de eigennamen ohd. *Buobo*, ags. *Bōfa* m. Oorspr. een onomatopoëtische reduplicatievorm (uit de kindertaal?), vgt. mhd. *bābe*, *bōbe* v. „oude vrouw”, eng. *baby* „klein kind”, ofri. *bobba-burg* „steun aan een kind verleend”, fri. *bobbe(rt)* „logge, domme jongen”, zw. dial. *babbe* „kleine jongen”. De laatste twee woorden heeft men met zw. dial. *babb*, *bobba*, wvla. *babbe* „gezwel” gecombineerd, dat ook onomatopoëtisch is. Wsch. echter zijn ze te beoordeelen als de ndl. kindernaam *Bob*, die ook niet van *bobbel* enz. gemaakt is. Buiten het Germ. zijn evenzoo gevormd russ. *bāba* „oude vrouw, boerenvrouw, grootmoeder”, lit. *bōba* „oude vrouw”, it. *babbo* „vader” enz. Een dergel. formatie zal wel fri. *boi*, eng. *boy* „jongen” zijn.

Boeg znw., mnl. *boech* (*gh*) m. „boeg van een schip”, o. „(voor)schenkel van dieren”. = ohd. *buog* m. „bovenste gewricht van arm of been, voorschenkel van dieren” (nhd. *bug*), os. *bōg* m. „armus”, ags. *bōg* m. „schouder, arm, tak” (eng. *bough* „tak”; *bow* „scheepsboeg” is ± 1600 uit ’t Ndl. of Ndd. ontleend), on. *bōgr* m. „voorschenkel”. Uit idg. **bhāghu-* = gr. *πῆγυς*, *πᾶγυς* „elleboog, onderarm”, oi. *bāhū-* „(onder)arm, voorpoot”. Voor een idg. woord van dgl. bet. zie I arm. De bet. „boeg van een schip” is secundair, maar in de jongere germ. talen algemeen

Boegseeren ww., sedert Kil.: *boegseerden*, *boechtseerden*. Een antieker vorm is *boesjaarden* of *boesjaren*. Ontl. uit port. *pujar* „voortrekken, boegseeren” en dit van lat. *pulsāre* „stooten”. Op ndl. boegseeren gaan hd. *bugsieren*, de. *bugseren*, zw. *bogsera*, russ. *buksirowát* „boegseeren” terug.

Boegspriet znw., sedert Kil. Uit boeg en spriet samengesteld. Uit het Ndl.

resp. Ndd. (mnd. *bóchsprēt*) komen hd. *bugspriet* o., eng. *bowsprit*, de. *bugspryd*, zw. *bogspröt*, fr. *beaupré* „boegspriet”.

Boeha Zie poeha.

I Boei (kluister), mnl. *boeye*, *boye* v. Komt evenals mhd. mnd. *boie* v. (m.) van lat. *bōia* „keten, halsboei”, vanwaar ook ofr. *buie*, *boie*. Wellicht door rom. resp. fr. bemiddeling ontleend. Uit het Mnd. weer on. *beja* v. „keten, boei”, ode. *boje*, zw. *boja* „boei”.

II Boei (ton), mnl. *boeye*, *boye* v. Evenals mnd. *boie* „boei, ton” uit het Rom.: ofr. *boie*, spa. *boya*. Wsch. overgenomen in de bet. „boeireep”; tenzij ofr. *boie*, *buie* reeds „boei, ton” be-teekend heeft: nieuwfr. *bouée* = „boei, ton”. Het rom. woord uit lat. *bōia*: zie I boei. Uit het Ndl. resp. Ndd. komen nhd. *boje* v., eng. *buoy*, de. *boie*, *bōie*, zw. *boj* „boei”.

Boeier znw., mnl. *boeyer*, *boyer* m. „klein soort van koopvaardij-schip”. = mnd. *bojer(t)* „klein schip met één mast”. Uit het Ndl. en Ndd. ook in de eng. en deutsche scheepstaal. Wsch. afgeleid van het ww. *boeien*, mnl. *boeyen*, *boyen* „het scheepsboord met planken ophoogen”, van onbekenden oorsprong, misschien van I boei gevormd?

Boek znw. o., mnl. *boec* o. m. (nog m. in het Zuidndl.) „boek, ambtelijk stuk”. = ohd. *buoh* o. v. (nhd. *buch* o.), os. *bōk* o. v., ofri. *bōk* o. v., ags. *bōc* v. (eng. *book*), on. *bōk* v. „boek”, ospr. „schrijftafeltje van beukenhout”. Os. *bōk* komt nog = „schrijftafeltje” voor. Got. *boka* v. (waaruit obg. **buky* „letter”, mv. *bukūvi*) beteekent „letter”, het mv. *bokos* „geschreven stuk, document, brief, boek”. De bet. „schrijftafeltje uit beukenhout” gaat terug op die van „beuk”, vgl. on. *askr* m. „esch”, *almr* m. „olm”, *lind* v. „linde”, *gr* m. „taxus”, die ook voor uit ’t hout van die hoemen gemaakte schilden e. a. voorwerpen gebruikt worden. In de wgerm. talen zijn de kortste stam en de oudste (**bōk-* resp. **bōka-*) voor „schrijftafeltje, boek” in gebruik, terwijl de boom gew. door andere vormen wordt aangeduid; zie beuk. Voor „letter” wordt mnl. *boecstaf* (gen. -*aves*) m., onfr. *buochstaf*, ohd. *buohstap* (*b*; nhd. *buchstabe*), os. *bōk-*

staf, ags. *bócestaf*, on. *bókstaf* m. gebruikt, eig. „stokje uit beukenhout om runen in te snijden”. Voor 't tweede lid zie *staf*. Ook os. *staþ*, ags. *staf*, on. *staf* m. alleen komen in die bet. voor. Vgl. nog Tacitus Germania 10, waar verteld wordt, dat de oude Germanen hun runen in takjes van een „*frugifera arbor*” sneden. Zie verder beuk.

Boekanier znw. Evenals eng. *buccaneer* uit fr. *boucanier*. Afl. van een uit Z.-Amerika afkomstig *boucan* „rooster of horde, waarop inboorlingen vleesch braadden of roosterden”.

Boekerij znw., sedert de 17. eeuw. Vernederlandsching van oudnld. *lib(e)-rije*, mnl. *lib(e)rie* v., dat gedissimileerd is uit *librária*, dat van lat. *libraria* komt.

Boekweit znw, laat-mnl. *boecweit* m. = laat-mnd. *bókwéte*. Naar het ndd-ndl. woord zijn nhd *buchweizen* m., eng. *buckwheat*, de. *boghvete*, zw. *bohvete* „boekweit” gevormd. Oorspr. bet. „beuken-weit”, zoo genoemd omdat de vrucht veel op de beukenoot lijkt. Vgl. beuk en weit. In 't begin van de 15. eeuw is de plant naar Europa gekomen.

I. **Boel** (menigte). Zie boedel.

II **Boel** (bijzit), mnl. *boel*, *boele*, altijd m. „naë verwant, geliefde, minnaar, minnares”. Eerst laat-mnl, in de eerste beteekenis speciaal oostmnl. Onder deutschen invloed opgekomen. = mhd. *buole* m., eerst laat-mhd. ook v. „id.” (nhd. *buhle* m.), mnd. *bóle* m. „naë verwant, kameraad”, v. „minnares”. Wsch. oorspr. een „koseform” voor „broeder”.

Boelijn (scheepsterm). Nnl. ontl. (tenzij mnl. *boylíne* v. 't zelfde woord is) uit fr. *bouline*, dat ook in andere talen overging (o a. eng. *bowline*). 't Fr. woord wsch. uit mnl. *boech-líne* v., dat met afwijkende bet. mnl. en bij Kil. voorkomt („touw om een schip te meren” resp. „funis holidis”. NB. in de laatste bet. ook spa. *balina*, wsch. van gr.-lat. *balis* „dieplood”).

Boeman znw. Ontstaan uit de interjectie *bœ* + *man*. Boeman verdrong *boesman*, dat Kil. als een fri. woord opgeeft en dat = ndd. *búseman* (oostfri. ook *búman*) is. In ndd. en ndl.

diall komen ook eenigszins afwijkende vormen voor. Als dit woord met mhd. *butze* m. (nhd. *butzenmann*; vgl. ndl. diall., hagelandsch, *boeteman*) gecombineerd moet worden, is het hieruit ontleend, evenals de. *bus(s)emand*, zw. *buse* uit het Ndd. komt. 't Is echter ook mogelijk, dat *búseman* onder invloed van ndl.-ndd. interjectische woorden of van afl. van de bij beuzelen en boos besproken basis is opgekomen. Mhd. *butze* brengt men als „klop-geest” bij ohd. *bózan* „slaan” (zie a a n beeld).

Boemelen ww., eerst nld. Ontstaan deels als frequentativum bij *boemen*, *boemen*, maar vooral onder invloed van ndd. (nhd.) *bummeln*, waarnaast *bommeln*, *bümmeln*, *bimmeln*, *bammeln*, *bämmeln*, *büumeln* voorkomen, vooral in de bet. „heen en weer zwaaien” en „lui rond-boemelen”. *Bimmeln* „luiden” (van kleine klokjes) is reeds mnd. Dergel. onomatopoëtische woorden komen ook in 't Hd. en andere talen voor. Vgl. *rommelen*, *stommelen* e. dgl., ook *beieren*.

Boenen ww., mnl. *boenen*. = mhd. *büenen* (nhd. *bohnen*, wsch. oorspr. ndd.), mnd. *bónen* „boenen, schuren”, ags. *bónian* „polijsten”, wgerm. **bónian*, **bónôn*. Verwant met ier. *bán* „wit”, gr. *φαίω* „ik toon”, oi. *bhánú-* „glans, licht, straal, zon”, *bhána-* „het schitteren”. Voor een korteren basisvorm vgl. bad. Of lat. *fenestra* „gat in den muur; venster” (van **fenos* „licht”?), alb. geg. *baj*, tosk. *ben* „ik maak, doe” (formeel = *φαίω*), arm. *banam* „ik open” hierbij hooren, is hoogst dubieus. Zie nog *baan* en *baanderheer*, over lat. *fenestra* ook *beun*.

I **Boer** (landbouwer), sedert Kil. Mnl. komt = „plattelandsbewoner, boer” wel *gheboer* m. voor, een oorspr. oostmnl. vorm, identisch met mnl. *ghebuur* m. „buurman, medeburger, ingezetene”, ook „boer”. Over de afkomst zie *buur*. Ook ohd. *gibúr*, *gibúro* (nhd. *bauer*), mnd. (*ge*)*búr*, ofri. *búr*, ags. *gebúr* m. komen = „rusticus” voor. De ndd. vorm zonder *ge-* zal zich wel van uit noordelijke, fri. getinte diall. verbreed hebben. In het Mnl. is *dorper*, *dorpman* m. het gewone woord voor „boer”,

verder ook mnl. *huusman* m., oudnln. *huisman*. Boer is ook uit *bouwer* (bij bouwen) afgeleid, vgl. dial. *schoer* uit *schouder*; onaannemelijk, o.a. wegens mnl. *gheboer* = *ghebnuur* „boer” en wegens mnd. ofri. *búr* „id.”. — **Boerderij** znw., nog niet bij Kil. Oudere vorm: *boerrierij*. = nnd. (oostfri.) *búveré, búrderé*. Afgeleid van **boeren**, nnd. *báren* „boer zijn” evenals fri. *boerkerij* (ook gron. nnd.) van *boerkje* „id.”

II **Boer** (oprisping), eerst nnl. Heeft wsch. met I boer niets te maken. Veeleer onomatopöetisch.

Boerenschroom znw., eerst nnl. Uit I boer en schroom samengesteld. In sommige gevallen moeten twee spelers, de „boeren”, aan den belastingontvanger, die „Boerenschroom” heet, betalen.

Boert znw., mnl. *boerde*, ook reeds *boert, buerte* v. „steekspel, klucht, verdicht verhaal, bedrog”. Uit ofri. *bourde* „spel, jok, leugen, bedrog”, dat men van *behört, bohört, bouhouwt* „steekspel” afleidt. Hiervoor wordt wel germ. oorsprong aangenomen. Uit 't Fr. of. Ndl. mnd. *borde* „spel, scherts, klucht”. — **Boertig** bnw. Voor mnl. *boerdich* (= mnd. *bordich*) in de plaats gekomen, doordat men in boert een stam op *t* voelde. Evenzoo 't ww. *boerten* met de afl. *boerterij*, nu verouderd.

Boete znw., mnl. *boete* v. „herstelling, genezing, baat, voordeel, hulpmiddel, geneesmiddel, tooverij, vergoeding, boete”. = ohd. *buo;a* v. „herstelling, genezing, hulpmiddel, vergoeding, boete, straf” (nhd. *busse*), os. *bóta* v. „herstelling, genezing, kosten”, ofri. *bóte* v. „vergoeding, boete”, ook „tooverij” (eenmaal), ags. *bót* v. „herstelling, genezing, geneesmiddel, vergoeding, boete” (eng. *boot* „baat”), on. *bót* v. „herstelling, middel, vergoeding, boete”, got. *bota* v. „baat”. Ablautend met *beter* en *baat*. — Afl. **boeten** ww., mnl. *boeten* „repareeren, stillen, vergoeden, verbeuren, (be)tooveren”. Evenzoo ohd. *buo;en* (nhd. *büssen*), os *bótian*, ofri. *béta*, ags. *bétan*, on. *bóta*, got. *botjan* in verschillende bij die van **bótá*- (boete) zich aansluitende bett. Met dit *boeten* zijn identisch: 1. mnl., dial. nnl. *boeten*, os. *bótian*, ags. *bétan* (eng. *to*

beet) „(een vuur) aanleggen”, hoewel de bet. opvallend is, 2. mnl. *boeten*, mnd. *bóten* „castreeren”, voor de bet. vgl. mnd. *hélen, heilen* „heelen, castreeren”. — **Boetvaardig** bnw., sedert Kil. Wellicht onder invloed van mhd. *buo;vertic* (nhd. *bussfertig*), mnd. *bótverdich* „boetvaardig” ontstaan. Uit boete, resp. een korter mnl. *boet*, en vaardig.

Boetseeren. Zie bootsen.

Boezelaar znw. (de en het), nog niet bij Kil. Wsch. van oudnln. *boezelen* „redderen” afgeleid, dat wel een dial. vorm met oude *ú* zal zijn, die evenals nnd. *busseln* „knoeien, wroeten” zich aansluit bij *beuzelen*. Het is niet mogelijk aan te geven, in hoeverre ook andere woorden zooals Kil. *boesen* „impetueuse pulsare” (nog dial. ndl. en nnd.), nnd. *pusselen, püsselen* „beuzelen”, hd. *bosseln* „id.” met deze woordfamilie in verband staan. *Boezel* stofnaam en „boezelaar” is wsch. jonger dan *boezelaar*.

Boezem znw., dial. (vla.) *boesem* (vgl. *bezem*: *bessem*), mnl. *boesem* (*bosem*) m. (zelden v.). = ohd. *buosam, buosom* m. „boezem, schoot” (nhd. *busen*), os. *bósom*, ofri. *bósm*, ags. *bósm* m. (eng. *bosom*) „id.”. De eenige aannemelijke combinatie is die met oi. *bábhasti* „hij blaast”, *bhástrá*- „zak, blaasbalg”, *bhámsas*- „een deel van 't onderlijf”; deze komen dan van een basis *bhes-*, *bhe-n-s* en niet *bhens-*, *bhns-*. Voor de bet. vgl. lett. *pups* „vrouweborst”: *paupt* „zwellen”. — **Boezemvriend** znw., sedert de 18. eeuw. Uit boezem in de bet. „hart, ziel” en vriend samengesteld. Evenzoo nhd. *busenfreund* m., eng. *bosomfriend*.

Boezeroen znw. (de en het) nog niet bij Kil. Ook nnd. en fri. Wsch. uit fr. *bourgeron* „boezeroen”, dat ófals „herdersjas” van *berger* „herder” wordt afgeleid óf van een stofnaam *borge*. De anlautverschillen in wvla. *boe-*, *bu-*, *bazeron*, Leuv. *ba(r)zeloen* enz. kloppen voortreffelijk met die hypothese (vgl. bij *bazuin*). Uit het Ndl.-Fri.-Ndd. komen jntl. *busseronne*, noorw. *busserul*, zw. dial. *busserund*, russ. dial. *buzurúnka*.

Bof znw., **boffen** ww. In 't Mnl. komen *baf, buf* m., *boffe, buffe* v. „slag, smak, oorveeg, opgeblazen gezicht, ver-

breking van een koop", *boffen*, *buffen* „zich opblazen, een koop verbreken" voor, benevens *bluffen* „slaan, kloppen", waaruit nnl. *bluffen*. Dgl. woorden bestaan ook op Duitsch, eng. en rom. gebied, zoowel met anluidende *b* als *p*. Zij zijn grootendeels onomatopoëtisch. De ndl. woorden zijn deels van de interjectie *bof* gevormd (vgl. ook bij *ploff*, *poef*), gedeeltelijk onder invloed van fr. *bouffer* „de wangen opblazen, opzwellen", ofr. *buffier* „een oorveeg geven" opgekomen. In de bet. „een koop verbreken" zal *boffen* wel 't zelfde woord zijn. Voor de bet. vgl. nog *pochen* en zie ook bij *beuken*.

Bogen ww., mnl. *hem boghen*, Teuth. *bageren*, *baigen* „zich beroemen". De onderlinge verhouding van deze woorden en os. *bág* „grootspraak", ofri. *bágia* „zich beroemen" en ags. *bón*, *bóian*, *bógian* „id." is moeilijk vast te stellen. Os. *bág* wijst op germ. **béza-*, ofri. *bágia* op *baiz-*, *bauz-* of *béz-*, ags. *bóian* op oerags. **bóhójan*, — of **bóhójan*? Teuth. *a*, *ai* kan wgerm. *ō* of *á* zijn. Als wij in *bogen* een dial. vorm van **bágen* zien (vgl. mnl. *baech* „hoogmoed" ? dit zal veeleer uit *behaech* ontstaan zijn), kunnen wij 't met de os., ofri. en Teuth.-vormen combineeren (ofri. *á* uit germ. *ē* ook in andere woorden vóór *z*) en verder met ohd. *bágan* „strijden, redetwisten", on. *bágr* „lastig, onaangenaam", ier. *bágrim* „ik strijd", oi. *báhate* „hij dringt, drukt". Gaan wij van een klankwettig *bógen* of *bógen* uit, wat wegens het reeds mnl. *hem boghen* van ndl. standpunt uit aannemelijker is, dan kunnen wij Teuth. *baigen* (*ō*) en *boch* „arrogantia", ofri. *bágia* (*au*), misschien ook ags. *bón*, *bó(g)ian* (**bóhójan*?) vergelijken en buiten 't Germ. ier. *bocaim* „ik beroem mij".

I Bok (dier), mnl. *boc*, *buc* (*ck*) m. = onfr. *buck*, ohd. (nhd.) *bock*, mnd. *buck*, on. *bukkr*, *bokkr* m., waarnaast de *n*-stam ags. *bucca* m. (eng. *buck*) „bok". Met *kk* uit idg. *ǵn*, evenals ier. *bocc* „id.", dat echter ook wel voor een ontl. uit het Germ. wordt gehouden. Fr. *bouc* uit het Kelt. Verder verwant met arm. *buc* „lam", av. *búza-* „bok", met *n*-formans zig. *buzni*, *buznín*, persi. *bozínch*, koerd. *bizín* „geit". De

verdere combinatie met lat. *fugio*, gr. *φειγω* „ik vlucht" is onaannemelijk, omdat wij dan deze ww. (wegens de *ǵ*) van lit. *baugùs* „bang", *búgstu*, *búgti* „bang zijn, schrikken" zouden moeten scheiden. Zie hierover nog *buigen*.

II Bok (een bok schieten). De uitdr. wordt verklaard als een oorspr. kegelterm, die gebruikt werd, als de bal van de plank afrolde en tegen den wand bonsde: dus *bok* = „slag, bons"; bij *beuken*. Hd. *einen bock schießen* wordt ook bij een mhd. *buc* m. „val", *bocken* „op den grond vallen" gebracht; voor de oudere bet. houdt men dan „duikelen". Zou de uitdr. niet daar waar zij 't eerst is ontstaan anders geluid kunnen hebben, zoodat ze bestond uit **I bok** + een ww. en beteekende „een bokkesprong maken"?

Bokaal znw., sedert Kil. Gaat via fr. *bocal* of it. *boccale* op lat. *baucalis* < gr. *βαυκάλιον* „aarden vat" terug. Uit 't It. of Fr. ook nhd. *pokal* m., waaruit weer de zw. *pokal*.

Bokbier znw. o., eerst laat-nnl. Uit hd. *bockbier* o., dat sedert het begin van de 16. eeuw bestaat en oorspr. (met verandering van *-beck* in *-bock* en afval van de eerste syllabe) „bier uit Eimbeck (in Hannover)" beteekende. Ook in andere talen overgenomen resp. vertaald; bijv. de. *bokøl*.

Bokje (sigaar) znw. o. Heet naar de firma Bock & Co. te Havanna, evenals de *Upmannetjes* naar de firma Upmann. Vgl. *flikje*.

Bokking znw., dial. ook *bokkem*, mnl. (noordndl.) *buckinc*, *buckem* m. = laat-mhd. *bücking*, *bückling* m. (beide ook nhd.), mnd. *buckink* m. „bokking". Van **I bok** gevormd, dat ook van de mnl. (zuidndl.) benaming *boxhören* m., dial. nnl. *bokshoren*, *boksharing* „bokking" het eerste lid is. Vgl. eng. *buckhorn* „gedroogde wijting".

Boksen ww. Laat-nnl. ontl. uit eng. *to box*, dat ook in andere talen is overgegaan. Dit behoort bij de woordfamilie van *beuken*.

I Bol (rond voorwerp), mnl. *bolle*, *bol* m. v. = ohd. *bolla*, mhd. *bolle* v. „knop, in 't midden bol uitstaand vat" (nhd. *bolle*), ohd. ook *hirni-bolla* v. „her-

senpan" (vgl. ags. *hēafodbolla* „id."), os. *bollo* m. „nap", mnd. *bolle* „rond voorwerp", ofri. *kní bola* m. „knieschijf", *throt-bol(l)a* m. „strottenhoofd", ags. *bolla* m., *bolle* v. „nap, beker", on. *bolli* m. „id." Eng. *bowl* „nap, schaal, beker" is weer in 't Ndl. e.a. talen overgegaan. Staat in ablaut met I bal. Dezelfde vocaaltrap komt bij de bij bolwerk genoemde woorden en bij III bol voor.

II Bol (stier). Zie I bul.

III Bol bnw., mnl. *bol* „niet vast, pafferig", Teuth. ook „schaarsch, zeldzaam". = mnd. *bol* „hol, niet stevig". De bet. „week, niet vast" komt ndl. dial. nog voor, o.a. van den grond, turf, ijs (zaansch), ook fri. *bol* = „los, zacht, poezel". Verwant met I bol. De oorspr. bet. zal wel zijn „gezwollen, pafferig". De bet. „convex" is onder invloed van I bol opgekomen.

Bolder (scheepsterm: paaltje om touwen aan vast te maken), sedert Kil., die alleen den vorm *polder* kent; dial. (vla.) *bolleerd*, -aard. Uit ofr. *poltre* (*poldre*) „balk" (fr. *poutre*), oorspr. „veulen", een rom. afl. van lat. *pullus* „id.". Vgl. ndl. *bok*, dat voor allerlei werktuigen gebruikt wordt, e. dgl. meer. De *b* is o.a. aan den invloed van I bol toe te schrijven, dat sedert Kil. ook = „caudex, truncus" voorkomt. Uit het Ndl. ndd. *poller*, *bolle* en uit het Ndl. resp. Ndd. eng. *bollard*, de. *pullert*, noorw. *puller*.

Bolderik znw., mnl. *bolric*, waarnaast *belleric* o., wsch. met secundaire *e*. Voor 't suffix vgl. dravik. Afl. van I of III bol. Dial. bijvormen: *bol*, *bolbloemen*, *bolder*, *boldert*, *bolle*.

Bolderwagen znw., eerst nnl. Uit den stam van *bolderen* (zie *bulderen*) + *wagen*. Ook ndd. (westf.) *bollerwägen*, fri. *bolderwein*, -ween.

Bolk (vischnaam), mnl. *bolc*, *bollic*, *bulc* „een soort schelvisch". = mhd. (1329) *bollich*, nhd. *bolch* m. „kabeljauw", mnd. *bulk*, *bulik*, *bulleck* „een soort groote visch, kabeljauw". Men heeft aan verwantschap gedacht met: 1. ohd. *belihha* v., -o m. (nhd. *belche* v. „fulico atra", lat. *fulica* „soort korhoen", gr. *φαληγίς* „waterhoen" die bij de onder *blaken* en *bad* besproken basis

bhē-l- hooren, — 2. I bol; de visch kon dan naar zijn dikken kop heeten, vgl. formantisch eng. *bulk* „massa", on. *bulki* m. „scheepsplaat".

Bolleboos znw., eerst laat-nnl. Wordt uit hebr. *ba'al habbayit*, uitgesproken *bööl-hä-böjít* en *bööl-hä-böjis* „heer des huizes" verklaard. Wsch. echter is *bolleboos* een vervorming van dial. *bollebuis* „poffertje, goedige dikke persoon", een allitererende samenstelling van *bol* (I of III) + een afl. van de germ. basis *būs-* „zwellen" (zie *boos*). Het vooral schertsende gebruik van *bolleboos* maakt den bet.-overgang „poffer" > „kraan, bolleboos" aannemelijk, te meer omdat invloed van *bol* „kranige kop" (in de 18de eeuw zeer gewoon) kan worden aangenomen. Eventueel hebben ook *bös* (dial. = *baas*) en het genoemde hebr. woord invloed gehad.

Bollen ww. In al zijn bett. één ww., afgeleid van I bol, hoewel de bet.-ontwikkeling niet geheel vaststaat.

Bolster znw., bijvorm *bulster*, mnl. *bolster*, *bulster* m. „bolster, kaf, zaadstroo, bos stroo". = ohd. *bolstar* m. (*bolstari* o.; nhd. *polster* o. m.), mnd. *bulster*, *bolster* „huls, bolster", ags. *bolster* m. „kussen, peluw" (eng. *bolster*), on. *bolstr* m. „id.". Ndl. *bulster*, in de algemeene taal alleen = „kussen", kan een dial. variant zijn, maar ook — met westf. *bülster* „huls, bolster" — op **bulstria-* of **bulistra-* teruggaan. Buiten 't Germ. vgl. vooral lett. *pa balsts* „hoofdkussen", opr. *po-balso* „peluw", *balsinis* „kussen". De basis *bhel-s-*, *bhelé-s-* is een verlenging van *bhel-*, *bhelé-* „zwellen"; over *bhelé-s-* zie ook *blazen*. Zie verder bij I bal en voor de bet. vgl. de bij *balg* geciteerde woorden (in fine).

Bolus znw. Dit woord = „soort gebak" wordt wel evenals *bolus* „een soort groote pil (geneesmiddel)" uit *bolus* „een soort van klei" (< lat. *bólus*, gr. *βῶλοσ*; „aardkluit") verklaard. Niet zeker.

Bolwerk znw. o., mnl. *bolwerc* o. „bolwerk, zeedijk". = mhd. *bolwërc*, *bolwërc* o. „werktuig voor 't slingeren van steenen, bolwerk, verschansing" (nhd. *bolwerk*), mnd. *bolwërk* o. „houten of aarden verschansing", vanwaar laat-

on. *bolvirki* o. „uitbouw in 't water van horizontale boomstammen” (ook in 't De. en Zw. overgenomen). Ook fr. *boulevard* en eng. *bulwark* gaan op 't du.-ndl. woord terug. 't Eerste lid is ôf mnl. *bolle* v. „boomtrunk”, mhd. *bole* (nhd. *bohle*) v. „breede, dikke plank”, mnd. *bôle, bolle, bāle* v. „plank”, dat evenals on. *bolr* m. „boomstam, romp” van den wortel *bhel-* „zwellen” (zie I bal, I bol) kan komen, — ôf de stam van mhd. *boln*, ohd. *bolón* „rollen, slingeren” (bij I bol?). In 't laatste geval komt ndl. *bolwerk* uit 't Du., wat ook in 't eerste niet onmogelijk is.

I **Bom** (spon), mnl. *bonne* (uit **bonde*), *bonghe* v. Voor de *ng* vgl. *mangel* naast a m a n d e l, Amsterdamsch *Monkelbaanstoren* = *Montalbaanstoren*. De *m*-vorm is onder invloed van andere woorden bom opgekomen (vgl. bij III bom). = mhd. *punct, pfunt* m. „spon, spongat”, nhd. dial. *punt, bunde*. De meest verbreide opinie is, dat deze vormen op lat. *puncta* „gat” teruggaan (vgl. b o n t) en dat fr. *bonde* „sluis, spongat”, *bondon* „spon” (reeds 12. eeuw) uit 't Germ. komen. Toch is ook zoo de onderlinge verhouding van de vormen niet heel klaar. Wellicht is 't woord via 't Duitsch bij ons geïmporteerd. Eng. *bung* „spon” zal wel van ndl. *bong(e)* komen. Vgl. s p o n.

II **Bom** (kogel), nog niet bij Kil. Gaat evenals nhd. *bombe* v., eng. *bomb* op fr. *hombe* „bom” terug, dat uit lat. *bombus*, gr. *βόμβος* „dof geluid, gedreun, gegons” ontstaan is.

III **Bom** (visschersschuit), ook **bom-schuit**, eerst nnl. Wsch. het overdrachtelijk gebruikte *bom* „trommel”, dat nu in de algemeene taal niet meer voorkomt. Dit woord wordt oudnnl. en dial. ook voor andere voorwerpen gebruikt: „doos, vischfuik, groot glas” enz. Men heeft ook *bom-schuit* als „bodemschuit” verklaard; inderdaad komt *bom* als dial. vorm van *bodem* voor. *Bom* „trommel” is onder invloed van de interjectie **bom** en 't daarvan afgeleide ww. **bommen** uit mnl. *bonghe* v. „id.” ontstaan, = mhd. (nhd.) mnd. *bunge* v. „id.”, verwant met on. *banga* „slaan”, eng. *to bang* „id.”. Zie verder b e n g e l.

Mnl. komt reeds *bommer, bommenaeer, bomspeelre* m. „trommelslager” voor. NB. Mnd. *bomschip* o. „soort van visschersschuit” zal wel *bómschip* „schip uit een boomstam gemaakt” zijn.

Bombardeeren ww., eerst nnl. Uit fr. *bombarder*, een afl. van *bombarde* (zie b o m b a r i e).

Bombarie znw., eerst nnl. Onomatopöetische formatie, die te eer op kon komen, doordat er een ander — onomatopöetisch gevoeld — mnl. oudnnl. *bombäre, bombaerde* v. „werktuig voor 't slingeren van steenen, kanon, soort van muziekinstrument” bestond. Dit is ontleend uit fr. *bombarde* = it. *bombarda*, een afl. van lat. *bombus* (zie II bom). Voor den secundairen uitgang *-ie* vgl. k l a n d i z i e, r u z i e.

Bombast znw., sedert de 18. eeuw. Evenals hd. *bombast* m. (sedert ± 1730) ontleend uit eng. *bombast* „bombast”, oorspr. „katoen als opvulling van kleeren”, dit uit ofr. *bombace*, mlat. *bombax* „katoen” (zie b o m b a z i j n).

Bombazijn znw. o., sedert Kil. Evenals nhd. *bombasin* m., eng. *bombasine* uit fr. *bombasin*, een rom. afl. van mlat. *bombax* „katoen”, dat als contaminatieproduct van gr.-lat. *bombyx* „zijderups, zijde” en *bambax* „katoen” (beide uit 't Perz.) verklaard wordt.

Bommen ww. In verschill. bett. van verschillende woorden b o m, hoofdzake-lijk van de interjectie b o m.

Bon znw., verkleinwoord **bonnetje** o., sedert de 18. eeuw. Uit fr. *bon* „goed”.

Bond znw., mnl. *bont* (*d*) m.o. „bundel”. = mhd. *bunt* m. „boei, bundel, bond” (nhd. *bund*), mnd. *bunt* (*d*) o. „bundel” (os. *gibund* „bundel”). Ablautend met *binden*. Vgl. *bundel*. — Afl. **bondig** bnw., mnl. *bondich, bundich* „bindend, geldig in rechte” (in noordndl. rechtsbronnen), bij Kil. = „firmus, ligatus. Et ratus”. = mhd. *bündec* „verbündet” (nhd. *bündig* „bindend, overtuigend, kort en krachtig”).

Bonk znw., mnl. *bonke, bonc* m. (zeldzaam) „been, kakebeen”, volgens Kil. „Sax. Fri.” met de bet. „been”. = mnd. *bunk* m. „bot, vooral útstekende botten aan heup en pooten van groote dieren”, ofri. *bunke* v. „stuk van een bot”, eng.

bunch „bundel, bult”; met afwijkende bet. on. *bunki* m. „scheepsloading”, (mnd. *bonik*, *bonk* m. „id., scheepsruim” is wsch. ontleend), noorw. dial. *bunka* (*bunga*) „hoop, ronde verhevenheid, buil”. Of van den bij *I b a n k* besproken wortel *bhæg-* of oorspr. = „verhevenheid, zwelling” en verwant met lit. *bingstù*, *bingti* „vet, vermetel worden”, *prabangà* „overvloed”, *bangà* „golf” (zie echter bij *I b a n k*), lett. *būgs*, *būga* „dichte menigte”. Voor de bet. vgl. Zaansch *bonk* „grote roggebroadspewermoot, bult, gezwel, dichte menigte”. Vgl. nog bonken en met ablaot *b i n k*. Misschien hooren hoogerop al deze woorden bij den wortel *bhæg-* „breken” (zie *I b a n k*).

Bonken ww., nog niet bij Kil. Vgl. opperdu. nnd. *bunken* „kloppen”, meng. *bunchen*, eng. *to bunch* „id.”. Wsch. niet oud en ablautend met *I b a n k*, maar een jonge formatie ontstaan onder invloed van verschillende woorden zooals *bonk*, de interjectie *bom* (**bonken* > *bonken* naast *bommen*). Mhd. *bunkel* m. „slag, stoot, buil”, nhd. dial. (opperdu.) „bundel, bol voorwerp, klein dik kind” wijst op samenhang met *bonk*.

Bonnefool (op de b.). Wsch. een eerst laat-nnl., oorspr. schertsende uitdrukking, naar fr. *à la bonne foi*, niet *à la bonne voie*.

Bonnet znw. Als sloopsterm: „verlenging van een gaffelzeil” reeds Teuth. *bonet* en mnd. *bonnet*, *bonnit*, in de bet. „muts” (nu nog wel gebruikt, maar als fr. woord gevoeld) reeds mnl. *bonet(te)*, *bonnet* v., Teuth. *bonet*, mnd. *bonnet*, *bonnit* m. (o.). Uit fr. *bonnet* „muts”, *bonnette* sloopsterm, die van mlat. *bonetus*, -a (stolnaam) worden afgeleid.

Bons tusschenw. en znw. Hiervan **bonzen** ww. Onomatopoëtisch. Vgl. hd. *bumbs*, *bums* interj., oostfri. *bumms* id. en znw., *bummsen* ww., evenzoo fri. *bons*, *bouns* resp. *bonzje*, *bounzje*; eng. *to bounce* „bonzen, springen”, znw. *bounce*. De .zw. *bums* interj. wordt uit 't Ndd. afgeleid. Vgl. *bommen* en *plonzen*.

Bont bnw., mnl. *bont* „veelkleurig” (en overdrachtelijk; ook: „van bont gemaakt”). = mhd. *bunt* (*t*) „zwart en wit gespikkeld, gevlekt of gestreep”

(nhd. *bunt*). De aannemelijkste etymologie gaat van mlat. *punctus* (deeltw. van *pungere* „steken”) „gestoken, gespikkeld” uit. Voor den anlaut vgl. *I b o m*. Het onz mnl. *bont* (nml. *bont* o.), mhd. *bunt*, mnd. *bunt* (*buntwèrk*) beteekent reeds „pelswerk”, speciaal „meerkleurig pelswerk” in tegenstelling tot mnl. mhd. *grd*, mnd. *grdwèrk* o. „grijs pelswerk”.

Boodschap. Zie *bode*.

Boog znw., mnl. *bōghe*, *booch* m. = onfr. ohd. os. *bogo* (nhd. *bogen*), ofri. ags. *boga* (eng. *bow*), on. *bogi* m. „boog”. Germ. **būzan-* > **bozan-*: *buigen* = *bode*: *bieden*. Vgl. vooral ier. *fid-boce* „houten boog”. Zie *elleboog*, *regenboog*.

I Boom (arbor), mnl. *boom* m. = ohd. *boum* (nhd. *baum*), os. *bōm*, ofri. *bām*, ags. *bēam* m. „boom” (eng. *beam* „balk, disselboom”). Wsch. gaat wgerm. **baum-* met got. *bagms* m. „boom” op germ. **barwōma-* terug, dat als idg. **bhrowō-* bij den wortel *bhewá-*, *bhū-* „groeien” hoort (zie *bouwen*). Verwant is misschien ozw. *lagn* „boomstronk”. On. *báðmr* m. „boom” heeft men ook uit **barw(ə)ma-* afgeleid, wsch. echter is 't een bijvorm van *barmr* „id.”, dat eventueel formantisch door **barw(ə)ma-* > ngerm. **bag(gw)ma-* beïnvloed is, maar niet er uit ontstaan kan zijn. Een ouder woord voor „boom” is os. *trio*, ofri. *tré*, ags. *tréo* (eng. *tree*), on. *tré*, got. *triu* o. Voor verwanten hiervan zie *trog* en *I teer*.

II Boom (bodem). Uit *bodem*.

Boomgaard znw., mnl. *boomgaert* (*d*) m., ook al *bongart*, *bōgart* (nml. *bongerd*, *boogaard*) „bosschage, boomgaard”. Een reeds ohd.-os. samenstelling: ohd. *boumgarto* m. (nhd. *baumgarten*, *bangert*), os. *bōmgardo* m. Zie *gaard*.

Boon znw., mnl. *bōne* v. = ohd. *bōna* (nhd. *bohne*), os. *bōna*, ags. *bēan* (eng. *bean*), on. *bavn* v. „boon”. Vgl. ook *Baunonia*, een fri. eiland, bij Plinius vermeld. Misschien bij een wortel *bhū-*, *bheu-* „zwellen” (waarvan *bhūs-* „id.” een verlenging is; zie *boos*; ook *buidel*, *buil*): vgl. lit. *pupà*, lett. *pupa* „boon” bij lett. *paupt* „zwellen”.

Synoniemen eveneens met anlautende idg. *bh-* zijn 1. lat. *faba*, russ. *bob*, opr. *babo* „boon”, 2. gr. *φακός* „linze”, alb. *baðe* „paardenboon”.

Boor znw., mnl. *boor* (v.?). Bij boren. Vgl. ohd. *bora* v. (maar nhd. *bohrer* m., reeds 1482 *borer*), mnd. *bor* m., ags. *bor* (m.?) naast *byres* v., zw. *borr*, de. *bor* „boor”.

Boord znw., gew. o. Boord is in al zijn bett. (ook in de dial. bet. „plank”: brab. vla., zeeuwsch) een en 't zelfde woord. Uit mnl. *boort*, *bort* (*d*) m. v. o. „rand, zoom, scheepsrand, dek van een schip, plank”, dat niet altijd goed van *bort*, nnl. *bord* te onderscheiden is. = ohd. *bort* m. o. „rand, scheepsboord”, mhd. *bort* o. ook (zelden) „plank” (nhd. *bord* uit 't Ndd.), os. *bord* m. „scheepsboord, schild”, ofri. *bord* (m. o.?) „scheepsboord, plank”, ags. *bord* o. „scheepsboord, plank, schild” (eng. *board*), on. *borð* o. „rand, scheepsboord, plank, etenstafel”, got. *baúrd* in *foþu-baúrd* o. „voetenbank”. Hiernaast de *n*-stam ohd. *borto* m. „zoom” (nhd. *borte* v.), mnd. *borde* m. „rand, zoom”, ags. *borda* m. „versierde zoom, borduurwerk”, *borde* v. „tafel”, on. *borði* m. „geborduurd kleed”. Germ. **burða-* is identisch met russ. *bërdo*, serv. *břdo* „weverskam”, misschien ook met serv. *břdo* „heuvel”, kleinruss. *bërdo* „afgrond, steile helling”. Ofschon serv. *ř* op idg. *rs* (*ř*), niet *r* (*r*) wijst, moeten wij gr. *πέφρω* „ik verwoest”, oi. *bardh-* „snijden” (zie ook hellebaard) voor verwant houden. De idg. *o*-trap nog in on. *borð* o. „rand”. Uit de wortelbet. „snijden” verklaart zich **burða-* „plank” en „rand”. Idg. *bherð-dh-* gaat op een kortere bij baron en boren besproken basis terug. In het Ohd. is *bort* is associatie getreden met *brort* m. „rand, scheepsboord, voorstevan” = (os. *brordon* „borduren”), ags. *brord* m. „punt, spits van een aar, spits grasje”, on. *broddr* m. „id.”, dat in ablaut staat met ohd. *brart* enz. (verwant met borstel of barsten); wellicht is een mnl. **bro(o)rt* door *boort* geabsorbeerd. Uit 't Germ. komt fr. *bord* „boord”. Zie nog *bord*, *bordeel*, *borduren*.

Boos hnw., mnl. *boos* (*bōse*) „boos,

slecht, gering, dom”. = ohd. *bōsi* „slecht, gering, onbeduidend” (nhd. *bōse*), os. *bōsi* „id.”, ofri. *bās* „onzedelijk”, wgerm. **baus-*, **bausia-*. Hierbij 't znw. mnl. *bōse* v. „boosheid”, ohd. os. *bōsa* v., *gibōsi* o. „nugae”. Verwant met beuzelen. Naast den idg. wortel *bhūs-* „(snel) bewegen”, waarbij ook slav. *buch-* „slaan, snel te voorschijn komen enz.” (bijv. serv. *būlnuti* „losbreken”, *būšiti* „slaan, gooien, met geraas vallen”) behoort, stond *bhūs-* „zwellen”. Veel woorden hebben hun bet. gekregen door 't doorcentoopen van die beide bases. Vgl. behalve de bij beuzelen geciteerde woorden en boos nog noorw. *baus* „heftig, trotsch”, *bausa* „druk er op los praten”, *bauska* „opsnijden”, mnl. *buusscen*, nnl. (in de alg. taal verouderd) *buischen* „slaan, bonzen”, mhd. *būschen*, *būschen* „slaan, doen zwellen” (nhd. *bauschen*), *būsch* m. „slag, buil” (nhd. *bausch*); hierbij ook eng. *to boast* „pochen”? Zeker moeten wij van de bet. „zwellen” uitgaan bij mnl. *bāsen*, nndl. *buizen* „onmatig drinken” (waarbij huis „beschonken”), laatmhd. *bāsen*, oudnhd. *bausen* „zwellen, zwelgen”, mnd. *bāsen*, eng. *to bouse* „fuiven”, noorw. *bause* „weldoorvoede persoon”, *busa i seg* „gulzig eten”. Buiten 't Germ. vgl. gr. *φίσηη* „maat en dikke darm, worst”, slav. *buch-* „zwellen” (bijv. russ. *būchnut*). Zie verder buidel. Natuurlijk zijn niet alle germ. en slav. vormen, waarvoor wij van *bhūs-* „zwellen” kunnen uitgaan, oud. 't Zelfde geldt van slav.-germ. *bhūs-* „(snel) bewegen”. Bij beide hebben zich ook nog onomatop. woorden gevoegd.

Booswicht znw., mnl. *booswicht* m. (zeldzaam). Uit boos + wicht. Wsch. naar mhd. *bōsewicht* (nhd. *bōsewicht*) m. gevormd.

I Boot (vaartuig), mnl. *boot* (14. eeuw) m. Evenals mnd. *bót* m. o. (waaruit nhd. *boot* o.) uit meng. *bót* (eng. *boat*) ontleend. Op den ouderen vorm ags. *bāt* m. gaan on. *bátr* m., fr. *bateau* terug. Ags. *bāt* m. „boot” < germ. **baita-*, evenzoo on. *beit* o. „boot”; vgl. mnl. oudnld. *beitel* m. „boot, bootje”. De bet. „boot” gaat op „uitgeholde boomstam” of „plank” terug,

vgl. het artikel beting en verder oi. *bheda-*, *bhela-* „hout, vlot”. Al deze woorden zijn affl. van den wortel *bhid-* „splijten”, waarbij ook nog wel — wsch. ten onrechte — arm. *p'ait* „boom, hout” wordt gebracht. Zie verder bij ten.

II **Boot** (sieraad), sedert de 17. eeuw. = I boot?

Bootsen ww., vooral in de samenst. nabootsen. Sedert den Teuth.: *samenboittzen*, *hoipen*, *ront maken* „conglobare”. Uit ofr. *bocer* (nu gew. *bosseler*) „verheven beeldwerk maken”. Denselfden oorsprong heeft *boetseeren*, oudnml. ook *bootseeren* (o.a. bij Kil., die 't woord „Fland. Holl.” noemt), nhd. *bossieren*. Ofr. *bocer* komt van *boce* „bult, verhevenheid”, waarop ook mnl. oudnml. *bootse* „id.” (vgl. nog *pòets*) teruggaat en dat ook reeds vroeg in de rom. talen (wsch. het eerst it. *bozza*) van verheven beeldhouwwerk gebruikt werd. De rom. woorden leidt men van ohd. *bōzan* „slaan” af. Zie bij II bot.

Borat (soort sajeltgaren; in den vorm *brat* „slechte soort sajelt”), mnl. *bourat*, *burat* naast *burre* v. „grove wollen stof”. Uit fr. *borat*, *burat*, *bourat* resp. *bure* „id.”, die op lat. *bura*, *burra* „id., ruig kleed” teruggaan. Ook mnd. *burrat*.

Bord znw. o., mnl. *bort*, *bart*, *bert* o. „plank, lat, bord”. Dial. (zuidndl.) nog *bart*, *bert*. De vorm *bort*, nml. *bord* komt ook in streken voor waar hij niet klankwettig is. Uit **bred* (vgl. *barsten*, *dorschen*). = ohd. *brēt* (nhd. *brett*), os. ags. *brēd* o. „plank, bord”. Ablautend met *boord*. Vgl. oi. *catábradhna-* „honderd metalen punten (?) hebbend”? Volgens een andere opvatting zou nml. *bord* niet met dial. *bert(d)*, maar met *boord* identisch wezen. Zie nog *bordes*.

Bordeel znw. o., mnl. *bordeel* o. „hut, bordeel”. Evenzoo Teuth. *bordeel*, nhd. *bordell* o, eng. *bordel* (gew. *brothel*) „bordeel”. Uit fr. *bordel*, een demin. van *borde* „planken hut”, dat van 't bij *boord* besproken germ. woord komt.

Bordes znw. o., wvla. ook *bordessche* v., mnl. *bordessce*, *bardessce*, *bartessce*, *bertessce* (o. v. ?) „luifel” (die bet. is nog zuidndl.). Uit ofr. *bretesche* „houten uitbouw boven een poort” (e a. dgl. *bett*,) dat wsch. een affl. van 't bij *bord* besproken ohd. *brēt*

is. De nml. *dis* onder invloed van *bord*, *boord* opgekomen.

Bordpapier znw. o. Nnl. samenstelling. 't Eerste lid is *bord* in de bet. „schutbord van een boek”.

Borduren ww., sedert Kil. Een affl. van mnl. oudnml. *bordūre*, *borduure* o. (en v. ?) „garneering, borduursel”. Uit fr. *bordure* „boordsel”, een affl. van *border* „boorden”, dat weer van *bord* komt. Zie *boord*.

Boren ww., mnl. *bōren*. = ohd. *borón* (nhd. *böhren*), os. *boron*, ags. *borian* (eng. *to bore*), on. *bora* „boren”. Vgl. in de eerste plaats lat. *fordāre* „id.”, verder de bij *baron* genoemde woorden en ier. *bern* „kloof”, russ. *boroná* „eg”, *bort* „holle boom met bijen er in”, lit. *burnà*, arm. *beran* „mond”; misschien ook alb. *bie* (2. pers. mv. *birni*) „ik klop, sla”. Vgl. nog III *baar* en voor verlengde bases *bar*, *barsten*, *ber*, *boord*. Verschillende woorden uit allerlei idg. talen worden door sommigen bij *bher-* „snijden”, door anderen bij *bher-(es)-* „spits zijn” (zie *borstel*) gebracht.

Borg znw., mnl. *borghe*, *borck* m. „borg, onderpand, koop op crediet”. Hierin zijn twee woorden samengevloeid: 1. *borghe* = ohd. *bur(i)go* (nhd. *bürge*), os. *burgio*, ofri. *borga*, *burga* (zonder umlaut; ontleend of onder invloed van 't ww. *borgia*, *burgia* vervormd), ags. *byrga* m. „borg”, 2. *borck* = os. *borg* m. „vadimonium”, ags. *borg* m. „borg, onderpand”. — Deze woorden hooren bij 't ww. **borgen**, mnl. *borghen* „beschermen, redden, borg zijn, instaan voor, voorschieten, op crediet koopen, geld opnemen, uitstel van betaling geven, schuldig blijven”. = ohd. *borgēn* „acht geven op, zich hoeden, sparen” (nhd. *borgen*), mnd. *borgen* „borg zijn, instaan voor, uitstel geven”, ofri. *borgia*, *burgia* „borg blijven, op crediet nemen”, ags. *borgian* „id., leenen (van en aan)” (eng. *to borrow*), laat-on. *borga* „borg blijven voor”. On. *á-byrgð* v. = „risico”. Het grondbegrip van deze woordgroep is dat van „zekerheid”. Ablautend met *bergen*. Voor de bet. vgl. ier. *commairge* „borgtocht”. — **Borgtocht** znw., mnl. *borchtoc(t)*, *-tucht* v. Een opvallende samenstelling van

borg en tocht, vgl. mhd. *burgezoc* en mnd. *borgetuch*(t) v. o.

Borrel znw., sedert de 17. eeuw. Of oorspr. verbaalnamen bij **borrelen** „opborrelen”, een onomatopoeïsche formatie evenals laat-mnl. *bordelen*, oudnl. ook *bortelen* „id.”, misschien ten deele onder invloed van *borne*, *borre* (zie *bron*) opgekomen; of met de bet. „dronkje” gevormd bij dit *borne*, *borre*, waarvan ook Kil. *bornen* („Fris.”), fri. *boarne*, mnd. *bornen*, westf. *börnen*, *büernen* „te drinken geven”.

I **Borst** (lichaamsdeel), mnl. *borst* v. Met metathesis, vgl. III vorst. = ohd. (nhd.) *brust* v., (os. *brust*? zie borstwering), mnd. *borst* v., ofri. *brust* v. o. (owfri. *burst*, *borst*), got. *brusts* v. mv. Met ablaut os. *bríost* o. mv., ofri. *bríást*, ags. *bréost* (eng. *breast*), on. *brjóst* o. „borst”. De eenige aannemelijke etymologie brengt dit woord evenals ier. *bruasach* „met een hooge borst” (oerkelt. **broustáko-*) bij russ. *brúcho* „buiik”, met idg. *u* ier. *brú* „buiik”, gen. *bronn* (**bhruson-*, **bhruśn-*), *bruinne* „borst”. Eventueel kunnen wij een wortel *bhreus-* „zwellen” aannemen, een variant van *bheus-* „id.” (zie *boos*), waarbij mhd. *brúsche* (nhd. *brausche*) v. „buiik”, on. *brjóske* o. „kraakbeen” nog kunnen hooren, die evenwel ook bij broos gebracht kunnen worden, en os. *brustian* „uitbotten”, dat echter veeleer (met kluss. *brost* „knop”, serv. *brst* „jongere lootjes”) bij *barsten* hoort. Het hypothetische van *bhreus-* „zwellen” verbiedt combinaties hoogerop. Men heeft ook germ. **brust-*, **breusta-* „borst” bij on. *brjóta*, ags. *bréotan* „breken”, mhd. *bríezen* „uitbotten” (waarbij os. *brustian*? zie echter hierboven) willen brengen (**bhr(e)ud-s-*): onwsch.

II **Borst** (jonge man), sedert Brederoo. Evenals nhd. *bursche* m. (sedert 2. helft 17. eeuw) uit laat-mhd. *burse* v. „samenwonende vereeniging, vooral van studenten; hun gemeenschappelijk huis”, laat-mnd. *burse* v. „id.”. Voor den oorsprong van dit woord zie *beurs*. Voor de bet.-ontwikkeling van *borst* vgl. hd. *frauenzimmer* o. en *kameraad*. Kil. kent *bors* nog slechts = „contubernium, manipulus”, waarnaast *borsghesel* „contubernalis”, beide „Germ. Sax. Sicamb”. De vorm *borst* kwam op

onder invloed van I *borst* (wsch. in Holland) en voor 't taalgevoel was *borst* al gauw een dgl. woord als bloed, kop enz., van personen gebruikt. NB. Opvallend is, dat adelborst reeds bij Kil. en in 't Mnl. (Mnl. Handwdb.) voorkomt.

Borstel znw., mnl. *borstel*, *burstel* m. „varkenshaar”. = mnd. *borstel* „id., borstel”, ags. *brystl* v. (eng. *bristle*) „zwijsborstel”. Afl. van ohd. *borst*, *burst* m.o., *bursta* v. (nhd. *borste* v.; hierbij mhd. nhd. *bürste* v. „borstel, schuier”), os. *bursta* v., ags. *byrst* v., on. *bu(r)st* v. „zwijsborstel”, on. *bu(r)sti* m. „borstel”. Van idg. *bheres-* (*bhares-*?), „pungtig zijn”, dat soms moeilijk van *bheres-* „breken, snijden” te onderscheiden is (bij een van beide hooren ohd. *brart* enz.: vgl. bij *barsten* en bij *boren*). Hiervan ook *baars*, on. *barr* o. „denne-naald”, ohd. *parrén* „stijf overeindstaan”, *parrunga* v. „overmoed”, de. zw. *borre*, eng. *bar* „klis” en buiten 't Germ. o.a. ier. *barr* „top”, lat. *fastigium* „id., gevel”, gr. *γάσκος* τὸ ἐπὶ τῶν δρυῶν γειρόμενον (Hes.) uit **gáσκος* (ook wel met *bast* gecombineerd), russ. *boršč* „berenklauw” (naar den vorm van de bladen genoemd; de bet. „bietensoep” is secundair), oi. *brstt-* „spits, punt, top”. De beide bases *bheres-* (*bhares-* en *bheres-*?) zullen wel één oorsprong hebben. Zie nog *barsch*.

Borstplaat (suikerwaar), eerst laat-nnl. Oorspr. bet.: „suikertablet voor de borst, tegen 't hoesten”. — **Borstrok** znw., sedert 1609. Hieruit russ. *bastrók* (e.a. vormen). Zie *boezeroen*. — **Borstwering** znw., sedert 't Oudnl. Mnl. alleen *borstwēre* v. = ohd. *brustwēri* v. (nhd. *brustwēhr*), os. (of ohd.?) *brustwēr*, mnd. *borstwēre*. 't Tweede lid hoort bij *weren*.

Bos znw., in oorsprong één met **bosch** o., dial. ook *busch*, in 't Zuidndl. ook m. Mnl. *bosch*, *busch* m.o. (zelden *bus*) „bosch”, zelden „bos”. Men leidt ndl. *bosch*, *bos* en os. (wsch. niet old.) *busc* (in *brámallbuse* m.), mhd. nhd. *busch* m., mnd. *busch*, *busk* m. „struik, boschje, bos”, meng. *busch*, *busk* (eng. *bush*) „id.” gew. uit rom. **boscū* (it. *bosco*, fr. *bois*) = mlat. *boscus* af. Minder wsch. is 't, dat dit omgekeerd

uit 't Germ. komt; wgerm. **buska*- zou desnoods bij **bhūs*- „zwellen” (zie *boos*) kunnen hooren. In dit geval hoefden de. *busk*, zw. *buske* „bos, struik, boschje” niet uit het Ndd. ontleend te zijn. — Uit de afsheidsels ofr. *boscage* (fr. *bocage*) en fr. *bouquet* (uit *bosquet*) komen **bosschage** o., mnl. *bosschage*, *-alie*, *-aelge* „boschhout, bosch” en **bouquet**. Ook in andere germ. talen ontleend.

Bostel (bolsters en onoplosbare bestanddeelen van het mout, afval uit de brouwerij), mnl. *bostel* (o.?) „id.”. Afl. van *boste*, *booste* „peul, bolster” (o.a. bij Kil.), waarnaast dial. *buist*; vgl. mnd. *bösse* „bolster”. Bij den wortel *bhūs*-, germ. *bhūs*- „zwellen” (zie *boos*)? Voor de bet. vgl. dan *bolster*.

Boston (spel) o., laat-nnl. Uit eng. *boston*. Zoo genoemd ('t eerst in Frankrijk?) naar de stad *Boston*.

I Bot (visch), mnl. *bot(te)*, *but(te)* (m. v. o.?). = mnd. *but* o., mnd. *butte* v. (> nhd. *butte*, de. *bötte*, zw. *butta*) „bot”. Wellicht = „stompkop” bij IV *bot*. De grondvorm **bhudhn(i)o-*, *-ā-* „bij den zeebodem levend” (zie *bodem*) is mogelijk, maar deze afl. is te fantastisch.

II Bot (been) o., mnl. (zelden) *bot*, *but* o. Sluit zich nauw aan bij IV *bot*. Voor de bet. vgl. *stomp* bnw. naast *stomp(je)* znw. Hiermee stemmen in bet. nog meer overeen mhd. *butze* m. (zelden) „klomp” (nhd. *butzen*), eng. *butt* „dik uiteinde” (wellicht uit fr. *bout*, en dit uit 't Germ.), noorw. dial. *but* „blok, stompje van een boom”, zw. *but* „klomp”, on. *butr* m. „boomstronk”. Al deze vormen, hoewel onderling niet geheel identisch, hooren bij on. *bauta*, mnl. nnl. dial. *bōten*, ohd. *bōzan*, ags. *bēatan* (eng. *to beat*) „slaan”, waarbij buiten 't Germ. misschien lit. *baudžù*, *baūsti* „straffen, kastijden”. De vormen met germ. *tt* gaan, voorzoover ze oud zijn, op **bhud-n-* terug. Uit het Germ. komen o.a. fr. *bouter* „stooten”, *bouton* (it. *bottone*, dial. *but*) „knoop, knop”; uit deze rom. woordfamilie leidt men weer ndl. **III bot** („knoop”; gewoner zijn in de algemeene taal de ww. *ont-*, *uitbotten*), mnl. *botte* v. „id.” af De oorspr. bet. van de germ. basis vertoont nog Kil. *bot*, *botte* „impulsus, ictus: et

resultus”, dat dial. ndl. en ndd. nog bestaat in verschillende bett., o.a. „oogenblik”. Vgl. nog *botvieren*.

IV Bot bnw., mnl. *bot* (zelden). = ndd. *butt* „stomp, plomp”. Vgl. II *bot*. Op ontl. berusten de bnw. de. *but*, zw. *butter*, spa. *boto* „stomp”, vgl. ook fr. *piéd-bot* „horrelvoet”.

Boter znw., mnl. *bōter*, *botre*, *botter*, *butter* v. (o.?) „boter”. De *ō-* (*eu-*) vorm schijnt vooral in zuidelijke diall. voor te komen (Maastricht, Leuven, Aalst, Wvla.) die met *ō*, *ū* en *tt* in frank. saks. en holl. streken van Noordnederland, ook in fransch Vlaanderen; in 't Fri. *būter*, *buter*, *buotter*, *butter*. = laat-ohd. *butera* v. (nhd. *butter* v., opperdu. m.). mnd. *botter* v., ofri. *butere* v. (of *butera* m.?), ags. *butere* v. (eng. *butter*). Een algemeen-wgerm. ontleening uit lat. *butyrum* (gr. *βούτυρον*, misschien oorspr. skythisch) „boter” — niet oerwgerm. blijktens de *t* van 't laat-ohd. woord —; de lat. schrijftaalform is ontleend, niet de rom. vorm (waaruit fr. *beurre*, ofr. *bure*, it. *burro* enz.) De quantiteit van de lat. *u* en *i* schijnt niet vast te zijn geweest. Wsch. duidde het woord in 't Germ. oorspr. een bepaalde soort boter aan; want de Germanen kenden de boterbereiding, het Ohd. bezit zelfs twee germ. woorden voor „boter”: *ancho* m. en *chuo-smēro* m. — **Boterbiesje** znw. o. De bet. en oorsprong van *-biesje* zijn onzeker. Dial. = *beestje*? — **Boterham** znw., sedert de 16. eeuw. 't Eerst komt de vorm *boteram* voor. Oorspr. een woord van de frank. diall., nu ook verder verbreed, bijv. westf. *buotram*. 't Tweede lid is duister. Zie J. W. Muller, Tijdschrift 15, 1 vv., vooral 22—30.

Botje (b. bij b. leggen). Naam van een ME.sche munt. Verkort uit *bot-drager* eig. „mand-, koffer-drager”, zoo genoemd naar den gehelmden leeuw op de voorzijde van de munt. Zie *but*.

Botsen ww., waarbij **bots** znw. „stoot”, beide sedert Kil., dial. ook met *u*, *ov*. Behoort bij *bot* „slag” (zie II, III *bot*), mnl. oud- en dial. nnl. *botten* „botsen”. Ook kan mnl. *bootse*, *botse*, *butse* v. „bult, buil” van invloed zijn geweest (zie bij *bochel*). Fri. *būtsje* „beuken, slaan” hoort bij beuken.

Bottelen ww. Afl. van oudnnl. (nog dial, vooral bij zeelui) *bottel* „flesch”, dat evenals nld. *buttel*, *buddel* (waaruit hd. de. *buttel*) via eng. *bottle* uit het Fr. komt; fr. *bouteille* is een rom. verkleinwoord = it. *bottiglia*, mlat. *buticula*, behoorende bij de onder *b* *u* t besproken woordfamilie. — **Bottelarij** znw. Nnl. vervorming van mnl. *bottelrie* (Kil. -*rije*) v., uit ofr. *boteillerie*. — **Bottelier** znw., mnl. oudnnl. ook *bottelgier*. Evenals eng. *butler* uit ofr. *botillier*. Du. *bottelier* m. uit het Ndl.

Botter znw., eerst nnl. = fri. (Ter-schelling) *botter* „Urker visscherschuit met rondon boeg”. Wellicht van IV *bot*: ospr. bet. „schip met stompen boeg”.

Botvieren ww. Sedert de 17. eeuw, in letterlijke en figuurlijke bet. Uit *bot* + *vieren*. Dit *bot* = „(uiteinde van een) touw”, speciaal „vooreind van 't ankerkouw, dat buiten boord is als 't schip ten anker ligt”; het behoort bij II en III *bot*. Misschien gaat 't direct op fr. *bout* „id.” terug: dit is ospr. germ. Synoniem: *bot geven*, nu verouderd

Botweg bijw., eerst nnl. Uit IV *bot* als bijw. + II weg.

Boud bnw., mnl. *bout* (*d*) „stoutmoedig, gerust, zeker”. Alg.-germ.: onfr. *baldo* bijw. „fiducialiter”, ohd. *bald* „moedig, standvastig, vrijmoedig, zeker”, os. *balđ* „moedig”, ags. *beald* „moedig, vertrouwend” (eng. *bold*), on. *ballr* „moedig, gevaarlijk, vreeselijk”, got. *balþaba* bijw. „vermetel”. Ook in den eigennaam mnl. nnl. *Boudewijn*, gevormd naar mhd. *Baldewin*: het tweede lid is germ. **wini-* „vriend”. De bet. „snel”, nog over in hd. *balđ* „spoedig” (uit mhd. *balde*, ohd. *baldo* bijw., = mnl. *boude*, mnd. *bolde*, *balde*, ofri. *balde* „id.”), is secundair. Oorsprong onzeker. Mogelijke combinaties: 1. met ags. *bealdor* m. „vorst”, on. *Baldr* godennaam, bij *bhél-* „schitteren”; zie *blaken*, *ba d*. De bet.-overgang „schitterend” > „snel, moedig” is mogelijk. Formeel vgl. lit. *báltas* „wit”, — 2. met *bal(d)adig*. On. *ballr* heeft dan de oorspr. bet. „schadelijk, verderf brengend” bewaard. 't Germ. woord ging over in 't Rom.: it. *baldo*, ofr. *baud* „vermetel”.

Bouquet. Zie *bosch*.

Bout znw., mnl. *bout*, *boute* m. (v.?) „bout van ijzer of hout, pijl, schenkel van een dier”. = ohd. *bolz* m. (nhd. *bolz*, *bolzen* m.), mnd. *bolte*, -en m., ags. *bolt* m. (eng. *bolt*), de. *bolt*, zw. *bult* „korte dikke staaf” (in verschillende speciale bett., ags. alleen „pijl”). Niet uit lat. *catapulta* „werpmachine”, veeleer van den wortel *bhel-* „zwellen”: zie I *bal* en *bult*. Ook een andere combinatie, met ier. *buille* „slag”, lit. *beldu*, *beldėti* „kloppen”, is semasiologisch mogelijk, voor deze woorden kunnen we echter met evenveel recht van *bheldh-*, *bholdh-* uitgaan (vgl. *bulder en*) als van *bheld-*, *bhold-*.

Bouwen ww., mnl. *bouwen*, *búwen* „bewonen, bearbeiten, bouwen” (e.a. overdracht. bett.). = ohd. *būan* „(be-) wonen, bebouwen” (nhd. *bauen*), os. *būan* „wonen”, ofri. *búwa*, *bowa* „bewonen, bouwen”, ags. *būan* „(be)wonen”, on. *būa* „(be)wonen, in orde maken”, got. *baúan* „(be)wonen”, germ. **bū-anan* „wonen, bewonen”. Verwant met ier. *buith* „zijn”, lat. *fuō* „ik ben geweest”, gr. *φύω* „ik verwek”, *φύομαι* „ik word, groei”, obg. *byti*, lit. *būti* „zijn”, alb. *byj* „ik woon, huur”, oi. *bhāvati* „hij is, bestaat, wordt, 't gebeurt”. Zie nog *boer*, *huur*, *boedel* en *I ben*. De oudste bet. van den wortel *bhū-*, *bhewá-*, *bhewé-* was wsch. „groeien”. Deze heeft wellicht nog in 't oudste Germ. bestaan, blijkens *boom* (ook *bies?*).

Bouwval znw., sedert de 17. eeuw. Gevormd bij **bouwvallig** bnw., mnl. (laat oostelijk) *bouwvellich*; dit bestaat evenals hd. *baufällig* (1400 *pauvellig* „im bau verwaarloos”), laat-mnd. *búwevellich* „bouwvallig” uit *bouw*, den stam van *vallen* + -ig. Wsch. in Nederland onder du. invloed opgekomen.

Boven voorz. en bijw., mnl. *bōven*. = mhd. (vooral md.) *boben(e)* bijw. voorz., os. *bi-ōban* bijw., mnd *bōven*, *bāven* bijw. voorz., ofri. *bova*, ags. *bufan* bijw. voorz. „boven” (eng. *a-bove*). Uit *bi* (be-) + mnl. (*άν λεγ.*) *ōven* voorz., Teuth. *oeven*, ohd. *ōbana* (nhd. *oben*), os. *ōban*, *ōbana* bijw., ofri. *ova* voorz. bijw., ags. *ufan*, on. *ofan* bijw. „boven”, in sommige talen ook in de oudere beteekenis „van

boven". Zie verder bij den formantischen variant over en voor de formatie van boven vgl. binnen.

Bovenmenschelijk bnw. Nnl. naar fr. *surhumain*. Vgl. hd. *übermenschlich*. Syntactisch een dgl. samenst. als bovenmatig, bovenzinnelijk enz.

Bovenst bnw. Reeds mnl. mnd. Vgl. onderst.

Bowl. Zie I bol.

Boycotten ww. Uit eng. *to boycott*, in 1880 gevormd van den naam van *James Boycott*, in dat jaar door de Irish league „geboycot". Ook elders ontleend.

Braaf bnw., sedert Kil.: (onder de vreemde woorden) *brave* „ferox, feroculus: et bellus, comptulus". Evenals hd. nd. *brav* (waaruit de. *brav*, zw. *bra*), eng. *brave* uit fr. *brave* = it. spa. port. *bravo*, van onbekenden oorsprong. De bet.-ontwikkeling in 't Rom. was „woest" > „dapper" > „bekwaam, voortreffelijk". — Van fr. *braver* komt ndl. *braveeren*, sedert Kil.: *bravéren* „ferocire" (onder de vreemde woorden). Ook hd. *bravieren* „braveeren".

I **Braak** znw., in de alg. taal vooral in samenst.: afbraak, inbraak. Mnl. *brake* v. beteekent o.a. „het verbreken, gemis, braakland, werktuig voor (vlas)breken". = laat-ohd. *bráhha* v. „aratio prima" (nhd. *brache*), os. *múr-braka* v. „stormram", mnd. *brake* v. „werktuig voor vlasbreken, braakland" (e a. bett.). Wgerm. **brákó* : breken = spraak : spreken. Hiernaast **brakó* : NB. achterh. *bráke* „werktuig voor vlasbraken, bouwvallig huis": *braoke* „gebroken land", *ðfbraok* „afbraak", westf. *bráke* „werktuig voor vlasbraken, takjes": bnw. *brák* „braak". Zie braken. Wsch. is voor ndl. braak ook een dubbele grondvorm, met *ǎ* (mnl. *ǎ*) en *ǎ*, aan te nemen. Onwsch. is 't, dat kymr. *braenar*, bret. *breinar* „braakland" met idg. **bhragn-* hierbij hooren.

II **Braak** bijw., in de uitdr. braak liggen. Sedert Kil. Evenzoo nhd. *brach*, westf. *brák*, fri. *braok*, de. *brak* (uit 't Ndd.). Ontstaan uit I braak. Bij 't opkomen van 't bnw. (hijw.) zijn samenstt. als braakland, mnl. *braeccouter* „id." van invloed geweest, waaruit een bnw. braak geabstraheerd werd. Vgl.

verder ook uitdr. als school liggen, zonder prepositie.

I **Braam** (braamstruik, -bes), mnl. *bráme* v (m.?). = ohd. *bráma* v., waarnaast *brámo* m., os. *brámio* (in samenst.) m. „doornstruik". De bet. „brem", die oudnld. en nog in saks. diall. voorkomt, hebben ook mnd. *brám*, ags. *bróm* m. (eng. *broom*; ook „bezem"). Vgl. nog noorw. dial. *bróm* „varen". De vorm braam is de westelijk-ndl. „rubus"-naam, Aalstsch *breim*, brab. *bream* hebben wellichtumlaut van *ǎ* (vgl. os. *brámio*). De oost. diall. hebben gew. *braomel* (limb.), *bráomel* (achterh.) of met vocaalkorting voor *m* (zie bloem) *brommel*, *brómmel* (mnl. reeds zelden *brummel* m.), = os. (ohd.?) *brámal* in *brámalbusc* m. „braamstruik" (westf. *brummelte*, -ke „braambes"), ags. *brémel* m. „id., struik" (eng. *bramble*). In 't Fri. geheel andere namen. Vgl. *brem* en *framboos*. Wsch. verwant met II braam, dat bij een wortel voor „snijden" („steken, scherp zijn") behoort.

II **Braam** (rand, draad van een mes en dgl.). Opvallende nnl. vorm naast Kil. *breme*. Zie berm en I braam.

Brabbelen ww., laat-mnl. *brabbelen* „brabbelen", bij Kil. = „in de war brengen, beuzelen, twisten", vgl. Teuth. *brablyug* „twist". Onomatopöetisch; dgl. woorden vervormen zich en nemen nieuwe bett. aan onder invloed van klankverwante woorden: vgl. met brabbelen de bij babbelen en raffelen geciteerde woorden en mnd. *brabbelen* „leuteren", eng. *to brabble* „kibbelen", zw. dial. *bravla* „veel, luid en zonder nadenken praten", naast *vravla*, *vrøvla* „brabbelen (van dronken lui)", de. *vrøvle* „leuteren".

Braden ww., mnl. *bráden* (praet. *briet*). = ohd. *brátan* (nhd. *braten*), os. *gi-brádan*, ofri. *bréda*, ags. *bréðan* „braden". Met germ. *ð* uit idg. *dh*, of uit *t* evenals de *þ* van de verwante woorden ags. *bréð* v. „damp, geur, adem" (eng. *breath*), on. *bráð* o. „teer", *bráðr* „driftig, snel, plotseling", ohd. *brádam* m. „damp, adem, hitte" (nhd. *brodem*), mnd. *brádem* m. „damp". Van den idg. wortel *bhrè-* „in beweging zijn, bruisen, zieden", vgl. branden, broeien,

broeden, bron. Met *t*-formans buiten 't Germ. lat. *fretum* „strooming, branding, gebruis, zeeëngte”, *fretale* „braadpan”. De afl. van germ. *br-*, lat. *fr-* uit idg. *mr-* en de combinatie met gr. *βρασσα* „ik zied, bruis” is ook mogelijk. Mnl. *brāde* v. m. „kuit, spier, gebraden vleesch”, zuidndl. nog *bra*, *braai(e)* „kuit” (nnl. wildbraad o, een reeds mnl. mhd. mnd. voorkomende samenst.), ohd. *brāto* m. (nhd. *braten*), *brāt* o., os. *brādo* m., mnd. *brāde* gew. v., ags. *brāde* v., wgerm. naam voor vleezige deelen van het lichaam (ook in 't Rom. overgegaan: mlat. *brado* enz.) en on. *brāð* o. „rauw vleesch” zijn van andere afkomst, wellicht met idg. *mr-* en met *murw* verwant, maar in 't Ohd., Mnd., Mnl. en Ags. komt de bet. „gebraden vleesch” al voor, onder invloed van *braden* of van een verbaalnomen hierbij.

I **Brak** (speurhond), mnl. *bracke*, *brac* m.v. = ohd. *braccho* m. (nhd. *bracke*) „speurhond”. Hieruit mlat. it. *bracco*, fr. *braque* > eng. *brach* „brak”. Misschien als idg. **bhrag-on-*, -*n-* of **bhrag-(o)n-*, „ruik-er, speurder” bij lat. *frāgro* „ik geur, riek”. Of zijn brak en ags. *ræcc* (eng. *rach*), on. *rakki* m. „speurhond”, deels door verworming, uit één grondvorm ontstaan? Formeel is ook verwantschap met ier. *brocc* (**bhrog-no-*) „das” mogelijk.

II **Brak** (zoutachtig), mnl. *brac*. = mnd. *brack*. Vgl. nog eng. *brack* „brakheid” (uit 't Ndl.?), *brackish* „brak”. Kil. „*wrack*. Fland. j. *brack*. Acidus: et Salsus” kan geen oude anlautvariant zijn. Deze bet. van *wrak* is misschien opgekomen, doordat in andere bett. *brak* en *wrak* dicht bij elkaar stonden (Kil. „*wrack*, *wraeck*, *brack*. Improbis, reiiculus, vilis: dicitur de mercibus quibusdam minus probis”) en als wisselvormen van één woord werden gevoeld. Wsch. < idg. **mr-ogh-no-* (of met *g*, *ǵ*?), verwant met I meer: vgl. gr. *βράϊς* (*z*) „afgrond van de zee”. Zie nog II broek en brijn.

Braken ww. Behoort in zijn verschillende bett. bij breken en braak. Voor de bet. „vomere” vgl. gron. *breken*, hd. *sich erbrechen* „id.”. Mnl. bett.: „radbraken, vlas braken, land

ploegen om 't dan ongebruikt te laten, een bres maken, woeden, nachtbraken, misdoen, vomereen”. Blijkens achterh. westf. *brāken* „vlas breken”: westf. *brāken* „den akker braken” moeten we twee ww., *brāken* en *brāken*, aannemen (zie I braak). Het 2de is reeds ohd.: *brāhhōn* „scindere (humum)”, — en os.: *gi-brākon* „id.”. Vgl. nog met *ā*: os. *brakon* „kraken”, ags. *gebræc*, on. *brak* o. „gkraak, lawaai”.

Brallen ww., sedert de 17. eeuw. Vgl. dial. nhd., ndd. meng. *brallen* (eng. *to brawl*), de. *bralle* „luid praten, schreeuwen, kijven, ophef maken”. Jonge woorden, ontstaan onder invloed deels van brullen en andere geluid-aanduidende woorden, deels misschien van fr. *brailler* „schreeuwen”, dat uit 't Kelt. wordt afgeleid. De bet. „pochen” kwam misschien mede onder invloed van pralen op.

Bram znw., eerst nnl. Vooral in samenstt. Wsch. is **bramzeil** o. ouder dan *bram*. Misschien oorspr. = „pronkzeil”; dan wsch. uit de. *bramseil*, zw. *bramsegel*, want ozw. *bram* o. = „pronk, praal” (ndl. *brammen* „pralen” konit — zelden — slechts in de 17. eeuw voor). Ablautend met *br o m m e n*. Voor de bet. vgl. eng. *top-gallant-sail* „bramzeil” (*gallant* = fr. ndl. *galant*). — Of = „randzeil” bij II braam? De vorm *braam* „bram” komt inderdaad voor.

Brand znw., mnl. *brant* (*d*) m. „vuur, gloed, brandend stuk hout, fakkel, brandwond, brandmerk, zwaard”. = ohd. *brant* m. „brandend stuk hout, vuur, gloed” (nhd. *brand*), os. *brand* m. „brandend stuk hout”, ofri. *brond* m. o. „het (ver)branden, brandstichting, brandend stuk hout, brandwond”, ags. *brond* m. „brandend stuk hout, vlam, vuur, zwaard” (eng. *brand*), on. *brandr* m. „brandend stuk hout, zwaardkling” (in de bet. „stok, post” ook hierbij?). Een afleiding van de germ. basis *brēn(n)-*, *bran(n)-*; zie branden. De bet. „zwaard” laat zich uit die van „glinsterend voorwerp” verklaren; vgl. on. *brimir* m. „zwaard”: *brimi* m. „vuur”. Wellicht was **branða-* „zwaard” ospr. een dichterlijke term. Het woord is ook in 't Rom. overgegaan: fr. *brandon* „fakkel”. Op rom. gebied ook

de bet. „zwaard”: it. *brando* „zwaard”. Anderen houden **brandā-* „zwaard” zoowel als on. *brandr* m. „stok, plank” voor een ander woord, met *n*-infix van de basis *bherēdh-*: zie boord. Met 't oog op lett. *brúds* „nok van 't dak”, dat evenals germ. **branða-* idg. **bhrondh-* kan zijn, is die hypothese aannemelijk.

Branden ww. Reeds in het Mnl. opgekomen naast ouder *bernen*, *barnen*, *bornen*, die met metathesis (vgl. *dorschen*) zoowel uit **brinnan* als uit **brennen* < **brannianan* waren ontstaan. Ospr. was **brinnan* intrans. en sterk, **brannianan*, een causatief-formatie, trans. en zwak. In het Mnl. kwam een praet. *barn*, *bran*, mv. *bornen* nog wel eens voor, ook vinden wij een praet. *brande* = ohd. *branta* (os. *gibrant* verl. deelw.); maar de gewone vormen, zoowel trans. als intrans., zijn *ber(re)nde*, *bar(re)nde*. Mnl. nnl. *branden* is onder invloed van het znw. *brant*, nnl. *brand*, en (in mindere mate) van het praet. *brande* (nnl. *brandde*) opgekomen. Het Wvla. kent nog den vorm *barnen*. Zoowel **brinnan* als **brannianan* zijn oergerm.: ohd. os. *brinnan*, ags. *biernan*, on. *brinna*, got. *brinnan* „(ver)branden” intrans.; ohd. *brennen* (nhd. *brennen*, ook intrans.; mhd. nog niet), os. *brennian*, ags. *baernan* (eng. *to burn*, ook intrans.), on. *brenna*, got. *ga-brannjan* „(ver)branden” trans. In mnd. *bernen* (*barnen*, *burnen*), ofri. *berna* (*barna*) „(ver)branden” trans. en intrans. zijn als in 't Mnl. de beide ww. al door elkaar geloopt. Germ. **brinn-* is wsch. uit idg. *bhren-w-* ontstaan. Met *bhren-* staat in ablaut germ. *brun-* in ags. *bryne* m. „brand, vuur”, on. *bruni* m. „brand”, ohd. *pronado*, ags. *bruneða* m. „naam van een ziekteverschijnsel”. Van dezelfde basis komen ier. *brennim* „ik borrel op”, *bru(i)nnim* „ik stroom”. De verklaring van de ier. *nn* uit *nw* is zeer dubieus; is ze juist, dat is 't niet het oog op ier. *berbaim* „ik kook”, lat. *ferveo* „ik kook, bruist” mogelijk, dat *n* infix en de basis *bhre-* is. In ieder geval zijn al deze vormen met het germ. ww. verwant. De bet. van de basis *bhre-*, verlengd *bhre-w-*, *bhre-n-w-*, *bhre-n-* was „in beweging zijn, zieden”. Voor verdere

verwanten zie nog *bron*, *bruisen*, *braden*.

Brandewijn znw. De vorm *brantwijn* m. al in de 14. eeuw. = mhd. (sedert 1360) *brantwîn* (nhd. *brantwein*), mnd. *bernewîn*, *brannewîn* m. Oorspr. = „gebrande wijn”. Als 't woord in 't Ndl. ouder is dan in het Hd., moeten we den vorm wegens 't deelw. zonder gevoor oorspr. fri.-holl. houden. In andere talen ontleend, bijv. eng. *brandy*, of vertaald, bijv. čech. *pálené vino*.

Branding znw. Bij *branden*. Voor de nnl. bet. „branding van de golven” vgl. lat. *aestus* „gloed, branding”.

Brandschatten ww. Een laat-mnl.-mhd. afl. van laat-mnl. *brantschat*, mhd. *brantschaz* (mnd. *bernschat*) m. „schatting om brand af te koopen”; uit *brand* en *schat*.

Brani znw. bnw., laat-nnl. Uit mal. *brani* (*bārāni*) „moedig, den moed tot iets hebbend”.

I Bras (touw), nog niet bij Kil. Uit fr. *bras*, eig. „arm” (< lat. *brachium*) evenals eng. *brace* „bras”. Hd. *brasse* v. uit 't Ndl. In 't Mnl. was ofr. *brace*, *brache* (fr. *brasse*) „vadem” reeds als *bra(e)s*, *brachs*, *braesge* „id.” ontleend.

II Bras (rommel), sedert ± 1500 (*bras* m.). = hd. *brass* m. „rommel” (sedert eind 15. eeuw). Wellicht identisch met mnd. *bras* m. „lawaai, slemperij”, dat bij mnd. *brassen* „slempen, lawaai maken” = mnl. *brassen* „id.” (nnl. *brassen*), hd. *prassen* „slempen” hoort. Dit komt blijkens mnl. mnd. *brasséren* „id.” uit fr. *brasser* „brouwen, roeren, mengen” (wsch. van kelt. oorsprong), dat in 't Mnl. ook als *brassen* „brouwen, mengen” ontleend is. *Bras* „rommel” kan ook van dit laatste gevormd zijn, oorspr. = „brouwsel, mengsel”. De bet. van *brassen* „slempen” is wellicht via „morsen, ploeteren” ontstaan.

Brasem znw., mnl. *brāsem*, *braessem* m. = ohd. *brahsema* naast *brahsa* v. (nhd. *brasse(n)*), ndd. vorm naast dial. *brachsem*, (-en), mnd. *brassem* m., de. *brasen*, zw. *braven*, dial. noorw. en zw. *brasma* „brasem”. Ablautend met mnl. *bressen*, *brēsen*, os. *brēssemo*, mnd. *brēssem* m. „id.”. Uit dezen *e*-vorm fr.

bréme > eng. *bream*. De oorspr. bet. kan „de glanzende” geweest zijn. Dan zijn heel wat verklaringen mogelijk. Men leidt **braszman-* enz. wel af van germ. *brezw-* „schitteren”, waarvan ook komen mhd. *brēhen* „schitteren”, on. *brjá, brá* „fonkelen”, got. *brahw* (o.) *augins* „oogenblik”. Dit wordt door velen met morgen gecombineerd: *br-* uit *mr-*. Ook is een basis *bhereq-* (waarnaast dan wellicht *bhereq-*), een variant van de bij berk besproken bases, mogelijk, waarbij ook lit. *brėkszta, brėkszti* „aanbreken”, čech. *břesk* „schemering” (-*sk-* uit -*q^u-sq-* of -*g^u-sq-*; of is čech. *břesk*, po. *brzask* een secundaire vorm naast ouder-po. *brzazg*, obg. *pro-brėzgü*? Zie *blaken*) zouden kunnen hooren. Deze woorden kunnen echter ook idg. *mr-* hebben. Germ. **braszman-* kan ook van idg. **bhereq-* of *bherek-* (zie *berk*) komen.

Brassen (scheepsterm) ww. Van I bras. — **Brassen** (slempen). Zie II bras.

Brat. Zie *borat*.

Brauw. Zie *wenkbrauw*. — **Brauwen.** = II *brouwen*. — **Braveeren.** Zie *braaf*. — **Bravo** tusschenw. Uit it. *bravo* „flink, voortreffelijk”. Zie *braaf*.

Breed bnw., mnl. *breet* (*d*). = ohd. (nhd.) *breit*, os. ofri. *bréd*, ags. *bráð* (eng. *broad*), on. *breiðr*, got. *braiþs* „breed, uitgestrekt”. Oorsprong onbekend. Verwant met oi. *mrityati* „hij valt uiteen, lost zich op” (zie *echter blij*)? Idg. *mrít-*, *mreit-*, *mroit-* kan een verlenging van *mr(e)-* zijn (zie *brij*). — **Breedvoerig** bnw. In 't latere Nnl. naar uitvoerig gevormd.

Breel (tonnetje door een reep aan een haringvleet bevestigd), sedert de 16. eeuw. Oorsprong onbekend. Fr. *breuil* (norm. pic.), ofr. *braiel*, eng. *brail* zijn benamingen van touwen aan het scheepswant.

Breeuwen (kalefaten). Dialectvorm (N.-Holl., ook Kamp., wellicht is ook Goer. *bréⁱwa* klankwettig; vgl. Zeeuwsch-Goer. *wín(s)bréⁱwa*, Zaansch *wijnsbreeuw* „wenkbrauw”, Zaansch *greeuw* „grauw”), sedert de 17. eeuw voorkomend naast *brauwen*, mnl. *bráwen, braeuwen* „zoomen, kalefaten”. = mnd. *brágen*, fri. *brouwe* „kalefaten”. Wsch. een afl. van wgerm. **bráwō-* „rand”, mnl. *bra(e)uwe* v. „rand, kroonlijst”, evenals mnl. *braeuwen*, nnl.

brauwen, breeuwen „de oogen toenaaien” van *bra(e)uwe* „ooglid, wenkbrauw” komt. Zie *wenkbrauw*.

Breidel znw., mnl. *breidel* m. Met -*ei-* uit -*iz-*. = ohd. *brittil*, os. (in samenst.) *briddil* m. „teugel, gebit”, ags. *brídel* m. „teugel” (eng. *bridle*), wgerm. **brizdila-* bij **brezdan* „trekken”. Zie *breien*. — Afl. **breidelen** ww., mnl. *breidelen*. Reeds ohd. *gabrittílón*, ags. *bríðlian* (eng. *to bridle*) „breidelen, be-teugelen”.

Breien ww., mnl. *breiden* (ook reeds *breien*) „weven, vlechten”. De *d* nog in N.-Holl. *braaiden*, fri. *breidsje*, gron. *braiden*. = ohd. *bréttan* „trekken, rukken, weven”, os. *brėgdan* „vlechten, knooien”, ofri. *brída, breida* „trekken, rukken”, ags. *brėgdan* „trekken, rukken, bewegen (ook intrans.), vlechten”, on. *brėgða* „zich snel bewegen, trekken, rukken, winden” (e.a. *bett.*, vooral in 't On.) Oorspr. een sterk ww. van de 3. klasse. Het eerst duidde 't wsch. een trekbeweging aan. Oorsprong onzeker. Zoowel de combinatie met got. *brahw* (vgl. on. *bragð* o. „snelle beweging” e. dgl., maar ook „oogenblik”; over *brahw* zie *brase m*) als die met alb. *breð* „ik spring” (**bhrek-dhó?*) zijn hoogst onzeker; ook die met arm. *batsem* „ik sla”, lett. *braks* „bros”. Lat. *frēnum* „teugel, gebit” — voor de bet. vgl. *breidel* — zal ook wel niet verwant zijn; zeker niet russ. *brozdú* „id.”, lit. *bruzduklas* „teugel”, of lit. *brizgilas* „id.”; dit (ook opr. *bragelan*) eer uit germ. **brizðila-* (*breidel*).

Brein znw. o., laat-mnl. *brein* o. „hersenen”. Vorm uit de fri. getinte diall. = ofri. *brein* o. „hersenen”, < wgerm. **brazna-*, waaruit ook noord-oostmnl. mnd. *brāgen* (waarnaast *brēgen*), ags. *bræg(e)n* o. (eng. *brain*) „hersenen”. In 't Gron., Dr. en Ndd. bestaat nog *bragen, bregen*, in 't Fri. *brein* = „hersenen”. Nhd. *bregen* m. uit 't Ndd. Verwant met gr. *βρεχμός* „schedel, voorhoofd”; van een idg. basis *mregh-*, *mrogh-* (*gh?*). Verdere combinaties (ags. *brēgo, -a* m. „heer, vorst”, on. *bragr* m. „de voornaamste”, gr. *ἄρω* „ik ga voor, heersch”) zijn te vaag.

Breken ww., mnl. *breken*. = onfr. *brécan* (in samenst.), ohd. *brīhhan* (nhd.

brechen), os. *brēkan*, ofri. *brēka*, ags. *brēcan* (eng. *to break*), got. *brīkan* „breken”. Verwant met kymr. *brau* „fragilis”, lat. *frango* „ik breek” (met opvallende *a*, evenals *fragor* „gekraak” dat wsch. verwant is: perf *frēgi*), oi. *giri-bhráj-* „uit bergen te voorschijn brekend”. Zie I braak, braken, breuk, brok en I bank. — **Brekebeen** znw., sedert de 17. eeuw. Imperativische samenst. als schuddebol e. dgl.

Brem znw., mnl. *brem(me)*, *brimme*, *brēme* (m.?) „brem, brem-, doornstruiken”. Vgl. ohd. *brimma* v., (os.?) *brēma* v., mnd. *brēme* (bijvorm *brumme*, = wvla. *brom*?) „brem, doornstruik”: ohd. *pfrimma* v. (nhd. *pfriem* m.). Als de *b*-anlaut het oudst is, is *brem* een ablaut-variant van I braam. Of on. *brum* o. „knop, tak met loof”, ouder-de. *brom* „katje, punt van een twijgje” hierbij hoort, is onzeker; nog onzekerder is de combinatie met lat. *frons*, *frondis* „loof”.

Bremer (Mijn vader is geen b). = „inwoner van Bremen”? Breeuwer in dezelfde uitdr. is wsch. jonger.

Brems (soort van vlieg, horzel), mnl. *bre(m)se* v., ook „sprinkhaan, kever”. = os. *brimissa* v. (uit 't Ndd. nhd. *bremse*), fri. *brims*, ags. *brimse* v. Hiernaast os. *bremmia* v., oudnld. *brem*, ohd. os. *brēmo* m. „brens”. Hd. dial. *brums* is wsch. een jongere formatie. Vgl. oi. *bhrámati* „hij zweeft rond, zwerft rond”, *bhramará-* „bij” en zie brommen.

Brengen ww., mnl. *brenghen*, *bringhen*. = os. *brengian*, ofri. *brenga*, *brendza*, *brauga*, *bringa*, ags. *brengan* „brengen”. Hiernaast onfr. *bringon*, ohd. *bringan* (nhd. *bringen*), os. ags. *bringan* (eng. *to bring*), got. *briggan* „id.” Mnl. *bringhen*, owfri. *bringa* zouden behalve op wgerm. **bravzian* ook op **brīzjan* kunnen teruggaan. Voor de twee praesensstammen vgl. z w e m m e n. Wsch. is idg. *bh(e)reñjh-* de genasaleerde vorm der basis *bh(e)reñh-*, waarvan arm. *barīnam* „ik hef op” (aor. *barji*); hierbij is ook kymr. *he-brwng* „begeleiden” gebracht. Vgl. springen: gr. *σπρίζουαι*. *Bh(e)reñh-* kan een verlenging van *bher-* „dragen” (zie baren) zijn. Minder wsch. is de basisvorm *bh(e)reñk-*, die door contaminatie

van *bher-* en *eñk-* „dragen” (zie genoeg) verklaard is.

Bres znw., sedert Kil. Evenals hd. *bresche* v. uit fr. *brèche*, dat weer van een germ. verbaalnomen bij breken komt.

Bretel znw. Uit fr. *bretelle*, dit van onzekere afkomst.

Breuk znw., mnl. *brōke*, *brōke* v.m. = ohd. *bruk* (nhd. *bruck*), os. *bruki* m., ofri. *breke*, *bretse* m., owfri. ook v., ags. *bryce* m. „breuk”, in sommige talen met een uitgebreide bet.-sfeer. Ablautend met breken.

Brief znw., mnl. *brief* m. „geschrift, opschrift, boek, brief, schriftelijke akte”. = ohd. *brīaf*, *brīef* m. „geschrift, beschreven blad, boek, brief, akte” (nhd. *brief*), os. *brēf* m. „geschrift, brief, oorkonde”, ofri. *brēf* o. „id.” (uit het Wgerm. on. *brēf* o.). Uit lat. *brève* resp. *brēvis* „kort” (scil. *scriptum, libellus*). Voor germ. *ē*² uit lat. *ē* vgl. spiegel.

Bries znw., sedert de 19. eeuw. Evenals hd. *brise* v. uit eng. *breeze* of fr. *brise* = spa. *brisa*, it. *brezza*; afkomst onzeker.

Brieschen ww., mnl. *brīessen* „brieschen, brullen, schallen”. Mnl. bijvormen: *brīessen* (nog N.Brab., Kil. *brīessen* „Holl.”) en *brīscen*, *brīssen*; deze laten zich uit 't onomatopoëtische karakter van dit ww. verklaren. = mhd. *brīeschen* „brullen”, mnd. *brēschen* „brullen, kraken, pedant doen”. Evenals mnd. *brāschen* „id.” een jong ww., dat zich wat den anlaut aangaat bij brullen, brallen enz. aansluit. Vgl. nog het rijmende ww. oudnld. (nog dial.) *drieschen*. Dgl. formaties ook elders, bijv. lit. *braszkù*, *braszkėti* „kraken, knetteren” (minder wsch. bij breken gebracht: idg. *g-sg*).

Brij znw., mnl. *brī* m. = ohd. *brīo*, *brī* (nhd. *brī*) m., mnd. *brī* m., ags. *brīw* m. „brī”. Misschien als idg. **mrī-wo-* bij *mr(e)i-* „wrijven”, waarvan ook kunnen komen kymr. *brīw* „fragmentum, fractus”, lat. *frīvolus* „onbeduidend” („frivola sunt proprie vasa fictilia quassa”. Festus), *refrīva* „faba”, *frio* „ik wrijf stuk”. Deze woorden zouden ook op een wortel *bhrei-* kunnen teruggaan, maar oi. *mrī-t-ya-ti* „hij valt

uiteen, lost zich op" zal er ook wel bij hooren (zie *breed*); verder wellicht obg. *briselije* „scherven" (*mrít-s*). *M(e)reis* is een verlenging van de basis *mer(e)*- (zie *murw*). De etymologie: brij bij gr. *βρεττός* „zwaar" (*mrí-*) is onwisch. Mnl. *brú* m. „een soort brij of pap" (nog vla.) heeft wsch. evenals *spuwen* klankwettige *uw* uit heterosyllabische (in de casus obliqui) *-i-w-*. Of is *brú* identisch met mnl. *brú* „brouwsel", bij *brúwen* (zie I *brouwen*)?

Brijn znw., in: brijn-zout, zoo zout als brijn; anders alleen dial. (vla.), mnl. *bríne* v. „pekel". = ags. *bríne* v. (eng. *brine*) „id." Van 't idg. bnw. **mríno-*, een ablaut-variant van lat. *marínus*, = „zee-ig" of „zee-sch." Vgl. II *brak* en I *meer*.

I **Brik** (vaartuig). In de 18. eeuw ontleend uit eng. *brig*. Evenzoo hd. *brigg* v., de. *brig*, zw. *brigg*, fr. *brick*. Eng. *brig* is verkort uit *brigantine* = fr. *brigantin*, *brigantine*, it. *brigantino*, oorspr. „rooverschip" (van it. *brigante* „roover"). dat ook in allerlei talen is overgegaan, in 't Ndl. reeds in de 16. eeuw.

II **Brik** (rijtuig). In de 19de eeuw uit eng. *break* ontleend, dat van *to break* (breken), misschien in de bet. „een paard africhten", komt.

Briket znw. Jong-nnl. ontl. uit fr. *brique*, van *brique* „gebakken steen"; hiervan oudnld., nog zuidnld. *brik* „id." Oorsprong onzeker.

Bril znw., mnl. *bril* m. Uit **beril* (zie *beril*). De brillen, ± 1300 uitgevonden, werden in 't eerst vooral van *beril* gemaakt. Evenzoo mhd. *berille*, *barille*, *brill(e)* m. (nhd. *brille* v.), mnd. *berille* (± 1411) „bril".

Brink (algemeen bekend woord; alleen in saks. en aangrenzende streken een volkswoord; ook in namen als Ten Brink), mnl. (saks. dial.) *brinc* m. „grasrand, grasveld, plein". = mnd. *brink* m. „rand (verschillend gespecialiseerd), heuvel, hoog grasveld", eng. *brink* „steile rand, oever". Hierbij de v. *n*-stam on. *brekka* „steile heuvel" en met ablaut hd. dial. *brunkel* m. o. „nattig grasland". Of van een basis *bhræg-*, een bijvorm van *bhræg-* en *bhræg-* (zie I

bank), mogelijk uit deze bases gecon-tamineerd, — òf — waarschijnlijker — van *mreñg-*, dat tot *marg-* (zie *markgraaf*) staat als *bhrëñgh-* tot *bhergh-* (zie *brenghen*).

Brits znw., bij Kil. *bridse* „plak, om mee te slaan" in de uitdr. *bridse slaen*. Vgl. Teuth. *brytz* „muur, waartegen een wijnstok geplant is, scherm", nhd. *pritsche* v. „plak, houten sabel, planken ligplaats, zitplaats achter op een slee", mhd. *britzelmeister* m. „nar met een *pritsche*, die bij 't spel de orde handhaaft", *britzelslaken* o. „slag met de *pritsche*", ohd. *britissa* „cancile". Oorspr. bet.: „plank, lat": van ohd. *brët* (zie *bord*) afgeleid. 't Ndl. woord komt wsch. uit het Hd., evenals nnd. *britse* > de. *briks*, noorw. *brisk*, zw. *brits*.

Broche (de en het), later nndl. uit fr. *broche* „spies, braadspit". Dit was reeds vroeger overgenomen als mnl. oudnld. (nog zuidnld.) *bröke*, *brootse* v. „een soort halssieraad, breekijzer, braadspit". Ook uit 't Fr. eng. *broach* „speld, stift", *brooch* „broche", nhd. *brosche* v. „broche".

Broddelen ww. Nnl. frequentativum van *brodden*, dat sedert Kil. voorkomt en bij dezen „knoeien" en „lappen, herstellen" beteekent. Wvla. *brodd(elt)en* ook = „in de war zijn". Vgl. westf. *brodeln*, *bruddeln*, Dortmund. *broddeln* „fouten maken bij weven en breien". Oorsprong onbekend. Waalsch *brodi* „broddelen" komt eer uit 't Ndl. dan omgekeerd. Formeel en semantisch mogelijk, maar wegens 't late voorkomen van 't woord onzeker is de afl. van *brodd-* uit *bruзд-*, dat dan met *breien* zou ablauten, evenals ags. *brogdian*, *broddlian* „schitteren", *brogdettan*, *broddettan* „id., trillen".

Broeden ww., met *d*-uitval broeien, dat voor ons taalgevoel met broeien „schroeien, zengen" samengevallen is. Uit mnl. *broeden* (zelden reeds *broeyen*), = ohd. *bruoten* (nhd. *brüten*), mnd. *bröden*, ags. *brélan* (eng. *to breed*) „broeden". Een afl. van *broed* znw. o., mnl. *broet* o. v. „gebloed, het broeden" = mhd. *bruot* v. (nhd. *brut*), mnd. *brót* o., ags. *bród* v. „id." (eng. *brood*). Dit znw. is wsch. met *t*- (germ. *ð*-) formans van de idg. basis *bhré-*, *bhró-* (zie broeien) afgeleid. 't Zou ook bij de verlengde basis *bhrédl-*, *bhródl-*

resp. *bhrét-*, *bhrát-* kunnen hooren, waarvan ook *braden*.

Broeder znw., mnl. *broeder* m. = onfr. *bruother*, ohd. *bruodar* (nhd. *bruder*), os. *bróthar*, ofri. *bróthar*, ags. *brōðor* (eng. *brother*), on. *bróðir*, got. *broþar* m. „broeder”. Een oud woord: idg. **bhräter-*, *-tor-* „broeder”. Hiervan ook ier. *bráthir*, lat. *fráter* „broeder”, gr. *φράτηρ*, *-τωρ* „lid van een *φρατρία*”, obg. *bratrü*, *bratü*, (lit. demin. *broterėlis*, *brólis*, opr. *brāti*, *brote*, arm. *etbair*, oi. *bhrátar-* „broeder”; ook alb. *vta* „id.”?

Broeien ww., mnl. *broeyen* „schroeien, zengen” (ook intrans.) = mhd. *brüeyen*, *brüen* (nhd. *brühen*), mnd. *bróien* (*brógen*, *brúgen*) „id”. Van de basis *bhré-*, *bhró-* „zieden, in hevige beweging zijn”; zie *braden*, *branden*, *broeden*, *bron*.

I **Broek** (kleedingstuk), mnl. *broec* (*brouc*) v. = ohd. *bruohha* v., *bruoh* o. (nhd. dial. *bruch* v. o.), os. *brók*, ofri. *brék*, ags. *bróc* (mv. *bréc*, eng. *breeches*), on. *brók* v. „broek”. Een oude consonantische stam: oergerm. **brók-*, wellicht ouder **brák-*. Gall. *bráca* „broek” is eer uit 't Germ. ontleend dan omgekeerd. Veel later is ier. *bróc* „id”. ontleend. Misschien is germ. **brók-*, **brák-* oorspr. de naam van een lichaamsdeel, vgl. dan voor de bet. ndl. lijfje e. dgl. De oude bet. kan dan nog voortleven in ags. *bréc* v. mv. (eng. *breech*) „achterste”, en verwantschap met lat. *suffragines* „achterschenkel van dieren” is mogelijk, hoewel onzeker. Nog onzekerder zijn de combinatie met *breken* e.a. hypothesen.

II **Broek** (moerasland) znw. o., mnl. *broec* (*brouc*) m. (zoo nog wvla.), zelden o. = ohd. *bruoh* o. (nhd. *bruch* m. o.), mnd. *brók* o. „moerasland”. Misschien = ags. *bróc* m. „beek, bergstroom” (eng. *brook*). Men brengt *broek* of als „gebroken land” bij *breken* (waarbij met dgl. bet.-ontwikkeling als *beek* ook ags. *bróc*?) of — waarschijnlijker — bij een basis *mreġ-*, waarvan ook gr. *βράγος-ἔλος* (Hes.) kan komen; de verdere combinatie met mhd. *murc*, on. *morkinn* „verrot”, kymr. *braen* „id.”, obg. *mrilznati* „βδελύττεσθαι” is zeer onzeker. *Mreġ-* (of met velare *g*?) is

eer een verlenging van de bij I meer besproken basis. Zie ook II *brak*.

Brok znw. o., mnl. *broc* (*ck*) m. = ohd. *broccho* m. (nhd. *brocken*) „brok” (os. *brokko* m. = „palathas”). Bij *breken*. In 't Got. in dezelfde bet. *gabruka* v. — Afl. **brokken** ww., reeds mnl. *brocken*, ohd. *brocchón*. Hiervan weer nnl. **brokkel**, ook nhd. en nnd. Vgl. ook oud-nnl. *brokkel* m., mnd. *brockel* o. „brok”. — **Brokstuk** znw. o., laat-nnl. naar nhd. *bruchstück* o., dat in de 17. eeuw opkwam als vertaling van lat. *fragmentum*.

Brommen ww., eerst nnl. Kil. geeft *brummelen*, *brummen* op als „Sax. Siccamb.”, met de bet. „rugire, mugire”. = Teuth. *brummen* „rugire” en verder mhd. (nhd.) mnd. *brummen* „brommen, gonzen”. Ablautend met mhd. meng. *brimmen*, mnl. *brimmen*, *bremmen* „brommen, brullen”. Al deze woorden zullen wel jonge vormen zijn, zoals ze bij een onomatopöetisch gevoelde woordfamilie vaak opkomen. Ouder is ohd. *brēman* „brommen, brullen” (= mnl. *brēmen*? Bet. onzeker). Dit kan met kymr. *brēfu* „brullen”, lat. *fremo* „ik brom, gons, bruis enz.”, gr. *βρέω* „ik bruis, dreun” op een idg. basis *m(e)rem-* teruggaan, zie *morren*. Ook is 't mogelijk, dat gr. *βρέω* hier niet bij hoort, en dat de wortel *bherem-* is, waarvan oi. *bhramará-* „bij” en *brem*s kunnen komen, benevens gr. *φόμιγξ* „cither”, po. *brzmieć* „klinken”. Misschien hebben de klanknabootsende bases *bh(e)rem-* en *m(e)rem-* beide reeds in 't Idg. bestaan. De wortel *bhrem-* duidde ook onrustige beweging aan: vgl. oi. *bhrámati* „hij zweeft, zwerft rond”, on. *brim* o. „branding”, ags. *brym* m. „zee”.

Bron znw. In de 16. eeuw opgekomen, onder invloed van hd. *brunn(en)* m., naast den klankwettigen metathesisvorm mnl. *borue* (*borre*) m. (v.; in de bet. „bronwater” ook o.), dat nog dial. bestaat = onfr. ohd. *brunna* (nhd. *brunnen*), os. *brunno*, ofri. ags. *burna*, got. *brunna* m. „bron” resp. „waterput”. De oergerm. stam was wsch. **brunen-*, **brunn-*; 't woord komt dan van dezelfde uit *bh(e)re-* verlengde basis *bhren-* als *branden*; als de *u* idg. *u* is vgl. I *brouwen*,

bruisen, ier. *tipra* (**to-aitlh-brewant-*) „bron”, gr. *φρέσις* (**φρηFας*), *φρέσιτος* (**φρηFητος*) „bron, put”, arm. *atbiur* „bron”, voor de bet. vgl. ook 't niet verwante I wel

Brons znw. o., sedert de 16. eeuw. Evenals hd. *bronze* v., eng. *bronze* uit fr. *bronze* < it. *bronzo*. Internationaal woord. Met 't oog op de oude metaalfabricatie te Brindisi verklaard uit *aes Brundisium* (eventueel via mgri. *βροντισιουον*). Anderen denken aan ontl. uit perz. *birinj*, dit uit een Caucasus-taal: gruz. *spilendzi* „koper” enz. Ook is men van it. *bruno* (zie bruin) en ook van gr.-lat. *obryzum* „goud, dat de vuurproef doorstaan heet” uitgegaan.

Bronst znw., in de bet. „brunst” sedert Kil., die den vorm *brunst* opgeeft als „Germ. Sax. Sic.”. In deze bet. uit 't Duitsch. Mnl. oudnml. *brunst*, *brunst* v. = „gloed”. = ohd. *brunst* v. „brand, gloed, jeuk” (nhd. *brunst*), got. *-brunsts* in *atabrunsts* v. „brandoffer”; bij *brinnan* (zie branden). Hiernaast mhd. (nhd.) *brunft* v. „brunsttijd”, dat men van ohd. *brēman* „brullen” (zie brommen) afleidt en dat wellicht *brunst* in de bet. beïnvloed heeft.

Brood znw. o., mnl. *broot* (d) o. = ohd. *brōt* (nhd. *brot*), os. *brōd*, ofri. *brād*, ags. *brēad* (eng. *bread*), on. *branið* o. „brood”. In 't Got. komt alleen *hlaifs* m. „brood” voor, een alg.-germ. woord. Evenals ohd. *prod*, ags. *broð* (eng. *broth*), on. *broð* o. „saus” van den wortel *bhr-u-* „heftig bewegen, gisten, zieden”, waarvan o.a. ook I brouwen, bruisen (zie ook branden). Voor 't formans, idg. *-to-*, vgl. lat. *dēfrūtum* „gekookte most”, thrac. *βρῦτος*, *βρῦτον*, *βρῦτος* „een soort gerstebier, most” en met langer formans ier. *bruthe* „saus”. Men ziet wel in germ. **brauða-* een jonger woord voor „brood” (: ouder **zlaiða-*): oorspr. bet. „gist van bier”, dan: „gezuurd brood”. — **Brooddronken** bnw. Een semantisch vreemde samenstelling van brood en dronken, die al in 1344 te Yperen als eigenaam voorkomt.

Broos bnw., mnl. *broose* „breekbaar, bros, zwak van karakter”. De spelling met *-s* is fonetisch, niet etymologisch.

= zwa. *brausch*, mnd. *brōsch* „bros”; on. *bröyskr* „zwak, gebrekkig” is een formantische variant. Dit woord staat evenals mnl. *brōsem(e)*, ohd. *brōs(a)ma*, (nhd. *brosamē*), os. *brōsma* v. „kruiemel, brokje” in ablaut tot ags. *brīsan* „verbrijzelen” (eng. *to bruise*, *brosmian* „stuk gaan, te gronde gaan”. Buiten 't Germ. vgl. mkorn. *brew* „gebroken”, ier. *bronnaim* „ik beschadig” en misschien lat. *frūstum* „brok”, alb. *brēsën*, *-er* „hagel” (eig. „korrel”). Synoniem met *bhereus-* zijn de bases *bheres-* (zie barsten) en *bhereud-*, waarvan on. *brjóta* „breken” enz. (zie bij I borst) en misschien ksl. *brūsnaq* „ik schaaf, scheer, breng ten verderve” (*bhrud-s-*) komen.

Bros bnw., oudnml. ook *brosch*. Een noordndl. woord, niet Zeeuwsch en Goereesch. De mnl. spelling *broschen* zal wel *brōscen* voorstellen; dan komt 't woord *bros(ch)* eerst sedert ± 1600 voor. Vgl. ook fri. *bros*, oostfri. *bros*, *brös*. Verkorte vorm, niet een oude bijvorm, van broos.

I **Brouwen** (bier br.), mnl. *brouwen*, *brūwen*, sterk ww. = ohd. *briuwān* (nhd. *brauen*), os. *brewān*, mnd. *brūwen*, *browen*, ofri. *briūwa*, ags. *brēowan* (eng. *to brew*), (on. verl. deelw. *brugginnu*) „brouwen”, germ. **breuwanan*. Van de bij branden, *br on en brood* besproken basis *bhre-u-*, *bhre-we-*. Voor mnl. *brū* zie bij brij. Vgl. nog buiten 't Germ. het nomen actionis ier. *bruih* „het koken” (**bhrui-*). Of mhd. *brūne* v. „vrouwelijk schaamdeel”, oi. *bhrūná-* „embryo” hierbij hooren, is onzeker (eer bij I borst); van russ. *brujá* „strooming”, *bruját* „stroomen” is het waarschijnlijker, voor de bet. vgl. bruisen; misschien ook lit. *briūutis* „naar voren dringen” e.a. balt.-slav. woorden.

II **Brouwen** (van de *r-*uitspraak gebruikt), nog niet bij Kil. Brouwen en *brijen*, *breien* (fri., gron., Kamp., vel., Sliedrechtsch) kunnen beide op **brīwan* teruggaan evenals *spuwen*, *spijen* op **spīwan* (zie *spuwen*). Dit **brīwan* is een onomatopoëtisch woord, misschien onder invloed van brij opgekomen: voor de bet. vgl. dr. *breien* „met vollen mond onduidelijk spreken”.

Brug znw., mnl. *brugge* v. = ohd. *brucka* (nhd. *brücke*), os. *bruggia*, ofri. *bregge*, *brigge*, ags. *brycg* (eng. *bridge*) v. „brug”, on. *bryggja* v. „landingsbrug, kade”, germ. **bruzjō-*, nomin. **bruzī*. Met *z* uit *w*, vgl. jeugd, m ug, got. *sugil* „zon” enz. Hiernaast on. *brá* v. „brug”. Vgl. gall. *bríva* „brug” (**bhréwā*), obg. *brüvūno* „balk”, serv. *brv* „vonder” en de verwante — deels identische — woorden bij w en kbrauw.

Bruï znw. Een nml. verbaalnomen van bruien. Met uitgebreide bet.-sfeer. Met den brui hebben van vgl. zuidndl. *den zeed hebben van, den sjeer, den neuk geven van*. De bet. „rommel” kan zich onder invloed van *t* uit het Hd. ingedrongene *brühe*, mhd. *brüje* v. „saus” (Kil. *bruwe, bruwet, broeye* „jus, jusculum, liquamen, sorbitio”) ontwikkeld hebben; hiermee kan zijn samengevallen mnl. *brú, bruy* m. „brouwsel” en „brij” (zie brij).

Bruïd znw., in de tegenwoordige bet. sedert Napoleon, in 't Oudnml. „verloofde”, ook „jonggehuwde vrouw”, mnl. *bruut* v. (*d*) „jonggehuwde vrouw, verloofde, bijzit”. = ohd. *brüt* v. „jonggehuwde, verloofde” (nhd. *braut*), os. *brúd* v. „jonge vrouw”, poët. „echtgenoot”, ofri. *breid* v. „bruid in den tijd van de huwelijksceremoniën”, ags. *brýd* v. (eng. *bride*) „jonge vrouw”, poët. ook „echtgenoot”, on. *brúðr* v. „jonge vrouw in den tijd van de huwelijksceremoniën”, got. *brúþs* v. „*νύμφη*”. Ontleend uit 't Germ.: lat. (in soldateninscr. van de 3. eeuw) *brutis* „(getrouwde) dochter”, noordfr. *bruy, bru, rhaet. brit, breit* „schoon- dochter”. De oudste bet. was wsch. „jonge vrouw”, de oergerm. gespecialiseerde bet. wellicht „heimgeführte braut, adoptiefdochter der schoonouders” (vgl. de samenst. brui-loft). Wellicht uit **mr-ú-ti-* en hoogerop verwant met kret. *Βρῦτό-μαρτίς* „Artemis”, lit. *marči* „jonkvrouw, verloofde”, met andere dan *t*-formantia o.a. kringgot. *marzus* „verloofde”, kymr. bret. *merch* „dochter, vrouw”, lat. **marí* (*marí-tus* „echtgenoot”), gr. *μείραξ* „jongen, meisje”, lit. *mergà* „meisje”, oi. *márya-* „(jonge)

man, geliefde”. Identiteit van bruid met lat. *Prátis* „bijnaam van Venus” is aannemelijk, als we ook dit met de oorspr. bet. „jonkvrouw” bij de besproken woordfamilie brengen. — Samenst.: **Bruï(de)gom** znw., mnl. *brúde-gōme* m. „brui-gom, (jonge echtgenoot)”. = onfr. *brúdegomo*, ohd. *brütigomo* (nhd. *bräutigam*), os. *brúdigumo*, ofri. *breid-goma*, ags. *brýdguma* (eng. *bridegroom* vervormd naar *groom* „jonge man”), on. *brúðgumi* m. „id.” 't Got. heeft *brúþfups* m. „jonge echtgenoot”. Germ. **zuman-*, ohd. *gomo*, os. *gumo*, ags. got. *guma*, on. *gumi* m. „man” lautet ab met oudlat. *hemo* > lat. *homo* „mensch” en met lit. *žmū* „id.”: van idg. **ǵʰsem-* „aarde” (lat. *humus*, gr. *χθών*, obg. *zemlja*, lit. *žemė*, alb. *de*, oi. *ksāh* „aarde” resp. „grond, aardbodem”); — **brui-loft** znw., met holl.-fri. *ft*, uit mnl. *bruidlocht, brúlocht, -loft* v. = ohd. *brútlouft* m.o., *brútloufti* v., os. *brúðlōht* (m.v.?) „brui-loft”. Het 2de lid is een verbaalnomen **zlaufiti-* (*-tu-*, *-ta-*) bij loopen, met vocaalverkorting door den zwakken toon. Een vorm **zlaupa-* in ags. *brýðdhop* (*ð* wsch. < *á* < *éú* < *èa*), on. *brúðslaupt* o. „id.”. „Bruïd-loop” beteekende ospr. „het plechtige afhalen van de bruid”.

Bruïen ww., met *d*-wegval uit mnl. *brúden* „een vrouw beslapen” (oorspr. „tot *bruut* maken”; zie bruid): in 't Nnl. met een belangrijke bet.-uitbreiding zooals die bij zinsverwante woorden meer voorkomt, vgl. voor de bet. „kwellen, plagen, foppen” ndl. verneuken. = ohd. (Notker) *brúten* „beslapen”, mnd. *brúden* „beslapen, plagen” (westf. *brüen* „plagen”).

Bruikbaar bnw., eerst laat-nml. Wellicht naar nhd. *brauchbar*. Zie gebruiken. — **Bruikleen** znw. o. Evenals 't oudere *bruikleening* van een reeds in de 17de eeuw slechts dial. en archaïstisch *bruiken* = gebruiken. Als model dienden oudere samenst. als mnl. *bruucwāre, -wēre* v., oudnml. *bruikweer* „gebruik van huizen, landen enz., have”.

Bruïloft. Zie bruid.

Bruin bnw., mnl. *bruun*. = ohd. *brún* (nhd. *braun*) os. ofri. ags. *brún* (eng. *brown*), on. *brúnn* „bruin”, in sommige talen ook „glanzend”. Serv. *brun*

„donkerbruin” (ook in andere slav. talen) komt uit 't Germ. evenals fr. *brun*, it. *bruno*. Wsch. zijn gr. *φύριν*, *φύριος* „de pad” verwant. De basis *bh(e)rǝ-*, waarvan mogelijk nog russ. dial. *brjút* „wit-, geel-, grijsachtig glanzen”, is verlengd uit *bhǝr-* „glanzen”; vgl. lit. *bǝras* „bruin”, gr. *φάση* *φάσηλι*, *φασίει* (wsch. een eerst gr. *v*-formatie) *λαμπάσει* (Hes.), wellicht ook russ.-ksl. *br-onǝ* „wit, bont (van paarden)”. Vgl. nog de bij berk vermelde verlengingen van *bher-* en *h* beer en bever. Lat. *furvus* „donkerkleurig” en *fuscus* „donkerbruin” kunnen hierbij gebracht, maar ook anders opgevat worden. — Van fr. *brun* 't ww. *brunir*. Hieruit ndl. **brui-neeren**, reeds mnl.

Bruisen ww. Hierin zijn twee ww. samengevallen: 1. Teuth. *bruysen* „gisten, schuimen” = mhd. *brúsen* (nhd. *brausen*), mnd. *brúsen* „bruisen”, dat in 't Ndl. klankwettig *z* zou hebben; deze komt oudnld. voor, evenzoo fri. *brúz(j)e* „bruisen, schuimen”; vgl. ook dial. ndl. fri. *brás* o. „schuim”. *Brú-s-* komt van *brú-*: idg. basis *bhrǝ-*, zie brood; — 2. mnl. *brúschen* „bruisen, stormen (van den wind)” = mhd. *brúschen* „bruisen”, dat wsch. met 1. oorspr. identisch is. De *sch* (> nndl. *s*) is dan aan de analogie van andere ww. (druischen, brieschen e. dgl.) toe te schrijven. Dat zulke onomatopoëtisch gevoelde woorden in bet. en vorm door andere beïnvloed worden is begrijpelijk; zoo sluit ozw. *brusa* „aanstormen” zich in bet. bij *busa* (zie beuzelen) aan. Ook kan zich hier en daar met *brús-* de klankverwante woordfamilie van broos vermengd hebben.

Brullen ww., mnl. *brullen*. Evenals nhd. *brüllen*, mhd. *brüelen* „brullen” onomatopoëtisch. Vgl. bulderen en mnl. *bullen* „razen, tieren”, voor den anlaut brieschen.

Brutaal bnw., nog niet bij Kil. Met bet.-beperking uit fr. *brutal* „lomp, grof”. Dit komt van lat. *brútus* „zwaar, dom, gevoelloos”. — Daaruit ook it. *brutto* „ruw, vuil” > ndl. **bruto** bijw. bnw., een internationaal woord.

Budget znw.o. Vroeg-19.-eeuwsche ontl. uit eng. *budget*, dat van rom. oorsprong is.

Buffel znw., mnl. (13. eeuw) *buffel* m. Een internationaal woord, dat teruggaat op lat. *búbalus*, gr. *βοΐβαλος*, ospr. „een soort gazelle”, later „oeros” en „buffel”. 't Ndl. woord komt óf uit mlat. *búfalus* óf uit it. *bufalo* óf uit fr. *buffle*, dat echter vóór de 15. eeuw niet is overgeleverd. — **Buffelen** ww., eerst mnl. In de dial. bet. „slaan” van boffen, *buffen* gevormd. Buffelen „eten” zal wel van buffel komen; vgl. hengsten e. a. dgl. van diernamen afgeleide ww.

Buffer znw. 19.-eeuwsche ontl. uit eng. *buffer*; dit komt van *to buff* „stooten” (zie b of).

Buffet znw. o., reeds mnl. *bofet* o. Uit fr. *buffet*; van onzekeren oorsprong.

Bui znw., sedert Kil. In 't Ndd. treedt 't woord *büj(ə)*, *büj(ə)* later op dan in 't Ndl.; wellicht is 't hieruit ontleend. Uit 't Ndd. weer hd. *bö* v., de. *byge*, zw. *by* „bui”. De vorm *buyde*, bij Kil. naast *buge*, is evenmin als *pyde* naast *puge* oud. Wsch. niet ontleend, maar < germ. **būjō-*, verwant met obg. *bujǝ* „wild, dwaas” (idg. **bhou-jo-*). Voor een verlenging van de basis *bhǝ-* zie beuzelen, een andere kan *bhǝ-r-* zijn, waarvan o.a. obg. *burja* „stormwind”, lit. *būrjys* „hui”.

Buidel, buil znw., mnl. *búdel* m. = ohd. *bútil* (nhd. *beutel*), os. *búdil* m. „buidel, zak”. Owfri. *búdel* „id.” zal wel ontleend zijn. Oorsprong onzeker. Misschien van een basis *bhǝ-t-* of *bhǝ-dh-* „zwellen”. Die kan naast *bhǝ-l-* en *bhǝ-s-* „id.” (zie I buil, boos) bestaan hebben. Van *bhǝ-t-* kan ook ier. *both* „penis” komen (onzeker).

Buigen ww., mnl. *búghen*. = mnd. *búgen* (os. komt de praesensstam niet voor), ags. *búgan* (eng. *to bow*) „buigen”. Sterk ww. Met andere praesensvocaal ohd. *biogan* (nhd. *biegen*), got. *biugan* „id.” (vgl. sluiten). Het causativum mnl. *bóghen* = onfr. *boigan* (lees *bougan*?), ohd. *hougen* (nhd. *beugen*), os. *bógian*, ofri. *beia*, ags. *búegan*, on. *beygja* „buigen” (trans.), bestaat nog ndl. dial.: Antw. *bógen* „buigen” (ook intrans., evenals in 't Mnl.). Ohd. *buhil* (zie bochel) wijst op een idg. basis *bheug-* en *bheuk-* (welker combinatie met lit. *bukùs* „stomp” al

te onzeker is); hiernaast *bhug-* in ier. *bocce* „tener” (nier. *bog*; < **bhug-no-*), oi. *bhuǰáti* „hij buigt, schuift weg” (ook gr. *πιῦσω* „ik vouw”?), waarmee de wortel van lat. *fugio* „ik vlucht” enz. (zie I bok) identisch is. Ook alb. *butë* „week”, arm. *but* „stomp” hierbij (**bhug-to-* of **bhuq-to-*)? Een derde basis met *gh* is voor een deel der vormen, o.a. voor de germ. *ǝ*-vormen mogelijk, maar voor geen vorm noodig. Vgl. beugel, bochel, I bocht, boog, bukken. Opvallend is de balt.-slav. basis *gǔb-*, in bet. = idg. *bhǔg-*: lett. *gubt* „bukken”, ohg. *gūnati*, *pré-gybatī* „buigen”.

Buik znw., mnl. *buuc* m. „romp, buik” (ook overdracht.). = onfr. *bák* m. „uterus”, ohd. *būh* (nld. *bauch*) m. „buik”, mnd. ofri. *būk*, ags. *búc* m. „buik, romp”, on. *búkr* m. „romp, lichaam”. Oorsprong onzeker. Eer naar den geweldden vorm genoemd en van idg. *bhǔg-* (zie bij buigen) dan = „spijsoptemer” bij oi. *bhumákti*, *bhuñjati* „hij gebruikt, geniet, eet”. De eerste hypothese staat ons ook toe voor „buik” van een oudere bet. „vat” uit te gaan; vgl. ags. *búc* m. „flesch, kan”; echter zullen dgl. *bett.*, voorzoover ze in allerlei jongere germ. talen voorkomen, wel secundair zijn. Ook kan men voor buik van een basis *bhū-g-* „zwellen” uitgaan (zie buidel), waarvan ook gr. *φύσκη* „maag, dikke darm” zou kunnen komen (**φύγσκη*; zie echter boos). Uit 't Germ. ofr. *buc* „bijenkorf” (vgl. mnl. *buuc* „id.”) e. a. rom. woorden. Kil. „*beuck*. vetus. j. *buyc*. Venter, alvus” heeft eer secundaire (dial.?) *eu* dan dat 't een oude ablautvorm is; vgl. II beuk.

I **Buil** (bult), mnl. *búle* v., *buul* m. = onfr. *búla* v. „cicatrix”, ohd. *búlla* v. „blaar, puist” (nhd. *beule*), os. *búla* v., ofri. *béle* v., *beil* m. „buil”, ags. *býle* v. (eng. *bile*), *býl* m. „zweer, gezwel”, germ. **bǎli(ón)*; hiernaast on. *bóta* v. „buil, bult, gezwel”, wellicht met *ó* uit idg. *óu*. Wsch. evenals ohd. *paula* v. „blaar” verwant met got. *uf-bauljan* „opblazen” en verder met ier. *bolach* „buil”, slov. *búlitī* „zwellen”, serv. (*iz*)*búljiti* „de oogden naar voren laten puilen”, misschien ook lett. *bulišchi* „aardappels”, oi. *bhūri-* „rijkelijk, veel, groot”, arm.

boyl, gen. mv. *buliē* „menigte”, wsch. niet lat. *folium*, gr. *φύλλον* „blad”. Voor *bhewel-*, *bhūl-* „zwellen” vgl. nog buidel, voor synonieme wortels *bhel-* en *bewel-* zie I bal resp. puilen. Buil wordt ook anders verklaard.

II **Buil** (buidel). Zie buidel.

I **Buis** (pijp), mnl. *búse*, *buyse* v. „buis, kanaal”. Uit ofr. *buse*, *buise* „buis”. Oorsprong onbekend; wsch. rom.: vgl. rhaet. *büschēn* „houten pijp van een waterleiding”, it. *bucciolo* „pijp, hals van een flesch”.

II **Buis** (haringschuit), mnl. *búse*, *buisse* v. Uit ofr. *busse*, *buce*, *buse*, *busche* = mlat. *bucia* „groot soort schip”. Hieruit ook ohd. *búzo* m. „zeerooverschip”, mnd. *bütze*, *búse* v. „haringbuis”, ags. *bútse* „soort schip” (in *bútsecarlas* „zeesoldaten”), on. *búza* v. „id.”. Uit 't Ndl.-Ndd. komen nhd. *búse* v., eng. *buss*, noorw. *byse* „haringbuis”. Bij ons werd 't woord wsch. van de kust bij Duinkerken geïmporteerd. In 't Rom. met I buis verwant?

III **Buis** (jas), sedert Kil., die 't „Holl.” noemt. Verkort uit wambuis. Vgl. pul.

IV **Buis** (beschonken). Een dial. holl., maar in de algemeene taal vrij bekend bnw. Zie boos.

Buit znw., Kil. *buyt*, *buēt*, zelden in 't Mnl. Hierbij mnl. *búten* „ruilen, buitmaken”, nog dial. en in ruilebuiten (= ruilen en buiten). Buit komt = „ruil” nog in Gron. voor. Vgl. mnd. *búte*, *buite* v. „ruil, verdeling, buit”, *búten* „ruilen, verdeelen, buitmaken” (uit 't Nd. nhd. *beute*), on. *býta* „ruilen, verdeelen” (wsch. uit 't Mnd. evenals ijsl. *býti* o. „ruil, buit”). Ontleend zijn fr. *butin*, eng. *booty* „buit”. Een oorspr. nnd. woord van onzekere afkomst. O.a. is ier. *buaid* „overwinning” vergeleken: onwsch. Vermoedelijk is 't ww. 't oudst, met de oorspr. bet. „verdeelen, ruilen”.

Buitelen ww., sedert 't vroeg-Nnl. 17.-eeuwsche bijvorm *beytelen*. Oorsprong onzeker. Ontl. uit fr. (*cul*)*buter* „tuimelen” is onwsch., evenzoo — wegens 't late voorkomen — ablautverwantschap met mnl. *bóten* „slaan” (zie II bot).

Buiten voorz. en bijw., mnl. *búten*. =

ohd. *būzan*, os. *b(i)ūtan* voorz., ofri. *būta*, ags. *būtan* voorz. en bijw. „buiten, behalve”. Uit *bi* (be-) + ohd. *ūzan* (nhd. *aussen*) bijw. voorz., os. *ūtan* bijw. (waarnaast *ūtana* „van buiten”), ofri. *ūta*, ags. *ūtan* bijw. voorz., on. *ūtan*, got. *ūtana* bijw. „buiten van buiten”; van uit; voer de formatie vgl. *bin* n n. Zaansch *buit* „buiten” is een formatie als *bin* bij *bin* n n. In sommige talen komen *ūtan* en *būtan* ook als voegw. voor (vgl. eng. *but* „maar”), in ’t Os. alleen met *that* en *sō* verbonden. — **Buitenbeentje** znw. o. Van het bijwoord **buitenbeens**; voor de bet. vgl. oostfri. *būtenbēns gān* „met naar buiten overhellend lichaam gaan, verboden wegen bewandelen, echtbreuk plegen”. — **Buitenissig** bnw. Door Multatuli gevormd — ’t eerst **buitenissigheid** — van buiten en *is* (3. pers. enk.). — **Buitenkans** znw., sedert ± 1600. Misschien uit een adverbiale uitdr. *buiten kans* „buiten de te berekenen kans, buiten verwachting”. Zie tegenspoed. — **Buitenslands**, **binnenslands** bijww., mnl. *būten*, *binnen slants* naast *būten*, *binnen lants*; *s-* is de gen. van ’t lidwoord. **Buitenshuis** sedert ± 1600, mnl. wel *būten hūses*. — **Buitensporig** bnw., sedert de 17. eeuw. Gevormd van *buiten* (het) spoor.

Buizerd znw., sedert Kil. Evenals nhd. *bussard* m., eng. *buzzard* uit ofr. *buisard*, van *buse*, lat. *būteo* „buizerd”.

Bukken ww., mnl. *bocken*, *bucken* „bukken, zich buigen”. = mhd. *bucken*, *bücken* (nhd. *bücken*), mnd. *bucken* „id.”. Intensivum bij *buigen*.

I Buks (geweer). Nnl. ontl. uit hd. *büchse* v., dat = ndl. *buis* is.

II Buks(boom) znw. Naar ’t voorbeeld van hd. *buchs(baum)* (reeds ohd. *buchsbaum*) m. of van lat. *buxus* in de plaats gekomen voor mnl. *bos-*, *bus-boom* (nog dial. en als eigennaam). = mnd. *bus-bóm*, ags. *box* m., *box-tréow* o. „palmboom”. De germ. woorden uit lat. *buxus* < gr. *βύξος* „id.” Zie *buis*.

I Bul, *bol* (stier), mnl. *bul(le)* m. = mnd. *bulle* m. (> nhd. *bulle*), eng. *bull* (ags. reeds *bulluc* m. „jonge stier”), on. *bofi* m. „bul, stier”. Wsch. van den wortel *bhel-* „zwellen”: zie *I bal*. Ook andere etymologieën zijn mogelijk,

maar geene is afdoend. Lit. *būtius* „stier” wsch. uit het Ndd. — Dit *bul* ook in **bulhond** — ook de eng. vorm *bulldog* is bij ons bekend — en **bullenbijter**.

II Bul (oorkonde), mnl. *bulle* v. „zegel, oorkonde”. Evenals mhd. (nhd.) *bulle* v. „id.” uit lat. *bulle*, oorspr. „waterbel”, dan „knop, bolletje, zegel”. Wsch. direct uit ’t Lat. en niet uit fr. *bulle*.

Bulderen ww., Tenth. *bold(e)ren* „strepere”. Met ablaut oudnln., nog archaïstisch *balderen*. Vgl. nhd. *poltern*, laat-mhd. *buldern*, mnd. *bulderen*, *balderen*, (ofri. *bulder-slek* „luide slag”), de. *buldre*, zw. *bultra*, zw. dial. *baltra*, noorw. dial. en de. *baldra*. Klank-aanduidende woorden van den wortel *bhel-* (zie *bal* k e n), waarmee zich wellicht afl. van *bheldh-* „slaan” (vgl. ier. *buille* „slag”, lit. *beldū*, *beldėti* „kloppen”) vermengd hebben. Deze laatste basis zal oorspronkelijk wel onomatopoeïsch zijn en afgeleid van ’t zelfde *bhel-*; wellicht is zij niet eens oeridg. Vgl. nog russ. *boltat* „schudden, kloppen, leuteren”.

— **Bulderbast** znw. Het 2de lid — ook *-bas* en fri. *-blast* — is moeilijk te etymologiseeren.

Bulken. Zie *bal* k e n.

Bullebak znw., sedert de 17. eeuw. Vgl. nhd. *bullerbak* „jähorniger, polternder mensch” en voor ’t 2de lid vgl. *luis* b a k. Wsch. onder invloed van verschillende klankverwante woorden ontstaan, vgl. bijv. *bulderen* en *I bul*. Oudnln. ook *bulleman*.

Bulster. Zie *hol* s t e r.

Bult znw., mnl. *bulte*, *bult* m. v.; in ’t Mnl. en Oudnln. ook = „stroozak”. = mnd. *bulte* m. „hoop, heuvel, stroozak”, westf. oostfri. *bülte*, wgerm. **bultian-*, wsch. van den wortel *bhel-* „zwellen” (zie *I bal*) en dus formeel vooral te vergelijken met *hout*. Wegens het ablautende *belt* is de afl. van *bhewel-*, *bhūl-* „zwellen” (zie *I buil*) minder wsch.

I Bun (vischkaar). Zie *be* u n. — **II Bun**. = **II ben**. Met dial. *u*.

Bundel znw., mnl. *bondel* (m. ?). = mhd. (nhd.) *bündel* o. (nhd. ook m.); ohd. reeds *gibuntili* o., os. *bundilēn* o. „bundel”. Bij *binden*, met denzelfden

ablauttrap als bond. Met andere bet. ags. *byndel(t)e* v. het binden, verband".

Bunder znw., mnl. *boenre*, *buunre*, *bonder*, *bunder*, *buunder* (o. ?) Gaat terug op mlat. *bonndriuum*, misschien via fr. *bonnier*; oorsprong onbekend. Opvallend zijn de verschillende vormen in 't Ndl. Nnl. dial. *beunder* (Breda), *buinder* (Zaansch) < mnl. *boenre* resp. *buunre*.

Bungelen. Zie bengel.

Bunzing znw., mnl. *bonsinc* m. Nnl. bijvorm *bon(t)sem*, *bun(t)sem* evenals *bokkem* naast *bokking*. Met andere formantia mnd. *bunsik*, gron. *bunsel*. Volgens Kil. is *bonsinck*, *bontsinck*, *buntsinck* „Sicambr. Holl. Fris.” : zuidndl. *visse* (= mnl. *fitsau*, wvla. *fitsjouw*, *visse*, Antw. *fis*, eng. *fitchew*, waalsch *fichau*). De oorsprong van bunzing is onbekend.

Burcht, burg znw., mnl. *borch*, *burch* v. (zelden m. o.), ook reeds — zelden — *borcht* „burcht, vlek, stad”. Voor de aangevoegde *t* vgl. aalt, inkt, vel. N. Brab. *börxt* = b a r g. = onfr. *burg* v. „civitas”, ohd. *bur(u)g* (nhd. *burg*), os. *burg*, ofri. *burch* (*g*), ags. *burg* (eng. *borough*), on. *borg* v. „versterkte plaats, stad”, got. *baürs* v. „stad”. Formeel en semasiologisch is verwantschap met b e r g zoowel als met b e r g e n mogelijk. Wegens de volledige overeenstemming in vorm met ier. *bri* „heuvel”, av. *beraz-* „hoog, hoogte, berg” is 't eerste waarschijnlijker. De bet. „versterkte plaats” gaat dan op „versterkte heuvel” terug. Dat berg en bergen verwant zouden zijn — obg. *brégg* moest dan een ontl. zijn — is niet wsch. Uit het Germ. fr. *bourg*, it. *borgo*, mlat. *burgus*.

Bureau znw. o. Nnl. ontl. uit fr. *bureau*, dat van *bure* „wollen stof” (zie *borat*) komt. 't Oudere fr. *burel* was al vroeger als *bureel* znw. o. ontleend, dat sedert de 16. eeuw voorkomt.

Burg. Zie *burcht*. — **Burger** znw., noordoost-mnl. *borgher*, *burgher* m. All. van *borch*, *burch* (nml. *burcht*) in de bet. „stad”. = ohd. *burgári* (nhd. *bürger*), mnd. *borgere*, ofri. *borger*, *burger* m. „stadbewoner, burger”. Heeft zich van 't Hd. nit verbreid. Mnl. is *poorter* 't gewone woord. — **Burgemeester** znw. Du. en ndl.,

sedert de laat-mhd.-mnd.-mnl. periode. Een samenst., deels met *burg* deels met *burger* (mnl. *borgher-meester*, hd. *Bürger-meister* m.). *Burger* en *burgemeester* drongen ook in de skandin. talen door.

Burrie. Zie I baar.

Bus znw., dial. (Zaansch) ook *bos*, mnl. *bosse*, *busse* v. „bus”. = ohd. *buhsa* (nhd. *büchse*), mnd. *busse* (waaruit on. *hyssa*) v. „bus”, owfri. *busse* (wsch. uit 't Ndl.) v., ags. *box* (m. o. ? eng. *box*) „bus” (in verschillende speciale bett.; laat-mhd.-mnd.-mnl.-ofri. o.a. „vuurroer”; nog in **buskruit**). Uit vulgairlat. (speciaal in Frankrijk) *buwis* (waarnaast **buxida* > fr. *boîte* „doos”) < gr. *πίξις* „doos van *πίξος*-hout”. Zie II buks.

But (scheepsterm: „houten vat met drank voor één dag voor zeven man”; dial. ook „een soort bierkan” e.a. bett.). Dial. ook *botte*, *bodde*. Uit mnl. *botte*, *butte* v. „draagkorf, koffer” = mnd. *botte*, *butte*, *bodde*, *budde*, nhd. *butte*, *bütte* v. „een soort vat, koffertje om op den rug te dragen”, ags. *bytt(e)* v. „zak, flesch”, on. *bytta* v. „vat”. Hiernaast een synoniem mnl. *böden*, *bödem* m., ohd. *butin*, (os.?) *budin*, mnd. *böden(e)*, ags. *byden* v., dat van een rom. equivalent van mlat. *butina* „zak, kuip, flesch” (gr. *πυτινη*, dial. *βυτινη*) komt. Ook *but* enz. zullen wel hierop of op een korter *but(t)is* (fr. *botte*, *boute* „vat, emmer”), gr. *βύτις*, *βούτις* „flesch” teruggaan. Vgl. nog ohd. *botakha* v. „vat” (nhd. *bottich* m.) uit mlat. *butica* en onfr. *buteric* „uter”. Sommigen houden een deel van de vormen voor echt germ. Zie *botje* en *bottelen*.

Butoor (roerdomp), mnl. *butoor* m. Uit fr. *butor* (van onzekere afkomst). Mnl. ook *putoor*, *püt(t)oor* m. (nml. *putoor*, *pitoor*).

Buur znw., mnl. *buur* m. „inwoner, buurman”, noordndl. bijvorm van *ghebuur* „id., landman”. = ohd. *gibúur* (*gibúro*) m. „inwoner, medeburger, landbewoner” (nhd. *bauer*), os. *gibúur* m. „buurman”, ofri. *búr* m. „inwoner, medeburger, buurman, landman” (ouder **gi-búr*), ags. *gebúur* m. „bewoner, landman”. Uit **gi-*

+ **búra-* „huis, vertrek”, mnl. *buur* (m. o. ?) „huis, schuur”, ohd. *búr* m. „vertrek, cel, huis, bewaarplaats” (nhd. *bauer* „vogelkooi”), os. *búr* „huis, vertrek”, ags. *búr* m. „vertrek” (eng. *bower*), on. *búr* o. „id., voorraadschuur”, — een dgl. samenst. als gezel. Germ. **búra-* van idg. *bhú-* (zie *houwen*) in de bet. „zich ophouden, wonen”; formantisch vgl. alb. *bur*, *burë* „man, echtgenoot”. Een westgerm. samenst. is na buur, mnl. *nághebuur*, noordndl. *nábuur* m. = ohd. *náhgibúr(o)* (nhd. *nachbar*), os. *ná-búr*, ags. *néah gebúr* (eng. *neigh-bour*) „buur”. Vgl. nog boer. De bet. „boer” van wgerm. **ǵa-búra(n)-*

is verklaard als „farmer, die hoort „zum weiteren Ingesinde des Hausherrn”” (Kaufmann, Wörter und Sachen 2, 28); „buur” wordt dan als een jongere bet. opgevat, opgekomen toen door de evolutie der maatschappij de farmers elkaars „markgenossen” werden.— **Buurt** znw., mnl. (zelden; noordndl.) *buurt(e)* naast *ghebuurte* v. „omstreken”; niet suffixsubstitutie (zie *beurt*) = ohd. *gibúrida* v. „id., territorium”. — **Buurt-schap** znw. Onder invloed van *buurt* opgekomen naast *buurschap*, een reeds mnl. (dr.), Teuth. mhd. mnd. ofri. woord voor „(boeren)gemeente”, naast mnl. *ghebuurscap* v., ook mhd. mnd.

C.

Cabaal. Zie *kabaal*.

Cacao znw., sedert de 16. eeuw. Uit spa. *cacao* < mexic. *cacana-* (*cacaratl*).

Cachot znw. o., eerst nml. Uit fr. *cachot*, oorspr. „schuilhoek”, van *cacher* „verbergen”.

Cadans znw. Nnl. uit fr. *cadence* < it. *cadenza* < mlat. *cadentia*. Hieruit direct Kil. *cadencie* „symphonia, concerten manifestor”.

Cadet znw., sedert ± 1500 = „jong adellijk vrijwilliger, edelman, (vooral schertsend) een heel heer”. Uit fr. *cadet*, dat op een afl. van lat. *caput* „hoofd” teruggaat. Ook in andere talen. Zie *k a d e t j e*.

Calangeeren ww., mnl. *calangéren*, *calengéren*, *-ieren* „aanklagen, calangeeren, aanspraak maken op, opkomen voor, berispen”. Uit pic. *calenger*, *calanger*, *-ier*, terwijl eng. *to challenge* van centraalfri. *chaleng(i)er* komt. < lat. *calumniāre* „lasteren”.

Campagne znw., sedert de 17. eeuw in de bet. „veldtocht”. Uit fr. *campagne* (mlat.-rom. afl. van lat. *campus* „veld”), dat mnl. reeds als *campaenge*, *campanie* v. „veld, vlakte” ontleend was.

Canapé znw. Nnl. ontl. uit fr. *canapé* < lat. *cónópéum*, gr. *κωνοπέτον* „gordijn, bed met muskietennet”. Eng. *canopy* = „troonhemel”.

Caoutchouc znw. o. Nnl. uit fr. *caoutchouc* < caraïbisch *cahuchu*.

Cargadoor znw. Nnl. ontl. uit spa. *cargador*.

Catechisatie znw., sedert de 17. eeuw. Uit mlat. *catechizatio*, gevormd bij lat. *catéchizāre* (gr. *κατηχίζειν*), dat sedert de 18. eeuw als ndl. *catechiseeren* voorkomt.

Cavalerie znw., sedert de 17. eeuw. Uit fr. *cavalerie* (van vulgairlat. *caballus* „paard”).

Cedel, ceel znw., mnl. *cēdele*, *cēdule*, *c(h)eel* v., *cēdel* m. „lijst, akte”. Evenals mhd. *zēdel(e)*, *zēt(t)el(e)* v. (m.o.); nhd. *zettel* m.), mnd. *sēdele* (v-, tz-) v., *sētel* m.o. „(beschreven) blad papier” uit het Rom.: fr. *cédule*, it. *cedola*; deze uit lat. *schedula* (van *scheda* < gr. *σχέδη*) „blad papier”.

Ceder znw., mnl. *cēder* m. Uit lat. *cedrus* (gr. *κέδρος*), misschien via fr. *cedre*. Ook reeds mhd. mnd. Oorspr. semitisch?

Cel znw., mnl. *celle* (*chelle*) v. Uit lat. *cella* „cel”. Geleerde ontl. Ook reeds mhd. mnd. Zie *kelder*.

Cement znw. o., mnl. *ciment* (*chiment*) o. Uit lat. *caementum*, via ofr. *cement*, *ciment*. Ook reeds mhd.

Cent znw. Laat-nnl. uit lat. *centum* „honderd”.

Centenaar znw., mnl. *centenāre*, *-aer* m. Uit mlat. *centenārius* „honderd pond”. Ook reeds mhd.

Cervellaat(worst) znw. Nnl. of direct of via ofr. *cervelat* (fr. *cervelas*) uit it. *cervellato*.

Charter znw. (het en de), mnl.

tsa(e)rtre, chartre, -ter m. Uit ofr. *chartre* (ook pic. de centraalf. vorm met *ch*), van lat. *charta* (zie kaart). Ook eng. *charter*.

Chef znw. Nnl. uit fr. *chef* (van lat. *caput* „hoofd”). Ook in andere germ. talen.

Cherubijn. Zie serafijn.

Chic. Zie sjiek.

Chimpansé znw. Komt uit de taal van de inboorlingen van Angola.

Chinaasappel. Zie sinaasappel.

Chirurg znw. Evenals hd. *chirurg* m. een jonge ontl. uit lat. *chirurgus* < gr. *χειρουργός*. Hiervan komt ook ofr. *cirurgien* (> mnl. *siroergien, cirorgien, cyrurgien* m.), *sur(i)gien* (> mnl. *surisien, surgien, -ijn* m., eng. *surgeon*), nieuwfr. *chirurgien* (> ndl. *chirurgijn*).

Chocolade znw. Met *-ade* voor 17.-eeuwsch *-ate*; vgl. sukade. Uit spa. *chocolate* < mexic. *chocolatl* „naam van een drank, waarin o.a. cacao is”. Internationaal woord.

Cholera znw. Nnl. uit gr.-lat. *cholera* „gal, galziekte”. Hierop gaat ook mnl. *colera, colère* v. „een van de vier hoofdvchten van den mensch; buikloop” terug, via mlat. *colera* (> fr. *colère*). Cholera is een internationaal woord.

Christen bnw. znw. Geleerde, reeds mnl. vorm naast klankwettig mnl. *kerstijn, -en.* = (ohd. *christáni* znw. m.), os. *kristin*, ofri. *kersten, kristen*, ags. *cristen*, on. *kristinn* bnw. Uit lat. *Christiánus* met suffix-substitutie, die te eer kon plaats hebben, doordat men in 't woord een directe afleiding van mnl. *Kerst*, ohd. (nhd.) *Christ*, os. ofri. *Krist*, ags. *Crist* (eng. *Christ*), on. *Kristr*, een ontl. uit lat. *Christus* (gr. *Χριστός*) voelde. Zie kerst-. — **Christendom** znw. o., sedert de mnl.-mnd.-mhd. periode. Ook — ontleend — on. *kristindóm* m.

Cichorei znw., sedert Kil. Uit ofr. *cicorée* (fr. *chicorée*), dit uit lat. *cic(h)óréum* < gr. *κικώριον* naast *κικώρη*. Kil. vermeldt ook den nog voorkomenden, onder invloed van suiker ontstanen bijvorm *suyckereye*. Ook elders ontleend.

Cijfer znw. o., mnl. (laat en zelden) *cifer, cipher*. Uit ofr. *cifre* (fr. *chiffre*) „cijfer, geheimschrift”, dat evenals it.

cifra „geheimschrift” op arab. *sifr* „leeg, nul” teruggaat. Dit woord is tegelijk met de arab. cijfers geïmporteerd. Ook mhd. (laat en zelden) *zif(f)er* v. (nhd. *ziffer*), laat-mnd. *sifer, sifre*, eng. *cipher, de. ciffer*.

Cijns znw., mnl. *tsens, tsins, tsvins, tsijs*, ook met *c-, ch-, s-*, m. „schatting, belasting”. Evenals ohd. *zins* m. (nhd. *zins*) „id.” van lat. *census* „schatting”. Os. ofri. mnl. *tins* m. „id.” kan worden opgevat als een ontl. uit het Hd. met analogische anlautvervorming naar andere woorden niet ndd. ndl. *t:* hd. *ts (z)*. Veeleer echter komt *tins* direct uit het Rom., met substitutie van *t'* voor *c'* bij de ontleening; of uit een rom. dial. vorm met *t'*.

Cipler znw., mnl. *cipier, chepier* m. Uit ofr. *cipier, cepier, chepier* „cipier” (van ofr. *cep* „keten, gevangenis” < lat. *cippus*).

Cirkel znw., mnl. *cirkel, tsirkel, cerkel* m. „kring, passer, diadeem”. Uit fr. *cercle* of — waarschijnlijk — direct uit lat. *circulus*. Ook elders ontleend.

Citer znw., sedert de 17. eeuw. Uit gr.-lat. *cithara*. Ook elders ontleend.

Citroen znw., sedert begin 17. eeuw. Uit fr. *citron*. Nhd. *zitrone* v. (sedert 1. helft 16. eeuw) uit it. *citrone*. 't Rom. woord is van lat. *citrus* (ook: *málum citrcum, citrium*) gevormd. Reeds mnl. *citrijn* „citroengeel”.

Club znw. ± 1800 uit het Eng. ontleend.

Cognossement znw. o., sedert de 17. eeuw. Uit ofr. *cognoissement* (fr. *covnaissance*).

Collecte znw. In de bet. „invordering van directe belastingen” reeds in 1600 (1582 reeds *collectatie* in dgl. bet.). Uit fr. *collecte* < lat. *collecta*. Uit 't Lat. het reeds mnl. *collecte* v. „een soort gebed”.

Colonel znw. In de 16. eeuw ontleend uit fr. *colonel* of direct uit it. *colonello* (van *colona* „colonne” < lat. *columna*). Ook elders ontleend.

Compôte znw. Nnl. uit het Fr. Laat-mnl. reeds *compost, -oost* o. „ingemaakte spijs” uit ofr. *composte* (lat. *composita*). Ook elders ontleend.

Concurrent znw., sedert de 2de helft der 17. eeuw. Van 't lat. deelw. *concurrrens*.
Concurreren ww. (< lat. *concurrere*) reeds in de 16. eeuw. Ook elders ontleend.

Confituur znw. In de tegenw. bet. sedert 't Oudnld. (dan ook *confecture*). Uit fr. *confiture*. Mnl. komen *confect*, *confijt* o. „confituren” voor, uit lat. *confectum*, de tweede vorm via 't Fr. Ook mhd. (nhd.) *konfekt* o. — Misschien heeft een mnl. *confitüre* „fatsoen” of „zoete artsenij” bestaan.

Conservatief bnw., eerst later-nnl. Wsch. evenals nld. *konservatief* naar eng. *conservative*.

Contrabande znw., sedert 1650. Uit fr. *contrabande* = it. *contrabbando* (*contra* + *bando* „verordening, ban”).

Contramine znw. In zijn tegenwoordige bet. speciaal nld. Bij Kil. = „cuniculus adversus”. Uit fr. *contremine* „tegen-mijn” met verlatinisering van 't eerste lid.

Copal znw. (de, het). Internationaal woord, van mexic. *copal* „hars” afkomstig.

Coraal. Zie I kraal.

Corset. Zie korset.

Courant. Zie krant.

Creosoot znw. (de, het). Jong internationaal woord, kunstmatig gevormd van gr. *κρέας* „vlesch” en *σώζειν* „bewaren”.

Cypres znw., mnl. *cypress(se)* m. Uit fr. *cypres* of direct uit lat. *cypressus* (< gr. *κυπάρισσος*, dat wel uit 't Sem. wordt afgeleid). Ook elders ontleend.

D.

Daad znw., mnl. *daet* (*d*) v. = onfr. (*mis*)*dât* (*d*), ohd. *lât* (nhd. *tat*), os. *dād*, ofri. *déd(e)*, ags. *dæd* (eng. *deed*), got. *ga-deþs* v. „daad”, on. *dáð* v. „id., flinkheid”. Evenals obg. *blago-děti* „genade, gunst”, lit. *dėtyš* mv. „lege des huhns”, inf. obg. *děti*, lit. *dėti* „leggen”, av. *ni-dātay-* „het neerleggen, uittrekken (van kleederen), verbergen” uit idg. **dhé-ti-* v. „het leggen”, nomen actionis van den wortel *dhé-* (zie *doen*); met ablaut oi. *-hiti-*, gr. *θέσις* „inzetting”, lat. *con-diti-o* „toestand, voorwaarde”.

Daagsch bnw., sedert ± 1600. Van dag. Met het vocalisme der verbogen vormen.

Daalder znw., sedert 1553. Evenals it. *tallero*, eng. *dollar*, de. zw. *daler* uit nhd. *thaler* (sommige vormen via het Ndd.). Ospr. *Joachimsthaler* naar Joachimsthal in Bohemen, waar sedert 1519 zulke munten geslagen werden.

Daan (van-) bijw. Uit mnl. *dāne(n)*, dat ook reeds met *van* voorkomt, doordat men in *dāne(n)* niet meer duidelijk een bijw. voor de richting van waar voelde; vgl. os. *fon óstan* naast *óstan(a)*, ohd. *fon óstana* (reeds Tazian). Mnl. *dāne(n)* = ohd. *dana*, *danān*, *danana* (nhd. *von dannen*), os. *thana*, *thanan*, *thanana*, ofri. *thona*, ags. *þonan* (eng. verlengd *thence*), on. *þanan* „vandaar”,

van den vnw.-stam **ja-*, idg. **to-* (zie *de*) met een bijw.-suffix, dat de richting vanwaar aanduidt. Vgl. *heen*.

Daar ospr. bijw., maar reeds in het Mnl. ook een voegw., evenzoo in het Os. Ofri. De pro- en enclit. vorm *dar* (nld. geschreven *er*, *daar*) komt al in 't Mnl. als (*d*)*er* of *re* voor, en reeds toen vielen in sommige gevallen *er* en *daar* samen (vgl. *er*). Ndl. *da*, *daar*, *daer*, *dare* „daar, daarheen” is niet alleen = onfr. *thár*, ohd. *dár* (nhd. *da*, *dar*) „daar”, os. *thár* „daar, daarheen”, ofri. *thér*, ags. *þær* (eng. *there*) „daar”, maar ook = ohd. *dara* „daarheen” (nhd. *dar*). Got. on. *þar* „daar” = oi. *tar-* in *tárhi* „toen, dan” bijw.; wellicht heeft naast **tor* reeds een idg. **tér*, waaruit wgerm. **þár*, bestaan, vgl. waar, en voor 't formans *-r* ook hier. **lor*, **tér* zijn van den stam **to-* gevormd, zie *de*, *die*.

Daarenboven, daarentegen bijww., reeds mnl. Ook buiten het Ndl. treft men dgl. samenstt. aan, bijv. ags. *ðæronbítan* „dicht daarbij” (eng. *there about*), *ðærongéan* „daarentegen”. Zonder *daer* en *hier* komen mnl. *enboven*, *enteghen*, *enbinnen*, *enbütene* ook voor, maar bijna alleen in oostelijke teksten. Bijww. (voorzz.) van dit type vindt men ook op du. en eng. taalgebied. Wsch. is nld. *en-* = ags. *on-* (zie *aan*) en

niet = ohd. *in-*. Vgl. voor de ver-
deeling : ags. *ongéan* (eng. *again*), os.
angegin, ook onfr. *angegin* : ohd. *ingegin*
(nhd. *entgegen*), ook on. *i gegn*.

Daas znw., mnl. *daes, dase* (*ā*), niet *d* :
N Brab. *daos*) v. Bij d azen en bedees d?

Dadel znw. Het Mnl. kent vooral
den vorm *dāde* v., uit ofr. *dade* (naast
date, nieuwfr. *datte*); daarnaast *dattele*
v. uit ofr. *datele*; de fr. vormen uit
gr.-lat. *dactylus* „dadel”. *Dādel(e)* in
het Mnl. zeldzaam, is van *dāde* ge-
vormd onder invloed van *dattele*. Wel-
licht mag men bij ndl. *dadel*, mnd.
dādele v. ook aan invloed van hd. *dattel*,
mhd. *tatel(e)* v. denken.

Dadelijk bijw. bnw. Bij Kil. beteekent
dit woord nog alleen „metterdaad”; in
deze bet. ook in een zeeuwschen tekst
van 1564. Evenzoo ook mnd. *dātlik*,
dēdelik (het laatste in vraagzinnen :
„heusch?”). Afl. van d a d.

Dading (transactie). Archaïstisch woord,
door het Burgerlijk Wetboek van 1838
weer ingevoerd. Zie verdedigen.

Dag znw., mnl. *dach* (*gh*) m. =
onfr. *dag*, ohd. (nhd.) *tag*, os. *dag*, ofri.
dei, *dī*, ags. *deag* (eng. *day*), on. *dagr*,
got. *days* m. „dag”, germ. **ḍaza-*. Of
verwant met oi. *áhar*, av. gen. mv.
asnaṃ „dag” (vgl. oi. *dérghá-*: lit. *ilgas*
„lang”) of (als de germ. *z* uit idg. *gʰh*
verklaard mag worden) met lit. *dāgas*,
dagà „oogstijd”, oi. *dāha-* „hitte”,
nī-dāghá- „hitte, zomer” bij den wortel
**dhegʰh-* „branden”, waarvan het ww.
kymr. *deijio* „zengen, branden”, lit. *degù*,
alb. *djek*, oi. *dāhāmi* „ik brand”, verder
o.a. ier. *daig* „vuur”, lat. *favilla* „asch”
(en *foveo*; zie bij bad), gr. *θεπταρός*
ἄπτόμενος (Hes.), russ. *dēgot* „teer”.
In welke betrekking obg. *žegq, žigq* „ik
brand” tot idg. *dhegʰh-* staat, is onzeker.
Het Germ. bezit ook een vrddhi-formatie
bij d a g: got. *fidur-dogs* „*ισιαρταίος*”, ags.
dōgor o. „dag”, on. *dōgr* o. „half etmaal”.
— **Dageraad** znw., mnl. *dāg(e)raet* v. Een
westgerm. woord : ohd. *tagarōt* m., mnd.
dāgerāt (-*rēt*, -*rōt*) v.o., ags. *degrēd*
o. „dageraad”. De oorsprong van het
2de lid is onzeker.

Dagelijks(ch). Zie -lijks(ch). —

Dagen ww. In de bet. „dag worden”
alg. n.- en wgerm. : mnl. *dāghen*, ohd.

tagēn (nhd. *lügen*), mud. *dagen*, ags.
dagian, on. *dagu*. Ook in den zin „voor
de rechtbank roepen” een afl. van *dag*
en wel in de bet. „termijn, vast-
gestelde dag”. Reeds mnl. *dāghen* „op-
roepen, voor ’t gerecht roepen, uit-
dagen”; = mnd. *dāgen*, mhd. (*vür*)-
tugen „dagen”. — **Dagteekenen** ww.,
sedert de 18. eeuw. Ouder is **dag-
teekening** znw., sedert Hooft. Misschien
door dezen gevormd ter vermijding van
’t vreemde woord datum. — **Dag-
vaarden** ww., sedert Kil. Van mnl. (en
oud-nnl.) *dachvaart* v. „dagreis, termijn,
tegen een bepaalden dag uitgeschreven
vergadering, zitting” = mnd. *dach-*,
dāgevaart, mhd. *tagevaart* v. „dagreis,
vergadering op een bepaalden dag”.

Dagge znw. Zie degen.

Dahlia znw. Internationale lat. vorm.
De bloem is naar den Zweedschen botan-
icus Dahl, die in 1788 haar in Mexico
vond, genoemd.

Dak znw. o., mnl. *dac* (gen. *dākes*)
o. „dak, dekriet”. = ohd. *dah* o „dak,
bedekking, scheepsdek” (nhd. *dach*),
mnd. *dak* o „dak, dekriet”, ags. *ðæc*
o. „dak” (eng. *thatch* „stroodak”), on.
ḥak o „dak”. Het Got. gebruikt voor
„dak” *hrot* o. W.- en ngerm. **ḥaka-*
o. behoort bij den idg. wortel (*s*)(*h*)*eg-*
„(be)dekken”, waarvan o.a. het ww.
*(*s*)(*h*)*egó* „ik dek” : lat. *tego*, gr.
στέγω „ik dek”, oi. *sthápati* „hij dekt
toe, verbergt”; vgl. verder voor de bet.
„dak” : ier. *tech, teg* „huis” (eig. „dak”),
kymr. *to* „dak”, lat. *tectum* „dak, huis”,
gr. (σ)*τέγος*, (σ)*τέγη* „dak, huis”, lit. *stógas*
„dak”, *stégti* „een dak maken”. Eenige
woorden met denzelfden vocaaltrap als
dak vindt men nog bij I deken; zie
verder ook dekken.

Dal znw. o., mnl. *dal* m o., gen.
dāles, de *ā* nog in eigennamen als
R o z e n d a l. = onfr. *dal* (o.?), ohd. *tal*
m.o. (nhd. *tal* o., dial. m.), os. *dal* o.,
ofri. **dal* (*del* in samenst. en casus
obliqui; m.o.?), ags. *dæl* o. (eng. *dale*),
on. *dalr* m., got. *dal* o. „dal, kuil”. =
gr. *θόλος* „koepeldak”, ksl. *dolū* „kuil”;
ospr. bet. „buiging, concaaf of convex”.
Verdere combinaties zijn onzeker. Een
wgerm. afl. **daljó-* v. in mnl. *delle* v.,
mnd. dial. *del*, ohd. *tellia*, ags. (eng.)

dell v. „dal, ravijn”. Voor een vyddhivorm zie doel. — Het ww. **dalen**, mnl. mnd. *dālen* is een afl. van dal. Vgl. voor de bet. : mnl. *te dāle*, nhd. *ze tal*, os. *te dale*, ofri. *to dele*, got. *dalaþ* „naar beneden”, obg. *dolu* „id.”, *dolē* „beneden”.

I **Dam** (dijk), mnl. *dam* (*mm*) m. = mhd. *tum* (*mm*), mnd. *dam* (waaruit nhd. *damm*), ofri. *dam*, *don*, on. *dammr* m. „dam, dijk”. In eenige n.- en wgerm. diall. komt ook de bet. „vijver, waterplas” voor. Uit het Ags. en Got. kennen wij alleen *demanan* „dammen” resp. *faúr-dammjan* „verhinderen, doen ophouden”. Verwant met gr. *θάπτω* „ik begraaf”, *τάφος* „begravenis, graf, grafheuvel”, *τάφρος* „gracht”. Waarschijnlijk hebben deze woorden α uit *m* (*m*): vgl. arm. *damban* „graf, groeve, grafmonument”, wellicht ook opr. *dambo* „bodem”; dan is *dam* idg. **dhombh-mo*. Als de wortel van *θάπτω* ospr. *dhóbbh-*, *dhóbbh-* geweest is — waarnaast dan een genasaleerde vorm bestaan heeft — kan *dam* ook idg. **dhóbbh-mo* zijn. Vgl. lit. *dūbin* „ik hol uit”, *dūbė* „holte, gat”, die dan van een andere basis zouden komen dan *lubūs* buw. „hol” (zie diep), wellicht ook ier. *dabach* „vat”. Onwensch. is de combinatie van *dam* als **dh-mno* met gr. *θαυά* „herhaaldelijk”, *θαυός* „hoop” en verder de woordfamilie van *doen*.

II **Dam** znw., **dammen** ww., Kil. *dame*, *dam*; *damen*, *dammen*. Van fr. *dame* „dam”, *damer* „een dam leggen”; de bet. „damspelen” is in ’t Ndl. ontstaan. Fr. *dame* (vgl. *dame*) uit lat. *domina*, eerst „koningin in het schaakspel”, dan „dam in het dansspel”. Uit het Fr. ook hd. *dame* v., en uit het Du. weer de. zw. *dam*.

Damast znw. o. Laat-mnl. *damas*, *damnes* o. uit fr. *damas*; nnl. hd. de. zw. *damast* sluit zich bij it. *damasto* aan, eng. mnd. de. ouder-zw. *damask* bij it. *damasco*. Eig. „stof uit Damascus”. De stad heet in het Mnl. *Damas(ch)*.

Dame znw., in ’t Mnl. zeldzaam en toen wsch. als gallicisme gevoeld. Uit fr. *dame* en dit uit lat. *domina*. Ook duitsch en skandinavisch.

Damhart znw. o., mnl. *dāme* (*d?*),

damme (n.?). Evenals ohd. *tām* o., *tāmo* m. uit lat. *dāmus*, *dāma* naast *damma*. Hier-naast mnl. *dein* uit ofr. *dain* (fr. *daim*, *daine*). Ags. *dā* v. (eng. *doe*, uit het Ags. ook de. *daa*(*dȳr*)) misschien ook uit ofr. *dain*; of uit korn. *da* „damhart” (= ier. *dam* „os”) ? Dit kelt. woord is verwant met lat. *dāma* of dit is er uit ontleend; of beide ospr. ligur.? Voor samenstt. als *damhart*, hd. *dam(m)hirsch* m., de. *daadlyr* vgl. muilezel, walvisch.

Damp znw., Kil. *damp*, ook in ’t Mnl. Handwdb. = ohd. *dampff*, mhd. ook *tampff* m. „damp, rook” (nhd. *dampff*), mnd. *damp* m. „damp”, fri. *damp* „damp, nevel”, eng. *damp* „nevel, vochtigheid”. Als bnw. Kil. („Holl.”), nog wfri. fri. *damp* „vochtig”. De basis *dimp-*, *damp-*, *dump-* is in het Wgerm. zeer verbreid, vooral sedert de mhd.-mnl. periode. *Dimp-* in mhd. *dimpfen* „dampen, rooken”, *dump-* in ndl. diall. ook laat-mnl. *domp* „damp, walm, nevel”, ndl. dial. Kil. *dampen* „dampen, uitdooven”, mnl. *ver-dampen* „verstikken”, mnd. *dampen* „uitdooven, onderdrukken” (vgl. het synon. *dempen*), waarbij ndl. *demper* (nog niet bij Kil.), *dompig* (reeds bij Kil. naast *dampigh*, *dempigh*), *bedompt* (’t ww. *bedampen* reeds bij Kil.); westf. *dumpig* = „donker (van de lucht)”; mnd. *dumpe*, *dampe* „asthma”, *dempich*, *dampich*, *dumpich* „asthmatisch” (vgl. Kil. *dampigh*, *dempigh* „asthmatisch”, nog diall.). Naast *dimp-* enz. bestaat ngerm. *dimb-*, *damb-*, *dumb-*: zw. dial. *dimba* „dampen, rooken”, noorw. dial. *damb*, zw. *dam*, on. *dumba* v „stof”. Van de bett. „stof, damp, stoom, rook, nevel, vochtigheid, benauwdheid” zijn de drie laatste zeker secundair. Wellicht moeten wij germ. **dem-t-*, **dem-p-* van den idg. wortel *dhem-* afleiden, waarvan ook obg. *dūmq*, *dqti*, lit. *dumiv*, *dūmti* „blazen”, oi. *dhāmati* „hij blaast”, misschien ook ier. *deim* „donker” (zie echter *donker*). Vgl. voor de bet. idg. **dhūmo-*, lat. *fūmus* enz. „rook, damp” bij den idg. wortel *dhū-* (zie hierover vooral bij *dier*) en zie verder *stooft*, *stoom*, *stuiven*. — **Dampen** ww., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). Mnd. *dampen* = „stikken”.

Dan bijw. (voegw.), mnl. *dan*, *danne*

„dan, daarna” en na een comparatief. = onfr. *than* „tunc”, ohd. *danne* „daarna, toen” en na een compar. (nhd. *dann*, *denn*), os. *than*, *thanna*, -e „id.”, ook voegw. „toen, als”, ofri. *thenne*, -a bijw. „toen”, *than* voegw. „dan”, ags. *ðonne* „toen, daarna” en voegw. „dan, wanneer” (eng. *than*, *then*), on. *þá* „toen” (bijw.), got. *þan* „dan, als”. Een afl. van den idg. vnw.-slam **to-*, zie I de. Got. *þan* en de daarmee identische vormen uit andere talen zijn niet = lat. *tum* „toen, daarna”, maar moeten blijkens got. *þana-mais* „verder, nog” een slot-voocaal verloren hebben, vgl. voor de formatie in de eerste plaats ier. *can*, kymr. *pan* „wanneer” (zie *wanneer*); de langere germ. vormen zijn jonger en van **þan(a)* gevormd.

Danig bijw. en bnw., nog niet bij Kil. Ook in 't Fri. bekend. Ontstaan uit *zoodanig*, *dusdanig* (zie *zoodanig*), doordat men deze als twee woorden *zoo*, *dus* + *danig* „zoo zeer, zoo erg” voelde.

Dank znw., mnl. *danc* m. „gedachte, wil, zin, dank, loon, lof”. = (onfr. *thunkis* „gratis”), ohd. (nhd.) *danc*, os. *thank*, ofri. *thonk*, ags. *ðonc* (eng. *thanks* mv.) m., on. *þokk* v., got. *þagks* (m.?) „dank” en verwante bett., ospr. = „het denken”, vgl. denken. De bet. „zin, wil” nog in *ondanks* uit mnl. *ondanx* (ook *éven tondanke*, *te énes ondanke* „tegen iemands zin”), = ohd. mhd. mnd. *undankes*, ofri. *unthonkes*, ags. *unðonces* „ongaarne, tegen den zin van” (mnl. *sines ondanx*, mhd. mnd. *sines undankes*, ags. *his unðonces* „zijns ondanks”).

— **Dankbaar** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. — **Danken** ww. Reeds mnl. *danken*, ohd. *dancón* (nhd. *danken*), os. *thankon*, ofri. *thonkia*, ags. *ðoncian* (eng. *to thank*), on. *þakka*.

Dans znw., **dansen** ww., mnl. *dans* m., *dansen*. Van ofr. *danse*, *danser*. Het mnl. znw. komt nooit met een -e aan 't eind voor, doordat het als een nomen actionis bij *dansen* gevoeld werd. Denzelfden oorsprong hebben mhd. (sedert de 12. eeuw) nhd. *tanz* m., *tanz-en*, mnd. *dans*, *danz* m., *danzen*, meng. *daunce(n)*, -*se(n)*, eng. (to) *dance*, on. *dans* m., *dansa*, de. *dans*, *danse*, zw. *dans*, *dansa*.

De rom. woorden (fr. *danser*, it. *danzare*) leidt men af van ohd. *dansón* „trekken” (zie *deinzen*). De germ. talen hadden ook andere benamingen voor (verschillende genres van) „dansen”, ten deele eveneens ontleend: ohd. *salzón*, ags. *scaltian* uit lat. *saltáre*; got. *þlinsjan* uit oerslav. *þlesati* „dansen”; echt germ. is got. *laikan* „springen, dansen” (zie *huwelijk*); zie ook *spelen* en *tuimelen*.

Dapper bnw., mnl. *dapper* „dicht ineen, sterk, frisch, flink, vlug”. = ohd. *lapfar*, mhd. *lapfer* „vast, ineen-gedrongen, stevig, zwaar” (de bet. „dapper” is laat-mhd. nhd.), mnd. *dapper* „zwaar, geweldig, dapper”, meng. *daper* (eng. *dapper*) „net”, germ. **ðapra-*, idg. **dhapra-*, **dhobro-* of **dhobro-*. Als we van een grondbet. „massief, zwaar” uitgaan, mogen we in on. *dapr* „loom, zwaar, somber” 't zelfde woord zien en verwantschap met ksl. *debelii* „dik”, opr. *deblíkan* „groot” aannemen: we moeten dan van idg. **dhobro-* uitgaan. Een grondbet. „flink, handig” is voor germ. **ðapra-* niet wsch. en de in dat geval semantisch mogelijke combinatie met lat. *faber* „handwerksman”, *fabré* bijw. „kunstvaardig, handig”, obg. *dobrú* „goed”, *dobl'í* „dapper” is formeel niet aannemelijk: deze woordgroep heeft veeleer idg. *bh*, blijkens arm. *darbin* „smid”; pael. *faber* is geen bewijs voor een bijvorm met idg. *b*: 't kan uit het Lat. ontleend zijn. Zie nog *deftig*.

Darm znw., mnl. *darm*, *därem* m. = ohd. *dar(a)m* (nhd. *darm*), os. *tharm*, ofri. *therm*, ags. *ðearm*, on. *þarm* m., germ. **þarma-* „darm”, ospr. „door-gang”, = gr. *τόμος* „geboord gat, waardoor een spon e. dgl. gestoken worden”. Van den wijdvertakten wortel *ter-*, *teré-* „boren, dringen door, wrijven”, vgl. *draaien*. Andere *m*-afl. van dezen wortel, waarbij wij echter moeten uitgaan van de bet. „over of door iets heen gaan naar een punt aan de andere zijde”, die *ter-* ook bezeten heeft (vgl. door) zijn: lat. *termo*, *terminus* „grensteeken”, gr. *τέμα* „grens”, *τέμα* „doel, eindpunt”, oi. *su-tárman-* „goed naar den anderen kant varend

of brengend" en de bij dreum genoemde germ. woorden.

Dartel bnw., Kil. *dertel* „dartel, wekelijk", laat-nnl. *derien*, -el „dartel, wulpsch, lichtzinnig". = Teuth. *darren*, *derien* „petulans", mnd. *derien*, -el, *darren*, -el „wekelijk, dartel", ofri. *derien* „dwaas, krankzinnig". De bijvorm mnd. *lerlel* „fijn, geaffecteerd" doet het vermoeden opkomen of wellicht *derien*, -el uit *terien*, -el gedissimileerd is, dat met ohd. *zarl* „lief, fijn, mooi" (nhd. *zarl*) kon'samenhangen, waarmee men av. (in samenst.) *darata* „geëerd", oi. *á-driyáte* „hij let op iets, eert" gecombineerd heeft: onwsch. wegens nll. ndd. *rl* en in mindere mate wegens de oorspr. *e*-vocaal van *dartel*. Is echter (en dat is het waarschijnlijkst) de *d*-anlaut oorspr., dan kan *dartel* evenals meng. *daren* „beven", noorw. dial. *darra* (**dar-dr-ón*) „beven" met ier. *dairim* „ik bespring", gr. *ἐδορον* „ik sprong", *ἐδοσσω* „ik spring", *ἐδορῶμαι* „ik bespring" verwant zijn. — **Dartelen** ww., nog niet bij Kil.

I **Das** (dier), mnl. *das* m. = ohd. *dahs* (nhd. *dachs*) m., (os. *Thahshém* plaatsnaam). Uit **þaxsa-*, oorspr. „bouwer", bij het ww. obg. *tesati* „houwen", lit. *taszyti* „behakken, bewerken", oi. *taksati*, *tásiti* „hij bewerkt, timmert", idg. *tekþ-* „bewerken, timmeren, hakken". Met gewijzigde bet. mhd. *dēhsen* „vlas braken", lat. *texo* „ik weef, vlecht". Met langere formantia nog deze nomina agentis: gr. *τέκτων*, oi. *táksan-* „timmerman", oi. *tástan-* „id.", lat. *textor* „wever". Uit het Germ. komt lat. *taxus*, *taxo* „das" met zijn rom. afstammelingen. Zie verder bij I dissel. Vgl. ook taks.

II **Das** (halsdoek). Eerst nnl.: *das(se)*. Oorsprong onbekend. De afl. uit noordwestf.-barg. *dass* „kleed" (= barg. *dóss*, uit 't rom. bij *dos* besproken woord) is zeer onwsch. Dan nog eer = I *das*, hoewel de bet.-geschiedenis duister is.

Dat, mnl. *dat* voegw. en vnw. De laatste functie is de oudste. Met nll. *dat*, onfr. *that*, ohd. *daꝛ* (nhd. *das*, *dass*), os. *that*, ofri. *thet*, ags. *ðæt* (eng. *that*), on. (reeds oern.) *þat*, got. *þata* vgl. lat. *is-tud*, gr. *τό*, obg. *to*, oi. *tád*,

idg. **tó-d*, nom.-acc. enk. o. van den stam **to-* (zie I *de*). De w.- en ngerm. vormen kunnen niet met den got. identisch zijn, die uit idg. **tod-ón*, ook wel uit **tod-ó* wordt verklaard (vgl. met lange vocaal got. *hvarjato-h*). Zij gaan op onverlengd idg. **tod* (?) of wellicht op **tod-o* (vgl. ier. *el* „het", *eel* „welk?", beide leneerend!) terug, wegens den oern. vorm bezwaarlijk op **tod-om*. Als voegwoord komen reeds de onfr. ohd. os. ofri. ags. vormen voor (got. *alloan þat-vi*).

Datum znw. Ook elders voorkomende, reeds mnl. ontl. uit lat. *datum* „gegeven", dan „dagteekening". — **Dateeren** ww. Nnl. uit fr. *dater*.

Dauw znw., mnl. *dau* (*dou*), gen. *dauwes* m. = ohd. *tou* o. (nhd. *tun* m.), os. *dau*, ofri. *dāw* m. (o.?) ags. *dēaw* m.o. (eng. *dew*), on. *dogg* v., germ. **ðawwa-*, -*ó-*; verwant met gr. *θά(F)ω* „ik loop", *θο(F)ός* „snel", oi. *dhávate*, *dhávati* „hij loopt, vloeit". — **Dauwen** ww., mnl. *dauwen* (*douwen*). = ohd. *touwēn*, -*ón* (nhd. *tauen*), mnd. *douwen*, ofri. *dāwia*, ags. *dēawian*, on. *doggva*.

Dauwelen ww. Ook nld. dial., = „rondboemelen, traag zijn, heuzelen". Wsch. frequentatium van *douwen*, *douwen*, dat dial. *dawwe(n)* uitgesproken wordt.

Daveren ww., mnl. *dāveren* „druuen, schudden", mnd. *dāveren* „een trillend geluid maken (door de voeten op één plaats heen en weer te bewegen)"; Kil. kent *daveren* en *daven* „schommelen, beven, trillen". Dial. heeft *daveren* deze bet. nog. Geen oud woord. Klanknabootsend.

Davit znw. Uit eng. *davit*, vroeger *david*, wsch. een bijzondere toepassing van den eigennaam *David*. Ook in de skandin. talen ontleend.

Dazen (leuteren). Een ww., dat in den laatsten tijd meer en meer doordringt in de familiare alg.-ndl. omgangstaal. Uit het holl. dial.: vgl. Haarlemsch *dazen* „onwijs doen"; mnl. reeds *dasen* (*ā*, *á*?) „id.". Het ww. is afgeleid van dial. (holl., ook vla., Antw.) *daas* „dwaas", zie *bedeesd*.

I **De** lidw., mnl. *de* ontstond in

onbetoonde positie uit denzelfden grondvorm **h^e'²*, waar het van ouds betoonde vnv. die op teruggaat. Dit **h^e'²* (onfr. *thie*, ohd. *dē*, *thie*, os. *thē*, *thē*, ofri. *thī*) gaat evenals ags. *sé* terug op germ. **sa* = on. *sá*, got. *sa*. De *é* onder invloed van **h^e'* (zie hij). Van ouds hadden de nom. m. en v. een anlautende *s*, de andere casus *h*, idg. *t*: op het hd.-nld.-fri.-ndl. gebied is de *h* in alle casus doorgevoerd; naast het paradigma van die bleef mnl. (vla.) *soe* (= got. *so*) een tijdlang bestaan als v. pers. vnv.: „zij”. Met got. *sa*, *so* vgl. hoogerop ier. -*s*- „hij” (infix), oudlat. *sam*, *sos*, *sum* „eam, eos, eum,” gr. *ó*, *ἦ*, oi. *sá*, *sá*, uit idg. **so*, **sá*, aanwijzend vnv. Vgl. nog daar, daan, dan, dat, deze, dit, doch, dus, toen en zij.

II -**de** suffix, mnl. -*ede*, -*de* v. = ontr. -*itha*, ohd. -*ida*, os. -(*i*)*tha*, ofri. -(*i*)*the*, ags. -*ð* (eng. -*th*), on. -*ð*, got. -*þa* v.: idg. suffix voor denominatieve abstracta (-*etá*-). Nnl. is alleen de jongere, na sommige consonanten klankwettig ontstane vorm -*te* (reeds mnl. mhd. md. ofri.) productief.

Deballotage znw., -**eer**en ww. Nnl. samenstellingen van een fr. voorvoegsel met een fr. znw. en ww.

December znw., sedert de 17. eeuw. Uit lat. *December*. Ook elders ontleend. Het Mnl. gebruikte verschillende woorden, zooals *wintermaent*, *specmaent*, *hörenmaent*.

Deeg znw. o., zuidndl. m., mnl. *deech* (*gh*) o. = ohd. *teic* (*g*) m. (nhd. *teig*), mnd. *déch* m. ags. *dág* (m.?) (eng. *dough*), on. *deig* o., got. *daigs* m. „deeg”. Evenals het got. ww. *deigan* „kneden” en *ga-digis* o. „het gemaakte” van den wortel *dheigh-* „vormen”, waarbij o.a. behooren: lat. *fungo* „ik vorm”, osk. *feih ús s* „muros”, gr. *τεῖχος, τοῖχος* „muur”, thrac. *-diços, -a* „burcht”, oruss. *děža* „deegnap”, arm. *dizem* „ik hoop op”, oi. *dēhmi* „ik besmeer”, wellicht ook lit. *dėžti, džiži* „afranselen”; naast (wellicht uit) *dheigh-* ook *gheidh-* in obg. *zidati* „bouwen”, lit. *žėsti* „vormen”. Zie ook *degel*. — **Deeg** in *deeg* van iets hebben e.dgl. = *dege*.

I **Deel** (plank, dorschvloer), mnl.

dele v. „plank, vloer”. = ohd. *dili* o. (waarnaast *dil*, *dilo* m., *dilla* v.), „plank, vloer of wand van planken” (nhd. *diele* v.), os. *thili* v. „plankenvloer”, on. *pili* (o., ook *pil*) „planken vloer of wand”. Het Ags. heeft *ðille* v. „vloer” = owfri. *tille* v. „bruggetje”, ohd. *dilla* v. (zie boven), on. *pilja* v. „plank in den bodem van een boot, roeibank”; een *a*-st. is ags. *ðil* o. „plank”. Germ. *þel-*, waaruit *pil-* voor *j*, *i*, uit idg. *tel-*. Verwanten uit andere talen zijn o.a. ier. *talam* „aarde”, lat. *tellūs* „id”, gr. *τυλιu* „verkeerbord”, opr. *lulus* „vloer”, oi. *tala-* „vlakke, vlakke hand, voetsool”. Uit het Balt.-Slav. hierbij nog eenige woorden met *i* resp. *ž* (reductie-vocaal van *e*), o.a. lit. *tilės* mv. „planken bodem van een boot”, obg. *tilo* „bodem”.

II **Deel** (gedeelte) o., mnl. *deel* o. = onfr. *deil* m., ohd. (nhd.) *teil* m. o., os. *dél* m., ofri. *dél* m. o., ags. *dæl* m. (eng. *deal*), *dál* o. (eng. *dole*), got. *dails* v. „deel”, germ. **ðaila-*, **ðaili-*, waarnaast nog **ðailó(n)-* in ohd. *teila* v. „deel, verdeling”, on. *deila* v. „twist”, got. *daila* v. „deel, mina”. Vgl. obg. *děti* „deel”, dat of met germ. **ðaila-* op idg. **dhoilo-* teruggaat of uit 't Got. ontleend is. — **Deelen** ww., met *é* voor *ei* naar *deel*, mnl. *deilen* (nog dial.: N. Brab.), *dēlen*. Een algemeen-germ. ww.: onfr. *deilon*, ohd. (nhd.) *teilen*, os *dēlian*, ofri. *dēla*, ags. *dēlan* (eng. *to deal*), on. *deila*, got. *dailjan* „deelen, toedeelen”; ook obg. *dětiti* „id.” — **Deelachtig** bnw. Reeds mnl. (o.a. bij Maerlant), mhd. (*teil-haftee*), mnd. (*dél-haftich*, *-achtich*). Zie *-achtig*.

Deemoed znw. Jonger woord naast ouder ootmoed. Ontleend uit nld. mnd. *démót* of uit hd. *demut*, mhd. *dēmuot* v., waarvan het eerste lid een nld. vorm heeft (: mhd. *diemuot*, *-müete*, ohd. *diomuoti* v.), letterlijk „gemoed, stemming van een dienaar, slaaf” (vgl. *deern*, *dienen*). Kil. noemt *demoed* nog „Germ. Sax. Sicamb.”, 't Mnl. Handwdb. vermeldt het reeds.

Deerlijk en **deernis**. Zie *der en*.

Deern znw. Met *é* inplaats van *ie* vóór *r* + cons. (vgl. *veertig*). Mnl. *deerne*,

dierne v. „dienares, meisje”. = onfr. gen. mv. *thierno* „juvencularum”, ohd. *diorna* v. „meisje, dienares” (ohd. *dirne*), os. *thiorna* v. „meisje”, on. *þerna* v. „slavin, dienares”: **þeornō(u)*- uit **þeurnō(u)*-, een dgl. formatie bij **þewa-* „dienaar, slaaf” als got. *widuwairna* m. „wees” bij *widuwo* v. „weduwe”. Dit **þewa-*, got. *þius*, on. *þýr*, ohd. *dio*, ags. *ðeo(w)* m. (vgl. deemoed en dienen) is uit **þezwa-* ontstaan en beteekent ospr. „looper”: = oi. *takvá-* „vlug, dravend” bij *tákti*, *túkati* „hij draaft”; vgl. verder ier. *techim* „ik vlucht”; obg. *teka*, lit. *tekū* „ik loop”, lit. *teksnis* „bediende”. Vgl. voor de bet. gr. *τόξυς* „bode, dienaar” bij *τόξω* „ik loop”, ohd. *drigil* m. „dienaar”, on. *þráll* m. „dienaar, slaaf” bij got. *þragjan* „loopen”.

Deesem znw., mnl. *dēsem* m. = ohd. *deismo*, mnd. *dēsem*, ags. *ðesma* m. „zuurdeeg, deesem”. Germ. **þaism(i)an-* kan niet met deeg samenhangen wegens de *þ*, en ook bezwaarlijk met gedijen. De naaste verwanten zijn ksl. *tēsto* „deeg”, ier. *táis* „id.”, gael. *taois* „deeg” en „deesem” en verder ohd. *deisk* (o. ?) „mest”. De *s* van idg. **ta^ri-s-* is formantisch. Hoogerop kunnen nog arm. *trem* „ik kneed”, lit. *tyras*, *týrė* „brij”, kymr. *tail* „mest”, gr. *τίλος* „dunne stoelgang” e. a. woorden (Lidén, Arme-nische Studien 108—110) verwant zijn.

Deftig bnw., nog niet bij Kil., in de 17de eeuw vaak = „belangrijk, gewichtig, niet gering”; ospr. een holl-fri. woord. Vgl. laat-mnl. (holl.) *ondaft* „onbetamelijk gedrag”, *ondeeft* „heel veel”, ospr. „ongepast”, oud-nndl. *ondieft* „ongepast, buitengewoon, aardig, mooi, lief”. Deze woorden zijn alle fri.-holl. *Deftig* zal wel umlaut van *a* hebben, vgl. mnl. *ondaft* en ags. *ge-dæfte* „passend, vriendelijk” (eng. *deft*); het zou ook een uit *ē* (fri. umlaut van *ō*) verkorte *e* kunnen hebben, vgl. *on-deeft*, *ondieft* en mnl. *on-ghedoef* „ruw, woest” (éénmaal *onghedieve* „onbetamelijk” met fri.-holl. umlaut), got. *gadobs*, ags. *gedēfe* „gepast”. Hierbij nog uit het Germ. got. *ga-daban* „betamen, gebeuren”, on. *dafna* „slink worden”, ags. *dafenian* „betamen”, *gedufen* „gepast”, en buiten 't Germ. slav. *dob-* o.a.

in obg. *podobati* „betamen”, balt. *dab-* o.a. in lit. *dabnūs* „sierlijk”. Al deze woorden veronderstellen met lat. *faber* en de bij *dapper* hiermee gecombineerde woorden een idg. basis *dhabh-* „passen, samenvoegen”.

Dege (ter), mnl. *te dēghe(n)*. Dat. van het znw. mnl. *dēghe* m.v. „aanwas, voor-spoed” = Teuth. mnd. *dēge* m. „id.”. Een wsch. jong verbaalnomen bij 't ww. gedijen, gevormd naar analogie van woorden als schrede: schrijden. — Afl. **degelijk** bnw., ook mnl., Teuth. en mnd. = „degelijk”.

Degel znw. „hangende plaat bij een handpers”, sedert Kil. Evenals hd. *tegel* m. „id.” uit lat. *tégula* „tegel, dekplaat”. De *d* is misschien door den invloed van een ander woord *degel* te verklaren, dat in het Ndl. van nu niet gebruikelijk is en door Kil. „Sax. Sicamb.” wordt genoemd, = ohd. *tēgal* (nhd. *tegel*), Teuth. mnd. *dēgel*, on. *digull* m. (nijsl. ook *deigla* v.) „aarden pot, smeltkroes”. Ofschoon deze bet. zich niet verzet tegen de afl. uit lat. *tégula* (vgl. *tegel*, *teil*), wijst de *d* op een germ. **ðizula-*, *-ala-* (ook **ðaizulón-*?), dat te combineren is met lat. *figulus* „pottenbakker” en de bij *deeg* vermelde woordgroep. 't Zelfde woord is on. *digull* m. „hangende druppel”. Hiernaast **ðizla-* in ndl. dial., fri. oostfri. *diggel* „scherf”?

Degen znw. Sedert het laat-Mnl. komt het nu archaïstische *dagge* v. (ook *degge*) voor, dat wel uit fr. *dague* „dolk” ontleend zal zijn, sedert Kil. ook *degen* en het nu verouderde *dagen*, die misschien direct van laat-mhd. *degen*, *dagen* m. (nhd. *degen*) komen. Deze gaan zelf op mlat. *dagua* of een rom. vorm hiervan terug. Het woord komt het vroegst in lat. vorm (*dagua*, *daggarius*) op fr. en eng. bodem voor (12. eeuw resp. ± 1200), dan in het Fr. (*dague*) en Eng. (*dagger*), daarna in allerlei andere talen. Sommigen denken aan kelt. oorsprong. — Een geheel ander woord is mnl. *dēghen* m. „jonkman, krijgsman, held” = ohd. *dēgan* m. „dienaar, persoon uit het gevolg” (mhd. *dēgen* krijgt de bet. „held”), os. *thēgan* m. „man, knaap”, ags. *ðēgn* m. „dienaar, man uit het gevolg” (eng. *thane* „baron”),

on. *þegn* m. „vrije man”, germ. **þezna-*, ospr. „jongen, kind”, een deelwoordformatie van idg. *teq-* „voortbrengen”, waarvan gr. *τίκτω* (aor. *ἔτικον*): vgl. vooral gr. *τίκτω* „kind”, oi. *tíkman-* o. „afstammeling, kind”.

Degene, diegene vnw., uit *de*, *die* + *gene*, zelden in de spreektaal gebruikt, komt alleen met een volgend betrekkelijk vnw. voor. In 't Mnl. ook zonder dat = „die, hij”, evenzoo 't o. *tghent*, *tghenc*, *tgont*, *tgōne* „dat, het”. In de zuidelijke diall. nog zonder betrekkelijk vnw. = „die, dat”.

Deinen ww., **deining** znw., eerst nnl., het znw. sedert Kil, bij wien echter *deyninghe* „grootte golf, zandheuvel” beteekent. Vgl. fri. *dynje* „deinen”, *dining* „deining”, ofri. **thína* (wang. *þín*), „zwellen”, oostfri. *dinen* „zwellen, deinen”, *dining*, *-ung* „deining”. De *ei* der ndl. woorden is eer als een orthographische variant van *ij* < *i* dan als germ. *ai* op te vatten. Het ligt voor de hand, om aan verwantschap te denken met ohd. *denen*, *dennen* „rekken, spannen” (nhd. *dehnen*), os. *thenian* „(netten) uitwerpen, uitspreiden”, ags. *ðenian*, *ðennan*, on. *þenja*, got. *uf-þanjan* „rekken, uitstrekken” (van den idg. wortel *ten-* „spannen, rekken, strekken”, zie II *deun*), maar dan moeten wij aannemen, dat dit fri.-ndd.-ndl. woord op nog onverklaarde wijze van zijn ospr. vocalisme is afgeweken. Ook is verwantschap met *gedijen* aangenomen: een zeer onzeker vermoeden. In het Zaaansch zijn (*door-*, *toe-*) *-denen*, *-deinen*, *-deunen* synoniem, = „door-drijven, koppig doorzetten”.

Deinzen ww. (gewoonlijk in samenst. met *af-*, *terug-*), mnl. *dei(n)sen* (ook met *achter-* samengesteld) „terugwijken”. Ook op ndd. en hd. gebied, met de bett. „heen en weer gaan, terugwijken, gaan, draven”, mnd. *deisen* „stilletjes weggaan, wegsluipen”. De hypothese, dat *deinzen* een germ. **þansianan*, ablaudent met **þinsanan* (ohd. *dinsan*, onfr. *thinsan*, mnd. *dinsan*, got. *at-þinsan* „trekken”; met ablaout ohd. *dansón*, zie *dansen*; vgl. lit. *tįsti* „trekken, rekken”, oi. *tamsáyati* „hij trekt heen en weer, schudt”; idg. *ten-s-*

van den wortel *ten-* „rekken”, zie II *deun*) zou wezen, is te verwerpen 1. wegens de bet., 2. omdat wij dan in 't Mnl. en elders **densen* naast *dei(n)sen* zouden verwachten. Dit laatste bezwaar bestaat ook tegen andere hypothesen. Zou het wellicht mogelijk zijn, du. (vooral ndd.) ndl. *dei(n)sen* uit wgerm. **þazin-són* af te leiden en in 't eerste lid een nominaalstam op *n* bij idg. **teqó* „ik loop” (zie *deerne*) te zien?

Dek znw. o. Een reeds nml. afl. van het ww. *dekken*. In de nog niet mnl. bet. „dek van een schip” werd dit ndl.-ndd. woord elders ontleend: nhd. *deck* o., eng. *deck*, de. *dek*, zw. *däck*. *Vordecke* o. „verdek” reeds mnd.

I **Deken** (beddek), mnl. *deken* v. „deken”. = Teuth. *deken* „ruw kleed” (vgl. Kil. „*deke*. j. *decke*. tegumen”), os. *thekina* v. „bedekking”, mnd. *deken* „deken”, ags. *ðecen* v. „dak”, germ. **þakinó-* v. Voor de bet.-ontwikkeling vgl. ier. *tuige* (**togjá*) „stramen”, lat. *toga* „toga” (v. *á*-stam naast den o. *o*-stam in *dak*), *teges* „deken, mat”, ksl. *o-stegü* „kleed”.

II **Deken** (decanus), mnl. *deken* m. = ohd. *dēchan*, *tēchant* (nhd. *dechant*), mnd. owfri. *deken* m. „deken”. Ontl. uit lat. *decanus*, met accentverplaatsing (evenals *abt*, II *zegen* e.a.). Nnl. **dekaan**, hd. *dekan* m. is een jongere geleerde ontleening. Meng. *dén* (eng. *dean*) uit ofr. *deien* (fr. *doyen*) en dit uit *decanus*.

Dekken ww., mnl. *decken*. = onfr. *theccan*, ohd. *decken* (nhd. *decken*), mnd. *decken*, ofri. *thekka*, ags. *ðecc(e)an*, on. *þekju* „dekken, bedekken”, germ. **þak-janan*; vervangt in het Germ. het primaire idg. ww. **teqó* „ik (be)dek” (zie *dak*): vgl. oi. *sthaḡayati* „hij bedekt, verbergt” (in dezelfde bet. *stháḡati*), ier. *tuigim* „ik dek”. — **Deksel** znw. (de en het), mnl. *deesel* o. (ook *deckels*) „bedekking, deksel, dak, dekkleed”. = mnd. *decksel*, *deckels* o. „id.”, ohd. *dechesal* o. „deksel, bedekking”, met het suffix germ. *-sla-*, vgl. *-sel*. — **Deksels(ch)** bnw. bijw. tusschenw. Een vrij jonge bastaardvloek voor „duivels(ch)”.

Del (laagte, dal, kuil in den weg), vooral dial. Zie *dal*.

Delgen ww., als simplex alleen van schulden gebruikt, anders verdelgen, ook uitdelgen, mnl. (*ver*)*dēlighen* „verdelgen, vernietigen”. = onfr. *far-diligon*, ohd. (*far*)*tīligōn*, os. *fordīligon*, mnd. (*vor*)*dēl(i)gen*, *dīligen*, ofri. (*úr*)*dīligia*, ags. (*á-, for-*)*dīlgian* „verdelgen, vernietigen”; naast ohd. (*ar-, far*)*tīlén*, *-ōn* (meer zulke doubletten bij eindigen). De wisseling van *i* en *ī* maakt ontleening uit lat. *dētere* „verwoesten” waarschijnlijk, vgl. bijv. ohd. *rigil* uit *rēgula* (zie regel), maar *fīr(r)a* uit *fēria*, *sīda* uit *sēta* (zie vieren, II zijde). Anders zouden wij ablaut *i*: *ī* moeten aannemen, desnoods zou dan II deel verwant kunnen zijn (delgen eig. „in stukken slaan”); maar dat is veel onwaarschijnlijker.

Delven ww., mnl. *delven* „graven, begraven”, waarbij *delve* v. „gracht, sloot” (dial. nog *delf*) en *delft*, nog in den plaatsnaam De l f t. Dergl. zn ww. ook in andere wgerm. talen. = ohd. *bi-tēlban*, os. *bi-dēlban* „begraven”, ofri. *dēlwa*, *dēla*, ags. *dēlfan* „graven” (eng. *to delve*). Van den idg. wortel **dhelbh-* „graven”, waarop ook teruggaan serv. *dūbém* (oerslav. **dīlba*) „ik hol uit”, ksl. *dlato* „beitel”, opr. *dalptan* „een smidswerktuig om gaten te slaan”, lit. *nu-dilbstū* „ik sla de oogen neer”.

Dempen ww. Blijkens Kil. *dempen* „stoven, dampen, zwelgen, uitdooven, onderdrukken”, Teuth. *dempen* „uitdooven, verstikken, te niet doen” is de bet. „onderdrukken” uit „uitdooven, verstikken” ontstaan; vgl. ohd. *tempfen* (nhd. *dämpfen*) „uitdooven”, mnd. *dempen* „id., onderdrukken”. Van *d a m p* (zie aldaar). Voor (een sloot enz.) *dempen* zouden wij **demmen* (van *d a m*) verwachten, vgl. got. *faurdammjan* eig. „afdammen”, dan „verhinderen”, mhd. *vertemmen* „id.” (nhd. *dämmen*), ofri. *demma*, *damma* „(een bron) dichtstoppen”, ags. *demman*, on. *demma* „afdammen”. Wsch. bestond dit uit het Mnl. niet bekende ww. (wel mnl. *dammen*) van ouds althans in de fri. getinte taal van Holland, *dempen* kan er voor in de plaats zijn gekomen, doordat in *dem(p)t* en onverbogen *gedem(p)t* de beide ww. samenvielen.

Ook het Mnd. kent *vor dempen* en niet **vor demmen* „dichtgooien”.

Den znw., mnl. *danne* v. (zeldzaam). Mnl. *danne* = ohd. *tanna* v. „den, eik” (nhd. *tanne*), mnd. *danne* v. „den”, germ. **ðannō-* uit idg. **dhanwá-* of **dhanwá-* „boom”; een germ. *a*-stam in mnd. *dan* m., mhd. *tan* (*nn*) m. o. „bosch”. Wsch. met oi. *dhánvan-* (naast *dhanú-*, *dhánus-*) „hoog” (oorspr. „voorwerp, boog van hout”) verwant. De ndl. vorm met *e*, die in den Teuth., overigens sedert Kil. voorkomt en in veel ndl. dialecten gebruikt wordt, is heel opvallend en kan niet voldoende verklaard worden door invloed van het bnw. *dennu* (**ðannína-*) aan te nemen. (NB. Teuth. *danne* znw., *dannen* bnw., hiernaast *denne*, *dennenboom* znww.). Ook laat zich deze *e* voor *nn* niet met die van *esch*, *esp* vergelijken. Wellicht moet voor sommige diall. een bijvorm **ðannio-* aangenomen worden.

Denken ww., mnl. *denken* (*dinken*). = onfr. *thencon*, ohd. (nhd.) *denken*, os. *thenkian*, ofri. *thanka*, *thantsa*, *thenzia*, *tensa*, *tinsa*, ags. *ðenc(e)an* (eng. *to think* zoowel < *ðencan* als *ðyncan* „dunken”), got. *þagkjan* „denken, bedenken”, on. *þekkja* „gewaar worden”. Verwant met lat. *tongere* „nosse”, osk. *tangin-* „meening”. Vgl. *dunken*, *dank*, *aandacht*, *gedachte*. — **Denkbaar** bnw. In den loop der 19. eeuw opgekomen, wsch. naar nhd. *denkbar* (sedert 1793). — **Denkbeeld** znw. o., sedert de 18. eeuw. — **Denkelijk** bijw. bnw., sedert 18. eeuw. Teuth. *dencklick* beteekent „cogitativus, meditativus”.

Derde rangtelw., dial. ook *darde*, *dorde*, mnl. *derde*, *darde*, *dorde*, met *er*, *ar*, *or* uit *ri* (vgl. *versch*, *barsten*). = ohd. *dritto* (nhd. *dritte*), os. *θriddio*, ofri. *θredda*, ags. *θrida*, north. *θirda*, (eng. *third*), on. *þriði*, got. *þridja*, germ. **þriðjan-*. Uit idg. **tritjo-*, evenals kymr. *trydydd*, lat. *tertius* „derde”, gr. *τρίτος* „driedubbel” (: *τριτο-* „derde”), av. *þritya-* „derde”: afl. van **tri-*, den idg. stam van 't telw. drie. Andere formaties zijn ier. *tres(s)*, *tris(s)* (ook van **tri-*: **tri-sto-*), aeol. *τρίτος*, obg. *trētīñi*, lit. *trėczas*, opr. *tirts*, oi. *tritya-* „derde”, alb. *i-trete*, arm. *erir*, *err-ord* „id.”. De afl. van mnl.

mind. *dorde* uit onfr. os. **þruddio* (idg. **þrtjo-*) is niettegenstaande den mind. bijvorm *drudde* zeer onwisch.

Deren ww., mnl. *deren* „schaden, pijn doen, leed doen”. = ohd. *teren*, os. *derian*, ofri. *dera*, ags. *derian* „schaden”, waarnaast mnl. *dāren*, ohd. *tarōn*, *tarēn* „id.” en het znw. mnl. *dare* v. (*dere*, mind. *dere* v. is jonger), ohd. *tara*, ags. *daru* v. „letsel, schade”. Van een idg. wortel *dha^s-* of *dha^r-*. Formeel zouden wij dus aan verwantschap met gr. *θοο-* „springen” (zie bij dar tel) kunnen denken, maar ook idg. *dhēr-* „steunen, dragen” mogen vergelijken, waarbij o.a. lat. *firmus* „stevig”, gr. *θόνος* „zetel” (obg. *sñ-dravū* „gezond” ? beter anders verklaard), lit. *dermė* „verdrag”, oi. *dhárāyati* „hij ondersteunt, draagt” behooren, maar dergelijke combinaties zijn al te onzeker. Semasiologisch zou verwantschap met lat. *ferio* „ik sla” waarschijnlijker zijn, maar dit laat zich niet scheiden van de bij boren besproken woordfamilie. Eer zouden wij obg. *desŷ*, *desiti* „vinden”, serv. *desiti* (ook met *zu-*, *na-*, *u-*) „treffen” (o.a. in den zin „een ramp treft mij”, vgl. *ù-des* „ongeluk”) mogen vergelijken; deze woorden kunnen evenwel ook anders bevestigend verklaard worden. Is wellicht met deren ohd. *tart*, ags. *darōð* m., on. *darr* o. „speer, pijn” verwant? Dit woord is ook in ’t Rom. overgegaan, en uit ofr. *dart* zijn weer meng. (eng.) *dart* en wellicht ook mnl. *daert* m. „speer” ontleend. — **Deerlijk** bnw. en **deernis** znw. komen reeds mnl. voor.

Dergelijk bnw., **derhalve** bijw., eerst mnl., opgekomen naast *desgelijk*, *deshalve(n)*, die beide bij Kil. en ook mnl. voorkomen. Vgl. -halve. Mnl. (zelden) reeds *derghelike* bijw. „eveneens”. Ook ’t bijw. *desgelijks* komt reeds mnl. voor, naast ouder *desghelike*.

Derrie znw. De verschillende vormen van dit woord, wvla. *dëring*, *dërring*, -*nk*, Goeresch *derrejo*, Zaansch *derg* („drijvend eiland van riet of veen”), Kampensch *darch*, drentsch *darf*, *darg*, gron. ndd. *darg(-k)*, Kil. *darineck*, *darye*, *dari*, mnl. *dary*, -*ich*, -*inc* m. laten

zich alle verklaren uit **dar(i)ha-*, -*ó-*, waarnaast **dar(i)za-*, -*ó-* kan, maar niet behoeft te worden aangenomen. De vorm op -*f* is jong, die op -*ing*, -*ink* kan door substitutie van uitgang ontstaan zijn. De *d* is wsch. oergerm. *þ* en ons woord is dan identisch met got. *þarihs* „ongevold”; germ. **þariza-* eig. „week” zal wel verwant zijn met sab. *tereno-* „mollis” (lat. *tener* „zacht, jong” ?), gr. *τέτην* „leer”, *τέπος* „zwak, murw”, oi. *tárūna-* „jong, teeder”; de onverlengde wortel *ter-* in lat. *tero* „ik wrijf”, zie draaien.

Dertien telw., dial. ook *dartien*, *dortien*, mnl. *dertien*, *dartien*, *dortien*. -*ert-*, *art-*, -*ort-* <-*ritt-*, -*ort-* eventl. ook uit -*rut-*; -*itt-* (-*utt-*) <-*it-* (-*ut-*), wsch. door den bijtoon op ’t tweede lid; evenzoo ontstonden: mind. *dertēn*, *druttēn*, ofri. *threttēne*, ags. (ws.) *ðreottýne* (en mischien ook on. *þrettán*). De oudere vorm nog in ohd. *drī-zēhan* (nhd. *dreizehn*), os. *thrin-*, *thru-tein*, ws. *ðrētōjne*. Het 1e lid is de m. resp. o. vorm van drie. — Evenzoo **dertig** telw., mnl. en dial. ook met *a*, *o*. = mind. *dertich*, ags. *ðrittlig* (eng. *thirty*), oudere vormen: ohd. *drīzūg* (nhd. *dreissig*), os. *thritig*, ofri. *thritich*, ags. *ðritig*, on. *þrír tigr*, got. *þreis tigjus*. Voor ’t tweede lid zie -*tig*, ’t eerste is de m. vorm van drie.

Derven ww., mnl. *darven*, *derven* „missen, derven”. Uit wgerm. **þarbēn*, -*ōn* (voor *e* uit *a* zie erg). = ohd. *darbēn* (nhd. *darben*), os. *tharþon*, ags. *ðearþian* „missen”, got. *ga-þarþan* „zich onthouden”, on. *þarfa(st)* „noodig hebben” (onpers.). Van de germ. basis *þarf-*, *þarf-*, *þurf-*, -*þ-* komt o.a. ook ons znw. *nooddruft* en het praeteritopræsens got. on. *þarf*, ohd. *darf* (nhd. *darf*), os. *tharf*, ofri. *thur(f)*, *thor(f)* (inf. *thurva*, *thura*, *thora*), ags. *ðearf*, ook mnl. *ic darf* „ik heb noodig” (vgl. *durven*). Verwant met obg. *trēba* „nut”, *trēbovati* „noodig hebben”. Gewoonlijk gaat men voor de germ. woorden van *terp-*, voor de slav. van *terbh-* uit, maar de germ. kunnen ook op dezen laatsten wortel teruggaan; *f* naast *þ* is dan opgekomen naar analogie van woorden, die klankwettigen gramm. wchsel hadden en ohd. *durfan* (inf.) heeft dan weer *f* naar

darf en *durfla*. Minder wsch. wegens de bet. is de combinatie van germ. *perf-*, *-b-* met gr. *τέρω* „ik verzadig, verblijd”, lit. *tarpti* „gedijen”, opr. *enterpo* „het baat”, oi. *ίippyati* „hij wordt bevredigd, verzadigd”.

Derwaarts bijw. Voor ouder *daarwaarts* (o.a. bij Kil.) naar *herwaarts*. In het Mnl. gew. *darewaert* en *harewaert*, maar ook *der-* en *herwaert* komen voor; zie *herwaarts* en *-waarts*.

Des (o.a. in *des te*, *desniettemin*). Gen. o. van *de*, *die*.

Desgelijks. Zie *dergelijk*.

Deskundig bnw. Een geleerde formatie van *jongen datum*.

Desnoods bijw., nog niet bij Kil. Met bijwoordelijke *-s* uit *des nood* (*zijnde*), absolute constructie van geleerd maaksel bij de uitdrukking mnl. *des is noot* „daaraan is behoefte, dat is noodig”.

Deugd znw., mnl. *dōghet*, *dōghet* (*d*) v. „deugd, goedheid, eigenschap, kracht, nut”. = ohd. *tugund* (nhd. *tugend*), mnd. *dōge(n)t*, owfri. *duged* (ouder **dugeth*), ags. *duguð* v. Uit **dugunþi-* (in 't Ags. een *ō*-stam), een nomen van den stam van *deugen*, dus ospr. „deugdelijkheid, baat”; deze bet. werd dan op verschillende manieren gespecialiseerd. Met een ander formans on. *dugg* v. „kracht, deugd, goede eigenschap”. De bett. „voordeel, bruikbaarheid” komen dial. nog voor, alg.-ndl. nog in het bnw. **deugdelijk**. De beperking der bet. van het znw. tot het zedelijk goede in het beschaafde Ndl., Du., De. (*dgd*), Zweedsch (*dggd*) is veroorzaakt door de Christelijke terminologie.

Deugen ww. Mnl. *dōghen*, *dōghen* „deugen, baten” is nog een praeteritopraesens: 3. pers. enk. *dooch* (ook nog in de 17. eeuw). Mnl. *dooch* = ohd. *touc* (nhd. *ich tauge, er taugt*), os. *dōg*, ofri. *daech*, ags. *dēag*, (on. inf. *duga*, praes. *dugi*), got. *daug* „hij, het deugt, baat”. Wellicht met po. *duży*, russ. *дѣзіj*, *дѣзіj* „sterk, forsch”, lit. *daug* „veel” verwant, verder misschien met gr. *τέρω* „ik maak”, *τεγγάω* „ik tref, verkrijg”, *τέχνη* „lot”, ier. *đuan* „gedicht” (**dhughnā*). De idg. wortel is *dheugh-*. Vgl. *deugd*, *duchtig*. — **Deugniet** znw., sedert Kil.; vgl. hd. *taugenichts* m., fr. *vaurien*;

wsch. een vertaling van het laatste. Zie *doeniet*.

Deuk znw., **deuken** ww., nog niet bij Kil. Het Fri. heeft *dūk* „deuk”, het Oostfri. *dōk*, *dōk*, *dōke* „deuk, kuiltje”. Bij *duiken* (deuk = „buinging, holte”)? Of met nnd. *duk(s)*, mhd. *tuc* (*ck*) m., vla. *dok* „slag”, oostfri. *duken* en (ook gron.) *duikern* „stooten, slaan” verwant?

I **Deun** znw., mnl. *done*, *dōne* m. „lied, deun, rhythme”, eerst in de 15. eeuw, 't eerst bij D. Potter. Wsch. uit mhd. *dōn* (*tōn*) m., mv. *deene* (ook mnd. *don(e)* m.v.) „lied, melodie”, waarbij *doenen* „zingen, spelen”. Dit komt bezwaarlijk zonder meer van lat. *tonus* (< gr. *τόνος*) „toon”; veeleer moeten we van een germ. **duni-* „gedreun, gegalm” uitgaan, dat dan in 't Mhd. door 't ontleende *tonus* beïnvloed is. Germ. **duni-* bestaat niet meer in het Mnl., wel het ww. *dōnen*, *dōnen* „dreunen”, dat dial. nog voorkomt. = Teuth. *doen* „galm”, *doenen* „weerklinken”, ohd. *tuni* m. „gemitum”, mhd. *dūnen* „dreunen”, os. *dunida* „dreunde”, ags. *dýne* m. „geraas” (eng. *din*), *dýnian*, *dýnman* „dreunen”, on. *dýnr* m. „geraas”, *dýnja* „daveren, luid klinken”. Germ. **duni-* = oi. *dhúní-* „bruisend, daverend”, waarbij het ww. *dhunayati* „hij ruischt”; *u* is schwundstufte van idg. *we*: oi. *dhvónati* „hij klinkt”.

II **Deun** bnw. „gierig”, zelden in het beschaafde Ndl. gebruikt. De oudste bet. is „stijf, gespannen”; mnl. *dōn(e)*, *dōn(e)*, oudnld. *doon*, *deun* = „stijf, stevig”, als bijw. „zeer, dadelijk, nabij”, nnl. dial. komt nog *deunen* „strekken, spannen” voor. Vgl. vooral mnd. mhd. *don* „stijf-gespannen”, *dōnen* „gezwollen zijn” en os. *thona* v. „rank”, ohd. *dona* v. „pees” (nhd. *dohne* „vogelstrik”), *donēn* „zich spannen”. Germ. *jun-* representeert de schwundstufte van den idg. wortel *ten-* „spannen”; voor andere afl. hiervan zie bij *deinen*, *deinzen* en *dun* en vgl. verder o.a. ier. *tēt* „snaar”, *tan* „tijd”, lat. *tendo* „ik span”, *teneo* „ik houd”, gr. *τείνω*, *τεταίνω* „ik span, rek”, *τάνναι* „ik strek mij uit”, *τόνος* „spanning,

toon", čech. *teneto, tonoto* „jachtnet", opr. *per-tennius* „verzuimd (oorspr. : overmatig gerekt) hebbend", lit. *tīnklas* „net", alb. *ndësi* „ik span, strek uit", oi. *tanóti* „hij rekt, spant", tána- „draad, toon".

Deur znw., mnl. *dōre, dōre* v. = onfr. *duri*, ohd. *turi* v. mv. (nhd. *tür*), os. *durn, dora*, ofri. *dure, dore*, ags. *duru* v., on. *durr* v. mv. „deur". Al deze vormen gaan terug op een idg. consonantstam, het on. en 't ndl. onfr. ohd. woord op den nom. mv. **dhur-es*. De dualis en pluralis zijn ospr. = „tweevleugelige deur". De stam **dhur-*, **dhwër-*, **dhwör-* ook in gr. *θύρα* · ἔξω. *Ἀραιδες* (Hes.), misschien ook in *θύραξ* „naar buiten" (**θύραξ* δε); verder in oi. *dvār*, mv. *dvārah*, acc. *dūrah, duráh* „deur" (de *d* kan klankwettig uit *dh* ontstaan zijn in casus met een *bh*-uitgang). Ook de *i*-stammen lat. *foris*, obg. *dvīri*, lit. *dūrys* mv. „deur" kunnen op den cens.-stam teruggaan. Een *á*-stam in gr. *θύρα*, kymr. *dor* „deur", lat. *forās* „naar buiten", alb. *ders* „deur", een *o*-st. in got. *daúr*, ohd. (nhd.) *tor*, os. ags. *dor* (eng. *door*) o. „deur, poort" en met ablaut av. *dvarəm* „poort, hof", lat. *forum* (misschien ook umbr. *furo*; of idg. *u*?) „plein", obg. *dvori*, lit. *dvāras* „hof". Vgl. nog got. *daúrōns* v. mv. (uit ouder **ðuró-* = gr. *θύρα* ontstaan), arm. *duñ*, ier. *dorus* (**dhworestu-*) „deur". — **Deurwaarder** znw., mnl. *doer-*, *dōrwaerder* m., gew. nog = „portier, deurwachter"; mnl. ook de oudere vorm *durwerde* m. = ohd. *torwarto*, os. *duruwarderi* (= de jongere ndl. vorm), ags. *duruward, dorward*, got. *daúrwarda, daúrwards* m., alle = „deurwachter", samenst. van **ður-* resp. **ður(u)-* met **warda-*, *-an-*, die ook niet-samengesteld in het Germ. voorkomen; vgl. verder nog got. *wardja* m. „wachter" en 't ww. ohd. *wartén* „loeren, afwachten" (nhd. *warten*), os. *wardon* „op zijn hoede zijn, behoeden", ofri. *wardia* „letten op, zorgen voor", ags. *wardian* „behoeden, bewaren" (eng. *to ward*) on. *varða* „behoeden". Uit het Germ. fr. *garder* (eng. *to guard*), it. *guardare*. Germ. *ward-* is van *war-* afgeleid, zie wa a r n e m e n.

Deuvik znw., niet uit het Mnl. en Kil. bekend; wel reeds mnd. *dōvicke* m. „deuvik". Vgl. met een ander formans : ohd. (*gi*)*tubila* v., (*gi*)*tubili* o. „tap, deuvik, pin" (nhd. *döbel* m.), mnd. *dovel* m. „deuvik", eng. *dowel-pin* „pin, bout". Deze woorden komen evenals zw. *dubb* „pin, deuvik", noorw. *dobb* „ijzeren bout in een slede", tir. *tuppa* „groot stuk hout" van een basis germ. *ḍub-*, idg. *dhup-* of *dhubb-*, die waarschijnlijk „slaan" beteekende : vgl. oostfri. *dubben* „stooten, slaan", ags. *dubbian* „(tot ridder) slaan" (eng. *to dub*), on. *dubba* „uitrusten, gereed maken" en de wsch. jonge woorden ndl. dial. *dof, doffel, doef* „stoot, riemslag", ndd. *duffen* „stooten, slaan, duwen", fri. *dof*, oostfri. *duff* „stoot, slag, duw". Verwantschap met gr. *τίφοισφῆρες* (Hes.) (en *στυφελίζω* „ik stoot, mishandel"? Zie *d o f t*) is mogelijk. *Dhubb-* (-*p*-) zal bij den zeer verbreiden wortel *dhū-* „in hevige beweging zijn" behooren (gr. *θύω* „ik komaanstormen", oi. *dhünóti* „hij schudt", on. *dýja* „schudden", misschien arm. *dēdevim* „ik wankel"; ook *dauw* en verwanten? Zie bij *dier*). Vgl. *dop*.

Dewijl voegw., in de spreektaal ongebruikelijk. Mnl. *dewāle, diewāle, derwālen* (*dat*) = „terwijl".

Deze aanw. vnw., mnl. *dēse*. Een w.- en ngerm. samenstelling van den pronominaalstam **sa-*, **ja-* (zie I *d e*) met een *s*-partikel, die met got. *sai*, ohd. *sé* „zie daar" (van den stam **sa-*) geïdentificeerd is; blijkbaar echter liggen aan een deel der vormen andere grondvormen ten grondslag; het laatste woord is over dit paradigma nog niet gezegd. Op den duur werd in de verschillende talen de verbuiging grootendeels naar het eind van het woord overgebracht en in den anlaut de *þ* algemeen doorgevoerd. De antiekste vormen zijn oernoorsch *sa-si* m., *sú-si* v., *pat-si* o.; later-on. m. *sjá, þessi(r)*, *þessurr*, v. *sjá, þessi, þessur*, o. *þetta*, ohd. m. *dēse, dēsér*, v. *dēsiu, dīsiu* (nhd. *dieser, diese*), os. m. **thēse* (komt toevallig niet voor), v. *thius*, ofri. m. *dis, disse* (de spelling *th* komt toevallig niet voor), v. *thiús, thisse*, o.

this (naast *thit*), ags. m. *ðēs*, v. *Þíos*, *Þéos*, o. *Þis* (eng. *this*). Vgl. dit, vooral ook dus.

Diaken znw., mnl. *diaken* m. „kerk-dienaar”. = mhd. *diáken*, mnd. *diáken*, ofri. *diakon*, ags. *diucon* (waaruit on. *djákn*) m. „id.” (eng. *dracon*). Uit lat. *diáconus* „id.” < gr. *δίακονος* „dienaar”.

Diamant znw., als stofnaam o., mnl. *diamant* m. Het Ndl. heeft, evenals andere germ. talen, dit woord ontleend aan fr. *diamant*, uit lat. *diamas*, -*antis*, naast ouder *adamas*, -*antis* (< gr. *ἀδάμας* „staal”). In het Mnl. ook *adamant*, *aimant*, *ayamant* m. uit ofr. *alamant*, *aimant*, *aemant*, *aiemant*.

Diarrhee znw., nog niet bij Kil. Evenals ouder-nhd. *diarrhée* (1711) uit fr. *diarrhée* < gr.-lat. *diarrhoea* (> nhd. *diárrhöe* v.).

Dicht bnw., mnl. *dicht(e)*, als bijw. gew. *ghedichte*, *bedichte* „nabij, onop-houdelijk”. = mhd. *dáhte* (nhd. *dicht*, dial. ook *deicht*), mnd. *dicht(e)*, meng. *thight* (eng. *tight*), on. *þéttr* „dicht”, germ. **þízta-*, **þíztia-* uit **þíwzl(i)a-* < **þewxt(i)a-*, verwant met *gedijen*; vgl. vooral ier. *téchte* „behoorlijk”. Met een ander formans **þíwz-la-*. on. *þél* o. „karnemelk”, ablatend met oi. *takrá-* „met water gemengde karnemelk”.

Dichten ww., mnl. *dichten* „een werk samenstellen, schrijven”, ook (vooral in mystieke literatuur) „uitdenken, overpeinzen”. Uit lat. *dictáre* in de bet. „samenstellen en opschrijven” ontleend, evenals ohd. *tíhtón*, *díhtón*, door Otfrid het eerst gebruikt voor „op schrijven wat men eerst overdacht heeft”, in tegenstelling tot de oude gezongen poëzie (nhd. *dichten*), mnd. *dichten* „op schrijven, opstellen, bedenken”, ofri. *dichta* „opstellen (een stuk, brief)”, ags. *díhtan* „ordenen, opdragen” (eng. *to díght* „sieren”) naast *díhtian* „dic-tare”, on. *díkta* „uitdenken, vervaar-digen”. — **Dicht** en **gedicht** znw. o. Reeds mhd. (*ge*)*tíht(e)*, mnl. mnd. (*ge*)*dícht(e)*, ofri. *dícht* o., ags. *díht* m. (o.?), on. *díkt* o., met verschillende bett. Ohd. al *díkta* v. „opteekening” = mnl. **dichte* v. „compositie van een geschrift” (germanisme?), ags. *díht* v. „orakel”.

Die aanw. vnw., mnl. *die*. Zie I de. De *ie*-vocaal ontstond klankwettig niet alleen uit *ē*² in de nom. enk. m., maar ook, in andere casus, door samen-trekking uit *ea*, misschien ook *eo* (in het Ohd. de uitgang van den nom. acc. v. mv. *deo*, *dio*: onfr. *thia*, os. *thea*, *thia*).

Dieet znw. o., Kil. *diete* in gelijke bet. Ook elders voorkomende ontl. uit gr.-lat. *diæta* „levenswijze, dieet”. 't Mnl. Handwdb. vermeldt mnl. *diēte* v. „reis-en teerkost”.

Dief znw., mnl. *dief* m. = ohd. *diob* (nhd. *dieb*), os. *thiof*, ofri. *thiáf*, ags. *þéof* (eng. *thief*), on. *þjófr*, got. *þiubs* m. „dief”. Het got. bijw. *þiubjo* „heimelijik” wijst er op, dat de wortel *teup-*, *tup-* ospr. beteekende „heimelijk iets verrichten”. Verwant met ier. *teól* (**teup-lo-*) „dief”, lit. *tupėti* „op zijn hurken zitten”, *tūpti* „neerhurken”. Zie dievegge. — **Diefstal** znw., sedert Kil. Oorspr. een germanisme, vgl. mhd. *diepstále* v. (nhd. *diebstahl* m.), welks 2e lid = ohd. *stála* v. „diefstal”, znw. bij stelen; vgl. on. *þjófstolinn* „gestolen”. Het Mnl. en het zuidelijke Nnl. hebben *diefte* v.; = mnd. *dēfte*, naast ouder *dúvede* = ofri. *thiávethe*, ags. *þiefð* (eng. *theft*), on. *þjǫfð*, *þjǫft* v. Daarnaast ohd. *diuba* v. In het Mhd. is *dieberie* v. opgekomen (nhd. *dieberei*), evenzoo mnd. *dēverie* (*dúverie*), mnl. *dieverie*, ofri. *dēverie* v.

Diemit znw. (de en het). Eerst in het Nnl., uit fr. *dimite* en dit uit mlat. *dimítum* < gr. *δίμιτον* „stof uit twee draden”; vgl. fluweel. Evenzoo eng. *dimity* „diemit”, mhd. *dimít*, *timít* „een zijden stof”. Dial. (o.a. Aalst) nld. *dēmit*. met de regelmatige rekkingsvocaal van oude *i*.

Dienen ww., mnl. *dienen*. = onfr. *thienon*, ohd. *dionón* (nhd. *dienen*), os. *thionon*, ofri. *thiánia*, on. *þjóna* „dienen”. Uit **þeunón* (ouder **þewanón*?), van germ. **þewa-* „slaaf, knecht” (vgl. *deerne*) afgeleid, ospr. = „knecht zijn”, vgl. got. *reikimón* „heerscher zijn”, *fraujimón* „heer zijn”; het laatste van een *n*-stam: hierbij zijn deze forma-ties 't oudst; ook bij *dienen* zou men van een *n*-stam uit kunnen gaan (vgl.

den *na*-stam on. *þjónn* m. „slaat, die-naar”): onzeker. Het Ags. heeft een ander ww.: *ðéowan* „dienen”. Misschien zijn deze woorden eerst onder den invloed van lat. *servire* naast *servus* ontstaan (evenzoo dan ook got. *skalkinon* van *skalks* „dienaar, slaaf”). In dat geval heeft het driesillbige **þeowónon* nooit bestaan en moeten we niet van een *n*-znw. uitgaan. De ngerm. vormen, niet alleen ode. *thiane*, ozw. *þiana*, maar ook on. *þjóna* en *þéna* moeten dan uit het Wgerm. ontleend of naar wgerm. vormen nagemaakt zijn. — Hierbij **dienst** znw., mnl. *dienst* m. (soms o.). = ohd. *dionost* o. (nhd. *dienst* m.), os. *thionost* o., ofri. *thiánost* m. o., ags. *ðéonest* (v. ?), on. *þjónusta*, *þéuasta* v. „dienst”. Voor 't suffix vgl. ernst. — **Dienstbaar** bnw. Sedert Kil. en 't Mhd. — **Dienstig** bnw. Reeds mnl. in de bet. „dienstvaardig, helpend”. — **Dienaar, diender** znww., beide < mnl. *dienre* (*dienáre*) m. „dienaar”. = Teuth. *dienre*, mhd. *dienáre*, *diener* (nhd. *diener*), mnd. *déner*, ofri. *tiener* m. „id.”.

Diep bnw., mnl. *diep* „diep, onder water staande”. = ohd. *tiof* (nhd. *tief*), os. *diop*, ofri. *diáp*, ags. *deop* (eng. *deep*), on. *djúp*, got. *diups* „diep”. Germ. **Seupa-* < idg. **dheubo-*; verwant met ier. *domun* „wereld”, *domuin* „diep” (*dhubn-*), obg. *dimo* „bodem”, *dibri* uit *dibri* (deze vorm russ.-ksl.) „rotskloof”, lit. *daubà* „id.”, *dubùs* „diep” (vgl. bij I dam). Naast *dh(e)ub-* komt een genasaleerde basis *dhumb-* voor (zie dompele n), verder *dh(e)up-* in obg. *dupina* „hol”, on. *dúfa* „neerdrucken, onderdompelen”, ags. *dúfan*, *dýfan* (eng. *to dive*) „onderduiken”, mnd. *bedöven* „(onder water) bedolven”, mnl. *bedöven* „ondergedompeld” (vgl. dobber), — *dheug-* in duiken enz. Ook heeft men ags. *deagian* (eng. *to dye*) „verven” nog vergeleken (idg. wortel *dh(e)ugh-* of *dh(e)ug-*). — Het gesubstantiveerde neutrum **diep** komt reeds mnl. (noordndl.) = „kanaal, bevaarbaar water” voor, evenzoo owfri. *diep*, mnd. *dép* o. = ags. *deop*, on. *djúp* o. „diepte, diep water”. De znww. **diepte** en mnl. *diepe*, onfr. *diupi* v. zijn allebei alg.-germ., vgl. bijv. got. *diupiba* v., *drupei* v. Voor nnl. -te vgl. II -de; *ie* voor *ü* (< *iu*) naar die p.

Dier znw. o, mnl. *dier* o. = onfr. *dier*, ohd. *tior* (nhd. *tier*), os. *dior*, ags. *deor* o. „wild dier” (eng. *deer* „hert”), ofri. *diár* o. „dier”, on. *djír* o. „viervoetig dier, wild dier”, got. *dius* o. „wild dier”. Gewoonlijk afgeleid van den wortel *dhewes-* „ademen” (vgl. lat. *animal* van *an-* „id.”), waarvan ook: lat. *béstia* „(wild) dier” (*dhwédzhá*), *bellua* „monster”, gr. *θεός* „god” (ook wel anders beoordeeld), obg. *duchú* „adem, geest”, *duša* „adem, ziel”, *vüz-vüchnuti*, *dychati* „ademen”, lit. *ivesiù dvësti* „hijgen”, *dväsè* „adem, geest”, *dvëti* „beginnen te hijgen”. Misschien is het znw. germ. **Deuza-* een gesubstantiveerd onz. bnw., vgl. ags. *deor* „vermetel”, ohd. *tiorlîh* „wild”. Naast idg. *dhewes-* (vgl. ook d w a a s) staat *dhewá-*, *dhá-*, waarvan o.a. got. *dauns* v. „damp, geur”, on. *dawnn* m. „stank”, lat. *fámus* „rook”, gr. *θυμῶς* „gemoed, hartstocht, moed”, *θυμῶν* „ik brand wierook”, obg. *dymü*, lit. *dúmai* „rook”, oi. *dhúma-* „rook, damp”, met *ü* mier. *dumacha* „nevels”; misschien nog alb. geg. *dej*, tosk. *desi* „ik breng in een roes”; zie bij opdoemen. Dit *dhá-* zal wel identisch zijn met den gelijkkluidenden wortel, die bij de u v i k vermeld werd; voor meerdere der boven geciteerde woorden, ook voor *dier* zelf kunnen we even goed van een wortelbet. „in hevige beweging zijn” als „ademen” uitgaan. Zie ook II doi en duizelen, dons.

Dierbaar bnw., mnl. *dierbaer*, *duerbaer* „kostbaar, kostelijk”. De *ie* uit wgerm. *iu* komt klankwettig in Vlaanderen voor, voor *r* ook in Zeeland en op de Zuid-Hollandsche eilanden. **Dierbaar** is een ospr. vlaamsche schrijftaalfvorm, terwijl duur holl. vocalisme heeft : vgl. vla. Antw. zeeuwsch *dier(ə)* „duur”. De afl. met -baar ook in mnd. *dúrbar* „dierbaar, kostbaar”. Voor de etymologie zie II duur.

Diets bnw. Zie duitsch.

Dievegge znw., v. bij dief, mnl. *diefegge*, *dieveghe* v. Het suffix germ. *-izjó-*, *-axjó-* komt speciaal in het Angelsaksisch en Nederlandsch voor, bijv. ags. *drýfice* v. „toovenares”, *sealticge* v. „danseres”, mnl. *meesteri(g)ghe* v. „meesteres”. De „alg.-ndl.” taal bezit

nog dievegge, klappei, labbei (*ei* < *-ezi* < *-azē*), in het Vla. komt 't suffix meer voor.

Dij znw., mnl. *die* v. o. = onfr. *thio* (*h*-wegval naar de casus obliqui), ohd. *dioh*, os. *thioch*, ofri. *thiāch*, ags. *ðéoh* (eng. *thigh*) o. „dij, schenkel”, on. *þjó* o. „podex”, germ. **þeuzā-* o. Nnl. *dij* ontstond in verschillende streken, waar *ie* en *ī* in den hiaat samenvielen; hier en daar ook in den auslaut (vgl. II b ij). Vgl. buiten het Germ. met *k* av. **taosu-* „dij” (in den naam *Hu-taosá-*), met *q* obg. *tukū* „vet”, lit. *láukas* „stukje vet”, *tunkū*, *tūkli* „vet worden”, met *q* of *k* ier. *tón* „podex” (**tūqná-* of **tūkná-*), gall.-lat. *tūcētum* „een soort van vleesch” (Gallia Cisalpina); wellicht een ablautend *twōq-* (*-k-*) in gr. *σώκος* „sterk”. *Tūq-* (*-k-*) is van den idg. wortel *twō-*, *tū-* „zwellen” gevormd, waarvan het ww. serv. *liti* „vet worden”, oi. *tavili* „hij is sterk, machtig”; verder direct van den wortel: ier. *teo* „kracht”, gr. *ταύς-μέγας, πολὺς* (Hes.). Vgl. verder bij duim, duizend, I dol.

Dijen. Zie gedijen.

Dijk znw., dial. ook „sloot, poel”, mnl. *dije* m. „dijk, poel”. = os. mnd. *dīk* m. „dijk, vijver” (uit het Ndd. nhd. *deich*, vgl. I dam, de echt-hd. vorm is mhd. *tīch*, nhd. *teich* m. „vijver”; = ohd. *diēh* „gurgles”?), ofri. *dīk* m. „dam”, ags. *dīc* m. v. „dam, sloot, kanaal” (eng. *dike, ditch*); hierbij on. *dīki* o. „poel, dijk”. Voor de dubbele bet. vgl. I dam. Wsch. van een wortel, die „graven” beteekend heeft; deze bet. kan zich uit „steken” ontwikkeld hebben: vgl. dan lat. *figo* „ik steek, hecht”, lit. *dýgūs* „puntig, stekelig”, *dýgstū*, *dýgti* „kiemen”, misschien ook gr. *φυγγάνω* „ik raak aan” en russ.-ksl. *digna*, *degna*, *dūgna*, *dogna* „litteeken”. Minder waarschijnlijk is verwantschap met de bij deeg besproken basis *dhīgħ-*: **dīka-* zou dan uit **dīkka-* en dit uit **dhīgħ-nó-* ontstaan zijn.

Dijn, alleen nog in het mijn en dij n, o. enk. van germ. **þina-*: mnl. *dijn*, onfr. *thín*, ohd. *dīn* (nhd. *dein*), os. ofri. *thín*, ags. *ðín* (eng. *thy, thine*), on. *þinn*, got. *þeins*, bezitt. vnw. bij het algemeen-germ. pers. vnw. **þā* (ook in het Mnl. : *dū*)

„jij, gij”, = ier. *lú*, lat. *lú*, gr. *σὺ*, dor. *τὶ*, obg. *ty*, lit. *tū*, alb. *ti*, arm. *du* (opvallende anlaut), oi. *tuw-ám*, av. *tū*; oi. *tū* is partikel geworden. Voor de formatie van het poss. vgl. II mijn.

Dik bnw., mnl. *dicke* „dik, dicht”. Ook in het Nnl. komen dik en dicht soms in gelijke bet. voor (bijv. van een nevel). Algemeen w.- en ngerm. woord: ohd. *dicki*, *dicchi* (nhd. *dick*), os. *thikki*, (owfri. *thicke* „menigvuldig”, oofri. znw. *thiūcke* v. „breedte en lengte samen”), ags. *ðicce* (eng. *thick*), on. *þykk*, *þjukkr*, *þjokkr* „dik, dicht”. Niettegenstaande de klankovereenstemming niet met dicht verwant, maar < germ. **þekw(i)a-*, dat met ier. *tiug* „dik” (**tegu-*) wel bij de woordfamilie van dak zal behooren; vgl. gr. *σιεγ-νός* „dik, dicht”.

— **Dikwijls** bijw., met adverbiale *s* (zie aanstonds) uit mnl. *dicke wīle(n)* (mnl. ook al *dicwīle*, *dicwijls*), waarin *dicke* „menigvuldig” beteekent; die bet. heeft ook mnd. *dick*, owfri. *thicke*, vgl. ook mnd. *dickwīl(es)*. Een dergel. samenstelling is **dikwerf**, sedert Kil., en mnd. *dickmāl*, mnl. oudnln. *dickmael(s)* „dikwijls”. Voor „dikwijls” komt in 't Mnl. en Mnd. gewoonlijk *dicke* voor. — **Dikzak** znw., eerst nnl., evenals goedzak. In zak voelde men, toen deze samenst. ontstonden, de bet. „buis, romp, lichaam”.

Dilettant znw. Nnl. ontl., misschien via 't Fr. of Du., uit it. *dilettante* (deelw. van *dilettare* < lat. *dēlectāre* „vermaken”).

Diligence znw. Later-nnl. uit fr. *diligence*. Dit is het overdr. gebruikte *diligence* „ijver” (< lat. *diligentia*).

I **Dille** (buis, waarin de steel van een schop e. dgl. bevestigd wordt), nog niet bij Kil. = mnd. *dille* v. „id.”. Mnl. komt in dezelfde bet. *dulle* v. voor, = mhd. *tülle* o. (nhd. *tülle* v.) „id.” (mhd. ook „omheining van planken, paalwerk”), germ. **dulō(n)-*, *-ja-*. [Hiernaast **dulō-* in ohd. *dola* v. „buis” (nhd. *dole*), mnd. *dōle* (ook *dolle*) v. „gracht”; men gaat echter ook van **þulō-* uit en combineert dat met gr. *σωλήν* „buis”, oruss. *tulū*, oi. *tūna-* „koker”.] Ndl. mnd. *dille* staat tot *dulle* in ablaut: **dijlō(n)-*, idg. **dhelō-*. De bett. „buis, gracht” wijzen voor idg. *dhel-* op een grondbet. „nauw,

hol' of „uithollen, uitgraven”. Of is de oudste bet. „riet, rietbuis”? Combinaties buiten het Germ. zijn twijfelachtig. Misschien bij de onder dal besproken woordgroep? Fr. *double* „dille” gaat op lat. *ductile* „afvoerbuiss” terug.

II Dille (plant), mnl. *dille* v. = ohd. *tilli* o., mhd. *tille* m. v. (nhd. *dill* m.), os. *dilli* (m. of o.?), ags. *dile* m. (eng. *dill*), zw. *dill*, de. *dild*, germ. **ðili-*, **ðilja-*. Met *i* < *e*: vgl. ier. *deil* „twijg”, gr. *θάλλω* „ik bloei”, *θάλος*, *θάλλος* „tak, spruit”, arm. *dalar* „groen, frisch”, alb. *dal* „ik ontspruit”. Behalve den idg. ablaut-trap *dhel-* kent het Germ. ook *dhob-*, germ. *ðal-* in ags. *deall* „fier, schitterend, uitstekend”, on. *Heimdallr* (godennaam), *dhal-* (*dhl-*) in ohd. *toldo* m. „top of kroon van een plant of boom” (nhd. *dolde* v.), wsch. ook in du. dial. *tülle*, ags. *dyle*, ouder-de. *dylle* „dille”, on. *dylla* v. „sonchus arvensis”; ook Kil. *dulle* „typha”? of dit bij I dille?

Ding znw. o., mnl. *dinc* (*gh*) o. v. „rechtszitting, rechtszaak, zaak, ding”. = onfr. *thing* o. „ding”, ohd. *dinc* (*g*) o. „(rechts)zitting, ding, zaak” (nhd. *ding*), os. *thing* o. „geding, zaak”, ofri. *thing* o. „rechtszaak, aanklacht, ding”, ags. *ðing* o. „vergadering, ding” (eng. *thing*), on. *þing* o. „gerechtzitting, gerechtplaats, ding”. Vgl. ook met een *s*-formans langob. *thinx* „gerechtelijke toekenning”. Misschien gaan w.- en ngerm. **þinza-* en langob. *thinx* op oergerm. **þinza-*, -az- (**þinza-s-*) terug. De oudere bet. van **þinza(z)-* was wsch. „tijd, bijeenkomst op een bepaalden tijd”, vgl. got. *þeihs* o. „tijd” (wsch. met germ. **þinza(z)-* uit idg. **tenqos-*). Mogelijk, maar onzeker is de afl. van den bijgedijen besproken wortel *tenq-*. Obg. *teža*, „*qīma*”, ten onrechte voor verwant met ding gehouden, kan uit 't Germ. komen of met obg. *težikū* „zwaar”, *taqa* „kommer”, lit. *tingūs* „lui”, on. *þungr* „zwaar” samenhangen. De oudste germ. bet. van **þinza(z)-* nog in ags. *ðing-gemearc* o. „het berekenen van den tijd”. — In het Ndl. herinneren geding znw. o. (mnl. *ghedinghe* o. „geding, overeenkomst”, ohd. *gidingi* o. „conditie, overeenkomst”, os. *githingi* o. „voorspraak”,

ags. *geðing* o. „vergadering, overeenkomst”, in sommige talen ook „lot, verwachting”) en het ww. **dingen** (mnl. *dinghen* „rechtszitting houden, over en weer praten, bepleiten, een bod doen”, ohd. *dingōn* (nhd. *dingen*), os. *thingon*, ofri. *thingia*, ags. *ðingian*, on. *þinga* „op een vergadering, rechtszitting verhandelen”, in sommige talen ook „tot een vergelijk komen”, mnd. *dingen* ook reeds „een bod doen”) nog aan de M.E.sche bet. van *ding*. — **Dinges** znw., nog niet bij Kil. Wsch. uit hd. *dings* m. v. o., oorspr. de gen. van *ding*, reeds in 1616 als afzonderlijk woord vermeld. Voor de bet. vgl. fr. *chose* „dinges”.

Dinsdag znw., mnl. *dinx(en)dach*, *dinsendach* m. = mnd. *dingesdach*, *dingschedach* (waaruit nhd. *dienstag*) m. Een frank.-saks. vertaling van lat. *dies Martis*, waarbij de germ. God **Tīwa-*, die gew. als equivalent van den roemeischen Mars optreedt, den naam **þinza(n)-* draagt, vgl. *Deo Marti Thincso* op een votiefsteen van ± 230 van de „Germani cives Tuihanti”, bij het vallum Hadriani gevonden. Het dial. nld. en mnl. *Dis(en)dach* bevat een anderen vorm van dezen naam: **þinxsa(n)-* uit **þinxsa(n)-*, die in gramm. wchsel met **þinza(n)-* zou kunnen staan; echter behoeven we geen oude accentwisseling aan te nemen: uit idg. *wqs* is bij elke betoning germ. *wxs* te verwachten. Deze godennaam is een afl. van **þinza(z)-*: in welke bet. dit hier op te vatten is, is onzeker; „rechts, leger-, volksvergadering”? Voor den vorm vgl. vooral het bijding geciteerde langob. *thinx*. In andere germ. diall. is dag met den godennaam **Tīwa-* samengesteld: ohd. *ziestac* (nhd. dial. *Zistig*), ofri. *tiesdā*, -*dei*, ags. *tīwesdeag* (eng. *Tuesday*), on. *Týsdagr* (ook *Týrsdagr*) m. Ohd. *Zío*, ags. *Tīw*, on. *Týr* = ier. *dia* „god”, lat. *deus* „god”, *dīvus* „goddelijk”, lit. *dėvas* „god”, (obg. *divū*, *divo* „wonder”), oi. *devā* „God”, ospr. „de hemel-sche”, van den wijd-verbreiden wortel *dejewe-* „schitteren”, waarvan o.a. ook lat. *diēs* „dag”, *Diēspiter*, *Juppiter*, gr. *Ζεύς*, oi. *dyāuh* „hemel” (zie teeken).

Dirk znw. Zeemansterm. Ook nnd. Wellicht de overdr. gebruikte eigen-naam Dirk. Vgl. d a v i t.

Discant znw. Reeds mnl. mhd. mnd. Uit lat. *discantus* „bovenstem”.

Disch znw., mnl. *disc* (*desc*) m. „tafel, eettafel”. = onfr. *disc* m. „mensa”, ohd. *tisc* m. „tafel, schotel” (nhd. *tisch*), os. *disk* m. „tafel”, ags. *disc* m. „schotel” (eng. *dish*), on. *diskr* m. „id.” Ontleend uit lat. *discus* (uit gr. *δίσκος*) „(werp)schijf”, later ook „schotel”. Uit ’t Germ. obg. *diška* „plank, tafel”. De overgang van de bet. „schotel” in „tafel” (evenzoo bij it. *desco*, ofr. *dois*) is zeer begrijpelijk: oudtijds had ieder zijn eigen tafeltje resp. schotel met eten voor zich; vgl. ook got. *vinþs*, on. *bjōðr*, ohd. *beot*, os. *biod*, ags. *béod* m. „tafel, schotel”, de laatste bet. is de oudste, vgl. het ontleende obg. *bljudo*, -ü „schotel”. Ook andere woorden voor „schotel, tafel” uit het Lat.: ohd. *mias*, got. *mes* o. komen evenals ier. *mias* van lat. *mensa*, vgl. ook schotel, tafel.

Discours znw. onz. In het Nnl. ontleend uit fr. *discours* in een bet., die nu in het Fr. verouderd is.

I Dissel (bijl). Nog slechts dial. in gebruik; alg.-ndl. nog het ww. bedisselen, eig. „met de bijl bewerken, met de bijl glad maken”: in de 17. eeuw komt ’t behalve overdr. ook in deze bet. voor. Mnl. nndl. dial. *dissel* m. = ohd. *dēhsala* (nhd. dial. *dechsel*), mnd. *desete*, *dēssel* v. „bijl, houweel”, on. *þēsla* v. „een soort bijl”. Van den wortel *teþ-* „bewerken, timmeren, hakken” (vgl. bij I d a s), waarvan ook in andere talen namen van werktuigen: ier. *tāl* (**tōkþlo-*; ook geheel anders opgevat), russ. *teslá*, av. *taša-* „bijl”. De wvla. vorm *diesel*, *dijssel* „kuiperswerktuig” (dgl. vormen ook in andere diall.) naast *destel* „timmermanswerktuig”, Kil. *diessel*, *diechsel* „dolabra, ascia, securis” naast *dessel*, *dissel* zijn evenmin als nhd. *dechsel*, mnd. *dēssel* klankwettig uit germ. **þezs(a)lō(n)-* te verklaren. Wsch. moeten wij aan invloed van II dissel denken. Omgekeerd is door invloed van I dissel op II dissel os. *thēssalia* v. „disselboom” te verklaren.

II Dissel (disselboom), dial. ook *dysel*, mnl. *diesel*, **dissel* (v. ?) = ohd. *dēhsala* v. (nhd. *dechsel*), os. *thīsla* v., ags. *ðīsl*, *ðīsl*, *ðīslē* v., on. *þisl* v. „dissel”, germ. **þīzslō(n)-* uit **þīwzslō(n)-* < **þewzslō(n)-*, idg. **teuqsl-* (of met *k*?) Verwant met lat. *tēmo* „dissel” (**teuqsmōn-*) opr. *teansis* „id.”, misschien ook hierbij lat. *telo* „pompzwengel” bij Isidorus. Verdere combinaties zijn onzekerder. Wellicht met idg. *-gs-* uit *-gs-* bij av. *þanʹ-aya-*, obg. *tegnuti* „trekken”? Samenhang hoogerop met den bij gedijen besproken wortel *teuq-* is niet wsch. te maken.

Distel znw., mnl. *distel* (m.v. ?) = ohd. *distil* m., *distila* v. (nhd. *distel* v.), os. *thistil* m., ags. *ðistel* m. (eng. *thistle*), on. *þistill* m. „distel”. In het Mnl. en nnl. dial. komt ook *diestel* (*dīstel*) voor; vgl. pomm. *dīstel* en equivalenten daarvan in andere nnd. diall.: wellicht met secundaire *ž*. Afkomst onzeker. De afleiding van den wortel (*s*)*ti-*, waarbij lat. *stilus* „scherp voorwerp”, *stimulus* „prikkel”, av. (*s*)*taéra-* „bergtop” benevens steken met verwanten behooren (idg. (*s*)*ti-*, (*s*)*ti-g-*), is hoogst onzeker. Is de *þ* misschien onder invloed van **þurna-*, **þorna-* (zie doorn) in de plaats gekomen voor een andere consonant? Dan zouden wij aan verwantschap met ohd. *zeisala* v., ags. *tāsel* m. (eng. *teasel*) „distel” kunnen denken, dat bij de bij teisteren besproken basis hoort. Nog een derde germ. benaming is got. *wigadeino* v.

District znw. o., reeds bij Kil. en mnl. (Mnl. Handwdb.). Nog niet mhd. mnd. Uit mlat. *districtus* „rechtsgebied”.

Dit vnw., mnl. *dit*. = ohd. *diz*, os. *thit*, ofri. *thit* (naast ofri. *this*, ags. *ðis*). Fungeert als onz. enk. bij deze. Ohd. *diz* tegenover *daꝛ* wijst op een geminata *tt*. De vorm is niet duidelijk. Men heeft o.a. aan idg. **ted-de* en oergerm. **þét-þi* en **þet-þet* gedacht: geen dezer hypothesen is wsch. Ook de ndl. vorm *ditte* heeft equivalenten in het Ohd.; vgl. ook ogutn. *þitta*.

Dito bnw., nog niet bij Kil. Via fr. *dito* uit it. *detto*, oorspr. „gezegd”. Ook elders ontleend.

Divan znw., nog niet bij Kil. Een

ook elders voorkomend woord, via 't Fr. en It. op perz.-arab. *dīcān* „register”, ook „beambtenzaal”, later ook „sofa” teruggaand.

Dobbelen ww., mnl. *dobbelen*, znw. *dobbet* (m.?) „dobbelspel”. = mhd. *top(p)elen* (nhd. *doppeln*), znw. *top(p)el* m., mnd. *dob(b)elen* (ook *dōpelen*, *doffelen*), ofri. *dobbela*, *dobbia*, on. *dubla*, *dustla*, znw. *dubl*, *dustl* o. Van ofr. *dobte* (fr. *double*) en dit uit lat. *duplum*. De betekenisonwikkeling staat niet vast: wellicht ospr „om een verdubbelden inzet spelen” (lat. *duplo ludere*). Ten onrechte is aan germ. oorsprong gedacht.

Dobber znw., mnl. (Mnl. Handwdb.) *dobber* m. „hout van het anker, ton, boei”, bij Kil. „dobber, ankerboei, zwemboei”, dial. ook *dobbet*. = mnd. *dobber* „dobber, ankerboei”. Of van germ. *ḍūf-*, *-b-* (ags. *dūfan* „onderduiken” enz., zie bij die p), waarbij ook mnl., dial. nnl. *dubben* „onderdopen” en „in het onzekere zijn” (eig. „op en neer gaan”, vgl. ons dobberen tusschen hoop en vrees) hooren, of (minder waarsch.) bij de onderdeuvisk besproken woordfamilie. —

Dobberen ww., nog niet bij Kil. Of van *dobber* of van den germ. werkwoordstam *ḍūb-* (zie hierboven) gevormd.

Doch voegw., mnl. *doch* „toch, doch”. = ohd. *doh* „evenwel, hoewel” (nhd. *doch*), os. *thoh* „id.”. Met *o* < *ō* < *au*: vgl. ofri. *thäch* „evenwel”, ags. *þeah* „evenwel, hoewel”, on. *þó* „evenwel” (waaruit eng. *though*), got. *þauh* „hoevel”. Germ. **hau-x* < idg. **tou* (vgl. met ablaut oi. *tu* „toch”, o.a. in adhortatieve zinnen) + **que*, dat in het Idg. o.a. een versterkende partikel was en dat in meer germ. woorden bewaard is en ook in ier. *-ch* (*cách* „ieder” e.a. woorden), lat. *-que*, gr. *τε*, oi. *ca*, de laatste drie o.a. in de bet. „en”. **Tou* hangt met den stam **to-* samen (zie I de). Vgl. edoch en toch.

Dochter znw., mnl. *dochter* v. = ofri. *dohter*, ohd. *tohter* (nhd. *tochter*), os. *dohtar*, ofri. *dochter*, ags. *dohtor* (eng. *daughter*), on. *dóttir*, got. *daúhtar* v. „dochter”. < idg. **dhug(h)ater-*, waarvan ook gr. *θυγάτηρ*, obg. *dúšti*, lit. *duktė*, arm. *dustr*, oi. *dubhitár-*, av. *dugədar-*,

duydar- „id”. Verdere combinaties zijn evenals bij vader, moeder, broeder hoogst onzeker, die met oi. *dóghí* „hij melkt” zeer onwaarschijnlijk.

Dodde. Zie dot. — **Dodder**. Zie dooier. — **Doddig, dodderig** bnw. Een zeer jong gevoelswoord = „lief”, o.a. van kleine kinderen gebruikt, afgeleid van het = „lief kind” gebruikte dot, zie aldaar. — **Dodijnen** ww., eveneens een gevoelswoord, met de bijvormen *dowodijnen*, *doldijnen*, uit fr. *dodiner* „wiegen” (onomatop.).

Doedel(zak) znw., **doedelen** ww., nog niet bij Kil. Uit nhd. *dudelsack* m., *dudeln* en dit uit poolsch *dudlic* (van *dudy* „doedelzak”).

Doek znw. (de en het, met betekenisverschil), mnl. *doec* m. o. „doek (stof- en voorwerpsnaam), lap”. = ohd. *tuoh* (*hh*) m. o. „doek, lap” (nhd. *tuch*), os. *dók* (m. o. ?), ofri. *dók* m. „doek”, germ. dial. **dōka-* uit oergerm. **dwoka-* (vgl. hoest), verwant met oi. *dhvajá-* „vaan”. On. *dúkr* m. „doek” zal wel een oude ontleening uit het Ndd. zijn. Formeel zou het ook met doek in ablaut kunnen staan.

Doel znw. o., mnl. *doel* m. o., *doele* v. De betekenis „doeleinde” komt nog niet bij Kil. voor; wel „zandhoop, waarop men schiet”; het Middeleeuwsche Noordnd. kent al de bet. „schietsbaan”, nog over in Doelen. In zuidelijke dialecten kent men nog de bet. „zandhoop”, in de Zaanstreek „paaltje als grensteeken”, op Marken „eigendomsmerk”. De oudste bett. zijn „opgeworpen aarde” en „greppel, gracht, kuil”, vgl. mnl. *doel* „greppel als grenslijn”, ohd. *tuolla* v., mhd. *tüele* „klein dal”, ndd. *dóle* „grensteeken, greppel”, *dóle* „kuil”; owfri. *dóle* v. beteekent reeds „doel bij 't schieten”. Ook bij I d a m en d i j k komen de bett. „opgegraven aarde” en „greppel, vijver” beide voor. Bij do e l zal „kuil, greppel” wel de oudste zijn; het woord kan dan met d a l gecombineerd worden. Vgl. vooral nog noorw. dial. *dól* v. „klein dal”, on. *dóll* m. „dalbewoner”. Vgl. ook I d i l l e. Niet altijd is het mogelijk het daar vermelde mnd. *dóle* van de vormen met *ō* te onderscheiden.

— **Doeleinde** zuw. o. Uit doel + einde, dit laatste in de bet. „doel,” hd. „zweck”, gevormd in de periode toen ook doel nml. (noordndl.) met de bet. „schijfschieten”. — **Doelen** ww., reeds nml. (noordndl.) met de bet. „schijfschieten”. — **Doelmatig** bnw., eerst laat-nnl., is naar hd. *zweckmässig* gevormd. Zie II -matig.

Doemen ww., ook uitgesproken (v e r-) d o m m e n (vgl. *blom* naast *bloem*), nml. *doemen* „oordeelen, veroordeelen, straffen”. = onfr. *duomen*, ohd. *tuomen*, os. *a-dōmian*, ofri. *dēma*, ags. *dēman* (eng. *to deem*), on. *dōma*, got. *domjan* „richten, oordeelen”. Een denominatief ww. van germ. **dōma*- „oordeel”: nml. *doem*, onfr. *duom*, ohd. *tuom*, os. ofri. ags. *dōm* (eng. *doom*), on. *dōmr*, got. *dōms* m., in verschillende talen ook met andere, oudere en jongere beteekenissen. Een afl. van den wortel *dhé-*, zie *doen* = dus formeel = gr. *δομός* „staal el. hoop”: vgl. nog, ook voor de bet., oi. *dhāman-* „woonplaats, wet, instelling, toestand”. De bet. „stand, toestand” komt in 't Germ. (o.a. ohd.) nog voor en hiervan moeten wij ook voor het w.- en ngerm. suffix nml. nndl. -d o m onfr. -*duom*, ohd. -*tuom* (nhd. -*tum*), os. -*dōm*, ofri. -*dōm*, ags. -*dōm* (eng. -*dom*), on. -*dōmr* uitgaan. Uit het Germ. russ. *dūma* „gedachte” (ook in andere slav. talen).

Doen ww., nml. *doen*. = onfr. *duon*, ohd. *tuon* (nhd. *tun*), os. *dōtan*, *dōn*, ofri. *duā*, *duān*, ags. *dōn* (eng. *to do*) „doen”. Het Ngerm. heeft dit ww. vervangen door on. *gōr(v)a*, verwant met *gaar*, het Got. heeft *taujan* „doen, maken”, zie *toeien*. Germ. *đō-* is de *ō*-trap van den idg. wortel *dhé-* „leggen, plaatsen”; hiervan ook gall. *dēde* („posuīt”?), lat. *ab-do*, *con-do* „ik leg weg”, *fa-cio* „ik doe, maak”, gr. *τιθημι* „ik plaats”, phryg. *ad-daxer* (zie Ramsay KZ. 28, 385), obg. *dēti* „leggen”, *dējati* „doen”, lit. *dēti* „leggen”, arm. *dnem* „ik zet”, oi. *dādhatī* „hij plaatst”. De *ō*-trap ook nog in *doemen*, de *ē*-trap in *daad* en *gedaan*, nml. *ghedaen*, onfr. *gedān*, ohd. *gitān* (nhd. *getan*), os. *gidān*, ofri. (*ge*)*dān*, (*e*)*dēn*, ags. *gedōn* (eng. *done*) (os. *gidōn*, *gidūan* naar den inf.), met *ē* (ik, hij) *deed*, nml. *dēde*, onfr. *dēda*, ohd. *tēta*,

os. *dēda*, ofri. *dēde* (afwijkend ags. *dyle*), waar *de-* reduplicatiesyllabe is. Zie ook *zoodanig*. — **Doeniet** zuw., sedert Kil., die *doen-niet* spelt. Vertaling van de fr. imperatieve samenst. *fainéant*. Vgl. *deugniet*. — **Doenlijk** bnw. Reeds bij Kil., in den Teuth. en mnd., in den Teuth. ook „bedrijvig, vlug”.

Doetje zuw. onz., eerst nml. Misschien met wfri. *doedel* „dikke bundel”, *doedelig*, -*rig* „slaperig”, *doede* „lummel” bij dot.

Doezelen ww., **doezelaar** zuw., afgeleid van *doezel* zuw. „doezelaar”, nog niet bij Kil. Met substitutie van -*el* voor -*il* uit fr. *douzil* „spon in een vat”, dit uit vulgair- en laat-lat. *duciculus* „id.”. Uit *douzil*, ofr. *dosil* ook meng. *dosil* „spon”, eng. *dossil* „compres op een wond”, ook „rolletje om overtolligen inkt van een koperen plaat te wrijven”.

Doezelig (slaperig), **doezelen** (slaperig zijn) hebben (evenals *soezen*) dial. (fri. of saks.) *oe* uit germ. *ū*, tegenover de klankwettige ndl. vormen *duizelig*, -*e*n. Dial. (Zaansch) komt ook *duzzelig* „dommelig, slaperig” voor.

Dof, **duf** bnww., nog niet bij Kil. = nml. *doof* „dof”, nndl. dial. *doof* (Antw.) „dof”, (Zaansch) „bewolkt”, *dof*, *beslagen*”, *douf* (wvla.) „drukkend”, dat met *doof* „surdus” identisch is. De oorzaak van de vocaalverkorting is bezwaarlijk vast te stellen; vgl. I *lof*. Evenzoo fri. gron. ndd. *dof*, *duf* „vochtig, dof”. Voor ndl. *dof*: *duf* vgl. I *kust*, en ook dial. *kos*: ndl. *kus*.

Doffer znw. In de saks. streken van Nederland heet de *doffer aorent* (zie *arend*), in zuiver frankische (Antw., Brab., Limb., een deel van Gelderl. en Utrecht) *hoorn*; vgl. Teuth. *duyfhoorn*, nml. *duyfhoern*, *dofhorn* m., du. dial. *taubhorn*; het Wvla. kent *dūver*, ook nml. (= hd. *tauber*, laat-mhd. *tāber*, mnd. *dūver* m.), de andere dialecten *doffer(t)* = fri. *doffert*, mnd. *duffer* m., nnd. *duffert*. *Dūver*, *doffer* kunnen beide op **dūbran-* teruggaan, een afl. van germ. *dūbōn-*; zie *duif*. Voor 't suffix vgl. *kater*.

Doft znw., nml. *docht(e)*, *doft* (eenmaal ook *dost*) v. De vorm met *ft* is

hollandsch. = ohd. *dofta* (ook *dosta*) v. „roei bank”, mnd. *ducht* v. (waaruit nhd. *ducht*, *duchtbank* v., vgl. mnl. *dochtbanc* v.), ags. *ðofte* v., on. *þofta* v. „id.”, germ. **þuf(s)tón-* „roei bank”. Gewoonlijk vergelijkt men lit. *tūpti* „neerhurken” (zie dief); even goed is verwantschap mogelijk met gr. *τιπτω* „ik sla”, ksl. *tīpati* „kloppen, trap-pelen”, oi. *tōpati*, *tu(m)pātī* „hij stoot”, arm. *t'mbrim* „ik ben verbouwereerd” (vgl. voor de bet. hd. *betroffen sem*, ook ons overdr. gebruik van treffen, schokken); hiernaast *stup-* in lat. *stupo* „id.”, *stuprum* „overspel, geeseling”, gr. *στιπάζει* *βρονιᾶ*, *φορεῖ*, *ὠθεῖ* (Hes.), oi. *pra-stumpati* „hij stoot”: zie verder stoppen. Naast idg. *(s)tu-p-* bestond misschien *(s)tu-bh-* (gr. *σιυφελίζω* „ik stoot”; wellicht ook stuiven; minder wsch. is de bij deuvik te vinden etymologie van *σιυφελίζω*) en verder andere wortelvarianten: *(s)tu-l-* (zie stooten), *(s)tu-g-*, *(s)tu-q-* (zie stuiken); lit. *stumivū* „ik stoot” komt eer van een basis *stem-* dan *stu-m-* (zie stampen); ook oi. *tomára-* „werp-spies” kan een basis *(s)tum-* niet wsch. maken. Zie stuiven.

Dog znw., Kil. *dogge*. Evenals hd. de. *dogge*, zw. *dogg* uit eng. *dog*, meng. *dogge* < ags. *dogga* m. „hond”; hiervan het on. scheldwoord *dugga*. Oorsprong onbekend.

Dogger (visschersschuit), sedert Kil. Ontl. uit eng. *dogger* „hoeker”, of = mnl. *doggher* m. „visscher”, bij ons van mnl. *dogghe* „visschersschuit” afgeleid, evenals in het On. *duggari* m. „zeevisscher” van (*fiski*) *dugga* v. werd gevormd. Dit ijsl. woord komt 1413 't eerst voor van engelsche schepen. Deze schuitnaam is óf uit Engeland óf van de ndl.-fri.-nnd. kust afkomstig. Wellicht ontstond hij, doordat in Engeland of elders het bij dog besproken woord voor „hond” op een schip werd toegepast.

Dok znw. o., mnl. *docke* v., *doc* o. (Mnl. Handwdb.), Kil. „*docke*. vetus. Navale”. = mnd. *docke* o., eng. *dock*. Dit laatste woord komt wellicht evenals de. *dokke*, zw. *docku* van de ndl.-nnd. kust. Of de bet. „kooi”, die Kil. als vla. opgeeft en de eng. bet. „afgesloten

ruimte (voor gevangenen)” jonger zijn of ouder dan „dok”, is onzeker. Misschien behoort dok bij duiken.

Dokken ww., gew. opdokken, ook afdokken, vroeger ook *uit-*, *overdokken*, sedert Kil. = fri. *dokke*, *dokje* „betalen”, ndd. *dokken* „toedeelen, geven”. De in het Bremer Wörterbuch van 1767 opgegeven bet. *dokken* „scheppen (van water)”, *uitdokken* „uitscheppen” doet ons in dokken een intensief-iteratief-formatie bij duiken vermoeden: grondbet. (voor iemand) iets opduiken. Mnl. *ducken*, mhd. *tucken* (nhd. *ducken*) beteekent „snel zich bukken, snel duiken”. — Minder wsch. is identiteit met ndl. dial. *dokken* „slaan”, waarnaast *dok* „slag” (zie deuk). De Antwerper bijvorm *djokken* is jonger.

Dokter znw., in de tegenwoordige bet. nog niet bij Kil. Ook elders heeft de academische graad *doctor* de bet. „arts” aangenomen; hd. *doktor* m. „arts” sedert 1500, 't eerst in een Straatsburger tekst. In het Mnl. komt *doctoer* m. „geleerde, leeraar” voor.

I Dol znw., mnl. *dolle* v. „dol, roeipen”. = mnd. *dolle*, *dulle* v., ags. *ðoll* m. (eng. *thole*), de. *tol(l)* „id.”, een gemeenschappelijk n.-en wgerm. woord voor „roeipen”, dat in sommige dialecten (o.a. Zaausch) ook voor andere pinnen gebruikt wordt. Germ. **þulla-*, *-ó-* uit idg. **tulno-*, *-á-* zal wel evenals gr. *τύλη* „eelt, zwelling”, *τύλος* „id.”, ook „knop”, ksl. *tyliū* „nek”, lit. *túlas* „zoo menigeen”, *túlis* „dol, pin in de wagenas”, oi. *túla-* „bos, kwast” een idg. *túl-*, een *t-* afleiding van *tū-*, *tewá-* „zwellen” bevatten (zie dij). Onwaarschijnlijk is een andere etymologie: **þulla-* uit **tū-no-*, ablautend mel I deel. Als on. *þolbr* m. „pijnboom” 't zelfde woord als dol is, moeten wij óf de bet. „pijnboom” voor secundair houden óf voor beide onafhankelijke bet.-ontwikkeling aannemen.

II Dol bnw., dial. ook *dul*, mnl. *dot*, *dul* (*ll*) „dom, dwaas, krankzinnig, dol, gemeen”. = ohd. *tol* (*l*) (nhd. *toll*), os. *dol* (*l*), ofri. *dot*, *dul*, ags. *dot* (*l*) (eng. *dull*) „dwaas”, germ. **ðula-*. De

ll in het Mnl. is secundair. Een enkele *l* heeft nog ndl. **dolen**, mnl. *dolen* „dwalen, zich vergissen, zijn bewustheid verliezen”, = mnd. *dōlen* „dwalen”; vgl. ook on. *dul* v. „t verborgen houden, drogbeeld”. Hiermee staan in ablaut: 1. oostnml. *dwēlen* „dwalen, zich vergissen” (bij het sterke verl. deelw. heeft zich wellicht het praesens *dwōlen* ontwikkeld), onfr. *dwēlan* „dwalen”, ohd. *-twēlan* „stijf, verdoofd worden”, os. *for-dwēlan* „verzuimen”, st. ww., waarvan ook ags. *gedwolen* „verkeerd”, naast zwak *dwēlan* „dwalen”, 2. got. *dwals* „dwaas”, mnl. (mnl.) *dwālen* „dwalen, zich vergissen”, ohd. *twālm* „talmen”, mnd. *dwālen*, ags. *dwālian* „dwalen”, on. *dwāla* „talmen, uitstellen”, bovendien een n.- en wgerm. znw. **dwālō-* en een ww. **dwāljan*, die ook in het Mnl. nog voorkomen. Voor een andere afl. vgl. bedwelmen. Met langen klinker vgl. on. *dōlskr* „dwaas”; dezelfde klanktrap (*dhwōl-*) in ier. *dāl* „uitstel”, arm. *dul* „het ophouden, staken, de rust”. Wsch. heeft de idg. basis *dhwēl-*, *dhwōl-*, *dhul-* „staken, rusten, talmen” zich in het Germ. vermengd met een andere, die van den wortel *dhū-* is afgeleid, waarbij ook duizelen en dwaas behooren. Andere l-afl. hiervan zijn ier. *dūil* „verlangen” (eig. „gemoedsbeweging”), lat. *fūlgo* „roet”, lit. *dūlkė* „stotje”, oi. *dhūlt-* „stof”. Misschien ook ier. *dāl* (*d* uit *dhw*) „blind”, gr. *θολός* (**θFολός*) buw. „troebel”, znw. „modder, vocht van den inktvisch”? en oi. *dhvāratī* „hij misleidt, brengt ten val”?. — In **dolgraag** c.a. is het bijw. *dol* = „heel, zeer” geworden.

Dolen ww. Zie II *dol*.

Dolfijn znw. De vorm met *o* komt sedert het laat-Mnl. voor naast *delfijn*; *o* is vóór den toon uit *a* ontstaan. Uit ofr. *dalfin*, *delfin* (fr. *dauphin*), lat. *delphinus*, vulgair-lat. ook *dalfinus*, uit gr. *δελφίς, ἰνός* „dolfijn”. Ook in het Eng. *dolphin*, maar du. *delphin* m., de. *delfin*.

Dolik znw. „lodium temulentum”, dial. ook de naam van andere planten, sedert Kil.: „*dolck*. Fland. *Lodium*, gith”. Een afl. van II *dol* met hetzelfde suffix als *dravik*, *deuvik* enz., dus: „dol-

kruid, verdoovend, bedwelmend kruid”. Identische vormen in 't Md. en Ndd. Vgl. voor de bet. ook o.a. duitsch *tollhafer*, *schwindelehafer* m., zw. dial. *svimmel* en fr. *ivraie* „lodium perenne”. Vgl. nog met ablaut ndd. (pruis.) *dwelck*, *dwalch* „onkruid in rogge”, waarnaast met opvallenden anlaut *twelck*, *twalch* „id.”, hess. *zwilch* „onkruid in haver”, Kil. „*twalch*, *twalck*. Ger. Sax. Sicamb. *Lodium*”.

Dolk znw., sedert Kil. Evenals du. *dolch* m. (in de 16. eeuw ook *tolch*), de. zw. *dolk* uit eech. po. *tulich* overgenomen. Mnl. *dolle* m. v., Kil. *dol* „dolk” komt van gr.-lat. *dolo* (*δολω*).

I **Dom** znw., sedert Kil. Evenals nhd. *dom* m. uit fr. *dôme*, dit uit oud-it. *domo* (it. *duomo*) < lat. *domus*. Reeds de oude wgerm. diall. hadden *domus* „godshuis” (vgl. evenwel Kretschmer KZ. 39, 545—548) direct ontleend in den vorm **dōm* (vgl. bij I s c h o o l): mnl. *doem(kerc)* „domkerk”, onfr. *duom* „templum”, ohd. *tuom* (ouder-nhd. *tum*), ofri. *dōm* m. „domkerk”. Uit het Wgerm. on. *dōmkirkja* v.

II **Dom** bnw.. mnl. *dom*, *domp* (*b*) „dom, dwaas”, bij Kil. ook „doof”. = onfr. *dumb* „dom”, ohd. *tumb* „stom, doof, dom” (nhd. *dumm* is naar den vorm ndd.), os. *dumb* „dom”, ofri. *dumb*, *dum(m)* „dom, stom”, ags. *dumb* „stom” (eng. *dumb*), on. *dumbr*, got. *dumbs* „id.”. De bet. „dom” is secundair, vgl. bijv. ndl. *stom*, dat ook = „dom” gebruikt wordt. Wsch. een genasaleerde vorm van den bij doof besproken wortel *dhubh-*. Minder wsch. is de formeel mogelijke combinatie met gr. *τάφος* (**dhumbhos*), *θάμβος* „verbazing”. —

Domoor znw., nog niet bij Kil. Naar 't model van possessieve composita als *domkop* gemaakt. Vgl. *wijsneus*.

III **-dom** nominaalsuffix. Zie *doemen*.

Domein znw. o., mnl. al 't mv. *domainen* „heerlijke goederen, heerlijke rechten” uit fr. *domaines* „id.” = inlat. *domānium*, voor lat. *dominium*. Ook elders ontleend.

Dominee znw. De lat. vocatief van *dominus* „heer,” die in het Nndl. de benaming voor een protestantsch geestelijke geworden is.

Domino (masker-costuum, spel), waar-

van het ww. **domineeren**, nog niet bij Kil. Uit het Spa. Ook elders ontleend. Bij Kil. wel al **domineeren** „dominari”; in deze bet. hd. **dominieren** ook al sedert 1571.

Dommekracht znw., dial. ook *duimkracht* (Kamp. *doemkracht*), nog niet bij Kil. Samenst. uit *dom* + *kracht*. Dit *dom* is een bijvorm van *duim*, die door Kil. Sicambriſch genoemd wordt. Dial. komen *dom* en *duim* ook = „naaf van een wiel, spil, pin die in iets draait” voor, evenzoo op du. gebied. *Dom* is uit den langvocaliſchen vorm door verkorting ontstaan (vgl. *blom* naast *bloem*) of staat er mee in ablaut (vgl. de bij *duim* geciteerde vormen). Waar de samenst. **dommekracht** het oudst is, in het Ndl., Ndd. (oostfri. *dümkracht*, *dümkracht*) of Hd. (*daumkracht* v.) is moeilijk uit te maken. Uit het Ndd. leidt men de. *dunkraft*, *donkraft*, zw. *domkraft* af.

Dommelen ww., dial. ook *dommeren*, in de bet. „dutton” nog niet bij Kil.; ook in het Nnd. (Oostfri.). Bij een woord van een dergel. vorm en bet. ontgaat het ons, welke oorzaken het hebben doen ontstaan: II *dom*, mnl. *dommen* „dom zijn” (= ohd. *tumbén*) en zoo-veel andere woorden kunnen invloed hebben gehad. Mnl. *dommen*, Kil. *dommelen* „dreunen” is een heel ander woord.

Dompelen ww., mnl. (1439) de samenst. *indompelen*. Frequentativum van nnl. dial. *dompen* „(doen) duikelen” (met verschillende bet.-variaties ook fri. en ndd.), vgl. mnd. *dumpeln* „onderduiken”, ohd. *tumphilo* m. „kolk”, (nhd. *tümpel*), noorw. *dump* m. „kuil in den grond, ruimte voor de voeten in slee of wagen”. Dezelfde basis ongenasaleerd in diep. Ook in het Balt. genasaleerde vormen: lit. *dumbù* „ik word bol” (praesens-infix *m*: inf. *dùbtù*), *dumblas* „moeras”, *dumburjùs* „vijver”.

Domper znw., **dompig** bnw. Zie *damp*.

Donder znw., mnl. *douder*, *donre* m. Vgl. voor de *d* minder. = ohd. *donar* (nhd. *donner*), mnd. *dunner*, *döner*, ofri. *thuner* (buiten de samenst. *thunresdei* komt alleen owfri. *tongher* voor), ags. *ðunor* (eng. *thunder*), noorw. dial.

tór m., germ. **þunra-* „donder”. Verwant met gall. *Tanaros* (riviernaam: „bruisend”), lat. *tono* „ik geef geluid, donder”, *lonitrus* „donder”, aeol. *τέννει·στένει, βύχεται* (Hes.), oi. *tányati* „hij weerklinkt, dondert”. Naast idg. *ten-* ook *sten-*, zie *stenen*. De wortel *ten-* „spannen” (zie II *deun*) is niet met *ten-* „bruisen, donderen, geluid geven” identisch. In het On. komt *þórr* alleen als godennaam voor, evenzoo vinden wij ohd. *Donar*, os. *Thunar*, ags. *ðunor*. Deze god werd met Jupiter geïdentificeerd, vandaar de vertaling van lat. *dies Jovis* door mnl. *donresdach* (nll. **Donderdag**), ohd. *donarestag* (nhd. *Donnerstag*), mnd. *dönerdach*, ofri. *thunresdei*, *-di*, ags. *ðunresdag* (eng. *Thursday*), on. *þórsdagr* m. — Het ww. **donderen**, mnl. *don(de)ren* komt ook reeds in het Ohd., Mnd. en Ags. voor: *donarón*, resp. *don(n)ern*, *ðunrian* „donderen”, ook noorw. dial. *tóra*, zw. dial. *tora*. Daarnaast nog het direct van den wortel gevormde ags. *ðunian* „weerklinken, geluid geven, kraken”.

Donker bnw., mnl. *donker*, waarnaast *donkel*. = onfr. *dunçal*, ohd. *tunchal*, *-ar* „donker, onduidelijk, beneveld” (nhd. *dunkel*), os. *dunkar* „donker”, met ablaut ofri. *djünk*, on. *dókk* „donker”, germ. **ðenkwā-*. Hiernaast met afwijkende bet. eng. *dank*, dial. *dunk* „vochtig”, noorw. zw. dial. *dunken* „id.”. Men heeft wel gedacht aan verwantschap met *damp*, maar bij die woordfamilie is de bet. „vocht(ig)” secundair; eer moeten we voor *donker* enz., noorw. *daam*, ier. *deim* „donker” een aparte idg. basis *them-* „donker zijn” aannemen. Met 't oog op eng. *dank* enz. moeten wij echter ook de combinatie van *donker* met on. *dokk* v. „kuil”, zw. *dank* „moerassige bodem”, lett. *danga* „poel, moeras” voor mogelijk houden: idg. *dha²wg(u)-* „troebel, nevelig zijn”.

Dons znw. o., Kil. *donst*, *donse* „dons, zemelen, plantenhaar”, *donst* ook „stuifmeel”, mnl. *donst*, *dunst* „plantenhaar, eerste kinhaar”. De vorm met *t* is de oudste, vgl. mnd. *dúst* m. „kaf, zemelen, stof”, fri.-holl. *dúist* „stuifmeel”, ags. *dúst* m. „stof” (eng. *dust*) en ook

ohd. *tunst*, *dun(i)st* m. „storm, adem”, mhd. *dunst*, *tunst* m. v. (nhd. *dunst* m.) „damp”. De beteekenissen zijn begrijpelijk, als wij de bij dier aangehaalde afleidingen van den wortel *dhū-* vergelijken (voor „storm” vgl. nog gr. *θίελλα*). Bij dezen wortel hoort ook *dons*. Gewoonlijk ziet men er een afl. in van de idg. verlengde basis *dhuns-*, *dhwens-*: vgl. oi. *dhwámsati* „hij drijft uiteen, stuift uiteen”, *dhwásti-* „het verstuiven”, waarbij men ook wel lat. *fimbria* „afhangende draad, kwast” (**dhwensriá*) brengt. Misschien evenwel zijn oi. *dhwams-* en germ. **ðun(i)sti-* onafhankelijk van elkaar ontstane afl. van de verlengde basis *dhewāz-n-*, *dhū-n-*: vgl. got. *dauns* v. „damp, geur”, on. *daunn* m. „stank”, on. *dáinn* m. „dons” (waaruit eng. *down*, hd. *daune* v., speciaal in *eiderdowns* > fr. *édredon*, resp. *eiderdaunen* mv. „eiderdons”).

I **Dood** znw., mnl. *doot* (*d*), NB. gewoonlijk v. = onfr. *dôt* (*d*), ohd. *tód* (nhd. *tot*), os. *dóth*, ofri. *dáth*, ags. *deáð* (eng. *death*), on. *dauðr*, gew. *dauði*, got. *daupus* alle m. „dood”. Afl. van germ. *ðau-*, waarvan ook mnl. *ðöyen*, *douwen* „sterven, wegwijnen”, ohd. *touwen*, os. *ðóian*, on. *deyja* „sterven” (eng. *to die* uit het Noorsch); got. *af-dauþis* „uitgeput” van de causatief-formatie **ðóujanan*, misschien = obg. *daviti* „worgen”; hierbij volgens sommigen verder lat. *fúnus*, *fónus* „begrafenis” en phryg. *δάος* „wolf”, lyd. *Kav-daúλγs* („hond-worger”), av. *dav-* „benauwen”. Wsch. moeten we twee wortels *dhūz-* aannemen, een = „sterven”, de andere = „drukken”. Vgl. II dood, ook verdwijnen.

II **Dood** bnw., mnl. *doot* (*d*). = ohd. *tót* (nhd. *tot*), os. *dód*, ofri. *dád*, ags. *deáð* (eng. *dead*), on. *dauðr*, germ. **ðauða-* „dood”. Deelwoord formatie bij *ðau-* (zie I dood). In sommige oudgerm. talen worden de stammen **ðauþu-* en **ðauða-* reeds niet goed meer uit elkaar gehouden. Andere deelwoordvormen in got. *ðwans* „sterfelijk” (*c*-vocalisme), on. *dáinn* „dood” en ier. *daíne* „sterveling, mensch”. — Het prefix **dood-** „zeer” in *doodarm*, -eenvoudig, -gewoon, -goed, -verlegen, -voorzichtig e. a. is uitgegaan van doodziek, reeds

mnl. (Mnl. Handwdb.), oorspr. „tot stervens toe ziek”: wsch. ospr. = I dood. *Doodaf*, *doodop* zijn vermoedelijk naar *doodmoe*, -vermoeid gevormd. — **Dooden** ww. Reeds mnl. ohd. (*tóden*) mnd. ags. (*ðédan*), on. (*deyða*), got. (*ðauþjan*). — **Doodeter** znw. Eigenlijk „doode eter, mensch die eet en niet werkt” (of „die tot zijn dood nog eten moet hebben”). — **Doodverven** ww., van *doodverf* znw., eig. = „grondverf, eerste aanleg van een schilderij”, in die bet. nog niet bij Kil.

Doof bnw. (ook in doove kolen), dial. ook „dof, bewolkt”, mnl. *doof* „doof, dof, dor, dwaas, hardvochtig”. = ohd. *toup* (*b*) „doof, ongevoelig, dom, dwaas, dol” (nhd. *taub*), mnd. *dóf* „doof, onbeduidend, vergeefs”, ofri. *dáf* „doof”, ags. *deaf* „doof” (eng. *deaf*), on. *daufr* „doof”, got. *daubs* „doof, verstokt”. Met ablaut mnl. *döven* „gek zijn, razen”, ohd. *tobén* „razen” (nhd. *toben*), os. *doþon* „gek zijn”, ags. *doþian* „id.”, on. *doþinn* „gevoelloos”; mhd. *tob* „gek, dol” is misschien ook een oud woord met schwundstufe, maar nld. *dof*, *duf* (zie aldaar) zeker niet: dan zou ’t wel in oudere teksten voorkomen. De *ú*-trap in ohd. *túfar*, *túbar* „dwaas”. Al deze vormen benevens II *dom* komen van de idg. basis *dhūbh-* „gevoelloos, verdoofd zijn”; hiervan ook gr. *τυφλός* „blind”. Idg. *dhūbh-* „rooken, dampen”, waarvan gr. *τύφος* „rook”, *τύφω* „ik doe rooken, dampen”, wellicht ook ier. *dub* „zwart”, zal in den grond wel met dit andere *dhūbh-* identisch zijn: het heeft dan een oudere, meer zinnelijke bet. bewaard. Hoogerop is verwantschap met *dhū-* (zie dier) waarschijnlijk. — **Doofstom** bnw., nog niet bij Kil. Een ook elders voorkomende kunstmatig gevormde dvandvasamenstelling. — **Dooven** ww., ook in samenst. (mnl. al *verdooven* „bedwelmen”), in verschillende bett. Een afl. van *doof*. = mhd. *touben* „gevoelloos, krachteloos maken, vernietigen” (nhd. *be-tauben*), mnd. *döven* „doof, gevoelloos maken,” ags. *á-ðiefan* „verdooven, onhoorbaar maken”, on. *deyfa* „stomp maken”, got. *ga-dauþjan* „doof, verstokt maken”.

Dooien ww., mnl. *dōyen*, *doyen*, *douwen*. Voor de vormen vgl. *touwen*, *tooien*. = ohd. *douwen*, *deven*, *dōan* (nhd. *tauen*), mnd. *douwen*, *dōien*, on. *þeyja* „dooien, smelten”. Voor 't zelfde ww. met trans. bet. zie *verduwen*. Het znw. **dooi** komt mnl. niet voor. Als 't toen toch al bestaan heeft, kan 't zeer oud zijn = on. *þeyr* m. „dooiwind” = oi. *tōya*- o. „water”. Naast **þau-j*- het znw. **þawó-* in on. *þá* v. „ijs- en sneeuwvrij land” en het ww. wgerm. **þawón*, ags. *ðawian* „dooien” (eng. *to thaw*). Germ. *þau-*, idg. *tā-u-* is een verlenging van den wortel *tā-* „smelten”: ier. *tā-m* „het vergaan”, kymr. *taw-dā* „het smelten”, lat. *tā-beo* „ik smelt weg, kwijn weg”, gr. *τῆ-ζω* „ik smelt”, obg. *ta-já* „id.”, arm. *t'a-nam* „ik maak nat, word vochtig”. Vgl. *verdwijnen*.

Dooier znw., in den vorm **door** onz., mnl. *dōder*, *dōdre* m. (ook v.). = ohd. *totoro* (nhd. *dotter*), os. *dotro* m. „dooier”. Het Ags. heeft met het formans *-inza-*: *dýlbring* m. Deze woorden zijn wsch. afl. met formans *-n-*, *-inza-* van den plantnaam ndl. *dodder* „camelina” (nog niet bij Kil.), mhd. *toter* m. „cuscuta” (nhd. *dotter* „cuscuta, camelina”), mnd. *dōder* (*kúle*) „cuscuta”, eng. *dodder*, meng. *doder* „id.”. Voor de betekenis vgl. on. *blómi* m. „bloesem, bloem”, nijsl. ook „eidooier”. De vormen *dōder* (> *dooier*, *door*) en *dodder* kunnen in een dgl. klankverhouding tot elkaar staan als *Apel* (*doorn*) en *appel*, m. a. w. *dd* ontstond onmiddellijk vóór *r*; sprak men vóór de *r* nog een vocaal, dan bleef de enkele *d*. Men denkt aan verwantschap van *dodder* met on. *dýja* „schudden” enz., zie over den wortel *dhū-* bij *deuvik* en *dier*. Een andere etymologie: vgl. oi. *dúdhita-* „dik, stijf”, *dudhrá-* „stijf, sterk”.

Doopen ww., mnl. *dōpen* „baptizare”. = ohd. *toufen* (nhd. *taufen*), os. *dōpian*, ofri. *dēpa*, ags. *ðiepan* (gew. hiervoor *fulwian*) „baptizare”, evenzoo got. *daupjan* „id.”, maar het On. gebruikt in deze bet. uitsluitend *kristna* (dat ook elders voorkomt, o. a. mnl. *kerstenen*), terwijl *deypa* = „indompelen” is, een bet., die ook bij mnl. *dōpen*, nnl. (i)n-

doopen, mhd. *toufen*, ags. *ðiepan*, got. *uf-daupjan* voorkomt en ouder is dan „baptizare”; het woord is een algemeen-germ. ablautvorm bij *diep*, die bij de Goten het eerst is gebruikt om den Christelijken doop aan te duiden, later evenzoo bij de westgermaansche volken. Men neemt wel aan, dat dezen den ritueelen term van de Goten hebben overgenomen (vgl. *kerk*). In ieder geval is hij in het Wgerm. ouder dan de Christianizeering. Voor andere oude kerkwoorden zie *engel*. — **Doopeling** znw., nog niet bij Kil.

Door voorz. en bijw., dial. *dōr(ə)*, *dōr(ə)*, mnl. *dōre*, *dōre*. = onfr. *thuro*, ohd. *dur(u)h* (nhd. *durch*), os. *thuru(h)*, ofri. *thručh*, ags. *ðurh* (eng. *through* „door”, *thorough* „geheel en al”), met ablaut got. *þairh* „door”. Resp. idg. **ter-qʷe* (**tr-qʷe*) en **ter-qʷe*, vgl. vooral oi. *tiraçcá* bijw. voorz. „dwars, schuin, dwars door” uit **trōs-qʷé*, *tiráh* „door” = ier. *tar* „trans”. Een ander voorz. van deze basis is lat. *trans* „over, naar den anderen kant,” wsch. uit **trānts* deelw. nom. enk. van *trāre*. Al deze woorden bij een idg. wortel *ter-* „door of over iets heen gaan”, vgl. vooral oi. *tárati*, *tiráti*, *titarti*, *tiryati*, *tarute* „hij steekt over, maakt door, overwint” en zie verder bij *draaien* en *darm*. Andere germ. afl. van deze basis met *z*-formans zijn ohd. *durchil*, ags. *ðýrel* „doorboord, met gaten”, ags. *ðýrel* znw. o. „gat”, ohd. *dēr(h)* „doorboord”. Got. *þairko* v. „gat” en het daarmee ablautende ndl. *durk* „pompzode, hoosgat, vergaderplaats van vuil in een schip” (Kil.: *durek*, *dorek* „sentina”), Teuth. *dorrick*, mnd. *dork*, fri. *durk* „sentina”, dithm. *durk* „deuk (in een hoed, metalen pan enz.)”, mnl. *durken*, *dorken* „wegkruipen, zich verschuilen” kunnen hoogerop verwant zijn en formantisch met gr. *τρωγ-* in *τρωγω* „ik knaag”, *τρωγλη* „holte” vergeleken worden (onzekere combinatie). — **Doorgaans** bijw. sedert het laat-Mnl. Uit doorgaands, met adverbiale *s* (zie aanstonds) van het deelwoord *doorgaand(e)*. — **Doorgronden** ww. Een nndl. schrijftaalwoord, naar fr. *approfondir* gevormd. — **Doorluchtig**

bnw., sedert het laat-Mnl. Evenals hd. *durchlaucht* een vertaling van lat. *illustris*.

Doorn, doren znw., mnl. *doorn, doren*, *dorn* m. = onfr. *thorn*, ohd. (nhd.) *dorn*, os. *thorn*, (ofri. bnw. *thornen*), ags. *þorn* (eng. *thorn*), on. *þorn*, got. *þáurnus* m. „doorn”. Naast idg. **ternu-* (**trnu-*) ook **terno-*: oi. *tírna-* „grashalm”, obg. *trǫnnü* „doorn”. Vgl. verder met ablaut ier. *tráinnín* „grashalmpje”. Onzeker is, of hierbij hoort gr. *τόνα ἀγάλματα ἢ ῥάματα ἀνθίνα*. Van den wortel *ter-* „doorboren”, zie draaien.

Doos znw., mnl. (anno 1361) *dose* v., Teuth. „*dose, lade, coffer*”. Uit het Ndd. komen hd. *dose* v., de. *daase*, zw. *dosa*. In het Du. vreemde dialectvormen; in onze dialecten gew. *ō* (wvla. *ō*). Hiermee is de hypothese van ontl. aan gr.-lat. *dōsis* „geschenk, dosis” zeer wel te vereenigen, vgl. *trón* (zie troon). Toch is die hypothese verre van zeker.

Doovekool, dooven. Zie doof.

Dop znw., mnl. *dop* (*dup; pp*) m. „dop, schil, tol, knop” (limb. ook „schotel, pot”?). = ohd. *topf(o)* m. „tol” (ook *tof*) (mhd. nhd. *topf* „pot”), os. *dop* „tol” (aannemelijke conjectuur), mnd. ook „dop, pot, knop”, on. *doppa* v. „knop”. De bett. „tol” en „knop” schijnen de oudste te zijn. Zij laten zich goed begrijpen, als wij het woord combineeren met de woordfamilie van de u v i k; vgl. vooral bei. *düpel* „deuvik, pin” en ook „tol”. Bij deuvik is een basis *dhubh-* waarschijnlijker dan *dhup-*, dan kan d o p uit **dhubh-nó-* resp. **dhubh-n-* (: **dhubh-on-*) afgeleid worden. De jongere bett. van d o p zijn niet gemakkelijk te verklaren. Maar toch is er geen reden, twee woorden d o p te onderscheiden. Zie I t o p.

Dor bnw., (ver)dorren ww., mnl. *dorre, dorren.* = (onfr. *thurrika* znw. v.), ohd. *durri* (nhd. *dürr*), *dorrén* (nhd. *dorren*), os. *thurri, thorrón*, ags. *þyrre*, on. *þurr*, ode. ww. *torre*, got. *þáursus*, in alle talen = „dor, droog” (en afgeleide bett.), „verdorren, verdrogen”; in deze bet. ook het ww. got. *gapaursnan*, on. *þorna* en met ablaut got. *gapaursan*. Met germ. *þers-*, *þurs-* (-z-) — waarnaast *þarz-* in ohd. *darra* v. (nhd. *darre*) „eest”, zw.

tarre „toestel van stangen of planken, om iets op te drogen of te bewaren” (met ablaut gr. *ταρός* „toestel om iets op te drogen”, arm. *t’ar* „hoenderrek, stang om iets op te hangen”) en in het hieronder genoemde causativum — vgl. ier. *tírím* „droog”, *tír* „aarde” (gew. als idg. **téros-* opgevat), lat. *torreo* „ik maak droog, rooster” (een idg. causativum, = oi. *tarśáyati* „hij laat dorst lijden”, on. *þerra*, ohd. *derren* „droog maken”), terra „aarde”, gr. *τέσσομαι* „ik word droog”, alb. *ter* „ik droog”, arm. *t’arāmim, t’arśamim* „ik verwelk”, oi. *tíśyati* „hij lijdt dorst”, *tíśú-* „versmachtend, begeerig” (= dor). Zie dorst.

Doren. Zie doorn.

Dorp znw. o., mnl. *dorp* o. „akker, hoeve, dorp”. = ohd. (nhd.) *dorf*, os. ofri. *thorp* o. „dorp”, ags. *þorp, þrop* o. „landgoed, dorp”, on. *þorp* o. „hoeve, menschenmenigte” (waarbij *þyrpast* „zich samendringen”), got. *þáþorp* o. „stuk land”, germ. *þurpa-*. Naast d o r p in eenige ndl. diall. *darp, derp*, een vorm die ook in ’t Os. en Ofri. voorkomt als *tharp* resp. *therp*, en op een germ. **þarpa-* wijst. Van den idg. wortel *tereb-*, die „snijden, hakken” beteekent en waarvan termen bij de houthewerking en huisbouw zijn gevormd. Vgl. ier. obret. *treb* „woning” (obret. *treb* „volksafdeeling” is wellicht een ander woord, verwant met lat. *tribus*, of hieruit ontleend), ier. *atreba* „hij bezit, woont”, lat. *trabs* „balk”, osk. *trihúm* „domum, aedificium”, gr. *τέρενον, τέρανον* „huis, kamer”, lit. *trobù* „gebouw”. In eenige taalgroepen ontwikkelde zich de bet. van *tereb-* ook anders: over ’t heele slav. gebied komt oerslav. **terbiti* „reinigen” voor, hier en daar ook „zeven”; voor de bet.-ontwikkeling vgl. russ. *téreb* „het rooien”, *terebít* „(een vogel) plukken”, *istrebít* „uitroeien” = serv. *istrijèbiti* „id.”, po. *trzebic’* „rooien”. čech. *tríbiti* „dorschen, stukwrijven”. Voor germ. **þarpa-* (**þarpa-*) moeten wij twee grondbett. aannemen: „stuk land” en „schaar menschen”, die beide begrijpelijk zijn, als wij van *tereb-* „afsnijden” uitgaan: „afgesneden, begrensd stuk land” (vgl. gr. *τέμενος* bij

τέμνω „ik snijd”) en: „afdeeling menschen”. De bet. „schaar menschen” doet ook aan lat. *turba* „woelige menschenmassa”, gr. τὴ ὄβη „verwarring” denken, dat bij een basis **twer-* hoort, maar er is geen aanleiding om twee germ. woorden **þurpa-* te onderscheiden, en ook zal de bet. „landgoed, stuk land” wel niet op „schaar menschen” teruggaan. De vorm **þurpa-* zou in geen geval klankwettig bij een basis *twer-* kunnen hooren.

Dorpel znw., in de beschaafde taal ongewoner dan *drempe*l, in de diall., behalve de friesch getinte in Holland en elders, het gewone woord. = mnl. Teuth. mnd. *dorpel* m., nhd. dial. *dürpfel* e.a. vormen. Het is niet duidelijk, in welke verhouding *dorpel* tot oofri. mnl. (holl.) *dreppel*, mnd. *druppel* m. en tot *drempe*l staat. Zijn al deze vormen oud? *Dorpel* is het wel, blijkens onfr. *durpilo*, *duropullo* e.a. vormen in de Lex Salica, die tevens doen zien, dat de *d* geen germ. *þ* is. Verwantschap met *dëur* is niet onmogelijk, maar wel onwaarschijnlijk; *dëurpel* bij Kil. berust op volksetymologie. Wellicht ablatend met ohd. *trëffan*, van een idg. wortel *dhreb-*? Of met idg. *bnh* bij got. *gadraban* „uit-houwen” (zie *treffen*)?

Dorsch znw. Reeds mnl. (*dorch*, *dereh*), mnd. (*dors(ch)*) > nhd. *dorsch* m.), on. (*þorskr* m.). Verwantschap met russ. *treská* „stokvisch” en met de woordgroep van *dor* is mogelijk.

Dorschen ww., in zuidelijke diall. ook *dars(ch)en*, *ders(ch)en*, mnl. *derscen*, *ðarscen*, *dorscen*. Met metathesis uit **þreskanan*. Uit *re* vóór dentaal moest in sommige diall. *er*, elders *ar*, *or* ontstaan: zie *barsten*. Maar de vorm *dors(ch)en* komt in veel streken voor, waar we geen *o* zouden verwachten: dat komt, doordat de infin. en het praes. de vocaal van het sterke verleden deelw. hebben overgenomen. Minder wsch. is een reeds oergerm. schwindstufig praesens, trots ozw. *þruska* „dorschen” (zeldzaam). De oergerm. vorm is **þreskanan* of **þriskanan*: ohd. *drëskan* (nhd. *dreschen*), mnd. *derschen*, *dorschen*, ags. *ðerscan* (eng. *to thrash*, *thresh*), ozw. *þriskja* (ook *þryskja*; on. *þryskva*, *þriskja*),

got. *þriskan* „dorschen”. De ospr. bet. was „stampen met de voeten”, vgl. de uit het Germ. ontleende woorden it. *trescare* „trippelen, dansen”, ofr. *treschier*, prov. *trescar* „dansen”. Als **þreskanan* de oudste germ. vorm is, moeten wij lit. *treszinti* „slaar” in de eerste plaats vergelijken. Van ksl. *trëskü* „gekraak”, lit. *treszkėti*, *trazškėti* „kraken” wijkt de beteekenis meer af; toch is verwantschap niet uitgesloten. Is **þriskanan* ouder, dan moet de sterke vervoeging van het wgerm. en ozw. ww. (in ’t Got. komen alleen praesensvormen voor) secundair zijn: minder wsch. Germ. **þriskanan* zou idg. **trig-sko-no-m* kunnen zijn en verwant met lat. *trivi* „ik wreef” (van de basis *trig-* of de kortere *trī-*) gr. τριβω „ik wrijf” (*trig-w-*). Zoowel *þre-* als *þrī-* moeten bij de basis *ter-* „wrijven enz.” worden gebracht. Zie *draaien*.

Dorst znw., mnl. *dorst* m. (waar-naast opvallend vaak de vorm *dersē*, die in andere talen niet voorkomt en dus wel geen oude ablautvariant zal representeeren). = onfr. *thurst*, ohd. (nhd.) *durst*, os. *thurst*, ags. *ðyrst* (eng. *thirst*), zw. *törst*, germ. **þurs-ti-* m. „dorst”, waarnaast got. *þaurstei* v. en on. *þorsti*, mnd. *dorste* m. „id.”. Van den wortel *ters-* „droog, dor zijn”; zie *dor*. Voor de bet. vgl. ier. *tart*, oi. *tršá-*, *tršyá-*, *tršná-*, *tarša-* „dorst”, sommige dezer woorden ook „begeerte”.

— **Dorsten** ww., mnl. *dorsten*, gew. nog onpersoonlijk. = onfr. *thursta* „sitivit”, ohd. *dursten* (nhd. *dursten*, *dürsten*), os. *thurstian*, ags. *ðyrstan*, on. *þyrsta*, een germ. onpersoonlijk ww.; evenzoo got. *þaurseiþ mik* „ik heb dorst”, een formatie als oi. *tršyati* „hij heeft dorst”.

Dos znw., mnl. *dos* (blijkens *ontdossen* „ontkleeden”). Met uitbreiding van de bet. uit fr. *dos* (lat. *dorsum*), eig. „rug van een dierevel”. — Hiervan **dossen** ww., sedert Kil.; ook in ’t Oostfri.: *dössen* „dossen”.

Dosis znw., nog niet bij Kil. Uit gr.-lat. *dosis* (zie *doos*). Ook elders ontleend. Via ’t Fr. Kil. *dose* „dosis”.

Dot znw. In het latere Nnl., = „(verward) kluwen, bosje, zuigdotje, lief

klein kind", dial. in dezelfde bett., bovendien o.a. „bloentros" (Antw.), „dikke vrouw" (Gron. in deze bet. *doddel*). De grondbet. schijnt „iets rondachtigs en soepels". De bet. „kind" komt over een groot gebied voor, o.a. bij westf. *dott*, dat ook „dikke darm" beteekent. Kil. kent *dodde* met de bett. „stengel, stift" e.dgl., ook reeds *lischdodde* „typha". Uit 't Mnl. is **dodde* of **dot(te)* niet bekend. Voor ons taalgevoel is het woord onomatopöetisch. Afl. komen voor met *d* en *t*: **doddig**, **dottig** „lief". Vgl. noorw. zw. dial. *dott* „bcsje, hoopje, stroowisch", ags. *dott* „punt, plek, stip" (eng. *dot*). De combinatie met den wortel *dhū-* (zie *deuvik*, *dier*) helpt ons niet verder. Wsch. is *dot* onomatop. Zie nog *doetje*.

Douw, douwen. Zie *duwen*.

Dozijn znw. o., mnl. *dosine*, *dusine* v. o. Evenals laat-mhd. *totzen*, nhd. *dotzend* o., mnd. *dos(s)in(t)* o. (waaruit de *dusin*, zw. *dussin*), eng. *dozen* uit fr. *douzaine* met suffix-substitutie, of uit den bijvorm ofr. *dosine*. Het fr. woord komt van vulgairlat. **dōdecīna*, een afl. van **dōdecim* = *duodecim* „twaalf".

Dra bijw., vooral in *zo odra*, *weldra*, laat-mnl. Teuth. *drāde*. Wsch. van het oosten uit in het Ndl. gekomen: = ohd. *drāto* (mhd. *drāte*), mnd. *drāde(n)* „weldra, vlug", bijw. bij 't ohd. bnw. *drāti* (mhd. *drāte*) „snel, hevig". Ofschoon de beteekenis-ontwikkeling niet vaststaat, is er geen bezwaar, in dit woord een deelwoord-formatie bij den wortel *terē-* „doordringen enz.", die bij *draaien* besproken is, te zien, vgl. voor de bet. oi. *tarāni-* „vooruitdringend, vlug", *tāras-* „het voorwaarts dringen, de energie", instrum. *tārasā* „vlug". Hierbij ook (wsch. met andere grondbet. dan *dra*) ndl. dial. (in holl. en andere friesch getinte diall.) *drāl* „gedraaid, rond, stevig, vlug, handig, stijf, bol (van den wind)", mnd. *drāl* „draaiend, rond, vast gedraaid", ags. *ðearl* „streng, hevig, erp", bijw. *ðearle* „hevig, zeer", ofri. bijw. *thralle* „vlug". Uit **prašla-*? Of **pra-l-na-*? Zie *drillen*.

Draad. Zie *draaien*.

Draagbaar, draaglijk bnww. Geen van beide bij Kil.; mnl. mnd. wel *on-* resp.

un-drāgelik, overigens slechts mnd. *drēgelik*. Teuth. *draeghber* = „vruchtbaar".

Draaien ww., mnl. *draeyen*. = ohd. *drāen* (nhd. *drehen*), os. *thrdian* „draaien", ags. *ðrāwan* (vgl. *sāwan*, *wāwan*: ndl. *zaaien*, *waaien*) „slingeren, werpen" (eng. *to throw*). Evenals **draad** znw., mnl. *draet* (*d*) m., ohd. *drāt* (nhd. *draht*), os. *thrdād*, ofri. *thréł*, ags. *ðrād* (eng. *thread*), on. *þráðr* m. „draad", germ. **þrēðu-* „iets gedraaid, gewondens" van de basis germ. *þrē-*, een van de ablaatsvormen van idg. *terē-*, *terā-* „draaien, boren, door of over iets heen gaan" (zie *door*). Hierbij o.a. ier. *tarathar* „boor", lat. *tero* „ik wrrijf", *terebra* „boor", gr. *τερω* „ik wrrijf", *τέρωρον* „boor", *τερωω*, *τερωωω* „ik wrrijf stuk, doorboor", *τερωα* „gat", obg. *trrq*, *tréti* „wrijven", lit. *trinti*, *trinti* „id." Vgl. ook *darm*, *dra* en *dreigen*.

Draak znw., mnl. *drāke* m. = ohd. *trahho* (opperdu. *traccho*; nhd. *drache*), mnd. *drāke*, ags. *draca* (eng. *dragon* uit fr. *dragon*, dit van lat. *dracōnem*) m. „draak", een vroege ontl. uit lat. *draco* (< gr. *δράκων*). Het On. heeft *dreki* m.

Drab(be), **draf** znww. Het eerste met het bnw. **drabbig** sedert Kil., het tweede reeds mnl. *drāf* m. „draf, afval" en „drab, bezinksel". Dit *draf* = ohd. **trab* (alleen mv. *trebir*, nhd. *treber*), mnd. *drāf* m. o. „draf", ags. *dræf* „bezinksel" (eng. *draff* „draf"), on. *drāf* o. „draf, afval". Vgl. nog on. *blōð-drefjar* v. mv. „bloedspatten". Met *bb* nijsl. *drabba* „bevullen", westf. *drabbe* „draf", oostfri. *drabbe* „troebel vuil water, modder, draf". Gew. vergelijkt men lit. *drebiù*, *drēbtī* „dunne ontlasting hebben", *drimbù*, *drīpti* „langzaam in dikke droppels vallen", *drýbau*, *drýboti* „zwaar, vol neerhangen", gr. *τερεω* „ik doe stollen, maak dik" (**θρεω*), *τερεωω* „goed gevoed, stevig" (wsch. hierbij ook *θρομβος* „klomp geronnen bloed"): zeer waarsch. Het bij *droef* opgemerkte doet de gedachte opkomen of het woord soms met de bet. „draf" bij lit. *drebiù* enz. hoort en met de bet. „droesem" bij *droef*. Anderen vergelijken (minder wsch.) ier. *drabh* „siliquae". Deze combinatie en die met lit. *drebiù* enz. kunnen bezwaar-

lijk tegelijk juist zijn. De combinatie met obg. *drobiti* „sijnmaken, stukbreken” is het minst waarschijnlijk, zie treffen. Vgl. droef, droesem.

Dracht znw., mnl. *dracht* v. (zelden o). = ohd. *trakt* v. (nhd. *tracht*), mnd. *dracht* „het dragen, het gedragene” (en afgeleide bett.). Verbaalabstractum bij dragen. — **Drachtig** bnw. „zwanger”, mnl. *drachtich* „id” is van mnl. *dracht* „zwangerschap” resp. „vrucht” afgeleid; evenzoo hd. *trächtig*, mnd. *drachtich* „drachtig”.

I Draf (het draven). Bij draven.

II Draf (voeder). Zie drab.

Dragen ww., mnl. *drāghen* „dragen, brengen, werpen”. = ohd. *tragan* „dragen, houden, brengen, voeren” (nhd. *tragen*), os. *dragan* „dragen”, ofri. *drega*, *draga* „dragen, opbrengen”, got. *dragan* „dragen, opladen”. Er is geen reden, om dit woord van ags. *dragan* (eng. *to draw*), on. *draga* „trekken” te scheiden. Dit sterke ww., waarbij nog on. *dróg* v. „streep”, ozw. *drógh* „slede” behooren, kan identisch zijn met lat. *traho* „ik trek, sleep” (idg. **dhraghó*; maar *traho* kan ook anders verklaard worden), hierbij dan verder lett. *dragát* „rukken” en wsch. russ. *doróga* „weg, reis”, oëech. *dráha*, *draha* „schaar, leger” (oorspr. „trek, het trekken”). Minder waarschijnlijk is verwantschap van germ. **drazanan* met gr. *τρέχω* „ik loop”, lett. *drást*, lit. *pa-droszti* „snel loopen”. De combinatie met obg. *drūžati* „houden”, av. *dražaiti* „hij houdt, heeft bij zich” — met *gh* —, oi. *drāhá-* „vast”, *dřhyati* „hij maakt vast”, av. *darozayeiti* „hij boeit”, lit. *diržas* „riem” — met *gh*; zoo wsch. ook lat. *for(c)tis* „sterk” — is onaannemelijk met het oog op de bet. „trekken, sleepen” van het germ. woord, die wel ouder zal zijn dan „dragen”.

Dragonder znw., sedert de 17. eeuw. Of direct van fr. *dragon* met een ndl. suffix gevormd, evenals ld. *dragoner* m., of uit dit laatste ontleend. Het fr. woord = *dragon* „draak”: de soldaten zijn naar een vaandel genoemd, waarop een draak voorkwam.

Dralen ww., Kil. *draelen*, reeds mnl. blijkens 't Mnl. Handwdb. = oostfri.

dralen (ook *draelen*, *drölen*) „dralen, talmen”, westf. *drālen* „slepend praten”, *drālen* „id., langzaam zijn”. In de ndl. volkstaal weinig gebruikelijk. Wellicht van nld.-oostndl. oorsprong? Evenzoo fri. *drale*? Misschien bij achterh. *drao* „stroef” in *den wagen geet drao*, *drao in den hals* „verkouden”, *drao in 't wark* „lui”, en *draoën keert* „iemand, met wien men niet vooruitkomt”. Dit zou een afl. van de basis germ. *bré-*, idg. *t(e)ré-* kunnen zijn, zie dra, draaien. Maar aangezien de oud-germ. diall. deze basis niet met de bet. „wrijven” e.dgl. kennen, is dat toch heel onzeker. Eng. *to drawl* „lijzig spreken” hoort bij *to draw* (zie dragen) en zou alleen dan met ndl. dralen te combineeren zijn, als dit uit het Eng. was overgenomen, maar dat is niet aan te nemen. Zie druilen.

Drang znw. Een mannelijk znw. bij dringen, dat sedert de mnl. mhd. mnd. periode voorkomt = „het dringen” en afgeleide bett.; vgl. ags. (*ge*)*ðrong* (o.?) „gedrang, menigte” (eng. *throng*), on. *þrong* v. „id., engte, nood”.

Drank znw., mnl. *dranc* (*k*) m. Een w.- en oostgerm. znw. bij drinken: onfr. *dranc*, ohd. *tranc* o. (m.?), mhd. *tranc* m o., os. *drank* m., got. *dragk* o. „drank”. Vgl. dronk.

Draperie znw. Tweemaal uit fr. *draperie* ontleend, in het Mnl. = „lakenbereiding” (zoo ook oudnld.), in het Nnl. = „draperie”.

Dras znw. en bnw.; in het beschaafde Ndl. komt **drassig** bnw. meer voor. Nog niet bij Kil. De dial. vormen wijzen er op, dat dras zoowel wat bet. als vorm aangaat onder den invloed van verschillende andere woorden heeft gestaan: Goer. *dras* bnw., veluwisch evenzoo, limb. Antw. *dras* „koffiedik” (Antw. ook *draf*, *droes* „id.”), Neder-Betuwsch *drats* „id.”, Aalstsch *dras* „droesem”, Antw. *drats*, *dres* „modderspat”, *drats*, *dre(t)s*, *drits* „regenvlaag”, fri. *dribs*, *dribze*, *dridze* „drab, draf, dras”, vla. *drets*, *drits* „drek, modder”. Dit laatste hoort zeker bij dreet. In hoeverre de andere geciteerde vormen hiermee samenhangen, is onzeker. In sommige diall. is dras met draf in

associatie getreden (of is 't soms er van gevormd?). Formeel zou verwantschap van dras met drek mogelijk zijn (**prazsa-*, -*ð-*), maar wegens 't late voorkomen is het eer een jong woord.

Draven ww., mnl. *drāven* „draven, zich met een gelijkmatige snelheid bewegen”. = mhd. *draben*, *draven* (uit het Ndl. of Ndd) „id.” (nhd. *traben*), os. *thraþon* „draven” (in *thravonði* „tottonarii”), owfri. *tro(u)wia* „id.”. Verwant met lat. *trepidus* „trappelend, onrustig”, gr. *τραπέω* „ik tred druiven, pers wijn”, obg. *trepelū* „het sidderen”, russ. *tórop'* „haast”, lit. *trepstu*, *trepši* „met de voeten stampen”, oi. *trprá-* „onrustig”. Naast idg. *t(e)re-p-* met een ander formans *tre-m-* met dergelijke beteekenis: os. *thrimman* „springen”, got. *þramstei* v. „sprinkhaan”, lat. *tremo*, gr. *τρεῦω* „ik sidder”, obg. *trēsā* „ik schud” (trans.), lit. *trimū* „ik beef”. Vgl. nog drem pel, trappen en ook drossen. Gew. verklaart men (geheel onnoodig) de bet. van ndd.-ndl.-fri. **þrabó(ja)n* uit „de paarden aandrijven tot loopen” en identificeert het met ags. *ðrafjan* „aandrijven, berispen” (zie hierover bij straffen). Het znw. **draf** < mnl. *drāf* m. is evenals hd. *trab*, mnd. *drāf* m. „id.” postverbaal.

Dravik znw., mnl. *drāvic* „dravik, bromus secalinus”, misschien ook „roggedravik” (nml. **draverik**). = meng. *drāwk* (ags. **drafoe*) „zizania”. Met 't zelfde suffix als dolik gevormd. Ndl. dial. ook *drepe* en *dreps*. Vgl. mhd. *trēfse*, *trēfs* m. „wilde haver” (nhd. *trespe*, dial. *treff*, *trēfz*), mnd. *drēpse*, *drēspe* h. „lolium vel zizania, quiscuiliae”, noorw. *drap-havre* „avena elatior”. De onderlinge verhouding van al deze vormen is niet vast te stellen. Misschien mogen wij van een germ. basis *ðrēþ-*, *ðrab-* uitgaan, die met die van droef (en eventueel drabbe) identisch kan zijn.

Dreef znw., mnl. *drēve* m. Een ndl. afl. van den stam van drijven, naar analogie van I beet (*bēte*), schrede e. dgl. gevormd. Evenzoo nhd. *trieb* m. „drang, 'veedrift enz.”, mnd. *drēve* „slag”. Vgl. drift.

Dreet znw., mnl. *dreet*, *drēte* m.

Evenals mnd. nnd. *drēt* een verbaal-abstractum van drijten: m. *i-stam* als I beet e. dgl. Vgl. meng. eng. *dirt* (uit *drit*) „drek”.

Dreg, dregge znw., sedert de latere ME.: *dreghe* (v.?). Evenals fri. *drēge*, ndd. *dregge*, *dragge*, mnd. *dragge* m. „dreg” (1287 *cum dragiis suis* „met hun dreg-ankers”), fr. *drague* „baggerspade, dreg” uit eng. *drag* „dregnet, dreg, haak” naast *drēdge* „sleepnet, dreg, moddermolen” (bij ags. *dragan*, zie dragen). Uit het Ndd. de. *dræg*, zw. *dragg* „dreg, dreganker”. Het ww. **dreggen** komt ook sinds het laat-Mnl. voor. 't Is een afl. van dreg of direct ontleend uit het Eng.

Dreigen ww., mnl. *drēghen*, *dreighen*. De opvallende wisseling van *ei* en *é* (in sommige streken *i* uit *é*) in de nndl. diall. wijst op het bestaan van twee grondvormen, wgerm. **þraizjan* (= os. *thrégian* „dreigen”) en **þraizōn*. Beide kunnen afgeleid zijn van **þraizō-* (os. *thréga* v.) „bedreiging”. De germ. basis **þraiz-*, die buiten het ndl. en ndd. gebied niet voorkomt, kan van den idg. wortel *ter-* „wrijven” worden afgeleid (zie draaien), evenals de idg. bases *treuq-* (zie dringen) en *trū-*, waarbij 'o a de vlgg. germ. woorden behooren: ofri. *thráwa*, mnl. (oostelijk) *drūwen*, *drouwen*, nml. *drouwen* (saks. dial.) „dreigen”; hiermede ablautend het v. znw. ohd. *drawa*, *drōa* (waarvan ohd. *drōan*, mhd. *drōn*, nhd. *drohen* „dreigen”), mnd. *drouwe*, ags. *ðrēa* „bedreiging” en de ww. ohd. *drewen*, *drouwen* (nhd. *drāuen*), os. *gi-thrōon* „dreigen” en ags. *ðrēag(e)an* „dreigen, berispen”, ook „straffen, kwellen”. Mnd. *drouwen* „dreigen” kan = ofri. *thráwa*, mnd. *drūwen* of een afl. van *drouwe* zijn. Het ohd. en ags. znw. (germ. **þrawō-*) komt ook = „kwellend” voor, vgl. verder os. *thráwērk* o. „lijden, pijn” (= ags. *þrēuweorc*), on. *þrá* v. „hevig verlangen”, *þreyja*, *þrá* ww. „hevig verlangen” en met germ. *ð-* trap: ohd. *druoēn* „lijden”, ags. *ðrówian* „id.” (eng. *throē* „pijn”). Ook buiten het Germ. komt de basis *trū-* voor; vgl. gr. *τρίω*, *τρίχω* „ik wrijf”, ksl. *tryja*, *tryti* „wrijven”. Uit de grondbet. „wrijven, boren, door iets heen

drukken" verklaren zich al de historische bett.; „dreigen" gaat op „aan-dringen, dringen, drukken" terug. Voor verlengde vormen van *trū-* vgl. drukken, verdriet. — **Dreigement** znw. o., reeds mnl. (vla.) naast *dréghenisse* v. Met lat.-fr. suffix.

Dreinen, drijven ww. Een jonge formatie (onomatopoëtisch) bij de basis van *drenzen*. Met dial. *dreinen, drènen, dreinzen* „doorsijpelen" kan dit *dreinen* bezwaarlijk gecombineerd worden. Met *dreinen*: *drenzen* vgl. formeel Zansch *doordeinen* (zie *deinen*): „koppig doordrijven": *doordeinzen* „id."

Drek znw., mnl. *drec* (*ck*) m.o. „drek", ook „bezinksel". = mhd. *drec* (*ck*) (nhd. *dreck*), mnd. *dreck*, on. *þrekkr* m. „drek", gerni. **þrakja* < idg. **trogjo-*. Van een idg. wortel *t(e)reg-* (-*ǵ*-?). In de eerste plaats komt voor vergelijking kymr. *troeth* (kelt. **troktā*) „loog, urine" in aanmerking. Als de ospr. bet. „vuiligheid, vuil water" is geweest, mogen wij verder laat-lat. *troia* „zeug" (idg. **trog-jā-* „vuiligheid-dier, spoeling-dier") vergelijken, — maar de combinaties met gr. *τράγος* „bok" en ier. *torc* „ever" zijn onwaarschijnlijk. Is echter de grondbet. „bezinksel", vgl. dan gr. *τράγανον* „azijn, bedorven wijn", misschien ook *τρίξ, τρυγός* „most, droesem" (met dgl. v als *νίξ*? Zie nacht). Eventueel kunnen beide woordgroepen met elkaar gecombineerd worden: vgl. de bij *draf* geciteerde woorden, waarbij de bett. „droesem" en „draf" beide voorkomen.

Drempel znw. Vooral, ook in den vorm *drumpel*, in friesch getinte diall. gebruikelijk. = owfri. *drempel, drumpel, drompel*, mnl. nnd. *drumpel* m. Een bijvorm van *dorpel*, maar de wederzijdsche verhouding van beide vormen is niet vast te stellen. De mogelijkheid bestaat, dat *drempel* ospr. een geheel ander woord is geweest, niet met *dorpel* verwant, maar op deze veronderstelling mogen wij er geen verdere baseeren. Mnd. *drampen* „trappelen" herinnert aan *drempel*, maar 't is zeker geen oud woord (dus ook geen afl. van een wortelvariant van idg. *trep-*; zie *draven*).

Drenken ww., mnl. *drenken* „drenken, verdrinken" (trans. en intrans.). = onfr. *drenkan*, ohd. *trenken* (nhd. *tränken*), os. *or-drenkian* „drenken", owfri. *drenka, drinka, drinsa* „verdrinken", ags. *dren-c(e)an* „drenken, verdrinken" (eng. *to drench*), on. *drekkja* „verdrinken", got. *dragkjan* „drenken". Een alg.-germ. causativum bij *drinken*. — **Drenkeling** znw., reeds mnl. (blijkens 't Mnl. Handwdb.). De bet. herinnert nog aan *drenken* „verdrinken". Kil. kent er de bet. „resubmersa" aan toe. — Het ww. *verdrinken* was ospr. alleen intrans.; het is een samenstelling van *drinken* en niet van *drenken*, ofschoon dit reeds mnl. dialectisch *drinken* luidt.

Drentelen ww., met de dial. bijvormen *drendelen, trentelen, trenten*. *Drentelen* is een nnl. vervorming van *trentelen*, maar de oudste vorm moet *trendelen* geweest zijn = laat-mhd. *trendeln* „zich draaien" (nhd. *trendeln* „beuzelen"), mnd. *trende(le)n* „rond-draaien", ags. *á-trendlian* „tollen", een afl. van de germ. basis *trenð-*, *tranð-* „draaien", vgl. mhd. *trendel, trindel* v. „bol, tol", mnd. *trendele* „schijf", ags. *trendel* m. „kring, schijf" (eng. *trendle*) en zie verder *trant* en *om-trent*. De vormveranderingen van de ndl. woorden zijn deels assimilatie- en dissimilatie-verschijnselen, misschien ook deels analogisch (o.a. naar *dreutelen*?).

Drenzen ww., niet bij Kil., wel in den Teuth. met de bet. „snikken, zuchten". Oorspr. een geluid-aanduidend woord. = laat-mhd. *trensen* „zuchten, huilen, hulken (van herten en koeien)". De tegenwoordige ndl. bet. komt tot in Westfalen voor: westf. *dränsen* „dreinen, drenzen". Dial. zegt men ook *dränzen, drausen* „drenzen". Van den idg. onomatopoëtischen wortel *dhren-* „geluid geven", zie *dreunen*. Hiervan met dezelfde idg. *e-o*-trap als *drenzen* nog ohd. *trëno*, os. *drëno* m. „hommel" en met lange vocaal: os. *drán* (m. v.?) (waaruit ags. *drán* v., eng. *drone* wel ontleend zal zijn), mnd. *dráne, dróne* m. (waaruit nhd. *drohne* v., de. *drone*), met de bet. „hommel". Met idg. *é* ook gr. *τενθρηνη* „een soort bij of wesp", *ó* in gr. *θρῶναξ* „hom-

mel". Een germ. *s*-afl. van de schwundstufte is nd. *drunsen* „zacht loeien". Vgl. verder vooral kelt. *dren s-* in ier. *drésacht* „gekraak", lat. (oorspr. gall.) *drensáre*, ww. voor 't geluid der zwanen. De overeenstemming in klank en bet. van *drenzen* met obg. *dr̥esetlū*, *dr̥echlū* „treurig, somber" (= russ. *dr̥áčhlyj* „gebrekkig, verzwakt") is toevallig.

Dreum, dreumel (draad, die van de schering overblijft), mnl. *drom*, *drōme*, *drōmel* (o.m.?) „id" Vgl. ohd. *drum* o. „uiteinde, stuk", mhd. *drum*, *trum* o. „uiteinde, afgesneden stuk" (nhd. *trümmer* mv.), mnd. *drom*, *drum* o. „uiteinde, zoom, dreum", *drōmel*, *drōmelink* „uiteinde, stukje akkerland", *drummel* m.o. „boomstronk" (e.a. bett.), meng eng. *thrūm* „uiteinde van een draad". Met *a*-trap on. *þromr* m. „rand", mnd. *drām*, *drēmel* (in bet = *drom*, *drōmel*), wsch. ook mhd. *drēmel* m. „balk, grendel" (ook *drāme* m. „id." waarnaast opvallende mhd. mnd. vormen met *t*?). Germ *þram-*, *þrum-*, idg. *tro-m-*, *tro-m-* (*tr m-*) staan in ablaut met de bij darm besproken woorden.

Dreumes znw., nog niet bij Kil Een afl. van *dreum*, of uit *dreumel* vervoormt: ospr. bet. „klein stukje", vgl. mnd. *drummel*, dat behalve „boomstronk" o.a. ook „kort, ineengedrongen kereltje" beteekent. Het nnl. formans *-es* (*-es*, *-is*) vormt woorden met een of verachtelijke of goedig-beschr. mende bet.: *lobbes*, *loeres*, *smeres* (*-is*).

Dreunen ww., mnl. *drōnen* (*drōnen*) „dreunen, weerklinken". = mnd. *drōnen* (*drōnen*) „dreunen, hoorbaar natrillen" (waaruit nhd. *dröhnen*), nijsl. *drynja* „brommen, loeien" (alg. ngerm.). Het nndl. znw. *dreun* zal wel jonger en postverbaal wezen, ofschoon in het Nijsl. *drynr* m. „geloel, gebrom" en in het Got. *drunjus* m. „het weergalmen, geluid" voorkomt. Buiten het Germ. vgl. behalve de bij *drenzen* genoemde woorden: gr. *δρῆνος* „weeklacht", oi. *δρῆνατι* „hij weerklinkt". Idg. *dhren-* is een verlenging van *dher-*, waarvan ier. *dordaim* „ik loei, huil (van een hert)", lett. *dardēt* „knarsen, ratelen".

Dreutel znw., sedert Kil. Gavormd

naar het model van keutel. De anlaut *dr-* naar *drol* of *drijten*, *dreet*. De bet. „kleine jongen" is secundair. — Het ww. **dreutelen**, nog niet mnl., dat in verschillende ndl. dialecten = „talmen, drentelen" voorkomt, zal wel niet een afl. van *dreutel* „kleine of onhandige persoon" zijn, zooals men op grond van Kil. *dreutelen* „pumilionis passus facere", in 't Zaaansch „onhandig of dom bezig zijn" (: *dreutel* „onhandig persoon") zou kunnen vermoeden. Veeleer is het Zaaansche znw. een afl. van het ww. en dit laatste (= nnd. *dröteln*, fri. *dreutelje* „talmen") is een van de vele — voor een deel jonge — woorden met *dr-*, waarmee het begrip „traagheid" verbonden is en wier onderlinge verhouding bezwaarlijk is vast te stellen. Vgl. *dralen*, *druilen* en vooral de bij *treuzelen* besproken woorden.

Drevel znw. Reeds in het Mnl. is *drēvel* m. een benaming van verschillende werktuigen, waarmee men een voorwerp in een ander „drijft". Mhd. *tribel* (nhd. *triebel*), mnd. *drēvel* m. hebben dezelfde bet. De bet. „knecht, loopjongen", die *drevel* in het Vla. nog heeft en die ook Kil. kent, is reeds oud: vgl. mnd. *drēvel* (*drāvel* naar *draven*) „slaaf, knecht", meng. *drivil* „knecht" en vooral ohd. *tribil* m. „auriga, famulus, agitator", waarbij de oorspr. bet. „drijver" nog blijkt. Wgerm. **driþila-* staat formeel tot *drijven* als sleutel tot sluiten.

Dribbelen ww. In de nndl. bet. ook fri. *dribbelje* „onophoudelijk heen en weer loopen zonder veel uit te voeren". De dial. bet. „met de beenen tegen elkaar over een sloot springen" (Beierland, Sliedrecht) herinnert meer aan die van mnl. *driëbelen*, *drubbelen* „springen". Evenals *drevelen* „itare, frequenter ire" bij Kil. een frequentativum van *drijven* in de intrans. bet. van „zich (snel) bewegen".

Drie telw., dial. ook nog *drij*, mnl. *drī*, *drīe*. Ospr. is *drij*, *drī* de m., *drīe* de v. vorm. = ohd. *drī* m. (nhd. *drei*), *drīo* v., *drīu* o., os. (*thria*, *-e* m., secundair), *threa* v., *thriu* (*thrū*) o., ofri. (*thré* m.), *thria* v., *thriu* o., ags. *Drī*

m., *ðrío*, *ðréo* de twee laatste v. o. (eng. *three*), on. *þrír* m., *þrjár* v., *þrjú* o., got. **þreis* m., *þria* o. De v. vorm is een n.- en wgerm. formatie, de o. vorm kan vóórgerm. zijn (vgl. lat. *trīa*, gr. *τρία*). Germ. **þríz* m. uit idg. **trejes* = ier. *trí*, lat. *trés*, gr. *τρεις*, obg. *trīje*, lit. *trījs*, alb. *tre*, arm. *erek*, oi. *tráyah* alle = „drie”. — **Drieling** znw., nog niet bij Kil. Vgl. tweeling. Mnl. *drielinc* m. = „ $\frac{3}{4}$ erf”. In 't Vla. nog = „ $\frac{3}{4}$ van een maat”. Met verschillende bett. ook mhd. (nhd.) mnd.

Dries, driesch (braak liggende akker, tijdelijk als weiland gebruikt), mnl. *driesc* m. = Teuth. *dryesch*, mnd. *drésch* m. „driesch” (> nhd. *driesch*). Misschien idg. **dhreus-go-*, ablautend met lett. *druska* „brok, kruimel”; voor verdere verwanten zie bij druischen. De grondbet. was dan óf „land dat na den oogst gebroken blijft liggen” (vgl. braakland, braak liggen) óf — als de vla. bet. van dries(ch) „weide die men in zaailand verandert” (NB. = vla. *gescheurde* blik) 't oudst is — „versch opengeploegd land”. Is deze etymologie juist, dan heeft N.Holl. *dres* „dries” (reeds bij Kil. „Holl.”) secundair vocalisme.

Driest bnw. Uit oostelijke diall., waar germ. *i* een monophthong bleef, in de schrijftaal gedrongen, Kil. *driest*, *drijst* („Sax. Fris.”). = mnl. (overijselsch) *drijst(e)*, *driest(e)*, os. *thristi* (uit het Ndd. komt hd. *dreist*), ags. *ðrīste* „driest, vermetel”. Oorsprong onzeker. De oude combinatie met lat. *trīstis* „bedroefd” is onwsch. Men heeft aan verwantschap met on. *þora* „wagen”, alb. *trim* (**trmo-*) „moedig”, en met oi. *táratí* (zie door, voor de bet. vgl. bij dra) gedacht: aannemelijk. Aangezien ons woord alleen in 't Ndd. en Ags. van ouds voorkomt, kan men ook een grondvorm met *-ins-* (*-ims-*), idg. *-ens-*, *-ems-* aannemen, vgl. dan obg. *trēsti* „schudden” en de andere bij draven genoemde woorden van de idg. basis *trem-* (niet wsch.).

Drift znw., mnl. *drift*, *dricht*, *drecht* v. „aandrang, onstuimigheid, district, bewerking van bouwland”, in de laatste bet. nog wvla. *dricht*. = mhd. *trift* v. „weide, kudde, het laten drijven van

hout, bedrijf, levenswijze” (nhd. *trift*), mnd. *drift* v. „drift, onstuimigheid, het drijven, weide, troep die gedreven wordt”, ofri. *úr-drift* v. „het verdrijven”, eng. *drift* „aandrift, bui, drevel, strooming”, on. *drípt* v. „sneeuwbuie”. W.- en ngerm. **drifti-* v. is een afl. van drijven. Dergel. bett. vertoont ook dreef.

Drijven. Zie dreinen.

Drijten ww., mnl. *drīten*. = nederrijnsch *drīzen*, mnd. *drīten*, ags. *drītan*, on. *dríta* „cacare”. Mogelijk verwant met bulg. *driskati*, serv. *drīckati*, čech. *drīstati* „dunnen stoelgang hebben”. Men zou de *t* van germ. **drītan* aan invloed van schijten kunnen toeschrijven; als we slav. *drisk-*, *drīst-* uit idg. *dhreid-sq-*, *dhreid-st-* verklaren, is die hypothese overbodig. Minder wsch. is 't dat idg. *dhreid-* en idg. *dhrei-sq-*, *-st-* wortelvarianten zijn; ook de combinatie hoogerop met lat. *foria* „loop (varkensziekte), dunne ontlasting”, lit. *derkiù* „ik bevuil met drek” is hoogst dubieus. Met *t* heeft men nog lat. *fritillum* „stillicidium stercoris in sterquilinium”, *fretillo* „fimum purgo” vergeleken: niet waarsch. Ook is het te gewaagd, lit. *trėdzu*, *trėsti* „buikloop hebben”, *tridė* „buikloop” en drijten als anlaut-varianten met elkaar te combineeren.

Drijven ww., mnl. *drīven* (trans. en intrans.). = ohd. *trīban* „in beweging brengen, verdrijven, bedrijven, doen” (nhd. *treiben*), os *drīban* „verdrijven, doen, zich bewegen”, ofri. *drīva* „verdrijven, tot iets brengen, doen”, ags. *drīfan* „verdrijven, zich snel bewegen” (eng. *to drive*), on. *drīfa* „zich snel bewegen, doen”, got. *dreiban* „drijven, dringen”. Een germ. sterk ww. van een idg. basis *dhreibh-* of *dhreip-* „(zich) snel en met kracht bewegen”. Verwanten buiten 't Germ. zijn niet bekend. Verwantschap met gr. *θρύψ*, *θρύπóς* „houtworm” („de voortdringende”?) is mogelijk, maar onzeker. Vgl. dreef, drevel, dribbelen, drift.

I Drill (stofnaam) o., sedert Kil. : *drille*, *trille* „genus telae”. Het Hd. heeft *drillack* m., reeds laat-mhd., een gesubstantiveerd bnw. : reeds ohd. *drillh*

„driedradig, drievoudig”, een verduitsching van lat. *trilix* „driedradig”. Voor een dgl. stofnaam zie bij diemit. Ndl. *dril*, mnd. *drell(e)* m. „dril” zal wel een vervorming van **dril(i)k* (wellicht evenals *zilk* uit 't Hd) zijn, onder invloed van de bij *drillen* besproken woordfamilie.

II **Dril** (gestold vleeschnat), nog niet bij Kil. Van *drillen*, bijvorm van *trillen*.

Drillen ww. (boren), waarvan 't znw. **dril** „drilboor” (dial. ook „klap om de ooren”) gevormd is, mnl. *drillen* „boren, zwaaien”. = mhd. *drillen* „draaien, rond maken” (sterk deelw. *gedrollen* „rond”), nhd ook „boren” (die bet. is in het Ndd. ouder), mnd. *drillen* „rollen, draaien”, eng. *to thrill* „(door-) boren”. Evenals het wgerm. bnw. **bralla-* (zie *dra*) en de bij *drol* besproken woorden van den idg. wortel *ter-* „doorboren”. *Drillen* kan germ. **preljanan* of **preðlian* zijn, of een secundaire formatie evenals Zansch *drijlen* „garen op klossen winden”. De secundaire bet. „africhten (van recruten enz.)” en (dial.) „het iemand lastig maken, foppen, bedriegen” komen ook in 't Fri. en in het Ndd. voor, waaruit nhd. *drillen* „africhten” ontleend is (sedert de 17e eeuw). De *drille* en zw. *drilla* „boren”, uit het Ndd., beteekenen ook „kwellen, voor den gek houden”, in het oudere De. ook „africhten”. De nld. dial. bet. „dribbelen”, reeds bij Kil., is uit „draaien, zwaaien” ontstaan.

Dringen ww., mnl. *dringhen* „drukken, dringen”. = ohd. *dringan* „samen-drukken, dringen, vlechten” (nhd. *dringen*), os. *thringan* „dringen, drukken, benauwen”, ags. *ðringan* „dringen, drukken”, on. *þryngva* (met secundaire *v*) „drukken”, met gramm. wchsel got. *þreihan* „drukken, aandringen op”. Germ. *þrīz-*, *þrīng-* uit idg. *treng-*: vgl. lit. *trenktiù*, *trenkti* „met kracht stooten”, *trañksmas* „gedrang, gewoel”, *trankūs* „oneffen” (= on. *þrōngr* „eng”) en lat. *truncus* „verminkt, boomstam, romp”. Als av. *straxta-* „eng aaneengesloten” verwant is, zou de bet. „dringen” reeds idg. zijn. Voor verwanten hoogerop zie *dreigen*. Čech. *troutiti*, po. *trącić*

„stooten”, po. *natręć* „het aandringen” wijzen op een variant *trent-* naast *treng-*.

Drinken ww, mnl. *drinken*. = onfr. *drinkan*, ohd. *trinkan* (nhd. *trinken*), os. *drinkan*, ofri. *drinka*, ags. *drincan* (eng. *to drink*), on. *drekka*, got. *drigkan* „drinken”, een alg.-germ. sterk ww. Uit het Du. komen it. *trincare*, fr. *trinquier* „klinken, drinken.” Oorsprong onzeker. Eén mogelijke etymologie is voorgesteld: idg. *dhreng-* is de genasalterde basis **dhreg-*, vgl. oi. *dhrajati* „hij glijdt voort, trekt op”, on. *drák* v. „streep”. De *g* kan palataal geweest zijn, tenzij lett. *dragāt* „rukken” verwant is (zie echter bij *dragen*). *Drinken* zou dan ospr. „naar binnen strijken” zijn (vgl. bij *zweigen*). Vgl. *drank*, *drenken*, *dronk*, *dronken*. — **Drinkebroer** znw. Zonder *-e* Kil. *drinck-broeder* „compotor, combibo.” Met *-e* reeds mnl. *drinkebuuc* m. „drinkebroer” (Mnl. Handwdb.).

Droef bnw., mnl. *droeve* „duister, troebel, droevig”. = ohd. *truobi* „duister, troebel, onrustig” (nhd. *trübe*), os. *drōbi* „donker, somber, droevig”; vgl. verder ags. *drōf* „onrustig, in verwarring” en mnl. nnl. *bedroeven* (mnl. *droeven* = „droevig zijn”), ohd. *truoben* „troebel, verward, bedroefd maken” (nhd. *trüben*), os. *gi-drōbian* „verontrusten” (*drōbian* intrans.), ags. *drēfan* „in beweging brengen, veront-rusten”, got. *droþjan* „in onrust, oproer brengen”. Men vergelijkt *drabbe* en *draf wel*, zie aldaar en vgl. zw. dial. *dröv* o. „drabbe, droesem”. Van ouds is bij germ. *ðrōþ* het begrip van „verwarring, onrust” overheerschend, derhalve is de combinatie met gr. *ταραχι* „verwarring”, *ἔρασσα* „ik breng in onrust”, lit. *dūgti* „in de war raken”, *dėryti* „slecht weer zijn” niet onaannemelijk: idg. *dherāz-gh-* naast *dherāz-bh-*. Van *dherāz-gh-* ook deze woorden voor „bezinksel”: on. *dregg* v. (waarvan eng. *dregs*), obg. *droždiję* mv., opr. *dragios* id., alb. *drā*. — De afl. **droevig** komt = „bedroefd, droevig” reeds in het Mnl., Mhd. (*trüebec*) en Mnd. (*drōvich*) voor. — **Droefenis** znw. Reeds mnl. mhd. mnd.

I **Droes** (duivel), sedert Kil., die er

de bet. „reus, krijgsheld” aan toekent. In het Mnd. reeds *drós* (*dróst*, *drúss*) m. „duivel, lomperd, reus”. Oorsprong onbekend.

II **Droes** (paardenziekte), Kil. *droes(e)* „gezwel”. = Teuth. *droiss* „id.”, ohd. *druos*, *druosi* v. „klier” (nhd. *druse* „paardenziekte”, *drüse* „klier”), mnd. *dróse*, *drúse* v. „klier, gezwel”. Blijkbaar van een basis germ. *þrós-*, idg. *trós-* of *trás-* „zwellen”, die uit andere talen niet bekend is.

Droesem znw. Met substitutie van suffix uit mnl. *droesen(e)* v., waaruit ook de bijvorm *droes*, mnl. *droes(e)* v.o. ontstaan is; vgl. *zeis* uit *seisene*; zie ook nog *bliksem* = ohd. *truosana* v., mnd. *drósem* (o.?), ags. *drósm(e)* v. „droesem”. Verwant met de onder *droef* genoemde woorden: naast *dherǎ^x-gh-* en *dherǎ^x-bh-* kan *dherǎ^x-s-* hebben bestaan. Of ook uit een germ. grondvorm **drób-snó-* of **dróǵ-snó-* wgerm. **drósnó-* ontstaan kan zijn, is onzeker.

Drog- Zie *bedriegen*.

Drogen ww. Reeds mnl. mnd. Zie *droog*.

Drogist znw. Komt evenals *drogerij(en)* „heelkruiden, chemicaliën” sedert Kil. voor, die ook *drooghe waere*, *droogh kruyd* en het in de 17de eeuw gewone *drooghe* „pharmaca, aromata” opgeeft. *Drooghe* (= *droge*) en *drogist* komen van fr. *drogue*, *droguiste*, evenals nhd. *droge* v., *drogist* m. (sedert ± 1600) en eng. *drug* (sedert ± 1400), *druggist*, oud-it. en -spa. *droga*. *Drogerij* is óf uit fr. *droguerie* ontleend óf het is een ndl. formatie, bij *droge* en *drogist* ontstaan. Het fr. *drogue* is vaak uit germ. (ndl.) *droog* afgeleid. Wat de bet. aangaat aannemelijk, maar wegens den vorm onwensch. is de afl. uit arab. *dūrāwa* „sántliche rohstoffe der materia medica”. ’t Aannemelijkst is de afl. uit arab. *dūrāwa* „kaf”: *drogue* was dan oorspr. = it. *garbellatura* „kleinere minderwaardige stukken, die bij ’t zeven door de zeef vallen”; deze bet. past goed voor ’t oudste voorbeeld, van 1327. Voor deze verklaring pleit ook, dat uit arab. *dūrāwa* en verwanten er van ook fr. *drogue* in geheel andere bett. verklaard kan worden.

Drol znw. De tegenwoordige bet. ontwikkelde zich uit de algemeeneren „rond, ineengedraaid voorwerp”, die Kil. nog kent. Hieruit laten zich ook de dial. bett. „grove draad, grof weefsel” en „klein, dik mannetje” (ook fri.) verklaren; de laatste bet. kan ook uit „keutel” ontstaan zijn. Evenzoo is de bet. „grappenmaker” (Kil.), die ook in het Ndd. voorkomt, secundair; hierbij het bnw. **drollig**, ndd. *drullig*, waaruit nhd. *drollig* „grappig, koddig”. Fr. *drôle*, waaruit eng. *droll* „id.” komt uit het Germ. In het Wvla. beteekent *drollig* „gemelijk, boosaardig”; in het Zaaansch bestaat *drol*, *droel* „onbevattelijke persoon, teut”. *Drol* „gedraaid, rond voorwerp” behoort evenals het dial. (drentsch) bnw. *drol* „kort, dik en gezet”, dat ook op ndd. gebied voorkomt (reeds mnd. *drul*, *drol* „bolvormig, compact”) bij *drillen* en dial. *dral* (zie *dra*); vgl. mhd. *gedrollen* „rond”. Het laat-mnl. *drol* „kaboutermannetje” zal wel ’t zelfde woord zijn als ’t hier besprokene, maar volksetymologisch gecombineerd met de in andere germ. talen tot nu toe bewaardespoek-benaming *troll*; deze zal ook bij de betekenisontwikkeling van sommige der geciteerde woorden wel van invloed zijn geweest.

Drom znw. Komt eerst nnl. voor. Toch is ’t een oud znw., = os. *thróm* (mm) m. „geweld”, ags. *ðrym* (mm) m. „drom, menigte, kracht, macht, heerlijkheid”, on. *þrymr* m. „strijdgewoel”; vgl. mnl. *drommen*, *drómen* „dringen”, Kil. *drom* znw. „druk”, mnl. *dremmen* „drukken, kwellen” (vgl. *bedremmeld*), mnd. *dram* „gewoel, gedruisch”, ndl. dial. *dram* „drukkend”, mnd. *drammen* „onstuimig dringen, lawaai maken”, ndd. ndl. dial. *drammen* „drenzen, zeuren om iets”, on. *þramma* „zich log bewegen”. De bet. van deze woorden wijst er op, dat *drom* niet met lat. *turma* „menigte” verwant is — ook de vormen kloppen niet —, maar veeleer met ier. *tromm* „zwaar”, serv. *tròm* „traag”. Soms is ’t moeilijk uit te maken, of een woord tot deze groep of tot die van *trem-* „beven” (zie *draven*) behoort: vgl. bijv. lit. *tremù*,

tremti „neergooien”, lett. *tremju*, *tremt* „door stampen weggagen”. — Een geheel ander woord is os. *dróm* m. „leven, gejubel”, ags. *dréam* m. „gejubel, lied, zang”, dat ook in 't Mnl. eenmaal als *droom* m. „aardsch gewoel” voorkomt (Praet 2806): dialectisch zijn *drom* en *droom* later door elkaar geloopen blijktens wvla. *drum*, *drom*, *druim*, *droom*, *dreum* „samengedrongen menigte”. Dit germ. **drauma-* is verwant met gr. *θρέουαι* „ik schreeuw luid”, *θρόος* „geschreeuw”, *θρόλος* „geraas” en hoogerop met de bij *dreunen* besproken woordfamilie (idg. *dhre-n-* : *dhre-u-*).

Dromedaris znw., mnl. *dromedarijs*, *dromedaer* m. Uit laat-lat. *dromedarius* (een afl. van gr. *δρομας* „looper”), of direct of door het Fr. (*dromadaire*, ofr. *dromedaire*). Ook hd. (reeds mhd.) de. zw. *dromedar*, eng. *dromedary*.

Drommel „duivel”, nog niet bij Kil. Wel reeds mnd. *drummel* m.o. „boomstronk, klein ineengedrongen mannetje, drol, duivel”. Waarschijnlijk in al deze bett één en 't zelfde woord; bij *dreum*. De bet. „duivel” is de jongste. Het ndl. woord zal wel uit de oostelijke provincies of uit het Ndd. komen.

Dronk znw., mnl. *drouc* m. = ohd. (nhd. *trunk*, mnd. *drunk*, ags. *drync*, on. *drykkr* m. „dronk”. Bij drinken. — **Dronken** bnw., mnl. *dronken*. = ohd. *trunkan* (nhd. *trunken*), os. *drunkan*, ofri. *drunken*, ags. *druncen* (eng. *drunk*, *drunken*), on. *drukkin*, got. *drugkans* „dronken”, verl. deelw. van *drincken* met actieve bet., evenals lat. *pótus*, oi. *pítá-* „gedronken hebbend”. — **Dronkenlap** znw., ospr. twee woorden. Woorden met de bet. „lap, doek” worden vaak in minachtenden zin van menschen gebruikt; zie slet.

Droog bnw., mnl. *dróghe*, dial. nnl. (en mnl.) met *ó*. De dialectvormen wijzen op een grondvorm wgerm. **drauzia-*, = os. **drógi*, westf. (Soest) *dróezj*. Vgl. on. *draugr* „droog hout”. Daarnaast **drúzia-* in ags. *drýge* „droog” (eng. *dry*). De *ú* ook in ags. *drúgian* „droog worden”, *drúgoð* v. „droogte” (eng. *drought*). Met germ. *ü* ohd. *trockan*, *trucchan* (nhd. *trocken*), os. bijw. *drukno*, *drokno* „droog”, met *kk* uit idg. *ghn* of *gn*.

Verwanten van deze germ. basis *drūz-*, *drauz-* zijn niet bekend. Verwantschap met lit. *drungnas*, *drugnas*, *drugnus* „lauw” of met ier. *droch* „slecht” is mogelijk, maar beide combinaties zijn vage hypothesen. — **Droogte** znw. Reeds mnl. de eenige vorm: mnd. *drógede* v. „het droge”. Zie II -de.

Droom znw., mnl. *droom* m. = ohd. *troum* (nhd. *traum*), os. *dróm*, ofri. *drâm*, meng. eng. *dream*, on. *draumr* m. „droom”. Germ. **drauma-* uit **drauzma-* „drogbeeld”, van de basis van *bedriegen*. Minder waarschijnlijk is identiteit met het bij *drom* vermelde **drauma-* „gejubel”. — **Droomen** ww. Reeds mnl. ohd. (*troumen*) mnd. on. (*dreyma*). Oorspr. onpers.

I Drop, drup, droppel, druppel znww. De umlautsvocaal *u* is klankwettig in het ww. **druppen** (reeds mnl. blijktens 't znw. *druppinghe* v.) = mhd. *trüpfen*, mnd. *druppeu* „druppelen”, ags. *dryppan* (eng. *to drip*) „doen druppelen”, wgerm. **drup(p)jan*. Hierbij hoort het znw. mnl. *druppe* v. „druppel”, mhd. *trupfe*, *trüpf* v., mnd. *druppe* v. „dakdrup”, fri. *drip* „druppel”. Mnl. (holl.) *drop* m. beteekent „strook grond onder de dakgoot”. Het germ. woord voor „druppel” was **drupan-*. In de zwakke casus ontstond *pp* uit idg. *bn*, vandaar de doubletten: 1. mnl. *dröpe*, onfr. *dropo*, ohd. *troffo*, os. *dropo*, ags. *dropa* (eng. *drop*), on. *dropi* m., 2. ohd. *troffo* (nhd. *troffen*) m., zw. *droppe* „druppel”. Mnl. **droppe* m. komt niet voor en ons *drop*, Kil. *droppe* (naast *druppe*) zal wel niet direct op wgerm. **droppan-* teruggaan. Wel kan 't reeds mnl. *droppel* m. er van zijn afgeleid. Echter kan zoowel dit woord als *drop* ook bij mnl. Teuth. *droppen* = ohd. *troffón* (nhd. *troffen*) „druppelen” gevormd zijn (< vóórgerm. *dhrub-ná-*). Gewoner dan *droppel* is mnl. *dröpel* (*dröpel*) m. (nnl. dial. *dreupel*), mnd. *dröpel* m. „druppel”, os. *drupil* m. „gummi”. Al deze woorden komen van den stam van druipen.

II Drop (geneesmiddel), nog niet bij Kil. Hetzelfde woord als I *drop*. Vgl. eng. *drops* o.a. „een soort suikerballetjes”, ndl. *peredrops*, *-drups* < eng. *peardrops*.

Drossaard znw. Met veranderden uitgang naar het suffix -aard uit mnl. *drossáte* m. „hofmeester, hofmaarschalk, stadhouder”. De vorm **drost** komt reeds in het latere Oostmnl. voor; vooral in de saks. streken is deze vorm = „landdrost, baljuw” lang blijven leven. = ohd. *truhsá* 5,50 (ook *zz*) (nhd. *truchsess*), mnd. *drossēte*, *droste*, *druste* m. „landdrost, hofmaarschalk, hofmeester”, ofri. *drusta* m. „landdrost”, on. *dróttseti* m. „opperhofmeester”. De mlat. vertaling van *truhsá* 50 is „dapifer, discophorus”, en volksetymologisch is het woord wel met ohd. mhd. *truht* v. „alles wat gedragen kan worden” gecombineerd; dit is verwant met dragen. Maar de oudste bet. moet zijn: „beambte, die bij het gevolg zit”, vandaar „hoogste beambte”. Het tweede lid hoort bij zitten (n.- en wgerm. *-*sátian-*, ook in *nazaat*) het eerste is ohd. *truht*, os. *drucht*, ofri. *drecht*, ags. *dryht*, on. *drótt* v. „schare, gevolg”, een -*ti*-stam bij got. *driugan* „krijgsdienst verrichten”, ags. *dréogan* „verrichten”, met ablaut on. *drifgja* „id.”. Vgl. nog got. *gadraúhts* m. „krijgsman”, *draúhtinon* „krijgsdienst verrichten”. Verwant met obg. *drugū* „vriend”, *družina* „gevolg”, lit. *draūgas* „reismakker”. Een genasaleerde basis in gall. *drungos* „legerafdeeling”, ier. *drong* „schare”. Vermoedelijk is de samenst. **druxt-sátian-* in Duitschland ontstaan en heeft zich vandaar uitgebreid. Het Mndl. kent niet meer **drocht* in de bet. „schare”, wel de afl. (ook uit het Duitsch?) *drochtijn* m. „legerhoofd, heer, vorst” = ohd. *truhtin* m. „id.”, os. *drohtin*, *druhtin*, ags. *dryhten*, m. „heer”, alle dikwijls (het ontleende ofri. *drochten* m. uitsluitend) van God gebruikt, on. *dróttinn* m „heer, vorst”.

Drossen ww, met de hett. „meevoeren” en (dial.) „met volle zeilen varen” een schippersterm, in de bet. „wegloopen” algemeener. Ook fri. *drosse* „gaan”, *opdrosse* „zich wegpakken”. Men heeft aan ontleening uit fr. *drosser* „meevoeren, drossen” gedacht, maar ook ’t omgekeerde is mogelijk. Nog niet bij Kil. Mocht *drossen* toch een oud, in Holland aldoor gebruikt woord zijn, dan zou men het van de idg. basis *teres-* „in

onrustige beweging zijn” kunnen afleiden, een variant van *terem-*, *terep-* (zie *draven*). Hiervan ier. *tarrach* „bang”, lat. *terreo* „ik maak bang”, gr. *τερέω* „ik beef, vlucht”, *ἔτεροσεν ἐγὼ βήσοσεν* (Hes.), obg. *tresā* „ik schud” (óf genasaleerd *tre-s-* óf van *tre-m-*, event. onder invloed van *tre-s-*), lit. *tresiū* „ik ben loopsch”, oi. *trásati* „hij beeft”, volgens sommigen ook arm. *erer* „het heven” en got. *þrasabalþei* v. „twistzucht”. Met ’t oog op de *ss* zou voor *drossen* een grondvorm wgerm. **droxsón*, verwant met *dragen*, dat in sommige talen „trekken” beteekent, nog waarschijnlijk zijn; dezelfde vocaaltrap vinden wij in ohd. mhd. *truht* v. „wat gedragen kan worden”. Deze etymologie verklaart ook beter de trans. bet. van het ww. In beide gevallen zou fri. *drosse* een neerlandisme zijn.

Druif znw., mnl. *dráve* v. „druif, druiventros”. = ohd. *thrába*, *drába* v., waarnaast *trábo* m. (nhd. *traube* v.) „druif, druiventros”, os. *thrábo* m. „druif”. De grondbet. schijnt „tros, dichte massa” te zijn, vgl. oostfri. *drufel* „bosje, tros”, *drubbel*, *druppel* „klomp, kluwen, troep”, nhd. dial. *trauppen* „bundel, tros”, ook hd. *traube* = „tros”. Wellicht verwant met obg. *trupū* „lijk, lichaam”, volgens sommigen verder met lit. *trupū*, *trupėti* „afbrokkelen”. NB. In het Baltisch vinden wij een dergl. anlaut-wisseling als in het Germ.: lett. *drápu* (**drumpu*), *drupu*, *drupt* „afbrokkelen”. Deze lett. vormen kunnen echter best van een basis *dhru-p-* „uiteenvallen”, hoogerop met *dhru-b-* (zie *druipen*) verwant, worden afgeleid: voor *druif* is een dgl. oorsprong zeer onwensch.

Druilen ww., nog niet mnl. De tegenwoordige bet. is aan den invloed van *pruilen* toe te schrijven. Bij Kil. beteekent *druylen* „sluipen, stilletjes gaan”. Dit woord staat evenals oostfri. *drölen*, *drauelen*, *draulen* „talmen, zeuren” in een zekere — niet nader te bepalen — betrekking tot *dralen*. Vgl. ook de bij *treuzelen* besproken woordfamilie. *Druilen* zal wel geen oud woord zijn. — Hierbij **druil** (bootszeil)? Sedert de 17. eeuw.

Druipen ww., mnl. *drápen*. Vgl. ohd.

triofan (nhd. *triefen*), os. *driopan*, ofri. *drúpa*, ags. *dréopan*, on. *drjúpa* „druipen, druppelen”. De mnl. nnl. vorm veronderstelt oud *ú*-vocalisme, vgl. bij *u* i e n. Met *ú* ook 't zwakke mnd. *drúpen*, on. *drúpa* „slap neerhangen”. Deze bet. heeft ook **dreupanan* in sommige talen (vgl. ook nnl. **druipstaarten**, nog niet bij Kil.). Verwant met ier. *drucht* „dauwdruppel”, gr. *θριπίω* (aor. pass. *ἐτριπίων*) „ik verbrijzel, maak zwak”, lett. *drubasas* „splinter”: van de idg. bases *dhru-*, *dhrubh-* „slap, brokkelig zijn, uiteen vallen, murw slaan. uit elkaar slaan”. Een causativum bij het sterke ww. **dreupanan* is ndl. dial. *droopen*, mnl. *drópen* „laten druppelen, bedruipen”, ohd. *troufen* (nhd. *träufen*), ags. *drépan*, on. *dreypan* „bedruppelen, bevochtigen”. Zie I *drop*. Idg. *dhr(e)u-b-*, *dhr(e)u-bh-* zullen hoogerop wel met *dhreu-s-* verwant zijn: zie *druischen*, en ook *druif*.

Druischen ww, sedert Kil. Mnl. komen wel de znww. *druuse* (m. o.?), *be-*, *ghe-druusc* o. „gedruisch, geraas, vaart” vrij veel voor, evenzoo *druust* v. „vaart, snelheid, kracht”, waarvan mnl. *druustich*, nnl. dial. (wvla. zaansch) *druistig* „onbesuisd”. Vgl. oostfri. (*ge-*) *drús* „gedruisch, vaart”, nnd. *drusen*, *drusken* „met geraas vallen” (nhd. dial. *dräuschen*). Verwant met os. *driosan*, ags. *dréosan*, noorw. dial. *drjosa*, got. *driusan* „vallen”. De *ú*-trap ook in ags. *drúsian* „geringer, zwakker worden”. De combinatie met kymr. *dryll* (**dhruslio*)- „brokstuk”, lat. *frústum* „brok” (zie echter bij *broos*), gr. *θραύω* „ik verbrijzel”, lett. *druska* „brok, kruimel” is aannemelijk, als wij de bet. „vallen” uit „in stukken neervallen” afleiden; dit is met 't oog op on. *dreyri* m. „'t uit de wond druppelende bloed” (dgl. woorden ook wgerm.) een wsch. hypothese. Zie nog *driesch*, *druipen*, *treuzelen*.

Druk znw., mnl. *druc* (*ck*) m. „druk, kwelling” (zeldzaam). = ohd. *druc* (*ck*) m. „druk, samenstooten” (nhd. *druck*), mnd. *druck* m. „druk, nood”, owfri. *treck* m. „moeite, last”. Bij **drukken** ww., mnl. *drucken* „drukken, benaauwen, noodzaken”, ohd. *druchen* (nhd. *drucken*, *drücken*), mnd. *drucken*, owfri.

þrekka* (waarbij *tracht* „gedrukt”), ags. *ðrycc(e)an*, ozw. *þrykkja* „drukken” (en afgeleide bett.). Germ. *kk* uit idg. *qu* (of *ghu*). Verwant zijn wsch. on. *þrúga* „dreigen” (voor de bet. vgl. *dreigen*), ohd. *drúh*, os. (*hals-*)*thruh* v. „boei, klem”. Aangezien dit laatste woord germ. *z* heeft, moeten wij hiervoor en wsch. ook voor de andere woorden van een basis met idg. *teuuis* uitgaan. Formeel laten zich lit. *trúkstū*, *trúkti* „scheuren” (intr.), *trúkis* „scheur”, *tráukiu*, *tráukti* „trekken” vergelijken; de grondbet. van idg. *trüg-* was dan „wrijven, een duwende resp. trekkende beweging maken”. Naast *trū-q-* ook *trū-gh-* in ier. *tróg*, *truag* „ellendig”, gr. *τριζω* „ik wrijf”. Zie verder bij *dreigen*. — Het bnw. **druk, **drok**, alleen ndl., komt nog niet bij Kil. voor. Wel bestaat mnl. *druckelijc* „bedrukt, treurig”. *Druk* is wsch. niet hieruit geabstraheerd, maar = *druk* znw. De geschiedenis van 't woord is bezwaarlijk zonder materiaal na te gaan.

Drup, druppel druppen Zie I *drop*.

Dubbel bnw., mnl. *dobbel*, zelden *dubbel(t)* (*d*). Uit ofr. *double* (fr. *double*) en dit van lat. *duplus*. Evenzoo uit het Fr. hd. *doppelt*, *doppel-* (mhd. *dublin*), eng. *double* en via het Ndd. de. *dobbell*, zw. *dubbel*. Het Mnl. had hiernaast *twi-vout*, *twe-vout* (*d*). — **Dubbeltje**, nnl. o. znw.: „dubbele stuiver”. Een nnl. formatie als *k wartje*; vgl. ook *extra-tje*, eveneens een demin. znw., van een bnw. gevormd. — **Dubbelganger** znw. Laat-nnl. ontl. uit 't Hd.: hd. *doppelgänger* m. sedert Jean Paul 1796.

Dubieus bnw., nog niet bij Kil. Van lat. *dubius* „twijfelachtig”, naar het model van fr. *douteux* vervormd.

Duchten ww., mnl. *duchten*. Afgeleid van mnl. *ducht* m. v. „vrees, ontzag, gevaar”. Aangezien deze woorden buiten het Ndl. niet voorkomen, is het niet uit te maken, of de *d* een germ. *ð* of *þ* is. Verwantschap met *dunken* is mogelijk, mnl. *ducht* is dan = got. *þúhtus* m. „geweten”, on. *þóttir* m. „gedachte, boosheid”. Minder wsch. is verwantschap met *duiken*, niettegenstaande gr. *φύβοις* „vlucht, vrees”: *φύβομαι*, lit. *bėgu* „ik vlucht” voor de bet. zou kunnen worden vergeleken.

Duchtig bnw., vooral als bijw. gebruikt, mnl. *duchtich* bnw. Of = mhd. *tühtic* (nhd. *tüchtig*), mnd. *duchtich*, ags. *dyhtig*, *dohtig* (eng. *doughty*) „slink”, een afl. van ohd. *tuht*, mnd. *ducht* v. „slinkheid”, verwant met deugen, ðt = ags. *ðyhtig* „slink”, dat bij du wen kan hooren, eig. = „(good) stootend”.

Duel znw. o., nog niet bij Kil. Niet uit het Fr., maar ðf uit du. *duell* o. (vroeger ook m.) ðf evenals dit uit lat. *duellum*.

Duf bnw. Zie dof.

Duffel znw. onz., als voorwerpsnaam met de. Gevormd bij 't reeds mnl. bnw. *duffelsch* (mnl. *duffelsce lakenen*), oorspr. „afkomstig uit Duffel (bij Antwerpen)”. Uit het Ndl. nnd. *duffel*, *düffel*, nhd. *düffel* m., de. *dyffel*, zw. *doffel* en eng. *duffel*.

Duiden ww., vla. (be)dieden, mnl. *dūden*, *dieden* „uitleggen, beteekenen”. Uit germ. **þiuðianan* Uit *iu* ontstond in het Vla. *ie*, in het Holl. *ū* > *ui*. = ohd. *diuten* „toonon, verklaren, beteekenen, vertalen” (nhd. *deuten*), mnd. *dūden* „uitleggen, beteekenen”, ofri. *bi-thiūda*, *bi-thiōda* „verklaren”, ags. *ge-ðiedan*, *ge-ðiodan* „vertalen”, on. *þjǫða* „uitleggen, beteekenen”. De ospr. bet. is „voor 't volk (**þeuðō-*) begrijpelijk maken”. Wellicht is dit ww. een geleerde formatie (misschien gevormd naar lat. *vulgare*, later-lat. *vulgarizare* bij *vulgus*), die zich van uit Duitschland over het overige w.-en germ. gebied verbreid en bij 't volk ingang gevonden heeft. Vgl. voor de bet. nog ags. *geðiōde* o. „taal, vertaling”.

Duidelijk bnw. komt eerst sedert Kil. voor, die 't alleen nog als bijwoord kent; evenzoo mhd. *diutliche* bijw.: nhd. *deutlich* bnw. bijw. Een oudere uitdrukking voor „in de landstaal”, later ook „duidelijk” is ohd. *in githiudi*, mhd. *ze diute*, mnd. *tō dūde*, ofri. *tō thiōthe*. Zie verder duitsch. NB. Ags. *geðiedan*, on. *þjǫða* refl. „zich aansluiten bij”, mnl. *dieden*, *dūden* „baten” behcort niet hierbij, maar = got. *þiubjan* „zegenen”; bij got. *þiub* o. „het goede”, on. *þjǫr* „vriendelijk”, ags. *geðiede* „goed”. Verwant met ier. *tuath* „links, noordelijk”, misschien ook ier. *cumbúth* „beschermen”, lat

tūtus „veilig”, *tuor* „ik beschouw, geef acht op, bescherm”; ten onrechte is ook duiden hierbij gebracht.

Duif znw., mnl. *dūve* v. = onfr. *dūva*, ohd. *tūba* (nhd. *taube*), os. *dūba*, ags. **lūfa* (eng. *dove*; hiernaast ags. *culfre* en *cuscote* v.), on. *lūfa*, got. -*dūbo* (waarnaast *ahaks*), germ. **ðūbōn-* v. „duif”. Volgens sommigen naar de kleur genoemd: vgl. ier. *dub* „zwart” (zie bij doof); volgens anderen verwant met lett. *dūja* „duif”; dan zou de *ð* < idg. *bh* formantisch zijn. Het waarschijnlijkst is, dat zoewel 't lett. als 't germ. woord onomatopoëtisch zijn (evenals finsch *kyhky(nen)* „duif”): NB. in allerlei talen worden interjecties met *ū*-vocaal gebruikt om 't duivengekir na te bootsen. Een dgl. onomatop. vogelnaam met -*bho*-suffix is gr. *κέρφος* Onwsch. is de combinatie van duif met ags. *dūfan* „onderduiken” (zie diep).

Duig znw., mnl. (holl.) *dūghe* v. „duig, lat”, bij Kil. ook „spon”. = mhd. *dūge* v. (nog dial., in andere diall. en de schrijftaal *laube* v.) Gew neemt men ontleening aan uit mlat. *doga* (uit gr. *δογι* „voorwerp waarin men iets bewaart” afgeleid) dat nog in de rom. talen voortleeft: bijv. fr. *douve*, o.a. „duig”. Waarschijnlijk is verwantschap met du wen. Als hd. *laube* (oorspr. md.) een oud woord is, zou 't bij de woordfamilie van de *u* vik kunnen behooren.

Duiken ww., mnl. *dūken* „duiken, bukken, wegkruipen”. = ohd. *tūhhan* „duiken” (nhd. *tauchen*), os. **dūkan* (Gen. 323 *bi-ðōc*? Conjectuur van Holt-hausen; zie ook *duiker*), eng. *to duck* „duiken” (hierbij ags. *dūce* v., eng. *duck* „eend”). In het Mnl. de bijvorm *ducken* = mhd. *tucken*, *tücken* „een snelle beweging maken, zich snel buigen” (nhd. *ducken*) met *kk* uit idg. *gu* en in het Opperdu. *tunken* „duiken” (voor de nasaleering vgl. bij diep). Germ. **ð(e)uk-*, waarbij misschien ook got. *gadauka* m. „huisgenoot” hoort, < idg. **d̥h(e)ug-*, waarvan lit. *dūgnas* „bodem”, (als 't niet een vervorming van **dūbnas* = obg. *lūno* is) en wsch. russ. dial. *dūgat* „wankelen, buigen, ineenzinken onder iets”, po. *dūgac* „een kniebuiging maken”. Zie verder bij diep; en vgl.

met het oog op 't parallelisme tusschen de *p*- en *k*-vormen Kil. *duypen* „het hoofd laten hangen”. — **Duiker** znw. komt als vogelnaam reeds vroeg voor: mnl. *dūkere* m., ohd. *tūlkāri* (nhd. *taucher*), os. *dūkari* m. — **Duikelen** ww., reeds mnl. Ook oostfri. *dukel(e)n*, wang. *dukel*, fri. *dūkelje* „duikelen”. Iterativum van *duiken*.

Duim znw., mnl. *dūme* m. = ohd. *dūmo* (nhd. *daumen*), os. *thūmo*, ofri. *thūma*, ags. *ḥūma* (eng. *thumb*), germ. **pūman-* m. „duim”, daarnaast met ablaut ozw. *humi* m. „duim”, on. *þumal-fingr* m. „duim”, misschien ook zwa. *dūm* „id.” (zie ook *domme* kracht). Een *l*-afl. bij den langvocalischen stam is ags. *ḥymel* m. „duimeling” (eng. *thimble* „vingerhoed”). Vgl. buiten het Germ. kymr. *tyfu* „toenemen, groeien”, lat. *tumeo* „ik ben gezwellen”, oi. *tūmra-* „gezwollen, dik, sterk”, alle met een *m*-formans bij den wortel *tū-* „zwellen” (zie *dij*). — **Duimeling** znw., reeds mnl. = mnd. *dūmelink* m. „duimeling”; met ablaut on. *þumlungr* m. „duim van een handschoen, duim als maat”. Van **þūm(an)-* met het suffix *-linga-* gevormd (vgl. mnl. *vingherline* m. „ring”) of (minder wsch.) van **þūmala* afgeleid. — **Duimkruid** „geld” znw. o. komt reeds in 1488 voor.

Duin znw., in collectieve bet. onz., mnl. *dūnen* mv. = mnd. *dūne* v. „duin”, ags. *dūn* v. „heuvel” (eng. *down* „duin”, het bijw. *down* „naar beneden” < ags. *of dūne, ad dūne*). Nhd. *diinen* v. mv. „duinen” is uit het Ndd. of Ndl. ontleend, uit het Ndd. ook de zw. *dynar* „id.”, uit het Ndl. fr. *dunes* „id.”. Met ier. *dūn* „burcht, vesting” heeft duin niets te maken: men heeft het wel als hiermee oerverwant of als ontleend uit het Kelt. beschouwd; zie tuin. Veeleer is **dū-nó-* het v. van het verl. deelwoord bij germ. *ḥū-*, idg. *dhū-* „schudden” (zie *de u v i k*): „opgeschudde aarde”; vgl. gr. *χυτή γαῖα* „gegoten, opgeworpen aarde, grafheuvel”, — of volgens anderen „opgestoven, opgewaaide aarde” (vgl. dan lat. *fūmus* e.dgl. bij dier).

Duister hnw., mnl. *duuster*. Het eenmaal voorkomende, op *preester* (= *priester*)

rijmende mnl. *deester* behoeft niet met *ee* voor *ie* = mnl. **diester* te zijn: 't kan uit 't synonieme *deemster* zijn ontstaan, met *m*-wegval naar *duuster*. *Duuster* = (onfr. *thuiaternussi* „tenebra”), os. *thiustri* (uit het Ndd. nhd. *düster*), ofri. *thiüstere*, ags. *ḥiustre* „duister”. Germ. **þiustria-* (wellicht met tusschen *s* en *r* ingevoegde *t*) is verwant met russ. *túsklyj* „donker, somber”, *tusk* „donkerste, somberheid”, serv. *s-túštiti se* „bewolkt worden”. Andere combinaties zijn zeer onzeker. — **Duisternis** znw. Reeds mnl. onfr. mnd.

Duit znw., mnl. (holl.) *deyt, deuit, duit, deyt*, ook volgens Kil. holl.-fri. Oorsprong onzeker. Van de beide hypothesen, die zijn geopperd: 1. uit ofr. *dois* = fr. *deux*, 2. vgl. on. *þveit* v., *þveiti* o. — is de tweede het aannemelijkst: maar toch is het moeilijk te verklaren, hoe deze muntnaam speciaal door het Holl.-Fri. zou zijn overgenomen. De veronderstelling, dat on. *þveit(i)* „stuk land, muntje” en *duit* uit één grondvorm onafhankelijk van elkaar ontstaan zouden zijn, heeft nog minder recht van bestaan. *þveit(i)* hoort bij ags. *ḥwítan* „afsnijden”. Uit het Ndl. komen eng. *doit* en du. *deut* m.

Duitsch bnw., mnl. *duitsc*, de holl. vorm naast vla. *dietsc*, nndl. nog in (iemand iets) *diets* (maken) en archaïseerend = „middelnederlandsch”. Het mnl. woord beteekent 1. „Germaansch”, 2. „Nederlandsch”. De tegenwoordige bet. van *duitsch* berust op overname van het hd. *deutsch* (vgl. offri. *tyoesch*, on. *þýð(v)ε(r)skr*, de zw. *tyšk* „duitsch”), evenals eng. *dutch* ontleend is uit ndl. *duitsch* in zijn oude bet. „Nederlandsch”. Mnl. *duitsc*, *dietsc* = ohd. *diutisc* (nhd. *deutsch*), os. *thiudisk* („Germania” *thiudisca liudi*) „Germaansch, Duitsch”. Dit woord, een geleerde formatie, komt het eerst in lat. vorm voor: *theodiscus* „Germaansch”; dit werd evenals ohd. *diutisc* eer van de taal gebruikt dan van 't volk: *theodisca lingua*, *diu diutisca zunga* = „de nationale, germaansche taal”. Got. *þiudisko* bijw. = „heidensch, *ēþriukōs*”, vgl. ook ags. *ḥeodisce* m. mv. „gentiles”. Dit hnw. is een afl. van germ. **þeuðó-* v. „volk”: got.

hinda, on. *hjoð*, ohd. *diota*, os. *thioda*, ofri. *thiáde*, ags. *ðeod*. Jongere flexie naar andere stamklassen komt ook voor, zoo onfr. *thiat* (*d*), ohd. *diot*, os. *thiod* *i*-stam. Het o. geslacht van mnl. mhd. *diet*, mnd. *dét* is jonger dan het v., dat ook voorkomt. Het germ. woord is in het Slav. overgegaan: het oerslav. bnw. **tjudjǐ*, obg. *tužďǐ*, *stuzďǐ* „vreemd” is van die ontleening een afl. Germ. **þeudō-* < idg. **teutá-*, naast **toutá-*: ier. *tuath* „volk”, osk. *touto*, umbr. *tota-* „id.”, lett. *tauta* „volk, land”, opr. *tauto* „land”. Hoogerop brengt men idg. **teutá-*, **toutá-* wel bij den onder dij besproken wortel. — Vgl. duiden. — NB. Het woord **þeudō-* komt ook in eigennamen voor: bijv. nld. Dirk, du. *Dietrich*.

Duivekater (duivel), vooral in uitroepen gebruikt, evenals fri. *divek(at)er*. = oostfri. *düf(e)kater*, *dǎfkater*, *deufkater* „duivel, booswicht”. Met bet.-verandering (onder invloed van duivel en kater) = dial. (holl.) *deuekater*, *duivekater* „een soort van kerstbrood”. Vgl. ook oostfri. *düfekater*, *dǎfkater* „paaschbroodje”. Al in 1450 komt *deuekater* als bijnaam van een bakker te Leiden voor. Oorsprong onbekend. De afleiding uit fr. *deux fois quatre* is onjuist.

Duivel znw., mnl. *düvel*, *dievel* m. (vgl. duitsch: *dietsch*), welke laatste vorm ook bij Kil. voorkomt. = ohd. *tiuval*, *tioval* (nhd. *teufel*, mhd. ook *tievel*), os. *diuǎl*, ofri. *dióvel* m., ags. *diófol*, *déofol* m.o. (eng. *devil*), wgerm. **deuǎala-*, **diuǎala-*. Een vroege ontleening uit gr.-lat. *diabolus* „duivel” (vgl. engel). Het vocalisme, vooral de *iu*, is opvallend en niet voldoende verklaard. Misschien mag de ndd.-ndl. *iu* door ontl. uit het Opperdu. verklaard worden. Er is geen voldoende grond om 't opperdu. woord weer nit 't Got. af te leiden; evenmin bij engel. Begrijpelijker vormen zijn got. *diabaúlus*, on. *djofull* m. „duivel”. Een oud germ. woord voor „booze geest, duivel” was got. *unhulþa* m., *unhulþo* v., ohd. *unholda* v., os. *unholdo*, ags. *unholda* m., een gesubstantiveerd bnw.: „de onvriendelijke, boos gezinde”.

Duizelen ww., **duizelig** bnw., Kil.

duyselen, *duysigh*, mnl. *dúselen*, waarvan *verduſelt* „verdoofd, bedwelmd”. Vgl. nld. (ook dial., o.a. noordholl., en geld.) *beduſd*, oostfri. gron. *bedúsd* „bedwelmd, van streek”, oostfri. *dusen* „draaien, duizelen”, *dus(s)elig* „duizelig, slaperig, bedwelmd”, mnd. *dúſich* „bedwelmd, duizelig”, on. *dúsa* „zich kalm houden”, zw. dial. *dúsa* „sluimeren”. Met ospr. *ü*: mnl. *dōsich* (*dōsich*) „bedwelmd, duizelig” (zowel de vorm met *ō* als met *ō* komen dial. nog voor), ohd. *tusig* „dom”, mnd. *dōsich* „waan-zinnig”, ags. *lysigh* „dwaas” (eng. *dizzy*), ofri. *dusia* „duizelig zijn”. [Met oorspr. *au* brengt men hierbij mhd. *tóre* (nhd. *tor*), mnl. mnd. *dór(e)* m. „dwaas”; wellicht echter heeft dit niet *r* < *z*, maar oude *r*: vgl. on. *dúra* „slapen”: *ðār-* en *ðūs-* zijn hoogerop verwant.] Aan al deze woorden ligt de grondbet. van bedwelming ten grondslag. Een andere beteekenis vertoont: mhd. *túsen* „lawaai maken”, ouder de. *duse* „fuiwen”. Al deze woorden komen van den bij hier besproken wortel *dheues-*, *dhūs-* „hijgen, blazen, ademen”, zie ook *dwaas* en *doezelig*.

Duizend telw., mnl. *dúsent* (*d*). = onfr. *thúsint*, ohd. *thúsunt*, *dúsunt* (nhd. *tausend*), os. *thúsundig* (-ig naar *twéntig* „20” enz.), ofri. *thúsend*, ags. *ðásend* (eng. *thousand*), on. *þúsund* (znw. v.), got. *þúsundi* (znw. v.), „duizend”, ospr. een v. znw. **þúsundio-*. De idg. stam **gheslo-* „1000”, in lat. *mille* (**smí gzhli*), ion. *χιλιοι* (att. *χιλιοι*), lak. *χιλιοι*, lesb. *χέλλιοι*, oi. *sa-húsra-*, is uit het Germ. niet bekend. **þúsundio-* is een jongere formatie, misschien een afl. van **þús* + **χunða-*. Over **χunða-* zie honderd, **þús-* heeft men wel bij oi. *tavás-* „sterk” gebracht, dat van de bij dij besproken basis komt; onzeker. Obg. *tysešta*, *tysešta*, lit. *tūkstantis*, opr. *túsintons* „1000” zijn eer ontleend uit het Germ. dan oerverwant. In beide gevallen levert de vergelijkking moeilijkheden op. — **Duizendguldenkruid** znw. o. Nnl. naar nhd. *tausendgüldenkraut* o., de vertaling van het verkeerd geanalyseerde lat. *centaurea* (opgevat alsof het uit *centum* en *aurum* bestond). Zie sanctorie.

Dukaat znw., Kil. *ducaet*, laat-mnl. *ducas* m. Teuth. *ducayt*. Evenals laat-mhd. *dukáte* m. (nhd. *dukaten*), ofri. *ducaten* (mv.) uit het Rom.: fr. *ducat*, it. *ducato*, mlat. *ducátus* „dukaat”, ospr. een munt, in de 12de eeuw voor het hertogdom („ducatus”) Apulia geslagen. — Nnl. **dukaton** znw., nog niet bij Kil., uit de afl. fr. *ducaton*, it. *ducatone*.

Dukdalf znw., nog niet bij Kil. = oostfri. *dúkdalle*, zelden *dukídálfe*, mecklenb. *dúkdalben* mv., fri. *dúkdálve* mv. „dukdalf, -ven.” Wsch. uit *duc d'Alba, duc d'Alve* ontstaan (of hiernaar volksetymologisch gevormd?). Daarop wijst ook 't accent.

Dulden ww., mnl. *dulden* (zeldzaam en laat). = ohd. *dulten* (nhd. *dulden*), mnd. *dulden*, ofri. *thelda, thilda, thielda* „dulden, lijden”. Een jongere formatie naast onfr. *tholon*, mnl. (limb.) *dólen*, ohd. *dolén*, os. *tholon*, ofri. *tholia*, ags. *ðolian* (eng. *to thole*), on. *þola*, got. *þulan* „dulden, lijden”, ospr. = „dragen”. Vgl. *geduld*. Verwant met ier. *tlen(a)id* „hij neemt weg”, lat. *tollo* „ik hef op”, *tuli* „ik droeg”, *lātus* „gedragen” = gr. *ἔλητός* „id.” = kymr. *hlawd* „arm”, gr. *ἔλησαι. ἑλάσσαι* „dulden”, lett. *iz-tilt* „uithouden”, oi. *tulā-* „weegschaal”, *tulayati* „hij heft op, weegt”, wellicht ook arm. *t'otum* „ik laat”. Wortel *telā-*. Zie nog flauw. Voor andere idg. bases *tel-* vgl. stil en I deel.

Dun bnw., mnl. *dunne*. = ohd. *dunni* (nhd. *dünn*), os. *thunni*, ags. *ðynne* (eng. *thin*), on. *þunnr* „dun”, got. *þunnius*, met *nn* uit *nv*. Een vorming van den idg. stam **tenu-*, **tenu-*, waarvan ook ier. *tan(a)e* (**tanawi-*), lat. *tenu-is* „dun”, gr. *τανυ-* „id.” (naast *τανα(F)ός*), obg. *těny-kū* „dun”, lit. *tenv-as* „slank”, oi. *tanú-* „lang uitgerekt”. De bet. „dun” gaat terug op „uitgerekt” en het woord behoort bij den onder II de *un* besproken wortel.

Dunken ww., mnl. *dunken*. = ohd. *dunchen* (nhd. *dünken*), os. *thunkian*, ags. *ðync(e)an* (eng. *me thinks*), on. *þykkja*, got. *þugkjan* „dunken, schijnen, voorkomen”. **Dunken**, verl. tijd *docht* (**þwæxta* > **þáxta*) staat in ablaut met *denken*, *dächt* (**þawæxta* > **þáxta*). In

sommige nld. diall. zijn *docht* en *dächt* samengevallen. Vgl. *achterdocht*. —

Dunk znw., sedert Kil.

Duren ww., mnl. *dúren* „duren, blijven, volharden, (zelden) verduren”. Evenals mnd. *dúren* „duren”, mhd. *túren, dúren* (dringt van uit het noorden geleidelijk verder zuidelijk door), ofri. *dúria* „duren” ontl. uit fr. *durer* uit lat. *dúrāre*. De nnl. samenstelling *verduren* is wellicht met prefix-vervanging naar fr. *endurer* „verduren” gevormd. — **Duurzaam** bnw., nog niet bij Kil.: mnl. *dúrich, duwrachtich, duurbije*, mnd. *dúrich, dúrchtich, dúrtlik*, nhd. *dauerhaft* „duurzaam”.

Durk znw. Zie door.

Durven ww. Mnl. *durven* beteekent „noodig hebben, moeten”, in den loop van de M.E. ook reeds „durven, wagen”. Over *durven* „noodig hebben, moeten”, praes. *ic darf* vgl. *derven*. De bet. „durven” kwam ospr. aan mnl. *durven* toe, dat in den verleden tijd met *durven* samenviel (*dorste*) en geleidelijk hierdoor verdrongen werd. Dit *durven* is ook een praeteritopraesens: (*ic dar* = ohd. *gi-tar*, os. *gi-dar*, (ofri. *dúr, dór*), ags. *dear(r)*, got. *ga-dars*, ik waag, durf”. Oorspr. had dit wgm. gramm. wissel: *rs: rz*, uit *rz* wgerm. *rr*. Vgl. buiten het Germ.: gr. *θρασός* „vermetel”, *θάρσος, θράσος, θέρσος* „moed”, oi. *θρησνότη* „hij is vermetel, waagt”, genasaleerd: lit. *drēsù, drĩsti* „wagen”, *drāsūs* „moedig, vermetel”. Ook obg. *drúzū* „vermetel”, *drúzati* „vermetel zijn” behoorden ospr. hierbij, maar zijn (onder invloed van andere woorden?) van hun klankwettigen vorm afgeweken; zeer onzeker is een voor deze e. a. woorden aangenomen klankwet, volgens welke slav. *z* uit *s* onder zekere klanken en accentcondities ontstaan zou zijn. Mnl. *doren, dueren*, nld. dial. *deuren* (o. a. stadfri. *deure*; daarnaast fri. oost. Woudstroken *doare, doarre*, Hindel. *dúre*; vgl. de ofri. vormen), mnd. *doren* „wagen, durven” mag van mnl. *durven* niet gescheiden worden; 't heeft met on. *þora* „durven” niets te maken.

Dus bijw., mnl. *dus (dos)* „aldus, zoo, derhalve”. = os. ofri. *thus* „aldus, zoo”, ags. *ðus* „id.” (eng. *thus*); *s*-afl.

van **ju*, idg. **tu*, een partikel bij den pronominaalstam **to-*; zie I de, doch. Formantisch herinnert **ju-s* aan het os. ofri. ags. vrouwelijk en 't ofri. ags. neutrum van deze; deze vormgroep is niet afdoende verklaard. — **Dusdanig**. Zie zoodanig.

Dutten ww. Mnl. *dutten* = „razen, doen als een waanzinnige”, evenzoo Kil. *dutten*, *doten* „delirare”. De nnl. bet., wellicht van ouds fri.-holl., herinnert aan die van mnd. *vordutten* „in verwarring, buiten bezinning geraken of brengen”, mhd. *vertutzen* „bedwelmd worden”, meng. *doten*, eng. *to dote* „suffen”, nijsl. *dotta* „knikbollen”; vgl. verder oostfri. *dudde(r)u* „bedwelmd, doezelig zijn”, ofri. *dudslék* m. „slag waarvan men duizelt, rondraait”, ags. *dyl(e)rian* „bedriegen” (vgl. *bedotten*), eng. dial. *to dodder* „wankelen, trillen”, *to dudder* „rillen, trillen”. Voor de bett. vgl. duizelen, waarmee deze woorden hoogerop verwant zijn: idg. wortel *dhū-*. De verhouding tusschen de *t-* en *d-* vormen is niet volkomen klaar. Germ. *tt* kan uit idg. *tn*, *dhn* zijn ontstaan, maar daarmee zijn de vormen met enkele *t* niet verklaard; trouwens bij een woordfamilie van een dergel. vorm en bet. moeten wij een voortdurende beïnvloeding van de vormen onderling en van beteekenisverwante woorden veronderstellen. Vgl. in dat opzicht de klankverwante groep van *dot*.

I **Duur** znw., nog niet bij Kil. Mhd. reeds *dūr* v. (zeldzaam; nhd. *dauer*). Bij duren.

II **Duur** bnw., mnl. *diere*, *dūre* „kostbaar, duur, dierbaar, voortreffelijk, schaarsch” (vgl. *dierbaar*). = ohd. *tiuri* „dierbaar, kostbaar” (nhd. *teuer*), os. *diuri* „id.”, ofri. *diōre*, *diūre* „duur”, ags. *diere* „dierbaar, kostbaar” (eng. *dear*), on. *djrr* „kostbaar, duur”. Naast germ. **Siuria-* met ablaut mhd. *mich tūret ein(es) ding(es)* „ik vind iets te duur” (nhd. *dauern*, *bedauern*); *ū* < *iu* is echter aan te nemen voor onfr. *dūrlīk* „kostbaar”, os. (eenmaal Cott.) *dūrlīko* bijw. „plechtig”. Oorsprong onbekend. Mogelijk, maar onzeker is de combinatie met gr. *θαύμα* „wonder”: germ. **Siuria-*

oorspr. „verwonderlijk, bewonderenswaardig”. — **Duurte** znw., reeds mnl.: ohd. *tiurida*, os. *diuritha*, on. *djrd* v. Vgl. II -de.

Duwen, douwen ww., mnl. *dūwen*, *douwen* „duwen, drukken, dringen”. De mnl., nog vla. sterke vervoeging is secundair. Alle vormen, *dūwen*, *douwen* en limb. (Maastr.) *dōije* kunnen uit wgerm. **þūhjan* ontstaan zijn, = ohd. *dūhen* (nhd. dial. *deuhen*, *dauhen*), os. *thūhian* (?), ags. *ðyn*, *ðéon* „duwen, drukken”, en daarom is 't gewaagd voor onfr. *be-thūwen* „deprimere” een anderen grondvorm aan te nemen. Vgl. buiten het Germ. ier. *toll* „hol” (**tug-slo-*), gr. *τίκος* „beitel”, obg. *-tūknāti*, *-tūkati* „stooten” en zie nog *dweil*. Het Ags. levert moeilijke vormen op, die gewoonlijk hiermee gecombineerd worden: *ðjwan*, als simplex speciaal „berispen, bestraffen”, deelw. mv. *ge-ðéwde* „gekweled”, praet. *ápéwde* „hij verjoeg”. Als deze vormen werkelijk met *duwen* verwant zijn, moeten wij gramm. wchsel *χ(w)*: (*ɟ*)*w* aannemen en dus van idg. *tūq-* uitgaan. Onfr. *bethūwen* zou dan desnoods ook germ. (*ɟ*)*w* kunnen hebben. Vgl. *duig*.

Dwaas bnw. en znw., mnl. *dwaes* id. = mhd. *dwās*, *twās*, mnd. *dwās* (ofri. *dweesheet* „dwaasheid”), ags. *dwæs*, bnw. en znw. m. „dwaas”. Staat in ablaut met mnl. *ghedwas* o. „dwaasheid, zinsbegoocheling, spookverschijning” (ook op du. gebied) en met *duizelen*. Voor verdere verwanten zie *dier*. Men vergelijkt nog wel ier. *dāssaim* „ik maak dol”.

Dwalen ww. Zie II *dol*.

Dwang znw., mnl. *dwanc* (*gh*) m. „macht, dwang”. = ohd. *dwang* m. „teugel”, *gi-dwang* „id., druk, dwang” (nhd. *zwang*), mnd. *dwank* m. „dwang, macht, enge ruimte”, ofri. *thwong* m. „het (be)dwingen”, ags. *ðwong* m. (eng. *thong*) „riem”, on. *þvengr* m. „riem”, germ. **þwanþu-*, *-i-*. Bij *dwingen*.

Dwarrelen ww. Of uit mnl. *dwērelen* „dwarrelen, draaien” vervormd, onder invloed van *war*, *warr*(el)en, of uit **dwerlen* ontstaan. Vgl. ohd. *dwēran* „draaien, dooreen roeren”, *dwiril* m. „roerstok” (nhd. *quirl*), mnd. *dwērl*,

dwart m. „draai, krul”, ags. *á-ðwēran* „roeren”, *ðwīrel* m., *ðwēre* v. „roerstok”, on. *þvara* v., *þyrill* m. „roerstok”. Van den wortel idg. *twer-*, abluutend met *trū-* „roeren, dooreen warren”, waarvan ook gr. *τοῦρον* „roerspaan”, *τύρος* „kaas”, av. *túray-* „kaasachtig geworden melk”, russ. *twaróg* (ook van een ander *twer-* „coërcere” afgeleid. Ontl. uit het Turko-Tataarsch is zeer onwsch.) „gestremde melk” (laat-mhd. *twarc*, *quarc*, nhd. *quark* m. „id.” kan uit het Slav. ontleend zijn), wsch. ook lat. *trua* „riool, goot, troffel” gr. *ὀτρύνω* „ik spoor aan” en oi. *tvárate-ti* „hij snelt”. Met suffix *-bhd-* resp. *-má-*: gr. *σίβηθι*, *τίβηθι* „lawaaï, verwarring”, lat. *turba* „verwarring, onordelijke menigte”, *turma* „menigte, afdeling”. Naast *twer-* stond *stwer-*: zie *storen*, *storm*.

Dwars bnw. bijw., mnl. *dwars*, *dweers*, *dwars* gew. bijw., minder vaak bnw. of voorz. („dwars over, dwars in, dwars door”). Oorspr. een bijw., formeel evenals de bijww. mhd. *twērhes*, mnd. *dwērs* (*dwars*) (ook bnw.), ofri. *thwēr(e)s*, ags. *ðwéores*, on. *þvérs* „dwars” (en afgeleide bett.) de genitief van germ. **þwerxa-*, got. *þwairhs* „boos”, on. *þvérr*, ohd. *dwērĥ* (nhd. *quer*; *zwerchfell* o. „middenrif”), os. *thwērĥ*, ags. *ðweorĥ* (eng. *thwart* uit het Noorsch; vgl. on. *þvért* adverbiaal neutrum) „dwars” (en afgeleide bett.), mnl. (1370) in *dwerree*, *dwarree* „dwarssloot”. Van een basis *twereq-*, die men gew. (onzeker!) in verband brengt met idg. *tereq-* „draaien, winden”, ohd. *dráhsil* m. „kunst-draaier” (nhd. *drechseln* ww.), lat. *torquēs* „ketting”, *torqueo* „ik draai, wind” (ier. *torc* „keten” wsch. uit ’t Lat.), gr. *ἀτρακτος* „klos om te spinnen”, oserv. *trakū* „band, riem”, opr. *tarkue* „riem om te binden”, alb. *tjër* „ik spin”, oi. *tarkú-* „spil, klos”. *Tereq-* zal wel een afl. zijn van den bijdraaien besproken wortel. Hiernaast zou *twereq-* onder invloed van *twer-* „roeren, dooreen warren” (zie *dwarrelen*) ontstaan kunnen zijn: dan zou het echter zeer opvallend wezen, dat de bet. van *twereq-* in de eenige taalgroep, waar het voorkomt, het Germ., zich in een geheel andere richting

ontwikkeld heeft. — **Dwarsboomen** en **dwarsdrijven** ww., nog niet bij Kil. Vgl. oostfri. *dwa(r)sboomen*, fri. *dwērsbommelje*, *-bongelje*, *dwērsdriuwe*.

Dweil znw., sedert Kil. Dial. voor verschillende soorten van doeken en lappen gebruikt, ospr. „doek om mee af te wasschen”. Komt toevallig in het Mnl. niet voor. Uit **þwazila-*, *-ilō-* (vgl. *dwegel*, „dweil” in Veurne-Ambacht). = mnd. *dweil(e)* v. „handdoek, servet, lap”. Hiernaast **þwax(i)lō-*, *-(i)la-* in mnl. *dwāle*, *dwele* v. (en m.) „handdoek, servet, doek”, ohd. *dwahila*, *dwehila* v. „handdoek” (nhd. *zwehle*), mnd. *dwēle* v. (in bet. = *dweile*). Uit het Germ. komen fr. *touaille* (> eng. *towel*), it. *tovaglia* „handdoek”. Vgl. verder den stam **þwaxla-* in got. *þwahl* o. „bad, doop”, ohd. *dwahal* o. „bad”, ags. *ðwéal* o.m. „het wasschen”, on. *þvål* o. (*-ll* m.?) „zeep”. Al deze woorden zijn afgeleid van den stam van got. *þwahan*, on. *þvá*, mnl. *dwaen*, ohd. *dwahan* (dial. nog *zwagen*), os. *thwahan*, ags. *ðwéan* „wasschen”, een sterk ww. met gramm. wechsel. Verwant met opr. *twaxtan* „badkwast”. Misschien was de ospr. bet. van den wortel „stooten, slaan” (vgl. obg. *pīrati* „trappen”: lit. *peĩti* „met de badkwast slaan, baden”). Dan is oorspr. identiteit met de bij duwen besproken basis wsch. (idg. *tweq-*: *tūq-*) en deze moet dan *tūq-* en niet *tūq-* zijn. De combinatie van germ. *þwax-* met lit. *tvānas* „vloed”, *tvīstu*, *tvīnti* „zwellen, stijgen”, ags. *ðwēnan* „bevochtigen” is onaannemelijk.

Dwepen ww., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.) naast *dwāpen* „dwaas zijn, dwaas doen”, beide ook bij Kil. De *e* van *dwepen* (*e* in de zeeuwsche en aangrenzende diall.) is umlaut van *ā*, evenals dial. *lég(ə)* naast *laag*. Ook in het Oostfri. komt *dwāpen*, *dwepen* „dwepen, in gedachten zijn” voor. Ndl. dial. (Antw.) beteekent *dwepen*, *dwēpen* „rondzwerven zonder een onderdak”. Het ww. is een afl. van mnl. (zeldzaam) *dwaep* m. „zot, nar”, Kil. *dwaep*, *dweep* „dwaas”, een (wsch. jonge) formatie, ’t zij hoogerop verwant met *dwaas*, ’t zij hiernaast naar een of andere analogie ontstaan.

Dwerg znw., mnl. *dwerch* (*gh*) m. „gedrocht, dwerg” (gebruikelijker is *naen*) = ohd. *twërg* m. (nhd. *zwerg*), os. *dwërg* (*gi-dwërg* o.), ofri. *dwërg*, ags. *dweorg* (eng. *dwarf*), on. *dwërg* m. „dwerg”. Met ablaut on. *dyrgja* v. „vrouwelijke dwerg”. Vermoedelijk verwant met oi. *dhvârati*, *dhûrvati* „hij misleidt, brengt ten val”, *dhvarás-* „demon”. Naast idg. *dhwer-*, *dhûr-* ook *dhru-* in het oi. deelwoord *dhru*ta-. *Dhwer-*: *dhrû-* zijn oude wisselvormen; bij *dhrû-* sluit zich bedriegen aan. Minder wsch. is dwerg gecombineerd met ier. *dergnat* „vloot”, gr. *σέγγος* „mug” (idg. *gʰh*).

Dwingen ww., mnl. *dwinghen*. Een sterk germ. ww. = „knellen, drukken, (be)dwingen”: ohd. *dwingan* (nhd. *zwingen*), os. *thwingan*, ofri. *thwinga*, ags. *ƿwingan*, on. *ƿvinga*. Of van den idg. wortel *twëq-*: vgl. gr. *σάτω* „ik bepak, stamp vast, stop in”, lit. *twĩnkti* „aanzwellen”, *tvankùs* „zoel”, oi. *twanakti* „hij trekt samen”, — óf van idg. *twëñgh-*: vgl. av. *šwqz-* „in den druk raken”. De tweede etymologie is 't waarschijnlijkst, omdat germ. vormen met *z* ontbreken. — **Dwingeland** znw., sedert Kil. = „tiran”, mnl. = „heerscher, baas”.

E.

Eb, ebbe znw., mnl. *ebbe* v. = mnd. *ebbe* v. (waaruit nhd. de. *ebbe*, zw. *ebb*), (os. *ebbiunga* v.), ofri. *ebba* m., ags. *ebba* m. (eng. *ebb*) „eb”, on. *efja* v. „slijkbodem, bocht in een rivier”, germ. **aījan-*, *-ōn-*. Afl. van het bijw. af: „het afvloeien(de)”. Got. *ibuks* „achterruit” is niet verwant. Het Ngerm. bezit van ouds voor „eb” een geheel ander woord: on. *fjara* v., waarbij de ww. *fjara*, *fyrva* „ebben”. — **Ebben** ww. Reeds mnl., os. (blijkens *ebbiunga*), ags. (*ebbian*).

Ebbenhout znw. o. Mnl. *ebenus* „ebbenhout” < lat. *ebenus* < gr. *ἔβενος* en dit uit egypt. *hbnj* (van uit Egypte is 't ebbenhout in Europa bekend geworden); mnl. *ebene* (nomin. *eben*?) uit ofri. *ebene* of direct uit lat. *ebenus*. Nnl. ebben- uit eng. *ebon* of uit hd. *eben-*(*holz* o., *-baum* m.), die ook op lat. *ebenus* teruggaan.

Echo znw., nog niet bij Kil. Een in veel talen voorkomend woord (hd. sedert de 16. eeuw), teruggaand op lat. *écho* < gr. *ἠχώ* „geluid, echo”

I **Echt** bnw., mnl. *echt* „wettig, in den echt verbonden, wettelijk”. Langs eenige tusschenvormen uit **haft* (voor den wegval van *h* en verdereontwikkeling vgl. oom) = ohd. mhd. *haft*, os. *éhaft*, *écht* „wettig”, mnd. *echt(e)* „wettig, echtelijk”, later ook „onvervalscht, echt” (hieruit nhd. *echt*), ofri. *äfte*, *äfte* „wettig, echtelijk”. Dit du.-ndl.-fri. bnw. bestaat uit *é* + *haft*. Voor *-haft* vgl. *-achtig*, *é* = mnl. *éwe*,

ee v. „wet, huwelijk”, onfr. *éwa* v. „wet”, ohd. *éwa* v. „wet, huwelijk” (nhd. *ehe*), os. *éo* m, *éwa* v. „wet”, ofri. *éwe* v. (in samenst. ook *á-*, *é-*) „wet”, ags. *wé*, *áw* v. „wet, huwelijk”; wsch. met *w* < *zw* bij lat. *uognus* „effen, gelijk, billijk”, misschien verder hierbij ier. *echta* „rein, zuiver” (van zilver gebruikt), lit. *aiksztus* „vlak, wijd, ruim”, *ikù*, *ik* „tot”. Volgens anderen zou germ. **aiwa-*, *-ō(n)-* met oi. *éwa-* „gang, weg, manier van doen” bij den wortel *ei-*, *i-* „gaan” (zie bij arbeid) hooren. Niet verwant is eeuw Vgl. eegade.

II **Echt** znw. Het m. geslacht eerst in het Nnl.: mnl. *echte*, *echt* v. (ook o.?) „huwelijk, echt”. = mnd. md. *echt(e)* o., ofri. *äfte* o. „id.”. Het o. geslacht is het oudste. Substantiveering van het onder I *echt* besproken bnw. Got. *aihts* v., ohd. *éht* v., ags. *áht* v. „bezit”, os. (Cott.) *éht* v. „bezit door verloving of huwelijk” is een ander woord, verwant met got. *aigan* „hebben” (zie eigen).

Echter bijw. en voegw. „evenwel”, mnl. en oudnld. *echter* „later, daarna, wederom”. = mnd. *echter* „id.”, bijvorm (wsch. niet oud) van mnl. *echt* „id.”, os. *eft*, *eht* „wederom, daarentegen”, ofri. *eft* „later, wederom” (dat ook op een grondvorm zonderumlaut terug kan gaan), ags. *eft* „wederom”. Vgl. ook on. *eptir* „na”, waarnaast *ept* en oern. *aft*. Zie bij achter. Hd. *aber* heeft een gelijke betekenisontwikkeling gehad. Ook dit is een afl. van af.

Eclips znw., reeds mnl. Een in veel talen voorkomend woord, teruggaand op gr. *ἔκλειψις*, „het uitblijven, eclips”.

Edel bnw., mnl. *edel*. = ohd. *edili* (nhd. *edel*), os. *ethili*, ofri. *ethele*, *edele*, ags. *æðele* „adellijk, voornaam”, oerwgerm. **apilja-* (waarnaast misschien *-ulja-*, *-alja-*); afl. van **apala-*; zie *adel*, waar ook substantief-vormen van den stam **apalja-* genoemd zijn.

Edict znw. o. Oudnld. ontl. uit lat. *édictum*. Niet bij Kil. Hd. *edikt* o. al in 1522.

Edoch voegw. (archaïstisch), mnl. *iedoch*. = ohd. *io doch* (nhd. *jedoch*). Een versterking van *doch* door *ie* „al-tijd, in elk geval”; zie *ieder*. Voor *e* vóór den toon uit *ie* vgl. mnl. *elanc* naast *ie lanc*.

Eed znw., mnl. *eed*(*d*) m. Met dezelfde bet. in het heele germ. gebied: ohd. *eid* (nhd. *eid*), os. ofri. *ēth*, ags. *ǣð* (eng. *oath*), on. *eiðr*, got. *aips* m., oergerm. **aipa-*. = ier. *oeth* „eed”. Formeel stemt dit woord overeen met gr. *οἶτος* „lot, noodlot”. Toch is de identiteit onzeker, wegens de bet. Men heeft in germ. **aipa-*, ier. *oeth*, sommigen ook in gr. *οἶτος*, een verbaalsubst. willen zien bij den wortel *ei-* „gaan” (zie bij *arbeid*), dus **oi-to-* = „gang”, vandaar „plechtige rondgang voor de rechtbank” (vgl. de uitdr. *gå ed* in de zw. wet-taal, ozw. *ganga ed*): onzeker. Nog minder wsch. is de combinatie met lat. *átor* „ik gebruik”.

Eegade znw. Uit *ee* „huwelijk”, ospr. „wet” + *gade*; vgl. dit woord en I en II echt. Kil. geeft *eegade* als verouderd op, maar in het Mnl. kwam het zelden of niet voor. Wellicht gevormd naar 't model van Duitsche samenst. met *ehe* als 1e lid.

Eek. Zie *eik*.

Eekhoren, eekhoorn znw. Komt (afgezien van het geslacht) overeen met mhd. *eichhorn* o., mnd. *ēkhorn*; alle drie zijn onder invloed van *horen*, du. *horn* ontstaan uit mnl. *eecoren* (gebruikelijker is *eencoren*) (m. en) o., ohd. *eihhorn* m., mnd. *ēkeren* m. o. In verschillende streken heeft deze benaming van den eekhoren belangrijke, deels volksetymologische veranderingen ondergaan: wsch.

is de grondvorm, waarop de geciteerde vormen benevens ags. *áewearna* m., *áewern* o., on. *ikorni* m. teruggaan, germ. **aik-werna*(n)-. Het eerste lid is de naam van den eik, waarmede ook een andere benaming van den eekhoren is samengesteld, ndl. dial. (achterh) *katteeker*, *eekkatte*, die ook in ndd. en hd. dialecten voorkomt (bijv. mecklenb. *kataikr*, tir. *oachkatsl*, waarnaar nhd. *eichkätzchen* o.); het tweede lid is wellicht verwant met gereduplicateerde formaties als kymr. *gwywer*, nperz. *varvarah*, ksl. *váverica* „eekhoorn”, lit. *voverė* „id.”, *vūvaras* „mannelijk-bunzing of -marder” (lat. *viverra* „fret”, απ. λεγ. bij Plinius, wellicht uit het Balt.-Slav.). Twijfelachtig is de verwantschap met het tweede lid van gr. *σκίουρος* „eekhoren” (waaruit lat. *sciurus*, demin. *squiriolus* > fr. *écureuil*, eng. *squirrel*), *αιέλουργος*, *αἰλουρος* „wilde kat, wezel”.

Eelt znw. o., sedert Kil., die het als holl. opgeeft. Verwant met mnd. *ele* „eelt”, ofri. *ile*, *il*, ags. *ile* „voetzool, eelt” (m. *i*-stam), on. *il* „voetzool” (v. *jō*-stam), waarnaast wellicht nog een *ja*-stam (ags. *ill*). De stam met *dentaal*, ndl. *eelt*, mnd. *ēlt*, *ēlle* o. „eelt” komt in de oudere talen niet voor. Misschien is hij van jongeren datum. Verdere verwanten zijn niet bekend: de wortel *il-* „zwellen”, waartoe dit woord met gr. *ἴλια* „vrouwelijk schaamdeel” (Hes.), lat. *ilia* „liezen, onderlijf”, kymr. *ilio* „gisten” gebracht wordt, is zeer problematisch. De verbinding met *ijlen* is eveneens van de hand te wijzen. Voor een vernuftige, maar hypothetische combinatie zie nog bij *eland*.

Een telw., mnl. *een*. Een algemeen germaansch telwoord, dat reeds in den ohd. tijd als onbepaald lidwoord gebruikt werd: onfr. ohd. *ein* (nhd. *ein*), os. *ēn*, ofri. *án*, *én*, ags. *án* (eng. *one* en *a*, *an*), on. *einn*, got. *ains*, germ. **aina-*. = ier. *oen*, lat. *únus* „een”, gr. *οἷός*, *οἷν* „één (oog) op den dobbelsteen”, opr. *aina-*, lit. *vėnas* „een”, obg. *inc-* „één, ander” (onnodig en onwsch. veelal als slav. **jno-* opgevat), idg. **oi-no-s*; met andere formantia: oi. *é-ka-*, av. *á-va-* „één”, gr. *οἷ-(F)ός* „alleen”. Misschien is dit **oi-no-s* ospr. 't zelfde woord als mhd. *ein*, arm.

ain „die ginds”, oi. *ena-* „hij”; de ospr. bet. zou dan zijn: „die, alleen die”, en daarna: „een onder meerderen”. — Na voorzetsels vindt men een = „elkander” (aaneen enz.) reeds in 't Mnl., zoo ook in 't Mnd. (*an ein, én, bi ein, én* enz.) en ook in het Mhd.

Eend znw., in de nld. diall. *ünt* en *ënt* (*d*), mnl. *acnt*, *e(e)nt(d)* v. (en m.?). Uit **anud* resp. **anid*. = ohd. *anut*, *enit* v. (nhd. *ente*), mnd. *än(e)t*, ags. *ened* v., on. *qnd* v. „eend”, een algemeen-germ. znw., ospr. consonantstam. = idg. **anot-*, lat. *anas*, lit. *ántis*, obg. **aty* (het accent van lit. *ántis* en serv. *úva* wijst op idg. *anə-*) „eend”. Met ablaut gr. *νῆσσα* „eend”, vermoedelijk ook oi. *dti-* „een watervogel”.

Eender bnw. en bijw., als zoodanig eerst nnl. < mnl. *eenre* (waaruit reeds mnl. *eender*), gen. enk. vr. van *een*. Het bijw. en bnw. ontwikkelde zich uit verbindingen als *eenre leie, eenre hande* „van een, dezelfde soort”. —

Eendracht znw., laat-mnl. *eendracht* v. „overeenkomst, eendracht” (in de laatste bet. gew. *eendrachticheit*). = laat-mhd. (nhd.) *eintracht*, mnd. *ein-, éndracht* v. „overeenkomst”. Samengesteld uit een en dracht van dragen: vgl. mnl. *over een drāghen*, mnd. *over ein drēgen* „overeenkomen, het eens zijn”. Zie eenparig. — **Eenheid** znw., reeds bij Ruusbroec („eenheid” en „eenzaamheid”), hd. eerst in de 15. eeuw. In de eerste bet. vert. van lat. *unitas*. — **Eenig**, mnl. *énich* (*gh*) I. bnw. „unicus” = ohd. *einag*, os. *énag*, ags. *ánga*, on. *vinga*, got. *ainaha* (steeds zw., in de andere talen gew. ook, on. *vinga* indeclin.) = lat. *unicus* „eenig”, obg. *inokū* „μοναχός, μονός”, — II. onbep. vnw. = ohd. *einīg* (nhd. *einig*), os. *énig*, ofri. *énich, éng, áng*, ags. *ánig* (eng. *any*), on. *einigr* „eenig”, een jongere formatie van het indefiniet gebruikte **aina-* „een”. — **Eenkennig** bnw., eerst nnl.; dial. ook *eenkén, eenkénd*.

De bet. „die slechts één mensch kent, wil kennen” is de ospr. en niet, zooals Verdam Tschr. 15, 132 vv. wil, door volksetymologie ontstaan. — **Eenparig** bnw. Mnl. *eenparich* = „gelijksoortig”, maar gew. evenals *eenpaerlijc* = „gelijkmatig, gestadig”. Wsch. bij

mhd. *einbêre* bnw. „eensgezind”, *einbêrlíche* bijw. „eendrachtig”. Het Mnl. kent ook nog het bijw. *eenpaer* „gelijkmatig, steeds”. De spelling *eenbaerlijc* komt in het Mnl. ook voor; de *p* is wsch. aan volksetymologie toe te schrijven (naar *paar?*), evenals in mnd. *einparich* „overal even goed”, *einparlíken* „in een rij, samen, voortdurend”. Het tweede lid behoort bij **beranan* „dragen” (zie baren); vgl. voor de bet. eendracht.

I **Eens** bijw., mnl. *eens* „eenmaal, op zekeren tijd”. = ohd. mhd. *eines*, mnd. *éus*, ofri. *énes*, ags. *énes* (*ánes* > eng. *once*) „eens, eenmaal”: een adverbiale genitief van een. Daarnaast het secundaire ohd. *einést* (nhd. *einst*). Vgl. anders. — II **Eens** „van gelijk gevoelen” is eveneens een oude gen., vgl. mnl. *des eens werden*, mnd. *des eins werden*, ags. onpers. *gewearð him and ðám folce ánes*. — **Eensklaps**. Zie klap.

— **Eenvoud**. Dit eerst nnl. znw. is gevormd bij het bnw. **eenvoudig**, mnl. *eenvoudich* (*eenveldich, eenvuldich*), dat evenals ohd. *einfalltig* (nhd. *einfalltig*), mnd. *einvalldich, einvoldich*, ofri. *énfaldech* „eenvoudig” is afgeleid van het bnw. mnl. *eenvout* (*d*), ohd. *einfallt*, os. *énfald*, ofri. *énfald*, ags. *ánfeald*, on. *einfalldr*, got. *ainfalps* „eenvoudig”; dit is samengesteld uit **aina-* en **falða-*: zie *voud*. De ontwikkeling van de bet. tot „oprecht” en „onnoozel” in verschillende talen is aan invloed van lat. *simplex* in bijbel en kerkelijke taal toe te schrijven. — **Eenzaam** bnw., reeds laat-mnl. (Mnl. Handwdb en in den Teuth. = hd. (sedert de 15. eeuw), mnd. *einsam*. Met hetzelfde suffix als langzaam, gehoorzaam; zie *-zaam*. — **Eenzelvig** bnw., eerst nnl. in de tegenw. bet. Mnl. en bij Kil. = „unus idemque” (hierbij nnl., nog niet bij Kil., vereenzelviggen). Afleiding van een + zelf.

I **Eer** znw., mnl. *ére* v. „eer, aanzien, eergevoel, deugd”. = onfr. *éra* („coronam”, *unéra* „ignominiam”), ohd. *éra* v. „eer, roem, eergevoel” (nhd. *ehre*), os. *éra* v. „eer, bescherming, genade, gave”, ofri. *ére* v. „eer, vereering”, ags. *ár* v. „eer, hulp, genade”, on. *Éir* v. „een godin”;

in 't Got. ontbreekt toevallig **aiza*. Verwant zijn wellicht osk. *aisusis* „sacrificiis”, umbr. *esona* „sacras”, Hes. *αἰσοί·θσοί ὑπὸ Τεγγήνων*; ook gr. *ἱερός*, *ἱερός* „heilig”? Van de verlegde basis *aizd-* komt got. *aistan* „achten, ontzien” (niet lat. *aestumāre* „waardeeren, schatten”; niet < **aizditumāre*), wsch. ook oi. *īde* „ik loof, vereer, roep aan”, volgens sommigen ook gr. *αἰδομαι* „ik vereer, vrees” (*αιδ-* < **aizd-*). — **Eerbied** znw., nog niet bij Kil Van Kil. **eer-bieden**, mnl. *ēre bieden*. — **Eeren** ww. Reeds mnl., ohd. (*ērēn*, *ērōn*), os. (*éron*), ofri. (*éria*), ags. (*árian*). on. (*eira* „sparen, welwillend zijn voor”). — **Eerlijk** bnw. Mnl. *eerlijc* heeft zelden de tegenw. bet., gew. = „eervol, voor-naam”. Deze bet. hebben ook onfr. *érlic*, ohd. *érlih*, mhd. *érlich*, mnd. *érlík*, ofri. *érlík* („eervol”). Ook **eerbaar** en **eerzaam** bnww. zijn reeds mnl. mhd. mnd. ofri., reeds ohd. *érsam*. — **Eerzucht** znw. Zie *zucht*.

II. **Eer** bijw. en voegw.; aan de vroegere functie als voorzetsel herinnert nog **eerlang** bijw., sedert Kil. : mnl. *eer iet lanc*. Uit mnl. *eer*, *ére* (zelden *ee*) „eer, voorheen”, ook voorz. en voegw. = onfr. ohd. os. ofri. *ér* (nhd. *eher*, *ehe*), ags. *ēr* (eng. *ere*), got. *airis* „eer, voorheen”. Compar. van got. *air*, on. *ár* „vroeg”, ospr. „vroeg op den dag”, verwant met gr. *ἤρῃ* „in de vroegte” uit **ā[j]ēq-i*, *ἄριστον* „ontbijt” uit **ā[j]ēru-sio-r*, av. *ayan-*, *ayar-* „dag”. Het gebruik van **airis* als bijw., voegw. en voorz. is algemeen wgerm. — De superl. is mnl. nnl. **eerst** = ohd. os. *érist* (nhd. *erst*), ofri. *érost*, *ér(i)st*, *ár(i)st*, ags. *érest*, bnw. en bijw.; de adjectivische compar. ohd. *ér(i)ro*, ofri. *érra*, *árra*, ags. *érra*, got. *airiza* (het laatste ook = „voorzaat”) komt in het Mnl. zelden als *eerre* voor. Nnl. **eerder** bijw., nog niet bij Kil., is een secundaire nnl. afl. — **Eerdaags** bijw., nog niet bij Kil. Jongere vorm naast het reeds mnl. *eerstdaags* (Mnl. Handwdb). — **Eergisteren** bijw. Een reeds mnl. laat ohd. mnd. woord; vgl. ook ags. *gyrstan dag and éran dag* „gisteren en eergisteren”. — **Eertijds** bijw., reeds in den Teuth. en mnd. Ouder is wsch. oostmnl. *eermaels*, Teuth.

cermaels, mhd. *é máles* (nhd. *ehemals*). Vgl. namaals. — **Eersteling** znw., sedert Kil. Hd. *erstling* m. sedert Luther.

Eest znw., Kil. *eest* („Holl.”), *est*, *est*, mnl. *e(e)st(e)* (m.v.?) = mnd. *eiste* v., Teuth. *este* „droogoven”, ags. *ást* v. (eng. *oast*) „id.”. Verwant met on. *eisa* v. „vuur”, ohd. *gan-eista* v. „vonk”, misschien ook (ablaut *ai* : *i*) met ohd. *čssa* v. „smidsoven” (nhd. *esse*), waarin evenwel anderen niettegenstaande de *ē* **asjón-* zien [vgl. zw. *ässja*, ouder-de. *essje* „smidsoven”, noord. dial. *esja* „gloeinuis asch”, finsch (ontl.) *ahjo*, „ustrina, camicinus fabrilis”, mnd. *āse* v. „droogplaats voor vleesch” (westf. *asse*); van de basis *ās-*, zie hieronder; Kil. *ese* „ustrina”, mnd. *ēse* v. „smidsoven” in ieder geval bij hd. *esse*]. Terecht ziet men in germ. *ais-* in *eest* enz. oorspr. **aídh-s-* en terecht vergelijkt men lat. *aestās* „zomer”, *aestus* „hitte, branding”, av. *aésma-* „brandhout”, slov. *istěje*, *stěje* „opening van den oven”, čech. *nístěj* „hard, oven”, oi. *ístaká-*, av. *íštya-* „baksteen”. Idg. (*a*)*ídh-s-* komt van (*a*)*ídh-* „branden”: vgl. ohd. *eit*, ags. *ād* m.o. „brandstapel”, ier. *aed* „vuur”, lat. *aedēs* „huis, tempel” (ospr. „haardstede”), gr. *αἴθω* „ik brand”, *αἴθος* „brand, hitte, vuur”, oi. *édhas-* „brandhout”, *inddhé* „hij steekt aan”. Een geheel ander woord is dial. nnl. mnd. *ast* „droogoven” = po. čech. *ozd* „id.”; verwant met gr. *ἄζω* „ik maak droog”, *ἄζομαι* „ik verdoor”, *ἄζη* „droogte, dorheid”: een *d*-afl. van den wortel *ās-* „droog maken, schroeien”: vgl. *asch* en zie hierboven.

Eeuw znw., mnl. *éwe* (*ee*) v. m. „tijdperk, eeuwigheid”. = onfr. ohd. *éwa* v. „lange tijd, eeuwigheid”, (os. *éwandag* m. „eeuwigheid”, *éwig* „eeuwig”), ofri. *éwe* v. „eeuwigheid”, ags. *ē* (án. *lsg.*), on. *éfi* v. „leven”, got. *aiws* m. „tijd, eeuwigheid”. Vgl. ieder. Verwant met lat. *aevum* „tijdperk, eeuwigheid”, *aetās* „leeftijd” (**aevitāt-s*), gr. *αἰών* „menschenleeftijd, eeuwigheid”, oi. *áyus-* „leven, levensduur”; ier. *aes*, kymr. *oes* „leeftijd” wsch. niet hierbij. De bet. „100 jaar” is eerst nnl. De oudere bet. leeft nog voort in **eeuwig**, een reeds mnl. ohd. os. ofri. baw., waarnaast got.

aiweins, ohd. os. *éwin* met dezelfde bet. Voor een niet verwant germ. **aiwa-*, -*ó*- zie bij I echt.

Effect znw. o., sedert Kil.; bij dezen = „Effectus, effectio, opus, opera” en „Res ipsa, exitus rei”. Van lat. *effectus* „uitvoering, gevolg”. Effecten „bezit, schuldbrieven” naar fr. *les effets*. Ook elders ontleend.

Effen, **even** bnw., mnl. *effen*, zelden *even* „effen, vlak, gelijkmatig, even (van getallen), billijk”. Voor *ff* naast *v* vgl. gaffel. = ohd. *ēban* (nhd. *eben*), os. *ēban*, ofri. *ivin*, *ēven*, ags. *ēfn*, *ēfen*, *ēmn*, on. *jafn*, got. *ibns* „gelijk, effen”. Zonder zekere afl. Men is van idg. **im-no-* uitgegaan, een deelw.-vorm van de basis *ajem-*, waarvan lat. *aemulus* „nauwkeurig, concurrent”, *imitor* „ik doe na”, *imāgo* „beeltenis” komen, volgens sommigen nog ier. *emuin* „gemini”, oi. *yamā-* „een paar vormend, tweeling”, lett. *jumis* „dubbele vrucht”. Minder wsch. is de combinatie met ier. *óiph* „uiterlijk”. Aangezien in 't Wgerm. en Ngerm. geen vormen met *i* bestaan (NB. Ofri. *ivin* wordt dan genegeerd), gaan sommigen van een grondvorm met idg. *e* uit. Dan is een etymologie moeilijk te geven, en het ontbreken van *i*-vormen is geen afdoende bezwaar tegen een oorspr. *i*. Men heeft wel **epno-* aangenomen, abluutend met kymr. *iawn* „rechtvaardig” (**epóno-*); dit wordt echter ook met okorn. *eun-*, mbret. *efn* „aequus” bij ier. *emuin* enz gebracht; ook is germ. *īn* uit *pn* niet zonder bezwaar. — Het bijw. **effen**, **even**, mnl. *effen(e)*, *even(e)* bestaat in alle wgerm. diall., o.a. met de bett. „op gelijke wijze, juist”: ohd. *ēbano* (nhd. *eben*), os. *ēfno*, ofri. *ivin*, *ēven*, *ēvna*. *ēfne*, ags. *ēfne* (eng. *even*). Het ouder-de. zw. dial. bijw. *effen* is evenals het de. bnw. *effen* uit mnd. *effen* ontleend, 't Bergensche bijw. *effen* wellicht uit 't Ndl.

I **Eg**, **egge** (*occa*), mnl. *egghe* v. „eg” naast gewoner *eghede* v., dat nog in de meeste nnl. diall. (*cegd*, *eid* enz.) de gebruikelijke benaming is. Dit *eghede* = ohd. *egida*, os. *egitha*, ofri. *eide*, ags. *egeðe* v. „eg”, germ. **aʒiþó-*. Ndl. *eg(ge)*, nhd. *egge* v. zijn gevormd bij het ww. mnl. nnl. **eggen**, mnd. (waaruit nhd.) *eggen* = ohd. *ecken* <

germ. **aʒjanan*. Germ. *aʒ-* < idg. *oq-*, vgl. kymr. *oged*, lat. *occa*, gr. *ὄξινη*, lit. *akéczos*, *akétès* „eg”, *akėti* „eggen”.

II **Eg(ge)** (scherp van een mes, kant, zelfkant; dial. ook *zelf-eg* „zelfkant”), ook in de ndl. diall. (in den vorm *eg*, *ech* enz.), mnl. *egghe* v. „id.”, ook „hoek”; een ander woord dan 't vorige. = ohd. *ecka* v. „scherpe punt, scherpe zijde” (nhd. *ecke*), os. *eggia* v. „scherpe kant, zwaard”, ofri. *eg(ge)* m. „scherpe kant, zwaard, hoek, partij”, ags. *egg* v. „punt, scherpe kant, zwaard, hoek” (eng. *edge*, ook „zelfkant”) on. *egg* v. „punt, scherp van een zwaard”. Vgl. voor de bet.-ontwikkeling oord. Dit woord behoort bij de wijd verbreide idg. basis *āk-*, *ók-* „scherp zijn”, een variant van *oq-* (zie I eg): vgl. o.a. ier. *ochair* „hoek, rand”, lat. *acer* „scherp”, gr. *ἄκων* „werpspies”, obg. *ostrū*, lit. *asztrūs* „scherp”, alb. *áðets* „scherp, zuur”, arm. *asetn* „naald”, oi. *ágr-* „hoek, scherpe kant” (het laatste misschien met idg. *o* = gr. *ὄξυς* „bergtop, spits”). — Van *egge* afgeleid **eggig** „stomp” (van de tanden), mnd. *eggich* (*eggherich*, *-lich*) „id, hoekig, met punten of hoeken” (= mnd. *eggich*, nhd. *eckig*: mhd. *eckicht* „hoekig”), en **eggerig** „wring, zuur, scherp”, sedert Kil.; voor de bet. vgl. lat. *acerbus*, *aceo*, *acidus*. — Vgl. I a ar.

Egel znw., mnl. *ēghel* m. Een alg.-germ. woord: ohd. os. *igil* (nhd. *igel*), ags. *igil*, *igl*, *īl* m. „egel”, noorw. dial. *igjel* „wild zwijn”, *īgul-kjer* „zeeëgel”. Vgl. kuiten het Germ.: gr. *ἔχις*, phryg. *éχiv·ó·éσιν* *éχivos*, ksl. *ježž*, lit. *ežys*, met abluut arm. *ozni* „egel”. Opvallend is de *í* van nijsl. en dus ook vermoedelijk van on. *īgull* m. „zeeëgel” (naast *īgull*). Ook al is deze *í* misschien vrij oud (vgl. mnl. *igel*, *eyghel*), wij mogen toch geen geheel anderen oorsprong voor dezen vorm aannemen: **īgila-*, *-ula-* is een „neubildung”. Van denzelfden wortel *egh-* „steken” (vgl. ook gr. *ἐχίς*, *ἐχιδνα* „adder”, wellicht ook oi. *áhi-* „slang”) is vermoedelijk mnl. en dial. zuid-nnl. *echel* v., ohd. *ēgala* v. (nhd. *blutegel* m.), os. *ēgela* v. „bloedzuiger” gevormd (germ. **eʒló-* > mnl. *exlā*, vgl. wafel, richel).

Egelantier znw., mnl. *eglantier*, *e(g)gentier* n. Uit fr. *églantier*, ofr. *eglantier* „eglantier, wilde roos” (van ofr. *aiglent* „rozebottel” < lat. **acuculentus*).

Ei znw. o., mnl. *ei* o. Een alg. germ. o. znw.: ohd os. *ei* (nhd. *ei*), ags. *æg*, on. *egg* (eng. *egg* is uit het Noorsch ontleend), kringgot. *ada* (*d* = got. *ddj*) „ei”. De meervoudsvormen met *r* in het Ohd. Os. Ags. Mndl. wijzen op een stam **ajjaz-*, **ajjiz-*. Het naast verwant is obg. **(j)aje*, waarvan *ajice* „ei”. De grondvorm hiervan is echter moeilijk vast te stellen. Vgl. ook nperz. *zāya* „ei”. In welke betrekking deze woorden staan tot lat. *ovum*, gr. *ὄον*, *ὄβου ὠά* *Ἀγρεῖου* (Hes.) (gew. bij idg. **(a)wi-* „vogel” gebracht) „ei”, is moeilijk uit te maken. Onzeker is de verwantschap van germ. **ajjaz-*, obg. **jaje* met arm. *ju*, *jvov* „ei”. Ier. *og*, kymr. *wy* „ei” veronderstellen een niet verwant kelt. **agos-*, *-es-*.

Eider- (-dons, -eend, -gans, -vogel), eerst nnl. Evenals eng. *eider* (*eider duck*, -down), ndd. *eider-gōs*, nhd. *eider* m. (*eider-dannen*, -gans, -vogel) uit ijsl. *æðr* v., *æðr-fugl* m. (*æ* spreekt uit *ai*) „eidergans”. De *eder-lun*, -fugl, zw. *ejler*, *ejder-lun* komen weer uit het Ndd. On. *æðr* < idg. **éti-*, ablautend met gr. *ὄτις* „trappans”, waarbij ook oi. *áti-* „een soort watervogel” kan hooren (zie evenwel eend).

Eigen bnw., mnl. *eighen* (-ijn) „eigen” (ook „hoorig, lijfeigen”). = ohd. *eigan* (nhd. *eigen*), os. *égan*, ofri. *ein*, *ain*, ags. *ágen* (eng. *own*), on. *eiginn* „eigen”, got. *aigin* o. „bezit, eigendom” (dit gesubstantiveerde neutrum ook in andere talen). Het germ. bnw. **aižina-*, -ana- is eigenlijk het passieve deelwoord van een ww., dat in 't Germ. als praeteritopraesens voorkomt: got. *aigan* (-aihan), ohd. *eigan*, os. *égan*, ofri. *ága*, ags. *ágan* (eng. *to owe* „schuldig zijn”), on. *eiga* „bezitten, hebben”. Met germ. *aiz-*, *aiž-* uit *aik-* is verwant oi. *íce* „hij bezit, heerscht”, misschien ook osk. *aik dafed* „decrevit”, om van nog onzekerder osk.-umbr. combinaties te zwijgen. — **Eigenaar** znw., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.) — **Eigenaardig** bnw. Een jong nhd. nnl.

woord. Dial. in gelijke bet. *aardig*. — **Eigendom, eigenschap** znww. beteekenden beide in 't Mnl. gew. „eigendomsrecht, slavernij”, minder vaak (vooral in mystieke geschriften) „eigenschap”. 't Eerste woord is ook reeds mhd. mnd. ofri., 't tweede laat-ohd. nhd. mnd. — **Eigenerfde** znw., een gesubstantiveerd bnw. In de ME. reeds gron. *égenarvet*, mnd. *eigenervet*, ofri. *aynerwet* (oofri. *eimerve*) „een eigen erf bezittend”. — **Eigenlijk** bnw., mnl. *eighenlyc* „eigen”, oostmnl. ook „eigenaardig, werkelijk, juist”; 't bijw. *eighenlike* in verschill. bett., o.a. in mystieke teksten = „in werkelijkheid”. In verschillende hett. reeds een mhd. mnd. ofri. woord. — **Eigennaam** znw., nog niet bij Kil. Ook eerst nhd. *eigenname* m. — **Eigenwijs** bnw., sedert Kil. = mnd. *eigenwīs*, oudnhd. *eigenweise*. Een ouder woord voor 't zelfde begrip is mnl. *eenwillich*. In 't Mnl. ook al *eighenwillich* (Mnl. Handwdb.); **eigenzinnig** sedert Kil.; beide reeds mhd.

Eik znw., mnl. *eike*, *éke* v. „eik” (nl. eek speciaal = „eikenschors”). De -e in het Mnl. moet aan den invloed van linde of andere woorden worden toegeschreven. Het Oergerm. bezat wsch. alleen den cons.-stam **aik-* v. „eik”: ohd. *eik* (*hh*) (nhd. *eiche*), os. ofri. *ék*, ags. *ác* (eng. *oak*), on. *eik* v. Buiten het Germ. vgl. lat. *aesculus* (*acs-* uit *aig-s-*) „wintereik”, gr. *αἰγ-ἰλωψ* „een soort eik”, *καρ-αἰγος*, *καυ-αἰγών* „een soort boom”, *αἰγ-εἰκος* „zwarte populier”; ten onrechte is lat. *úlex* „steeneik” met *ú-* uit *igst-* hierbij gebracht. Als lit. dial. *anzūlas*, lett. *ūfūls* „eik” verwant is, moet *ai-* oerbalt. (analogisch) in *an-* veranderd zijn. Alle verdere combinaties zijn onzeker. Een oudere bet. van dezen idg. boomnaam is niet op te sporen. Voor andere germ. boomnamen, die reeds in het Idg. bestonden, zie berk, I beuk, I els, esch, esp, hazelaar, ijf, linde, wilg (ags. *sealh*, ohd. *wīdu*); eenige andere zijn nog: hd. *fichte*, *föhre* (zie I vuren), *felber*, *lehne*. — **Eikel** znw., mnl. *eikel*, *ékel* (m.?) = ohd. *eihhila* (nhd. *eichel*) v., mnd. *ékel*, fri. *ikel*, *ekel*. Van **aik-* gevormd, vgl. hd. *büchel*, *buchel* v., mhd. *büechel* onz. „beukenoot”,

Eiker (soort schip), nog niet bij Kil. Wsch. van eik, evenals mnd. *ēke* v. „een soort schuit”, mnd. *eke* (aan de beneden-Weser) speciaal „een soort van lange platte schepen met eiken bodem”, on. *eikja* v. „vaartuig uit een uitgehouden boomstam”.

Eilaas tusschenw., reeds mnl. Zie helaas.

Eiland znw. o., mnl. *eilant* (*d*) o. Evenals mnd. mhd. *eilant* (door volksetymologie *einlant*) (nhd. *eiland*) o. uit ofri. *eiland* o. Men heeft gepoogd, *eiland* als een nfrank. vorm te verklaren, maar die verklaring is te gewrongen om juist te kunnen zijn. Ofri. *eiland* is evenals mnd. *ēland*, ags. *īegland* (waaruit onder invloed van ofr. *isle* eng. *island*), on. *eyland* o. een samenst. van **ei*, resp. *ō*, *īeg*, *ey* v. „eiland” en land. Het eerste lid, germ. **anjō-*, nom. **awī*, uit **azwjō-* komt ook in de andere germ. talen voor: onfr. (in charters) *Isl-ō*, *Mas-ō*, ohd. *ouwa* v. „water, stroom, land bij ’t water, eiland, vochtig weiland” (nhd. *au*, *awe*), ndl. landouw, mnl. (*land*)*ouwe* v. „beemd, landouw”, ooi v. „eiland door een rivier gemaakt, uiterwaard”. De laatste vorm, die klankwettig naast *ouwe* ontstaan is (**awī* > *ouwa*, gen. **au-jōz* > *ōjā*) bestaat nog in eigenamen als *Schimmelpenninck van der Oye*, *Ammersooi*, *Wadenoyen*. NB. Een dergelijke samengestelde eigenaam is mischien ook *Bat-avia*, zeker *Scadin-avia*, ags. *Scedenīg*, on. *Skáney*; Schiermonnikoog (in de prov. Gron. zegt men *-ō*). Germ. **azwjō-*, eig. „waterland” is een afl. van idg. **aqwā-* of **akwā-*, got. *akwa*, (onfr. *ā-lende* „insulae”), ohd. os. *aha*, ofri. *á* (ook in *ālonđ* „eiland”), *é*, ags. *ēa* (< **eahn*), on. *ō* v. „water”, lat. *aqua* „id.”. Dit leeft nog voort in namen als *De A*, *De Ie*, *Breda*, vgl. du. *Fulda*, ofri. *Wisurđ*, *Wiseré*. [Vgl. voor dgl. als de in dit artikel besproken vormen bij ooi.]

Eilieve tusschenw., nog niet bij Kil. Uit ei tusschenw. + lieve in vocatief-functie.

Eilooft. Zie klimop.

Einde znw. o., mnl. *ende*, *einde* m. o. (*ei* uit *e* vóór *n* + dentaal, vgl. peinzen). = onfr. *ende*, *-i*, *einde* o.

(en m.?), ohd. *enti* m. o. (nhd. *ende* o.), os. *endi*, ofri. ags. *ende* (eng. *end*), on. *endir*, got. *andeis* m. „einde”, germ. **anđia-* uit idg. **antió-*, **ontió-*. Verwant met oi. *anta-* „einde”. Verwantschap met ant- en ont- is mogelijk (zie aldaar). — **Eindelijk** bnw., vooral bijw. Reeds mnl. ohd. (in *un-entlīh*) mnd. ofri. on. (*endabigr*), met verschill. bett. — **Eindigen** ww., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). Evenals laat-mhd. mnd. *endigen* (nhd. *be-endigen*), ofri. *endigia* een jongere vorm naast mnl. *e(i)nden*, ohd. *entōn* (nhd. *enden*), os. *endion*, ofri. *endia*, ags. *endian* (eng. *to end*), on. *enda* „eindigen”, vgl. kruisigen, pijnigen, beschadigen, reinigen.

Eisch znw., mnl. *eisc* m. = mnd. *eisch* m. Gevormd bij *eischen* ww., mnl. *eiscen*, *ēscen* (ook *hēschen* door den invloed van *heeten*) = ohd. *eiscōn* (zelden reeds *heiscōn*; nhd. *heischen*), os. *ēskon*, ofri. *āskia*, ags. *āscian* (eng. *to ask*) „vragen, verlangen”; hierbij ook ’t znw. ohd. *eisca* v. „vraag”, mnd. *ēsche* v. „sommatie”, ags. *āsce* v. „vraag, opsporing”. Dit ww. is in ’t Ngerin. en wsch. ook in ’t Got. verloren gegaan; de. *eske*, zw. *äska* komen uit het Mnd. Verwant met umbr. *eiscurent* „poposcerint”, gr. *ἔσπερος* (**īspēros*) „verlangen”, obg. *iskati*, lit. *jėszkóti* „zoeken”, oi. *iccháti* „hij zoekt, verlangt”, *ēsati* „hij zoekt”, *anu-īsáti* „hij zoekt op”, mischien ook lat. *aerusco* „ik verzoek”; wortel idg. (*a^x*)*is-*, (*a^x*)*isq-*.

Ekster znw., in de ndl. diall. *ēkster*, *ākster*, mnl. *exter*, *aexter* v. Uit **azistriōn-* resp. **azastrīōn-*. Deze vorm bestaat ook in het Ndd.: os. *agastria* v. „ekster”, westf. *ekster* „id.”, in verschill. diall. met secundaire *h*, bijv. westf. *həkster* v. „meerkol”, mnd. *hēgister*, *heister* v. „ekster”. Hiernaast verschillende verwante vormen: ags. *agu* v. „ekster”, *age* „id.” in een 14-eeuwse duitse glosse; fri. *akke* „id.”; ohd. *agaza* (vanwaar it. *gazza*, fr. *agace*, mlat. *agazia*) „id.”; ohd. *agalstra*, *egilistra* (nhd. *elster*) v., rijnsfrank. *atzel* < 15-eeuwsch *ackzel* < ohd. **agazala* v. „id.” en nog andere vormen Verwantschap met got. *og* „ik ben bang” (zie ijse-lijk: oorspr. bet. van ekster „de

schuwe") is mogelijk, maar onzeker. — **Eksteroog** znw. o., in de bet. van nu reeds mnl.; Kil. kent hiernaast *kraeyen-ooghe*. Nhd. *hühnerauge* o. sedert 1591.

El znw., mnl. *elle*, *elne* v. „el.” = ohd. *elina* (nhd. *elle*), os. *elina*, ofri. *ielne*, ags. *eln* (eng. *ell*), on. *oln*, got. *aleina* (een schrijffout voor **alina*) v. „el”; uit het Germ. komen it. *alna*, fr. *aune* enz. De bet. „el” is uit „elleboog voorarm” ontstaan (vgl. v o e t, I s p a n, v a d e m); ook in andere idg. talen komt deze secundaire bet. voor. Op idg. **ōlēnā-* gaan verder terug ier. *u(i)len* „elleboog”, lat. *ulna*, gr. *ὠλένη* „elleboog, voorarm”; andere afleidingen van den wortel *ōlē-* hebben dezelfde bet.: oi. *aratni-* „elleboog, el”, obg. *takūtī* „id.”, lit. *alkūnė*, *elkūnė* „elleboog”, *ūlektis* „el”. Formeel staan alb. *tere* („*lenā-*”) „arm van den elleboog tot de hand”, arm. *oṭn* „wervel, ruggegraat, rug”, *uln* „halswervel, hals” en oi. *ἄνι-* „been boven de knie, as-spie, luns” dicht bij **ōlē-nā-*. Vgl. l u n s. Van denzelfden wortel nog verscheidene woorden in allerlei talen. Eenige worden bij I l i e s besproken. —

Elleboog znw., mnl. *ellenbōghe* m. = ohd. *elinbogo* (nhd. *ell(en)boge*), mnd. *ellebōge*, ags. *elnboga* (eng. *elbow*), on. *olnbogi* m. „elieboog”, eigenl. „arm-buiging”; zie boog. Jonger is **ellepijp**, nog niet bij Kil.

Eland znw., laat-mnl. *ēlen* (m ?). Uit het Duitsch, evenals ouder-de. *elend(s)dyr* (de. *elsdyr*). Nhd. *elentier* o., ouder *elen(d)*, mnd. *ēlen-*, *ēlent-* (in samenst.) komt zelf weer van lit. *ėlnis* „eland” (= obg. *jeleni* „hert”); in het Germ. bestond van ouds de hiermee verwante stam **elza(n)-*, ohd. *ēlaho* m. (nhd. *elch*), ags. *eolh* m., waarnaast **alzi-* (uit **olki-*) in on. *elgr* m, de. zw. *elg* (eng. *elk* komt uit het Noorsch) = russ. *los* „eland”, verwant met oi. *ῥεγα-* „mannelijksantilop”. Lat. *alcēs* (Caesar), gr. *ἄλκη* (Paus.) „eland” zal wel uit het Germ. ontleend zijn. Met *n*-formans buiten 't Balt.-Slav : ier. *elī* („*el n-ti-*”) „ree”, gr. *ἔλαφος* („*el-n-bho-*”) „hert”, *ἔλλος* („*el-nó-*”) „jong hert”, arm. *eṭn* „hinde”. Fr. *élan* uit het Germ. Men heeft al deze woorden als „hoorndier” willen verklaren. 't Element **el-* „horen” zou

dan nog in arm. *etungn* „nagel”, *etjūr*, *etjūr* „horen, hoornen trompet”, gr. *ἔλ-ἐφᾶ;* „ivoor” en in eelt met verwanten voorhanden zijn. Zie nog I l a m.

Elders bijw., reeds later-mnl. Met adverbiale *s* (zie a a n s t o n d s) uit mnl. *elder*, *elre* „elders” = os. *ellior*, ags. *ellor* „naar elders”, got. *aljar* „elders”. Met hetzelfde formans *r* als got. *jar* (zie daar) van den stam germ. **alja-* (got. *aljis*) „een andere”, idg. **aljo-*: ier. *aile*, lat. *alius*, gr. *ἄλλος*, arm. *ail* „id.”. Deze stam, in het Ndl. evenals in andere germ. talen overigens door ander verdrongen, komt nog in ellende voor. mnl. nog in de bijww. *el*, *els* „anders”, ospr. acc. enk. en gen. enk. o. (= mnd. *el*, ohd. *elles*, ofri. ags. *elles*, eng. *else* „anders”). Hoogerop is idg. **aljo-* wsch. verwant met ier. *t-all* „ultra, illic”, lat. *ollus* „ille” (**ol-no-*), ksl. *lani* „in 't vorige jaar”, oi. *drana-* „ver, vreemd”. De wisseling van *a* en *o* is bij een vnw.-stam minder vreemd dan anders (vgl. bij al).

Eldorado znw. o. Internationaal woord, teruggaand op spa. *eldorado* „het vergulde”, den naam van 't aan de kust van Venezuela gezochte goudland.

Elegant bnw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *elegant* (sedert de 18. eeuw) enz. uit. fr. *élégant* (< lat. *élegans* „kieskeurig, een goeden smaak bezittend”).

Element znw. o. Een reeds mnl. (zeldzaam, speciaal = „lucht”) mhd. ontl. uit lat. *elementum* „grondstof, element”. Internationaal woord.

I Elf znw. Het Mnl. kent de vormen *alf* en *elf* m. „booze geest, duivel” (ook scheldwoord). In 't Oudgerm. schijnen de stammen **alba-* en **albi-* beide bestaan te hebben : op **alba-* wijst on. *alfr* m., mv. *alfar*, op **albi-* ags. *ielfe* m. mv. (in beide talen benaming van natuurgeesten), de. *elw*, ouder-zw. *älf*; mhd. *alp* m. (mv *elbe*, *elber*) „spookachtig wezen, nachtmerrie” kan een *i*-stam zijn, evenzoo mnl. mnd. *alf* m. „booze geest”, de vor. *elf* kan onder invloed van het mv. zijn ontstaan, wat bij dit woord zeer begrijpelijk is. Het Ags. heeft het enk. *ælf* m. Deze oudgerm. benaming voor

natuurgeesten staat in ablaut met oi. *rbhú-* „kunstvaardig, kunstenaar, naam van drie mythische wezens”. De bet. van ons elf wijst er op, dat dit woord niet op mnl. *elf* teruggaat, maar evenals nhd. *elf* m., *elfe* v. uit eng. *elf* of, nog later, uit hd *elf(e)* ontleend is. *Alf* „booze geest” komt in oost-ndl. diall. nog voor. Het mv. is in de ME. *alve(u)*, *elwe(u)*, nooit elfen.

II **Elf** telw., mnl. *elf*, *ellef* (ook *ellévene*, vgl. eng. *eléven*). = ohd. *einlif* (nhd. *elf*, *elf*), os. *elleban* (nnd. *elf*), ofri. *andlova*, *elleva* (e.a. vormen), ags. *endleofan* (e.a. vormen), on. *ellifn*, got. *ainlif*. Veel van deze vormen zijn (wat den uitgang betreft o.a. onder invloed van **tezan* „10”) belangrijk van hun ospr. vorm afgeweken. Voor 't eerste lid van **ain-liba-* vgl. een. Het tweede lid van germ. **ain-liba-* en **twa-liba-* „12” is verwant met leven en blijven (**liba-* = „rest”?). Behalve in het Germ. komen soortgelijke formaties alleen in het Balt. voor: lit. *venūlika* „11”, *dvýlika* „12” (tot 19 toe), maar lit-*lika* en germ. *-liba-* kunnen bezwaarlijk verwant zijn.

Eift znw., dial. ook *alft*, mnl. *elft* (*elfst*) (m.?). = mnd. *elft* „elf”. Gaat vermoedelijk evenals gr. *ἐλεφάντις* „blei” op een idg. van **albho-* „wit” (lat. *albus*, gr. *ἄλφοις*·*λευκοίς* Hes.) afgeleiden vischnaam terug; *ἐλεφάντις* heeft dan *ἐλε-* door vocaalassimilatie. Vgl. de verwante benaming van den zwaan: ohd. *albiꝥ*, *elbiꝥ* m., ags. *ielfetn*, on. *elptr*, *qlpt* v., russ. *lébed*, serv. *lâbúd*. Voor een anderen vischnaam met dergel. bet.-ontwikkeling zie blei, en vgl. ook fr. *able* „blei”, dat men evenals nhd. *albe* v., mhd. *albel* m. „blei” uit mlat. *albula* (van *albus*) afleidt. Komt ndl. dial. (Antw.) *alf* „blei” ook hiervan af of is het een germ. woord, verwant of identisch met *elft*?

Elger znw., mnl. (holl.) *elger* (*ellegaer*) m. „elger, vork om aal te steken”. Ontstaan, wsch. in het friesch getinte noordholl. dial. (waar aan ndl. *á* een *é* beantwoordde), uit I aal + *gheer*, dial. *gaer* (vgl. a veꝥaar). Ook mnl. *aelgheer* (nml. aalgeer) komt voor. Dit *gheer* <

oergerm. **jaiza-* „speer”: ohd. os. *gér*, ofri. *gér* (in samenst.), ags. *gár*, on. *geirr* m. „speer, spies” (waarnaast mnl. *ghére* m. „id.” = ohd. *gérc*; zie geer). = gall. *gaiso-* ier *gae* „speer”, gr. *ζαῖος* „herdersstok”, oi. *hēsa-* „werptuig” (NB. germ. **jaiza-* veronderstelt **ghaisó-*). Van den wortel *ghi-* in oi. *hínóti* „hij brengt in beweging, slingert”, waarvan met andere formantia ags. *gád* v. „prikstok” (eng. *goad*), langob. *gaida* „pijlsplits”, av. *zaéna-* en *zaya-* „wapen”. Opvallend is de *ai* van **ghaiso-*; de gewonere ablaut zou zijn *i*: *ei*: *oi*. — Het woord *geer* bleef verder nog bewaard in eigenamen als Gerard, ohd. *Gérhart*, vgl. ook got. (lat.) *Hariogaisus*. Zie nog bij geesel.

Elixer znw. o., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op arab. *el iksír* „elixir, lapis philosophorum” (van gr. *ξηρόν* „droog medicament”) teruggaand.

Elk onbep. telw., mnl. *eelc*, *élic*, *elc*, *ellc*. = mnd. *elk*, *ellik*, ofri. *ek*, *èkk*, *ellik*, ags. *ælc* (eng. *each*) „elk”. Niet-tegenstaande dial. nml. (N.Brab.) *ielk* (*ie* naar ieder?) niet uit **eo-lika-* (vgl. ohd. *iogilth* „ieder”), maar blijkens 't mnl. vocalisme uit **aina-* en **líku-* samengesteld (evenzo ags. *ælc* enz.); vgl. een en -lijk en voor de klankontwikkeling vgl. II elf. Wgerm. **ainlika-* = schijnt „ieder afzonderlijk” beteekend te hebben, „quisque” en niet „quivis”. Formeel staat het tot ohd. *gilth* („elk, ieder”, met gen.) als lat. *únusquisque*: *quisque*. Mnl. *eenghelijc* „elk” is jong en zeldzaam. Vgl. ieder, iegelijk. — De distributieve bet. („ieder afzonderlijk, telkens een”) maakt 't begrijpelijk, dat ons **elkander**, **elkaar** (mnl. nog twee woorden, bijv. *elc sloech anderen* „zij sloegen elkaar”) aan ohd. nhd. *einander* beantwoordt (vgl. eng. *each other* en *one another*). De bijvorm *mal k a a r*, *mal k a n d e r* = mnd. *malkander*; mnl. nog *manlijc anderen*; met *manlijc*, *malc*, mnd. *mal(li)c* „ieder” vgl. ook ohd. *manno gilth* „iedereen” en ofri. *monnek* „id.” < *monna ek*. Vgl. *ander*.

Elleboog, **ellepijp** Zie el.

Ellende znw., mnl. *ellende* v.o.

„vreemd land, verblijf aldaar, ballingschap, ellende”. = onfr. *elendi* o. „peregrinatio”, ohd. *elilenti* o. „vreemd land, verbanning” (nhd. *elend*), os. *elilendi* o. „vreemd land” (het gelijk-luidende bnw. ook „ongelukkig”), ofri. *ililend*, *el(l)end* o. „vreemd land” (*ellendichéd* „ellende”), ags. *ellende* o. „vreemd land”. Afleiding van germ. **alja-* (zie elders) + **lanða-* (zie land). — **Ellendig** bnw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. — **Ellendeling** znw., nog niet bij Kil.

Elpenbeen znw. o., mnl. *elpenbeen* (ook *elpsbeen*) o. = ohd. *hēlfantbein* (nhd. *elfenbein*), mnd. *ēlpēbēu*, ags. *ēlpēbān*, o. „elpenbeen, ivoor”. 't Eerste lid is een benaming van den olifant, die in het Wgerm. al vroeg uit lat. *elephās*, -*antis*, *elephantus* (< gr. ἐλέφας) is overgenomen, wsch. via het Rom. : ohd. (*h*)*ēlfant* m., ags. *ēlpēnd*, *ylp* m., mnl. *elpen-dier* o., mnd. *elpen-dēr* o. Het is opvallend, dat het woord voor olifant en niet dat voor ivoor (lat. *ebur*) zoo vroeg ontleend is. Eveneens zal ohd. *olbanta* v., os. *olbunde* m., ags. *olfend*, *olfenda* m., on. *ulfaldi* m. (met assimilatie: *l-n* tot *l-l*), got. *ulbandus* m. (waaruit obg. *velbādū*) „kameel” wel op ἐλέφας, lat. *elephās* teruggaan; de vreemde, van het gr.-lat. etymon afwijkende vorm maakt niet-directe ontleening wsch. Voor jongere ontl. zie olifant en ivoor. De oorsprong van gr. ἐλέφας staat niet vast; men heeft o.a. aan verwantschap met lat. *albus* „wit” (zie elft) gedacht, ook aan **el* „hoorn” (zie eland) + een verwant van lat. *ebur* „ivoor” (NB. Bij Hesiodus Pindarus is ἐλέφας alleen = „ivoor”), maar ook aan ontleening uit het Egyptisch en orient-talen. On. *fill* m. „olifant”, *fīlsbein* o. „ivoor” komt via Oost-Europa uit het Perz.-Arab.

I **Els** (boom), mnl. *else* (v.?). = mnd. *else* v. (nhd. *els-beere* v.), germ. **alisó-*; naast ndl. dial. *eller*, ohd. *elara*, *erila* v. (nhd. *erte*), mnd. *elre*, (ofri. *ielren* „van elzenhout”), ags. *alor* m. (eng. *alder*), on. *elri* o., *elrir*, *qlr* m. „els” 'met *r* uit *z*. Verwant met ksl. *jelicha*, lit. *elksnis*, *alksnis*, opr. *alskande*, lat. *alnus* (**alsno-s* of **aliso-s*). Een

van de idg. benamingen van den els (vgl. Lidén, IF. 18,485-487). De bijvorm mnl. nnl. dial. *elst* heeft evenals hulst vermoedelijk een jongere *t*; het is minder waarschijnlijk, dat dit formans met dat van het met els verwante on. *jolstr* v, *ilstri* o. „wilg” gecombineerd moet worden. Spa. *aliso* „els”, fr. *alisse* „lotusbes” komen wsch. uit het Got. Hoogerop verwant zijn ohd. *ēlm(boum)* m., ags. *ēlm* m (eng. *elm*), on. *almr* m., ier. *lem*, lat. *ulmus* „olm”; vgl. olm. Zie ook bij eik.

II **Els** (priem). Uit mnl. *elsen(e)* ontstaan, doordat men hier een verbogen casus of een mv. in voelde (vgl. *zeis*, *droesem*). Dial. bestaat *elsen* nog, ook *elsem*. Mnl. *elsene* veronderstelt germ. **aliso-* naast **aliso-*, **aliso-* > ohd. *alunsa*, *alansa* v., mnl. nnl. dial. (vla.) *alsene* „els, priem”. Spa. *alesna*, it. *lesina*, fr. *alène* „aal, priem” komen van dit germ. woord. Met hetzelfde suffix is mnl. *seissen(e)* gevormd, zie *zeis*. Een korteren stam vertoonen on. *alr* m. „els, priem” en met ablaut II aal.

Email znw. o. Nnl. ontl. uit fr. *email* (van germ. oorsprong). Ook elders ontleend.

Emeritus znw. Lat. woord, nog niet bij Kil., evenmin als **emeritaat** znw. o.

Emmer znw., dial. ook *emer*, mnl. *emmer*, *émer* m. „emmer”. = ohd. *eimbar* m.o. (nhd. *eimer* m.), os. *éambar* m.o., mnd. *emmer* m. „id.” Hiernaast ohd. *ambar* (nog oostenr. *amper*), mnd. *amber*, *ammer* m.o., ags. *amber*, *ombor* m.o. De tweede vorm is waarschijnlijk de oudste en gaat op lat. *amphora* (*ampora*) terug, vermoedelijk via een rom. vorm met *b*. Het geslacht wijst ook op indirecte ontleening. Doordat het woord „emmer met één hengel” betekende, konden zich onder invloed van **aina-* „een” de eerstgenoemde vormen ontwikkelen. Po. *wębor*, *węborek*, oruss. *uborük* komen uit het Germ. (Ohd.?) en opr. *wumbaris* weer uit het Slav.

En voegw., mnl. *ende* (ook *end*, *enn*, *en*). = onfr. *inde*, *in*, ohd. *enti*, *inti*, os. *endi*, ofri. *and(e)*, *end(e)*, ags. *and* (eng. *and*) „en”, ablautend met ohd. *unta*, *unti* (nhd. *und*) „en”. Uit het Noorsch hierbij on *en(n)* „maar, en”.

Men vergelijkt oi. *álha* „dan, verder, ook” (*a* uit *η*): mogelijk, maar onzeker wegens de zeer variabele beteekenis en functie van conjuncties.

Endeldarm znw., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). Het Mnl. kende ook *eyndel-door* v. „uiterste deur”, *endel-*, *eyndel-vers* o. „gebeden voor de ziel van een stervende”, *endelclocke* v. „doodsklok”, *eyndelste* „uiterste”, die gedeeltelijk dialectisch nog bestaan, en waarnaast hier en daar nog andere woorden met *endel-* zijn opgekomen. *Endel* naar analogie van middel-; eveneens in andere talen: ohd. *endilmere* m. of o. „oceanus”, mnd. *endelste*, ofri. *endelest* „uiterste”. Van einde.

Eng bnw., mnl. *enghe* (*anghe*, de oude bijw.-vorm in *het es hem anghe* „hij heeft het benauwd” e. dgl. uitdr.). = ohd. *engi* (nhd. *eng*), os. *engi*, (ofri. *ong-neil* m. „dwangnagel”), ags. *enge*, on. *ongr*, *ongr*, got. *aggvus* „eng”. Dezelfde idg. *u*-stam in ier. *cum-ung*, obg. *qzû-kû*, arm. *anju-k*, oi. *amhú-* „nauw, eng”, lat. *angi-portus* „nauw steegie”. Vgl. nog uit andere taalgroepen gr. *ἄγχω* „ik haal toe, worg” (= lat. *ango* „id.”), lit. *aĩksztas* „eng”. Vgl. a a m b e i, angst, bang. — **Engte** znw., nog niet bij Kil. Met suffix-substitutie voor Kil. *enghde*. Vgl. II d e.

Engageeren ww., nog niet bij Kil. De bet. „zich verloven” van ’t refl. ww. is secundair en speciaal nld. Van fr. *engager* „verpanden, noodigen, werven” (van *en* en *gager*). Ook elders ontleend.

Engel znw., mnl. *enghel* (*inghel*) m. = ohd. *engil* (nhd. *engel*), os. *engil*, ofri. *angel*, *engel*, ags. *engel* (eng. *angel* uit ofr. *angele*), on. *engill*, got. *aggilus* m., germ. **awgila-*, *-u-* „engel”. Evenals ier. *aingel* „engel” uit gr.-lat. *aggelus* (*ἄγγελος*) „bode, engel”. Een oud leenwoord evenals duivel e.a. Christelijke woorden.

Engerling (masker van den meikever, kwatworm. elft, emelt), nog niet bij Kil. = mhd. *engerlinc* m. „korenworn” (nhd. *engerling* „larve van meikever en brems, mijt”) naast ouder *engeric*, ohd. *engirinc* m. „id.”. ’t Ndl. woord komt wellicht, althans in de eerstgenoemde bet., uit ’t Du. Ohd. *engirinc* is ge-

vormd van ’t synonieme *angar*, *angari* m., dat oorspr. „wormpje, slangetje” beteekende en verwant is met ier. *esc-ung* („moerasslang”) > „aal”, lat. *anguis* „slang”, *anguilla* „aal”, (gr. *ἔχελυς* en met media lesb. *ἰμβηρίς* „id.”?), russ. *úč*, lit. *angis* „slang, adder”, russ. *úgor’*, lit. *ungurys* „aal”, po. *wegry* „blaaswormen in varkensvleesch”, lit. *anksztirai* „blaaswormen”, (arm. *auj* „slang”?). Moelijk hiervan te scheiden is russ. *úgor’* „puist” (zie echter bij a a m b e i).

I **Enkel** znw., Kil. *enckel*, mnl. *ankel* m. Uit germ. **awkila-*, **awkala-*, evenals ohd. *enckil* (nhd. *enckel*), *anchal*, mnd. *enckel*, ofri. *anckel*, ozw. *ankol* m. „enkel”. Met ohd. *anchala*, *anchila* v., on. *okkila* o. „id.”, ohd. *ancha* v. „nek” (= nhd. dial. *anke* „een soort met de voeten in beweging gebrachte hamer”, oorspr. „geleding, lid”), *encha* v. „schenkel, beenpijp” (uit ’t Du. fr. *anche* „buis”, *hanche* „heup”) van den idg. wortel *awg-* „bui- gen, hoek”, waarvan ook in andere talen nomina met *l*-suffix: lat. *angulus*, obg. *agülü* „hoek”, oi. *awgúli-*, *-ri-* „vinger”; vgl. verder oi. *áwga-* „lid”, *awgusthá-* „vinger”, arm. *ankiun* „hoek”. Verwantschap met opr. *nage*, obg. *noga* „voel” is mogelijk (wortel **aneg-*), maar zeer onzeker (zie *nagel*). Een variant van idg. *awg-* was *awq-*; zie *angel*. — Naast germ. **awkila-*, **awkala-* bestaat een synoniem o. wgerm znw. *awkláwa-*, ook *-e(n)wa-*: mnl. *anclan* (*ancluw*, *anchief*), nnl. dial. *ankláv* (o a. Urksch), *ankláv* (Zaansch), *ienk(e)láv* (Zeeuwsch), ohd. *anchláo*, ofri. *onclew-*, ags. *oncléow* (eng. *ankle*). Men is geneigd aan samenhang met *klauw* te denken. Wellicht door dissimilatie uit **awka-kláwa-* of **awkul(a)-kláwa-*?

II **Enkel** bnw., laat-mnl. *enkel*. = mnd. *enkel* „enkel, afzonderlijk”. Afl. van **aina-*, vgl. II elf, emmer. Voor de formatie vgl. got. *ainakls* „alleen, afzonderlijk, eenzaam”, lat. *sin-guli* „telkens een”. Toch zijn wsch. got. *ainakls* en enkel onafhankelijk van elkaar met *-la-* van **ain(a)-ka-* afgeleid; vgl. mnl. (limb.) *éneec* „eenig”, gloss. bern. *ejneker saken* „quodammodo”, on. *einka* „speciaal”, *ekkja* v., zw. *ánka* „weduwe”, ozw. *enkil* m. „weduwenaar”. Buiten ’t

Germ. vgl. ksl. *inogŭ* (*inegŭ*) „*μοιός, γένει*“ [„nach dem Leben ausser aller Gesellschaft“]. Met den jongeren bijvorm enkeld vgl. mnd. *enkelt*; evenzoo *dubbeld* naast *dubbel*. — **Enkelvoud** znw. o. Zie meervoud.

Enorm bnw., reeds mnl. (Mnl Handwdb). Uit fr. *énorme* of lat. *énormis*. Wellicht is nnl. enorm het ten tweeden male ontleende fr. *énorme*.

Enten ww., mnl. *enten*. Evenals mnd. *enten* uit fr. *enter* „enten“ en dit uit vulgairlat.-rom. *imputāre* „enten“. Dit is ook direct door eenige wgerm. talen ontleend, wsch. reeds vóór de 7de eeuw, wellicht tegelijk met vruchtnamen als I kers, pruim: ohd. *impfōn* (nhd. *impfen*), ags. *impian* (eng. *to imp*). Niettegenstaande den opvallenden wegval der *t* moet ohd. *impfōn* direct uit *imputāre* afgeleid en niet eerst als een secundaire vorm bij 't synonieme ohd. *impitōn* beschouwd worden. 't Laatste is veeleer een jongere ontl. — 't Znw. **ent**, mnl. mnd. *ente* v. van fr. *ente*.

Enteren ww., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *entern* uit spa. *entrar* (< lat. *intrāre*).

Eppe znw., mnl. *eppe* v. (m. ?). = ohd. *epfi* m., mnd. *eppe* (nhd. *eppich* m. met md. consonantisme = ohd. *epfih* m.). Evenals andere tuinbouwwoorden (vgl. *kool*, I kers, *pieterson*) vroeg aan het Lat. ontleend: < lat. *apium* „eppe“.

Er bijw., mnl. (gewoonlijk als enclitica aan 't voorafgaande woord vastgeschreven) *er*, (*e*)*re*. = ohd. os. *iro*, (ofri. *hira*, ags. *hiera* met secundaire *h*; zie II haer), got. *ize* gen. mv. „van hen, er van“ (zie *gene*). Vaak wordt *er* synoniem met *dær*, daar gebruikt. Daartoe heeft o.a. het samenvallen van *dær* en *ær* na een *t*, *d* meegewerkt (*hij weet* (*d*)*ær* *niets van*, *hij heeft ær vijf*, *het heeft* (*d*)*ær* *geregend*).

II **Er-**, mnl. *er-*. = onfr. *ir-* (naast *re-*), ohd. *ar-*, *ir-*, *ur-* (nhd. *er-*), mnd. *er-*, os. ofri. ags. *ǣ-*, got. *us-*, *uz-* (*ur-*), verbaal-prefix. = het betoonde nominaalprefix *oor-*. In het Mnl komt *er-* bijna alleen in limb. teksten voor (vaak = westmnl. *ver-*). Het *er-*, dat wij in eenige nndl. woorden (in de volkstaal ongebruikelijk)

vinden, is onder Duitschen, gedeeltelijk misschien ook oost-ndl. invloed opgekomen: (**mijns**) **erachten(s)** (nog niet bij Kil.), **erbarmen** (reeds oostmnl.: zie barmhartig, ontfermen), **erkennen** (reeds oostmndl.), **erlangen** (mnl. in het 'rdelboek van den Etstoel van Drenthe), **ervaren** (het ww. reeds mnl.; het bnw. in den Teuth.). Vgl. her-.

Ereis bijw. Uit mnl. *éne reise* „een reis, een keer“.

Erf znw. o., mnl. *erve* o. (ook v.) „erfgoed, erf“. = onfr. *erfi*, ohd. *erbi* (nhd. *erbe*), os. *erbi*, ofri. *erve*, got. *arbi* o. „erfgoed“, ags. *ierfe* o. „id., bezit, vee“, on. *erfi* o. „lijkmaal“, germ. **arbia-*; hiernaast **arba-* in on. *arfr* m. „erfgoed“, **arbian-* m. in ndl. (de) **erven** mv., mnl. *erve* m. „erfgenaam“, ohd. *erbo* (nhd. *erbe*), mnd. *erve*, ofri. *erva*, got. *arbjā* m. „id.“, **arban-* in on. *arji* m. „id.“. Het Germ. kende voor „erfgenaam“ ook samenstt. met een deverbatief znw.: on. *arftaki*, *arfbegir*, *arfnyti* m., os. *erbiward*, ags. *ierfeweard* m. Zoo'n samenstelling is ook **erfgenaam**, mnl. *erfnāme*, minder vaak *erfghenāme*, mnd. *erve(ge)nāme* m., naast got. *arbinumja*, ohd. *erbinomo*, ags. *ierfenuma*, ofri. *erfnama*, *-noma*, mhd. *erbenēme* m. Het tweede lid vertoont verschillende ablaustrappen van den stam van nemen. On. *arfr* m. „os“, ags. *ierfe*, *orf* o. „vee“ hebben een secundaire bet., evenals ndl. erf, en mogen ons niet weerhouden, voor deze heele groep woorden uit te gaan van idg. **orbho-* „verweesd, wees“: zoodat **arbia-* ospr. „verweesd, door iemands dood vrij geworden goed“ is; vgl.: lat. *orbis* „beroofd van iets“, gr. *ορφο-ορφαρός*, arm. *orb* „wees“, vooral ook ier. *orbe*, *orpe* „erfgoed“, *com-arpe* „erfgenaam“. 't Is mogelijk, dat deze idg. wortel *orbh-* identisch is met den wortel *erebh-* waarvan oi. *árbha-* „klein, zwak, kind“, russ. *rebónok* „kind“, obg. *rabū* „slaaf“ komen; zie evenwel arbeid. Zie ook II a r m. — **Erven** ww., mnl. *erven* (met uitgebreider bet.-sfeer dan nu). Reeds ohd. (*erben*), mnd. (*erven*), ofri. (*ervia*), ags. (*ierfan*; zeldzaam), on. (*erfa*) (NB. tweeërlei formaties), met verschillende bet., betrekking hebbend op 't overgaan van erfgoed, —

Erfelijk bnw., reeds mnl. (met meer bett. dan nu) mhd. mnd.; ohd. *arplih*, o.a. met de vert. „testamentarius”. —

Erfenis znw., reeds mnl. mnd. ofri

Erg bnw., mnl. *arch*, *erch* (*g*) „kwaad, slecht, waardeloos”. Met *e* uit *a* evenals sterk: in veel dialecten ontstond vóór *r* + labiaal of gutturaal *e* uit *a*. Zie arg-. Germ. **arza-* verder in: onfr. *arug* „perversa”, ohd. *arg*, *arag* „gierig, laf, nietswaardig” (nhd *arg*), mnd. *ar, ich* „slecht”, ofri. *erg* „slecht, kwaad, erg”, ags. *earg* „laf, traag”, on. *argr* (ook *ragr*) „laf, slecht”, langob. *arga* scheldwoord, got. **args* (blijkens ’t ontleende spa. *aragan* „traag”). De bet. van oergerm **arza-* schijnt „traag, niet flink” geweest te zijn. Een oudere bet. en verwanten buiten het Germ. zijn moeilijk op te sporen. Men heeft av. *ərə, ant-* „ijsselijk, verschrikkelijk” vergeleken of wel: ier. *ergim* „ik sla”, gr. *ἐργεχθω* „ik verscheur”, lit. *rāgana* „heks”. Semantisch aannemelijker is de combinatie met maced. *αρκόνσολη* (ook anders verklaard): dan beteekent **arza-*, idg. **arqó-* of **arkó-* oorspr. „traag”. — Het onz. znw. mnl. *arch*, *erch* „kwaad”, ook „onheil”, nnl. nog slechts in enkele uitdrukkingen (*erg* hebben, zonder *erg*) komt ook in het Ohd. (Nhd.) Mnd. Ofri. voor. — Vgl. *ergeren*.

Ergens, nergens bijww., mnl. (*n*)*erghen*, *-ent*, *-ents*, *-ens*. De eerste vorm is de oudste, voor de *t* vgl. sedert en hd. *irgend*, voor de adverbiale *-s* elders. Gewoonlijk identificeert men (*n*)*erghen* met nhd. (*n*)*irgend*, mhd. (*n*)*iergen* „(n)ergens”, ohd. *iowergin* „ergens”, onfr. *niewergin* „non—usquequaque”. Als we er evenwel op letten, dat in het Mnl. *erghen* zelden (vooral in holl. teksten) voorkomt, *nerghen* echter veel algemeener is (hetzelfde geldt blijkbaar van mnd. *ergens*, *ergent*: *nergen*, *-ens*, *-ent*), ligt het meer voor de hand in *erghen* een jonger woord te zien, naast *nerghen* gevormd, en dit laatste met os. *ni-hwergin* „nergens” te identificeeren. Voor de negatie *ni-* zie II niet. Onfr. *niergin*, in bet. = *niewergin*, zal eer hiermee identisch dan = os. *nihwergin* zijn. Ohd. *wergin*, os. *hwergin*, ags. *hwergen* uit *hwar* (zie

waar) + *zin*; *-zin* is een partikel, in bet. = hd „irgend”; formeel staat ’t in ablaut en gramm. wechsel met got. *-hun*; vgl. oi. *caná*, lit. *kana* (bijv. *kana kėk*, *-kėli* „eenige”). Lat. *-cum-* in *cunque* bracht men vroeger hierbij, maar tegenwoordig identificeert men het gewoonlijk met het voegw. *cum* (zie wanneer). Mnl. synoniemen van (*n*)*erghent* zijn (*n*)*iewer*, (*n*)*egherinc*, (*n*)*iewerinc*.

Ergeren ww., mnl. *ergheren*, *argheren*. = ohd. *argirōu* (nhd. *ärgern*), mnd. *ergeren*, *argeren*, ofri. *ergia* een formatie bij den compar., evenals *betere*n, (naast mnl. *arghen*, *erghen*, ohd. *ir argén*, mnd. *argen*, *ergen*, ofri. *ergia*, ags. *eargian*) met de bett. „erger maken, erger worden” en daaruit afgeleide bett. De tegenwoordige bet. „scandalizare” komt in het Mnl. nog slechts in de mystieke literatuur voor. — **Ergerlijk** bnw., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil.; hier wel *arghernisse* „scandalum” (**ergernis**). Beide woorden = „scandalosus” resp. „scandalum” in ’t Hd. in 1482, mnd. alleen *argerlik* „aanstoot wekkend”.

Erica znw. De ook in andere talen aangewende lat. naam van de plant (*erīca* < gr. *ἐρείκη*).

Erkennen. Zie II er-. — **Erkentelijk** bnw., nog niet bij Kil. Uit nhd. *erkentlich* „erkentelijk”.

Erker znw. Nnl. uit hd. *erker* m. < mhd. *ärker*, *erker* m., dat evenals mnd. *arkener*, *arkenel*, *erkener*, *erker*, *erkel* m., mnl. *archier*, *arker*, *erker* m. „borstwering”, Kil. *arckel*, *arckener*, *erckel* „podium, proiecta” uit oudnoordfr. *arquiere* „schietgat”, wsch. ook „uitbouw waar de schutters staan” ontleend is. Dit is een afl. van lat. *arcus* „hoog”. De afl. van de germ. woorden uit het mlat. mv. *arcora* is niet aannemelijk.

Erlangen. Zie II er-.

Ernst znw., mnl. *er(e)nst*, *arenst* m. v. „ernst”, ook nog „strijdlust”. = ohd. *ērnost* v. o. „strijd, ernst” (nhd. *ernst* m.), os. *ērnost* m. „ernst”, ags. *eornest* m. (o.?) „strijd, ernst”. Voor het suffix vgl. dienst. Met ablaut (germ. *a*) on. *eru* „flink”, got. *arniba* „δοφάλως”. Buiten het Germ. hierbij av. *aranu-* „strijd, wedstrijd”. Wellicht behooren

deze woorden met oi. *árna-*, *arnavá-* „golvend” bij den onder rennen besproken wortel *ere-*. Zie naarstig.

Erts znw. onz., eerst in het Nnl. Overgenomen uit nhd. *erz*. Het Nnl. heeft hiervoor *eer* onz.; vgl. ijzer.

Ervaren. Zie II *er-*. — **Erven** znw. mv. en ww. Zie *erf*.

Erwt znw., mnl. *erwete*, *aerwete*, *arweete* v., in het Vla. nog *erwecet*, *eerwete*, *erwete*. = ohd. *arawei*₅, *-i*₅ (nhd. *erbtse*). os. *erit* v., on. *ertr* v. mv. „erwt(en)” (ags. *earfe* v. „een soort wikke” uit **ærbe* is vermoedelijk uit lat. *ervum* resp. rom. **ervu* „id.” ontleend). Men heeft ontleening uit lat. *ervum* of uit gr. *ἄροβος*, *ἐρέβινθος* „erwt, wikke” of van elders aangenomen. Waarschijnlijker is verwantschap met *ervum* (idg. *orw-* : *erw-*). Er is geen reden om de *w* uit *gyh* af te leiden, om zodoende deze woorden met de gr. te kunnen verbinden: dat zou alleen dan gerechtvaardigd zijn, als gr. *β* werkelijk = idg. *gyh* kon zijn. Verwantschap hoogerop is mogelijk, bovendien met mier. *orbaind* „grains” (idg. *orw-*?) en gr. *ἄρακος* „een hulsvrucht”. Het tweede lid, ohd. *-ei*₅ kan bij ags. *áte* v. (eng. *oats*) „haver” behoreen, als dit ospr. „korrel” beteekend heeft (vgl. I koren). Dan zou het van den idg. wortel *oid-* „zwellen” kunnen komen: vgl. gr. *οἶδος* „gezwel”, *οἰδέω* „ik zwel”, obg. *jadru* mv. „boezem”, arm. *ait* „wang”, *aitnum* „ik zwel”, *aitumn* „gezwel” (zie *etter*).

-es betoond nominaalsuffix, reeds later-mnl. *-esse* v. Eenige fr. woorden op *-esse* (= lat. *-issa* : *abbát-issa*) werden ontleend, zooals *princesse* v. (reeds later-mnl., ook in den Teuth.), daarna werd 't suffix ook aan ndl. woorden gehecht; een zeer gebruikelijk ouder mnl. type van benamingen van v. personen is: *meesters(s)e*, *saughters(s)e*, *princers(s)e*.

Esch znw., mnl. *esce* m. v., gloss. bern. *asch*. = ohd. *asc* m. (nhd. *esche* v.), os. *ask-* (in *saenest*; bnw. *eskin*), ags. *æsc* m. (eng. *ash*), on. *askr* m. „esch”, in sommige talen ook met de secundaire bett. „speer” en „boot”. De *e* van het ndl. woord kan *i*-umlaut van *a* en in sommige casus van **aski-* klankwettig zijn; vgl. evenwel esp. Idg. *os-k(h)-*

buiten 't Germ. nog in arm. *haçi* „esch” en gr. *ἄση*, alb. *ak* „beuk”; met andere formantia zijn van *ös-* gevormd: ier. *huinnius* (*os-n-*), lat. *ornus* (**ösino-s*), russ. *jásen'* (alg. slav.), lit. *úsis* „esch”, gr. *ἄζεφ-ωίς* „witle populier”. Of misschien *ös-* hoogerop — hoe dan ook — samenhangt met *ops-* (zie esp), is niet uit te maken. Sommigen verbinden met de geciteerde woorden nog andere boomnamen. Op grond der aangehaalde woorden mogen wij een idg. benaming van den esch aannemen (zie eik).

Eskader znw. o. In 't laat-Mnl. met de bet. „troepenafdeeling” ontleend uit fr. *escadre* (= it. *squadra* „carré” van *squadrare* „vierkant maken”); in 't Nnl. met de bet. „vlootafdeeling” opnieuw ontleend. — **Eskadron** znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *escadron*. Beide ook elders ontleend.

Esp znw., mnl. *espe* m. = ohd. *aspa* v. (nhd. *espe*), mnd. *espe* v., (ofri. *espen* bnw.), ags. *æsp*, *æps* m. (v.?), *æspe* v. (eng. *asp*), on. *osp* v. „esp, populus tremula”. Buiten het Germ. vgl. russ. *osína*, po. *osika*, *osica*, dial. *osa*, *osina* (vroeg-oerslav. **opsá*), zuidslav. (bulg. serv. slov.) *jasika* „esp”, lett. *apsa*, *apse*, opr. *abse*, lit. *apuzė* „id.”. Voor germ. *sp* uit *ps* vgl. wesp. Ndl. *e* voor *a* komt vóór *sp* e.dgl. consonantengroepen meer voor, zonder dat er van *i*-umlaut sprake behoeft te zijn, vgl. wesp. flesch.

Estrik znw. Dit woord is in de latere ME. wsch. uit het Nederrijnsch in de ndl. taal gekomen. = mnd. *astrak*, *esterik* o., ohd. *astrih*, *estirih* (*hh*) (nhd. *estrich*) m. Uit oud-mlat. *astricus*, *astracus* „plaveisel”.

Eten ww., mnl. *eten*. Een alg.-germ. en idg. ww. voor „eten”: onfr. *éton*, ohd. *ēzgan* (nhd. *essen*), os. *ētan*, ofri. *ēta*, *ita*, ags. *ētan* (eng. *to eat*), on. *ēta*, got. *itan*; ier. *cini estar* „etsi non edit”, *eisse* „esus”, kymr. *esu*, *ysu* „vorare”, lat. *edo*, gr. *ἐδω*, *ἐσθιω*, obg. *jamě*, lit. *ėdu*, *ėdmi*, arm. *utem*, oi. *ádmi* „ik eet”. De inf. en het onz. znw. *eten* (reeds mnl. mnd. *eten*, ohd. *ēzgan* als o. znw.) zijn volkomen = oi. *ádana-* o. „het eten, de spijs”. Vgl. I aas, vreten.

Etgroen znw. o. (overeenkomstig de uitspraak met *t* geschreven, evenals ant- in antwoord), dial. ook *etgroede* (*etgroet*). Deze vorm, die al in het Mnl. (holl.) voorkomt, is wsch. de oudere = mnd. *etgrōde* „etgroen, tweede gras” (vgl. meng. *edgrō(w)e*, eng. dial. *edgrow*, *edgrouth*). Het tweede lid, = mnl. *groede* v. „wasdom, aangeslibd land”, mnd. *grōde* m. „id.” (nml. Groede plaatsnaam), is een znw. van den stam van groeien; vgl. ofri. *gréd* v. „aangeslibd land”, on. *grōðr* (gen. -*rar*, oud ook -*ar*) m. „kruid, wasdom”. Het eerste lid is een germ. partikel (prefix) met de bet. „weder, terug” [onfr. *ül-*, ohd. *ita-*, *it-*, os. *ēd-*, ofri. *ēt-* (*t* als in ’t Ndl.), ags. *ēd-*, on. *ið-*, got. *id-*], die met znww., bnww. en ww. wordt samengesteld en die in gramm. wchsel staat met got. *iþ* „en, maar, als”. Buiten ’t Germ. : lat. *et* „en”, gr. *ετι* „nog”, en wellicht nog verscheiden andere partikels, maar bij partikels zijn etymologische combinaties in ’t algemeen onzeker. Met ’t oog op de vreemde wisseling van *e* en *i* in de germ. talen vragen we ons af, of naast een grondvorm met *e* ook een andere met *i* moet worden aangenomen, verwant met lat. *iterum* „wederom”, oi. *itara-* „andere”. — Het Ndl. heeft nog een samenstelling met *et-*, nml. **etmaal** znw. o., mnl. *edmael*, waarnaast de opmerkelijke vorm *almael* (beide ook met *t* geschreven) o. „etmaal, termijn, feest” = (ohd. *itmāli* bnw. „festus, sollemnis”, *itmālī* v. „feest”), mnd. *ētmāl*, *admāl*, ofri. *ētmēl* o. „tjdduur, 12 uur, 24 uur”, ags. *ēdmāl-tūl* v., *ēdmāle* o. feest. Vgl. I maal. Bovendien kent het Mnl. nog *edwijt* o. „smaad” = onfr. *ēdwīt* (o. ?), ohd. *itawīz* m., ags. *ēdwīt* o., got. *idweit* o. „smaad” (eig. „het achterom kijken”?). Zie ook herkauwen.

Ets znw. Van **etsen** ww. Dit laatste sedert Kil. Evenals eng. *to etch*, de. *etse*, zw. *etsa* uit nhd. *ätzen* „etsen”. Vgl. het in beperkten kring gebruikte laat-nndl. beitsen, evenals de. *beitse*, zw. *betsa* uit nhd. *beizen*. [NB. *ätzen* is formeel = ndl. dial. *etten* „laten afgrazen”, een alg.-germ. ww. **atjanan*, caus. van **etanan* „eten”.]

Ettelijk onbep. telw. Komt als *it-*, *etlick* het eerst in eenige laat-mnl. teksten voor. De ndl. volkstaal heeft het woord nooit gekend Met substitutie van -*lik* voor -*lich* uit mhd. *ētelich* (ohd. *ētalīh*; nhd. *etlick*) „eenig, een of ander”, in het mv. „ettelijke” (waarnaast ohd. *ēt(t)eslīh*, mhd. *ēteslick*; hieruit ’t nog zeldzamere laat-mnl. *etzelick*). Wsch. behoort ’t eerste lid bij *et-*(groen).

Etter znw., mnl. *etter* o. = ohd. *ēt(t)ar* (nhd. *eiter* m.), os. *ēttar* (mnd. nnd. *etter*), ofri. **āt(t)er* (deze fri.-holl. vocaal ook in mnl. *atter* en nog in de afl. *aterling*), ags. *āt(t)or* (eng. *atter*), on. *eitr* o., germ. **aitra-* „etter, gif”. Voor de *tt* en *ē* van het ndl. woord vgl. *ladder*, vet. Evenals ohd. *eiz* m. „etterbuil, gezwel”, on. *eitill* m. „klier” wellicht van den idg. wortel *oid-* „zwellen” (zie *erwt*); volgens anderen moeten wij voor germ. *ait-*, obg. *jadū* „gif”, lett. *idra* „verrot merg van een boom” veeleer van een wortel *oid-* „verrotten” uitgaan; dit is minder wsch. : veeleer komen deze woorden evengoed als *etter* van *oid-* „zwellen”. Voor de bet. van *etter* vgl. po. *jadzić się*, dial. *jédzić się* „etteren” bij *jad* „gif van dieren en planten”.

Euvel bnw. (ook in samenst., ook als znw. o.: *euveldaad*, *voeteuvel*), mnl. *ōvel*, gew. *ēvel* (zie *kreupel*) „slecht, boos, onsteind”. = onfr. *wel*, ohd. *ubil* (nhd. *übel*), os. *ubil*, ofri. *ewel*, ags. *yfel* (eng. *evil*), got. *ubils* „slecht” (als zedelijke eigenschap). Evenals ier. *fel* „slecht” uit idg. **upelo-*. Waarschijnlijk met het idg. formans -*e-lo-* bij got. *uf* „onder”, *ufar* „over, verder dan” (zie *over*; dus eig. „de perken te buiten gaande, overmoedig”?), waarbij ook misschien on. *úfr* „onvriendelijk”, ohd. *uppi* (**ubja-*) „slecht, booswicht” en veel woorden in allerlei talen, met verschillende formantia en betekenis-ontwikkeling in zeer verschillende richtingen.

Evangelie, evangelist znww. Internationale woorden, op lat. *evangelium*, *evangelista*, gr. *εὐαγγέλιον*, *εὐαγγελιστής* teruggaand. Mnl. gew. met *w* geschreven.

Even bnw. en bijw. Zie effen. — **Evenaar** znw., oudtijds gew. *effenaar*, zoo nog dialectisch. Znw. van het ww. effenen, evenen „gelijk maken”; mnl. *effendre* m. beteekent „scheids-rechter, soort weefgetouw, evenaar van de weegschaal”; nndl. *evenaar* „aequator”, sedert Kil., is een vertaling van dit lat. woord. — **Evenären** ww., nog niet bij Kil. Noch van evenaar afgeleid, noch van even + naar (= nader: dus „juist nabij komen”). Eer is de vorm *even-aarden* de oudere; wellicht is dat ww. gevormd bij 't oudere bnw. *evenaardig* (naar nhd. *gleich-artig*?), een formatie als Kil. *even-tijdigh* „contemporaneus”, nnl. **evenredig** (nog niet bij Kil.) enz. — **Evenbeeld** znw. o., sedert Kil. Reeds mhd. *ebenbilde* o. — **Eveneens** bijw. Komt in het Mnl. zelden voor, en dan = „precies op gelijke manier, precies tegelijk” (gebruikelijker is mnl. *alleens*), bij Kil. „prorsus idem, persimilis”, nog niet = „ook”. — **Evenknie**. Zie knie. — **Evenwel** bijw. voegw., mnl. *evenwel* „even goed”; mnl. *al evenwel* komt reeds = „evenwel” voor (voor de bet. vgl. niettemin). — **Evenwicht** znw. o., niet bij Kil., mnl. in de bet. „zijn gewicht aan iets”. 't Nnl. woord zal wel niet op 't mnl. teruggaan, eer is 't evenals nhd. *gleichgewicht* o. jong. — **Evenwijdig** bnw., sedert Kil.

Ever znw., mnl. *ever* m. = ohd. *ēbur* (nhd. *eber*), os. *ēbur*, ags. *eofor* m. „ever”, (on. *jofurr* m. overdracht. „vorst”). Verwant met lat. *aper* „ever” (*a* als in *pateo*: gr. *περάννμι*? Of naar *capere*?

In ieder geval is de a oeritalisch: umbr. *a pruf*, *abraf* „apros”), obg. *veprē* „id.”. Misschien zijn de vormen met en zonder *w* reeds idg. doubletten. Aeol. *ἐπερος* „ram” is niet verwant.

Examen znw. o., **examineeren** ww. Internationale woorden, op lat. *exāmen* „onderzoek”, *exāmināre* „onderzoeken” teruggaand. Evenals in 't Hd. schijnt bij ons 't ww. ouder te zijn (eenige voorbeelden in 't Mnl. Wdb.: bet. „onderzoeken, verhooren”; mnl. *exāmen* o. alleen in 't Mnl. Handwdb.).

Ezel znw., mnl. *esel* m = ohd. *esil* (nhd. *esel*), os. *esil*, ags. *esol*, got. *asilus* m. „ezel”. Met substitutie van *-la-*, *-lu-* voor *-no-* uit lat. *asinus*. On. *asni* m. is uit ofr. *asne* (fr. *âne*), ags. *assa* m. (eng. *ass*) is uit ier. *asan* en dit uit lat. *asinus* ontleend. Uit het Germ. obg. *osilū*, lit. *āsilas*. De gr. ezelnaam *ὄνος* hangt wsch. met den lat. samen. Hoe, dat is onzeker. Waarschijnlijk komen beide woorden uit Klein-Azië. Zij zullen wel (indirect) op arm. *isan* teruggaan, een collectieve afleiding van *ēk* „ezel”. Of dit woord idg. is, is moeilijk uit te maken. Evenals zijn benaming is de ezelf zelf ook van uit Klein-Azië in Europa geïmporteerd. — **Ezelsbrug** znw., nog niet bij Kil. In gelijke bet. nhd. *eselsbrücke* v., de. *eselbro*, eng. *ass's bridge*, laat-lat. *pons asinorum*. Fr. *pont aux ânes* = „chose si facile qu'elle est à la portée des esprits les plus obtus”. — **Ezelsoor** znw. o. In de bet. „omgevouwen hoek van een boekblad” nog niet bij Kil. In gelijke bet. nhd. *eselsohr* o. (reeds 1664), de. *eselsore*, eng. *dog's ear*.

F.

Faam znw., mnl. *fāme* v. Uit lat. *fāma* „gerucht, faam”. Misschien via ofr. *fame* „id.”.

Fabel znw., mnl. *fabele* v. Uit lat. *fābula* of fr. *fable* „fabel”. Een jongere ontl. dan mnl. *favele* v. of hieruit onder invloed van 't fr. of lat. woord vervormd. Ook mhd. *fabele* (nhd. *fabel*), mnd. *fabele*, *fabule* v., meng. eng. *fable*.

Fabriek znw. Gaat op fr. *fabrique* < lat. *fabrica* „handwerk, werkplaats” terug. Reeds laat-mnl. ontleend als *fabrijc* v.

„werkplaats, kas voor bouw en onderhoud van een kerk”. Ook laat-mhd. en -mnd. In de bet. van nu wellicht een jongere ontl. via 't Du. — **Fabrikaat** znw. o., **fabrikant** znw. Nhd.-nml. geleerde formaties.

Facie znw., gew. o. Mnl. *facie*, *faci* v. (o.?) was nog niet een plat of familiaar woord zooals nu. Uit ofr. *facie* (*face*) of direct uit lat. *faciēs* „gelaat”.

Fagot znw., sedert Kil. Uit it. *fagotto* „fagot” = fr. *fagot* „takkebos” (mnl.

fago(o)t „id.”), ofr. ook „fagot” (nu *basson*). Van lat. oorsprong (*fāgus, fuv?*).

Failissement znw. o. Nnl. formatie van fr. *faillir* (> nndl. **faillieren**. Zie ook *falen*): hd. *falliment* o. < it. *fallimento*. Uit 't fr. verl. deelw. *failli* resp. uit 't znw. *faillite* „faillissement” komt nnl. **failliet** bnw. en znw. o.

Fakkel znw., mnl. *fackele, fackel* v. Evenals ohd. *facchala* (nhd. *fackel*), os. *fakla* v. uit vulgairlat. *fac'la*. Ags *faecele* v. met ook bij dit leenwoord ingevoerden suffix-ablout *-ul-*: *-il-* uit lat. *facula* „fakkel”. Voor de ndl. *f* (niet *v*) vgl. sukkelen.

Falen ww., mnl. *falen, faelgen, falien* „te kort schieten, in den steek laten, in gebreke blijven, missen”, ook *faelgēren* met bredere bet.-sfeer (nml. *faillieren* is een jongere ontl.). Uit ofr. *faillir, falir* (< lat. *fallere* „bedriegen, ontgaan”). Wellicht als zooveel woorden uit 't pic. dial., maar wegens de vocaal is dat niet noodig. Ook 't jongere mnl. (zelden) *feilen* „gebrek hebben, ontbreken” (nog nnl., vooral de afl. feilbaar) komt van *faillir*. [Vgl. voor de vocalen paleis.] Hiervan nml. feil „gebrek, fout” (of uit ofr. *faillie* = *faïe*) sedert Kil.: mnl. *fael* (m. v. ?) „id.”. Mnl. *faelge, fale* v. „gebrek, fout, bedrog, slechte afloop” komt van ofr. *faïe, fale*. Ook uit 't Fr. mhd. *vælen* (nhd. *fehlen*; znw. mhd. *væl, væle* v., nhd. *fehl* m.), mnd. *feilen* (znw. *feil* m.; uit 't Ndd. de. *feile, feil*, zw. *fela, fel*), eng. *to fail* met dgl. bett. als mnl. *falen*.

Falie (mantel met kap; alg.-ndl. alleen nog in op zijn *falie* krijgen, geven; voor de bet. vgl. op zijn tabbaard k., g.), mnl. *falie, fale, faelge* v. „mantel, huik, sluijer”. Uit ofr. *faulle* „lange sluijer, hoofdhoek” (speciaal van vla. vrouwen), dat ook in 't Mhd. en Mnd. overging. Oorsprong?

Faliekant bijw. bnw., bij Kil. als znw. = „niet rechte hoek”, reeds laat-mnl. blijktens 't ww. *falicanten* „schuins glooiend afwerken”. Als znw. = „ongelijke plankzijde” nog in 't Land van Waas. Opvallende samenst. van *faïe* „gebrek” (= *faelge*; zie *falen*) en *I kant*.

Falsaris znw., reeds mnl. Uit lat. *falsarius* (> fr. *faussaire*).

Familie znw., mnl. *familie* v. „onderhoorigen, kudde”, zelden „huisgezin”. Of direct uit lat. *familia* of via fr. *famille*. Ook in andere germ. talen.

Fantaseeren ww., reeds later-mnl. Uit fr. *fantasier*. — **Fantasia** znw., reeds later-mnl. Of met vóórtonige *a* uit *ai* (vgl. *azijn*) uit fr. *fantaisie* (< gr.-lat. *phantasia*) of uit een fr. of lat. vorm met *a* ontleend. Ook reeds mhd. mnd.

Fat znw. Nnl. uit fr. *fat* (< lat. *fatuus*).

Fats (een klein zeil), sedert de 17. eeuw. Uit 't Ndl. in de ndd. zeemans-taal. Oorsprong onzeker. Vervorming van ofr. *faisse, fasce* „strook, band” (< lat. *fascia*)?

Fatsoen znw. o., mnl. *fatsoen, faetsoen* o. „vorm, fatsoen, manier van doen”. Evenals eng. *fashion* uit fr. *façon* (< lat. *factus*), dat tot de 13. eeuw met *ts* werd gesproken. Mnl. *fachoen* met *ch* (*š*) is van pic. oorsprong.

Fazant znw., mnl. *fusaen, faisaeen, faisant* m. Uit ofr. *faisan, fesant* < gr.-lat. *phasiānus* eig. „vogel van de Phasis (in Colchis)”. Reeds ohd. (nhd.) *fasán* m. (mhd. ook *fasant*). De ndl. *a* of uit een fr. *a* of als in *azijn* uit *ai* vóór den toon.

Februari. Zie **Juni**.

Fee znw. Nnl. nhd. *fee* v. (> de. *fe, zw. fé*), eng. *fay* „fee” uit fr. *fée*, en dit uit vulgairlat. *fāta* „noodlots-godin”, uit het o. mv. *fāta* ontstaan. Mnl. mhd. *feie* v. „fee” uit een ofr. vorm *feie*.

Feeks znw., nog niet bij Kil. Ontl. uit eng. *vixen* „feeks” is onwensch., o.a. wegens tri. *fekke, jikke, jikkert* „id.”. Oorsprong onzeker. Bij een woord van deze bet. zijn heel wat grondbett. mogelijk. Vgl. *helleveeg*? *-ks* dan naar *heks*?

Feest znw. o., mnl. *feeste, feest* v. „feest, vreugde, rumoer”. Dial. *ē*, niet *ē*: vgl. *beest*, ook voor de geslachtsverandering. Evenals eng. *feast* uit ofr. *feste* (fr. *fête*) en dit uit lat. *festā*. Uit lat. *festum* mhd. (nhd.) *fest* o.

I Feil (fout), **feilbaar**. Zie **falen**.

II **Feil** (dock), nog niet bij Kil. Te scheiden van *falie* (trots I feil: mnl. *falie*), niet zoozeer wegens de bet. als met 't oog op nnd. *foil* (*foidel*), *fail* „grove doek”. Ook de afl. uit fr. *voile* „zeil, sluier” (< lat. *vélum*) is onaan-nemelijk. Mocht feil ospr. een holl. dialectwoord zijn, van *vegen* gevormd (NB. Zaansch *feil* „grove doek om nat op te *vegen* en vloeren te *vegen*”, *feitje* „grove doek voor voeten-vegen”: *dweil* „zwabber”), dan moeten we voor den nnd. vorm *foidel* een anderen oorsprong aannemen (of vervorming? Zie echter *feitel*).

Feit znw. o., mnl. *fail*, *feit*, *feet* o. „daad, handeling”. Uit fr. *fait* < lat. *factum*.

Feitel (morsdoekje), nog niet bij Kil. Oorsprong en eventueele betrekkingen tot nnd. *foidel* (zie II feil) zijn onzeker.

Fel bnw., mnl. *fel* „wreed, driftig, boos, heftig, onstuimig, erg, gevaarlijk, moeilijk”. Evenals eng. *fell* uit ofr. *fel* „wreed, vreeselijk, goddeloos”, van onzekeren oorsprong.

Feloek (soort schip), eerst nnl. Evenals hd. *feluke* v. uit fr. *félouque*, it. *feluca*, spa. *faluca* „kleine galei”, dat uit verschillende arab. woorden is afgeleid.

Femelen ww., Kil. *jimelen*, *femelen* „vlas of hennep plukken”, ook reeds „(zich) vlug bewegen, friemelen met de vingers, beuzelen”, in de 17. eenw ook „dralen” en „kleingeestig nauwgezet zijn in 't godsdienstige”, gew. met bijgedachte van geveinsdheid, mnl. alleen nog *jimelen* „hennep pluizen”; van mnl. *jimele*, *jimeel*, *femeel* „korte hennep, touw”. Uit fr. (*chanvre*) *femelle*, van lat. *fémella* „wijfje”, dus ospr. „vrouwelijke hennep”. Uit 't Fr. of Lat. ook hd. *jimmel* m. „kortere, mannelijke hennepstengel”. Mnd. 't ww. *jimmelen*, *jimmeren* „rondtasten”, nhd. *jimmeln* „id.”. Ndl. *jimelen*, *fjmelen* bestaat nog dial.; vgl. fri. *jimelje* „peuteren, beuzelen, femelen”. Vgl. *friemelen*.

Fenogriek znw. o. (geneeskrachtig kruid), mnl. *fenigreec*, *fenigriec*. Vervormd uit lat. *foenum graecum*.

Ferm bnw., nog niet bij Kil. Uit fr. *ferme* < lat. *firmus* „stevig”.

Fetisch znw., laat-nnl. Uit hd. *fetisch* m. < fr. *fétiche* „fetisch” < port. *feitico* „toovermiddel” (< lat. *facticius* „nagemaakt”).

Fiasco znw. o. F. maken is als fr. *faire fiasco*, hd. *fiasko machen* een vert. van it. *far fiasco*, een uitdr. gevormd naar *appicare il fiasco ad alcuno* „iemand een smet aanwrijven”, eig. „een (steen in den vorm van een) *flesch* (*fiasco*) omhangen”, een straf voor twistzieke vrouwen.

Fiche znw. o. Nnl., misschien via eng. *fish*, uit fr. *fiche* o.a. „staafje als betaalmiddel en in 't spel gebruikt”, znw. van *ficher* (uit vulgairlat. **figicdre*) gevormd.

Fidibus znw. Nnl. uit hd. *fidibus* m., ospr. een 17.-eeuwsch studentenwoord. Oorsprong onzeker.

Fiducie znw. Nnl. uit lat. *fiducia* „vertrouwen” (in 't Fr. onbekend). Evenzoo nhd. *fiduz* o.

Fiedel znw. Zie *vedel*.

Fielt znw. Met jongere *t* (vgl. *burcht*, *fazant*) uit mnl. oudnnl. *fiet* Uit fr. *vil* (< lat. *vîlis*) „gemeen”. Voor de *f* vgl. *fooi*.

Fier bnw., mnl. *fier* „wild, trotsch, dapper, hevig, fraai”. Uit fr. *fier* < lat. *fêrus* „wild”. Van den ofr. vorm *fiers*, *fers* komt eng. *fierce* „woest, heftig”.

Fiets znw. Nnl. woord, in 1870 ontstaan (hoe?) te Apeldoorn.

Figuur (de, het), mnl. *figûre*, *figuur* v. „gestalte, gesteldheid, ding, wezen, afbeelding, teeken”. Uit fr. *figure* < lat. *figûra*. Ook elders ontleend.

Fijn bnw., mnl. *fijn* „voortreffelijk, zuiver, fijn, mooi, braaf, vroom”. Evenals mhd. *fîn* (nhd. *fein*), mnd. *fin*, eng. *fine*, laat-on. *fînn* in dgl. bett. uit fr. *fin* < laat-lat. *fînus* naast ouder *fînitus* „volmaakt”. Ook in sommige slav. talen dcorgedrongen.

Fijt, **vijt** (de, het), sedert Kil. = fri. *fyt*, oostfri. westf. *fît*. Opvallende bijvorm naast mnl. *fije* (nog dial.; ook fri. *fyk*) „fijt”, bij Kil. o.a. ook „vijgepuist”. In deze bet. ook mhd. *vîc* m. (o.), mnd. *vîk* m. (ook „ingewands-

worm bij visschen, sijt"), ags. *fic* m. Uit lat. *ficus* „vijg" en „vijgvormige verzwering" (zie vijg). Vgl. nhd. *feigwarze* v. = nnl. vijgewrat.

Fiks bnw., laat-mnl. (zelden) *fix* „sterk, krachtig", bij Kil. met ruimer bet. „fixus, firmus. et ratus". Nnl. fiksch is slechts een grafische variant. Evenals hd. *fix* „vlug, flink, vaardig", ook „vast, onbeweeglijk", nnd. fri. *fiks* „vlug, flink" uit fr. *fixe*, lat. *fixus* „vast, onbeweeglijk, stevig".

Filiaal (de, het), laat-nnl. Evenals laat-mhd. *filiale* v. eig. „dochter-zaak", van lat. *filialis* „kinderlijk, in de verhouding van kind tot de ouders staande".

Filtreeren ww., nog niet bij Kil. Uit fr. *filtrer*, afl. van nlat. *filtrum, feltrum* (fr. *feutre*) „dicht weefsel van haren" (waarvan nnl. *filtrum, filter*), dat van germ. oorsprong is (zie vilt).

Fiool (flesch met langen hals, o.a. in fielen van toorn), mnl. *firole* v. Uit fr. *firole* < gr.-lat. *phiale* „id.". Ook mhd. *virole* v. „fiool", meng. *virole* > eng. *vial* „medicijnfleschje". Zie III viool.

Firma znw., nog niet bij Kil. Evenals hd. *firma* v., eng. *firm* uit it. spa. *firma* „rechtsgeldige onderteekening van een handelshuis", oorspr. 't v. van het lat. bnw. *firmus*.

Fistel znw., mnl. *fistel(e)*, *festele* v.m. Evenals ohd. *fistul* v. „pijp, buis" (mhd. *vistel*, nhd. *fistel* „fistel"), nnd. *fistele* v. „fistel" uit lat. *fistula* „buis, zweer".

Fitten (de diepte van geboorde gaten meten, de bocht van de kiel onderzoeken, pasklaar maken). Wsch. uit eng. *to fit* „in orde maken". Of ospr. ndl. = Kil. „*vitten*. Flandr. j. *passen*. Convenire, quadrare. et Accommodare"; nog met *v* : *vitting* „merk, streep op een muur". Het is wsch., dat het vla. en eng. ww. met elkaar identisch zijn, maar de oorsprong is onzeker. Het eng. komt sedert 1400 voor, 't vroegst in de bet. „soldaten in gelederen scharen". Deze bet. maakt identiteit met ons *vitten* onwsch. De formeel mogelijke verwantschap met *vatten* (vla. *vitten* < germ. **fetjanan*) is semantisch niet wsch., maar althans mogelijk.

Fixeeren ww. Nnl. uit fr. *fixer* (van

fixe, zie fiks), dat speciaal in 't Zwits. „fixeeren" beteekent.

Flab znw., **flabberen**, flappen, fleppen ww., nog niet nml. Onomatopöetische woorden; vgl. de interjecties flap, floep. Bij Kil. reeds *flabbe* (*flebbz*) „slag in 't gezicht, vliegenwaaier, haarlint", mnd. *flabbe, vlabbe, flebbe* v. „breede hangmond, kletskaus". Vgl. nog eng. *flabby* „week, slap", *to flap* „slaan", met *i*-vocalisme ijsl. *stipi* m. „paardelip", on. *steipa, fleipra* „leuteren" Alles jonge onomatop. formaties, misschien deels uit woorden met anderen anlaut vervormd. Vgl. met gelijken anlaut: flansen, flard, flater, fleer, flens, flenter.

Flacon. Zie flesch.

Fladderen ww., nog niet bij Kil. Ook laat-mhd. *vladeren*, nhd. *flattern*, nnd. *fladdern*, fri. *fladderje*, zw. *fladbra* „fladderen" zijn jong Een onomatopöetische woordgroep, ontstaan onder invloed van die van **flaparón* (nog in vleermuis). Zie ook flodderen.

Flakkeren. Zie flikkeren.

Flambouw znw. Uit fr. *flambeau* (van *flambe*; uit lat. *flammula*?). Uit ofr. *flambel* Kil. *flambeel*. Nnl. komt *flambeu* voor.

Flanel znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *flanelle* (> eng. *flannel*, hd. *flanell* m.), dat misschien als „Vlaamsche stof" is op te vatten (evenzoo bask. *lander*, in sommige streken van Labourd voor fijne, elders voor grove stof gebruikt), maar ook anders verklaard wordt.

Flank znw., nog niet bij Kil., die wel **flankeeren** kent (wsch. al laat-mnl.; < fr. *flanquer*). Uit fr. *flanc* „zijde" (waarvan *flanquer*), dat uit 't Germ. (ohd. (*h*)*lancha*, zie linker) wordt afgeleid.

Flansen ww., nog niet bij Kil. Oud-nnl. ook „morsen, knoeien"; evenzoo fri. *flanzje*. Vgl. achterh. *flanze*, vel. *flans* „koeienvla". Onomatop. Zie nog flensje.

Flappen. Zie flab.

Flard znw., gew. mv., nog niet bij Kil. Komt 't eerst in 't Oofri. voor: *flarde* v. „lap (van een long)". Vgl. nnd. *flarde, flarre, flirre*, oostri. *flarre, flár* „breed, plat voorwerp", fri. *flarde*

„flard, vod”, ook mnd. *varre, vlerre* v. „breede, vormlooze wond”. Wellicht bij *fleer* enz., vgl. voor de bet. aldaar dr. *flèr*.

Flater znw., nog niet bij Kil. Dial. ook = „oorveeg” (Kampen), „stuk, lap” (Beierland). Oostfri. *fläter* = „grootte breede mond, leuterbek”. Jonge woorden. Onomatopoëtisch. Zie *flab* en *fleer*.

Flauw bnw., mnl. *flau, vlau, flacu* „flauw, slap, zwak, vermoeid”. = mnd *flau* „id.” (hieruit in ’t Nhd. en Skandin.). In ’t Zansch *fleuw* evenals *grewu* „grauw” e. dgl. Misschien uit wgerm. **flāwa-* uit germ. **plāwa-* (met vóór *w* bewaarde idg. *á*; vgl. blauw = lat. *flāvus*) „ellendig” of „slap”, idg. **ulāwo-*; van de bij d u l d e n besproken basis *telā-* „dragen”. Vgl. voor de bet. kymr. *blawd* „arm”, ier. *uláith* „zacht”, gr. *τάλα*; „ongelukkig, ellendig, brutaal”. Oe germ. **plāwa-* of **plēwa-* „slap” zou ook met obg. *u-toliti* „tot kalmte brengen” enz. (zie *stil*) verwant kunnen zijn. On. *flór* „warm” is bezwaarlijk met *flauw* verwant. Uit ’t Germ. kan fr. *fou* „zacht, week” ontleend zijn; maar ’t omgekeerde is ook mogelijk: dan zou fr. *fou* op ’t bij lau w besproken germ. bnw. teruggaan; voor *fl* < *hl* vgl. bij *flank*.

Fleemen ww, nog niet bij Kil. Blijkbaar in de plaats gekomen — onder invloed van femelen? Vgl. echter wvla. *schreemen*: schreeuwen — voor ’t bij Kil. „vetus” genoemde mnl. *fleuwen, vleeuwen* „vleien, smeeken”, een bijvorm van *vleien* (gevormd naar *schreeuwen*: *schreien*?). Ook fri. *fieme* „fleemen”.

Fleer znw., sedert Kil.: „*flere*. Alapa, colaphus: et Fland. Ignava et deformis puella”. Zansch *fleers* = „klap” en „brijachtige massa”, oud-nnl *flaars, fleers* „luie babbelaarster”, dr. *flèr* „slag in ’t gezicht, stuk, lap, slet”. Onomatop.; vgl. meer dgl. woorden bij *flab*: een groot deel van de bett. kan uit de grondvoorstelling van „breed uithalen, breed uitgooien, smijten” worden verklaard.

Flensje znw. o., minder vaak *flens* (de), nog niet bij Kil. Dial. ook = „oorveeg” (beierl.). Vgl. ndd. *flinse* „reepje, schijfje” (> nhd. *flinse* v.) en

de bij *flansen* genoemde woorden. Onomatopoëtisch. Vgl. *flab*.

Flenter znw., nog niet bij Kil. Vgl. fri. *flanter* „afhangende lip of reep”, *flinter* „(papier)snipper”, noorw. dial. *flinter* „brokje”, ook wvla. *vlender* „flard”, eng. *flinder* „splinter, brok”, noorw. dial. *flindra* „dun schijfje of splintertje, vooral van steen”. Wegens ’t late voorkomen is ’t twijfelachtig of deze woorden oude anlautvarianten van *splinter* zijn. Veeleer zijn ’t jonge, deels in verschillende streken zelfstandig ontstane deels door ontleening verbreide vormen, o.a. onder invloed van ’t rijmwoord *splinter* opgekomen naast andere woorden met *fl-* als de bij *flard*, *flens* enz. besprokene. Zansch wfri. *flenteren* „heen en weer loopen” is een bijvorm van *slenteren*. Zie ook *slenter*.

Fleppen. Zie *flab*.

Flercijjn (jicht) znw. o., mnl. *flerercijn, vledersijn* o. „id.”, wellicht oorspr. = „zijdewee”. Wsch. vervormd uit fr. *pleurésie* „id.”, vgl. wvla. *fleurecijnwater* „épanchement pleurétique” naast *fleurecijjn* „jicht”. Voor *fl* uit *pl* vgl. mnl. *flauwijne*, Kil. *fluwijne*, nnl. dial. (vla., Antw., Breda) *fluwijne, flouwijne, flouwijne* „kussensloop”: mnl. *potuwe* „kussen”, nnl. *peluw*.

Flesch znw., dial. ook *vles* (Gron., Kampen, Vel.), mnl. *flasse, flesce* v. Voor de *e* uit *a* vgl. esp. = ohd. *flasca* (nhd. *flasche*), mnd. *vasche, vlesche*, ags. *flasce, flaxe* (eng. *flask*), laat-on. *flaska* v. „flesch”. Uit ’t Germ. finsch *lasku*, slav **plosky* (serv. *plòska*) „een soort flesch”. Een oude ontl. uit lat.-rom *flasca* (ofr. *flasche*, rhaet. *flascha*, it. *fiasca, fiasco*). Hiernaast een *n*-stam: mlat. *flasco* > fr. *flacon* > ndl. *flacon*.

Flets bnw., nog niet bij Kil., die wel *fletsen* „vleien” (reeds mnl.) opgeeft. Vla. *fletsch* = „slap (van vleesch), flauw (van smaak), zwoel”, *fletse* znw. (reeds bij Kil.) = „pannekoek zonder gist”, *flets* = „slag”, *fletsen* = „slaan”, te Antwerpen de naam van een knikker-spel. Jonge onomatopoëtische woorden, de bett. zijn deels aan associatie met andere woorden met *fl-* zooals *flauw*, *fleer* toe te schrijven.

I **Fleur** (bloei e.dgl.), sedert Kil., die als vreemd woord *fleur*, *flöre* „flos” opgeeft. Uit fr. *fleur* (lat. *flōs*). Evenzoo nhd. *flor*, laat-mnd. *flōr* m. „bloei, bloesem”.

II **Fleur** znw., **fleuren** ww. (visscherij-termen), eerst nnl. Oorsprong onbekend.

Flikflooien. Een nndl. en nnd. ww., dial. (bijv. gron.) ook alleen *flooien*. 't Tweede lid is in dial., waar *á* > *ó* werd, uit fri. *flaeije* „vleien” (formeel = vleien) ontstaan. Vgl. moot. De aanhechting van *flik-* is begrijpelijk wegens de alliteratie en de zeer vage bet. van nnl. **flikken**. Dit komt in de oudste ndl. bet. „verstellen” (reeds bij Kil.) uit 't Duitsch, en lid *flicken*, mhd. *vlicken* „een lap opzetten” hoort bij vlek.

Flikje znw. o, laat-nndl. Genoemd naar den fabrikant Caspar Flick. Zie bokje.

Flikkeren ww., nog niet bij Kil.; wel *fliggheren* „fladderen, aan komen draven”; ook nnd. *flickern*, fri. *flikkerje* „flikkeren” zijn jonge vormen. Deels onder invloed van de bij blikken en bij flink besproken woordfamilies opgekomen naast flakkeren. Ags. echter reeds *florian* „fladderen” (eng. *to flicker*). Flakkeren, mnl. *flackeren* „fladderen” = laat-mhd. *vlackern* (nhd. *flackern*) „flikkeren”, meng. *flaceren* „fladderen”, on. *flakra* „omzwerven”, vgl. ook ags. *flacor* „fladderend”. Hiernaast met *g*: ohd. *flagarōn* „fladderen”, on. *flagra* „dwarrelen”. Zonder *r*-formans: Kil. *vlacken* „flikkeren”, zwits-elz. *flacken* „vlammen”, on. *flakka* „doelloos rondzwerven”. De oorspr. bet. van deze ww. is „zich onvast bewegen”. De *k*-vormen worden gebracht bij lat. *plango* „ik sla, bedrijf rouw” (ook is vergeleken een po. *za-plagnać'się* „verdwalen”), de *g*-vormen bij den wortel-variant *plāg-* in lit. *plakù* „ik sla, tuchtig”. Een deel der germ. vormen is echter eerst „einzelsprachlich” ontstaan. Voor de bet. vgl. nog gr. *πλαζουαι* „ik zwerf rond”, en voor meer verwanten zie vla g. — De hier gegeven etymologie is zeer aannemelijk, er blijven echter duistere betrekkingen: zie bij flink.

Flink bnw., nog niet bij Kil. = nnd.

(waaruit hd. de. zw.) *flink* „flink, vlug”, oudtijds ook „schitterend”, behoorende bij mnl. *vlinken* „zich vlug bewegen, flikkeren”. Vgl. mhd. *kupfer-vlinke* m. „blinkend kopererts” en met ablaut flonkeren. Deze basis kan oud zijn en op een idg. *p(h)lewg-* teruggaan: de bett. maken eenerzijds de combinatie met ier. *lingid* „hij springt” (praet. *leblaing*) mogelijk, anderzijds herinneren ze aan oi. *sphulwaga-* „vonk” (hierbij lit *plānga* „brandblaar”?), waarnaast zonder na-saal lett. *spulgūt* „schitteren”, oi. *phalgú-* „roodachtig, glanzend”. Dat al deze woorden onderling en met de bij flikkeren besproken woordgroep verwant zijn, is niet wsch., maar de verschill. woordgroepen zijn moeilijk nauwkeurig te scheiden. (S)*p(h)ele(w)-g-* „schitteren” is ook wel met ier. *laindrech* „licht, schitterend”, lat. *splendeo* „ik schitter”, lit. *splendzu* „ik blink” gecombineerd.

Flits znw., sedert Kil., die *flitse* als „Holl.” opgeeft. Evenals oudnhd. *flitsch*, *flitz*, mnd. *flitsche*, *flitze* v. „pijl” uit fr. *flèche* „pijl” (oorspr. germ.? kelt.?).

Flodderen ww., nog niet bij Kil. Vgl. mnd. *vluder-mouwe* v. „wijde, flodderige mouw”, westf. *fluader* „lap”, oostfri. *fluttern* „fladderen, zwerven”, fri. *flodderje* „fladderen” (en „slagen”). Ofschoon deze woorden wsch. evenals de bij fladderen vermelde alle jong zijn, kunnen zij vervormd zijn uit oude formaties van den wortel *plu-(d-)*, waarvan ook vlieten: vgl. vooral ags. *floterian* „voortdrijven (intrans.), in onrustige beweging zijn” (eng. *to flutter*). Zie slodderen.

Floers znw. o., mnl. *floers* (o.?) „fluweel”. Uit ofr. *velous* „id.” (< lat. *villōsus* „harig”) met eerst ndl. *r* of uit een ofr. bijvorm met *r* (vgl. fr. *velours*); zie jaloersch. Ndl. dial. (Antw. brab. limb.) *flor* is óf uit 't zonder *s* uitgesproken fr. woord ontleend of uit ndl. *floers* vervormd. Uit 't Ndl. nhd. *flor* m. „floers, krip”.

Flonkeren ww., nog niet bij Kil. = nnd. nhd. *flunkern* „flonkeren, ijdeldoen”. Zie flink.

Floret (zijde). Nnl. uit ofr. *floret* (fr.

fleuret; een afl. van *fleur* „bloem”: zie I fleur).

Florissant. Zie applaudisseeren. Sedert 't Mnl. komt floreeren voor; = mhd. nhd. *florieren*, mnd. *floréren*, deels op lat. *flórere* „bloeien”, deels (in de mnl. mhd. mnd. bet. „versieren”) op mlat. *flórare* „met bloemen versieren” teruggaande.

Fluim znw., mnl. *flúme*, *fleume* v. m. (o. ?) „slijm, snot, verkoudheid”. Via ofr. *flume*, *flume* uit gr.-lat. *phlegma* „slijm”, waaruit door geleerde ontl. ndl. *flegma* o., een internationaal woord.

Fluisteren ww., nog niet bij Kil. = ndd. *flustern*, *flüstern* (waaruit nhd. *flüstern*) „fluisteren”. Hiernaast westf. *fluspfern* en met andere vocaal ohd. *flistiran* „lief doen, liefkoozen”, mnd. *vlisteren* „fluisteren” (o.a. met bijgedachte van valsheid en vleierei), westf. *flispfern* „fluisteren”. Een kortere stam in ohd. *ki-flos* (ó?) „susuratio”. Misschien met *fl-* < *fn-* (vgl. noordholl. *fnisteren*, *fnuisteren* „fluisteren”) en met *fniezen* verwant: oorspr. bet. „blazen”. Vgl. met de vormen met *i* de. *fnise*, zw. *fnissa* „grinniken”.

Fluit znw., mnl. *flúte*, *fleute*, *floite* v. Evenals mhd. *vloite*, *fleute*, *floite* (nhd. *flöte*), mnd. *floite* v. „fluit” uit ofr. *flaüte*, *fleüte* (fr. *flüte*); het ww. **fluiten**, mnl. *flúten*, *fleuten*, *fluiten*, mhd. *flöuten* (nhd. *flöten*), mnd. *fluiten* „fluiten” uit ofr. *flaüter*, *fleüter* (fr. *flüter*). Gaat terug op lat. *flátus* „geblaas”.

Fluks bijw. Met *fl-* voor *vl-* uit mnl. *vlōghes*, *vlōchs*, *vluchs* „vlug”, oorspr. gen. van *vlōghe* „vliegen, vlucht (zie vleug)”. = mhd. *fluges* (nhd. *flugs*), mnd. *vlōges*. Kil. geeft *flughs* en *vlughs* op, ook reeds als bnw. Ndl. *fluksch* bnw. is slechts een spelling-variant. In *fluks* is ook mnl. *vlucht(e)s* „spoedig, dadelijk” = mnd. *vluchtes* „id.” (van *vlucht*) opgegaan.

Fluweel znw. o., mnl. *fluweel*, *veluel* o. Evenals mnd. *fluwél*, *fluwél* m. (> laat-on. *ftuel* o., de. *flöil*) „fluweel” uit ofr. *veluel*. Dit komt van lat. *villus* „wollig haar”; evenzoo fr. *velours* (zie floers); nog uit een andere afl. van *villus*: it. *velluto*, eng. *velvet* „fluweel”. Mnl. was *samijt* m. o. „fluweel” ge

woner, = mhd. *samít*, *samát* (nhd. *samt*) m., mnd. *sammit*, *sammet*, uit ofr. *samit* resp. mlat. (*ksamitum* (< gr. *ἔξαιτορ* „zesdradig weefsel”), waarvan ook on. *eximi* o., *čech aksamít*, po. (russ. serv. veronderd) *aksamit* „fluweel”.

Fluwijn znw. o., mnl. *fluwijn*, *flouwijn* o. „marter, martervel”. Uit fr. *fouine* (vulgairlat. **fágina*, van *fágus* „beuk”). De *l* kan in 't Ndl. zijn ingelascht (vgl. pleisteren), tenzij wij (wsch.) van fr. dial. (heneg.) *floène*, *flouène* moeten uitgaan. Uit 't Ndl. mnd. *fluwín* „marter, martervel”.

Fniezen ww., mnl. *fniesen*. = ags. **fnéosan*, waarvan *fnéosung* v. „het fniezen”; met ablaut en gramm. wechsel *fuora* m. „id.”. Vgl. verder mhd. *fnúsen* „niezen, snuiven”, on. *fnýsa* „snuiven”. Met *a-ó-* vocalisme ohd. *fnastón* „hijgen”, *fnaskazzen*, *fnesk(n)ezzen* „id., snikken”, ags. *fnást* m. „adem, het blazen”, on. *fnasa*, *fnósa* „snuiven”. Voor vormen met *i* zie bij fluisteren. Ofschoon de verhouding tusschen al deze vormen niet te bepalen is, evenmin als de betrekking waarin ze tot niezen en eng. *to sneeze* „fniezen”, de. *snuse* „snuffelen” staan (*sn* zal wel jonger zijn; door invloed van *snuiven* ?), mogen wij *fnue-s-*, *fnü s-* van idg. *meu-* afleiden, waarvan gr. *νέω* „ik blaas”.

Fnuiken ww., mnl. *fnúken* „kortwieken” (letterlijk). = fri. *fnuwckje* (Gysb. Jap.) „fnuiken, kortwieken”, oostfri. *fnúken* „stompen, stooten”; vgl. ook zw. *fnyk*, de. *fnug* „stofje, pluise, vlok”, wsch. ook hierbij on. *fnykr* m. „stank” (ook *nykr*, *knykr*, *hnykr*, *nykr*). De oorspr. anlaut is onzeker. Wij krijgen een semasiologisch goede verklaring, als wij *fnü-* in verband brengen met ohd. *hnuwan* „stukstooten, stuk wrijven”, on. *hnóggva* „slaan, stooten”, gr. *κρίω* „ik schrap, kras”, lett. *knústu*, *knút* „jeuken”; vgl. nauw. Germ. *znük-* > *fnúk-* is echter zeer hypothetisch (NB. vgl. got. *bnahan*: on. *gnáa* „wrijven?”); met 't oog op oi. *ksnúti* „hij slijpt, wrijft” kunnen we evenwel ook aan een meer-dan twee-consonantischen anlaut denken. Met *ksnúti* verbindt men lat. *novacula* (*gsm-*) „scheermes”, anderzijds ook gr. *ξίω* „ik schaaf”, lit. *skùsti* „schaven,

scheren", gr. *ξυρόν*, oi. *ksurá-* „scheermes". Door andere combinaties wordt de zaak nog ingewikkelder en onzekerder. Naast gr. *σπίω* staat *σπάω* „ik schaaft", (waarover vgl. bij snoeien). Men heeft fnuiken ook van een woord voor „klauw" (vgl. Amsterdamsch *fneek* „knuist, klauw") afgeleid (niet aannemelijk).

Foedraal znw. o., nog niet bij Kil. Uit hd. *futteral* o. (sedert 1419); dit uit mlat. *fotrāle* „foedraal", een afl. van mlat. *fotrum* = ofr. *fuerre* (fr. *fourreau* „overtrek, koker, scheede", *fourrure* „pelswerk, pels"), dat uit 't Germ. (ohd. *fótar* o., zie II voeren) komt.

Foefje znw. o., eerst nnl. Deminutivum van *foef* oorspr. (nog wvla.) „lap, vod". In de bet. „grapje" resp. „list, gemeene streek" ook in 't Fri. en Oostfri. Een jong woord. Voor de bet. vgl. wvla. *prullen* „leugens vertellen, schertsen" van p r u l.

Foel tussenw., sedert Kil. Vgl. hd. *pfui*, mhd. *pfu*, *pfu(i)*.

Foelie znw., mnl. *foelie*, *foelge* v. „foelie" (in de beide bett.). Uit ofr. *fueille* (fr. *feuille*) „id.". Dit uit lat. *folium* „blad". Ook kan foelie als geleerde ontl. uit 't laat-Lat. komen: voor de *oe* vgl. bij I school. Hd. *folie* v. „foeliesel" uit 't Mlat. of It.

Foeteren ww. Nnl. gevormd van 't fr. tussenw. *foutre* (= *foutre* ww., oorspr. „beslapen", van lat. *futuere* „id."). Ook nhd. *futtern*, *futeru* „foeteren". Vgl. oudnll., nog dial. *sakkeren* „sacre zeggen, foeteren".

Foezel znw., eerst later-nnl. Uit nnd. of nhd. *fusel* m. „foezel, slechte brandewijn", waaruit ook de zw. *fusel* „id.". Oorsprong onbekend.

Fok znw., laat-mnl. *foc(ke)* v. = mnd. *vocke* v. „fok" (waaruit nhd. *fock(e)* v., de. *fok*, zw. *fock* „id."). Wellicht met Teuth. *vocken* „waaien" en verder met on. *fjúka* „snel door de lucht gaan" verwant, waarmee men nog lett. *púga* „windstoot, bui" combineert. Voor de *f* (niet *v*) vgl. fakkel, sok.

Fokken ww., eerst nnl. Ook fri. *fokje*, *fokke*, oostfri. *fokken* „fokken". Er is een gissing, dat de ospr. bet. is „(de fok) hijschen, bijzetten", en dat fokken dus van fok komt: niet onmogelijk,

hoewel zeer onzeker. Mnl. *focken*, mnd. *vocken* = „voor den gek houden" (zie foppen). Kil. kent *focken* = „zeilen hijschen, vluchten, pasklaar maken, betamen, stooten, stilletjes verzamelen".

Foksia, *fuchsia* znw. Lat. benaming, gevormd van den naam van den botanicus *L. von Fuchs* (16. eeuw). Vgl. *dahlia*.

Foliant znw., nog niet bij Kil. = nhd. *foliant* m. Afl. van **folio**, uit lat. *in folio* „in blad-grootte".

Folteren ww., sedert Kil., die 't „Germ. Sax." noemt. Uit hd. *foltern*, laat-mhd. *foltern*, *fultern* „folteren"; dit komt van mlat. *poledrus*, *poletrus*, *puledrus* „veulen", vgl. voor de bet. lat. *equuleus* „paardje, folterwerktuig" en zie ook **bolder**.

Fommelen ww. Zie **frommelen**.

Fonkelen ww. = **vonkelen**. —

Fonkelnieuw bnw. Ook nhd. en nnd. Vgl. **gloednieuw**.

Fontein znw., mnl. *fonteine* v. „bron, put, fontein, bronwater". Van ofr. *fontaine* „bron". Uit den ofr. vorm *fontane* of direct uit mlat. *fontána* (afl. van *fons* „bron") komt mhd. *fontáne* v. „bron". Mnd. *fonteine* v. „bron, put" uit 't Ndl.

Fooi znw. De tegenwoordige bet. is eerst nnl. ontstaan uit „afscheidsgeschenk, geschenk bij 't afscheidsmaal". De bet. „afscheidsmaal" had reeds mnl. *föy*, *vöy* m., *föye*, *vöye* v. (*fooie* „feestje" is nog zuidndl.), dat ook de nog oudere bet. „reis, weg" bezat. Uit fr. *voie* (< lat. *via*) „weg, reis". Voor *f* < *v* vgl. **fielt**, **fraai**. Uit 't Ndl. ndd. dial. *föie*.

Foppen ww., nog niet bij Kil. Uit hd. *foppen* „foppen", oorspr. een woord uit de platte volkstaal en dieventaal. Reeds 1343 komt *fopperiu* v. voor = „bedelares, die zich als een krankzinnige aanstelt". Vgl. mnl. mnd. *focken* „voor den gek houden", opperpalzisch *focken* „plagen", en met *i*: thur. *fippern* „voortdurend plagen". [Met andere bet. Leipzigsch *es fippert*, *fuppert* („flikkert, dwarrelt") *mir vor den augen*.] Hd. *foppen* oorspr. „zich als een krankzinnige aanstellen", later „liegen, bedrog plegen, bedriegen" schijnt het vroegst in zwits. en aangrenzende dial. voor te komen.

Forel znw., nog niet bij Kil. Uit nhd. *forëlle* v., en dit uit mhd. *vörhel*, *vörhel* v. (dial. nog deze betoning), een afl. van mhd. *vorhe(n)*, ohd. *forhana* v. „forel” (dial. nog *fohre*, *förch*). Zie voor n.

Formaat znw. o., sedert Kil. Evenals hd. *format* o. (sedert 1558) uit lat. *formátum*, o. verl. deelw. van *formáre* „vormen”, als znw. gebruikt.

Fornuis znw. o., mnl. *forneise*, *fornese*, *fornaise* v, *forneis*, *-ees*, *-ais* o., ook reeds *fornois(e)*. Voor ndl. *ui*, mnl. *oi* vgl. bazuin, kwansuis, ook mnl. nnl. dial. *fräten* = *früten* (< fr. *frère*) „stoven, braden”. Uit ofr. *fornaise* (fr. *fournaise*), dit van lat. *fornāx* „oven”.

Forsch bnw., sedert Kil.: „*fortsiĝh*, *forts*. violentus. Et Fris. *audax*, *acer*, *trux*”. Evenals mnd. *fors* „forsch, sterk, vermetel, brutaal” (nhd. *forsch* in de 19. eeuw uit het Ndd.) uit fr. *force* znw. „kracht”, waaruit reeds mnl. *fortse* v. „kracht, geweld”.

Fortuin znw., mnl. *fortüne* v. „geluk, kans, storm op zee”. Uit ofr. *fortune* „id.” (< lat. *fortūna* „lot, geluk”). Uit ‘t Fr. ook mhd. *vortüne* v., eng. *fortune* „toeval, geluk”, in ‘t nieuw-Eng. ook „vermogen” evenals nnl. *fortuin* o., fr. *fortune*.

Fourragères znw. mv. Schijnt een speciaal nndl. woord te zijn. — **Fourage** echter < fr. *fourrage*, **fourier** < fr. *fourrier*. Beide reeds later-mnl.; ook in ‘t Nhd. De fr. woorden komen van een rom. ontl. uit mhd. *vuoter*, ohd. *fuotar*, mnl. *voeder* „voer”. Zie I voer.

Fout. De functie als bnw. is eerst nnl., ‘t znw. *faute* (*faulte*) v. komt mnl. al = „gebrek, gemis, mankement, schuld” voor. Evenals meng. *faute* (eng. *fault*) uit ofr. *faute*, *faulte*. Dit uit laat- en vulgairlat. *fall(i)ta*, v. van *fall(i)tus* „verkeerd”.

Fraai bnw., mnl. *fray*, *vray*, *fraey*, *vraey* „waar, oprecht, flink, krachtig (*fraey ende ghesont*), mooi, pronkerig”. Uit fr. *vrai* „waar” (< vulgairlat. **véracus*, van *vérus* „waar”). Voor de *f* uit *v* vgl. *fielt*, *fooi*, ‘voor de bet. vgl. mnd. *degelik* „krachtig, flink, gepast”, waaruit de. *deilig* „mooi”: de bett. „gepast, goed in zijn soort” en „waar” liggen dicht bij elkaar, vgl. een waarachtige geleerde, vriend en ook

wel degelijk „in waarheid”. Ten onrechte heeft men in ‘t Mnl. twee woorden *vray*, *fray* onderscheiden en ‘t eene van fr. *vrai*, ‘t andere of van fr. *frais* „frisch” afgeleid — maar dan moest de *s* be waard zijn — of uit een fri. vorm van vroo(lijk): de zeldzame ofri. vormen van dit woord, ofri. *fré*, *fréj* „vroolijk”, maken dit echter onwsch. Ook schijnt *fraai* in zuidelijke dialecten (met groote variatie van bet.) gewoner dan in noordelijke, fri. *fraei* is geen volkswoord en uit ‘t Ndl. gekomen.

Frak znw. Nnl. Evenals nhd. *frack* m. uit fr. *frac*. Dit brengt men wel in verband met fr. *froc* „monnikspij” (> eng. *frock*), dat door sommigen uit ‘t Germ. (I rok) wordt afgeleid.

Framboos znw., eerst nnl. Uit fr. *framboise* „framboos”, dat op een ndl. of ndd. *brám-bes(i)e* teruggaat. Zie *braam* en *bes*. Kil. *frambesie* (als vreemd woord opgegeven) is naar *braam-besie* gevormd. Een andere contaminatie-vorm is nnl. dial. *bra(a)amboos*, fri. *bramboas*.

Franje znw., mnl. *frange*, *frandje* (= *franzé*) v. „franje, zoom, pluiz”. Evenals laat-mhd. *franze*, nhd. *franse* v. „franje” uit ofr. *frange*; dit wsch. uit vulgairlat. **frimbria* < lat. *jimbria* „rafelige zoom, franje”; evenzoo de ofr. bijvorm *fringe*, heneg. *frinche* > mnl. *fringe* (nog wvla., ook *frinsje*), *frenge*, *frense*, *frenie* (in bet. = *frange*) en eng. *fringe* „franje”.

Frank bnw. Zie *vrank*.

Fransch bnw. (in fransche titel) wordt wel voor een volksetymologische vervorming van voorhandsch gehouden.

Fratsen znw. mv., nog niet bij Kil. Uit nhd. *fratzen*, enk. *fratze* v. „grap, grimas”, dat wsch. van it. *frasche* „grappen, dwaasheden” komt, vanwaar ook fr. *frasque* „frats”.

Fregat znw. o., sedert Kil. Een internationaal woord. In de germ. talen uit fr. *frégate*, it. *fregata*, spa.-port. *fragata*, oorspr. „klein roeivaarttuig”. Oorsprong onzeker.

Fresco znw. o. Evenals hd. *fresco* o. uit it. *fresco* eig. „versch” (uit ‘t Germ.): *a fresco* = „op een versche laag kalk”.

Fret znw. o., mnl. *foret*, *furet*, *fret*

o. Komt evenals Teuth. *fret*, hd. *frett* o. (sedert de 16. eeuw) uit ofr. *furet* (= it. *furetto*, ml. *furelum*, wsch. van lat. *fūr* „dief“). Voor de ndl. vormen vgl. borat.

Freule znw., nog niet bij Kil. Uit hd. *fräulein* o. (ook, niet-alg., *fräulen*, *fräule* v.), een demin. van *frau* (vrouw), — misschien via nnd. *frölen* o. „freule“.

Friemelen ww. Ontstaan onder invloed van femelen, *femelen* en van frommelen naast fommelen. Vgl. westf. *vrümelu* „in kleine reepen wrijven“. Zie wriemelen

Fries znw., sedert Kil., die als synoniem *bloemwerck* opgeeft. Evenals nhd. *fries* m. (waaruit de. *frise*, zw. *fris*), eng. *frieze* „fries“ uit fr. *frise*, eig. „krul“ (waarvan *friser* > nnl. fri-seeren). Het rom. woord is van germ. oorsprong, vgl. ofri. *frisle*, *frösle* „krulhaar“, eng. *to frizzle* „krullen“; hierbij ook de naam van de Friezen (ofri. *Frésa*, *Frísa* m. „Fries“)?

Frik, een laat-nnl. znw. Wsch. = *Frik* < *Frederik*, 't eerst in de studententaal soortnaam geworden.

Frikadel znw. Nnl. ontl. uit fr. *fricadelle* „frikadel (misschien bij lat. *frígo* „ik rooster“).

Frisch bnw., mnl. *frisch*, *vrisch* (*fris*, *vis*). Evenals mnd. *vrisch* „frisch, jong, nieuw, flink, kloek, mooi“ ontleend uit mhd. *vrisch* (nhd. *frisch*), dat identisch met ndl. versch is.

Frit znw. o. (gesmolten glasmasa). Nnl. uit fr. *fritte*, it. *fritta* (lat. *frieta*, v. deelw. van *frígo* „ik rooster“).

Fröbelen ww., **fröbelschool** znw. Genoemd naar den pedagoog F. Fröbel (1782—1852).

Frommelen ww, nog niet bij Kil. Een jong woord. Misschien met aan de N. Holl. uitspraak beantwoordende spelling uit **wrommelen*: vgl. Zaansch *frommel*: wvla. *wrommel* „wringel, stremsel“, pomm.-holst. *wrümmlen* „frommelen“. Dan is **wrommelen*, *frommelen* een afl. — m.t secundaire nasaalwisseling *v*: *m* — van den stam van *wringen*, en *fommelen* een nog jongere vorm.

Fronsen ww., mnl. *fronsen* „vouwen, plooiën“ (niet speciaal van 't voorhoofd gebruikt). Uit ofr. *froncier* (fr. *froncer*)

„plooiën, rimpelen“ dat wellicht van een germ. variant van rimpel met anlautende *w* komt, maar dat gew. van vulgairlat. **frontiäre* (van lat. *frons* „voorhoofd“) wordt afgeleid.

Fruit znw., gew. o, mnl. *fruit*, *froit* (*oi* = *öü* of *öi*) o v. „fruit, boomvrucht“. Uit ofr. *fruit* (< lat. *fructus*) „vrucht“. Vgl. vrucht.

Fuif znw., **fuiven** ww., eerst laat-nnl. Oorspr. studentenwoorden.

Fuik znw, mnl. *fuecke*, *vuyke* v. = Teuth. *vuyck* „fuik, wijd kleed“, mnd. *vúke* v. „fuik, onderrok“, ofri. *fúcke* v. „fuik“. Oorsprong onzeker. Verwantschap met on. *fjúka* (zie fok) is mogelijk, maar hypothetisch.

Fulp znw. o. (bnw. **fulpen**), nog niet bij Kil. Bijvorm van *felp*, *felpel*. Dichterlijk. Uit it. *felpa* „pluche“ (ofr. *felpa* = „lomp“), van onzekeren oorsprong.

Fust znw. o, sedert Kil. Uit ofr. *fust* (fr. *fút* „schacht, houtwerk, fust enz.“) (< lat. *fustis* „knuppel“).

Fustein (stofnaam) znw. o., mnl. *fustaen*, *-ein* (ook *fas-*, *fes-*, *fis-*, *fos-*) o. „fustein, bombazijn“. Evenals mnd. *fustein*, eng. *fustian* uit ofr. *fustaine* (fr. *futaine*) „id.“, dat op *Fostat* „Kaïro“ teruggaat.

Fut znw. „energie“, laat-nnl; dial. (N. Holl.) ook *fuut*. Onomatopoëtisch; *fut* interj. uit *vort* = *voort* kan invloed gehad hebben. Met 't oog op een synoniem *feter* is ook aan ontl. uit fr. *fout*, *foutre* — via 't Barg. — gedacht: wegens dialectwoorden met dgl. bet. zoals N. Brab. *foek*, *foep* „veerkracht (van zaken), moed, geestkracht (van personen)“, wfri. *bij de flup zijn* „bij de hand zijn“ is onomatop., echt-ndl. origine veel waarschijnlijker.

Futselen ww. Bij Maerlant al *futseläre* m. „beuzelaar“, ook mnl. *futselinghe* v. „beuzelarij, lor“. Of Kil. *futsel*, *vutsel* „vod, lap“ (nog wvla.; misschien mnl. *vutchelkine* Kopenh. Lutg. 2, 11200?) ouder is, is onzeker. Wsch. een vrij jonge, ospr. ndl. formatie (niet naar knutselen; dit is jonger). Men heeft ook aan ontl. uit ofr. *fouchier* (fr. *fouger*) „souiller le sol“ gedacht.

Fuut (een vogel), nog niet bij Kil. Onomatopoëtisch.

G.

I **Gaaf** znw. Zie gave.

II **Gaaf** bnw., in de meeste diall. *geef* met umlaut van *á*, mnl. *gáve*, *ghéve* „gangbaar, goed, voortreffelijk, gaaf”. = nhd. *gabe* „aannemelijk, gangbaar, aangenaam, goed” (nhd. *gábe*), mnd. *gêve* „id., gaaf”, ofri. *jéve* „gaaf”, on *gáfr* „geschikt”. Eig. „zoo dat 't gegeven kan of mag worden”. Gaaf : geven = aangenaam : aannemen.

Gaai (Vlaamsche g.) znw. Door Maerlant een fr. woord genoemd. Uit pic. *gai* = fr. *geai* (waaruit eng. *jay*) „gaai”; dit uit lat. *gajus* „id.” = *Gajus* eigennaam : vgl. nld. wouter. De andere nld. namen (o.a. wouter, meerkol, zuidndl. *wiewouter*, *roetaard*, *hanne*, *hannewuite*) zijn in deze bet. jonger dan *gaai*. Maerlant noemt alleen fr. *gai* en lat. *garulus*.

Gaal (kale streep of open stee in laken). Of direct uit mnl. *gāle* v. „huiduitslag” (zie II gal) of via fr. *gale* „schurft”, ook „ruwe onreinheid op stoffen”.

Gaan ww., mnl. *gaen*. = onfr. *gān*, ohd. *gān*, *gēn* (nhd. *gehen*), os. *gān*, owfri. *gān*, ags. *gān* (eng. *to go*), de. *gaa*, zw. *gå*, krimgot. *geen* „gaan”. De verhouding tusschen de wgerm. stammen *jā-* en *jai-* is niet geheel klaar; in ieder geval mogen wij uitgaan van een idg. wortel *ghé-* (eventueel *ghéi-*) en verwantschap aannemen met gr. *κίχάνω*, *κίχηνυ* „ik bereik”, oi. *jíhēte* „hij gaat weg;” het act. *jáhāti* beteekent „hij verlaat”. Men heeft „weggaan van, verlaten” voor de ospr. bet. van den wortel gehouden en verder gr. *χίχοσ* „berooft”, lat. *hérés* „erfgenaam” en met idg. *oi* (of *ōi*; ablautend met *éi*) ags. *gād*, got. *gaidw* o. „gebrek” e.a. vergeleken : vaag en onzeker. Gaan is in de germ. talen paradigmatisch verbonden met vormen van **janžanan* (zie gang), in 't Got. met een praet. *iddja* (misschien idg. **ejām*, praet. met augment van *jā-* : vgl. oi. *yāti* „hij gaat, rijdt”, obg. *jadq*, *jachati*, lit. *jóju*, *jóti* „rijden”, waarbij misschien nog jaar en verder ier. *áth* „waardbare plaats”, lat. *jānuā* „deur”;

jā- is na verwant met *ei-*, de gewoonste idg. basis voor „gaan”: zie arbeid; men brengt *iddja* ook als **jái* direct bij *ei-*), in 't Ags. met een onverklaard praet. *éode*.

Gaanderij znw., nog niet bij Kil. Uit galerij, door volksetymologie : naar gaan. — **Gaandeweg** bijw. Een syntactisch opvallende samenst., wellicht onder invloed van 't bijw. *weg* in *ge-woonweg* e.dgl. opgekomen *Gaanle-wegs* is een zeldzame schrijftaaltvorm, nu verouderd.

Gaar bnw., mnl. (zelden) *gaer* „gereed, gaar, (in samenst.) in goeden staat, bereidwillig”, als bijw. (onder du. invloed?) „geheel en al”. = onfr. *garo* „paratus”, ohd. *garo* „gereed, toegerust, volledig, geheel” (nhd. *gar*), os. *garo*, -u, ags. *gearu* (eng. *yare*) „gereed”, on. *gerr*, *gǫrr*, *gǫrr* „gereed, volmaakt”, germ. **jarwa-*, -wia- „gereed”. Hiervan 't ww. mnl. *gherwen* „in orde brengen, tooien, looien” (nog vla. *gerven* „looien”), onfr. *gerwan*, -on „(prae)parare, ornare”, ohd. *garawen* „gereed maken, uitrusten” (nhd. *gerben* „looien”), os. *gerwian*, ags. *gierwan* „id.”, on. *ger(v)a*, *gǫr(v)a* „maken, doen”. **Garwa-* is wsch. niet gevormd uit **ja-* + **arwa-* (os. *aru* „gereed”, ags. *earu* „vaardig, vlug”, on. *ǫrr* „vlug, mild”), maar veeleer = **jar-wa-* (een formatie als oi. *pak-vá-* „gekookt, gaar, rijp”). De bet. „bereid, gereed” kan van allerlei grondbett. zijn uitgegaan. Daarom is de combinatie met *gher-* „vatten” (zie gordel) mogelijk, hoewel hypothetisch. Zie nog gerfschaaf.

Gaard znw. Hierin zijn twee woorden samengevallen: 1. mnl. *gaerde* m.v. „tuin”, = ohd. *garto* (nhd. *garten*), os. *gardo*, ofri *garda* m. „tuin”, got. *garda* m. „stal” (*gaarde* komt nml. nog voor); — 2. mnl. *gaert* m. (zelden en laat. wsch. onder du. invloed; maar *boomgaert* is ouder) „tuin”, = ohd. *gart* m. „chorus, tuin”, os. *gard* m. „ingesloten ruimte”, mv. „hof, huis”, ags. *geard* m. „omheinde ruimte, hof, woning” (eng. *yard*), on. *garðr* m. „omheinde ruimte, hof, hofstede, omheining”, got. *gards* m.

„huis” (in samenst. ook „tuin, onsloten ruimte”). Of met idg. *t* en dan = ier. *gort* „korenveld”. lat. *hortus* „tuin”, gr. *χώρας* „ingesloten ruimte, weide, voer”, of met idg. *dh* en dan ’t nauwst met lit. *žaidis* „grootte omheinde weide”, phryg. *-zordum* „stad” verwant. Zoowel **ghor-to-(n-)* als **ghor-dho-(n-)* kunnen van den wortel *gher-* „(om)vatten” komen, zie *gorden*. Minder wsch. is, dat de germ *ʒ* een idg velaar is en dat obg. *gradū* „stad, burcht, tuin”, lit. *gar̃das* „afsluiting van takken”, alb. *gar̃θ-ði* „hek, heining”, phryg. *-gordum* „stad”, oi. *grhú-* „huis” verwant zouden wezen: de slav. en balt. woorden komen wsch. uit ’t Germ. (vgl. ook *wijngaard*). Evenzoo de rom. groep van fr. *jardin* „tuin”.

Gaarkeuken znw., nog niet bij Kil. Uit *gaar* + *keuken*. Gevormd naar hd. *garküche* v. (sedert de 16. eeuw). Vgl. Kil. *gaer-kock* met de toevoeging „Sax. Sicamb.”.

Gaarne bijw., mnl. *gherne*, *gheerne*, *gaerne* „begeerig, ijverig, gemakkelijk, vaak”. In de diall., die gerekte *a* en *e* vóór *r* + dentaal onderscheiden, nog met *e*-vocalisme = ohd. *gërno* „begeerig, met vreugde, vrijwillig” (nhd. *gern*, *gerne*), os. *gërno* „id.”, ofri. *jërne*, ags. *georne*, on. *gjarna* „id.”. Bijwoord bij ’t bnw. ohd. os. *gërno*, ags. *georn* „begeerig, ijverig”, on. *gjarn* „begeerig, volgzzaam”, got. (*faihu-*)*gairns* „begeerig (naar bezit)”. Met formans *-no-* van de basis *gher-* „willen, begeeren”. Zie *begeeren*.

Gaas znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *gaze*. Wsch. genoemd naar *Gaza* in Palestina.

Gabél (tolhuis). Uit oudnml. *gabél*, mnl. *gabelle*, *gabele* v. „belasting, tol”, speciaal „zoutbelasting”. Dit uit fr. *gabelle* „id”, dat uit ’t Germ. komt (mnl. *gāvel*, ags. *gafol* o. „belasting”, eng. *gavel* „tol”; bij *geven*).

Gade znw., mnl. *gāde* naast gewoner *ghegāde* m. (v.) „genoot, gelijke, echtgenoot”. = mhd. *gegāte*, *gāte* m. „genoot, gelijke” (zelden „echtgenoot”, zoals nhd. *gatte*), os. *gigudo* m. „gelijke”, ags. *gegada* m. „gezel”. Wgerm. **ʒi-zadan-* is de zwakke vorm van

ʒi-zada-*, ohd. *gegāt* „verbonden, gelijk, passend bij iets”. Hierbij ’t ww. mnl. *gāden* „bevallen, conveniëren, zich bekwamen om, vereenigen, voegen, in een toestand brengen, toestaan” — waarvan mnl. *gādingh(e)* v., nnl. *gading* —, ohd. *gātōn* (in *be-gātōn* „treffen”), mnd. *gāden* „bevallen, conveniëren, goed inrichten”, (refl.) „zich paren”, ofri. *gādīa* (refl.) „handgemeen worden”; vgl. verder nld. (te**)*gader*, mnl. (*te*)*gāder(e)* = mhd. *gater*, mnd. *gād(der)*, ofri. *gādur*, *gader*, ags. *geador* „samen” (ook met mhd. *ze-*, mnd. ofri. ags. *tō-* samengesteld; eng. *together*). waarvan weer mnl. *gāderen*, nnl. **gaderen**, **garen** — waarvan (*brieven*)*gaarder* —, mhd. *gatern*, mnd. *gād(der)eren*, ofri. *gādūria*, *gaderia*, *gādria*, ags. *gaderian* (eng. *to gather*) „bijeengbrengen”. In de bet. „bloedverwant” komt voor: got. *gādiliggs*, mnl. *ghedelinc*, ohd. *gatuling*, os. *gaduling*, ags. *gedeling* m. De germ. basis *ʒað-*, idg. *ghadh-* of *ghodh-* „geschikt zijn, goed uitkomen, passen bij” komt ook in ’t Slav. voor: obg. *godū* „(geschikte) tijd”, vñ. *godě byti* „conveniëren, bevallen”. Lit. woorden van deze basis zooals *gādytis* „gebeuren” komen uit ’t Slav.; lit. *gūda* „eer” kan oerverwant zijn. Zie nog *goed*.

Gadeslaan ww., sedert het laat-Mnl. Wsch. naar acht slaan, mnl. *achte slaen* opgekomen naast mnl. *begāden* „zorgen voor”, dat in deze bet. veel gewoner was dan ’t simplex *gāden* (zie *gade*).

Gading znw. Zie *gade*.

Gaffel znw., dial. (Achterh., Vel., Kampen, Bommelerwaard, N.Brab.) ook *gāvol*, in sommige streken beide vormen (vgl. *bezem*). Uit mnl. *gaffel(e)*, *gāvel(e)* m. (v.?) „vork”, = ohd. *gabala* v. (nhd. *gabel*), os. *gafala* (en *gafīa*) v., ags. *geafl* v. „vork”, germ. **ʒablō-*, waarnaast misschien nog **ʒābla-* in ags. *gaful-*, *-el-* als eerste compositielid. Voor de scherpe *ff* in de verdubbeling onmiddellijk vóór *l* vgl. snuffelen. ’t Naast verwant met ier. *gabul* „vork, galg, lies”, lat. (uit ’t Kelt.) *gabalus* „galg, kruis”, met andere formantia: oi. *gābhasti-* „gevoerde dissel, voorarm, hand, straal” (ook *gabhú-* „vulva”?),

arm. *gavak* „bil van een paard en andere dieren”, misschien ook russ. *gáči* „lende, dij, broek” (**ghábh-tjá*?). Niet onmogelijk is de combinatie van al deze woorden met de basis *ghábh-* „grijpen, vatten”, waarvan lat. *habeo* „ik heb”, witruss. *habác* (ook in andere talen; oerslav. **gabati*) „grijpen”, lit. *gabanù* „armvol”, *gobėti* „beg.eren”; de bett. „vork” en „vatten, omvatten” zijn wel te combineren: vgl. spa. *tenedor* „vork”: *tener* (= lat. *tenére*). Vgl. *geven*.

Gagel (plantnaam), mndl. *gāghel* o. = ohd. *gagel-(rīs)*, mnd. *gāgel-(krūt)*, ags. *gagel* m., *gagelle* v. „gagel”. Oorsprong onzeker.

Gaggelen ww., sedert Kil.: *gaghelen*, *gaghen*. Onomatopoeïsch. Vgl. mhd. *gāgen* (ook „krassen” van een raaf), nhd. *gackeln*, *gackern*, ohd. *gagizōn* (nhd. *gacksen*), mnd. *gāgelen*, eng. *to gaggle* „gaggelen, snateren”. Zie *giegagen*, *giechelen* (fri. *gi(g)gelje* o.a. = „gaggelen, snateren”), *kakelen*.

I **Gal** (vocht), mnl. *galle* v. = onfr. ohd. *galla* (nhd. *galle*), os. *galla* v., ags. *gealla* m. (eng. *gall*), on. *gall* o. „gal”. Wsch. met *ll* < *ln* evenals lat. *fel* „gal”. Vgl. verder gr. *χόλος*, *χολή*, obg. *zlüčč*, russ. *žolč*, av. *žara-* „gal”. Van den wortel *ghel-* „geel”; lat. *fel*, russ. *žolč* van *ghel-*; evenzo event. av. *gərəd-* (onzekere bet., „gal”?). Zie *geel*.

II **Gal** (gezwel bij paarden), nog niet bij Kil. (in 't Ndl. uit 't Du.?). Deze kent wel *gaele* „callus, scabies, macula, impetigo” = mnl. *gāle* v. (m.?) „huiduitslag”. Vgl. mhd. *galle* (nhd. *flossgalle*) v. „gal, gezwel”, mnd. *galle* v. „zeere plek, gal”, ags. *gealla* m. „id.” (eng. *gall*), on. *galli* m. „gebrek”. Deze vormen laten zich 't best verklaren, als we van germ. **zalan-*, **zaln-* m. uitgaan. Men heeft wel aan ontl. uit lat. *galla* „galappel” gedacht, maar dan wordt mnl. *gāle* niet verklaard en dan moeten wij on. *galli* (reeds Håvamål) van de andere woorden scheiden. Wel zijn de germ. woorden en een uit lat. *galla* (misschien via 't Fr.) ontleend woord [mnd. *galle* v., eng. *gall* „galappel”, in samenst.: ndl. *galappel* (sedert Kil.), *galnoot*

(reeds mnl.; vgl. fr. *noix de galle*) (zelden gal), hd. *gallapfel* m.] in sommige talen door elkaar geloopt. Allerlei secundaire bett. komen ook nog voor, bijv. nhd. mnd. *galle* v. „onvruchtbare plek in een akker”, ndl. gal „gebrek in gegoten ijzer” (vgl. ouder-zw. *galtra* „id.”). Men vergelijkt ier. *galar* „ziekte”, sommigen ook obg. *zülü* „slecht”, lit. *žala* „schade, ellende”. Uit 't Germ. komt fr. *gale* „schurft” (zie *gaal*); it. *galla* „gezwel, buil” kan = *galla* „galappel” zijn, waarmee zich het oorspr. germ. woord wellicht gecombineerd heeft.

Gala znw. o. Internationaal woord. In de germ. talen in de bet. „hofpronk, hoffeest” uit spa. *gala*. Afkomst onzeker. — De afl. fr. *galant* ging o.a. in 't Ndl. over: **galant**; sedert Kil. — **Galanterieën** znw. mv. Uit fr. *galanteries*, van *galant* gevormd. De nnl., ook nhd. bet. „luxe-voorwerpen, snuisterijen” is in 't Fr. verouderd.

Galappel. Zie II gal.

Galei znw., mnl. *galeye*, *galeide* v. Uit ofr. *galee*, *galie* resp. mlat. *galeida*, *galea* < mgri. *γαλέα*. Hierin ziet men een afl. van gr. *κάλον* „hout”. Ook uit 't Fr. of Lat.: mhd. *galie*, *galine*, *galide*, mnd. *galee*, *galei*, *galeide* v., eng. *galley*. In de rom. talen zijn van 't basis-element *gal-* allerlei scheepsnamen gevormd, die weer in germ. talen overgingen: 't Ndl. kent *galjas*, *galjoen* en *galjoot*.

Galerij znw., sedert Kil. Evenals nhd. *galerie* v., eng. *gallery* uit fr. *galérie* = it. *galleria*, dat wsch. van gr. *κάλον* „hout” gevormd is (vgl. *galei*). 't Mnl. kent *gaelderie* en een opvallend *galeye*, *galtye* v. Zie *gaa* *anderij*.

Galg znw., mnl. *galghe* v. = ohd. *galgo* m. „galg, kruis, putgalg” (nhd. *galgen*), os. *galgo* „galg, kruis”, ofri. *galga* m. „galg”, ags. *gealga* m. „galg, kruis” (eng. *gallovs*), ou. *galgi* m. „galg”, got. *galga* m. „kruis”. De grondbet. „stang” heeft nog on. *gelgja* v. De idg. basisvorm is *ghalgh-*, vgl. lit. *žalga* „stang”; arm. *jatk* „tak, geesel” van een wortelvariant *ghalg-*; misschien komt ook de balt. vorm hiervan.

Galigaan (plantnaam), mnl. *galigaen*, waarnaast *galanghe*, *galanga* (m.?).

= ohd. *galgan*, *galegan*, *galangan* m. (nhd. *galgant*), mnd. *gal(l)igan*, *galgant*, eng. *galangal*, *galingale*, *galanga*, namen voor verschillende met elkaar verwante planten. Uit ofr. *galange*, *galungal* (fr. *galanga*), mlat. *galanga*. Dit uit perz.-arab. *halanġān*, dat weer evenals oi. *kulanġa-* „alpinia galanga” uit het Mal.-Polynesisch komt.

Galjas znw., eerst nnl., vroeger ook *galeas*, uit fr. *galéuce*, *galéasse*, it. *galeazza*, — **galjoen** znw. o., reeds mnl., uit fr. *galion*, spa. *galeón*, it. *galeone*, — **galjoot** znw., reeds mnl., uit fr. *galiote*, spa. *galeota*, it. *galeotta*. Zie *galei*.

Galm znw., mnl. *galm* m., ook Teuth. = ohd. os. *galm* m. „galm, klank, roep”. Met formans *ma-* van germ. *jal-* „schreeuwen, zingen”: mnl. *gālen* „misbaar maken”, onfr. *galen*, ohd. *galan* „incantare”, ags. *galan* „zingen, roepen”, on. *gala* „schreeuwen, zingen”, waarvan ook *nachtegaal*. Met ablaut got. *goljan* „(be)groeten”, on. *gólta* „troosten”, wellicht ook de slav. woordgroep van russ. *na-gálit* „rhythmisch schreeuwen, zingen bij ’t werken”, čech. dial. *háliti se* „luid lachen”. Zie *gillen*.

— **Galmen** ww., sedert Kil. Ook mhd. mnd. **Galmei** (metaalverbinding met zink) znw. o. Uit nhd. *galmei* m. < mhd. (md.) *kalmei* naast gewoner mhd. *kalmīne* v., dat evenals mnl. *kalmijn*, *kelmijn* (nml. *kalamijn*), mnd. *kalmīn* dóór ’t Rom. (fr. *calamine* enz.) uit gr. *καδμεία* („Cadmische, Thebaansche steen”) is ontleend.

Galnoot. Zie II *gal*.

Galon znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *galon* (wsch. van *gala*). Ook nhd.

Galop znw., sedert Kil. Uit fr. *galop*, evenals nhd. *galopp* m., eng. *gallop* „galop”. Reeds mnl. in den noordfr. vorm *walop* m. ontleend, evenzoo mhd. *walap* m., eng. *to wallop* „galoppeeren”, ook „opborrelen” e.a. bett. Vgl. *garderobe*, *garnizoen*. De oorsprong van ’t rom. woord is onzeker.

Galsterig (ransig) bnw., nog niet bij Kil. = ndd. (nhd.) *galst(e)rig* „ransig”. Misschien uit *garsterig* (zie *garstig*) gedissimileerd. Of ablautend met ags. *geolstrig* „giftig” en verder verwant met II *gal*?

Gamander znw., sedert Kil.; bij dezen als eerste compositielid. Evenals mhd. *gumandri* v. (nhd. *gamander* m.) uit ofr. **gumandree* (fr. *germandrée* > eng. *germander*), dat teruggaat op lat. *chamaedrys* (< gr. *χαμαιδρυς*) „gamander”.

Gang znw., mnl. *ganc* (*gh*) m. = onfr. ohd. *gang* (nhd. *gang*), os. *gang*, ofri. *gong* (*gung*), ags. *gong* (eng. *gang*), on. *gangr* m. „gang, ’t gaan” (en daaruit ontstane bett.). ’t Got. kent *gagg* o. „straat, steeg” = on. *gung* o. „weg, toegang”. Verbaalnomen bij **ǵawǵanan* „gaan”, dat paradigmatisch met *gaan* verbonden is. De infin.- en praes.-stam *ǵawǵ-* komt in ’t Mnl., Onfr., Ohd. (nog nhd. dial.), Os, Ofri. (hier ook *gung-*), Ags., On. en Got. voor; nnl. nog in **gangbaar** en **vergankelijk**. Verwant met lit. *žengiti*, *žėngti* „gaan, schrijden”, gr. *ροχώνη* (*ροχ-* < *καχ-* < *κρη-*) „plaats tusschen de schenkels”, oi. *jaghána-* „bil, schaamstreek”, *jáwghá-* „onderste deel van ’t been”. Dat ier. *dagéini* „hij komt” hierbij zou hooren (**génim* < **ǵherǵh-n-ió*), is zeer dubieus.

Gannef znw. Nnl. uit de jodentaal: < hebr. *gannáb* „dief”.

Gans znw., mnl. *gans* v. = ohd. (nhd.) *gans*, mnd. *gós* (ook *gans*), ags. *gós* (eng. *goose*), on. *gás* v. „gans”. Een idg. consonantische stam **ǵhāns-*, die ook in gr. *χίψ* „gans” is bewaard gebleven. Vgl. verder ier. *géis* „zwaan”, lat. *anser* „gans” uit **hans-er*, lit. *žąsis* „gans”, oi. *hamsá-* „gans, zwaan”. Blijkens de *g* is obg. *gasi* „gans” wsch. uit ’t Germ. ontleend. Arm. *sag* „gans” is niet verwant. Men neemt gewoonlijk aan, dat de *s* formantisch is en dat nnl. *gent*, dial. (om Kampen, in den Achterh.) *gant*, mnl. *ghent* m., ohd. *ganazzo*, *ganzo* m., mnd. *gante* m. „ganzerik”, ags. *ganot* m. „zwaan, zeevogel” (eng. *gannet*), oudgerm. *ganta* „gans” (bij Plinius) benevens nnl. *gander* (zeldzaam), nnd. nhd. dial. *gander*, ags. *gandra* m. (eng. *gander*) „ganzerik” formantische varianten zijn. Aan gezien deze woorden echter tot ’t Germ., zelfs tot ’t Wgerm. beperkt zijn, zijn ze veeleer te verklaren, doordat andere vogelnamen — vgl. lit. *gaūdras* „oievaar”? — met *gans* in associatie

traden; vgl. lat. *catulus* „jong van een dier, jonge hond”, dat niet met *canis* „hond” verwant is, maar onder invloed hiervan de bet. „jonge hond” heeft gekregen. Ofr. *gante* „wilde gans” komt uit 't Germ. — Ganzerik, bij Kil. naast *ganser*. = hd. *gänserich* m. (*ganser* al in 1408), dat bij 't opkomen van 't ndl. woord invloed had. Gevormd naar 't model van ohd. *anutrehho* (nhd. *enterich*), mnd. *antdrake* m., Kil. *endtrick* „mannetjeseend”, uit eend + **drakan-* (vgl. ndd. eng. *drake* „mannetjeseend”).

Gansch bnw., mnl. *gans* (zelden *gansch*) „gezond, ongeschonden, in zijn geheel, gansch, oprecht”. De spelling met *sch* is noch fonetisch noch etymologisch. Evenals mnd. *gans* (*ganz*) „gezond, ongeschonden, geheel” uit ohd. *ganz* „gezond, ongedeed, in zijn geheel” (nhd. *ganz*). Uit het Mnd. weer de. *ganske*, zw. *ganska*, opr. *gāntsas*, lit. *ganc*, *gancnas*. Oorsprong onbekend. Op een grondvorm **ganz-ta-* (bij *gan* g) zou *ganz* formeel kunnen teruggaan, maar deze is formantisch en semantisch onaannemelijk: een afleiding met idg. *-do-*, beteekenende „kunnende gaan” > „gezond, ongedeed” is niet wel mogelijk. Vgl. nog bij sieren.

I **Ganzerik** (mannetjesgans). Zie *gan* s.

II **Ganzerik** (potentilla anserina L). Eerst nnl. Dial. en oudnnl. ook *genserik*. Een formatie als *bolderik*. Vgl. ohd. *gensinc* „potentilla”. Deze vormen met enkel *g* zijn wsch. onder invloed van *gans* uit mnl. *grensich*, ohd. *grensinc*, mnd. *grensink* „potentilla” ontstaan, waarvan de oorsprong onzeker is.

Gapen ww., mnl. *gāpen*. = mhd. (nhd.) *gaffen*, mnd. *gāpen*, on. *gapa* „gapen”. Van een wortel *ghāz-* (*gh?*), waarvan ook gr. *χαβόν · καμπύλον, σιενόν* kan komen (onzeker) en die gevormd is van een korter *ghā-* (*gh?*), waarop ook gr. *χαίρω, χάσκω* (basis *ghāz-m-*) „ik gaap”, *χίμη* „het gapen, een soort oester” en *χά(F)ος* „leege ruimte, chaos” (voor de bet. vgl. on. *ginnunga gap* o. „id.”) berusten. Identiteit met de basis *ghē-*, waarop (een deel van) de bij *gaan* besproken vormen teruggaan, is mogelijk (vgl. oi. *vi-hā-* „zich openen”), maar onzeker. Vgl. nog *gesp*, *geeu* wen.

Gapen ww. Nnl.; misschien vervormd uit *kapen*.

Garandeeren ww., **garant**, **garantie** znww. Zie bij *warande*.

Gard znw. Dial. komen in de bett. „roede” (ook als maat), „tak” vormen met *ä* (Achterh., Gron., Vel.) en met *rekings-ē* (Vla., Brab., Bommel, Maastricht, Zaan) voor, die op wgerm. **jarda-* resp. **jardiō-* (oergerm. **jazða-* en **jazðiō-*) wijzen; mnl. is *guerde*, *gheerde* v. de gewone vorm in de bet. „tak, roede (ook als maat)”, waarnaast *gaert* (*gart*) m. prikkel, roede” (o.a. rijmend op *haert* „hard”). Uit **jazðiō(n)*-ontstonden ook onfr. *gerda*, ohd. *gardea*, *gerta* (nhd. *gerte*), os. *gerdiu* „twijg, roede” (os. *sēgel-gerd* „ra”), ofri. *jerde*, ags. *gierd* v. „roede (ook als maat)” (eng. *yard*), on. *geida* v., overdracht. = „snoek”, — uit **jazða-* ohd. *gart* m. „prikkel”, mnd. (ook reeds os.?) *gart* „tak, roede, prikkel” (mnd. v.), on. *gaddr*, got. *gazds* m. „prikkel”. Buiten 't Germ. vinden wij *ghazdh-* in ier. *gat* „wilgetwijg”, *tris-gata* „hij doorboort”, terwijl ier. *gas* „takje, spruitje” van een auslautvariant *ghas-t-* kan komen. Beide verklaringen zijn mogelijk voor lat. *hasta* „stang, lans”. 't Is onnoodig en niet wenschelijk, wgerm. **jardiō-* van **jazða-* te scheiden en met russ. *žerd* „dunne stang” te verbinden.

Garderobe znw., sedert Kil. Uit fr. *garderobe*. 't Zelfde woord was mnl. al als *wa(ey)derobe*, *waerderōbe* uit 't Noordfr. ontleend. Vgl. *galop*.

Gareel znw. o., dial. ook *goreel*, *greet* (vgl. *bobijn*, *borat*), mnl. *goreel*, *gorreel* o. Uit ofr. *gorel* „gareel”.

Garen znw. o., mnl. *gāren*, *gaern* o. = ohd. (nhd.) *gurn* o. „draad, net”, mnd. *garn* o. „id.”, ags. *gearn* o. (eng. *yarn*) „gesponnen wol”, on. *garn* o. „garen, draad, vischnet” (de laatste bet. uit 't Mnd.). Naast **Jarna-* „draad” staat **Jarnō-* „darm”: on. *gorn* v. „darm” (waarbij zich semantisch ohd. *mittigarni*, os. *midgarni* o., ags. *mægern* „vet tuschen de darmen” aansluit) = lit. *žárna*, alb. *zoře* „darm” (NB. Blijkbaar idg. *ár*, niet *ór*). Verder vgl. lat. *hernia* „darmbreuk”, en zonder *n*-formans lat. *haruspea*, eig. „darm-kijker”, gr. *χορ-δij*

„darm”, oi. *hirā-* „ader”, *hira-* „band, gordel”, misschien ook arm. *jar* „gedraaid, verdraaid”.

Garf znw., mnl. *garve* v. = ohd. *garba* (nhd. *garbe*), os. *garba* v. „garf”. Oorspr. bet. „het samengegrepen”; verwant met obg. *grabiti* „grijpen, rooven”, lit. *grėbiu*, *grėbti* „harken, grijpen”, oi. *grbhūāti* „hij grijpt”: wortel *gherėbh-*. Uit 't Germ. ofr. *garbe*, fr. *gerbe*, prov. *garba* „garf”. Vgl. *grab* bellen en graven.

Garnaal znw. Het formans *-aal* is voor *-cel* gesubstitueerd. Vgl. Zaansch *garranėl*, vel. *garnėl*, Kamp. *ganėla*, nhd. (uit 't Ndl.) *garnele* v. Hiernaast Goer. *gōrənet*, N.Bev. *hornet*, beierl. *gārənet*, Leuv. *gērənūt*, Antw. *gūr*, *garnaot*, Aaltsch *gernord*, wvla. *geernaar(t)*. De laatste vorm, = mnl. *gheernaert* m. „garnaal”, is de ouderwetschte, ook door zijn beginbetoning; deze komt ook elders voor. Reeds 1514 komt *gernaet* voor. Deze vorm ging ook in 't oudere Nhd. (1561 *garnat*) en in het Fr. over (ofr. *guernette*, vla.-fr. *grenades* mv.). De grondvorm moet of met *zėrn-* of met *zarnj-*, *zarni-* begonnen zijn. Oorsprong onbekend. Formeel zou verwantschap met *garen* mogelijk zijn.

Garneeren ww. Zie garnizoen.

Garnizoen znw. o, laat-mnl. *garnisoen* o. „voorraad, garnizoen”. Uit ofr. *garnison*. 't Zelfde woord was uit 't Noordfr. als mnl. *warniscen* (*warisoen*) „garnizoen” ontleend; zie galop. 't Fr. woord is evenals fr. *garnir* „voorzien van” (> nld. *garneeren*, sedert Kil., maar daar = „munire, instruere, armare”) van germ. oorsprong (ohd. *warnōn*; zie waarschuwen).

Garst. Zie gerst.

Garstig bnw., dial. (N.Brab.) *gārst*, mnl. *garstich*, *gherstich*, *gherst*. = laat-mhd. (ind.) *garstig* (nhd. *garstig*), mnd. *garstich*, *ga(r)sterich* „garstig, ransig” naast mhd. mnd. *garst* „id.” (ohd. reeds *gerstī* v. „ransige smaak of reuk”), on. *gerstr* „bitter, smartelijk”. Vgl. vooral ier. *goirt* „bitter” (**ghorsti-*). Verder heeft men ook lat. *fastidium* „walg” (**farst-*), lit. *gristū*, *gristi* „genoeg van iets krijgen”, *grasūs* „walgelijk” (hierbij obg. *groza* „angst, schrik”?) vergeleken.

De bet. „bitter, ransig” kan echter ook uit een wortelbet. „bijten, puntig zijn” verklaard worden, vgl. dan de bijgerst besproken basis.

Gas znw. o Internationaal woord, gemaakt door den Brusselschen scheikundige Van Helmont († 1644). Gr. *χάος* stond hem daarbij voor den geest.

Gast znw., mnl. *gast* m. „vreemdeling, gast”. = ohd. (nhd.) os. *gast*, ags. *giest*, on. *gestr* (waaruit eng. *guest*), got. *gasts* m. „vreemdeling” resp. „gast”. Uit idg. **ghosti-*, waarop ook lat. *hostis* „vreemdeling, vijand” („gast” in *hospes* < **hosti-poti-s* „gast-heer”) teruggaat, wsch. ook obg. *gostī* „gast”, dat echter ook uit 't Germ. kan komen. Verwantschap met gr. *ξένος* (**ghs-ewo-s*) „vreemde, gastvriend” en alb. *kuai* (**ghs-ėn-*) „vreemd” is 'zeer onzeker. — **Gastheer** znw. Wsch. eerst sedert de 18. eeuw. — **Gastvrij** bnw., sedert Kil. Hd. *gastfrei* sedert Luther.

Gat znw. o., mnl. *gat* o. „gat, doorgang, deur, hol, opening of kanaal in 't dierlijk lichaam”. = os. *gat*, ofri. *jet* o. „gat”, ags. *geat* o. (eng. *gate*) „deur, poort”, on. *gat* o. „hol”. Onaannemelijk is de hypothese, dat de jonger overgeleverde bet. „aarsgat”, die als specialiseering van de algemeene bet. „opening” zeer begrijpelijk is, 't oudst zou zijn, evenzoo de daarop gebaseerde combinatie met nier. *gead* (N.B. wsch. uit 't Ags.), gr. *χόδιμος* „achterste”, obg. *zadi* „achter”, alb. *djes* „caco”, arm. *jet* „staart”, oi. *hādati* „cacat”, av. *zādah-* „podex”. Ook de combinatie met de bijvergeten besproken basis is onwsch. *Gat*, waarbij wellicht mnl. *gāte* v. „straat, weg”, ohd. *gaζza* (nhd. *gasse*), mnd. *gāte*, on. *gala*, got. *gatwo* v. „straat” behoort, zal of met idg. *gh* bij lit. *gendū*, *gėsti* „stuk gaan, er slecht aan toe zijn, bederven” (waarmee dan Hes. *κοθῶ βλάβη* ten onrechte verbonden zou zijn) of met *gh* bij phryg. *ξέννα* *Φρύγιος ἡ λέξις* . *σημαίνει δὲ τὴν πύλην* (Photius) hooren. Van beide wortels kan gr. *χαζω* „ik wijk” — echter met opvallend vocalisme — komen.

Gauw bnw, mnl. *gá* „gauw, snel, voortvarend”. De nnl. vorm (mnl. reeds *gouwe dief*) is opgekomen naar analogie

van *blá*, *grá*, verbogen vorm *blauwe*, *grauwe* e.dgl. Evenzoo mnd. *gauwe*, *gouwe* naast *gá*. = (onfr. *gálíko* „subito”), ohd. *gáhi* „snel, plotseling, onstuimig” (nhd. *jáh*), (os. *gáhum*, *gáhlíko* bijw. „snel”). Men heeft okorn. *di-oc*, okymr. *di-auc* „traag” („niet-snel”), lat. *ócior* „sneller”, gr. *ὠκίς*, oi. *ἀγύ-* „snel” vergeleken. De germ. anlaut moet dan door (analogische?) vervorming verklaard worden; minder wsch. is perm. **ja-ézia-*. Een grondvorm **jauzia-* zou ook mogelijk zijn, maar een plausible etymologie is daarvoor niet gevonden: de combinatie met *jam-* (zie gemelijk) is onaannemelijk. — **Gauwdief** znw. Bij Hooft en Asselijns nog 't oudere *gauwe dief* = mnl. *gouwe dief* m.

Gave, gaaf znw., mnl. *gáve* v. = mhd. *gábe* (nhd. *gabe*), mnd. *gáve*, on. *gáfa* v. „gave”. Znw. bij geven. Alg.-germ. is **gebó-*, mnl. *gheve* (nml. nog te geef), onfr. *gèva*, ohd. *gēba*, os. *gēba*, ofri. *jēve*, ags. *giefu*, on. *gjaf*, got. *giba* v. „gave”.

Gazel znw. Nnl. evenals nhd. *gazelle* v. uit fr. *gazelle*. Dit gaat terug op arab. *gazál*.

I **Ge** (vuw.). Zie gij.

II **Ge-** voorvoegsel, mnl. *ghe-*, dial. ook *i-*, *e-*. Wanneer woorden met en zonder *ge-* beide voorkomen, hooren de laatste in 't algemeen oorspr. in noord-nld., fri. getinte diall. thuis. = onfr. *ge-*, *gi-*, ohd. *gi-*, *ga-* (nhd. *ge-*), os. *gi-* (*ge-*), ofri. *ge-*, *gi-*, (*j*)*e-*, *i-* (zeldzamer dan in andere talen), ags. *ge-*, *gi-*, on. *g-* (zelden, niet meer als levend prefix), got. *ga-*. In 't oude Germ. was **ja-*, **ji-* als verbaalprefix vooral perfectieverend. De oorspr. bet. was wsch. „samen, bijeen”. Oorsprong onzeker. De combinatie met lat. *co-*, *con-*, *cum* is formeel niet aannemelijk.

Gebaar znw. o., mnl. *ghebāre*, *ghebēre*, *ghebaer*, *ghebeer* v. o „manier van optreden, uiterlijk, geraas”. = ohd. os. *gibāri* o. „manier van doen, uiterlijk” (mhd. ook *gebār* m. „manier van doen”), oofri. *bēre* v. (*bēr.* m.) „bedreiging”, owfri. *bēre* „lawaaï”, ags. *gebāre* o., gew. mv. *gebāru* „manier van doen”. Hiernaast in dezelfde bett. mnl. *ghebaerde*, *ghebeerde* v., waarnaast bij Hein van

Aken de jongere vorm *ghebaerte* (vgl. beroerte), ohd. *gibārūda* (nhd. *geberle*), os. *gibārītha* v. Deze woorden hooren bij 't ww. mnl. *ghebāren*, *ghebēren* (*é* umlaut van *ā*) „zich gedragen, handelen, zich vertoonen, lawaaï maken” = os. *gibārian*, ags. *gebāran* „zich gedragen”, waarnaast ohd. *gibārén*, *-ōn* „id.”; op een dgl. vorm kan ook de mnl. *ā*-vorm teruggaan. Wgerm. **ji-bārian*, **ji-bārén*, *-ōn* hoort bij **beran* „dragen” (zie *baren*). Voor de bet. vgl. nld. *zich ge-dragen*.

Gebbe (vischnet aan gaffelvormigen stok), nog niet bij Kil. Is 't een oud woord, dan kan 't uit germ. **gabjō(-n)* ontstaan en met gaffel verwant zijn.

Gebed znw. o., mnl. *ghebet* o. (naast *ghebēde* v. o.) = onfr. *gebēt(d)*, ohd. *gibēt* (nhd. *gebet*), os. *gibēd*, ags. *gebēd* o., in al deze talen = „gebed (tot God)”. Bij bidden.

Gebeente znw. o., mnl. *ghebeente*, *ghebeent* o. = mhd. *gebeinde*, *gebeinze* o., mnd. *gebēnte* o. „gebeente”. Naast mnl. *ghebeine*, *ghebeen* o., ohd. *gibēini* (nhd. *gebein*) o. „id.”. Collectivum van *been*; zie *gebergte*, *gesternte*, *gevogette*.

Gebeid bnw., vooral in dubbelgebeid. Nnl. woord. Van bei „bes”: „op jeneverbessen overgehaald”.

Gebergte znw. o., mnl. *gheberchte* o. = mnd. *geberchte*, *gebergete* „gebergte”. Naast ouder mnl. *gheberghe*, ohd. *gibirgi* (nhd. *gebirge*), os. *gibirgi* o. „id.”. Collectivum van *berg*. Zie *geboomte*.

Gebeuren ww. Zie *beuren*.

Gebied znw. o. Mnl. *ghebiet(d)* o. beteekent „bekendmaking, bevel, aanbod, vordering”; de bet. „territorium”, sedert Kil., is wellicht opgekomen onder invloed van mhd. *gebiete*, *gebiet* o. v. (nhd. *gebiet* o.), mnd. *gebēde* o., die o.a. deze bet. hebben. — 't Ww. **gebieden** is alg.-wgerm.: sedert de ohd.-onfr.-os. ags. periode.

Gebint, gebinte onz. Zie *bint*.

Gebit znw. o., mnl. *ghebit*, *ghebet* o. „gebit aan een paardetoom”. = ohd. *gabiz* o. „id., mordacitas” (nhd. *gebiss* ook = „de tanden en kiezen”), mnd. *gebit* o. „gebit, toom”, ags. *gebit* o. „bijten, tandenknaarsen”. Bij *bijten*.

Gebod znw. o., mnl. *ghebot* (*d*) o. „bekendmaking, gebod, aanbod, oproeping, macht, gebied”. = onfr. *gebot* „praeceptum”, ohd. *gibot* (nhd. *gebot*), os. *gibod*, ofri. (*land*)-*ebod*, ags. *gebod* o. in dgll. bet. als ohd. *bot* enz. Zie *bod*, en verder *bieden*, *gebieden*.

Geboomte znw. o., mnl. *gheboomte* o. = mnd. *gebómte* o. „geboomte”. *Geboomte*: ohd. *giboumi* o. = *gebeente*: ohd. *gibeini*.

Geboorte znw., mnl. *gheboorte* v. Dit is vervormd uit mnl. *ghebert* (*d*) v. resp. 't daaruit door suffixsubstitutie ontstane *gheborde* v., formantisch onder invloed van 't suffix *-te* (zie bijv. *beroerte*), wat 't vocalisme aangaat onder invloed van geboren. Mnl. *ghebert* v. = ohd. *giburt* (nhd. *geburt*), os. *giburd*, otri. *berd* (waarnaast met suffix-substitutie *berthe*; ook *berde*, *berth* komen voor), ags. *gebyrd* (eng. *birth*), on. *burðr*, got. *gabaurþs* v. „geboorte” (en verwante bet.). Formeel identisch met ier. *brith* „het dragen, baren”, lat. *fors* „toeval”, arm. *bard* „stapel”, oi. *bhrti* „het dragen, onderhoud, verzorging”, < idg. **bhr-ti*- (**bhṛ-ti*-), nomen actionis bij *bher* „dragen”. Zie *baren*. — **Geboortig** bnw. In de nnl. bet. wsch. naar hd. *gebürtig*. Reeds ohd. (*gi*)*burtig* heeft dezelfde bet. Mnl. *gheboortich* = „van een (adellijken) stand, door geboorte gerechtigd tot een goed, tot den troon”.

Geboren. Zie *baren*

Gebrek znw. o., mnl. *ghebrec* o. (niet in de oudere teksten; 't synoniem *ghebrēke* reeds Limb. Serm.), met dezelfde maar nog ruimer bet.-sfeer als in het Nnl. Van mnl. *ghebrēken*, een alg.-wgerm. en got. ww., dat sedert de mnl.-mhd.-mnd.-ofri. periode „ontbreken” beteekent (vgl. *barsten*). Ohd. *kiprēh*, ags. *gebrēc* o. komen = „fragor” voor.

Gebroeders znw. mv., mnl. *ghebroeder*, *-dere*, *-ders*, *-deren*. = ohd. *gibruoder* (nhd. *g-brüder*), os. *gibrōthar*, ags. *gebrōðor*, *gebrōðra*, *gebrōðru*.

Gebruken ww., mnl. *ghebrúken* naast — vooral noordndl. — *brúken* „gebruiken, genieten van, ondervinden, omgang hebben met, beschikking hebben over, zich bezig houden met”, *brúken* ook „pachten, in 't klein verkoopen”. =

ohd. (*ga*)*brúhhan* „gebruiken, genieten van” (nhd. *brauchen*, *gebrauchen*), os. *brúkan* (mnd. ook *gebrúken*), ofri. *brúka*, ags. (*ge*)*brúcan* (sterk; eng. *to brook* „verdragen”) „id.” = got. *brúkan* „gebruiken”. Verwant met lat. *fruor* (**frúg-wor*) „ik geniet”; misschien ook hierbij de volksnaam *Βρύγοι*, *Φρύγες*. De basis *bhreug*: *bheu*(*ø*)*g*- (oi. *bhunákti* „hij gebruikt, geniet, eet”) = *bhreg* : *bhe*(*ø*)*g*- (zie *bank*).

Gedaante znw., mnl. *ghedaente* v. „gedaante, voorkomen, hoedanigheid” (Limb. Serm. *gedende*) naast ouder en gewoner *ghedáne* v. „id.” = mhd. *getáne* v. o., mnd. *gedáne*, waarnaast *gedánte* v. „id.”. Owfri. komt *dénthe* voor. Reeds ohd. *úbilo getáná* v. „foeditas”. Abstractum, van 't verl. deelw. *gedaan* (zie *zoodanig*) gevormd.

Gedachte znw., mnl. *ghedachte* (*ghedochte*) o. v. = mhd. *gedachte* v., mnd. *gedachte*, *gedochte* o. Ouder is onfr. *getháht*, ohd. *gidáht*, os. *githáht* v. „gedachte”, germ. **gi-páx-ti*- < **gi-pawx-ti*-, waarop wellicht ook mnl. *ghedacht*, *ghedocht* direct teruggaat. Evenals ags. *geðóht* (eng. *thought*) m. (o.) een verbaalabstractum bij *denken*. Zie ook *aandacht* en *achterdocht*, en voor de suffix-verandering vgl. *geboorte*.

Gedeelte znw. o. Mnl. *ghedeelte* o. (vooral *susterghedeelte*) = „aandeel uit den boedel”; „gedeelte” is mnl. *ghedeel* o.

Gedicht. Zie bij *dichten*.

Gedijen ww., minder vaak *dijen*, mnl. (*ghe*)*dien*, (*ghe*)*deech*, *ghedeghen* „gedijen, groeien, worden”. 't Oude deelwoord nog in *gedegen* (goud). Het oudnld. *dijgen* ontstond naar analogie van *gedegen*, eventueel ook van den verleden tijd *deeg*, *degen*. Een germ. st. ww. : onfr. *thion* „abundare”, ohd. (*gi*-)*dáhan* (nhd. *gedeihen*), os. (*gi*-)*tháhan*, ags. *ge-ðéon*, got. *þeihan* „gedijen”, in verschillende talen ook „worden, in een toestand komen”. Op grond van ags. *gedungen*, os. *githungan* „voortreffelijk, deftig”, os. *áthengian* „volbrengen” (vgl. ook langob. in *angargathungi* „secundum qualitatem personae”) leidt men gewoonlijk germ. **þixanan* uit **þiwaxanan* < **þewxanan* af, dat dan met ier. *co-téim* „ik doe stollen”, *tócaíl* „geluk” (ook

anders verklaard), kluss. *taknuty* „van nut zijn”, lit. *tenkù* „ik kom uit met, heb genoeg”, *tánkus* „dicht”, oi. *á-tanákti* „hij doet stollen, trekt samen”, av. *taama-* „compact, sterk”, superl. *tančišta-* verwant is. Vgl. ook dicht. De conjugatie naar de germ. eerste sterke klasse kan dan eerst dateeren van na den overgang *-evx- > -ivx- > -ix-*. Wsch. gaat germ. *þix-* zoowel op idg. *teuq-* als ook op idg. *teiq-* terug: vgl. lit. *ikti* „passen, geschikt zijn”, *teikti* „voegen, ordenen”, *taikùs* „gelijkmatig ingericht” e.a. holt. woorden; deze kunnen wel bij *teuq-* worden gebracht, maar die verklaring is vrij gewrongen. Dege (zie aldaar) kan aangaande den oudsten vorm niets bewijzen, 't is eerst een jong verbaal-nomen.

Geding znw. o., mnl. *ghedinghe* o. „geding, overeenkomst, lawaai”. = ohd. *gidingi* o. „geding, overeenkomst, voorwaarde”, os. *githingi* o. „voorspraak, bemiddeling”, ags. *geðinge* o. „concilium, overeenkomst, lot”. Bij dingen, ding.

Gedoogen ww., dial. ook *doogen* (Zaansch), mnl. *dóghen, ghedóghen* „lijden, lijdzzaam zijn, geduldig zijn, toestaan”. = os. *ā-dógian* „bestand zijn tegen”, ofri. *déya* — waarnaast *dáia* naar de 2de zwakke klasse — „dulden, verdragen”, ags. *geþegan* „id., ontkomen”. Oorspr. bet. „kunnen uithouden”. Verwant met deugen.

Gedrag znw. o. In de tegenwoordige bet. eerst nnl. bij zich **gedragen** gevormd, dat in zijn tegenw. bet. ook eerst nnl. is. Vgl. bij gebaar.

Gedrocht znw. o., mnl. *ghedrocht(e)* naast gewoner *ghedroch* o. „bedrog, droomgezicht, spook”. Zie verder bij bedriegen.

Geducht bnw., mnl. *gheducht* (ook = „bevreesd”), deelw. van duchten.

Geduld znw. o., mnl. *ghedout* (*d*) o. (ook = „geestkracht, kracht, macht”), zelden *ghedult*: deze vorm is naar de verbogen casus en naar *ghedulldich* (met umlaut) naast *ghedolt > ghedout* (zonder umlaut) opgekomen; vgl. geweld. = onfr. *gethult* (*d*), ohd. *gidult* (nhd. *geduld*), os. *githuld*, ags. *geðyld* v. „geduld, lijdzaamheid” < wgerm. *(*gi-*)

guldi-, dat wsch. niet op idg. **tala-ti-* teruggaat, maar onder invloed van lat. *patientia* bij *pati* „lijden” eerst later is gevormd bij **polén, -ón* „id.”. Vgl. barmhartig. Zie dulden.

Gedurende vzw. Ontstaan in constructies als mnl. *sijn leven lanc ghedurende, durende éner tijt*, die naar analogie van fr. absolute participiaal-constructies als *ce temps durant* waren opgekomen. Evenzoo zijn fr. *durant*, hd. *während*, eng. *during* „gedurende” voorz. geworden. Vgl. behoudens. — **Gedurig** bnw. De bet. „herhaaldelijk” is eerst nnl. Mnl. *ghedúrich* = „standvastig, bestendig”. Zie duren.

Gedwee bnw., mnl. *ghedwáde, ghedwéde, ghedwé*, Kil. ook *ghedwaey*. De *é* is umlaut van *á*, vgl. II gaaf. = ohd. *gidwádi* „modestus”, mnd. *getwéde* „meegaand” (NB. *t*). Wsch. staat germ. *þwé-þ-* resp. *þwé-ð-* in ablaut met *þeu-þ, -ð-*, in got. *þiuf* o. „het goede”, on. *þýðr* „vriendelijk”, ags. *geðede* „goed, deugdzaam”. Voor verwanten buiten 't Germ. vgl. bij duiden, duidelijk.

Geef in te geef, mnl. *te gheve*. Zie gave.

Geel bnw., mnl. *ghēle* (ook *ghēlu* naar de verbogen casus; vla. nog *geluw*) „geel, blond”. = ohd. *gēlo* (nhd. *gelb*), os. *gēlo*, ags. *geolo* (eng. *yellow*) „id.”, germ. **zelwa-*; met ablaut on. *gulr* „id.”. Germ. **zelwa-* = lat. *helvus* „geel” (met opvallende *e*; te verwachten was **holvus*), lit. *zelvas* „groenachtig”. Vgl. verder ier. *gel* „wit”, lat. *lúridus* (*ghl-*) „vaal”, gr. *χλωρός* „groenachtig, geelachtig”, *χλοός* „groen”, obg. *zelenū*, lit. *žalias* „groen”, phryg. *ζελκία* „grünkohl”, oi. *hári-* „geel, goudachtig, groenachtig”. Naast *ghel-* staat *ghel-* in lat. *fel* „gal”, russ. *žolt*, serv. *žút* „geel”, lit. *gėltas* „vaalgeel”, phryg. *γλοφος* „goud”. Vgl. I gal en goud. Lat. *fulvus* „roodgeel, bruingeel” kan óf hierbij hooren (vgl. dan vooral on. *gulr*) óf bij lit. *dálsvas* „vuilwit”. Vgl. nog I gul. — **Geelzucht** znw. Reeds mnl. en mhd.; ook al os. *gēlasucht* v.

Geen onbep. vnw., mnl. *gheen* naast ouder *engheen, negheen*. = ohd. *nihhein* (waarnaast *dihhein*; nhd. *kein*), os. *nigēu* „geen” (mnd. *gēn, gein, gin*). Uit *nih*

(zie noch) + *aina- (een). Ofri. *nén*, *nán*, ags. *nán* (eng. none), on. *neinn* „geen” uit *ne + *aina-. — **Geenzins** bijw., mnl. (*en*, *ne*) *gheenssins* „geenzins”. Vgl. mnl. *allessins* „aan alle kanten, overal”. Voor de bet. vgl. z. in.

Geep (vischnaam), sedert Kil. Ook nld. Wsch. bij oudnndl., nog dial. *gijpen*, mnl. *ghipen* „naar adem snakken”. Zie *gijpen*.

Geer znw., mnl. *ghére* m. „schuin toeloozend pand van een kleedingstuk, zoom, boezemgat, kleed, spits toeloozende strook land”. = ohd. *géro* m. „spies, lingua maris” (nhd. *gehren*), mnd. *gére* m. v. „spits toeloozend stuk goed of landstuk”, ofri. *gára* m. „pand van een kleedingstuk, schoot”, ags. *gára* m. „landtong” (eng. *gore*), on. *geiri* m. „driekantig stuk goed”, germ. **zaizan-* „spits toeloozend voorwerp”. Van **zaiza-* (zie elger) gevormd. Uit ’t Germ. fr. *giron*, it. *gherone* „schoot, slip”. Vgl. III *gier*-. — Afl. **geeren** ww., later-nnl.

Geerten (kaartspel) ww. Is geïdentificeerd met wvla. *geerten*, *gerien*, *garten* „achteruitgaan, uitwijken”, vandaar „zoo weinig mogelijk punten trachten te krijgen”. Of misschien van Geert = Gerard gevormd? Vgl. *jassen*.

Geesel znw., mnl. *ghésele*, *gheisele* v. = ohd. *geis(i)la* (nhd. *geissel*), mnd. *geisel* v. „geesel”, vgl. on. *geist* m. „stok bij ’t ski-loopen gebruikt”, *geisli* m. „stok, straal”. Verwant met **zaiza-* „speer” (zie elger). Obg. *žila*, lit. *gýsla* „ader” en lat. *filum* „draad” zijn ten onrechte vergeleken. Sommigen scheiden on. *geisli* „straal” van *geisli* „stok”.

I **Geest** (ziel, gemoed), mnl. *gheest* m. = ohd. (nhd.) *geist*, os. *gést*, ofri. *gást* (bnw. *gást(e)lik*, *jéstlik*), ags. *gást* (eng. *ghost*), *gást* m. „geest”, een wgerm. woord. ’t Got. heeft *ahma* m., ’t On. *andi* m. „geest”. Men vergelijkt got. *usgaisjan* „doen schrikken”, *usgeisnan* „schrikken” (vgl. echter *gijzelaar*). [On. *geisa* „woeden (van vuur, rook enz.)” is veeleer uit **ja-eisa* ontstaan.] -st- kan idg. -st- of -zd- zijn. In ’t laatste geval is *geest* identisch met oi. *hédas-* „toorn, boosheid” of *hédas-* „id.” :

de ags. dubbelvormen kunnen uit oergerm. **zaistaz-*, -iz- verklaard worden. Vgl. verder av *zaéú-* „ijzingwekkend”. Samenhang met lit. *žaiždà* „wond” e a. is zeer hypothetisch. — **Geestelijk** bnw. Sedert ’t Mnl. Ohd. Os. Ofri. Ags. — **Geestig** bnw. In de bet. van fr. *spirituél* eerst nnl. en wsch. naar dit fr. woord gevormd; reeds mnl. in devote teksten = „geestelijk, godvruchtig”; ook al mhd. mnd.

II **Geest** (geestgrond), in fri. getinte diall. *gaast*, ook in Gaasterland, mnl. (noordndl.) *gheest* m. v. = mnd. *gést* (> nhd. *geest* v.), *gást* v. „hoog, droog land”, ofri. *gaest* „id.” (wsch. ook ofri. *báta . . . gése londe*; ook neemt men *è* en identiteit met *gust* aan). Vgl. ags. *gásne* „onvruchtbaar”, ohd. *keisnā* v. „onvruchtbaarheid”, *keisen* „armoede”. Oorsprong onbekend. Als de bij I *geest* besproken wortel ospr. „branden” beteekend heeft, zou II *geest* hierbij kunnen hooren evenals lat. *árere* „droog, dor zijn” enz. bij den wortel *ās-* „branden” (zie *asch*).

Geeuwen ww., mnl. *ghéwen*. = ohd. *givén*, *gëwón* (nog bei. *geuen*) „geeuwen”. Voor nld. -*éw-* vgl. *leeuw*. Met andere formantia zijn van de basis *ǵh-*, idg. *ǵh₂-* gevormd: ohd. *gién*, *gijén*, — mnl. *ghēnen*, Teuth. *gheenen*, ohd. *ginén*, *ginón* (nhd. *gähnen*) ags. *ginian*, — os. *gīnan*, ags. *tō-gīnan*, on. *gīna*, — ohd. *geinón*, ags. *gānian* (eng. *to yawn*) „gapen”. Vgl. verder uit ’t Germ. nog on. *gin* o. „open mond”, *gǵá* v. „kloof”, *gīma* v. „opening”, *gīl* o. „kloof”, *geil* v. „holle weg” en daarbuiten lat. *hio*, *hisco* „ik gaap”, obg. **zjati* (?), partic. praes. *zējē*), *zināti*, lit. *žióti* „gapen”, misschien oi. *vi-háyas-* „luchtrum”. De wortel is *ǵh₂-*, *ǵhej₂-*. Voor een synoniem *ǵh₂-* of *ǵh₂-* (wsch. met *ǵh* evenals *ǵh₂-*) zie *gapen*; zie ook *gijpen*. — **Geeuwonger** znw. Nnl. vervorming onder invloed van *geeuwen* van een nog dial. *gē-honger* (limb. *giehonger*, gron. *geihonger*, oostfri. *gā-honger*); *gē* = mnl. *gá* (zie *gauw*) en beteekent „plotseling heftig opkomend”, vgl. mnl. *gádoot*, *gélóot* „plotselinge dood, beroerte”.

Gegadigde znw., nnl. Voor *gegadingde*, letterlijk „die gading heeft”.

Gegeven znw. o. Nnl. Naar fr. *donnée*, lat. *datum*.

Gegoed bnw. Oorspr. deelw. van mnl. oudnld. *goeden* „van goed voorzien”.

Gehalte znw. o., nog niet bij Kil. Ontl. uit hd. *gehalt* m. o. (bij *halten* = houden), formantisch vervormd. Vgl. *gestalte*.

Geheel. Zie *heel*. — **Geheim**. Zie *heimelij k.* — **Gehemelte**. Zie *hemel*.

Geheugen znw. o. Oorspr. infinitief: vgl. *geweten*. Zie *heugen*.

Gehoorzaam bnw., mnl. *ghehoorsaem*, zelden ook *hoorsaem*. = ohd. (*gi*)*hōrsam* (nhd. *gehorsam*), (os. in *un-gihōrsam*), ags. (*ge*)*hōrsom* „gehoorzaam”. Van wgerm. **j(i)-haurian*. Zie *hooren*.

Gehucht znw. o., mnl. *ghehochte, ghehuchte, ghehofte* v. o. „gehucht, bij elkaar hoorende gebouwen.” = laat-mhd. *gehofte* (nhd. *gehöft*) o. „bij elkaar hoorende gebouwen van een hofslede”, mnd *gehuchte* o. „bijgebouw”. Collectivum bij hof. 't Is niet noodig gehucht tevens uit een collectivum bij hof te verklaren, hoewel de vorm het toestaat.

Gei (gew. **geitouw** o. genoemd) znw., **geien** ww. (een zeil met geitouwen inkorten, gorden). Sedert de 17. eeuw. Vgl. in de du. zeetaal *gei* v. „het loshangen van een zeil”, *geitau* o. „geitouw”, *auf geien* „geien, opgeien”, *geie* v. „touw of ketting, waardoor een boom of davit steun ontvangt”. Wsch. is de nld. spelling met *ij* in overeenstemming met de afkomst: vgl. *gijk*, *giek* „uitstekend hout, spier”, ook „keertouw” en „een soort lijzeil”, = nld. *gik* (nhd. *giek*) (uit 't Ndd. 't ww. de. *gie*, *give*, zw. *giga* „geien”), met de samenst. nld. *gijk t o u w*, du. *giektan* o. > de. *gi(e)taug*, *gietaug*, zw. *gigtåg* en *gijkzeil*, du. *giekseigel* o. > de. *gigseil*. Wellicht van een germ. basis *ǵ-* „loshangen, in draaiende, schommelende beweging zijn”, waarover zie II *gijpen*.

Geijkt bnw. Deelw. van *ijken*.

I **Geil** bnw., mnl. *gheil, gheel* „vroolijk, wulpsch, welig, belust op”. = ohd. *geil* „vol levenskracht, dartel, moedwillig, overmoedig, vroolijk” (nhd. *geil*), os. *gél* „vroolijk, overmoedig”, ags. *gál* „dartel, lichtzinnig, slecht”, got. **gails*

„vroolijk” (blijkens *gailjan* „ver blijden”). Hierbij nog 1. de plantnaam II **geil**, sedert Kil., 2. mhd. mnd. *geile* v., mhd. *geil* o. „testiculus”, ook bij Kil., waarvan mhd. (nhd.) *bibergeil* o., mnd. *bevergeil* „bevergeil”. Naar 't du. woord is nld. *bevergeil* o., nog niet bij Kil., gevormd. De naam kwam op, doordat men meende, dat 't bevergeil uit de testiculi van den bever kwam. Germ. **jaila-* is verwant met lit. *gailūs* „scherp, driftig”, obg. (*d*)*zėli* „hevig”, (*d*)*zėlo* „zeer” (**ghoilo*), waarbij nog oi. *held-* „lichtzinnigheid” (**gheilā-*) hooren kan

Geit znw., mnl. *gheet, gheit* v. = ohd. *geiz* (nhd. *geiss*), os. *gēt*, ags. *gát* (eng. *goat*), on. *geit*, got. *gaitis* v. „geit”, germ. **jaiti-*. Buiten 't Germ. vgl. lat. *haedus* „bok”. Men denkt aan een grondbet. „de springende”, vgl. dan lit. *žaidzu, žaisti* „springen, spelen”. Deze basis *ǵhāid-* wordt wel uit *ǵhāi + d-* verklaard; dan brengt men nog hierbij gr. *ζαίτη* „fladderend haar”; verdere combinaties zijn nog onzekerder.

Gek bnw. znw., mnl. *gec* (*ek*) bnw. znw., als bnw. in 't oudste voorbeeld (Spieghel Historiaal I⁷, 1,35) = „verkwistend”. = laat-mhd. *gēck(e)* (nhd. *geck*), mnd. *gēck* bnw. znw. „dwaas, dom, gek”. Eng. *geck* is wsch. ontleend. Vgl. zwa. oostenr. *gagg* „onnoozele bloed”, dat wsch. een jonge formatie is, anderzijds de wsch. oerverwante woorden ags. *for-*, *ofer gāgan* „overtreden”, *gāgol-*, *gāgl* „lascivus”, on. *geiga* „van de rechte richting afwijken”, noorw. dial. *gigl* „persoon, die heen en weer zwaait”, die voor **jikka-*, **jekka-* een grondvorm met idg. *ǵhn* (*ǵhn*) of *ǵn* (*kn*) wsch. maken. Uit de bet van germ. *ǵǵ-*, *ǵaiǵ-*. *jikk-* „onvast zijn” is ook die van mnd. *gēck* m. „draaibaar ding” — evenzoo nld. *gek* in speciale technische bett. — begrijpelijk. De. *gjak*, uit 't Mnd., = „dwaas, grappenmaker”, vroeger ook „draaibaar voorwerp”. Germ. *ǵǵ-* enz. is wsch. een reeds vóór-germ. door reduplicatie ontstane basis: zie bij III *gier-*. — **Gekscheren** ww. Uit *den gek scheren*. Vgl. 16.-17.-eeuwsch *den sot scheren, den edelman scheren* „zich aanstellen als een gek, een edelman”. Vgl. voor 't ww. bij *scheren*;

de bet. „zich aanstellen als” komt eerst bij Kil. voor, naast de oudere „parare, praeparare, ordinare, formare”.

Gelaat znw. o., mnl. *ghelaet* o. „manier van doen, gedrag, uiterlijk, misbaar”. Van *hem ghelâten* „zich gedragen”. Zie laten. Evenzoo mhd. *gelâz* m.o, mnd. *gelât* o. „gedrag, uiterlijk”. Vgl. gebaar.

Gelag znw. o., mnl. *gelach* (*gh*) o., waarnaast *ghelâghe* v., o.a. = „kosten voor consumptie, consumptie, feestmaal”, noordmnl. ook *lach* o. (ook v. *lâghe*?) „id.”. De oudste bet. was wsch. „het bijeengelegde (voor een feest)” en 't woord hoort bij leggen (vgl. *gezag*) zooals got. *gabaúr* m. „feestmaal” (: *gabaúr* o. „belasting”) bij *gabáuran* „bijeengbrengen”. = mnd. *gelach*, *lach* o. „consumptiekosten, feestmaal, feest”, nhd. *gelag(e)* o „feestgelag”, in de late ME. nog slechts nederrijnsch. In (een hard, zwaar) gelag ziet men gew. 't mnl. woord *ghelach* o. „ligging, gesteldheid, toestand”, dat zich in bet. bij liggen aansluit, en vergelijkt os. *gilagu* o. mv. „lot”: mogelijk, maar niet noodig: we kunnen ook van de bet. „kosten” uitgaan.

Gelande znw., mnl. *ghelande* m. „landeigenaar, buurman”. In de laatste bet. nog in de naaste gelanden. De bet. „landeigenaar” is aan den invloed van mnl. *gheland(e)t*, nnl. **geland** bnw. (= mhd. mnd. *gelandet*) „van land voorzien” toe te schrijven. Ten deele is gelande zelfs als een substantiveering hiervan te beschouwen, anderdeels echter als een vervorming — onder invloed van land en mnl. *gheland(e)t* — van **ghelende* „buurman”. Zie belenden.

Gelang znw. o., slechts in naar gelang, mnl. reeds *nâ ghelanghe*, wsch. onder invloed van (*gh*)*langhen* „reiken tot, bereiken” (zie aanlangen) ontstaan, naast gewoner *nâ ghelande* „naar gelang, naar evenredigheid”. *Ghelande* v. (o.m.?) „evenredig deel” komt ook zonder *nâ* voor, ook nog bij Kil.; de combinatie met *ghelanden* „aankomen” („landen”) en de vergelijking met fr. *advenant* „compétance, portion” van *advenir* zljn niet bevreemdend, omdat

ghelanden = „aankomen” niet zo'n gewoon woord was, maar deze verklaring is moeilijk door een betere te vervangen.

Gelasten ww., nog niet bij Kil. Mnl. reeds 't simplex *lasten* „beladen, bezwaren, beschuldigen, belastingen opleggen, overlast aandoen, bevelen”. Van last.

Gelaten bnw., mnl. *ghelâten* alleen in mystieke teksten. Niet zelfstandig van mnl. *hem ghelâten* „zich verloochenen” gevormd, maar onder invloed van mhd. *gelâzen* „gelaten, zich aan God overgegeven hebbend”.

Gelatine znw., sedert Kil.: *gelatine*, *galetijn*. Uit fr. *gélatine* (van lat. *gelâtus* „bevroren”).

I **Geld** znw. o., mnl. *ghelt(d)* o. „betaling, vergelding, geld”. = ohd. *gëlt* o. „betaling, vergoeding, rente, inkomen, geld” (nhd. *geld*), os. *gëld* o. „betaling, vergelding, offer”, ofri. *jëld* o. „betaling, geld, weergeld”, ags. *giæld* o. „betaling, schatting, vergoeding, offer, broederschap”, on. *gjald* o. „betaling, vergoeding, boete, schuld, schade”, got. *gild* o. „belasting”; de bet. „geld” is speciaal du.-ndl.-fri. uit „betaling” ontstaan. Oergerm. znw. bij gelden. Vgl. ook gilde.

II **Geld** (niet drachtig), mnl. *ghelt(d)* „onvruchtbaar (van dieren)”. = mhd. (md.) *gelde* (nhd. *gelt*), ags. *gielde* (eng. dial. *yeld*, *geld*), on. *geldr* „geen melk gevend, onvruchtbaar”, germ. **jalša*; daarnaast **jalša*- in ohd. *galt* „id.”. Oorsprong onzeker. De ohd. glosse *gialta* „sterilem” bewijst niets voor den ouderen vorm. Ndl. dial. en oudnl. *gelt(t)* is een jongere vorm. Zie nog gelt(e).

Gelden ww, mnl. *ghelden* „kosten, gelden”, veel vaker „betalen (nog vla.), vergelden, beloonen, betaald zetten, ontgelden, opbrengen”. = ohd. *gëltan* „betalen, vergoeden, vergelden, offeren” (nhd. *gelten*), os. *gëldan* „betalen, vergelden”, ofri. *jëlda* „betalen, vergelden, vergoeden, weergeld betalen, waard zijn”, ags. *gieldan* „betalen, vergelden, offeren” (eng. *to yield*), on. *gjaldan* „betalen, teruggeven, vergoeden, vergelden, kosten”, got. *fra-, us-gildan* „vergeldden”. Misschien zijn ier. *gell* „pand”, *gellaim* „ik beloof” verwant. De beoordeeling

van de combinatie met gr. *οσιλω* „ik ben schuldig”, *τέλος* „belasting” hangt af van onze opvatting over de representatie van idg. *gʰh* in 't Germ.; is die combinatie juist, dan is de germ. *d*, idg. *dh* formantisch. Obg. *žlédq, žlésti* (*žlasti*) „schuldig zijn, betalen”, lit. *geliūti* „gelden” komen uit 't Germ.

Geleden. Verl. deelw. van mnl. (*ghe*)*liden* „voorbijgaan”. Zie *lijden*.

Geleding znw. In 't Nnl. kunstmatig gevormd van I lid of van geleed < mnl. *gheledet, gheleet* „membratus”.

Geleerd bnw., mnl. *gheleert(d)* „rijk aan levenswijsheid, knap, geleerd”. = ohd. *galérit* „id.” (nhd. *gelehrt*). In de bet. beïnvloed door lat. *doctus* „knap, geleerd” van *docere* „onderwijzen”.

Gelegenheid znw. Een sedert de mnl.-mhd.-mnd. periode bestaande afl. van *gelegen*, deelw. van *liggen*. Mnl. *gelegenheit* v. = „toestand, aard”.

Gelei znw. Uit fr. *glée*, oorspr. deelw. van *geler* „bevrozen” (< lat. *gelare* „id.”). Mnl. was ofr. *jelee, jalee* nog al eens overgenomen als *jaleye, juleye* v. (in de rekeningen van den bisschop van Utrecht). Kil. geeft *geleye, ieleye* op.

Geleidelijk bnw., nog niet bij Kil. De tegenwoordige beteekenis gaat terug op „volgbaar, gemakkelijk te leiden”. Die bet. nog bij Van der Palm. Van **geleiden**, een samenst. van *leiden*. Vgl. mnd. *geleilick* „kalm, gehoorzaam”, mhd. *geleitec* „gemakkelijk te leiden”.

Geletterd bnw., mnl. *ghelettert(d)*. Vertaling van lat. *litteratus*.

Gelid znw. o., mnl. *ghelit* o. (zeldzaam) „gelid”. Uit *ge-* + I lid. = ohd. *gilit* o. „verbinding, gewricht” (nhd. *glied*), mnd. *gelit* o. „lid”.

I **Gelieven** znw. mv., mnl. *ghelieve*. Zelfstandig gebruikt mv. van mnl. *ghelief* „elkaar beminneend” = ohd. *geliob* „id.”, mnd. *geléf* „geliefd”, ofri. (*un*)*iliádf* „(niet)bevriend”. Uit *ge-* + *lieven*. Mnl. nog niet persoonlijk = „zoo goed zijn”, zoo wel mnd. *geléven*.

I **Gelijk** bnw., mnl. *ghelijc*, noordoostmnl. ook *lijc*. = onfr. *gelíc*, ohd. *gilih* (nhd. *gleich*), os. *gilik*, ofri. *lik*, ags. *gelíc* (eng. *like*), on. *glíkr*,

líkr; got. *galeiks* „gelijk”. Uit **ja-*, **zi-* (*ge-*) + **lika-* (zie *lijk*), oorspr. = „gelijke gestalte hebbend” (ten onrechte betwijfeld). — II. **Gelijk** znw. o., mnl. *ghelijc* o. Het o. bnw. *gelijk* in de bet. „billijk”, gesubstantiveerd. Evenzoo mnd. *gelike* o. Het bnw. **jalika-* komt ook elders = „billijk” voor. — III **Gelijk** voegw., mnl. *ghelijc, ghelike* „zooals, alsof”. Ontstaan deels uit het bijwoord van I *gelijk* deels uit dit bnw. zelf, dat in verbinding met een dat. (bijv. mnl. *die vroetscap is ghelijc den scatte*), toen de buigingsuitgangen verdwenen, overging in een voegw. = „zooals”. *Líke* „evenals” komt ook in 't Ofri. voor. — **Gelijken** ww, mnl. *ghelíken* „gelijk zijn aan, lijken op, blijken, toeschijnen” naast *lijken* (de vorm van de fri. getinte taal van Holland), mnl. (zelden) *líken*. = mhd. *gelíchen* (nhd. *gleich(en)*), ofri. *líkia* „gelijken”: een vrij jonge afl. van *gelijk*. Mnl. *ghelíken*, zelden *líken* (nml. *lijken*) „bevallen” is oergerm.: onfr. (*ge*)*lícon*, ohd. (*gi*)*líchén*, os. *líkon*, ofri. *líkia*, ags. (*ge*)*lícian* (eng. *to like* „houden van”), on. *líka*, got. *leikan* „behagen, aanstaan”; zie *lijken* en II *likken*. Hiernaast mnl. *ghelíken* „gelijk maken, gelijkstellen, vergelijken, vereffenen” = ohd. *galíhhen* „gelijk stellen, gelijk maken” (nhd. *gleich(en)*), mnd. (*ge*)*líken* „gelijk maken, vergelijken, vereffenen”, ofri. *líza*, ags. *gelícan*, on. *líkja* „gelijk maken”. Got. *leikan* „bevallen” stemt met ohd. *líchén* overeen, got. *galeikon* „gelijk maken, gelijkstellen, nadoen” wijkt af van 't synonieme w. en ngerm. ww. — **Gelijkenis** znw., mnl. (*gh*)*líkenes(se), -nis(se)* v. „overeenkomst, gelijkstelling, gedaante, parabel”. = onfr. *gelícnessi* (o. ?) „similitudo”, ohd. *gilíhnissa* v., *-nassi* o. „id., beeld” (nhd. *gleichnis*), os. *gilíknissi(a)* v. „beeld”, ags. (*ge*)*lícnesc* v. „gelijkenis, beeld, parabel”.

Gelling (mannelijke hennepplant), eerst nml. Oorspr. **geldling* = „iets dat onvruchtbaar (II *geld*) is”: = Kil. *ghellinck* „agnus hornus”. Evenzoo hd. *gellinghanf* m., de. *galder(hamp)*, zw. *gallhampa* „gelling”. Vgl. on. *geldingr* m. „gecastreerde mensch, ram, os”.

Gelofte. Zie belofte.

Geloof znw. o., mnl. *ghelove* m.v.o. = ohd. *gilouba* v., *giloubo* m. (nhd. *glaub* e m.), os. *gilōbo*, ofri. *lāva*, ags. *gelēafu* m. „geloof, vertrouwen”. Got. *galaubeins* v. „id.” is gevormd van 't ww. *galauhjan* „gelooven” = nld. **gelooven**, mnl. *ghelōven*, ohd. *gilouben* (nhd. *glauben*, oudnhd. nog *glāuben*, *gleuben*), os. *gilōbian*, ofri. *léva* (owfri. ook *liuwa*, *lyowa*), ags. *geliefan* (eng. *to believe*) „gelooven, vertrouwen”; on. *leyfa* = „prijzen, toestaan”. Van de basis germ. *leub-*, idg. *leubh-*, waarvan ook lief; vgl. nog got. *galaufs* „van waarde”.

Gelt(e) (gesneden zeug; dialectisch ook „zeug, jonge zeug”), mnl. *ghelte* v. „gesneden zeug”. = ohd. *galza*, *gelza* v. „jonge zeug” (mhd. nhd. *gelze* „gesneden zeug”), mnd. *gelle* v. „gesneden zeug”, ags. *gelle* v. „jonge zeug” (eng. *gilt*); vgl. ook on. *gyltr*, *gytta* v. „zeug”, naast *gyltr*, *galti* m. „beer”. De bet. „gecastreerd zwijn” zal wel jong zijn, dan kan 't woord verwant zijn met oi. *hūdu-* (mind. uit **h̥du-*) „ram”. Kil. *ghelten*, hd. *gelzen* (md. ± 1400) „castreeren” is een jong ww., on. *gelda* „id.” sluit zich misschien als „onvruchtbaar maken” bij II geld aan.

Geluid znw. o., mnl. *geluut* (*d*) o. „geluid, geschreeuw, gelui, gerucht, faam”. Gevormd van luiden Evenzoo mnd. *gelūt* o. „geluid, lawaai, gerucht”, ofri. *hlūd* o. „id.” Zie II luid. Met formans *-ia*- ohd. *gilūti* o. (nhd. *gelūte*), ags. *gehlūd*, *gehlūde* o. „gedruisch, lawaai”.

Geluk znw. o., mnl. *gheluc*, *ghelucke* o. = mhd. *g(e)lücke* o. „geluk, toeval, beroep” (nhd. *glück*), mnd. (*ge*)*lucke* o. „geluk, lot, gelukkig toeval, voordeel”. Ontleend zijn eng. *luck*, laat-on. *lykku* v., de. *lykke*, zw. *lycka* „geluk”. Mnl. *luc(ke)* o. is zeldzaam. Oorsprong onzeker. De afl uit idg. **lgh-n-ōjo-*, verwant met 't bnw. licht en hd. *gelingen* „gelukken”, verdient overweging. — Afl. (**ge**)**lukken** ww., mnl. *ghalucken*, zelden *lucken*, mhd. *g(e)lücken* (nhd. *glücken*), mnd. *lucken* „gelukken”, mnd. refl. „toevallig gebeuren”. —

Gelukzalig bnw., sedert Kil. Wellicht onder du. invloed ontstaan. Vgl. hd. *glücklich* (sedert de 15. eeuw), mnd. *luck(e)sālich*, *-sēlich* „gelukkig”. Zie zalig.

Gemaal znw., sedert Kil. Uit 't Hd. (bij Kil. nog. „Germ.” genoemd): ohd. *gimahalo* m., *gimahala* v. „verloofde”, nhd. *gemahl* m. „echtgenoot” [vgl. mlat. *sponsus*, *sponsa* (fr. *époux*, *épouse*) „jonggehuwden”, oorspr. „verloofden”]. Behoort bij ohd. *mahalen* „verloven, zich verloven met” (nhd. *vermählen*) = os. *mahljan* „spreken, zich verloven”, ags. *mēlan* (*māselian*) „(in een vergadering) spreken”, on. *mēla*, got. *mahljan* „spreken”. Van ohd. *mahal* o. „vergadering, gerecht, verdrag”, os. *mahal*, ags. *māsel* o. „vergadering, toespraak”, on. *māl* o. „spraakvermogen, stem, omgangstaal, spraak, rechtszaak, beradslaging”, got. *mahl* o. „vergaderplaats, markt”. Voor de vormen met *h* vgl. bijl. Voor de bet. vgl. gr. ἀγορᾶς *agoras* „spreken” bij ἀγορά „markt”. Ohd. *mahalen*, *gimahalo* worden wel van **mahlja-* in de bet. „sippenversamlung” afgeleid: hier had oudtijds de verloving plaats. Vgl. verder nog mnl. *mādelāre* m. „boedelredderaar”. Mnl. *mael* komt slechts — noordnd. — in samenst. voor, bijv. *maelstat* v. „gerechtsplaats, vergadering, woonplaats, deel van een markttag”. De oorsprong van germ. **mahlja-*, waarnaast **māsla-* > **malla-* aangenomen wordt (hieruit mlat. *mallus*, *-um* „rechtszitting”), is onzeker. Men denkt o.a. aan idg. **mətlo-* uit **məd-tlo-*, *məd-* ablatend met ontmoeten. De oorspr. bet. zou dan „meeting” zijn. Onwrsch. is de combinatie met lat. *macula* „vlek”. Zie nog I maal.

Gemachtigd. Deelw. van machtigen. Mnl. komt ook *ghemachtich* „gemachtigd” voor; dit is óf door contaminatie van *machtich* en *ghemachticht* ontstaan óf het is een formatie als *beseondich* „zondig”, *besculdich* „schuldig”, *ghemātich* „ingetogen”.

Gemak znw. o., mnl. *ghemac* (gen. *ghemākes*) o. „rust en vrede, genoeg, kalmte, voordeel, verzorging”, bij Kil. ook = „locus commodus” (nog geheim gemak). = ohd. *gimah* o. „rust, be-

haaglijkheid, genoegén" (mhd. nhd. *gemach* ook „plaats waar men 't zich makkelijk maakt, vertrek"), (os. *ungimák* „inopportunitatem"), mnd. *gemak*, *gemáke* o. „rust, gemak, plaats die voor 't gemak dient, vertrek" (> laat-on. *mak* o. „vertrek"); met afwijkende bet. ofri. *mek* o. „huwelijk". Behoort bij *makén* evenals 't bnw. mnl. *ghemac* (zeldzaam) „in orde gemaakt, kalm, aangenaam" = ohd. *gimah* „samengevoegd, passend, geschikt" (nhd. *gemach*), (os. *un-gimák* „infestus"), ags. *gemæc* „passend bij", laat-on. *makr* „dienstig, gemakkelijk in den omgang". — Afl. **gemakkelijk** bnw., waarnaast *makkelijk*: de anlaut is deels aan invloed van *moelijk* toe te schrijven, deels te verklaren doordat deze vorm een spreektaalvorm uit 't fri. getinte holl. dialect is. Uit mnl. *ghemackelijc*, zelden *mackelijc* „kalm, mak, gemakzuchtig, geschikt" = ohd. *gimahlîh* (nhd. *gemächlich*), mnd. *gemaktik* „geschikt" (ags. *gemæclîc* „conjugalîs" sluit zich bij *gemæcca* m. „echtgenoot" aan), on. *makligr* „behoorlijk, waardig, verplicht". — Vgl. nog *mak*, *makker*.

Gematigd bnw., mnl. *ghemâticht* (zelden). Deelw. van *matigen*, dat onder invloed van lat. *temperatus*, *moderatus* of hun fr. equivalenten de bet. aannam van mnl. *ghemâtich* „ingetogen, gematigd", waarnaast een zeldzamer *mâtich* (nnl. *matig*).

Gember znw. Uit mnl. *gengber*, *ghincber(e)*, waarnaast *ghinghebare*, *-vare*, *-ber*, *-ver*, *zinziber* e.a. vormen (m.o.?). Voor *mb* uit *vb* vgl. *aamborstig*. = ohd. *gingeber*, *-bere*, *inguber* (nhd. *ingwer*), mnd. *gingeber*, *ingever* (waaruit on. *ingifer*, de. *ingefær*, zw. *ingefära*), ags. *gingifer*, *-ber* m. (eng. *ginger*), alle = „gember". Uit 't Fr. resp. It. en Mlat. Ofri. *gingibre* (fr. *gingembre*), it. *zenzovero*, lat. *zingiber* (later ook *gingiber*), gr. *ζιγγίβερις* gaan terug op arab *zanzabil* < prâkr. *singabêra* = oi. *çragavera*: „gember".

Gemeen bnw., mnl. *ghemêne*, *ghemeen*, *ghemein(e)* „gemeenschappelijk, algemeen, gewoon, in betrekking staande tot, deelachtig, vriendelijk", nog niet „slecht". = onfr. *gemeini* „gemeenschap hebbend",

ohd. *gimeini* „gemeenschappelijk, algemeen" (nhd. *gemein*), os. *giméni*, ofri. *méne*, ags. *geméne* (eng. *mean* met dgl. bet.-ontwikkeling als ndl. *gemeen*) „id.", got. *gamains* „id., onrein". De ndl. *ē* kan uit 't bijw. verklaard worden (= ohd. *gimeino*), dial. kan hij ook vóór *j*, *i* bewaard zijn gebleven. Vgl. buiten 't Germ. vooral lat. *com-múnis* „gemeenschappelijk, algemeen", verder ook ier. *móin*, *máin* „kostbaarheid, schat", lat. *múnus* „plicht, ambt", *múnia* „verplichtingen", osk. *múnika d* „communi", obg. *ména*, lit. *máinas* „ruil". Idg. *moi-n-* is een verlenging van *mei-*, *moi-*, vgl. obg. *iz-mélü sje* „ἰλλοῖωθῆσθαι", lett. *máju*, *mát* „ruilen", oi. *mágate* „bij ruilt" en de bij II mis- besproken basis *mei-t-*. Zie nog *meineed*. — **Gemeenebest** znw. o., bij Kil. nog twee woorden. Uit *gemeen* en *best*, als znw. gebruikt = „belang". Vert. van lat. *res publica*. — **Gemeenplaats** znw.. nog niet bij Kil. Vert. van lat. *locus communis*. Evenzoo fr. *lieu commun*, nhd. *gemeinplatz* m. — **Gemeente** znw., mnl. *ghemeente*, *ghemeinte* v. o. „gemeenschap, samenkomst, gemeente, burgerij". = mnd. *geménte*, *gemein(e)te* v. o. „gemeenschappelijke bezitting, gemeente", ofri. *ménte* v. „gemeente, burgerij". Jongere vorm (vgl. *heroerte*, *geboorte*) naast mnl. (zeldzaam) *ghemeende* v. „gemeenschap, gemeente" = ohd. *gimeinida* v. (nhd. *gemeinde*), os. *giméntha* v. (waarnaast *giméntho* in.), „gemeenschap." Een ander oud woord is mnl. *gheméne*, *ghemeine* v. o. „gemeenschap, gezelschap, vergadering, hoop volk" = ohd. *gimeinú* v. „aandeel, gemeenschap" (mhd. *gemeine* v. ook „gemeente, bijeenkomst"), mnd. *gemeine geméne* v. o. „gemeenschappelijk bezit, vergadering", ofri. *méne* v. „vergaderde menigte", got. *gamainei* v. „gemeenschap, het deelnemen", waarnaast *gamainþs* v. „gemeente". — **Gemeenzaam** bnw., mnl. *ghemeensam* (in *ghemeensamhêde* v.) „omgang hebbend", bij Kil. = „familiaris", in den Statenbijbel = „mededeelzaam". = ohd. *gameinsam* „catholicus, communis", (mnd. *ménsamheit*, *ménsaminge* v. „gemeenschap", ags. *gemænsumnys* v. „id.").

Gemelijk bnw., later-mnl. *ghemelijc* (*ghē-*

menlike bij Maerlant is hoogst dubieus) „zonderling, kluchtig, gemelijk”, bij Kil. = 1. „brommig”, 2. („Germ.”) „dartel”. De bet. „gemelijk” is jonger dan „zonderling”, deze gaat op „grappig, vroolijk” terug. Vgl. mhd. *gemelich*, *gemellich* „vroolijk, grappig, aardig”, mnd. *gemelik* „id.”. 't Mnl. woord zal wel uit 't Du. komen, evenals nml. (laat, zeldzaam) *game* „leelijke streek”, ook *gheme* „grap, streek”. Daardoor verklaart zich ook zijn vage bet. Mhd. *gemellich*, reeds ohd. *gamanlîh* „ridiculus” (ags. *gamenlice* „jocose” is een eerst ags. formatie) is een afl. van ohd. *gaman* o. „vroolijkheid, grap, spel” = os. *gaman* o., ags. *gomen* o. (eng. *game*), on. *gaman* o. „id.”. Mhd. *gamel* naast *gamen* o. in v. (mnd. *gammelspël*, ouder-de. *gammel*) zal wel een jongere bijvorm zijn. Germ. **jamana-*, een infinitivische formatie, veronderstelt met mhd. *gampen*, *gampelu* „springen, huppelen”; noorw. dial. *gama seg*, *gamast* „zich amuseeren, grappen maken” een basis *gha^m-* of *gha^m-* „vroolijk zijn, springen”. waarvan men onzekere sporen ook in 't Alb. heeft meenen te vinden. Zie ook *ga u w*.

Gemoed znw. o., mnl. *ghemoede* o. „gezindheid, stemming, genegenheid, wil, wensch”. = ohd. *gimuati* o. „het aangenaame, genade, voortreffelijkheid” (nhd. *gemüt*), mnd. *gemôde*, *gemôt(e)* o. „gemoed, denkwijze, wil, moed”. Gemoed : moed = mnl. *gheberghe* (zie *gebergte*) : *berg*.

Gemoet (te g.). Uit den mnl. dat. (te) *ghemoete* (ook in *ênes ghemoete*) van *ghemoet* o. „ontmoeting, vijandelijk treffen” (ook *moet* o. „ontmoeting”) = os. *môt* (in *môt-fandium* „choreis”?), mnd. *gemôt* (*tô gemôte* „tegemeet”), ags. *gemôt* o. „bijeekomst”, on. *môt* o. „ontmoeting, samenkomst” (o.a. in *d, í môt(i)*, *at môté*, *tíl môté* „tegemeet”). Het ww. mnl. (*ghe*)moeten, germ. *(*ja*)*môtianan* „tegemeet gaan, ontmoeten” komt in 't W.-, N.-en Oostgerm. voor: os. *môtian*, ofri. *mêta*, ags. (*ge*)*métan* (eng. *to meet*), on. *môta*, got. *gamotjan*; in 't Nnl. nog dial. (bijv. wvla.); zie verder bij *ontmoeten*. Vgl. nog mhd. *muoze*, mnd. *môte* v. „ontmoeting, samenkomen”.

Gems znw., sedert Kil., die 't „Germ. Sax.” noemt. Uit hd. *gemse* v. < ohd. *gamiša* v., naast *gamš* m. De rom. benaming (it. *camozza*, fr. *chamois*) kan bezwaarlijk uit 't Germ. komen, aangezien lat. *camox* „gems” reeds in 448 voorkomt, toen er nog geen gemzen op de Alpen waren. Eer is 't ohd. woord uit 't Rom. ontleend, waarschijnlijker echter is verwantschap met on. *gymbill*, *gumbull* m. „lam”, *gyubr* v. „jonge ooi”, noorw. dial. *gumsu* v. „ooi”, zw. *gumse* „ram”. Verwantschap van deze woorden met **jamana-* (zie *gemelijk*) is mogelijk, met ier. *gabor*, -ur „geit” niet aannemelijk. Formantisch vgl. met ohd. *gamiša* : *hert*.

Gemutst bnw. van muts. De manier waarop ierands muts staat wordt als kenteeken van zijn stemming beschouwd. Vgl. reeds mnl. *haer caproen stont al int noort* voor „zij was slecht gehumeurd”.

Genade znw., mnl. *ghenâde* v. „rust, gemak, genade, goedgunstigheid, hulp, willekeur, ootmoed, dankbaarheid”. In dgl. bett. (ook de bet. „rust” is zeer verbreid) onfr. *ginâtha* v. (waarnaast *ginâthi* o.), ohd. *ginâda*, *gnâda* (nhd. *gnade*), os. *nâtha*, *ginâtha*, otri. *nâthe*, *genâthe*, *nêlthe*, on. *nâð* v. Men brengt dit woord benevens got. *nipan* „ondersteunen” wel bij een idg. wortel *neth-* „steunen”, die ook in andere talen woorden voor „hulp” e.dgl. heeft opgeleverd. Buiten 't Germ. vgl. ier. *in-neuth*, *ar-neut sa* „ik steun, wacht af”, oi. *nâthâ* o. „toevlucht, hulp”, m. „beschermmer, heerscher”, *nâthitâ-* „in nood”, *nâthate* „hij zoekt hulp”, waarnaast oi. *nâdh-*, o.a. in *nâdhamâna-* „hulp zoekend, smee-kend”, *nâdhitâ-* „in nood”. Deze etymologie van *genade* is onzeker, andere vermoedens zijn nog minder wsch.

Genaken ww., mnl. (*ghe*)*nâken* „naderen, aanraken, verkrijgen, betreffen”, mnl. dial. (*ghe*)*nêken*, Teuth. *neecken*. = onfr. *genâcon* (met *é* : *ginêkeda*), mnd. (*ge*)*nâken*, (*ge*)*neken* „naderen”. Uit ouder *(*gi-*)*nâkian*; ook *(*gi-*)*nâkôn*? Staat tot II na als mnl. *grâken* „grijs worden, schemeren” tot *grâ* „grauw”. Gevormd van den vorm *nâ*, reeds zonder auslautende *h* of *χ*. Vgl. *krieken*.

Gene vnw. Mnl. *ghōne* wijst op een zwakken nominatief **ženō* of **žind*, wellicht ontstond de *ō* ook in andere casus; in een deel van 't paradigma ontstond *z*, waarop de vocaal van mnl. *ghene* teruggaat. De *z* is uit *j* ontstaan. Wsch. moeten wij van **jen-* en niet **jin-* uitgaan, aangezien er ablatende vormen bestaan met **jan-* (vgl. *ginds*). Vgl. ohd. *jēnēr* (wsch. uit **jēnēr*; nhd. *jener*), ofri. *jena*, *gena*, ags. *geonre* dat. v. enk. (eng. *you*). 't Os. kent alleen 't semasiologisch opvallende *gendra* „citerior”. In ieder geval staat deze pronominaalstam in betrekking tot got. *jains*, mhd. *geiner* „ille” en den idg. pronominaalstam **i-*, **eje-*, waarvan o.a. ohd. *ēr* (nhd. *er*), got. *is*, lat. *is* „hij”, kret. *iv* ‘*αὐτός, αἴτιν*, obg. *-i* (encl.) „hem”, *jego* „van hem”, lit. *jis* „hij”, oi. *ayám* „deze”, misschien ier. *ed* „het”. Zie nog het. Obg. *inū* „unus, alius” wordt wel met got. *jains* geïdentificeerd (niet wsch.; vgl. een). De verklaring van de germ. stammen **jen-*, **jun-* en van mhd. *einer* „gene” uit oergerm. **jaina-* door verschillende dissimileeringen is al te hypothetisch.

Geneeren ww. Laat-nnl. ontl. uit fr. *général*, dat door sommigen van lat. *gehenna* „hel” (oorspr. hebr.) wordt afgeleid.

Genegen bnw. Deelw. van *nijgen*. Mnl. zelden als bnw. — **Geneigd** bnw. Dito van *neigen*. Mnl. *gheneighet* komt al als bnw. = nndl. „geneigd” voor, evenzoo mhd. (md.) *geneiget* (nhd. *geneigt*) „gunstig gezind”.

Generaal znw. Als militaire titel nnl. uit fr. *général*, een verkorting van *capitaine général*, dat in 't Oudnnl. als *kapiteingeneraal* of *generaal kapitein* werd overgenomen. Uit 't bnw. fr. *général*, lat. *generális* komt nld. *generaal* bnw.

Generen ww., mnl. *ghenēren* „redden, onderhouden, voeden, genezen (trans.)”, waarnaast *nēren* „onderhouden, voeden”. Bij 't refl. *hem (ghenēren)* „in zijn onderhoud voorzien” sluit zich mnl. *nēringhe* v. in de bett. „het zichzelf onderhouden, kostwinning, handeldrijfveh, beroep, handwerk, gilde, kost, winst, inkomsten, welvaart” (nnl. *nering*) aan. Het ww. = onfr. *nerian*

(alleen partic. praes.), ohd. (*gi*)*nerian* „gezond maken, redden, doen herstellen, behoeden” (nhd. *nähren*), os. (*gi*)*nerian* „redden, genezen, bevrijden”, ofri. *nera* „onderhouden, voeden”, ags. (*ge*)*nerian* „redden, bevrijden, beschermen”, got. (*ga*)*nasjan* „redden, doen genezen”. Germ. **za-nazjanan* (got. *s* naar analogie van *ganisan*) is een causativum van *(*za*)*nesanan* (genezen). Vgl. nog 't znw. ohd. *nara* v. „onderhoud, bevrijding”, *līb-nara*, os. *līf-nara* (: mnl. *lijfnere*, ags. *līfnēru*) v. „levensonderhoud”, uit 't On. o.a. *nōra* „onderhouden, voeden, kracht geven”.

Geneugte znw., mnl. *ghenōchte* v., dial. (oostelijke) bijvorm van *ghenoechte*, *ghenouchte* v. „genoegzame voorraad, genoeg, muziek- of tooneeluitvoering”. Naast ouder *ghenoechte* v. „overvloed, genoeg”; vgl. beroerte naast mnl. *beroerde* e.dgl. = ohd. *ginuogida* v. „fluxus”, mnd. *genūgede* v. „voldoende voorraad”, waarnaast *genōchte* „genoegen, tevredenheid”. Afl. van *genoeg*. Hiervan ook mnl. *ghenoeghen* o.a. = „voldoende zijn, behagen”, welke infin. ook al als znw. o. = „genoegen, tevredenheid” voorkomt (nnl. *genoegen*; vgl. hd. *vergnügen* o.), = ohd. *ginuogen* (nhd. *genügen*) „voldoende zijn”, mnd. (*ge*)*nōgen* „id., bevallen”, on. *nōgja* „voldoende zijn”, *gnōgja* „rijkelijk voorzien”, got. *ganohjan* „voldoen, bevredigen”, waarnaast ofri. *nōgia* „voldoende zijn”. Hiernaast met ablaout 't bijna geheel verouderde ndl. *genugt(e)*, mnl. *ghenocht(e)*, *ghenucht(e)* v. „genoegen” = onfr. *genukt*, ohd. *ginuht*, (os. *genuftsamidu* „ubertate”), ags. *genyht*, on. *gnótt* v. „overvloed”. Dezelfde vocaal in got. *ganauha* m. „id.”, *ganauhan* „voldoende zijn”. Germ. *nux-* is ðf uit idg. *nēk-* ðf door „ablaoutentgleisung” ontstaan.

Genezen ww., mnl. *ghenēsen* „te boven komen, genezen, zalig worden, bevallen (van een kind)”, ook reeds trans. = „redden, genezen, bevrijden, zalig maken”. = ohd. *ginēsan* (nhd. *genesen*), os. *ginēsan*, ags. *genēsan*, got. *ganisan* „gered, behouden, gezond, zalig worden”. De bet. „iets goed doorstaan, behouden thuis komen” vormt den schakel

tusschen die van germ. *(*za-*)*nesanan* en die van 't daarmee identische gr. *νέουαι* „ik keer terug, kom thuis”, waarbij *νέστος* „terugkeer”. 't Zelfde ww. nog in ier. *fuinim* (**upo-nesó*) „ik ga onder” (van de zon), oi. *násate* „hij vereenigt zich met, sluit zich aan bij”. Aannemelijk is de voor idg. *nes-* vermoede grondbet. „in huis vluchten” en verwantschap met av. *asha-* „leger (van een dier)”, oi. *ásta-* „woonplaats” (*a* < *n*, *u*).

Genie znw. (de, het). In al zijn bett. nnl. uit fr. *génie*. Dit komt = „ingenieursvak, geniecorp” van mlat. *genium* voor *uugenium*, overigens van lat. *genius* „beschermgeest”, dat in zijn bet. door *ingenium* beïnvloed is.

Geniep znw. o., niet bij Kil. Toch een oud woord; uit een dialect, waar *í* niet gediphthongeed is. Vgl. ags. (*ge*)*nípan* „donker worden”, *genip* o. „nevel, mist, wolk”, got. *ganipnan* „bedroefd worden”. Buiten 't Germ. hierbij misschien lit. *nðbras* „zwarte kever” (onzeker). De combinatie met ier. *noeb* „heilig”, operz. *naiba-* „mooi, goed”, waarbij men uitgaat van een wortelbet. „glanzen”, is te hypothetisch. — Ndl. **geniepig** bnw. is van in 't geniep met de secundaire bet. „achterbaks” gevormd. Misschien is invloed van een ander dialectwoord (oostfri. *gnépen* „plagen, sarren, twisten”) aan te nemen.

Genieten ww., mnl. *ghenieten* „pakken, hebben, gebruiken, genieten, smaken, doorstaan”, zelden (noordndl.) *nieten*. = onfr. *nieton* „possidere”, ohd. (*gi-*)*niozan* „pakken, aannemen, genieten, gebruiken” (nhd. *geniessen*), os *niotan* „hebben, gebruiken, genieten”, ofri. *nídtu* „genieten”, ags. *néotan* „gebruiken, genieten”, on. *njóta* „id.”, got. *niutan* „krijgen, genot, voordeel hebben van”, *ganitutan* „vangen” (*nuta* m. „visscher”). Verwant met lit. *naudà* „nut, bezit”. Mnl. *noot*, ohd. *nóʒ*, (os. *nótil* demin.), ofri. *nát*, ags. *néat* (eng. *neat*), on. *naut* o. „stuk vee”, germ. **nauta-* beteekende oorspr. „bezit”; de bet.-ontwikkeling was dus omgekeerd als bij vee. Vgl. nog *genoot*, *genot*, *nut*.

Genoeg onbep. telw., mnl. *ghenoech*,

ghenouch „genoeg”, als bijw. ook „zeer, ongeveer”. Oorspr. onz. van het bnw. *ghenoech* „toereikend”, waarnaast *ghenoeghe* „id.” = ohd. *ginuoc* (nhd. *genug*), *ginuogi*, os. *ginóg*, *ginógi*, ofri. (*e*)*nóg* (owfri. *a-nocg*), ags. *genóg* (eng. *enough*), on. *gnógr*, got. *ganóhs* bnw. „rijkelijk voorhanden, voldoende”, het onz. in verschillende talen ook als znw. en bijwoord. Vrddhi-vorm bij got. *ganah*, ohd. *ginal*, ags. *be-*, *geneah* „het is voldoende”, got. *binah* „het mag”. Voor den *u*-trap vgl. *geneugte*. Van een wortel *enek-*, ook met duplicatie *eneñk-*, waarvan ook lat. *nanciscoor* „ik verkrijg”, oi. *açúoti*, *naçati* „hij erlangt”, met eenigszins andere bet. ier. *air-icim* „ik vind”, *con-icim* „ik kan”, *do-icim* „ik kom”, gr. *ἐνέκω*, obg. *nesg*, *nesti*, lit. *neszù*, *nèszti* „dragen”, arm. *hasanem* „ik kom aan, kom tot iets”. De bet. van de germ. woorden laat zeer eer uit de wortelbet. „komen, reiken tot” dan, zooals men verondersteld heeft, uit „dragen moeten” verklaren. — **Genoegen**. Zie *geneugte*. — **Genoegzaam** bnw., mnl. *ghenoechsam* „matig, voldoende”. = mhd. *genuoetsam* (nhd. *genugsam*) „id.”, mnd. *genóchtsam* „voldoende”. Ouder zijn onfr. *genuhtsam*, ohd. *ginuhtsam*, (os. *genuftsamidu*; zie bij *geneugte*), ags. *genyhtsom*.

Genoffel znw. Zie *anjelier*.

Genoot znw. mnl. *ghenoot* m. „gelijke in rang, gelijke, gezelschap, wedergade”, waarnaast *noot* en *ghenóte* m. „id.” = ohd. *ginóʒ* (zelden *ginóʒo* > nhd. *genosse*), os. *ginót*, ofri. *nát*, ags. *genéut*, on. *nautr* m. „genoot”. Ablautend met *genieten*. Oorspr. bet. „die mede *(*za-*)*niutlíp*”, dus „die meedoet, mede deelneemt aan iets, wellicht speciaal: aan het exploiteeren van 't gemeenschappelijk grondbezit”. Vgl. *gezel*, *gespelen*.

Genot znw. o., laat-mnl. *ghenot* (o.?). = mhd. *genuz* (vòòr de 17. eeuw zeldzaam; nhd. *genuss* m.), laat-mnd. *genot* o. „genot”. Ouder is mnl. *gheniet* o, mhd. *geniez* m., mnd. *genét* m. o. „genot, voordeel”. Zie *genieten*.

Gent. Zie *gans*. — **Genugte**. Zie *geneugte*.

Gepeupel znw. o., eerst nnl. Bij Kil. *ghepuffel* (misschien onder du. invloed,

vgl. mhd. *povel*, *bovel* m.o., nhd. dial. *pofel*, *päfel*; nhd. *pöbel* m. sedert Luther), mnl. reeds *pöpel* o., mnd. *pöpel* m.o. „gepeupel” uit ofr. *pueple* (fr. *peuple*), dit uit lat. *populus* „volk”. Eng. *people* „volk, menschen” ook uit ’t Fr.; mhd. *bovel*, *povel* wsch. uit een rom. vorm met *bl*.

Geraamte znw. o., mnl. *gheraamte* o. „in elkaar gezeef voorwerp, rouwstellige”. In de bet. „skelet” sedert de 16. eeuw. Van raam.

Geranium znw. Nnl. — via het Fr. of Du. ? — uit lat. *geranium* (< gr. *γέρανιον*, van *γέρανος* „kraanvogel”).

I **Gerecht**, gericht (rechtbank) znw. o., mnl. *gherechte*, *gherichte* o. „recht, vonnis, (rechterlijk, bestuurs-)college, rechterambt, terechtzitting”. Znw. bij richten, rechten in de bet. „rechtspreken”. Het overheerschende *e*-vocalisme in ’t Mnl. en Nnl. is aan den invloed van recht toe te schrijven. Gericht is identisch met ohd. *girihti* o. (nhd. *gericht*) „judicium”, mnd. *gerichte* o. „gerecht, rechtsdistrict, vonnis, straf, getuigenis”. — II **Gerecht** (spijs) znw. o., mnl. *gherechte* o. „het in orde brengen, toebereide spijs, huisraad”. = mhd. *gerihte* o. „id.” (nhd. *gericht*). Van hetzelfde ww. — maar met de bet. „in orde maken”, vgl. nnl. *aanrichten* — als I gerecht. De *e* verklaart zich daaruit, dat in andere bet. het woord ook gew. *e* heeft. De grondvorm van I en II gerecht is **ga-rixt-ia*. — III **Gerecht** bnw. (slechts nog in eenige uiddr. : gerechte straf e.dgl.), mnl. *gherecht* „recht, gestrekt, juist, echt, rechtvaardig, wettig”. = (onfr. bijw. *gerèhto* NB „forte”), ohd. *giriht* „recht” (nog niet overdracht. zoals mhd. nhd. *gerecht*), mnd. *gerècht* „recht, wettig”, got. *garaihts* „rechtvaardig”. Uit *ge*- + bnw. recht. — **Gerechtigd** deelw. bnw. Sedert ’t laat-Mnl. Ouder dan ’t ww. rechtigen.

Gereed. Zie bereid. — **(Ge)reed-schap** znw. o., mnl. *(ghe)reetscap*, *(ghe)reitscap* v. o. „toebereidselen, benooidgheden”, ook „gereedheid, neiging, bereidvaardigheid”. = mhd. *gereitschaft* v. „uitrusting, benooidgheden, baar

geld”, mnd. *gerétschap* „gereedheid, vriendelijke ontvangst, baar geld”, *réleschap* v. o. „id., benooidgheden”; laat-on. *reidiskapr* m. (in dezelfde bet. als *reidē*, zie gerei) uit ’t Mnd.

Gerei znw. o., mnl. *ghereide*, *gherēde* o. „toebereidselen, voorraad, benooidghed, wapentuig, sieraad”. = ohd. *gireiti* „falera” (en „quadrigae”; vgl. rij den), mnd. *gerēde*, *gereide* o. „toebereidselen, uitrusting, sieraad, baar geld” (ook *reide*, *reide* o. „paardetuig”), ags. *gerēde* o. „uitrusting”, on. *reidē* o. (in gelijke bet. *reidē* m.) „uitrusting, toebehooren”. Bij de woordfamilie van bereid.

Gerfschaaf znw. Evenals Kil. *gaerw-kamer* „sacrarium” (reeds mnl. mhd. mnd.) van *gherwen* (zie gaar).

Gergel, girgel (inkeping in een duig, waarin men den bodem vastmaakt), eerst nnl. Met *e* uit *a* vóór *r* + gutturaal (vgl. *erg*). = Kil. *gaergheel* „compago, commissura”, mhd. (13. eeuw, rijnsch) *gargele* v. (nhd. *gargel*) „gergel”. De oorsprong van dit woord uit spa. *gargol* „id.” is onzeker, de afl. uit lat. *girgillus* (glosse) „rota hauritoria” zeer dubieus.

Gericht. Zie I gerecht.

Gerief znw. o., ook, vooral in de saks. streken en in ’t Fri., met *ī*. = mnl. *gherief*, zelden *gherijf* o. „door een ander aangedaan genoegen, genot, gemak, voordeel, winst”, ook *berijf* o. „id.”. Hierbij ’t ww. *be*-, *gherieven* (nml. *gerieven*), waarnaast *gherīven* (vaker dan *gherijf*) „aanstaan, van dienst zijn”. Vgl. mnd. *berēf*, *berīf* o. „nut”, *gerīf* o. (m.) „gemak, wat men voor gemak gebruikt of noodig moet gebruiken”, os. *gerī<v>on* „usui”; ook owfri. *birewed*, *byrouwed*, *birawed* „met waren geladen”? Wsch. zijn de *ē*²- en *ī*-vormen oorspr. identisch, ofschoon het klankverschil moeilijk te verklaren en ablaut *ēi* (> *ē*²): *ī* mogelijk is. Wellicht verwant met mnl. *rīve* „mild, overvloedig”, mnd. *rīve* „id.”, ags. *rīfe* „rijkelijk” (eng. *riſe*), on. *rīfr* „mild, rijkelijk, hevige, begerlijk”, waarbij wsch. ook on. *reifr* „vriendelijk, opgeruimd”. Men heeft lit. *rėbūs* „vet” vergeleken, verwijzend naar oi. *sphāyate* „hij wordt vet”: ags. *spēd* „geluk”. — **Geriefelijk** bnw. Reeds mnl. en mnd.

Gering bnw. Mnl. *gheringhe* bnw., meer als bijw., beteekent „vlug”. = ohd. *giringo* bijw. „licht”, *un-giringi* bnw. „zwaar”, bnw. *ringi* „licht, van gering gewicht en waarde”, mhd. (*ge*)*ringe* ook „handig, vlug”, mnd. (*ge*)*ringe* bijw. „vlug; snel”, *ringe* bnw. „licht, onbeduidend, gering, nederig, ongekunsteld, lichtzinnig”, ofri. *ring* bijw. „vlug”. De nnl. bet., sedert Kil. (*ringh*, *gheringh* „levis, facilis enz.”), zal wel uit 't Duitsch komen. Wsch. verwant met gr. *ῥίυφα* „vlug”, lit. *rangstūs* „haastig”, *parangūs* „smijdig”, *rėngtīs* „zich inspannen”. 't Grondbegrip was dat van een lichte en vlugge beweging.

Geronnen bnw. Deelw. van nnl. dial. (Kempen) en mnl. (*ghē*)*rinnen* „stollen” = ohd. *girinnan* (nhd. *gerinnen*), os. *girinnan* „stollen”, eig. „samenloopen”. Uit **zi* + **rinnan* (zie *rennen*). Got. *garinnan* komt met de bet. „samenloopen” alleen van menschen voor.

Gerst, garst znw., mnl. *gherste*, *gheerste*, *garste* v. De vocaal *a* kan als die van hart uit *e* zijn ontstaan vóór *r* + dentaal (dial. uit *i*? Vgl. II ar), gerst met *e* kan een dial. bijvorm zijn of uit 't bnw. *gersten* < **zirstina*-verklaard worden (vgl. *herder*). = ohd. *gērsta* (nhd. *gerste*), os. *gērsta* v. „gerst”. Verwant met lat. *hordeum* (*ghrzd-*) „gerst”, pehl. *džurtāk* „koren”, arm. *garī* „gerst”, lit. dial. *gīrsa* „dolik”; misschien ook hierbij gr. *καῖ*, *καῖθῆ* „gerst”. Verwantschap met de basis *gher-s*, *gher-* „ruw, stoppelig zijn, verstijven”, waarvan o.a. ags. *gorst* m. „braamstruik”, ier. *garb* (*ghrswo-*) „ruw”, lat. *horreo* „ik verstijf, ga stijf overeind staan, griezel”, *ēr*, gr. *χῆψ* „egel”, *χέσσοσ* „woest, onvruchtbaar”, oi. *háršate*, *háršati* „hij wordt stijf, schrikt, is opgewonden, blij”, av. *zaršuyamna-* „zijn veeren overeind zettend” is alleen mogelijk, als we idg. anlautwisseling *gh*: *gh* aannemen; voor de bet. vgl. ags. *bere* m. (eng. *barley*), on. *barr* m. „gerst”; got. *barizeins* „gersten”, lat. *far* „spelt”, obg. *braššno* „spijs”, die een idg. **bhar(e)s-* „gerst” veronderstellen, dat bij *bhares-* (*bheres-*) „spits zijn” (zie *borstel*) hoort. De combinatie van *gerst* enz. met oi. *gháršati*

„hij wrijft”, russ. *goróch* „erwt” (zie bij *grind*) is al even onzeker.

Gerucht znw. o. Zie *berucht*.

Gerust bnw., reeds mnl. als bnw. = „uitgerust, kalm”. Van I rusten. Mnl. *gherust* „toegerust, flink” komt van II rusten.

Gerwe (*achillea millefolium*). Met *er* uit *ar* vóór labiaal (vgl. *derven*) uit mnl. *garwe*, *gherwe* v. = ohd. *gar(a)wa* (nhd. *garbe*), ags. *gearwe* (eng. *yarrow*) v. „gerwe”. Oorsprong onzeker.

Geschenk znw. o., mnl. *ghescenc* o. = laat-mhd. *geschenke* o. (nhd. *geschenke*) „geschenk”, ouder *geschinke*, *geschenke* o. „wat ingeschonken is”, mnd. *geschenke* v. „geschenk”. Van *schenken*.

Geschieden ww. Met jongere *d* (vgl. *belijden*), die reeds laat-mnl. voorkomt, uit mnl. *ghescien*, ook *scien*, een oorspr. sterk ww., maar in 't Mnl. reeds, tenzij oostelijk en onder du. invloed, zwak. = ohd. *gascēhan* (zelden *scēhan*; nhd. *geschehen*), mnd. (*ge*)*schén*, ofri. *schid*, ags. (*ge*)*scēon* (zeldzaam), (de. zw. *ske* uit 't Mnd.) „geschieden”. Vgl. *misschien*. Verwant zijn *schicht* en *schielijk*. De oudere bet. van wgerm. **zi shehan* is „plotseling, schielijk gebeuren” en de grondbet. van den wortel „zich snel bewegen”. Verwant zijn ier. *scēn* „schrik” (**sq̄u-no-*), *scuchim* „ik wijk”, obg. *skočiti* „springen” (ook gr. *κακήνας* · *λαγωοίς*. *Κρήτες* Hes.?).; andere mogelijke verwanten nog bij *behagen*, *schoen*, *schooien*. — Afl. *geschiedenis* znw., mnl. *ghescienesse*, *-nisse* v. „het gebeuren, wedervaren”. Hiernaast ohd. *gesciht* v. (nhd. *geschichte*), mnd. (*ge-*)*schicht(e)* v. „gebeurtenis, toeval”. Mnl. *ghescichte* o. = „pijl, schicht”.

Geslacht bnw., mnl. *ghesciact* „gepast, geschikt”. = mhd. mnd. *geschicket* „id.” (nhd. *geschickt*). Deelw. van *schikken*.

Geschil znw. o., mnl. *ghescil(le)* o. „verschil, geschil, twijfel, rumoer”, ook *ghescilde* en (*ghe*)*scēle*, (*ghe*)*sceel* o. Vgl. mhd. *geschelle* o. „lawaai, twist”, mnd. *geschelle*, *geschēle*, *geschille* o. „verschil, twist”. De bet. „rumoer” doet aan verwantschap met II *schelden* denken, de andere bett. veeleer aan verwantschap met *schelen*.

Geschrift znw. o., mnl. *ghescrifte*,

ghescrefte o., waarnaast (met klankwet- tige *cht* uit *ft*) *gheschrichte* o. „schil- derij, geschrift, schrift”. Met korter formans *-ti-* ohd. *gischrift* v., mnä. *geschrift* v. o., „geschrift”. Van schrift.

Geschut znw. o., mnl. *ghescut(te)* o. „werptuig, schiettuig, pijl, pijlen”. = mhd. *geschütz(e)*, *geschuzze* (nhd. *geschütz*), mnd. *geschutte* o. „werptuig, schiettuig”. Naast dit **zi-skut-ja-* staat **zi-skut-a-*: mnl. *ghescot* o. (in bet. = *ghescutte*; de spelling *ghescut* stelt wellicht soms een dial. uitspraak van *ghescot* voor), onfr. *gescot* „jacula”, ohd. *giscoz* o. „werptuig” (mhd. naast *gescho*; ook *geschóz*, nhd. *geschoss*), mnd. *geschot* (en *geschót*), ofri. *skot*, ags. *gesceot*, on. *skot* o. „id.”. Vgl. *schot*, schieten.

Geslacht znw. o, mnl. *gheslachte*, *gheslechte* o. „geslacht, geboorte, afkomst, soort”. = ohd. *gislahti* o. „geslacht, eigenschap” (nhd. *geschlecht*), mnd. *geslecht*, ofri. *slacht(e)* o. „geslacht”. Dit **zi-slaxtia-* sluit zich in tegenstelling tot **zi-slaxtiu-* in andere bett. (bijv. mnd. *geslecht*, ofri. *slachte* „stempel”) aan bij mnl. *slacht(e)* v. „geslacht, soort”, onfr. *slahta* v. „generatio”, ohd. *slahta* v., *slacht* o. „soort, geslacht”, os. *slacht* o. „geslacht”, mnl. mnd. *slachten*, nnl. *slachten* „aarden naar, lijken op”. Al deze woorden zijn met *t*-formantia afgeleid van germ. *slax-* „slaan”; zie slaan. Formeel staat *slachten*: slaan = vluchten: mnl. *vlien* = betichten: mnl. *betien*. Vgl. voor de bet. ndl. slag „soort”, ohd. *slahan nāh* „aarden naar”, ier. *slicht* „geslacht”: *sligim* „ik sla”. Voor een ouder germ. woord voor „geslacht” zie kunne.

Gesp znw., dial. ook *gespal*, *geps(ə)*, *gips(ə)* en (Zaansch) *gasp*, (N.Brab. vel. tw.) *gaspal*, mnl. *ghespe*, *ghispe*, (vooral noordndl.) *gaspe* v. „haak, gesp”. = mnd. *gespe*, *gaspe* v., fri. *gasp* „gesp”. Wsch. is de oorspr. bet. „iets wat openstaat”, vgl. eenzijdig in de Gemma vocabulorum (1494) „*Valgiure. Lippen opschorten of een ander die ghespe setten*”, Kil. *ghespe setten* „subsannare”, vla. *eene gespe trekken* „faire une grimace”, eng. *to gasp* „snikken, snakken, hijgen”, on. *geispa* „gapen”, anderzijds Kil.

gasp, *gaps* („Fris.”) „handvol”, noordndl. dial. (vooral saks.) *gasp(ə)*, *gaps(ə)*, *gesp(ə)*, *geps(ə)*, *göpsə*, mnd. *gespe*, *gepse*, *göpsə* v. „wat men tusschen de hol naast elkaar gelegde handen kan vasthouden”. De grondvormen van mnl. *gaspe*, *ghespe*, *ghispe* enz. zijn wsch. **japsó(n)-* en **jipsó(n)-* (> **jepso(n)-*), die zich resp. bij gapen en de mis- schien uit de bases **jap-* en **j-* (zie geeuwen) gecontamineerde germ. basis **jǫp-* (zie gijpen) aansluiten. Voor de bet. „gesp” vgl. nog fr. *boucle* „id.” < lat. *buccula*, eig. „mondje”, voor *sp* uit *ps* vgl. esp.

Gespelen znw., mv. van mnl. *ghespele* m.v. „speelnoot”. = mhd. *gespile*, *gespil* m.v. Dit **ja-spilan-* (v.-*ón-*): spelen = genoot: genieten, maar **ja-spilan-* is veel jonger.

Gespuis znw. o., sedert de 16. eeuw, oudndl. veel in de bet. „ongedierte, gebroed”. Kil. „*ghespuys*, *ghespens*. Spectrum, visum, lemures, larvae, simulachra inania” doet de gedachte opkomen, dat *gespuis* een vervorming is van ’t ontleende mhd. *gespenste* o. „spookver- schijning” (nhd. *gespenst*; ohd. *gispanst* v. „verlokking”). Dit behoort met os. *gispensti* o. „suggestio”, ofri. *sponst* „verleiding” bij mnl. *spānen*, ohd. os. *spanan*, ofri. *spona*, oudws. *sponan* „verlokken”, verwant met lat. *sponde* „uit vrijen wil”. Anderzijds hebben de bijvor- men *gespous* (Plantijn), *gespu* (Casteleijn) aan afl. van spuwen doen denken. Misschien zijn beide verklaringen juist: dan berust *gespuis* op contaminatie.

Gestadig bnw., mnl. *ghestādich* „duur- zaam, standvastig, bedaard, vastberaden, vriendelijk” naast *ghestāde* „id.”, ook *stādich*, *stāde*, zelden met umlaut *é*. = ohd. *stāti*, *stātig* (nhd. *stet*, *stetig*), mnd. *stāde*, *stēde*, (ge)*stādich*, (ge)*stēdich* „bestendig, vast”, ofri. *stēde*, owfri. *staedik* „id.”. Wgerm. **stā-dia-* Bij staan. Voor de bet. vgl. bestendig.

Gestalte znw. Ontl. uit hd. *gestalt* v. „uiterlijk, gestalte”, mhd. *gestalt* v. „uiterlijk, gesteldheid”, = mnd. *ge- stalt* v.o. „gesteldheid”. In deze bet. reeds Teuth. *gestalt*, Gemma (1494) *ghestalt*. Bij Kil. de vorm *ghestalte*. Het du. znw. is van ohd. *gistalt*, mnd.

gestalt(d) „ingericht, in een toestand zijnde” afgeleid, eig. deelw. van stellen. Ook nml. komt *ghestalt* „id.” naast *ghestelt* voor. Hierbij *ghestaltensesse*, *ghestellencsse* v., oud- en zuidnl. *gesteltenis* = „gesteldheid”. Vgl. *gehalte* en *gezant*.

Gestand doen bevat een znw. *gestand* o. < nml. *ghestant* o. „stand, toestand, standvastigheid, hulp”. = mnd. *gestant* o. „stand, toestand, bekentenis”. Zie verder *stand*. Het bnw. *gestand* is wsch. uit de uitdr. *gestand* doen geabstraheerd.

Gestel znw. o., nml. *ghestel(le)* o. „stellage, samenstel, werktuig”. = ohd. *gistelli* o. „samenstelling, stelling, standplaats” (nhd. *gestell*), mnd. *stelle* o. „stellage, samenstel”. Met ander formans ags. *gesteal* o. „samenstel”. Bij *stellen*. De nnl. bet. misschien onder invloed van constitutie.

Gesternte znw. o., nml. *ghesternte* o. Afgeleid van 't nu in het algemeene Ndl. verouderde *stern(e)*. Zie *ster*. Mnl. ook *ghesterte*. *Gesternte*, mhd. *gestirnze*, *gestörnze*, mnd. *gestörnte* o. : ohd. *gistirni*, *gistirri* (nhd. *gestirn*) o. „gesternte” = *gebeente*: ohd. *gibeini*.

Gesticht znw. o., nml. *ghestichte* (*ghestifte*) o.v. „gesticht, gebouw, bisdom, werkplaats, het volbrengen”. Van *stichten*. Evenzoo mhd. *gestift(e)* v.o., mnd. *gestichte* o.

Gestreng bnw., niet bij Kil., wel in 't Mnl. Handwdb. = mhd. *gestreng* „sterk, dapper”, ± 1300 reeds als vereerend epitheton van den ridderstand gebruikt. Wellicht bij ons uit 't Hd. Zie verder *I streng*.

Getal znw. o., nml. *ghetal* o. (gen. *ghetāles*). = os. *gital* o. „getal, serie”, fri. *tal* o. „getal”, ags. *getal* o. „id., stam, afdeeling, register”. Vgl. ndl. (al nml.) *tal* o. „getal” (in samenst. en in zonder *tal*), os. *tal* o. (in *gér-tal* „jaarkring”), ags. *tæl* o. „getal, serie”, on. *tal* o. „woorden, gesprek, taal, getal, berekening”. Zie verder *taal*

Getij, getijde. Zie *tij*.

Getouw znw. o., nml. *ghetouwe*, *ghetouwe* o. „werktuig, tooi”. Vgl. ohd. *gizāwa* v. „supellex”, mhd. *gezouwe* o. v. „werktuig, weefgetouw, uitrusting,

wagen”, mnd. *getouwe* o. „werktuig, weefgetouw”, ofri. *tauwe* „werktuig”, ags. *getāwe*, *geatwe* v., on. *gotvar* v. mv. „uitrusting”. Bij *tooien*, *touwen*.

Getrouw. Zie *trouw*.

Getuige znw., nml. *ghetúghe*, *ghetuuch* m. = mhd. (*ge*)*ziuge* (nhd. *zeuge*), mnd. *túge*, *getúch*, ofri. *tiúga* m. „getuige”. Bij **getuigen**, nml. *ghetúghen* „verklaren, getuige zijn”, ohd. *giziugōn* „verklaren” (nhd. *zeugen*), mnd. *túgen* „getuigen, door getuigen bewijzen”, ofri. *tiúga* „id.”. Een continentaalwgerm. woordfamilie, die zich wellicht van 't Hd. uit heeft uitgebreid, verwant met *t u i g*.

Geul znw. De dial. vormen *Leierl. gðil*, *N.-Bev. hūilo*, *Aalstsch gule* (naar 't demin. voor *gūl*) benevens nml. *guelle* v. „geul, gat in een dijk” zijn uit fr. *gueule* „keelgat” (< lat. *gula*) te verklaren. De bet. is geen bezwaar. De *eu* (ook dial. : *Goer. geulō*) kan aan invloed van *II heul* worden toegeschreven, of direct voor de fr. *eu* zijn gesubstitueerd. Minder wsch. is een germ. grondvorm, verwant met *gieten* en *gooien*.

Geur znw., nml. *gōre*, *gōre* m. „geur”. = mnd. *gōre* „gisting en daarmee samengaande sterke reuk”. Wsch. van de bij *gist* besproken basis. — **Geuren** (pronken) is 't zelfde ww als *geuren* „ruiken”. Vgl. *geur* maken, *geur* maker.

I Geus znw., sedert 1566, toen het fr. woord *gueux* op de verbonden edelen werd toegepast. De oorsprong van fr. *gueux* „bedelaar, schooier, armoedig” is onbekend.

II Geus (kleine vlag aan den boegspriet). = *I geus*, misschien oorspr. = „geuzenvlag”; maar dat hoeft niet: vgl. eng. *jack* „vlag, geus”. Uit 't Ndl. du. *gösch* m., de. *gjöš*, zw. *gös*.

Gevaar znw. o., sedert Kil., die 't woord „Germ. Sax. Sicamb.” noemt. Uit hd. *gefahr* v., sedert Luther = „gevaar”, laat-mhd. *geväre* v. „list, bedrog, boos voornemen”, een samenstelling van *ge-* en *väre* v. naast *vār* v. m. „list, gevaar, vrees”, ohd. *fāra* v. „arglist, het belagen”, = nml. *väre* v., *vaer* m. „vrees, gevaar”, os. *fāra* v., *fār* m. „gevaar, laag”, ags.

fær m. „vrees, gevaar” (eng. *fear*), on. *fár* o. „boosheid, nood, bedrog”. Hierbij got. *ferja* m. „belager”. Zie v e r v a a r l i j k, v e r v a a r d. Verwant met ier. *erud* „vrees”, lat. *periculum* „proef, gevaar”, *experior* „ik ervaar”, gr. *πειρα* „proef, ervaring”. Voor een verlengde basis naast *per-*, *peréi-* vgl. *vrees*.

Gevaarte znw. o., mnl. reeds *ghevaarte*, *gheveerte* naast *ghevaerde*, *gheveerde* o. v. „tocht, gang, geleide, een treffen, werktuig, wijze van doen, drukte, zaak, wedervaren, vreemde verschijning”: aan de tegenwoordige bet. herinneren reeds „werktuig” en ook „vreemde verschijning”. Voor de suffixsubstitutie vgl. *beroerte*. Reeds ohd. komt *giferti* o. „manier van doen, van zich voordoen” voor. Mhd. *geverte*, mnd. *geverde* o. hebben dgl. bett. als mnl. *ghevaerde*. Het du.-ndl. **zi-fardia-* is van *varen* resp. *vaart* gevormd.

Geval znw. o., mnl. *gheval* o. „lot, toeval, geval”. Een afl. van mnl. (*ghe-*) *vallen* = „gebeuren, uitvallen”. Bij de letterlijke bet. van dit ww. sluit zich mnl. *gheval* o. „slachting” aan. Vgl. mhd. *geval* m. o. „geval, toeval” (ook „het believen”; ohd. *gival* m. = „het vallen van dooden en gewonden”), mnd. *geval* o. „toeval, geval, gebeurtenis, lot” (ook „het believen”).

Gevangenis znw., mnl. (*ghe*)*vancessie*, (*ghe*)*vencessie* v. o. „gevangenschap, buit, gevangenis”. = mhd. (*ge*)*cancnisse*, (*ge*)*vencnisse* v. o., mnd. *vanknisse*, *venknisse*, ofri. *fangnese*, *fengnese* v. in dgl. bett. Van *vangen*. Met andere voorvoegsels komt 't woord reeds ohd. en ags. voor.

Gevat bnw., sedert begin 18. eeuw. Naar hd. *gefasst*: de oudste bet. in 't Ndl. is „voorbereid op” en de oudste constructie is die met op.

Gevecht znw. o., mnl. *ghevechte*, *ghevichte* o., waarnaast *ghevecht* o., dat deels er mee identisch, deels = ohd. *gifeht*, ags. *gefeht* o. „gevecht” zijn kan. Een langere stam ook in mhd. *gevēhte* o. „id.” (nhd. *gefecht*). Van *vechten*.

Geveinsd bnw., mnl. *ghevens(e)t*, *ghevins(e)t* „verzonnen, voorgewend, geveinsd handelend”. De 2de bet. is ouder

dan de 3de: naar *gheveinsde trāne* e.dgl. zijn combinaties als *gheveinsde zinne* opgekomen.

Gevel znw., mnl. *ghevel* m., dat wsch. ook de dial. nog bestaande bet „top, nok” heeft gehad. = ohd. *gibil* m. „gevel, voorzijde”, ook „aard- (wereld-) as, pool” (nhd. *giebel*), mnd. *gevel* m. „gevel, huis met steenen gevel”. Hiernaast de *ó*-stam got. *gibla* v. „gevel, tinne” en het ablautende on. *gafl* m. „eindmuur van een huis, punt van een ciland”. Een oudere bet. hebben ohd. *gēbal* m., os. *gibillia* v. „schedel, kop”. Verwant is gr. *καφαλή* „hoofd”; ier. *qualu* „schouder”, dat ook hierbij gebracht is, wordt anders beter verklaard. De combinatie van *gevel* met *gaffel* is minder wsch.

Geven ww., mnl. *ghēven*. = onfr. *gēvan*, ohd. *gēban* (nhd. *geben*), os. *gēban*, ofri. *gēva*, ags. *giefan* (eng. *to give*), on. *gēfa*, got. *giban* „geven”. Een germ. ww. van gelijke bet. als idg. *dō-* in andere talen. Verwant met ier. *gabim* „ik neen”, lit. *gabėnù*, *gabėnti* „brengen”: alle van den bij *gaffel* besproken verbaalwortel *ghābh-*. Uit een grondbet. „overdragen van den een naar den ander” laten zich de bett. „nemen, vatten, hebben, brengen, geven” alle verklaren. Een andere grondbet. heeft on. *fá* „nemen, krijgen, geven” gehad (zie *vangen*). Opvallend is de germ. *e*, vgl. *bezem*. Zie I, II *gaaf*, *gift*.

Gevest znw. o., in de bet. „gevest van een zwaard, dolk enz.” sedert Kil. Hetzelfde woord als mnl. *ghevest* o. „vesting, verbond”, dat van mnl. oud-nnl. *vesten* „vast maken” (nog archaïstisch), on. afl. van *vast*, komt. Mhd. *gefa, zede*, nhd. *gefüss* o., die o.a. „gevest” beteekenen, zijn van geheel anderen oorsprong.

Gevoeg znw. o. (nog slechts in enkele uitdr.); mnl. *ghevoech*, *ghevouch* o. „samenvoeging, behoefte, voordeel, wensch, competente portie, juiste handelwijze, betamelijkheid”. Afl. van *voegen*. = mhd. *gevuoc* m.v. „betamelijkheid, practischheid, bevalligheid”, mnd. *gevoch* o.v. „behoefte, wat noodig of gewenscht is, betamelijkheid”, ags. *gefóg* o. „samenvoeging”. — **Gevoeglijk** bnw.

kan als een afl. van gevoeg of van voegen worden opgevat. 't Komt reeds mnl. mhd. mnd. voor, ook al ohd. *gîfuoglîh* „aptus”.

Gevogelte znw. o., mnl. *ghevôghelte* o. = mnd. *gevoegelte* o. „alles wat vliegt”. **Gevogelte** : chd. *gîfugili* (nhd. *gevögel* o.) = gebeente : ohd. *gibeini*.

Gevolg znw. o., mnl. *ghevolch* o. „volgelingen, met een ambacht verbonden rechtsgebied, overeenstemming met iemands meening”. Van volgen evenals nhd. *gefolge* o. „volgelingen”, mnd. *gevolch* o. „gevolg”, ohd. *gafolgi* o. „het volgen”; on. *fylgi* o. „ondersteuning van volgelingen” gaat klankwettig op **fulzia-n* terug.

Gewaad znw. o., mnl. *ghewāde*, *ghewāet* o. „kleed, kleeding” (ook „ingewand”: vgl. *ingewand*; samenst. : *lijnwaet* o., nnl. *lijnwaad*). = ohd. *gîwāti*, os. (*gî*)*wādi*, ofri. *wēde*, ags. (*ge*)*wēde* o. „kleed, kleedij”. Collectivum bij mnl. *waet* (*d*), onfr. *wāt* (*d*), ohd. *wāt*, os. *wād*, ags. *wād* v. „kleed, kleeding”, on. *vād* v. „weefsel, stuk goed, soort van net”. Ablautend met got. *gawidun*, ohd. *wētan* „binden” en met zw. dial. *yild* „teugel (voor ossen)”. Zie nog III *wade*. Buiten 't Germ. vgl. ier. *fedan* „span”, gr. *ἐθμοί* · *δεσμοί*, *πλόκαμοί*, oi. *vivadhá-* „schouderjuk”. Of obg. *sū-vada* „strijd” hierbij hoort, is zeer dubieus. Gr. *ὀθόνη* „linnen”, dat formeel verwant kan zijn, is toch eer een sem. leenwoord. De volle basisvorm is *awedhe-*, vgl. de verwanten lit. *audzu*, *áusti* „weven”, arm. *aud* „schoen”, *yaud*, *zaud* „band, verbinding”. Zie nog *winden*. Voor wortelvarianten vgl. *weven*, voor een niet met *wedh-* te verwarren basis *wadh-* zie *wedde*. Andere etymologieën voor *gewaad* : 1. hij de (hoogerop met *awedhe-* verwante) basis *wé-*, oi. *vá-* „weven”, waarbij ook nog gr. *ἔτιον* „schering van een weefsel”, lit. *vóras* „spin” e.a. gebracht zijn, 2. bij lat. *ind-uo* „ik trek aan”, obg. (*ob-*)*ujg*, (*ob-*)*ubi*, lit. *auwù*, *aūti* „schoeisel aandoen”, arm. *aganim* „ik trek aan”, av. *aodra-* „schoen”.

Gewaarden ww, mnl. *ghewāre*

werden. *Ghewāre* is de zwakke vorm van 't bnw. *ghewar* „opmerkend, opmerkzaam”. Ook in de verbogen sterke naamvallen moest klankwettig een *ū* ontstaan (vgl. *bar*). Reeds ohd. komt *gîwar wêrdan* (nhd. *gewahr werden*) voor, ook os. *gîwar* of *gîwaro wêrthan*, ags. *gewær weorðan*. Zie verder *waarnemen*.

Gewagen ww., mnl. *ghewāghen* (praet. *ghewoech*) „gewagen, vermelden, vertellen”. = mnd. *gewāgen* „vermelden”. Vgl. ook os. *gîwegi* „suggerat”. De *g* naar 't verl. deelw.; een ouderen praesensstam vertoont ohd. *gîwahannen*, *gîwahinen* „memor esse, memorare” (nhd. *erwähnen*), met 't praet. *gîwuog*. Uit 't Ngerm. vgl. on. *váttr* m. „getuige”, uit andere taalgroepen ier. *faig* „dixit”, lat. *vōx* „stem”, *voco* „ik roep”, gr. *ὄψ* „stem”, *εἶπον* „ik zei”, opr. *wakitwei* „roepen”, oi. *vak-*, *vac-* „spreken”, *vāk* „'t spreken, stem, woord”. — Hierbij mhd. (md.) *gewach* m., mnd. *gewach*, mnl. *ghewach* (nml. **gewag**) o. „vermelding”; in 't Ohd. komt *gîwacht* „vermelding, roem” voor.

Geweer znw. o., mnl. *ghewēre*, *gheweer* v. o. „tegenweer, verdedigingswerk, wapen, wapenen”. = ohd. *gîwer* o. „wapen, prikkel”, mhd. *gewer* o., *gewere* v. „tegenweer, verdediging, verdedigingswerk, wapen” (nhd. *gewehr* o.), os. *gîwer* o. „oproer”, mnd. *gewēre* v. „wapenen, tegenweer, verdediging”. Van *weren*.

I **Gewei** (horens van een hert) znw. o. In de 18. eeuw ontleend uit hd. *geweih* o. < mhd. *gewîge*, *gewîhe* o. „gewei”, ook met *hirz-* „hert” samengesteld. Oorspr. = „strijdwapen van 't hert”, van de germ. basis *wix-*, *wiz-* „strijden” (zie bij *weigeren*).

II **Gewei**(de) (uitwerpselen van dieren, dial. ook „ingewand”, oudnll. „ingewand, voedsel, gading”) znw. o., mnl. *gheweide* o. „ingewand”, ook *ingheweide* o. = mhd. (*in*)*geweide* (nhd. *eingeweide*) o. „id.”. Behoort bij ohd. *weida* v. „voedsel”, ndl. *weide*. Formeel is dit *geweide* dus identisch met mnl. *gheweide*, *gheweet* o. „weiland”, nog over in vla. *vrijgeweide*, *vrijgewee* „heide, in bezit of in gebruik bij de aangrenzende boeren”.

Gewel (in elkaar gedraaide bal van haren, katoen enz. als braakmiddel voor jachtvogels) znw. o., sedert Kil. = mhd. *gewelle*, *gewël* o. „id.” (nhd. *gewölle*), ohd. *giwël* o. „in elkaar gerold voorwerp”. Sluit zich aan bij ohd. *wëllan* „rollen, wentelen”; vgl. de os. glosse „negant quidam canes latrare quibus carnis in offa rana viva detur *giwuelid*”. Zie verder bij walen.

Geweld znw. o., mnl. *ghewelt* (*d*) v. (o. m.) met *-el-* naar de verbogen casus en 't bnw. *gheweldich* (vgl. *geduld*) naast klankwettig *ghewout* (*d*) v. o. „macht, kracht, wil, geweld”. = onfr. *gewalt* (*d*) v., ohd. *giwalt* m. v. (nhd. *gewalt* v.), os. *giwald*, ofri. *wald*, *weld* v., waarnaast ofri. *wald*, ags. *geweald* o. „macht, kracht”, in sommige talen ook „geweld” e. a. bett. De bijvorm mnl. *ghewelde* o. is ôf in 't Ndl. ontstaan ôf = mnd. *gewelde*, on. *veldi* o. < germ. *(*ja*-)walðia-. Bij het ww. mnl. *wouden*, onfr. *waldan*, ohd. *waltan* (nhd. *walten*), os. *waldan*, ofri. *walda*, ags. *wealdan* (waarnaast *wieldan* > eng. *to wield*), on. *valda*, got. *waldan* „beheerschen, heerschen”. De *d* is formantisch blijktens 't on. praet. *olla* < **wulþóm* en ier. *flaith* „heerschappij”, lat. *valeo* „ik ben sterk”, av. *urvataf-* „gebiedend”. Ohg. *vladaq*, *vlasti* „heerschen”, lit. *valdyti* „besturen, regeeren” kunnen met germ. *walð-* op idg. *wal-dh-* teruggaan. Veeleer echter zijn ze ontleend uit 't Germ. — **Geweldig**. Een reeds mnl. onfr. ohd. os. ofri. bnw.

Gewelf znw. o. Van *welven*. Mnl. is *ghewulft* o. het gewone woord, wellicht met *u* uit *e*, = mnd. *gewelft* o. „gewelf”; ohd. komt reeds *giwelbi* o. (nhd. *gewölbe*) „id.” voor.

Gewennen. Zie *wennen*.

Gewest znw. o., sedert Kil, bij wien *gheweste* „hemelstreek” beteekent. Ook in het Oostfri. Noch mnl. noch mnd. [NB. 't Mnl. Handwdb. vermeldt *geweste*, *-wiste* „staat, toestand”.] Verwant met *wezen*? Het late voorkomen maakt een combinatie met *west* formeel waarschijnlijker. Deze is echter semantisch niet zeer wsch.

Geweten znw. o., sedert de 16. eeuw. Gevormd deels naar hd. *gewissen* o.

„geweten”, dat in 't Oudnld. ook als *gewisse* o. is overgenomen, deels naar lat. *conscientia* „bewustzijn”, letterlijk „mede(= *ge-*)we[e]t-ing”. Evenzoo mnd. *gewēten*. Hd. *gewissen* is voortgekomen uit den infin. mhd. *ge-wi.7.7en* (zie *weten*), waarin het znw. mhd. *gewi.7.7en(e)* v. „kennis, weten, medeweten, innerlijk bewustzijn, geweten” (< ohd. *gewi.7.7eni* v. „zedelijk bewustzijn”, dat een vertaling is van lat. *conscientia*) is opgegaan.

Gewezen bnw. Deelwoord — als zoodanig verouderd — van *wezen*.

Gewicht znw. o., mnl. *ghewichte* o. „weegmiddel (weegschaal, gewichten), zwaarte”. = ohd. *giwikti* o. „pensum” (nhd. *gewicht*), ags. *gewichte* o. „gewicht”. Afl. van mnl. (in fri. getinten tekst) *wicht* v., mnd. ofri. *wicht*, ags. *wiht* (eng. *weight*), on. *vätt*, *vött* v. „gewicht”, germ. **wex-ti-* > **wixti*. Bij *wegen*.

Gewijsde znw. o., mnl. *ghewijsde* o. Partic. praet. van 't oudtijds zwakke ww. *wijzen*. — **-gewijze**. Zie *wijze*.

Gewillig bnw., mnl. *ghewillich* „bereidvaardig, ijverig, vurig, lustig”. = ohd. *giwillig* „bereidvaardig”, mnd. *gewillich* „id., ijverig, vurig”. Zie verder *willig*.

Gewis. Zie *wis*.

Gewoon bnw., mnl. *ghewōne* (bijna nooit attributief) „gewend, gewoon”. Zwakke vorm van 't bnw. **jawuna-*, = ohd. *giwon* (st.), os. *giwōno*, *giwuno*, ags. *gewuna* (zw.); met ablaut on. *vann* „id.”. Verwant met *wonen* en *wennen*. De zelden voorkomende bet. „woonachtig” van mnl. *ghewōne* berust op invloed van *wonen*. — **Gewoonte** znw. Reeds mnl. Teuth. mnd. naast ouder mnl. *ghewoonde*, Teuth. *gewoende*, mhd. *gewonde* v. Zie II -de.

Geworden ww. (in laten *geworden*), mnl. *ghewerden*, ook reeds *gheworden* „worden, ontstaan, geschieden, begaan” (o.a. in *laten ghewerden*). Een reeds onfr., ohd., os. en ags. samenstelling van *worden*.

Gewricht znw. o., sedert 1519. Wellicht ontstaan uit **ghewerchte* < **ghewerfte*, evenals *gewrocht* < **gheworchte*: vgl. Kil. *ghewerf*, Teuth. *gewerff* = „gewricht”. **Ghewerfte*, *ghewerf* komen van den ww.-stam *werb-*

(zie wervel). Misschien is ook invloed van de bij wreef besproken woordfamilie in 't spel geweest. *Ghewerch* „gewricht” (Vocabularius Copiosus ± 1483) kan als een compromisvorm opgevat worden.

Gewrocht znw. o., mnl. *ghewrochte* o. = mhd. *gewürkte* o. „werk, daad, verdienste, gewrocht, gebouw, weefsel”. Hiernaast de kortere stam *ziwurxti-* in ohd. os. *giwurht* v., ags. *gewyrht* v.o. „handeling, daad, verdienste”; met ablaut ags. *geweorht* o. „id.”. Bij werken.

Gezag znw. o., mnl. (zelden) *ghesach* o. „gezag”, ook „gevangenis” (eig. „op een ander toegepaste macht”?) evenals *ghesacht* m. Gezag : zeggen = gelag : leggen = westf. *gesat* o. „gesetz” : zetten. Oudnld. ook *gezeg*; in het Nld. *gesag*, *gesakk*, *gesegge*.

Gezamenlijk bnw., als bijw. ouder: mnl. *ghesāmeliken* bijw. Vgl. mnd. *sāmeliken* „gezamenlijk”. Zie bij zamelen. Mnd. ook *sāmetliken*, mhd. *samentliche* (nhd. *samtlich*).

Gezant znw., sedert Kil., die *ghesandte* en *ghesandt-bode* opgeeft. Ontl. uit nhd. (sedert Luther) *der gesandte*, ouder *gesanter pote* (1482). Hd. *gesandt* is 't partic. praet. van *senden* (vgl. bij gestalte) en als zoodanig komt ook mnl. *ghesant* voor; evenzoo in andere germ. talen.

Gezegde znw. o., sedert de 18. eeuw. Onz. deelwoord, als znw. in gebruik gekomen onder invloed van lat. *dictum*, *praedicatum* en van fr. *dit*.

Gezel znw., mnl. *gheselle* m. „gezel, makker, vriend, genoot, gelijke, jongmensch, snaak”. = ohd. *gisell(i)o* m. „huisgenoot, gezel, vriend” (nhd. *gesell*), mnd. *geselle* m. „gezel, deelgenoot, snaak”. Wsch. is 't woord in 't Ohd. opgekomen en heeft zich van daar uit verbreid. Uit 't Mnd. weer de. *gesel*, zw. *gesäll*. **ja-sal-jan-* is van ohd. *sal* (nld. zaal) „vertrek, woning” gevormd en beteekent oorspr. „sal-genoot”. Vgl. gezin en voor de bet.-ontwikkeling vgl. kameraad, maat. — **Gezellig** bnw. komt sedert 't Mhd. Mnd. Mnl. voor, **gezelschap** znw. sedert het Ohd. Mnd. Mnl.

Gezicht znw. o., mnl. *ghesichte*, *ghesicht* o. Evenals mhd. (md.) *gesicht(e)* o. (nhd. *gesicht*), mnd. *gesichte* o., ofri. *onsecht* o. opgekomen naast den ouderen *i-*stam onfr. *gesift* (= *gesiht*), ohd. mhd. *gesiht*, os. *gisiht*, ags. *gesihð* v. (eng. *sight*) „gezicht”, een afl. van zien. Vgl. II zicht. — **Gezicht(s)einder** znw., sedert Kil. Ndl. *-einder* is een vert. van gr. *ὁρίζων* (> horizon), lat. *finiens circulus* of *finitor*.

Gezin znw. o., mnl. *ghesinde* (*ghesinne*) o. „reisgezelschap, gevel, hofhouding, omgeving”. = ohd. *gisindi* o. „(gewapend) gevolg op reis” (nhd. *gesinde*), os. *gisithi* o. „id., bedienden, volk, menigte”, ags. *gesithð* o. „gezelschap, het medegaan”. Collectivum bij ohd. *gisint* (nhd. *gesind*), os. *gisith*, ofri. *sith*, ags. *gesið* m. „reismakker, gezel, genoot”, waarnaast de *n-*stam got. *gasiñþja*, *gasiñþa*, on. *sinni*, mnl. *ghesinde* (vooral in *hausghesinde*), ohd. *gisindo* m. „id.”. De oudste bet. is „reisgenoot”, want 't woord is afgeleid van ohd. *sind*, os. *sith*, ags. *sith* m., on. *sinnu* o, got. *sinþs* m., germ. **sinþa-* „weg, reis (keer, maal)” = ier. *sét* „weg”. Verwant is av. *hant-* „komen tot”, misschien ook arm. *ant'anam* „ik ga, reis”, *ant'aç* „weg, gang”. Vgl. verder vooral zin en zenden en voor de formatie gezel.

Gezind bnw., letterlijk „van zin voorzien”. Zie zin. Sedert het Mnl. en Mhd. — **Gezindte** znw., sedert de 17. eeuw. Afl. van gezind, ontstaan onder invloed van oudnld. *gezinde* (= *gezin*) in de bet. „secte, gemeente”.

Gezond bnw., mnl. *ghesont* (*d*) „behouden, ongedeed, gezond, gaaf, goed voor de gezondheid”. = onfr. *gisund* „prosper”, ohd. *gisunt* (nhd. *gesund*), os. *gisund*, ofri. *sund*, ags. *gesund* (eng. *sound*) „gezond, ongedeed”. Wellicht abluutend met *gezwind*. Minder wsch., maar ook mogelijk is abluut met ags. *sóð* (eng. *sooth*), on. *sannr* „waar”. Germ. **(ja-)sunða-* zou dan uit 't partic. praes. van idg. *es-* (zie II zijn) ontstaan wezen, idg. **sent-*, **sont-*, **sent-* [lat. *prae-sens* „er bij zijnde”, gr. *ὄν-*, obg. *sy*, *sqsta*, (lit. *ėsqs*), oi. *sánt-* „zijnde”], waarvan ook got. *sunja* v. „waarheid”, *sunjis* „waar”, oi. *satyó-* „waar” zijn

afgeleid; of lat. *sous* „schuldig” ook ditzelfde deelw. is, is heel dubieus. De bet.-ontwikkeling van gezond zou dan zijn „zijnde > waar > echt > flink > gezond”. Verwantschap van gezond met lat. *sānus* „gezond” is onwensch.

Gezusters znw. mv., mnl. *ghesuster*, *ghesust(e)re*. = ohd. os. *giswīster* (nhd. *geschwister* „broers en zusters”), ags. *gesweostor* „(ge)zusters”. Vgl. gebroeders.

Gezwell znw. o. Sedert 't Mnl. Mnd. Zie verder z wellen.

Gezwind hnw., mnl. *gheswint* (*d*) (blijkens *gheswinde* v „snelheid”). Alg.-germ. : mhd. *swint*, *swinde* „sterk, geweldig, hevig, verstandig, listig, bedrieglijk”, ohd. in eigennamen als *Adalswind*, mhd. *geswinde* „koen, onstuimig, snel” (nhd. *geschwind*), os. *swīth*, *swīthi* „sterk”, ofri. *swīthe* bijw. „hevig, zeer”, ags. *swīð* „sterk, heftig”, on. *swinnr* „onstuimig, verstandig”, got. *swinþs* „krachtig, gezond”; onfr. *swītho* bijw. „nimis” is een saxonisme. Wsch. zijn gezond en ier. *sétar* „potestne?” (**swent-*), *féta* „mchtig” verwant. De verdere combinatie met ohg. *svetū*, lit. *szvēntas*, av. *spanta-* „heilig” is mogelijk (vgl. gr. *ἅγιος*; „heilig” en „krachtig”; ook als twee verschill. woorden beschouwd), maar onzeker.

Gezwozene znw. 't Zelfstandig gebruikte deelw. gezworen, mnl. *gheswōren* = „gezworen hebbend”, actief gebruikt — ook in andere germ. talen — naar model van lat. *jūrdtus*.

Gids znw., nog niet bij Kil.; ook fri. (Gysb. Jap.) *gidze*. Mooi, maar niet zeker is de hypothese, dat gids, in de 17. eeuw ook *gidje*, *gidjen* „spion” (*dj* = *dž*), teruggaat op zig. *gadžo* (voc. *gadžé*, v. *gadži*, waaruit oudnln. *gedse* „liederlijke ongetrouwde vrouw, Zigeunervrouw”) „niet-Zigeuner”, ook „boer”, specialer „boer, die handlanger van de Zigeuners is”. Mocht men gids uit fri. *guide* „gids” willen afleiden, dan leveren zoowel de tegenwoordige vorm als oudnln. *gidjen* moeilijkheden op.

Giechelen, gichelen, giegelen ww., sedert Kil. : „*ghichelen*, *ghichen*. Cachinari”. Vgl. ohd. *gicczan* (nhd. *gicksen*)

„giechelen”, mhd. *gickeln* „spotten”, dial. nhd. nnd. *gicheln*, *giggeln*, eng. *to giggle* „giechelen, stilletjes en spottend lachen”, vooral ook mnl. *ghighen* „hikken” of „niezen”, nnl. (zuidnld.) *gijgen* „hijgen”, soms ook „giechelen”. Dial. (in Nederland in limb. diall.) ook *kichelen*. Een onomatopoeïsche woordgroep evenals die van gaggelen en van kakelen. Bij *gigen* en *gag-* sluit zich het gereduplicateerde nnl. **giegagen**, vooral van ezels gebruikt, aan, vgl. mhd. *gigā* „gesnater van de gans”, du. dial. *gigagen* „snateren”. Dial. vormen als *giebels* (Bommelerwaard; dgl. vormen ook in de saks. diall. en in 't Oostfri.), *gūgeln*, *gūxeln* (saks. dial., resp. Kampen), *guifelen* (Zaan) „giechelen”, oudnln. en dial. *guichelen* „schertsen” bevestigen nog 't onomatopoeïsche karakter van deze heele woordfamilie. Zie goochelen.

Giek znw. Een jongnln. ontl. uit eng. *gig* o.a. „sloep, cabriolet” (ook „tol”; zie III gier-); evenzoo de bootbenamingen du. *gig* v., de. *gig*, zw. *gigg* (de. zw. evenals in 't Eng. ook voor een soort rijtuigje gebruikt).

I **Gier** (vogel), mnl. *ghier* m. = ohd. *gīr* (nhd. *geier*) m. „gier”. Mnd. komt *gīre* m. „gier” voor. Oorspr. = „begeerige, roofzuchtige vogel”: verwant met ohd. *gīr-* (zie gierig).

II **Gier** znw., dial. ook *jier*, *ier* „draf, met water aangemengde mest van 't vee, aalt”, reeds mnl. (noordholl.) *ier* „aalt, koepis”. De *ie* heeft zich in fri. en noordholl. diall. uit ofri. *é* ontwikkeld, deze < germ. *é*¹. Ofri. *gére*, *jére* v. „aalt” = mnd. *gāre* v. „mest”; hoort bij de bij gist besproken basis *žer-*. Ook fri.-holl. is mnl. *ghier* m. „gruit, most, gist”.

III **Gier-** (-brug, -pont) is de stam van 't ww. **gieren** „heen en weer gaan, van den koers afwijken” (speciaal als scheepstern). Ook in sommige streken van Duitschland: aan den Neder-Rijn *gierbrücke* v., zuidelijker ook *gierfähre* v.; ook bestaat in de du. zeemanstaal 't ww. *gieren* en 't is van hier uit in 't De. (*gīre*) en Zw. (*gīra*) overgegaan. = noorw. dial. *gīra* „van den koers afwijken” (misschien ook dit uit 't

Ndd.). Met ablaut noorw. dial. *geira* „schief loopen”. Wsch. niet met 't ww. *geeren* (ndl. dial. *gieren*) verwant of identisch, maar eer van de bij II g ij p e n besproken basis *ǵi-*. Een reduplicatieformatie van deze kortere basis is on. *geiga* „van den koers afwijken, een schuine richting opgaan”, waarmee men ook eng. *gig* (zie *giek*) heeft gecombineerd; vgl. *gek*.

Gieren ww., mnl. *ghieren* „schreeuwen, knorren” (van een varken). Vgl. mnd. *girren* „id.”, ook „knarsen” (van deuren), mhd. *girren* (van dieren gebruikt, evenals *gurren*, verder mhd. *garren* „fluiten, tjilpen”, mnd. *garren* „rochelen, een boer laten”, mnl. *garren* „snateren, knorren, brommen”. Een dgl. onomatop. woord als *gieren*, maar wsch. niet oerverwant, is lat. *hírriúre* „brommen, knorren (van honden)”; ook *hírundo* „zwaluw” kan van een onomatop. basis komen. Vgl. *kirren*.

Gierig bnw., mnl. *ghierich* „begeerig, verlangend, hebzuchtig, gulzig”. Afl. van mnl. *ghier* „id.”, nog dial. = ohd. *ǵiri* „begeerig”, *ǵir-* in *ǵirheit* v. „heb-zucht” (nog dial. *geier* „met gastronomische neigingen”), waarvan md. (15. eeuw) *geyrich* „gierig”, en mnd. *ǵir*, *ǵirich* „id.”. Oorsprong onzeker. Misschien verwant met *begeeren*: de *i* is dan door „entgleisung” te verklaren. [NB. hd. *gierig*, ohd. *ǵirig*, owfri. *gyrig* komt direct van *ǵir-*.] Of met formantische *r* bij de basis germ. *ǵi-* (zie *geewen*), dus eigenlijk „gapende naar”?

Gierst znw. Met jongere *t*; vgl. *rijst*. De verschillende vormen (Teuth. *herse*, *gheirse*, Kil. *herse*, *hirse*, ndl. dial. *gierst(e)*, *gierze*, *girse*, *heerze*, *herse*, deels = „miliun”, deels „panicum”, speciaal „panicum miliaceum”) verklaren zich 't best, als we ontl. uit hd. *hirse* v. (ohd. *hirsī*, *hirso*, os. *hirsī* m.) aannemen, waaruit ook de *hirse*, zw. *hirs* ontleend zijn. In 't Ndl. heeft dan ver-vorming — deels onder invloed van *gerst* — plaats gehad. *Herse* zou ook een van ouds ndl. vorm = ohd. os. *hirsī* kunnen zijn. Wsch. verwant met lat. *Cerēs* „godin van den oogst”, dat door sommigen met osk. *karanter*

„vescuntur”, gr. *χορέννμι* „ik verzadig”, lit. *szėriù*, *szėrti* „voederen”, door anderen — waarschijnlijker — met lat. *creo* „ik schep”, gr. (att.) *κόρο-* „adulescens”, later ook „spruit, takje”, arm. *ser* „afkomst, geslacht”, av. *sarōda-* „wijze, soort” (zie ook *herder*) gecombineerd wordt; een derde hypothese gaat van de bet. „geploegd land, korenakker” uit: vgl. oi. *kar̥s-*, av. *karš-* „ploegen”. De combinatie van ohd. *hirsī* met lat. *cirrus* „kruhaar, lok” is heel onwsch.

Giervalk znw., mnl. *ghiervalke* naast ouder *gheervalke* (reeds bij Maerlant) m. De *ee* komt ook nog nnl. voor. = mhd. (14. eeuw) *ger-*, *girvalke*, mnd. *gervalke*, on. (12. eeuw) *geirfulki* m. „giervalk”. 't Germ. woord houden sommigen voor een ontl. uit 't Rom.: mlat. *gyrofalco* e. a. vormen, it. *gir-falco*, fr. *gerfaut* (ontl.: eng. *ger-*, *gyrfalkon*). ['t Eerste lid hiervan is wel van lat. *gyrāre* „zich in een kring bewegen” afgeleid.] Dit is onwsch. én om 't vocalisme én omdat de vogel uit Skandinavië en niet uit de rom. landen in Midden-Europa geïmporteerd is. Eer een germ. woord; in het eerste lid wil men wel **ǵaiza-* (zie *elger*) in de bet. „zitstang” zien, ook wel **ǵaizan-* (ndl. *geer*): de vogel zou dan naar zijn gestreepte veeren heeten.

Gieteling znw., laat-mnl. *ghietelinc* m. Vgl. westf. *geitling*, oostfri. *geitel* „gieteling”, os. *ǵélfugal* m. „id.”. Wellicht = „geit-vogel”, de ndl. vorm heeft dan secundair of dial. vocalisme.

Gieten ww., mnl. *ghieten*. = ohd. *giōzan* (nhd. *giessen*), os. *giotan*, owfri. *giāta* (in samenst.), ags. *gēotan*, on. *ǵjóta*, got. *giutan* „gieten”. Evenals lat. *fundo* (met infix *n*) „ik giet” van den wortel *ǵheud-*, een verlenging van *ǵheu-*, waarvan ndl. *gooien*, lat. *caŕfuli* „effusi”, *fūtilis* „gemakkelijk uit te gieten, nietig”, gr. *χέω* „ik giet”, alb. *dūts*, *dits* „was” (*ǵhūlo-* „het gegotene”), phryg. *ζευμάρ την πηγην* (Hes.), arm. *jaunem* „ik offer, wijd”, oi. *juhōti* „hij giet in het vuur, offert”. Zie *goot*. In de basis van *schieten* heeft men een anlaut-variant met idg. *s-*prefix willen zien; zie echter bij *schieten*.

De bet. „vereeniging” komt in 't On. reeds sedert de tweede helft van de 11. eeuw voor; vgl. bij I geld ags. *giell*. Gilde is een afl. (**gildia-*) van I geld; sommigen gaan van de bet. „offer, offerfeest”, anderen van „betaling, geldelijke bijdrage” uit; dan wordt wel *gaffel* (= mnl. *gāvel*; zie *gabel*) vergeleken, dat aan den Nederrijn = „broederschap” is geworden.

Gillen ww. Oorspr. een dial., door Kil. „Holl. Sicamb.” genoemde vorm naast mnl. *ghellen* (praet. *gal* en *ghelde*) „schreeuwen”. Oudnld. *gillen* beteekent ook „knarsen” Voor de *i* vgl. *bil* en ook *blinken*. Mnl. *ghellen* = ohd. *gellan* (nhd. *gellen*), mnd. *gellen*, ags. *giellan* (eng. *to yell*), on. *gjalla* „een luiden klank doen hooren, schreeuwen”. Een germ. sterk ww., ablatend met **galanan* (zie *galm*). Gr. *χσιδών* „zwaluw” is verwant, evenals nld. nachtegaal. Os. *gëllon* „muttere” kan ook nog hierbij hooren. Hoogerop heeft men de woordfamilie van II schel vergeleken (met *s*-prefix!): te gewaagd.

Gilling (schuins afgesneden kant van de kleeden van een zeil, ronding van het scheepsboord; oudnld. ook andere dgl. bett.). Hoort bij nndl. ndd. *gillen* „schuins afsnijden”. Dit is wsch. niet met on. *gelda* „castreeren” (zie bij *gelte*) verwant, maar met de woordfamilie, die bij *gierbrug* is besproken. Uit 't Ndl. ndd. de. *gilling*, hd. *gillung* v.

Gimp (soort passement, boordsel). Evenals ndd. *gimpe* v., hd. *gimpf* m. via eng. *gimp*, *guimp* uit fr. *guimpe* „sluier”; dit uit 't Germ. Zie w i m p e l.

Ginder bijw., mnl. *ghinder*, *ghindre* (vormen met *u*, *o*, *e* voor *i* zijn niet talrijk) „daar, ginds”. Van den stam van *gene*. Formantisch vgl. got. *jaindre* „daarheen”. Nnl. *ginter* is een jongere vorm. — **Ginds** bijw., — waarbij **gindsch** bnw. gevormd is. Mnl. is *ghens* de gewone vorm; hiernaast *gheins*, zelden *ghins* en *ghijs*. De oorspr. bet. is wsch. „aan *gene* zijde”. Ook voorzetsel-functie („aan *gene* zijde van”) komt voor. 't Vocalisme wijst op oorspr. *a* met volgenden uhlautsfactor, evenals dat van meng. *gënd* naast ags. *geond*, vooral als voorz.

„per, trans, inter, post, ultra”, waar- bij *begeondan* (eng. *beyond*) „trans”. Wij zullen dus een met **jen-* (zie *gene*) ablatenden stam **jan-* moeten aannemen. De preciese grondvormen van al deze woorden zijn niet goed vast te stellen. Met ags. *geond* vgl. formantisch got. *jaind* „daarheen”.

Gingang (stofnaam) znw. o. Uit jav. mal. *ginggang*. Evenzoo hd. *gingang* m., fr. *guingan*, eng. *gingham*.

Ginnegappen ww., sedert ± 1600. De oudere vorm is *ginnegabben*. Gevormd van oud- en dial. nnl. *ginniken* en *gabben*, beide = „spottend lachen”. Het eerste komt sedert Kil. voor, dial. is 't ook = „hinniken”; het kan een vervorming van mnl. *grēniken*, nnl. *grinniken* zijn; minder wsch. is verwantschap met on. *ginna*, o.a. = „bedotten” of met de bij *geeuwen* besproken basis germ. *zī-*. Mnl. oud- en dial. nnl. *gabben* „hoonlachen” (oudnld. ook *gabberen*; *gebbetje* o. „grapje” is in de holl. spreektaal nog zeer bekend) = mnd. *gabben* (*gabberen*) „grappen maken”, ofri. *gabbia* „den dader aanwijzen volgens algemeen gerucht”, ags. *gabbian* (eng. *to gab*, *to gabble*), on. *gabby* „spotten, grappen maken”. Met *f*, *ff* opperdu. *gaffeln* „leuteren”, ags. *gaffetung* v. „het spotten”, (g) *gafspræc* v. „minne woorden”. Oorsprong onzeker. Men denkt aan een wortelvariant van *gapen*. Wellicht echter is de grondbet. „spotten” of „gemeene, dwaze dingen zeggen” en niet „den mond openen” geweest. Uit 't Germ. ofr. *gab*, it. *gabbo* „scherts, spot” met het ww. *gaber* resp. *gabbare*. 't Fri. bezit *gygahje*, *-gohje*, *g(n)uisgappje* „ginnegappen”.

Ginst (gaspeldoorn; dial. ook = „brem, heidebrem”), sedert Kil.: „*Ghenst*. Fland. j. brem. Genista”. *Ghinster* „brem” is al mnl. Evenals ohd. *geneste*, nhd. *ginst*, *ginster* m. uit het Rom.: ofr. *geneste* (fr. *genêt*), *genestre*, lat. *genista* „brem”.

Ginter. Zie *ginder*.

Gips znw. o., mnl. *ghips* o. Uit lat. *gypsum* < gr. *γῦψος*. Ook in andere talen, bijv. laat-ohd. (nhd.) *gips* m.

Giraffe znw., sedert Kil. Nnl. uit hd. *giraffe* v. (sedert 1377) of fr. *gi-*

raffe of it. *giraffa*. Dit uit arab. *zarāfa*. Internationaal woord.

Girgel. Zie gergel.

Gispen ww., sedert de 16. eeuw. Oudste bet. „geeselen”. Van Kil. *ghispe* „geesel, zweep”, nog dial. = „dunne roede”, vgl. oostfri. *gisp(e)* „dunne riem”, waarvan *gispēn* „binden, ranselen”. Wsch. jong, misschien onomatopöetisch. Of verwant met geesel?

Gissen ww., mnl. *ghissen* „bedacht zijn op, van plan zijn, bedenken, weten, vermoeden, gissen”. = mnd. *gissen* „vermoeden, raden, bedenken”, de. *gisse* (ouder-de. *getse*), zw. *gissa* „gissen, raden”. Eng. *to guess* „gissen” komt uit het Noorsch of Ndl.-Ndd. Vgl. ook ijsl. *gizka* „gissen, raden”. Wsch. is *gissen* ontstaan uit **getsianan* of een dgl. vorm, afgeleid van de germ. basis *zet-*, waarvan ohd. *bigēzan* „verkrijgen”, os. *bigētan* „grijpen”, ags. *begietan* „krijgen, verschaffen, vinden” (eng. *to get* uit ’t Noorsch, samenst. *to beget*), on. *gēta* „scheppen, zwanger worden van, verwekken, voortbrengen, verschaffen, krijgen, vertellen, gissen, vermoeden”, got. *bigitan* „vinden” en ook vergeten. Zie daar verder voor de etymologie. — **Gis** znw. Reeds mnl. mnd. *gisse* v.

Gist znw., mnl. *ghest, ghist* m. (*i* vóór *st* als in *gisteren*). Met *g* uit *i* (zie *gij*). = mhd. *jēst* (nhd. *gäuscht, gischt*), mnd. *gēst*, ags. *giest* m. (eng. *yeast*), on. *jōstr* m. (**jestu-*) „gist, schuim”. Afl. van ohd. *jēsan* „gisten”, waarnaast het causativum *jerjan, gerjan* „doen gisten” (nhd. *gähren*). Dit *jēsan* = gr. ζέω „ik zied”, alb. *g’ēs* „ik kneed (brood)”, oi. *yásati* (ook *yásyati*) „hij wordt warm, ziedt, tobt zich af”. Hierbij ook kymr. *ias* „hitte, koken, hevige kou”. Naast *jes-*, *jez-* neemt men voor on. *gerð* v. „gist, schuim” een germ. basis *zer-* aan (anderen zijn van **za-jazibó-* uitgegaan), waarvan ook een deel der du. vormen zou kunnen komen. Dit kan dezelfde basis zijn, waarbij ohd. *gor*, ags. *gor* o. „mest, vuiligheid” (eng. *gore* „geronnen bloed”), on. *gor* o. „half verteerd voedsel in de ingewanden van een dier” hooren. Ook geur en li gier, mnd. *gáre* „mest” zullen wel van deze basis komen. Vgl. verder nog

goor en de daar opgesomde woorden, noorw. dial. *gyrja*, zw. dial. *görja* „modder”, noorw. *gurm, gyrma* „droesem, bezinksel, modder, inhoud van de maag”. De combinatie met de bij warm geciteerde woorden uit andere idg. talen, gebaseerd op de hypothese, dat anlautende *guh* germ. *ɝ*, niet *w* wordt, is ook semasiologisch niet wsch. — Afl. **gisten** ww., mnl. *ghesten, ghisten*. Evenzoo mhd. *jēsten, gisten* „schuimen”.

Gisteren bijw., mnl. *ghist(e)ren*. Met *i* uit *e* vóór *st*; zie *gist*. Opvallend is ’t ontbreken van *e*-vormen. = ohd. *gēsteron, gēsteren* (nhd. *gestern*), Teuth. *gisteren*: een zelfstandig gebruikte dat. mv. of zwakke singulaarcasus van den stam **gestra-*, waarvan ook mnl. *ghisterdach* (*ghister* en *ghister ávont* zijn laat-mnl.), ohd. *gēstre*, ags. *giestrandæg* (eng. *yesterday*) „gisteren”, got. *gistradagis* „morgen”. Zonder *-tra-* en met ablaut on. *í gēr* „gisteren, morgen”, ozw. *í gár* „gisteren” en buiten ’t Germ. lat. *heri*, gr. χθές, ἐχθές, alb. *dje*, oi. *hyáh*, nperz. *dī* „gisteren”. Ook ier. *indhé*, kymr. *doe* „id.” zullen hier wel bij hooren. De idg. anlaut is onzeker: *ǵhbj-*? Het formans *-tro-* ook in kymr. *neithiwr* „gisteren avond” (**nokti-gestro-*) en lat. *hester-nus* „gestrig”.

Git znw., als stofnaam onz., mnl. *ghet*. Evenals eng. *jet* uit ofr. *get* (ook *jayet*; fr. *jais*); de oorspr. gr.-lat. naam is *gagátes* (afgeleid van den rivier-naam *Gagas* in Lycië). Hierop gaat direct mnl. *gagaet, gagátes* m. terug, evenals mhd. *gagátes*, nhd. *gagat* m. Mnl. oudnld. *ūghet* m., ohd. *agi(t)stein*, mnd. *āget(stēn)* m. „(zwarte) barnsteen” is wsch. een ospr. op een klein gebied onder invloed van den *agaat*-naam opgekomen vorm, die zich daarna verbreid heeft.

Gitaar znw., sedert de 17. eeuw. Evenals fr. *guitare*, nhd. *guitarre* v. uit spa. *guitarra* (< it. *chitarra*, lat. *cithara*, gr. κιθάρα). Mnl. oudnld. *ghiterne* v. gaat op den ofr. vorm *guiterne* (ontstaan door suffix-substitutie) terug.

Glad bnw., mnl. *glat* (*tt*; een verbogen vorm **glāde* komt niet meer voor) „glad, glinsterend”. = ohd. *glat* „id.” (nhd. *glatt*), os. *glad* (in *gladmódi*

„vroolijk”), ofri. *gled* „glad”, ags. *glæd* „glanzend, blij, vriendelijk” (eng. *glad*), on. *gladr* „id.”. De oorspr. bet. van germ. **glada-*, idg. **ghladho-* is „blin-kend, glanzend”, reeds idg. ook „glad”. Verwant zijn lat. *glaber* „glad, kaal”, obg. *gladükü* „glad”, lit. *glodūs* „glad tegen iets aanliggend”. Idg. *ghlédh-*, *ghlódh-*, *ghlédh-* komt van een korteren wortel *ghelé-*. Zie *glocien*.

Gladakker znw. Met ndl. suffix *-er* van mal. *gladak*, *gladag*, voluit *djaran gladag* „lastpaard”, vandaar „lecht paard”.

Glans znw. Komt 't eerst in laat-nnl. devote geschriften voor. Uit mhd. nhd. *glanz* m. „glans” ontleend (evenzoo de. zw. *glans*); op ontl. wijst ook Kil.'s spelling *glants*. Naast dit znw. een ohd. mhd. bnw. *glanz* „schitterend, glanzig” en de ww. mhd. *glinzen* „schitteren”, meng. *glenten* „een blik werpen”, zw dial. *glinta* „licht worden, zich glanzend vertoonen”, noorw. dial. *gletta* „kijken”. Van idg. *ghlend-*, waarvan misschien ook ier. *at-gleinn* „demonstrat” en obg. *glédajü*, *glédati* „zien, kijken”, die echter ook *dh* kunnen hebben en dan nauwer met *glunder* verwant zijn. Naast germ. *glent-* > *glint-* komen *glend-* en *glens-* voor: zie *glunder* en *glinsteren*. Hoogerop is de basis van *gloeien* verwant. — Afl.: **glanzen** ww., Kil. *glantsen*; **glanzig** bnw., bij Bredero *glantzig*.

Glas znw. o., mnl. *glas* o. = ohd. (nhd.) *glas*, os. *glas*, ags. *glæs* (eng. *glass*) o. „glas”. Met gramm. wchsel on. *gler* o. „id.” < **glaza-*. Ohd. *glas* beteekent ook „barnsteen”, evenzoo ags. *glær* en 't in lat. bronnen voorkomende ablaute garm. woord *glésun*. Van de basis *glas-*, *glés-* (-z-) ook mhd. *glast* m. „glans”, *glarren* „staren”, mnl. mnd. *glaren* „gloeien, glinsteren” (nml. dial. nog *glaren*, *glariën* „id.”), on. *glésa* „versieren met iets schitterends”. Idg. *ghlës-*, *ghlós-* — waarvan men wsch. ten onrechte po. *glaz* „steen”, ouder-russ. *glazok* „bolletje”, russ. *glaz* „oog” heeft willen afleiden — is wsch. een verlenging van *ghlé-* (zie *gloeien*). Voor de bet.-ontwikkeling van *glas* vgl. kymr. *glain* „gemma, tessera”:

ier. kymr. *glan* „rein”. Vgl. nog *gloren*.

Glazuur znw. o., eerst laat-nnl. Wsch. naar nhd. *glasur* v. (reeds 1678) gevormd, dat gewoonlijk als een afl. van *glas* met rom. suffix wordt opgeval. Evenzoo de. *glasur* uit 't Du. Het hd. woord is niet uit fr. *glacure* „het met glazuur overtrekken” ontleend, dat bij het ww. *glacer*, een afl. van *glace* (< lat. **glacia* voor *glaciés* „ijs”), hoort.

Gleis (soort van pottenbakkersklei) znw. o., eerst nnl. Uit fr. *glaise* „id.” < lat. *glātea*, van *glis*, *glitis* „humus tenax”.

Gleuf znw. Ofschoon eerst laat-nnl. voorkomende, kan *gleuf* een oud woord zijn, verwant met ags. *glof* o. „klip”, on. *glijófr* o. „groep van puntige steenen (speciaal mv. voor „steenen aan weers-zijden van een rotskloof”), rotsspleet”. Verwanten hoogerop zijn niet bekend, wel van de anlautvariant, bij klieven besproken, die wsch. ouder is. Op eenige wijze moet *gleuf* met *sleuf* en met achterh. *glive*, gron. *glief*, *glieve*, oostfri. *glífe* „gleuf, kier” samenhangen; hoe, dat is niet duidelijk, zooals trouwens de betrekkingen tusschen zooveel woorden met *gl-* onderling en in verband met woorden met *sl-* duister zijn. Zie bijv. *glibberig*.

Glibberig bnw., **glibberen** ww., nog niet bij Kil. Reeds mnd. *glibberich* „glad, glibberig”. Wsch. jonge woorden, die bij *slibberig* en *slibberen* (zie *slib*) gevormd kunnen zijn, eventueel naar *glad* en *glijden*, en doordat ook bij andere woorden in de late ME. en daarna vormen met *sl-* en *gl-* naast elkaar bestonden: zie *glippen*, ook *sleuf*, *gluipen*. *Glipperig* „glibberig” is onder invloed van *glippen* ontstaan. Vgl. nog eng. dial. (schotsch) *glib*, (north.) *glibbery* „glibberig”.

Glid, *glit* (loodoxyde) znw. o. Bij Kil. in den vorm *glede* („Germ. Sax. Sicamb.”), deze ook mnd. mnl. (Mnl. Handwdb.; oostelijk ?); laat-mhd. *glett*, nhd. *glätte* v. „id.”, formeel = nhd. *glätte* „gladheid”, van *glatt* „glad”. De ndl. vormen wsch. uit 't Du. evenals fr. *glette*.

Glidkruid (*scutellaria galericulata*) znw.

o., seletert Kil. Bij dezen en in de 17. en 18. eeuw = „sideritis”. = hd. *gliedkraut* o. Deze naam wordt wel als „gelid-(*glied*-)kruid” opgevat : bet. „kruid tegen de jicht”.

Glijden ww., mnl. *gliden*. = onfr. *gliden*, mhd. *glīten* (nhd. *gleiten*), os. *glīdan*, ofri. *glīda*, ags. *glīdan* (eng. *to glide*) „glijden”. Verwanten buiten 't Germ. zijn niet aan te wijzen, van ags. *slīdan* (eng. *to slide*), mhd. (md.) *slīten* „id.” echter wel: vgl. slede. Met 't oog daarop is wsch. glijden als een jonger, oerwgerm. naast **slīdan* opgekomen ww. op te vatten; misschien naar glad? IJsl. *gleiðr* „wijd van elkaar” (van voeten), noorw. dial. *gleid* „wijd open” dwingen ons niet aan te nemen, dat de basis **glīð-* „glijden” ook ngerm. is geweest. De voorgeslagen combinatie met russ. *glīstá*, *glīst* „worm, regenworm” (alg.-slav.) is van de hand te wijzen.

Glimlach znw., **glimlachen** ww., nog niet bij Kil., evenmin als grimlach. Dit laatste is de oudere vorm, waarnaast *glimlach* onder invloed van *glimmen* opkwam, doordat men grimlach, oorspr. „lachende vertrekking van 't gezicht” in 't algemeen, voelde als „grimmige lach”. Zie grim mig.

Glimmen ww., mnl. *glimmen* „glimmen, schitteren, aanbreken (van den dag)”. = mhd. *glimmen* „gloeien, schitteren, blikseinen” (nhd. *glimmen*), mnd. *glimmen* „gloeien, glinsteren”. Hierbij nog mhd. *glimsen* „gloeien, glanzen”, eng. *glimpse* „glans”, de. *glimte*, zw. *glimta* „schitteren”. De reeds mnl. mhd. mnd. sterke flexie naar de 3e klasse is bij *glimmen* wsch. niet oud, ook zal mhd. *glamme* v. „gloed” een jong woord zijn: want wij moeten *glimmen* in de eerste plaats met de volgende woorden, die op een basis *glīz-(m-)* wijzen, verbinden: nhd. *glīmen* „glanzen, stralen”, os. *glīmo* m., ags. *glāem* m. (eng. *gleam*) „glans”, noorw. dial. *glīma* „flikkeren”, ags. *gléo*, *glīw* o. „vreugde, muziek” (eng. *glee*), on. *gljá* „schitteren, flikkeren”, *gljý* o. „vreugde”, mnd. *glīs(s)en* „schitteren”, ofri. *glīsia* „knippen met de oogen”, ags. *glisian*,

glisian (eng. *to glisten*) „schitteren”, noorw. dial. *glīsa* „schitteren door een nauwe opening” e.a. woorden. Buiten 't Germ. vgl. ier. *glé* „helder” (**ghlei-wo-*), gr. *χλιαρός* „warm”, *χλιών* „ik word warm, leef weelderig”, lit. *glītūs* „glad”, misschien ook lat. *lactus* „vet, vruchtbaar, blij”, en met *m-*formans lett. *glaima* „scherts, vleierij”. Idg. *ghlī-d-* in gr. *χλιδῆ* „weekheid, wellust”, *χλιδών* „tooi, opschik” en mnl. *glitten*, ohd. *glīzan* (nhd. *gleissen*), os. *glītan*, ags. *glitenian*, on. *glita*, got. *glitmunjan* „schitteren, blinken”. Hoogerop hooren idg. *ghlei-* (*ghlai-*) en *ghlé-* (zie gloeien) samen.

Glimmer (kattenzilver, kattengoud). Nnl. uit nhd. *glimmer* m. „glimmer”. Dit bij *glimmen*.

Glimp znw., sedert de 17. eeuw. Verbaalnoemen bij *glimpen* „glimmen”, dat o.a. bij Kil. voorkomt. Dit is een secundaire vorm naast *glimmen*, wsch. gevormd bij den flexievorm *glim(p)t*, die formeel evengoed bij een infinitief *glimpen* kon hooren; vgl. bij *dempen*. Het is onnoodig invloed van mnl. *ghelimp(e)* m.v. „betamelijkheid” aan te nemen, een laat en noordelijk mnl. (onder du. resp. oostndl. invloed opgekomen) woord van de hoogere (kanselerij)taal, = mhd. *g(e)limpf* m. „gepastheid, gepast gedrag” (ohd. *gelimpf* „overeenstemming”, nhd. *glimpf* m. „toegeeflijkheid”), mnd. *gelimp* m. o. „gepastheid, goede naam”, ags. *gelimp* o. „gebeurtenis, geval”; dit hoort bij ohd. *galimfan*, *limphan* „gepast zijn”, ags. *gelimpan* „gebeuren”. Hiermee combineert men lat. *limbus* „zoom”, oi. *lámhate* „hij hangt neer, klemt zich vast aan”, voor de bet. verwijzende naar *geval* en naar andere ww., die oorspr. „vallen” en dan „gebeuren” e. dgl. beteekenen.

Glinsteren ww., mnl. *glinsteren*. = mhd. *glinstern* (waarnaast *glinsen*, *glinsten*, *glensten*, *glanstern*, *glunstern*), mnd. *glinsteren* (naast *glinsen*) „glinsteren”. Vgl. verder mhd. *glins* m., *glinster* m. o., *glinstere* v., *glanst* m. „glans”. Mnd. *glans* „schitterend” zal wel het ontleende mhd. *glanz* zijn, anders hoort het ook hierbij. Voor auslautvarianten van germ. *glēn-s-* (>

glins-), *glan-s-*, *gluu-s-* vgl. glans en glunder.

Glippen ww., sedert Kil., die 't woord „Holl.” noemt en alleen de secundaire bet. „fugitare, transfugere clanculum” opgeeft. De oorspr. bet. is „glijden”. = mnd. *glippen*, nhd. dial. *glipfen* „glijden”. Hiernaast een dergelijke woordfamilie met *sl-* (zie slippen) evenals naast glijden ags *slidan*. Verwanten hoogerop van glippen zijn onbekend, slippen berust op de basis *slī-* (zie slede). Bij deze heele woordgroep is 't ondoenlijk uit te maken welke vormen relatief ouder zijn en door de samenwerking van welke invloeden de jongere vormen zijn ontstaan. Een weinig afwijkende bet. vertoonen ohd. *gleif* „scheef”, mnd. *glepe*, *gleppe* „id.”, *glippe* „een soort van hellenden steen”, terwijl Teuth. *glippe*, mnl. dial. *glip*, mnd. *glépe* (é blijkens Soestsch *zldēpa*), *glippe* „spleet”, noorw. dial. *glīpo.*, *glīpa* v. „id.”, de. *glīb*, noorw. *glīp* m., zw. dial. *glīpo.* „treknet” veeleer herinneren aan de woordgroep van *glijpen*. Contact tusschen *glīp-* en *glīp-* is zeer wsch., ofschoon het hoe ons ontgaat. In een dgl. verhouding staan noorw. zw. dial. *glapa* „open zijn”, on. *glēfsa* „happen” en andere ngerm. woorden tot *gapen*. Vgl. ook *gluipen*.

Glissen (glijden), sedert Kil., die als „Holl. Sicamb.” *glitsen* en *glissen* vermeldt. Geen oud woord Onomatopöetische formatie, onder invloed van de woordfamilie van *glijden*, *glippen* ontstaan; evenzoo fri. *glisperje*, *glisterje*, *glysterje* „uitglijden” e. a.

Glit. Zie *glid*.

Globe znw., sedert de 17. eeuw. Uit lat. *globus* „bol”.

Gloed znw., mnl. *gloet* (*d*) v. m. = ohd. *gluot* (nhd. *glut*), mnd. *glôt* (os. *glōl-* in samenst.), ofri. ags. *glēd*, on. *glōð* v., vooral = „gloeiende kool”, germ. **glōði* v., afl. van gloeien. —

Gloednieuw bnw., nog niet bij Kil. = ndd. *glootnij*, oostfri. *gloodneev*, fri. *gloednīj*. Vgl. hd. *feuerneu* (Hans Sachs, nog zwits.), eng. *fire-new*. Men verklaart deze woorden wel als „zoo nieuw als wat net uit het smidsvuur komt”, ook, eenvoudiger, als „zoo nieuw, dat het gloeit, glanst”. Vgl. ook fonkelnieuw.

Gloeien ww., mnl. *gloeyen*, *gloeyen*. = ohd. *gluoen* (nhd. *glühen*), os. *glōian*, ofri. *glīā* (deelw. *glīānd* „gloeiend”), ags. *glōwan* (eng. *to glow*), on. *glōa* „gloeien”. Hierbij het znw. ags. *glōm* m. „schemering” (eng. *gloom*) en met ablaut noorw. dial. *glaamen* „bleek, ziekelijk er uitzijnde”, *glaama* „blauwachtige vlek in de huid, donkere kring onder de oogen”, on. *glām-sijni* v. „ge-zichtsbedrog”, *glām* m. „benaming van de maan”. Idg. *ghlō-*, *ghlō-*, waarvan ook kymr. *glo*, enk. *gloyn* „kool”, zal oorspr. wel „blinken”, maar reeds idg. ook „gloeien, branden” beteekend hebben. Mogelijk is verwantschap hoogerop met *geel*. Nemen wij evenals daar gutturaalwisseling aan, dan kan zoowel lit. *žlējā* „schemering” als *glād* verwant zijn. Zie verper *glas*, *glans*, *glimmen*, *glooien*, *gloren*, *gluren*.

Glooien ww., nog niet bij Kil. Op grond van ndd. *glōjen* „hellen, hellend maken” en „met stroo dekken” leidt men glooien wel van ndl. dial. *glui*, *glei*, mnl. *gloy*, *gluy*, *gley*, *gli* o. „een soort van stroo” af, dat uit ofri. *gleu*, *glu*, *glui* (fr. *glui* „dekstroo”; van onbekenden oorsprong) komt en ook op ndd. gebied is ontleend. Deze afl. is èn formeel èn semantisch — ndl. glooien beteekent alleen „hellen” — onwsch. Veeleer geeft Zaaansch *glooi* = *glouw* „duidelijk zichtbaar, open en bloot” naast *glooi loopen* „glad, zonder belemmering, als van een leien dakje gaan” ons aanleiding om glooien met dit bnw. *glooi* te combineeren. *Glooi* > **glau-ja-* sluit zich aan bij ohd. *glau*, *glou*, os. *glau*, ags. *glēaw* „verstandig, scherpzinnig”, on. *glōgg* „id., schriel, duidelijk”, got. *glaggwaba*, *-uba* „nauwkeurig”. Oorspr. bet. „helder” < „blinkend”: òf germ. **glā-wa-* (-*wu-*), van de basis *ghlō-*, *ghlō-* „blinken” (zie gloeien), òf **glaw-u-*, *-a-*: in dat geval ook hiermee, maar nader met *gluren* verwant.

Glören ww., mnl. *glōren* (zeldzaam). = ndd. *glören*, *glören*, fri. *gloarje* „glinsteren, schitteren”, eng. *to glorie* „staren, gluren”. Als de *r* uit *z* ontstaan is, vgl. dan mhd. mnd. *glosen* „gloeien, glinsteren”, mhd. *glost*, *glost* v. „gloed, hitte”, on. *glys* o. „glin-

sterend voorwerp, sieraad"; buiten het Germ. ier. *gluss* „glans"; idg. *ghlu-s* is een verlenging der basis *ghlu-*; zie hierover *gluren*; dit kan, als 't geen jong woord is, ook van de verlengde basis *ghlus-* komen; of *gluren* en *gloren* van een formantische variant *ghlu-r-*? IJsl. *glósa* „lichten, fonkelen, kijken" staat in ablaut met *glas*; ijsl. *glóra* „fonkelen", noorw. dial. *glóra* „gloeien, schitteren, staren" hebben idg. *r* en niet *s* > germ. *z*, vgl. gr. *χλωρός*; „groenachtig", dat ook bij geel vermeld is. Over den idg. wortel *ghel-é-* zie bij geel en gloeien. Of germ. *gl-* op idg. *ghl-*, *ghl-* of *ghhl-* teruggaat, is niet uit te maken.

Glorie znw., reeds mnl. Ook mhd. *glórje* v. „roem". Of direct uit lat. *glória* of (minder wsch.) uit ofr. *glorie* (fr. *gloire*) „roem".

Glossa znw. Uit lat. *glossa* (< gr. *γλῶσσα*) evenals mhd. *glosse* v., eng. *gloss*. De laat-lat. vorm *glosa* (> it. *cluosa*, fr. *glose*, spa. port. *glosa*) was reeds mnl. mhd. als *glose* v. „uitlegging, aantēeking" overgenomen.

Gluipen ww., mnl. *glápen* „loeren, heimelijk en met slechte bedoelingen naderen". Een noordndl. woord. = mnd. *glápen* „loeren, met half open oog een steelschen blik werpen", ofri. (*in*)*glápa* „(binnen)sluipen". Hierbij mnl. *gluip* „valsch, nijdig, plotseling overvallend", mnd. *gláip* „valsch, loerend", nndl. *le(r)* *gluip* „tersluiks". Wsch. was de oudste beteekenis van *gláip-* „een weinig open zijn": vgl. ndl. dial. (holl.) *glop* o. „nauwe doorgang", speciaal tusschen twee huizen: „slop", fri. *gloppe* „slop", gron. *gloep* „kier", oostfri. *gláip(e)*, *glopp* „spleet, reet, slop", *glápen*, *glupen* „op een kier staan" (ook „verbaasd kijken, gluren"), schotsch *glupe* „grootte kloof, hol", noorw. dial. *glöpp* „gat, opening", *gloppa* „bergkloof", *glápa* „gapen, happen, inslikken", on. *gleypa* „inslikken". *gláip-* is een variant van *gláip-*, *gláip-* (zie *glippen*) en wsch. in bet. hierdoor beïnvloed, misschien onder hun invloed opgekomen. De bet. van ndl. *gluipen*, ofri. *glápa* (NB. Von Richt-hofen vertaalt echter „glupen, gucken") s aan invloed van *sluipen* toe te

schrijven. *Slop* en *glop* hebben, van verschillende grondbet. uitgaande, gelijke bet. gekregen. Bij 't opkomen van de bet. „loeren" bij *gluipen* is misschien *gluren* van invloed geweest. Vgl. ook *luipen*.

Glunder bnw. Eerst in de 19. eeuw uit het noordholl. dial. in de algemeene taal gekomen. Zaansch *glunder* = „helder, netjes, blakend van gezondheid, vergenoegd". De oorspr. bet. is „glanzend, helder" en verwant zijn wfri. *glant* (*kijken*) „helder, verstandig", oud-nnl. (in fri. gelinte taal) *glandig*, fri. *glandich*, ofri. *glund* „gloeiend", gron. *glende*, nd. (o.a. oostfri.) *glend* „id.", mhd. *glunder* m. o. „glans", als bnw. „schitterend", zw. *glindra* „fonkelen", noorw. dial. *glindra* „knipoogen". Noordholl. *glunder* kan germ. *un* hebben, wellicht ook *in* < *en*: vgl. dial. *gunter*, *gunder* = *ginder*. Zie verder *glans*, *glinsteren*.

Gluren ww. Een noordndl., uit 't Mnl. niet bekend woord. Kil. vermeldt *gluyeren*, *gluyer-oogen*, *gloeren*, *glueren* als „Holl. Fris.". Uit wgerm. **glúrion* of **glúrōn* blijkens mnd. *glúren* „knipoogen, loeren", fri. *glúrje* „gluren". Vgl. verder eng. *to glower* „staren", noorw. dial. *glýra* „ingespannen of belangstellend of donker op zij kijken", met ablaut on. *glyrna* v. „kattenooog". Germ. *glü-* (zie nog *gloren*) is verwant met *glé-*, *glō-*; zie *gloeien* en *glooiën*. Mnl. *glámende* „nijdig, valsch" (van honden), oostfri. *glumen*, *glúmen* „loeren", noorw. dial. *glýma* „id., valsch kijken" (zie *luim*) sluiten zich in bet. bij *gluren* en *gluipen* aan. Zij komen van 't zelfde *glü-* als *gluren*. Dit *glü-* is in 't Noordndl., Fri., Ndd. en Scandinavisch reeds in de ME. met *lū-* in associatie getreden. Daardoor is de onderlinge verhouding van vormen met en zónder *g* nauwelijks vast te stellen, evenmin als de beteekenisbetrekkingen. Men vergelijkt wel lett. *glánēt* „loeren", ook nog allerlei andere woorden (o.a. lit. *glaudūs* „glad aangevlijd"), die dan secundaire bet. hebben.

God znw., mnl. *god*, zelden *got* m. = onfr. *got* (*d*), ohd. *got* (nhd. *gott*),

os. ofri. ags. (eng.) *god* m., on. *gōð, guð*, got. *gub* o. m. „god”. Wsch. ospr. o. Mischien < idg. *ghu-tó-* „het aangeroepene”, deelw. van *ghu-*, waarvan (on. *geyja* „blaffen”?), obg. *zovq, zivati* „roepen” (ook lit. *žavėti* „(he)tooveren”?), oi. *hávate* „hij roept”: vgl. Indra’s epitheton *puruhūtá-* „veel aangeroeven”. Anderen leiden — onwaarschijnlijk — god, idg. **ghu-tó-* af van idg. **ghu-* „gieten, offeren” (zie *gieten*): oorspr. bet. óf „gegoten afgodsbeeld” óf „aan wien geofferd wordt”. — **Godin** znw., mnl. *godinne* (ook *godinne* naar den nomin. enkelv. *god*) v. = ohd. *gutinna, gutin*, ags. *gyden* v. „godin”. Met ander suffix on. *gyðja* v. „godin”. — **Coddelijk** bnw., mnl. *god(de)lijc*, waarnaast *gōdelijc* „vroom, goddelijk”. = ohd. *gotlik, gotelikh* (nhd. *göttlich*), os. *godlik*, ofri. *godilikh*, owfri. *godlik*, on. *guðligr*. — **Goddeeloos** bnw., mnl. zeldzaam, nog niet mhd. Wel got. *gudalaus*. — **Godgeleerd** bnw. Nnl. naar *theologus*. — **Godsdienst** znw. Sedert het latere Mnl., Mhd. en Mnd. — **Godsvrucht** znw. Sedert ± 1600. Gevormd bij mnl. *gōdevruchtich* (nml. **godvruchtig**) „godvreezend, vroom” = mhd. (14. eeuw) *gotforhtic* (nhd. *gottesfürchtig*), mnd. *gōdevruchtich* „id.”. ’t Tweede lid komt van mnl. *vrucht(e)* v. „vrees” = onfr. *forhta*, ohd. *for(a)hta* (nhd. *furcht*), os. *for(a)hta*, ofri. *fruchte* v. „vrees”. Met ander suffix ags. *fyrhtu* (eng. *fright*), got. *faurhtei* v. „id.”. Hieraan ligt ten grondslag ’t bnw. ohd. *for(a)ht*, os. *for(a)ht*, ags. *forht*, got. *faurhts* „schuchter, bevreesd”. [Vgl. nog ohd. *gotforht*, ags. *godfyrht*, got. *gudafaurhts* „godlvreezend”.] Hierbij ww. naar verschillende zwakke klassen: mnl. *vruchten*, onfr. *forhton*, -un, -an, -in, ohd. *furhten*, *for(a)hten* (nhd. *fürchten*), os. *for(a)htian*, ofri. *fruchta*, ags. *forhtian*, got. *faurhtjan* „vreezen”. Oorsprong onzeker. Men heeft vergeleken: 1. oi. *spréati* „hij raakt aan”: germ. **furxta-* op den anlaut na = verl. deelw. *sprstá-*, 2. oi. *parkata-* „angst, smart” (niet uit teksten bekend), 3. arm. *erk* „moeite, last, kommer”, *erkn* „barensweeën, vrees”, *erknçim* „ik vrees” (zeker onjuist; arm. *erk-* < idg. *dw-*;

bij gr. *δ(F)έος* enz.; zie twijfel), 4. lat. *querquerus* „rillerig”. — In **godsjammerlijk, godsliederlijk** e. dgl. is de gen. van god een versterkend prefix geworden, evenzoo god in **godgansch**. — **Godvergeten** bnw. = „die God vergeten heeft”. Nog niet mnl. — **Godzalgig** bnw., sedert ’t oudere Nnl Evenzoo nhd. *gottselig* sedert Luther.

Goed bnw., mnl. *goet* (*d*). = onfr. *guot* (*d*), ohd. *guot* (nhd. *gut*), os. ofri. ags. *gōd* (eng. *good*), on. *gōðr*, got. *gods* „goed”. Van de bij gade besproken basis *ghād-* of *ghōdh-* „geschikt, passend zijn”. Gr. *ἀγαθός* „goed” is niet verwant, evenmin gr. (lak.) *χαῖος* „goed”. — Het znw. goed o. is in al zijn bett. ’t gesubstantiveerde neutrum van ’t bnw. goed. Als znw. reeds mnl. *goet* (*d*), onfr. ohd. *guot*, os. ofri. ags. *gōd* o. — **Goedbloed** znw., eerst nnl. Bahuvrihi-compositum van goed en I bloed, maar ontstaan onder invloed van II bloed. — **Goedertieren**. Zie -tieren. — **Goedig** bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. — **Goedkoop** bnw., mnl. *goet coop, goetcoop, goede(n) coop*, ’t bnw. *goet* + ’t znw. *coop* (nml. *koop*). De oudste zinsconstructie nog in mnl. *der tranen . . . was goetcoop* „er was geen gebrek aan tranen, de tranen waren goedkoop”. Ook in andere germ. talen, maar nergens oud. — **Goedschiks** bijw. Nnl. Uit goed en schik, verbaalnomen bij schikken. Oppositum kwaadschiks. — **Goedzak**. Zie dikzak. — **Goelijk** bnw., mnl. *goelijc* en, onder invloed van goed, *goetlijc, goedelijc, goetelijc* „deugdelijk, gepast, vriendelijk, bevallig, lekker”. = (onfr. *guotlicheide* v. „gloria”), ohd. *guollih, guotlih*, os. *gōdlik*, ags. *gōdlic* (eng. *goodly*) „prachtig, roemvol, heerlijk”. Af. van goed.

Golf znw. In de bet. „zeeboezem” laat-mnl. *golf* v. Evenals laat-mhd. *golffe* (nhd. *golf* m.) uit fr. *golfe* (< laat-lat. *colpus* < gr. *κόλπος* „zeeboezem”). De bet. „unda” is opgekomen, doordat ’t woord de bet. van ’t door klankgelijkenis er mee geassocieerde mnl. *ghelwe* v. „unda” aannam. *Golve* „unda” komt reeds mnl. voor. Mnl. *ghelwe* = mnd. *gelve* „id.”, verwant met on. *gjalfr*

o. „gebruis (van golven)” en wsch. ook ohd. *gēlp* „bluf”, *gēlbôn* „pronken” Verder hierbij ndl. dial. *galveren*, *golveren*, nd. *galferen*, *gulferen* „huilen, janken”. De basis *zel-ē* is een verlenging van *zel-*: zie *gillen*. Evenzoo *zel-p-* waarvan o.a. mhd. *gēlfen*, *gēlpfen* „een hard geluid maken, schreeuwen, blaffen”, ook „pronken”, ohd. *gēlf*, os. *gēlp* m., ags. *gielp* m.o. „het pralen”, on. *gjalp* o. „id.”. — Afl.: nnl. **golven** ww.

Gom znw., mnl. *gomme*, *gom*, *gum* v. Uit fr. *gomme*. Dit uit vulgairlat. *gumma*, naast *gummi* < gr. *κόμμη* (uit het Egypt.). De internationale vorm *gummi* komt direct uit 't Lat. — **Gomelastiek** znw. o., nog niet bij Kil. Uit *gom* + bnw. *elastiek*. Vgl. fr. *gomme élastique*, eng. *gum elastic*.

Gondel znw. Nnl. uit it. *gondola* (vervormde demin. afl. van lat. *contus* „staak om te boomen”). Ook in andere talen overgenomen.

Gonje (stofnaam). In de oudere bet. „zak van gonje” (ook oudnln. *goenie-zak*) uit Hindustāni of Maratsch *goñi* < oi. *goñā* „zak”; evenzoo eng. *gunny* „zak van gonje” en „gonje”.

Gonzen ww., sedert Kil. : „*gonsen*. Holl. *Susurrare*”. Vgl. mhd. (md.) mnd. *gunseln* „kermen”, fri. *gonzje*, *günzje* „gonzen”. Jong, wsch. onomatopoeïsch.

Goochelen ww., **goochelaar** znw. Mnl. zijn *gókelen* en *gókelāre* m. gewoner dan *góghelen*, -āre. Door assimilatie ontstonden eenerzijds vormen met *g* — *g* (*g* — *ch*, *ch* — *ch*), anderzijds vormen met *k* — *k* (zooals Hunsingo *keukelen*). = ohd. *goukelôn*, *gougolôn* (nhd. *gaukeln*) „tooveren, kunsten vertoonen”, *coucalāri*, *gougulāri* m. „toovenaar, goochelaar, kunstenmaker” (nhd. *gaukler*), mnd. *gókelen* „goochelen”, *gókeler* m. „goochelaar”. Op grond van mhd. *giege*, *giegel* m. „nar, zot”, *gogelen* „uitgelaten zijn”, ndl. (oud en dial.) *guichelen* „spotten”, mnl. *gúchelen* „spotten, goochelen”, ags. *géogelere* m. „toovenaar, goochelaar”, die met *goochelen* zouden kunnen ablauten, neemt men germ. oorsprong aan en verwantschap met ohd. *gouh* m. (nhd. *gauch*) „koekoek”, mnl. *goc*, mnd. *gók* m. „domoor”, ags. *géac*, on. *gaukr* m. „koekoek”, hoogerop 't zij met gr.

καυχάουαι „ik poch” (onwsch. wegens de *χ*) 't zij met on. *geyya* „blaffen, spotten” en obg. *zūvati* „roepen” (zie god). [Germ. **zauka-* is ook met lit. *gegūžē* „koekoek” gecombineerd. Veeleer is 't jong en onomatop.]. Het ags. woord is echter voortreffelijk als een ontl. uit ofr. *joglere* (fr. *jongleur*) of een andere dgl. rom. vorm van lat. *joculātor* „goochelaar, kunstenmaker” te verklaren, en er is niets geen bezwaar tegen om in mnl. *gókelāre*, *gókelen* enz. een eenigszins vervormde ontl. uit lat. *joculātor*, *joculāri* te zien. Ndl. *guichelen* enz. kunnen op een reduplicatieformatie van idg. *ghen-* „roepen” (obg. *zūvati* enz.) berusten. Deze gereduplicateerde basis is dan op ndl. gebied in associatie getreden met de bij *gichelen* besproken woordfamilie. NB Ook de rom. vormen van *joculātor* zijn slechts door allerlei ontleeningen te verklaren: zoo gaan oudit. *giullare*, spa. *juglar*, *jograr* op prov. *joglar* terug; it. *giocolatore* is een latinisme.

Gooien ww, mnl. *gōyen* „vloeien, zaad werpen”. = nd. *gōjen* „gooien”. Niet-tegenstaande het late voorkomen wsch. een oud ww., dat op een beperkt dialectgebied voortdurend is bewaard gebleven. Germ. *zau-j-* staat in ablaute met *zeu-* (zie *gieten*).

Goor bnw. Zal mnl. wel al bestaan hebben blijktens 't ww. *gōren* „bevuilden”. Meer komt mnl. *goor* o. „slijk, vuil, vischlijm, laagland” voor (nog de plaatsnaam *Goor*; = „modder, slijk” nog zuidndl.), waarnaast *gōre* v. „moddersloot”, *gorre* v. „id., vischlijm”. Wsch. moeten wij hiervoor en voor mnd. *gōre* „vuiligheid” van een stem **zurwa-* (-ō-) uitgaan, waarnaast **zurwid-* in ags. *gyrwe-fen* o. „moeras”, misschien ook in mnl. *gōre*, *gorre* v.; met ablaute on. *gjør* o. „bezinksel” (**zerwa-*). Al deze vormen hooren bij ohd. ags. *gor* o. „mest”: zie verder bij *gist*. Onwsch. èn wegens de bet. èn wegens on. *gjør* is de hypothese, dat *zur-* niet met *zer-*, maar met got. *gáurs* „bedroefd”, ohd. *gōrag* „armzalig, arm” (: ier. *gáre* „pijnlijkheid, hevigheid”, kleinruss. *žuryty* „bedroeven”, russ. *žurít* „iemand de les lezen”, oi. *ghorá-* „vreeselijk, hevig”) verwant is.

Goospennig znw., laat-mnl. *godespenninc*, *godspenninc* m. = laat-mhd. *gotsphennig* (nhd. *gottespfennig*), mnd. *godespennink* m. „handgeld”, oorspr. „pennig, geld, om godswil gegeven”.

Goot znw., dial. ook *geut*, mnl. *gōte*, *ghōte* v. „het gieten, straal, goot, afvoerbuisc, greppel”. = ohd. *gu* (55) m. „het gieten” (nhd. *guss*), mnd. *gōte* v. „het gieten, goot, afvoerkanaal”, ags. *gyte* m. „het gieten”, germ. **zuti-* m. Staat tot gieten = **szuti-* (scheut): schieten = **biti-* (beet): bijten. Hd. *gosse* v. „gootsteen, goot” is eerst nhd. Onze vorm goot zonder umlaut zou ook hiermee kunnen overeenstemmen: vgl. westf. *gote* naast *gōte* v. „goot”. Dan zou deze vorm oorspr. v. zijn.

Gordel znw., mnl. *gordel*, *gurdel* o. m. = ohd. *gurtil* m. (nhd. *gürtel*; ohd. ook *gurtila* v.), mnd. *gordel* o. (m.), ofri. *gerdel*, ags. *gyrdel* (eng. *girdle*), on. *gyrðill* m. „gordel”. Naast germ. **zurðila* de formantisch afwijkende synoniemen nml. *gorden* o., os. *gurdistli* o., en met ablaut on. *gjurð* (en *gerð*; eng. *girth* in 't Noorsch), got. *gairda* v. „gordel, riem”, mnl. *dare-*, *darm-gherde*, *-garde* v. „buikriem”. Deze laatste drie sluiten zich aan bij got. *gairdan* (in *bi-gairdan* „omgorden”), de andere vormen bij mnl. *gorden* (nml. **gorden**), onfri. *gurdan*, ohd. *gurten* (nhd. *gürten*), os. *gurdian*, ags. *gyrdan* (eng. *to gird*), on. *gyrða* „gorden”. Hiervan ook mnl. *gort*, *goort* (d) m. „gordel” (nml. **gord** als technische term, vooral als scheepsterm), mhd. (nhd.) *gurt* m. „gordel, riem”; vgl. mnd. *gorde* m. „id.”. Germ. *zerð*, *zurð*- komt evenals de bij g a a r d besproken woorden en gotlandsch *gārdar* „jaarringen” van den idg. wortel *gher-* „omvatten”, waarvan o.a. nog lat. *cohors* „ingesloten ruimte, troep”, *hir*. gr. *χείρ* „hand”, *εἰς χεῖρας* „gemakkelijk te behandelen”, *χόρος* „dansplaats” (ook lit. *žāras* „wijze van gaan”?), alb. *dorë*, arm. *jeŕn* „hand”, oi. *hārati* „hij neemt, houdt”, vgl. vooral ook gr. *κορθεῖλαι συστροφῆαι* . *συροί* en *κορθίλαι* καὶ *κόφθιν* τοῖς *σφοῖς* καὶ *ἴην* *συστροφῆν* (Hes.). Met idg. *gher-dh-* staat *ghrā-dh-* in ablaut, waarvan av. *zrāda-* „panser”.

Gordijn znw., gew. o., mnl. *gordīne* v., *gordijn* o. Voor mnl. *gardīne*, nml. dial. *gardijn* vgl. arduin. Evenals Teuth. *garlijū*, nhd. *gardine* v. „gordijn”, eng. *curtain* uit ofr. *curtine*, fr. *courtine* < laat-lat. *cōrtīna*, dat wel een puristische vertaling van gr. *αὐλαία* „gordijn” (gr. *αὐλή* = lat. *cōrs*, *cohors*), zal zijn. De *g* komt reeds in fr. diall. voor: waalsch *gordene*, 13. eeuwsch noordfr. *engourdennee*. De *c*-vorm is mnl. als *cortīne* v. ontleend.

Gorgel znw., mnl. *gorghel* (m. v. ?) „bek van een pijp, houten kraan”. In deze bet. kan 't woord = *gorgoel* zijn en van ofr. *gargoule*, *gorgole* < lat. *gurgulio* komen. Gorgel „keel” (sedert Kil.) gaat ook (via 't Du. ?) op lat. *gurgulio* terug. Vgl. ohd. *gurgula* v. (nhd. *gurgel*) „strot”, mnd. *gorgel* (in *gorgelstrōte* „keel”). Wsch. 't eerst in de medische taal ontleend. Verdrong 't synonieme en verwante ohd. *quērchala*, *quērcha* v., mnd. *quērke*, *quarke* v. De. *kverk*, zw. dial. *kvärk* (= on. *kverk* v. „hoek van kin en hals, strot”) bestaan nog voort. (fri. de afl. *querdza* „kelen”. — Afl. **gorgelen** ww., mnl. *gorghelen*. = mhd. (nhd.) *gurgeln*, mnd. *gorgelen* „gorgelen”. De. *gurgle*, zw. *gurgla* uit 't Du. Eng. *to gargle* „gorgelen” komt van fr. *gargouiller*, mnl. mnd. *gargariseren* van fr. *gargariser* „gorgelen” (vgl. gr. *γαραγίζειν* „id.”, waarnaast *γαργαεω* „huig”. Onomatopöetisch evenals lit. *gargaliūju* „ik rochel”). — Uit andere talen zijn met lat. *gurgulio* (en *gurges* „draaikolk”) en ohd. *quērcha* verwant: gr. *βάρβαρον*, ark. *ζέρεθρον* „afgrond”, russ. *górlo* (alg.-slav.) „keel”, lit. *gerklė* „strot”, oi. *gārgana-* „afgrond, draaikolk”, verder ohd. *quērdar* m. (nhd. *köder*) „lokspijs”, kymr. *breuan* „aas-kraai”, lat. *vorāre* „verslinden”, gr. *βιβρώσκω* „ik eet, vreet”, obg. *žīra*, *žrēti* „verslinden”, lit. *geriū*, *gėrti* „drinken”, alb. *ugranë* „gegeten”, arm. *ker*, *kur* „het eten”, oi. *girāti*, *grnāti* „hij verslindt”. Zie ook k r a a g.

I **Gors** (vogel), mnl. in *gheelgorse* „geelgors”. In oostelijke diall. *gars*. Ook mnd. *gelegorse*, *geelgerse*: bij Albertus Magnus de lat. vorm. *gursa*; in de nnd. diall. allerlei secundaire vormen. Niet met gras verwant;

men heeft ten onrechte de gors met de grasmusch geïdentificeerd. Oorsprong onzeker.

If **Gors** (schor). Een reeds mnl., speciaal in Zeeland en langs de Zuidholl. wateren gebruikelijk woord. = gras, dat mnl. ook = „weiland, grasland” voorkomt. Kil. verstaat onder *gors, garse* („Zeland.”) een met gras begroeide gors resp. weiland langs den oever.

Gort znw., mnl. *gorte, gort* (v. ?). Met metathesis; vgl. kikvorsch. = ohd. *gruzzi* o. (nhd. *grütze* v.), mnd. *gorte* v. „grutjes, gort”, ags. *grytt* v. (eng. *grit*) „grutjes, meel”. Nndl. *grut* zal òf een dial. vorm zijn (vgl. de vormen zonder en met metathesis bij wrat en Kil. „*grutte*. Zeland. j. *hirs*. Milium”, dus = „gerst”) òf naar hd. *grütze* gemaakt. Van *grut* komt *grutter*: Zaansch *gorter*. *Grut* in klein *grut* is 't zelfde woord. 't Grondwoord van **grutja-*, -*ó-* is germ. **gruta-*: ags. *grot* o. „klein deeltje”. Met ablaut: 1. mnl. *griet* o. „grof zand, steengruis”, mhd. *griezen* „stukslaan”, ohd. *grioz* m. o. „zand, kiezel, strand” (nhd. *griess* m.; zie griesmeel), os. *griot* o., ags. *gréot* o. „id.”, on. *grjótt* o. „steen, steen om mee te bouwen”, 2. on. *grautr* m. „brij, gort”, 3. ndl. *gruut* (verouderd), mnl. *grúte, gruut* v. „een stof voor bierbrouwen gebruikt, recht van de gruit”, oudnld. ook „heffe, deesem, draf”, os. *grút* v. „gruit, gruitbier”, ags. *grút* v. „bezinsel, gort, meel” (eng. *grout*), mhd. *grúz* m. „zand-, graan-korrel” (nhd. *graus, grauss*); hierbij sluit zich misschien ofri. *grét* (in samenst., = „arena”) aan (**grúti-*?). Lat. *rúdis* „puin, verbrokkelde steen”, russ. *grúda* „steenhoop”, lit. *grúdas* „korrel”, *grúžu, grústi* „stampen” zijn verwant, en zonder *d* kymr. *gro* „kiezeland”. Zie *griend* en *gruis*. Uit 't Germ. ook rom. woorden, zooals fr. *gruau* „gort, brij” > eng. *gruel* „id.”, uit 't Hd. it. *gruzzo* „hoop van bijeengebrachte voorwerpen”.

Goteling znw. (gegoten ijzer; naam van voorwerpen van gietijzer). Eerst nnl. Van *gieten*.

Goud znw. o., mnl. *gout* (*d*) o. = onfr. *golt* (*d*), ohd. (nhd.) os. ofri. ags. (eng.) *gold*, on. *gull, goll*, got. *gulþ* o.

„goud”. Uit 't Germ. finsch *kulta* „goud”. Ablautend met obg. *zlato*, lett. *felts*, oi. *hátaka-* „goud” ('t laatste ook als landnaam: „goudland”). Van de bij geel besproken basis *ghel-*, waarvan ook oi. *híranya-*, av. *zaranya-* „goud”, operz. *δασεικός* „goudstuk”, met *grh* (of *gh*?) phryg. *γλουρός · χρυσός, γλουρέα · χρυσέα* (Hes.). — **Gouden**. Zie *gulden*.

Gouw znw., mnl (zelden buiten samenstelling) *gouwe, gou, gau, gó, gooy* o., in fri. getinte taal ook *gá-*. Ook in eigenamen zooals Henegouwen, het Gooi, Oostergoo, Wolvega; vgl. onfr. *Rúracgawua, Rúriggó, de Uppóie*. = ohd. *gawi, gewi, gowi* o. (naast *gawa, gowa, gawia, gowia* v.; nhd. *gau* m.), os. -*gó*, -*gá* o. m., ofri. *gá* (in eigenamen of fri. ook -*gó*), ags. -*gé*, got. *gawi* o. „gouw, landschap, streek”. De oorspr. flexie was in 't oudste Ndl.-Du.-Fri. evenals in 't Got.: **zau-wi*: **zau-jis*, zoodat Gooi naar de oblique casus gevormd is, terwijl **zau* (> onfr. os. -*gó*, os. ofri. *gá*) een „neubildung” is, ook onder invloed van de casus obliqui ontstaan; vgl. kooi. Oorsprong onzeker. O.a. heeft men arm. *gawai* „landstreek” vergeleken of **zauja-* als „roep, heirban” bij *gheu-* „roepen” (zie *God*) gebracht. Een grondvorm **zau-aija-*, verwant met gr. *οἴη* „dorp”, is niet wsch.

Gouwe (Chelidonium majus, stinkende gouwe, dial. ook : *Ficaria verna*, speenkruid). In beide bett. bij *goud*. Vgl. dial. *goude, goudkruid*, Kil. *goudkruid, goudwortel*, mnl. *goutwortel* „gouwe” en ook *boterbloem(pje)* = „speenkruid”, en voor de formatie vgl. mnd. *golde* „adera, affodillus”.

Gouwenaar znw. Nnl. = „Goudsche pijp”. Van (*Ter*) *Gouw* = *Gouda*.

Goverzeil (topzeil) znw. o. Wsch. van oudnld. *gover* m. „soort van kap” (vgl. *klapmuts* = „bovenbranzeil”). Is dit *gover* ospr. de eigenaam *Govert* < mnl. *Godevaert*?

Govie (vischnaam), sedert Kil. Uit lat. *gobio*. Mnl. *gobioen* m. „govie, grondel” gaat ook hierop terug, wsch. direct en niet via een ouderen vorm van fr. *goujon* „govie”.

Graad znw., mnl. *graet* (*d*) m. (o.) „tree, stap, trap, ladder, graad”. Even-

als ohd. *grād* m. „schrede, tree” (nhd. *grad*), mnd. *grāt* gew. o. „tree”, ofri. *grād* (m.?) „tree”, ags. *grād* m. „tree, rang” een geleerde ontl. uit lat. *gradus* „schrede, tree”. Naar een andere flexieklasse on. *gráda* v. „tree”. Vgl. voor den langen klinker bij k o k.

Graaf znw., mnl. *grāve*, *gréve* m. De umlautvoaal komt nog dial. (bijv. te Aalst) voor. = ohd. *grāvo* (nhd. *graf*) naast *grāvio*, os. **grābio* (in lat. vorm *-gravius*, in samenst.), mnd. *grāve* naast *gréve* (waaruit on. *greiji*), ofri. *gréva* m. „graaf”. De oorspr. bet. is „opzichter” geweest, vgl. nog *dijkgraaf*, *pluimgraaf*, ook zevenburgsch *gréf* „rechter”, Akensch *gríf* „gildemeester” e.dgl. Moeilijk vast te stellen is de verhouding tot het synonieme ags. *geréfa* m. (nog over in eng. *sheriff* < ags. *scírgeréfa* „districts-opzichter”). Oereng. **gi-róf-jan*- en oerdu.-ndl.-fri. **gráf-an-*, **gráf-ian-* kunnen niet verwant zijn. Moeten wij soms een of andere ontl. aannemen? **gráf(i)an-* kan met got. *gagrefts* v. „besluit, bevel” verwant zijn; verdere verwanten zijn dan echter niet aan te wijzen. De afl. uit gr. *γραφεύς* „schrijver” is te verwerpen. — **Graafschap** znw. o., als eigenaam nog, zooals oudtijds vaak, met d e. Sedert ’t Mnl., Mhd., Mnd. — **Gravin** znw., mnl. *grāvinne* v. (= mhd. *grāvin(ne)*, nhd. *gräfin* v.); hiernaast mnl. *graefnede* v. „gravin”, met ’t zelfde *-nede* van *ghebuernede*, *gheselnede* e.a. Wellicht was de *n* oorspr. de zwakke gen.-uitgang van *graaf* enz.: vgl. dan met *-ede* os. *idis*, ags. *ides* v. „vrouw”.

Graag bnw., sedert ± 1600 bekend, maar zeker in een deel van ’t ndl. taalgebied oud. Dial. met umlaut: vel. *grejx* enz. = Teuth. *gredych* (zonder vert.), ohd. *grātag*, os. *grādag*, ags. *grādig* (eng. *greedy*), on. *grādigr* „gulzig, begeerig”, got. *gredags* „hongerig”. Bij het znw. on. *grādr*, *grādi* m. „gulzigheid”, got. *gredus* m. „honger”, ags. *grād* m. „gulzigheid, begeerte” (eng. *greed*). Mogelijk is ’t, dat dit woord van den wortel *gheré-* komt en zich aansluit bij de onder begeren besproken woordfamilie, veel waarschijnlijker is verwantschap met ier. *gorte* „honger”, lit. *gardūs* „gekruid, lekker, oi. *grdkhyati*

„hij is begeerig” : basis *gher-dh-*, *gheré-dh-* met velare *gh*.

Graaien (begeerig rondtasten). Eerst nnl., vooral noordnl. Misschien onder invloed van *grājig*, dial. vorm van *graag*, ontstaan.

Graan znw. o., mnl. *graen* o. „korrel, pit, merg, koren”. Of direct of via fr. *grain* uit lat. *grānum* „korrel”. Zie grein. Voor de bet. „koren” vgl. I koren.

Graat znw. Dial. (Kampen) met *d* in de verbogen naamvallen. Uit mnl. *graet* (*d*, ook al *t*) m. „vischgraat”. = mhd. *grāt* m. „spitse punt, graat, stekel van een aar of distel, scherpe rand, ruggegraat, bergrug, midden van een voorwerp” (nhd. *grat*), westf. *grād* m. „graat, draad (van een mes e.dgl.)”, wgerm. **grāda-*. Vgl. ook mnd. *grāde* v. „graat, bot”, dat wellicht evenals nhd. *grāte* v. „graat” uit het mv. van ’t mannelijke woord ontstaan is. Evenzoo N.Bev. *hréts*? Verwant met po. *grot*, čech. *hrot* „pijls pits, spies”, ouder-russ. *grot* „spies”. Verder is verwant mnl. *grāne* (*gerne*) v. „punt van een haar”, vooral in ’t mv. = „knevel” (nog in ’t Vla. bewaard), ohd. *grana* v. „snor, graat” (nhd. *granne* „zwijsborstel, spits van een aar”), mnd. *gran* „spits van een aar, haar van den knevel”, ags. *granu*, on. *gron* v. „baardhaar op de bovenlip”, ook got. blijkens *granus* bij Isidorus; in rom. talen ontleend. Verder verwant (**granō-* ook formantisch) met ier. *grend* „baard”, alb. *krānde* „wijnstok, stroohalm”, geg. *krans* „stekel, doorn”, alg.-slav. *granǐ* „scherpe kant”. Verdere onzekere combinaties: met gr. *χαίρω* (**χαα-ρω*) „ik strijk over iets heen” (zie echter *grind*), *χάραξ* „paal”, *χαράσσω* „ik maak spits, scherp, kerf” (die ook van een basis met *gh* afleidbaar zijn).

Grabbelen ww., mnl. *grabbelen*. = ndd. *grabbelen* „grabbelen”, eng. *to grabble* „grabbelen, kruipen”. Van mnl. oudnnl. Teuth. mnd. *grabben* „grijpen, grabbelen”. Hiernaast mnl. oudnnl. *grobben*, oud en dial. (wvla.) nnl. *grobberen* „grabbelen”, wvla. ook *groffelen*, nd. *grubbeln* „id.”. Kan verwant zijn met *garfen* en van den wortel *gherēbh-* „grijpen” komen. Ook is directe ver-

wantschap met ohd. *grubilôn* „boren, graven, onderzoeken” (nhd. *grübeln*), eng. *to grovel*, on. *grufla* „kruipen”, noorw. dial. *gruola* „woelen, graven” mogelijk. Deze behooren bij graven en kunnen dus in een verwijderde betrekking staan tot *gherëbh-* „grijpen”. De oorspr. bet. van *grabben*, *grobben* enz. is niet gemakkelijk vast te stellen, doordat ze al vroeg met de woordfamilie van *schrobben* in 't taalbewustzijn geassocieerd geweest zijn. Met *grabbelen* zoowel als *grijpen* is dial. (gron.) *griibelen* „haastig stuk voor stuk op rapen” geassocieerd, een jong ww.

Gracht znw., mnl. *gracht* (*graft*, *grecht*, *greft*) v. „gracht, sloot”, o. „graf”. = mhd. *graft* v. „gracht”, mnd. *graft*, *gracht* v. „gracht, begrafenis, begraafplaats”, ofri. *greft* v. „gracht”, met andere bet. ohd. *graft* v. „gehouden, gegraveerd werk, beeld”, ags. *græft* m v. „id.”; verder vgl. on. *groptr* m. „het graven, begrafenis, graf, kuil, het graveeren”, ohd. os. *bi-graft* v. „sepultura”. Met verschillende *t*-formantia bij graven: het continentaal-wgerm. v. woord < **graf-ti-*.

Graf znw. o., mnl. *graf* (*v*) o. = onfr. *grav-*, ohd. (nhd.) *grab*, os. *graf*, ofri. *graf*, ags. *græf* (eng. *grave*) o „graf”. Evenals on. *grof* v. „kuil, graf” bij graven.

I **Gram** (gewicht) znw. o., eerst jonger nnl. Internationaal woord. In 't Ndl. uit fr. *gramme*. Gaat op gr. *γράμμα* als benaming van een klein gewicht terug.

II **Gram** bnw., mnl. *gram*. = ohd. *gram* „boos, onstemd, vijandig gezind” (nhd. *gram*), os. *gram*, ags. *gram*, *grom*, on. *gramr* „id.”. Het denominatieve **gramjanan*, mnl. *grëmen*, *vergrëmen*, ohd. *gremjan*, *gremmen* (mhd. *gremen*, nhd. *grämen*), mnd. *gremmen*, ags. *gremman*, *gremian*, on. *gremja* „boos maken” komt ook voor in 't Got. : *gramjan* „id.”. Ablautend met *grimmig*, *grommen*. De wortel *ghrem-* duidde oorspr. een geluid aan, vgl. du. dial. *gram* „heesch”, gr. *χρῆσιζω* „ik hinnik”, *χρῆσιμος*, *χρῆσιμαδος* „gekners”, obg. *grōmū* „donder”, *vüz-grēmēti* „donderen”, lit. *grumėnti* „van uit de verte donderen”. Een dgl. bet.-ontwikkeling

als germ. **grama-* hebben ook av. *gram-* „vijandig gezind zijn”, lit. *grumsti* „driegen”, lett. *grima* „norsche, booze persoon” doorgemaakt; vgl. ook ndl. *brommig* „boos, onstemd” van *brommen*. Ohd. *grami*, *grōn*, ags. *gremettan*, *grim-*, *grymetian* duiden nog geluiden aan: „brommen, brullen, knarsen”. Ten onrechte heeft men in nhd. *schrummeln* „donderen”, on. *skrum* o. „geleuter” oude idg. anlautvarianten willen zien. Vgl. *grol*. — **Gramschap** znw. Sedert het Mnl. Mnd. — **Gramstorig** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht is de oudnl. vorm *gramsturig* ouder. Deze, die naar *balsturig* gevormd kan zijn, is dan onder invloed van *storen* vervormd.

Granaat znw., mnl. *garnāte* m. „granaatappel”, ook reeds = „een soort edelsteen”; de bet. „projectiel” is jonger. Uit ofr. *grenat*, *grenate* (fr. *grenat*, *grenade*) of direct uit mlat. *granātum* (van *grānum* „korrel”). Nnl. *gradoor* hernieuwde aansluiting aan de lat.-rom. vormen. Ook in andere talen ontleend. — **Granaatappel** znw. Evenals mnl. *appelgarnāte* m., mhd. (nhd.) *granātpffel* m., mnd. *appelgrat* gedeeltelijk ontleend, gedeeltelijk vertaald uit lat. *malum* of *pomum granatum* of zijn fr. equivalent; ook mnl. *pūmegarnāte* komt voor.

Graniet znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *granit* < mlat. *marmor granitum*, letterlijk = „gekorreld marmer” (*granitum* van lat. *grānum* „korrel”).

Grap znw. Een nnl. nnd. nieuwfri. woord van onbekenden oorsprong. Aangezien de bet. „grap” van allerlei grondbett. kan uitgaan (NB. ndl. *mop*, *bak*, *ui* enz.), is de combinatie met *grabben*, *grabbelen* (oudnl. *grapen* „grijpen” is niet oud; wsch. naar *schrapen* gevormd) mogelijk.

Gras znw. o., dial. ook *gres* (Kamp., Vel., Elten-Bergh, Achterh.), *grös* (Kamp., Achterh.) en met metathesis *gors* (Goeree; N.-Bev. *hös*), *gars* (N. Holl. als maat), *gas*, *ges* (Zuidndl.; uit *gars*, *gers*). Vgl. II *gors* en voor *gres* vgl. esp, *flesch*. Uit mnl. *gras* (*gars*, *gers*, *gors*, *gres*) o. „gras, grasspriet, grasveld” = ohd. *gras* o. „gras, kruid” (nhd. *gras*), os. *gras*, ofri. *gers*, *gres*, ags. *gærs*, *græs* (eng.

grass) o. „gras”, on. *gras* o. „gras, kruid”, got. *gras* o. „kruid”. Met ablaut mnl. *groese*, *gruесе* v. „jong groen, graszode, weiland, afgesneden gras” (nml. dial. *groes*, *groeze*, o.a. ook = „gors”), mhd. *gruose* v. „sap en jong spruitje van planten”. Wellicht verwant met *groeien*. De combinatie met lat. *grāmen* „gras, grasspriet”, dat dan op **ghradh-s-men-* terug zou gaan, is niet wsch. De combinatie van gras met de bij gerst besproken basis (oorspr. bet. van **grasa-*: „het spitse, stekelige”) is minder aannemelijk dan die met *groeien*. Dat de *s* formantisch is, daarop wijst ook ags. *grāde* m. „gras, grasspriet”. — Afl. : **grazen** ww., mnl. *grāsen*. = ohd. *grasōn* (nhd. *grasen*), westf. *grāsen*, ags. *grasian* (eng. *to graze*) „grazen”; in ’t Fri. in deze bet. *gerskje* (: *gērs* „gras”); — **grazig** bnw., mnl. *grāsich*. = ohd. *graseg* (nhd. *grasig*) westf. *grāsich*, on. *grōsugr* „grazig”.

Grasduinen ww. Ontstaan uit de synonieme uitdr. *in iets in grasduinen gaan*; *in grasduinen gaan* beteekent oorspr. „in grazige duinen gaan”, dan : „zich verlustigen”.

Gratie znw., **gracicus** bnw., reeds mnl. *gracie* v. „gunst, verlof, vrijstelling, gratificatie, dankfeest”: uit lat. *grātia*, misschien deels door fr. bemiddeling, — mnl. *gracioso*, *gracicus* „minzaam, bevallig, welgevallig, genadig”: uit lat. *grātiosus*, via fr. *gracieux*.

Gratis bijw. bnw. Ndl. uit lat. *grātis*, *gratīs* „gratis”, eigenlijk abl. mv. van *grātia* „dank”. Ook elders ontleend.

I **Grauw** bnw., mnl. *grā*, *grau* „grijs, grauw”. Voor de vormen vgl. blauw. = ohd. *grāo* (nhd. *grau*), os. **grā* (zoo zou de zuiver-os. vorm zijn; alleen *gré* „grauw”, in samenst., komt voor), owfri. *gré*, ags. *grāg* (met niet-klankwettige -g; eng. *grey*, *gray*), on. *grār* „grijs, grauw”. Germ. **grāwa-* = lat. *rāvus* „grijs, geelgrijs”. Voor ’t vocalisme zie blauw. Verdere verwanten: gr. *χαρονός* „met stralende oogen, schitterend”, obg. *zīrjā*, *zīrēti* „zien, kijken”, lit. *žerūd*, *žerėti* „schitteren”. Basis *gherē(i)-*, *gherā-*. — Afl. **grauwen** „grauw worden”, mnl. *grauwen*. = ohd. *grāwēn* (nhd. *grauen*), mnd. *grāwen* „id.”.

II **Grauw** (gepeupel) znw. o., sedert Kil. Zelfstandig gebruikt onz. van het bnw. *grauw*, dat = „gepeupel” gebruikt werd, omdat ’t lagere volk vooral grijze kleeren droeg. Mnl. *grau* znw. o. = „1. grauw bont, 2. grauwe stof, door geestelijken en armen gedragen”.

Grauwen (snauwen), sedert Kil., die *grouwen* als fri. opgeeft. Wsch. onder invloed eenerzijds van *snauwen*, anderzijds van *grommen*, *grimmig* en eventueel nog andere woorden met *gr-* opgekomen.

Graveel znw. o. Nu = „ziekte, waarbij men kalkachtig gruis in blaas en nieren heeft”, vroeger duidde ’t woord dat gruis zelf aan; mnl. *graveel* m., *gravēle* (m. v.?) = „keisteentje, kiezelsteen, steentje in de blaas”. Uit ofr. *gravel* (fr. *gravelle*; uit ’t Fr. ook eng. *gravel*), een verkleinwoord van *grave* = *grève* „kiezel, zandige oever”, van kelt. oorsprong.

Graveeren ww., mnl. *gravēren*. Uit fr. *graver*, dat weer uit ’t Germ. (*graven*) komt. Ook in andere germ. talen ontleend. — **Graveur** znw. is eerst nml. en nhd. (ook de. *graver*) ontleend uit fr. *graveur*.

Graven ww., mnl. *grāven*. = onfr. *gravan*, ohd. *graban* (nhd. *graben*), os. *grāban*, ofri. *greva* (owfri. *grova*), ags. *grafan* (eng. *to grave* „graveeren” e. a. bet.), on. *grafa*, got. *graban* „graven”, in sommige talen met een veel ruimer bet.-sfeer. Verwant met obg. *grebā*, *grebt* „(be)graven, roeien”, lett. *grebju*, *grebt* „uithollen, krabben”, misschien ook alb. *kreh*, geg. *kref* „ik kam, kaard”. Wsch. van een basis, die identisch is met de bij graf besproken basis *gherēbh-* „grijpen”. Oorspr. zal *gherēbh-* een heen en weer gaande armbeweging, zooals bij ’t harken, hebben aangeduid; vgl. nog. russ. *grebū*, *grestī*, lett. *grābju*, *grābt* „grijpen, harken”, *greblis* „hark, steekbeitel”. Zie gracht, graf, greb, greppel, groeve.

Gravin. Zie graf. — **Grazen**, **grazig**. Zie gras.

Greb znw., vooral nog als locale naam bekend, mnl. *grebbe* v. „sloot”. Uit **grābjō(n)-*, dat, evenals on. *gref* o. „houweel” uit **grābja-*, van *graven* is afgeleid. Vgl. *greppel*.

Green znw., gew. in samenst.: *greenhout*, *greenboom*. Oudnld. ontl. uit het Ngerm. (de. zw. *gran*, on. *grøn* v. „greenboom”, dat voor identisch met *grøn* „baardhaar” wordt gehouden; zie *graat*). Ook nld. *grän* uit het Noordgerm. — Afl. *grenen* bnw.

Greep znw., mnl. *grepe* (*greep*) m.v., wsch. in de bett. „het grijpen, omvang” *grēpe* (nog dialectisch *grēpa*) = ohd. *grif* (in samenst.) m. „het grijpen” (nhd. *griff*), ags. *gripe* m. „id.”, ook „pugilla” (eng. *gripe*), — en in de bet. „mestvork” *grēpe* (dial. nld. *grēpa*) = ohd. *greifa* v. „voorwerp om mee te grijpen”, ags. *gráp* v. „grijpende hand, deel van de hand waarmee men grijpt, het grijpen”, on. *greip* v. „deel van de hand waarmee men grijpt”, zw. *grep*, noorw. dial. *greip* v., de. *greb* „voorwerp om mee te grijpen, vork”. Wsch. is mnl. *grepe* „grijpende hand, open vuist” ook *grēpe*. Evenzoo zijn bij mnd. *grepe* m. „het grijpen, greep, mestvork” wellicht ook twee woorden te onderscheiden. Het Noordgerm. kent **grīpa*- o. „greep, het grijpen” (noorw. *grip*, zw. *grepp* o., ouder-de. *grīb*, de. *grēb*). Al deze vormen bij grijpen.

Grein znw. o., mnl. *grein* o. „korrel, pit, kern, paradijskoren, scharlakenbes, karmijn, het puik, klein gewicht”. Uit fr. *grain*, *graine* „korrel” (en verwante bett.), dit van lat. *grānum*, mlat. *grāna* (eig. mv. van *grānum*). Evenzoo mnd. *grén*, *grein* m. „korrel, klein gewicht, scharlakenbes, karmijn”, eng. *grain*. 't Zelfde woord als *grein* „korrel” is de stofnaam *grein*, *grof-grein*, mnl. *grein*, *grofgrein*, *grogrein* o. „halfzijde, kameloot”. Dit evenals mnd. *grofgrön*, *groffgrein*, eng. *rogram* uit fr. *gros grain*, zoo genoemd naar *graine* „de eitjes van den zijde-worm”.

Greling (zeeterm: soort van touw), nnl. Ook nld. Wellicht uit fr. *grélin* (*grestin*, *guerlin*) „greling, paardelijn”, dat wel van *gréle* (< lat. *gracilis*) wordt afgeleid. Anderer houden 't fr. woord voor ontleend uit 't Ndl.-Ndd.

Grenadier znw., nnl. Uit fr. *grenadier*, van *grenade* „granaat, projectiel”, dus oorspr. = „granaatwerper”.

Grendel znw., mnl. *grendel*, *greindel*,

grindel, *grundel*, *grondel* m. „draagstok, hefboom, handboom, stok of bout, grendel”. De veel voorkomende mnl. vorm *grendel*, *greindel* (nml. *grendel*) is wsch. niet uit *grindel* ontstaan, maar gaat eer op germ. **grinðila*- terug, evenzoo mnd. *grendel* m. „dwarshout, grendel”, os. *grendil* m. „robur (aratri)”. Hiernaast **grinðila*- in mnl. *grindel* (wsch. = *grundel*, *grondel*), ohd. *grintil* m. „balk, stang, grendel”, os. *grindil* m., mnd. ags. *grindel* m. „grendel”, **grinðu*- in on. *grind* v. „poortje, raam, omheining van traliewerk”. Verwant met lat. *grunda* „στῆν”, *suggrunda* „vlechtsel van hout, dat op de wanden van het huis ligt en 't dak draagt, grondpalen onder een gebouw” (**ghrondhá*), russ.-ksl. *grjada*, serv. *gréda* „balk”, lit. *grindis* „plank”, *grindzu*, *grīsti* „met planken beleggen”, opr. *granlico* „dikke plank”.

Grenen bnw. Van *green*.

Grens znw. 't Eerst bij Plantijn (1573): *grenzen* mv., bij Kil. „*grenlsen*. Ger. Sax. Fris. Sicamb. Holl.”. Gaat terug op oostnld. *grenicze*, dat in de 13e eeuw uit po. russ. *granica* (*c = ts*) ontleend is. Evenzoo hd. *grenze* v., de. *grænse*, zw. *gräns* „grens” uit het Oostnld.

Greppel znw., dial. ook *gruppel*, *grippel*. = nld. *greppel*, *grüppel*. De *u*-vormen kunnen deels dial. *u* uit *e* hebben, deels met de *e*-vormen ablauten. Mnl. komt *grebbe*, *grippe* v. „greppel, goot, riool” voor, dat nog dial. bewaard is; nnl. dial. ook *grup(pe)*, reeds bij Kil. *greb* (be) en *grep* (pe) zijn moeilijk uit elkaar te houden. De vorm *grub* (be), sedert Kil., zal wel — hetzij klankwettig, hetzij analogisch — naast *greb* (be) zijn opgekomen en geen oude ablautende vorm zijn. Met *u*-vocalisme ook mnd. *gruppe* v. „goot”, en met germ. *ó*: mnl. *groepe* v. „goot, greppel” (nog dial., hier en daar met umlaut), mnd. *grōpe* „plas, goot in den stal voor mest en gier”, ofri. *grōpe* v. „kuil voor mest”, on. *grōp* v. „goot”. Deze woordfamilie sluit zich bij graven aan evenals mnd. *gropen* „uithollen”. De secundaire basis met *p* kan haar uitgangspunt gehad hebben in klankwettige vormen met *pp* uit idg. *bhn*.

Gretig bnw., sedert Kil. Van Kil. *grete* „begeerigheid”, waarvan ook Kil. *greten* „begeeren”. De vormen *greyte* resp. *greyten*, *greyden*, die Kil. ook opgeeft, zijn niet verwant; want *greten* sluit zich met Kil. *greten*, mnd. *gretten* „irriteeren” aan bij 't mhd. bnw. *graz* „hartstochtelijk, woedend”, ohd. *gra*, 50 bijw. „zeer, hevig”, mhd. znw. *gra*, 7, *gráz* m. „woede” (hierbij nhd. *grässlich*). Verwant met *groeten*. De bett. „hartschocht, woede” e.dgl. zijn bij een wortel, die oorspr. een geluid („schreeuwen” e. dgl.) aanduidde, licht verklaarbaar: vgl. mhd. *grāzen* „schreeuwen, hartstochtelijk doen, aanmatigend handelen”.

Grief znw., mnl. *grief* o. (m) „leed, pijn, droefheid, krenking, letsel, schade”. Of uit ofr. *grief* „smart, kommer” (waaruit ook eng. *grief*) of vroeger direct uit den grondvorm hiervan, rom. **grève* (voor lat. *grave*, o. van *gravis*). Als mnd. *grief* „kommer, pijn” niet uit 't Ndl. ontleend is, moet 't uit 't Fr. komen en dan is deze oorsprong ook voor ndl. *grief* wsch.: rom. **grève* zou veeleer os. mnd. **gréf* opleveren; vgl. *bréf*: ndl. brief uit lat. *brēvis*, *brève*. Mnl. *grieven* „beschadigen, verwonden, (’t gemoed) kwetsen” (nml. *grieven*) is een ndl. afl. van *grief*. Het synonieme mnl. *grievēren*, *grevēren* uit fr. *grever* (lat. *gravāre*); de *ie* naar analogie van *grief*, *grieven*.

Grief (vogelnaam), nml. Hd. heet deze vogel *triel*, vroeger ook *griël*. Misschien onomatop.; evenzoo de fr. naam *courli*.

Griend znw., mnl. *grient* (oostelijk *greent*) (d) m., met de afl. mnl. *griendinghe* v. „zanderij”. *Griend* is van **grien* [= mhd. *grien* m. o. „kiezelzand, zandige oever, zandige vlakte”, mnd. *grén* m. „korrel” (zie echter *grein*), on. *grjón* o. „korreltje”], germ. **zreu-nag* gevormd, een formantische variant van **zreuta*: zie *gort*. Zie verder bij *grind*.

Griep znw., later-nml. Een internationaal woord (hd. fr. *grippe*), dat uit 't Russ. komt: russ. *chrip*, *chripénije* „heeschheid”, *chripét* „heesch zijn”. Vgl. de nhd. naam van de griep „russischer katarrh”.

Griesmeel znw. (de en het), jonger nml. Met gewijzigde bet. uit nhd. *griess-*

mehl o. (1482 *griesmel*) „graan, dat niet tot de fijnheid van meel gemalen is, gruttenmeel”. Dit uit *griess* (zie bij *gort*) + *mehl* (= nld. meel). Ndl. **gries** „gebroken, maar niet tot meel gemalen graan” begint ook niet-samengesteld voor te komen, in de Zaanstreek is 't ook in de volkstaal bekend.

I **Griet** (visch), bij Kil. *griete*. Oorsprong onbekend. = *Griet* eigennaam? Zie bij II *griet*. Of samenhangend met *griet* „zand” (zie *gort*)?

II **Griet** (vogel). Ontstaan uit het synonieme, oorspr. het geluid van den vogel aanduidende *grutto*, — onder invloed van den eigennaam *Griet* (verkorting van *Margriet*, *Margaretha*), vgl. *Gerrit* = „kraai” of „ekster” e.dgl.; zie *gaai*. Ook oostfri. *grét*, *gréta*, *gríta*. In 't Zaaansch *grut*.

III **Griet** (appel). = *Griet* eigennaam; zie II *griet*. Vgl. *aagt* (= *Aagt*, uit *Agatha*) als appelnaam.

IV **Griet** (uitroep, vooral: groote *Griet*). Onder invloed van den eigennaam *Griet* (zie II *griet*) uit *God* verbasterd. Zie II *grut*.

Grietje (bovenkruiszeil) znw. o. Uit den eigennaam *Griet* (zie II *griet*). Vgl. *keesje* „dunne tros” e. dgl. Volgens de overlevering is de oorspr. naam *Grietje van Dijk*: dit zou een bovenkruisraasgast op 't schip *den Eik* zijn geweest.

Grietenij, **grietman**. Friesche woorden. Zie *grooten*. — **Grieven**. Zie *grief*.

Griezelen ww. Met dial. *ie* uit germ. *ī*. Uit mnl. *grīselen* „griezelen, gruwelen”, een afl. van *grīsen* „id.”: nml. *ij* uit *ī* in afgrijzen, afgrijselijk, oudnml. ook *grīzen* ww. = mnd. *grīsen* (naast *grēsen*; vgl. westf. *et griaselt mi* „ik griesel”, Kil. *gresen* Sax. Sicamb. „bang maken”) „rillen, griezelen”, fri. *grize*, ags. *ǣ-grīsan* „id.”; hiernaast met ablaut *on-grīsla* m. „angst, huivering”. Uit het Ohd. hierbij *grīsenlīh* „verschrikkelijk”. Vgl. daarmee mnd. *grīsēlik* (waarnaast als bijw. ook *grīslīken* „huiveringwekkend”), owfri. *grīslīk*, ags. (*on*)*grīslīc* (eng. *grisly*) „vreeselijk”. Mnl. komen *grēsēlike* en *grīsēlike* „vreeselijk, griezelig” voor; uit 't laatste met suffixsubstitutie nml. **griezelig**, met dial. *ie*

< *i*. Obg. *grěchū* „zonde” kan verwant zijn (onzeker). [Lit. *at-gristi* „genoeg krijgen van” komt echter van een *e-o*-basis: vgl. lit. *grasà* „walg” enz.] Veeleer is germ. *grī-s*-een idg. *ghrī-s*-, met oi. *hrī-* „schaamte”, *jhrēti* „hij schaamt zich” verwant. De verdere combinatie met idg. *gher-* „ruw zijn, verstijven” (zie bij *gerst*) is mogelijk.

Grif bijw., minder vaak bnw., sedert de 17. eeuw. Blijkens gron. *gorēf* „stellig, zeker”, oostfri. *gerif* naast *grif* „grif” moeten we een ouderen ndl. vorm **gerif* aannemen, die ablaudet met mnl. *gherīven*. Zie *gerief*.

Griffel znw., mnl. *griffel*, *greffel* m.v. (ook *griffeel*) „schrijfstift, ent”. = ohd. *griffil* (nhd. *griffel*) m. „schrijfstift” (naast *greffel*, *graf*). Met germ. uitgang, maar afkomstig van lat. *graphium* < gr. *γραφειον*, *γραφιον* „schrijfstift” (waaruit ook ags. *græf* „id.”). Ndl. *grif* (met jongere *t* grift), fri. *grif* „griffel” is een jongere, naast *griffel* opgekomen vorm. Uit ofr. *grefe* (fr. *greffe*) „schrijfstift”, dat ook op *graphium* teruggaat, is mnl. *greffie*, *griffie* v. (nog vla.) „schrijfstift, priem” ontleend, terwijl dit woord met de bet. „griffie” (nml. *griffie*) van ’t zelfde fr. woord met de bet. „schrijf-vertrek, griffie” komt. — **Griffier** znw. is ook reeds laat-mnl.

Griffioen znw. Nnl. vorm, onder invloed van schorpioen opgekomen naast ouder **griffoen**, mnl. *griffoen* m. Dit uit fr. *griffon*, dat teruggaat op lat. *gryphus* (naast *gryps* < gr. *γρῑψ*) „grijp, griffoen, fabelachtige vogel”. Men zoekt den oorsprong van den naam wel in assyrisch *krub* „een beeld aan een Assyrisch paleis met leeuwklauwen, stierlichaam, vleugels en een menschenhoofd”. Uit het Lat. resp. Rom. ook ohd. *grīf*, *grīfo* m. (nhd. *greif*), mnd. *grīp* m. (waaruit laat-on. *grīpr* m., zw. *grip*, de. *grīb*), mnl. *grīpp* m. (nml. *grijp*; ook *grijpvogel*) „grijp, griffoen”, die zich voor het germ. taalgevoel met *grijpen* geassocieerd hebben.

Grift znw. Zie *griffel*.

Grijnen ww., vooral met de dial. uitspraak *grinen*, mnl. *grīnen* (zw. en st.; nog st. in België) „schreien, huilen, brullen, grijnzen”. = ohd. *grīnan* „een

beweging met den mond maken, brommen” (st., evenals mhd. *grīnen*; nhd. *greinen* zw.), mnd. *grīnen* „den mond vertrekken om te knorren, kermen, huilen, lachen enz.”, on. *grīna* „den mond vertrekken (bij lachen, schreien, boosheid)”. Men ablaudet ags. *grānian* „steunen, klagen” (eng. *to groan*). Naast *grīn-* staat *grēn-*, *grān-*, waarvan oudnml. *grīnnen* „grijnen, hinniken”, ohd. *grennat* „mutiet”, *granōn* „knorren”, mhd. *granen*, *grannen* „weenen”, *grīnnen* „knarsen”, mnd. *grīnnige* v. „het schreien, huilen”, ags. *grennian* „van boosheid of blijdschap de tanden laten zien” (eng. *to grin*), on. *grenja* „zijn gezicht vertrekken, hoonlachen”; bij deze woordgroep sluiten aan: 1. de. *grante* „kermen”, on. *grettast* „grīnken, grijnzen”, 2. mnd. *grēneken* „grījnen, lachen”, mnl. *grēniken*, *greenken* „meesnuilen, grīnken” (hieruit nml. *grīnniken*), 3. nhd. *gransen*, *grinsen* „grijnzen, grīnken”, mnd. *gransen*, *grensen*, *grinsen* „grīnken, knorren”, fri. *grānzje* „grommen”, mnl. *grensen*, *greinsen*, *grinsen*, *grīnsen* „grijnzen, grīmmig zijn” (nml. **grijnzen**). Hoogerop is verwantschap van germ. *grēnen* *grīn-* (**ghre-i-n-*) met een der bij *grol* besproken idg. bases mogelijk. Uit ’t Germ. prov. *grīnar* „de tanden laten zien, knorren” e.a. rom. woorden.

Grijp, grijpvogel. Zie *griffioen*.

Grijpen ww., mnl. *grīpen*. = ohd. *grīfan* (nhd. *greifen*), os. *grīpan*, ofri. *grīpa*, ags. *grīpan* (eng. *to gripe*), on. *grīpa*, got. *greipan* „grijpen”. Van een idg. basis *ghreīb-*, evenals lit. *grėbiù*, *grėpti* „grijpen”. Uit het Germ. fr. *grīpper* „pakken”. Idg. *ghrei-b-*, *gherei-b-* is verwant met *gherē-bh-*; zie *garf* en *grabbelen*. Vgl. *greep*.

Grijs bnw., mnl. *grījs*. Gewoner is mnl. *grau* „grijs” (nml. *grauw*). = os. *grīs* (waaruit mnd. mhd. *grīs*, nhd. *greis*), owfri. *grys* „grijs”. Fr. *gris*, it. *grigio*, *griso*, mlat. *griseus* „id.” komen uit ’t Germ., terwijl on. *grīss* m. „big” ’t gesubstantiveerde germ. **grīsa-* „grijs” kan zijn. Wsch. hoogerop met *grauw* verwant. — Afl. **grijsaard** znw. Mnl. *grīsaert* m. wordt altijd in ongunstige bet. gebruikt = „oude paai, knorrepot”. Men combineert dit daarom ook wel

met mnl. *grāsen* „grijzen, schimpen, schateren”, dat op de een of andere manier bij grijzen moet hooren.

Gril znw., sedert de 16. eeuw. Wsch. evenals zw. *grill*, de. *grille* „gril” uit hd. *grille* v. „id.” ontleend. Men houdt dit woord voor identisch met nhd. *grille* v., ohd. *grillo* m. „sprinkhaan”, dat uit lat. *grillus*, *gryllus* (< gr. γρύλλος) „id.” ontleend is. Vgl. bij Seb. Francken (1541): *er hat vil hummeln, mucken, tauben, meusz, meuszvester* [NB. Vgl. muizenissen] *oder grillen im kopf*. Voor een ander ndl. gril vgl. grol. — Afl. **grillig** bnw. Sedert ± 1600.

Grillen (rillen), sedert ± 1600. Naast rillen opgekomen, onder invloed van synoniemen met *gr-* zooals *gruwen*, *griezelen*.

Grimas znw., gew. o., vroeger meer v., sedert Kil., die de vormen *grammetse*, *gremetse*, *grimmagie* opveeft. Uit fr. *grimace* (ofr. ook *gremache*), dat ook in 't Hd. en De. is overgegaan en dat zelf of op 't bij grimmig besprokene bnw. **grimma-* of op mnl. (zelden) *grīme* (oudnnl. *grim*; zeldzaam), os. *grīma* v., ags. *grīma* m., on. *grīma* v. „masker”, in sommige talen ook „spook” teruggaat. Dit laatste woord wordt soms met grijzen, soms met gr. *χρῖω* „ik zalf, smeer in”, lit. *grėjũ*, *grėti* „den room van de melk scheppen” (zie bij grind), soms met oi. *jikrėti* „hij schaamt zich” gecombineerd.

Grimlach znw., **grimlachen** ww. Zie glimlach, grimmig.

Grimmig bnw., mnl. *grimmich* „verbitterd, grimmig”. = ohd. (nhd.) *grimmig*, os. *grimmag* „id.”. Evenals mnl. *grimme* v. (verouderd nnl. *grim*, *grimme*), ohd. *grimmī* v. „boosheid, woede, verbittering” (mhd. *grimme* v., waarnaast *grim*, nhd. *grimm* m.) afgeleid van mnl. *grim* (*mm*), ohd. *grim* (*mm*; nhd. *grimm*), os. ofri. ags. *grim*, on. *grimmr* „wreed, boosaardig, woedend, vreeselijk”, germ. **grimma-* < **zremma-*. Ablautend met II gram, evenals het oorspr. sterke ww. mnl. oudnnl. *grimmen* „toornig zijn, grijzen, brullen” (zwak), mhd. *grimmen* (st.) „woeden, razen, brullen” (ohd. *gagrim* „geknars”, van tanden), os. *grimman* „id.”, ags. *grimman* „razen,

brullen”. De stam van mnl. oudnnl. *grimmen* „grijzen”, oudnnl. ook „glimlachen” (nog dial. = „ginnegappen”) nog in *grimlach*, *grimlachen*.

Grind, **grint** znw. o., nog niet bij Kil. In de saks. diall. ook = „grof meel, na de bloem door 't builen van de tarwe afgescheiden”. Ook fri. *grint*, oostfri. *grind*, *grint* beteekenen „grind”. Mnl. *grinde*, *grint* v. „uitslag, schurft” (nog dial.), ohd. *grint* (nhd. *grind*) m., mnd. *grint* m. „id.” mag hiervan niet gescheiden worden. Met ablaot nnd. *grand* „zand”, ijsl. zw. de. *grand* „stofje, klein deeltje”. Verwant is verder 't ww. ags. *grindan* (eng. *to grind*) „wrijven, malen”, en buiten 't Germ. lat. *frendo* „ik wrijf stuk, knars met de tanden”, lit. *grėndũ*, *grėsti* „wrijven, schuren”. Idg. *ghrendh-* komt van een korter *gh(e)ren-*, waarvan misschien gr. *χαίρω* „ik strijk over iets heen”, *κόρυθος* „korrel, brij” (**χαόρυθος*); dit *gh(e)ren-* weer van een korter *gher-*, vgl. gr. *χρῆμας* „steen, slingersteen”, *χέφαδος*, *χρῆς* „kiezelzand”, lit. *gurus* „bros”, oi. *ghársati* „hij wrijft”, lat. *furfur* „zemelen”, misschien ook russ. *goróch* „erwt” (slav. **gorchũ*; dit en oi. *ghársati* van een verlengde basis *gher-s*, *ghor-s*). Verder kunnen gr. *χρῖω* enz. (zie bij grimas) hierbij hooren (van een verlengde basis *gh(e)ri-*) benevens de basis *gh(e)ri-*, waarvan gort, griend, gruis.

Grinniken. Zie grijzen.

Grissen (grijpen, rukken), eerst nnl. = nnd. *gritsen* „id”. Jong, onder invloed van synonieme woorden met anlaut *gr-* (grijpen, grabbelen) opgekomen.

Groeien ww., mnl. *groeyen*, *groyen*. = ohd. *gruoen* „groen worden”, mnd. *gróien* „groeien”, oofri. **grówa* (waarvan *grówinge* znw. v.), owfri. *gróya*, ags. *grówan* (eng. *to grow*), on. *gróa* „groeien”. Verdere combinaties dan met gras en groen zijn onzeker. De bet. van ohd. *gruoen* en van groen maakt een oorspr. beteekenis „groen worden” aannemelijk: dan kan grau w verwant zijn. — Het znw. **groeï** is eerst nndl; ook nnd en fri. — **Groeizaam** bnw., reeds Teuth. *groeyssam*, maar met de bet. „levenskracht hebbend”. Ook nnd.

Groen bnw., mnl. *groene*. = ohd. *gruoni* (nhd. *grün*), os. *gróni*, ofri. ags. *gréne* (eng. *green*), on. *grōnn* „groen”. Zie groeien. — Groen „noviet” is ’t gesubstantiveerde bnw. groen. — Afl. **groente** znw., mnl. (zelden) *groente* v. „groene kleur”. = oostfri. *grōnte* „het groene, grasperk, groente”, fri. *griente* „(soep)groente”.

Groep znw., sedert ± 1600. ’t Eerst van een groep op een schilderij e.dgl. gebruikt. Oudnld. ook *grop*. Evenals nhd. *gruppe* v. (> de. *gruppe*), eng. *group* „groep” uit fr. *groupe* (it. *gruppo*), dat weer uit het Germ. komt (zie k r o p).

Groeten ww., mnl. *groeten* „(be-)groeten”, minder vaak „opwekken tot, aanvallen, (saks.-fri.) in rechte aanspreken”. = ohd. *gruoꝝzen* (*gruoꝝzen*) „aanspreken, sommeeren, aanvallen, verontrusten, groeten” (nhd. *grüssen*), os. *grótian* „aanspreken, groeten”, ofri. *gréta* „aanklagen, voor ’t gerecht tot een gevecht uitdagen, voor ’t gerecht dagen” (afl. owfri. *grétman* m. „rechter, grietman”, fri. *grytman* en fri. *grietenij(e)* „landdistrict, landelijke gemeente, grietenij”), ags. *grétan* „aanspreken, (be-)groeten, bezoeken, aanvallen” (eng. *to greet*). Een causatief-formatie — ook de causatief-bet. heeft on. *grōta* „aan ’t schreien maken” — bij mhd. *grāzen* „schreeuwen, hartstochtelijk, aanmatigend zijn”, on. *gráta*, got. *gretan* „weenen”. Of van een basis *ghrēd-* en verwant met oi. *hrādātē* „hij geeft geluid” of van *ghrēd-* en verwant met gr. *φράζω* „ik zeg”, opr. *gerdant* „zeggen”, waarbij nog pehl. *grīstan*, nperz. *girīstan* „klagen, weenen” gebracht is. In beide gevallen kan ier. *grēs* „gast” (*s(s)* uit *d-t*) verwant zijn. Vgl. g r e t i g en g r o l. — Van groeten gevormd: 1. ohd. *gruoꝝ* (nhd. *gruss*) m., mnd. *grót* m., misschien ook mnl. *groet* m., waarop dan nnl. **groet** teruggaat, dat anders = 2. mnl. *groete*, *groet* v., mhd. *gruoꝝe*, *grüeze*, mnd. *grōte* v. is.

Groeve znw., mnl. *groeve* v. „groeve, kuil, sloot, graf”. = onfr. *gruova* v. „fovea”, ohd. *gruoba* v. „groeve, kuil” (nhd. *grube*), os. (oudmd. ?) *grōba* v. „id., latrina”, eng. *groove* „groeve, sponning”, on. *grōf* v. „beek, geul”, got. *groba* v.

„groeve, hol”. Bij graven. — Afl. **groeven** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ook eng. *to groove*. Owfri. *gryowa* „een snee maken” is wel uit **grōbian* verklaard. Deze grondvorm kan echter onmogelijk mhd. *gruoben* hebben opgeleverd: wij zouden dan dus voor de verschillende talen twee formaties moeten aannemen.

Groezelig bnw., eerst later-nnl. Met dial. *oe* uit germ. *ú*. = fri. *grūzelich*, waarnaast *grūzich* „groezelig”. Fig. = „begruisd”, bij g r u i s.

Grof bnw., mnl. *grof*, ook, zoals nog vla., *groef*, *grouf* „dik, log, massief, zwaar, zwanger, groot, rijkelijk, grof”. = ohd. *grob*, *girob* „dik, lomp, grof, niet-fijn” (nhd. *grob*), mnd. *grof* „groot, sterk, geweldig, plomp, grof, niet-fijn”. Laat-on. *grófr* „groot, grof” komt uit ’t Mnd., eng. *gruff* „grof, norsch” uit het Ndl. Verwant met noorw. dial. *grubbe* „man met ruwe trekken”, *gruffe* „ruwe persoon”. Wellicht hoogerop verwant met groot, gort (bases *ghru-bh-*, *ghru-d-*). In dat geval vgl. vooral ’t ablatende ohd. *griobo* m. (nhd. *griebe* v.), mnd. *gréve* (*gríve*) m., ags. **gréofa* (eng. *greaves*) „uitgebraden vet”, waarmee men ohd. *griobo* m. „braadpan”, ags. *gréofa* m. „pot, pan” (eig.: „van zandsteen gemaakt”?) wel identificeert. Ook is de combinatie van grof met lett. *grumba* „rimpel”, obg. *grqbū* „grof, ruw” (**ghru-m-bho-*) niet onmogelijk. Zonder *m* hierbij lit. *grumbū*, *grābtū* „hobbelig worden”. Onwsch. is voor grof een grondvorm met *ʒa-xr-*, die dan de combinatie met II ro of zou mogelijk maken. De vla. vorm met *oe* is wsch. een jongere, maar wellicht klankwettige bijvorm. Vgl. bij I slof. — **Grofgrein**. Zie grein. — **Grofsmid** znw., reeds mnl. Ook in ’t Nhd., Nnd. en vandaar in ’t De. Zw.

Grog znw. Nnl. uit eng. *grog* < *rogram* „grofgrein”, dat eerst als bijnaam van admiraal Vernon en na 1740 ook als naam van het door hem verordonneerde met water aangelengde oorlam gebruikt werd.}

Grol (dwaas praatje, grap). Van Kil. *grollen* „cornicari, inepte vociferari: et inepte atque odiose scribere aut dicere”, dat identisch is met de beide andere

door Kil. genoemde ww. *grollen*: 1. „brommen, boos zijn”, 2. „een geluid maken”, mnl. *grollen* „grommen, pruilen”; vgl. ook oudnld. *grol* „wrok, haat”. Archaïstisch en dial. bestaat 't ww. *grollen* nog. Vgl. vooral laat-mhd. *grolle* (nhd. *groll*) m. „wrok”, waarvan 't nhd. ww. *grollen* „wrok gevoelen”, — en verder mhd. *grüllen* „spotten” en met ablaut innl. *gril*, *grēl* „opvliegend, driftig”, *grillen* „grommen”, mhd. *grēl* (ll) „toornig, ruw” (nhd. *grell* „scherp voor gezicht of gehoor”), mhd. *grēl* o. „schreeuw”, *grēllen* „luid, boos schreeuwen”, mnd. *grille* „haat, toorn” en laat-mhd. mnd. *gral*, *gralle* „toornig”, ags. *griellan* „beledigen”. Verwantschap met oi. *gharghara* „geluid makend, knetterend, geknetter” is niet wsch.: dit is eer jong. De bet. van nnl. *gril* „schril” kan deels onder invloed van nhd. *grell* „id.” zijn opgekomen (zie hierboven), deels kan ook invloed van *schril* worden aangenomen. Hoogerop laat de woordfamilie van *gril* zich evenals II gram afleiden van een basis *gh(e)re-*, eventueel moeten we hiernaast uitgaan van *gh(e)re-* of *gh(e)re-*, waarvan met *d*-formans de bij groeten besproken bases.

Grom „ingewand van visch, afval van visch”, oudnld. ook „ingewand (van andere dieren), kinderen, (nog dial.) vuiligheid” (ook de vorm *groom* komt voor; met *ō*?) znw. o., vroeger ook v., mnl. *grom* (*groom*) (o.?) „ingewand, vooral van visch”. Vgl. fri. *grom*, *gram*, *grim* o. „id.”, *grom* ook = „droesem”, en ook Kil. *grommelinghe* („Fland.”) „rommel, zemelen, afval, vuiligheid”, verder westf. *grummelig* „klonterig” en „zwart, onweercchtig”, zwits. *grumlete* „bezinksel”, de. zw. *grums*, zw. *grummel* „id.”. Hoogerop met *gort* verwant? Of soms met lit. *grumiū's*, *grūmtis* „worstelen” van idg. *ghrum-* of *ghr-m-* „draaien”? Als wij van een wortel met *u* uitgaan, moeten fri. *gram*, *grim* jongere formaties zijn.

Grommen ww., mnl. *grommen* „brommen, brullen”. = mnd. *grummen* „een dof geluid maken”. Hierbij nnl. **grommelen**. Vgl. nhd. *grummeln* „rommelen, dreunen”, eng. *to grumble* „morren, knorren”, de. *grum*, zw. *grym* „grimmig,

wreed”, noorw. dial. zw. *grymta* „knorren”, noorw. dial. *grymja* „knorren, brommen”. Ablautend met II gram.

Grond znw., mnl. *gront* (*d*) m. = ohd. *grunt* (nhd. *grund*), os. ofri. ags. *grund* (eng. *ground*) m., got. *grundu-* (in samenst.) „grond”, waarnaast **grunbu-* in on. *grunnr* m. „id.”, *grunnr* bnw. „ondiep”; *nd* in *grund* v. „vlak veld”, dat zonder voldoende grond wel van de andere woorden gescheiden wordt. Waarschijnlijker dan de combinatie met *grind* (idg. **ghr-n-tu-* : *ghren-dh-*) is die met lit. *gramzdūs* „grooten diepgang hebbend”, lett. *grimstu*, *grimt* „zinken” (-*m-t-* > germ. -*nþ-*, -*nð-*; vgl. *schande*). De combinatie met lit. *grindis* „plank” is onwsch. (vgl. *grendel*). — **Grondel**, **grondeling** (visch), mnl. *grondele* (v.?), *grondelinc* m. (ook *gront*, *grunt*), Truth. *grundelynck*. = ohd. *grundila* v. (nhd. *gründel*, *gründling* m.), mnd. *grundete*, *grundelink*. Van *grond*: vgl. mlat. *fundula* van lat. *fundus* „bodem”. De vorm *op-ling* is de jongste. — **Grondeloos** bnw., reeds mnl. Evenzoo ohd. *gruntlōs* (nhd. *grundlos*), mnd. *gruntlōs*, ags. *grundlēas*. Ook in de ngerm. talen. — **Gronden** ww. Een reeds mnl. ohd. os ags. afl. van *grōnd*. In de oudere talen reeds verschillende bett. — **Grondig** bnw. Reeds mnl. en mhd. — **Grondslag** znw., sedert Kil. Uit *grond* + *slag* van slaan. — **Grondvest** znw., gew. mv. Wsch in de 16. eeuw overgenomen uit hd. *grundfeste* < ohd. *gruntfesti* v. „fundament”. Uit *grunt* en een abstractum bij *vast*. — Afl. **grondvesten** ww., sedert Kil. Vgl. mhd. *gruntvesten*; ook mnd. *gruntvestigen* (waarnaast bnw. *gruntfast* = on. *grunnfastr* „vast in den grond”).

Groos. Zie *grootsch*.

I **Groot** bnw., mnl. *groot*. = ohd. *grōz* (nhd. *gross*), os. *grōt*, ofri. *grāt*, ags. *grēat* (eng. *great*) „groot”. Speciaal wgerm woord naast het oude woord voor „groot”: mnl. *mēkel*, onfr. *mikil*, ohd. *mikhil*, os. *mikil*, ags. *micel*, on. *mikill*, got. *mikils*, verwant met ier. *mass*, lat. *magnus*, gr. *μέγας, μέγало-*, alb. *madh*, arm. *mec*, oi. *mahánt-* „groot”. De oorsprong van **grauta-* is onzeker.

Men gaat wel van de bet. „grofkorrelig” uit en brengt 't woord bij de woordfamilie van gort. Onwisch. is de combinatie groot : ier. *gruad* „wang”.

II **Groot** (munt), mnl. *grôte*, *groot* m. „groot, halve stuiver”. = de munt-namen mnd. *grôte*, owfri. *grôta*, *græta* m. Eng. *groat* „vierstuiverstuk” is ontleend. Opgekomen onder invloed van de munt-namen fr. *gros*, it. *grosso*, mlat. *grossus* (oorspr. = 't gelijkkluidende bnw. met de bet. „dik”), waaruit mhd. *gros*, *grosse* m., nhd. *groschen* m. ontleend is.

Grootboek znw. o., sedert ± 1600. 't Eerst in de bet. „grootboek van een koopman”. Vert. van fr. *grand-livre*. —

Grootelijks bijw. Met bijwoordelijke *s* (zie aanstonds) van mnl. *grôtelijke* „zeer, grootelijks”. Ook mhd. *grôz*-, *grœz-lîche*, mnd. *grôtliken*, eng. *greatly* komen = „zeer” voor. — **Grootendeels** bijw., mnl. *grootsdeels*. bijwoordelijke genitief. Vgl. nhd. *grösstenteils*. —

Grootmoeder, grootvader znww., sedert ± 1500. Evenals de overeenkomstige hd., nd. en eng. woorden vertaald uit fr. *grand-mère*, *grand-père*. Demin. **grootje** o. Vgl. bestje. — **Grootsch** bnw., mnl. (zeldzaam) *grootsc* „trotsch”. In deze bet. schrijft men nml. ook fonetisch groos. Oosttri. *grôtsk*, fri. *grutsk* in dezelfde bet. De bet. „luisterrijk, verheven” heeft grootsch sedert Kil. —

Grootscheeps(ch). Ouder als bijw. dan als bnw. Oorspr. = „naar den trant van een groot schip”. — **Grootspreken** ww. Ook nhd. *grosssprechen* en reeds mnd. *grôtspreken* „grootspreken”. — **Grootte** znw. Voor ons taalgevoel — niet alleen orthografisch — uit groot + -te; de grondvorm was echter **grautân*- > ohd. *grôzî* (nhd. *grösse*), mnd. mnl. *grôte*, owfri. *grête*, ags. *grêto* v. „grootte”; mnl. ook reeds *grootte* gespeld.

I **Gros** (de groote menigte) znw. o. 't O. van mnl. *gros* „grof, groot, zwaar” (< fr. *gros* < lat. *grossus* „dik”); mnl. *gros(se)* komt reeds als znw. o. met de bet. „de inhoud in hoofdtrekken” voor en in *in gros* „in 't groot”, waarbij zich mnl. *grossêren* „in het groot schrijven, in het groot verkopen” aansluit. Vgl. ook **grossier** znw. uit verouderd fr. *grossier*

(waaruit ook hd. *grössirer* m. > de. *grosserer*).

II **Gros** (1½ dozijn) znw. o. Nnl. uit fr. *grosse* (voor *douzaine grosse* „groot dozijn”; zie verder I gros).

Grot znw., sedert de 17. eeuw. Evenals nhd. *grotte* v. uit it. *grotta*, ndl. grot wellicht via fr. *grotte*. It. *grotta* uit vulgairlat. *crüpta* = *crypta* < gr. *κρύπτη* „kelder, hol”. Zie krocht.

Gruis znw. o. Kan formeel zoowel uit mnl. *gruus* o. „grof gemalen koren, zemelen” ontstaan zijn (nog dial. *gruis* „zemelen”) als uit mnl. *greuys*, *groeys*, *greus*, *groys* o. „gruis”, welks grondvorm niet zeker is vast te stellen. Hiernaast nog mnl. (nog wvla.) *greis*, *grees* o. „gruis”. Dit laatste woord is duister; ablaunt met mnd. *grîs* „grof zand” is niet wsch. (*grîs* uit mhd. *griez*? Evenzoo Kil. *grîcs* „gruis, zemelen”?). Mnl. *gruus* = nd. *grûs* (> de. zw. *grus*), fri. *grûs* o. „gruis” en kan germ. **grû-sa* of **grûssa* < **grûd-to* zijn. In beide gevallen is verwantschap met gort aannemelijk; in 't eerste is die verwantschap minder na: direct vgl. dan čakavisch *grûh* „puin”. Vgl. nog idg. **ghrou-ǵ(h)*o- in po. *gruz* „puin”, lit. *grúzas* „grint, kiezel”. Mnl. *greuys* enz. kan formeel uit **grujasa*-, **grujisa*- ontstaan zijn, maar zoo'n grondvorm is niet wsch. Wellicht is **grûsa*- resp. **grûssa*- de eenige grondvorm, waaruit door ver-vorming *greuys* en *grees*. — Afl. : nml. **gruizel** znw., **gruizelementen** znw. mv., 't laatste gew. met *û* gesproken.

Gruit. Zie gort. — I **Grut** en **grutter**. Zie gort. — II **Grut** (uitroep; o.a. in goede grut). Vervormd uit God.

Grutto. Zie II griet.

Gruwen ww., mnl. *grâwen*, *growen* onpers. ww. „gruwen”. = ohd. *in-grâen* (nhd. *grâwen*, gew. onpers.) „huiveren, gruwen”, mnd. *grâwen*, *growen* (onpers.) „gruwen”. Van de basis *grû*- ook ohd. *grûlîh* „afschuwelijk”, mnl. *grûliche* „id.”, waarnaast mhd. *grîuwelich*, *grîulich* (nhd. *grêulich*), mnd. *grûwelik*, mnl. *grûwelijc*, *growelijc* (nml. **gruwelijk**) „id.”, benevens het ww. mhd. *grîuweln*, *grîulen*, md. *grûweln*, *grûlen* (nhd. *grâweln*), mnd. *grûweln*, mnl. *grûwelen*,

growwelen „gruwelen” (ndl. **gruwelen**), in de ME. nog alle onpers. Hierbij weer mhd. *griuwel*, *griul(e)* m. „afschuw” (nhd. *greuel*), mnd. *grúwel* m. „id.”, mnl. *grúwel* m. „id.” (nml. **gruwel** o.). Met *l*-formans ook on. *grýfla* v. „spook, heks”. Zeer verbreid is de verlengde basis *grü-s-*: Teuth. *gruysen* „vreezen”, ohd. *ir-grúson* (ook *-grúwisón*, *-grúisón*; nhd. *grausen*) „huiveren, gruwen”, os. *gruri* m., ags. *gryre* m. „huivering, vrees”, ags. *begroren* „beangstigd”, noorw. dial. *griosa* „huiveren”. Niet verwant is on. *hrjósa* „huiveren, beven”. Germ. *grü-* kan met lat. *ruo* „ik stort”, *ingruo* „ik stort binnen”, gr. *ἐχρηό* „ik overviel”, lit. *gríuvù*, *gríuti* „in puin vallen” (ook russ. *grúchnút-sa* „instorten”?) verwant zijn (onzeker); voor de bet. vgl. opr. *krút* „vallen”, ags. *hréosan* „id.”: on. *hrjósa* „huiveren”. [Dit laatste wordt echter ook met gr. *κρύος* „vorst”, *κρυός* „koud, huiveringwekkend, vreeselijk” gecombineerd] Men denkt ook wel aan verwantschap van *gruwen* met de basis *ghrú-(d-)*, bij gort besproken, vgl. lit. *mán szirdis pagrúdo* „het werd mij week om het hart”.

Guig (in de *guig* aansteken „voor den gek houden” e.a. dgl., grootendeels verouderde uitdr.). Bij *guichelen*. Zie *giechelen* en ook *goochelen*.

Guil znw., mnl. *gaul*, *gúle* m. „paard, oud, slecht paard”. = mhd. *gúll(e)* m. „monster”, sedert de 14. eeuw (nhd. *gaul*) „oud, slecht paard”, mnd. *gúl* m. „paard”. Oorsprong onzeker. Men heeft oi. *ghota-* „paard”? (**ghólta-*) vergeleken; ook *ghu-* (zie *gieten*) in de bet. „bevruchten”.

Guirlande znw., sedert Kil. Uit fr. *guirlande*, dat van germ. oorsprong is. Mnl. *garlande* (ook bij Kil.), *garlange* v. „krans, bloemrand om kleeren” uit den ofr. vorm *garlande*.

Guit znw., laat-mnl. *guyte* m. = oostfri. *güte*, *gút* „snaak, guit”, fri. *gút* „guit, bedrieger”. Wsch. een jong woord. Misschien van later-mnl. *guyten*, *gúten* (gron. *goyten*) „spotten, schimpen” (nml. dial. van allerlei geluiden), dat desnoods met on. *gautan* v. „geleuter” met een formantische *t*, idg. *d* bij de basis *ghu-* „roepen” (zie *God*) kan hooren, waar-

van misschien ook dial. ndl. (Zaansch) *guien* „gieren” van den wind, on. *geyyja* „blaffen”; ook echter kunnen al die woorden jong en onomatop. zijn.

I Gul (kleine kabeljauw), mnl. *gul(le)* (blijkens *gullekijn* o. „kleine kabeljauw” of „schelvisch”). Vgl. schotsch *gull* „grootte soort forel”, oostfri. *gul*, fri. *gol*, *golle* „gul”. Misschien **zuljó(n)-*, **zulnó(n)-*, ablatend met *geel*?

II Gul bnw., sedert de 17. eeuw. Met ruime bet.-sfeer, o.a. = „bol, welig, rijkelijk vloeiend, mul, levenslustig, vroolijk, openhartig, mild”. = oostfri. *gul* „mul, los, week, vriendelijk, mild”, fri. *gol* „gul, goedhartig, mild, blijmoedig”. Onwsch. is de grondbet. „stroomend”, op grond waarvan men *gul* als **zul-lu-* bij Kil. *guysen*, eng. *to gush* „gutsen”, on. *gjósa* „met kracht en geraas uitstroomen” (verwant met *gieten*) gebracht heeft. Ook is *-lu-* een zeldzaam suffix en de basis *zen-s-*, *zu-s-* wsch. jong. De oorspr. bet. was veeleer „los aan elkaar hangend”. Oorsprong onbekend: bij serv. *gúbiti* „schillen, villen”, slov. *gúbiti* „wrijven, scherpen, villen”, dus *gul* (**zul-na-*) = „gewreven, losgekrabd”? Ook niet wsch.

Gulden bnw., mnl. *guldijn* (-en). = ohd. *guldn*, os. *guldm*, ofri. *gelden*, ags. *gylden*, on. *gullinn*, got. *gulþeims* „gouden”. Van goud. Ndl. gouden (reeds mnl. *goudijn*, -en), nhd. *golden*, owfri. *golden* (*gulden*), eng. *golden* „gouden” zijn in hun vocalisme door ’t znw. goud beïnvloed. — **Gulden** znw., mnl. *gulden* m. = mhd. *gulden*, -in (nhd. *gulden*), ofri. *gelden* (*golden*, *gulden*, *gouden*) m., (eng. *gullder*) „gulden”. Oorspr. het ni. bnw.; nog als bnw. in mnl. *gulden florijn*. Oorspr. was *gulden* de naam van een goudmunt.

I Gulp (breede golf of straal, teug), Kil. „*golpe*. vetus. Gurges, vorago”. Naast Kil. *golpen*, *gulpen* „gulzig opdrinken, inslikken”, nndl. **gulpen** „id.”, in breede stroomen vloeien”. In gelijke bet. oostfri. *gulp* en *gulpen* (ook „oprispen”), fri. *gjalp* „gulp”, *gjalp(j)e*, *gjealpje* „gulpen, stroomen”, eng. *gulp* „slok”, *to gulp* „inslokken”, de. *gylp*, *gulp* „slok”, *gylpe*, *gulpe* „oprispen, slikken”, zw. dial. *gylpa* „braken”. Deze woorden

kunnen van een oude basis komen, identisch met de bij golf besproken basis *gelp-*: zeer onzeker. In ieder geval is 't meerendeel van de vormen jong.

II **Gulp** (spleet, strook uit twee reepen stof bestaande), dial. (vla., Sliedrechtsch) *golp*. Nog niet bij Kil. Wellicht een vervorming van *glop* (zie *gluipen*), evenzoo kan fri. *gulft* „gulp, spleet” zich bij gleuf aansluiten. Wsch. is niet „strook” de oudere bet.

Gulzig bnw., mnl. *gulsich*. Van mnl. *guls* (*ghuls*) „gulzig”. Ook mnd. *gulsich* „gulzig”. Men ziet hierin een vervorming van lat. *gulōsus* „gulzig”. Wsch. echter is 't geen ontleend woord, hoewel de oorsprong onbekend is.

Gunnen ww., mnl. *gonnen, gunnen, jounen*, ook nog *gheonnen* „gunnen, geven, toestaan, gunstig gezind zijn”. = ohd. *gi-unnan* „gunnen, vergunnen, toestaan” (nhd. *gōnnen*), os. *gi-unnan* „gunnen”, ags. *ge-unnan* „gunnen, geven, toestaan”. Samenstelling van het synonieme mnl. *onnen*, ohd. *unnan*, os. **unnan*, ags. *unnan* = on. *unna* „liefhebben, gunnen”, verbum praeteritopraesens. Bij *gunnen* hoort **gunst** znw., mnl. *gonst, gunst, jonst, gonste* v. „gunst, genegenheid” = mhd. (nhd.) mnd. *gunst* v.m. „gunst, toestemming” (owfri. *gunst, gonst* is ontleend) naast het bij *onnen* enz. hoorende oudere synoniem mnl. *onst, onste* v. (m.), ohd. *unst* v. (os. in *ab-unst*, zie *afgunst*); hiernaast 't nog oudere onfr. ohd. os. *anst* v., owfri. *ést* (in samenst.), owfri. *enst*, ags. *ést* v. „gunst, genade, welwillendheid”, on. *ást* v. „genegenheid”, got. *anst* v. „gunst”. Men heeft dit znw. wel als **ans-ti-* opgevat en den germ. verbaalstam *ann-*, *unn-* op *anz-*, *unz-* teruggevoerd, dat dan met *genezen* zou abluuten; *nn* uit *nz* is echter bezwaarlijk algemeen-germ. Aan-

nemelijker is de combinatie met gr. *ἀνιρημι* „ik beoordeel”: dan kan *ann-* uit *on-w-* of *on-n-* ontstaan zijn; got. *ansts* enz. hebben dan een formans *-s-ti-*. — Van *gunst* 't bnw. **gunstig**. Sedert het Mnl., Mhd., Mnd.; owfri. *gonstich, gunstich, yonstich* is ontleend.

Gust bnw., mnl. (noordndl.) *gust* „onvruchtbaar, nog niet gedragen hebbend”. = zwits. *gust, güst* „onvruchtbaar, geen melk gevend”, mnd. *gust* „onvruchtbaar (van land en dieren)”, misschien ook owfri. *geste* „onvruchtbaar (van land)”. Oorsprong onzeker. Verwantschap met II *geest* is niet mogelijk wegens 't vocalisme.

Guts (holle beitel van timmerlui), sedert ± 1600. Uit fr. *gouge* „id.” (< lat. *gūbia* „id.”), dat reeds mnl. als *goegie, gouge* v. „met ijzer beslagen stok” ontleend was Evenzoo Kil. *goedsie, goedse* „falx, securis, gaesa, culter venatorius”. Uit het Ndl. nnd. *gütse, güdse, güsse* „guts”.

Gutsen ww., mnl. (zelden) *gutsen*. Formeel is directe verwantschap met germ. *zeut-* (gieten) mogelijk, met *zeus-* (eng. *to gush* „gutsen” enz.; zie bij II *gul*) alleen dan, als wij de *ts* aan vervorming mogen toeschrijven.

Guttapercha znw. (het en de). Een internationaal woord, ontleend uit mal. *gētah pertsjah* „sap van den boom *pertsjah*”.

Guur bnw., sedert Kil. Jongere vorm naast *onguur*, wsch. opgekomen vooral onder invloed van mnl., oud en dial. (zuidelijk) nnl. *stuur* „onstuimig, barsch, norsch, hevig” (zie *stuursch*) naast mnl. oudnl. *onstuur* „onstuimig, ongebonden, wild” (zie *onstuimig*), bij Kil. ook „immodestus”, dat zich bij *sturen* aansluit. Oudnl. beteekent *guur* ook „onvriendelijk, stuursch, norsch”.

H.

Haaf (schepnet), Zansch *heef*. Mnl. schijnt 't woord eenmaal voor te komen, in den mv.-vorm *hávens*. = on. *háfr* m., zw. *håf*, noorw. *haav* „schepnet”. Ablautend met *heffen*.

Haag znw., mnl. *hāghe* v. (zelden m.;

zoo nog in Den Haag) „haag, heg, boschje, doornstruik”. = onfr. **hago* m. (in *haginthorn*), os. *hago* m. „haag”, ags. *haga* m. „heining, omheinde ruimte, woning” (eng. *haw*), on. *hagi* m. „weide”. Hiernaast: 1. de stam **xazana-*: mnl.

hāghen m. „omheining”, mhd. mnd. *hagen* m. „omheining, omheinde ruimte” (nhd. *hagen*, *hain*), ohd. *hagan* m. „doornstruik”, os. *hagan* (m. ?) „id.” (oorspr. „bij een haag hoorende, in een haag groeiende struik”; evenzoo is nld. *haag* door *haag* door n., mnl. *hāghedoorn* m., onfr. *haginthorn*, mhd. *hage(n)dorn*, nhd. *hagedorn*, ags. *hægðorn*, eng. *hawthorn*, on. *hagþorn* m. oorspr. = „doornstruik, in een haag groeiend”) en 2. **zaȝa-*: ohd. *hag*, *hac* m. „stad”, mhd. *hag*, *hac* m. o. „omheining, ingesloten ruimte, park, bosch, doornstruik” (nhd. *hag* m.). Mnl. mnd. *hāge* v. zou nog van een v. stam **zaȝó-* kunnen komen; anders moeten wij geslachtsverandering aannemen. Vgl. *heg*, *heining*, *hek*. Van een idg. wortel *qagh-*, *qogh-* „omvatten”, waarvan ook kymr. *cae* „omheining”, *caer* „stad”, verder wsch. lat. *cohus* „holte (aan den ploeg voor den dissel)”, *incohāre* „aanvangen”, gr. *κόχλος*, *κόχλιος*, *κόχλιον* „slakkenhuis, schelp, slak”, misschien ook oi. *kakšá-* „gordel, ringmuur, ingesloten ruimte”. Obg. *koš’i* „korf”, russ. *koš* „hut van vlechtarbeid, heg, schapenstal” kan ook anders goed verklaard worden. Zie ook *behaagen*.

Haagpreek znw. Ouder is *haagpredicant*, in 1566 door Broer Cornelis ’t eerst gebruikt (misschien door hem uit de volkstaal ontleend) voor „rondzwerwend predikant, die overal waar ’t uitkomt optreedt”. Vgl. Kil. *haeghpape* „priester zonder gemeente” en voor de bet. vgl. nog mnl. (Velthem) *āne hāghe*, *op strāten ende op velden* = „op allerlei plaatsen”.

Haai znw., laat-mnl. *haey* m. Evenals schotsch *hoe* ontl. uit ’t IJsl.; vgl. on. *hár* m., de. *haa*, zw. dial. *hå* „haai” < germ. **haȝa-*: *a(a)i* is in overeenstemming met de ijsl. uitspraak. Uit ’t Ndl. weer nhd. de. *hai*, zw. *haj*. Wsch. verwant met oi. *çavku-* „een soort waterdier”, *çakulá-* „een soort visch”.

Haak znw., mnl. *hāke*, *hāke*, *haec* m. NB. N.-Brah. *hook* (oo < *ā*), maar achterh. *haké*.(*ā*). = ohd. *hāko* (*hāgo*, *hāggo*; nhd. *haken*) m. „haak” resp. os. *hako* m. „haak”, ags. *haca* m. „pessulus” (met germ. *a* ook ags. *haecce* „bisschopsstal”), de. *hage*, zw. *hake* „haak”. Een derde ablautstrap in nld.

hoek, mnl. *hoec*, *houc* m. „hoek, oord, haak”, os. *hók* (m. ?) „soort paal”, mnd. *hók* (*húk*) m. (o.) „hoek”, ags. *hóc* m. „haak” (eng. *hook*), on. *hókja* v. „kruk”. Wsch. verwant met lett. *keġ’is* „kruk”. Opvallend is de ohd. wisseling *g*, *gg*, *k*. Vgl. I *hekel*.

I **Haal**. Nnl. abstractum bij *halen*.

II **Haal** (nageboorte bij de merrie), eerst nnl. Wordt als „omkleedsel, bedeksel” met ohd. *hala* v. (of *hal* o. ?) „bedeksel” geïdentificeerd en bij *halen* gebracht. Mnl. *hale* (*ā*, *ā*?) v. beteekent „verborgenheid, geheimhouding”, evenzoo mnd. *hale*.

III **Haal** (getakt ijzer of ketting, waaraan een ketel boven het vuur hangt), dial. o., mnl. *hāle*, *hael* (o. v. ?) ook met de bet. „oven”. = ohd. *hāhala* v., mnd. *hāle* o. „haal”. Van den ww.-stam *hāx-* (zie *hangen*). Vgl. mnl. *hanghel* m. „hengsel, hengel”; zie *hengel*.

Haalbier (schraal, dun bier) znw. o., sedert Kil. Oorspr. bet.: „bier, dat men haalt” (nml. in den winkel, bij kleine hoeveelheden).

Haam znw. Wsch. is *haam* in al de volgende (deels dial.) bett.: „net, netvormig samenstel van touwtjes om den kop van een paard, houten band om den hals van een paard, gareel, riem voor de borst van het paard, bekleedsel om den bovenrand van zakken” — een en ’t zelfde woord, met de oorspr. bet. „omhulsel”. De volgende oudere vormen komen voor: mnl. *hāme* m. „leeren of houten halsjuk van trekpaarden”, ohd. *-hamo* m. (zie *lichaam*), mhd. *hame* m. „omhulsel, kleed, huid, zakvormig net” (nhd. *hamen* „net”) os. *-hamo* m. (zie *lichaam*), mnd. *hāme* „klein vischnet aan een steel, vogelstrik”, ofri. ags. *-homa* m. (zie *lichaam*). Hiernaast mhd. *ham* m. in bet. = *hame*, mnd. *ham* „bedekking, huls, nageboorte”, ags. *hom* m. „bekleding, hemd”, on. *hamr* m. „dat wat aan iemand zijn uiterlijk geeft, beschermgeest”. Met de bet. „gareel” westmd. *hamen* m., eng. *hame*. Uit het Got. hierbij *-hamon* „hullen, kleeden” (met *af-*, *ana-*, *and-*, *ga-*, *ufar-* samen-gesteld) = on. *hama-st* „een andere gedaante aannemen”. Evenals hemd van de basis *kem-* of *kam-* „hullen”, waar-

van ook gall.-lat. *camisia* „hemd”, oi. *čámulyà-*, *čámúlla-* „wollen hemd”, wellicht ook oi. *čman-* „lichaam”; ten onrechte is gr. *σωμα* „id.”, hierbij gebracht. Zie ook hemel. Ofschoon de bet. „halsjuk” enz. zich evengoed als „net” uit die van „omhulsel” laat verklaren, is de combinatie van haam „halsjuk” in tegenstelling tot haam „net” met gr. *κηρός* „muilkorf (voor paarden)”, arm. *samik* „twee houten, die door de beide gaten van ’t juk gestoken worden”, oi. *čamyá-* „jukbalk, pin, steunhout” niet onmogelijk. Gr. *κηρός* zal echter wel bij *kem-*, *kam-* „hullen” hooren, en ook voor haam „halsjuk” blijft dit waarschijnlijker.

Haan znw., mnl. *hāne* m. = ohd. *hano* (nhd. *hahn*), os. *hano*, ofri. ags. *hona*, on. *havi*, got. *hana* m. „haan”. Verwant met ier. *canim*, lat. *cano* „ik zing”, gr. *καλώω* „ik maak geluid”; hierbij ook oi. *kaŕkanĩ-* „sieraad met rinkelende bellen”, lit. *kañklės* „cither”? Germ. **zanan-* beteekent dus oorspr. „zanger”: vgl. russ. *pětáč*, obg. *pětelü*, serv. *pijětao*, *pijěvac* „haan” bij obg. (alg.-slav.) *pěti* „zingen” en lit. *gaidys* „haan”: *gėdóti* „zingen” en gr. *ἡ-καρός* „haan”, eig. „vroeg-zingend” (*καρός* verwant met haan). Vgl. hen en hoen.

Haander (mand om vruchten in te plukken), eerst nnl. Van haan evenals ’t synoniem hoender van hoen, ofschoon de bet. moeilijk te verklaren is.

I Haar znw. o., mnl. *haer* o. = ohd. *hār* (nhd. *haar*), os. *hār*, ofri. *hēr*, ags. *hār* (eng. *hair*), on. *hār* o. „haar”. De combinatie met on. *haddr* m. „vrouwenhaar” (**hazda-*), ksl. *kosa* „haar”, lit. *kasà* „haarvlecht”, obg. *česati* „kammen” enz. (zie heede) is onmogelijk wegens het ontbreken van den R-umlaut in het On. Wij moeten dus van germ. **xēra-* uitgaan en dan is verwantschap met scheren wsch.: vgl. on. *skor* v. „hoofdhaar”; ook oi. *kapúčhala-* „haar aan ’t achterhoofd” (-*c(h)ala-* uit -(*s*)*qero-*)?

II Haar bezitt. vnw. en verbogen naamval van ’t pers. vnw., 3.pers. v. enk., minder vaak ook mv. Het bezitt. vnw., mnl. ook als mv. van de drie geslachten gebruikt, is, evenals hd. *ihr*,

eng. *her*, uit den gen. enk. v. resp. mv. van de drie geslachten ontstaan. De dat. v. enk. had klankwettig een dgl. vorm. Mnl. komt — ook reeds als acc. v. enk. — *haer*, *hāre* voor, zelden *hēre*, vaak *hōre*, *hoer* (*ō*) (nml. archaïstisch, dial. nog zeer verbreid, heur). Vgl. uit oudere talen: onfr. *iro* (gen. dat. enk. v., gen. mv.), ohd. os. *ira*, resp. *iru*, *iro*, ofri. *hire* (gen. dat. v. enk.), *hira* (gen. mv.), ags. *hiere* (gen. dat. v. enk.), *hiera*, *hiora* (gen. mv.), got. *izos*, *izai*, gen. mv. m. en o. *ize*, gen. mv. v. *izo*. Deze vormen komen van den pronominaalstam **i-* (zie gene), de *h* van de ndl. ofri. ags. vormen is evenals die van hem en hun te verklaren; zie hij. De *ō* van mnl. *hōre* is klankwettig vòór den uitgang *-o* van den gen. mv. (vgl. gene), de *a* van *hāre* is niet klaar. Zie I er.

Haarbreed znw. o. Ontstaan in de uitdr. geen haar (1 haar) breed (bnw.).

Haard znw., dial. *heerd*, mnl. *hert*, *heert*, *haert* (*d*) m. „haard, stamgoed”. = ohd. *hērd* m. „bodem”, speciaal „bodem om een vuur op te branden” (nhd. *herd*; ook ohd. *hērda* v.), os. *hērth* m. „haard”, ofri. *hērth*, *hirth* m. „haard, stamgoed”, ags. *heorð* m. (eng. *hearth*) „haard”, germ. **xer-ja-*. Wsch. met lett. *zeri* „glutsteine”, po. *trzon* „haard, vuurhaard”, russ. *čéren* „komfoor, kolenpan, zoutpan” verwant; de oorspr. bet. was dan „kuil om in te stoken”: van de idg. basis *qer-* (*ǵ^h-*) (waarnaast men met ’t oog op lat. *carbo* „kool” wel *qar-* aanneemt), waarvan ook lat. *cremo* „ik verbrand”, (niet obg. *krada* „brandstapel”; zie raat), lit. *kársztas* „heet”, *krósnis* „kachel” komen. Gr. *κέραος*, *-ov* „offerschaal” zal wel niet hierbij hooren, ook van got. *haúri* o. „kool”, on. *hyrr* m. „vuur”, lit. *kurù*, *kúrti* „stoken” is dat onzeker. Zie nog harst. Minder wsch. is de combinatie van haard met gr. *κρότος* „het slaan”, lit. *kertù* „ik sla met kracht”.

Haarklooven ww. Uit I haar + klooven. Evenals **haarkloover** znw. sedert de 17. eeuw en alleen overdrachtelijk. Evenzoo mnd. *hárklóver* > de. *haarklóver*, zw. *hárklyfware*. In gelijke bet. zuidndl. *haarkliever*, *haarzifter*,

haarsplijter, hd. *haarspalter* m., eng. *hair-splitter*.

I **Haas** (dier), mnl. *hāse* m. = ohd. *haso* m. (nhd. *hase*), mnd. *hāse* m., (ofri. *has*-in samenst.) „haas”. Met gramm. wechsel ags. *hara* (eng. *hare*), on. *heri* m. „id.”. Met opvallenden ablaut noorw. zw. dial. *jase* (on. **hjasi*, germ. **zasan-*) m. „id.”. Verwant met kymr. *ceinach* (*cein* < **kusnī* + *-ach*), opr. *sasins* (= germ. **zasan-*), oi. *çacá-* (voor **çasá-*) „haas”. Oorspr. bet. „de grijze”; verwant zijn ohd. *hasan* „grijs, glanzend, fraai”, ags. *hasu*, on. *hoss* „grauw”, lat. *cānus* (*cas-no-s*) „grijs”. Voor de bet. vgl. russ. *sérák* „grijze haas” : *séryj* „grijs”.

II **Haas** (ossenhaas). Zie I h a k.

Haasje-over znw. o., eerst nnl. Wsch. oorspr. bij 't spel gebruikelijke uitroep *Haasje (spring) over!*

I **Haast** znw., mnl. *hast(e)*, *haest(e)* m.v. Dit woord en mnd. *hast* m.v. „haast, opwinding, drift” zouden wat den vorm betreft van een ofri. **hást* v. (alleen owfri. *haest* „haast” komt voor) kunnen komen, dat evenals ags. *hást* v. „heftigheid” op **haisti-* < **xaifsti-* (got. *haifsts* v. „twist”; zie verder heftig) kan teruggaan. [Van wgerm. **haisti-* is ohd. *heisti*, ofri. *hāste*, ags. *hāste* „heftig” gevormd.] Maar veel aannemelijker is (o.a. wegens 't voorkomen in 't Zuidmnl.) de afl. van ndl. *haast*, mnd. *hast* (> nhd. de. zw. *hast*) uit ofr. *haste* (fr. *hâte*) „haast”, dat weer uit 't genoemde wgerm. **haisti-* ontleend is. Wsch. is ook mnl. *haest* bnw. „vlug, haastig”, waarbij 't bijw. *haest(e)* „vlug, spoedig” (nnl. II **haast** bijw. „bijna, weldra”), evenals mnd. *hāste* (naast van ouds nnd. *hēste*) „vlug, driftig” van fr. oorsprong: uit ofr. *haste* „vlug”. Ook owfri. *haest* znw. „haast” kan via 't Ndl. uit 't Fr. komen, ook al heeft hiernaast wgerm. **haisti-* nog als ofri. **hást* bestaan; owfri. *haestig* „haastig” komt uit mnl. *haestich* (nnl. **haastig**), dat evenals mnd. *haestich* „haastig, driftig” van 't znw. *ha(e)st* gevormd is, terwijl 't ww. mnl. *haesten* (nnl. **haasten**) „zich haasten, tot haast aansporen, verhaasten”, mnd. *hāsten* „zich haasten, tot haast aansporen” van ofr. *haster* (fr. *hâter*) komt. Ook eng. *haste* „haast”, *to haste*, *to*

hasten „zich haasten, bespoedigen” komen uit 't Fr. Voor de lange vocaal voor *st* vgl. be e s t.

Haat znw., mnl. *hāte* v. (m.). Wsch. niet uit een germ. **zatō(n)-*, maar mnl. gevormd bij *hāten* (ndl. *haten*) = onfr. *haton*, ohd. *haꝝꝛēn*, *haꝝꝛōn* (nhd. *hussen*), os. *haton*, ofri. *hatia*, ags. *hatian* (eng. *to hate*), on. *hata* „haten, vervolgen”, waarnaast got. *hatjan*, os. *hettian* „haten, vervolgen”, ohd. *hezzen* „tot toorn prikkelen” (nhd. *hetzen*). Ook ofri. *haet*, eng. *hate* „haat” zijn jongere znww. Ouder zijn mnl. *hat* m. „haat, wrok” = ohd. *haz* m. (eenmaal o.; nhd. *hass* m.), os. *heti* m., ofri. *hat* (ontl. ?), ags. *hete* m. „haat, wrok”, wgerm. **hati-*, misschien oorspr. een *s*-stam evenals on. *hatr* o. „haat, vervolging”, got. *hatis* o. „haat, toorn”. Met ablaut os. *hōti* „boos, vijandig”. Verwant met ier. *cais* „haat”, kymr. *cawdd* „toorn, verontwaardiging”, gr. *κῆδος* „smart”, waarbij nog wel lat. *calamitas* < *cadamitas* „schade”, osk. *cadeis* gen. „id., leed” zullen behooren (voor de bet. vgl. gr. *κῆδος* „ik bedroef, breng schade toe”). De verdere combinatie met av. *sādra-* „leed”, dat op een basis *kād-* wijst, is aannemelijker dan die met oi. *kadana-* „vernietiging”. — Afl. **hatelijk** bnw., mnl. *hätelijc* „gehaat, leelijk”. = laat-ohd. *hazlīk* „hatelijk, gehaat” (nhd. *hässlich*), os. *hetilīk*, ags. *hetelīc* „vijandig, boosaardig”. Naast 't oudere woord oudnld. *hatel* „vijandig, te haten”, ohd. *haꝝꝛal*, os. *hatul*, ags. *hetol* (en *hellen* < **hatulīna-*) „boosaardig”.

Haberdoedas znw. Ook oostfri. *habbedulus*. Wsch. vervormd uit hd. *hab' du das*.

Hachee znw. Nnl. uit fr. *hachis* „hachee”, de uitgang misschien naar 't fr. deelw. *haché*. De fr. woorden uit 't Germ. (van een verwant van h a k k e n).

Hachelijk bnw., sedert ± 1600, oudnld. ook *hachtelijk*. Dit is de oudste vorm (vgl. zeeuwsch *wvla. kachel* „veulen” : *wvla. kachtel* < **kafstel*, ontl. uit lat. *capitale*). *Hachtelijk* komt van mnl. *hachte* v. „risico” (nndl., vooral oudnld., ook *hach*), dat ook „gevaar” beteekent en wsch. identisch

is met nnl. *hacht(e)* v. „gevangenschap” = onfr. *hafta*, mnd. *hachte*, ofri. *hefte* v. „id.” Met andere bet. ohd. *hafta* v. „verbinding”, on. *hapta* v. „schoot van een vrouw”; naar andere flexieclassen: mhd. (nhd.) *haft* v. „gevangenschap, gevangenneming”, ofri. *heft* (v. ?) „gevangenschap”, ags. *haft* m. „boei, gevangenschap”, on. *hapt* o. „boei”. Zie verder hechten.

I **Hachje** (flinke jongen, waaghals, onbeschaamde vent) znw. o., nog niet bij Kil. = fri. *hachje*, nnd. *hach(je)*, *hacht(je)* „hachje”. Zonder demin.-uitgang komt ook mhd. *hache* m. „jonge man, kerel” voor. Oorsprong onzeker.

II **Hachje** (het h. er bij inschieten e.dgl. uitdrr.) znw. o. = nndl. dial. (ook fri.) *hacht(t)je* „stukje”, een demin. van *hacht(e)* „stuk”, bij Kil. ook „kerf, insnijding”, dat wsch. evenals Kil. *hachten* „splijten, afsnijden” van den stam van hakken gevormd is. Voor de bet. van nnl. *hachje* vgl. oudnnl. *het hacht(t)je kwijt zijn* 1. „zijn winst of bezit kwijt zijn”, 2. „de laatste kans verkeken zien”.

I **Haft** (geweer-term). Uit hd. *haft* v. „haak, bevestigingsmiddel”, = ’t bij hachelijk vermelde *haft*.

II **Haft** (eendagsvlieg) znw. o. Nnl. Zoo genoemd omdat dit insect zich aan ’t eerste ’t beste voorwerp hecht. Ook nhd. en nnd.

-**haftig** suffix. Uit het Hd. ontleend. Vgl. -achtig.

Hagedis znw. Evenals Kil. *heghdisse* (naast *haeghdisse*), mnl. *hāghetisse* v. en dial. vormen als wvla. en zeeuwsch (*h*)*akotissa*, Goer. *radissal*, Leuv. *artis*, Aaltsch *ertisa*, NBrab. *èrdis*, Bommelerwaardsch *eidek*, *ekdis*, *èvørdes*, vel. *evørdes*, Kamp. *evødasø*, achterh. *èvørdesø*, tw. *èvøltasscha*, gron. *evørtast* en fri. (stellingwerfsch) *evøtassø* vervormd uit mnl. *ēghedis* v. „hagedis”, *hagedis* is onder invloed van haag, de vormen met *v* mischien onder invloed van een met ags. *efete* v. „hagedis” (eng. *eft*) verwant woord. Mnl. *ēghedis* v. = ohd. *egidēhsa* (nhd. *eidechse*), os. *egithassa*, ags. (vervormd) *āðexv* v. (eng. *ash*) „hagedis”. Met ’t oog op de vele analogische vervormingen in allerlei streken mag os. (ohd.?)

ewidēhsa v. geen aanleiding geven om naast den grondvorm met *ɝ* er een met *w* aan te nemen. Alle combinaties, zooals die van ’t eerste lid of met de bij ijsselijk besproken basis of met gr. *ὄφεις*, oi. *áhi-* „slang” of met egel of met *echel* (dat dan van egel gescheiden wordt), noorw. dial. *igle* „worm in den lever van ’t schaap”, de. *ikte* „worm in het ingewand van dieren”, kymr. *euod* „worms in sheep”, gr. *ἔχεις*, oi. *áhi-* „slang”, arm. *iž* „viper”, die van ’t tweede met de basis van I dissel, zijn onzeker. Er is geen reden om on. *ēðla*, *eyðla* v., de. *ogle*, zw. *öðla* „hagedis” voor verwant te houden.

Hagedoorn. Zie haag.

Hagel znw., mnl. *hāghel* m. = ohd. *hagal* (nhd. *hagel*), os. *hagal*, ags. *hæg(e)l* (eng. *hail*) m., on. *hagl* o. „hagel”, germ. **hazla-*. Het is niet gewenscht hiernaast voor ags. *hagol* een oergerm. grondvorm **hazula-* aan te nemen: de andere germ. vormen in verband met ’t verwante gr. *καχληξ* „steentje” wijzen op idg. *kaǵhl-* (*g?* *gh?*). Oi. *kahlára-* „witte waterlelie” kan wat den vorm betreft verwant zijn, de bet. is een bezwaar. — De **hagelkorrel**, -steen heette reeds mnl. *hāghelsteen*, nhd. *hagelstein*, mnd. *hāgelstēn*, ags. *hægelstān* (eng. *hailstone*), on. *haglsteinn* m.

Hagerd (wild gevangen jachtvogel). Nnl. uit fr. (*faucon*) *hagard*, evenzoo eng. *haggard*. ’t Fr. woord is van germ. oorsprong.

I **Hak** (hiel). In de volkstaal vooral in ’t Oosten en Noorden (saks. diall., Kampen, Veluwe, Maastricht; op Goeree naast hiel), mnl. (zelden) *hac(ke)* m. „hak, hiel”, bij Kil. *hacke* „Sax. Fris. Sicamb.” = nhd. (eig. md. nd.) *hacke* v., *hacken* m. (in de 12. eeuw *haken* „calces”), fri. *hakke* „hak”. Directe verwantschap met ohd. *hahsa* (nhd. *hachse*, *hechse*), mnd. *hesse* v. „knieholte met spieren” [waarbij men gew. nnl. haas (ossen haas) „vleezige massa, spiervleesch uit de lenden” brengt, dat ook met I haas geïdentificeerd wordt] is niet wsch., want dit had reeds idg. *ks*, vgl. ier. *coss* „voet”, lat. *cova* „heup”, oi. *kakṣá-*, *kákṣa-* „okselholte”, av. *kaša-* „oksel” (hierbij

ook čech. *kosina* „vleugel“?), en 't is te onzeker om germ. **zakka-* via vóórgerm. **kokno-* uit **gokno-* af te leiden. Veeleer is haak verwant: vgl. on. *hókill* m. „kniholte bij een dier“. Zie hiel.

II **Hak** (van den h. op den tak springen). Jong woord, als rijmwoord bij tak gevormd, wellicht onder invloed van haak.

III **Hak** (houweel), mnl. *hacke* v. (Mnl. Handwdb.). = mhd. *hacke* (nhd. *hacke*) v. „bijl, houweel“, Teuth. *hacke* v. „houweel“, os. (ohd. ?) *hakka* v. „id.“. Znw., bij ons wellicht onder du. of oostmnl. invloed opgekomen, bij mnl. *hacken* „spitten, hakken“ (nml. **hakken**), mhd. (nhd.) mnd. *hacken*, ags. *haecian* (eng. *to hack*) „hakken“. Verwantschap met houwten is niet wsch., niettegenstaande het parallelisme in de klankontwikkeling van II k w i k. Eer is haak verwant; vgl. met enkele k ofri. *tó-hakia* „openhakken“. Mnl. *hicken* „met een lancet opensteken“, mnd. *hicken* „met den snavel pikken, lastig vallen“ is een jonger woord, als ablautvorm bij hakken gevormd onder invloed van rijmwoorden als bikken, pikken. Uit 't Germ. fr. *hacher* „hakken“, *hache* „bijl“. — Frequentativum **hakkelen**, dial. (wfri.) *hakkeren*.

Haken ww. In de reeds mnl. bet. „verlangen, reikhalzen“ evenals in andere bett. van haak. Eig. „een haak uitgooien om iets te grijpen“. Mnl. *hayen* „begeeren, verlangen“ wordt wel als een secundaire vorm naast *haken* beschouwd.

Hakkebord znw. o. Als instrumentnaam al laat-mnl., laat-mhd., Teuth., laat-mnd.; hieruit in 't De. en Zw.

Hakkenei znw., mnl. *hackeneye* naast *hackeneye* v. Evenals eng. *hackney* „huurpaard“ uit fr. *haquenée* „telganger“. Van onzekeren (germ. ?) oorsprong.

I **Hal** znw., mnl. *halle* v. „overdekte markt, koophuis“. = ohd. *halla* v. „tempel“ (nhd. *halle*), os. *halla* v. „zaal“, ags. *heall* v. (eng. *hall*) „zaal, paleis“, on. *holl* v. „paleis“, germ. **zallō-*. Hoort wsch. als idg. **kol-ná-* bij helen. Voor de bet. vgl. lat. *cella* „vertrek, cel“ (**kel-ná-*), ier. *cuile* „kelder, bergplaats“ (? Ook anders op-

gevat), gr. *καλά* „hut, schuur, nest“, oi. *qállā-* „hut, huis, vertrek“, misschien ook hierbij westf. *hille* v. „zolder boven den koestal“, in Dortmund ook „galerij in de kerk“. Uit het Germ. fr. *halle* „hal“.

II **Hal** (hardheid van den grond door de vorst, hardbevoren aardkorst) znw. o., eerst nml. Kan of met oi. *çicira-* „koud, koude, vorst“, lit. *szálti* „koud worden“, *szalnà*, obg. *slana* „rijp“ of met ier. *calath*, -d „hard“, ksl. *kaliti* „ijzer door verhitten en dan afkoelen hard maken“, lat. *callum*, *callus*, oi. *kina-* „eelt, verharde huid“ verwant wezen. Ohd. *hāti* (nhd. dial. *hahl*, *häh*), on. *háll* „glad, glibberig“ zijn wsch. niet verwant. Bij oi. *çicira-* sluit zich on. *hēla* v. „rijp“ aan, als 't uit **ze-zl-ōn-* of **xi-zl-ōn-* ontstaan is.

Halen ww., mnl. *hālen* „trekken, machtig worden, halen, verkrijgen, verhalen op“. = ohd. *halōn* (naast ablautend *holōn*, nhd. *hōlen*), os. *halon*, ofri. *halōa*, meng. *halen* (eng. *to hale, to haul*; ags. alleen *gehōlian*) „trekken, halen“ (en daaruit ontstane bett.). Omdat het ohd. woord ook = lat. „vocare“ voorkomt, heeft men halen met lat. *calāre* „oproepen“ enz. (zie II hel) gecombineerd. Deze ohd. bet. is echter secundair; de oorspr. bet. is veeleer „trekken“. De combinatie met gr. *κάλως* „touw“ is mogelijk, maar onzeker. Uit het Germ. fr. *haler* „trekken“.

Half bnw., mnl. *half*. = ohd. *halp* (nhd. *halb*), os. *half*, ofri. *half*, *hal*, ags. *healf* (eng. *half*), on. *half*r, got. *halbs* „half“. Wsch. is de oorspr. bet. „af, doorgesneden“ en dan zijn lat. *scalpo* „ik kras, krab, graveer“, *sculpo* „ik beitel“, gr. *σάλοψ* „mol“, *σκόλοψ* „spitse paal“ benevens oi. *kalpayati* „hij ordent, deelt toe“, av. *hu-kərəpta-* „schoon gevormd“, (kluss. *εουπτύ* „begrijpen“ ?) verwant: wortel (s) *gelp-*. Hiernaast *sqle-m-p-* in lit. *sklempiti*, *sklempiti* „glad afschaven“. Voor germ. verwanten met *sk-* zie schelfer; (s) *gelp-* kan van een korter (s) *gel-* gevormd zijn, dan is de woordfamilie van I scha al hoogerop verwant. — **Halfbakken** bnw. = „half gebakken“; vgl. huisbakken. — **Halfblanks-**. Oorspr. = „van een halven blank (= 3 duiten)“. — **Halfslachtig**

bnw., eerst nml. Van half en *slacht* „soort” (zie geslacht). Ook nhd. *halbschlächtig*. — **Halfweg** bijw. Zie halverwegen.

Halletje (koekje) znw. o. Oorsprong onbekend.

Hallo tusschenw., nml. = nhd. *halloh*, eng. *halloo*, de. zw. *hallo*. Oorspr. de ndl.-ndd. infin. van halen met vervormden en vocalisch versterkten uitgang, 't eerst zoo gebruikt in de schipperstaal.

Halm znw., mnl. *halm* m. o. = ohd. (nhd.) os. *halm* m., ags. *healm* o. (eng. *halm*) „halm, stengel”, on. *halmr* m. „id., stroo”. Een reeds idg. woord: vgl. kymr. *calaf* „riet, stengel”, lat. *culmus* „halm”, gr. *κάλανος* „riet”, *κάλανη* „stengel, halm”, russ. *solóma*, serv. *slàma*, opr. *salme* „stroo”, leit. *salms* „stroohalm”. Verwant is nog oi. *çila-* „aar die op het veld is blijven liggen, en het oprapen daarvan”.

Hals znw., mnl. *hals* m. = ohd. (nhd.) os. ofri. *hals*, ags. *heals*, on. got. *hals* m. „hals”. = ier. *coll* „hoofd”, lat. *collum*, oud-lat. ook *collus* „hals”. Volgens sommigen van de basis *qel-* „draaien” (zie wiel en vgl. obg. *vrati* „hals” van idg. *wert-* „draaien”), volgens anderen van *qel-* „hoog uitsteken”, waarvan o.a. got. *hallus* m. „rots”, ags. *heall* m. „id.”, on. *hallr* m. „helling” (*ll* uit *ln*), mnl. *hil(le)* m. (nog vla.; zeeuwsch en zuidholl. = „vlieberg”), ags. *hyll* m. (eng. *hill*), os. *holm* m. „heuvel”, mnd. *holm* (> nhd. *holm*) m. „eiland in een rivier”, ags. *holm* m. „(hooge) zee”, on. *holmr*, *holmi* m. „eiland, heuveltje”, lat. *celsus* „hoog”, *collis* „heuvel”, *columen*, *culmen* „top”, gr. *κολωνός* „heuvel”, obg. *čelo* „voorhoofd”, lit. *kelvi*, *kėlvi* „opheffen”, *kálnas* „heuvel”, oi. *cašála-* „kapiteel van de offerzuil”, *kúta-* „hoorn, schedel, spits”. Uit 't Germ. brengt men hier — zonder voldoende grond — nog wel bij: on. *hilla* v. „plank”, de. *hylde*, zw. *hylla* „id.” en westf. *hille* v. (zie echter I hal). — **Halsstarrig** bnw., sedert Kil., die 't woord „Sax. Sicamb.” noemt. Uit hd. *halsstarrig*, letterlijk „*halsstarre* d.i. een stijven nek hebbend”. Voor 't tweede lid vgl. *star*.

Halster znw., gew. o., dial. ook *helster* (N.Brab.), *helter* (dr. gron., ook fri.)

e. a. vormen, mnl. *halster* naast *halfter*, *halchter*, *haelchter*, *helfter*, *helchter*, *ha(e)lter* v. m. (o. ?). Wsch. is halster niet een oude vorm, maar uit *halfter* ontstaan; vgl. holster. = onfr. *halftra* v., Teuth. *halter*, *helfter*, ohd. *halftra* (nhd. *halfter*) v., mnd. *halchter*, ags. *halftra* v. (eng. *halter*) „halster”. Verwant zijn in 't Germ.: mnl. *helve*, *helf* v. o., ohd. *halb* m., mnd. *helve*, *helf(t)* o., ags. *hielf* m. (eng. *helve*) „handvat, steel”, buiten 't Germ. wellicht lit. *kálpa* „strik, stijgbeugel”, *kálpa* „dwarshout aan de slee”; identiteit van deze basis *qelp-* met de bij half besproken basis is mogelijk.

I **Halt** tusschenwerpsel. Nnl. uit hd. *halt*, imper. van *halten* (= ndl. houden) in de bet. „ophouden, halt maken”.

II **Halt, halte** znw. Nnl. uit fr. *halte*. Dit uit hd. *halt* (zie I halt).

Halter znw., gew. 't mv. *halters*. Nnl. uit lat. *haltères* (< gr. *ἄλτηρες*) „halters o.a. bij 't springen gebruikt”. Evenzoo fr. *haltère* „balanceerstok”. Nhd. *hantel* v. „halter” uit nd. *hantel* v. „handvat”.

-halve (in derhalve, mijnenthalve, ambtshalve e.dgl.). Oorspr. casus van mnl. *halve* v. „zijde, kant, opzicht”. In 't Mnl. staat *halve(n)* op de grens van afzonderlijk woord en tweede compositie-lid; gew. gaat er een prepositie vooraf en wordt het als afzonderlijk woord geschreven: *in allen(t) halven*, *van mēnen(t) halven*. *Halven* is dat mv. (ouder misschien enk.?) De *t* is secundair. Vgl. ohd. *halb* (mhd. *halp*, *halbe*, *halben*, nhd. *halb*, *halben*), dat ook al als postpositie = „-halve” gebruikt wordt. Mnl. *halve* znw. v. = ohd. *halba*, os. *halba*, ofri. *halve* (*fon* . . . *halvon* „van wege”), ags. *healf* v. „kant, zijde, richting”, on. *halfa* v. „deel, streek, kant (in *af* . . . *halfu* „van wege” e.dgl.), geslacht”, got. *halba* v. „zijde, deel, opzicht” (*in þizai halbai* „in dit opzicht”). Verwant met half; oorspr. bet. „deel, dat door snijden ontstaat”. Zie behalve en voor de bet. van -halve vgl. wegens.

Halveeren ww., eerst nml. Mhd. reeds *halbieren* en mnd. *halvéren*.

Halverwege(n) bijw. Nnl., naast mnl. *ten halven wēghe*. Nnl. ook halfweg.

Vgl. mhd. *halben wēc*, laat-mhd. ook *halbwēg*, nhd. *halbwegs*, mnd. *halverwege*, *halfwege*. Zie *weg*.

I **Ham** (varkensschenkel), mnl. *hamme* v. „achterschenkel, ham”, laat-mnl. ook „kniebocht, knieschijf”, naast mnl. *hāme* v. „achterschenkel, ham”. = ohd. *hamma* v. „achterschenkel, kniebuiging, knieschijf” (nhd. *hamme*) naast *hama* v. „achterschenkel”, mnd. *hamme* naast *hāme* v. „achterschenkel, ham”, ags. *homm* v. „kniebocht, schenkel” (eng. *ham*), on. alleen *hom* (gen. *hamar*) v. „schenkel”. Er zijn twee mogelijkheden: of **hammō-* en **hamō-* zijn oorspr. niet verwant, **hammō-* is dan uit **hanmō-* ontstaan en staat in ablaut tot ier. *cnám* „bot” en gr. *σῆμα* „scheen”, en **hamō-* beteekent oorspr. „kromming, buiging”, of de beide woorden zijn wel verwant, beteekenen beide „kromming” en komen van een wortel *gam-* „krom zijn”, waarvan ook ier. *cam* „krom” (**gam-b(h)ō-*; of **gampo-*? Zie hieronder), lat. *camur* „gebogen, gewelfd”, gr. *κμήσθρον* „zoldering, dak, huis” (of dit laatste bij de woordgroep van *haam*?), oi. *kmáratī* (niet uit teksten bekend) „hij is gebogen”, av. *kamará-* „gordel”, uit ’t Germ. wsch. nog *hamel* en mnl. *hāme*, ohd. *hamo* m. (nhd. *hamen*) „vischhaak” en mnl. *ham* m. „omheind stuk land, weide” (nog dial. = „weiland, gors, griend, sloot”, ook in eigennamen), *hem* m. „id.”, mnd. *ham* m. „door slooten ingesloten weiland in friesche streken”, ofri. *hem* (*hemme*? o.?) „afgesloten ruimte voor een tweegevecht” (misschien een heel ander woord), ags. *hom* (*mm*) m. „ingesloten stuk grond”. Voor de bet. vgl. lat. *campus* „veld”: gr. *κάμπτω* „ik buig” van een uit *gam-* verlengde basis, en lit. *lankà* „dal, weide”: *leñkti* „buigen”. Zie nog in *ham*, *hamel*.

II **Ham** (nageboorte), sedert Kil.: „*hamme*. Sicamb. Secundae.”. Dial. ook *haam*. Bij *haam*. Voor de bet. vgl. II *haal*.

Hamei znw. (behalve als heraldische term verouderd, maar toch nog bekend; fri. *hamei(je)*, *homei(je)* bestaat nog = „afsluithek”), mnl. *hameide* v. „slagboom, sluitboom, afgesloten ruimte, gehucht”.

Uit ofr. *hamede*, *hameide* (> *hamée*); dit wsch. van germ. oorsprong. Uit ’t Fr. ook mnd. *hameide* v. „afsluiting, slagboom, staketset”, mhd. *hamât* o. „afsluiting, staketset”.

Hamel znw., mnl. *hāmel* m. = mhd. *hamel* (nhd. *hammel*; ook reeds ohd. *hamal*?) m., mnd. *hāmel* m. „hamel, versneden ram”. Een gesubstantiveerd bnw., oorspr. = „de verminkte”: vgl. ohd. *hamal*, ags. *homol* „verminkt”, waarbij ohd. *hamalôn*, ofri. *homelia*, ags. *homelian* (eng. *to hamble*) „verminken”. On. *hamall* in *hamalkyrui* o. „rogge en tarwe, koren zonder stekels” kan = ohd. *hamal* zijn. Wsch. van een basis, die „snijden” beteekende (zie *hamer*); verwantschap met on. *hamla* „terugroeien” en met mnl. *hemmen*, mhd. (nhd.) *hemmen*, mhd. *hamen*, ijsl. *hemja* „belemmeren, in toom houden”, saalfrank. *chamian* „drukken”, die met lit. *kamūti* „samen drukken” worden gecombineerd, is niet wsch.; ofri. *hemma* „verminken” echter hoort bij *hamel*. Mogelijk is verwantschap van *hamel* enz. evenals van bei. *hummelbock*, *-gaiss* „bok, geit zonder horens” met de bij *hinde* besproken basis *hem-*; ook is verwantschap hoogerop met de *hammel* „dwarshout voor aan een wagen, waaraan de strengen vastzitten”, gr. *κάμαξ* „paal” en arm. *samik*, oi. *camyá-* (zie bij *haam*) mogelijk; eventueel laten beide etymologieën zich combineren. Dat germ. **hamma-* „ingesloten ruimte” bij *hamel* enz. hoort („afgesneden, afgeperkte ruimte”) is mogelijk, maar niet wsch.: zie I *haam*. Wel zijn ohd. *hammēr*, got. *hamfs*, ohd. *hamf*, os. *háf* „verminkt” verwant. Čech. *komolý* „afgeknot”, slov. (karinthisch) *komolgyi* „zonder horens” zullen wel uit ohd. *hamal* ontleend zijn.

Hamer znw., mnl. *hāmer* m. = ohd. *hamar* (nhd. *hammer*), os. *hamur*, *hamar*, ofri. *homer*, ags. *homor* (eng. *hammer*), on. *hamarr* m. „hamer”. On. *hamarr* m. beteekent ook „steen, rots” (vgl. ook mhd. *hamel* m. „steile rots, afgesneden stok”). Men is van de grondbet. „steen” uitgegaan en heeft gr. *ἀκμῶν* „aanbeeld”, obg. *kamy*, lit. *akmū*

„steen”, oi. *ácman-* „steen, steen om te slingeren, rots, hemel” (een woordfamilie met bevreemdend vocalisme en consonantisme) vergeleken. Veeleer echter hoort het woord als „het snij-voorwerp” resp. „het afgesnedene” bij de germ. basis (*xem-:*) *xam-*, waarvan ook *hamel*. Voor de bet. vgl. germ. **saxsa-* „mes, zwaard” (zie *mes*) = lat. *saxum* „steen, rots”, bij den wortel van *zaag*.

Hamster znw., sedert Kil.: „*hamester, hamster*. Ger. Sicamb.”, dus wsch. een uit het Du. ontleend of oorspr. oostndl. woord. = ohd. *hamastro, hamistro* m. „korenworm, hamster” (nhd. *hamster*), os. *hamustra* v. „korenworm”. Men denkt aan ontl. uit slav. (russ.-ksl.) *choměstorŭ* (: russ. *chom'ák*, po. *chomik*), „hamster”: althans mogelijk, — hoewel de hamster niet uit het oosten in Duitschland is gekomen. Ook is verwantschap met de bij *hamel* besproken basis mogelijk; de oorspr. bet. is dan „de snijder, de knager”.

Hand znw., mnl. *hant* (*d*) v. = onfr. *hant* (*d*), ohd. *hant* (nhd. *hand*), os. *hand*, ofri. ags. *hond* (eng. *hand*), on. *hond*, got. *handus* v. „hand”. Het eenige woord voor „hand”, dat wellicht reeds idg. deze bet. gehad heeft, is gr. *χείρ* enz. (zie bij *gordel*): 't komt van de basis *gher-*, die „omvatten, grijpen” beteekent. Evenzoo kan *hand* een oud woord met de vóór-germ. bet. „grijper, vatter” zijn, verwant met got. *fra-himþan* „gevangen nemen”, zw. *hinna* „bereiken”, got. *hunþs* (v.?) „vangst”, ohd. (*heri*)*hunda* v., ags. *hūð* v. „buit”. Met ags. *huntian* (eng. *to hunt*) „jagen” wijst deze woordfamilie op een basis *gen-* of *ken-* „vatten” en dan is 't het waarschijnlijkst, dat obg. *za-čīnq, za-čēti* „zwanger worden”, *na-čīnq, na-čēti* „beginnen” (voor de bet. vgl. *beginnen*) (gew. anders verklaard) verwant zijn. De wortel is dan *gen-*, zoodat de toch al hypothetische combinatie van *hand* met ier. *cēt* „langs, bij”, prefix *com-*, lat. *cum* „met”, gr. *κατά* „langs . . . heen” dan met deze etymologie onvereinigbaar is, als slav. *sŭ* „met”, ook in dgl. functiën als gr. *κατά*, hierbij hoort. Ook gr. *-νορία* „tientallen” (zie *honderd*),

dat men vergeleken heeft, heeft *k*. Wel is 't mogelijk, hoewel hoogst onzeker, dat gr. *ἐγ-κονέω* „ik ben ijverig” („pak mij aan”), lett. *zisti's, ziti's* „streven” (ook oi. *cánas-* „welgevalen, bevrediging”?) van 't zelfde *gen-* komen.

Handbreed znw. Op dgl. wijze ontstaan als *haarbreed*.

Handel znw., mnl. (Mnl. Handwdb.) *handel* m. „het handelen over iets, behandeling”. = mhd. *handel* m. „manier van doen, gebeurtenis, proces, waar” (nhd. *handel*), mnd. *handel* m. „wat men onder handen heeft, onderhandeling, twist”. Gevormd bij het ww. mnl. *handelen* „in de hand nemen, betasten, behandelen, verrichten, bespreken, besturen, hanteeren” (nml. **handelen**) = ohd. *hantalon* „met de hand aanraken, ergens zijn krachten op inspannen” (nhd. *handeln*), os. *handlon* „bevoelen, behandelen”, ofri. *handelia* „behandelen”, ags. *handlian* „met de hand behandelen” (eng. *to handle*), on. *handla, hondla* „aanraken, behandelen”. Afl. van *hand*. Bij mnl. *handelen* „aanvatten” sluit zich mnl. *handel* „handvat” (zeldzaam, geld.) aan, vgl. ags. *hondle* v. (eng. *handle*) „id.”. Eng. *handle* is in de 19. eeuw weer in 't Ndl. ontleend als *handel* „beweegbaar handvat aan stoomwerktuigen”.

Handen ww. (conveniëeren, iemand zus of zoo van de hand gaan). Nnl. van *hand* gevormd.

Handgemeen predicatief bnw. en znw. o., mnl. *handghemeene* bijw. en predicatief bnw. „gemeenschappelijk, dicht bij elkaar, handgemeen”. Uit *hand* en *gemeen*. Nog niet mhd. en mnd. — **Handhaven** ww., mnl. *hanthaven* „de hand slaan aan” (Mnl. Handwdb.). = mhd. *hanthaben* „vastpakken, ondersteunen, beschermen” (nhd. *handhaben*), mnd. *hanthaven* „bescherinen”. 't Ndl. ww. is wsch. onder hd. invloed opgekomen; mhd. *hanthaben* ontstond onder invloed van lat. *manu tenere*, fr. *maintenir*. Ook het znw. *handhabe* (reeds ohd. *hanthaba*) v. (= mnl. *hanthave* v.) „handvat” kan daarbij invloed hebben gehad. Zie verder *hebben*.

Handig bnw., mnl. *handich* „handig”. Van *hand* gevormd. Evenzoo mhd. *handec, hendec* „handig”, mnd. *handich*

„wat met de handen gebeurt, handig, geschikt”, eng. *handy* „handig” (vgl. ags. *list-hendig* „een handige hand hebbend”), de. *händig*, zw. *händig*, noord. dial. *hendig*, ijsl. *höndugr* „handig, flink”. Ohd. *hantag* „snijdend, scherp, bitter” zal veeleer met gr. *κνέω* „ik prik”, oi. *κνάθιτι* „hij doorboort” verwant zijn. Got. *handugs* „wijs” (> obg. *chādōgū* „ervaren”, waarvan *chādōžistvo*, *-žstvyje* „τέχνασμα”) wordt met ier. *cond* „geest, verstand” gecombineerd, zou echter bij h a n d kunnen hooren evenals gruz. *chelovani* „kunstvaardig, listig, knap” bij *čeli* „hand”.

Handlanger znw. Nnl. gevormd bij de hand lang en „de hand reiken, helpen”. — **Handschoen** znw., mnl. *hantscoe* m. (vgl. schoen: mnl. *scoe*). = ohd. *hantscuoh* (nhd. *handschuh*), os. *handskóh*, owfri. *handschóch* m. „handschoen” (ook wel = „handboei”). Uit hand + *scoe*, schoen. Met klankreductie van 't tweede lid mnl. *han(t)sce*, nnl. dial. *han(t)ske*, *han(t)se*, vroeg-md. *hensche*, md. mnd. *hantsche*, waaruit laat-on. *hanki* m., de. zw. *hanske* (: on. *glófi* m. „handschoen”). — **Handtastelijk** bnw., eerst nnl. De bet. „tastbaar” is ouder dan de bet. „met de handen aanrakend”. Van hand en tasten met het suffix -lijk. Mnl. komt slechts *hanttastinghe* v. „handtasting, belofte met handslag” voor. — **Handvat, handvatsel** znww. o. Nnl. gevormd van hand en II vat resp. den stam van vatten + -sel. Mnl. komt *hantvat* o. slechts = „lampetkan” voor en is dan een samenst. van hand en I vat („vat, kan voor handwaschwater”). Evenzoo mhd. *hantvaz*, mnd. *hantvat* o. — **Handvest** znw., mnl. *hantveste* v. „onderteekening van een oorkonde, onderteekende oorkonde”. = ohd. *hantfesti* v. (nhd. *handfeste*), mnd. *hantveste* v. „id.”. Van hand en **fastin-* (II vest), van vast. Vgl. ags. *hondfæst(n)ing* v. „bekrachtiging”, on. *handfesting* v. „huwelijksbelofte, door handreiking bevestigd”, *handfestning* v. „voldoende waarborg”. — **Handvol** znw., mnl. *hantvol(le)* v. = mhd. *hantvol* (nhd. *handvoll*) v., ags. *hondfull* v. (eng. *handful*), vgl. ook on. *handfyllr* v.

Hanebalk znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ontleend de. *hanebjelke*. Eig. „balk, waarop de haan zit”. Eveneens mhd. *hanboum* m., zw. *hönsvagn* e. a.

Hanespat znw. Oorspr. „spat die hanetred veroorzaakt”; dan ook „hanetred” (= „trekbeen”, een gebrek in den gang van paarden).

Hangen ww., mnl. *hanghen*, zelden *haen* „hangen” (trans. en intrans.). Het mnl. praet. *henc*, *hinc* en 't verl. deelw. *ghehanghen* hooren oorspr. bij 't praesens *haen* = ohd. *hāhan*, ofri. *huā*, ags. *hōn* „hangen” (trans.), stam *hāx-* uit *hæx-*, waarbij met gramm. wechsel 't praet. ohd. *hianc*, mnd. *hink*, ofri. ags. *heng*, = got. *hāhan* „doen hangen, doen zweven”, praet. *hāihāh*. Daarentegen was ohd. *hangēn* (nhd. *hangen*), os. *hangon*, ofri. *hongia*, ags. *hongian* (eng. *to hang*) een zwak ww. met de intr. bet. „hangen”. On. *hanga* „hangen” (intr.) heeft als praet. *hekk*, got. *hāhan* (intr.) *hāhaida*. Mnd. *hangen* en *hān* zijn als in 't Mnl. in bet. gelijk. Een causatief-formatie is mnl. *henghen* „toestaan” (vaker *ghehenghen*; dit is, hoewel verouderd, nog bekend), ohd. *hengen* „id.”, oorspr. „de teugels laten hangen” (nhd. *gehengen*; de bet. „ophangen” van hd. *hängen* komt 't eerst in het 14-eeuwsche Md. voor), mnd. *hengen* „ophangen, toestaan”, on. *hengja* „hangen” (trans.). Wsch. verwant met lat. *cunctor* „ik aarzel”, oi. *čavkate* „hij aarzelt, twijfelt, is bang” (en mier. *al-charng* „a rack for hanging-up arms”?) en niet met arm. *kavem* „ik hang op”. De bet. „aarzelen” is jonger dan „hangen” (vgl. lat. *suspensus* „weifelend, bang”). De bet. van ier. *géc*, kymr. *cainc*, obg. *sqkū* „tak” verzet zich niet tegen afl. ook van deze woorden van *kerq-* „hangen”, maar 't verwante oi. *čavkú-* „pin, paal” maakt die afl. onwisch.

Hangmat znw., oudnnl. ook *hangmak*. Volksetymologische vervorming van spa. (eigenlijk caraiësch) *hamaca*, waaruit ook fr. *hamac*, eng. *hammock*. 't Ndl. woord is wellicht via 't Fr. ontleend.

Hangop znw. = „karnemelk, die men in een zak of doek heeft opgehangen en zoo heeft laten uitdruipen”. Vgl. *balk en brij*.

Hannekemaater znw. Ook nnd. *hanke-meier*. Uit *han(ne)ke*, een — oorspr. nnd.? — deminutivum van *Johannes* + *maaiër*, nomen agentis bij *maaien*. Vgl. noordholl. *Hans kuier* „los werkmán, die telkens bij anderen in daghuur werkt”.

Hans znw. Evenals in 't Du. een verkorting van *Johannes*. Reeds mnl.; in de 16. eeuw al in de bet. „grootte heer”. In deze bet. ook hd. en nnd. (16.-17.-eeuwsch hd. *die grossen Hansen*).

Hans(s)op znw. Oudnld. de naam van een comische figuur bij carnavals en vertaald uit fr. *Jean Potage*. Fri. *hânsop*, nd. *hansup*, *hansop* beteekenen 't zelfde als ons *hansop*. — **Hansworst** znw. Uit hd. nd. *Hanswurst*, *Hanswurst* m. Vgl. fr. *Jean Potage* en eng. *Jack Pudding*.

Hanteeren ww., mnl. *hantêren*, *hantieren* „omgaan met iemand, handel drijven, behandelen, eeren, herhaaldelijk ergens komen, in praktijk brengen, zich bezighouden met, gebruiken, toepassen, doen, regelen”, ook reeds onder invloed van *hand* „hanteeren, met de handen behandelen”. Evenals eng. *to haunt* „bezoeken” uit fr. *hanter* „omgaan met”; dit is van onzekeren oorsprong. Laatmhd. *hantieren* (nhd. *hantieren*), mnd. *hantêren* „handel drijven, behandelen, zich bezighouden met” worden uit het Ndl. afgeleid.

Hanze znw. Mnl. *hanse* v. beteekent „koopmansgild, entreegeld voor een gild”, evenzoo mnd. *hanse*, *hense* v.; mhd. *hanse* v. = „koopmansgild”. Op du. gebied komt *hanshús* o. al vroeg in de 12. eeuw = „gildehuis” voor. Mlat. *hansa* heeft al in 1127 de secundaire bet. „handelsbelasting”. In de bet. „koopmansvereniging” is het woord een eigennaam geworden: 't duidt dan den bekenden van de 13.—17. eeuw bestaanden bond van handelssteden aan. De oudere bet. is „schaar, troep” blijkens: ohd. *hansa*, ags. *hós*, got. *hansa* v. „schaar, troep” en het ontleende finsche *kansa* „populus, societas”. Men heeft lat. *censeo* „ik schat, beoordeel”, obg. *setü* „inquit”, alb. *šom* „ik zeg” (**kénsmi*), oi. *šámsati* „hij reciteert, verkondigt, prijst” voor ver-

want gehouden, in 't Germ. de bet. „belasting”, oorspr. „het schatten” voor ouder houdend dan „vereniging, gild”. Aangezien „troep” de oudst-bekende bet. is, is deze etymologie niet wsch.; maar toch nog aannemelijker dan andere hypothesen, zooals de grondvorm **kom-sód* „het samenzitten”: voor **kom-* vgl. bij *hand*, *-*sód* zou met *zitten* verwant zijn.

Haperen ww., mnl. *hāperen* „stotteren, twisten”. = fri. *haperje* „stotteren, haperen”, nnd. *hāpern* „haperen, niet verder kunnen”. Uit 't Ndd. nhd. *hapern* „id.”. Wellicht met de *happe*, zw. *happla* „stamelen, stotteren”, de *hjappe* „id.”, ouder-de. „rad spreken” en met *happen* verwant. De bet. „stotteren” zou dan teruggaan op „snakken, hijgen”. De vorm *haperen* is dan jong, tenzij wij voor *haperen*, *happen* van een wortel met idg. *h* moeten uitgaan. Is de oorspr. bet. van *haperen* „vast zitten” geweest, dan zouden wij lit. *kibýs* „klis”, *kimbù*, *kùbti* „blijven hangen” kunnen vergelijken. Over deze basis, waarvan de omvang in 't Balt. moeilijk vast te stellen is, zie *haspel*.

Happen ww., eerst nnl. Kil. *happen* „pakken” is wsch. 't zelfde woord. = nnd. *happen* (waaruit nhd. *happen*), fri. *happe* „happen”. Voor mogelijke ngerm. verwanten zie *haperen*. Het fr. ww. *happer* „happen, opsnappen” (ook „aan-kleven”), dat reeds vroeg voorkomt en in het Mnl. als *happêren* „rooven” ontleend is, komt zelf weer van het du.-ndl. *happen*. Oorsprong onzeker. Als de oudste bet. „pakken” is, kan hebben verwant zijn, de grondvorm is dan idg. **gap-nó*. Is de bet. „gapen, den mond openen” de oudste, vgl. dan gr. *κάπτω* „ik slik in”, *κακῶφῶς* „uitgeput, ziel-togend”: idg. **gabh-nó* (of *k?*). Verwantschap met lit. *kabė* „haak” enz. (zie *haperen* en *haspel*) is niet wsch., aangezien voor deze balt. basis vermoedelijk een grondbet. „vastzitten, vastmaken, ophangen” moet worden aangenomen. — Afl. **happig** bnw. Ook nnd. en fri.

Har znw., mnl. *herre*, *harre* v. „har, scharnier, reet”. = ags. *heorr*, *hior*

m.v., on. *hjarri* m. „scharnier”. Verwant, evenals ohd. *scēro* m., *scērdar* o. „scharnier”, met lit. *karvū*, *kárta* „ophangen”. Hierbij ook lat. *cardo* „scharnier, draaipunt”? Of dit bij den onder schertsen besproken wortel?

Hard bnw., mnl. *hart* (*d*) „hard, stevig, moedig, onaangenaam, lastig, wreed”. = onfr. *hard* „durus”, ohd. *hart*, *harti*, *herti* „hard” (nhd. *hart*), os. *hard* „hard, moedig”, (ofri. *herde* bijw. „stevig, zeer”), ags. *heard* „hard, moedig, erg” (eng. *hard*), on. *harðr* „hard, moedig, vlug, lastig”, got. *hardus* „hard”. Verwant met gr. *χαρῦς*, *χαρῦρός* „sterk”, misschien met oi. *káthíná-*, *káthóra-* „hard, vast, stijf”, ksl. *čerstvū*, *črístvū* „stevig, zuiver, echt”, wsch. niet met lat. *crassus* „dik”, oi. *krtsná-* „geheel”, — en ook niet met lit. *kartūs* „bitter”, oi. *katū-* „bijtend, scherp”, waarvoor veeleer een grondbet. „snijdend” moet worden aangenomen. Met mnl. *harde*, onfr. *hardo*, ohd. *harto*, os. *hardo*, ofri. *herde*, ags. *hearde*, on. *harða* „zeer” vgl. voor de bet. ’t verwante gr. *χαῖτα* „id.” — ’t Ww. **harden** „hard maken”, mnl. *harden*, *herden* „id.” is een factitivum = ohd. *harten*, *herten* (nhd. *härten*), os. *herdian*, ofri. *herda*, *hirda*, ags. *hierdan*, on. *herða*, got. *ga-hardjan* „hard, sterk maken” (en secundaire bett. : ofri. alleen in de bet. „bewijzen” overgeleverd). Mnl. *harden* „uithouden, volharden, volhouden” (nml. *harden* „uithouden”) is blijkens mhd. *herten*, mnd. *herden* „id.” ’t zelfde woord en niet = ohd. *hardén*, os. *-hardon*, ags. *hardian* „hard worden”.

Harder (visch), ook *herder*, mnl. *harder*, *herder* m. Oorsprong onzeker. = herder? Van hard?

Hardhandig bnw., nog niet bij Kil. Oudnml. ook *hardhand(e)*. — **Hardhoorig** bnw., sedert Kil. Vgl. nhd. *harthörig* (sedert de 17. eeuw), mnd. *harthörich* (ook overdr.). — **Hardnekkig** bnw., mnl. (14. eeuw) *hartnackich*, *-neckich*. = hd. *hartnäckig* (sedert 1495), mnd. *hardnackich*; ook mnd. *hardenacket*, oudnml. *hardnekt*. Voor de bet. vgl. halsstarvig. — **Hardop** bijw., nog niet bij Kil. Een dgl. samenst. is luidop (vooral in Zuid-Ndl. gebruikt). — **Hardvochtig** bnw.,

sedert de 17. eeuw. De oorspr., dial. nog bewaarde bet. is „kordaat”. Een dgl. samenst. als koelbloedig, zoetsappig. Zie aldaar. Ook oostfri. *hardfuchlig*.

Harem znw. Internationaal woord. Uit arab. *haram* „heilig, niet toegankelijk, vrouwenverblijf”.

Haren (scherpen), mnl. *hären* „scherp zijn, scherp maken”. = mnd. *hären* „id.”, fri. *heare* „prikkelten in de keel” (in dezelfde bet. Zaansch wfri. *haren*), eng. dial. *to haar* „heesch spreken”. Vgl. mnl. *häre* v. „scherpe, doordringende wind”. Aan deze woorden ligt een bnw. **zarwa-* „scherp” ten grondslag: vgl. mhd. *hare*, *har*, *here*, *her* (nhd. *herb*) „bijtend, scherp”, mnd. *herwen* „scherp maken”. Voor het formeel vgl. gaar. Wsch. van den bij scheren besproken wortel.

Haring znw., dial. ook metumlaut, bijv. Maastr. *hierang*; ook schijnt *hëring* voor te komen; mnl. *hárinc*, *hëring* m. Mnl. *hárinc* = ohd. *hárinc*, mnd. *hárinc*, (owfri. *hëring*?), ags. *hëring* (eng. *herring*) m. „haring”, mnl. *hëring* = ohd. mhd. *herinc* (nhd. *hering*), os. mnd. *hering* m. „id.”; uit germ. **zëriwiza-* resp. **zarizwa-*. Uit ’t Germ. fr. *hareng*, mlat. (reeds 6. eeuw) *haringus*. Over den oorsprong bestaan slechts onzekere hypothesen. ’t Ngerm. woord voor „haring” is on. *sild* v., de. *sild*, zw. *sill*.

Hark znw., mnl. (zelden) *harke* v. = Teuth. *harck*, *hercke*, mnd. *harke*, *herke* v. (waaruit nhd. *harke*) „hark”; zw. *harka* „eg met ijzeren punten, hark” komt wsch. uit ’t Ndd. Verwant met on. *harka* „iets sleuren, zoodat het met kracht wrijft tegen wat er onder ligt”. Van een wortel *q(h)erj-* „krabben”, waarvan ook oi. *kharijū-* „jeuk”. Hiermee kan idg. *q(h)erj-*, *q(h)erj-*, waarvan ohd. *rahhisōn* „rochelen”, ags. *hrāca* m. „spog, opgehoest slijm”, *hrācan* „slijm opheesten, uitspugen”, on. *hráki* m. „spog”, *hrāka* „uitspugen” in ablaat staan. Een dgl. bet. hebben ook de. *harke*, zw. *harkla* „zich de keel schrapen”. Aangezien „krabben, krassen” e.dgl. een door een geluid begeleide beweging aanduiden, is verdere verwantschap met

de bij roek besproken woordfamilie, hoewel onzeker, toch mogelijk; als we de *j* van oi. *kharjū-* door palatalisering in de casus met *ju* verklaren, kan de hier besproken basis ook zooals die van roek velare *g* hebben. Men vergelijkt nog wel oi. *khfgala-*, daarvoor de bet. „borstel” aannemend.

Harlekijn znw., sedert de 17. eeuw. Evenals nhd. *harlekin* m., eng. *harlequin* uit ofr. *harlequin* (fr. *arlequin*), dat wel uit *Hernequin*, den naam van een graaf van Boulogne († 882), wordt afgeleid.

Harmonika znw., later-nnl. Internationaal woord, oorspr. de v. vorm van gr.-lat. *harmonicus* „harmonieus”.

Harnas znw. o., mnl. *harnasc*, *hernasc*, *harnas*, *harnes*, *harnis* o. „uitrusting, benoedigdheden, wapenrusting, netwerk van een gotisch venster”. Uit ofr. *harnase*, *harnais*, *harnéis* (fr. *harnais*), dat van bret. *houarn* „ijzer” wordt afgeleid. Uit 't Fr. ook mhd. *harnas*, *harnasch*, *harnusch*, *harnisch* m. o. (nhd. *harnisch* m.), mnd. *harnasch*, *-isch*, *harnis(ch)*, *hernesch* o. „uitrusting, harnas”. Uit 't Mnl. of Mnd. owfri. *harnasch* „id.”. Uit 't Mnd. on. *harneskja*, *herneskja* v., de. *harnisk*, zw. *harnesk* „id.”. Meng. *harnéis*, eng. *harness* „id.” is wsch. ook uit het Fr. ontleend; men neemt er ook wel kymr. oorsprong voor aan (mkymr. *hayarn* „ijzer”) en leidt dan 't fr. woord uit het engelsche af. —

Harnassen ww., nnl. Afl. van *harnas*. In de bet. „een paard tuigen” (wvla.) naar fr. *harnacher* „id.” gevormd.

Harp znw., mnl. *harpe* v. (ook *herpe* met *e* vóór *r* + labiaal). = ohd. *harfa*, *harpha* (nhd. *harfe*), mnd. *harpe*, *herpe*, os. of oudmd. *harpa*, ags. *hearpe* (eng. *harp*), on. *harpa* v. „harp”. Blijkens Venantius Fortunatus was dit woord al in de 5. eeuw een germ. benaming van een muziekinstrument. Met 't oog daarop is het zeer wsch., dat nhd. dial. *harp* „een soort van zeef”, zuidhd. *harpe* „stellage voor 't drogen van koren”, os. *harpa* v. „folterwerktuig”, noordw. *harpe*, zw. *harpa* „grootte korenzeef” secundaire bett. hebben en dat deze voorwerpen wegens de overeenkomst in vorm naar de harp genoemd zijn. Wsch. verwant met ijsl

herpast „zich krampachtig samen-trekken”, russ. *koróbit* „krommen”, hoogerop eventueel met rapen. Dan zou de combinatie van *gerb-* met *gre-m-b-* (zie rimpel en vgl. voor dgl. wisselvormen brengen) minder wsch. worden, en ook die met on. *skorpiun* „verschrompeld”, russ. *skórblyj* „id.” (dit laatste kan *sk-* uit oerslav. *sū-k-* hebben). Lett. *skribene* „krom ijzer” e. a. dgl. balt. woorden kunnen ook met een geheel andere basis gecombineerd worden. Voor een geheel andere verklaringshypothese voor harp vgl. herfst. Uit 't Germ. komen fr. *harpe*, it. spa. *arpa* „harp”.

Harpluis znw. o. (werk om te breeuwen). = oostfri. *hárpluis*. 't Tweede lid = pluis? 't Eerste = ohd. *haro*, on. *horr* m. „vlas”? Dit evenals *I ha ar* van de basis (*s*)*ger-* „snijden”?

Harpoen znw., mnl. *harpoen* (*aerpoen*) m. Uit fr. *harpon* „harpoen” ontleend, ofschoon het ndl. woord in oudere teksten (Maerlant) voorkomt dan 't fr. Fr. *harpon* en *harpin* „scheepshaak”, *harpeau* „enterhaak”, *harper* „pakken” gaan terug op gr. *αρν-*; vgl. vooral *ἄρνη* „sikkel, haak, klauw”. Nhd. *harpune* v., de. zw. *harpun* „harpoen” komen uit 't Ndl., eng. *harpoon* „id.” volgens sommigen uit het Ndl., volgens anderen direct uit het Fr.

Harpuis znw. o, mnl. *harpoys*, *herpoys* o. Evenals mnd. *harpois* „harpuis” uit ofr. *harpois* (naast *harpoi* en *harpis*) „id.”. Dit is van onzekeren oorsprong: 't uit 't Germ. ontleende *h a r s* + fr. *poix* „pek” (uit lat. *pix*)? Uit het Ndd. zw. *harpojs* en 't naar lat. *pix* vervormde de. *harpiks*.

Harrel (hennepvezel; dial. ook: vlasstengel). Dial. vorm: *herel*, *heerl*. Mischien reeds mnl. = mnd. *harle*, *herle* „draad, vezel van vlas of hennep”, eng. *harl* „vezels van vlas”. Van 't bij harpluis vermelde ohd. *haro*, germ. **zarwa-* afgeleid.

Harrewarren ww., nog niet bij Kil. = fri. *harrewarje*. Samenst. van *warren* (zie *war*) en een rijmnd *harre-*. Dit komt ook elders in onomatopoëtische rijmformaties voor: in een westf. kinderrijmpje *harretarre* (= „dorschvloer”?). Vgl. *hassebassen*.

Hars znw. (de en het), dial. ook *harst*, mnl. *hars*, *harst*, *harse*, *herse* o., wsch. ook v. Vóór 1250 ontleend uit ohd. *harz* o. of mhd. *harz* m. o. (nhd. *harz* o.) „hars”. Dit = os. *hart* o., mnd. *hart* (naast ontleend *hars*, *has*) o., oostmnl. *hart* o. „id.”. Onzekere en vage etymologieën: 1. germ. **charta*- van de bij gierst besproken basis *ker-* (lat. *creo* enz.), 2. vgl. lat. (*mus*-, *su*-)*cerda* „drek”, oi. *chrḡátti* (*chard*-) „hij spuugt uit, giet uit”, ksl. *skaređū* „vuil” (vgl. hierover bij *scheerling*), 3. vgl. gr. **ηρός* „was”; dit en lat. *cēra* „id.” worden ook evenals ohd. *harz* wel van idg. *ker-* (zie 1) afgeleid.

Harst (gebraden vleesch), mnl. *harst*, *harste*, *herst*, *herste* m. v. „gebraden stuk vleesch”. Bij mnl. *hersten*, *harsten* „braden”. Ook *harst* „droogoven”, door Kil. als vla. vermeld, hoort hierbij. Vgl. ohd. *harst*, *harsta* „rooster, brandstapel”, *harsta* v., *harstī* v. „het roosteren”, *hersten*, *harsten* „roosteren, braden”, os. *harsta* v., *harst* m., met „catasta” resp. „crate” geglosseerd, mnd. *harsten*, ags. *hierstan* „braden”. Volgens de heerschende opinie verwant met lit. *kársztas* „heet”, *kerszús* „toornig”, lett. *karsēt* „warm maken” en verder met de bij haard besproken basis; misschien hierbij nog on. *herstr* „barsch”. Germ. **harsta*-, -*ō*(*n*)- „rooster” en „brandstapel” kan echter ook verwant zijn met h o r, met de oorspr. bet. „gevlochten voorwerp”, en **harstianan* „roosteren, braden” zou weer een denominativum hiervan kunnen zijn.

Hart znw. o., mnl. *herte*, *harte* o., ook v., vgl. nog nnl. ter harte nemen e. dgl. = onfr. *hërta* o., ohd. *hërza* o. (nhd. *herz*), os. *hërta* o., ofri. *hërte*, *hírte* v., ags. *heorte* v. (eng. *heart*), on. *hjárta* o., got. *hjárto* o. „hart”. Vgl. in de eerste plaats gr. **ἦρ* (**ἦρδ*), opr. *seyr*, *siras*, arm. *sirt* „hart”, obg. *sréda* „’t midden”, lett. *sérde* „kern van het hout” en verder met ablaut ier. *críde* (*r* resp. *r*), lat. *cor*, gr. *καρδία*, *καρδιή*, obg. *srúdice* (oerslav. **srúdice*), lit. *szirdis* „hart”; ook ier. *cretim*, lat. *crédo* „ik geloof”, oi. *craddhá-* „vertrouwen, trouw” (**kred-* + wortel *dhé-*). Oi. *híd-*, *hídaya-* kan wegens den afwijkenden beginmedeklinker alleen dan verwant zijn, als

wij analogische vervorming aannemen; maar waarnaar? — **Hartelijk** bnw. Sedert het Mnl, Mhd. Mnd. Misschien als vertaling van lat. *cordialis* opgekomen. — **Harteloos** bnw., mnl. *herteloos* „uitgeput”, ook „verstandeloos”. Ook mhd. *hërzelós* (nhd. *herzlos*) en eng. *heartless*. — **Hartgrondig** bnw., reeds bij Kil., maar mnl. *gronthertich*. Van hart + grond met ’t suffix -i-g. — **Hartig** bnw. Mnl. *hertich* = „moedig”. Mhd. *-hërzec* alleen in samenst., zooals *steinhërzec* „met een hart van steen”. Eng. *heartly* = „hartelijk, flink, hartig”. — **Hartsteken**, **hartstikken** (h. dood), dial. ook *hartsteek*, -*stik* e. a. Oorspr. „door een hartsteek dood”. ’t Mnl. Handwdb. geeft nog *hertstics* op. — **Hartstocht** znw., sedert eind 16. eeuw. Bij Kil. ook *harts-treck*. Van hart en tocht „het trekken, trek”.

Hartsvanger znw., eerst later-nnl. Eig. „hert-vanger”; hart is een dial. vorm van hert. In dezelfde bet. nhd. *hirschfänger* m.

Haspel znw., mnl. *haspel* m. = ohd. *haspil* m. „haspel, werktuig om garen op te winden” (nhd. *haspel*), mnd. *haspel* v. „id.”. Noorw. *hæspel*, zw. *haspel* zijn naar du. model gevormd resp. ontleend. Een afl. van mnl. *haspe* v. „haspel, streng garen” (nog zuidndl.), ohd. *haspa* v. „zoo veel garen als op één maal wordt opgewonden”, mhd. mnd. *haspe* v. „haspel”, on. *hespa* v. „haspel”. ’t Zelfde woord is mnl. *haspe* v., *haspel* m., mhd. nhd. *haspe* v. (met secundairen ablaut ook md. *hispe* v. „gesp”), mnd. *hespe*, *haspe* v., ags. *hæpse* v. (eng. *hasp*), on. *hespa* v. „ijzeren klamp of bout, deurengsel”. *Hasp-* is uit *xap-s-* ontstaan en lit. *kimbù*, *kùbti* „blijven hangen”, *kabù*, *kabëti* „hangen” (intrans.), *kabë* „haak”, russ. *skobá* „gesp” zijn verwant. — Afl. **haspelen** ww., sedert het laat-Mnl.-Mhd.-Mnd: Mnl. mnd. ook *haspen* „haspelen, opwinden”, ags. *hæpsian* „met een bout of klamp sluiten” (eng. *to hasp*).

Hassebassen ww. Sedert de 17. eeuw. Onder invloed van bassen en van woorden van ’t type harrewarren opgekomen.

Hatelijk, **haten**. Zie haat.

Hauw (plantnaam: „siliqua”), mnl. *hauwe* v. „peul, dop”. Kil.’s spelling

houde berust wsch. op volksetymologie. Oorsprong onzeker. Bij houwen?

Have znw., mnl. *hāve* v. = ohd. *haba* (nhd. *habe*), mnd. *hāve*, ofri. *have* (naast *heve*) v. „have”. Bij hebben. — Afl. **haveloos** bnw., mnl. *hāveloos* „arm”, van zaken „schamel”. Ook mhd. *habelōs* „zonder bezit”. De nml. bet. wordt aan invloed van *ongehavend* „zonder sieraad of tooi” toegeschreven. Zie havenen.

Haven znw., mnl. *hāvene*, *hāven* v. = mnd. *hāvene* (ook *hāve*) v.m. (uit 't Ndd. nhd. *hafen* m.), ags. *hæfen* (ook *hæfene*) v. (eng. *haven*), on. *hafn* v. „haven”. Vgl. in de eerste plaats ier. *cuan* „id.” (*uan* < *opn*). Dat germ. **haf-nō-*, **hab-nō-* een afl. zou zijn van mnd. *haf* (< nhd. *haff*), ofri. *hef*, ags. *hæf*, on. *haf* o. „zee”, is formantisch niet wsch., wegens 't ier. woord onaannemelijk. De combinatie met hebben (*haven = „de bevattende”*) is een mogelijke, maar onzekere hypothese. [Dan zou *haven* in de eerste plaats met ohd. os. *havan* m. „pot” te combineren zijn; voor de bet. hiervan vgl. 't verwante lat. *capēdo* „een soort schaal of beker”.] Dat geldt ook van de vergelijking met obg. *kopati* „graven”, lit. *kapóti* „hakken”, gr. (σ)κάπηρος „groeve, gracht” (zie schaven).

Havenen ww. Mnl. *hāvenen*, vooral noordndl., beteekent „behandelen, verzorgen, schoonmaken, herstellen”. In de bet. van ons *havenen* komt oud-nl. *slecht havenen* voor. Overigens kan de bet. „toetakelen, havenen” zich ook uit „behandelen” ontwikkeld hebben, zonder dat hier een bijw. bij stond; vgl. ons onder *handen nemen*. Tenslotte kan ook 't ironische gebruik van *havenen* „verzorgen” bij 't opkomen van de tegenwoordige bet. hebben meegewerkt. Mnl. *hāvenen* = mnd. *hāvenen* „schoonmaken”. Mnl. komt ook *hāven* „bewerken” voor, = mnd. *hāven* (*haffen*) „behandelen”. De vorm *hāvenen* is echter ouder, blijktens ofri. *hav(e)nia* „zorgen voor, behandelen, bewerken, in stand houden, repareren”, ags. *hafenian* „grijpen”, metumlaut ohd. *hebinōn*, *hefinōn* „behandelen”. Dit werkwoord komt van de basis van hebben. Evenzoo ook on. *hafna* „ophouden met” (voor de bet.

vgl. got. *gahobains* v. „het zich-onthouden”, *gahaban sik* „zich onthouden”), wellicht ook *hefna* „wreken”.

Haver znw., mnl. *hāver(e)* m.v. = ohd. *habaro* m. (nhd. *haber*; *hafer* uit 't Ndd.), os. *haþoro* m., on. *hafri* m. „haver”. Het is niet geraden, ogutn. zw. dial. noorw. dial. *hagre* „id.” hiervan te scheiden, hoewel de consonantenwisseling bevreedend is. De gutturaal is oud, blijktens 't finsche leenwoord *kakra* „haver”. Men neemt gew. verwantschap aan met ier. *coirce* „haver” (kelt. **korkio-* uit **korkrio-*), ook wel met gr. κάρυς „geroosterde gerst”. Verwantschap met opr. *kesti*, oi. *kaca-* „haar” is waarschijnlijker: voor de bet. vgl. ier. *coirce*, ook wel van *corc* „haar” afgeleid. De germ. labiaal zal wel aan een vervorming zijn toe te schrijven, waarvan de oorzaak ons onbekend is. Verwantschap met ags. *hæfer* m., on. *hafri* m. „bok”, kymr. *caer-ivrch* „reebok”, lat. *caper* „bok”, gr. κάρυς „wild zwijn”, κάρυρα „αἶξ. Τυρρῆνοι (Hes.), (ook nperz. *čapís* „eenjarige bok”?) is minder wsch. *Haver* zou dan „geitenvoer” beteekenen. [NB. Ook de combinatie van lat. *avēna*, russ. *owēs*, lit. *avižà* „haver” met idg. **owi-* (zie *ooi*), die voor deze woorden een grondbet. „schapenvoer” zou wsch. maken, is hypothetisch.] — De uitdr. van *haver* tot *gort* is een volksetymologische vervorming van mnl. *van āver(e) tāver(e)*, ospr. „van zoon tot zoon”, waarvoor oudnld. *van haver tot haver*. Mnl. *āver(e)* m. = os. *aþuro*, ags. *eafora* m. „nakomeling”, dat bij got. *afar* „na” (= ohd. *abur*, *avar* „wederom, daarentegen”, nhd. *aber*), een afl. van *af*, hoort. Vgl. oi. *ápára-* „latere, andere, volgende”. — **Haverklap** (om den), dial. ook *haverslag*. Men wil *haverklap* wel als „afval van haver” of „wischje haverstroo” verklaren; wsch. onjuist.

Haverij. Zie *averij*.

Havezate znw. Twentsch-drentsche vorm met *ā* uit *ō* in open lettergreep. = mnd. *hōvesāte* v. „hofstede”. Voor 't eerste lid zie *hof*, het tweede = mnl. *sāte*, ohd. *sāza*, mnd. *sāt(e)* v. (bij *zitten*) in de bet. „woonplaats”.

Havik znw., mnl. *hāvic* m. = ohd.

habuk m. (nhd. *habicht*), os. *haðuk-* (in eigennamen), owfri. *hawk*, ags. *heafoc* (eng. *hawk*), on. *hawk* m. „havik”. Misschien een afl. van de basis *gap-* (zie hebben), waarbij — minder wsch. — ook oi. *kapóta-* „duif” is gebracht: *havik* is dan = „de weg-pakker”. Voor ’t formans vgl. ohd. *chranuh* bij I k r a a n. Niet aannemelijk is de voor *havik* veronderstelde grond-vorm **qapo-gyhno-* „hoenderdooder” [Idg. **qapo-* ook in nperz. *kaph* „patrijs”; vgl. ook oi. *kapínjala-* „korhoen”; **gyhno-* bij ier. *gonim* „ik verwond, dood”, lat. *dé-fendo* „ik weer af, verdedig”, gr. *θειρω* „ik sla”, obg. *ženq, g(ñ)nati* „drijven, jagen”, lit. *geniù, genėti* „takken afslaan”, alb. *g’an’* „ik jaag, vervolg”, oi. *hánti* „hij slaat”, waarbij ook arm. *gwn* (znw.) „slagen” en uit het Germ. ohd. *gundea*, ags. *gūð*, on. *guðr, gunnr* v. „strijd”, on. *gandr* m. „stok” behooren.] Men heeft ook in de *ð* van *havik* een idg. *bh* willen zien en ier. *ulchabhehán* „uil” vergeleken (**ul* + *kabhak-* of *-ag-*): hoogst dubieus. Uit het Ags. komt kymr. *hebauc*, ier. *seboce* „havik”. Ook po. *kobiec*, russ. *kóbec* (**kobčič* < **kobčikū*) „een soort valk” is eer uit ’t Germ. ontleend dan oer-verwant.

Hazard znw., gew. o., mnl. *hasaert* (*d*) m. „kans, worp op goed geluk”, bij Kil. ook „laagste worp bij ’t dobbel-spel”. Een ook al mhd. mnd. ontl. uit ofr. *hazard* (wellicht van arab. oorsprong).

Hazelaar znw., sedert Kil. Met suffix *-aar* van mnl. *hāsel* m. „hazelaar” = ohd. *hasal* m. (naast *hasala*, nhd. *hasel* v.), mnd. *has(s)el* m., ags. *hasel* (eng. *hazel*) m., on. *hasl* m. „id.”. Een idg. boomnaam: vgl. ier. *coll* (**coslo-*), lat. *corulus* „hazelaar, hazelstruik”. Mogelijk is verder de combinatie met lit. *kasulas* „jachtspriet”: voor de bet. vgl. o.a. on. *askr* m., gr. *μελίη* „spies”, oorspr. = „esscheboom”. Zie eik. — **Hazelhoen** znw. o., eerst nnl. Maar reeds ohd. *hasil-huon* o. (nhd. *haselhuhn*), mnd. *hāselhōn* o. — **Hazelnoot** znw., mnl. *hāselnōte* v. = ohd. *hasalnuz* (nhd. *haselnuss*), mnd. *hāselnōte*, ags. *hāselhnutu* (eng. *hazelnut*) v. „hazelnoot”.

Hazenlip znw. Ook in andere talen voorkomende samenstelling. = lat. *labium leporinum*. — **Hazenslaap** znw. In de bet. „geveinsde slaap” reeds bij Kil. — **Haze(n)wind** znw. Sedert het Mnl. en Mhd. = „wind (windhond) voor de hazenjacht”.

Hebbelijk bnw. Veel gewoner is onhebbelijk. Mnl. *hebbelijc* = „wellevend, schoon”, ook, bijna alleen in mystieke teksten, „welgevallig, geschikt, overeenkomstig iemands natuur, wat kunnende verdragen”. Van hebben. Even-zoo ohd. *habalīh* „habilis”, mnd. *hebbelik* „geschikt”. Wsch. een vertaling van lat. *habilis* bij *habére*, zeker heeft onder invloed hiervan ’t gebruik van ’t woord zich uitgebreid. Mhd. *habelich, hebelich* behoort blijkens zijn bett. veeleer bij *habe* = *have*. — Afl. **hebbelijkheid** znw., mnl. *hebbelijcheit* v. „wellevendheid, goede toestand, natuurlijke eigenschap, gewoonte”.

Hebben ww., mnl. *hebben*. = onfr. *hebon*, os. *hebbian*, oofri. *heba*, owfri. *habba*, ags. *habban* (eng. *to have*), naast de andere formatie ohd. *habén* (nhd. *haben*), on. *hafa*, got. *haban* (-ai-) „hebben, houden” (vgl. *zeggen*). Niet met lat. *habére* „hebben” verwant, maar van den wortel *gap-* „grijpen”, waarvan ook *heffen*. De idg. stam *qapé(i)-* in ohd. *habén*, on. *hafa*, got. *haban* staat tot *qáppo-* in lat. *capio* = got. *hafja* als lat. *sedé-* tot got. *sitja-* (zie *zitten*). Vgl. *have*.

I **Hecht** znw. Zie *heft*.

II **Hecht** bnw., sedert ’t oudere Nnl. Uit ’t Ndl. fri. oostfri. *hecht* „hecht, stevig”. ’t Ww. **hechten** is ouder en meer verbreid: mnl. *hechten, heften* „vastmaken, in hechtenis nemen, blijven vastzitten, zich aansluiten”, (onfr. *heftidon* „persecuti sunt”?), ohd. (nhd.) *heften* „bevestigen, boeien”, os. *heftian* „boeien”, ofri. *hefta* „id.”, ags. *heftan* „id., arresteeren”, on. *hefta* „boeien, verhinderen”, got. *haftjan* (soms met *sik*) „zich hechten aan, zich voegen bij”. Wsch. is *hecht* een jonger woord. een participiaalformatie zonder *ge-*. Het germ. ww. **xaftianan* is een afl. van **xafta-*; zie *-achtig* en voor hierbij hoorende znww. vgl. *hachelijk*. —

Afl. **hechtenis** znw., mnl. *hechtenisse* v. = mnd. *hechtenisse*, *heftnisse* v. „hechtenis, aanspraak”, ofri. *heftnese* v. „hechtenis”.

Heden bijw., mnl. *heden*, Limb. Serm. *hiden*. Speciaal nld. vorm, naast mnl. *hūde(n)* (waarvan 't bnw. mnl. *hūdich*, nnl. *huidig*), ohd. *hiutu*, *hiuto* (nhd. *heute*; uit *hiu tagu* > **hiutgu*), os. *hiudu* (naast *hūdigu*), oofri. *hiūde* (naast *hiūdega*), owfri. *hiōda*, -e, ags. *hēodæg*, bestaande uit een dat.-instrum. van den pronominale-stam **xi-* en van dag. Het nld. *heden* bevat den onverbogen stam **xi-*, vgl. voor de formatie gr. *ήμερον* „heden” (uit **αγήμερον*); een dgl. formatie met een anderen vnw.-stam is wellicht faliskisch *foied*, lat. *hodie* „id.” (**gho-djéd*). De *n* van mndl. *hūden*, wsch. ook die van *heden*, moet aan de analogie van gisteren en morgen worden toegeschreven. Voor den stam **xi-* vgl. hier.

Heede (vooral dial., = „afval van vlas”), mnl. (oostelijk) *hēde* v. De *ē* is een *ē*²: inderdaad komt nnl. ook de in niet-saks. diall. klankwettige vorm *hiede* voor; de schrijfwijze *hijde* zal wel niet een vorm met *i* uit *ē*² (vgl. *gerief*), maar veeleer een gron. vorm (*haide*, met *ai* uit *ē*²) voorstellen. = mnd. *hēde*, *heide* (waaruit nhd. *hede*) v., owfri. *heed* „werk van touw, vezel”. Hiernaast Kil. *herde*, *heerde* „vlasvezel”, zuidndl. nog *heerd* „vlasstengel”, ags. *heorde* v. „vlasvezel” (eng. *hards*). Ofschoon de ontwikkeling van de vormen met *r* uit *z* naast andere met weggevallen *z* evenals bij twee *n*en niet geheel klaar is, is 't het aannemelijkst, dat al de geciteerde vormen identisch zijn. Van **xizdōn-* (waarnaast volgens sommigen **xēizdōn-*) uitgaande heeft men lat. *caesariēs* „hoofhaar”, oi. *késara-* „haar, manen” vergeleken (zie *heester*); nemen we een grondvorm **hezdōn-* aan, dan kan die van de basis *ges-* afgeleid worden, waarvan ook on. *haddr* m. „vrouwenhaar”, ier. *cír* „kam” (**qēs-rā-*), gr. *κῆσιον* „werk van vlas”, obg. *česq*, *česati* „kammen, afplukken”, lit. *kasù*, *kàsti* „graven”, wsch. ook oi. *kacchú-* „schurft”. Zie nog *I haar*.

Heel bnw., mnl. *heel* „gezond, onge-

schonden, geheel, oprecht”, naast *gheheel* „id.” > nnl. *geheel*. = ohd. *heil* „gezond, ongedeerd, gered” (nhd. *heil*), os. *hél* „gezond, onbeschadigd”, ofri. *hél* „genezen, ongedeerd, geheel”, ags. *hál* „gezond, ongedeerd” (eng. *whol.*), on. *heill* „ongeschonden, ongedeerd, geheel, braaf, gelukkig”, got. *hails* „gezond”. Verwant met kymr. *coel* „(goed) voorteeken”, wellicht ook gr. *κόιλν · τὸ καλόν* (Hes.). Obg. *čělū* „ongedeerd, gezond”, opr. **kailu-*, -a- (*kailūstiskun* acc. „gezondheid”, misschien ook *kails*— *pals kails* „gezond—zelf gezond”, als drinkgroet; evenzo komt got. *hails*, on. *heill*, ags. *wes hál* als begroeting voor) kunnen oerverwant of uit 't Germ. ontleend zijn. — Een factitivum = **xaila-* maken” is got. *hailjan*, on. *heila*, onfr. ohd. (nhd.) *heilen*, os. *hēlian*, ofri. *hēla*, ags. *hēlan* (eng. *to heal*). Ndl. **heelen** heeft *ee* voor *ei* naar *heel*. Mnl. *hēlen*, *heilen* beteekent behalve „gezond maken, heel maken, verbinden” ook „gezond, verbonden worden”. De intr. bet. had ospr. *hēlen* = ohd. *heilēn* „id.”. Vgl. *heil*, *heilig*, *heiland*. — **Heelal** znw. o., sedert Hoofl. — **Heelemaal** bijw., oudnld. *heel te male*. *Te mǎle* en *al te mǎle* (nld. *allemaal*) zijn reeds mnl. — **Heelendal** bijw. Uit ouder *heel ende al* (o.a. bij Kil.). — **Heelshuids** bijw., eerst nnl. Vgl. de synoniemen mnl. *ganser huut*, mnd. bnw. *hēlhūdich*, fri. *mei de hele hūd*.

Heemraad znw., mnl. (noordndl.) *heemraet*, *heimraet* (*d*) m. „college of ambtenaar die de belangen van een district, speciaal van een waterschap behartigt”. De ambtenaar heet ook mnl. *heemrāder*. 't Eerste lid van de samenst. *heem-raet* is mnl. *heem*, *heim* o. „woonplaats, erf”, nog archaïstisch en in eigenname en in in-, uitheemsch voorkomende, = ohd. (nhd.) *heim* o. „huis, woonplaats”, os. *hēm* o. „woonplaats”, ofri. *hēm* (o. m. ?), ook *hēme* o. „woonplaats, huis, dorp”, ags. *hām* m. „woning, huis, woonplaats” (eng. *home*), on. *heimr* m. „woonplaats (vooral in samenst.), wereld”, got. *haims* (**χaimi-*, mv. **χaimó-*) v. „dorp, vlek”. Lit. *kēmas* „boerenhofstede”, opr. *caymis* „dorp” kunnen verwant of ontleend zijn. In het laatste

— waarschijnlijker — geval zijn russ. *semjá* „gezin” (obg. **šémija*), lit. *szeimyna* „de bedienden” verwant, hoogerop h u w e n en de daar besproken basis *kei-*. Vgl. met *m-*formans gr. *κοιμάω* „ik breng naar bed”, oier. *cóm* „aardig, liefelijk”; ags. *háman* „beslapen” wordt door sommigen ook hierbij gebracht. Ook gr. *κόμη* „dorp” wordt wel voor verwant gehouden: *ω* uit *ói*. — Anderen brengen *heem* bij de basis *qei-* (zie I wij l).

Heen bijw., ook h e n e n, mnl. *hēne*, *hēnen* (*hen*, *hin*), ook met *van* verbonden, „van hier, heen, weg”. *Hēne* = ohd. *hina* (nhd. *hin*), *hēnen* = ohd. *hinana*, os. *hinan(a)*, ags. *heonan* (eng. verlengd *hence*). Van den stam **zi-*; zie bij hier. Voor de formatie vgl. da a n.

Heep (sikkelvormig snoeimes, breed mes met langen steel), Kil. *heepe* („Ger. Sax. Sicamb. Holl.”). Teuth. *hyep* en de ndl. vorm *hiep* wijzen op een grondvorm met *é²*, waarnaast vermoedelijk met *ē* Teuth. mnl. *hepe* bestaan heeft, dat formeel dichter bij ohd. *heppa*, *happa* v. „sikkelvormig mes” (nhd. *hippe*), vla. *happe* „bijl met snee in ’t midden” staat. ’t Mnd. heeft *hepe* (*é*, *ē* ?), *heppe*, *heipe* v. „snoeimes”. De onderlinge verhouding tusschen al deze vormen is bezwaarlijk vast te stellen. Misschien zijn zij deels klankwettig, deels door vervorming uit een met *happen* verwanten grondvorm ontstaan. Ohd. komt ook nog *habba* v. „falcastrum” voor.

I **Heer** znw., mnl. *hēre* m. = onfr. *hérró*, ohd. *hēriro*, *hērró* (nhd. *herr*), os. *hērro* (waaruit ags. *hēarra*, on. *herra*, *herri*, de. zw. *herre*), ofri. *héra* m. „heer”. Oorspr. de comparatief van ’t bij heerlijk besproken bnw. ohd. *hēr*, die, wsch. onder invloed van lat. *senior* (> fr. *sire*, *seigneur*, *sieur*), de bet. „heer” heeft aangenomen, en wel ’t eerst op het ohd. taalgebied (± 600), vanwaar het woord zich allengs over het ndl.-nhd.-fri. gebied heeft uitgebreid. Vgl. vrou w. Voor een ouder germ. woord voor „heer” zie v r o o n-. — **Heerendienst** znw. Reeds mnl. mhd. mnd. Vgl. v r o o n d i e n s t.

II **Heer** znw. o. Zie heir.

Heerlijk bnw., mnl. *heerlijc* „heerlijk, kostbaar, aanzienlijk, voortreffelijk”. =

ohd. *hērlik* „id.” (nhd. *herrlich*), os. *hērlik* „voornaam”. Het gelijkkluidende ndl. heerlijk, mnl. *heerlijc* „op een heer betrekking hebbend” is direct van I heer afgeleid, in de andere bett. is heerlijk voor het ndl.-hd.-nhd. taalgevoel ook hiervan gevormd, inderdaad is ’t evenals I heer afgeleid van mnl. *heer*, gew. *gheheer* „aanzienlijk, voortreffelijk”, ohd. *hēr* „verheven, heerlijk, voornaam, heilig” (nhd. *hehr*), os. *hēr* „id.”, ags. *hār* (eng. *hoar*), on. *hārr* „grijs, grijscharig”. De oorspr. bet. van germ. **zaira-* is „grijs” en niet „eerwaardig”, blijkens ’t in vorm er mee identische russ. *séryj*, po. *szary* „grijs” en ’t ablautende ier. *ciar* „donkerkleurig”. De combinatie van po. *szary* met oi. *cyámá-* „zwart, donker”, *cyává-* „donkerbruin” is onwensch., ablaut mogen wij ook niet aannemen: de slav. vormen wijzen veeleer op **ghoiro-* (= gr. *χοῖρος* „big”??); de hypothese, dat ze uit ’t Germ. zijn ontleend, is althans mogelijk: is ze juist, dan zouden wij germ. **zaira-* met de genoemde oi. woorden kunnen combineeren (wortel *hēz-*; zie sch ij n e n).

Heerschap znw. o., mnl. met andere bet. *heerscap* o. v. „waardigheid van een heer, heerschappij, de heeren (tegenover minderen), gebied van een heer”. = ohd. *hērscaf(t)* v. „id.” (nhd. *herrschaft*), os. *hērskepi* o. „heerschappij”, ofri. *hērskipi* o. v. „rechtsgebied”. Van het bij heerlijk besproken bnw. gevormd onder invloed van den = „heer” gebruikten comparatief (Zie I heer). — Afl. **heerschappij** znw., mnl. *heerscapie*, *heerscepie*, *heerscappie* v. „heerschappij, heer, heerlijk gebied”. = mnd. *hērschoppie* v. „heerschappij, heer”. — **Heerschen** ww., mnl. *heerscen*. = ohd. *hērisón* (nhd. *herrschen*), mnd. *hērschen* „heerschen.” Van ’t bij heerlijk besproken bnw. onder invloed van I heer (vgl. heerschap) gevormd. [Voor een oude dgl. formatie zie bij r ij k.] Reeds in ’t Ohd. wordt soms naar *hérró* *hērrésón* geschreven.

Heesch bnw., mnl. *heesc*, *heisc*. = mnd. *hēsck*, *heisch* „heesch”. Hiernaast met gelijke bet.: 1. mnl. *hees*, onfr. *heis*, ohd. *heis*, *heisi* (hd. *heiser*, met ’t zelfde suffix als bitter, sedert de 12.

eeuw), ags. *hás*, 2. Kil. *heersch* („vetus. Flandr.”), meng. *hórse*, eng. *hoarse*, 3. mnl. *haes*, *haesc*. De onderlinge verhouding tusschen al deze vormen is niet goed vast te stellen. Mnl. *haes*, *haesc* zou een fri. *d* uit *ai* kunnen hebben en dus = mnl. *hees*, *heesc* wezen. Misschien gaan de vormen onder 1 en 2 op oergerm. **hairsa-* terug; hieruit leidt men dan ook on. *háss* „heesch” af. Oorsprong onzeker.

Heester znw., mnl. *heester*, *heister* m. = mhd. (nhd. hess.) *heister* m. „jonge beukenstam”, mnd. *heister*, *hēster* „jonge boom (vooral eik of beuk).” Met ablaut gr. *κιστος*, *κισθος*, *κισθαρος* „struikachtige plant”: men gaat hiervoor wel van idg. **kis-to-* waarnaast **kis-dho-* > **kizdho-* uit. De oorspr. bet. kan zijn „ruig, harig voorwerp”; dan is verwantschap met lat. *caesariēs* „hoofdhaar”, oi. *késara-* „haar, manen, meel-draad” wsch. (zie heede): de anlautende consonant is dan dus idg. *q*. Uit het Germ. fr. *hétre* „beuk”.

Heet bnw., mnl. *heet*. = onfr. *heit* (in samenst.), ohd. *heiz* (nhd. *heiss*), os. ofri. *hét*, ags. *hát* (eng. *hot*), on. *heitr* „heet”. Met ablaut got. *heito* v. „koorts” en met schwundstufte hitte. De *t* < idg. *d* is formantisch. Hij komt ook in lit. *skaidrūs* „helder” voor en misschien in lat. *caelum* (*l* < *dl*?). Semantisch minder wsch. is de afl. van deze basis van obg. *čěđdq*, *čěđiti* „zeven” (eig. „klären”?), *čistū* „rein”, opr. *skistan* acc. „id.”. Met idg. -*t-* vgl. lit. *kaistū*, *kaitavū*, *kaisti* „heet worden” (zie verder over de basis *gei-t-* bij -*h e i d*), zonder consonantisch formans of met -*j-* ohd. *hei*, *gihei* o. „hitte”: zie heidamp. Got. *hais* (o.?) „fakkelt” kan idg. **goi-so-* of **goi-d-so-* of **goi-t-so-* zijn. Voor een basis met anlautende (*s*)*k-* zie schijnen.

Heeten ww., mnl. *hēten* „noemen, bevelen, beloven, verklaren, heeten”. = onfr. *heitan* (blijkens *heitinga* „vota”; ook *élan* „vocari” komt voor), ohd. *heizan* „bevelen, noemen, heeten” (nhd. *heissen*), os. *hétan*, ofri. *héta* „id.”, ags. *hátan*, on. *heita* „id., beloven”, got. *haitan* „noemen, roepen”, in het passivum „heeten”. Wsch. is de *t* < idg.

d formantisch evenals in gieten: dan kunnen wij lat. *cio*, *cio* „ik breng in beweging, wek op”, gr. *κίω* „ik ga”, korn. bret. *ke* „ga” vergelijken. Van den wortel *gei-* ook oi. *cé-št-ati* „hij beweegt zich, is druk, drijft” e.a. basisverlengingen. Voor de bet. vgl. gr. *κέλλω* „ik beweeg”: *κέλομαι* „ik spoor aan, beveel, roep, noem”.

Heffe znw., dial. en oudnld. ook nog in de bet. van mnl. *heffe* v. (m.?) „gist, droesem”. Grondvorm **hafjō(n)*-. Met oorspr. *a* ook zwa. *hefa*, ags. *haef* „gist” en de afl. ohd. *hevil*, *hevilō* m. „gist” (vgl. mnl. *hevel-deech* o. „zuurdeesem”), terwijl ohd. *hepho* m. „droesem” *ē* heeft (zuits. *hēpf*), evenzoo wsch. mnl. *heve* m. „gist”. Mhd. komen *hebe*, *hefe*, *heve*, *heffen* m.v. voor, mnd. *heven*, *heffen* v. Al deze vormen hooren bij de basis van *heffen*; vgl. voor de bet. fr. *levain* „zuurdeesem”, *levure* „gist” van *lever* „opheffen”. De germ. *ē* kan niet oorspr. zijn, tenzij we naast idg. *gap-* ook *qep-* aannemen: vgl. lett. *k'epju* „ik grijp”.

Heffen ww., mnl. *heffen*. = ohd. *heffen*, os. *heffian*, on. *hefja*, got. *hafjan* „heffen”. Hiernaast os. *hebbian*, ags. *hebban* en de jongere analogievorm mnl. *heven*, onfr. *hevon*, ohd. *hevan* (nhd. *heben*), mnd. *heven*, (ofri. *heva*?), meng. *heven* (eng. *to heave*) „id.”. Germ. **hafjō* „ik hef” is identisch met lat. *capio* „ik neem”. Verder zijn ier. *cáin* „belasting” (**qáp-ni-*), gr. *κῶπη* „handvat” verwant, misschien ook čech. *čapati* „pakken” (ook in andere slav. talen), lett. *kampiu* „ik grijp”, alb. *kap* „id.”. Vgl. -achtig, haaf, haven, hebben, hechten, heffe, heft, hevel, hevig, hoeve, hoeven. — **Hefboom** znw. Sedert Kil.

Heft znw. o., ook hecht, mnl. *hecht*, *heft* o. m. De uitgang *e* is in den onverbogen casus niet overgeleverd. = ohd. *hefti* o. „zwaardgreep” (nhd. *heft*), mnd. *hechte* o. „id., handvat, steel”, on. *hepti* o. „id.”. Een kortere stam in ags. *heft* o. (waarnaast *hefte* o.) „id.”. Bij *heffen*. Voor de bet. vgl. gr. *κῶπη* „handvat, heft”.

Heftig bnw., sedert Kil. Wsch. uit hd. *heftig* „heftig, hevig, onstuimig”,

dat op ohd. *heiftig* „onstuimig” teruggaat, waarnaast *heifte* „id.” voorkomt. Evenzoo komen de. *heftig*, zw. *häftig* „heftig” uit ’t Hd. Het ohd. woord sluit zich in de eerste plaats bij on. *heipt* v. „vijandschap, haat” aan, dat of identisch is met got. *haifsts* v. „twist” (zie I haast) of een formantische variant hiervan (**zaif-ti-* : **zaif-sti-*). Oorsprong onzeker. Men heeft vergeleken : oi. *cébham* „vlug, snel”, — oi. *képi-*, wsch. = „boosaardig”, waarbij eventueel nog ier. *ciapaim* „ik kwel”, — ksl. *céplja*, *cépi* „splijten”, — lit. *szaipauš*, *szaipytiš* „spottend kijken, grijnzen”.

Heg znw., mnl. *hegge* v. = ohd. *hegga* v. „heg” (nhd. *hecke*), ags. *hecg* v. (eng. *hedge*) „id.”. Daarnaast ags. *hege* m., mnd. *hege* v. „id.”. In ’t On. *heggr* m. „prunus padus”. Voor deze woorden, germ. **zaǰǰó-*, **zaǰi-*, **zaǰja-*, zie verder haag.

I **Hei** znw. Zie heide.

II **Hei** tusschenw. Ook mhd. nhd. de. *hei*, zw. *hej*, eng. *hey*. Vgl. lat. (*heia*, gr. *εἰα*).

Heibei znw., dial. *ha(a)iba(a)i*, *hoiboi*. Noordndl. = „drukke of snibbighe vrouw”, zuidndl. = „drukke”. Onomatopoëtische rijmformatie.

-heid suffix, mnl. *-heit*, *-heet*, *-heide*, *-hède* v. (o.). = onfr. *-heit*, *-heide* v., ohd. *-heit* v. (nhd. *-heit* v.; ohd. soms *heite* o.), os. *-héd* v., ofri. *-héd*, *-hède* (*-heid*) v., ags. *-hād* m. (eng. *-hood*, waarnaast *-head*). Ospr. een zelfstandig substantivum = ohd. *heit* m. v. „soort, geslacht, stand, persoon”, os. *héd* m. „stand, waardigheid”, ags. *hād* m. „soort, rang, stand, persoon”, on. *heiðr* (gen. *-ar* en *-rs*) m. „eer, aanzien”, got. *haidus* m. „wijze” = oi. *ketú-* „glans, beeld, teeken”. Van de basis *gei-t-*, waarvan ook oi. *cétati* „hij verschijnt, neemt waar”, *citru-* „zichtbaar, schitterend, bont”, lit. *kaitrùs* „hitte gevend”, *kaĩsti* „heet worden”, en uit het Germ. nog on. *heið* o. „heldere lucht”, *heiðr* (stam *heiða-*) „helder, wolkenloos” en zuidndl. dial. *heier*, Kil. *heyder* „helder”, ohd. *heitar* (nhd. *heiter*), os. *hédar*, ags. *hádor* „helder, schitterend”, het laatste als znw. = „glans”. De stam

**zaïðra-* kan ook in ’t reeds genoemde on. *heiðr*, gen. *heiðrs* voortleven. Zie verder heet.

Heidamp znw. Van dit eerst nnl. woord evenals van hei rook, westf. *hairauk*, bei. *hairauch*, *-dampf*, *-nebel*, nhd. *herauch* m. is ’t eerste lid niet hei (de), ’t geen nu ons taalbewustzijn er in voelt, maar mnl. ohd. *hei* „heet, droog”, waarbij ook ohd. (*gi*)*hei* o., mnd. *hei* „hitte”, ohd. *ar-heigén* „branden” behooren. Ook bei. *gehai* o., zwits. *gehei* m., mnd. *hei* komen met de bet. „heidamp, warme nevel” voor. Plantijn *heyen*, Kil. *heyden*, *heyderen* „weerlichten na een warmen, drogen dag”, nog Antw. *heiren* „id.” hooren wsch. ook hierbij; *heyden*, *-eren* heeft dan een secundaire *d*. Zie verder bij heet.

Heide, **hei** znw., mnl. *heide*, *hède* v. „heide, vlakke, heideplant”. = ohd. *heida* v. „heideplant” (mhd. nhd. *heide* v. ook = „heidevlakte”), os. *héltha* dat., mnd. *heide*, *hède* v. „heide, grond”, ags. *hēð* v. „heide, onbebouwd land” (eng. *heath*), on. *heiðr* v., got. *haiþi* v. „id.”. Van een korteren stam **zaïþa-* (zie heiden) gevormd; deze is identisch met gall. *céto-* in *Céto-bricca* e.dgl., kymr. *coed* „bosch”, lat. *bú-cétum*, *bú-cétum* „koeienweide”. De bett. „bosch” en „onbebouwd land, heide” liggen dichtbij elkaar; vgl. nog gotlandsch *haid* „boschland”.

Heiden znw., mnl. *heiden*, met suffix-substitutie ook *heidijn*, *hédijn* m. = ohd. *heidan* (nhd. *heide*), os. *héthino* (zwakke vorm), ofri. *héthén*, ags. *hēðen* (eng. *heathen*) m. „heiden”: de als znw. gebruikte nomin. enk. m. van het bnw. mnl. *heiden* (*heidijn*, *hédijn*), ohd. *heidan*, os. *héthín*, ofri. *héthén*, ags. *hēðén*, on. *heiðinn* „heidensch”, evenals got. *haiþno* v. „heidensche vrouw” (met ablatend suffix) gevormd van **zaïþa-* „ongecultiveerd land”, waarvan ook ohd. *heidaki* o. „heidekruid” en on. *Heinir* m. mv. (naam van een stam, wonende in) *Heiðmörk* v. komen. Zie verder heide. De bet. „heiden” kan op „bewoner van ongecultiveerden grond, barbaar” teruggaan. Een dgl., maar toch eenigszins verschillende bet.-ontwikkeling had lat. *págánus* „dorpeling,

dorpsch", sedert Constantijn den Grooten ook „heiden(sch)". 't Is zeer wel mogelijk, dat de term „heiden" zich van uit het Got. heeft verbreed (vgl. kerk). Met germ. **xaiþina-* „heiden" kan formeel de volksnaam *Xaifiroi* bij Ptolemaeus identisch zijn. Ten onrechte heeft men got. *haiþno* als *haiþno* opgevat en dit uit gr. *ἔθνη*, bijvorm van *ἔθνη* „volkeren, heidenen" verklaard; sommigen namen arm. bemiddeling aan (arm. *het'anos* „heiden, heidensch"). Afgezien van andere bezwaren is deze hypothese te verwerpen omdat zij de verhouding van den got. vorm tot den wgerm. onverklaard laat.

Heien ww., mnl. *heien*. Hierbij Kil. *heye* „heiblok", oudnld. en nog dial. in gebruik, ook voor de heele „heistelling", = mhd. *heie*, *hei* v. „heiblok, hamer". Verwant met lat. *caedo* „ik sla", oi. *khédá-* „hamer", (s) *khidáti* „hij stoot, drukt, trekt", arm. *xait'em* „ik steek", die van formantisch verlengde bases komen.

Heil znw. o., mnl. *heil*, *heel* o. (zelden v., ook in den vorm *heile*). = ohd. (nhd.) *heil* o. „geluk", os. *hél*, ags. *hæl* o. „voorteeken", *hǽlor* o. „heil", on. *heill* o. v. „gunstig voorteeken, geluk". Een *z*-stam, germ. **xailaz-*, **xailiz-*, verwant met heel; sommige vormen kunnen ook op **xaila-* teruggaan (zie heilig).

Heiland znw., oostmnl. *heilant* m., door Kil. „Ger. Sax. Sicamb." genoemd. Misschien heeft het woord vóór de mnl. periode op 't heele ndl. gebied bestaan; later is 't weer opgekomen onder Duitschen invloed. Mnl. is *ghesontmākere* m. gewoner. Het woord heiland, ohd. *heilant* (nhd. *heilant*), os. *héliand*, ags. *hælend* m. is het tegenw. deelwoord van het ww. **xailianan* (ndl. heelen), dat in navolging van lat. *Salvator*, gr. *σωτήρ* = Iesus wordt gebruikt. Evenzoo ohd. *nerrendo*, os. *neriand(o)*, ags. *ner(i)gend*, got. *nasjands*, ook onfr. *neriando* (dit komt alleen voor = „salutaris, adjutor", van God gebruikt), m. deelw. van **nazjanan* (got. met analogische *s*) (zie generen).

Heilbot znw., sedert Kil., die ook den nog in 't Vla. bestaanden vorm

celbot vermeldt. Uit heil + I bot, = „heilige bot", vgl. nhd. *heilbutt* m., *heilbutte* v., eng. *halibutt*, *holibutt*, on. *heilagr fisk* m., de. *hellefisk*, *-flyndre*, zw. *helgestundra*, *hállestundra* „heilbot".

Heilig bnw., mnl. *heilich*, *hêlich*, *hillich*. = onfr. *heilig*, ohd. *heilig*, *heilug* (nhd. *heilig*), os. *hêlag*, ofri. *hêlig*, *-eg* (owfri. *helluch*), ags. *hǽlig* (eng. *holy*), on. *heilagr* „heilig". Afl. van **xaila-* (zie heil). Ook op een got. runeninscriptie komt voor *Gutaniowi hailag*. Overigens is in 't Got. *weihis* 't woord voor „heilig": zie wij den. Wsch. had **xailaza-* al in den heidenschen tijd de bet. „gewijd, heilig", aangezien het noch van lat. *sacer* noch van *sanctus* een vertaling zijn kan. — **Heiligdom** znw. o. Sedert het Mnl., Onfr., Ohd., Mnd. — **Heiligmaker**. Zie hijlik maker.

Heilzaam bnw., mnl. *heilsam*, *-som* „heilzaam, heilbrengend". Wsch. onder du. invloed opgekomen. = ohd. *heilsam*, *heilesam* (nhd. *heilsam*) „heilzaam", os. *hêlsamo* bijw. „auspicato", eng. *wholesome* „heilzaam". Vgl. ook owfri. *bihálsam* „id."

Heimelijk bnw., mnl. *heimelijc*, *hémelijc* „gemeenzaam, intiem, vertrouwd, innig, geheim, stilzwijgend", ook nog in de uit de grondbet. „huis-lijk" begrijpelijke bett. „verwant (in oostelijke en du. getinte teksten), tam, voor huiselijk gebruik bestemd, gepast". = ohd. *heimilich* „bij 't huis hoorend, niet vreemd, vertrouwd" (nhd. *heimlich*), mnd. *hémelik* „bij 't huis hoorend, verwant, vertrouwd, intiem bevriend, heimelijk", owfri. *hémelik* „heimelijk". Afl. van **xaima-* (zie heemraad). Het verwante, eerst nld. bnw. geheim, door Kil. nog „Ger. Sax." genoemd, komt uit 't Hd., waar 't sedert de 15. eeuw voorkomt. Mnd. bestond *geheim* v. „verborgenheid, geheim". 't Ndl. znw. geheim o. is het gesubstantiveerde bnw. [Niet wsch. is de afl. van **xaima-* in de bet. „dorp": heimelijk, geheim „was dem dorfe gemeinsam ist".]

Heimwee znw. o. 't Eerst door C. Huygens Jr. in 1689 als v. znw. gebruikt. Sedert ± 1800 een algemeen-ndl. o. znw. Uit hd. *heimweh* o., een oorspr. zwits. woord, dat 't eerst in

1678 in een medisch geschrift voorkomt. Door Zwitsersche huursoldaten is dit woord in de laatste jaren van de 17. en in de 18. eeuw in allerlei landen bekend geworden en deels ontleend (de. *hjemve*, fr. dial. *hemvé*), deels vertaald (eng. *homesickness*, zw. *hemsjuka*, fr. *mal du pays*).

Heinde bijw., mnl. *hēnde*, *heinde* „nabij”, een speciaal noordndl. vorm (= owfri. *heynd* „nabij”) naast het meer gebruikelijke mnl. *ghehende*, *ghehinde*, *gheheinde* „id.” = mnd. *gehent*, ags. *gehende* „id.”, bijw. bij ohd. *gihenti* „behoorend aan”, mhd. *gehende* „bij de hand, gereed”, ags. *gehende* „naburig, bij de hand”. Van *hand* gevormd. Vgl. *behendig*.

Heining znw., mnl. *heininghe* v. „het afsluiten, heining”. Afl. van *heinen* „afsluiten, omheinen”, nu nog slechts in de samenst. om *heinen* algemeen gebruikelijk, = mnd. *hegenen* „id.”, een afl. van mnl. *hāghen*, mnd. *hāgen* m.: zie *haag*. Evenzoo on. *hegna* „omheinen, beschermen, tuchtigen”, de. *hegne*, zw. *hāgna* „omheinen, beschutten”: de. *hegn*, zw. *hāgn* „omheining”.

Heir, **heer** znw. o., mnl. *hēre* o. „leger, menigte”. = onfr. *heri*-, *here*- (in samenst.), ohd. *heri* o. (nhd. *heer*) „id.”, os. *heri* o. „menigte, volk”, ofri. *here*, *hiri* m. o. „menigte, leger”, ags. *here* m., on. *herr* m. „id.”, got. *harjis* m. „leger”. Ook in oude germ. eigenamen, zooals *Chariomērus*. = gall. (*Tri*-, *Petru*-) *corū*, ier. *cuire* „schaar, menigte”, gr. **κορῆος* (waarvan **κοιρανός* „heerscher”, formeel = on. *Herjann* m. „bijnaam van Odin”), opr. (*krāgis*, lees:) *krāgis*, lit. *karias* „leger”, idg. **qorjo-s*. Een kortere stam in lit. *kāras* „oorlog” (naast *karė* „id.”), operz. *kāra*- „leger, menschen”. Ook ksl. *kara* „strijd, twist” kan verwant zijn. Zie nog *hertog*.

Heirook. Zie *heidamp*.

Heisteren ww. Een nnl.-nnd.-fri. woord. Dial. bett.: „klauteren, wroeten” (Noord-Holl.), „iemand jachten” (Zaan), „stoeien” (N.Holl., Kampen), „gejaagd heen en weer loopen” (Kempen), „strooien” (wvla.). Hoort misschien ospr. bij de onder *haast* besproken germ. woordfamilie, maar is in verschillende

streken onomatopoëtisch gevoeld, blijkens synonieme rijmwoorden als Antw. *weisteren*, oostfri. *beistern*, nedersaks. *heisterbeistern* „iets haastig en onordelijk doen”. Ontheisteren heeft verschillende bett., samen te vatten onder de algemeener „uit zijn gewone fatsoen brengen, uiterlijk anders maken”.

Hek znw. o., mnl. *hec* (*hecken*) o. „hek, valdeur”. = mnd. *heck* o. „hek, draaibare houten poort”, ags. *hæcc* v. m. „poortje” (eng. *hatch*). Kan een vóórgerm. *n*-afl. van de bij *haag* besproken basis zijn: dan moeten wij evenwel mnl. (vooral zeeuwisch-holl.) *hēke(n)* mv. „latwerk aan een molenroede” of voor een genetisch duistere „neubildung” houden of voor een geheel ander (met I *hekel* verwant?) woord. Wellicht is 't beter, van de grondbet. „voorwerp met punten” uit te gaan en *hek* met I *hekel* en *haak* te combineeren.

I **Hekel** (werktuig), mnl. *hēkele* (v.?) „prikkel, hekel”. = mhd. *hechel* (*hachel*) v. (nhd. *hechel*), mnd. *hēkele* v. (> de. *hegle*, zw. *häckla*), meng. *hekele*, *hechele* (*hakell*, eng. *hatchel*, *hackle*) „hekel”. Evenals mnl. *heket*, ohd. *hehhit* (nhd. *hecht*), os. *haktih*, ags. *hacod*, *hæced* m. „snoek” van een basis germ. (*hək-*) *hak-* „spits zijn, prikken”, die wel identisch zal zijn met de basis van *haak* en waarvan ook ohd. *hecchen* „steken, slaan” kan komen. — Afl. **hekelen** ww. Reeds mnl. mhd. en mnd., ook al os. *ihakilod* „gehekeld”. Voor de nndl. bet. „iemand hekelen” (ook in 't Du.) vgl. fr. *railler* „spotten”: spa. *rallar*, port. *ralar* „wrijven, raspen”.

II **Hekel** in een hekel hebben aan (zuidndl. tegen), sedert de 18. eeuw. = oostfri. 'n *hākel hebben op*, fri. *in hekel ha oan*. In de plaats gekomen, onder invloed van I *hekel*, misschien ook van hd. *ekel* m. „afkeer”, voor oudnndl. *den hak hebben op*, waarin *hak* 't verbaalnomen van *hakken* is, vgl. nndl. *den pik hebben op*. Bij Maerlant komt reeds voor: *den hac werpen op* „het op iemand gemunt hebben”. 't Opkomen van nnl. *hekel* wordt dan begrijpelijker, als wij op de talrijke onderling heterogene woorden

letten, die in dgl. uitdrr. voorkomen : de pest, de mier, het land hebben a a n.

Heks znw., sedert Kil. Evenals nnd. fri. *heks(e)*, de. *heks*, zw. *hëxa* „heks” uit hd. *hexe* v., dat sedert de 15. eeuw in Zwitserland = „heks” gebruikt is en zich vandaar heeft verbreid, tegelijk met de heksenprocessen en de literatuur daarover. Sedert ± 1300 komt de vorm *hecse* v. in het Mhd. voor. Deze is het wgerm. **haz(a)tusjō-* (-*asjō-*, -*isjō-*), waaruit ook mnl. *hāghetisse*, -*lesse*, ohd. *hāzus*, *hagazus(sa)* (z of s of beide ?), *hazzus*, ags. *hægtes* (eng. *hag*) v. „spookachtig wezen” („*strix*, *striga*, *furia*” enz.) ontstaan zijn. De combinatie met ha ag kan ons geen bevredigende etymologie aan de hand doen. Mogelijk is de grondvorm **χαζ(a)t-us-jō-* : **χαζat-* zou dan een idg. *d*-aff. zijn van de basis van ohd. *huohōn* „spotten, hoonen”, ier. *cáinim* „ik smaad, scheld”, lat. *cachinno* „ik schater”, gr. *καχάζω* „ik smaal”, *καχάζω* „ik lach”, obg. *kokotü* „haan”, arm. *xaxank* „cachinnus”, oi. *kákhati* „hij lacht”, voorzoover althans deze woorden oud zijn (russ. *chóchet* „gegiechel”, bij deze woordgroep gebracht, is dat wsch. niet).

I **Hel** znw., mnl. *helle* (*hille*) v. = onfr. ohd. *hella* (nhd. *hölle*), os. *hel*, *hellia*, ofri. *helle*, *hille*, ags. (eng.) *hell* v. „hel”, on. *hel* v. „id., dood, godin van den dood”, got. *halja* v. „hel”. Oorspr. = „schuilplaats, berg-plaats”. Bij helen. Wellicht was oergerm. **haljō-* al de naam van een „infernum”.

II **Hel** bnw., mnl. *hel* (Mnl. Handwdb.) „helder”. = ohd. *hël* (in *gi-*, *un-*, *missa-hël*) „klinkend” (mhd. *hël* ook „schitterend”; nhd. *hell*). ’t Ndl. woord kan uit ’t Hd. ontleend zijn. Hierbij het ww. mnl. *hellen*, ohd. os. *hëllan* „geluid geven”, en on. *hjal* o. „gesprek”, *hjala* „praten, kouten”, met ablaut mhd. *hal* (nhd. *hall*) m. „klank, het weerklinken”. Verwant met ier. *cailech* „haan”, lat. *calo* (*d*-stam) „ik roep samen”, *clāmor* „kreet, geschreeuw”, gr. *καλέω*, *καλέω* „ik roep”, *κλάδος* „lawaaï”, russ. *kólokol* „klok”, lett. *kalada* „geschreeuw, lawaaï”, oi. *uá-kála-* „haan” (letterlijk : „vroeg roepend”; voor de

bet. vgl. ha a n). Opvallend is het *e*-vocalisme naast *a*-vocalisme. Voor ablaute vormen met idg. *qlā-*, evenals lat. *clāmor*, vgl. loeien, voor verlengde bases zie belijden, voor vormen met *s*-anlaut zie II schel. Een verlengde basis ook in ohd. (*h*)*limman* „brommen, huilen”, ags. *hlimman*, *hlymman* „geluid maken”. Ags. *hwēlung* v. „clangor”, on. *hweltr* „luid, doordringend”, on. *skvala* „schreeuwen”, *skvaldr* o. „luid gepraat” komen van een basis (*s*)*qvel-*; van de hierboven en bij II schel geciteerde balt.-slav. en oi. vormen is het niet uit te maken of ze ook wellicht idg. *qʷ* hebben. Zie nog helder en welp.

Helaas tusschenw., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *hélas*. Mnl. komen reeds *alaes*, *aylaes*, *lace*, *lacy* e.a. vormen voor. Alle, evenals eng. *alas*, uit het Fr. : vgl. ofr. *aylas*. Dit fr. *-las* = het bnw. *las* „moe” < lat. *lassus*. In het Ndl. voelde men *ailaes* e.dgl. als bestaande uit een tusschenw. *ai* enz. + een woord *laes*, *lacy* enz.; vandaar spellingen als *ei lacy*.

Held znw., mnl. *hēlet*, *heelt*, *helt* (*d*) m. = mhd. *helit*, *helet*, *helt* (nhd. *held*), os. *helith*, ags. *hæle*, *hæleð* m. „flink krijgsman, held”, on. *halr* m. „man”, *hōldr* m. „edelman”. Germ. stam **haljō-*, **haljō-*, waarvan in den nomin. enk. de *j* klankwettig wegviel: vandaar ags. *hæle*, on. *halr*. In de andere nom.-vormen is *j* naar analogie van de verbogen casus weer aangevoegd. Men vergelijkt of ier. *calath* „hard”, ksl. *kaliti* „hard maken” (voor verdere verwanten hiervan zie II hal), sommige ook oi. *kathindá-* „hard”, of gr. *κέλωρ* „zoon”, de verdere combinatie met obg. *élovékū* „mensch” is onwsch. — **Heldhaftig** bnw., eerst later-nnl. Uit held en ’t uit het Du. ontleende suffix *-haftig* gevormd.

Helder bnw., sedert Plantijn (Kil. kent *helder* alleen als een holl. woord = „dun, schraal, teer”). = nnd. *heller*, fri. *helder* „helder”. Een — misschien in sommige streken reeds M.E.sche — aff. van II hel, evenals hd. *heiser* „heesch”: mhd. *heis*, *heise*; zie heesch.

Helen ww., mnl. *hēlen* „verbergen, helen” (st. en zw.; nnl. nog ’t sterke

verl. deelw. verholen). = ohd. *hēlan* (nhd. *hehlen*), os. *hēlan*, fri. *hēla*, ags. *hēlan* „verbergen”. Vgl. buiten 't Germ. ier. *celim*, lat. *occulo*, *cēlo* (met dehnstoufe als mhd. *hēle* v. „het geheimhouden, verbergen” en oi. *çalá-* „huis, hut, vertrek”) „ik verberg”, gr. *καλίπτω* „ik verberg, verhul” (oi. *çaraná-* „beschuttend, beschermend”?) Veeleer bij *scherm*; zie ook *I roest*). Van dezelfde basis *I hal*, *I hel*, *I helm*, *hol*, *hullen*, *huls*.

Helft znw., mnl. *helcht*, *helft*, *helt* (de vorm met wegl van *f*, *ch* nog vla. en zeeuwsch), ook met *-e*, v. Gevormd van *half*. Evenzoo mhd. (md.) mnd. *helfte* (nhd. *hälfte*) v., mnd. *halfte* (v.?), oofri. *halfte*, owfri. *helft(e)* m. „helft”, on. *helfð* v. „id.” 't Ohd. woord voor „helft” is *halftanôd* m.

Heliantroop znw. Uit **heliotroop** (< fr. *héliotrope*, gr.-lat. *héliotropium*) onder invloed van *helianth(es)* vervormd.

Hellebaard znw., mnl. *hellebaerde*, *hellebaert* v. Uit *helmbaerde* evenals *däregherde* „bui kriem” uit *da(e)rmgherde*. Mnl. *hallebardier* m. heeft wsch. *a* naar fr. *hallebarde* (waarvan *hallebardier*), dat weer uit het Hd. komt, evenals de *hellebard*, zw. *hellebard*, *hillebard*. Wellicht is ook mnl. *hellebaerde* ontleend uit mhd. *hēlbarte* (nhd. *hellebarde*) v. „hellebaard”. Het tweede lid is mnl. *baerde*, *barde* v. „breede bijl” (speciaal „strijdbijl”) = onfr. *barde*, ohd. *barta* (nhd. *barte*), os. *barda*, on. *barða* v. „id.” — obg. *brady* „bijl” uit het Germ. —, dat met oi. *bardh-* „snijden” (zie verder *boord*; misschien hierbij nog lat. *forfex* „schaar”) verwant is, hoewel sommigen het voor een van *baard* afgeleiden *n*-stam houden, verwijzende naar on. *skeggja* v. „bijl”: *skegg* o. „baard”. Het eerste lid is niet *I helm*: de bet. „helm-bijl, bijl om helmen te klooven” is niet wsch.; veeleer is 't = laat-mhd. *helm* (nhd. *helm* m.o.), dat evenals mhd. *halm*, *halme* m. „steel (van een bijl e.dgl.)” betekent (vgl. ook mnd. *helm-exse* v. „bijl met langen steel”) en wellicht *m* uit *ôm* heeft en met mhd. *help*, *halp* (*b*), ohd. *halb* m. „steel” (zie *halster*) verwant is, door anderen echter met mnl.

helm m. „roerpin” (nog in het nu ongebruikelijke, maar nog bekende *helmstok*), mnd. *hēlm* (> nhd. *helm* m.) „id.”, fri. *helm* „kop van 't roer”, ags. *hēlma* m. (eng. *helm*) „roer”, on. *hjaln-* (*-vǫlr* m. „roerpin”; ook *hjalmar-*, *hjalnun-vǫlr*) wordt geïdentificeerd; dit kan met gr. *σκαλμός* znw. „dol”, lit. *hēlmas* „boomstronk” van de bij schil besproken basis komen, evenals oi. *kárna-* „handvat, roer, oor”. Minder wsch. is, dat ook dit **xelma-*, *xelman-*, **xelmó(n)-* uit **xelbma-*, *-an-*, *-ó(n)-* ontstaan en met *halster* verwant is.

Hellen ww. Naast *helden*, dat in 't Mnl. nog de gewone vorm is (bet. „hellen” en trans. „buigen”) en ook oudnld. nog voorkomt, opgekomen, doordat het taalgevoel de vormen met *t*, *d* in 't suffix, zooals 3. pers. enk. praes. *hel(d)-t*, praet. *hel(d)-de* enz., oploste in *hel + t*, *de* enz. = ohd. *helden* (trans.) „buigen” (naast *haldén* „hellen, gericht zijn”), mnd. *helden*, *hellen* „hellen” (os. *aldares afheldit* „aan 't eind van het leven gekomen”), ags. *hieldan* (trans. en intrans.) „buigen, hellen”, on. *hella* „uitgieten” (: *halla(sk)* „hellen, scheef gaan”). Een afl. van oostmnl. *-halt* (gloss. bern. *af-halt*), ohd. *hald*, ofri. *-hald* (in *northald*, *úthald*), ags. *heald*, on. *hallr* „hellend, (voorover, naar beneden) gekeerd”. Uit 't Got. hierbij *wiljahalpei* v. „genegenheid, gunst”. Voor ablautende vormen zie *hou*, *hulde*. Wsch. van een wortel *kel-*, waarvan *kelei-*, *kli-* (zie *leunen*) een verlenging is. Direct verwant kunnen gr. *σῦ-κωλος* „inschikkelijk, welwillend”, *κελλόν σιτσεβλόν*, *πλάγιον* (Hes.) (ook geheel anders verklaarbaar), lit. *szal'is* „kant, streek” zijn en ook lat. *aus-culto* „ik luister”, letterlijk „neig het oor”, dat echter ook een ww. **-clitäre* kan bevatten. Anderen vergelijken lit. *at-si-költi* „leunen”, oi. *kataka-* o.a. „berghelling”, *káta-* „heup”, die idg. *q* hebben; vgl. over deze woordfamilie *schouder*.

Helleveeg znw., sedert Kil. Voor ons taalgevoel = „veegster van de hel” en zoo is het woord wsch. zoolang het bestaat opgevat. Het is onder invloed van woorden als mnl. *helleteve*, oorspr.

„helhond”, dan „kwaad wijf, helleveeg” opgekomen naast Kil. *vaegher, vegher* „flinke persoon” = gron. *vegerd*, nnd. *fäger(d)*, *feger*, *fiegerske* „id.”, in sommige streken speciaal van vrouwen gebruikt, oorspr. een nomen agentis van *vegen* (onder invloed van een bnw. *vaegher* „flink” opgekomen? Zie bij *vagen*). Zie nog *feeks* en vgl. fri. *fege-bart*, *-beart*, *-beurt* „helleveeg”.

I **Hel**m (hoofddekse), mnl. *helm* m. = ohd. *hēlm* (nhd. *helm*), os. ofri. ags. *hēlm*, on. *hjalmr*, got. *hīlms* m. „helm”. Oorspr. = „bedekker”: ags. *hēlm* betekent ook nog „bedekking, beschermer”. Van den stam van *helen*. Vgl. vooral oi. *čárman-* „bedekking, beschutting” (zie echter bij II *roest*). Uit het Germ. fr. *heaume*, it. *elmo* en ksl. *šlēmū* „helm”. Lit. *szálmás* „id.” weer uit het Slav.

II **Hel**m (plant), mnl. *helm* (*helm-riet*, N.Holl.), volgens Kil. „Holl. Zeland.”, nu nog vooral in die provincies gebruikt; ook fri. *helm*. Nnl. bijvorm *halm*. = oostfri. *helm* (*helmet*, *helmt*); uit het Ndl.-Ndd. de. *hjel(m)e*, dial. *helm*, *helmd*, zw. *helm*, eng. *helm*. Wsch. een afl. van *halm*, eventueel een dial. vorm hiervan, die oorspr. op een klein duingebied = „helm” werd gebruikt. Vgl. de bet. „riet” van gr. *καλαμος* „stroo” van russ. *solóma*.

Helmet znw. o., reeds in 't Mnl. Handwdb. Uit ofri. *helmet*, verkleinwoord van *helme* (fr. *heaume*) „helm”. Zie I *helm*.

Helmstok znw. Zie bij *hellebaard*.

Helpen ww., mnl. *helpen*. = onfr. *hēlpōn*, ohd. *hēlfan* (nhd. *helfen*), os. *hēlpōn*, ofri. *hēlpa*, ags. *hēlpōn* (eng. *to help*), on. *hjalpa*, got. *hīlpōn* „helpen”. Een auslautvariant van germ. *hēlp-*, idg. *kelb-* is *hēlp-*, waarvan lit. *szelpiū*, *szelpiti* „helpen”. Lit. *szelbiūs*, *szelbtis* „zich helpen” mogen wij niet direct met *helpen* combineeren: 't zal wel een jong ww. zijn, gecontamineerd uit *szelp-* en *gēlbu*, *gēlbēti* „helpen”; vgl. *pa-gálba* „hulp” naast *pa-szalpà* „id.”. Met ablaut *hulp*.

Helsch bnw. Sedert het Mnl., Mhd., Mnd. Ook eng. *hellish*. Van I *hel*.

Hemd znw. o., mnl. *heemde*, *hemde*

o. = ohd. *hemidi* (nhd. *hemd*), os. *hemithi*, ofri. *hemethe*, *hamed(e)*, ags. *hemeðe* o. „hemd, lang onderkleed”, germ. **xamihja-*. Een afl. van de bij ha a m besproken basis. Voor de bet. vgl. gall.-lat. *camisia* (fr. *chemise*) „hemd”, oi. *čámulyà-*, *čámúlla-* „wollen hemd”.

Hemel znw., mnl. *hēmel* m. = onfr. *himel*, ohd. *himil* (nhd. *himmel*), os. *himil*, ofri. *himul*, *himel* m. „hemel”. Met ander formans: os. *hēban*, ags. *heofon* (eng. *heaven*), on. *himinn*, got. *himins* m. „id.”. De os. en ags. vormen hebben *h* uit *m* onmiddellijk voor *n*, evenzoo on. *hifn-* in verbogen casus (vgl. *stem*). De oorspr. bet. is „overwelling” en verwant zijn lat. *camur* „gebogen, gewelfd”, gr. *κατέσθρον* „dak, plafond, huis”, wsch. niet av. *kamərəða-* „hoofd” (dat eer *ka-mərəða-* „wat voor een hoofd” is), misschien wel gall. *tò Kēμμενον ὄρος*, *mons Cebenna*. De wortel is *ðf gam-* (*gem-*) en dan identisch met 't bij I ha m besprokene *gam-* „krom, gebogen zijn” *ðf* (minder wsch.) *kam-* (*kem-*) en met de bij ha a m besprokene basis identisch. Afl.: ohd. *himilizi* o. „baldakijn, plafond”, mnd. *hēmelte* o. „plafond, gewelf, verhemelte”, mnl. *hēmelte* o. „baldakijn, plafond, verhemelte”. In de laatste bet. ook verhemelte o., mnl. *verhēmelte* o. en gehemelte o., sedert 1514; mnl. *ghehēmelte* o. is nog alleen = „zoldering”, evenzoo ohd. *gihimilizi* o. Ook Kil. (nog zuidndl. dial.) *hemel* = „verhemelte”. Voor de bet. vgl. nog gr. *οὐρανός* „hemel, verhemelte”, russ. *něbo* „verhemelte” in klankwettigen russ. vorm: *nebo* „hemel” in ksl. vorm.

Hen znw., mnl. *henne*, *hinne* v. = ohd. *henna* (nhd. *henne*) v. „hen”, mnd. *henne*, *hinne*, ags. *henn* (eng. *hen*) v. „hen”. Van ha a n gevormd. 't On. heeft *hōna* v. „hen”.

Henen. Zie *heen*.

Heng (deurhengsel), Kil. *henghe*. Zou een germ. **xawzið(n)-* kunnen zijn, evenzoo ook mnd. *henge*, *henk* v. „haak om iets aan te hangen of bij vast te pakken”. Veeleer echter is 't uit mnl. *henghen(e)*, *hinghen(e)* v. „haak, hengsel, hengel” ontstaan (vgl. II *els*, *zeis*), = os. *henginna* v. „het ophangen”,

ags. *hengen* v. „id., galg, gevangenschap”; Kil. identificeert *henghe* en *henghene*. Een afl. van *hangen*. — Evenzoo: *hengel* znw., mnl. *henghel*, *hinghel* m. v. „hengsel, hengel” naast *hanghel* m. „id.”. = mhd. *hengel* m. „voorwerp dat hangt, haak”, md. „deurhengsel”, mnd. *hengel*-, *hangel*- in samenstt., die „hang-werktuigen” aanduiden, westf. *hengel* m. „hengsel”. De vorm met *e* gaat klankwettig op **hawzila-* terug, de *a*-vorm (nog dial., bijv. Zaaansch) is jonger, onder invloed van *hangen* ontstaan. Vgl. III haal. — Afl. *hengelen* ww., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.); oost-mnl. met de bet. „van een hengsel voorzien”. — Ook van *hangen*: *hengsel* znw. o., mnl. *hencsel*, *hengheles*, *henghelse* o. „hengsel, scharnier, weegschaal, sluier”, ook *hancsel*, *hangheles* o. „hengsel, draperie”. Nog Zaaansch, verouderend, de vormen *hengels*, *hangels*. Vgl. mnd. *hengelse(-sche)* o. „afhangend kleed”.

Hengst (mannelijk paard), mnl. *henxt*, *hinxt* m. = ohd. *hengist* m. „gecastreerde hengst” (nhd. *hengst* „hengst”), mnd. *hengest*, *hingest*, *hinxt*, ofri. *hengst*, *hangst*, (owfri.) *hinxt* m. „hengst, paard”, ags. *hengest* m. „hengst, ruïn”, ook in de Lex Salica *chengisto* „caballus spathus”. Met gramm. wchsel (**xaxista-* uit **xawxista-*: **xawzista-*) on. *hestr* m. „paard, hengst”. Een primaire superlatief van de basis *kwq-*, waarvan ook oi. *çakrá-* „sterk”, *çaknóti* „hij kan, vermag, helpt”, lit. *szankúnti* „laten springen”, *szankús* „vlug” (van een paard). De combinatie van lat. *canterius* „gecastreerd paard” met deze woorden is zeer dubieus. — Ndl. dial. *hengst* „klein zeilschip” is ’t zelfde woord.

Hengsten (hard werken). Van *hengst* t. Voor de bet. vgl. *vossen*.

Hennep znw., mnl. *hannep*, *hānep*, *hennep*, *-ip* m. Dial. nog met *a* (Twente, Kampen), elders (Achterh., Vel., Goeree) met *e*. De *e* is uit een vorm **hanip* > **henp* > *hennep* te verklaren. = ohd. *hanaf*, *hanif* (nhd. *hanf*) m., os. *hanap*, mnd. *hennep*, ags. *hænep*, *henep* (eng. *hemp*), on. *hampr* m. „hennep”. Een vóór de klankverschuiving door de Germanen ontleend cultuurwoord. Denzelfden oorsprong heeft

gr. *κάνναβις* (sedert Herodotus; hieruit lat. *cannabis*) „hennep”. Herodotus vermeldt het gebruik van *κάνναβις* bij Scythen en Thraciërs. Met het oog op den oostelijken oorsprong van den hennepbouw is ’t waarschijnlijk, dat de slav. en balt. hennepnaam (russ. *konopl’á*, lit. *kanapės*) uit dezelfde taal komt als de germ. en gr., dan dat hij uit het Germ. ontleend is. Men gaat wel uit van cēremissisch *kehe*, *kiné* „hennep” + syrjānisch-wotjakisch *piš*, *puš* „netel”. Ook oi. *çaná-* „een soort hennep”, osset. *san* „wijn” zullen wel denzelfden oorsprong hebben. Mnl. *kennep*, nnl. dial. *kennep*, *kemp* (wvla. *kemp*, *kimp*, *kempst*, *kampst*) zijn uit lat. *cannabis* ontleend.

I **Her** bijw., mnl. zelden *her* naast *here* en het veel gewonere *hare* „hierheen, hier”. Deze laatste vorm overheerscht zoo zeer, dat hij niet als een friso-hollandisme mag verklaard worden, maar veeleer aan den invloed van *dare* (daar) is toe te schrijven: vgl. de mnl. verbinding *hare ende dare*, *harentare* „hier en daar, op verschillende plaatsen, naar alle richtingen”. Vgl. ook ohd. (bovenrijnsch, zwits.) *hara* (nhd. *har* als voermansuitroep = „links”, evenals ndl. *haar*, *har*, *her*, oppositum van *hot*). Mnl. *here* = ohd. *hēra* (nhd. *her*) „hierheen”. Van denzelfden pronominaalstam **xi-* als *heen*; zie hier. Wsch. is ook got. *hiri* „kom hier!” verwant. Nnl. *her* is in verschillende gevallen als een germanisme te beschouwen. — **Herwaarts** bijw., mnl. reeds *hare-(her-)waert*, ook reeds met bijwoordelijke *s*.

II **Her-** prefix, reeds mnl. Alleen ndl. In sommige gevallen = I *her*, bijv. mnl. *hercōmen* „herkomstig zijn”, als znw. o. = „gebruik, gewoonte, gewoonterecht”; van dit ww. *hercomst* v. „id.”, mnl. *herkomst* „id. afkomst”; mnl. komt ook de spelling *haer*-, *heer*- voor. In andere gevallen is *her-*, misschien onder invloed van I *her*, voor andere prefixen (*er-*, *ver-*) in de plaats gekomen. De oudere geschiedenis van dit prefix bevat nog veel duisters. Veel woorden met *her-*, ook van de reeds mnl., zijn van geleerden oorsprong. Vgl. *herademen*, *herboren*, *her-*

denken, herhalen, herinneren, herkauwen, herkennen, herleiden, hernemen, hernieuwen, herroepen, herscheppen, herstellen, hervatten, hervormen, herzien.

Herademen ww. Uit her- en ademen. Sedert den bijbel van 1477.

Heraut znw., mnl. *heraut*, *eraut*, *graunt*, *-out* (d) m. „heraut, gezant, opzichter bij toernooien e.dgl.”. Evenals laat-mhd. *heralt* (nhd. *herold*) m. „id.”, eng. *herald* „heraut” uit ofr. *heralt* (fr. *héraut*), dat weer op ohd. *heriwalto* m. „leger-bestuurder” (os. *Heriold* m. eigennaam) teruggaat.

Herberg znw., mnl. *herberghe* v. „nachtverblijf, onderkomen, gevolg”, zelden „herberg”. = onfr. *herbèrga* v. „castra”, ohd. *heribèrga* v. „kamp, verblijfplaats voor 't leger, huis om te overnachten”, os. *heribèrga* „stationes”, ofri. *herbèrge-* (éénmaal in samenst.); uit het Mnd. is on. *herbergi*, *herbirgi*, *herbyrgi* o. „huis, vertrek voor een gast, slaapkamer” ontleend en hieruit weer meng. *herberge*, *herberwe* „herberg, verblijfplaats voor een vreemde” (eng. *harbour* „haven”). Uit germ. **xarja-* (heir) en een znw. van den stam van bergen gevormd. Uit het Germ. ofr. *herberge* „kamp” (fr. *auberge* „herberg”). — Hierbij het ww. **herbergen**, mnl. *herberghen* „logeeren, huisvesting vinden, huisvesting verleenen”, ohd. *heribèrgôn* „een kamp opslaan”, sedert de 12. eeuw „zijn intrek nemen” (nhd. *herbergen*), mnd. *herbèrgen* „zijn intrek nemen, huisvesting geven”. — **Herbergier** znw., mnl. *herberghier* (ook *herberghierer*) m. „persoon die anderen huisvesting geeft, herbergier”. Of van het zeldzame ofr. *herbergier* óf van ofr. *herbergeur* met suffixverandering óf van mnl. *herberghe* met het ontleende suffix *-ier*.

Herboren verl. deelw. Sedert Ruusbroec. Een geleerde formatie. — **Herdenken** ww., mnl. *herdenken*, *herdinken* „zich te binnen brengen (ook onpers.), van plan zijn”.

Herder znw., dial. ook *harder*, *heerder*, mnl. *herder* (*harder*, *heerder*, *hirder*) m. Evenals mhd. *hértære*, *hirtære*, mnd. *herder*, owfri. *herdere* m. met suffixsubstitutie (vgl. *schutter*) naast mnl.

herde (*harde*, *haerde*, *heerde*, *hirde*; nog dial. : N.Brab. *hért*), mnd. *herde* m. „herder” = ohd. *hirti* (nhd. *hirte*, *hirt*), os. *hiridi*, ags. *hierde* (nog in *shepherd* „schaapherder” e.a. samenst.), on. *hirðir*, got. *hairdeis* m. „herder”, germ. **xirðia-*, een afl. van **xerðō-*, got. *hairda*, on. *hjørð*, ohd. *hërta* (nhd. *herde*), ags. *heord* (eng. *herd*) v. „kudde”. Met andere bet. ohd. *hërta*, os. *hërda* v. „wisseling”. Op grond van obg. *éréda* „beurt volgens de dagordening, kudde”, opr. *kèrdan* „tijd” (oorspr. „volgorde, opvolging”), lit. *kèrdžus* „herder” heeft men wel een idg. *q* aangenomen. Met 't oog op oi. *çárdha-*, *çárdhas-* „troep, kudde”, av. *sarəða-* „soort” is 't echter waarschijnlijker, dat de anlaut *k* was: de slav.-balt. woorden kunnen dan uit het Germ. ontleend zijn, — tenzij wij *ger-dh-* naast *ker-dh-* moeten aannemen. Deze woordfamilie, waarbij nog kymr. *cordd* „clan, familie” (met ablaut ier. *croð* „kudde, vee”?), gr. *κόρθυς* „troep” behooren, wordt wsch. terecht van den wortel *ker-* „groeien”, waarvan arm. *ser* „afkomst, geslacht” enz. (zie bij gierst) komen, afgeleid; voor de bet. vgl. lit. *buris* „troep, kudde”, gr. *φύλη*, *φύλον* „afdeeling menschen” van den wortel *bhū-* „groeien”.

Heremiet, **hermiet** znw., mnl. *eremíte*, *heremíte* m. Een ook in andere talen ontleend woord. Uit lat. *eremíta* (sedert 't Ofr. en Mlat. ook met *h-*), van gr. *ἐρημος* „eenzaam, verlaten” gevormd.

Herfst znw., mnl. *herfst* (*herst* e.a. bijvormen) m. = ohd. *herbist* (nhd. *herbst*) m., mnd. *hervest*, owfri. *heerfst*, ags. *hærfest* m. „herfst” (eng. *harvest* „oogst”), on. *haust* o. „herfst”. Oorspr. = „pluk-tijd, oogst-tijd”. Verwant zijn ier. *cirrim* (*rr < rp*) „ik hak, sla af”, lat. *carpo* „ik pluk”, gr. *κάρπιον* „sikkel” (ook *καρπός* „vrucht”?), lit. *kerpà*, *kĩrpti* „met een schaar snijden”, oi. *kĩrpàna-* „zwaard”, wsch. ook obg. *črūpa*, *črēti* „scheppen, putten”, uit 't Germ. wellicht nog on. *harfr* m., *herfi* o. „eg.”. De oorspr. bet. van de basis was „een plukkende, trekkende beweging maken”; de bet. „snijden” is secundair. Ook *harp* heeft men hierbij gebracht, als grondbet. „instrument waaraan men

een plukkende vingerbeweging maakt'' aannemend, de *p* uit idg. *pn* verklarend. Vgl. vooral rapen en scherf.

Herhalen ww., mnl. *herhālen* „inhalen, terug krijgen, (het zwaard) opnieuw tot een slag richten, herroepen'', bovendien *sīnen loop herhālen* „(met zijn paard) een aanloop nemen''.

Herinneren ww. In de 2de helft van de 16de eeuw gevormd naast het uit 't Du. ingedrongene *erinneren*. Hd. *erinnern* komt sedert Luthers tijd voor in plaats van mhd. *innern* „herinneren aan, doen weten, mededeelen, overtuigen'' (ohd. reeds *innarōn*), = mnd. *inneren* (waaruit mnl. *inneren* in den Sassenspieghel) „id.'', een afl. van ohd. *innaro* „interior'' (zie in n e r l i j k). Voor de nld. prefixsubstitutie vgl. herkennen.

Herkauwen ww., mnl. (Ruusbroec) *hercāwen*. Samenst. van *cāwen*, nnl. *kauwen*. Een ouder woord voor „herkauwen'' is mnl. *ēdericken*, *ēderecken*, *ēdereken* (ook *ēdekeren* met metathesis) = ohd. *it(a)ruchen*, mnd. *ēdreken*, ags. *ēdreccan* „id.'' (: *edroc*, *-rec*, *-ric* „keel, 't herkauwen''). Voor het eerste lid zie etgroen. Het tweede is evenals ags. *roc(c)ettan* „oprispen'' verwant met lat. *ē-rūgo* „ik risp uit'', gr. *ἐρρύγομαι* „ik spuug uit, braak'', obg. *rygajā se*, lit. *riūgmi*, *raugiti*, *rūgiu* „ik risp op'', arm. *orcām* „ik braak, risp op'', nperz. *ā-rōy* „het oprispen''. Vgl. verder oprispen en rochelen. Het *e-(i)*-vocalisme van mnl. mnd. *-reken* enz. is aan het zwakke accent toe te schrijven. Doordat men in *ēdericken* enz. een prefix *ēder-* voelde, ontstond mnl. *ēdercauwen*, mnd. *ēderkouwen* „herkauwen'', nnl. dial. *ērkauwen*, waarnaast jonger *nērkauwen* (*-kouwen*, *-kewwen*) in 't N.-Holl., Gron., Oostfri., Achterh.

Herkennen ww., sedert Kil. Bij dezen ook = „agnoscere''. Met prefixsubstitutie voor ouder, reeds oostmnl. *erkennen*, dat in andere bett. bleef voortbestaan (mnl. beteekent 't nog niet „herkennen'') en voor mnl. *verkennen*. Vgl. herinneren, hernieuwen.

Herkomst znw. Zie II her-. — **Heroiden** ww. Sedert de 17. eeuw.

Hermelijn ww. (de, het, als stofnaam altijd o.), mnl. *hermelijn*, *ermelijn*,

ook met assimilatie van *r-l* tot *r-r*: *hermerijn* „hermelijn'' (dier en stof). = nhd. *hermelin* o. „id.''. Uit het Rom.: vgl. mlat. *hermelinus*, it. *ermellino*. Deze weer uit het beginbetoonde ohd. *hermelin* (= mnd. *hermelen*) o. „wezel, hermelijn'', een demin. van ohd. os. *harma*, ags. *hearma* m. „id.''. Mnl. komt ook *harmel*, *hermel* m. o. (nog dial.), mnd. *hermel* o., mhd. *hermel-* (in samenst.) „id.''. voor. Germ. **harman-* = lit. *szarmū* (naast *szermū*) „wezel''. Op het ohd. bnw. *harmūn* gaat ofr. *ermine*, fr. *hermine* „marter, hermelijn'' terug; uit het Fr. weer mnl. *hermijn*, *ermijn* o. „hermelijnsbont'', eng. *ermine* „hermelijn''.

Hermiet. Zie heremiet.

Hermoës znw., gew. o. (*equisetum arvense*, *palustre* en *limosum*), sedert de 17. eeuw, ook *har-*, *here-*, *heer-*, *heere(n)-*, *heringmoës*, *haarbuis*, *heerbuis*. Ook op ndd. gebied. Oorsprong onzeker.

Hernemen ww., reeds mnl. *hernēmen* „hernemen, hervatten, nog eens vermelden''.

Hernhutter znw. Genoemd naar *Herrnhut*. Dezen naam gaven de Moravische broeders aan het hun in 1722 door den graaf van Zinzendorf in de Opper-Lausitz toegewezen plekje.

Hernieuwen ww., nog niet bij Kil. Met prefixsubstitutie (vgl. herkennen) voor oostmnl. *ernāwen* = ohd. *irniwōn* „herstellen, hernieuwen'' (nhd. *erneuen*), of eerst later naar 't model van hd. *erneue(r)n* gevormd.

Herrie znw. Sedert ± 1800. Wellicht uit eng. *hurry*; vgl. hierover bij horrelvoet.

Herroepen ww., sedert Kil., die *herroepen*, *wederroepen* met de bet. „revocare, reclamare'' opgeeft. *Herroepen* is de jongere vorm. — **Herscheppen** ww., vooral in 't verl. deelw. *herschapen* gebruikt, laat-mnl. (Boëthius) *herseppen*.

Hersenen, **hersens** znw. mv., mnl. *hersene*, *heersene* (ook *-en*, *-enen*, *-ine*, ook met *sc(h)* geschreven), in nnl. diall. ook met *er*, *ar*, *or* (vgl. I kers). Wsch. moeten we van een grondvorm met *ir* (**χirsnia-* uit **χersnia-*) uitgaan: vgl. ohd. *hirni* o. (nhd. *hirn*) „hersenen'' en verder mnd. *herue*, *harne* o. v.,

meng. *hernes* (eng. dial. *harns*), on. *hjarri* m. „id.". De *s* is alleen in 't Ndl. tusschen *r* en *n* bewaard; vgl. *horzel*. Hetzelfde idg. *ker(ə)s-* in on. *hjarsi* m. „kruin", lat. *cernuus* (**ker(ə)s-nuwo-*) „jongleur, kopje-over duikelend", *cerebrum* (**kerəs-ro-*) „hersenen", met ablaut gr. *κόρη* „slaap (aan 't hoofd)", *κάρον*, *κάρον* (-*αυ-νο-ν*) „hoofd, bergtop", oi. *čiras-*, *čiršá(n)-* „hoofd". Vgl. verder nog gr. *κάθ*, *κάθ*, *κάθ* „hoofd", arm. *sar* „hoogte, top, helling". Sommigen brengen hierbij ook kymr. *cern* „kinnebak". Deze basis *ker-*, *kerá-* zal wel identisch zijn met die van *hert* en *horen*. Got. *hwaírnei* v. „hersenkas" e. a. woorden met *hw* kunnen niet verwant zijn.

Herstellen ww., sedert Kil. Mnl. komt *hersetten* voor = „weder zetten, vernieuwen"; NB. ook *haersetten* gespeld; vgl. II *her-*.

Hert znw., mnl. *hert*, *heert*, *haert*, *hart* (vgl. *hartsvanler*), ook *herte* m. o. = onfr. *hirot*, ohd. *hiruz*, *hirz* (nhd. *hirsch*) m., mnd. *herte*, *harte* o., ags. *heorot*, *heort* m. (eng. *hart*), on. *hjortr* m. „hert", germ. **xerula-*, idg. **kerə-do-*. Oorspr. = „gehoord" (tegenover *hinde*, oorspr. „ongehoord"). Dezelfde grondbet. hebben ook lat. *cervus* „hert" (wellicht = gr. *κεράς* „gehoord", idg. **kerə-wo-*), kymr. *carw* „id.", obg. *srūna*, opr. *sirwis* „ree". Zeer veel hoogerop zullen wel *rund* en on. *hrútr* m. „ram" verwant zijn, benevens gr. *κάρως* „schaap" (Hes.), *κρός* „ram"; vgl. ook *rendier*. Van een wortel met *q* (*qr?*) komen ksl. *krava*, lit. *kárwė* „koe", opr. *curwis* „os". Obg. *srūna* en al de andere geciteerde woorden komen van een wortel *ker-*, *kerá-*, waarvan ook gr. *κέρας* „horen" (**kerə-s-*) en waarover verder bij *horen* gehandeld wordt.

Hertog znw., mnl. *hertoghe* m. „legerbevelhebber, aanvoerder, bestuurder van een hertogdom". = ohd. *herizogo*, *herzogo* (ook *herizoho*), os. *heritogo*, ofri. *hertoga*, ags. *heretoga*, on. *hertogi* (misschien ontleend) m., alle in dgl. bet. Samenst. van germ. **zarja-* (zie *heir*) en **tuzan-*, een nomen agentis van de basis germ. *teux-*, *tuz-* (zie *teug*) dat gevormd is als *bode*. Voor den vorm van 't eerste

lid vgl. *herberg*. — **Hertogdom** znw. o., mnl. *hertoghedom* o. = mhd. *herzog(en)tuom* (nhd. *herzogtum*) o., laat-ohd. reeds *herzogentuom*. Mnd. echter alleen *hertoch-rík* o. „hertogdom" = mhd. *herzogriche*, mnl. *hertogherike* o. „id."

Hervatten ww. Sedert de 17. eeuw. — **Hervormen** ww., sedert de 17. eeuw. — **Hervormd** als bnw. = „gereformeerd" sedert de 18. eeuw. — **Herwaarts**. Zie I *her-*. — **Herzien** ww., sedert de 17. eeuw.

Hes (kiel), eerst later-nnl. = de volksnaam *Hes*. Vgl. vel. *hessenkiel* „blauwe kiel", verouderd nnl. *hessenkar* „uit Duitschland afkomstige wagen voor den invoer van glas- en aardewerk", vel. *hessenzweep*.

Hesseling (vischnaam), nhd. *hässling*, *hassel*, noorw. *hesling*, *haslung*. Oorsprong onzeker. Is bij *hazelaar* gebracht: de visch zou naar zijn kleur heeten.

Het o. vnw. lidw., mnl. *het*. = ofri. *hit*, *het*, ags. *hit* (eng. *it*) „het". Niet = got. *hita* in *und hita* „tot nu toe", maar voor een grondvorm = got. *ita*, onfr. *it* (voor *ic* te lezen), ohd. *iz*, *ēz* (nhd. *es*), os. *it* „het" in de plaats gekomen op dezelfde wijze als de andere *h-casus* in 't ndl.-fri.-ags. paradigma van 't pers. vnw.: zie h. ij. Ndl. 't, *at* (ook mnl.) kan een overblijfsel van het oude **it* zijn, maar evengoed kan het door den zwakken toon en het enclitische gebruik uit **hit*, *het* zijn ontstaan. Got. *ita* bestaat uit idg. **id* + een partikel. Dit **id* ook in lat. *id* „het, dat", oi. *id-ám* „dit"; wsch. ook hierbij ier. *ed* „het", dat blijkens zijn leeneerde kracht een vocaal na de *d* gehad heeft (vgl. bij d a t). Idg. **id* is 't o. van den vnw.-stam **i-*; zie verder *gene*.

Hetzij voegw., mnl. *hetsi*, reeds als één woord gevoeld. Uit *het* + 3. pers. enk. conjunctief van *zijn*.

Heug znw., mnl. *höghe*, *höghe* m. v. „beraad, herinnering, gedachte, vroolijkheid". < **xuzi-*, *höghe* misschien ook < **xuzu-*; beide komen evenals **xuzan-* in deze bett. benevens = „moed, geest" in de germ. talen voor: ohd. *hugi*, *hugu* m., os. *hugi*, ofri. *hei*, ags. *hyge*, got. *hugs* m. (alle vier **xuzi-*), on. *hugr* m. (**xuzu-*), *hugi*

m. (**xuzan*-); ags. *ymb-hoga* m. „zorg”. Hierbij **heugen**, mnl. *hōghen*, *hōghen* „denken aan, zich herinneren, verlangen naar, zich verheugen, een bewijskrachtige verklaring afleggen”, ook onpers. = „heugen, zich herinneren, verlangen, zich verheugen” en trans. = „verheugen”, waarin twee germ. ww. kunnen voortleven: 1. = ohd. *huggen*, *hucken*, os. *huggian*, ags. *hycg(e)an*, on. *hyggja*, got. *hugjan* „denken, meenen”, 2. = ohd. *hogén*, owfri. *hugia*, ags. *hogian*, on. *huga* „id.”. In de bet. „verheugen, troosten” komt ook mnd. *hōgen* voor, = „troosten” ook noorw. dial. *hugga* e. a. ngerm. vormen. Vgl. *verheugen*. Oorsprong onzeker. Men vergelijkt: 1. lit. *kaūkas* „kobold, ongedoopt gestorven kind”, 2. oi. *čūci* „schitterend, rein”, *čócati* „hij schittert, brandt, lijdt pijn, treurt”, 3. oi. *kuh* „verstopen”, waarvan *kuhaka* „goochelaar, goochelarij”, 4. arm. *xausem* „ik spreek”, 5. hoog (**xuzi*- enz. oorspr. = „moed”), 6. oi. *kūcala* „in goede orde, gepast, gezond, handig, ervaren”. De aan hypothese 3 ten grondslag liggende overweging, dat germ. *xuz*-wsch. idg. *gh* of *ǵh* heeft gehad, is zeer plausibel, maar de etymologie is niet wsch.: **xuzi*- enz. zou dan oorspr. = „in ’t lichaam verstopt gedachte-menschje” zijn. — **Heug(e)lijk** bnw., mnl. *hōghelijc*, *hōghelijc* „opgewekt, plechtig”. = ohd. *hugelīch* „blij”, mnd. *hōgelīk* „id.”. On. *hyggiligr* = „verstandig”. — **Heugenis** znw. Sedert de mhd.-mnd.-mnl. periode.

Heugel (getande staaf, waarop een rondsel werkt), dial. ook *hogel*, oudnld. *hogel*, *heugel*, mnl. *hōghel*, *hōghel* m. „haal, ketelhaak”. Oorsprong onzeker. Ablautend met *hoog*? Dan zou ’t woord formeel identisch zijn met nhd. *hügel* m. „heuvel”, dat sedert ± 1500 voorkomt: NB. fri. *heugel* betekent evenals *heugel* „ketelhaak”; hiervan *heuwelje* „optrekken”. Maar dit *heugel* hoort misschien bij *heffen*, evenals ndl. *hevel*.

I **Heul** (naam voor verschillende papaversoorten), sedert Kil. Met jongere *h* naast Kil. *ool*, *eul* (nog dial.), mnl. *oele* (= *ōle*, *ōle*; ook *oelsaet*, *oolsaet* o.). Vgl. du. dial. *ol* m., *olig* „papaver”.

Evenals olie gaat dit woord op lat. *oleum* terug, wellicht via ’t Fr.; fr. *oeillette* „papaver” wordt ook hiervan afgeleid, maar ook van *oeil* „oog”. Voor de bet. vgl. mndl. *olyeruat*, nnl. dial. *oliebus*, *oliekop*, *olieswier*, *oliezaad* „papaver somniferum”, vla. *oliette*, *olietà* „id.”, du. dial. *öl*-, *ol-magen*. De ndl. *h*- is moeilijk te verklaren, vla. komt ook *huil* voor, dat aan fr. *huile* „olie” herinnert; aan invloed hiervan schrijft men ook wel de *h* van *heul* toe.

II **Heul** (opening in een dijk, goot, brug), mnl. *hōle*, *hōle* v. „id.” = ohd. *holī* (nhd. *höhle*) v. „holte”. Van *hol* gevormd. Een ander znw. hierbij is on. *hylr* m. „diepe uitholling in den bodem van een rivier (vooral onder een waterval)”.

III **Heul** (baat, steun), sedert ± 1600. Oorsprong onzeker. De identiteit met I *heul*, die men vermoedt, als bemiddelende bet. „pijnstillende plant” aannemend, is zeer dubieus. Bij *helen* met de ospr. bet. „schuilplaats”? Hebben synonieme woorden als *heil*, *hulp* invloed gehad bij ’t opkomen van ’t woord?

Heulen ww., sedert Kil., die „*heulen t’samen*. j. *banden*. Coire in unum” opgeeft. Oorsprong onzeker. Wellicht oorspr. een term van het *heulspel* (reeds mnl. naam); dit woord bevat wsch. den stam van het oudnld. (o.a. bij Kil.), nog zuidndl. ww. *heulen* „loten” (vooral bij spelen gebruikt), dat moeilijk te verklaren is; formeel kan het met *helen* en *hol* verwant zijn. De Teuth. vermeldt *huelen* als den naam van een soort balspel.

Heumig (onfrisch), dial. *hummig*, vla. *homstig*, *humstig*, *haamstig*, *hemstig*, mnl. *hommich*. = nnd. *hummig*. Oorsprong onzeker.

Heup znw., mnl. *hōpe*, *hōpe*, *hepe* m. v. = ohd. *huf* v., ags. *hype* m. (eng. *hip*), got. *hups* m. „heup”. Een verlengde stam in laat-mhd. *hufft(e)* v. (nhd. *hüfte*), mnd. *hufte* v. (waaruit de. *hofte*, zw. *höft*), verouderd *hufte* „heup”. Verwant met lat. *cubitus*, *cubitus* „elleboog”, gr. *κίβο* „holte bij de heup”. Wsch. niet van een wortel *kub*- (zie II *schoft*), maar van *gub*- „buigen” evenals lat. *cubo* „ik lig”,

cumbo „ik ga liggen”, oi. *kubjá* „krom, bultig”. Uit het Germ. nog hierbij mnl. *hop* o. „haven, inham” (nog dial. en in eigennamen, zooals Hoornsche hop), ags. *fen-hop*, *mór-hop* o. „moeras-schuilplaats”, ags. *on-hupian*, on. *hopa* „terugwijken” en met nasaal infix on. *aptr-huppr* m. (*pp* uit *mp*) „zijde van een dier, bij den schenkel”. Vgl. nog homp. De wortel *qub-* is een verlen- ging van *qu-*. Voor andere verlengingen zie huppelen, heuvel.

Heur vnw. Zie II haar.

Heusch bnw., mnl. *hoose*, *huesc* (*ō*) „hoofsch, hoffelijk, wellevend, goed, deugdelijk”; uit *hōvesc* (voor den vorm vgl. proost), een afl. van *hof*; uit de bet. „deugdelijk” de nnl. bet. „werkelijk”. In de meeste gevallen echter moet mnl. *hōvesc* met *ō* uitge- sproken worden en uit dit *hōvesc* ont- stond ndl. hoofsch. Deze *ō*-uitspraak berust op hernieuwde afleiding van resp. aansluiting bij *hof*, gen. *hōves*. Op een dgl. wijze ontstond mhd. *hövesch*, *hövisch*, *höfsch* „hoofsch, wellevend” (Nhd. *höfisch* heeft dezelfde meer be- perkte bet. gekregen als nnl. hoofsch) naast het oudere mhd. *hübesch*, *hübsch* „hoofsch, hoffelijk, wellevend”, laat-mhd. ook „mooi, aardig” (nhd. *hübsch*). Ook ’t Mnd. heeft *hövesch* „hoofsch, hoffelijk, wellévend”, ’t Owfri. *onhouwysch*, *on- houeslik* „onfatsoenlijk, schaamteloos”. Deze woordgroep is in de bet. beïnvloed door fr. *courtois* „beleefd, hoffelijk”: *court* „hof”. Vgl. nog hoffelijk. Laat- mnl. *hubs(c)*, *hups(c)* „mooi, vroolijk” (nnl. *hupsch*) is uit het Mhd. ont- leend.

Heuvel znw., mnl. *hövel*, *hövel* m. „heuvel, bochel”. = mhd. *hübel* m. „heuvel”, mnd. *hövel* m. „heuvel, bochel”. Verwant met mnl. *höver*, ohd. *hovar*, os. **hořar* (in *hořaradī* „ge- bocheld”), ags. *hofer* m. „bochel, bult” en buiten ’t Germ. met lit. *kuprà* „bochel”, *kūpstas* „heuvel” (zie I hoop). De wortel *qūp-* kan oorspr. „buigen” beteekend hebben en uit *qū* + *p-* zijn ont- staan (vgl. bij heup): dan kunnen nog allerlei andere woorden van dit- zelfde *qūp-* komen, o.a. ags. *hūf* v. „bijenkor” (eng. *hive*), on. *hūfr* m.

„scheepsromp”, ier. *cúach* „kop, nap”, lat. *cúpa* „kuip”, gr. *κίπη* * *τρώγη* (Hes.), *κίπελλον* „beker”, oi. *kúpa-* „hol, groeve”. Vgl. hof en huif. Anderen gaan — minder wsch. — voor heuvel en een deel van de geciteerde woorden uit van een wortelbet. „samenvatten” en combineeren ze met schoof.

Hevel znw., reeds Teuth. *hevel* „hef- boom”. = laat-mhd. nhd. *hebel*, oostfri. *hüvel* m. „hefboom”. Bij heffen evenals ’t bij heffe besprokene *hēvel*.

Hevig bnw., zeldzaam-mnl. *hēvich*. Kil. noemt dit woord „Sicamb. Holl. Fris.” = ohd. *hebig* „zwaar, moeilijk, boos- aardig, hevig”, os. *heōbig* „zwaar”, ags. *hefig* „zwaar, moeilijk, hevig, erg, slecht” (eng. *heavy*). Bij heffen. Oorspr. bet. „zwaar om op te beuren”.

Hiel znw., mnl. *hiele* v. (m. ?). Wordt gewoonlijk gelijkgesteld met ags. *hēla* m. (eng. *heel*) „hiel”, dat op **hawxilan-* teruggaat, evenals on. *háll* m. „id.” op **hawxila-*; uit **hawxa-* ags. *hōh* m. „id.” (eng. *hough*); van ofri. *heila* m. staat de bet. niet vast; misschien is ’t een heel ander woord. De ndl. vorm levert dan echter groote moeilijkheden op. Gew. ziet men er een fri. vorm in: maar hiertegen pleit het reeds in ’t zuidelijke Mnl. voorkomen van *hiele*; nog komt hiel tot in ’t Zuidbrab. voor en in ’t tegenwoordige Fri. is *hakke* het gewone woord voor „hiel”. Vermoedelijk moeten we voor hiel van een anderen grondvorm: **xeulō(n)-* of **xē²lō(n)-* of **xexalō(n)-* uitgaan. Germ. **hawxa-* enz. is verwant met lit. *kínka*, *kenklė* „kniebocht”, (kymr. *cesail* „oksel”? Idg. *qūqs-*?). Verwantschap van **xeulō(n)-* met lit. *kulnis* „hiel” is zeer onzeker, aangezien dit ook met lit. *kulksz(n)is* „bot aan den menschelijken voet”, ksl. *klūka* „poples” bij lat. *calx* „hiel” kan hooren. Toch is de grondvorm **xeulō(n)-* ’t waar- schijnlijkst; hij kan met hollen ablauten. Een grondvorm **xexalō(n)-* zou met hak gecombineerd kunnen worden: *kk* < idg. *kn* of < *qn*: zie echter I hak.

Hiep (zwaarmoedig). Verkorting van hypochonder. Evenzoo wvla. *hypo*, ook = „hypochondrie”, en eng. *hyp* „hypochondrie”.

Hier bijw., mnl. *hier*. Of = os. ofri.

hír „hier” of = ohd. *hiar* (nhd. *hier*), os. ags. *hér* (eng. *here*), on. got. *hér* „hier”; wellicht in sommige streken uit den eenen, elders uit den anderen vorm. 't Onfr. heeft een verlengd *hiera* „hier”. Wsch. gaan *hē²r*, *hír* op een grondvorm **hēir* terug; dit komt van een stam **hi-*, waarvan ook got. *himma* dat., *hina* acc. „dezen”, *und hita* „tot nu”, *hidre*, on. *hēðra*, ags. *hider* (eng. *hither*) „hierheen”, ohd. *hitumum*, *hitamum*, *hitamun* „demum”, oorspr. „nu” (het jongste verleden en de naaste toekomst omvattend), benevens *heden*, *heen*, I *her*. Naast idg. **hi-* stond **ko-*, waarvan os. *hō-digo* „heden”. De stam **hi-*, **ko-* is algemeen idg. : ier. *cé* „deze”, lat. *cis*, *citrá* „aan deze zijde”, *cedo* „geef hier”, *-ce* „hier, daar”, *citumus* „het meest aan deze zijde”, gr. *σιμυσον* (**σι-αμυσον*) „heden”, obg. *sz*, lit. *szis* „deze”, alb. *si-vjët* „in dit jaar” (ook anders opgevat), phryg. *σμουον* „aan dezen”, arm. *-s* „deze hier bij mij”. Deze stam **hi-*, **ko-* „deze” met „ik-deixis” is identisch met **ki-* (**ko-*) „ille”, dat bij *hij* besproken wordt. De idg. vorm **ki* was wellicht oorspr. een bijw. — **Hiernamaals** bijw. en znw. o., reeds mnl. in de bet. „naderhand”. Uit hier + *namaals* samengesteld, vgl. mnl. *hiervoormaels*, *hiervoortijts* „voorheen”.

Hij pers. vnv., mnl. *hi*. = os. ofri. *hí*; *hā* uit **hē²*, waarop ook mnl. *hie* (nog dial.), onfr. *hie*, *hé*, ohd. *hé*, os. *hē*, ags. *hē* (eng. *he*) „hij” teruggaan. *ē²* is wellicht aan 't eind van een woord uit *ē¹* ontstaan : zodoende kunnen wij **hē* met on. *hānn*, *hann* „hij” (**hē-no-*) combineeren; idg. **hē* kan uit **hēi* ontstaan zijn : dan kunnen behalve on. *hinn* „ille” ook ier. *cian* „ver”, gr. *ἐκεί* „daarginds”, (ē)*κεῖνος*, dor. lesb. *κεῖνος* „ille” verwant zijn. Maar ook zouden germ. **hē* en het v. on. *hón* „zij” van den parallelstam **hē-*, **hō-* kunnen komen. Deze stam **hi-* (**ko-*) is identisch met den bij hier besprokenen. In 't ndl.-fri.-ags. paradigma begon oorspr. alleen de vorm *hē*, *hí* met een *h*, andere casus, die oorspr. van den stam **i-* waren gevormd, hebben de *h* echter naar analogie van *hē*, *hí* aangenomen; zie II ha ar.

Hijgen ww., mnl. *hīghen*. = mnd. *hīgen* „hijgen”, ags. *hīgian* „streven naar” (eng. *to hie*). Aangezien de oorspr. bet. wel „ademen, hijgen” en niet „zich snel bewegen” zal zijn, is de combinatie met russ. dial. *sigát*, *signút* „springen”, *sig* „een soort zalm”, oi. *σίghrá-* „snel” te verwerpen. Eer is 't woord onomatopöetisch. Daarop zou ook de variant met germ. *k* de *hige* „streven naar”, vroeger ook „naar lucht snakken”, zw. dial. *hikja* „sterk blazen” kunnen wijzen.

Hijlik. Zie *huwelijk*. — Samenst. **hijlikmaker** znw., waaruit door volksetymologie heiligmaker en dan ook hier en daar zaligmaker. Oorspr. speciaal een bruiloftskoek.

Hijtschen ww., niet bij Kil., wel in 't Mnl. Handwdb. als *hischen* vermeld. Een oorspr. ndd.-ndl. schipperswoord; ndd. *hissen* sedert 1542. Hieruit nhd. *hissen*, fr. *hisser*, de. noorw. *hisse*, zw. *hissa* „hijtschen”; uit ndl. *hijtschen* oudereng. *hoise*, eng. *to hoist* [NB. evenzoo *boisterous* uit *bijster*?], de. *heise* „id.”. Wsch. onomatopöetisch.

Hikken ww., bij Kil. = „singultire”, bij Plantijn = „den hik hebben”, ook Mnl. Handwdb. vermeld. In 't Zaansch = „hijgen”, fri. *hikje* = „hikken, snikken, snakken, hijgen, twist geven, (Gysb. Jap.) ademen, leven”. Ook ndd. komt *hikken* voor. = de. *hikke*, zw. *hicka* „hikken”. On. reeds de afl. *hista* „naar adem snakken, hikken”. Vgl. ook eng. *to hiccough* „hikken”; wellicht ook hierbij mhd. *hēschen*, *hēschezen* „hikken” met *sch* uit *ks*. Germ. *zikk-* is een iteratiefstam bij *hijgen* of bij zijn variant met germ. *k*.

Hilletje znw. o. (klep in een zuigpomp), eerst nnl. Oorsprong onzeker. Misschien = de eigennaam Hil(let)je.

Hinde znw., mnl. *hinde* v. = ohd. *hinta* (nhd. *hinde*, *hindin*), mnd. *hinde*, ags. *hind* (eng. *hind*), on. *hind* v. „hinde”. Uit idg. **kem-t-i-* „ongehoord” (: **kerā-do-* „gehoord”, zie *hert*). Verwant met gr. *κμύς*; „hert in 't tweede levensjaar”, lit. *szmūtis*, *szmūlē* „ongehoord rond”, lit. *ziemaitisch szmūlas* „ongehoord”, oi. *κάμα-* „id.”. De verdere combinatie met opr. *camstian* „schaap” is wegens den gutturaal dubieus.

Verwantschap met lat. *camox* (sedert 448) „gems” is mogelijk. Vgl. nog *h a m e l*.

Hinder znw., mnl. *hinder* m. (o.v.) „hinder, letsel, nadeel, verdriet”. Evenals mhd. *hinder* m. „hindernis, vertraging”, mnd. *hindere* m. (o.) „hindernis, nadeel”, ofri. *hinder* (m.?) „id.”, on. *hindr* o. „belemmering” gevormd van mnl. *hinderen* „hinderen, belemmeren, schade lijden” (nml. *hinderen*), ohd. *hintiren*, *hinderón* „hinderen, belemmeren” (nhd. *hindern*), mnd. *hinderen* „verhinderen, schade toebrengen, arresteren, confiskeeren”, owfri. *hinderia* „hinderen, tegenhouden, achterhouden”, ags. *hindrian* „verhinderen, tegengaan” (eng. *to hinder*), on. *hindra* „hinderen, afhouden van, talmen”. Dit is een afl. van het bijw.-voorz. mnl. *hinder* „achter, achteruit” (alleen als bijw., zeer zelden; vaker *hinderwaert* „achteruit”), ohd. *hintar* (nhd. *hinter*) „achter”, os. **hindar* (bnw. *hindiro* „de latere”), owfri. *hintera*, *hendera* „achter”, ags. *hinder* „weg, (naar) beneden”, (on. *hindri* „de latere, verdere”, *hindrivitni* v. „bijgeloof”), got. *hindar* „achter”; dit is een van de afl. van de germ. basis *xinð-*, die is gevormd van den pronominiaalstam **xī-*, idg. **kī-*; vgl. daarover hij. — **Hinderlaag** znw., sedert de 18. eeuw. Gevormd van II laag onder invloed van nhd. *hinterhalt* m. „hinderlaag”. Oudnml. ook *achterlage* in deze bet. — **Hinderlijk** bnw. Sedert de laat-mnl.-mhd. periode. Ook owfri. — **Hindernis** znw. Sedert het Mnl., Mhd., Mnd.

Hinken ww., mnl. *hinken*. = ohd. *hinkan* (nhd. *hinken*), mnd. *hinken*, on. *hinka* „hinken, kreupel loopen”; uit het Ags. hierbij *hellehınca* m. „duivel”. Identisch met oi. *khánjati* „hij hinkt”, misschien ook met ier. *cingim* „ik stap, ga”. Met anlautende *s* hierbij zw. dial. *skink* „kreupel”, (on. *skakkr* „id., scheef, naar één zijde neigend”? Zie *schenk*), ier. *scingim* „ik spring”, gr. *σαίζω* (**sq(h)ngjō*) „ik hink”. — **Hinkepinken** ww. Nnl. uit hinken en een daarop rijmend niet afzonderlijk bestaand *pinken* gevormd. Dgl. woorden ook elders.

Hinniken ww., nog niet bij Kil. Van

een ouder, in 1515 voorkomend *hinnen* „hinniken” = oudnhd. *hinnen* „id.”. Een onomatopoëtisch ww. evenals lat. *hinnio* „ik hinnik”. Hetzelfde suffix *-iken* hebben o.a. grinniken en nml. dial. *runniken* „hinniken”. Bommelerwaardsch *hunnəka* „hinniken” kan *u* hebben naar *runnəka*.

Hippen, hippelen ww. Het tweede benevens *hippelcoren* m. „sprinkhaan” al in 't laat-Mnl., 't eerste sedert de 17. eeuw, maar *hipper* „sprinkhaan” al bij Plantijn en Kil. Opgekomen naast ouder *huppelen*. Zulke *i*-vormen ook mnd. en fri.

Historie znw. Sedert 't Mnl. en Mhd. Uit lat. *historia* (gr. *ιστορία*), waarop ook fr. *histoire*, eng. *history*, *story* teruggaan.

Hit znw., eerst later-nml. Voor *Hitlander* = „Hitlandsch paard, paard van de Shetlandsche eilanden”. Westf. *hitte* v. „geit” moet een heel ander woord zijn.

Hitsen ww., mnl. (vooral laat-mnl.) *hissen*, *hessen*, *hisscen* „opjagen, ophitsen, jagen”. Evenals mnd. *hissen*, *hitzen*, *hessen* (> de. *hidse*, zw. *hetsa*) „id.” van mhd. (nhd.) *hetzen*, waarnaast *hessen* „id.”. Zie verder ha a. 't Mnl. synoniem *hussen* (*husscen*, ook *húsen*), dat meer dan *hissen* enz. in oudere teksten voorkomt, is bezwaarlijk 't zelfde woord; 't kan onomatop. zijn: NB. ook in *hitsen*, *hissen* voelt men onomatopoeën.

Hitsig bnw., sedert de 17. eeuw. Uit hd. *hitzig*, een (reeds ohd.) afl. van *hitze* v. = ndl. *hitte* en dus formeel = mnl. *hittich* „heet, vurig, hartstochtelijk, boos”, dat dial. nog bestaat. Evenzoo is in ndl. dial. hd. *hitze* als *hits* overgenomen; vgl. ook oudnml. *hits* „vurig”, vla. *hitsbloedig* „driftig”, *hitselen* „boos worden”.

Hitte znw., mnl. *hitte* v. = ohd. *hizza* (nhd. *hitze*), os. *hittia*, ags. *hitt* v. „hitte”, wgerm. **xitjō-*. Evenals de *n*-stam on. *hiti* m. „id.” ablatend met *heet*. De onfr. dat. enk. v. *hitte* zal wel door overgang van het paradigma van **xitjō-* in een andere flexieklasse te verklaren zijn. Ofri. *hête* v. „hitte” kan germ. **xaitjō-* zijn, *hette* v. germ. **xaitjō-*, evenals mnl. mnd. *hette* v., dat echter

ook als dial. vorm van *hütte* zou kunnen worden verklaard. Vgl. wet.

Hobbél znw., sedert Kil. Secundaire vorm, verwant met *heuvel*. Evenzoo fri. *hobbél* „hobbél”, oostfri. *hubbel* „hobbél, bult”, *hobbe* „stuk veengrond, dat als een bultje boven 't water uitsteekt”, ndd. dial. *hubbel* „heuvel”, tir. *huppe* „id.”, noorw. dial. *hubb* „top, bult” e. a. — Afl.: **hobbelig** bnw., sedert de 17. eeuw. Sluit zich in de bet. zoowel bij *hobbelen* als bij *hobbél* aan.

Hobbelen ww., reeds Teuth. *hoblen* „wentelen, draaien”. Hiernaast oudnndl. (o.a. Kil.) *hobben* „hobbelen, sukkelen, woelen”. Vgl. fri. *hobbélje* „hobbelen, dobberen”, oostfri. *hubbel(e)m* „hobbelen”, westf. *hubbelen*, eng. *to hobble* „strompelen”. Een woordfamilie, deels van onomatopœïsch oorsprong (vgl. de interj. *hop*), deels onder invloed van de bij *hobbél* en *huppelen* besproken vormen opgekomen. — **Hobbezak** znw., eerst nnl. Van de zooëven besproken basis *hobb-* „heen en weer gaan” en *zak*. Oudste bet.: „zak, los gevuld met droge varens of kaf, tot dekking van broeikasten”.

Hobo znw. Uit fr. *hou(t)bois* (letterlijk „hoog-hout”) of uit 't daaruit ontleende it. *oboe*. Internationaal woord.

Hocus-pocus tusschenw. en znw. (de en het). Internationaal woord. Komt 't eerst in 1624 voor als de naam van een goochelaar in Engeland. Wsch. oorspr. een tooverformule, waarvan 't tweede lid een vervorming van lat. *póculum* „beker” is en 't eerste een rijmwoord hierbij; de formule werd gebruikt als de goochelaar twee bekers achtereenvolgens aanraakte.

Hoe bijw., mnl. *hoe*. = onfr. *huo*, os. *hwó*, *huo*, owfri. *hó* „hoe”, waarmee mnl. os. ofri. ags. *hū* (eng. *how*), ozw. *hū-* „hoe” identisch is (voor *-ū* < *-ó* vgl. *-ī* < *-é* in hij en mnl. *bedī* = got. *bīpe*; minder wsch. is *hū* met kymr. *cw* „vanwaar”, lat. *ne-cu-ter* „geen van beiden”, kret. *ō-nu* „waarheen”, obg. *kū-de* „waar”, alb. *kur* „toen”, oi. *ku-ha* „waar”, met idg. *u*-vocalisme, direct gecombineerd): germ. **hwó*, instrumentalis van den stam **hwa-*, idg.

**qwo-*; zie wie. Voor den dial. wegval van *w* vgl. *hoest*. Met ablaut germ. **hwé*, got. *hwe*, os. ags. *hwī* (eng. *why*), on. *hwí*. **hwó* is misschien = gr. *πω* in *οὐπω* „nog niet”, *πώποτε* „ooit”, dan is **hwé* = lak. *πη-* in *πηποκα* „ooit”; ook lat. *quó* „waarheen” kan hierbij hooren: maar de oorspr. uitgang van deze gr.-lat. vormen is niet vast te stellen. Voor een formatie evenals *hoe* zie *to en*.

Hoed znw., mnl. *hoet* (*d*) m. = ohd. *huot* (nhd. *hut*), os. ofri. ags. *hód* m. „hoed” (eng. *hood* „kap”). Naast germ. **xōða-*, idg. **qódho-* of **qóto-* een stam **xattu-* uit **qodhnú-* of **qetnú-* in ofri. *hath* (*th* voor *t*), ags. *hætt* (eng. *hat*), on. *hottir* m. „hoed”. Of van een basis *qódh-*, waarvan ook lit. *kūdas* „kuif van een vogel”, ðf met lat. *cassis* „helm, stormkap” van *qét-*, *qót-*, waarvan av. *kata-* „kamer, bergplaats, kelder”, got. *heþjo* v. „kamer” komen en waarvan ook kymr. *caddu* „zorgen voor” e. a. kelt. woorden worden afgeleid. Vgl. *hoede*. Voor de bet. vgl. nog I *helm*: oi. *qáрман-* „bedekking, beschutting”.

Hoedanig bnw., mnl. *hoe(ghe)daen*, *hoe(ghe)dánich*. Zie verder *zoodanig*.

Hoede znw., mnl. *hoede* v. „hoede, bewaking, bewaring, bescherming, bezit, voorzorg, wachter, bewaarplaats, aandacht, vrees, veilige plaats”. = ohd. *huota* v. „hoede, bewaking, zorg” (nhd. *hut*), mnd. *hóde* v. „id., plaats waar men iets hoedt of bewaart, huurtijd van een arbeider”, ofri. *hóde* v. „bescherming, voorgedij”. Hierbij 't ww. **hoeden**, mnl. *hoeden* „hoeden, beschermen, bewaken, bewaren, opsluiten, houden”, onfr. *huodan* „custodire”, ohd. *huoten* „behoeden, bewaken, zorg hebben voor” (nhd. *hüten*), os. *hóðian* „id., loeren”, owfri. *hóða* „behoeden, bewaken, zorgen voor” (voor **hóða* onder invloed van *hóde* znw.; ofri. *húða* is een ander ww., zie *huid*), ags. *hédan* „behoeden, zorgen voor, krijgen, in bezit nemen” (eng. *to heed*). Van de bij *hoed* besproken basis *qét-*, *qót-*.

Hoef znw., mnl. *hoef* m. = ohd. *huof* (nhd. *huf*), os. ofri. ags. *hóf* (eng. *hoof*), on. *hófr* m. „hoef”. Verwant met oi. *qaphá-* „hoef” en niet

met ksl. *kopyto* „id.”, dat bij *kopati* „graven” hoort.

Hoefslag. Zie hoeve.

Hoegenaamd bnw. bijw., nog niet in 't oudere Nnl. Oorspr. = „hoe (ook) genaamd”.

Hoek znw. Zie haak. — **Hoeker** znw., sedert 't oudere Nnl. Oorspr. bet. : „visschersboot voor de „vaart te hoeke”, d.i. voor de hoekwantscherij”, dus een afl. van hoek, evenzoo Kil. „*hoeck-boot* q.d. *haeck-boot*. Navis piscatoria, ab hamis dicta”, mnd. *hák(e)bót* „een soort schuit”. Uit 't Ndl., deels via 't Ndd., nhd. *huker*, eng. *hooker*, verouderd de. *hukkert*, fr. *houcre*.

Hoer znw. o., mnl. *hoer* o. = ohd. *huon* (nhd. *huhn*), os. *hón* o. „hoer”. Een oude s-stam blijktens het wgerm. r-meervoud en on. *hōns*, *hōsn* o. mv. „kippen”. Ablautend met haan : oorspr. bet. wsch. „bij den haan hoerend”. Dat lat. *cicōnia*, praenestijnsch *cōnia* „ooievaar” hierbij hoort, is slechts een onzeker vermoeden.

Hoep znw., mnl. *hoep* m. „hoep, hoepel”. = oostfri. *hōp*, ofri. ags. *hōp* m. (eng. *hoop*) „id.”. Hierbij wsch. on. *hōp* o. „baai” (dit woord in ags. *hōp-gehnást* o. „golfgeklots in een baai”?): de ospr. bet. van den wortel zal dan zijn „buigen, gebogen zijn”. Als germ. **hōpa-* op idg. **qōubo-* teruggaat, is hoep met h e u p verwant : *qōub-* staat in ablaut tot *qub-*. Anderen brengen hoep bij den wortel van welks genasaleerden vorm ier. *camn* „krom” (zich echter I h a m), gr. *καμβός* „id.”, *κόμβος* „band”, noorw. dial. *hempa* „strik” worden afgeleid, ook wordt de bij haspel besproken wortel vergeleken. — Afl. **hoepel** znw., sedert Kil.; 't ww. **hoepelen** is jonger.

Hoer znw., mnl. *hoere* v. = ohd. *huora* (nhd. *hure*), mnd. *hōre*, (os. *hōrhūs* o. „hoerenhuis”), ags. *hōre* (eng. *whore* uit het Noorsch), on. *hōra* v. „hoer”. Het v. van got. *hors*, on. *hōrr* m. „echtbreker, overspelige”; ohd. *huorra*, mnd. *hōrre*, mnl. *huerre* v. „hoer” is wsch. een afl. **hōrió(n)*. Het znw. ohd. *huor*, ofri. ags. *hōr* o. beteekent „overspel, echtbreuk”. 't Is onzeker of laat-mhd. mnd. *herge* (*herje*) v. „hoer” (on. *her-*

jan-sonr m. „hoerenzoon” uit 't Mnd.) wel een oude ablautsvorm is. Verwant zijn ier. *caraim* „ik heb lief”, lat. *cārus* „lief, dierbaar”, lett. *kārs* „zinnelijk, begeerig”, met idg. *é* oi. *cāru-* „lief, dierbaar, mooi”; idg. *qā-r-*, *qē-r-* van *qā-*, *qē-* in oi. *kāyamāna-* „beminnend”, *kāyamāna-* „begeerig, geil”, misschien ags. *hēman* „beslapen” (vgl. formantisch oi. *kam-* „begeeren, beminnen”), po. *kochac'* „liefh hebben”, (ksl. *čakati* „wachten”?). — West- en ngerm. is het ww. **hoeren**, mnl. *hoeren*, onfr. *huoran*, ohd. *huorōn* (nhd. *huren*), ofri. *hōria* (in samenst.), on. *hōra* „hoereeren”: got. *horinon* „id.”. — **Hoereeren** sedert Kil.

Hoera tusschenw., sedert 1815. Evenals eng. *hurra(h)* (sedert 1686), de. *hurra* uit hd. *hurra*, mhd. *hurrā*, een imper. van *hurren* „zich snel bewegen” + *ā*. Men heeft het ndl. woord ook wel uit russ. *urá* afgeleid.

Hoes znw., in de 17. eeuw *hoesse* „paardedek”. Uit fr. *housse* „paardedek, overtreksel”, dat uit 't Arab. wordt afgeleid. In het Mnl. was ofr. *houce*, *houche* reeds als *hoetse*, *housche* v. „overtrek, dekkleed” overgenomen. Ndl. dial. (Zaansch) *hoos* „hoes” is een ander woord, = I hoos.

Hoest znw., mnl. *hoest(e)* m. v. = ohd. *huosto* (nhd. *husten*) m., *huosta* v., mnd. *hōste* m., ags. *hwōsta* m., on. *hōsti* m. „hoest”. Hierbij 't ww. ndl. **hoesten**, mnl. *hoesten*, ohd. *huostōn* (nhd. *husten*), mnd. *hōsten*, ags. *hwōstan*, on. *hōsta* „hoesten”. Van een wortel *qās-*, waarvan ook ier. *casachtach* „hoest”, russ. *kásel'*, lit. *kosulys*, alb. *kože*, oi. *kāsa-* „id.”. Ags. *hwāsan* (of *hwāsan*, met umlaut van *ō*? Eng. *to wheeze*), on. *hwāsa* „hijgen, blazen” komen wsch. van een anderen idg. wortel met *kw-*; de mogelijkheid van verwantschap met hoest is echter niet te loochenen. Voor den germ. dial. wegval van *w* tusschen consonant en *ō* vgl. doek en hoe.

Hoeve znw. (ook hoef, o.a. in hoefslag, mnl. *hoefslach* m. „stuk dijk of weg, waarvan het onderhoud voor rekening van een hoeve komt”), mnl. *hoeve* v. „stuk land van een bepaalde grootte, hofstede”. = ohd. *huoba* (nhd. *hube* en *hufe*, 't laatste een nd.-md. vorm), os.

hōba v. „stuk land van een bepaalde grootte”, idg. **qápa-*, waarnaast **qápo-* in gr. *κῆπος*, dor. *κᾶπος* „tuin”; verder hierbij alb. *kopšte* „id.”. De oorspr. bet. kan geweest zijn „het omvatte, ingesloten”, dan komen deze woorden van de bij hebben, heffen besproken basis, — òf „het afgesnedene”; vgl. dan de bij schaven besproken basis (s)*qápa-*.

Hoeven ww., sedert Kil., die *hoeven* als synoniem van *behoeven* vermeldt. = mnd. *hōven* „behoeven, noodig hebben”, fri. *hoeve* „hoeven, behoeven”. *Behoeven*, mnl. *behoeven* (pers. en onpers.) „behoefstig zijn, noodig hebben, moeten, betamen” = mnd. *behōven* „behoeven, noodig hebben”, ofri. *bihōvia* „id.”, ags. *behōfian* (ook onpers.) „id., betamen”; het o. znw. *behoef*, mnl. *behoef* o. v. „behoefte, gebrek, noodzakelijkheid, nut, levensbehoeften” = mhd. (md.) *behuof* m. „het noodige, nuttige, nut, voordeel, doel, handwerk” (nhd. *behuf*), mnd. *behōf* o. v. „behoefte, levensbehoeften”, ofri. *bihōf* (m. o. ?) „behoefte”, ags. *behōf* o. „behoefte, nut, gebrek” (eng. *hehoof*). De ndl.-ndd.-fri. vormen zonder *be-* zijn de relatief jongere. Uit het On. hierbij *hōf* o. „juiste maat of verhouding”, *hōfa* „passen, betamen”. Van de bij heffen besproken basis. Voor de bet. vgl. on. *henta* „dienstig zijn”: ags. (ge)*hentan* „grijpen” en de bij genieten besproken woorden.

Hoewel voegw., sedert het latere Mnl. naast *hoewel dat*. Een versterkte vorm van mnl. *hoe*, *hoe dat*. Ook *só hoe* komt in deze bet. voor. Vgl. hd. *wiewohl*, mhd. *wie* (*swie*) „hoewel”. Ook *hoeseer* is reeds laat-mnl.

Hoezee tusschenw., sedert 1748. Wsch. een vervorming van eng. *huzza*, *huzzay*. Dat de alleroudste vorm de ndl. imperatief *hou zee* zou zijn, is niet aannemelijk. Vgl. hd. *hussa*, 15.-eeuwsch md. *hossa*.

Hozeer voegw. Zie *hoewel*.

Hof znw. o. (de hof = „de tuin”), mnl. *hof* (*hōves*) o. m. „omheinde ruimte, hofstede, adellijke woning, vorstelijke woning, hof van een vorst, hoffeest, terechtzitting”. = ohd. *hof* m.

„tuin, omheinde ruimte, woning met alle bijbehorende gebouwen, hof van een vorst” (nhd. *hof*), os. *hof* m. „woning met bijbehorende gebouwen, woning of hof van een vorst of hooggeplaatst persoon”, ofri. *hof* o. „hoeve, kerkhof, gerechtsplaats, gerechtszitting, vorstelijk hof”, ags. *hof* o. „hoeve, woning”, on. *hof* o. „ingesloten ruimte met gebouwen, heidensche tempel” (NB. laat-on. *hōf* o. „feestelijke bijeenkomst van genoodigden” is uit het Du. ontleend). Wsch. van de bij heuvel besproken basis. Oorspr. bet. „woonhol”? Of „bol boven de aarde uitstekende woning”? Van hof komen heusch en gehucht. De bet. van hof in ’t Du. en Ndl. en Fri. is beïnvloed door die van fr. *cour*. Evenzoo is mnl. *hōvelijc* (waarvoor sedert Kil. **hoffelijk**), mhd. *hovelich* (nhd. *höflich*), mnd. *hōvelik* „hoofsch, wellevend, welgemanierd” onder invloed van fr. *courtois* opgekomen. — **Hofhouding** znw., nog niet bij Kil. Ook hd. *hofhaltung* v. is eerst nhd. — **Hofmeester** znw. Reeds mnl. mhd. mnd. ofri. — **Hofstede** znw., mnl. *hofstēde*, *hofstat* v. „grond waarop een hof met bijgebouwen staat, hofstede”. = ohd. *hovastat* v. „id.” (nhd. *hofstatt*, *-stätte*), os. *hofstedi* v. „id.”.

Hoggen ww. Nnl. uit eng. *to hog* „to clean a ship’s bottom with a hog”. Eng. *hog* znw. = „varken”, ook „schrobber”.

Hok znw. o., sedert Kil. : „*hock*. Holl. Fris. Ovile, septum. Et Cors, cavea”. = oostfri. *huk*, *hok*, fri. *hok* o. „hok”. In hoeverre dit woord samenhangt met 1. ofri. *hokka* m. „muts” of met 2. nnl. dial. (ook fri.) *hok*, mnl. *hocke* v. „koren, dat op ’t veld staat te drogen”, mnd. nhd. *hocke* v. „id.” is onzeker. 2. is evenals mhd. *schoche* m. „hooitas”, *schoc* m. „hoop, aantal van 60” (nhd. *schock*), os. *skok* o. „60-tal”, mnd. *schok* o. „hoop, 60-tal, 12 schooven”, Teuth. *schock* „60-tal”, Kil. *schocke* („vetus”) „stapel, tas”, nnl. II *schok*, meng. *schokke* „hoop hooi” (eng. *shock* „12 à 16 schooven”) met lit. *kūgis* „grootte hoop hooi”, misschien ook met lat. *cumulus* (**cugmolo-s*; eer van een kortere basis *gū-*) „hoop” verwant; 1. en ndl. *hok*

zouden met *kk* uit *ghn* van den bij heug genoemden wortel oi. *kuk-*, idg. *qujh-* „verstoppem” kunnen komen, waarbij men ook nog de slav. woordgroep van *čech. kouzlo* „toovenarij” gebracht heeft. — **Hokkeling** znw., sedert Kil., die ook *hokelinck* opgeeft en *hocklinck* „Holl. Fris.” noemt. Verklaard als „binnen een hok grootgebracht kalf”: vgl. 't synoniem *schotkalf*. *Hokkeling* is nog N.Holl., *hockeling* wfri., *heukel* gron.

Hökken (haperen). Jonger-nnl., wellicht onder invloed van stokken opgekomen.

Hol bnw., mnl. *hol* (gen. gew. *hōles*). = ohd. *hol* (nhd. *hohl*), os. ofri. ags. *hol* (waarnaast ags. *holh*, eng. *hollow*), on. *holr* „hol”. Het o. znw. *hol*, mnl. *hol*, ohd. os. ofri. ags. *hol* (eng. *hole*), on. *hol* „hol, gat” is het gesubstantiveerde o. bnw. Evenals got. *hulundi* v. „hol” komt germ. **zula-* van den bij helen besproken wortel. Uit het Onfr. vgl. *an hulingon* „in occultis”.

Hola, holla tusschenw., sedert de 16. eeuw. Ook hd. eng. *holla* (*hola*), de. *hola*. Wordt of uit fr. *ho là* „ho daar” of uit den met halen ablatenden o-vorm verklaard. Vgl. halen en hallo.

Holderdebolder bijw., zuidndl. ook *holderenbolder*, *holderkabolder*. Een onomatopöetische rijmformatie van den bij bolderwagen en bulderen besproken verbaalstam. Vgl. hd. *holter* (*die*)*potter*, ndd. *hulter*(*de*)*bulter*, *kullerdebulter* (> de. *kulter til bulter*, zw. *kullter om bulter*), oostpruis. *holl über* (of *und*) *boll*, bei. *koltern und poltern* (ww.); dgl. rijm-onomatopoeën zijn ook eng. *heltersketter* „in 't honderd, holderdebolder”, *hurlly-burly* „lawaaï”, fr. *péle-méle*, ndl. *rommeldebommel* enz. Holderdebolder is in sommige streken in associatie getreden met hol en hol: vgl. dial. *hollebollig* „hobbelig”.

Hollen ww., laat-mnl. *hollen*. Kan met obg. *sūljā*, *sūlati* „zenden”, alb. *sūl'em* „ik draaf”, arm. *slanam* „id., ik vlieg” op een idg. basis *kül-* teruggaan. Hiervan misschien ook hiel.

Holsblok znw. o. Nnl. opgekomen naast *holblok*, mnl. (nog tot in de 17. eeuw) *hoobloc* o. „klomp”, letterlijk „hol blok”. De *s* schrijft men wel aan invloed

van Teuth. *holsch*, gron. ndd. *holske*, *holsche* „klomp” toe, dat uit *holtskōz* „hout-schoen” wordt verklaard. Voor een dgl. vorm zie bij handschoen.

Holster (nu alleen = „leeren koker voor een pistool”; oud-nnl. ook „reizak”), niet mnl. of bij Kil. Ontstaan uit *holfter*, dat in den Teuth. = „dat leder dair men en armborst mit beschuyrt, coritus” en = „deksel op en armborst of eyn pylkaicker, corinthus” voorkomt. = laat-mhd. *hulfter* „koker” (nhd. *holfter*, *hulfter*, ook *halfter* v. „pistoolholster”), een afl. van mhd. *hulft*, ohd. *hul(u)ft* v. „bedekking, koker”, mnd. *hulfte* v. „koker voor pijlen en boog”. Voor den vorm met *st* vgl. halster, waarmee misschien *holfter*, *holster* oerverwant is; anderen combineeren het evenals got. *hulistr* o. „bedekking, foedraal”, ijsl. *hulstr* o. „foedraal”, ags. *heolstor* o. „bedekking, schuilplaats”, ohd. *hulst* v. „bedekking” met hullen.

Hom znw., sedert Hadr. Junius (1567). Oorsprong onzeker. Ablautend met I ham? Hom „jabot” zal wel 't zelfde woord, overdrachtelijk gebruikt, zijn.

Hommel znw., mnl. *hommel*, *hōmel*, *hummel* m. = ohd. *humbal* m. (nhd. *hummel* v.), mnd. *hōmele*, *hōmelte*, *hummel*-(*hōmel*-)*bē*, eng. *humble-bee*, de. *humle*, zw. *humla*, benamingen van de hommel en er op lijkende insecten. Wsch. verwant met *čech. čmel* „bombus (apis) terrestris”, russ. *komār* „mug”, lit. *kamānė* „bombus terrestris”. Anderen zien in hommel een eerst germ. afl. van ndl. dial. *hommen*, oud- en dial. nnl. *hommelen* ('t laatste reeds bij Kil.), Teuth. *hummelen*, laat-mhd. (nhd.) *hummen*, eng. *to hum* „gonzen, brommen”. Dit is echter wsch. een jonger woord dan hommel. Mocht het oud zijn en met lit. *kimūs* „heesch” samenhangen, dan zouden hommel, *čech. čmel* enz. er mee oerverwant kunnen zijn.

Hommeles (in de war, ruzie), sedert de 17. eeuw. Wsch. van het bij hommel besproken ww. *hommelen* in uitdrr. als *het hommelt er* „er wordt geraasd, getierd, gekeven”. Voor den uitgang vgl. Bommelerwaardsch *kijvās*, *grommās krijgā* „een standje oploopen”.

De afl. uit **het is er als in Homulus* (drama, in 1556 in het Ndl. vertaald) is niet voldoende gemotiveerd.

Hommer (vier- of achtkantige verdikking tot steun voor zaling of bramtuig). Geabstraheerd uit het oudere znw. **hommergat**, oudnln. ook *hombergat* o. „gat in een hommer voor de schijf van de (marszeil-)draaireep of de bramreep”. Dit bestaat evenals de. nnd. *hummergat* o. uit 't skand. woord ouder-de. *hommer*, *hambore* enz. + *gat*. Het 1. lid = on. *húnbora* v. „gat in den masttop, waardoor een lijn (val) loopt”. In dezelfde bet. ags. *húndýrel* o. On. *húnn* m. = „mast-top”. Ontl.: fr. *hune* „mars”.

Homp znw., sedert Kil. = oostfri. *hump(e)* „brok, homp” (met ablaut *hamp(e)* „id.”), fri. *hompe* (ook *himpe*) „id.”. Niet te scheiden van eng. *hump* „bochel”, nhd. *humpen* m. „grootte beker”, mnd. *humpel* „hoop”, on. *aptr-huppr* m. „zijde van een dier bij den schenkel”, noorw. *hump* „bergtop, kleine oneffenheid”. Misschien van idg. *qumb-* „buigen”, den genasaleerden vorm naast *qub-*, dat bij he up besproken is. Van *qub-* wellicht nog po. *kubek* „beker”, pâmirdial. *kubún* „houten drinknap” en van *qumb-* kymr. *cwm* „dal”, ier. *cum* „vat”, sab. *cumba* „lectica” (lat. *cumbo* „ik ga liggen” heeft alleen praesensnasaleering), gr. *κύμβος* „bekken, beker”, oi. *kúmba-* „iets dat uitsteekt, hoorn, punt”. Met *bh* oi. *kumbhá-* „kan, pot”, event. ook andere van de geciteerde woorden. Dat germ. **xumpa-* met *n a p* zou ablauten (idg. basis *qeneb-*) is minder wsch., — hoewel ook onze combinaties onzeker zijn.

Hompelen (stropelen). In 't Mnl. Handwdb. wordt reeds *hompelaer* m. = „stumper, knoeier” vermeld. In dezelfde bet. reeds mnd. *humpeler* m. Hd. *humpeln* „hinken, kreupel loopen” is eerst nhd. Is met gr. *σκαμβός* „krombeenig”, ook met hinken gecombineerd. Veeleer echter is *hompelen* een jong onomatopoëtisch woord, onder invloed van verschillende woorden, waarmee klankassociatie mogelijk was, opgekomen.

I **Hond** znw. (dier), mnl. *hont* (*d*) m. = onfr. *hund*, ohd. *hunt* (nhd. *hund*), os. ofri. ags. *hund* (eng. *hound*), on.

hundr, got. *hunds* m. „hond”. De stam van 't idg. znw. voor „hond” is **k(u)wen-*, **kun-*, blijkens ier. *cú*, gen. *con*, gr. *κύων*, gen. *κυρός*, lit. *szū*, gen. *szūns*, arm. *šun*, gen. *šun*, oi. *cvā*, gen. *čūnah* „hond”. In de *d* van 't germ. woord heeft men wel een idg. *t* willen zien, 't woord combineerend met lett. *suntana* „grootte hond”, arm. *skund* „hondje”. Veeleer echter is de germ. vorm eerst in 't Germ. naar een of andere analogie uit **xun-* ontstaan evenals wellicht lat. *canis* „hond” naar *catulus* „jong van een dier, van een hond” is vervormd. Uit 't Slav. vgl. nog russ. *súka* „teef” (**kou-qā*). Alle combinaties hoogerop van idg. **kun-*, oorspr. wsch. **kewene-*, zijn niet voldoende gemotiveerd, allerninst die met vee: **k(u)wen-* uit **pk(u)wen-*.

II **Hond** znw. o. (vlaktemaat). Zie *honderd*.

Honderd telw., mnl. *hondert* (*d*), evenals nln. *honderd* ook znw. o. = mhd. *hundert* o. (nhd. *hundert*), os. *hunderod* o., ofri. *hundred*, *hundred* o., ags. (eng.) *hundred* o., on. *hundrað* o. Het tweede lid, germ. **raða-*, hoort bij got. (*ga*)*raþþan* „tellen” enz.: zie *rede*. Het eerste lid is germ. **xunða-* o., got. *hund* (alleen mv.), ohd. *hunt*, os. ags. *hund* o. „honderd”, dat in 't Ndl. nog bestaat als naam van een vlaktemaat: *hond* o., mnl. *hont* (*d*) o. Germ. **xunða-* < idg. **kmtó-* (**kmtó-*), waaruit ook ier. *cét*, lat. *centum*, gr. *ἑκατόν*, obg. *sūto* (wsch. geen Iraansch leenwoord), lit. *szūntas*, oi. *catá-* „honderd”. Deze idg. vorm gaat op **dkmtó-* terug, is verwant met **dekm* (zie *tien*) en beteekent oorspr. „tiental (van tientallen)”. Voor den anlaut vgl. gr. *τριάκοντα* „dertig”. In het vóór-christelijke On. beteekende *hundrað* alleen „120”, later onderscheidde men tusschen *tolfrótt hundrað* „120” en *trótt hundrað* „100”. Got. *taihuntehund*, ohd. *zēhanzug*, *zēhanzo*, ags. *hundtēontig*, die evenals on. *tūn tigir* „100” betēekenen, wijzen er op, dat reeds oergerm. **xunða-* = „120” en niet „100” was. De idg. bet. van **kmtó-* was echter „honderd”.

Honds dag znw., gew. in 't mv. Een in allerlei talen voorkomende benaming. In 't continentale Wgerm. sedert het Mnl. (*die hontdaghe*), Mhd. (*humblich*

tage; later ook *hundstag*, evenzoo nhd.), Mnd. (*de hundeslāge*). Vertaling van lat. *dies caniculares* „dagen waarin de zon bij de hondster staat. — **Hondsdraf**. Zie onder *have*. — **Hondsvot** znw. (de, het), sedert de 16. eeuw. = nhd. *hunds-fott* m. „ellendeling” (sedert de 16. eeuw). Oorspr. bet. „vulva canis”. Het tweede lid is het door Kil. „vetus” genoemde *fotte* of ’t door hem „Sax. Sicamb.” genoemde, ook mnd. *fut*, *futte* v. „vulva”, = mhd. *foetze*, *futze* v. (nhd. *foetze*) resp. *vut* v. „id.”. Uit het On. vgl. *fytta* v., *fuð* v. „vulva”. Men combineert hiermee òf oi. *putau* (dualis) „billen” òf de basis, die bij *v u i l* besproken is en waarvan met *t*-formans ook lat. *puter* „rot”, misschien ook ier. *othar* „een zieke”. Laten wellicht beide etymologieën zich combineren? Bij namen van geslachtsdeelen moet men echter met etymologiseeren voorzichtig zijn, aangezien de mogelijke grondbett. zoo velerlei zijn.

Honger znw., mnl. *hongher* m. = onfr. *hunger*, ohd. *hungar* (nhd. *hunger*), os. *hungar*, ofri. *hunger*, ags. *hungor* (eng. *hunger*), on. *hungr* m. „honger”. Met gramm. wchsel got. *húhrus* m. „id.” uit **χυρχρυ*. Met ablaut on. *há* „kwellen” (**χαρχαναν*). Buiten ’t Germ. zijn verwant: gr. *κέγκει* *πεινῶ*, *κακίτης* · *ἄτροφος* *ἀμπελος*, *κακίθης* · *λιμηρός* (Hes.), lit. *keñkti* „pijn doen”, misschien ook gr. *κάρκαρος* „droog, dor”; dan zou de basis „droog zijn” hebben beteekend, en ook oi. *kaokála*- „ribben, geraamte” zou ervan kunnen komen; ook oi. *káokšati* „hij verlangt, verwacht” hierbij?

Honig, **honing** znw., mnl. *hōnich* (ook *hōnich*) o. (ook reeds m.?) , waarnaast laat-mnl. met formans-substitutie *hōninc*. = onfr. *honog*, ohd. *honag* (ook *honang*) o. (nhd. *honig* m.), os. *honeg*, *huneg* (m.o.?), mnd. *honnich* o., ags. *hunig* o. (eng. *honey*), on. *hunang* o., ozw. *hunaghl*, *honaghl* o., *honagher* m. „honig”. Oorspr. bet. „het gele”; verwant zijn gr. *κνήκος* „wilde saffraan”, *κνήκος*, dor. *κνῆκος* „geelachtig”, oi. *kánaka*-, *kāncaná*- „goud”. Een ouder woord voor „honig” is got. *milīþ* o. (vgl. ags. *milisc* „honingzoet”): ier. *mīl*, lat. *mel*, gr. *μέλι* (stam *μέλιτ-*), alb. *mjal*, arm. *metr* „honig”. —

Honigraat znw. Een reeds mnl. mhd. mnd. samenst. Zie *raat*. — **Honigzeem** znw., gew. o. Een reeds mnl., vroeg-mhd., mnd. samenst. Ook reeds on. *hunnangsseimr* m. Zie II *zeem*.

Honk znw. o., mni. *honc* (o.?) wsch. = „hoek, schuilplaats”. = fri. *honk* „huis, woonstede, tehuis, honk (bij krijgertjespelen)”, oostfri. *hunk* „id.”. Oorsprong onbekend. Vla. *hunk* „homp”, dat niet van *homp* te scheiden is, is een heel ander woord. Ten onrechte heeft men het met ons *honk* gecombineerd, hiervoor van de bet. „paaltje” < „afgesneden, afgehouden stuk” uitgaande, — om van verdere bij deze hypothese zich aansluitende combinaties te zwijgen.

Honnig bnw., ook **honsig**. Men brengt dit woord wel bij *hondje*, als vlei-woord gebruikt.

Hoofd znw. o., mnl. *hōvet*, *hooft* (*d*), ook, zooals nog dial., *hoot* (*d*) o. = onfr. *hōvid*, ohd. *houbit* (nhd. *haupt*), os. *hōbid*, ofri. *hāved*, *hāfd* (owfri. ook *hād*), ags. *hēafod* (eng. *head*), on. *haufuð*, got. *haubiþ* o. „hoofd”. In het On. is *hōfuð* o. met germ. *a* de gewonere vorm; deze = lat. *caput* „hoofd”, oi. *kaput*- in *kapucchala*- „haar aan ’t achterhoofd”. Verwant zijn nog ags. *hafola* m. „hoofd”, oi. *kapála*- „schedel, schaal” (misschien ook lat. *capillus* „haar”). Wellicht is deze basis *qap*- identisch met *qap*- „(be)vatten” (zie *heffen*). De *au* van germ. **χauþiða*-, *-uða*- is wsch. aan den invloed van een betekenisverwant woord met *au* toe te schrijven; welk woord echter, dat is onzeker; men denkt wel aan een verwant van I hoop of huif. — **Hoofdstad** znw. Sedert het Mnl. en Mhd. — **Hoofdstuk** znw. o. Mnl. *hōvetstucke* o. beteekent „hoofdeinde, groot kanon”. De bet. „kapittel” is eerst nnl. in navolging van lat. *caput*, *capitulum* opgekomen.

Hoofsch. Zie *heusch*.

Hoog bnw., mnl. *hō*, *hooch* (*gh*). = onfr. *hō*, ohd. *hōh*, *hō* (nhd. *hoch*, verbogen *hoher* enz.), os. *hōh*, ofri. *hāch*, *hāg*, ags. *hēah* (eng. *high*), on. *hōr*, *hār*, got. *hauhs* „hoog”. De oorspr. auslaut van den nom. m. en o. na de werking der auslautwetten is *χ*; vormen als mnl. *hō* zijn naar analogie van de casus

obliqui met klankwettigen *h*-wegval of in samenstelling ontstaan, terwijl de *g* (*ɣ*) is opgekomen naar analogie van woorden met oorspr. *ɣ*, die in den nomin. m. en o. tot *z* verscherpt was. Met germ. *ɣ* ohd. mhd. *houc* o. „heuvel”, on. *haugr* m. „id.”, vooral „grafheuvel”, en hd. *hügel* m. „heuvel” (zie heugel). Men kan van een basis *keuk-* uitgaan en lit. *száuszús*, *száuszis* „overeind gaan staan (van haren)” vergelijken, waarschijnlijk is echter verwantschap met lit. *kaukarà* „heuvel”, *kaũkus* „bui”; ook gr. *Καύρος* „een volkstam”, *Καύραος*, -α „een haven op Chios”? De wortel *qa^{vuq}*- beteekende oorspr. wsch. „gewelfd, gebogen zijn”: vgl. oi. *kucáti*, *kuñcate* „hij kromt zich, trekt samen”. Van de verdere, deels onzekere combinaties met deze basis vermelden wij got. *hiuhma* m. „troep”, *huhjan* (ú?) „verzamelen”, ier. *cuar* „krom”, bulg. *kuka* „haak”, russ. *kúca* „troep, hoop”, lett. *kũkscha* „door ouderdom gebogen vrouw”, oi. *kuca-* „borst van een vrouw”. Zie hukken. — **Hoogaars** (soort schip met hoog uit 't water liggenden boeg), sedert de 17. eeuw; bijvormen: *hoogaarts*, *hoogaarst*, *hoogers*, Antw. *hooghengst*. Uit hoog + aars? — **Hoogdravend** bnw., sedert de 17. eeuw. Oudnld. = „verheven”, nog niet in ongunstigen zin. Wsch. naar hd. *hochtrabend*, dat reeds mhd. is. — **Hoogeschool** znw., mnl. *hoochscòle*, *hóghe scòle* v. „school voor meergevorderde leerlingen”; ook „universiteit”? = laatmhd. *hòchschuol*, *hóhe schuol* (nhd. *hochschule*) v. — **Hoogleeraar** znw. Sedert de 18. eeuw. — **Hooglied** znw. o. Nnl. naar Luthers *hohe lied* o. Ook in andere talen overgenomen. — **Hoogmoed** znw., mnl. *hoochmoet* naast gewoner *hómoet* (*d*) m. Deze beide mnl. vormen zijn noordnld. Ook mnl. *hóghe moet* m. komt voor, dit kan ook „opgewektheid” beteekenen. Vgl. mhd. *hóchmuot*, md. *hómuot* m. „edele gezindheid, groote vreugde, hoogmoed” (nhd. *hochmut*) (ook mhd. *hochnüete*, *hochmuot* v., ohd. *hóhmuotí* v. „overmoed”), mnd. *hómót* m. (v.) „hoogmoed, wederrechtelijke daad”. — **Hoogoven** znw. Nnl. naar nhd. *hochofen* m. — **Hoogte**

znw., mnl. *hoochte* naast ouder *hógghede* v. (nog dial. *hoogde*). = mhd. *huhede*, mnd. *hógghede*, *hóchte*, ags. *híehðo* (eng. *height*) v., de. *hóide*, zw. *höjd*, *högd*, got. *hauhþa* v. „hoogte” (ook overdr.). Voor de nld. suffix-substitutie vgl. laagte. Een ander woord voor „hoogte” is onfr. *hói*, ohd. *hóhí* (nhd. *höhe*), os. *hóhi*, got. *hauhei* v. — **Hoogtij** znw. o., mnl. *hógghetide*, *hoochtide*, -*tijt*, -*ghetide* o. v. „feest”, vooral „kerkelijk feest”. Vgl. mhd. *hóch(ge)zít* v. „kerkelijk feest, wereldlijk feest, groote vreugde, huwelijksfeest” (nhd. *hochzeit*), os. *hó-getíd*, ofri. *háchtíd*, ags. *hēahúð*, on. *háttíð* v. „feest, kerkelijk feest”, 't on. woord naar mnd. model.

Hooi znw. o., mnl. *hooij*, *hoy*, ospr. de vorm van de casus obliqui, naast *houwe* uit **hawi*, o. = ohd. *hewi*, *houwi* (nhd. *heu*), os. genitief *hógias*, ofri. *há*, ags. *hæg* (eng. *hay*), on. *hey*, got. *hawi* o. „hooi”, germ. **hauja-*. Verwant met *houwen*: oorspr. = „afsnijdsel”. Wij inogen *hooi* niet van *houwen* scheiden en 't met russ. *kovyl* „soort van spits steppengras” verbinden. Voor de wgerm. vormen vgl. *gouwen*. — **Hooiberg** znw. Zie bij berg.

Hoon znw., mnl. *hoon* m. „krenking, smaad, schande, hoon, bedrog, verleiding, schanddaad” naast *hóne* v. „id.”. Dit laatste = ohd. *hóna* v. (mhd. *hæne*, md. *hóne* v., in de 14. eeuw ook md. *hón* m., nhd. *hohn* m.) „hoon, smaad, schande”. Een synoniem zuw. is mnl. *honde*, ohd. *hónida*, os. *hónitha*, *hóntha*, *hónithia* v. „smaad, hoon” (maar mnd. *hón* „id., rechtsvergríjp”), ofri. *hánethe* v. „aanklacht”, ags. *hienð*, *hienðo* v. „hoon, smaad, kwaad”. Bij 't bnw. ohd. *hóni* „smadelijk, veracht, laag”, ags. *héan* „id.”, got. *hauus* „deemoedig”, volgens sommigen nog in nld. buiten schoon, binnen hoon bewaard. Hiervan het ww. nld. **hoonen**, mnl. *hónen*, ohd. *hónen* (nhd. *hohnen*), os. *gi-hónian*, ofri. *héna*, ags. *híenan*, got. *hauujan* „hoonen” (e. dgl. bett.). Uit 't Ofri. vgl. nog *hána* m. „aanklager, aangeklaagde, benadeelde, beleedigde”. 't Bnw. **zauna-* = gr. *ζαυνός* · *καρός* (Hes.), verder is lett. *kauns* „schande” verwant, misschien ook lit. *kuvėtis*

„zich schamen”. Andere combinaties zijn onwensch. Uit 't Germ. fr. *honte* „schaamte, smaad”.

I **Hoop** (stapel), mnl. *hoop* m. = onfr. **hōp* (waarvan *hōpon* Psalm 93, 21, wsch. als vertaling van lat. *copulari* en niet van *captare* op te vatten), ohd. *houf*, os. *hōp* (uit 't Mnd. on. *hōpr*), ofri. *hāp*, ags. *hēap* (eng. *heap*) m. „hoop, troep”. Met ablaut ohd. *hūfo* m. (nhd. *haufe*), mnd. *hūpe* „id.”. Formeel kan **zaura-*, **zūpan-* van de bij heup besproken basis *qub-* „buigen” komen en de bet. is geen bezwaar, — hoewel deze meer in overeenstemming is met die van obg. *kupā*, lit. *kaūpas* „hoop”, lett. *kūps*, *kūpa* „id.”, die misschien evenals lit. *kuprā* „bochel” van de idg. basis *qup-* „buigen” (zie heuvel) komen (zie echter bij schoof). Men brengt hier nog av. *kaofu-* „berg-rug, bult van een kameel” bij. Met deze woorden laat zich hoop alleen dan direct combineeren, als wij de *p* uit idg. *-m-* afleiden. Veeleer echter gaan hoop en lit. *kaūpas* enz. op de parallelwortels *qub-* resp. *qup-* terug en hebben zij een parallele bet.-ontwikkeling gehad.

II **Hoop** (verwachting), mnl. *hōpe* m.v. = mnd. *hōpe* (naast *hōpen*, *-ene*, *-ende*) m.v. „hoop”; samengesteld : onfr. *to-hopa* o. „hoop”. Hierbij 't ww. *hopen*, mnl. *hōpen*, mhd. (nhd.) *hoffen* (uit het Ndd. door het Md. geleidelijk naar 't Zuiden doorgedrongen), mnd. *hōpen* (of os. *hopon* voorkomt, is onzeker; uit 't Ndd. laat-on. *hopast*, de. *haabe*, zw. *hoppas*, waarbij 't znw. laat-on. *hop* o., de. *haab*, zw. *hopp* „hoop”), ags. *hopian* (eng. *to hope*) „hopen”. Oorsprong onzeker. Een combinatie met *qub-* „buigen” (zie heup en I hoop), waarbij wij voor hoop van een grondbet. „het zich neigen tot” moeten uitgaan, is mogelijk, vooral als de samenst. met *tō* ouder is dan 't niet samen-gestelde woord, maar onzeker.

Hooren ww., mnl. *hōren*. = ohd. *hōren* (nhd. *hören*), os. *hōrian*, ofri. *héra*, ags. *hieran* (eng. *to hear*), on. *heyra* „hooren”, met *r* uit *z*; waarnaast got. *hausjan* „id.”. Is niet te scheiden van gr. *ἀκούω* „ik hoor”, dat

wsch. als **ἀ-κούω* op te vatten is. De beoordeeling van de *ā-* is voor ons van geen belang. Vgl. verder *ἀκείει* *τηγεῖ*. *Κήρυχοι* (Hes.), russ. *čúchat* „waarnemen, hooren”, wsch. ook lat. *custōs* „bewaker”. Zonder *-s-* vergelijkt men obg. *čujg*, *čuti* „voelen, bemerken” en de heele bij schouwen behandelde woordfamilie : dat woorden voor verschillende soorten van zinnelijke waarneming verwant zijn, is niet ongewoon. — **Hoorig** bnw. Sedert het Mnl., Mhd., Mnd., Ofri. Ohd. os. reeds *gihōrig* „gehoorzaam”; misschien onfr. *hōrog* in de glossen op de Lex Salica. Men vat hoorig als leenstelselterm wel als een vert. van lat. *cliens* op. Vgl. gehoorzaam.

Hoorn, horen znw., als stofnaam o., mnl. *hoorn*, *hōren*, *horn* m. = ohd. (nhd.) *horn* o., os. *horn* (wsch. o. evenals mnd. *hōren*), ofri. ags. (eng.) *horn* m., on. *horn* o., got. *hauru* o. „hoorn”. Een idg. *o-*stam evenals *κάρνον* *τὴν σάλπιγγα*. *Γαλάται* (Hes.), waarmee kymr. *caru* „hoef, handvat” identisch is, — en niet een *u-*stam zooals lat. *cornu* „hoorn”. Een *g-*aff. is oi. *εῖργα-* „hoorn”, misschien ook gr. *καργών* „een soort krab”. Idg. **keru-*, *-u-*, *-go-* „hoorn” komen van een basis **ker(e)-*, waarbij zich 't bij hert besprokene *kerā-* aansluit, wellicht ook de bij hersenen besproken woordgroep benevens, met *u-*, *w-*formans, kymr. *creuan* „schedel”, gr. *κόρυς* „helm”, av. *srū-*, *srūd-* „nagel, hoorn” e.a. — **Hoornaar** znw. Zie horzel. — **Hoorn-drager** znw., sedert Kil. Dgl. benamingen ook in andere talen. Opgekomen onder invloed van de ook internationale, reeds in de 2. eeuw na Chr. in 't Gr. voorkomende uitdr. „iemand horens opzetten” (= „aan den man ontrouw zijn”).

I **Hoos** znw. (gew. 't mv. *hozen* = „lange kousen, broek”, nog alleen als historische term, en in verschillende bett. dialectisch, o.a. overdr. = „visch-want, koker, overtrek”), mnl. *hōse* v. „beenbekleding, lange kous, laars”. = ohd. *hosa* v. „lange kous, geweven of van leer” (nhd. *hose*), os. *hosa* v. „een soort van jachtschoen”, ags. *hose* v. „beenbedekking, lange kous, huls van een

vrucht" (eng. *hose*), ou. *hosa* v. „been-bekleding van enkel tot knie", germ. **husón*-. Kan met de grondbet. „bedekking" met huis verwant zijn. Uit het Germ. ofr. *hose* (fr. *houseaux* „slobkousen") e. a. rom. en kelt. vormen.

II **Hoos** (water-, zandhoos), sedert ± 1600. In deze bet. komt ook op du. gebied *hose* v. voor. Identisch met I hoos. Zoo genoemd wegens den trechtervorm: vgl. de andere bij I hoos genoemd: overdr. bett.

Hoovaardig bnw., mnl. *hóvaerdich*, *hóve(e)rlich*. Kil. *hooghvaerdigh* is een geleerde spelling, niet in overeenstemming met de uitspraak. Hiernaast 't mnl. znw. *hóvaert* v., meer gewoon *hóvaerde*, *hóve(e)rde* v. „trots, hoovaardij". Van mnl. *hó* (zie hoog) en vaart. Evenzoo ohd. *hóhfart* v. „overmoed" (nhd. *hoffart*), *hóhfertig*, *hóhvertig* „trotsch, overmoedig" (nhd. *hoffärtig*), mnd. *hóchvert*, *hóverde*, *hóverdicheit* v. „overmoed, hoovaardij". — **Hoovaardij** znw., reeds later-mnl. *hóvaerdie*, *hóve(e)rde* v.

Hoozen ww., sedert Kil., die ook 't oudere *oosen* = mnl. *ósen* „scheppen, leegscheppen, natgooien" opgeeft, dat dial. nog bestaat (gron. beierl.; de h-looze vormen in 't Kampensch, Zeeuwsch en Aalstsch zouden ook een h verloren kunnen hebben). = mhd. *ósen* „scheppen, leeg, vrij maken", nnd. *ósen* „scheppen, hoozen", fri. *eaz(j)e*, *easgje* „hoozen, met water bestorten, aalt of gier over 't land spreiden", on. *ausa* „scheppen, hoozen, (be)gieten". Uit het Ndl. zuidnoorw. dial. *hauša*, zw. dial. *hóša*. In de Ndl. diall. komen umlautvormen voor (bijv. Kamp. *euzn*, Bommelerwaardsch *heuzn*, N.Brab. *euzen*, Kempensch *huezzen*: Antw. *hoozen*, gron. *ózn*), evenzoo mhd. *ósen*: stam *ausia*- naast *ausa*-. Verwant is gr. *αῦω* „ik schep", waarnaast met spiritus asper *καθαύω* *ἀφανίσω* (Hes.); de combinatie met lat. *haurio* „ik schep" levert moeilijkheden op.

I **Hop** (vogel), Kil. *hoppe*. Laat-mnl. komt eenmaal *hoopte* als vertaling van *hupupa* voor, misschien moet hiervoor **hoppe* gelezen worden. *Hoppe* is geabstraheerd uit de samenst. mnl. *wēdehoppe* m. = ohd. *wituhopfo*, *-hoffo* m., *-a* v. (nhd. *wiedehopf* m.), os. *widohoppa* v., mnd.

wēdehoppe m. „hop"; 't eerste lid is ohd. *witu*, os. **widu*, mnd. *wēde*, ags. *wulu* (eng. *wood*), on. *viðr* m. „bosch, boom, hout" = ier. *fid* „id.", 't tweede lid is met huppelen verwant, zoodat de oorspr. bet. is „bosch-, boom-springer". Lat. *upupa* (> fr. *huppe*, of uit 't Germ.?), gr. *ἔπιου* „hop" zijn klanknabootsingen.

II **Hop** (plant), mnl. *hoppe* v. „hop, uit hop gebrouwen bier". = ohd. *hopfo* (nhd. *hopfen*) m., os. *hoppo* (in *fēldhoppo* „bradigabo") m., meng. *hoppe* (eng. *hop*), namen voor „hop" en er op lijkende planten. Uit 't Germ. mlat. *hupa* „hop". Misschien verwant met I hoop: de oorspr. bet. zou dan zijn „kluitje", en deze benaming kan zijn toegepast op de kegelvormige bloemgroepen van de vrouwelijke hop-plant. Ook heeft men ozw. *hupon*, ohd. *hiufo*, os. *hiopo*, ags. *hēopa* m. „doornstruik" vergeleken, dat veeleer met opr. *kaūubri* „doorn" verwant is en van ouds „doorn(struik)" heeft betekend (vgl. *joop*). De combinatie met den anderen germ. hop-naam, vla. (reeds als zoodanig bij Kil. opgegeven) *hommel*, ags. *hymele* v., laat-on. *humli* m. — uit 't Germ. mlat. *humlo*, *humulus*, fr. *houblon* — is niet goed mogelijk. Deze is niet te scheiden van slav. en finsch-oegriscche hopnamen (russ. *chmel'*, wogulisch *qumleh* enz.). Men neemt gew. ontl. uit 't Finsch-Oegriscch aan: de finsch-oegriscche stammen hebben 't eerst de hop voor bier gebruikt; in de periode van de volksverhuizing moet het woord zich dan over Europa verbreid hebben. In een schenkingsbrief van Pepijn den Kortten (± 760) komt reeds *humlonariae* „hopvelden" voor.

Hopen. Zie II hoop.

Hopje (Haagsch) znw. o. Genoemd naar baron Hop, gezant van de Oostenrijksche Nederlanden (1773—1794), voor wien de hopjes 't eerst gemaakt zijn.

Hopman znw., sedert de 16. eeuw. Oudnll. ook *hoopman*. Uit hd. *hauptmann*.

Hopper (een soort schip). Uit eng. *hopper*.

Hor, horde znw. (dial. nog voor andere soorten van vlechtwerk gebruikt dan in 't alg. Ndl.), mnl. *horde*, *hurde* v. „gevlochten mat, horde". Gaat terug

op denzelfden germ. stam **zurþi-*, **zurði-* v., waaruit ohd. *hurt* (mv. *hurdi*, mhd. ook met *t*) v. „vlechtwerk van takken” (nhd. *hürde*, in md. vorm *horde*), os. *hurth* v. „vlechtwerk”, meng. *hirde*, on. *hurð*, got. *haurds* v. „deur”. Een verlengde stam in ags. *hyrdel* m. „vlechtwerk” (eng. *hurdle*). Verwanten buiten 't Germ.: ier. *certle* „kluwen”, lat. *crātis* „vlechtwerk” (= germ. **zurþi-*, idg. **qr̥s-ti-*), gr. *κράτος* „korf”, *κῆτος* „vlechtwerk van biezen, vischfuik”, opr. *korto* „omheining”, oi. *kātu-* „vlechtwerk, mat”, *cr̥tāti* „bij bindt”, *kr̥nātti* „hij spint”. Naast *qer̥t-*, *qer̥s-t-* staat *gre-n-t-* in ksl. *kr̥etati* „flectere”. Voor de verhouding tusschen deze basis-vormen zie brengen. Idg. *qer̥t-*, *qer̥s-t-* is een verlenging van een wortel *qere-*, *qer̥s-*, waarvan o.a. ier. *cor* „kring”, lat. *curvus* „krom”, gr. *κορῦός* „gebogen”, alb. *kur̥is* „rug”. Vgl. ring, raat en harst.

Horde (nomadenstam, hende), sedert de 17. eeuw. Evenals fr. du. eng. de. *horde*, zw. *hord*, it. *orda*, russ. *ordá* uit tataarsch *horda* „kamp”.

Horen. Zie hoorn.

Horizon znw. Een internationaal woord, op gr. *ὁρίζων* „de begrenzende” teruggaande. Bij ons sedert de 17. eeuw.

Horlepíjp znw. Nnl. uit eng. *hornpipe*, letterlijk = „hoorn-píjp”. Oorspr. de naam van een instrument, later van een dans.

Horloge znw. o. (zuidndl. nog v.), mnl. *horologium*, *hoorlodium*, *orlōghe*, *orloy* e.a. vormen, o.v. „klok, uurwerk”. Zoowel uit gr.-lat. *hōrologium* als uit 't daaruit ontstane ofr. *orloge*, *oreloge*, *orologe*. Nnl. horloge wordt als een ontl. uit fr. *horloge* gevoeld.

Horrelvoet znw., nog niet bij Kil. Uit den stam van oudnln. *horrelen* „strompelen”, dial. (Zaansch) nog = „hortend met iets heen en weer bewegen”, waarbij het in 't alg. Ndl. ook verouderde znw. *horrel* „stoot, hapering”, in de zee-manstaal nog „een kortstondige vermeerdering van wind”. Vgl. eng. *to hurl* „gooien, slingeren”, oostfri. *hurveln* (ook *hurdebn*), fri. *hoarlje* „met vlagen waaien”, gron. *horrelwind* „dwarrelwind, windstoot, windhoos”, mhd. *hurren* „zich snel bewegen”. Deze woord-

groep is onomatopoeïsch, evenals on. *hurra* „brommen, fluisteren”, ndl. (verouderd) *horren* „snorren”. Hierbij ook eng. *hurly-burly* „geraas, geweld” (waaruit nhd. *hurliburli* „hals over kop”), de. *hurlumhei* „verwarring en haast”, misschien ook eng. *to hurry* „zich haasten” (zie herrie).

Horst (nest van een roofvogel), reeds in 1547 *horst* m. Wellicht identisch of verwant met ndl. dial. *horst* „stuk hooge grond, eventueel met laag hout begroeid” (en andere dgl. bett.), vooral in plaats- en familienamen voorkomend, mnl. *horst*, *hurst* v. „kreupelhout, bosschage” = ohd. *hurst* v. „id.” (NB. nhd. *horst* m. „roofvogelnest”, reeds laat-mhd. *hurst* m.), os. *hurst* „id.”, meng. *hurst* „heuvel, bosschage” (eng. *hurst*). Vgl. ook ohd. *hursti* „cristas”. Wellicht verwant met de bij hor besproken woorden: **zursti-* uit idg. **qr̥s-ti-* of **qr̥t-s-ti-*. Bij deze etymologie laat zich de bet. van horst „roofvogelnest” direct uit „vlechtwerk” afleiden. De combinatie van germ. **zursti-* met lat. *creo* enz. (zie gierst) is onwsch. Eer nog zou **zursti-* met ksl. *sr̥stī* „haar” identisch kunnen zijn, waarbij nog *sr̥chūkūt*, lit. *szurksztus* „ruw” e. a. woorden zich aansluiten.

Hort znw., mnl. *hort*, *hurt* m. „stoot, vijandelijke ontmoeting, bestorming”. Hierbij 't ww. *horten* „stooten, rukken, duwen, bonzen, op iemand aanrijden in een gevecht, zich in 't strijdgewoel mengen”, nnl. *horten*. Uit ofr. *hurt* (fr. *heurt*) „stoot” resp. *hurter* (fr. *heurter*) „stooten” ontleend, dat uit lat. **urtāre*, een frequentativum van *urgere*, wordt afgeleid. In dgl. bett. als de mnl. woorden komen mhd. *hurt* m. v., *hurte* v., mnd. *hurte* v. en 't ww. mhd. *hurten*, *hürten*, *hurzen*, mnd. *hurten* voor; nhd. nog *hurtig* „snel” (mhd. *hurtec*), dat ook Kil. als *hortigh*, *hurtigh* „snel” opgeeft en dat ook in oudnln. teksten voorkomt. Ook eng. *to hurt* „deren” (al meng. *hurten*, *hirten*) uit ofr. *hurter*.

Horzel znw., mnl. *horsel(e)*, *hu(e)rsel(e)* (m.v.?). Vgl. den du. vorm *horssebn* (1581). Hiernaast laat-mnl. *hornet(e)*, *hornl(e)* (m.v.?) = ohd. *horna* ζ , *hurnū* ζ

m. (uhd. *hornis(se)* v., bei. *hornis* m.), os. *hornut* (m. ?), ags. *hyrnet(u)* v. (eng. *hornet*) „horzel”. Mnl. *hornele* uit het Du. ontleend? Anders verwachtten we, dat de *s* tusschen *r* en *n* bewaard was gebleven (vgl. *her senen*). Ndl. *horzel* en ohd. *hornaz* enz. bevatten beide een germ. *xurs-*, dat met een *l-* resp. *n-*formans verlengd is en dat op idg. **crās-* teruggaat, evenals het eerste deel van lat. *crābro* (**crās-rō*) „horzel”, serv. *sršljén* „id.”, lit. *szirszū*, *szirszljš* „wesp”, *szirszonė* „horzel”. Dit **crās-* hoort bij de bij hert en hoorn besproken basis. Ook kymr. *crëgryn* „wesp” brengt men hier nog bij. In de germ. talen associëerde zich 't woord *hornet* weer met hoorn, vandaar Kil. *hornsel* „horzel”, os. *hornobero* m. „id.”, ndl. *hoornaar* „een soort wesp of horzel”, bij Kil. *horener*.

Hospitaal znw. o. Mnl. komt reeds de vorm *spitaal*, *spetael* o. voor = mhd. *spital*, *spitel* (nhd. *spital*, *spittel*) o., mnd. *spet(t)āl*, *spit(t)āl* o. „hospitaal” met wegval van 't onbetoonde *ho-*. De vormen mnl. *hospitaal* o., mhd. *hospitāl(e)* (nhd. *hospital*, reeds ohd. *hospitālhūs*) o., Teuth. *hospitail* berusten op hernieuwde ontl. uit resp. aansluiting aan mlat. *hospitale* of ofr. *hospital* (fr. *hôpital*). De oudste ontl. in 't Germ. had plaats uit 't Lat. Zie *hotel*.

Hossen ww. Zie *hotsen*.

Hostie znw., mnl. mhd. mnd. (*h*)*ostie* v. Uit lat. *hostia* „(mis)offer”.

I Hot znw., vooral dial. Zie bij *hotsen*.

II Hot bijw. tusschenw. Ook op du. taalgebied voorkomende voermansuitroep = „rechts”, dial. „links”. Oorspr. onomatopöetisch. In verbinding met *her* (zie **I her**) reeds in de 16. eeuw overdrachtelijk gebruikt.

Hotel znw. o., reeds in de 17. eeuw = „stadsverblijf van een aanzienlijk persoon”, sedert 't midden van de 19. eeuw in de gewone bet. van nu. Uit fr. *hôtel*; dit uit ofr. (*h*)*ostel* (< lat. *hospitale*). Uit 't Ofr. reeds mnl. *hosteil* o. „toevluchtsoord, asyl”. Uit ofr. *hostelier* (> fr. *hôtelier*, weer in 't Ndl. overgenomen) komt mnl. *hostelier* m. „waard, herbergier”.

Hotsen ww., nog niet bij Kil. Wsch. ± 1600 uit 't Hd. overgenomen; *hossen*, ook nog niet bij Kil., is wsch. 't zelfde woord; uit *hotsen* ontstond *hossen* evenals *nies* uit *niets* e. dgl. De afl. van *hotsen* uit fr. *hocher* „schudden” is minder wsch. Met hd. *hotzen* „schudden”, laat-mhd. *hotzen* „schömmelen, schudden, snel loopen” vgl. westf. *hotteln* „trillen”, oostfri. *hotjen*, *hutjen* „schudden, hossen”, vla. *hotteren* „schudden, hutselen”. Hierbij wellicht ook 't dial. ndl.-nndd. ww. *hotten* (sedert Kil.) „schiften (van melk)” met het znw. *hot*, reeds mnd. en Teuth. *hotte* „het dik van geronnen melk”. [Men heeft hierbij zuido. dial. *jutte*, *jutt(e)n* „hui” gebracht: onzeker. Voor de klanken vgl. event. *joop*.] Ofschoon du.-ndl. *hott-* „schudden” ook als een jonge onomatopöetische basis kan worden opgevat, is 't zeer aannemelijk, dat het van een ouden wortel komt. Men vergelijkt wel ksl. *kydali* „werpen”, waarbij eventueel gr. *κῦδαζω* „ik beschimp”, oi. *kutsáyati* „hij hoont”, *cólati* „hij spoort aan” kunnen hooren; vgl. wetten en schieten. Van den auslautvariant idg. *gut-*, waarvan lit. *kutù*, *kutėti* „opschudden”, ags. *húdenian* „excutere”, ndd. *húdern* „rillen van de kou” komen, laat du.-ndl. *hott-*, germ. *zutt-* zich evengoed afleiden (idg. *gut-n*). Zie over deze basis *schudden*.

Hou bnw. (alleen nog in *hou en trouw*), mnl. *hout* (*d*) „gunstig gezind, welwillend, vriendelijk, genadig, dienstvaardig, trouw”, ook reeds *hout ende (ghe)trouwe*. De vorm *hou* (reeds laat-mnl.) is voor *hout*, *houd* in de plaats gekomen naar de casus obliqui, waar de intervocalische *d* in *w* overging. = ohd. *hold* „genadig, welwillend, aanhankelijk, trouw” (nhd. *hold*), os. ofri. ags. *hold*, on. *holtr* „id.”, got. *hulps* „genadig”. Ablautend met *hellen*; voor de bet. vgl. (toe)genegen van *nijgen* „buigen”. — Afl. *hulde*.

Houden ww., mnl. *houden* „behoeden, zorgen voor, bewaren, houden, vasthouden, bezitten, besturen, inhouden”. = ohd. *haltan* „behoeden, verzorgen, bewaren” (nhd. *halten*), os. *haldan* „behoeden, zorgen voor, zich houden aan, vieren, houden voor”, ofri. *halda*

„houden, vasthouden, handhaven, zich houden aan, in stand houden, bewaren, behouden, verhinderen”, ags. *healdan* „houden, bewaren, bewaken, zorgen voor, besturen, hebben, inhouden, verhinderen, standhouden” (eng. *to hold*), on. *halda* „vasthouden, behouden, bewaren, zich houden aan, bezitten, handhaven, meenen, houden voor, aansturen op”, got. *haldan* „hoeden, weiden”. Men houdt de ð (: zw. *hålla* met germ. *þ*) voor formantisch en vergelijkt ier. *bua-chaiill* „herder”, gr. *κέλλω* „ik drijf”, *κέλομαι* „ik spoor aan”, *βουκόλος* „koeherder”, oi. *kaláyati* „hij drijft, houdt, draagt”, waarbij sommigen nog lat. *celer* „snel” brengen. Als av. *kərəθwan-* „persoon die hoedt, bewaakt” verwant is, zou *qel-t-*, *qel-t-* reeds in 't Idg. „hoeden” beteekend kunnen hebben. Van *qel-t-* „aandrijven, vlug bewegen” kan mnd. *hilde*, *hille* „vlug, ijverig” komen. Obg. *kladq*, *klasti* „laden, leggen” kan nog verwant zijn (idg. *qlá-dh-* of *qlá-d-*), maar dat is hoogst onzeker.

Hout znw. o., mnl. *hout* o. „hout, stuk hout, boom, bosch”. = onfr. *holt* „lignum”, ohd. (nhd.) *holz* o. „hout, stuk hout, bosch”, os. *holt* o. „hout”, ofri. *holl* o. „hout, stuk hout”, ags. *holt* m.o. „bosch, hout” (eng. *holt*), on. *holt* o. „dorre, steengrond, hoog gelegen, met boomen”. Verwant met ier. *caill* „bosch”, lat. *callis* „bergpad, boschweg” (ook anders verklaard), gr. *κλάδος* „tak”, ksl. *klada* „balk, blok”. De idg. bet. was reeds „hout”, misschien ook „boom, bosch”. Verdere combinaties zijn onzeker, ook die met oi. *kásthá-* „stuk hout, houtmijt”. — **Houting** (zalmvisch). Afl. van hout? Mnl. komt *houtic* voor, misschien een vischnaam.

— **Houtskool** znw. : mnl. *houtcōle* v. Deze vorm is ook oudnld.; vgl. nhd. *holzkohle* v. — **Houtvester** znw., mnl. *houtvester*, waarnaast *houtvoe(t)ster* m. Beide vervormd uit *houtvorster*, dat bij Kil. vermeld staat. Vgl. mnd. *holtvorste(r)* m. „houtvester”. Het tweede lid = laat-ohd. *forstari* (nhd. *förster*), mnd. *vorster(e)* m. „houtvester”; dit ontstond uit mlat. *forestarius* „id.”, een afl. van *forestis*, *-us*, *-a*, *-um* „voor den vorst gereserveerd bosch”, waaruit fr. *forêt*,

ohd. (nhd.) os. *forst* m. „bosch”, bij ons nog in Voorst en daarmee samengestelde eigennamen. Mlat. *forestis* enz. is een afl. van lat. *foris* „buiten”.

Houvast znw., gew. o., Kil. *houdvast* en laat-mnl. *houvast* „ijzeren kram”, oudnld., o.a. Kil., ook *hou(d)vast* m. „gierigaard”. Een formatie als *sladood*.

Houweel znw. (het en de), mnl. *houweel*, *hauweel*, *aweel* o. Uit ofr. *hoel*, *houwel*, *hauwel* (fr. *hoyau*) „houweel”, een demin. van *houe* „hak, houweel”, dat uit du.-ndl. **hók* (zie *hoek*), ook wel uit een bij h o u w e n hoorend znw. wordt afgeleid.

Houwen ww., mnl. *houwen*. = onfr. *hauwan*, ohd. *houwan* (nhd. *hauen*; ook ohd. *gi-houwōn*), os. *hauwan* (in samenst.), ofri. *háwa*, *háwa*, *hō(w)wa*, ags. *hēawan* (eng. *to hew*), on. *hoggva* „houwen, slaan”, germ. **zauwanan*. Verwant met obg. *kova*, *kovati* „smeden”, lit. *kāju*, *káuti* „slaan, smeden, strijden”, eventueel ook gr. *κείω* (**κείFjω*) „ik splijt” (§ 425); verder ier. *coach* (**kováko-*) „strijder”. Een met *d* verlengde stam in lat. *cúdo* „ik smeed”, ier. *cuad* „slaan, strijden”.

Houwtser znw., sedert de 17. eeuw. Met suffixsubstitutie uit hd. *haubitze* v. „houwtser”, dat sedert de Hussietenoorlogen voorkomt en uit čech. *houf(e)-nice*, eig. „slinger (voor steenen)” is ontleend. Uit het Du. ook fr. *obus*, *obusier*, de. zw. *haubits* „houwtser”. Eng. *howitzer* (waarnaast *howitz*) „id.” uit het Ndl.

Hoveling znw. Sedert 't Mnl. en Mhd. Van hof. — **Hovenier** znw., sedert Kil. Evenals mnl. *hövenere* m. „tuinman” van hof in de bet. „tuin”.

Hozemond (lophius piscatorius), sedert Kil. Misschien zoo genoemd, omdat zijn groote bek aan een hoosvat deed denken.

Hui znw. (door het volk o.a. in Gron. en om Kampen gebruikt), Kil. *huy*, *hoy* „Holl. Fris.”, Mnl. Handwdb. *hoy*, *hoey*. Vgl. mnd. *heie*, *hoie* „hui”. Wsch. gaat hui op **xuja-* (-*ō-*) terug, dat ablauteet met wei, mnl. *wei* v. = mnd. *wei*, fri. *waey*, ags. *hwæg* (m.o.?) (eng. *whey*) „hui” uit **xwajja-* (-*ō-*?). Wsch. van een basis *qwa-*, *qū-*, waarvan de ver-

lengde basis *qväs-*, *qūs-*, waarvan obg. *kvāsū* „zuurdeeg”, *kysnāti* „zuur worden”, prāk. *chāsī* (**skvāsī*) „karnemelk”, misschien ook lat. *cāseus* (dial. *s*?) „kaas”. Sommigen leiden van een auslautvariant hiervan got. *hwāþo* v. „schuim”, zw. dial. *hwā* „schuimen”, oi. *kváthati* „hij kookt” af. NB. Alle hierboven van *qväs-*, *qūs-* afgeleide woorden kunnen ook van *qvāt(h)-s-*, *qūt(h)-s-* komen; obg. *kys-* is alleen dan klankwettig.

Huichelen ww., sedert de 16. eeuw. Evenals nhd. *heucheln*, ndd. (sedert de 16. eeuw) *húchelen* „huichelen” onder invloed van Luthers bijbel opgekomen. Ook de. *hykle*, zw. *hyckla* „huichelen” komen uit het Du. Luther ontleende het woord aan het md. dialect. Hier was het opgekomen als afl. van mhd. *húchen* (oudnhd. *hauchen*) „een gebogen houding aannemen, hurken”; zie daarover *h u k e n*. Weinig wsch. is de afl. uit os. **hiuwilōn*, verwant met ags. *hūvian* „een uiterlijk, gedaante geven, doen alsof, veinzen” (van *héo*, *hī(e)w* o. „gedaante”).

Huid znw., mnl. *hūnt* (*d*) v. (m.o.) = ohd. *hūt* (nhd. *haut*), os. *hūd*, ofri. *héd* (en *hēde*), ags. *hǣd* (eng. *hide*), on. *húð* v. „huid”, idg. **qūtí-*, waarnaast **qūtí-*, lat. *cūtis* „huid” [vgl. **sunu-* (zoon) : **sūnu-*]. Verder zijn gr. *κίτος* „omhulsel, huid”, lit. *kiaūtas* „omhulsel”, opr. *kento* „huid” en met *sq-* gr. *σῦτος* „huid, leer” verwant. Uit 't Germ. nog hierbij ags. *hoðma* m. „schuilplaats”, mnl. *hūden* „wegbergen, begraven”, mnd. *hūden* „wegbergen, zorgen voor”, ofri. *hūda* „behoeden”, ags. *hǣdan* (eng. *to hide*) „verbergen”, mhd. *schóte* (nhd. *schote*) v. „schil, peul”, on. *skauð* v. „vagina”, die echter ook evenals gr. *κεῖθω* „ik verberg”, kymr. *cudd* „verberging, het verborgene”, oi. *kúhaka-* „goochelaar, schelm” (dat echter ook andere verklaringen toelaat) idg. *dh* kunnen hebben. Idg. (s)qū-t- en (s)qū-dh- zijn verlengingen van (s)qū-, waarvan direct oi. *skauti*, *skunāti*, *skunóti* „hij bedekt”, *chavž-* „huid”, arm. *cu* „dak, bedekking”, misschien ook lett. *skauju*, *skaut* „omarmen” gevormd zijn, terwijl ook in een deel van de bovengenoemde

t-3fl. de *t* bij het nominaalsuffix kan hooren, evenals in lat. *scūtum* „schild” (als dit tenminste verwant is). Voor andere verlengingen van (s)qū- zie *schuilen*, *schuim*, *schuur*, *huis*. Idg. (s)q(h)ū-d- wordt voor lat. *cūdo* „leeren helm”, av. *xaoða-* „helm”, pāmirdial. *skīð* „hooge muts van schapenvel” aangenomen. Zie *hut*.

Huidig. Zie *heden*.

Huif znw., mnl. *hūve* v., naam van verschillende hoofddeksels en andere boogvormige bedeksel. = ohd. *hūba* (nhd. *haube*), os. *hūba*, ags. *hūfe*, on. *hūfa* v. „muts”, germ. **hūbōn-*. Van de basis *qūp-*, die bij *heuvel* is besproken.

Huig znw., sedert ± 1500 naast mnl. *huuf* m. = ags. *hūf* m. „sublinguium”. Hiernaast weer ags. *ūf* m., ohd. *ūvo* (bei. *auf*) m. „id.” Verder nog mnd. *hūk* m. „huig, vooral opgezwollen huig”, gron. *hoek*, nhd. dial. *hauch*. Als wij in ndl. *huig*, fri. *húch* oorspr. hd. vormen mogen zien, zou dit woord identisch zijn met mnd. *hūk* enz.; dan zouden wij slechts één germ. grondvorm behoeven aan te nemen: **hūka-*, want ohd. *ūvo*, ags. *ūf* kunnen in de dokterstaal uit lat. *ūva* „huig” ontleend zijn en mnl. *huuf*, ags. *hūf* zouden onder invloed van **hūka-* een *h* aangenomen kunnen hebben. Dit zijn echter slechts vermoedens. Germ. **hūka-* zou met de oorspr. bet. „het gebogene” van de bij *h u k e n* besproken basis kunnen komen. Als mnl. *huuf*, ags. *hūf* oude vormen zijn, zouden ze met *huif* verwant kunnen wezen.

Huik znw., mnl. *hoike*, *heike*, *hoeike*, *heuike*, *huke*, *houke* v. m. (vooral in later Mnl. en vaak zonder -e) „mantel”. De mnl. vormen en evenzoo mnd. *hoike*, *heike*, *huke*, *hoke* „mantel” zijn 't best te begrijpen, als wij ze voor ontleend houden (vgl. *fluit*). Uit mlat. *huca*, ofr. *huque*, *heucque* „kap, mantel”? Als 't woord oorspr. germ. is, kunnen wij van een grondvorm met de klankgroep **zujik-*, eventueel ook *zuxik-* of *zexuk-*, maar niet **zūk-* uitgaan.

Huilen ww., mnl. *hūlen*. = ohd. *hiulōn*, *hiwilōn* „jubelen” (nhd. *heulen* „huilen”), mnd. *hūlen* „huilen, schreeuwen”, eng. *to howl*, de. *hyle* „id.”. Hierbij ohd. *hūwo* m., *hūwila*, *hiuwila*

v., os. *húo* m. „uil”. Van een der beide idg. bases *ku-*, *qu-*, die wsch. beide onomatopöetisch zijn. Van *ku-* komen ook russ. *sová* „uil”, lit. *szaukiù*, *szaukti* „schreeuwen, luid roepen, noemen”, van *qu-* ksl. *kujati* „morren”, lit. *kaukiù*, *kaũkti* „huilen”, oi. *káuti* „hij schreeuwt”. Kymr. *cuan* „uil”, obret. *couann* „nacht-uil” (> fr. *chouan*) kan ook van beide bases komen, evenzoo, als 't hierbij hoort, gr. *κωκίω* „ik weeklaag”. Voor een idg. anlautvariant van deze wortels, met media aspirata, zie bij *goochelen*. — **Huilebalk** znw., sedert ± 1600. Als huilebalk de oudste vorm is, is 't woord uit de stammen van huilen en balken samengesteld; als *huilebalg* ouder is, uit den stam van huilen + balg.

Huis znw. o., mnl. *huus* o. = onfr. ohd. *hūs* (nhd. *haus*), os. ofri. ags. *hūs* (eng. *house*), on. *hús*, got. *hūs* (in *gudhūs* „tempel”) o. „huis”. Wordt gewoonlijk als idg. **quǎh-s-o-* met gr. (τὸ) *κρυπτός* „verborgen diepte” gecombineerd. Verder wordt idg. *quǎ-dh-s-*, *qou-dh-s-* wel aangenomen o.a. voor got. *huzd* o., on. *hodd* v., ohd. *hort* o. (mhd. nhd. *hort* m.), os. *hord* o., ags. *hord* m. o. (eng. *hoard*) „schat” (**quǎh-z-dho-*), kymr. *cwthr* (**quǎh-z-dhro-*?) „aars, aarsdarm”, lat. *custós* „bewaker” (NB. Eer bij hooren), gr. *κισθός* „cunnus”, *κιστρίς* „urineblaas, buidel”, oi. *kústhá-* „lendenholte”, *kóstha-* „bewaarpplaats, voorraadkamer, ringmuur, ingewanden, onderlijf”. Al deze woorden, h u i s inkluis, kunnen echter evengoed idg. *quǎ-s-*, *qou-s-* hebben en op een a priori zeer aannemelijke s-verlenging van de basis *qu-* berusten. Evenzoo oi. *kósa-* „bewaarpplaats, voorraadkamer, scheede”, lit. *kiáuszé* „hersepan”. Dit en verwante balt. woorden kunnen echter ook met oi. *kósa-* „bewaarpplaats, bak” op idg. *qeu-k-*, *qou-k-* teruggaan. Men ziet in oi. *kósa-* ook wel een jongeren vorm voor *kósa-*; in ieder geval echter kan on. *hauss* m. „schedel” idg. **qou-so-* zijn. Arm. *xuc* „kamer” < **ghusko-* (voor *gh* vgl. av. *xaoða-* bij h u i d)? Vgl. over idg. *qu-* bij h u i d. Zie I h o o s. Obg. *chyzü* „huis” uit het Germ. — **Huisbakken** bnw., mnl. *huusbacken*, ook al overdrachtelijk. -b a k k e n i s

verl. deelw. zonder ge-; vgl. halfbakken. — **Huiselijk** bnw., sedert Kil. Hd. *häuslich* sedert het laat-Mhd. — **Huishouden**. Als ww. reeds bij Kil. als één woord geschreven, het o. znw. huishouden komt eerst later (18. eeuw) voor. Reeds mhd. *húshalten* ww. (nhd. *haushalten*). — **Huisraad** znw. o. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Zie ra ad. — **Huisvesten** ww. Laat-mnl. komen reeds *huusvestinghe* v. „huisvesting” en (gron.) *huusfestich* „een eigen huis hebbend” voor. De formatie is dan 't begrijpelijkst, als wij van een niet uit het Mnl. bekend bnw. **huusvast* mogen uitgaan.

Hulveren ww., sedert Kil. = oostfri. *hüfer(e)n*, *hüber(e)n* „huiveren”. Uit 't Fri. vgl. *huverich* „huiverig”. Hierbij Zaansch *hufteren* „huiveren”, Zaansch wfri. *hufterig* „huiverig”. Ofschoon formeel zoowel verwantschap met schuiven en oi. *ksúbhyati*, *ksóbhate* „hij wankelt, heeft” als met oi. *kúpyati* „hij ziet, komt in beweging, is boos”, obg. *kypéli* „koken”, lit. *kúpúti* „zwaar ademen”, lat. *cupio* „ik begeer” mogelijk is, is h u i v e r e n toch eer een jong ww. Ndd. *húdern* „rillen van de kou” heeft er meer aanspraak op als een afl. van een oude basis beschouwd te worden; zie h o t s e n.

Hukken (hurken), Kil. *hocken*, *hucken*, mnl. *hucken* „neerhurken, zich buigen”. = mhd. *hucken* „sich auf einen kauern niederlassen” (nhd. *hocken*). Verwant met mnl. *húken* „hurken, bukken” (mnl., nu verouderd, *huiken*), mhd. *húchen* „neerhurken, zich buigen”, mnd. *húken* „id.”, on. *húka* „gehurkt zitten”, met ablaut on. *heykjast* „neerhurken” en *hoka*, *hokra* „kruipen”. De bet. herinnert aan slov. serv. *éúcati* „zich buigen, hurken”, slovakisch *éuĉeti* „zich verschuilen”: de slav. woorden, event. ook germ. *zukk-*, kunnen bij de onder hoog genoemde basis *qa^auq-* (wsch. *qeuq-*) hooren. Germ. *zük-*, *zauk-* kan van een variant hiervan, *qeuq-*, komen; evenzoo ook *zukk-*.

Hulde znw., mnl. *hulde* (en houte onder invloed van 't bnw. *hout*, -d-) v. Evenals ohd. *huldí*, *hulda* v. (nhd. *huld*), os. *huldi*, oofri. *helde*, owfri. *hulde*, ags. *hyldo* v., on. *hylla* v., *hylli* v. o. abstractum van 't bij h o u b e-

sproken germ. bnw., en in al de germ. talen in bet. daarbij aansluitend. — **Huldigen** ww., nog niet bij Kil. Wellicht onder du. invloed opgekomen. Mhd. *huldigen* komt reeds voor, ofschoon 't vroegst in de bet. „hold maken”, die ook mnd. *huldigen* heeft. Ouder is mnl. *hulden* „huldigen, eer bewijzen”, ohd. *hulden* „huldigen, welgezind maken”, mnd. *hulden* „huldigen, de ondergeschikten beschermen”, on. *hylla* „welgezind maken”.

Hulk znw., mnl. *hulc*, *huelc* m. „een soort vrachtschip”. In de eerst laat-nnl. bet. „afgetakeld schip” uit het Eng. Vgl. ohd. *holcho* m. (nhd. *holk*, *hulk* uit 't Ndd.), mnd. *holk*, *hollik*, *hulk* m., *holke* v. „een soort vrachtschip”, ags. *hulc* (m.?) „een soort schip” (eng. *hulk*), on. *holkastefndr* „met een steven als een *holki”. Met het oog op ags. *haloc-* „holle ruimte”, on. *holkr* m. „metalen buisje aan 't eind van een steel”, noorw. dial. *holk*, *hylke*, zw. dial. *hålk* „houten bak of vat”, die-zeker met *hol* verwant zijn, is 't niet geraden den scheepsnaam hiervan te scheiden en uit mlat. *holcas* < gr. ὀλκός „vrachtschip” af te leiden.

Hullen ww., mnl. *hullen* „hullen, verbergen”. = ohd. *hullen* (nhd. *hüllen*), os. *hullian* (in samenst.), ofri. *hells* (in samenst.), on. *hylja*, got. *huljan* „id.”. Evenals *hol* ablatend met *helen*.

Hulp znw., mnl. *hulpe* v. = onfr. *hulpa*, ohd. (éénmaal) *hulpa*, mhd. (md.) *hulfe* (nhd. *hülfe*), mnd. *hulpe* v. „hulp”. Ablautend met mnl. *helpe*, ohd. *hēlfa*, *hilfa*, os. *hēlpa*, ofri. *hēlpe*, *hilpe*, ags. *hēlp* (ook *hēlpe* v., *hēlp* m.), on. *hjalp* v. „hulp”. Bij helpen.

Huls znw., sedert Kil. = ohd. *hulsa*, *hulsa* (nhd. *hülse*) v. „bedekking, huls”. In 't Mnd. de afl. *hulsen* „van de huls ontdoen”. Vgl. ags. *hulu* v. „huls, bedekking” (eng. *hull*), got. *hulistr* o. „hulsel, bedekking”; nog andere vormen bij *holster*. Vgl. voor 't s-formans lat. *color* „kleur” (oorspr. „bedekking”, vgl. oi. *várna-* in beide bett.). Verwant met *helen*, *hullen*. Voor de bet. vgl. nog gr. *κολεός*, *κολεόν* (**κολεFó-*) „scheede”, ier. *colum* „huid”. Of lat. *culleus* „zak” als **kil-s-ejo-* hierbij hoort, is onzeker.

Hulst znw. De vorm op *-t*, sedert Kil., kan zich in 't Ndl. zelfstandig ontwikkeld hebben of uit nhd. *hulst*, *hülst* m. (naast *hülse* v.) zijn ontleend. Naast mnl. *huls* m. (nog dial.), ohd. *hulis*, *huls*, os. *hulis* m., den naam van eenige verschillende hulst-achtige planten, staan: 1. on. *hulfr* „hulst”, 2. ags. *holegn*, *holen* m. „id.”, oorspr. een stoffelijk bnw. (eng. *holly*). Formantisch sluit zich bij germ. **zulisa-* ier. *cuilenn* „hulst”, kymr. *celyn*, korn. *kelin*, bret. *quelenn* „id.” (**koljes-no-*) aan. Verder is wellicht oi. *çalá-* „stekel” verwant, dat men wel weer met on. *hali* m. „staart, spits uiteinde”, ier. *caíl* „speer”, gr. *κίλον* „werptuig” combineert. Anderen gaan van een basis *gel-* uit en vergelijken obg. *koljā*, *klati* „steken, slachten”, *klasū* „aar”, alb. *kat* „id.”, lat. *culter* „mes”, oi. *kuthára-* „bijl”: het is echter hoogst onzeker of al die woorden onderling samenhangen. Zie vooral I schel. De eenige zekere verwanten van *hulst* zijn de bovengenoemde kelt. synoniemen.

Hum (in zijn h. zijn). Nnl. verkorting van **humeur** znw. o. Mnl. kwam (*h*)*umoor*, (*h*)*umör* m.o. „vocht, sap”, vooral in 't mv. voor de „vochten in het dierlijk lichaam”, reeds voor. 't Was deels uit fr. *humeur* deels direct uit lat. *humor* „id.” ontleend. Nnl. *h u m e u r* is een voortzetting van mnl. *humör*, maar 't heeft zich, wat vorm en bet. aangaat, onder invloed van fr. *humeur* ontwikkeld. **Humor** gaat terug op 't synonieme eng. *humour*; op den vorm heeft lat. *humor* invloed gehad.

Hummel znw. Nnl. woord, onomatopöetisch gevoeld, wsch. onder verschillende invloeden ontstaan. Men denkt wel aan invloed van *homp* „iets korts en diks”. Invloed van lat. *hominulus*, letterlijk „kleine mensch”, is bij *hummel* veel aannemelijker dan bij *hommies*.

Hun bezitt. vnw. Laat-mnl. heeft zich *hun*, *hen* in deze functie ontwikkeld naast *häre*, *hère*, *höre*, poss. vnw. voor de 3 geslachten mv.; zie II ha.r. Oorspr. was *hun*, *hen* de datief mv. van 't pers. vnw. van den derden persoon. Het vocaalverschil was oorspr. dialectisch. Dat deze datief bezitt. vnw. werd, kan

ten deele toegeschreven worden aan de analogie van mnl. *hāre, hēre, hōre*, die dat. en gen. v. enk. van 't personale en daarna ook possessivum waren. Hun, hen = onfr. *im*, ohd. *im, in* (nhd. *ihnen*), os. *im*, ofri. ags. *him*, got. *im*. Voor de *h* zie hij.

Hunkeren ww., sedert Kil. Vla. *hankeren*, eng. *to hanker* „hunkeren” kunnen als — niet geheel klankwettige — frequentativa van hangen worden opgevat. Hunkeren kan ten deele onder invloed hiervan zijn opgekomen, maar ook identisch met het evenals hinniken onomatopoëtische oud- en dial. nnl. *hunkeren* „hinniken” zijn: vgl. Jeremia 5, 8: *Als welgevoederde henghsten, zijns vroegh op: sy hunckeren, een yegelick na sijns naesten huysvrouwe.*

Hunnebed, hunebed znw. o. Een oorspr. dr. en ndd. woord. Tegenwoordig is in Drente *diksteenen* echter de meest gewone benaming. Wsch. is de vorm *hūnebed* het oudst, oorspr. = „reuzenbed”. Het eerste lid is dan = mnl. *Hūne*, ohd. os. *Hūn* m. „Hun, Hongaar”, mhd. *hūne* m. ook = „reus” (nhd. *hūne*), evenzoo mnd. *hūne* m. Blijkens oudgerm. namen als ohd. *Hūnprēht* (Humbert) is *hūn* wsch. een echtgerm. woord, men neemt wel aan dat de oorspr. bet. „zwart” is geweest: onzeker; maar andere vermoedens zooals de op de bet. „Franken” van *Hūnar* in de Eddaliederen gebaseerde combinatie met ags. *Hūgas*, lat. *Hugōnes*, germ. **Xauxōz* (lat. *Chauci*) zijn nog minder aannemelijk. De naam *Hūn* is op verschillende volken toegepast. De hypothese, dat 't eerste lid van *h un ne bed* met dat van mnd. *henne-*, *heneu-klēt* o. „lijkkleed” en dgl. samenstt. met *henne-*, *hene-*, *heine(n)-*, *hende-*, die ndd. en oostndl. nog voorkomen, en verder met *Mercuri Channini* (inscriptie in 't boven-Ahrtal), opgevat als de naam van een dood-god, zou samenhangen, zou aannemelijk worden, als de vorm *hennebed* of *henebed* niet zoo hoogst sporadisch voorkwam. Onzeker is de combinatie van *hennenz.* met gr. *καίρω* „ik dood”.

Huppelen ww., sedert de 16. eeuw. Frequentativum van **huppen**. In den Teuth. reeds *huplync* „kikvorsch”.

Huppen = mhd. *hopfen, hupfen, hüpfen* (nhd. *hüpfen*), mnd. *kuppen*, ags. *hoppian* (eng. *to hop*) waarnaast **hyppan* (eng. *to hip*), on. *hoppa* „springen”. Misschien onomatop.; anders gaat de *pp* van w.- en ngerm. **zuppōn*, **zuppian* op *pn*, *bu* of *bhu* terug en dan kunnen wij van een idg. basis met *p*, *b* of *bh* uitgaan. Gew. vergelijkt men gr. *κυμαίω* „ik duikel, spartel, dans”, anderen combineeren oi. *kubhanyū-* „ronddraaiende danser”, russ. *kubár'* „draaitol”, die van een basis *qu-bh-* „draaien” (over *qu-* zie *heup*) komen, waarvan mogelijk ook oudnld. (met *ont-* reeds mnl.) *hubbelen* „springen, huppelen” (vgl. *hobbelen*). Onaannemelijk is de combinatie met obg. *kypéti* „koken” (zie bij *huiveren*).

Hupsch. Zie *heusch*.

Huren ww., mnl. *hūren*. = laat-mhd. *hūren* (nhd. *heuern*), mnd. *hūren*, ofri. *héra*, ags. *hýran*, *hýrian* (eng. *to hire*) „huren, pachten”. Bij het znw. *huur*, mnl. *hūre* v., os. *húra*, *kúria*, mnd. *hūre* (nhd. *heuer*), ofri. *hére*, ags. *hýr* (eng. *hire*) v. „huur, pacht”. Oorsprong onzeker. Geen idg. basis *qūr-* of *kūr-*, *qūs-*, *kūs-* heeft een dgl. bet. als wgerm. *zūr-*.

Hurken ww., sedert Kil., die *hurcken, horcken* „Holl.” noemt. = mnd. *hurken* „hurken”. Een *k*-aff. van mnl. mnd. **hūren* = mhd. *hūren* (verouderd nhd. *hauern*) „id.”. Oorsprong onzeker. Lat. *curvus*, gr. *κυρτός* „krom” kunnen bezwaarlijk vergeleken worden, aangezien ze van een *e-* en niet van een *u-*wortel komen, zie *hor*. Eer zouden wij van wgerm. *zūz-*, idg. *qūr-s-* uit kunnen gaan (zie daarover bij *huis*), maar ook die combinatie is heel onzeker. Is soms du.-ndl. *hūr(k)-* onder invloed van de woordfamilie van *hukken* opgekomen naast *kūr-*, waarvan nhd. *kauern* „hurken”, mnl. *cūren* „de wacht houden”, mnd. *kūren* „loeren”, meng. *couren* (uit 't Noorsch? eng. *to cover*) „hurken”, de. *kure* „stil zitten of liggen”, die met gr. *γῦρος* „gebogen, rond” verwant zijn? Voor verdere verwanten vgl. II kiel.

Hut znw., mnl. (laat en zeldzaam) *hutte, huette* v. Evenals mnd. *hutte*, fri. *hutte*, fr. *hutte*, eng. *hut*, de. *hütte*, zw. *hytta* uit mhd. (nhd.) *hütte*, ohd.

hutta v. „hut, tent”. Een oorspr. opperduitsch woord < oergerm. **zuð-jō(n)-*, van een van de bij huid en huis besproken bases *gut-*, *quðh-*: hiervan wsch. ook oostmnl. (Limb. Serin.) *hūde*, wsch. „hut”. Vgl. behalve de t. a. p. geciteerde woorden nog oi. *kutha-*, *kuthá-* „geverfde wollen deken”.

Hutsen, hutselen ww., mnl. *hutsen* „schudden”, *hutselen* = *hutsecruussen* „kruis of munt spelen”. Vgl. mnd. *hutseken* (*huetschen*) „draaien, kruis of munt spelen”, mhd. *hutzen* intr. „heen en weer zwaaien, schommelen”, *hussen* „rennen”, *hutschen* „schuiven”. Verwant met *hotsen*. De ndd.-ndl. vormen met *ts* behoeven niet uit 't Hd. te komen, maar kunnen ook een formantische *s* hebben. — **Hutspot** znw., sedert de 16. eeuw. Ook mnd. *hutspot*. In gelijke bet. eng. *hotch-pot* (*ch*), *hodge-podge* en ook fr. *hoche-pot*, dat = „het bijeenvoegen van goederen, om zoo tot een rechtvaardige verdeling te komen” in Engeland reeds in 1292 voorkomt.

Huur. Zie *huren*.

Huwen ww., mnl. *hūwen*, *houwen* „huwen, uithuwelijken”. = ohd. *hūwan*, os. *hūwian* (komt alleen met *gi*-samen-gesteld voor) „huwen”, wgerm. **hūwian*, waarnaast **hūwōn* in ags. *hūwian* „id.”. Een afl. van germ. **hūwa-* (got. *heirwa-frauja* m. „heer des huizes”, on. *hý-býli* o.mv. „huis, huisgezin”, ags. *hūw-cūð* „intiem bekend”), waarvan ook mnl. *hūe* m. „mannelijk”, v. „wijfje”, ohd. *hūwo* m. „echtgenoot, huisgenoot”, *hūwa* v. „echtgenoot”, *hū(w)un* o. mv. „beide echtgenooten, familia”, os. *hūwa* v. „echtgenoot”, *hūwun* (in *sin-hūwun*) mv. „echtgenooten”, ofri. *hūōn(a)*, *hūūn(e)*, (owfri.) *hūne* mv. „echtgenooten, huisgenooten, huwelijk”, ags. *hūwan* mv. „huisgenooten”, on. *hýá*, *hýón*, *hýún* o. „iemand die bij 't gezin hoort, dienaar”, mv. „echtgenooten”, e.a. afleidingen. Germ. **hūwa-* < idg. **h₂ei-wo-* = ier. *cía* „echtgenoot, man”, lat. *civis* (in de *i*-klasse overgegaan) „burger”, oi. *céva-* „vriendelijk, dierbaar”, vgl. nog met *w*-formans lett. *sēwa* „vrouw”, en verder de bij *heemraad* en *onguur* geciteerde woorden benevens arm. *sér* „liefde, genegenheid”. Men leidt al deze woorden

af van den wortel *h₂ei-* „liggen”, er op wijzend, dat „vestiging, zich ergens bevinden, stam, geslacht, bijeenbehoeven, vertrouwelijk zijn” verwante begrippen zijn. Van dit *h₂ei-* komen gr. *κείραι*, oi. *céte* „hij ligt”, gr. *κοίτη* „ligplaats”, on. *híð* o. „bevenhol”. — **Huwbaar** bnw., mnl. *hūbaer* „huwbaar, volwassen”. Van *huwen*. — **Huwelijk** znw. o., mnl. *hūwelijc*, *houwelijc*, -*lic*, ook — vooral noordnd. — *hūlijc* (vgl. *hijlik-maker*), zelden *hūwelijc* m.o. Mnl. *hūweleec*, *hūweleic* is een antiekere vorm: het tweede lid is nml. een nomen **leec* = ohd. *leih* m. „spel, melodie”, ags. *lác* o. (v. m.) „strijd, gave”, on. *leikr* m. „spel, spot”, got. *laiks* m. „dans”, behoorend bij mhd. *leichen*, ags. *lécán*, on. *leika*, got. *laikan* „zich springend bewegen, spelen” (en secundaire bett.), verwant met ier. *loeg* „kal” (ook anders verklaard), gr. *ἐκλεῖσις* „ik doe trillen, zwaar”, lit. *lái gyti* „wild rondloopen”, oi. *réjate* „hij springt, beeft, trilt”. Ook ohd. *hūleih* m. „huwelijk” en mnd. *hūllik* (*hūlich*) m. „id.” komen voor. Vgl. nog de mnl. samenstt. *feestelic* „feest”, *vechtelic* „gevecht” = ofri. *fyūchtleeck* „id.”.

Huzaar znw. In de 17. eeuw ontleend uit hd. *husar* m., dat zelf in de 16. eeuw ontleend was uit hong. *huszár* (óf = „de twintigste”, van *husz* „tuintig”: volgens een hong. wet moest van alle 20 soldaten er één ruiterdienst verrichten, — óf uit een Balkantaal ontleend).

Hyacint znw. Uit lat. *hyacinthus* (< gr. *ὑάκινθος*), dat zoowel de naam van een bloem als van een edelsteen is. Fransche bemiddeling is mogelijk. Mnl. komt *jacinct* m. reeds voor als naam van een steen en van een blauwkleurige stof.

Hyena znw. Uit lat. *hyaena* (< gr. *ὑιαινα*). Mnl. reeds met vernederlandschten uitgang *hyène* v.

Hygiène znw. Later-nnl. uit fr. *hygiène* of hd. *hygiene* v., die op gr. *ὑγιεινή* (*τέχνη*) teruggaan.

Hymne znw. Uit fr. *hymne* resp. lat. *hymnus* < gr. *ὑμνος*. Reeds mnl., gew. zonder *h*: *ymne*, *ymme(nē)* v. Ook in andere oudere en jongere germ. talen.

I.

Ideaal bnw. en znw. o., eerst nml.; **idee** znw. (de en het), reeds laat-nml. *idee* v. Via fr. *idéal* resp. *idée* uit lat. *ideālis* en *idea* (< gr. *ιδέα* „beeld”).

Idolaat bnw. Nnl. uit fr. *idolâtre* < lat. *idolatra, idolatres* < gr. *ειδωλολάτρης* „afgodendienaar”.

Ieder onbep. vnw. en onbep. telw., bij Kil. vermeld, die 't „Germ. Sax. Sicamb. Holl.” noemt en ook den vorm *ider* opgeeft. Ook Teuth. *yder*. Onder du. resp. oostndl. invloed opgekomen: = *hd. jeder*, mhd. *ieder*, ouder *iewēder* „ieder”, ohd. *iowēdar* „ieder van beiden, ieder”, os. *io-*, *iehwēthar* „elk van beiden”; ofri. *āhwēdder*, ags. *āhwæðer*, *ā(w)ðer* „een van beiden” [NB. ohd. *eogiwēdar*, os. *gaihwēthar*, ofri. *idhweder* en *ēider*, *āider* (uit **aiw-gi-hwedar* verklaard), ags. *āghwæðer*, *āgðer* (eng. *either*) beteekenen alle „elk van beiden”]. Het eerste lid = mnl. *ie*, onfr. *io*, ohd. *io*, *eo* (nhd. *je*), os. *eo*, *io*, ofri. *ā*, ags. *ā* (*ð*), on. *ē*, *ei*, *ey*, got. *aiw*, in sommige talen „altijd”, in andere „ooit”, in andere in beide beteekenissen, een casus (acc.) van 't bij eeuw besproken znw. **aiwa-*, *-i-*; zie iegelijk, *iemand*, *iets*, *immer*, *ooit*. 't Tweede lid is got. *hwapar*, on. *hwárr*, ofri. *hwed(d)er*, *hwether* (of met *ē*?), ags. *hwæðer* „wie van beiden” resp. 't daarmee ablatuende ohd. *hwēdar*, os. *hwēthar* „id.”, dat mnl. nog in *wēder—noch* „noch—noch”, *wēder—sō* „'t zij—'t zij” e. dgl., onfr. als *wēther* „numquid” (vgl. voor de bet. eng. *whether*) voorkomt. Got. *hwapar* = gr. *πίστεος*, oi. *katorūjē*, *koterūjē* „wie”, lit. *katrās* „welke, welke van beiden”, niet = lat. *uter* „welke van beiden”, tenzij dit een vervorming is; wel hierbij osk. *pūtereipid* „in utroque”, umbr. *podrukpei* bijw. „utroque”. — **Iedereen**, onbep. vnw. resp. onbep. telw., sedert de 17. eeuw. Bij Kil. wel reeds *een ieder*.

Iegelijk onbep. vnw. resp. onbep. telw., mnl. *veghelijc*. = ohd. *egalih*, *iogelih* (nhd. *jeglich*) „ieder”. Voor 't eerste lid zie *ieder*; het tweede is ohd. *gilih* = ofri. *līk* „ieder” (beide met een

partitieven gen. geconstrueerd), bestaande uit **zi-*, **za-* + **lika-* „persoon” (zie -lijk); het prefix veroorzaakt de algemeene bet. „ieder”, evenals in os. (*io*)*gihwē*, ags. *gihwē*, *āghwā* „ieder”, os. *gihwat* „alles”. Zie nog elk. 't Woord *iegelijk* is oorspr. wellicht alleen zuidoostmnl. geweest; in de Limb. Serm. komt *igelic* voor. Onder oostmnl. en hd. invloed is 't dan ook in andere teksten geïmporteerd.

Iemand onbep. vnw., mnl. *iemant* (met secundaire *t, d*, vgl. *arend*, *mijnen*) naast *ieman*, *iemēn* (nog dial.) = ohd. *eoman*, *ioman* (nhd. *jemand*), os. *eoman*, ofri. *ammon*, *emmen*, *immen*. Oorspr. = „ooit een man”. Voor 't eerste lid zie *ieder*, voor 't tweede zie *man*.

Iep znw., sedert Kil., die *iepenboom* „Sicamb. Holl.” noemt. De *ie* is de dial. representant van germ. *ī*: de vorm *ijp* komt nog dial. (Beierland) en als spellingvariant voor. Kil. kent ook de vormen *ijpen-*, *eipenboom*. Fr. *ipréau*, nhd. nnd. *iper* v., fri. *iperenbeam*, spa. *olmo d'Ipre* „iep” zijn van den stadsnaam Yperen afgeleid; hiervan zoekt men den oorsprong weer in den boomnaam *iep*. De oorsprong van *iep* is onzeker. Als hd. dial. *ijfe* — vooral als eerste compositielid — terecht met de bet. „iep” wordt opgegeven, zou die vorm er op wijzen, dat *iep* een oud woord is. Het zuidndl. gebruik van *iep* = „taxus, ijf” doet 't vermoeden opkomen of de boomnaam *iep* wellicht een door vervorming ontstane bijvorm van 't onder *ijf* besproken woord is.

-ier suffix, reeds mnl. Kwam het eerst voor bij uit 't Fr. ontleende woorden. 't Fr. *-ier* gaat op lat. *-ārius* terug.

Iets onbep. vnw. In 't Mnl., oud- en dial. Nnl. komt in de bet. „iets” de vorm *iet* voor. Wsch. is *iets* geabstraheerd uit *iet(e)s iet*, *iet(e)s wat*, waarin *iet(e)s* de gen. van *iet* was, maar die men als copulatieve uitdrr. voelde, op één lijn staande met *iet wat*. Vgl. nhd. *nichts* „niets”, uit mhd. *nihes* *nihet*. Dat *iets* uit *ietwes* zou ontstaan zijn, is niet aannemelijk. Gew. stelt men

mnl. *iet* en *iewet* „iets” (waarnaast met jongere *u ierwent*; zie ooit) met ohd. os. *eowiht*, *iowiht*, ags. *áuwht*, *áht*, *óuwht*, *óht* (eng. *ought*) gelijk; voor 't eerste lid zie ieder, voor 't tweede zie wicht. Veeleer echter is 't tweede lid van mnl. *iet* en *niet* „niets” en ook van onfr. *niewet* „id.”, os. *niet* „niet”, ofri. *áwet* „iets” het pronomen *zwaat* (ndl. *wat*) „wat, iets”; vgl. ags. *hwæth(w)ugu* „iets”. Vgl. niet. — **Ietwat** onbep. vnw., reeds mnl. Uit *iet* + *wat*. *Iet* kunnen wij als vnw. = „iets” of als bijw. = „eenigszins” opvatten.

Iezegrim znw. Evenals nhd. *isegrim* m. „brompot, iezegrim” oorspr. de naam van den wolf in 't dierenepos: mnl. *Ise(n)grijm*, *-grijn*, ohd. *I'sangrím*, mhd. *I'sengrím*, *-grín* m., waaruit mlat. *Isegrímus*, *-nus*. Oorspr. een mannen-naam, beteekenend „ijzerhelm”. Zie voor 't eerste lid *ijzer*, voor 't tweede lid *grimas*.

-ig suffix, mnl. *-ich* (*gh*). Het Ohd. onderscheidt nog tusschen *-ag*, *-ac* en *-ig*, *-ic*, die met got. *-aga*, *-aha* resp. *-eiga* overeenstemmen. Men gaat voor got. *-aga*- wel van den verbaalstam *aǝ-* „vreezen” (zie *ijzen*) en voor *-eiga*- van *aig-* „hebben” (zie *eigen*) uit; veeleer echter moeten wij alleen van de idg. suffixen *-go*- en *-wo*- uitgaan, die achter verschillende stamuitgangen geplaatst zijn.

-ij suffix, mnl. *-ie* v. Evenals mhd. *-ie* (nhd. *-ei*), mnd. *-ie* v. uit fr. *-ie* (< lat. *-ia*).

Ijdel bnw., mnl. *idel* „leeg, leeg in 't hoofd, loszinnig, dun, nietig”. = onfr. *idel*, *idil* „vanus”, ohd. *ital* „leeg, nietig, niets dan” (nhd. *eitel*), os. *idal* „leeg, nietig”, ofri. ags. *idel* „id.” (eng. *idle*). Gew. gaat men uit van een grondbet. „(slechts) glanzend, schijnend” en combineert *ijdel* met den wortel *aidh-* (zie *eest*): onwisch. [Dat gr. *ἰθαρός* „zuiver, klaar” met de ospr. bet. „vrij van, le g” bij *ijdel* zou hooren (en dus niet bij *aidh-*), is onjuist.] Ook onzeker, maar toch aannemelijker is de combinatie met on. *ilbr* (> eng. *ill*) „slecht”, dat dan uit **idla-* verklaard wordt. Maar ook dan is de etymologie onzeker. Een

grondbet. „gegaan” en combinatie met idg. *i-* „gaan” (zie bij *arbeid*) is al te vaag.

Ijdelruit znw., reeds in de 16. eeuw *ydele tuiten*, wsch. niet = „ingeebeelde tuiten”, maar = „leeg (met bijgedachte: „lichtzinnig”) tuiten” op te vatten: *tuiten* = „wufte vrouwen”.

Ijf znw., Kil. *ieven-boom* en („Flandr.”) *ijf*(boom), mnl. *ijf* m. (Mnl. Handwdb.). In andere germ. talen komen voor: ohd. *íwa*, *íga* v., *ígo* m. (nhd. *eibe* v.), os. *ích* m., ags. *íw*, *éow*, *éoh* m. (eng. *yew*), on. *ífr* m. „taxus, ijf”. Aangezien de niet-germ. talen ook een *w* hebben: kymr. *yw-en*, ier. *eo* „taxus”, russ. *íwa* (alg.-slav.) „wilg”, lit. *jėwà* „vuilboom”, opr. *iuwis* „taxus” ('t laatste wellicht uit 't Ndd.) (ook hierbij gr. *οἴη*, *ὄα* „kwalsterbezieboom”?), zullen we ook voor 't Oergerm. **íwa-*, *-ó-* moeten aannemen en niet **íxwa-*: **íxwa-*, *-ó-*. De vormen met *ɝ* en *z* zijn dan echter lastig te verklaren. Uit 't Germ. fr. *if* „taxus”; aan invloed hiervan wordt de ndl. *f* wel toegeschreven. Bij Vondel en nog zuidndl. komt *iep* = „taxus” voor. Zie *iep*, en zie ook *eik*.

Ijken ww., mnl. *íken* (zwak en sterk), waarnaast 't znw. *íke* v. „van regeeringswege goedgekeurde maat” (nml. **ijk**). = laat-mhd. *íchen* „ijken”, *íche* v. „vastgestelde maat, 't vaststellen van de maat” (nhd. *eichen*, *eiche*), mnd. *íken* „ijken”, *íke* v. „ijkteken, ijkinstrument”. Niettegenstaande het late voorkomen een reeds uit de ohd. periode dateerende ontl. uit lat. *aequāre* „gelijk maken”. Voor de hd. *ch* vgl. *keuken*, voor de *í*, ndl. *ij* vgl. *krijt*.

I **III** znw., mnl. *íle* v. Evenals ohd. *íla* v. (nhd. *eile*), mnd. *íle* v. „haast” gevormd bij mnl. *ílen* (nml. I **ijlen**), onfr. *ílon*, ohd. *ílen* (nhd. *eilen*), os. *ílian* „zich haasten”, dat van idg. *i-* „gaan” (zie *arbeid*) wordt afgeleid: volgens sommigen was dan de germ. grondvorm **ijilianan* (*iji-* < idg. *eje-*). Dat de grondvorm **íðbianan* geweest zou zijn en 't woord 't naast met on. *íð* v. „studium” verwant zou zijn, is onzeker, maar niet onmogelijk; ook dit *íð* kan van *i-* „gaan” komen. — **Ijlings** bijw.,

sedert de 17. eeuw. Onder invloed van 't suffix -lings vervormd uit *ijlen(d)s* (o.a. bij Kil., nu verouderd), het van een adverbiale -s voorziene deelw. van *ijlen*, = hd. *eilends* (sedert 't laat-Mhd.), mnd. *ilende(s)* „ijlings”.

II **IJl** bnw., sedert de 16. eeuw. Uit *ijdel* ontstaan. — II **IJlen** ww. (in de koorts verward praten), sedert de 18. eeuw. Afl. van *ijl*. Wellicht ontstaan, doordat men in 't eerste lid van *ijlhoofdig*, oorspr. „leeghoofdig” (reeds oudnrl.) een verbaalstam met de bet. „dwaas, verward praten” voelde en dezen identificeerde met den stam van *Ijlen*: voor de bet. vgl. zijn hoofd is op hol e. dgl. en zie de artikels *I ar* en *bazelen*.

Ijmer znw. Zie *imker*.

Ijs znw. o., mnl. *ijs* o. = ohd. *is* (nhd. *eis*), os. ofri. ags. *is* o. (eng. *ice*), on. *íss* m. „ijs”. Verwant met av. *isav-* „ijzig, vorstig”, pâmiridial. *is* „koude”, osset. *yez*, dial. *iz* „ijs, hagel”. De verdere combinatie met ksl. *inǐžǐ* „rijp” (**isnijo-*) is onwsch., alle combinaties met idg. verbaalwortels nog onzekerder.

Ijsbeen znw. o. (heupbeen, bij slaggers: dijbeen, speciaal in de varkensham), mnl. *isebeen*, *ijsbeen* o. „heupbeen, heiligbeen”. = os. mnd. *isbén* o. „heupbeen” (> nhd. *eisbein* „heupbeen”, de. *isben* „os pubis”), eng. dial. *ice-bone* „schaambeent”. Men vermoedt verving van lat. *ischium* < gr. *ισχιον* „heup”.

Ijselijk. Zie *ijzen*.

Ijver znw., sedert de 16. eeuw. Evenals de. *iver*, zw. *ifver* „ijver” ontleend uit het Hd. Wsch. is hierbij de bijbel-taal van invloed geweest (vgl. huichelen). Hd. *eifer* m. (Luther *eiuer*) komt eerst in 1494 voor als *yfer* m. „ijverzucht”. Hd. *eifern*, *eiferer* en *eifrig* komen wat vroeger voor, evenzoo ook mnd. *iveren* „ijveren, met ijver doen, met ijver vervolgen, bestraffen” en eenmaal mnl. *iveren* „lastig vallen, jaloerie toonen”, beide wsch. uit het Hd. Reeds in de 14. eeuw komt mhd. *eifrær* m. „huistiran, jaloersche man” voor. De oorsprong is onbekend. Men vergelijkt wel: 1. ohd. *eivar*, *eibar*, ags. *áfor* „scherp, bitter”, 2. ohd. *iba* v. „conditio”, on. *ífa* „twijfelen”, 3. gr. *ἰπος*

„last die drukt of verplettert”: alles vage fantasieën. Vgl. n.ijver. — **Ijverzucht** znw., sedert de 17. eeuw, en **ijverzuchtig** bnw., sedert de 18. eeuw, zijn germanismen: uit hd. *eifersucht* v. resp. *eifersüchtig*.

Ijzel znw., soms o., mnl. *isæl*, *hásel* m. De opvallende, maar zeker secundaire vorm met *h* komt ook bij Kil. naast *ijsel* voor en nog dial. (limb. Kempensch). Van *ijs*. Vgl. ohd. *isilla* v. „ijskegel”; in dezelfde bet. Kil. *ijsel*.

Ijzen ww., later-mnl. reeds *isen*, dat onder invloed van *ijs* uit *eisen* is ontstaan. *Eisen* komt dial. nog voor (Achterh.). Kil. noemt *ijsen* „Holl”. Mnl. *eisen* (onpers.) „ijzen, gruwen” = ohd. *egisôn* (mhd. *eisen*, onpers.) „id.”, mnd. *eisen* (onpers.) „id.”. Ags. *eg(e)sian* beteekent „vrees inboezemen, dreigen”. Evenals nld. *ijselijk*, mnl. *iselijc*, *eiselijc*, onfr. *egislík*, ohd. *egislík*, os. *egislík*, ags. *egeslic* „verschrikkelijk” komt het wgerm. ww. **azisôn* van den *s*-stam germ. „vrees”, die in den got. *a*-stam *agis* o. „vrees, schrik” bewaard is gebleven en waarvan onfr. *egiso*, ohd. *agiso*, *egiso*, os. *egiso*, ags. *egesa* m. „id.” zijn afgeleid en waarop wellicht ook ohd. *egi*, ags. *ege* m., on. *agi* m. „id.” teruggaan. Germ. **azis* = *āzo*; „leed, smart”; verder hooren hierbij got. *ogan* „vreezen”, *ogjan*, on. *égja* „bang maken”, on. *ógn* v., ags. *óga* m. „vrees”, ier. *ágor* „ik vrees”, *ál* (**aghlo-*) „bevreesd”, gr. *ἀχομαι* „ik treur”. De verdere combinatie met got. *agls* „smadelijk”, ags. *egle* „lastig, smartelijk” en verder met ier. *áil* „smaad”, oi. *aghlá-* „boosaardig” is mogelijk, maar wegens de bet. onzeker.

Ijzer znw. o., mnl. *iser*, minder vaak *isen* o., uit **isern*, dat evenals ohd. *isarn*, *isan* (nhd. *eisen*), os. *isarn*, ofri. *isern*, *irsen*, ags. *isern*, *isen*, *iren* (eng. *iron*), on. *isarn*, got. *eisarn* o. „ijzer” op germ. **isarna-* teruggaat. Wsch. in de periode van de La-Tène-cultuur (laatste 500 jaar vóór Chr.) ontleend uit kelt. **isarno-*, waaruit ier. *íarn* „ijzer” ontstaan is. Uit ier. *íarn* kan weer on. *íarn*, *jarn* o. „ijzer” ontleend zijn. Het is onzeker, of kelt. **isarno-* met mnl. *eer* o. „metaal, erts”, (onfr. *érin* „aereus”), ohd. os. *ēr*

o. „erts”, ags. *ār* o. „metaal, ijzer” (eng. *ore*), on. *eir* o. „metaal”, got. *aiz* o. „erts, metaal, geld”, lat. *aes* „metaal”, oi. *áyas-* „id., ijzer” verwant is. Een geheel ander woord is ohd. *aruz(z)*, *erizzi* o. „metaalslak, ongezuiverd metaal” (nhd. *erz*, waaruit ndl. *erts*) = os. *arut* „id.”, dat wel bij lat. *raudus* „metaal”, *rudis* „onbewerkt” en hoogerop bij rood gebracht is, door anderen bij gr. ἄργυρος „pijlsplits” of bij alb. *arénts* „staal”. Men heeft op ’t bet.-verschil tusschen ohd. *érin* „koperen, bronzen”: *erzín* in ’t alg. „metalen” gewezen, maar dat helpt ons niet voor de etymologie van ’tlaatste.

Ik pers. vnv., mnl. *ic*. = onfr. *ic*, *ik*, ohd. *ih* (nhd. *ich*), os. ofri. *ik*, ags. *ic* (eng. *I*), on. *ek*, got. *ik* „ik”. Uit idg. **eǵ* of **eǵom*. Een alg.-idg. pronomen: lat. *ego*, gr. ἐγώ(ν), obg. *azū* (met onverklaarde *a*), lit. *ész, àsž*, arm. *es*, oi. *ahám* „ik”. De oi. vorm heeft afwijkend consonantisme; vgl. k. i. n. Voor de verbogen casus vgl. mij n.

Imker, ijmker znw. Een vooral in het Oosten van Noord-Nederland gebruikte nnl. afl. van het dial. *imme, íme* „bij, bijenkorf”, evenals dial. *bijker* „ijmker” van II bij. Dit *imme, íme*, mnl. *imme, íme* (m. ?) „bij, bijenkorf, bijenzwerm” = Teuth. *imme*, mhd. *imbe, imme* m. (nhd. *imme* v.), mnd. *imme* o. „id”. (nnd. en daaruit nhd. ook *imker* m. „imker”), ags. *imbe* (m. ?) en ook reeds ohd. *impi* (m.) *piano* „bijenzwerm”. Verwant met ier. *imbed* „menigte”, misschien verder met lat. *omnis* (**ombh-ni-*) „al”, wsch. niet hierbij gr. ἄφ(ε)ρος „rijke voorraad”. De combinatie met gr. ἐμπίς „mug” is zeer onwsch., want de oorspr. bet. van ’t germ. woord is blijkbaar „zwerm”; voor de bet.-ontwikkeling vgl. fr. dial. *ruche, essaim* „bij”.

Immer bijw., mnl. *emmer, immer* (*ommer, ummer, ember*) „steeds, ooit, volstrekt, immers”. Uit **eo-mér* met verkorting van den klinker *ie* < *eo* en verlenging van de *m* (vgl. *etter*). = ohd. *iomēr* „altijd, ooit” (mhd. *iemer, imer, immer*, nhd. *immer*), os. *iomēr, iemar* „id.” (mnd. *immer, ummer, jummer*), ofri. *ammer, emmer* „id.”. Voor ’t eerste lid zie ieder, voor ’t tweede zie II

meer. De vocaal van *ommer, ummer* kan op verschillende manieren verklaard worden. — **Immers** bijw., mnl. *emmers, immers* (*ommers, ummers*) in bet. = *emmer* enz. (zie *im mer*), waarvan het met bijwoordelijke *-s* is gevormd, evenzoo mnd. (*j*)*ummers*, in bet. = (*j*)*ummer*. De bet.-differentieering van *immer* en *immers* is eerst nnl. In de ndl. dial. is de vorm *ommers* de overheerschende, in Antwerpen bestaat er bet.-verschil tusschen *immers* en *ommers*.

Imperiaal znw. Nnl. uit fr. *impériale*, dat nu in de bet. „imperiaal” verouderd is.

I In voorz. bijw., mnl. *in*. = onfr. ohd. (nhd.) os. ofri. ags. (eng.) *in*, on. *í*, got. *in* „in”. Een zeer verbreid idg. bijw. voorz. (**en* waarnaast **eni*) met de bet. „in” en verwante bett.: ier. *i, in-*, lat. *in*, gr. ἐν (*évi, évi*; met schwundstufed. ἄλιτᾶ „vergadering” < **á-Fal-(v)ia* e. a. ?), lit. *ĩ* (schwundstufed. ?), opr. *en*, alb. *in*, arm. *i*. Vgl. *innen, innerlijk, innig*.

II -in suffix, mnl. *-inne*. = ohd. *-in, -inna* (nhd. *-in*), os. *-in*, ofri. *-inne* (*Frésinne*), ags. *-en*, got. *-ini* (*Saurini* „Syrische”), germ. *-injō* uit idg. *-enjd-*, dat geabstraheerd is uit woorden waar *-jā-* aan den vollstufigen stam van *n*-stammen was gevoegd; het ablutende ohd. *-un* (*wirtun = wirtin*), on. *-ynja* (*apynja* „apin”) ontstond uit schwundstufig *-n + jā-*.

Inbeelden ww., sedert Kil. (ook Mnl. Handwdb.); *inbeeldinghe* v. „voorstellingsvermogen” is reeds laat-mnl. Ontl. uit mhd. (myst.) *inbilden, -unge* v. (nhd. *einbilden, einbildung*). Ook mnd. *inbilden* „een beeld maken van, inprenten”, *inbildung* v. „indrukking, inprenting”. — **Inbegrip** znw. o., eerst laat-nnl. *Inbegrípen* „bevatten” reeds 1415 (Utrecht). — **Inboedel** znw., mnl. (noordndl.) *inboedel, inboel* m. o. = oofri. *inböld*, owfri. *inbódel* m. „inboedel”. Uit *in + boedel*. — **Inboezemen** ww., sedert de 17. eeuw. Naveling van lat. *insinuare*, fr. *insinuer*. — **Inboorting** znw. Sedert het Mnl. en Mnd. Minder vaak mnl. *inbören* bnw. znw. m. (= mhd. *in-, imborn*), naast gewoner *ingebören* (= mhd. *ingeborn*, nhd. *eingeboren*). — **Inborst** znw., mnl.

in-, *imborste* v. „hartstocht, karakter” uit **inbrunst(e)* = laat-mhd. (nhd.) *inbrunst* v., oorspr. = „innerlijke gloed”. Vgl. *brunst*. Vervormd onder invloed van *I* borst.

Incluis bijw. bnw., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *inclus* of lat. *inclûsus* „ingesloten”.

Incognito bijw. znw. o., als bijw. sedert de 17. eeuw. Uit it. *incognito*. Internationaal woord.

Incunabel znw. Internationaal woord. Sedert Van Beughem's „*Incunabula typographiae*”, Amsterdam 1688.

Indachtig bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Een formatie als *aandachtig*. Wsch. niet afgeleid van ohd. *indāht* v. „intentio”, ondnl. *indacht(e)* „aandacht, herinnering”, blijkens 't Mnl. Handwb. reeds mnl. met de bet. „iemand's diepste of geheimste gedachten”.

Indien voegw., mnl. *indien* (*in dien*), gew. met *dat* „terwijl, zóó dat, indien, mits, doordat, omdat, aangezien”. [Mnl. *in hen* bijw. beteekent „daarin, in dien toestand, op die wijze, op dien tijd, intusschen, aldus, in dat geval, daarom”.] = mnd. *in deme* (*dat*), nhd. *indem* (15. eeuw reeds *in dem*, *dasz*) in verschillende bett. als voegw. Vgl. *naardien*.

Indigo znw., als kleurnaam o., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *indigo* o. *indico* < lat. *indicum* „het Indische (blauw)”.

Indruk znw. In overdr. bet. reeds in mnl. mystieke geschriften (reeds bij Ruu. broec); ontl. uit mhd. (myst.) *indruc* m. (nhd. *eindruck* eerst sedert 1716).

Infanterie znw., sedert Kil. Uit fr. *infanterie* < spa. *infanteria*, van *infantes* „edelknappen, soldaten te voet” (lat. *infans*, mv. *-ntes*). Internationaal woord.

Influenza znw. Jong internationaal woord, op it. *influenza* „besmettelijke ziekte” teruggaande.

-ing suffix, mnl. *-inc* m., *-inghe* v. Mnl. *-inc* m. = onfr. ohd. (nhd.) os. ofri. ags. (eng.) *-ing*, on. *-ungr*, got. *-iggs*, germ. *-wiza-*, idg. *-en-ko-*, *-en-qa-*, uit den stamauslaut van oorspr. *n-* stammen en *-ko-*, *-qa-* geconglutineerd. Met ablaut ohd. ags. *-ung*, on. *-ungr* en (zeldzaam) ohd. os. *-ang*. Mnl. *-inghe*

v. = ofri. *-inge*, ags. on. *-ing* naast onfr. ohd. os. *-unga* (nhd. *-ung*), ofri. *-unge*, ags. on. *-ung*. De denominatieve functie van dit *-wzô-*, *-wzô-* is ouder dan de deverbatieve. Wij mogen dit suffix voor het v. van *-wza-*, *-wza-* houden, als wij aannemen, dat het v. van de hiermee gevormde woorden abstracte znww. heeft opgeleverd in een periode toen deze woorden nog evenals jong bnww. waren; deze oorsprong van *-wzô-*, *-unzô-* staat echter niet vast. Geconglutineerde suffixen *-en-ko-*, *-n-ko-* e.dgl. ook buiten het Germ.; voor een reeds idg. woord met *-n-ko-* zie jong.

Ingeland znw., reeds mnl. (noordndl.), ook als bnw. Zie *gelande*.

Ingenieur znw., sedert eind 16. eeuw (bij Kil. *engenieer*); oudste bet.: „legeringenieur, militair bouwmeester”. < fr. *ingénieur*. Dit van lat. *ingenium* in de bet. „oorlogswerktuig” (> fr. *engin*, mnl. *engien* o., o.a. „id.”, waarbij Kil. *engenieer* zich aansluit).

Ingewand znw. o., mnl. *inghewant* (*d*) o. = mhd. mnd. *ingewant* o. „ingewand”. Mnl. *inghewāde*, mnd. *ingewādt* o. „id.” (zie *gewaad*) hebben een dgl. bet.-ontwikkeling gehad als *ingewand*, waarvan het tweede lid = mnl. *ghewant* o. „stof, doek, gewaad, gerei, uitrusting, lading”, mhd. *gewant* (*d*) o. „kleeding, uitrusting, stof” (nhd. *gewand*), ohd. alleen in *bada-giwant* „vestis mutatoria”, mnd. *gewant* (in *gewant-stricker* m. „wever van stoffen, kleeren”). Wsch. ablautend met *winden*. Vgl. *Iwant*.

Inham znw., sedert Kil.: „*Inham der zee | binnendijck*. Sinus maris, litus incurvum mare amplectens”. Voor 't tweede lid zie 't slot van 't artikel *Iham*. *-ham* beteekent in deze samenst. wellicht „ingesloten ruimte”. In ieder geval echter blijft het woord *inham* opvallend. — **Inheensch** bnw. Reeds mnl. („in huis zijnde”), mhd. mnd. Zie *heemraad*. — **Inhoud** znw., reeds mnl. *inhout* (*d*) o. (m.?) = „inhoud van een geschrift e.dgl.”, ook *inghehout*. Hd. *inhalt* m. sedert 1432; ook mnd. *inholt* m.o., owfri. *inhald*.

Ink (trechter van netwerk in een vischfuik), nog niet bij Kil. Bevat wsch. 't bijw. voorz. in. In gelijke bet. *inkel* o., *inkeling*, instaat, keel.

Inkarnaat znw. o., sedert Kil. Uit fr. *incarnat* of it. *incarnato* (lat. *incarnátus*).

Inklus. Zie *inclus*.

Inkt znw., mnl. *inket*, *inct*, *int* o. (m.). Mnl. *inc* (nog in de spreektaal en dial.) is wsch. een oudere vorm, vgl. ofr. *enque* (fr. *encre*) > meng. *enke* (eng. *ink*). 't Mnd. heeft *inket*, *enket* o. „inkt”. De germ. vormen gaan op ofr. *enque* of een ouderen rom. vorm hiervan terug. De rom. vorm is verkort uit lat. *encaustum* (it. *inchiostrò*) „inkt” < gr. *εγκαιστρον*. De ndl.-nhd. *t* is ouder dan in de meeste woorden met zgn. „paragogische” *t*. Kan hier ook invloed van een met ohd. *tinctor* v. (nhd. *tinte*; < lat. *tinctor*) overeenstemmend woord in 't spel zijn geweest?

Inlander znw., bij Kil. en Mnl. Handwdb. (hier ook *inlender*) vermeld. Vgl. laat-mhd. *inlender* m. „inlander” (nhd. *inländer*). — **Inlandsch** bnw. Sedert het laat-Mnl. en -Mhd.

Inlichten ww., in de bet. van nu eerst in de 19. eeuw. Gaat wsch. niet door onafgebroken traditie terug op mnl. *inlichten*, *inluchten* „bestralen”, vooral in devote literatuur (vert. van lat. *illuminare*). — **Inlijven** ww., sedert de 16. eeuw. Naar lat. *incorporare*; evenzoo oudnhd. *einleiben* (nhd. *einverleiben*), mnd. *inliven* „inlijven”.

Inmiddels bijw., sedert Hooft. Mischien naar oudnhd. (sedert 1581) *in mittels* (nhd. *immittelst*), dat uit *in* en *mittel* (middel) + adverbiale *s* bestaat. In ieder geval op soortgelijke wijze als 't hd. woord gevormd.

Innen ww., mnl. *innen*. = ohd. *innôn* „opnemen in, verbinden met”, mnd. *innen* „in zijn huis, in zijn bezit brengen”, ofri. *innia* „opnemen in zijn huis, opsluiten”, ags. *innian* „brengen in, opnemen”. Afl. van mnl. *inne*, onfr. *inne* (in samenst.), ohd. os. *inna*, *inne*, ofri. *inna*, *inne*, ags. *inne*, on. *inni*, got. *inna* „in, binnen”, met verschillende fortantia van in afgeleide bijww. Vgl. uiten. — **Innerlijk** bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnl. alleen in devote literatuur; wsch. in navolging van het Hd. Afl. van mnl. *innere* (zelden; bij Ruusbroec; vaker de superl. *innerst*), onfr. *innero*, ohd. *innaro* (nhd. *innere*; ohd. ook *innarôro*),

ofri. *inra*, ags. *innera* (eng. *inner*), on. *innri*, *iðri* „interior”. Comparatief, gevormd van de bij innen besproken bijww. Vgl. uiterlijk. — **Innig** bnw., mnl. *innich* 1. (holl.) „binnenst”, 2. (myst.) „innig, devoot”, 3. „oprecht”. = mhd. *innic* „innerlijk, innig, vroom, betrouwelijk, gelijksoortig” (nhd. *innig*), mnd. *innich* „vroom, innig”. Ohd. reeds *inniglich* „innerlijk”. Van in of de bij innen besproken bijww.

Inpalmen ww., sedert de 16. eeuw. Van in en palmen, een afl. van palm „handpalm”, zooals er ook in andere talen voorkomen. — **Inprenten** ww., later-mnl. *inprenten*, *inprinten* „indrukken, stem-pelen, (overdr.) inprenten”. = mnd. *inprenten* „id”. Samenst. van *prenten*. 't Is onnoodig inprenten direct van het fr. deelw. *preint*, *empreint* af te leiden. Uit het Ndl. de. *indprente* „inprenten”.

Insect znw. o., sedert ± 1660. Uit lat. *insectum* (deelw. van *insecare*). Internationaal woord.

Insgelijks bijw., Kil. *insghelijck* (ook bnw. „similis”), mnl. *inghelijcs*, *insghelijcs*. Uit *in ghelike* (*des*) resp. *in des ghelike* „op de wijze daarvan”. *Ghelike* is een znw., van gelijk gevormd.

Inspit (roerpen) znw. o. Uit in + I spit.

Instantelijk bijw., sedert de 16. eeuw. Gevormd onder invloed of van hd. *inständig* (ohd. reeds *instendigo* bijw.) „dringend” of van lat. *instanter* „id.” of van beide. In ieder geval is instantelijk niet in de volkstaal ontstaan. — **Instantie** znw., sedert Kil. Uit fr. *instance* (lat. *instantia*).

Instemmen ww., nog niet bij Kil. Wsch. naar hd. *einstimmen* (sedert Luther).

Instinct znw. o., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *instinkt* m. uit lat. *instinctus* „aanprikkeling, aandrift”.

Instrument znw. o., mnl. *instrument* o. Uit lat. *instrumentum* resp. fr. *instrument*. In de reeds mnl. bet. „muziek-instrument” uit het Fr.

Interest znw., reeds laat-mnl. in de bet. „schade”. Uit ofr. *interest* (fr. *intéret*). Laat-mhd. *interesse* o. beteekent ook „een voordeel, dat iemand door

een anders schuld ontgaat." Deze vorm is de gesubstantiveerde lat. infin. *interesse*, de fr. vorm gaat op den 3. pers. *interest* terug.

Intermezzo znw. o. Nnl. uit it. *intermezzo* „tusschenspel", dat ook in andere talen overging. — **Interval** znw. (de, het), reeds laat-mnl. in de bet. „tusschentijd". Uit lat. *intervallum* „id."

Intijds bijw., reeds mnl. *intijts*. Uit in + tijd + bijwoordelijke -s.

Intussen bijw., in de 16. eeuw reeds in *twisken* (= *tussen*) dat „ondertussen dat, terwijl". = ohd. *inzwischen*, in *zwiskén* „daartussen" (nhd. *inzwischen*). Vgl. *tussen*, *ondertussen*.

Inventaris znw., sedert Kil. : laat-mnl. *inventoir* m. Uit ofr. *inventaire* naast *inventaire* (< lat. *inventarium*).

Invloed znw., mnl. *invloet* (*d*) m. in de bet. „invloed" alleen in devote teksten en dus als een vert. òf uit het Lat. òf uit mhd. *inwlu3* m. (nhd. *einfluss*) „invloed" te beschouwen. Het oudst is deze bet. bij mlat. *influvus*, *influxio*, *influentia* (> fr. eng. *influence*). Vgl. verder o.a. mnd. *invlót*, de. *indflýdelse*, russ. *u-líjáníje* „invloed".

Inwendig bnw. Sedert het Mnl. Mhd.

Mnd. Het mnl. gebruik speciaal in mystieke teksten wijst op ontl. uit het Hd. Het tweede lid hoort bij w e n d e n : vgl. voor de bet. lat. *introrsus* < *intróversus*, -*vorsus*. Vgl. uitwendig. — **Inwilligen** ww., nog niet bij Kil. Bewilligen echter bestond reeds mnl. (Mnl. Handwdb.) = „overhalen, toestaan". Dezelfde bett. had ook mnd. *bewilligen*. Laatmhd. (nhd.) *bewilligen* = „inwilligen". Van in (be-) + willig of van in + wil + -igen.

Inzonderheid bijw., bij Kil. en in de 16. eeuw (gron.) in *sonderheyt* „separatim", naast later-mnl. *mit sonderheit* „inzonderheid". Vgl. hd. *insonderheit*.

Ivoor znw. o., mnl. *ivore*, *ivoor*, *ivorie* o. Uit ofr. *ivorie* (fr. *ivoire*; lat. **eburea* van *ebur*) „ivoor", evenals eng. *ivory* „id.". Vgl. *elpenbeen*.

Izabel bnw. znw. Ontl. evenals nhd. *isabell* uit fr. *isabelle* „izabelkleurig" (sedert de 17. eeuw). Een oude overlevering leert, dat de kleur naar Isabella, de dochter van Philips II, genoemd zou zijn; die zou nml. de gelofte hebben gedaan, vóór Ostende veroverd was (belegerd 1601—04) geen schoon hemd aan te trekken.

J.

Ja bijw., mnl. *já*. = ohd. *já* (nhd. *ja*), os. *já*, ofri. *je*, *gé* [owfri. *dzié* is als *d's je* „des (met 't oog daarop) ja" verklaard], ags. *gea* (eng. *yea*; *yes* < ags. *gese*, *gise*), on. *já*, got. *ja* (verlengd *jai*) „ja, voorwaar". Buiten het Germ. kan kymr. *ie* „imo, ita, nae" hierbij gebracht worden. Gr. *ἦ* „voorwaar" wordt vaak vergeleken; deze combinatie is onwsch. wegens den spiritus lenis. Lit. *ja* „ja" komt wsch. uit het Du. — **Jabroeder** znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *jabruder* m., de. *jabroder*, zw. *jabror* van laat-mnd. *jábróder* m. „jabroeder", dat òf als „ja-zeggende broeder" òf als „die „ja, broeder" zegt" is op te vatten. Mhd. mnd. *já-hére* m. „jabroeder" wordt als „die „ja, heer" zegt" verklaard. — **Jawel** bijw. Nog niet bij Kil. Vgl. mhd. *jó wol* (nhd. *ja wohl*). — **Jawoord** znw. o. Sedert het Mnl. (Mnl. Handwdb.), Mnd. en Luther.

Jaap (slag, snee), nog niet bij Kil. Wsch. = J a a p, verkorting van J a c o b. Ook fri. *jaep* (*japs*) „jaap".

Jaar znw. o., mnl. *jaer* o. = onfr. *iár*, ohd. *jár* (nhd. *jahr*), os. *jár* (*gér*), ofri. *iér*, ags. *gear* (eng. *year*), on. *ár*, got. *jer* o. „jaar". Buiten het Germ. vgl. gr. *ἔτος* „jaar", *ἔτος* „jaargetijde, tijd", ksl. *java* „lente", av. *yár* „jaar". Vgl. nog ohd. *hiuro* (< *hiu járu*; nhd. *heuer*) „in dit jaar" en lat. **hó jóró* „id.", waarvan **hó jórino-s* > *hornus* „van dit jaar". J a a r enz. geldt voor een afl. van idg. *ǵé-*, *ǵó-* (naast *ǵá-*, zie gaan) „gaan": onzeker. — **Jaarlijks(ch)** bnw. bijw., reeds mnl. Zie III -l i j k.

Jacht znw., mnl. *jacht* (*jāghet*, *jachte*) v. „het jagen, vervolgen, streven, vaart". = mhd. *jaget* o. m. (md. v.), *jagát* v. (nhd. *jagd*), mnd. *jacht* v. „het jagen, jacht" (ook overdr.). Abstractum van jagen. — 't Zelfde woord is

Kil. *jaght*, *jaghte* (verkort uit Kil. *jaght-schip*? nnl. **jacht** o.) = nnd. *jacht* (sedert 1538). Vgl. mnd. *jāgeschip* o. „jachtschip, snelvarend schip”. Uit het Ndl.-Ndd. hd. *jacht* v., eng. *yacht*, de. *jagt* „jacht”. — **Jachten** ww., sedert Kil. Vgl. mnd. *jächtern* „wild rondspringen, elkaar nazitten”.

Jacobakannetje znw. o. Volgens de overlevering zoo genoemd naar Jacoba van Beieren, die zich in het laatst van haar leven met 't maken van zulke kannetjes zou hebben beziggehouden.

Jagen ww., mnl. *jāghen* „jagen, vervolgen, beoogen, drijven, ten uitvoer brengen, spoed maken”. = (onfr. *iagere* m. „fenerator”; de vertaler las „venator”), ohd. *jagón* (nhd. *jagen*), mnd. *jāgen*, ofri. *jāga* „jagen”. Laat-on. *jaga* „id., drijven” uit het Mnd. Oorsprong onzeker. Combinaties: 1. met gr. *ἵκταν* *ἐπιθύμειν*. *γίχασθαι*, *θέλειν*, *ἰδεσθαι* (Hes.), oi. *yakú-*, *yahvá-* „vlug, rusteloos”, waarbij wsch. ook *ihate* „hij jaagt na, verlangt, streeft”, 2. met gr. *διώκω* (**δι-γώκω*) „ik vervolg”, 3. met av. *yás-* „verlangen”, 4. met russ. dial. *jáglit* „van begeerte branden”, *jáglit-sa* „in beweging zijn”. 1 is 't aannemelijkst.

Jak znw. o., later-mnl. *jacke* v. „wambuis van linnen of leer”. Evenals laat-mhd. (nhd.) mnd. Teuth. *jacke* „id.”, meng. *jakke* „id.” uit ofr. *jacque* (fr. *jaque*), volgens een overlevering genoemd naar Jacques de Beauvais (± 1358). Van de afl. fr. *jaquette* komt nnl. **jacquet** o., nhd. *jackett* m., eng. *jacket*.

Jakhals znw., nog niet bij Kil. Volks-etymologische verworming van fr. *chacal* „jakhals” of eng. *jackal* „id.”; dit uit 't Fr. evenals nhd. *schakal* m. „id.”. Dit woord gaat via 't Perz. op oi. *ergála-* „id.” terug.

Jakkeren ww. Frequentativum van 't nu nog dial. ww. *jakken*, Kil. „*jacken*. Fland. *Flagellare scutica*”; vgl. ook Kil. *jackener* „auriga”. Nhd. *jachern* „wild, uitgelaten rondloopen, schreeuwen” sluit direct veeleer bij mnd. *jächtern* aan: zie *jachten*; hess. komt echter *jackern* voor. Met de du. bet. vgl. Sliedrechtsch *jákk(er)en* „ravotten”. *Jacken* zou een oud woord kunnen zijn, met formans

idg. *-ná-* van den wortel van *jagen* gevormd, 't zij deze op een *k*, *q*, *gh* of *gh* uitging. Veeleer echter is 't woord jonger: vgl. de talrijke du. vormen: oostmd. *jāchen* „rondjakkeren”, Luther *jechen*, 15.-eeuwsch hd. *jāchen*, *jechen*, mhd. *jöuchen*, *jouchen*, *jochen*, *jöchen* „jagen, drijven”; deze zijn geen van alle van *jagen* te scheiden; evenmin *jakkeren*.

Jakkes tusschenw. Uit *ajakkes*.

Jalap(pe). Heet naar de Mexicaansche stad *Jalapa*.

Jaloersch bnw., mnl. *jaloes*, *jalous*, *jaloers*. Uit ofr. *jalous* (fr. *jalous*; uit lat. *zelósus*, van *zélus*, gr. *ζῆλος* „ijver”), evenzoo eng. *jealous* „jaloersch”. De ndl. *r*-vorm is óf eerst ndl. óf hij gaat op een ofr. **jalous* terug. Vgl. *floers*. — Het — reeds mnl. — znw. **jalousie**, **jaloerie** „afgunst”, nnl. ook „zonneblind” is, vooral in later tijd, uit het Fr. ook in andere talen ontleend, en wel in beide bett.

I Jam (aardappel). Als dit woord geen volkswoord in onze diall. is, mogen wij het uit eng. *yam* „dioscorea”, vooral „dioscorea alata” affeiden, een oorspr. westindisch woord. Een locale overlevering zoekt den oorsprong van 't woord in den naam van zekeren Jan de Weeze te Oosterland bij Zierikzee; zeer onzeker.

II Jam (gelei). Laat-nnl. uit eng. *jam*.

Jammer znw. o. bnw. tusschenw., dial. *jāmer* (Vel., Elten-Bergh, Limburg), mnl. *jāmer*, *jammer* (*jamber*) znw. m. o. „jammer, treurigheid, misbaar, reden tot smart”. De verkorting van de *ā* en verlenging van de consonant laten zich met die in *luttel*, *etter*, in mindere mate met die in *blom* < bloem vergelijken; de laatste komt over een kleiner gebied voor. = ohd. *jāmar* (Notker *āmer*) m. o. (nhd. *jammer* m.), mnd. *jāmer*, *jammer* m. o., owfri. *jāmer* o. „jammer, leed”, — het gesubstantiveerde bnw. ohd. *jāmar* (*āmer*), os. *jāmar*, ags. *geōmor* „jammerlijk, treurig”. Oorsprong onzeker. Men heeft gr. *ἡμερος* „zacht, tam” vergeleken. — **Jammeren** ww. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ags. — **Jammerlijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. Ofri. Ags.

Janboel, ook **jamboel** znw., nml. Het eerste lid is de eigennaam Jan (uit Johannes). Oorspr. = „rommel, zooals die bij een Jan, in een huishouden van Jan Steen voorkomt”; vgl. gron. *boudel van Jan Stijn* „jamboel”.

Jandome tusschenw. Uit *Goddome* < *God doeme* (mij).

Janhagel znw., in de bet. „gepeupel” o. Sedert de 17. eeuw. Eig. = „Jan (eigennaam, zie *janboel*; dan „kerel”), die telkens roept: „de hagel sla hem” e. dgl.”; vgl. *Jantje Goddome*. Ook in 't Du. en De. ontleend. Janhagel als koeknaam is 't zelfde woord; deze bet. is jonger. — Ditzelfde Jan in **Jangat** (reeds begin 17. eeuw, evenals: **Janhen** (het tweede lid wordt met nml. *hanne*, uit Johannes, gelijkgesteld), **Janmaat**, **Janrap**, **Jansalie** (reeds in de 17. eeuw), **Jansul** en andere oudnml. en dial. woorden.

Janken ww. Reeds nml. mnd. (vandaar nhd.) *janken* „janken”. Onomatopöetisch, evenals dial. vormen als *jenken* (Maastr.), *tjanken* (Kampen).

Januari. Zie Juli.

Jan van Gent znw. Oorspr. een mansnaam, sedert de 17. eeuw door de ndl. walvischvaarders voor een soort pelikaan gebruikt en door collega's van andere nationaliteit in deze bet. overgenomen.

Japen ww. Van jaap.

Japon znw. Nnl. uit fr. *jupon* (van *jupe*, dat uit het Arab. wordt afgeleid). Voor de vóórtonig ontwikkelde *a* vgl. *arduïn*, *lakooi*.

Jarlg bnw., mnl. *járich* „van dit jaar, één jaar durend, één jaar oud”. Een afl. van jaar, die sedert het Ohd. Mnd. Ofri. voorkomt, met verschill. bett.

I **Jas** (kleedingstuk), nog niet bij Kil. Ook oostfri. fri. *jas*; mnd. *jesse*. Oorsprong onbekend (vgl. II *das*); evenals II *jas* te verklaren?

II **Jas** (troefboer). Uit *Jasper* eigennaam. Afl. **jassen** ww. Ook fri. en ndd. Zie *smousjassen*.

Jasmijn znw., laat-mnl. *jhesminne*. Uit fr. *jasmin*, it. *gesmino*, dat weer uit perz.-arab. *jásemín* wordt afgeleid. Ook in andere talen ontleend.

Jaspis znw., mnl. *jaspis*, *jasp(e)*, *jasper*, *jaspire* m. Uit lat. *jaspis* resp.

ofr. *jaspis*, *jaspe*, *jasperc*. Gaat terug op het Sem.: hebr. *jásphēh*, reeds assyrisch *aspu* „jaspis”.

Jasses tusschenw. Zie *jakkes*, *ajakkes*.

Je vnw. Zie *jij*, *gij* en *jouw*.

Je(tje), **jemie**, **jeminee** tusschenww. Bastaardvloeken, uit *Jesus* resp. *Jesus-Maria*.

Jegens voorz., mnl. *jēghens* „tegen, tegenover”; ook (zelden, laat) als bijw. Hiernaast *jēghen* bijw. voorz. „tegen, tegenover, tegemoet” (en daaruit ontstane bet.). = onfr. *gegin-* (in samenst.), ohd. *gagan*, *gegin* (nhd. *gegen*) voorz., *gagani*, *gegini* bijw., os. *gegin-* (in samenst.) bijw., ofri. *jén*, *jón* voorz., ags. *gēan* voorz. bijw. (vooral in samenst.), on. *gegn* voorz., *gagn-* (in samenst.) „id.”. Vaak voorafgegaan door een voorz.: onfr. *angegin*, ohd. *ingagan*, *ingegin* voorz., *ingagani*, *ingegini* bijw. (nhd. *entgegen*), os. *angegin*, ofri. *ajén*, (in) *agén*, ags. *ongēan* (eng. *again*), on. *ǰ gegn* „tegen” (en afgeleide bett.). Met genitiefuitgang os. *tegegnas*, ofri. *tōjénis(t)*, ags. *tōgēanas* „id.”, zonder voorz. behalve ndl. *jegens* ook mnd. *jēgens*, oofri. *géns*, owfri. *jéus(t)*. Vgl. tegen. Oorsprong onzeker. De combinatie met gaan noch die met gr. *κοζώνη* (zie gang) zijn overtuigend. Wsch. terecht vergelijkt men on. *gagn* o. „hulp, nut, boedel”.

Jekker znw., nog niet bij Kil. = fri. *jakkert*, *jekkert*. Van *jak* gevormd. Zie *pijjekker*.

Jelui vnw. Voor *je-* zie *gij*, voor *-lui* zie lieden.

Jenever znw., mnl. *genēver*, *genēver*, *jenēver*, *jenēwer* (v.?) „jeneverstruik”. Uit een ouderen vorm van fr. *genièvre*, niet uit ofr. *genoivre* (< vulgairlat. **juniperus*, voor lat. *juniperus*). Wellicht moeten we van verschillende fr. dialectvormen uitgaan. Mnl. ook al *jeniverbesie* „jeneverbes”. Door dezen ontleenden naam werden oudnml. vormen, overeenstemmend met ohd. *wēhhaltar* (nhd. *wachholder*) m. of andere namen van den *juniperus*, verdrongen.

Jengelen ww., in de 16. eeuw reeds *janghelen* „pruttelen, afdingen” (in deze bet. nog brab.). Wsch. onomatopöetisch

evenals ja n k e n. De afl. uit ofr. *jangler*, *jengler* „leuteren” (oorsprong onzeker; > eng. *to jangle* „id.”) is mogelijk, maar onzeker.

Jeugd znw., mnl. *jōghet*, *jōghet* (*d*) v. = onfr. *ingind*, ohd. *jugund* (nhd. *jugend*), os. *juguth*, ags. *geogud* (eng. *youth*) v. „jeugd”. Met *ɝ* uit *w* (vgl. *brug*) uit een idg. **juwnti-*, vgl. oi. *yuvatí-* „jonge vrouw”. Met andere ontwikkeling van *-uwn-* > vroeg-germ. *-uwn-* het bnw. jong en got. *junda* v. „jeugd” = lat. *juventa* „id.”. Voor de behandeling van de klankgroep *unþ* in de wgerm. talen vgl. deugd. Het on. woord voor „jeugd” is *þska* v. uit **juwiskón-*.

Jeuk znw., nog niet bij Kil. Gevormd bij het ww. **jeuken**, mnl. *jōken*, *jōken*. Het vocalisme is dat van den 3. pers. enk. *jōket* = os. *iukid* „het jeukt”, het praet. en verl. deelw., terwijl dial. *jōkken* (Achterh., Bommelerwaard) het oorspr. vocalisme van den infinitief heeft evenals ohd. *jucchen* (nhd. *jucken*), mnd. *jucken* (naast *jōken*), os. *iukke* „pruriat”, ags. *gyce(e)an* (eng. *to itch*) „jeuken”. Wellicht sluit zich hierbij ook mnl. *jucte*, naast gewoner *joocte*, *jōcte* v., „jeuk” aan. Opmerkelijke dial. vormen als Goer. zeeuwsch *joek(n)*, Kamp. *júkn* mogen ons niet tot oude bijvormen doen besluiten. Mnl. *joocte*(*ō*) v. (nml. **jeukte**) < germ. **jukipān-* m., blijkens ohd. *jukido*, ags. *gycða* m. „jeuk”. Voor ndl. *-te* vgl. geboorte, laagte. Oorsprong onzeker.

Jeuzelen ww. = fri. *jeuzelje* „zeuren, mopperend zaniken”, oostfri. *jōseln* „jan-ken, kermen”. Jong. Onomatopoëtisch.

Jicht znw., mnl. *ghicht(e)*, *jicht(e)*, *jecht(e)*, *jucht* v. = mhd. *gicht* o.v. (nhd. *gicht* v.), mnd. *gicht*, *jicht* v. „jicht”, ags. *gihða* m. „jicht” (of „jeuk”? dan = *gicða*, *gycða*; zie **jeuken**). Oorsprong onzeker. Mogelijk, maar niet meer dan dat is de combinatie met **jagen**: voor de bet. vgl. o.a. noorw. *flugt* „het vliegen”, maar ook „voortschietende pijn in de leden, jicht”. Opvallend is de mnl. vorm *jucht*. — **Jichtig** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Ij. Zie **gij**.

Jockey znw., eerst laat-nnl. Internationaal woord, uit eng. *jockey* ontleend. Ook in andere talen.

Joedelen ww., nog niet bij Kil. Onomatopoëtisch evenals nhd. *jodeln*, tir. bei. *jodlen*, karinthisch *joudehn*. —

Joelen ww., nog niet bij Kil. Eveneens onomatop. Vgl. *jolen*. Fri. komt naast *joelje* „joelen” ook *joelich* „jolig, joelend” voor.

Jok znw., **jokken** ww., sedert ± 1500. Ook Teuth. *jock* resp. *jocken*. De oudere bet. in 't Ndl. is alleen „scherts, schertsen”, zoo ook in den Teuth. Evenals eng. *joke*, *to joke* „scherts, schertsen”, hd.-nd. *jucks* m., ndl. dial. (beierl.) *joks* „scherts” ontl. uit lat. *jocus* „scherts”, *jocári* „schertsen”, wsch. door bemiddeling van de Latijn-leerende jongelui. Het ww. ndl. **jokken** enz. kan ook een denominatieve formatie zijn.

Joken ww. = **jeuken**.

Jol znw., sedert Kil.: „*jolleken*. Holl. Linter, *alveus*”. = ndd. (sedert 1520), nhd. *jolle* v., eng. *yawl*, *jolly-boat*, de. *jolle*, zw. *julle*, fr. *jol*, *yole* „jol”. Gew. voor een ospr. ndd. woord gehouden; 17.- en 18.-eeuwsche meedeelingen, dat *jol(le)*, *jelle* een skand.-russ. soort schip is, maken dat onzeker. De russ. vorm is *jal*.

Jolen ww., in de 16. eeuw *jolen* (*ō*?) „gekheid maken”. Onomatopoëtisch evenals *joelen* en mhd. *jōlen* „luid zingen” (nhd. *johlen*), mnd. *jōlen* „jubelen”. Van een interjectie *jō* afgeleid. — **Jolig** bnw., **jool** znw., nog niet bij Kil.

Jong bnw., mnl. *jonc* (*gh*). = ohd. (nhd.) os. ofri. *jung*, ags. *geong* (eng. *young*), on. *ungr*, got. *juggs* „jong”. Met gramm. wchsel got. *jáhiza*, on. *þri* (**juwizān-*) „jonger”. Germ. **juwza* < **juwuzā-* < idg. **juwn-kó-* = lat. *juvencus* „jonge stier”, oi. *yuvacá-* „jeugdig”; ablatend ier. *ōac* „jong” (**juwn-kó-*, **jown-kó-*). Met *-kó-* gevormd van **juwn-*, **jown-*, **juwn-*, **juwen-*, waarop lat. *juvenis* „jongeling”, obg. *junū*, lit. *jáunas* (ook als oerbalt.-slav. vervorming van den idg. compar. **juw-jōs* naar **senos* „oud” opgevat) „jong”, oi. *yúvan-* (gen. *yúnáh*) „id., jongeling” teruggaan. De *n* is formantisch blijkens ier. *ōa*, oi. *yávnyas-* „jonger”. Dat ook de gr. naam *Ἰάνης* hierbij zou hooren, is heel onzeker. Vgl. nog **jeugd**. — **Jong** znw. o. is de oude sterke o. nom. van het bnw. —

Jongeling znw., mnl. *jonghelinc* (*gh*) m. = onfr. *iungelig* (lees *-ling*?), ohd. *jungeting* (nhd. *jüngling*), os. *jungling*, owfri. *jongeling*, ags. *geongling*, on. *ynglingr* m. „jongeling”, met suffix *-ling*, germ. *-linza*-. Het Got. heeft *juggalauþs* m. „jongeling”; voor het tweede lid zie lieden. — I **Jongen** znw., sedert de 16. eeuw. Naar verbogen casus gevormde nomin.; mnl. *jonghe* m. „jongeling” (ook „leerling”) (waarbij 't demin. *jongetje* o.) is de klankwettige zwakke nomin. m. enk. van jong; deze wordt ook al in 't Ohd. als znw. gebruikt: *jungo* > nhd. *junge* m. — II **Jongen** ww., sedert Kil. Ook hd. (reeds Vocabularius theutonicus 1482) mnd. nnd. *jungen* „jongen werpen”; Kil. mhd. mnd. ook „jong worden”. — **Jonger** znw., mnl. *jonghere* m. Comparatief van jong. Ook ohd. *jungoro*, *jungiro* (nhd. *jünger*), os. *jung(a)ro*, owfri. *jonghera*, ags. *geongra* m. beteekenen al „leerling”. In deze bet. is 't woord in gebruik gekomen als oppositum van den bij I heer besproken comparatief.

Jongleur znw., sedert Kil., die 't vla. noemt. Uit fr. *jongleur* (< lat. *joculātor*). Ook in andere talen ontleend.

Jongske znw. o., sedert Kil. Mnl. komt *joncskijn* (naast *jonghekijn*, *jonghelkijn*) o. wel = „jong van een dier” voor. Voor *-s-kijn* vgl. meisje.

Jongstleden bnw., nog niet bij Kil. Een formatie als laatstleden.

Jonk znw. Nnl. uit jav. *djong* „een groot vaartuig” ontleend; fr. *jonque* zal wel niet de tusschenvorm zijn, maar veeleer uit het Ndl. komen.

Jonker znw., laat-mnl. *jonker* m. = nhd. (Keulsch reeds laat-mhd.) mnd. *juncker*, owfri. *jonker* m. „jonker, jong edelman”, uit mnl. *jonchére* (nml. *jonkheer*), mhd. *juncherre*, mnd. *junkher* m. „id.”. Uit het Mnd. on. *junkherra*, *jungherra*, *junkeri* m. „id.”. *Jouk-* is de onveranderde mnl. sterke vorm van jong. Hierbij 't v. mnl. *joncfrouwe* (nml. *jonkvrouw*), ohd. *juncfrouwa* (nhd. *jungfrau*), mnd. *junkvrove*, owfri. *juncfrou*, *joncfrouwe* v. „jonkvrouw”. Naar 't mnd. woord is laat-on. *jungfrú* v. „id.” gevormd. Beide woorden hebben zich ook op wgerm. gebied door ontleening verbreid. Vgl. juffer.

Jood znw., ook met *ö* gesproken (vooral dial.), mnl. *jōde*, *jōde* m. = ohd. *judo*, *judeo* (nhd. *jude*, dial. ook met umlaut), os. *judeo*, *jutheo*, owfri. *juda*, *jotha* m. „Jood”. Met aanneming der germ. betoning uit lat. *Judaeus* (laat-lat. *ū* < gr. lat. *ῦ*). Uit 't Lat. ook ags. *judéas* mv. „Joden”, uit 't Gr. got. *Judaius* „Jood”. On. *jūði*, zw. *jude* en de. *jōde* „id.” uit 't Mnd.

Jool znw. Zie jolen.

Joon znw. Nog niet bij Kil. Oorsprong?

Joop (Crataegus monogyna en Cr. oxyacantha), ook *jo(o)penboom*, *jeupen*, *joepen*, (oost-dr.) *jeepenboom*, (vla.) *hupe-doorn*. Ook in aangrenzende ndd. dial. Kil. vermeldt „*joopken*. Holl. Malum Claudianum pleno saturoque colore tinctum”. De vla. vorm maakt identiteit resp. verwantschap met ohd. *hiufo* m. (nhd. *hiufe* v. „rozebottel”), os. *hiopo*, ags. *héopa* m. (of *héop*?) „doornstruik”, *héope* v. „rozebottel” (eng. *hip*), ozw. *hjupon*, noorw. dial. *hjupa* v. „doornstruik” evident, al zijn ook niet alle vormen duidelijk. De combinatie van deze woorden met I hoop is onwensch.; voor een aannemelijker etymologie zie bij II hop. Zie wepeldoorn.

Jopenbier znw. o., in de 16. eeuw *juppen bier*. Nog niet mnd. De *Jopen-gasse* in Danzig, waar men in de 18. eeuw *jopenbier* brouwde, kan evengoed naar 't bier heeten als omgekeerd. Bij *joop*??

Jou, jouw vnww. Vormen uit 't holl. e. a. dialecten, in oorsprong = u, u w.

Jouwen ww., nog niet bij Kil., die wel „*jouw*. Jubilatus, clamor rusticorum” en „*jouw*. Io. Interiectio iubilantis et irridentis” opgeeft. Van deze interj. komt *jouwen*. Vgl. mhd. *jūwen* „jubelen” van de interj. *jū*. Zie juichen.

Jubel znw., reeds bij Ruusbroec met de bet. „groote vreugde”. Evenals mhd. *jubil* m. (nhd. *jubel*) „jubel” uit mlat. *jubilus* „gejubel bij 't kerkgezag” (lat. *jūbilum* „zingen van herders, gejuich”). — **Jubelen** ww., nog niet bij Kil.; mnl. wel *jubitēren*, *-ieren*, evenals mhd. *jūbilieren* uit lat. *jubilāre*; hd. *jubeln* reeds mhd. — **Jubilé** znw. o., sedert Kil. Uit fr. *jubilé* evenals eng. *jubilee* „jubelfeest, jubilee”.

Jucht(leer) znw. o. Nnl. door be-

middeling van het Ndd. (reeds laat-mnd. *juften*) uit russ. *juft* „juchtleer” (oorspr. „paar”; NB. de huiden worden paars-gewijze geloid), dit via 't Turksch uit 't Perz. Evenzoo nhd. *juchten* m. o. „id.”.

Juffrouw znw., mnl. *joffrou(we)*, *juffrou(we)* v. Uit *joncfrouwe* (zie jonkvrouw). De verkorte vorm **juffer**, verouderd *joffer* (vgl. mnl. mhd. mnd. *ver* „vrouw”) eerst sedert het oudere Nnl.; wel reeds nederrijnsch in de 14. eeuw *junffer* (nhd. *jungfer* v.) — Verkorting: **juf**.

Juichen ww., mnl. (Mnl. Handwdb.) *juichen*, *juichten* „roepen, schreeuwen”. = mnd. *júchen* (nhd. *juchen*) „juichen” resp. mhd. *jáchezen* (nhd. *jauchzen*) „id.”. Een afl. van de interj. mhd. *júch*. Vgl. *jouwen*, *joelen*, *jolen* en mnl. *joyten* „juichen”. Het woord *juichen* is wsch. door du. huursoldaten bij ons geïmporteerd.

Juist bnw., mnl. *juust*, *just* „rechtvaardig, juist, nauwkeurig, van pas”. Uit fr. *juste* (< lat. *justus*). Voor de *ui* vgl. *luister*. Fr. *juste* is ook in 't Nhd. en Nnd. als *just* (bijw.) ontleend.

Jujube znw., reeds mnl. Wsch. direct uit lat. *jujuba* (latiniseering van rom. **jujuba* < gr. ζῆυβοϋ). Fr. *jujube* komt eerst later voor.

Juk znw. o., mnl. *joc* (gen. *jokes*, ook al *jokes*), *juc* o. Met *u* (ö) uit germ. *u* zonder volgenden umlautsfactor. = ohd. *joh*, *juh* (*hh*); nhd. *joch*), os. *juk-* (in samenst.), ags. *geoc* (eng. *yoke*), on. *ok*, got. *juk* o. „juk”. Germ. **juka-* uit idg. **jugo-*; evenzoo gall. *Ver-jugo-dumnus*, okymr. *iou* „juk” (of uit 't Lat. ? Of nier. *ughaim* „paardetuig”, blijkbaar met *ú*, verwant is, is onzeker), lat. *jugum*, gr. ζυγόν, obg. *igo* (**jgo* < **jgo*-(s-)), (arm. *luc* ?), oi. *yugá-* „juk”. Met *n*-infix (wsch. jong, naar het ww. *júnkti*) lit. *jungas* „juk”; misschien ook ier. *cuing* (**kom-jug-*) „id.”. Met ablaut on. *eykr* m. „trekdier, paard” en mhd. *juich*

o. v. „morgen land” (oorspr. „zooveel land als men op een dag met een span ossen kan ploegen”), lat. *júgerum* „id.”, gr. ζούγος „juk, span trekdiere”. Alle bij den verbaalstam *jug-*, waarvan lat. *jungo* „ik verbind”, gr. ζεύγνμι „id., ik span aan”, lit. *júngiu*, *júnkti* „aan het juk spannen”, oi. *yunákti* „hij verbindt, spant aan”. *Jug-* komt van een korter *ju-*: vgl. oi. *yáuti*, *yuwati* „hij verbindt, spant aan, mengt”, lett. *jútis* „gewricht”.

Juli znw. Oorspr. gen. enk. van lat. *Július*, evenzoo Januari, Juni, Februari van *Jánuárius*, *Júníus*, *Februárius*. NB. In data staat de maandnaam in 't Lat. in den gen.

Jullie vnw. = *jelui*. — **Juni**. Zie **Juli**.

Jurk znw., nog niet bij Kil. = oostfri. dial. *jurk*, *júrke*, *jurken* „überzug eines kleides für täuflinge”. Oorsprong onbekend evenals van II *das*, I *jas*. Vgl. eng. *jerkin* „wambuis” (16. en 17. eeuw)?

Jus znw., soms o., nog niet mnl., bij Hadr. Junius en Kil. *jus* (*j* = *z* ?). Uit fr. *jus* (< lat. *jūs* „vleeschsap, jus”).

Jut(tepeer) znw., nog niet Kil. = fri. *juttepar*, oostfri. *jütpere*, westf. *jüttender* „juttepeer”. Misschien is *jut* (te) = *Jutte* (reeds mnl.) „Judith” (vgl. a a g t). Evenzoo wellicht in **Jutmis**, westf. *jüttendag*. Voor -*mis* zie I *mis*.

Jute znw. Laat-nnl. uit eng. *jute*, dat ook in andere talen overging en zelf uit het Bengaalsch komt.

Juweel (de en het), mnl. *juweel*, *jourweel* o. „snuisterij, kostbaarheid, pronkstuk”. Met *é* (zoals in 't algemeen bij ontl. van fr. woorden op -*el*). Uit ofr. *joël* (fr. *joyau*), dat op **jocellum*, een formantischen variant van mlat. *jocále* teruggaat. Ook in de Keulsche Gemma van 1495 *iuweel* (nhd. *juwel* o.). — **Juwelier** znw., sedert het laat-Mnl.; ook reeds in de Keulsche Gemma *iuwelier* (nhd. *juwelier* m.). Mhd. ook *iubelier*, mnd. *jubilärer* m. „juwelier”. Uit ofr. *joylier* (fr. *joailler*).

K.

I **Ka**. Zie *ka u w*. — II **Ka**. Zie I *ka d e*.
Kaag znw., sedert Kil. : „*kaghe*, *kaghe-schuyte*, *kager-schuyte*, *krab-schuyte*. Holl. *Navicula aperta*, et oblonga velifera”.

Verwant met on. (*vín*)*kaggr* m. „(wijn)vaatje”? Eng. *keg* „vaatje” komt uit 't Noorsch. Oorsprong onzeker. Of is Kil. *kaghe(r)-schuyte* de oudere vorm en

is 't eerste lid oorspr. een plaatsnaam? De plaatsnaam *Kaag* = mnl. *caech* m. „hoog gelegen buitendijksch land” of „ingedijkt land”, hollando-frisisme = mnl. *cooch* „id” (nml. *Koog*), mnd. *kóch* „id.”, fri. *keech* „hooge, buitendijksche grond”, germ. **kauza-*. Oorsprong onzeker.

Kaai. Zie *I kade*. — Hierbij *I kaaien* ww. (van richting doen veranderen, strijken of hijschen, reven)? Nog niet bij Kil. De oorspr. bet. zou dan moeten zijn „op de ka afsturen, gaan aanleggen”. Onzeker.

II Kaaien (gappen). Jong ww., wellicht onder invloed o.a. van *kapen* ontstaan.

Kaaiman znw. Een internationaal woord, afkomstig uit het Congo'sch.

I Kaak (maxilla), mnl. *kāke* v. = ofri. *cece* v. „kinnebak”, mnd. *kāke* v. „kaak, wang, kieuw, verhemelte, keel”. Met ablaut: 1. mnd. *kēke* v. „id.”, noorw. *kjake* m. „kaak” met *e*, 2. on. *kók* v. „keelgat” met *ó*. Wsch. verwant met nperz. *gazidan* „bijten”. Ofri. *zidke* v. „kinnebak” (**keukón-*), ags. *céoce* en ablautend *céace* (**kaukón-*) v. „id., keelgat” hooren hier niet bij, maar wsch. bij *kauwen*, volgens anderen bij got. *kukjan*, oostfri. *kükken* „kussen”.

II Kaak (schandpaal), mnl. (noordndl.) *kāke* v., *kaec* v.m. = mnd. *kāk* m. „schandpaal” (*á* blijkens westf. *kāk*). Wsch. verwant met lit. *žagaras* „dorretak”, *žaginaĩ* „palissaden”, *žagrė* „ploeg”. Hiernaast met twee velaren: lett. *dfeguli* „uitstekende punten van schrijnwerkersarbeid”, bulg. *žegla*, *žegül* „houten pin tot verbinding van de twee deelen van het juk”. Vgl. *kegel*.

Kaakje znw. o., ook wel **kaak**. Later-nnl. uit eng. *cake* „koek” ontleend (zie *koek*) en wel uit den geschreven vorm, terwijl *keek*, *cake* op 't gesproken eng. woord teruggaat.

Kaal bnw., mnl. *cāle*, *cālu*. = ohd. *chalo* (*chal(a)wēr*; nhd. *kahl*), mnd. *kāle*, (ofri. *kale* v. „kaalheid”), ags. *calu* (eng. *callow*) „kaal”, germ. **kalwa-*. Vgl. zw. dial. *kalka* „kaal” en buiten het germ. obg. *golvi* „bloot, naakt”. Lat. *calvus* „kaalhoofdig” kan niet verwant zijn; ook is ontl. van germ. **kalwa-* uit 't Lat. hoogst onwsch.

Kaam znw., mnl. reeds *cāmich* „kamig, schimmelig”. = mhd. *kām* n. (nhd. *kalm*), mnd. *kām* m., eng. dial. *keam* „schuim”, *coom* „roet”, nijsl. *kām* o. „vuil korstje”. Hiernaast Kil. *kaen* in bet. = *kaem*, mhd. *kān* m. (nhd. *kahn*) in bet. = *kām*, eng. dial. *canes*, *keans* „schuim op gegiste vloeistoffen”. Aan gezien de *m* en *n* blijkbaar formantisch zijn (idg. *-mno-*?), is er geen bezwaar om ook mhd. *ka-del* m. „roet, vuil” en het bij *kaan* besproken woord hier nog mee te combineeren. Buiten 't Germ. vergelijkt men wel lett. *gānūt* „bevuilen, hoonen”.

Kaan znw., sedert Kil., die *kaen* in de bet. „walvischvet” opgeeft naast *kaeye*, *kuede*, *kaeyen* „stukje gebraden vet, kaantje”. Wsch. is *kaen* met *kaeyen* identisch en oorspr. de meervoudsvorm van *kaeye*, *kaede* = mnl. *cāde* (*á*, niet *ā*, blijkens N.Brab. *kooi*) v. „korstje gebraden vet”, dat nog bestaat als *kade* (*kaai*, *ka*), vooral dial., bijv. Kampensch *kō*, Antw. *kaai* (d.i. *kōj*), N.Brab. *kooi*. Vgl. schoen; ook dit luidt dial. (o.a. Kampensch) nog *schoe*. *Kade* = mnd. *kāde* „kaan, quod remanet in patella”. Zie verder bij *kaam*.

I Kaap (voorgebergte), sedert Kil. Uit fr. *cap* resp. it. *capo*, spa. *cabo* „kaap” (< lat. *caput* „hoofd”). Ook in andere talen ontleend. Mnl. *cāpe* „baken, vuurtoren” is een geheel ander woord, behoorend bij *cāpen* „kijken, turen” = mhd. *kaffen* „kijken, verwonderd kijken”, mnd. *kāpen* „id.”, dat met on. *kōpa* „staren”, ags. *cēpan* „uitkijken naar, verlangen, letten op, waarnemen” (eng. *to keep*) (= westf. *kaipen*, *kaipen* „roeren om overkoken te verhinderen”?), ohd. *chaphén* „kijken” van een germ. basis *kap-*, *kōp-* „kijken” komt.

II Kaap (ter k. varen) en het ww. *kapen*, waarvan het — in verschillende talen ontleende — znw. *kaper*, nog niet bij Kil., worden wel van ofri. *kāp* m. (= ndl. *koop*) afgeleid: deze woorden zouden dan oorspr. van handelsschepen, die het recht van kaapvaart hadden, gebruikt zijn. Of hebben wij met een (oorspr. schertsende?) ontl. van lat. *capere* „nemen, pakken” te doen?

Kaapstander znw., een blijkens 't Mnl.

Handwdb. reeds mnl. vorm. Met suffix *-er* van mnl. *cāpestant* m. (aldaar), Kil. *kapestant* gevormd (vgl. *dragonder*). Dit evenals eng. *capstan* uit fr. *cabestan* of spa. *cabestante* „kaapstander”, dat wel uit lat. *capra* „geit” + *stant* wordt verklaard.

Kaar znw. (vooral in vischkaar alg. bekend), mnl. *cāre*, *caer* o. v. m. „korf, vischkaar, bijenkorf”. Het enkelv. met *ā* is onder invloed van 't oorspr. o. mv. *cāre* ontstaan (vgl. V baar). = ohd. *char* o. „vat, schotel, ton, bak”, os. *kar* o. (in de samenst. *bī-kar* „bijenkorf”), on. *ker* o. „vat, beker, bak”, met gramm. wechsel got. *kas* o. „vat, ton, kruik”. Misschien verwant met *kast*. De afl. uit het Sem. (arab. *kās*, hebr. *kōs*, assyr. *kāsu* „beker”) is onwensch.; de bet. en ook het (uit den gramm. wechsel te concludeeren) wisselend accent zijn geen bezwaar, maar wel het feit, dat het woord alleen germ. is. De combinatie met lat. *vās* „vat” is wegens de germ. *k* onaan-nemelijk.

Kaarde znw., mnl. *caerde* v. „kaard-distel, wolkaarde”. = ohd. *karda*, *charta* v. „id.” (nhd. *kardē*), os. *karda* v. „carduus”. Uit een vulgairlat.-rom. stamvariant van lat. *carduus* „distel”. Eng. *card* „wolkaarde” komt via fr. *carde* uit 't Lat.-Rom. — Afl. **kaarden** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ook eng. *to card* „kaarden”.

Kaars znw., dial. met *ee*, mnl. *kerse*, *keerse*, *caerse* v. Veronderstelt een grondvorm met *ē* of met *a* met volgenden umlautsfactor. In verband met ohd. *cherza*, *charza* (nhd. *kerze*) v., mnd. *kerse* (*karse*) v. „kaars” is een vorm met *a* waarschijnlijker; de ndd. ndl. *s* : hd. *z* laat zich óf verklaren door overneming in 't Ndl. en Ndd. uit het Hd. óf door gemeenschappelijke ontl. uit rom. **kartsja*, **kart(s)ā*, dat dan een afl. van lat. *charta* „papyrus” zou zijn. Het laatste is aan-nemelijker. [Voor de bet. vgl. ags. *tapor* m. „kaars, lampepit” (eng. *taper*) uit lat. *papyrus*]. Ohd. *charz* m. „pit, kaars” en os. **kart*, waarvan de afl. mnd. *kerte* „kaars” (> on. *kerti* o. „id.”) kunnen dan op een rom. vorm van lat. *charta* of direct door geleerde ontl. op

't lat. woord zelf teruggaan. Bij de afl. uit lat. **cérāta* „wassen (kaars)” blijft zoowel de ohd. *a*-vorm als de ndd.-ndl. *s* onverklaard.

Kaart znw., mnl. *ca(e)рте* v. (niet oud-mnl.). Uit fr. *carte* (geleerde ontl. uit lat. *charta*), evenals laat-mhd. (nhd.) mnd. *karte* v., eng. *card* „kaart”.

Kaas znw., in veel diall. met umlaut evenals I laag, II gaaf enz. (alg.-ndl. nog in klaar is Kees), mnl. *cāse*, *kēse* m. o. = ohd. *chāsi* m. (nhd. *kāse*), os. *kēsi*, ags. *chēse* m. (eng. *cheese*) „kaas”. Uit lat. *cāseus*. Evenals *boter* een alg.-wgerm. ontl. Het On. bezit een ander woord voor „kaas” : *ostr* m. (**justa*-). 't Is twijfelachtig, of dit vroeger een algemeen-germ. benaming voor „kaas” is geweest. Dan zou wgerm. **kāsia*- oorspr. een bepaalde soort van kaas hebben aangeduid; vgl. *boter*. Uit 't Ngerm. finsch *juusto* „kaas”.

Kaatsen ww., mnl. *caetsen*. Uit pic. *cachier* = ofr. *chacier* (fr. *chasser*) „jagen”, ook „kaatsen” (< lat. **captiāre*). Uit 't Noordfr. ook eng. *to catch* „vangen”, terwijl *to chase* „jagen” uit het Centraalfr. komt. Mnd. *katzēn* „kaatsen” (nog dial. ndd.) uit het Mnl. Vgl. *ketsen* en voor de lange *a* plaats.

Kabaai znw. Uit het Mal. : in Indië = „kamerjak”.

Kabaal znw. o., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op hebr. *qabbālāh* „rabbijnsche geheimleer” teruggaande. In de bet. „rumoer” misschien beïnvloed door mnl. *caboel* o. „rumoer, twist”, door Kil. „vetus. Flandr.” genoemd, dat misschien onder invloed van het ook in 't Mnl. ontleende ofr. *triboul* „opschudding” (nomen bij lat. *tribulāre*), eventueel ook van den stam van fr. *bouiller* „remuer” ('t grondwoord in ofr. *boul* „tromperie”?) ontstaan is.

Kabbelen ww. Onomatopöetisch. Even-zoo mnl. *cabbelen* „kibbelen”, mnd. *kab-belen* „id.”. Oostfri. *kabbeln* beteekent dat nog, maar ook „kabbelen, afbrokkelen”. Vgl. ook fri. *kabbel* „kartel”. Kil. kent *kabbelen* met de bett. „jongen werpen, braken”, Antw. *kabbelen* = „schiften (van melk)”.

Kabel znw., mnl. *cābel* m. Evenals mhd. *kabel* v.o.m. (nhd. *kabel* o.), mnd.

kābel m. (waaruit laat-on. *kabill* m., de. zw. *kabel*), eng. *cabl* „kabel” uit fr. *cāble* „kabel, ankertouw” (< lat. *capulum*). — Nnl. **kabelaring** gaat op port. *cabo d'ala* (*alar* = „halen”), **kabellarga** op port. *cabo de larga* (*largar* = „vieren”) terug.

Kabeljauw znw., mnl. *cabbelliau*, *cabeljau*, *cablau* m. = Teuth *cabliauwe*, mnd. *kabelow*, *kabbelouw*, *kaplaw* m. Uit het Ndl.-Ndd. nhd. *kabeljau*, *kabliau* m., de. *kabliaw*, zw. *kabeljo*, fr. *cabillaud*. In de 12. eeuw komt in de Nederlanden de lat. vorm *cabellawus* al voor. Men denkt aan ontl., met metathesis van de consonanten, uit bask. *bakallao* „kabeljauw”. De bask. oorsprong van 't woord wordt er door het vroege voorkomen hier te lande niet waarschijnlijk op. Oudnld. *bakeljauw* gaat ongetwijfeld op bask. *bakallao* (via spa. *bacallao*?) terug. De afl. uit een russ. *koblowaja* (van *kobl* „paal”) is onwensch., aangezien dit russ. woord zeer hypothetisch is. De bet. zou geen bezwaar zijn: vgl. stokvisch van stok; ook bask. *bakallao*, spa. *bacallao* wordt van lat. *baculus* „stok” afgeleid.

Kabinet znw. o., sedert Kil. Uit fr. *cabinet* (oorsprong onzeker; lat. *cap-vatten*?) in de nu verouderde bet. van „meuble à tiroirs”.

Kabouter znw., sedert Kil. : *kabouter-manneken*. Bijvormen: wvla. *klabouter-mannetje*, fri. *klabouter* (naast *kabouter*), noordfri. *klaboutermann*, oostfri. *ka-*, *ke-*, *kar-*, *ker-*, *kal-*, *kla-*, *kle-bauter*, holst. *krabaut(er)*. Hoewel Kil. klauteren nog niet vermeldt, is *kabouterman* misschien een verving resp. „streckform” van *klauterman*: vgl. Göttingsch *klättermänneken* „spook waarmee men kinderen bang maakt”: ndd. *klabätermann* (ndd. *klättern* = „klauteren”); voor den vorm vgl. ook wvla. *klabotsen* „klotsen”. Voor deze hypothese en tegen verwantschap met hd. *kobold* m. „kobold, kabouter” pleit het feit, dat de samenst. met -man ouder is dan 't niet samenstelde *kabouter*. *Kobold* kan echter op den vorm eenigen invloed hebben gehad. [Hd. *kobold*, mhd. *kobolt* wordt als **kūba-walṣa-* „huisbestuurder” of **kūba-xulpa-* „het huis welgezinde”

opgevat (het tweede lid is dan met geweld verwant resp. = hou, en het eerste hoort bij mhd. *kobe* „stal, kooi” (nhd. *koben*), mnd. *kōve(n)*, overijs. *cōve* (begin 16. eeuw) m. „hutje, schuur”, ags. *cofa* (eng. *cove*), on. *kofi* m. „vertrek”, verwant met gr. *γίπη* „onderaardsche woning, hol”, obg. *ζυπίστε* „σηλαϊον, τάφος”, av. *gufra-* „diep”; zie *kof*), ook wel uit gr. *κῶβλος* „schelm, clown” afgeleid. Beide hypothesen zijn onzeker, de laatste is zeer onwensch.] Ook andere woorden kunnen invloed gehad hebben, zooals mnl. *woutermanneken* o. „spook, gedrocht”.

Kabuis. Zie *kombuis*.

Kabuiskool znw., laat-mnl. *cabuiscōle* v. Samenst. van *cabuus* en II *kool*. *Cabuus*, mnd. *kabús* (in *kabús-kól*) komt uit fr. (*chou*) *cabus* „kabuiskool” (een afl. van lat. *caput* of *cappa*). Zie *kappertjeskool*.

Kachel znw. Uit *kacheloven*, dat evenals mnd. *kachelöven* m. uit laat-mhd. *kachel-oven* m. (nhd. *kachelofen*) „kachel (van gebakken steen)” ontleend is. Evenzoo is Kil. *kachel* „aarden pot, kacheltegel”, mnd. *kachel* „kacheltegel” 't ontleende mhd. *kachel(e)* v. „aarden vat, pot, kacheltegel” (nhd. *kachel*) < ohd. *chachala* v. „aarden pot”; dit uit vulgairlat. **cac(c)alus*, -a, waarnaast lat. *cac(e)abus* „kookpot, pan”, mlat. *cachus* „vat, schaal”. Dit **cac(c)alus*, -a is ook direct in 't Ndl. ontleend: Kil. *kaeckel* in bet. = *kachel*, Teuth. *kaeckel* „kookpot”. Kil. kent ook *kaeckel-oven* „fornax figulina”.

Kadaster znw. o. Nnl. uit fr. *cadastre* < it. *catastro*, *catasto*; dit wordt uit gr.-lat. *catastasis* „het opstellen (van de grondbelasting)” of uit lat. *capitastrum* „lijst van hoofdelijken omslag” (van *caput*) afgeleid.

I **Kade**, **ka**, **kaai** (wal), mnl. *ca*, *caey*, *caye*, *keye* v. m., bij Kil. ook *kade*. -de is secundair, vgl. Kil. *buyde* „bui”, *puyde* „pui”, mnl. *valleide* naast *valleye* enz. Dit -de is niet voldoende verklaard. Evenals nhd. *quai*, *kai* m., mnd. *kaie* (> de. *kai*, zw. *kaj*), eng. *quay* „ka” uit fr. *quai* „id.”, dat van kelt. oorsprong is.

II **Kade** (kaantje). Zie *kaan*.

Kader znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *cadre*, eig. „raam, lijst” (< lat. *quadrum* „vierkant”).

Kadet(jø) znw. (o.), nog niet bij Kil. = *cadet* met secundaire bet. Men is wel van de bet. „achterste” uitgegaan, die fr. *cadet* in de volkstaal heeft; om uit te maken of dit vermoeden misschien juist is, zouden wij moeten weten, waar en op wat wijze *kadetje* het eerst in het Ndl. gebruikt is.

Kadraai znw., nog niet bij Kil. Van **kadraaien** = *kaaidraaien* ww. „met een bootje bij de schepen waren rond-venten”. Uit *I kade + draaien*.

Kaf znw. o., mnl. *caf* o. (gen. *cāves*) „korenhuls, kaf, uitgedorscht zaadstroo, stroo”. = mhd. (ospr. md.) mnd. *kaf* o. „id.” (nhd. *kaff*), reeds ohd. (of os. ?) *caf* „palea”, ags. *ceaf* o. „kaf, stroo” (eng. *chaff*). Vgl. vooral ohd. *chēva* v. „huls, bast” en verder serv. *zób* „haver, koren”. Men combineert deze woorden verder met serv. *zòbljém*, *zòbati* „koren vreten”, obg. *zoblja*, *zobati* „vreten”; sommigen verklaren dan de bet. „huls” uit „het gekauwde, afgevretene”, anderen — geheel onaannemelijk, vooral ook wegens ’t slav. woord — uit „kaakvormig voorwerp”. De eenige aannemelijke grondbet. is echter „voer”. Zie verder bij *kever*.

Kaft (de en het), **kaften** ww., nog niet bij Kil. Een dialectisch slechts matig verbreid woord (wel in het Beierl.) van onzekeren oorsprong. Men gaat wsch. terecht wel uit van *caffertorie*, laat-mnl. *copertory* „omslag” (< lat. *coōpértorium* „bedeksel”), dat ook op andere manieren vervormd is: *Zaansch kappetoris*, *kappetorie* „kaft”.

Kajuit znw., sedert Kil. = mnd. *kajüte* v. (sedert 1407; > nhd. *kajüte* v., ouder-de. *kajytte*, zw. *kajuta*) „kajuit”. Oorsprong onzeker. Komt fr. *cahute* „hut, barak” (> de. *kahyt* „kajuit”) uit het Ndl. of omgekeerd? In ’t laatste geval zou men aan een fr. prefix *ca* + het ontleende du.-ndl. woord *hut* kunnen denken. Van een *j*-vorm uitgaande heeft men in *kajuit* een afl. van *kooi*, ook wel een „streckform” van *káte*, *kúte*, *kütte* (dial. du. = „gat, kuil”; vgl. *kot*) willen zien. Alles hoogst onzeker. Vgl. *kom buis*.

Kak znw., sedert Kil. Van **kakken**. **Kak maken** kan mede onder invloed

van **kakelen** en verwanten zijn opgekomen; vgl. *labbekak* en Huygens’ *Veel kaecks op ’t nest en noyt een ey*.

Kakelen ww., laat-mnl. *cākelen*, ook *kēkelen* „babbelen” (naast *cāken* „id., berispen”). = mnd. *kākelen*, fri. *keakelje*, eng. *to cackle*, de. *kagle*, zw. *kackla* „kakelen” resp. „babbelen”. Onomatopöetisch evenals *gaggelen*. — Samenstelling: **kakelbont** bnw., laat-mnl. *kākelbont* znw. o. „bonte opschik”. = mnd. *kākelbunt*, fri. *keakelbont* bnw. „kakelbont”. Voor de bet. vgl. s’chreewende kleuren, ook mhd. *gickel-vēch*, du. dial. *gackelig*, *kakelig* „kakelbont”.

Kaken ww., mnl. *cāken*. Afl. van *I kaak*. Letterlijk „een bewerking aan de kaken verrichten”: het kaken bestaat in ’t wegnemen van kieuwen, ingewanden en een stuk van den hals. Uit het Ndl. fr. *caquer* „kaken”, dan ook „in tonnen leggen”.

Kaketoe znw. Een internationaal woord, afkomstig van de Molukken. Daar wsch. onomatopöetisch; minder wsch. uit *kaka* „papegaai” + *túa* „oud”.

Kakken ww., mnl. *cacken*. = hd. (sedert 1495) *kacken*, mnd. *kacken*, fri. *kakke*, eng. *to cack*, de. *kakke*, zw. dial. *kacka* „cacare”. Wsch. door bemiddeling van de artsen of de Latijn leerende jeugd ontleend uit lat. *cacāre*, ofschoon ’t ook mogelijk is, dat ’t germ. woord een onomatopöetische formatie is: vgl. ier. *cacc* „drek”, gr. *κακάν*, po. *kakac* „cacare”, die op idg. *qāq-* kunnen teruggaan, maar evengoed alle jong kunnen zijn.

Kakkerlak znw. Internationaal woord, afkomstig uit de West.

Kalamijn znw. Zie *galmei*.

Kal(a)mink znw. o., nog niet bij Kil. Een internationaal woord (fr. *calmande* enz.), dat uit mlat. *calamancum* (*calamancum*) wordt afgeleid; dit wordt wel als een vervorming van *camēlaucum*, gr. *καμηλαύκιον* „hoofdbedeksel van kemelshaar” opgevat. Onzeker.

Kalander (een soort mangel, stofglanzer en: korenworm), in beide bett. in de 16. eeuw, in de eerste reeds laat-mnl.; ook *calanderaer* m. „glanzer”. Uit fr. *calandre* in gelijke bett., ook „een soort leeuwerik” en in die beteekenis ontleend als mnl.

calander, calandre „id.” (nml. **kalanderleeuwerik**). In de bet. „mangel, rol” kan fr. *calandre* een vervorming van gr.-lat. *cylindrus* „rol” zijn.

Kalebas znw., sedert Kil. Of direct of via fr. *calebasse* uit spa. *calabaza*. Wordt afgeleid uit perz. *kharbuz(a)* „watermeloen”.

Kal(e)faten, kal(e)fateren ww., sedert Kil. Een internationaal woord, teruggaande op turksch *qalfát* „geteerde stop”, van arab. *qilfa* „id.”, bij *qalafa* „een schip breeuwen”.

Kalender znw. De mnl. vorm *calendier* m. (o.), de eenige dien ook Kil. nog opgeeft, gaat via ofr. *calendier* (fr. *calendrier*) op lat. *calendárium* terug. Ons kalender is wsch. onder invloed van hd. *kalender* m. (sedert de 15. eeuw) opgekomen.

Kales znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, uit het Slav. afkomstig, misschien van čech. *kolesa* „raden, kales”. De aan alle westeurop. talen gemeenzame *a* en het accent wijzen echter veeleer op russ. *kol'aska* (uitspraak *ka-*) „kales”.

Kalf znw. o., mnl. *calf* o. = onfr. *calf*, ohd. *chalp* (nhd. *kalb*), mnd. *kalf* o., ags. *cealf* o. m. (eng. *calf*), on. *kalfr* m. „kalf”. Naast dit **kaltā-*, -*az-* staat het v. got. *kalbo* „kalf” = ohd. *chalba* „vrouwelijk kalf”. Met ablaut ohd. *chilburra* v., ags. *cilfor-lomb* o. „ooilam”. Men vergelijkt met idg. *g* of *ǵ* gall.-lat. *galba* „vetbuik, houtworm”, met gr. *δελφύς, δολφός* „baarmoeder”, *δέλφωξ* „big”. Semasiologisch is de eerste combinatie weinig overtuigend. Een synonieme woordgroep heeft idg. *r* : gr. *βρέφος* „ongeboren vrucht, pasgeboren kind of dier”, obg. *žrēbę* „veulen”, oi. *gárbha-* „moederlĳf, vrucht”. Men leidt deze bases af van kortere *gel-* (*gvel-*), *ger-* (*gver-*); van *gel-* zouden dan got. *kilpei* v. „moederschoot”, ags. *cild* o. (eng. *child*) „kind”, (ozw. *kolder* „jong broedsel” is ten onrechte hierbij gebracht), oi. *jathára-* „buik”, *jartú-* „vulva” komen; deze oi. vormen kunnen echter ook van *ger-*, *gver-* komen en met arm. *koriun* „jong van dieren” verwant zijn. Deze combinaties zijn alle onzeker. 't Zelfde geldt van de

opinie, dat kalf en gall.-lat. *galba* van een wortel met de bet. „plomp zijn” zouden komen, waarvan dan ook on. *kalfi* m. „kuit” wordt afgeleid. Ook voor *ger-* gaat men wel van die bet. uit en vergelijkt nog ier. *gairri* „suras”.

Kaliber znw. o., nog niet bij Kil. Ontl. uit fr. *calibre* „kaliber, middellijn van de geschutmonding, gewicht van den kogel”, dat sedert de 15. eeuw voorkomt, ook in andere talen overging en zelf is ontleend uit oud-it. *calibro* „instrument of methode om bij geschut van een zekere doorsnede den passende kogel te vinden”. Dit deed men vaak met een plaat metaal met een gat er in; vandaar dat it. *calibro*, mlat. *calibrum* als een vervorming (wellicht naar zilverwante woorden) van mlat. *calibum* „halsijzer” (< gr.-lat. *chalybs* „boei”) kan worden beschouwd. Aan ontl. uit arab. *qálīb* „schoenmakersleest” mag wegens 't accent van spa. *calibre*, vroeger ook *calíbo*, niet gedacht worden; ook niet uit lat. *aequilibrium* „evenwicht”.

Kalls znw., nog niet bij Kil. Uit zig. *kalo* „zwart, Zigeuner”, dat bij de ontl. de bet. „vagebond” > „arme man” kreeg.

Kalk znw., mnl. *calc* o. „kalk, krijt”. = ohd. *chalk* (nhd. dial. *kalch*), *chalk* (nhd. *kalk*) m., os. *kalk* m., ags. *cealc* m. „kalk” (eng. *chalk* „krijt”). Vroege ontl. uit lat. *calx* „steen, kalk” of rom. **calce* (< lat. *calcem*). Wsch. gelijk met *kelder*, I muur, tichel ontleend.

I **Kalkoen** (vogel). = ndd. *kalkún* (> de. *kalkun*, zw. *kalkon*). Verkort uit nld. *kalkoensche haan* (sedert Kil.), ndd. *kalkúnscher hān*, dat weer voor Kil. *kalekutschen haen* = nhd. *kalekutischer hahn* (verkort *kalekut*) m. in de plaats is gekomen. Ofschoon de vogel uit Midden-Amerika komt, is hij genoemd naar Calcutta : in den eersten tijd nadat Vasco di Gama daar landde werd deze naam in ruimer bet., zoowel voor West- als Oost-Indië, gebruikt. Vgl. ook den fr. kalkoen-naam *coq d'Inde, d'inde*. Met eng. *turkey* „kalkoen” vgl. ouder-nhd. *türkischer hahn* m. „id.”.

II **Kalkoen** (omgebogen deel aan de uiteinden van de hoefijzertakken), mnl. *calcoen* m. „id., hoef, ijzeren haak”. Gaat op ofr. dial. (pic.) *calcain* (= ofr.

chalchain) „talon, chausson” terug, dat behoort bij *calquer* = fr. *chaucher* „neertrappen” (< lat. *calcāre*). De suffixsubstitutie kan ndl. of fr. zijn (misschien naar *chausson*).

Kallen ww., mnl. *callen* „spreken, praten, babbelen, zeggen, vertellen”. = ohd. *challōn* „spreken, babbelen, zwetsen”, mnd. *kallen* „spreken, zwetsen, indagen”, ags. *ceallian* „roepen, schreeuwen” (eng. *to call* uit ’t Noorsch), on. *kalla* „zeggen, roepen, ontbieden”. Wsch. *ll* < *lu*; *lz* is onwisch. Verwant met ier. *gall* „beroemd”, *gall* „zwaan”, lat. *gallus* „haan” (voor de bet. vgl. *haan*; *gallus* wordt echter ook als „Galliër, Gallisch dier” opgevat), obg. *glagolū* „woord”, *glagoljā*, *glagolati* „spreken”, *glasū* „klank, stem”, misschien ook oi. *gargara-* „een soort muziekinstrument”. Vgl. *kouten*. De geciteerde kelt. en slav. woorden zouden eventueel ook van de basis *ghel-* (zie *galm*, *gillen*) kunnen komen; voor de slav. is wegens de bet. de combinatie met *kallen* waarschijnlijker.

Kalm bnw., sedert Kil. Evenals ndd. > nhd. *kalm* znw. m. „windstilte”, eng. *calm* „kalm, kalmte” uit fr. *calme* „kalm, kalmte, windstilte”; dit is van onzekeren oorsprong (< gr. *καύμα* „hitte” onder invloed van den stam van lat. *calēre* „warm zijn”?)

Kalmoes znw., nog niet bij Kil. Volks-etymologische vervorming van **kalmus**, Kil. *calmus*. Dial. komen beide vormen en nog andere vervormingen voor. Uit lat. *calamus*: de plant heet voluit *acorus calamus*. Ook elders ontleend.

Kalot znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *calotte* „mutsje”, waarin men wel een vervorming van lat. *calautica* ziet. Anderen zoeken den oorsprong in gr. *καλύπτρα* „(hoofd)bedekking”. Ook in andere talen ontleend.

Kalvijn znw., nog niet bij Kil. Uit een belg. bijvorm van fr. *calville* „kalvijnappel”; dit wordt wel van den plaatsnaam *Calville* bij Lyon afgeleid.

Kam znw., mnl. *cam* (*mm*); dial. *camp*, *-b-*, nog limb. m. (v.). = ohd. *chamb* (nhd. *kamm*), os. *kamb*, ags. *comb* (eng. *comb*), on. *kambr* m. „kam”. Oorspr. bet. „getand voorwerp”. Germ. **kambā-* < idg. **gombho-* = gr. *γόμφος* „houten nagel” (*γούφιος*

„kies”), obg. *zabū* „tand”, lit. *žaiñbas* „kant van een balk”, alb. *ḍemb*, oi. *jambha-* „tand”, waarbij nog arm. *camem* „ik kauw”. Met ablaut zw. dial. *kim* o. „hanekan” (zie verder *kim*), obg. *zēba* „ik verscheur”, oi. *jambh-*, *jabh-* „happen”, waarbij *jambhāyati* „hij verbrijzelt”. De verdere combinatie met *gebh-* (zie *kever*) is aannemelijk. Minder wsch. is die van *kam* en een deel der andere opgesomde woorden met lat. *gemma* „knop of oog aan boomen”, obg. *zēbna*, lit. *žėmbu* „ik kiem”, alb. *ḍemb* „het doet me pijn”. — **Kammen** ww. Naar analogie van *kam* in de plaats gekomen voor mnl., nog dial. *kemmen* = ohd. *chemben* (nhd. *kämmen*), os. *kembian*, ags. *cemban*, on. *kemba* „kammen”, germ. **kambianan*.

Kameel znw., mnl. *cameel* m. Evenals mnd. *kamēl* (m?), nhd. *kameel* o. (reeds mhd. md.?) een geleerde ontl. uit lat. *camēlus* (gr. *κάμηλος*, oorspr. sem.: hebr. *gāmāl*) „kameel”. De vorm *kemel*, mnl. *kēmel* m. = mhd. *kemel* m. is ’t zij een vroegere ontl. uit *camēlus* (voor de vocalen vgl. mnl. *ēdic* bij *azijn*), ’t zij een directe ontl. uit arab. *gemel* in den tijd van de kruistochten. Mnl. *cāmel* m. stemt met mhd. *kam(m)el*, ags. (laat-north.) *camel* m. overeen; ’t is een geleerde ontl. uit het Lat. met daarna teruggetrokken accent. Voor een ouder germ. woord met de bet. „kameel” zie *elpenbeen*.

Kamelot znw. o., laat-mnl. *camelot*, *cameloot* o. Uit fr. *camelot*, het rom. woord wordt of van *kameel* afgeleid of uit arab. *chamlāt* „een harige wollen stof” of uit oi. *kambalā-* „wollen deken”.

Kamenier znw., mnl. *cāmeniere* v., met dissimilatie (vgl. *moordenaar*) uit *cāmeriere* v. „kamenier, hofdame”. Dit is uit mlat. *camerāria*, een afl. van *camera* (zie *kamer*) ontleend, met aanname van den suffixvorm van leenwoorden uit het Fr.

Kamer znw., mnl. *cāmere* v. „vertrek (in verschillende speciale bet.)”, benodigdheden van een aanzienlijk persoon, ameublement, kamer van een vuurwapen, afdeling”. Evenals ohd. *chamara* v. „vertrek, paleis, schatkamer” (nhd. *kammer*), os. *kamera* v. „kamer, schat-

kamer", owfri. *kamer* v. „kamer", on. *kamarr* in. „privaat" uit lat. *camera* „gewelf, kamer" (< gr. *καμάρα*, oorspr. karisch) of een rom. vorm hiervan : **camara*, **camera*.

Kameraad znw., sedert Kil. : *camerade*. Evenals nhd. *kamerad* m. en eng. *comrade* uit fr. *camarade* „kameraad", een in verschillende rom. talen voorkomende afl. van lat. *camera* (zie *k a m e r*) (it. *camerata*, spa. *camerata*) met de oorspr. bet. „gezelschap van kamergenooten". Vgl. voor de bet.-ontwikkeling II *borst*.

Kamfer znw., laat-mnl. *camfer*, *canfer* m. Uit fr. *camphre*. Een internationaal woord, teruggaande op oi. *karphúra*-„kamfer".

Kamille znw., reeds mnl. *camille* naast *camomille* v. Een internationaal woord, teruggaande op mlat. *camomilla*, gr. *καμαϊσηλιον*. Wsch. 't eerst als geneeskundige term in West-Europa verbreid.

Kamizool znw. o., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *kamisol* o. „kamizool" uit fr. *camisole*, een afl. van lat. *camisia* „hemd".

Kamoos-, **kamuisleder** znw. o. Met opvallend vocalisme uit een pic. vorm van fr. *chamois*, eig. „gems, gemzenleer" (< *camox*; zie *g e m s*). Begrijpelijker is de mnl. vorm *camoos* „kamuisleer".

I **Kamp** (stuk land), mnl. (vooral noord-nld.) *camp* m. „afgeperkt stuk land, veld". = os. *kamp* (in de samenst. *kirsecamp* 1083), mnd. *kamp* m. „afgeperkt stuk land", owfri. *kamp* „id.". Ontl. uit lat. *campus* „veld, stuk land". Hierop gaat volgens de meest verbreide opinie ook terug II **kamp** (strijd), mnl. *camp* m. „strijd", vooral „gerechtelijke tweekamp", ohd. (zeldzaam) *champf* m. „strijd" (nhd. *kampf*), mnd. *kamp* m. o. „id., gerechtelijke tweekamp", ofri. *komp* m. „id.", ags. *comp* m. „strijd", on. *kapp* o. „ijver"; wij moeten dan van *campus* in de bet. „slagveld, veld waar gestreden wordt" uitgaan. Vooral met 't oog op on. *kapp*, mag deze verklaring niet als zeker gelden, maar een betere is niet gegeven. Hierbij de afl. mnl. *kempen* (nog in *k e m p h a a n*) en *campen* „strijden, een gerechtelijken kamp voeren" (nrl. *kampen*) = ohd. *chemfan*, *chamfan* „strijden" (nhd. *kämpfen*), mnd.

kempen „id.", ofri. *kempa*, *kampa*, *kampia* *kompia* „id., een gerechtelijken kamp voeren", ags. *compian* „strijden", on. *keppa* „al zijn krachten inspanssen", en het znw. mnl. *kempe* (eenmaal *campé*) m. „kampioen, strijder", ohd. *chempfo*, os. *kempio* (mnd. *kempe*, *kampe*), ofri. *kempa*, *kampa*, ags. *cempa* m. „id.". Dit laatste woord bestaat ook in de rom. talen : mlat. *campio*, fr. *champion*, waaruit eng. *champion* „kampioen"; uit een pic. dialectvorm mnl. *kampioen* m. (nrl. *k a m p i o e n*).

III **Kamp** (legerplaats) znw. o., sedert Kil. Evenals eng. *camp* „legerplaats" ontl. uit fr. *camp*, dat weer uit lat. *campus* ontleend is.

IV **Kamp** (onbeslist, quitte), nog niet bij Kil. Ontstaan uit II *k a m p* in uitdr. als het bleef *k a m p*, eigenlijk „het bleef een (onbesliste) strijd". Ook oostfri. *kamp* wordt evenals nld. *k a m p* als bijw. resp. bnw. gebruikt.

Kampanje (op een schip), Kil. *kompanghe*, mnl. (Mnl. Handwdb.) *compaenge* v. Voor de *a < o* zie *kantoor*. Uit fr. *compagne*, dat echter niet precies dezelfde bet. heeft, wel „chambre du majordome d'une galère".

Kampen. Zie II *k a m p*.

Kamperfoelie znw., sedert Kil., die alleen den vorm *caprifolie* kent, die direct uit lat. *caprifolium* ontleend is. De tegenwoordige vorm is volksetymologisch onder verschillende invloeden ontstaan, o.a. van *kampernoelie*. Er is geen reden om een reeds mnl. vorm met *m* of *oe* aan te nemen.

Kampernoelie znw., sedert Kil. Met substitutie van uitgang voor mnl. oudnld. *campernoele*, *campernoel* = mnd. *kampernoel* „kampernoelie". Uit een pic. vorm van ofr. *champagneul* „id." (een rom. afl. van lat. *campus*); of uit een mlat. vorm van dit woord? Voor 't vocalisme vgl. *foelie*.

Kampioen znw. Zie II *k a m p*.

Kamuis bnw., mnl. *camuus*, *camus* „kamuis, platneuzig"; uit fr. *camus* „id.", van onzekeren oorsprong.

Kamuisleder. Zie *kamoesleder*.

Kan znw., mnl. *canne* v. = ohd. *channa* (nhd. *kanne*), os. *kanna*, ags. *canne* (eng. *can*), on. *kanna* v. „kan".

Wsch. een ospr. germ. woord, de afl. uit lat. *cantharus* (gr. *κάνθαρος*) „kan” is niet wsch.; men denkt aan een grondvorm **kazna-*, verwant met *k a a r*: maar met 't oog op 't synonieme ohd. *chanta* v. (nhd. dial. *kante*) gaan sommigen liever van een germ. *kan-* uit. Met dit *kan-*, dat ook in mnd. *kāne* m. (nhd. *kahn* o.) „bootje”, de. *kane*, zw. dial. *kana* „een soort slede” kan steken (met ablaut on. *kāna* v. „een soort boot”), combineert men wel ier. *gann* „kan”, dat trouwens ook *nn* nit *sn* kan hebben. Uit het Germ. mlat. *canna* „kan” (fr. *cannette*).

Kanaal znw. o., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). Uit fr. *canal* of direct uit lat. *canālis*. Ook in andere talen ontleend. Mnl. *canceel*, *canel* m. (ook Limb. Serm. *kaniel*? Wsch. als *kanjel* te lezen) „buis, groeve, bedding” gaat op een oudpic. vorm (met *k*) van fr. *chéneau* „goot” terug (lat. **cannellus*; vgl. *kaneel*).

Kanalje znw. o., sedert Kil. Uit fr. *canaille* (< it. *canaglia*: van *cane* < lat. *canis* „hond”). Kil. geeft onder de vreemde woorden *canalie*, onder de ndl. *kanaelie* op.

Kanarie znw. Internationaal woord. De vogel heet naar de Canarische eilanden.

Kanaster. Zie *knaster*.

Kandeel znw., mnl. *candeel* „een (lekkere) warme drank”. Ontl. uit mlat. *caldellum* (afl. van lat. *calidus* „warm”), misschien door pic. bemiddeling. Uit 't Noordfr. ook eng. *caudle* „kandeel”. De centraalfr. vorm is ofr. *chaudel*, fr. *chaudeau*. De *n* van *kandeel* kan door dissimilatie verklaard worden, als wij van een ouder **caldeel* uitgaan (vgl. *kamenier*); vgl. anders *komfoor*.

Kandelaar znw., mnl. *candelāre* (-*aer*) m. Ontl. uit een pic. vorm (met *k*) van fr. *chandelier*, een rom. afl. van lat. *candēla* „kaars”. — **Kandelaber** is een jonger-nnl. ontl. uit fr. *candélabre* (< lat. *candēlabrum*).

Kandij znw., mnl. (Mnl. Handwdb.) *candi*, -*y*. Uit fr. (*sucré*)*candi*. Een internationaal woord, op arab. *qand* „kandij-suiker” (oorspr. perz., volgens sommigen oi.) teruggaande.

Kaneel (de, het), mnl. *canēle*, *caneel*,

kneel (m.o.?) „riet, kaneelpijp, kaneel”. Evenals mhd. *kanēl* m. (nhd. *kancel*), mnd. *kannēl* m. „kaneel” uit fr. *cannelle* „kaneel (riet)”, een demin. van lat. *canna* „riet”. Voor een andere bet.-ontwikkeling van een m. wisselvorn **cannellus* zie bij kanaal. — **Kaneelwater** znw. o. (in: iemand om gist (gest, gerst) en k. sturen). Ver- vormd uit *kneel(d)water*.

Kanefas znw. o., mnl. *canevas*, -*fas*, -*v(a)ets* o. Uit fr. *canevas* (< mlat. *canabācius*, van lat. *cannabis* „hennep”). Ook in andere talen ontleend.

Kangoeroe znw. Internationaal woord, van australischen oorsprong.

Kanjer znw., in de 17. eeuw *Kanjert*, *Kanjaert* „het heertje” (e.dgl. *bett.*). Uit fr. *cagnard* „luiard”? Dit komt van *cagne* „teef” (afl. van lat. *canis* „hond”).

Kanker znw., mnl. *canker* m. o. „kanker”. = ohd. *chanchar*, *cancur* (nhd. *kanker* m.), ags. *cancor* m. (eng. *canker*) „kanker”. Er is niet de minste aanleiding om ontl. uit lat. *cancer* „kreeft”, ook „kanker, kankergezweel” te betwijfelen en gr. *γόγγυος* „uitwas aan boomen”, *γάρρυσινα* „koudvuur” voor oerverwant te houden. Mnl. *canker* „kreeft” berust op jongere overname van lat. *cancer*.

Kannibaal znw. Internationaal woord, teruggaande op spa. *canibal* uit *caribal.*. Oorspr. de naam van menschenetende bewoners van de Caraïbische eilanden.

Kanon znw. o., sedert Kil. Uit fr. *canon* < it. *canone*, een augmentativum van lat. *canna* „buis” (zie *kaneel*). Internationaal woord.

Kans znw., later-mnl. *canse* v. „gelukkige worp, gelukkig toeval, kans” („maat, cadans”. Rose). Ontl. uit een pic. *cance* „id.” = fr. *chance* (< lat. *cadentia* van *cadere* „vallen”; vgl. *cadans*). Uit 't Centraalfr. eng. *chance* „toeval, geluk, kans”, mhd. *schanz(e)* v. „id., dobbelspel, worp hierbij, inzet hierbij”. Mnd. *kanze*, *kanse* v. „(goede) gelegenheid, kans” komt wsch. uit 't Ndl.

Kansel znw., sedert Kil., die *kancel*, *kantsel* „Germ.” noemt. 't Woord is dan ook ontleend uit hd. *kanzel* v. < ohd. *cancellā*, *chanzella* v. „afgezonderde plaats voor de geestelijkheid”,

dan „kansel”. Uit lat. *cancelli*, *cancellus* „tralies”, speciaal *cancelli altaris* „traliehek rondom het altaar, door een hek van 't schip van de kerk afgeschoten ruimte”. Hieruit ook ofr. *chancel* > eng. *chancel* „koor van een kerk”. Van lat. *cancelli* „door tralies afgesloten ruimte”, vandaar „estrade (speciaal: plat dak), vanwaar bekendmakingen werden voorgelezen” komt ook mlat. *cancellarius* (oorspr. beteekent *cancellarii* „qui litteras principibus missas habent exponere”) > fr. *chancelier*, nld. **kanselier** (reeds mnl.; wsch. onder invloed en van 't lat. en van 't fr. woord opgekomen; minder wsch. is 't, dat 't van een pic. vorm met anlaut *k* zou komen), een internationaal woord. — **Kanselarij** znw., sedert Kil.: *kancelrije*. Ook een internationaal woord: fr. *chancellerie*, hd. *kanzlei* v. enz.

I **Kant** (zijde), mnl. *cant* m. (*cante* v.) „kant, rand, streek, stuk (brood)”. = mnd. *kant* m., *kante* v. „kant, hoek, rand” (> nhd. *kante* v., de. zw. *kant*), eng. *cant* „hoek”. Wsch. uit oud- en dial. fr. *cant* (fr. *champ*) = it. spa. *canto* „hoek, punt, inham”. Deze woorden gelden voor oorspr. kelt. — II **Kant** (weefsel) is hetzelfde woord. De naam verklaart zich niet zoozeer uit den „kantigen” vorm als wel uit het gebruik van de kant tot versiering van randen en boorden.

III **Kant** bnw., nog niet bij Kil., in kant en klaar, dial. ook *kant* alleen met de bett. „flink, handig, groot, best, netjes”. = fri. *kant* „haaksch, recht, welgemaakt” naast *kantich* „fink” = vla. *kantig* „fraai, schoon, effen, in regel”. Oorspr. was kant (misschien een vorm van fri. en naburige diall.) = gekant „van kanten voorzien, naar behooren afgeschaafd”. Oostfri. *kant* beteekent „glad (bijv. van hout), netjes, klaar, geheel en al”, *kantig* „met hoeken”. Het werkwoord **kanten** komt sedert Kil. voor = „extremitatem abscondere”, mnl. *canten* (brab.) = „apart leggen”. Zich k. tegen komt mnl. en bij Kil. niet voor.

Kanteel znw., mnl. *canteel* m. o. „kant, rand, kanteel, tinne”. Uit een pic. vorm (met *k*) van ofr. *chantel* „hoek, stuk” (fr. *chanteau*), een afl. van

het bij I kant besproken woord ofr. *cant* enz.

Kantelen ww., nog niet bij Kil. Van I kant. = oostfri. *kanteln*, -ern (*kentern*), fri. *kantelje* „kantelen”. Zie kenteren. — **Kanten** ww. Van I kant. Zie III kant.

Kanton znw. o., bij Kil. alleen in de bet. „Zwitsersch canton”. Uit fr. *canton*, van 't bij I kant besproken woord *cant*.

Kantoor znw. o., laat-mnl. *cantoor*, *contoor* o. „bureau, gesloten kast”. Uit fr. *comptoir*, oorspr. „rekentafel, rekenkamer”, van *compter* (< lat. *computāre*) „rekenen”. Voor de vóór den toon veranderde vocaal vgl. arduin, katoen, I karwei, laveeren.

Kanunnik znw., mnl. *canōnic*, *canoonc*, *canōnc* m. Uit den laatsten vorm ontstond kanunnik op dgl. wijze als monnik uit *mōnc*. Evenals ags. *canonic*, on. *kanu(n)kr* m. „kanunnik” een geleerde ontl. uit lat. *canonicus* (> fr. *chanoine*, eng. *canon*). Owfri. *kanonik* m. zal wel uit 't Ndl. komen.

Kap znw., mnl. *cappe* v. „kap (ook overdr.), mantel met kap”. = ohd. *kappa* v. „mantel (met kap)” (nhd. *kappe*), os. *kappa*, owfri. *cappa*, ags. *cæppe* (eng. *cap*) v. „id.”. Uit het rom. woord (wsch. niet oorspr. kelt.) laat-lat. (Isidorus) *cappa*, spa. port. *capa*, it. *cappa*, fr. *chape* „mantel” resp. „kap”. Overgenomen na de periode van de hd. klankverschuiving. Vgl. II kapel, II kaper, II kappen, kaproen.

I **Kapel** (vlinder), mnl. *capellenvōghel* m., *capelle*, *pennenvōghel* (*pellens*). Mogelijk is de samenst. met -*vōghel* het oudst; en 't eerste lid = II kapel?

II **Kapel** (heiligdom), mnl. *capelle*, *cappelle* v. = ohd. *kapella* (nhd. *kapelle*), mnd. *kapelle* (> later-on. *kapella*), ofri. *kapelle* v. Ontl. uit mlat. *capella* „kapel”, een demin. van *cappa* (zie kap), oorspr. = „manteltje”; vandaar werd de kapel, waarin St. Maartens mantel bewaard werd, ook *capella* genoemd en sedert de 7. eeuw krijgt dit woord in het algemeen de bet. „kapel”. Ook na de ontl. in de germ. talen bleef 't lat. woord zijn invloed doen gelden, vandaar de betoning op de syllabe *pel*. — **Kapelaan** znw., mnl. *capellaen*, *ca(p)pelaen* m.

Evenals mhd. *kapellân* (nhd. *kaplan*), ofri. *kapellan*, ags. *capellan*, laat-on. *kapellân* m. uit mlat. *capellânus* „kapelaan”.

Kapen ww., I **kaper** znw. Zie II kaap.

II **Kaper** (muts), sedert het laat-Mnl. Wsch. een jonge afl. van kap.

Kapitaal znw. o., sedert Kil. Uit fr. *capital* (< lat. *capitâlis*, -e, van *caput* „hoofd”). Ook in andere talen ontleend.

Kapiteel znw. o., mnl. *capiteel* o. „kapiteel” en „hoofdstuk”. Uit mlat. *capitellum* (van *caput* „hoofd”). Ook in andere talen ontleend.

Kapitein znw. Mnl. *capitein* m. „aanvoerder” uit fr. *capitaine* (< mlat. *capitâneus*; van lat. *caput* „hoofd”). Later opnieuw als militaire term ontleend. Ook in andere talen ontleend.

Kapittel znw. o., mnl. *capittel*, *capitel* o. „hoofdstuk, vereniging of vergadering van kanunniken e.dgl.” Geleerde ontl. uit mlat. *capitulum* „id.” (van *caput*), evenals ohd. *kapital*, *kapitul* o. „opschrift”, mhd. *kapitel* o. „plechtige bijeenkomst” (nhd. *kapitel*), mnd. *kapittel* o. „strafpredicatie, domkapittel, vergadering hiervan”, ofri. *kapittel* o. „(bijeenkomst van het) kapittel”, ags. *capitol*, *capitula* m. „hoofdstuk, domkapittel” (eng. *chapter* uit fr. *chapitre*), on. *kapitul* m. „id.”. -- **Kapittelen** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. = „kapittelvergadering houden”, sedert Kil. (Mnl. ?), het Mhd. en Mnd. = „de les lezen”. Dezelfde bet. heeft ook mlat. *capitulâre*.

Kaplaken znw. o., nog niet bij Kil. = mnd. *kap(pe)laken* (> de. *kaplak(en)*), zw. *kaplake* „premie voor den schipper”, oorspr. „laken voor een nieuwe kap”. Vgl. voor de bet. eng. *hat-money*, fr. *chapeau* „kaplaken”.

Kapoen znw., mnl. *ca(p)poen* m. Uit pic. *capon* = fr. *chapon* (< vulgairlat. *cappo* = lat. *capo*, gr. *κῆπων*). Mnl. *ca(p)puun*, -*wyn* m. kan hetzelfde woord zijn (vgl. bij kaproen), maar ook, niet-tegenstaande het later dan *capoen* voorkomt, een oudere ontleening = mhd. *kappûn* (nhd. *kapauu*), mnd. *kappûn*, ags. *capûn* m. (eng. *capon*) „kapoen”, met *û* uit rom. *ô*, vgl. bij ajuin, kruin, moerbeï.

Kapoets(muts) znw., nog niet bij Kil.

Uit nhd. *kapuze* v. „mantelkap” < it. *capuccio* (mlat. *capucium*, van *caput*), waaruit ook fr. *capuce*. Hierop zou kapuits(muts) terug kunnen gaan, — tenzij 't een naar analogie van woorden met dial. *oe* : schrijftaal *ui* gemaakte vorm is. Karpoets(muts) heeft jongere *r* evenals *kersouw*.

Kapok znw. Oorspr. maleisch.

Kapot bnw., nog niet bij Kil. = du. *kaput* (> de. *kaput*, zw. *kaputt*), oorspr. een speelterm, in den tijd van den 30-jarigen oorlog ingevoerd uit fr. *capot* in *faire capot* „al de slagen halen”, *être capot* „geen slag halen”. Oorsprong onzeker : de identificeering met *capot* „jas” („iemand in 't spel verslaan” < „een jas over iemand heengooien”) is evenzeer onzeker als andere verklaringen.

Kapotjas, **kapothoed** znw. Nnl. samenstf. met een uit fr. *capot*, *capote* „regenjas” (van lat. *cappa* „kap”) ontleend eerste lid. Westf. *kaputt* o. = „(linnen) wambuis met mouwen”.

Kappelen (schiften; van melk), nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker. Vgl. bij kabbeleu.

I **Kappen** (hakken), later-mnl. *cappen*. = opperelz. *kehapfe* „splijten, kappen” (nhd. *kappen* uit het Ndl.-Ndd.), eng. *to chap* „splijten”, zw. *kap(p)a*, de. *kappe* „kappen”. Een synonieme basis *kap-* bestaat ook in de rom. talen : spa. port. *capar* „kappen, besnijden”, prov. *cap-uzar* „afhouwen”, ofr. *chap-uisier* „hout splijten”, die met lat. *capo*, *capus* „kapoen” verwant zijn (over deze basis zie schaven). Toch is het, vooral met 't oog op de bij kippen besproken woorden, lang niet zeker, dat germ. *kapp-* ontleend zou zijn.

II **Kappen** (het haar k.), mnl. *cappen* „een kap opzetten”. In dezelfde bet. mhd. mnd. *kappen*. Van kap. De nul. bet. is wsch. naar analogie van fr. *coiffer* „het hoofd bedekken” en „kappen” opgekomen; daarna ontstond I **kapper** naar fr. *coiffeur*.

II **Kapper** (gesloten bloesemknop van den kapperboom), sedert begin 16. eeuw. Een internationaal woord; spa. *alcaparra* is een directe ontl. uit arab. *al-kabbâr* (oorspr. perz.) „kapper”, de andere europ. vormen gaan terug op gr. *κάππαρις*.

Kapper(tjes)kool znw., nog niet bij Kil. Een volksetymologische vervorming, wsch. van het bij ons ontleende hd. *kappes*, *kappus* < ohd. *kabu*, *chapu* m. „sluitkool”, dat weer ontleend is uit dezelfde rom. afl. van lat. *caput*, waarop ook het synonieme it. *capuccio* en via een fr. dialectvorm eng. *cabbage* „kool” teruggaan. Vgl. *kabuiskool*.

Kaproen znw., mnl. *caproen*, *capruun* m.o. Uit pic. *caperon* = fr. *chaperon* „kap, kaproen”, een rom. afl. van lat. *cappu* (zie *kap*). De mnl. *uu*-vorm kan hier niet door oudere ontl. uit 't Rom., maar alleen door speciaal ndl. (dialectische?) klanksstitutie verklaard worden (zie *kapoen*).

Kapseizen (kantelen). Nnl. ontl. — in de zeemanstaal — uit eng. *to capsiz* „kantelen”, dat men wel uit spa. *capuzar* „onderduiken” (van lat. *caput*) afleidt.

Kapucijner znw. De erwt *kapucijner* heet naar de monniken van dien naam. Dial. (Sliedrecht) heeten de erwten ook *gráuwe munniken*. De monniken heeten naar hun mantel (it. *cappucino* 1525; van it. *capuccio*, mlat. *capucium*: zie *kapoets*).

Kapuits. Zie *kapoets*.

Kar znw., mnl. *carre*, *kerre* v. Gaat evenals ohd. *charro* (nhd. *karren*) m., *charra* (nhd. *karre*) v., mnd. *käre* v. „kar” op lat. (oorspr. kelt.) *carrus*, mlat. ook *carra*, terug. Het ndl. woord kan ook een eerst mnl. ontl. uit een noordfr. (pic.) dialectvorm zijn (: fr. *char*), evenals eng. *car* „kar, wagen”. Opvallend zijn de veel voorkomende mnl. vormen met *e* en mnl. *cäre*, waarop veel nnl. dialectvormen met één *r* en gerekten klinker teruggaan. Ook arm. *kar-k'* „wagen” wordt wel uit het Kelt. (in Galatië) afgeleid.

Karaak. Zie *I kraak*.

Karabijn znw., sedert Kil., bij wien *carabijn* nog alleen de naam van een soort lichte ruiters is. Uit fr. *carabin*, dat ± 1575 't zelfde beteekent. Dit is een — wsch. noordfr. — bijvorm van *crapin*, *crape* „boekweit, kaf, onkruid, droesem”; dan werd *les carabins* gebruikt voor „uitvaagsel van de maatschappij” en 't zij door het volk of door de gendarmes op de lichte ruitertij toe-

gepast. Het fr. woord is wsch. van germ. oorsprong: uit ndl. *kráp* (in *mee kráp*) of uit eng. *crap* „boekweit”?

Karaf znw. Nnl. en in andere germ. talen ontleend uit fr. *caraffe* = it. *caraffa*, spa. *garrafa*, dit van een arab. *garráfa*, van het ww. *garafa* „scheppen”. Volgens een andere opvatting via 't Arab. uit perz. *garábü* „buikige flesch”.

Karakter znw. o., later-mnl. (zeldzaam) *caracter* „tooverschrift” (ook 't mv. *caractere*). Wsch. uit mhd. *karacte(r)* m. „id.”. De bet. „aard” van nhd. *charakter* m. en ndl. *karakter* (ook in andere talen) is veel jonger. Deze is wellicht onder fr. invloed opgekomen. 't Woord gaat op gr.-lat. *character* terug.

Karavaan znw. Internationaal woord, afkomstig uit het Perz.

Karbeel znw., mnl. *corbeel*, *carbeel* m. „karbeel, steunlat”. Evenals eng. *corbel* „id.” uit ofr. *corbel* (fr. *corbeau*), identisch met 't gelijkkluidende woord voor „raaf”, een demin.-vorm van lat. *corvus* „id.”. Voor de voortonige *a* uit o vgl. *arduin*, *kantoor*.

Karbies znw., nog niet bij Kil. Met *r*-invoeging (vgl. *karpoets*) en opvallende *ie* (naar *valies*?) uit fr. *cabas* „handtasch, karbies”, misschien een afl. van den stam van lat. *capere*.

Karbonade znw., sedert Kil. Uit fr. *carbonade* < it. *carbonata*, oorspr. = „op een vuur van kolen (lat. *carbónes*) gebraden vleesch”.

Karbonkel znw., mnl. *carbonkel*, *carbunkel* m. Evenals mhd. mnd. *karbunkel* m. (nhd. vervormd tot *karfunkel*), eng. *carbuncle*, fr. *escarboucle* „karbonkel” uit lat. *carbunculus* „id.”, een demin.-vorm van *carbo* „kool”.

Karbouw znw. Uit mal. *kərbau* „buffel”.

Kardeel (hijschtouw) znw. o., Kil. *kardeel* „kabeltouw” („Sax.”), misschien al mnl. *cardeel* als naam van een touw aan het zadel. De oudste vorm moet *kordeel* zijn, dat vla. nog = „teugel” bestaat. Uit ofr. *cordele* (fr. *cordeau*) „touw”, van *corde* (zie *koord*). Ook mnd. *kordél*, *kardél* „hijschtouw”, mhd. (eind 15. eeuw) *kordel* „touw”. Voor *a* uit o vgl. *karbeel*.

Kardemom znw., mnl. *cardomome*, *cardemonie*. = mhd. *kardamóm* m., *karda-*

muome v. (nhd. *kardamome*) „kardemoni”. Een ook elders voorkomend woord, teruggaand op lat. *cardamomum*, gr. *καρδάμωμος*: *kardama-* is een oi. naam voor een plant, een vrucht en een giftigen knol.

Kardinaal znw., reeds mnl. Een internationaal woord, in 't Ndl. uit fr. *cardinal* of direct uit mlat. *cardinalis*.

Kardoes. Zie kartets.

Kareel znw., mnl. *careel* (*quareel*) m. „tichelsteen” (ook „pijl”). Uit ofr. *carel*, *quarel* „vierkante steen” (e. a. bett.; fr. *carreau*), een rom. afl. van lat. *quadrum*.

Karig bnw., mnl. (zeldzaam) *cārich* „zuinig, gierig”. = ohd. *charag* „treurig” (nhd. *karg* „karig”), os. *karag* (in samenst.) „id.”, ags. *cearig* „id., bezorgd” (eng. *chary* ook „zuinig”). Afl. van ohd. *chara* v. „het weeklagen, rouw, smart” (nog in nhd. *kar-freitag* m.), os. *kara*, ags. *caru* v. „id.” (eng. *care*), got. *kara* v. „zorg”. Hierbij 't ww. ohd. *charén*, *charón*, os. *karon* „weeklagen, rouw bedrijven”, ags. *carian* „bezorgd zijn, zorgen” (eng. *to care*), got. *karon* „zich bekommeren”, en got. *unkarja* „onbezorgd”, benevens het ags. bnw. *cear* „bezorgd”. Waarsch. verwant met kermen.

Karkas znw. (de en het), nog niet bij Kil. Evenals eng. *carcass* „karkas” uit fr. *carcasse* „id.”, dat verschillend verklaard wordt.

Karkiet znw., nog niet bij Kil. Onomatopöëtisch.

Karmozijn znw. o., sedert Kil. Uit ofr. *cramoisin* (zeldzaam) of met suffix-substitutie uit ofr. *cramoisi* „karmozijnen”. Gaat terug op arab. *qirmizí* bnw. „karmozijnen”. It. *carminio*, fr. *carmin* (> ndl. *karmijn*, nog niet bij Kil.) is een vervorming. Beide woorden zijn ook in andere talen overgenomen.

Karn znw., Kil. „*kerne*. Sax. Sicamb. Fris. Holl. Fland. j. *boterstande*”, mnl. *keerne*, *kerne* v. „karnton”. = mhd. *kērn* v., mnd. *kērne*, *karne*, *kirne*, ags. *cyrin* (*ciern* „sapa”?) v. (eng. *churn*), on. *kirna* v., *kjarni* m. „karnton, botervat”; hierbij het ww. **karnen**, mnl. *ke(e)rnen*, *ca(e)rnen* = mnd. *kērnēn*, *karnēn* (nhd. *kernen*), meng. *chirneu* (eng. *to churn*)

„karnen”. Wij moeten wsch. voor de ndl. vormen uitgaan van een znw. **kernō-* (ook **kirnīō-*?) waarvan een ww. **kirnian* gevormd is. Misschien van dezelfde basis als I koren. Of met een idg. velaar en verwant met gr. *γάρον* „τὸ ἐσω τῆς πλήμνης σιδηρίου, ὃ τὸν ἄξονα τριβεί (Hes.), lett. *gurni* „vork aan 't spinnewiel, waarin het wiel loopt”?) — **Karnemelk** znw., mnl. *ke(e)rnelc*, *carnemelc* v. = mhd. *kērnmilch* v. „karnemelk”, waarnaast mnl. *ghekeerende* of *kerrende melc*, nnl. dial. (bijv. Zaaansch) *karndemelk*, met het verl. deelw. van karnen. Nhd. dial. (opperpalzisch) *kern* „room van melk” is geen oud woord. — Got. *gakroton* „verbrijzelen”, dat wel met I koren en ook wel met kweern wordt gecombineerd, zou ook met karnen verwant kunnen zijn, als dit zuiveren velaar had. Of hoort 't bij de onder kartelen vermelde woorden?

Karonje znw. (de en het), Kil. *karonie*, *kronie*, *kroonghe*, mnl. *cronghe*, *croenghe*, *croonghe* v. Uit fr. *carogne* (< it. *carogna*; de klankwettige centraalfr. vorm is *charogne*; < vulgairlat. **caronia*, van *caro* „vleesch”) „krenge, aas”. De nnl. vorm berust op hernieuwde ontl. Zie krenge. Vgl. *tronie*.

Karos znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *carrosse* (< it. *carroccio*, van gall.-lat. *carrus*; zie kar), misschien via hd. *karosse* v. Mhd. *karro(t)sche*, *-utsche*, *-äsche* v. „wagen waarop 't vaandel staat” direct uit 't It.

Karper znw., mnl. *carper*, *carpe* m. De uitgang *-er* is onoorspr.; dial. komt nog *karp*, *kerp* voor (vla., Maastr., Bommelerwaardsch). De *e* ontstond uit *a* voor *r* + labiaal. Dial. vormen met *o*, *u* zijn in oorsprong identisch met die met *a* en *e*. = ohd. *charpfo* (nhd. *karpfen*), mnd. *karpe* m. (> de. *karpe*, zw. *karp*) „karper”. Het woord komt ook in de rom. talen voor, bijv. fr. *carpe*, en in de slav., bijv. russ. *karp*, serv. *krāp* „id.”. Het vroegst komt de mlat. vorm *carpa* voor. Men houdt dit woord wel voor oorspr. kelt.; veeleer echter komt kymr. *carp* „karper” uit eng. *carp* „id.”, dat oorspr. germ. of een ontl. uit het Fr. kan zijn; germ. **karppan-* zal dan wel een oorspr. germ. woord zijn, terug-

gaande op een abstufenden *n*-stam, idg. **gorbon-*, **gorbn-* of iets dergelijks; de rom. en slav. vormen zijn dan in verschillende perioden uit 't Germ. ontleend. Samenhang met oi. *çaphara-* „een soort karper” is ook als we 't germ. woord voor ontleend houden niet wsch.

Karpet znw. o., sedert Kil. Evenals eng. *carpet* „tapijt” uit fr. *carpette* (wel als een afl. van lat. *carpere* beschouwd).

Karpoets(muts). Zie *kapoets(muts)* en ook *karbies*.

Karsaai znw. o., sedert Kil.: *kerseye*, *karseye*. Uit eng. *kersey*, dat ook in andere talen overging. De stof heet wellicht naar de plaats *Kersey* bij Hadleigh in Suffolk.

Kartelen ww., Kil. *kertelen* „incidere, secare per ambitum, fimbriare, crispere, crenare” (waarnaast hij vla. *kerten* „kerven” en *kerte* „kerf” opgeeft), mnl. (Mnl. Handwdb.) *kertelen*, *cartelen* „kartelen, uittanden”. Het znw. *kerte* zal wel identisch zijn met mnd. *krēte* m. kerf, keep”. Vgl. dan verder met ablaut ohd. *kraezōn* (nhd. *kratzen*) „krabben”, on. noorw. dial. *krota* „uitsnijden”. De germ. basis *kre-t-* zal wel op een of andere manier met *krabben* verwant zijn. De dial. vorm *karrel* „kartel” is niet oud, — tenzij wij voor *kerte* enz. naast grondvormen met *kret-* andere met uit *ker-* velengd *ker-t-* aannemen, verwant met noorw. *kart* „onrijpe vrucht”, noorw. dial. *karē*, *korpa* „dikke, knoestige boomschors”, *karra-* „plooiën, rimpels krijgen, verschrompelen (die zonder veel waarschijnlijkheid wel bij de bij I koren besproken basis gebracht worden). Over got. *gakroton* „verbrijzelen” zie bij *kar n.*

Kartets zuw., nog niet bij Kil. Evenals de. *kartetske*, zw. *kartesch* uit nhd. *kartätsche* v. „kartets” < it. *cartaccia* „grof papier”, een bijvorm van *cartoccio* „papieren zak, patroon” > fr. *cartouche* > ndl. *kardoes* (het) „grof papier”, (de) „patroon”, nog niet bij Kil. Ook in andere talen ontleend. De rom. woorden zijn afl. van lat. *charta* (*carta*) „papier” (zie *kaart*).

Karton znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *carton* < it. *cartone*, afl. van *carta* „papier” (zie *kaart*). Ook elders ontleend.

Kartouw znw., sedert Kil. = laat-mnd. *kartouwe* „kartouw”. Opvallende vorm naast nhd. *kartawne* (*kartane*) v. „kartouw” (< it. *quartana*, nieuwlat. *quartána* „een kanou dat 25 pond schoot tegenover andere 100”).

Karveel (een soort schip) znw. o., reeds laat-mnl. Een ook in andere talen voorkomend woord, oorspr. een rom. afl. van lat. *cārabus* (Isidorus) „een soort boot” (= gr.-lat. *cārabus* „zeekreeft”).

Karviel znw. o., nog niet bij Kil. Oorsprong? De bet. „hijschblok” herinnert aan *kardeel*.

Karwats znw., nog niet bij Kil. Via het Du. (nhd. *karbatsche* v.) ontleend uit po. *karbacz* of čech. *karabáč* „karwats”, die weer uit 't Turksch komen.

I **Karwei** (arbeid; de en het), mnl. *corweye*, gew. *corweide* v. „heerendienst”. Uit fr. *corvée* „id.” (uit lat. **corrogāta* afgeleid). Voor *o > a* vgl. *kardeel*. Een jonge ontl. is ndl. *corvee*. Zie *karwij*. Uit 't Ndl. ndd. dial. *karwei*, *-ai*.

II **Karwei** (afval van dieren). De bij Kil. opgegeven vorm *koreye* gaat op ofr. *corée* (fr. *curée*; uit lat. **coriāta*) „ingewand van dieren” terug. Oudnfl. *craweeye* (waaruit *karwei*) komt ook in 't mv. voor. Vgl. ohd. *crā*, *krā* „milt”? Dan zou *crā-weye* een samenst. zijn: voor 't tweede lid vgl. II *gewei* (de); een synonieme samenst. zou dan zijn Kil. *kraey-gewand* (vgl. *ingewand*); Kil. vermeldt nog als derden vorm *kraey-weye*. De oorsprong van ohd. *crā*, *krā* is onzeker.

Karwij znw., mnl. *carvi*. Uit fr. of mlat. *carvi*, dat uit arab. (*al-*)*karawā* „karwij” ontstaan is. Eng. *caraway* „id.” kan hierop via spa. *alcaravea* teruggaan. Den overgang van *v* in *w*, die in 't Ndl. bij dit woord en I *karwei* voorkomt, vinden we ook bij mhd. mnd. *karwe* (naast *karve*) v. „karwij”. Het Nhd. heeft *karbe*, *karve* en *karbei*. 't Arab. woord gaat op lat. *careum* (gr. *κάρων*) „karwij” terug.

Kas znw. In de 16. eeuw ontleend uit it. *cassa* „kas” (< lat. *capsa*), dat in allerlei talen overging. Mnl. was 't zelfde woord al — uit het Mlat. of veeleer uit een ofr. (pic.) vorm *casse* (= fr. *châsse* „reliquieënschrijn”) — ont-

leend met de bet. „kist, kast”. — **Kassier** znw., sedert Kil. Tegelijk met *kas* ontleend, in de 16. eeuw, uit it. *cassiere*.

Kast znw., niet bij Kil., mnl. (noordndl.) *caste* v. „korenschuur”. In de bet. „kast” een ontl. uit het Du.: ohd. *chasto*, nhd. *kasten* m. „kast, kist”. In mnd. *kast*, *kass*, *kaste* v. m. „bewaarpplaats, reliquieënschrijn, vating van een edelsteen in een ring, kist (van een bruid), gevangenis” schijnen *ka st* en een met mnl. *casse* overeenstemmend woord (zie *ka s*) door elkaar geloopen te zijn. Wsch. verwant met *kaar*. De combinatie van deze woorden met ier. *ticsath* „tollat, tollito”, lat. *gero* „ik draag, voer”, on. *kasta* „werpen” (eng. *to cast* uit het Noorsch) is zeer onzeker.

Kastanje znw., mnl. *castaenge*, *castanie* v. Uit noord-ofr. *castagne* (: fr. *châtaigne*). Dit gaat op gr.-lat. *castanea* „kastanje” terug, dat of van den plaatsnaam *Castana* in Pontus of van arm. *kaskeni* „kastanjeboom” wordt afgeleid. Een oudere ontl. uit het Lat. of Rom. is ohd. *chestinna* v. (nog opperdu. *khes'to*), evenals ags. *ciesten*, *cysten*, *cystel* v. (eng. *chestnut*). Ohd. *castanie* is een geleerde ontl. uit het Lat., door geleerden invloed is ook nhd. *kastanie* v. te verklaren.

Kaste znw. ± 1800 ontleend uit fr. *caste* (< spa. port. *casta* „ras”, oorspr. „ongemengd ras”, v. van lat. *castus*). Internationaal woord.

Kasteel znw. o., mnl. *casteel* m. o. „burcht, kasteel, vesting, kleine stad”. Uit pic. *castel* = ofr. *chastel*, fr. *château* (< lat. *castellum*). Ook in 't Mhd. ontleend. Mnd. *kastel* o. „(versterkte) achtersteven van een schip” komt van mnl. *casteel* in deze bet. — **Kastelein** znw., mnl. *castelein* m. „slotvoogd”. Uit een pic. vorm van fr. *châtelain* < mlat. *castellānus*. Hieruit mhd. *kastelān* m.

Kastijden ww., mnl. *castien*, zelden *castighen*, ook reeds *castiden* (met jongere *d*, vgl. *belijden*) „terechtwijzen, berispen, kastijden, prediken”. Evenals onfr. *kestegon* („angere”), ohd. *chastigōn*, *chestigōn* (: nhd. *kasteien*), mnd. *kastien* „kastijden” uit lat. *castigare* „terechtwijzen, straffen”; niet uit dial. ofr. (pic.) *castier* (= ofr. *chastier*, fr. *châtier*) „id.” Het mnl. mnd. woord (dgl. vormen ook

mhd. nhd.) is een jongere ontl. dan het onfr. ohd. In beide perioden is *castigāre* als Christelijke term ontleend.

Kastoor znw. (als stofnaam o.), nog niet bij Kil. Een ook in andere talen ontleend woord, op lat. *castor* (gr. *καστωρ*) „bever” teruggaande.

Kat znw., mnl. *catte* v. = ohd. *chazza* (nhd. *katze*), mnd. ofri. *katte*, ags. *catte* v. „kat”, naast ags. *cat(t)* m. (eng. *cat*), on. *kattr* m. (: v. *ketta*). Een ook buiten 't Germ. bestaand woord (lat. *cattus*, -a, ier. *cat*, russ. *kot*, lit. *katė* „kat”) van onbekenden oorsprong. Komt 't vroegst (4. eeuw na Chr.) in 't Lat. voor. Mocht 't woord van ouds germ. zijn (NB. vgl. *kater*), dan moet 't oorspr. een ander dier dan de huiskat hebben aangeduid. Deze is uit Egypte afkomstig. — **Kater** znw., mnl. *cāter(e)* m. = laat-ohd. *chulere* m. (nhd. *kater*), mnd. *kāter* m. „kater”. Men neemt wel een grondvorm met wgerm. *d* aan : veeleer echter is de hd. vorm uit het Ndd. ontleend, dan omgekeerd. De enkele *t* tegenover de *tt* van *ka t* kan voor de meening worden aangevoerd, dat het woord oud is; -*er* (germ. -*ran-*) is een suffix voor mannelijke diernamen evenals in *doffer*. Met het oog op ndd. dial. *kāts* „kater” leidt men de *r* wel uit *z* af. — II **Kater** (katzenjammer) komt uit het Du. Hier is 't een ± 1850 in de studententaal gedrongen, o.a. in Leipzig gebruikelijke volks-vorm van *catarrh*.

Katern znw. Nnl. uit mlat. *quaternio*, -*nus*, -*num* „katern, cahier”.

Katheder znw., nog niet bij Kil. Bij ons wsch. uit nhd. *kathēder* (m. o., vroeger ook v.), dat op lat. *cāthēdra* (< gr. *καθῆδρα*) oorspr. = „stoel, armstoel” teruggaat.

Kathedraal znw. Uit Kil. *cathedraelkercke*, evenals nhd. *kathedrale* v. uit ouder (1541) *cathedralkirche*. < mlat. *cathedrālis* „bij den (bisschops)zetel behoorend”.

Katholiek bnw., sedert Kil. Internationaal woord, uit kerkelijk-lat. *catholicus* (gr. *καθολικός*) „algemeen”, dan „rechtgeloovig” overgenomen.

Katje (aan boomen) znw. o. Verkleinwoord van *ka t* met overdr. bet. Evenzoo hd. *kätzchen*.

Katoen znw. (de, het), mnl. *col(t)oen*, *coutoen*, *cantoen*, ook al *catoen* o. Voor de a vgl. kantoer. Uit fr. *colon* „katoen”. Een in allerlei talen overgenomen woord, op arab. (*al-qutun* „katoen” teruggaand.

Katrol znw., laat-mnl. *caturol*, *caterol*, *catrolle* m. (v.o.?) = nhd. *katrul(le)*. De afl. van *kat* (*kat-rol*?) of I *kater* is wsch.: 1. omdat een fr. of ander etymon riet aan te wijzen is, 2. wegens vla. *katrol* „kater”, 3. wegens nld. nhd. *katblok*, eng. *catblock* „blok met haak om den ring van het anker te vatten, katrol”, Kil. *katerrol*, *katerrolle*, *katers-hoofst* „katrol”.

Kauw, ka znw., Kil. *kauwe*, *kae*, mnl. *cauwe* v. = ohd. os. *kāu*, *kā*, mnd. *kā* v. „kraai, kauw”. Vgl. nog de *kaa*, noorw. *kaie*, zw. *kaja*, eng. *chough* „kauw”, ags. *cēo*, *cīo* v. (Ep. *chjæ*, Erf. *cīe*) „id.”. Bezwaarlijk alle identisch. Ndl. *kauw* kan, als 't niet een jonger onomatopöetisch woord is, = kluss. *gawa* „kraai” zijn. Dan is idg. **gāwó-* een idg. onomatopöetische vorm of (niet-tegenstaande de *ā*) een afl. van de bij koeteren besproken basis. Voor *-ā-w-* in 't Germ. vgl. blauw.

Kauwen ww. Ohd. *chiuwan* (nhd. *wieder-kānen*), ags. *cēowan* (eng. *to chew*) „kauwen” veronderstellen een germ. **keuwanan* < **kewanan*; hierbij sluit zich met anlautvervorming aan on. *tyggva*, *tyggja* „id.” uit **keuwianan*. Mnl. *couwen*, *cāwen* „id.” (nog vla.) kan = ohd. *chiuwan* zijn. De grondvorm van 't verwante *kauwen*, mnl. *cauwen* staat niet vast. Andere vormen zijn nog ohd. *cōuōn* en mnd. *keuwen* = achterh. *keuwen* „kauwen”. Nhd. *kauen* „id.” komt uit 't Md.: mhd. (middelnijnsch) *kāwen*. Verwant is ksl. *živq*, *živati* „kauwen”. Men neemt een idg. basis *gjeu-* aan, waarvan ook lat. *gingīva* „tandvleesch”, arm. *kiv* „mastik, boomhars”, nperz. *šāvaš*, *šāvaš* „hij kauwt” kunnen komen. Zie kieuw.

Kauwoerde znw., reeds bij Maerlant. Uit ofr. *coūrde* (fr. *courge*, dial. *courde*), op een vulgairlat. vorm van lat. *cucurbita* teruggaand.

Kavalje znw., sedert Kil., die de bett. „oud paard” en „oud huis” beide op-

geeft en 't woord van lat. *caballus* „paard” afleidt. Deze verklaring kan de juiste zijn; dan was *kavalje* „oud huis” oorspr. een schertsend woord. Minder wsch. is ontl. uit spa. *cabaña* „hut”.

Kavelen ww., mnl. *cāvelen* „loten, bij loting verdeelen of toewijzen, onderscheiden, oordeelen, schatten”. = nhd. dial. *kabeln*, mnd. *kāvelen* „loten, afdeelen, toedeelen”. Van mnl. *cāvel(e)* m.v.o. „lot, deel, aandeel” (in deze bet. nog nnl. **kavel**) — de oorspr. bet. was „staafje (om 't lot te werpen)” —, nhd. dial. *kabel* v. „lot, aandeel”, mnd. *kāvele* v. „staafje om te loten, lot, aandeel”, on. *kafl* (*kaflī*) m. „langwerpig rond hout” (*mešalkaflī* m. „bandvat van 't zwaard”, *keflī* o. „klein cilindervormig stuk hout”). Men vergelijkt lit. *žabas* „rijshout”, *žubrijs* „ploegschaar” en hoogerop de woordfamilie van II *kaak*. Voor de bet.-ontwikkeling „staafje” > „lot” vgl. bij kerven.

Kaviaar znw. Een in vele westeurop. talen voorkomend woord, teruggaand op nieuwgr. *καβίον*, turksch (*c*)*havjar*. 't Russ. woord voor „kaviaar” is *ikrā*.

Kazak znw., sedert Kil. Uit fr. *casaque* < it. *casacca* „lange overjas”. Ook in 't Du. ontleend. Oorsprong onzeker.

Kazemat znw., sedert Kil. Uit it. *casamatta* „kazemat”, dat ook in andere talen overging. Oorsprong onzeker.

Kazerne znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *caserne*, dat ook in andere talen overging. Oorsprong onzeker.

Kazuaris znw. Met verlatiniseering van den uitgang uit mal. *kasoewari*.

Kazuifel znw., mnl. *casūfel* (naast *casufte*, *casuffle* e.a. vormen) v. Wsch. direct uit mlat. *casubula* (naast *casibula*; van *casa* „hut”?), ofschoon formeel ontl. uit een noordfr. vorm met anlautende *c*, *k* = centraalfr. *chasuble* ook mogelijk is. Uit mlat. *casula* komt mnl. *casele*, *casule* (*ū*?) v., mhd. *kāsel(e)* v., mnd. *kasel* m. „kazuifel, miskleed”, uit mlat. *casucula* mnl. *casūghele*, mhd. *kasugele* v. „id.”.

I **Keel** (lichaamsdeel), mnl. *kēle* v. „keel, strot”. = onfr. ohd. *kēla* (nhd. *kehle*), mnd. *kēle* (os. *kēl-girithi* v. „gulgigheid”), ags. *ceole* v. „id.”. Buiten

't Germ. vgl. lat. *gula* „keel”, oi. *gala-* „id., hals”, ier. *gelim* „ik vreet, graas”, obg. *po-glŭs'tati*, ksl. *po-glŭtati*, *po-glŭtiti*, *po-glŭnuti* „inslokken”, arm. *klanem* „ik verslindt”, oi. *girāti*, *gŭlāti* „hij verslindt”.

De lat., slav., arm., oi. vormen kunnen echter ook idg. *gʷ* hebben evenals gr. *δέλεα*, aeol. *βλήρ* „lokaas”, gr. *καβλέει καταπίνει* (Hes.). Vgl. kolk. — Af.

kelen ww. Reeds mnl. Eerst vroeg-nhd.

II **Keel** (rood, in de wapenkunde) znw. o., mnl. *kēle*, *keel* v.o. Vertaling, op den klank af, van fr. *gueules*, dat wsch. op lat. *gulac*, mv. van *gula* (zie I keel) teruggaat, met een bet. als „rood boordsel van de keel van een dier”.

Keep znw., nog niet bij Kil. Deels = mnd. *kēp* v. „keep, kerf”, on. *keipr* m. „inkeping voor het roer”, deels hiermee ablatend. De Bommelerwaardsche vorm heeft *ē*, de Goereesche *ē*. Verwant met k i p p e n.

Keeren ww., mnl. *kēren* „keeren, wenden” (en daaruit ontstane bett.) = onfr. *kéran* (-on), ohd. *chéren* (nhd. *kehren*), os. **kérian* (*thanakéringa* v. „divortium”), ofri. *kéra* „id.”, uit **kaizianan* of **kairianan*. Kan niet verwant zijn met het synonieme ags. *cierran* (**karrian*), dat met k y r r u „drijven, zenden”, misschien ook met arm. *caṙay* „dienaar, slaaf” verwant is. Men heeft met ke e r e n willen combineeren lit. *zvairis* „scheel ziend” (onwsch.), ook wel arm. *cir* „kring”. — Het znw. **keer**, mnl. *keer* m. = ohd. *chér* m. „wending, richting” (oud-nhd. *kehr*), waarnaast ohd. os. *kéra* (nhd. *kehr*) v.

I **Kees** (klaar is K.). Ook ndd. dial., soms met het lidwoord. Zie kaas.

II **Kees** (hond). Ook oostfri. = **Kees** „Cornelis”?

Keet znw., mnl. *kēte* v. (*é* blijkens de nnl. dialecten). Ablautend met k i t.

Keffen ww., sedert Kil. Zou met *e* uit germ. *i* bij k i j v e n kunnen hooren. Veeleer is 't woord echter jong en onomatopoëtisch, evenzoo dial. (Kampen) *kaffen* „keffen, blaffen”, westf. dial. *käffen* „id.”. Hd. *kläffen* „keffen” is deels evenzoo te beschouwen, in de bet. „zwetsen” echter is 't ouder en sluit het zich bij klappen aan.

Keg, kegge znw., mnl. *kegghe* v. Uit **kaʒjō-*. Verwant met ohd. *chegil* m. „pin, paaltje” (mhd. *kegel* „kegel in 't spel, knuppel, stok”, nhd. *kegel* „kegel”), mnd. *kegel* „kegel” uit **kaʒila-*. Misschien komt ndl. **kegel** in zijn tegenw. bet. uit het Du.; het komt eerst laat-mnl. voor. In de Gemma van 1494 komt *keghel* = „wig” voor, bij Kil. = „kegelvormig voorwerp, kegel in 't spel”, = „ijskegel” („Flandr.”) en verder „*keghel*. vetus. Holl. j. *keye*. Silex” (in die bet. later-mnl. *keghel-steen* m.; vgl. *kei*). Verwant kunnen zijn hd. dial. *kag* m. „koolstronk”, eng. dial. *cag*, zw. dial. *kage* „boomstronk”. Buiten 't Germ. kunnen of de bij II ka a k genoemde woorden verwant zijn, die dan idg. *gh* zouden hebben, of obg. *žizlŭ* „roede, stok” (idg. *g.gh-*), lett. *fīfŭs* „stok”. Mnl. *kēkel* m., mnd. *kēkel* „ijskegel” sluit zich aan bij II ka a k. Bij *keg*, *kegel* nog : ofri. *kēi*, *kāi* m., ags. *cāg* v., *cāga* m. (eng. *key*) „sleutel”. Uit 't Germ. fr. *quille* „kegel”. — **Kegelen** ww., sedert het laat-Mnl. en Mhd.

Kei znw., mnl. *keye*, *kei* (m.v. ?). = oostfri. *kei* „steen”, vooral „langwerpige steen”. Deze bet. kan worden aangevoerd voor verwantschap met *keg*, *kegel*: de grondvorm zou dan **kaʒi-* zijn en de oudere bet. „puntige, wigvormige steen”. Vgl. ook Kil. *keghel* „kei” (zie *kegel*). Anderen combineeren *kei* met *kiezel*: dan was de grondvorm **kaʒjō-*; vgl. dan ook mnl. *keisel* „keisteen” (nog dial. : N.Holl.).

Keil znw., nog niet bij Kil. Ontl. uit hd. *keil* < ohd. *chŭl* m. = mnd. *kil* m. „wig”, on. *káll* m. „nauwe inham”. Met ablaunt mnd. *kél* „inham”, noorw. *keilu* v. „gootje, kanaal”. **Kila-* kan op **kīʒla-* teruggaan (vgl. mhd. *kidel*, nhd. dial. *keidel* m. „wig”), maar noodig is dat niet. Men neemt gew. verwantschap met *kiem* aan. Dat ndl. *keil* een klankwettige ndl. vorm = *kegel* (vgl. *pegel*: *peil*) is, is minder wsch.

Keilen ww., nog niet mnl. of bij Kil., tenzij mnl. (Leiden) *keglen*, de naam van een spel, hetzelfde woord is. Oorsprong onzeker. Van *kei*? Van **keil* = *kegel*,

't zij dan in de bet. „kei” (Kil., zie kegel) of „kegel”?

Keizer znw., mnl. *keiser* m. = ohd. *keisar*, *keisur* (nhd. *kaiser*), os. *késar*, *késur*, ofri. (uit 't Du.) *keiser*, ags. *cásere*, (uit het Du.) on. *keisari* m. „keizer”. In 't begin van onze jaartelling ontleend uit lat. *Caesar*, oorspr. de naam van C. Julius Caesar, daarna een titel van de Romeinsche imperatores. Got. *káisar* m. „keizer” kan of uit 't Lat. of uit den gr. vorm *καίσαρ* ontleend zijn. Zoowel in 't West- als Oostgerm. is het vreemde woord met *ai* ontleend, terwijl Griek (reeds mnl.), ohd. *Chriah*, mnd. *Kréke*, ofri. *Krék* (*Créklond* „Griekenland”), ags. *Créc*, *Gréc*, got. *Kreks* m. (met *é*²), uit lat. *Graccus*, een *é*-uitspraak van lat. *ae* veronderstelt. Obg. *césar*'i „βασιλεύς” is uit 't Got. ontleend. — **Keizerin** znw., sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ook ags. *cásern* v. „keizerin”.

Keker znw., mnl. *kēker* (Mnl. Handwdb.). = ohd. *chichera* (-*irra*, -*ura*) v. (nhd. *kicher*) „grauwe erwt”, mnd. *kēker* „wik, platte erwt”. Vroege ontl. uit lat. *cicera* „wik, platte erwt” resp. *cicer* „keker, grauwe erwt” of zijn mv. *cicera*. De vormen nld. sisser, ohd. *cisa*, *ciser* berusten op latere ontl. uit het Rom.; hier is de vorm zonder *r* zeer verbreid: vgl. bijv. fr. (*pois*) *chiche* „grauwe erwt”, waaruit eng. *chich* „kleine erwt”.

Kekeren (stotteren, hakkelen), reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). Kil. kent *kekeren* „stotteren” en „schateren” en *keken* „garrige, blaterare, iurgare, increpare”. Onomatopoëtisch evenals *kik*, *kikken*, *kinkhoest* en *kakelen*; vgl. nog nhd. *kichern* „grinniken”, in 1482 *kecherlich lachen*, ohd. *kahhazzen*, ags. *caahhet(t)an* „schateren”. Voor een dgl. onomatopoëtische idg. basis vgl. bij h e k s.

Kelder znw., mnl. *kebre*, *keller*, ook reeds *kelder* m. = onfr. *kèlleri*, ohd. *chëllári* (nhd. *keller*), os. *këlleri*, on. *këllari*, *kjallari* m. „kelder”. Ontl. uit lat. *cellárium* „bewaarplaats van spijzen” (van *cella*) of een rom. vorm hiervan. Het meer gewone mnl. *kelndre*, -*er(e)*, -*aer*, ofri. *szölner* m. „kelder” wordt

uit een bijvorm van *cellárium*, namelijk *cellerárium* of *cellelárium*, **cellenárium* afgeleid. Zie de tweeërlei vormen bij *kellner*. Vgl. nog bij I m u u r.

Kelen. Zie I keel.

Kelk znw., mnl. *kētec*, *keete*, *kele* m. = ohd. *chelich*, *chelh* (nhd. *kelch*), os. *kelik*, ofri. *tzilik*, *zielk*, ags. *celc* (merc.). *calc* (north.) m. „kelk, beker”. Ontl. uit lat. (*calic*, acc. :) *calicem* „id.”. Wegens de tweede *k* een oudere ontl. dan kruis. Een jongere geleerde ontl. is ags. *calic* m. > on. *kalkr* m. „kelk, beker”. *Kelk* heeft nnl. de bet. „bloembekleedsel” gekregen, evenals nhd. *kelch*, doordat lat. *calyx* (gr. *καλύξ*) „bloemkelk” in uitspraak met *calix* samenviel, dat men als identisch met kelk voelde.

Kellner znw. Laat-nnl. ontl. uit hd. *kellner* m., dat op ohd. *chëlnári* m. „keldermeester, bestuurder van inkomsten” teruggaat. Dit = mnl. *kelndre* m. „keldermeester, bestuurder van inkomsten (van een klooster)”, mnd. owfri. *këlnar* m. „id.”. Uit mlat. *cellenárius*. Hiernaast een synoniem mnl. *kelre*, mhd. *këlläre*, *këller* (nhd. *keller*), mnd. *këller*, *këbre*, owfri. *këller* m. uit *cellárius*. Vgl. *kelder*.

Kemel. Zie kameel. — **Kemphaan** znw., nog niet bij Kil. Zie II k a m p.

Kennen ww., mnl. *kennen* „kennen, herkennen, weten, oordeelen, inzien, verklaren, getuigen, erkennen, belijden”. = onfr. *kennan* „cognoscere”, mhd. *kennen* „kennen, erkennen, herkennen” (nhd. *kennen*; ohd. reeds *bi-chennen*, *ir-kennen* en *un-chennento* „non agnoscendo”), mnd. *kennen* „kennen, weten, uitspraak doen, erkennen” (os. reeds *ant-kennian* „herkennen, erkennen”), ofri. *kanna*, *kenna* „erkennen, onderzoeken”. Causatieve bet. heeft ags. *cennan* „te kennen geven, verklaren”; evenzoo on. *kenna* „id.”, ook „kennen, vernemen”, got. *kannjan* „meedeelen”. Causatiefvorm bij kunnen. — **Kenbaar** bnw., sedert Kil., het Nhd. (1691), Mnd. (alleen *kenbárlík* „herkenbaar, zichtbaar”). — **Kennelijk** bnw. Reeds mnl. mhd. (*ken(ne)lich*: nhd. *kennlich*), mnd. owfri. — **Kennis** znw., reeds mnl. mnd. Mnd. ook *kentnisse*, *kantenisse* =

mhd. *kenntnisse*, *kantnusse* (nhd. *kenntnis*) v. — **Kenschetsen** ww. Van 't verouderde *kenschets*; geen van beide nog bij Kil. *Kenschets* is een samenst. als **kenmerk** (eerst nnl.), **kenteeken** (eerst ouder-nnl., ook ouder-nhd. *kennzeichen*).

Kennewe (houten halsbeugel), 16.-eeuwsch *kennewe* v., Kil. *kennewe*. Met de ospr. bet. „hennepzeel” van een bijvorm bij *hennep* met *k*?

Kenteren ww., nog niet bij Kil. Een ndl.-nhd. woord, afgeleid van I *kant*, dat ook in het Nhd. overging: *kentern* „op den kant leggen, andersom gaan liggen” en in 't Skandin.: zw. *kantra*, de. *kantre*, *kantré* „id.”. De *a*-vormen zijn ook nhd. Zie *kantelen*.

Kepe ww. Van *keep*.

Keper znw. Met overdr. bet. = mnl. *kēper* m. „dakspaar, zolderrib”, ook al als heraldische term = „twee platte banden in den vorm van een winkelhaak”. = mhd. *keper*, nhd. vervormd tot *kämpfer* m. „balk (of ander voorwerp) tot steun”, mnd. *kēpere* m. „opperbalk, balk tot steun, werktuig om te rammen”, *kēper* „keper” (weversterm). Wsch. ontl. uit een rom. afl. van lat. *caper* „bok”; vgl. voor de bet. fr. *chèvre* „hijtschkraan”, *chevron* „dakspaar” en ndl. *bok* als naam van werktuigen. Een ander woord is mnl. onfr. *kip* (pp), gloss. bern. *kep* „voetboei”, ohd. *chijfa*, *chijfa* v. „humerulus”, os. *kip* „stipes”, ags. *cipp* m. „balk, stok, hout waarin de ploegschaar zit, weversboom”. Deze zijn uit lat. *cippus* „paal” ontleend; zie I *kip*.

Kerel znw., mnl. *kērel*, *kerl*, *caerl* m. „vrij man niet uit den ridderstand”, ook reeds met minachting gebruikt. Nnl. *kerel* komt uit een oostelijker dial. dan *aarde* e.dgl. woorden, eveneens met rekking van *ä*. = mhd. (md.) *kērl* m. „man” (ook al met minachting; nhd. *kerl*), mnd. *kērlē* m. „vrij man niet uit den ridderstand, krachtige persoon, heerscher”, ofri. *tzērl*, *tzērl* m. „ondergeschikt persoon”, ags. *ceorl* m. „man, echtgenoot, boer, onvrije” (eng. *churl*). Met ablaut (vgl. *aars*) ohd. *charal* m. „man, echtgenoot, geliefde”, on. *karl* m. „oude man, echtgenoot, man uit het volk”, waarmee de eigen-

naam *Karel* identisch is. Als de oorspr. bet. van **kerla-*, **karla-* „oude man” is, moeten wij ze met gr. *ἑρως*, arr. *cer*, nperz. *zar* „id.” combineeren, die bij gr. *ἴσος* „ouderdom”, oi. *járatī*, *járyati* „hij wordt week, oud”, obg. *zǝrēti* „rijp worden” hooren. Of deze basis *ǝer-*, *ǝeré-* identisch is met die van I *koren*, is onzeker. Met 't oog op 't deelw. oi. *jǝrǝá-*, dat formeel = *koren* kan zijn, is 't niet onaannemelijk.

Keren ww., mnl. *kēren*. = ohd. *cherjan*, *cherren* (nhd. *kehren*), mnd. *kēren* „vegen, schoonmaken”. Vgl. nog uit 't Germ. ohd. *ubarchara* v. „*περιψημα*, vuiligheid”, nijsl. *kar* o. „vuil (aan pasgeboren kalveren of lammeren)”, noorw. *kara* „vegen, schrappen”, buiten het Germ. lit. *žerū*, *žerli* „schrappen”.

Kerf znw., mnl. *kerve* v., *kerf* m. = mhd. *kērbe* (nhd. *kerbe*) v., *kērp* m., mnd. *kērve* v., *kērf* o., ofri. *kēre* v., owfri. *kērfo*. „kerf, insnijding”. Hiernaast **karbi-*, ags. *cierf* m. „het snijden, het afgesnedene” (= mnd. *karf* „kerf”?). Van *kerven*. On. *kjarf* o., *kjarfi* m. „bundel” zal wel niet hierbij behooren. — **Kerfstok** znw. Sedert het later-Mnl., den Teuth. en het laat-Mnd. Laat-mhd. wel al *kērbholz* o. Het eerste lid is de stam van *kerven*.

Kerk znw., mnl. *kerke* v. Met *e* uit *i* vóór *r*; vgl. herder. = ohd. *chirihka* v. (nhd. *kirche*), os. *kirika*, ofri. *kerke*, *tzjūrke*, ags. *cirice*, *cyrice* (eng. *church*), on. *kirkja* v. „kerk”. Vroege ontl. — met verandering van formans en geslacht — uit gr. *κυριακόν*, in de 4. eeuw gebruikelijk met de bet. „huis des Heeren”, een afl. van *κύριος* „heer”. [Het v. *κυριακή* heeft deze bet. eerst in de 11. eeuw, vroeger is het = „dag des Heeren, Zondag”.] Het is opvallend, dat juist dit overigens in West-Europa weinig bekende woord en niet het in de rom. en kelt. talen overgegangene lat. *ecclesia* (< gr. *ἐκκλησία*) „gemeente”, dan ook „kerkgebouw” in 't W.- en Ngerm. ontleend is. Ook uit 't Got. kennen we alleen *aikklesjo* v. „coelus christianorum”. Echter zal obg. *crǝky* (oerslav. **kǝrky*, ook **kǝrǝky*) wel op een oudoostgerm. nomin. **kir(i)kó* teruggaan, welk woord in Ulfila's tijd misschien alleen nog „kerkgebouw” beteekende. Wellicht is het

wgerm. woord uit het Oostgerm. ontleend. De vorm verklaart zich het eenvoudigst als we van den vulgairgr. vorm *κρηκόβ* uitgaan. — **Kerkhof** znw. o., sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. Oorspr. bet. „omheinde ruimte om een kerk”. Vgl. ags. *cirictūn* m., on. *kirkjugarðr* m. „omheinde ruimte (begraafplaats) om een kerk”. Eng. *churchyard* is onder noorschen invloed opgekomen.

Kerker znw., mnl. *carker*, *caerker*, *kerker* m.v. Met *e* uit *a* vóór *r* + gutturaal; vgl. erg. = ohd. *charchari* (nhd. *kerker*), os. *karkari* m., ofri. *kerkener* (vervormd, evenals :) ags. *carcern*, *cearcern* o. „kerker”. Evenals got. *karkara* v. „id.” een vroege ontl. uit lat. *carcer* „id.”.

Kermen ww., mnl. *carmen*, *caermen*, *kermen*. Met *e* uit *a* vóór *r* + labiaal; vgl. berm. = mhd. *karmen*, mnd. *karmen*, *kermen* „kermen, klagen”. Ags. *cierman* „een krachtig geluid voortbrengen” is een denominativum van *cearm*, *cierm* m. „krachtig geluid, geraas” (**karma-*, **karmi-*) = os. *kurm* (*i*) m. „weeklacht”. Verwant kunnen zijn ier. *gairm*, *gáir* „roep, geschreeuw”, *gairid* „hij roept”, lat. *garrío* „ik leuter”, gr. *γῆρυς*, dor. *γάρυς* „stem”, obg. *granū*, ksl. *grano* (gen. -*ese*) „vers”, lit. *girù*, *girti* „prijzen”, *gair̃sas* „klank, stem, gerucht”, alb. *geršás* „op een bruiloft uitnoodigen”, arm. *karáč* „geschreeuw”, oi. *járate* „hij geeft geluid”, *grnãti* „hij zingt”. Evenwel kunnen de slav. balt. alb. arm. oi. woorden ook *gr* hebben, evenals ohd. *quëran* „zuchten”, ier. *herrán* „kommer”, gr. *δερῖαι* · *λοιδορῖαι* (Hes.): dan zouden de andere vormen eventueel *ǰ* kunnen hebben en met osset. *zar* „gezang” verwant zijn. ’t Is ondoenlijk voor de vormen met *e*- en *a*-vocalisme verschillende wortels te onderscheiden. De verlengde basis *ga^rr-s*, die aan een deel van de geciteerde vormen ten grondslag ligt, komt in ’t Germ. nog voor in ohd. *kërran* „een geluid voortbrengen”, mnl. *kërren*, *karren*, ags. *ceorran* „kraken”, noorw. *karra* „snateren” en de bij korren besproken woorden. Een deel van deze woorden kan jong zijn, ohd. *kërran*, ags. *ceorran* met hun sterke flectie wijzen

er op, dat de heele woordfamilie dit niet is. Zie ook karig, kraken, kraaien, kier.

Kermis znw., mnl. *kermesse*, *kermisse*, ook nog *kercmisse* v. „mis bij ’t feest van de kerkwijding, viering van dit feest”, ook al „jaarmarkt, feest, klein geschenk op een kermis gekocht of bij het feest van de kerkwijding gegeven”. = mhd. *kirchmisse*, *kirmisse* v. „kerkwijdingsfeest, jaarmarkt”, mnd. *kerk(en)-misse*, *kermisse* v. „id.”, geschenk bij ’t kerkwijdingsfeest”, ofri. *tzeremisse* v. „kerkwijdingsfeest”. Zie I *mis* en voor ’t eerste lid vgl. *kersp* el.

Kern znw., mnl. *kerne*, *keerne* v. „kern, pit”. De beschaafd-nnl. vorm met *ë* (: mnl. *keerne*) heeft wsch. onder du. invloed gestaan. = ohd. *kërno* (nhd. *kern*), os. *kërno*, on. *kjarni* m. „kern, pit”. Ags. het verkleinwoord *ciernel* (Corp. *cirnel*) o. „id.”. Ablautend met I koren. Mnl. *kerle*, *carle*, *keerle* (nog dial. : Antw. *kèrel*) m. „kern” is misschien een formantische variant (zie *korrel*), *carnel*, *carneel* m. o. „id.” (nog wvla. *kernél*, *koruél*) is een afl. van kern met fr. suffix, wellicht op fr. taalgebied ontstaan en daarna ontleend in ’t Mnl.

Kerrie znw. Een in eenigszins verschillende vormen in veel europ. talen voorkomend woord, teruggaand op tamil *kari* resp. kanar. *karil*.

I **Kers** (vrucht), dial. ook *kars(ə)*, *kors(ə)*, *keers(ə)*, mnl. *kerse*, *carse*, *keerse* v. = ohd. *chirsa* (nhd. *kirsche*), mnd. *kerse* v. „kers” (os. *kirs-bóm*, *kirsik-bóm* m. „kerseboom”). Evenals ags. *ciris-* „id.” (eng. *cherry*) een vroege ontl. uit rom. *ceresia* (vulgairlat. bijvorm van *cerasea*, -*ia*, gr. *κεράσια*, -*ia* „kerseboom”, *κεράσιον* „kers”), waarop ook fr. *cerise* „kers” en de meeste vormen uit de rom. talen teruggaan. Alem. *kriese* „kers” gaat op hetzelfde *cerésia* terug (voor de *ie* vgl. *spiegel*), maar heeft niet ’t accent teruggetrokken. Denzelfden oorsprong kan ook oerslav. **čerša* (waarvan **čeršān’a*, russ. *čerésn’a* enz.) „kers” hebben. Vgl. *peer*, *pruim*.

II **Kers** (plant), dial. ook *kars(ə)*, *kors(ə)*, mnl. *kersse*, *korsse*. Met metathesis van *e* en *r* (vgl. *barsten*). = ohd. *chressa* m., *chressa* v. (nhd. *kresse* v.),

mind. *kerse*, *karse* v., ags. *cerse*, *cerse* v., *cressa* m. (eng. *cress*). Oorsprong onbekend. De combinatie met on. *krás* v. „voedsel, lekker hapje”, ier. *greim* „hapje”, lat. *grámen* „gras”, gr. *γρᾶω* „ik knaag”, oi. *grásati* „hij vreet, verblindt” is maar een los vermoeden, evenzoo die met ohd. *chrësan* „kruipen”. Uit het Germ. mlat. *cresso*, fr. *cresson*, it. *crescione* „kers”.

Kersouw (madeliefje), mnl. *kersoude*, *carsoude*, *corsoude* v. Met secundaire *r* (vgl. *karpoe*ts) uit ofr. *cassaude* (< mlat. *consolida* „waa wortel, madeliefje”, waaruit ook fr. *consoude* „waa wortel”).

Kerspel znw. o., mnl. (vooral noordnd.) *kerspel* (*carspel*, ook nog *kerespel*; vgl. *kermis*) o. „kerspel, parochie, kerkgemeente”. = mhd. *kirchspēl* (nhd. *kirchspiel*) o., mind. *ker(k)spēl*, *kar(k)spēl*, ofri. *szerekspēl*, *-spil*, *szerspēl*, *kerspēl*, *tsürspēl* o. „id.”. Oorspr. bet. „district waarover het verkondigen, het spreken van een kerk zich uitstrekt”. Het tweede lid is een reeds oergerm. nomen **spella-* (zie *spellen*), dat nog over is in nhd. *beispiel* o. „voorbeeld” (ohd. *bī-spēl* o. „gelijkenis, didactische vertelling”), eng. *gospel* „evangelie” (ags. *godspēll* o., een ook ohd. os. samenst.) en dr. *dingSpiel* „rechtsgebied”.

Kerst- in **Kerstmis** (mnl. *kersmisse* v. naast gewoner *kersdach* m., mind. *kerstesmisse* v., eng. *Christmas*; voor 't tweede lid zie I *mis*) e. dgl. is de klankwettige ontwikkeling van het ontleende gr.-lat. *Christus* (gesproken met *k*) met afwerping van den lat. uitgang. Er is geen reden, om 't wgerm. woord voor een ontl. via het Got. te houden. Er komen evenals bij dertig e. dgl. dialectvormen met *ar* en *or* voor. Zie *Christen*.

Kersversch bnw., nog niet bij Kil. Voor ons taalgevoel = I of II *kers* + *versch*; aan deze volksetymologische opvatting is ook de *e* van *kers-* toe te schrijven. Oudnld. (Hooft, Bredero) *karsinne* (= en) *varsch* wijst er echter op, dat het eerste lid een bnw. is = mhd. mind. *karsch* „frisch, opgewekt”, on. *karskr*, *kerskr* „opgewekt, levendig”, dat met lat. *expergiscor* (**ex-per-griscor*) „ik ontwaak”, gr. *ἐπειρω* „ik wek”, alb. *ngre* „ik hef op,

stel, wek op”, oi. *jágárti* „hij waakt, is wakker” verwant is.

Kervel znw., mnl. *kervele*, *kervel* (v.?) = ohd. *kërvola*, (ook os.?) *kërvila* v. (nhd. *kerbel* m.), mind. *kërvelde*, ags. *cierfille*, *cerfille* v. (eng. *chervil*) „kervel”. Een vroege ontl. uit lat. *caerfolium* (gr. *χαίρεφυλλον*), wellicht uit een paar verschillende rom. vormen hiervan. Allerlei namen van moeskruiden en tuingroenten (zie II *kool*, II *munt*) en andere keukentermen (zie *keuken*) komen uit 't Lat.

Kerven ww., mnl. *kerven*. = mhd. *kërben* (nhd. *kerben*), mind. *kërven*, ofri. *kërva*, ags. *ceorfan* (eng. *to carve*) „kerven, insnijden, afsnijden”, een sterk germ. ww. Met ablaut noorw. dial. *karva* „kerven”. Verwant met gr. *γράφω* „ik griffel, schrijf”, obg. *žrěbǐř* „lot” (russ. dial. *žerebej* ook nog = „afgesneden stuk”; voor de bet. vgl. *kavel*). Hierbij leit. *grebt* „schrapen, uithollen, ingriffelen”? Eer bij *graven*. En opr. *girbin* „getal”? Ook anders verklaard. Voor een synoniem idg. (*s*)*kerp-* zie *schurf*. Zie *kerf*. Vgl. *krabben*.

Kesp znw. Een nld. nnd. woord van onbekenden oorsprong.

Ketel znw., mnl. *ketel* m. = ohd. *kezzil* (nhd. *kessel*), os. *ketel* (in samenst. en afl.), ofri. *szetel*, *ketel*, ags. *cietel* (eng. *kettle* uit het Noorsch), on. *ketill*, got. *katils* m. „ketel”. Een zeer oude, alg.-germ. ontl. uit lat. *catinus* „nap, pan, schotel” — met suffixsubstitutie, vgl. *ezel* — of uit het deminutivum *catillus*. Uit het Germ. obg. *kořilü*, lit. *kätilas*, opr. *catils* „ketel”. — **Ketelaar** znw. In alle bet. een afl. van *ketel*. In de bet. „ketelmaker” reeds mnl. *keteläre*, mhd. *kezzeläre*, os. *ketelari* m. — In **ketelboeter** znw. (reeds mnl., ook mind. *kätelbóter* m.) leeft 't ww. *boeten* nog voort in zijn oude bet. „beter maken, repareeren”.

Keten znw., mnl. *kēten(e)* v. Uit lat. *catēna* „keten”, wsch. via 't Rom.; voor de klankontwikkeling vgl. *edik* bij *azijn* en I *munt*. Op een rom. vorm met *d* uit *t* (de grondvorm o.a. van fr. *chaîne*) gaat ohd. *chetin(n)a* (nhd. *kette*), mind. noordoost-mnl. *kēde(ne)* v., ofri. *kēde* „ketting” terug. Voor den grond-

vorm met *d* vgl. a b t. Blijkens westf. *kiote* naast *kie* „ketting” is de *t*-vorm ook in 't Ndd. ontleend. Mnl. komt ook *ketten(e)* v. voor (uit *ket'ne*? vgl. bij monnik), zelden reeds met suffix-substitutie noordndl. *kettinc* (nml. *ketting*). — **Ketenen** ww., mnl. *kētenen*. Ook al ohd. *chetennón* (nhd. *ketten*) „ketenen”. Afl. van *keten*, niet direct uit lat. *catēndre* „id.” ontleend.

Ketsen ww., mnl. *ketsen* „drijven, jagen, zich inspannen om een doel te bereiken”. Van denzelfden oorsprong als *kaatsen*. De nml. bett. „afstuiten” en „ketsen” (van een geweer) laten zich verklaren uit de bet. „kaatsen” (Kil., nog Antw.).

Ketter znw., mnl. *ketter* m. „ketter”, ook „sodomet”. = mhd. *ketzer* m. in beide bett. (nhd. *ketzer*), mnd. *ketter* m. „ketter”, ofri. *ketter* m. „id.” (*kattere* m. „qui peccat contra naturam”). Een sedert de 12. eeuw voorkomend woord, ontstaan uit mlat. *Katari* mv., een benaming van sectanten, die zich in de 11. en 12. eeuw in West-Europa verbreidden. De naam gaat op gr. *καθαρὸς* „rein” terug. De it. naam is *Gazari*. Mnl. komt ook *catter* m. „ketter” voor, evenzoo mhd. (md.) *kutzer*; voor ofri. *kattere* zie hierboven. — **Ketterij** znw., mnl. *ketterie*, *catterie* v. = mhd. *ketzerie* v. „ketterij, tegennatuurlijke wellust” (nhd. *ketzerie*), ofri. *katerie* v. „ketterij”.

Ketting. Zie *keten*.

Keu znw. Nnl. uit fr. *queue* (< lat. *cauda*); de oorspr., nog bestaande bet. is „staart”.

Keuken znw., mnl. *cōkene*, *cōkene* v. = ohd. *chuhhina* (nhd. *küche*), mnd. *kōke(ne)* (os. *koke*), ags. *cycene* (eng. *kitchen*) v. „keuken”. Ontl. uit een rom. vorm (*cocina*) van laat-lat. *coquina* „keuken”. Zie voor andere ontleende keukentermen *kok*, *koken*, *kervel*, II *kool*, II *munt*.

Keule znw., dial. ook *keune* (Zeeuwschvla.), *kunne* (ib., Walcheren), 16.-eeuwsch *cuele*. Uit **kōnle*. = ohd. *konala* v., os. *cunela* v. „satureia, keule”, ags. *cunelle* v. (*cunela* m.) „tijn, kervel, ruit”. Ontl. uit den lat. plantnaam *cunila*, *conila* (gr. *κοιλίη*) „een soort origanum” is onzeker met 't oog op ohd. os. *quenela*,

-ula, *-ala* v. „satureia, serpillum” (nhd. *quendel* m.), nml. *kwendel* (sedert de 16. eeuw) „serpillum”, waarmee *keule* enz. in regelmatigen ablaout staan kan. Echter mag met 't oog op een dgl. wisseling bij *kwee* de hypothese van ontl. niet absoluut van de hand worden gewezen.

Keur znw., mnl. *cōre*, *cōre* m.v. „keus, vrije verkiezing, handvest” (e.a. secundaire bett.). = ohd. *churi* v. „keus, onderzoeking” (nhd. *kur*, ook in *kurfürst*), os. *kuri* m. „keus”, ofri. *kere* m.v. „keus, vrije wil, uitspraak”, ags. *cyre* m. „keus, vrije verkiezing”. Evenals on. *kþr* o. „keus” (**koR* < **kuza-*) een verbaalabstractum van *kiesen*. Mnl. *cōse*, *cōse* v. „keus” (nml. *keus*, *keuze*) is onder invloed van *kiesen* en verbaalvormen hiervan met *s* (*z*) naast *keur* opgekomen. — Afl. **keuren** ww., mnl. *cōren*, *cōren* „ondervinden, beproeven, kwellen, kiezen, keuren, bij een keur vaststellen”. = nhd. *küren* „kiezen”, mnd. *kōren* „(onderzoekend) kiezen, beboeten”. Vgl. *bekoren*. — **Keurig** bnw., nog niet bij Kil. Van *keur* afgeleid. Mnl. (N.Holl.) *cōrich*, *cōrich*, van mnl. *cōre*, *cōre*, beteekent: „zoo ernstig dat de bij een keur vastgestelde straf er op van toepassing is”.

Keurs znw., nog niet bij Kil. Uit ofr. *cors* (fr. *corps*; < lat. *corpus*) „lichaam, lijf” met een soort van adaptatie van de in 't Fr. palataler dan bij ons gesproken *o* aan de ndl. uitspraak. Vgl. bij I kust. Voor de bet. vgl. ndl. *lijfje* en het deminutivum fr. *corset* > mnl. *corset* „keurs”. Nnl. *corset*, *korset* gew. o. is een jongere ontl. uit 't zelfde woord.

Keus. Zie *keur*.

Keutel znw., mnl. *cōtel*, *cōtel* (m.?). = mnd. *kōtel* m. „keutel”. < **kutila-*. Verwant met *koot*. Oorspr. bet. „dik, rondachtig voorwerp”. Mogelijk van idg. *gu-d-*, een door verlenging uit *gu-* (zie I *kuil*) ontstane basis. Met heel andere bet. hiervan misschien mhd. (md.) *ndd. kütte* v. „kuil”. Zie *kuil*.

Keuterboer znw., mnl. — en nog dialectisch — niet samengesteld *cōter*, *cōter* m. „kleine boer” (vooral in de saks. streken). = os. *cūtere*, mnd. *kōter* (*kōterer*) m. „id.”. Afl. van mnl. *cōte*

v. (m.?), mnd. *cōte* v.m. „hut”, ags. *cote*, *cyte* v. „id.”. Verwant met kot. Saks.-mnl. en mnd. komt ook *cāte* voor, met de gewone *ā* uit *o* in open syllabe, nog over in Colmschate, Ten Cate e.dgl. namen; evenzoo mnl. *cāter*, nnl. dial. *kater* „keuterboer”; ook fri. *koat(t)erboer* „keuterboer”. Een mnl. (vooral brab.) synoniem van *cōter* is *cosate*, *cossele* m. (uit **cot-sāte*) = mnd. *kotsete* m. (nhd. *kossat*, *kossāte*) „keuterboer”. Voor *-sāte* zie *drossaard*.

Keuvel znw. (alleen nog bekend in kap en keuvel), mnl. *cōvel(e)*, *cōvel(e)* v. (m.) „muts, kap, mantel met kap”. = nhd. (elz. zwits.) *kobel* v., Teuth. *covel*, mnd. *kōvel* „kap”, ags. *cuſte* v., on. *kufst* m. „(monniks)kap”. Verwant met *k u i f*? [De idg. basis *gup-* beteekende „gewelfd zijn”.] Het zeldzame mnl. synoniem *coveel* is van fr. oorsprong (ofr. *cuvele*). Een ander synoniem, dial. mnl. *cōghel(e)*, Teuth. *cogel*, ohd. *cucula*, *cugula*, *cugela* (nhd. *kogel*, *kugel*) v., mnd. *kōgel* m.v., ags. *cugele* v. (eng. *cowl*) gaat op een rom. vorm van mlat. *cuculla*, lat. *cucullus* „kap” terug.

Keuvelen ww., nog niet bij Kil. Vgl. dial. (Zaansch) *keuvels* = *kevels* „tandeloze kaak”: zie verder bij *kever*.

Keuze. Zie *keur*.

Keuzelen (knikkeren), sedert Kil., die ook een synoniem *kuyselen* vermeldt, beide ook = „kolven”. Van Kil. *keusel*, *kuysel* „globulus, sphaerula, pilula”. Vgl. Kil. „*keusel*. Sax. Turbo, trochus”, mnd. *kūsel* (*kesel*) m. „draaitol”, ndl. dial. (Zutphen, Deventer) *kuis* „steenknikker”, mnl. *cūse* (vooral noordndl.), mnd. *kūse* v. „knots”. Oorsprong onzeker. Met on. *kjóss* m. „holte, bocht” van idg. *gū-s-*, een verlenging van *gū-* „gebogen zijn” (zie *I kuil*)? Keuzelen in de bet. „keuvelen”, nog niet bij Kil., kan een afl. zijn van *koozen*; de *ō* is dan dial. of aan den invloed van *keuvelen* toe te schrijven.

Kever znw., mnl. *kēver(e)* m. = onfr. *kēvera* v., ohd. *chēvaro*, *chēvar* m. (nhd. *küfer*), os. *kēvera* v., met ablaut ags. *caefor* m. (eng. *chafer*) „kever”: germ. **kābra-*, **kābru-*; of germ. *f*? *-fr-* uit *-br-* is ook op hd. gebied mogelijk. Als de oorspr. bet. „vreter” was — anderen

meenen minder wsch.: „kaak-dier” — kan *kever* van de idg. basis *gebh-* komen, die reeds bij *kaf* ter sprake kwam en waarvan verder nog komen: 1. in ’t Germ.: mnl. *kēvel* m. „kaak, tandvleesch, gehemelte” (nog dial.; zie *keuvelen*), als bnw. „tandeloos”, mhd. *kiver*, *kivel* m. (nhd. *kiefer*); os. *kajlos* m. mv. „kaken”, ags. *caest* m. „kaak”, vla. *kavel* „tandeloze kaak, kieuw”; on. *káfl* m. „kaak van een dier”, *kjopt*, *kjaptr* m. „kaak”, 2. buiten ’t Germ. ier. *gop*, nier. *gob* „mond, snuit” (idg. *-bhn-*), lit. *žėbiù* „ik eet met lange tanden”. Echter kunnen de germ. vormen ook, ’t zij we van oergerm. *-b̄l-*, *-b̄r-* of van *-fl-*, *-fr-* uitgaan, idg. *p* hebben en ’t nauwst met av. *zafar-* „mond, muil” verwant zijn. Dit is ’t eenig mogelijke, als we mhd. *kifen*, *kifelen* „knagen, kauwen” (vgl. Teuth. *keveren* „herkauwen”), ndd. *kijfe* „kinnebak” direct vergelijken en voor oude woorden houden. Voor een synoniem idg. *gebh-* vgl. *kam*.

Kevie znw., mnl. *kēvie* v. = ohd. *chevia* v. (nhd. *kājig* m.), os. *kevia* v. „cavea, kooi”. Ontl. uit driesillbig rom. **kavia* (lat. *cavea* „holte, afgesloten ruimte, kooi”). Mnl. *cōie*, *coie* v. „kooi, schaapskooi”, zelden *couwe* (nnl. *kooi*, *kouw*) = mhd. *koue*, *kouwe*, *kūwe* v. „berghutje” (nhd. *kaue*), mnd. *kōje* v. „kleine afgesloten ruimte”; deze vormen veronderstellen een grondvorm **kau-ja* (*ǝ*-stam); wij zullen van een ergens in ’t rom. taalgebied gesproken **kauja* moeten uitgaan of aannemen dat **ka-via*, **ka-vja* bij ontl. in germ. diall. in een zekere periode in **kau-ja* is overgegaan. Voor de vormen vgl. *gouw* en *hooi*.

Kibbelen ww., later-mnl. *kibbelen*, *kebbelen*. = nhd. *kibbeln* (mhd. *kibelen*, *kivelen*), mnd. *kibbelen* (naast *kēvelen*). Iterativum van *kijven*. Vgl. *bibberen*. Opvallend is ’t synonieme mnl. mnd. *kabbelen*: misschien een jong-opgekomen ablautfornatie, te verklaren uit ’t onomatopoeëtische karakter, dat *kibbelen* voor ’t taalgevoel heeft. Mnd. ook *kibben* = fri. *kibje* „kijven”.

Kibbeling (wangen van den kabeljauw), evenals ’t synonieme *kibbels*, *-en* mv. nog niet bij Kil. Sluit zich aan bij dial. *kevel*. Zie *kever*.

Kiek znw. Uit de studententaal. Oorspr. de naam van een photograaf in Leiden.

Kieken, kuiken znw. o. Kieken is een oorspr. vla. vorm, kuiken een o.a. holl.; vgl. lieden : lui. Uit mnl. *kiekijn*, *-en*, *kúken* o. = mhd. (md.) *kuchen* (waarvan nhd. *küchlein*), Teuth. *cuycken*, mnd. *kúken*, ags. *cýcen* (eng. *chicken*) o. „kuiken”. Evenals on. *kjúk-língr* m. „kuiken” ablatend met mnl. *coc* m. overdr. „een zeevisch”, ags. *coc* (eng. *cock*), on. *kokkr* m. „haan”. Germ. *kuk*, *keuk*- zal wel een onomatop. basis zijn. Minder wsch. bij gr. *γύγης* „watervogel”, lit. *gužatys* „ooievaar” gebracht. Fr. *coq* „haan” kan ontleend zijn uit 't Germ. (vgl. *coccus* in de Lex Salica). Germ. **keukína-* is een deminutieve formatie; vgl. *veulen*. — **Kiekendief** znw., reeds bij Kil., in den vorm *kúkendief* reeds laat-mnl. Een vogelnaam met een dgl. grondbet. is av. *kahrkása-* „gier”, letterlijk „hanenvreter”, misschien ook russ. *jástreb*, po. *jastrząb*, serv. *jústrijeb* „havik” (**ěsti-řebŭ* „patrijseter”?) in dat geval een samenst. van 't model van gr. *ἐλασιπτερος* „het gewaad sleepend”).

I **Kiel** (kleedingstuk). Een opvallende, ook in de meeste diall. voorkomende vorm naast dial. (Bommelerwaard) *kedel*, mnl. *kedel* (ook *kidel*) m. „kiel”, mnl. nml. dial. (N.Brab., Antw.) ook *keel*, Kil. *kedel*, *kele*, = mhd. *kitel*, *kittel*, ook *kietel* (nhd. *kittel*), mnd. *kedele* m., Teuth. *kedel* „kiel”. Oorsprong onbekend. Kan de vorm *kiel* ook zijn opgekomen onder invloed van Kil. „*kiele*. Sax. Sicamb. Fris. j. *broeck-kiele*”, dat „schort, bedekking van schaamdeelen, bovenste deel van de broek” heeft beteekend? Kan dat = II *kiel* met overdrachtelijke bet. zijn? Dial. (Zaansch) bestaat *kiel* „kruis van de broek” nog. Ook zouden we naast *kið-* germ. *ké²ð-* uit *kéið-* kunnen aannemen, maar dat is al te fantastisch.

II **Kiel** (van een schip), sedert Kil. = „scheepsbodem”. Mnl. *kiel* m. = „schip”; dit = .ohd. *kiol* m. „groot schip”, os. *kiol*, ags. *céol*, on. *kjóll* m. „schip”. De bet. „scheepsbodem, bodembalk” was oorspr. eigen aan een ander woord, nml. mnd. *kil*, *kél* (nhd. *kiel*) m., on. *kjólur* m., eng. *keel* „kiel” (vgl.

ook ags. *cele* „scheepssneb”?). Dit woord wordt wel met I *keel* gecombineerd : onzeker. Uit dit germ. woord fr. *quille*, spa. *quilla*, it. *chiglia* „kiel”. In 't Hd. liepen de beide woorden *kiel* m. dooreen en de bet. van nml. *kiel* is aan invloed van nhd. *kiel* toe te schrijven. Germ. **keula-* wordt voor verwant gehouden met gr. *γαυλός* „emmer, kan, bijenkorf”, *γαύλος* „koopvaardijship” (*γαυλός* wordt ook uit 't Sem. verklaard), oi. *gola-* „bal, bol”. Van een basis *gū-*, *geu-* „gebogen zijn” (vandaar „bol zijn”), waarvan ook I *kuil*. Voor de bet. vgl. nog een *r*-afl. van dezelfde basis, arm. *kur* „boot, schaal, pan”. Uit het Germ. komt finsch *keulas*, *keula* „voorsteven, achtersteven, schip met twee stevens”.

Kieling (werf), nog niet bij Kil. Afl. van II *kiel* of 't daar geciteerde mnl. *kiel* „schip”.

Kiem znw., bij Kil. als „vetus. Ger. Sax.” vermeld, 't Mnl. Handwdb. vermeldt *kieme*, *kijme* v. *Kiem* komt ook in veel diall. voor; 't kan in die diall., waar germ. *i* niet gediphthongeed is, klankwettig zijn. = onfr. ohd. *kímo* (nhd. *keim*), mnd. *kíme* m. „kiem”. Met formans *-man-* van de basis *kí-*, idg. *gei-*, waarvan ook : ohd. *kídi* o. (in samenst.) „kiem” (nhd. dial. nog de kortere stam *keid* v.), os. *kíth*, ags. *cíð* m. „spruit, kiem”, en de verlengde basis *kí-n-* in mnl. *kene*, ags. *cinu* v., de dial. *kin* „spleet”, os. *kín* m. „kiem” en 't ww. Teuth. *kynen*, ohd. os. *kínan* „kiemen”, ags. *címan* „open gaan”, got. *keinan* „ontkiemen”. In ndl. diall. komen nog vormen met *n* voor. Het ww. had de *n* oorspr. wsch. alleen in 't praesens; vgl. 't got. verl. deelw. *us-kijans*. De oorspr. bet. van de basis was „splijten”; vandaar kan ook *keil* er van afkomen. Buiten 't Germ. vergelijkt men wel lit. *žýlmi*, *žýdėti* „onthloeien”, arm. *ceť*, *cít*, *ciút* „halm, stengel”, *ancíut*, *anji(u)ť* „spruit, kiem”, gr. *νεο-γῆλος* „pas ontkiemd”. De combinatie met oi. *jánāti* „hij (be)rooft, benauwt” is te vaag om aannemelijk te zijn. — Afl. **kiemen** ww., sedert Kil., die 't „vetus” noemt. = mhd. *kímen* (nhd. *keimen*), mnd. *kímen* „kiemen”.

Kienen ww., **kienspel** znw. o. Een nnl. benaming van het „lottospel”, ontleend aan den uitroep *kien!* fr. *quinc!* „vijf nummers (op een rij)” (uit lat. *quinti* „telkens vijf”).

Klep (vrouwenhoed). Later-nnl. uit de dial. taal van Holland, waar 't woord een soort strooien vrouwenhoed aanduidt. = dial. ndl. *klep* „korf”. Zie hierover het eind van 't artikel *kippen*.

Kier znw., nog niet bij Kil. Of = keer met dial. uitspraak *ie* (voor de bet. vgl. hieronder) ôf (minder wsch.) vervormd uit mnl. *kerre* in *aenkerre*, *akerre* (*staen*) „op een kier (staan)” ; vgl. mnd. *enkare* „op een kier”. De klankwettige voortzetting van mnl. *kerre* bestaat nog dial. (gron.). 't Fri. heeft *kear* en *kier* „kier”. Mnl. *kerre* „kier” wordt gew. met mnl. *kerren* „kraken” (zie *kermen*) gecombineerd, 't kan echter ook = ags. *cier(r)* m. „keer, maal, gelegenheid” zijn, oorspr. = „het draaien”, bij *cierran*, wgerm. **karrian* (zie *keeren*). Hierbij ook ouder-eng. *on char*, *a char* (eng. *ajar*) „op een kier”.

Kies znw., sedert Kil.: „*kiese*. Holl.”. Laat-mnl. reeds *kiesetant* (*d*) m. „kies”. *Keese*, *kiese* geeft Kil. als „Sax. Fris. Holl.” op. *Kies* is een oorspr. fri. of holl.-fri. vorm < ofri. *kése* v. „kies”, uit **kúsió(u)*-, waarop ook Kil. „*kuyse*, *kuse*. Sax. Dens molaris” teruggaat. In de saks. en aangrenzende streken zegt men nu *kúzo* zonderumlaut. Ook 't Mnd. kent *kúse* v. „kies”. Van de basis van *kauwen*, germ. *kú* : *keu*.

Kiesch bnw., Kil. *kies* „kieskeurig”. De *sch* is wsch. nooit gesproken. Bij *kiesen*. Wsch. werd hiervan of van 't znw. *kies* m. „keus, wil, zin” eerst het reeds laat-mnl. *kieselijc* „kieskeurig” gevormd, waaruit men dan een bnw. *kies* abstraheerde.

Kieskauwen ww., sedert Kil.: „*kieskauwen*. Holl. Lente mandere”. Wsch. is 't eerste lid *kies* „dens molaris”, men kan er echter ook al vroeg het bnw. *kies* (zie *kiesch*) in gevoeld hebben.

Kieskeurig bnw., nog niet bij Kil. Of uit *kies* (zie *kiesch*) + *keurig*, ôf uit den stam van *kiesen* + *keurig*.

Kiet, **quitte** bnw. Uit fr. *quitté* (zie *k w i j t*). Dial. (N.Brab.) *kwijt* = „quitte”.

Kietelen. Zie *kittelen*.

Kieuw znw., volgens Kil. „Sax. Fris. Holl. Sicamb. j. *kouwe*. Branchiae piscium” (Kil. *kouwe*, *keuwe*, *kauwe*, *kuwe* „keelgat, kaak, wang, kieuw”), mnl. *kieuwe* v. „kaak, kieuw” (Mnl. Handwdb.). = Teuth. *kyewe* „id.”. Verwant met *kauwen*, maar de grondvorm is onzeker. Gaan *kieuwen* mnl. *cúwe* (nog dial.) „kaak, kieuw” en ohd. *chiewa* v. „kieuw” (nhd. *käu*) soms op **küw-jón*-terug (vgl. *nieuw*)? Formeel is een grondvorm **ké²wó*- mogelijk, maar deze zou genetisch geheel duister zijn. Verwante formaties zijn de boven uit Kil. geciteerde woorden en mnl. *cawe*, *couwe* v. „kaak” (nog dial.: Bommelerwaardsch, Antw.), ohd. *kio*, *chēwa*, *chiwa* v. (= Kil. *keuwe*), mnd. *kiwe*, *kewe* „kieuw”, ags. *clán*, *chfun* „kieuwen”. De onderlinge verhouding van al deze vormen is moeilijk vast te stellen.

Kievit znw., mnl. *kievit* m.; wsch. een oorspr. du. en oostndl. woord; vgl. Naturen Bloeme 3, 3489 *een kienic* (lees: *kievit*) *hétet in oostlant*. = nhd. *kiebitz*, mnd. *kivit*, *kiwit* m.: mhd. *gūwiz*, *gūbi²*, *gawbitz* e.a. dgl. vormen m. (met *g* nog opperdu.). Onomatopöetisch.

Kiesel znw. o. Een — reeds laat-mnl. — ospr. hd. of limb. woord, terwijl mnl. *kesel* (m. ?) „kieselsteen” (nog dial.: vla.) de klankwettige ndl. vorm is, = ohd. *kisil* (nhd. *kiesel*) m. „kieselsteen”, ags. *cisil*, *ceosol* m. „kiesel”. Zonder *-ila*, *-ula*- mhd. *kis* m. o. „kiesel, slecht metaal” (nhd. *kies*). Wsch. zijn lit. *žēgzdros*, *žēzdras*, opr. *siwdo* „zand”, eventueel ook phryg. *γίσα* „steen” verwant. Zie *kei*. — **Kieselsteen** is reeds mnl. (*keselsteen* m. Maerlant) en ags. (*cisilstán* m.), maar eerst nhd.

Kiesen ww., mnl. *kiesen* „ondervinden, lijden, onderzoeken, kiezen”. = ohd. *chiosan* „proeven, beproeven, onderzoeken, kiezen” (verouderd nhd. *kiesen*), os. *kiosan* „kiesen”, ofri. *kiása*, *sziása* „id., vaststellen”, ags. *céosan* „kiesen, aannemen” (eng. *to choose*), on. *kjósa* „kiesen, wenschen”, got. *kiusan* „kiesen, op de proef stellen” Van een idg. basis

geus-, *gus-* „proeven”, waarvan ook ier. *to-gu* „keus, wensch”, *do-ró-gu* „hij heeft gekozen”, lat. *gustus* „het proeven, smaak” (zie II kust), gr. *γῆνω* „ik laat proeven”, *γῆνομαι* „ik proef”, alb. *dešu* „ik had lief”, oi. *gusáte* „hij proeft, geniet, houdt van”. Vgl. *bekoren*, *keur*, *keus*, *kiesch*, II *kust*.

Kijf znw. Bij *kijven*. Een in 't Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. De. en Zw. voorkomend znw.

Kijken ww., mnl. *kíken*. = mnd. *kíken*, meng. *kíken* „kijken”. Oorsprong onbekend. De vergelijking met on. *keikr* „achterovergebogen” is heel onzeker en de verdere combinatie van germ. *kí-k-*, *kai-k-* 't zij met oi. *jímá-* „schuin, scheef” 't zij met de basis van *scheef* is slechts een los vermoeden.

Kijven ww., mnl. *kíven* „vechten (met woorden of met wapenen).” = mhd. *kíben* „kijven, kibbelen”, mnd. *kíven* (> mhd. *kíven*, *kífen*, nhd. *keifen*) „id., vechten”, ofri. *kívia*, *szívia*, *tsíva* „twisten met woorden, kijven”, on. *kífa* „kijven, kibbelen”. Met ablaut ags. *cáf* „vlug, flink”; dit woord maakt het onwensch., dat *kijven* oorspr. thuis hoort in een woordfamilie, die „scheef zijn” beteekent en waarvan noorw. *keiv* „scheef” wordt afgeleid; misschien is dit wel een jonge formatie, naast *skéiv* (scheef) ontstaan. De oorsprong van *kijven* is onbekend. Als *kíf-*, *kíb-* op een korter *kí-* teruggaat, kan noorw. dial. *kípen* „trotsch, weerspannig, uitgelaten” verwant zijn.

Kik znw., nog niet bij *Kil*. Van 't ww. **kikken**, mnl. *kícken* „een nauwelijks hoorbaar geluid maken, een kik geven”. Vgl. nhd. *kickern* (naast *kichern*) „grinniken”, mhd. *gickebn* „hoonlachen”, ndd. *kikken* „kikken”. Onomatopoëtisch. Zie *kekeren*. — Hiervan: **kikker(t)** znw., sedert *Kil*, die 't „Fris. Holl.” noemt, = fri. *kikkert*, — en de samenst. **kikvorsch**, nog niet bij *Kil*. Zie *vorsch*.

I **Kil** znw., mnl. *kille* v. „kil, rivierbedding, waterdiepte tusschen zandbanken”. = oostfri. *kille* „natuurlijke waterloop”. Oorsprong onzeker. Uit **keljō(-n-)*, afl. van I *keel*? Bet.-ontwikkeling „keel” > „nauwe doorgang”? Vgl. *kolk*. — Verwant met lit. *gelmė*

„diepte”, *gylė* „id.”, *gilūs* „diep”? Ook in dat geval uit **keljō(-n-)*. — Verwant met on. *kíll* m. „smalle inham”? Zie *keil*. — Uit **kaljō(-n-)* = ohd. *chella* (nhd. *kelle*), mnd. *kelle* v. „schepvat, scheplepel, troffel”, ags. *cielle* v. „vuurpan, lamp”? Mnl. komt *keel* „scheplepel” voor. Voor de *i* vgl. II *kil* en *bil*. — De laatste hypothese is, o.a. wegens de bet., de onwaarschijnlijkste.

II **Kil** bnw., reeds mnl. blijkens later-mnl. *killicheit* v. „kilheid”. Uit **kalja-*; voor de *i* vgl. *bil*. Vgl. ags. *cielle* (**kali-*) m. „koude” (eng. *chill*, ook bnw. = „koud”). Voor verdere verwanten zie *koud*. — **Killen** ww., reeds mnl. *killen* „koud zijn”. Er is geen reden, om den vorm *kilden*, *kelden* („id.” *Kil*), die op wgerm. **kaldian* teruggaat, voor identisch met en ouder dan *killen* te houden. De bet. „klapperen (van zeilen)” van nnl. *killen* kan op „bibberen” en dit op „koud zijn” teruggaan. De bett. „bibberen” en „in trillende beweging zijn” komen ook bij eng. *to chill* voor.

Kim znw. Oorspr. bet. „rand”. Dial. komen nog andere bett. voor dan „horizon”, bijv. Zaansch: „uitstekende rand van een vat, balken aan weerszijden langs de heele zij van een schip”; mnl. *kimme* v. beteekent „rand van een vat”. = mnd. *kimme* v. „uitersterand, horizon”, fri. *kimen* mv. „inkerving waarin de bodem van een vat sluit, kimmén van een schip”, eng. *chimb*, *chime* „rand van een vat”, zw. dial. *kimb(e)* m. „uitstekende einden van de duigen van een vat”. Vgl. ook ags. *cimbing* v. „commissura, voeg”, *cimb-stán* m. „voetstuk”. Men neemt ablaut met *kam* aan: vgl. vooral zw. dial. *kim* o. „kam van een haan”.

Kin znw., mnl. *kinne*, *kin* m.v.o. = ohd. *chinni* (nhd. *kinn*) o., os. *kin* (*ja-stam*) o., (*u-stam*) m. of v., ags. *cin(u)* o. (eng. *chin*) „kin”, on. *kinn* v., got. *kinnus* v. „wang”. Germ. *kinn-* uit *kenw-*. Wij moeten uitgaan van een *u-stam* idg. **genu-* = ier. *gin* „mond”, lat. *genu-* (in *genúmus* „wang-”), gr. *γένυς* „kin, kinnebak”, oi. *hánu-* „kaak” (met opvallende *h*, vgl. *ik*). Verdere verwanten zijn: lat. *gena* „wang”, gr.

ἰννεβακ „kinnebak”, ἰννεβον „kin”, lit. ἰννεβας „kaak”, arm. *cnaut* „id., wang”; ook phryg. ἰννεβ, acc. ἰννεβας „baard”? — **Kinnebak.** Vgl. hakkes.

Kina znw. Internationaal woord, uit het Peruaansch afkomstig.

Kind znw. o., mnl. *kint* (*d*) o. = onfr. *kint* (*d*), ohd. *kind* (nhd. *kind*), os. ofri. noorw. dial. *kind* o. 't Ags. heeft *cild* o. (eng. *child*) „kind”, een geheel ander woord, zie kalf. Germ. **kinða-* is een hochstufige participiaalvorm van de basis *gen(ē)-* (*genā-?*) = okymr. *-gint* „kind”, av. *zanta-*, *zenta-* „geboren”. Dezelfde klanktrap in on. *kind* v. „geslacht”, got. **kinds* (waarvan *kindins* m. „stadhouder”) = av. (*fra-*) *zainti-* „takomelingschap”, wsch. ook = lat. *gens* „geslacht”, dat echter ook idg. **ǵn-ti-* (*n*) zou kunnen zijn. Hier-naast oi. *jāti-* „geboorte, geslacht” < **ǵno-ti-* (*n*). Een schwundstufig deelw. is het tweede lid van got. *himina-kunds* „hemelsch”, ags. *heofon-cund* „id.”, on. *ás-kunnr* „van goden stammend”, = gall. (*Cintu-*)*gnātus* en lat. *nātus* (of idg. *ǵnā-?*) „geboren”, gr. *γυντός* „bloed-
verwant, broeder”, oi. *jātá-*, av. *zāta-* „geboren” (**ǵno-tó-*). Verder is nog ver-
want ags. *cennan* „baren, voortbrengen”
en de bij knaap, koning, kunne
besproken woorden. Buiten het Germ.
vgl. o.a. ier. *gainithir* „hij wordt ge-
boren”, lat. *gigno* „ik breng voort”,
gr. *γίνομαι* „ik word geboren”, arm.
cin „geboorte”, oi. *jánati* „hij brengt
voort”; ook — formeel met *kind*
identisch resp. na verwant — lat. *genta*
(glosse), alb. *ðender*, lit. *zéntas*, obg.
zētī „schoonzoon”. Obg. *čedo* „kind” is
uit het Germ. ontleend.

Kindsbeen (van). Reeds ohd., maar
nog niet mnl. Wordt opgevat als „van
af den tijd dat men begint te loopen”.

Kinine znw. Internationaal woord; afl.
van *kina*.

Kind znw., buiten samenst. niet uit
het Mnl. of Kil. bekend; vroeger komt
de samenst. **kinkhoren** voor: Kil. *kinck-*
horen, laat-mnl. *kinchören* m. „spiraal-
vormige schelp, slakkenhuis, een soort
drinkhoren” = mnd. *kinkhorn* „slak-
kenhuis, kinkhoren”. **Kink** = mnd.
kinke „(opgerolde) slak, kink in een

touw”, eng. *kink* „kink in een touw”
(ontleend), noorw. dial. *kink* m. „win-
ding”. Met ablaut noorw. *kank* m.
„id.”, on. *kokker* m. „klomp” benevens
konkel. Het lgt voor de hand om
van een basis met de bet. „(zich)
winden, kronkelen” uit te gaan en ksl.
gažvica „vimen”, russ. *guž* „touw, riem”
te vergelijken, die *ž* uit idg. slav. *ǵj*
of uit idg. *ǵj*, slav. *zj* kunnen hebben.
Hiermee vereenigbaar is de combinatie
van *kink* met gr. *γογγύλος* „rond”,
γόγγυος „uitwas aan een boom”: voor
de bet. vgl. on. *kokker* „klomp”; de
wortelbet. „(zich) winden” is dan een
speciale bet. van „rond zijn, rond
maken”. Uit het Balt.-Slav. kunnen
nog 't zij lett. *gungis* „uitwas aan een
boom”, lit. *gūnga* „bochel, bal, klomp”
't zij serv. *gúz* „bil”, lit. *gūžys*, *gunžys*
„krop bij vogels, adamsappel, bovenste
deel van het dijbeen” verwant zijn.
Zeer onzeker is de combinatie met lat.
gingiva „tandvleesch” of met russ. *gustój*,
po. *gęsty* „dicht”. Germ. vormen als
on. *kengr* m. „buiging, haak”, *konnull*
m. „tros”, met anderen wortelauslaut,
kunnen evengoed als de *k*-vormen direct
met de genoemde balt.-slav. woorden
verwant zijn (idg. *ǵh* of *ǵh*). De com-
binatie van germ. *keək-* hoogerop met
knok enz. (on. *knjúkr* e.dgl. zouden
dan secundair vocalisme hebben) voert
ons te ver in 't gebied der fantasie.

Kinkel znw., nog niet bij Kil. Oudere
bet. „brok”. = ndd. dial. (holst.) *kinkel*
„groot stuk, bijv. brood”. Bij de woord-
groep van *kink* evenals oostfri. *kinkel*
„kink”. Ook Kil. *kenckelboer* „lomperd,
kinkel” zal wel hiermee samenhangen;
vgl. nog ijsl. *kekka* „a nickname”.

Kinken ww. (hard op iets slaan), nog
niet bij Kil. Ook oostfri. Onomatopöetisch.
Dgl. formaties ook in andere talen.

Kinkhoest znw., sedert Kil. = mnd.
kinckhóste, fri. *kinckhoast*; vgl. eng.
chincough „kinkhoest”. Het eerste lid is
de stam van het ww. Kil. *kincken*, ndd.
kincken „zwaar ademen, kuchen”: ono-
matopöetisch, evenals *kikken*: vgl.
ook Kil. *kichen*, mhd. *kichen*, mnd.
kichen „kuchen, hoesten, moeilijk ademen”
en ouder-de. *kigen* „hoesten”, zw. *kika*
„snakken naar adem”. Hiervan Kil.

kichhoest, kichhoest, oudnld. *keichhusten*, de. *kighoste*, zw. *kikhosta* „kinkhoest”. Met Kil. *kichen* enz. vgl. *kuchen*.

Kinnebak. Zie kin.

Kinnetje ($\frac{1}{4}$ ton) znw. o., mnl. *kinde-kijn* o. „een maat”. Met nld. verkleinings-uitgang, die voor een oorspr. rom. uitgang in de plaats is gekomen; immers 't woord gaat op mlat. *quintale* „ $\frac{1}{5}$ van een maat” terug, dat ook in andere talen overging. Voor de bet. vgl. mhd. *quēntīn* (nhd. *quentchen*) o., mnd. *quentīn*, Teuth. *quentijn* „ $\frac{1}{4}$ lood”, dat ook uit een afl. van lat. *quintus* is ontstaan.

Kiosk znw. Internationaal woord, op turksch *kiöşk* „tentje, tuinhuisje op zuilen” teruggaande.

I Kip znw. In de bett. „knip, val, klepje, stokvischhoepeltje” evenals dial. *kip* o. „smalle strook hout aan het ploegijzer”, (vla.) „dwarshout boven de achteras van een wagen” = mnl. *kip* „voelhoei”, ook „strook hout aan een ploeg”, waarover zie bij *keper*.

II Kip (insnijding). Nnl. van *kippen*. Evenzoo Kil. *kip* „ictus”.

III Kip (hoen), sedert Kil., die ook de bet. „broedsel” opgeeft. In deze bet. van mnl. Kil. *kippen* „uitbroeden”; zie *kippen*. [’t Is heel onzeker, of en in hoeverre dan hiermee vla. *kippe, kippen* „pasgeboren kalf”, *kippen* ww. „kalven”, on. *kjappi* m. „bok” e.a. dgl. woorden iets te maken hebben.] In de bet. „hoen” veeleer evenals dial. *kiep* oorspr. een lokroep: vgl. bei. *zib, zib! zibe, zibəl(ə)* (lokroep), waarvan *ziberlə* „jonge kip”, klruss. *čip čip*, waarvan *čipka* (vgl. russ. *cyplénok, cypka*) „jonge kip, kuiken”.

Kippen ww. In de bett. „vangen, grijpen” (reeds mnl.) en „kapen” zou *kippen* van I *kip* gevormd kunnen zijn. Wij kunnen echter ook van *kippen* „kepen, snijden” en dan ook „pikken, oppikken” uitgaan; vgl. ook on. *kippa* „rukken”. Wellicht moet ook mnl. Kil. mnd. *kippen* „broeden, uitbroeden” hiermee gecombineerd worden; in eenigszins andere bet. vla. Kil. *kippen*, eng. *to chip* „de eierschalen doorpikken (van kuikens)”. De oorspr. bet. zal wel zijn „snijden, houwen, kerven”, deze bet. hebben nnl. *kippen* en eng. *to chip* en ook het verwante *keep* wijst op deze grondbet.

De oorsprong is onbekend. De combinatie met den wortel van *scheef* (*kipp-* < *skipn-* met *s*-afval; of van een variant met idg. *ǵ*?) is wegens de consonanten onwrsch.: vooral als we ook op het vollstufige on. *keipr* „keep” letten, dat toch wel geen *p* uit vóórtonige *pn* zal hebben. Deze ablautende vorm maakt ook rom. oorsprong van *kippen* onwrsch. In welke verhouding staat *kippen* tot *kappen*? En tot *pikken*? Onzeker is 't ook, of on. *kippa* v. (in *korn-kippa*), noorw. *kipe*, mnd. *kipe* v. (nhd. *kiepe* v.), Teuth. *kyppe* „een soort korf of mand” verwant zijn. Hierbij sluit zich nld. *kip* „kinderklapmuts”, fri. *kyp, kyp*s „soort van vrouwenhoed” aan. Oostfri. *kipe, kipe, kíp* beteekent „gevlochten mand” en ook „gevlochten vrouwenhoed”. Vgl. *kiep*, ook II en III *kip*.

Kippig bnw., nog niet bij Kil. Van III *kip*: „zoo kortzichtig als een kip”.

Kirren ww., nog niet bij Kil. Onomatopöetisch. Vgl. II *gieren* en *korren*.

Kissebissen ww. Heeft niets te maken met *kissen*, mnl. *kissen* „sissen”, dat onomatopöetisch is, — misschien wel, maar wrsch. niet, met ohd. *chissa*, nhd. dial. *kisse* v., *kiss* m. „krabber met steel”.

Kist znw., mnl. *kiste* v. „kist, kast”. = ohd. *chista* (nhd. *kiste*), mnd. *kiste, keste*, ofri. *kiste*, ags. *cest, cist* (eng. *chest*), on. *kista* v. „id.”. Vroeg in de germ. talen ontleend uit lat. *cista* (gr. *κίστη*) „id.”. Vgl. *zak*.

Kit znw., laat-mnl. *kit(te)* (v.?) „kruike, kan”. Er is geen reden om nld. *kit* „kroeg, bordeel” hiervan te scheiden. In bet. herinnert hieraan het ablautende keet en ook mnd. *kitzen, ketzen* v. „klein vertrek, aangebouwd aan een huis of kamer”. Vgl. ook nhd. *kieze* v. „korf, mand, vat uit boomschors”, oudnhd. ook *kitze*. Oorsprong onzeker.

Kits (soort schip). Nnl. uit eng. *ketch*, ouder *catch*, wellicht oorspr. verbaalnomen bij *to catch* (zie *kaatsen*). Voor de bet. vgl. *jacht* als scheepsnaam.

Kitsen ww. Nnl. Onomatopöetisch.

Kittelen, kietelen ww., mnl. *kittelen*. Uit **kitlōn*. Hiernaast *kētelen* (vroeg-16.-eeuwsch, blijkens afl. ook mnl.) uit **kitlōn*. Dial. ook *kielen* (Kamp.),

kiddelen (tw. gron.), jongere vormen. Ook fri. *kiddele* naast *kitelje*. Mnl. *kētelen*, *kitelen* = ohd. *chizzilōn* (nhd. *kitzeln*), os. *kitilon* (mnd. *kettelen*), on. *kitla* (eng. *to kittle* uit 't Noorsch?) „kittelen”. Evenals het synonieme ohd. *chuzzilōn*, ags. **cyltelian* (*kitelung* v. „titillatio”) (waarbij mnl. *cot(e)ren*, vla. *koteren* „tanden stoken”?) wsch. onomatopoëtisch. Of met arm. *kitak* „steek, punt”, *keam* „ik steek, bijt”, *keem* „ik jeuk, kittel” verwant? Eng. *to tickle*, silezisch *zickeln* „kittelen” zijn door omzetting ontstaan; bij eng. *to tickle* kan ook ags. *tinclian* (zie tintelen) invloed gehad hebben. — **Kitteloorig** bnw. Nog niet bij Kil. Van den stam van kittelen en oor gevormd.

Kittig bnw., nog niet bij Kil. (die wel opgeeft „*kittigh maecken*. vetus. Holl. Fris. Notum facere, significare”, naast „*kit*. Ang. Sax. vet. j. *kond*. Notus.”). = oostfri. *kittig* „flink, handig, net”. Wellicht heeft kittelen bij 't ontstaan invloed gehad. Zaansch *ket* „pret”, *kettig* „prettig” kan ons voor de verklaring niet helpen.

Klaar bnw., mnl. *claer* „helder, glanzend, luid, vroolijk, scherp (van 't verstand), in aanzien, zuiver, duidelijk, bekend, verzekerd, slechts, (zelden) gereed”. Wsch. evenals mhd. *klār*, *clār* „helder, zuiver, glanzend” (nhd. *klar*), mnd. *klār* „id., slechts, gereed” (> laat-on. *klār* „glanzend, helder”), (owfri. *klāria* „duidelijk maken”, *klārlik* „duidelijk”) uit lat. *clārus*; misschien is mnl. *claer* ten deele via fr. *clair* ontleend, waarop ook eng. *clear* „helder, klaar” teruggaat. — **Klaarblijkelijk** bnw., nog niet bij Kil. Invloed op de vorming heeft Kil. *baerblijkelijk* gehad (naast *baerblijkenle*, dat al mnl. is).

Klaas znw. In alle bett. = Klaas, de verkorting van Nicolaas.

Klabak znw. Wordt wel afgeleid van een eindbetoonde vorm van het bij kolbak besproken woord; maar ook van barg. **klēbák* „jager” of „hond” (wellicht rom.-barg.; vgl. spa.-zig. *clemáco* „hunter, cazador”), een afl. van een oorspr. sem. woord voor „hond”, in 't lu. Barg. o.a. *kelef*, in 't fr. argot *kelb* en *cleb* luidend. Beide onzeker. Vgl. ndd. dial.

klafak (*klefak*) „doelloos rondlopende persoon”, *klafakken*, *klabakken* „ungeschickt trotteren, in den tag hineinjagend reiten”, ook gebruikt van menschen, die ordeloos heen en weer loopen.

Klacht znw., mnl. (zelden) *clachte* v. = mnd. *klacht* v. „klacht”. Naast mnl. *clāghe* v., ohd. *chlagā* (nhd. *klage*), os. *klaga*, ofri. (opvallende vorm) *klagi*, *klage* v. „klacht”. Bij 't ww. **klagen**, mnl. *clāghen* = ohd. *chlagēn*, *chlagōn* (nhd. *klagen*), os. *klagon*, ofri. *klagia* „klagen”. Verwant is oi. *garhá-* „berisping”, *gárhuti* „hij klaagt, klaagt aan”: basis *garla^hgh-*; hiervan ook ier. *glám* „geschreeuw, vloek”? Hoogerop kunnen obg. *žalostī* „ζῆλος”, *žaliti* „weeklagen, treuren” verwant zijn. De verdere combinatie met gr. *βληχί* „het geblaat” (idg. *gʷ*) is onwscn. — **Klaaglijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd.

Klad znw. (o. in de bet. „geschrift in 't klad”), mnl. *cladde* v. „klad, spat, vlek, smet”. = mnd. **kladde* „id.” (blijkens *klad(d)eren* „smeren, besmeren”; uit het Ndd. nhd. *kladde* v. „in 't klad geschreven stuk, kladboek”, de. *kladde*, zw. *kladd* „id.”). Een variantvorm is mnl. *clatte* v. „klodder, vlek” — vgl. mhd. *bekletzen* „bevuilen” —, dat wsch. identisch is met *clatte* v. „klomp, klisachtige massa”, mnd. *klatte* v. „iets dat los aan elkaar hangt, lap, lomp”. Een derde vorm is mnl. *classe* v. „klis, stuk vuil”; vgl. mnd. *kluske* „stuk, lap”, on. *klasi* m., ags. *clyster* o. „druif, druiventros” (eng. *cluster*). Ook *kladde* komt nnl. dial. = „klis” voor (bijv. Goer.), evenzoo fri. *kládde*. Uit het Ngerm. vgl. noordw. dial. *kladd* „klomp, in elkaar gewrongen massa”, zw. dial. *kladd* „id., vlek”. Vgl. nog vla. *klater* „klad, vlek”, mnl. *clāteren* „bevuilen”, ndd. *klater* m. „lap, lomp, klodder”. Zie verder bij klis en klodder, voor de bet. ook bij vlek. — Afl. **kladden** ww., Teuth. *be-cladden*. In gelijke bet. mnl. *clatten*, mnd. *klad(d)eren*.

Klagen. Zie klacht.

Klak znw. Kil. kent de bett. : „scheur, het breken, luide slag, ratel („vetus”), zweep, proppenschieteer” (in de laatste bet. ook *klacke-busse*; ook bij Kil. het ww. *klacken* „luid slaan”) en „klad”,

welke bet. hij „Flandr.” noemt. In 't Mnl. had 't woord de bet. „vlek, klad” (zie klakkeloos). Gew. leidt men 't woord in al zijn bett. af van één basis germ. *klak-*, die misschien op 't Idg. teruggaat — vgl. gr. *γλάζω* „ik doe (een lied) weerklinken”, ier. *glám* „geschreeuw” (of bij klagen?) — maar voor 't germ. taalgevoel toch onomatopöetisch was. Hierbij brengt men ook mhd. *klac* m. „scheur, het luide barsten, knallen, kraken” (nhd. *klack*), nhd. *kleck* m. „klad, klodder, vlek”, mnd. *klacken* „kladden, klodderen”, ags. *clacu* v. „overlast”, on. *klakkr* m. „stukje”, in samenst. (zie klakkeloos) ook „schade, overlast”, on. *klaka* „kweelen”. In verschillende talen trad **klakka-* in associatie met de woordfamilies van klad en klap: deze kunnen ook invloed op de bet. gehad hebben; vgl. nog klikken. We moeten echter — vooral met het oog op klakkeloos — aan de mogelijkheid van nog een geheel ander germ. **klakó-*, **klakka-*, *-ó-* „letsel” resp. „overlast” denken, welks oorsprong onzeker zou zijn: vgl. oi. *gláyati* „hij is bedroefd, uitgeput, verdwijnt”? — Klak „gehuurde applaudisseerders” komt van fr. *claque* en klak „hoed, dien men ineen kan slaan” van fr. *chapeau-claque*. Fr. *claque* is ontleend uit het Germ.

Klakkeloos bnw. (vooral bijw.). Mnl. *clac(ke)loos* beteekent „zonder mankeeren, geheel en al, onvoorwaardelijk”, 't komt van **clac(ke)* „smet, vlek” (misschien komt mnl. *beclact* „bevuild” voor: conjectuur voor *beclat*, Reinaert II, 6654); ags. *claccléas* = „onschuldig, ongedeerd” (van *clacu* „overlast”), on. *klakklavust* bijw. = „zonder schade of letsel”; zie klak. De nnl. bet. kan op de mnl. teruggaan: in iets maar zoo klakkeloos overnemen hebben wij nog bijna de mnl. bet.; en dit verschilt al weer heel weinig van iets maar zoo klakkeloos zeggen. De ontwikkeling van andere bett. (17.-eeuwsch nld. „onverwacht(s)”, ndd. als bijw. „id.”, als bnw. „onzeker, niet vast” is niet geheel klaar. Men denkt wel aan invloed van *klak* „slag”; vgl. dial. (Zaansch) *klak* „klakkeloos, plotseling, onverwacht”. De nnd. bet. „onschuldig” kan natuurlijk oud zijn.

Klam bnw., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.). = nnd. fri. *klam* „klam, vochtig, kleverig”, vgl. eng. *clammy* „id.”. Wsch. gaat deze bet. op „vast klemmend aan, zich eng aansluitend” terug, vgl. dan mnd. *klam* „eng, niet buigzaam, moedeloos” en klemmen. Ook combineert men wel direct met klam gr. *γλάμων, γλαυρός* „leepoogig”, lett. *glemas* „snot, slijm”. Dial. zuidndl. *klamp* „klam” zal wel een jongere vorm naast klam zijn.

Klamaai znw. = nd. *klamei* (*kalmei*) „klamaai”. Van duisteren oorsprong. Dial. beteekent *klamaai*, *klamei*, *kalmei* ook „drek”.

Klamp znw., mnl. *clampe* (v. ?) „klamp, haak”. = bei. *klampfe* v. „klamp, klem (door timmerlui gebruikt)”, mnd. *klampe* v. „klamp, vonder” (> nhd. *klampe* „klamp”), on. *kløpp* v. „vonder, bruggetje”. Met ablaut mhd. *klimpfen* „krachtig samentrekken, samendrukken”. Bij deze bet. kan zich zowel die van klamp aansluiten (de bet. „vonder” is secundair) als die van mnl. nnl. dial. *clampe* „hoop hooi” en die van klomp; zie aldaar en vgl. ook nog het ablautende oostfri. *klimpe* „vonder”, ndd. *klimpe* „heuvel”, on. *kleppr* (**klimpa-*) m. „klomp, rotsachtige hoogte”. De germ. basis *klimp-*, *klamp-*, *klump-* is een verlenging van de basis van klemmen; bij de woorden voor „heuvel” zou men ook aan een directe combinatie met klimmen kunnen denken.

Klandizie. Zie klant.

Blank znw., mnl. *clanc* (*k*) m. = ohd. *chlanch* (: nhd. *klang* met *g*), mnd. *klank* m. „klank”. Staat tot klinken = zang: zingen.

Klant znw. Met uitval van den klinker vóór den toon (vgl. bij borat) uit mnl. *calant* m., dat op een pic. vorm van fr. *chaland* „klant” teruggaat. Ook in 't Ndd. en Eng. ontleend. *Chaland* wordt verklaard als een deelw. van *chaloir* „zich veel aan iets laten gelegen liggen”, oorspr. „warm zijn” < lat. *calére*. — **Klandizie** znw. Met substitutie van den uitgang *-ie* (vgl. *bombardie*) naast ouder (Kil.) *kallandijse*, dat uit fr. *chalandise* ontleend is.

Klap znw., mnl. *clap* m. (v.) „gebabbel, klepper (voorwerpsnaam)”. =

ohd. *claph* in *ana-claph* m. „het botsen” (: nhd. *klaff*), nhd. *klapp* (oorspr. nhd.) m. „klap (geluid)”, on. *klapp* o. „slag”. Van **klappen** ww., mnl. *clappen* „klappen, klapperen, kloppen, kloppen, babbelen”. Verwant resp. identisch met ohd. *chlaphôn*, *klaffôn* „klapperen, een hard geluid geven” (mhd. *klaffen* ook „babbelen”; nhd. *klaffen*), mnd. *klappen* „een hard geluid geven, (ook *klaffen*) babbelen”, os. *klapen* „klapperen” (*klapunga* v. „tandengeklapper”), ofri. *bi-klappia* „beschuldigen”, meng. *clappen* „klappen, kloppen” (uit ’t Noorsch ? eng. *to clap*), on. *klappa* „slaan, kloppen”. Met umlaut mnl. *cleppen* „kleppen, ratelen”, *cleppe* (m.v. ?) „klep, klap, ratel” (nml. *kleppen*, *klep*) = mnd. *kleppen* „kleppen, luiden”, *kleppe* v. „deurklink”, owfri. *kleppa* „luiden, geluid geven”, ags. *clæppan* „kloppen”; vgl. ook laat-mhd. *klepfern* „kleppen” = ndl. *kleppen* (sedert Kil.). Onomatopöetische woordfamilie, in associatie getreden met die van *klak*. Zie *klepel*. Vgl. ook *kloppen*. — *Klap* „slag” ook in eensklaps bijw., nog niet bij Kil. Bezwaarlijk een volksformatie. — **Klapperen** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. — **Klappertanden** ww. : Kil. *klep-pertanden*, mnl. *clippertanden*, *cliptanden*.

Klapbes znw., nog niet bij Kil. Van den stam van *klappen* + bes. Evenzoo **klaproos**, dial. *klapperroos* (beide vormen sedert Kil.) uit den stam van *klapp(er)en* + *roos*. Vgl. nhd. *klatschrose* v. „klaproos”.

Klaploopen ww., eerst nml. Of = „met de klap loopen > bedelen” of „op den klap (letterlijk „slag”) loopen, op goed geluk af loopen”.

Klappei znw., reeds mnl. Vgl. die-vegge.

Klappen, klapperen, klappertanden. Zie *klap*.

Klapperboom (kokospalm). Uit ’t Mal., waar *pohon kělapa* „kokospalm” en *boewah kělapa* „kokosnoot” beteekent.

Klaren ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. Van *klaar*.

Klarinet znw. Internationale naam van een in 1690 uitgevonden instrument. Gaat terug op it. *clarinetto*, deminutivum van den trompetnaam *clarino* (van lat. *clārus*). — **Klaroen** znw., reeds laat-mnl.

blijkens *claroenner* m. „klaroenblazer” (1469). Uit fr. *clairon* (van lat. *clārus*).

Klasse znw. Nog niet bij Kil. Uit lat. *classis* resp. fr. *classe*. Ook in andere talen ontleend.

Klateren ww., mnl. *clāteren* „ratelen, doen weerklinken”, waarbij het znw. *clāter* m. „geraas, ratel”. Vgl. eng. *to clatter* m. „(doen) rammelen, ratelen”, ags. *clatrun* v. „geraas”, zw. dial. *klatra* „lawaai maken”, noorw. dial. *klatra* „kloppen”. Van een onomatopöetische basis *klāt-*; voor dgl. bases zie *klak* en *klappen*. Zie ook *klatteren*. Voor een gelijkkluidende germ. basis zie *klad*. — **Klattergoud** znw. o., sedert Kil. Zoo genoemd naar ’t ratelen van de loovertjes. Vgl. westf. dial. *kletter-*, *klattergold*, fri. *klettergoud* en voor de bet. ook hd. *rauschgold* o.

Klauteren ww., nog niet bij Kil. = oostfri. *klauteren* „klauteren”. Ontstaan onder invloed 1. van mnl. (nml.) *clawwen*, mnd. *klouwen* „klimmen, klauteren”, een afl. van *klauw*, 2. van Kil. *kletteren*, laat-mhd. (nhd.) *klettern*, ndd. *klāt(t)ern* „klauteren”, eigenlijk „zich aan iets vasthoudend („klevend”) klimmen”, verwant met de bij *klad* besproken woorden voor „klis”. Dial. ook andere jonge vormen, zoo in de saks. streken het ook dial. ndd. *klabasteren* „klauteren”.

Klauw znw., mnl. *clauwe* (*clau(we)*, *clāwe*) v. = onfr. *clāwa*, ohd. *chlāwa* (nhd. *klawe*), mnd. *klauwe* (*klāwe*; *klouwe*: of is dit = ohd. *chlōa*?), owfri. *klāwa*, *klēwe*, ags. *clā*, *cléo* v. (eng. *claw*), uit wgerm. **klāwō-*, waarnaast **klawō-* in ags. *clēa*, *clawu* v., **klōwō-* in ohd. *chlōa*, on. *kló* v. Beteekenis: „klauw”, overdrachtelijk ook „klauwachtig voorwerp”, bijv. „houweel”. Op germ. **klaujanan* gaan mnl. *clōien*, *clouwen* (nml. *klauwen*), mnd. *klouwen*, ozw. *kleyja* „krabben” terug; op wgerm. **klāwēn* (-ōn) ohd. *chlāwēn* (nhd. *klauen*), mnd. *klāwen*, ags. *clāwian* „id.”. Onzeker is de grondvorm van on. *klā* „id.”. Zie voor verdere verwanten *kluwen*.

Klavaatshamer znw., nml. Wsch. is **klavaatsen* een „streckform”, zich bij *kletsen* of een verwanten vorm met *ā* aansluitend : vgl. Antw. *klavats*, -*ets* „klets” (tusschenw., znw.). Voor dgl. vormen zie bij *kabouteren* en vgl. nd. md. *klabatschen*, *klawatschen* „afrossen”, fri.

klabats „karwats, kleerklopper”, vla. *klabetteren* „kletteren, kleppen”, *klavutteren* „ratelen”.

Klaver znw., mnl. *cláver(e)*. = nnd. *kláver* (mnd. *kláveren*). Kan alleen dan met mnd. *kléver* m., nnd. dial. *kléver* (brab.), ags. *cláfre*, *cláfre* v. (eng. *clover*) „klaver” gecombineerd worden, als wij de nnd.-nnd. *á*-vormen uit het Fri. afleiden, waar *ai* tot *á* werd. Ook de *kløver*, ouder *klever*, zw. *kløfver* „klaver” zijn ontleend, uit nnd. *kléver*. Opvallend is de nnd. dial.-vorm *klever* (Beierl., Bommelerwaard) : eer vervormd uit *kléver* (ontl. uit een naburig dial. met klanksubstitutie?) dan daarmee ablautend. Verwant met **klaiōr*(*i*ón- is **klaiwa-*, mnl. *clée* (nog dial., bijv. Maastr.), ohd. *chléo* m. o. (nhd. *clée* m.), os. *klé* m. „klaver”. Oorsprong onzeker. De combinatie met *klei* en *kleven* is niet wsch. te maken. — **Klaveren** znw. mv. (kleur in 't kaartspel) is een vertaling van fr. *trèfle* (< lat. *trifolium*), dat „klaver” beteekent en ook voor de kleur „klaveren” gebruikt wordt.

Klavier znw. o. In de 16. eeuw, o.a. bij Kil. komt reeds de vorm *klauwier* voor, die onder invloed van *klauw* vervormd is uit *clavier* (Mnl. Handwdb.) en die nog dial. (vla.) bestaat. Deze bijvorm heeft bij klavier de bet. „hand” (in houd je klavieren thuis e.dgl.) doen opkomen. Het woord is ontleend uit fr. *clavier*, eert afl. van lat. *clavis* „sleutel”, mlat. ook „toets”. Ook in andere talen ontleend.

Kleed znw. o., mnl. *cleet* (*d*) o. „kleed, lap, doek, kleedingstuk”. = mhd. *kleit* (nhd. *kleid*), mnd. *klét* o. „kleedingstuk”, ofri. *kláth*, *kléth*, ags. *cláð* (eng. *cloth*) o. „stuk goed, kleedingstuk”. On. *kléði* o. „kleed” is uit 't Ags. ontleend. Oorsprong onzeker. Men vergelijkt wel de basis van *klei* en dan in de eerste plaats ags. *cláða* m. „pleister”, *æt-cláðsan* „aankleven”. Waarschijnlijk is een wortelbet. „weven”, maar dan is een goede etymologie moeilijk te vinden.

— **Kleeden** ww., mnl. *kleiden*. = mhd. (nhd.) *kleiden*, mnd. *kléden*, eng. *to clothe* „kleeden”. Metumlaut mnl. *cleiden*, ags. *cláðsan* „id.”. Ook on. *kléða* „id.”.

— **Kleedij** znw., nog niet bij Kil.

Klef bnw., nog niet bij Kil. Van

kleven. Dial. (Zaansch) ook *klif*. Vgl. nog de onderling in associatie staande Zaanse synonymen met *kl-*: *kleffig*, *kleessig*, *kliem(er)ig*, *klietig*.

Klei znw., mnl. *clei* o. (m. ?). = mnd. *klei* m. (nhd. *klei*), ofri. *kláy* (m. ?), ags. *clæg* (m. ? eng. *clay*) „klei, leem”, germ. **klaija-*. Met ablaut noorw. dial. *kli* o. „leem”. Verwant zijn gr. *γλοιός* „kleverig vocht”, *γλια* „lijm”, russ. *glej* „klei”. Suffixale verlengingen van *gli-* hebben wij in: idg. *gli-t*, ags. *æt-cláðsan* (zie kleed), lat. *glis* (gen. *glitis*) „humus tenax”, *glús*, *glúten* (*gloi-t*) „lijm”, lit. *glitús* „glad, kleverig”, alb. *ng'it* „ik kleef vast, lijm”; zie ook *klis*, — idg. *gli-n-*: zie *klein*, — idg. *gli-s*, mhd. (md.) *küster* m. „aanklevend voorwerp” (nhd. *kleister*), mnd. *klisteren* „lijmen, stijven”, vla. *kljster* „vlek van modder”, gr. *γλισσοσ* „taai, glibberig”, — *gli-d(h)-*, lett. *glidét* „slijmerig worden”. Vgl. nog met primaire nominaalsuffixen: mnl. *cleem* m. (o.) „klei, leem”, ags. *clám* m. „id., pappleister”, *cláman*, mnl. mnd. *klémen*, ohd. *chleimen*, noorw. *kleima* „smeren”, (lit. *glémés* „taai slijm” met idg. *é < éi* ?), — en ohd. *klíwa*, *klía* (ook os.?) v. (nhd. *kleie*) „afgemalen korenhulzen”, mnd. *klie*, *klíge*, mnl. *clie* v. „id.”, lett. *glíwe* „slijm”. Zie *kleven* en ook *klaver*.

Klein bnw., mnl. *cleine*, *cléne* „fijn, sierlijk, slank, dun, klein, gering”. = ohd. *chleini* „rein, schitterend, sierlijk, nauwkeurig, gering” (nhd. *klein*), os. *kléni* „klein, scherpzinnig”, ofri. *kléne* „klein”, ags. *cláne* „rein, zuiver, oprecht, onschuldig” (eng. *clean*), wgerm. **klainia-*. De oorspr. bet. was wsch. „glimmend”: van de bij *klei* besproken basis. Vgl. met *n*-formans on. *klína* „smeren”, ohd. *chlénan* „id., lijmen” (met *é* uit *i*; overgetreden in de *e*-klasse van de sterke ww.): de *n* was oorspr. wsch. alleen praesentisch, vgl. ier. *glenid* „hij blijft vastzitten”; verder gr. *γλινη* „lijm”, ksl. *glina* „klei, leem” (obg. *glināu* bnw.), *gléni* „slijm”. — **Kleinood** znw. o., mnl. *cleinoot* (*d*) o. „kleinood (ook collectivum), klein geschenk”. = mhd. *kleinót* (nhd. *kleinod*) o. (waarnaast *kleinwete*, *kleinwede*), mnd. *klénóde* (*-áde*) o., owfri. mv. *clénódien*

„id.”. Suffixale afl. van klein in de bet. „rein, sierlijk, mooi”. Een dgl. afl., maar met andere klankontwikkeling van 't formans is armoede, ook hd. *heimat* v., mhd. *heimōte*, *-ōte*, *-ōt*, *-uote*, *-uot* v. o. (laat-mhd. ook *heimāt*), ohd. *heimuoti*, *heimōti* o., mnd. *hémōde* o. v. „vaderland, vaderhuis”, — en hd. *zierat* (zie sieraad).

Kleins, klens (zeef, vergiettest, filtereerdok), nog met bij Kil. Afl. van **kleinzen, klenzen**, mnl. *cleinsen*, *clenscn* (*cleensen*, *clinsen*) „zuiveren, ziften” = fri. *klinsgje* „wasschen, spoelen, plassen”, ags. *clénsian* „reinigen” (eng. *to cleanse*). Een afl. van klein in de bet. „rein, zuiver”. Voor 't *s*-formans vgl. heerschen. Vroegmhd. *chlénster* m. „opgesincerde lijn” komt van ohd. *chlēuan* (zie klein).

Kleinzeerig bnw., nog niet bij Kil. Van klein en I zeer znw.

Klem znw., sedert Kil. = mhd. (14. eeuw) *klemme* v. „engte, benauwde positie” (nhd. *klemme*). Gevormd van **klemmen**, mnl. *clommen* „vastzitten, zich vasthechten (vgl. ook *clenvôghel* m. „roofvogel, jachtvogel”, verklaard als „vogel die met zijn klauwen vastklemt, grijpt”) = ohd. *chlemmen* (in samenst.; nhd. *klemmen*), os. *klemmian* (in samenst.), ags. *clenman* „klemmen”. Een causatieve of denominatieve formatie, wsch. het laatste, niettegenstaande *klamme* „klamp” (Kil.) niet uit 't Mnl. bekend is en mhd. *klam* (*mm*) m. „klem, haak, kram” (nhd. *klamm*), *klamme*, *klame* v. „klem, haak, boei”, mnd. *klumme* v. „haak” niet uit het Ohd. resp. Os. Wel komt reeds ags. *clam*, *clom* (*mm*) m. „boei” voor. Hiernaast 't st. deelw. mhd. (md.) *beklommen* (nhd. *beklommen*), Teuth. *bēclommen* „beklemd”. Wsch. verwant met *klamp* en on. *klombr* v. „klem, engte”, mhd. *klambe* v. „kram”, *klamben*, *klembern* „vastkrammen” en buiten 't Germ. met ier. *glomar* „toom”, lat. *glomus* „bal (van eten)”, lit. *glėmžti* „samendrukken, stoppen”; ook po. *głęb* „stronk” (event. direct verwant met *klomp*), oi. *gúlma*- „struik, troep, gewzel”? Germ. *klimm*-, *klamm*- zou echter ook op *gleb*-m-, *glob*-m- kunnen teruggaan, vgl. dan lat. *globus* „bol, klomp”, lit. *glėbiu*, *glėbti*, *glėbiu*, *glėbti* „omvatten,

omarmen”, eng. *to clasp*, ags. *cljppan* (idg. *-bh-n-*, of heeft ook een basis met *b* bestaan?) „id.” (eng. *to clip*), mnd. *klāve*, on. *klaji* m. „halsjuk voor koeien”, ohd. *chlāfra* v. (nhd. *klafter*), mnd. *klachter* o., Teuth. *clafter* „vadem”, om van verdere onzekere combinaties te zwijgen. Idg. *glebh*- en *glem*- kunnen onderling verwant zijn. Zie *kluwen*. Vgl. nog *klam*, II *kling* en *klink*. Direct van de basis *gel*- misschien gr. *γέλυς* „kern van knoflook”, *γάλυθου*, *γέλυθου* „εγέβινθου”; lat. *glisco* „ik zwel, neem toe”, russ. *železá* „klier” ook hierbij?

Klens, klenzen. Zie *kleins*, *kleinzen*.

Klep. Zie *klappen*.

Klepel znw., mnl. *clēpel* m. „klepel, deurklopper”. = ohd. *klefīl* in de glosse *clefelun* „sonitu”, mhd. *kleffel* m. „klepel”. Uit **klapila*- (zie verder *klappen*). Hiernaast een synoniem mnl. *cleppel* (*clippel*), mhd. *klepfel* (nhd. *klöpfel*), mnd. *kleppel* m. „klepel”, dat zich aansluit bij *kleppen*, of bij de bij *klappen* vermelde vormen met *pp*.

Kleppen, klepperen. Zie *klappen*. — **Klepper** (paard), sedert Kil. Evenals mhd. (ind., eind 15. eeuw, vandaar nhd.) mnd. *klepper* m. „rijpaard” van *kleppen*. 't Paard is of naar zijn gang of naar 't gerinkel van zijn tuig genoemd, wsch. 't eerste.

Klerk znw., mnl. *clerc* m. „(lagere) geestelijke, geleerde, litterator, schoolmeester, scholier, student, secretaris, griffier”. Ontleend uit mlat. *clēricus* (van *clērus* „geestelijkheid” < gr. *κλήρος* „lot”), oorspr. „geestelijke”, dan ook in ruimer bet. Na de ontl. kan fr. *clerc* nog invloed op mnl. *clerc* ge oefend hebben. = ohd. *chlerih* m. „geestelijke”, mnd. *klerk* m. „(lagere) geestelijke, leerling-geestelijke, schrijver”, ofri. *klerk*, *klirk* m. „geestelijke”, ags. *clerc*, *cleric* m. „id. (in tegenstelling tot monniken)” (eng. *clerk*), on. *klerkr* m. „geestelijke, iemand die theologie studeert, secretaris”.

Klets znw., **klotsen** ww., sedert Kil. Onomatopoeïsch, evenals nhd. *klatsch* m. „klets, slag, geleuter, vlek”, *klatschen* „een luiden slag geven, leuteren”. Sluit zich aan bij de woordfamilie van *klateren*, waarbij ook **kletteren**, sedert Kil., fri. *kletterje* „kletteren”, westf. *kleter* „leu-

terachtige vrouw", *klettergold* „klatergoud". — **Kletsnat** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht 't eerst gebruikt van iemand, die met een klets in het water valt.

Kleumen ww., nog niet bij Kil.; deze geeft echter wel *verkleumen*, *verkloemen*, *verklomen* op als „Sax. Sicamb. Holl. Fris.". = mnd. *vorklōmen*, *vorklāmen* (ook *vorklommen*, *vorklammen*) „verkleumen, stijf worden van kou". Oorspr. bet. „verstijven, onbeweegbaar worden". Ablautend met *klam* en *klemmen*.

Kleur znw. Met wegval van den vóortongen korten klinker (vgl. bij *borat*) uit *coloor*, *caloor* (ō), sedert begin 16. eeuw. Ontl. uit fr. *couleur* (< lat. *color*) „kleur". — **Kleuren** ww., eerst nnl., Kil. *koleuren*. Reeds vroeger *colorēren*.

Kleuter znw., nog niet bij Kil.; deze geeft wel *kloteren*, *kleuteren* op in de bet. „kloppen", een ook nnd. ww. Wellicht is *kleuter* in de allitereerende verbinding *kleine kleuter* opgekomen. Als *peuter* in deze verbinding ouder is, is *kleuter* er uit vervormd. Anders kan *kleuter* als „lawaaimakend kind" (vgl. *ratel* op een persoon toegepast) bij Kil. *kleuteren* hooren. Dit, wsch. een jong woord, staat in ablaut tot *klateren*.

Kleven ww., mnl. *clēven*. = onfr. *clēvon*, *clivon*, ohd. *chlēben* (nhd. *kleben*), os. *klībon*, ags. *clifian*, *cleofian* (eng. *to cleave*) „kleven, zich hechten aan" (= on. *klifa* „steeds weer herhalen"?). Ablautend met *beklijven*. Germ. *klīb-*, *klīb-*, *klaib-* < idg. *glibh-* enz. is een verlenging van de bij *klei* besproken idg. basis *gli-*; vgl. obg. *u-glebū* (*e* < *ǝ*) „*εἰςπάγην*" e.a. ww.-vormen, serv. *glīb* „drek". Zie ook *klimmen*.

Klezoor (afgeslagen stuk van een baksteen, dat de metselaar gebruikt om een deugdelijk verband te bekomen), nog niet bij Kil. Uit fr. *closoir* (*clausoir*) „*Pierre qui achève une voûte, un mur, en remplissant le dernier espace qui restait vide*" (een afl. van *clore* „sluiten" < lat. *claudere*), met vokaalverandering vóór den toon (vgl. *kantoor*).

Klibber (taai gom), Kil. *klibber*, *klebber*, *klubber*, mnl. (reeds vroeg) *clebber*. Behoort bij *kleven*. Vgl. voor 't consonantisme *bibberen* naast *beven*.

Kliek znw., nog niet bij Kil. In de bet. „coterie" ontleend uit fr. *clique* (van *cliquer*, dit uit het du.-ndl. *klikken*), dat ook in andere talen overging. De bet. „restje van het eten" is secundair. De tusschen-bet. is „rommeltje". In *kliek* „restje" is ook een ospr. ndl. woord opgegaan, *klik* luidende en dat „klompje, klodder" beteekende (zie bij *klikken*); dial. bestaat het nog met de bet. „kliek", zoo ook fri. *klik(je)*.

Klier znw., mnl. *cliere* v. „klier, gewzel". = oostfri. *klīr(e)*, schotsch *clyre* „id.", uit **klīrō(n)-*, van de basis van *klei*? Als echter mnl. *clyedere* „gewzel" = *klier* is, moeten we een grondvorm met *eu*-vocalisme aannemen, die niet *kluwen* verwant zou kunnen wezen.

Klieven ww., mnl. *clieven* (sterk ww.) „splijten" (ook intrans.). *Klieven* st. ww. „splijten" is nog dial. (Antw.). = ohd. *chlioban* (nhd. *klieben*), os. *klīoban*, ags. *clēofan* (eng. *to cleave*), on. *kljūfa* „splijten". Vgl. *kloof*, *klooven*, *klui*f. *Klieven* = lat. *glūbo* „ik schil af, vil, beroof". Met ablaut gr. *γλύφω* „ik hol uit, graveer". De verdere combinatie met lit. *gwalbjūti* „heimelijk nemen, wegsleepen" en verder met lit. *gwaldjūti*, *glaudjūti* „uitschillen" (bases *gwald-*, *gwald-*, *glud-* en *gwolbh-*, *gwolbh-*, *glubh-*) is onzeker, evenzoo die met russ. dial. *glybókij*, *glybkij* „diep", een ook westslav. woordgroep, welke verhouding tot obg. *glabokū* „id." (*glu-m-bh-*?) en ksl. *glībokū* „id." helaas duister is. Vgl. *gleuf*.

Klif znw. o., mnl. *clif*, *clef* „helling, steilte, klip". = ohd. *chlīp(b)*, os. *klif(ō)* o. „klip, voorgebergte", mnd. *klif*, *klēff*, ags. *clif* (eng. *cliff*), on. *klif* o. „steilte, rots, klip". Met ablaut mnd. *klēf*, on. *kleif* o. „id.". Verwant met **klībanan* „klimmen"; zie *beklijven*. Vgl. ook *klip*.

Klik (onderstuk van een kolf, achterste stuk van 't roer), sedert Kil.: „*klick*. Holl. j. *kolve*. Clava". = nnd. *klik* „achterstuk van 't roer". Gevormd van *klikken* in de bet. „klappen", vgl. voor de bet. *klap*, *klep* als voorwerpsnamen. — **Klikken** ww. is in 't Mnl. zeer zeldzaam, de Teuth. kent reeds *verclycken* „bespieden" en *clycken* „ba-

ten" en Kil. *klicken* („Holl. Fris. Sicamb.") „bespieden, verklikken". De oorspr. bet. was „klappen, kloppen"; vgl. Kil. *klicken* „crepitare", mhd. *klecken*, oostfri. *klikken*, noorw. *click*, de. *klikke*, zw. *klacka*, eng. *klikka*, *klekka* (praet. *klakk*), alles geluیدااندuidende ww., evenals 't ontleende fr. *cliquer*. Deze woordfamilie staat in ablaut tot die van *klak*. Mocht deze ablaut voorgerm. zijn, dan moet de *i* uit *e* verklaard worden en niet omgekeerd. De bet. van mnl. *clicken* „baten, voldoende zijn", die dial. (bijv. Antw.) nog bestaat, komt ook elders voor: mhd. (nhd.) *klecken*, ohd. *kleken* (*e* uit *a*) „id.". Vgl. voor deze bet. ndl. *kloppen* „uitkomen, in den haak zijn". Mnd. *klick* = „klompje, vlek, leem"; dgl. bett. ook in 't Ndl.: zie *kliék*; vgl. voor de bet. ook *klak*. Wellicht is Kil. *klicksteen*, mnd. *klickstén* m. „verklikker" eensdeels in aansluiting aan *klikken* „klappen, babbelen, klikken" ontstaan, terwijl 't anderdeels tegelijk „leem-steen" kan hebben beteekend. Zoo is ndl. **klikspaan** wsch. ook de naam van een voorwerp geweest, vgl. mnl. *clapspaan*, *cleppespaen* o. (m.?) „klaphout, klap, klepper".

Klimaat znw. o., laat-mnl. *climaet* o. „klimaat, luchtstreek" Uit fr. *climat* (< gr.-lat. *clīma*). Ook in andere talen ontleend.

Klimmen ww., mnl. *climmen*, waarnaast gebruikelijker *clemmen*. Dezen vorm noemt Kil. „Flandr." en hij is nog vla. Hij staat tot *klimmen* als *zwemmen* tot hd. *schwimmen*. *Klimmen* = ohd. *chlimban* (nhd. *klimmen*), (mnd. *klimmeren*), ags. *climban* (eng. *to climb*) „klimmen". Wordt gew. met *beklijven* en *kleven* gecombineerd: men kan dan aannemen of dat de *m* oorspr. slechts praesentisch was of dat *kli-m-b-* een formans-variant is (zie *klei*). Ook echter is verwantschap met *klemmen* mogelijk. Dan zou de flexie naar de 3. sterke klasse oorspronkelijk zijn. — **Klimop** znw. o., sedert Kil., die het „Holl." noemt. Synonieme woorden zijn bij *beklijven* besproken, vgl. ook dial. *klim* „klimop", Kil. *klemmerboom* „id.". De naam *eiloof* o., sedert het laat-Mnl., bestaat uit *ei* + *loof*. Dit *ei*-hangt samen met 't eerste lid van mnd.

iw-lóf, *ijf-lóf*, *i-lof*, *eig-loff* „klimop" en van ags. *ifgan*, *ijig* o. (eng. *ivy*) „id." en ook met ohd. *ēbak* m., *ēbahhi*, *ēbawi*, *ēbehewi*, *ēbihouwi* o. „id." (nhd. *efeu* m. o.), maar de onderlinge verhouding van deze vormen is niet klaar, evenmin de etymologie (: gr. *αἰνός* „steil"??). Een doorzichtiger naam is Kil., nog vla. *wedewinde*, letterlijk „boomwinde"; voor 't eerste lid zie I *hop*. Voor *aard*-, *boom*-veil zie *veil*.

I **Kling** (van een degen), sedert Kil., die 't „Germ. Sax. Sicamb." noemt. Ontl. uit het Du.: < mhd. (nhd.) *klinge* v. „kling". Wsch. van mhd. (nhd.) *klingen* „klinken". Zie *klinken*.

II **Kling** (heuvel, dor duin), mnl. *clinghen* mv. („heuvels waarop geen gras groeide"?). Kan evenals nhd. dial. *klinge* „zandbank", *klang* „ondiepe, kiezelige plek in de rivier" behooren bij mnl. *clinghen* „kleven, vastzitten", eng. *to cling* „aankleven, aanhangen", de. *klynge sig* „zich vasthechten", on. *klengjast* „zich indringen"; zijn deze woorden wellicht met *klemmen* verwant: *klem-*, *klam-* + *ǵ*? De combinatie met ags. *clingan* „verschrompelen", mnl. *clinghen* „verouderen" (: mnd. *klinksucht* „tering") is niet zoo voorde-hand-liggend, maar niet onmogelijk. Desnoods laten beide hypothesen zich combineeren. Zie nog *klungel* en *klink*.

Klink znw., mnl. *clinke* v. „ijzeren bout, deurklink." = mhd. (md.) *clinke* v. „bout voor de deur" (nhd. *klinke*), mnd. *klinke*, *klenke* v. „id.". Wsch. niet verwant met *klinken*. Als dit ww. niet „geluid geven" beteekende, maar „met een hard geluid slaan, kloppen", dan was die afl. aannemelijker; vgl. klep. Veeleer moeten wij ohd. *klenken* „binden, knoopen" vergelijken, dat niet van mnl. *clinghen* „vastzitten" (zie II *kling*) en ook wellicht niet van *klemmen* te scheiden is. De juiste betrekkingen tusschen al deze formaties ontgaan ons echter. — I **Klinken** (vastslaan), reeds mnl. mnd.

II **Klinken** (geluid geven), mnl. *clinken* „klinken, doen klinken". = Teuth. *clyncken*, eng. *to clink* „id.". Hiernaast

een synoniem mnl. *clinghen*, Teuth. *clynge*, ohd. *chlingan* (nhd. *klingen*), mnd. *klingen* (>laat-on. *klingja* „schellen”). Het is onmogelijk uit te maken, in hoeverre deze woorden verwant zijn met 1. de woordfamilie van klak, 2. ofri. *klinna* „klinken”, ags. *clynnian*, *clynian* „id., kloppen”. Vgl. ook de anlautvariant idg. *kleg-*, *klag-*, bij lachen besproken. — **Klinker** znw. In alle bett. van II klinken.

Klinket znw. o., mnl. *clinket* o. Ontl. uit ofr. *clenquet* (afl. van *clenche* „klink”, dat op 't germ. klink teruggaat), met *i* naar klink, — of uit een ofr. bijvorm met *i*.

Klin(k)klaar bnw. Jonge allitererende formatie. — **Klin(k)klank** znw., nog niet bij Kil. Vgl. hd. *klungklang* m. Dgl. allitererende ablautformaties komen in allerlei talen voor, vgl. ndl. tiktak, hd. *wirrwarr*, eng. *criddle-craddle*, fr. *cahin-cahan*. Vgl. ook zigzag.

Klip znw., later-nnl. *clippe* v. (*clip* m.) „klip, rots, spelonk”. = Teuth. *clippe*, nederrijnsch (14. eeuw), ndd. (16. eeuw) *klippe* v. „rots, klip” (nhd. *klippe*). Verwant met klif: blijkbaar een reeds voor-germ. *n*-afl. De nnl. oudnll. bet. „rotskloof, rotsspelonk” komt ook in 't Du. voor (Luther).

Klipper znw. Laat-nnl. uit eng. *clipper* „snelzeilend vaartuig”, dat in deze bet. en in de bet. „snel-dravend paard” van *to clip* in de bet. „zich snel voortbewegen” komt.

Klis znw., mnl. *clisse*, *clesse* v. (ook „klei, leem”). = Teuth. *clesse* „klis”. Hangt samen met **klit**, mnl. *clit(te)*, Teuth. *clette*, os. *klëtto* m. (of ohd. ?), waarnaast met ablaut en één *t* ags. *cläte* v. „id.” (eng. *clot-bur*), — en met ohd. *chlëtta*, *chlëdda* (nhd. *klette*) v., *chlëtto*, *chlëddo* m., os. *klëddo* m., waarnaast met één *ð* resp. *þ* ohd. *klëta* v., ags. *cliðe* v. „id.”. Al deze woorden komen van verlengingen van de bij **klei** besproken basis. Vgl. nog ohd. *kliba*, os. *kliba*, ags. *clife* v. „id.”, die zich bij kleven aansluiten. Of klis van een basisverlenging germ. *kli-s* komt of een dgl. *ss* heeft als mnl. *smisse* (zie smidse), is onzeker. Is soms russ. *glistá*, *glist* „regenworm” (alg.-

slav.) verwant? Dit kan van een basis *glī-s*- of van *glī-t-*, *-d-*, *-dh-* komen. Welke associatieve betrekkingen er precies bestaan hebben tusschen de in dit artikel besproken woorden en de bij klad genoemde, is niet uit te maken.

Klits (teef, ontuchtige vrouw), sedert Kil., die 't „Fris.” noemt. = oostfri. *klits(e)* „teef, vuile of ontuchtige vrouw”, fri. *klitse* „slordige vrouw”. Hangt samen met **klit**?

Klodder znw., nog niet bij Kil. Vgl. vla. *klodde* „dot, opgerolde prop”, Antw. *klod* „id., vod, oude lap”, *klodder* „flard”, fri. dial. *klodde* „klomp, brok” (naast *klobbe*), westf. *kludern* „slordig, liederlijk rondloopen”, eng. *clod* „kluit, klonter”. Wsch. jonge woorden — onomatopöetisch gevoeld —, wellicht ontstaan onder invloed eenerzijds van klad en verwante woorden, anderzijds van afl. van de bij kluwen, kloot, I kluit besproken basis, misschien ook van klont en verwanten.

I **Kloek** znw. Zie I klok.

II **Kloek** bnw., mnl. *cloec* „slim, dapper” en (limb.) „zuiver, schoon”. = mhd. *kluoc* (*g*) „fijn, sierlijk, hoffelijk, schrander, sluw, behendig, dapper” (nhd. *klug*), mnd. *klōk* „behendig, vlug, verstandig, slim” (> laat-on. *klōkr* „verstandig, slim”). Het hd. woord komt wellicht uit het Ndd. In ieder geval ligt het meer voor de hand, van een stam **klōka-* als van **klōza-* uit te gaan. Dat beide in 't Oerwgerm. bestaan hebben, is niet wsch. Alle combinaties, ook die met ier. *glicc*, nier. *glīc* „verstandig”, zijn onzeker; bij deze hypothesé zouden wij van idg. *kn* of *qn* uit moeten gaan: met 't oog op de lange voorafgaande vocaal is dat echter niet aan te bevelen. Daarom is ook verwantschap met gr. *γλωχης* „punten van de aren”, *γλωχίς* „spits”, ksl. *glogŭ* „doorn” niet aannemelijk; deze combinatie veronderstelt een grondvorm **glōgh-nó-*. Het minst onwsch. is de combinatie met on. *klōkker* „zwak, gebrekkig”, lit. *glėznus* „week, zwak, teer”: dan zou de grondbet. van **kloek** „fijn, teer” zijn.

Kloen (de, het). Zie kluwen.

Kloet znw., mnl. *cloet* m. „lange

stok, schippersboom". = fri. *kloet* „id.". Kan op idg. **glō-do-* teruggaan en met lit. *gelūū*, *gēlti* „steken", gr. *βάλλω* „ik sla, werp" verwant zijn. Zie over deze basis k waal. Mnl. *cloet* m., *cloete* v. beteekent ook „rond voorwerp, bol, bal, drol". Kil. kent „*kloete*. Globus conti vel hastae" en „*kloet*. Sicamb. j. *kloot*. Globus"; dit *kloet* kan niet met klood identisch of verwant zijn. Mochten beide woorden mnl. *cloet* identisch zijn, dan is het moeilijk uit te maken, welke bet. ouder is. Laat-on. (1405) *klōt* o. „appel op 't zwaard" gaat op mnd. *klōt* = klood terug. *Cloet(e)* „rond voorwerp" kan van idg. *glō-d-*, *glō-d-*, een basisvariant van *gle-bh-* en *gle-m-* (zie klemmen), komen. De combinatie van germ. **klōta-* in een deel der bett. of in alle met lat. *gladius* „zwaard" is te verwerpen.

I **Klok, kloek** (klokken), nog niet bij Kil. Onomatopœtisch evenals 't oudere ww. **klokken**, reeds mnl., onder invloed waarvan het znw. ontstaan is. Dit klokken = mhd. *klucken* (md. *gluggen*, nhd. *glucken*), mnd. *klucken*, ags. *cloccian* (eng. *to cluck*, dial. *to clock*), de. *klukke*, zw. *klucka* „klokken". Dgl. onomatop. woorden ook elders; vgl. het — desnoods oerverwante — synoniem lat. *glōcio* (-*ire*) waarnaast blijkens de rom. talen vulgairlat. **clōcio* (-*are*), en gr. *κλώσσω* „ik klok". Ook voor andere geluiden, bijv. voor dat van slikken en van 't weglopen van vloeistoffen uit een nauw voorwerp wordt klokken (evenals zijn equivalent in andere talen) gebruikt; hierbij is ook een znw. klok ontstaan.

II **Klok** (bel enz.), mnl. *clocke* v. (zelden m.). = ohd. *glocka*, *glogga* (nhd. *glocke*), mnd. *clocke*, ofri. *klokke*, ags. *clugge* (eng. *clock* uit 't Ndl.), on. *klokka*, *klukka* v. „klok". Ontl. uit het Rom. Mlat. *clocca* (fr. *cloche*) komt sedert het eind van de 7. eeuw voor. Men leidt dit rom. woord gew. uit het Kelt. af. Voor den anlaut in het Germ. vgl. peer : ohd. *brā*. — **Klokhuis** znw. o., sedert Kil. Mnl. wel al *clōc-huus* o. „klokketoren". Kil.'s etymologie : „q.d. campanile, intra quod sonant semina et nuclei" is juist. Oostfri. komt naast *klokhūske* ook *belhūske* voor.

Kloker (pijpuithalertje), nnl. Een ook nnd. dial. woord (oostfri. *klōker*). Oorsprong onzeker. Hierbij ofri. *kletsie* „speer"?

Klokken. Zie I klok.

Klokspijs znw. Laat-mnl. *clocspijse* v., Kil. *klockspijs*e beteekenen alleen nog, evenals mhd. *glocke(n)spise* (nhd. *glockenspeise*), mnd. *klock(en)spise* v. „metaal om klokken te gieten". Daaruit ontwikkelde zich ± 1600 de bet. „spijs, die zoo maar naar binnen vloeit". Het taalbewustzijn associeerde het eerste lid met het ww. klokken.

Klomp znw., in alle bett. één en 't zelfde woord, mnl. *clompe* m. „klont, kluit, blok (waar de voeten van misdadigers in gesloten worden)"; ook „klomp (schoeisel)"? = laat-mhd. (md.) *klumpe* (nhd. *klumpen* m.) „klomp, kluit", mnd. *klumpe*, *klompe* v. „klomp, holsblok", eng. *clump* „klomp, blok", ags. reeds *clympre* „metaalklomp". Met *b* on. *klumba* in bet. = *klubba* v. „knots". Wij zullen wel van een met *kla m p* ablatenden grondvorm moeten uitgaan. Zie ook klemmen. Wsch. staat klomp ook in eenige, hoewel misschien jongere betrekking tot klont. Vgl. ook lompenlont.

Klont znw., mnl. *clont* m. „klomp, klont, hoop". = mnd. *klunte* „klomp" (waarvan *klunteren*, *klunter-melk* „klonterig geworden, zure melk"), fri. *klonte* „klont, kluit". Men denkt aan ablaunt met mnd. *klint* „klip, steile oever", on. *klettr* m., noorw. *klant* m. „klip"; *klent-* > *klint-*, *klant-* zou dan een nasaleering zijn van de bij *klad* vermelde basis *klet-*, *klat-*. Ook is verwantschap met lit. *glinda* „neet, luizenei", oi. *ganča* „knoop, buil, krop" (veeleer mind. uit *grantha-*) aangenomen; de basis *glend-* zou dan oerverwant zijn met *glebh-* enz.: zie klemmen. Lat. *glans* „eikel" en zijn verwanten (met *g**) mogen niet direct vergeleken worden. Klont is moeilijk afdoende te beoordeelen met 't oog op de in vorm en bet. er op gelijkende woordfamilies van klomp en klood, I kluit. — **Klonteren** ww., reeds mnl. mnd.

Kloof znw., mnl. *clōve* v. (m. ?) „kloof, spleet, klem, val". = ohd. *chlobo* (nhd. *klöben*), os. *klōbo* m. „kloof, knip, klem", ofri. *klōva* m. „onderdeel van een district",

on. *klofi* m. „in een hoek toeloopend terrein, een deel van de deur, tang”, germ. **kluban-* m. Dit staat tot *klieven* = *hoog* : *buigen*. Voor een ander verbaalnomen zie I en II *klucht*.

Klooster znw. o., mnl. *clooster* o.m. = ohd. *chlóster* (nhd. *kloster*), mnd. *klóster*, ofri. *kláster*, ags. *clauster* (eng. *cloister* uit het Fr.), on. *klaustr* o. (en *klaustri* m.). Uit lat. *claustrum*, in Christelijke tijd = „klooster”. Zie *kluister*.

Kloot znw., mnl. *cloot* m. „klomp, kluit, bol, bal, teelbal, kogel”. = ohd. *chlōz* m. „klomp, kluit, bal, bol” (nhd. *kloss*), mnd. *klót* m. „id., teelbal”, eng. *cleat* „klamp” : wgerm. **klauta-*, ablautend met I *kluit*. Een *t-* (idg. *d-*) afl. van de basis van *kluwen* : vgl. russ. *glúda* „klomp, kluit”. Een derde ablautvorm is nog mnl. *clotte*, Kil. *klot(te)* „kluit, klomp” (nog dial.), mhd. *kloz* m.o. „id., blok” (nhd. *klotz* m.), eng. *clot* „kluit, klonter” uit **gludnó-*, of **gludon-*, **gludn-*. Volgens sommigen is oi. *gola-* „kogel, bol” uit **gloda-* ontstaan en identisch met *kloot*. Vgl. ook lit. *glaudūs* bij *kluwen*.

Klooven ww., mnl. *clóven* (ook, hoewel zelden, intr.). Facilitief-formatie bij *klieven*. = mnd. *klóven* (ook intrans.), de. *klöve*, noorw. *kløyya* „klooven”.

Klopp znw., reeds mnl. Van mnl. *cloppen* „kloppen, slaan, kleppen, luiden” (nml. **kloppen**). = ohd. *chlopfón* (nhd. *klopfen*), waarnaast *chlofón*, mnd. *kloppen* „kloppen, slaan”. Ablautend met *klappen*. Zie *kluppel*. Hiernaast een synoniem ohd. *chlocchón*, ablautend met *klak*. — **Klophengst** znw., nog niet bij Kil. Een ook in het Hd. en Nd. voorkomende samenst. *Kloppen* is hier op te vatten als „fijnkloppen van de teelballen”. Vgl. Maastr. *klophaan* „kapoen”.

Klos znw., later-mnl. *clós(se)* „bal, rolbal, schietbal”; ook „klomp, tronk, blok”, zoals Teuth. *closs*? Bij Kil. ook „coleus, testis”. Wsch. ontl. uit mhd. *klōz* m. o.; vgl. *kloot*. Evenzoo is ndl. I **klots** (nog niet bij Kil.) „stuk vierkant hout” uit hd. *klotz* m. ontleend. — II **Klots** „overschoen” luidde mnl. *galootse* v. (en *scalootse*, naar *schoen*; zie ook *schaats*). Dit gaat op fr. *galoché* terug

(gew. uit gr.-lat. **calopodia* of *calopodica* afgeleid), dat ook in andere talen ontleend is. Voor den anlaut vgl. de mnd. vormen *glotze*, *glosse*, *klotze*, *klosse*, *gallotze* v. *Kl-* werd de meest gewone anlaut wellicht onder invloed van *klomp*. Voor den wegval van *a* vgl. *kleur*.

Klotsen ww., sedert Kil. Ook fri. en oostfri. : een onomatop. formatie, waartoe misschien de woordfamilie van *klos*, *klots* aanleiding heeft gegeven.

Klovenier, **kolvenier** znw. (alleen nog als historische term), sedert de 16. eeuw. Oorspr. bet. : „iemand die met een *clöver(e)*, *colövere* schiet”. Dit reeds mnl. *cl(o)lover(e)*, *cluever* v. „vuurroer” gaat terug op fr. *couleuvre* (< lat. *colubra*) „adder”, dat evenals fr. *couleuvre* eenmaal ook de naam van een soort van geschut geweest is. Voor de bet. vgl. ndl. *veldslang*. Voor den uitgang vgl. *kamenier*, voor den anlaut *kleur*, II *klots*; in dit speciale geval kan ook analogie van *klooven* en *kolf* gewerkt hebben.

I **Klucht** (farce), sedert de 16. eeuw = „klucht, grap”. = oostfri. *klucht*, *klücht*, *klüft* „id.”. Er is geen reden om dit woord te scheiden van N.Brab. *klócht* v. „troep (vogels)”, mnl. (noordndl.) *cluft*, *clucht* v. „gedeelte, afdeeling”, vooral „afdeeling van de burgerij, deel van een buurtschap of geslacht, generatie” = ohd. *chlucht* v. „tang, schaar, kaarsensnuit” (: mhd. nhd. *klucht* „kloof”), os. *klucht* v. „tang”, mnd. *kluft*, *klucht* v. „id., spleet, gespleten voorwerp, afdeeling (van burgerij, geslacht enz.), crypt” (in deze bet. ook Kil. *kluchte*, *klufte*), ofri. *kleft* v. (*klefte* o.) „afdeeling der burgerij”, eng. *cleft* „spleet” : verbaalnomen bij *klieven*, met de oorspr. bet. „het klieven, splijten”, vandaar o.a. „het afgesnedene, het deel, de afdeeling”. **Klucht** „grap, klein blijspel” wordt wel opgevat als een verkorting van *sotte clucht* „het grappige deel van de tooneelvoering”. Dat is echter niet noodig: evengoed als fr. *pièce*, ndl. *stuk* de bet. „drama” heeft gekregen. kan **klucht** = „kleine comédie” geworden zijn : vgl. ook *kluit* „klucht”. -- **Kluchtig** hnw. Mnl. *cluchtich* = „verstandig, bekwaam, dertel, levendig,

overvloedig", = mnd. *kluftich* „verstandig, slim" (> de. *klógtig*, zw. *klyftig*), eng. dial. *clifty* „vlug". Dit komt ook — via een znw. **kluft*, **klucht* „scherpzinnigheid"? — van den zwakken stam van klieven: evenzoo ags. **cllyfer*, eng. *clever* „knap". Voor de bet. vgl. snedig. Kluchtig „grappig" komt van klucht (ook ripuarisch *klüftich*, *klüftich* „grappig").

II **Klucht** (stuk van een mast), nog niet bij Kil. Bijzondere toepassing van *klucht*, *kluft* „brok, stuk, deel". Zie I klucht.

Kluif znw., Kil. „*kluyve*. vetus. j. *klauwe*. Unguis." Deze bet. nog in iemand in zijn kluiven hebben. = mnd. *kláve* „gespleten stuk hout, boei". Staat in ablaute tot klieven en kloof: zoo ook mnl. *cláven* „knagen, kluiven", ook „te keer gaan" (nml. kluiven), een oorspr. zwak ww. = ohd. *chlúbôn* (nhd. *klauben*) „uit elkaar plukken, pluizen", mnd. *kláven* „id., klooven". — **Kluiffok** znw. bevat als eerste lid kluif „kluuw". Of dit hier is op te vatten als „kluuw, haak, ring, waarmee de kluiffok langs de touwen glijdt", zooals men wel aanneemt, is onzeker. Ook kluifhout en kluiver sluiten zich hierbij aan. Kluiver, ndd. *klüver* is ontleend in 't Hd.: *klüver* m., — De.: *klyver*, — Zw.: *klyfvoare*.

Kluis znw., mnl. *cláse* v. = ohd. *chlúsa* (nhd. *klause*), mnd. *kláse* v. „kluis, kluisenarij, bergengte", ags. *cláse* v. „bergengte, ingesloten ruimte, gevangenis, grendel". Uit mlat. *clúsa*, v. van het deelw. *clásus* „gesloten", — naast *clausus*. Het v. van *clausus* is ontleend als mhd. *klóse* v. „kluis", welke vorm reeds ohd. was blijkens ohd. *klósinári* m. „kluizenaar". Hiernaast sedert het Mhd. *klásenære* (nhd. *klausner*) = mnl. *clásenære*, -ere (nml. kluizenaar), mnd. *klásenere* m. „id."

Kluister znw., mnl. (noordndl. en limb.) *cluuster* o. m. v. „slot, hangslot, ketting". = nhd. *klaufter* o. „hangslot", Teuth. *cluyster* „claustrum, ergastula", os. *klústar* o. „sluizing, slot", ags. *clústor* o. „id., gevangenis". Ontleend uit een jonger-lat. of vulgairlat. bijvorm *clústrum* naast *claustrum*. Zie klooster. Een

lat.-rom. *ú*-vorm is aannemelijk met 't oog op het bij kluis besprokene *clásus*.

I **Kluit** (klomp), mnl. *cláte* v. „bal, kluit, klont". = mnd. *klát(e)* m. „id.", ags. *clát* m. „lap, blaadje metaal" (eng. *clout*), on. *klátr* m. „lomp, vod". Ablautend met klooit. Kluit, mnl. *cláte* v. „klucht" is hetzelfde woord; voor de bet. vgl. klucht; ook uit allerlei andere grondbett. ontstaat de bet. „klucht, grap", vgl. mop, bak.

II **Kluit** (vogel), nog niet bij Kil. Een ndl.-nnd. woord. Wordt wel als onomatopoeë opgevat. Uit 't Ndd. de. *klyde* „kluit".

Kluiven. Zie kluif. — **Kluiver**. Zie kluiffok. — **Kluizenaar**. Zie kluis.

Klungel znw., nog niet bij Kil. Deze kent wel „*klonghe*. Ger. Sicamb. j. *klouwe*. Glomus". Klungel = nhd. *klüngel* o. „bal van gewonden draden" (mhd. al *klungelîn*), westf. *klüngel* m. „lomp, zeer kromme weg", oostfri. *klüngel* „slordige, liederlijke vrouw", fri. *klungel* „id., vod, lor". De bet. „liederlijke vrouw" gaat op „vod" terug: vgl. slet. Kil. *klonghe* = ohd. *chlunga* v. „kluwen". Vgl. ook on. *klungr* m. (gen. -rs) „wilde roos, hondsroos", de. *klynge* „troep, bosje, kluit". Ablautend met mnl. *clinghen* „kleven, vastzitten"; zie II kling. Ook komen wisselvormen met *k* voor, zooals nhd. *klunker* v. m. „klompje, kwast", westf. *klunke(n)* m. „vlek, klodder". — Afl. **klungelen** ww. Ook ndd.

Kluppel znw. (gewoner is knuppel), mnl. *cluppel*, *cloppel* m. „knuppel". = mhd. *klüpfel*, *klöpfel* m. „klepel, knuppel" (nhd. *klöpfel*), mnd. *kluppel* m. „knuppel". Van kloppen. — **Kluppelvers** znw. o., sedert de 16. eeuw. Kil. geeft op *kluppelveersken*, *klippelveersken*, *kleppelveersken* „carmen homœoteleuton: versus simili sono desinens, versus rhythmicus, versus leoninus". Hij verklaart den naam „a verbo *kleppen* sive *klippen*. i. sonare, resonare". Gew. houdt men den vorm met *u* voor den oudsten en dan identificeert men *kluppel* met *kluppel* „knuppel", hier synoniem met *stock* = „refereinregel"; de juiste bet.-ontwikkeling blijft onzeker. Het Du. kent *knüttelvers*, *knüttelvers* m.,

nu = „onbeholpen, hobbelende rijmregel”, sedert de 16. eeuw; in de 16. eeuw ook *klippelvers*, *knüttelvers*.

Kluts znw. (den k. kwijt zijn), nog niet bij Kil. Verbaalnamen van klutsen (vgl. de uitdr. den tel k. kwijt zijn). Men denkt wel, dat de uitdr. is opgekomen bij de handpapiermakerij, als „men den slag kwijtraakte, om de papiervloestof gelijkmatig over den vorm uit te spreiden”.

Klutsen ww., later-mnl. *clutsen* „klutsen, kloppen”. Een formatie als klotsen. Dgl. vormen ook in du. en eng. dialecten.

Kluwen znw. o., bijvorm *kloen*, vooral in holl. en aangrenzende diall. Deze vorm is klankwettig uit kluwen > *klouwen* ontstaan: vgl. schouder > *schouwer* > *schoer*. De vorm *klouwen* bestaat dial. nog, o.a. Assendelftsch, Maastrichtsch. Mnl. komt 't woord als *clāwen*, *clouwen*, *cluen*, *clūwijn* o. voor. = mnd. md. *klāwen* (mnd. ook *klōn*), os. *kleuwin*, ags. *clīwen*, *clēowen* o. „kluwen, bal”; deze formatie is een afl. van een korteren stam: Kil. *kluwe*, *klouwe* (nnl. **kluw**), ohd. *chliwi* o., *chliwa* v. (demin. *chliwēln*, *chliweli* o., 11. eeuw, > nhd. *knäuel* m.o.), ags. *clēowe* (eng. *clew*) „id.”; vgl. ook on. *klé* m. „steen, aan den weefstoel, om de draden gespannen te houden”. Wij moeten van germ. *kle-w-* > *kleu-w-* uitgaan. Verwant zijn in 't Germ. de bij *klauw*, *kloot*, I *kluit* (*klier*?) besproken woorden en ags. *clyne* o. „bol, klomp”, zw. dial. *klunn* m. „klomp”, ags. *clyccan* „krommen”, buiten 't Germ. ier. *glao-snathe* „linea, norma”, letterlijk „bal-draad”, (lat. *gluo-snathe* is een onjuiste glosse), gr. *γλουτός* „bil” en „σπαιρωμα (τῆ; κοτύλης)” (Hes.), (russ. *glū(z)dkij* „glibberig, glad”, lit. *glaudūs* „tegen iets aangevlijd”, *glūdoju* „ik lig tegen iets aangevlijd”?), (arm. *ktuim* „ik verschrompel, trek mij samen”?), oi. *glau-* „bal, hol, kogel”. De basis *g(e)leu-* beteekent „krommen, een draaiende, windende beweging maken”. Voor verwanten hoogerop zie *klemmen*.

Knaap znw., mnl. *cnāpe* m. „jonge man, jongen, bediende, handwerks-

gezel, schildknaap”. = onfr. *knapo* m. „puer”, mnd. *knāpe*, ofri. *knapa*, ags. *cnapa* m. „jongen, jonge man, dienaar”, on. (ontleend) *knapi* m. „dienaar”. Hiernaast de wisselvormen ags. *cnafa* m. „jongen, jonge man” (eng. *knave*), laat-ohd. *knabo* m. „jongentje” (nhd. *knabe*) en laat-ohd. *knappo* m. „knaap, jongeling” (nhd. *knappe*), ofri. *knappa* m. „id., knecht”. De onderlinge verhouding tusschen de stammen **knapan-*, **knāban-*, **knappan-* is niet klaar: in ieder geval moeten wij in *kna-* 't basis-element zien. Dat *kna-*, idg. *ǵno-* is een ablauteursvorm van de bij kind besproken basis *ǵné-*; een bnw. met dit *ǵno-* als stam is het tweede lid van gr. *νεο-γνός* „jong-geboren”, wellicht ook dat van lat. *benignus*, *malignus* „goed-, slechtgezind”; ook hierbij got. *niuklaks* „pasgeboren” (**knaxa-*)? Vgl. *knecht*. Volkomen op één lijn met germ. **knāban-* staat formantisch 't woord **zraβan-*; zie raaf. Dit parallele geval maakt de hypothese nog onwaarschijnlijker dan ze ook anders al zijn zou, dat *knaap* niet van de basis *ǵné-* zou komen, maar verwant zijn met ags. *cnæp(p)* m. „heuveltop, knoop, gesp”, on. *knappr* m. „knoest, knoop” (die wel met *knevel* worden gecombineerd). Men wijst dan op de analoge bet.-ontwikkeling bij *bengel* e.a. woorden. — *Knaap* „houten ezel” is 't zelfde woord, met overdr. bet.

Knabbelen ww., sedert Kil. Vgl. nhd. *knabbern*, *knappern*, ndd. *knabbeln*, fri. *knabbetje*, *knabje*, *gnabje*, *gnaffetje*, eng. *to knab* „knabbelen, knagen”, noorw. *knabbe* „kopen”, dial. „gulzig eten”. Wsch. betrekkelijk jonge woorden, in associatie staande 1. met allitererende woorden als *knagen*, *knauwen*, 2. met rijmwoorden: *krabb(e)len*, *grabelen* e.dgl., 3. met *knappen*. Mnd. *gnabben* = „knorren”.

Knagen ww., mnl. *cnāghen* (sterk en zwak). = ohd. os. *knagan* „knagen”, met *kn-*, naast wellicht ouder *gn-* (vgl. *knap*) in ohd. os. ags. *gnagan* (eng. *to gnaw*), on. *gnaga* „knagen”. Met het oog op het synonieme ohd. *nagan* (nhd. *nagen*) gaat men wel van de idg. basis *neǵh-* uit, waarvan ook leit. *nafis*,

obg. *noži* „mes”, *nžnqti* „steken” komen (waarbij nog wel ier. *ness* „wonde”, gr. *νίσσω* „ik stoot, steek”, *ἔζος* „lans”, oi. *ákšn-* „staak” gebracht worden). De *gn-* (*ku-*) vormen, die dan jonger zouden zijn dan die met anlautende *n-*, zijn bij deze hypothese moeilijk te verklaren. Dat *gn-* uit *za-n-* ontstaan is, is niet aannemelijk. Veeleer moeten we een wortel *ghnēgh-* aannemen en lett. *gnéga* „knagend etend”, av. *aiwiγnistā-* „beknabbeld” vergelijken. In ohd. *nagan* kan men dan een jongeren vorm zien of men kan hiervoor de combinatie met obg. *noži* enz. handhaven.

Knak znw., nog niet bij Kil. Van **knakken**, Kil. *knacken* „frangere, confringere”, mnl. *cnāken, cnacken* „stukbreken, knakken” (Mnl. Handwdb.). = mhd. (15. eeuw) *knacken* (opperdu.), *gnacken* (md.) (nhd. *knacken*; eerst sedert 1716 trans.), mnd. *knāken* „met gekraak breken”, de. *knage*, zw. *knaka* (ontl.?) „id.”, eng. *to knack* „kraken, knappen”, zw. *knacka* „kloppen, slaan”. Een onomatopoëtische woordfamilie, ontstaan onder invloed van in klank er op lijkende woorden, zooals *kraken, knagen*. — **Knakworst** znw., bij Kil. „Sax. Westphal.” genoemd. Uit du. *knackworst* v. (hd. reeds in de 16. eeuw); ’t eerste lid is de stam van *knacken*.

Knal znw., **knallen** ww., nog niet bij Kil. Evenals de. *knald*, zw. *knall* uit nhd. *knall* m. „knal”, dat evenals ’t hd. ww. *knallen* sedert de 16. eeuw voorkomt. Staat in ablaut met mhd. *er-kuellen* (sterk) „weerklinken” en ags. *cnyll* m. „klank van metaal, klokke-ton” (eng. *knell*); of hoort dit laatste met *cnyllan* enz. bij *kneuzen*? Met *gn-* on. *gnella* (sterk), *gnollra* (*nollra*) „blaffen, janken”. Of evenals bij *knagen* de *gn-* anlaut ouder is, is de vraag, en omdat de *gn-* vormen alleen ngerm. zijn en wegens ’t onomatopoëtische karakter van de woordfamilie. Oorsprong onzeker. De combinatie met laat-lat. *nola* „klokje” is hypothetisch; voorgestelde wortelcombinaties (waarbij men ook met anlautvarianten werkt) zijn al te gevaarlijk, vooral bij een onomatopoëtisch gevoelde basis. Het bestaan van

rijmende bases (zie II hel, II schel) maakt jongen oorsprong zeer aannemelijk.

Knap bnw., sedert Kil., die de bett. „alacer, agilis, celer, gnavus” opgeeft; *gnap* kent hij als een hollandisme = „gnavus”. Deze vorm bestaat nog dial. (Zaansch) en fri. = nhd. *knapp* „nauw, nauwelijks toereikend, nauwgezet, net” (uit het Ndd.), noorw. *knapp* „eng, kort”, de. *knap* „karig, kort, nauwelijks toereikend”, ouder-de. „vlug” (uit het Ndd.?). Mogelijk is verwantschap met *knevel*. On. *hneppr* „gering” en *hneppa* „klemmen, knellen” kunnen met lit. *knėbiù, knėbti* „zacht knijpen”, gr. *κνάπτω* (naast *γνάπτω*) „ik kaard wol” verwant zijn, die hoogerop weer met gr. *κνάω* „ik schaaf” samenhooren. Maar *knapp* laat zich daarmee niet combineeren, noch door het aannemen van een anlaut *za-xn-* noch op andere wijze. Bovendien staat de grondbet. van *knapp* niet vast. Was deze „gnavus”, dan zouden wij aan verwantschap met *kunnen* kunnen denken; maar veeleer is die bet. secundair. Niet eens weten we, of de oorspronkelijke germ. anlaut *kn-* of *zn-* was.

Knappen ww., mnl. *cnappen* „een knappend geluid geven, stuk breken”, waarvan reeds laat-mnl. *cnapcoec* (nml. **knappkoek**). Het znw. **knapp** is jonger. Nhd. *knappen* „happen” (reeds 1573) komt uit het Ndl. of Ndd. Vgl. ook eng. *to knap* „knappen, kraken”. Onomatopoëtisch. In associatie staande met *knabbelen, knakken, knippen, happen* e.dgl.

Knappzak znw. Een sedert de 16. eeuw voorkomend ndl.-nhd. woord, dat ook in het Hd. e.a. talen is overgegaan. Samenst. van den stam van *knappen* in de bet. „bijten, eten” en *zak*.

Knarsen ww., mnl. *cnarsen* „knarsen, vermorzelen”. = hd. *knirschen* „knarsen” (in de 14. eeuw reeds *knirschung mit den czenen*), mnd. *knarsen, knerssen, knirsen* „id.”. Voor de vocaal vgl. II a r. Hiernaast **knarren**, volgens Kil. „Holl. j. *krijssel-tanden*. Stridere”, nhd. *knirren* „knarsen”, waarnaast oostfri. *gnarren* (ook *knarren*) „knarsen, brommen” (hiervan *gnarsen* „knarsen”), eng. *to gnar, gnarl* „brommen, grauwen”,

ags. *gnyrende* „stridentes”. Met *k-*formans de. *knirke*, *knarke* „knarsen”. Een onomatop. woordfamilie; vgl. *knorren*. Dgl. stammen ontstonden ook elders, bijv. lit. *knarkùù*, *knarkti* „snorken, hinniken”, lett. *knærkt*, *knirkstët*, *knirkschk'ët* *knorren*. — **Knarsetanden** ww., bij Kil. *knarsel-tanden*.

Knaster, **kanaster** (kist voor het verzenden van tabak, een soort tabak). Nnl. uit spa. *canastro* „rieten korf (voor 't verzenden van tabak)” < gr. *κάρυστρον* „rieten korf”.

Knauwen ww., mnl. *cnauwen*, *cnæuwen*, *cnouwen*, *cnúwen* „knagen, knabbelen, stuk bijten, vóorkauwen, overpeinzen”. Vgl. ndd. oostfri. *gnauwen* „knabbelen, snauwen” (mnd. *gnauwen* = „knorren”; vgl. *gnabben* bij *knabbelen*), westf. *knúwen* „met volle wangen langzaam kauwen”, fri. *knauwe*, *gnauwe* „knabbelen, knauwen”. Ontstaan eenerzijds onder invloed van *kauwen*, anderzijds van *knagen*, event. ook van *knabbelen*. Oerverwantschap met serv. *gnjáviti* „drukken” is niettegenstaande de vormovereenkomst niet wsch.

Knecht znw., mnl. *cnecht* m. „jonge man, jongen, dienaar, handwerksgezel, schildknaap”. = ohd. *chnëht* m. „jonge man, jongen, dienaar, schildknaap, krijgsman, jongen, dienaar, schildknaap, krijgsman, krijgsheld” (nhd. *knecht*), os. *knëht* (in samenst.) m. „dienaar”, ofri. *knücht*, *knücht* m. „knecht”, ags. *cn(e)ht* m. „jonkman, dienaar, soldaat, leerling, ridder” (eng. *knight*). Verwant met kind en *knaap*. Voor het suffix heeft men got. *niuklahs* „pasgeboren, kind” (-*knaxa-*) vergeleken; dan wijst men voor de *t* op ohd. *-alit* (*steinalit* „steenig”) naast got. *-ah* (*stainah-s*). **Knë-χ-t-a* wordt wel voor een oorspr. collectivum gehouden; vgl. dan voor de bet.-ontwikkeling II *borst* en lat. *lupānar* „bordeel, bordeelmeid”. Wonderlijkerwijze zijn meerdere geleerden voor *knecht* van een grondbet. „stuk hout, stok” uitgegaan; verwantschap met *knok* is aangenomen!

Kneden ww., mnl. *cnēden* (sterk). = ohd. *chnëtan* (nhd. *kneten*), os. *knëdan*, ags. *cnëdan* (eng. *to knead*); met ablaut on. *knōða* „kneden”. Voor den ablaut vgl. *treden*. Verwant met obg. *gneta*,

gnesti „drukken”. Opvallend is Goer. *knē* „kneden”. Deze vorm geeft ons echter niet het recht naast *knē*δ- (*knēβ-*) een basis *knaiδ-*, *-β-* aan te nemen.

Kneep znw., nog niet bij Kil. = nhd. *kniff* m. (sedert de 18. eeuw) „streek, list”, mnd. *knēpe* m. „klem, knip, keep, handigheidje”: een jong woord, gevormd bij knijpen naar beet: bijten e.dgl.

Knekel znw., vooral in **knekelhuis** znw. o., nog niet bij Kil. = *kneukel*, met de in veel diall. bij dit en andere woorden (zooals *heup*) voorkomende *ē* uit *ō*.

Knel znw., **knellen** ww., nog niet bij Kil. = oostfri. *knel*, *knellen* in gelijke bet. Wsch. een jonge formatie, ontstaan, wat den anlaut betreft, onder invloed van *knijpen*. Heeft ook *klemmen* invloed gehad? Als mnl. (noordholl.) *knellen* mv. „een soort vischnetten” hierbij hoort, is de stam *knell-* al in de late M.E. ontstaan. Directe samenhang met de woordfamilie van *knallen* is onwsch.

Kneppel znw., reeds laat-mnl. Gedissimileerd uit mnl. *cleppel*; zie *klepel* en ook *kuuppel*.

Knersen. = *knarsen*.

Knetteren ww., nog niet bij Kil. Vgl. nhd. *knattern*, *knittern* „knetteren”, mnd. *knēteren* „id., kraken”, fri. *knetterje*, *knetsje* „knetteren”, noorw. *knetta*, *gnetta* (sterk), zw. dial. *knätta*, *knatra* „id.”. Vgl. het nhd. *knistern* „knetteren” (md. 1414 *gnisterunge der zene*), mnd. *gnisternen*, *knisternen* „knarsen”, Kil. „*gnisternen*. Sax. Fris. j. *knersen*”, fri. *knisterje* „snerpen”, on. *gnësta* (sterk) „bij aanraking een sterk geluid geven, kletteren”. Onomatopoëtisch. Voor den anlaut vgl. *knarsen*.

Kneu (vogel), nog niet bij Kil. Onomatopoëtisch. Vgl. *kneuter*.

Kneukel znw., mnl. *cnökel*, *cnökel* m. v. „knokkel, vingerlid”. = nhd. (al laat-mhd.) *knöchel* (md. 12. eeuw *knügel*) m., Teuth. *knoyckel*, mnd. *knökel*, ags. **cnycel* (waarvan *ge-cnyclede*; eng. *knuckle*) m. „knokkel, gewricht”, on. *knycill* m. „knobbel”. Deminutief-formatie bij **knuka(n)*-; zie *knok*, waarvan 't jongere woord mnl. *cnockel*

(nml. *knokkel*), Teuth. *knockel* m., nnd. *knukkel*, oostfri. *knökkel*, ofri. *knockel* „knokkel, gewricht”.

Kneuter (vogel), Kil. *knoterken*, niet mnl. Onomatopöetisch evenals **kneuteren** ww., laat-mnl. *cnöteren*, *cnöteren* „brommen, morren”, = mnd. *knöteren* „id.”, oostfri. *knötern* „id., stotteren, kweelen”. Vgl. on. *gnýja* „leven maken, razen”, *gnýðja* „knorren, morren”, noorw. dial. *knysta* „id.”. Voor de wisseling van *kn-* en *gn-* vgl. *knetteren*, dat ook — evenals andere woorden met denzelfden anlaut — onomatopöetisch is.

Kneuzen ww., mnl. *cnösen*, *cnösen* naast *cnussen* „kneuzen, verbrijzelen, verbrijzeld worden”. = ohd. *chnussen* „slaan, stooten”, ags. *cnyssan* „slaan, drukken, kneuzen”, noorw. dial. *knysja* „verbrijzelen”, on. *knosa* „met slagen mishandelen”. Met ablaut zwits. *chnüssen*, *chnüsten* „slag geven”, ndd. *knüsen* (*gnüsen*) „drukken, kneuzen”, on. *knúška* „slaan”. Hierbij ook mhd. *knüllen* „met de vuist slaan, duwen” (nhd. *knüllen*), ags. *cnyllan*, on. *knýlla* „slaan, kloppen” (*ll < zl*). Vgl. ook *knol*, *knor*. Germ. *knus-* kan met *knuk-* (zie *knok*), *knup-* (zie *knop*, *knoop*), *knub-* (zie *knobbel*) en het bij *knop* vermelde *knut-*, *knüð-* (*knub-*) op een basis *knü-*, idg. *gnü-* teruggaan, waarvan on. *knýja* „drukken, slaan”, *knúti* m. „knokkel”, ags. *cnúwian* „fijnstampen” en buiten 't Germ. serv. *gnjáviti* „drukken” komen. Zie verder *knok*. Voor een synonieme basis vgl. *kniezen*.

Knevel znw., niet uit 't Mnl. bekend (wel *cnëvelen* ww.). Kil. kent in de bet. „knevel” *knevelbaerd* en verder *knevel* o. a. met de bett. „pees, riem, boei”. = ohd. *chenebil*, laat-ohd. *knebil* m. „dwarshout om te binden, soort paardegareel” (nhd. *knebel* „id., roede, stok, knokkel”), mnd. *knëvel* „kort, dik dwarshout, punt van den knevel”, on. *knéjill* m. „dwarshout”. Voor eventueele verwanten met *pp* uit *pn* vgl. *knap* en zie ook bij *knaap*. Men vergelijkt gr. *γνάπτω* „ik krom”, klruss. *h(o)nobýty* „benauwen, kwellen”, po. *gnąbic*, *gnębic* „id., drukken” met secundair nasaal-infix, en verder ook wel, met ablaut, on. *kimbull* m. „bundel”, mnd. *kimmel*

„dwarshout in den bek”, ohd. *kembil* m. „een soort boei, blok” en gr. *γόμφοσ* „wig, bout”, lit. *gėmbė* „haak, spijker”; zie echter over gr. *γόμφοσ* bij *kam*; ook de andere combinaties zijn onzeker. Het vermoeden zou kunnen opkomen, dat in *knevel* eenige woorden door elkaar zijn geloopen, maar iets positiefs is niet aan te toonen. Met *knevel* „snorrebaard” heeft men wel on. *kampr*, *kanpr* m., ofri. *kenep*, *kanep*, *knep* „id.”, ags. *cenep* m. „id., gebit aan den teugel” gecombineerd: deze woorden staan zeker in eenige betrekking tot *knevel*, maar niet speciaal in de bet. „snor”, waarin 't wsch. een verkorting is van de samenst. *knevelbaard*, die ook hd. voorkomt. Wellicht is de oorspr. bet. „baard met een knevel”, waarbij *knevel* dan als „snorpunt”, oorspr. „stokje” of „gedraaid snoer om te boeien” verklaard kan worden. —

Knevelen ww., mnl. (1408) *cnëvelen* „binden” (en *knovelen* „nodare”). Ook nhd. *knebeln* „boeien”.

Knibbelen ww., bij Kil. = „knabbelen, kibbelen, morren”, laat-mnl. *cnübbelen* „kibbelen”. Ook ndd. en fri. Een jong ww., in associatie staande eenerzijds met *kibbelen* en anderzijds met woorden met *kn-* anlaut zooals *knab-belen*, *knippen* en onder invloed van deze beiderlei woorden ontstaan.

Knie znw., mnl. *cnie* o., ook al v. = ohd. *chneo*, *chniu* (nhd. *knie*), os. *knio*, ofri. *kně*, *kně*, *knivě*, ags. *cnéo(w)* (eng. *knee*), on. *kné*, got. *knīu* o. „knie”. Germ. **knewa-*, ablautend met 1. lat. *genu*, gr. *γόνα*, oi. *jānu-* (of idg. *ǵʰn-*) „knie”, 2. arm. *eur* (*ǵón-*) „id.”, gr. *γωνία* „hoek”, 3. gr. *γνῖ-πετος* „op de knie vallend”, oi. *jñu-bādñ-* „de knie buigend”. Mnl. *cnie* beteekent ook „geslacht, verwantschapsgraad”, evenzoo mnd. *kně*, ofri. *kně*, *kně*, *knivě*, ags. *cnéo(w)*, on. *kné*; vgl. laat-lat. *genu* „id.”, onder invloed waarvan de germ. woorden wsch. deze bet. hebben aangenomen, en russ. *koléno* „id.”. Hiervan mnl. *evencnie* m. „gelijke in geboorte, maag in denzelfden graad”, = owfri. *evenkně* „id.”; vgl. oofri. *iwinknūling* m. „id.”. — **Knielen** ww., mnl. *cnielen*. = nederrijnsch (14. eeuw) *knielen*, mnd. *knélen*, *knélen*, ags. *cnéow-*

lian (eng. *to kneel*) „knielen”. Hiernaast 1. mnl. *cnieën*, *cnien*, ohd. *chniuwen* (nhd. *knien*), mnd. *knéen*, *knéien*, ags. *cnéowian* „id.”, 2. met ouden ablaut got. *knussjan* „id.” (van **knussus* < idg. **gnu-t-tu-*?), dat echter ook wel van knie gescheiden wordt.

Knier znw., nog niet bij Kil. Uit mnl. *carnier* „knier, scharnier”. Dit uit pic. *karniere* = fr. *charnière* (> nnl. scharnier, nog niet bij Kil.), ontstaan uit een afl. van lat. *cardo* „deurhengsel”. Voor *kn-* < *karn-* vgl. oostfri. *karnútje*, *kernútje*, *kenútje*, *knútje* = „kornuitje”.

Kniezen ww., mnl. *cniesen* (éénmaal) naast *cnísen* (éénmaal), *cnceesten*, *cnítsen* „morren, grommen, aangaan”. Ndl. kniezen heeft dial. *ie* uit germ. *i*: vgl. Maastr. *knèiza* „mokken”, westf. (Soest) *xnuizeric* „gierigaard”, oostfri. *gnísen*, *knísen* „knarsen, met kracht drukken, grinniken, grijnzen, openstaan”, *gníser(d)*, *kníser(d)* „vrek”, fri. *gnize* „grijnzen, spotachtig lachen, de bovenlip optrekken (van mannetjesdieren, bij een teelddriftig wijfje toegelaten), gapen”. De vele en verschillende bett. zijn begrijpelijk bij een onomatopoeïsch gevoeld woord als dit, dat bovendien met zoovele woorden, grootendeels met gelijken anlaut, in associatie kon treden. Wellicht mogen wij van een basis *gní-* uitgaan, waarvan ook ohd. *gnútan*, *knútan*, mnd. *gnúden*, ags. *gnúdan*, de. *gnide*, zw. *gnida* „wrijven”, on. *gnísta*, mnd. *gnísteren*, *knísteren* „knarsen” en buiten 't Germ. gr. *gnísi* · *παράξσι*, *θράξσι* (voor *θράπτι*) (Hes.), misschien ook obg. *gníja*, *gníli* „rotten”, *gnój* „mest”. Voor germ. *gn-* > *kn-* vgl. *knagen*. Met mnl. *cnítsen* vgl. mhd. *knítschen* „kneuzen, kwetsen”. Voor een synonieme basis vgl. *knēuzen*. — **Kniesoort** znw., nog niet bij Kil. Ook ndd.

Knippen ww., sedert Kil., die het „Holl.” noemt. = nhd. (sedert de 16. eeuw) *kniefen*, innd. *knípen* (> nhd. *kniefen*), noorw. dial. *knípa* „knippen”. Misschien jonge woorden, ontstaan (uit *níppen*?) onder invloed van andere woorden met *kn-*, zooals event. *knippen* en mnl. (nog dial.) *cnijf* m. o. „lang,

puntig mes”, mnd. *kníf* o. „mes, schoenmakersmes” (nhd. *knief* m.), ags. *cnif* (eng. *knife*), on. *kníf* m. „mes”, dat met gr. *γίγαν* „gierigaard”, lit. *gnýbia*, *gnýbli* „knippen” wordt gecombineerd. Ook zou men uit kunnen gaan van idg. *gníbh-*; vgl. dan lit. *žnybiù*, *žnybti* „id., bijten”. Vgl. *knippen*.

Knijzen. = kniezen.

Knik znw., mnl. *cnic* (*ck*) m. „hoofdknik”. = nhd. *knick* m. „gedeeltelijke breuk”, ook „heg, die alle drie of vier jaren gekapt wordt”, mnd. *knick* m. „id.”. Van het ww. **knikken**, mnl. *cnicken* „knakken, half doorbreken, buigen, knikken”, nhd. mnd. *knicken* „knakken, half doorbreken”. Met ablaut on. *knéikja* „drukken, klemmen”, noorw. dial. *kník* m. „heupgewricht”. De oorspronkelijke verhouding van deze woordgroep tot die van *knakken*, *kníppen*, *kníppen* e.dgl. en anderzijds tot *níjjen*, *nikken* is bezwaarlijk na te gaan. — **Knikkebenen** ww., nog niet bij Kil. Ook ndd. dial. — **Knikkebollen** ww., sedert Kil. Ook fri. Zie *schudde-bollen*.

Knikker znw., nog niet bij Kil. Ook ndd. (vandaar nhd.) *knicker* m., fri. *knikkert* „knikker”. Wsch. onomatopoeïsch. Een oudere vorm is nhd. *klícker* m. (sedert 1549) „knikker”, dat zich bij *klikken* aansluit. Een nog oudere vorm is laat-mhd. *klucker*, dat een afl. van de basis van *kluwen* zou kunnen zijn, maar toch in ieder geval wel vervormingen zal ondergaan hebben. — **Knikkeren** ww. Nnl. nnd. > nhd.; fri. *knikke* „knikkeren”.

Knip znw., laat-mnl. *cnip(pe)* v. „knip, val”. Van mnl. *cnippen* „knippen, in het nauw brengen” (nnl. **knippen**) = mnd. *knippen* „knip-oogen” (nhd. *knippen*), waarnaast reeds *knippe(n)*, demin. *knipken* „knip met den vinger”. Of iterativum, bij *kníppen* gevormd, óf ouder dan dit en op idg. **gníbh-n-* (*gn?*) teruggaande en dan verwant met mnl. *cnijf* (zie *kníppen*). Voor een idg. anlautvariant zie *níjpen* en vgl. ook *snipper*. — **Knipoogen** ww., nog niet bij Kil. Een ndl.-nnd.-fri. samenst.

Knobbel znw., Kil. *knobbel* „knobbel, bult”. Vgl. mnd. *knobbe* „knoest, knobbel”,

eng. *knob* „knobbel, knoest, knop”, benevens mnl. *cnōvel* m. „gewricht, enkel” (Mnl. Handwdb.), mhd. *knūbel*, mnd. *knōvel* m. „knokkel”. Met ablaut oostfri. *knūfe* „homp, klomp, blok”, on. *knýfjill* m. „korte hoorn”, noorw. dial. *knúv* m. „ronde top”. Vgl. *kneuzen*.

Knods. = *knots*.

Knoedel znw., nog niet bij Kil. Met dial. *oe* uit *ū*; vgl. oostfri. *knūdel* „klomp, massa”, en met ablaut nhd. *knödel* m. „meelknoedel”. ’t Wvla. kent de synoniemen *knuttel*, *knuddel*, *kneutel*, *knoedel*, *nocdel* (vgl. hd. *nudel*), *knibbel*. Van germ. *knūð-* (zie *knop*). De vorm vla. *kneutel* wellicht van *knūt-* (zie *knop*) evenals fri. *knútel* „harde plek, saamgepakte veerenmassa”.

Knoeien ww., nog niet bij Kil. Vla. *knoeien* (in ’t Noorden van Brugge) = „uit moedwil plagen”, Kemp. *knoeien* „kniezen, pruttelen”, fri. *knoeije* „knakken, beschadigen, mishandelen, slecht werk leveren”, gron. *knooien* „hard werken, mishandelen, négeren”, oostfri. *knójen* „hard werken, knoeien”. Anlaut en bet. herinneren aan *knakken*, *knikken*, maar in welke formeel betrekking *knoeien* hiertoe staat, is niet na te gaan. Of is „hard werken” soms de oudste bet. en is de oorsprong een geheel andere? Niet onmogelijk, maar vrij fantastisch is een grondvorm met *gʰknós-*, verwant met ohd. *gundea*, *gund-*, os. *gúthea*, *gúth-*, ags. *gūð*, on. *gunnar*, *guðr* v. „strijd”, ier. *guin* „wond” enz.; zie bij *havik*. De anlaut *kn-* is geen bezwaar: vgl. *knagen*, *knizen*.

Knoest znw., laat-mnl. *cnœst* m. Vgl. mnl. *cnœsel* m. (nog dial. bijv. Antw.) „enkel”, *cnocs* „kraakbeen”, mnd. *knóster* „id.”. Met ablaut noorw. *knast* m. „knoest”. Voor een dgl. vrddhi-vorm als *knoest* zie bij *bast*. Germ. *knas-*, *knós-* is moeilijk te scheiden van *knu-* en zijn verlengingen (zie *kneuzen*, *knuiſt*), maar de oorspronkelijke verhouding is niet klaar. In ndl. *knoest* kan het oude **knósta-* met een dial. *knocst* = *knuiſt* zijn samengevallen.

I **Knoet** (zweep). Internationaal woord, uit russ. *knut* „zweep” (uit het Noorsch). — II **Knoet** „pummel (mof)”, in de 17. eeuw zeer gebruikelijk. = I *knœt*?

NB. *knute* „zweep” komt in 1620 al voor in ’t Du., bij Weller, Lieder des 30jäh. Kriegs. Of = mnd. nnd. dial. *knutte* „knoop”? Zie *knop*. De bet. „pummel, vlegel” kan van zeer veel grondbett. zijn uitgegaan: vgl. *bengel*, *knol*, *knul*, *vlegel*, *strop*, *vlerk*.

Knoffelen. = *knuffelen*.

Knoflook znw. o. Met dissimilatie (vgl. hd. *knäuel* bij kluwen, en *knuppel*) uit mnl. *cloflooc*, *cluflooc* o. = ohd. *chlovalouh* m. (nhd. *knoblauch*), os. *klufłók* m. Het tweede lid is *look*, het eerste = ags. *clufu* v. (eng. *clove*) „knoflookbolletje” (vgl. mhd. 12. eeuw *cluft* v., ndd. 1582 *klöve* v. „id.”), dat evenals *kloof* van den zwakken stam van *klieven* komt.

Knok znw., mnl. *cnocke*, *cnoc* (vooral in *halscnoc(ke)*) m. „gewricht, knoop in riet, lid tusschen twee knopen”. = oudnhd. *knocke* m. „bot, knoest, lomperd” resp. mhd. *knoc* (*ck*) m. „nek”, — mnd. *knocke*, *knucke* v. „samengewonden bundel vlas” (nhd. *knocke*). Vgl. verder meng. *cnucche* „bundel, bos” (eng. *knitch*) en mnl. *cnōke* (m.?) „bot, geleding, knobbel” (nml. *knook*; zie ook *knœkel*) = mhd. *knocke* m. „bot, knoest, vruchtbot” (nhd. *knochen*), mnd. *knōke*, *knāke* m. „bot”, de. dial. *knoge*, noorw. *knokke*, zw. *knoka* „knokkel, gewricht”. Met ablaut on. *knjúkr* m. „rondachtige bergtop”. Verder ’t ww. on. *knoka* „met de vingerknokkels tikken”, ags. *cnucian*, *cnocian* (eng. *to knock*) „kloppen, slaan”, mhd. *knochen* „stooten, stompen”. Deze woordgroep is niet te scheiden van de bij *knœzen* besproken basis. Het is mogelijk dat germ. *knu-k-*, *kneu-k-* op een vóórgerm. *gnu-ğ-*, *gneu-ğ-* teruggaat, evenals lit. *gniáužiu*, *gniáužti* „de hand vast sluiten”. Naast germ. *knu-k-* staat een synoniem *knu-p-* en *knu-ð-* (*knu-t-*). Zie *knop*.

Knokig bnw., nog niet bij Kil. Van *knook*.

Knokkel. Zie *knœkel*.

Knol znw., Kil. „*knolle*. Ger. Sax. Glomus, globus” en „*knolle*. Fris. Sicamb. Holl. j. *rape*. Rapa”, mnl. (gron.) *cnol* m. „heveltje”. = mhd. *knolle* m. „aardkluit, klomp, lomperd” (nhd. *knollen*), ags. *cnoll* m. „heveltop” (eng. *knoll*), on. *knollr* m. „id.”, de. *knold*

„id., knoest, lummel”. Of uit **knuð-la(u)*- en na met ohd. *chnodo*, *chnoto* (zie bij knop) verwant, of uit **knuz-la(u)*- en na met kneuzen en knuist verwant. Ndl. knul, nog niet bij Kil., is 't zelfde woord als knol. [Met anlaut *znol*, dat echter van een *e*-basis komt.]

Knook. Zie knok.

Knoop znw., mnl. *cnoop* m. (v.) „knoop, verband, knobbel, gewricht, knop, klomp”. = mhd. *knouf* m. „knop op een zwaard, bol (op een toren)” (nhd. *knauf*), mnd. *knûp* m. „knoop, knop, knobbel, knevel”, ofri. *knûp* (in samenst.) „knoop, knop”. Knoop, germ. **knaupa*- : knop = kloot : hd. *klotz*.

— **Knoopen** ww. Sedert het Mnl. en Mnd.

Knop znw., mnl. *cnop* (pp) m. „knobbel, knoest, knop, stuit, klomp, knoop”. = ohd. *chnopf* m. „knoop, knop, knoest, knobbel” (nhd. *knopf*), mnd. *knoppe* m. „knoop, bundel”, *knuppe*, *knoppe* „bloemknop”, ofri. *knop* (in *ers-knop* m. „stuitbeen”), eng. *knop* „knop, knoop”, noorw. dial. *knupp* m. „bloemknop”. Evenals knoop en wellicht lit. *gniãubti* „omvatten, omarmen” van een basis *gnu-b-* (zie knok), die uit *gnu-* (germ. *knu-*) verlengd is. Zie kneuzen en vgl. nog germ. *knu-ð-* in ohd. *chnodo* (of **knu-ð-an-*?), *chnoto* m. „knoop, knoest, knokkel” (nhd. *knoten*), (mnd. *knodast* „lomperd”), Teuth. *knaide* (d.i. *knōde*) „knoop, knobbel, knokkel” en Kil. *knodde* „knokkel”, *knodde* „knoop, knobbel” („vetus”). On. *knátr* m. „knoop, knoest”, *knýta* „knoopen” kunnen direct hiermee verwant zijn en op idg. *gnúdh-n-* of *gnút-n-* teruggaan, maar ook kunnen zij van een wortelvariant *knūt-*, idg. *gnū-d-* komen. Teuth. *cnoten* „snoeien, knotten”, Kil. *knooten* („Holl.”) „id.” behoeft niet van germ. *knul-* te komen : 't kan een jongere formatie zijn, te meer wegens 't synonieme *cloten* (Teuth. en mnl.). Met *tl* uit vóórgerm. *t*, *d* of *dh* + *n* : mnl. *cnutten* „aaneenknoopen, verbinden”, nnl. *knót*, mnl. *cnotte* v. „knoest, klomp, dot” (Mnl. Handwdb.) en *knotten* (nog niet bij Kil.), mnd. *knutte* m. „knoop (van vlas)”, *knutten* „knoopen, breien”, fri. *knotte* „knoop in een touw, band, doek enz.”, ags.

cnotta m. „knoop” (eng. *knot*). Of gaat het mnl. mnd. ww. evenals ags. *cnyttlan* „knoopen” (eng. *to knit*) op **knutjanan* terug? Lat. *nódus* „knoop” kan bezwaarlijk verwant zijn; wel lit. *gniũtũ*, *gniũsti* „drukken”.

Knor znw., mnl. *cnorre* v. „knobbel”. = mhd. *knorre*, *knürre* m. „knobbel, uitstekend bot, kraakbeen, kleine dikke persoon” (nhd. *knorren*), mnd. *knorre* m. „knobbel, knoest, spat (bij paarden)”, eng. *knur* (*knurl*) „knoest, knoop”. Met ablaut mhd. *knüre*, *knür* m. „knoest, top, rots, klip”, ohd. *chnürig* „knokig, sterk”. Of van een uit *knu-* (zie kneuzen) verlengde basis *knu-r-*, *kneu-r-* of met *r* uit *z* van *knu-z-*, *kneu-z-*, in gramm. wechsel staande met *knu-s-*, *kneu-s-*; zie knuist en kneuzen. In het laatste geval moet het in ieder geval verwante **knorf** (nog niet bij Kil.) een niet zeer oude verlenging zijn, hetgeen ook wegens de talrijke varianten wsch. is: vgl. laat-mnl. *cnorsebeen* o. „kraakbeen”, Kil. *knorspbeen*, *knorspelbeen(ken)*, *knospsbeenken*, *knospelbeen* „id.”, laat-mhd. *knorf* m. „knoest”, nhd. *knorpel* m. „kraakbeen”, ouder-nhd. *knor(r)spel* m. „id.” (ohd. *krospel* „id.”, *krustula* v. „id.”), noorw. dial. *knurp* „knoest, knor” (on. *knypri* o. „klomp, knobbel”), benevens ohd. *chnorz* (nhd. *knorz*) m. „knoest”, oostfri. *knurt* „klein, dik voorwerp of ventje”, de. *knort* „knoest”. De woorden voor „kraakbeen” zijn ook met knorren in associatie getreden. Vgl. ook nog het wsch. jonge nhd. *knirps* m. „kereltje, dreumes” (dial. ook *knorps*) en ook Kil. *knarbeenken* „kraakbeen” (NB. fri. *knars(e)vien* „id.”), oostfri. *knar(re)* „klomp, stomp”, eng. *knar* „knoest”, noorw. dial. *knarp* „klompje”. De onderlinge verhouding tusschen deze en dgl. woorden is niet in bijzonderheden na te gaan. De ablaut *a-i-u* is in geen geval oud en de woorden met *u* zullen wel van bovengenoemde basis met *u*-vocalisme komen.

Knorren ww., dial. ook met *g* (vgl. Zaansch *gnorten*; ook fri. *gnoarje* „knorren”), mnl. *gnorren*, *cnorren* „knorren, knarsen”. = nhd. *knurren*, ndd. *gnurren*, de. *knurre*, zw. *knorra* „knorren”. Ouder-overgeleverde vormen zijn

os. *gnornon*, ags. *gnornian* „treuren, klagen”. Zonder *r* : mnd. *gnawen* „knorren”, on. *gnýðja* „id., morren”. Zie ook knarren, knarsen. Het is mogelijk dat germ. *gnu-* een oude basis is (vgl. ook on. *gnýr* m. „lawaaï”, *gnúa* „wrijven”; ook ags. *gnéuð* „karig, gierig”, eig. „schrapend”?), verwant met gr. *χρᾶω* „ik krab, knaag af”. In ieder geval echter zijn knorren enz. onomatop. gevoeld en met knarren in associatie getreden. — **Knorrepot** znw., nog niet bij Kil.

Knot. Zie knop.

Knots znw., sedert Kil. : „*knodse, knudse*. Holl. Fris. Sicamb. Fland. Clava nodosa”. Een afl. van de bij knop besproken basis *knu-ð-*; vgl. oudnnl. *knodde* „knoop, knobbel”, ook „knots”. Voor de bet. zie ook knuist en knuttel, en vooral kodde. 't Daar geciteerde *kodse* heeft wsch. bij 't ontstaan van knots in zijn alg.-ndl. bet. meegewerkt. Vgl. nog knutselen.

Knotten ww. Zie knop. In de bet. „(boomen) toppen” is dit woord wsch. geen overdr. toepassing van knotten „de knoppen van het vlas plukken”, maar een afl. van knot in de bet. „knoest, boomstronk, tronk”; dus „tot een tronk maken”. Kil. geeft op *knooten* en *knootwilghe* („Holl.”), nu **knotwilg.**

Knuffelen, knoffelen ww., nog niet bij Kil. Vgl. hd. *knuffen, knüffeln* „stooten, stompen”, ndd. *knuffen, gnuffen*, oostfri. ook *knuffeln, knüffeln* „id.”, fri. *knoffelje* „onhandig iets doen, duwen, stooten, door onhandigheid breken”, *knuffel* „groot, onbehouwen stuk”, de. *knubbe* „slaan, kloppen, ranselen”, noorw. dial. *gnuva, knuva* „drukken”, zw. dial. *gnubba* „wrijven, schuiven, drukken”. Sluiten zich formeel het nauwst aan bij knobbel; voor de bet. vgl. kneuzen. De *k-*anlaut zal wel de oudste zijn, de *g* kan door invloed van andere woorden (vgl. on. *gnúa*, bij knorren) worden verklaard.

Knuist znw., mnl. *cnuust* m. „knoest, knots” (deze bett. in 't Mnl. Handwdb.). = mnd. *knúst* m. „knoest, knol, knobbel”, fri. *knúst* „knuist, vuist, ineengedrongen mensch”. Vgl. ook zwits. *knús* m. „knoest, knobbel”, noorw.

knúst m. „id.”, on. *knauus* m. „rondachtige bergtop”. Voor germ. *knü-s-* zie verder kneuzen; vgl. ook knoest, knol en knor.

Knul. Zie knol.

Knuppel znw., nog niet bij Kil., die echter wel fri. *kneppele* „knuppel” vermeldt, dat óf met knuppel identisch is (dial. *e* evenals *breg* „brug”) óf uit *kleppel* (van kleppen) ontstaan is. Knuppel is uit kluppel gedissimileerd, evenzoo hd. *knüppel* (sedert de 15. eeuw), mnd. *knuppel* m. „knuppel”. Daarbij kan invloed gehad hebben Kil. „*knuttel*. Ger. Sax. Sicamb. Tuber, tuberculum, panus : et Fustis” (nog knuttel als zeemansterm : „met de hand samengedraaid kabelgaren”) = ohd. *chnuttel (chnutil)* m. „knobbel, knuppel” (nhd. *knüttel*), dat met knot (zie bij knop) verwant is; vgl. knots. Fri. *knettel* beteekent „knot touw”.

Knus bijw. (bnw.), nog niet bij Kil. Blijkens vel. *knötsaz* „knus” wsch. uit **knuts* (vgl. ook knutterig „knus”) en verwant met de woordgroep van knot. Hierbij hoort ook dial. (Antw.) *knots* „knobbel, bobbel” (= ndl. knots) en oostfri. *knütsele* „in elkaar gedraaide knoop”, Antw. *knutsele* „bosje vlas”, waarvan *knutselen* „vlas in knutsels binden” = nnl. **knutselen** (nog niet bij Kil.). Vgl. ook hd. *knütschen, knietschen, knütschen* „samendrukken, verfrommelen” (md. reeds in de 13. eeuw *zurknutschen*).

Knuttel. Zie knuppel.

Knutterig bnw., nog niet bij Kil. Behoort tot de woordfamilie van knot. Vgl. voor de bet. knus, *knollig* (niet algemeen ndl.) en vla. *knoddig* „aardig, lief, knutterig”.

Kobalt znw. o. Uit nhd. *kobalt* m. Identisch met *kobold* en zoo genoemd, omdat volgens oud mijnwerkers-bijgeloof de kobold het goede zilver stal en de menschen bedroog door minderwaardig metaal er voor in de plaats te geven.

Kobold znw. Uit hd. *kobold*. Zie kabouter.

Kodde (knods), mnl. *colde* m. v.; hiernaast mnl. *cuðse* v., Kil. *kudse, kodse* „knots”. Vgl. schotsch *cuð* „a strong staff; a club”. Misschien van de

bij II kuil besproken basis. Voor hierop lijkende vormen met *kn-* zie knots. — **Koddebeier** znw., nog niet bij Kil. Van kodde en beieren.

Koddenaar (kneu), nog niet bij Kil. Van *kodde* „grap” (zie *koddig*)? Mnl. *coddenaer* m. „knotsdrager” van *kodde* „knots”.

Koddig bnw., sedert Kil. Van Kil. *kodde* „grap, aardigheid”. Dit zal wel veeleer = *kodde* „knots” zijn (zie bij I kluit) dan verwant met onfr. *quêthan*, ohd. *quëdan*, os. *quëthan*, ofri. *quëtha*, ags. *cwëðan*, on. *kvëða*, got. *qipan* „zeggen”, (ier. *bél* „lip, mond”? ksl. *gatali* „in raadselen spreken, waarzeggen, vermoeden”?), arm. *koçem* „ik roep, noem, noodig uit” (= mnl. *quedden* „groeten”, onfr. *queddan*, ohd. *quetten*, os. *queddan*, on. *kvëðja* „id.”). Zie *kweelen*.

Koe znw., mnl. *coe* v. = onfr. **cō* of **cū* (alleen *cūon* dat. mv.), ohd. *chuo* (nhd. *kuh*), os. *kó*, ofri. *kū*, ags. *cū* (eng. *cow*), on. *kjár* v. „koe”. [Wellicht is het vocalisme van den ohd.-ndl.-os. nom. acc. enk. dat van den ouden acc. (= gr. *βῶν*, oi. *gám*), de ofri. ags. on. *ū* en de *ui* van gron. N.Holl. *kui* echter de vocaal van den nomin.] = ier. *bó* „koe”, lat. *bós* „rund” (umbrosamitisch leenwoord), gr. *βοῦς* „id.”, slav. *gov-* (in *govědo* „rund”, gr. *ov-*, obg. alleen ’t bnw. *govězdá*), lett. *gūns* „koe”, arm. *kov* „id.”, oi. *gáuh* (nom.; loc. *gávi* enz.) „rund”, idg. **gʷōu-*, **gʷow-*, **gʷw-*.

Koejonneeren ww., nog niet bij Kil. Uit fr. *coionner* (van *coion* „lafaard” < lat. **cōleo* van *cōleus* „balzak”). Ook in ’t Nhd. ontleend.

Koek znw., mnl. *coeke*, *couke* m. v. = ohd. *chuohho* (nhd. *kuchen*) m., mnd. *kóke* m. (v.) „koek” (os. al *kókelin*, in samenst.), noorw. dial. *kók* m. „aardkluit”; oudags. de afl. *coecil* m. „koek”. Met ablaut de. *kage*, noorw. dial., zw. ijsl. *kaka* v. „id.” (> eng. *cake*, zie *k a a k j e*), angl. *ccil*, ws. *cicel* m. „id.”. Oorsprong onbekend. De combinatie met lit. *gūge*, *góge* „kop” is onzeker, maar althans mogelijk. De ablaut maakt germ. oorsprong wsch. Sommigen nemen echter rom. oorsprong aan: vgl. pic. *couque*, Languedoc *coco*, catal. *coca* enz. „koek”. Veeleer echter komen deze uit ’t Germ. evenals finsch *kakko* „koek”.

Koekeloeren ww., nog niet mnl. Ook nhd. *kukelüren* „zitten te koekelceren” (vandaar in ’t Skandin. overgegaan). Kil. kent *kokeloeren* = *kokerolien* „cochleae vitam agere: domi latitare” en *kokeloer* = *kokerol* „cochleae. et Homo cochleae vitam agens”. Met ’t oog op vla. *kokeduinen* (= *kaduinen*) „dood maken, vernielen”, *kokkerullen* „met zijn tweeën of drieën in ’t geheim praten” e.a. woorden met *koke-*, *kokke-* is ’t aanemelijk, dat *koekeloeren* uit dit prefix + *loeren* bestaat. Van invloed kan ook het door Kil. genoemde *kokerol* zijn geweest, dat op fr. *caracole* „slakkenhuis, draaiing, wending (bij dans en paardrijden)” teruggaat (< spa. *caracol*, wel uit ’t Arab. afgeleid). Anderzijds is Kil. *koekeloeren* „kraaien (van den haan gezegd, of: zooals een haan), klokken” bezwaarlijk van *koekeloeren* te scheiden; dit woord maakt ook een andere hypothese aannemelijk: dat *koekeloeren* onomatop. is; hoe het dan aan den uitgang *-oeren* komt, is moeilijk te zeggen. Ofr. *coquelourde* „personne niaise” bij Charles d’Orléans zal wel niets met *koekeloeren* te maken hebben.

Koekoek znw., reeds mnl. met de bijvormen *cucuuc*, *cockoc*, *cockoec* (-ouc), *cuckuc* enz. m. Onomatopoëtisch, vgl. mhd. *kukuk*, *gugguc* m. (nhd. *kuckuck*), mnd. *kukuk* m. „koekoek”. Dgl. woorden ook elders, bijv. lat. *cuculus*, gr. *κόκκυξ*, russ. *kukúška*, oi. *kokilá-* „koekoek”. Voor een ouder mnl. synoniem zie bij *goochelen*. — **Koekoek** „een soort venster of luik” is ’t zelfde woord, in associatie getreden met een dial. *koeken* = hd. *gucken*: NB. een bijvorm *koek-uit*.

Koel bnw., mnl. *coel*. = ags. *cól* „koel” (eng. *cool*). Hiernaast ohd. *chuoli* (nhd. *kühl*) „id.”. Onfr. komt *an cuolithon* „in refrigerium” voor. Abiautend met *koud*. — **Koelen** ww., mnl. *coelen*, in de bet. „koel maken” = ohd. *chuolen* (nhd. *kühlen*), mnd. *kólen*, ofri. *kéla*, ags. *célan*, on. *kóla* „id.”, — in de bet. „koel worden” = ohd. *chuolén*, -ón, os. *kólon*, ags. *cólian* „id.”. Hiernaast on. *kólna* „id.”. — **Koelte** znw., sedert Kil. voor mnl. *coelde* v. (vgl. *laagte*), dat ook reeds onfr. mhd. (md.) mnd.

voorkomt. Hiernaast 't synonieme mnl. *coele*, ohd. *chuolî* (nhd. *kühle*) v.

Koelie znw., bij Alewijn in 1721 *koelje*. Oorspr. de naam van een indisch volk. Ook in andere talen ontleend.

Koen bnw., mnl. *coene* „moedig, gerust, fier”. = ohd. *chuoni* (nhd. *kühn*), mnd. *kóne* „moedig, koen”, ags. *céne* „id.” (eng. *keen* „scherp”), on. *könn* „bekwaam, handig”. Wsch. is de on. bet. de oudste; dan zou 't woord een dehnstufige formatie van de basis van *k u n n e n* zijn. Voor de bet.-ontwikkeling vgl. lat. *ignāvus* „laf”. Een grondbet. „scherp” en verwantschap met gr. *γῶνια* „hoek” (zie *knie*) zijn ten onrechte verondersteld.

Koepel znw., nog niet bij Kil. Een internationaal woord, afkomstig van it. *cupola* (demin. van lat. *cūpa* „vat, kuip”). De „koepel” is genoemd naar een omgekeerd liggende kuip of beker.

Koeren ww. Een onomatopoeë. Vgl. *koeren*.

Koerier znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *courrier* (van *courir* < lat. *currere*), misschien door bemiddeling van hd. *kurier* m. (reeds mhd.).

Koers znw., reeds 1537 in *coers hebben* „gangbaar zijn” (Amersfoort), laat-mnl. (Froissart) *haren course doirgaen* „voortuittrekken, doortrekken”. Uit fr. *cours* (lat. *cursus*). Ook in andere talen ontleend.

Koest tusschenw. In veel diall. *koes*. In verschillende vormen ook hd. en ndd., vgl. vooral Leipzigsch *kauz dich* tegen kinderen die slapen moeten, fri. *koes-ty* „koest”, ook het ww. *koese* soms refl. „gaan liggen, aangenaam, warm liggen”. Uit fr. *coucher*, *couche-toi!* (*coucher* < lat. *collocāre*). Zie *koesteren*.

Koesteren ww., reeds in 1546 komt *opcoesteringhe* znw. v. voor. Dgl. vormen ook in du. diall. Wellicht van ofr. *couchier* (fr. *coucher*; zie *koest*); voor-*eren* vgl. *treiteren*. Van *couchier* ook Kil. *koetsen* „liggen, gaan liggen”, tenzij dit in 't Ndl. van *koetse* „bed, ligplaats” gevormd is; zie *koets*.

Koet znw., *mercoete* al bij H. Junius 1581. Dat mnl. *kunt* (eenmaal), waarvoor men wel *kunt* leest, 't zelfde woord is, is onwsch. Vgl. eng. *coot* „koet, waterhoen”. Oorsprong onbekend. Onomatop.?

Vgl. dan mhd. *kiuten* „leuteren”, bij *koeteren*.

Koeteren ww., nog niet bij Kil. Vgl. 1. nhd. *kaudern*, zwa. *kúdern*, gebruikt voor 't geluid van den kalkoen, ook = „onduidelijk praten” (zie *kuieren*), in de 15. eeuw al *kaudernetsch* v. „babbelachtig meisje” — en 2. mhd. *kiuten* (ook mnd. *kúten*?) „leuteren”, mnl. *cúten* „brommen, schimpen”, noorw. *kyte* „bluffen”. Zoowel de *d*- als *t*-vormen kunnen van de idg. basis *gru-*, *gru-* komen, waarvan ook gr. *βοάω* „ik roep, schreeuw”, of van *gu-*, *geu-* evenals gr. *γόςος* „jammerklacht, zucht”. Eveneens van beide kunnen gevormd zijn ier. *guth* „stem, woord” (of *gh-*?), obg. *govorū* „lawaaï”, lit. *gauju* „ik huil”, oi. *jóguve* „ik verkondig”. Uit het Germ. vgl. ags. *clegan* „roepen”, zw. dial. *kaum* o. „gejammer, geklaag”, mnl. *cúmen* (nog dial.), os. *kúmian*, ohd. *chúmen* „jammeren”, ohd. *chúma* v. „klacht”. Ndl. *koeteren* kan ook onder invloed van **koeterwaal** znw., **koeterwaalsch** bnw. zijn opgekomen; vgl. hd. *kauderwelsch*, in 1379 reeds *Khawderwalch* als eigennaam. Dit is of een vervorming van *Churwelsch* of 't eerste lid is de stam van 't bovengenoemde *kaudern* of van hd. *kaudern* „tusschenhandel drijven”; vgl. daarmee mhd. *kiuten*, mnd. *kúten* „ruilen, wisselen”.

Koets znw., in de bet. „lectica” reeds bij Kil. Internationaal woord (nhd. *kutsche* v., fr. *coche*, eng. *coach*, po. *kocz* enz.), ± 1500 ontleend uit hong. *koesi*, genoemd naar 't dorp *Kocs* bij Raab In het Ndl. is hiermee een ander woord samengevallen, een verkorting van Kil. *koetswaghen* „draagstoel, koets”, waarvan het eerste lid, Kil. *koetse*, mnl. *coetse* v. „bed, sofa” evenals mnd. *kútzē*, *kússe* v. „id.” van fr. *couche* komt (van *coucher*; vgl. bij *koest*); dit *koets* bestaat nog, vooral in de verbinding naar de *koets* „naar bed”. — **Koetsier** znw., nog niet bij Kil. Of uit fr. *cocher* „koetsier” met suffix-verandering, of onder invloed van hd. *kutschieren* (in 1590 reeds *gutschierer* m.) of onafhankelijk bij ons van *koets* gevormd (vgl. *tuinier* e. dgl.).

Kof znw., nog niet bij Kil. = ndd. *kuf*(*schip*) „kof”. Zal wel met de grond-

bet. „holle ruimte” (vgl. hulk) samenhangen met overijs. *cōve* „hutje, schuur” (zie bij kabouter); deze heele woordgroep kan komen van de bij kuif besproken idg. basis *gup-*. Men heeft ook aan ontl. uit ofr. *coffe* „kuip, tobbe, trog” gedacht, dat weer uit 't Germ. wordt afgeleid.

Koffer znw., mnl. *coffer* m. o. „koffer, kist”. Uit fr. *coffre* (vulgairlat. *cofinus* = lat. *cophinus*, gr. *κόφινος*). Ook in andere talen ontleend. Mnl. *cōfer*, *cofer*, *coufer* m. o. „koffer, kist” komt van ofr. *cofre*, dial. (noordelijk) *coufre*. De jongere nnl. vorm *koffert* komt ook nnd. voor: *koffert*, *kuffert*, waaruit de. zw. *koffert*, noorw. *kuffert*.

Koffie znw. In de 17. eeuw met den drank zelf in West-Europa geïmporteerde naam: eng. *coffee* (> oudnhd. *coffee*); met *a*: fr. *café* > nhd. *kaffee* m., de. *kaffe*. Uit arab. *qahwah* „koffie”, ook de naam van andere dranken.

Kofschip znw. o. Zie *kof*.

Kog, kogge znw., mnl. *cogge* m. v. Men denkt aan ontl. van dit ndl. woord en laat-ohd. *chocho*, mhd. nhd. *koche* m., mnd. *kogge* m. (nhd. *kogge* v.), meng. *cogge* (eng. *cog*) „breed soort van schip” (uit het Ndd. wordt on. *kuggr* m. „hanze-schip” afgeleid) uit het Rom.: ofr. *coque* (fr. *coche*) enz. „een soort schip”. Het rom. woord wordt dan wel weer uit het Kelt. afgeleid. Echter is voor een deel der vormen ook germ. oorsprong en verwantschap met kogel niet onmogelijk: voor de bet. vgl. II kiel. Ook mnl. (noordholl.) *cogge*, *coch* m., *cooch* m. „ingedijkt land” enz. (zie bij kaag) zouden hierbij kunnen hooren: oorspr. = „rond stuk land”?

Kogel znw., mnl. (zeldzaam) *coghele* m. „stok met bolvormig uiteinde”, sedert Kil. de bet. „bol, bal”; Kil. noemt 't woord „Germ. Sax. Fris. Holl.” = mhd. *kugel(e)* v. (nhd. *kugel*) „kogel, bol”. Met opvallende *oe* fri. N.Holl. *kogel* (uit 't Hd.?). Men verklaart de *ɔ* wel uit *w* (vgl. jeugd): dan zou kogel na met II kiel en I kuil verwant zijn. Evenwel kan kogel, en ook kog, ook van een germ. basis *ku-ɔ-* komen en hoogerop met II kiel en I kuil verwant zijn. Naast *ku-ɔ-* staat *ku-k-*, *keu-k-* in noorw. dial. *kjuka* v. „knoest”.

Een grondvorm **kluzilō-* (-an-), verwant met kluwen, met dissimilatorisch weggevallen *l*, is niet onmogelijk, maar ook niet wsch. Met kogel is wsch. ags. *cygel* m. „knots” (eng. *cutgel*) verwant.

Kohier znw. o., sedert Kil. Uit fr. *cahier* (< mlat. *quaternum*). Vaker komt de overgang van voortonige *o* in *a* voor: zie *kantoor*; voor *o* uit *a* vgl. *komfoor*.

Kok znw., mnl. *coc* m. (verbogen *cōk-* en *cock-*). = ohd. *chok* (*hh*; nhd. *koch*), os. *kok* m. „kok”. Uit vulgairlat. *cocus* (= lat. *coquus*). Ags. *cōc* m. (eng. *cook*) „id.” is wsch. een geleerde ontl., blijkens de gerekte vocaal: zie *graad* en vgl. bij *I school*. Zie ook *keuken*.

Koken ww., mnl. *cōken*. = ohd. *chohhōn* (nhd. *kochen*), mnd. *kōken*, ofri. *koka*, **kokia* (fri. *koaitse*) „koken”. Uit vulgairlat. *cocere* = lat. *coquere* „koken”. Zie *kok*. Voor een oudgerm. woord voor „koken” zie *zieden*.

Koker znw., mnl. *cōker* m. = onfr. *cocar* m., ohd. *chokhar* en *chokhari* (nhd. *köcher*), mnd. ofri. *kōker*, ags. *cocer*, *cocor* m. „koker”. Uit mlat. *cucurum* (< byzantijnsch *κὺκκουρον*, russ. *kókor* „patroontasch”). Eng. *quiver* „pijlkoker” gaat via ofr. *cuivre* ook op mlat. *cucurum* terug.

Kokerellen ww. De bet. „kookseltjes maken” is onder invloed van *kokken* aangenomen door een woord, dat reeds mnl. als *cokerellen* voorkwam en toen „joelen, feest vieren” beteekende. Kil. kent het als *kokerillen*. Dit woord sluit zich aan bij de op fr. *caracole* teruggaande woorden, waarvan een deel bij *koekeloeren* besproken is.

Kokhalzen ww., nog niet bij Kil. = „uit een gevoel van walging het geluid *kok* (*kuk*) maken”. Vgl. ook het bij *koekeloeren* besproken prefix. In hoeverre vla. *kokermuilen*, *konkermuilen* „glimlachen als men geprezen wordt” dit prefix of het woord *koker* bevat is moeilijk uit te maken.

Kokinje znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *cocagne* „Luilekkerland” (met de rom. bij *koek* genoemde woorden, door sommigen direct met lat. *coquere* „koken” gecombineerd) ontleend en daarna vervormd. De ontl. is te jong dan dat we van ofr. (en dial.) *cocaigne* mogen uitgaan.

Kokker(d) znw. Oorspr. bet. „kokos-

noot": vgl. *kookernoot*, door Rumphius voor W.-Indië opgegeven, en dgl. eng. vormen (*coker*, *cokernut*), benevens het mv. *cocken* bij Linschoten. **Kokos(-noot)** is een internationaal woord van onzekeren oorsprong.

I **Kol** (bles, dial. ook: voorhoofd). Kil. kent slechts „*kolle-bloeme*. j. *coren-roosen*. Anemone”, „*col(le)* „bles” was reeds mnl. blijkens *collede coe* „koe met een bles”. Beide kunnen evenals mnd. *kol(le)* m. „kop van planten, bles” identisch of verwant zijn met on. *kolbr* m. „ronde bergtop, haarloos hoofd”, dat 't zij als **ku-l-na-* 't zij als **ku-š-la-* van de basis van II kiel en I kuil kan komen. Ook kan men **kulna-* met obg. *glava*, lit. *galvā* „hoofd” combineren. [Dial. *kol* „perzikpit” (Sliedrecht) is 't zelfde woord.] — Afl. **kollen** ww. „met de kolbijn of kolhamer voor den kop slaan”, waarvan weer II **kol** „hamerslag tegen 't voorhoofd van een rund”.

III **Kol** (tooverkol), nog niet bij Kil. Wsch. een jong woord. Anders is de afl. uit **kušlā-* „wijze vrouw”, verwant met lit. *gudrūs* „verstandig, slim” niet geheel onmogelijk. Met het oog op kolrijden moet ook met de mogelijkheid gerekend worden, dat de oorspr. bet. „bezemsteel” is en dat uit de genoemde uitdr. een kol „heks” geabstraheerd is; vgl. dan vla. *kal* „langwerpig stukje hout”, Antw. *kal* „ijzeren tap of bout”? Hoogst onzeker; evenzoo de combinatie met vla. *kalle*, naam voor verschillende vogels, ook voor een spook-vrouw gebruikt (bij kallen?). Of komt kol uit 't Skandin.? Hier komt zw. *kulla* v. „meisje”, noorw. dial. en on. *-kolla* v. „vrouw” voor, o. a. in on. *Sel-kolla* „zeehond-vrouw, soort spook met zeehondekop”; 't is als **kon-la* van *kona* (zie *kween*) afgeleid.

IV **Kol** (beste hennep). = I kol?
— V **Kol** (sleepnet). = I kol?

Kolbak znw., eerst in de 19. eeuw. Uit turksch *kalpāk*. Ook in andere talen ontleend.

I **Kolder** (kuras), mnl. *colter*, *cotre* (m. o. ?) met teruggetrokken accent naast gewoner *collier*, *colliere* (ook *calier* e.a. vormen) m. v. „halskraag, ringkraag”. = mhd. *kollier*, *gollier*, later *koller*, *goller* o. „halsbekleding” (nhd. *koller*).

Uit fr. *collier* (< lat. *collarium* „halsbekleding”).

II **Kolder** (paardenziekte). Mnl. *colre*, *coolre* m. beteekent nog evenals *colera* v. „een van de 4 hoofdvochten, choleric temperament”. Beide vormen gaan op gr.-lat. *cholera* terug, dat oorspr. „gal, galzucht” beteekende en in 't Mlat. de genoemde bett. aannam. Hierop gaat ook mhd. *kolre* m. „stille of uitbarstende woede” (nhd. *koller*), mnd. *kolre* „het loskomen van gal, die gal zelf” terug.

Kolf znw., mnl. *colve* v. = ohd. *kolbo* m. (nhd. *kolben*; mnd. in de 12. eeuw *colvo* m., *colva* v.), os. *kolbo* m. „kolf”, on. *kolfr* m. „stam van een plant, bout, stompe pijl, klepel”, waarnaast *kylfa* v. „kolf?”. Het naast verwant is oier. *gulban*, *gulpan* „prikkel”; veel minder wsch. is de combinatie met lat. *globus* „bol, klomp” van de basis *gelebb-*; vgl. *klemmen*.

Kolibrie znw. Nnl. uit spa. *colibri*. Ook in andere talen ontleend.

Koliek znw., Kil. *colijcke*, *kolijcke*. Uit fr. *colique* < lat. *cōlica*, gr. *κολικὴ (νόσος)*. Ook in andere talen ontleend. Laat-mnl. *colicompasie* v., Kil. *kolicompas* „koliek” is uit lat. *cōlica passio* vervormd.

Kolk znw., mnl. *colc*, *cule* m. v. „kolk, diepte, doorvaart”. = mnd. *kolk*, *kulk* m. (nhd. *kolk*), ofri. *kolk* m., ags. *colc* „kuil, met water gevuld”. De *kulk* „keelgat” is 't zelfde woord. Misschien is deze bet. jong en overdr. : dan zou kolk evenals noorw. *kulp* „kuil met water” met I kuil verwant kunnen zijn. Ook is de omgekeerde bet.-ontwikkeling mogelijk, dan is I keel verwant, misschien ook I kil. Aangezien de bet. „kuil met water” oer-wgerm. is, is 't niet wsch., dat kolk en kolken „rommelen (in 't lijf, boeren laten)” e.a. dgl. woorden alle samen onomatopoëtisch zijn evenals klokken.

Kollebloem. Zie I kol.

Kollen. Zie I kol.

Kolokwint znw., sedert Kil. Uit mlat. *colocynthis* (lat. *colocynthis*, gr. *κολοκυνθίς*). Ook in andere talen ontleend.

Kolom znw., mnl. *colomme*, *-omne*, *-umpne* v. e.a.dgl. vormen. Uit ofr. *colomne*, *columpne* resp. lat. *columna* (fr. *colonne*). Hd. *kolumne* v., eerst nhd., komt direct uit 't Lat.

Kolonel. Zie colonel.

Kolonie znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *colonia*, wsch. niet door fr. bemiddeling. Ook in andere talen ontleend.

Koloriet znw. o. Nnl. uit it. *colorito* (voor 't lat. grondwoord zie kleur).

Kolos znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op lat. *colossus* < gr. *κολοσσός* teruggaand (speciaal = de kolos op Rhodos, aan den zonnegod gewijd).

Kolsem znw., nog niet bij Kil. Uit *kolzwijn*, dat evenals hd. *kielschwein*, ndd. *kolswin* o., eng. *keelson*, *kelson* „kolsem” een vervorming is van een uit het Skandin. ontleend woord, dat de *kjölsvin*, zw. *kölsvin* luidt en waarvan 't eerste lid = on. *kjölr* is (zie II kiel); het woord is door dissimilatie ontstaan uit *kjölsvill*, dat noorw. dial. nog voorkomt. Het tweede lid is na verwant met hd. *schwelle* v. „drempel”: zie zool.

Kolven ww. Van kolf. Reeds mnl. mnd.

Kolvenier. Zie klovenier.

Kom znw., mnl. *comme*, *com* v.m. „kom, (vollers)kuip, kist, door bergen ingesloten vlakte”. = mnd. *kumme* v. „kom, schaal, kuip” (nhd. *kumme*), ags. *cumb* m. „kom, een maat voor vloeistoffen, vlakte tusschen de bergen” (eng. *comb*, *coomb*). Hiernaast mhd. *kumpf*, *komp* m. „schotel, kom, een maat” (nhd. *kumpf*), mnd. *kump* m. „bak, tobbe”. Ontl. — via 't Lat.-Rom. — uit gr. *κύβος* „bekken, beker” is niet wsch. Veeleer van een genasaleerd germ. *ku-m-ō-* naast *kuf-*, *kuō-* „gewelfd zijn” (zie keuvel, kuif), waarnaast — secundair? — *ku-m-p-*. Vgl. ook kop. De identificering met germ. **kumbā-* „kom” van on. *kumbr* m. „blok, boomstronk” is mogelijk: voor de bett. vgl. homp. De betrekkingen tusschen de woordgroepen van homp en kom zijn niet zeker vast te stellen.

Kombaars znw., nog niet bij Kil. Vgl. in 't Ndd. *kumbār* e.a.dgl. vormen, die „wollen deken” of „hangmat” beteekenen (in beide bett. scheepsterm). Oorsprong onzeker. Het eerste lid is bezwaarlijk te scheiden van dat van dial. ndl. *kombof* „hutje, waarin gestookt en grof werk verricht wordt”, dat met de bet. „ellendig hutje” in verschillende vormen (o.a. *kamuff*, *kabuff*,

kabuff) ook ndd. voorkomt. De oorsprong ook hiervan is onzeker. Men ziet er wel een „streckform” in van k u f resp. k o f met de bet. „hutje”. Zie k o m b u i s.

Kombuis znw., sedert Kil.; een oudere vorm is Kil. mnl. *cabúse* v. „voorraadkamer, keuken op een schip”, waarvan mnl. *cabúser* m. „een soort schip”. Voor *kom-* vgl. *komfoor*. Dit *cabúse* = mhd. *kabúse* (Breslau 1422) „hutje op een schip” (nhd. *kabuse* v.), mnd. *kabúse* v. „id., klein kamertje, cel”. Ontleend zijn de. *kabys*, zw. *kabyss*, *kabysa*, wsch. ook eng. *caboose* „scheepskeuken”. Een secundaire *m* heeft ook fr. *cambuse* „kombuis” (eerst sedert de 18. eeuw), dial. ook „ellendige hut”, elz. *kambus* „familie, huisraad, onordelijk, gemeen huishouden”. De oorsprong is onzeker evenals die van *kajuit*, *kombaars* en *kombof* (zie *kombaars*). Men heeft gedacht aan een prefix *ca-*: *kombof* < fr. *ca* + *bove* (noordfr. = „cave”), *kombuis* < *ca* + *bouge* „cuisine, office”. Anderen zien in *kombuis* een „streckform” van mnd. *kútze* (zie koets); dan zou nog eer aan *kluis* gedacht kunnen worden: vgl. waldecksch *klabúse* „slechte woning”. Op even onzeker gebied zijn we, als we invloed van oudere woorden met *ka-* zoals fr. *cabine*, *cabane* „hut” aannemen. Kil.'s toevoeging „Sax. Sicamb.” bij *kabuysse* wijst eer op ndd. dan fr. oorsprong, evenzoo het late optreden van 't woord in het Fr.

Komediant znw., nog niet bij Kil. Ontl. uit it. *comediante* (deelw. van *comediare* „blijspelen opvoeren”). Door du. bemiddeling? Hd. *komödiant*, oudnhd. *comediant* m. komt voor sedert 1617. — **Komedie** znw., nog niet bij Kil. Wsch. direct uit lat. *comœdia* (gr. *κωμῳδία*); evenzoo dan ook tragedie (nog niet bij Kil.) uit *tragoedia* (*τραγῳδία*). Het ndl. accent maakt ontl. uit het Fr. onwsch.; dan nog eer uit het It. Internationaal woord; evenzoo tragedie.

Komeet znw., mnl. *comète* v. Of uit fr. *comète* of direct uit lat. *comēta* (gr. *κομήτης*). Ook in andere talen ontleend.

Komen ww., mnl. *cōmen*. = onfr. *cuman*, ohd. *choman*, *chuman* (nhd. *kommen*), os. *kuman*, ofri. *koma*, *kuma*, ags. *cuman* (eng. *to come*), on. *koma*,

met ablaut (vgl. treden) ohd. *quēman*, got. *qiman* „komen”. Vgl. buiten 't Germ. ier. *fo-benat* „subveniunt”, *bēim* „schrede”, lat. *venio* „ik kom”, gr. *βαίρω* (**g_{em}-jō*) „ik ga”, arm. *ekū* „hij kwam”, oi. *gámali*, *gáčhati* „hij gaat”. Naast idg. *g_{em}-* een synoniem *g_á-* blijktens gr. *έβην*, dor. *έβ_āν* „ik ging”, lett. *gáju* „ik kwam”, alb. *ngá* „ik loop”, oi. *ágát* „hij ging”, *jígáti* „hij gaat”. Vgl. bekwaam en komst.

Komfoor znw. o., Kil. *kuffoor*, *kauffoor* (beide nog zuidndl.), in 1545 en 1546 *cajfoor* o. Uit een pic. vorm van ofr. *chaufoire* „ketel waarin men warm water doet” (van *chauffier*, uit een bijvorm van lat. *calefacere*). Voor *kom-* vgl. *kom-* buis. Zie ook kohier en kandeel.

Komijn znw., mnl. *comijn* (*camijn*, *comin*). Uit ofr. *comin* < lat. *cumīnum*, gr. *κίμινον*, oorspr. sem. (arab. *kammín*). Direct uit het Lat. komen ohd. (ook os.?) *kumin* m., ook reeds *kumil* (nhd. *kümmel*), mnd. *kōmen*, *kāmen* (*komín*, *kamín* uit het Fr. of Ndl.), ags. *cymen* m.o. (eng. *cummin* uit 't Fr. of onder fr. invloed) „komijn”.

Komkommer znw., 1515 *comcommere* v. Uit fr. *concombre* (ofr. *cocombre*), dat op lat. *cucumis* (gen. *-eris*) teruggaat. In verschillende vormen ook in het Du. en Eng. ontleend. — **Komkometijd** znw., eerst later-nnl. Vgl. eng. *cucumber-time* „taylers holiday, when they have time to play and cucumbers are in season” (1700) en hd. *sauregurkenzeit* v.

Komma znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op lat. *comma* < gr. *κόμμα* teruggaande.

Kommer znw., mnl. *commer* (*comber*) m. „last, belemmering, arrestatie, beslaglegging, schuld-last, nadeel, zorg, kommer, gebrek”. = mhd. *kumber*, *kummer* m. „puin, afbraak, overlast, nood, moeite, kommer, arrestatie, beslaglegging” (nhd. *kummer*), mnd. *kummer* (*kumber*) m. „id.”, owfri. *kommer* „last” (ook oofri. het ww. *kumbria*). Dit woord is niet te scheiden van vroegmlat. *cumbrus*, *combrus* „versperring”, fr. *eucombre* „belemmering”, 't mv. ook „puin, puinhoop”, ofr. *combrer* „versperren”; dgl. woorden ook i andere rom. talen. In geen geval moeten

wij de germ. woordgroep uit het Rom. afleiden, — veeleer omgekeerd : immers een germ. basis *kum-*, ablautend met *kem-*, met de bet. „drukken, zwaar zijn” is met 't oog op umbr. *gomia* „gravidas”, gr. *γέμω* „ik ben vol”, *γόμος* „lading”, obg. *žimq*, *žęti* „drukken”, lett. *sa-gumt* „onder een zwaren last gebukt gaan”, arm. *čim*, *čem* „toom”, *čmlem* „ik druk” zeer aannemelijk. Hierbij ook lat. *gemo* „ik zucht”, oorspr. „ik ben bedrukt” of „voel mij benauwd”? Uit 't Germ. kunnen nog ags. *cuml*, *cumbil*, *cumul* o., „wond, gezwel”, *cumbol* o. „teeken, vaandel”, os. *kumbal* o. „hemelteeken”, on. *kumbil* o. „teeken”, vooral „grafteeken, grafmonument”, noorw. dial. *kumla* „klomp, kluit” verwant zijn : de bet. „teeken” zou op „opgeworpen gedenk- of herkenningsteeken” terug kunnen gaan. Men vergelijkt ook nog wel ohd. *kembil* m. „boei, blok” (en dan ook ier. *gemel* „boei”), on. *kimbull* m. „bundel” (zie echter bij *knevel*). Dan zou een met *č* verlengde basis moeten worden aangenomen; de boven geciteerde woorden kunnen een tusschen *m* en *r*, *l* ingelaschte *b* hebben, vgl. *timmeren*. Eng. *to cumber* „verstoppem, belemmeren, bekommeren” komt van 't ofr. *combrer*.

Kompas znw. o., mnl. *compas* m.o. „cirkel, iets cirkelvormigs, passer, proportie, kompas”. Uit fr. *compas* „passer, kompas”, nomen bij *compasser* „afpassen”, eig. „be-stappen” (van lat. *passus*). Internationaal woord.

Komplot znw. o., sedert Kil. : *complot*. Uit fr. *complot*, dat wel van *pelote* „kluwen” (lat. **pilotta*) wordt afgeleid. Ook in andere talen ontleend.

Komst znw., mnl. *comst*, *comste* v. = mhd. (bei.) *kunst* v., mnd. *kumpst*, *komst* v. „komst”. De verhouding tot ohd. *chunft* v. „aankomst, toekomst” (nhd. *kunft*) is niet geheel klaar; vgl. hd. *vernunft* : opperdu. *vernunst*, *brunft* : *brunst* enz. In ieder geval zullen wij in het ndl.-nhd. woord op *-st* wel een (misschien jonge) formatie met formans *-s-ti-* (vgl. *gunst*) moeten zien. Het Got. heeft *ga-gumþs* v. „samenkomst”. Een ander verbaalabstractum is got. *qums*, ohd. *-chumi*, os. *kumi*, ofri.

-*keme*, ags. *cyme* m. Het abstractum op -*ti*- is reeds idg. : vgl. gr. *βᾶσις* „schrede”, oi. *gáti*- „het gaan”, lat. -*venti-o*. Zie verder k o m e n.

Kond bnw., mnl. *cont* (*d*) „bekend”. = onfr. ohd. (nhd.) *kund*, os. ofri. *kúth*, ags. *cúð* (eng. *un-couth*), on. *kunvr*, *kuðr*, got. *kunþs* „bekend”. Deelwoordformatie van kunnen: idg. **ǵno-to*. Zie k u n d e. — **Kondschap** znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd.

Konfijten ww., sedert ± 1500. Ontl. uit fr. *confire* „inleggen” (lat. *conficere*). Voor de t vgl. konterfeiten. Laat-mnl. reeds *confijt* o. „konfijt, ingelegd ooft” < ofr. *confit* (lat. *confectum*). Laat-mnl. ook al *confect* o., eveneens uit 't Fr. en niet direct uit het Lat. Mnl. ook *conficieren* „mengen (van artsenij)” < lat. *conficere*.

Kongeraal znw., sedert Kil. 't Eerste lid is 't ontleende lat. *conger* of fr. *congre* (uit gr. *κόγγρος*) „zeepaling”.

Konijn znw. o., mnl. *conijn*, *conijn*, *cunijn*, ook met *a* < *o* (vgl. k a n t o o r) 't nog dial. (N.Brab.) *cunijn* o. Evenals Teuth. *conijn*, mhd. (md.) *canyu(e)*, mnd. *kanin*, *konínneken* o. (nhd. *kaninchen*), eng. *cony* „konijn” uit ofr. *conin*, *conuin* (fr. *conin*, *connil*), dat op een vulgair-lat. bijvorm van lat. *cuniculus* „id.” teruggaat, wsch. oorspr. iberisch: vgl. Guipuzcoansch *unchi* „id.”. Direct uit *cuniculus* mhd. *küneclin*, *küngel* o. „id.”, waarop verschillende dial. vormen van nu teruggaan.

Koning znw., mnl. *cōninc*, *cōninc* (*gh*) m. = onfr. *cuning*, *cunig*, ohd. *chuning*, *chanig* (nhd. *könig*), os. *kuning*, ofri. *kinin(n)g*, *kenin(n)g*, ags. *cynig*, *cyng* (eng. *king*), on. *konungr* m. „koning, vorst”. Wellicht oorspr. een patronymicum van **kuni*- „aanzienlijk man”, dat verwant is met **kunja*- „geslacht” (zie k u n n e). Voor de bet. „koning” vgl. Tacitus Germania VII: „Reges e nobilitate sumunt”. Op een germ. znw. **kuni*-wijzen on. *konr* m. „aanzienlijk man, zoon, man” en ohd. *chuni-ríhhi*, ags. *cyne-ríce* o. „koninkrijk”, *cyne-líc* „koninklijk”. Uit het Germ. obg. *küngelzi* „vorst”, lit. *kūningas* „priester”, finsch *kuningas* „koning”. — **Koningin** znw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. — **Koning-**

schap znw. o., mnl. *cōnincscap* o., vgl. ags. *cynescipe* m. (eng. *kingship*) „koning-schap”. Hiernaast Kil. *koninǵdom*, os. *kuningdōm*, ags. *cyne-*, *cyningdōm* (eng. *kingdom*), on. *konungdōmr* m. „koning-schap”. Eerst nhd. *königtum* o. „id.”.

— **Koninklijk** bnw., **koninkrijk** znw. o. Sedert het Mnl. Ohd. Ofri. Ags. On.

Konkel znw., Kil. *konckel* „Flandr.” — in deze bet. nog vla. — „maalstroom, draaikolk”. Kil. vermeldt ook een ww. *konckelen* („vetus”) „draaien, slingeren”. De bet. „oorvijs” van nnl. k o n k e l gaat op „draai” terug. Ablautend met k i n k. Een kortere stam in ndd. *kunke* „winding, knoop”. Mnl. (Gron.) *conke* „doek”, nnl. k o n k e l „vaatdoek” kan hetzelfde woord zijn. Kil. *konckel*, *kunckel* „spinrokken” („Ger. Sax.”), ohd. *chunchula*, -*ela* v. (nhd. *kunkel*) „spinrokken” — de ouderwetschte vorm is ohd. *chonacla* — is ontleend uit mlat. *conucula* < **cobucula*, demin. van lat. *colus* „spinrokken”. Mnd. *kunkel* m. (mnl. *conkel*?) „een soort scheepje” wordt wel uit mlat. *concula* „schelpje” (> „scheepje”) afgeleid. Of was de oudste bet. „draaier”? Dan is 't echt germ. Wat is de oorsprong van mnl. (vla.) *conkel* m. „onderaardsche gang” (nog vla. in de bet. „donkere hoek” e.dgl.)? — **Konkelen** ww., in de tegenwoordige bett. nog niet bij Kil. Voortgekomen uit Kil. *konckelen* „draaien, slingeren”. Ook kan een ww. **konkelen* „aan 't spinrokken werken” invloed op de bet. hebben gehad: uit die bet. kan „leuteren, intrigeeren” ook best verklaard worden. Nhd. ndd. *kunkeln*, *kungeln* in dgl. bett. als *konkelen*.

Konstabel znw., nog niet bij Kil. Nhd. *konstabel* m. heelt dezelfde bet., maar mhd. *konstabel* m. = „hoofdman, bevelhebber”, laat-mhd. *kunstabel*, *constavel*, mnd. *kunstāvel* m. „lid van een patricische club”. Het woord komt van mlat. *constabulus*, een jongeren vorm naast *comes stabuli* letterlijk „stalgraaf”, waarop fr. *connétable*, mnl. *con(e)stāvel*, *cōnincstāvel* m. (onder invloed van *cōninc*) „aanvoerder, hoofdman” teruggaan. Nnl. *konstabel* zal wel uit 't Du. komen.

Kont znw. (de, het). = mnl. *conte* v. „vrouwelijk schaamdeel”. Vgl. voor de bet. 't 2. lid van h o n d s v o t, dat in du. diall.

ook „achterste” beteekent. In dezelfde bet. als mnl. *conte* ook mnd. owfri. *kunte* v., meng. *cunte*, on. noorw. en zw. dial. *kunta* v. Wellicht is de *k* een idg. *gʷ*: vgl. eng. dial. *queint*, bei. *quinze* „veretrum”. De oorspr. bet. was wellicht „gat, opening”. De combinatie met idg. *gené-* (zie *k i n d*) is wegens de *qu*-vormen niet aan te bevelen, die met lit. *gimtis* „geslacht, sexus” is ook onzeker, niet-teenstaande het hierbij hoorende lett. *dfemde* „uterus”. Vgl. *kut*.

Konterfeiten ww., mnl. *conterfáten*, *conterfeiten* (-aiten, -eten). Uit fr. *contre-faire* (mlat. *contrafacere*). De *t* kan deels aan invloed van het fr. verl. deelw. op *t* en eventueel van andere vormen met formantische *t* worden toegeschreven, deels kan uit den 3.pers. *hi conterfeit* een stam op *t* zijn geabstraheerd; evenzoo *k o n f i j t e n*, mnl. *fráten* „braden”, *p r e n t e n*. Ook in andere talen ontleend.

Konvooi znw. o., sedert Kil. Uit fr. *convoi*, dat bij *convoyer* (laat-lat. *convíare*) „begeleiden” hoort, waaruit reeds mnl. *convogieren* „id.”.

Kooi. Zie *kevie*.

I Kool (brandstof), mnl. *cōle* (v. m.?). = ohd. *cholo* m. (nhd. *kohle* v.), mnd. *kōle* v., ofri. *kole* v. „kool”, waarnaast ohd. *chol*, ags. *col* (eng. *coal*), on. *kol* o. „id.”. On. *kola* v. beteekent „lamp”. Verwant met ier. *gual* „kool”, volgens sommigen verder met oi. *ǰvóratí*, *ǰválátí* „hij gloeit, is koortsig” met idg. *ǰ* (vgl. echter *koorts*), volgens anderen (niet wsch.) met arm. *krak* „vuur, gloeiende kolen, kolenvuur” (opgevat als afl. van idg. * *gu-ro-* naast **gu-lo-*).

II Kool (gewas), mnl. *cōle* v. = ohd. *chóla* v. naast *chólo*, *chóli*, *chól* (nhd. *kohl*) m., os. *kóli* m. „kool”. Uit lat. *caulis* „stengel”, later ook „kool” ontleend: evenzoo ags. *cáwel*, *caul* m. „kool” (eng. *cole* uit het noordelijke Ofr. of uit het Ndl.). On. *kál* o. „id.” wsch. uit ’t Ags. Vgl. voor den vorm bij *laurier*. Voor andere ontleende keukenwoorden zie *keuken*, *kervel*. — **Koolraap** znw., nog niet bij Kil., die wél *knolraepe* vermeldt. *Koolraap* is een internationale naam (nhd. *kohlraabi* m., fr. *chou-rave*), teruggaand op it. *cavolo rapa*, mv. *cavoli rape*.

Koomenij znw., nog niet bij Kil. Van oudnml. *koomen*, reeds mnl. *cómen*, *cóman* uit *coopman* m. (nml. *koopman*). Voor de verzwakking van ’t 2de lid vgl. mnl. *íemen* „iemand”, dial. *vrommes* < *vrouwmensch* enz.

Koon znw., volgens Kil. „Holl.”, laat-mnl. (holl.) *coon*. = oostfri. *kón* „wang”. Uit **kau-na-* of **kau-nó-*. Of verwant met *kauwen* (vgl. voor de bet. *kieuw*; NB. Zaaansch *koon* „kieuw”) óf met on. *kawn* o., noorw. *kjøfne* „buil” van de bij II *kiel*, I *kuil* besproken basis *gu-* „buigen, welven”.

Koop znw., mnl. *coop* m. „handel, koop, verkoop, koopprijs, koopwaar”. = ohd. *chouf* m. „id., ruil” (nhd. *kauf*), os. *kóp* m. „handel, koop, koopprijs”, ofri. *káp* m. „id.”, ags. *clap* m. „id., waar, bezit, vee” (eng. *cheap* voor *good cheap* „goed-koop”), on. *kaup* o. „handel, betaling, prijs, ruil, het gekochte”. Verbaalnomen bij **koopen** ww., mnl. *cópen* „koopen, bekoopen”. Dit kan zijn: 1. = ohd. *choufón* „handel drijven, koopen en verkopen, ruilen” (nhd. *kaufen*), os. *kópon* „koopen, bekoopen”, ofri. *kápia* „koopen, afkoopen”, ags. *cléupian* „handeldrijven, koopen”, on. *kaupa* „ruilen, handeldrijven, koopen, betalen, boeten”, — 2. = germ. **kaupianan*, ohd. *choufen* in bet. = *choufón*, os. (*far-*)*kópián* „(ver-)koopen”, ags. *clépan* „verkoopen”, on. *keypti*, praet. bij *kaupa*. In ’t Got. alleen *kaupon* „handeldrijven”. Men neemt gew. zeer vroege ontl. aan uit het Lat. Ohd. *choufo* m. „koopman” zou dan 'direct teruggaan op lat. *caupo* „kramer, kroegbaas”. Ofschoon de flexie van ’t ww. (praet. *k o c h t*, hd. *kaufte*) typisch germ. is, mogen wij deze verklaring niet verwerpen, zoolang er geen betere mogelijk is. De groote verbreiding in het Germ. noch de ontl. in het Oerslav. (obg. *kuplja*, *kupiti* „koopen”; ook opr. *käupiskan* „handel”) zijn een bezwaar tegen deze hypothese, evenmin als bij *ezel*. Ten overvloede wordt de ontl.-hypothese gesteund door een andere dgl. ontl.: mnl. *manghere*, *menghere* (vooral in samenst.), ohd. *mangári*, mnd. *manger*, *menger* (vooral in samenst.), ags. *mongere* (eng. *monger*), on. *mangari* m. „koopman”, os. *mangon*, ags. *mongian*, on. *manga* „handelen”,

van lat. *mango* „handelaar, slavenhandelaar”. Lat. *caupo* was een volkswoord, maar in de rom. talen is 't niet blijven voortbestaan. — **Koopman** znw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ofri. Ags. On. — **Koopvaardij** znw., nog bij Kil. : laat-mnl. *coopvaerderie* v. Hd. *kauffahrtei* v. is naar ndl. koopvaardij, ndd. *kópfárdije* gevormd. Bij Maerlant al *coopvaert* v., een ook al mhd. (md.)mnd. on. samenst.

Koor znw. o., mnl. *coor*, *choor* (ook, maar niet vaak, *cuor*) m.o. „koor (deel van de kerk), schaar engelen, een muziekinstrument”. Uit ofr. *cuor*, *core* (fr. *choeur*) of uit lat. *chorus* „koor”; na de ontl. onder invloed gebleven van lat. *chorus* : mnl. zeer vaak met *ch*. Ook elders ontleend.

Koord znw. (het en de), mnl. *corde*, *coorde* v. „touw, strik”. Evenals mhd. (nhd.) mnd. *korde* v. „id.” uit fr. *corde* (< lat. *corda* < gr. *χορδή* „darm, darm snaar”). Vgl. kardeel.

Koorde znw. = koord. Archaiseerende vorm.

Koorn. = I koren.

Koorts znw., mnl. *corts*, *coorts*, *curts* m., zelden en laat *cortse*, *curtse* v. „koorts”. = mnd. *korts* „id.”. De combinatie met oi. *jvárati*, *jvólati* „hij gloeit, is koortsig”, *járti* „koorts” (niet uit teksten bekend) is zeer aannemelijk, — tenzij deze woordgroep idg. *l* heeft; zie I kool. Ook zou met idg. *g* het daar genoemde arm. *krak* „vuur, kolenvuur” verwant kunnen zijn. Voor de bet. vgl. got. *brinno*, *heito* v. „koorts”, die bij branden resp. heet hooren, gr. *πυρετός* „id.” bij *πῦρ* „vuur”.

Koot znw., mnl. *cōte* v. „knokkel, botje, koot, bikkel” (zelden *coot* m.). Nnl. diall. (Goer., Bommelerwaardsch) wijzen op *ō* (zoo ook Cats' rijmen) en niet *ō*, evenzoo vla. *keute*. = mnd. *kōte* (*kute*) „hoef, klauw, knokkel, bikkel”. Uit 't Ndd. nhd. *kōte* v. „hielbeentje bij een paard” (mhd. al *kæte* v. „bikkelsteen”). Met ablaut 1. ofri. *kâte* v. (*ā* < *au*) „knokkel”, 2. zw. dial. *kāt* m. „bot, bochel”. Verwant met *keutel*.

Koozen ww., mnl. *cōsen* „vertrouwelijk spreken”. Mèt het oog op de teksten, waarin mnl. *cōsen* voorkomt (Machtelds Visioenen, Minnen Loep, Boec der Minnen) en op de bet. is ontl. uit mhd. *kōsen*

„vertrouwelijk spreken”, ook „spreken, babbelen” (nhd. *kosen*), aannemelijker dan uit lat. *causári*, dat gew. „procederen, aanklagen” beteekent, of uit pic. *coser* = ofr. *choser* „berispen”. Ohd. *chósón* „spreken, babbelen, vertrouwelijk praten”, mnd. *kōsen* „id.” gaat op lat. *causári* terug (in een dgl. bet.? Vgl. fr. *causer*), evenals ohd. *chōsa* v. „proces, gesprek, vertelling”, ofri. *kāse* v. „twist, strijd”, ags. *cēas* v. „id., berisping” op lat. *causa*. Het is mogelijk, dat de overgeleverde bet. van ohd. *chósón* eerst na de ontl. is opgekomen [en dat de bet. van fr. *causer* „(vertrouwelijk) praten” op invloed van het du.-ndl. woord berust?].

Kop znw., mnl. *cop* (*coppe*) m. „schaal, schotel, beker, vorm voor taarten e.dgl., vaas, hersenpan, schedel (Teuth. ook = *hoift*), top, knop”. = ohd. *chopf* m. „ronde schaal, beker”, sedert de 11. en 12. eeuw ook „achterhoofd” (nhd. *kopf*), mnd. *kop* (*pp*, ook *koppe*) m. „beker, hersenpan, hoofd” (os. *koppodi* „cristatus”), ofri. *kop* m. „id.”, ags. *cop(p)* m. „beker, nap, top” (*cuppe* v. „beker”), on. *koppr* m. „beker, nap, rond uitsteeksel”. De bet. „hersenpan, schedel” heeft zich uit de bet. „nap, schaal, beker” ontwikkeld, vgl. fr. *tête* „hoofd” uit lat. *testa* „pot”, ndl. *hersenpan* e.dgl. Sommigen houden ook de bet. „top” voor secundair en verklaren het woord *kop* uitsluitend door ontl. uit de rom. woordfamilie van lat. *cúpa* „tobbe”, mlat. *cuppa*, it. *coppa*, fr. *coupe* „drinkschaal, beker”. Anderen nemen — wsch. terecht — naast het ontleende woord ook een oorspr. germ. **kuppa-* aan uit idg. **gʷp-nó-*, verwant met *kuif*; hierbij wellicht ook noorw. dial. *kúp* m. „bult”, on. *kúp-ótr* „rond, kegelvormig” (**gʷp-nó-*). Mnl. *coppe* v. „spin” (nml. *spinnekop*), ags. *átor-coppe* v., de. *edderkop*, zw. dial. *etterkoppa* „id.” (**kuppón-*) hoort ook hier bij: de oorspr. bet. zal „(gif-, etter-)bolletje” geweest zijn. De verhouding tot vla. *kobbe* „kuif, bol van een hoed, spin”, westf. *kobbe* „spin” is niet geheel klaar; vgl. hiermee eng. *cob* „kruin, top, spin” (vooral in *cob-web*), noorw. *kubb*, *kubbe* m. „blok, dikke boomstronk” (on. *kobbi* m. „zeehond”?).

Koper znw. o., dial. ook *kōper* (Kampen, Vel.), *kopper* (Achterh.), mnl. *cōper*, *cōper*, *copper* o. = ohd. *chuphar* (nhd. *kupfer*) o. „koper”, uit rom. **kupru* (laat-lat. *cyprum*, ouder *cyprium*, scil. *aes* „metaal van Cyprus”), misschien dial. ook = ags. *copor* o. (eng. *copper*), on. *koparr* m. „id.”, uit rom. **copru*, vulgairlat. *coprum* (waaruit ook spa. port. *cobre*, catal. *couvre*, ofr. *coevre*). De vorm *kopper* = mnd. *kopper* o. „koper”. De ndl. *ō* hoorde wellicht oorspr. alleen in 't bnw. *cōp(e)rijn* = ags. *cyp(e)ren* „koperen” thuis. Voor *p* : *pp* vgl. *appel*. — **Koperrood** znw. o. Volksetymologisch vervormd uit fr. *couperose* (< lat. *cupri rosa*). Dit komt in H. Junius' Nomenclator als *couperose* voor. Kil. schrijft *koper-roose*.

Kopie znw. Nnl. uit fr. *copie* (< lat. *cōpia* „voorraad”, mlat. ook „afschrift”). Een oudere ontl. is **kopij**, Kil. *kopije*, mnl. *copie* v. Ook in andere talen ontleend.

Koppel znw. (de en het), mnl. *coppel*, *coppele*, *cōpel*, *cople* v. o. „band, juk, paar aan elkaar gebonden dieren, kudde, maat voor droge waren en vloeistoffen, reglement, gemeenschappelijke weide, jaarlijksche opbrengst in geld of koren, een soort belasting”. Evenals mhd. *kup(p)el*, *kop(p)el* v. m.o. „band, koppel jachthonden, troep”, neder- en middelenrijnsch *coppele* (1303) resp. *cuppelle* (1222) „gemeenschappelijk veld” (nhd. *koppel* v.o.), mnd. *koppel* o. „band, koppel dieren, troep, een maat voor vruchten”, v. „gemeenschappelijk stuk land, omheinde weide” uit ofr. *cople* „lei-band, paar jachthonden, land met een span ossen op een dag afgeploegd” (fr. *couple*; < vulgairlat. *cōp'la* = lat. *cōpula*). Noord-ofr. *cope*, *coupe*, *couple* is ook een maatnaam. Wellicht zijn in dezen fr.-ndl.-nld. maatnaam *koppel* en *kop* of een afl. er van doorengelopen. — **Koppelen** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Uit ofr. *copler* (fr. *coupler*; lat. *cōpulāre*). — **Koppelaar** znw. Sedert het latere Mnl. en Mhd.

Koppermaandag znw., sedert Kil. : *kopperkensdagh*, *kopperkens maendagh* („Holl.”). Wordt wel daaruit verklaard, dat de Maandag na Driekoningen ongeschikt werd geacht om koppelen

te zetten, zoodat dan de koppers vrijaf hadden. Anderen gaan van *kopperen* „drinken, smullen, pret maken” (Kil. „Holl. Celebrare hilaria”) uit, dat van *kop* „beker” kan komen.

Koppig bnw., nog niet bij Kil. Van *kop*. Vgl. voor de bet. oudnhd. *kōpfisch*, *kōpfig*, ndl. hoofdig en fr. *entêté*, *tétu*.

I Koraal (gezing) znw. o., niet mnl. of bij Kil. Internationaal woord, op mlat. *chorālis* „bij het koor hoorend” teruggaande. Evenzoo — veeleer dan uit waalsch *coral* = ofr. *corial* — mnl. *corael* m. „koozanger”, lokaal nog gebruikt.

II Koraal (kraal). Zie I kraal.

Korbeel = karbeel.

Kordaat bnw., nog niet bij Kil. Uit spa. port. *cordato* „verstandig” (< lat. *cordātus*, waarop ook spa. *cuerdo*, port. *cordo* „verstandig” teruggaat).

I Koren, koorn znw. o., mnl. *corn*, *cōren*, *coorn* o. (m.) „korrel, koren, korenaar, korenveld”. = ohd. *chorn* o. „zaadkorrel, steenvrucht, koren” (nhd. *korn*), os. *korn* o. „koren, rogge”, ofri. *korn* o. „koren”, ags. *corn* o. „korrel, koren” (eng. *corn*), on. *korn* o. „koren, zaadkorrel”, got. *kaúrno* o. „koren” (*kaúrno* v. „korrel”). = ier. *grán*, lat. *gránnum* „korrel”, obg. *zvrno*, serv. *zrno* „id.”, idg. *ǵr̥no-*, naar een andere flexieklasse lit. *žrnis* „erwt”. Dit **ǵr̥no-* wordt gew. met oi. *ǵr̥ná-* „vervallen, vergaan, bros, oud” geïdentificeerd, het verl. deelw. van *ǵr̥yali* „hij wordt bros, oud, lost zich op, wordt verteerd”. Hierbij sluiten zeer weer de bij kerel besproken woorden aan. De oorspr. bet. van de basis zou dan zijn „malen, fijnwrijven”. Voor germ. verwanten van koren zie nog kern. Buiten 't Germ. nog gr. *γίγαιον* „druivepit”. Vgl. nog bij karn en voor de bet. „koren” bij graan en erwt.

II Koren ww., later-mnl. *cōren* „braken, uitspuwen”, Teuth. *coeren*, *cairen* „id.”. = mnd. *kōren* „braken”, ook „babbelen”, fri. *koarje* „walgen, braken”. Welke bet. de oudere is, is bezwaarlijk na te gaan. Wgerm. **kurón*, **korón* kan, tenzij 't een jonge onomatopoëtische formatie is, van een van de bij kermen genoemde geluid-aanduidende idg. bases *ǵer-*, *ger-*, *ǵer-* komen. Met de bet. „bab-

belen" vgl. gr. *δειριᾶν · λαιδογεῖσθαι · Αἰκωνες, δειρία · λαιδογία* (Hes.), lat. *garrio* „ik leuter“.

Korf znw., mnl. *corf, curf* m. „korf, mand“. = ohd. *chorb* (nhd. *korb*), mnd. *korf* m. (os. *fogelcorf* als bijnaam en het demin. *korvilin* o.) „id.“, (owfri. *raemkoeren* mv. „een soort vischkorven of -netten“), laat-on. (ontl.) *korf* v. „id.“. Wsch. uit lat. *corbis* „id.“ ontleend, hoewel men op grond van mhd. *krēbe* m. „id.“ (zie *krib*), dat met *korf* zou kunnen ablauten, wel aan germ. oorsprong heeft gedacht.

Korhaan znw., nog niet bij Kil. 't Eerste lid is de stam van *korren*.

Kornel znw., mnl. *kernel, cornel* „grof meel“, oorspr. bet. „korrel(s)“. Formeel = mnl. *carnel, kernel* (met den ontleenden uitgang *-eel kerneel, carneel*) „kern“ (zie *kern*; *cornel* kan ook van I *koren* komen), voor de bet. vgl. vla. *kernél, kornél* o., *kernéllé, kornéllé* v. „kern, het voedzame deel van 't graan dat in de pelle besloten zit, grove bloem (van graan), afval (van boekweit, boonen enz.)“.

I **Kornet** (vaandrig), begin 16.eeuw *cornette*. Uit fr. *cornette*, oorspr. „ruiterijvaandel“, dan „vaandrig“, waaruit ook nhd. *kornett* m. „id.“. Fr. *cornette* komt van *cornet* „hoortje“ (demin. van *cor*, lat. *cornu* „hoorn“), dat ook in allerlei overdr. bett. voorkomt. Hiervan de ndl. instrumentnaam II **kornet**, Kil. *cornet*; uit *cornette* met de bet. „een soort muts“ III **kornet** „id.“ (reeds mnl. ?).

Kornis znw., sedert Kil. Uit fr. *corniche* of it. *cornice*, spa. *cornisa* „kroonlijst“ (uit laat-lat. *corónis*, gr. *κορώνις* „haakje, krul“ vervormd). Hieruit ook nhd. *karnies* o., eng. *cornice* „kornies“.

Kornoelje znw., sedert Kil. Uit fr. *cornouille* (< lat. *corneolus*). In verschillende vormen in allerlei talen ontleend; mnl. al *corne-boom* m. „kornoeljeboom“ < lat. *cornus*.

Kornuit znw., dial. (Zaans) *karnuit*, mnl. *cornuut* m. „boer, sukkel, pummel, vlegel“, = mnd. *kornút(e), karnút(e)* m. „genoot, gezel, boel, makker (soms in ongunstigen zin)“, fri. *kenútsjes, kornútsjes* „kornuiten“. De afl. uit lat. *cornúttus*

„gehoornd“, ofr. *cornu* „zot, vreemd“ verdient verreweg de voorkeur boven de verklaring van *kornuit* als een „streckform“ bij *kneu, kneuter*. De bet. was in 't Mnl.-Mnd. heel vaag: wsch. werd het overgenomen woord schertsend gebruikt met een even vage bet. als bij ons „vent, snaak“ e.dgl. kunnen hebben. De bet. van vla. *kornuit, kernuit, kornut, kernut, kerneuteling* „kleen verneuteld ding of persoon“ berust wsch. op associatie met andere woorden.

Korporaal znw., sedert Kil. : *corporal, caporal*. Uit fr. *caporal*, ook *corporal* (naar *corps* < lat. *corpus*) < it. *caporale* „aanvoerder“ (van *capo* < lat. *caput* „hoofd“). Ook in andere talen ontleend.

Korre (schrobnet, oesternet), nog niet bij Kil., evenmin als de afl. **korren** „oesters vangen“. = oostfri. *kure, kurre* „sleepnet“. Wellicht een fri. vorm = *korf* of hiervan afgeleid. Voor den vorm vgl. fri. *koer* „korf“, voor de bet. ook owfri. *raemkoeren* (zie *korf*). Opvallend is echter ndl. *korde, koorde* „schrobnet“, een vorm die sedert 1583 voorkomt en die aan fr. *corde* (zie *koord*) doet denken.

Korrel znw., mnl. *corle* v. = oostfri. *körrel, körl* (ook *kar(rs)l, kennel*) „korrel“, fri. *korel, koarel* „id.“. Of een formantische variant van *koorn* (vgl. *kerle* bij *kern*) of een jongere bijvorm hiervan; maar hoe dan ontstaan? Een grondvorm **kornla-*, **kornlō-* is nauwelijks aannemelijk.

Korren (kirren), laat-mnl. *curren* „kirren“ naast *corren* (Mnl. Handwdb.) „knarsen“. = mhd. *kurren* „knorren“ (nhd. *kurren*), mnd. *kurren* „id.“, on. *kurra* „luid spreken, zijn ongenoegen uiten“, de. *kurre* „kirren“, vroeger ook „brommen, klagen“. Ablautend met ohd. *kërran* enz. (bij *kermen*). Echter kunnen sommige van de geciteerde vormen ook jongere onomatopoeën zijn. Vgl. nog *kirren, koeren*.

Korset. Zie *keurs*.

Korst znw., mnl. *corste* v. = ohd. *krusta* (nhd. *kruste*), mnd. *korste* v. „korst“. Ontl. uit lat.-rom. *crusta* „id.“.

Kort bnw., mnl. *cort* (*curt*). = onfr. *kurt*, ohd. *churt, charz* (nhd. *kurz*), mnd. *kort*, ofri. *kort, kurt*, nijsl. *kortr*, de.

zw. *kort* „kort”. Ontleend uit lat. *curtus* „afgeknot, kort”. De veronderstelling is uitgesproken, dat het woord als een bouw-term ontleend is. Dat kort een ospr. germ. woord, en hijvorm van **skurta-* „kort” (zie *schort*) zou wezen, is niet aannemelijk. Blijkbaar is kort een continentaalwgerm., vandaar in 't Ngerm. overgegene ontl. en dan dus geen gelijktijdige ontl. met het alg.-germ. lang. Mogelijk echter heeft kort al vroeg ook in andere talen bestaan, tenminste als men terecht ags. *cyrtel* (eng. *kirtle*) „buis, jas”, on. *kyrtill* m. „id., ook een vrouwenkleedingstuk” er van afleidt. — **Korten** ww. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ofri.

Kortegaard znw. Vervormd uit het door Kil. opgegevene, uit 't Fr. ontleende *corps de garde*.

Kortelas znw., sedert Kil. Uit fr. *coutelas* (afl. van *coutel* < lat. *cultellus*). Voor de *r* vgl. *kersouw*; ook werkte volksetymologie mee.

Kortom bijw., nog niet bij Kil.

Kortswijl znw., Kil. *kortwijle*, *kortswijle*, mnl. (limb.) *cortwille* v. „tijdverdrif, vermaak” Van kort en I wijl. De vorm met *s* berust op invloed van hd. *kurzweil*, mhd. *kurz(e)wille* v. „aangenaam tijdverdrif, kortswijl”. Ook mnd. *kortewille* „id.”.

Kortwieken ww., nog niet bij Kil., die wel de gelijksoortige formaties *kort-ooren*, *kort-velken*, *kort-vloghelen* vermeldt.

Korvee. Zie I *karwei*.

Korvet znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *corvette* (< lat. *corbata*, van *corbis* „mand”). Ook in andere talen ontleend.

Korzelig bnw. Van Kil. *korsel*, begin 16.eeuw *corsel* „korzelig”. Sluit zich aan bij de woordfamilie van *korren*. Wij moeten van de bet. „brommend, brommig” uitgaan. De *s* is of formantisch of een deel van de basis (*kurs-* : *kurr-* < *kurz-*).

Kossem znw., sedert Kil. Vgl. vooral noordw. *kusma* v. „parotitis”. Wsch. uit **kup-smón-* : vgl. mnd. *köder* (*kāder*, *kodder*) m. „onderkin, kwab, kossem”, nhd. dial. *köder* „id.”, laat-mnl. *cōder* „kossem”. Germ. *kup-* kan een verlenging zijn van de bij II kiel be-

sproken idg. basis *gu-*; gew. echter gaat men, wat evengoed mogelijk is, van een basis germ. *kweþ-*, *kup-*, idg. *gvet-*, *gvet-* uit, waarover zie *ku* t.

Kost (spijs en uitgaaf), mnl. *cost* m. v. (ook *coste*) „kosten, uitgaven”; uit de speciale bet. „kosten voor levensonderhoud of voor een onthaal” ontstond de reeds mnl. bet. „levensonderhoud, maaltijd”. = ohd. *chosta* v. „waarde, prijs” (debet. „levensmiddelen” heeft reeds mhd. *kost(e)* v.; nhd. *kost* v. „spijs, kost, onderhoud”, *kosten* mv. „uitgaven”), mnd. *kost*, *koste* v. „kosten, onderhoud, onthaal, feest”, ofri. *kost* v. „kosten, levensonderhoud”, laat-on. *kostr* m. „id.”. Ontl. uit mlat. *costa*, *costus* „kosten”, nomina, gevormd van *costāre* (> it. *costare*, fr. *coûter*, eng. *to cost*) „kosten” (uit lat. *constāre*), dat is overgenomen als mnl. *costen*, *custen* (nml. **kosten**), mhd. (nhd.) mnd. *kosten*, laat-on. *kosta* „id.”. — **Kostbaar** bnw. In de tegenw. bet. eerst nnl., onder invloed van nhd. *kostbar* < mhd. *kostebare* „kostbaar, duur”; in deze bet. ook al mnd. *kostbar*. ± 1500 ndl. *costbaer* = „mede-betalend”. — **Kostelijk** bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. laat-On. De mnl. bett. zijn „kostbaar, duur, groote uitgaven doende”.

Koster znw., mnl. *coster*, *custor* m. Of uit ofri. *coustre* of direct uit mlat. *custor* (scil. *ecclesiae*), een jongeren bijvorm naast lat. *custos* „bewaker, opzichter”. Direct uit het Lat. ohd. *kustor*, *gustor* (nhd. *küster*) m. „koster”. Mnd. *koster*, *kuster*, ofri. *kuster* m. „koster” of uit 't Hd. resp. Ndl. of direct uit 't Lat. Het Os. kent *kostarari* m. „koster” < mlat. *costurarius*; evenzoo mnl. *custenaer* m. „id.” (met dissimilatie).

Kostuum znw. o., in de tegenwoordige bet. nog niet bij Kil. Uit fr. *costume* < it. *costume*. Ook nhd. *kostüm* o. „kostuum”. Van ofri. *costume* met de oudere bet. „gewoonte” (fr. *coutume*) komt mnl. *costūme* v. „gewoonte, gebruik, gewoonterecht, tolheffing”, mnd. *kostūm* m. „gewoonte, gebruik, tolheffing”. Het rom. woord gaat op vulgairlat. *cōstumen*, *-mina* terug, bijvorm van lat. *consuetudo*.

Kot znw. o., mnl. *cot* (gen. *cōtes*) o. „hut, hok”. = mhd. (md.) *kot* o. m., mnd. *kot* o., ags. *cot* o. (eng. *colt*), on. *kot* o. „id.”. Vcor germ. verwanten zie bij keuterboer. Misschien verder nog met ablaut noorw. dial. *kōgta* „hutje van takken gevlochten, vischben” en nhd. *kieze* v. „korf, aardbeienmand.” Wellicht echter moeten wij voor *kōt* niet van een grondbet. „vlechtwerk, hut van vlechtarbeid”, maar van „holle of gewelfde ruimte”, event. „woonhol” uitgaan; dan zouden Kil. „*kute*. Zeland. j. *putteken*. Scrobiculus”, thur. *kaute* „kuil, holte, ruïne, vijver, gevangenis, vrouwelijk schaamdeel”, hess. *kaute*, *kutt(e)* „inzinking, kuil” verwant zijn en een oudere bet. hebben. Vgl. verder kut. Oorsprong onbekend. Verwantschap met *kuit* is semasiologisch niet aannemelijk. Als wij *kōt* en thur. *kaute* enz. van een uit *ku-*, idg. *gu-* verlengde basis *ku-l-* < *gu-d-* „concaaf of convex zijn” afleiden, kunnen hoogerop I *kuil*, II *kiel* enz. verwant zijn. Zie keutel.

Kotsen ww., sedert Kil., die ’t „Germ. Sax. Sicamb.” noemt. = hd. *kotzen*, sedert de 15.eeuw, rijnsch (15.eeuw) *kutzen*, ndd. *kotsen* „kotsen”. Onomatopöetisch.

Kotter znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *kutter* m., de. *kutter* uit eng. *cutter* letterlijk „(golven)kliever” van *to cut* „snijden”.

Koud bnw., mnl. *cout* (*d*). = ohd. (nhd.) *kalt*, os. ofri. *kald*, ags. *ceald* (eng. *cold*), on. *kuldr*, got. *kalds* „koud”. Deelwoord-formatie (vgl. II *dood*, *oud*) bij ags. *calan*, on. *kala* „koud zijn, het koud hebben”. Voor germ. verwanten zie II *kil*, *koel*; verder nog on. *kuldi* m. „kou”, *kul* (*kol*) o. „frissche wind”. Buiten ’t Germ. zijn verwant: lat. *gelu* „vorst”, *gelidus* „koud”, gr. γελανδύον · ψυχρόν (Hes.), lit. *gėlmenis*, *gelumà* „scherpe kou” (ook *gėlia*, *gėlti* „steken”?), misschien middelbulg. *golotŭ* „ijs”, russ. *gólod* „ijzel”. Uit ’t Germ. ontleend obg. *chladrŭ* „koelte”, russ. *chólod* „kou”? Van een synoniemen wortel met anlautende *k* komen lit. *száltas* „koud”, oi. *čičira-* „id.”, osset. *sald* „koude”.

— **Koude**, **kou** znw., mnl. *coude* v. o. Met *ou* naar koud naast zeldzamer mnl. *kelde* v. (nml. dial. *kelde*, *kelt*) = ohd. *chaltŭ* (nhd. *kälte*), ofri. *kelde*, *kalde* v. „koude”. Mnd. de secundaire vorm *kolde* v. „kou” naar *kolt* „koud”. — **Koudvuur** znw. o., nog niet bij Kil. Vgl. hd. *kalter brand* m., *kaltas feuer* o., de. *koldbrand*, vroeger *koldfyr*, zw. *kallbrand* „koudvuur”. — **Koukleum** znw., nog niet bij Kil.

Kous znw., mnl. *couse* v., gew. mv. „beenbedekking, broek, beenbedekking beneden de knie, kousen en schoenen”. Of uit pic. *cauce* = ofr. *chauce* (fr. *chausse*) „beenbedekking” of direct uit mlat. *calcia* „id.” (van lat. *calx* „hiel”; vgl. lat. *calceus* „schoen”). Met het oog op mhd. *kolze*, mnd. *kolse* v. „beenbedekking” moet ook met de tweede mogelijkheid serieus gerekend worden.

Kouten ww., mnl. *couten*. = ofri. *kaltia* „spreken, praten”. *Kalt-* is een verlenging van de basis van *kallen*. Buiten het Germ. vgl. ier. *adgládatthar* „hij spreekt toe”. In ’t Germ. kunnen nog van *kalt-* (*kelt-*) komen: zw. dial. *kálta* „blaffen, hoesten”, mhd. *kalzen*, *kelzen* „luid spreken, snoeven, schimpen”, ohd. *chelzuntun* „orantis”.

Kouter znw., mnl. *couter* m.o.v. „ploegmes”. Ontl. uit ofr. *coltre* (fr. *coutre*; uit lat. *cultter*) „id.”; evenzoo ndd. (westf.) en nederrijnsch (1413) *kolter* „id.”.

Kouw (kooi). Zie *kevie*.

Kozijn znw. o., mnl. *cassijn* o. (ook *cassin* v.) „kozijn, paneel, lambrizeering, steenen raam, nis, affuit”. Uit oudnoordfr. *cassin* = ofr. *chassin* „raam” (van ’t bij *kas* besproken rom. woord). De mnl. vorm bestaat nog in ’t Vla. Voor de *o* van *kozijn* vgl. *rozijn*. Opvallend is de *z*.

Kraag znw., mnl. *crāghe* m.v. „hals, keel, slokdarm”, ook al (noordndl.) „halsbedekking, ijzeren kraag”. = mhd. *krage* m. (sedert ± 1100) „keel, hals, halsbedekking” (nhd. *kragen*), mnd. *krāge* m. „id.”, eng. *craw* „krop (van vogels)”. Laat-on. *kragi* m. „halsbedekking” is ontleend uit het Mnd. Verwant zijn ier. *brāge* „hals”, gr. βρόχθος „gorgel, keel”, βροχ- „ver-

slinden" (*ἔβροξες, ἀναβροξείεις, ἀναβροχέεις, βρόξαι · ῥοφῆσαι* Hes.). Deze basis is een verlenging van de bij gorgel besprokene.

Kraai znw., mnl. *cracye, craye* v. = ohd. *chrája, chráwa, chrá* (nhd. *kráhe*), os. *krája, kráa*, ags. *cráwe* v. (eng. *crow*) „kraai”. Evenals on. *kráka* v. „id.”, *krákr* m. „raaf” van de germ. basis *kré-*, waarvan ook het ww. **kraaien**, mnl. *crayen, crayen*, ohd. *chráen* (nhd. *kráhen*), mnd. *kreien, kreigen, kregen*, ags. *cráwan* (praet. *créow*; eng. *to crow*) „kraaien”. Met on. *kráka* „kraai” vgl. formantisch ags. *cráccettan* „krassen (van een raaf)” (eng. *to croak*). Buiten het Germ. vgl. ksl. *grajati*, lit. *gróju, gróti* „krassen”. De anlaut kan idg. *g* of *gʷ* zijn en de basis is identisch met één van de bij kermen besproken bases *ger-é* en *gʷer-é* — **Kraal** in kind noch k., uit mnl. *kint no cract*, waarin men *cract* identificeert met *cract* v.m. „gekraai” (= os. *krád* enz.; van *kraaien*), waaraan men een secundaire bet. „haan” toekent. Dit is onwsch., o.a. wegens den verbogen vorm (*met kinden ende met*) *craten*.

Kraak, k r a a k znw., laat-mnl. *crake, crac* v., Kil. *kraeche, karraeche*. Voor de vocaal-uitstooting vgl. kraal. Evenals mnd. *krae* v. (1418) uit fr. *carraque* of it. *caracca*, spa. port. *carraca*, mlat. *car(r)aca*. Wsch. uit arab. *qardqir* „groot koopvaardijship” (mv.-vorm).

Kraakbeen znw. o., laat-mnl. *cracbeen* o. Bevat den stam van kraken. — **Kraakporselein** znw. o., nog niet bij Kil. 't Eerste lid is wsch. niet 't bovengenoemde znw. kraak, maar veeleer de stam van kraken evenals in 't verouderde synoniem *kraakwerk* o. en fri. *kraakkop* „kom van kraakporselein”. Oorspr. = „porselein, dat gauw kraakt en breekt”. — Bij **kraaknet** en **kraakzindelijk** bnww. moet wellicht aan 't kraken van pas gesteven japonnen en van schoenen en klompen over een pas met zand bestrooiden vloer gedacht worden.

I Kraal, k o r a a l, als stofnaam o., mnl. *crac* naast *corael* o. Uit ofr. *coral* (fr. *corail*) of direct uit mlat. *corallus*, lat. *corallium* ontleend. Dit uit gr. *κοράλλιον*, dat misschien weer van sem.

oorsprong is. Ook in andere talen ontleend. Voor de uitstooting van de vóortoneige vocaal vgl. kraak, krant, knier, brat. Dial. ook *kralie* (Vel. Sliedrecht).

II Kraal (veekraal, inboorlingendorp). Uit oud-nnl. *koraal* (vgl. voor de uitstooting van den klinker bij I kraal) en dit uit port. *curral*.

Kraam znw., mnl. *cráme, craem* m. v. o. „tentzeil, winkeltent, kraam, kraambed, huis waarin een kraamvrouw ligt, mars, koopwaar”. = mhd. *krám* m. „uitgespannen doek, tentzeil, kraam, waar, nering” (nhd. *kram*; in de bet. „kraam, waar” ook mhd. *krám(e)* v.), mnd. *krám(e)* m. „id., kraambed, huis waarin een kraamvrouw ligt”, owfri. *kraem* (ontl.) „kraambed”. Wsch. was de oorspr. bet. „gordijn, bedekking van een tent e. dgl.”; identiteit met oi. *gráma-* „schaar, troep, gemeente, dorp” is dan onaannemelijk: dit is met ags. *corðor*, ohd. *chortar* (wegens den bijvorm *quartar* ook anders opgevat) o. „troep, kudde”, ier. *graig* „paardenkudde”, lat. *grex* „kudde”, gr. *ἀγείρω* „ik verzamel”, lit. *gretà* „dicht opeen”, oi. *ganá-* „schaar, rij, menigte” verwant. Zie nog *kram*. De combinatie van *kraam* met serv.-ksl. *gramě* „kroeg” is mogelijk, maar onzeker.

I Kraan znw. Als benaming van verschillende voorwerpen (reeds mnl. *crāne* m. v. „werktuig om lasten op te lichten, kraan van een vat, tootlamp, een soort kaars”) = kraan, nu gew. **kraanvogel**, mnl. *crāne* m. „kraanvogel”. Zoo genoemd naar de overeenkomst in vorm met hals of snavel van dit dier. Evenzoo laat-mhd. *krane* „kraan om lasten op te lichten” (nhd. *kran*), mnd. *krān* „id.”, Teuth. *kræen* „tap”, fr. *grue* „kraan, windas” e. a. Mnl. *crāne* m. = mhd. (md.) *krane* (ohd. al *chranuh, -oh, -ih* m., nhd. *kranich*), mnd. *krān(e)* (misschien al os. overgeleverd), ags. *cran* (ook *cranoc*; eng. *crane*) m., on. (met opvallende *t*) *trana* v. „kraanvogel”. Het naast verwant met kymr. *garan*, gr. *γέρανος* „id.”, att. *γέρον* (Hes.) „wijfjeskraanvogel”, lit. *garūjs* „reiger, ooievaar”, arm. *krunk* „kraanvogel”. Met andere dan *n*-formantia lat. *grūs*,

serv. *žerāv, ždrāv*, lit. *gervė* „id.". Verwantschap met de klank-aanduidende basis *ger-* (zie kermen) is mogelijk, maar niet meer dan dat.

II **Kraan** (flinkerd, knapperd), **kranig** bnw., eerst in de 19. eeuw. Uit fr. *crâne* „celui qui montre quelque-chose de très décidé", als bnw. ook in dgl. bet. als **kranig**. Dit *crâne* = *crâne* „schedel" (< gr.-lat. *cranium*). Voor *-ig* vgl. *katijvig*, mnl. *keitvich* bnw. naast *keitijf* znw., uit een pic. vorm van fr. *chétiif*.

I **Krab** (visch), mnl. *crabbe* m. v. = mnd. *krabbe* (nhd. *krabbe* v.), ags. *crabba* m. (eng. *crab*), on. *krabbi* m. „krab". Verwant met **krabben** en **kreeft**, niet met lat. *cárabus* < gr. *κράβος* „zeekreeft".

II **Krab**, verbaalnomen van **krabben**. Het nomen nog niet bij Kil. Het ww., reeds mnl. *crabben* „krabben, krakeelen" = mnd. *krabben* „krabben", noorw. *krabbe* „krabbelen, kruijen". Hiernaast mnl. *crabbelen* „krabbelen" (nml. **krabbelen**), mhd. *krappeln*, mnd. (nhd.) *krabbeln* „id.", on. *krasla* „id." (vgl. *bibberen*: on. *bifra*). In allerlei streken gaat de bet. „krabbelen" in „kruijen" over. Verwant met gr. *γράφω* „ik griffel, schrijf" en ablaudent met **kerven**. Voor een basis, waarvan sommige vormen met **krabben** enz. in associatie zijn getreden, zie **grab-belen** en **garf**. Vgl. ook **kribben**.

Kracht znw., mnl. *cracht* (*craft*) v. (m.) „kracht, vlugheid, macht, groote hoeveelheid, dwang, geweld, verkrachting". = onfr. *craft* v. „virtus", ohd. *chraft* v. „vermogen om iets te doen, flinkheid, kracht, legermacht, menigte" (nhd. *kraft*), os. *kraft*, *kráht* v. m. o. „kracht, menigte", ofri. *kreft* v. (m.?) „kracht", ags. *craft* m. „kracht, macht, vermogen, vaardigheid, bekwaamheid, kunst, wetenschap, beroep, werktuig" (eng. *craft*), on. *kroptr*, *kraptr* m. „kracht, krachtige hulp, deugdelijkheid, engel", germ. **krafti-*, **kraftu-*, **krafta-*. Met ablaunt on. *kráfr* „sterk, dapper". Men vergelijkt ook nog wel on. *krefja*, ags. *cráfan* (eng. *to crave*) „vorderen, eischen" (< „dwingen, kracht uitoefenen op"?). Verdere onzekere combinaties: 1. met ier. *greimm* „dwang, heerschappij" (**grop-s-men*-?), — 2. met arm. *korovi* „sterk, krachtig", — 3. († aller-

onwaarschijnlijkst) met on. *karskr* (zie **kersversch**), oi. *gárd-* „juichen", *gárdá* v. bnw. „geil", *grtsa-* „vlug, flink". Obg. *krépičkú* „sterk" heeft idg. *q*. — **Krachtens** voorz., eerst in de 19. eeuw. Met adverbiale *s*. Wsch. oorspr. een kunstmatig naast „uit kracht van" gevormd woord. Wellicht naar het du. voorz. *kraft*, oorspr. dat. enk., dat door de kanselarijstijl in de 16. eeuw in gebruik is gekomen; verkort uit *in, aus, mit kraft*. — **Krachtig** bnw., mnl. *crachtich* (*craftich*, *crechtich*). = onfr. *kreftih*, ohd. *kreftig* (nhd. *kräftig*), os. *kraftag*, ags. *craftig* (eng. *crafty*), on. *kroptugr*.

I **Krak** (een soort eend, ook *krakeend*), in de 17. eeuw een soort duif. Wellicht onomatopoëtisch.

II **Krak** (geluid enz.). Zn. bij **kraken**. Sedert het Mnl. en Ohd. De verbuiging met *kk* is secundair: naar analogie van den nomin. acc. enk. Fr. *crac* is ontleend.

Krakeel znw. o., sedert de 16. eeuw, **krakeelen** ww., sedert Kil. = mnd. *krakele* „geschreeuw (van vogels), gekrakeel", *krakelen* (*ē, ē?*) „luid schreeuwen, snateren" (nhd. *krakeel* m., *krakeelen* ww.). Oorsprong onzeker. Wij zouden deze vormen bij **kraken** kunnen brengen, ook — als de bet. „schreeuwen, snateren" de oudste is — bij **I keel**, ook bij wvla. *kreel* (*kerél, keurél*) o. „krakeel, *kreelen* „krakeelen", die uit fr. *querelle* (< lat. *queréla*), (*se*)*quereller* ontleend zijn. Wellicht hebben verschillende woorden bij 't ontstaan van 't woord **krakeel** invloed gehad.

Krakeling znw., mnl. *crākelinc* (*gh*) m. (> fr. *crachelin*), naam van verschillende soorten van gebak, misschien ook = „overblijfselen van het gesmolten vet", zooals nu nog te Veurne. Ook mnd. *krackelink* en *krākelinc*, Teuth. *krakelingh*, eng. dial. *crackling* zijn namen van **krakeling** en ander dgl. gebak. Van **kraken**. De. *krakling*, noorw. *krakling*, zw. *krāking* „empetrum nigrum" veeleer bij on. *krāka* „kraai" (zie **kraai**): = „kraaienbes".

Kraken ww., mnl. *crāken*. = ohd. *chrāhhōn* (nhd. *krachen*), mnd. *krāken* „kraken, breken", ags. *cracian* „een **krakend**, hard geluid maken" (eng. *to*

crack). Evenals ags. *cearcian* „knarsen” van een onomatopoëtische basis idg. *gereg-*, waarvan ook ier. *grág* „croaking”, ksl. *grocholü* „geraas” (*ch* < *gs* ?), lit. *gurgždėti*, *gurgždėti* „kraken, knarsen”, arm. *karkač* „het lawaai maken”, oi. *gárjati* „hij brult, broemt, bruist” komen kunnen. Idg. *gereg-* kan uit *ger-* (zie *kermen*) verlengd zijn; onzeker. Fr. *cragner* uit 't Germ.

Kram znw., mnl. *cramme* v. Een ook in du. diall. en in 't Fri. voorkomend woord — hierbij ook mhd. *kram* (mm), *kramme* m. „kramp” —, verwant met Teuth. *crame* „kram, haak” en mnl. *crimmen* „met de klauwen grijpen” (waarbij *crimminghe* v. „kramp, buikpijn”), ohd. *chrinman* „id.” (nhd. *krimmen*), mnd. *kremmen* „id.”, ags. *crimman* „instoppen, inproppen”, *crammian* „volstoppen” (eng. *to cram*), on. *kremja* „drukken”, *krumma*, *krymma* v. „hand”. Wij moeten óf van de basis *grem-* „grijpen, vatten” uitgaan, waarvan ook lat. *gremium* „schoot”, ksl. *gramada*, *gromada* „hoop” (voor een verwante basis *gerč-* zie bij *kraam*), óf van *grem-* „schaven, krabben”, waarvan lit. *grémždu*, *grémszti* en *grámdau*, *grámdyti* „schaven”. De eerste etymologie verklaart de bett. van 't germ. materiaal vollediger. Ook kunnen beide bases in het Germ. door elkaar zijn geloopt. Vgl. *krampe*, *krimpen*, *krom*.

Kramer znw., in veel diall. metumlaut, mnl. *crámer*, *crémér* m. Van *kraam*. = ohd. *chrámari* (nhd. *krámer*), mnd. owfri. *krámer*, *krémér* m. „kramer”. Een door ontl. verbreid woord. — **Kramerij** znw. Al mnl. mhd. mnd.

Krammen ww. Van *kram*. Reeds mnl., ook al voor 't repareeren van aardewerk. Mhd. *krammen* = „met de klauwen grijpen, wonden”.

Kramp znw., mnl. *crampe*, *cramp* m. v. „kramp”, ook „haak, kram” (in deze bet. nog zuidndl.). = laat-ohd. *chrampfo* m., mhd. (nhd.) ook *krampf* m. „kramp”, ohd. *chrampfi* m. „haak”, os. *krampo* m. „haak, kram, kramp” (nhd. *krampe* v. uit 't Ndd.), eng. *cramp* „kram, klamp”. Vgl. nog ohd. *chrampfi* „gekromd”. Ablautend met *krimpen*. De basis *krimp-*, *kramp-* beteekende in het Oergerm. blijkbaar „samentrekken” en

„haken”; die bett. kunnen op „vatten, samenvatten” teruggaan, zoodat de bet. evenzeer als de vorm verwantschap met *kram* toelaat. Echter is de afl. van een genasaleerde basis *gere-m-b-* waarschijnlijk. Zie *krimpen*. De juiste betrekkingen zijn hier even moeilijk vast te stellen als bij *klemmen* en *klamp*: ook de betrekkingen tusschen deze woordgroepen en die van *kram*, *krimpen* enz. zijn duister.

Kranig. Zie II *kraan*.

Krank bnw., mnl. *cranc* „zwak, wrak, ziek, laf, gering, onbeduidend”. = mhd. *krank* „zwak, ellendig, slecht, smal, slank”, laat-mhd. ook „lijdend” (nhd. *krank*, ohd. alleen *krankolôn* „zwak worden, waggelen, struikelen”), mnd. *krank* „zwak, ellendig, slecht, ziek”, owfri. *krank* „zwak, ziek”. Of ags. *cranc-stæf* m. „a crank” (onder weefwerkstukken genoemd) en *crancstær* v. „weefster” hierbij hooren, is dubieus (zie *krinkel*); wél het st. ww. *crincan* „wijken, het onder-spit delven”. Hiernaast met γ ags. *cringan* „id., omkomen (in den strijd)”, on. *krangr* „zwak, gebrekkig”, achterh. *krang* „verkeerd” (*krange kant* „binnenzijde”). De oorspr. verhouding van *krink-* en *kring-* is niet klaar. Mogelijk, maar niet meer dan dat is 't, dat verwanten van *kring* met germ. γ , idg. *gh* en formaties van een basis *krink-*, idg. *grewǵ-* door elkaar zijn geloopt: van *grewǵ-* dan ook obg. *po-greǵuati* „naar beneden zinken”, alb. *kreð* „ik duik in 't water”: deze combinatie is semantisch zeer aannemelijk. Vgl. echter *kring* en *krinkel*, die wijzen op een reeds oergerm. *krink-* naast *kring-*, beide met de bet. „draaien, gebogen zijn”. De moeilijkheden vermeerderen nog door 't bestaan van synonieme bases, die in vorm op deze gelijken; vgl. bij I, II *rank*, *ring*, *wringen*, *wenk*. De bet. „zwak” zou via „rank” uit „gebogen, gedraaid” verklaard kunnen worden. — **Krankzinnig** bnw., sedert 1544. Ook mnd.

Krans znw., Kil. Statenbijbel *krants*, ook Teuth. *crants*, *krantz*, laat-mnl. *crans* m. Evenals mnd. *krantz* m. „krans” ontleend uit mhd. (nhd.) *krantz* < later-ohd. *krantz* m. „diadema, vitta, cirros, crines”. Wsch. verwant met po. dial. *grędać się* „zich draaien,

zich winden", lit. *grandis* „ijzeren ring, armband", opr. *graulis* „ring", lett. *grūds* „stijf gedraaid". Hierbij misschien ook ier. *grinne* „bundel, fascis". Anderen combineren kring : hd. *kranz* uit **krwǝz-ta-* (vgl. lente). Gr. *γρόνθος* „gebalde vuist", oi. *granthí-* „knoop" kunnen hoogerop verwant zijn : idg. *gren-th-*, *gron-th-* naast *gren-d-*, *gron-d-*. Nog hoogerop is verwantschap met de basis *gerǝ-* (zie *kraam*) niet uitgesloten. Idg. *grenth-* is ook verbaalwortel : oi. *gratnāti* „hij knoopt, windt".

Krant znw., reeds bij Huygens *crante*. Verkort uit *courant* (vgl. I *kraal*, *kleur*); oudste bet. hiervan : „loopende nieuwstijdingen"; verkort uit *courante nouvelles* (begin 17. eeuw). Het bnw. *courant* < fr. *courant*, deelw. van *courir* (< lat. *currere*).

I **Krap** (meekrap). Zie *meekrap*.

II **Krap** (kalfring bij een koe). Wsch. idtisch of verwant met het bij *meekrap* besprokene *krap*.

III **Krap** bnw., sedert de 17. eeuw. = fri. *krapp* „sober, armoedig, schaarsch", on. *krapp* „eng, nauw, moeilijk te bevaren". Van de idg. basis *gereb-*, die bij *krimpen* besproken wordt; voor de bet. vgl. *bekrompen*. Beierl. *krapp* beteekent nog „nauw, nauwsluitend", Kamp. *krapp* wordt door „bekrompen" vertaald.

I **Kras** bnw., nog niet bij Kil., eerst in de 18. eeuw vrij gebruikelijk. Wsch. — eventueel via fr. *crasse* of hd. *krass* „grof, plomp, erg" — uit lat. *crassus*. De bet. verklaart zich, als wij aannemen, dat 't woord oorspr. in bepaalde kringen, bijv. onder studenten, is gebruikt. Men heeft 't ndl. woord ook uit fr. *gras* (< *crassus*) verklaard, wijzend op *grassement* „amplement". In sommige uitdr. kan mal. *kēras* „stijf, onbuigzaam, stevig, vast, sterk" invloed hebben gehad. Ten slotte kan wellicht dial. *kras* uit *kars* (zie *kersversch*) ontstaan zijn. Mnl. komt éénmaal *craes* voor, vertaald met „genoeglijk": nauwkeurig is de bet. niet vast te stellen.

II **Kras** (onderbaas), sedert eind 19. eeuw. Oorsprong?

III **Kras** znw., sedert de 17. eeuw. Verbaalnomen bij *krassen*, mnl. (zeld-

zaam) *crassen* naast *cralsen*, gew. *crelsen*, Kil. *kralsen*, *krelsen* „krassen, krabben". Ofschoon de verschillende vormen als zelfstandig ontstane onomatopoeën kunnen verklaard worden, is 't waarschijnlijk, dat ze gezamenlijk op mhd. *kratzen*, *kretzen* (nhd. *kratzen*; ohd. *chrätzōn*) „id." teruggaan; evenzoo mnd. *kratzen*, *krassen* „id.". Mnl. ook klankwettig *cretten* (**kratjan*) „id." = mnd. *kretten* „(tot toorn) prikkelen, lastig vallen". Met ablaut on. *krota* „uitbeitelen". Uit een germ. *t*-vorm ook it. *grattare*, fr. *gratter* „krassen, krabben". Verwantschap met lit. *grándau*, *grándyti* (met nasaleering) „schuren, schaven" is mogelijk. Hoogerop zou de woordfamilie van *krabben*, *kerven* verwant kunnen zijn : idg. *gere-bh-* naast *gere-d-*; eventueel hierbij ook *gere-s-* (ier. *greim* „hapje" enz.; zie II *kers*).

Krat znw. o., dial. (Zaansch) *kret*, mnl. *cratte* (*crat?* o.?) „gevolchten mat, wagenkorf". = ags. *crat* o. „wagen", fri. *kret* o. „mestkruiwagen, krat van een wagen"; hiernaast ohd. *chrezzo* m. „mand, korf" (nhd. *krätze* v.). Hierbij wellicht met ablaut on. *kartr* m. „lastwagen". Met 't oog op den langeren ohd. *stam* is de hypothese, dat *krat* ontleend is uit het Kelt., onaanneemelijk. Ier. *cret* „wagenkast" komt omgekeerd uit 't Ags. Mogelijk is een idg. basis *gere-d-* „buigen, draaien, vlechten", naast *gere-n-d-* (waarvan mhd. *krenze* v. „mand". Zie verder *krans*). Germ. *krāð-* (idg. basis *gere-t(h)-*, *gere-dh-*?) hebben wij in ohd. *chratto* m. „korf" (nhd. *kratten*), ags. *cradol*, *cradel* m. (eng. *cradle*) „wieg". Voor de bett. van *krat* en verwanten vgl. die van II *ben* en verwanten : „wagen" of „deel van een wagen" < „wagenmand" < „mand" < „vlechtwerk".

Krater znw., eerst later-nnl. Een ook in andere talen voorkomend woord, op lat. *crátēr*, gr. *κράτης*, oorspr. „mengvat" teruggaande.

Krauwel znw., mnl. *crawwel* (*crowwel*) m. „drietand, haak met omgebogen tanden". = ohd. *chrawil*, *chrowil*, *crowwil*, *crewil* m. „id., klauw" (nhd. *kräuel*), os. *krawwil*, ofri. *kráwel* m. „drietand, haak met omgebogen tanden". Behoort bij het

ww. **krauwen**, mnl. *crauwen* (*crouwen*) „krauwen, krabben” = ohd. *chrouwōn* (nhd. *krauen*), mnd. *krauwen* „id.”, ofri. (*up*)*krāwa* „zich (naar boven) ombuigen”. Van een basis idg. *grā-*, waarvan ook wsch. krielen en wellicht kruim en verwanten; buiten 't Germ. vgl. nog gr. *γῆνός* „gekromd”, *γῆψ* „grijpvogel”, *γῆτη* „rommel”, *γῆμεία*, *-εία* „id., overblijfsel van visch” (oorspr. „samenkrabsel”?), in 't Germ. noorw. dial. *krjfl* m. „bult”. Men heeft wel een palatale *ǰ* aangenomen en hoogerop oi. *ǰryati* „hij wordt bros” (zie I koren) gecombineerd; ook is lit. *gráuzti* „knagen” (onwsch. : veeleer bij obg. *gryzq*, *grysti* „id., bijten”, gr. *βῆζω* „ik knars met de tanden” e.a.) en ook hoogerop de basis *ger-b-* (vgl. k r i m p e n) vergeleken. Dit alles is echter hoogst onzeker. Vgl. kreuken, II kroes.

Krediet znw. o., sedert Kil., die *credit* opeeft. Uit fr. *crédit* < it. *credito*.

Kreeft znw., dial. (Antw.) *krefl*, Kil. *krefl*, nml. *crēvet*, *creeft*, *creft* m. (o.) = ohd. *krebiȝ* (nhd. *krebs*) m. (waarnaast *chrēpaȝo* m.), os. *krēbit*, mnd. *krēvet*, *krefl* m. „kreeft”. Verwant met I k r a b. Uit het Germ. ofr. *crevice* (fr. *écrevisse*) „kreeft”, waaruit weer mnl. *crevetse*, *crevitse* (e.a. dgl. vormen) v.o., Kil. *krevisse*, *krevitse* („Fland. Zeland”) „kreeft”, eng. *cray-fish* „rivierkreeft”. Ook fr. *crevette* „garnaal” komt van 't hier besproken germ. woord.

Kreek znw., Kil. *kreke* („Zeland.”), mnl. (Zeeuwsch, Zuid-Holl.) *crēke* v. Vgl. eng. *creek* „kreek”, (ook hierbij fri. *kreck*, *kryk*, *krike* „aanspoelsel tegen een waterkeering”?), on. *kriki* m. „bocht”. De oorspr. vocaal was blijkbaar *i* en niet *e* : dan is dus verwantschap met noorw. dial. *kreku* „kruipen”, on. *kraki* m. „stang met een haak, een soort anker”, *krókr* m. „bocht, haak” (> eng. *crook*), ohd. *chracho* (*á*?), *chracco* m. „haakvormig voorwerp” uitgesloten. Oorsprong onbekend. Zie ook kreuk.

Kreel, **kriel** (boordsel), alleen nml. Oorsprong onzeker.

Kreet znw., mnl. *crēte* m. Staat tot krijten als I beet : bijten.

Kreeuw (zakje waarin de matroos zijn voorwerpen van dagelijksch gebruik bergt). Oorsprong ?

Kregel bnw., niet mnl. of bij Kil.; wel Teuth. *cynkreghel* „pertinax”. = mnd. *krēgel* „id., altijd gereed om te vechten” (westf. *kriagel* „kregel”). Hiernaast met germ. *ī* mnl. *crīghel* „id.”, minder vaak „licht geraakt” (nog achterh. *krīgel* „kregel”, vla. brab. *krijgel* naast andere vormen), fri. *krigel* „ijverig, moedig, volhardend”; vgl. ohd. *einchrīgilīh* „hardnekkig, koppig”, — en met *ē*² ohd. *widar-crēgilīn*, *widerchriegelīn* „id.”, nml. dial. (vla. brab. Zaaansch) *kriegel* „kregel”. Of schoon de veelheid van vormen opvallend is (voor *ē*² : *ī* zie krijg), moeten we deze woorden voor onderling verwant houden (ablaut *i* : *ī* : *ē*² < *ē*). De bet. „hardnekkig” is in alle streken de oudste. De vormen zijn met krijg en krijgen verwant.

Kreits znw., sedert begin 17. eeuw. Ontl. uit nederrijnsch *kreytz* (sedert de 14. eeuw, ook Teuth.), dat wellicht een jongere compromisvorm is van nhd. *kreiȝ* m. „kring, omtrek, ingesloten kampterrein, district” (nhd. *kreis*; reeds laat-ohd. *kreiȝ* m.) en den daaraan beantwoordenden ndd.-ndl. vorm met *t* : mnd. *krēt(e)*, *kreit* m. „kring, kampplaats”, Kil. *kreyt* „id.”. Hiernaast met ablaut 1. mnl. *krijt* o.m. „kring, gebied, kampplaats” (nml. *krijt* o.), nederrijnsch (14. eeuw) *kryt*, mnd. *krīt* m. „id.”, 2. mnd. *krēte* m. „kras, kerf”, ohd. *krizzōn* „inkrassen” (nhd. *kritzeln*). Bovendien het st. ww. mhd. (md.) *krīȝen* „een cirkel trekken”. Of — en in hoeverre dan — germ. *krit-*, *krīt-* met *krat-* (zie krassen) eenerzijds en met *skrīt-* (got. *disskreitan* „verscheuren”, zwits. *schrissen*, *schrēissen* „scheuren, rukken”), *zrīt-*, *wrīt-* (zie rijten) anderzijds iets te maken heeft, is onzeker. Desnoods zou het ook oorspr. een klankaanduidende basis = „knarsen, krassen” geweest kunnen zijn; zie krijten.

Krek bijw., zelden bnw. = „precies, goed in orde”, vooral dial., ook *krekt*, zuidndl. *krak*. Wordt terecht uit fr. *correct* (< lat. *correctus*) afgeleid. Evenzoo mnd. *kreck* „juist, precies, onmiddellijk”, fri. *krekt* (ook bnw.) „nauwkeurig, precies, juist”.

Krekel znw., mnl. *crēkel* m. = mnd.

krēkel „krekel”. Sluit zich aan bij 't onomatopoëtische ww. Kil. „*kreken*. vetus. j. *kræcken*. Strepere”, eng. *to creak*, *creek* „id.”. Dgl. onomatop. krekelnamen zijn zeeuwsch *krīkel*, geld. *kriek*, Kil. *kriccker(ken)* („Holl.”), mnd. *kriekel*, du. dial. *griechel*, *kriksel* enz., fr. *criquet*, dial. *kri(k)*, (*k*)*rikri(k)*, pic. *créquillon*, eng. *cricket*, kymr. *cricell*. Vgl. ook Kil. *kricke* („Sax. Sicamb.”), nhd. *kriekente* v. (dgl. vormen ook ndd.), de. *krikand*, zw. *krickand*, *krieku* „anas querquedula”. Onomatopoëtische bases *krik-* bestaan in allerlei taalgebieden.

Kreng znw. (het, minder vaak de), mnl. (vooral holl.) *crenghe* v. m. o., Kil. *krenghe* („Holl.”). Kan bezwaarlijk iets met mnl. *cronghe* „krengh” (zie *karonje*) te maken hebben. Veeleer verwant met ags. *cringan* „(in den strijd) onkomen”, on. *krangr* „zwak, gebrekkig”: zie daarover bij *krank*.

Krengen ww., mnl. *crengnen* (*den wāghen*) „doen keeren”. Causativum bij *cringhen* „zich wenden, wederkeeren, zich afwenden”. Sluit zich aan bij de woordfamilie van *kring*. De precieze verhouding tot ags. *cringan* „(in den strijd) onkomen” (vgl. bij *krank*) en ndl. dial. *krengen*, *kringnen* „dringen”, fri. *kringe* „id.” is moeilijk vast te stellen: de woorden zijn echter niet van elkaar te scheiden: *krengen* „opzij (doen) hellen” (van een schip) kan zoowel een grondbeteekenis „draaien” als „drukken” hebben gehad. In deze maritieme bet. ging 't woord ook in 't Ndd. (*krengen*, *krenken*) en Skandin. over: de. *kränge*, zw. *kränga*.

Krenken ww., mnl. *crenken* (*crinken*) „verzwakken, benadeelen, schade toebrengen aan”, ook intrans. „verzwakken, verminderen”. = nhd. *krenken* „zwak, ziek maken, vernederen, schade toebrengen, verdriet doen” (nhd. *kränken*), mnd. *krenken* „zwak, ziek maken of worden” (> laat-on. *krenkja* „zwak, ziek maken”). Factitivum van *krank*.

Krent znw., Kil. *carnten*, *corinthen* mv., laat-mnl. *corent(e)*, *carint(e)*, *carint(e)*. Uit fr. *raisin de Corinthe*: de krenten zijn oorspr. uit Corinthe geïmporteerd. Voor den wegval van *a*, o vgl. bij I *kraal*; nog vla. *korente*,

Antw. *korent*. Voor de ndl. vormverkorting vgl. o.a. *demi(-saison)* < fr. *vêtement de demi-saison*, *milieu* < *milieu de table*. — Afl. **krenterig**, vroeger ook *krentig*, bnw., sedert de 18. eeuw. Vgl. Jan Krent, *krentenkaker* „krenterig persoon”.

Kreool znw. Nnl. uit fr. *créole* resp. spa. *criollo*, port. *creoulo*, *crioulo*. Oorsprong onzeker. Ook in andere talen overgenomen.

Krep. Zie *krip*.

Kret (kleine schar), eerst laat-nnl. Oorsprong onbekend.

Krets (afval van metaal). Nnl. uit hd. *krätze* v., dat bij de woordgroep van *krassen* hoort.

Kreuk znw., dial. ook *krook* (vla. met wsch. secundaire *ō*), mnl. *crōke*, *crōke* v. „kreuk, rimpel, scheur, breuk”. = mnd. *crōke*, *crāke* v. „vouw, rimpel”; — **kreukel** znw., Teuth. *croockel* „rimpel”. = mnd. *crōkele*, *crākele* v. „vouw, rimpel”; —

kreuken ww., dial. (Bommelerwaard) *crōken* (vla. met *ō*), mnl. *crōken* (*ō*?) „plooiën, breken, scheuren, deuken”. = mnd. *krōken* „rimpelen”. Uit het Ngerm. vgl. noorw. dial. *kruk* „met een krommen rug, bovenste deel van den rug”, *krjuka* (sterk) „zich samentrekken, kruipen”. Hierbij verder nog ohd. *chriohhan* (nhd. *kriechen*) „kruipen”, eng. *to crouch* „neerbuigen, kruipen” en mnl. *crooc* m. „haarlokken, kuif”. Germ. *kru-k-* (*kreu-k-*, *krau-k-*), idg. *gru-g-* is een verlenging van de bij *krauwen* besproken idg. basis *gru-* „buigen, krommen”. Vgl. met dgl. bet. als *kreuk* 't verwante nier. *grug* „rimpel” (**grug-no-*; nier. *grucanach* „rimpelig”). Vgl. *kruipen*. Voor synonieme germ. bases *kre-* en *krik-* vgl. *kreek*.

Kreunen ww. Mnl. *cronen* (nooit *crucenu* e. dgl. vormen; eenmaal *becreunen*, Brabantsche yeesten) „kreunen, klagen, morren, kijven” heeft blijkbaar altijd of gewoonlijk *ō*; evenzoo ohd. *chrōn* „babbeltachtig”, *chrōnen* „babbelen, pochen” met *ō* uit *au*. Ndl. *kreunen* heeft of dial. *ō* als umlaut van *ō* (= mhd. *krauen*) of 't is een ablaute vorm met oorspr. *u*. Heeft mnd. *kronen* „brōmmen, morren, schelden” *ō* of *ō*? In ablaute hiermee wellicht mnl. *criemen* „kermen, klagen” (nog wvla. en zaansch), ook „doen ker-

men, pijnigen". Als dit woord verwant is, is de *n* van *kreunen* formantisch. Een combinatie met lett. *graust* „donderen, leven maken”, lit. *graudėns* „onweerslag” en gr. *βῆχάουαι* „ik brul” is niet geheel onmogelijk (basis *gr-rū-*); verdere combinaties zijn nog vager.

Kreupel bnw., dial. *kröpel*, mnl. *cröpel*, *cröpel*, *cröpel* bnw. „verminkt, kreupel”, znw. m. „een verminkte, kreupele”, zelden *croppel* „id.”. = mhd. *krüpel*, *krüppel* (nhd. *krüppel*), mnd. *kröpel*, *kröpel*, *croppel*, *kreppel*, ofri. *kreppel* znww. m. „id.”, os. *crupel* „contractus”, ags. *cryppel*, *crepel*, *cryppel* (eng. *cripple*) bnw. „verminkt, kreupel”, znw. m. „verminkte, kreupele”, znw. m. „nauwe doorgang”, noorw. dial. *kryppel* „zwak persoon, stumperd”. Van de germ. basis *kreup-*, *krup-* „buijen, krimpen, kruipen”, waarvan ook oudnhd. *krüpfen*, ags. *cryppan* „krommen, buigen”, noorw. dial. *krøypa* „krimpen” en de bij kruipen genoemde woorden. Voor de bet. vgl. 't bij *kreuk* geciteerde materiaal en ook on. *kryppill* m. „kreupele, verminkte” < **krumpila-*, verwant met *krimpen*. — Samenstt.: **kreupelbosch** znw. o., sedert de 17. eeuw; ook ndd. dial.; **kreupelhout** znw. o., sedert ± 1800. 't Minder gewone *kreupelgras* znw. o. heeft ook in du. diall. zijn equivalenten.

Krib, kribbe znw., mnl. *cribbe*, *crebbe* v. = ohd. *krippa*, *krippa* (nhd. *krippe*; hiernaast opvallend ohd. alem. *krippha*, nieuwallem. *krippe*), os. *kribbia*, ofri. *kribbe* v. „kribbe”. Verwant met mhd. *krēbe* m. „korf, mand”; de oorspr. bet. was „het gevlochtene”: voor de bet. vgl. gr. *κρίβη* „krib”, verwant met binden. Verder kunnen met *krib* verwant zijn: mnd. *kerve* v. „vischnet”, on. *kjarf* o., *kjarfi* m. „bundel”. De idg. wortel was dan *gerēbh-* of *gerep-*; hiervan kan ook oi. *grapsa-*, *glapsa-* „bundel” komen. Eventueel kan de genoemde wortel een verlenging zijn van *ger-* „vlechten”, waarvan men wel oi. *jāla-* „net, panser, bundel bloemknoppen”, *garala-* „bundel grasjes” e.a. oi. woorden heeft, afgeleid. Van een verlenging *ger-s-* gaat men wel uit voor gr. *γῆρῶν* „gevlochten voorwerp”, on.

kjarr o., *kjorr* m. „struikgewas”. Naast *gerēbh-* wordt *g(e)r-ūbh-* aangenomen voor gr. *ἰγῆρος* „een soort vischnet”, terwijl oudnhd. *krupf*, mnd. *krubbe* v., ags. *crybb* (eng. *crib*), de. *krybbe*, zw. noorw. *krubba* „krib” (de skandin. woorden wellicht uit 't Ndd.) eventueel van *gr-u-bh-* kunnen komen: echter is *gr-ūbh-*, ablatend met *gerēbh-*, waarschijnlijker. Uit 't Germ. it. *greppia*, prov. *crepia*, *crepcha*, *crupia*, fr. *crèche* (> eng. *cratch*) „krib”.

Kribben, kribbelen ww., beide door Kil. = „krabbelen” opgegeven (bovendien „*krib-mes.* vetus. j. *schrabber*”), *cribbelen* reeds mnl. = „knibbelen, afdingen” (Mnl. Handwb.), — **kribbig** bnw., sedert Kil.: „*kribbig*. Sax. Fris. Morosus, litigiosus, malignus”. = nhd. ndd. *kribbelen* „krioelen, kriebelen”, mnd. *kribbisch* „prikkelbaar, kemplanerig”. Hiernaast mnl. *crēvelen* „kriebelen” (nog dial., vooral zuidndl.), mhd. (md.) *kribelu* „kriebelen”, mnd. *krēvelen* „kriebelen”, fri. *kreauwelje* „kriebelen” (Gysb. Jap.). Een jonge woordfamilie, o.a. onder invloed van die van *krabbelen* opgekomen. Zie *krioelen*. Fri. *kreauwe* „kribben, twisten” zal wel jonger zijn dan 't ww. op *-le(n)*.

Kriebelen ww., eerst later-nnl. = *kribbelen*; vgl. *kietelen* = *kit-telen*. Hd. komt een vorm *kriebeln* al in de 16. eeuw voor; ook fri. *kribelje* „krevelen, jeuken, kittelen”, Kil. *krieviel* = *krevel* „kriebeling”.

Kriek (kers), mnl. *crieke* (*crike*) v. „een soort kers” (wellicht ook „een soort pruim”). = Teuth. *kriecke* (*crecke*), mhd. (nhd.) *krieche* (ohd. al *chriechboum*, *kriechboum* m.), mnd. *kreke*, *kreike* v. „een soort pruim”. Ontleend: de. *kræge*, zw. *krikon*, fr. *crèque* „id.”. Gew. verklaard als „Grieksehe (vrucht)”: vgl. bij Trochus (1517): „prunum grecum, greculum, *kriehen*”. Voor de germ. vormen van Griek zie bij *keizer*. — *Kriek* in zich een *k. lachen* is 't zelfde woord, met de secundaire bet. „bult”.

Krieken ww. Kil. vermeldt naast de ww. *kriecken*, *krieckelen* de znww. *kriecke*, *krieckelinghe* „dageraad, oclitendschemering”. Blijkbaar met vervormden anlaut:

vgl. mnl. (Velthem) *griekinghe* v. „id.”. Het synonieme *grákinghe* v. is een afl. van *gráken* „grauw worden, schemeren” (van mnl. *grá*; zie I grau w. Voor de formatie vgl. *genaken*). De *ie* is bevreemdend. De eenige mogelijke verklaring, die de *ie*- en *é*-vormen combineert: **grieken*, waarvan *griekinghe*, een frisisme, met *ie* uit *é* uit wgerm. *á* — heeft twee dingen tegen: 1. wij mogen nauwelijks voor zoo'n oude periode fri. *ie* < *é* aannemen, 2. een fri. vorm bij Velthem is zeer bevreemdend. Vormen, op *krieken* gelijkend, komen ook in 't Ndd. voor; ook schotsch *creek* „dageraad, schemering”. Ingeval de anlaut *kr-* ospr. is, bij *kraken*? Voor de bet. vgl. *aanbreken* (van den dag), *doorbreken* (van de zon).

Kriel znw. Kil. kent al *krielken* = „kleine kip” en het nog dial. (Zaansch) *kriel* (Kil. ook *krielken*) „Holl. *Parvulus*, *pumilus*”. Wsch. is de collectieve bet. „zeer kleine dingen bij elkaar”, die bij *kriel* (gew. o.) vooral dial. voorkomt (ook in speciale bett.: „kleine aardappels, soort van kleine rijst, fijne hagel, een soort meel, een hoop krielende diertjes”) de oudste. Dan is het woord onder invloed van het ww. *krielen* opgekomen. Vgl. ook fri. *kriel* o. „kriel, kleingoed, als: kleine aardappelen, vischen, (ook) kleine kinderen; door elkaar wriemelende insecten” en het ndl. bnw. *krielt* „dartel, flink, prikkelbaar, boos” (zelden in de algemeene taal), dat oospr. wel „krieland” zal beteekend hebben en zijn verschillende bet.-nuances kan hebben gekregen mede onder invloed van de bett. van *regel*, *kriegel*, *krigel*; zie *regel*. Vgl. nog ndd. *krill* „levendig, vroolijk, gezond”, oudnl. *kril* „prikkelbaar” (nog Zaansch), nnl. dial. (Zaansch, vla.) = „frisch en gezond, flink”, Zaansch als znw. = „fut”.

Krielen ww., nml. *crielen* „krielen, krielen, (met *uit* verbonden) in menigte doen te voorschijn komen”. = fri. *krielje* „wemelen”. Vgl. vooral ohd. *krewelón* „krielen, wemelen” en verder ndl. dial. *kriemelen* „id., jeuken”, ndd. (nhd.) *krimmeln*, nhd. *kremeln*, fri. *krimelje* „krielen”, en ndl. **kriewen**, **kriuwelen**, nog niet bij Kil. De onder-

linge verhouding van deze woorden is niet nauwkeurig vast te stellen: van verschillende kanten kunnen er invloeden op gewerkt hebben: vgl. de bij *kribben*, *kribbelen*, *kriebelen*, *wemelen*, *wriemelen* genoemde woorden, en ook mnl. *crimmen* enz., bij *kram* genoemd. In ieder geval echter zullen wij wel van de basis, die bij *krauwel* besproken is, moeten uitgaan. *Kriuwel*(el)en kan onder fri. invloed ontstaan zijn: vgl. fri. *kriuwelje* „kriuwelen”, dat = ohd. *krewelón* kan zijn. Uit fri. *kryoelje* „krielen, wemelen” (Gysb. Jap.), dat met *kriuwelje* identisch of na verwant is, komt ndl. *krielen* (sedert ± 1600). *Kroelen* „krielen” bij Huygens behoeft geen alg.-ndl. woord geweest te zijn. Bij woordfamilies als deze zijn allerlei ablautende — alg. of niet alg. gebruikelijke — formaties mogelijk.

Kriezel znw., nog niet bij Kil. De bijvorm *griezel*, ook dial., is beïnvloed door Kil. *gries* „gruis” (zie *gruis*); *kriezel* kan wat de bet. aangaat onder invloed van *kiesel* hebben bestaan (*kriezel* heeft dial. de bet. „kiesel, grint”), formeel is het een dial. vorm met *ie* uit germ. *i* (= oostfri. *krísel-ke*, *-tje*, fri. *kríssel-tsje*, *krízel-tsje* „kriezeltje”), zich aansluitend bij mnl. *críselen* „knarsen” (nog zuidndl.), waarvan *crísellanden* (nog zuidndl.) „knarse-landen”. Vgl. mhd. *kriselen*, mnd. *krisselen* „krabben”, ohd. *chriskramón*, *chriskrimmón* „knarsen” (ook *gris-*) en verder *krijschen*. On. *kreista* „drukken, kapotdrukken” kan hierbij gebracht worden, als wij van een bet. „kraken” uitgaan. Er is geen reden, om in *kriezel* een verwant van got. *kriustan*, ozw. *kríjsta* „knarsen” te zien.

Krijg znw., mnl. *crijeh* (*gh*) m. „inspanning, halsstarrigheid, twist, strijd, oorlog, leger”. = mnd. *krích* m. „koppigheid, strijd, twist, oorlog”. Hiernaast Kil. „*kriegh*. j. *kríjgh*. Bellum” en mhd. *kriec* (*g*) m. „inspanning, het ijveren tegen iets, vijandigheid, oorlog, strijd, proces” (: md. *kríc*, *kríg*; nhd. *krieg*) < ohd. *krég* „halsstarrigheid, koppigheid”. De oospr. bet. was „het streven naar, 't met kracht afgaan op”. Voor een ouder woord voor „strijd, oorlog”

zie oorlog. Men gaat gew. van een basis *gri-* uit, waarop ook kunnen teruggaan: ier. *bríg* „kracht, macht”, gr. *βριγός* „sterk, geweldig, flink”, lit. *greitas* „snel”. Ook zou een basis *gri-* en verwantschap met oi. *gráyati* „hij komt aanloopen, stormt aan” (welks *r* men echter gew. uit *l* verklaart) mogelijk wezen. Voor de bet.-ontwikkeling van de germ. woorden vgl. bij ernst. Verwant zijn kregel en I, II krijgen, wellicht ook ofri. *hals-kríga* m., *hals-kríge* v. „stijfheid van den hals”: dan is een wortelbet. „stijf zijn” wsch., bovengenoemde combinaties onwsch., verwant zijn misschien lett. *grínigs* „stijf”, *grínumis* „hardheid, toorn, barschheid”, event. ook ier. *bríg*. De ablaut \acute{e}^2 : \acute{i} is wsch. oud (idg. $\acute{e}i$: ei). Of zouden wij als bij *hij* oorspr. identiteit van de \acute{e} - en \acute{i} -vormen mogen aannemen?

I **Krijgen** (oorlog voeren), mnl. *críghen* (sterk) „zich inspannen, streven, zich begeven naar, twisten, strijden, oorloggen”. = mhd. (md.) *krígen* (waarnaast mhd. nhd. *kriegen*; ook Kil. *krieghen*) „zich inspannen, streven, strijden, twisten, oorlog voeren”, mnd. *krígen* (gew. zw.) „strijden, procederen, oorlog voeren”. Verwant met krijg. Identisch met II krijgen.

II **Krijgen** (verkrijgen), mnl. *críghen*. = mhd. (md.) mnd. *krígen* „krijgen, verwerven” (nhd. *kriegen*), ofri. *kríga*, *krígia*, *kríja* „id.”. Identisch met I krijgen, maar met oorspr. perfectieve bet.: semantisch te vergelijken met hd. *erstreben*.

Krijghaftig bnw., eerst later-nnl. Zie -achtig. De *s* is opvallend: wellicht moet aan invloed van de vele znww. met krijggs- worden gedacht.

Krijschen ww., mnl. *críscen*, *críjsscen* (st. en zw., zuidndl. nog st.) „krijtschen” (ook „knarsen”). = mhd. (nederrijnsch en md.) *kríschen* (st.; nhd. *kreischen*) „krijtschen”, mnd. *kríschen* (*krískén*; zw.) „id., knetteren”. Verwant met mnl. *críscelen* (zie kriezel) en met krijten.

I **Krijt** (stof) znw. o., mnl. *críjt* o. Evenals mnd.-oostmnl. **críde* (waarvan Teuth. *kríjdych* „krijtig”), laat-ohd. *krída* v. (nhd. *kreide*), mnd. *kríte* v. „krijt” uit lat. *créta* „krijt”. De *d*-vorm gaat direct op een rom. vorm met *d* uit *t* terug,

de *t*-vorm kan ook uit 't Rom., maar ook direct uit het Lat. komen. Een jonge geleerde ontl. is Teuth. *crete*, ook bekend in andere streken blijkens mnl. (holl.) *creten* ww. „met krijt wit maken”. Voor de *i* uit lat.-rom. *é* zie bij *biet*, III *míjt*, II *zíjde*, voor de wisselvormen met *t* en *d* zie bij *azijn*.

II **Krijt** (strijdperk). Zie kreits.

Krijten ww., mnl. *críten*. = mhd. *krízen* „gillen, schreeuwen, kermen” (nhd. *kreissen* speciaal van 't schreeuwen in barensnood), mnd. *kríten* „schreeuwen, gillen”. Verwant met *krí-t-* zijn *krí-s-* (zie kriezel), waarvan *kríst-* in mhd. *krísten* „steunen, kermen” (nhd. *kreisten*) en *krísk-* (zie krijtschen). *Krí-* kan hoogerop verwant zijn met de basis *ger-* (*ger-?*), die bij *kermen* besproken is. Men identificeert *krít-* ook met de bij *kreits* behandelde basis: dan kan echter de grondbet. toch wel „knarsen, krassen” zijn geweest en verwantschap met *ger-* (*ger-*) blijft mogelijk. Over den oorsprong is wegens de associatieve betrekkingen, die met zooveel andere woordgroepen met *kr-* (o.a. met de rom. van fr. *crier* „schreeuwen”) mogelijk zijn, weinig zekers te zeggen. Vgl. met germ. *skrischrien*. Mnl. *creiten*, *créten* „plagen, kwellen, prikkelen” wordt evenals mnd. *kréten*, *kríten* „vechten, kibbelen” met krijten gecombineerd, maar ook wel bij de woordfamilie van *kreits* gebracht.

Krikkemik znw., nog niet bij Kil. Als de bet. „een soort driepootige bok” het oudst is, wsch. een samenst. van den stam van *krikken* (bij Kil., nog Antw.), een jongeren ablautvorm naast *kraken*, en II *mik*. Het eerste lid is echter niet zoozeer om zijn bet. als wel om 't rijm met *mik* verbonden. Dial. (Antw.) *krakkemik* naast *krikkemik* „prul”.

I **Krimp** (ruimte, waarin het schep-rad van een watermolen zich beweegt), sedert Kil., die 't „Fris.” noemt. Wsch. van krimpen. — II **Krimp** bnw., nog niet bij Kil. = mhd. *krimpf*, md. *krimp* „rimpelig”. Van krimpen.

Krimpen ww., mnl. *crimpen* „krimpen”, ook „doen krimpen”. De mnl. vorm *crempen*, die niet speciaal transitief is, kan toch op **krampianan* terug gaan (vgl. *zwemmen*), — tenzij hij dial.

e voor i heeft. Mhd. *krempfen* „doen krimpen”, westf. *krempen* „id.”, meng. *crempen*, eng. *to crimp* „doen krullen, doen krimpen, doen rimpelen”, on. *kreppa* (zwak) „drukken, in elkaar drukken” hebben factitieve bet. **Krimpen** = ohd. *chrumpfān* „krimpen”, mnd. *krimpen* „id., doen krimpen”, meng. *crimpen* (eenmaal) „krimpen”, on. **kreppa* (alleen *kroppinnu* verl. deelw.) „krimpen”. Met ablaut: 1. *kra mp*, 2. ndl. dial. (Zuid-Oost-Kempensch) *kromp*, ohd. *chrumpfh* „gebogen, gedraaid”, ags. *crump* „krom” (eng. *crump*); vgl. *krom*. Germ. *krimp-* < *krem p-*, idg. *grem b-* (waarvan ook lett. *grumbu*, *grumbt* „rimpelen”? Zie *krom*) is een genasaleerde vorm van *gerǝb-*, waarvan in 't Germ. de onder mee-*krap* en III *krap* genoemde woorden komen, benevens nijsl. *korpa* v. „rimpel, vouw”, *korpa* „krimpen”, buiten het Germ. ier. *gerbach* „rimpelig”, ksl. *grǝbū* „rug”, russ. *gorb* „bult, hoehel”, lit. *gáršana*, *gárbina* „krul-lok”, misschien ook arm. *kart* (**grǝ-b-ti-?*) „vischlaak, haak, kniebocht, been”. Vgl. nog *krom* en de anlaut-varianten *ri mp el*, *sch r om p el en*, waarmee echter oer-*verwantschap* niet wel mogelijk is. Wellicht is de levensvatbaarheid van de genasaleerde germ. basis toe te schrijven aan den invloed van de woord-families van *kram* en van *ri mp el*. Vgl. ook nog *krinkel*.

Kring znw., mnl. (noordndl.) *crinc* (*gh*) m. (Mnl. Handwldh.), waarvan *cringhelen* ww. „onsingelen”. = mhd. *krinc* (naast *kringe*, nhd. *kringen*) m. „kring”, Teuth. *krynck*, mnd. *krink* m. „id.” (*kringel(e)* m.v. „id., soort gebak”), on. *kringr* m. „kring”. Met ablaut mhd. (md.) *kranc* (*g*) m. „id.”. Naast germ. *krǝz-*, *krǝz-* staat een basis *krǝk-*, *krǝk-*, *krǝk-*, waarvan ndl. **krinkel** (reeds mnl., blijkens *crinkelen* „in een kring zetten, krullen”), eng. *crinkle* „kronkel”, (vooral 'oudnieuweng.) *crank* „handvat, kruk, kromming”, wsch. ook ags. *cranc-stæf*, *crancestre* (zie bij *krank*), met *u*: mnl. *cronkelen*, *crunkelen* „kronkelen, krullen” (nndl. *kronkelen* ww., *kronkel* znw.), mnd. *krunke* v. „vouw, rimpel”, *crunkelen* „krullen, plooiën”. Of de *z-* of de *k-*basis de oudere is, is moeilijk uit te maken; het is niet goed

na te gaan, welke andere woordfamilies invloed gehad hebben op deze: o.a. is die van *wringen*, misschien ook die van *kink* en die van *krimpen*, er mee in associatie getreden. Zie nog *krans*, *krengen*. Zoowel met *krǝk-* als *krǝz-* kan lit. *grǝžū* „ik draai, keer” verwant zijn (ier. *do-grés* „bestendig” wsch. niet hierbij). Vgl. ook met anlautende *z* < idg. *q*: 1. ring, 2. on. *krukka* v. „rimpel”, *krǝkkva* „krullen, rimpelen, wijken” (: russ. *korǝžawét* „stijf worden”?). Ook met een *q* in den wortelauslaut ksl. *sǝ-krǝčiti se* „ineenkrimpen”, lit. *kreku*, *krečėti* „stollen”.

Krioelen ww. Zie *krieuwelen*.

Krip znw. o., waarnaast (bijna geheel verouderd) *krep*, nog niet bij Kil. Uit fr. *crépe* < ofr. *cresp* (lat. *crispus*). De ofr. vorm is bij ons ook ontleend: Kil. *crespe* (stofnaam), bij Bredero *cresp* (een soort sluier).

I **Kris** (zweren bij k. en (bij) *kras*), sedert de 17. eeuw. Vervormd uit Christus. *Kras* is een allite-reerende toevoeging. Misschien hebben andere uitdrr. invloed gehad: vgl. oud-nnl. *by krais en (by) kras*, ook *by kas en by kruys sweeren* en rijnsch-hd. *krüz und kraz*, dial. zuidndl. *krais en kras*, in het beantwoordend aan ndl. **kriskras**; dit is een allite-reerend-abloutende afl. van den stam van *krassen*.

II **Kris** (dolk). Uit jav. *këris*.

Kristal znw. o. Mnl. *kerstael*, *carstael*, -*al* o. is de klankwettige ndl. ont-wikkeling van 't ontleende fr. *cristal*, lat. *crystallus* (< gr. *κρῖσταλλος*). Voor -*ael* vgl. een dgl. rekking bij metaal, *kasteel*, *houweel* e.dgl. Mnl. *cristael*, -*al* o., nnl. *kristal* ontstond door den vóórtdu-renden invloed van 't vreemde woord.

Kritiek znw. Een internationaal woord, teruggaande op gr. *κρῖτικῆ*. Bij ons wsch. uit fr. *critique*. Evenzoo 't bnw. *kritiek* „beslissend, gevaarlijk, ernstig”; *kritisch* komt uit 't Du.

Krocht znw., mnl. *croft(e)*, *crocht(e)* (ook met *u*) v.m. (o.) „onderaardsche ruimte, grot, hol, krypt”. Ontleend uit mlat. *crupta* (zie *grot*), dat al vroeg ook in andere germ. talen overging. Mnl. (noordndl.) *croft(e)*, *crocht(e)* m.v.

(nog dial.) „hooge zandgrond, akker in de duinen”, = ags. *croft* m. „afgeperkt stuk land” (eng. *croft*) (= mnd. *kroch* „afgeperkt stuk bouw- of weiland”?), is een ander woord; verwant met *kruipen*? Semantisch is een grondvorm **gr_obh-to-*, verwant met *krabben* en *kerven*, met de oorspr. bet. „afgesneden, afgegrensd stuk land” waarschijnlijk.

Krodde (*sinapis arvensis*). Een vooral N.-Holl. fri. gron., ook dial. ndd. woord. Oorsprong onzeker. Gron. ook *krok*, *krol*, *kror*.

Kroeg znw. Evenals nhd. (vooral in noordelijke streken) *krug* m. „kroeg” uit mnd. *króch*, *krúch* m. „id.” ontleend. Daarop wijst het niet-voorkomen in 't Mnl. en in verband daarmee Kil.'s toevoeging „Fris. Sax.” De verklaring als „*króch*-huis” waarin 't eerste lid „*kruik*” beteekent (vgl. *kruik*), dus „huis, waar de *kruik* uithangt”, is niet wsch. 1. omdat de volledige samenst. niet voorkomt, 2. omdat uit 't Mnd. geen **króch* = „*kruik*” bekend is. Om de laatste reden is 't ook gewaagd, een overdr. gebruik van dit woord aan te nemen, waartegen de bet. geen bezwaar zou zijn. Men heeft ablaut met *kraag* aangenomen en een grondbet. „hol, nauw gat”. Evenwel is deze bet. slecht in overeenstemming met de grondbet. van de basis, waarbij *kraag* hoort.

Kroep znw. Later-nnl. uit fr. *croup* ontleend; oorspr. een Schotsche naam, door een geschrift van F. Hume (1765) in de geneeskundige wereld bekend geworden.

I **Kroes** znw., mnl. *croes* m. (*crous*, *creus*, *crues*, *croesen*, de laatste vorm wsch. o.) = mnd. *krós* m. o. „kroes, kau”. Met *ú* mnl. *crúsen* o. (*crúse* m. v.?), mhd. *krúse* (nhd. *krause*) v., mnd. *krús* m. o., meng. *crúse*, *crouse* (eng. *cruse*) „id.”. Laat-on. *krús* v. „id.” is ontleend. Niet te scheiden van *kruik*, waarbij ook *ö-* en *ú-*vormen voorkomen. Misschien echter zijn de woordfamilies van *kruik* en *kroes* eerst later met elkaar in associatie getreden en is de etymologie verschillend. Voor *kroes* heeft men aan ontl. uit gr. *κροσσός* „*kruik*” of uit mlat. *cruci-*, *crusibulus* „*beker*” gedacht, ook aan verwantschap met II *kroes*. Alles onzeker.

II **Kroes** bnw. Kil. vermeldt de afl. „*kroesen*. j. *kruysen*. Crispere”. De *uy-*vorm is de klankwettig-ndl. (zie *kruizemunt*), die met *oe* hoort in oostelijke en noordoostelijke diall. thuis: vgl. I boer. Mnl. komt klankwettig *cruus* voor (waarnaast *cruust*), blijkens 't Mnl. Handwdb. ook *croes* en afl. = mhd. *krús* (nhd. *kraus*), mnd. *krús*, Teuth. *cruyss* „*gekruld*”. Germ. *krú-s-*, waarvan ook *krul* en wsch. ook *kroos*, is een verlenging van idg. *grǝ-* (zie *krauwel*).

Krokodil znw., sedert het laat-Mnl., mnl. en oudnl. ook *cocodril*. Bij ons uit fr. *crocodile* of lat. *crocodilus*. Een internationaal woord, teruggaand op gr. *κροκόδειλος* (waarnaast andere vormen), waarvan de oorsprong niet vaststaat. — **Krokodilletranen** znw. mv., reeds bij Castelein (1538) *cocodrilsche tranen*. Internationaal woord, te verklaren uit 't oude geloof, dat een krokodil een schreiend kind nadoet om menschen naar zich toe te lokken.

Krokus znw. Nnl. uit lat. *crocus* (< gr. *κρόκος*) oorspr. „*saffraan*”. Ook in andere talen ontleend. Reeds ohd. *kruogo* m., on. *krog* o. „*saffraan*”.

Krolsch bnw. Nnl. van 't ww. *krollen*, nog niet bij Kil. Vgl. ndd. *krölen* „*luid schreeuwen*”. Verwantschap hoogerop hiervan en van mnd. *krúschen* „*krijshen*” met een der bij *kermen* besproken bases is niet wsch. Eer onomatop. en jong.

Krom bnw., mnl. *crom* (*mm*), dial. *cromp* (*mb*). = ohd. *chrumb* (nhd. *krumm*), os. ofri. *krumb*, ags. *crumb* „*krom*”. Een auslaut-variant van ndl. dial. *kromp*, ohd. *chrumph*, ags. *crump*: zie *krimpen* en *kramp*. Buiten 't Germ. zouden lett. *gru'mbt* „*rimpelen*”, obg. *grǝbū* „*ruw, onbeschaafd*” (of met idg. *b?* Of idg. **ghru-m-bho-*, bij *grof?*) direct verwant kunnen zijn. — **Krommen** ww. Sedert het Mnl. Onfr. Ohd. Os.; ags. wel *crymbing* v. „*het buigen*”.

Kroniek znw., mnl. *croníke*, *corníke* v. *Croníke*: *corníke* = *cristael*: *kerstael* (zie *kristal*). Uit fr. *chronique* (< mlat. *chronica*, gr. *χρονικά* o.mv.).

Kronkel, kronkelen. Zie *krinkel*.

Kroon znw., mnl. *cróne* v. „*krans, kroon*”. = ohd. *coróna* (mhd. *króne*,

nhd. *kronē*) v. „id.”, mnd. *krōne* v. „kroon, kruin”, ofri. *krōne* v., ags. *corōna* m. „kroon”. Uit lat. *corōna* „krans, kroon”. Zie kruin. — **Kronen** ww., mnl. *crōnen* „bekransen, kronen”. Of evenals ohd. *corōnāre* „bekransen, kronen” of evenals mhd. *krōnen* (nhd. *krōnen*) „id.” een afl. van kroon. Ook mnd. *krōnen* „bekransen, kronen”.

I **Kroos** (waterlinze) znw. o., mnl. *croos* (*croes*) o., Kil. *kroos(t)*, *kroes(t)* („Holl. Sicamb.”). Goer. *krōst* wijst op *ō* < *au*. = oostfri. *krōs* „kroos, wier”. Dit germ. **krausa-* (waarnaast **krūsa-*?) is wsch. met II kroes verwant: oorspr. bet. „grkronkel, gekrielt”. Evenzoo mnl. *crōse*, *croes(e)* o. (Overijs., Utrechtsch), Kil. *kroos(t)*, *kroes(t)* „ingewand, afval” („Germ. Sax. Sicamb. Holl.”), mhd. (*ge*)*krēse* (nhd. *gekrōse*) o. „ingewand, kroos”.

II **Kroos** (gergel, gereedschap om dezen uit te schaven), de en het, dial. *kreus*, oudnld. (1582) *kroes* o. Oorsprong onzeker.

Kroosje znw. o., sedert Kil.: „*kroosken*. Holl. Prunum nanum”. Wellicht 't demin. van I kroos, oorspr. = „een stukje kroos”, dan overdr. gebruikt.

Kroost znw. o., sedert de 17. eeuw. Zou met den dial. vorm op *t* van I kroos identisch kunnen zijn: voor de bet. vgl. dan kriel. Maar 't 17. eeuwse *kroos(t)* o. „gelaatstrekken, familietrekken”, dat bezwaarlijk van ons kroost te scheiden is, maakt veeleer een grondbet. „geslacht” waarschijnlijk. Mogelijk identisch met Kil. „*kroos*. Fland. j. *wasdom*. Incrementum, lucrum, foenus” (< ofr. *croist*, van *croistre* < lat. *crecere* „groeien”; reeds mnl. en nog vla., ook in den vorm *kroost*)? Dan zou de bet. „gelaatstrekken” secundair zijn of in deze bet. zou *kroos(t)* toch een ander woord zijn.

Kroot znw., zuidndl. *karoot*, *karote*, deze vorm sedert Kil. Voor den a-wegval vgl. kleur. Uit fr. *carotte* of direct uit lat. *carōta* „peen” (< gr. *καρωτόν*). Ook in du. diall. ontleend; eng. *carrot*, nhd. *karotte* v. uit 't Fr.

Krop znw., mnl. *crop* (*pp*) m. „krop (overdr. „lichaam, body”), hals, keel, keelgat, knop”. De bet. „romp” staat

voor 't Mnl. niet vast. = ohd. *chropf* m. „krop” (nhd. *kropf*), mnd. *crop* (*pp*) m. „romp, lijk, krop, keelgat”, ags. *crop* (*pp*) m. „spruit, bes, tros, aar, krop, keisteen” (eng. *crop*), on. *krōppr* m. „lichaam”. Wsch. is germ. **kruppa-* in al deze bett. één woord: de grondbet. is dan „een rondachtig, ineengedrongen of ineengedraaid voorwerp”, een dgl. bet. als ons dot of prop hebben. Als -*pp-* op -*pn-* teruggaat, is gr. *γκυπός* „gebogen” (zie krauwen) verwant, als -*pp-* uit -*bn-* (of -*bln-*) ontstaan is, kan schotsch (kelt.) *groban* „heuveltop” gecombineerd worden; vgl. nog kruipen. Ook is echter een grondvorm **gr.b-nō-*, van de basis *gereb-* (zie krimpen) mogelijk. Op de bet. „ronde massa” wijst ook 't ontleende fr. *groupe* (zie groep).

Krot znw. o., sedert de 17. eeuw. Wellicht is dit woord beïnvloed door woorden als kot, krocht. Het reeds 17. eeuwse *krotje* „klein kind” en zuidndl. dial. *kreute*, *krots* „id.” zullen wel geen oude woorden zijn, evenmin dial. du. *krotz* „iets kleins, vergroeid klein kind”. Krot kan ook niet zonder meer met zuidndl. *krot(te)* „modderspat, modder, slechte toestand”, Kil. „*krotte*. Fland. Lutum vestibus haerens” gelijkgesteld worden: wel kan dit eenigen invloed gehad hebben. Men combineert hiermee mhd. (md.) *kroz* „vlek”; vgl. echter ook fr. *crotte* „modder”, van onzekerer oorsprong (hieruit 't vla. woord?).

Kruid znw. o., mnl. *cruut* (*d*) o. „kruid, gewas, eetbare plant, geneeskrachtige plant, specerij”, laat-mnl. ook „buskruid”. NB. Nnl. kruit o. is 't zelfde woord als kruid. = ohd. *chrūt* o. „klein bladgewas, groente, kool” (nhd. *kraut*), os. *krūd* o. „onkruid”, laat-ofri. *krūd* o. (in owfri. *busse-kruid* „buskruid”). Misschien verwant met gr. *βρω* „ik zwel” (van planten), *βρω* „mos, wier, bloemknop, bloesem”, die echter ook anders verklaard kunnen worden. De verdere combinaties: 1. met ier. *bir*, lat. *veru* „braadspit”, av. *grava-* „rietstok, stok”, 2. met lit. *gìrė* „bosch”, 3. met arm. *car* „boom” zijn onwsch. Vgl. kruien. — Afl.: **kruiden** ww., sedert 't Mnl. Mnd. Ook mhd.

krütten, maar met de bett. „*krút* halen, onkruid wieden”. — **Kruidenier** znw., mnl. *crúdenier* m. „kruiden-handelaar, drogist”, naast 't oudere *crúdenáre*, -*ere* m. „id.” = mhd. *kriutener*, mnd. *krúdenere* m. „id.”. — **Kruiderij** znw., sedert de 17.eeuw. — **Kruidje-roer-me-niet** znw. o. Nnl. vert. van lat. *noli me tangere*. — **Kruidnagel** znw., sedert Kil.

Kruien ww., in zijn verschillende bett. één woord. Met klankwettigen wegval van *d* (vgl. *luier*) uit mnl. *crúden* (sterk) „stooten, duwen, stuwten, voortschuiven, kruien” (trans. en intrans.) = ags. *crúdan* „drukken, persen” (eng. *to crowd*). Vgl. ook noorw. dial. *kryða* (praet. *kraud*) „wemelen, samenstromen”. Met ablaut mnl. *cróde* v. (m. ?) „tegenstand, last, moeite, hulp, troep, kruiwagen” (nog dial. *kroo*, *krooi*, *krood* „troep, zool, kruiwagen”), fri. *kroade* „kruiwagen”, ags. *croda* m. „gedrang”, noorw. dial. *kroda* „gewemel, menigte” en ags. *gecrod* o. „dichte schaar”, mnl. mhd. (md.) mnd. *crof* m. o. „moeite, last” en 't ww. mhd. *krotten*, mnd. mnl. dial. *króden* „hinderen, lastig vallen”. De oorspr. bet. van de germ. basis *kreuð-*, *kruð-* was blijkbaar „dringen” (trans. en intrans.). Wellicht is deze basis identisch met de bij *kruid* besprokene; een betere verklaring is nog niet gegeven.

Kruik znw., mnl. *crúke* v. „kruik, pot”. = mhd. (md. bovenrijnsch) *krúche* (nhd. silezisch *krauche*), os. *krúka*, ags. *crúce* v. „id.”. Hiernaast ags. *crocca* m., *croce* v. (*croce* v. ?; eng. *crock*), on. *krukka* v. „id.”. Deze woorden kunnen niettegenstaande de afwijkende vocalen en consonanten bezwaarlijk van ohd. *kruog* (nhd. *krug*) m., Teuth. *croych*, *croeghe*, mnl. (Leven van Jezus) *croech* (*gh*), ags. *cróg* m. „id.” gescheiden worden. Vgl. ook nog ags. *crohha* „luteum”, ofri. *kröcha* m. „bak voor kolen, voor vuur”. De onderlinge betrekkingen tusschen deze vormen zijn niet klaar; evenmin de verhouding tot *Ikroes*. Het is niet geraden de woorden met germ. *krük-* van de andere te scheiden en met een grondbet. „gebogen voorwerp” met *kreuk* te combineeren. Wellicht moeten wij verschillende voorhistorische ontl. van bepaalde soorten van kruiken en hun benamingen aannemen. Vgl. dan ier.

crocán „pot” en gr. *κροσσός* (**κροκκος*) „kruik”? Ook is men voor de hier besproken woordfamilie en die van *Ikroes* van mlat. *cloca* „klok” (naast *clocca*) resp. de afl. *clocia* uitgegaan (ospr. kelt.; vgl. klok). Got. *aurkeis* m. „kruik” is ontleend uit lat. *urceus*. Fr. *cruche* „id.” uit 't Germ.

Kruim znw., mnl. *crúme* v. „binnenste van brood, stuk, brok (van spijzen), kruimel”. Met ablaut mnl. *cróme*, Teuth. *croeme*, mhd. (md.) *krume* (nhd. *krume*) v., mnd. *króme* v., ags. *cruma* (of *ú* ?) m. (eng. *crum*, *crumb*) „kruim, 't binnenste van brood” en nijsl. *krumr*, *kraumr* m. „het weeke inwendige van iets”. Verwant met lat. *grámus* „aardhoop” (< „samengekrabde of brokkelige aarde”), gr. *γρῦμα*, *γρῦμια* „rommel, overblijfsel van visch”, alb. *grímε* „broodkruim”. De afleiding van dit idg. *grū-* van de basis *grū-* van *kráuwen* is niet onmogelijk: deze idg. basis moet dan reeds de bett. „krabben (pluizen, kruimelen)” en „krom zijn, krommen” beide bezeten hebben. — **Kruimel** znw., sedert de 17.eeuw, 't ww. **Kruimelen** sedert Kil. Dgl. afl. ook op du. en eng. gebied.

Kruin znw., mnl. *crúne* v. „tonsuur, kruin, top”. = mnd. *krúne* v. „tonsuur”, on. *krúna* v. „kroon, tonsuur, top”. Een wsch. vrij oude ontl. uit lat. *coróna*; zie *kroon*. Voor de germ. *ú* (> nld. *ú* > *ui*) vgl. u. r. ook *kapoen*. Ook in 't Got. werd lat.-rom. *ó* door *ú* weergegeven: *Rámoneis* uit *Rómáni*. Eng. *crown* „kroon, kruin” wordt uit 't Fr. afgeleid.

Kruipen ww., mnl. *crúpen*. = Teuth. *crupen*, mhd. (md.) *krúfen*, mnd. *krúpen* „kruipen”. Ablautend met onfr. *criepan*, ofri. *kriápa*, ags. *créopan* (eng. *to creep*), on. *krjúpa* „kruipen” en met *kreupel*. Deze germ. basis *kreup-*, *krup-* is niet te scheiden van de synonieme basis *kreuk-*, *kruk-* (zie *kreuken*) en de kortere *kreu-*, *kru-*, idg. *greu-*, *gru-* (zie *kráuwen*). Voor mogelijke andere afleidingen van de idg. basis *gru-* zie *kröp*. Ook lit. *grubinėti* „struikelen”, *grūblas* „ruwe oneffenheden” zouden nog hiervan kunnen komen.

Kruis znw. o., mnl. *crúce* v. o. Evenals ohd. *krúzi* o. (nhd. *kreuz*), os. *krúci* m. o., ofri. *krióce*, *krióse*, *krús* o., ags.

crūcē (zelden) „kruis” een ontl. uit rom. **cruce*, gesproken met *ts* (< lat. *crucem*, accus. van *crux*); als Christelijk woord (vgl. priester) ontleend. Voor de vo- caalverlenging zie bij I school. Echter is kruis geen geleerde ontl. Het Got. gebruikt voor het „Kruis” *galga* m. (zie galg), het ags. *gealga* m. of *rōd* v. (zie roede). On. *kross* m., eng. *cross* „kruis” zijn door kelt. bemiddeling (mier. *cross*) uit lat. *crux* ontleend (: oier. *croch* „kruis” < *crucem*).

Kruisbes. Zie kruizemunt.

Kruiselings bijw., nog niet bij Kil., evenmin als oudnld. *kruiseling*, bnw. en bijw. Wel reeds mhd. *kruizlinge*, mnd. *krūzelingē* „kruiselings”. — **Kruisigen** ww., reeds in de 16.-eeuwse N. Testamenten, blijktens ’t Mnl. Hand- wdb. ook al (laat-)mnl., naast ’t oudere **kruisen**, mnl. *crūcen* „kruisigen”. Wel- licht is kruisigen onder hd. invloed opgekomen. Vgl. ohd. *krūzīgōn* naast *krūzōn* „kruisigen”. Verder: mnd. *krūzen*, *krūsen* „id.”, owfri. *crywsgade* „kruis- drager”. Vgl. pijnigen.

Kruit. Zie kruid.

Kruiwagen, mnl. *crūlewāghen* m., waarnaast *crōdewāghen* m. „duwwagen, handkar”. Zie bij kruien. Mnl. en dial. nnl. nog allerlei synoniemen, met wagen als tweede lid en een eerste lid van geheel anderen oorsprong, zooals *korde-*, *korte-wagen*.

Kruizemunt znw., in 1551 *cruysemunte*. = mhd. (15. eeuw) *crusemyntze* (nhd. *krauseminze*) v. „kruizemunt”. Vertaling van lat. *mentha crispa*. Het tweede lid is II munt, het eerste = II kroes. Ditzelfde bnw. in kruisbes, Kil. *kroesbesie*, *kroeselbesi*, *kroesbaeye*, *kruys- besie* („Holl.”), kruisdistelen kruis- doren, beide eveneens met reeds oude bijvormen met *oe*.

Kruk znw., mnl. *crucke* (*crocke*, *cricke*) v. „stok met een dwarshout, (kromme) staf, kruk, dwarstok, haak”. = ohd. *chruccha*, *chruckia* v. „kruk, stok met een dwarshout” (nhd. *krücke*), os. *krukka* v. „kruk, kromme staf”, ags. *crycc* v. „id.” (eng. *crutch*), de. *krykke*, zw. *krycka* „stok met handvat, handvat”. Misschien van de bij kruk besproken basis, in de bet. „krommen, krom zijn”. Maar ook zou

de germ. vorm **krukjō-* op idg. **gr.gjā-* kunnen teruggaan en met on. *kraki* m. „stok met een haak, een soort anker” (zie bij kreek) ablauten. Ontl. uit lat. *crucea* „kruisstaf” (van *crux* „kruis”) is niet aan- nemelijk. Wel kan dit bij ’t germ. woord de bet. „kruisstaf, kromme staf” hebben doen opkomen. Omgekeerd komen it. *croccia* „kruk” e.a. rom. woorden uit ’t Germ. — K r u k „stumperd, sukkelaar” is ’t zelfde woord, vgl. blok, meubel e. dgl., van personen gebruikt.

Krul znw., mnl. *crulle*, *crolle* v. Nog dial., vooral brabant., *krol*. = laat-mhd. *krülle* resp. md. (nhd.) *krolle* v. „krul, lok”, Teuth. *crulle*, *crolle* „id., hoofdhaar”. Naast dit **krull(i)ō(n)-* staat **krulla-*, mhd. (md.) *krol*, *krul*, mnd. *krul* m., Teuth. *krol* „krulhaar, kuif”, noorw. dial. *krull* m. „lok” en ’t bnw. mnl. *crul* (nog vla.), laat- mhd. *krol*, eng. *crul* „kroes”. Germ. **krulla-* uit **kru-z-la-*, idg. **gru-s-lō-*: zie verder II kroes. -ll- < -šl- is minder wsch. Voor ’t taalgevoel verbond zich met *krull-* het idee van „krullen, win- den”, zoo verklaren zich ndd. *krillen* „krullen” (trans.), *krellen* „draaien”, *krall* „stevig incengedraaid” (invloed van *dral*? Zie dra) e.dgl. — **Krullebol** znw. Sedert Kil. — **Krullen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd.

Kub(ke) znw., mnl. *cupbe* v. „mand, fuik, rieten dak”. = mnd. *kubbe* (in *kubbendroppe* „het druppen van de *kubbing*”; dit = Kil. *kubbingh* „vetus. Holl.”, Teuth. *cubbyng* „over den muur ahangend rieten dak”). Uit **kub-jō(n)-*, dat met mnd. *cōve* (zie kabouter) en kof verwant is.

I Kuch znw. o. (kommiesbrood). Uit de boeventaal? Daar beteekent ’t woord „brood”.

II Kuch (hoest), sedert Kil. Van **kuchen** ww., mnl. *cochen*. = eng. *to cough* „hoesten” (reeds ags. *cohettan* „id.”), ndd. *kuchen*, *küchen* „kuchen, hijgen”. Met ablant mhd. *küchen* „krach- tig ademen” (oudnhd. *kauchen*, nhd. *keuchen*). Onomatop. evenals Kil. *kichen* (zie kinkhoest) en mhd. *kachen*, ohd. *kachazzen*, ags. *ceahhet(t)an* „luid lachen” (vgl. kakelen en giechelen) en mnl. *crochen* „knorren, stenen, ker- men” (nog dial. *krochen*, *kruchen*; Antw. *krochen* ook „geweldig kuchen, van groote

inspanning"), mnd. *krochen* „knorren, krassen" (westf. *kröchen* „hoesten").

Kudde znw., mnl. *cudde* o.v. „kudde, troep". = ohd. *chutti* o. „kudde" (dial. nog *chütt*; in de schrijftaal *kette* v. „vlucht patrijzen e.dgl."), mnd. *kudde* o.v. „kudde, troep", ofri. *ked(de)* m. „troep". Wsch. verwant met lit. *gūtas* „kudde", dat evenals *gaujū* „troep, kudde" bij *guinū* (*guijū*), *gūti* „jagen, drijven" hoort. De wortel is idg. *gu-* of *gū-*. Andere etymologieën zijn te gezocht of onjuist.

Kuf znw., sedert ± 1600. = mnd. *kuſſe* (*küſſe*, *küſſe*) v. „klein, slecht huis". De (dial.) vorm met *i* ook oudnld. Vgl. mnl. *cof*, *coff* „stal, schuur" (Mnl. Handwdb.) en zie verder bij *kof*.

Kuieren (wandelen), door Kil. „Holl." genöemd, reeds mnl., als laat-mnl. *koyeren* (*mit onsen lieven heren*) althans „wandelen" en niet „praten" beteekent evenals Kil. *kuieren*, ndl. dial. (vla. brab. achterh. tw. Zaansch) *kuieren*, westf. *kuern*, Teuth. *coeyeren*. Deze vormen hebben een *d* verloren blijkens mnd. *köderen*, *kodderen* „id.". Dit wordt wel uit **kwiſirón*, **kwiširón* (vgl. *kweelen*) verklaard. Zoo'n grondvorm of een ablautend **kuširón* is waarschijnlijker dan dat het in ablaut tot hd. *kauern* (zie *koeteren*) staat. De oorsprong van *kuieren*, fri. *kuijerje* „wandelen" is onzeker. Zijn beide woorden *kuieren* soms identisch? Zou de bet. „wandelen" op „koutend samen opwandelen" terug kunnen gaan? De dial. vormen van beide ww. wijzen eer op oude *ū* dan *ú*.

Kuif znw., sedert Roemer Viſſcher. Verwant met *keuvel* en vla. *kobbe* „kuif" en „bol van een hoed"? Deze woorden en *kop*, *kof*, *kuf*, *kubbe* kunnen van een idg. basis *gūp-* „welven, geweld zijn" komen, die weer een verlenging van *gū-* (zie I *kuil*) kan zijn. Een andere bet.-ontwikkeling vertoont ags. *cūf* v. „vat, ton"; ijsl. *kúfr* = „rondachtige top", on. *káfungr* m. = „slakkenhuis". Voor een synonieme idg. basis *gūp-* zie *heuvel*, *huif*. De bet. van *kuif* maakt identiteit met mnl. *coyfe*, *coyſie* v. „kapje onder den helm" (< fr. *coiffe*; dit wordt uit 't Germ. afgeleid) onwsch.

Kuiken. Zie *kieken*.

I **Kuil** (groeve), mnl. *cūle* v.m. = mhd. (md.) mnd. *kūle* v. „kuil, grafkuil" (nhd.-md. *kaule*). Met ablaut noorw. *kýla* „goot, kanaal" en mnl. *kiel* m., *kiele* v. „diepte" (alleen in verbinding met het bnw. *helse*). Al deze woorden, germ. **kūló(n)-*, **kauilōn-*, **keula-*, *ō(n)-* komen van een idg. basis *gū-* „hol zijn", waarvan met *r*-formans arm. *korī* „gracht, kanaal". De basis *gū-* „concaaf zijn" is identisch met *gū-* „convex zijn", waarvan eenige afl. bij II *kiel* besproken zijn: de grondbet. is „gebogen zijn". O.a. nog met formantische *l*: mhd. (vooral md.) *kūle* v. „bol" (nhd.-md. *kaule*), mhd. *kiule* (nhd. *keule*) v. „knots", mnd. *kūle* v. „buil, teelbal, knots", on. *kūla* v. „buil", gr. *γῆλον* „holte, welving van 't panser, bergkloof, vallei", wsch. ook ier. *gualu* „schouder"; ook lat. *vola* (**gu-ela*) „holle hand"? Zonder *l* o.a. noorw. *kaure* „krullok", ier. *gairé* „haar", lit. *gaurāi* „haren op 't lichaam", gr. *γῦρός* „rond", serv. *gūra* „bochel", lit. *gūrinėti* (ū?) „gekromd gaan", arm. *kor* „krom, gebogen", gr. *γῆς* „een deel van den ploeg, halsbuiging, akkerland, een landmaat", misschien av. *gav-*, *gava-* „hand". Voor mogelijke afl. van verlengde bases zie *keutel*, *keuzelen*, *kogel*, I *kol*, *kot*, *kuif*, II *kuil*. Van een synonieme basis *gū-* kan arm. *cūi* „scheef, krom" komen, waarmee men gr. *γῦρός* wel gelijkgesteld heeft.

II **Kuil** (vischnet), oudnld. *kuidel*, mnl. *cūdel* m. = nhd. (md. oostpruis.) *keutel*, *keitel* m. „kuil". Van een verlenging van de basis idg. *gū-*, die bij I *kuil* is besproken; van dezelfde verlengde basis misschien de bij I *kol* besproken woorden, verder o.a. ags. *cēode* v. (*cēod* m.?) „buidel", ohd. *kiot* „bursa", Kil. „*kodde*. vet. *Coleus*, *testiculus*", ags. *codl* m. „zak" (eng. *cod*), noorw. dial. *kodl(e)* „klootbal, balzak", on. *koddi* m. „kussen". De bij *kol* de besproken woorden hooren hier wellicht ook bij: voor de bet. vgl. bij I *kuil* hd. *keule*. Zie *kul*.

Kuip znw., mnl. *cūpe* v. = mnd. *kūpe* v., meng. *cowp* „kuip". Niet oerverwant met *kop*, *kom* enz., maar ontleend uit lat. *cūpa*. Ohd. *chuofa* (nhd. *kufe*), os. *kōpa* v. „vat, kuip" wordt uit een bij-

vorm, mlat. *cōpa* afgeleid. Desnoods zouden de beide germ. formaties hierop terug kunnen gaan: voor 't vocalisme vgl. dan moerbei. — **Kuipen** (bedriegen, knoeien). 't Is onzeker of dit — reeds laat-mnl. — ww. identisch is met mnl. *cūpen* (nml. kuipen) „kuipen maken”, een ook in verwante talen voorkomende afl. van *kuip*. — **Kuiper** znw., mnl. *cūper* m. In dezelfde bet. reeds mhd. *küefër* (nhd. *küfer*), Teuth. *cuyper*, mnd. *kūper*, meng. *couper* (eng. *cooper*), mlat. *cūpārius* m. Van *kuip*, lat. *cūpa*. Mnl. en nhd. ook in de bet. „kelderknecht”.

Kuisch bnw., mnl. *cuusc* „zuiver, rein, zindelijk, kuisch”. = ohd. *chūsck*, *chūsckī* „zedig, matig, ingetogen” (nhd. *keusch*), os. **kūsck(i)* „zedig” (blijkens *kūscko* bijw., *kūsckilha* znw. v.), ofri. *kūsck* „kuisch” (blijkens afl.), ags. *cūsc* „ingetogen”. Oorsprong onzeker. Men heeft lit. *žiauk-sau*, *žiauksoči* „matig zijn” vergeleken. Minstens even dubieus is de combinatie met os. **kōskian*, westf. *kaischen*, *kaischen* „een kokende vloeistof door begieten met koud water tot rust brengen”. — **Kuischen** ww. Reeds mnl. — **Kuischboom** znw. Gedeeltelijke vert. van lat. *agnus castus*, dat in 't Hd. als *keuschlamm* o. werd vertaald. *Agnus* is echter niet 't woord *agnus* „lam”, maar de gr. naam van den boom, *ἄγρος*, waarbij men *castus* voegde, omdat zijn zaad voor een middel tegen onkuischheid doorging, te gelijk als gevolg eener verwarring van *ἄγρος* met *ἀγρός* „castus, kuisch”.

I **Kuit** (lichaamsdeel), laat-mnl. *cuyt* o., volgens Kil. „Fris. Sicamb. Holl.”. Kil. geeft ook de bet. „'t vleezige aan het dierlijk lichaam (pulpa)”, de Teuth. vermeldt *cuyte* met de bet. „milt”. Deze bett. bevestigen de hypothese, dat dit kuit oorspr. „weeke massa” heeft beteekend en identisch is met of een stamvariant van II **kuit**, mnl. *cuut* m. o. „vischzaad”. Vgl. ook fri. *kút*, *kút* o. „kuit van 't been, vischkuit”, mnd. *kūt*, *kūte* o. (v.?) „'t weeke in 't dierlijk lichaam, ingewand, vischzaad, kuit van 't been”. Vgl. ook voor de bet. russ. *ikrá* „kuit van visch, kaviaar, kuit (lichaamsdeel)”. Met ablaut Kil. *kiete* in beide bett. (nog dial.: Antw.

Kemp.). Verwant is wsch. oi. *gudá* „darm”. Moeilijk te verklaren is Kil. *kijte* „sura, pulpa”, een vorm, die nog in 't Zeeuwsch en Vla. bestaat, ook in de bet. „vischzaad”. De basis *gūd*-beteekende blijkbaar „week zijn”: verwantschap met *koot* en *keutel* is dus niet wsch.

Kul znw., in de algemeene taal nog slechts overdr., dial. nog = „knikker” (wvla.), „teelbal” (gron.), „penis” (vla., Antw.). In de beide laatste bett. bij Kil.; mnl. *cul*, *culle* m. = „teelbal”; 't wordt ook voor de voorttelingswerktuigen van de vrouw en de zaadbolletjes van planten gebruikt. Fri. *kul* = „mannelijk deel”, mnd. *kulle* = „teelbal”. Of uit **kul-n(i)a(n)*- en met I kuil verwant, of uit **kuð-l(i)a(n)*- en nader met II kuil verwant. Ontl. uit lat. *cōleus* „balzak” is onwsch.

Kummel znw. Nnl. uit hd. *kümmel* (zie *k o m i j n*).

Kunde znw., mnl. *conde*, *cunde* v. „bekendheid, kennis, vertrouwelijke omgang, kondschap, getuigenis”. = ohd. *chundī* (in *unchundī* „onkunde, 't niet kennen”; nhd. *kunde* met *u* naar *kund*), mnd. *kunde* v. „kennis, bekendheid”, owfri. **kēthe*, *kēde* v. „kondschap, het verkondigen”. Abstractum van *kond*. —

Kundig bnw., mnl. *condich*, *cundich* „kennis hebbend, hoogmoedig, bekend”. = ohd. *chundig* „bekend, verstandig, slim” (nhd. *kundig*), mnd. *kundich* „id.” (> laat-on. *kyndigr* „verstandig, handig”), ofri. *kundig* „bekend” (ontleend), ags. *cifðig* „id.”. — **Kundigheid** znw., sedert de 18. eeuw. Mnl. komt *condicheit*, *cundicheit* v. wel = „aanmatiging” voor. Mhd. *kündecheit*, mnd. *kundicheit* v. in diezelfde bet. en = „verstand, bekwaamheid, handigheid”.

Kunne znw., mnl. *conne*, *cunne* o. v. „geslacht, afkomst, sekse, soort”. = onfr. *cunni*, ohd. *chunni*, os. *kunni*, ofri. *ken*, ags. *cyn*, on. *kyn*, got. *kuni* o. „geslacht”. Germ. **kunja-*, verwant met *kind*.

Kunnen ww., mnl. *connen*, *cunnen* (*cōnen*, *ō*) „kennen, weten, kunnen”. = ohd. *chunnan* (nhd. *können*), os. *kunnan*, ofri. *kunna*, ags. *cunnan* (eng. *can*), on. *kunna*, got. *kunnan*. De oudste en

in sommige talen de eenige bet. is „geestelijk kunnen, kennen, weten.” Secundair is de in verschillende talen voorkomende bet. „in staat zijn, vermogen”, die oorspr. aan mogen toekwam. Voor de bet. van 't praeteritopraesens got. *kann* enz. vgl. lat. (*co-g*)*nōvi* „ik weet” („heb leeren kennen”). Verwant zijn in 't Germ. o.a. *kond*, *kunde*, *kundig*, *kunst*, *kennen*, ohd. *chnān* (in samenst.) „kennen”, ags. *cnāwan* (eng. *to know*) „id.”, on. *knár* „flink, dapper” (= lat. (*g*)*nāvus* „kloek, vlug”), waarschijnlijk ook *koen* — zie ook *knep* —, buiten 't Germ. o.a. ier. *ad-gnin* „hij ziet in”, lat. *nōsco* „ik leer kennen”, gr. *γινώσκω* „id.”, obg. *znaję*, *znati* „kennen, weten”, lit. *žinañ*, *žinoti* „weten” alb. *ño* „ik ken”, arm. *caneay* „ik kende”, oi. *jánāti* „hij weet, ziet in”. 't Is onzeker of ier. *gnáth*, gr. *γνώτος* „bekend” = idg. **gnō-to-*, ndl. *kond* zijn, of dat ze evenals oi. *jñāta-*, lat. *nōtus* „bekend” op idg. **gnōto-* teruggaan. Identiteit van deze basis met die van *kind* is dubieus.

Kunst znw., mnl. *const*, *cunst* (*conste*, *cunste*) v. „kunde, vak, kennis, bekwaamheid, behendigheid, handwerk, wijsheid, kracht”. = ohd. *chunst* v. „het weten, kennis, wijsheid, handigheid” (nhd. *kunst*), os. *kunst* v. „kundigheid, wijsheid”, owfri. *konst* v. „kennis”. Abstractum bij *kunnen*, gevormd evenals *gunst*. — **Kunstelen** ww. Later-nnl. gevormd naar hd. *künsteln*. — **Kunstenaar** znw., sedert 't latere Mnl. Ook laat-mhd. en mnd. — **Kunstig** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd. Mnd. — **Kunstmatig** bnw. Eind 18. eeuw opgekomen, ospr. = „naar de regels der kunst”. Zie II -matig.

Kuras znw. o., in de 16. eeuw *curactse*, Kil. *kuris(se)*. Uit fr. *cuirasse*. Ook in 't Du. overgegaan. Mnl. *curie*, *corie* v. „lederkolder” uit ofr. *curie* „id.”, een afl. van *cuir* (< lat. *corium*) „leder”. — **Kurassier** znw., sedert eind 16. eeuw. Uit fr. *cuirassier*. Kil. *kurisser* is van oudnml. *kuris(se)* gevormd.

Kurk (de, het). Ontleend, wsch. tegen 1500, uit spa. *corcho* „kurkhout, kurk”, dat van lat. *cortex* „schors” wordt afgeleid. Ook in andere talen overgegaan, deels door ndl. bemiddeling.

Kus znw., dial. *kos* (Zeeuwsch), mnl. *cus* (*ss*) m. o. = ohd. *chus* m. (nhd. *kuss*; mhd. ook *kos* o.), os. *kus*, ofri. *kos*, ags. *coss*, on. *koss* m. „kus”. In de ndl. volkstaal ten Zuiden van den Moerdijk, in Oost-Zuid-Holl., Utrecht, Gelderland, Overijsel; elders *zoen*, *smok*, *smak*, *doetje*. Misschien met ier. *bus* „lip” verwant: zie echter *poezel*. De combinatie met lat. *bāsiūm* „kus”, dat dan een umbrosannitische vorm zou moeten zijn (**gwāal-s-*), is onzeker. Got. *kukjan* „kussen” (zie bij I *kaak*) is bezwaarlijk verwant. — **I Kussen** ww., mnl. *cussen*. = ohd. *chussen* (nhd. *küssen*; ohd. eenmaal *chossōn*), os. *kussian*, ofri. *kessa*, ags. *cyssan* (eng. *to kiss*), on. *kyssa* „kussen”.

II Kussen znw. o., mnl. *cussijn*, *cussen* o. = ohd. *chussōn*, *chussi* (nhd. *kissen*), mnd. *kussen* o. „kussen”. Uit een ouderen vorm van ofr. *cuissin* (fr. *coussin*) „kussen” (lat. **culcitānum* of **covinum*), uit 't Ofr. ook eng. *cushion*. Vgl. *tijk*.

I Kust (oever). Uit ofr. *coste* (fr. *côte*; < lat. *costa* „rib, zijde”), waaruit ook eng. *coast* „kust”. Men heeft de *u* willen verklaren als een adaptatie van den meer palatalen fr. klank aan de ndl. uitspraak. Deze voor een woord als *keurs* met *o* voor *r* aannemelijke verklaring is dat minder voor *kust*, dat overigens laat-mnl. als *cost(e)* v. (= mnd. *kost* v. „kust”) voorkomt. De *u* is op ndl. gebied uit *o* ontstaan, vgl. dof: dut. Uit 't Ndl. nhd. *küste* v., de. *kyst*. Uit mnd. *kost* ouder-de. *kost*, zw. *kust*.

II Kust (verkiezing), mnl. *cust* m.v. „verkiezing, wensch”. = ohd. *chust* v. „keus, taxatie, deugd, deugdelijkheid”, os. *kust* v. „keus, wil, het beste”, ofri. *kest* v. „met onderling goedvinden vastgestelde wet”, ags. *cyst* m. „keus, het beste, welwillendheid, gulheid”, on. *kostr* m. „keus, verkiezing, goede eigenschap, wijze, toestand”, got. *kustus* m. „beproeving”, *ga-kusts* v. „δοκιμῆ”. De germ. *u*-stam = lat. *gustus* „het proeven, genieten”, kelt. **gustu-* (ier. *Oen-gus*, okymr. *okorn*. *Un-gust*), de *i*-stam, als hij oud is, = oi. *jústi-* „liefdebelijk, gunst”. Zie verder bij *kie-*

zen en vgl. nog ohd. *chostón* (nhd. *kosten*), os. *kostun*, ags. *costian*, on. *kosta* „onderzoeken” = lat. *gustāre* „proeven”.

Kut znw., sedert Kil. Ook ndd. (westf. *kutte* v.) en zw. (*kutta*). Uit **kutt(i)ó(n)*— Als de oorspr. bet. „gat” < „inbuiging” is geweest, is verwantschap met kot wsch. De combinatie met got. *qihus* m. „uterus”, on. *kvíðr* m. „onderlijf, buik”, ohd. *quiti* „vulva”, ags. *cwēð* m., *cwiða* m. „buik, uterus” ligt minder voor de hand. De oorsprong hiervan is niet zeker, misschien is o.a. ohd. *quedilla* v. „huid-blaasje” verwant; verder heeft men ags. *codð* „zak” (zie echter II kuil) en — eveneens hoogst onzeker — verschillende niet-germ. woorden, zoals lit. *gėda* „schande”, vergeleken. Zie kossem.

Kuur znw. Mnl. *cūre* v. beteekent „zorg, verzorging, opmerkzaamheid, genees- of heilkundige behandeling, zorg voor de ziel, pastoorsplaats”; uit lat. *cūra* resp. fr. *cure*. Kuur „gril, rare manier van doen”, vla. ook „kunststuk, toer”, bij Kil. „gestus, mos agendi, gesticulatio, factio, opera” zal wel hetzelfde woord zijn. Men heeft de bet. verklaard uit de fratsen van kwakzalvers; wij kunnen evengoed aan de voor een leek onbegrijpelijke en wonderlijke geneesmethoden van heusche geneesheeren denken. Of wijst soms mnl. *cūre* v. „vraag van een ziekte, van verstandsverbijstering” er op, dat *cūre* „geneeswijze” voor „ziekteverschijnsel” gebruikt is? Dan moeten wij veeleer aan een oorspr. **dūvels cūre* of iets dgl. denken. Men heeft ook invloed van *cōre* „willekeur, luim” (= *cōre* „keur”) aangenomen: onnoodig.

Kwaad bnw., dial. (brab. Antw. limb.) *kót* (-d-; ó < á), mnl. *quaet* (d). = mhd. (nederrijnsch) *quāt* „slecht, boos”, mnd. *quāt* „slecht, zondig, gemeen, gevaarlijk, toornig”, ofri. *quāt* „slecht, boos”, meng. *cwéal* „slecht”. De oorspr. bet. was wellicht „vuil”; vgl. mnl. *quaet* (d) o. „vuilnis, drek” [mnl. *quaet* o. „kwaad”, waaruit nnl. *kwaad* o., is een substantiveering van het bnw. *quaet*], ohd. *quāt* (in samenst.; nhd. *kot* m.), mnd. *quāt*, ofri. *quād* o. „id.”, ags. — met vreemd vocalisme — *cwéal* o. „id.”. Of verwant met kymr. *budr* „vuil”

(lat., ospr. umbrosamnitisch, *bubindre* „mit dem monatlichen besudeln”?), ksl. *govno* (**govino*) „drek”, arm. *ku*, *koy*, oi. *gútha-* „id.” (idg. basis *gʷewé-*) of met obg. *gadri* „kruipend gedierte”, po. *žadny* „leelijk, vuil”, lit. *gėda* „schande” (basis *gʷédh-*), gr. *δέννος* (**gʷédh-sno-*) „loon”. Desnoods zou ook germ. **kwēða-* „kwaad” van de laatste, **kwēða-* en **kwauða-* (ags. *cwéal*) „vuiligheid” van de eerste basis kunnen komen. In dit geval ligt het vermoeden voor de hand, dat **kwēða-* „vuiligheid” een vervorming is, eer dan een idg. **gʷwé-dho-* of **gʷwé-tó-*. Kortom: de betrekkingen tusschen de geciteerde vormen zijn duister; ze worden nog duisterder, als we nog meer materiaal in beschouwing nemen (zoo bijv. oruss. *guditi* „lasteren, beschuldigen”, klruss. *hyd* „iets afschuwelijks, walg”).

Kwaadschiks bijw., later-nnl. Vgl. goedschiks.

Kwaal znw. (met á: N.Brab. *kwool*, achterh. *kwaoale*), mnl. *quále* v. „lijden (lichamelijk en geestelijk), kwaal, zedelijk gebrek”. = ohd. *quála* (nhd. *qual*), os. *quálu* v. „kwellling, marteling, benauwdheid”, met ablaut ags. *cwalu* v. „gewelddadige dood”, on. *kvól* v. „kwellling, lijden”. Verbaalnomina bij mnl. *quēlen* „er slecht aan toe zijn, kwijnen, ziek zijn, gekweld worden, droevig zijn, zondigen, kwellen” (nog dial.) = ohd. *quēlan* „hevige pijn hebben”, mnd. *quēlen* „gekweld worden, pijn hebben, kwellen”, ags. *cwēlan* „sterven”. Voor ’t causativum zie *kwellen*. Verwant zijn ier. *at-bail* „hij sterft”, (wsch. niet obg. *zaliti* „weklagen, bedroefd zijn”, dat wel hierbij gebracht is), opr. *gallas* „dood”, lit. *geliù*, *gėlti* „steken”, *gėlia* „het doet pijn” (wsch. niet bij koud), arm. *ket* „zweer”, *ketem* „ik kwel, plaag”. Niet onwensch. zijn de verdere combinaties met lat. *vallessit* „perierit”, oi. *gláyati*, *gláti* „hij is bedroefd, uitgeput, kwijnt weg”, terwijl gr. *βάλλω* „ik werp, tref”, ark. *-δέλλω* „-βάλλω”, Hes. *ζέλλειν* · *βάλλειν* ook hierbij zou kunnen hooren. ’t Wordt echter ook anders — evenals trouwens ook lat. *vallessit* — verklaard. Sommigen brengen gr. *βελόνη* „naald”, *βέλος* „speer”, maar niet *βάλλω* bij onze basis.

Kwab, kwabbe znw. Kil. kent *quabbe* = „halskwab, kossem” en als benaming van pad, kikvorsch en eenige visschen; als vischnaam ook *quappe*, reeds 16.-eeuwsch en in den Teuth. Deze laatste vorm is oud blijkens os. *quappa* v. „puitaal” (nhd. *quappe*). Verwant met obg. *žaba* „kikvorsch”, opr. *gabawo* „pad”, lat. (uit 't Umbrosamnitisch) *bāfo* „id.”. Deze woorden komen van een basis *gʷōbh-*, die wellicht ospr. de lillende beweging van een slijmerige massa aangaf. Hiervan ook de ndl. vorm met *bb* benevens Kil. *kwabbel* „hard gezwel”, Teuth. *quablen* „bungelen”, ndd. (westf.) *kwabbeln* „puilen, bobbelen” (van weeke, vette voorwerpen), mnd. *quebbe, quobbe* „moeras”, fri. *kwabje* „puilen”, *kwab* „vette huidplooi”, eng. *quab* „moeras” en, evenals de *kvabbe*, „aalkwab”. Het naast elkaar voorkomen van *bb* en *pp* behoeft bij een onomatop. gevoelde woordgroep als deze geen nadere verklaring. Zie kwakkelen en kwalster.

Kwajongen znw. Uit vlug gesproken *kwajajongə(n)*. *Kwaja* = *k w a d e*.

I **Kwak** (visschersschuit), later-nnl. Oorsprong?

II **Kwak** (een soort reiger), reeds mnl., volgens Kil. „Sicamb.”. Wsch. naar het geluid genoemd. Zie kwaken.

Kwaken ww. Dgl. klanknabootsende woorden komen in allerlei talen voor, ook voor 't geluid van andere dieren. Teuth. reeds *quacken als die vorsche*.

Kwaker znw., sedert midden 17. eeuw. Evenals nhd. *quäker* enz. uit eng. *quaker*.

Kwakkel znw., mnl. *quackel(e)* (wsch. v.). = mnd. *quackele* v. „kwakkel”. Onomatopoëtisch (vgl. II kwak), evenals mnl. *quattele*, ohd. *quattala*, os. *quattula* v. „id.” en nnl. *kwartel*, een ook ndd. en fri. woord. Vgl. de woordfamilie van mlat. *quacara, quacula*, rhaet. *quacra*, it. *quaglia*, fr. *caille* „id.”, in de Reichenauer glossen *quacoles, quacules* „kwakkels”. Ontl. uit het Germ. (eventueel omgekeerd in 't Germ. uit het Rom.) is mogelijk, maar die veronderstelling is heelemaal niet noodig. Ook wachtel, mnl. *wachtele*, ohd. *wachtala* (nhd. *wachtel*), mnd. *wachtele*, ags. *wiehtel* v. „kwartel” zal wel van een klank-

nabootsend **wak* zijn afgeleid. Een idg. benaming schijnt bestaan te hebben, blijkens gr. *ὄρτιξ*, oi. *vártiká-*, *vartaka-* „kwartel”.

Kwakkelen (beuzelen, babbelen, sukkel, niet doorvriezen), reeds later-nnl. (blijkens *quackelē, quackelinghe* v. „beuzelarij, beuzelpraat”), ook Teuth. *quackelen*, mnd. *quackelen* „beuzelen, leuteren”. Het is niet gewenscht eenige verschillende woorden aan te nemen. De meeste betf. zullen wel jong zijn, en wellicht is de heele woordfamilie van vrij jongen datum. Reeds ags. komen voor *cwacian* „beven” (eng. *to quake*), *cwecc(e)an* „schudden”, die wel met lat. *vevo* „ik kwel” gecombineerd worden en waarvan 't niet geheel zeker is, of ze met de continentaalwgerm. en de ngerm. vormen wat te maken hebben. Vgl. nog fri. *kwakkelle* „sukkel, niet doorvriezen”, oostfri. *kwakkelen* „knoeien, beuzelen, sukkel, naar en vochtig weer zijn, te zacht omgaan met”, de. *kvakle*, zw. dial. noorw. dial. *kvakta* „knoeien (speciaal met de geneeskunde), zonder vastheid handelen”, Kil. *quack* „vleezige deelen, vleeschgezwel”, thur. *quackeln* „trillen, zich onvast bewegen”. De bet. der beide laatste woorden herinnert aan de woordfamilie van kwab. Vgl. ook nog ndl. **kwakken** (gooien), een ook ndd. en fri. ww. — **Kwakzalver** znw., sedert Kil., bij wien 't nog niet de ongunstige bet. van nu heeft. Een in de tegenwoordige germ. talen zeer verbreid woord. Later-nnl. (geld.) reeds *quacksalven* (znw. mv. of inf. als znw. ?). Sluit zich aan bij kwakkelen.

Kwal znw., nog niet bij Kil. Een ook oostfri. woord. Vgl. mhd. *qualle* m. „groote, dikke kerel” en zie verder bij kwalster.

Kwalijk bijw. bnw., mnl. zelden als bnw.; opgekomen naast mnl. *qudlike* bijw. „slecht, verkeerd, gemeen, onrechtmatig, in slechten staat, ongelukkig, naar, leelijk, nauwelijks, niet licht”. = Teuth. *quaelicken* „slecht, boosaardig”, mnd. *quēlik(e), quellik(e), -en, quātliken* „id., nauwelijks, niet licht”, owfri. *quālike, quādelike* „slecht”. **Kwalijk** : kwaad = leelijk : leed.

Kwalm znw., nog niet bij Kil. [Laat-mnl. wel een ander *quallem* „het kwellen, toegebracht nadeel”.] Wsch. een germanisme. Nhd. *qualm* m. „walm, damp” komt uit het Ndd. : mnd. *quallem* „id.”. Niet te scheiden van Teuth. *qualm* „het opborrelen”, vla. *kwelm*, Kil. *quelm* „wel”, die bij ohd. *quellan* „opborrelen” hooren (zie *kwalster*). Voor een dgl. bet.-ontwikkeling vgl. *walm*.

Kwalster (rochel, fluim), reeds bij Kil. („Sax.”). = Teuth. *qualster*, mnd. *qualster* m. „fluim, slijm”, fri. *kwalster* „natte, halfgesmolten sneeuw op den weg of op het ijs”, op Ameland = „zeekwal”. Dit woord en *kwal* wijzen op een basis germ. *kwal-* (: *kwel-*; *kwelz-*?) „slijmerig zijn”. Of onfr. *gequahlit* „coagulatos” hierbij mag gebracht worden, is zeer dubieus. Men is wel van een basis *kwel-*, idg. *guel-* „zwellen” uitgegaan, aannemende, dat in germ. *kwel-*, waarvan Teuth. *quellen*, ohd. *quellan* „opborrelen, zwellen” (nhd. *quellen*), os. *quellan* „opborrelen” en ’t eerste lid van ags. *collenferhð* „opgewekt, kloek” komen, twee bases zijn samengevallen, één verwant met gr. *βλίω, βλίζω* „ik borrel op”, oi. *galati* „hij druppelt af”, en een andere, die „zwellen” beteekend heeft en waarvan ook lat. *glans*, gr. *βάλανος*, ksl. *čelqdi*, lit. *gilė*, arm. *katim* „eikel”, oi. *gula-* „glans penis” zouden komen. In elk geval echter zullen *kwal*, *kwalster* in eenig (secundair?) verband staan met *kwab* en Kil. *quack* „vleschgezweel” (zie bij *kwakkel*).

Kwanselen ww., sedert Kil. : *quantselen* „commutare, permutare”. Een ndl. *s*-aff. of een ontl. uit het Hd. : du. diall. hebben *quanzen*, andere in ndd. vorm *quanten*, *quenten* „schacheren, ruilen, knoeien”. Mnl. komen voor *quantelen* „knoeien”, *quanteluer* m. „knoeier”, *quantelicghe* v. „knoeister”. Wsch. van mnd. *quant* m. „pedante, onbeduidende kerel” = ndl. *kwant*, sedert de 16. eeuw, bij Kil. behalve „scitus homo” ook „handelsvriend, klant”. Men verklaart dit woord wel uit ofr. *coint* (< lat. *cognitus*) „bekende, vriend”; dit werd echter in de 16. eeuw niet **kwant* uitgesproken. Ook is men voor ’t ww. van mlat. *in quantum* „voor hoeveel”,

vandaar „auctie” (fr. *encan*) uitgegaan. De oorsprong blijft onzeker; ’t is niet uitgemaakt, of *kwant* iets met mnd. *quant* m. „beuzelarij, wat slechts in schijn iets is” te maken heeft. Wellicht is *kwant* eenvoudig het schertsend, misschien ’t eerst voor een schacheraar gebruikte lat. *quantus* (vgl. *k wibus*). Of zou ’t uit de dieventaal kunnen komen?

Kwansuis bijw., mnl. *quansijs, quansuis, quans* (e. a. vormen) „kwansuis, voor de leus”. Uit ofr. *quanses, quansis* (?) < lat. *quamsi* „alsof”; ook ’t lat. woord zelf kan op de vormen invloed gehad hebben. De vele bijvormen zijn voor een deel als schertsende vormen op te vatten (bijv. mnl. *quinsquans*), voor een deel aan volksetymologie toe te schrijven; zoo bijv. ndl. *kwanswijs* = mnd. *quantswīs, quantwīs* (onder invloed van *quant* = ndl. *kwant*) naast mnd. *quansis, quanzys, quans*; ook fri. *kwanskwise*. Met den vorm *kwansuis* vgl. *fornuis*.

Kwant. Zie bij *kwanselen*.

Kwart hnw. znw. o., mnl. *quarte, quarte* v. (*qua*(e)*rt* m. o.?) „vierde deel”. Uit lat. *quarta* (*pars*) of ofr. *quarte*. Ook elders ontleend. — **Kwartaal** znw. o., nog niet bij Kil. Uit mlat. *quartāle*. Ook elders ontleend. — **Kwartier** znw. o., mnl. *quartier* o. „vierde deel, een maat, gedeelte”. Uit fr. *quartier* < mlat. *quartārium*. Ook elders ontleend. — **Kwartiermeester** znw., reeds later-mnl. Dgl. samenstt. ook ofr. en mnd. nhd. — **Kwartje** znw. o., reeds in de 17. eeuw als naam van een geldstuk en de waarde er van. Vgl. *dubbeltje*.

Kwartel znw. Zie *kwakkel*.

Kwarts znw. o. Nnl. uit nhd. (mhd.) *quarz* m., dat ook in andere talen overging. Dit wordt verschillend verklaard, o.a. als een „koseform” van *dwergr*, dat dial. *kw*-anlaut heeft: vgl. dan voor de bet. *kobalt*.

Kwast znw., mnl. *quast* m. „kwast, pluim, waaijer (van twijgjes)”. = mhd. *quast* m. v. „bundel van loof, badkwast, kwast” (nhd. *quast*), mnd. *quast* m. „id.”, ozw. *kwaster, koster* m. „kwast”. Met ablaut ohd. *quēsta* v. „loofschort”, os. *quēst* m. „bosje loof of twijgjes”. De bet. kan voor verwantschap met on. *kvistr* m. „twijg” worden aangevoerd,

dit komt echter eer van een *i*-basis; de vorm maakt veeleer verwantschap met obg. *gvozdi*, -*iji* „spijker” of (resp. en) oserv. *gvozď* „bosch” aannemelijk; en vorm en bet. laten de combinatie met gr. *βόστυχος* „krulhaar, boomloof” toe. Hoogerop kan kwispel verwant zijn. Als mnl. mnd. *quast* m. „knoest” (nog bestaande) identisch is met ons *k w a s t*, heeft 't wsch. een secundaire bet.

Kwebbelen ww. Nnl. onomatop. woord. Vgl. Antw. *kweb* „leuterbek”.

Kwee znw., mnl. *quēde* v. = mnd. *quēde*, *quēdde* v. „kwee”. Identisch met of een formantische variant van mhd. *quiten* v. (nhd. *quitte*) „id.”. Hiernaast mnl. *cōde* v., ohd. *chutina* v. (nog zwits. *xütene*), ags. *cod-æppel* m. „id.”. Deze laatste vormen kunnen uit mlat. *cotōnea* resp. *cydōnia* (gr. *κυδώνια*) „kwee” ontleend zijn. Voor de boven geciteerde vormen met *qu* is die afl. wegens den anlaut onzeker. [Evenmin kunnen zij als eng. *quince* uit fr. *coing* „kwee” verklaard worden.] Vgl. echter bij keule en ook bij kolok wint.

Kweek (*triticum repens*), niet bij Kil., Teuth. *qweken in den acker* „ruscum, rusculum”. = mnd. *quēken* mv. „kweek”, ags. *cwice* m. v. „gramen” (eng. *quitch-grass* e.a. vormen), noorw. *kveke*, zw. *quicka* „agropyrum repens”. Uit het Ndd. nhd. *quecke* v. „kweek”. Ndl. bijvormen (vooral in saks. streken): *kwek*, *kwekkel*, *kwekwe* e.a. Met *kwekwe* vgl. oud-ags. *quiquae* „gramen”. Van II *k w i k*; dus = „welig voorttierend onkruid”.

Kweeken ww., dial. ook met *ē* (o.a. Beierl., Goer., Gron.). De *ē*-vorm (1), mnl. *quēken* „voeden, koesteren, opvroolijken, opgewekt zijn” = os. (*ā*-) *quikon* „weer levend maken”, westf. (Soest) *kviakn* „quecken”, os. *quikon* „vivere”, ags. *cwician* „levend maken, levend worden”, mnl. *quēken* „schudden, slingeren” (? Zie I *k w i k*). Hiernaast 2. mnl. *quēken*, *quēiken* „voeden, koesteren, opvroolijken” (ook mnd. *quēken* naast *quēken* „levend(ig) maken, voeden, vermeerderen”?), on. *kveikja* „levend maken, opwekken, vuur aansteken”, en 3. mnl. *quicken* „verlevendigen, verkwikken” (nll. alleen *verkwikken*), ohd. *chwicchen* „levend,

frisch maken, voeden, opkweeken” (nhd. *er-quicken*), mnd. *quicken* „gezond maken”. 1 en 3 van wgerm. **kwik(w)ā*- (II *k w i k*). Evenzoo got. *gagiusjan* „levend maken” van *gius* „levend”. 2 staat met II *k w i k* in ablaot : het heeft het gewone causatief-type. — **Kweekeling** znw. Nog niet bij Kil. In de tegenwoordige technische bet. eerst laat-nnl.

Kweelen ww., laat-mnl. *quēdelen* „babbelen”. = ohd. *quitilōn* „pruttelen, klagen”, mnd. *quēdelen* „babbelen, zwetsen”, Teuth. *quedelen* „kweelen”. Iterativum bij germ. **kweþanan* (zie *k o d d i g*). Vgl. nog ags. *cwēdol*, *cwidol* „dicax, facundus”, *weargweodelian* „kwaadspreken”.

I **Kween** (oude slet), mnl. *quēne* v. „vrouw, vrouw op leeftijd”. = onfr. *quēna* v. „uxor”, ohd. *quēna* v. „vrouw”, os. *quēna* v. „vrouw, echtgenoot”, ags. *cwēne* v. „vrouw, hoer”, got. *qino* v. „vrouw”. Met ablaot : 1. on. *kona* v. „vrouw” (voor den ablaot vgl. *k o m e n*), 2. os. *quēn* v. „vrouw, echtgenoot”, ags. *cwēn* v. „id.” (eng. *queen*), on. *kván*, *kvén* v., got. *qens* v. „id.” (**kwēni*-). Buiten het Germ. : ier. *ben* „vrouw”, gr. *γυνή*, boeot. *βαρά*, obg. *žena*, opr. *genna*, *genno* „id.”, arm. *kin* „echtgenoot”, oi. *jánī*-, *jáni*- (= germ. **kwēni*-) „vrouw”, *gnā*- „godenvrouw”. — II **Kween** (onvruchtbare koe) is wsch. 't zelfde woord; immers *quēne* is in deze bet. reeds mnl. en blijkbaar ouder dan 't synoniem nll. *kwee*. Vgl. voor de bet. mier. *ainder* „jonge vrouw” (uit 't Kelt. bask. *andre* „vrouw”): bret. *oumer*, kymr. *anner* „vaars”, okymr. *enderic* „vitulus”.

Kweern znw., mnl. *querne*, *querne*, *quaerne* v. = ohd. *quirn*, *quirna*, os. *quirna*, ofri. *quērn*, ags. *cweorn* v. (eng. *quern*) „molen, handmolen”, on. *kvērn* v. „id., molensteen”, got. *asilu-quairnus* (v.?) „molensteen”. Verwant met ier. *bró* „molensteen”, obg. *žrūny* „molen”, lit. *gírna* „molensteen”, mv. „handmolen”, arm. *erkan* „molensteen”, oi. *grāvan*- „steen om soma te persen”. De basis *querd*- beteekende blijkbaar speciaal „wrijven, fijnmaken met een steen”. Voor anlautvarianten met eenigszins afwijkende bet. zie *k a r n e n*.

Kwekken ww. Vgl. *k w a k e n*.

Kwelder znw., nog niet bij Kil. Blijkbaar een fri.-saks. woord : in de Wad-

denstreek = „gors”, achterh. *kwelderland* o. „land dat onderloopt door 't doorlaten van den dijk”. = mnd. *queller* m. „kweldergras”. Of oorspr. een plantnaam (dan is een etymologie niet gemakkelijk te geven; voor de bet. vgl. dan *gors*) óf in verband staande met *kwel-dam*, mnl. *queldam* m., *kweldijk*, *-kade*, *-water*, die misschien den stam van ohd. *quellan* enz. (zie *kwalster*) bevatten.

Kwellen ww., mnl. *quellen* „folteren, kwellen, plagen, verontrusten”, ook intrans. „sukkelen, kwijnen, lijden, bedroefd zijn”. = ohd. *quellen* (nhd. *quälen*), os. *quellian*, ags. *cwellan*, on. *kveltja* „martelen”, in sommige talen ook „dooden”. Causativum van mnl. *quelen* enz. : zie *kwaal*.

Kwendel. Zie *keule*.

Kwestie znw. Reeds mnl. *questie* v. „vraag, probleem”, mhd. *questije* v. Uit lat. *quaestio*.

Kwets (vrucht). Nnl. ontl. uit nhd. *quetsche* v. (waaruit *zwetsche* v. > de. *sveske*, zw. *sviskon*). Dit komt sedert de 16. eeuw voor. Wellicht is het gevormd uit **dwaskin* < **damaskin* : „Damasceensche pruim” is een wijd verbreide naam van deze vrucht (mlat. *prunum damascenum* enz.).

Kwetsen ww., mnl. *quetsen*, *quessen* „wonden, kneuzen, stuk maken, verbrijzelen, beschadigen, benadeelen”, ook intrans. „gewond worden, breken”. = onfr. *quesson* „allidere”, mnd. *quessen* „wonden, letsel of schade toebrengen”, ofri. **quetsa* (blijkens *quetsene* v. „verwonding”). Het voorkomen in het Onfr. en vooral in het Oofri. maakt ontl. uit ofr. *quassier*, pic. *quachier* „meurtrir, fracasser” (van lat. *quassus*, deelw. van *quatio*) of uit ofr. *coissier*, dial. *coichier*, *cuechier* „kwetsen” (< lat. *coctiäre*) onaanneemelijk. Anderzijds is onloochenbaar het germ. ww. in 't Ndl. en Du. met fr. vormen in associatie getreden : vgl. fr. **kwetsuur** znw., mnl. *quetsuure* v., mhd. *qua(t)schüre* v. „kwetsuur”, gevormd naar ofr. *quassure*, dial. *quachure* „blessure, contusion”. Ons germ. ww. benevens vla. *kwetteren* „kneuzen”, mhd. *quetzen*, *quetschen* „slaan, stooten, (kapot) drukken, wonden” (nhd. *quetschen*) en

mnd. *quetten* = „quessen” zijn wel met lit. *gendù*, *gèsti* „stuk gaan, beschadigd worden” gecombineerd.

Kwetteren ww., sedert Kil. Evenals oudnld. *queteren* (reeds mnl. blijkens *quëteringhe* v. „gebabbel, kletspraat”) een onomatop. woord, maar onder invloed van *quedelen* (kweelen) opgekomen. Dgl. woorden ook in verwante diall.

Kwezel znw., sedert Cats. Ook in aangrenzende du. diall., bijv. westf. *kwiesel*, *kwissel* v. „geestelijke zuster”. Wsch. van **kwezelen** ww., Kil. *queselen* „agere nugas serio” gevormd, een ww., dat wellicht oorspr. „babbelen” betekend heeft en onder invloed van synonieme woorden met anlaut *kwe-* (zie *kweelen*) kan zijn opgekomen.

Kwibus znw., niet bij Kil., wel 17.-eeuwsch. Wsch. de lat. pronominale dat.-ablat. *quibus* : wsch. 't eerst in de studententaal in de tegenwoordige bet. gebruikt (als schertsende variant van *quidam* „zeker iemand”?).

Kwiek. Zie II *kwik*.

Kwijl znw., mnl. *quijl* o.; Kil. noemt *quijl*, *quiel* „Fland. Fris. Sax. Sicamb.”, evenals het ww. *quijlen*, *quielen* < laatmnl. *quïlen* (nld. **kwijlen**). Het znw. = mnd. (al vroeg-mnd.) *quïl* m. „kwijl”. Vgl. ook bei. *queilen* „kwijlen”. Oorsprong onzeker. Met secundairen ablaut bij *kwel-* (zie *kwalster*)?

Kwijnen ww., door Kil. „Sax. Fris. Holl. Sicamb. Fland.” genoemd, Teuth. *ver-quynen*. Hierbij mnl. *quïne* znw. v. „toestand van kwijning, ziekte” en oudnld. (o.a. bij Kil.) *quenen* „kwijnen”. **Kwijnen** = mhd. (*ver*)*quïnen* „wegkwijnen”, mnd. *quïnen*, ags. (*ā*)*cwīnan* „id.”. Verwant met oi. *quīnti* „hij wordt oud”. Lat. *viēscō* „ik verwelk”, gr. *δειλόσ*; bnw. „avond-”, znw. „avond”, ier. *bé* „nacht”, die men ook vergeleken heeft, kunnen alle ook anders bevredigend verklaard worden. Ags. *ā-cwīncan* „uitgaan”, *ā-cwīncan* „uitdooven, uitblusschen”, ofri. *ūt-kwinka* „verdwijnen, verduisterd worden” (van het oog) kunnen we alleen dan voor verwant houden, als we „vokal-entgleisung” aannemen.

Kwijt bnw., mnl. *quïte* (zelden attributief) „vrij, kwijt, ontslagen van” (met ruime gebruikssfeer). Evenals 't

synonieme mhd. *quît* (nhd. *quitt*), mnd. *quît*, ofri. *quît*, eng. *quit* uit ofri. *quite*, *quitte* (fr. *quitte*) (jongere rom. vormen voor lat. *quictus*). Zie kiet. — **Kwijten** ww., mnl. *quîten* „vrij maken, vrij spreken, verlossen, inlossen, vrijwaren, ontheffen van enz.”, ook reeds refl. gebruikt. Uit ofri. *quît(er)* of in 't Ndl. van kwijt gevormd. Evenzoo mhd. *quîten*, mnd. *quîten*, eng. *to quit* in dgl. bett. *Quitteeren* is eerst nnl.

I **Kwik** znw., in de bet. „kwikzilver” (vaak o.; sedert de 18e eeuw) uit *kwikzilver* verkort, — in de bett. „beuzeling, grap” (sedert de 16. eeuw) en in *strikken* en *kwikken* deels ontstaan onder invloed van ablatende woorden van de *bijkwakkel* besproken woordfamilie, deels onder invloed van het ww. mnl. *quicken*, *quecken* „schudden, met het oog knippen”, dat wel bij *quic* „levendig” (II kwik) zal hooren, ook echter met ags. *cwecc(e)an* „schudden” (zie *kwakkel*) identisch kan wezen. Voor een werkwoord *quicken* met andere bet. zie *kweken*. Vgl. ook Kil. „*quick*. j. *quack*. Pulpa” en laat-mnl. *quecke* o. „vleezig deel”, *quike* v. „stekelige opmerking”, *quicke* m. „kwant, gezet”. Mnl. *quēken* „schudden, slingeren” (trans. en intrans.) kan bij II kwik hooren of = ags. *cwecc(e)an* zijn: zie *bijkweken*.

II **Kwik** bnw., ook *kwiek*, mnl. *quic* (zelden) „levendig”, meer als znw. o. (m.) *quic* (*quicc*) „dier, stuk vee, vee”; dit znw. ook in verwante talen. Het nnl. bnw. is misschien een anglicisme. = onfr. *quic* (in *quicca fé* „animalia”), ohd. *quēh*, *quēk* (*hh* en *cch*; nhd. *queck*; bijvorm ohd. *chēch*, nhd. *keck*), os. *quik* „levend, levendig”, ofri. *quik*, ags. *cwic*, *cwicu*, *cucu* (eng. *quick*), on. *kwikr* „levend”. Naast den stam **kwikwa-*, **kwiku-* de stam **kwicwa-* in got. *gius* „levend”, dat identisch is met ier. *beo* „id.”, gr. *βίος* „leven” en ablaute met lat. *vīvus*, obg. *živŭ*, lit. *gývas*, oi. *živá-* „levend”. Hierbij o.a. nog: ier. *bith* „wereld”, lat. *vivo*, gr. *βίωμα*, *βίωμα*, *ζώω* „ik leef”, obg. *živŭ*, *žiti* „leven”, lit. *gyjũ* „ik herleef”, *gaivũs* „levendig”, alb. *ngé* „kracht”, arm. *keam* (**grijámi*) „ik leef”, oi. *jvati* „hij leeft”. Zie *kweek*,

kweken. De ablaute *kwikw-*: *kwaikw-* wijst op een reeds oergerm. basis *kwikw-*, *kwaikw-* met gebroken reduplicatie. Of we echter een reeds oergerm. bnw. **kwikwa-* „levend” mogen aannemen naast **kwicwa-* is onzeker.

Kwikstaart znw., reeds bij Kil. = mnd. *quikstért*, *quēk(e)stért* m. 't Eerste lid is II kwik. Voor de bet. vgl. eng. *wagtail*, de. *rumpevrikker*, fr. *hoche-queue* enz. — **Kwikzilver** znw. o., mnl. *quicsilver*, *quēcsilver* o. = ohd. *quēcsilbar* (nhd. *quecksilber*), mnd. *quik-*, *quēksilver* (> laat-on. *kwicsilfr*), ags. *cwicseolfor* o. (eng. *quicksilver*) „kwikzilver”. Vert. van mlat. *argentum vivum*.

Kwinkelen ww., reeds vroeg-nnl. = mnd. *quinkelēren*. Kil. kent de synoniemen *quincken*, *quincelen*, *quincēren*. De eerste en laatste vorm komen ook al mnl. voor. Dgl. vormen ook in verwante talen. Lit. *žwēngti* „hinniken”, obg. *zvegg*, *zvešti* „zingen” kunnen verwant zijn. Misschien echter is *kwinkelen* een jonge onomatop. basis evenals de basis van *kwaken*. Ook is identiteit met mnl. *quinken* „zich snel bewegen, flikkeren” mogelijk; of dit den ouderen anlaut bewaard heeft dan wel ags. *twincian* (eng. *to twinkle*) „flikkeren”, is onzeker.

Kwinkslag znw. reeds nnl. *quincslach* (*gh*) m. „zet, steek, insinuatie”. Vgl. *quincken* bij *kwinkelen*. Oorspr. bet. „triller, een soort modulatie”?

Kwint (list, kuur). Kil. vermeldt „*quinckte*, *quinckt*. Error, tremulus et incertus in re quapiam motus. Joan. Becanus. Et Insania, mentis error, deliramentum”. Met het oog op mnd. *lōse quinte* v. „valsche toon, bedrog, streek”, *lāme quinten singen* „met schijn-gronden aankomen” mogen wij vermoeden, dat dit *kwint* = *quint* „een muzikale interval” is, dat reeds Teuth. voorkomt en op lat. *quinta* teruggaat; dit is ook in andere talen ontleend. Een dgl. bet.-ontwikkeling vertoont fr. *quinte* „accès de mauvaise humeur”, hieruit leidt men 't ndl. *kwint* ook wel af.

Kwintessens znw. Internationaal woord, op lat. *quinta essentia* „het vijfde element” (naast de vier: vuur, lucht, aarde, water) teruggaand.

Kwipsch bnw., niet bij Kil. Een reeds oudnl. woord evenals 't synonieme

k w a p s c h. P i p s c h kan invloed gehad hebben.

Kwispedoor znw. o., nog niet bij Kil. Uit port. *cuspidor* „kwispedoor” (lat. **conspūtōrium*). Ook in 't Ndd. en Fri. overgegaan.

Kwispel znw., mnl. *quispel* (*quespel*) m. „kwispel, kwast”. = mnd. *quispel* „id.”. Verwant met lat. *vespiæ* „dichte struiken”, oi. *guspitá-* „dooreengestren-geld”; hoogerop wsch. met k w a s t en gr. *βόσιγυχος* „haarlok, loof, iets dat zich slingert”. Vgl. k w a s t. — **Kwispelen** ww. Nog niet mnl. of bij Kil. Wel Teuth. *qwyspelen*, maar zonder vert. Voor de bet. „met den staart kwispelen” vgl. Kil. „*quispel*. vetus. Cauda”. — **Kwispelstaarten** ww. Sedert de 17. eeuw.

Kwistig bnw. Een reeds laat-mnl. afl. van mnl. *quisten* „verspillen, ver-

kwisten”, ook „te loor gaan” (nu bijna alleen ver-kwisten, een reeds mnl. ohd. mnd. got. samenst.). = ohd. (*ar-, fir-*)*quisten* „vernietigen”, mnd. *quisten* „id., verkwisten, verspillen”, got. *quistjan* „vernietigen, doen omkomen”. Hierbij 't znw. mnl. *quist* in *te quiste* „te loor”, ohd. *quist* v. „vernietiging”, mnd. *quist* v. „verlies, schade”. Combinaties: 1. met lit. *gestù, gèsti*, obg. *u-gasna, u-gasnaŋti* „uitgaan” (van vuur enz.), oi. *jásate* „hij is uitgepul”, gr. *σβέννωμε* „ik blusch”; — 2. met lit. *gendù, gèsti* „stuk gaan”: germ. **kwisti-* < **ged-s-ti-*. Deze etymologie en de combinatie van lit. *gendù* met k w e t s e n zouden tegelijk juist kunnen zijn, als de bet. „(stuk) wrijven”, die Kil. voor *quisten* opgeeft, oud was; dat is echter onzeker; — 3. met lit. *guisztù, gaiszti* „verdwijnen, vergaan”.

L.

La. Zie lade.

I **Laag** bnw., dial. ook *lég(a)*, met de umlautsvocaal van *á*, mnl. *lághe, léghē, laech, leech* „laag, vlak, gering”. = mhd. *laege*, mnd. *lége, léch* „id.”. Stam wgerm. **lázi(a)-*, een afl. van de basis van liggen, evenals w.- en ngerm. **láza-*, ofri. *lég*, on. *lág*r (waaruit eng. *low*) „id.”. Ook mnl. *laech* zou op **láza-* kunnen teruggaan. Men neemt met 't oog op lett. *léfs, léfns* „vlak” naast *leg*h- wel een wortel *légh-*: *leg*h- aan, waarvan dan ook gr. *λάχεια* „vlak” (*λ. νήσος*) wordt afgeleid. — Afl.: **laagte** znw., Kil. *leeghede*, ook in 't Mnl. Handwdb. vermeld. = mnd. *légede* „laagte”. Een veel jonger woord dan *hóghede* (hoogte) en wsch. daarnaar gevormd. Vgl. bij II -de.

II **Laag** znw., mnl. *lághe* v. „ligging, gelegenheid, toestand, logies, bergplaats, hinderlaag, laag, legerafdeeling, ruil”. = ohd. *lága* v. „het liggen, hinderlaag” (nhd. *lage*), mnd. *lágē* v. „ligging, gelegenheid, hinderlaag”, ofri. *lége* v. „aanleg, hinderlaag”. Wellicht moeten we ook een mnl. woord met *ā* aannemen, misschien een ospr. m. *laghe* met de bet. „laag, wat in een bepaalde orde ligt, onderlaag”: vgl. ofri. *lunglaga* (tees *lundlaga*), ags. *lundlaga* m. „nier”. Vgl. ook ags. *laga* m., *lagu* v. (eng. *law*) „wet”. *Láz-*

en *laz-* staan in ablaut tot liggen. Voor een dgl. dubbelen grondvorm zie I braak. — Met de bet. „belagen” komen mnl. *lág*hen, ohd. *lágén, lágón*, mhd. mnd. *lág*en voor.

Laai, in lichtelaaie, lichtelaaie-vlam, mnl. *laeye, laye* v. „vlam”. Wordt gew. als een fri. vorm opgevat, met *á* uit *au* en *j* uit gepalataliseerde *ǰ*. Men vergelijkt dan in de eerste plaats ohd. *loug*, ags. *lveg*, on. *leygr* m. „vlam”; hiermee staat in ablaut os. *logna* v., on. *logi*, ofri. *loga* m. „id.”, wsch. ook mnl. *lóghe* v. „id.”. Met gramm. wechsel mhd. *lohe* m.v. (nhd. *lohe* v.) „id.”. Deze woorden zijn met I licht verwant. 't Verdient echter overweging, of laai, mnl. *laeye* niet veeleer op **zlé-jó(n)-* teruggaat en van de bij la u w besproken basis komt. — Afl.: **laaien** ww., mnl. *laeyen*. = ndd. *leien*, *laien* „weerlichten, opvlammen”.

Laan znw., mnl. (holl.) *lāne* v. „laan, weg”. = ofri. *lona* v., ags. *lone* v. „weg, straat” (eng. *lane*). Hierbij ook on. *lon* v. „huizenrij”? Wellicht van de idg. basis *elá-* „drijven”, waarvan gr. *ελάω, ελαίνο* „ik drijf” komt en waarvan ook nog wel got. *aljan* o. „ijver”, ohd. *ellian* o. „id., moed”, os. *ellian*, ags. *ellen* o. „moed”, on. *eljan* o.v.

„geestkracht, standvastigheid”, lat. *alacer* „vroolijk”, door sommigen ook *amb-ulo* „ik wandel”, ier. *ad-ella* „hij gaat naar” e.a. zijn afgeleid. De oorspr. bet. van **lanó(n)*- was dan „weg waarlangs men (vee) voortdrijft”, event. „weg waarlangs men gaat”.

Laars znw., mnl. *leerse*, *laerse* v. De *ee*-vorm bestaat nog in die diall., waar ook gerekte *ēr* vóór dentaal en gerekte *ar* vóór dentaal + umlautfactor *e*-timbre bewaard hebben. = mnd. *lērse* v. „laars”. Gaat terug op **lēderhōse* = ohd. *lēderhosa* v. „leeren beenbedekking”. Zie *leder* en *I h o o s*. Voor de sterke reductie van 't tweede lid vgl. oudnld. *lerp* „leeren riem, zweep”, in 't tegenw. *Zaansch „tong”*, als de oudnld. bet. de oospr. is uit *leder* + *reep*, — en verder *o o m* en *mes*.

Laas tusschenwerpsel. Zie *h e l a a s*.

Laat bnw. bijw., mnl. *laet*, zeer zelden als bnw. Het bnw. *laet* is gevormd bij het bijw. mnl. *lāte* „laat” = mnd. *lāte*, ags. (eng.) *late* „laat”. Dit is een bijwoord bij het bnw. germ. **lata-*, mnl. *lat*, ohd. *la₅*, os. *lat*, ags. *let*, on. *latr*, got. *lats* „traag”, waarvan de superlatief in alle oude wgerm. talen „laatste” beteekent: mnl. *laetst*, *lest* (nld. *laatst*, *lest*; de laatste vorm, de oudste, is in de diall. nog de meest gebruikte), onfr. *letist*, ohd. *la₅₅ost*, *le₅₅ist* (nhd. *letzt* is geen klankwettige hd. vorm), os. *lezt*, *lesto*, *lazto*, *lasto*, ofri. *lest*, ags. *letest*, *latost* (eng. *last*; ags. ook *let(e)mest*); evenzoo is de compar. mnl. (nld.) mnd. *later*, ofri. *letora*, *letera* = „later, volgend”. Germ. **lata-* „traag” komt evenals wellicht on. *lpskr* „week, slap”, ier. *lasc* „slap” (zie echter bij *lesschen*), lat. *lassus* „moe, traag” van de bij *laten* besproken basis. Zie echter bij *laten*. Voor een afl. zie *letten*.

Laatdunkend bnw., nog niet bij Kil. Een vreemd, wsch. kunstmatig gevormd woord, zich aansluitend bij de mnl. oudnld. uitdr. *hem laten dunken* „denken, gelooven” en „zich inbeelden”.

Laatst. Zie *la a t*. — **Laatstleden** bnw., mnl. *laetst-*, *lestleden*. Het tweede lid is 't bij *geleden* besproken verl. deelw. Zie ook *jongstleden*.

Labben ww., sedert Kil., die 't in de tegenwoordige bet. van „leuteren” „Holl.” noemt en in de bet. „likken”

„vetus”. In beide bett. is 't hetzelfde woord, = mnd. *labben* „likken, slurpen”. Reeds 1500 komt *labbermülen* „likken, kussen” voor. *Iabb-* is een wsch. jonge variant van de bij *lepel* besproken germ. basis. Zulke varianten kunnen vooral bij een onomatopoëtisch gevoelde basis als deze licht ontstaan. Vgl. de reeds idg. varianten bij *lepel* en de varianten met *sl-* bij *slab*. Zie ook *belabberd*. — **Labbei** znw., nog niet bij Kil. Gevormd naar *klappei*. Bij Kil. en in 't Mnl. komen wel gelijkkluidende woorden voor, maar met andere bet. en van anderen oorsprong. — **Labbekak** znw., sedert begin 17. eeuw, met het onomatop. *kak* (bij *kakelen*) als tweede lid.

Labberdaan znw. Ontl. uit fr. *laberdan*, evenals nhd. *laberdan* m.; de visch ontleent wellicht zijn naam aan het bask. landschap *Labourd*. Vgl. *k a b e l j a u w*. De oudnld. vorm (o.a. bij Kil.) *abberdaen*, *abbo(e)rdaen*, reeds 1512 *habourdaen* gaat evenals eng. *haberdaine* „labberdaan” terug op ofr. (*h*)*abordean*, dat ontstaan is, doordat men in de begin-*l* het artikel voelde. Vgl. *a z u u r*.

Labberen (zacht waaien, wapperen). Onomatopoëtisch woord, onder invloed van verschillende woorden opgekomen, o.a. van de woordfamilie van *I l a f e n* van *labberen* (van *labben*) „leuteren” (reeds bij Kil.). Dgl. vormen ook in het Fri. en Ndd. Vgl. *lobberen*.

Lachen ww., mnl. *lachen* (gew. nog sterk). = ohd. (*h*)*lahhan* (*lahhén*; nhd. *lachen*), os. *hlahhian*, ags. *hliehhan* (eng. *to laugh*), on. *hléja*, got. *hlahjan* „lachen”. Een opvallende vorm is owfri. *hlackia* (germ. *kk* uit idg. *qn?* fri. *la(e)itsje*) „lachen”. Van een wsch. onomatopoëtische basis, waarvan ook ier. *clu(i)che* „spel, scherts”, gr. *κλώσσω* „ik klok” (formeel = got. *uf-hlohjan* „doen lachen”), misschien ook russ. *klekotát* „schreeuwen (van roofvogels)”. Hiernaast een basis met *-g-*, *-vg-*, waarvan ier. *rochichlaig* „hij weeklaagde”, lat. *clango* „ik schreeuw, geef geluid”, gr. *κλάζω* (**κλάγγω*) „ik maak geluid”, ksl. *klegota* „geschreeuw”, lit. *klegėti* „luid lachen”, *klagėti* „snateren”, misschien ook on. *klakka* „schreeuwen,

zijn vreugde uiten", dat echter ook = owfri. *hlackia* kan wezen. — **Lach** znw., mnl. *lach* m. = mhd. (nhd.) mnd. *lach* m. „lach, gelach". Van *lachen*. Vgl. fri. *laek* „lach".

Ladder znw., mnl. *ladder(e)*, *lâder(e)* v.m. Een vorm met fri. *â*, verkort *ä*, uit *ai* (vgl. aterling), die nog vooral in fri. getinte diall. voorkomt. Daarnaast met frank.-saks. *é* < *ai* ndl. leer, dial. (Maastricht, Kampen, Achterh., Twente) *ledder*, mnl. *lêder(e)*, *ledder(e)* v.m. Voor de verkorting van de vocaal en de verlenging van de consonant vgl. etter. = ohd. *leitara* (nhd. *leiter*), mnd. *ledder*, ofri. *hlêdere*, *hlâdder*- (^t laatste alleen in samenst.), ags. *hlêder*, *hlædder* (eng. *ladder*) v. „ladder", germ. **xlaiðrô-*, **xlaiðriô-*. Met een idg. suffix *-ðhrá-* of *-trá-* van de bij leunen besproken basis *klî-*; vgl. got. *hleipra* v. „tent, hut", ier. *clithar* „shelter", lat. *clitellae* „pakzadel", arm. *learn* (verlengd uit **klei-trá-*) „heuvel". Voor de bet. vgl. nog gr. *κλίμαξ*, oudlit. *szlitė* „ladder", van dezelfde basis.

Lade, la znw., mnl. *lade* v. „kistje, koffertje, (houten) bergplaats". = mhd. *lade* (nhd. *lade*), mnd. *lade* v. „id.", on. *hlaða* v. „schuur". Evenals on. *hlaði* m., *hlað* o. „bewaarplaats, stapel" van den stam van *laden* gevormd. Voor een ander gelijkkluidend woord zie bij *lat*.

Laden ww., mnl. *lâden* (sterk). = ohd. (*h*)*ladun* (nhd. *laden*), got. *hlaþan* (in samenst.) „laden" of = os. ags. *hladan* (eng. *to lade*) „id.". Deze laatste hebben de consonant, die oorspr. alleen aan 't praet. mv. en 't verl. deelw. toekwam, germ. *ð*, wgerm. *â*, algemeen gemaakt. Voor ofri. **hlada* (alleen 't verl. deelw. komt voor) geldt wsch. hetzelfde. On. *hlaða* „laden" kan *þ* of *ð* hebben. Met ablaut onfr. *hlóthu* „praeda", mhd. *luot* v. „last, menigte, schaar", ags. *hlōð* v. „buit, bende, schaar"; voor de bet. vgl. ndl. een pak dieven. Zie ook *lade* en *last*. Germ. *xlôþ-*, *xlôþ-*, idg. *qlát-* of *qlót-*: *qlót-* is een verlenging van de idg. basis *qlá-* of *qlô-*, waarvan lit. *klóju*, *klóti* „toedekken" en met balt.-slav. *d-* (idg. *dh-*)formans lit. *ùž-klodas* „deken", obg. *kladq*, *klasti* „laden, leggen".

I Laf znw. en **lafenis**. Zie *laven*.

II Laf bnw., mnl. *laf* (*ff*) „slap, flauw, krachteloos". = westf. *laff* „flauw", oostfri. *laf*, fri. *laf*, *lef* „id.", Zaaansch *lef* „slap". Verwant is on. *lafa* „hangen aan, neerhangen, niets uitvoeren". Vgl. nog zw. *labba* „hangen" en ndl. *labberen*. Dit *laf-*, *labb-* wordt wel als een wisselvorm van de bij *lap* besproken basis idg. *leb-*, *lob-* beschouwd; het zal echter veeleer in ablaut staan tot lit. *alþti* enz. (zie *lucht*).

Lagerbier znw. o. Nnl. uit hd. *lagerbier* o. „bier das aufs lager gebraut wird" ontleend.

I Lak (gebrek, valsche beschuldiging), nml. *lac* o. m. „gebrek, fout, misslag, schandvlek, blaam, (valsche) beschuldiging". De oudste flexie is *lac*, *lakes* enz. = mnd. *lak* o. (m. ?) „fout, gebrek, blaam", ofri. *leck* „schade, blaam", eng. *lack* „gebrek, behoefte". Hierbij de ww. ndl. *laken*, mnl. *taken* „schenden, hoonen, berispen, bezoedeld worden, ontbreken, minder worden", mnd. *taken* „verachten, berispen", oofri. *leckia*, owfri. *lackia*, *leckia* „zich verzetten, protesteeren tegen", meng. *laken* „berispen". Wsch. zijn on. *lakt*, *lâkt* „van weinig waarde" en de bij *laks* besproken woorden verwant.

II Lak (stof) o., sedert Kil. Uit fr. *laque*, it. *lacca*, dat op perz. *lak*, prákr. **lakkhá-*, oi. *lákšá-* „lak" teruggaat. Een internationaal woord. — Een samenst. met **II lak** ziet men veelal in **lakmoes** znw. o. De oudere vorm *lecmoes*, *leemoes* „lakmoes" (± 1500, nog wvla.) maakt deze toch al niet wsch. verklaring van *lakmoes* onaanneemelijk. **Lak** heeft echter in ieder geval invloed op den vorm gehad. *Lec-*, *leec-moes* bevat wsch. den stam van *leken* resp. van mnl. *leken*: *lakmoes* is nml. de naam van twee verfstoffen, bij welker bereiding een pap of moes bereid wordt, waaruit men het vocht laat uitdruipen. Uit 't Ndl. nhd. *lackmus*, de. *lakmus*, eng. *litmus*.

III Lak (nonsens, fopperij). Wsch. = **I lak**. Men neemt ook wel identiteit met het bnw. mnl. *lac* (zie *laks*) aan.

Lakei znw., sedert Kil. Evenals hd. *lakai* m. (reeds in de 16.eeuw veel

gebruikt), eng. *lackey* „lakei” uit fr. *laquais* = spa. *lacayo*, van onbekenden oorsprong; door sommigen uit het Arab. afgeleid.

I **Laken** znw. o., mnl. *lāken* o. voorwerps- en stofnaam. = ohd. *lahhan* o. (nhd. *laken* m. o. uit het Ndd.), os. *lakan*, ofri. *leken* o. „laken, doek, kleed, tapijt”. Uit het Mnd. laat-on. *lakan* o. „id.”. Meng. *lake* is ook misschien uit het continentale Wgerm. ontleend. Men gaat uit van de grondbet. „het weeke, soepele, buigzame, zachte” en combineert laken met de bij laks besproken basis.

II **Laken** ww. Zie I lak.

Lakenvelder znw., nnl. Van I laken + vel.

Lakmoes. Zie II lak.

Lakooi znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *leucoium*, gr. *λευκόιον* „wit viooltje”, welk woord ook in andere talen is overgegaan. Voor de voortonig ontstane a vgl. kantoor, arduin.

Laks bnw. Ontstaan, misschien onder invloed van lat. *laxus* „slap”, naast mnl. (nog dial.) *lac* (*ek*) „dartel, wulpsch, flauw, slap”, door Kil. „Fland.” genoemd, = mnd. *lak* „slap”. Als *kk* oergerm. is, kan dit woord identisch zijn met ier. *lacc* (nier. *lag*) „slap, zwak”, gr. *λαγρός* „wellustig”. Moeten wij van een grondvorm met enkele *k* uitgaan, dan is de betrekking tot den bij slaken besproken *s*-variant germ. **slaka*- nauwer, *lac* is identisch met on. *lacr* „gering” (zie I lak) en de zooëven geciteerde woorden zijn slechts wortel-verwant, evenals lat. *laxus* „slap”, *languo* „ik ben moe, kwijn”, gr. *λαγρός* „slap, dun”, *λίγω* „ik houd op”, lett. *leg'ēns* „slap”, uit 't Germ. nog on. *slōkkva* „uitblusschen”. Zie nog I laken, I en II lek.

I **Lam** znw. o., mnl. *lam* (*mm*), dial. *lamp* (*lamb*-) o. = ohd. *lamb* (nhd. *lamm*), os. *lamb*, ags. *lomb* (eng. *lamb*), on. *lamb* o. „lam”, got. *lamb* o. „lam, schaap”, ook Lex Salica *lammi* „lani”. De germ. stam was **lamþaz*-, *-iz*-, waarnaast **lamþa*-. *-þaz*- kan een verlenging — onder invloed van kalf? — van *-þa*-, idg. *-bho-* zijn, waarmee diernamen gevormd werden. Minder aannemelijk

is de combinatie van lam met lett. *lūps* „rundvee, vee”. De afl. van de bij eland besproken basis, waarbij men uitgaat van een grondvorm **l-on-bho-* met de bet. „klein hoorndier” is verduftig en zeer aanlokkelijk; vergeleken worden dan voor de formatie lat. *palumbés* „houtduif”, *columba*-, *-us* „duif” en vooral gr. *ἔλαφος* „hart”, dat met lam zou ablauten: **el-ŋ-bho-*. Zonder *-bho-* gael. *lon* „eland”, met opr. *lonix* „stier”, lit. *lónė*, ksl. *lani* „hinde”. Uit 't Germ. finsch *lammas* „schaap”. Voor een ander germ. woord voor „lam” zie bij ooi.

II **Lam** bnw., mnl. *lam* (gen. *lāmes*, ook reeds *lammes*) „lam, gebrekkig, krachteloos”. = ohd. *lam* (nhd. *lahm*), os. *lamo*, ofri. *lom*, ags. *loma* (eng. *lame*), on. *lami* „id.”, in 't Os. Ags. On. alleen zwak. Met ablaut ohd. *luomi* „moe, slap”, mnl. *loemen* „bederven, vernielen” (vgl. loom), mnl. nnl. dial. *loeme* v. „bijt in het ijs”, zw. *loma* „met langzamen, zwaren stap gaan” (misschien ook on. *lóm* m. „colymbus arcticus”; zie echter lom). Vgl. in de eerste plaats obg. *lomljā*, *lomiti* „breken” (trans.) = het germ. ww. **lamjanan*; zie belemmeren. Verder hierbij lett. *limt* „onder een zwaren last gebukt gaan”, opr. *limtwei* „breken” (trans.), ier. *laimē* „bijl”, nperz. *ramīdan* „slaan”, ook osk. *lamatir*, als dit „caedatur” beteekent (ook lat. *lanius*, *lanio* „slachter”?), en misschien gr. *ἰωλεμές* „ononderbroken”. — **Lamlen-dig** bnw., nog niet bij Kil. Letterlijk „met lamme lenden”. — **Lammenadig** bnw., nog niet bij Kil. Verlenging van lam, wellicht onder invloed van genadig. — **Lamstraal**, **lamzak** znww., nog niet bij Kil. -zak komt ook in andere dgl. samenstt. voor, zooals dikzak. — **Lamzalig** bnw., nog niet bij Kil. Ontstaan onder invloed van rampzalig, misschien ook van armzalig.

Lambrizeeren ww., reeds bij Kil. *lambrissēren*. Uit fr. *lambrisser*, van *lambris* „lambrizeering”, van onzekeren oorsprong (**lambtis* van **lamble*, lat. **lam(i)nula*?). In de 16. eeuw al ndl. *lambrosuere* v. „lambrizeering”. *Lambris* ook bij Kil., als synoniem van *lambrisseersel*.

Lamfer (floers, sluier; de en het), Kil. mnl. *lampers*; hierbij wsch. mnl. *lamfeter* „kap voor een jachtvogel”. De vorm *lamper* bestaat nog. Oorsprong onbekend. Afl. van een eigenaam?

Lamoen, lemoen (disselboom met twee armen) o., mnl. *lamoen, lemoen, limoen* o. Uit fr. *limon* „lamoen”; dit is van onzekeren oorsprong. Voor de *a* vgl. bij tooneel.

Lamp znw., mnl. *lampe* v. Evenals mhd. (nhd.) mnd. *lampe* v., eng. *lamp* „lamp”, it. rhaet. *lampa*, roemeensch *lampă* „id.” uit fr. *lampe*, dat wellicht op een secundairen *á*-stam vulgairlat. **lampa* berust, terwijl andere rom. vormen direct op lat. *lampălem*, acc. van *lampas*, -*ălis* (< gr. λαμπάς) teruggaan, evenals mnl. *lampale, lampile, lampite* (nog wvla. *lante*), mhd. *lampāle* v. „lamp, licht, fakkel”.

Lampet znw. o., gew. in de samenst. **lampetkan**, in de 16. eeuw *lampet* o. „lampetkan”. Oorsprong onzeker. De afl. van *lamp* is zeer hypothetisch, evenzoo die uit ofr. *ampolete* „kan” (van lat. *ampulla*). Kil. vermeldt als vla. synoniem *lepijn*. Wij zouden in beide ndl. woorden vervormingen van gr. lat. *bebés*, -*ētis* „bekken, ketel” kunnen zien, maar ook dat is een bloot vermoeden.

Lampion znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *lampion* of it. *lampione*, een afl. van fr. *lampe*, it. *lampa* (zie *lamp*).

I **Lamprei** (jong konijn) o. In de plaats gekomen, wsch. onder invloed van II *lamprei*, voor Kil. *lampreel* „konijn”, in Reinaert II den eigenaam van 't konijn. Dit gaat op ofr. *laperel* (fr. *lapereau*) „jong konijn” terug, een demin. bij *lapin* „konijn”, dat misschien weer uit het Germ. komt. Van *lampraes* (o.a. bij Kil.) „jong konijn” zoekt men den oorsprong wel in het ofr. mv. *lapereaus*. Of zou 't misschien den uitgang -*aes* naar analogie van I haas hebben aangenomen?

II **Lamprei** (visch), mnl. *lampreide, lampreye* v. Dit woord en ohd. *lampreda, -ta, lamphrída, lantfrída* (nhd. *lamprete*), mnd. *lampredē, lampreide*, ags. *lamprele* v., eng. *lamprey* „lamprei” zijn in verschillende perioden ontleend uit het rom. woord, dat in 't Lat. *lampreda*,

in 't Fr. *lamproie* luidt. De oudste germ. vorm is ags. *lempedu* v. „lamprei”, dat op een rom. vorm van **lampetra* kan teruggaan, dat men voor den oudsten vorm van 't woord houdt („lik-steen”, van den stam van *lambere* + *petra*).

Lancet znw. o., sedert Kil. Uit fr. *lancette*, demin. van *lance* (zie *lans*). Ook in andere talen ontleend.

Land znw. o., mnl. *lant* (*d*) o. = ohd. *lant* (nhd. *land*), os. *land*, ofri. ags. *lond* (eng. *land*), on. got. *land* o. „land”. Met ablaut zw. dial. *linda* „braakland”; of on. *lundr* m. „woud, boom” verwant is, is zeer onzeker. Buiten het Germ. vgl. ksl. *ledina* „onbebouwd land”, opr. *lindan* „dal”. Sommigen combineeren nog ier. *land, lann* „stuk land”. Fr. *lande* „heide” komt eer uit 't Kelt. dan uit 't Germ. — **Landen** ww., mnl. *landen*. = mnd. (nhd.) *landen* „landen”, waarnaast Teuth. *lenden*, mhd. *lenden, tenten* „id.”. Voor dezelfde ww. in andere bet. vgl. *belenden*. — **Landerig** bnw., nog niet bij Kil. Evenals het land hebben oorspr. gebruikt van zeelui aan den wal. — **Landerijen** znw. mv., nog niet bij Kil. — **Landouw** znw. Zie eiland.

Landauer znw. Later-nnl. uit 't Du. Genoemd naar de stad *Landau* in Beieren.

Lang bnw., mnl. *lanc* (*gh*). = (onfr. *lango* bijw.), ohd. (nhd.) os. *lang*, ofri. ags. (eng.) *long*, on. *langr*, got. *laggs* „lang”. = ier. *long*, gall. *Λογγο-* (in *Λογγοσταλητων*), lat. *longus* „lang”. Wegens den kelt.-germ. anlaut is alleen dan, als wij ontleening in deze taalgroepen uit 't Lat. aannemen (vgl. kort), verdere verwantschap met alb. *glate, g'ate* (**dlongh-to-*), pehl. *drang* „lang” en (zonder *n*) gr. *δολιχός*, obg. *dlāgū*, serv. *dlāg*, lit. *ilgas* (NB. Zonder *d*), oi. *dlrghá-* „id.” mogelijk, waarbij men nog got. *tulgus* „vast”, os. *tulgo* „zeer”, lat. *indulgeo* „ik geef toe, ben genegen”, gr. *ἐνδελεχής* „voortdurend” voegt. — **Langdradig** bnw., noch in letterlijke noch in overdr. bet. bij Kil. of mnl.

Langen ww., vooral dial. Zie *aanlangen*.

Langet (mutsenkant). Nnl. uit fr. *languette* „tongetje, klepje, randlijst”,

demin. van *langue* „tong” (< lat. *lingua*).

I **Langs** voorz., mnl. *langhes*, *lanx* bijw. „in de lengte, rechtuit”, voorz. „langs”. = mhd. *langes* (*lenges*, nhd. *längs*, *längst*) „lang geleden, languit, langs”, mnd. *langes* „languit, langs”. Gen. van lang, als bijw. = „in de lengte, overlangs” gebruikt, later ook voorz.

II **Langs** bijw. (hoe *langs* zoo meer e.dgl.), reeds zelden in 't Mnl. Met bijwoordelijke -s voor mnl. *lanc* in dgl. verbindingen. Dit is de oude adverbiale comparativus van lang, = os. ofri. ags. *leng* „langer”. Vgl. voor de vormen mnl. *bat* „meer” enz., bij beter.

Langwerpig bnw., Kil. *langhwoorpigh*, met suffixsubstitutie voor mnl. *lancwerpelt*, *lancwarpelt*, *lancwoorpelt* (*d*). Vgl. mnd. *lankwoorpel* „langwerpig”. Het tweede lid is van den stam van werpen gevormd : naar wat voor analogieën het woord echter ontstaan is, is duister.

Langzaam bnw. Mnl. *lancsam*, -*saem*, -*som* „langzaam, traag” komt vooral in geestelijke prozaliteratuur voor en is wsch. onder invloed van de du. mystieke taal in gebruik gekomen. Mhd. *lancsam* beteekent al evenals nhd. *langsam* „langzaam, traag” (evenzoo ohd. *langseimi*; zie bij *sedert*), terwijl 't formeel er mee overeenstemmende ohd. *langsam* evenals os. *langsam*, ags. *longsum* „langdurig” beteekent. — **Langzamerhand** bijw., nog niet bij Kil. Absolute gen.; oorspr. geen volkswoord.

Laning (scheepsterm : houten brug, overloop; dial. ook van andere uit planken bestaande voorwerpen gebruikt), mnl. *laninghe* v. „planken vloer in een schuit”. Wsch. van mnl. (geld.) *lanc* v. „leuning, plank”, Zansch *laan*, *lan* „dwarsliggende balken als onderstel van 't beweegbare dak van een hooiberg”. Is dit = *laan*? Vgl. de zeer ruime bet.-sfeer van nnl. *baan*.

Lans znw., mnl. *lance*, *lancie*, *lanche* v. Evenals mhd. (nhd.) *lanze* v., eng. *lance* „lans” uit fr. *lance* < lat. *lancea* „id.”, dat wsch. oorspr. een kelt. woord is. — **Lansier** znw., sedert Kil. Uit fr. *lancier* (lat. *lancedarius*).

Lantaren znw., dial. met *ē*, mnl.

lanterne, *lanteerne*, *lantuerne* v. Evenals mhd. *lantërne* v. uit fr. *lanterne* of lat. *lanterna* „lantaren” (< gr. *λαμπτήρ*). Van den vorm *laterna* komen mnl. *lat(ter)erne*, mhd. *latërne* (nhd. *laterne*) v. „id.”.

Lanterfant znw., sedert Kil. De dochr. dezen aangenomen etymologie : *landtrefant* uit *land-trouwant* zal wel juist zijn. *Trouwant*, mnl. *truwant* m. „bedelaar” is uit fr. *truand* „id.” ontleend, dat uit 't Kelt. wordt afgeleid. — **Lanterfant** ww., ook sedert Kil.

Lanterlu znw. onz. Nnl. uit fr. *lanturlu*, een onomatopöëtisch woord.

Lap znw., mnl. *lappe* v. „lap, brok, stuk (ook : een deel van de wapenrusting)”. = onfr. *lap* „oram vestis”, ohd. *lappa* v. „afhangend stuk goed, lap” (nhd. *lappen* m.), os. *lappo* m. (of *lappa* v. ?) „slip van een kleed”, ofri. *lappa* m. „lap, stuk, brok”, ags. *læppa* m. „lap, zoom, district” (eng. *lap*); on. *leppr* m. „haarlok, lap van een kleed” flecteert sterk (of *pp* < *mp*? Zie I 10 m p). Verschillende verklaringen zijn mogelijk : 1. de germ. vormen van idg. **lop-no-* of **lop-(o)n-* „het afgesnedene”, verwant met gr. *λεπω* „ik schil”, slov. *lepen*, lit. *lāpas* „blad”, *lōpas* „lap”, 2. idg. **lob-no-*, **lob-(o)n-* : vgl. gr. *λοβός* „oorlel, lapje van den lever, peul” : vgl. over de genasaleerde basis *le-m-b-* „afhangend” bij *glimp*; en zie II *laf*. — **Afl. : lappen** ww., sedert het Mnl. Mhd. (Md.) Mnd.

Lardeeren ww., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *larder* : dit van *lard* (< lat. *lardum*) > ouder-vla. *laerd*, *lard* (Kil. : „Fland.”).

Larie znw., nog niet bij Kil. Wsch. onomatopöëtisch.

Lariks znw. Jonge ontl. uit lat. *larix*. Een oude ontl. hieruit is ohd. **lerihha*, **larihha*, mhd. *lerche*, *larche* (nhd. *lärche*) v. „lariks”. Eng. *larch* „id.” kan ook een oude ontl. zijn, al komt 't eerst later voor. Nnl. *lorkeboom*, Kil. *lorckenboom* zal wel een vervorming van **larkenboom*, **lerkenboom* zijn.

Larve znw., sedert Kil., die het woord „Ger. Sax. Sicamb. Fland.” noemt en de bet. „larva : et lamia” opgeeft. [Een ander *larve*, *larwe* „lingua” vermeldt hij ook.] Ontleend uit lat. *larva*, wsch. door hd. bemiddeling. Hd. *larve*

v. komt reeds ± 1500 veel voor, laat-
mnd. reeds *lerve* v.

Lasch (vooral als technische term)
znw., mnl. *lassce* (m. v. ?) „een soort
van houtverbinding”. = mhd. *lasche*
m. „lap” (nhd. *lasche* v.), mnd. *lasche*
v. (waarnaast *las* m.) „geer, wigvormige
lap”, eng. *lash* „koppelriem” (e.a. bett.).
Grondbet. en oorsprong onzeker; men
heeft *lask-* uit *lask-* afgeleid en noorw.
lake „lap” vergeleken. Ook is men van
lapsk- uitgegaan, dat met *lap* verwant
zou zijn. Wellicht is russ. *lóskut* „stuk,
lap” verwant: ook dit kan event. op
een grondvorm met een labiaal, palataal
of velaar tusschen *o* en *s* teruggaan. —
Afl. : **lasschen** ww., mnl. *lasscen* „een
houtverbinding (*lassce*) aanbrenge-
n, samenvoegen, verbinden”. = nhd. *laschen*
„met *laschen* (zwaluwstaarten) ver-
binden, voegen, lappen”, eng. *to lash*
„verbinden”.

Lasso znw. Internationaal woord,
teruggaand op spa. *lazo*; zie *lats*.

Last znw., mnl. *last* m. v. o. = ohd.
(*h*)*last* m. v. (nhd. *last* v.), mnd. *last*
v., owfri. *hlest* (m. v. o. ?), ags. *hlest*
o. „last”. Germ. **zlasti-*, **zlastu-*, **zlasta-*
(**zlastiz-*, -*az-*?) mit **zlað-* *sti-* of **zlap-*
stienz. Van den stam van *laden* met
dgl. *st-*formans als dienst van dienen.
— Afl. : **lastig** bnw. Sedert het Mnl.
Mhd. Mnd.

Laster znw., mnl. *laster* m. „schande,
hoon”. = onfr. *laster* m. „improperium”,
ohd. *lastar* o. „schande, hoon, gebrek”
(nhd. *laster*), os. *lastar* o. „berisping,
hoon”, ofri. *laster* o. „beschadiging,
hoon”. Uit germ. **laz-s-tra-*, waarmee
on. *lostr* m. „schade, gebrek, blaam”,
uit **laz-s-lu-*, verwant is, en verder
mnl. *lachter* m. (o.) „schande, hoon”,
ags. *leaktor* m. „slechte daad, gebrek,
zonde, schade, iets kwaads”, uit **laz-tra-*.
Al deze woorden komen van *laz-*, den
stam van het ww. ohd. os. *lahan* „ber-
rispen”, ags. *léan* „id.”. Verwant is
ier. *locht* „gebrek”. Wegens de bet. is
de verdere combinatie met lat. *loquor* „ik
spreek”, gr. *λάσκω* „id., ik schreeuw” (aor.
έλασκον) te verwerpen. Andere combinaties
(met gr. *έλεγχος* „smaad” e.a.) zijn nog
onaannemelijker. — Afl. : **lasteren** ww.
Reeds mnl. onfr. ohd. os.

Lat znw., mnl. *latte* v. = ohd. *latta*
(nhd. *latte*), os. *latta* v. „lat”. Deze
vormen zouden op germ. **lattó(n)-*, met
tt uit idg. *tn*, *du* of *dhn* kunnen terug-
gaan, evenzoo ags. *lætt* v. „lat”. Aange-
zien wij dan echter den hd. vorm voor
ontleend moeten houden en voor 't Ags.
blijkens meng. *laphþe* (enr. *lath*) „lat”
ook een vorm met ðð aangenomen moet
worden, is het waarschijnlijker, dat wij
voor alle vormen van wgerm. **laphþó(n)-*
moeten uitgaan. De *þþ* is vreemd; vgl.
I mot. Verwant is mhd. *lade* m. „plank,
blind, kraam, winkeltje” (nhd. *laden*),
Kil. *laede* („Ger. Sax. Sicamb.”) „id.”,
mnl. (oostelijk en in du. getinten tekst)
lāde v. „tak, spruit, twijg”, mnd. *lāde*
v. „tak, spruit, nakomeling”. Wellicht
echter hebben deze woorden in de
beteekenis „twijg” een germ. ð: vgl.
mhd. *sumerlate* (-*latte*) v. „spruit van
't laatste jaar”: dan staat deze vorm
met den *þ-*vorm in gramm. wchsel.
Verwant zijn ier. *slat* „virga”, russ.
lotók „goot”, oi. *latá-* „slingerplant,
rank”. Ook arm. *last* „houtvlot, scheeps-
kiel, boot”? Uit het Germ. fr. *latte*
„lat” e.a. rom. woorden; ook in 't Slav.
is *lat* overgegaan.

Laten ww., mnl. *lāten*. = ohd. *lāzsan*
(nhd. *lassen*), os. *lātan*, ofri. *léta*, ags.
lātan (eng. *to let*), on. *lāta*, got. *letan*
„laten”. Verwant zijn lat. *lassus* „moe”
en de overige bij laat besproken
woorden, verder gr. *ληθεῖν · κοπιᾶν*,
καμηκέναι (Hes.), obg. *lěnú* (**lěd-no-*;
ook anders verklaard) „lui”, alb. *loð* „ik
maak moe”. Het is al te gevaarlijk, om,
zooals veelal gebeurt, op de bet.-over-
eenstemming van germ. **lēt-* met lit.
lėidžu, *lėisti* „laten” conclusies te baseeren
aangaande een idg. basis *lėid-* of een
basis *lė(i)-*, waarvan *lėid-* en *lėd-* verlen-
gingen zouden zijn; ook de sporadische
on. en ohd. vormen van laten met
i-vocalisme kunnen die hypothesen niet
aannemelijk maken. De reeds idg. vormen
met *ə* (lat. kelt. germ. *a*) pleiten er tegen.

Latierboom znw., Kil. *latierboom*, mnl.
lantierboom (Hattem, begin 15.eeuw).
't Eerste lid is Kil. *lattier*, *litier*, mnl.
leitiere, *litiere*, *let(t)iere* v. „ligplaats,
ligstroo”, ook „draagstoel, draagbaar”,
ontl. uit fr. *litière* „ligstroo, draag-

stoel", een afl. van *lit* (< lat. *lectus*) „bed". Voor de vóórtonige *a* vgl. *lamoen*, *tooneel*.

Latoen znw. o, mnl. *latoen* (*lattoen*, *let(t)oen*) o. Evenals mnd. *lalon*, *lattun* „latoen, messing", eng. *latten* „a kind of brass or bronze" ontl. uit ofr. *lalon* (fr. *laiton*) „latoen", van onzekeren oorsprong.

Lats (broekklep), nog niet bij Kil. Ontl. uit hd. *lutz* m. „broekklep", oorspr. „snoer, band", dat in de latere ME. uit ofr. *laz* (fr. *lacs*) „id." (> eng. *lace* „boordsel, veter, snoer") of it. *laccio* „id." ontleend is, die evenals spa. *lazo* (zie *lasso*) op lat. *laqueus* „strik" (vulgairlat. met *c*) teruggaan. Vgl. bij verlakken.

Latuw znw., mnl. *lat(t)úwe* v. Uit fr. *laitue* (< lat. *lactúca*) „latuw, sla". Oudere ontl. uit het Lat. zijn mnl. *lachteke* (v.?), ohd. *lattáih* (nhd. *tattich*) m., vroeg-mnd. *lattike* (v.?) en ook ags. *leahtric* m. „id.", met vervormden uitgang. Eng. *lettuce* „id." gaat daar niet direct op terug.

Laurier znw., nog niet bij Kil. Evenals eng. *laurel* (met dissimilatie) „laurier" uit fr. *laurier* „id." ontleend, een afl. van lat. *laurus*. Mnl. *lau(w)er* m. (nml. *lauwer*) „id." gaat direct op *laurus* terug, 't is echter een jongere ontl. dan ohd. *lór-beri* o.v. (nhd. *lorbeer* m.), eigenlijk „bes van den lór-boom", dat wsch. al vóór de 7. eeuw werd overgenomen en zelf weer in 't Ndd. en De. (*laurbaer*) overging. Ook ags. *láwer*, *laur* m., ouder-de. *lavr* „laurier", waaruit zw. *lager* „id.", is uit lat. *laurus* ontleend. Vgl. II kool.

Lauw bnw., mnl. *laeu*. = ohd. *láo* (nhd. *lau*), mnd. *lauw* „lauw", germ. **xléwa-*. Hiervan **xléwia-*, on. *hlér* „zacht (van het weer)". Voor andere afl. van de germ. basis *xléw-*, *xlew-*, *xlu-* vgl. Ij. Deze basis is een verleniging van idg. *welé-* of *kalé-*, waarvan lat. *caleo* „ik ben warm", *calidus* „warm", lit. *szylà*, *szilti* „warm worden", *sziltas* „warm"; ook arm. *colanam* „ik schitter, schijn"?? On. *hláka* v. „dooi", *hlána* „minder koud worden" kunnen ook direct van deze basis komen, 't zullen echter wel veeleer jongere vormen wezen.

Vgl. nog laai. Een gelijkkluidende idg. basis beteekent „koud zijn": zie bij II hal en koud.

Lauwer. Zie *laurier*.

Lava znw. Internationaal woord, via 't It. uit arab. *labá* ontleend (volgens een andere opvatting van it. lat. *laváre* „wasschen").

Lavas znw. Evenals dial. *lavesche*, *lavesche* enz. en de nog bestaande mnl. vormen *lvestoc*, *lubbstoc* (mnl. ook *lubbstékel*, *logestikel*) uit lat. *levisticum* resp. 't daaruit ontstane fr. *levèche*. De meeste ndl. vormen zijn analogisch gevormd evenals ohd. *lúbistéchal*, mhd. *lúbestecke* m., *liebstuckel* (nhd. *liebstöckel* m.o.), os. *lúbestéko* m., *liwistik*, *liwestoc*, mnd. *lubbstock*, ags. *lufestice* m. Eng. *lovage* is ontleend uit fr. *levèche*, maar heeft *o* naar de oudere ags. ontleening.

Laveeren ww., reeds later-mnl. met de bet. „heen en weer zwaaien (als een dronken man)". Evenals laat-mnd. *lavéren* „laveeren" (ook overdr.) (nhd. *lavieren* komt uit 't Ndl. of Ndd.) 't beste te verklaren als een ontl. uit ofr. *loveer* (fr. *louvoyer*) „laveeren", met *a* uit vóórtonige fr. *o* (vgl. *kantoor*); ofr. *loveer* komt echter eerst in de 16. eeuw voor. 't Komt van ndl. loef. Uit ofr. *loveer* (stam *lové-*) is ook Kil. *laveyen* „vagariotiose, otia agere, errare, palari: pascere errando sive palando" ontleend, waarmee „*laveyen*. j. *schoften*" identisch is. In 1568 komt *lavayen* = „stroopen" voor. De oudste bet. is „laveeren", vandaar „over straat zwaaien". *Laveien* „lanterfanten, 's nachts jagen" en *lavei* „verlof, vrijheid, staking, het 's nachts jagen" komen, vooral dial., nog voor. Vgl. *lawaa*.

Lavement znw. o., mnl. *lavament* o. Van fr. *lavement*, de mnl. vorm van lat. *lavámentum*, een afl. van fr. *laver*, lat. *laváre* „wasschen". Ook in andere talen ontleend.

Laven ww., mnl. *laven* „laven, verkwikken, troosten, bemoedigen". = ohd. *labón* „wasschen, laven, verkwikken" (nhd. *laben*), os. *laḅon* „laven, verkwikken", ags. *lafian* „wasschen, uitgieten op" (eng. *to lave*). Wsch., vóór de afscheiding van de Angelsaksers, ontleend uit lat. *laváre* „wasschen". Voor 't consonantisme vgl. *Ravenna* > du. *Raben*.

Mnl. *lāven* „doorweeken”, speciaal „leder met laf (nml. znw. o. „vocht, bad van run en water”) bewerken”, een nog bestaand ww., is 't zelfde woord als alg.-ndl. *laven* : 't znw. *laf* mag niet tegen de ontl. uit 't Lat. worden aangevoerd : 't is deverbatief; deze bet. van *laven* gaat direct terug op „wasschen”. — Afl. : **lafenis** znw. Sedert het Mnl. Mnd.

Lavendel znw. Uit lat. *lavendula*. Mnl. was dit woord nog al eens ontleend en door dissimilatie tot *lavender* geworden. Ook in andere talen ontleend.

Lawaai znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. een — oorspr. dial. ? — bijvorm van *lawei* (zie *la ve e r e n*). Daarop wijst : 1. de dial. bet. van *lawaaï* „oproer van werkvolk” (Sliedrecht), 2. oostfri. *lawei*, naast *lawei*, met de bett. „het ophouden met werken, rusttijd, feestavond, schorsing van 't werk, lawaai”. De afl. van *lawei*, *lawaaï* uit fr. *levée* „lichting enz.” is wegens de bet. niet aannemelijk. Veeleer is 't znw. van 't ww. *laweien* gevormd : de ruime bet. sfeer laat zich daardoor verklaren, dat de bet. „over straat zwaaien” voor uitbreiding zeer vatbaar is, terwijl de vorm licht onomatopoëtisch gevoeld kon worden. Op dit laatste wijzen ook de bijvormen Kil. *laweyt*, *laweyt* met de bett. „scherts” e.dgl.

Lawine znw. Nnl. uit het Hd. De afl. van nhd. *lawine* v. (ouder zwits. *lawin*) uit lat. *lābīna* „het vallen, glijden, storten” is bevredigender, dan de combinatie met *lauw*. Men wijst bij die laatste afleiding op bei. *läu(e)n* „dooi, massa week geworden sneeuw, lawine”. De *w* uit lat. *b* kan door rhaet. bemiddeling verklaard worden.

Lazaref znw. o. Een internationaal woord, dat zich na de ME. van uit Italië heeft verbreid. It. *lazzaretto* was oorspr. de naam van een ziekenhuis voor melaatschen. Het woord is gevormd van den naam van Lazarus uit Lucas XVI.

Lazuur. Zie azuur.

I **Leb**, **lebbe** (vierde maag van herkauwende dieren, daarin zuur geworden melk, stremsel), sedert Kil. Ook ndd. (reeds mnd.) en fri. Afl. van een met

ohd. *lab* o. „saus” (nhd. *lab* „stremsel”; deze bet. is reeds mhd.), mnd. *laf* o. „stremsel” identisch woord. Misschien verwant met gr. *λάπη* „bezinksel, slijm”. Het Mnl. heeft *lib*, *libbe* o. „stremsel” = mnd. *lip*, dial. nhd. *lippe* o. „id.”; dit kan *i* uit *e* hebben en in ablaut staan tot *leb*, maar ook met ohd. *liberōn* (nhd. *geliefen*) „stollen” van den bij *bliven* besproken wortel voor „kleven” komen. Echter doet een derde categorie van vormen, ohd. *chési-luppa* v., ags. *cíese-lybb* „stremsel” de gedachte opkomen, dat reeds oerwgerm. *j*-afl. van *lub-*, *lab-*, *lib-* (*leb-*?) met secundairen ablaut naast elkaar bestaan hebben. Dan wordt 't etymologiseeren gevaarlijker. De *u*-vorm kan gecombineerd worden met ohd. *luppi*, os. *lubbi* o. „doodend sap, gif”, ags. *lybb* o. „medicijn, gif”, on. *lyf* o. „krachtig werkende medicijn”, got. *lubja-* (als eerste compositielid) „gif”, ier. *luib* „plant”, die door sommigen weer met *loof* worden gecombineerd : de oorspr. bet. was dan „plant”.

II **Leb** (slappe buikzijde van een visch), nog niet bij Kil. Van de onomatopoëtische basis van *labberen*. Dgl. formaties ook in 't Ndd.

Lede. Zie *liever lede*.

Ledekant, **ledikant** znw. o. Sedert de 16. eeuw. Uit fr. *lit de camp* „veldbed”. Ook ndd. dial.

Ledematen. Zie *lidmaat*.

Leder, **leer** znw. o., mnl. *leder* o. = ohd. *lēdar* (nhd. *leder*), os. *lēthar* (in *lēther-makers* m., verder *lētharin* „lederen”), mnd. *leder* (*ledder*, *ladder*; ook mnl. ééns *laeder*), otri. *lēther*, ags. *lēðer* (eng. *leather*), on. *lēðr* o. „leder, huid”. = ier. *lethar* „leder”, west-ig. **letro-*. Of oorspr. alleen of germ. of kelt. en dan door ontl. verbreid?

Ledig, **leeg** bnw., mnl. *ledich* (*gh*) „vrij, onbelemmerd, niet bezig, lui, werkloos, zonder ambacht, ongehuwd, vrij van, ter vrije beschikking staande, onbeheerd, nietig”. = mhd. *lēdic* „vrij, ongehinderd” (nhd. *ledig*), mnd. *ledich* (*leddich*, *laddich*) „vrij, niet werkend, onbewerkt, leeg, nietig, ter vrije beschikking staande”, otri. *lēthoch* „vrij, onbelemmerd, vrij van, opengevallen”, meng. *lepi* „vrij, ongebonden”, ook

„buijbaar”, on. *liðugr* „gemakkelijk te bewegen, vrij, ongebonden, vriendelijk, geschikt”. Gewoonlijk ziet men in deze woorden een afl. van meng. *lþe* „vrije tijd” (door sommigen voor verwant met germ. **lþanan* „gaan” gehouden; zie lijd en), mnl. **lode* in *onlode* v. „bezigheid, drukte” (waarbij mnl. *onledich*, nnl. *onledig*). On. *liðugr* wordt door sommigen hiervan gescheiden en van *lið* afgeleid, met de oorspr. bet. „geleed, met beweeglijke leden”. Aangezien 1. sommige on. bett. zeer op die van ’t wgerm. bnw. lijken, 2. uit ’t oudere Wgerm. ’t woord niet bekend is, zoodat ook hier een dgl. grondbet. als die van on. *liðugr* voor mogelijk mag gehouden worden (NB. Ze komt meng. inderdaad voor), 3. het znw., waarvan ledig wordt afgeleid, ook omgekeerd „einzelsprachlich” van het bnw. kan zijn gevormd, mogen wij althans het vermoeden opperen, dat n.- en wgerm. **liþuza-* van lid en nergens anders van is gevormd, — evenals ook ags. *aliðian* „to dismember, separate, take away”. Vgl. IV lens.

Leed znw. o., mnl. *leet* (*d*) o. = ohd. *leid* o. „leed, smart” (nhd. *leid*), os. *lêth* o. „kwaad, zonde”, ofri. *lêth* o. „leed, overlast”, ags. *lād* o. „kwaad, overlast, belediging”. Dit znw. is het neutrum van ’t bnw. mnl. *leet* (*d*) „hatelijk, gehaat, onaangenaam, droevig”, ohd. *leid* „gehaat, onaangenaam, droevig”, os. *lêth* „id., boosaardig”, ofri. *lêth* „onaangenaam, droevig”, ags. *lād* „hatelijk, boosaardig, gehaat, onaangenaam” (eng. *loath*), on. *leiðr* „gehaat, onaangenaam”. Dit bnw. is nog over in nnl. met **leede** oogen; verder bestaat nog de afl. leelijk, mnl. *lêljic* (voor den vorm vgl. kwalijk), ook nog *leeltjic*, *leedljic*, *leettljic* „onaangenaam, kwetsend, schandelijk, leelijk”, = ohd. *leidlîh* „gehaat, afschuwelijk, slecht”, os. *lêthlîk* „boosaardig, afschuwelijk”, ofri. *lêthlik* „hatelijk, gemeen”, ags. *lādlic* „hatelijk, afschuwelijk, onaangenaam”. Met germ. **liþa-* kan lijd en in ablaut staan. Zie aldaar. Uit het Germ. fr. *laid* „leelijk”. — **Leedvermaak** znw. o. Nnl. vertaling van hd. *schadenfreude* v.

Leeg. Zie ledig.

Leek znw., mnl. *leec* bnw. en znw. m., ook reeds overdr. = ohd. *laik-* in *laikman* m., mnd. *lêk*, owfri. *lêk*, laat-on. *leikr* „leek”. Een geleerde ontl. uit lat. *laicus* (oorspr. *laicus*, gr. *λαϊκός*) „leek”, terwijl mnl. *leye*, ohd. *leigo*, *leijo* (nhd. *laie*), mnd. *leie*, ofri. *leia* m. „leek” op rom. vormen van *laicus*, **laigu*, **laju* teruggaan. Eng. *lay* „id.” komt van fr. *lai*, terwijl ags. *lêwed* znw. m., *lêwede* bnw. (eng. *lewd*) „id.” een vervorming van ’t lat.-rom. woord is.

Leelijk bnw. Zie leed.

Leem znw. o., mnl. *leem* (*lême*? m. o.?). = onfr. ohd. *leimo* m. (nhd. dial. *leimen*), os. *lêmo* m. (nhd. *lehm*) m., ags. *lām* o. (eng. *loam*) „leem” resp. „slijk”. Deze laatste bet. geeft ook Kil. op. Met ablaut lij m. Een formantische variant is on. *leir* o. „leem”. Vgl. buiten het Germ. vooral lat. *līmus* (wsch. **loi-mo-* = leem) „slijk” en verder lat. *lino* „ik bestrijk”, *lēvis* „glad”, gr. *ἀλίνω* „ik bestrijk, zalf”, *λεῖος*, *λίτός* „glad”. Deze wortel *lei-* is bezwaarlijk te scheiden 1. van de bij lenig besproken basis *lei-*, 2. van den anlautvariant *slei-*: zie slij m. Vgl. nog blijven, I en II leep, II lei.

Leemte znw., mnl. *leemte* v. „verlamming, verminking. De oudere vorm *leemde* v. komt reeds mnl. minder vaak voor. Voor de suffixsubstitutie vgl. hoogte. = mhd. *lem(e)de* v. „verlamming, verminking, verminkt lid”, mnd. *lemede*, *lembte* „verminking, verlamming”, ofri. *lemithe* v. „id.”, on. *lemd* v. „id.”. Abstractum van *līam*, evenals ’t synonieme mnl. *leme* (zeldzaam), mhd. *leme*, os. *lemi* v.

Leen znw. o., mnl. *leen* o. m. „leengoed (ook van ambten e.dgl.), bezit, gift, lot”. = ohd. *lēhan* (nhd. *lehen*) o. „leengoed, leen”, os. *lēhen*, ofri. *lén* o. „id.”, in ’t Ofri. ook „het leenen”; zoo komt ofri. *tó léne* = „te leen” voor. Dezelfde bet. heeft mnd. *léne* (= ndl. leen in te, ter leen) en ook ags. *læn* v. (*tó læne* „te leen”), dat ook „leengoed” beteekent; on. *læn* o. = „bezit, leening, leengoed” (> eng. *loan*). On. *lén* o. „leengoed” komt uit ’t Ndd. Leen, germ. **laixw-na-*, *-ni-*, wsch. oorspr. een s-stam, is verwant met het

ww. mnl. *leen* (alleen Sassenspieghel) „in leen geven, beleenen met” (*verleen* is veel gebruikelijker), onfr. *leer* „commodare”, ohd. *lihan* (nhd. *leihen*), os. *lihan*, (ofri. *liá* is onzeker), ags. *léon*, on. *ljá*, got. *leihwan* „te leen geven, (ver)leenen”, in sommige talen ook „te leen ontvangen”. De oorspr. bet. is „overlaten”: verwant zijn lat. *linguo*, gr. *λείπω* „ik verlaat”, lit. *lėkù*, *lėkti* „laten”, *at-laikas* = obg. *otī-lėkū* „rest”, arm. *lk’anem* „ik laat”, oi. *rinákti* „hij laat, laat los, staat af”. Met *leen* vgl. vooral ’t wsch. er mee identische oi. *reknyas-* „door erven verkregen goed, bezit”. Ier. *léicim* „ik laat, verlaat” wordt hierbij gebracht, maar ook anders verklaard. — Een afl. van *leen* is **leenen** ww., mnl. *leenen* „leenen aan, leenen van, aanbieden, verleenen” = ohd. *léhanón* „als leen geven, leenen” (nhd. *leihen*), os. *lėhnon* (: ofri. *léna*, ags. *lėnan*, eng. *to lend*) „te leen geven”, in sommige talen ook „te leen ontvangen”. On. *léna* „leenen” is uit het Ndd. ontleend.

I **Leep** (slim). Sedert de 16. eeuw in deze bet. en in de oudere bet. „scheef”. Vla. *leep* beteekent nog „met scheeve vouwen”. Met ablaut dial. (vla.) *lijp* „id.”, mnl. *lipen* „schuinsche blikken werpen, grijnzen” of „schreien” (in deze bet. nog fri. en overijs.); vgl. wvla. *leepen* „grijnzen, grijnen”. Ndd. komt *lep* = „slecht, naar” voor, fri. *liep* = „leep, slim”. Voor de bett. vgl. *slim*. De oorsprong is onbekend. Mogelijk — hoewel onzeker — is ’t, dat dit woord evenals II **leep**, mnl. *leep* „druijpend (van oog)” een grondbet. „glad, glijerig” heeft gehad, dan zouden wij gr. *ολιβρός* „glibberig” (benevens *λεϊψω* „ik druppel, giet”, lat. *libo* „ik giet uit, offer”?) kunnen vergelijken en in idg. *li-b-*, *lei-b-* een verlenging van *li-*, *lei-* (zie *leem*) zien, of wel een variant van idg. *lip-* (zie *blijven*), waarvan o.a. ook lat. *lippus* „leepoogig” komt. Wellicht gaan zoowel *li-b-* als *li-p-* op *li-* terug. Vgl. nog *slippen*, *slippen*.

III **Leep** in van de leep krijgen. Oorsprong onbekend. De bet. laat allerlei grondbet. toe.

I **Leer** (leering), mnl. *lere* v. = ohd. *lėra* (nhd. *lehre*), os. *lėra*, ofri. *lėre*,

ags. *lár* v. „leer, leering, onderrichting”. Hierbij ’t ww. **leeren**, mnl. *lėren* „docere, discere” = onfr. *lėran* „docere”, ohd. *lėren* „id.”, soms „discere” (nhd. *lehren*), os. *lėrian* „docere” (mnd. *lėren* ook „discere”), ofri. *lėra*, ags. *lėran*, got. *laisjan* „docere”. [On. *lėra*, de. *lere*, zw. *lėra* zijn ontleend.] De oorspr. bet. was „docere”. Men vat dit **laizianan* soms op als een denominativum van leer, **laizó-*; veeleer is ’t een causativum bij got. *lais* „ik weet” (praeteritopraesens). Het oude woord voor „discere” is mnl. *leernen* (āp. *λεγ.*), ohd. *lirnen*, *lėrnén*, *-ón* (nhd. *lernen*), os. *lėnon* en **lėrnón* (blijkens *lėrnunga* v. „leering”), ofri. *lėrnia*, *lėrnua*, ags. *lėornian* (eng. *to learn*) „discere”, stam germ. *lėznó-*, *lėznó-*. Uit het Germ. vgl. nog list en got. *lubja-leis* „gif-kundig, in toevenarij ervaren”. De oorspr. bet. van germ. *līs-*, *lais-* was „nasporen”: got. *lais* „ik heb nagespoord, weet”. Meer over den oorsprong bij leest. — **Leerling** znw., sedert tegen 1500, nog niet mhd. Teuth. mnd. — **Leerzaam** bnw., sedert Kil. en ’t Mnd. Teuth. reeds *leersamheit*.

II **Leer**. Zie *ladder*.

III **Leer**. Zie *leder*.

Leest znw., mnl. *leest* m. „vorm, model, schoenmakersleest”. = ohd. *leist* (o.?) „forma” (mhd. *leist* m. „vorm, leest”, nhd. *leiste(n)* m.), mnd. *lést(e)* „leest”, ags. *lást*, *lást* m. „voetspoor, voetstap” (*lėst* v. „voetbedekking”; eng. *last* „leest”), on. *leistr* m. „voet onder den enkel, sok”, got. *laists* m. „spoor”. Hiervan het ww. got. *laistjan* „volgen”, met overdr. bet. mnl. *leesten* „gestand doen, inwilligen, voltooien, in gijzeling liggen”, ohd. (nhd.) *leisten* „nakomen, volvoeren”, os. *lėstian* „id.”, ofri. *lėsta*, *lástá* „id., betalen”, ags. *lėstan* „volgen, nakomen, volvoeren, voortduren” (eng. *to last*). De oorspr. bet. van **lais-ta-*, *-ti-* is „spoor” en verwant zijn Kil. *leese* „sulcus et orbita”, ohd. *wagan-leisu* v. „wagen-spoor” (nhd. *g-leis* o.), buiten ’t Germ. lat. *lira* „voren, smalle strook grond”, *dé-líro* letterlijk = „entgleise”, obg. *lėcha*, opr. *lyso* „opgeworpen aarde tusschen twee voren”, lit. *lėysė* „bloembed”. Hierbij ook I **leer** en **leeren**. Vgl. nog *lijst*.

Leeuw znw., mnl. *léwe*, *leeu* m. = onfr. **léwo* (? Of **leo* ? Alleen de gen. mv. *leono* komt voor), ohd. *lewo* (nhd. *löwe*), *leo*, *louwo*, mnd. *léwe*, (ofri. *lawwe* v. „leeuwint”), ags. *leo* (eng. *lion* uit het Fr.), on. *leó* m. „leeuw”. Ontl. uit lat. *leo* (gr. *λέων*; misschien van egypt.-sem. oorsprong). De vormen met *é* zullen wel klankwettig zijn (vgl. *geewen*), van ohd. *louwo*, mhd. *löuwe* is dat onzeker: zoo neen, dan moeten we vervorming aannemen, niet een geheel anderen oorsprong. Lit. *lėvas* „leeuw” komt uit 't Germ., evenzoo obg. *lėvū* „id.” Oerverwantschap van den lat. en den germ. leeuwnaam is geheel onaannemelijk. Voor een andere dgl. ontl. uit den lat. nomin. zie pauw.

Leeuwerik znw., dial. ook *leewwērk* (Antw., west-N.Brab.), mnl. *léwerke* (*lie-weric*, *liwerke*, *lawerke*) v. = ohd. *lėrahha* (nhd. *lerche*), mnd. *lėwer(i)ke*, fri. *ljurk*, *ljurts*, ags. *lāwerce*, *lāwrice*, *lāwerce* (eng. *lark*, schotsch *laverock*) v., on. *lėvirki* m. „leeuwerik”, germ. **laiwarikón-* of **laiwazakón-* (-an-). Oorsprong onzeker. Russ. *záworonok*, polabisch *žėvornāk* „leeuwerik” e.a. dgl. woorden, die niet van obg. *vranū*, russ. *wóron*, lit. *vařnas* „raaf” te scheiden zijn — evenzoo lett. *kāvdarna* „kraai” —, doen 't vermoeden opkomen, dat leeuwerik een dgl. samenst. is, waarvan dan het tweede lid met *vranū* verwant kan zijn (niet met russ. *šwerčók* < **šwər-q-igo-* „krekel”). Of 't eerste lid bij gr. *λαίευν*, *λαίμεναι* · *φθέρυγεσθαι* (Hes.) hoort (waarmee men nog got. *lavian* „hoonen”, on. *lá* „berispn”, ier. *lėim* „ik leg ten laste”, lat. *lá-tro* „ik blaf”, obg. *lajq* „ik blaf, hoon”, lit. *lėju*, alb. *lėh* „ik blaf”, arm. *lam* „ik ween”, oi. *rāyati* „hij blaft” combineert) is zeer onzeker (zie lom), evenals trouwens deze heele etymologie. Verwerpelijk is de combinatie van leeuwerik met gall.-lat. *alauda* „leeuwerik” en verder event. met de woordgroep van lied. Opvallend is de klankovereenstemming met finsch *leivo*, estnisch *lėivo* „leeuwerik”.

Lef (moed). Uit de taal der ndl. Israëlieten. = hebr. *lėb* „hart”.

Legateeren ww. Nnl. onder invloed

van fr. *léguer* bij **legaat** znw. o. gevormd. Dit, nog niet bij Kil., uit ofr. (tot de 17. eeuw) *legat* (< lat. *lėgdum*).

Legende znw., mnl. *legende* v. „voorlezing uit de H.S. of een heiligenleven, boek met heiligenlevens, verhaal aangaande een heilige (of een anderen persoon uit de oudheid)”. Uit lat. *legenda*. In de nnl. bet. „oude overlevering, oud verhaal” staat 't woord onder fr. invloed.

Leger znw. o., mnl. *lēgher* m. (o. ?), ook *lēghere* m.v. „ligging, belegering, ligplaats, kamp, beschrijving van vaste goederen” (zeldzaam, vooral laat-mnl. woord). = onfr. *lėger* (in *lėgerstede* „cubilibus”, een ook mnl., maar daar zeldzaam woord), ohd. *lēgar* m. „ligplaats, het liggen” (nhd. *lager* o. met *a* onder invloed van *lage* v.), os. *lēgar* o. „het liggen, ziekbed”, ofri. *lēgor*, *lēger* (o. ?) „het liggen”, ags. *lēger* o. „het liggen, ziekte, ligplaats”, got. *ligrs* m. „bed, ligplaats”. Met formans *-ra-*, idg. *-ro-* van den stam van liggen.

Leggen ww., mnl. *legghen* (*lēghen*). = ohd. *lecken*, *legen* (nhd. *legen*), os. *leggian*, ofri. *ledza*, *lėdz(i)a*, *leia*, ags. *lecgan* (eng. *to lay*), on. *leggja* „leggen”. Causatiefformatie bij liggen, overeenstemmend met obg. *ložq*, *ložiti* „leggen”, ier. *fu-lug(a)i* „hij verbergt”.

I **-lei** in allerlei e.dgl., mnl. *leye* (*leide* met onoorspr. *d*) v., ook reeds als tweede compositielid geschreven. = mhd. *leie*, *lei* (nog een afzonderlijk woord, nhd. echter *-lei*), mnd. *lei*, *leie*, *leige*, ofri. *leie* v. „wijze, soort, -lei”, alle in den gen. met voorafgaand attributivum gebruikelijk. Ontl. uit ofr. *lei* „wet, manier, soort” (fr. *loi*; < lat. *lėw* „wet”).

II **Lei** znw., mnl. *leye* v. „rots, lei”; sedert de 16. eeuw ook „schrijfle”. = mhd. (nhd.) *leie*, *lei* v. „rots, lei”, os. *leia* v. „rots, steen”, (owfri. *laeyde* bnw. „leien”). Oorsprong onzeker. Wij zouden van de bet. „het gladde” kunnen uitgaan en 't woord af van de bij leem besproken basis afleiden.

Leiden ww., mnl. *leiden*, *lėden*. = onfr. *leiden*, ohd. (nhd.) *leiten*, os. *lėdian*, ofri. *lėda*, ags. *lėdan* (eng. *to lead*), on. *leiða* „doen gaan, voeren, leiden”, germ. **laidianan*, causativum van **lėpanan* „gaan”; zie lijden.

Leidsele, **leisel** znw. o., nog niet bij Kil. Samenst. van den stam van leiden (met *d*-uitval leien) en zeel. Dial. (Kampen) komt nog *leizél* voor. Ook het Mhd. kent een samenst. *leitseil* o. „touw waaraan men een hond vasthoudt”, eveneens mnd. *leidesél* o. „leidsele”. Dial. ndl. (Beierl., Bommelerwaard, Gron.) komt *lei(de)* „leidsele” voor, = mnd. *leide* (*léide*) v. „touw waaraan eenige hengelsnoeren en haken bevestigd zijn”. In andere bett. is dit woord — een afl. van leiden — nog meer verbreid.

Leis, **leist** (met jongere *t* evenals *fielt* e.a.) znw. „riem voor jachthonden”, mnl. *leise* v. „id.”. Uit fr. *laisse* „id.”, dat als een afl. van *laisser* „laten” (uit lat. *laxāre*) of als een vervorming, onder invloed hiervan, van **lasse* (uit lat. **laquea*) verklaard wordt.

I **Lek** znw. o., 't mv. *lecken* al 1384. Ook mnd. en fri. en — door ontleening — nhd. en de. Of van 't ww. I **leken** gevormd, of 't gesubstantiveerde neutrum van II **lek** bnw., mnl. nnd. (daaruit nhd.) *leck* „lek”. Dit had oorspr. één *k* blijkens oudnhd. *lēch*, ags. *lēc* (ten onrechte *hlec* geschreven), on. *lēkr* „lek”. De *kk* kan mede worden toegeschreven aan invloed van het ww. I **lekker**, mnl. mnd. (nhd.) *lecken* „lekker”, ohd. *lecchen* (nhd. *lecken*), ags. *lecc(e)an* „nat maken”. Dit is een afl. van 't bnw. oudnml. (vla.) *lac*, mnd. *lak* „lek”, dat evenals mnl. *lāke* v. (m.o.) „plas, meer, sloot als grens-scheiding dienend, pekell” (nog dial. en als eigennaam bewaard), ohd. *lahha* v. „poel, plas” (nhd. *lache*, ohd. ook *laccha*), mnd. *lāke* v. „plas, moeras” en „pekell” (nhd. *lake*), ags. *lacu* v. „plas, vijver, meer” (eng. *lake*), de. *lage* „pekell”, zw. *lake* „id., sap (van een boom)” en met vrdhdh. on. *lōkr* m. „beek” in ablaut staat met **leka-* „lek”. Het znw. **lakó-* is wellicht in de verschillende talen in de bet. „meer, plas” door iat. *lacus* „id.” beïnvloed, maar niet hiernit ontleend. Uit 't Germ. obg. *loky* „poel”. *E*-vocalisme heeft ook 't sterke ww. mnl. *lēken* „lekker, (laten) doorsijpelen, druppelen”, ohd. *lēhhan* „lekker”, on. *lēka* „(laten) doorsijpelen”.

Men combineert al deze woorden met ier. *legaim* „ik smelt, word opgelost”. Als wij van een grondbet. „onvast zijn” mogen uitgaan, is verwantschap met de onder laks besproken woorden aan-nemelijk. Veeleer echter wijzen mnl. *lāke* enz. en on. *lōkr* op een grondbet. „nat zijn”. Of behooren de geciteerde germ. woorden bij twee bases? — **Lekkage** znw. Afl. van lekken met fr. suffix; vgl. tuigage. 't Woord is ook ndd. Daaruit zijn ontleend de. *lökage*, zw. *läckage*.

II **Lekken** (likken). Zie likken.

Lekker bnw., mnl. *lecker* „gastronomisch, gulzig, zinnelijk, lekker”. = mhd. *lëcker* „lekker”, mnd. *lëcker* „gastronomisch, zinnelijk, lekker”. Afl. van II **leken**. Het znw. mnl. oudnml. *lecker* (*leckaert*) m. „gastronoom, gulzigaard, smeerlap”, ohd. *lëchhāri*, mhd. mnd. *lëcker* m. „id.” is een nomen agentis van II **leken**. — De bet. „gastronomisch” is nog over in 't znw. **lekkerbek**. — **Lekkernij** znw., reeds mnl., vooral in de bet. „lekkerbekkerij”. Hiernaast *leckerie* v., dat ook mhd. mnd. is.

Lel znw., sedert Kil., die *lelle* met de bett. „oorlel, mammae capitulum, onder-kam (van een haan), huid, punt van de tong” opgeeft; de algemeene bet. is dus „trillende punt”. Hierbij 't ww. *lillen*, niet bij Kil., die echter wel *lillebeenen* „palpitare pedibus” vermeldt; vgl. ook Teuth. *lybllen myt den oren* (zonder vert.). Ofschoon deze woorden er onomatopoëtisch uitzien en de basis, waarvan zij komen, dat ook wel zal wezen, kunnen ze oud zijn en verwant met ags. *lāl* v. „buigzame twijg, striem” en buiten 't Germ. met ksl. *lelēti* „titubare, fluctuare”, oi. *lelēyati* „hij trilt, waggelt”. Ags. *lāl* stemt geheel met lit. *lėlis* „caprimulgus” overeen.

Lelie znw., mnl. *lelie* v. = ohd. *lilja* (nhd. *lilie*) v., os. *lilli* (m.o.?) ags. *lilge* v. (eng. *lily*), on. *lilja* v. „lilie”. Uit lat. *lilia*, mv. van *lilium* (< gr. *λεϊριον*; wordt wel uit 't Egypt. afgeleid) „id.”. De ndl. *ē* heeft niets opvallends, aangezien de lat. *ī* bij dit woord in alle germ. diall. als *ǣ* optreedt:

deze \ddot{z} werd in 't Ndl. regelmatig tot \ddot{z} . De mnl. vorm *lilie* v. berust op hernieuwde ontl. uit resp. aansluiting aan het lat. woord of ofr. *lilie*, *lile*.

Lemmen (vlelend spreken), nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker.

Lemmer, **lemmet** znw. o. (vla. m.), mnl. (zelden) *lemmer*, *lemmen*, *lemmet* (*t* en *d*), deels met dissimilatie deels met uitgang-substitutie naast gewoner en ouder *lemmele* (*lemmet*, *tempele*) v. (o.; ook *lemmelen* o.) „blad van metaal, kling van een wapen”. Vgl. mnd. *lemmelen* (*temel*, *lomel*) o. „kling”, mhd. *lámel* v.o. „id.”. Deze vormen gaan terug op lat. *lámína*, *lamína* „blad metaal, kling” of 't verkleinwoord daarvan *lámella* (> ofr. *lemele*, *lemelle*, *lumelle*, fr. *l'albumelle*); zij zijn echter niet direct uit 't Lat., maar deels uit het Rom. deels uit het Ofr. ontleend. De vormen met *a* (ook gloss. bern. *lámble*) wijzen op rom. **lamna*, dat ook aan fr. *lame* „lemmer” e.a. rom. vormen ten grondslag ligt, of een afl. ervan. Een vorm met *t*-uitgang bestaat ook in 't Oostfri. : *lemt* „lemmet”.

II **Lemmet** (kaarse-, lampepit) znw. o., mnl. *lemmet* naast *lenement* o. „linnen windsel of lap, kaarse- of lampepit”. Mnl. en nnl. dial. nog andere vormen, deels met eindbetoning. Uit lat. *linámentum*. Ook mnd. *le-*, *leiment*, vroeg-mnd. *lenement* „kaarsepit”.

Lemoen. Zie *lamoen*.

Lende znw., mnl. *lende* naast *lendine*, *lenden(e)* v. (o.?). De eerste vorm is wsch. als singularis bij den vorm *lenden*, den ouden, klankwettigen pluralis van het onz. *lenden* gevormd : = onfr. *lendin* o. mv. „renes”, ohd. *lentim* enk. mv. (o.?) „id., lenden”. Ohd. komt echter ook een enk. en mv. *lenti* v. voor (nhd. *lende*). Verder os. *lendil* (lees *lendin*?), ofri. *lenderna* acc. mv., *lendum* dat. mv., ags. *lendenu* o. mv. „lendenen, nieren”. Een *jō*-stam is on. *lendr* v. „lende”. Wsch. moeten wij van grondvormen **lanðwið-*, **lanðwina-* uitgaan : de *w* vinden we ook in 't ablatende obg. *ledvíje* „lumbi, ψυξη” (psalm 37,8), terwijl lat. *lumbus* „lende” op **londhwo-* teruggaat. Verder hooren wsch. hierbij, met idg. *n* (ñ): ohd. *lunda* v. „spek”,

ags. *lynd* v. „vet”, on. *lund* v. „vleesch onder de ruggegraat bij de nieren”. Verdere combinaties zijn niet aannemelijk.

Lenen. Zie *leunen*.

I **Leng** (soort kabeljauw), sedert Kil. : *lenghe*, *linghe*. Evenals nhd. *länge*, *langfisch*, ndd. *leng*, mnd. *lange*, meng. *leng*, *lienge*, *ling(e)* (eng. *ling*), de. *lange*, zw. *länga*, on. *langa* v. „leng” een afl. van *lang*. De visch heet naar zijn gerekten vorm. Fr. *lingue* „leng” komt uit 't Ndl. of uit 't Eng.

II **Leng** (dubbelgeslagen touw om iets op te hijschen) znw. o., nog niet bij Kil. = mnd. *leng* „leng” (> de. *leng*, zw. *länga*). Wsch. een afl. van *lang* : „lang touw” (voor de bet. vgl. fr. *longe* „leireep”, mlat. *longia*, wsch. van *longus*). Volgens anderen = on. *lengja* v. „streep, riem” en verwant met obg. *lešti*, lit. *leūkti* „huigen”.

Langen ww., mnl. *lenghen* „langer maken, langer worden”. = ohd. *lengen* (nhd. *längen*), mnd. *lengen* „verlengen, uitstellen”, ags. *leugan* „id., lang worden”, on. *lengja* „lang maken”. Afl. van *lang*. — **Lengte** znw., mnl. *lencte* naast gewoner *lengde*, *lenghede* v. = mhd. *lengede*, mnd. *leng(e)de*, ags. *lengð* (eng. *length*), on. *lengd* v. „lengte”. Voor *-te* naast ouder *-de* vgl. *hoogte*. Een synoniem is mnl. *lenghe*, ohd. *lengī* (nhd. *länge*), mnd. *leng*, ofri. *lentze*, ags. *lengo*, got. *laggei* v. Beide woorden zijn van *lang* gevormd.

Lenig bnw., nog niet bij Kil. = oostfri. *länig*, *lenig* „buigzaam, lenig”, fri. *linich* „id., vlug, handig”. Uit 't Germ. hierbij on. *linr* „zacht om te voelen, zachtzinnig, behaaglijk”, bei. *len* „week” en wsch. ook ohd. *lind(i)* „week, zacht, vriendelijk” (nhd. *lind*; laat-mnl. [Minnen Loep] oud-nnl. *linde* is een germanisme), os. *līthi*, ags. *līðe* (eng. *lithe*) „id.”, noorw. dial. *linn* „buigzaam, slap, vriendelijk”. Wij kunnen van idg. *len-* uitgaan en lat. *lentus* „buigzaam, taai, langzaam”, eventueel ook *lénis* „zacht”, obg. *lénü* „traag”, lett. *lénis* „id., vriendelijk” vergelijken (voor de bet. vgl. Zaansch *lenig*, *lenigjes* „langzaam, zachtjes”); over *lénü* vgl. echter bij *laten*. Zie nog *linde*. Gaan we van *lin-* uit, vgl. dan mhd. *lin* „flauw, moe”, ier. *lian* „zacht”, *lenim* „ik

hang, hecht mij aan", oi. *lināli, lāyate, līyate, līyati* „hij vlijt zich tegen”, *līnā-* „aanliggend tegen”. De tweede hypothese is waarschijnlijker (tenzij de germ. woorden in twee groepen te scheiden zijn); vgl. vooral nog lit. *leinas, lainas* (*leilas, laibas*) „slank”. Zie verder I e m en I lid. Ook ohd. *bi-linnan* „aflaten, nalaten”, ags. *linnan* „ophouden met, scheiden van”, on. *linna* „ophouden met”, got. *af-linnan* „wijken” kunnen hierbij hooren, als de grondbet. is „slap zijn, geen energie toonen” of „gaan liggen”. — Afl. : **lenigen** ww. Ook oostfri. *lenigen, lānigen*.

I **Lens** (soort harpoen), nog niet bij Kil. Ook du. Blijkbaar identisch met *lans* : in de oudere du. scheepstaal *lanze* „lens”. Langs anderen weg (eng. *lance*?) in 't Ndl. gekomen? Of een oudere ontl. = mnl. *lense* v. „lans”, dat event. een leenwoord uit het Rom. met daarna ingetredenumlaut zou kunnen zijn. Dit is echter hoogst onzeker.

II **Lens** (spie). Zie *luns*.

III **Lens** (glazen lens, lens van 't oog) = **lens** „linze”. Zie *linze*.

IV **Lens** bnw. = Kil. *lents, lijns* („vetus”) „lensus, latus”. Voor de bett. vgl. ledig. Vgl. ndd. dial. *lens*, fri. *lins* „leeg”, vla. *len(t)s, lengsch* „mat, loom”. Oorsprong onzeker. Met 't oog op de betontwikkeling van ledig zouden wij een grondvorm **lanδ-sia-* of **lan-sia-*, verwant met lat. *lensus* „buigzaam” (zie *lenig*) kunnen vermoeden. Dit is echter hoogst dubieus. Misschien is het een vrij jong woord; vgl. *lunderen*. Zie nog *lenzen*.

Lente znw., mnl. *lenten* (-*ijn*) m. (v.); *lente* is zeldzamer. Het Ohd. kent 1. *lenzo* m. (nhd. *lenz*) = mnd. *lente*, *lente* m. v. „lente”, 2. *lengizin, lenzin* m. = mnl. mnd. *lenten* m. v., ags. *leucten* m. (eng. *Lent* „vastentijd”), 3. *lange*, (nog opper-du. *lānges* e.dgl.). De eerste vorm veronderstelt een grondvorm **lawz(i)tjan-*, (-*a*)*tjan-*, de 3. **lawzalu* (-*ita-*), de 2. **lawzilitina-* (**lawzīt-tina-*?). Wsch. zijn al deze vormen als afl. van *lang* op te vatten: bet. „lange dag”? of „met lange dagen”? Deze grondbet. zou mooi bevestigd worden, als men terecht in 't tweede lid van ohd. *lengizin* het woord **tina-* „dag” zag,

dat ook in got. *sin-teins* „dagelijksch, voortdurend” bewaard is: vgl. buiten 't Germ. ier *tre-lenus* „tri-duum”, lat. *nun-dinae* „om de 9 dagen gehouden markt”, obg. *dñi*, lit. *dñà*, oi. *dina-* „dag”, alb. *dite* (**din-tē?*) „id.”. Aangezien echter 1. en 3. afl. en geen samenstt. zijn, is dat ook voor 2. waarschijnlijker.

Lenzen (met weinig of geen zeil vóór den wind varen). = mnd. *lensen* (> de. *lense*) „voor den wind varen”. Een oudere bet. is wsch. „de zeilen losmaken”: dan is *lenzen* = Kil. *lentsen, lenssen* „solvere”, een afl. van IV *lens*. In 1501 komt *lensen* = „storten, betalen” reeds voor.

Lep (klap), later-nnl. Onomatopoëtisch evenals *mep*; onder invloed van dit e.a. woorden opgekomen.

Lepel znw., mnl. *lepel* m. = ohd. *leffil* (nhd. *löffel*), mnd. *lepel*, got. **lapils* (> opr. *lapinis*) m. „lepel”. Afl. van de germ. basis *lap-*, waarvan de ww. mnl. *lāpen* „slurpen, leppen”, ohd. *laffan*, mnd. *lāpen*, ags. *lapan* (eng. *to lap*) „id.” en nld. **leppen**, ijsl. *lepja* „oplikken” komen en die op idg. *lab-* teruggaat, waarvan lat. *lambo* „ik lik” (de *m* oorspr. wsch. alleen in het praesens), obg. *lobūzā, lobūzati* „kussen” (oi. *lapsuda-* „boksbaard”? Zeer dubieuzecombinatie). Zie *lip*. Een wsch. onomatopoëtische basis, waarnaast verschillende auslautvarianten: *laph-* (ook *labh-, lap-*?) in gr. *λαφίσσο* „ik verslind”, alb. *lap* „ik lep water”, arm. *lap'em* „ik lik”; ook russ. *lopāt* „vreten”? [Ook nld. *labben* zou van een germ. basis *lab-* kunnen komen: 't zal echter veeleer jonger zijn], — *laq-* in gr. *λάπτω* „ik slurp”, *λάξας* „likkend”, lit. *lakivù, tàkti* „leppen”, russ. *ločít* „oplikken”, arm. *lakem* (*k* < *kk*) „ik lik”. — Afl. : **lepel** znw., reeds bij Maerlant; ook mnd. *lepeler* m. Naar den lepelachtigen snavel genoemd. Deze etymologie geeft ook Kil.

Lepra znw., nog niet bij Kil. Ook in andere talen. Uit gr.-lat. *lepra*. — **Leproos** bnw., nog niet bij Kil. Uit fr. *lépreux* met gelatiniseerden uitgang.

Les znw., mnl. *lesse* v. Of uit **lewsə* < **lektə* en dit uit lat. *lectio* of uit een rom. **lece*, dat op den lat. nominatief *lectio* teruggaat (: fr. *leçon* uit den

accus.). 't Eerste is aannemelijker: les zal toch wel een geleerde ontl. zijn. Uit den lat. met *kt's* uitgesproken vorm is ook mnl. *lexe*, ohd. *lēcza*, *lēczia*, os. *lěkzia* v. ontleend, evenzoo komt got. *laiktjo* v. direct uit het Lat. In de oudere germ. talen is de bet. evenals die van lat. *lectio* „voorlezing van een stuk uit de H. S. of de kerkvaders”. — Afl.: **lessenaar** znw., mnl. *lessenāre*, -*ar* m. Ontstaan onder invloed van lat. *lectiōnārium* naast *lectio*. De jongere bijvorm *lezenaar* onder invloed van lezen.

Lesschen ww., mnl. *lesscen* „uitdooven, uitgaan”, gew. overdrachtelijk, trans. en intrans., vooral in het latere Mnl. gebruikelijk (onder duitschen of oostmnl. invloed?). Zie blusschen en vgl. nog voor de bet. N.Brab. *kalk lessen* „blusschen”. In lesschen zijn samengevallen: 1. wgerm. **lěskan*, ohd. os. *lěskan* sterk ww. „uitgaan” (intrans.), 2. **luskian*, ohd. *lesken*, os. *ā-leskian* (gew. overdrachtelijk) zw. „uitblusschen” (trans.). Ook in nhd. *löschen*, mnd. *leschen* st. en zw. „uitgaan, uitdooven” zijn beide ww. samengevallen. In de Limb. Sermoenen komt nog een sterk verl. deelw. voor. Verwant met mnl. *lasscen* „verslappen”, nhd. *lasch* „slap”, mnd. *lasch* „moede”, on. *lōskr* „slap” en verder ier. *lesc* „traag”. Deze woorden kunnen als idg. **logh-sqo-*, **legħ-sqo-* (-*sqwo-*) bij liggen hooren, maar ook als **los-go-*, **les-go-* (-*qwo-*) bij mnl. mnd. *las* „moe”, mhd. *erleswen* „zwak worden”, ags. *leswe*, *lyswe* „valsch, slecht”, got. *lasivs* „zwak”, on. *lasinn* „id.”, lat. *sublestus* „zwak, gering”, ksl. *los'i* „gering, mager”. Gr. *λοισθος* „de laatste” is wsch. ten onrechte hiermee gecombineerd. Voor nog een andere, ook aannemelijke verklaring van mnl. *lasscen* enz. zie bij laat.

Lest. Zie laat.

Letten ww., mnl. *letten* „vertragen, beletten, terughouden, opsluiten, confisken, benadeelen, hinderen, deren, talmen, toeven, wachten, halt houden, te kort schieten”. De bet. „letten op” is ook reeds mnl. (ook mnd.) en sluit zich aan bij „toeven, halt houden”, vgl. nnl. stilstaan bij. = ohd. *lezzen* „tegenhouden, beletten, hinderen, deren, nadeel toebrengen” (nhd. *letzen*), os.

lettian „tegenhouden, lastig vallen, af-laten”, ofri. *letta* „lastig vallen”, ags. *lettan* „vertragen, terughouden, lastig vallen” (eng. *to let*), on. *letja* „zoeken af te houden, afraden”, got. *latjan* „doen toeven, terughouden”. Factitivum van **lata-*: zie laat. — Afl.: **letsel** znw. o. Reeds mnl. mnd.

Letter znw., mnl. *lettere*, *letter* v. „letter, brief, geschrift, wetenschap”. Uit fr. *lettre* (< lat. *littera*). De mnl. vorm *litter(e)* kan deels dial. zijn, deels onder lat. invloed staan. Ook in andere germ. talen ontleend. — **Letterkunde** znw., nog niet bij Kil., die wel *letter-konste* „grammatica” opgeeft.

Leugen, logen znw., mnl. *lōghene*, *lōghene* v. = onfr. *lugena*, ohd. os. *luginā*, ofri. *leyne*, ags. *lygen* v., de. *lōgn* „leugen”. Hiernaast mhd. *luc* (*g*; nhd. *lug*), ags. *lyge* (eng. *lie*) m. (**luzi-*), ohd. *lugi* v. (nhd. *lüge*), on. *lygi* v., *lygð* v. „id.”, got. *liugn* o. „id.”. Bij liegen. — **Leugenaar** znw., mnl. *lōghenāre*, *lōghenāre* m. = ohd. *lugināri* (nhd. *lügenr*), os. *luginari* m. „leugenaar”.

Leuk bnw., nog niet bij Kil. De bet. „typisch, aardig” gaat terug op „de zaken kalm opnemend, flegmatisch, traag” en de bet. „traag” weer op „lauw”. Deze bet. en de bet. „warm” komen dial. (Sliedrecht, N. Holl.) neef voor. Een dgl. bet.-ontwikkeling heeft misschien II lui gehad. Vgl. vooral nhd. *lōks* „luilak, dagdief”, oostfri. *lōks* „luie vlegel, lange slungel”. Naast dit woord een vorm met *ū*: vgl. o.a. gron. *lūk* „bedaard, slim”, *lūk an* „zachtjes aan”, vel. *lueks* „onnoozel, dom”, achterh. *lūks* „leuk”, oostfri. *lūk*, *luke* „lauw, warm, flauw, rustig, onverschillig”, fri. *lūk* „leuk, sluw, slim”; vgl. ook meng. *leuke* (*lūke*), ouder *hleuk* (eng. *luke-warm*) „lauw”. Deze woorden komen van de bij lauw en II lui besproken germ. basis *xlū-*. Vgl. nog de. *lunken* „lauw”: ouder en dial. *lum* „drukkend”, ook van *xlū-*.

Leunen ww., archaïstisch en dial. *lenen*, mnl. *lēnen*, *lōnen* (met *o*-umlaut, evenals *ghōne* naast *gene*, reus e. dgl.) = ohd. (*h*)*linēn* (nhd. *lehnen*), os. *hlinon*, ags. *hlinian*, *hleonian* „leunen”.

Hiernaast het causativum mnl. *leinen* (niet meer bepaaldelijk transitief; evenzoo is *lenen*, *lōnen* niet meer alleen intrans.) = ohd. (*h*)*leinen*, ags. *hlānan* (eng. *to lean*) „doen leunen”. Van de idg. basis *klī-* „leunen, vlijen” met een oorspr. alleen praesentische *n*; vgl. vooral lat. *clīno* „ik buig” (op de quantiteit van de *i* na = leunen), gr. *κλίνω* (**κλινω*) „ik buig, leg tegen”, lett. *slēnu*, *slēt* „leunen, vlijen”, maar lit. *szlējù*, *szlėbi* „id.”; verder oi. *cráyatī* „hij legt tegen”. Van deze basis in al de genoemde taal-groepen menigvuldige afl., bovendien nog in 't Kelt.: o.a. ier. *cloen* „scheef, slecht”. Zie ladder. II lid. Met *n*-formans nog in 't Germ. got. *hlains* m. of *hlain* o. „heuvel” (formeel = ier. *cloen*), on. *hleinn* v. „rust”, *hleina* „zich rust verwerven”, mnl. *lene*, *lōne* v. „stut, leuning” (nog dial.), ohd. *lina* (nhd. *lehne*) v. „id.”. De basis *klī-* is een ver- lenging van *kel-*. Zie hellen. — **Leuning** znw., sedert 't laat-Mnl. Ags. *hlinung* v. = „het leunen, ligplaats”.

I **Leur** (slechte wijn uit voor de tweede maal geperste druiven), sedert Kil., die ook *lore* opgeeft. *Leur* gaat terug op een dgl. grondvorm als ohd. *lūrā* v., nog bei. *leuer*, zwa. *leier* „leur”. Men neemt een vulgairlat. **lōrea* aan; ohd. *lūra* v. (nhd. *lauer* m.) „id.” gaat op lat. *lōra* „id.” terug. Voor de *ū* uit *ō* vgl. bij moerbeï.

II **Leur** (vod). Wsch. niet = I *leur*, maar verwant met lor.

III **Leur** in te leur stellen, mnl. 16.-eeuwsch *lōr(e)*, *lōr(e)* in *te(r)* *lōre* (*lōre*) *stellen*, *leiden*, *setten* „te leur stellen, misleiden”, *t. l. vallen* „bedrogen uitkomen”. *Lōre* (*ō*) = ags. *lyre* m. „verlies”, germ. **luzi-*, abstractum bij verliezen. Vgl. loor.

Leuren. Zie lurken.

Leus znw., 16.-eeuwsch *lōse* (*lōse*?) v. „wachtwoord, leus”. Dial. nog *loos*. Gew. houdt men dit woord evenals mnd. *lose* v. „id.” voor een ontl. uit het Hd. en wel uit een korteren vorm naast laat-mhd. *losunge* (nhd. *losung*) v. „id.”. Men leidt dit woord wel af van ohd. *hlōs* o. (m.) „lot” (zie lot). De bet. zou zich dan onder invloed van lat. *lessera* „doppelsteen”

> „tafeltje met het wachtwoord” > „wachtwoord” ontwikkeld hebben. Of zou 't woord echt ndl. zijn en in oorsprong identisch met mnl. mnd. *lōse* v. „inlossing van een pand, aflossing van een rente, 't recht daartoe”? Dan was de oudere bet. van *leus* „aflossing van de wacht, inlossing van het wachtwoord” en 't mhd. woord zou uit 't Ndd. komen; mnl. mnd. *lōse* is met *loozen* verwant. Deze verklaring zou aan waarschijnlijkheid winnen als terecht *ghelose* in *men sal bekinnen saen dat valsch es haere* [der minnen] *ghelose* (Hadewych II, 103, 104) als „leus” is opgevat, maar dit is onzeker. Een derde hypothese verklaart *leus*, *lose* uit ofr. *lose* (< lat. *lausa*) „steenplaat” (waarvan *losange* „wapenschild, ruit” > hd. *losung*), door-eengeloopt met ofr. *los* „louange, honneur, réputation”, *lose* „renommée” (< lat. *laus* of *laudes*): onwsch.

Leuteren ww., Kil. *loteren*, *leuteren* „morari, differre, negligenter agere, cunctari”. Kil. identificeert hiermee terecht *loteren*, *leuteren* „fallere, decipere”. Mnl. (ook Kil.) *lōteren* beteekent „schudden” (trans.), later komt ook de intr. bet. „los zitten, heen en weer gaan” voor. Zoo'n grondbet. is voor 't eerst-genoemde ww. niet wsch. met het oog op ags. *lot* o. „bedrog”, *lytig* „listig, handig, bedriegelijk”, got. *luton* „bedriegen”, die men weer combineert met got. *liuts* „huichelachtig”, on. *ljótr* „wreed, boosaardig”, (ofr. *liât* „leugenachtig” is ten onrechte aangenomen), on. *lúta*, ags. *lútan* „zich buigen, vallen”, *lútan* „zich verschuilen, loeren”, mhd. *lúzen* „id.”. Mnl. *lōteren* „schudden” enz. kan wel hiermee verwant zijn, als wij van de ruime wortelbet. „in onvaste beweging zijn of brengen” uitgaan. Men combineert wel ksl. *luditi* „bedriegen”, *ludū* „dwaas”, lit. *liúdzù*, *liúdzėti* „treurig zijn”, sommigen ook ier. *lott* „verwoesting”, kymr. *lludded* „motheid”. Met het oog op de ruime bet.-sfeer van de woord-families van II ar, dwaas, bijster e.dgl. zijn al deze combinaties niet onmogelijk. Eng. *to loiter* „talen” wordt wel uit ndl. *leuteren* afgeleid. **Leuver** znw., dial. ook *leuwel*, sedert de 17. eeuw. Oorsprong onzeker.

I **Leven** ww., mnl. *lēven*. = onfr. *libbon*, ohd. *lēbēn* (nhd. *leben*), os. *lēton*, *libbian*, ofri. *libba*, ags. *libban*, *lifgan* (eng. *to live*), on. *lifā*, got. *liban* „leven”. On. *lifā* beteekent ook „overblijven, achterblijven”. Dit ww. verdrong het idg. ww. voor „leven” (zie II k wik); door welke oorzaken, dat is onzeker; we zullen wel niet moeten aannemen, dat het 't eerst in verbindingen als os. *quik libbian* „leven” gebruikt werd. Verwant met *blijven*. — II **Leven** znw. o. De gesubstantiveerde infin. van I *leven*, die reeds mnl. ohd. mnd. als o. znw. voorkomt. Het Got. bezit een abstractum *libains* v. „leven”. Vgl. ook *lijf*. — **Levendig** bnw., mnl. *lēvendich* „levend, (zelden) krachtig”. = ohd. *lēbentig* (nhd. *lebendig*), os. *lēbindig*, ofri. *livendig* „levend”. Een afl. van het deelwoord *levend*.

Lever znw., mnl. *levere*, *lever* v. = ohd. *lēbara* (nhd. *leber*), mnd. *lever*, ofri. *livere*, ags. *lifer* (eng. *liver*), on. *lifr* v. „lever”. De idg. benaming van de lever was **ǵéqr̥t*, gen. **ǵeqr̥és*. Hierop gaan lat. *hecur*, *hecinoris*, gr. ἡπαρ, ἡπατος, lit. mv. *jeknos*, oi. *yákr̥t*, *yaknák̥* „lever” terug. Men heeft ook *lever* en arm. *leard* „lever” daarmee gecombineerd, uitgaande van een anlaut *lj*. Die hypothese is echter te gekunsteld. Wat het germ. woord betreft, dit laat zich uit idg. **lipr̥á-*, een afl. van de basis *lip-* „kleverig zijn” (zie *blijven*) verklaren; vgl. gr. *λεπαρός* „vet, vettig”. Arn. *leard* is duister; met 't oog op ontl. hieruit in kaukasische talen gaat men wel van een grondvorm met *q̥* uit, die dan bezwaarlijk van idg. **ǵéqr̥t* te scheiden zou zijn. De derde vorm met *l*, opr. mv. *lagnos* „lever”, moet misschien in **ǵagnos* veranderd worden. Voor ablatend met **ǵéqr̥t* houdt men wel ier. *iuchair* (**iq̥ó̥r*), ksl. *ikra* „kuit van visch”.

Leveren ww., mnl. *lēveren* „leveren, in handen stellen, verschaffen”. Evenals hd. *liefern* (± 1400 *lievern*), mnd. *leveren*, owfri. *livria* „id.” uit fr. *livrer* (< lat. *liberāre*). Mnl. *liverēren*, *leverēren*, mnd. *leverēren* „leveren” komen eveneens van fr. *livrer*: vgl. mnl. *fīnen* en *fīnieren* „eindigen” uit fr. *finir*. —

Leverancier, leverantie znww. zijn speciaal ndl., nog niet bij Kil. voorkomende woorden. Zij zouden van een naar hd. *lieferant* m. gevormd ouder-nnl. **leverant* kunnen komen.

Lezen ww., mnl. *lēsen* „zamelen, uitkiezen, samenvouwen, lezen, voorlezen, reciteeren, opzeggen (gebeden e.dgl.), onderwijzen, verhalen, studeeren”. = ohd. *lisan* „zamelen, oprapen, lezen, vertellen, berichten” (nhd. *lesen*), os. *lisan* „zamelen, oprapen, lezen, voorlezen”, ofri. *lisa* „lezen, voorlezen”, ags. *lisan* „zamelen, oprapen” (eng. *to lease*), on. *lisa* „id.”, later ook „lezen”, got. *lisan* „zamelen”. Gew. verklaart men de bet. „lezen” uit „runestaafjes oprapen”. Aangezien echter de bet. „lezen” in landen voorkomt, die sterk onder zuidelijken invloed hebben gestaan, en blijkbaar vóór de afscheiding van de Angelsaksen nog niet bestond, hebben wij veeleer aan directen invloed van lat. *legere* „verzamelen” en „lezen” te denken. De na „lezen” genoemde bett. zijn jonger. 't Got. gebruikt *siggwan* „zingen” voor „(hardop) lezen”, het oude n.- en wgerm. woord voor „runen lezen” was oergerm. **rēðanan* (zie raden): on. *rāða*, ags. *rædan* (eng. *to read*) hebben deze bet. bewaard. Lezen = lit. *lesù*, *lèsti* „oppikken”. Verder worden nog hierbij gebracht russ. *lasyj* „snoepachtig” en ier. *lestar*, umbr. veskla, -u „vat”. — **Lezenaar**. Zie *lessenaar*.

Libel (waterjuffer). Wellicht uit nhd. *libelle* v. „libel”. Het woord is identisch met *libel* o. „waterbalans” en gaat terug op lat. *libella* „kleine weegschaal.”

Liberaal bnw. In de bet. „vrijzinnig” nnl. ontleend uit fr. *libéral*. In de bet. „mild, goedertieren” reeds mnl. ontleend uit fr. *libéral* resp. lat. *liberālis*; mnl. *die consten* (of *aerten*) *liberāle* is vooral onder invloed van lat. *artes liberales* opgekomen.

Lichaam znw. o., mnl. *lichāme* m., ook reeds o., zelden v. = ohd. *līkhamo*, os. *līkhamo*, ofri. *līkoma*, *līk(ko)ma*, ags. *līchoma*, on. *līkami* m. „lichaam”. Hiernaast een *a*-stam in on. *līk(h)amr* m. „id.”. Een samenst. van **līka-* (zie II

lijk) en *zaman- (zie haam). Ohd. komt ook *līkhinamo* (uit **līkhin-hamo*) m. (nhd. *leichnam*) voor. Deze samenst. **lik-zaman-* „lichaam-, vleesch-hulsel” maakt den indruk oorspr. een poëtisch, vooral episch woord te zijn geweest: vgl. de ags. synoniemen *flāsc-homa* m. letterlijk „vleeschhulsel”, *bān-fæt* o. „beendervat”, *bān-hūs* o. „beenderhuis”, *bān-locā* m. „beenderomsluiting”. — **Lichamelijk** bnw. Reeds mnl. mnd. ofri. ags. on.

I **Licht** znw. o., mnl. *licht* (*lecht*, *liecht*, *lucht*) o. (v.). Met vocaalverkorting vóór *cht*: vgl. III licht. = onfr. ohd. *lioht* (nhd. *licht*), os. *lioht*, ofri. *liächt*, ags. *leoht* (eng. *light*), got. *liuhaf* o. „licht”. Het is niet noodig en niet wenschelijk de wgerm. woorden voor een formantischen variant van got. *liuhaf* te houden, die zich dan bij II licht zou aansluiten. Het On. kent 1. *ljómi* m. „glans, licht” = os. *lioma*, ags. *leoма* m. „id.”, germ. **leuzman-*, 2. *ljós* o. „id.”, waarbij een bnw. *ljöss* „licht” uit **leuzsa-*, vgl. ohd. *liehsen* „licht, glanzend”, ags. *liexan* „lichten, schitteren”. Uit het Germ. o.a. nog hierbij got. *lauhmuni* v. „bliksem”, *lauhatjan*, ohd. *lohazzen* „lichten, vlammen”, waarnaast *lougezen* „id.” en de bij II licht en laai besproken woorden, buiten ’t Germ. o.a. ier. *lóche* „bliksem”, lat. *lux* „licht”, gr. *λεπτός* „glanzend, wit”, ksl. *lučī* „licht” (znw.), lit. *laukas* „bleek van kleur”, arm. *lois* „licht”, oi. *rócate* „hij licht, schijnt”, *lócate* „hij ziet, wordt gewaar”. De nominaalstam **leuges-*, **louges-*, waarvan germ. **leuzsa-* een verlenging is, is zeer verbreid: vgl. kymr. *Uluched* (**lougetá-*) „bliksem”, lat. *luna* (**leug-s-ná-*) „maan”, obg. *luna* „id.” (of **louq-ná-?*), opr. *launos* „sterren”, oi. *rocis-*, *rocas-* „glans”, met ablaut gr. *λύχνος* (**luq-s-no-*) „licht, lamp, fakkel”, oi. *rukšá-* „schitterend”. Zie I los.

II **Licht** (niet donker), mnl. *licht* (*lecht*). = ohd. *lioht* (nhd. *licht*), os. *lioht*, ofri. *liächt*, ags. *leoht* „licht, glanzend”, germ. **leuz-ta-*. Zie verder bij I licht. — Hiervan ’t ww. **leuxtianan* > **liuxtianan*, mnl. *luchten* (*lichten*, nnl. *lichten* onder invloed van I en II licht, maar nog dial.

luchten, benevens verluchten; zie ook lucher; mnl. nnl. *lichten* zou desnoods ook = ags. *leohtian* kunnen zijn), ohd. *liuhten* (nhd. *leuchten*), os. *liuhtian*, ags. *liehtan* (naast *leohtian*; eng. *to light*), got. *liuhtjan* „lichten, schitteren”.

III **Licht** (niet zwaar), mnl. *licht* (*lecht*), met vóór *cht* verkorten klinker; vgl. I licht, zacht. = ohd. *liht*, *lihti* (nhd. *leicht*), os. *liht*, ofri. *licht*, ags. *leoht* (eng. *light*), on. *léttr*, got. *leihts* „licht, niet zwaar” (en daaruit ontstane bett.). Uit **liwxta-* < **lewxta-*. Met ablaut en ander formans ohd. os. *lungar* „vlug, sterk”, ags. *lungre* bijw. „vlug” en long, ook hierbij ohd. *gi-lingan* „succes hebben, gelukken” (nhd. *gelingen*, mhd. ook *lingen* „id., vooruit komen”), mnd. *lingen* „gelukken”. Buiten het Germ. hierbij gr. *ἐλαχύς* „gering”, lit. *leņgvas*, *lengvūs* „licht”, oi. *raghú-*, *laghú-* „vlug, licht, gering” en de ww. oi. *lávghati* „hij springt op, over” (e.a. bett.), *ramhate* „hij snelt”, av. *rañjaiti* „hij maakt licht, flink”; een dgl. ww. heeft ook in ’t Kelt. bestaan blijkens het nomen ier. *léim* (**leugh-men-*) „sprong”. Ook gr. *ἐλαφρός* „licht, vlug” hoort hierbij — op de *é-na* = ohd. *lungar* —; het is niet noodig om naast de hierdoor gepostuleerde basis met *gh* een andere met reinen velaar aan te nemen. Gr. *ἐλέγχω*, de eenige vorm die hierop zou wijzen, behoeft niet verwant te zijn: de bet. „ik beschimp, beschuldig” wijst niet op verwantschap. Voor obg. *liǵǵkǵ* „licht” nemen sommigen ook een vorm met *lh-* aan, anderen echter gaan van de nasaalooze basis uit, waarvan ook lat. *levis* „licht”, ier. *lugu*, *laigiu* „kleiner, slechter”, (oi. *rhánt-* „zwak, klein”?), wsch. ook gr. *λωφάω* „ik rust uit, verlicht, ontlast” komen, misschien ook een deel der gr. en arische vormen met *a*. Uit het Alb. hierbij *l'eh* „licht”.

Lichtekooi znw., sedert de 17. eeuw. De meest plausible verklaring is, dat lichtekooi, zuidndl. *lichtkooi* oorspr. beteekent „die de kooi (= het achterste) oplicht” en dat ’t dus een imperativische samenst. van II lichten en oudndl. (o.a. bij Kil.) *koye* „achterste” is. Is

dit = nnl. kooi, overdr. gebruikt? Vgl. tw. *wip-eersken*, *wip-gat*, 17.-eeuwsch *wapper-gat* e.a. dgl. samenstt.

Lichte(r)laaie. Zie laai.

I **Lichten** (schijnen, weerlichten). Zie II licht.

II **Lichten** (opbeuren), mnl. *lichten* „minder zwaar maken, verlichten, opheffen”, ook „lichter worden, goedkooper worden, opgetild worden”. = ohd. *gi-lîhten* „verlichten”, mnd. *lichten* „oplichten”, ofri. *lîgta* „verlichten, verminderen”, ags. *lîehtan* „verlichten, afstijgen” (eng. *to a-light*), on. *létta* „lichter maken, verlichten, opheffen, ophouden met”. Afl. van III licht. Mnl. *lichten* in intrans. bet. kan ook = ags. *léohlian* „lichter worden” zijn. Vgl. voor de bet. „opbeuren” lat. *leváre*, fr. *lever* van lat. *levis* „licht”.

Lichter znw. Een reeds mnl. (in de bett. „hefboom, lijkbaar”) afl. van II lichten. Alleen in de bett. „kandelaar, lantaren (technische sloopsterm), persoon die voorlicht” van I lichten : reeds mnl. in beiderlei bett.

Lichtmis znw. Als naam van het feest der Purificatio Mariae komen reeds mnl. *lichtmesse*, *-misse*, mhd. *liehtmêsse*, *-misse*, os. *liohmissa*, owfri. *lîachtmissa* v. voor; het eerste lid is I licht en het feest heet zoo, in navolging van lat. *festum luminum*, omdat bij deze gelegenheid de kaarsen voor het heele jaar gewijd worden. De bet. „losbol”, nog niet bij Kil., is opgekomen onder invloed van III licht en van samenstt. hiermee van het type lichtvink, lichthart.

Lichtvaardig bnw., mnl. *lichtvaerdîch*, *-ve(e)rdîch* „licht in zijn bewegingen, vlug” en „vluchtig, lichtvaardig”. 't Woord is ook al mhd. en mnd. 't Is een possessieve samenst. van III licht en vaart.

I **Lid** (hd. *glied*) znw. o., mnl. *lit*, *let* (*d*) o. = ohd. *lid* o.m. (*gi-lid* o., nhd. *glied* = gelid), os. *lith* m., ofri. *lîth*, *lêth* o., ags. *lîð* m. o., on. *lîðr*, got. *lîþus* m. „lid”. De *u* is in 't Wgerm. nog in samenstt. bewaard : ohd. *lido-starc*, os. *lithu-wastom*, ags. *leoðu-bend*. *-þu-*, idg. *-tu-* is formans; met *m-*formantia ags. *lim* o. (v.) „lid, twijg” (eng. *limb*), on. *lîmr* m., *lîm* v. „id.”,

lim o. „takje van een boom, waaraan bladeren zitten”. De basis *li-*, waarvan deze woorden komen, wordt bij lenig besproken. Met ags. *lim* enz. vgl. het ablatende lit. *lîmũ* „gestalte” (bezwaarlijk lat. *lîmus* „scheef, loensch”), met lid lat. *lituus* „kromme augursstaf, krijgshoorn”.

II **Lid** (deksel) znw. o., mnl. *lit* (*d*) o. = ohd. (*h*)*lit* o. „deksel” (nhd. *lid*, vooral in *augenlid* = ndl. ooglid), mnd. *lit*, *let* o. „deksel, vensterblind, winkeltje”, ofri. *hlid* o. „deksel, ooglid”, ags. *hlid* o. „deksel, te bedekken opening” (eng. *lid*), on. *hlîð* o. „opening, tusschenruimte”. Verwant met het ww. os. ags. *hlidan* (in samenst.) „dekken, bedekken” (ofri. *hlidia* „bedekken” kan ook *ð* hebben en een afl. van *hlid* zijn). Wij moeten uitgaan van de basis *zli-*, idg. *zli-* „(doen) leunen”, die bij leunen is besproken : germ. **zliða-* = oi. *çritá-* „geleund”.

Lidmaat znw., mnl. *litmaet*, *litmáte* (o.?) „lichaamsdeel”. Het mnl. mv. is *litmáten*, waarvoor nnl. *ledematen* onder invloed van het mv. *leden*. Het nnl. mv. *lidmaten* komt evenals 't enk. *lidmaat* alleen met de bet. „leden (lid) van een kerkgenootschap” voor. = mhd. *lidemáz* v.o. (naast *gliedemæze* o., nhd. *gliedmassen* mv.) „lichaamsdeel”, mnd. *litmáte*, *-mête* o. „id., medelid, helper”, ofri. *lîthmátha* mv. (wsch. ontl.) „lichaamsdeelen”. Een vreemde samenst., waarvan het eerste lid I lid, het tweede een afl. van den stam van *meten* is. Het 2de lid van 't synonieme de. *ledemod*, zw. *ledamot*, ozw. *lîþamót*, noorw. dial. *lidmot*, *leamot*, ijsl. *lîðamót* = on. *mót* o. „het samenkomen, ontmoeting” : zie gemoet.

Lidwoord znw. o., sedert het Oudnnl. 't Eerste lid is I lid als vert. van lat. *articulus* : zoo in de Twespraack 1584.

Liebaard znw., mnl. *lieba(e)rt* (*d*) m. „luipaard, leeuw”. = ohd. *lêbarto*, mhd. *lebart(e)*, *lêparte*, *liebarte* m. „luipaard”, mnd. *lêbar(e)*, *lêbart* m. „id., leeuw”. Gaat terug op lat. *leopardus*, evenals luipaard. De *b* wijst op ontl. uit het gesproken Rom. (vgl. bij abt). Ook ofri. komt *leubart* voor. Opvallend is de bet. „leeuw”, speciaal „Vlaamsche leeuw”.

Lied znw. o., mnl. *liet* (*d*) o. = ohd. *liod* (nhd. *lied*), os. *lioth* (in samenst.), ags. *leoð* o. „lied”, on. *ljóð* o. „strophe”, got. *liup* o. in *awiliup* „dankbetuiging”. Vgl. ook *leudos* „barbara carmina” bij Venantius Fortunatus 2, 8. Het Got. kent ook *liuþon* „zingen, lofzingen”, *liuhareis* m. „zanger”, resp. = ohd. *liudōn*, ags. *leoðian*, on. *ljóða* „zingen” en = ohd. *liudári* m. „zanger”. Germ. **leuþa-*, idg. **leuto-* is met het formans *-to-* gevormd van dezelfde basis *lu-*, *leu-*, waarvan ier. *lóid* „lied”, *luad* „spreken, gesprek”, lat. *laus*, *laudis* „lof”, gr. *λύρα* „lier” worden afgeleid. De combinatie met gr. *λίσαα* (*su* < *tj*) „razernij”, obg. *ljutü* „wreed, vreeselijk” is heel hypothetisch, niettegenstaande deze woorden, zeker althans het laatste, met *lied* ook de idg. *t* gemeen hebben; vgl. liederlijk.

Lieden znw. mv., met vla. *ie* uit germ. *iu* naast lui (luiden) met o.a. holl. *ui* uit *iu*; mnl. *liede*, *lúde*. = ohd. *liuti* (nhd. *leute*), os. *liuti*, ofri. *liúte*, *lióde*, ags. *liode*, *léode*, on. *ljóðir*, *-ar* m. mv. „mensen”. Hiernaast 't enk. mnl. *liet* (*d*) m.o. (zeldzaam), ohd. *liut* m.o. „volk, persoon”, os. *liud* m. „volk, mensen”, ofri. *lióð* o. „schare”, ags. *leod* v. „volk, landstreek”, on. *ljóðr*, *ljóðr* m. „volk”. Obg. *ljudiye* „mensen, volk” (enk. *ljudinü* „vrij man”), russ. *lud* „id.”, lett. *ljautis* „id.” worden gew. voor oer verwant gehouden, wegens de frappante vormen bet.-overeenstemming met het Germ. is ontl. hieruit waarschijnlijker. Men combineert germ. **leuða-*, **leuði-* > **liuði-* met got. *laudi* v. „gestalte”, *hwelaups* „hoe groot”, *liudan* „groeien”, ohd. *ar-liotan*, os. *liodan*, ags. *leodan* „groeien, ontspruiten”, on. *loðinn* „harig, ruw”, *loða* „zich vasthechten”, got. *ludja* v. „gelaat”, ohd. *ant-tutti* o. „id.”, buiten het Germ. oi. *rólhathi*, *róhathi* „hij groeit”, gr. *ἴλυθον* „ik kwam”, *ἐλεΐθρος* „vrij” = lat. *liber* „vrij”; ook arm. *eluzanem* „ik breng er op, er nit” (*z* < *dh-s*)? Zie nog lui er.

Liederlijk bnw., nog niet bij Kil. Wsch. evenals de. zw. *lidelig* uit het Du. ontleend. Mhd. *liederlich* „licht, fijn, gering, lichtvaardig” (nhd. *liederlich*), ags. *ljýðre*, *ljýðerlic* „gemeen, slecht”,

waarmee lodder ablaudet, wordt wel met gr. *λίσαα* „razernij”, obg. *ljutü* „wreed, vreeselijk” (vgl. lied) gecombineerd. Deze etymologie is mogelijk, hoewel voor de germ. woorden een grondbet. „licht, ij” meer voor de hand zou liggen. Ook kan obg. *ljutü* een ontl. uit germ. **leuta-* (vgl. bij leuteren) zijn. De combinatie van germ. *leuþ-*, idg. *leu-t-* met de bij lieden behandelde idg. basis (*e*)*leudh-* is, aangezien de bet.-gelijkheid niet frappant is, te gevaarlijk. Mogelijk is verwantschap met russ. *lytát* „rondzwerven” of met slodderen, desnoods met beide tegelijk. De combinatie met ark. *λευτον*, als tegenw. deelw. *λεΐτων* opgevat („uit lichtzinnige achteloosheid”), is al te hypothetisch.

Lief bnw., mnl. *lief* (*v*). = onfr. *lief* (*v*), ohd. *liob* (nhd. *lieb*), os. *liof*, ofri. *liáf*, ags. *leoþ* (eng. *liep*), on. *ljúfr*, got. *luufs* (*b*) „liep”. = obg. *ljubü* „id.”, dat wsch. geen ontl. uit 't Germ. is; wij zouden het wel hiervoor moeten houden, als voor *ljuby* „liefde” een germ. etymon was aan te wijzen. Voor germ. verwanten zie geloof, II lof, oorlof. Buiten het Germ. vgl. lat. *libet*, *libet* „'t is mij aangenaam, 't lust mij”, osk. *loujir* „of”, lit. *liaupsė* „lofgezing, het loven”, oi. *libhyati* „hij verlangt”, wellicht ook ier. *co-lba* „liefde, vriendschap”. — **Liefde** zuw., mnl. *liefile* v. „genoegen, genegenheid, liefde”, waarnaast *liefte* v. „id.”. = mnd. *lévele*, *léfde*, ofri. *liáfte* v. „liefde”. Mhd. *liebde* (nhd. *lieben*) v. komt alleen als aanspreek-term voor, evenals mnl. *úwe liefde* „Uw Hoogheid”. Een andere afl. van *liep* is mnl. *lieve* v. „genoegen, liefde” = ohd. *liubi* (nhd. *liebe*, met *ie* naar *lieb*; ohd. ook éénmaal *liupa* „gratia”), mnd. *léve* v. „genoegen, liefde”; op 't Oergerm. gaat terug ohd. *lupa*, *luba*, os. *luþa*, ags. *lufu* (eng. *love*), got. *lubo* (in samenst.) v. „liefde”, germ. **luþó(n)-*. Hierbij in 't Ags. 't ww. *lufjan* „beminnen” (eng. *to love*). — **Liefelijk** bnw. Sedert het Mnl., Ohd., Os., Ofri., Ags., Got. — **Liefhebben** ww., mnl. gew. nog als twee woorden gevoeld en geschreven, maar *liephebber* znw. m. „minnaar, beminnaar” als één. Het ww. is echter soms, ook

in den Teuth., één woord. — **Liefkoozen** ww. Sedert het laat-Mnl. en Mhd. (13. eeuw). Zie **koozen**. — **Lieftalig** bnw., in den vorm *lieftalich* reeds later-mnl. Afl. van *lieftal*, vaker *liefghetal* „aangenaam, bemind” (superl. *liefstghetal*) = mnd. *lêfgetal* „geliefd, aangenaam”, waarnaast *lêftalich* „id., vriendelijk”, ags. *lêofætæl(e)* (*æ?*) „geliefd, vriendelijk”. De aannemelijkste verklaring is, dat *-(g)etal* bij tellen hoort en dat de oorspr. bet. was „voor lief gerekend”; vgl. voor den vorm mnl. *ghemanc* = „gemengd” e.dgl. De combinatie met ohd. *gazal* „vlug” is minder aan te bevelen.

Liegen ww., mnl. *lieghen*. = onfr. *liegon*, ohd. *liogan* (nhd. *lügen*, dial. *liegen*), os. *liogan*, ofri. *liāga*, ags. *lêogan* (eng. *to lie*), on. *ljága*, got. *liugan* „liegen”. Vgl. *leugen*, *loochenen*. Buiten het Germ. zijn ier. *logaissi* gen. „mendacii”, obg. *ližq*, *liūgati* „liegen”, *ližž* „leugenachtig” verwant. 't Laatste = ohd. os. *luggi* „id.”.

Lier znw., later-mnl. *lyre* v., Teuth. *lyere*. Evenals ohd. *lira* (nhd. *leier*), mnd. *līre* v. uit lat. *lyra* (gr. *λύρα*) ontleend, het ndl. woord wellicht via het Du. of Fr. Mnl. *lyre* beteekent evenals ohd. *lira*, mhd. *līre* „een soort draaiorgel”. De nnl. nhd. bet. is onder humanistischen invloed opgekomen. **Lier** „kaapstander” zal wel 't zelfde woord zijn, vgl. de secundaire bett. van *harp*. **Branden** als een **lier** zal wel een jongere uitr. wezen, gevormd naar *het gaat als een tier* (reeds in de 17. eeuw). Hierin is *lier* wsch. = „draaiorgel”; vgl. vla. *het gaat gelijk een sluitje, als eene klok*. Mnl. *lier* o. komt = „leuning, bank” voor; dit is wsch. een heel ander woord (idg. **klei-ro-*, bij *leunen*?).

Lierlauw bnw., sedert Kil. Allite-reerende formatie bij *lauw*. Het eerste lid zal wel niet voor etymologiseeren vatbaar zijn.

I Lies (inguen), mnl. *lies(s)ce* v. De flexie *lies*, *liezen* is opgekomen, nadat *sc* tot *s* geworden was, waardoor het woord voor 't taalbewustzijn in één klasse met *reis* e.dgl. kwam; vgl. *maas*, *vleesch*. Mnl. *lies(s)ce* = mnd. *lésche*, ags. *lêscā* (**lêosca*) m.,

ozw. *līuske* m., ode. *līuska* m. „lies” (de. *lyske*). Oorsprong onbekend. De afl. uit idg. **leqsqan-* is formeel onmogelijk en dus ook de daarop gebaseerde combinatie met on. *lér* o. „schenkel”, on. *leggr* m. „been”, langob. *lagi* „schenkel”. [Deze zullen trouwens wel geen idg. *qⁿ*, oergerm. *xw*, *ʒw* hebben gehad, maar op **lazaz-* (of **léxaz-*) resp. *laziz-* teruggaan en met (ier. *less* „heup”?), lat. *lacertus* „spieren, bovenarm” gr. ἄλαξ · πήχυς. Ἀθαμάνων (Hes.), opr. *lagno* „broek”, arm. *olok* „scheenbeen, been”, oi. *rkšúlá-* „paardenvoet van hiel tot hoef” verwant zijn, die met de bij e l genoemde woorden op een basis *ölē-* teruggaan; de verlengde basis *ölēq-* verder nog in lat. *licinus* „met kromme horens”, gr. λοςός; „schuin, gebogen” e.a. woorden.] **Lies** is wsch. met ags. *læuw*, mv. *leower*, *lewera* (idg. **lêwes-*) „perna” verwant en desnoods hoogerop met **I los**, maar dat is een zeer vage hypothese. De combinatie van **lies** met **lok enz.** is dat niet minder. Nhd. *leiste* v., oostfri. *lést(e)*, Kamp. *lieste*, eng. dial. *last* „lies” zijn niet verwant met **lies**, misschien wel met **lijst**: vgl. voor de bet. ndl. *schuamstreek*.

II Lies (liesgras), dial. ook *luus* (*lus*, *leus*). Oorsprong onzeker. Zie **lisch**.

Lieven ww., bijna uitsluitend in 't verl. deelw. geliefd, mnl. (zeldzaam, wsch. onder du. invloed) *lieven* „beminnen”, een ook reeds in het Ohd. (*liubôn* „beminnen”, nhd. *lieben*) voorkomende afl. van **lief**. Voor een mnl. *lieven* met andere bet. zie **believen**.

Lieverlede (van l.), dial. (Zaansch, gron.) *van lievertade* (-*laad*), mnl. *van* of *bi liever lade(n)* (*ā*, *ā?*) „kalm, langzamerhand”. -*lede* kan zijn opgekomen onder invloed van Kil. *lede* „gradus, gressus”, dat bij **līpanan* „gaan” (zie **lijde n**) hoort. Mnl. *lade* kan niet, zooals men wel heeft gemeend, een frisme met *ā* voor *ai* zijn: het is al vroeg-mnl. in deze uitr. zeer gewoon. Ook oostfri. komt mit *lêfer lade* voor. Oorsprong onzeker. Is *lade* soms met Kil. *laede* „plank” (zie **lat**) identisch? Dan liet de uitdrukking zich vergelijken met ons van een **leien dakje**: 't bnw. **lief** zou echter vreemd zijn en niet voldoende verklaard door de alliteratie.

Liflaf (je) znw. (o.). De functie als bnw. = „smakeloos, laf” is ouder. Het woord is een nnl. allitererende en ablatende formatie bij laf.

Lift znw. Nnl. uit eng. *lift*.

Liggen ww., mnl. *ligghen*. = ohd. *liggeren*, *ligen* (nhd. *liegen*), os. *liggian*, ofri. *lidzia*, *lidsza*, ags. *līg(e)an* (eng. *to lie*), on. *liggja* „liggen”, germ. **liŷjanan* uit **lezjanan*. Voor de *j* vgl. zitten. Zonder praesentische *j* got. *ligan* „liggen”. Buiten 't Germ.: ier. *lige* „ligplaats, graf”, lat. *lectus* „ligplaats, bed”, gr. *λέζειται · κοιμάται* (Hes.), *λέξειτο* „hij ging liggen”, *λέχος* „bed”, obg. *legg*, *leštī* „gaan liggen”, *ležy*, *ležati* „liggen”, lit. *atlagai* „akker, die lang braak heeft gelegen”. Vgl. gelag, I, II la ag, leger, leggen. — **Ligger** znw. In alle bett. nomen agentis van liggen.

Lij znw., sedert Kil., die naast *lije* ook den in geen geval meer oorspronkelijken vorm *lijde* opgeeft. = ofri. *līi* o. „beschutting”, os. *hleō* o. „id.”, ags. *hléo* o. „id., schuilplaats”, on. *hlé* o. „lij” (> eng. *lee*). Nhd. *lee* o. „id.” komt uit het Ndd. Grondvorm **zlewa-*. Vgl. ook os. *hlea* v. in bet. = *hleō*, mhd. *lie*, *liere* v. „priëel”. De nnl. vorm is ospr. dialectisch: anders verwachtten we **liw* evenals knie; vgl. hieronder over nnl. *ghelie*. **zlewa-* staat in ablaot tot **zléwa-*; zie la nw. — Afl.: **zleuja-* > **zliuja-*, mnl. *liuw* „beschut” waarnaast misschien *liu* „apricus” (nnl. lu w, dial. *luw*, *lei*, *lij*), ags. *hléwe*, *hléowe* „zonnig”, on. *hlj* o. „warmte”, nijsl. *hljŕ* „warm”. Mnl. *lien* (lees *lienu?*, Alexander X, 453) is een variant van *ghelie*, dat op **za-zlewa-* teruggaat, tenzij de derde variant *ghelieuwe* juist is, die op **za-zliuja-* wijst.

Lijden ww., mnl. *liden*. = ohd. *lidan*, ouder *ir-lidan* (nhd. *leiden*), mnd. *liden* (> laat-on. *līða*, de. *lide*, zw. *lida*) „lijden”. Men combineert gew. hiermee leed en verder gr. *λοιτός · λοιμός* (Hes.), ier. *liuss* (**lit-tu-*) „walging”; een anlautvariant kan zijn got. *sleiþs* „schadelijk, boos”, on. *slīðr* „boos”, ohd. *slīdic* „id., wreed”, os. *slīhi*, ags. *slīðe* „id.”, waarmee men weer gr. *ἀλιτεῖν* „een misdrijf plegen” gecombi-

neerd heeft. Anderen houden leed en lijden voor niet met elkaar verwant, leiden de bet. „lijden” uit „beleven” en deze uit „er-fahren” af en identificeeren het ww. met mnl. *liden* „gaan, voorbijgaan (intr.), er afkomen, gebeuren, voorbijgaan (trans.), doorbrengen, te boven gaan” (nog over in geleden, verleden, overlijden; zie leiden), onfr. *lithon*, ohd. *lidan*, os. *lithan*, ags. *līðan*, on. *līða*, got. *leiþan* (in samenst.) „gaan”, in sommige talen ook „voorbijgaan”. Dit is zeer goed mogelijk: de mnl. bet. „(een tijd) doorbrengen” staat reeds niet ver van „verduren” af. In dat geval gelden de hierboven genoemde combinaties alleen voor leed. Voor germ. **liþanan* „gaan” bestaat geen bevreemdgende etymologie: noch de combinatie met I lid noch die met av. *raēð-* „sterven” is overtuigend. In de basis van leed houdt men de idg. *t* voor formantisch: gr. *λοιγός*; „verderf” e.a. woorden kunnen daarop wijzen: 't is echter al te gewaagd, deze basis *lei-*, *li-* met die van lenig te identificeeren. — Afl.: **lijdelijk** bnw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd., deels met afwijkende bet.; — **lijzaam** bnw. Sedert het laat-Mnl. en Mnd.

Lijf znw., mnl. *lijf* o. (m.) „leven, lichaam, persoon”. = onfr. *lif* o. „leven”, ohd. *līb* m. o. „leven” (nhd. *līp* m. „id., lichaam”, nhd. *leib* „lichaam”), os. *lif* o. „leven, persoon”, ofri. *lif* o. „leven, lichaam, persoon”, ags. *lif* o. „leven” (eng. *life*), on. *lif* o. „leven, lichaam” (de laatste bet. onder du. invloed). De bet. „lichaam” is de jongere. Vgl. met het oog op de dubbele betekenis „leven” en „lijf” ook de samenstt. mnl. *lijfnere*, *-nāre*, onfr. *lifnara*, ohd. *lībnara*, os. *lifnara*, ags. *lifneru*, on. *lifnōring* v. „levensonderhoud, voedsel”, waar we 't eerste lid met „lichaam” en „leven” kunnen vertalen. Lijf staat in ablaot tot leven en is verder met blijven verwant. — **Lijfeigen** bnw., sedert Kil. en 't Mhd. Mnl. komt *eighen* = „lijfeigen” voor, ook *eighijn van live*. — **Lijfelijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ags. On. — **Lijfrente** znw., reeds mnl., bewaart nog de oude bet. van lijf, nml. „leven”. Evenzoo **lijfsbehoud** znw. o., nog niet bij Kil., en **lijftocht**,

mnl. *lijftocht* v. „levensonderhoud, vruchtgebruik, weduwgift” = mhd. *lîpzuht* v. „levensonderhoud, weduwgift” (nhd. *leibzucht*), mnd. *lijftucht* v. „id., vruchtgebruik”. Het 2de lid = tocht, verbaalabstractum bij germ. **teuxanan* „trekken”; vgl. lat. *aetatem ducere* „zijn leven doorbrengen” en ndl. een leven leiden. Een vreemdere samenst. is borgtocht.

I **Lijk** (touw, zoom om een zeil) znw. o., nog niet bij Kil. = mnd. *lîk*, on. *lîk* o. „id.”. Uit het Ndl. of Ndd. eng. *leech* „id.”. Verwant met ohd. *gileiche* „artus”, lat. *ligo*, alb. *liḡ* „ik bind”. Wortel *liḡ*-. Een synonieme basis *lig*- nemen sommigen aan voor kluss. *poḡyhaty's'a* „zich verbinden”, lit. *laigōnas* „broer van de vrouw”.

II **Lijk** (dood lichaam) znw. o., mnl. *lije* o. „lijk, begrafenis”. = ohd. *lîh(hh)* o.v. „lichaam, vleesch” (mhd. *lîch, lîche* v. „lichaam, lijk”, nhd. *leiche* v. „lijk”), os. *lîk* o. „id.”, ofri. *lîk* (in samenst.) „lichaam, lijk” (buiten samenst. *lîke* dat. enk. v. „vleesch”), ags. *lîc* o. „lichaam, lijk”, on. *lîk* o. „persoon, lijk”, got. *leik* o. „lichaam, vleesch, lijk”. Oorsprong onbekend. Eenige onzekere combinaties zijn: 1. die met ier. *lecco* [wegens nier. *lecca* eer met idg. *q* of *k*; idg. *q* is ook voor opr. *laygnan* aangenomen, beide zijn dan bij obg. *lice* gebracht], opr. *laygnan* „wang”, oi. *lîngá-* „kenteeken”, 2. met lit. *lygus* „gelijk”, waarmee men ook wel alleen gelijk verbonden heeft. Dit laatste is bezwaarlijk van lijk te scheiden, de oorspr. bet. kan geweest zijn „gelijke gestalte hebbend” en germ. **lîka-* heeft wsch. oorspr. „gestalte” beteekend. Deze bet. doet aan verwantschap met obg. *lice* „ge-laai” (waarbij gr. *ἀλιγνός* „gelijkend”?) denken, deze is echter alleen mogelijk, als wij voor germ. **lîka-* van de dubieuze grondvorm **lîgno-* uitgaan; of obg. *lice* uit 't Germ.? Vgl. III -lijk, lijk en.

III -lijk suffix. Een algemeen germ. suffix -*lîka-*: mnl. -*lîje* (-*lîc*, -*lec*), onfr. -*lîk*, ohd. -*lîh* (nhd. -*lich*), os. -*lîk*, ofri. -*lîk*, ags. -*lîc* (eng. -*ly*), on. -*lîkr* (bijv. *hvîlîkr*; zie welk; gewoner is -*ligr*), got. -*leiks*. Het oudste type vertegenwoordigen woorden als got. *samaleiks* „gelijk, hetzelfde uiterlijk hebbend”;

het zijn bahuvrihi-composita met **lîka-* (= II lijk) als tweede lid. In alle oudgerm. diall. is echter -*lîka-* reeds suffix. Vgl. gelijk en misselijk. Over een formeel met gelijk overeenstemmend, maar syntactisch anders op te vatten woord (= „elk”) vgl. bij iegelijk. Dit **ja-lîka-* „elk” steekt ook in dagelijks(ch), mnl. *dāghelijc(s)* bnw., *dāghelijc(s)*, *dāghelîke* bijw., dat ook in andere talen voorkomt. De bijwoordelijke functie is de oudste: den oorspr. vorm vertoont ohd. (*allero*) *tago gilîh(hes)* (nhd. *tāglich*). Evenzo ja a-lijks(ch), maandelijks(ch) enz.

Lijken ww. Zie gelijken. Op grond van het daar besprokene got. *leikan* enz. „bevallen” — zonder **ja-* — heeft men wel het ontstaan van gelijk uit **ja-* + znw. **lîka-* (II lijk) geloofend. Dat is echter niet noodig en, aangezien een germ. bnw. **lîka-* naast **ja-lîka-* niet bestaan schijnt te hebben, onwensch. Wel is het mogelijk, dat got. *leikan* enz. niet van **ja-lîka-* komen, niet zoozeer omdat dit ww. geen prefix **ja-* heeft — dit kon wegens de niet perfectieve bet. van 't ww. of om een andere reden verdwenen zijn —, maar wel omdat toch een idg. basis *liḡ-*, germ. *lîk-* „gladmaken” waarvan II likken, uit *liḡ-n-*, aangenomen moet worden. Dit *liḡ-n-* benevens ohd. *lîchôn* enz. (zie II likken), misschien ook got. *leikan* enz. zouden met lit. *lygus* „gelijk” kunnen samenhangen.

-lijks(ch). Zie bij III -lijk.

Lijm znw., mnl. *lijm* o. (m.?) „modder, speeksel, lijm”. = ohd. *lîm* m. „leem, lijm” (nhd. *leim*), os. *lîm* m. „lijm” (mnd. ook o.), ags. *lîm* m. „lijm, kalk” (eng. *lime*), on. *lîm* o. „id.”, germ. **lîma-* uit idg. **lei-mo-*. Ablautend met leem. — Afl. : **lijmen** ww., mnl. *lîmen* „lijmen” en „een kleverige stof afscheiden”. = ohd. *lîmen* (nhd. *leimen*), ags. *ge-lîman* „lijmen, samenvoegen”, on. *lîma* „lijmen”.

I **Lijn** (touw), mnl. *lîne* v. „touw”, ook specialer „touw om mee te meten”. = laat-ohd. *lîna* v. „touw” (nhd. *leine*), mnd. ofri. ags. *lîne* (eng. *line*), on. *lîna* v. „id.”. De afl. uit lat. *lînea* is zeer onwensch., aangezien hiervan wel de

bet. „richtsnoer”, maar niet de bet. „touw” bekend is; en dat deze na de ontl. secundair uit „richtsnoer” ontstaan zou zijn, is niet aannemelijk. Veeleer is **línion-* een echt germ. woord, afgeleid van **lína-* (zie *l i n n e n*) en letterlijk = „het van hennep of vlas gemaakte”.

II **Lijn** (streep), mnl. (zelden) *líne* v. Dit woord kan als identisch met I lijn beschouwd worden, de bet. heeft zich dan onder invloed van lat. *línea* „lijn” ontwikkeld. Evenzoo kan on. *lína* v. „streep, regel” worden verklaard. De mogelijkheid, dat deze woorden op een rom. vorm van lat. *línea* „id.” teruggaan, is echter niet te loochenen. Mnl. (mnl.) *linie* (ook *lenie*) „id.” kan op den lat. vorm of op fr. *ligne* teruggaan, ohd. *línna* v. „id.” komt van een rom. **línja*; hieruit ook (of uit 't geschreven Lat.) mhd. nhd. *linie* v. „id.”. Voor de *i* in verschillende germ. talen vgl. *lelie*.

Lijnkoek, -meel, -olie, -waad, -zaad. Zie *l i n n e n*; voor -w a a d zie g e w a a d.

Lijs znw., sedert Kil., die *lijnse*, *lijse*, *lijnsachtigh* „lentos, lenis, ignavus homo” opgeeft. Het znw. *lijnse*, *lijse* is een substantiveering of afleiding van Kil. „*lijns*, *lins*. Ger. Sax. Sicamb. Lentus, mitis, lenis, placidus, submissus”. Dit bnw. = mhd.-ale. *lins* „slap”. Dit woord komt van een van de beide bij lenig besproken bases, idg. *len-* en *lin-*. Mhd. *líse* (ohd. *líso* bijw.; nhd. *weise*) „zacht, langzaam”, mnd. *líse* „zacht”, mnl. *líse* „zacht, gemakkelijk”, Teuth. *lijse* „zacht, langzaam” komen wsch. direct van de basis *lí-*; minder wsch. zijn 't ospr. mdd.-fri. vormen met *n*-wegval. Ndl. *líse* bestaat nog dial. Het kan ook in 't znw. lijs zijn opgegaan. Vgl. ook de bij IV lens genoemde vormen: zij maken onze woordgroep niet doorzichtiger. — Lijzig komt bij Kil. nog niet voor, wel een bnw. *lijnsachtigh* en een bijw. *lij(n)selick*.

Lijst znw., mnl. *lijste*, *lijst* v. m. „rand, zoom, boord, lijst”. = ohd. *lísta* (nhd. *leiste*) v., mnd. *líste* v. m. (o.?), ags. *liste* v. (eng. *list*), on. *lísta* v. „id.”. Of uit idg. **leis-tá-* (in 't Germ. zwak geworden), van de bij leest besproken basis, óf < **leits-tá-* en een afl. van den *s*-stam **wil(e)s-*, waarop lat.

lítus „oever” teruggaat. Uit het Germ. it. *lista*, fr. *liste* „lijst”. — Afl.: **lijsten** ww. Reeds mnl. mhd. mnd.

Lijster znw., mnl. *lijstre* v. = ohd. *lístara* v., westf.-rijnsch *líster*, zeventburgsch *leistr*, fri. *lyster* (NB. ook *klyster*) „lijster”. Uit **lízstró(n)-*, verwant met got. *laikan* „springen” (zie *h u w e l i j k*)? Mnl. *dro(o)ssel* m., os. *thrósla*, mnd. *dróslé* v. (nhd. *drossel*), ags. *ðrós(t)le* v. (ó?) (eng. *throstle*), mhd. *drostel* v., ags. *ðrýsce* (ý?) (eng. *thrush*), ohd. *dróscá*, *dróscála* v., (nog bei. *dróschel*), on. *þróstr* m. „lijster” gaan op een idg. lijsternaam terug, waarvan ook ier. *truid*, lat. *turdus*, russ. *drozd*, middelbulg. *drozg*, lit. *strázdas* „lijster” komen. Wsch. moeten we van een idg. ablatend paradigma uitgaan, maar ook dan zijn sommige vormen slechts als vervormingen begrijpelijk. Ook gr. *στρούθος* „musch” kan bezwaarlijk van deze woorden gescheiden worden. Ags. *ðrós(t)le*, mnd. *dróslé* (westf. *drássel*) worden wel uit **þramstalon-* verklaard (event. van idg. *trem-*, zie *draven*): eer moeten de vormafwijkingen hier als elders door ontl. of vervorming verklaard worden.

Lijvig bnw.: mnl. *lívich* „levenskracht hebbend, een lichaam hebbend”. = mhd. *líbec* „een lichaam hebbend”. Van *lijt*.

Lijzig bnw. Zie *lijz*.

Likdoorn znw., ± 1500 *lijedorn*, *licdorn* m. „likdoorn, gezwel aan de oogleden”. = hd. *leichdorn* m. (reeds laat-mhd.) „likdoorn”, mnd. *likdorn* „doorn in het vleesch, likdoorn, gezwel bij 't oog” (ontl.: de. *ligtorn*, zw. *liktorn*, ijsl. *líkþorn*). Samenst. van II *lijk* (met de oude bet. „lichaam” of „vleesch”) en *doorn*.

Likeur znw. Nnl. uit fr. *liqueur* (< lat. *liquor*). Mnl. was 't lat. woord al als *licoor*, *liquoor* m. „vocht” ontleend.

I **Likken** (met de tong over iets heen gaan), minder vaak *lekkén*, mnl. *licken*, *lecken*. = onfr. *liccon*, ohd. *lēcchón* (nhd. *lecken*), os. *likkon*, ags. *liccian* (eng. *to lick*) „likken”. Met germ. *kk* uit idg. *ǵhn* en verwant met got. *bi-laigon* „belikken”, ier. *ligim*, lat. *lingo*, gr. *λείζω* „ik lik”, obg.

lîzq, lîzati, lit. *lîzû, lîzti* „likken”, arm. *lizum, lizem, lizanem*, oi. *lêhmi, rêhmi* „ik lik”. Over on. *sleikja* „likken” zie bij slikken. Zie ook nog lekker.

II **Likken** (polijsten, gladmaken), reeds bij Kil. en in den Teuth.; Kil. vermeldt ook „*lick*. vetus. Aequus, planus” en de Teuth. *ongelick* „ongheve, impolitus”, waarvoor men wel **ongelict* leest met 't oog op 't niet er van te scheidene ndl. ongelikt. Germ. *likk*-veronderstelt een voorgerm. *lign-* naast *leig-* of *lig-*, waarop ohd. *lîchôn* „polire”, mnd. *lîken*, oudnl. *lijcken* „de helling van een dijk esen maken”, vla. *lijken* (*lîken*) „glad wrijven, polijsten” teruggaan. Voor anlautvarianten en verdere verwanten zie *lijken*, *slijk*. — De stam van II **likken** is 't eerste lid van de znw. *liksteen*, *likstok*, *likhout*, *likkamer*.

Lil znw. o. Van **lillen** ww. Zie *lel*.

Lila znw. o. en bnw., nog niet bij Kil. Uit fr. *lilas*, dat ook in andere talen is overgegaan en zelf teruggaat op arab. *lîlak, nîlak*, dat van perz. *nîlah* afkomstig is, een naam van de indigoplant, evenals oi. *nîli*, van oi. *nîla-* „donkerkleurig, donkerblauw” gevormd.

Limoen znw., mnl. *limoen* (-uen) m. Uit fr. *limon*, dat via Zuid-Europa op arab. *leimûn* teruggaat. Dit is een ontl. uit perz. *lîmûn, lîmûn*, dat uit 't Mal-Polynesisch komt (bijv. mal. *limau*, jav. *limo*). — **Limonade** is een in de rom. talen opgekomen afl. van 't vorige woord.

Linde znw., mnl. *linde* (*leude*) v. = ohd. *lînta* (nhd. *linde*), os. *lînda, lîndia*, ags. *lînd, lînde* (eng. *linden*), on. *lînd* v. „linde”. Verwant met russ. *lutjô* „jong lindenbosch, geschikt om van de schors ontdaan te worden”, dial. *lut, lul* „lindenbast”, lit. *lentà* „plank”; mischien hierbij ook gr. *ἐλάτη* „pijnboom”, dat evenwel ook met russ. *jálowce*, witruss. *jelenec* „jeneverbes”, arm. *etevin* „ceder” gecombineerd kan worden. Het etymologiseeren met idg. boomnamen is veelal een onzekere liefhebberij, zoo is ook de combinatie van *linde* enz. met lat. *lentus* „taai, buigzaam, langzaam” en met het bij *lenig* vermelde bnw. ohd. *lîndi* enz. niet meer

dan een mogelijkheid. Zie nog *lint*. Voor idg. boomnamen vgl. bij *eik*.

-ling substantief-suffix. Het alg. n.-en wgerm. suffix *-(i)liwiza-*, *-(i)liwiza-* (bijv. in *jongeling*) is ontstaan, doordat in afl. met *-ing* zooals ohd. *sîdiling* m. „kolonist” van *sîdal* m.o. „woonplaats” *-ling* (*-liwiza-*) als het suffix werd gevoeld. Wellicht moeten wij ook voor got. *gadiliggs* m. „neef”, ohd. *gatiling, gatuling* enz. (zie *gade*) het suffix *-liwiza-* aannemen: dan heeft zich dit al in 't Oergerm. ontwikkeld. Bnww. als *onderling* zijn veel jonger en bij de bijwoorden op *-lings*, *-ling*, mnl. *-linghe(u)* gevormd.

-lings bijwoord-suffix. Met bijwoordelijke *-s* van **-ling** (in *mondeling*, *plotseling* enz. bewaard); dit uit mnl. *-linghe*, ook *-linghen* en *-linc*. Ohd. is *-lingun* de gewone vorm, mhd. beginnen naast bijwoorden op *-ingen* vormen zonder *-u*, zelfs zonder *-en* voor te komen, in de 16. eeuw wordt in 't Hd., vooral in 't Md., *-lings* algemeener, het bestaat nog in hd. *blindlings* en in 't Ndd. en 't komt een enkelen keer ook in Thuringen en Saksen voor. Uit het Ags. vgl. *grundlinga, -bunga* „tot op den grond, geheel en al”, *on bæcling(a)* „achter”. Frappant is de overeenstemming met lit. *-linkai, -link* „-waarts”, dat met *linkstù, linkti* „zich buigen”, obg. *lekq, les'ti* „buigen” verwant is. Voor een wortelvariant met *sl-* vgl. *slingeren*.

Liniaal znw., soms o., sedert Kil. Wordt wel uit dial. fr. *signal* „liniaal” afgeleid, ook ziet men in *liniaal* en nhd. *lineal* o. een oorspr. mlat. afl. van lat. *lînea*. — **Linie**. Zie II *lijn*.

Link (striem), mnl. *linke* (v. ?) „litteeken”. Verwant met mnl. *linken* „buigen”. Zie hierover bij *linker*.

Linker, linksch bnw., **links** bijw. De Teuth. vermeldt *lynckerhant, ter lyncker siden* benevens *lyncks*. De laatste vorm is een afl., de eerste een oude datief (vgl. *middernacht*) van het nu verouderde bnw. *link*, Kil. *linck* („Germ. Sax. Sicamb. Holl.”), = mhd. *linc, lenc* (nhd. *link*), mnd. *link* (zelden; meer: *linkere hant*). Ohd. komt *lenka* v. „linkerhand” voor. Verwant zijn mnl.

linken „buigen, vouwen” (*ἀν. λεγ.*, wel als germanisme beschouwd), mhd. (nhd.) mnd. *lenken* „buigen, wenden, richten”, mnl. *lanke*, ohd. (*h*)*lancha* (waarbij mhd. *gelenke* bnw. „buigzaam”, znw. o. „buiging, taille”, nhd. *gelenk* zich aansluiten), os. *hlanka* v. „heup”, ags. *hlence* v. of *hlenca* m. „ijzeren keten, panser” (eng. *link*), *gchlenecd* „iron-bound”, on. *hlekk* m. „ring, boei”. Vgl. *flank*. De bet. „linker” gaat terug op „scheef, gebogen”; vgl. voor de bet. got. *hleiduma* „linksch”, dat met *leunen* verwant is, en het oppositum rechter, rechts(ch). Over verdere verwanten (en ook over een andere minder wsch. hypothese, die van idg. *sl-* en niet *sql-* uitgaat) zie bij *slinken*. Vgl. ook *slinksch*.

Linnen znw. o. en bnw. Met verkorting van de *i* en rekking van de *u* (vgl. *ladder*; nhd. *linnen* o. komt uit 't Ndd. evenals ouder-de. *linnen* bnw., de. *linned*, -*et* ook znw.) naast dial. (N.Brab.) *lijnen*, mnl. *līnijn*, *līnen* o. „linnen”: het gesubstantiveerde onz. van 't bnw. *līnijn*, *līnen* „linnen” = ohd. *līnūn* (nhd. *leinen*, ook znw. o.), os. *līnin*, ofri. *linnen*, ags. *līnen* (eng. *linen*), stoffelijk bnw. bij mnl. *lijn* (slechts bekend uit *lijngheuaet*, *lijnlaeken*, *lijnsaet*, *lijnwaet*, *lijnwant*, die ten deele nog bestaan; mnl. ook *lijnkoeck*, -*meel*, -*olie*; Kil. kent nog *lijn* „vlas”), ohd. os. ags. on. *līn*, got. *lein* o. „vlas, linnen”. Wsch. evenals ier. *līn*, alb. *lījini* „id.” ontleend uit lat. *līnum* „id.”, ofschoon wat den vorm aangaat ook oerverwantschap of gemeenschappelijke oeroude ontl. uit een andere taal (vgl. *hen nep*) mogelijk zijn zou. De laatste hypothese echter is heel onwsch., omdat de ablatende vormen gr. *λίνον*, obg. *līnū*, lit. *līnā* „vlas” en de formantische variant gr. *λίνα* „gewaad” op een idg. basis *li-* wijzen. Of deze met de bij *lenig* besproken basis identisch is, is volkomen onzeker.

Lint znw. o., mnl. *lint* o. = mnd. *lint* o. „lint”. De reeds mnl. flexie met *t* is wsch. secundair. Desnoods zouden wij de *t* door invloed van lat. *līntum* „linnen, voorwerp van linnen” kunnen verklaren, maar dat is niet noodig. Een oudere vorm is mnl. *lint* (*d*) o.,

ohd. *lint*, on. *linnr* m. „slang”. Deze kan in consonantisme met lit. *līntà* „lint tot sieraad” overeenstemmen; of is dit ontleend? De combinatie met lat. *lentus* „taai, buigzaam, langzaam” is zeer onzeker. Mogelijk is ook de afl. van een van de bases *lī-n-*, 't zij van de bij *lenig* of van de bij *linnen* besprokene. De oudste bet. kan evengoed „slang” als „lint” geweest zijn. — **Lintworm** znw. Wordt nml. gevoeld als „lintvormige worm”; mnl. had *līndeworm*, *lintworm* m. de bet. „draak”. 't Is in die oudere bet. evenals ohd. *līndwurm* (nhd., oorspr. archaïstisch, *līndwurm*), on. *līnnormr* m. „id.” een oorspr. tautologische samenst.

Linze znw., reeds Teuth. *lynsen* mv. = ohd. *līnsi* v. (nhd. *linse*), *līnsī(n)* o. „linze”. De ags. vorm *lent* v. (eng. *lentil* uit fr. *lentille* < lat. *lenticula*) „id.” gaat op een rom. vorm van lat. *lens* „id.” terug: datzelfde is ook voor de continentale vormen wsch., en wel zullen wij evenals voor ags. *lent* van den ouden accusatief-vorm *lentem* en niet van den nomin. *lens* moeten uitgaan. De *s* zal dan in 't Hd. ontstaan zijn (vgl. ohd. *flīns*: ndd. eng. *flīnt* „vuursteen”); in deze taal is 't woord ook formantisch verlengd en daarna in 't Ndl. overgegaan evenals in 't Skandinavisch: de. *linse*, zw. *līns* „linze”. Nul. *lens* „linze”, nog niet bij Kil., gaat direct op den lat. nomin. terug: de bet. „glaslens” is overdr., deze bet. hebben ook eng. *lens*, nhd. *linse*, fr. *lentille*. Ksl. *lešta*, lit. *lešzīs* „linze” wsch. uit 't Germ.

Lip znw., mnl. *lippe* (*leppe*) v. = nhd. *lippe* v. (uit het Ndd. of Md.), ofri. ags. *lippa* m. (eng. *lip*), noorw. *lippa* „lip”, germ. **lipjan-* < **lepjan-*. Formantische varianten zijn: ohd. *lēfs* m. (nhd. *lefze* v.) „lip”, mnl. (Limb. Serm.) *leper*, onfr. *lēpor*, ohd. *lēffur* m. „id.” en ode. *læpæ* (de. *læbe*), ozw. *lepe* (zw. *läpp*) „id.”. Verwant is lat. *labium*, *labrum* „lip”. Welk vocalisme de idg. basis gehad heeft, is onzeker: in ieder geval zullen we deze basis niet mogen scheiden van die van *lepel*: dan was waarschijnlijk *a* de oorspr. vocaal (vgl. bij *geven*); met *l* hoort misschien kymr. *llyfu* „likken” hierbij.

Liplap znw. 18-eeuwsche bet. in Indië: „in Indië geboren kind van Europeesche ouders”. Mogen wij du. *lippenlapp* „törichter mensch”, *liplep* „törichtes gerede” vergelijken, dan moeten wij in *liplap* een onomatopoëtisch gevoelde alliteerende afl. van *lip* zien. Moeten wij uitgaan van het 17-eeuwsche *liblab* „milchrahm der ander inwendigen schale der jungen kokosnüsse hängt, nachdem man das wasser ausgetrunken”, dan is de verklaring onzeker: vgl. *liflaf*?

Lis, lus znw., mnl. *litse, letse, laetse, lets* v. o. „lis, snoer, strik”, bij Kil. ook *lesse*. Deels ontleend uit ofr. *laz* (zie *lats*), deels uit een ouderen vorm van fr. *lice* (uit lat. *licium* „draad”); op dit laatste woord gaat ook mnl. *litse, lijtse, liche* v. „verschansing”, mhd. (nhd.) *litze* v. „lis, snoer, verschansing” terug. 't Vla. kent nog *letse* „lis”. Voor de *u* van *lus* vgl. *blusschen*.

Lisch znw. o., mnl. *lissce, lessce, lesch(e), lys* (v. o. ?). = ohd. *lisca* v. „filix, carex” (nhd. *lieschgras* o.). Hiernaast met merkwaardig vocaalverschil mnd. *lésch* „carectum”, mnl. *lies(e)* „id.”, ndl. dial. *leus, luusjch, luisbloom* „iris pseudacorus, lisch”, Teuth. *luesch swerdelen* „gladiolus”, *meerluesch* „alga”, *broickluesch* „ulva”, mnd. *lús(ch)* o. „carex”. Voor in vorm hierop lijkende plantnamen zie II *lies*. De oorsprong is onzeker. Wsch. moeten wij van vormen van tweeërlei bases, een met *i*-en een met *u*-vocalisme, uitgaan. Rom. woorden als fr. *laîche* „rietgras” komen uit het Germ. — **Lischdodde** znw. Zie *dot*.

Lispelen ww., reeds mnl. Afl. van **lispen** ww., mnl. *lispen, lespen*, = ohd. *lispen* „met dikke tong spreken” (nhd. *lispeln*). Afl. van gloss. bern. *lesp*, ohd. vroeg-mnd. *lisp* „blaesus”. De anlaut *l-* gaat op *wl-* terug, evenals die van de. *lespe*, zw. *läspa* „lispelen”, de. *lesp*, zw. *läsp* „lispelend”: vgl. mnd. *wlisp(el)en* „lispelen, stamelen”, ags. *wlisp, wlips* „lispelend, stamelend” (eng. *to lisp* ww.). Oorsprong onbekend. Het etymologiseeren wordt moeilijker door de vele synonieme anlautvarianten zooals ohd. (*h*)*wispalôn*

(nhd. *wispeln*) „lispelen”, ags. *hwisprian* „murmurare” (eng. *to whisper*), hess. *wispeln, blispern*, elz. *kispern*, bei. (*p*)*fispern, zispern, zwispren*. Vele vormen zijn als onomatopoëtische vervormingen begrijpelijk; oerwgerm. is de anlaut *zw-*, oern.- en -wgerm. de anlaut *wl-*.

List znw., mnl. *list (lest, lust)* v. m. „kennis, wijsheid, vaardigheid, overleg, list”. = ohd. *list* m. (nhd. *list* v.), os. *list* v. m., ofri. *lust, lest* v. (m.?), ags. *list* m. v., on. *list* v., got. *lists* v. met dgl. *bett*. Vn den schwundstufigen vorm der basis, die bij I *leer* besproken is. Ohg. *listi* „list, bedrog” kan oerverwant of uit het Germ. ontleend zijn en dan wel uit got. *lists*, dat „list” beteekent. — Afl. : **listig** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. On. Got.

Liter znw. Nnl. ontl. uit fr. *litre* (gr.-lat. *litra*). Internationaal woord.

Litteeken znw. o., mnl. *littékijn, -en, lijctékijn, -en* o. „litteeken, bewijsstuk, kenteeken, voorteeken” (dial. N.-Bev., nog *liekteikan*). = ohd. *lîkzeihhan* o. „stigma”, mnd. *lîktēken* o. „litteeken, kenteeken”. De oorspr. bet. was „vleesch-, lichaam-teeken”, vandaar „litteeken”. De bet. „kenteeken” kan mede onder invloed van de woordfamilie van gelijk zijn opgekomen. Vgl. voor 't eerste lid II *lijk*, *likdoorn*. De mnl. samenst. *lijclauwe* v. „litteeken” is ook ohd. mnd. „Kil. *lijckstede* „id.” („Sicamb.”) bestaat nog in saks. en aangrenzende dialecten. Mnl. komt nog *lijcseme, -ene* v. „litteeken” voor.

Livreij znw., mnl. *liv(e)reye, lev(e)reye* v. „kenmerkende kleeding (ook: teeken, wapen e.dgl.) van bedienden of ambtenaren”. Uit fr. *livrée* (deelw. van *livrer*; zie *leveren*).

Lob, lub znw. Kil. kent *lobbe* met de *bett*. „geplooid kraag” en „harige hond”. Beide *bett*. benevens die van „dikke hangende lip” en „stokvisch” heeft ook mnd. *lobbe, lubbe*. Teuth. *lobben* = „stokvisch”, eng. *lob* = „blok, lobbes, lomperd”, fri. *lobben* = „geplooid kraag, pooten”. Uit 't Ngerm. hierbij on. *lubba* v. „groot stokvisch”, noorw. *lubb, lubba* „ronde, plumpe gestalte”, zw. dial. *lubber* „trage, dikke vent”, *lubba* „trage, dikke vrouw”, de. dial. *lubber* „iets gelei-achtigs”. Vgl. nog

ndl. **lobberen** „plassen, waden, waggelen”, **lobberig** „dik en trillend (van nat en spijs)”. De oorspr. bet. van de germ. basis *lubb-* was blijkbaar „dik, kwabberig zijn”. Deze basis zal wel onomatopoëtisch zijn, evenals ndl. *labberen*. Men vergelijkt nog wel oostfri. *luf* „slap, onbeweeglijk, moe”, die vergelijking geeft echter voor de etymologie niets. Op het onomatopoëtisch karakter van deze woordgroep wijzen ook vormen met *a*-vocalisme zoals achterh. *laobas* „onverschillige kerel”, beierl. *labas* „grootte, flauwe kerel of meid”, vla. *labben* „lummel, sul”: ndl. (ook dial.) **lobbes**; *-as (-es)* is misschien uit *-us* ontstaan, dit zou dan het (’t eerst in studententaal overgenomen?) lat. *-us* wezen; vgl. du. *Tōnics* < *Antonius* e.dgl., *kerles*, *lumpe*s enz.; meer ndl. woorden op *-as* bij *dreumes*; veel andere alleen dial.

Lodder znw. Meer gebruikelijk zijn **lodderen** ww., **lodderig** bnw., reeds mnl. *lodderen*, *lodderlyc* met de bett. „boeleeren” resp. „wellustig”. Mnl. *lodder* znw. m. „liederlijke kerel, schoft, vagebond” = mnd. *lodder* (*loder*, *loderer*) m. „liederlijke man, deugniet, goochelaar”, ags. *loddere* m. „arme drommel”. Vgl. ook ohd. *lotar* bnw. „leeg, onbeduidend” (nhd. *lotter-* in samenst.), ags. *lodrung* v. „beuzelarij”. Met ablaut en gramm. wchsel **liederlijk**.

Lodderein znw. Nnl. uit fr. *l'eau de la reine*.

Loeder znw., mnl. *loeder* m.o. „lokspijs, plaats waarin iemand wordt gelokt”. = mhd. *luoder* o. „lokspijs, ’t belagen, hinderlaag, slemperij, los leven” (nhd. *luder*). De bet. „liederlijk persoon” van nnl. *loeder* berust wsch. op du. invloed; ook *lodder* kan van invloed zijn geweest. N.Brab. *loeter* „verachtelijk vrouwspersoon”, ook van snoeplustige katten, heeft wsch. secundaire *t*. *Loeder* < **lōpra-* is een vrddhi-formatie bij mnl. *lāden*, ohd. *ladōn* (nhd. *laden*), os. *lathioian*, *lathian*, ofri. *lathia*, ags. *laðian*, on. *laða*, got. *laþon* „oproepen, noodigen”, waarbij ook got. *lapaleiko* „gaarne”, on. (runisch) *laþu* „uitnoodiging” hooren. Andere etymologieën van *loeder* zijn te gezocht. Mnl. *lāden* enz. wordt gew. met gr. *λήν* „willen” gecombineerd.

Loef znw., in de tegenw. bet. eerst nnl. en wsch. verkort uit *loef-zijde*. Het eerste lid hiervan is Kil. *loef*, *loeve* „dol, roeipen” (misschien reeds mnl.), = meng. *lōf* „riem of ander voorwerp, gebruikt, ter assistentie van het roer, om den steven tegen den wind in gekeerd te houden”, mnd. *lōf* m. beteekent reeds „loefzijde”. Uit het Ndl. of Ndd. zijn nhd. *luf(seite)* v., eng. *loof*, *luff*, de. *luf(side)*, zw. *lov-side* ontleend. Kil. *loef*, *loeve* enz. is identisch met got. *lofa*, on. *lōfi* m., meng. *lōve* „vlakke hand”. Met ablaut ohd. *laffa* v. „blad van den roerriem”. Verwant zijn oier. *luæ* „roer” (of van de idg. basis *pleu-*?), obg. *lopata* „wan”, in andere slav. talen „schop”, russ. *lāpa* „klauw, poot”, *laptā* „sla-werktuig”, opr. *lopto* „spa”, lett. *leþpa* „poot” (alb. *l'opate* „schop, roer” uit ’t Slav.). Deze van de idg. basis *lēp-*, *lōp-* gevormde znww. hebben alle de bet. „plat, schotelvormig voorwerp”. Vgl. **laveeren**.

Loeien ww., mnl. *loeyen*, *loeyen*. = onfr. *luon*, *luogin*, ohd. (*h*)*luoen*, mnd. *lōien* (*lugen*), ags. *hlōwan* (eng. *to low*) „loeien”. Zie verder II **hel**.

Loensch bnw., nog niet bij Kil. Wellicht een vorm met dial. *oe* uit *ú*; de *n* kan voor *m* zijn in de plaats gekomen: dan mogen wij in dit woord een all. zien van de bij luim besproken basis *lūm-*, overeenstemmende met fri. *lūmsk* bnw. „slinksch, listig”: *lūnsk* bijw. „op geheime wijze”; vgl. nog on. *lymskr* „listig, valsch”, noorw. dial. *lynsk*, *lōynsk* „loerend, slim”. De mogelijkheid, dat de *n*-vormen op een ouden wortelvariant *lūn-* zouden teruggaan, is niet te loochenen; zie nog luim. Het Vla. kent nog *losch* „loensch, scheel” = Kil. *losch*, mnl. *losc*, *lusc* „scheel, eenoogig”, dat in de laatste bet. direct uit lat. *luscus*, in de eerste veeleer uit ofr. *losche* (fr. *louché*) „scheel” ontleend is. Teuth. *lunschen* „vleien” zal wel niets met loensch te maken hebben. De bet. „tegen de bocht in (bij touwtje springen)” van **Zaansch loensch** is secundair. — Afl.: **loenzen** ww. Voor de *z* vgl. I **lies**.

I **Loer** (lomperd), sedert de 16. eeuw. Wellicht uit *loeder*, ook zouden wij er II **loer** met overdr. bet. in kunnen

zien : ook lap e.a. woorden worden op dgl. wijze gebruikt. Wellicht is beide waar. — Afl. : **loeres** znw. Zie bij lobbes.

II **Loer** (iemand een l. draaien), wsch. als „lap, vod” op te vatten : dial. vorm van luur; zie luier. Oudnld. (o.a. Kil.) *lorren draaien* „bedriegen, smokkelen” bevat ’t woord lor. Uit nld. *lurrendreier* „bedrieger, persoon met valschen pas e.dgl.” is de *lurendreier* „bedrieger, slimmerd”, zw. *lurendrijare* „smokkelaar” ontleend.

Loeren ww., Kil. *loeren* „loeren, belagen, de oogen sluiten, ’t voorhoofd rimpelen”, dial. nld. (N.-Holl.) „een dutje doen”. Een vorm met dial. *oe* uit *ú* (vgl. I boer), = Teuth. *luren* (= *lupen*) „observare, insidiari”, laat-mhd. *lúren* (nhd. *lauern*) „loeren”, mnd. *lúren*, fri. *loere* „id., bedriegen”, meng. *louren* „er somber uitzien” (eng. *to lower*), de. *lure* „loeren, af luisteren, bedriegen”. Deze woorden benevens luim en luipen komen van een basis *lū-*, die men wel in lat. *luscus* „met de oogen knippend, met gesloten oogen, eenoogig” wil terugvinden; dit is echter veel eer uit **luc-sco-s* ontstaan. De bett. van *glúr-* (gluren), *glúp-* en *glúm-* (zie gluipen) en die van *lúr-*, *lúp-* (luipen) en *lúm-* (luim) hebben elkaar beïnvloed. *Lúr-* kan op *lúz-* teruggaan; vgl. nog bij luisteren.

Loet (naam van werktuigen om te scheppen of te krabben, met een steel en breed ijzeren voorstuk). In dezelfde bet. mnl. *loete* v.; mnd. *lôte* wordt met „rechen, harke, tractula” vertaald. Mogelijk, maar onzeker is de afl. van idg. *qlá-* of *qló-* (zie laden).

Loeven ww. Nnl. afl. van loef. Evenzoo de. *luve*, zw. *lova*. — **Loever**(t) in te l. Uit te loefwaart. Ontl. : hd. *zu luwart*, de. *luwart*, zw. *lovart* znw. „loefzijde”.

I **Lof** (loof, vooral van moeskruiden). Zie loof.

II **Lof** (het prijzen), o. als de naam van een R.K. godsdienstoefening, mnl. *lof* m. o. „lof, lofzang, loftuiting, verlof”. = onfr. *lof* o. „laus, laudatio, psalmus, hymnus”, ohd. *lob* m. o. „lof, lofzang” (nhd. *lob* o.), os. *lof* o. „id.”, ofri. *lof* (m. o.?) „lof, roem”, ags. *lof* m.

o. „id., lofzang”, on. *lof* o. „lof, roem, verlof”. Hierbij ’t ww. loven, mnl. *lōven* „prijzen, waardeeren, zijn instemming betuigen, toestaan, beloven, zich verbinden tot, aanprijzen, borg blijven”, = onfr. *lovon*, -*an* „laudare, psallere”, ohd. *lobén*, *lobón* (nhd. *loben*), os. *lobon* „loven, prijzen”, ofri. *lovian* „loven, beloven, vaststellen”, ags. *lofian* „loven, prijzen”, on. *lofa* „id., toestaan, beloven”. Vgl. over ’t ablatende on. *leýfa* „prijzen, toestaan” bij gelooven. Voor verdere verwanten zie lief en liefde; en vgl. ook beloven. Met *ö*, *ü* nog os. *gilōbo* m. „vrije wil”, *gilubī* „vrijwillig”; got. *galufs* „kostbaar” is voor *galaufs* verschreven. — **Loffelijk** bnw., reeds zelden in ’t Mnl. naast gewoner *lovelijc* = ohd. *lobelich* (nhd. *loblich*), mnd. *lovelik*, ags. *loftlic*, on. *loftigr* „lofwaardig”. — **Loftuiting** znw., nog niet bij Kil. Van het ww. Kil. *loftuyten*, mnl. *loftúten*, *looftúten*, *loventúten*. Ook mnd. blijkens *loftútinge* v. „loftuiting”. Van lof en tuiten = toeten.

I **Log** bnw., nog niet bij Kil. Deze vermeldt echter wel „*luggen*. Fris. Ignave et segniter agere”, *luggherigh*, *luck*. Fris. Ignavus, segnis”; vgl. Teuth. *luggich* „traag”, mnd. *luggich* „traag, slaperig”. Oorsprong onzeker. Een grondvorm **zlu-zja-*, behoorend bij de woordfamilie van la u w, is onwisch. Zie veel eer bij sluik.

II **Log** (werktuig om de vaart van ’t schip te meten). Een internationaal woord, op arab. *lauh* teruggaand.

Loge. Zie II loods.

Logeeren ww. Ontl. — met bef.-beperving — uit fr. *loger*, dat ook mnl. al als *loodséren*, *logéren* „verblijf houden, (in een tent of kluis) overnachten” was overgenomen. Ook elders ontleend. — **Logement** znw. o., sedert Kil. : *logiment*. Uit fr. *logement*. — **Logies** znw. o. Uit fr. *logis*. Later-mnl. reeds *loghijs*, *loghijst*, *loghist* o. (nog zuidnld. *logist*).

Logenstraffen ww., sedert Kil. Ook hd. *lügenstrafen*. Uit **logen** (= leugen) + straffen. Mnl. komen de synoniemen *lōghenstrōpen* (ook Kil.) en *lōghenstrēpen* voor.

Logger znw., nog niet bij Kil. = nd. *logger*, hd. eng. de. *lugger*, zw. *loggert* „logger”. Wordt van eng. *lug-sail*

„breefok” afgeleid; den oorsprong van 't eerste lid zoekt men in het Skand.

Lok znw., mnl. *loc*, *locke* (m. v. ?) „lok, krul, bosje (haren e.dgl.)”. = onfr. *lock*, ohd. *loc* (*ck*) m. (nhd. *locke* v.), os. ofri. *lok* (*kk*), ags. *locc* (eng. *lock*), on. *lokkr* m. „lok”. Uit idg. **lug-nó-*: = lit. *lagnas* „buigzaam, smijdig” en verwant met gael. *lúgach* „krombeenig”, gr. *λίγος* „buigzame tak”, *λυγών*, *λυγίζω* „ik buig, wind, draai”. Mnl. en bij Kil. komt ook *lōke* „lok, vlok, bosje” voor, = ags. *loca* m. „floccus”, idg. **lugon-*, dat evenals on. *lykna* „zieh buigen” en vla. *luik*, *luike*, *loke* „buiging van knie of elleboog” een enkele *k* uit idg. *g* heeft.

Lokaal znw. o. Nog niet bij Kil., evenmin als 't bnw. **locaal**. Beide uit fr. *local* (lat. *localis*, -e). Ook elders ontleend.

Loket znw. o., later-mnl. *loket* (*tt*) o. („vak, loket”?). Met rom. suffix gevormd van mnl. *loke* m. v. „afsluiting, afgesloten ruimte, plank” (nog N.Holl. *look* „grendel of wervel aan een deur”) = ags. *loca* m. „afsluiting, afgesloten ruimte”. Dit staat tot **luiken** = hoog : buigen.

Lokken ww., mnl. *locken*. = ohd. *locchōn* (nhd. *locken*), mnd. **locken* (blijkens *lock-vinke* „lok-viuk” e.dgl.), ags. *loccian*, on. *lokka* „lokken”, in sommige talen ook „liefkoozen, streelen”. Ohd. komt ook een synoniem *lucchen* voor (vgl. een ander dgl. vormenpaar bij **plukken**). Gew. vergelijkt men lit. *lugoti* „verzoeken”, *palignas* „vleiend”; eventueel zou dan identiteit van dit *lug-* met het bij **lok** besprokene mogelijk zijn („zieh buigen” > „zieh deemoedig buigen”). Anderen gaan uit van *lugh-* = *lugh-* „liegen”; zie **liegen**. Minder wsch. is de combinatie van **lokken** met mnl. *lūken* „hemep of vlas uitplukken” (*mes-luwe* m. „'t trekken van een mes”), ohd. *liohhan* (in samenst.) „trekken, rukken”, mnd. *lūken*, ofri. *lūka*, ags. *lucan* (vooral in samenst.) „id.”, got. *us-lūkan* „(het zwaard) trekken”: immers de bet. „trekken” gaat niet op „naar zich toe halen”, maar op „uitrukken, breken” terug : vgl. of oi. *rujāti* „hij breekt”,

rōga- „gebrek, ziekte” met *g* (NB. Vgl. bij **riek**) of lit. *lūszti*, *lūzan*, *lūszti* „breken” met *š*; hierbij dial. russ. *lazuút* „slaan, houwen”? Met *g* of *š* kan ier. *lucht* „deel, lading, afdeeling, menschen” nog verwant wezen. Men brengt hierbij ook nog wel lat. *lūgeo* „ik treur”, gr. *λυγρός* „treurig, verschrikkelijk”. Zie nog **luiken**. De combinatie van **lokken** met lat. *lacio* „ik lok” is niet aannemelijk.

Lol znw., sedert Kil., bij wien *lol*, *lul* echter „deun, dreun” beteekent; het is van Kil. *lollen*, *lullen* „mompelen, prevelen, neuriën” (nml. **lollen**, **lullen**), mnl. *lollen* „prevelen, dommelen” (waarvan *lollaert* (*d*), *lollebroeder* m. „Cellebroeder”, ook mhd. mnd.) gevormd. Dit is onomatopoeïsch, evenals nhd. *tullen* „neuriën, sussen”, mnd. *lollen*, *lolliken* „neuriën, mompelen, op een doedeizak biazen”, oostfri. *lullen* „leuteren, foppen, heuzelen”, westf. (Soest) *lūln* „kwijlen”, eng. *to lull*, de. *lulle*, zw. *lulla* „in slaap zingen” en dgl. woorden buiten 't Germ. Eng. *to loll* „leunen, laten hangen”, dat in het. aan mnl. *lollen* „dommelen”, nml. *lollen* „zieh warmen boven een stoof”, Kil. *lollen* „foemora fovere loculo” doet denken, is ook, evenals deze ndl. woorden, onomatopoeïsch; het is niet geraden, aan een oude, met *l*el abiautende formatie te denken. Dial. ndl. (Zaansch) *lol* beteekent ook „koffie, melk en water, door elkaar gekookt” en „koffiepot”.

Lom (duikerhoen). Geldt evenals nhd. *lulme*, *lumme* v., fr. *lumme*, eng. *loon* „lom” voor een ontl. uit de zw. *lom*, on. *lómur* m.; vgl. hierover II **lam**. 't Ngerm. woord wordt echter ook met nijsl. *lómur* m. „kreet, jammerklacht”, on. *ló* v. „charadrius”, gr. *λάφος* „een soort zeevogel”, arm. *lor* „kwartel” en gr. *λαίειν* enz. (zie **lecuwerik**) gecombineerd.

Lommer znw. o., laat-mnl. (1487) *lomre* v., Kil. *lombre*, *lommer*. Uit fr. *l'ombre* (*ombre* < lat. *umbra*). [Vgl. fr. *terre* < lat. *hedera* „klimop” e.dgl. Voor 't omgekeerde verschijnsel zie **azuur**.]

Lommerd, lomberd znw. Mnl. *lom-*

baert, -art, -ert (*d*) m. beteekent „Lombardiër, bankier, woekeraar”. ’t Komt sedert de 13. eeuw voor en is uit fr. *lombard* „id.” ontleend. Nnl. lommerd kan direct op mnl. *lombaert* teruggaan : in verbindingen als naar den lommerd kan *l.* als „lommerds-huis” zijn opgevat. Minder wsch. is ’t, dat lommerd uit de afl. Kil. *lombaerde*, laat-mnl. *lomarde* v. „woekeraars-tafel of -winkeltje” zou ontstaan zijn. Ook in andere talen ontleend.

I **Lomp** (vod, brok), sedert Kil., die voor *lompe* de bett. „brok, windsel, lap, schunnig kleedingstuk, lont” opgeeft. = laat-mhd. *lumpe* (nhd. *lumpen*) m. „lap, vod” (oorspr. ndd.), meng. *lumpe* „klomp, stuk” (eng. *lump*). Met ablaut on. *leppr* m. „haarlok, lap”? Zie echter lap. Mogelijk is verwantschap 1. met lat. *lamberat* „scindit ac laniat” (waarbij ier. *lommar* „bloot, kaal”??), ook echter 2. met oi. *lámhale* „hij hangt neer”, waarbij wellicht nog mhd. *limpfen*, eng. *to limp*, ouder-de. *limpe*, *lumpe* „mank gaan”; zie ook bij glimp. De beoordeeling van lomp wordt bemoeilijkt door het bestaan van woorden als klomp en lap, die in bet. en vorm er overeenkomst mee hebben. Zie ook lont.

II **Lomp** (vischnaam), mnl. *lompe* v. (o.a. bij Maerlant). Ook op du. taalgebied. Verwant met I lomp? Vla. ook *lonte*.

III **Lomp** bnw., nog niet bij Kil. Ook ndd. *lump*, fri. *lomp(en)* „lomp”. Wsch. onder invloed van II plomp opgekomen. Bovendien kan het overdr. voor „smeerlap” gebruikte I lomp (vgl. nhd. *lump* m.) van invloed zijn geweest. — Afl. : **lomperd** znw.

Long znw., mnl. *longhe* v. naast *longhen(e)* v. = ohd. *lungun*, -in (mv. -unná), os. *lungandia* (voor -annia), ofri. *lungen(e)* (naast *lungirn-* in samenst.; vgl. den accus. mv. *lenderna* bij *lende*), ags. *lungen* v. (eng. *lungs*) „long”. Met korter formans on. *lungu* o.mv. „longen”. Ohd. *lunga* (nhd. *lunge*), mnl. *longhe*, mnd. *lunge* v. zal wel niet een oude formantische variant zijn, maar veeleer een jongere formatie bij ohd. *lungun*, mnl. *longhen*, waarin men een

mv. voelde. ’t Woord komt van de germ. basis *lung-* „licht zijn”, waarvan ook ohd. os. *lungar* „vlug, sterk” : zie III licht. Vgl. voor de bet. eng. *lights* „longen van sommige dieren”, ier. *scaman* „longen” (: *scaman* „licht”), port. *leves* „id.”, russ. *lëgkoje* „long” (: *lëgkij* „licht”), arm. *t’ok* „long” (: *t’et’ev* „licht”). Voor een verwant van long en licht houdt men ook arm. *lanjk* „borst”.

Lonk znw., sedert Kil. Van **lonken** ww., sedert de 16. eeuw. = westf. *lünken* „lonken”; oostfri. *lunken* wordt met „lauschen, lauern, horchen” e.dgl. vertaald. Lonken : *lüm-* of *lün-* (zie loensch, luim) = fri. *loerkje*, eng. *to lurk*, noorw. dial. *lurka* „loeren” : *lür-* (zie loeren).

Lont znw., sedert Kil., die als synoniem van *lonte* ook *lompe* vermeldt. = nhd. *lunte*, mnd. *lunte* (> de. *lunte*, zw. *lunt*) v., eng. *lunt* (wsch. eveneens ontleend) „lont”. Ouder-nhd. *lunte* v. beteekent ook „lampepit”. De combinatie met ohd. *lunda* v. „talk”, mhd. *lünden* „branden” is onwsch.; veeleer beteekende lont oorspr. „lap” : vgl. bij Luther *lunte* v. „id., lomp”. Dan kan het met I lomp samenhangen; hoe, dat is echter onzeker, te meer daar ook de etymologie van lomp onzeker is (vgl. ook II lomp). De combinatie met lunteren is een weinig beteekend surrogaat van een etymologie.

Loochenen ww., met consonantverscheping vóór *n* evenals *la fenis* enz., mnl. *lôchenen*, *lôghenen* „loochenen, verloochenen, herroepen, heeten liegen”. = ohd. *loug(i)nen* (nhd. *läugnen*), os. *lôgnian*, ofri. *leyna*, ags. *lëgnan*, got. *laugnjan* „loochenen” (*ga-laugnjan* „verborgen zijn”), on. *leyna* „verbergen”. Een afl. van een nomen **lanzua-* of **lanzui-*. De tweede stam komt in ’t Got. samengesteld voor : *analangns* „verborgen”, bij den eersten sluit zich ohd. *lougna* v. „het loochenen”, on. *lawn* v. „id., het verbergen” aan. Ablautend met liegen.

Lood (metaal) znw. o., mnl. *loot* (*d*) o. = mhd. *lôt* (uhd. *lot*) o., mnd. *lôt* o., ofri. (alleen als gewichtsnaam) *lád*, ags. *léad* (eng. *lead*) o. „lood”. Ver-

want met ier. *luaidē* „lood”; volgens sommigen is 't germ. woord uit 't Kelt. ontleend; vgl. ijzer. Oi. *lohó-* „roodachtig”, als znw. „roodachtig metaal, koper, ijzer” heeft veeleer idg. *r*: dan hoort 't bij rood. — In andere bett., ook als gewichtnaam, is lood hetzelfde woord, met overdr., op „looden voorwerp” teruggaande bett. Dgl. bett. komen ook in andere continentaalwgerm. en door ontl. ook in skand. talen voor. — **Looden** ww., sedert het Mnl. Mhd. Mnd. — **Loodlijn** znw., nog niet bij Kil.; wel mnd. *lōllīne* „lijn aan het dieplood”. — **Loodrecht** bnw., nog niet bij Kil.

I Loods (loodsman). Evenals nhd. *lotsē* m. verkorting van mnl. *lootsman* (sedert 1400), laat-mnd. *lootsman* (> ouder-nhd. *lootsmann*) m., dat uit eng. *loadsman* ontleend is (vgl. *boot*). Een echt mnl. woord voor „loods” is *leit-saghe*, *leel-saghe* m., dat ook „leidsman, gids” beteekent, = mhd. *leitsage* m., mnd. *lēt-*, *leitsage*, on. *leiðsagi* m. „wegwijzer”, mnd. ook „loods”, letterlijk = „weg-zegger”; 't eerste lid = ags. *lād* (eng. *lode*), on. *leið* v. „weg, reis”, behoorend bij *leiden* en **līþanan* „gaan”. Een oudere vorm voor eng. *loadsman* is ags. *lādmonn* „leidsman”. Uit het Ndd. of Ndl. komen de *lods*, zw. *lots* „loods”. — **Loodsmannetje** (visch) znw. o. Demin. van loodsman in overdr. bet. De naam is ook du.

II Loods (schuur), mnl. *loodse*, *lōge* v. „uitbouwsel, balkon, tent, loods, kluizenaarshut”. Uit fr. *loge*, dat weer uit het Germ. (zie *luifel*) wordt afgeleid. Een jongere ontl. is nml. *loge*, met fr. uitspraak.

Loof znw. o., mnl. *loof* o. „blad, gebladerte”. Uit het mnl. mv. *lōver* is het nml. o. enk. *loover* ontstaan. = ohd. *lob* m. o. „blad, loof” (nhd. *laub* o.), os. *lōf* o. „loof”, ofri. *lāf* o. „id.”, ags. *lēaf* o. (eng. *leaf*) „blad”, on. *lauf* o. „loof”, got. *laufs* (*l*) m. „blad”, *lauf* accus., wsch. o. „*φύλλα*”. Van de idg. basis *lup-* (of van *lubh-*? Zie hieronder), waarvan ook lit. *lupà*, *lūpti*, russ. *lupl'ú*, *lupit* „van de bast ontdoen, schillen”, čech. *lupen* „blad”. Van een basis van dgl. bet. kunnen woorden zoowel voor „blad” als „bast”

komen: vgl. lit. *lāpas* „blad”, gr. *λέπος* „schors, schil”, *λέπω* „ik schil” (vgl. *lap*); daarom mogen wij met loof nog combineeren: mhd. *louft* m. „bast, huls”, nhd. dial. *lauft*, *läufel* „huls”; wellicht ook on. *lopt* o. „plafond, zolder, bovenkamer”, mnd. *lucht* v. „zolder” en de bij *luifel* genoemde woorden. Naast idg. *lup-* staat *lub-* of *lubh-*, waarvan russ. *tub* „bast”, po. *łub* „boom-bast, wagenbedekking”, lit. *lūbas* „boombast”, *lūbos* „houten plafond” en lat. *liber* „bast”. [Hierbij is nog ier. *luchtar* „boot” gebracht.] Deze woorden bevestigen door hun bet. de onderlinge verwantschap van de bovengenoemde germ. woordgroepen. Got. *lubja-* enz. (zie *I le b*) zijn wsch. niet met loof verwant. De vorm *lof*, nog niet bij Kil., zal wel geen oude ablautvorm van loof, maar hieruit onder bepaalde condities (welke?) klankwettig ontstaan wezen; vgl. *dof*. Zie nog *lubben*.

Loog znw., mnl. *lōghe* v. = ohd. *louga* (nhd. *lauge*), mnd. *lōge*, ags. *lēag* (eng. *lye*) v. „loog”, on. *laug* v. „badwater, warme bron die een bassin vormt”. Men combineert dit woord, de *ʒ* bij 't formans brengend, met on. *lauðr* o., ags. *lāðor* (o. ? Eng. *lather*) „zeep, schuim”, ier. *loathar* „pelvis”, *lōthur* „canalis”, gall. *lantro* „balneo”, lat. *lavo* „ik wasch”, gr. *λο(F)έω*, *λοίω* „id.”, arm. *loganam* „ik neem een bad”. We kunnen echter, evengoed als we bad van een wortel hebben afgeleid, die oorspr. „glanzen” en dan „warm zijn” beteekend heeft, zoo ook loog met de bij **I** licht besproken woordfamilie combineeren.

Looi znw., Kil. *loye*, *louwe* („Sicamb. Holl.”) is gevormd bij het ww. **looien**, mnl. (vooral noordndl.) *lōyen*, *loyen* (< **lau-jan*) naast *louwen* (naar vormen als 't praet. *louwede* < **la-wi-*). Dit is een afl. van mnl. *lō* o. „run”, = ohd. *lō* o. (nhd. *lohe* v.), mnd. *lō* o. „id.”, waarvan ook mhd. *lōwen*, mnd. mnl. *lōen* „looien”. Oorsprong onzeker. De combinatie van *lō* < **law-* met gr. *λύω* „ik maak los” (vgl. **II lo o s**) is mogelijk, maar al te vaag om overtuigend te zijn. Vgl. **lo u w m a a n d**.

Look znw. o., mnl. *looc* o. = ohd.

louch (*hh*; nhd. *lauch*) m., os. *lók* (in samenst.; m. ?), ags. *léac* o. (eng. *leek*), on. *laukr* m. „look”. Onzekere combinaties: 1. met de bij lok besproken basis, 2. met germ. *lúk-* „trekken, rukken” (zie lokken), 3. met ier. *luss* „kruid, plant”.

Loom bnw., nog niet bij Kil. Een oostelijke dial. vorm met *oo* uit germ. *ô*: = oostfri. *lóm* „kreupel, moe, flauw, afmatend”. Ablautend met *II lam*, voor andere vormen met germ. *ó* zie aldaar. Minder wsch. is een grondvorm **(z)lau-ma-*, van een der bases, bij *II lui* besproken, gevormd. Zaansch *lom* „loom, stram” kan een dgl. *o* hebben als *blom* naast *bloem*.

Loon znw. o., mnl. *loon* m. o. „loon, vergelding, waarde, roem”. = ohd. *lón* m. o. (nhd. *lohn*), os. *lón*, ofri. *lán*, ags. *léan*, on. got. *laun* o. „loon” = gall. **lauuo-* in *Ue-lauuo-dunum*, *Catalauni* enz., verder verwant met mnl. *(ghe)lauwen* „grijpen” (nog vla.), kymr. *go-lud* (**-lauto-*) „rijkdom”, ier. *lóg*, *luach* „loon, prijs”, lat. *lucrum* „voordeel, winst”, gr. *ἀπο-λαίω* „ik geniet”, *ληΐς*, *λεία* „buit”, obg. *lovñ* „jacht, vangst”; ook oi. *lóta-*, *lótva-* „buit, geroofd goed” („unbelegt”)? en gr. *λοιών*, arm. *lav* „beter”? — Afl.: **loonen** ww., mnl. *lōnen*. = ohd. *lōnōn* (nhd. *lohnēn*), os. *lōnon*, ofri. *lānia*, ags. *lēanian*, on. *lauwa* „loonen, vergelden”.

Loopen ww., mnl. *lōpen*. = onfr. *loupon*, ohd. *(h)lou(f)fan* (nhd. *laufen*), os. *hlōpan*, ofri. *hlāpa* „loopen” (*hlāpa* „springen”), ags. *hlēapan* „loopen, springen” (eng. *to leap*), on. *hlaupa* „id.”, got. *hlaupan* (in samenst.) „id.”. Vergeleken wordt lit. *klumpà*, *klūpti* „op de knieën vallen, struikelen”. De *p* levert echter bezwaar op: dat germ. *p* via *pp* op *bu* zou teruggaan, is niet wsch. Direct kan lett. *kluburát* „kreupel gaan” met *loopen* gecombineerd worden; voor de bet. vgl. hinken. Lit. *klūpti* is bezwaarlijk van opr. *po-quelbton* „geknield” te scheiden. Dat ook dit belevens gr. *πάλη* „drif” (**Fαλη*) met *loopen* verwant zou zijn, is niet wsch. — Hierbij het znw. **loop**, mnl. *loop* m. = ohd. *louf* (nhd. *lauf*), mnd. *lōp* m. „loop”, ofri. *hlēp* in *bec-hlēp* m. „sprong op den rug”, ags. *hlēp* m. „sprong”,

wgerm. **zlaupi-*, naast on. *hlaup* o. „loop, sprong” uit **zlaupa-*.

Loor (te l. g. a. n), niet uit 't Mnl. of Kil. bekend, toch een oud woord blijktens ags. *tó lore weorðan* „perire”, *tó lore dōn* „perdere”: dat. van een znw. **lor*, germ. **luzā-*, verwant met verliezen. Verbreider is ohd. os. *farlor*, ags. *forlor* m. „verderl”. Zie *III leur*.

I Loos znw. (losse bocht in een touw), nog niet bij Kil. Van *II loos*.

II Loos bnw., mnl. *loos* „los, vrij van, zonder (met gen.), valsch, bedrieglijk, slim”. = onfr. *lós* „falsus, dolosus”, ohd. *lós* (nhd. *los*), os. *lós* „vrij, leeg, zonder, beroofd, onvast, lichtvaardig”, ofri. *lás* „vrij van, zonder”, ags. *léas* „id., valsch, bedrieglijk” (eng. *loose* uit het Noorsch), on. *lauss* „los, vrij, leeg, onvast, lichtzinnig”, got. *laus* „los, leeg, vergeefsch”. Ablautend met verliezen. Zie *II los*. — Afl.: **loozen** ww., mnl. *lōsen* „los maken, bevrijden, loslaten, loozen, lossen, verliezen, inlossen, zich kwijten van”. = onfr. *lōsin*, *-on* (in samenst.), ohd. *lōsen* „losmaken, bevrijden, loskopen (nhd. *lösen*)”, os. *lōsian* „id.”, ofri. *lésa* „id., (een pand) inlossen”, ags. *līesan* „losmaken, loskopen, bevrijden” (eng. *to re-lease*), on. *leysa* „id., betalen, inlossen, wegsturen, doen breken, doen ophouden, een oplossing geven”, got. *lausjan* „losmaken, bevrijden, eischen, krachteloos maken”. Zie *lossen*.

III -loos suffix, mnl. *-loos*. = ohd. *-lós* (nhd. *-los*), os. *-lós*, ofri. *-lás*, ags. *-léas* (eng. *-less*), on. *-lauss*, got. *-laus*, tweede compositielid. = *II loos* met de bet. „los van, vrij van, zonder”. In sommige talen is 't nog niet tot een suffix geworden, doordat men altijd nog de identiteit met *II loos* voelt.

Loot znw., Kil. *loote* („Holl.”), mnl. *lote* (v. ?). Op *ō* wijst Goer. *lōtā*. Vgl. met *t* oostfri. *lote*, *lót* (naast *lode*, *lōd*), fri. *leat* (*ea* < germ. *au*), *loat* „loot”. Bezwaarlijk te scheiden van ohd. *lota*, os. *sumer-loide* v. „loot”, hoewel de *t* moeilijkheden oplevert. Dat we aan ontl. uit het Hd. denken moeten, is niet wsch., en een onverbogen vorm op *t*, die op de verbogen naamvallen assimileerend zou kunnen hebben gewerkt, is zoo oud

niet, bestaat nog niet eens in alle diall. Ohd. *lota* komt van de bij lieden besproken germ. basis *leuð-* „groeien”.

Loover. Zie lo of. — **Loovertje** znw. o. De opvallende bet. „blaadje” (: loover collectivum) laat zich verklaren, als wij den pluralis loovertjes voor ouder houden, gevormd van het oude nv. *lōver* „bladeren”, Kil. *looveren* „id., loovertjes”.

Loozen. Zie II loos.

Lor znw., gew. o., nog niet bij Kil., die wel het ww. *lorrendraegen* opgeeft (zie II loer) naast *lorendraeyer* „suffrancus” en *lore*, *leure* „prul” en samenstt. daarmee (zie II leur). Vgl. oostfri. *lōr(e)* „lap, lomp”, *lārd*, *lārt* „vuiligheid, prullerij, smeerlap”, fri. *loarre* „vod”, *loart(e)* „keutel”, *gjin loart* „geen lor”. Het is niet uit te maken, in hoeverre de vormen met *t*, *dt* met de andere verwant zijn, en aangezien er geen overtuigende etymologie bestaat en de bet. „lor, vod” zeer veel grondbett. toelaat, is ’t beter niet aan verwantschap met verliezen of aan andere etymologieën te denken.

Lording znw., nog niet bij Kil. = ndd. *lurding*; ook *lurde*, oostfri. *lārt*, *lārd* „lording”. Niet te scheiden van lor : oorsprong onbekend.

Lorgnet znw., soms o. Nnl. uit fr. *lorquette* (van *lorquer*, dat wel uit het Germ. — loeren — wordt afgeleid).

Lorkeboom. Zie lariks.

Lorre (papegaai). Onomatopöetisch.

Lorrie znw. Laat-nnl. uit eng. *lorry*, *lurry* (bij de Amerikaansche sporen *lowry*), dat oek in andere talen overging. Oorsprong onzeker.

Lorum in in de *lorum*. Deze uitdr. beteekent Zaansch 1. „in opgewonden toestand, in de volle feestvreugde, in de soesa”, 2. „aan den zwier”, 3 „in een toestand waarin men niet weet wat te doen”, 4 „in een toestand van onverschilligheid”. Een ouderen vorm vertoont fri. *yn 'e doljorum* „dommelig, in een roes of sluimering” : *doljorum* is een vervorming onder invloed van II dol uit *delirium*. H. Junius Nomenclator geeft *doljorum* onder de ndl. vertt. van lat. *delirium* op.

I **Los** znw., mnl. *los* m., met (*s*) uit *xs.* = ohd. *luhs* (nhd. *luhs*), os. *lohs*, ags. *lox* m. „los”. Evenals naast vos komt naast los een germ. vorm zonder *s*-formans voor : zw. *lo* „los”. Verwant zijn lit. *lúszis* „los”, arm. *lusanun-k'* mv. „lossen”; een genasaleerde stam **lu-n-* in gr. *λυξ* „los”, gen. *λυξός*. Wellicht is russ. *rys'* „los” = lit. *lúszis* met vervormden anlaut. Verwant zijn misschien mier. *lug*, gen. *loga* als dit „los” beteekent (NB. met media), en verder ksl. *lysü* „kaal”, oi. *ruçant-* „licht, glanzend, wit”: van een met *luq-* (zie I licht) synonieme basis *luk-*. De los is dan of naar zijn glanzende oog en of naar zijn scheerpiendheid genoemd.

II **Los** bnw., mnl. *los* „los, vrij, kwijt, zonder, weg” (uitsluitend of bijna uitsluitend in den onverbogen vorm). = mnd. *los* „id.”. Men houdt los wel voor een met II loos ablautenden vorm; wegens 't vroege voorkomen en de groote verbreiding van den vorm (vgl. moezelfrank. *las*, karinthisch *lös*, die mhd. **lös* veronderstellen) is dit aannemelijker dan dat *ö* uit *o* is ontstaan (vgl. bros, dof, I lof). — Afl. : **lossen** „los maken, verlossen, aflossen, afkopen, ledigen (een schip), loozen”. = mnd. *lossen* „(een schip) lossen”. — **Losbandig** bnw., nog niet bij Kil. Ook ndd. fri. — **Losbol** znw., nog niet bij Kil. -bol = „hoofd”. Vgl. zwierbol.

Lot znw. o., mnl. *lot* o.m. „lot, het voorspellen, toegewezen aandeel of plaats, levenslot, belasting, menigte, een wijnmaat”. = ohd. (*h*)*lu* m. „door 't lot toegewezen deel, aandeel van land”, Teuth. *lott*, mnd. *lot* (westf. *lott*) o., ofri. *hlot*, ags. *hlot* o. (eng. *lot*) „lot, aandeel”, on. *hlutr* m. „id., toestand, ding”. Hierbij 't ww. **loten**, mnl. *lōten* „loten, gerechtelijk toewijzen, door 't lot aanwijzen” = mnd. *lōten* (*lotten*, *laten*) „loten”, ofri. *hlotia* „loten, door 't lot bepalen”, on. *hluta* „loten, door 't lot aanwijzen”, benevens on. *hlotnast* „ten deel vallen”, ags. *hlytta* m. „waarzegger” en met ablaut 1. ohd. (*h*)*lō* m.o. „lot, het loten, verloten, deelen van een erfenis” (nhd. *los* o.), os. *hlót* m. „lot”, ags. *hlēt* m. „lot,

deel", on. *hlautr* m. „lot", got. *hlauts* m. „lot, erfenis", on. *hlaut* v. „bloed van een offerdier"; 2. ohd. *hlōzsan*, *hlōzan* „(door 't lot) verkrijgen", os. *hlīotan* „id.", ags. *hlēotan* „loten, (door 't lot) verkrijgen", on. *hljótu* „(door 't lot) krijgen, iets moeten doen". Verwant zijn lit. *klīvūti*, *klīvūti* „blijven hangen", *neklīvūtas* „ongeluk". De bet. van germ. *xleut-* laat zich met die van ndl. aan iemand toe-vallen vergelijken : het lot was bij de oude Germanen een stukje hout, dat geworpen werd. Uit het Germ. fr. *lot* „aandeel", it. *lotto* „lotbus", dat als ndl. **lotto** weer ontleend is. — **Loterij** znw., sedert begin 16. eeuw; 1513 komt lat. *loteria* voor. Nhd. *lotterie* v. komt uit 't Ndl., eveneens wsch. fr. *loterie* (sedert 1658). Loterij zal wel in 't Ndl. gevormd zijn met 't ontleende suffix *-(er)ie*.

Loup znw. Internationaal woord. Uit fr. *loupe*, ook den naam van andere convexe voorwerpen en gezwellen (< lat. *lupa*).

Louter bnw., hoogstzelden reeds later-mnl. Uit hd. *lauter*, dat op ohd. (*h*)*lūtтар* „helder, zuiver" teruggaat. Dit = mnl. *lūter*, *lutter*, onfr. *lūtter*, os. *hlūtтар*, ofri. *hlūtter*, ags. *hlūtor*, *hlūttor*, got. *hlūtr*s „id.". Wsch. verwant met gr. *κλίσου* „golfslag", *κλίζω* (**κλίδ-ω*) „ik spoel". Idg. *klud-* is een afl. van *kle-*, waarvan oudlat. *cluo* „purgo", lat. *cloāca* „afvoerkanaal", lit. *szlūju*, *szlūti* „vegen", waarbij nog kymr. *clir* „zuiver"; ook de ier. riviernaam *Cluad*? Anderen gaan van *qlud-* uit en combineeren met louter *čech. kliditi* „reinen", *klouditi* „schoon maken", russ. *kl'ūd* „orde, fatsoen"; hierbij alb. *k'ut* „pap"?? — **Louteren** ww., nog niet bij Kil. Mnl. wel *lūteren*, *lutteren*. = ohd. *hlūtтарen*, *hlūtтарen* (nhd. *lūtern*), mnd. *lutteren* (> de. *lutre*, zw. *luttra*; ook het bnw. de. zw. *lutter* komt uit het Ndd.) „zuiver, schoon maken".

Louwmaand znw., mnl. *laumaent*, *loumaent*, *lo(e)ymaent*, *lōmaent* (e.a. vormen) v.m., Kil. *lauw-*, *loww-*, *lomaend*. Wsch. = „looimaand"; zie looien. Mnl. *lauwe*, Kil. *lauwe*, *lowwe* is dan jonger dan de samenst. met *-maent*.

Loven. Zie II *lof*.

Lub(be). Zie *lob*.

Lubben ww., mnl. *lubben*. = Teuth. mnd. *lubben*, eng. dial. *to lib* „castreren". Van de bij loof besproken idg. basis *lup-* „schillen" en niet identisch met Teuth. *lubben* „tooveren, incantare", ohd. *luppōn* „genezen", mhd. *luppen*, *luppen* „met gif bestrijken, genezen" (trans.), os. *lubbian* „id.", dat van ohd. *luppi* enz. (zie I *leb*) komt.

Lucht znw., mnl. *lucht*, *locht* (*luft*) m.v. = ohd. *luft* m.v. (nhd. *luft* v.), os. *luft* m. v., ags. *lyft* m.v. o., on. *lopt* o., got. *luftus* (m.?) „lucht". Oorsprong onbekend. Onzekere combinaties : 1. met lett. *elpe* „adem"; 2. met on. *lopt* o. „plafond, zolder" enz. : zie echter *luifel*, *loof*, 3. met gr. *ἀλαπαθρός* „zwak", *λαπαρός* „zacht, week", lit. *alpstū*, *alpti* „versmachten, in onmacht vallen", oi. *álpa-* „klein" en ndl. II *laf* (*lu-* < *l-*, *l-*). — Afl. : **luchten** ww., niet uit 't Mnl. bekend, ook in iemand niet kunnen luchten (reeds in de 16de eeuw : *enen niet moghen luchten*) een afl. van *lucht*, met de bet. „ruiken" : vgl. de *lucht* krijgen, hd. *wittern*, fr. *éventer* enz.

Luchter znw., mnl. *luchter(e)*, *lichter(e)* m. „persoon die licht geeft, kandelaar, luchter". = mhd. *liuchtere* m. „verlichter, voorbeeld, luchter" (nhd. *leuchter*), mnd. *luchter* m. „luchter". Nomen agentis bij mnl. *luchten*. Zie *lichten* bij II *licht*.

Luchthartig bnw., nog niet bij Kil. Onder invloed van *lucht*, *luchtig* uit mnl. *lichthertick* = nhd. *leichterzig*, mnd. *lichthertick* „luchthartig", een samenst. met III *licht* evenals *lichtzinnig*.

Lucifer znw. Ontl. uit lat. *Lūcifer*, gebruikt in de letterlijke bet. „lichtdrager".

I **Lui** znw. mv. Zie *lieden*.

II **Lui** bnw., dial. (Zaansch, vla., Antw.) *lōi*, mnl. *loy*, *loey*, *leuy* „lui, geil". = Teuth. *loey* „id.", mnd. *loi(e)*, fri. *loai* „lui". Of uit **lu-ja-*, bij lit. *lidūtis* „ophouden" enz. (zie *sluime-ren*) of ¹⁾ uit **xlu-ja-*, ablautend met

¹⁾ Minder wsch. : prof. H. Kern deelt mij mee, dat *l-* den klank van *ospr. l-*, niet *xl-* heeft. Ik zelf hoor dat verschil niet.

la u w, dat ook in de bet. „traag” in 't Ndl. en elders wordt gebruikt. — **Luibak** znw., reeds in de 17. eeuw. -bak is het hier als substantiveerend suffix (met een afkeurend tintje) gebruikte woord b a k. Dgl. samenstf. kwamen op naar analogie van oorspr. possessieve samenstf. als luibuis. Vgl. bullebak. — **Luibuis** znw. = fri. *loibúise* „luibuis”. Samenst. van lui en III buis. Een possessief compositum, waarvan het tweede lid tot een substantiveerend suffix gedegradeerd is. Evenzoo luiwam mes. — **Luieren** ww., Kil. *luyaerden*, zoo nog Antw. Naast deze afl. van **luiaard**, mnl. *loyaert*, *luyaert* m. kan een afl. met -eren van **luien*, Teuth. *loeyen* „luieren” van ouds bestaan hebben.

I **Luid** bnw., mnl. *lunt* (*d*) „luid, luidruchtig”. = ohd. (*h*)*lūt* (nhd. *laut*), os. ofri. ags. *hlūd* (eng. *loud*) „luid”, germ. **zlū-ða-*, een participiale formatie idg. **klū-tó-*, ablatend met **klū-tó-*, ier. *cloth*, lat. *in-clutus*, gr. *κλυτός* „beroemd”, oi. *crūtá-* „id., gehoord”, arm. *lu* „bekend”, ook in germ. eigennamen zooals Lodewijk, Lotharius, Chlotilde. Een derde ablautstufte vertoont on. *hljóð* o. „het hooren, luisteren, stilte, geluid, toon, zang”, *hljóðr* „stil”, got. *hlīuþ* o. „gehoor” en ohd. *liodar* o. „geluid”, ags. *hléðsor* o. „id., lied, zang, stem, het hooren” (= oi. *crótra-* „gehoor, oor”, av. *sraoθra-* „het zingen”). Zie nog II **luid**. Dit zijn allemaal afl. met een idg. *t-* (germ. *þ-*, *ð-*)formans van de idg. basis *klu-* „hooren”, waarvan in het Germ. nog ohd. *liumunt* (nhd. *leumund*) m. „roep, roem, faam” (= oi. *crómata-* „id.”), *lium-haftīg* „vermaard”, on. *hljómr* m. „krachtig geluid”, got. *hlīuma* m. „gehoor” (= av. *sraoman-* „id.”) en buiten 't Germ. o.a. ier. *ro-cluinethar* „hij hoort”, lat. *clueo* „ik heet”, gr. *κλυθι*, *κελυθι* imper. „hoor”, obg. *slovu*, *sluti* „heeten”, lett. *sludināt* „verkundigen”, alb. *k'uhem* „ik heet”, arm. *lsem* „ik hoor”, oi. *crnóti* „hij hoort”, en de *s-*stam ier. *clú* „roem”, lat. (glosse) *cluo* „δόξα”, gr. *κλέ(F)ος* „roem”, obg. *slovo* „woord”, oi. *crávas-* „roem”, (illyrisch de samenst. *Ves-kleveis* „εὐκλειῆς”), waarbij zich de verlengde basis *kleu-s-*, *klū-s-* (zie

luisteren) aansluit. — II **Luid** znw. (naar l. van), mnl. *lunt* (*d*) m.o. „geluid, rumoer, stem, het vermelden, wortlaut, inhoud, vonnis”. = onfr. *lūt* (*d*) „sonus”, mhd. *lūt* m. „klank, toon, stem, schreeuw” (nhd. *laut*; ohd. (*h*)*lūta* v. „klank”), mnd. *lūt* m.o. „klank, rumoer, gerucht, inhoud”, ofri. *hlūd* o. „geluid, rumoer, gerucht”. Wsch. eerst gevormd van een der bij I **luid** gevormde wgerm. ww. **zlūdōn* en **zlūdian*: mnl. *lūden* „klinken, doen klinken” (en overdr.), nnl. **luiden**, onfr. *lūdon* „tonare”, ohd. (*h*)*lūten* „klinken, geluid geven” (nhd. *lūnten*), os. *hlūdōn* „geluid geven, kraken”, ofri. *hlūda* „luiden” (*hlūdā*?), ags. *hljdan* „geluid geven, schreeuwen”. Anderen zien in II **luid** een gesubstantiveerd I **luid**. Zie nog **geluid**. — **Luidens** voorz., nog niet bij Kil. Bij **luiden** gevormd naar analogie van formaties als **nopens**: **nopen**. — **Luidruchtig** bnw., sedert het later-Mnl. 't Eerste lid is I **luid**, voor 't tweede zie **berucht**.

Luien. = **luiden**.

Luier znw., mnl. *lūdere* v. „doek, luier”, nog vla. *luider*, *luder*. De vorm **luur** laat zich met dial. *schoer* = **schouder** (**schouwer**) vergelijken. Evenzoo kan in diall., waar *ū* niet tot *ü* werd, *loer* (II **loer**) zijn ontstaan. = ohd. *lūdara* v. „windsel, doek”, os. *lūthara* v. „windsel, luier”; waarnaast met ablaut ohd. *lodara* v. „lap”, *lodo*, *ludo* (nhd. *loden*), os. *lotho*, ofri. *lotha*, ags. *loða*, on. *loði* m., benaming voor kleedingstukken en doeken tot bedekking, oorspr. = „harig kleed, harige stof” en verwant met on. *loðinn* „harig”. Voor verdere verwanten zie bij **lieden**.

Luieren. Zie bij II **lui**.

Luifel znw., met formans *-el* van dial. (o.a. Antw. Zansch) *luif*, of met suffixsubstitutie uit mnl. *loifsen*; Kil. „*luysse*. Zeland: j. *lueve*, *loove*. Proiecta” en „*luysve*. Holl. j. *loove*”, mnl. (noord-ndl.) *loive*, *loife*, *loiven*, *loifsen* v. (m.) „luifel” naast (noord- en zuidndi.) *lōve*, *lōfe* (*lōven*) v. (m.) „id., loods, galerij, pui, binnenplaats, heerenhuis (?), kasteel van de Vlaamsche graven te Brugge”. De laatste vorm = ohd. *louba* (*louppea*) v. „schutdak, vóorgebouwtje, hal” (>

it. *loggia*, fr. *loge*; nhd. *laube*), Teuth. *leuwe* „hut, loods”, westf. *löwe* v. „open hal onder een dak”, hd. nog metumlaut hess. *leibō* „voorraadschuur”. Verwant met on. *lopt* o. „zolder” (zie loof). Zeer opvallend is de vocaal van mnl. *loive(n)*, *-fe(n)*, nnl. *luit(e)*. Klankwettig zou het op **(x)lujja-fō(n)-, -fjō(n)* kunnen teruggaan, dat dan met lij kon gecombineerd worden. 't Verdient echter verreweg de voorkeur, deze vormen niet van *löve* te scheiden, al blijft het vocalisme dan ook duister.

Luik znw. o., mnl. *lūke* (v. ?) „middel tot afsluiting”. = mnd. *lūke* v. „opening in bodem of muur, die met een luik gesloten wordt”. Uit het Ndd. hd. *luke* v., wsch. ook de. *luge* „luik, gat met een luik”. Behoort bij het ww. nnl. **luiken**, mnl. *lūken* „sluiten, dekken, opsluiten, zich sluiten, blijven steken” = ohd. *lūhhan*, os. *lūkan* (in samenst.), ofri. *lūka*, ags. *lūcan*, on. *lūka*, got. *ga-lūkan* „sluiten” (en verwante bett.). Hierbij met ablaut mnl. *loc* (*k, ck*) o. „gat” (vooral *nāseloc* „neusgat”) (nog limb. *lok, lāk*), ohd. *loh* (*hh*) o. „gat, opening, sluiting, gevangenis, verblijfplaats” (nhd. *loch*), mnd. *lok* (*ck*) „gat”, ofri. *lok* o. „sluiting”, ags. *loc* o. „slot, grendel, besloten ruimte, overeenkomst” (eng. *lock*), on. *lok* o. „slot, grendel, luik, ruimte, ruim, afloop”, got. *us-luks* m. „het openen” en on. *loka* v. „grendel, sluitboom” benevens mnl. *lōke*, ags. *loca* (zie lok et). Bij ohd. *loh* sluit zich weer aan ohd. *luccha* v. „gat, gaping” (nhd. *lücke*), bij on. *lok* 't ww. *lykja* „sluiten, samenvouwen, ten einde brengen”. De bet. „sluiten” laat zich verklaren uit „een voorwerp over een ander heen trekken”: er is dus geen bezwaar tegen, om dit *lūk-* te identificeren met het bij lokken besprokene. De combinatie met arm. *lucanem* „ik los op”, *loic* „los, vrij” is minder wsch. en ook laten beide etymologieën zich met 't oog op de bett. niet goed vereenigen. Voor een ander (dial.) *luik* zie bij lok.

Luilak znw., nog niet bij Kil. 't Eerste lid is Il lui, 't tweede doet denzelfden dienst als -bak in luibak: het zou oorspr. het bij laks genoemde bnw. *lak* kunnen zijn. Ook is invloed van *vuilak* mogelijk.

Luim znw., nog niet bij Kil. = fri. *lūm* „luim”. Mhd. *lūne* v. (waaruit nhd. *laune*) beteekent behalve „gril, luim” ook „maanphase, tijd van maansverwisseling, veranderlijkheid van het geluk”, evenzoo mnd. *lūne* v. „(volle) maan, maanphase” en — ook *lūn* m. — „luim, gril”. Men verklaart deze woorden uit lat. *lūna* „maan”, dat ook in de rom. talen een dgl. bet.-ontwikkeling vertoont, en dezelfde oorsprong wordt ook wel aangenomen voor ndl. *luim*; men wijst dan voor den auslout op pelgrim. Wellicht heeft fr. *lune* of lat. *lūna* of het hieruit ontstane du. woord invloed gehad, maar toch mag *luim* niet gescheiden worden van Kil. *luymen* „loeren, beloeren, belagen, achterdochtig of nijdig aanzien”, mnl. (zeldzaam) *lūmen* „belagen”, noorw. dial. *lyma* (*lōyma*) „boos, loerend kijken, de ooren laten zakken (van paarden)”; zie nog loensch. Het is niet noodig om voor de daar genoemde vormen met *n* en voor Teuth. *luyne* „neiging, aard, wijze van doen”, fri. *lunen* „luimen” een ouden wisselvorm met *n* aan te nemen: de *n*-vormen kunnen deels op invloed van lat. *lūna* enz. berusten, deels is de *n* misschien vóór *s(x)* in sommige diall. klankwettig ontstaan. Zie nog loeren, lonken.

Luipaard znw., mnl. *lūpaert*, *liepaert* (*d*) m. „luipaard, leeuw”. Uit ofr. *lupart*, *liepart* (fr. *léopard*; uit lat. *leopardus*). Vgl. liebaard. De beginbetoning en het algemeen worden van den vorm met *ui* zijn aan invloed van *luipen* toe te schrijven.

Luipen ww., mnl. *lūpen* „gluipen, verraderlijk aanvallen”. = mnd. *lūpen* „loeren, stilletjes met half-dichte oogen kijken, valsch zijn” (in bet. = *glūpen*). Vgl. fri. *lūp-eagje* „luipend loeren”. Misschien is *lūp-* een jonge stam, onder invloed van *lūr-* (loeren) naast *ʒlūp-* (gluipen) opgekomen; maar de mogelijkheid van oerverwantschap van *lūp-* en *lūr-* is niet uitgesloten, mede met 't oog op eng. *loop* (reeds in de 14. eeuw in den vorm *loupe*) „kijkgat, schietgat”. Mhd. (md.) *lūf* m. „gat, afgrond” is wsch. ten onrechte met *luipen* gecombineerd.

Luis znw., mnl. *luus* v. = ohd. *lūs* (nhd. *laus*), mnd. ags. *lūs* (eng. *louse*), on. *lūs* v. „luit”. Evenals muis een germ. consonantstam: **lūs-*, ablatend met kymr. *lleuen*, korn. *lowen*, bret. *lowen* „luit”, okymr. *leu-esetice* „door luizen stuk gevreten, wormstekig”, oerkelt. **lowes-*. Verder etymologiseeren is niet gewenscht.

Luister znw., Kil. *luyster* (met vocaalrekking vóór *st* en daarna diphthonggeering; vgl. bij juist, beest) naast *luster* „splendor, fulgor enz.”, 16. eeuw *luyster* „glans (van goed)”. Uit fr. *lustre* (nomen bij lat. *lustrāre* „verlichten”). Denzelfden oorsprong heeft later-nnl. lu(u)ster „luchter”.

Luisteren ww., mnl. *luisteren*. = ohd. (*h*)*lūstrēn* (zwa.-bei. nog *laustern*; het nhd. ww. *lauschen* < mhd. *lūschen* „luisteren” = mnl. *luusscen*, mnd. *lūschen* „loeren” kan evengoed met loeren verwant zijn als met luisteren; met ablaut ohd. *lōscēn* „verscholen zijn”), mnd. *lūstere* „luisteren”. Ablautend met ohd. (*h*)*losēn* „luisteren, gehoorzamen”, mhd. *lusemen*, *lūsenen*, ags. *hlosnian* „luisteren” en mnl. (holl.) *lust* (v. ?) (oppos. *onlust*) „aandacht, stilte”, os. *hlust* v. „luisteren, oor”, ofri. *hlest* (oppos. *unhlest*) (v. m.?) „aandacht, stilte”, ags. *hlyst* m. v. „luisteren, aandacht, oor”, on. *hlust* v. „oor”, waarvan ags. *hlystan* (eng. *to list(en)*), on. *hlusta* „luisteren”. Ook mnl. *lier*, os. *hlior*, ags. *hlōr*, on. *hlyr* o. „wang” wordt hierbij gebracht. De basis *klūs-*, een verlenging van *klu-* (zie I luid), is reeds idg.: vgl. ier. *chuas* „oor”, kymr. *clust* „id.”; obg. *slyšq*, *slyšati* „hooren, luisteren”, *sluchū* „gehoor, oor, gerucht”, lit. *klausāū*, *klausyti* „hooren” (met opvallende, algemeen-baltische *k*), oi. *crōsati* „hij hoort, luistert, gehoorzaamt”, *crūstl-* „het hooren, inschikkelijkheid” (= mnl. *lust* enz.). De bet. „fluisteren” van mnl. *luisteren* (nrg dial.), Teuth. *luystren* is secundair. — **Luistervink** znw. Reeds mnl.

Luit znw., mnl. *lūte* (*luyte*) v. Uit ofr. *leut* (fr. *luth*), een van arab. *al’ūd* „luit” afkomstig rom. woord, waaruit ook laat-mhd. *lūte* (nhd. *laute*), mnd. *lūte* v., eng. *lute* „luit” ontleend zijn.

Luitenant znw., Kil. *lieutenant*, *lutenant*. Uit fr. *lieutenant*, oorspr. „plaats-houdend”, d. w. z. „plaatsvervanger”. Evenals hd. *leutenant* m. in de 16. eeuw ontleend.

Luiwagen znw., bij Winschooten, Seeman (1681) *luiwaagen*, behalve „stijve schuier met een lange steel” ook „(op groote scheepen) een dwershout, of het ijser, daar de roepen over heen en weer loopt: en op klein vaartuig, daar de beugels van fok en seilen oover heen en weer slingeren”. In dgl. bett. nog gebruikt; zoo ook fri. *loaiwagen*, du. (nnd.) *leuwagen*, *leiwagen*. Oorsprong onzeker. Vervormd?

Luiwammes znw. Zie luibuis.

Lukken. Zie gelukken. — **Lukraak** bijw., sedert het Oudnl. In de Campen’sche Spreekwoorden-uitgave en bij Brèdero komt voor *luckeraeck*, *boter in dassche*. Hoe *luckeraeck* syntactisch is op te vatten en of dit de oudste vorm is, staat niet vast.

I **Lul** (stagzeil), sedert Kil. Deze geeft II *lul* niet op; daarom is ’t onwsch., dat I *lul* = II *lul* met overdr. bet. zou zijn. Wellicht is ’t een onomatopoëtisch woord. Wil iemand beweren, dat ’t met *lel* ablaudet, dan is dat niet te weerleggen.

II **Lul** (pijp, buis, penis), nog niet bij Kil. Bij *lullen* (zie I *lol*): een oudere vorm kan Kil. „*lul-pijpe*, *lulle-pijpe*. Holl. Sicamb. Zeland. j. *ruisch-pijpe*. *Tibia utricularis*” zijn: ’t bevat den stam van *lullen*.

Lumme (achterstuk van een rund), niet mnl. of bij Kil. Wsch. met *l-*wegval = Teuth. *lummel* „abdomen”, ohd. *lumbal* (nhd. *lummel*) m. „lende”, os. *lumbal* m. „deel van de ingewanden”. Ontl. uit een afl. van lat. *lumbus* „lende”, ’t zij dan *lumbulus* of *lumbālis* (-e).

Lummel znw., nog niet bij Kil. = nhd. *lummel* m., nd. *lummel*, *lummel* „lummel, luiaard, dikke, trage, onbeholpen jongen”. Een jong, wsch. onder verschillende invloeden — deels als jongere ablautvorm bij II *lam*, deels bij *lom*, misschien ook onder invloed van *lumme* — opgekomen woord. Wellicht is eerst dial. ndd. *lumm* „mat, slap, los” als jongere, onomatopoëtische ablautvorm ontstaan en *lummel* eerst hiervan gevormd.

Lunderen ww., sedert Kil., **lunteren**, nog

niet bij Kil. De dentaalwisseling, het voorkomen van dialectvormen als vla. *lente* „traag vrouwmensch”, *lenteren* „zeuren” en het eerst later optreden van de woorden wijzen op jongen, onomatopoëtischen oorsprong. Daarbij kunnen woorden als *leuteren*, *lanterfant*, *slenteren* van invloed zijn geweest.

Luns znw., mnl. *lunse*, *lons* v. = laat-mhd. (md.) *lunse* (nhd. *lünse*), os. *lunisa*, ags. *lynes* v. „luns”. Een kortere stam in ohd. *lun* (ook *luna*) v. „id.”. Germ. **luni-* uit idg. **leni-* of **lones-* (**lni-*, **lnes-*) staat in ablaut tot oi. *äni-* „luns”. Deze woorden komen van de zeer verbreide basis *ölä-*, die bij el besproken is (zie ook I lies); vgl. nog lett. *ula* „radnaaf” (ook anders opgevat), arm. *il* „spil”, *li-scirn* „as van ’t wiel”. Mnl. *lense* v., nnl. *lens* „luns” kan een ablatende vorm zijn; of is ’t een dial. bijvorm?

Lunteren. Zie *lunderen*.

Lurf znw. Noch = „ingekeeft hout” noch = „slip” mnl. of bij Kil. Bij de lurven krijgen komt sedert 1600 voor. Oorsprong onzeker. Dial. vorm van Kil. *larve*, *larve* „tong”? Formeel is dat evengoed mogelijk als dial. *murvel*, *mulver* „knikker” uit *marvel* < *marmel*, toch is deze hypothese hoogst onzeker en voor de etymologie helpt zij ons niet verder.

Lurken ww., nog niet bij Kil. = Fulda’sch *lurchen* „slurpen”, fri. *loarkje*, *loerkje* „id., pompen” (in deze bet. ook *lorkje*). Vgl. nog zwits. *lürggen* „slurpen”. Oorsprong onzeker. Wsch. onomatopoëtisch. Slurpen heeft wellicht eenigen invloed gehad. Ook zouden we aan een oudere bet. „trekken” (vandaar „opzuigen”) kunnen denken en oostfri. *lurken* „met de beenen trekken” vergelijken. Dan zou het woord een k-afl. (vgl. *lonken*, *hurken*) zijn van Kil. *loren*, *leuren*, ook *loeyeren*, *luyeren* „trekken” (*loren* ook = „traag handelen” en, evenals nnl., vooral dial. *leuren*, = „venten”). Oorsprong onzeker. *Loeyeren* beteekent ook „binden, knoopen, boeien”. Deze bet. zou men voor de afl. van lat. *lorum* „riem” kunnen aanvoeren; toch is deze niet wsch. *Leuren* „trekken” is wsch. bij *leuren* te brengen als jongere variant.

Lus. Zie *lis*.

Lust znw., mnl. *lust*, *lost* m. v.,

luste v. „lust, genoeg, verlangen”. = ohd. *lust* (nhd. *lust*) v., os. *lusta* v., owfri. *lust*, ags. *lust* m. (eng. *lust*), ozw. *lyst* v., got. *lustus* m. „lust”. Laat-on. *lyst* v. „id.” komt uit het Oostnoorsch of uit het Mnd., ’t oudere on. woord is *losti* m. „lust”. Germ. *lus-* uit idg. *lus-* (*ls-*). De idg. basis was *ela^s-*; verwant zijn on. *elska* „beminnen”, lat. *lascivus* „dartel”, gr. *λίσσιος* (**li-läs-sios*) „ik begeer”, *λάσση* *πόρνη* (Hes.), ksl. *laska* „het vleien”, oi. *lasati* (**la-ls-ati*) „hij begeert”, *lāsati* „hij streeft, speelt, is blij”. Op idg. (*e*)*lés-* wijst, mits ’t terecht hierbij gebracht is, dor. **ληέω*, kret. *λεέω* „ik wil”. — Afl. : **lusten** ww., mnl. *lusten*. = ohd. *lusten* (nhd. *lūsten*), os. *lustian*, ags. *lystan* (eng. *to list*), on. *lysta* „lusten”, een in alle oudgerm. talen onpers. ww. Ohd. *luston*, got. *luston* „begeeren” is pers. — **Lustig** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd.

Lustre, **luuster** (stofnaam). Uit fr. *lustrine* (van *lustre* gevormd, zieluister), waarin men misschien een bnw. heeft gevoeld. Ook de *lystring* is een vervorming hiervan. — **Luster**. Zie *luister*.

Luttel bnw. onbep. telw., mnl. *luttel*. = onfr. (uit het middelfrank. ontleend) *luzzil* „parvulus”, ohd. *luzzil* „klein, weinig”, os. *luttil*, ags. *lyftel* (eng. *little*) „id.”. Met ander suffix mnl. *luttic* (*luetic*) (nog dial., o.a. N.Holl.), onfr. *luttic*, -ik, ohd. *luzzic*, os. *luttik* „id.”. Beide afgeleid van **luti-*: os. *lūt* (Cott. *liut*), ags. *lyft* „weinig”. Hiernaast mnl. *lettel*, *littel*, dat in sommige teksten een dial. vorm van *luttel* kan zijn, in andere echter = mnl. *littel*, on. *littil*, got. *leitils* „klein, weinig” is, waarnaast met ander formans ofri. *littik*, *littik* „id.”; nog wvla. *lijtje*, *letje*, *letsken* „een beetje” (: nld. *lutje* „id.”), *lijter*, *letter* bijw. „weinig”. Het suffix -ila van **lütla-*, **lütla-* is wsch. van **mikila-* „groot” overgenomen. Germ. *lüt-* en *lüt-* kunnen bezwaarlijk oerverwant zijn. Met *lüt-* laat zich nier. *lúidin* „pink” vergelijken, andere combinaties zooals met de bij *leuteren* genoemde woorden of een deel hiervan, zijn nog onzekerder. Ook voor *lüt-* is geen overtuigende etymologie gegeven, de com-

binatie met lit. *léisti* „laten” (zie la ten) of die met got. *lita* v. „huichelarij”, ohd. *liz* m. „id.”, lett. *līdu, lēnu, list* „kruipen, sluipen” zijn dat allerminst. Voor de vocaalverkorting in luttel vgl. etter.

Luur. Zie luier. — I **Luuster** (luchter). Zie luister. — II **Luuster** (stof). Zie lustre. — **Luw.** Zie lij.

Lynchen ww. Jong internationaal

woord. Van eng. *to lynch*, ospr. amerikaansch-eng.; *Lynch's law* sedert 1817. Oorsprong onzeker: misschien genoemd naar den rechter Charles Lynch, die 1780 in Virginia langs niet wettelijken weg eenige Tories beboette en gevangen zette. In ieder geval zullen we wel van een familienaam *Lynch* moeten uitgaan (vgl. boy cotten).

M.

Ma znw. Zie m a m a.

I **Maag** (lichaamsdeel), mnl. *māghe* m. v. = ohd. *magō* m. (nhd. *magen*), mnd. *māge* v., ofri. ags. *maga* m. (eng. *maw*, ook „krop”), on. *magi* m. „maag”. Men combineert hiermee wel ier. *mén* „mond”, voor germ. **mazan-* uitgaande van de bet. „maagopening”: vgl. gr. *στόμαχος* „maagopening, maag”: *στόμα* „mond”. Opvallend, maar wsch. toevallig is het vormparallelisme tusschen *στόμα,ματος*: mond en *στόμαχος*: maag. Wellicht echter is kymr. *megin* „blaasbalg” verwant met maag: de grondbet. van maag is dan veel eer „zak”: verwant is dan ook lett. *maks* „buidel”. Uit 't Germ. it. *magone* „krop van een vogel”, *magun, magon* „toorn”.

II **Maag** (bloedverwant), mnl. *maech* (*gh*). = ohd. *māg* (nhd. *mage*), os. *māg*, ofri. *mēch* (*g*), ags. *mæg*, on. *māgr*, got. *mēgs* m., in 't Wgerm. = „verwant”, speciaal „agnatische verwant” (vgl. ags. *mægð* v. „alle agnatische verwanten samen”), in 't On. = „zwager, schoonzoon, schoonvader”, in 't Got. = „schoonzoon”. Waarschijnlijk verwant met maagd, maar niet met de balt. woordgroep van lit. *mėgti* „wohlgefallen”. — **Maagschap** znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd.

Maagd znw., mnl. *māghet* (*d*) v. (m.), ook reeds van mannen gebruikt. = ohd. *magud* (mv. *magadi, megidi*), os. *magath*, ofri. *megith*, owfri. *maged*, ags. *mæg*, *mæg(e)ð* (eng. *maid* < ags. *mægilen* = ohd. *magatin* o. „meisje”), got. *magab̥s* v. „meisje, jonkvrouw, maagd”. De oergerm. stam was **magab-*. Klankwettig moest de *þ* in den nomin. enk. afvallen; vandaar ags. *mæg*. Naast **maɹ-ab-* de mannelijke stam **maɹ-u-*: got. *magus* „jongen, knecht”, on. *mogr*

„zoon, jonkman”, os. *magu* „zoon”, ags. *magu* „zoon, jonkman, knecht”. Hierbij sluit zich 't v. got. *mawi*, on. *mær* (gen. *meyjar*) „meisje” aan (**maɹ-w-i*, gen. **maɹ-w-józ*), waarvan weer het demin. got. *mawilo*, on. *meyla*, ags. *méowle* v. „meisje”. Zie nog meid. Germ. **maɹu-* = ier. *mug* „dienaar”. Zie verder II maag. Verdere combinaties, zooals die met mogen, zijn al te onzeker. — **Maagje** znw. o. „maagdom”. Demin. van maagd, met afwijking van de etymologische spelling.

Maaien ww., mnl. *maeyen*. = ohd. *māen* (nhd. *māhen*), mnd. *meien, meigen, megen*, ofri. **mīd(n)* (3. pers. enkelv. *mēth*), ags. *māwan* (eng. *to mow*) „maaien”. Verwant met gr. *μαίω* „ik maai”. [Wegens de volledige overeenstemming in vorm van dit ww. met *μαίω, -ομαι* „ik zamel in, oogst” is identiteit van idg. *amē-* „maaien” met *amē-* „bijeenvatten, vatten” mogelijk; vgl. ook ohd. *ā-mād* 1. „gramen novum”, 2. „dor rijshout”. Zie over deze woordgroep bij m a r e.] Naast (*a*)*mē-* staat *me-t-*: ier. *methel* „troep maaiers”, lat. *meto* „ik maai”. Ohd. *mād* o. (nhd. *mahd* v.), ags. *mæð* o. „het maaien, het afgemaaide hooi” (eng. *after-math*), (ofri. in *dei-méth* o. „tagemahd”) is een misschien eerst wgerm. afl. van *mā-*, oergerm. *mē-*, evenals gr. *μαίω*; „het maaien, de oogst” van *μαίω* komt. Evenzoo is wellicht mnl. *māde, méde, maet, meet* v. (nog dial.), mnd. ofri. *mēde*, ags. *mæd, mædwe* (eng. *mead, meadow*) v. „weiland, hooiland” een eerst wgerm. woord. Mnl. *māde* „id.” (nog dial.), nhd. *mate, made* (nhd. *matte*, ohd. reeds *matoscrēch* m. „sprinkhaan”), mnd. *māde* v. „id.” mogen wij echter wegens den ablaut voor een

oudere formatie houden. De hd. vorm is ook naar het Noorden gedrongen: vgl. Teuth. *mate*, Kil. *matte*, *madte* („Germ. Sax. Sicamb. Fris.”) „weiland”, waarop wsch. ndl. dial. *mal*, *mat* „stuk weiland; strook die een maaier met één zwaai maait” teruggaat.

Maak znw., mnl. *māke*, *maec* v. (o.) „het maken, (huwelijks)contract, beschikking, uiterste wilsbeschikking”. Van maken gevormd. Evenzoo ohd. *mahha* v. „machinatio”, in samenst. „het maken”, mnd. *māke* v. „het maken”. — **Maaksel** znw. o., eveneens van maken. Reeds mnl., mnd. en owfri.

I **Maal** (keer, maaltijd; de en het), mnl. *mael* o. (v.) „tijd, keer, etmaal, bepaald deel van een etmaal, maaltijd”. = ohd. *māl* o. „tijdstip, keer” (nhd. *mahl*, *mal*; de bet. „maaltijd” heeft reeds mhd. *māl*), mnd. *māl* o. „tijdstip”, ags. *mēl* o. „tijdstip, keer, maaltijd” (eng. *meal*), on. *māl* o. „tijdstip, etenstijd”, got. *mel* o. „tijd”. Owfri. komt *mēl* alleen in samenst. voor (zie etmaal); owfri. ook *al to māl(s)* „altijd”; vgl. allemaal en ohd. mhd. *ze māle* „op dat tijdstip, weldra, tegelijk” (nhd. *zumal*), mnd. (*al*) *to māle(n)* „geheel, zeer, alle samen, op eens”. De bet. „tijdstip” ontwikkelde zich uit de bet. „teeken, punt”, die bij mnl. *mael*, oud- en dial. nnl. *maal*, ohd. *māl* (blijkens *anamāli* „litteken, vlek”; nhd. *mal*), os. *-māl*, ags. *mēl*, on. *māl* o. ook voorkomt; in verschillende talen ook specialiseringen van deze bet.: got. *mēla* mv. = „schrift, schriftteekens”. [Ags. *māl* „vlek” (eng. *mole* „moedervlek”) is uit germ. **maila-* (got. *mail*, o.?, „rimpel”, ohd. *meil* o.) „vlek” ontstaan.] Men heeft germ. **mēla-* < **mēðla-* < idg. **mētlō-* met de bij gemaal behandelde woordfamilie gecombineerd: onzeker. Evenzoo de combinatie met lat. *macula* „vlek”. Veeleer hoort **mēla-* òf met de grondbet. „door meten verkregen punt of teeken” bij idg. *mé-* „meten” (zie meten) òf als „gekleurd teeken” bij gr. *μέλας* „zwart” enz. (zie blauw). Vgl. II malen en moet.

II **Maal** (koffer, tasch), mnl. *māle* v. „tasch, zak, buik”. = ohd. os. *malaha*

v. „tasch, zak”, germ. **malχó-*. Als wij een grondbet. „het weeke” — die mogelijk, maar zeer onzeker is — aannemen, zouden ier. *blén* (*-akn-) „liezen”, gr. *μαλακός* „week, zacht” verwant kunnen zijn, en verder de woordfamilie van blaag en I malen. Uit het Germ. ofr. *male*, fr. *malle* „koffer”. Hieruit weer eng. *mail* „postbezending” > ndl. mail.

III **Maal** (koe van 1½ of 2 jaar, die nog niet gekalfd heeft). = onfr. *māla* (glosse in de Lex Salica), achterh. *maole* „id.”. Oorsprong onzeker.

Maalstroom znw., niet mnl. of bij Kil.; wel komt *Maelstrom* op de kaart van Noorwegen in Mercator’s atlas van 1595 voor. *Maal-* is de stam van *malen* „malen, draaien” (zie III en I malen).

Maaltijd znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Zie verder I maal.

Maan znw., mnl. *māne* v., zelden nog m. = onfr. ohd. *māno* (nhd. *mond*), os. *māno*, ofr. ags. *mōna* (eng. *moon*), on. *māni*, got. *mēna* m. „maan”. Ook de bet. „maand” komt in verschillende talen voor. De germ. *n*-stam zal wel op een ouderen *s*-stam teruggaan (idg. **mēn(ē)s-*, **mēn(ō)s-*), waaruit zich ook ier. *mē* (gen. *mēs*), lat. *mēnsis*, gr. *μῆν*, ion. *μῆς*; „maand”, lit. *mėnū* „maan” (zou ook met germ. **mēnan-* een idg. **mēnon-* kunnen zijn), *mēnesis* „maand”, arm. *amis* „id.” hebben ontwikkeld. In alb. *muai* „maand” ziet men een stam **mēn-*. Zou deze niet uit **mēns-* gevormd kunnen zijn? Een dgl. vermoeden komt ook bij ons op betreffende obg. *mēs-ecv* „maand, maan” en oi. *mās-*, *māsa-* „id.”. Dat er naast **mēn(e)s-* stammen **mēn(on)-* en **mēs(o)-* bestaan hebben, is echter niet onmogelijk en met de zeer aannemelijke afleiding van **mē-n(e)s-* van den wortel *mē-* „meten” („maan, maand” < „tijdmeten”) zeer goed te vereenigen; zie verder meten.

Maand znw., mnl. *mānet*, *maent* (d) m. v. = ohd. *mānōd* (nhd. *monat*), os. *mānoth*, ofr. *mōnath*, ags. *mōnað* (eng. *month*), on. *mānaðr*, got. *meuofþ* m. „maand”. De oergerm. stam is **mēnōþ-* geweest: deze was gevormd bij ’t bij maan besproken woord, wsch. in de periode, toen dit niet meer als *s*-stam en nog niet als *n*-stam flecteerde.

Maandag znw., mnl. *mānēndach*, *maendach* m. = ohd. *mānetag* (nhd. *montag*), mnd. *mān(en)dach*, owfri. *mōne(n)dei*, *monnendei*, *monnadei*, *manne(n)ley*, ags. *mōn(an)daeg* (eng. *monday*), on. *mánadagr* m. Vertaling van lat. *dies Lunae*.

Maankop znw., mnl. *maencop* m. = ohd. *mānkoph* (nhd. *mohnkopf*), mnd. *mānkop* „maankop”. Een samenst. van den gen. van **māzan-* „papaver” en kop. Op **māzan-* gaan Kil. *maen* („Sax.”) „papaver”, Zaansch *mane* „maanzaad”, mhd. *māhen*, *mān* (nhd. *mohn*) m., os. *máho* m. „papaver” terug, waarmee in gramm. wchsel staat ohd. *māgo*, ozw. *val-moghe* m. „id.”. Wsch. een idg. woord: gr. *μῆζον*, dor. *μᾶζον*, ksl. *makū*, opr. *moke* „papaver”; bezwaarlijk hierbij oier. *meccun* „radicem”, nier. *meacan* „pastinaak”. Opvallend vocalisme heeft mnl. *mécop* (nog zuidndl.) „maankop”, *mécopijn* (reeds bij Maerlant) „id.”, ook met de oudere adjectivische functie = „van papaver” (*mē-* < **māhin-*?). Uit het Germ. fr. *mahon* „klaproos”.

Maanziek bnw., Kil. *macusieck*, Teuth. *maynsieck*, waarnaast in gelijke bet. *maynsuyetich*, *meensch*; ook bij Kil. *maensuchtigh* en *maenigh*, beide reeds laat-mnl. Evenals synoniemen in andere talen vertaald uit lat. *lunaticus*, gr. *σεληνιακός* „telkens bij volle maan waanzinnig”.

I **Maar** voegw. bijw., mnl. *maer*, *māre*, *mar*, *mer* naast *nemaer*, *nemāre*; uit ouder *newaer*, *newāre*, hiernaast komt 't verkorte *waer*, *wāre* ook voor. De mnl. bett. zijn „tenzij, behalve (gew. met *dat*: „tenzij, behalve dat”), doch, slechts”. Uit *ne* (zie niet) + *wāre* optatief praet. van *wezen*; vgl. *tenzij*, *tenware*. Dezelfde formatie en met dgl. bet. is hd. *nur* < mhd. *newāre* (en kortere vormen, md. *nūr*), ohd. *nīwāri*, ofri. (*ne*)*were*, *mar*, *mer*. Ook os. komt *nī wāri that* „was het niet dat, tenzij” voor; gewoner is *newan*, *nowan(thal)* „id., behalve dat” > mnd. *man* „maar, slechts” (welke vorm zich op een dgl. manier heeft ontwikkeld als ndl. *maar* = mhd. *nīu(wa)n* (e.a. vormen, md. *nūn*).

II **Maar** znw. Zie *mare*.

Maarschalk znw. Mnl. *ma(e)rscalc* m. = „stalknecht, hoefsmid, paardenarts, ambtenaar die toezicht op leger-tros, legering enz. houdt, bisschoppelijk ambtenaar die de hooge jurisdictie uitoefent”. De oorspr. bet. van mnl. *maerscalc* = ohd. *marahscale*, mnd. *marschalk* m. is „paardenknecht” (vgl. voor 't eerste lid *merrie*, voor 't tweede *schalk*). Verschillende andere bett. (ook de nnl. van „generaal”) zijn zoowel in 't Du. als in 't Ndl. onder invloed van fr. *maréchal* opgekomen, dat op nhd. *marschall* ook wat den vorm betreft heeft geïnfluenceerd en waaruit eng. *marshal* is ontleend. Dit fr. woord (= mlat. *mariscalcus*, it. *mariscalco*) komt zelf weer uit het Germ.

Maart znw., mnl. *ma(e)рте*, *me(e)рте* m. De vorm *meert* bestaat nog in die diall., waar *a* vóór *r* + dentaal umgelautet kan worden. = ohd. *merzo* (nhd. *März*), mnd. *merte* m. Uit lat. (*mensis*) *Martius* (met *ti*, niet *tsi* gesproken) „Maart” vóór de ohd. klankverschuiving ontleend. Eng. *March* is uit 't Fr. ontleend.

Maas znw., Kil. *masche*, *maesche*, mnl. *maessce* v. De nnl. spelling met *-s* is fonetisch en niet etymologisch. Voor 't mv. *mazen* vgl. bij I lies. Wij moeten uitgaan van een grondvorm met wgerm. *ā*, waarnaast een andere met *ǎ*, die ook ndl. dial. voorkomt (Zaansch *maske*). *ā* heeft wsch. os. *maska* v. „maas, net”, blijkens westf. (Soest) *māskā*; ohd. *masca* v. „maas, strik” heeft blijkbaar *ǎ* (nhd. *masche*), ags. *maesce* v. „macula” („maas” of „vlek”? Lees *maesce*? Eng. *mesh*) heeft wellicht *ā*, maar ags. *max* (**masc*) o. „net” heeft *ǎ*, evenzoo on. *mōskvi* m. „maas”. Verwant met lit. *mezgū*, *mėgsti* „knoopen, breien”, *māzgas* „knoop”. Met het oog op mnl. *maesce*, Kil. *masche*, *maschel*, *mascher* „vlek, litteeken” combineert men maas en verwanten niet mazen. De bet. „litteeken, vlek” kan zich echter ook wel uit „maas” ontwikkeld hebben en dat is in dit geval veel aannemelijker, omdat 1. *maesce* „vlek, litteeken” een alleen ndl. woord is, 2. *mezg-* reeds in 't Idg. „knoopen” betekende.

I **Maat** (van meten) znw., mnl. *māte* v.

= ohd. *māza* (nhd. *mass* v. o., reeds mhd. zelden *māz* o.), mnd. *māte*, ofri. *mēte* v., alle = „maat, meetwerktuig enz.". Wgerm. **mātō-*: meten = spraak: spreken. Laat-on. *māti* m. „manier, wijze" (de. *maade*, zw. *mätta*) komt uit 't Mnd.; laat-on. *māt* o. „beoordeeling" (noorw. dial. *maat*, zw. *mätt*) wordt wel voor oorspr. skandin. gehouden.

II **Maat** (makker), Kil. *maet*. Mnl. dial. heeft misschien **māte*, **maet* m. wel bestaan, evenals 't vooral noord-oostmnl. *maetscap* (gew. *masscap* geschreven) v. o. „genootschap, gezelschap, de gezamenlijke gezellen, club, gemeenschappelijke maaltijd". Reeds ohd. komt *gimaꝝo* m. „tafelgenoot" voor: van *maꝝ* „eten"; zie m. e. s. Aangezien **ghemāte* uit 't Mnl. niet bekend is (terwijl *ghenoot* meer voorkomt dan *noot*; zie *genoot*) en aangezien **māte*, *maetscap* vooral noordoostmnl. is, mogen wij vermoeden dat *maat* uit mnd. *māt*, *māte* m. „makker" ontleend is, vooral in schipperstaal. Evenzoo wellicht eng. (reeds meng.) *mate* „makker". Dan ook mnl. *maetscap* < mnd. *mā(t)schap* „genootschap, handels-, drinkvereeniging, gezelschap". Voor de etymologie zie m. e. s. en m. o. e. s.

Maatjesharing znw. Vervormd uit Kil. *maeghūdekins haerinek* „hālec . . . virginica . . .". Vgl. mnd. *mālikes hērink*, mnl. (Zutphen 1466—67) *meeckenshēring*, *mēdykenshēring* „maatjesharing". Uit 't Ndl. hd. *ma(a)tjeshering* m., de. *matjessild*.

Maatjespeer znw. Evenals Keulsch *Määtensbeer* uit *St. Maartenspeer* resp. hd. *Martinsbirne* v. Zoo genoemd omdat deze peer omstreeks St. Maarten (11 Nov.) rijp is.

Maatregel znw. Nnl. gevormd uit I *maat* en *regel*, wellicht naar nhd. *massregel* v. Evenzoo zal nnl. *maatstaf* in overdr. bet. wel een germanisme zijn.

Maatschappij znw., sedert de 17. eeuw. Van 't bij II *maat* genoemde mnl. *maetscap*. — **Maatschappelijk** bnw., sedert eind 18. eeuw.

Macadam (-weg e. dgl.). Internationaal woord. *Mac-Adam* was een Schotsch ingenieur (1756—1836).

Macaroni znw. Nnl. uit it. *macaroni*. Ook elders ontleend.

Machine znw. Eind 17. eeuw ontleend uit fr. *machine* (< lat. *māchina*, gr. *μηχανή*). Ook elders ontleend. — **Afl.**: **machinist** znw., met eenigszins andere bet. dan fr. *machiniste*.

Macht znw., mnl. *macht* v. (m.). = ohd. *maht* (nhd. *macht*), os. *maht*, ofri. *macht*, ags. *meaht*, *mīht* (eng. *might*), got. *mahts* v., germ. **max-ti-* (= obg. *moš tī* „macht"), waarnaast **max-tu-* in on. *māttr* m. Beide van de bij mogen besproken basis, met de bet. „kracht, macht". — **Machtig** bnw. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on. got. — **Machtigen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd.; ohd. *gamahitigōn* „sterk maken".

Made znw., mnl. *mādc* v. (m.?) „made, wormpje". = ohd. *mado* m. (nhd. *made* v.), os. *matho*, ags. *māða*, got. *maþa* m. „id.". In 't On. alleen de deminutief-vorm *maðkr* m. (> meng. *maþek*, eng. *mawk*) „made". Oorsprong onzeker. De combinatie met I *mot*, gebaseerd op een wortelpaar *me-* (of *ma-*), *mu-*, of op idg. *mot-*: *me-* is al te vaag, die met oi. *matkuna-* „waudluis" is ook hypothetisch, nog meer de verdere combinatie van deze woorden (opgevat als „boorder, vernier" met lat. *mateola* „werktuig om iets in den grond te slaan", obg. *motyka* „hak, houweel", oi. *matyā-* „eg", waarbij wsch. wel ohd. *medela* v. „ploeg". Een bet.-ontwikkeling „boorder" > „worm, mot" is echter mogelijk; zie bij I *malen*.

Madelief znw. Wellicht een vervorming van **Maria lieve* of veeleer **māghet lieve* (ook heeft men in 't eerste lid 't bij *maaien* genoemde *māde* gezien); vgl. Teuth. *marienbloymken* = *medesute* „solsequium, heliotropium" en achterh. *maribloem*, tw. *mariënbloempje* „madeliefje". De vorm *maagdelief* komt dial. nog voor. Evenals *madelief* zijn mnl. *māte-*, *mēte-*, *mettelieve* „madeliefje" te verklaren; de vormen met *ē* kunnen van een grondvorm **mēghet lieve* komen, evenals ook Teuth. *medesute*, Limb. Serm. *metsublume* van een **mēghet soete*. Ook ndl. *meizoe(n)tje* o. is hieruit onder invloed van *Mei* en van dial. *meibloempje* „madeliefje" — tenzij dit jonger mocht zijn

— vervormd. Nhd. *masslieb* o. „made-lieffe” wordt als een verhoogduitsching van een ndl.-nnd. vorm met *t* beschouwd; de oudste vorm is *maszleben* 1449.

Madera znw. Naar 't eiland Madeira genoemd, waarvandaan deze wijn komt.

Maffen ww., slechts nnl. Sluit zich aan bij dial. *maf* „flauw, slap, flauwerd, sul”. Wellicht onder invloed van andere woorden zoals II *laf*, III *mat* opgekomen.

Mafje znw. o. Uit 't Bargoensch. Verdere oorsprong onzeker.

Magazijn znw. o., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *magasin* < it. *magazzino* < arab. *mahzan*. Ook in andere talen ontleend.

Mager bnw., mnl. *māgher*. = ohd. *magar* (nhd. *mager*), mnd. *māger*, ags. *māger* (maar eng. *meager* uit 't Fr.), on. *magr* „mager”. = lat. *macer* „mager”, gr. μακρός „lang”. Verder hierbij gr. μακρόνός „slank”, μήκος „lengte”, μέσσων „langer”, av. *mas-* „groot”.

Magneet znw., mnl. *magneet*, *magnet* (: *bet*), *magnes* m. Uit lat. *lapis magnēs* (gen. *-ētis*), gr. Μαγνητις λίθος. Genoemd naar *Magnesia* in Thessalië. Ook in andere talen ontleend.

Mahoniehout znw. o., nnl. Mahonie-wsch. via eng. *mahogany* uit een Middel-Amerikaansche taal. Vroeger kwam ook *maghonie-* voor.

Mail znw. Zie II *maal*.

Maïs znw., sedert de 17. eeuw. Een via spa. *maiz* uit Amerika (Haïti) in de Europeesche talen geïmporteerd woord.

Majesteit znw., reeds mnl. Uit fr. *majesté* (< lat. *māiestās*). Mnl. *majestaet* m. zal wel een vervorming onder invloed van *staet* zijn; of uit lat. *māiestās*, *-ātis*?

Majolica znw. o., nnl. Uit it. *maiolica*. Dit uit *maiorica*, naam van Majorca. Majolica is een ospr. arab. arbeid.

Majoer znw. Als legerterm in de 16. eeuw ontleend, wsch. uit spa. *mayor*. Mnl. *mayoer* m. (: *roer*), benaming van een overheidspersoon, uit ofr. *maior* (< lat. *māior*).

Mak bnw., mnl. *mac* (Mnl. Handwdb.). Evenals mnd. *mak* „kalm, tam” een jongere vorm van 't bij gemak besproken bnw. mnl. *ghemac* enz.

Makelaar znw., mnl. *mākelāre*, *-ēre* m. „tusschenpersoon, makelaar, bemid-

delaar(ster), afzetter, koppelaar”. Het is opvallend, dat het ww. **makelen** eerst sedert Kil. bekend is, terwijl *mākelāre* in 't Mnl. vrij veel voorkomt. Ook de Teuth. kent alleen *mēkeler* = *ondercoeper* en geen ww. **mēkelen*; evenzoo mnd. alleen *mēkeler*, *mākeler* m. „tusschenpersoon, makelaar” (> nhd. *mākler*, de. *mægler*, zw. *māklare*, waarnaast de ww. nhd. *makeln*, *mākeln*, de. *mægle*, zw. *mākla*), opperdu. 1470 *mechler* m. „id.”. Wsch. is dus het znw. ouder. Wanneer wij geen ME.sch **mākelen*, ouder dan *mākelāre* mogen aannemen, wordt de ook semasiologisch niet voor de hand liggende combinatie met *maken* onzekerder. Het gelijkkluidende woord mnl. *mākelāre* m., Teuth. *mekeler*, mnd. *mēkeler* „steunbalk, gevelbalk” dat ook nnl. dial. in verschillende speciale bett. nog voorkomt, zal wel met 't andere *mākelāre* identisch zijn, maar helpt ons voor de etymologie niet verder. Mnl. *makereel* „koppelaars” zal wel op ofr. *maquerel(le)* (fr. *maquereau*, *-elle*) „koppelaar, -ares” teruggaan: dit kan weer uit *makelaar* ontleend zijn: in gelijke bet. mnl. *mākelbresse*, mhd. *mechele* v.

Maken ww., mnl. *māken*. = onfr. *macon*, ohd. *māhhōn* (nhd. *machen*), os. *makon*, ofri. *makia*, ags. *macian* (eng. *to make*) „maken”, resp. „inrichten, samenvoegen enz.”. Laat-on. *maka* „bewerken, lastig vallen” is ontleend. Men heeft terecht, uitgaande van de bet. „samenvoegen” (die ook met 't oog op de bij 't verwante gemak genoemde woorden aannemelijk is) ier. *mām* „jugum, servitus” vergeleken. Hierbij ook misschien nog av. *maga-* „bond, godsdienstige bond”. Hoogst onwsch. is de grondbet. „kneden”, op grond waarvan men gr. μαγειρος „kok”, μάζα „gerstebrood” e.a. gr. woorden vergeleken heeft.

Makkelijk. Zie gemakkelijk.

Makker znw., het eerst (1565, Scheveningen) voorkomend in *mackerscap* o. „compagnonschap”. Kil. kent *macker* als een holl. vorm, in bet. = *maggher* (zie hieronder). Gew. ziet men in *-er* evenals bij *herder* een gesubstitueerden uitgang en men vergelijkt dan ags. *gemacca* m. „maat, genoot, echtgenoot” (eng. *match*), naast *gemaca* m. „maat,

makker" = ohd. *gimahho*, os. *gimako*, on. *maki* m. „id.", een afl. van de basis van maken, gemak. Voor den wegval van *ge-* zie II maat, genoot. Deze verklaring is onzeker: 1. wegens 't niet-voorkomen van mnl. *(*ghe*)macke m., 2. wegens den oudnld. bijvorm *magg(h)er*, waarmee Kil. *macker* („Holl.") en *mangher* gelijkstelt, als bet. „commutator mercium" opgevend. Zijn soms de beide eerste vormen vervormingen van *mangher*? Zie hierover bij koop en.

Makreel znw., mnl. *makereel*, *macreel* m. Evenals mnd. *mackeréle* > laat-mhd. *makrél* (nhd. *makrele*) v., eng. *mackerel* „makreel" — uit een van deze talen weer de. *makrel*, zw. *makrill* „id." — uit mlat. *macarellus* of ofr. *maquerel* (fr. *maquereau*) „makreel", dat wel voor identisch met 't bij makelaar besproken gelijkkluidende woord wordt gehouden, aangezien volgens 't volksgeloof de makreel de maatjesharing volgt en de jonge wijtjes bij de mannetjes brengt. Anderen leiden *maquerel* met de bet. „de gevlekte" van lat. *macula* „vlek" af.

I **Mal** znw. (de en het), nog niet bij Kil. In Zuid-Nederland komen ook de vormen *malde*, *maalde*, *molle*, *molde* voor. Wordt gew. afgeleid uit ofr. *mole*, fr. *moule* „vorm" (< lat. *modulus*). Deze afl. is noch formeel noch semantisch zeer bevredigend, maar een betere is nog niet gegeven.

II **Mal** bnw., mnl. *mal* „dwaas". = Teuth. *mal*, mnd. *mal* „id.", ags. **meall* (blijkens *ámeallian* „smakeloos, slap worden", *ámelle* „smakeloos, slap"). Wsch. met *ll* uit *ln* en het nauwst verwant met ier. *maill* „slecht, boosaardig", osk. *mallom*, *mallud* „malum, malo", die eveneens *ll* uit *ln* kunnen hebben, verder met lat. *malus* „slecht" en óf met ier. *mellaim* „ik bedrieg", gr. μέλας „vergeefs, nietig, ongelukkig", lit. *mėlas* „leugen", arm. *met* „zonde", — óf met de woordsfamilie van *smal*.

Malaria znw. Nnl. uit it. (*febbre di*) *malaria* „moeraskoorts". Ook elders ontleend.

I **Malen** (fijnmaken), mnl. *mālen* (praet. *moel*). = ohd. *malan* (nhd. *mahlen*), os. *malan*, on. *mala*, got. *malan* „malen".

= lat. *molo* „ik maal", lit. *malù*, *málti* „malen", arm. *malēm* „ik stoot stuk" (of heeft dit een anderen klanktrap?), met ablaat: 1. gr. *μύλλω* „ik wrijf stuk, maal, verbrijzel" (**móljō*), 2. ier. *melim* „ik maal", obg. *melja*, *mléti* „malen". Vgl. verder bij meel, mild, mol, molen, molm, mout, III mul. Identisch met deze basis *mel(á^x)-* is de bij blaag besproken wortel: meer speciaal mogen we met blaag wellicht nog lit. *blākē* „wandluis" vergelijken, dat evenals got. *malo* v., on. *molr* m. „mot", ohd. *miliwa* (nhd. *milbe*) v. „made, mijt", obg. *molī* „mot", arm. *mluku* (**mélū-*, **mólū-* + *-kn-*) „wandluis", oi. *malúka-* „een soort worm" met de oorspr. bet. „de stuk-bijter" van deze basis kan komen.

II **Malen** (schilderen), verouderd in 't algemeen-Nld.; wanneer 't nog gebruikt wordt, is 't als germanisme of archaïsme te beschouwen; mnl. *mālen* „schilderen, ciseleeren, borduren". = ohd. *mátén*, *mátón* „schilderen, teekenen" (nhd. *malen*), os. *málon* „id., een (lit-) teeken bezorgen", ofri. *mētia* „schilderen". Een afl. van 't bij I maal besproken germ. **mēla-* „teeken, merk". Evenzoo got. *meljan* „schrijven". Laat-on. *māla* „schilderen" is uit 't Mnd. ontleend. Vgl. nog ags. *hringmáled* „met ringen versierd" e.dgl. samenst.; -*máled* is óf = got. *melips* óf een eerst in 't Ags. opgekomen vorm.

III **Malen** (zeuren, gek zijn). Evenals 't verouderde *malen* „draaien" = I malen. Vgl. voor de bet. russ. *molót* „molere" en „leuteren". — **Maling** znw. „draaiing, draaiende stroom", dan ook overdrachtelijk.

I **Malie** (ring), mnl. *maelge*, *mālie* v. „malie, ring, haak, gesp". Evenals mhd. *meile* v., mnd. *malie*, *malge* v. „malie, ring" uit fr. *maille* (< vulgairlat. *mac'la* = lat. *macula*) „maas". — Samenst.: **maliënkolder** znw., bij Kil. *maliënkoller*; vgl. mnl. *maelgenharnasch* „id."

II **Malie** (kolf). Nog als historische term en in Maliebaan, oorspr. = „kolfbaan". Oudnld. uit fr. *mail* (< lat. *malleus* „hamer") ontleend.

Malkaar, **malkander**. Zie elkaar. Door den zwakken toon op de eerste lettergreep ontstond mekaar, mekander.

Mallemlolen znw., sedert de 17. eeuw. Koppeling van II mal en molen. Vgl. oudnld. *mallewagen* „wagen waarop op vastenavond e.dgl. de leden van een narrengild rondreden”.

Malloot znw., sedert de 16. eeuw. Uit fr. dial. *malot* „een soort wesp of hommel”, ook „jongensachtig, wild meisje”; men spelt dan *mállaud*, *mállot*. [Men houdt de laatste bet. wel voor de oudste. 't Woord komt dan van fr. *mâle* (< lat. *masculus*) „mannelijk”.] In 't Ndl. al vroeg met II mal geassocieerd en als „mal-hoofd” opgevat (NB. (*h*)*ót* dial. = hoofd).

Mallote (honigklaver), sedert de 16. eeuw. Andere vormen: *melote*, *melilote*. Uit gr.-lat. *melilótus* of fr. *melilot*.

Malsch bnw. Zie blaag.

Maltentig bnw., nog niet bij Kil. Uit II mal en 't verouderde *tentig* „nauw-nemend, keurig”. Dit is van onzekeren oorsprong: wellicht een vervormd woord; hijvormen zijn *tettig* en oudnld. *tin-tentig*.

Maluwe znw., mnl. *mālu(w)e* v. Evenals ags. *mealwe* v. (eng. *mallow*) „malve” een vroege ontl. uit lat. *malva* „id.”. Nul. *malve* (? In de handschriften niet wel van *mālu* te scheiden) v. (nld. *malve*), nhd. *malve* v. zijn veel later ontleend.

Malvezij znw., later-mnl. *malveseie*, *malvesie* v. e.a. dgl. vormen. Via ofr. *malvesi*, *malvissee* (fr. *malvoisie*) uit it. *malvasia* (*malvagia*). Dit uit den gr. stadsnaam *Μορβασία*, *Μορβοσία* (op Morea). Ook elders ontleend.

Mam znw., mnl. *mamme* v. „vrouweborst, manneborst, voedster”, in den Teutb. ook *menne*. Deze vorm komt nog dial. voor, o.a. ook = „moeder”; zoo ook in 't Fri. Een ook in andere — verwante en niet verwante — talen voorkomend woord, oorspr. een kinderwoord.

Mama znw. Evenals nhd. *mama* v. in de 17. eeuw ontleend uit fr. *maman*, ofr. *mamma*, dat oorspr. evenals dgl. woorden in andere talen een „lallwort” uit de kindertaal is geweest. Ma is een verkorte vorm; deze vorm wordt overigens in de kindertaal telkens, onafhankelijk van 't woord *mama*, opnieuw gevormd.

Mamiering (buis van leer of zeildoek), sedert de 17. eeuw; ook *mal(le)-miering*. Misschien uit port. *mangueira*, een zeemansterm met dgl. bet. als *mamiering*, gevormd van *manga* „mouw, zak om te filteren”.

Man znw., mnl. *man* (*nn*) m. „mensch, man”. (De bet. „mensch” nog in iemand, niemand, men). = onfr. ohd. *man* (*nn*) (nhd. *mann*), os. *man* (*nn*), ofri. ags. *mon* (*nn*) (eng. *man*), on. *máðr* (**mannr*) m. „id.”. Hiernaast got. *manna* m. „id.” met eenige flexievormen van den stam *mann-*, in samenst. got. *mana-*. Alle vormen laten zich bevredigend verklaren, als wij van een germ. stam **manan-*, idg. **monon-* uitgaan: in de zwakke casus luidde de stam idg. **monn-*, germ. **mann-*. Evenals oi. *mānu-*, *mānuš-* „man, mensch”, obg. *maq̄ži* (**mon-g(h)i-o-*) „man” kan **monon-* wat den vorm betreft van idg. *men-* „denken” komen; vgl. II *manen*. De vraag, of in de idg. periode de mensch „denker” kan zijn genoemd, wordt verschillend beantwoord; sommigen hebben de moeilijkheid pogen te ontgaan door aan *men-* de grondbet. „blazen, ademen” toe te kennen. Dat laatste is minder wsch. dan een idg. **monon-*, **menu-(s)* „denker, mensch”. Zie nog mensch.

Manbaar bnw. Reeds mnl. mhd. mnd. Teuth.

Manchet znw. In de 18. eeuw ontleend uit fr. *manchette*, demin. van *manche* „mouw” (< lat. *manica*).

Mand znw., mnl. *mande* v. (m.?). = mnd. *mande* v., ags. *mond* v. (eng. *maund*) „mand”. Oorsprong onbekend. Formeel mogelijk, maar semantisch niet wsch. — *mand* = „het gedraaide, gevlochtene”? — is verwantschap met obg. *meṭa*, *meṭi* „roeren, in verwarring brengen”, lit. *mentūris*, *-ė* „roerstok”, oi. *mathnāti* „hij schudt, roert”: deze wortel *menth-* schijnt echter „draaien, schudden, roeren” (vgl. event. zonder nasaal nog gr. *μῶθος* „strijdgewoel”, kluss. *motaty* „schudden”) en niet „draaien, vlechten” beteekend te hebben. Ook on. *mondull* m. „handvat waarmee de molensteen wordt gedraaid” en lat. (ontl. uit een ander italisches dial.)

mamphur „stuk van de draaibank”, die men wel hierbij brengt, wijzen niet op een wortelbet. „vlechten”. Fr. *manne*, *mande* „mand” uit het Germ.

I **Mandarijn** (Chineesch ambtenaar). Nnl. uit port. *mandarim* < malabaarsch-tamilsch *mandiri* < oi. *mantri* (-in-) „minister, hooge ambtenaar”. Ook in andere talen overgenomen.

II **Mandarijn** (vrucht). Nnl. uit it. *mandarino* of fr. *mandarine*. Hangt op een of andere manier met I m a n d a r i j n samen.

Mander (naam van sommige onderdeelen van den opstand van een molen), eerst nnl. Oorsprong onbekend.

Mandoline znw. Nnl. uit fr. *mandoline* < it. *mandolino*.

I **Manen** znw. mv., mnl. *mānen*. Het enk. is mnl. en nnl. zeer zeldzaam. = ohd. *mana* (nhd. *mähne*) v., ofri. *mona* m., ags. *manu* (eng. *mane*) v., on. *mōn* v. „manen, juba”. De oorspr. bet. is „nek, nekhaar, halshaar” : verwant met ier. *muin* „hals, nek” (*mong* „manen, haar”), oi. *manyá-*, av. *manaoθrī-* „id.”. In allerlei talen komen afleidingen met de bet. „halsketting, halssieraad” voor : ohd. *menni*, os. *meni*, ags. *mene*, on. *men* o., ier. *muince*, *muinde*, lat. *monile*, gall.-gr. *μανιάκης* (= ier. *muince*; onnoodig betwijfeld), *μάννος*, *μόννος*. *μαννακιον*, obg. *monisto*; misschien hierbij nog av. *minav-* „halssieraad”, wsch. niet oi. *manī-* „kleinood, parel”. Voor de bet. van manen vgl. de afl. de. *manke* „manen”, vroeger „bovenste deel van den hals van paarden e. dgl. dieren” (formantisch vgl. ier. *mong*) en verder russ. serv. *griva* „manen” : oi. *grívā-* „nek”. De combinatie van idg. **moni-* enz. (ospr. stam **mon-*?) „hals” met *men-* „uitsteken” (zie *mond*) is al te vaag.

II **Manen** ww., mnl. *mānen* „iemand aan iets herinneren, aanmanen, smeeken, plechtig vragen, ontbieden, invorderen, vermanen, berispen”. = ohd. *manēn*, *manōn* (nhd. *mānen*), os. *manon*, ofri. *monia*, ags. *monian* in dgl. bet. Laat on. *mana* „aanmanen” is ontleend uit 't Mnd. 't Germ. ww. is identisch met lat. *moneo* „ik vermaan”. Vgl. ook ier. *huanaib muintib* „a monitis”. Idg. *monēi-*, *moneje-* is een causatiefstam van

men(ē)- (-ē-) „denken”; met andere bet. dan „vermanen” vgl. lit. *manau*, *manýti* „begrijpen, denken”, av. *manayən* „men zou kunnen meenen”; oi. *mānáyati* „hij eert” is denominatief. Van de basis *men(ē)-* komen verder o.a. got. *munan* „meenen, denken”, on. *muna* „zich herinneren”, *munu* „zullen, willen”, ags. *munan* „zich herinneren, meenen”, os. *far-munan* „niet denken aan, verzuimen”, got. *muus* m. „gedachte”, on. *muur* m. „geest, wensch enz.”, ags. *myne* m. „id.” en de bij I m i n besproken woorden, buiten 't Germ. vgl. ier. *do-muinelhar* „hij meent”, lat. *memini* „ik herinner mij”, *mens* „geest”, gr. *μένος* „id.”, *μέμωνα* „ik verlang, heb zin” (op de reduplicatie na = got. on. *man*, ags. *mon*), *μυνησκω* „ik breng te binnen”, obg. *mǐnjq*, *mǐněti* „meenen”, lit. *menù*, *miñti* „denken aan, zich herinneren”, oi. *mānyate*, *manulē* „hij denkt”. Zie nog monter, ook man.

Mangaan znw. o. Wsch. uit hd. *mangan* o., dat uit fr. *manganèse* (< it. *manganese* < lat. *magnesia*) vervormd moet zijn.

Mangel znw. Kil. geeft het ww. *manghelen* (ons *mangelen*) op, dat hij „Sax. Fris. Sicamb. Holl.” noemt, en *mangelbart* „mangelplank” komt reeds in 1568 voor. 't Znw. *mangel* vermeldt Kil. niet. Wellicht is dit, evenals 't afgeleide ww. *mangelen*, oorspr. ndd. en oostndl. : mnd. komt reeds *mangel* „mangel” voor naast *mange* v. „id.” = mhd. *mange* v. (nhd. *mange*, *mangel* v.) „id.”. Mnd. mhd. *mange* v. (12. eeuw *mango* m.) duidt oorspr. evenals mnl. *manghe* v. een werktuig aan om steenen te slingeren. De bet. „mangel” kan zijn opgekomen door gelijkheid in uiterlijk en structuur van beide werktuigen. Het woord is uit een rom. taal ontleend en gaat evenals it. *mangano* „slingerwerktuig” terug op gr. *μαγγανον* „id.”. 't Synonieme mnl. *mangheneel* o. komt van ofr. *manganel* (fr. *mangonneau*) „id.”, evenzoo meng. *mangonel* „id.”.

Mangelwortel (beetwortel). Nnl. naar nhd. *mangelwurzel* v. 't Eerste lid is uit nhd. *mangold*, mhd. *mangolt* m. „beta vulgaris” ontstaan, dat van onzekeren oorsprong is.

Manhaftig bnw. In de 16. eeuw uit hd. *mannhaft(ig)* ontleend. Vgl. -haftig, -achtig.

Manier znw., mnl. *maniere* v. „manier van doen, manier, soort, gewoonte, aard, gesteldheid, uiterlijk”. Uit fr. *manière* — waaruit ook eng. *manner* —, een rom. afl. van lat. *manus* „hand”. Ook in andere talen ontleend.

Manifest znw. o. In de 17. eeuw uit fr. *manifeste* ontleend, een vroeg-17. eeuwse verfransching van lat. *manifestum*. Mnl. komt eenmaal *manifestéren* met de vertaling *metten vinghere wisen* voor in de bet. „met eere noemen”.

Manille znw. Nnl. via fr. *manille* uit spa. *malilla*.

Mank bnw., mnl. *manc* „verminkt, gebrekkig, lam, kreupel”. = mnd. *mank* „id.”. Een wsch. oude ontl., via 't Rom. van Gallië, uit lat. *mancus* „id.”. Noch de bet. noch de vorm maakt het noodig oerverwantschap aan te nemen, de vorm spreekt voor ontl. Zie nog hieronder. — Afl. : mnl. *menken, minken* „verminken, benadeelen, minder maken, verminkt worden, schade, verlies lijden, ontbreken, minder worden” (nml. nog in *verminken*). = mnd. *minken* „verminken”. Als de mnl.-mnd. *i* niet als dial. variant van *e* verklaard kon worden, zouden wij *mank*, (ver-) *minken* voor ospr. germ. ablatende vormen moeten houden. Veeleer echter is de *i* uit oudere *é* (umgelautete *a*) ontstaan.

Mankeeren ww., sedert Kil. Uit fr. *manquer* „mankeeren” (< lat. *mancāre*, van *mancus* „kreupel, gebrekkig”).

Manmoedig bnw. Nnl. opvallende formatie, afgeleid van *mannenmoed*. — **Manschap** znw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Mantel znw., mnl. *mantel* m. = ohd. *mantal, mantil, mandal* (nhd. *mantel*) m., mnd. *mantel* m. v., oofri. *mantel*, oofri. owfri. *mentel*, ags. *mentel*, meng. *mantel* (eng. *mantle*), on. *mottull* m. „mantel”. Ontl. uit rom. **mantellu* (lat. *mantellum*) „mantel, sluier” met aanneming van de germ. beginbetoning en substitutie van de germ. formantia *-ala-*, *-ula-*, *-ila-*.

Manuaal znw. o. De bet. „gebaar” is in 't Nnl. opgekomen. Oudnml. *manuael* (ook Mnl. Handwdb.) = „handboek”. Van fr. *manuel* of lat. *manuāle*.

Manufacturen znw. mv., sedert Kil. Uit fr. *manufacture(s)* overgenomen in de bet. „opus manu factum, forma operis manu facti”.

Manusje van alles (de en het). Er is geen reden om in *Manusje* iets anders te zien dan een demin. van *Manus*. Men heeft aan ontl. van zig. *manušk* „mensch” gedacht.

Maraskijn znw. Nnl. uit fr. *marasquin* < it. *maraschino*, van *marasca* „een soort kers”.

Mare, maar znw., mnl. *māre* v. „vermaardheid, gerucht, tijding, lawaai (zelden), vermaarde gebeurtenis”. = ohd. *mārī* (nhd. *māre*) v. naast *māri* o. „gerucht, bericht”, mnd. *mēre* v. o. „verhaal, tijding, bericht, gerucht”, ofri. *mēre* o. „tijding”. Gevormd van het bnw. mnl. *māre* „beroemd, vermaard, geëerd, roemvol, bekend”, ohd. os. *mārī*, ags. *māre*, on. *mārr*, got. *mers* „beroemd” (en verwante bett.); reeds vroeg bekend uit in lat. bronnen overgeleverde germ. eigennamen op *-mērus*, *-mēris*. Verwant met slav. *-mērŭ* in oud-slav. *Vladimērŭ* — tenzij dit *-mērŭ* uit het Got. ontleend is — en met ier. *mór*, *mār* „groot”, gr. (ἐγχεσι-)μοῦρος „met de speer groot, beroemd”. Zonder *r*-formans ier. *móa* „groot”. Vgl. II meer. Hoogst onzeker is de gelijkstelling van deze basis *mē-*, *mó-* met de basis van maaïen en met idg. *amé-* „vatten, samenvatten”, waarvan o.a. ohd. *munŭ* „hand” enz. (zie echter *mondig*), on. *és* v. „gat in 't schoenleer, waardoor de riem getrokken wordt”, lat. *amplus* „ruim”, gr. ἄμυ „emmer”, lit. *asà* „hengsel, strik”, opr. *ansis* „haak”, arm. *aman* „vat”, oi. *ámatra-* „id., kan” worden afgeleid. — Vermaard bnw., mnl. *vermāret*, is het verl. deelw. van *vermāren*, samenst. van *māren* „māre maken”, een algemeen germ. ww. **mērianan*. Evenzoo ohd. *vir-mārit*, mnd. *vormér(ē)t* „vermaard”.

Marechausee znw., sedert 1815. Een fr. woord (afgeleid van *maréchal*; zie maarschalk), nu in 't Fr. niet in gebruik.

Marentakken znw. mv., Kil. *maer-, marrentacken*. Men heeft in het eerste lid wel *maar*, *mare* „booze geest” (zie

nachtmerrie) willen zien: zeer onzeker.

Margarine znw. Internationaal woord; ospr. de naam van een chemische verbinding; van gr. *μαργαρον* „parel”.

Marine znw. De bet. „zeemacht” is jonger dan de bet. „krijgswezen ter zee”. In deze bet. is het woord in de 17. eeuw uit fr. *marine* (v. van lat. *marinus*) ontleend. Ofr. *marine* „zee” was mnl. al ontleend als *marine* v. „id.”. — **Marinier** znw., mnl. *marinier*, *maronier* m. „zeeman”, ook „zeeroover”. Uit ofr. *marinier*, *maronier* (fr. *marinier*) „zeeman”.

Mariolein, marjolein znw. Uit fr. *marjolaine*, een vervorming van mlat. *majorana* (ndl. als *majoraan* langs geleerden weg ontleend). Mnl. komt *margelleine* v. voor, oudnld. *maioleine* en andere vormen. In verschillende vormen ook in andere talen ontleend.

Marionet znw. In de 17. eeuw ontleend uit fr. *marionette*. Afl. van *Marion*, demin. van *Marie*. Ook elders ontleend.

Mark znw. (alleen nog gebruikt tot aanduiding van de deutsche mark en als historische term), mnl. *marc* (*marke*) v. (m.o.) naam van een gewicht (gew. een half pond) en een muntwaarde. = mhd. *marc*, *marke* (nhd. *mark*), mnd. *mark*, ofri. *merk*, on. *mork* v. „id.”. Uit ’t Ngerm. ags. *marc* o.v. „half pond”. Uit ’t Germ. mlat. *marca* „id.” (sedert de 2. helft van de 9. eeuw). Mogelijk zijn de bij merk besproken woorden verwant; de oorspr. bet. is dan geweest: „teeken, streepje aan de weegschaal, tot aanduiding van het gewicht”.

Marketenster znw. Femininum van oudnld. *marketender*, *marketenter*, dat in de 16. of ’t begin van de 17. eeuw uit hd. *marketender* m. is ontleend; dit gaat zelf weer op it. *mercatante* „handelaar” terug.

Markgraaf znw., mnl. *marcgráve* m. „bestuurder van een grenslandschap”. = ohd. *marcgrávo* (nhd. *markgraf*), mnd. *markgréve* m. „id.”. Het tweede lid is graaf, het eerste ’t nu verouderde ndl. *mark* „grens, grensland, binnen bepaalde grenzen besloten gebied” (in de saks. streken nog „on-

verdeelde gronden, aan een markge-nootschap hoorend, markvereening”). In deze bett. ook mnl. *marke*, *marc* v. (o.), ohd. *marca* (nhd. *mark*), os. *marka*, ofri. *merke*, ags. *mearc* v.; got. *marka* v. = „grens”, on. *mork* v. = „bosch, onbebouwde grond” (vroeger „bosch, onbeb. gr., die een landgrens vormt”). Verwant zijn lat. *margo* „rand”, av. *marza-* „grensgebied”, met den ablautstrap idg. *mroǵ-* gall. *brogae* „ager” (waarbij *Allo-brogas*), ier. *mrúig* „grens, landschap”. Een bevredigende combinatie met een verbaalwortel is niet voorgelagen. Zie brink. Uit het Germ. it. *marca*, fr. *marche* „grens, grensland” (> eng. *march* „grens”). Hiervan een rom. afl. = „markgraaf”: it. *marchese*, fr. *marquis*. In ’t Ndl. overgenomen als **markies**, sedert de 17. eeuw.

Markt znw., mnl. *market*, *marct*, *merk(et)* (*t*, *d*) m.v. Ook komen mnl. al vormen zonder *c*, *k* voor. = ohd. *markát*, *mërkát*, *mërchát* m. (nhd. *markt*), os. *markat* m., ofri. *merked*, *merket* (*d*, *t*) m. „markt”. Ontleend via ’t Rom. uit lat. *mercátus* „markt”; ags. *marcet* o. (sedert Eduard confessor; eng. *market*) „id.” wordt uit ’t Pic. afgeleid. On. *mark(n)aðr* m. „marktplaats” kan uit ’t Ags. of Ndd. komen.

Marlen ww. „binden met een **marling** of **marlijn** (een soort van dun, uit twee fijne draden gevlochten touw)”. **Marlen** en **marling** — **marlijn** is wsch. jonger: naar I lijn — zijn oudnld. van *marren* „binden” afgeleid (vgl. *meren*). Mnd. komt reeds *marlink*, *merlink* voor. Uit het Ndl.-Ndd. ’t ww. eng. *to marl*, de. *merle*, zw. *märta* „marlen”, ’t znw. fr. *merlin*, eng. *marline*, de. *merling*, zw. *märting* „marling”.

Marmelade znw., sedert Kil., die *marmelaete* opgeeft. Uit fr. *marmelade* < spa. *mermelada*. Een afl. van port. *marmelo* „kwee” (< gr.-lat. *melimélum*).

Marmar znw. o. Kort voor 1500 ontleend uit lat. *marmor*. Mnl. *marber* (*maerber*, *merber*) en met dissimilatie *marbel* o. (nog dial. : Antw. *marbel*, *merbel* m.) is afkomstig van fr. *marbre*, dat zelf door dissimilatie uit lat. *marmor* ontstaan is. De onveranderde lat. vorm

komt mnl. ook voor. Uit marmer ontstond *marmel*, dat evenals *marvel*, *murvel*, *mulver* e.a. vormen dial. „knikker” beteekent. Evenzoo staat naast ohd. *marmul* (nhd. *marmel*) m. „marmer” een kort voor 1500 ontleend nhd. *marmor* m. „marmer”, terwijl andere nhd. vormen speciaal „knikker” beteekenen. Eng. *marble* „marmer” komt uit het Fr. In ’t Ags. komen *marma*, *marbra* m., *marm(an)-stán* m. voor, laat-on. *marmari* en met dissimilatie *malmari* m. „marmer”.

Marmot znw. Nnl. uit fr. *marmotte*, van onzekeren oorsprong. Zie m o r m e l. Mnl. *marmot*, *mermot* (*ō*) v. „soort aap, gedrocht” uit ofr. *marmot* „id.”.

Marokijn znw. o. Nnl. uit fr. *maroquin*, eig. = „Marocco’sch (leer)”. Internationaal woord.

Mars znw., mnl. *merse*, *meerse*, *maerse* v.m. „koopwaar”, ook reeds „korf, mastkorf”. Evenals mnd. *merse* v. „id.”, ohd. *merze* „mercibus” ontleend uit een rom. vorm van lat. *merx*, (mv. *merces*) „koopwaar” met reeds gepalataliseerde *c* (vgl. kruis). Evenals ags. *mertze* v. „merx” — reeds Corp. — is ’t du.-ndl. woord misschien al in de 7. eeuw ontleend.

I Marsch (het marcheeren enz.). In de 17. eeuw ontleend uit fr. *marche*, verbaal-substantivum bij *marcher* „gaan, loopen”, dat uit lat. **marcāre* (bij *marcus* „hamer”) wordt afgeleid. — **II Marsch** tusschenw., sedert de 17. eeuw. Uit fr. *marche*, imperatief van *marcher*.

Marsepein znw. (de en het), laat-mnl. *marsepain*, *marcepen* (o. ?). Uit ofr. *marcepain* (fr. *massepain*), dit uit it. *marzapane*, dat reeds in de 13. eeuw = „kistje inhoudende $\frac{1}{10}$ moggio” voorkomt en in de 14. eeuw voor het daarin in de Levant verpakte preparaat van suiker en amandelen werd gebruikt. Het woord gaat terug op arab. *mauthabán* „zittende koning”, welken naam de Saracenen bij ’t begin van de Kruistochten op een Byzantijnsche munt met een zittenden Christus toepasten. ± 1100 werd die naam bij de Romanen bekend, die hem vervormden: in 1493 werd een echt-Venetiaansche munt door ’t volk *matapan* genoemd. Ook elders had men

zulke munten, alle de waarde van $\frac{1}{10}$ munt-eenheid hebbend. Zodoende kreeg het woord de bet. „ $\frac{1}{10}$ van elke maateenheid” (op sommige plaatsen in den vorm *marzapane*), zoo te Lajazzo „ $\frac{1}{10}$ moggio”. Op Cyprus komt dan ook weldra de bet. „kistje inhoudende $\frac{1}{10}$ moggio” voor.

Martelaar znw., mnl. *ma(e)rtelāre*, *mertelāre* m., en **martelen** ww., mnl. *ma(e)rtelen*, *mertelen*, dial. nog met umlaut, komen van mnl. *martele* v. „marteldood” (alleen nog in de Limb. Serm.), = ohd. *martela*, mnd. *martel(e)* v. „id.” (waarvan mnd. *martelen*, *mertelen* „martelen”, *martelēre* m. „martelaar”). Deze vorm is gedissimileerd uit ohd. *martira*, *martara* v. „id.” (waarvan ohd. *martirāri*, nhd. *mārtirer* m. „martelaar” met graeciseerende spelling), mnd. *marter*, *merter* v. „id.”, dat op lat. *martyrium* (gr. μαρτύριον) „id.” teruggaat. Kil. geeft ook een ndl. *marter* op, dat ook elders oudnld. voorkomt. Martelaar is in de plaats gekomen voor het uit lat. *martyr* (gr. μαρτυρ), eig. = „getuige”, ontleende vóór-mnl. **martir*, = ohd. *martir*, -*yr* (zeldzaam), os. *martir*, ofri. *martir*, ags. *martir*, -*yr* (eng. *martyr*) m. „bloedgetuige, martelaar”. Got. *martyr* m. „id.” komt direct uit het Gr.

Marter znw., mnl. *maerter*, *marter* m. Gerekte a nog dial. : achterh. *maorter*. Evenals meng. *martre* (eng. *marten*), westf. dial. *māter*, mnd. ndl. dial. *martē* „marter, wezel” uit fr. *martre*, *marte*, een in de rom. talen zeer verbreid woord, dat uit den germ. *marter*- of *wezel*-naam, ndl. dial. (achterh.) *marder*, ohd. *mardar* (nhd. *marder*), mnd. *marder*, *mardel* m. „marter, wezel” wordt afgeleid, waarnaast mhd. mnd. *mart* „id.”, fri. *mird* (uitgesproken *muīd*) „bunzing”, ags. *meard*, on. *mørðr* m. „marter, wezel”, germ. **marþu-*. Men combineert dit met lit. *martī* „verloofde, jonge vrouw, schoondochter” (zie bij bruid), voor de bet. verwijzende naar de wezelnamen it. *donnola*, oorspr. „dameetje”, nieuwgr. *νυμφίνα* „bruidje” e. dgl. meer.

Masker znw. o., sedert ’t Oudnld. Kil. geeft *masche*, *masche* „larva, persona” op. Dit zal wel de oudere vorm

zijn, die evenals nhd. *maske* v., eng. *mask*, de. *maske*, zw. *mask* „masker” uit fr. *masque* „id.” ontleend is. De nld. vorm kan door it. *maschera* „id.” beïnvloed zijn, evenals zwa.-bei. *maskere* „masker”. Men leidt ’t rom. woord af uit arab. *mashara* „nar, grappenmaker”. Deze afl. zal wel juist zijn, maar zoowel op germ. als op rom. gebied is wsch. met dit ontleende woord een oorspr. germ. woord **maskó(n)*-samengevallen, dat blijkens ohd. *dala-masca* „larva”, langob. *masca* „striga, heks”, mlat. *masca*, ofr. *masque* „id.”, nog piemonteesch *masca* „heks” oorspr. „demonisch wezen, heks” beteekend heeft. De oorsprong hiervan is onzeker. Is maas verwant? of mazelen? Vgl. nachtmerrie. — **Maskeeren** ww. Nnl. uit fr. *masquer*. — **Maskerade** znw. In de 17. eeuw ontleend uit fr. *mascarade*; dit uit it. *mascherata*, een afl. van *maschera*.

Massa znw. Uit lat. *massa*, in bet. beïnvloed door ontl. hieruit in andere talen. Oudnld. ook *masse*, *mas*. *Masse* v. is ook de mnl. vorm. — **Massief** bnw., sedert Kil. Van fr. *massif* (van *masse* „massa”). Van ofr. *massis* (lat. *massicus*) komt mnl. *massijs*, *maetchijs*, *machijs* „massief”.

Massicot znw. In de bet. „lichtgele verfstof, uit loodoxyde bestaande” ontleend uit fr. *massicot*, waarnaast vroeger ook *masticot* bestond. Hieruit eng. *masticot* en de nld. bijvorm (nu verouderd) *masticot*; in 1449 komt mnl. *masticot* reeds voor, samen genoemd met *loetwit* en *meny*. Oudnld. *massicotte*, *massecotte*, *masticote* „soda”, *masticot* „glazuur” gaan echter op it. *marzacotto* „soda, glazuur” terug. Wij hebben hier met een uit de rom. ook in andere talen overgegangene benaming van bij de glasfabricatie gebruikte stoffen te doen; zoo verklaart zich ook de fr. bet. „loodoxyde, daaruit gemaakte verfstof”. De rom. woorden gaan op spa. *mazacote* „soda” terug, waarnaast *mogate* „glazuur” (uit *mosigate*?). *Cote* was ± 1000 een kwalitatieve term van aluin; *ma-*, *mo-* kan een spa. toevoegsel zijn: wellicht moeten wij uitgaan van arab. *šebb gobtš* „Egyptische aluin”.

I **Mast** (van een schip) znw., mnl.

mast m. „mast, paal, kruishout”. = ohd. (nhd.) *mast* m., mnd. *mast* v. „mast, paal”, ags. *mæst* m. „mast” (eng. *mast*). = lat. *mālus* (**mazdo-s*; met sab. *l* uit *d*); een stam **mazdo-* in nier. *maide* „stok”. Of de bet. „mast” dan wel „paal, staaf, stok” de oudere is, is niet uit te maken. Ten onrechte is *mast* met ksl. *mostū* „brug” gelijkgesteld en dan als idg. **mat-sto-* bij lat. *mateola* enz. (zie *made*) gebracht. — De uitdr. voor den *mast* zitten is niet voldoende verklaard. Er is geen reden om aan een ander woord *mast* te denken.

II **Mast** (varkensvoer). Zie II *mest* en.

Masteluin (mengsel van tarwe en rogge), gew. o., mnl. *masteluin*, *mestelijn*, *messelioen* (e.a. vormen) o. Ontl. uit ofr. *mesteillon* (e.a. vormen), een afl. van *mesteil* (fr. *méteil*), dat op een afl. van lat. *mistus* (= *mixtus*) „gemengd” teruggaat.

Mastik znw. (de en het), mnl. *mastijk*, *mastic*. Uit fr. *mastic* (< lat. *masticum* < gr. *μαστιχην*).

I **Mat** (uit biezen e.dgl. gevlochten kleed), mnl. *matte* v. = ohd. *matta* (nhd. *matte*) v., mnd. *matte*, ags. *meatle*, *matte* v. (eng. *mat*) „mat”. Ontl. uit lat. *matta* „id.”, dat uit het Phoenicisch wordt afgeleid. Ohd. *matta* is na de ohd. klankverschuiving ontleend. Een oudere ontl. is ohd. **mazza*, mhd. nhd. dial. *matze* v.

II **Mat** (Spaansche m.), sedert de 16. eeuw. Oorsprong onzeker. Misschien = I *mat* met voor ons duistere overdrachtelijke bet.?

III **Mat** bnw. („schaakmat” en „moe”), mnl. *mat* (*tt*) „schaakmat, machteloos, uitgeput, overwonnen, verzadigd”. Uit ofr. *mat* „schaakmat, machteloos”. Dit rom. woord (fr. *mat*, it. *matto*, mlat. *mattus*), waarop ook mnd. mhd. *mat* (nhd. *matt*), eng. *mate* „schaakmat” teruggaan, is ontstaan uit arab.-perz. *šāh māt* „de koning is dood”. In plaats van het volledigere *schaakmat* komt mnl. *scaec ende mat* voor: vgl. fr. *échechet mat*. — Afl.: mnl. *matten* „mat zetten, afmatten, onderwerpen”, in de eerste bet. nog gebruikelijk. Hiervan nnl. *afmatten*, nog niet bij Kil.

IV **Mat** bnw. (dof), nog niet bij Kil. Uit fr. *mat* „dof”, dat wsch. denzelfden oorsprong heeft als het bij III *mat* vermelde fr. *mat*.

Matador znw. Uit spa. *matador*, oorspr. „iemand die doodt”, overdr. een kaartspel-term. Ook in andere talen ontleend.

I **Matig** bnw., mnl. (zeldzaam en niet oud-mnl.) *mâtich* „matig, ingetogen”. Misschien onder du. invloed opgekomen: reeds ohd. *mâtīg* „matig, ingetogen, niet zeer groot” (nhd. *mässig*); ook mnd. *mâtich*, *mêtich* „matig”. Gevormd van I *maat*. — Afl.: **matigen** ww. Reeds later-mnl. mhd. mnd. Zie gematigd.

II **-matig** suffix. Nog zeldzaam in het Oudnln. (schriftmatig reeds bij Coornhert), eerst gebruikelijker sedert 't eind van de 18. eeuw. Opgekomen onder invloed van nhd. *-mässig* < mhd. *-mæzic*, dit voor ohd. *-mâtī*, een afl. van 't bij I *maat* besproken znw.

Matras znw., mnl. *matratse*, *matrasse* v. „zitkussen, matras”. Evenals mhd. *mat(e)raꝥ* (*matreiꝥ*) m. o. v. (nhd. *matratze* v.), eng. *mattress* „matras” uit het Rom.: ofr. *materas* (fr. *matelas*), it. *materasso*, mlat. *matratium*. Deze uit arab. (*al-*)*matrah* „zitkussen”, eig. „wat ergens wordt neergeworpen”.

Matrijs znw. Uit fr. *matrice* < lat. *mâtrix* (afl. van *mâter* „moeder”). Reeds mnl. *matrice*, *matrise*, *matrix* v. met de bet. „baarmoeder”. Deze bet. hebben nu nog fr. *matrice*, eng. *matrix*, *matrice*. In de technische bet. van nu ook in andere talen.

Matroos znw. In 't laatst van de 16. eeuw ontleend uit het fr. mv. *matelots*. Uit het Ndl. weer nhd. *matrose* m., de. zw. *matros* „matroos”. Fr. *matelot* gaat op ofr. *matenot* terug. Mnl. (eenmaal) *mattenoot* m. „matroos” kan hieruit ontleend zijn; ook 't omgekeerde wordt aangenomen: aan *mattenoot* wordt dan de oudere bet. „slaapkameraad”, letterlijk „mat- of kooi-genoot” toegekend. On. komt *môtunaut* m. „tafelmakker” (o.a. van scheepsvolk gebruikt) voor. Hierop of op een overeenkomstige wgerm. vorm berust misschien ofr. *matenot*. 't Eerste

lid hoort bij de onder moes besproken woordfamilie.

Mauwen. Zie *mauwen*.

Mazelen znw. mv., in de 16. eeuw *masels*, *maseren* „mazelen”; 't wsch. al mnl. *mâselsucht* v. is wsch. de naam van een andere uitslag-ziekte. 't Mnl. Handwdb. vermeldt *mâsel* „vlek, smet” = ohd. *masala* v. „bloedgezwel”, mnd. *mas(e)le*, *massele* „roode, jeukende huidvlek, uitslag, blaartje”, Teuth. *massele* „serpedo”. Met oudnln. *maseren* (ook bij Kil.) vgl. nhd. *masern* „mazelen”. Eng. *measles* „mazelen” wordt uit ndl. *mazelen* afgeleid, ook wel via ofr. *mesel* uit lat. *misellus*, een afl. van *miser*. Wsch. uit het Ndd. komt oudere. *masel* „puistje, blaar”, waarvan de. *mestinger* „mazelen”. Verwant is ohd. *mâsa* v. „wond, litteeken”, mnd. *mâse* v. „vlek, litteeken”, ook Mnl. Handwdb. vermeld. Ook de bij ahorn genoemde woorden ohd. *masar* enz. zullen wel verwant zijn. Buiten het Germ. kan hierbij hooren gr. *μῶλον* (**μωολ-*) „striem, buil”. Wegens de *z* is het niet geraden, russ. *mozól* „eelt” met idg. *mōs-l-* te combineeren. Als mnl. *maesce* „vlek” enz. (zie *maas*) met *mazelen* verwant mocht zijn, zouden wij ook voor ags. *mæscre* „macula” de bet. „vlek” kunnen aannemen, en verder desnoods ohd. *dala-masca* (zie *masker*) nog hierbij brengen. In geen geval echter wordt daardoor oerverwantschap met de woordfamilie van *maas* wsch.

Mazen ww. Nnl. van *maas*.

Mazurka znw. Internationaal woord. Oorspr. gen.-acc. van po. *mazurek*, demin. van den po. volksnaam *mazur*.

Medaille znw. In de 16. eeuw ontleend uit fr. *médaille*, dat op lat. *metallea* teruggaat, 't v. van een van *metallum* „metaal” afgeleid bnw. Ofr. *meaille*, *maille*, een muntnaam, waaruit mnl. *maelge* v. id., is een klankwettige fr. vorm. Fr. *médaille* gaat op it. *medaglia* terug, dat zelf weer uit een veel ouderen fr. vorm ontleend is.

I **Mede**, **mee** znw., mnl. *mēde* n. De *ē* van beierl. *mē*, Goer. Zeeuwisch *mēⁱ* is aan den invloed van *mē*, *mēⁱ* „meekrap” toe te schrijven; voor de bet. vgl. fri. *miede* „meekrap” en „honig-

drank" : *meed*, *mé* „honigdrank". = ohd. *mēto*, *mitu* (nhd. *met*), mnd. *mēde*, ofri. *mēde*, ags. *meodo* (eng. *mead*), on. *mjöðr* m. „mede, honigdrank". Een reeds idg. benaming voor „honig" en „bedwelvende drank, uit honig bereid" : ier. *mid* „mede", gr. *μέθυ* „bedwelvende drank, wijn" (waarvan *μεθύω* „ik ben dronken"), ohg. *medū* „honig, wijn", lit. *midūs* „mede", *medūs* „honig", oi. *mádhū-* „honig, mede", av. *mádhav-* alleen naam van een drank. Als naam van een honigdrank meer verbreid dan in de bet. „honig". In 't Finsch-Oegrisc in klank op 't idg. woord lijkende vormen met de bet. „honig".

II **Mede**, **mee** bijw., mnl. *mēde*. = ohd. *miti* „mede", os. *midi* „mede, met", met gramm. wchsel ofri. *mit* „id.". Hiernaast ndl. *met*, dial. *mit*, mnl. *met*, *mit*, ohd. (nhd.) *mit*, os. *mid*, *med*, *mith*, ofri. *mith*, ags. *mid*, *mið*, on. *með*, got. *miþ*, *mid* „met, mede". De scheiding tusschen met voorz. en mede, mee bijw. is in veel ndl. diall. niet evenals in de beschaafde taal doorgevoerd. Buiten 't Germ. vgl. gr. *μετά* „met"; niet av. *maš* „id." (niet van oi. *smát* te scheiden). Verwant met idg. **me-t-* is idg. **me-dhi*, waarvan **medhjo-* : zie middag. — **Medegevoel** znw. o., sedert de 18. eeuw. Vertaling van sympathie, dat nu een eenigszins andere bet. heeft; **medelijden** znw. o., vert. van lat. *compassio*, is reeds mnl.; dgl. woorden ook in andere talen. — **Medeklinker** znw. Reeds oudnln. vert. van lat. *consonans*. — **Medeplichtig** bnw., bij Kil. = „consors, socius". Gevormd bij mede plegen, vgl. mnl. *mēdeplegher* m. „deelgenoot, partijgenoot, medeplichtige". Dit znw. is ook mnd.

Medicijn znw., mnl. *medicīne* v. „geneeskunde, geneeswijze, geneesmiddel". Uit lat. *medicīna*, wsch. niet via 't Fr. Mnl. *medicijn* m. = „geneesheer".

Meekrap znw., sedert Kil. Evenals mnl. *crapmēde*, *crapmee* v. is meekrap uit de woorden **mee**, mnl. *mēde* v. „meekrap" en mnl. *crappe* v., nog dial. *krap* „id." gevormd. Mnl. *mēde* = mnd. *mēde* v., fri. *miede* „id.". De grondvorm is misschien germ. **maiðó(u)-*

Als wij een germ. grondvorm **mé¹ðio(n)-* mogen aannemen — wat onzeker is wegens het ontbreken van mnl. of nnl. vormen met *á*, *ae* —, zou *mēde* kunnen ablauten met ohd. *matara* v., ags. *mædere*, *mæddre* v. (eng. *madder*) „meekrap", on. *maðra* v. „galium boreale". Etymologie onzeker. Mnl. *crappe* „meekrap" (waarop nhd. *krapp* m., de. *krap*, zw. *krapp* teruggaan) wordt voor identisch gehouden met *crappe* „haak, kram" (nog dial.) = ohd. *chrápfō* m. „haak, gebogen klauw" (nhd. *krappen*). De plant is dan naar zijn haakvormige uitsteeksels genoemd. Wgerm. *krápp-* (*kräpp-*?) komt van de bij krimpen besproken basis idg. *gerəb-* : *pp* uit *bu?* of secundaire geminata?

Meel znw. o., mnl. *mēle* o. = ohd. *mēlo* (nhd. *mehl*), os. *mēlo*, ofri. *mēle*, ags. *mēlo*, *meolo* o. (eng. *meal*), on. *mjöl* o. „meel", germ. **melwa-*. Ablautend met I malen. Dezelfde bet. „meel" hebben ook andere afl. van denzelfden wortel : kymr. *blawd*, lit. *miltai*, alb. *miet* (= germ. **melwa-*).

Meenen ww., mnl. *mēnen* in dgl. bett. als nnl. *meenen*, ook = „beminnen". = ohd. *meinen* „meenen, denken, zeggen, verklaren" (nhd. *meinen*), os. *mēnian* „meenen, van plan zijn, vermelden, beteekenen", owfri. *mēna* „bedoelen, beteekenen" (oofri. alleen *mēne* v. „voornemen"), ags. *mēnan* „id., vermelden" (eng. *to mean*). Opvallend is de ndl. *é* : 't uit **mainian* te verwachten *meinen* komt mnl. en nog dial. voor. Als ook ags. *mēnan* „klagen" hiermee identisch is, zouden wij met 't oog op eng. *to moan*, ags. **mānian* „id." ook voor ndl. *meenen* een grondvorm **mainón* kunnen aannemen. Verwant met ier. *mian* „desiderium", misschien oudlat. (Duenos-inscr.) *meinom* (als de bet. „wensch, plan" is) en mind. *mēnati* „hij meent"; ksl. *mēnjā*, *mēniti* „meenen" kan identisch wezen met germ. **mainianan*, maar ook uit 't Germ. ontleend zijn. Gr. *μενοινάω* „ik ben van plan" is ten onrechte uit **με-μοιν-ā-* verklaard en met *meenen* gecombineerd. De bases *mein-*, *moin-* en *men-*, *mon-* (zie II manen) zijn bezwaarlijk van elkaar te scheiden, of-

schoon de betrekkingen duister zijn. — **Meenens.** Voor de formatie vgl. bij hommeles. Of is meenens als een bnw. ontstaan, met den uitgang *-s*, die in andere woorden *-sch* geschreven wordt?

I **Meer** znw. (het en de), mnl. *mēre* o.v. „meer, zee”. = ohd. *meri* (nhd. *meer*) o.m. „zee”, os. *meri* v., ags. *mere* m. (eng. *mere*) „meer, zee”, on. *marr* m. „zee”, got. *mari-* in *marisaiws* m. „meer”, waarnaast *marēi* v. „zee”. Vgl. buiten 't Germ. ier. *muir* „zee”, gall. *Are-mori-cī*, lat. *mare* „zee”, obg. *morje* „id.”, lit. *mārės* „haff”. Hoogerop vergelijkt nien nog gr. *Ἐπιγαῖος* „zoon van Poseidon”, sommigen ook oi. *maryādā-* „zeekust, grens”, benevens — niet wsch. — gr. *ἀμάρα* „gracht, sloot” en — niet aannemelijk — ofri. *mār* m. „id.”. Voor een vrdhi-vorm zie moeras. Vgl. ook II brak, brijn, II broek. Ten onrechte is idg. **mari-*, **mori-* met de ospr. bet. „bitter, zout water” bij lat. *amārus* enz. (zie a m p e r) gebracht.

II **Meer** onbep. telw. en bijw., mnl. *meer*, met *r* naar analogie van het bnw. *mēre* opgekomen naast ouder *mee*. = ohd. *mēr* (nhd. *mehr*; mhd. ook *mē*), os. *mēr* (mnd. ook *mē*), ofri. *mēr*, *mār* naast ouder *mē*, *mā*, ags. *mā* (: eng. *more*), (on. *meirr* met secundaire *rr*), got. *mais* „meer”. Hierbij het zwakke bnw. mnl. *mēre*, ohd. os. *mēro*, ofri. ags. *māra*, on. *meiri*, got. *maiza* „groot”. Mnl. *meerre* (nml. **meerder**) „id.”, onfr. *mērra* „maiores”, ohd. *mēriro*, *mērōro*, mnd. *mēre* „groot” zijn ontstaan, doordat het comparatieve formans nog eens werd aangehecht. De superlatief is **meest**, mnl. *meest*, onfr. ohd. (nhd.) *meist*, os. *mēst*, ofri. *māst*, ags. *māst*, north. *māst* (eng. *most*), on. *mestr*, got. *maists* „grootst, meest”. Germ. **mais*, **maiz* is identisch met osk. *mais* bijw. „meer”, waarbij de superlatief *maimo-* „grootst” uit **maismo-*; umbr. *mestru* „maior” < **maisterā* of event. **meisterā* met idg. *ēi-*: vgl. kymr. *myy* „groot, meer” < idg. **mēis*. De idg. grondvorm van got. osk. *mais* is **mā-is*. Hetzelfde *mā-* wellicht in gr. *μαῖς* *μέγας* (Hes.), ier. *maith* „goed”.

Voor 't ablatende idg. *mē-*, *mō-* vgl. bij *mare*. — **Meerderjarig** bnw., sedert Kil. Navolging van den lat. juridischen term *maioresnis*.

Meerendeel znw. o., reeds mnl. *mērendeel* naast *meer-*, *mērendeel* o. m. Bij het algemeener worden van den vorm *meerendeel* kan de bijwoordelijke gen. **meerendeels** van invloed zijn geweest, misschien ook bij 't ontstaan, ofschoon mnl. *mērendeel* vroeger voorkomt dan dit bijw.

Meerkat znw., mnl. *meercatte* v. „aap”. = ohd. *mer(e)kazza* (nhd. *meerkatze*), mnd. *mērkatte* v. „id.”. Wegens het vroege voorkomen is de afl. uit oi. *markāta-* „aap” niet wsch. Veeleer is **meerkat** een samenst. van I meer en kat.

Meerkol znw., eerst nml. Evenals dial. *markol*, *marklauwe* e.a. vormen (ook talrijke du. bijvormen) vervormd uit *markolf* m., dat hd. en dial. ndl. nog = „meerkol, vlaamsche gaai” voorkomt en ook reeds mnl. en mnd. dezen en andere vogels aanduidt. Oorspr. is het een germ. eigenaam, letterlijk beteekenend „markwolf, grens-wolf” (voor 't eerste lid zie *markgraaf*). Ohd. komt de eigenaam *Markolf* inderdaad voor. Misschien moeten we voor den vogelnaam uitgaan van *Markolf* in de sage van *Salomon ende Marculphus*, waar *Marculphus* als een spotter en praatjesmaker optreedt. Men neemt wel aan dat de vervorming van *markolf* tot **meerkol** plaats had onder invloed van **meerkol** „meerkoet”, dat onder verwijzing op fri. *kol* „anser albifrons” uit I meer en I kol wordt afgeleid en als „meervogel met witten snavel, met wit op 't voorhoofd” verklaard. Vgl. *gaai*.

Meerle. Zie *merel*.

Meermin znw., mnl. *me(e)rminne*, *ma(e)rminne* v. = ohd. os. *meriminnā* v. „sirene, meermin”. Vervormd — wat het vocalisme aangaat, onder invloed van minnen — uit een o. *ia*-stam, die ohd. nog als *merimenni*, *merimanni* bestaat. In het Ags. komt *meremen(n)* en *meremen(n)en* „meermin” voor. De stam **mannia-* is een afl. van *man*, dat in het oude Germ. niet alleen een mannelijk persoon aanduidde (vgl. nog on. *man* o. „de bedienden, bediende, jonge vrouw, geliefde”).

Meerschuur znw. o. In 't begin van de 19. eeuw vernederlandscht uit hd. *meerschuur* m., evenals eng. *meerschuur*, de. *merschur*, fr. *écume de mer*, turksch *deñiz kiöpüji* hieruit ontleend resp. vertaald zijn. Hd. *meerschuur* is een vert. van lat. *spuma maris*, gr. *άλος άχρη*, dat bij Dioscorides een soort van halcyonium aanduidt. Wegens de overeenkomst in de aanwending is *meerschuur* ook voor „vischbeen (in den rug van een inktvisch)” in gebruik gekomen (in deze bet. nld. *zeeschuur*, o.a. bij Kil.) en toen in de 18. eeuw het lithomarga uit Zuid-Oost-Europa werd ingevoerd, ook hiervoor. Misschien hebben namen van lithomarga als Krimtataarsch *keffekil*, oost-turksch *küpük tas'i*, hong. *tajtföld*, letterlijk = „schuimsteen”, meegewerkt bij 't opkomen van *meerschuur* in deze bet. *Meerschuur* is ten onrechte als een vervorming van turksch *ak-merdün* „witte koraal” opgevat.

Meervoud znw. o., nog niet bij Kil. Voor ouder *meervoud getal* (nog bij Vondel) (waarin *meervoud* een bnw. is), evenals lat. *pluralis* voor *numerus pluralis*. 't Zelfde geldt mutatis mutandis van enkelvoud.

Mees znw., mnl. *mése* v. = ohd. *meisa* (nhd. *meise*), mnd. *mése*, ags. *máse* (eng. *titmouse* voor *titmoose*) v. „mees”. Hierbij nog on. *meisingr* m. „id.”. Verwant met kymr. *mwyalch*, lat. *merula* „lijster, merel”. Fr. *mésange* „mees” uit het Germ., reeds in de 10. eeuw mlat. *misinga*.

Meesmuilen ww., sedert de 17. eeuw. Een samenst. van Kil. *smuylen* „glimlachen”, dat met mhd. *smielen* „id.” en hoogerop met russ. *u-chmyl'át'sa* „id.” (met slav. *ch* < *s* na vroeg-slav. *ú*) verwant is. Wsch. hierbij ook *smoel*, II muilen verwanten. Oudnld. *mezemuilen* kan zijn opgekomen, doordat men in meesmuilen een allitereerende samenst., waarvan 't tweede lid van muil gevormd was, voelde. Dat ook meesmuilen zelf op deze wijze ontstaan zou zijn, is wegens Kil. *smuylen* minder wsch. Het eerste lid is II mee, ofschoon van de bet. niets meer is overgebleven. Kil. *smollen*, mhd. *smollen* (nog zwa. in deze bet.),

noorw. dial. *smolla*, *smulla* „glimlachen” zijn eer jonge vormen bij *smuylen* enz. dan dat ze *ll* uit *zl* hebben en met mnd. *smúserlachen*, noorw. dial. *smusla*, *smuska* „meesmuilen” hoogerop verwant zijn. Al deze woorden benevens nhd. *schmunzeln* (reeds laat-mhd. md.) „id.” staan in een zeker niet nader vast te stellen verband onderling en met *smuylen*, *smoel* enz.

Meest. Zie II meer. — **Meestal** bijw., sedert de 18. eeuw; in de 18. eeuw ook = „grootendeels”.

Meester znw., dial. *meister*, mnl. *meester*, *meister* m. = ohd. *meister* (nhd. *meister*), os. *méstar* (uit het Mnd. on. *meistari*), ofri. *máster(e)*, *méster* m. „meester” (met ruime bet.-sfeer). Uit rom. **majestru*, **maistru* (< lat. *magister*). Uit **majestru* ook ags. *mægester*; eng. *mister*, *master* echter uit ofr. *maistre* (fr. *máître*).

Meet znw. (honk, streep bij 't knikkeren), sedert het Oudnld., dial. ook een o. znw. *met*. Niettegenstaande dezen bijvorm is meet wsch. laat-mnl. of vroeg-nnl. door middel van de school ontleend uit lat. *méta* „grenszuil, grens, doel”: zie III mij t. Anderen denken aan een germ. grondwoord, met met en verwant.

Meeuw znw., mnl. *méwe* v. = mnd. *méwe* (> nhd. *möwe*) v. „meeuw”, germ. **maiwó(n)*-, waarnaast 1. ags. *máew* m. „id.” (eng. *mew*), germ. **maiwí-*, 2. on. *már* (mv. *mávar*) m. „id.”, germ. **maiwa-*; 't Fri. heeft *meau*, *nieu* „id.”. Ohd. (glosse) *méh* (m.) „id.” wordt wsch. terecht als een verhoogduitsching van den ags. vorm beschouwd. Als oorspr. bet. van germ. **maiwa-*, *-i-*, *-ó(n)*- „de donkerblauwe” aannemend, heeft men *w* uit *zw* verklaard en oi. *mécaka-* „donkerkleurig, donkerblauw” vergeleken: onzeker, evenals verdere combinaties.

Meewarig bnw., sedert Kil., die „*med-waerigh*. Holl. Comis, familiaris” en „*med-werdigh*. vetus. Comis, humanus” opgeeft. De vorm zonder *d* is de oudste en ontstaan uit een vorm, die aan ohd. *mitiwári* „vriendelijk, zachtmoedig” beantwoordde. Vgl. mnl. oudnld., nog dial. *aelwárich*, *aelwaerdich* „dom, onnoozel, dartel, gemelijk”: Teuth. *al(u)wer* „onnoozel”, ohd. *alawári* „vriendelijk, welwillend” (nhd. *albern* „onnoozel”),

ook „geheel waar”, on. *plværr* „welwillend”. Voor de bet. vgl. nog got. *allawerei* v. „oprechtheid, ἀπλότης”, *unwerjan* „boos zijn”, on. *alvara* v. „ernst, welwillendheid”. Het tweede lid van al deze vormen bij I waar. On. *værr* „geschikt om verblijf te houden, behaaglijk” zal echter wel in 't Ngerm. van den stam van wezen gevormd zijn. Het eerste lid van meewarig is II mee.

Mei znw., mnl. *mey(e)* m.v. = ohd. *meio* (nhd. *Mai*) m., mnd. *mei*, *meig* m. „Mei”. Uit rom. **maju* of lat. *Maius*. Voor de chronologie van de ontl. zie Maart. Eng. *May* uit fr. *mai* (< lat. *Maius*). De bet. „meiboom, meilak” sedert het Mnl. Mhd. Mnd.

Meid znw., mnl. (zelden en noordelijk) *meit* (*d*) v., Kil. *meyd* „Fris., Sicamb. Holl.”. Een oorspr. noordndl. vorm, van denzelfden oorsprong als maagd. Vgl. voor de *ei* brein. Vgl. ook mhd. *meit* (nhd. *maid*) v. „jonge vrouw, meisje, maagd, meid”. 't Demin. *meisje* o. is een noordndl. (holl.) vorm, die sedert ± 1600 voorkomt naast 't reeds mnl. *meiskijn*, *meskijn* o., waarnaast weer — vooral noordndl. — *meissen* o. „meisje”. De vormen zijn niet klaar, zooals trouwens de ndl. deminutief-formatie in 't algemeen nog allerlei onopgeloste quaesties oplevert; in ieder geval echter mogen wij er afl. van meid in zien met demin.-formantia, die met *s* beginnen: vgl. Kil. *meydsen*, *meysken*, Maastr. *meidska* „meisje”. Zie nog jongske.

Meier znw., mnl. *meyer* m. „hoofd van 't personeel op een boerderij, rentmeester-opzichter, vertegenwoordiger van den heer in het hofgerecht en in het emuniteitsgerecht, pachter”. = ohd. *meiur*, *meior*, *meier* m. „vertegenwoordiger van den heer, bestuurder van een goed, pachter” (nhd. *meier*), os. *meier* m. „bestuurder van een goed”. Ontl. uit lat. *māior* (*domūs*) „opzichter over een huis met toebehooren”, een lat. term, tijdens de frankische koningen in gebruik. Op *māior* gaat ook fr. *maire*, eng. *mayor* terug.

Meineed znw., mnl. *meineet* m. Meer komt 't bnw. mnl. *meinedich* voor, waarnaast vrij vaak *menédich*, *meenedich*.

De vorm *meineed* heeft wsch. onder du. invloed gestaan (evenzoo mnl. *meyne êde* mv.). = ohd. (nhd.) *meineid*, os. ofri. *mēnéth*, ags. *mānāð*, on. *meineiðr* m. „meineed”. Voor 't tweede lid zie *e e d*, 't eerste is het bnw. ohd. *mein* (ohd. mhd. ook in *meiner eit* = *meineit*), mnd. *mēn* (ook in *mēn ét*), ofri. *mēn* (ook in *dīne ména eed*, owfri.), ags. *mān* (ook *mān áð*) „valsch”, on. *meinn* „pijnlijk”; gesubstantiveerd: ohd. *mein* m. o., os. *mēn* o., ags. *mān* o. „slechte daad, misdadaad”, on. *mein* o. „schade, letsel”. Ook de ags. stam *mēne* „valsch, slecht” (eng. *mean*? Of uitsluitend < *gemēne*?) komt vaak met *áð* verbonden voor. Op 't prefix na is ags. *mēne* = gemeen.

Meisje. Zie meid.

Meizoentje. Zie madelief.

Mekaar, mekaar. Zie *malkaar*, -*ander*.

Melaatsch bnw., mnl. *melaets*, *melaetsc*, *malaets(c)*, afl. van *malāde* „melaatsch”. Dit uit fr. *malade* (uit lat. *male* **habidus* afgeleid). Evenzoo mhd. *malātes*, *malātziv*, *malāt*, *malāde*, mnd. *melātes*, *-isch*, *malā-tich*, *-isch* (: *malāt*, *melāt* m.o. „melaatschheid”), owfri. *malaetsch* „melaatsch”.

Melasse (stroop, die bij de suikerbereiding overblijft), eerst nnl. Ook in andere talen. Uit spa. *melaza*, een afl. van lat. *mel* „honig”.

Melde znw., mnl. *melde* v., oudnld. ook *milde*. = ohd. *melda* (nhd. *melde*) v., waarnaast *malta*, *muolta*, *molta* v. (nog bei. *moltén*), mnd. ags. *melde* v., ozw. *mæld*(yrt), *molda*, benamingen voor planten van de geslachten „atriplex” en „chenopodium”. De naam hangt wsch. samen met meel; de plant is dan naar de „bemeelde” bladeren genoemd: vgl. ozw. *mjölgräs* „chenopodium rubrum”, de. *melspinaat* „atriplex hortensis”, en ook vla. *dauwkoole* „atriplex patula” en „chenopodium album”. Zeer onzeker is verwantschap met gr. βλιτον (**μλιτον*) „melde”, kymr. *meillion-en* „klaver”, okymr. *mellhionou* „violas”.

Melden ww., mnl. *melden* „aangeven, verklappen, meedeelen, melden”. = ohd. *mēldēn*, *mēldōn* „verklappen, bekendmaken, toonen” (nhd. *melden*), os. *mēldōn* „verklappen, bekendmaken”, ags. *mēldian* „id., aanklagen”. Van ohd.

mēlda v. „verraad”, ags. *mēld* „ver-kondiging”. Oorsprong onbekend. Ver-want met ier. *mellaim* „ik bedrieg” en de bij II mal hiermee gecombineerde woorden? Hierbij brengen sommigen ook nog gr. *βλασφημέω* „ik laster” (*mlēs-*).

Melis (broodsuiker), nnl. De afl. uit *Melitaeus*, *Melitensis* „Malta'sch” is zeer hypothetisch. Misschien = **melisse**? Deze plantnaam, sedert de 16.eeuw, ook elders voorkomende, komt van lat. *melissa*, verkort uit gr. *μελισσόφυλλον* of een dgl. samenst.

Melk znw., mnl. *melc* v.o. = ohd. *mīlukh* (nhd. *mīlch*), os. *mīluk*, ofri. *mēlok*, ags. *meol(ō)c*, north. *mīlc* (eng. *milk*), on. *mjolk*, got. *mīluka* v. Germ. stam **meluk-*. In het Oudndl. is dus de *e* vóór *u* niet in *i* veranderd (tenzij we den ndl. vorm melk aan analogie van het ww. melken zouden moeten toeschrijven). Het naast verwant zijn ier. *melg* „melk”, russ. *molózewo* „biest”, die met germ. **meluk* van een idg. stam **melǵ-* komen, niet van de ww.-basis *mel(ǵ)-* (zie melken) te scheiden. De onderlinge verhouding tus-schen dit **melǵ-* en homerisch *γάλας*, kret. *κλάγος*, gr. *γάλα* (*γαλακτ-*), lat. *lac* (*lact-*) „melk”, alb. *daŕe* „zure melk” is moeilijk vast te stellen. De hypothese, dat wij van een idg. anlaut *del-*, *dī-* moeten uitgaan en dat *mel-* aan invloed van het ww. *mel(ǵ)-* is toe te schrijven, is meer vernuftig dan overtuigend; evenzoo de hypothese eener idg., „einzelsprachlich” voortgezette contaminatie van *melǵ-* „melken” en **gelǵ-* (*ǵe-?*) „melk” (waarnaast nog wel **gelǵ-* wordt aangenomen wegens ksl. *mélko* „id.”; dit is echter veeleer uit 't Germ. ontleend). Dat lat. *melca* „gerecht vooral uit gekruide zure melk bestaande” uit 't Germ. zou komen, is, vooral omdat Anthimus het woord niet germ. noemt, onzeker. 't Idg. heeft nog andere woorden voor (soorten van) melk bezeten, blijkens opr. *dadān* „melk”, oi. *dádhi*, *dadhn-* „zure melk” en ier. *gert* „melk”, oi. *ghrtá-* „room, boter”.

Melken ww., mnl. *melken* (ook, zooals nog wvla., = „melk geven”). = ohd. *mēlchan* (nhd. *melken*), mnd. *mēlken* (ook = „melk geven”, evenals ook mhd. *mēlchen*), ofri. *mēlka*, ags. *mēlcan*

(eng. *to milk* is een denominativum van het znw. *milk*) „melken”. Een germ. sterk ww. IJsl. *mjalta* „melken”, on. *mjaltir* v.mv. „het melken”, *mjaltr* „melk gevend” hebben wsch. *mjalt-* uit germ. *melxt-*; vgl. formantisch ier. *mlicht*, *blícht* „melk”, *mlivuchtae* „melk gevend”. Van dezen wortel in alle europ. idg. taalgroepen werkwoorden voor „melken”: ier. *bligim*, lat. *mulgeo*, gr. *ἀμέλω*, obg. *māzq*, lit. *mélzu*, alb. *mjel* „ik melk”. [Het Oi. heeft *dógdhi* „hij melkt”, het Arm. *kt'em* „ik melk”.] Men gaat wel uit van een idg. athe-matisch ww., idg. **mélǵ-mi*, met wortel-ablaut in 't praesens. De mogelijkheid van een naast oudidg. *meleǵ-* staanden wortel *mélǵ-* is niet uitgesloten: de infin. lit. *mélzti*, serv. *mūsti* (: obg. *mlešti*) zou dan idg. *le* hebben. Mogelijk is ons ww. identisch met oi. *mṛjáti*, *mārṣṭi*, *mārjati* „hij strijkt, wrijft af”, dat dan een oudere bet. heeft bewaard. Dit kan echter ook idg. *r* hebben en met gr. *ἀμόγγυμι* „ik wisch af” ver-want zijn. Ospr. identiteit van *meleǵ-* en *mereǵ-* is mogelijk (*l-r*-wisseling door idg. dissimilatie in reduplicatie-formaties zooals oi. *mārmṛj-*), maar on-zeker. Vgl. eventueel hoogerop de basis *melek-*, waarvan lat. *mulceo* „ik strijk, streel” (wsch. ten onrechte is hierbij lat. *melca* als ospr. umbrosamnitisch woord gebracht; zie bij melk) en misschien oi. *mṛjáti* „hij raakt aan, vat aan”. Uit 't Germ. nog bij melken: mnl. *melc* (nog dial.), ohd. *mēlch*, mnd. *mēlk*, ags. *mēlc*, *meolc*, on. *mjolk* „melk gevend”.

Melkmuil znw., sedert de 16.eeuw.

— **Melkweg** znw., sedert de 17.eeuw. Een internationaal woord. Naar lat. *orbis lacteus*, *via lactea*.

Melodie znw., reeds mnl. Uit fr. *mélodie* < gr.-lat. *melódia*. Ook in andere talen ontleend. — **Melodrama** znw. o. Uit fr. *mélodrame*, in de 18. eeuw = „tooneelstuk, waarin de dialoog door instrumentale muziek wordt be-geleid.”

Meloen znw., laat-mnl. *meloen*. Uit fr. *melon* (< lat. *mēlo*, naast *mélopepo* < gr. *μηλοπέπων*) „meloen”. Ook in andere talen ontleend.

Memorie znw., reeds mnl. met ruime bet.-sfeer. Uit lat. *memoria*, deels wellicht via ofr. *memorie* (fr. *mémoire*). — **Memoriseeren** ww. Nnl. uit fr. *mémoriser* „memoriseeren”, dat alleen in Zwitserland in deze bet. voorkomt : wellicht door Calvinistische predikanten 't eerst overgenomen.

Men onbep. vnw., mnl. *men*. Evenals mnd. *men* „men” met vocaalverzwakking bij zwakke betoning uit **man* „id.” = *man* znw. : oorspr. bet. „een mensch”. Eveneens komen = „men” voor : onfr. ohd. (nhd.) os. *man*, ofri. *ma*, ags. *man*, *mon*, on. *maðr*. Uit 't Got. kennen we *ni manna* als onbep. vnw. = „niemand”. Vgl. het gebruik van **wixti*- „ding” in vnnw., die „iets” en „niets” beteekenen (zie iets). Vgl. ook fr. *on* „men”, dat op lat. *homo* „mensch” teruggaat.

Mengel, mengelen znw. o., mnl. *menghel(en)*, *minghel(en)*, *menghelijn* (*min-*) o. (m.), volgens Kil. in Brabant = „een pint”, „Holl. et Sicamb.” = „2 pint”. = Teuth. *menghlen*, mnd. *mengelen* o. Oorsprong onzeker; verwant met mengen, met de oorspr. bet. „bakje voor 't mengen van wijn”? De vorm *mengelen*, mnl. *menghelijn*, *-len* is oorspr. een demin.

Mengelmoes znw., gew. o., eerst nnl. : Kil. *menghmoes*. Van den stam van mengen resp. het daarvan afgeleide *mengelen* en moes. Oorspr. de naam van een spijs : in deze bet. bij Kil. en ook westf. *mengemaus*.

Mengen ww., mnl. *menghen*, *minghen*. = ohd. (frank.) *mengen* (nhd. *mengen*), os. *mengian*, ofri. *mengia*, *meuzia*, ags. *mengan* (eng. de afl. *to mingle* „mengen”). Uit het Mnd. laat-on. *mengiun*, *meng(ja)ðr* „gemengd”, de. *mänge*, zw. *mänga* „mengen”. Bij dit wgerm. **mangian* hooren mnl. *ghemanc* bnw. „gemengd, verbonden”, bijw. „dooreen, gezamenlijk, geheel”, *manc* voorz. „onder, tusschen”, mhd. *manc*, *mang*, mnd. *mank*, *mingt*, *manke(n)t*, *mangen*, ofri. *mong*, ags. *gemong* „id.”, os. *gimang*, ags. *gemong* o. „schaar, troep”, os. *an gimang(e)*, ags. *ou gemong* (eng. *among*) „onder, tusschen”. Wij moeten voor de germ. basis *marǵ-* de bet. „doorenmengen” aannemen en uitgaan van de idg. basis

marǵ-, *marǵ-* „kneden, mengen”, waarvan ook gr. *μάσσω* „ik kneed” (**m.ǵǵō*), obg. *maka* „meel”, *mekükü* „week”, lit. *minkau*, *minkyti* „kneden”, misschien ook ier. *maistre* „botervat” komen. Of oi. *mácate* „hij verbrijzelt”, *marékú-* „zwak, wankelend” verwant zijn, is wegens de bet. dubieus; veeleer zijn beide — *marékú-* in de eerste plaats — met lat. *mancus* „kreupel” verwant. — Afl. : **mengsel** znw. o. Reeds mnl. mnd.

Menie znw., mnl. *mēnie*, *mēny*. = laat-ohd. *minig* o. (nhd. *mennig* m.), Teuth. *meny*, mnd. *minie*, *mēn(i)ge* (waaruit de. *mönje*, zw. *mönja*) „menie”. Uit lat. *minium* „menie”. De vorm *minie* bij Kil. berust op hernieuwde ontl. van lat. *minium*. Kil. vermeldt ook *mijnie*.

Menig onbep. telw., dial. ook *mēnax*, *mēnax* (wsch. via **mēnax*, naar verbogen *mēnza* ontstaan) en *mānax*, mnl. *mēnich* met dgl. bijvormen. = onfr. *manag*, ohd. *manag* (nhd. *manch*), os. *manag*, ofri. *monig*, ags. *monig*, *mānig*, *menig* (eng. *many*), de. *mang-en*, zw. *mäng-en*, laat-on. *mangr*, got. *manags* „menig, veel”. Verwant zijn ier. *menicc* „menigvuldig” (-*ghn-*), obg. *mūnogü* „veel, menig”. — **Menigeen** onbep. vnw., reeds mnl., maar dan als twee woorden geschreven en ook bijvoeglijk gebruikt; evenzoo mnl. *sōnich een*, eng. *many a* e.dgl. —

Menigte znw., mnl. *mēnichte* v. Wsch. evenals mnd. *mēnichte* v. met suffixsubstitutie voor *mēneghe* v. „menigte” in de plaats gekomen, = onfr. *menege*, *-igi*, ohd. *menigī* (nhd. *menge*), os. *menigi*, ofri. *menie*, *meni*, *mene*, ags. *menigo*, on. *mengi*, got. *managei* v. „id.”. Ook ags. komt *menigdu* v., de. *mängde*, zw. *mängd* „menigte” voor, zoodat de onmogelijkheid bestaat, dat *menigte* een germ. **manizipō-* is. — **Menigvuldig** bnw., mnl. *mēnichvuldich*, *-vuldich*. Een ook du. afl. van mnl. *mēnichvout* (*d*), onfr. *manohfall*, ohd. *managfalt*, os. *manugfalt*, owfri. *manichfall*, ags. *monigfeald*, got. *managfalps* „menigvuldig”. Vertaald naar lat. *multi-plex*.

Menist znw. bnw. Ook laat-mnd. *mēnist* m. Evenals Mennoniet afl. van Menno, d.i. Menno Simonsz († 1561).

Mennen ww., nml. *mennen* (*minnen*) „mennen, vervoeren, rijden”; bijvorm: nml. *meuen*. Nnl. dial. is de bet. „den oogst naar huis voeren” zeer verbreid. Het Nieuw-vla. heeft *meinen*. = ohd. *mennen*, *menen* „een trekdier aandrijven”. Ofschoon de vormen moeilijk te verklaren zijn, moeten wij in dit ww. wsch. een ontl. uit fr. *mener* „voeren, leiden” (< **mināre*, bijvorm van lat. *mināri* „dreigen” > „door dreigementen aansporen”) resp. uit een ouderen rom. vorm van dit ww. zien. Vla. *meinen* zou van den ofr. sterken stamvorm *mein-* kunnen komen. De mogelijkheid bestaat, dat een oorspr. germ. (met II manen verwant?) ww. en ’t genoemde rom. ww. door elkaar zijn geloopt: bij de beoordeeling van *mennen* mag de ohd. (nd.?) glosse bij de Lex Ripuaria „Mannire: *menan*: *bannan*”, die op een oerduitsch **manjan* > **mannjan* „voor ’t gerecht dagen” kan wijzen, niet verwaarloosd worden.

Mensch znw., nml. *mensce* m. = ohd. *mennisco* (nhd. *mensc*), os. *mennisko*, ofri. *manniska*, *menneska* m. „mensch”. De zwakke vorm van het bnw. germ. **manniska-*, ohd. *mennisc*, os. *mennisk*, ags. *mennisc*, on. *menskr*, got. *mannisks* „menschelijk”, een afl. van ’t bij man besproken znw. Ags. komt *mennisc* o = „(de) menschen” voor. — **Menschdom** znw. o., sedert de 16. eeuw. — **Menschelijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ofri. Ags.

-**ment** suffix. Oorspr. alleen in ontl. uit lat. woorden op *-mentum*.

Mentenee znw. In ’t Ndl. gevormd would-be verl. deelw. van fr. *maintenir* in de in ’t Fr. tegenwoordig niet voorkomende bet. „een vrouw onderhouden”. Voor een dgl. deelwoordformatie vgl. *hachee*.

Menu znw. o. Nnl. uit fr. *menu* (ge-substantiveerd *menu* „klein” < lat. *minutus*). Ook elders ontleend.

Mep znw., **meppen** ww., eerst laterndl. Onomatopöetisch.

Merel, **meerle** znw., nml. *me(e)rle*, *ma(e)rle* v. Ontleend, misschien via fr. *merle*, uit lat. *merula* „merel”. Ook hd. dial. komt *merl(e)* v. voor. Is wellicht ndl. dial. *marel* „grutto” ’t zelfde

woord? Met het oog op andere woorden, die geheel verschillende vogels kunnen aanduiden en op de bet. van Kemp. *merel* „hommel” is dat niet onmogelijk te noemen.

Meren ww., nml. *mēren* (*māren*) „binden, meren”. Wij moeten *mēren* en niet *mēren* aannemen 1. wegens Goereesch *mēra*, 2. wegens den bijvorm nml. *māren*, die veeleer evenals *begāren* naast *begēren*, *ontbāren* naast *ontbēren* als een vorm met *ā* (d.i. *ē*) voor door rekking ontstane *ē* dan als een fri. vorm met *ā* uit *ai* is op te vatten. Wij zullen wel van oerndl. **marwian* moeten uitgaan en in de eerste plaats ohd. *marawen*, mhd. *merwen* „verbinden”, ofri. *mere* (**marwia-*) o. „riem” vergelijken. **Meren** heeft dan misschien het vocalisme van den verleden tijd en het verleden deelw., terwijl nml. *merren*, Teuth. *marren*, *merren*, Kil. *marren* („Holl. Fris.”) „vasthechten” dat van den infin. vertoont. Of is ’t verschil dialectisch? Met dehnstufe ags. *mārels* „meertouw”, eng. *to moor*, ndd. *vermōren* „meren” (zonder *w*?). Buiten het Germ. kunnen ier. *maraim* „ik blijf”, lat. *mora* „oponthoud” — die ook anders beoordeeld worden — verwant zijn, maar ook gr. βράζει, βράψαι· συλλαβεῖν, βρακστίν· συνιέναι (Hes.), μάρπω „ik grijp”, alb. *maṛ* „id.”, verder ook desnoods lat. *merx* „koopwaar”, oi. *μηράτι* „hij raakt aan” (zie echter *melken*); van een uit een dezer bases verlengd idg. *mor-s-* kunnen komen: nml. *merren*, *marren* „laten wachten, hinderen, dralen, toeven, wegblijven, wachten, stilstaan” (nog archaïseerend gebruikt), ohd. *marren*, *merren*, os. *merrian*, ofri. *mēria*, ags. *mierran* „hinderen”, got. *marzjan* „ergeren”. Germ. **marwianan* zou *w* < *zw* kunnen hebben en ’t naast met gr. μάρπω en βράψαι· συλλαβεῖν verwant zijn. Moeilijk te verklaren is os. *gimierit*, *gimiarit* „geland”.

Merg znw. o., met *e* vóór *r* + gutturaal (vgl. *erg*), nml. *ma(e)rch*, *me(e)rch* (*morch*, *murch*; *gh*) o. (v.). = ohd. *marg*, *marag* (nhd. *mark*), os. *marg* o., ofri. *merg* o. m., ags. *meary* o. m. (eng. *marrow*) „merg”, on. *mergr* (gen. *mergjar*) v. „id.”. Met *r* uit z. Germ. **mazga-* =

obg. *mozgü* „hersens”, av. *mazga-* „id.”. Andere stamformantia hebben opr. *musgeno* „merg”, lit. (vervormd) *smāgenės* „hersens”, oi. *majján-*, *majjā-*, *majjas-* „merg”. NB. De oi. en germ. vormen hebben verschillende gutturalen: idg. *g* resp. *gh*, de andere vormen kunnen beide hebben. De nnl. dial. zeer verbreide vormen op *-k* zijn secundair (uit’t Du.?).

Mergel znw., mnl. *merghel* (m.?). = ohd. *mergil* (nhd. *mergel*) m., mnd. *mergel* „mergel”. Uit mlat. *margila*, demin. van *marga* „mergel”, een oorspr. kelt. woord.

Merinos znw. o. Ontl. uit fr. *mérinos*, dit uit spa. *merinos*, mv. van *merino* „een soort schaaap”. Ook elders ontleend.

Merk znw. o., met *e* uit *a* vóór *r* + gutturaal (vgl. *merg*), mnl. *marc*, *merc* o., *marke*, *merke* v. „teeken, merk”. = nhd. *marc* o., ohd. *marcha* v., mnd. *mark* o., ofri. *merka?* (Onzekere conjectuur voor *mer(t)la*), ags. *mearc* v. (eng. *mark*), on. *mark* o. „id.”. Uit het Germ. fr. *marque* „id.” (> nhd. *marke* v.). Mogelijk is de oudste bet. „grensteeken”: dan hoort *merk* bij de bij *markgraaf* besproken woordfamilie. Ten onrechte is gr. *βαρβής* „kamprechtter” hier nog mee gecombineerd. — Afl.: **merken** ww., mnl. *merken* „van een teeken voorzien, gadeslaan, opletten, onderzoeken, letten op, gewaarworden, begrijpen, beschouwen als”. = ohd. (nhd.) mnd. *merken*, on. *merkja*, waarnaast ohd. *marchón*, os. *markon*, ofri. *merkja*, ags. *mearcian* (eng. *to mark*), on. *marka*, die deels ook een zeer uitgebreide bet.-sfeer hebben.

Merkel (stuk hout of ijzer, tot ondersteuning van een luikopening), sedert de 17. eeuw. Bijvormen: *merker* (ook in du. zeetaal), *marker*, *merk*. Oorsprong onbekend. Vgl. eng. dial. *mercal* „a piece of wood used in the construction of a plough, the head of a plough”.

Merrie znw., dial. ook *mēra*, *mēr*, *merrāja*, *mari*, mnl. *mērie*, *merrie* (zelden met *a*) v. = ohd. *meriha* (nhd. *mähre*), os. *meriha*, owfri. *merrie*, ags. *miere* (eng. *mare*), on. *merr* v. „merrie”, germ. **marzid(n)-*, femininum bij ohd. *marah* o., ags. *mearh*, on. *marr* m. „paard”, dat nog over is in maarschalk. Germ. **marza-* = ier. *marc* „paard”.

Mes znw. o., mnl. *mes*, *mets* (*mesch*) o. Evenals Teuth. *mess*, mhd. *meȝser* (nhd. *messer*), mnd. *mes* (naast *messet*, *metset*, *mest*, *mezces*) o., owfri. *mes* o. „mes” een sterk afgesleten vorm, op **mati-saxsa-* teruggaand; oudere vormen zijn: ohd. *maȝsahs*, *meȝȝisahs*, *meȝȝirahs*, *meȝȝiras*, *maces* (in *snide-macese* „falce”; *c = ts*), os. *mezas* (*z = ts*), ags. *meteseax* o. „mes”, letterlijk „spijs-mes”: het eerste lid is namelijk germ. **mati-*, **mata-*, mnl. (geld. overijs.) *mēte*, ohd. *maȝ* o., os. *mat* o., *meti* m., ofri. ags. *mete* m. (eng. *meat*), on. *matr* m., got. *mats* m. „spijs” (zie *m o e s*); het tweede is germ. **saxsa-*, ohd. os. *sahs*, ofri. *sax*, ags. *seax*, on. *sax* o. „mes, kort zwaard”, dat van de bij *z a a g* besproken basis komt en oorspr. „snijwerktuig” beteekent. Het steekt ook in de slot-*s* van mnl. *sca(e)rs*, *sce(e)rs* o. „scheermes” = onfr. *scar-sahs*, ohd. *scar(a)-sahs*, os. *sker-sahs*, ags. *scear-*, *scier-seaw* o. „id.”. Lat. *saxum* „steen, rotsblok” is ’t zelfde woord, oorspr. = „het afgesnedene” (vgl. bij *h a m e r*). Volgens anderen was de grondbet. van ’t lat.-germ. woord „steen”, vandaar in den steentijd „steenen dolk”. Van germ. **saxsa-* leidt men ook den naam van de *S a k s e n* af. Het oudgerm. — uit het Got. niet bekende — woord voor „mes”, dat mnl. als *cniijf* m.o. (zie bij *k n i j p e n*) voorkomt, komt in ’t Nnl. nog slechts dial. voor.

I Messing (mengsel van koper en zink) znw. o., later-mnl. *messinc*, *missinc* (o.?), waarnaast wellicht bij Maerlant de vorm *mes*, die nog bestaat. = mhd. *messinc*, *missinc*, *möschinc* m. (naast *messe*, *mess* o.; nhd. *messing* o.), mnd. *missink* m., laat-on. (uit het Du.?) *messing*, *mersing*, *massing* v. „id.”. Met het oog op ags. *mæs(t)ling*, *mæslen(n)* o. „messing, aes, aurichalcum, electrum”, dat reeds vroeg voorkomt, is de afl. van *messing* uit het Slav. (po. *mosiądz* enz., dat dan verder weer uit een Caucasus-taal zou komen), die toch al onwisch. is, geheel onaannemelijk. Ook de afl. van *massa*, waarbij men zich wel op mhd. *messe* v. „klomp metaal” beroept, is niet wsch. Een bevredigende etymologie ontbreekt.

II Messing (schuinsche besnijding van den kant van een plank; uitstekend bewerkt gedeelte, waarmee een plank

in de groef van een andere plank sluit). Van mes?

Mest znw., dial. ook *mist*, mnl. *mist*, *mest* m.o. = ohd. (nhd.) *mist* m., os. *mist* m., got. *māhtstus* m. „mest, drek”. Naast dit germ. **mixstu-* < idg. **mīgh-s-tu*-staat **mixsa-* uit **mīgh-so-* in mnl. *mis*, *mes* m.o. (nog dial.), mnd. *mēs* m., fri. *mjuks*, ags. *meox*, *mix* o. „id.”. Mnl. komt ook *messche*, *missce*, *missce* v. o. „id.” voor en in de bet. „mesthoop, mest” ook *messie* v. en *messinc*, *missinc* m. (nog dial.), dat wellicht door suffix-substitutie ontstaan is uit *messen(e)* v. = ags. *mixen*, *meowen* v. (eng. *mixen*) „id.”, terwijl het Ohd. *mistunnea*, *mistina* v. „mesthoop” bezit. Van den idg. wortel *mīgh-*, waarvan o.a. ook nld. dial. *miegen*, Teuth. *myghen*, mnd. *mīgen*, fri. *mige*, ags. *mīgan*, on. *mīga* „wateren”, (misschien ook ofri. *mése* v. „urine”), lat. *mingo*, *mēio*, gr. *ὀμυχέω*, serv. *mīzam* (**mizq*), lit. *mēži*, arm. *mizem* „ik water”, oi. *mēhati* „hij watert”. — Afl. : I **mesten** ww., reeds mnl. = ohd. *mistōn* (nhd. *misten*).

II **Mesten** (vetmesten), mnl. *mesten* (ook = „vet worden”). = ohd. *mesten* (nhd. *māsten*), mnd. *mesten*, ags. *mæstan* „mesten”. Van mnl. *mast* (m. ?) „voer”, speciaal „varkensvoer” (nld. *maast*), ohd. mhd. *mast* m. v. o. (nhd. *mast* v.), mnd. *mast*, ags. *mæst* m. (eng. *mast*) „id.”. Verwant is wsch. oi. *mēdas-* „vet” (idg. **mazdos-*), misschien ook ier. *māt* (**mazdā-*) „varken”. Ook oi. *māstu-* „zure room” kan verwant zijn; wellicht zijn idg. *mas-t-* en *maz-d-* formantische varianten. Ook gr. *μαζός* „vrouwelijke borst” en andere woorden worden vergeleken. De combinaties worden al te vaag als wij al deze woorden bij een idg. wortel *mad-* gaan brengen (vgl. daarover bij moes).

Mesties znw. Nnl. uit port. *mestiço*, spa. *mestizo* ontleend.

Met voorz. Zie II mede.

Metaal znw. o., mnl. *metael* (e.a. dgl. vormen) o. Uit ofr. *metal*, fr. *métal* (< lat. *metallum*). Ook in andere talen overgenomen. Vgl. voor de *ā* bij kristal.

Meteen bijw., Kil. *met eenen* „simul”. = Teuth. *myt eyn* = *to mail* en *miteyn* = *miteynder*, mnd. *mit én* „id., geheel en al”.

Metten ww., mnl. *mēten*. = ohd. *mēzzan* (nhd. *messen*), os. *mētan*, ofri. *mēta*, ags. *mētan*, on. *mēta*, got. *mitan* „meten” (en allerlei afgeleide bett.). Hiernaast het zwakke ww. got. *miton* „overleggen, denken”, ohd. *mēzzōn* „matigen”. Vgl. nog os. *mētod*, ags. *meotod*, on. *mjōtuðr* m. „lotsbestuurder, noodlot”, got. *mitaþs* v. „maat”. Van de idg. basis *mēd-*, evenals o.a. ier. *midithir* „hij oordeelt”, lat. *meditor* „ik denk na”, *modus* „maat”, gr. *μέδομαι* „ik denk aan, zorg voor”, *μηδομαι* „ik verzin, neem een besluit”, arm. *mit* „geest, gedachte”, av. *mad-* „toemeten, toedeelen”. Idg. *mēd-* is een verlenging van *mē-* „meten”, waarvan oi. *mímātī*, *māti* „hij meet”, av. operz. *mā-* „meten”, gr. *μητις* „plan, inzicht”, *μέτρον* „maat” (ook uit idg. **med-tro-* verklaard), obg. *mēra* „maat”, got. *mela* m. „schepel” (ook I m a a l ?), benevens het bij m a a n besproken idg. woord en met een *t-* formans ier. *air-med* „maat” (of heeft dit idg. *d* ?), lat. *mētiōr* „ik meet”, gr. *μάτρον* „kleine maat”, lit. *mētas* „jaar, tijd”, alb. *mats* „maat”.

I **Meter** (vrouw, die een kind ten doop houdt), mnl. *mētrin*, *mētren*, *mēter*. Uit laat-lat. *matrīna*. Zie peet.

II **Meter** (maat). Nnl. uit fr. *mètre* (< lat. *metrum*, gr. *μέτρον*).

Metselen ww., mnl. (vooral noordndl.) *maetselen*, *metselen*, *messelen*, afl. van *maetsen*, *machen*, *metsen* (in den laatsten vorm nog zuidndl.). Dit is weer een afl. van mnl. *maets(e)*, *mache*, *mets(e)* m. „metselaar”. In dezelfde bet. de afgeleide vormen *metser(e)*, *maets(er)e*, *metsenāre*, *maetsenāre* en (vooral noordndl.) *metselāre*, *maetselāre* m. (nndl. **metselaar**). [Uit het Mnl. komt mnd. *metsen*, *metselen* „metselen”.] In dezelfde bet. prov. *massó*, fr. *maçon*, pic. *machon*, die een in Gallië gebruikelijk vulgair-lat. **maccio* veronderstellen, waarnaast mlat. *machio* en (in de 8.eeuw) *matio* voorkomen. Vgl. ook ohd. *steinmezzo* m. „steenhouwer” (nhd. *metze*, *steinmetz*). Fr. *maçon* enz. gaan op den accus. van **maccio* terug, mnl. *maetse* kan uit den nominatief rom. **mace* resp. een wat jongeren ofr. vorm ontstaan zijn. Mnl. *metse*, ohd. *mezzo* kunnen

een oudere ontl. uit het Rom. zijn, maar ook de klankwettige voortzetting van een germ. **matjan*- of **matljan*-, waaruit dan lat. *matio*, wellicht ook *machio* (**maccio*) weer kan ontstaan zijn. [Dit wordt evenwel ook wel met lat. *māveria* „leemen muur” gecombineerd, in welk geval de heele woordfamilie van metselen oorspr. rom. zou kunnen wezen.] Verwantschap van germ. **matjan*-, **matljan*- met ags. *mattuc*, *mettoc*, *meottoc* m. „houweel” (eng. *mattock*) is mogelijk. Men neemt wel een idg. basis *mad-* „slaan, houwen” aan, waarvan dan ook ier. *maidil* „hij breekt”, lat. *malleus* (**madl-*) „hamer”, *mādlis* „gesneden mannetjesvarken”, gr. *μάστιξ* „geesel” worden afgeleid. De germ. vormen met *tl* kunnen ook idg. *tn* hebben en met de bij m a d e besproken woorden lat. *mateola* enz. verwant zijn. Zie ook met worst.

Metten znw., mnl. *mettene*, *mattene*, *-ine* v., gew. in 't mv. Evenals laatohd. *mattīna*, *mettīna* (nhd. *mette*), mnd. *metten(e)* v. „metten” uit mlat. *mattīna* < *māttūtīna* (*hōra*) „id.”.

Metter- (daad, haast, tijd, woon). < met der.

Metworst znw., sedert het laat-Mnl., ook in den Teuth. Wsch. oorspr. een oost-noordndl. woord. = mnd. *metworst* (> nhd. *mettwurst* v.). Het eerste lid is ndl. dial. *met* „gehakt varkensvleesch”, Kil. *met*, *mette* („Sax. Sicamb.”), ndd. *mett* „id.”, mnd. *met* o. „varkensvleesch zonder vet”, een *ja*-stam, die wel voor een afl. of vervorming van **mati-* (zie mes) wordt gehouden: vgl. ags. *mettas* „spijzen”, mv. bij *mete*. De directe combinatie van *met* met lat. *madeo* „ik ben vochtig” is onaannemelijk; maar niet onmogelijk is de afleiding van de bij metselen besproken germ. basis *mat-*, *matt-* „slaan, houwen” : de letterlijke bet. is dan „gehakt”.

Meubel znw. o. Oudnld. *meubel* bnw. „beweegbaar” zou desnoods uit lat. *mobilis* „id.” ontstaan kunnen zijn, wsch. echter gaat het evenals het reeds mnl. znw. *mobel* (*ō*) op ofr. *mueble* (dial. *moble*; fr. *meuble*) terug, dat ook als znw. voorkomt. De fr. vorm wijst op vulgairlat. *mōbilis*, andere rom.

vormen op *mōbilis*. — **Meubileeren** ww. Onder invloed van fr. *meubler* afgeleid van *meubel*.

Meug znw., mnl. (zeldzaam) *mōghe*, *mōghe* v. „macht, vermogen, bevoegdheid, rechtskracht, troepen, lust”. Afl. van *mōghen*, *mōghen* (nld. *mogen*). Evenzoo mhd. *mūge*, *mōge* v. „macht, kracht”, mnd. *mōge* v. „id.”.

Meun znw., eerst nld. = Teuth. *moyne*, nhd. *mōhn* (*mene*, *mōne*, *mine*) v., mnd. *mōne* (*mōne*), fri. *meun*, *mūne*, ags. *myne* m., een vischnaam : germ. **muni-*. Een langere stam in ags. **mynwe* (eng. *minnow*). Germ. **muni-* uit idg. **mni-*, = russ. *men'*, čech. *meň* „aalsrups” (slav. **minjē*, of **mīnjē*, idg. **m₂njo-*?). Hierbij verder nog gr. *μαίρη*, *μαίρις*, *μαριδιον* „maena”, lit. *menkė* „kabeljauw”.

Mevrouw znw. Een reeds laat-mnl. vorm. Uit *mēn* (proclitisch uit *mijne*) + *vrouw*.

Mia(a)uwen ww. Naast *mauwen*, mnl. (o.a. Maerlant) *mauwen*. Dgl. onomatopoëtische woorden komen in allerlei talen voor : hd. *mauen* (mhd. *māwen*), *miauen*, fr. *miauler* enz. Oudnld. ook *meeuwen*.

Mica znw. Oorspr. lat. benaming.

Middag znw., mnl. *middach* (*gh*) m. = onfr. **middi dag* (dat. *mitdon dage*), ohd. *mitti tag*, *mittitag* (nhd. *mittag*), os. *midli dag*, ofri. *middei*, ags. *mid(d) dæg*, *middæg* (eng. *midday*), on. *mīðr dagr*, *mīðdagr* m. „middag”. Een in de verschillende talen op den duur tot één woord geworden verbinding van het znw. *dag* met het bnw. onfr. **middi*, ohd. *mitti*, os. *midli*, ofri. *midde*, ags. *mid(d)*, on. *mīðr*, got. *midjis* „middelste, midden-”, = gall. *Medio-(lānum)*, lat. *medius*, gr. *μέσσος*, *μέσος*, oi. *mādhya-* „id.”, gesubstantiveerd : ier. *mīde* „midden”, obg. *mēžda* „(midden), grens” (*mēždu* „tusschen”), arm. *mēj* „midden”. [Lit. *mēdis* „boom”, opr. *median*, lett. *mefšs* „bosch” worden wsch. ten onrechte hierbij gebracht.] Zie verder II mede. Mnl. komt *mid-* nog in andere samenst. voor, soms ook de vorm *mēde-* (bijv. *mēdewinter* naast *midwinter* m.), die op **mīði-* teruggaat. Vgl. nog mits. Voor verdere formaties zie middel-

midden. Zonder *j* of *i* in 't formans vgl. nog ofri. *mēdmest*, ags. *mēduma* (*midmest*), „middelst” ohd. *mētamo*, *mētemo* „mediocris”, got. *miduma* v. „midden”, av. *maðma-* „middelst”.

I **Middel-** eerste compositielid. Komt mnl. nog als afzonderlijk bnw. voor, in bet. = germ. **mīðja-* (zie *mid* *dag*) „middelst, middel-”. = ohd. *mittil* (nhd. *mittel*), os. *midil* (in *midilgard* m. (v.) „aarde”), ofri. ags. *middel* (eng. *middle*) „id.”, in gelijke bet. ohd. *mētal*, on. *mēðal-* (in samenstt.). De superl. **middelst** komt reeds mnl. voor, ook ofri. en ags. — II **Middel** znw. o., mnl. *middel* o. (v.m.) „het midden, de middelmaat, midde. van 't lichaam, tussenpersoon, scheidend voorwerp, belemmering, ruimte, afstand, bemiddeling, toedoen”, sedert de 16.eeuw „hulpmiddel”. Gesubstantiveerd bnw. = mhd. *mittel* o. „midden, middelpunt, scheidend voorwerp, bemiddeling”, (nhd. *mittel*), mnd. *middel* o.m. „id.”, ags. *middel* m. „ruiden, middelpunt, middel van het lichaam” (eng. *middle*). — **Middelaar** znw., mnl. *middelāre* m. = mhd. *mitteler*, mnd. *middele* m. Nomen agentis bij mnl. oudnml. *middele* (nu nog in *bemiddelen*), dat evenals mhd. *mitteln* (nhd. *ver-mitteln*), mnd. *middele*, ags. *midliān*, on. *mīðla* o.a. „bemiddelen” beteekent. — **Middelbaar** bnw. Reeds mnl. en mnd., eerst nhd. Wellicht als vert. van lat. *mediocris* ontstaan en in dat geval een afl. van het bnw., niet van het znw. *middele*. — **Middeleeuwen** znw. mv., sedert de 18.eeuw. Vert. van lat. *medium aevum* evenals nhd. *mittelalter* o. enz. — **Middelerwijl** bijw., nog niet bij Kil. Gevormd naar den absoluten gen. *middeleertijt*, die in de 16.eeuw voorkomt naast mnl. *binnen* (*Jesen, dien*) *middeleertide*. — **Middellandsch** bnw. Oudnml. vertaling van lat. *mediterraneus*. — **Middelrif** znw. o., Kil. *middebrif(t)*, laat-mnl. *middebrif* o. (als *middebrif* (-*rif*) op te vatten). = mnd. *middebrif*; vgl. ofri. *midrēf*, *midrif* o. (naast *midrith*, *midr(h)ether* o.), ags. *mid(h)rif* m.o. „middenrif” (eng. *midriff*; ags. *midhrīdir*, -ðre = „ilia, omentum”). Zie II rif.

I **Midden-** in samenstt., mnl. *midden-* = 't eerste lid van os. *middensumer* m. „'t midden van den zomer”, ags. *mid-dangearð*, got. *midjungards* m. „aardrijk”, wellicht identisch met ohd. **mittam* „middelst” (waarvan *mittamo* m. „het midden”), oi. *madhyamā-* „middelst”. Veel jongere samenstt. met *midden-* bevatten II en III *midden*, die het taalgevoel met I *midden-* identificeerde.

II **Midden** znw. o.; ook in de *midden* komt voor. Wordt mnl. bijna uitsluitend na *in* of (zelden) na *te* gebruikt. Mnl. *in midden van den kerchōve* e.dgl. uitdrukkingen zijn vervormd uit *in midden den kerchōve* e.dgl., waar *midden* een casus (hier dat. enk.) van **mīðja-* (zie *mid* *dag*), misschien ook van 't bij I *midden* besproken bnw. is. Vgl. III *midden*.

III **Midden** bijw., mnl. *midden*. Oorspr. een casus (dat. mv., dat. accus. enk.) van **mīðja-* (zie *mid* *dag*), die wellicht bijw. geworden is door een modificatie van uitdrr. als *in midden den wout*, *in midden hem allen*. Vgl. II *midden*. Evenzoo is ohd. *mitton*, ags. *midnum* een bijw. = „midden”; ofri. *midla* „te midden van” zal wel in den uitgang door andere adverbia resp. preposities als (*b*)*inna*, (*b*)*ūta* beïnvloed zijn. 't Mnd. kent 't bijw. *middene* „midden”.

Middernacht znw., mnl. *middeernacht* v. Een znw., geabstraheerd uit verbindingen als *te middeernacht*, waar *middeernacht* en *nacht* beide dat. v. enk. zijn, *middeernacht* van het bij *mid* *dag* besproken bnw. germ. **mīðja-*. Ook mhd. *mitternacht* (nhd. *mitternacht*), mnd. *middeernacht* komen als znw. voor.

I **Mier** (insect), mnl. *miere* v. = mnd. *mīre* v. „mier”, meng. *mire* (eng. *pis-mire*) „id.”. Tegen een grondvorm met *eo* pleit mnd. *mīre* v. Toch zullen wij — hoe of dit *mīre* ook te verklaren is — wel van een *eo*-vorm moeten uitgaan, die verwant is met kringgot. *miera* en germ. **miurion-*, de. *myre*, zw. *myra* „mier” (ook meng. *mire?*), waarmee on. *maurr* m. „id.” in ablaat staat. Het is mogelijk, dat deze germ. woorden tot ier. *moirb* (**morwi-*), lat. *formica*, gr. *μύρμηξ*, *βόραξ*, serv. *mrāv*, russ. *murawěj*, arm. *mrjūn*, *mrjūn*, oi. *vamrā-*, *vamrī-* (*valmīka-*

„mierenhoop”), av. *maurvay-* „mier” in eenige betrekking staan. Minder wsch. is 't, dat de germ. woorden met lit. *mauróti* „woelen” verwant zijn. Misschien moeten we alle of de meeste geciteerde vormen uit idg. **mormi-*, **mormo-* (of **momri-*, **momro-*) verklaren door verschillende dissimilaties.

II Mier (de, dial. het mier hebben aan). Met 't oog op het land, een hekel, de pest enz. hebben aan zijn voor mier heel wat grondbett. mogelijk. Moeten wij eenvoudig van I mier uitgaan? Of van Kil. *de mieren*, naam van een huidziekte en een venerische ziekte? Of van achterh. *míre* „bloedpissing van koeien”? In hoeverre hooren deze woorden weer bij I mier of bij 't ww. *mieren*? Ook zou Zaansch *de, een mirt aan iets hebben* of holl. dial. *mert (met) a. i. h.* een ouderen vorm kunnen vertoonen.

Mieren ww. („krioelelen, peuteren”, vroeger en nog dial. ook in andere bett.). Van I mier.

Mierik znw., bijvormen *mieredik*, *mer(ed)ik*, mnl. *mēradic*, *me(e)rradic* (m. ?). = ohd. *merirātīh* (nhd. *meerrettig*) m., mnd. *mirredik*, westf. *mirrek* „*cochlearia armoracia*” resp. „*raphanus*”. In het eerste lid ziet men germ. **mari-* (zie I *meer*) met de bet. „poel, meer”, het tweede is mnl. (zeldzaam) *radic*, Teuth. *redick*, ohd. *retih*, *rātih* m. (nhd. *rettich*, -g), mnd. *redik*, ags. *rædic* m. „radijs”, ontleend uit lat. *radix* „wortel, radijs”. Zie *radijs*. Uit het Germ. ksl. *rūdrīky* „radijs”.

Mieter znw. Uit Sodomierter. In geen mieter is dit mieter samengevloeid met een afl. van II *mijt*.

Miezerig bnw., dial. (Zaansch) nog in de oudere bet. „regenachtig”. = *miezelig*, een afl. van dial. *miezelen* (*mijzelen*, *mizzelen*) met *ie* uit germ. *i* „zacht regenen”, volgens Kil. „Fris. Holl. j. *misten*”; zie *mist*. Ook ndd. *mīseln*. Het zuidndl. dial. *miezer*, *miezerig* „ziekelyk, zwak, teer, bedrukt” is wsch. het ontleende lat. *miser*: in alg.-ndl. *miezerig* kunnen de twee woorden samengevallen zijn.

Mijden ww., mnl. *mīden* „mijden, nalaten, ontzien, talmen, gestaakt worden,

iets aan de voeten mankeeren”. = ohd. *mīdan* „zich verschuilen voor, verhelen, mijden, nalaten” (nhd. *meiden*), os. *mīthan* „vermijden, nalaten, aflaten van, verhelen”, ofri. *mītha* (in *for-mītha* „mijden, nalaten”), ags. *mīðan* „verscholen zijn, vermijden, nalaten, verbergen”. Uit het Germ. is missen verwant. Buiten het Germ. eenige onzekere combinaties: opr. *maĩtint* „verliezen” (beter anders verklaard) is vergeleken, ook lat. *mitto* „ik laat gaan, zend”, verwant met av. *maēθ-* „mittere”; sommigen brengen bij *mitto* nog gr. *μῖτος* „draad van den inslag” („het doorgegooid”); voor de bet. van *mijden* vgl. dan gr. ἀφιέναι „laten varen, aflaten van”: ἰέναι „mittere”. De bij II *mis-* besproken woordfamilie ligt semasiologisch te ver af.

Mijl znw., mnl. *mīle* v. = ohd. *mīla*, *mīlla* (nhd. *meile*), mnd. *mīle*, ags. *mīl* (eng. *mile*) v. „mijl”. Laat-on. *mīla* v. „id.” uit 't Wgerm. Ontl. uit lat. *mille* (*passuum*) „mijl” of liever, met 't oog op de *i*, uit den pluralis *mīlia* of een analogisch hiernaar gevormden vulgairlat. singulaarvorm met *i*. Mnl. *mīelge* v. „mijl, halve *mīle*” is uit ofri. *mīlie* (fr. *mille*) ontleend.

Mijmeren ww., mnl. *mīmeren*. = ndd. *mīmer(e)n*, fri. *mimerje* „peinzen, mijmeren”. Met ablaut ags. *māmor* m. „diepe slaap”, *māmorian*, *māmrian* „zinnen op”, *gemimor* „bekend”. Misschien ook hierbij on. *Mīmīr*, *Mīmīr* m., dat dan niettegenstaande den gen. *Mīmīs*, *Mīmīs* een oorspr. tot den stam hoorende *r* zou hebben. Vgl. vooral av. *mimara-* „gedachtig”. Dit av. woord en de genoemde germ. vormen kunnen evenals lat. *memor* „gedachtig” reduplicatieve afl. zijn van de basis *mer-* „denken, peinzen”, waarvan ohd. *mornēn*, os. *mornon*, *mornian*, ags. *murnan* (eng. *to mourn*), got. *maurnan* „bezorgd, bang, bekommerd, bedroefd zijn”, gr. μέριμνα „zorg”. Hiernaast *smēr-* in oi. *smērati* „hij herinnert zich, gedenkt”. Onwsch. is 't, dat lat. *mora* enz. (zie *meren*) hierbij hooren.

I Mijl znw., mnl. *mīne* v. „metaal, ertsader”, misschien ook reeds „mijngroeve”. In deze bet. echter is 't woord

later dan in de andere uit fr. *mine* (van onzekeren oorsprong. Kelt.?) ontleend. Hieruit ook nhd. *mine* v. (sedert ± 1600), eng. *mine* „mijn”.

II **Mijn** bez. vnw., mnl. *mijn*. = onfr. ohd. *mîn* (nhd. *mein*), os. ofri. ags. *mîn* (eng. *my*, *mine*), on. *mînn*, got. *meins* „mijn”. Dit germ. **mîna-* is met [het idg. formans -no- gevormd van idg. **mei*, dat evenals **moi* een gen. (ook dat. loc.) was van den stam **me-*, die aan de oblique casus van het pers. vnw. van den 1. persoon enk. ten grondslag ligt. Van **mei*, **moi* zijn ook lat. *meus*, obg. *mojě*, opr. *mais* „mijn” gevormd. Evenals *mijn* zijn *dijn* en *I zijn* gevormd. Vgl. den verbogen casus van het persoonlijk vnw. ik, nml. *mij*, *me*, mnl. *mī* = onfr. *mī*, ohd. (nhd.) *mir*, os. ofri. *mī*, ags. *mē* (eng. *me*), on. *mér*, got. *mis*, den — alleen germ. — datief-vorm, die in de oude westgerm. diall. behalve het Ohd. ook als accus. voorkomt. De oorspr. accus.-vorm is ohd. *mih* (nhd. *mich*), os. *mik*, ags. *mec*, on. got. *mik*, op de *i-* na = gr. *ἐμέ-γε*. —

Mijnen ww. Voor ons taalgevoel = „mijn” roepen, evenzoo vatte Kil. het op; mnl. *mînen* is „bij openbaren verkoop koopen” en deze bet. gaat wellicht terug op de algemeenere „tot zijn eigendom maken”, die mhd. *mînen* heeft. Voor de opvatting, dat de oorspr. bet. „mijn” roepen is, kan nog op noordfr. *minquer* „id.”, van 't bez. vnw. *minik*, worden gewezen. — **Mijnenthalve**. Zie -halve. Een dgl. jongere *t* hebben te **mijnent**, **mijnentwege**, om **mijnentwil**, mnl. *van mînen(t) weghe(n)*, om *mînen(t) wille*. — **Mijnerzijds** bijw. Wsch. naar hd. *meinerseits*. — **Mijnheer** znw., mnl. *mijnhère* m., vooral van een landsheer of andere hooge personen.

I **Mijt** (insect), mnl. *mîte* v. = ohd. *mīza* v. „mug”, mnd. *mîte*, ags. *mîte* v. (eng. *mite*), de. *mid*, *mid(d)e*, noorw. *mīt* „mijt”. Verwant is gr. *μίδα*; *θηρίον* *τι διεσθίων τούς κνάμους* (Hes.) en verder wsch. de bij moot besproken basis germ. *mit-*, zoodat de grondbet. is „de knager, boorder” (vgl. bij *m a d e*). De directe combinatie met gr. *μειν* *ἔσθιεν* is minder wsch. Hoogerop echter

kan idg. *mei-d-* hiermee en met de bij III *min* besproken basis wel verwant zijn.

II **Mijt** (klein muntje), mnl. *mîte* v. Mnd. *mîte* v. komt wellicht evenals ofr. *mite* uit het Ndl. = I *mijt*: gew. gaat men uit van de grondbet. „insectje” > „iets kleins”; wij kunnen echter met 't oog op de verwantschap met *mit-* ook uitgaan van de bet. „iets dat afgesneden is”: vgl. voor de bet. on. *pveit(i)* bij *duit*.

III **Mijt** (stapel hooi of hout), mnl. *mîte* v. Evenals Teuth. *mijte*, ndd. *mîte* „mijt” uit lat. *mēta* in de bet. „hooimijt” ontleend, dat in andere bet. veel later als *meet* is overgenomen. Niet-tegenstaande het eerst uit 't laat-Mnl. bekend is, moet *mijt* wegens de *ij* een oudere ontl. zijn; vgl. I *krijt*, I *pijn*.

Mijter znw., mnl. *mîter*, *mître* m. v. Uit fr. *mitre* of direct uit gr.-lat. *mitra*. Ook in andere talen overgenomen.

I **Mik** (stuk brood), mnl. *micke* v. = mnd. *micke*, Teuth. *mick*, *mycken* „stuk brood”. Semasiologisch mogelijk, maar wegens het afwijkende vocalisme dubieus is verwantschap met gr. *μαγίς* „gekneede massa, deeg”, *μάζα* „deeg, gerstebrood”, *μαγειρός* „kok”, waarbij men nog obg. *mazati* „smeren, zalven” brengt. In ieder geval zou dan de grondvorm vóórgerm. **meǵjǵ-* zijn en geen idg. *i* hebben. Gew. leidt men *mik* uit lat. *mīca* „kruimel” af; uit een vulgairlat. bijvorm hiervan **mīcca* wordt ook fr. *miche* „wegge, stuk brood” verklaard. Deze etymologie van *mik* is mogelijk, maar onzeker.

II **Mik** (paal; naam van verschillende gaffelvormige voorwerpen), mnl. *micke* v. „gaffelvormig voorwerp, paal, stut”. = ndd. *mik(ke)* v. „id.”. Aangezien germ. *kk* = idg. *k̑*, *ǵ*, *ǵh*, *ǵ*, *ǵ*, *ǵh*, *ǵh*, *ǵh* + *n* zijn kan, zijn formeel combinaties met alle idg. bases *mik-*, *mek-*, *miǵ-*, *meǵ-* enz. mogelijk. Geen semasiologisch overtuigende etymologie is echter voorgesteld.

Mikken ww., mnl. *micken* „scherp kijken, nadenken, opmerken, zijn zinnen richten op, uitdenken, streven naar, letten op, gissen, zich voornemen, beraamen, beoogen, vermoeden, verwachten,

uiteenzetten". = mnd. *micken* „het oog richten op, beoogen, letten op", ofri. *mitza* „letten op". Zoowel wat den wortel als wat het *n*-formans aangaat — germ. *mikk-* uit idg. *mig-n-* of *migh-n-* — stemt obg. **mǫgnqti*, serv. *na-màgnuti* „toeknikken", po. *mgnac'* „met de oogen knippen" overeen, waarbij nog wel lit. *uz-mingù*, *uz-migti* „in-slapen", *mėgas* „slaap" behooren zullen. De oorspr. bet. van idg. *meig-*, *mig-* of *meigh-*, *migh-* was „met de oogen knippen". Een wortelvariant kan *mig-* zijn, waarvan oppersorb. *mikac'* „knipooogen", balúci *mićac'* „oogwimper" en met algemeener bet. lat. *micàre* „in trillende beweging zijn, flikkeren".

Mild bnw., mnl. *milde* „zacht, liefderijk, mild, rijkelijk". = ohd. *milti* „vriendelijk, welwillend, mild, genadig" (nhd. *mild*), os. *mildi*, ofri. ags. *milde* (eng. *mild*), on. *mildr*, got. *mildeis* „id.". Van de basis *meldh-*, waarvan ook gr. *μαλθαρός*; „zacht, teer, laf", oi. *márdhati*, *márdhati* „hij verwaarloost, vergeet, laat in den steek" konen, misschien ook ier. *meldach* „aangenaam", obg. *mladŭ*, opr. nom. mv. *maldai* „jong"; deze kunnen echter ook evenals ijsl. *maltr* „bedorven, rot", ohd. *malz* „wegterend, krachteloos", wvla. en Kil. *mouter* „murw, meer dan rijp", lat. *mollis* „week, zacht", gr. *μαλδίνο* „ik maak zwak, verwoest", oi. *mádu-* „week, zacht" van *meld-* komen. Zoowel *mel-d-* als *mel-dh-* zijn verlengingen van de bij I malen en blaag besproken wortel *mel-* (*mel-á-*). Zie nog *milt* en *mout*.

Militie znw., sedert de 17. eeuw. Of uit fr. *milice* of direct uit lat. *militia*.

Millioen znw. o., mnl. *millioen* (Mnl. Handwdb.). Vernederlandscht uit fr. *million*, it. *milione*. Kil. spelt nog *milion*. Internationaal woord.

Milt znw., mnl. *milte* v. = ohd. *milzi* o. (nhd. *milz* v.), mnd. ofri. *milte* v., ags. *milte* m.v. (eng. *milt*), on. *milti* o. „milt". Kan zeer goed als germ. **miltia-*, **miltiô(n)-* van idg. *meld-* (zie *mild*) komen. De afl. uit een grondvorm **melǫh-tio-*, die hoogerop ook bij *mel-* (zie *mild*) hooren zou en uit bijvormen waarvan ier. *selg*, lat. *lien*, gr. *σπλιν*, oruss. *selezená*, lit. *blužnòs*, oi.

pláhn-, av. *spərəzan-* „milt" worden afgeleid, is al te fantastisch. Voor alle niet-germ. vormen is ook een grondvorm **bseliǫgho-* opgesteld: onwisch, hoewel deze vormen, waarbij nog arm. *p'aicatn* „milt" te voegen is, wel onderling verwant zullen zijn: eer moeten we van idg. **sphelǫghen-*, **spleǫgh-*, **sphlǫghen-* met reeds idg. anlautvarianten uitgaan.

I **Min** (liefde), mnl. *minne* v. „aandenken, liefde, vriendschap, geliefde". = ohd. *minna* v. „aandenken, liefde" (in de 18. eeuw is mhd. *minne* door den invloed van dichters als Bürger, Joh. Martin Müller, Joh. Fr. Hahn weer als nhd. *minne* in gebruik gekomen), os. *minnia*, ofri. *minne* v. „liefde, genegenheid". Van de bij II manen besproken basis. On. *minni* o. „herinnering, aandenken" = got. *ga-minþi* o. „id.", een afl. van dezelfde basis. Ohd. *minna* enz. zou als **minþ-nið-* hierbij kunnen hooren. Veeleer echter heeft het geen *þ* gehad en is het = on. *minjar* v.mv. „geschenken tot aandenken". — Afl.: **minnen** ww., mnl. *minnen*. = onfr. *minnon*, ohd. *minnon*, os. *minnion*, ofri. *minnia* „liefhebben". De samenst. **beminnen** komt sedert Kil. voor.

II **Min** (zoogster), mnl. *minne* v. De samenst. *minnemoeder* (uit I *min* + moeder), waarvan *min* volgens de algemeene opinie een verkorting is, komt eerst oudnld. voor. Vgl. *best(je)*.

III **Min** bijw. onbep. telw. (in *min* of meer, *min* gunstig e.dgl., niet te *min*), mnl. *min*. = ohd. mnd. ofri. ags. *min*, got. *mins* „minder". Uit germ. **minniz*, -*az* < idg. **minwes*, -*os*. Evenals naast germ. **maiz* **maizan-* met den superl. **maista-* staat (zie II meer), komt naast **minniz* een bnw. **minnizan-*, superl. **minnista-* voor: got. *minniza*, *minnists*, on. *minni*, *min(n)ztr*, mnl. *minre* (nld. **minder**), *minst* (nld. **minst**), ohd. *minniro* (nhd. *minder*), *minnist* (nhd. *mindest*), os. *minnera*, *minnisto*, (ofri. *minria* ww. „minder worden") „kleiner, kleinst". Idg. **minwos* is ook wsch. de grondvorm van den lat. onz. vorm *minus* „kleiner, minder", waarbij 't m.v. *minor*

later gevormd is. Idg. *mi-nu-*, *mi-nw-* vinden we verder in nier. *meanbh* „klein”, korn. *minow* „verkleinen, verminderen”, lat. *minuere*, umbr. *menvum* „kleiner maken”, gr. *μνίθω* „ik word, maak kleiner”, oi. *minóti* „hij vermindert, brengt schade toe”. Ook obg. *mñijē* „kleiner, jonger” kan 't zij klankwettig of door vervorming op een vorm met *minw-* teruggaan. *Minw-* is een o.a. als praesensstam gebruikte verlenging van *mi-*, *mei-*, waarvan gr. *μείω* „kleiner”, oi. *mīyate*, *mīyáte* „hij wordt minder, vergaat”, *mināti* = „*minóti*”. Zie nog I mijt.

IV **Min** bnw., eerst later-nnl. In dgl. bet. ook fri. nnd. dial. *min*. Wsch. als positivus geabstraheerd uit den compar. *minder* en den superl. *minst*. — **Minachten** ww., eerst later-nnl. Uit IV *min* + *achten*.

Minder. Zie III *min*. — **Minderbroeder** znw., mnl. *minore* (*minder*) *broeder* m., ook reeds aaneengeschreven. Vert. van lat. *frater minor*. — **Minderjarig** bnw., sedert Kil. Vertaling van juridisch-lat. *minorennis*. Vgl. meerderjarig.

Mine znw. Nnl. uit fr. *mine* of 't hieruit ontleende hd. *mine* v. In het Mnl. was 't fr. woord als *mīne* v. „gedrag, aard, natuur” nog al eens ontleend. Fr. *mine* wordt uit 't Kelt. afgeleid. Ook in andere talen ontleend.

Mineraal bnw. znw. o. In de 17. eeuw ontleend uit fr. *minéral*, een afl. van 't bij I mijn besproken woord. Ook in andere talen ontleend.

Miniatuur znw. Nnl. via fr. *miniature* ontleend uit it. *miniatura*, een afl. van lat. *minium* „menie”. Internationaal woord.

Minister znw. Nnl. uit fr. *ministre* ontleend. Reeds mnl. was het lat. grondwoord hiervan, *minister*, als *minister* m. „beampte, kloostervoogd, minister van de Franciscanen” ontleend. — **Ministerie** znw. o. Uit fr. *ministère* ontleend, formeel door lat. *ministerium* beïnvloed. Evenals *minister* een internationaal woord.

Minnen. Zie I *min*. — **Minst**. Zie III *min*.

Minstreef znw., mnl. *mēnestreef*, *ministreef*, *meistreef* m. Uit ofr. *menestrel*,

ministrel < mlat. *ministeriālis*. Ofr. en mnl. ook andere vormen.

Minuut znw., mnl. (zeldzaam) *minūte*, *menūte* v. „ $\frac{1}{60}$ uur, minuut van een brief”. Uit fr. *minute* of lat. *minūta*.

Minzaam bnw. Reeds mnl. (Limb. Serm., Ruusbroec e.a. devote literatuur) ohd. mnd.

Mirre znw.; mnl. *mirre*, *merre*, *marre* v. Uit ofr. *mirre* (fr. *myrrhe*) of direct uit gr.-lat. *myrrha*, oorspr. sem. Mnl. *merre*, *marre* zijn door ndl. klankwetten te verklaren (zie II ar). Internationaal woord.

Mirt znw., sedert de 16. eeuw. Of uit fr. *myrte* of uit gr.-lat. *myrtus* venederlandscht. De lat. vorm komt oudnnl. ook onveranderd voor. Oudnnl. *mirtele* komt van fr. *myrtille* „mirttenbes”. Vgl. ook ohd. *mirtalaki*, *mirtilboumaki* o. „mirtstruiken”, eng. *mirtle* „mirt”.

I **Mis** znw., mnl. *misse*, *messe* v. „mis, feestdag”. De tweede vorm is een ontl. (wellicht \pm 600 of 700) door middel van de volkstaal uit rom. *messa* (> it. *messa*, fr. *messe*), evenals ohd. *mēssa* (nhd. *messe*) v., ags. *messe* v. (eng. *mass*) „mis”, uit het laatste weer on. *messa* v. „id.”. De du.-ndl. vormen met *e* zouden ook vroeg uit een lat. *i*-vorm ontleend kunnen zijn en germ. *e* < *i* hebben, maar dit is minder wsch. Mnl. *misse*, ohd. os. ofri. *missa* v. zijn of een geleerde ontl. uit lat. *missa* of een vervorming onder invloed van dit woord van *messe*, *messa*. Lat. *missa*, speciaal gebruikt in *ite*, *missa est* na afloop van de mis, is wsch. op te vatten als een abstract znw. = „het laten weggaan”. Uit de bet. „mis” ontwikkelde zich, vooral als 't woord met den naam van een Heilige verbonden werd, de bet. „feestdag”; deze is reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on.; vgl. Kerstmis. In 't Mnl. komt zelden of niet de bet. „jaarmarkt” voor, die 't mhd. woord al heeft: vgl. kermis. Ook mlat. *missa* = „feestdag, jaarmarkt”. Vgl. nog *vieren*.

II **Mis-** prefix, reeds oergerm. (voor *misschieten* e.dgl. vgl. III *mis*), zoals blijkt uit woorden als ndl. *misdaad*, mnl. *mis-*, *mesdaet* (*d*) v. = onfr. *misdāt* (*d*), ohd. *missitāt* (nhd.

misselat), os. *misdál* (: *missi-buri* m. „tweedracht”), ofri. *misded*, ags. *misdeð*, got. *missadels* v. „misdad, zonde”. Ook on. *mis-* komt voor, evenals in 't Wgerm. zoowel in verba als nomina. De bet. „verkeerd” gaat terug op „verschillend, afwijkend”: vgl. de got. samenst. *missaleiks* „verschillend” (zie *misselij*k); deze bet., die dicht staat bij „wisselend”, maakt de verwantschap met got. *misso* „wederkeerig” ook semantisch aannemelijk: vgl. voor de bet. oi. *mitháh* „wederkeerig”: *mithú*, *mithuyá* „verschillend, verkeerd”. Deze woorden zijn ook met *mis-* verwant: germ. *miss-* < idg. *mit-t-* (*mith-t-*); verdere verwanten zijn: ier. *mis-*, *mith-* „mis-”, lat. *múto* „ik verruil, verander”, gr. (sicilisch) *μοίτο* „dank, vergelding” (uit een italische taal ontleend?), obg. *misí* „wraak”, *mité* „alterne”, lett. *mītót* „ruilen”, oi. *méthati*, *milhāti* „hij wisselt af, twist, sluit zich aan”. Uit het Germ. nog hierbij: got. *maidjan* „veranderen, vervalschen”, on. *meiða* „verminken” (ook anders opgevat), mogelijk ook got. *maipms*, os. *méthom*, ags. *máðum* m. „geschenk, kleinood”, on. *meiðm* v. „id.”. Voor verwanten hoogerop zie gemeen.

III **Mis** bnw. bijw., mnl. *mis*, *mes* „verkeerd, oneven”. 't Mnl. woord komt zelden en vrij laat voor. Vgl. ohd. *missi* „verschillend”, mnd. *mis* „mis, verkeerd”, Teuth. *myss* „oneven”. Al deze vormen behooren bij II *mis-*. Of ze onderling identisch zijn, hoe en wanneer ze precies ontstaan zijn, is niet zeker. Ook sluit zich hier bij aan een znw. mnl. *mis*e v. „misslag, fout, ongeluk”, mnd. *mis*e v. „misdad”. Uit *te mis*e in mnl. *te mis*scieten e.dgl. leidt men wel het be-toonde *mis-* van nld. *misschieten* e.dgl. af. Deze verklaring is echter niet zeker. In ieder geval moeten de verba met dit *mis-* van de oudere categorie met onbetoond prefix wel onderscheiden worden. Zie *missen*.

Misbaar znw. o., mnl. *misbāre*, *misbaer*, *mesbāre*, *mesbaer* o. m. v. „misbaar, lawaai, rouwmisbaar, treurige toestand”. = mhd. *misselbare*, *misselbār* v. „id.”, mnd. *misbāre*, *misbāre* v. „misbaar”.

Nomen actionis bij mnl. *misbāren* (-bēren), mhd. *misselbāren*, mnd. *mis(se)bēren* „zich misdragen, misbaar maken”, een samenst. evenals mnl. *ghebāren*: zie *gebaar*. — **Misdad**. Zie II *mis-*. — **Misdrijf** znw. o., *misdrijven* ww., nog niet bij Kil. Gevormd naast *bedrijf*, -ven evenals *mishagen* (reeds mnl. mhd. mnd.) e.dgl. naast *behagen* e.dgl. staan. — **Miskennen** ww., sedert de 18. eeuw. Wsch. naar fr. *méconnaitre* gevormd. — **Mismoedig** bnw., reeds mnl. mhd. mnd. Uit II *mis-* en *moed* + suffix *-ig*. 't Bnw. *missimuoti* „pusillanimis” is reeds ohd.

Mispel znw., mnl. *mespele*, *mispele* v. = ohd. *mespila*, *nespil* (nhd. *mispel*) v., mnd. *mispel(e)* „mispel”. Gaat terug op lat. *mespila*, het ook als v. enk. gebruikte mv. van *mespilum* (< gr. *μέσπιλον*). De *m-*vormen kunnen direct uit het Lat. of uit een oudnoordfr. dial. ontleend zijn: vgl. waalsch *mèse*, *mespe*, pic. *meille*, *mesle* (naast *neple*), norm. *meille*. Ofri. *nesple* (fr. *nefle*), spa. *nespera* enz. wijzen met ohd. *nespil* op een vulgairlat. **nespilum*.

Misschien bijw., mnl. reeds *misscien*, met in voortonige syllabe ontstane *i*, naast *messcien*, *masscien*, *machscien*, ook met 't vnw. *t* „het”: *tmachscien*. = Teuth. *machschyen*, mnd. *machschén*, -*ein* „misschien”. Oorspr. 2 woorden: *mach* (= „kan”, van *mogen*) + *scien* („geschieden”). Vgl. fr. *peut-être*, russ. *мóжет быт* „misschien”. De *maaske*, zw. *kanske*, *kankhānda* „id.” zijn naar mnd. model gemaakt.

Misselijk bnw., in 't Oudnld. = „onwel” in ruimer zin dan nu; oudnld. is de bet.-sfeer in 't algemeen veel ruimer. Mnl. *misselijc* beteekent „verschillend, veelsoortig, variabel, onberekenbaar, onzeker, zonderling, verkeerd, neerslachtig”. Voor de bet.-variatie vgl. II *mis-*. = ohd. *missilīh* (nhd. *misslich*), os. *mis(si)līk*, ofri. *mislīk*, ags. *mistlic*, *misselīc* (*mislīc*), on. *mislīkr*, got. *missaleiks* „verschillend”. Voor 't eerste lid zie II *mis-*, voor 't tweede zie III -*lij*k. Germ. **missa-līka-* „verschillende gedaante hebbend” is het oppositum van **ja-līka-*; zie *gelijk*.

Missen ww., mnl. *missen* „missen,

ontberen, verliezen, in gebreke blijven, het mis hebben, niet raken". = ohd. (nhd.) *missen* „missen”, mnd. *missen* „missen, niet treffen, ontberen, zondigen”, ofri. *missa* „missen”, ags. *missan* „niet raken, ontgaan” (eng. *to miss*), on. *missa* „niet treffen, ontberen, missen, verliezen”. Behoort eer als afl. van een participium **missa-* < idg. **mit-to-* bij mijden, dan bij II mis-. Hiervan zou wel een ww. met de bet. „verkeerd treffen” of „verkeerd maken” kunnen komen, maar niet met de bett. „niet raken” en „desiderare, carere”. Bij mnl. *te misse slaen* „mis slaan” e.dgl. zou men aan een verbaalnomen van missen kunnen denken; toch is de onder III mis medegedeelde combinatie waarschijnlijker.

Mist znw., mnl. *mist*, *mest* m. = mnd. ags. *mist* m. (eng. *mist*) „mist, nevel”; een langere stam in on. *mistr* o. „id.”. Kan òf met de bij miezerig besproken woorden en eventueel hoogerop met oi. *mésati* (Dhâtupâtha) „hij bespringt, bevochtigt” verwant zijn òf op germ. **mixsta-* teruggaan en van de basis *meigh-* (niet te verwarren met *meigh-*; zie *mest*) komen, waarvan ook ndl. dial. *miggelen*, *miegelen*, fri. *miggelje* „motregen”, gr. *μίχλη* „wolk”, obg. *mīgla*, lit. *miglà*, arm. *még* „nevel, mist”, oi. *meghá-* „wolk”.

Mistel znw., sedert Kil., die ’t „Sax.” noemt. = ohd. *mistil* m. (nhd. *mistel* v.), os. *mistil* m., ags. *mistel* (m. ? eng. *mistle*, vooral in *mistle-toe*); on. alleen *mistil-teinn* m. (= ags. *misteltán* m., eng. *mistletoe*) „mistel”. Wordt van *mest* afgeleid, met ’t oog op ’t volksgeloof dat de mistel door vogeldrek wordt voortgeplant: dit deelen reeds Theophrastus en Plinius mee.

Mistroostig bnw., mnl. *mistroostich*. Afl. van mnl. *mistroost* m. „wanhoop” = mhd. *missetróst*, mnd. *mis(se)tróst* m. „id.”. Hiervan een ww. mnl. *mistroosten*, mhd. *missetrásten*, mnd. *mis(se)trósten* „doen wanhopen”; per conjecturam ook een onfr. deelw. *mistróst* „perturbatus”.

Mits voegw., archaïstisch ook nog voorz., bijv. in *mitsdien*. Mnl. luidt het voegw. *mits dat*; ’t beteekent „doordat,

omdat, indien”, zelden „opdat, zoodat”. Mnl. *mits*, *midde*s voorz. = „midden in, door toedoen van, door middel van, door, met, wegens”, zelden „behoudens”, als bijw. (een oudere functie) beteekent het „in het midden, doormidden”. ’t Is oorspr. de onz. gen. van ’t bij *mid* dag besproken bnw., evenals mnd. *midde*s (ook *middest*, *midde*ns) „in het midden”. Vgl. overmits. Voor mnl. *mits dat*: nnl. *mits* vgl. bij aangezien en vgl. ook nnl. voor naast voordat e.dgl. — **Mitsgaders** bijw. voorz. voegw., mnl. *metgāder(s)*, *mitgāder(s)*, *mets-*, *mitsgāders*. *Metgāder* „met — samen, samen met” zal wel de oudste vorm zijn; ’t is geen volkswoord en misschien gemaakt naar lat. *una cum*.

Modder znw., mnl. *modder(e)*, *mudder(e)*, *mōd(e)r(e)* (nog vla. *more*), *mōd(e)re* m.v. Vermoedelijke germ. grondvormen: **mūð(a)ra-*, *-ō-, **mūðira-*, *-ō-. Vgl. mhd. (md.) *moder* m. „moeras, modder, rottend lichaam” (nhd. *moder*), mnd. *modder* m. „modder”. Verwant zijn Teuth. *mod(de)* „vuiligheid, modder”, dial. en oudnld. *modde* „vrouwmensch, vuile vrouw”, mnd. *mudde* „dikke modder in slooten”, eng. *mud* „modder”, zw. *modd* „vuiligheid van sneeuw”. Buiten ’t Germ. vgl. vooral oi. *mūtra-* „pis”, av. *mūθra-* „vuiligheid, faeces”, dat op de vocaalquantiteit na identisch is met *modder*. **Mūtro-* komt van een wortel *mū-*, waarvan ook ier. *muā* „pis”, kyprisch *μυλάσασθαι* „τὸ σώμα ἢ τὴν κεφαλήν σμυξασθαι”, obg. *myti* „wasschen” komen. Een verlenging hiervan is idg. *mūd-*, waarvan ier. *muā* „wolk”, gr. *μῦδαω* „ik ben nat, rot”, lit. *māudyti* „baden”, misschien ook oi. *mudirá-* „wolk” komen; vgl. *motregen*. Hiernaast neemt men wel *smu-*, *smut-*, *smud-* aan voor ndl. dial. *smoddig*, Teuth. *smoddich*, westf. *smudelig* „vuil”, nnd. *smudde-pot* „pot voor vuil”, vla. *smodder* „modder”, laat-mnl. *besmodderen*, *besmuederen* „bezoedelen”, vla. *smotterachtig* „modderig”, mhd. *smuz* (nhd. *schmutz*) m. „vuiligheid”, *smotzen* „vuil zijn”, eng. *smut* „vuiligheid”, meng. *bismoteren* „bevuild, bezoedelen”. Zoolang echter geen zekerder combinaties gevonden zijn dan met nier. *smūid* „rook, damp”, is

't geraden niet van een idg. *smu-t-*, *smu-d-*, maar van een eerst wgerm. *smud-*, *smut-* te spreken.

Mode znw. In de 16.eeuw met de bet. „manier” ontleend uit fr. *mode* (< lat. *modus*). Daarna ontwikkelde zich onder invloed van 't fr. woord de bet. „mode”. Ook elders ontleend.

Model znw. o., sedert Kil. Uit fr. *modèle* < it. *modello*. Ook elders ontleend.

I **Moe** znw. Koseform van moeder.

II **Moe** bnw. Zie moede.

Moed znw., mnl. *moet* (*d*) m. „gemoed, gemoedsbeweging, hartstocht, moed, trots, stemming, wil, lust, geest, verstand, meening”. = onfr. *muod*, ohd. *muot* (nhd. *mut*), os. ofri. *móð* m., ags. *móð* o. (eng. *mood*), on. *móðr*, got. *móðs* m., in dgl. bett., die uit een grondbet. „geest, gemoedsbeweging” zijn af te leiden. Verwant zijn gr. *μαίωμαι* „ik streef”, *μαίωμαι* „streven”, *μῆνις* „toorn”, obg. *sü-měja*, *sü-měti* „wagen, durven”, wellicht ook lat. *mós* „wil, willekeur, gewoonte”. Slechts een los vermoeden en niet wsch. is de afleiding van moed van idg. *dhmá-* „ademen”, een ablautsvorm van *dhem-á-* (zie damp); germ. **móða-* zou dan op **ðmóða-* teruggaan. — **Moedig** bnw. Reeds mnl. mhd. os. ags. on. got. Ohd. de afl. *muotigi* v. „opwinding van den geest”.

Moede, moe bnw., mnl. *moede*. = ohd. *muodi* (nhd. *müde*), os. *móthi*, ags. *mēðe* „moe”. Een afl. van de bij moeien besproken basis, met het suffix germ. *-ðia-*, idg. *-kio-*. Met het suffix *-to-* on. *móðr* „moe”.

Moeder znw., mnl. *moeder* v. = onfr. *muoter*, ohd. *muotar* (nhd. *mutter*), os. *móðar*, ofri. *móðer*, ags. *móðor* (eng. *mother*), on. *móðir* v. „moeder”. Uit den got. bijbel kennen we alleen *aípei* v. „moeder” (vgl. het gebruik van *atta* = „vader”). **Máter-* „moeder” is een alg. idg. woord : ier. *máthir*, lat. *máter*, gr. *μητήρ*, dor. *μᾶτηρ*, obg. *mati*, lett. *māte*, arm. *mair*, oi. *mátár* „moeder”. Lit. *motė* = „echtgenoot” : *mótyna* „moeder”; alb. *motrë* = „zuster”. Combinaties hooger zijn evenmin als bij broeder, dochter, vader aannemelijk te maken. — **Moedernaakt** bnw., mnl. *moelernaeet*. = mhd. *muoternacket* (naast

muoterbar, *muoterblóz*; nhd. *mutternackt*). Oorspr. bet. : „zoo naakt als een pasgeboren kind”. — **Moedertaal** znw., sedert ± 1700. Ouder is *onze moeders taal* en *moederlijke taal* (beide sedert de 16.eeuw); vert. van lat. *lingua materna* (ook elders vertaald). Kil. geeft op *moederstaete*. In de 16.eeuw komt *moedertaal* wel al voor, maar met de bet. „stamtaal”. — **Moederzielalleen** bijw. Evenals nhd. *mutterszellen allein* opgekomen naast mnl. (*al*)*moederéne*, mhd. *muoters eine*, dat óf als „door zijn moeder verlaten” óf als een syntactisch vrijere samenst. evenals *moedernaakt* wordt opgevat. 't Fri. kent *moerallinne*, *moederlik allinne*. Uit ld. *mutters eine* komt de *mutters ene*, uit hd. *mutterallein* zw. *moders allena*. Ndl. *-ziel-*, hd. *-seelen-* kan in 't woord zijn gekomen onder invloed van geen ziel e.dgl. uitdr., wellicht ook van een onder invloed van zielsbedroefd e.dgl. opgekomen zielsalleen.

Moedwil znw., mnl. *moetwille* m. „vrije verkiezing, moedwil, goedkeuring”. = ohd. *muotwillo* m. „verlangen, wil, verkiezing” (nhd. *mutwille*), mnd. *mótwille*, ofri. *móðwilla* m. „id.”. Uit moed en wil. — **Moedwillig** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Moei (nog slechts archaïstisch en in de volkstaal) znw., mnl. *moeye*, *moye* v. „tante”, zelden „nicht, schoonmoeder”. = ohd. *muoia* v. (in *holzmuoia* „lamia, spookachtig wezen, heks”), mnd. *móie*, *moige*, *moye* v. „tante van moeders kant (en andere vrouwelijke verwanten)”. Evenals gr. *μαῖα* „moedertje, vroedvrouw, min” een „koseform” van moeder : = „moedertje, vrouwtje”. Wsch. eerst een wgerm. formatie. Dgl. formaties zijn ook Antw. *moene* „moeder”, Teuth. *moyne* „tante”, mnd. *móne* „tante, moeder, vrouwelijke bloedverwant, vrouw”, meng. *móne* „tante”, on. *móna* v. „moeder”, en ohd. *muoma* v. „tante van moeders kant, vrouwelijke bloedverwant” (nhd. *muhne*), mnd. *móme* v. in bet. = *móne*. Zulke „kosevormen” komen in alle mogelijke talen voor, vooral reduplicatieve zoals ohd. *muoma*.

Moeien ww., mnl. *moeyen*, *moyen* „moeite veroorzaken, lastig vallen, vermoeien”. = ohd. *muoen* „lastig vallen,

kwellen, boos maken" (nhd. *mühen*), mnd. *móien* „id.", got. **mójan*, blijkens *af-máíþs* „vermoed". Identisch met russ. *májat* „vermoeien, lastig vallen". Van een idg. basis *mō-*, waarvan ook moede, gr. *μῶλος* „inspanning, strijd", wsch. ook lat. *mólēs* „last, massa", *mōlestus* „lastig", lett. *malīšs* „sich dringend bemühen". Wellicht is *mō-* een ablautrapp van *emó-*, *omó-*, dan zijn on. *ama* „lastig vallen, smadelijk behandelen", oi. *ámíti* „hij dringt aan op, verzekert dringend" verwant. Hierbij ook gr. *ὀμνῶμι* „ik zweer"? — **Moelijk** bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Een afl. van mnl. *moeye* v. „moeite, verdriet, last" (Mnl. Handwdb., met toevoeging: „vooral oostmnl.") = ohd. *muoi* (nhd. *mühe*), mnd. *móie* v. „moeite, last, kommer", een verbaalnomen bij moeien. Hiernaast heeft het Mnl. *moeyenisse*, *-nisse* v. „moeite, overlast, last, verdriet, bemoeiing, inspanning", zelden ook reeds *moeyte* v. „overlast, vermoeidheid" (nml. **moeite**). Beide woorden zijn ook mnd. : *móienisse*. *móie*(te) v. — **Moelzaam** bnw. ± 1800 naar hd. *mühsam* gevormd.

I **Moer** (van een schroef) znw., eerst nml. Evenals dial. *moer* ontstaan uit moeder. Naast moer, schroefmoer, moerschroef komt voor de schroef zelf de naam vaarschroef voor (vaar- < vader-). Dezelfde benaming „moeder" draagt de schroefmoer in allerlei talen.

II **Moer** (bezinksel), reeds mnl. *die moeder* („drossem") *vanden aysine*. = moeder. Vgl. hd. *mutter*, nd. *móder*, eng. *mother* „drossem", fr. *mère de vinaigre*, russ. *mat* „azijnmoer". Niet-tegenstaande de opvallende bet. mag de identiteit met moeder „mater" niet betwijfeld worden.

Moeras znw. o. De vorm met *oe*, sedert Kiliaen (*moerasch*), is onder invloed van 't nu in het alg.-Ndl. verouderde *moer* (het, de), mnl. *moer* m. o. „slik, veenaarde, veengrond, moeras" ontstaan uit mnl. *maras*, *marasch*, *mares* m. o. „moeras" < ofr. *mares*, *maresc*, (noordfr.) *marasc* „id." (fr. *marais*; < rom. **mariscu*, dat wsch. niet is afgeleid van lat. *mare* „zee", maar veeleer uit germ. **mariska-* is

ontleend, waarop ook ags. *mersc* m., eng. *marsh* „moeras", mnl. nml. dial. *mersch*, *marsch*, *meersch* m. v., mnd. *marsch*, *mersch*, *masch* v. (o.) „laagland, moerasland" teruggaan en dat is afgeleid van het bij I meer besproken **mari-* „meer"). Uit het Fr. ook meng. *mareis* (eng. *morass*, onder ndl. of udd. invloed) en (met gelijke vervorming als ndl. moeras) mnd. *moras* (> nhd. *morast* m., de. *morads*, zw. *moras*). Mnl. *moer* = ohd. *muor* o. „moeras", zelden „meer", os. *mór* o. (uit het Ndd. nhd. *moor* m. o.), ags. *mór* m. (eng. *moor*) „moeras", in 't Ags. ook „hooggelegen woeste bodem". Germ. **móra-* is een vrddhi-vorm = „meerachtig(e grond)" bij **mari-* (I meer). Minder wsch., maar mogelijk is verwantschap van **móra-*, idg. **má-ro-* met ier. *móin* „moeras, veengrond", lat. *mánāre* „vloeien".

Moerbeï, **moerbezie** znw., mnl. *moerbeie*, *moerbēsie* v. 't Eerste lid is ontleend uit lat. *mórus* „moerbeienboom", *mórum* „moerbeï", waarop ook ohd. *mór(-ber)* o., mnd. *mór(-bere)*, ags. *mór(-béam)* „moer(-beï, -beienboom)" teruggaan. Dit *mór-* kan een geleerde ontl. uit 't Lat. of een volksontl. uit het Rom. zijn. De bijvorm ohd. *múr-* (met dissimilatie nhd. *maul-beere* v.), mnd. *múr-* (os. reeds met *l múl-bóm* m. „moerbeienboom"), ags. *múr-* (? ags. *múr-béam* is een onzekere vorm; eng. *mulberry*) is wsch. een ontl. uit 't Rom.; vgl. uur en vlijm.

Moeren (morrelen, gappen). Wsch. identisch met Kil. *moeren* (naast *mueren*) „commovere, turbare, perturbare", een afl. van II moer : „troebel maken". Hiernaast het in klank er op gelijkende oudnml. *muieren*, *meuieren* (= Kil. *mueren*?) „redderen, mengen", dat zowel aan modderen als moeren herinnert, maar waarvan de genesis duister is.

Moes znw. (het, de), mnl. *moes* o. „gekookte spijs, moes, moot visch", volgens Kil. ook = „spijs, eten". = onfr. *muos* o. „spijs", ohd. *muos* o. „id., maaltijd, gekookte spijs, moes" (nhd. *mus*), os. ofri. ags. *mós* o. „spijs, eten". Uit idg. **mád-so-* of **mád-to-* > **mátto-*, ablaudent met got. *mats* „eten" enz. (vgl. mes). Doordat de grondbet. van

een woord voor „spijs” zoo velerlei kan zijn, is de etymologie dubieus. Men gaat uit van : 1. de basis *mad-* „snijden, houwen”; zie metselen; hierbij kon zich dan ook lat. *mando* „ik kauw” aansluiten, en gr. *μασιάζω* „id.” (*mad-t-* of *mnit-t-*), — 2. *med-* „meten”, in welk geval wij voor got. *mats* en moes van grondvormen met *ō*, *ó* en met de bet. „het toegemeten” zouden moeten uitgaan; zie meten, — 3. *mad-* „nat, week zijn”, waarvan lat. *madeo* „ik ben nat, druip”, gr. *μαδάω* „ik ben vochtig” (ook oi. *mádati*, *mádyati*, *mamátti*, *mándati* „hij zwelgt op, bedrinkt zich, verheugt zich, maakt dronken. verblijdt” ?); de grondbet. „week zijn” zou de verdere combinatie met oi. *mátsya-* „visch” en arm. *matat* „jong, frisch, fijn” mogelijk maken; ook II *mesten* is hier nog bij gebracht, — 4. ier. *mess* „eikel”, alb. *masí* (**madnjó*) „ik mest” (hierbij oi. *mádati* enz. ?). 3 en 4 worden ook wel gecombineerd; niet wsch. In ieder geval kan ier. *maisse* (**mad-tjá-*) „spijs” met got. *mats* en moes verwant zijn.

Moesje znw. o. In de 17. eeuw ontleend uit fr. *mouche*, oorspr. „vlieg” (< lat. *musca*), dan ook „moesje”.

Moesson znw., bij Winschoten, Seeman (1684) *mousson* als synoniem van *passaat* „wind, die een geruime tijd uit een hoek waait”. Uit fr. *mousson* = port. *monção* (> oudnln. *monssoyn*, *monssoen*, bij Linschoten, 1596); van arab. *mausim* („vaste tijd, feest op een bepaalden tijd van ’t jaar”, dan ook „jaargetijde” in oriëntale bet.; door de Portugeezen ’t eerst op regelmatige winden toegepast). Zie *passaat*.

Moet znw., nog niet bij Kil. Toch wsch. een oud woord blijkens on. *mót* o. „afbeelding, teeken, uiterlijk teeken, aard, manier” (> lapsch *muotto* „gezicht”), ags. *métan* „schilderen”. Ook oostfri. *mót* „moet, vlek”. Wellicht is germ. **móta-*, idg. **mó-do-* verwant met I maal, dan zou dit als idg. **mé-lo-* op te vatten zijn en de combinatie met idg. *mé-* „meten” zou zeer waarschijnlijk worden.

Moeten ww., mnl. *moeten* „moeten, in de gelegenheid zijn, mogen (ook in wenschzinnen)”. = ohd. *muozan* „kunnen.

gelegenheid hebben, mogen, moeten” (nhd. *müssen*), os. *mótan*, ofri. *móta*, ags. *mótan* „id.” (eng. nog ’t ospr. praet. *must*), got. *ga-motan* „ruimte vinden”. Op een oorspr. bet. „vrijheid, gelegenheid hebben” wijst ook ’t znw. mnl. *moete* v. „vrije tijd, tusschenpoos tusschen werkzaamheden”, ohd. *muoza* (nhd. *musse*), os. *móta* v. „id.”, ohd. *muoza* ook = „mogelijkheid, geschikte gelegenheid voor iets”. Oorsprong onzeker. De vaak aangenomen verwantschap met o n t m o e t e n is evenals andere hypothesen niet te bewijzen en niet te weerleggen. Ook vergelijkt men meten, de *ó* van ons praeteritopraesens (got. *ga-mot* enz.) wijst echter eer op een *ǎ-* of *ǒ-*basis.

I **Mof** (Duitscher), sedert de 16. eeuw. Wsch. het van Duitsche soldaten overgenomen hd. *muff* m. „knorrepot, ongemanierte, niet spraakzame persoon”. In dgl. bet. komt ook vla. Antw. *moef* voor. ’t Oudnln. nam ook den hd. bijvorm *mußmuff* over: oudnln. komt *mofmuff* voor, benevens jongere ablatende vormen.

II **Mof** (handmof, polsmof), sedert de 16. eeuw. Verkort uit het nog zuidndl. en dial. noordndl. voorkomende *moffel* „mof”, mnl. *moffel*, *muffel* „bonten handschoen, mof”, dat uit fr. *moufle* (mlat. *muffula*) „id.” ontleend is; dit is misschien van germ. oorsprong (m o u w ?). Ook in het Waalsch komt de vorm *mofe* voor. Nhd. nnd. eng. *muff*, de. *muße*, zw. *muff* „mof” komen óf uit ’t Ndl. óf de ndl. vorm *mof* is onder invloed van een elders eerder opgekomen vorm zonder *l*-uitgang ontstaan.

Moffel (vat van vuurvaste klei, om stoffen in te verhitten). Of uit fr. *moufle* óf uit hd. *muffel* v. ontleend. Wsch. oorspr. een bijzondere toepassing van het bij II *mof* besproken woord.

Moffelen ww. Zoowel de dial. en oudnln. zeer ruime en vage bet.-sfeer als het late voorkomen (sedert ± 1600) wijzen er op, dat dit ww. onomatop. is. Ook oostfri. *muffel(e)n*, fri. *moffelje* „(weg)moffelen” komen voor; vgl. ook eng. *to muffle* „instoppen, omhullen”. In sommige bett. kan men aan associatie met II *mof*. ouder *moffel* of met rom.

woorden als it. *muffare* „bedekken, verstoppen, vermommen” denken. Ook oud en dial. nnl. *moffelen* „brommen, mompelen, kauwen als iemand zonder tanden” (reeds bij Kil.) is evenals hd. nd. dial. *muffeln*, dat vooral in de laatste bet. voorkomt, onomatopoëtisch. Vgl. ook mummelen en vooral ook het eind van 't artikel mokken.

Mogelijk bnw. Een sedert het Mnl. Mhd. Mnd. voorkomende afl. van mogen in de bet. „kunnen”. — **Mogen** ww., mnl. *mōghen*, *mōghen* (ō-vormen nog dial.) „kunnen (met uitgebreide bet.-sfeer), macht hebben, mogen”. = onfr. **mugan* (alleen de 3 pers. praet. opt. *mohiti* komt voor) „kunnen”, ohd. *mugan*, *magan* „kunnen, in staat zijn” (nhd. *mögen*), os. *mugan*, ofri. **muga* (*má*, *mei* „kan” e.a. flexievormen komen voor), ags. *magan* (laat-ws., zelden; *mæg* „hij kan” e.a. vormen komen vroeger en meer voor), on. *mega*, got. *magan* „id.”. Het *u*-vocalisme is secundair. De vocaal van mnl. *mach* (nnl. *mag*), ohd. (nhd.) os. *mag*, ofri. *mei*, *má*, ags. *mæg* (eng. *may*), on. *má*, got. *mag* was oergerm. door 't heele paradigma doorgevoerd. Vgl. nog *inacht*, *meug*, *maagd*. Gew. gaat men van een idg. basis *māgh-* uit, waarvan ook ier. *do-for-maig* „hij vermeerderd” (ook anders beoordeeld), gr. *μηχο-* „hulpmiddel”, *μηχανη*, dor. *μαχάνα* „werktuig, list”, obg. *moga*, *mošti* „kunnen, vermogen” komen, waarbij sommigen ook nog oi. *maghá-* „geschenk” brengen. Anderen gaan van idg. *māk-* uit en vergelijken opr. *massi* „hij kan”, *musingis* „machtig”. In geen geval is de verdere combinatie met gr. *μακρός* enz. (zie *ma-ger*) aannemelijk : daar mogen wij niet tot een oudere grondbet. dan „lang, slank” teruggaan. Tenslotte zou mogen nog met lit. *móku*, *mokėti* „kunnen, betalen”, opr. *wissemūkin* „almachtig” van *māq-* kunnen komen. Aangezien wij echter, van *māk-* of *māq-* uitgaande, obg. *moga* en 't znw. *mošti* (zie *macht*) voor ontl. moeten houden en in 't Germ. vormen zoals **max* met *x* niet voorkomen, is de eerste etymologie veel waarschijnlijker.

Mogendheid znw. Met bet.-beperking

uit mnl. *mōghentheit* (ō) v. „lichaamskracht, macht, majesteit, hoog gezag, heerschappij, gebied, vermogen om iets te doen, krachtige werking”, afl. van *mōghent* (*d*), deelw. van *mogen*. 't Znw. is ook mhd. mnd.

Moker znw., sedert de 17.eeuw. Ook oostfri. *möker* „moker”. Wsch. een oud woord met de grondbet. „verbrijzelaar, murw-maker” en verwant met Kil. *muyek* „mollis : lenis, mitis”, ndl. dial. *meuk*, *muik* (achterh. *múik*) „zacht, week”, on. *mjúkr* (uit 't Noorsch eng. *meeek*) „id.”, got. *múka-modei* v. „zachtmoedigheid”, on. *mykr*, *myki* v. „mest” (die door anderen wel bij lat. *é-mungo* „ik snuit” — zie *smokkelen* — of bij idg. (*s*)*mūg-* „glijden, vlijen” — zie aldaar — worden gebracht). Wsch. verder verwant met ier. *mocht* „zacht, week”. De gelijkenis in vorm van *moker* en oi. *mudgara-* „hamer” is met 't oog op de oi. *d* (uit *z*) voor toevallig te houden. Het finsche leenwoord *moukari* (ook *moukka*) „hamer” wijst er op, dat in 't Ngerm. eens een aan *moker* beantwoordend woord heeft bestaan.

Mokken ww., sedert Kil., die „*mocken*. j. *moffelen*. Buccam ducere sive movere” opgeeft. = nhd. *mucken*, mnd. *mucken* (waaruit de. *mukke*, zw. *mucka*), fri. *mokke* „mokken, pruilen”. Ohd. komt al *ir-muccazan* „zacht spreken, mokken, brommen” (nhd. *mucksen*) voor. Germ. *mukk-* is wsch. uit idg. *mugn-* of *muḡn-* ontstaan : vgl. lat. *múgio* „ik loei”, gr. *μυγμός* „zucht”, *μύζω* „ik uit een klank met dichten mond”, oi. *múñjati*, *mójati* „hij maakt een zeker geluid” (Dhâupâtha). Evenwel kan ook *muḡn-* of *muḡn-* aan germ. *mukk-* ten grondslag liggen : vgl. gr. *μύκασσαι* „ik loei, brul”, russ. *myčát* „brullen, loeien”. Zoowel *mūg-* (*múḡ-*) als *mūq-* (*mūq-*) sluiten zich aan bij een basis *mū-*, die oorspr. onomatopoëtisch was, en waarvandaan ook ohd. *mutilón* „musitare, subtiliter murmurare”, on. *mušla* „den mond bewegen om te kauwen of spreken”, lett. *maut* „brullen” komen kunnen. In 't algemeen is het bij deze en dgl. woorden moeilijk uit te maken, waar we met „onomatopoëtische neuschöpfung” en waar we met afl. van een idg. verbaalwortel

te doen hebben. Nog moeilijker wordt dit, als wij ook **mokkelen** „omhelzen en drukken”, dial. ook „vleien, warm inpakken, bevuilden, verfrommelen” en dial. noordnd. *mokkel* „zoen met omhelzing”, ook „mollig kind, dikke vrouw” in beschouwing nemen. Deze herinneren in bet. zeer aan moffelen, maar ook aan mhd. *mocken* „verscholen liggen”, dat weer van ohd. *múhhen, múhhôn* „uit een hinderlaag aanvallen” (nhd. *meuchel-*) bezwaarlijk te scheiden is. Hiermee wordt ier. *formúigthe* „absconditus” gecombineerd. Voor den wortel *mū-* vgl. nog II **muil**. Zie ook **mummelen**.

I **Mol** znw., mnl. *mol* m. = mnd. *mol*, *mul* m., fri. *mol*, eng. *mole*, lat. (Reichenauer glossen) *mutus* „mol”. Geen verkorting van het synonieme woord, dat ohd. als *multwurf* m. (naast *máwurf*; nhd. vervormd tot *maulwurf*) voorkomt en waarvan het eerste lid ohd. *molta* v. of *molt* m. „stof, aarde” is. Ohd. *molta* = mnl. *moude*, ofri. ags. *molde* (eng. *mould*), on. *moeld*, got. *mulda* v. „id.”, een afl. van de bij I malen en III **mul** besproken basis. Mogelijk is voor *mol* een grondvorm **mušla-*, die dezelfde grondbet. zou kunnen hebben als ohd. *scēro* m. „mol” (vgl. *scheren*), nml. „de snijder, boorder” (vgl. *máde*), en die van de basis *mut-* zou kunnen komen, waarvan ook lat. *mutilis* „verminkt”, gr. *μύτιλος* (Hes.) „id., ongehoord”, misschien ook ier. *mut* „kort” (**mut-no-*) zijn gevormd. Vgl. I **mot**. Ook is een grondvorm **mulna-* mogelijk: dan zou *mol* bij I malen hooren. Ohd. os. *mol* (nhd. *molch* m.) Teuth. *moll* „hagedis, salamander” is wsch. niet 't zelfde woord.

II **Mol** (muziekterm). Uit fr. *mol* in *B-mol* (*bémol*) e. dgl. < lat. *mollis*.

Molen znw., dial. ook *mölen*, mnl. *mölen(e)*, *mölen(e)* v. m. Evenals ohd. *mulín*, os. *mulin*, ags. *myl(e)n* (eng. *mill*), on. *mylna* v. „molen” een ontleening — door de volkstaal — uit laat-lat. rom. *molina* (fr. *moulin*) „id.”, een afl. van het bij I malen genoemde lat. *molo* „ik maal”. Mnl. *möle* (*ö*), ohd. *mulí* (nhd. *mühle*), mnd. *möle*, ofri. *mole* v. „molen” heeft denzelfden oorsprong. [Mnl. mnd. komt ook *molle*

v. „id.” voor.] Oorspronkelijk de naam voor een van uit 't Zuiden overgenomen verbeterde soort van molen; 't Germ. bezat reeds een woord voor „molen”: vgl. kweern. Voor den vorm vgl. keuken. — **Molenaar** znw., mnl. *mölenáre* (*ö*) m. = ohd. *mulinári* (nhd. *müller*), os. *mulineri*, on. *mylnari* m. „id.”. Uit lat. *molindrius*. Ndl. *mulder*, dial. = „molenaar”, vooral als familienaam bekend, is 't zelfde woord als *molenaar*; vgl. voor den vorm hd. *müller*.

Molesteeren ww., mnl. *molestéren*. Uit fr. *molester*, een afl. van *molesté*, ontl. uit lat. *molestus* „lastig”.

Mollen (van kant maken). Afl. van barg. *mol* „dood”, wsch. ontl. uit zig. *mulo* „id.”.

Mollig bnw., nog niet bij Kil. Wsch. gevormd van een bnw. **mol* = Teuth. *moll*, mnd. *mol* „week, murw”, en algemeen geworden onder invloed van lat. *mollis* „zacht”, wellicht ook van I **mol** (vgl. *molletje* als „kosewort”) en doordat men 't woord onomatopöetisch voelde. Ook in het Du. bestaan dgl. woorden met dgl. bet.

Molm znw. (de en het), mnl. *molm*, *mollem* (*mollen*) o. = nhd. *mulm*, westf. *molm* m. „molm”. Met ablaut: 1. mnl. *melm* m. (ook *melme* v.) „stof, droog zand”, ohd. os. *mēlm* m. „stof”, 2. ags. *mealn* (in *mealnstan* m. „zandsteen”), on. *malmr* m. „erts, metaal”, got. *malma* m. „zand”. Met formans idg. *-mo-*, *-mon-* van de bij I malen besproken basis: vgl. vooral lit. *melmū* „graveel” en nhd. *zermalmen* „verbrijzelen”. Een geheel ander woord dan *molm* is Teuth. Kil. *olm* „verrotting van hout, rot hout”; ohd. reeds *olmoht*, mnd. *ulmich* „verrot, rottig”.

Molsla znw. Zuidnd. = „paardebloem”. De naam is daardoor te verklaren, dat de bladen, onder molshoopen groeiend, door gebrek aan licht verbleeken.

I **Mom** (bier), sedert 1531. Evenals eng. *mum* uit laat-mnd. nhd. *mumme* v. De afl. uit den naam van den vermeenden uitvinder, den brouwer Chr. Mumme in Brunswijk (1489), is onzeker.

II **Mom** (masker; oudnld. ook „gemaskerde”), soms o., Teuth. *mummen* „larvales”, *mom* als synoniem van *budde*,

spoick, schoeduwel, hailars. = nhd. *mumme* v. „vermomming”. Vgl. verder nog eng. *to mumm* „zich vermommen” en de afl. ndl. *vermommen*, nhd. *vermummen* (> de. *formumme*). Ofr. *mome, momme* komt in 1400 = „maskerade” voor. Dezelfde bet. heeft nu fr. *momerie*, een afl. van *momer* „maskerade spelen”. Sommigen houden deze woordfamilie voor oorspr. rom. en zoeken dan den oorsprong in de kindertaal, anderen gaan uit van de germ. bij *mompelen, mummelen* behandelde woordgroep. Beide onzeker. — **Mombakkes** znw. o., sedert de 17. eeuw. Uit *momen* en *bakkes*.

Momboor. Zie bij *mondig*.

Moment znw. o. Reeds laat-mnl. ontleend uit fr. *moment* (< lat. *mómentum*) De uitspraak *-ment* berust op invloed van 't lat. woord of van oudere ndl. woorden op *-ment*.

Mompelen ww., Kil. *mompelen* (*mondpe-len*), Teuth. *mumpleu* „rumari”. Ook dial. nhd. nnd. komen *mumpfen, mümpfen* resp. *mumpeln* voor, evenzoo fri. *mompelje*, eng. *to mump*, het laatste ook met de bet. „bedriegen, bedotten”, die ook oudnld. *mompen* heeft; noorw. dial. *mumpa* „et vollen mond kauwen”. Zie verder 't verwante *mummelen*. Oudnld. *mompen* „bedriegen”, ook „verstoppem”, herinnert in bet. aan de woordgroep van *II m o m*.

Mond znw., mnl. *mont* (*d*) m. (v.). = onfr. *munt* (*d*), ohd. (nhd.) *mund*, os. *múth*, ofri. *múth* (*mund*), ags. *múð* (eng. *mouth*), on. *múðr* (**munar*), got. *munþs* m. „mond”. Met ofri. *múth* vgl. nog eigennamen als *Muiden, IJselmuiden*; *IJselmonde* is een zuiverder frankische vorm. Germ. **munþa-* < idg. **m₂nto-* (**m₂nto-*) kan met kymr. *mant* „kinnebak” en lat. *mentum* „kin” identisch zijn; 't laatste kan ook idg. *en* hebben, evenals de voor verwant gehouden woorden on. *minnask* „kussen”, ohd. (*ka*)*mindil*, ags. *múðl*, on. *mél* o. „gebit aan den teugel”, die echter wellicht niet verwant zijn. De oorspr. bet. van *mond*, kymr. *mant*, lat. *mentum* was wsch. „voorstekend lichaamsdeel”: vgl. lat. *émineo* „ik steek uit”, av. *fra-man-* „vorsprung gewinnen”, waarbij ook kymr. *mynydd* „berg”, lat. *mons*

„id.”, gr. *μῶσα* (ospr. „bergnymf”?), alb. *maje* „spits, top” en on. *mónir* m. „nok” worden gebracht. De combinatie van *mond*, eventueel ook kymr. *mant* en lat. *mentum*, met gr. *στόμα* „mond” is al te onzeker, evenals die van *I m a a g* met gr. *στόμαχος*; de *m*-anlaut zou dan op *stm-* met schwindstufte der eerste vocaal teruggaan. — **Mondeling** bnw. Mnl. nog slechts *mondelinghe* bijw.

Mondig bnw., mnl. *mondich* (vooral noordnld.) „mondig” (in de fri. en wfri. Stadrechten „macht hebbende over”). = mhd. *mündec* (nhd. *mündig*) „mondig”, mnd. *mundich* „mondig, bij zijn verstand, volmacht hebbende”. Wordt afgeleid van mnl. (speciaal fri., noord-holl.) *mont* (*d*) m. „macht, voogdij, voogd”, ohd. *munt* v. „bescherming”, os. *mud-* „id.” (in samenstt. zooals *mundboro* m. = ohd. *muntboro*, ags. *muudbora*, mnl. *monthore, mombore* m. „voogd, beschermer”, nog archaïstisch *m o m b o o r*), ofri. *mund* m. „voogdij” (ook *mund, mond* m. „voogd”), ags. *mund* v. „bescherming, voogdij”; dit znw. wordt gew. met ohd. *munt*, os. ags. on. *mund* v. „hand” geïdentificeerd, dat van de bij *mond* besproken basis komen of met lat. *manus*, gr. *μάχη* (**μηχᾶ*) „hand” verwant zijn kan (ook kan beide tegelijk juist zijn; of ohd. *munt* enz., lat. *manus*, gr. *μάχη* van idg. *amé-* „vatten”?) Zie *mare*). Anderen scheiden — wsch. terecht — de beide woorden ohd. *munt* enz. en brengen *munt, mund* „bescherming” bij ohd. *muntón*, os. *mundon*, ags. *mundian* „helpen”; zie hierover verder *monter*. Niettegenstaande ofri. *el(e)méthha* m. „de volkomen kies- en stemgerechtigde mannen”, een afl. van **al(l)i-munþia-*, is 't niet gewenscht, ook mnl. *mondich* in de bet. „volwassen, mondig” van *mond* af te leiden met de bet. „recht van spreken en stemmen hebbend”.

Monnik znw., mnl. *mōnic, mōnic, monc, munc, monnic* (*-inc*) m. De vorm *monnic* is wsch. uit *monc* ontstaan; wellicht was deze stamvorm klankwettig in de casus met uitgang: *mon-kes* e.dgl.; *ō*-vormen bestaan nog dial. Evenals ohd. *munih* (*hh*, nhd. *mönch*), mnd. *mōnik* (*-ek*), *monk, monnik* (*-ek, -ink*), ofri. *munik, monik* (*-ek, -ink*), ags. *munuc* (met substitutie van *-uc*; vgl. *persoc* < *persicum*; eng.

monk), on. *munkr* m. „monnik” ontl. uit rom. **monacu*, **monicu* (lat. *monachus* < gr. *μόναχος*) „monnik”, waarvan o.a. ook fr. *moine*, ier. *manach* „monnik”.

I **Monster** (staal) znw. o., mnl. *monster* o.m.v. Evenals mnd. *munster* o. „monster, snit en kleur van kleeën, versiering (o.a. aan 't tuig van vrachtpaarden)”, meng. *moustre* (eng. *muster*) uit ofr. *monstre* (nomen bij lat. *monstrare* „toonen”). Denselven oorsprong heeft 't gelijkkluidende mnl. eng. woord in de bet. „monstering”. Hierbij weer 't ww. mnl. *monsteren* (nnl. **monsteren**), mnd. *munsteren* „monsteren”. Nhd. *muster* o. is uit it. *mostra* (= ofr. *moustre*) ontleend. Hierbij weer *mustern* „monsteren”.

II **Monster** (gedrocht) znw. o., mnl. (zeldzaam) *monster* o. Uit fr. *monstre* of lat. *monstrum*. Ook in andere talen ontleend.

Monteeren ww. Uit fr. *monter* (< lat. **montāre*; van *mous* „berg”). Mnl. *montēren* komt reeds voor, maar alleen in de bett. „te paard stijgen, te paard helpen”.

Monter bnw., bij Kil. „Ger. Sax. Sicamb.” genoemd. In de 16.eeuw ontleend uit hd. *munter*, dat op ohd. *muntar* „frisch, levendig, flink, kloek” teruggaat. Dit is verwant met ohd. *munton*, os. *mundon*, ags. *mundian* „helpen, beschermen”, on. *munda* „mikken”, got. *mundon* „acht geven op”, ohd. *muntrī*, *muntrī* v. „industria”, got. *mundrei* v. „doel”; met ablaut mnl. *menderlike* „aandachtig” en onfr. ohd. *meuden*, os. *mendian* „zich verheugen”. Buiten het Germ. vgl. gr. *μανθάνω* „ik leer”, *μεθητήρ* *φροντισ* (Hes.), obg. *mqđrii* „wijs”, lit. *mandrūs* „vroomlijk”, av. *maqđra-* „wijs” (**mendh-dhro-*, **mondh-dhro-*). Idg. *mendh-* is een verlenging van *men-* (zie II *manen*). Zie nog *mondig*.

Mooi bnw., mnl. *mōy*. = mnd. *mōi(e)* „mooi”. Uit **mauja-*. Een bevredigende etymologie ontbreekt.

I **Moor** (persoon), mnl. *moor* m. = onfr. ohd. *mōr* (nhd. *mōhr*), os. *mōr* m. „Aethiops, Moor”. Uit lat. *Maurus*, evenals fr. *more* > eng. *moor*.

II **Moor** (stof) znw. o. Nnl. ontl. uit fr. *moire*, dat evenals eng. *mohair* uit 't Arab. wordt afgeleid. Het fr. woord is ook in andere talen ontleend.

Moord znw., mnl. *moort*, *mort* (*d*) v.m. „moord, dood, sterfte, slachting, gruweldaad”. = ohd. *mord* o. (nhd. *mord* m.), os. ofri. *morth* o., ags. *morð* m.o., on. *morð* o. „moord” (en verwante bett.). 't Got. kent alleen *maúrþr* o. „moord” = ags. *morðor* m.o. (eng. *murder*) „moord” (en verwante bett.), waarbij zich weer got. *maúrþrijan* „(ver-)moorden” = mnl. *morderen*, *moorderen*, ohd. *murðiren*, ags. *myrðrian* (eng. *to murder*) „id.” aansluiten. Uit 't Germ. komt fr. *meurtre* „moord”. Germ. **murþa-*, **murþra-* komt van de idg. basis *mer-* „sterven”, waarvan o.a. ook ier. *marb* bnw. „dood”, lat. *morior* „ik sterf”, gr. *μορτός* (Hes.), *βροτός* „sterveling”, obg. *mǝrǝq*, *mǝrǝti* „sterven”, lit. *mǝrsztu*, *mǝrǝti* „id.”, arm. *meřanim* „ik sterf”, oi. *mriyáte*, *mǝrate* „hij sterft”. Het deelw. oi. *mǝrlá-*, av. *mǝrǝta-* „gestorven, dood” is op 't accent na identisch met germ. **murþa-*. Zie *murw*. — Afl. : **moorden** ww., mnl. *morden*, *moorden*. Vgl. ohd. *murden* (: nhd. *morden*), mnd. *morden*, ofri. *morthia*, on. *myrða* „(ver-)moorden”. — **Moordenaar** znw., mnl. *mo(o)rdenāre* m. = mnd. *mordenēre*, owfri. *mordenaer* m. „moordenaar”. 't Oergerm. kende een stam **murþrian-* „moordenaar”, blijktens ohd. *murðreo*, ags. *myrðra*, got. *mana-maúrþrja* m. „id.”. Moordenaar kan óf uit **mo(o)rdenāre*, een met eng. *murderer* te vergelijken, maar in dezen vorm niet voorkomend nomen agentis van mnl. *mo(o)rderen* (zie *moord*) gedissimileerd zijn óf met substitutie van *-endāre* voor *-āre*, *-ere* op mnl. *mo(o)rdenāre*, *-ere* m. „moordenaar” teruggaan, dat = mhd. *mordere*, *morder* (nhd. *mörder*), mnd. ofri. *morder* m. „id.” is; een dgl. formatie is ook on. *morðari* m. „id.”, waarnaast *morðingi* m. „id.”.

Moot znw., eerst nnl. Kil. geeft op „moete, moes. Holl. Segmen salmonis, tomus, segmentum”. Dit *moete*, dat ook in Junius' Nomenclator voorkomt, zou met *metēn* kunnen ablauten: „af-, toegemeten stuk”; verder zou men *moot* ais een vervorming hiervan kunnen beschouwen. Aangezien echter 1. de oorzaak van een dgl. vervorming niet te begrijpen is, 2. een vorm met *ó* zowel

op Goeree als op de Veluwe, in den Achterh. en Gron. voorkomt, 3. het Oostfri. *mât*, *mate*, *môt*, *mote* met de bet. „moot” kent, is voor moot de oude verklaring 't aannemelijkst: dat 't op een ofri. **mâte* < **maitô-* teruggaat, dat, overgenomen in die diall., waar *â* in *ô* veranderde, in *môte* is overgegaan; vgl. flikflooiën. De oude vorm *moete* kan bezwaarlijk = moot zijn. Antw. *mook* (*ô*) „moot” is wsch. een vervorming. Germ. **maitô-* is gevormd van den stam van got. *maitan*, on. *meita*, ohd. *meigan* „snijden”. Voor eventueele verwanten zie I mijt. Verder is verwantschap met ier. *mael* „kaal, stomp, ongehoord” mogelijk, maar onzeker. Met *mi-* kan *smi-* oorspr. identisch geweest zijn: vgl. dan nog gr. *σμίλη* „mes, stift”: dit komt echter veeleer van een basis *smi-* met de bet. „een strijkende, slaande beweging maken” (zie smid, smijten).

I **Mop** (steen, koekje, grap), in de bet. „een soort van steenen” sedert de 17. eeuw. Vgl. Kil. „*moffe*. Zeland. Holl. vetus. Later coctus grandior”, zuidndl. *moef(e)*, *mof* „id.”. Als oudere bet. neemt men gew. „klomp, brok” aan. Vgl. ook zuidndl. *mokken* „kleine, hard gebakkene, bruine koeken”. Oorsprong onbekend. Formeel herinneren deze woorden aan mopperen en de daar aangehaalde woordgroepen.

II **Mop**, **mops** (hond), ook op du. gebied, en overgenomen in de skandin. talen. Identisch met I mop; vgl. nnd. *mops* „brok, blok van een mensch, lomperd, sukkel, dog met stompen snuit”. Ook een schertsende latiniseering *mopsus* komt voor.

Mopperen ww. In de 19. eeuw in gebruik gekomen voor een ouder nnl. *moppen* „mopperen”. In welke genetische verhouding dit tot de bij *mokken*, *moffelen*, *mompelen*, *mummelen* besproken woorden staat, is niet na te gaan.

Moreel bnw. Met suffixsubstitutie voor oudnnl. *moraal* (< fr. *moral* < lat. *mōrālis*). Het nnl. znw. **moraal** gaat op fr. *morale* terug. Naast dit *moraal* (sedert de 16. eeuw) ook oudnnl. *moreel*. Reeds nnl. (Lekenspieghel) *moraliteit*

v. „zedeleer” en laat-mnl. (1481) 't ww. *moralisēren*.

Morel znw., dial. ook *marel* (Antw.), Kil. *marelle*, *amarelle*. Gaat terug op it. *amarella*, dat nu een andere plant aanduidt, terwijl *amarasca* „morel” be- teekent. Beide komen van lat. *amārus* „bitter”. Mnl. *moreele* „een soort plant” gaat op fr. *morelle* (it. *morello*, van *moro* „zwartbruin”) terug.

Mores (leeren), sedert 2. helft 17. eeuw. Uit lat. *mōres*, mv. van *mōs*, misschien via 't Hd. (hier sedert 1531). Door bemiddeling der latijnsche scholen ontleend.

Morganatisch bnw. Internationaal woord. Het mlat. bnw. *morganaticus* is bij een znw. *morganaticum* „morgengave” gevormd, een afl. van I morgen.

I **Morgen** (ochtend), mnl. *morghen* m., ook — naar analogie van avond — *morghent*, een vorm die nog in het Zuidndl. bestaat. = onfr. *morgan*, *morgen*, ohd. *morgau* (nhd. *morgen*), os. *morgan*, ofri. *morn*, ags. *morgen* (eng. *morning*, naar *evening*), on. *morginn*, -*unn*, *myrginn* m., got. *maurgins* m. „ochtend”. Hier-naast nnl. *mal(e)rghe(n)*, *merghen*, nnl. dial. *margen*, *mergen*, die op een ablaudenten grondvorm met *a* wijzen (= merc. *margen*?). Of van de idg. basis *merq-*, waarvan ook obg. *mrakū* „duisternis”, *mrūkuṇti* „donker worden”, lit. *mėrkū*, *mėrkti* „de oogen sluiten”, *mīrksū*, *mīrksėti* „met de oogen knippen”, oi. *marká-* „verduistering”, of van *mergh-* en verwant met lit. *mīrgu*, *mīrgėti* „flikkeren”, *mārgas* „bont” (ook arm. *mutj* „nacht”? en gr. *μόραρος* „donkerkleurig”? basis- auslaut *gh*?). Deze balt. vormen kunnen echter evengoed idg. *g* hebben en direct met on. *myrkr*, os. *mirki*, ags. *mierce* „donker” verwant zijn. *Mer-g-* en *mer-g-* kunnen idg. auslaut-varianten zijn. Als wij voor morgen een labiovelaar mogen aannemen, is directe verwantschap met got. *brahw* (zie *brasem*) en de hierboven behandelde basis *merq-*, die dan als *merq-*, *merēq-* op te vallen is, 't aannemelijkst. Dat *brahw* idg. *qv* heeft, is zeer onwsch.

II **Morgen** bijw., mnl. *morghen*. Met dgl. mnl. nnl. *a-* en *e-* bijvormen als I morgen. = mhd. (nhd.) mnd. *morgen*

„cras”. Of een accus. of een dat. enk. van I morgen. In 't laatste geval = ohd. *morgane* „morgen, cras”. Vgl. os. *an morga*, ags. *tó morgene* (eng. *to-morrow*), on. *á, í morginn*, got. *du maúrgina* „morgen, den volgenden dag”. Vgl. voor de bet. fr. *demain* „morgen” (bevat lat. *máne* „vroeg in den morgen”), russ. *záwtra* „id.” (bevat *útro* „ochtend”).

III **Morgen** (landmaat), mnl. *morghen* m. Mnl. nnl. dezelfde bijvormen met *a*, *e* als bij I en II morgen. Ook ohd. *morgan* (nhd. *morgen*), mnd. *morgen* m. komen als landmaat voor. = I morgen. Oorspr. bet.: „zooveel land als men op één morgen beploegen kan”. Vgl. mlat. *dies* „tantum terrae, quantum quis per diem uno aratro arare potest”, sicilisch *μédιμροσ* „iugerum”, oorspr. „zooveel land als men met één schepel koren bezaaien kan”.

Moriaan znw., mnl. *moriaen* m. Evenals mnd. *morián*, eng. *Morian* uit ofr. *morien* (lat. *Mauretánus*; zie I moor).

Morille znw. Nnl. uit fr. *morille*, dat weer van duitschen oorsprong is.

Mormel znw. o. Verkort uit **mormeldier** o., dat evenals de. *murmeldyr*, zw. *murmeldjur* ontleend is uit hd. *murmeltier* o. Dit is een volksetymologische vervorming van ohd. *murmuntí(n)* o., *muremunto* m., dat weer op lat. *múrem* (acc. van *mús*) *montis* letterlijk „bergmuis” teruggaat. Ook fr. *marmotte* (zie *marmot*) wordt wel hiervan afgeleid. Oudnln. *mormeldier* beteekent ook evenals 't overeenkomstige woord in andere talen „marmot”.

Morrelen „wroeten, peutenen” zal wel identisch zijn met 't nu verouderde *morrelen* „morren, pruttelen”, een frequentativum van *morren*. De bet. variatie is begrijpelijk met 't oog op 't onomatopoëtische karakter van dit en synonieme woorden.

Morren ww., mnl. *morren* (*murren*). = mnd. *murren*, on. *murra* „brommen”. Van een reeds idg. onomatopoëtische basis. Vgl. nog ags. *murcian* „morren”, mnl. *murkelen*, *meurkelen* „id.” (nog dial.) en de reduplicatieve vormen nld. *murmelen*, mnl. *mormeren*, *murmieren* (in associatie getreden met 't ontleende *murmurén*), onfr. *murmulon*, ohd. *mur-*

murón, *murmulon* (nhd. *murmeln*), mnd. *murmieren*, *murmelen*, lat. *murmuro*, gr. *μουμύρω*, ksl. *mrumrati*, lit. *murm(ł)enti*, arm. *mimram*, *-im*, alles geluid-aanduidende ww.; vgl. nog oi. *marmara* „ruischend; geruisch”, *murmura-* „knetterend vuur”. In hoeverre deze woorden oerverwant en in hoeverre 't jongere vormen zijn, is niet uit te maken. Zie nog *brommen*.

Morsdood bnw., sedert de 17. eeuw. Samenst. uit *mors* en 't bnw. *dood*. Dit oudnln. *mors* „in eens” is wsch. ontleend of uit hd. *morsch* (bijv. in *morsch entzwei*) of uit ndd. *murs*, dat op dgl. wijze gebruikt wordt. Deze woorden maken een jongen, interjectieachtigen indruk, zouden echter ook oud en met *vermorzelen* verwant kunnen zijn. Mhd. *murz* m. „stukje, stompje” (de gen. *murzes* = „geheel en al”), ohd. *murzilingun* „absolute” zouden dan van een germ. variant *mur-t-* kunnen komen.

Morsen ww., **morsig** bnw., sedert het Oudnln. Worden afgeleid van 't bij *vermorzelen* vermelde *mors(ch)*, dat o.a. „vuil” beteekent. De scherpe *s* verklaart zich dan uit *sch*: *morschen* zou dus een meer etymologische spelling wezen. Ook oostfri. *mursig* „vuil, morsig” komt voor. — **Morsebel** znw., sedert ± 1600. Uit den stam van *morsen* + *bel* in de bet. „vod, lap” samengesteld.

Mortel (metselspecie), soms o. Met dissimilatie uit mnl. *morter*, *moorter* (-ere) o. m. v. Evenals mhd. *morter*, -el (nhd. *mörtel*) m., mnd. *mortel* uit lat. *mortárium* „mortel”, waaruit ook fr. *mortier* > eng. *mortar* „id.”. Vgl. *mortier*. Voor een met lat. *mor-t-* hoogerop verwant germ. *mur-t-* zie bij *morsdood*.

Mortier znw., mnl. *mortier* m. „vijzel, stuk geschut”. Uit fr. *mortier*; dit gaat op lat. *mortárium* terug, dat èn „vijzel” èn „mortel” beteekende (zie *mortel*). In de bet. „vijzel” werd het lat.-rom. woord ook al in de oudere germ. diall. overgenomen: ohd. *mortári*, (vervormd) *morsári* m. (nhd. *mörser*), mnd. *morter* m. (waarnaast de wsch. jongere ontl. *mortér* m. > laat-on. *mortér*, *mortél* o.), ags. *mortere* m. (eng. *mortar*).

Mos znw. o., dial. zuidndl. m., mnl. *mos* (*mosc*, *most* zijn secundaire vormen) o. „mos, poel”. = ohd. *mos* o. „mos, moeras, poel” (nhd. *moos*), mnd. *mos* o. „mos”, ags. *mos* o. „poel, moeras” (eng. *moss*). Hiernaast de *n*-stam on. *mosi* m. „mos, moeras”. Met ablaut Kil. *mies* („vetus”), ohd. *mios* (nhd. dial. *mies*), ags. *méos* m. o. „mos”, met gramm. wch. on. *mýrr* v. „moeras”. Verw. met lat. *muscus* „mos”, oruss. *múchř* „id.”, lit. *musai* „schimmel op zure melk”, misschien ook arm. *mamur* „mos”. De rom. woordfamilie, waartoe fr. *mousse* „mos, schuim” behoort, komt uit het Germ.

Mosch. Zie *musch*.

Mossel znw., mnl. *mossel(e)*, *mussel(e)* v. Uit ofr. *mouste*, *muisse* (fr. *moule*); dit uit vulgairlat. *músc'ulus* (lat. *músculus*). Evenzoo mnd. *mussel*. Een oudere ontl. — uit rom. **musclu* resp. een v. **muscle*, -a — is mnl. *mossel(e)*, *mussel(e)* v. „schelp, mossel” = ohd. *muscula* (nhd. *muschel*), os. *muskula*, mnd. *muskele*, *muschele*, ags. *muscle*, *muwle* (eng. *mussel*) v. „id.”.

Most znw., mnl. *most* m. Evenals ohd. (nhd.) *most* m., mnd. *most*, *must*, ags. *must* (m. ? eng. *must*) „most” ontl. uit rom. **mustu*, **mostu* (lat. *mustum*) „most”. Evenzoo zijn wij n, a zijn e.dgl. ontleend.

Mosterd znw., mnl. *mostaert*, -ert (*d*) m. Uit ofr. *mostarde* (fr. *moutarde*), een afl. van lat. *mustum* (fr. *mout*): zie *most*. Ook in andere germ. talen ontleend. In de uitdr. weten waar Abram (Bert, Bartel) den mosterd haalt houdt men mosterd wel voor een substitutie voor most en dit wordt dan wel uit barg. *moos* „geld” afgeleid: al te hypothetisch.

I **Mot** (insect), mnl. *motte* (*mutte*) v. = laat-mhd. *mott*, *mothe*, *mutte* (nhd. *motte*), mnd. *mutte*, westf. *mòtə* (Soest), ags. *moððe* (eng. *moth*) v., on. *motti* m. (ontleend ?) „mot”. Een lastig woord. De *tt* wordt uit *þþ* verklaard (zie spotten). 't Is echter duister, waar die *þþ* vandaan kan komen. Als wij van een germ. **mub-* (het verdere deel van 't woord is onzeker) mogen uitgaan, is verwantschap met I *mól*

< **muð-la-* mogelijk. De bijvorm mhd. mnl. *matie* v., nog dial. (Zaansch) *mat* kan met *made* verwant zijn. Maar deze *a*-vorm is anderzijds bezwaarlijk van den *o*-vorm te scheiden. De ags. (north.) spelling *moððe*, -*a* geeft geen licht over den oorsprong van de *þþ*, *tt*.

II **Mot** (hebben, krijgen met iemand). Wsch. = I *mot*.

Motie znw. Gevormd naar fr. *motion*. Oudnndl. ook in de bet. „beweging”.

Motief znw. o. Uit fr. *motif* (lat. *mótiivum*). Reeds mnl. ontleend, in den vorm *motijf* o., met de bet. „doel”.

Motregen znw., sedert de 17. eeuw, evenals 't o.znw. *mot*, dat oudnndl. op zichzelf ook „motregen” beteekent. Vgl. middelrijnsch *mot* „nevel”, zw. dial. *muta* „motregenen”. De oorspr. bet. van dit *mot* is wsch. „stof-achtige, fijne materie”: vgl. Zaansch *eek-mot* „fijn gemalen eikenschors”, vel. *möt* „stof, fijn zand”, achterh. *mot* „fijne afval” (in dgl. bett. ook elders, tot in Zuid-Ndl. toe), fri. *mot* „turfinolm”, oostfri. *mut* „gruis, afval, molm”, westf. *mutten* „afval”, ags. *mot* o. „stofje, splintertje” (eng. *mote*). Met 't oog op deze laatste categorie van woorden is een grondbet. „vochtige materie” niet wsch.; een dgl. grondbet. aannemend, heeft men *mot* wel met ier. *muad* „wolk” enz. (zie *modder*) gecombineerd. Deze etymologie is dan alleen aannemelijk, als wij voor idg. *mud-* ook de bet. „week zijn” aannemen: vgl. behalve 't materiaal bij *modder* nog lett. *mudas* „verrot zeewier”, *muðét* „week, schimmelig worden”.

Mottig znw., in de 16. eeuw reeds van kleëderen waarin de *mot* zit gebruikt, bij Kil. = „vermiculosus, tineosus, sordidus”. In alle bett. van I *mot* behalve in de nu verouderde bet. „onhelder en vochtig door motregen” en in dial. (Antw.) *mottig weer* (bij *motregen*).

Motto znw. o. Later-nnl. (wsch. 18. eeuw) uit it. *motto* „woord, gezegde”. Ook elders ontleend.

Mousseline znw. o. Uit fr. *mousseline*. Een internationale benaming: naar de stad Mosoel, niet ver van Bagdad.

Mout znw. o., mnl. *mout* o. = ohd. (nhd.) *malz*, os. *malt*, ags. *mealt* (eng.

malt), on. *malt* o. „mout”. Een afl. van de bij I malen en blaag besproken basis *mel-*; voor andere afl. van een met idg. *d*, germ. *t* verlengde basis zie bij mild, en vgl. nog ags. *miltan* „smelten, verteerd worden” (eng. *to melt*), on. *miltu* „het eten verteren”, got. *ga-malteins* v. „oplossing”; zie smelten. Uit het Germ. zijn ontleend: fr. *malt*, slav. **molto* (slov. *mlato* enz.), opr. (*picca-*)*maltan*, finsch *maltas* „mout”.

Mouw znw., mnl. *mouwe* (*mawwe*, *murwe*) v. = mhd. *mouwe*, mnd. *mouwe* (*move*, *mawwe*), owfri. *mowve* v. „mouw”, vooral „wijde mouw”. Kan met lit. *máuju*, *máuti* „steken aan, drukken aan (bijv. een ring aan den vinger)”, *rank-maustė* „band om den arm van Kath. geestelijken”, *rañkú ūz-nova* „mof” verwant zijn, waarnee verder lat. *moveo* „ik beweeg, breng in beweging”, gr. ἀπειρασθαι „ἀπειρασθαι”, oi. (*káma-*) *máta-* „(door liefde) bewogen”, ook oi. *mivati* „hij schuift, dringt, beweegt” gecombineerd worden.

Mozaiek znw. o., Kil. *musaick*, *mosaick*. Ontl. uit otr. *musaicq*, fr. *mosaïque* (lat. *musaicum*, later gevormd naast *músivum* < gr. μουσαϊον). Ook elders ontleend.

Mud znw. o., dial. (wvla.) v., mnl. *muddle* o.v. = ohd. *nutti*, os. *muddi*, ags. *mydd* o. „mud, schepel”. Een vroege ontl. uit lat. *modius* of rom. **modiu* „id.”.

Muf bnw., sedert Kil. De Teuth. geeft al *muffen* „stinken, vuil zijn”, *muffich* „smerig” op. Vgl. laat-mhd. *müffeln*, nhd. *muffen*, *müffen* „naar schimmel, vocht, verrotting ruiken”, *muff* m. „schimmel, rottige lucht”. Rom. woorden als fr. *mofette* „duffe lucht, schadelijke stank” komen wsch. uit het Germ. Oorsprong onzeker. Misschien bij de bij modder besproken basis *mũ-*.

Mug znw. (gron. = „vlieg”, evenzoo fri. *mich*), mnl. *mugghe* v. = ohd. *mucka* v. „mug, vlieg” (nhd. *mücke*), os. *muggia* v., ags. *mycge* v., gew. *mycg* m. „mug” (eng. *midge*), de. *myg*, zw. *mygg(a)* „id.”. Grondvorm germ. **muwja-*, **muw-jón-*. De *ʒ*, *g* ontstond uit *w* evenals in brug e.dgl. Zonder *ʒ*, *g* on. *mý* o. „mug”. Verwant zijn lat. *musca*, gr. *μύα* „vlieg”, obg. *mšica* „μύα, μυΐα”,

mucha „vlieg”, opr. *muso*, lit. *musė* „vlieg”, alb. *mize* „mug”, arm. *mun* „steekmug”. Van de verlengde basis *mũ-s-* komen in 't Germ.: 1. gotlandsch *mausa* (**músa*), 2. mnl. *mōsie*, *mēsie* v., wvla. *meuz(i)e*, *mez(i)e* „mug” (= gr. *μύα*, lit. *musė*, obg. **mšū*), 3. gloss. bern. *mus* „culex”. — **Muggenzifter** znw. Vgl. Mattheus 23, 24.

I Muil (pantoffel), mnl. *múle* v. Ontl. uit fr. *mule* „pantoffel” (van onzekeren oorsprong). Ook in 't Ndd. ontleend.

II Muil (bek), mnl. *múle*, *muul* v. (m.). = ohd. *múla* v. „bek, snavel” (nhd. *maul* o.), mnd. *múle* v., *múl* o., ofri. *múla* m. „bek”, on. *múli* m. „bek, uitstekende rots”, ook got. blijkens *faúr-múljan* „muilbanden”. Verwant is wsch. gr. *μύω* „ik sluit mij (van lippen, dan ook van oogen enz.)”, misschien ook oi. *múkha-* „mond, muil, snuit”. Ook gr. *μύθος* „woord”? Nog hypothetischer is de vaak aangenomen verwantschap met lat. *mútus* „stom”, gr. *μυκός*, *μίτις* · *ἄφωνος* (Hes.), *μίδος*, *μύδος*, *μίτης*, *μυτιός* „stom”, arm. *munj*, oi. *múka-* „id”. Deze woorden zijn wsch. onomatopoëtisch, oorspr. = „*mu* zeggend, brabbelend, stamelend”, de bij mokken geëiteerde woorden kunnen ook zoo'n onomatopoëtischen oorsprong hebben, desnoods ook gr. *μύω*, maar de woorden voor „mond” wsch. toch wel niet. Mond is wel als **mu-nb-a-* met muil gecombineerd, maar dat is niet aannemelijk. De ndl. vorm smoel is een dial. vorm (vgl. I poes) van een variant met anlautende *s*, die mnl. in *coe-smúle* v. „koeienbek” voorkomt; vgl. lett. *smulát* „kwijlen, morsen”, *smaulis*, -e „Fresse”. Zie verder meesmuilen.

Muieldier znw. o., sedert Kil., die 't „Sicamb.” noemt. Dit woord is wellicht oorspr. een germanisme, maar **muilezel**, sedert Kil., wsch. niet. 't Eerste lid is mnl. *muul* m., *múle* m.v. „muilezel, muieldier”, dat evenals ohd. *múl* m. (nhd. *maul-tier* o., *maul-esel* m.), mnd. *múl* m., *múle* m.v., ags. *múl* m. (eng. *mule* uit 't Fr.), on. *múll* m. „id.” uit lat. *múlus* „id.” ontleend is, wellicht tegelijk met ezel. Voor de nnl. nhd. samenst. — ook de. *muldyr*, *mulesel*, zw. *muläsna* — vgl. damhert.

Muilpeer znw., mnl. *muulpere* v. Een formatie als oorv i j g.

Muis znw., mnl. *muus* v.m. = ohd. *mūs* (nhd. *maus*) v., os. *mūs* (in samenst.), ags. *mūs* v. (eng. *mouse*), on. *mūs* v. „muis”. Een idg. consonantstam : = lat. *mūs*, gr. *μῦς*, obg. *mysŕ*, alb. *mī*, arm. *mu-kn* „muis”, oi. *mūs-* (e.a. stammen) „id., rat”. Verwantschap met oi. *muŕnāti* „hij steelt” is hoogst onzeker; dat *muŕnāti* eigenlijk „hij muis-t” zou beteekenen, is wegens de afwijkende quantiteit onwsch. Mnl. *muus* is ook reeds de naam van vleezige deelen van het lichaam of spieren. Evenzoo ohd. *mūs* v. „spier, speciaal die van den bovenarm” (nhd. *maus* „muis van de hand”), mnd. *mūs* v. „muis van de hand”, ags. on. *mūs* v. „spier van den arm”; vgl. uit andere talen lat. *mūsculus* „spier”, gr. *μῦς* „spier”, *μῦών* „plaats waar veel spieren bijeen liggen”, obg. *mysŕica* „βραχίον”, arm. *mukn* „spier”. Ook woorden voor „muis” van andere afkomst beteekenen tegelijk „spier, vleezig deel”, bijv. fr. *souris*, ook „muis van de hand”.

Muisjes znw. mv. Uit muizen-keutel(tje)s verkort.

Muit (vogelkooi), mnl. *mūte* v. „kooi, waarin de vogels ruien”, ook — blijkens Kil. *mytē* „tempus quo aves in tenebris servantur ne canant”, wvla. *muut* „het ruien” — „ruitijd, het ruien”. = mhd. *mūze* (nhd. *mause(r)*) „het ruien”, mnd. *mūt(e)* v. „id., het verhuiden van kreeften”. Behoort bij 't ww. mnl. *mūten* „ruien” (nog in Vlaanderen en Zeeland), ohd. *mūzōn* „ruilen, wisselen”, mhd. *mūzen* „ruien”, mnd. *mūten* „id.”, ags. *be-mūtan* „ruilen”, dat uit lat. *mūtāre* ontleend is. De bet. „ruien” is ook rom.; wellicht is 't germ. ww. in deze bet. apart ontleend, evenzoo 't znw. uit mlat. *mūta* (> fr. *mue*) „het ruien”. Vgl. mnl. *mūren*, misschien ook *muēren* „veranderen” < fr. *muer* (< lat. *mūtāre*).

Muiten ww., reeds mnl. *moiten* „oproerig zijn”. Afgeleid van mnl. *moyte*, *meute*, *muete* v. „oproer, opstand” (nog over in het reeds laat-mnl. **muitmaker**). Uit ofr. *meute*, *muete* (fr. *meute* „troep jachthonden”, *émeute* „oproer”) < vulgairlat. **mōvita* (bij *movēre* „bewegen”).

Muizen ww., mnl. *mūsen* „op de muizenjacht zijn, muizen vangen en opeten”. = mhd. *mūsen* „muizen vangen, sluipen, listig bedriegen” (nhd. *mausen*), mnd. *mūsen* „muizen vangen, stelen”. Van muis. Kil. „*meuselen*. Holl. Zeland. Pitissare, ligurire, et clam degustare paulatim”, nu vooral in zuidelijke diall. gebruikelijk, zal wel een vervorming van de nog bestaande dial. afl. *muizelen* naar *peuzelen* zijn. Om 't direct met oi. *muŕnāti* (zie muis) te verbinden, daarvoor is geen reden.

Muizenis znw., sedert Kil.; **muizenest** znw. o., sedert ± 1550. Wsch. is de laatste vorm 't oudst, vgl. hd. *ein meusznest ausz dem kopf treiben* (1518). Anderen houden muizenis voor ouder en leiden 't af van mnl. *mūsen* „peinzen, soezen”, dat uit fr. *muser* „id.” (oorsprong onzeker) ontleend is : minder wsch.; zie nog gril.

I **Mul** (visch), nnl. Uit lat. *mullus*.

II **Mul** (meekrap, verkregen door het stampen van den afval van meekrapwortels), nnl. Hangt samen met III m u l. Wellicht met geslachtsverandering uit mnl. nnl. dial. *mul* o.

III **Mul** bnw., reeds oostmnl. blijkens Teuth. *mullheit* = *stubbicheit*. Een bnw. **mulja-*, met denzelfden stam als 't znw. mnl. zuidnl. *mul* o. „stof, losse grond, gruis” = mnd. *mul*, westf. *müll* o. „stof”, ags. *myl* (v. **muljō-*?) „id.”. Van de bij I malen, I molenz. besproken basis *mel-*, *mol-*, *mēl-*. In 't Zaansch *meul* (daarnaast vroeger *moel*; vrddhivorm?) „fijn en droog” (van grond), „zacht, murw” (van gras, vleesch).

Mulat znw. Nnl. uit spa. of port. *mulato*, eig. „jonge muilezel”, van 't bij muildier besprokene lat. *mūlus*.

Mummelen ww. Dial. ook *meumelen*, *mommelen*, mnl. *mommelen* (*mummelen*) „mompelen, brommen”. Hiernaast oud-en dial. nnl. *mommen* „onduidelijk spreken, kauwen”. Vgl. ook mnd. *mummelen* „brommen, prevelen”, fri. *mommelye* „kauwen zonder tanden”, eng. *to mumble* „mompelen, prevelen, kauwen”. Van een onomatopöetische basis germ. *mm-*, waarvan ook zw. *munsa* „moelijk, zonder tanden eten”. Zie verder *mompelen*, *moffelen*, *mokken*, II *mom*.

Mummie znw., bij Kil. ook *mommie*, nog niet mnl. Uit ofr. *monmie*, *mummie*. De verouderde nld. vorm *mumie* uit lat. *mumia*. Gaat terug op arab. *mūmīja* „asphalt, stof waarmee men lijken balsemde” (van perz. *mūm* „was” afgeleid). Ook elders ontleend.

Munitie znw., sedert de 16.eeuw. Uit fr. *munitio*. Zie am munitie.

I Munt (geldstuk enz.), mnl. *munte* (*monte*, *mōnte*) v. „muntstuk, muntsoort, stempel op de munt, muntrecht, plaats waar geld gemunt wordt”. = ohd. *muni* 5.7a (nhd. *münze*), os. *munita*, ofri. *menole*, *mente* (*monte*, *munte*), on. *mynt* v., ags. *mynt* o. „munt”. Een vroege ontl. uit lat. *monēta* „munt”. Voor de behandeling van de lat. *ē* vgl. bij a z i j n over *ēdic*, voor de germ. *u* (later *ū*) zie bij molen. — Afl.: **munten** ww., mnl. *munten*. = ohd. *mun* 5.7ōn (nhd. *münzen*), os. *muniton*, ofri. *montia*, ags. *mynetian* „munten”. On. wel al *myntari* m. „munter, muntmeester”.

II Munt (kruid), vooral in de samenstt. kruizemunt en pepermunt, mnl. *munte* (*mynte*, *muente*) v. = ohd. *munza* (nhd. *münze*) v. „munt”. Een opvallende bijvorm naast mnl. *mente*, *minte*, ohd. *minza* (nhd. *minze*), os. *mintā*, ags. *minte* (eng. *mint*) v. „id.”. Blijkens de *mynte*, zw. *mynta* „id.”, die wsch. uit 't Ndd. komen, heeft ook hier een vorm met *ū* bestaan (bestaat deze nog?). Ontl. uit lat. *mentha*, *menta* (gr. *μίνθα*, -η) „munt”; wellicht tegelijk met keuken e.a. keukenwoorden ontleend.

Munten (doelen) ww., later-mnl. *munten* (ἀπ. λεγ. Clerc 137 *daer hi gemunt was te bringen* „waar de toeleg was, hem te brengen”). = ags. *myntan* „van plan zijn, besluiten, denken” (eng. *to mint*), fri. *mitsje* (*muntsje*) „munten, doelen”, waarbij het znw. (*de*) *mint* (*op* — *hawwe*, *krije*) „(een) hekel (hebben, krijgen aan)”. Van de bij II manen besproken basis.

Murik. Zie II m u r.

Murmelen, murmureeren. Zie m o r r e n.

Murw bnw., mnl. *mōru*, *mōru*, *morwe*, *murwe*, *mōrwe* „zacht, week, teeder, malsch, zacht of week gestemd, wekelijk, zwak”. = ohd. *murruwi*, *murwi* „zacht,

murw” (nhd. *mürbe*), mnd. *mōr(e)*, *morwe* „id.”. Ablautend met het synonieme **marwa-*, **marwia-*, mnl. *māru*, *mēru*, vla. *merf*, ohd. *maro*, *marawi*, dat ook in 't Ags. bestaat: *mearu* „zacht, zwak”. Ode. *miōr* „zacht, week” wordt wel uit een ablatend **merwa-* verklaard, on. *meyr* „id.” kan alleen verwant zijn, als wij *ur* uit *rw* mogen afleiden. Buiten 't Germ. vgl. vooral ier. *meirb* (**merwi-*) „week” en verder gr. *μαραινω* „ik verteer, vernietig”, oi. *μηράτι* „hij verbrijzelt, slaat stuk”. Deze idg. basis *mer-*, waarvan ook nog on. *merja* „slaan, stukslaan” komt, is misschien identisch met de bij moord besprokene; ook komen verlengingen met verschillende consonantische en vocalische formantia voor. Zie nog br ij, braden, vermorzelen.

Musch (mosch) znw., mnl. *mussce*, *mossce* v. = onfr. *musca* v., mnd. *musche* (westf. *müsche*) v. „musch”, mhd. (nederrijnsch) *musche* m. „muschje”, *muscha* reeds in een glossaar, dat wsch. op een 9.-eeuwsch glossaar uit de Lahnstreek (middelfrank.) teruggaat. Verwantschap van dit woord (in dit geval germ. **muskiō(u)-* „musch”) met lat. *musca* „vlieg” (zie mug) of veeleer ontl. hieruit is aannemelijk: vgl. laat-ohd. *gras-mucca* (nhd. *grasmücke*) v. „curruca”, oudnhd. (1557) ook *graszmusch* genoemd, — en ofr. *mussun*, *mousson*, norm. *moison* „musch” < lat. *muscio* (Reichenauer glossen).

Muscus znw., eerst nnl. Uit lat. *muscus* (gr. *μούσχος*, wsch. via 't Perz. uit oi. *muška-* „teelbal”). Mnl. *musch* m., oud-nnl. *musk* „muscus” is óf een vernederlandschte vorm van lat. *muscus* óf uit fr. *musc* ontleend.

Muskaat znw., mnl. *muscāte*, *moscāte*, ook *nōtemuscāte* v. „muskaat, muskaatnoot”. Evenals mhd. *musc(h)āt* m. v. (nhd. *muskate*), mnd. *musc(h)āte* uit ofr. *muscate* (*noiz muscate*) of laat-lat. *muscāta*.

Muskaatwijn, muskaat znw. Ontleend uit fr. (*vin*) *muscat*, genoemd naar den muscusachtigen geur.

Musket znw. o., sedert 't eind van de 16.eeuw. Uit fr. *mousquet* < it. *moschetto*; dit is identisch met ofr.

mouchet (fr. *émouchet*) „mannelijke sperwer”, dat als mnl. *musket*, *musset* o., nnl. *mosket* (de) ontleend is. Een afl. van lat. *musca* (fr. *mouche*) „vlieg”. — **Musketier** znw., sedert eind 16. eeuw. Met suffixsubstitutie uit fr. *mousquetaire*; vgl. brevier: fr. *bréviaire*. Ook in andere talen ontleend.

Muskiet znw. Uit spa. port. *mosquito*; afl. van lat. *musca* „vlieg”. Ook in andere talen ontleend.

Muts znw., mnl. *mutse* v. „muts, kap, koorkap”, bij Kil. ook *amutse*, *almutse*, *almuys*. = mhd. *armuz*, *almuz* o., laat-mhd. *mütze*, *mutze* (nhd. *mütze*) v., mnd. *mutze*, *musse*, *musche*, *malmásé* v. „id.”, fr. *aumusse*, *aumuce*, spa. *almucio*, mlat. *almutium*, -a, *armutia*, it. *mozzetta* „mantel met kap (van geestelijken)”. Uit het Rom. is 't woord in 't Germ. (Ndl. Ndd. Md. Nederrijnsch) gekomen; over den oorsprong van 't rom. woord is men 't niet eens: o.a. wordt 't uit arab. *al-mustaqah* „wijde mantel” afgeleid, waarvan de oorsprong weer in 't Perz. en tenslotte in 't Oi. wordt gezocht. Voor 't verdwijnen van 't vóórtonige *al-* vgl. pul.

Mutsaard, -erd znw., later-mnl. *mutsaert*, -ert (*d*), *mutser* m. „takkenbos, stapel takkenbossen”. Wordt afgeleid van Kil. *moetsen*, *mutsen* „verminken, afsnijden”, *moetsé* „verminkt, met afgesneden staart, ooren of manen”, dat wsch. uit het Rom. komt (it. *mozzo*,

spa. *mochó*, fr. *mousse* „stomp”; lat. **mutius* ?).

I **Muur** (wand), mnl. *muur* m., *múre* v. = onfr. *múra*, ohd. *múra* (*múri*) v. (nhd. *mauer*), os. *múr-* (in samenst., verder een dat. mv. *múrun*, van **múr* m. of **múra* v. ?), ofri. *múre* v., ags. *múr* m., on. *múrr* m. „muur”. Uit lat. *múrus* „id.” ontleend; evenzoo andere woorden, op bouwen betrekking hebbend: vgl. kamer, kelder, paal, poort, II post, tegel, venster, zolder. Voor een alg.-germ. woord voor „muur” zie weeghuis.

II **Muur** (plant), soms o., mnl. *muer* (v. ?). Nnl. bijvorm *murik* met hetzelfde formans als *dravik* e.dgl. Dial. nog andere vormen, o.a. *mier(e)*, dat een grondvorm met germ. *eu* (> *eo* > ndl. *ie*, resp. > *iu* > ndl. *ü*) waar-schijnlijk maakt. Zoo zijn evenwel alle vormen nog niet te verklaren: vgl. mnd. *mír*, westf. *mír* o., *míre* v., hd. dial. *miere*, *mier*, *meier*. Oorsprong onbekend.

Muzelman znw. Uit fr. *musulman*. Een internationaal woord, teruggaande op perz.-turksch *muslimán* (*musulmán*), een perz. mv. van arab. *muslim*.

Muziek znw., mnl. *musíke* v. Uit fr. *musique* (lat. *música*, gr. *μουσική*). Onder fr. invloed gebleven, vandaar nnl. -*iek* (oudnnl. ook -*ijk(e)*). Ook in andere talen ontleend. — **Muzikant** znw. Nnl. uit ofr. *musicant*. Oudnnl. ook = „musicus”. Mnl. en oudnnl. komen in deze bet. ook *musicien* en *musíker* m. voor.

N.

I **Na** voorz., mnl. *ná* „na, naar” (met ruime gebruikssfeer). = II *na*, als voorz. gebruikt. Evenzoo als voorz. ohd. *náh* „na, naar, bij, naast” (nhd. *nach*), mnd. *ná* „na, naar”, ofri. *nei*, *na* „id.”, ags. *néah*, got. *nehwa* „nabij”. Zie ook I *naar*. De tegenwoordige schrijftaal onderscheiding tusschen na en naar gaat op Huydecoper terug.

II **Na** bijw. Het gebruik als bnw. in een *naë* verwant e.dgl. heeft zich uit het adverbiale gebruik ontwikkeld naar analogie van andere woorden, die zoowel attributief bnw. als predicativum bij zijn zijn. Uit mnl.

ná „nabij, nauwkeurig, bijna”, zelden als bnw. „na, nabijzijnd”. = ohd. os. *náh*, ags. *néah* (eng. *nigh*), on. *ná-* (in samenst.), got. *nehw* „nabij”. Met anderen uitgang: onfr. *náio* „pene”, ohd. *náho*, ofri. *nei*, *ní* „nabij”. Van het bnw. ohd. os. *náh*, ags. *néah* (eng. *nigh*), on. *nár*, got. *nehws* „nabijzijnd”. Oorsprong onzeker. Eenige van de voorgeslagen combinaties zijn: 1. die met lit. *nókti* „inhalen, bereiken, rijpen”; 2. die met pehl. *nax* „de eerste”; 3. die met oi. *náçati* „hij bereikt, verkrijgt” (**nek-wo-*; vgl. *genoeg*); 4. die met alb. *nes* „morgen”. Mnl. *naer*, nnl. *naar* = ohd.

náhór, os. *náhor*, ofri. *niár*, ags. *néar* (eng. *near*) „naderbij”, waarnaast got. *nehwis*, on. *nár* „id.”. De superlatief luidt mnd. *naest* (nml. *naast*), ohd. *náhóst*, *náhist* (nhd. *nächst*), os. *náhist*, ofri. *nést*, ags. *néchst* (eng. *next*), on. *néstr* „naast” (bnw.). Ndl. *nader*, reeds laat-mnl., is een jongere analogievorm. Mnl. *naerre* „nader” (bnw. en bijw.) = mnd. *nárre*, ags. *néarra*, on. *nérrí*; gevormd evenals meerder.

Naad znw., mnl. *naet* (*d*) v.m. = ohd. *nát* (nhd. *naht*) v., mnd. *nát* v. „naad”: germ. **né-ði-*, bij naaien. = gr. *νήσις* „het spinnen”, op den anlaut na; want voor gr. *νη-* moeten we van *σνι-* uitgaan.

Naaf znw., mnl. *nāve* v.m. = ohd. *naba* v. (nhd. *nabe*), os. *nāba* (in samenst.; zie *avegaar*), ags. *nafu* (eng. *nave*), on. *nof* v. „naaf van een wiel”. Verwant met *navel* en lett. *naba* „naaf”, opr. *nabis* „id., naaf”, oi. *nábhya-* „naaf”, *nábhi-* „id., navel, verwantschap”. Dat de idg. basis vóór de *n* nog een vocaal had, wordt bewezen door de abluende woorden ier. *imblíu* „navel”, lat. *umbo* „knop op het schild”, *umbilícus* „navel”, gr. *ομφαλός* „id., knop op 't schild”. Afwijkend consonantisme heeft av. *nāfa-* „navel, familie” (naast *nabá-nazdišta-* „de naastverwante”). [Vgl. een dgl. wisseling bij russ. *pup*, po. *pep*, serv. *pūpak*: lit. *bámba* „navel”.] Formaties van deze basis hadden in 't Idg. blijkbaar reeds beide bett. „naaf” en „navel”. Zie nog *avegaar*.

Naaien ww., mnl. *naeyen*. = ohd. *nājan* (nhd. *nāhen*), mnd. *neien* „naaien”. Zie *naad*, *naald*. Verwant met ier. *sním* „ik vlecht”, *snáthe* „draad”, lat. *neo*, gr. *νέω* „ik spin” (anlaut *σν-* blijkens *ενη* „nebat”), oruss. *niti* „draad”, lit. *nýtis* „weverskam” (abluend-vorm van de verlengde basis (*s*)*né-i-*), lett. *snát* „los samen draaien”, arm. *neard* „vezel”, oi. *snáyati* „hij omwindt, bekleedt”. De basisvorm *sné-* is ouder dan *né-*. Voor verwante vormen zie nog *snaar* en *snoer*. De oorspr. bet. van de basis was wsch. „met draden e.dgl. werken”, dan „vlechten, winden”.

Naakt bnw., mnl. *nāket*, *naect*. = ohd. *nahhut*, *nackut* (nhd. *nackt*), mnd.

nāket, ofri. *naked*, ags. *nacod* (eng. *naked*), on. *nókkviðr*, got. *naqaps* „naakt”. Uit idg. **nogvedho-*, **nogrodho-* (event. ook **nogvedho-*). = lat. *nūdus* „naakt”. Verwant zijn verder: on. *nakinn*, ofri. wvla. *naken* „naakt” (uit een dgl. vorm zijn ook mnl. *nākent*, nml. *nakend*, mnd. *nākent*, mhd. *nackent*, nhd. *nackend* „id.” ontstaan), oi. *nagná-*, av. *mayna-* „id.” en ier. *nócht*, obg. *nagü*, lit. *nūgas* „id.”. Moeilijk te beoordeelen zijn gr. *λυμός* (Hes.), *γυμός* „naakt”, kyprisch *ἀπολύματος* *ἀπογύμνωσις* (Hes.), die niet van idg. **nogv-* mogen gescheiden worden. Men heeft voor de gr. en indo-iraansche vormen wel een idg. **nogv-mo-* aangenomen. Vermoedelijk bezat 't Idg. een consonantstam **nōgv-*, die op verschillende manieren verlengd is.

Naald znw., mnl. *naelde* v. Met consonantenmetathesis, die ook ohd. *nālda*, mnd. *nāldē*, ofri. *nēldē* v. „naald” vertoonen, = ohd. *nādala* (nhd. *nadel*), os. *nāthla*, *nādla*, ofri. *nēldē*, angl. *nēðl*, ws. *nāll* (eng. *needle*), on. *nāl*, got. *neþla* v. „naald”. Germ. **nēþlō-* < idg. **nē-tlā-*. Bij naaien. In gelijke bet. het verwante ier. *snáthar* „naald”.

Naam znw., mnl. *nāme* m. = onfr. ohd. *namo* (nhd. *name*), os. *namo*, ofri. ags. *noma* m. (eng. *name*) „naam”. Got. *namo*, on. *nafn* o. „id.” hebben het oudere onz. geslacht bewaard. Een idg. abluende *n-*stam: de oudst reconstrueerbare stamvorm is **e/onōmen-*. Uit andere talen: ier. *ainm*, lat. *nōmen*, gr. *ὄνομα* (ouder wellicht *ἐννομα*, in lakon. *Ἐννομακατιδας*; o < ε? oorspr. flexie *ἐννομα*, *ὄνιματος*?), obg. *ime*, opr. *emmens*, alb. *emsn*, arm. *anun*, oi. *nāman-* „naam”. Voor den anlaut vgl. *naaf*. Hierbij noemen. — **Naamval** znw., sedert Moonen (1706). Oudnml. alleen *val*, als vertaling van lat. *casus*. **Naamval** is de vert. van *casus nominis*.

I Naar voorz. voegw., mnl. *naer* (*nāre*, *nāren*). Zie **II na**.

II Naar bnw., mnl. **nāre* „nauw” (*bijnāren*, „benauwen” in de Wilkeuren van Fredewold), ook „naar” (in *naer-riekent*). = os. *naro*, ags. *nearu* (eng. *narrow*) „nauw”. Hierbij ofri. *nare* v. „gevangenschap”. Zie *benard* en **I nerf**. Met abluend on. *nór* o. „inham met nauwen

ingang". Wellicht verwant met arm. *neţ* „nauw". De bet. laat de combinatie met lit. *nerià*, *neri* „een draad insteken" (waarbij eventueel ook lat. *nervus* „pees, spier") toe, zonder die echter zeer plausibel te maken. Lett. *nàrs*, *nàre* „klamp" wordt wsch. terecht voor verwant gehouden: oorspr. bet. „benauwer, klemmer".

Naardien voegw. Uit mnl. *naer dien dat* = *ná dien dat* „naarmate, aangezien". Vgl. *indien*.

Naargeestig bnw. Van II naar en I geest. Sedert de 18. eeuw.

Naarstig bnw., een (ospr. zuidndl.) schrijftaalwoord, < mnl. *naer(n)stich*, *ner(e)nstich*, bijvorm van *er(e)nstich* „ernstig, ijverig", evenals mnl. nndl. dial. *naernst*, *ner(e)nst* naast *er(e)nst*. Zie ernst. De *n* is wsch. het eerst opgekomen bij het znw.; *nerenst* is geabstraheerd uit verbindingen als *den erenst* (nog in de periode toen het woord m. en v. was. Evenzoo dial. *noom* = oom enz.), event. ook uit *in erenst(e)* e.dgl.

Naast. Zie II na. Reeds mnl. ook voorz. — Afl.: **naasten** ww., volgens Kil. een hollandisme = *vernaerden* „retrahere emptionem iure proximitatis", in de 16. eeuw in de Westfriesche stadsrechten.

Nabauwen. Zie *bauwen*.

Nabij bijw. voorz. Samenkoppeling, nog ongewoon in 't Mnl.

Nabob znw., vroeger ook *nabab*, ospr. „hooge ambtenaar, onderkoning in het rijk van den grooten Mogol", uit den arab. mv.-vorm *nawáb* via 't Port. in de West-Europ. talen ontleend. In de overdr. bet. van nu bij ons en in 't Du. naar eng. *Nabob*.

Nabootsen ww., sedert de 16. eeuw. Zie *bootsen*.

Nabuur znw., mnl. *nábuur* m. (noordndl.). Zie *buur*. — Laat-mnl. ook al *nábuurljic* bnw. „zooals billijk is tegenover den buur" (saks. streken), Teuth. *naberlich* bijw. „viciniter"; **naburig** sedert de 17. eeuw.

Nacht znw., mnl. *nacht* v. m. = onfr. ohd. *naht* (nhd. *nacht*), os. *naht*, ofri. *nacht*, ags. *neacht*, *nicht* (eng. *night*), on. *nátt*, *nótt*, got. *nahts* v. „nacht". Een idg. woord: ier. *innocht* „hac

nocte", lat. *nox*, gr. *νύξ*, obg. *nos' tsi*, lit. *naktis*, alb. *nate* „nacht", oi. *náktih* „nachten", *nák*, du. *náktá* „nacht", *náktam*, *náktayá* „in den nacht". Met ablaut ochtend. Zonder *t*: gr. *νύχα* *νύκτωρ* (Hes.), *παννύχτος* „den heelen nacht durend", kymr. *he-no* „hac nocte", lit. *nakvóti* „overnachten". Vooral de gr. vormen, die bezwaarlijk *t* verloren kunnen hebben, wijzen op een idg. stam zonder *t*. Een oeridg. woord voor „dag" kan **din(o)*- geweest zijn (zie bij *lente*), ook **dejew-*, **diw-*: kymr. *diw*, *dyw*, lat. *diés* „dag", *tri-duum* < **divo-m* „drie dagen", arm. *tiv* „dag", oi. *divá* „bij dag".

Nachtbraken ww., sedert het oudere Nnl. Bij Kil. met „lucubrare" vertaald. Of van Kil. *nachtbraecke* „lucubratio" (nacht + I *braek*) óf — waarschijnlijker — uit nacht en braken, 't laatste met de oude bet. „des nachts bezig zijn" (vooral in *waken ende braken*).

Nachtegaal znw., mnl. *nachtegāle*, -*gael* v. m. = ohd. *nachtigala* (nhd. *nachtigall*), os. *nachtigala*, ags. *nihtegale* v. (eng. *nightingale*) „nachtegaal". Letterlijk = „nachtzangster". 't Tweede lid bij germ. **jalanan* „zingen". Zie *galm* en *pillen*.

Nachtevening znw. Ouder-nnl. vertaling van lat. *aequinoctium*. Oudnll. komt 't vreemde woord nog veel voor.

Nachtmerrie znw., mnl. *nachtmerriē*, *nachtmēriē*, *nachtmēre* v.; een oudere vorm is *nachtmāre*, Teuth. *nachtsmare*. 't Tweede lid, mnl. *māre* „nachtspook, nachtelijke kwelgeest, nachtmerrie" (nog zuidndl.; *nachtmaar* ook N.-Brab.), is onder invloed van *merrie* vervormd. Dit *māre* = ohd. *mara* v. (nhd. *mahr* m.; mhd. ook *naht-mare* m. v.), mnd. *mār(e)* (m. v. ? Ook *nacht-mār*), ags. *mare* v. (eng. *night-mare*), on. *mara* v. met gelijke bet. Aangezien de grondbet. van dit znw. zeer onzeker is, is geen van de voorgeslagen combinaties meer dan een vermoeden: men kan *meren* en lat. *mora* „oponthoud" vergelijken, ook de basis van *murw* (de oorspr. bet. was dan „drukker, stamper"), ook de basis (*s*)*mer-*, waarvan o.a. *mijmeren* komt en waarbij ook nog russ. *mará* „verzoeking, het zich-inbeelden, visioen", dial. ook „een soort

kobold" gebracht is. Serv. *mòra* „nachtmerrie", een algemeen slav. woord, is eer een ontl. uit 't Germ., dan een oeridg. woord = ohd. *mara* enz. Zeer onzeker is ook de combinatie met ier. *morrígain* „lamia, monstrum in feminae figura". Met 't oog op ohd. *dala-masca* enz. (zie masker) zouden wij ook aan germ. *mazkunen* denken. Dan zou slav. *mora* niet uit het Got. kunnen komen.

Nachtschade znw., mnl. *nachtscāde*, *nachtscādu(w)e* v. = ohd. *nahtscato* (nhd. *nachtschatten*) m., mnd. *nachtschāde(n)*, ags. *nihtscada* m. 't Tweede lid = schaduw : het woord duidt speciaal de solanum-soort met zwarte bessen aan.

Nadat voegw., reeds laat-mnl. naast *ná dien dat*. Vgl. omdat.

Nadeel znw. o., sedert eind 16. eeuw, o.a. bij Kil. Hd. (md.) nnd. sedert de 15. eeuw, oost-md. al in de 14. eeuw. Zie voordeel.

Nademaal voegw., laat-mnl. *náde(m)ael* (*dat*), *náde(m)ael(dat)* „nadat, aangezien". Ook Teuth. en mnd. 't Tweede lid is I maal in de bet. „tijd, tijdstip".

Nader. Zie II na. — **Naderen** ww. Sedert Kil. Mnd. *sik náderen* „naderen". Mnl. wel *nāren* en *naersen* en *nāken* (zie *genaken*) „naderen".

Naderhand bijw. Reeds mnl. als één woord geschreven. = mnd. *ná der hant* „later".

Nagel znw., mnl. *nāghel* m. „nagel, klauw, spijker, pin, kruidnagel, een gewicht". = ohd. *nagal* (nhd. *nagel*), os. *nagal*, ofri. *uul*, ags. *naegel* (eng. *nail*) m. „nagel aan vingers en teenen, spijker", on. *nagl* m. „vingernagel", *nagli* m. „spijker"; got. de afl. *ga-nagljan* „nagelen, spijkeren". Germ. *naʒla-* komt óf van de basis *eʒonogh-*, waarvan ook ier. *ingen* „nagel, klauw", lat. *unguis, ungula* „id.", obg. *nogŭlŭ* „id.", lit. *nagŭtis* „vingernagel", ook obg. *noga*, opr. *nage* „voet" (onwsch. bij I enkel), lit. *nagŭ* „hoef", *nāgas* „nagel, klauw", oi. *āvghri-* „voet", wsch. ook gr. *ōrvē* „nagel", dat echter ook *qh* kan hebben, misschien ook arm. *eʒ-ungn* „nagel, klauw, ijzeren haak", — óf van *eʒonogh-*, waarvan oi. *nakhí-* „nagel, klauw", *nakhāra-* „id.". — **Nagelen** ww., mnl. *nāghelen* en *nēghelen*. = ohd. *nagalen*

(mhd. *nagelen*, *negelen*, nhd. *nageln*), os. *neglian*, ags. *naeglan* (eng. *to nail*), on. *nēgla*, got. *ga-nagljan* „nagelen".

Nagenoeg bijw., nog niet bij Kil. Uit II na en genoeg. — **Naijver** znw., sedert Hooft. Wellicht deverbativum van het sedert dezelfde periode bekende ww. *na-ijveren*. Nam de oude bet. van *ijver* aan.

Naken. Zie *genaken*.

Nakend. Zie *naakt*.

Nakomeling znw., mnl. *nācōmelinc* (*gh*) m. „opvolger, de later komende, nakomeling". Ook al mhd. *nāchkomelinc*, mnd. *nākömelink* m.

Nalatenschap znw., sedert 1683. Een opvallende formatie : vgl. hd. *hinterlassenschaft*, zelden *nachlassenschaft* v.; ook wetenschap.

Namaals bijw., reeds mnl. (ook *naermaels*). = Teuth. *naemails*, mhd. *nāchmāles*, mnd. *nāmāls* „namaals, later". Bijwoord, uit II na en I maal gevormd. Een dgl. formatie is eertijds.

Namelijk bijw., mnl. *nāmelike* „met name, uitdrukkelijk, bepaaldelijk, vooral, uitsluitend, althans, namelijk, evenzoo, persoonlijk", ook een bnw. *nāmelijc* „met name genoemd, uitdrukkelijk bepaald, dezelfde". Overeenkomstige vormen ook reeds in 't Ohd. Mnd. Ofri.

Namens voorz., sedert 1832. Wsch. een opzettelijk gevormd woord voor „uit naam van". Vgl. *wegens, krachten*.

Naneef znw., in de bet. „nazaat" sedert 't Oudnld.; mnl. *nā-nēve* m. = „volle neef, naë verwant".

Nanking znw. o., nnl. Ook in andere talen. Naar Nanking in China genoemd.

Nap znw., mnl. *nap* (*pp*) m. (v.) „nap, beker, schaal". = old. (*h*)*napf* (nhd. *napf*), os. *hnap* (*pp*), ags. *hnap* (*pp*) m. „id.", on. *hnappr* m. „schaal, bak". Oorsprong onzeker. Men heeft ksl. *konobŭ* „pelvis" vergeleken. Uit het Germ. it. *nappo*, ofr. *hanap* „beker". Zie bij *homp*.

Naphtha znw. Internationaal woord. < gr.-lat. *naphtha*.

Nar znw., Teuth. *narre*. Uit het (Oostmnl. of) Hd.; uit 't Du. de *nar*, zw. *narr*. Reeds ohd. komt *narro* m. „gek" voor (nhd. *narr*); ook mnd. *narre* m. „dwaas, zot". Men vergelijkt gew. mhd.

narren, nerren, mnd. *narren, nurren* „knorren” (ook op ndl. gebied: Zaansch *narren* „grienen, aanhoudend huilen en pruttelen”). Maar wellicht is deze woordfamilie jong; zie *norsch*. Echter maken dgl. chronologische en semantische verhoudingen bij *snarri-* (zie *snorren*) deze combinatie althans de overweging waard. Mogelijk is ook de combinatie met lit. *naršas* „toorn” (**nartsas*), *nirstū*, *nirtaū*, *nirsti* „koppig worden” (waarbij nog gr. *νόσος* „ziekte” < **νοσιφο-* gebracht is: zeer onzeker). Dan moet echter de *t* van deze balt. woordfamilie formantisch zijn. Waarschijnlijker is de combinatie met oi. *narmá-* „scherts, grap”, *nřtyati, nřtati* „hij danst”.

Narcis znw. Oudnnl. uit fr. *narcisse* of gr.-lat. *narcissus*. De bloem heet naar den mythischen jongeling Narcissus, die in zoc'n bloem zou veranderd zijn.

Narwal znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *narwal* m., eng. *narwhal*, fr. *narval* „narwal” uit de zw. *narhval* „id.”. Dit is vervormd blijkens on. *náhvalr* m. „id.”. Voor 't tweede lid zie walvisch. 't Eerste wordt geïdentificeerd met on. *nár* m. „lijk” = got. *naus* m., ags. *néo-* (in samenst.) „id.” (de narwal genoemd naar de witen-zwart-gevlekte huid?), dat wel bij de onder nood besproken basis gebracht wordt, maar ook wel anders wordt verklaard. [Eventueel zou men got. *naus* enz. met ksl. *navř* „lijk”, opr. *nowis* („id.”? In 't Elbinger glossaar met „rump” vertaald) kunnen combineeren en van de overige woordgroep scheiden. Iedere groepeerings der in aanmerking komende woorden is echter onzeker.] On. *ná(-hvalr)* is ook met oi. *nakra-* „krokodil” gecombineerd: niet wsch.

Nasporen naast **naspeuren** ww. Zie bij opsporen.

Nat bnw., mnl. *nat* (gen. *nātes*, ook al *nattes*). = onfr. *nat*, ohd. *naꝛ* (nhd. *nass*), mnd. *nat* „nat”, got. **nats*, waarvan *natjan* „nat maken”. Oi. *nadī-* „rivier” hoort eer bij *nādati* „hij maakt een hard geluid” dan bij *nat*. Gr. *νατός* „nat” kan desnoods hoogerop verwant zijn: wortels *ne-d-* en *ne-t-*. Andere hypothesen

zijn nog vager. — Het gebruik van *nat* als o. znw. is al mnl. mhd. mnd.

Nater (adder; verouderd; afl.: *naterkruid* o., *-tong*, *naterwortel* plantnamen), reeds bij Kil. en in den Teuth. Een oorspr. hd. vorm = *adder*. Of ontl. uit lat. *natrix*?

Natie znw., mnl. *nacie*, *natie* v. en *nacioen* m. „afstamming” en (zoo nog zuidndl.) „corporatie”. De laatste vorm uit fr. *nation*; de eerste of ook hieruit met suffixsubstitutie of uit lat. *natio*. De bet. „volk” sedert het oudere Nnl. Ook in andere talen ontleend.

Natuur znw., mnl. *natūre* v. Of uit fr. *nature*, of direct uit lat. *natura*. Ook in andere talen ontleend. — **Natuurlijk** bnw., sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ofri. On. — **Naturaliseeren** ww., sedert 1597. Uit fr. *naturaliser*.

Nauw bnw., mnl. *nauwe*, *naeuwe*, *nouwe*, *newwe* „nauw, benauwend, hachelijk, nauwkeurig, bekrompen, schriel, beperkt, smal, min, slim, schrand, vertrouwd”. Op een grondvorm **znauwa-* wijst ags. *hnéaw* „karig, schriel”, op **znauwia-* on. *hnōggr* „id.”, westf. (Soest) *nōgge* < mnd. *nōue* „nauw”. Als deze op één oergerm. vorm teruggaan, moet die **zna(u)wu-* geluid hebben (idg. **gnowu-*, **knowu-* of **gnowu-*). De ndl. dial. vormen zijn vreemd (o.a. Achterh. *naw*, *nouwe*, Elten-Bergh *nōw*, Kampen *naw*, Vel. *nāw*, Bommelerwaard *nouw*, bijw. *nāuw*, Beierl. *nouw*, N.-Bev. *now*, Goeree *nāw*, Aalst Leuven *nā*). Of wij echter nog andere grondvormen moeten aannemen dan de bovengenoemde, is onzeker. Mhd. komt voor: *nou*, *nouwe*, *nāwe* „nauw, nauwkeurig” (nhd. *genau*), mnd. *nouwe*, *nau* „id., gering, slim, schrand, vertrouwd”. Men vergelijkt gew. on. *hnōggva* „stooten”: zie verder fnuiken. Onzeker. — **Nauwelijks** bijw., sedert ± 1500. Met adverbiale *s* voor mnl. *nauwelike* „nauw, streng, met moeite, nauwelijks, nauwkeurig, bekrompen”. Een ook mhd. mnd. bijw. — **Nauwgezet, nauwkeurig** bnww., sedert begin 17. eeuw, niet bij Kil. Wel heeft deze *nauw-pointigh* „curiosus”, *nauw-hoorigh* „acer auditu” en de Teuth. *nauwundich* „schrand, spitsvondig”.

Navel znw., mnl. *nāvel(e)*, *naffel(e)*

m.v. = ohd. *nabalo* (nhd. *nabel*), mnd. *nāvel*, *naffel*, ofri. *naula*, ags. *nafola* (eng. *navel*), on. *naſli* m. „navel”. Zie verder bij naaf. De l-afl., zoo al niet de stam op -lon-, is idg.

Navenant bijw., reeds 1514 als voorz. = „naar verhouding van”. < *nā* *avenant* adverbiale uitdr. „naar verhouding”, uit I na „naar” en mnl. *avenant* „verhouding, evenredigheid” < fr. *avenant* (deelw. van *avenir* < lat. *advenire*). Mnl. *nā* *avenant*, ook in *avenant*, *te avenante* naar fr. *à l'avenant*.

Naweeën znw. mv., sedert Kil.

Nazaat znw., mnl. (zeldzaam) *nāsāte* m. = verouderd nhd. *nachsasse*, -*süsse* m. Vgl. drossaard en voorzaat.

Neb, nebbe znw., volgens Kil. „Sax. Fris. Holl.”, mnl. *nebbe* m.v. = mnd. *nebbe*, *nibbe* v., Teuth. *nyb* „sneb, neb”, ags. *nebb* o. „sneb, neus, gelaat” (eng. *nib*), on. *nef* o. „sneb, neus”. Meer verbreid is de germ. basis *snab-*, idg. *snap-* of *snop-*: zie snavel, sneb. Vgl. nuf. Kil.'s „*nebbā* teste Plinio veteribus Gallis *rostrum* dicitur” behoort voor ons geen reden te zijn, om 't woord voor kelt. te houden. Uit 't Germ. de rom. woordgroep, waartoe o.a. fr. *renifler* „snuffelen” behoort.

Neder, neer bijw., mnl. *nēder* (*nēdere*) „neder, (naar) beneden, laag”, zelden ook als voorz. = onfr. *nither* „neder” (verbaalprefix), ohd. *nidar* (nhd. *nieder*), os. *nithar*, ofri. *nither* „neder, naar beneden”, ags. *nīðer* „id., beneden” (eng. *nether*), on. *nīðr*, *nēðar-la* „id.”; mnl. *nēdere* = het synonieme ohd. *nīðaro* of ags. *nīðere*, on. *nīðri*. Evenals oi. *nītarām* „naar beneden, neder, geheel, vooral, zeer” een comparatief-formatie van idg. **nī* (oi. *nī* „naar beneden, achteruit”, gew. prefix), waarbij ook gr. *νῆατος*, *νῆατος* „de onderste”, obg. *nizū* „neder, naar beneden” en mnl. *nīel* (zie vernielen). Zie ook beneden en nest en vgl. nog ohd. *nīda* (nhd. *nīd*), onfr. *nīthe-* „onder, neder”. — Van neder het bnw. on. *nēðri*, mnl. *nēder* „onderst, laag, gering”, ohd. *nīðari*, os. *nīthiri*, ofri. *nīthera* „inferior”, benevens met compar.-suffix ags. *nīðer(r)a*, *neoðer(r)a*, on. *nēðarri* „id.”; nnl. alleen **nederig**, sedert Kil., die 't „vetus” noemt, =

nhd. *niedrig* „laag”, mnd. *nēðerich* „id.”, een afl. van 't bijw. neder.

Nederlaag znw., mnl. *nēderlāghe* v. (15.eeuw, zeldzaam) „nederlaag, schade, afbraak”. = mhd. *nīderlāge* v. „het neerliggen, zich neerlaten, zich ophouden, rust, nederlaag, slachting, opslagplaats van waren” (nhd. *nīderlage*), mnd. *nēðerlāge* v. in dgl. bett. Subst. bij neder-leggen resp. -liggen. De bet. „nederlaag” is bij ons wellicht onder du. invloed opgekomen.

Neef znw., mnl. *nēve* m. „kleinzoon, neef”. = ohd. *nēvo*, *nēfo* m. „kleinzoon, neef, verwant”, os. *nēbo*, ofri. *nēva*, ags. *nēfa* m. (eng. *nephew* < fr. *neveu*) „kleinzoon, neef”, on. *nēfi* m. „neveu, bloedverwant”. De n-stam is secundair, de idg. stam was **nepōt-* blijkens ier. *nīe*, gen. *nīeth*, *nīad* „zusterszoon”, lat. *nepōs*, -*ōtis* „kleinzoon”, oudlit. *nepotīs*, *nepatīs*, *nepūtīs* „kleinzoon, neveu”, oi. *nāpūt-*, *nāptar-* „kleinzoon, afstammeling”. Verder nog gr. *ἀνεψιός*, ksl. *netīji* „neveu”, alb. *mbeſe* „nièce”. Vgl. nicht. Over got. *nīþjis* zie vreemd. Voor het weifelen der bet. vgl. bruid, oom, zwager, moei.

Neefje znw. o. (mugje), nog niet bij Kil. Wordt wel van neef gescheiden en met gr. *κνίψ* (*κνίψ*) „een soort insect” gecombineerd. Onwsch.; vgl. fr. *cousin* „neef” en „mug”.

Neen bijw., mnl. *neen* (*nein*). = ohd. (nhd.) *nein*, os. *nēn* „neen”. Uit germ. **ne ainan* „niet een (ding), niets”; o. bij on. *neinn*, ags. *nān* (eng. *none*) „geen”. Voor den stam **aina-* zie een en met den heelen vorm vgl. lat. *nōn*, oudlat. *noenum* „niet” < **n(e)oinom*. Het eerste lid, dat ook in noch, niemand, II niet enz. voorkomt, = got. *nī*, on. ags. *ne*, ofri. os. ohd. onfr. *nī*, *ne*, mnl. *ne*, *en* „niet”, ier. *ne-* in *nech* „aliquis”, lat. *ne-* in *nescio* „ik weet niet” e.a. woorden, osk. *ne* „non, ne”, gr. **ν-* (uit **νε-*, gecontraheerd met volgende vocaal, ontwikkelde zich het prefix *νε-*), obg. *ne*, lit. *nē*, oi. *nā* „niet”. Met ablaut got. *ne* „neen”, ier. *nā* „niet”, lat. *nē* „niet, dat niet”, oi. *nā* „niet”, met schwundstufte o n-. Oofri. *nā*, owfri. *nē*, ags. *nā* (eng. *no*), on. *nei* „neen” veronderstellen een germ. **nai*, ablautend

met ohd. mnd. mnl. on. *nī* „neen”, got. *nei* „niet?”. Dezelfde *i*-verlenging, idg. **ne-*, ook buiten 't Germ. Een deel der vormen is ook voor andere opvattingen vatbaar.

Neep znw., mnl. *nēpe* (m. v. ?) „het knijpen, kneep, valsche plooi, list”. Een ook nnd. eng. (*nip*) nomen bij nijpen (vgl. beet bij bijten). — Samenst.: neepjesmuts. Nog niet bij Kil.

I **Neer** (tegenstroom, draaikolk), bekend sedert 1494. = oostfri. *nēr*, *nēr* „tegenstroom, plek waar 't van de kust af- en 't op de kust aanstroomende water elkaar ontmoeten, draaikolk, ebbestroom”. Oorsprong onzeker. Bij neder? Bij II naar „nauw”?

II **Neer** bijw. = neder.

Neerslachtig bnw., volgens Kil. „vet. Holl. Humilis”. Staat formeel tot mnl. *hem nēderstaen* „zich klein gevoelen” als doorzichtig tot doorzien. De oudste van deze soort bnww. zijn van znww. van het type doorzicht gevormd.

I **Neet** (luizenei), mnl. *nēte* v. = ohd. (*hni*z (nhd. *niss*) v., mnd. *nēte*, *nit*, ags. *hnitu* v. (eng. *nit*) „neet”. Verwant zijn gr. *κοῖς* „luizenei, vlooienei”, alb. *ḡeni* „neet” (wijst op idg. *k̑*), ier. *snecl* (*sġn-*) „id.”. Arm. *anic* „neet” zal ook wel op een of andere manier verwant zijn. Noorw. ijsl. *gnit* v. „id.” is of een vervorming van **gnit* of verwant met slav. (o. a. po.) *gnida*, lett. *gnīda* „id.”. Ook gaan op een idg. woord voor „neet” lat. *lens*, *-dis*, lit. *glėnda* „id.” terug, tenzij dit laatste op **gnīnda*, verwant met lett. *gnīda*, mocht teruggaan.

II **Neet** (klinknagel). Opgevat als een saks. vorm naast 't synonieme niet. Nog niet bij Kil. = mhd. *niet(e)* m. v. „breed-geslagen spijker” (nhd. *niete*), nnd. *nēd* o. „neet”. Gevormd van mnl. *nieden* „slaan, (om)klinken” = ohd. (*hi*)*hniotan* „slaan, bevestigen” (nhd. *nieten*), mnd. *nēden* „klinken, slaan”, on. *hnjōða* „stooten, slaan, hameren, klinken”. Germ. *znu-ð-*, *znu-ð-* is een — misschien al idg. — verlenging van *znu-*, waarvan on. *hnjōggva* (zie *fnuiken* en *nopen*). De directe combinatie met gr. *κνίθος* *κνίθα* *μικρά* is onzeker. Voor de *t* van 't nld. woord vgl. *kruit*, *riet*. Misschien heeft ook de woordfamilie van mnl. *nīten*

„slaan, klinken” (nog dial. : Zaansch *nijten* o. a. „met de horens stooten”), Kil. *neten* = on. *hnita* „id.”, mnd. *nīten* „stooten” (reeds os. *of-hnītan* „carpere”), ags. *hnītan* „id.”, on. *hnīta* „stooten op” (zie nog *netelig*; verwant met ier. *cned* „wond”, lett. *knēdēt* „slaan, klinken”, misschien ook gr. *κνίθω* „ik krab, kras”) invloed gehad: vgl. Kil. *nijden* „slaan, klinken”, uit *nieden* en *nīten* gecontamineerd. Ndl. *neet* event. uit **zniti-* — Afh. : nnl. *neeten*, *nieten* ww., sedert Kil.

Neetoor znw., nog niet bij Kil. Sluit zich aan bij Zeeuwsch *nētōx* „boos” enz. Zie *netelig*.

Neffens. Zie *nevens*.

Neg znw. (in de alg. taal vooral „zelfkant”). = II *eg* (*ge*). De *n* uit verbindingen als *an eg* : vgl. aars : *naars*.

Negeeren ww. In de bet. „loochenen, ontkennen” in of vóór de 16. eeuw ontleend uit lat. *negāre*. De tegenwoordige bet. eerst in de 19. eeuw.

Negen telw., mnl. *nēghen*. = ohd. *niun* (nhd. *neun*), os. *nigun*, ofri. *nigun*, *niūgun*, ags. *nigon* (eng. *nine*), on. *nūu*, got. *niun* „negen”, germ. **newun*, idg. **newn*. Voor de *z* vgl. *jeugd*; de *z* wordt echter ook door analogie verklaard: in 't ordinale zou hij 't eerst zijn opgekomen naar os. *tēgotho*, ofri. *tēgotha*, ags. *teogeða* „tiende”. Uit idg. **newn* ook ier. *noi*, kymr. *naw*, lat. *novem*, alb. *nevde* (**nevn-te*), oi. *náva* „negen”. Uit idg. **enwn* gr. **έννε* (in ion. *εἰρατος* „negende” e.dgl.; gr. *έννεα* „negen” is nog niet afdoende verklaard) en arm. *inn* „negen”. In het Balt. vertoont opr. *newints* „negende” nog den oorspr. anlaut; lit. *devynū*, obg. *devetī* „negen” hebben *d* naar *dēsivintis* resp. *desetī* „tien”. — **Negende** telw., mnl. *nēghende*. = ohd. *niunto* (nhd. *neunte*), os. *nigundo*, *nigutho*, ofri. *niūgunda*, ags. *nigoða*, on. *nūundi*, got. *niunda*. Evenzoo gevormd als gr. *εναιτος*, opr. *newints*, lit. *devintās*, obg. *devetī*. Verdere vormen: ier. *nōmad*, lat. *nōnus*, alb. *i-nēndete*, *i-neude*, arm. *innerord*, oi. *navamá*.

Negentig telw., mnl. *nēghentich*. = ohd. *niunzug* (nhd. *neunzig*), mnd. *nēgentich*, owfri. *niōntich*, *nogentich*, eng. *ninety* „90”. Zoowel de anlaut als de auslaut zijn vervormd blijkens: I. mnl.

tneghentich, owfri. *tniðgentich*, os. **antnigunta* (vgl. *antsibunta* „70”), ags. *hundnigontig*, II. os. *nichonte*, ohd. **niunzo* (te verwachten naar *sibunzo* „70”, *ahtozo* „80”). Zie -tig. Ags. *hund-*, os. *ant-*, mnl. ofri. *t-* (vgl. *tachtig*) moet = germ. **hunða-* (zie *honderd*) zijn. Ohd. **hunt-niunzo* enz. zal dan wel evenals got. *niuntehund* „90” zijn op te vatten als „tiental van negentallen”. 't On. heeft *núu tijr* „90”.

Neger znw. In de 16. of 't begin van de 17. eeuw ontleend in den vorm *negro* uit port. of spa. *negro* (< lat. *niger* „zwart”); de vorm *neger* sedert de 18. eeuw, wsch. onder invloed van fr. *nègre*. Ook elders ontleend.

Negeren ww., nnl. Oorspr. bet.: „als een neger behandelen”.

Negerij, negorij znw. Oudnld. uit mal. *neg(a)ri* „plaats, stad of dorp als „gemeente”” (uit het Sanskrit).

Neigen ww., mnl. *neighen* (trans. en intrans.). = onfr. ohd. (nhd.) *neigen*, os. (*gi-*)*hnéigian*, ags. *hnéigan*, on. *hneigja* „buigen, neigen”, got. *hnaiwjan* „vernederen”. Causatief-formatie bij *nijgen* en of denominativum van got. *hnaiws* „laag, nederig”, ags. *hnág* „gebogen”. Alleen uit 't Got., Ags. en Onfr. — hier wsch. door een toevalligheid der overlevering — is 't ww. uitsluitend in trans. bet. bekend.

Nek znw., mnl. *necke* m.v. = mnd. *nécke*, ofri. *hnéčka*, ags. *hnécca* m. (eng. *neck*) „nek”; met *i* < *e* vóór *i*, *j* mhd. *genicke*, *genic* o. (nhd. *genick*) „nek”. Met ablaut mnl. *nae* (*ck*), *nacke* m.v. (nog dial., bijv. Maastrichtsche en verouderend Zaansch), ohd. (*h*)*nac* (*ch*; nhd. *nacken*), mnd. *nacke*, on. *hnakkr*, *hnakki* m. „nek”. In verschillende talen ook in de bet. „achterhoofd”. De ospr. bet. van den wortel kan „uitsteken” of „buigen” geweest zijn: in beide gevallen is identiteit van **xnakka-* met ier. *cuoce*, nier. *cuoc* „heuvel” (**knoknó*; *q*, *k*?) mogelijk. Voor de bet. vgl. noorw. *nakk*, o.a. = „bergtop” en du. rotsnamen als *Hinterneck*, *Rabennack*. Met ablaut misschien nog noorw. *nóckja* „buigen, krommen”, eng. *nook* „hoek”. Ook hierbij on. *hnekkja* „terug doen gaan, verhinderen, afwijzen, terugwijken”? Dat ook gr. *κνώσω* „ik sluimer” (< „buig 't hoofd”?) verwant

zijn zou, is een al te vaag vermoeden. De combinatie van germ. **znekan-*, **xnakka(n)-* met wvla. *hunk* „homp” (zie *h on k*), mnd. *hunk-bén* „ham waarvan het vleesch bijna geheel is weggesneden” is niet wel aannemelijk. — **Nekken** ww. Sedert Kil., die 't „Fland.” noemt.

Nel (troef-negen). Wsch. = Nel uit Petronella. Vgl. II jas: de nel volgt in rang op den jas.

Nemen ww., mnl. *nēmen*. = onfr. *niman*, ohd. *nēman* (nhd. *nehmen*), os. *nēman*, *niman*, ofri. *nēma*, *nīma*, ags. *nīman*, on. *nēma*, got. *nīman* „nemen”, in sommige talen met zeer ruime bet. sfeer. Verwant met lett. *nēmu*, *nēmt* „nemen” (ier. *der-num* „detrimentum”??). De bet. dwingt ons, deze basis *nem-* niet van ier. *ar-fo-emat* „zij nemen”, lat. *emo* „ik koop”, obg. *imā*, *jeli*, lit. *imū*, *ėmiaũ*, *imti* „nemen” te scheiden, hoewel het anlautverschil moeilijk verklaarbaar is. Verder is ook identiteit met de basis *nem-* wsch., waarvan gr. *vémw* „ik deel toe, laat weiden”, lit. *nūmas* „interest”, av. *nəmah-* „leening” komen. Voor de bet. vgl. *geven*: ier. *gabim* „ik neem”. Van sommige woorden uit verschillende talen is 't niet zeker uit te maken of zij tot deze basis of tot idg. *nem-* „buigen” behooren, zoo bijv. van lat. *nemus* „woud”, gr. *vémw* „weide”.

Neppe, nippe znw. Hiernaast *nept(e)*, *nīpt(e)*, de laatste vorm reeds mnl., de eerste sedert de 16. eeuw overgeleverd. Uit lat. *nepeta* „kattenkruid”, dat ook in andere talen overging.

I Nerf (oneffenheid in leer, hout enz.), sedert Kil., die „*nerve*, *narve*. Ger. Sax. Sicamb.” met de bet. „litteeken” vermeldt en verder *nerve* = „nerf van het leer, korst op 't hoofd van pasgeboren kinderen”. Met *e* < *a* vóór *r* + labiaal (vgl. *der ven*). = ohd. *narwa* v. „litteeken” (ook „ansula”: *narwo* „fibulatura”; nhd. *narbe* v.), mnd. *nāre*, *narwe* m.v. „litteeken”. Oorspr. bet. „nauwte”: het woord is een abstractum van **narwa-* „nauw”; zie II naar. Het ndl. woord komt uit het Du.: daarop wijst de *v*, *f* en 't late voorkomen. De *a-e*-overgang heeft na de ontl. plaats gehad. Het mnl. eenmaal voorkomende ww. *nerwen* „verkrachten, te kort doen

aan" komt niet van een znw. **narwó-*, maar van 't bnw. **narwa-* (II naar; zie ook benard).

II **Nerf** (zenuw). Nnl. uit fr. *nerf* (< lat. *nervus*) of hd. *nerf* m. (uit 't Lat. of Fr.).

Nergens bijw. Zie ergens.

Nering znw. Zie generen. Ook owfri. *neringe* v. „kostwinning, nering”.

Nes (land buitendijks, aan 't buitenwater blootgesteld, vaak door aanslibbing aangroeiend), mnl. *nes(se)* m.v. „stuk land van een zekere gedaante”. = mnd. *nes (ss)* m. „landtong, voorgebergte” (alleen in plaatsnamen), ags. *ness* m., on. *nes* o. „id.”. Uit **nasja-*, abluatend met neus. Voor de bet. vgl. Kil. „*neuse, neus-bergh*. Promontorium” en Ter Neuzen. Ook komt -*nesse, -nisse* als tweede lid van plaatsnamen voor, ook buiten samenst.: Nes, Nisse.

Nest znw. o., mnl. *nest (nist)* m.o. „nest, leger van dieren”. = ohd. *nēst* o. „id.” (nhd. *nest*), mnd. *nēst* o. „id.”, ags. *nēst* o. (eng. *nest*) „nest”, oergerm. **nista-* < idg. **ni-zdo-*. = ier. *net*, lat. *nídus* „nest”, arm. *níst* „ligging, verblijfplaats”, oi. *nídá-* „leger van dieren, rustplaats”. Vervormd: obg. *gnézdó*, lit. *līdzas* „nest”. Voor 't eerste lid van **ni-zdo-* vgl. neder, 't tweede staat in abluat tot zitten; de letterlijke bet. is dus „plaats om neer te zitten”.

Nestel znw., mnl. *nestel(e)* (m.?) „riem, band, vooral om kledingstukken dicht te rijgen”. = ohd. *nestila* v., *nestilo* m. „id.” (nhd. *nestel* v.m.), os. *nestila* v. „band, haarband”, ofri. *nes(t)le* v.ʃ (of -a m.?) „band om vast te rijgen”. Mnl. en Teuth. ook de vorm *nastel*. Verder uit 't Germ. hierbij ogutn. *nast* „gesp”, mhd. *nesten* (en *nesteln*) „vastbinden, rijgen”, ags. *nestan* „spinnen”, on. *nesta* „vasthechten, vastspijkeren”, on. *nist, nisti* o. „gesp” en met schwundstufte ohd. *nusta* v. „samenknooping”, ags. *nos(t)le* v. „band”. Naast *nas-t, nes-t, nus-t* ook *nus-k-* in ohd. os. *nusk(i)a* v., mnl. *nuschel* „gesp”. Wij zullen wel van idg. *nedh-s-* moeten uitgaan en behalve ier. *nessa* „propior”, osk. *nessimas* „proximae” zijn dan ook oi. *náhyati* (deelw. *naddhá-*) „hij bindt, knoopt” (ook anders verklaard),

lat. *nódus* „knoop” (**nodh-s-do-* of **nódh-*) verwant. Zie nog II net. Germ. **nastaló(n)-, -iló(n)-* gingen ook in rom. dialecten over. — Afl.: I **nestelen** (toerijgen). Sedert Kil., 't Mhd. en 't Os.

II **Nestelen** (een nest maken; gew. refl.), mnl. *nestelen (nistelen)*. = mnd. *nēstelen* „een nest maken, zich nestelen”, ags. *nēstilian* (waarnaast *nistlan*) „een nest bouwen”. In gelijke bet. laat-mnl. *nesten, nisten*, ohd. (nhd.) *nisten*, ohd. *nēstón*, mnd. *nēsten*, ags. *nistian*.

III **Nestelen** (talmen). Veeleer = I nestelen, overdr. gebruikt, dan = II nestelen.

Nestig bnw. Nnl. *nestig* zal evenals een nest (van een meisje) wel niet van nest „nidus” te scheiden zijn, hoewel de bet.-geschiedenis niet vaststaat. Van vroeg-16. eeuwsch *nistich* („slordig”?) is de verklaring onzeker.

I **Net** bnw. Laat-mnl. uit fr. *net* (< lat. *nitidus* „glanzend”), dat ook in andere talen overging.

II **Net** znw. o., mnl. *nette, net* o. = ohd. *nezzi* (nhd. *netz*), os. *netti, net*, ags. *nett* (eng. *net*), on. *net*, got. *nali* o. „net”. Hiernaast on. *netja* v., ofri. *nette, nítte* v. „vlies om de ingewanden” en on. *nót* v. „groot net”. Van een idg. basis *nād-*, waarvan ook ier. *nasc* „riem”, *nascim* „ik bind”, *naidm* „nexum” (minder wsch. met de woordfamilie van nestel gecombineerd), lat. *nassa* (**nad-lá*) „fischruik”. Zie nog netel.

Netel znw., mnl. *nētel(e), netle* v. m. = ohd. *nezgila* (nhd. *nessel*), os. *netela (nítila)*, ags. *netle, netele*, noorw. dial. *netla* v. „netel”, germ. **natiólón-*. Zonder *t*-formans ohd. *naſſa*, noorw. dial. (*brenne-*)*nata* v. „id.”. Verwant met ier. *nenaíl* (**ne-nad-i-*), gr. *ἀδίτη* „id.”. Of ook lit. *néndrė* „riet”, oi. *nadá-* („id.”?), arm. *net* „pijl” verwant zijn, is onzeker. Onwsch. is de combinatie van al deze woorden met de basis *nād-* „binden” (zie II net). Vgl. van een basis *nāt-*: opr. *noatis*, lit. *noterė* (e.a. vormen), lett. *nātre* „netel”. — **Neteldoek** znw. o., nnl. Zoo genoemd, omdat 't oude neteldoek uit de bastvezels van sommige netels werd gemaakt. Een ook hd. nd., door ontl. de zw. samenst.

Netelig bnw., sedert de 17. eeuw. Ook ndd. De bet. zou afl. van netel aannemelijk maken: vgl. fr. *épineux*, nld. *distelig* (o.a. Hooft) „netelig”. Maar met het oog op dial. vormen als Zeeuwsch *nētaz* „boos”, Kamp. *nētəlaz* „lichtgeraakt, lastig”, in verband met fri. *netelich*, *nyttlich* „nijdig, boos, geneigd om te stooten”, mnd. *nētel* „geneigd te stooten” moeten wij het woord veeleer van mnl. mnd. *nīten* „slaan, stooten” (zie II neet) afleiden. Vgl. de overdr. bet. van Zaansch *nijten* „lastig, warrig zijn, elkander tegenwerken”. De (ook oudnld.) bet. „lichtgeraakt” zou op zichzelf de afl. van netel toelaten: vgl. fr. *épineux* „qui fait des difficultés sur tout”, eng. *nettlesome* „easily nettled, irritable”.

Netto bnw. Nnl. uit it. *netto* (= fr. *net*; zie net). Ook in andere talen ontleend.

Neuken ww., nog niet bij Kil. Dial. = „coïre” en „zaniken”, zuidndl. ook „kijven, knorren, plagen, bedriegen”, zuidndl. en N.-Brab. ook in de oudere bet. „stooten, stompen, slaan”. = ndd. *nōken* „stooten, futuere”, on. *hnykkja* „rukken”. Zie bij nuk.

Neulen ww., nog niet bij Kil. Een ook ndd. en fri. ww. Zie neutelen.

Neuriën, ook **neuren** ww., beide sedert de 17. eeuw. Wsch. een jong, onomatopöetisch ww.; dial. ook van andere geluiden: Zaansch *neuren* van koeien, die 's winters op stal liggen te herkauwen. Of bij norsch? Wel niet met gramm. wchsel bij neus (oorspr. „door den neus zingen”).

Neus znw., mnl. *nōse*, *nōse* v. m. De *ō* zou als *o*-umlaut van *e* of als *i*-umlaut van *u* opgevat kunnen worden. Het laatste is 't eenige aannemelijke wegens ofri. *nosī*, *nose* v. en ags. *nosu* v. (eng. *nose*) „neus” (in samenst. *nos-*); hierbij wsch. nog mnd. *noster(en)*, *nuster(en)* (ihd. *nūster* v.) „neusgat”, ofri. *nostern* „id.” (ook anders verklaard). Mnl. *nēse* v. m. „neus” en mnd. *nēse* v. „id.” gaan op **nāsī-* terug, waarnaast **nāsō-* in mnl. *nāse* v. m., ohd. *nasa* (nhd. *nase*), mnd. *nāse*, ags. *nasu* (in samenst. *nas-*), on. *nos* v. „id.”. Wij moeten van eenablautenden consonantstam idg. **nās-*, **nas-*, **nas-* uitgaan. De umlautvormen zijn wellicht uit den

pluralis germ. **nāsiz* (idg. **nases*), met schwundstufte **nusiz* ontstaan. Met germ. *ō* < idg. *á*: noorw. *nós* v. „bek, snuit”, ags. *nōse* v. „voorgebergte”. Een consonantstam ook in oi. *nās-*, *nas-* „neus”, obg. *noz-dri* „neusgaten”, lit. *nas-raī* „muil” (met *r*-suffix evenals mnd. *nuster*). Vgl. verder lat. *nāris* „neusgat”, *nāsus* „neus”, obg. *nosū*, lit. *nōsis* „id.”. Met *n* misschien ier. *éssi* „teugels”: voor de bet. vgl. oi. *nasyá-* „door den neus getrokken touw”; gr. *ἵνια* „teugel” bezwaarlijk als **nāsīá-* hierbij. Vgl. nog nes. — **Neuswijs** bnw., sedert de 16. eeuw. Wellicht naar hd. *naseweis*; reeds in de 13. eeuw komt mhd. *nasewīs* „met goeden neus” (van een jachthond) voor.

Neut (dial. = noot, als technisch woord ook in verschill. bett. gebruikt). Zie I noot.

Neutelen ww., sedert Kil. = ndd. *neteln*, *nöteln* „talmen, zeuren, zaniken”, fri. *neutelje* „neulen, zaniken”. In welke genetische verhouding dit woord staat tot het rijmwoord dreutelen, tot neulen en tot Kil. *neutken* (ook *neutetersken*) „bedrijvig vrouwtje”, is bezwaarlijk uit te maken. Kil. *neutken* kan wel evenals nld. dial. *neutel* „klein mannetje” van neut „noot” komen, dat ook zelf voor kleine personen en voorwerpen gebruikt wordt (vgl. ook dreutel). Neulen zoowel als neutelen zijn wsch. jonge woorden. Vgl. ook achterh. *nō(t)elik* „verdrietig”.

Neuzen ww. Afl. van neus. Nog niet bij Kil.; die kent wel *neuselen* „naso sive rostro tacite scrutari”.

Nevel znw., mnl. *nēvel* m. v. = ohd. *nēbul* (nhd. *nebel*), os. *nēbal*, ofri. *nēvil* m. „nevel”, on. *nīst-* (in *nīstheimr* m. e.dgl.), *njól* v. „nacht”. Buiten het Germ.: ier. *nél* „wolk”, lat. *nebula* „nevel”; gr. *νεφέλη* „wolk, nevel”, zonder *l*-formans gr. *νέφος* „id.”, obg. *nebo* „hemel”, lit. *debesis* „wolk” (met vervormden anlaut), oi. *nábhas-* „nevel, wolken, hemel”, alle vier van den idg. stam **nebhos-*, *-es-*. Men denkt aan verwantschap met ier. *imrim* „storm”, lat. *imber* „regenbui”, gr. *ἀφρός* „schuim”, arm. *amp*, *amb* „wolk”, oi. *ámphas-* „water”: basis *enebh-*.

Nevens, **neffens** voorz., reeds mnl.,

vooral in den laatsten vorm, naast *nēven* (minder vaak *neffen*) bijw. voorz. „naast, nabij, langs”. = ohd. *nēben*, *mēben* (nhd. *neben*) of = os. *an ēban*, ags. *on ēfn*, *on ēmn* „naast, nevens”, eig. = „op één lijn met”. Uit de prepositie *in* resp. *an* (zie a a n) + *even*, *effen*. Ook mnd. komt naast *nēven*, *neffen* „naast” *nēvens(t)* voor. Uit het Ndl. of Ndd. nhd. *nebenst*, *nebst*. Nnl. **neven-** is nog over in samenstt.

Nicht znw., mnl. *nicht*, *nichte*, *nift(e)* v. (oostelijk ook *nichtele*) „kleindochter, nicht, vrouwelijke bloedverwant”. = ohd. *nift* (ook *niftila*) v. „neptis, privigna”, mnd. *nichte* (ook *nichteke*, *-le*) v. „kleindochter, nicht, vrouwelijke verwant” (nhd. *nichte*), ofri. *nift* v. „id.”, ags. *nift* v. „nicht, kleindochter, stiefdochter”, on. *nipt* v. „bloedverwante”, germ. **nifti-* < idg. **repti-*. = ier. *necht* „nicht”, lat. *neptis* „kleindochter”, oudlit. *neptis* „id.”, čech. *net* „nicht”, oi. *napti-* „kleindochter, vrouwelijke nakomeling”. Vrouwelijk bij neef.

Niemand vnw., mnl. *nieman*, *niemen*, ook al (zelden) *niemant*. = ohd. *nioman* (nhd. *niemand*), os. *neoman*, *nioman*, ofri. *nammon*, *nemmen*, *nimmen* (ook al *-ent*) „niemand”. Uit de negatie germ. **ne* (zie neen) + iemand.

Niemandal vnw. Uit *niet medal* < *niet met al*. Zuidndl. *niemendalle* uit Kil. mnl. *niet met allen*; mnl. meer *met allen niet*.

Nier znw., mnl. *niere* v. = ohd. *nioro* m. „nier, klootbal” (nhd. *niere* v.), mnd. *niere* v. „nier”, meng. *niere* (eng. *kidney* < meng. *kid-niere*), on. *niya* o. „nier”. Germ. **neur-* (**neurian-*) zal wel op **neghron-* teruggaan; dan zijn gr. *νεφροι* „nieren”, lat. (Praeneste) *nefrōnes*, (Lanuvium) *nebrundines* „id., klootballen” verwant. Op verschillende wijzen heeft men ier. *āru* „nier” hiermee pogen te combineeren (**yghr-* of anlaut-alternatie *n* : nul aannemend) : zeer onzeker.

I **Niet** znw., **nieten** ww. Zie II neet.

II **Niet** bijw., mnl. *niet* „niets, niet”. Uit germ. **ne-* (zie neen) + *iet*, waarover vgl. bij iets. Vgl. onfr. *niewiht*, *niewet* (de laatste vorm uit **ne aiv zwat*? Evenzoo os. *niet*?), ohd. *neowiht*, *niowiht* (nhd. *nicht*), os. *neowiht*, *niowiht*, ook

niet, ofri. *nāwet*, ags. *nāwucht*, *nāht*, *nōwucht*, *nōht* (eng. *not*, *nought*) „niets”, waaruit in sommige talen al vroeg de bet. „niet” ontstond. 't Got. heeft voor „niets” *ni waihts* v. = ohd. *niowiht*, 't On. *vet(t)ki*. Zie nog niets.

III **Niet** (in de loterij), nog niet bij Kil. = II niet. Uit het Ndl. (via Hamburg) nhd. *niete* v.

IV **Niet** (bloem van koper, ertsasch) znw. o., sedert Kil. Blijkens nhd. *nicht*, *nichts* m. o. „niet, zinkwit, zinkgalmei” (sedert de 16.eeuw) en de apothekersvertaling lat. *nil* opgevat als niet „niets”; evenwel schijnt gr.-lat. *onychitis* „eene soort van galmei” ten grondslag te liggen.

Nietig bnw., sedert Kil., die 't echter „vetus” noemt. Van II niet. Laat-mnl. en Teuth. wel *nietlicheit* „nietigheid”.

Niets vnw., reeds mnl. Een formatie als iets. Voor de ontkennde *n* vgl. II niet, neen. Mnl. komt reeds *niets* voor naast gewoner *niets niet*. De gewone nndl. spreekvorm *niks*, sedert de 18.eeuw bekend, is uit Duitschland geïmporteerd, wsch. vooral door soldaten.

Niettegenstaande voorz. voegw., mnl. *niet teghenstaende*, *niet jeghenstaende* (ook: *niet wēderstaende*) Vertaling van fr. *non obstant*, oorspr. een absoluut gebruikt deelwoord = „terwijl — niet in den weg staat, zonder dat — in den weg staat”. Mnl. ook al het voegw. *niet jeghenstaende dat*. Een ander voorz. van dgl. oorsprong is *gedurende*.

Niettemin bijw., mnl. *niet te min*, *niet min*, letterlijk = „niet (des te) minder, (daarom) niet minder”. Vgl. lat. *nihilō minus*, fr. *néanmoins*. Zie nog II te.

Nieuw bnw., dial. ook *nij* (zoo ook in Nijkerk e.dgl. namen) en o. *nuut*, mnl. *nieuwe*, *nūwe*, *nīe*. Ofschoon de ndl. vormen niet alle gemakkelijk te verklaren zijn, mogen wij geen anderen grondvorm aannemen dan het alg.-germ. **niuja-* < **neuja-*, waarop ook teruggaan : onfr. *nūwi*, ohd. *niuwī* (nhd. *neu*), os. *niuwī*, *nīgi*, ofri. *nī*, *nīe*, *nīa*, ags. *nūwe*, *nōwe*, *nōwe* (eng. *new*), on. *nīr*, got. *niujis* „nieuw”. = oier. *nue*, *nuae*, *nuie*, *naue*, *noe* „id.” (gall. in *Neviodūnum*, *Noviodūnum*), ion. *νεῖος*,

lit. *naūjas*, oi. *návya-* „id.”, lat. *Novius* als eigennaam. Hiernaast idg. **nəwo-*, lat. *novus*, gr. *νέος*, obg. *novŭ*, oudlit. *navas*, oi. *náva-* „id.”. Ten onrechte heeft men dezen vorm ook voor het Nederfrank. aangenomen, om de ndl. *ie* te verklaren. Met *r*-formans gr. *νσαρός* „jong”, arm. *nor* „nieuw”. Verwant is nu. — **Nieuwbakken** bnw., mnl. *nīe-bakken*. Voor de formatie vgl. oudbakken, halfbakken. — **Nieuweling** znw., Teuth. reeds *nylingh* „die korts leden quam”. — **Nieuwerwets(ch)** bnw. bijw., nog niet bij Kil. Van nieuw + wet afgeleid. Zie ouderwetsch.

Niezen ww., mnl. *niesen*. = ohd. *niosan* (nhd. *niesen*), mnd. meng. *niesen*, on. *hujósa* „niezen”. Met gramm. wetsel en ablaut on. *hufri*, *hneri* m. „het niezen”. Men neemt wel een idg. *qsneu-s-* aan, waaruit dan ook *sneus-* (eng. *to sneeze* „niezen”) wordt afgeleid. De *n* beschouwt men dan als een infix en men gaat uit van een basis *qsəu-*, *qsəu-*, waarvan oi. *ksáuli* „hij niest”, lit. *skiaulėti* „niezen”. Ook fniezen brengen sommigen nog hierbij : zie aldaar. Anderzijds kan men met anlaut *n* russ. *núchat* „snuiven, ruiken” vergelijken. De ospr. betrekkingen tusschen de verschillende anlautvarianten zijn niet vast te stellen.

Nijd znw., mnl. *nijt* (*d*) m. „drift, haat, hartstocht, wrok, strijd lust, kwaad-aardigheid, nijd, afgunst”. = ohd. *nīd* m. „haat, toorn, nijd” (nhd. *neid*), os. *nīth* m. „haat, toorn, nijd, vijandschap, inspanning”, ofri. *nīth* m. „haat, nijd”, ags. *nīð* m. „haat, nijd, strijd, vervolging, boosheid”, on. *nīð* o. „smaad, hoon”, got. *neip* o. „nijd”. Oorsprong onzeker. Misschien is ier. *nīth* „strijd, nood” verwant, en de combinatie hoogerop met ohd. *neizēu*, ags. *nātian* „kwellen”, got. *ga-naitjan* „smaaden”, gr. *ὄρειδος* „smaad”, lett. *naiðs* „haat”, oi. *nūt-*, *nūt-*, *nūt-*, *nūt-* „hoon, verachting” is althans mogelijk. Lat. *nītor* „ik steun, streef” is ten onrechte vergeleken : ’t gaat op **nī(g)witor* terug. Zie nog benijden — **Nijdig** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd.

Nijdas znw. Wordt als een met nijd in associatie getreden vervorming van ’n

eidas „een hagedis” verklaard : vgl. Antw. *artis* „hagedis, feeks” en ’t gebruik van slang, serpent enz. in overdr. bet. Zie verder hagedis.

Nij(d)nagel znw. In de bet. „klinknagel” nog niet bij Kil. In deze bet. van den stam van mnl. *nīten* (zie II neet) + nagel. In de bet. „dwangnagel” sedert Kil., die als synoniemen *nijdvel*, *nijdvelesch*, *nijpvelesch*, *nijn-naghel*, *nijpnaghel* vermeldt. Men heeft dit woord als een samenst. van nijd en nagel willen verklaren, wijzende op het volksgeloof, dat iemand met een nijdnagel benijd wordt (fr. *les envies* „nijdnagel”); veeleer echter berust de vorm nijdnagel op volksetymologie en is nijpnagel (niet uit ’t Mnl. bekend) ouder : voor de bet. vgl. dwangnagel. In ’t Hd. komen *neidnagel* en *nietnagel* m. = „dwangnagel” voor, ’t laatste ook = „klinknagel”; de bet. „dwangnagel” onder ndl.-nld. invloed.

Nijgen ww., mnl. *nīghen* „buigen, nijgen” (intrans., minder vaak trans.). = ohd. (*h*)*nīgan* (nhd. *neigen*), os. *hnīgan*, ofri. *hnīga*, ags. *hnīgan*, on. *hnīga*, got. *hneīwan* „buigen, nijgen” (intrans.). Oorspr. had dit ww. *w* < idg. *gʷh* en het *jan*-verbum *neigen* *ǝ* uit *gʷh* vóór *j* : daarna werd oost-germ. de *w*, w.- en ngerm. de *ǝ* algemeen. Met *w* nog got. *hnaiws* „laag, nederig” (: ags. *hndg*). Verwant zijn lat. *nītor* „ik steun, streef” (zie bij nijd) en *cónīveo* „ik sluit de oogen” (**kon-knī(g)wejō*). Zie nog nikken, knikken.

Nijpaard znw. o. Een ook in andere talen voorkomende vrije vert. van gr.-lat. *hippopotamus*.

Nijpen ww., mnl. *nīpen* „knijpen, knellen, aanpakken”. = mnd. *nīpen* „lidere, i.e. frangere; vellicare”. Verwant met on. *knippa* „stooten”, noorw. dial. *nīpa* (*nībba*) „de punt van iets aanraken”, eng. *to nip* „nijpen, hijten, kwellen” en met lett. *knēbt* „knijpen”. Met afwijkend consonantisme gr. *κνίπειν* *οσιειν*, *ξίειν* en *κνίπειν* „ik knijp”. Zie nog nippen, knijpen en snip. — **Nijpnagel**. Zie nijdnagel. — **Nijptang** znw., sedert Kil. Mnl. wel al *nijpscheercken* o. „knijp-schaartje” en *Nijpiser* in 1424 als geslachtsnaam te Utrecht.

Nijver bnw., sedert 't Oudnnl. = westf. *níwer* „nauwkeurig”. De bet. en het late voorkomen maken de combinatie met *ij ver* de eenige aannemelijke, wellicht moeten we van **in ijer*, oorspr. bijwoordelijk gebruikt, uitgaan. Kil. *weren* „begeeren”, *weren*, *nuveren* „vragen, verlangen”, die door Kil. terecht met *ij veren* gecombineerd worden en dial. *u vóor* labiaal zullen hebben, maken het aannemelijk, dat het ndd. gron. en fri. wijd verbreide *núver*, *núfer* „netjes, ijverig” (e.a. bett.), N. Brab. *nuver* „ijverig”, ook „gezond (van een klein kind)”, = *nij ver* is, al is hiermee dan ook misschien een ander woord samengevallen (met oefenen verwant?). -- **Nijverheid** znw. Oudnnl. = „ijver”. In de bet. van nu vert. van fr. *industrie*.

I **Nik** (hik, snik), nog niet bij Kil. Oudnnl. en dial. ook *nikken* ww. Onomatop.; mede onder invloed van *hik* (ken), *snik* (ken) ontstaan.

II **Nik** (knik), sedert Kil. Van **nikken** „knikken”, mnl. *nicken* „buigen, knikken” (bijna uitsluitend intrans.). = ohd. *nicchen* (nhd. *nicken*), mnd. *nicken* „id.”. Uit idg. *knigʰh-n-* of *knigʰh-n-* en verwant met *nijgen*; vgl. *hikken* naast *hijgen*. Minder wsch., maar ook mogelijk is verwantschap met mnl. *niel*; zie vernielen.

Nikkel znw. o. Een ook in andere talen ontleend, 't eerst in 1754 door den Zweedschen mineraloog Cronstedt, die dit metaal 1751 ontdekt had, als metaalnaam gebruikt woord (< hd. *nickel* „kobold”): verkort uit *kupfer-nickel* m. (zw. *kopparnickel*) „niccolum sulphuratum”, naam van een nikkelrijk erts, waaruit men wel te vergeefs gepoogd had, koper te verkrijgen: voor de bet. vgl. kobalt.

Nikker znw., mnl. *nicker*, *necker* m. „watergeest, kabouter”. = mnd. *nécker* „id.”. In 't Germ. vgl. ags. *nicor* m. „hippopotamus, watermonster”, on. *nykr* m. „id., watergeest” (**nikwiza-*) en ohd. *nihhus* m.o. „krokodil” (nhd. *nix* m.; **nik(w)usa-*). Ohd. ook het v. *nicchussa* (nhd. *nixe*). Men gaat gew. van de idg. basis *nigʰ-* „(zich) wasschen” uit, waarvan ier. *nigim*, gr. *νίζω*, *νίπτω* „ik wasch”, oi. *nénekti* „hij wascht” en

waarvan ons woord, wsch. een oude *s*-stam, een deelw.-formatie zou kunnen wezen.

Nimf znw., nog niet bij Kil. < gr.-lat. *nympha*, dat ook elders werd ontleend.

Nimmer bijw., mnl. *nemmer*, *nimmer* (*nommer*, *nummer*, *nember*) „niet meer, nooit, geenszins”. = ohd. *niomér*, mhd. *niemér*, *nimmér*, *niemer*, *nimmer*, *nimer* (nhd. *nimmer*) „nooit meer, nooit”, mnd. *nimmer*, *nummer* (uit os. *neo + mér*), ofri. *nämmer*, *nemmer* „id.”. Vgl. immer en voor de negatie II niet, neen.

Nippe. Zie *neppe*.

Nippen ww., nog niet bij Kil. Dgl. vormen ook dial. ndd. en hd., ook fri. en eng. (*to nip*; zie *nijpen*) en door ontl. uit het Ndd. ook skand. Bij *nijpen* (vgl. *knippen* naast *knijpen*). De bet. „met kleine teugen drinken” gaat terug op „eventjes aanraken”: vgl. bij *nijpen* noorw. *nípa*, *nibba*. Vgl. ook oudnnl. (nog dial.?) *nibbelen*, *nippelen* „knijpen, (uit geilheid) betasten”. Ook de bett. „krabben, kibbelen” gaan op „eventjes aanraken” terug. — **Nippertje** znw. o. Van *nippen*. Vgl. mnl. *alst comt aent nîpen* „als de nood nijpt”, nnl. het begint te *nijpen*, fri. *op 't nîpen óf* „op 't nippertje”, zuidndl. dial. *op het nîppen*, *nîpken*, (*leste*) *knîpken komen* „op 't nippertje komen”, de. *paa nîppet* „op het punt”, brab. Antw. *nîp* „op 't uiterste puntje” (Antw. ook „nauw” en „gierig” en *nîppig*, *nîps(ch)* „gierig”).

I **Nis** znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *nische* v. (> de. *nische*, zw. *nisch*), eng. *niche* uit fr. *niche* „nis”, dat door sommigen uit it. *nicchia* wordt afgeleid (< gr.-lat. *mítulus* „een soort mosselen”), door anderen bij fr. *niche* „nestelen” (lat. **nídicáre*) wordt gebracht.

II **-nis** suffix, mnl. *-nisse*, *-nesse* v. o. = onfr. *-nussi*, *-nissi* o. (en v.?), ohd. *-nissi* o., *-nissi*, *-nissa* v. (nhd. *-nis*), os. *-nussi(a)*, *-nissi(a)*, *-nessi(a)* v., ofri. *-nisse*, *-nesse* v., ags. *-nes* v. (eng. *-ness*). De wgerm. *-ia-*, *-iô-*, *-în-* stammen zijn afgeleid van resp. vervormd uit oergerm. *u*-stammen. Het suffix *-nassu-* (zoo in het Got., bijv. *blotinassus* m. „vereering”), waarnaast (wsch. secundair) *-nissu-*, *-nussu-*, is geabstraheerd

uit vormen als got. *þiudnassus* m. „koninkrijk”, die met suffix *-assu-* van *n-*stammen gevormd waren. De oudste nomina op *-assu-* ontstonden wsch. uit voorgerm. afl. met *-tu-* van *ww-*stammen op idg. *ǵ* (germ. *ww.* op *-atjanan*) (zoals got. *ibnassus* m. „gelijkheid”: ags. *ǣmnettān* „adaequare”).

Nobel bnw. Vroegnl. (of mnl.? Teuth. *nobel* „nobilianus”?) uit fr. *noble* (< lat. *nobilis*); ook elders ontleend. Mnl. *Nobel* „naam van den leeuw” ook uit ’t Fr.; de muntnaam *nobel* wsch. uit ’t Eng. ontleend (2. helft 14. eeuw): in Engeland is de nobel ’t oudst, bij ons sedert 1388 geslagen.

Noch voegw., mnl. *noch* en *no*; de laatste vorm is de oorspr. proclitische. = onfr. ohd. *noh* (nhd. *noch*), os. *noh*, ofri. *noch*, *nach* „noch, en niet”. ’t Is niet uitgemaakt, of deze vormen = on. *né*, got. *nih* „id.” zijn kunnen: ofschoon het klankverschil opvallend is, ligt identiteit meer voor de hand dan ablaut (idg. **n^oq^e*); vgl. I of. Got. *nih* = lat. *neque* „id.”, oi. *náca* „en niet”. Voor ’t eerste lid, idg. **ne* zie *neen*, ’t tweede = lat. *-que*, gr. *τε*, oi. *ca* „en”. ’t Komt ook in ier. *na-ch* „non” voor.

Nochtans bijw. Met adverbiale *-s* van mnl. *nochtan*, *nochtanne* „dan nog, bovendien, evenwel”. Dit uit nog + dan. Voor de *t* vgl. to en. = ohd. *noh danne* „nog, bovendien”, os. *noh than* „nog”, got. *naúh-þan(-uh)* „id.”.

Noemen ww., mnl. *noemen*. Evenals mnd. *nómen* wsch. zoowel = mhd. *nuomen*, ofri. *nómia* „noemen”, wgerm. **nóm(n)ón* als = mhd. *be-nüemen*, „be-noemen”, westf. (Soest) *naëmn* „noemen”, achterh. *nómen*, NBrab. Antw. *númen* „id.”, wgerm. **nóm(n)ian*. Ablautend met naam.

Noen znw., mnl. *noen(e)* v. m. „namiddag, noendienst, middag”. = os. *nón(a)* v. „3 uur ’s middags”, ags. *nón* o. (m.?) „id., noendienst” (eng. *noon*), on. *nón* o. „tijd omstreeks drie uur”, *nóna* v. „noendienst”. Als kerkt erm ontleend uit lat. (*hóra*) *nóna* „’t 9de uur (gerekend van af 6 uur ’s morgens), ’t gebed op dat uur”. De bet. wijzigde zich, doordat de canonieke uren en de hoofdmaaltijd verschoven werden.

I **Noest** znw. Zie *oest*.

II **Noest** bnw., sedert ’t Oudnl., niet bij Kil., wellicht ’t oudst in het Holl. Staat tot *oest* (zie oogst) als nijver tot ijver. Op de bet. hebben wellicht nijver en naarstig invloed gehad. De dial. bet. (De Wormer) „wild, woest, doldriftig” moet secundair zijn (vgl. de ruime bet.-sfeer der bij nijver besproken woorden).

Nog bijw., mnl. *noch*. Nnl. gespeld met *g* ter onderscheiding van *noch* „neque”. = ohd. *noh* (nhd. *noch*), os. *noh*, ofri. *noch*, got. *naúh* „nog”. Uit idg. **nu-q^e*; voor ’t eerste lid zie *nu*, voor ’t tweede *noch*. Ook heeft men aan identiteit met oi. *nú kam*, ook aan verwantschap met got. *bi-naúhan* (zie genoeg) gedacht. Er is weinig reden om een got. *naúh* aan te nemen. — **Nogmaals** bijw., sedert de 17. eeuw. Formatie met bijvoordelijke *s*, = „nog een maal”. Naar hd. *nochmals*?

Nok znw., mnl. *nocke* v. = nhd. *nock* m. in bergnamen als *Breitnock*, *Nockspitze*, ndd. *nock(e)*, schotsch *nock* „uiteinde van een ra”. In deze bet. is het woord uit ’t Ndl.-Ndd. in ’t Hd. en Skand. overgegaan. ’t Zou mogelijk zijn, dat dit woord, **xnukkó-*, *-a-*, in ablaut stond met *nek*. Met ’t oog op ijsl. *hnúkr*, *hnjúkr* m. „ronde bergtop”, on. *hnúka* „zich buigen, zich krommen”, noorw. dial. *nokka* v., ijsl. *hnokki* m. „kleine ijzeren haak”, ags. *hnoce* m. „haak” moeten wij echter veeleer ook voor *nok* van een basis met *u* uitgaan, die „krom zijn, buigen” beteekende en waarvan ook Kil. *nocke* „kerfken in den pijl”, zw. *nock* „keepje in hout” en wvla. *nok* „knoop” (vgl. on. *hnykill* m. „gezwel, knoop”) kunnen komen. Men vergelijkt wel met anderen wortelauslaut on. *hnoða* o. „kluwen”, lett. *knúpt* „in kromme houding liggen”, lit. *knubu* „ik ben in gebukte houding”. Identiteit van *nok* met ier. *noce* „heuvel” is niet onmogelijk; dit zou dan *o* uit *u* hebben; zie echter bij *nek*. Bij *kneukel* en *knok* vindt men afl. van de germ. basis *knuk-*, die synoniem zijn met de hier genoemde woorden.

Nol (pier in zee enz.), mnl. *nol(le)* m. v. „achterhoofd, duin, uitpunt van een dijk”. = ohd. *nollo* m. „heuvel” (nhd.

Nollen als eigennaam) resp. (*h*)*nol* (*ll*) m. „top, burcht, (kruin van het) hoofd”, ags. *knoll* m. „kruin van het hoofd” (eng. *noll*). Met ablaut ohd. *nëlla* v. „top”, *hnël* (*haupites*) „testa”: òf uit *znël-n-* òf uit *znéz-l-* òf uit *znēδ-l-*. Het eerste is 't waarschijnlijkst, omdat de ablaut *el* : *ul* heel gewoon is, de ablaut *ne* : *nu* zeldzamer. Etymologie onzeker. Vgl. dgl. hett. bij *knol*.

Nommer, nummer znw. o., mnl. (vrij zeldzaam) *number*, *nommer* m. Uit fr. *nombre* < lat. *numerus*. Ook elders ontleend. — **Nommeren** ww., reeds mnl. *nombren*.

Non znw., mnl. *nonne* v. = ohd. *nunna* (nhd. *nonne*), mnd. ags. *nunne* (eng. *nun*), on. *nunna* v. „non”. Vroege ontl. — wellicht gelijktijdig met *monnik* — uit rom. *nōnna* = later-lat. *nonna* „non”, naast *nonnus* „monnik” : oorspr. wsch. aanspreekvormen voor oude, eerwaardige personen. Hieruit ook fr. *nonne* „non”, spa. *noño* „zeer oud”, it. *nonno* „grootvader”, *nonna* „grootmoeder” enz.

Nonchalant bnw., nog niet bij Kil. Uit fr. *nonchalant* (lat. **non-cālent-*).

Nonsens znw. Nnl. ontleening, wsch. uit eng. *nonsense*.

Nood znw., mnl. *noot* (*d*) v. m. „geweld, dwang, noodzakelijkheid, nood, hachelijke toestand, behoefte, gebrek”. = ohd. *nōt* v. „moeite, nood, gevaar, strijd, dwang” (nhd. *not*), os. *nōd* v. „nood”, ofri. *nēd* v. „nood, dwang, angst, gevaar, noodzaak”, ags. *nēd* v. „noodzaak, plicht, behoefte, nood, moeite, dwang” (eng. *need*), on. *nauð*, *nauðr* v. „nood, dwang, slavernij, noodzaak”, got. *nauþs* v. „nood, dwang”. = opr. *nauti-* „nood”. Verbaalabstractum van een basis *neu-*, *nu-*, waarvan ook ier. *nūna* „hongersnood”, gr. *νερευκέναι* * *ισθνηκέναι* (Hes.), obg. *u-nyjja*, *u-nyti* „bedroefd worden, moede worden”, verder obg. *nužda* „dwang, noodzaak” (oudere vorm dan *nųžda*) en wsch. lett. *nāve* „dood”, lit. *novyti* „ten verderve brengen, benauwen”, čech. *únava* „vermoeienis”, ksl. *navi* „lijk” (zie *narwal*). De verdere combinatie hiermee van mnl. *niet* (*d*) m. (o.?) „verlangen, begeerte”, ohd. *nīot* m. „id., streven”, os. *niud* m. (o.?) „verlangen”, ags. *nēod* v. „id., ijver” (idg. *neu-t-* of *neu-dh-* „dringen, gedrongen

worden”?) is zeer onzeker. Dat geldt ook van de combinatie met ohd. *nūan* „stukstooten, stukwrijven”, on. *nūa* (*gnūa*, *bnūa*) „wrijven”, got. *bnūan* „stukwrijven”. — **Nooddruft** znw., mnl. *nootdorft*, *nootdurft*, *nootdroft*, *nootdruft* v. m. „behoefte, wat noodig is, levensmiddelen”. Voor de metathesis vgl. wrocht: werken, Albrecht < **Alberxt*, wrat. = ohd. *nōtduruft* (nhd. *notdurft*), os. *nōdtkurft*, ofri. *nēdthreft* v. „nooddruft, behoefte”. Het tweede lid, dat ook buiten samenst. voorkomt, is een verbaalabstractum van de basis van *derven*: ook n.- en oostgerm.: on. *þurft*, got. *þaurfts* v. „behoefte”. Vgl. nog got. *nauðiþaurfts* „noodig”, ouder-zw. *nōdtharf*, ags. *nēdðearf* m. „behoefte, nooddruft”. — **Noode** bijw., mnl. *nōde* „uit dwang, ongaarne, zelden, met moeite”. Instrumentale dat. van *nood*. Vgl. ohd. *nōti*, *nōto*, *nōton*, mnd. *nōde*, ags. *nēde*, *nēdes* (eng. *needs*) met dgl. bet. Ook van *noodde*, nhd. *vonnōten* betekende oorspr. „uit nood, noodzakelijkheid, behoefte”; de bet. „noodzakelijk” komt mnl. bij *van nōde* vrij veel voor. — **Nooden** ww. Een reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on. got. denominativum van *nood*: germ. **nauðianan*; de in de oudere talen algemeene bet. is „dwingen”. Ags. ook *nēadian* „id.”. Hiernaast **noodigen**, reeds laat-mnl. Teuth. ohd. mnd. ofri. On. *nauðga* zonderumlaut (: hd. *nōtigen*, westf. *nōdigen*, ofri. *nēd(i)gia*). — **Noodig** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. (ags. *nēadigness* v. „debitum”) On. — **Noodlot** znw. o. Nog niet bij Kil. — **Noodweer** znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. — **Noodwendig** bnw., sedert Kil. Uit het Du., waar 't in de 16. eeuw opkomt. — **Noodzaak** znw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. — **Noodzaken** ww. Sedert het laat-Mnl. **Nooit** bijw., mnl. *nōit*, *nōint*. Ontkenning (vgl. II niet) van ooit. **Noord** bijw., znw. o. (v.) en als eerste compositielid, mnl. *nort*, *noort* bijw. „in of naar het noorden”, znw. o. „het noorden”. Hiernaast mnl. *norden*, *noorden* znw. o. „id.” (nml. **noorden**), ook als bnw. : *de no(o)rden(e) wint*, *de wint is no(o)rden*. Noord = ohd. *nord* o. „het

noorden, noordenwind" (nhd. *nord* m.), mnd. *nort*, *nōrt* o. „het noorden", ofri. *north* o. „id." (hiernaast on. *norðr* o. „id."), als bijw. : os. ofri. *north*, ags. *norð* (on. *norðr*) „noordelijk, naar het noorden". On. in samenst. *norð-*, evenzoo onfr. *north-*. Noorden znw. o. = ohd. *nordan* o. „het noorden" (niet bij Notker, die wel de znww. *ōstan*, *vestan*, *sundan* gebruikt; nhd. *norden* m.), mnd. *norden*, *nōrden* o. „id.". Geabstraheerd uit verbindingen als ohd. *fon nordana*, waarin *nordana* oorspr. een bijw. was = „van het noorden" : vgl. ags. on. *norðan* „id.". Ook het bnw. en eerste compositielid mnl. *no(o)rden* heeft dezen oorsprong. Wsch. verwant met umbr. *nertru* „sinistro", gr. *πέπετος*, *ἐπέπετος* „dieper, meer naar beneden gelegen", (arm. *nerk's* „binnen"?), oi. *náraka-* „onderwereld". Vgl. zuid. Is de bijvorm mnl. *naert-* (nml. in Naarden), os. *Narth-* (vgl. *tharp* bij dorp) een oude ablautvorm? Uit het Germ. fr. *word* „noorden". — **Noordelijk** bnw., sedert het laat-Mnl. en den Teuth.; mhd. 1482 *nordenlich* (nhd. *nördlich*), nog niet mnd. Wel ags. *norðlic*. — **Noordenwind** znw., mnl. *no(o)rdenwint* (*d*) m., ook *no(o)rtwint* m. Vgl. ohd. *nordwint*, mhd. *nord(er)wint* (nhd. *nordwind*), ags. *norðanwind*, *norð-wind*, on. *norðanwindr* m. „noordenwind". — **Noorder-**, mnl. *no(o)rder* ook nog als afzonderlijk woord. Vgl. mhd. mnd. *norder*, ofri. *norther*, ags. *norð(er)ra*, on. *norðarri* „noordelijk". Wsch. onder invloed van 't oudere zuider ontstaan.

I **Noot** (vrucht), dial. ook *neut*, mnl. *not* (*notte*), *nōte*, *nōte* v. = ohd. *nut* (nhd. *nuss*), mnd. *not*, *nōte*, ags. *hnutu* (eng. *nut*), on. *hnót* v. „noot". Wellicht is lat. *nux* „id." verwant (**dnuk-* < **knud-*?). Vgl. verder ier. *cuú* „id.". De combinatie met oi. *kandā-* „wortelknol" (= gr. *κόνδος*; *κεράια*, *ἀσπιγάλας*, Hes.) is minder wsch., en beide etymologieën zijn niet te vereenigen.

II **Noot** (zangnoot en aanteekening), mnl. *note* v. in beide nml. bett. Uit lat. *nota* of fr. *note*. Ook in 't Mhd. en elders ontleend.

Nop znw., mnl. *noppe* v. „wolvlok, nop". = mhd. (nhd.) mnd. *noppe* v.; ags. *hnoppa* m. „id.". Hierbij 't ww.

mnl. mhd. mnd. *noppen* „noppen, uitpluizen" (nml. **noppen**), ohd. *aua nuppan* „decerpere", noorw. dial. *nuppa* „plukken, pluizen". Met ablaut ags. *á-hnéapan* „afplukken", ozw. *niupa* „knijpen", got. *dis-hniupan* „verscheuren" (waarbij *dis-hniupan* intr. „scheuren"). Directe combinatie met lit. *knubu* „ik ben in gebukte houding" (zie nok) is zeer onzeker, en om de bet. en omdat germ. *xnup(p)-* tot 't synonieme *xnapp-* (zie de bijknapp geciteerde vormen, en vgl. vooral noorw. *napp* o. „wolvlok, nop", eng. *nap* „id.") zeker in eenige betrekking staat, al is 't niet klaar, in welke. — **Nop(je)** in in zijn nopjes (in de 17. eeuw ook *knoppjes*) is hetzelfde woord: *nopjes* is oorspr. = „kleeren met noppen": vgl. bij Westerbaen: *hoe braef ick in de noppen*, *hoe 'k in de plunje ben*.

Nopen ww., mnl. *nōpen* (ook *nōpen*?) „steken, prikken, prikkelen, aantasten, beet krijgen, aanvatten, knellen, stooten, kloppen, aanraken, opwekken". Een uitsluitend ndl. woord, dat van een basis *xnup-*, idg. *qnu-b-*, een wortelvariant van *qnu-dh-* of *qnu-t-*, germ. *xnuð-* (zie II neet), zou kunnen komen. — **Nopens** voorz., anno 1500 reeds *nopends*. Met bijwoordelijke *-s* van laat-mnl. *nopende*, deelw. van *nopen*. Voor de functie van voorz. vgl. *aangaande*, betreffende, fr. *touchant* enz.

Nor znw., nog niet bij Kil. Wellicht bij mnd. *nurren* „knorren"? Zie daarover nar en norsch.

Norsch bnw., mnl. *norts* (als bijw.). Behoort bij Teuth. *norren* „kibbelen", mnd. *nurren* „knorren" of bij een afl. hiervan, mnl. **norten*. Uit het Ngerm. vgl. zw. dial. *norna*, *nyrna* „stilletjes meedeelen of waarschuwen". Ablautende vormen zijn bij nar vermeld. Wsch. is deze woordfamilie jong. Met de woordfamilies van *knorren* en *morren* is zij zeker van ouds geassocieerd geweest. Zie *nurksch*.

Notabel bnw. znw., reeds laat-mnl. Uit fr. *notable* < lat. *notābilis*. In 't Hd. eerst sedert de 18. eeuw.

Notaris znw., mnl. *notāris*, *notārius* m. Beide vormen gaan direct op lat. *notārius* terug. Ook elders ontleend. — **Notariaat** znw. o. De Teuth. heeft

notariaatscap. — **Notarieel** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht uit fr. (16. eeuw) *notarial* met suffixsubstitutie (vgl. *moreel*).

November znw., niet bij Kil., wel mnl. (Mnl. Wdb., zonder plaatsen). Mnl. de ndl. namen *slach(t)maent*, *smeermaent*, *wintermaent*, *wind(el)maent*.

Nu bijw., mnl. *nū*. = onfr. ohd. *nū* (nhd. *nun*, *nu*), os. ofri. ags. *nū* (eng. *now*), on. *nū*, got. *nu* „nu”. = ier. *nu-*, *no-* verbaalprefix, lat. *nu* (in *nudiūs tertius* „’t is nu de derde dag”), gr. *νύ* (*νύν*, *νῦν*) „nu”, obg. *ny-ně*, lit. *nū*, oi. *nū* „id.”. Een idg. verwant hiervan is nieuw, een germ. afl. wsch. nog. Mnl. komt *nū* ook al evenals *nū dat* als voegw. voor (nml. *nu id.*).

Nuchter(en) bnw., mnl. *nuchteren*, (*nochteren*, *noechteren*, *nuechteren*), *nuchterne*. = ohd. *nuohturn*, *nuohtarnīn* (nhd. *nüchtern*), mnd. *nuchtern(e)*, *nochtern(e)* „nuchter”. De eenvoudigste en beste etymologie gaat van idg. *náq̥h-t* uit en vergelijkt gr. *νίφω* „ik ben nuchter”, arm. *naut’i* „nuchter” (hierbij ier. *nár* „bescheiden”?). Dat germ. **nóxturna-* een vrddhi-vorm bij nacht zou zijn, is minder aannemelijk, nog minder de afl. uit lat. *nocturnus*. Gloss. bern. *enugterne* „nuchter” bewijst niet, dat nuchter uit *en* (= in of aan) + **uchte* (zie *ochtend*) is gevormd: veeleer berust deze mnl. bijvorm op volksetymologie.

Nuf znw., sedert Kil.: „*Nuf*. Nasutulus. *nufken*. Nasutula”. Vgl. ndd. *nüff* „neus, snuit”, oostfri. *nüf* (*snüf*) „neus, fijne neus, persoon met een fijnen neus”, ndd. *nif* „pedante persoon”. De oorspr. bet. was blijikbaar „neus” (schertsend) en het woord zal wel eenerzijds onder invloed van *neus*, anderzijds van *snuffelen* zijn opgekomen. Vgl. *neb: sneb*.

Nuk znw., sedert Kil.: „*Nucke*. Fris. Sicamb. Astus, astutia”. = mnd. *nucke* v., *nuck* m. „plotselinge stoot of aanval, valsheid, gril, nuk”. Hierbij mnd. *nucken* „zijn ontevredenheid toonen door hoofdschudden of brommen”, mhd. *nücken* „knikken, plotseling staan blijven”, misschien ook Kil. *nocken* „snikken” („vetus. Sax. Sicamb. Holl.”). Als wij van een grondbet. „stooten” uitgaan, kan deze woordfamilie van de

bij fnuiken besproken basis idg. *gnu-* worden afgeleid; hierbij ook *neuken*. Gaan we van de bet. „knikken” uit, vgl. dan lat. *-nuo*, gr. *νέω* „ik knik”, (lit. *snūsti* „inslapen”?), oi. *návate*, *nauti* „hij wendt, keert zich”, vooral met idg. *q-*formans (NB. germ. *nukk-* < idg. *nuq-n-*): obg. *nukati*, *njukati* „παράταξιόνειν”, gr. *νύσσω* „ik stoot” (bijw. om een slapende te wekken). Van verdere onzekere afl. van de basis *nu-* zwijgen wij.

Nul znw., nog niet bij Kil. Uit ofri. *nulle* of it. *nullo* (< lat. *nullus*). Mnl. reeds het bnw. (bijw.) *nul* in *nul ende van geenre weerden* e.dgl.; wellicht direct uit ’t Lat. Ook elders ontleend.

Nummer. Zie *nummer*.

Nurksch bnw., nog niet bij Kil. Van een van de beide niet algemeen-ndl. woorden *nurk*, dial. *nork* „brompot”, *nurken* „brommen”. Mnl. al *norke* „norsch”, bijw. van Kil. *norck* „praefractus, cervicosus”. Nnl. *nurken*, oostfri. *nurken*, *nürken* „knorren, kibbelen” naast mnd. *nürren* „knorren” (zie *norsch*) is een formatie als *snorken*. Kil. *norck* enz. is bezwaarlijk een jongere, naast Kil. *orck*, als znw. nog zuidndl. dial. (: Antw. *hörk*), opgekomen vorm.

Nusselen (talmen, beuzelen), nog niet bij Kil. Vgl. ndd. *nüsseln*, *nusseln*, *nasseln* „talmen, beuzelen”, *nussen* „id.”, nhd. dial. *nuseln*, *nüsseln* „woelen in iets, langzaam eten, werken of praten, door den neus praten”, de. *nusle*, *nysle* „traag bezig zijn, knoeien met iets”. Hoort bij *neus*: ndd. *nüsseln*, *nusseln* heeft nog de bet. „neuzen in iets”. Vgl. *neuzen*, Kil. *neuselen*.

I **Nut** znw. o. Veeleer een — reeds oudnml. — substantiveering van het bnw. II **nut** dan ontstaan uit mnl. *nut* v.m. (zeldzaam, dial. noord- en oostndl.) „nut, opbrengst van het land”, waarnaast *not* m.o. (vooral noord- en oostndl.) „id., wat men voor landbouw en veeteelt noodig heeft, vruchtgebruik”. Met den tweeden vorm vgl. *genot* en ofri. *note* v. „opbrengst van landbouw en veeteelt”, ags. *notu* v. „voordeel, ambt”, de eerste vorm = mnd. *nutte* v., ags. *nytt* v. „nut”, on. *nytt* v. „id., melk” resp. ohd. *nuz* m. „nut, gebruik, opbrengst” (nhd. *nutzen*). — II **Nut**

bnw., mnl. *nutte*. = got. *nuls* (in *unnuls* „nutteloos”), ohd. *nuzzi* (nhd. *nülze*), os. *nutti*, ofri. *nette*, ags. *nytt* „nuttig, geschikt”. Al deze woorden — benevens het ww. mnl. *nuttēn* „gebruiken, nuttigen” (nml. bijna alleen nog de samenst. *benuttēn* en de afl. **nuttigen**, welke vorm ook al later-mnl. en mnd. is, evenzoo ofri. *nettigia* „gebruiken”), ohd. *nuzzen*, *nuzzōn* (nhd. *nülzen*, *nutzen*), mnd.

nullen, ags. *nyttian* „id.”, ofri. *bi-netta* „gebruiken”, on. *nytja* „melken” — staan in ablaut tot *genieten* en on. *nyftr* „nuttig”, *nyfta* „gebruiken, nuttigen”. — **Nuttig** bnw. Uit 't Mnl. is alleen *nutticheit* (*d*) v. bekend, dat ook al mhd. mnd. ofri. is. 't Bnw. *nuttig* heeft 't bnw. *nut* bijna geheel verdrongen. — **Nuttigen** ww. Zie hierboven. Voor de bet. vgl. *verorberēn*.

O.

Oase znw., nog niet bij Kil. Een internationaal woord, dat via 't Lat. en Gr. op egypt. *ꜣꜣh*, kopt. *ouahe* „oase” teruggaat.

Oblie znw., laat-mnl. *oblie* v. „oblie, een soort wafeltje”. Uit ofr. *oblie* (fr. *oublie*) < lat. *oblīta*, oorspr. voor misbrood, dan ook voor een dunnen ijzerkoek gebruikt. Zie *ouwel*.

Ocean znw. Internat. woord, op lat. *Oceanus* < gr. *Ὠκεανός* teruggaande.

Och tusschenw., mnl. *och*. = mhd. mnd. *och*. Dgl. interjecties ook in andere taalfamilies. Vgl. a.ch. Dial. kan *och* ook uit *ach* ontstaan zijn: vgl. *brocht* = *bracht* e.dgl.

Ochtend (**uchtend**) znw., sedert de 17. eeuw. Met jongere *d*, naar analogie van *avond*, uit mnl. *ochten*, *uchten* m., vooral naar de evenredigheid: 's *avons*: *avond* = 's *ochtens*: *x* gevormd. Mnl. *ochten*, *uchten* is voor **ochte*, **uchte* in de plaats gekomen onder invloed van **nochten*, **nuchten* = ohd. (Notker) *in uohtūn* of os. *an ūhton*, ags. *on ūhtan* „'s ochtends”. Onder invloed van denzelfden vorm kwam een mnl. nominatief *nochten*, *nuchten* m. „ochtend” op, waarbij weer een adverbiale gen. *nuchtens*, (*t*)*snuchtens* gevormd is. Ohd. *uohtūn* enz. is de dat. van ohd. *ūhta* (Notker *uohta*), os. *ūhta* v., ags. *ūhta* m. (of *ūhte* o. ?), on. *ōtta*, got. *ūhtwo* v. „vroege morgen, morgen-schemering”. Hierbij got. *ūhteigs* „tijd hebbend voor”, *ūhteigo* bijw. „te rechter tijd”. Met *ūxt*- uit *wōxt*- en verwant met gr. *ἀκρίς* „straal”, lit. *ankstis* „vroeg”, oi. *aktú-* „schemering, donkerte, nacht, licht, straal”. Oorspr. bet. „schemering,

schemerglans”. Ablautend met *nacht*: basis *enoqt-*.

October znw., reeds mnl. (Mnl. Handwdb.); vgl. *September*. De echt-mnl. namen voor „October” zijn *aerssel* (*hersel*-) *maent*, *roselmaent*, *saed*-(*saer*-) *maent*, *wijnmaent*.

Octrooi znw. o., reeds mnl. *octroy*, *o(t)troy*, *outroy* o. „vergunning (gegeven door een bevoegde macht)”. Uit fr. *octroi*, ofr. ook *otroi*, — evenals mnl. *octroyéren*, *o(t)troyéren*, *outroyéren* „toestemming geven” uit fr. *octroyer*, ofr. *otroyer* (< lat. **auctoridiāre*; het fr. znw. is eerst van het ww. gevormd).

Oefenen ww., mnl. *oefenen* „oefenen, beoefenen, bewerken, (een god) eer bewijzen, verzorgen, gebruiken”. *Oefenen* gaat op *oefnen* terug, de *f* is door verscherping onmiddellijk vóór de *n* ontstaan. = mnd. *ōfnen*, *ōf(f)enen* „beoefenen, vereeren”, ofri. *ōfnia*, *ōvonia*, *ōvenia* „beoefenen, uitvoeren”. Wsch. een denominativum van den nominaalstam **ōfn-*. Hiernaast: 1. zonder *n*: mnl. (limb.) *Teuth.* *oeven* (Limb. Serm. *ufen*, *uffen*) „beoefenen, zich oefenen in”, ohd. *uoben* „id., vereeren” (nhd. *üben*), os. *ōbian* „vieren, verzorgen”, 2. met ablaut: ags. *efnan*, *aefnan* „doen, volvoeren”, on. *efna* „id.”. De langvocalische vormen sluiten zich aan bij ohd. *uoba* v. „feestviering”, *uobo* m. „landbouwer”, os. *land-ōbo* m. „incola”. Van de idg. basis *ōp-*, waarvan ook lat. *opus* „werk”, oi. *āpas-* „id., religieuze handeling”, *āpas-* „religieuze handeling”. 't Is onzeker, of deze basis oorspr. identisch is met die van lat. *ops* „macht, rijkdom, hulp”, lit. *āpstas* „overvloed, voorraad”, oi. *āpnas-* „opbrengst, be-

zit" (waarbij men nog wel ier. *áne* „rijkdom", gr. *ὄμνην* „id., bezit, levensonderhoud, koren, veldvruchten" brengt). Ags. *afol* o. „kracht", on. *afl* o. „kracht, strijddrachten", *ófr* „geweldig, hevig" kunnen bij beide woordgroepen hooren; wsch. bij oefenen: vgl. on. *afla* „uitvoeren, verwerven", ohd. *avalón* „veel te doen hebben, druk werken". Got. *abrs* „sterk", on. *afar* „zeer, in hooge mate" worden door sommigen ook met oefenen gecombineerd, door eenigen ook got. *aba* m. „man, echtgenoot", on. *afi* m. „man, grootvader": mogelijk, maar onzeker.

I Oer znw. o., nog niet bij Kil. Een oorspr. oostndl. (saks.) vorm met *oe* (*ú*) uit germ. *ú*. = nhd. *úr* „oer". Ablautend met on. *aurr* m. „kiezel", ags. *éar* m. „grond". Wellicht verwant met ier. *úr* „aarde, leem".

II Oer- prefix. Laat-nnl. ontl. uit hd. *ur-* (vgl. II oor-).

Oeros znw., uit 't Mnl. niet bekend. = ohd. *úrohso* (nhd. *auerochs*), mnd. *úrosse* m. „oeros". 't Eerste lid = ohd. ags. *úr* (eng. *owre*), on. *úrr* m. „id.", dat als *úrus* bij Caesar reeds vermeld wordt. Als wij *úr-* uit *uzr-* mogen afleiden, kan oi. *usrá-* „stier" verwant zijn, dat weer bij de bij oost besproken basis hoort: oorspr. bet.: „de roode". Het nld. *oeros* is blijkens de *oe* een ontl. uit het Du. Kil. *oor-os* en oudnl. *uuros* zijn verneerlandiseerd uit het du. woord.

Oest, noest znw., Teuth. *oyst*, mnl. *noest* m. Voor de *n* vgl. naarstig. De *n* ook buiten 't Ndl.: saterlandsch *nó'st* „plek waar een tak gezeten heeft"; vgl. hd. dial. *nast* = *ast*. Oest = mnd. ags. *óst* m. „knoest". Ablautend met mnl. *ast* m. (zeldzaam) „tak, dwarsbalk van het kruis", ohd. (nhd.) os. *ast*, got. *asts* m. „tak". De vrddhi-formatie met *ó* beteekende wsch. oorspr. „bij een tak behoorend": voor de vrddhi vgl. ho en : ha a n. Germ. **asta* < idg. **ozdo-*, waaruit ook gr. *ὄζος*; arm. *ost* „tak, twijg". Hiernaast **ozg*(ⁿ)o- in oi. *ádga-* „rietstok", volgens sommigen ook in ier. *odó* „knoest"; ook gr. *ὄσχος* „spruit" kan als idg. **oz-gho-* (*gh*?) hierbij hooren.

Oester znw., mnl. *oester* m.v. Gaat

evenals ags. *óstre* v. „oester" op rom. **óstra* terug, naast *óstrea* (lat. *ostreum* < gr. *ὄστρεον*), waaruit fr. *huître* enz. (eng. *oyster* uit het Ofr.). Voor de vocaalrekking vgl. priester. Uit het Ndl. oudnhd. *uster* > nhd. *auster* v. „oester". On. *ostra* v. „id." wellicht uit 't Ags. Opvalend is ohd. *aostar* „id."

Oever znw., mnl. *oever* o. m. v. = mhd. (md.) *uover* (nhd. *ufer*) o. „oever", mnd. *óver* m.o. „id., buitendijksch land, heuvel", ofri. *óver* (o.?), *óvera* m. „oever", ags. *ófor*, *ófer* m. „id., rand" (nog in *Winds-or*). Buiten het Germ. vgl. vooral gr. *ἡπειρος*, aeol. *ἄνερος* „vasteland". Idg. **áper*(*j*)o- is misschien een vrddhi-formatie bij oi. *ápára-* „meer naar achter gelegen, later, volgend, ander", dat evenals got. *afar* „na", ohd. *avar*, *abur* (nhd. *aber*) „weder, echter", os. *ávaro*, ags. *eafora* m. „nakomeling", on. *afr* o. „nabrouwsel" met *a* f verwant is.

I Of tegenstellend voegw., mnl. *of*, *jof* (overijs. ook *eff*) uit *ofte* (*ochte*). = os. *ofthe* naast *éfto* (*éfto*), *éfta*, ofri. *iofta*, *oftha* (*ofte*) naast *iefta* „of". Niet te scheiden van ohd. *ē(d)do*, *o(d)do* (naast *odar*, nhd. *oder*; ohd. ook *ērtho*), os. *ēthho*, *othho*, ags. *ēðða*, *oððe*, on. *ēða*, got. *aiþþau* „of". De *o* is wsch. in toonlooze positie uit anlautende *e* ontstaan (vgl. II of. Ook buiten den anlaut? Vgl. no ch). De etymologie is onzeker. Sommigen houden niet *fb*, maar *þþ* voor oorspronkelijk en gaan van got. *iþ* enz. (zie etgroen) + *þau* (zie doch) uit, anderen verklaren *þþ* uit *fb* en brengen 't eerste lid bij II of. Ook neemt men wel, met 't oog op de got. *ai* (en niet *i*), oergerm. **ex-þau* aan, met een eerste lid, met lat. *ecce* „zie daar" verwant.

II Of (onderschikkend voegwoord), mnl. *of* (*jof*) „als, of", ook *ofte*, *ochte*, naar *ofte*, *ochte* = I of. = onfr. *of*, os. *of*, *af*, *ēf*, ofri. *of*, *iof* naast gewoner *ēf*, *ief*, ags. *gif* (eng. *if*), on. *ēf*, ouder-de. en -zw. *of* „id.". Ohd. de langere vormen *oba*, *ibu* (nhd. *ob*) „id.". Het Got. heeft *ibai*, *iba* „num, wellicht?, opdat niet" en *jabai* „als, indien". De *o*-vormen zijn jonger: vgl. I of. Men gaat voor *jabai* uit van

den idg. relatieven pronominaalstam *je-, *jo- (gr. *ô-s*, oi. *yá-s* „die”, obg. *jakü* „qualis”) + de verzekerings-partikel *bai*, waarnaast *ba*: vgl. homerisch *φῖ* „evenals”, obg. *bo* „want”, lit. *bà* „jawel”, arm. *ba* versterkende partikel, av. *bá, bāt, bāda* „inderdaad”. In verband met die verklaring is het 't aannemelijkst, dat got. *ibai* en de geciteerde n.- en wgerm. woorden hetzelfde tweede lid hebben, en als eerste lid den vnw.-stam idg. *i- (zie bij g e n e) of den vnw.-stam *e-, *o-, die ook in ier. *é* „hij”, lat. *equidem* „voorwaar”, osk. *etanto* „tanta”, gr. *ἐστὶ* „ginds”, obg. (*i*)*ese* „ecce”, oi. *asáu* „gene”, *asyá* „van hem”, got. *is*, ohd. *ēs* „id.” voorkomt. Minder aanneemelijk is de afl. van *iba(i)* enz. uit casus van ohd. *iba* v. „voorbehoud, voorwaarde”, on. *if, íf* o., *ífi, ífi* m. „twijfel”.

Offer znw. o., mnl. *offer* o.m. „offer, offergave”, ook „aanbod”. Gevormd bij offeren. Ook ohd. *offar, offar* o. (nhd. *opfer*), mnd. ofri. *offer* o., on. *offr* o. „offer, offergave” zijn deverbatief. Het werkwoord mnl. *offeren* „offeren, schenken (kerkterm), aanbieden” (nml. **offeren**), onfr. *offrou, -an* „offerre, sacrificare, immolare”, ohd. *offarón*, os. *offron*, ofri. *offria* „id.”, ags. *offrian* „offeren” (eng. *to offer*), on. *offra* „offeren, geven” is uit lat. *offerre* „aanbieden, schenken” ontleend; ohd. *opfarón* (nhd. *opfern*), mnd. *opperen* „offeren” — in de 12.eeuw reeds „oriola (lees: oralia), idest *opperuanan*” — kan bezwaarlijk denzelfden oorsprong hebben: het gaat terug op vulgairlat. **opräre* < lat. *operári*, dat reeds bij Augustinus ook de bet. „aalmoezen schenken” heeft. Een germ. woord voor „offeren” was ohd. *bluoꝝan*, ags. *blótan*, on. *blóta*, got. *blotan*, het laatste met de bet. „vereeren”. — **Offerande** znw., mnl. *off(e)rande* v. „offerande, geschenk”. Uit fr. *offerande* (< lat. *offerenda*). Evenzoo Teuth. *offerhand*, mnd. *offerhande* v. „id.”. On. *offrend, offerenda* v. „offerande” komt direct uit 't Lat. of is naar analogie van den lat. vorm veranderd. De (ook ndl.) vormen met *h* zijn door volksetymologie (hand) ontstaan.

Officier znw., reeds bij Kil. en mnl. als benaming voor verschillende ambtenaren. Uit fr. *officier* (< lat. *officiarius*). In de bet. van nu een jongere ontl. Ook in andere talen ontleend.

Ofschoon voegw., mnl. *of* (II of) — *schoon* ('t bijw. van *schoon*). Evenzoo ontstonden ook hd. *obschon, obgleich* e.dgl.

Ogief (h e t, d e), reeds laat-mnl. *oghijf*, o.a. in de bet. van 't tegenw. vla. Antw. *ojief* o. „lijst, gedeeltelijk hol, gedeeltelijk bol”. Uit fr. *ogive*, oorspr. *augive*, dat verschillend verklaard wordt. Ook in andere talen ontleend.

Oir znw. o., mnl. *oor* (*oir*) m.v.o. „erfgenaam, erfgenamen, geslacht”. In dezelfde bett. de mnl. vorm *hoir*. Uit fr. *hoir* < lat. *hérés* „erfgenaam”. De ndl. spelling *oi* voor *ó, ô* komt behalve in dit woord en in eigennamen als *Oirschot* nu niet meer voor. In 't woord *oir* beantwoordde onmiddellijk na de ontl. inderdaad aan de schrijfwijze *oi* een tweeklank, maar al gauw daarna een *ô*.

Oker znw., sedert Kil. Evenals ohd. *ogar*, mhd. *ogger, ocker* o.m. (nhd. *ocker* m.), mnd. *oker* „oker” uit lat. *ôchra* (gr. *ὄχρα*) „berggeel”, van waar ook fr. *ocre*, eng. *ochre* enz. De *okker*, zw. *ockra* „oker” uit het Du.

Okernoot, okernoot znw., mnl. *ôkernôte, ockernôte* v. Uit *nôkernôte* v., een samenst. van *nôker* (1528; mnl., nog vla., ook *nôkerboom* m.) + I noot. *Nôker* gaat op laat-lat. *nucárius*, een afl. van *nux* „noot”, terug. Voor den *n*-afval vgl. *adder*. Bij (*n*)*ôkernôte* kan ook aan dissimilatie worden gedacht. Een synoniem is *walnoot*.

Oksaal znw. o., mnl. *ocsael, oxael* o. (m.) „galerij in de kerk, vooral voor de koorzangers”. Dit uit *docsael*, dat dial. (vla.) nog bestaat. Uit mlat. *doxáte* „odeum ecclesiae”. De *d* kan verdwenen zijn, doordat men er het artikel in voelde (in *t docsael*).

Oksel znw., mnl. *ocsel(e)* v., ook nog zonder vocaalverkorting *oessel(e)*. Vrddhivorm (vgl. *oest*) naast mnl. *assel(e)* v. „schouder, vleugelholte” (nog dial., bijv. Zaansch, Tongerensch), ohd. *ahsala* (nhd. *achsel*), os. *ahsla*, ofri. *ax(e)le*, ags. *eaxl*, on. *qxl* v. „oksel”. Identisch

met lat. *ala* (**acslá*) „vleugel”. Vgl. ook av. *ašayá* „van de beide oksels”, volgens sommigen ook arm. *anút* „okselholte”. [Oier. *oxal* „axilla”, kymr. *asgell* „vleugel” uit lat. *avilla*, **ascilla*.] Andere vrdhhi-vormen: ohd. *uohsana*, ags. *óxn* v. „okselholte”, on. *óst* v., *óstr* m. „holte boven ’t sleutelbeen”. Met niet onmiddellijk op elkaar volgende *k* (idg. media) en *s*: ags. *ócusta* (> *óxta*) m. (eng. *oxter*), ohd. *uochisa* v. „oksel”, ook ndl. oksel: de ndl. verbinding *ks* veronderstelt een vroegere vocaal tusschen *k* en *s*: anders zouden wij *ss* verwachten. Wellicht was de oorspr. bet. „draaipunt” of iets dergelijks: dan is *as* verwant.

Okshoofd znw. o., sedert Kil. Wsch. uit eng. *hog's-head*, letterlijk „zwijsnhoofd”, als naam van een vat reeds in 1390. Voor de bet. vgl. Munsterlandsch *bullenkop* als biermaat. Uit het Ndl. nhd. *oxhóft* o. (via het Ndd.), de. *oksehóved*, zw. *oxhufvud* „okshoofd”. Er is geen reden om den mnd. vorm *kúkes-hóvet*, *kúxhóvet* voor ouder te houden dan den eng.

Olie znw., dial. ook met *ō*, mnl. *ōlie*, *ōly* m. v. o., gloss. bern. *olei*. = ohd. *oli*, *olei* o. (nhd. *öl*), os. *olig*, ofri. *olie*, ags. *ele* m. o. (eng. *oil* uit ofr. *oile*) „olie”. Evenals ier. *ola*, got. *alew* o. „id.” ontl. uit lat. *oleum* (uit gr. *ἐλαι(F)ov*). Wsch. via het Rom. Uit de geleerde laat-lat. spreektaal zouden wij **oelie* verwachten: zie bij foelie en I school; of bij uitspraak **oljum*: ndl. **ulle*, ags. **yll*. — **Oliën** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. — **Oliesel** znw. o. Reeds mnl.

Olifant znw., mnl. *olifant* m. „olifant, ivoren horen”. Uit ofr. *olifant* en dit uit lat. *elephantus* (naast *elephas*). De begin-o ook in het Kelt.: korn. *oliphans* „olifant”. De oude bijvorm *elefant* heeft de *e-* direct van *elephantus* of van fr. *éléphant*. Het Nhd. heeft *elefant* m., het Eng. *elephant*. Vgl. elpenbeen.

Olijf znw., mnl. *olīve* v. = mhd. *olīve* v. m. (nhd. *olive* v.) „olijf”. Uit lat. *olīva* (< gr. *ἐλαι(F)α*) of fr. *olive* „id.”.

Olm znw., mnl. *olme* (Mnl. Handwdb.). Uit lat. *ulmus* „olm”, evenals nhd. *ulme* v., mhd. *ulm-boum* m., of uit ofr. *olme*, bijvorm van *orme* (uit lat. *ulmus*). In het Mnl. komt *orme* v. voor (uit

fr. *orme*). Voor *ulmus* zie I els. Ook kymr. *lwyf* „olm” moet bij de daar behandelde woordgroep hooren; hoe echter, daarover bestaan slechts vage vermoedens.

Om voorz. bijw., mnl. *omme*, *om*, ook nog *ombe* (*um(me)*, *umbe*). = onfr. *umbi* (in samengestelde ww.), ohd. *umbi* (nhd. *um*), os. *umbi*, ofri. *umbe* (ook al *umme*, *um*), ags. *yumbe*, *yumb*, on. *umb*, *um* „om”. Verwant resp. identisch met ier. *im(m)*, *imb-* „om”, gall. in *Ambi-trebius pagus*, lat. *amb-* „om, rond”, gr. *ἀμφι* „om” (*ἀμφι-ς* „aan beide kanten”), oi. *abhi* in *abhi-tak* „aan beide kanten”: in *abhi* „bij” (e.a. bett.) zullen wij wel alleen idg. **obhi* (zie I bij) moeten zien; men neemt wel aan, dat in dezen vorm **obhi* en **ubhi* zijn samengevallen.

Oma, opa znww. Vervormingen in de kindertaal van grootma, grootpa.

I Omber (aarde), nnl. Evenals nhd. *umber* m. uit lat. *Umbria terra* „Umbriische aarde”.

II Omber (spel), nnl. Uit fr. (*P*)*hombre*, oorspr. een spa. woord = „man”. Oud-nnl. ook *lomber*. Ook elders ontleend.

Ombervisch znw. ’t Eerste lid is een nnl. ontl. uit fr. *ombre* of lat. *umbra*. Vgl. den gr. naam *σκιαρα* van *σκιά* „schaduw”. Ook hd. *umber* (*fisch*) m.

Omdat voegw., mnl. *om(me)dat* „omdat, opdat, mits”, minder vaak het logisch volledigere *om(m)edat dat* „daarom, dat”. Vgl. opdat.

Omelet znw. Nnl. (en ook in andere talen) ontleend uit fr. *omelette*, dat uit *lamelette*, *lamulete*, demin. van *lame* (zie I lem met) wordt verklaard.

Omheinen ww., mnl. *ommeheinen* (scheidbaar) en *ommebeheinen*. Zie verder bij heining. — **Omhelzen** ww., mnl. *ommehelsen*, ook reeds mhd. mnd. Vgl. behelzen.

Omhoog bijw., mnl. *omhóghe*. Evenzoo *om(me)verre* „ergens in de verte, weg, onderste-boven, op den grond” (nnl. *omver*). Omlaag bijw. sedert Kil.

Omkoud bijw., sedert de 16.eeuw. Uit *om* + *koud*: hoe de uitdr. ontstaan is, is onzeker. Aan ontl. uit de. *omkuld* „omver” mag — o.a. wegens de bet. — niet gedacht worden.

Omlaag bijw. Zie omhoog.

Ommers. Zie immers.

Omnibus znw. Een internationaal woord. < lat. *omnibus* „voor allen”.

Omringen, omsingelen ww. Mnl. ook scheidbaar samengesteld. Van om en ring, singel gevormd.

Omslachtig bnw., nog niet bij Kil. Voor de formatie zie neerslachtig.

Omstandigheid znw., nog niet bij Kil. Een navolging van fr. *circonstance* of lat. *circumstantia* en dit van gr. περιστασις. Ook elders vertaald.

Omstreeks bijw., van **omstreek** znw. (om + streek) gevormd. Beide nog niet bij Kil.

Omtrek znw., nog niet bij Kil. Van om en trekken (in een lijn trekken e.dgl.).

Omtrent bijw. voorz., mnl. *om(me)trent*, *om(me)trint*, *om(me)trant* bijw. „in de rondte, aan alle kanten, geheel en al, ongeveer”, voorz. „rondom, omstreeks, bij, met, aangaande”. = mnd. *um(me)trent*, *-trint*, *-trant* (ook *umme (den) trent*) „rondom, ongeveer”. Vgl. ook ofri. *trind umbe*, *trund um* „rondom”. Omtrent is een samenst. van om en 't woord, dat mnd. nog als *trent* m. „omtrek, grenslijn” voorkomt. Het Mnd. bezit ook nog de bnww. *trent*, *trint*, *trunt* „rond”. Uit het Ags. vgl. *trinda* m. (*trinde* v.?) „ronde massa”. Zie nog bij *trant* en *drentelen*. De etymologie van germ. *trenð*-, *tranð*-, *trunð*- is onzeker. De combinatie met *tornen* is niet aannemelijk.

Omver bijw. Zie omlaag.

Omzichtig bnw. Later-mnl. al in *ommesichticheit* v. „alziendheid”, als vert. van lat. *circumspectio*. Ook al mhd. mnd. Voor de formatie vgl. omslachtig.

On- prefix, mnl. *ou-* Een alg.-germ., reeds idg. ontkenningssuffix, germ. **un-*, idg. **h₂-* (**u-*): onfr. ohd. (nhd.) os. ofri. ags. (eng.) *un-*, on. *ó-*, *ú-*, got. *un-*; ier. lat. *in-*, gr. *ἀ-*(*ν-*), arm. *an-*, oi. *a(n)-* „ou-”, volgens sommigen ook in obg. *ne-je-sytŕi* („onverzadiglijk” >) „pelikaan, gier” en *ne-je-věru* „ongeloovig” — die dan een secundair *ne-* zouden hebben — en in alb. *é-sëte*, *é-sute* „nuchter”. Ablautend met idg. **ne* (zie neen).

Onbeholpen bnw. Nnl. ontstaan onder

invloed van nhd. *unbeholffen*. Bij Hooft beteekent *onbeholpen* „niet gesteld op”, vgl. *beholpen met* „gesteld op, gediend van”. Kil. kent *onbeholpelicck*, *onbeholpsaem* „expers auxili: inhabilis ad praestandum auxilium”, 't laat-Mnl. *onbeholpelicke* „zonder hulp zijnde”. — **Onbehouwen** bnw., mnl. ook al overdr.; voor de bet. vgl. **onbeschaafd** (nog niet bij Kil.) en **Zaansch onbehaaid** (= on-be-heid) „onbeschoft, lomp”. — **Onbeschoft** bnw., sedert Kil. Een ook ndd. en fri. woord. Sluit zich aan bij *schobben*; zie *schobbejak*. Voor de bet. vgl. **onbeschaafd bij schaven**, benevens het in klank er op lijkende **I schoft**. — **Onbestemd** bnw. Een jonger-nnl. germanisme; naar hd. *unbestimmt* „onbepaald”. — **Onbesuisd** bnw., mnl. *onbesuust* (*t*) „vormeloos, onbewerkt, onbeschoft”. De oorspr. bet. kan „onbewerkt” geweest zijn: vgl. dan on. *sýsla* v. „arbeid, opdracht”, ags. *súsl* o. v. „kwellend, marteling”. De germ. basis *sús-* „werken” is verder niet verklaard.

Ondanks voorz., mnl. *ondancs* bijw. „invite”, ook *sijs ondancs* e.dgl., voorz. (ook *ondanc*) „ondanks”. Zie dank.

Onder voorz. bijw., mnl. *onder*. = onfr. *under*, *undir*, ohd. *untar* (bijw. *untar(i)*) (nhd. *unter*), os. *undar*, ofri. ags. (eng.) *under*, on. *undir*, got. *undar* „onder”, waarnaast *undaro* „id.” (het eerste als voorz.; 't tweede als bijw. en voorz.). Met comparatief-suffix; evenzoo van dezelfde basis de bnww. lat. *inferus*, oi. *ádhara-* „meer naar onder gelegen”, waarbij lat. *infra* „beneden”; hierbij wellicht ook gr. *ἀθρείζω* „ik versmaad, veracht”, ospr. „ik houd voor **áθρεγος* d.i. lager staande”. Zonder dat suffix on. *und* „onder”, ohd. *undenān* „onderaan” (nhd. *unten*), oi. *adhah* bijw. „onderaan”, misschien ook arm. *end* met de bet. „onder”. Germ. *unðar-* is misschien niet alleen een voortzetting van dit idg. *adhēr-* (*ndher-*) (*-or-*): met 't oog op de dubbele bet. van germ. *unðar-*, „sub” en „inter”, kunnen we vermoeden, dat daarmee een ander woord is samengevallen, met idg. *t*, verwant met ier. *eter*, osk. *anter*, lat. *inter* „tusschen, onder”, oi. *antár* „id., in”. Aangezien dit echter een afl. van idg. **en* is (zie in),

waarnaast vormen met schwundstufte sporadisch zijn, mag dit niet voor zeker gelden; ook obg. *qtrî* „binnen” heeft echter opvallend vocalisme.

Onderdaan znw., mnl. *onderdaen* m. „ondergeschikte, dienaar”. Mnl. nog zelden als znw. Substantiveering van *onderdaen* bnw. „onderworpen, ondergeschikt, onderdanig”. Verl. deelw. van mnl. *ónder-doen*, dat o.a. „onderwerpen” beteekent. Evenzoo ohd. *úntartân* (nhd. *untertan*), mnd. *underdân* van *untartûon* resp. *underdôn* „onderwerpen”. — **Onderdanig** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd. ofri.

Onderen bijw. Nog niet mnl. Hier wel *ondere*. **Onderen** is een formatie als achteren. Op de vorming hebben binnen, buiten, boven, beneden, voren invloed gehad.

Onderhave, onderhaaf znw., sedert de 16.eeuw, naast den ouderen vorm *gondrâve* (Maerlant), waaruit ook ndl. hondsdrâf is vervormd. Wij nemen *â* en niet *á* aan met 't oog op west-N.-Brab. *ondraaf* (maar westf. *húdrâve*). Met *gondrâve* vgl. ohd. *gundrêba* v. „acer” (hier bezwaarlijk als „ahorn” op te vatten; nhd. *gund(el)rebe* „hondsdrâf”). Dit wordt wel beschouwd als een samenst. van ohd. *gund* (*gunt*), ags. *gund*, got. *gunds* m. „etter” (: gr. *καρθία* „zweer, gezwel”; ook av. *gunda-* „balletje deeg”?) en ohd. *rêba* v. (nhd. *rebe*; ook ohd. *rêbo* m.) „rank”, = mnl. (limb.) *rêve* v. „id.”; vgl. noorw. *jord-rev*, zw. *jord-ref(va)* „onderhave, aardveil”, *refva* „uitlooper (aan planten)”; deze woorden worden met lat. *répo* „ik kruip”, lit. *rêplióti* „op handen en voeten kruipen” gecombineerd. De oorspr. bet. van ohd. *gund-rêba* was dan: „giftige kruip-plant”. Mnl. *gond-râve* kan hiermee abluuten of er uit vervormd zijn.

Onderhavig bnw., in de tegenw. bet. eerst later-nnl. Een archaïstisch woord met gewijzigde bet., naar men aanneemt onder invloed van hd. (*die*) *unterhabende* (*sache*) v. Oudnl., reeds mnl. *onderhävich* beteekende 't zelfde als **onderhevig** (sedert de 16.eeuw). Deze vormen komen van *onder* en den stam van *hebben*. — **Onderhoorig**

bnw., mnl. *onderhórich* „onderdanig, gehoorzaam”. In dezelfde bet. mhd. *underhêric*, mnd. *underhórich*; vgl. voor de bet. got. *ufhausjands* „id.”, gr. *ύπηκοος* „id., onderworpen”. — **Onderling** bnw. bijw. Mnl. nog maar zeer zelden als bnw. (Ruusbroec), terwijl het oudere bijw. *onderlinghe* veel meer voorkomt, over welks formatie zie -lings en -ling. Het bijw. *underlinge* is ook al mnd.: hier ook al als bnw. gebruikt. Mnl. mnd. ook bijvormen met -lange, -lank. — **Onderspit** znw. o., alg.-ndl. alleen in het o. delven. Deze uitdr. al bij Maerlant. Oorspr. wsch. gebruikt van den persoon, die na een ander een stuk land nog eens omspit en de meer naar onder gelegen zandlagen (deze heeten dial. *onderspit*, Antw.) moet bewerken. Zie verder III spit. — **Onderst** bnw. Een reeds mnl. ohd. mnd. bnw. Vgl. bovenst. — **Ondertusschen** bijw. Reeds mnl. ohd. mnd. Een formatie als intusschen. — **Onderweg** bijw. Zie bij wegens. — **Onderwerp** znw. o. Vert. van lat. *subjectum* (gr. *ύποκειμενον*). Al in 1585. Reeds eenmaal mnl.; maar met onzekere bet. — **Onderzaat** znw. Een reeds mnl. mhd. mnd. woord. Voor 't tweede lid vgl. drossaard.

Ondier znw. o. Mnl. *ondier* o. = „ongedierte, vuil gedierte” (Leven ons Heren). — **Ongedierte** znw. o., sedert de 17.eeuw. Vroeger in ruimer bet. dan nu. — **Ongedurig** bnw. Reeds mnl. mnd. = „ongedurig, niet duurzaam”.

Ongeheveld bnw., sedert Kil., in den vorm *ongheheffelt* reeds mnl. Van mnl. oudnl. *heffel*, oudnl. *hêvel* „gist” (nog vla.), waarover vgl. *heffe*.

Ongel znw., mnl. *onghel*, *unghel* o. = Teuth. *ongel*, *ungel*. Een ook hess. en ndd. woord (oostfri. ook *unger*). Wellicht ontl. uit lat. *unguen* „zalf, vet”. Voor ohd. *unslit* o. „vet, talk” (nhd. *unschlitt*) wordt met 't oog op *ongel* wel een oudere vorm **ung-slit* verondersteld.

Ongelikt bnw. Naast dit woord = „niet gelikt” (bijv. in een o. beer) neemt men wel voor *ongelikt* „niet gepolijst” een anderen oorsprong aan. Zie II likken. — **Ongenade** znw. De mnl. bett. waren

nog slechts: „toestand van onrust, hardvochtigheid, snoodheid, snoode daad”. Een ook al mhd. mnd. woord. — **Ongesteld** bnw. In de tegenw., eerst later-nnl. bet. wellicht een vertaling van fr. *indisposé*, **ongesteldheid** znw. van *indisposition*.

Ongeveer bijw. Ontl. uit hd. *ungeführ* < mhd. *ân gevære* (gew. *ân gevarde*) „zonder arglist”. Evenzoo oostmnl. *âne geverde* „id.”. Het eerste woord is mul. *âne*, *aen*, *an*, onfr. *âna*, ohd. *áno* (nhd. *ohne*), os. *áno*, ofri. *óni*, on. *ón*, *án* „zonder” (ablautend met got. *inu* „id.”, gr. *ἄνευ* „ver van, zonder”, osset. *anä* (*änü*) „zonder” en on-), het tweede is gevaar resp. een afl. van dezelfde basis met *d*-formans. Kil. vermeldt *onghevaer*, *onghevaerlick* met de bet. „ongeveer” als „vetus. Sax.”, *onghevaerd*, *onghefaerd* „bij toeval” als „Germ.”. Inderdaad zullen wij behalve aan invloed van het alg.-Hd. ook aan invloed van ndl. diall., die aan 't du. taalgebied grenzen, mogen denken: vgl. laat-oostmnl. *ongheveerlike* „te goeder trouw” = mhd. *ungeværlîche*, mnd. *ungevêrlîk(en)* „id.”. Uit deze bet. ontwikkelde zich eerst de bet. „zonder nauwkeurig acht te geven”, dan „ongeveer”.

Onguur bnw., mnl. *onghehûre*, met vla. *ie* (vgl. lieden) *onghekiere*, ook al *onghier*, *onguur* „afschuwelijk, akelig, geweldig, reusachtig, barbaarsch, verward”. = ohd. *ungihuri* „vreeselijk, afschuwelijk” (nhd. *ungeheuer*), mnd. *ungehûre* „id., onstuimig, reusachtig”. Zonder *-i-*: Kil. *onhuer* „vreeselijk” („Fris.”), nnl. dial. *onhûr* „vuil” (Gron.), „niet pluis, gevaarlijk” (Achterh.), ohd. os. *unhiuri*, ags. *unhîere* „verschrikkelijk”, (got. **unhiurja* „ἄρκια”? Conjectuur voor *unbiarja*). Uit *un-* en germ. **xiurja-*, ags. *hîere* (*hêore*), on. *hýrr* „vriendelijk, zachtzinnig”. Dit hoort samen met ksl. *po-sivü*, oi. *çivá-* „id.” en verder met de bij huwen besproken basis. Zie *g u u r*.

Onkosten znw. mv. Mv. van mnl. (noordndl.) *oncost* m. v. o. (ook al in 't mv.) „onkosten, buitengewone kosten”. = mnd. *unkost* v., owfri. *onkost* „id.”. Zie verder *k o s t*.

Onlangs bijw., mnl. *onlanghes*, *onlanx*

„over korten tijd, onlangs”. Naast *onlanghe* „id., korten tijd”. In de laatste bet. ook mhd. mnd. *unlange(s)*, het laatste ook = „onlangs”.

Onledig. Zie *l e d i g*.

Onlust znw. Hierin is behalve de ook elders voorkomende samenst. van on- en lust opgegaan het mnl. *onlust* (*onlest*, *onlist*) „verstoring van een rechtszitting, rumoer” = mnd. *unlust* m.v. „het niet-luisteren, lawaai, verstoring van de rust of vrede”, ofri. *unhlest* „id.”. Voor het tweede lid zie *l u i s t e r e n*.

Onmacht znw. Reeds mnl. mhd. mnd. = „bezwijming”. Ohd. *unmacht*, got. *unmachts* v. = „zwakheid”. Voor een andere dgl. samenst. zie *a m e c h t i g*. —

Onmin znw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Onnozel bnw., mnl. (*onnōsel*) *onnōsel* „onschuldig, zachtaardig”; dial. (brab. Antw.) nog de bet. „onschuldig”. = mhd. *unnōsel*, mnd. *unnōsel* (westf. met *ü*, umlaut van *ō*), owfri. *onnosel* „id.”. Op mnl. *onnōsel* wijzen nnl. dial. vormen; ook de spelling met *oo* is in overeenstemming met die *ō*. Het oppositum *nosel* „schadelijk” komt mnl. ook voor. Sluit zich aan bij mnl. *nosen* „schaden, hinderen, deren, smarten”, mhd. *nōsen* „schaden, deren, ergeren”, mnd. *nosen* „schaden, hinderen”, onfr. *noson* „impedire”. De afleiding van deze woorden en mnl. *nose* v. (m.) „schade, nadeel, ongemak, kwaal, letsel, geraas”, mhd. (nederrijnsch) *nōse* m. „ergernis, schade” uit de woordfamilie van fr. *noise* „twist, krakeel” (< lat. *nausea*) is wellicht voor *nose* ten deele juist. Zouden wij voor onfr. *noson* enz. niet aan ontl. uit met *s* gesproken lat. *nocēre* „schaden”, 't zij dan uit den lat. of een rom. vorm, denken mogen? Voor de lat.-rom. *o* kunnen verschillende germ. *o*-klanken zijn gesubstitueerd.

Onpasselijk bnw. Sedert de 17. eeuw = „onwel”. Naar analogie waarvan gevormd?

Onraad znw. o. Reeds mnl. met groote bet.-sfeer. Van raad in verschillende bett. Ook al ohd. mnd. ofri. ags.

I Ons znw. o., mnl. *once*, *onse*, *unce*, *unse* (*oncic*) v. Of evenals eng. *ounce* „ons” uit fr. *once* of als ohd. *unza*

(nhd. *unze*), mnd. *unse*, *untze* (de. *unse*, zw. *uns*), ags. *yntse* v. „ons”, *yuce* m. „duim” (als maat; eng. *inch*) uit lat. *uncia*.

II **Ons, onze** bezitt. vnw., mnl. *onse*. = onfr. *unsa*, ohd. (frank.) *unsér*, *unsu*, *unsa*, os. *úsa*, ofri. *úse* „onze”. Met *r*-formans ohd. *unserér* (nhd. stam *unser-*) ags. *úser*, *úre* (eng. *our*), got. *unsar* „id.”. ’t On. heeft *várr*, in eenige vormen ook den stam *oss-*. De nld. dat. acc. van ’t pers. vnw. ons, mnl. *ons* = onfr. ohd. (nhd.) *uns*, os. ofri. ags. *ús* (eng. *us*), on. *oss*, got. *uns* „ons”. Uit casus van het possessivum met *r* is voortgekomen de gen. mnl. *onser* (nld. *onzer*), ohd. *unsér* (nhd. *unser*), os. ofri. *úser*, ags. *úser*, *úre*, got. *unsara*. Het On. heeft naast het possessivum *várr* den wsch. ouderen gen. *vár* (voor **nár* met *v* naar *vér* „wij”?). Naast germ. **un-s-* de dualis **un-k-* in ohd. *unkér* (ἀπ. λεγ.) „van ons beiden”, os. *unk*, ags. *unc*, on. *okkr*, got. *unk* „ons beiden”. Alle van den idg. stam **en-ó-*, waarvan o.a. ook : ier. *ni* „wij, ons”, gen. *nár*, ar-n-, lat. *nós* „wij, ons”, gr. ἡμεῖς „wij”, lesb. ἄμυς „ons”, ἄμυες „wij”, obg. *ny* „wij, ons”, *nasŭ*, opr. *noŭson* „van ons”, alb. *na* „wij”, oi. *nah* „ons”, *asmán* „id.”. **En-ó-* was oorspr. de stam van de andere casus dan de nomin. Zie *wij*.

Onstuimig bnw. Met zekerheid sedert Kil. bekend, die *onstuemigh*, *onstuymigh* opgeeft en daarnaast met de bijvoeging „Hol. Sicamb.” *onghestuem*, *onghestuemigh*, *onghestuymigh*. Wsch. ontleend uit nhd. *ungestüm*, mhd. *ungestüeme*, *ungestüemec* „onstuimig”. Reeds ohd. *ungistuomi* „id.”, ook *un(g)stunomig* „infestus, insolens”. Ook mnd. *ungestüme*, *unstümich*, *-isch* „onstuimig” is ontleend. Gew. combineert men stamelen, wsch. terecht : vgl. de daar geciteerde woorden; de oorspr. bet. was dan „niet tegengehouden”. Hetzelfde vocalisme heeft lett. *stōmītēs* „stamelen, struikelen, blijven steken, dralen”. Het woord kan daardoor in het Ndl. zoo gemakkelijk ingang gevonden hebben, dat er een mnl. woord *on(ghe)stúre*, *-ich* „onstuimig, teugelloos, ongebonden” bestond, = mhd. *ungestiure*, mnd. *un(ge)stúr(e)*, *un(ge)stúrlík*, *unstúrich* „id.”,

van sturen. Wellicht heeft ook mnl. *onghestemmet*, *-ich* „id.” invloed gehad, welke vorm bovendien aan de hierboven voor ohd. *ungistuomi* gegeven etymologie nog meer steun geeft.

Ont- voorvoegsel, mnl. *ont-*. = onfr. *ant-*, ohd. *ant-*, *int-* (*in-*, *unt-*, nhd. *ent-*), os. *and-*, *ant-*, ofri. *und-*, *unt-*, *ond-*, *ont-* (*on-*), ags. *on-*, on. got. *and-*. Identisch met *ant-* in antwoord. Het afwijkende vocalisme ten gevolge van de zwakke betoning. Voor dgl. veranderingen vgl. I en II of. — **Ontberen** ww., mnl. *ontbēren* (sterk en zwak) „zich onttrekken aan, nalaten, missen, ontberen”. = ohd. *inbēran* (sterk) „missen, ontberen” (nhd. *entbehren*), mnd. *entberēn* „id., nalaten, afzien van”, owfri. *ontbēra* (*-bara*) „ontberen”. Niet verwant met V *baar*, maar ongetwijfeld een samenst. van germ. **beranan* „dragen” (zie *bare* n), ofschoon de bet. vreemd is : men gaat wel uit van „niet van iets bij zich dragen”, anderen (onzeker, maar aannemelijker dan de eerste opinie) van **beranan* met de in sommige talen voorkomende bet. „gedragen worden, gaan, zijn”. — **Ontbijt** znw. o., mnl. *ontbijt* (m.o.?) „lichte maaltijd, ontbijt”. = ohd. *imbīz* m.o. „id., maaltijd” (nhd. *imbiss*), westf. *imat* „ontbijt” (Soest). Van mnl. *ontbīten* „wat eten, ontbijten” (nld. *ontbijten*), ohd. *imbīzan* „een maaltijd nuttigen”, os. *an(t)bītan* „id.”, ags. *onbītan* „proeven van, wat eten van”, een samenst. van *bīten*. — **Ontbreken** ww., mnl. *ontbreken* met veel ruimer bet.-sfeer. Ook al mhd. mnd. ofri. In de bet. van nu een samenst. van *breken* met dgl. bet. als deze samenst. (vgl. *gebrek*). — **Ontdaan** bnw., mnl. *ontdaen*, *on(t)taen* „open” en „ontdaan, van streek, er slecht aan toe, rampzalig”. Deelw. van ’t ww. *ontdoen*, dat mnl. een zeer ruimen bet.-omvang heeft. Dit ww. is ook al ohd. os. ofri. ags. De bet. „doen schrikken” heeft ook mnd. *entdōn*; vgl. ook mhd. *entlān wōrden* „schrikken”. — **Ontfermen**. Zie *barmhartig*. — **Ontgoocheling** znw. Later-nld. vert. van fr. *désillusion* naar *begoocheling* : *illusion*. Hierbij **ontgoochelen** ww., dat

echter in de bet. „afgoochelen, listig afhandig maken” reeds bij Coornhert voorkomt. — **Onthalen** ww. Reeds mnl., ook al in de bet. „vriendelijk ontvangen”. Vgl. voor de bet. lat. *ex-cipere* „id.”. Mnd. *enthālen* alleen = „weghalen”. — **Ontheisteren** ww., sedert de 16.eeuw. Zie heisteren. — **Onthutst** bnw., sedert de 17.eeuw. Deelw. van onthutsen, een samenst. van hutsen. Voor de bet. vgl. geschokt en schokken in overdr. bet. — **Ontluiken** ww., mnl. oudnld. ook trans.; mnl. intrans. alleen *hem ontluiken*. Een ook al onfr. ohd. os. ags. samenst. van luiken.

Ontmoeten ww., mnl. *ontmoeten* „ontmoeten, tegenkomen, tegemoet gaan, aanvallen, ondervinden”. = mnd. *entmōten* „ontmoeten” (> mhd. *entmuoten* „aanvallen”). Zie verder bij gemoet. Misschien zijn arm. *mut* „het naderkomen”, *matçim*, *mtanem* „ik kom nader, ik kom binnen” verwant. Verwantschap met meten is semantisch niet aannemelijk.

Ontredderen ww., sedert de 17.eeuw. Samenst. van redderen. — **Ontrieven** ww., mnl. *ontrieven* „benadeelen, ont-rieven”. Zie gerieven. — **Ontsnappen** ww. Als intrans. ww. sedert de 17. eeuw. Reeds bij Kil. = „snel en handig ontnemen”. Samenst. van snappen. — **Ontstentenis** znw. In de bet. van nu eerst later-nld., oudnld. (17. eeuw) = „het nalaten, het zich-onthouden van iets, het afwijken van iets”. Een — wsch. kunstmatig gevormde — afl. van ontstaan; vgl. voor de bet. Kil. *ontstaen* „exemptum sive immunem esse”. Mnl. *ontstaen* met de bet. „ontbreken, er niet zijn” is alleen oostelijk; in dezelfde bet. mnd. *entstān*. — **Ontvreemden** ww. Reeds mnl. (met ruimer bet.-sfeer dan nu) en mhd. Van vreemd. — **Ontwaren** ww., sedert het eind van de 18.eeuw voor ouder, reeds mnl. *ontwāre*, *ontwaer werden* = mnd. *eu(t)wāre werden* „ontwaren”. Men gaat uit van **enwāre*, uit *en-* (= nld. in) + *wāre* (zie waarnemen). 't Woord is dus een ander soort formatie dan gewaar. — **Ontzag** znw. o. Door Kil. wordt *ontzag* als synoniem van *ontsigh* genoemd. In 't Mnl. is de tweede vorm,

ontsich o. „vrees, ontzag” de gewone, naast zeldzamer *ontsicht* „id.” (vgl. mnd. *entsich(t)* „id.”), maar ook **ontsach* heeft bestaan blijkens *ontsachlije* bnw. (*ontsachtelike* bijw.) „vreeselijk”. Een formeel vreemde afl. van ontzien. Aan invloed van *ghesach*, dat mnl. zelden in de bet. van ons gezag voorkomt, mag nauwelijks gedacht worden.

Ontzetten ww. De bet. „van zijn stuk brengen, bang maken” vertoont al mnl. *ontsetten*, ohd. *intsezzen*, mnd. *entsetten*. Causativum bij ohd. *intsizzen*, ags. *onsittan*, got. *andsitan* „bang zijn”; samenst. van zitten. — **Ontzien** ww. In de bet. „vreezen” (oorspr. wsch. „niet zien naar, een anderen kant opzien”) sedert het Mnl. Mnd. In andere bett. algemeen oost- en wgerm.

Onverlaat znw., sedert het oudere Nnl. Ontstaan uit oudnld. *onverlāten* bnw. = mnd. *unverlāten* „snoed”, eig. „niet vergeven, onvergeeflijk”, van het ww. verlaten in de nu verouderde bet. van „vergeven”. Wellicht kwam 't eerst een pluralis onverlaten op, verkort uit onverlaten boeven e.dgl. verbindingen. Dit woord associeerde zich met oorspr. oostnld. (sedert de 16.eeuw) *onvlaet* „vuiligheid” = mhd. *unvlāt* m.o.v. (nhd. *unflat* m.), mnd. *unvlāt* m.v. „id.”; het tweede lid hiervan is niet bevredigend verklaard; deze woorden komen zoowel mnd. en mhd. als bij Kil. ook = „vuilak, gemeene vent” voor. Oudnld. komt ook *onverlaet* = „vuiligheid, gemeenheid” voor: zoozeer zijn de beide woorden door elkaar geloopt.

Onverschillig bnw., sedert Kil., die nog slechts de bet. „indifferens, sine discrimine” vermeldt. Ook kent hij *verschilligh* „differens”. — **Onvertogen** bnw. In de tegenw. bet. sedert de 2de helft van de 17.eeuw. Deze bet. gaat terug op die van oudnld. mnl. *onvertōghen* „niet uitgesteld, onmiddellijk”; van *vertien* „uitstellen” (over tien zie t ijgen). Ook mhd. *unverzogen*, mnd. *unvortōgen* = „niet uitgesteld”.

Onvoorzien bnw., mnl. *onvōresien*. Onder invloed van het ww. voorzien in de plaats gekomen voor oudnld.

mnl. *onversien* „onvoorzien”, waarvan reeds mnl. 't bijw. *onversiens* (nml. **onvoorzien**s). Vgl. hd. *unversehen(s)* en mnd. *unvorséne* bnw. „onvoorzien”, *unvorséndes* bijw. „id.”.

Onweder znw. o., mnl. *onwēder* o. „boos weer”. Dial. (N.Holl.) *onweer* nog = „slecht, onstuimig weer, storm en regen”. = mhd. *unwēter*, mnd. *unwēd(d)er*, ofri. ags. *unwēder* o. „id.”. Uit on + I weder. Hiernaast mnl. *onghewēder(e)*, ohd. *ungiwitiri* (nhd. *ungewitter*), os. *ungiwideri*, ags. *un(ge)widere* o. „id.”.

Onzent (in te o. en in samenst.), mnl. al *van onsenthalven*. Zie mijnent.

Onzijdig bnw. In de 17.eeuw opgekomen, wsch. als vernederlandsching van onpartijdig. Als grammaticaterm sedert Moonen (1706); vroeger *generley* (reeds 1585), als vert. van lat. *neutrum*.

Onzin znw. Eerst later-nnl. Uit nhd. *unsinn* m. of vert. van nonsens.

Ooft znw. o., mnl. *ooft* uit *ōvet* o. = onfr. *ovit*, ohd. *obaꝛ* (nhd. *obst* met jonge *t*), mnd. *ōvet* (*āvet*), *ōft*, ags. *ofet* o. „ooft”, ook voor groenten gebruikt. Oorsprong onzeker. De combinatie met boven en over (ooft = „wat bovenaan zit”) is al te vaag. Ontleend in slav. talen : russ. *óvošé* enz.

Oog znw. o., mnl. *ōghe* o. = onfr. *ōga*, *ouga*, ohd. *ouga* (nhd. *auge*), os. *ōga*, ofri. *āge*, ags. *ēage* (eng. *eye*), on. *auga*, got. *augo* o. „oog”. Of met idg. *ou* en dan verwant met oi. *ohate* „hij neemt waar, merkt op” of met ier. *uag* „kuil, holte” (vgl. hebr. *‘ajin* „oog” en „bron”; *uag* is ook als een mier. schrijfwijze voor oier. *uad* „specus” opgevat). Of — minstens even wsch. — van de idg. basis *ogw-* „zien”, waarvan o.a. lat. *oculus*, gr. *ὄφθαλμός* (dualis *ὄσσε*, mv. *ὄμματα*) „oog”, obg. *oko*, lit. *akis*, (alb. *sü?*), arm. *akn*, oi. *ákxi* „id.”, gr. *ὄψομαι* „ik zal zien”, *ὄπωπα* „ik heb gezien”; uit 't Kelt. wsch. hierbij ier. *enech*, mkyrn. *enep* (*wyneb*, *gwynneb*) „gelaat” (vgl. vooral gr. *ὄνωπιή*, oi. *ánika-* „id.”). Hoe in dit geval de germ. *au* te verklaren is, is onzeker : eerder mag aan invloed van **ausan-*, **auzan-* „oor” (zie I oor) gedacht worden dan aan contaminatie

van germ. *az-* en *aw-* tot *auz-* of iets dgl. *Aw-* uit *ogw* ziet men in ohd. *awizorahht* „manifestus”. Zie nog *betoogen* en *toon*en. — **Oogenblik** znw. o., mnl. ra. v. o. Een ook in andere talen voorkomende samenst. : in 't Mnl. wellicht onder du. invloed opgekomen. Buiten 't Germ. vgl. o.a. fr. *clin d'œil*. — **Ooglid** znw. o. Een al mnl. en ook mhd. (nhd.) mnd. ofri. eng. samenst. Zie II lid. — **Ooglijk** bnw., sedert de 18.eeuw. Wellicht van het ww. **oogen** „zien, kijken naar”, in welke bet. dit ww. al mnl. en mnd. voorkomt. Met ooglijk vgl. dan *hebbelijk*.

Oogst znw., mnl. *ōghest*, *oogst*, *oochst* m. „Augustus, oogst”. Evenals ohd. *augusto*, mhd. *oug(e)st(e)*, mnd. *ou(we)st*, *ōst* m. „Augustus, oogst” uit lat. *Augustus*. Ndl. Augustus is een nml. ontl. hiervan, terwijl de dial. vorm *oest* „oogst, Augustus” (Aardenburg *half-oest* „15 Aug.”), mnl. *oest*, *oust* m. „id.” op ofri. *aoust* (< vulgairlat. *Agustus*; fr. *août*) teruggaat. Mnl. *oeghest* is een contaminatievorm. — **Oogsten** ww. Een reeds mnl. mnd. afl.

Ooi znw., mnl. *ooi(e)*, *oo*, *ou(we)* v. = ohd. *ou*, *owwi* (nhd. dial. *awe*), os. *ewi*, ofri. *ey*, ags. *eowu* (eng. *eue*), on. *éer* v. „ooi, schaaap”, germ. **aujō-* (nom. **awī*, gen. **anjōz*), een afleiding of een vervorming van idg. **owi-* „schaap”, waaruit misschien eenige van de aangehaalde vormen direct zijn ontstaan. In de got. teksten komen alleen de ook wgerm. woorden *awebi* o. „kudde schapen”, *awistr* o. „schapenstal” voor. Klankwettig moest uit **awī*, **aujōz* ndl. *ouwē*, gen. *ōjē* ontstaan (vgl. eiland). Idg. **owi-* in ier. *ui*, *oi*, lat. *ovis*, gr. *ὄς*, *οἴς*, lit. *avis*, obg. *ovī-ca*, oi. *ávi-* „schaap”. — Germ. **auna-* „lam” in ags. *ge-éan* bnw. „drachtig” (een formatie als *ge-celf* „drachtig”), waarvan wgerm. **aunōn*, ags. *éanian* (eng. *to yeau*), fri. *eandsje*, *inje*, ndl. dial. **oonen** „lammeren werpen”, fri. *eand*, *-t* „drachtig” is niet met **owi-* verwant, maar gaat met ier. *uan*, kymr. *oen* „lam” op idg. **ogw̥hno-* (**agw̥hno-*) terug, waarnaast **agw̥no-* in gr. *αμνός* „lam”; lat. *agnus*, obg. (*j*)*agniči*, (*j*)*agne* „lam” kunnen zoowel *gw̥* als *gw̥h* hebben.

Ooievaar znw., mnl. *odevare* m. (δ , δ ?). Vgl. ohd. (md.) (os.?) *odobero*, *odoboro*, mnd. *oldevare*, *odever* m. „ooievaar”. De nld. dial. vormen *euver*, *niver* (in saks. en aangrenzende streken) zijn 't zelfde woord (met heil samengesteld achterh. *heilöver*, Bommelerwaardsch *heilwiver*, Kamp. *eileuver*), terwijl gron. *aibert* = mnd. *ādebar*, *ēdebar*, *ēdebere* m. „ooievaar” is. Vgl. nog opperhess. *iwwer(i)ch*, *ulwer* en zwa. *aiber*, *auber* „id.”; overigens is de naam vooral nld. De oorsprong en onderlinge verhouding van al deze vormen zijn onzeker. Beschouwen wij den vorm ooievaar op zich zelf, dan zouden wij aan een samenst. van ohd. *ōt*, os. *ōd*, ags. *ēul* o. „geluk, goed, bezit, rijkdom”, on. *auðr* m. „rijkdom”, got. *auda-* (in samenst. en afl.) „geluk, zaligheid” (van onzekeren oorsprong) en een nomen **faran-* van varen kunnen denken : oorspr. bet. „die met geluk komt”; ohd. *odobero* doet veeleer aan *ber-* „dragen” (zie baren) denken. Voor de bet. vgl. dan *heil-euver* en Brunswijksch *hailebārt* „ooievaar”. 't Is echter niet zeker, of wij ooievaar van mnd. *ādebar* mogen scheiden.

Ooit bijw., mnl. *ōit* (δ), ook met secundaire *n ōint*, *ōient* (δ) „altijd, ooit”. Uit **ōjit* : blijkens het Leven van S. Lutgart was het woord mnl. nog tweesilbig. Het eerste lid is uit **aiw* verklaard : vgl. ags. *ō* naast *ā* „altijd, ooit”; voor **aiw* zie ieder. Het 2. lid is dan = ags. *giet(a)* (eng. *yet*), ofri. *ieta* „nog”. De langere op een klinker uitgaande vorm hiervan kan nog in mnl. *ōite* voortleven. Ofschoon deze verklaring zeer plausibel is, is toch het *o*-vocalisme opvallend. Syntactisch zijn ooit, nooit bij deze etymologie volkomen gelijk aan ags. (*n*)*ēfre giet* „adhuc (*n*)unquam”.

Ook bijw. voegw., in veel diall. *ok* met door den zwakken toon verkorten klinker, mnl. *ooc* (*oc*) „ook, evenzeer, zelfs, echter, voorzeker”. = onfr. *ōk* (in *ne ōk* „nec”), ohd. *ouh* „en, ook, echter” (nhd. *auch*), os. *ōk* „en, ook”, ofri. *ōk*, ags. *ēac* „ook” (eng. *eke*), on. *auk*, *ok* „ook, en”, got. *auk* „want, maar, ook”. Wsch. = gr. $\alpha\tilde{\nu}\epsilon$ „wederom”. Het eerste lid, = gr. $\alpha\tilde{\nu}$ „wederom, echter”, kan ook in lat. *aut* „of” (= gr. $\alpha\tilde{\nu}\tau\upsilon$ „weder”),

autem „echter” steken. Met ablaut hierbij oi. *u*, *utd* „en, echter, ook”. Anderen combineeren germ. **auk* minder wsch. met mnl. *ōken* „vermeerderen, vergrooten” (zelden intrans.), ohd. *ouhhōn* „vermeerderen” (trans.), os. *ōkian* (sterk deelw. *ōkan* „zwanger”), ofri. *ōka* „id.”, ags. *ēacian* „toenemen” (sterk deelw. *ēacan* „gezegend”), on. *auka* „vermeerderen, toevoegen”, got. *aukan* (trans. en intrans.) „vermeerderen, toenemen”, lat. *augco* „ik vermeerder”, lit. *āugu* „ik groei, neem toe”, (misschien ook ier. *uagim* „ik naai”), gr. $\alpha\tilde{\nu}\xi\omega$, $\alpha\tilde{\nu}\xi\acute{\alpha}\nu\omega$ „ik vermeerder”, oi. *ōjas-* „kracht” (vgl. lat. *augustus* „verheven”), ier. *ōg* „integer”, (hierbij obg. *jugū* „zuiden, zuidenwind” ? en alb. *agume* „morgenrood, morgen” ?), ablautend met wassen.

Oolijk bnw., dial. ook met de bett. „gering” (Kampen), „ziek” (Achterh.), mnl. *ōdelijc* „gering, nietig, berooid”, volgens Kil. („vetus”) ook „ledig, ijl, listig, ziek”. Wij moeten van een grondbet. „licht” uitgaan. [Een synoniem van oolijk, dat ook een lange bet.-ontwikkeling heeft gehad, is leuk.] Mnl. *ōdelijc* is een afl. van mnl. **ōde* (> Elten-Berghsch *ōj* „onderdanig, koest”) (mnl. *ōde* bijw. „lichtelijk, allicht”) = ohd. *ōdi*, os. *ōthi*, ags. *ieðe*, *ēaðe*, on. *auð-* „licht”. Het is niet geraden, dit woord te scheiden van ohd. *ōdi* „leeg, verlaten” (nhd. *ōde*), on. *auðr*, got. *aups* of *aupsis* „id.”. Wij kunnen uitgaan van de basis *ewā-*, waarvan ook lat. *vānus* „leeg, ijdel, nietig”, gr. $\epsilon\tilde{\nu}\nu\varsigma$ „beroofd, missend”, arm. *unain* „leeg”, oi. *ūná-* „onvoldoende, missend” en II w a n- komen. Een even ruime bet.-sfeer heeft ledig, al zullen wij hier ook van een andere grondbet. moeten uitgaan. De combinatie van **auþia-* alleen in de bet. „licht” met ier. *con-ōi* „hij helpt”, (lat. *avē* „wees gegroet” ? Wellicht beter anders verklaard), gr. $\epsilon\nu\eta\iota\varsigma$ „welwillend, vriendelijk”, oi. *āvati* „hij verheugt zich, helpt, beschermt”, got. *awi-liuþ* o. „dankzegging” staat op zeer losse schroeven. Ook is de combinatie van **auþia-* met lat. *au-* „weg” (zie II o o r-) een al te vaag vermoeden. Zie nog o o t m o e d.

Oom znw., mnl. *oom* m. „oom” (zelden

„grootvader, zwager”) = ohd. *ðheim* (nhd. *oheim*), mnd. *ðm*, ofri. *ém* (met umlaut evenals Soestsch *ðēmā*), ags. *éam* m. (eng. *uncle* uit 't Fr. evenals nhd. *onkel* m.) „oom”, in sommige talen ook van andere verwanten. De oorspr. bet. was „moedersbroeder”. Verwant met got. *awo* v. „grootmoeder”, on. *ái* m. „overgrootvader”, lat. *avus* „grootvader”, arm. *haw* „id.”, lat. *avunculus* „moedersbroeder”, kymr. *ewythr* „oom”, oier. *auē*, *haue* „nepos”, ksl. *ujě*, opr. *awis*, lit. *avýnas* „oom”. Gr. *αἴα* „aarde” wordt door sommigen als „moeder aarde” ook hierbij gebracht. Of 't 2. lid van germ. **auxaima-* (**awuwxaima-*) het bij heemraad besprokene **xaima-* is („oom” < „de in 't huis van den grootvader levende”), is onzeker. Of **awuwx-aima-* (vgl. lat. *avunculus*)? Wat is dan echter *-aima-*? Voor de sterke reductie van 't tweede lid vgl. I echt en laars. Voor oud en dial. ndl. *noom* zie bij naarstig.

I **Oor** znw. o., mnl. *óre* o. (v.) = onfr. ohd. *óra* (nhd. *ohr*), os. *óra*, ofri. *áre*, ags. *éure* (eng. *ear*), on. *eyra* o. „oor”. Met gramm. wchsel got. *auso* o. „id.”. Stam **ausan-*, **auzan-*. Verwant met ier. *au*, ó, lat. *auris* „oor” (een consonantstam in *aus-culto* „ik luister”), gr. *οἰς*, dor. *ῶς*, obg. *ucho*, lit. *ausis*, alb. *ves* „oor”, av. *uši* „de beide ooren, verstand”; wsch. ook hierbij arm. *unkn* „oor”. Met den germ. *u-*stam vgl. den gr. gen. *οὔρατος* (att. *ὠτός*).

II **Oor-** prefix, mnl. *oor-*, *or-*. Nu nog slechts in oorbaar, oordeel, oorkonde, oorlof, oorlog, oorsprong, oorzaak, mnl. nog in meer woorden. = onfr. ohd. (nhd.) *ur-* (zie II oer-), os. ofri. *ur-*, *or-*, ags. *or-*, on. *ur-*, *or-* *φr-*, met gramm. wchsel got. *us-* (*uz-*; *ur-* vóór *r*). De betoonde vorm van het prefix, dat onbetoond II er-opleverde. Ouder-ohd. *ur*, on. *úr*, *ór*, *ýr*, got. *us* komen ook als voorz. = „uit, van—af” voor. Men combineert wel ier. *ó*, *ua* „af, van”, lat. *au-* „weg-” (verbaalprefix), lat. *vē-* (in *vécors* „waan-zinnig” e.a.), gr. *ἀ-χάττειν* *ἀναχωρεῖν*, *ἀναχωρεσθαι* (Hes.), obg. *u-*, opr. lett. *au-* „weg, af”, oi. *áva* „af, weg”, *o-ganá-* „alleenstaand”. Obg. *u* „bij” wsch. = *u-* „weg, af”. Vgl. west. Een jongere

hypothese verklaart got. *us* enz. en ier. *us-*, *os-* (*osnad* „zucht”), lat. *ús-* (in *úsque* „heelemaal tot—aan, van—af”), gr. *ῦσ-* (o.a. in *ῦστικῆ* „stekelvarken”), av. *us-*, *uz-* „op-, uit-” uit idg. **úd-s* (van **úd*; zie u i t); hiernaast is 't vermoeden geopperd dat direct van **úd* uit te gaan is en dat 't voor dentale geruischklanken ontstane **ús*, **úz* zijn gebied zou hebben uitgebreid.

Oorbaar znw. o., mnl. *orbare*, *oorbare*, *-bore*, *-ber(e)* o. m. v. „inkomsten, opbrengst, nut, voordeel, gebruik, taak, bezigheid”. = mhd. *urbar*, *urbor* o. v. „opbrengst, inkomsten, pachtgoed” (nhd. *urbar* o.), mnd. *orbar*, *orbor*, *orber* o. v. „id., voordeel”, owfri. *orber*, *oirber* „voordeel” (ontleend). Uit II oor- + een verbaalnoemen van germ. **beranan* „dragen” (zie b a r e n). Vgl. ohd. *ir-bëran* „voortbrengen, te voorschijn brengen” en ook got. *ga-baúr* o. „belasting”. De grondbet. hiervan en van oorbaar is „het opgebrachte”. Het bnw. oorbaar is — reeds mnl. — uit het znw. ontstaan. Evenzoo 't nhd. bnw. *urbar*. Vgl. ook mnd. *orbarheit* „nut, voordeel”. — Afl. : mnl. *orbaren*, *-boren*, *-beren* „voordeel trekken van, gebruiken, nuttigen, beoefenen, uitoefenen”, = mhd. *urborn* „pacht geven of ontvangen, voordeel trekken, gebruiken, beoefenen”, mnd. *orbaren* „opbrengst, voordeel krijgen van”. Hiervan de samenst. ndl. *verorberen*.

Oord znw. o., mnl. *ort*, *oort* m. o. (*d*) „punt, kant, rand, spits van een wapen, hoek, vierde deel (van een maat, gewicht, munt, als munt speciaal = $\frac{1}{4}$ stuiver), stuk land, tijdstip, begin”, dial. nnl. nog = „punt (van een mes)”. = ohd. *ort* m. o. (nhd. *ort*), os. ofri. ags. *ord*, on. *oddr* m. „spits, punt”. In het Du. dgl. secundaire bett. als in 't Ndl. Men heeft lit. *usnis* „distel, hagedoorn” gecombineerd en ook alb. *ušt* „aar” (idg. **us-to-* naast **uz-ðho-*). Gr. *ῦσσός* „pilum”, dat men vergeleken heeft, is veeleer karisch. Ook de combinatie met gr. *ῦστικῆ* „stekelvarken” is hoogst hypothetisch. Een combinatie van germ. **uz-ða-* met II oor- (eventueel tevens met *ῦστικῆ*) voert tot geen bevredigende etymologie, nog minder die met u i t. Met oord(je) als muntnaam vgl. k w a r t j e.

Oordeel znw. o., mnl. *ordeel*, *oordeel* (-*del*) o. m. „uitspraak, oordeel, vonnis”, ook „deeling tusschen erfgenamen”, oorspr. = „uit-deeling”. = ohd. *urteil*, waarnaast *urteili* o., *urteilî*, -*a* v. (nhd. *urteil* o.) „oordeel, beslissing”, mnd. *ordél* o. (v.) (os. *urdéli* o.) „id.”, ofri. *or-*, *urdél* o. „id., godsoordeel”, ags. *ordál* o. „godsoordeel” (> ofri. *ordalie*, mlat. *ordalium* „id.”). Nominale samenst. naast ohd. *arteilen* (nhd. *erteilen*), os. *adélian* „toekennen, oordeelen”, ags. *áddélan* „afscheiden”. Zie II oor- en II er-. — Het ww. **oordeelen** is van oordeel gevormd. 't Is al mnl. mhd. mnd. ofri. — **Oorkonde** znw., mnl. *orconde*, *oorconde* v. o. „getuigenis, bewijs, uitspraak, mededeeling, loon voor een getuigenis”. = ohd. *urkundî* v. „getuigenis” (nhd. *urkunde*), mnd. *orkunde* o. v. „getuigenis, bewijs, loon voor een getuigenis”. Evenals mnl. *orconde*, *oorconde*, onfr. ohd. *urkundo*, os. *urkundio*, ofri. *orkenda* (*orken*, *orkunda*) m. „getuige” een nominale samenst. naast erkennen: misschien afgeleid van een deelw. **urkund* = got. *uskunþs* „bekend”.

Oorlam znw. o. Met overdr. bet. = oudnml. *orlam* „Europeaan, die uit Indië terugkeert”. Dit uit mal. *orang lama*, eig. o. l. *datang* „mensch die lang geleden gekomen is, oudgast”.

Oorliët znw. Nnl. uit fr. *oreillette* (van *oreille* „oor”). Hiervan oorliët-blok znw. o.

Oorlof znw. o., mnl. *orlof*, *oorlof* (-*oves*) m. (o?) „verlof, verlof om heen te gaan, afscheid”. = onfr. *orlóf*, ohd. *urloub* m. o. (nhd. *urlaub*), os. *orlóf* m., ofri. *orlof*, *orlef* o. „verlof”. Nominale samenst. naast ohd. *irlouben* (nhd. *erlauben*), mnd. *erlöven*, ags. *dljfan*, got. *uslaubjan* „veroorloven”. De korte vocaal van oorlof is door de toonloosheid of veeleer (met 't oog op verlof) evenals bij I lof (zie loof) te verklaren en niet als een schwindstufte op te vatten. Zie verder lief.

Oorlog znw., mnl. *orlôghe*, *oorlôghe* o.v. „oorlog, gevecht, strijd”. = ohd. os. *urlogi* o., owfri. *orloch* „oorlog”. Hiernaast: 1. ohd. *urliugi* o. „id.”, 2. os. *urlag(i)*, -*legi* o. „id.”, ohd. *urlac*

m. „noodlot”, ags. *orlege* o. „oorlog, strijd”, *orlag* o. „noodlot”, on. *orlog* o. mv. „id.”. De vormen met *a*-vocalisme staan in ablaut tot liggen: oorspr. bet. „'t uit-liggende, 't weggelegde”; vgl. 't ook bij gelag vermelde os. *gilagu* o. mv. „lot” en *ablarlagu* o.mv. „levenstijd”, ags. *caldorlegu* v. „levensloop”. Hiernaast zal blijkens de vormen met *eu-* en *o*-vocalisme een ander woord bestaan hebben, welks grondbet. en etymologie niet meer vast te stellen zijn. De verklaring: „waaruit *lôghe* (vlam; zie laai) ontstaat” is onaannemelijk. Dan nog eer met liegen verwant (bet. „bedrog” > „twist”?), maar ook dit is niet wsch. De combinatie met got. *liuga* v. „huwelijk”, *liugan* „huwen”, ier. *lugae*, *luige* „eed” is nog 't aannemelijkst: ohd. *urliugi* enz. = „zustand, in dem das verhältnis des eidvertrages aus ist” of iets dgl.

Oorsprong znw., mnl. *orspronc*, *oorspronc* (*gh*) m.o. „bronwel, oorsprong”. = mhd. *ursprunc* m.o. (nhd. *ursprung* m.) „id.”, mnd. *or(t)sprunk* m. „id.”. Hiernaast ohd. *urspring* m.o. „bron”, mhd. *ursprinc* m.o., mnd. *ortsprink* „id., oorsprong”. Nominale formatie met oornaast mnl. *erspringhen* „opspringen”, ohd. *arspringan* (nhd. *erspringen*), ags. *áspringan* „opspringen, te voorschijn springen, ontspringen”. Ndl. oorsprong, dat mnl. alleen in devote en in late teksten voorkomt, is wsch. onder du. invloed opgekomen. Vgl. oorzaak. — **Oorspronkelijk** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Oort. Phonetische spelling voor oord. Vgl. kruut naast kruid.

Oorveeg znw., nog niet bij Kil. Onder invloed van vegen en I veeg voor **oorvijg** in de plaats gekomen. Evenzoo naar vagen, *vaag* zuidndl. *oorvaag*. Oorvijg, sedert Kil., die 't „Fris.” noemt, = later-mhd. (md.) mnd. *órvige* v. (nhd. *ohrfeige*). Een dgl. samenst. is muilpeer.

Oorzaak znw., mnl. *orsäke*, *oorsäke* v. = mhd. (nhd.) *ursache*, mnd. *orsäke* v. „oorzaak”. Het mnl. woord komt alleen in devote en in late teksten voor; dat wijst op du. invloed (vgl. oorsprong). Het du. woord is een wsch. opzettelijk gevormde samenst. van *ur-* (II oor-)

en *sache* (zaak), 't laatste in de bet. „causa”.

Oost bijw. Het znw. De Oost is 't zelfde woord, substantivisch aangevend. Mnl. *oost* „oostelijk, in of naar het oosten” (ook als znw. o.) = mhd. (md.) *óst* (nhd. *ost*) znw. m., mnd. *óst* bijw. en znw. o., ofri. *ást* znw. o., ags. *éast* bijw. (eng. *east*). Hiernaast on. *austr* bijw. en znw. o., benevens mnl. *ooster-* (nml. **ooster-**) als eerste compositielid, zelden mnl. ook buiten samenst. als bijw. of znw., onfr. *óster-* (in samenst.), ohd. *óstar* bijw. en in samenst., os. *óstar* bnw. bijw. „oostelijk”, ofri. *áster* bijw., ags. *éast(er)ra*, on. *eystri* bnw. „meer oostelijk” en ohd. *óstan* m.o. (nhd. *osten*), mnd. *ósten(e)* o., mnl. *oosten(e)* o. (nml. **oosten**) „het oosten”, geabstraheerd uit ohd. *fon óstana* enz., in bet. = *óstana*, oorspr. een bijw. met de bet. „van het oosten”; in deze bet. ook os. *óstan(a)*, ofri. *fon ásta*, ags. *éastan(e)*, on. *austan*. Vgl. ook bij noord en west. Verwant o.a. met lat. *auróra*, aeol. $\alpha\upsilon\omega\varsigma$, homerisch $\eta\omega\varsigma$, att. $\epsilon\omega\varsigma$, oi. *usás-*, lit. *ausrà* „dageraad” — oorspr. *aus-r-* heeft ook wellicht on. *austr* — en oi. *uccháti* „hij schittert”, lit. *aúszta* „het wordt dag”, obg. *za ustra* „τό ηρωί”. Met *t-*formans vgl. nog lat. *auster* „zuidenwind”, lett. *austrs* „oostenwind”. Met ablaut oi. *vas-* „schitteren”, ier. *fáir* „zonsopgang”. Van dezelfde basis komt ohd. *óstarán* (nhd. *Ostern*), Teuth. *oistren*, ags. *éastron* v. mv. (eng. *easter*) „Paschen”, oorspr. de naam van een (naar een lentegodin genoemd) germ. feest. — **Oostelijk** bnw. Sedert den Teuth., Kil. en het Mnd. — **Oostenwind** znw., mnl. (zeldzaam) *oostenwint* (*d*) m. naast (eveneens zeldzaam) *oostwint* en *oosterwint*. Vgl. ohd. *ósterwint*, *óstanwint* (nhd. *ostwint*), mnd. *óst(e)wint*, *óstenwint*, ags. *éastanwint*, on. *austanvindr* m. — **Oosterling** znw. Mnl. reeds = „persoon uit 't Oosten, Noord-Duitscher, Oostenrijker”. Ook al mnd. — **Oostersch** bnw. Reeds mnl. (vooral met de bet. „uit Noord-Duitschland, uit de Hanzesteden daar”) en mnd.

Oosterlucie znw., nml. Vervorming van lat. *aristolochia* < gr. $\alpha\rho\rho\sigma\tau\omicron\lambda\omicron\chi\alpha$.

Evenzoo nhd. *osterluzei* v. (1482 *osterluzi*).

Ootje znw. o. Verkleinwoord van *o*. Iemand in het ootje nemen beteekent eig. „een *o*, m.a.w. een kring om iemand maken en hem dan bespotten”.

Ootmoed znw., mnl. *ootmoet* (*ómoet*) m.v. (o.), *ootmoede* v. „genadigheid, nederigheid”. = ohd. *ód-*, *ót-muotí* v., os. *óthmódi* o. „ootmoedigheid”, ags. *éaðmédu* v., *éaðméde* o., *éaðméttu* v. „id., genadigheid”. Oorspr. bet. : „licht-geest-igheid”. Voor 't tweede lid zie *moed*, voor 't eerste oolijk. De nml. spelling met *t* is fonetisch, vgl. antwoord. — Afl. : **ootmoedig** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd. ags. naast een synoniem mnl. (zeldzaam) *ootmoede*, ohd. *ódmuoti*, ags. *óthmódi*, ags. *éaðméde*, *éaðmód*.

Op bijw. voorz., mnl. *op*, *up* (*oppe*, *uppe*). = onfr. *up-* (in samenst.), os. *up* bijw. (*uppa* „boven”, *uppan* ook voorz. = „op”), ofri. *op*, *op* voorz. bijw. (*opa*, *uppa*, *oppa*), ags. *up(p)* bijw. (eng. *up*; ags. ook *uppe* bijw. „op, boven”), on. *upp* bijw. „op” (*uppi* „boven”); met lange vocaal ohd. *úf* (nhd. *auf*) voorz. bijw., ags. *úp* bijw. „op”, met germ. *eu* got. *iup* „naar boven” (*upa* „boven”). Oorsprong onzeker. De hypothese, dat *p(p)* op idg. *pn* zou teruggaan en dat dan over verwant zou zijn, is onwensch. met 't oog op open, dat moeilijk van op te scheiden is. Wel kunnen we al de genoemde vormen combineeren, als we van idg. **ub* naast **up* (ospr. sandhivisseling) uitgaan.

Opa znw. Zie o m a.

Opaal znw., nml. Internationaal woord, afkomstig van oi. *úpala-* „steen”; via het Lat. verbreid.

Opdat voegw., mnl. *opdat*, *updat* naast vollediger *op* (*up*) *dat dat*, *op* (*up*) *dien dat* „mits, indien”, ook reeds „opdat”. Het bet.-verschil verklaart zich uit de verschillende bett. van *op*. Vgl. o m d a t.

Opdirken ww. Nnl. gevormd — oorspr. als sloopsterm — van op en dirk (= Dirk) met de overdr. bet. „sloopsterm”.

Opdoemen ww. Een — wellicht oorspr. noordholl. — samenst. van *doemen*, dat Zaansch voorkomt als naam van een „luchtverschijnsel op het water, bij hel-

der weder, waardoor zich schijnbaar een strook land aan den horizon vertoont". Dit — reeds Mnl. Handwdb. vermeldde — ww. moet een bijvorm zijn van mnl. *dómen* „dampen, uitwasemen”, dat ook Kil. vermeldt als „vetus” en dat komt van mnl. *doom* m. „damp, wasem” (= ohd. *toum* m. „damp, walm”; abluutend met lat. *fúmus* „rook”; zie bij dier). Vgl. wvla. *op-doomen* „opdampen” en den Zaanschen bijvorm *op-dienuu* = ohd. *toumen*, os. *dómian* „dampen” (vgl. voor den fri. umlaut Zaansch *stiemen* „walmen” = *stoomen*).

Open bnw., mnl. *open*. = ohd. *offan* (nhd. *offen*), os. *opan*, ofri. *epen*, ags. (eng.) *open*, on. *opinn* „open”. Deelwoord-formatie, wsch. verwant met *op*, oorspr. = „opgeslagen, opgericht”.

Openbaar bnw., mnl. *openbáre*, *-baer* met ruimer bet.-sfeer dan nu. = ohd. *offanbárér* bnw., *-báro* bijw. (nhd. *offenbar*), mnd. *openbar(e)*, ofri. *epenbër*, *openbër*, on. (uit het Mnd.) *openberr* „openbaar, openlijk”. Het tweede lid is 't suffix VI *-baar*, met zwakke bet., het eerste kan dan 't substantivische neutrum van 't bnw. *open* zijn. Was de oorspr. bet. — wat niet wsch. is — „zich open gedragend, open optredend”, vgl. dan *gebaar*. In 't Ndl. en elders is volksetymologische associatie met V *baar* ingetreden. — **Openbaren** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. On. — **Openen** ww., mnl. *openen*. = ohd. *offanón* (*offenen*, nhd. *öffnen*), os. *opanon*, ofri. *epenia*, ags. *openian* (eng. *to open*), on. *opna* „openen”. — **Openlijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. Ags.

Opera znw. Internationaal woord, in de 17. eeuw uit 't It. overgenomen. — **Operette** gaat via 't Hd. op 't It. terug.

Operment, opriment znw. o. Een reeds mnl. mhd. vervorming van lat. *auripigmentum* „koningsgeel”; ohd. al. *örgimint* o.

Opgotogen bnw. Reeds mnl. als mystieke term = „in extase zijnde”. Deelw. van *op-tien* „omhoog trekken” (zie *tijgen*). Voor de bet. vgl. ons in hooger sferen.

Ophanden bnw., 't oudst in bijw.-functie (sedert 16. eeuw), oudtijds ook *op de hand(en)*; bet. „in de onmiddellijke nabijheid”.

Ophemelen ww. Met nnl. bet.-verandering onder invloed van (ten) hemel (verheffen). Mnl. *ophemelen* = „wegbergen”, in 't Oudnll. ook „opredderen, optooien”. Samenst. van mnl. oudnll. *hemelen* „wegbergen, netjes leggen, schoonmaken (in deze bet. nog in de saks. diall. *hemmelen*), omheinen” = Teuth. *hymmelen* „bergen”, fri. *himmelse* „schoonmaken”. Dit is van onzekeren oorsprong: verwant met hemel, oorspr. bet. „in iets buigen, voegen” ?? Kil. „*hemelen*. vetus. Sicamb. Holl. q. d. *heymelen*. Abscondere, velare, tegere, celare” geeft ons niet 't recht, *hemelen* met heimelijk te combineeren.

Opinie znw. Reeds (zelden) mnl. Uit fr. *opinion* (< lat. *opinio*). De auslout is naar andere woorden op *-ie* vervormd.

Opium znw. (de, het). Internationaal europeesch woord, op gr. *ὀπιον* teruggaand. Via 't Arab. (*afjân*) en Port. (*anfjão*) hebben wij den vorm *a m f i o e n* gekregen; volgens Linschoten (1596) zeiden de Portugeezen *amfion*, de „Arabysers, Mooren ende Indianen” *affion*.

Opnieuw bijw. Mnl. al *op een nieu*, *opt nieu*.

I **Opper** (bovenwinds gelegen beschutting tegen wind en zee) znw. (de, het). Wsch. voor *opperwal*: vgl. dial. *lager* = *lagerwal*. Een ook oostfri. woord.

II **Opper-** eerste compositielid en in **opperst**. Beide reeds mnl. Vgl. mnd. *upper*, *upperst* en 't ofri. voorz. *upper* „over, boven, bij”. Gevormd naar *onder*, *over*. Vgl. uiterst.

III **Opper** (hooistapel), laat-mnl. *opper* (m. v. o. ?). De dial. vormen *hopper* (Zuidholl.) en *hooper* (Zaansch) zijn jonger. Wsch. gevormd van het ww. **opperen**, dat reeds mnl. voorkomt met de bet. „op hoopen zetten” en dat in al zijn bett. (behalve = „oppermanswerk doen”; zie *opperman*) bij *op* behoort, evenals mnl. *oppen*, *uppen* „meedeelen, beschrijven”, ohd. *úffen* „promere, vulgare”, *úffinón* „expromere”, *úffón* „coacervare”, mnd. *uppen* „meedeelen, weer beginnen met”, ags. *yppan* (*uppan*) „proferre”, *uppian* „zich verheffen”, on. *yppa* „openen, ophieven, bekendmaken”. Vgl. innen, uiten en voor den vorm op *-ren* ook *herinneren*.

Opperman znw., mnl. *opperman*, *upperman* naast ouder *öperman* m. evenals *opperen*, *upperen* naast *öperen* „oppermanswerk doen”. De afl. nit lat. *operári* „werken” zal wel juist zijn. Bij elke andere verklaring blijven de mnl. vormen met één *p* duister. **Opperman** en mnl. *op(p)ercnecht* m. „opperman” bevatten den stam van het ww. *op(p)eren*, tenzij wij aan vervorming van een ouder **öperer* < lat. *operárius* mogen denken. De *pp* is aan invloed van *op* en afl. (vgl. bij II, III *opper*) toe te schrijven.

Oprecht bnw., mnl. *oprecht* „overeind, deugdelijk”, sedert de 16.eeuw „oprecht”. = ohd. *úfréht* (nhd. *anfrecht*) „overeind” (mhd. ook „oprecht”), mnd. *uprêcht* „overeind, deugdelijk, oprecht”, ofri. *upriücht*, ags. *upriht* „overeindstaande”. Van *op* en *recht*.

Opril znw., nog niet bij Kil. Door volksetymologie vervormd uit *april*, het overgenomen fr. *appareil*, *appareille* „helling, oprit” (van *appareiller* < lat. **appariculáre*).

Oprispfen ww. Mnl. is *opruspen* de gewone vorm, de Teuth. kent *oprepsen*, *oprespen*, *opruspen* „oprispen” en *oprispelen* „borrelend naar boven komen”. Laat-mnl. komt ook *rispinge* v. „oprisping” voor, van ’t simplex, dat bij Kil. als *ripsen*, *rupsen* voorkomt. De verbinding *ps* is ouder dan *sp* (vgl. *esp*) en wij moeten van germ. *rup-s* uitgaan, evenzoo voor mnd. *ruspen*, *upruspen*, *-rispen* „oprispen”. Verwant zijn: ohd. *roffazzen*, *roffezzen*, *rof(a)zôn* „oprispen”, Teuth. *op-ruppen*, mnd. *up-rôpen* (*-ro(i)fen*), on. *ropa* „id.”. Vgl. bij *herkauwen* de synonieme idg. basis *rug-*. Germ. *rup-* is óf een jongere variant hiervan óf een oude wortel-variant; in ’t laatste geval moeten wij van een idg. *ru-*, met verschill. formantia verlengd, uitgaan. De combinatie met lat. *rúmen*, *rúma*, *rúmis* „keel”, *rúmare* „herkauwen”, oi. *romantha-* „het herkauwen” (**romantha-* „het draaien van de halspijeren”) is mogelijk; echter is met ’t oog op lit. *raumû* „spiervleesch” voor idg. **roumen-* ook een algemeene bet. „spier” aannemelijk.

Oproer znw. o., sedert de 16.eeuw,

dan m. (zoo nog zuidndl.) „oproerige beweging”. Vgl. laat-mhd. *úfruor* v. (nhd. *aufruhr* m.), mnd. *uprór* m. o. „id.”. Voor ’t tweede lid zie I *roer*. — **Opruien** ww., vroeger *opruiden*. Sedert eind 16.eeuw. Oudnfl. ook in letterlijke bet. „opwoelen”. Het simplex is wsch. mnl. *rúden* (dial. nog voorkomend) „een water reinigen van planten”. In gelijke bet. mnd. *rúden*, *up-rúden*. Deze ww. benevens mhd. (nhd.) *rüttele(n)* „schudden” (trans.) kunnen germ. *xr-* hebben en met lit. *krutù*, *krutëti* „zich roeren” verwant zijn. Ook riet en on. *kraustr* „vlug, sterk, moedig” zouden hierbij kunnen hooren. Was de anlaut germ. *r-*, vgl. dan II *roeien*; dit is waarschijnlijker. — **Opschorten**. Zie I *schorten*. — **Opsporen** ww. = *opspeuren* (zie *speuren*) met *o* naar (op het) spoor (komen). — **Opvijzelen** ww., sedert de 17.eeuw overdr. Oorspr. = „opschroeven”: van I *vijzel*. Reeds mnl. (*een huus*) *upvijselen* „het dak met een vijzel of windas omhoog werken, het huis optrekken”.

Orang oetang znw. Uit het oudere Mal., waar *orang oetan* „bosch-mensch” voor deze soort aap gebruikt werd.

Oranje znw. (boom- en vruchtnaam), bnw. znw. o. (kleurnaam). Wsch. komt mnl. *oranghe*, *orainge* (*g = ž*) reeds voor als bnw. (kleurnaam) en misschien ook (in de rekeningen van Middelburg) als znw. = „oranjegeel laken”. ’t Woord is ontleend uit fr. *orange*, dat zoowel den boom en vrucht als de kleur aanduidt. Dit heeft — onder invloed van fr. *or* „goud” — *o* voor oudere *a*: vgl. mlat. *arangia*, *arancium*, it. *arancio* enz. „oranjeappel”, waarbij zich ook ’t ontleende mnl. *arance*, *ar(y)ange* „id.”, ook (Mnl. Handwdb.) kleur- en stofnaam, aansluit. Nog vla. *ara(a)nje*. Een ouderen anlaut heeft spa. *naranja*. ’t Woord komt van arab.-perz. *náranj* „oranje-appel”. Ook in ’t Du. Eng. De. is ’t fr. woord overgenomen. — De naam van ons vorstenhuis = de fr. plaatsnaam *Orange* (lat. *Arausio*, later ook *Auraica*).

Orde znw., reeds mnl. *orde*, *oorde* naast gewoner en ouder *ordene*, *oordene*, *-ine* v. (m.) „volgorde, rij, rang, regel,

orderegels, geestelijke orde, ridderorde, positie, toestand". Kan zoowel uit ofr. *ordene*, *ordine* als direct uit lat. *ordo*, *-inis* „orde" ontleend zijn. Wsch. is beide tegelijk het geval. De nnl. vorm **order**, sedert ± 1400, in de alg. taal van nu vooral in 't mv. orders, komt van fr. *ordre*. Evenzoo eng. *order*. Ohd. komt reeds *ordena* v. „series, ordo" voor (mhd. nhd. *orden* m.). Verder mnd. *orde*, *orden* m. met dgl. bett. als mnl. *ordene*. — **Ordelijk** en **ordentelijk** bnww. De laatste vorm uit *ordentlijk* (reeds bij Plantijn), met secundair accent; *ordentlijk* < *ordentlijk* (vgl. eigenlijk naast eigenlijk e.dgl.). Dit bnw. is al mnl. ohd. mnd. — **Ordenen** ww. Een reeds mnl. ohd. mnd. ww., onder invloed van lat. *ordinare* „ordenen" opgekomen.

Ordinair bnw. Kan in de bet. „niet gedistingeerd" uit belg.-fr. *ordinaire* „id." komen.

Orgaan znw. o. In de tegenwoordige bet. een jongere internationale wetenschappelijke ontl. uit lat. *organum* (gr. *ὄργανον* „werktuig"). Dit woord resp. zijn mv. *organa* was in de speciale bet. „muziekinstrument, orgel" (Augustinus: „organa dicuntur omnia instrumenta musicorum; non solum id organum dicitur quod grande est et inflatur follibus") reeds vroeg (8.eeuw) in de germ. talen ontleend: mnl. *organe*, waarnaast de jongere vormen *orgale*, *orghene*, *orghel(e)* v.o. (nnl. **orgel**), ohd. *organa*, *orgela* (nhd. *orgel*) v., mnd. *organ*, *-en*, *-el* o., *orgele* v., on. *organ* o. „orgel". 't Ags. kent *organ* m. „lied", *organe* v. „muziekinstrument" (eng. *organ* „orgel") en *orgel-dream* m. „klank van een muziekinstrument". — **Organist** znw. Een al mnl. mhd. mnd. ontl. uit mlat. *organista*. Mnl. ook *orghelhist*, *orghelāre*, *orghenūre* m., reeds gloss. bern. *orgener*.

Orgeade znw. Nnl. uit ofr. *orgeade* (17.eeuw) naast fr. *orgeat* (van *orge* „gerst" < lat. *hordeum*).

Origineel bnw. Met suffix-verandering naast oudnll. *original*, uit fr. *original*. Maclant gaf door *die meslaet originale* lat. *peccatum originale* weer. Ook elders ontleend.

Orkaan znw., sedert de 17.eeuw. Evenals eng. *hurricane*, *hurricane*, fr. *ouragan* „orkaan" uit spa. *huracan* „id.". Dit wordt gew. uit het Karaïbisch afgeleid. Nhd. de. zw. *orkan* uit het Ndl.

Orkest znw. o., ouder-nll. nog *orchestre*. Uit gr.-lat. *orchestra*, dat ook elders overgenomen werd.

Ortolaan znw. Uit fr. *ortolan* < lat. *hortulānus*, eig. „tuinman". Ook elders ontleend.

Os znw., mnl. *osse* m. Met *ss* < *xs* (vgl. *dissel*). = ohd. *ohso* (nhd. *ochse*), os. *ohso*, ofri. ags. *oxa* (eng. *ox*), on. *oxi*, *uxi*, got. *auhsan-* (gen. mv. *auhsne*, overigens stam *auhsu-*) m. „os.". Buiten het Germ.: kymr. *ych* „os", mier. *oss* „hert", oi. *ukšan-* „stier", tocharisch *okso* „rund". Wordt wel met oi. *ukšati* „hij bedruipt, bespringt", gr. *ὕψος*, lat. *ūvidus*, on. *vokr* (ndl. *wak*) „vochtig", ier. *fual* (**wog-~~lo~~*) „urine" gecombineerd, maar ook met wassen (oorspr. bet. „de gezwollene"? Zie I b u l). Onzeker. Evenzoo de combinatie met lat. *vacca*, oi. *vačā-* „koe". — **Ossenhaas** znw., later-nll. Zie I h a k.

Otter znw., mnl. *otter* m. = ohd. *ottar* (nhd. *otter*), mnd. *otter*, ags. *otor*, *ottor* (eng. *otter*), on. *otr* m. „otter", germ. **utra-*, idg. **udro-*. Voor de wgerm. consonantverdubbeling vgl. *appel*. Ablautend met water. Van dezelfde basis oi. *udrá-* „een soort waterdier" (formeel = *otter*), gr. *ὕδρος*, *ὕδρα* „waterslang", slav. (o.a. russ. *čech.*) *vydra*, lit. *údra* „otter".

Oud bnw., mnl. *out* (*d*). = ohd. (nhd.) *alt*, os. ofri. *ald*, ags. *eald* (eng. *old*) „oud", uit idg. **al-tó-*. Krimgot. *alt* „id." is wellicht dezelfde vorm, maar got. *alþeis* „id." gaat op idg. **ál-tio-* terug. Eveneens met *þ* de comparatief got. *alþiza*, on. *ellri* (: positief *aldinn*). Idg. **al-tó*, **ál-tio-* zijn participia van de basis *al-*, waarvan got. *alan* „opgroeien", on. *ala* „voeden, voortbrengen, verwekken", ier. *alim* „ik voed", lat. *alo* „ik voed, breng groot", gr. *ἀλ-δαινω* „ik sterk, laat groeien", oi. *áidā-* „lafenis". De deelw.-vorm **altó-* ook elders: lat. *altus* „hoog" — in bet. vgl. met oud veeleer lat. *adultus* „volwassen" bij *ad-ol-escere* „opgroeien" —, gr. *ἀν-αλιτος*

„onverzadiglijk”, ier. *alt* „hoogte, oever, kust”. — **Oudbakken** bnw., sedert Kil. Vgl. nieuwbakken. — **Ouderdom** znw. Reeds mnl. met de bett. „ouderdom, (hooge) leeftijd, de oudsten, oudheid”. Ook al mnd., nog niet mhd. Sluit zich in vorm aan bij mnl. *ouder* (*oudere*) v. o. „ouderdom, (hooge) leeftijd, oudheid, geslacht” (nog dial.), ohd. *altar* o. „ouderdom, oudheid, leeftijd” (nhd. *alter*), os. *aldar* o. „leven”, ofri. *alder* (in *alder-lang* „eeuwig”), ags. *ealdor* o. „leven”, on. *aldr* m. „leeftijd, ouderdom”, got. in *fram-aldrs* „bejaard”. Een ander abstractum = „ouderdom” is wvla. *elde* (waarnaast reeds vroeg-mnl. *oude* v. met *ou* naar *oud*; vgl. *koude*), onfr. *eldi*, ohd. *altī*, *eltī*, os. *eldi*, ofri. *elde*, ags. *ieldu*, on. *elli* v. „ouderdom”. Zie nog bij wereld. — **Ouders** znw. mv., mnl. *ouderen*, *ouder(e)*, *ouders*. Mv. van den comparatief van *oud*. In dezelfde bet. ohd. *altiron*, *eltiron* (nhd. *eltern*), os. *eldiron*, ofri. *aldera*, *ield(e)ra*, *-en*, ags. *ieldran*. — **Ouderling** znw., reeds mnl. *ouderlinc* m. „oude man, oudste van een gild”. Evenzoo mnd. *olderlink*. Ook mnl. *ouderinc* m. „oude man”, mv. ook „voorouders”. Ook mnd. *olderink* m. — **Ouderwetsch** bnw., ouder-nnl. gew. *ouderwetsch* (zoo nog dial.), nog niet bij Kil. In dezelfde bet. oudnll. *van de oude wet*, wellicht = „van het Oude Testament”, overdrachtelijk gebruikt. Mutatis mutandis geldt van nieuwerwetsch hetzelfde.

Oudroest znw. In de bet. „uitdrager” — eerst later-nnl. — misschien = oudroest o. „oud roest”, gebruikt in de bet. „handelaar in o.r.”. Evengoed echter kan oudroest „uitdrager” een volksetymologische vervorming zijn van ndd. *oldrüse*, *oldrüscher* m. „id.”, welks tweede lid wel met *roes* wordt gecombineerd; echter kan dit woord ook oorspr. hd. zijn: vgl. mhd. (*alt*)*riuze* m. „schoenlapper” (nhd. *altreiss* „uitdrager”, oudnhd. nog „schoenlapper”). Dit mhd. woord is met nhd. *riester* m. „leeren lap voor ’t schoenlappen” verwant; oorsprong onzeker.

Oudtijds bijw., nog niet bij Kil. Het meer logische *oudstijds* komt zelden voor.

Outaar, **outer**, in Zuid-Ndl. en N.

Brab. nog een gewoon woord. Zie altaar.

Ouwel znw. Wordt door sommigen uit lat. *oblāta* afgeleid, waarvan ook oblie (via ’t Fr.) komt, benevens mhd. *oblāt*, *oblāte* v. o. (nhd. *oblāte*), mnd. *oblāte* „hostie, soort gebak”, ags. *oflāte*, *oflāte*, *oflēte* v. „id., offer”, on. *oblāta*, *oflāta* v. „hostie”. De ndl. vorm maakt die afl. niet wsch., vooral niet de oudste vorm, mnl. *ūwele*, die ook evenals *nūwele*, *niewele* v. een soort van gebak aanduidt. Oorsprong onzeker. De *n*-vormen kunnen de oudste zijn (vgl. *adder*). Dan is de afl. uit ofr. *neule*, *niule*, *niewe* < mlat. *nebula* „een soort oblie” althans mogelijk. De bet. „hostie” zou dan jonger zijn en aan invloed van een verloren gegane ontl. uit lat. *oblāta* toegeschreven kunnen worden. Formeel zou *niewele*, *nūwele* ook van nieuw kunnen komen. Mnl. *oveleye* v. „oblie”, mnd. *ovelei*(*ge*) „albus panis” gaan op *oblāta* terug of op een bijvorm hiervan; aan mlat. *oblagia*, *oblegium* herinnert eenigszins os. *ofliges* o. „wat iemand moet opbrengen (aan levensmiddelen)”.

Ovaal bnw. Nnl. uit fr. *ovale*. Ook in andere talen. Renaissance-afl. van lat. *ovum* „ei”, dus: „eivormig”.

Oven znw., mnl. *oven* m. = ohd. *ovan* (nhd. *ofen*), mnd. *oven*, ofri. *oven*, ags. *ofen* (eng. *oven*), on. *ofn* m. „oven”. Hiernaast oudnoorw. *ogn*, zw. *ugn*, got. *aúhns* m. „id.”. Deze vormen met gutturaal worden gew. met oi. *ukhā-*, *ukhā-* „pot, kookpot” en lat. *au(l)la*, *olla* „pot” (*auxila* blijktens ’t demin. *auxilla*) gecombineerd. Anderen vergelijken lit. *aukszinis* „rauchkamin”. Wellicht moeten beide etymologieën gecombineerd worden. Het ligt voor de hand, dat de vormen met labiaal denzelfden oorsprong hebben als de andere: de labiaal moet dan uit een labiovelaar worden verklaard; vgl. wolf. Anderen scheiden de tweeërlei vormen en combineren die met labiaal met opr. *wumpnis* „bakoven” en gr. *πυρός* „oven”; dit laatste kan echter ook *qu* hebben (hoe is evenwel de *u* te beoordeelen?). Met bewaarde oude bet. kan ags. *ofnet* „pot” bij oven hooren: oorspr. zal de **ufnu-* een veel kleiner voorwerp hebben aangeduid dan wat

wij ons onder een smidsoven voorstellen.

Over voorz. en bijw., mnl. *över*. Algemeen germ. : onfr. *ovir*, *over* voorz. en prefix, ohd. *ubar* voorz. en prefix, *ubiri* bijw. (nhd. *über*, dial. *ober* < oudmd. *obar*), os. *ōbar*, *ūbar* voorz. en prefix, ofri. *over*, *uver*, *ūr* id., ags. *ofer* id. (eng. *over*), on. *yfir* voorz. en bijw., got. *ufar* voorz. en prefix, *ufaro* voorz. en bijw. „over” (en verwante bett.). Gaat met ier. *for*, *for* „over, op”, lat. *s-uper* „boven”, gr. ὑπερ, ὑπερ „boven, over”, oi. *upári* „boven” terug op een idg. *r*-formatie (**uperi*) naast **upo*, dat oorspr. beteekende „van onderen af op iets aan”, waarvan got. *uf* „onder”, on. *of* „over, over — heen, om, wegens” en ier. *fo* (**u(p)o*), lat. *sub* (**eks-upo* of **ad-s-upo*), gr. ὑπό, ὑπο „onder”, oi. *úpa* „tot, bij, op” afkomstig zijn. Uit het Germ. vgl. o.a. nog ohd. *oba* „boven, over” (nhd. *ob*), ags. *ufeweard* „bovenst”, *ufor*, on. *ofar* „meer naar boven, hooger” en *veroveren*, *boven*, *euvcl*. Zie ook op. Uit het Balt.-Slav. heeft men lit. *už-*, obg. *vůz-* „op” als **up-s*, **ub-s* hierbij gebracht : onzeker ; met meer recht wellicht obg. *vysokŭ* „hoog”.

Overal bijw. In dezelfde bet. reeds mnl. mnd. *overal*, ohd. *ubar al* (nhd. *überall*), ofri. *ūr al*, ags. *ofer eall*; uit 't Ndd. de. *overallt*, zw. *öfverallt*. Vgl. fr. *partout* „overal”. — **Overbodig** bnw. Later-mnl. (noordndl.) en mnd. *överbōdich* = „bereidvaardig”. De tegenw. bet. kan zich daaruit via „kwistig”, dan „overdadig” ontwikkeld hebben. Ook kan aan invloed van andere samenstt. met *over-* zooals *overtollig* worden gedacht. Ook de mnl. bet. van *överbōdich* is opvallend. Begrijpelijker is 't synonieme mnl. mnd. *orbōdich*, nhd. *erbötig* (reeds mhd. *urbot* o. „het aanbieden”). — **Overdaad** znw. Mnl. met ruimere bet. : „wat de grenzen van 't betamelijke te buiten gaat, slechte daad enz.”. Ook al mhd. mnd. — **Overeen** bijw., mnl. *overeēn* „bij elkaar” (en verwante bett.). Ook reeds mhd. *über ein* (nhd. *überein*), mnd. *överēn*, owfri. *ūr een*. — **Overeind** bijw., sedert de 16.eeuw. Oorspr. bet. : „op het (eene) uiteinde”. — **Overhand** znw. Sedert

het Mnl. Mhd. Mnd. Ook in andere talen. Vgl. 't synonieme *bovenhand*.

— **Overheid** znw., laat-mnl. *overheit* v. „gezag, macht”. Vgl. mhd. (14.eeuw) oudnhd. *oberkeit* v. „heerlijke macht, oppergezag, overheid”. Het zeldzame mnl. *övericheit* v. „overheid” komt ook nhd. (*obrigkeit*) en mnd. Teuth. voor. — **Overhoop** bijw., sedert de 16.eeuw. Oudnml. ook *over* (*eeuen*) *hoop* „op een hoop”. — **Overig** bnw. Een reeds mnl. (blijkens *övericheit*) en mhd. mnd. ofri. afl. van *over*. — **Overigens** bijw. Sedert de 19.eeuw. Naar hd. *übrigens*. — **Overlijden** ww., mnl. *överliden* „overgaan, overgaan in een anderen toestand”, vandaar : „sterven”, — en verwante bett. = mnd. *överliden* „overgaan, vergaan, sterven”. Samenst. van *liden* „gaan” (zie *lijden*). Voor de bet. vgl. mlat. *trans-passare*, fr. *trépasser* „sterven”. — **Overmits** voegw. Een al mnl. mhd. mnd. woord. Mnl. *övermid(de)s*, *övermits* „midden door” als bijw., als voorz. = „door 't midden van, door middel van, door, tengevolge van, om, wegens, wat betreft”, *övermits dat* voegw. = „aanzien”. Vgl. *mits* en *vermits*. — **Overreden** ww., sedert Kil. Ontleend uit hd., reeds mhd. *überreden* „overreden”. Voor 't tweede lid zie *rede*. Oudnml. ook *overredenen*. — **Overrompelen** ww., sedert de 16.eeuw. Een ook hd. ndd. ww.; mnd. *överrumpelen* komt al voor = „haastig afmaken”. Met deze bet. ook oudnml. *overrompelen*. 't Simplex mnd. *rumpelen* = „lawaaï maken, stommelen, met geraas vallen”. Ons *overrompelen*, misschien onder du. invloed opgekomen, laat zich in bet. met *overvallen* vergelijken. Zie verder bij *rommel*. — **Overschaduwēn**. Zie *schaduw*. — **Overscharig** (overschietend, overtollig). = westfri. *overschierig* „overschietend”, mnd. *överschérich* „id., overtollig”. Oorspr. van het vee gebruikt, dat men boven zijn schaar [aandeel in een gemeene weide] heeft. Zie I *schaar*. **Overscharig** „meer dan 3 jaar oud” bestaat uit *over* + *scharig*. — **Overspel** znw. o., mnl. *överspel* o. = mhd. *überspil*, Teuth. *averspil*, *averspel*, mnd. *överspil*, *överspel* o. „overspel”. *Spel*,

spelen werden vroeger vaak gebruikt voor „coïre”. — **Overste** znw., mnl. *ōverste* m. met ruimer bet. : „de hoogste, voornaamste”. Evenals nhd. *obrist, oberst* m. „overste” (> de. *oberst, zw. öfverste*) substantiveering van mnl. *ōverst*, reeds ohd. *obarōst* „bovenst”, superlatief bij over (: ags. *yfemest*, on. *ōfstr* „bovenste, hoogste”). — **Overstelpen** ww. Nnl. bijvorm naast reeds laat-mnl. *ōverstolpen* „overstelpen”. Voor 't tweede lid zie *stolp*. — **Overtollig** bnw., mnl. *ōvertollich, overtullich -toldich, -tuldich*, in bet. = *ōvertallich, overtellich* „overtollig, rijkelijker dan noodig, overbodig, bovenmatig, buitensporig, overdadig, onmatig”. *Overtallich, -tellich* ('t laatste nog in

zuidelijke diall.) zijn van over en tal, tellen gevormd, de andere vormen zijn bezwaarlijk vervormingen van een van beide : 't hoe en waarom van zoo'n vervorming zou moeilijk te begrijpen zijn. Men gaat wel van I tot uit. De *ld* kan secundair zijn. — **Overtuigen** ww. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. (*ūrtiūga*). Zie getuigen. — **Overweg** bijw. In de letterlijke bet. „over den weg” Teuth. *aeverwech*, Plantijn *over wech*. Voor de overdr. bet. vgl. Antw. *met iemand over de baan kunnen* „overweg kunnen”. — **Overweldigen** ww. Sedert Kil., den Teuth. (*averweldigen* „prophane”), 't Mnd. (*overweldigen* naast *overwelden*). Zie verder geweld.

P.

Pa. Zie papa.

Paai znw. Wsch. de klankwettige ontwikkeling van mnl. *pāde* m. „peetvader, peter”, dat ook de Teuth. kent, = mhd. *pate, bate* (nhd. *pate*) m. „id.”, mnd. *pāde* m. „id., petekind”. Uit mlat. *pater* in de bet. van *pater spiritualis* „doopvader, peter”. Teuth. *pade* is ook = „doopmoeder”, Teuth. *pat* = „peetvader, peetkind”.

I **Paaien** ww., mnl. *paeyen* „bevredigen, kalm stemmen, tevreden stellen, paaien, betalen”. Evenals mnd. *pagen* „bevredigen, betalen”, eng. *to pay* „betalen” uit ofr. (fr.) *payer* (< lat. *pācare* „tot rust brengen, bevredigen”).

II **Paaien** (harpuizen), nog niet bij Kil. = eng. *to pay* (sedert 1627) „id.”. Dit komt van oudnoordfr. *peier* (< lat. *pācare*, van *pāx* „pik”). Het ndl. woord komt ook hiervan of uit het Eng.

Paal znw., mnl. *pael* m. = ohd. *pfāl* (nhd. *pfahl*), os. *pāl*, oofri. *pēl*, owfri. (wellicht een jongere ontl.) *pāl*, ags. *pāl* (eng. *pole*; *pale* uit 't Ofri.), on. *páll* m. „paal”. Ontl. (op 't continent vóór of tijdens de hd. klankverschuiving) uit lat. *pālus* „id.”. Voor andere ontleende bouwtermen zie I m u r.

Paap znw., mnl. *pāpe* m. „priester, geestelijke”. = ohd. *pfāpfo* (nhd. *pfaffe*), mnd. *pāpe*, ofri. *papa* m. „id.”. In geen geval met de invoering van het Christendom uit lat. *pāpa* ontleend : dit woord was

in de westromeinsche (Latijnsche) kerk als titel alleen voor hogere geestelijken in gebruik (zie paus), en daarenboven hebben de woorden, die toen in Duitschland zijn ingevoerd, de hd. klankverschuiving niet meer ondergaan (vgl. priester). Daarentegen kende de Grieksche kerk *παπᾶς* „clericus minor” naast *πάπας* „paus”. Op het eerste woord kan continentaalwgerm. **papan-* teruggaan, wsch. via het Got. : in den got. kalender, die in Thracië ontstaan is, komt *papa* („priester”?) voor : de ontl. zal wsch. niet via een vroeg-Christelijk-lat. *papa* „id.” hebben plaats gehad (vgl. hieronder 't *papa* der Iersche kerk). Een directe ontl. van 't Germ. uit 't Gr. is ook *kerk*; dit is ook in 't Ags. doorgedrongen. Ags. *pāpa* m. (eng. *pope*) „paus” komt van lat. *pāpa* „id.”, het zeldzame on. *papa, papi* m. „id.” of uit het Ags. of direct uit het Lat. Ook komt on. *papi* voor als naam van de Iersche bewoners van IJsland vóór de komst van de Noren : dit is 't door Iersche bemiddeling ontleende lat. *papa* : de Iersche kerk, die in de 4. en volgende eeuwen een onaf hankelijke positie tegenover Rome innam, kende dit woord in de bet. „priester”. Dat ohd. *pfāpfo* enz. in deze bet. door toedoen van Iersche zendelingen zou zijn overgenomen, is niet aannemelijk.

Paar znw. o., mnl. *paer* o. „gelijke, paar, pak of stel (kleeren), rijj”. Even-

als ohd. mhd. *pār* „gelijk”, mhd. *pār* o. „paar” (nhd. *paar*), mnd. *pār* o. (> laat-on. *par* o.) „paar” uit lat. *pār* „id.”, als bnw. „gelijk”. Ontleend na de periode van de hd. klankverschuiving. Van fr. *paire* „paar” (< lat. *pāria* mv.), waarvan ook eng. *pair* „id.”, kan mnl. (zeldzaam) *pāre* v. „id.” komen. — Het eerst mnl. predicatieve bnw. paar is uit 't o. znw. voortgekomen.

Paard znw. o., in veel dialecten *peert* (vgl. bij gard), mnl. *peert*, *paert*, *pert*, *part* (*il*) o., in het gloss. bern. *perert*. Een belangrijk onder invloed van het accent en dissimilatorisch verkorte vorm : = ohd. *parafrid*, *pfersrit* (nhd. *pfers*), os. *perid* o. „paard”. Vóór of in de hd. klankverschuivingsperiode ontleend uit mlat. *paraveredus* „paard” of veeleer uit rom. vormen hiervan. Dit van Gallië uit verbrede woord bestaat uit gr. *παρά* „bij” en gall.-mlat. *veredus* „paard”. Door dissimilatie ontstonden mlat. *palafredus*, ofr. *palafreit*, *palefroid*, fr. *palefroi* (> eng. *palfrey*, mnl. *palefroot* o.) „telganger”. Hiervan fr. *palefrenier*, waaruit laat-mnl. Kil. *palfrenier* m. „paardenknecht” (nml. *palfrenier*). Voor een oorspr. germ. woord voor „paard” zie I r o s.

Paarl, paarlemer. Zie parel.

Paars bnw., dial. *peers* (vgl. aarde), mnl. *pers*, *peers*, *paers* (ook *persch* geschreven). Uit fr. *pers* < mlat. *persus*, *perseus*, eig. „perzikkleurig”.

Paasch-, Paschen znw., mnl. *pásche-*, *paesch-*, als znw. *páschen*, *paesschen*, eig. dat. mv. (geabstraheerd uit de verbinding met voorzz.; vgl. middernacht en Pinksteren) van *pásche* = mhd. *pasche* o., os. *páscha* o., ofri. *páscha*, on. *páskar* m. mv., got. *paska* v. „Paschen”. Uit gr.-lat. *pascha*, dat oorspr. een hebr. woord is. Voor een oorspr. germ., nog hd. en eng. naam van 't feest vgl. bij oost. De vocaalrekking voor *sk* staat wellicht met die in oester op één lijn.

Pacht znw., mnl. *pacht* m. (v.) „pachtcontract, pachtsom, schatting, pachttermijn”. = mhd. *pfacht*, *pfahle* v. m. „pacht, rente, recht, wet” (nog dial.; ohd. *pfát*, zeldzaam), mnd. *pacht* v. m. „pacht, rente” (nhd. *pacht* v.), ofri. *pacht* „pacht”. Ontl. uit mlat.

pactum, *pactus* „overeenkomst, bij een overeenkomst vastgestelde rente e.dgl.”.

— **Pachten** ww. Reeds mnl. (noordndl., vooral holl.) mhd. mnd., met verschillende bett.; mnl. = „een (pacht-) overeenkomst sluiten (mlat. *pactāre*), taxeeren, beslag leggen”; ofri. in de samenst. *for-pachtia*.

I Pad (weg) znw. o., mnl. *pat* (*d*) m.o. = ohd. (nhd.) *pfad* m., mnd. *pat* m., ofri. *path* o., ags. *peð*, *puð* m. (eng. *path*) „pad”. Hierbij ohd. *pfadon* „gaan, stappen”, mnd. *pedden* „stappen”, ags. *peððan* „gaan over iets”, oudnld. (16. eeuw) *na-paden* „nasporen”. Oorsprong onzeker. De combinatie met lat. *battuere* „slaan” (> fr. *battre*) is dubieus, aangezien dit veeleer een ontleend kelt. ww. is (vgl. kymr. *bathu* „slaan”) met *b* uit idg. *bh*. De bet. is geen bezwaar: „weg, pad” zou op een oudere bet. „het uitgehouwene, uitgeslagene” of „het betredene, met de voeten geslagene” kunnen teruggaan. Ook de combinatie met lat. *baeto* „ik ga” (waarbij nog ier. *fo-bíth* „wegens”, dor. *βου-βήτις* „veeweide” gebracht zijn) is onzeker, aangezien een secundaire ablaut *bé(i)t-*: *bət-* wel mogelijk, maar altijd toch onzeker is en aangezien voor *baeto* ook andere etymologieën denkbaar zijn. Een combinatie alleen met ier. *fo-bíth* (*i* < idg. *é*) is niet onmogelijk, maar hoogst onzeker: de bet. „wegens” zou ook op een andere grondbet. kunnen teruggaan dan „onderwege, van wege” of iets dgl.

II Pad, padde (dier), dial. (achterh.) *pedde*, mnl. *padde* v., zelden *pedde*. = Teuth. *pad*, *ped*, *pedde*, mnd. *padde*, *pedde* v., (eng. *paddock*) „pad”, on. *padda* v. „kikvorsch”. Men heeft gr. *βάτραχος*, *βάτραχος*, *βρόταχος* „id.” vergeleken, uitgaande van een idg. basis *bhadh-*: hoogst onzeker, evenals de combinatie van *βρόταχος*, *βάτραχος* met Teuth. *crade*, ohd. *chrota*, *chrēta* (nhd. *kröte*), mnd. *krōde* v. „pad”. Een derde synoniem, eveneens zonder bevredigende etymologie, is ags. *tādi(g)e* v. (eng. *toad*) „pad”. Voor andere (wsch. jongere) synoniemen vgl. bij pudding en p o k. — **Paddenstoel** znw. Een reeds laat-mnl. Teuth. en mnd. voorkomende samenst.

Paf tusschenw. en znw. = „slag” en in paf staan. Klanknabootsing. Ook paf bnw. (waarvan paff(er)ig) en paffen „opzetten” zijn ontstaan door nabootsing van het geluid, dat een ten volle verzadigde mensch of een opgeblazen voorwerp voortbrengt.

Pagaai znw. Wordt afgeleid uit mal. *pəngajəh*.

Page znw., mnl. *pāge*, *paedse* (e.a. spellingen) m. „page, bediende”. Ontl. uit fr. *page*, dat uit lat. *pathicus*, gr. *παθικός* „genot-knaap”, ook, via it. *paggio*, uit gr. *παίδιον* „knaapje” wordt afgeleid. Ook elders ontleend.

Pak znw. o., mnl. *pac* (*ck*) o. „pak, bagage” (te Utrecht eenmaal *pāke* v.) = mnd. *pak* o., *packe* v. „id.”, ook al „tuig” (van menschen gebruikt), meng. *packe* (eng. *pack*) „pak”. Uit het Ndd. nhd. *pack* m.o., laat-on. *pakki* m. „id.”. Een ook rom. woordfamilie : it. *pacco*, fr. *paquet* (> ndl. pak(k)et, sedert Kil.; ook elders ontleend); en — met bewaard gebleven *p* — ook in het Kelt. overgegaan : ier. gael. *pac* „id.”. Deze woordfamilie en die van bagage leveren groote moeilijkheden op; desnoods kunnen wij de eerste voor oorspr. germ., de tweede voor oorspr. rom. houden : zij zijn dan onderling verwant; hierbij misschien nog lat. *bājulus* (**bagjolo-s*) „lastdrager” en kymr. *beich* „last”; on. *baggi* m. „pak, bundel” moet dan uit het Kelt. of Rom. ontleend of een heel ander woord zijn. Zie nog big. Pak „stel kleeren” = pak „bundel”. — **Pakken** ww. Reeds mnl. mnd. (ook *pāken*) en 16.-eeuwsch hd. — **Pak(k)et** znw. o. Zie pak.

I **Pal** bnw. bijw., nog niet bij Kil. Dit ook ndd. fri. woord wordt wel, niettegenstaande het in oude teksten niet voorkomt, voor een oud-germ. woord gehouden, verwant met lat. *dē-bilis* „krachteloos, zwak”, gr. *βέλτερος, βελτιον* „beter”, obg. *bol'ijz* „grooter”, oi. *bála* „kracht”; wellicht nog hierbij ier. *dibhíde* „senium”, phryg. *βαλῆν* „koning”. Doch èn om het late voorkomen èn omdat de grondbet. eer „vaststaand, vastzittend” is dan „sterk, kloek” (vgl. o.a. vla. *pal* „vast, gevangen”) èn wegens ndd. uitdr. als bremensch-nedersaksisch

(1768) *to pal setten* „vastzetten” is dit pal eer identisch met II pal en moeten we aannemen, dat het uit dgl. verbindingen als de genoemde ndd. uitdr. (letterlijk gebruikt van een spil e. dgl., met een pal vastgezet) ontstaan is; met lange vocaal westf. *pāl hällen* „pal staan”. — Ook II pal znw., ook fri. ndd. (en door ontl. ook de. zw.) en eng. (*pawl*) wordt wel met lat. *dēbilis* enz. gecombineerd. Anderen gaan van fr. *pal* „rechte paal” < lat. *pālus* uit en dit is veel aannemelijker : voor de bet. vgl. nog westf. *pāl* „paal” en „wig”. Zie paal.

Paladijn znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *paladin* < it. *paladino* < lat. *palātīnus* (afl. van *palātium*; zie paleis). Hetzelfde woord is ofr. *palaisin* > mnl. *palesijn* m. en ofr. *palatin* > mnl. *palatijn* m. Ook elders ontleend.

Palankijn znw. Nnl. uit fr. *palanquin* < port. *palanquim*. De slot-nasaaal is een port. toevoeging. In de indische talen, waaruit het Port. 't woord ontleend heeft, ontbreekt hij : hindi *pāl(a)kī* enz. (< oi. *paryāṅka-*, *palyāṅka-* „rustbed”). Vgl. I mandarijn.

Paleis znw. o., mnl. *palaes*, *palas*, *palais*, *paleis* o.m. „huis van een vorst of voornamen heer, groote zaal in zoo'n huis, woning” [ook „verhemelte” evenals fr. *palais*]. Ontl. uit fr. *palais* (< lat. *palātium*, oorspr. de naam van een Romeinschen heuvel, later ook die van 't daarop door Augustus gebouwde paleis), evenzoo mhd. *palas*, *palast* o.m. (sedert de 12.eeuw) „groot gebouw met een groote zaal, paleis” (nhd. *palast* m.), mnd. *palās* o.m. „groot gebouw, paleis, raadhuis, groote zaal”, ofri. *palās* o., meng. *palais*, *-eis* (eng. *palace*) „paleis”. Een oudere ontl. uit een vervorming van 't zelfde lat. woord is ohd. *pfalanza*, *pfalinza* (nhd. *pfalz*), os. *palinza*, *palencea*, owfri. *palense* v., laat-ags. *palent* m., *palente*, *palendse* v. „paleis”. Ndl. *paltz*, *paltzgraaf* uit het Du. On. *pallaz* o., *palata* v., *palati* m. „paleis” gaan op lat. *palātium* terug.

Palet znw. o., reeds mnl. *palet* o. in de bet. „hakbord” (laat-mnl.), *palette* v. „ijzeren kapje onder den helm”. Uit fr. *palet* resp. *palette*, demin. van *pale* „blad van een roeriem, schepbord” (lat.

pllu „spa”); de gemeenschappelijke grondbet. is „plak, bord”. Ook elders ontleend.

Palfrenier. Zie paard.

Paling znw., mnl. *pāline* (á blijkens achterh. *paotink*, Tongerensch *puelén*), *paellinc*, vaker *paeldinc*, soms *paeldrinc* m. en nog andere vormen (*g*). Grondvorm en oorsprong onzeker. Al te weinig gefundeerd is de afl. van 't *ἀπ. λεγ.* mnl. *pail* m. „poel, plas” (Hattem 1470), dat met poel kan abluuten. Voor een meer verbreiden palingnaam zie I aal.

Palissade znw., sedert Kil. Uit fr. *palissade* (van *palisser* < lat. **pālicidre*, van *pālus* „paal”). Ook elders ontleend.

Palissanderhout znw. o. 't Eerste lid is oorspr. Zuidamerikaansch, nu internationaal.

Paljas znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *paillasse* „stroozak”, dan „met stroo opgetuigde hansworst”. Van fr. *paille* „stroo” (< lat. *pāca* „kaf”). Zie *pias*.

Pallas (degen). Via 't Hd. (*pallasch* m.) in 't Ndl. gedrongen (evenzoo de. *pallask*). Uit russ. *palás*, po. *pałasz* „kurassiersdegen” (= hong. *pallos*). Ook in de rom. talen ontleend.

I **Palm** (vlakke hand en lengtemaat), mnl. *palme* v. in beide bett. Uit lat. *palma* „vlakke hand” of ofr. *palme* (fr. *paume*) „id.”. Ook elders ontleend.

II **Palm** (boom), mnl. *palme* v. „palmboom, palmtak”. = ohd. *palma* v. (nhd. *palme*), os. *palma* v., ags. *palm*, *palma* m., *pelme* v. „id.”, on. *palni* m., *palma* v. „palmboom”, *palnr* m. „palmtak”. Ontl. door toedoen van de kerk uit lat. *palma* „palm” (identisch met het bij I palm vermelde *palma*; oorspr. voor 't palmblad gebruikt), later dan I kers, kervel e.dgl. De naam palm is later overgedragen op zekere soort van hulst of buks (in Duitschland op den bloeienden wilg), die men op Palmzondag gebruikte in plaats van echte palmtakken. 't Ofri. kent *palmere* m. „peigrim”, uit het ook in 't On. (*palnari* m.) ontleende mlat. *palmarinus* „id.”; dit woord dankt zijn oorsprong aan de gewoonte van de peigrims naar het H. Land om een palmtak mee terug te brengen.

Pamflet znw. o., nml. Een internationaal

woord, van Engeland uit verbreid. Volgens sommigen gevormd van *Pamphibus*, den naam van een Middeleeuwisch Latijnsch schooldrama, volgens anderen van *Pamphila*, den naam van een historieschrijfster van de eerste eeuw na Chr.

Pampelen (krekelen, frommelen).

Wsch. een jong, onomatopoëtisch woord, evenals fri. *pampelje* „er een gewoonte van maken om geneesmiddelen te gebruiken” en mnd. *pampelen* „heen en weer bewegen” (intrans.). Vgl. dgl. vormen bij pap.

Pampernoelje znw., sedert Kil. Door assimilatie uit kampernoelje, -ie, welke vorm nog bestaat.

Pampoesje znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *babouche*, dat ook elders ontleend werd. Dit gaat — wellicht via spa. *babucha*, dat echter eerst laat voorkomt — op arab. *bābuš* < perz. *pā-puš*, letterlijk „voet-bedekking”, terug.

Pan znw., mnl. *panne* v. = ohd. *pfanna* (nhd. *pfanne*), os. *panna*, ofri. ags. *ponne* (eng. *pan*), on. *panna* v. „pan”. Vóór de periode van de hd. klankverschuiving ontleend uit vulgair-lat. (in de bet. „troffel” inderdaad „belegt”) *panna* (< *palina* „schotel, pan” : voor den vorm *panna* vgl. bij rol; volgens een andere opvatting = lat. *panna* „lap” naast *pannus* „id.”; ter ondersteuning van deze — toch minder wsch. — opvatting is op abruzzisch *mappa* „dunne blikken of koperen schijf om olie af te schuimen” : it. *mappa* „servet” gewezen). Pan „rommel” is 't zelfde woord. — **Panaarzen** ww., sedert Kil. : „*pan-aersen*, *bride slaen*. Caedere nates ferrea patella. Obiurgare solea sive sandalio”. Van pan + aars gevormd. = mnd. *pan-ersen* „fuliginea (ferrea) patella nates verberare”.

I **Pand** (onderpand enz.) znw. o., mnl. *pant* (*d*) o. m. „onderpand, pand, kostbaar bezit, vast goed, kloostergalerij, afdeeling, vak, overlast, kwelling, letsel”. = ohd. *pfant* o. „onderpand, pand” (nhd. *pfand*), os. *pant*, ofri. *pond*, *pand* o., on. (uit het Mnd.) *pantr* m. „id.”. Men gaat veelal uit van de grondbet. „weggenomen ding” (vgl. spa. *prenda* „pand” van lat. *prehendere* „nemen”), die tegelijk ook de mnl. bet. „overlast, letsel” begrijpelijk maakt, en dan leidt men pand af van

ofr. *pan* „weggenomen ding, pand” (waaruit ook eng. *pawn* „pand”), dat door sommigen uit lat. *pannus* „lap, stuk goed” wordt verklaard, door anderen met ofr. *paner*, prov. *panar*, spa. *apandar* „uitplunderen” verbonden en van *pannus* gescheiden wordt. Voor deze hypothese kan worden aangevoerd, dat *pand* een continentaal-wgerm., van ouds blijkbaar niet ags. en ngerm. woord is, er tegen de reeds vóór-ohd. stamvorm met een *d*. Een betere verklaring ontbreekt echter; ontl. uit lat. *panctum* „het overeengekomene” (naast *pactum*. Zie *pacht*) is niet aannemelijker te maken. Moeilijk verklaarbaar is de mnl. mnd. voorkomende bet. „kloostergalerij”. Men heeft aan een oudere bet. „(tussen)stuk, afdeeling” gedacht. Mnl. mnd. *pant* „jachtnet” en nnl. II **pand** (van een jas), sedert Kil. komen van fr. *pan* in dezelfde bett. Zie nog *panje*, *paneel*.

Pandoeren ww., nog niet bij Kil. Van *pandoer*, een ook in andere talen bekend woord uit het Kroatisch-hong. gebied: servokroatisch *pàndúr*, hong. *pandúr* = „gewapende dienaar, gendarme”. Vroeger ook met anlautende *b*. De afl. uit mlat. *banderius*, een oorspr. noordit. term, zich aansluitend bij de rom. woordgroep van *baanderheer*, *banier*, is aannemelijker dan de afl. van een plaatsnaam.

Paneel znw. o., mnl. *paneel*, *panneel* o. m. „zadelkussen, paneel”. Evenals mhd. *panël*, *banël* o. in de eerste bet., mnd. *pan(n)él* in beide bett. (en „luik op een schip”) uit ofr. *pan(n)el* in beide bett. (mlat. *pan(n)ellus*; afl. van fr. *pan*, lat. *pannus*; zie *pand*; fr. *panneau*; ofr. *pan(n)el* „paneel” is ook afgeleid van lat. *pánis* „deurvulling” [zelf ook wel bij *pannus* gebracht]), waarvan ook eng. *panel* „paneel”, *pannel* „pakzadel”.

Panisch bnw., **paniek** znw. 't Eerste uit hd. *panisch*, 't tweede uit fr. *panique*. Dit internationale woord komt van gr. *πανικός*, dat van *Πάν* gevormd is, den naam van een boschgod.

Panje (beteerd stuk zeildoek). Mischien van fr. *pan* (zie *pand*)? Vgl. laat-mnl. *panneken* „panniculus”.

Pansee (driekleurig viooltje), Kil.

pansee. Evenals eng. *pansy* „pansee” uit fr. *pensée* „id.”, dat 't zelfde woord is als *pensée* „gedachte” (behoorende bij de rom. woordfamilie van *peinzen*).

Panser, **pantser** znw. o., mnl. (niet in oude teksten) *pan(t)ser* o. Gaat evenals mhd. *bantzer*, (laat) *pantzer* o. (nhd. *panzer* m.), mnd. *panzter*, *panser*, *panscher* m. o. (> on. *panzar*, *panzer* o., *panzari* m.) „panser” op it. *panciera*, mlat. *pancereia* (letterlijk „buikbedekker”; van 't bij *pens* besproken woord gevormd) terug. Wellicht heeft in 't Ndl.-Ndd. de ontl. via 't Hd. plaats gehad. Hiernaast zonder accent-terugtrekking en vocaalverzwakking mhd. *banzier*, *panzier*, mnl. *pan(t)sier*, *panchier* o., mnd. *panser* m. o. „panser”.

Pantalon znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *pantalon*. 't Woord duidde oorspr. den paljas met lange pantalon, dan de pantalon zelf aan. Het is oorspr. 't it. *pantalone* „een tooneelfiguur, den Venetiaan voorstellend”; genoemd naar *S. Pantaleone*, den patroon van Venetië.

Panter znw., mnl. *pantere* (*pantier*; ook al *panter*?) m. Of uit fr. *panthère* óf uit lat. *panthéra*, *panthér* (< gr. *πάνθηρ*, *πανθήρη*). Uit 't Lat. laat-ohd. *panτέρα* v., mhd. *panter*, *-el*, *-ier* o. (nhd. *panther* m.), mnd. *pantel-dér*, *panter* o. „panter”. De nnl. betoning wsch. onder hd. invloed. De oorsprong van 't woord wordt wel bij oi. *panđaríka* „tigger” („unbelegt”) gezocht.

Pantoffel znw., laat-mnl. *pantoffel* (*pantoeffel*) m. De vorm toffel al sedert 1490; ook bij Kil. *toffel*, *tuffel* („Sax. Sicamb. Fris. Holl.”): vgl. *pon* < *japon*. Evenals hd. *pantoffel* m., mnd. (*pan*)*tuffel(e)*, *pantoffel(e)* „pantoffel” in 't eind van de 15. eeuw ontleend uit fr. *pantoufle* resp. it. *pantofola*, dat men uit gr. *παντοφελος* „geheelkurk” afleidt.

Pantser znw. Zie *panser*.

Pap znw., mnl. *pap(pe)* v. = mhd. (md.) en mnd. *pap* (mhd. *pappe* v.), fri. eng. *pap* „melkbrij voor kinderen”. De andere bett. zijn jonger. Ook in 't Skandin. overgegaan. Of ontl. uit het Rom. (it. *pappa* „kinderbrij”; vgl. lat. *pappare* „eten”) óf een germ. onomatop. formatie, den lipklank van

kleine kinderen reproduceerend : vgl. nog du. dial. *pappe*, *peppe* „mond”, *pappen*, *pampen* „eten”, *pampe* „brij”, opperdu. *pampfen* „met vollen mond kauwen”, eng. *to pamp* „verzadigen” (en „vertroetelen”). Vgl. pampelen.

Papa, pa znw. Hiervan geldt mutatis mutandis hetzelfde als van *mama*, *ma*. Dgl. woorden in allerlei talen: lat. *pāpa*, *pappa*, gr. *πάππα*, *πάππας* · *πατρός ὑποκόμισμα* en *πάππος* „grootvader” enz.

Papaver znw. Reeds laat-mnl. uit lat. *papāver*. Ook elders ontleend.

Papegaai znw., mnl. *papegaye*, *papegay*, *papegoy* m. Evenals mhd. *papegey* (nhd. *papagei*), *papegān* m., mnd. *papa*, *papegoie* m., eng. *parinjay*, de. *poppegöie*, *papegöie*, zw. *papegoja* via 't Rom. (ofr. *papegai*, spa. *paragayo* enz.) uit arab. *babagā*, perz. *bapgd* „papegaai”. 't Woord is wsch. uit het westen van Indië afkomstig ('t is ook wel voor ospr. port. gehouden). Een oudere ontl. in 't Germ. is ohd. mhd. *sitich* (nhd. *sittlich*), mnd. *sidik*, *sēdek* m. „papegaai” uit gr.-lat. *psittacus*. Wanneer de papegaai in de germ. landen geïmporteerd is, staat niet vast; op een zijden kleed van 't begin der 11. eeuw in 't museum te Neurenberg komen reeds twee papegaaien voor.

Papier znw. o., mnl. *papier* (*pappier*, *paupier*, ook *pampier*, wat nog voorkomt) o. (m.) „papier, (beschreven) stuk papier, register”, in de 14. eeuw reeds veel voorkomend. = laat-mhd. *papir* (nhd. *papier*) o., mnd. *pap(p)ir* o., laat-on. *pappir* „papier”. Uit lat. *papyrus*, -um (gr. *πάπυρος*) „papyrus”, dat wel uit het Kopt. wordt afgeleid. Ags. komt *paper* „papyrus” voor. Eng. *paper* „papier” komt uit 't Fr. — Van de fr. afl. *paperasse* „klad-, scheurpapier” komt 't nnl. znw. **paperassen**, alleen in 't mv., nog niet bij Kil.

Papillot znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *papillote*, dat bij *papillon* „vlinder”, ook wel bij *papier* „papier” gebracht is. Ook elders ontleend.

Pappel. Zie populier.

Paraaf znw. Uit fr. *parafe*; gevormd uit gr. *παράγραφοι* of *παράγραφος* „bijgeschreven teken”. Ook elders ontleend.

Parabel znw. Een reeds mnl., ook in andere talen voorkomend woord, op gr. *παράβολη* „het naast-elkaar-stellen, parabel” teruggaande.

Parade znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, in de germ. talen op fr. *parade*, spa. *parada* teruggaand, een afl. van 't ww., dat in 't Lat. *parāre* („gereedmaken, uitrusten” enz.) luidt en waarop via fr. *parer* mnl. *parēren* „gereedmaken, opsieren” teruggaat.

Paradijs znw. o., mnl. *paradijs* o. = ohd. *paradīsi* (nhd. *paradies*) o., os. meng. *paradīs* (eng. *paradise*), on. *paradīs* v. „paradijs”. Ontleend uit het bijbelschkerkelijke lat. *paradisus* < gr. *παράδεισος*, oorspr. een perz. woord voor „park, lusthof” = av. *pairi-dāza* „omheining”.

Paraffine znw. Internationaal woord, in 1830 door den geleerde Reichenbach gevormd uit lat. *parum* „(te) weinig” en *affinis* „verwant”: „weinig verwant met andere stoffen”.

Paraplu znw. Nnl. evenals de. zw. *paraply* uit fr. *parapluie*, dat gevormd is naar *parasol*, it. *parasole*, eig. „zonafweerder” ('t eerste lid komt van 't rom. ww. fr. *parer* enz. „afweren”). Hieruit ndl. **parasol**, de. *parasol*, zw. *parasoll*.

Pardel znw., nog niet bij Kil. Uit mhd. *pardel* (*parder*) m. „panter”, dat onder invloed van gr.-lat. *pardalis* „pardel” en van *pantel* (*panter*) — zie panter — is ontstaan uit mhd. *parde*, ohd. *parde* m. „id.”. Dit uit lat. *pardus* „id.”. Mnl. is lat. *pardus* onveranderd overgenomen.

Pardoes znw., du. *pardune* v., nhd. ook *berdune*, zw. *bardune*, de. *bardun* wordt uit een it. *bardoni* afgeleid, een rom. formatie, waaraan wellicht du.-ndl. *bord* „scheepsboord” (zie boord) ten grondslag ligt; vgl. spa. *burdas*, *burdales* „pardoenen”.

Pardoes, perdoes tusschenw., nog niet bij Kil. De afl. uit spa. *por Dios* „bij God” voldoet evenmin als andere ontleeningshypothesen. De groote menigte van vormen — nhd. *pardauz*, *bardauz*, mnd. *pardīs*, du. dial. *barbauz*, *perāüz* enz., de. *bardus*, zw. *buridus* — maakt, samen met den aard en de bet. van 't woord, alleen onomatop. oorsprong aannemelijk. Men zou aan een „streckform” van 't tusschenw., dat du. *paуз*, *bauz* luidt, kunnen denken: vgl. ndl.

dial. (vla. Antw.) *pardaf*, *pardoeft* naast *paf*, *poef* e.dgl. Ndl. *pardoes* zal wel evenals de geciteerde skand. woorden uit 't Ndd. komen. Een dgl. woord is lit. *burdýngst* „*pardoes*”.

Pardon znw. o. Uit fr. *pardon* (van *pardouner* < lat. *per-dónare*). Een oudere ontl. hieruit is mnl. *pardoen* o. „vergifenis, aflaat”. Vgl. mnl. *baroen* : nnl. *baron*.

Parel, paarl znw., mnl. *perle*, *peerle*, *paerle*, *parle* v. (*pērl* m.). Voor 't vocalisme vgl. paars. = ohd. *pēr(a)la*, *bēr(a)la* (nhd. *perle*), os. *pērula*, laat-on. *pērl* v. „*parel*”. Uit het rom. woord fr. *perle* (> eng. *pearl*), it. *perla* < vulgairlat. **pērta*, waarin men **pēr(u)la*, een demin. van lat. *perna* „een soort mossel”, mlat. ook „*parel*” kan zien. Minder wsch. is de afl. van lat. *pirum* „*peer*”, en weinig aannemelijk ook die uit lat. *béryllus* (zie *beril*). Met de hd. *b* uit rom. *p* vgl. hd. *birne* bij *peer*. Van gr. *μαργαρίτης*, lat. *margarīta* komen got. *marikreitus* (m. ?), ohd. *merigrīoz* m., os. *merigrīta*, -*grīota* v., ags. *meregrot* o., *meregrotta* m. „*parel*”, alle volksetymologisch vervormd, naar I meer, in sommige talen verder naar **zreuta-*, **zrūta-* (zie *gort*). — **Parelmoer** znw. o., Kil. *perlenmoeder*, mnl. *moer van peerle*. Evenals hd. *perlmutter* v. (reeds laat-mhd.) en eng. *mother of pearl*, fr. *mère-perle* vert. van mlat. *māter perlārum* „moeder, voortbrengster van de parels”.

Paren ww., sedert Kil. en 't Mhd. Van paar.

Park znw. o. Gaat met nhd. *park* m., eng. de. zw. *park* „*park*” op fr. *parc* „*id.*” terug. De periode van de ontl. in het Ndl. (wsch. Oudnll.) is moeilijk na te gaan, aangezien het woord in oudere teksten (en ook in veel diall. van nu) formeel moeilijk te onderscheiden is van ndl. *perk* o. (met *e* uit *a* voor *r* + gutturaal; zie *erg*; mischien waren tevens umlauts-condities voorhanden als in het Hd.), mnl. *pare*, *paere*, *perc*, *parric*, *perric* o. m. „omheinde, afgesloten ruimte” (in allerlei speciale toepassingen, ook al = „jachtterrein” en „lusthof”), = ohd. *pfarrīh*, *pferrīh* m. „omheining” (nhd. *pferrīh*), mnd. *park*, *perk* m. o., ags. *pearroc* m. „af-

gesloten ruimte”. Een ook rom. woord : fr. *parc*, mlat. (reeds vroeg) *parricus* enz. met dezelfde — op verschillende wijzen gespecialiseerde — bet. Gew. zoekt men den oorsprong in het Rom. De ontl. moet dan al vóór de verhuizing van de Angelen en Saksen in de 5. eeuw hebben plaats gehad. Men vergelijkt dan spa. *parra* „latwerk”, prov. *parran* „ingesloten tuingrond”. Anderen gaan van 't Germ. uit en combineeren *spar*. Beide etymologieën zijn onzeker. De vormen zijn het best te begrijpen, als we van een germ. stam **parruka-*, **parrīka-* uitgaan, van een germ. basis *parr-*. Een grondvorm lat. **parcus*, die bij *parco* „*ik spaar*” zou kunnen hooren met een bet. als „*einfriedigung*”, is formeel onaannemelijk. — **Parket** znw. o., mnl. *parket*, *perket* o. „afgesloten ruimte, sluitboom (bij Kil. ook al „tribunal”), paneel”. Uit fr. *parquet*, een afl. van *parc*. Ook elders ontleend.

Parkiet znw., nog niet bij Kil. De vorm staat 't dichtst bij eng. *parakeet* „*parkiet*” naast *parakeet* „*id.*”. Deze in veel talen voorkomende vogelnaam gaat op it. *parrochetto*, *parruchetto* terug, dat verschillend verklaard wordt.

Parlement znw. o., reeds mnl. en wel behalve in de bet. „vergadering met staatsgezag of met rechtsmacht” ook = „gepraat, (druk) gesprek, gesprek of bijeenkomst waarbij onderhandeld wordt, geschil, rumoer”. Ontl. uit ofr. *parlement* (van *parler* < gr.-lat. *parabolāre*) met verschillende bett. Dit werd ook elders ontleend.

Parmant(ig) bnw., sedert Kil., die „Compositus, gravis et serius homo, vultuosus, severus, bellus, bullatus” vertaalt en er naast opgeeft „*parmantelick*. j. *staetighlick*. Magnifice”. Wellicht een afl. van fr. *parement* „*tooi*, *opschik*”, dat reeds mnl. als *parament*, *par(e)ment* o. „*id.*, staatsiekleed” was ontleend (van 't ww. *parer*; zie *parade*). Als mnl. *premant* (ἀπ. λεγ., in den Alexander) = *parmant* is, wordt deze afleiding minder wsch. Men zou voor dit *premant*, zooals men trouwens ook voor *parmant(ig)* gedaan heeft, desnoods aan ontl. uit ofr. *prenant* „*hardi*” kunnen denken.

Parochie znw., mnl. *parochie*, gew. *prochie* v. Evenzoo mnd. *proch-kerke* v. „parochiekerk”. Geleerde ontl. uit lat. *parochia* (waaruit ook fr. *paroisse*), dat voor *paroecia* (gr. *παροικία*) in de plaats gekomen is.

I Part (iemand parten spelen), mnl. *perle* v. „streek, list”, nog vla. *perle* „id.” Met metathesis uit *pratle* of *prette* (vgl. barsten, gras). Hierbij mnl. *perlich* „slink, vlug, hijdehand”, Kil. *perligh* („Fland.”) „listig, slim”, vla. en Antw. *perlig* „eigenzinnig, grillig”, Antw. ook „slecht geluimd”, vla. ook „lief, fraai, bevallig, vlug en slink”. Kil. vermeldt naast *parte*, *perle* ook *pratle*. Voor *pratle*, *parte* geeft hij behalve „list” ook de bett. „arrogantia, audax facinus” op. Vgl. verder nog ndl. *pret* (ook oostfri.) en *prat*, mnd. *pratle* „eigenzinnigheid”, *prattlich*, *prat(t)sch* „eigenzinnig, nukkelig” en ags. *prealt*, on. *preltr* m. „list, streek”, ags. *praeltig*, on. *prettigr* „listig, slim”. NB. eng. *pretty* „aardig, lief” heeft een dgl. bet.-ontwikkeling doorgemaakt als vla. *perlig*. 't On. kent nog een ww. *prettu* „bedriegen”. Zie verder *prat*.

II Part (deel) znw. o., dial. *pärt*, mnl. *part*, *paert* o. v., *parte* v. „deel, aandeel, detail, rededeel”. Uit fr. *part* „deel”, in de 't laatst genoemde bet. direct uit den lat. pluralis *partes*. In alle w.-en ngerm. talen ontleend: mhd. *parte*, *part* v. o. (nhd. *part* m. o.), mnd. *part* o., ofri. ags. *part* m. (eng. *part*), on. *part* m. „deel” (en daaruit ontstane bett.). — **Partij** znw., mnl. *partie* (*paertie*) v. „deel, aandeel, onderdeel, afdeling, streek, gebied, onbepaald aantal, schaar, geslacht, volk, gezelschap, partij, partij-schap”. Evenals mhd. *partie* (nhd. *partei*; *partie* is een jongere ontl.), mnd. *partie*, *partige*, ofri. *partie* v., meng. *partí(e)* (eng. *party*) met dgl. bett. uit fr. *partie* (< lat. *partita*). — **Partij-schap** znw. Slechts eenmaal mnl. (1445), met de bet. „meeningsverschil onder de rechters”, bij Kil. al in de bet. van nu. — **Partner** znw. Laat-nnl. uit 't Eng. — **Partuur**, portuur znw. (de en het), Kil. *paerture* „par, duo inter se aequales, societas parium vel similium, ludus parium sive aequalium, aequa

concertatio”, in dgl. bet. ook uit teksten bekend, wellicht reeds mnl.; mnl. *parture* overigens = „de gelijke” (en „straf”?). Uit ofr. *partéüre* „combat où les adversaires sont égaux en nombre” (= mlat. *partitúra*).

I Pas znw. (de en het), mnl. *pas* (*ss*) m.o. „schrede, het gaan, wijze of snelheid van gaan, weg, bepaalde plaats, tijdstip, toestand, goede toestand, benauwde toestand, juiste maat, doorgang, toegangsweg, bergpas, plaats in een boek”. Evenals mnd. *pas* m.o., ofri. *pas* o. met dgl. bett. ontl. uit fr. *pas* < lat. *passus*, oorspr. „schrede”. Sommige mnl. bett. kunnen onder invloed van 't ww. *passen* zijn opgekomen. Nhd. *pass* m. (reeds 1561 = „transitus”) wordt als een ontl. via het Ndl. of Nederrijnsch opgevat. — **II Pas** (paspoort), nog niet bij Kil. Verkort uit *paspoort* (sedert 1488 : *passéport*) = oud-nhd. *passport* (sedert 1561), mnd. *pasport* o., eng. *passport* „paspoort”. Uit fr. *passéport*, samenst. uit den stam van *passer* „passeeren” en *port* (< lat. *portus*) „haven”. De ofr. vorm *passé-porte* (met 2de lid *porte*; zie poort) is jonger. In de tegenwoordige talen is de verkorte vorm zeer verbreid : nhd. *pass* m., de. *pas*, zw. *pass*, it. *passo*. — **III Pas** znw., vooral **pasje** o. (tramkaartje), sedert eind 19. eeuw. Uit *passé-partout*. — **IV Pas** bijw., nog niet bij Kil. = I pas. De bijw.-functie is opvallend. Wellicht uit *op dit pas*? — **Passage** znw. Een reeds mnl. mhd. mnd. ontl. uit fr. *passage*, dat gevormd is van *passer* (dit weer van *pas*). Dit ww. ging in het Ndl. over als mnl. *passen* „afpassen, in orde brengen, schikken, inrichten, overtrekken, acht slaan op, meenen, gelegen komen”, ook de naam van een spel met dobbelsteenen (nvl. **passen**) en *passéren* „overgaan, doorgaan, voorbijgaan” (nvl. **passeeren**). De bett. van mnl. *passen* zijn voor een deel eerst in 't Ndl. ontstaan. *Passen*, *passéren* (mhd. nhd. ook *passieren*) zijn ook mhd. mnd., ook ofri. *passia* „passen, afmeten” komt voor. — Nvl. *passen* (bij het kaartspel) komt ook van fr. *passer*. Evenzoo hd. *passen*, de. *passee*, zw. *passa*.

Paschen. Zie *paasch*.

Paskwil znw. o., sedert Kil., die ook *pasquin* opgeeft. Internationaal woord, op it. *pasquino* en 't demin. *pasquillo* teruggaande. *Pasquino* was de naam van een in 1501 te Rome opgegraven sterk beschadigd beeld, dat op S. Marcus werd gebruikt om 't een of ander voor te stellen: bij die gelegenheden werden — vaak satirische — gedichten gemaakt. Het beeld was genoemd naar een schoolmeester, die in de buurt van de opgravingsplaats woonde, volgens andere mededeelingen naar andere personen.

Paspoort (de, het). Zie II pas.

Passaat(wind) znw. Een speciaal ndl. en door ontl. uit 't Ndl. ook du. benaming. Bij ons sedert 1638 (3e Voyagie naar America ende Nieuw-Nederlant van De Vries) bekend: bij De Vries in den vorm *passade wind*. In de 17. eeuw komen vormen met *t* en *d* beide voor. Blijkbaar met de bet. „passagewind, goede wind voor den overtocht” van een afl. van den rom. verbaalstam *pass-* (zie pas): heeft soms een 17. eeuwsch-spa. *viento de pasada* „passaat” bestaan? Vgl. ook *passasie wint* bij Tangerman, Wechwyser, 1655 (oudste du. „belegstelle” van 't woord).

Passagieren (een dag aan wal gaan). Matrozenwoord, onder invloed van **passagier** [in 't Du. en Ndl. sedert de 16. eeuw; uit it. *passagiere*, fr. *passager*] vervormd uit *passieren*; dit van jav. en vandaar laag-mal. *passisir* „zeestrand, strand-districten”, speciaal voor de noordkust van Java gebruikt.

Passant znw., vooral in *passanten-luis* o. Nog niet bij Kil. Uit fr. *passant*, oorspr. 't deelw. van *passer* „voorbijgaan” (zie passen bij pas).

Passediesje znw. onz., sedert de 16. eeuw. Uit fr. *passee-dix*.

Passeeren, passage, passen. Zie bij pas.

Passement znw. o., sedert Kil. Uit fr. *passement* (van *passer*, zie passen), dat ook in andere talen overging.

Passie znw., mnl. *passie* v. in de beide beteekenissen. Ontleend uit lat. *passio* „lijden, hartstocht”, met verandering van den auslaut. Dgl. onttl. resp. vertt. (bijv. russ. *strust*) ook elders.

Pasta zuw. o. Late geleerde ontl. uit laat-lat. *pasta* „deeg”. Een oudere ontl.

hieruit of uit ofr. *paste* „id.” (fr. *pâte*) is mnl. *pas(e)* v.o.m. „deeg, mengsel, vastgestelde broodprijs” (nml. **pasten** mv. „afdruksels, afgietsels”). Aan een mlat. **pastata* beantwoordt ofr. *pastée* (fr. *pâté*), mnl. *pasteide*, *-éde*, *-eie*, *posteide* v. (nml. **pastei**), mhd. *pastéde*, *-éte* (nhd. *pastete*), mnd. *pasteide*, *posteide*, *-ei(g)e* v., eng. *pasty* „pastei”. Van *pasta* ook mlat. *pastillus*, fr. *pastel*, it. *pastello*. Uit een van de twee laatste nml. **pastel** znw., sedert Kil., die de bet. van *pastel* o. „pastelstift, pasteltekening” nog niet vermeldt.

Pasteuriseeren ww. In 't eind van de 19. eeuw gevormd van den naam van *Pasteur*, die deze steriliseeringsmethode uitvond.

Pastinak znw. Een reeds mnl. ohd. mnd. voorkomende ontl. uit lat. *pastinaca*. In 't Ndl. en elders verschillende vervormingen, o.a. ndl. pinksternakel.

Pastoor znw., mnl. *pastoor* m. Evenals nhd. *pastor* m. „dominee”, vroeger (reeds later-mhd.) „pastoor”, mnd. *pastór*, *pastor* m. „pastoor” uit lat. *pástor*, *-óris*, oorspr. „herder”. De mnl. vorm *pasteur* m. kan, maar behoeft niet op invloed van fr. *pasteur* „herder, geestelijk herder” te berusten. — **Pastorie** znw., nog niet mnl. Kil. *pastoorije*, mnd. *pastorie* v. beteekenen „pastoorschap”. Ontl. uit mlat. *pastória* „id., parochie, kerk, kerkinkomsten” met accentverandering naar andere woorden op *-ie*.

Pat bijw. (schaakspel-term). Uit fr. *pat*, it. *patto*; ook in andere talen. Als rijmformatie bij III mat gevormd.

Patapoef (een dikke p.). Onomatop. formatie, hoorend bij de woordgroep, bij pof besproken.

I **Patent** znw. o., nog niet mnl. Kil. kent „*patente*. Codicilli a Principe impetrati, . . ., diploma, principum literae: et Libellus, epistola assertoria”. Ontl. uit fr. *patente* (mlat. *patens*) als verkorting van *lettre patente*, lat. *littera patens* „open brief”. Ook elders ontleend.

II **Patent** bnw. In de 19. eeuw ontleend uit het Du., waar 't oorspr. een studentenwoord was, begin 19. eeuw ontstaan, doordat men *patentstrümpfe* e.dgl. „kousen enz. waar patent voor gegeven is” als „goede kousen enz.” opvatte.

Patiënt znw., laat-mnl. *patient* m. Evenals nhd. (sedert de 16. eeuw) *patient*, mnd. *patiente* m. uit lat. *patiens*, *-tis* door de medische taal ontleend. Minder wsch. uit fr. *patient* in een nu verouderde bet.

Patrijs znw., mnl. *pa(e)rtrise*, *pertrise*, *perdrise*, *patrīse* v. Uit ofr. *pertris*, *perdris* (dial. ook met *a*) (fr. *perdris*) < lat. *perdris*. Wsch. 't eerst in de taal der ridders ontleend; evenzoo in 't ME.sche Du. en Eng. (nog eng. *partridge*).

I **Patroon** (baas), mnl. *patroon*, *-ōne* m. „beschermheilige, superieur, scheepskapitein”. Ontl. deels uit lat. *patrōnus* deels uit fr. *patron*. Ook elders ontleend. — **Patrones** znw., mnl. (1439) reeds *patronisse* v. naast *patrōners(s)e* v. Fr. *patronesse* eerst in de 16. eeuw.

II **Patroon** (model; de en het). Een reeds mnl. ontl. uit fr. *patron* „model”, = *patron*, lat. *patrōnus*, bij I patroon besproken, met secundaire bet. Ook elders ontleend.

III **Patroon** (bij 't schieten), nog niet bij Kil. Uit ofr. *patron* „patroon”, dat in deze bet. ook in andere talen overging (= *patron*, waarvan I, II patroon).

Patrouille znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, bij ons ontleend uit fr. *patrouille*, een vervormde afl. van fr. *patouiller* „in 't water plassen” (gew. als een afl. van *patte* „poot”, van germ. oorsprong, opgevat).

Patser znw., nog niet bij Kil. Sluit zich deels bij de aan 't slot van het artikel barsch besproken woorden, deels bij de onomatop. woordfamilie van het tusschenw. **pats**, deels bij verpatsen aan, welke laatste vorm, mede onder invloed van **pats**, voor Kil. *verpassen* „commutare, permutare” (samenst. van *passen*) in de plaats is gekomen. Ook fri. *forpatse*, hd. *verpatschen*, *verpatzen*.

Pauk znw., nog niet bij Kil. Evenals de. *pauke* uit nhd. *pauke* v. < mhd. *pūke*, *būke* v. „pauk”. Misschien onomatopoëtisch. Minder wsch. is verwantschap met pok: oorspr. bet. „opgeblazen voorwerp”. Nog andere — onwsch. — hypothesen zijn voorgeslagen.

Paus znw., mnl. *pāus* (tweesilbig),

paewes, *pāwes*, *paefs* m. = ohd. (Notker) *bābes* (mhd. *bābes(t)*, nhd. *papst*), os. *pābos*, ofri. *pāwis*, *pāwes*, *pāus* m. „paus”. Uit het Os. of Mnd. is on. *pāji* m. „id.” ontleend: de *s* van os. *pābos*, mnd. *pāwes* werd volgens sommigen afgevoerd, omdat men er een lat. nominatief-uitgang in zag. Of zou er soms een andere os. vorm zonder *-s* bestaan hebben? De germ. vormen met *b*, *ḅ*, *w* zijn niet anders te verklaren dan uit een rom. vorm, die luidde **pābes* of iets dgl. en die met klankwettige rom. verandering van de *p* en verandering van den uitgang op lat. *pāpa* (zie *paap*) moet teruggaan, waaruit ook fr. *pape* „paus” is ontstaan. Mlat. *pāpa*, aanvankelijk de naam, waarmede bisschoppen eershulve werden aangesproken, werd allengs in de Latijnsche kerktaal speciaal de titel van den paus van Rome. In 1075 stelde Gregorius VII vast, dat *papa* uitsluitend voor den pontifex van Romegebezigd zou worden. Aan ontl. van paus uit gr. *πάππς* (zie *paap*) mag niet worden gedacht en wegens den vorm en wegens den tijd van ontl. en aangezien het woord het eerst in Nederduitschland is ontleend (os. *pābos*, ± 900). Vgl. priester.

Pauw znw., mnl. *paew*, *pau* m. *Pauwe* v. (16. eeuw) is een jongere vorm. Evenals ohd. *pfāwo* (nhd. *pfau*), mnd. *pāwe*, *pauwe*, ags. *pāwa* m., on. *pāi* (uit 't Ags.?) m. „pauw” een oude ontl. (vóór de hd. klankverschuiving) uit den lat. nomin. *pāvo* „id.” (vgl. 1. eeuw). Ags. *pēa* m. „id.” (eng. *peacock*) wordt wel verklaard als gevormd bij den accus. *pēan* < **pa(w)un* < vulgairlat. **pāvōnem*. Op den lat. accus. gaat ook fr. *paon* „pauw” terug. Opvallend is de mnl. sterke flexie.

Pauze, pauzeeren. Zie *poos*.

Paviljoen znw. o., mnl. *paveljoen*, *paulioen*, *pauweljoen* o. „tent, troonhemel, een munt”. Evenals mhd. *pavelūn*, *poulūn* o., *pavelāne*, *poulāne* v. „tent”, mnd. *pavelāne*, *paulāne*, *-lūn* v. o. m. „id., troonhemel, soort dek op een schip” uit fr. *pavillon* (< lat. *pāpilio* „tent, paviljoen”). Nhd. *pavillon* m. door hernieuwde ontl. in de 17. eeuw.

Pech znw. (de, het). Nnl. uit nhd.

pech o. (zie *pek*), dat sedert eind 18. eeuw in de studententaal de bet. „ongeluk” bezeten heeft.

Pedaal (de en het). Een ook in andere talen ontleend woord, op it. *pedale* „pedaal” (< lat. *pedāle*) teruggaand.

Pedant bnw. znw., nog niet bij Kil. Ontl., wellicht door hd. bemiddeling (nhd. *pedant*, waaruit ook de zw. *pedant*), uit fr. *pédant* < it. *pedante*, dat oorspr. betekende „opvoeder”: ’t wordt verklaard als een rom. participiaalformatie bij gr. *παιδῆσειν* „opvoeden”. De bet. „schoolmeesterachtig” is in ’t Duitsch meer dan bij ons bewaard gebleven.

Pedel znw., nog niet bij Kil. Evenals de. *pedel*, zw. *pedell* uit hd. *pedell* m. „pedel”; dit (sedert de 15. eeuw; dan ook *bedell*, *pedelle*) met Teuth. *bedelle* uit mlat. *bidellus*, *bedellus*, *pedellus* (it. *bidello*, ofr. *bedel* > mnl. *bedeel*, fr. *bedeau*, eng. *beadle*) „ge-rechtsbode”; reeds 1350 worden ook *pedelli universitatum* vermeld. ’t Lat.-rom. woord uit ohd. *bitil*, *pitil* m. „procius” (van den stam van *bid den*), door *butil* (zie *beul*) in de bet. be-invloed.

Pedestal znw. o., sedert Kil. Ontl. uit it. *pedestallo*, fr. *piédestal* (’t eerste lid is rom., ’t tweede germ.) „voetstuk”.

Peel (breede haarband, wrong), Teuth. *pele*, *peel(e)* „krans, draagband op ’t hoofd van vrouwen”. = mnd. *pēl* o. m. (of *ē*?) „id., haarband”. Oorsprong onzeker. — De geographische naam de Peel gaat op mnl. (brab.) *pēdel* m. „laagland, broekland” terug.

Peen znw. Met jongere *n* (evenals *I teen*, schoen) uit Kil. *pee* (ook Mnl. Handwdb.), een vorm die dial. (vla. Antw. N.Brab. zeeuwsch) nog bestaat, met zachtlange *ē*. Oorsprong onzeker.

Peer znw., mnl. *pere* v. Ohd. *bira* v. (nhd. *birne*; de *n* uit het mv.) „peer” kan met ’t oog op zijn *b* bezwaarlijk vóór de 9. eeuw ontleend zijn: dan was *pf* te verwachten, vgl. prui. m. *bere* v. „peer” zal wel uit ’t Hd. komen. Ten grondslag ligt lat. *pirum* „id.” resp. het mv. *pira*. Mnl. *pēre*, ags. *pēru* v. „peer” (eng. *pear*), on. *pēra* v. „pereboom” gaan wsch. op een rom. vorm **pera* uit *pira* terug evenals it.

pera, fr. *poire* „peer”. Voor den anlaut vgl. nog *II klok*.

Pees znw., mnl. *pēse* v. „pees, vezel, boogpees” (e.a. speciale bett.). = mnd. *pēse* v. „boogpees”. Misschien verwant met oi. *bisa-* „lotusstengel”. Een opvallende vorm naast *pees* is *Limb. Serm. pense* v. „pees”. — Afl.: mnl. *pēseric* m. „pees, streng, koord, mannelijke roede van sommige dieren” (nml. *pezerik*), mnd. *pēserik* „nervus genitalis”, vla. *pezel*, eng. *pizzle* „id.”.

Peet znw. Het Mnl. kent *pēte* v. „doopmoeder”, *pēter* (nml. *peter*) m. en *pētrijn*, *-in*, *-en*, *pēter(e)n* m. „doopvader, peter” en ook „petekind”. *Pētrijn* enz. gaat op laat-lat. *patrīnus* „peter” (> it. *patrino*, fr. *parrain*) terug, evenzoo *pēter*, mhd. *pfetter* (nhd. dial. *pfetter*, *petter*), mnd. *peter*, *petter* m. „id., peetkind”; zie *I meter*. Mnl. *pēte*, dat oorspr. wel als m. znw. „peetvader” betekend zal hebben en nog die bet. heeft, is op dgl. wijze verkort als *pāde*; zie *paai*; vgl. ook ohd. *arzáť* bij *arts*.

Pegel, peil znww., mnl. *pēghel*, *peil* m. (*peile* v.) „knopje als merkteeken in maten voor vloeistoffen (nml. *pegel*), merkteeken voor den waterstand (nml. *peil*), merkteeken hoe diep een schip geladen mag worden, graad van sterkte van bier (nml. *peil*).” De mnl. vorm met *ei* is holl.; hij wordt ook door Kil. zoo genoemd. Grondvorm **pazila-*. Buiten het Ndl. nog mnd. *pēgel* m. „pegel, peil, een maat”, nnd. *pēghel* „paal”, ags. *pagel* „koelvat” (eng. *paül*). Hiernaast **pazjō(n)-* in Teuth. *peg(ge)*, ndl. dial. en eng. *peg* „houten pin”. Wsch. zijn lat. *baculum*, gr. *βάρυρον* „stok, staf” verwant: de basis *bak-* (*k* of *q*?) kan „recht zijn” betekend hebben. Ook ier. *bacc* „haak, kromme stok” heeft men gecombineerd; dan zou de basis-bet. een andere moeten zijn, bijv. „stevig zijn”: zie echter *acht erbaks*. — **Pegelen, peilen** ww., mnl. *pēghelen*, *peilen* „pegelen, merken (van maten voor vloeistoffen), peilen, diepgang of laadruimte onderzoeken, ’t gehalte onderzoeken”. = mnd. *pēghelen* „pegelen, peilen”.

Peignoir znw. Nnl. ontl. uit fr.

peignoir „kam-doeck, badmantel”, van *peigner* (< lat. *pectināre*) „kammen”.

Peinzen ww., mnl. *peusen*, *peinsen*, *peisen*, *pinsen* „denken, peinzen, overwegen, bedenken”. Evenals mhd. mnd. *pensen*, *pinsen* „id.” uit lat. *pensāre* „wegen, overwegen”, waarop ook fr. *peser* „wegen” en — door ontl. — *penser* „denken” teruggaan, en waaruit eveneens ags. *pinsian* „wegen (bijv. de ziel op den oordeelsdag), denken” ontleend is. In alle germ. talen moeten wij aan geleerde ontl. uit 't Lat. en niet aan volksontl. uit het Rom. denken. Voor 't ndl. vocalisme vgl. einde, veinzen.

Pek, pik znw. o., mnl. *pec*, zelden *pic* (gen. *pēkes*) o. (NB. Teuth. *peck die . . .*) = ohd. *bēh*, *pēh* (nhd. *pech*), os. *pik* o., ofri. *pik-* (in samenst.), ags. *pic* o. (eng. *pitch*), on. *bik* o. „pek”. Ontl. uit lat. *pix*, accus. *picem* „id.” of een vulgairlat.-rom. vorm hiervan. De chronologie levert moeilijkheden op: eenerzijds wijst de ohd. *b*, *p* op ontl. niet vóór de 9.eeuw (zie *peer*), anderzijds de *k* op veel vroegere ontl.: anders zou een sibilant of affricata te verwachten zijn (zie *kruis*), — tenzij wij van den lat. (niet rom.) nominatief zouden willen uitgaan; maar bij vrij late ontl. uit lat. *pix* is de hd.-ndl. *e* uit *i* moeilijk te verklaren. Vgl. nog met *b*-anlaut 't eveneens uit lat. *pix* ontleende ier. *bí* „pek”.

Pekel znw., mnl. *pēkel* (v. ?) = Teuth. *peeckel*, *peckel*, mnd. *pēkel* v. (nhd. *pökel* m.), fri. *pikel*, eng. (wellicht ontl.) *pickle* „pekell”. Oorsprong onzeker. Met oorspr. bet. „het prikkelende, scherpe” bij pikken? — **Pekelen** ww. Reeds mnl. mnd. — **Pekelharing** znw., sedert Kil. De nog niet bij dezen voorkomende bet. „hansworst” heeft 't woord wsch. evenals eng. *pickleherring* van nhd. *pickelhāring* m., dat 't vroegst in de 17.eeuw in deze bet. voorkomt. — **Pekelzonde** znw., sedert 17.eeuw. Oorspr. bet. „oude zonde die als 't ware in de pekell opgezouten wordt”. Vgl. ook **pekelloer** znw., sedert de 17.eeuw.

Pelgrim znw., mnl. *pelegrīm*, *pelgrīm*, *pelgrīm*, ook (met aansluiting aan het lat. woord) *pelegrijn* m. = ohd. *piligrīm* (nhd. *pilger*, archaïstisch *pilgrim*), mnd.

pelegrīme, *pelegrīm*, *pelegrīn(e)*, ofri. *pilugrīm*, *pilgrīm* m., meng. *pilgrīm* (eng. *pilgrim*), on. *pilagrīmr* m. „pelgrim”. Gaat terug, wsch. door rom. resp. ofr. bemiddeling, op lat. *pelegrīnus* (gedissimileerd uit *peregrīnus*, oorspr. „vreemde”), waaruit ook fr. *pélerin* „pelgrim” en prov. *pelegri*, it. *pellegrino* „id.” ontstaan zijn. Voor de *m* uit *n* vgl. pruim. — Uit fr. *pélerine*, oorspr. „pelgrimsmantel”, 't later-nnl. znw. **pelorien**. Ook elders overgenomen.

Pelikaan znw., mnl. *pel(l)icaen* m. Evenals mhd. *pellicān* (nhd. *pelikan*) m. uit lat. *pelicānus* < gr. *πελικαν* „boomspecht, pelikaan”. Ook elders ontleend.

I **Pellen** znw. o., mnl. *pellēn* m.o., gedissimileerd, evenals *peller*, uit *pellēl*, dat ook nog mnl. voorkomt. Mnl. *pellēn* enz. = „pronkgewaad, zijden stof, kleed van die stof”. Evenals ohd. *pfellol*, *-il*, os. *pellēl* m. „kostbaar gewaad, zijden stof” uit lat. *palliolum*, demin. van *pallium* „mantel”. De vormen mnl. *pellē*, mhd. *pfell(e)* m. (naast *pfellel*, *pfeller*), mnd. *pellē* (naast *pellēn*, *-el*) „kostbaar gewaad, zijden stof” gaan veeleer op mnl. mnd. *pellēl*, mhd. *pfellel* terug (het verdwijnen van de *l* is een dissimilatie-verschijnsel) dan op lat. *pallium*, waaruit wel ags. *pall* m. „kostbaar kleed” (eng. *pall*), on. *pell* o. „id., zijden stof” moeten verklaard worden. Zie nog *pil*.

II **Pellen** ww., mnl. (zeldzaam) *pellēn*. Afl. van mnl. *pellē* v. „vlies” (nog zuid-nld.), een ontl. uit lat. *pellis* „huid”. Hiernaast mnl. (zeldzaam) *pēlēn* „pellen, ontschorsen, pulken” (nog vla. *pēlēn* „pellen, schillen”, waarnaast in sommige vla. streken *peel*, *pele* voor *pellē* „vlies (om vruchten)” is opgekomen) uit fr. *peler* „van haren ontdoen, schillen” (< lat. *pilāre*, in de tweede bet. wellicht door lat. *pellis* beïnvloed). Hieruit of uit 't lat. grondwoord ook meng. *peolien*, *pilien* (eng. *to pill*) „plukken, pellen”.

Peloton znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *peloton*, eig. „kluwen”, van *pelote* „id.” (afl. van lat. *pilus* „haar”).

Pels znw., mnl. *pēls* m., *pēlse* v. „behaarde dierenhuid, pelskleed”. Gaat

evenals ohd. (10.eeuw) *pelliz* (mhd. *belliz*, *belz*, *pelz*, nhd. *pelz*) m., mnd. *pels*, *peltz* m. „id.” terug op lat.-rom. *pellicia* (fr. *pelisse*), een afl. van lat. *pellis* „huid”. Blijkens de assiblatie van de *c* heeft de ontleening nergens vóór ± 600 plaats gehad: vgl. kruis. Denzelfden oorsprong heeft ags. *pylece*, *pylece* v. „pelskleed” (eng. *pilech*). Misschien ook on. *piltz* o. „een soort buis”? — **Pelterij** znw., mnl. *pelterie*, *piltterie* v. Uit fr. *pelletterie*. **Peltier** znw., reeds in de 16.eeuw (naast *peltenier*). < fr. *pelletier*. Evenzoo mnd. *pelteriev*. „pelswerk”, *pelter* (-*er*?) m. „peltier”. Mnl. ook *pelserie*, *pelserie* v., van *pels*.

Peluw znw., waarnaast *peuluw* (in 't beschaafde Ndl. een archaïsme) en — evenmin algemeen gebruikelijk — *peul*, mnl. *pōlu*, *pōl(u)we* m.v. Gaat evenals ohd. *pfulwīc* o., *pfulwo* m. (nhd. *pfühl* m.o.), os. *puli*, *pulivi* (te lezen voor *putim*), ags. *pyle* m. (eng. *pillow*) „peluw, kussen” terug op lat. *pulvīnus* „id.”. Het woord is — en blijkens de hd. *pf* en blijkens de *v*, niet *ḫ*, uit lat. *v* — een vroege ontl.; hoogstwsch. uit het gesproken Vulgairlat. of Rom. Vgl. *tijk*, *pluim*.

I **Pen** (vogelveder, schrijven), mnl. *penne* v. in beide bet. Evenzoo Teuth. mnd. *penne* v. Uit lat. *penna* of fr. *penne* „veder”. Uit het laatste ook eng. *pen* „pen”. — Wel te onderscheiden van II **pen**, *pin*, mnl. *pinne* (*penne*) v., *pin(ne)* m. „pin, ijzeren punt”, ohd. *citer-pfin* m. „plectrum”, mhd. *pfinne* v. „spijker”, os. *pin* „paxillus”, mnd. *pin(ne)* „pin, priem, tap” (nhd. *pinn* m., *pinne* v.), ags. *pinn* (eng. *pin*) „pin”, on. *pinni* m. „scherpe punt, pin”, die vaak uit lat. *pinna* „muurtinne”, ook den naam van andere puntige voorwerpen, afgeleid worden. Zeker komt hiervan mnl. *pinne* v. „muurtinne”, maar de andere genoemde vormen kunnen best oorspr. germ. zijn en verwant met ier. *beun* „hoorn, punt”, *bennach* „puntig, spits”; in 't Germ. vgl. eventueel I *pink* en *pint*.

Penant znw. o., mnl. (vla.) *penant*, *pin(n)ant* (wvla. nog *pinant(e)*) „pijler, post, een soort steen”. Uit ofr. *penant* „pijler”, dat wel gehouden wordt voor

een afl. van lat. *pinna* „tinne” (zie II *pen*).

Pendule znw., nog niet bij Kil. Ontl. uit fr. *pendule* (< lat. *pendulus*, -a, -um). De uitspraak richtte zich naar den fr. geschreven vorm.

Penibel bnw. Nnl. uit fr. *pénible* (lat. **poenibilis*).

Penning znw., mnl. *penninc*, *pennich*, *penich* (*gh*) m. = ohd. *pfennig*, -*ig* (nhd. *pfennig*), os. *penning*, -*ig*, ofri. *panning*, *penning*, -*ig*, ags. *pen(n)ing*, -*ig* (eng. *penny*), on. *pen(n)ingr* m., die een bepaalde kleine munt aanduiden, ook wel „munt” in 't algemeen beteekenen. In gelijke bet. ohd. *pfanting*, *pfenting*, ags. *pending* m. Zeker is deze vorm niet de grondvorm van *penning*; dat blijkt o.a. uit obg. *pěnezī* „δραχμῶν”, een oerslav. ontl. uit het Germ., wsch. uit het Got.; veeleer is de *d*-vorm jonger dan de andere; hoe hij ontstond, is niet uitgemaakt. Ook de etymologie van *penning* zelf is onzeker. De combinatie met *pan* is een weinig gemotiveerd vermoeden, ook die met *pan* (oorspr. bet. van *penning* „panvormig ding” of „in een pan gemaakt voorwerp”) is onwsch. 't Formans -*ing*, germ. -*inga*- vertoont ook schelling.

Pens znw., dial. *pans*(*a*) (Zaan, Kampen, Aalst; in Maastricht met *a* en *e*), mnl. *pense* (*peinse*), *panse* v. (m.?). = mhd. (nhd. dial.) mnd. *panse* m., fri. *pánse*, eng. *paunch* „pens, buik”. Ontl. uit fr. *panse* „id.” (< lat. *panter*, -*icis* „id.”). Er is geen reden om den ndl. *e*-vorm door oudere ontl. uit rom. **pantice* te verklaren: dubbele ontl. in twee sterk op elkaar lijkende vormen met volkomen gelijke bet. is niet wsch., en geen andere taal ondersteunt deze hypothese. Veeleer berust de *e* op jongere ontwikkeling. Deze wordt echter noch door vergelijking met den noch met *esp* en *dgl*. voldoende verklaard.

Penseel znw. o., mnl. *pinceel* (o.?). Uit ofr. *pincl* (fr. *pinceau*) < lat. *pénicillus* „penseel”. Uit het Fr. of Mlat. mhd. *pēnsel*, *bēnsel* (12.eeuw *pēnsil*), (md.) *pinset* m. (nhd. *pinset*), mnd. *pinset* „penseel”. Uit het Fr. ook eng. *pencil*, uit het Du. de. zw. *pensel* „id.”.

Pensioen znw. o., later-mnl. *pensioen* o. „lijfrente, bezoldiging”. Uit fr. *pension* (< lat. *pensio*), waaruit veel later laat-nnl. **pension** znw. o. Ook elders ontleend.

Penter- (-b a l k, -h a a k, -t a l i e), nog niet bij Kil., buiten samenst. Zansch *penter* „toegespitst plat ijzer aan een ring, waarmee balken uit het water worden gelicht”. Wsch. uit eng. *painter* (sedert 1487) „the rope or chain with which the shank and flukes of the anchor, when carried at the cat-head, are confined to the ship's side” (in deze bet. nu *shank-painter*); van onzekeren oorsprong. Ook in de du. zeetaal.

Peper znw., mnl. *pēper* m. = ohd. *pfēfar* (nhd. *pfesser*), mnd. *pēper* m., ofri. *piper-* (in samenst.), ags. *pipor* (eng. *pepper*), on. *piparr* m. „peper”. Een vroege ontl. uit lat. *piper* „id.” < gr. *πέπερι*, een indirecte ontl. uit oi. *pīppalī-*, **pīpparī-* „piper longum”. — **Pepermunt** znw., niet mnl., niet bij Kil. Internationale benaming voor lat. *mentha piperita*. Zie II m u n t.

Peppel. Zie populier.

Per voorz., nnl. Ontl. uit lat. *per* „door, door middel van”.

Perceel znw. o., mnl. *perceel* (*percheel*, *perzeel*) naast ouder *parceel*, -cheel, -tseel o. „deel, voorwerp, artikel, quaestie”. Evenals mnd. *parcél* o. „deel, stuk, artikel, voorwerp”, eng. *parcel* „deel, stuk” ontleend uit fr. *parcelle* „id.” (< lat. *particella*).

Procent znw. Zie procent. — **Pere-drops**. Zie II drop.

Perk. Zie park.

Perkament znw. o., mnl. *parcament*, *percament*, *perke(l)ment* (-mint) o. Met suffixverandering uit ofri. *parcamin*, dat ook als mnl. *percamiyn* ontleend is. 16.-eeuw sch ndl. *perchemein* o., eng. *parcament* gaan op fr. *parcemin* terug. Ten grondslag aan de verschill. vormen ligt lat. *pergamīnum*, vulgairlat. voor *pergamēnum* „perkament” (gr. *περγαμνόν* „uit de stad Pergamos afkomstig”), waarnaast ook mlat. *pergamentum*. Vgl. nog mnl. *pargament*, *pergameen* o., ohd. *pergamīn*, nhd. de. zw. russ. *pergament*, Teuth. *perment*, ohd. *periment*, mnd. *parkelment*, *parment* (-mint, -munt), *perment* (-met,

-mint), *pergamēn* (-mein, -ment) o. „perkament”.

Perron znw. o. Een later-nnl. ontl. uit fr. *perron* (afl. van gr.-lat. *petra* „steen, rots”), dat ook reeds vroeger ontleend was blijkens Kil. „*Puyroen*, *perroen*, *peroen*. j. *puye*. Podium”. De bet. van ons *perron* ook in 't Belgische Fr.

Pers znw., mnl. *pers(s)e*, *pars(s)e*, *pors(s)e* v. (voor deze nog dial. bestaande vocaalvarianten vgl. *barsten*, *dertien*) „pers, het drukken, gedrang, opdringende menigte, strijdgewoel, overlast, toestand van angst of verdrukking”. = ohd. *frēssa* v. „pressura” (Notker), mhd. *prēsse* v. „pers (voorwerp), menschenmenigte, gedrang” (nhd. *presse*), mnd. *perse*, *parse* v. „(olie-, honig-, wijn-)pers, druk, het drukken”, ags. *prēss* v. „een spin-benoodigdheid”. Ontl. deels uit 't laatlat. of gesproken-rom. *pressa* (van *pressus*, deelw. van *premere* „drukken”), deels uit fr. *presse*, op invloed waarvan in 't Ndl. de nu verouderde vorm *pres(se)* berust. — Evenzoo het ww. mnl. *persen*, *parsen*, *porsen* „persen, drukken” (ook overdr.; nnl. **persen**), ohd. *prēssōn* (nhd. *pressen*) „id.”, (os. *prēsseri* m., eig. „perser”, dan „pers”), meng. *pressen* (eng. *to press*) „id.” van lat. *pressāre* resp. fr. *presser* „drukken, persen”. Een latere ontl. is nnl. *pressen*, nog niet bij Kil., wellicht bij ons uit 't Du., evenals de. *presse*, zw. *pressa*.

Persoon znw., mnl. *persōne* m. v. „persoon in een dramatische vertooning, rol, persoon, persoonlijkheid, pastoor, provenier die zijn prebende of kerk tegen betaling door een vicaris laat bedienen”. Uit lat. *persōna* „tooneelmasker, rol, karakter, persoon” (wsch. uit 't Etrurisch). Een in veel talen ontleend woord. De mnl. oudnnl. bet. „pastoor” is wellicht onder fr. invloed opgekomen. — **Personage** znw. (de, het), reeds mnl. Zie -age.

Pertinent bnw., sedert Kil., die „pertinens ad rem, appositus, decens, commodus” vertaalt. Uit fr. *pertinent* < lat. *pertinens*, deelw. van *pertinēre*.

Perzik znw. Evenals mhd. (12.eeuw) *pfērsich* (nhd. *pfirsich*) m., mnd. *pērsik*, ags. *pērsoc* m. „perzik” uit lat. *persicum* (waarnaast vulgairlat. *persica*, fr. *pêche* > eng. *peach*) „id.”, letterlijk

„Perzische (vrucht)”. Blijkens de hd. *pf* is de ontl. oud (vgl. bij *peer*); wsch. moeten wij van een rom. spreektaalvorm uitgaan. In 't Mnl. komt de vorm *persec*, *persic* buiten samenst. niet voor, wel : 1. *perseke* (o.a. gloss. bern.) = Teuth. *persike*, misschien direct uit rom. *persica*, misschien met jongere -e, 2. (vla.) *pers(e)ker* m., dat wsch. een ndl. vervorming van *persic* is (aangezien de bet. „perzikboom” bij *perseker* zeldzaam en laat voorkomt, is beïnvloeding door fr. *pécher* „id.” niet aannemelijk), 3. *perse* v. (nog in zuidelijke diall.; Kemp. ook *spers*), wsch. een vervorming van *persec* (naar I kers?). Wegens de *r* kan aan ontl. uit ofr. *pesche* (fr. *pêche*) „perzik” niet gedacht worden. Desnoods zouden wij bij mnl. *peseker*, *paseker* „perzik” aan fr. invloed kunnen denken. Veeleer echter hebben ook deze vormen zich onafhankelijk hiervan in ndl. diall. ontwikkeld. Eer uit 't Fr. zuidoost-Kemp. *pés* „perzik”.

Pest znw., sedert Kil. Evenals nhd. *pest* v. (> de. zw. *pest*) „pest” in de 16. eeuw uit fr. *peste* of lat. *pestis*. Een oudere ontl. is **pestilentie**, mnl. *pestilencie*, -*cy*, mhd. *pestilenz(ie)* (nhd. *pestilenz*), mnd. *pestilencie* v. uit lat. *pestilentia*.

Pet znw., nog niet bij Kil. = fri. oostfri. *pet* „pet”. Oorsprong onbekend. Vgl. ndd. *petzel*, hd. (hess. frank., ook pruis.) *betzel*, (thur. elz.) *betze*, reeds mhd. *bezel* v. „muts (vooral van vrouwen)”.

Peter. Zie *peet*.

Peterselie, gew. *pieterselie* znw. Ohd. *pétrasilie* o., ags. *pétersilige*, *pétersillie* v. „pieterselie” hebben een dgl. *é²* uit lat. *é* (< volkslat. *petrosilium* naast klassiek-lat. *petroselinum*, gr. *πετροσέλινον* „pieterselie”) als brief en de eigen-naam *Piet(er)* < lat. *Petrus*. Mnl. komen alleen vormen met *e* voor : *petercelle*, -*sille*, -*selie* e.dgl. (v.m.?), die op hernieuwde ontl. of vervorming naar den lat. vorm berusten evenals nhd. *petersilie* v., mnd. *pétersilie*, *pettercillige* v. Nnl. *pieterselie* kan een voortzetting van den ouden vorm met *é²* zijn, maar evengoed kan de *ie* volks-etymologisch onder invloed van den naam *Pieter* zijn opgekomen. De zeldzame vormen ohd. *pedarsil(l)*, mnl.

pødercelle behoeven niet als ontl. uit een rom. vorm met *d* verklaard te worden. Veeleer is de *d* — op wat voor manier dan ook — in 't Hd. en Ndl. uit *t* ontstaan.

Petroleum znw. Een nnl., ook in andere talen voorkomende ontl. uit mlat. *petroleum*.

Petto (i n p.). Later-nnl. — evenzoo in andere talen — ontleend uit it. *in petto*, letterlijk „in de borst”.

Peueren ww. Zie *peuren*.

Peukel, **peukje**. Zie *po k*.

I **Peul** (peulerwt), dial. (Kemp.) *pool*, mnl. *pôle*, *pôte* v. „bolster, schil, huls, vlies van een ei”, misschien ook al „peulerwt”. = mnd. *pôle* „huls, bolster”, waarnaast met ablaut *pille* v., Kamperveensch *poele* „id.”. Hierbij nog eng. *pulse* „peulvruchten”, de. *pölse* „worst”. De grondbet. was evenals die van *bolster* „het opgezwollene”, en verwant is *puielen*.

II **Peul**, **peuluw**. Zie *peluw*.

Peuren, **peuren** ww., dial. ook *poieren*, *poren*, *podderen* en (Zaansch wfri. Kamp.) *poeren*, in de 16. eeuw reeds in den vorm *poeyeren* = „roeren” met de bijgedachte „met de peur visschen”, mnl. reeds het bnw. *pødersam*, *pødersam*, *poersam*, *pursam* „lastig, het iemand lastig makend”. = mnd. *podderen* „tegenspreken” (westf. korter *puøden* „roeren”), fri. *poere* „peuren”. Eng. *to pother*, *to pudder* „kwellen, in de war brengen” is ten onrechte hierbij gebracht : is 't een oud woord, dan heeft het germ. *ó*. Vermoedelijk moeten wij voor *peuren* enz. uitgaan van een germ. *puþ-* (*puð-*) „roeren” en 't znw. ndl. **peur**, Antw. *poier*, Zuid-Kemp. *poor*, mnl. (1366) *pueder*, Zaansch wfri. fri. *poer* „tros wormen om mee te visschen” is dan óf een aff. met suffix -*ar* van een ndl.-fri. ww., met westf. *puøden* overeenstemmend, óf een stam-nomen van het ww. **pøderen*. Germ. *puþ-*, *puð-* zou met ion. *βυσσός* „diepte van de zee” verwant kunnen zijn. Veeleer echter is de germ. woordfamilie jong. In de mnl. periode trad **pøderen* met **pøteren* (*peuteren*) in associatie, vandaar de synonieme vormen *pøtersam* en *pødersam*.

Peuter znw., nog niet bij Kil. Van

het ww. **peuteren**, Kil. *peuteren, poteren*, reeds mnl. blijkens *pōtersam* (in bet. = *pōdersam*; zie *peuren*). Een ook nld. en fri. voorkomende frequentatief-formatie bij *poten*.

Peuzel znw., nog niet bij Kil. Van het ww. **peuzelen**, sedert Kil. = nld. *pöseln*, waarnaast *pusseln, busseln* e.a. vormen, deels met de bet. „hard werken, zich aftobben”, deels met de bet. „beuzelen, ijverig met een heuzelwerk bezig zijn” (ontleend : de. *pusle* „met iets in de weer zijn” e.a. bet.), nhd. *bosseln, posseln* „beuzelwerk verrichten”. Wsch. is de woordgroep met *p* een jongere anlautvariant — onder invloed van de woordfamilies van *peuren, peuteren*? — van die met *b*, waarvan ook *beuzelen*.

Pezerik. Zie *pees*.

Piano znw. Een nnl., ook elders voorkomende ontl. uit it. *piano*, een verkorting van *pianoforte*, oorspr. *piano e forte* „zacht en hard”, dan de naam van een instrument. — Evenzoo komt nnl. **pianino**, een internationaal woord, van it. *pianino*.

Pias znw., nog niet bij Kil. Uit *paljas* > **pajjas*.

Picnic znw. Nnl. ontl., evenals nhd. *picknick*, eng. *picnic*, uit fr. *pique-nique*, een rijmformatie (vgl. *pête-mêle* e.dgl.) van onzekeren oorsprong.

Piek znw., mnl. *piec* m. naast *pīke* v. (Kil. *pijcke*). De eerste vorm = mnd. *pēk* m. o., Teuth. *pyeck* „lans, piek”. Voor beide vormen zie *pikken*. Uit het Ndl. nhd. *pike* v., de. zw. *pik* „piek”. — **Piekfijn** bnw., eerst later-nnl. Ook hd. (uit 't Ndd.) *pi(e)kfein*. In *piek-* kan men het ndd. *piek* „das beste in seiner art, vortrefflich, auserlesen” (1768 in 't Bremer woordenboek) zien, dat wsch. wel bij de woordgroep van fr. *pique* en *piquer* hoort. Wellicht heeft ook *puik* invloed gehad.

Piekeren ww., nog niet bij Kil. Uit mal. *pikir* (van arab. oorsprong).

Piel znw. = *pijl*, met de dial. uitspraak van oude *ī* als monophthong. NB. Kil. geeft op : „*piel*. Holl. j. *pijl*”. — De vorm **piemel** is wellicht secundair bij *piel* gevormd.

Pienter bnw. Uit 't gelijklopende jav. woord.

Piepen ww. Kan de in sommige streken klankwettige voortzetting zijn van mnl. *pīpen* (nll. *pijpen*). Ook kan 't echter een daarvan onafhankelijk onomatop. woord zijn, zooals ze overal en altijd ontstaan; vgl. nhd. *piepen*, fr. *pépier*, lat. *pīpāre*, gr. *πιπιζειν*, čech. *pīpati* „piepen”. — **Piepjong** bnw., nog niet bij Kil. Van menschen gebruikt, ospr. met de bijgedachte aan piepende jonge vogeltjes.

Pier znw., mnl. *pier* m. = Teuth. *pijr*, mnd. *pīr* waarnaast *pérink* m., fri. *pier* „pier”. Grondvorm **pēra-*, **pīra-*. Voor 't vocalisme vgl. hier. Uit het Ngerm. hierbij o.a. noorw. dial. *pīren* „dun, smal, zwak”, *pīr* „kleine makreel”. Men ziet in deze woordgroep wel een anlautvariant van die van I *spier* en *spiering*. Dan zouden echter bezwaarlijk de vormen zonder *s* voorgerm. zijn, want een idg. anlautvariatie *sp-* (uit *sḅ-*) : *b-* is heel onzeker, vooral bij een woordfamilie, waar alleen vormen uit één idg. taalgroep er op wijzen. Maar als de germ. anlautsecundair is, dan is de ablautverhouding van mnd. *pérink* tot I *spier* moeilijk te begrijpen. 't Is dus beter *pier* van I *spier* te scheiden.

Pieren (foppen), mnl. *pieren* „in een strik, net enz. vangen, gevangen zetten, er in laten loopen, foppen”. Van mnl. Kil. („Flandr.”) *piere* „strik, klem, boei”, in de 16.eeuw ook „fuik”. Fri. *piere* „voor 't lapje houden”, oostfri. *pīren* „plagen, sarren, tergen” zullen wel uit het Ndl. komen. De bet.-ontwikkeling, zooals hierboven aangegeven, is zoo natuurlijk, dat het niet gewenscht is een andere verklaring te geven en *pieren* „foppen” van ndl. dial. *pier* „teelbal” (wellicht met de oudere bet. „balzak” uit gr.-lat. *péra* „ransel, knapzak”) af te leiden. Of *piere* „klem enz.” ook van dit lat. woord komt, is hoogst onzeker.

Pierewaaien ww., sedert de 17.eeuw. Uit russ. *pirovát* „een fuif houden, fuiven”. Wsch. 't eerst door zeevolk overgenomen.

Piet znw. Eigenaam, verkort uit **Pieter**, mnl. *Pieter* (ook voor den H. Petrus gebruikt) m. = ohd. *Pietar*, os. ags. *Péter* m. Uit gr.-lat. *Petrus*. Voor

de *ē* (*ie*) vgl. brief. Naast de *ē* (*ie*-) vormen in alle taalperioden ook andere, zooals hd.-ndl. *Peter*, die door telkens zich herhalende ontl. uit resp. aansluiting aan den lat. vorm ontstonden. — 't Zelfde woord is mnl. *Peter*, *Pieter*, mhd. *Péter* m. als muntnaam (nml. **piet(je)**, als demin. o.; zie nog bij *pieterman*), bovendien nml. *Piet* in *Piet Snot* e.dgl., in hij is een *piet* (vgl. *Jan* in dgl. gevallen), in **pieterig** bnw. (in bet. door peuterig beïnvloed?), — terwijl **pietlut** znw., **pietluttig** bnw., waarnaast *putlut* (tig), een dubbelen oorsprong kan hebben: wij kunnen tegelijk van de twee landnamen *Put* en *Lud* in Ezechiël 30, 5 en van *Piet(je)* *lut* uitgaan en in dit laatste *lut* het overigens dial. *lut*, achterh. *lüt* „klein, kleinigheid” (bij *luttel*) of — minder wsch. — vla. *lutte* „zuigdotje” (ook bij *luttel* hoorend?) zien.

Pieterman znw., sedert Kil., die ook *peeterman* opgeeft. 't Eerste lid is *Pieter*, *Peter*, de oorspr. bet. wellicht „S. Pietersvisch”. Ook denkt men wel aan overdrachtelijk gebruik van den naam *Pieter*: vgl. bij I en II griet. Ook hd. *petermann* m. „pieterman”. Mnl. komt *peterman* m. alleen als naam van een gouden munt voor; vgl. bij *Piet* mnl. *peter*, *pieter* als muntnaam. Oorspr. duiden deze namen munten aan met de beeltenis van Petrus.

Pieterselie. Zie *peterselie*.

Pij znw., laat-mnl. *pie* v., voor een schippers-jas gebruikt. Oorsprong onzeker. Ouder-eng. *pee* „een soort jas” (vooral 16.eeuw) komt misschien uit 't Ndl. Een grondvorm **pidē*, ablatend met ohd. *pfeit*, os. *pēda*, ags. *pād*, got. *paida* v. „hemd, jas, mantel”, gr. (thrac.) *βαιρη* „herderskleed”, is niet aannemelijk, aangezien elders geen *i*-trap voorkomt. — Samenst.: **pijkeker** znw. Naar 't model hiervan wellicht eng. *pea-jacket* „pijkeker”.

Pijl znw., mnl. *pijl* (*pīle*) m. = ohd. *pfīl* (nhd. *pfēil*) m. „pijl”, os. *pīl* m. „id.”, ags. *pīl* m. „puntig voorwerp” (eng. *pile*), laat-on. *pīla* v. „pijl, scherpe punt”. Vroege ontl. uit lat. *pīlum* „werpspies”. Een echt-germ. woord voor „pijl” is on. *or*, ags. *earh*

v. (eng. *arrow* uit 't Noorsch), got. *arhwazna* v., verwant met lat. *arcus* „boog”. Zie ook *straal*.

Pijler znw., mnl. *pīler(e)*, *pijtre* m. Deze vorm is laat en zeldzaam en ôf als een in sommige noordndl. streken bewaard gebleven oude vorm met beginbetoning = ohd. *pfīlāri* (nhd. *pfēiler*) m. „zuil”, os. *pīleri* m. „cancellus” ôf als een onder hd. of ndd. invloed naast veel gebruikelijker mnl. *pīlāre* m. (o.) (nml. *pilaar*) opgekomen vorm te beschouwen. Ohd. *pfīlāri* enz. is een vóór-ohd. ontl. uit laat-lat. *pīlāre*, *pīlārium* (> fr. *pilier*, eng. *pillar* „zuil”; een afl. van lat. *pīla* „zuil”); mnl. *pīlāre* (ook *pīlaerne*, *-e(e)rne*, ook v.), mnd. *pīlār* (naast *pīl(e)re*) m. (> laat-on. *pīlārr* m.) „pilaar” zijn door hernieuwde ontl. uit resp. beïnvloeding door het lat. woord te verklaren.

I **Pijn** (zeer, smart), mnl. *pīne* v. „straf, pijniging, lijden, pijn, nood, kommer, verdriet, overlast, moeite, zware arbeid”. = ohd. *pīna* (nhd. *pein*), os. *pīna*, ofri. *pīne*, on. *pīna* v. „straf, kwelling, pijn”. Ontl., met de invoering van 't Christendom, uit later-lat. *pēna*, ouder *poena* (uit gr. *ποινη* „straf”). Voor de *i* < *ē* vgl. I k r i j t. Later-mnl. mhd. mnd. *pēne* v. „straf” is een jongere ontl. van 't zelfde woord.

II **Pijn** znw., gew. *pijnboom*, mnl. *pijn* v., veel meer in de samenstellingen *pijnappel*, *pijnboom* m. = ohd. ags. *pīn-* in ohd. *pīnboum*, ags. *pīnbēam* m. „pijnboom” e.a. samenst. (eng. *pine-tree*). Ontl. uit lat. *pīnus* „pijnboom”.

Pijne znw. (niet de p. waard.) = I *pijn*.

Pijnigen ww., mnl. *pīnighen* „straffen, pijnigen”. = mhd. (vooral md.) *pīnigen* (nhd. *peinigen*), mnd. *pīnigen*, ofri. *pīnigia* „id.”. Jongere vorm (vgl. eindigen) naast mnl. *pīnen*, ohd. *pīnōn*, *pfīnōn*, mnd. *pīnen*, ags. *pīnian* (eng. *to pine*), on. *pīna* „id.” uit mlat. *pēnāre* „straffen”. En blijkens de grootere verbreidheid en blijkens den ohd. vorm met *pf* is dit woord vroeger ontleend dan zijn grondwoord *pēna* (zie I *pijn*).

Pijp znw., mnl. *pipe* v. „schalmei (e.a. instrumenten), buis (e.a. holle voorwerpen), langwerpige vat”. = ohd.

pfīfa, *pfīffa* v. „fistula, calamus” (nhd. *pfēife*), os. *pīpa* v. „fistola” (*holondarpīpa* „sambuca”), ofri. *pīpe* v. „hol bot”, ags. *pīpe* v. „een soort muziekinstrument, holle buis” (eng. *pipe*), on. *pīpa* v. „id.”. De oorspr. bet. was „een soort muziekinstrument”, daarna in ’t algemeen „hol, buisvormig voorwerp”: ’t woord is ontleend uit rom. **pīpa*, gevormd bij lat. *pīpāre* (zie pijpen). — Pijp „plooi van een muts” is ’t zelfde woord: bet. „rolvormige, buisvormige plooi”.

Pijpen (op de fluit spelen), mnl. *pīpen*, een ww. dat verschillende geluiden aanduidt, o.a. „piepen” en ’t geluid, dat men met een muziekinstrument voortbrengt. = mhd. *pfīfen* „fluiten, op een blaasinstrument spelen” (nhd. *pfēifen*), mnd. *pīpen* „id., piepen, janken”, (on. *pīpari* m. „pijper” als bijnaam). Kan een ontl. zijn uit lat. *pīpāre* „piepen”, evengoed echter een germ. onomatopœt. ww., eventueel ook in de bet. „op een instrument blazen” een afl. van pijp. De sterke flexie in ’t Mhd. (Nhd.) en naast de zwakke ook in ’t Mnl. Mnd. kan voor germ. oorsprong worden aangevoerd. Wsch. zijn de drie hypothesen alle juist en vullen zij elkaar aan.

I **Pik** (pek). Zie pek.

II **Pik** (kleine zeis). Uit mnl. *picke* v. „pikhouweel”, ook reeds „snoeimes”; de laatste bet. onder invloed van *pikken* „oogsten, maaien”. Zie pikken.

III **Pik** in den p. hebben op. Verbaalnamen van pikken. De uitdr. — reeds bij Kil. *eenen pick hebben teghen iemanden* „simultates cum aliquo habere, gerere” — beteekent dus oorspr. „iemand telkens pikken”, zij kwam op mede onder invloed van fr. *pique* (zie pikken) met de bet. „wrok”, dat in die bet. oudnml. als *piek*, *pijck* ontleend is. Vgl. ook nhd. *eine pike* (uit fr. *pique*) naast *einen pick auf jemand haben*. Zie nog II hekel.

Pikdonker bnw., nog niet bij Kil. Naar **pikzwart** bnw., reeds mnl. *pecswart*, eig. = „zoo zwart als pek”.

I **Piket** (spel) znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *piquet*, van onzeker oorsprong.

II **Piket** (troep soldaten) znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *piquet* „piket”, oorspr. „paal, waaraan de paarden van een piket worden vastgemaakt” = *piquet* „paal” (> ndl. **piketpaal**), een afl. van *pique* (zie pikken).

Pikken ww., mnl. *picken*, *pecken* „houwen, pikken, oogsten, maaien”. = nhd. (oorspr. ndd.) *picken*, mnd. *pēcken* „pikken”, meng. *pikken*, eng. *to pick* „pikken, plukken, opensteken”, on. *pikka*, *pjakka* „steken, houwen”. De *kk* zal wel uit idg. *gn* (*gn?*) te verklaren zijn: verwant zijn met enkele *k*: mnl. *pēken* „houwen”, *pēke* (*ē?*) en *pīke* v. „pikhouweel” (naast *picke*, *pecke* „id.”; wvla. nog *pijkelen* „met een pikhouweel openhakken”), ags. *pīc* (m.?) „puntig werktuig” (eng. *pike*), on. *pīk* v. „id.”, mnd. *pēk* m. o. „lans, piek, spits ijzeren voorwerp”, mnl. *piec* m.; zie piek. Misschien hoort ook hierbij pek. Uit germ. **pīkō-* „spits voorwerp” fr. *pique*. Of mnl. *pīke* „piek” uit ’t Fr. komt of alleen in de bet. door *pique* beïnvloed is, is onzeker. De woordgroep is in ’t Rom. ook verder zeer verbreid: spa. port. catal. prov. *picar*, fr. *piquer*, rhaet. *pichir*, it. *piccare* „steken”; toch zal zij wel oorspr. germ. zijn, ofschoon een bevredigende etymologie ontbreekt. De combinatie met oi. *bīja-* „zaadkorrel” is dat, allerminst, evenmin die met ier. *biach* „penis”. Mnl. *picken* is met *bikken* in associatie getreden, maar oorspr. een geheel ander woord.

Pil znw., Kil. *pille*, Teuth. *pille*. Evenals mnd. nhd. *pille* v. en mnl. (of 16.eeuwsch?) *piller* „pil” gedissimileerd uit mnl. mnd. **pillet(e)*, mhd. *pillele* v. „id.”. Ontl. uit mlat. *pittula* = lat. *pitula* (> fr. *pitule*), demin. van *pila* „bal”. Voor de dissimilatie vgl. I pellen. Eng. *pill* „pil” uit het Ndl. of Du.

Pilaar. Zie pijler. — **Pilaster** znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *pilastre*, eveneens een afl. van lat. *pīla*. Ook elders ontleend.

Pillegeld znw. o., **pillegift** znw., mnl. *pilleghelt* o., *pillegift(e)*, *pillegāve* v. ’t Eerste lid is mnl. *pille* m. v. „doopkind, petekind”, vooral van meisjes gebruikt. = Teuth. *pyl* „filiolus”, ohd. *pillo* m. „filiaster”, *pilla* v. „filiaster”.

Wellicht ontleend uit lat. *pápillus*, v. *pápillula* „onmondige, wees”, met dissimilatie. Een ander woord is mnl. *ville* v. „peet-dochter”, vla. *ville*, *villen* „doop-kind”, met dissimilatorischen wegval van de slot-*l* (vgl. *pil*) = ohd. *fillol* v. „filiola” < lat. *filiola*, naast *fillol* m. „filiolus” < lat. *filiolus*. Evenzoo os. *fillul* m. „peetkind”.

Pilo znw. o., ook *pillow* geschreven. Eerst later-nnl. uit eng. *pillow* „pilo” (= *pillow* „peluw”; zie *peluw*).

Piment znw. o., mnl. *piment* (*pigment*, *pument*) o. „kruideryj”. Uit fr. *piment* < lat. *pigmentum*. Ook in andere talen ontleend, o.a. mhd. *pigmēnt(e)*, *pímēnt(e)* v. o. „kruideryj”.

Pimpelen ww., nog niet bij Kil. = oostfri. *pimpeln*, fri. *pimpelje* „pimpelen”; vgl. de. *pimpe* „drinken, pimpelen”, zw. dial. *pempa i sej* „zich met eten en drinken volstoppen”. Een jong, onomatop. woord evenals Zansch *pampelen* „slampampen, slempen” en (Koog) „met de beenen zwaaien” (van een kind op een hoogen stoel), bij Wolff en Deken „drentelen, slenteren”, Antw. *pimpelen* „knipoogen”, fri. *pimperje* „tintelen, prikkelen”, oostfri. *pumpeln* „nonchalant loopen, (refl.) zich flodderig kleeden”, westf. *pimpeln* „klagen”, *pimpen* „kermen, weenen”, ndd. dial. *pumpeln*, *pimpeln*, *pemmeln* „langzaam werken”, vla. *pemelen* „peuzelen, peuteren”, ndd. *pumpeln*, *pümpeln* „stampen”. De *u*-vormen kunnen deels zich bij *pomp* aansluiten. Vgl. *pummel*. Deze onomatop. woordgroep is er een van 't zelfde type als *boemelen* en *verwanten*. Wie voor *pimpelen* „drinken” van de grondbet. „zwellen” uitgaan en gr. *βέμβυξ* „drijftol”, lett. *bamba* „bol, kogel”, oi. *bimba-* „schijf, bol” vergelijken, zoeken de etymologie te ver weg; bovendien kloppen de bett. niet goed.

Pimpelmees znw., sedert Kil.; vla. *pimpermeese*. = middelrijnsch *pimpelmeisz* (reeds 1544) „pimpelmees”, altmärkisch *pümpelmésk* „parus maior”. 't Eerste lid kan wel identisch zijn met dat van **pimpelpaars** bnw., nog niet bij Kil.: fri. *pears* en *pimpel*. [Vgl. de woordgroep, bij *pimpelen* behandeld? Bezwaarlijk is *pimp-* een genasa-

leerde formatie naast *piepen*. In een alliteratievorm als *pimpelpaars* is de ospr. bet. van 't eerste lid absoluut niet na te gaan.] De *pimpelmees* heet ook in 't Du. naar de kleur: *blauweise* v.

Pimpernel znw., mnl. *pimpenelle* v. Uit ofr. *pimpernelle*, *pi(m)pinelle* „pimpernel”. Een ook elders ontleend rom. woord. Zie *bevernel*.

Pimpernoot znw., sedert Kil. = hd. *pimpernuss* v. Het eerste lid kan een onomatop. du. dial. *pimpern* „klapperen” zijn (vgl. bij *pimpelen*).

Pin. Zie II *pen*.

Pinas znw., sedert Kil.: *pinasse*. Uit fr. *pinasse* „pinas” (uit lat. **pinácea* „pijnhouten schip” afgeleid). Ook elders ontleend.

Pingel znw., nog niet bij Kil. Vorming van lat. (*nux*) *pinca* „pijnappel”.

Pingelen ww., nog niet bij Kil. Zansch ook = „peuteren op fijn naaiwerk”. Vgl. westf. *pingel* v. „klein voorwerp, kleingeestige mensch”, *pingelig* „kleingeestig”. In hoeverre betrekkingen met I *pink* en met dial. *prengeling* „pingelen, afdingen” bestaan, is onzeker.

Pinguin znw. Internationale benaming van onzekeren oorsprong (o.a. van lat. *pinguis* „vet” afgeleid).

I **Pink** (kleine vinger), sedert Kil., die 't „Hol.” noemt en ook *pinckoy* opgeeft. = oostfri. fri. *pink(e)* „pink”. Wellicht ospr. een woord uit de kindertaal. De oorsprong is dan niet na te gaan. De oostfri. bett. „stukje worst, darm, penis” kunnen jonger zijn. Evenwel kan ook ags. *on pincan* „in puncto” verwant zijn: de ospr. bet. zou dan zijn „spits voorwerp” en hoogerop zouden *pin* en *pint* verwant wezen.

II **Pink** (eenjarig kalf), reeds mnl., door Kil. „Holl. Fris.” genoemd. Oostfri. (*hē handeld mit*) *pinkefellen* (*un dlskuden*) = *pinkefellen* „pink-huiden” in de Friesche Stadrechten. 't Westf. kent *pinkenleer* o. „leder von starken kälbern”. De oorsprong van *pink* is onbekend.

III **Pink** (visschersschuit), mnl. *pinke* (v. ?). = mnd. *pinke* v. „een soort schip”. Kil. vermeldt de bet. „navis

speculatoria, lootsmansshoot" als „Sax.". Het nld.-nnd. woord is vroeger bekend dan fr. *pinque*, it. *pinco*, spa. *pinco*, *pingue* en deze benevens nhd. *pinke* v., eng. de. *pink* komen uit het Ndl.-Ndd. Oorsprong onzeker; misschien met I pink verwant? Ofschoon een grondbet. „langwerpig voorwerp" voor beide mogelijk zou zijn, blijft deze hypothese fantasie.

Pinken ww., mnl. *pincken* „knippen met de oogen" (slechts eenmaal in den verschreven vorm *pinchodi* „knipte hij"), ook „flikkeren" (van de oogen gezegd; nog Antw. vla. *pincken* „flikkeren, flonkeren"). Kil. vermeldt naast *pincken* „flikkeren" *pinck-ooghen*, *pimp-ooghen* „knipoogen, de oogen half sluiten (en zoo gluren)" en „*pincke*. vetus. Lumen : et Oculus, et cubicularis lucerna simplex : cicindela". Wsch. is de nld. ww.-stam *pink-*, die een onvaste beweging en een flikkeren aanduidt, eerst laat opgekomen. Ook eng. dial. komt *to pink* „knipoogen" voor.

Pinkster, pinksteren znw., mnl. (noordnld.) *pinxter*, *pinster* (nog Zaansch *pijnster*), *pinxteren*. Hiernaast de oudere vorm mnl. *pinxten*. De uitgang *-en* van beide vormen is geabstraheerd uit verbindingen als *te pinxten* „met Pinksteren", waar hij datief-uitgang was; vgl. Paschen. Zonder *-en* nog mnl. *pinxdach* e.a. samenstt. Het *-er-* van mnl. *pinxter(en)*, mnd. *pinster(en)*, ofri. *pinkostra*, *pinxtera* heeft men wel aan invloed van *ooster- (zie oost) „Paschen" toegeschreven; aangezien echter dit woord juist in 't Ndl.-Fri.-Ndd. al vroeg voor Paschen is geweken, is dat niet wsch. Veeleer moeten wij uitgaan van verbindingen als ofri. *anda thera pinxtera wika* „in de Pinksterweek", waar het woord adjectief-flexie had aangenomen. Mnl. *pinxten*, mhd. (nhd.) *pinxsten* „Pinksteren", os. *te pinkoston* „op Pinksteren", ofri. **pinxta* „Pinksteren" gaan op gr.-lat. *pentécosté* (*πεντηκοστή*) „Pinksteren", eig. „de 50ste (dag)" terug, dat vóór de hd. klankverschuiving ontleend is en overigens zich als een echt-germ. woord verder ontwikkeld heeft. Ohd. (Notker) *zi jinfchustin* is een geleerde vervorming

naar ohd. *finf* „vijf". Ags. *pentecosten* (m.?) en got. *paintekuste* v. zijn de weinig of niet veranderde vorm, zooals hij uit 't Lat. resp. Gr. was overgenomen. Het Ags. gebruikte den naam *hwíta sunnandæg* m. (eng. *whitsunday*) en vandaar ook het On. *hwít(a)sunnudagr* m. voor „eerste Pinksterdag"; voor ons is „witte Zondag" = „dominica in albis, de eerste Zondag na Paschen". Het On. kende ook al het uit 't Ndd. ontleende *pikkisdagar* mv. „Pinksteren". De mnl. — vooral zuidnld. en daar nog gebruikelijke — naam *cinwene* gaat op een tusschenvorm van lat. *cinquagésima* (voor *quinquagésima*) en ofri. *cinquiesme* „Pinksteren", eig. „de 50ste (dag)" terug.

Pinksternakel, pinsternakel. Zie *pastinak*.

Pinsbek, spinsbek znw. onz., nhd. *pinscheback*, fr. *peinchebec*, eng. *pinchbeck*. Genoemd naar den uitvinder, Chr. Pinchbeck te Londen, † 1732.

Pint znw., later-mnl. *pinte* v. = Teuth. *pynta*, mnd. (nhd.) *pinte* v. „vochtmaat", ofri. *pint* m. „kan". Wsch. was de oorspr. bet. „pinnetje of ander uitsteeksel om een maat aan te geven" (voor de bet. vgl. *pegel*, *peil*). Dan kunnen vla. *pint* „punt", mnd. *pint* m., ofri. *pint*, *pe(i)nth* m., ags. *pintel*, noorw. dial. *pintol* „membrum virile" en verder de woordfamilie van *pin* verwant zijn. Fr. *pinte* (> eng. *pint*) „pint" komen uit 't Du.-Ndl. Dat we den oorsprong van *pint* en zwits. *pinte* „herberg" omgekeerd in 't Rom. moeten zoeken, is niet wsch.

Pinter znw., nog niet bij Kil. Misschien uit eng. *painter*. Zie *penter-*.

Pioen znw., Kil. *pioene*. Gaat evenals vroeg-mnl. *peonie*, *pionie* v. (nld. *pionieroos*), laat-ohd. *béonia*, *pionie* (nhd. *pionie*) v., mnd. *pione* v. (♂?), eng. *piony* „pioen" op gr.-lat. *paëonia* „id." terug.

Pion znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *pion*, dat, met de oorspr. bet. „hakker", van de basis *pink(k)-* (zie *pinken*) komt. Kil. kent wel al *pionnier* „schansgraver" (nld. *pionier*) < fr. *pionnier* „id."

Pip znw., mnl. *pip* „een slijmig vocht" = ohd. *piſſiz*, *piſſiz*, *piſſiz* m.

„pituita, morbus in ore gallinarum” (ouder-nhd. *psipfs*, nu *pips*, ospr. nd. md.), mnd. *pip* m. „pip, ziekte van hoenders, ook van menschen”. Uit rom. **pipita* < lat. *pituita* „slijm”. De fr. vorm luidt *pépie* „pip”. Uit 't Fr. komt mnl. (vla.) *pippei(de)* „snot, pip”, in de 16. eeuw vla. *pepeye* als ziektenaam (nog vla. = „pip”). Kil. *pipse* „pip” en („Fris.”) „snot” is onder du. invloed ontstaan.

Pipa znw. Schertsende jonge ablaatformatie naast papa.

Pippeling, pipping znw., Kil. *pipping*, *pupping*, mnl. *pippine*, *pupine* (*gh*). = mnd. *pippink*, nhd. *pipping* m., eng. *pippin* „pippeling”. Uit fr. *pépin*, norm. ook *pupin* „vruchtépit”, norm. *pepin* ook „een soort appelboom” (wel van gr.-lat. *pepo* „watermeloen” afgeleid). De jongere vorm op *-ling* ging in 't De. over: *pipling* (: zw. *pipping*).

Pipsch bnw., nog niet bij Kil. Deze vermeldt wel „*pipsigh*. Fris. *Vaietudnarius*, morbosus”, van *pipse*. Zie pip.

Pis znw., mnl. *pisse* v. = mnd. (nhd.) *pisse* v. „pis”. Znw. bij het ww. **pissen**, mnl. *pissen*, mnd. (nhd.) *pissen*, ofri. *pissia*, eng. *to piss* „pissen”. Men houdt het germ. woord voor een ontl. uit fr. *pisser* (verschillend verklaard). 't Zou ook een echt germ. onomatopoëtisch woord („sissend naar buiten (laten) vloeien”) kunnen zijn.

Pisang znw. Uit 't gelijkkluidende mal. woord. Een andere naam (in Indië weinig gebruikt) is *b a n a a n*; een derde is 't oorspr. West-Indische *bacove*.

Pistool znw. (de en het). Kil. kent alleen nog maar *pistolet* < fr. *pistolet*. *Pistool* < fr. *pistole*, it. *pistola*. Mischien genoemd naar de stad *Pistoja* in Toskane. Ook elders ontleend.

Pit znw. (de, het), later-mnl. *pit* (*put*) o. „houtmerg, kern”. Kil. vermeldt naast *pit(te)* „pit, merg” ook „*pette*. Holl. j. *kerne*. Nucleus”. = mnd. *pit(te)* „pit, merg, kracht”. Wsch. met *tt* uit idg. *tn*: vgl. met *þ* (ð) uit *t* mnd. *ped(d)ik* m. „het binnenste, merg”, Kil. „*peddick int hout*. Sax. j. *marck, pit*,” ags. *piða* m. „merg van boomen, binnenste” (eng. *pith*). Oorsprong onzeker.

Pitoor. Zie *butoor*.

Plaag znw., mnl. *plághe* v. „ver-

wonding, slachting, onheil, straf van God, kwelling, schade, onheil, plaag”. = ohd. *plága* v. „hemelsche straf” (nhd. *plage*), mnd. *pláge* v. „plaag, vooral een door God gezondene, nederlaag”; hieruit laat-on. *plága* v. „plaag, lijden”. Ontl. uit lat. *plága* „slag, wond” (fr. *plaié*); in de bet. „straf van God” en de daaruit ontstane bett. door middel van de kerktaal ontleend evenals pijn. Eng. *plague* „pest, plaag” uit ofr. *plague*.

Plaat znw., mnl. *plāte* (*ā* blijkens Tongerensch *plōt*, achterh. *plate*) v. „plat hard voorwerp, plat stuk metaal, borstharnas, dikke balk, houten muur”. = mhd.-md. *blate*, *plate* v. borstharnas” (nhd. *platte*), mnd. *plāte* (westf. *plāte*) v. „plat stuk metaal, borstharnas, zandplaat”, eng. *plate* „plaat, bord”. Uit 't Mnd. laat-on. *plāta* v. „vlakke oppervlakte, borstharnas”. Uit fr. *plate* „plaat, plat voorwerp” (van 't bnw. *plat*; zie *plat*). Ohd. *blatta*, Teuth. oostmnl. mnd. ofri. *platte* v. „tonsuur” uit mlat. *platta* „id.”, evenzoo direct uit 't Lat. ohd. *platta* v. „marmereen plaat”.

Plaats znw., mnl. *plaetse* (*plaetche*) v. (laat-mnl. ook *plas* m., wsch. alleen inheemisch in het saks.-mnl. gebied; nog Deventersch *plas* „binnenplaats, open terrein”) „open plaats in of bij een huis, plein, slagveld, plaats”. Ontleend (met *ā* als *kaatsen*) uit vroegoudfr. *place* (*c* = *ts*; met enkelen *s*-klank sedert de 13. eeuw), pic. *plache* (*ch* = *tš*) (< vulgairlat. rom. *platāa* = lat. *platāa* „straat, breede binnenplaats” (gr. *πλατῆα*, scil. *ὄδος*; v. van *πλατῆς* „vlak”). Ook mhd. (nhd.) *platz* m., mnd. *plātse*, *plātze* v. „open ruimte, plein”, *plas* m. „plaats, plein, straat”, (> laat-on. *plaz* o. „plaats, open ruimte”), eng. *place* „plaats” komen uit het Ofr., eventueel het hd. woord uit een andere rom. streek. Ags. (north.) *plæce* v. „straat, plein” < rom. **platea*, **platja* of < oudnoordfr. *plātse*, ofr. *plātse*. Kil. *pletse*. j. *plaetse*, nog west-N. Brab. *plets* „steen voor 't huis” kan een oude ontl. met daarna ingetreden umlaut zijn; of berust de *e* op klanksstitutie? Got. *plapja* v. „straat” is een volksontl. uit lat. *platea*. — **Plaatselijk** bnw., **plaatsen** ww. Nog niet bij Kil.

Pladijs (platvisch, schol), mnl. (reeds Maerlant en Reinaert I) *plad(d)ijs, -ise* m. (v.?). Evenals laat-mhd. *blat(t)ise* v. (nhd. *platteise*) „platvisch” uit ofr. *pladisse* (lat. *platessa*, bij de woordgroep van *plat* hoorend). Eng. *plaiçe* „schol” uit den ofr. vorm *plaiße* (fr. *plaise*).

Plag, plagge znw., mnl. *plagghe* v. „lap, lomp, plag”, ook de naam van een muntstuk. = mnd. *plagge* v. „lap, lomp, plag”, on. *plagg* o. „kleedingstuk”, zw. *plagg* „slaag”. Voor de bett. vgl. *plak*. Zeker hooren *plag* en *plak* op een of andere manier samen; vgl. pletten. Van de basis *belāxq-* [of *delāxgh-*?] „slaan” zijn ten onrechte nog afgeleid ndd. *plegel*, zwa. *pflegel* „vlegel” (zie *vlegel*).

Plagen ww. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Van *plag*.

Plagiaat znw. o. Jong internationaal woord. Ouder is fr. *plagiaire* „plagiator” < lat. *plagiarius* „id.”; deze bet. uit „menscheroover, zielverkooper”, ospr. „verstrikker” (van lat. *plāga* „net”).

Plak znw., mnl. *placke* v. (m.) „klad, vlek, een munt, (geld.) plag”, ook „lap” blijkens 't ww. *placken* „lappen”, dat ook „slaan” beteekent en „kladden, plakken” (nml. **plakken**; mnl. in deze bet. gew. *plecken*, nog dial.). Van *placken* „slaan” weer Kil. *placke* „ictus” en „ferula” (nml. *plak*). Wsch. hooren al deze vormen met hun verschillende bett. bij elkaar; vgl. voor dgl. bett. bij *klad*. Buiten 't Ndl.: mhd. *pflacke, placke* m. „lap, vod, streek, vlek” (nhd. *placken*), *placken* „lappen”, mnd. *placke* m. „lap, klad”, *placken* „kladden, smeren, met onregelmatige tusschenpoozen schieten”, eng. dial. *platch* „lap”. Zie verder *plek* en *plag*.

Plakkaat znw. o., mnl. *plackaet* naast *plackaert* m. Dit uit fr. *placard*, van *plaque* (< ndl. *plak*). De substitutie van *-aat* voor *-aard* had plaats naar analogie van lat. verl. deelww. op *-ātus, -a, -um*. Ook elders ontleend.

Plamnoten (met vuile handen bezoe-delen), Kil. *palmnoten*. Misschien zijn dit woord en vla. *plamotten* „id.”, *plamoezen, -moesteren, -maasteren* „bekladden”, fr. *plannoter* „de suikerbrooden uit de vormen kloppen”, *plamnousse*

„oorvijs”, *plamussade* „slag” oorspr. schertsende afl. van I *palin*.

Plamuur znw. o., **plamuren** ww., nog niet bij Kil. Wellicht van mnl. mnd. Teuth. *plamen* „gladmaken, uitwisschen”, dat voor mnl. mnd. mhd. *planen* „id.” (< fr. *planer*, mlat. *plánāre*) in de plaats gekomen is (vgl. voor de *m* *pelgrim*).

Plan znw. o., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *plan* m. „plattegrond, ontwerp” (> de. zw. *plan* „id.”), eng. *plan* „id.” uit fr. *plan* „id.”, oorspr. „vlakke oppervlakte” < lat. *plānum*. Fr. *plan* wordt ook anders verklaard. In de bet. „vlakke, vrije ruimte” mnl. *plaen* m. o., mhd. *plān* m., *plāne* v. (nhd. *plan* m.), mnd. *plān* m., uit 't Ofr. of Lat. Vgl. *plein*. Voor de bet.-ontwikkeling van ndl. *plan* vgl. fr. *projet* „ontwerp”, dan in ruimer bet. „plan”.

Planeet znw., mnl. *planēte* m. Internationaal woord, op lat. *planēta* < gr. *πλανήτης*, letterlijk „dwaler” teruggaand.

Plank znw., mnl. *planke* v., *planke* m. = mhd. *blanke*, md. ook *planke* (nhd. *planke*), mnd. *planke* v. „plank, omheining of versterking van planken”, ofri. *planke, plonke* v. „plank”, laat-on. (uit 't Ndd.) *planka* v. „plank”. Uit laat-lat. resp. rom. *planca* „plank” (> fr. *planche*, prov. *planca* „plank”, piemonteesch *pianca* „vonder”, pic. *planke* „houten brug”). Eng. *plank* „plank” uit het Noordfr. Hieruit kan ook 't ndl. *plank* komen. — **Planket** znw. o. Reeds laat-mnl. afl. van *plank* met rom. formans; of misschien uit 't Pic. overgenomen? — **Plankier** znw. o., sedert het Oudnml. Misschien ook uit 't Pic. Ook kan men ontl. van *plankier* uit ofr. *planchier* (fr. *plancher*) aannemen; dan is de *k* naar *plank* gesubstitueerd voor *ch*. Ten slotte zouden we in ndl. *plankier* een afleiding van 't mnl. ww. *plankieren* (*gheplankiert* „met planken beslagen”) kunnen zien, dat wel niet omgekeerd van *plankier* zal komen.

Plant znw., mnl. *plante* v. = ohd. *psanza* (nhd. *psanze*), mnd. *plante*, ags. *plant(e)* (eng. *plant*), laat-on. *planta* v. „plant”. Uit lat.-rom. *planta* „id.”. Wellicht tegelijk met perzik e.a. plantnamen ontleend. — **Plantage** znw.,

nog niet bij Kil. Uit ofr. *plantage*. Fr. *plantage* beteekent nu „(be)planting”. — **Planten** ww. Reeds mnl., ohd. (*pflanzôn*), mnd., ags. (*plantian*), on. (*planta*). < lat. *plantâre*. — **Plantsoen** znw. o., bij Kil. *plantsoen* „plantae, plantaria, semina arborum”, *plantsoenbosch* „seminarium, plantarium”, mnl. *plantsoen* o. „puntige tak”, anno 1559 = „stek, poot”. Deze bet. heeft fr. *plançon* (lat. *plantio*) nog, waaruit 't ndl. woord ontleend is. Voor de bet.-ontwikkeling vgl. *Poten* als straatnaam.

Plapperen ww., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *plappern* „babbelen, snappen”, mnd. *pleppen*, ohd. *blabbizôn*, eng. *to blab* „id.” onomatopöëtisch. Vgl. de woordfamilie van babbelen. De ndl. bet. „slobberen, ploeteren” onder invloed van plassen.

Plas znw., Kil. en mnl. *plas*, *plasc* m. = ags. *plasc* (eng. *plash*) „plas”. De ndl. vorm op -s zal wel slechts een graphische variant zijn van dien op -sch. Ablautend met poel. Het voorkomen van *plasc* in 't Ags. verbiedt ons in *plas* een jongere formatie bij plassen te zien.

Plasdanck znw., sedert Kil.: *plasdanc*, *playsdanck* „palpum, gratulatio adulatoria”. De tweede spelling kan etymologisch-juist zijn: 't 1. lid gaat dan op een vorm of afl. van fr. *plaire* „behagen” (< lat. *placere*) terug en de oorspr. bet. is „dank verkregen door iemand te behagen, door vleierij”, of — zooals Plantijn vertaalt — „remerciment . . . pour complaire à aucun”.

Plassen ww., met fonetische spelling = Kil. *plasschen* „palpare aquas, motare aquas”, al in de 16. eeuw als synoniem met wasschen verbonden. = mnd. *plasken* (nhd. *plaschen*), eng. *to plash* (sedert de 16. eeuw) „plassen”. Wsch. een jong, sedert zijn ontstaan onomatop. gevoeld woord, onder invloed van *plas*, van wasschen e.a. woorden opgekomen. Er is geen reden om er een afl. van germ. *plat-* „slaan” (zie pletten) in te zien. Ook nhd. *platschen*, *plätschern* „plassen, ploeteren” is niet oud. Vgl. met anlautende *b* noorw. dial. *blaskra* „plassen”.

Plat bnw., mnl. *plat* (*tt*). Evenals

mnd. *plat* (nhd. *platt* uit 't Ndd.; mhd. slechts md. *blatefuoz*, *blatehuof* m. „platvoet”), eng. (vooral ouder-eng.) *plat* „plat, vlak” uit fr. *plat* „id.”. Dit ook in andere rom. talen voorkomende woord zal wel op gr. *πλατῆς* „vlak” teruggaan en niet van germ. oorsprong zijn (men heeft aan ontl. uit de bij pletten besproken woordfamilie gedacht). Op een reeds vóór-rom. vulgairlat. **plattus* wijzen: 1. de verbreiding in de rom. talen, 2. het vroege optreden, 3. de afl. *plat-essa* „platvisch” bij Ausonius. — Het o. van 't bnw. *plat* komt reeds mnl. voor = „platte kant”. Nnl. *plat* o. „plat dak” is uit *plat* dak o. verkort onder invloed van 't reeds vroeger bestaande *plat* o. „platte zijde” (van een zwaard e.dgl.).

Plataan znw., laat-mnl. *platane*, -aen. Uit gr.-lat. *platanus* of ofr. *platan*, fr. *platane*. Ook elders ontleend. Mnl. *plāde*, *pledēn* „ahorn”, ook mnd. blijkens *plādern* „ahornhouten” (bnw.), gaan op den rom. vorm **pladene* terug, waaruit ook fr. *plane* > eng. *plane-tree*, Kil. *plaen-*, *plane-boom* „plataan” resp. „ahorn”.

Platboomd bnw., nog niet bij Kil. = *plat-(ge)-bodem-d*.

Plateel znw. o., mnl. *plat(t)eel* m. o. „schotel, schaal”. Evenals mnd. *plattēr* o. (met dissimilatie) „schaal” uit ofr. *platel* (fr. *plateau*) „id.” (van *plat*; zie *plat*). Voor de bet. vgl. eng. *plate* „bord” (zie *plaat*).

Platina znw. o. Internationaal woord, afkomstig van spa. *platina*, een afl. van *plata* „zilver” (= fr. *plate*; zie *plaat*).

Plaveien ww., sedert Kil. Met jongere *l* (naar I pleisteren?) uit mnl. *paveyen*. Ontl. uit fr. *paver* „plaveien” (lat. **pavāre* voor *pavire*); de vorm p(l)aveien sluit zich bij 't verl. deelw. fr. *pavé* aan, dat ook mnl. voorkomt als znw. *pavei* „vloersteen” (nml. **plavei**). Opvallend is ndl. dial. *plavuus*, -uis, reeds mnl. *pla-*, *plevuus* „vloersteen”, altijd met *l*. Men scheidt het wel heelemaal van *plaveien*, maar de oorsprong staat niet vast. — **Plaveisel** znw. o., reeds mnl. *paveisel* o.

Plecht znw., dial. *pflicht*, mnl. *plecht* v. = ohd. *pflihta* v. (nhd. dial. *pflicht*)

„prora”, mnd. *plicht* v. „voor-, achterplecht”, ags. **pliht* (*plihtere* m. „proreta”), noorw. dial. *plitt*, *plikt* „plecht” (naast den *ó*-stam os. *plitta* v. „prora”). De afl. van een basis *ble-q-* „slaan” (zie plag, plak) is mogelijk, maar vaag. De afl. uit lat. *plectrum* „roer” is formeel en semantisch niet wsch.; de combinaties met plegen („de zorgende, dekkende, ver-dek”) en met I ploeg („de akkerende, voren trekkende”) zijn producten van wilde fantasie.

Plechtig bnw. Zie plicht.

Plee, *pleti* znw., later-nnl. De afl. uit fr. *plait-il* „wat belooft u?” is minder wsch. dan die uit *petit* (scil. *cabinet*).

Pleet znw. o. Nnl. uit eng. *plate*, eig. „metaalplaatje, goud- of zilverwerk” (= *plate* „bord”. Zie plaat).

Plegen ww., mnl. *plēghen*, (wellicht ouder) *plien* (**plexanan*) „instaan voor, zorg of belangstelling hebben voor, zich bezighouden met, doen, gebruiken, bezigen, omgaan met, gewoon zijn, ergens veel voorkomen”. = ohd. *plēgan* „instaan voor, zorgen voor, besturen, zich bezighouden met, gewoon zijn” (nhd. *pflegen*), os. *plēgan* „instaan voor”, ofri. *plēgia*, *pligia* „zich verplichten, nakomen, gewoon zijn”, in de laatste bet. ook *plēga*, ags. de wellicht oudere infin. *plēon* (**plexanan*) „aan gevaar blootstaan”. Ontl. : laat-on. *plēga* „zich bezighouden met”, *plaga* „zorgen voor, houden van”. Blijkbaar is de oudste bet. „instaan voor, zich voor iets aan risico, gevaar blootstellen”. Hierop wijzen behalve de reeds genoemde werkwoorden : 1. ofri. *plē*, *plē* o. „gevaar”, ags. *pleoh* o. „id., risico”, 2. ohd. *pflegila* v. „id.”, 3. de beteekenissen van plicht, 4. ontl. als mlat. *plegium*, fr. *pleige* > eng. *pledge* „borg, pand”. Met deze oorspr. bet. houden de meeste etymologieën (die deels ook om andere redenen verwerpelijk zijn) geen rekening, als daar zijn : 1. plegen uit **at-lezanan* „liggen op” (zie liggen) : vgl. lat. *in-cumbere* „zich toeleggen op”, — 2. plegen bij ohd. mhd. *spulgen* „gewoon zijn”, — 3. plegen bij gr. *βλέπω* „ik zie”, — 4. plegen bij obg. *blagū* „goed”. Ook lat. *bu-bulcus* „ossendrijver” mag niet gecombineerd

worden : it. *bifulco* wijst op een oerumbrosammitisch **bifulcos* : 't 2de lid = gr. *φύλακος* „wachter”. De semantische verdedigende combinatie met ier. *dliged* „plicht, wet, recht”, *dligim* „ik verdien, heb recht op”, kymr. *dleu*, *dylu*, *dyleu* „debere”, waarbij germ. *pl-* uit *dl-* wordt verklaard (vgl. I ploeg) heeft twee dingen tegen : 1. voor de kelt. woorden kan een even goede etymologie gegeven worden, als we van idg. *dlh* uitgaan, 2. de ags. fri. ndl. vormen met germ. *z* zouden dan niet anders dan als „neubildingen” begrijpelijk zijn. Semantisch en formeel aannemelijk is de combinatie met lat. *lacio* „ik lok” (*lacid* „inducit in fraudem” Paul. Fest.), hoogerop met *dolus* enz. (zie taal) : idg. **dle-q-ó* „ik stel (mij) aan gevaar, aan lagen bloot”. Een combinatie van plegen met ags. *plega* m. „spel”, *plegian*, *plegan*, *plagian* (eng. *to play*) „spelen” wordt door de bet. niet gemotiveerd.

Plei (landpunt), nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Pleidooi znw. o., nog niet bij Kil. Van een ww. **pleidoouen* uit fr. *plaidoyer*, een afl. van *plaid* (naast *plaidier*; zie pleiten).

Pleien (kinderspel) ww., mnl. *pleyen* „pret hebben, dansen, springen”. Wsch. niet met ags. *plegian* enz. „spelen” verwant (zie bij plegen, aan 't eind).

Plein znw. o., dial. met ruimer betsteer dan in de schrijftaal, mnl. *plein* o. (m.) „vlakte, veld, open ruimte”. Evenals eng. *plain* „vlakte, veld” uit ofr. *plain* < lat. *plānum*. Zie bij plan en vgl. grein : graan.

Pleister znw. (de en het). Deze vorm nog niet bij Kil. Mnl. *plaster* zal wel een graphische variant van *plaester* zijn. Pleister is in de plaats gekomen voor mnl. *plaester*, *plaster* (-ere) o.v. „pleister voor een wond, pleisterkalk”. Wij mogen voor den *ei*-vorm niet van een fr. dial.-vorm *plastre* uitgaan, want in de zuidelijke ndl. diall. is noch nu noch vroeger de *ei*-vorm in gebruik geweest. Ook veel noordelijke diall. kennen nog slechts *plaaster*. Misschien mogen wij aan invloed van woorden als *plaen* : plein, *paes* : paleis, : *paes* : *peis* („vrede”) denken,

waarbij een tijdlang beide vormen naast elkaar bestonden, totdat de eerste voor den tweeden week. Mnl. *plaester* komt evenals ohd. *pflaster* o. „wondpleister, pleisterkalk, geplaveide bodem” (nhd. *pflaster*), os. *plastar* (*á*) o., ags. *plaster* (o.?) (eng. *plaster*), laat-on. *plástr* m.o. „wondpleister” — misschien via het Rom. — van later-lat. *plastrum* (voor lat. *emplastrum*, gr. *ἐπιπλαστρον* „wondpleister”; mlat. *plastrum* ook „gips”). Voor de vocaalrekking vóór *st* vgl. priester. Voor een dgl. rekking bij ontl. uit het Ofr. zie *beest*. — I **Pleisteren** (met pleister besmeren), mnl. Kil. *plaesteren*. Een ook reeds mhd. mnd. ww. Vgl. *plaveien*.

II **Pleisteren** (rust houden). Deze vorm met secundaire *l* (onder invloed van I pleisteren?) nog niet bij Kil. Uit mnl. *peisteren* „voedsel geven, zich voeden, grazen, laten weiden”, ook reeds „pleisteren”. Uit ofr. *paistre* (fr. *paître*) „weiden” (< lat. *pascere*).

I **Pleit** (een soort plat vaartuig), mnl. *pleite*, *plaiete* v. „plaatboomde schuit”. In gelijke bet. mnd. *pleite* v., ofr. (noordelijk) *plete*, *plette*, *plecte*, *pleyte*, *pletre*. 't Is moeilijk uit te maken of dit woord oorspr. germ. is of rom. Bijgeval = mlat. *placta* „een soort schip” (op de Po)? In ieder geval wordt de combinatie met *plat* door de vormen niet gerechtvaardigd. Die met *plag*, *plak*, *plecht* is mogelijk, maar dubieus; de vorm *pleite* kan dan in de fri. getinte diall. oorspr. thuis hooren, of via 't Noordfr. op den ouderen germ. vorm teruggaan.

Pleiten ww., door Kil. „Holl.” genoemd, mnl. (vooral noordndl.) *pleiten* (*plaiten*, *pléten*) „procedeeren, in rechten vervolgen” (: zuidndl. *pleidieren*). = mnd. *pleiten*, Teuth. *pleyten*, ofri. *plaitia* „procedeeren”. Afl. van mnl. *pleit*, *plait* o.m. (*pleite* v.o.; nnl. II **pleit** o.) „proces, leed, kwelling”, Teuth. *pleyt*, mnd. *pleit* m., ofri. *plait* o. „proces”, dat zelf gew. uit fr. *plaid* (< lat. *placitum*) „id.” wordt afgeleid; de uitspraak van *á* als *t* aan 't eind van een woord maakt verbuigingsvormen en een afgeleid ww. met *t* begrijpelijk (vgl. *boertig*). Daar echter van ouds alleen *t*-vormen voorkomen en deze zelfs tot in het Fri.

toe gebruikelijk zijn, moeten wij veeleer aan vroege ontl. (\pm 800) uit ofr. *plait* (klankwettig uit *placitum*) denken, een frank. rechtsterm, die ook elders ontleend werd : it. *piato*, spa. *pleito*, port. *pleito*, *prèito*. Hiervan werd in de noordelijke ndl. gewesten, in 't Fri. en Ndd. een denominatief ww. gevormd, in de zuidelijke streken werd ofr. *plaidier* (fr. *plaidier*) als mnl. *pleidieren*, *-éren* overgenomen. Owfri. nieuwfri. *placht* „pleitgeding” kan rechtstreeks van het in Frankrijk van oudsher gebruikelijke lat. *placitum*, **plac'tum* „rechtsdag” komen.

Pleizier znw. o., sedert Kil. : „*playsir*. Gal. Flandr.”. Uit fr. *plaisir* (bij *plaire*, zie *plasdank*). Mnl. reeds *plasant*, *plaisant* „aangenaam”. Zoowel 't bnw. als 't znw. zijn ook in 't Eng. ontleend.

Plek znw., ook = „plaats” dial. zeer verbreid, mnl. (vooral noordndl.) *plecke* v. „plaats, plek, dorp”. = mnd. *plecke* v. „plaats, vlek”. Bij *plak* : vgl. dial. *plak* „plek, plaats” en voor de vocaalwisseling ook *plekken* naast *plakken*.

Plemp (soort vischschuit), nog niet bij Kil. Wellicht een ablautvorm bij II *plomp*.

Plengen ww., niet bij Kil. of mnl. Wel Teuth. mnd. *plengen* „mengen, roeren”, mnd. ook overdr. „strijd verwekken, bedriegen”. Oorsprong onzeker. Bijgeval een jonge vorm, onder invloed van *mengen* en woorden met *pl*-anlaut zoals *plassen* ontstaan?

Pleti. Zie *plee*.

Pletten ww., mnl. *pletten* „plat drukken”. Schijnbaar een afl. van *plat*, inderdaad een ouder ww., dat echter met *plat* in associatie is getreden. = mnd. *pletten* „plat maken, pletten” (nhd. *plätten*), ags. *plættan* „een klap geven”. In dezelfde bet. mnl. *platten*, formeel = mhd. (ospr. alleen md.?) *platzen*, *blatzen* „slaan, met lawaai op iets vallen” (nhd. *platzen*). Verder 't znw. mnl. *plat* m. „slag, smak, pats”, mhd. *blaz*, *plaz* m. „smak”, ags. *éar-plætt* „slag om de ooren”. Van een basis germ. *plet-* (: *plet-*?), idg. *blaʷd-* „slaan”, waarmee met nasaleering oi. *bandá-* „verminkt” ablauten kan : grondvorm der basis : *belūʷd-*. Verwant zijn nog : got.

plats m., ohd. *plez*, *blez*, *plezzo* m., -a v. (ě?), mnd. *plet* „lap”, mnl. *plet* m. „brok”; voor de bett. vgl. bij *plag*. Ook hierbij ohd. *pletta* v. „palmula”? Het vreemde consonantisme van dit en de andere hd. woorden is misschien te verklaren uit het dooreenloopen van ospr. germ. verwanten van pletten en vormen van de rom. woordgroep van *plat*. Wellicht is *belāx-d-* uit *belāx-* verlengd; gr. *βάλλω* „ik sla, gooi” mag echter niet vergeleken worden: het heeft idg. *gʷ*, vgl. *k wellen*. Wel kunnen *plag* en *plak* van een wortel *belāx-g-* (*k*) of *belāx-gh-* (*gh*) komen: *kk* uit idg. *qn* of *kn*, *ghn*, *ghn*. Evenwel zouden *plag*, *plak* ook *pl-* uit idg. *dl-* kunnen hebben en van de bij I ploeg besproken basis komen, die dan oorspr. „met een slag doorsnijden” beteekend heeft.

Pleuris znw., sedert Kil. Blijkbaar verkort uit 16.eeuwsch *plueresie*, Kil. *pleurisije* < fr. *pleuresie* (afl. van gr. *πλευρά* „zijde van 't lichaam”).

Plicht znw., mnl. *plicht*, *plecht* (*plichte*) v. „risico, verplichting, verbintenis, plicht, gemeenschap, zorg, bescherming, macht, verplichte dienst, schuld, zonde, toedoen, ellende, gebruikelijke vormen”. Bij de laatste bet. of bij de bet. „dienst, ambt” (Kil. *pleghete*, *plege*, *plicht* „munus, officium”) sluit zich nnl. *plechtig* aan; Kil. mnl. *plechtich*, *plichtich* = „tot iets verplicht, schuldig”. Deze afleiding is ook mhd. mnd. ofri. *Plicht* = ohd. *pflicht* v. „cura, mandatium” (nhd. *pflicht*), mnd. *pflicht* v. „verplichting, plicht, gemeenschap, dienst, belasting, loon”, ofri. *pflicht* v. „risico, verantwoordelijkheid”, ags. *pliht* v.m. „gevaar, risico” (eng. *plight*). Verbaalnomen bij *plegen*. — **Plichtmatig** bnw. Zie II -matig.

Plint znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *plinthe* (gr.-lat. *plinthus*) „vierkante tegel”.

I **Ploeg** (voorwerp), mnl. *ploech*, *plouch* (*gh*) v. m. = ohd. *pluog* (nhd. *plug*) m., mnd. *plóg*, *plúg* v. m., ofri. *plóg* m. „ploeg”, ags. *plóh* „een stuk land” (oorspr. = „ploeg” evenals nog eng. *plough*), on. *plógr* m. „ploeg”. Dit woord, germ. **plóza-* (-*zn-*) duidde een meer ge-

perfectioneerden ploeg aan dan on. *arðr* m. (zie I aard). Andere germ. woorden voor „ploeg” zijn: got. *hoha* m. (: ier. *cecht* „ploeg”, lit. *szakà*, oi. *cákhá-*, arm. *t'sax* „tak”) en ags. *sulh* v. (: lat. *sulcus* „vore”; zie bij *z welgen*). Uit het Germ. slav. (o.a. russ.) *plugü*, lit. *plúigas* „ploeg”. Men heeft wel gemeend, dat ook de Germanen hun **plóza-* van een ander volk ontleend hebben. Er is bij die hypothese echter geen goed etymon te vinden. *Plaumorati*, dat Plinius als rhaetisch-gall. naam voor den ploeg met raden (volgens zijn meedeeling kort geleden door rhaetische Galliërs uitgevonden) opgeeft en waarvoor men wel *plóum Raeti* leest, is dat niet: een ospr. gall. woord met *p-* is niet aannemelijk. Langob.-lat. *plóvum* „ploeg” (nog lombardisch *plò* enz.) is niet van ploeg te scheiden, ofschoon de onderlinge vormbetrekkingen niet klaar zijn (germ. **plóza-* > **plówa-* naast **plóza-*, -*u-*?). Alb. *pluar* „ploegschaar” leidt men wel uit het Germ. af. Als wij germ. oorsprong aannemen, kunnen wij germ. *pl-* uit idg. *dl-* verklaren en ier. *dlongid* „hij splijt” (ook gr. *γλωχης* „stekels aan de aren”, *γλωχίς* „punt, spits”?) combineeren. Zie verder telg en plug, plukken. De combinatie van ploeg met plegen, die voor dit ww. een grondbet. „akkeren” veronderstelt, houdt niet voldoende rekening met de werkelijke bett. er van. Zie nog *plag* en *pletten*. — **Ploegen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. on. (*plóggja*).

II **Ploeg** (afdeeling werklui, examinand i e.dgl.), sedert de 16.eeuw; gron. 1436 = „hoop (turven)”. = ndd. *plóg* „afdeeling, troep”, fri. *ploech* „ploeg werklui, bij elkaar hoorend span”. Wsch. = I ploeg, oorspr. = „mensen of dieren die bij één ploeg hooren”, ofschoon de oudste plaats en daar niet op wijzen. Anders eventueel met de oorspr. bet. „afgescheiden, van anderen gescheiden troep” van dezelfde basis voor „snijden, splijten”, waarvan I ploeg.

III **Ploeg** (vore, groeve), nog niet bij Kil. Van ploegen (zie bij I ploeg), opgevat als „voren snijden”.

Ploert znw., nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Ploeteren ww., nog niet bij Kil. Vgl. oostfri. *plüdern* „ploeteren”. ook „bab- helen, leuterer”, in deze bet. ook mnd. *plüderen*, laat-mhd. *plüdern* (nhd. *plaudern*), waarnaast mhd. *plödern*, *blödern* „id., geruisch maken”. Verder vgl. de. *pludre* „leuterer, klokken”, *pludder* „geleuter, modder, moeras”. Onomatop. woordgroep. Dgl. bett. bij plapperen. Zie nog poedel.

Plof tussenw. en znw., **ploff** ww., nog niet bij Kil. Klanknabootsend. Dgl. vormen ook in andere talen. Vgl. bof.

Plok znw. Zie bij plukken.

I **Plomp** (waterlelie), sedert Kil. Uit mnl. *aplompe* v., een onverklaarden vorm.

II **Plomp** bnw., mnl. *plomp* „log, stomp, bot, dom”. = mnd. (nhd.) *plump* „id.”. De synonieme woorden eng. de. zw. *plump* worden voor ontl. uit 't Ndl.-Ndd. gehouden. De oorspr. bet. was „zwaar vallend, log” en het woord is onomatopöetisch, evenals

III **Plomp** tussenw. znw. (= „plons”), **plompen** ww., het laatste reeds bij Kil. met de bet. „mergere, mergi”. Evenzoo mnd. *plump* „plomp” (tussenw. en znw.), mhd. *plumpfen*, *pfumpfen* „dof vallen”. Dgl. vormen ook elders, o.a. lit. *plūmpt*, *plūpt* „plons” (tussenw.). Vgl. met gelijken anlaut plof, plons, plots. — **Plompverloren** bijw., sedert de 16. eeuw. Oorspr. = „zoo maar botweg in 't wilde” (vgl. zuidndl. *botverloren*) of „zoo maar plons weg”. 't Eerste lid is II of III plomp.

Plons tussenw. znw., **plonzen** ww.; alleen het laatste wordt reeds bij Kil. vermeld als „*Plonssen int water*. De- mergere”. Dit feit doet de gedachte opkomen, dat dit ww. wel evenals eng. *to plunge* „dompelen” een ontl. zal zijn uit fr. *plonger* „id.” (lat. **plumbicāre*) en niet een afl. van een klanknabootsend tussenw. plons. Dit laatste moet dan bij 't ww. plonzen gevormd zijn, waarin men direct bij de ontl. een onomatopöetisch woord zal hebben gevoeld. Dgl. onomatopoeën ook elders. Vgl. III plomp, bons.

Plooi znw., **plooien** ww., mnl. *ploye*, *plooy* v. m., *ployen*. 't Znw. uit ofr. *ploi* (fr. *pli*) „plooi”, 't ww. bij ons van 't znw. gevormd, eer dan ontleend

uit den ouden zwakken stam *ploi-* van 't fr. ww. *plier* (< lat. *plicāre*) „plooien”. Ook mnd. *plouien* „plooien”.

Ploten ww., mnl. *plōten* „(wol) uit- pluizen, plukken, de vruchten van iets plukken, rammeien”. Vgl. nieuw-vla. *plotten* „pluizen”, Teuth. *plottzen* „de wijnranken van bladeren ontdoen” (zie bij I pluis). Wellicht uit fr. *peloter* „met den bal gooien, tot een kluwen of bal maken, afrossen”, evenals vla. *plote* „zachte kaatsbal”, Kil. *plotte* („vetus”) „bal” uit fr. *pelote* „bal, kluwen” (afl. van lat. *pilus* „haar”). De bet. van 't ontleende ndl. ww. is op- vallend; men vergelijkt wel de volgende bet. van fr. *pelote*: „réunion de peaux qu'on jette à la fois au foulage dans les tanneries” (vgl. Zansch *ploot* „schapevacht waarvan de wol is af- geschoren”); fr. *ploter la laine, la denuer de son poil* (Kil., uitgave 1642) komt eer uit 't Ndl. dan omgekeerd. De verklaring van ploten als echt germ. woord (ablautend met pletten?) is niet aannemelijk te maken.

Plots, plotseling bijw. bnw., nog niet bij Kil. **Plotseling** is naar hd. *plötzlich* (reeds zeldzaam mhd. *plozlich*, ook al mnd. *plutz-*, *plustik*) „plotseling” ge- vormd, met formans-verandering. Ouder- nhd. ook *plotz* „plotseling” > ndl. plots. Wij moeten uitgaan van een klanknabootsend **plots* (een woord van dezelfde soort als III plomp), waarvan ook Kil. *plotsen int water* „mergere vel mergi cum impetu”. De. *pludselig*, zw. *plötzig* „plotseling” zijn uit het Ndd. resp. Hd. ontleend.

Pluche znw. (de, het), nog niet bij Kil. Uit fr. *p(e)luche* (afl. van lat. *pilus* „haar”). Ook elders ontleend. Zie nog I pluis.

Plug (stop, pin), sedert 1511 (Amster- dam: *plugghe* „pin”), mnd. *plugge* m., eng. *plug* „pin, stop”, noorw. *plugg* „pin”. Met ablaut misschien noorw. dial. *pligg* (**plezju-*) „id.”. Kan van de bij I ploeg besproken basis komen. De grondvorm van het ndl. woord is dan idg. **dl_{ogh}-jā-* of **dl_{ogh}-jon-* en de oorspr. bet. „het spitse, puntig-gesnedene”. Laat-mhd. *pfloc* m. „pin” (*ek*; ook *pflocke* m.; nhd. *pflock*) kan op **dl_{ogh}-nó-*

of **dl_ogh(o)n-* teruggaan, evenzoo mnd. *pluk*, *plok* (*ck*) m. „pin, stop”. Vgl. nog plukken. Ook mogelijk is de afl. van de basis voor „slaan”, waarvan ook plag wordt afgeleid. Zie overigens bij pletten (in fine).

Pluim znw., mnl. *plúme* v. „veer, dons, slagpen, pluim, pluise”. = ohd. *plúma* v. „dons” (nhd. *flaume* v., *flaum* m.), os. **plúma* (blijkens *plámon* „met veeren opvullen”), ags. *plám* (in *plám-f^ræder* v. „donsveertje”). Vóór de hd. klankverschuiving ontleend uit lat. *plúma* „dons, pluise, veertje”. Evenzoo is ier. *clám* „veeren” blijkens de *c* een oud leenwoord. Men brengt het feit van die oude ontl. wel in verband met Plinius' mededeeling, dat in den ouden tijd germ. stammen kudden ganzen aan Rome leverden. Een leenwoord met verwante beteekenis is peluw. — **Pluimgraaf** znw., reeds mnl. Zie graaf. — **Pluimstrijken** ww., reeds later-mnl. Een ook fri. ndd. ww. Oorspr. bet.: „iemand de pluises van de jas strijken”. Vgl. mnl. *plúmen striken*, *éne striken van den plúmen*, *éneu de plúmen aflesen* e.dgl.

I **Pluis** znw. o., nog niet bij Kil. Niet uit fr. *peluche* „pluche”, dat niet de bet. „pluis” heeft [NB. nld. pluis „pluche” komt wel van dit fr. woord], maar een afl. van pluizen, dat Kil. reeds opgeeft en dat ook laat-mnl. voorkomt in de samenstelling *úte-plúsen* „uitplukken”. Dit komt van ofr. *peluchier*, fr. *é-plucher* „pluizen” (waarover zie plukken). Dit fr. ww. ging ook in 't Ndd. over: vgl. mnd. *plúsinge*, *plúserie* v. „kleine waar, rommel, afval” (van **plúsen*, dat dial. nog voorkomt). Vla. *plossen* „pluizen” mag niet worden aangehaald als een ablauteursvorm van pluizen, die den germ. oorsprong hiervan zou bewijzen. Het is veeleer van het synonieme *plotten* (zie bij ploten) gevormd (= Teuth. *plottzen*, tenzij dit ospr. hd. is); ook kan *flos(se)* „pluis” invloed gehad hebben. De afl. Kil. *pluysteren*, mnd. *plústeren* „plunderen, door elkaar woelen” sluit zich aan bij pluizen in 't bij Kil. opgegevene *pluyzen de borse* „marsupium exenterare, exinanire”.

II **Pluis** hnw., sedert Kil., die de

bet. „mundus, purus, politus, tersus, extersus” opgeeft. Gevormd bij Kil. *pluyzen* (= nld. pluizen) in de bet. „polire, comere, ornare, mundare”, die zich uit „scalpere, tergere, detergere, extergere” ontwikkeld heeft. Ook oostfri. *plús* „rein, netjes, zuiver”, fri. *net plús* „niet pluis” komen voor.

Pluizen. Zie I pluis.

Plukharen ww., sedert 1505: *plockhären* (wtri.) „de haren uittrekken”. Reeds mnl. *haerplocken* „id.”.

Plukken ww., mnl. *plucken*. = mhd. (nhd.) *plücken*, mnd. *plucken*, meng. *plicchen* „plukken”, wgerm. **plukkian*, naast het wsch. oudere mnl. *plocken* „id.” (nog dial.: Zansch; volgens Kil. „Fland. Holl.”), ohd. *plocçôta* „compilat”, mhd. (md.) *pflocken*, fri. *ploaitsje*, ags. *pluccian* (eng. *to pluck*), on. *plokka* „plukken”, w.- en ngerm. **plukkón* (voor dgl. dubbelvormen vgl. lokken). Hierbij zijn de znw. *pluk*, *plok* gevormd, mnl. Teuth. *plock*, mhd. *pflock(e)* m., mnd. *plucke* in dgl. bet. Beantwoordend aan ons plok-penning, plok-geld (waaruit plok „id.”) komt reeds mnd. *pluck-gölt* o., *pluck-pennink* m. „zakgeld, geld voor kleine uitgaven” voor. Gew. neemt men voor **plukkón* ontl. aan uit rom. **piluccäre* „plukken”, dat van *pilus* „haar” wordt afgeleid en waarvan it. *piluccare* „plukken, afristen”, prov. *pelucar* „(vogels) plukken”, ofr. *peluchier* (oudnoordfr. *pelukier*, *plusquier*; fr. *é-plucher*) „plukken, pluizen” komen. De mogelijkheid bestaat echter, dat plukken een echt germ. woord is met de oorspr. bet. „afsnijden” en verwant met I ploeg: germ. *plukkó-* < idg. *dl_ogh-ná-*. Het rom. ww. zou dan uit 't Germ. kunnen komen en in zijn anlaut door afl. van *pilus* beïnvloed zijn (zie pluche), of naast 't germ. ww. heeft inderdaad een van ouds rom. **piluccäre* bestaan.

Plunderen ww., mnl. (niet oud-mnl.) *plonderen*, *plunderen*. = laat-mhd. *plundern* (nhd. *plündern*), mnd. *plunderen*, fri. *plonderje*, *plunderje*, eng. *to plunder*, de. *plyndre*, zw. *plundra* „plunderen”, eig. „van zijn boeltje berooven”. Dit woord heeft zich door ontl. verbreed. Het grondwoord komt mnl. voor als *plunder* v. „boeltje, inboedel”, waar-

naast **plund(e)* in *plundwäre* m. (v. ?) „klein huisraad” en in nnl. **plunje** (**plund-je*), fri. *plunje*, *plonje*, *ploanje* „plunje”. Wsch. komen deze vormen benevens oudnhd. laat-mhd. *plunder*, *blunder* m. „huisraad, kleeren” (’t eerst 1383 = „beddegoed”, dan „linnengoed, kleeren”; nhd. *plunder*) uit het Ndd.: mnd. komt naast *plunder-wäre* v. „klein huisraad, kleeren” ook *plunde* m.v. „id., vodden, lappen” voor. Wsch. een jonge woordgroep, misschien ten deele onder invloed van andere woorden met *pl-* (o.a. mnd. *plet* „lap” ? zie *pletten*) ontstaan.

Pluvier znw., mnl. *pluvier* (*plovier*). Evenals oudnhd. *pluvier*, *pulviter*, *pulurter*, *pulu(z)er* uit fr. *pluvier* (van lat. *pluvia* „regen”); vgl. den hd. naam *regenpfeifer* m.

Pochel zaw., nog niet bij Kil. Jonge bijvorm van bochel.

Pochen ww., sedert de 16.eeuw. Kil. geeft de bett. „bacchari, debacchari : tonare murmure et verberibus : et iactare, iactitare, venditare, ampullari”. De oorspr. bet. was „met lawaai slaan” : vgl. voor de bet.-ontwikkeling de bij *boffen*, *bluffen* geciteerde woorden. In letterlijke en overdrachtelijke bet. is het ww. overgenomen uit hd. *pochen* „kloppen, geraas maken, pochen” (mhd. *bochen*) = mnd. *böken* „id.”. Zie verder *beuken* en ook den anlautsvariant *poken*.

Podagra znw. (de, het), reeds mnl. Uit lat. *podagra* (gr. *ποδάγρα*). Mnl. *podagre* heeft vnderlandschten uitgang (of uit fr. *podagre*?). Met auslautverandering na de ontl. Kil. *podaghel* („Sax.”), mnd. *podagel* (-*ger*, -*gen*, -*gern*) m.v. „podagra”.

Podding, pudding znw., later-nnl. Evenals hd. de. zw. *pudding* uit eng. *pudding* „pudding”, dat wel uit fr. *boudin* (van onzekere afkomst) „bloedbeuling, worst” wordt afgeleid (voor de bet. vgl. nog westf. *puddek* m. „klomp, pudding, worst”), maar ook wel van een germ. basis *puð-* „zwellen”, waarvan o.a. ook noordholl. fri. gron. *pod(de)* „padde” (door Kil. als „Holl.” vermeld), mnl. *pudd* v. (volgens Kil. „Fris.”) „puitaal”, mnl. *puut* (*d*) m.

„kikvorsch” (nog vla. zeeuwsch) kunnen komen, benevens nd. *puddig* „opgezet, opgezwollen”, ags. *puduc* m. „kropgezwel”; zie verder bij *puit*. De ndl. vorm *pudding* is ontleend uit den geschreven eng. vorm, de uitspraak is vnderlandscht.

Poddome. Bastaardvloek < *God dome* voor *God doem’me*.

Poedel znw. Later-nnl. evenals eng. *poodle*, de. zw. *puddel* uit nhd. *puddel* m., verkort uit *puddelhund* m. ’t Eerste lid wordt wel van *puddeln* „ploeteren” afgeleid, een onomatop. woord evenals *ploeteren*. — **Poedel** „misworp, misschot” komt eveneens van nhd. *puddel* m. „id.”, wsch. = *puddel* „poedelhond”. Voor de bet. vgl. *bok*, *zwijn* in dgl. overdr. bett.

Poeder, poeier (de en het), mnl. *poedere*, *poeder* v.o., laat-mnl. ook „buskruit”. Uit fr. *poudre* (< lat. *pulvis*, stam *pulver-*) „poeder”. Ook elders ontleend. Mnl. *pulver*, *polver* m.o. (nl. *pulver* o.) „stof, asch, poeder”, mhd. mnd. *pulver* m.o. „id., buskruit” (nhd. *pulver* o.) direct uit lat. *pulver-*.

Poëet znw., mnl. *poëte* m. „dichter”, ook „schrijver, ziener”. Een ook reeds mhd. (sedert 1240) en mnd. ontl. uit lat. *poëta* (gr. *ποιητής*). Ook elders ontleend. Sedert de renaissance een alg. literair woord.

I **Poef** tusschenw. Ook in andere talen. Klanknabootsing evenals *pof*.

II **Poef** znw. Laat-nnl. uit fr. *pouf* „een ronde kanapee”, vroeger „een soort dameskapsel”, onomatop. en identisch met het tusschenw. *pouf*; zie I *poef*.

Poeha znw., ook *boeha*, *poehaai*. Sedert de 18.eeuw met *p* geschreven. Bij Plantijn reeds in den vorm *bohay*. Dgl. vormen ook op du. gebied. Vgl. ook fr. *brouhaha*. Al die vormen zijn onomatopoëtisch.

Poel znw., mnl. *poel* m. = ohd. *pfuol* (nhd. *pfuhl*), mnd. *pól*, *pál*, ofri. ags. *pól* m. (eng. *pool*) „poel, kuil met water”. Een langere stam is noorw. dial. *póla* v. (**pólión-*) „id.”. Verwant met obg. *blato* „meer, vijver, moeras” (**bolto*; volgens een andere hypothese = lit. *báltas* „wit”, wegens ’t stijgende slav.

accent : vgl. russ. *bolóto*), lit. *balà* „broekland, moerasland (vaak met hout-gewas)”, alb. *balte* „moeras, modder, klei, aarde”; misschien nog oi. *jam-bála* „moeras, modder”. Verdere combinaties zijn al te gewaagd. Zie nog *plas*.

Poelepetaat znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *poule pintade*. 't Eerste woord = „kip” < lat. *pulla*, 't tweede < spa. *pintado* < lat. **pinctátus* „gespikkeld”. — **Poellet** znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *poulet, poulette* „kuiken”, demin. van *poule*. — **Poelier** znw., sedert Kil. Met uitgang-substitutie uit fr. *pouletier* „poelier”. In 't Mnl. komt reeds 't nog vooral zuidndl. bestaande *poelge, poelje* v. „jonge kip” voor, dat met uitgangverandering op fr. *poule* teruggaat.

Poen znw., eerst later-nnl. Wellicht aan het Bargoensch ontleend. Een homoniem is dial. (Zaansch brab. limb.) *homonie* „kus”.

I **Poep** (veest). Van **poepen** ww. 't Ww. sedert Kil. Met dial. *oe* < *ú*. = mnd. *pápen* „poepen”. Onomatop., met gebroken reduplicatie.

II **Poep** (mof). Nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker.

Poeren. Zie *peuren*.

I **Poes** (kat), nog niet bij Kil. Met *oe* < *ú* = oudnln. *puis* „poes” (nog dial. : Goer. *pús*, en in een *puisje* vangen „belletje trekken”). = ndd. *pús*, fri. *poes*, eng. *puss*, de. en dial. zw. *pus*, noorw. dial. *pus(e)* „poes”. Onomatop. roepwoord; bij 't ontstaan kunnen afl. van germ. *pūs-* „zwellen, blazen” (zie *poezel*) meegewerkt hebben. NBrab. komt *pues* „poes” voor.

II **Poes** (uitslag van kalk), nog niet bij Kil. Wellicht = I *poes*. Vgl. *katje* in overdr. bet.

Poespas znw., nog niet bij Kil. Een allitereerend-ablautende onomatopoeë. Ook du. dial. Vgl. gron. *koeskas* (elders *koeskoes*) „doorengemengd”, eng. *pish-pash, mishmash* „poespas, mengelmoes” e.dgl.

Poets, pots znw., nog niet bij Kil. Gew. neemt men identiteit met mnl. *bootse* (zie *bootsen*) aan. Den afwijkenden vorm verklaart men dan door invloed van hd. *posse* v. „poets, grap”,

oudnhd. ook „oplegsel, bijwerk bij kunstvoorwerpen”, waarvoor men zelfden rom. oorsprong als voor *bootse* aanneemt. Met 't oog echter op mnd. *putze, pusse, posse* m. „poets”, waarmee oostmnl. (Limb. Serm.) *potse* „kuur, streek” identisch kan zijn, moeten wij veeleer naast het uit 't Rom. ontleende hd. *posse* „oplegsel” een oorspr. germ. woord voor „poets, grap” aannemen. Dit kan allerlei grondbett. gehad hebben (vgl. ndl. *mop, bak, ui „grap*”); dat feit maakt de etymologie onzeker. Bij *pot*? Kan wellicht de verbinding mnd. *énem énen pussen ríten*, hd. *possen reissen* (reeds 1540 *bossen reissen*) den weg wijzen? De ndl. *oe* berust wsch. op nd. invloed; vgl. de. *puds*, zw. *puts* „poets”, uit 't Ndd. ontleend.

Poetsen ww., nog niet bij Kil. Evenals zw. *putsa* uit hd. *putzen* „schoonmaken”, reeds laat-mhd. *butzen* „versieren”, dat verschillend verklaard wordt. Van lat. *putáre* „poetsen, schoonmaken”?

Poezel(ig) bnw., nog niet bij Kil., die wel *poeselachtigh* „gespied, vleezig” en *poesele* „puella, puella torosa, obesula” vermeldt. Met *oe* < *ú* (vgl. I *poes*, I *boer*). Van een germ. basis *pūs-* „zwellen”, waarvan o.a. ook ohd. *pfoso*, ags. *pusa, posa*, on. *posi* m. „buidel, zak”, on. *púss* m. „buidel”, noorw. dial. *pús* „gezwel”. Nauw verwant met „zwellen” is de bet. „opblazen, blazen” die *pūs-* vertoont in Kil. *poesen* „kussen” („vetus”), mhd. *pfúsen* „snuiven, niezen”, ozw. *pýsa* „snuiven”, mnl. **puusten* (waarvan *puester* m. „blaasbalg”), Kil. *poesten* („Fris. Sax.”, nog dial. en in Asschepoester), Teuth. *puysten*, mnd. *pústen* „blazen”. Vgl. nog *puist*. Buiten 't Germ. hierbij gr. βύω, βυρέω (stam βυ-) „ik stop vol”, alb. *mbus* „ik vul”; sommigen vergelijken ook ier. *bus* „lip”, gael. *bus* „mond met dikke lippen” (zie echter *kus*) en — zeer onzeker — oi. *busa* „kat”, dat zich bij germ. *pūs-* in de bet. „blazen” zou aansluiten. Evenals *bhūs-* „zwellen” (zie *boos*) van een korter *bhū-*, zoo kan *būs-* „id.” van *bū-* worden afgeleid: een wortelvariant is *bū-l-*: zie *puien*.

Poëzie znw., nog niet bij Kil. Uit

fr. *poésie* (lat. *poësis*, gr. *ποιησις*). Mnl. *poëterie* v. „poëzie” en „dichtstuk” (reeds bij Maerlant) < mlat. *poëtria*. Zoo is ook hd. *poeterei* v. reeds laat-mhd. ontleend, *poesie* v. in de 16. eeuw. Vgl. ook eng. *poetry* „poëzie”.

Pof znw., sedert Kil. In de bet. „plof, zware slag” = pof tusschenw. In de bet. „opgeblazen, opgezwoolen voorwerp”, o.a. „pof aan een mouw” van de onomatop. basis *puf-* „opblazen, zwellen”, waarvan o.a. nog mnd. *puffe*, fri. *pof(ke)* (in de 16. eeuw *puffe*, Leeuwarden) „een soort broodje, bol”, nnl. **poffer** (in de tegenw. bet. nog niet bij Kil., maar wel = „pocher, praalhans”), puffen, laat-mnl. *puffen* wellicht = „oprispen”. Hierbij ook Antw. *poef* „moed, lust, fut”, ndl. (geen) *puf* (in iets hebben), en ook de allite-reerende vorm *patapoef*, Antw. naar II pad ook *paddepoef*. Van de basis *puf-*, waarnaast *buf-*, komen allerlei woorden in germ. en rom. talen; vgl. nog *hof* en *poef*. Met ndl. op den *pof*, *hof* (kopen) vgl. hd. *aufpuff*, fr. *à pouf*. — **Poffen** ww. Sedert Kil.

Pogen ww., bij Cats met *ó*, Kil. *pooghen* „Fland. Holl.”, waarnaast hij *poghen* opgeeft, mnl. *pôghen* (meermalen rijmend op *dôghen*, *tôghen*; ook *pôghen*?) „zich inspannen, streven naar, pogen, zich begeven naar”, ook refl. „id.” = mnd. *pogen* (*ó*?) (ook refl.) „streven, zich inspannen”. Oorsprong onzeker. Wsch. een reeds oergerm. ww.

Pok znw., mnl. *pocke* (v?) „puist, blaar” (ook de naam van verschillende ziekteverschijnsels). = mnd. *pocke* v. „id.” (nhd. *pocke*). Een kortere stam in ags. *pocce* m. „puist, pok” (eng. *pock*). Hierbij de afl. *pukkel*, Kil. *puckel*, *pockel(e)*. De *kk* gaat op vóórgerm. *gn* of *gn* terug en 't is niet uit te maken, of ags. *pohha* m. „buidel” het naast verwant is dan wel ndl. *peuk(je)*, *peukel* (nog niet bij Kil.), Kil. *poke* „een soort zak” (reeds mnl. *pôke* v. m., nog dial.), ook „haren deken” en „krop”, hd. dial. *pfoche* „pok”, eng. *poke*, on. *poki* m. „zak”. Uit het Germ. wellicht fr. *poche* „id.”; eng. *pocket* weer uit ofr. *poquette* „id.”. Met *ú* kan hier nog bij hooren ags. *pácel* m. „kobold”, on.

púki m. „duivel” (oorspr. bet. „bochel” of „gebochelde”?), benevens *pauk*. Mnd. *pogge* m. v., Kil. *pogghe* („Sax. Sicamb.”) „kikvorsch”, Teuth. *pog* „padde” zal wel een jong woord zijn, 't geeft ons niet het recht naast vóórgerm. *bug-* en *bug-* ook *bugh-* aan te nemen. Een idg. *bug-* vinden wij in kymr. *bugad* „boatus, mugitus”, lat. *bucca* „opgeblazen wang”, gr. *βύκτις* „opblazend” (van den wind), russ. *byk*, serv. *bák* („*bükü*”) „stier”, russ.-ksl. *bučati* „dreunen”, po. *buczyc' się* „zich opblazen”, lit. *būkczus* „stotteraar”, oi. *būkkati* „hij blaft”. De meeste van deze vormen komen van een klanknabootsend *bug-*, enkele er van en al de geciteerde germ. vormen veronderstellen een *bug-* (naast *bug-*) „zwellen, opblazen”, dat hoogerop met *poezel* en *puilen* verwant kan zijn. Oorspr. identiteit van deze *bug-*'s is niet onmogelijk. — **Pokdalig** bnw. Van *pokdaal*, nog niet bij Kil. — *daal* uit de verbogen casus van *d al*.

Poken ww., mnl. (Haarlemmer glos-saar) *pōken* „picare”, in de 16. eeuw „steken, duwen”. = mnd. *pōken* „met een mes steken”, eng. *to poke* „stooten, steken”. Hetzelfde woord in Teuth. *hoigh poicken* „bluffen”; voor de bet. vgl. *pochen*. Hierbij nnl. *pook* znw., met een bet.-ontwikkeling, parallel met de bet.-specialiseering van *poken*, = Kil. *poke* „dolk, mes” („Fris. Sicamb. Holl. Fland.”). Vgl. *Zaansch pook* o. „steekijzer (om broeien van hooi te voorkomen)”, mnd. *pōk* m. „dolk”, noorw. dial. *pok*, *pauk* „derber Knittel”. Ver-want kan zijn ier. *búalaim* „ik sla”. Ook kan de germ. woordfamilie jong en onomatop. zijn: vgl. *beuken* en lett. *báuksch* „plof, bons!”, waarvan *báukschét* „dreunen, slaan, kloppen”. Vgl. *porren*.

Pol znw. In de bet. „graspol” nog niet bij Kil., maar wel = „top” („*polle*, *pol*. Sax.”), „kruin van het hoofd” („*polle*, *polleken*. Sax. Fris.”). In nnl. diall. nog in andere bett. = mnd. *pol* (*ll*) m. „kop, top, kruin”. Vgl. ook oostfri. *pol* „rond, zwellend, vleezig”. Ablautend met *puilen*. Zie nog *polder*.

Polder znw., mnl. *polre*, *polder* m. v.

„polder”, bij Kil. ook „dijk”. Ook fri. en oostfri. Hiernaast mnl. *pol* m. „aangeslibd land” (of „eilandje”?), nog NHoll. en fri., dat wsch. met on. *pollr* m. „ronde inham van de zee” identisch is. Men kan ablaut met poel aannemen, veeleer echter moeten we de woorden bij pol brengen en van de bet. „zwellend, uitbuiging” uitgaan. Kil. *polder* „hoenderpark” < lat. *pullārium*, Kil. *polder* „paaltje, plank” (nog polder „meerpaal”) gaat op een rom. vorm van lat. *poletrus* „veulen” > „balk” (fr. *poutre*) terug.

Polei (vlooienkruid), mnl. *po(l)leye* v. Evenals ohd. *polei*, *pulei* o. (nhd. *polei* m.), mnd. *polleie*, *pollége*, ags. *polle(g)ie* v. „polei” uit lat. *púlĕum*, *púlĕgium* „id.” (< gr. *βλήχων* „id.” ?).

Poliep znw. Internationaal woord, op gr. *πολι-πους* „veel-voet” teruggaand.

Polijsten ww. Bestond reeds vóór Kil. blijkens de afl. *polijsteren*, *palijssteren* die hij opgeeft. Gevormd bij het verl. deelw. mnl. (*ghe*)*pol(l)ijst* van *polĭsen* „polijsten”, dat evenals *policieren* „id.”, eng. *to polish* „id.” tot ofr. fr. *polir* staat als ndl. applaudisseeren tot fr. *applaudir*, m.a.w. van den fr. stam op *-iss-* komt. Uit ofr. *polir* (< lat. *polĭre*) ook mnl. *pol(l)ieren*, *-éren*, mhd. (nhd.) *polieren*, mnd. *pollĕren* „polijsten, glad maken”.

Polis znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, misschien op gr. *ἀπόδειξις* „bewijs” teruggaande. Bij ons uit fr. *police* ?

Politie znw., laat-mnl. *policie* v. „zaken 't stadsbestuur rakende, verordeningen hierover”. Internationaal woord, op gr. *πολιτεία* „id.” teruggaand. Bij ons wsch. uit het Lat. ontleend.

Politoeren ww. Van **politoeer** (de, het), nog niet bij Kil. Uit hd. *politur* v. „'t polijsten, glans” < lat. *polītūra*, van *polĭre*.

Polka znw. Internationaal woord, op éch. *polka* teruggaande.

Pollepel znw., reeds bij Kil., mnl. *Pollepel* als familienaam. Er is geen bezwaar tegen om *potlepel* voor ouder te houden : samenst. van pot en lepel.

Pollevij (hieltje, achterlap van een schoen). Uit spa. *poleví* „id.”.

Polonaise znw. Uit fr. *polonaise*, oorspr. de naam van een Poolschen dans. Internationaal woord.

I Pols (handwortel), mnl. *pols*, *puls* m. „het kloppen der slagaderen, pols van de hand,” in de eerste bet. al bij Maerlant. Evenals hd. *puls* m. (sedert de 15.eeuw), mnd. *puls* m., eng. *pulse* „polsslag, pols” uit lat. *pulsus* resp. fr. *pouls* „id.”, een door de middeleeuwsche geneeskunde wijd verbreid woord.

II Pols (springstok), sedert Kil. = mnd. *puls* „stang met een houten klos om visschen in 't net te jagen”. Deze bet. is ouder dan „polsstok”. Dit woord benevens Kil. *pols* „klos onder aan een stok” komen van mnl. *polsen*, *pulsen* „in 't water roeren met een stok, vooral om de visschen te jagen, pogen” (nml. **polsen**), dat wel van lat. *pulsāre* „slaan, drijven” (NB. Kil. *polssen* „pulsare, trudere, protrudere”) zal komen. Hiervan ook mnl. *pulsac* m. „een soort net”, laat-mnl. ook *polsoc* „conctus, virga cum qua piscatores conctantur pisces”.

Pomerans znw. Evenals hd. *pomeranze* v. (> de. *pomerans*) in de 15.eeuw uit mlat. *pomarancia*, dit uit it. *pomo* (< lat. *pómum* „boomvrucht”) en *arancio* „pomerans” (zie oranje). — **II Pomerans** (aan een biljartqueue) is 't zelfde woord.

Pommade znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *pommade*, it. *pomata* eig. „appelzalf”, van it. *pomo* (fr. *pomme*) „appel” (zie **pomerans**). Ook elders ontleend. 't Zelfde woord is mnl. *pommade* „appelwijn”.

Pomp znw., later-mnl. *pompe* v. = mnd. (nhd.) *pumpe* v., eng. *pump* „pomp”. Wsch. ontl. uit 't oorspr. onomatop. rom. woord fr. *pompe*, spa. *bomba* „pomp”, — hoewel een dgl. vorm ook onafhankelijk in 't Germ. is kunnen ontstaan : vgl. mhd. *pumpe(r)n* „kloppen, met geraas vallen”, mnd. *pumpen* „met een stok in 't water roeren om de visschen te jagen”. — **Pompen** ww. Sedert de 16.eeuw (Rotterdam 1556).

Pompe(-bladen, -bloem). Jongere bijvorm van I plomp.

Pompoen znw., sedert Kil. Uit ofr. *pompon*, bijvorm van fr. *pépon* < lat.

pepo (gr. *πέπων*) „pompoen”, waarop ook ohd. **pfēban(o)*, mhd. *pfēben* m. (nhd. *pfēbe*), ohd. *pēpano*, mhd. *bēben* en (opvallend) ohd. *pfēdemo* m. „id.” teruggaan.

Pon znw. Nnl. vorm naast *japon*. Misschien uit de kindertaal. Vgl. echter toffel naast *pantoffel*.

Pond znw. o., mnl. *pont(d)* o. = ohd. *pfunt* (nhd. *pfund*), os. ofri. ags. *pund* (eng. *pound*), on. got. *pund* o. „pond”. Zeer vroeg ontleend uit lat. *pondo* „id.”; misschien tegelijk met *I munt*.

Ponjaard znw., sedert Kil. Uit fr. *poignard* „dolk” (van *poing* < lat. *pugnus* „vuist”; ook wel anders verklaard).

Ponny, pony znw. Nnl. uit eng. *pony* (**poulney*; van ofr. *poulenet*, demin. bij *poulain*, lat. **pullānus*, van *pullus* „jong dier, veulen”). — **Ponny** „ponny-haar” is uit deze samenst. verkort.

Pons. = *punch*.

Pont znw., mnl. (zeldzaam) *ponte* v. „pont, platte schuit”. = Teuth. *pont*, mnd. *punte* „id.”. Uit lat. *ponto* „pont, ponton”, waaruit ook fr. *ponton*, dat in verschillende talen weer overging: o.a. nld. **ponton**, mnl. (limb.) *pontoun*, -*uen*.

Pontifikaal znw. o., sedert de 17. eeuw. Oorspr. = „pontificaal gewaad, gewaad van een pontifex”.

Ponto znw. Nnl. uit spa. *punto* (= *punt*). Ook elders ontleend.

Pony. Zie *ponny*.

Pooien (drinken), sedert ± 1500. Wsch. een jong woord. Oorsprong onzeker.

Pook znw. Zie *poken*.

Pool znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op gr.-lat. *polus* „pool” teruggaande.

I Poon (een soort schuit), — **II poon** (visch). Geen van beide nog bij Kil. Oorsprong onzeker.

Poort znw., mnl. *poorte*, *porte* v. = onfr. *porta*, ohd. (frank.) *pforta* (nhd. *pforte*), os. *porta*, ofri. *porte* v., ags. *port* m., on. *port* o. „poort, deur”. Ontleend — de hd. vorm blijkens de niet-verschoven *t* in de periode van de klankverschuiving (8. eeuw) — uit lat.-rom. *porta* „id.”, waaruit o.a. ook fr. *porte*

„id.”. Ohd. (opperdu.) *porta* (nhd. *porte*) v. „id.” is een jongere ontl.

Poorter znw., mnl. *poorter*, *porter* m. „stedeling, burger”. Afl. van mnl. *poort*, *port* v. (vooral vla.) „stad” = Kil. *poort* („Ger. Sax. Fland.”) „haven”, mhd. *port* m.o., *porte* v. „id.”, ags. *port* m.o. „id., stad” (eng. *port*). Uit lat. *portus* „haven”, mlat. ook „stad”; evenzoo dial. ofr. *port*. Dat mnl. *poort* niet = nnl. *poort* is, blijkt ten overvloede nog uit het vormverschil in het Mnl. Mnd. *porter* m. „poorter” uit het Ndl. Vgl. *burger*.

Poos znw., mnl. *pōse* v. Evenals mnd. *pōse* v. „tusschenpoos, rusttijd, poos”, eng. *pause* „rust, verpoozing” uit ofr. *pose*, *pause* (fr. *pause*) < lat. *pausa* (gr. *παῦσις*). Uit het Ofr. ook mhd. *pūse* v. „pauze, rusttijd” > nhd. *pause* v. Hieruit weer de. *pause*, zw. *paus*. Ndl. *pauze*, sedert de 16. eeuw, is veeleer een geleerde ontl. direct uit het Lat. Hierbij werd *pauseeren* gevormd naar fr. *pauser*.

I Poot (been), mnl. *poot*, *pōte* m.(v.). = mnd. nederrijnsch (14. eeuw) *pōte*, nhd. *pfote* v. „poot”. Uit denzelfden grondvorm als het synonieme ofr. *poe* (> eng. *paw*), prov. *pauta*. Wellicht van een in Frankrijk gebruikelijk vulgairlat. **pauta* (oorspr. gall. ? ligurisch ?). Germ. oorsprong is ook mogelijk, maar er bestaat geen bevredigende germ. etymologie.

II Poot (loot, stek), mnl. *pōte* v. „stek, poot”. = mnd. *pōte* (*potte*) m.v. Van het ww. *poten*, mnl. *pōten* „in den grond steken, vastzetten, enten”, mnd. *pōten* (*potten*) „poten, planten”, ags. *potian* „stooten, slaan” (hierbij ook eng. *to put* „leggen, steken”), ijsl. *pota* „steken”. Oorsprong onzeker. Een idg. *bud-* „steken” of „slaan” is van elders niet bekend. De combinatie met oi. *bundá-* „pijl” is een ongemotiveerd vermoeden. Ook is identiteit met de semantisch afwijkende basis, die bij *puit* ter sprake komt, niet aannemelijk. Zie nog *peuteren*, vooral ook *porren*.

Pootaan bijzw., sedert de 17. eeuw. Niet zuidndl. Uit *I poot* + *aan*: „de poot (= hand) er aan (aan het werk)”.

Pootig bnw. Met wijziging van bet. en met volksetymologische spelling (naar I poot) uit 17.-eeuwsch *po(o)tig* „hoofdig”: van noordholl. *poot* „hoofd, voorhoofd” = ofri. *pote* v. „hoofd, schedel”. Verwant met *pot* (voor de bet. vgl. *kop*). Vgl. zw. dial. *pottä* „schedel, hoofd”.

Pootje znw. o. Schertsende nnl. verkorting van *podagra*.

Poover bnw., sedert het laat-Mnl. < fr. *paovre* (lat. *pauper*) „arm”.

Pop znw., mnl. *poppe*, *puppe* v. „pop, kindje”. = laat-mhd. *puppe* (*boppe*) v. „pop” (nhd. *puppe*), mnd. *poppe* v. „pop, kindje”. Ontl. uit een mlat. of rom. vorm van lat. *pūpa*, vulgairlat. *pūppa* „pop, meisje” (waarvan o.a. waalsch *popp*, *poupp* „pop, netgekleed meisje”, fr. *poppe* „pop”), wellicht een oorspr. onomatop. kosewort, identisch met vulgairlat. **pūppa*, ofr. *poupe*, it. *poppa* „tepel”. Eng. *puppet* „pop” e.a. vormen uit ’t Fr. — De bet. „pop van een vlinder”, die ook andere talen kennen, is nog niet uit ’t Mnl. bekend, wel „kluwen garen” en „stroopop voor brandstichting”. — **Pop** „gulden”, laat-nnl. Zoo genoemd naar de beeltenis op de guldens.

Popelen ww., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil. Onomatop. evenals Kil. mnl. *pōpelen*, *poplen* „mompelen, prevelen”, mhd. *popelen* „opborrelen”, fri. *popelje*, *poperje* „popelen, inwendig trillen, bobbelen, prevelen” en mhd. *papere* „onverstaanbaar prevelen”, mnl. **pāpelen* „id.”, waarvan *pāpelāre*, *pāpelāert* (*d*) m. „schijnheilige”. Vgl. *babbelen*, *bobbelen*, *plapperen*.

Populier znw., laat-mnl. *populier*, met *u* naar lat. *pōpulus* uit mnl. *popelier(e)* m. Dit uit ofr. *poplier* (fr. *peuplier*), een fr. afl. van vulgairlat. *pōp’lus*, lat. *pōpulus* „populier”. Uit ’t Ofr. ook eng. *poplar* „id.”. De vorm **popel**, mnl. *popel-boom* (overijs. 1518 mv. *poperen*), mhd. *popel*, mnd. *poppele* v. is ontleend uit lat. *pōpulus* of ofr. *pople*. De bijvormen mlat. *papulus*, mnl. (Hattem 1461/62) *pappel* (nog nnl.), *papelier*, nnl. (dial.) *peppel*, mhd. *papel* (nhd. *pappel*) v. verklaren zich daaruit, dat het woord onomatop. gevoeld werd: dan ontstaan licht jongere ablautvormen. Een reeds vulgairlat. ver-

vorming is **plopus* > it. *pioppo*. Mnl. *pap(p)elioen(e)* v., *populeoen(boom)*, mnd. *papuleōne*, *poppeleōne* v. „populier” zijn of een nld.-nnd. formatie of ze gaan op een ofr. bijvorm op *-on* terug.

Por znw., mnl. *por* m. „por, stoot”. Van *porren*.

Porie znw. Mnl. *pōre* (*porre*) (’t demin. *poorkijn* al bij Maerlant) uit lat. *porus* (gr. *πόρος*), wsch. door medici ’t eerst overgenomen en niet via fr. *pore* ontleend. Vgl. hd. eng. de. *pore*, zw. *por* „porie”. De nnl. vorm op *-ie*, nog niet bij Kil., is speciaal nld. Voor andere woorden met jongeren uitgang *-ie* zie bij *bombardie*.

Porren ww., mnl. *porren* (*purren*, zelden *pōren*), prikkelen, aansporen, kwellen, in beweging brengen, veroorzaken, aanvragen met, uiten, zich in beweging zetten, op weg gaan, zich bewegen, ontstaan, voortkomen, zich inspannen voor iets”; in dgl. bett. ’t veel zeldzamere *porrenen*. *Porren* = mnd. *purren* „met iets scherp ergens in steken of woelen, prikkelen (overdr.)”, fri. *poarje* „porren, peuteren, door iets heen boren”, de-norw. *purre*, zw. *purra* „in ’t vuur, in iemands haren woelen, aansporen”. De bet. van gerni. *pur-* is ongeveer gelijk aan die van *puk-* (*poken*) en *put-* (*poten*). Toch is ’t gewaagd om van een basis *pu-*, idg. *bu-* uit te gaan.

I **Porselein** (aardewerk) znw. o., sedert Kil. Uit fr. *porcelaine*, dat evenals nhd. *porzellan* o. (sedert de 16.eeuw) uit it. *porcellana* ontleend is. Oorspr. de naam van een schelp, *concha Veneris*, zoo genoemd wegens de overeenkomst met zeker deel van het vrouwelijk lichaam (lat. *porcus*, *porcellus*), later toegepast op het Japansch en Chineesch aardewerk, waarvan de stof op die schelpen geleek.

II **Porselein** (groente), mnl. *porceleine* v. Uit ofr. *porcelaine* = it. *porcellana*, een vervorming van lat. *portulāca* „postelein”, waarop ook ohd. *purzela*, *burzala* v. (nhd. *burzel* m.) „id.” teruggaat. Van denzelfden vervormden grondvorm als ons porselein komen ohd. *purcelān*, eng. *purslain* „id.”. Ndl. vervormingen zijn mnl. *portuleine*, nnl. *postelein* (nog niet bij Kil.).

I **Port** (portwijn). Verkorting van portwijn, eig. Oporto-wijn. Internationaal woord. Ook eng. de verkorting *port*.

II **Port, porto** (de, het). Laat-nnl. uit fr. *port* resp. direct uit it. *porto* (bij lat. *portāre* „dragen”). Ook elders ontleend.

Portaal znw. o., mnl. *portael* (*poortael*) o. Uit ofr. *portal* (fr. *portail*) of mlat. *portāle* (van *porta*; zie poort). Ook elders ontleend.

Portel znw., nog niet bij Kil. Van **portelen** ww. „kaas persen”, ook niet bij Kil., maar mnl. komt (Haarlemmer glossaar) *perten* „colostrāre” voor. Dit kan = **porten* (waarvan portelen) zijn, als wij metathesis aannemen en van **pret(t)an* uitgaan (vgl. barsten). Wellicht mag aan verwantschap met russ.-ksl. *bredu*, *bresti* „een doorwaadbare plaats oversteken”, *brodū* „waadbare plaats”, *broditi* „waden” (alg.-slav. woorden), lit. *bredū*, *bristi* en *bradaū*, *bradyti* „id.” gedacht worden; als mnl. *perten* op **pratjanan* teruggaat, zou dit woord formeel identisch met slav. *broditi* zijn: oorspr. bet. van *perten*: of „(zich) door een nauwen doorgang werken” of „modderen, met een weeke massa bezig zijn”. Vgl. nog *prat*, *praten*, *prut*.

Portie znw., reeds mnl. Uit fr. *portion* of lat. *portio* met gewijzigden uitgang (vgl. *passie*). Ook elders is 't lat. resp. fr. woord ontleend.

I **Portier** (de), reeds mnl. Evenals eng. *porter* uit fr. *portier* (mlat. *portārius*, van lat. *porta*; zie poort). Ook elders ontleend. Mnl. ook *portendāre* (een ook mnd. mhd. woord) en *porter* m. (= laat-on. *portari* m.) „portier”.

II **Portier** znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *portière* (afl. van lat. *porta*) met gewijzigden uitgang en geslacht.

Portret znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *portrait* (lat. **portractum*). Ook elders ontleend. Mnl. reeds *porta(i)tāre* v. „teekenaar, schilderwerk” < ofr. *portraiture*.

Portuur. Jongere vorm naast *partuur*.

I **Post** (visch), Kil. *post*, waarnaast *posek*. *Post* heeft jongere *t* (vgl. II

borst); de vorm **pos** komt nog wel voor. Deze vorm, met phonetische spelling (vgl. *plas*), uit mnl. (o.a. Maerlant) *posc* m. = fri. *poask* „post”. Oorsprong onzeker. Bij poezel met de grondbet. „gezwollen ding” ?? Kil. *pors* „genus piscis delicatioris”, een ook in andere germ. talen voorkomend woord, is niet verwant.

II **Post** (stijl), mnl. *post* m. v. „post, plank (o.a. als voetbrug), steunbalk”. = ohd. *pfost* m. „post, balk” (nhd. *pfosten*), mnd. *post* m. „post”, ofri. *post* „brug”, ags. *post* m. „postis, basis” (eng. *post*). Vroege ontl. uit lat. *postis* „post, stijl”. Zie I muur.

III **Post** (briefvervoer). Internationaal woord, in het Ndl. sedert ± 1500 (bij Kil. = „postbode”), in 't Hd. en Ndd. ongeveer gelijktijdig ontleend. Uit fr. *poste* (> ook eng. *post*) = it. *posta*. Van lat. *posita* „vastgestelde plaats (voor postpaarden)”, vrouwelijk van *positus* „gesteld” (deelwoord van *ponere*). — Hierop gaat ook fr. *poste* „standplaats, betrekking” terug > nnl. IV **post** „id.” (nog niet bij Kil.); ook elders ontleend. — V **Post** (van een rekening enz.), ook in andere talen, heeft denzelfden oorsprong als IV *post*. — **Posteeren** ww., nog niet bij Kil. Uit fr. *poster*.

Postelein. Zie II porselein.

Posterijen znw. mv., sedert Kil. : *posterije* (enk.). Van III *post*.

Postiljon znw. Uit fr. *postillon* (bij III *post*) evenals de vroegere ontl. Kil. *postillioen*. Ook elders ontleend.

Postuur znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *posture* (< lat. *positūra*).

Pot znw., mnl. *pot* (*tt*) m. = mnd. *pot*, *put* (nhd. *pott*), ofri. *pot*, ags. *pott* (eng. *pot*), on. *pottr* m. „pot”. De rom.-jongerkelt. woordgroep van fr. *pot* „pot” komt uit het Germ. Germ. **putta-* zal wel oorspr. „rond, gezwollen voorwerp” beteekend hebben. Het staat dan — evenzoo ofri. *pote*; zie pootig — in ablaut tot puit. — **Potasch** znw., sedert Kil. Deze geeft de wsch. juiste etymologie: „vulgo *ollares*: quod in ollis et vasis fictilibus asserventur”. Wsch. uit 't Ndl. de later dan hier voorkomende woorden: hd. *pottasche* v. (sedert begin 18.eeuw), eng. *potash*

(sedert 1648 : mv. *pot-ashes*), de. *potaske*, zw. *pottaska*, fr. *potasse*, it. *potassa*.

Potdoof bnw., met versterkend pot-naar potdicht, eig. „dicht als een pot”.

Poten ww. Zie II poot.

Potlood znw. o. Nog niet bij Kil. Uit pot + lood. Oorspr. stofnaam, eerst later voorwerpsnaam. Speciaal ndl. — vandaar ook fri. oostfri. — samenst.

Potpourri znw. Nnl. ontl. uit fr. *pot-pourri* (ook elders ontleend), een vertaling van spa. *olla podrida* (lat. **olla putrida*) „pot met een mengsel van eten”, letterlijk „verrotte pot”.

Pots. Zie poets. — **Potsierlijk** bnw. Evenals de. *pudsérlig* naar nhd. *pos-sirlich*.

Potten ww., sedert Kil. Van pot. Mnl. mnd. wel al *potter* m. „pottenbakker”.

Potverdomme. Bastaardvloek. Voor God verdoeme (me). Jonger : **pot-verdikkie**.

Potvisch znw. = nhd. *pottfisch* m. Vgl. de synoniemen Kil. *potshoofd*, *potswal*, nhd. *pottwal* m., de. *pothwal*. 't Eerste lid is pot, de oorspr. bet. „visch met een potvormigen kop”. Vgl. mnl. *Potshóvet* als eigennaam te Brugge, Kil. *potshoofd* „dik, opgezet hoofd”.

Praaien ww., nog niet bij Kil., bij Winschooten (1681) *preien*, *verpreien*. Uit het Ndl. du. *preien*, de. *prate*, zw. *preja* „praaien”. Ndl. praaien < meng. *preien* (eng. *to pray*) „vragen, aanroepen” < ofr. *preier* (fr. *prier*) < lat. *precári* „smeeken, verzoeken”.

Praal znw. Sedert Kil., die 't „Holl. Fris.” noemt en 't ook als bnw. = „fastosus” vermeldt. Zie pralen.

Praam znw., Kil. *prame* — het demin. *praemken* wordt „Holl.” genoemd —, in 't Holl. sedert 1528 (Hoorn) bekend. Te Kampen *pramkerlen* mv. reeds in 1365 = de. *pramekarle* (1326) „nautarum species”. Praam = mnd. *prám* m. (nhd. *prahm*), laat-on. *prámr* m., de. *pram*, zw. *prám*, eng. *prame* (ontl.) „platte schuit”. Ontleening uit een in noord-Duitsland gebruikelijken vorm van oerslav. **pormü* „schuit, pont” is niet aannemelijk, aangezien daar bezwaarlijk een vorm met *ra* te verwachten is;

wel is wat den vorm aangaat ontl. uit céch. *prám* „pont, platte schuit” mogelijk, maar zakelijk is dit niet wsch. : ontl. van een scheepsbenaming uit het Oéech. via de Elbescheepvaart in de zeetaal der Oost- en Noordzeekusten is nauwelijks aannemelijk. Helaas is geen betere verklaring gegeven.

Prachen ww., sedert het oudere Nnl. = mnd. **prachen*, waarvan *pracher* m. „bedelaar”, *pracheren* „bedelen, opbedelen”. Identisch met Kil. *prach(er)en* „zuinig, gierig leven”. Vgl. oostfri. *prakken* „persen, drukken”, ouder-de. *prakke* „samenschrapen, zich verwerpen”, *prakker* „bedelaar”, zw. *pracka* „met gemeene middelen zijn voordeel zoeken”. De skandin. woorden uit het Ndd. De oorspr. bet. was wsch. „plukken, schrapen”. De vormen zijn te verklaren uit germ. *prax-* (waarnaast *prakk-*, zoo 't oud is uit *brok-n-* of *broq-n-*). Mogelijk, maar hoogst onzeker is verwantschap met obg. *briselije* „scherven”, russ.-ksl. *brúsnuti* „schaven, scheren” : basis *brex-*, *brok-*, *brók-*, *brók-*. Hierbij ook lat. *broccus* „met vooruitstaande tanden”? Ohd. *práhhen*, *bráhhen* „indrukken, beitelten” (nhd. *prägen*) hoort niet met *prachen* samen, maar met ags. *á-bracian* „caelare”.

Pracht znw., sedert Kil. Uit hd. *pracht* v. „pracht”; mhd. ohd. *braht* m. (later-mhd. ook *praht* v.) hebben nog slechts de oudere bet. „lawaaï, geschreeuw”. Evenzoo os. *braht* m. „lawaaï, gedrang” (mnd. *bracht*, *brecht* m. en in hd. vorm *pracht* m. v. = „pracht, heerlijkheid”) en *brahtom* m. „id.” = ags. *brahtm* m. „lawaaï”. Deze woorden worden wel bij germ. *brexw-* „schitteren, flikkeren” (zie *brase* m) gebracht : deze bet. en die van drukke beweging staan dicht bij elkaar. Niet waarschijnlijker is de combinatie met russ. *brechát* „schreeuwen, keffen, twisten, liegen”, serv. *brèhati* „kuchen, hoesten” (*ch* < *qs*). — **Prachtig** bnw. Reeds bij Kil.

Praktijk znw., mnl. *praktike*, *pratike* v. Uit lat. *practica* (gr. *πράξις*) resp. fr. *pratique*, ofr. ook *practique*. Ook elders ontleend. — **Praktizeeren** (prakkezeeren) ww. Reeds laat-mnl., Teuth. en mnd. Uit mlat. *practizare*. De bet.

„overleggen” reeds in 1541. — **Praktizijn** znw., sedert Kil. Naar fr. *praticien*.

Pralen ww., sedert Kil. Wsch. uit het Du. = mhd. (md.) *prālen* „pralen, lawaai maken” (nhd. *prahlen*), Teuth. *pralen* „spreken, praten”, mnd. *prālen* „luid spreken, snoeven, pralen”, waarbij *prāl* m. „het pralen, feestelijke optocht, feest, lawaai” = ndl. praal. Wsch. verwant met mhd. *prellen* „afstuiten, zich snel bewegen, wegstooten, gooien” (nhd. ook *pratten*), *prat* (ll) m. „lawaaï, het klinken”, mnd. *prellen* „supplantare”, *prat* „mooi, prachtig”. Zie nog *pril* en *prul*. Associatieve betrekkingen kunnen zich gevormd hebben met de woordfamilies van *prat*, *praten*, *pracht*. Zij bestaan ook met de woordgroep van *brallen*.

Praline znw. Uit fr. *praline*. Genoemd naar den maarschalk *Praslin* † 1675. Ook elders ontleend.

Pram (vrouweborst), nog niet bij Kil. Hoort bij Kil. laat-mnl. *prāmen* „persen, drukken, dwingen” = mnd. *prāmen* „persen, drukken”, waarvan *prēmese* v., *prēmes* o. „neusklemmer voor wilde paarden” (nhd. *bremse* v.). In deze bet. bij Kil. *prame*, nog dial., bijv. vel. *Pram-* staat in eenige — misschien jonge — betrekking tot *pranz-* (*prangen*). Zie nog *prop*.

Prangen ww., mnl. *pranghen* „knellen, samendrukken”. = Teuth. *prangen* „worstelen, vechten”, mnd. *prangen* „id., nauw insluiten”, got. *ana-praggan* „in ’t nauw brengen”. Hierbij uit andere talen mhd. *pfrenge* „persen, knellen, benauwen”, meng. *pranglen* „drukken, benauwen”, zw. *prång* „nauwe steeg”. Mogelijk is verwantschap met gr. *βρόγχοσ* „keel, strot” of met lett. *brankti* „vast aanliggend tegen iets”. De combinatie met lit. *sprangus* „worgend” is niet aannemelijk; desnoods mogen we bij dit woord en obg. *prega*, *prešti* „aanspannen” aan een idg. anlautvariant met (s)p- denken. Germ. *pranz-* zal wel niet uit *pram-* ontstaan en zoodoende van de basis van *pram* gevormd zijn.

Prat bnw., sedert Kil. Verwant zijn de bij I part genoemde woorden. Bij *prat* sluit zich nog aan Kil. *pratten*

„ferocire, tollere animos, superbire”, nieuw-N.Brab. *pratten* „pruilen”, mnd. *pratten* „prikkelbaar zijn, mokken”. Onzeker, maar mogelijk is de combinatie van deze woordfamilie met de bij portelen besproken slav.-balt. woordgroep. De wijd uiteenlopende bett. laten zich vergelijken met die van russ. *brodít* „rondzwerfen”, met overdr. bet. : *bred* „wartaal, ijlen”, witruss. *brédzić* „liegen”, po. *bredzić* „leuteren”, dial. *breda*, *bryda* „leugen, leuteraar”, lett. *bradát* „nonsens spreken”. Ofschoon het niet ’t oudst voorkomt, maakt de vorm aannemelijk dat het bnw. **pratta-* (ndl. *prat*) < **brod-nó-* een van de oudste germ. woorden van de basis is; het zal „rondwalend > van het spoor > buitensporig” beteekend hebben. Vgl. voor de rijke bet.-ontwikkeling bij II *ar* en *bijster*. Zie nog *praten*.

Praten ww., N.-Brab. met *ó*, in de saks. streken en in Westf. met *á* < *á*, mnl. (zeldzaam) *prāten*. = Teuth. *praten*, mnd. *prāten*, eng. *to prate* (sedert de 15. eeuw) „praten, babbelen”. De bet. sluit zich aan bij die van po. *brédzić* „leuteren, babbelen”, dat niet van *praten* te scheiden is. Zie hierover bij *prat*. Vgl. *pruttelen*.

Prauw znw. Uit mal. *pèrahoe*.

Prauwel (wafel). Wsch. van een gebak-naam *prauwe* (in mnl. *prauwe-deech*). Oorsprong onbekend.

Pre znw. Voor preferentie. Vgl. (in zijn) *hum* (zijn) voor *humeur*, zuidndl. *pree* „loon” voor *premie*. Ook hd. *das prä haben*, ndd. *ein großes pfe hewwen*.

Prebende. Zie *provenier*.

Prediken, preeken ww., mnl. *prediken*, laat-mnl. ook al *preken* (dial. nog met *e*, niet *é*). = onfr. **prédigon* (znw. *prédigunga*), *prédicon*, ohd. *prédigón*, *brédigón* (nhd. *predigen*), mnd. *prediken*, ags. *prédician*, on. *prédika* „prediken”. Kerkelijke ontl. (vgl. *priester*) uit lat. *praedicāre* (> fr. *précher* > eng. *to preach*) „id.”. — **Predikant** znw., sedert 1530. ’t Eerst van Katholieke geestelijken gebruikt. Uit ofr. *prédicant*. — **Preek** znw., Kil. en Teuth. *predike*. In de plaats gekomen voor mnl. *predicāde* v. (een ook mhd. mnd. woord), onder

invloed van mhd. *brädige* (ohd. *brädiga*, nhd. *predigt*) v., dat wel uit een mlat. *predica* wordt afgeleid, veeleer echter een ohd. deverbativum is.

Prei znw., mnl. *poreye*, *porreye*, *par(r)eye* (-eide) v. Voor de vormen vgl. I kraal. Evenals nhd. *porree* m. „prei” uit ofr. *porée* „id.”, dat evenals fr. *porreau* „id.” gevormd is van lat. *porrum* „id.”. Hierop gaan mhd. oudnhd. *pforre*, *porre* m., mnl. *por-looc* o., nnl. dial. *poor* (ō), mnd. *por-lōk*, ags. *porr* (o. ? ook *por-léac*) „prei” terug.

Premie znw., nog niet bij Kil. Wellicht uit eng. *premium* (< lat. *praemium*), dat sedert 1601 voorkomt.

Prent znw., mnl. *prente* (*printe*) v. „werktuig om te drukken (sedert 1344), (ingedrukte) afbeelding, gedaante”. Hiernaast het veel gebruikelijkere ww. *prenten*, *printen* (reeds Lekenspieghel) „drukken, knellen, een figuur op of in iets drukken, (in zijn hart enz.) prenten, drukken (boekdrukker), afbeelden door teekenen enz., vormen, versieren” (nnl. **prenten**). Dit laatste komt vroeger voor dan **prent**, toch zal dit znw. wel eer uit ofr. *preinte* „afdruk van een zegel” (het v. verl. deelw. van *preindre*) ontleend zijn dan in het Ndl. gevormd bij *prenten*. *Prenten* is ontleend uit fr. *preindre* (lat. *premere*) „persen, drukken” : voor den vorm vgl. konterfeiten. Evenzoo mnd. *prenten* „drukken, boekdrukken, schrijven”, *prente* v. „boekdruk”, eng. *to print* „drukken”, *print* „merk, afdruk, prent”.

Presenning znw., sedert de 17. eeuw (Winschooten 1681). Ook in andere talen gebruikelijke scheepsterm. Uit fr. *préceinte* „barkhout” (lat. *praecineta*, van *praecingere* „omgorden, omgeven”).

I **Present** znw. o., mnl. *present* (*persent* e.a. vormen) o. „geschenk, gave (ook geestelijk)”. = mhd. *präsent*, -ant m.o., -ent(e) v., mnd. *presant*, eng. *present* „geschenk”. Uit fr. *présent* (van *présenter* < lat. *praesentāre*). Reeds in 't oudste Mnl., maar bij Kil. als vreemd woord vermeld.

II **Present** bnw., mnl. (nog zeldzaam) *present*. Uit fr. *présent* (lat. *praesens*) evenals eng. *present*.

Pressen. Zie persen.

Presteeeren ww., nog niet bij Kil. Uit lat. *praestāre* „leveren, presteeren”.

Pret. Zie I part.

Preutelen. Zie pruttelen.

Preutsch bnw., mnl. *preus* (*preeus*, *prois*, *prue(t)s*) „rechtschapen, moedig, trotsch, dartel”. Uit ofr. *proz*, *preus* (uit vulgairlat. *prōde* < *prōdest* „nuttig, flink”; fr. *preux*), waarnaast ofr. *prod* (fr. *prud'homme* „flink man”, *prude* „preutsch”). Op invloed van fr. *prude*, ofr. *prod* kan de vorm **preutsch**, Kil. *prootsch*, *pruytsch* berusten. De fr. vormen worden ten deele ook wel anders verklaard.

Preuve. Zie provenier.

Prevelen ww., nog niet bij Kil. Vgl. oostfri. *präfeln*, *préfeln* „mompelen, morren, schimpen”, fri. *prévelje* „mompelen”. Jong, wsch. onomatop. Als de ö-vorm ouder is dan de ē-vorm, misschien onder invloed van **preutelen** ontstaan. Vgl. brabbelen.

Priëel znw. o., mnl. *prayeel*, *proyeel*, *prieel* o. „grasveld, omheind stuk grasland, lustoord”, wsch. ook al „priëel”. Uit ofr. *pra(i)el*, *pre(i)el* (< lat. *prātellum*; fr. *préau*) „grasland, weide”. Mnd. *priëel* o., in bet. = mnl. *prayeel* enz., wsch. uit het Mnl.

Priegel znw., **priegelen** ww., nog niet bij Kil. De bet. „slaag” resp. „ranselen” kan aan ontl. uit hd. *prügel* m. „id.” (laat-mhd. *brügel* m. „knuppel”; verschillend verklaard) doen denken; Koogsch *prugelen*, de naam van een spel, waarbij een houtje met een stok wordt weggeslagen, naast Zaansch *priegelen* „id., keilen”, *priegel* „priegel-houtje” zou men nog voor dat vermoeden kunnen aanvoeren. Maar ook is 't mogelijk, dat dit Zaansche *priegelen* en ndl. *priegelen* „slaan” evenals Zaansch *priegelen* „met inspanning op fijn werk peuteren” zich aansluiten bij mnl. mnd. *prigen* „zich inspannen, strijden” (oorsprong onzeker). Ook kan *priegelen* jong en onomatopoëtisch zijn : vgl. Zaansch *kriegel-de-kraggel* doen „keilen”. Een eventueele combinatie met hess. *prégel* „knuppel” helpt ons voor de etymologie niet verder.

Priel (nauwe doortocht tusschen zand-

banken), nog niet bij Kil. = wang. *pril*, nhd. *pril(e)*, *priel* „id.". Oorsprong onbekend.

Priem znw., mnl. *priem(e)* m. = mhd. *pfrieme* (nhd. *pfriem*), mnd. *préme* m. „priem", germ. **preu-man-*, waarnaast **preu-na(n)-* in mnd. *prén(e)* m. „priem", ags. *préon* m. „id., gesp" (eng. *preen* „kaarde"), on. *prjónn* m. „breinaald" (waarbij wgerm. **priunian*, mnd. *prúnen* „slecht en haastig lappen, varkens een ring door den neus halen") en **preu-la-* in Teuth. *pryel* „dolk". Van dezelfde idg. basis *br(e)u-* kunnen ook komen serv. ksl. *bruti* „clavus" en de basis *bru-g-*, waarvan o.a. bulg. *búrkam* „ik steek in", lit. *brukà, brukti* „met kracht ergens insteken", lett. *brauklis, braukts* „houten mes voor 't reinigen van vlas"; zeer onzeker is de combinatie hiervan met russ. *brykát, brukát* „met de pooten achteruitslaan"; eer nog is verwantschap met gr. βούρω „ik bijt" aannemelijk. — **Priemen** ww. Reeds mnl. mhd.

Priemgras znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. gevormd uit priem + gras naar analogie van hd. *pfriem* m. „priemgras", dat door volksetymologie aan *pfriem* m. „priem" gelijk is gemaakt, maar teruggaat op ohd. *pfrimma* v. „brem": zie brem.

Priester znw., mnl. *priester* m. = ohd. *préstar, priestar* (nhd. *priester*), os. *préstar*, ofri. *préster(e)* m. „priester". Een Christelijke ontl. (na de hd. klankverschuivingsperiode, vgl. prediken, proost, paus) uit een dgl. rom. vorm van lat. *presbyter* „id." (gr. πρεσβύτερος „oudere") als waarop ofri. *prestre* (fr. *prêtre*) „id." teruggaat. Ags. *préost* m. (eng. *priest*) „id." (> on. *prestr* m. „id.") is een moeilijk te verklaren, ook op *presbyter* teruggaande vorm. Voor de ndl.-du.-fri. lange vocaal vgl. oester en mnl. *plaester* (zie pleister), ook met vocaalrekking vóór *st*. Voor een dgl. rekking bij jongere ontl. zie beest.

Prij znw., jonger-mnl. *príe*, mnl. *príde* v. „prooi, buit, aas, dood dier". = mnd. *prí(de)* „aas, cadaver". Ontl. uit laterlat. *préda* < lat. *praeda* „buit". Voor de *i* vgl. I pij n. Lat. *préda* > ofri. *preie, proie* (fr. *proie*), waaruit eng.

prey „buit, prooi", mnl. *prýe* v. (nml. prooi) „id.". [Later-mnl. komt *prýe(e)* ook = „troep, hende" voor, evenzoo mnd. *proie* v., *proi* o.]

Prijken ww., mnl. *priken* „jubelen". De Teuth. vermeldt *preycken* als synoniem van *brunken* en *prijsten*; wsch. is dit = mnd. *préken* „pronken", abluutend met *prijken*. De oorspr. betek. „lawaaï maken" geweest zijn: vgl. deze ndl. uitdr. in de betek. „zich aanstellen" en zie ook bij pracht. Formeel mogelijk, semantisch althans niet geheel onmogelijk bij een woord met een betek., die op zooveel grondbett. kan teruggaan, is ook de combinatie met *prikken*.

I **Prijs** (in p. geven, maken, verklaren), Kil. *prijs, prijnse*, 16-eeuwsch *príse*, laat-mnl. *prinse* v. „het buitmaken, buit". Uit fr. *prise*, ofri. *prinse* (evenals it. *presa* uit 't v. verl. deelw. van lat. *prehendere* „nemen"). Evenzoo uit 't Fr. eng. *prize* „prijs, buit", mnd. *prís(e)* „buitmaking, buit", 16-eeuwsch zwits. *pris* „id.", nhd. in *preisgeben* „prijsgeven", een in veel talen voorkomende uitdr.

II **Prijs** (waarde enz.), mnl. *prijs* m. „waarde, prijs, lof, roem, voorrang, eeregeschenk". = mhd. *prís, brís* m. „prijs, lof, eer, iets roemvols" (nhd. *preis*), mnd. *prís* m. „waarde, prijs, lof, roem" (> laat-on. *príss* m. „heerlijkheid, pracht"). Evenals eng. *price* „prijs" uit ofri. *pris* (fr. *prix*; < lat. *pretium*) „waarde, prijs". — **Prijzen** ww., mnl. *prísen* „de waarde bepalen, taxeeren, schatten, prijzen, roemen". = mhd. *prísen* „den prijs geven, prijzen, verheerlijken" (nhd. *preisen*), mnd. *prísen* „den prijs vaststellen, taxeeren, eeren" (> laat-on. *prísa* „eeren, prijzen"), eng. *to prize* „schaten, waardeeren". < ofri. *prisier* (fr. *priser*) „id.", van ofri. *pris* „waarde, prijs". Eng. *to praise* uit den ouderen ofri. vorm *preisier*.

I **Prik** ('t prikken, geprikt gaatje enz.), sedert Kil., die 't holl. noemt. Bij hem ook voor 't eerst 't ww. *pricken* (nml. **prikken**) = mhd. *pfriicken*, mnd. *pricken* „prikken, steken". Laat-mnl. komt al *prickelen* „prikk(el)en" (nml. **prikkelen**) voor, *prickel* znw. misschien in Salomon

ende Marcolphus (± 1500) voor *prijckel* te lezen (nml. **prikkel**); mnd. reeds *pricke* v. „prikkel, puntig werktuig voor palingvangst”: maar vroeger komen de vormen met één *k* voor: mnl. (nog zuidndl.) mnd. *prēkel* m. = ags. *pricel* m. (*pricla* m., *pricle* v.) „scherpe punt, puntig voorwerp”, vgl. os. *prēkung* v. „steek, prik”, ags. *prica* m. „puntje, klein deel”, *prician* „prikken” (eng. *to prick*), on. *prika* „steken, stooten”. Ags. echter ook *á-priccan* „prikken”. Verwant is lit. *brėžiu*, *brėžti* „krassen”.

II **Prik** (lamprei), Waasch *priek*, mnl. *pric(ke)* v. m. = Teuth. mnd. *pricke* v. (nhd. *bricke* v.) „lamprei”. Oorsprong onzeker.

Prikje (voor een p.) znw. o. Of demin. van I prik: „prik-je”, vandaar „kleinigheidje”, of = mnl. *prieken* o., naam van een munt. Dit is misschien ook 't demin. van I prik, ofschoon dan de bet.-geschiedenis onzeker is.

Pril bnw. (de prille jeugd), Kil. „*pril*, vetus. *Venustus*, *bellus*, *festivus*, *hilaris*”. Vgl. fri. dial. *pril* bijw. „snoeperig, netjes”. Kan in ablaut staan tot mnd. *prat* „mooi” (zie *pralen*); wsch. is deze woordfamilie niet oud. De hypothese, dat nld. de prille jeugd (sedert de 17. eeuw) uit de April der jeugd (naar fr. *l'avril de mes jours*) vervormd zou zijn, is verlokkelijk, maar dubieus, o.a. met 't oog op Kil. *pril*.

Prins znw., mnl. *prince*, *prinse*, *prinche* m. „vorst, hoofdleder”. Evenals mhd. *prinze* (nhd. *prinz*), mnd. *prince*, *prinse* m., eng. *prince* „vorst, prins” uit fr. *prince* < lat. *princeps* „voornaamste, vorst”. De mnl. *ch* wijst op ontl. uit 't Pic. — **Prinses** znw., Teuth. *princesse*, overigens sedert de 16. eeuw bekend. < fr. *princesse*. Hd. *prinzess(in)* v. is eerst nhd. Mnl. is *princerse* v. de gewone vorm. Mnd. komt *prinsinne* v. voor.

Probaat bnw., nog niet bij Kil. Uit lat. *probātus* „beproefd, deugdelijk”, verl. deelw. van *probāre* „beproeven, goedkeuren, bewijzen”; hiervan ndl. **probeeren**, reeds mnl. *probēren*, *-ieren* „bewijzen, onderzoeken”. Ook elders ontleend. Zie *proeven*.

Procent, percent znw. o., nog niet

bij Kil. Oorspr. rom. samenkoppelingen, beteekenend „per honderd, op de honderd”. Vgl. nhd. *prozent*, oostenr. *perzent* o., eng. *per cent*, fr. *pour cent*, it. *per cento*.

Proces znw. o., mnl. *proces* m. „be-loop, relaas, rechtsgeding”. Uit fr. *procès* (hieruit zeker in de laatste bet.) of lat. *processus*. Ook elders ontleend.

Proef, **proeve** znw., mnl. *proeve* (*prouve*) v. „bewijs, proefstuk, onderzoek, proef, voorproef”. = mnd. *prōve* v. „proef, poging, onderzoek”. 't Laat-On. kent *prōf* o. „bewijs, getuigenis, onderzoek”. Deze woorden zijn wsch. deels uit mlat. *proba* (fr. *preuve*) „onderzoek, proef” ontleend, deels van *proeven* afgeleid. Een jongere ontl. is laat-mhd. (md. 1434) *prōbe* (nhd. *probe*) v. „proef”. 't Vla. heeft *preuve* „proef, bewijs, beproeving”, in 't Mnl. zeldzaam; wsch. van fr. *preuve*. Hierbij vla. *preuven* „bewijzen, beproeven”.

Proesten ww. Dialectische vorm met bewaarde *ū* = mnl. *pruusten* „niezen, spuiten (intrans.)”, welke vorm nog dial. voorkomt. Voor de nld. *oe* vgl. *poezel*, I *poes*. = mnd. *prūsten* „niezen”. Van een onomatopoët. basis, waarvan ook russ. *brýzgat*, *brýznut* „spuiten, sprenkelen” (alg.-slav.) kunnen komen. Een dgl. basis is *prūs-*, waarvan on. *frūs*, *frýsa* „snuiven, proesten”, russ. *prýskat*, *prýsnut* „(be)spuiten, (be)sprekelen”, lit. *prausù*, *praušti* „het gezicht wasschen”, oi. *pruszóti*, *-nāti*, *-yati* „hij (be)spuit, (be)sprekelt”.

Proeven ww., mnl. *proeven* (*prouven*) „bewijzen, bemerken, inzien, beproeven, probeeren, ervaren, proeven”. Terwijl mnd. *prōven* > laat-on. *prōfa* „bewijzen, bemerken, inzien, probeeren, onderzoeken”, ofri. *prōvia*, *prōgia* „bewijzen”, ags. *prōfian* „beschouwen als” (eng. *to prove*) het best als geleerde ontl. uit lat. *probāre* (zie *probeeren*) te begrijpen zijn (vgl. bij *k o k*), kan die verklaring voor mhd. *prüefen*, *brüefen* „bewijzen, waarnemen, overwegen, taxeerren, berekenen, bewerken” (nhd. *prüfen*) niet gegeven worden. Men gaat hiervoor wel uit van den stam van fr. *prouver* „bewijzen” (< lat. *probāre*), zooals die in ofr. *pruef* „ik bewijs” (< lat.

probó) voorkomt. Vervorming van **próðón* door suffix-substitutie is niet wel aan te nemen. In ieder geval moeten wij van een rom. vorm van *probáre* uitgaan. Mnl. *proeven*, mnd. *próven* kan deels het oudere **próðón* deels het jongere **próbian* zijn. Dial.-vormen van nu veronderstellen den tweeden vorm; evenzoo ook fri. *priuwe* „beproeven, ondervinden, proeven, smaken”.

I **Prol** (soort pap), nog niet bij Kil. De bet. herinnert aan prut, waarmee 't wel associatief verwant zal zijn. Vgl. ook fri. *prólle*, *prólling* „slobberig of flets stuk vleesch”.

II **Prol**. Nnl. voor proleet < proletariër. Vgl. gym < gymnasium, lab < laboratorium enz.

Prompt bnw., reeds 1490 't bijw. *promptelíke*. Uit fr. *prompt* of lat. *promptus* „vaardig, bij de hand”.

Pronken ww., mnl. *pronken* 1. „pruilen, knorrig of ernstig kijken”, 2. „pronken, pralen” en „oppronken”. Bet. 1 ook bij Kil. (ook „bewolkt zijn”) en nog zuidndl. dial.; hierbij mnl. *pronc* bnw. „stuursch”, znw. „boos gezicht”, Kil. *pronck* „id.” en („vetus”) „nubilum, nubes”. *Pronck* „pronk” noemt Kil. „Holl.”, mnd. komt *pronken* „pronken, pralen” voor. Uit het Ndd. nhd. *prunk* m., *pronken* ww. Hiernaast mnl. *bronken* „pronken, pruilen”, Teuth. *brunken* „pralen”, mhd. *brunken* „te kijk zetten”. Vgl. voor *pr-* : *br-* ook bij pralen en *pracht*. Grondvorm en grondbet. zijn niet vast te stellen; mhd. *prangen*, *brangen* „prijken, pronken” (nhd. *prangen*) maakt de beoordeeling niet gemakkelijker. De afwijkende bett. zijn te begrijpen, als we van „gewichtig doen” uitgaan. De combinatie met lit. *brangùs* „duur” dat idg. *b* (= germ. *p*) of *bh* (= germ. *b*) kan hebben, is semantisch zeer onzeker, tenzij wij *pronken* alleen met de bet. „pralen” hierbij brengen en in *pronken* „pruilen” een ander woord zien.

Pronselen ww., Kil. *prondselen* „beuzelen, in iets scharrelen resp. zoeken”. Dit van Kil. *prondelen* „id.”, nog dial. en reeds mnl. blijktens mnl. *prondelinghe* v. „rommel” = mnd. *prundelinghe* (ook *pruntselinge*) v. „id.”, oudnld. ook

prondele v. „id.”. Hoogstwsch. een jongere formatie naast de woordgroep van plunderen.

Pront. = prompt.

Prooi znw. Zie *prij*.

I **Proost** znw., mnl. *proost* naast ouder *proofst*, *prövest* m. (vgl. heusch). = ohd. *probast*, *-ist*, *-est* (nhd. *propst*), mnd. *prövest*, ofri. *provest*, *progost* (voor de *g* vgl. *prógia* bij proeven) m. „bestuurder, speciaal van een kapittel of klooster”. Kerkelijke ontl. (na de hd. klankverschuiving : vgl. priester) uit een rom. vorm van mlat. *propositus*. Denzelfden oorsprong heeft ags. *profost* (ð?) m. „proost van een klooster” (waaruit men on. *prófastr* m. „domproost” weer afleidt) en ofr. *provost* > mnl. *provoost* m. „opziener, bestuurder, hoofd” (ook *proost* heeft deze bet.), nnl. *provoost*, nhd. *profos* m. (wellicht door ndl. bemiddeling), eng. *provost* „provoost”. Mlat. *propositus* is een jongere vorm naast *praepositus*, waaruit fr. *prévôt* en waaruit men ook ags. *prafost* m. „bevelhebber, kloosterproost” via **prafost* afleidt. — **Proosdij** znw., reeds mnl. *proosdīe* v. naast ouder *proof*(*f*)*stīe*, *prövestīe* v. = mhd. *brobestīe* (nhd. *propstei*), mnd. *provesti*(*g*)*e* v. „proosdij”. Vervormd naar *abdij*.

II **Proost** tusschenw. Voor *prosit*, oorspr. lat. = „'t zij [u] tot voordeel”, in allerlei talen overgenomen.

Prop znw., mnl. *prop*(*pe*) (v.m.?) „prop (vooral voor een schiet-wapen)”, bij Kil. ook „steun, stut”. = mnd. *prop*, *proppe* m. „prop, wat ergens in gestopt wordt” (waarnaar nhd. *pfropfen* m. dezelfde bet. heeft aangenomen), eng. *prop* „stut, steun”. Ohd. *pfrofa* v., **pfropfo* m. of *-a* v. „entrijs, stek” (waarvan 't ww. mhd. nhd. *pfropfen*) wordt uit lat. *prōpágo* „id.” afgeleid, maar 't is aannemelijker, dat het met *prop* verwant of zelfs identisch is en van een basis *pru-p-* < idg. *bru-b-* „insteken” komt, die uit de bij priem besproken basis *bru-* verlengd kan zijn. Teuth. *proffen* „comprimere, refertire, repastinare, (*wijnstock p.*) fodere” kan een oorspr. hd. vorm zijn. Vgl. nog hd. dial. *prumpfen* „proppen”, zw. dial. *primpa* „zich volproppen”, jonge

vormen, die bij de woordfamilie van prop en bij die van pram gevormd kunnen zijn. — **Proppen** ww., reeds mnl. mnd. Mhd. (nhd.) *pfropfen* = „enten”.

Proper bnw., mnl. *proper* „eigen, eigenaardig, keurig, uitnemend”. Uit fr. *propre* (< lat. *proprius* „eigen”). Ook elders ontleend.

Proseliet znw., later-nnl. Internationaal woord, op gr. *προσ-ιλυτος* „aankomeling, proseliet” teruggaand.

Protest znw. o., sedert Kil. — **protesteeren** ww., reeds mnl. in de bet. „uitdrukkelijk eischen”. Uit fr. *protester* < lat. *protēstāre*. Het znw. ofr. *protest(e)* (> nld. *protest*, fr. *protêt*) is jonger. Ook elders ontleend.

Protocol znw. o., reeds laat-mnl. en Teuth. Internationaal woord, op gr.-lat. *protocollum* „eerste blad met allerlei mededeelingen, voor aan een papyrusrol gelijmd” (*πρωτος* = „eerste”, *κόλλα* = „lijm”) teruggaand.

Provenier znw., nog niet bij Kil. Afl. van Kil. mnl. *pröven(e)* v. (m.), een bijvorm met beginbetoning van mnl. *provende* v. „recht op dagelijksche uitkeering van spijs en drank, rantsoen, recht op renten (vooral uit geestelijke goederen), prebende”; hiervan mnl. *provēnaer* resp. *provendāre*, *provender(e)*, *provendenāre* m. „die een prebende heeft, kanunnik”. Vgl. ohd. *pfrūntāri*, *pfrūndināri*, mnd. *provender*, *prövenēr*, *proventērer* m. „die een prebende heeft”. Mnl. *provendier* m. „id.” uit ofr. *proventier*. Mnl. *prövene*, *provende* gaat evenals ohd. *pfruonta* v. „voeding, onderhoud, naar een overeenkomst uitgedeelde levensmiddelen, geestelijk ambt, prebende” (nhd. *pfründe*), mnd. *prövene*, *provende* v. (in bet. = mnl. *prövene*), ofri. *pronde* v. „prebende”, on. *próventa*, *-da* v. „geld waarvoor men iemand onderhouden moet, prebende van een kanunnik” op rom. mlat. *provenda*, een jongeren vorm naast lat. *praebenda* v., terug. Dit laatste is os. als *prebenda* v. „levensonderhoud (van geestelijken)” ontleend en in een latere taalperiode bij ons als prebende en in dgl. vorm ook elders. Mnl. en bij Kil. komt ook *pröve* voor, mnd. *pröven* m. (nnd.

pröven, nnl. *preuve*). Vgl. *proviand*.

Proviand (de, het), nog niet bij Kil. Uit hd. *proviand* m., dat reeds in de tweede helft der 15. eeuw ontleend is uit it. *provianda* (verschillend verklaard). Mnl. oudnnl. *provande* (mnl. ook *provancie*, *provanchie*, *-che*, zelden *provianchi*) v. „proviand” gaat evenals laat-mhd. oudnhd. *profand*, mnd. *provant* m., *provande*, *-van(d)ie*, *-vendie* v., eng. *provender* „id.” op ofr. *provende* „id.” (< *praebenda*; zie *provenier*) terug, ofschoon niet alle vormen geheel klaar zijn. — **Proviandeeren** ww. Van *proviand*; in de plaats gekomen voor mnl. *provandēren* < ofr. *provender*, mnl. ook *prov(i)anchieren*, *-ēren*.

Provincie znw., reeds mnl. Uit lat. *próvincia*. Ook elders ontleend.

Provoost. Zie I *proost*. De bet. „gevangenis”; eig. „plaats, huis van den provoost” nog niet bij Kil. Dezelfde bet. heeft hd. *profos*.

Proza znw. o. Internationaal woord, uit lat. *prósa*. Mnl. *pröse* v. beteekent „proza, prozastuk, doorlopende tekst, hymne”. ’t Kan uit lat. *prósa* en uit fr. *prose* ontleend zijn, hoogstwsch. uit ’t eerste.

Pruik znw., sedert Kil. : *perruycke*, *perluuycke*, oudnnl. ook *paruik(e)*. Uit fr. *perruque* < it. *perrucca* „pruik”, dat uit lat. **pilucca* (van *pilus* „haar”) wordt afgeleid. Ook elders ontleend. Voor den vocaalwegval vgl. *kleur*.

Pruilen ww., laat-mnl. *prúlen*. Een ook ndd. en fri. ww. Mnd. reeds *prálích* „pruilerig”. Een jong woord. ’t Rijmwoord mnl. mnd. *múlen* „brommig kijken, boos zijn” (van II *muil*) kan bij ’t ontstaan van invloed zijn geweest. Overigens wsch. onomatop. Vgl. ook laat-mnl. *prollen* „fremere”, oudnnl., nog Wormersch *prullen* „pruilen, prutelen”.

Pruim znw., mnl. *prúme* v. = ohd. *pfrúma*, mnd. *prúme* v. „pruim”. Uit lat. *prúnum* „pruim” of liever uit een v. rom. bijvorm hiervan vroeg overgenomen (vgl. *vijg*, *perzik*, *enten*). Hieruit ook fr. eng. *prune* „id.”. De *m* uit *n* is door partiële assimilatie aan den anlaut ontstaan (vgl. bij *plamuur*). Hiernaast met secundaire,

ook op rom. gebied voorkomende *l* mhd. *plûme* (nhd. *pläume*), mnd. ags. *plûme* (eng. *plum*), on. *plóma* v. „pruim”. De *l* is opgekomen onder invloed van de *p* en *ú*, zonder dat een dissimilatorische factor zooals bij pelgrim, martelaar, hd. *maulbeere* (zie moerbei) werkte. — De bet. „pruim tabak” en ’t ww. **pruimen**, beide eerst nnl., komen ook nnd. en fri. voor. — **Pruimedant** znw. Nnl. uit fr. *prune d’ente* „pruim van een geënten boom”.

Prul (het, de), nog niet bij Kil. Een ook fri. nnd. woord. Oorsprong onzeker, ook als wij in nnd. *prull* „buil, gewel” en mnd. *prul* („phallus”?) ’t zelfde woord zien. Deze zullen wel met mnd. *prallink* m., ofri. *pralling*, *prelleng* „testiculus” verwant zijn. [Verder met pralen? De bet. wijkt sterk af.] De afl. van prul uit Kil. *palullen* „impedimenta, sarcinae, scruta, panniculi triti” (nog vla.; Antw. *palul* „dronkaard, prul van een man”) is beachtenswaard. Waar komt dit vandaan? Uit ’t Fr.?

Prut znw., ook bnw. = „verdikt, bedorven”, nog niet bij Kil. Vgl. westf. *prött*, *prütt* „koffiedik”, fri. *prot* „dikke brij, pap of moes”. Wsch. bij portelen.

Prutsen ww., nog niet bij Kil., dial. ook *prussen*, *prossen*. Wsch. van prut gevormd : voor de bet. vgl. Kamp. *prutsə* „vuile boel” : achterh. *prüts*, elders *pruts* „nietigheid”. Associatie met pronselen en knutselen kan op de bet. invloed gehad hebben. N.Bev. *prösə* „met nat morsen” heeft nog een oudere bet.

Pruttelen ww., nog niet bij Kil. Later-mnl. reeds *prötelen* „brommen, mopperen”, Kil. *protelen*, *preutelen* „id., pruttelen (van iets dat kookt)”, met metathesis nnl. dial. *portelen* „koken, borrelen, pruttelen”. Wsch. is de oudere bet., waaruit de andere zich onder invloed deels van andere woorden (zooals prut) deels van ’t onomatop. karakter van ’t woord ontwikkeld hebben, „praten” geweest. Deze bet. hebben laat-mnl. *pröten*, mnd. *pröten*, *prötelen* en Teuth. *proten*. Ablautend met praten. Vgl. nog o.a. westf. *prötteln* naast *prüateln* „borrelen, pruttelen, brommen”, fri. *prottelje* „id.,

kijven”, de. *prutte* „pingelen, dingen”.

Psalm, **psalter** znw., reeds mnl. Door voortdurenden invloed van gr.-lat. *psalmus*, *psallérium* in gebruik gebleven naast klankwettig mnl. *salm* m., *souter* m. Internationale woorden.

Publiek znw. o., bnw. Alleen als bnw. en bijw. reeds bij Kil. < fr. *public* < lat. *publicus*. Ook elders ontleend.

Pudding. Zie podding.

Puf znw. Van **puffen** ww. Zie p of.

Pui znw., Kil. *puye*, *pujde* (met anorganisch *-de* evenals *buyde* „bui”), mnl. *pöye* v. „hooge stoep, spreekgestoelte, pui”. ’t Vocalisme als bij II lui. Evenals eng. *pew* „kerkbank” uit ofr. *poi* (*poie*), *pui* „hoog punt, verhooging, heuvel” < lat. *podium*.

Puik bnw. znw. o. In de tegenw. bet. reeds laat-mnl. Mnl. *puuc* o. was eig. de naam van een soort van Delftsch laken (door Aert v. d. Goes in 1550 tegenover de andere holl. lakensorten gesteld, die „alle grove lakenen zijn”); ’t kreeg de jongere bet. — die ook nnd. en fri. voorkomt — in samenstt. als *puik-best* (\pm 1500 reeds *puik-goet*), fri. *pük-war*, *-waer* „puike waar”. Noorw. dial. *pyk* „puik” uit ’t Ndl. Oorsprong onzeker.

Puilen ww., mnl. *pülen*. Hierbij mnd. *püle* v. „peul, huls”, Kil. *puyl* „buidel” („Fris.”), *puyle* „bui”. Met ablaut I *peul*, *pol*, misschien ook *polder*. Verwant zijn misschien lat. *bulla* „blaas, knop”, gr. *βουβυλις* „waterbel”, oi. *buli-* „vrouwelijk schaamdeel, aars”, terwijl de bij I *buil* genoemde kelt. slav. balt. vormen eventueel ook idg. *b* zouden kunnen hebben en met *puilen* enz. verwant zijn; met gr. *βουβυλις* vgl. lit. *buřbulas* „id.”. De hier geciteerde niet-germ. vormen, desnoods ook *pol*, *peul* zouden ook van idg. *bet-* „zwellen” kunnen komen evenals lat. *bulbus*, gr. *βολβός* „ui”, eventueel ook oi. *bálbaja* „eleusine indica”. Vgl. ook *pok*, *poezel*, *puut*.

Puimsteen (de, het), sedert Kil. Jongere, aan lat. *púmex* „puimsteen” aangesloten vorm. De oudere vormen mnl. *pums*, *pumce*, ohd. *pumiç*, mnd. *pōmes*, ags. *pumic* (als ’t tenminste *ū* en *e* heeft; eng. *pumice* is een jongere

ontl.) „puimsteen” gaan op een laat-rom. vorm van **pūmicem* terug met assiblatie van de *c* (vgl. k r u i s), waaruit ook fr. *ponce* „id.”. Met jongere „entründung” mnl. (nog vla.) *pims*, Kil. („Sicamb.”) *peems*, Teuth. *peemse*, mnd. *pēmesse* (-*etze*), *peemse*, nhd. (oorspr. md.) *bims* m. „id.”.

Puin (h e t, d e), nog niet bij Kil., toch wsch. een oud woord blijkens ags. *pūnian* „stampen” (eng. *to pound*). Oorsprong onzeker. Vgl. serv. *būnina* „mest”, *būn(j)is̄te* „mesthoop”?

Puisje. Zie I p o e s.

Puist znw., mnl. *puust* m. = mnd. *pūst* m. „puist”. Evenals mnd. *pust* (*ú?*) m. „peluw, kussen” van de bij poezel besproken basis *pūs-* „zwellen”. Vgl. oi. *busta-* (bij lexicografen) „korst van vleesch, vruchtschil” voor **būsta-*? On. *pūstr* m. beteekent „oorvijg”.

Puit (visch), nog niet mnl. Kil. vermeldt *aelpuyt* naast *puytael* (nml. **puitaal**) = ags. *ālepūte* v. „capito”. Puit, ags. *-pūte* (eng. *pout*) komt evenals pot, zw. dial. *puta* „opgeblazen zijn”, noorw. *pūte* „kussen” e.a. noordgerm. woorden van de basis germ. *pūt-*, idg. *būd-* „zwellen”, waarvan ook lat. *buda* „riet-gras”, gr. *βυζόν* *πυκρόν*, *συρτόν*, *γαῦρον* *δὲ καὶ μέγα* (Hes.), oi. *budbuda-* „waterbel” kunnen komen. Hiernaast germ. *pūč-* (zie podding), *pūł-* (zie puilen), *pūs-* (zie poezel), eveneens = „zwellen”.

Puk(hond) znw. Nnl. uit eng. *pug* (*dog*). In de bet. „peukje” kan puk een ndl. bijvorm van peuk zijn.

Pukkel. Zie p o k.

Pul znw., later-mnl. *pulle* v. = Teuth. *pulle*, mnd. **pulle* (in *pull-króck*) „pul, kan”. Verkort uit mnl. *ampulle*, *appulle*, mnd. *appulle* v. „id.” < lat. *ampulla*. Voor dgl. verkortingen zie bij ajuin, III buis, muts, pantoffel. Dial. ndl. komt ook de oudere ontl. *ampel* voor = ohd. *ampla* (nhd. *ampel*) v., on. *ampli* m., ags. *ampelle* v., naast ohd. *ampulla*, ags. *ampulle* v., on. *ampáll*, *-ullr*, *-ulli* m., *-ulla* v. „kan”.

Pulken ww., nog niet bij Kil. Een ook ndd. en fri. ww. Jonge vorm naast plukken. 't Is te gezocht om aan afl. van een met ags. *pullian* „trekken, plukken” (eng. *to pull*) overeenstemmend ww. te denken.

Pulp znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *pulpa* „het vleezige aan 't dierlijk lichaam”.

Pulver. Zie p o e d e r.

Pummel znw., nog niet bij Kil. Dgl. vormen ook ndd. Een onomatop. woord, oorspr. een dikken persoon (vgl. Kemp. *poemel* „dikke vrouw”) aanduidend; in associatie staande met sommige der bij p i m p e l e n genoemde woorden.

Punch, pons znw. Uit eng. *punch*, oorspr. een indisch woord = oi. *pānca* „vijf”. De drank is genoemd naar de 5 ingrediënten, waaruit hij is samengesteld. Ook elders ontleend.

Punt (h e t, d e). Mnl. *poent*, *point* (*poente*, *pointe*) m. o. v. (nog dial.: Zuid-Oost-Antw. *poont*) „punt” (met ruime bet.-sfeer) komt van fr. *point* (< lat. *punctum*, *punctus*) „punt”, evenals eng. *point*. Ofschoon mnl. *punt* (nml. *punt*) evenals *pont* uit *poent*, *point* ontstaan kan zijn, ligt 't met 't oog op mhd. *punct*, *punt*, *puncte* (nhd. *punkt*) m., mnd. *pun(c)t(e)* o. v., on. *punktr* m. „punt”, die uit het Lat. komen, voor de hand om ook voor ndl. *punt* naast de ontl. uit 't Fr. ontl. uit 't Lat. aan te nemen. In ieder geval hebben de Latijn kennende menschen het woord eeuwen lang als ontl. uit 't Lat. gevoeld en dat heeft bij 't algemeen worden van den vorm *punt* invloed gehad. Bij de *punt* „spits” (mnd. *punte* v. „doel”) moet men aan invloed van resp. ontl. uit fr. *pointe* (< lat. *puncta*) denken. De bet. „spits” komt bij *punt* merkbaar eerst in de 16. eeuw voor.

Pupil znw., mnl. *pupille* v. „oogappel”. Uit lat. *pūpilla* of fr. *pupille*. In de bet. „onmondige” (nog niet bij Kil.) heeft het denzelfden oorsprong. Ook elders ontleend.

Puren (h o n i g p.). Mnl. *pūren* „zuiveren, louteren” komt van puur. Nnl. *puuren* is wsch. 't zelfde woord, waarvan men de oorspr. bet. niet meer voelde. Dat 't = *peuren* zou zijn, is bij een dichterlijk woord als dit minder wsch.; Kil. vermeldt *pueren* = „peuren” als „Flandr.”.

Purken ww., nog niet bij Kil. Ook ndl. Wsch. deels onder invloed van

pulken deels van porren, *purren* opgekomen. Vgl. nog *punneken* „pulken, purken”.

Purper znw. o., mnl. *purper* m., *purpure* v. „purper, kostbare stof, staatsiekleed”. Evenals laat-ohd. *purpura* v., mhd. *purpur*, *purper* m. v. „kostbare stof, kostbaar kleed” (nhd. *purper*), mnd. *purper*, -ur „purper, zijden stof”, laat-on. *purpura* v., -i m. „kostbare stof of kleed”, ags. *purpure* v. „purperen kleed” uit lat. *purpura* „purperslak, purperkleur, purperen stof, staatsiekleed” (gr. *πορφύρα*). Evenzoo got. *pairpaura* v. „purperkleed”. Eng. *purple* (met dissimilatie) wordt wel uit 't Fr. afgeleid.

Put znw., mnl. *put* (*pit*, *pet*), *putte* m.v. „put, kuil, poel, greppel, holte, afgrond, hol”. = onfr. *putte* m. „puteus”, ohd. *pfuzzi* m., *pfuzza* (opperdu. *buzza*) v. „puteus, cisterna, palus” (nhd. *pfütze* v.), mnd. *putte* m.v. „kuil, put, poel, plas, goot”, ofri. *pet* m. „put of plas”, ags. *pytt* m. „kuil, put, poel” (eng. *pit*), on. *pyltr* m. „id.”. Vroege ontl. — wsch. vóór de Angelen en Saksen 't continent verlieten — uit lat. *puteus* „kuil, put”, misschien via vroeg-rom. **putiu*. De hypothese, dat 't woord *put* echt germ. zou zijn en met westf. *pót* m. „plas”, noorw. dial. *pöyta* „id., modderpoel”, oorspr. = „concave holte” van de bij *put* besproken basis komen,

is minder voor de hand liggend. —

Putten ww. Reeds mnl. Teuth. mnd.

Putlut(tig). Zie *pietlut(tig)*.

Putoor. Zie *butoor*.

Puts znw., Kil. „*putse*. Holl. Zeland.”, mnl. *putse* (Brielle). De afl. uit oudpic. *puch* (< lat. *puteus*; zie *put*) is niet wsch.; dan eer uit *puche* (van *pucher* = fr. *puiser*). [Ook de Antw. vorm *puzie* (naast *pus* en 't weinig klare *tarpuzie*) zou daarvan kunnen komen.] 't Is echter onzeker, of dit in ouderen tijd alleen uit 't Zeeuwsch-Holl. bekende woord uit 't Fr. komt. Met de oorspr. bet. „gezwollen voorwerp” bij *put*? Ook zeer onzeker.

Putter (vogel), nog niet mnl. In Hadr. Junius' Nomenclator en bij Kil. de holl. dialectvorm *petter* („Holl. Fris.”). Ook oostfri. en fri. Nomen agentis van *putten* (zie *put*).

Putting znw., nog niet bij Kil., wel bij Winschooten (1681), ndd. *pütting*. Ontleend: de. *pyttingbolt*, noorw. *puttingbolt* „puttingbout”. 't Eng. heeft *fullock* „putting, oplanger”, dat uit *foot-hook* wordt afgeleid (vgl. de oude benaming *knee*). Misschien is *putting* hieruit vervormd.

Puur bnw., mnl. *puur*. Uit lat. *púrus* of fr. *pur*. Ook elders ontleend.

Puzzle znw. Jonge ontl. uit eng. *puzzle*.

Q.

Quotiënt znw. o., nog niet bij Kil. Met fr. uitspraak van de *qu* uit fr. *quotient* (van lat. *quotiens* „hoe vaak”).

— **Quote** znw., reeds bij Kil. en mnd. Direct < lat. *quota* (scil. *pars*).

R.

Ra znw., mnl. *rá* v. (ook *ree*) „staak, ra”, ook in andere gespecialiseerde bett. = mhd. (nhd.) *rahe* v. „stang, ra”, mnd. *rá* v. „ra” (nhd. *raa*), on. *rá* v. „stang, ra”, germ. **raxō-*. Kan met lett. *sa-rezēt*, *sa-rikt* „stijf worden, stollen” verwant zijn. Mnl. *rāghen* „uitsteken”, mhd. (nhd.) *ragen* „in de hoogte steken” (intr.) heeft echter *r-* uit *xr-*: vgl. ags. *ofer-bragian* „überra-gen”. Wel kan noorw. dial. *raaga* „dunne stang” met *ra* enz. verwant zijn. Mhd. *rahe* „strak,

stijf”, *rach* „stijf”, *rēgen* „stijf zijn, omhoog steken” kunnen oorspr. *r-* of *xr-* hebben; hierbij 't causativum mhd. (nhd.) *regen* „oprichten, in beweging zetten”, mnd. *rēgen* „in beweging zetten”.

Raad znw., mnl. *raet* (*d*) m. „overleg, beraadslaging, beraad, besluit, plan, raad, middel, maatregel, benooidgheden, voorraad, geheim, list, manier van doen, geest, gemoed, raadsman, raadgevend lichaam”. = onfr. *rát* (*d*), ohd. *rát* (nhd. *rat*), os. *rād*, ofri. *réd*, ags. *ræd*

m., on. *rád* o. in dgl. bett. Znw. bij mnl. *rāden* „overleggen, beramen, meenen, raden, aanraden, berokkenen” (nml. raden) = ohd. *rātān* (nhd. *raten*), os. *rālan*, ofri. *rēla*, ags. *rādan* (eng. *to read*), on. *rāða* met dgl., voor een deel met nog ruimere bet.-sfeer (vgl. lezen). ’t Got. heeft : *ga-reilan* „op iets bedacht zijn”, *und-redan* „verschaffen”, *ur-redan* „bepalen”. Verwant zijn ier. *imm-rādaim* „ik bespreek, denk”, obg. *raždq*, *raditi* „zorgen, zich bekommeren om”, oi. *rādhnóti*, *rādhyati* „hij komt terecht, maakt klaar, brengt tot stand”. Men combineert hoogerop nog wel hiermee de bij rede besproken woordfamilie; dan zou de *dh* oorspr. formantisch zijn : mogelijk, maar onzeker. Nog vager is de combinatie met bereiden, waarbij men van idg. *rē(i)dh-* uitgaat. Zie nog voorraad, huisraad. — **Raadsel** znw. o., mnl. *raetsel* o., ook (met dgl. metathesis als in ’t Ags.) *rāles* (**raedles*) o. = laat-mhd. *rātsal*, *rātsel* (nhd. *rātsel*) o., os. *rādislo* m., *rādisli* o., ags. *rādels* m., *-se* v. (eng. *riddle*) „raadsel, probleem”, in ’t Ags. ook „overlegging, meening, verbeeldingskracht, speech”. Voor ’t suffix zie *-sel*. Het oudere Hd. kende ’t woord niet, maar wel komen ohd. de synoniemen *rātissa*, *rātussa*, *rātisca* v. en *tunkal* o. (bij donker) voor. — **Raadslag** znw., sedert de 16. eeuw; dan ook (gron.) ’t ww. *raetslaghen*. Zie beraadslagen. Ook mnd. al ’t znw. *rātslach* en ’t ww. *rātslāgen* naast *rātslān*. — **Raadzaam** bnw., sedert Kil., die echter als bett. „consultus, prudens : et Frugi, utilis” opgeeft.

Raaf znw., mnl. *rāve*, *rāven* m. *Rāven* = ohd. (*hraban*, mnd. *rāven* (os. reeds in *nah-ram* „nocticorax”), ags. *hrāfn* (eng. *raven*), on. *hrāfn* m. „raaf”. Zeldzaam-en laat-mnl. *rāve* is dezelfde vorm en niet = laat-ohd. *rabo* m. (nhd. *rabe*), mnd. *rāve* m.v. „raaf”, waarnaast nog mhd. *rappe* m. „id.”. In een dgl. verhouding als knaap tot *genē*, staat germ. **rraban-*, **rrabna-* tot de basis *ker(-ū^x)-* of *ger(-ū^r)-*, waarvan ook ier. *crú*, lat. *corvus* „raaf”, *cornú* „kraai”, gr. *κοῦων* „id.”, *κόραξ* „raaf” komen. Nog *ker(-ū^x)-* in russ.

soróka, lit. *szárku* „ekster”, *ger(-ū^x)-* in oi. *kárava-* „kraai” („unbelegt”). Van een van deze beide (oorspr. onomatop.) bases ook roek en de daar vermelde woorden. Een directe combinatie van germ. *xra-ŕ-* met lat. *crepo* „ik knars, kraak”, oi. *kfpate* „hij jammert” is niet wsch.; wel kunnen deze woorden hoogerop verwant zijn. Een anlautvariant met *kw-* neemt men aan voor serv. *svrúka* „ekster” = alb. *soře* „kraai”.

Raagbol. Zie ragebol.

Raai (galeopsis ladanum, dial. ook de naam van andere planten, vla. = „lischdodde”), niet uit ’t Mnl. of uit Kil. bekend. Uit **rāle* (*ā*?) = ohd. *rāto* (*ā*?) (*ratto*), os. *rādo* (*ū*?) m. „lolium, zizania” (nhd. *raden*). Uit ’t Ags. hierbij *redisnae* (Ep.), *raedinne* (Corpus) „bacidones” (*e*, *ae* = ags. *ē*, wgerm. *ā*; *nn* < *zn*). De oorsprong is onzeker. Wgerm. *rād-* (*rād-*) veronderstelt idg. *rēdh-* of *rēt-* (*rodh-*, *-t*). Mischien bij obg. *rasta*, *rasti* „groeien”, *rodū* „geboorte, geslacht”, waarbij ook wel oi. *rdhāti*, *rdhyati*, *rdhnóti*, *rdhāddhi* „hij gedijt, brengt tot stand” gebracht is (ook anders verklaarbaar) en ook lat. *arbor* „boom”, gr. *πρόσθος* „spruit, jonge twijg” (**pr̥-og̊tho-s*?), arm. *ordī* „zoon”. Zie nog roede.

Raagrass (lolium) znw. o., nog niet bij Kil. Uit ’t zooëven besprokene *raai* + *gras*. Ontleend : eng. *raygrass*, *ryegrass*, nhd. *raigras* o., de. *raigras*, zw. *raigräs* „lolium perenne”.

Raak bnw. Oorspr. alleen adverbiaal gebruikt. Reeds in 1558 *raeck kommen* „slagen”. Uit mnl. *te rāke* „naar behooren”, al vroeg echter gevoeld als de stam van *raken*. Zie *raken*.

Raam znw. o., dial. v., mnl. *rāme*, *raem* m., *rāme* v. „omlijsting, raam waarop iets gespannen wordt”. = ohd. *rama* v. „steunsel, stut” (mhd. *ram*, *rame* v.m. „steunsel, stellage, weefraam”; nhd. *rahmen* m.), mnd. *rāme* m. „raam, omlijsting (in allerlei speciale toepassingen)”. In gelijke bet. mnl. mnd. *rāme*; ook mhd. *rem*, *reme* m. v. in bet. = *ram*, *rame*. On. *ramr* m. „verdieping boven een deel van de onderverdieping aangebracht” hoort misschien ook nog hierbij. De oorspr. bet. van

raam zal „steunsel” zijn geweest en dan zijn ier. *fo-rimim* „ik zet, leg”, lit. *remiù, reñti* „steunen” verwant, waarmee men gewoonlijk verder got. *rimis* o. „rust”, gr. ῥῆμα „zachtjes”, lit. *rimstu, rimti* „rustig worden”, oi. *rámate* „hij rust, staat stil, smaakt genoegen” combineert. De bet. „rusten” kan zich uit „op iets steunen” ontwikkeld hebben: vgl. ndl. op iets rusten. Zie nog ramen, rand.

Raap znw., mnl. *rāpe* v. Ontl. uit lat. *rāpa*, den bijvorm van *rāpum* waarop ook fr. *rave*, it. *rapa* enz. teruggaan. Evenzoo eng. *rape* „raapzaad”. Mnl. *roeve* (drentsch 1488; nog dr. *reuven* „rapen”), Kil. *roeve, roef* zonder plaatsaanduiding naast *rube, rueve* „Germ. Sax. Sicamb.”, Zaansch *reuf* (*reufzeed*) „zwart raapzaad”, ohd. *ruoba, ruoppa* (nhd. *rübe*), mnd. *róve* v. „raap, knol” (**rōb(i)ōn-*) zijn evenals gr. ῥάπυς, ῥάφυς, ksl. *rēpa*, lit. *rópė* „raap, knol” met lat. *rāpa* „id.” verwant. Ohd. *rāba* v. „id.” kan = ksl. *rēpa* of een ontl. uit ’t Rom. zijn. De ablaut *é : á* komt meer voor; echter kan het vocaalverschil ook door voorhistorische ont-leeningen te verklaren zijn.

Raar bnw., niet bij Kil., maar wel mnl. (zeldzaam) *raer*, wsch. in de bet. „vreemdsoortig”. Evenals mnd. *rār* „zeldzaam, kostbaar” (vaak ironisch), eng. *rare* zeldzaam” uit fr. *rare* < lat. *rārus*.

Raasdonders (grauwe erwten). Uit den stam van razen + donder. Wellicht oorspr. in andere bet. gebruikt : „levenmaker”?

Raaskallen ww., nog niet bij Kil. Uit den stam van razen + kallen.

Raat znw., mnl. *rāte* v. = onfr. *rāta*, mhd. *rāze* v., *rāz* o. (nhd. *ross* o.) „raat”. Vulgairlat. *frāta* „raat” (Reichenauer glossen), dat evenals ofr. *raie, rée* (*demiel*) „(honig)raat” uit ’t Germ. komt, maakt een germ. grondvorm **zrētō(n)-* wsch., die van *gerē-ā-*, een verlenging van de bij hor besproken basis *gerā-* (naar **zrētō(n)-* te oordeelen *gerē-*) kan komen, die hier dan de bet. „vlechten, weven” zou vertoonen, die ook *gerēt-* heeft. Vgl. ook mhd. *rāz* o. „brandstapel” (oorspr. „vlechtseel, vlechtarbeid”) en

met ablaut obg. *krada* „id.”. Vgl. voor de bet. hd. *wabe* v. „raat” bij weven : zie wafel. Metumlaut achterh. *rāote* „raat”, met ablaut mnl. *rōte* v., nnl. dial. (Kampen) *reute* „id.”; met *ē*-trap mnl. *rete* v. „id.”.

Rabarber znw., reeds mnl. en Teuth. *reba(e)rbe(r)* met *e = o* uit *a*. Internationaal woord. Naast ndl. *rabarber*, hd. *rhabarber* m., de. *rabarber, -bra*, zw. *rabarber*, it. *rabarbaro*, mlat. *rhā barbarum, rhabarbarum* staat mlat. *rheubarbarum*, fr. *rhubarbe*, eng. *rhubarb*. Dioscorides geeft *ῥᾶ* en ῥῆον op : dit komt uit perz. *rēwend* evenals russ. *rewén*, ragusaansch *rēved* „rabarber”; later werd *ῥᾶ* met **Pā*, den naam van de Wolga, in verband gebracht.

Rabat znw. o. De eerst nnl. bet. „smal tuinbed langs schutting of muur” gaat wsch. op de bet. „kraag, bef” (sedert ’t Oudnnl.; reeds 1524 = „geplooid strook”) of op „rand waarin iets sluit” (reeds mnl.) terug. In deze bett. en in de reeds mnl. bet. „vermindering, afslag” uit fr. *rabat* (van *rabattre* „naar beneden slaan”, samenst. van *battre* < kelt.-lat. *battuere* „slaan”). Ook elders ontleend. Mnl. en nnl. dial. *rabat* o. heeft nog veel andere bett. Nhd. *rabatte* v. „smal tuinbed” uit het Ndl.

Rabauw (grauwe renet), sedert de 16.eeuw. Bij Kil. *rabaud-appel, raepaud-appel*. Een ook ndd. nederrijnsch woord; van hier of uit ’t Ndl. nhd. *rabau* m. = ndl. (vooral zuidndl.) *rabauw, rabaut*, mnl. *ribaut* (*d*), ook al *rabaut, rabauw* e.a.vormen, m. „sjouwerman, bedelaar, boef, werktuig om steenen te slingeren”. Uit fr. *ribaud*, van onzeker, misschien germ. oorsprong. De appel is blijkbaar zoo genoemd wegens zijn minderwaardigheid tegenover de eigenlijke renet.

Rabbelen ww., reeds later-mnl. = ndd. *rabbelen* „vlug en onduidelijk spreken”, fri. *rabbetje* „praets hebben, kwaadspreken, vlug en eentonig opzeggen”, eng. *to rabble* „wartaal spreken”, noorw. *rable* „vlug en slordig schrijven”, noorw. dial. *rabla* „(onduidelijk) babbelen”, zw. *rabbla* „slecht en zonder denken iets zeggen”, dial. „slecht werk maken, slordig schrijven”. Hierbij noorw. dial.

rabba „leuteren, haastig werken”. Evenals nld. hd. *rappeln* „kleppen, lawaai maken”, *raffeln* „id., schelden” en noorw. dial. *ravla* „op-, afraffelen, zeuren, leuteren, haastig en slordig werken of schrijven”, nld. raffelen onomatopöetisch. In de verschillende talen met allerlei woorden in associatie getreden: in 't Ndl. eventueel met habbelen, brabbelen, plapperen, ratelen, rammelen.

Rabbi znw. Internationaal woord. Uit hebr. *rabbî* „mijn meester”. Met den vorm **rabbijn** vgl. fr. eng. *rabbin*, nhd. *rabbiner* m.

I **Rad** znw. o., mnl. *rat* (*d*) o. = ohd. (nhd.) *rad*, os. *rath*, ofri. *reth* o. „rad”. Een oeridg. woord: = ier. *roth*, lit. *râtas* „rad”, oi. *râtka-* „wagen, tweewielige strijdswagen”; hiernaast de *â*-stam lat. *rota* „rad”. Met ablaut gall. *petor-ritum* „vierwielige wagen”, lit. *ritulâi* „kruiwagen”. Bij 't ww. ier. *rethid* „hij loopt, rolt”, lit. *ritù, risti* „rollen”. De combinatie met gr. *ἐπιήρητος* „te hulp snellend” (*θ* < idg. *th*) is onzeker. Voor een oud synoniem van *rad* zie *wiel*.

II **Rad** bnw., later-mnl. (holl.) *rat* (*d*; de nnl. *dd* is jonger evenals de *kk* bij II lek), Kil. *rade, radde* („Fris.”), een fri.-holl. vorm naast mnl. *gherat* (*d*) en *gherâde* „rad, vlug, flink, degelijk”. *Gherâde* = ohd. *girali* „velocissimus” (nhd. *gerale*). 't Is bezwaarlijk uit te maken of wij hiervoor en voor (*ghe*)*rat* van *r-* of *zr-* moeten uitgaan; misschien zijn beiderlei vormen door elkaar gelopen. Ohd. *hrat, hrad*, ags. *hræd, hræð*, on. *hraðr* „vlug” hebben *zr-*, ohd. *rat, rad*, mnd. *rat* (*d*) „id.” kunnen *zr-* of *r-* hebben, ags. *ræd, ræð* „id.”, got. *raps* „licht” hebben *r-*. De woorden met *zr-* zijn met ier. *crothim* „ik schud”, lit. *kretù, kretèti* „schudden” (intrans.), *kratùs* „hard dravend” verwant, die met *r-* wellicht met I *rad*. Zie nog *redden, rasch*. De basis *gret-* kan hoogerop met *gret-* (zie *rapen*) verwant zijn.

Radbraken ww., Kil. *radbraecken*. Samenst. van I *rad* en *braken*, in de plaats gekomen voor mnl. *râdebrâken* (*â*?), een koppeling van den datief-instrumen-

talis van I *rad* en *brâken* (*â*?), „breken” (zie *braken*). Evenzoo mnd. *râdebrâken* (*â*?), maar mhd. (nhd.) *radebrâchen* „radbraken”. Uit het Ndd. de. *rad-brâkke*, zw. *râubràka* „id.”.

Raddraaier znw. Noch letterlijk noch overdr. bij Kil. of mnl.

Raden ww. Zie *raad*.

Radjs znw., sedert 1514. Evenals eng. *radish* „radijs” uit fr. *radis* „id.” < lat. *râdix* (acc. *-icem*). Zie *mierik*.

Raf (rugvinnen van heilbot, ingezouten en dan gedroogd), sedert Kil. Evenals mnd. *raf* m. „id.” uit noorw. ouder-de. *rav* „id.” = on. *rafr* m. „id.”, ospr. „reep” (verwant met *rafel*). Vgl. *rekkeling*.

Rafel znw., **rafelen** ww., nog niet bij Kil. Ook oostfri. fri. Bovendien eng. *to ravel* „verwarren”, *to ravel out* „uitrafelen” en on. *refill* m. „lange smalle strook” (o.a. als versiering opgehangen). Zonder *l-*formans on. *rafr* m. (zie *raf*). Van de bij *berispen* besproken basis *rep-*.

Raffelen ww. Zie *rabbelen*.

Rag znw. o., sedert Kil.: „*raghe, ragh*. Hol. *Aranea*” (dus „spin”). *Raug* „rag” nog noordholl. en stadfri.; fri. *reach, rêch, rûch* o., *reage, rége* „id.”. De samenst. *raechquast* „ragebol” komt al in 1568 voor, **ragebol**, raagbol nog niet bij Kil.; 't is niet noodig in 't 1. lid hiervan den stam van 't nog niet uit Kil. bekende denominativum **ragen** „van spinrag ontdoen” te zien. In 't Germ. zijn os. *raginna* „selas”, ags. *ragu* v. „mos” verwant en buiten 't Germ. lat. *aránea*, gr. *ἀράχνη* (**aragsnâ*), misschien ook *ἀράχης* „net”, *ἀράχνη* τὸ ἄμμα, ὃ τὸν στήμονα ἐγκαταπέζουσιν αἱ διαζόμεναι (Hes.), lett. *erškuls* „spil”. De bett. „rag, haar” gaan op „'t gevlochtene, gewevene, gewondene” terug, „spin” op „spinster, weefster”. Ook hierbij russ. *rakíta* (alg.-slav. woord) „wilg”, gr. *ἄρκευθος* „juniperus” (NB. van beide worden de twijgen om te vlechten gebruikt)? On. *rogg* v., *roggr* m. „lang haar, lange wol” worden gew. uit **rawwô-*, *-a-* verklaard; 't is echter verleidelijk om ze met *rag* te combineren; mocht ags. *raggig* „setosus” (vgl. eng. *rag* „lap, lomp”) geen ontl.

uit 't Ngerm. zijn, dan is dit noodzakelijk, hoewel de *gg* moeilijk te verklaren is.

Rail znw. Laat-nnl. < eng. *rail*. Zie regel.

Rak (touw om de ra tegen mast of steng te houden) znw. o., ook in de du. zeetaal, nog niet mnl. Kil. kent *rack-seel* („Sax.") in deze bet.; wellicht komt 't woord (via de „sax." streek?) uit Engeland of 't Noordgerm.: hier al ags. *racca*, on. *rakki* m. „id.". Met 't oog op ohd. *rahhinza* v., ags. *racente*, *racete* v., on. *rekendi* o., *rekendr* v. mv. „keten, boei" moeten wij van een basis germ. *rek-*, idg. *reg-* of *reg-* uitgaan, en dan ligt 't het meest voor de hand rekken te combineeren; de oorspr. bet. was dan „gestrekt, gespannen voorwerp". Zie nog reeks. Voor de bet. vgl. de verwante woorden ier. *rén* „lengte van de hand", gr. *όργυρά* „vadem". Bij rekken ook mnl. *rac* (*rākes*) o. „staak, rek, strook", speciaal „strook land langs 't water", dial. (in heiderlei bet.) en in Damrak, Goudarak e.dgl. nog bewaard. In dgl. bet. ook oostfri. *rak*, fri. *rak*, *rek*, meng. *rac*. Vgl. *rek*.

Rakelen ww., sedert Kil. Frequentatiefformatie van mnl. *rāken* „openscheuren", Kil. *raeken* „bijeenschrapen" = mnd. *rāken* „id., woelen in", on. *raku* „bijeenschrapen" (eng. *to rake*), waarbij het znw. mnl. *rāke* m. (v. ? nog wvla. *raak*, *rake* v.) „hark" = os. *raka*, ags. *racu*, *raece* v., *raca* m. (eng. *rake*), zw. *raka* „werktuig om te schrappen, hark". Met ablaut mnl. *rēke* v., ohd. *rēhho* (nhd. *rechen*) m., os. *rēka* v., on. *rēka* v. „id." en het ww. mnl. *rēken* „bijeenschrapen, voor den dag halen" = mhd. *rēchen* „schrappen, grabbelen, ophoopen", mnd. *rēken* „bijeenschrapen, woelen in", got. *rīkan* „ophoopen". Verwant zijn misschien lat. *rogus* „brandstapel", gr. (sicilisch) *όροός* „korenschuur", die echter ook als „het opgerichte" van de basis *reg-* (zie rekken) kunnen komen; of ook de germ. woorden hierbij te brengen zijn, is twijfelachtig.

Raken ww., mnl. *rāken* „geraken, het brengen tot, bereiken, raken, aanraken, aantreffen, vaststellen, inrichten".

= mnd. *rāken* „id.", ags. *racian* „komen tot of in, besturen". Bij rekken; oorspr. bet. „het uitstrekken tot, zich uitstrekken tot", vandaar „geraken, raken, reiken". De bet. „besturen" komt bij verwante woorden in allerlei taalgroepen voor. Hierbij mnl. (noordndl.) *te*, *in*, *aen rāke* (zie raak) „naar behooren, in goeden toestand". Vgl. mnl. *welgeraect* bnw. „id., mooi", mnd. (*wol*) *to rēke*, *to rāke* „gezond, in goeden toestand"; mnl. ook *te (ghe)rēke*, *in gherāke* „in goeden toestand". — **Rakelings** bijw., nog niet bij Kil. Afl. als sijnpelings.

I **Raket** (plant), sedert Kil.: *rakette*, *rokette*. Evenals eng. *rocket* „raket" uit fr. *roquette* (afl. van lat. *érūca* > nhd. *rauке* v., it. *ruca*). Voor de *a* uit o vgl. *lakooi*.

II **Raket** (vuurpijl), nog niet bij Kil. Uit fr. *roquette* „id." (voor de *a* vgl. I r a k e t), dat ook elders ontleend is en van 't germ. woord *rokkēn* wordt afgeleid. Hieruit — maar ook wel anders — verklaart men ook fr. *raquette* „kaatsnet", dat in 't Ndl. (III **raket** znw. o., sedert 1551; via 't Eng. laat-nnl. *racket* o.) en elders ontleend is.

Rakker znw., sedert Kil., die ook de oudere bet. „pijniger, heulsknecht" vermeldt en 't woord „Sax. Fris. Holl." noemt. = mnd. *racker* m. „vilder, doodgraver, pleeschoonmaker (beul?)". Wellicht was de oorspr. bet. „beulsknecht": dan zijn de andere bett. te verklaren uit de minachtende kleur, die 't woord had. Bij deze hypothese mogen wij in *rakker* een nomen agentis zien bij mnd. *racken* „rekken", door Kil. = „uitrekken, pijnigen" vermeld, een bijvorm van *rekken*. Wsch. heeft 't znw. zich van uit 't Ndd., eventueel ook 't Oostndl., verbreid (over Nederland, Friesland en Skandinavië). De afl. uit zig. *raklo* „knaap" is onwensch.

Rallen ww. Reeds laat-mnl. Teuth. mnd. Ook zw. dial. *ralla* „babbelen" e.a. skandin. vormen. Wsch. een jong onomatop. ww. (vgl. de woordgroep van *rabbelen*), ofschoon de hypothese van verwantschap met oi. *rāsati* „hij brult, huult enz.", ohd. *rarta*, ags. *reord*, on. *rold*, got. *razda* v. „taal, stem" niet te weerleggen is (*ll* dan < *zl*).

Ram znw., mnl. *ram* (*mm*) m. „ram”, ook „lange paal, stormram” (in deze bet. een vert. van lat. *aries*), nml. ook voor andere werktuigen gebruikt. Evenzoo worden bok, ezel e.a. overdr. gebruikt. = ohd. *ram*, *rammo* m. „ram” (sedert 't Mhd. ook „ramwerktuig”; nhd. *ramm* m., *ramme* v.), mnd. *ram* (in *ram-bok* „ram”; *ramme* v. is voorwerpsnaam), ags. *rom*, *ram* (*mm*) m. (eng. *ram*) „ram”. Oorsprong onzeker. Met oorspr. bet. „de sterke” bij ksl. *raméniü* „hevig”, on. *ramr*, *ramur* „sterk, scherp, bitter”? Of oerverwant met ier. *heirp* „capra”, lat. *ariés* „ram”, gr. *ἄριος*: „bokje”, lit. *ėras* „lam”, russ. *jarlina* „witte lamswol”, arm. *oroj* „lam”? Beide zeer onzeker. Een ander woord voor „ram” is mnl. *wēder*, onfr. *wether*, ohd. *widar* (nhd. *widder*), os. *wēthar*, ags. *wēðr* (eng. *wether*), on. *vēðr* m. = got. *wiþrus* m. „lam”; oorspr. bet. wsch. „eenjarig dier”: bij gr. *ἔτος* „jaar” enz. (zie bij vaar) evenals ier. *feis* „zeug, varken”, lat. *vitulus* „kalf”, aeol. *ἱταλον*, dor. (Kos) *ἔτελον* „eenjarig dier”, alb. *vjets* „kalf”, oi. *vatsá*- „eenjarig dier, kalf, rund”.

Ramen ww., mnl. *rāmen* „streven naar, het oog of den geest richten op, mikken, taxeeren, ontwerpen, vaststellen, bedenken”. = ohd. *rāmēn* „streven naar”, mnd. *rāmen* met dgl. bett. als mnl. *rāmen*. Met ablaut: 1. os. *rōmon* „streven naar”, 2. misschien ofri. *rammia*, *ramia* „overleggen, beoogen, op touw zetten”, dat echter eer als een fri. ontwikkeling van *rāmōn* verklaard moet worden. De afl. van de basis *rē*- (vgl. rede) is wat de bet. aangaat te vaag en de ablaut *rāmēn*: *rōmon* wijst eer op een basis op *-m*: wsch. van de bij raam besproken basis: ook lat. *nūti* combineert de bett. „steunen” en „streven”. Het znw. mnl. *raem* m. (v.) „het mikken, wat beraamd wordt, list, vaststelling”, mhd. *rām* m., *rāme* v. „doel, streven”, mnd. *rām* m. (*rāme*) „id., bepaling, besluit” is deverbatief. De samenst. beramen nog niet bij Kil., wel laat-mhd. en mnd.

Ramenas znw., nog niet bij Kil. Ook ramelas. Uit it. *ramolaccio* < lat. *armoracia* (gr. *ἀρωρακία*) „mierik wortel”.

Rammei znw., **rammeien** ww., sedert Kil.: *rameye*, *-en*. Van ram met fr. suffix (vgl. Kil. *rameye* „vectis”, ndl. afl. van fr. *rame* „staak”, Kil. *roosteye* „geroosterd brood of stukje vleesch”).

I Rammelaar (manneljeskonijn), sedert Kil. Nomen agentis bij Kil. *rammelen* (*remmelen*) „ritsig zijn, coïre” = ohd. *rammilon* „id.” (nhd. *rammeln*), waarbij mhd. *remler*, *rammeler* m. „ram in paardrift”, nhd. *rammler* ook „rammelaar”. Afl. van ram; wsch. uit 't Hd. bij ons geïmporteerd. Vgl. Kil. *rammen* bij rammen. Hierbij nog vel. *rem* „rammelaar”. Vgl. ook mnd. *rammelsberch* „hurenwinkel”.

II Rammelaar (voorwerp). Afl. van 't ww. **rammelen**, mnl. *rammelen* „rammelen, habbelen” = fri. *rammelje* „rammelen, ratelen”, de. *ramle* „met lawaai vallen”, zw. *ramla* „id.”. Een jonge woordfamilie, onomatop. evenals rabbelen. Bij 't opkomen kan rammelen invloed hebben gehad.

Rammen (rammeien). Reeds mhd. mnd., wsch. nog niet mnl. Van ram als voorwerpsnaam. Kil. geeft alleen *rammen*. vetus. Salire, inire more arietum”: zie I rammelaar.

Ramp znw., mnl. *ramp* m. (*rampe*) „ramp, ongeval, nederlaag, vallende ziekte”, *rampe* ook „kramp bij vogels”. = mnd. *ramp* m. „kramp, epilepsie, nood, ramp”, mhd. *rampf(e)* m. „kramp, ongeluk, nederlaag”. Van de germ. basis *rimp-* of *zrimp-* „zich samen-trekken”; zie rimpel. — **Rampspoed** znw., mnl. *rampspoet*, *ram-*, *ranspoet* (*d*) m. Ook Teuth. *rampspoit*. Wsch. naar voorspoed e.dgl. gevormd. —

Rampzalig bnw., later-mnl. *rampsālich*. Mhd. komt *arbeit-sālec* „in stäter not lebend” (en „durch oder bei mühsal beglückt”) voor. Wsch. is rampzalig hiervan een in mystieke teksten 't eerst gebruikte vertaling. Een mnl. **arbeitsālich*, waarnaar het gevormd zou kunnen zijn, is niet bekend. Als 't wel bestaan heeft (met 't oog ook op ags. *carfoðsālig* „ongelukkig” niet onmogelijk), behoeven we geen du. bemiddeling aan te nemen.

Rand znw., mnl. *rant* (*d*) m. = ohd. *rant* m. „schildknop, schild” (mhd.

ook „rand”; nhd. *rand*), os. *rand* „umbo”, ofri. *ronđ* v. „streep” (van een lichte verwonding), ags. *ronđ* m. „rand, schild” (eng. *rand*), on. *ronđ* v. „rand (van ’t schild), schild, zoom”. Uit ’t Got. leidt men spa. *randa* „kantwerk” af. De bett. van germ. **randa-*, **randō-* zijn ’t best te begrijpen, als we van „kring, streep, ingekraste streep” uitgaan : vgl. dan lit. *rantos* „jaarringen aan de horens van runderen”, *rentinỹs* „houten omlijsting”, *rintỹs* „kerf, keep”, *reuceù* „ik kerf”. De combinatie van *rand* met ags. *rima*, *reoma* m. „rand, kust”, on. *rimi* m. „heuvelrug” is onaannemelijk wegens de oergerm. *i* (niet *e*) van dit woord. De verbinding met *raam* is semantisch niet wsch. : dit toch komt van een basis met de bet. „steunen”; -*nd-* uit -*nd-* zou geen bezwaar zijn : vgl. *schand* en event. noorw. *rand* v. „dwarsbalk”, bei. *rante* „stang”, die misschien wèl bij *raam* hooren. Ook de combinatie met lit. *rumbas*, *rumbà* „zoom, opnaaisel”, ksl. *raqbù* „lap”, *raqbiti* „snijden” is vergeleken met die met lit. *rantos* onaannemelijk; hierbij misschien wel *romp* en ohd. *ramft* m. „rand”. Zie nog *run*.

Rang znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *rang* (uit germ. *ring* afgeleid), ook elders ontleend. — Samenst. : **rangschikken** ww.

I **Rank** (tweijg), mnl. *ranke* v., *rank(e)* m. = mnd. *ranke* m., nhd. *ranke* v. „rank”. Uit het Du. de. *ranke*, zw. *ranka* „id.”. Verwant met II **rank** bnw., mnl. *ranc* „dun, slank”, = mnd. *rank* „id.”, ags. *ranc* „hoogmoedig, ijdel, moedig”, on. *rakkr* „rechtopstaand”. Evenals lit. *rázas* „bladerloos, dun takje”, *raqau*, *raqyti* „rekken”, *isz-si-réžti* „zich uitrekken” van den genasaleerden vorm van de bij rekken besproken basis. Met praesensnasaal vgl. oi. *rñjāti* „hij rekt zich”. — III **Rank** (list) (nog dial. en in ’t spreekwoord honger leert ranken) is een 16.-eeuwsche ontl. uit nhd. *rank* m. „id.” < mhd. *ranc* m. „snelle draaiende beweging”, met *r* uit *wr* : vgl. ags. *wrenc* m. „modulatie, kunstgreep, list”, waarbij nog ags. *wrencan* „draaien” (eng. *to*

wrench), ohd. (nhd.) *renken* „draaiend heen en weer bewegen”, mhd. *ranken* „heen en weer gaan”; zie *wringen* en II **werk**.

Ranonkel znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *ranunculus*. Ook elders ontleend.

Rans, **ransig** bnw., Kil. „*ranst*, *ranstigh*. Campin. j. *garst*. Rancidus”, nog niet mnl. Uit fr. *rance* (< lat. *rancidus*) „garstig”. Nhd. *ranzig* „id.” is misschien door ndl. bemiddeling ontleend.

Ransel znw., Kil. „*rentser*. Sax. Sicamb. j. *knap-sack*”, nog niet mnl. Ontl. uit nhd. *ranzen*, *ränzel* m. of mnd. *rentzel*, *rensel* m. „ransel” (ouder „belegt” dan in ’t Hd. : hier sedert 1510, maar dan in de bedelaars- en boeventaal). Oorsprong onzeker. Een grondvorm **rwawz-tila-*, -*tala-* (bij ring) of **wrawz-tila-*, -*tala-* (bij wringen) is niet wsch. te maken. Dan zou ’t woord oorspr. hd. geweest zijn : dit op zichzelf is best mogelijk.

Ranselen ww., nog niet bij Kil. Kan van hd. afkomst zijn : wij moeten dan — evenzoo voor göttingsch *ranzeln* „sollen” — van mhd. *ranzen* „wild heen en weer springen, plagen” uitgaan, dat als **wrawk-tón* of als een hoe-dan-ook-ontstane jonge formatie bij mhd. *ranken* (zie III **rank**) kan hooren : zie echter bij **aanranden**. De associatie met **ransel** is bij de verbreiding van ’t ndl. ww. zeker van invloed geweest; zelfs zouden wij in **ranselen** een denominativum van **ransel** kunnen zien zonder meer.

Ransuil znw., mnl. (1488) *ransúle* v. Oudnhd. *ranfeul* (reeds 1544) uit ’t Ndl. Oorsprong onbekend.

Rantsoen, **ransoen** (losgeld) znw. o., mnl. *ran(t)soen* (*ritsoen* e.a. vormen) o. „het loskopen van zichzelf, losgeld e.dgl.”. Uit fr. *rançon* (< lat. *redemptio*). Ook elders ontleend. De bet. „portie”, nog niet bij Kil., die ook fr. *ration* (ontl. uit lat. *ratio*) heeft, kwam op, doordat men in **ransoen** het equivalent van dit fr. woord voelde. De bet. „opcenten, emolument”, die mnl. *ran(t)soen* (*rasoen*, *resoen* enz.) heeft, wordt wel als „som die in evenredigheid van een andere betaald wordt” verklaard : door verwarring met fr. *raison* (< lat. *ratio*) zou deze

bet. kunnen zijn ontstaan. Ook elders ontleend.

Rap bnw., laat-mnl. en Teuth. *rap* „uit den hand springend, dartel”. = mnd. *rap* „id., vlug”. Verwant met on. *hrapa* „naar beneden vallen of gooien, zich haasten, met iets voortmaken”. Vgl. nog *reppen*. Voor verwanten zie *rapen*. Jan Rap zal wel onder invloed deels van 't bnw. *rap*, deels van *rapalje* zijn opgekomen: aan het niet (meer) alg.-ndl. *rap* „schurft” (zie *rapen*) behoeft niet gedacht te worden.

Rapalje znw. o., Kil. *raepalie*, laat-mnl. *rappailge* v. „rapalje”, waarnaast laat-mnl. oudnld. *raspaelge*, *raspeel* „boef, vagebond”, Kil. „*respeel*. Fland. Nebulo, nequam” (nog zuidndl. dial. *raspa(i)l* „rapalje”). Uit ofr. *raspaille*, *rappailge*, naast fr. *racaille* „rapalje”. De vorm op *-eel* berust op suffixverandering 't zij in 't Ndl. of Fr. De vormen met *sp* (waaruit *pp*) zullen wel in aansluiting aan ofr. *rasper* (zie *rasp*) ontstaan zijn; de oorsprong van fr. *racaille* is onzeker. Mnd. *rapalie* „rapalje” wsch. uit 't Mnl.

Rapen ww., mnl. *rāpen* „pakken, op-rapen, bijeenbrengen, inpalmen, afpersen, plunderen, zich verschaffen”. Ofschoon Latijn kennende menschen dit woord wel eens onder invloed van de bet. van lat. *rapere* „haastig pakken, rooven” aangewend zullen hebben, is *rapen* echt-germ.: = mhd. (nhd.) *raffen* „plukken, pakken, rukken”, mnd. *rapen* „id.”. [Eng. *to rape* „to take a thing by force” wordt via 't Fr. uit lat. *rapere* afgeleid.] Komt met ofri. *reppa* „bewegen”, ags. *hrepian*, *hreppan* „aan-raken”, on. *hreppe* „verkrijgen”, ndl. *reppen* en met *rap* van een idg. basis *q(e)rel-*, die wsch. beteekende „een vlugge grijpbeweging maken”. Hiervan misschien ook harp, russ. *koróbit* „krommen”. Een auslautvariant in lit. *krapszaũ*, *krapsztyti* „in iets woelen, rommelen”, *krapinėti* „stommelend rond-tasten”, lett. *krāpju*, *krāpu*, *krāpt* „stelen”, die hoogerop met lat. *carpo* „ik pluk” enz. verwant kunnen zijn (zie herfst). Dat zuidndl. dial. *rap* „roof van een wond, puist”, mnl. *rappe*, mhd. *rappe*, *rapfe* (nhd. *rappe*)

v. „schurftige uitslag”, ohd. *rapfen* „met een korst bedekt worden”, *ráffi* „ruw” bij *rapen* enz. hooren, is zeer onwsch. Zie nog II rad.

Rapier znw. o., sedert eerste helft 16.eeuw. Evenals nhd. (sedert 1534) *rapier* o., laat-mnd. (1526) *rappír* o., eng. *rapier* (sedert 1553) uit fr. *rapière* (oorsprong onzeker).

Raponsje, rapunzelklokje znww. o., sedert Kil.: *raponcele*. Nhd. *rapunzel* m. sedert 1533 (> de. zw. *rapunsel*). De vorm zonder *l* uit fr. *raponce*, *raiponce*, mlat. *rapuncium*, die met *l* wellicht „angeglichen” aan lat. *rapunculus*. De ndl.-hd. vorm herinnert ook aan it. *ramponzolo*. 't Eng. heeft *rampion*.

Rarekiek znw., nog niet bij Kil. Van raar en den stam van 't dial. met *ie* gesprokene k ij ken.

I **Ras** (draaikolk) znw. o., sedert Kil. Oorsprong onzeker. Mnd. *rās* o. „sterke strooming” doet aan verwantschap ook van *ras* met *razen* denken.

II **Ras** (gekeperde stof) znw. o., sedert Kil. = mnd. *ras*, nhd. *rasch* m., fr. *ras*, eng. *rash*. Wordt wel uit den Bosnischen stadsnaam *Rascia*, of — met 't oog op vormen als laat-mhd. *arras*, *arras* — uit den naam van de stad *Arras* in Noord-Frankrijk verklaard. Waarschijnlijker is de afl. uit lat. *rāsus* „geschoren”.

III **Ras** (geslacht) znw. o., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *rasse* v., eng. de. *race* uit fr. *race* (sedert de 16.eeuw) „ras”. It. *razza* reeds in de 14.eeuw. Het rom. woord wordt zeer verschillend verklaard, o.a. uit arab. *rās* „hoofd, oorsprong”.

IV **Ras** bijw. Opzettelijk gemaakte spellingvariant naast het bnw. *rasch*, mnl. *rasc* „vlug, levendig, strijdlustig, flink, krachtig”. Later-mnl. komt reeds de spelling *ras* voor, als bnw. en bijw. = ohd. *rasc* „vlug, vaardig, handig, sterk” (nhd. *rasch*), mnd. *rasch* „id.”, eng. *rash* „roekeloos, ondoordacht”, on. *roskr* „kloek, dapper”. Oorsprong onzeker. Mogelijkheden: 1. idg. **rot-sqo-*, *-sqwo-*, verwant met I, II rad, — 2. verwantschap met *razen*, — 3. verwantschap met ohd. *raskezzzen* „singultire, scintillare”, os. *raskiton* „scin-

tillare", ags. *rascettan* „knetteren, vonken spatten", *lieg-rasc* m. „schittering, bliksem". 3. is 't minst waarschijnlijk en heel vaag; nog meer is dat de verdere combinatie met oi. *rásati*, *rásate* „hij brult, schreeuwt, huilt". Bij elke etymologie kunnen ohd. *ros*, *reski* „vlug, vaardig, kloek" als verwanten beschouwd worden. Vreemder echter is oudnl. Teuth. mhd. mnd. *risch* „id." (ook met de bett. „mager, bros").

Rasp znw., sedert de 16. eeuw. = nhd. *raspe* (waarvan *raspel* v. „raspvijl"; beide sedert de 16. eeuw), mnd. *raspe* v., eng. *rasp* „rasp". Uit ofr. *raspe* (fr. *rápe*) „id.", znw. bij ofr. *rasper* (fr. *ráper*) „vijlen, raspen"; dit is het ontleende ohd. *raspón* „bijeenschrapen", dat evenals ohd. *hrěspan* „vellere" van een der bij rapen besproken bases *greb-*, *gref-* komt. Voor *sp* uit *ps* vgl. esp. Van fr. *rápe* komt nhd. *rappe* v. „rasp".

— **Raspen** ww., sedert de 16. eeuw. Uit ofr. *rasper* of bij ons van rasp gevormd. — **Rasphuis** znw. o., nog niet bij Kil. Evenzoo nhd. *raspelhaus* o. (van *raspeln* „raspen"), de. *rasphus* (*raspe* = „raspen").

Rastering znw., **rasterwerk** znw. o., nog niet bij Kil. Geassimileerd uit **rastel-*. Dit komt of evenals oostenr. *rastel* o. „draadtralie, rooster" uit mlat. *rastellus* (-um) „id." (demin. van lat. *raster* naast *rastrum* „houweel") of uit ofr. *rastel* „getand voorwerp, hark, valdeur" (fr. *ráteau* „hark"), dat eveneens op lat. *rastellus* teruggaat. Zeker uit het Fr. *rasleel* „ruif" bij Plantijn. Van de afl. ofr. *rustelier* „ruif" (fr. *rátelier*) komt mnl. *rastaliere* v. „id.". De bet. van lat. *raster*, *rastrum* staat niet toe, nld. *raster* direct hiervan af te leiden.

Rat znw., mnl. *ratte* (v. ?). = ohd. *rato* m., *ratta* (*radda*) v. (nhd. *ratte*), (os. *ratta* v. ?), mnd. *rat* (m. ?), ags. *ræt* (eng. *rat*) „rat". Een ook rom. en kelt. woord: fr. *rat*, it. *ratto*, ier. *rata* „rat". De rat is niet van ouds in Europa inheemsch; daarom heeft men wel aan ontl. van dezen naam uit een andere taal gedacht: een goed etymon is echter niet te vinden. Ook kan rat moeilijk als een kelt. of rom. woord verklaard

worden; de afl. uit lat. *rapidus* „vlug" is geheel onbevredigend. Als wij echter germ. oorsprong aannemen, is een etymologie niet ver te zoeken: idg. **radon-*, **radn-*, **radná-*, waarop rat terug kan gaan (ohd. *rato* zou dan de oeroude zwakke nominatief zijn; zie bij knaap), kan „knager" beteekend hebben en met lat. *rádo* „ik schaaf, krab", *ródo* „ik knaag", (lit. *rástas* „afgehakt of afgezaagd stuk boomstam"?), oi. *rádati* „hij krabt, knaagt, hakt, graaft" verwant zijn, waarbij ook ohd. *rázi* „scheurend, wild" wordt gebracht. Vgl. vooral wroeten. Voor germ. oorsprong van rat kan ook de bijvorm mnl. *rotte* (nml. *rot*), mnd. *rotte* v. „rat" worden aangevoerd, die wegens zijn vroege verbreiding over een vrij groot gebied eer als een ablautvorm dan als een dial. bijvorm van rat moet worden opgeval. Hieruit door ontl. de. *rotte*, zw. *rätta* „rat". De hd. vormen met *t(t)* moeten bij deze etymologie als oorspr. ndd. worden opgevat; mhd. *ratz(e)* m. (nhd. hess.-thür. *ratz* = „marder") is dan 't zelfde woord in hd. vorm. Misschien heeft de bet. „knager" zich in 't Ndd. 't vroegst tot „rat" ontwikkeld: dat zou de ontl. in 't Ohd. begrijpelijk maken. Hoogerop zijn met idg. *rád-*, *rad-* ook gr. *ῥῶδης* „pijlpunt", lit. *ardau*, *ardýti* „splijten" gecombineerd, en (zeer onzeker) oi. *runḍa-* „verminkt".

Rataplan znw. Ospr. klanknabootsend voor 't geluid van de trommels.

Ratel znw., mnl. *rätel(e)* v. = ags. *hrætele* v. „ratelaar (plant)" (eng. *rattle* „ratel"). Hierbij 't ww. **ratelen**, sedert de 16. eeuw (dial. en oudnl. ook voor andere geluiden gebruikt), = nhd. *raseln*, ndd. *rätelen* (mnd. *rettelen*), eng. *to rattle* „ratelen". Evenals mhd. *razzen*, *razzeln* „razen, onstuimig zijn", on. *hrata* „wankelen, vallen" verwant met ier. *fo-ceird* „hij werpt", gr. *καθαίω*, *καθαίρω* „ik schud", *κόφθαξ* „een soort dans", oi. *kúrdati* „hij springt", misschien ook lat. *cardo* „deurhengsel", lit. *pa-kirsti* „wakker schrikken". Vgl. scherts. De skandin. woordfamilie van zw. *skratta* „lachen", die men nog wel hierbij brengt, kan evengoed jong en onomatop. zijn. Gr. *κορώω* „ik ratel" komt van *κώρος* „geraas, klank" en is niet met ratelen verwant.

Ratijn zuw. o., nog niet bij Kil. Evenals eng. *ratteen* van fr. *ratine* „ratijn” (lat. **raptina*?).

Ratjetoe znw., nog niet bij Kil. Dial. ook *ratatoel* e.a. vormen. Uit fr. *ratatouille* „soort hutspot” (van *tatouiller* „ranselen”, dit bij *tâter*; zie tasten).

— **Rats** is een uit ratjetoe verkort soldatenwoord = „groente met aardappelen door elkaar gekookt”; met in de rats zitten vgl. in de boonen zitten e.dgl.

Rauw bnw., mnl. *raeu*, *rau*. = ohd. (*hráo* (*râwér*), os. *hráo*, ags. *hréw*, on. *hrár* „rauw”, germ. **zréwa-*. Met ablaut mnl. *ró* (de meest gewone vorm) = ohd. (*h*)*ró* (*râwér*; nhd. *roh*), mnd. *ró*, ags. *hréaw* (eng. *raw*) „id.”, germ. **zrawa-*. Voor den ablaut vgl. klauw. In veel ndl. diall. konden de beide bnww. samenvallen door de klankgelijkheid in de verbogen casus: *rouwes* uit **zráwis* en **zráwis*. Verwant zijn o.a. : ier. *crú* „bloed”, lat. *crur* „gestold bloed”, gr. *zḗas* „vleesch”, obg. *krüvi*, lit. *kráujas* „bloed”, oi. *kraviš*-, *kravya-* „rauw vleesch”, *krárá-* „bloederig, rauw”.

Ravelijn znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *ravelin* (afkomst niet geheel zeker).

Ravijn znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *ravin*, *ravine* (< lat. *rapīna*).

Ravotten ww., Kil. *ravotten* „tumultuari. et Luxuriari, popinari”. Hierbij 't znw. Kil. *ravot*, *revot* „troep losbandigen, bordeel”, reeds vroeger in de bet. „zondig genoegeen, zinnelijk vermaak”. Met het oog op woorden als fr. *rioter* „kibbelen” (> mnl. *rióten* „kabaal maken”; 't znw. *rióte* v. uit ofr. *riote* komt meer voor), mnl. *rabat* o. „rumoer, opschudding, twist” (vgl. ofr. *rabaster*, *rabáter* „tieren”; ofr. *rabot* „twist”; van lat. *rapio*?), vla. *ravooi* o. „geraas, getier, gedruisch”, zwa. *ragotzen* „uit gekheid vechten”, opperhess. *ra(m)bastern* „kibbelen, vechten” e.dgl. meer is 't moeilijk de etymologie nauwkeurig vast te stellen. Wsch. moeten wij voor ravotten en 't oude znw. *ravot* uitgaan van ofr. *rabot* „twist” en beïnvloeding door Kil. *ravelen*, *ravelen* „in drukke beweging

zijn, krankzinnig zijn of handelen” (zie *revelen*) en mnl. *riveel*, *reveel* o. „opstand, tegenstribbeling, ellende, verdriet, rumoer, strijdgewoel, feestgewoel, zingenot” (van fr. oorsprong), eventueel nog door andere woorden aannemen.

Razen ww., mnl. *râsen* „razen, dol zijn, gek zijn” (nieuw-NBrab. *rozen* met *o* < *á*, niet *û*, Zaansch *rêzen* naast *râzen*). = mhd. (zeldzaam; wsch. uit 't Ndd.) *râsen* „razen” (nhd. *rasen*), mnd. *râseu* „id., dol, gek zijn”, ags. *rêsan* „aanstormen, zich storten op”, on. *râsa* „vooruitstormen”. Hierbij 't znw. mnd. *râs* o. „hevige strooming”, ags. *râs* m. „het aanstormen, aanval”, on. *râs* v. „loop”. Met ablaut on. *ras* o. „haast”, *rasa* „vallen, glijden”, misschien ook I *ras*. Wellicht verwant met gr. *ἔρως* „vaart, aandrang”.

Rebel znw. Substantiveering van mnl. *rebel* „rebelsch”. Uit fr. *rebelle* < lat. *rebellis* „oproerig”. Ook elders ontleend.

Rebus znw. Internationaal woord. Eig. abl. mv. van lat. *rês*: oorspr. bet. „met (behulp van) dingen, d.i. geteekende voorstellingen”. De oudere fr. naam *rêbus de Picardie* wijst aan, waar de rebussen vandaan komen.

Recept znw. o., sedert Reinaert II. Uit mlat. *receptum* „recept”. Evenzoo laat-mhd. *recept* (nhd. *rezept*) o. Uit 't synonieme mlat. *recepta* komt fr. *recette*; misschien heeft ook mnl. *recepte* v. bestaan, dat dan direct uit 't Mlat. of van ofr. *recepte* kan komen.

Reces znw. o., mnl. *reces*, *reches* o. „raadsbesluit, akte, slot van rekening, daarvan opgemaakt stuk”. Van mlat. *recessus*, misschien via 't Noordfr. : hieruit zeker de vorm *reches*. Ook elders ontleend.

I **Recht** bnw., mnl. *recht*. = onfr. ohd. *rēht* (nhd. *recht*), os. *rēht*, ofri. *rīucht*, ags. *riht* (eng. *right*), on. *rētr*, got. *rahts* „rechtopstaand, recht” (met allerlei overdr. bett.). = lat. *rēctus* „recht”, gr. *ὀρθρός* „opgericht, over-eind”, av. *rašta-* „geordend”. Gesubstantiveerd : ier. *recht*, kymr. *rhaith* „wet”. Deelw. van den verbaalstam idg. (*o*)*reg-*. Zie rekken. — II **Recht** znw. o., mnl. *recht* o. = onfr. ohd. *rēht* (nhd. *recht*), os. *rēht*, ofri. *rīucht*,

ags. *riht* (eng. *right*) o. „recht”. Gesubstantiveerd o. van I recht. In gelijke bet. on. *rehttr* m. (**rextu-*). Vgl. voor de bet. ier. *recht* „wet”. — **Rechten** ww., met *e* naar I, II recht naast klankwettig r i c h t e n, mnl. *richten*, *rechten* 1. „recht maken, sturen, een richting geven”, 2. „recht doen”. In bet. 1. van I recht, in bet. 2 van II recht. = onfr. ohd. *rihten* (nhd. *richten*), os. *rihtian*, ofri. *riūhtta*, ags. *rihtan*, on. *rehta*, got. *ga-rihtjan* „recht maken, een richting geven e.dgl.”, in sommige talen ook met bett., van die van II recht afgeleid. — **Rechtens** bijw., nog niet bij Kil. Een vorm als krachtens. — I **Rechter**, richter znw., mnl. *rechter(e)*, *richter(e)* m. De *e* als bij rechten. = ohd. *rihtāri* m. „bestuurder, rechter” (nhd. *richter*), mnd. *richter(e)*, ofri. *riūchter*, *-tar* m. „rechter”, ags. *rihtere* m. „bestuurder”, on. *rehtari* m. „ambtenaar met rechtsbevoegdheid”. Nomen agentis bij rechten, r i c h t e n. — II **Rechter** bnw., reeds mnl. naast *recht* „id.” (= I recht). Voor 't ontstaan van den *-er*-vorm vgl. linker. In dezelfde bet. mhd. (zelden) *rēht* (nhd. *recht*), mnd. *rēcht*, eng. *right* „rechter”. Een ouder synoniem is got. *taihswa*, ohd. *zēso* „rechtsch”, onfr. *tēsewa* v. „rechterhand”: ier. *dess*, lat. *deater*, gr. *δεξιός*, alb. *djašte*, oi. *dákšina-*, obg. *desnū* (**desnū*) „rechtsch”, lit. *deszinė* „rechterhand”. — **Rechtsch** bnw. Nnl. adjectief-spelling voor **rechts**, oorspr. (reeds 1515) alleen als bijw. Evenzoo hd. en Teuth. *rechts* met bijwoordelijke *-s*. Zie links (ch).

Rechtmatig bnw., reeds bij Kil. met de bet. „gematigd”, oostndl. 16.eeuw *rechtmetich* „nauwkeurig, juist”. Nhd. *rechtmässig* sedert 1540. Zie II-matig. — **Rechttop** bijw., later-mnl. *rechttop*, ook als predicatief bnw. = „oprecht”. Vgl. **oprecht**. — **Rechtschappen** bnw., laat-mnl. *rechtscāpen* „rechtschappen, behoorlijk”. Evenzoo mnd. *rēchtschāpen* „id., goedgevormd”, nhd. *rechtschaffen* „rechtschappen”. Evenals w a n s c h a p e n gevormd. — **Rechtstreeks**(ch) bijw. bnw., nog niet bij Kil. Wsch. een kunstmatig gevormd woord. — **Rechtvaardig** bnw., mnl. *rechtvaerdich*, *rechtve(e)rūch* (*gh*). = mhd. *rēhtvertic*, mnd. *rēcht-*

verdich „rechtvaardig”, eig. „een rechte vaart, gang hebbend”. — **Rechtvaardigen** ww., reeds mnl. mhd. mnd., met ruimer bet.-sfeer dan nu bij ons. In 't Ndl. wellicht onder du. invloed opgekomen. — **Rechtzinnig** bnw. In de alg.-ndl. bet. van nu een vert. van 't ospr. gr. orthodox. Bij Kil. en nog dial. (Antw. brab.) = „oprecht, eerlijk”.

Recruut znw., nnl. In vorm overeenstemmend met nhd. *rekrut* m., de. *rekrut*, zw. *rekrut*, eng. *recruit*. Uit ofri. *recrate* (fr. *recrue*; deelw. van *recroître* < lat. *re-crēscere*).

Redden ww., door Kil. „Sax. Fris. Sicamb.” genoemd, in den Teuth. vermeld, overigens oostmnl. eenmaal (1471) voorkomend in de bet. „(een pand) lossen”. = ohd. (nhd.) *retten*, mnd. *redden*, ofri. *hredda*, ags. *hreddan* (eng. *to rid*) „redden, bevrijden”, wsch. oorspr. „wegrukken”, welke bet. ags. en ohd. nog voorkomt. Wsch. bij germ. **xraþa-*, **xraþa-* „vlug” (II rad). Voor de bet. vgl. rap en rapen, en lat. *rapio* „ik ruk, roof”: *rapidus* „snel”. De combinatie met oi. *grathnāti* „hij wordt los, slap” is niet zoo wsch.

Redderen ww., niet bij Kil., mnl. (zelden) *ridderen* „in orde brengen, besturen”: Sluit zich niettegenstaande de mnl. (nog vla.) *i* aan bij mnl. (wfri.; nog gron. fri. N.Holl., hier en daar alleen in samenst.) mnd. *redden* „id.”, dat wsch. met ndl. *redden* identisch is. De uitdrukking Ik kan het wel (resp. niet) *redden* toont, hoe de bett. in elkaar kunnen overgaan.

Rede en **reden** znww. Kil. geeft op *rede* „sermo, verbum, dictio, oratio”, *redene* „ratio, causa: et Sermo, oratio”. Mnl. komen *rede* v., *reden(e)* v. voor, beide = „redelijk verstand, zedelijk bewustzijn, redelijkheid, betamelijkheid, rekenschap; redeneering, redevoering, argument, reden, zaak”. Ook 't Ohd. kent *red(i)a* en *redina* v., beide = „rekenschap, redekaveling, gesprek, redevoering, verhaal” (nhd. *rede*), 't Os. *rethia* v. „rekenschap”, 't Ofri. *rethe* v. „antwoord op een aanklacht”, 't Got. *raþjo* v. „getal, rekening, rekenschap”. *Rēden(e)* v. „gezond verstand, reden, rechtsargument” naast *rede* v.

„id.” komt ook mnd. voor, os. reeds de afl. *rethinan* „rekenschap geven” = ohd. *redinón*, mnl. (uit ’t Du?) *redenen* „spreken” naast ohd. *redión*, *redón* (nhd. *reden*; ontleend : mnl. myst. *rēden*), os. *rethion* „id.”, ofri. *bi-rethia* „voor ’t gerecht brengen, bewijzen, overtuigen” en got. *ga-rapjan* „tellen” (deelw. *garapans* „geteld”). Got. *rapjo* enz. = lat. *ratio* „rede, verstand, rekenschap, rekening, rede-neering”, dat verwant is met lat. *reor* „ik meen”. Germ. *rap-* is een verlenging van de basis *rē-* : idg. *rə-t-* of *ro-t-*; zie nog honderd en raad. De germ. stam **rapjōn-* zou ook uit ’t Lat. kunnen komen (evenzoo event. kymr. *rhaid* „noodzakelijk(heid)”) ; in ieder geval echter moeten we voor de andere vormen een germ. basis *rap-* aannemen. Got. *rodjan*, on. *rōða* „spreken”, ofri. *réda* „id., getuigen, bewijzen” kan met *rede* verwant zijn (evenals on. *tí-*, *tolf-rōðr* „bij 10- resp. 12-tallen geteld”), ook met raden: vgl. ier. *imm-ráidaim* „ik bespreek, denk” : *no-ráidiu* „ik zeg, spreek”. — **Redekavelen** ww. In de 16. eeuw opzettelijk gevormd uit *rede* + *kavelen* in de bet. „met overleg ordenen”. — **Redelijk** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd. — **Redenaar** znw., sedert Kil. in de tegenw. bet. Naar hd. *redner* m. < ohd. *redinári* m. „redenaar”, nomen agentis bij *redinón* (zie *rede*). Laat-mnl. komt in Brugge reeds *redenāre* m. voor als naam van een ambtenaar; vgl. Kil. „*redenaer*. Fland. Brug. *Quaestor*”. ’t Is een vert. van mlat. *rationarius*. — **Redeneeren** ww., nog niet bij Kil. Wsch. onder invloed van fr. *raisonner* naast *raison* „rede(n)” ontstaan.

Rederijker znw. Kil. geeft op *retorisijn*, dat uit fr. *rhétoricien* (sedert 14. eeuw) ontleend is. Rederijker is onder invloed van *rede* en II rijk uit *retoriker* m. vervormd, een afl. van *retorike* v., dat reeds vroeg-mnl. uit gr.-lat. *rhētorica* of fr. *rhétorique* ontleend was. Deze benamingen der rederkers zijn bij ons niet of eerst kort vóór 1450 gebruikt.

Redetwisten ww., **redevoering** znw., nog niet bij Kil.

I **Ree** (dier), mnl. *ree* v. (m. o.?). = ohd. *rēh* (nhd. *reh*) o., ohd. os. *rēho*

m., mnd. *rē* o., ags. *rá* m. (zwak; hiernaast *rāh-dēor* o.; eng. *roe*), on. *rā* v. „ree”. Mogelijk is de combinatie met ier. *riabach* „gespikkeld”, lit. *raĩbas* „bont, gevlekt”, *raimas* „bont”, *raĩnas* „grijsbont gestreep”, die een basis *rai-* of *roi-* veronderstellen, waarvan ook een **rai-co-* (event. *roi-* en *-go-*) gevormd kan zijn. [Oi. *rekhā-* „streep” is ten onrechte met *ree* gecombineerd : zie rij.] Wij kunnen dan voor ’t Germ. uitgaan van een zwak gesubstantiveerd **raizan-* „de bonte”, en van een adjectivisch gebruikt en met **deuza-* (dier) verbonden **raiza-* : vgl. behalve ags. *rāhdēor* zw. *rā-djūr*. Er zijn twee feminien-formaties : 1. ohd. *rēia*, ags. *rāge* v. „caprea”, 2. nhd. *ricke* v., ndl. *rekke* „wijfjesree”; 2. is niet uit de ME. bekend; is ’t toch oud?

II **Ree, reede** (ligplaats voor schepen), mnl. *rēde* v. „reede”. = mnd. *rēde* (nhd. *rhede*), *reide* v., eng. *road* „reede”. Uit ’t oudere Eng. fr. *rade*, it. *radu* „id.”. Bij bereiden: „plaats waar de schepen gereed worden gemaakt”. Of = „plaats waar de schepen voor anker rijden”? Een afwijkende hypothese, dat ohd. *Hreid-*, on. *Hreið-* in eigennamen en allerlei andere eigennamen uit verschillende talen benevens obg. *krajī* „rand” verwant zouden zijn, is onwensch. — **Reeder** znw., mnl. *rēder* m. „persoon die iets bereidt, reeder”. = mnd. *rēder* m. „uitruister, reeder” (nhd. *rheder*). Nomen agentis bij **reeden** ww., mnl. *rēden* „gereed maken, uitrusten”. Zie bij bereiden.

III **Ree, reede** (gereed, gereed om te wenden, als bijw. ook in alreede), mnl. *rēde*. Zie bereid. — **Reeds** bijw. Zie bereid. — **Reedschap**. Zie gereedschap.

Reef znw. o., naar het mv. *reven* opgekomen naast *rif* o., Kil. *rif*, *riřt*. Mnl. komt het mv. *rēve* eenmaal (Amsterdam) voor, blijkbaar met de bet. „zeilen van een molenroede”. = ndd. *riřf* en ndd. (nhd.) *reff* o., on. *rif* o. „rif in een zeil”. Uit ’t Ndl. eng. *reef* „id.”. Mnl. *rēve* maakt de hypothese, dat de wgerm. vormen uit ’t Noorsch komen en = on. *rif* „rib” zijn, geheel onaannemelijk. Veeleer met de oudere

bet. „lap, strook”, die op „afgescheurd stuk” kan teruggaan, bij ofri. *ríva* „rukken, scheuren”, on. *rífa* „stuk-trekken, uit elkander rukken”, vla. *reef, reve* „streep, striem, groefje”, die met gr. *ῥεῖνω* „ik stort in, werp neer” verwant zijn kunnen, waarbij men nog wel ier. *riathar* „torrens”, lat. *rípa* „steile rand, oever” en arm. *arivar* „paard” brengt. Uit ’t Germ. nog hierbij on. *ript* v. „stuk goed”, ags. *rift* o. „kleed, mantel, doek, gordijn”, ohd. *pein-rēfta* mv. „broek”. Misschien echter komen deze laatste woorden, en eventueel ook *rif*, van een basis *rif-*, *rið-* „wikkelen, winden”, waarvan ags. *á-ráfan, á-ráfan* „loswikkelen, losmaken”, ijsl. *reifa* „wikkelen”, on. *reifar* v. mv. „windsels”; hiervan zijn geen verwanten uit andere taalgroepen bekend en sommigen houden deze basis voor identisch met *rif-* „scheuren”.

Reefter znw. o., mnl. *reefter, reventer* m. o. Evenals mhd. mnd. *reventer* o. „reefter” uit lat. *refectórium*.

Reeks znw., niet bij Kil., mnl. *reecx* (eenmaal, te Leiden, tusschen 1398 en 1428, = „ketting”?). Mnl. (vooral noordnd.) komt meer de vorm *raex* m. „ketting” voor, waarnaast *raexel* „id.”. De stam **rakisa-*, **rakusa-* „ketting” (deze bet. bleef in *sleutelreeks* nog lang bewaard) is blijkbaar verwant met de bij rak besproken woorden.

Reeling znw. Zie regel.

Reep znw., mnl. *reep* m. „touw, strik, strop, hoep, strook land, landstreek, een lengte- (zelden vlakte-) maat”. = ohd. *reif* m. „touw, strik, hoep, band, boei, kring” (nhd. *reif*), mnd. *rép* m. o. „touw, hoep, een lengte- en vlaktemaat”, ofri. *ráp* m. (in samenst.), ags. *ráp* m. (eng. *rope*), on. *reip* o. „touw”, got. *raip(s)* in *skauda-raip(s)* (m. o.?) „schoenriem”. Oorsprong onzeker. De combinatie met *rif-*, *rið-* „wikkelen” (zie reef), waarbij men van idg. **roip-nó-* uitgaat, is wegens den vocaaltrap niet wsch.; vgl. eer ier. *rébaim* „ik ruk, scheur stuk”, dat ook ten onrechte uit **reip-nó* is afgeleid: van idg. *reib-*, dat een wortelvariant van (e)*reip-* (zie reef) kan wezen. Zie repel.

I Reet (spleet), laat-mnl. *rēte* (m.?) „spleet”. = Teuth. *rete, reete* „id.”, mnd. *rēte* m. „id., afgescheurd stuk”. Staat tot rijten als spleet tot splijten. Ohd. *riç* m. „spleet, letter” (nhd. *riss* „spleet, scheur”) kan ook = got. *writs* m. „streep, punt” zijn. — In II **reet** „hennepbraak”, Kil. *reete* ziet men een ablatuenden vorm **xraitō(u)*.

Reetrekker znw., nog niet bij Kil. Wellicht = reet-trekker „die een spleet, gleuf (tusschen twee gebouwen) trekt”. Niet wsch. is een grondvorm **reen-trekker* (voor *reen* zie *reinevaar*): Kil. vermeldt *reen, reyn* als „vetus. Sax. Fris. Sicamb.” en eenige samenst., maar niet **reen-trecker*.

Refrein znw. o., Kil. *refereyn, refreyu* „proverbium, deverbium, adagium: et Versus, rhythmus, poema rhythmicum: homoeoteleuton”. Uit fr. *refrain* (van *refraindre* < lat. *re-frangere*) ontleend, wsch. ± 1500. De rederijkers brachten het woord in de bet. „refereinregel of stok, die na elk couplet wordt „ge-refereerd””, vandaar „gedicht in coupletten met zoo’n regel” met lat. *referre* in verband. Directe ontl. uit het Spa. in de bet. „spreekwoord” is niet wsch. Ook elders ontleend.

Regeeren ww., reeds mnl. mhd. mnd. Uit lat. *regere* of fr. *régir*.

Regel znw. In de bet. „regel, richtsnoer, orderegel” reeds mnl. *rēghel(e)*, *rēgle* v., ohd. *rēgula* (nhd. *regel*), mnd. *rēgule* v., ags. *rēgol* m. (eng. *rule* < ofr. *reule*), on. *rēgla* v. Uit lat. *rēgula* „id.”. Aangezien we van den geschreven vorm moeten uitgaan, is het niet noodig **rēgula* aan te nemen. De vorm is zoo weinig veranderd, doordat men voortdurend het woord als geleerd en als één met het lat. woord bleef voelen. Daarop wijst nog de ook mnl. veel voorkomende schrijfwijze *regule*. Denzelfden oorsprong hebben de volgende woorden, die direct bij ’t overnemen volkswoorden zijn geworden: 1. ohd. *rigil* m. (nhd. *riegel*) „grendel”, mnd. *regel* m. „id., dwarsstang, lat, dwarsbalk, reeling”; mnl. *rēghel* m. „plank, lat, rechte lijn, liniaal” (vla. Antw. nog *regel* m. „liniaal”) is zeldzaam; gew. ook in deze bet. *rēg(he)le* v.;

vgl. nog ags. *reogol-sticca* m. „regola”, — 2. nld. *richel* (sedert Kil.; wellicht uit **rīzlō-* of **rīzla-*: vgl. Kil. *rijchel*; *rijchel* > *richel* zou ook met secundaire verscherping van de $\mathfrak{J} = \mathfrak{Z}$. kunnen zijn; ook fri. *richel*), — 3. mnl. *rijghel* (m. ?) „grendel, lat”; voor de *ij* vgl. I krijt. Met *richel* vgl. nog *tichel*. On. *rēgla* v. beteekent ook „rechte staaf”. De mnl. vorm *reggele* v. „rij” schijnt speciaal bij Ruusbroec voor te komen; vgl. mnd. *reggele* naast *regule*. Wsch. via **režlō* ontstaan. Men beschouwt sommige der hier besproken woorden, o.a. hd. *riegel*, wel als echtgerm. Dit is onaannemelijk wegens de overeenstemming in bet. met rom. woorden als ofr. *reille* „ijzeren staaf” (hieruit eng. *rail*; wsch. ook vla. *reil(e)* „lat of stang van hout of metaal”). — **Regelen** ww., mnl. (laat en zeldzaam) *rēghelen* „regelen”, misschien ook „met een liniaal afnemen”. Vgl. mhd. *riegelen* (nhd. *riegeln*), mnd. *regelen* „grendelen”. — **Regelingen** znw. mv. „reeling”, nog niet bij Kil. De vorm *reeling* uit eng. *railing*. Ook nd. *regeling*, *rēling* > de. *rēling*, zw. *reling*. — **Regelmaat** znw., **regelmatig** bnw., nog niet bij Kil. Oorspr. germanismen. — **Regelrecht** bnw., sedert ’t laat-Mnl., bewaart nog de bet. „rechte lijn” van *regel*.

Regen znw., mnl. *rēghen* (*rein*, *reen*) m. = ohd. *rēgan* (nhd. *regen*), os. *rēgan*, ofri. *rein*, ags. *rēgn* (*rēn*; eng. *rain*) m., on. *rēgn*, got. *riḡn* o. „regen”. Of verwant met lat. *rigo* „ik bevochtig”, alb. *rjeθ* „ik vloei”, die echter ook idg. \mathfrak{J} kunnen hebben evenals ijsl. *rakr* „vochtig”, of met lit. *rōkia*, *rōkli* „in den vorm van een ergen nevel regenen”. ’t Is echter onzeker of idg. $\mathfrak{q}n$ in ’t Germ. behalve *zn* en *kk* ook *zn* kan opleveren. — **Regenboog** znw., mnl. *rēghenbōghe* m. Alg. n.- en wgerm.: ohd. *rēganboga* (nhd. *regenbogen*), mnd. *rēgenbōge*, ofri. *reimboga*, ags. *rēgnboga* (eng. *rainbow*), on. *rēgnbogi* m. „regenboog”. — **Regenen** ww., mnl. mnd. *rēghenen*. Of = ohd. *rēganōn* (nhd. *regnen*), on. *rēgna* of = ags. *rignan*, *rīnan* (: eng. *to rain* van ’t znw. *rain*), on. *riḡna*, got. *riḡnan* „regenen”.

Regent znw. Mnl. *regent* m. „be-

stuurder, prelaat, hoogleeraar”. < fr. *régent* of lat. *regens*. Later in de tegenw. bet. opnieuw ontleend. Ook elders ontleend. — **Regentes** znw. In de plaats gekomen voor *regente* (Kil., ook vroeger-16.eeuwsch).

Reggen ww. Alleen in ’t Nnl.; van *reg*, fri.-holl. vorm voor *rug*.

Regiment znw. o. Mnl. *regiment* o. „regeling, bestuur, het besturen, bestuurder(s), gedrag” uit ofr. *regiment*, later-lat. *regimentum* (ouder: *regimen*). Later in de tegenw. bet. opnieuw ontleend uit ’t Fr.. Ook elders ontleend.

Register znw. o., mnl. *register* o. Uit mlat. *registrum* voor ouder *regesta* „register, lijst” (deelv. o. mv. van *regerere*).

Rei znw., mnl. *rei* m. „rij personen, reidans, aan een lijn gebonden dieren, danslied, strijdgewoel”. Wsch. uit pic. *rèy* = fr. *raie* „vore, streep”, dat ofr. ook een bepaalde soort van dans aanduidde (afgeleid uit lat. **riga* „vore”, ook wel anders verklaard; zie rooi). Mhd. *reie*, *reige* m. „reidans, danswijs, -lied” (nhd. *reihen*, *reigen*), mnd. *rei*, *reie* m. „id., strijd”, ouder-eng. *ray* „reidans” is ’t zelfde woord, evenzoo Kil. *rege*, *ruye*, mnl. *roye* v., nieuwvla. *reie* „waterloop”, *rè*, Antw. *rè* „greppel”, nld. dial. *rei* (zeer verbreid: zuidndl., ook Zansch, oostfri.) „rechte meetlat”. Germ. oorsprong en verwantschap met *rij* is onwensch. Ook mnl. *roye* „chorus” en ’t meer voorkomende ww. *royen*, Kil. *ruyen* (= mnl. Kil. *reyen*, mhd. mnd. *reū(g)en*) „dansen, een reidans uitvoeren” komen van fr. *raie*, *roie*.

Reiger znw., mnl. *reigher* (*rēgher*) m. = ohd. *reigaro* (nhd. *reiherr*), mnd. *rēger*, ags. *hrāgra* m. „reiger”. Wellicht oorspr. = „schreeuwer” en van de onomatop., uit *gri-* (zie *schreeuwen*) verlengde basis *grīq-*, waarvan ook gr. $\kappa\rho\iota\varsigma\omega$ (aor. $\epsilon\kappa\rho\iota\chi\omega$) „ik kraak, klapper, knars”, obg. *krīcū*, *krīcātī* „schreeuwen”, lit. *krījksztī* „krijtschen”. Minder wsch. direct met ier. *corr* „kraanvogel”, kymr. *crychyd* „reiger”, gr. $\kappa\epsilon\varrho\chi(\nu)\omega$ „ik ben, maak schor”, $\kappa\epsilon\varrho\chi\nu\iota\varsigma$ „torenvalk”, ksl. *kraguji* „sperwer”, alb. *ng’ir*, *k’ir* „ik maak heesch” gecombineerd. Een opvallende bijvorm is mnl. *heigher* (*eigher*, (*h*)*ēgher*), ohd. *heigir*, *heigaro* m., noorw.

dial. *heigre* „reiger” (met ablaut on. *hëgri*, *hëri* m. „id.”, wsch. = mnd. *hëger*, ags. *higora* m. resp. ohd. *hëhara* v., nhd. *hähler* m. „ekster”), misschien van geheel anderen oorsprong, minder wsch. uit **zraiǵ(i)ra(n)*- met dissimilatorisch weggevallen *r*. Hieruit is de rom. reiger-naam fr. *héron* enz. ontleend. Zie roek.

Reiken ww., mnl. *reiken* (*rēken*) „reiken, uitstrekken, aangeven, voor den dag halen, in zijn bezit krijgen”. = ohd. *reihhen* (nhd. *reichen*), mnd. *rēken* „id., bereiken”, ofri. *rēka*, *résza*, *réts(i)a* „id.”, ags. *rāc(e)an* „reiken, aanreiken, geven” (eng. *to reach*). Verwant met ier. *rigim* „ik strek”, *riag* „pijnbank, galg”, lit. *rāizaus*, *rāizytis* „zich uitrekken” en wellicht lat. *rigeo* „ik ben stijf”. Gr. *ὀριγνάουαι* „ik strek mij uit” moet veeleer direct met *ὀρέγω* gecombineerd worden. Idg. *reif-* is niet van *ref-* (zie rekken) te scheiden. — **Reikhalzen** ww., nog niet bij Kil. Evenmin *rekhalzen*, dat in de 17. eeuw de gebruikelijke vorm is en ook nnd. voorkomt.

Reilen en zeilen. Rijmende woordverbinding, in de plaats gekomen voor ouder (sedert ± 1600) rijden (ten anker liggen) en zeilen.

Reiltop znw., nog niet bij Winschooten (1684), wellicht eerst sedert ± 1800 (du. *reil-topp* sedert 1796). Reil- is 't overgenomen eng. *royal* „bovenbramzeil”. Hieruit ook de. *rōi(e)l*, in de du. zetaal *royal*, *roil*, *reul*, *reil*.

Rein bnw., mnl. *reine*, *rēne*. = ohd. (*h*)*reini* (nhd. *rein*), os. *hrēni*, ofri. *rēne*, on. *hréinn*, got. *hrains* „rein”, eig., zooals nog rijnsfrank. zwits. : „fijn gemalen, gezeefd”; vgl. ook os. *hrén-kurni* o. „triticum”. Germ. **zraini-* van de basis *kri-* of *qri-*, waarvan ook kymr. *gwa-gr*, *go-gr* „zeef”, *go-grynu* „zeven”, lat. *cerno* (**crino*) „ik scheid, zeef, onderscheid, erken”, gr. *κρίνω* „ik scheid, onderscheid, oordeel” en ags. *hrūdder*, *hrūddel* o. (eng. *riddle*), ohd. *rītera* v. (nhd. *reiter*), ier. *criathar*, lat. *crībrum* „zeef”, gr. *κρησέα* (*η* < *εῖ*; vgl. 't lat. perfectum *crēvi*) „fijne zeef”. Oi. *crēpidan* (Rgveda 10, 20, 3) is als „met reine tanden” hierbij gebracht, de bet. is echter veeleer „wiens tanden een rij

vormen” en dan is 't niet verwant. Zie I rijm. — Van rein zijn twee ww. gevormd : 1. got. *hrainjan*, ohd. (*h*)*reinen* „reinen”, 2. ohd. (*h*)*reindōn*, os. *hrēnon* „id.”. Mnl. *reinen*, *rēnen* „id.” kan op beide teruggaan; 't vocalisme staat onder invloed van rein. Hiervoor nnl. **reinigen**, een reeds mnl. mhd. mnd. ww. (vgl. eindigen).

Reinevaar znw., mnl. *reinevaer* m., nnl. dial. ook *reinevaren*. = nederrijnsch (1420) *reynevaer* (nhd. *rainfarn*), mnd. *reinevar(ne)* „reinevaar”. Vervormd (onder invloed van I varen) uit mnl. *reinevāne* (nog dial. vla.), mhd. *reinvāne* (reeds ohd. *reinvāno*), mnd. *reinevāne* m. „id.” 't Tweede lid is vaan, 't eerste is mnl. *rein*, *reen* m. „verhoogde zoom als grens dienend, grens” (vooral limb., nnl. dial. ook elders), mhd. *rein* m. „verhoogde zoom als grens, helling, dijk” (nhd. *rain*), mnd. *rein* m. „(verhoogde zoom als) grens”, on. *rein* v. „met gras begroeide rand als akker-grens”. 't M. germ. znw. = ier. *roen*, mier. *raon* „weg, rij bergen”, bret. *run* „heuvel” < **roino-*. Uit 't Germ. fr. *rain* „grens”. Ontleend zijn : de. *regnfan*, *regnfang*, zw. *renfana* „reinevaar”.

Reis znw., mnl. *reise*, *rēse* v. „vertrek, reis, tocht, veldtocht, keer.” = ohd. *reisa* v. „vertrek, reis, (veld)tocht” (nhd. *reise*), mnd. *reise* v. „id., keer” (> laat-on. *reisa* v. „reis”). Bij rijzen. De noordmnl. reeds heerschende vorm *reise*, *reis* berust wsch. op du. invloed. — Hierbij 't denominatieve ww. **reizen**, mnl. *reisen* (*rēsen*) „op weg gaan, reizen, een veldtocht doen” (vooral laat- en noordmnl.) = ohd. *reison* „op weg gaan, toerusten” (nhd. *reisen*), mnd. *reisen*, *rēsen* „op weg gaan, reizen, een (veld)tocht ondernemen”. — **Reiziger** znw., in de tegenw. bet. sedert Kil., die 't „vetus” noemt; laat-mnl. oud-nnl. *reisigher* m. = „man te paard”. Wsch. is 't het ontleende mhd. *reisiger*, de sterke m. vorm van *reisic* „op reis zijnde, voor een krijgstoct dienend, uitgerust, bereden” (nhd. *der reisige* „de ruiters”) = laat-mnl. oudnl. *reisich* „voor een krijgstoct dienend, bereden” (wsch. ook onder du. invloed), ook „slank” (nl. rijzig), mnd. *reisich* in

dezelfde bett. De nml. bet. van reiziger berust op invloed van reizen en 't al mnl. *reiser* m. „reiziger”.

Rek znw. o., mnl. *rec* (*ck*), ook *recke* en *ricke* o. „staak, rek om iets op te hangen, een folterwerktuig, afstand”. = mnd. *rek*, *recke*, *ricke*, *rik* o. „staak, rek, toestel om iets op te zetten” (nhd. *reck* o.). Grondvormen wsch. germ. **rakja-* en **rekja-*. Verwant met *rak* en *rekken*. Voor de bet. vgl. lat. *régula* „liniaal, stang, lat, lijst”, dat van dezelfde basis *reġ-* komt.

Rekel znw., sedert Kil., die als bet. „huishond, hond van minderwaardig ras” opgeeft, benevens de overdr. bet. „vrek”. = mnd. *rēkel* m. „groote boerenhond”. Misschien oorspr. „lange, magere hond” : dan bij *rekken*. Dezelfde afl. is voor ags. *ræcc* m. „speurhond”, on. *rakki* m. „hond” mogelijk.

Rekenen ww., mnl. *rēkenen* „inrichten, rekenen, berekenen, beschouwen, vertellen”. = ohd. *rēhhanōn* „inrichten, rekenen” (nhd. *rechnen*), mnd. *rēkenen* „rekenen, verhalen, houden voor”, ofri. *rēkenia* „(be)rekenen”, ags. (*ge*)*rēccenian* „uiteenzetten” (eng. *to reckon*). Afl. van het bnw. mnd. *rēken* „in orde zijnd, nauwkeurig, ongehinderd, open”, ofri. *rēkon* „open, in orde zijnd”, ags. *rēcen* „vaardig, vlug”, dat als een participiaal-formatie van de basis van *rekken* is op te vatten. Voor de bet. vgl. recht in overdr. bet. *Rekenen* beteekende dus oorspr. „in orde maken”. Vgl. voor de ruime bet.-sfeer van germ. *rek-*, idg. *reġ-* bij *rekken* en bij de daar geciteerde ndl. woorden. Dgl. bett. als *rekenen* vertoont, zijn onder rede te vinden, maar die woordfamilie heeft een heel andere groundbet. Vgl. nog deze verwanten van *rekenen* en *rekken* : ohd. *rakha* v. „woorden, oorzaak, rekenschap, zaak”, os. *raka* v. „rekenschap, aangelegenheid, zaak”, ags. *racu* v. „uiteenzetting, rekening”, on. *roċ* o.mv. „samenhang, oorzaak, lot” (mnl. *rāke* v. „toeval, lot, geluk” kan ook een jonger deverbativum zijn van *raken*). — **Rekenschap** znw. Reeds mnl. (noordndl.) mhd. (md.) mnd. ofri.

I **Rekke**. Zie I *ree*. — II **Rekke** (lange stok van den vogelaar). < mnl. *recke* o. Zie *rek*.

Rekkelijk bnw., niet bij Kil. Mnl. komt wel (sedert de 14. eeuw) *reckelijc* voor = *ghereckelijc*, *rackelijc* „fatsoenlijk, braaf, behoorlijk”. In die bet. ook mnd. *rēkelik*, *reckelik*, Teuth. *rekelick*. Vgl. *te rēke* enz. bij *raken*. *Recklick* „rekbaar” reeds in den Teuth.

Rekkeling (in reepen gesneden vleesch van heilbot), nog niet bij Kil. Evenals mnd. *rēkelink* m. „id.” uit noorw. *rekling* = on. *reklingr*, *riklingr* m. „id.” (bij *rekken*). Vgl. *raf*.

Rekken ww., mnl. *recken* „rekken, uitstrekken, spannen, oprichten, regelen, zich uitstrekken, duren”. = ohd. *recchen* „uitstrekken, rekken, verklaren, vertellen” (nhd. *recken*), os. *rekkian* „uiteenzetten”, ags. *recc(e)an* „rekken, uitstrekken, geven, verhalen, besturen”, on. *rekja* „openmaken, onderzoeken, verklaren”, got. *uf-rakjan* „uitstrekken, in de hoogte strekken”. Uit het Germ. zijn o.a. mnl. *rēken*, *ghe-rēken*, os. *rēkon* „in orde brengen”, on. *rakr* bnw. „recht” en de bij *rak*, *raken*, *rakker*, I *recht*, *rek*, *rekenen*, *reeks*, *richten*, *roekeloos* besproken woorden verwant, benevens got. *rahton* „aanbieden”. De oorspr. bet. van de basis (*oreġ-*) was „recht maken, recht zijn”. Vgl. ier. *roigid* „hij rekt” (= *rekken*), lat. *rego* „ik richt, bestuur, heersch”, gr. *ὀρέγω* „ik strek uit”, russ. *su-rázina* „goede orde”, oi. *rjút-* „recht”, *irajyáti* „hij richt”, *rjyati*, *rñjati* „hij rekt zich uit”; voor de reeds idg. bet. „heerschen” vgl. ier. *rí*, lat. *rēx*, oi. *rāj-* „koning” (vgl. II *rijk*), waarbij zich in bet. on. *folk-rēkr* m. „vorst”, *land-rēki* m. „koning” aansluiten. Vgl. nog de opvallend bij elkaar passende woorden oi. *rāji-*, *rājé-* „streep, rij” naast *rāji-* „id.” en noorw. dial. *raak* v. „spoor, streep, vore, rij”, ags. *racu* v. „rivierbed” (eng. *rake*). Zie nog *rank* en *reiken*, en ook *rakelen*, waarmee anderen sommige der hier bij *rekken* gebrachte woorden, o.a. *rekenen*, wel direct verbonden hebben.

Relaas znw. o., sedert Kil. Ver- vorming van lat. *relatio* of fr. *relation*, dat later-mnl. al voorkomt in *de relacien doen* „aan het woord zijn”.

Reliek znw. Later-nnl. uit fr. *relique*

< lat. *reliquia*, gew. in 't mv., dat mnl. al als *reliquie* v. „reliëk”, ook „overgeschoten eten” ontleend is (nml. **relikwie**, **reliquie**). Ook elders ontleend.

Relletje znw. o. = fri. *reltsje* „relletje”. Demin. van *rel*, dat Kil. „Flandr.” noemt en met „strepitus. et Garrulitas” vertaalt. In de 16.eeuw komt het = „feestgewoel, pret” voor. Het ww. **rellen** „habbelen” ook sedert de 16.eeuw. Bij r allen.

Relmuis znw., sedert Kil., die 't bij „rellen. Legumina sub mola decorticare sive pinsere. Gesner” brengt: onzeker; dit ww., nog Zaaansch *rellen* „de eerste bewerking, die de garst ondergaat, waarbij deze een snee krijgt, zoodat de bast er afvliegt”, wordt van *rel* „vore, spleet” (bij ril) afgeleid. Ook hd. *rellmaus* v.

Rem znw., nog niet bij Kil. [Kil. „remme. Sax. Sicamb. Tabula sive tegmen costae navis” zal wel een ander woord zijn.] Van **remmen** ww., niet uit 't west-Mnl. of Kil. bekend, = Teuth. *remmen* „stil doen staan”, westf. *remmen* „id.”, ags. *hremman* „belemmeren”. Brab. *remmen* beteekent ook „met een rijgsnoer samen- of dichttrekken”. Hierbij wsch. ofri. *hrem-bendar* m. mv. „een soort boeien”. Remmen enz. kan met got. *hramjan* „kruisigen” identisch zijn, dat verder met gr. *ῥέμαται* „ik hang” verwant is. De oorspr. bet. van germ. **zramjanan* zou dan „doen hangen” zijn, vandaar „vastnagelen” en „vasthouden, tegenhouden”. Hierbij misschien nog salisch-frank. *chrammîn* „het aanvatten”. Anderen combineeren remmen met on. *hrammr* m. „bereklaauw”, ags. *hramma* m. „kramp”, mnd. *ram* „id.”, on. *hrum(m)r* „zwak, gebrekkig”, die verder met rimpel, ramp gecombineerd kunnen worden (*xrimm-* naast *xrimp-*): de oorspr. bet. van remmen zou dan zijn: „doen samenkrimpen”.

Rembours znw. o. Nnl. of uit ouder-fr. *rembours* ontleend of bij *rembourseeeren* < fr. *rembourser* gevormd.

Ren znw., mnl. reeds *renne*, *rinne* v. „waterloop” (ook ± 1500 „hok”). In de bet. „waterloop” reeds ohd. *rinna*, mnd. *renne* v. Got. *rinno* v. = „beek”. Bij rennen resp. mnl. *rinnen* enz.

Rendier znw. o., nog niet bij Kil.

Evenals nhd. *renn-tier* o., eng. *rain-deer* uit de zw. *ren* = on. *hreinn*, ags. *hrán* m. „rendier”. Verwant met gr. *ῥένος* „ram” en hoogerop met hert en horen. Een dgl. samenst. is walvisch.

Renet znw. Nnl. uit fr. *reINETte* „renet” (van *reine* < lat. *régina* „koningin” of van lat. *rána* „kikvorsch” afgeleid).

Rennen ww., mnl. *rennen* „hard rijden, draven, vloeien”, in den Teuth. wsch. ook nog in de bet. „doen draven”. = ohd. *rennen* „doen draven, draven” (nhd. *rennen*), os. *rennian* „(samen-)loopen”, ofri. *renna* „rijden, vloeien”, ags. *ærna* „doen springen, doen loopen”, on. *renna* „doen loopen, loopen, rennen, vloeien”, got. *ur-rannjan* „laten opgaan”. Hiernaast mnl. *rinnen* „vloeien, stroomen, rennen, loopen, komen, stollen” = onfr. *riinnan* „currere, decurrere”, ohd. *riinnan* „stroomen, loopen, rennen” (nhd. *rinnen*), os. *rinnan*, ags. *rinnan*, *iernan* (eng. *to run*) „id.”, got. *rinnan* „rennen, loopen”. De intrans. bet. van rennen behoeft niet op „het paard laten draven” terug te gaan; een van ouds niet-causatief **rannianan* is naast 't gelijkkluidende causativum best mogelijk: vgl. *kennen* en *zwemmen*. Wsch. gaat germ. *rinm-* op idg. *re-n-w-* terug en komt 't van de basis *ere-*, waarvan ook met *n*-formans gr. *ῥενῶμι* „ik wek op, breng in beweging”, arm. *yainem* „ik sta op”, oi. *ῥνῶτι, ῥνῶτι* „hij staat op, zet zich in beweging”. Vgl. verder o.a. os. *aru*, ags. *earu*, on. *orr* „vlug”, oi. *árvan, árvant-* „dravend, draver”, (got. *arwjo* „zonder reden, gratis”? Vgl. on. *orr* „vrijgevig”) en lat. *orior* „ik ontsta, verrijs, verhef me”, gr. *ὄρω* „hij verhef zich”; ook ksl. *roniti* „effundere”? Voor eventueele verdere verwanten zie ernst, ook arend. Een idg. grondvorm *rinu-* (vgl. oi. *rināti, rinῶti* „hij laat gaan, laat stroomen”; zie verder bij *rijzen*) is onwsch.: dan zouden niet alleen de flexie naar klasse 3. en **rannianan*, maar ook got. *runs*, ags. *ryne* m. „loop” e.a. *w*-vormen (in 't Ndl. : mnl., nog dial. *ronnen, runnen* „stroomen, loopen, gaan” = mnd. *runnen* „stremmen”, ofri. *runna* „vloeien” (in *blódrunnanda*) secundairen ablaat moeten

hebben. De sterke buigingsvormen kwamen van ouds ook bij 't intrans. **rannianan* voor.

Rente znw., mnl. *rente* v. Uit fr. *rente* < lat. *rendita*. Ook elders, o.a. mhd. mnd. (> laat-on.) ofri. ontleend. — **Rentenier** znw., nog niet bij Kil. In de plaats gekomen voor mnl. Kil. *rentier* m. „renteheffer” (mnl. ook „die een bepaalde rente verschuldigd is”) < fr. *rentier* (mlat. *rentarius*). Ook elders ontleend. *Rentier* nog Antw. brab. vla.

Rep (in r. en roer), niet mnl. of bij Kil. Van reppen. De oudste vorm (o.a. bij R. Visscher) is: *in repen roeren*.

Repel znw., niet mnl. of bij Kil. = mnd. *repele* v., eng. *ripple* „repel”, ohd. *riřřila* v. „zaag” (nhd. *riřřel*); **repelen** ww., laat-mnl. *rēpelen* = mnd. *rēpelen* „repelen”, ohd. *riřřilōn* „zagen” (nhd. *riřřeln*), eng. *to ripple* „repelen”. De kortere vorm Teuth. Kil. (nog zuidndl.) *repen* = mnd. *rēpen* „repelen”. nhd. *reffen* „id.”. Kil. (nog vla.) *repe*, mnd. *repe*, oudnhd. *reffe* v. = „repel”. Verwantschap met rapen is niet aanmerkelijk met 't oog op mnl. *reipen* „rukken, scheuren”, Kil. (nog vla.) *reepen* „hekelen, (vlas) braken”, met *ei*, *é* uit *ai*. Veeleer bij III rijp, reep en ier. *rēbaim* „ik ruk, scheur stuk”. Mhd. *reffen* „rukken, plukken”, dat ook bij rapen wordt gebracht, kan ook bij repel enz. hooren.

Reppen ww., mnl. *reppen* „aanraken, opperen”; de uitdr. de trommel, het geweer reppen sedert de 16. eeuw. Zich reppen nog niet bij Kil., die wel voor *reppen* („Fris.”) de bett. „movere : et Festinare, expedire” vermeldt. Mnd. *reppen* = „aanraken, bewegen, (de zeilen) hijschen, opperen, opnieuw te berde brengen, zich haasten (ook refl.), klimmen”. De laatste bet. ook in den Teuth. = ofri. (*h*)*reppa* „bewegen” enz. : zie bij rapen. Noord-oostmnl. *rep(pe)lijk*, mnd. ofri. *replik* = „roerend” (van goederen).

Republiek znw., sedert Kil. < fr. *république* < lat. *rēs publica*. Internationaal woord.

Reseda znw. Internationaal woord. Uit lat. *reseda*, verkorting van *resédá morbos*, *resédlá* „bedaar de ziekten, be-

daar ze”. Men geloofde nml., dat de reseda, onder 't spreken van deze formule op een zweer gelegd, genezend werkte.

Rest znw., sedert Kil. Uit fr. *reste* (gevormd van *rester*, lat. *restāre* „overblijven”). Ook elders ontleend. — **Restant** znw. o., reeds in de 14. eeuw. Van fr. *restant*, lat. deelw. *restans*. Ook elders ontleend. — **Resten** ww., sedert het laat-Mnl. — **Resteeren** ww., sedert Kil.

Restauratie znw. Nnl. uit fr. *restauration* (lat. *restauratio*). De bet. „restaurant” is in 't Ndl. opgekomen.

Reu znw., mnl. *rōde*, *rōde* m. „grootte hond, reu”. = ohd. *rudo* (**rudio*) „grootte hond” (nhd. *rūde*), mnd. *rōde*, *rodde*, ags. *ryðða* (ook *roð-hund*) m. „id.”. Soms neemt men als germ. anlaut *zr-* aan: dan zou lit. *krutù*, *krutėti* „zich roeren” verwant kunnen zijn (zie opruien). De overgeleverde vormen wijzen echter veeleer op anlaut *r-*: desnoods zou men aan verwantschap met lat. *rutilus* „rossig” kunnen denken, van een basis *ru-t-* (naast *ru-dh-*, waarvan rood).

Reuk znw., mnl. *rōke*, *rōke* m.v. = mhd. *ruch* (ook mhd. nhd. *geruch*), mnd. *rōke* m. „reuk”. Verbaalabstractum bij ruiken.

Reus znw., mnl. *rēse* en met *o-*umlaut (vgl. leunen) *rōse* m. „reus, held”. = ohd. *riso* (naast *risi*) m. „reus” (nhd. *riese*), mnd. *rēse* m. „reus, held”, on. *risi* m. „reus”. Ablautend met rijzen; voor de bet. vgl. rijzig. De hd. en on. woorden kunnen ook germ. *wr-* hebben evenals onfr. *wrisil* m. „gigas”, os. *wrisiluk* „reusachtig”, die met gr. *ῥίον* „bergspits, voorgebergte” verwant kunnen zijn. De basis *wris-*, *wreis-* kan een afl. van *wer-* (zie *wrat*) wezen.

Reutelen ww., mnl. *rōtelen* (*rōtelen*) „rammelen, snorren, rochelen”. = mnd. *rōtelen* „rochelen”, hd. dial. *rosseln*, meng. *rotelen* „id.”. Ablautend met mnl. *rūten* „gonzen, snorren, schallen, schreeuwen”, ohd. *rūzan*, *rūzōn* „snorren, knarsen, snorren”, os. *hrūtan* „snorken”, ofri. *hrūta* „rochelen”, ags. *hrūtan* „snorken, gonzen”, on. *hrjóta* „snorken, brommen, knorren”. Ver-

want met ohd. (*h*)roz m. o. (nhd. *rotz* m.) „snot”, ags. *hrot* o. „dikkige vloeistof”, gr. *κόρυθα* „verkoudheid, slijm”.

Reuter (zeef), sedert Kil., die 't met „*reyter*, *rijdter*. Ger. Sax. Sicamb. Cribrum, incerniculum” gelijkstelt. Evenals deze laatste vormen van hd. *reiter* „zeef” (zie bij rein), zoo komt reuter van den reeds vroeg voorkomenden (nu nog dial.) hd. bijvorm *reuter*. De ndl. vorm sluit zich bij den geschreven, niet bij den gesproken hd. vorm aan.

Reuzel znw., dial. (Assendelft) *rezel*, mnl. *rōsel*, *rōsel*, *rēsel* (m. o.?). = os. *rusal* m. „stuk vet”, ags. *rysel* m. „vet, reuzel” (**rus(a)la-*, **rusila-*) òf = os. *hrusli* (o.?), ags. *ryslē* m. „id.” (**rustia-*). Uit het Ngerm. hierbij on. *hold-rosa* v. „vleeschkant van een huid”. De os. spelling met *h* is blijkbaar onjuist. Oorsprong onzeker; de combinatie met obg. *rušq*, *rušiti* „verwoesten”, lit. *rausiu*, *raūsti* „woelen” is vaag, maar mogelijk (vgl. lat. *caro* „vleesch”, eig. „afgesneden stuk” = umbr. karu „pars”, osk. de gen. *carneis* „partis”). Zie echter rooster.

Revelen ww., sedert Kil., die 't „Holl.” noemt. Frequentativum van Kil. mnl. mnd. *reven* „onzin praten, gek zijn”, mhd. *rēben* „droomen, verward zijn”. Wsch. uit fr. *rēver* „droomen, ijlen” (wel bij lat. *rabiēs* „woede, dolheid” gebracht, ook anders verklaard). Eng. *to rave* „ijlen, raaskallen” wordt uit een ofr. wisselvorm *raver* afgeleid. Denselven oorsprong kan Kil. *ravelen*, *raveelen* (zie ravotten) hebben.

Reven ww., nog niet bij Kil. Van reef, III rif.

Revolver znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord. Bij ons wsch. uit fr. *revolver* (van lat. *revolvere*).

Rib, **ribbe** znw., mnl. *ribbe*, *rebbe* v. (o.). = ohd. *rippi* o., *rippa* v. (mhd. *rippe* o. v., nhd. *rippe* v.), os. *ribbi* o., ofri. *rib* o., ags. *ribb* o., on. *rif* o. „rib”, germ. **reb-ja-* (**reb-jō-*). Verwant met obg. *reb-ro* „rib”. Idg. **rebh-ro-*, **rebh-jo-* (-*jā-*) betekenden misschien oorspr. „overwelling”: dan zijn het afl. van de basis *erebh-*, waarvan gr. *ἐρέφω*, *ἐρέπτω* „ik voorzie van een dak”, *ὄροφῆ* „dak, gewelf”, wellicht ook ohd.

hirni-rēba v. „hersenspan”, wsch. niet lat. *orbis* „kring”; ook onwsch. is de combinatie van **rebh-ro-*, **rebh-jo-* met ier. *ribar* „zeef”, kymr. *rhēfr* „anus, rectum”.

Richel znw. Zie regel. Voor de *ch* vgl. nog bochel, *echel* (bij egel).

Richten ww., **richter** znw. Zie rechten, rechter. — **Richtig** bnw. Naar hd. *richtig* (reeds ohd. *rihtig*; ook al mnd. *richtich*). — **Richting** znw. Mnl. *rechtinghe*, *richtinghe* v. beteekent „het recht maken, vergoeding” en „rechtspleging, geding, recht”. Evenzoo hebben ohd. *rihtunga*, mhd. *rihtunge* v. nog niet de bet. „richting” van nhd. *richtung*. Mnd. *richtinge* v. is o.a. = „gerade richtung”. Kil. vermeldt *richting* niet; misschien is 't in de nnl. bet. oorspr. een germanisme.

Ridder znw., mnl. *ridder(e)* (*riddare*, *reddere*, *ruddere*) m. „ruiter, krijgsman, ridder, paard in 't schaakspel”. = mhd. *ritter* (*riter*, *ritare*), mnd. *ridder*, on. *riddari* m. „id.”, ofri. *ridder(e)* m. „ruiter, ridder, een munt”. De vorm heeft zich wsch. van het ndl.-nederrijnsche gebied uit verbreid. Hij is wellicht door contaminatie van 2 vormen ontstaan: 1. mnl. *riider(e)* m. „ruiter, een munt” = laat-ohd. *ritār(e)* „ruiter, ridder”, mhd. *ritare*, *ritter* (nhd. *reiter*), mnd. *riider* m. „id., een munt”, ags. *riidere* m. „ridder”, 2. onfr. **riddo* = ohd. *ritto*, ags. *ridda* m. „ruiter”. Beide woorden, wgerm. **riidāria*-en **rid(d)jan-*, zijn nomina agentis bij rijden. Dial. kan ook *riddare*, -ere ontstaan zijn uit **riidāri* zonder invloed van **riddo*. — **Ridderschap** znw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. laat-On.

Riek znw., mnl. *riec*, *rieke* m. „grootte twee- of drietandige vork, aalsteker, houweel”. Niet met rakelen verwant. Als oi. *rujāti* „hij breekt” idg. *r* en niet *l* (zie bij lokken) heeft, kan riek er mee verwant zijn. Zie I rok en ruiken. Verder eventueel lat. *rūna* „werpspies” < **reug-s-nā-* of **rūg-s-nā-*.

Rieken ww. Zie ruiken.

I Riem (strook), mnl. *rieme* m. (v.). = ohd. *riomo* (nhd. *riemen*), os. *riomo*, ags. *rēoma* m. „band, riem, gordel”. Oorsprong onzeker. Gr. *ῥύμα* „het

trekken, trektouw" en ῥῆμος „trekboom, dissel" zijn niet verwant: ze hooren bij ἔρῳ „ik trek" (ἔρῳ) en hebben dus den anlaut *wr-*. Afkomst van de bij rooien besproken basis is mogelijk.

II **Riem** (roeispaan), mnl. *rieme* m. = ohd. *riemo* (nhd. *riemen*), mnd. *rēm(e)* m. „roeiriem". Of — niettegenstaande de zwakke flexie — uit lat. *rēmus* „id." (voor de germ. ē^2 vgl. *biet*) ðf = I *riem*: de bet. „roeiriem" zou dan op „strook, lang en smal voorwerp" teruggaan.

III **Riem** (papiermaat), mnl. *rieme* v. (sedert 1384). Uit it. mlat. *risma* of spa. *rima* „riem"; dit uit arab. *rizma* „baal, pak, bundel, pak papier". Denselven rom. oorsprong heeft laat-mhd. *rīs* m.v.o. (nhd. *ries* o.), mnd. *rīs* (> de. zw. *ris*) „riem". Ofr. *raime* (fr. *rame*, eng. *ream*) „id." komt van den arab. wisselvorm *razma*.

Riet znw. o., mnl. *riet* (*d*, minder vaak ook *al*) o. De onverbogen naamval op *-t* maakte, dat men den stam als *riet-* voelde, vandaar de afl. en buigingsvormen met *t* en de nnl. spelling; vgl. II *neet*. Dial. (Zaansch) nog met *-al-*; evenzoo fri. *reïd*. = onfr. *ried*, ohd. (*h*)*riot* (nhd. *riet*), os. *hriod*, ofri. (*h*)*reïd* (uit 't Ndd.?), ags. *hrēod* (eng. *reed*) o. „riet". Wsch. met de oorspr. bet. „het wiegelende" van de bij op-ruien besproken basis idg. *grut-*.

I **Rif** (klip) znw. o., sedert Kil.: *rif*, *riffe*. = mnd. *rif*, *rīf* (gen. *rēves*) (nhd. *riff*) o., on. *rif* o. (gen. mv. *rifja*), de. *rev*, noorw. *riv*, zw. *ref* „id.". Uit 't Ndl. eng. *reef* „id.". Met 't oog op fr. *côte* „rib, helling, kust", noorw. dial. *ribbe* „bergrug, aardrug", russ. *rebró* „rib, kant, bovenste kant van een dijk" e.dgl. kan men 't ngerm. woord met on. *rif* „rib" (zie *rib*) identificeren: dan is 't ndd.-ndl. woord ontleend, wat ook wegens het vrij late voorkomen mogelijk is. Vgl. *scheer*. Overigens is ook verwantschap van *rif* met lat. *riipa* „kust" aannemelijk: over eventuele verdere verwanten hiervan zie *reef*.

II **Rif** (skelet) znw. o., reeds mnl. in middelrif. = onfr. *rīf* „venter", ohd. (*h*)*rīf* o. „lijf, onderlijf, moeder-

lijf", mnd. *rif* (*rēf*) o. „lichaam, lijk, rif", ofri. (*h*)*rif* in *inrif* o. „ingewand", ags. *hrif* o. „buik". De combinatie met lat. *corpus* „lichaam", arm. *orovain* (**grop-u-jo-*) „buik, moederlijf, lende", oi. *kyp-* „gestalte" is onwsch.: de oergerm. vorm was **xrifa-* veeleer dan **zrefaz-*, **zrefiz-*. Misschien was de oorspr. bet. „het gebogene": vgl. dan lit. *kreipiù*, *kreipti* „draaien, keeren", waarmee men wsch. terecht on. *kreift* m. „handwortel (en kymr. *crych*, lat. *crispus* „kroes, krullend" < **grip-so-*?) heeft gecombineerd, wsch. ten onrechte gr. *ζῆλιπός* „snel". Ook ier. *crí* „lijf" zal wel niet verwant zijn. Zie nog bij schrijden.

III **Rif** (in een zeil). Zie *reef*.

Rij znw., mnl. *riē* v. „lijn, rij, lat, plank, meetstok". = mhd. *rīhe* (nhd. *reihe*) v. „lijn, rij". Sluit zich in consonantisme aan bij mnl. *riēn* „rijgen" (nog dial.: Gron., Kampen, Maastricht; later-mnl. *rīghen*, nnl. *rijgen*, mnd. *rīgen* „id." heeft de *g* van het praet. mv. en het verl. deelw. aangenomen), terwijl mnl. *rīghe* v. „rij, regel, plank, lat" (nog dial.: Gron., omstreken van Kampen, Achterh.), ohd. *rīga* v. „lijn", mnd. *rīge* v. „id., huizenrij, kant van een straat" hiermee in grammatischen wechsel staat; evenzoo Kil. *reghe* (nog achterh.), ohd. *rīga* (nhd. *riege*), mnd. *rēge* v. „rij". Nog andere vormen: mnl. *regghe*, *rigghe* v. „rij, lat", noorw. dial. *reig* m. „rij", *raa* (**raixó-*) „grenslijn". Verwant is oi. *rekhā-* „streep, lijn, rij" met dgl. bet.-ontwikkeling als *rij*, verder kymr. *rhwygo* „openscheuren", gr. *ἔσσιζω* „ik breek", lit. *rėkiù*, *rėkti* „brood in plakken snijden", oi. *rikhāti*, *likhāti* „hij grift"; wsch. ook lat. *riima* „spleet" (**reiq-s-mā-*), waarmee Kil. *reessem* „tros, aaneengeregen bundel, rist" (nog zuidndl.; Antw. *reesel* wsch. secundair) uit **roiq-s-mo-* (*-ā-*?) in ablaut staat. Ags. *rāw* (eng. *row*), *rāw* v. „rij", dat als idg. **roiq-wā-*, *-wī-* nog hierbij gebracht kan worden, is eer met lit. *raiwė* „streep", lett. *rēva* „spleet, vouw, rimpel, vore" verwant. Een wortelvariant met *k* in oi. *riçāti*, *liçāti* „hij plukt, scheurt af, graast af". Ook de bovengenoemde germ. kelt. lat. gr.

vormen kunnen *k* hebben. Zie nog *rist*.

Rijden ww., nml. *riden* „rijden (te paard of in een wagen)” en daaruit ontstane bett. = ohd. *ritan* „id.” (nhd. *reiten*), os. *ridan* (in samenst.), ofri. *rida* „te paard rijden”, ags. *ridan* „id., zich bewegen, schommelen” (eng. *to ride*), on. *rida* „id.”. De oorspr. bet. van idg. **reidhó* was wsch. „ik beweeg mij, niet door middel van mijn eigen lichaam, maar van iemand of iets anders”, een dgl. bet. dus als russ. *jědu, jězžu* hebben. Daarop wijzen ook de woorden on. *reið* v. „het rijden te paard, ruiterschaar, wagen”, ohd. *reita* v. „wagen”, ags. *rād* v. „het rijden, varen, tocht, reis, weg” (eng. *road*), nml. *rēde* (: *stēde*) m.v. „rit” en buiten ’t Germ. ier. *riad-* „rijden (fahren)” (*rēdid* „hij rijdt” = nml. *ridet*), *dé-riad* „bigae”, kelt.-lat. *réda* „vierwielige wagen”. Ook gr. *ἔγθος* „dienaar, bode” en lett. *raidīt* „haastig zenden” worden nog wel hierbij gebracht. Vgl. bereid, ridder, rit.

Rijf (reliquiekist), nml. *rive* v. „schrijn, kist” (vla.). Wellicht bij *rif-*, *rið-* „wikkelen” (zie bij reef)?

Rijfelen (dobbelen), niet algemeen gebruikt, sedert de 16.eeuw. Zal wel identisch zijn met Kil. *rijffelen* „rapere” en („Flandr.”) „wrijven”, dat nog = „metalen platen aan den rand gelijk vijlen” in ’t Zuidndl. voorkomt. Vgl. nml. *rifelēren* (ἀπ. λεγ.) = „afgeschaafd worden”. **Rijfelen** is een frequentativum van *rijven*. ’t Ging ook in rom. talen over.

Rijgen. Zie rij.

I **Rijk** znw. o., nml. *rike* o. = onfr. *riki*, ohd. *rihhi* (nhd. *reich*), os. *riki*, ofri. *rike*, ags. *rice*, on. *riki*, got. *reiki* o. „rijk, heerschappij”, germ. **rikiā-*. Evenals het bnw. II **rijk**, nml. *rike* „machtig, aanzienlijk, rijk, kostbaar”, ohd. *rihhi* „id.” (nhd. *reich*), os. *riki* „machtig, aanzienlijk”, ofri. *rike* „id., rijk”, ags. *rice* „id.” (eng. *rich*), on. *rikr* „id.” een afl. van den germ. consonantstam **rik-*, got. *reiks* m. „heerscher, machtig, aanzienlijk”, die wellicht ook in eigennamen als Frederik, Hendrik bewaard is gebleven. Germ. **rik-*, nomin. **rik-s* is ontleend uit kelt.

riks* (in gall. *Dumno-rīx* e.dgl., ier. *rī* „koning”; zie bij rekken) of eventueel uit lat. *rēx* „vorst, koning” (vgl. voor ’t vocalisme got. *Rūma* < lat. *Rōma*). De hypothese van oerverwantschap, waarbij men uitgaat van een basis *re(i)ǵ-*, *riǵ-* is onwsch. Met **riki-* znw. o. vgl. ier. *rige* „rijk, heerschappij”. Van **rik-* zijn nog afgeleid: got. *reikinon* „beheerschen”, ohd. *gi-rihhan* (sterk) „regeeren, machtig zijn”, on. *rikja* „heerschen” en ohd. *rihhison*, ags. *ricsian* „id.” (vgl. heerschen). Van oudgerm. **rikiā-*, nomin. **rikiāz* komt oudlit. *rikys* „koning”, opr. *rikys, rykyes, reykeis* „heer”, wsch. uit ’t Got.; uit ’t Du.-Ndl. fr. *riche*, it. *ricco* „rijk”. — **Rijkdom znw., nml. *rijdoem*, -dom m. (o.) „rijkdom”. = onfr. *ricduom* „divitiae”, ohd. *rihhituom* (nhd. *reichtum*), os. *rikidóm* m. „heerschappij, rijkdom”, ofri. *rikedóm* m. „rijkdom”, ags. *ricedóm* „macht”, on. *rikdóm* m. „id., rijkdom”.

I **Rijm** (rijp), nml. *rijm* m. = mhd. *rim* m. (waarvan *rimeln* „met rijp bedekt worden”), ags. *hrim* m. (eng. *rime*) „rijp”, on. *hrim* o. „id., roet”. Naast **rri-ma-* staat **rri-pa-n-*: nml. *ripe* m. (*rijp* o.), Kil. *rijpe* („Sax. Sicamb. Fris. Holl.”), nml. *rijp*, ohd. (*hriffo* (nhd. *reif*), os. *hrīpo* m. „rijp”. De oorspr. bet. kan „dun laagje” geweest zijn: dan kan men lett. *kreims* „room”, *krēnu, krēt* „afroemen” combineeren. Maar veeleer moeten wij van de bet. „het korrelige” uitgaan en *rijm* van de basis van *rein* afleiden. Eventueel kunnen ook de lett. vormen hierbij hooren; dan zou de basis velare *q* hebben.

II **Rijm** znw. o. (zelden de), nml. *riime, rijm* v. (*rijm* m.) „rijmregel, versregel, gedicht, dichtmaat, rijm”. = mhd. *rim* m. „vers, regel” (nhd. *reim*; de bet. „rijm” eerst oudnhd.), mnd. *rim(e)* m. „rijm, rijmspreuk, gedicht, devies” (> laat-on. *rim* o. „gedicht”), owfri. *rim* „gedicht, verhaal”, eng. *rhyme* „rijm” uit fr. *rime* „id.” (afgeleid uit gr.-lat. *rhythmus*, door anderen uit ’t hieronder besproken germ. **rima-*). Op du. gebied kan de ontl. zijn samengevallen met een echt germ. woord, ohd. *rim* m. „rij, volgorde, getal”, os. *rim* (in *un-rim* o. „ontelbare menigte”), ags.

rím o. „getal”, on. *rím* o. „rekening, berekening”, die met kymr. *rhif*, ier. *rím* „getal”, *ad-rími* „hij telt”, gr. *νῆ-γι-το-ς* „ontelbaar”, *ἀγι-θυ-ός* „getal” verwant zijn. Voor ’t Ndl. is een dgl. samenvallen niet wsch.: hier is van ’t oude **ríma-* niets meer te vinden, bovendien is mnl. *rímē* gew. v. — **Rijmen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. ’t Peioratieve **rijmelen** nog niet bij Kil.

I **Rijp** (rijm). Zie I rijm.

II **Rijp** (rups). Zie rups.

III **Rijp** bnw., mnl. *ripe*. = (onfr. *ripe-ton*, lees *-thon* „maturitate”), ohd. *rífí* (nhd. *reif*), os. *rípi*, ags. *ripe* (eng. *ripe*) „rijp”. Verwant met ags. *ripan* „oogsten” (eng. *to reap*), *rifter* m. „zeis”, *rip* o. „oogst, schoof”, noorw. dial. *ripa* „afplukken”, on. *rispa* „openscheuren” (*ps* > *sp*, vgl. esp), verder met *repel*, wsch. ook *reep*. **Rijp**, germ. **rípia-* is oorspr. = „geschikt om af te plukken”. — **Rijpen** ww., mnl. *ripen*. = ohd. *rífén* (nhd. *reifen*), os. *ripon*, ags. *riþian* „rijpen”. — **Rijpheid** znw., reeds mnl. Vgl. mnd. *ripicheit* v. „rijpheid”. Andere formaties: 1. ndl. **rijpte**, mnl. (zeldzaam) *ripe*, onfr. *ripetha* v. (voor de suffixsubstitutie vgl. *lengte*), 2. ohd. *rífí* (nhd. *reife*), mnd. *ripe*, (ags. *riþo*?) v. „rijpheid”.

Rijs znw. o., mnl. *rijs* o. = ohd. (*h*)*ris* (nhd. *reis*), os. ags. on. *hrís* o. „tak” resp. „struikgewas, twijgen”. Verwant met got. *af-hrisjan* „afschudden”, os. **hrissian* (3. pers. *hrisid*) „beven”, ags. *hrissan*, *hrisian* „id.; schudden”, on. *hrista* „schudden”; buiten ’t Germ.: lat. *crista* „kuif”, *crinis* (**cris-ni-*) „haar”, opr. *craysi* „halm”, oi. *krídati* „hij speelt, danst” (**griz-de-ti*; met ’t zelfde formans on. *hrista*). **Rijs** was oorspr. = „het trillende”: vgl. obg. *vé-ja*, *vé-tvi* „tak” bij *vé-* „waaien” (volgens anderen bij *viti* „winden”). Vgl. nog *rillen*.

Rijst znw., met jongere *t* (vgl. I post) uit Kil. later-mnl. *rijs* (m. o. ?), dat zuidndl. nog bestaat. Evenals mhd. *ris* m. o. (nhd. *reis*), mnd. *ris* m. (> laat-on. *ris*, de. zw. *ris*), eng. *rice* uit fr. *riz*, it. *riso*. Dit uit vulgairlat. *oríza* = lat. *orýza* < gr. *ὄρυζα* „rijst”, dat via ’t Iraansch (vgl. afghanisch *vrižé*) op oi. *vrihi-* „id.” teruggaat.

Rijten ww., mnl. *riten* (sterk) „scheuren” (trans. en intrans.). Met zwakke flexie os. *hrítian* „scribere, exarare”. Met *h* ook ozw. (runisch) *hríta* „insnijden”. Naast *xrit-*, idg. *qríd-* (of *kríd-*) staat met *s*-anlaut got. *dis-skreitan* „scheuren” (trans.), *dis-skritnan* „id.” (intrans.), zwits. *schrüssen*, *schreissen* „rukken, scheuren”. [Zeer vage combinatie: ksl. *chridi*, serv. *kríd* „rots”.] Misschien is idg. (*s*)*qrí-d-* een formantische variant van (*s*)*q(e)rǝ-bh-* (zie *schrijven*). Een synonieme basis is germ. *writ-*, waarvan (Kil. *wrijten*, *vrijten* „draaien” Sicamb.?), os. *writan* „kerven, wonden, schrijven”, ofri. *writa*, ags. *writan* (eng. *to write*), on. *rita* (runisch praet. *wrait*) „krassen, schrijven”, waarbij o.a. nog got. *writs* m. „streep, punt”, on. *rit* o. „het schrijven, het geschrevene”, ags. *writ* o. (eng. *writ*) „schrift, geschrift”. In ohd. *riþan* „scheuren, krassen, schrijven” (nhd. *reissen*), *riþ* m. „letter” (zie I *reet*) kunnen *writ-* en *xrit-* zijn samengevallen. Zie nog bij *schrijven*. Idg. *wrǝ-d-*, waarvan lat. *rima* „spleet” wel als **wríd-má* is afgeleid (ook anders goed verklaarbaar), wordt wel als een verlenging van *wrǝ-* beschouwd, waarvan dan gr. *ἔτι-νῆ* „vijl” wordt afgeleid. ’t Is echter gevaarlijk, iets over den oorsprong der in dit artikel genoemde germ. woorden te beweren, als we bedenken, dat vier rijmende bases (*xrit-*, *skrit-*, *writ-*, *krít-*; zie *kreits*) in ’t Oudgerm. met elkaar in associatie stonden en gelijke bet. hadden. Vgl. *rimpel*.

Rijtuig znw. o., nog niet bij Kil. en Mellema (1630), bij Winschooten (1681) alleen in de bet. „al het geen behoort tot een schip, om in storm te gebruiken”. Van *rij(d)en* + *tuig*.

Rijven ww., in de bet. „harken” sedert Kil., in de bet. „raspen” sedert ’t midden der 16. eeuw. Kil. vermeldt de bet. „wrijven” als „Ger. Sax. Sicamb.”: vgl. mnd. *riven* „wrijven”. In deze bet. is ’t woord misschien door *wrijven* n beïnvloed. Mnl. komt *rive* v. „hark” al voor (nld. dial. *rijf*), *rijve* „rasp” vermeldt de Teuth., in dgl. bet. mnd. *rive* v. De oorspr. anlaut blijkt uit on. *hrífa* „grijpen naar, krabben”, *hrífa* v. „hark”. Van één der bij *schrijven* besproken bases (*s*)*qrǝbh-* of (*s*)*qrǝp-*. Het

tegenw. oostfri. *rife* „rasp” kan de idg. *p* niet bewijzen.

Rijzen ww., mnl. *risen* „opkomen, voor den dag komen, voortkomen, rijzen, vallen”, ook met causatieve bet. = ohd. *risan* „vallen, stijgen”, os. *risan* „opstaan” (mnd. *risen* ook „vallen”), ofri. *risa* „ontstaan, opkomen”, ags. *risan* (eng. *to rise*), on. *risa* „zich verheffen”; got. de samenst. *ur-reisan* „opstaan”. Ohd. os. *gi-risan*, mnl. (zeldzaam) *gherisen*, ags. (*ge*)*risan* „betamen, behooren, passen, schikken” kan hierbij hooren (eventueel niettegenstaande 't ohd. zwakke praet. 't zelfde woord zijn) met de oorspr. bet. „lóevallen, toekomen” of „samenvallen”. Verder bij rijzen 't causativum mnl. (bij Gelre) *réren*, ohd. *réren* „doen vallen”, ags. *ræran* „oprichten” (eng. *to rear*); met *s* naar *risa* resp. *ur-reisan*: on. *reisa* (> eng. *to raise*), got. *ur-raisan* „doen opstaan”. Hierbij ook reis en mhd. *riselen* „druppelen, regenen” (nhd. *rieseln*), ofri. *blód-risne* v. „bloedende wond”, on. *blóð-risa* „met bloed bespat”. Onzeker, maar mogelijk is de combinatie van germ. *ris-* met idg. *ri-* „stroomen”, waarvan onfr. *rith* m. „torrens”, mnd. *ride* v. „beek, greppel”, dial. mnl. *rijt* v. „sloot, wetering”, fri. *ryd(e)* „breede greppel”, ags. *rið* m. v., *riðe* v. „stroom, beek” (vgl. nog *ril*), ier. *rian* „zee”, gall. *Rénus* „Rijn”, lat. *rius* „beek”, *ritus* „gebruik, ritus”, obg. *sū-rojĭ* „het samenvloeien”, oi. *riñāti*, *riñvati* „hij laat stroomen, laat gaan”, *riñ-* „stroom, loop, loop der dingen, wijze”. Ook als wij de bet. „stroomen” uit „zich bewegen” afleiden en gr. *ορίω* „ik beweeg” (trans.), obg. *riñati*, *réjati* „stooten” vergelijken, blijft de combinatie van rijzen met *ri-* mogelijk, maar onzeker. *Ri-* „bewegen” kan met de basis *ere-* (zie rennen) verwant zijn.

Rijzig bnw., Kil. „*reysigh*”. Sax. Sicamb. Holl. Zeland. Procerus, longus”. Zie reiziger. De nnl. spelling onder invloed van rijzen.

Rikkikken ww., nog niet bij Kil. Rijmende klanknabootsing; vgl. kikken.

— **Rikketik** znw. Als 't voorgaande; vgl. tikken.

Ril (groeve, voor), nog niet bij Kil.

= nnd. *rille* „vore, goot, bedding”, N.Holl. *rel* „muize- of mollegang”, fri. *ril* „enge doorgang, loopgang van een mol, paadje door een korenveld, geul”, eng. *rill* „beekje”. Wsch. < **riðlō(n)*-, verwant met onfr. *rith* m. „torrens” enz. (zie bij rijzen). Zie bij rel m u i s.

Rillen ww., nog niet mnl. = oostfri. *rillen*, fri. *rilje* „rillen”. Kil. „*rillen*”. Sicamb. Aurem vellere”, westf. „*rillen*”, waarvan *rillern* „schudden” is 't zelfde woord met transitieve bet. Wsch. met *ll* < *ðl*: vgl. vooral Kil. *rijeren*, *rijderen* „tremere” (nog dial.; reeds mnl. *riðeringhe* v. „koorts”), fri. *ridelje* „schudden, beven”, ohd. *riðōn*, laat-mnl. *riden* „beven” en verder mnl. *rēde* m. (v.) „koorts”, ohd. *rito*, *ritto*, os. *hrido* m., ags. *hrīð* m. „id.”, on. *riða* v. (**hrīða*) „koude koorts”, ags. *hrīð* v. „storm”, on. *hrīð* v. „id., aanval, tusschen-tijd, periode”. Idg. *grī-t-* is wsch. een formantische variant van *grī-s-* (zie rijz). Vgl. nog ier. *crith* „beven, koorts” < **grī-tu-*. Van **greit-s-ā-* wellicht lat. *crīso* „ik beweeg wellustig de beenen heen en weer”. — Bij rillen ook nnl. *ril* „schuw”.

Rimpel znw., sedert Kil., 't ww. **rimpelen** sedert 't laat-Mnl. Ook mnl. *rimpe* v. „rimpel”, *rimpen* „rimpelen” komen voor. Met ablaut *ra* *mp* en mnl. *rompel*, *rumpel* (m.?) „rimpel, plooi” (nog dial.), *rumpe* v. „id.”, *rompelen*, *rumpelen*, Kil. *rompen* „rimpelen”. De anlaut kan germ. *r-* zijn evenals die van ags. *ge-rumpen* „gerimpeld” (bij ier. *remmad* „verwringing” < **rembatu-*, lett. *rūb* „keep” gebracht) of *xr-* evenals die van ohd. (*h*)*rimpfan* „samentrekken, rimpelen”; de ohd. vorm zonder *h* kan ook germ. *r-* hebben; beide anlauten zijn eveneens mogelijk bij mnd. *rimpe* v., *rimpel* „plooi, rimpel”, *rimpen* „rimpelen”, *rumpe*, *rumpete* „rimpel”; met *xr-* nog ags. *hrympel* „rimpel”, *ge-hrumpen* „rimpelig”, wellicht hierbij on. *hreppr* (**xrimpa-*) m. „district”; buiten 't Germ. vgl. mischien gr. *ρομβος* „droog, dor”, *ρομβη* „kool”, lit. *kremblis* „een soort paddestoel”. Naast *gremb-* staat *gerb-* (vgl. *harp*). Verder naast germ. *xrimp-* ook *skrimp-* (zie schrompelen), *krimp-* (zie krimpen), *wrimp-* (waarvan mnd.

wrimpen „zijn gezicht vertrekken”, Teuth. *wrympen*, Kil. *wrempen*, *wrimpen* „Holl. Fland.” „id.”; misschien een jonge anlautvariant, misschien met gr. *ῥέμψω* „ik draai om” verwant). Voor deze anlaut-wisseling vgl. rijten; zooveel synonieme woordgroepen naast elkaar maken het etymologiseeren onzeker. Vgl. verder nog on. *hrukka* v. „rimpel” < **zruwkón-* (zie kring), ags. *wrincl* v. (eng. *wrinkle*) „rimpel” en Kil. *wrinckel*, *wronckel* „id.”, die wel bij III rank worden gebracht; lat. *ringor* „ik open den mond wijd” wordt door een andere combinatie bevredigender verklaard. Ohd. *runza*, *runzala* v. (nhd. *runzel*) „rimpel” wordt uit **wruwk-lô-*, *-talô-* afgeleid (vgl. bij krans). Als dat juist is, moeten mnl. Kil. *ronse*, *runse* (gloss. bern. *runce*) v., *runtsle* „rimpel”, mnd. *runtselinge* „het samentrekken” uit het Hd. afkomstig zijn, wat niettegenstaande ’t vroege voorkomen in ’t Mnl. mogelijk is. Vgl. nog bij fronsen en remmen.

Ring znw., mnl. *rinc* (*gh*) m. „ring, kring”. = onfr. *ring*, ohd. (*h*)*ring* (nhd. *ring*), os. ofri. ags. *hring* (eng. *ring*), on. *hringr* m. „id.”. Verwant met umbr. *cringatro* „cinctum”, obg. *kragü* „kring”. Idg. *qre-w-gh-*, *qro-w-gh-* kan een verlenging van de bij hor besproken basis *qere-* zijn. Zie nog kring. — **Ringelooeren** ww., nog niet bij Kil. ’t Eerste lid is de stam van mnl. *ringhelen* „een ring door den snuit halen” (e.a.bett.) = ohd. (*h*)*ringilôn* „hamare”.

Rinkel znw., **rinkelen** ww., het eerste door Kil. „Holl. Fris.”, ’t tweede „vetus” genoemd, uit ’t Mnl. niet bekend. ’t Ww. is wsch. ’t oudst en ontstaan uit *rinklen* < *ring-len*. Van Kil. *ringhen* „slaan, luiden” („vetus”) = ags. *hringan* „rinkelen, luiden” (eng. *to ring*), on. *hringja* „luiden”. Met ablaut on. *krang* o. „lawaaï” en buiten ’t Germ. lit. *krankivù*, *krañkti* „snorken, krassen”. Idg. *qrewq-* kan de genasaleerde vorm van *qereq-* zijn (zie roek). — Hierbij **rinkinken** ww., nog niet bij Kil. Een ook fri. nnd. onomatop. rijmformatie.

Rinkelrooien ww., sedert Kil.: *ringkelroyen*, *rinckel-roden* „ronddraven en

daarbij met castagnetten e.dgl. rinkelen”. ’t Eerste lid is rinkel of de stam van rinkelen, ’t tweede doet meer den dienst van alliteereend tweede lid dan dat ’t een eigen bet. heeft. Het kan echter ospr. ’t mnl. *royen* „dansen” (zie bij rei) zijn, of, als de vorm met *d* ouder is, het ontleende fr. *röder* „rond-zwerven” (van onzekeren oorsprong).

Rinket znw. o., nog niet bij Kil. Jonge vorm (hoe ontstaan?) naast *klinket*.

Rinsch bnw., nog niet mnl., vla. *runsch*, Kil. *rinsch*, *rensch*, *rijnsch*. De verklaring van Kil. „zuurachtig zooals de Rijnwijn” is mogelijk, maar niet meer dan dat. Minder wsch. is de afl. van mnl. *rinen*, ohd. (*h*)*rīnan*, ags. *hrīnan*, on. *hrīna* „aanraken” (wel met I rijm gecombineerd: hoogst onzeker). Eer bij ofri. *hrene* m. „reuk”, *hrena* „olfacere”, ags. *hrenian* „redolere”, die wsch. ten onrechte bij ags. *hrīnan* enz. gebracht worden: ze hebben geen ospr. *i*-vocalisme.

Riool znw. o., mnl. *riôle* v. (dit geslacht nog dial.) „afwateringskanaal, uitwateringsmiddel”. Gew. uit fr. *rigole* „riool, greppel” (van onzekeren oorsprong) afgeleid, wsch. terecht. Ook in ’t Ndd. ontleend. — **Rioleeren** ww., nog niet bij Kil., die wel „*rioolen*. Liras sive sulcos fodere” vermeldt.

Rips znw. o., nog niet bij Kil. De naam ribbetjesgoed wijst op afl. van rib.

Risico znw. o., nog niet bij Kil. Uit it. *risico*. Ook elders ontleend. — **Riskeeren** ww. Evenals nhd. *riskieren* van fr. *risquer*.

Rist znw., Kil. *riste* „bundel (vlas)”, *rijste* „rist (uien)”, mnl. *rijste* v. „bundel, pak (vooral van leien, ook van vlas)”. De beide vormen zullen wel identisch zijn. = ohd. *rista* v. „bundel vlas” (nhd. dial. *reiste*, *riste*), mnd. *riste* v. „id., pak leien”. Wellicht uit **riř-s-tô(n)*-en verwant met rij. Voor de bet. vgl. ’t daar geciteerde *reessem*. *Reest* (é) „rist” (Esschen) ontstond door kruising van *rist* en *reessem*, -el.

Rit znw., door Kil. „Germ. Sax. Sicamb.” genoemd, het eerst in de 16. eeuw in den Achterhoek voorkomend

in de bet. „krijgstocht te paard”. In deze bet. wsch. uit den onverbogen vorm van mnd. *rit* (gen. *redes*) o. „id.”, terwijl ons nnl. *rit* veeleer teruggaat op nhd. *ritt* m. „rit, het rijden” (= mnl. *rēde* m.v. „id.”, nog dial. (N.Holl.) *reed*; staat tot hd. *reiten*, nld. *rijden* = hd. *biss*, nld. *beet*: hd. *beissen*, nld. *bijten*). — **Ritmeester** znw., mnl. *ritmeister* m. (in een Duitsch getinten tekst) „aanvoerder van een ruiterbende”, *ritmeester* m. (Tiel 1479, Hattem 1480) „aanvoerder der ruiterij”. = mnd. *ritmēster* m. „id.”, nhd. *rittmeister* m. „ritmeester”, Teuth. *rytmeyster* „magister militum”, *ritmeyster off den dat baner wympel of hoild in den veld bevoelen is* „lexerarius”. Wellicht ’t oudst in ’t geld.-du. grensgebied.

Ritselen ww. Kil.’s spelling *rijsselen* is wellicht een gevolg van de door hem aangenomen afl. van *rijs*. De mnl. vormen zijn *ristelen*, *rijstelen*, *risselen* (zoo nog dial., ook fri. *risselje*); de eerste vorm is wsch. de oudste; hij kan een frequentatief-vorm zijn van **risten* = on. *hrista* „schudden” (zie *rijs*). Eventueel kan echter ook *rijstelen* oud zijn en met *ristelen* ablauten, en *risselen* zou van **rissen* = os. **hrissian* „beven” kunnen komen (zie *rijs*).

Ritsig bnw., sedert Kil., die *ritsch* en *ritsigh* „Holl.” noemt. Met de oorspr. bet. „koortsig” van Kil. „*ridde*, *rijde*, *ridtse*, *redte*, *ritte*. Germ. Sax. Fris. Sicamb. Febris” (bij mnl. *rēde* enz.: zie *rillen*), of — minder wsch. — bij Kil. *ritsen* „instigare, incitare, inducere, incendere” (misschien uit hd. *reizen* < ohd. *reizzen* „prikkelen, lokken”, dat met hd. *reissen* verwant is; vgl. *rijten*).

Rivier znw., mnl. *riviere* v. (laat-mnl. ook *rivier* m. of o.) „oeverstreek (vooral als terrein voor de vogeljacht), rivier”. Uit ofr. *riviere* „id.” (fr. *rivière* „rivier”; < lat. **ripāria*). Ook elders ontleend: mhd. *rivier* m.v.o. „beek”, *rivier(e)* v.o. „streek, district” (nhd. *revier* o.), mnd. *rivér* o.m., *rivère* v., eng. *river* „rivier”.

I Rob (zeehond), sedert ’t begin van de 16.eeuw. = ndd. *rubbe*, fri. *robbe* „rob”. [Uit ’t Ndl. of Ndd. nhd. *robbe* v., de. *robbe* „id.”.] Kan = ohd. *rupba* v. „trutda”, mhd. *ruppe* v. „kwabaal”

(waarvoor nhd. *aalraupe* v.) wezen en verder is verwantschap met obg. *ryba* „visch” mogelijk (idg. **rūbhá*-? Of **rūbá*- = mnl. *rūpe* enz.? Zie *rup*s). Evenwel is de mogelijkheid niet te loochenen van verwantschap met lit. *rūpas* „ruw, oneffen”, *rupūs* „grof, ruw”, *ruplė* „ruwe schors”, *raupezė* „padde” (die wel bij de basis van *rooven* gebracht worden; onzeker), waarmee ook Kil. *robbe*, *robbeken* „konijn” (vgl. eng. *rabbit*, waalsch *robett* „id.”; de onderlinge verhouding is niet klaar) en nnl. **II rob** „vischmaag” (sedert Winschooten, 1681) verwant zouden kunnen zijn. Alles zeer onzeker. Lat. *rupes* „steenblok, lompe vent” hoort direct bij *rumpo* „ik breek” en niet bij lit. *rūpas*. Zie *rob*ben.

Robbedoes znw., nog niet bij Kil. Misschien uit port. *rabido*, dat in mal.-port. teksten voorkomt als *raaybojoe* „ondeugend” en waarop ook zuid-afrikaansch *rabbedoe*, *robbedoe* „ruw en wild mensch” teruggaat.

Robben (het met den haspel gesponnen gedeelte schiemansgaren glad wrijven en in teer doopen), nog niet bij Kil. Wsch. uit eng. *to rub* „wrijven”. Dit kan evenals de. *rubbe* „schrobben, wrijven” (e.a. skandin. woorden), fri. *robje*, *robbelje* „zich krabben”, oostri. *rubben* „krassen, wrijven”, westf. *rubbelig*, oostfri. *rubbrig*, fri. *robb(eli)ch*, nld. dial. *robbelig* „ruw, oneffen” verwant zijn met lit. *rūpas* „id.” enz. (zie *rob*). Zie nog *I roffel* en *ruif*.

Robber znw. Internationale spelterm. Uit eng. *rubber* = *rubber* „wrijver, slijpsteen” (zie *rob*ben).

Robijn znw., mnl. *robijn*, met vóortonige vocaalverandering uit zeldzamer *rubijn* m. Dit uit mlat. *rubīnus*, eig. „de roodachtige” (van lat. *rubeus*). Ook elders ontleend.

Rochel znw., sedert Kil., die ’t „Flandr.” noemt. Van **rochelen** ww., mnl. *rochelen* „brullen, schreeuwen”. Dial. wordt dit woord nog voor allerlei andere geluiden dan ’t rochelen gebruikt. = Teuth. *rochlen* „schreeuwen”, mhd. *rūcheln*, *rūkeln* „hinniken, brullen, rochelen” (nhd. *röcheln*). Afl. van oudnld. *rocchen* „grunnire”, ohd. *rohón*, mhd. *rohen* „knorren, brullen”, die

met ier. *rucht* „gebrul, gehuil”, obg. *rykaję, rykati* „brullen”, lett. *r'ūzu, r'ūkt* „id., bruisen” van een idg. basis *rūq-* komen, waarnaast *rūg-* in lat. *rugio* „ik brul”, Homerus *ἐρυγόριτα* „brullend”, obg. *rūžę, rūžati* „hinniken”, — en *rūg-*, waarover zie bij herkauwen. Deze bases kunnen uit *rū-* verlengd zijn; zie rommel.

Roede, roe znw., mnl. *roede* v. „twijg, roede, staak, stang, staf, mannelijke roede, een lengte- en vlaktemaat”. = ohd. *ruota* v. „roede, staaf, stang, meet-roede” (nhd. *rute*), os. *rōda* v. „staak, stang, kruis”, ofri. *rōde* v. „galg”, ags. *rōl* v. „kruis” (eng. *rod, rood*), on. *rōða* (in *hjaln-rōða*) v. „stang”, germ. **rōð(u)-*. Oorsprong onzeker. Misschien met lat. *rāmus* (**rādmo-s*) „tak” — en mogelijk nog lat. *radius* „stok, spaak, straal” — van de bij raai besproken basis. Deze lat. woorden kunnen echter ook met wortel en verwanten gecombineerd worden.

Roef znw., mnl. *roef* (*rouf*) m. (o.) „overdekking, afdak, roef”. = mnd. *rōf* m. (o.) „id.”, ofri. ags. *hrōf* m. (eng. *roof*) „dak”, on. *hrōf* o. „dak, waaronder schepen gebouwd worden”. Verwant zijn ier. *cro* „heining, beschot, stal, hut” en ksl. *stropū* „dak, zolder” < **krapo-*. Hoogerop met got. *hrot* o. „dak” verwant? Zie II roest.

I **Roeien** (een vaartuig voortbewegen), mnl. *roeyen, royen*. = mhd. *rūejen*, mnd. *rō(i)en*, ags. *rōwan* (eng. *to row*), on. *rōa* „id.”. Van de basis *rō-* komt ook met suffix *-bra-*, idg. *-tro-* germ. **rōbra-*, mnl. *roeder* (*ro(e)yer*) o.m. „roer” (nml. roer), ohd. *ruodar* o. „roeieriem, roer” (nhd. *ruder*), mnd. *rōder* (*rōer, rōr*) o. „id.”, owfri. *rōder, roer* m. „roer”, ags. *rōðor* o. „roeieriem” (eng. *rudder* = „roer” evenals ags. *stēor-rōðor* o.), on. *rōðr* m. (*u*-stam) „het roeien” (*rōðri* o. „roer, riem”). Germ. idg. *rō-* is een ablautstrap van de basis *eré-*, waarvan o.a. komen: ier. *rāme* „roeieriem”, *raid* „hij roeit, bevaart”, lat. *rēmus* „roeieriem” (wsch. **rē-smo-*), gr. *ῥέτης* „roeier”, *ῥέσσα* „ik roei”, *ῥοιήτης* „schip met drie rijen roeibanken”, lit. *irvi, irti* „roeien”, oi. *aritar-* „roeier”. Met **rō-bra-* vgl. wat 't formans be-

treft oi. *aritra-, aritra-* o. „roer”, *aritra-* m. „roeieriem” en met *-tlo-* lit. *irklas* „id.”. Niet verwant is on. ags. *ār* v. „roeieriem” (eng. *oar*).

II **Roeien** (peilen), reeds mnl. *roeyen* naast *roeden*. Dit van *roede* in de bet. „peilstok van wijn of bier”.

Roek znw., mnl. *roec* m. = ohd. (*h*)*ruoh*, mnd. *rōk*, ags. *hrōc* (eng. *rook*), on. *hrókr* m. „roek” (e. a. dgl. vogels). In sommige talen ook een zwak **hrókan-*. Verwant met gr. *κράζω* „ik kras”, lit. *krógiu* „ik rochel, knor”. Met *q* in den wortelauslaut: lat. *crōcio* „ik kras”, ksl. *krakati* „krassen”, lit. *krókiu* in bet. = *krógiu*. Vgl. met *u*-vocalisme got. *hrukjan* (*ū*?) „kraaien”, on. *hraukr* m. „pelecanus ater”, gr. *κραυγή* „geschreeuw” en met *q* in den wortelauslaut: ksl. *krukū* „raaf”, lit. *kraūkti* „krassen”, *krauklys* „kraal”, met *k* oi. *krōcati* „hij krijscht, schreeuwt”. Al deze vormen benevens on. *hrīka* „knarsen” en reiger en verwanten en nog veel meer woorden komen van verlengingen van de bij raaf besproken bases *qer-* (*āx-*), *ker-* (*āx-*).

Roekeloos bnw., mnl. *roek(e)loos* (*rouk(e)loos*) „zorgeloos, lichtzinnig, snood, zonder plichtgevoel”, als bijw. ook „onverwachts, zoo maar”. = ohd. *ruachalōs*, mhd. *ruochelōs* „zorgeloos, onbekommerd” (nhd. *ruchlos*), mnd. *rōkelōs* „id., snood, onverwacht”, ags. *rēcelēus* „zorgeloos” (eng. *reckless*). 't Eerste lid is mnl. *roec* m., *roeke* v., ohd. *ruoh* m., *ruohha* v., mnd. *rōke* v. „zorg, het zich bekommeren om” resp. de stam van mnl. *roeken*, onfr. *ruoken*, ohd. *ruohhen* (nhd. *geruhen*), os. *rōkian*, ags. *rēc(e)an* (eng. *to reck*), on. *rōkja* „bedacht zijn op, zorgen voor”. Wsch. een vrddhi-formatie bij ohd. *rahha* v. „rekenschap” enz. (zie rekenen) en dan met rekken verwant. Gr. *ἀρηγω* „ik kom te hulp, help”, *ἀρωγή* „hulp” hooren misschien ook hierbij. Er is geen reden om dezen gr. stam van idg. *reǵ-* „richten” te scheiden en hem alleen met germ. **rōka-* enz. te verbinden. — Ndl. reukeloos, vooral in de 17. eeuw gebruikelijk, zal wel niet in de volks-taal bestaan hebben, maar een vertaling van hd. *ruch-los* zijn, waarin *ruch-* door reuk- werd weergegeven.

Roekoeken ww., nog niet bij Kil. Onomatop. Dgl. woorden ook elders.

Roem znw., mnl. *roem* m. (o.) „het zich beroemen, roem, heerlijkheid, eer”. = ohd. (*h*)*ruom* (nhd. *ruhm*), os. *hróm* m. „id.”. Evenals ags. *hróðor* m. „vreugde”, on. *hróðr* m. „roem, lof”, *hrósa* „prijzen” en ags. *hréð* m. „roem”, got. *hroþeigs* „roemrijk”, ook ohd. (*h*)*ruod-*, ndl. *roe(d)*- in eigennamen als hd. *Rudolf*, ndl. *Roelof* (= ags. *Hrōðulf*, on. *Hrólfr*) van de basis germ. *xró-*, een ablautvorm van idg. *qerá-*, waarvan oi. *kirtá-* „vermelding, roem” (ook opr. *kirdit* „hooren”?); daarnaast *qer-*, *qár-*: vgl. o.a. gr. *κηρῦξ*, dor. *κάρῦξ* „heraut”, gr. *καρκαίρω* „ik weergalm, dreun”, oi. *carkarti* „hij vermeldt met lof”, *kárú-* „zanger, dichter”, misschien ook on. *herma* „mee-deelen, melden”. Lat. *carmen* „lied, gedicht” hoort eer bij *cano* „ik zing”.

— **Roemen** ww. Reeds mnl. ohd. os. — **Roemruchtig** bnw., nog niet bij Kil.

Roemer znw., sedert 't Oudnml. Als deze vorm de oudste is, is de oorspr. bet. „glas om mee te roemen, om een toast mee te drinken”. Ook houdt men den du. vorm *römer* m. = ndl. dial. *rómer*, *rómer* wel voor ouder en verklaart 't woord dan als „Romeinsch glas”. Andere hypothesen zijn minder wsch. Eng. *rummer*, de. *rómer*, zw. *remmare* „roemer” zijn ontleend.

Roep znw., mnl. *roep* m. „schreeuw, roep, het roepen”. In dgl. bet. ohd. (*h*)*ruof* (nhd. *ruf*), mnd. *róp*, ags. *hróp*, got. *hrops* m.; on. *hróp* o. = „smaad, laster”. Hierbij de ww. ohd. (*h*)*ruofen*, got. *hropjan* „roepen”, on. *hrópa* „id., lasteren” (zwak) en on. *hrópa* (zwak) „id.”, mnl. nml. **roepen**, onfr. *ruopen*, -on, ohd. (*h*)*ruofan* (nhd. *rufen*), os. *hrópan*, ofri. *hrópa*, ags. *hrópan* „roepen, schreeuwen” (sterk). Wellicht ontstaan door kruising van rijmende woordgroepen (ohd. *uuofan* „jammeren”, got. *wopjan* „roepen, schreeuwen” [alg. germ.]; ags. *hwópan* „dreigen”, got. *hwopan* „roemen, bluffen”) en woorden met *xr-* (groep van raaf of roem) Zie nog berucht.

I **Roer** (beweging), mnl. *roere* v., *roer* o. „beweging, opschudding, overlast”. Het v.woord = ohd. (*h*)*ruora*

(nhd. *ruhr*), os. *hróra* v. „beweging, beroering”. Hierbij nog 't bnw. os. ags. *hrór* „beweeglijk, levendig, kloek” en 't ww. mnl. nml. **roeren**, ohd. (*h*)*ruoren* (nhd. *rühren*), os. *hrórian*, ofri. *hréra*, ags. *hréran*, on. *hróra* „bewegen, roeren”. Wsch. verwant met av. *frá-xrāwaha-* pass. „geschokt worden, gaan wankelen” (**qrás-*): de w.- en ngerm. *r* is dan een oergerm. *z* geweest. Minder wsch. zijn de combinaties met gr. *κράννυμι* „ik meng”, oi. *cráyati* „hij kookt, braadt”, *crínāti* „id., hij mengt”, *çirtá-* „gemengd”, waarbij nog ier. *cuirm*, *coirm* „bier” gebracht wordt, — en met gr. *κρούω* „ik stoot”, obg. *u-kruchū* „brok”, waarbij men van een basis *qró(u)s-* uitgaat. Zie hierover rouw.

II **Roer** (stuur) znw. o. Zie roeien.

III **Roer** (pijp, snaphaan), later-mnl. *roer* o. „riet, rietpijp, pijl van riet, kort geweer”. 't Zelfde woord als ohd. *rór* (nhd. *rohr*) o. „riet, rietstengel”, mnd. *rór* o. „id., buis, weefspoel, een vuurwapen”, on. *reyrr* m., got. *raus* o. „riet”. Mogelijk is de combinatie met serv. *rògoz* „rietgras” (germ. **rauza-* < **rogʰh-só-*); ook kan **rauza-* als „'t ruischende, 't beweeglijke” bij ruischen hooren. De ndl. *oe* is vreemd en bezwaarlijk daardoor te verklaren, dat roer een vernederlandsching van mnd. *rór* zou zijn naar analogie van andere woorden met (anders uitgesproken) ndd. *ó*: ndl. *oe*, zooals mnd. *róre*: mnl. *roere* „beweging” (zie I roer): immers ook ndd. komt de uitspraak met den representant van germ. *ó* voor. Ohd. *rús(s)a* (nhd. *reuse*), mnd. *rúse*, noorw. dial. *rúsa*, *rýsa*, *rysja* v. „vischkaar” zijn met **rauza-* wsch. niet verwant (veeleer met rooster), evenmin lit. *rausti* „woelen”, obg. *rušiti* „verwoesten”. Prov. *raus*, fr. *roseau* „riet” uit het Germ.

Roerdomp znw., sedert Kil. = mnd. *rór-dump* (-*dum*, -*dump*) m. „roerdomp”. Vgl. ook ohd. *rore-dumbil*, mhd. *rórtumel* m. (nhd. *rohrdommel* v.). 't Eerste lid is **rauza-* „riet” (III roer), 't tweede hoort bij *dompelen* resp. *tuimelen*: vgl. oostfri. *rei(d)dump*, fri. *reiddomp* „roerdomp”, wier 1e lid = riet is. Al deze vormen zijn wsch. jong en door volksetymologie ontstaan. Andere vormen zijn: laat-mnl. *roesdom*, *roesdommel*, *roes-*

doumer m. (*oe* = *ó* of *ō* : vgl. Teuth. *roisldommel*, laat-mnl. *rosedrommel*, nnl. om Kampen *rōzndomp*, achterh. *roosdom*), ohd. *horo-tūbil*, *-tūchil*, *-tūmil*, *-tūmbil* m. (*horo* „drek”; de vormen met *horo-* zijn van ouds zuiddu., de andere noordelijker), mnd. *rar(e)dump* m., ags. *rāredumle* v., *rāradumbbla* m. 't Is onzeker, in welke betrekking al die vormen tot elkaar staan en of ze uit één grondvorm, deels door vervorming, ontstaan zijn. In 't tweede lid ziet men een nabootsing van het doffe parings-geschreeuw van den roerdomp : vgl. de eng. onomatop. namen *bumble*, *bogdrum*, *bottlebump*, *butterbump*. Nog een andere naam is *butoor*.

Roeren ww. Zie I roer.

Roes znw., nog niet bij Kil. Vgl. oostfri. *in de ruse* „in een roes”. Van *roezen*, een dial. vorm met *oe* < wgerm. *ú* = oudnln. *rúsen*, mnd. *rúsen* „lawaai maken”, waarvan o.a. mnd. *rúser* m. „slemp”. In 't Ndl. hiervan ook 't bnw. roezig en verder de rijmformatie roezemoezen (vooral roezemoezig): 16.eeuwsch *rúsemúsen* „rumoerig, oproerig worden”, dial. ook *roezeboezzen*; beide vormen ook ndd., de eerste ook fri. Vgl. ook de zw. *rus* „roes”, ouder-de. *ruse* „razen, storten, gaan”, zw. *rusa* „snellen, toejlen op”. Mnd. *rúsch* m. o., nhd. *rausch* m. „roes” sluiten zich formeel bij ruischen aan, van de verlengde basis *rús-k-*. Eng. *rouse* „roes” is wsch. ontleend uit 't Ndl. of Skandin.; oudnln. (17.eeuw) komt ook *rous* „roes” voor. Zie ruischen, ruzie.

I **Roest** (op metalen) gew. o., mnl. *roest* o. m. Opvallende vorm : noch germ. **rústa-* (ohd. nhd. os. zeldzaam-mnl. *rost* m., Maastr. *ros*, zw. *rost*; vgl. noorw. dial. *rust*, *ryst* v.) noch **rústa-* (ags. *rúst* m., eng. *rust*), beide met de bet. „roest”, kunnen in 't Ndl. klankwettig roest hebben opgeleverd. Toch mag roest niet hiervan gescheiden worden; vgl. sproet. Fri. *roaste* „roest” wordt met roest of met ohd. *rost* gelijkgesteld. Germ. **rústa-* (waarmee vooral lett. *rusta*, *ruste* „roode kleur” te vergelijken is) en ohd. *ros(a)mo* m. „roode kleur, roest”, lat. *russus* „roodbruin”, lit. *rúsvas* „id.”, *raúsvas* „rood”, lett. *rúsa* „roest”, oi. *losta-* „ijzerroest”

hebben idg. *rús-*, *rous-* uit *rúdh-s-*, *roudh-s-* = de stam **reudhes-* (lat. *rúbor*, gr. *ῥέυθος* „roode kleur”) in verschillende ablautvormen. Zie verder rood. Andere woorden voor „roest” van de basis *rudh-* zijn : on. *ryð* o., *ryðr* m., lat. *róbigo*, lit. *rúdis*, obg. *rúžda*; vgl. ook ndl. rood o. „roest op planten”. —

Roesten ww., reeds mnl. Vgl. ohd. *rostén*, mnd. *rosten*, *rusten*, fri. *roaskje* „roesten”.

II **Roest** (hoenderstok). = mnl. *roest* m. o. „verhemelte” (specialiseering der bet. „dak”), os. *hróst* m., schotsch *roost* „dakgeraamte”, ags. *hróst* m. „hoenderstok” (eng. *roost*). De grondbet. zal wel „vlechtwerk” zijn geweest. Dan kunnen wij van idg. **grát-s-to-* of **grót-s-to-* uitgaan en 't woord voor verwant houden met h o r. Ook zou een vorm **gród-s-to-*, nader verwant met raat, obg. *krada* „brandstapel” mogelijk zijn. Gr. *ροόσσα* „muurvoorsprong, tinne, trede” zal wel niet verwant wezen, eventueel wel got. on. *hrót* o. „dak”, dat echter ook *k* kan hebben en = iraansch **sráda-* zijn, waarvan nperz. *sará(y)* „paleis”. In dit geval kan roef met *hrót* hoogerop verwant zijn : de kortere basis *ker-* zou in oi. *čármán-* „schutdak, scherm, beschutting”, *čaraná-* „beschuttend, beschermend” kunnen steken. Zie nog scherm, maar ook I helm.

Roet znw. o., mnl. *roet* o. „vet, smeer, roet”. = ohd. *ruoz* (nhd. *russ*) m., os. *hrót* „roet”. Is wellicht ook ags. *hrot* o. „dikke vloeistof” als *hrót* op te vallen? Zie echter reutelen. In de bet. „vet, smeer” ook de mnl. afl. *roete*, *ruete* o. (nog dial. : Antw. *ruut*).

Roezemoezen ww., **roezemoezig**, **roezig** bnww. Zie roes.

Roezen (den heelen rommel tegelijk koopen). Bij roes. Vgl. gron. *in de roeze koopen*, een ook ndd. dial. uitdr. Vgl. bij oudroest.

I **Roffel** (schaaf), mnl. *ruffel* (*ruffele*?) „spade”. Hiernaast *rúfel* „tribula”, *rúfele* „ligo”, nieuw-vla. *ruifel* (ook *roefel*) „schop met langen steel”. Ook mnd. *roffele*, *ruffele* „houten werktuig, met een ijzeren rand beslagen, tusschending tusschen schop en spa”. Hierbij on. *hrufsta*

„krabben”. Germ. *zrűf-*, idg. *grűp-* is misschien een anlautvariant van *sgrűp-* (schrobben). Met *zrűf-* kan *rűf-* zijn samengevallen, waarbij robben enz. behoorren; hiervan ook on. *rűfjinn* „ruigharig”.

II **Roffel** (trommelslag), **roffelen** ww., nog niet bij Kil. Onomatop. Dgl. woorden ook elders.

Roffiaan znw., laat-mnl. *roffiaan* m. „koppelaar”. = mhd. mnd. *ruffian* m., it. *ruffiano*, fr. *ruffien* (> eng. *ruffian*) „id., gemeene vent”. Waar ’t woord het oudst is, is moeilijk na te gaan. ’t Is met een lat.-rom. suffix gevormd van ’t ww. mnl. (holl. overijs.) *roffen* „koppelen”, mnd. *ruffen*, *roffen* „onzedelijkheid bedrijven”. De woordfamilie is ook in ’t Skandin. overgegaan. Men denkt aan verwantschap met I roffel en robben, ook wel met rooven: vgl. ndd. *ruffen* „naar zich toehalen”.

I **Rog** (visch), mnl. *rocheche*, *roche*, *rochghe*, *rogghe* v. = mnd. *roche*, *ruche* (m.? nhd. *roche* m.) „rog”, ags. **rohhe*, **rohha* (eng. *roach* „voorn”). Hiernaast ags. *reohhe* v. „een soort visch”. De *rokke*, zw. *rocka* „rog” wsch. uit ’t Ndd. Oorsprong onzeker. Verwantschap met lat. *răia* (**ragjă-*?) „id.” is zeer twijfelachtig.

II **Rog**, **rogge** znw., mnl. *rogghe* m. = ohd. *rocko* (nhd. *roggen*, ndd. vorm), os. *roggo* m. „rogge”. Hiernaast germ. **ruzi-*, ags. *ryge* (eng. *rye*), on. *rugr* m. „id.”. Een idg. woord blijktens balt.-slav. **rugjo-*, ksl. *rűžŭ* „id.”, lit. *rugjŭs* „roggekorrel”, mv. *rugjā* „rogge”. Idg. *rug-* misschien uit *wrg-*: vgl. dan nog thrac. *βυζŭ* „rogge”.

I **Rok** (kleedingstuk), mnl. *roc* (*ck*) m. „jas, mantel”, ook „vrouwenrok”. = ohd. *roc* (*ck*) m. „bovenkleed, jas” (nhd. *rock*), os. *rok*, ofri. *rock*, ags. *rocc*, on. *rokkr* m. „id.”, germ. **rukka-*, niettegenstaande ohd. os. ofri. ook anlaut-spelling *hr-* voorkomt. Wsch. is ier. *rucht* „tunica” verwant. Dit en germ. **rukka-* kunnen resp. op idg. **rug-tu-* en **rug-nó-* teruggaan en afleidingen zijn van een basis *rug-*, waarvan ook nog ier. *rogait* „spinrokken” en II rok, rokken. De bet. der germ. en kelt. woorden maakt voor *rug-* de

bet. „weven, spinnen” wsch., zoodat identiteit met *rug-* „breken” (zie riek) minder aannemelijk is dan verwantschap met de bij II werk besproken basis (idg. *rug-* < *wrg-*). Met ’t oog op het kelt. *u-*vocalisme mag aan verwantschap met *rag* of een deel der daar vermelde woorden niet worden gedacht.

II **Rok**, **rokken** (spinrokken) znw. o. De vorm *rocken*, al mnl. en mnd., is wsch. geabstraheerd uit de verbogen casus en het mv. van het znw. **rukkan-*, mnl. *rocke*, ohd. *roccho* (nhd. *rocken*) m. „spinrokken”, waarnaast on. *rokkr* m. „id.”. Nnl. rok, Kil. *rock* gaat op *rocke* terug en is niet = on. *rokkr*. Eng. *rock* „spinrokken” is wsch. uit ’t continentale Germ. ontleend. Zie I rok. Uit ’t Germ. it. *rocca* „spinrokken”.

Rol znw., later-mnl. *rolle* v. (m.). Evenals laat-mhd. *rolle*, *rulle* (nhd. *rolle*), mnd. *rolle*, *rulle* v. (> laat-on. *rolla* v., de. *rulle*, zw. *rulla*, *rulle*), eng. *roll* „rol” (in de verschillende talen met allerlei speciale bett.) uit het Rom.: vgl. fr. *rôle*, it. *rullo* (en *rotolo*) „rol” (< lat. *rotula* resp. *rotulus*). — Het ww. **rollen**, dat bij ons vroeger voorkomt (Maerlant) dan ’t znw., uit ofr. *roller* (fr. *rouler*; = it. *rullare* < lat. *rotulāre*). Wij zouden ook kunnen uitgaan van een ouderen vorm van ofr. *roller*, nml. vulgairlat. **rollāre* (: *rotulāre* = *panna* „pan” : *patina*) en ontl. uit ’t Vulgairlat.-Rom. aannemen. Vgl. het ww. mhd. *rolen* (nhd. *rollen*), mnd. *rullen*, *rollen* (de. *rulle*, zw. *rulla*), eng. *to roll* „rollen”. Direct van lat. *rotula* komen mhd. *rodel*, *rottell* m.v., mnd. *rōtel(e)* v. „papierrol, lijst”. Plantijn vermeldt ook een ndl. *rodel*. — De bet. „rol in een tooneelstuk” hebben ook fr. *rôle*, du. *rolle* v.; ook nog in deze bet. o.a. de. *rolle*, zw. *rol(l)*, russ. *rol*.

Roman znw., nog niet bij Kil. — **romance** znw., sedert ’t laat-Mnl. Uit fr. *roman* resp. *romance*, die op ’t lat. bijwoord *rómánicē* „in ’t Romaansch” teruggaan. Beide woorden zijn internationaal.

Rommel znw., nog niet bij Kil. Mnl. *rombole* v. „lor, vod” is bezwaarlijk ’t

zelfde woord. Rommel = nnd. en vandaar nhd. *rummel* m. „rommel”. Van **rommelen** ww., mnl. *rommelen*, waarvan *rommelinghe* v. „gedruisch, gegons, gerommel”. Rommelen = laat-mhd. *rumelen* „lawaaï maken, met lawaaï vallen” (nhd. *rummeln*), nnd. *rummeln*, fri. *rommelje*, eng. *to rumble*, de. *rumle*, ouder-zw. *rumbla* „rommelen” (e. a. geluiden). Hiernaast nhd. (nhd.) *rumpeln*, mnd. *rumpelen* „met geraas vallen, geraas maken” (zie overrompelen). Deze voor 't taalgevoel onomatop. woorden komen van de germ. basis *rum-*, waarvan ook on. *rymja* „brullen”. Verwant is lat. *rûmor* „dof gedruisch, gegons, gerucht”. *Rûm-* kan evenals *rûg-* enz. (zie rochelen) uit *rû-* verlengd zijn, waarvan ags. *rÿfn* „brullen”, lat. *ravus* „heesch” (kan ook met formans *-wo-* bij de basis *rê-* of *râ-*: *râ-* hooren), gr. *ῥέ-ουαι* „ik luiil, brul, weeklaag”, obg. *r'evq, rovq, rjuti, ruti* „brullen”, oi. *ránti, raváti, ravati* „hij brult, schreeuwt”. Ook nog andere verlengingen van *rû-* komen voor. Zie ronken.

Romp znw., mnl. *romp, rump, rompe* m. „romp, lichaam, vaatje uit boomschors”. = mhd. (md.) *rumpf* m. „id.” (nhd. *rumpf*), mnd. *rump* m. „romp, langwerpig en gebuikt vaatwerk, bijenkorf, houten trechter in een molen”. Wsch. identisch met eng. *rump* „stuitbeen, achterste”, de. *rumpe*, zw. *rumpa* „achterste, staart”, ijsl. *rump* m. „achterste”. Als de oorspr. bet. „besneden, afgesneden stuk” is (vgl. lat. *truncus* „boomstronk, romp”, oorspr. „verminkt of afgesneden stuk”), kunnen ksl. *rqbŭ* „lap”, *rqbŭti* „houwen” verwant zijn.

Rompslomp znw. In dezelfde bet. ook fri. *rompslomp*, oostfri. *rumpslump*. Deze bet. is onder invloed van de woordgroepen van rommel, du. *rumpel* en beslommenen opgekomen. Een nnl. *slomp* „rommel” komt ook voor. In de 16. eeuw komt ndl. *romp slomp* voor als onomatop. tusschenw. bij 't in-het-wilde-slaan, vgl. oostfri. *rump-slumps* „zoo maar, toevallig”, westf. (dat *gét*) *rumps slumps* „floep, heel vlug”. Hieruit 't du. dial. znw. *rump-slump* „de bonnefooi”.

Rond bnw., mnl. *ront* (*d*). Evenals mhd. *runt* (*d*; nhd. *rund*), mnd. *runt* (*d*; > de. zw. *rund*), eng. *round* „rond” uit fr. *rond* „id.” (< lat. *rotundus* „id.”). — **Rondborstig** bnw, nog niet bij Kil. Gevormd onder invloed van de overdr. bet. van *rond*: „openhartig”. — **Ronde** znw., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil. Uit fr. *ronde*. — **Rondeel** znw. o., mnl. *rondeel* o. „kring, ringvormige figuur, roos in een kerk-raam, schild, rondeel bij vestingwerken”. Uit ofr. *rondel* (fr. *rondeau*), afl. van *rond*. Als letterkundige term sedert de rederijkers-periode. Ook elders ontleend. — **Rondsel**. Zie rons. — **Rondte** znw.: laat-mnl. *rondde*, Kil. *ronde* = lengte: mnl. *lenghede*.

Rong (sport van een wagenladder), mnl. *ronghe* v. = mhd. (nhd.) mnd. *runge* v. „rong”, ags. *hrung* v. („id.”)? In ieder geval een stok of staaf aan den wagen; eng. *rung* „sport van ladder of stoel, dwarsbalk in de kiel van een schip”, got. *krugga* v. „stok”. De combinatie met ring en die met oi. *krúncati* „hij kromt zich” (zie rug), waarbij men voor *rong* van de bet. „kromme stok” uitgaat, zijn minder aannemelijk dan die met on. *králl* m. „pin om den inslag op de juiste plaats te brengen” (< **xravoxila-*) en hoogerop met gr. *ῥακίς* „stok om 't weefsel vast te slaan”, *ῥέγκος* „handvat”, *ῥέγκω* „ik sla, klop, sla de draden van een weefsel vast”. Voor de basis-nasaleering vgl. hengen.

Ronken ww., mnl. *ronken, runken* „snurken” (e. a. geluiden). = mnd. *runken* „snurken”, reeds ohd. (glosse) *runco* „sterto”. Niet ontleend uit mlat. *rhonchare* (gr. *ῥογχάσειν*) „snurken”, maar een echt-germ. woord, met *k-*formans (vgl. *snorken*) gevormd van de bij *rune* besproken uit *ru-* verlengde basis *run-* (zoo in ieder geval vla. *brab*. Antw. *ronken* „fluisterend, bedektelijk vertellen”) — of van *rum-* (zie rommelen).

Rons (rad van een drukpers), sedert Kil. : „*ronde*. Rota praeli, funis torculus”. Wsch. evenals nnl. *rondsel* o. „klein rad in een raderwerk” (dial. ook in andere bett.), laat-mnl. (1460)

rontsel o. „raadje aan een klok” van rond.

Ronselen (werven, pressen, ruilen, kwanselen), sedert Kil. : „*ronselen*. Fland. j. *manghelen*. Permutare”. = fri. *ronselje* „kwanselen, werven”. Bij rons? De bet. van oostfri. *runs(s)elen* „wegrollen (trans.), wegmijten”, Zaaansch *ronseren* „heen en weer bewegen, rond-draaien, schudden” (in verschillende technische bett.; wsch. van rondselsel, *ronsel*; zie rons) is bezwaarlijk de grondbet. van „permutare”.

Ronzebons znw., nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker. Wellicht oorspr. onomatop.: dan is echter wsch. de bet. „poppenkast” jonger dan die van Zaaansch *ronzebons* = *rollebol* (ook elders in 't N.Holl. en Fri.) „spiraalvormig torentje in een bak, waardoor men een bol laat loopen” (een soort spel).

Rood bnw., mnl. *root* (*d*). = ohd. *rōt* (nhd. *rot*), os. *rōd*, ofri. *rād*, ags. *rēud* (eng. *red*), on. *rauðr*, got. *rauþs* „rood”. Met kwalitatieven ablaut ags. *rēod* „roodachtig”, on. *rjóðr* „rood” (got. *gariuþs* „ingetogen” wsch. niet hierbij), ags. *rēodan* „rood, bloedig maken” (zie II rooien), on. *rjóða* „rood maken, met bloed verven”. Buiten 't Germ. vgl. met idg. *ou* : ier. *ruad* „rood”, lat. *rūfus* (umbrosamnitische *f*) „rossig”, obg. **rudū* (serv. *rūd* enz.), lit. *raūdas* „rood”, met *eu* : gr. *ῥοδίθω* „ik verf rood” (= ags. *rēodan*), met *eu* of *ou* : lat. *rūbidus* „donkerrood”, oi. *rōhita-* „rood”. Met schwundstufe : ohd. *rutihhōn* „roodachtig zijn”, *rotēn* „rood worden”, on. *roða* „id., rood zijn”, *sólar-roð* „morgenrood”, *roðra* v. „bloed”, *roði* m. „roode kleur”, *roðna* „rood worden” en buiten 't Germ. o.a. lat. *ruber*, gr. *ῥοδρός*, obg. *rūdrū*, oi. *rudhirá-* „rood”, lit. *rūdas* „roodbruin” en lat. *rubere*, obg. *rūdēti se* „rood worden” (= ohd. *rotēn*). Andere verwanten nog bij I roest. De basis *reudh-*, waarvan al deze woorden komen, is een verlenging van *ereu-*, waarvan met andere formantia : oi. *arund-*, *arušá-* „roodachtig”, lat. *rutibus* „id.”, misschien ook *rūdus*, *rōdus*, *raudus* „metaal”; zie nog bij ijzer. Van *ereu-* ook oi. *ravi-*, arm. *arev* „zon”. Zie nog bij lood.

I **Roof** (het rooven), mnl. *roof* m. (o.) „het rooven, buit, (gron.) het inbeslag nemen, panden”. = ohd. *roup* (*b*; nhd. *raub*) m. „roof, buit”, os. *rāf* (in *nōd-rāf* „gewelddadige berooving”), ofri. *rāfo* „roof, beslaglegging, panding”, ags. *réaf* o. „roof, buit”. Hierbij 't ww. rooven, mnl. *rōven* „rooven, berooven, plunderen” (fri.-gron. ook „beslag leggen op, panden”), ohd. *roubōn* (nhd. *rauben*), os. *rōbon* „rooven, berooven”, ofri. *rāvīa* „id., beslag leggen op, panden”, ags. *rēafian* „plunderen, rooven” (eng. *to reave*), on. *raufa* „doorboren, rooven, plunderen”, got. de samenst. *bi-raubon* „berooven”. Hiernaast ags. *be-rēfan* „berooven”, on. *reyfa* „doorboren, rukken, plunderen” en met ablaut ags. *rēofan* „breken, scheuren”, on. *rjúfa* „breken, een gat maken”. De oorspr. bet. van de basis is „breken, scheuren”. Deze maakt ook de bett. van on. *rauf* v. „gat” en van gloss. bern. *wollen roof*, Kil. *roof van t schaep* „vellus” (nog hagelandsch *roof* „wol, jaarlijks van 't schaap geschoren”, Roermondsch *geruif* „wol van één schaap”), on. *reyfi* o. „afgeplukte wol, vlies” begrijpelijk. Ags. *rēaf* o. „kleedingstuk”, in samenst. ook „tapijt, deken”, kan oorspr. „afgescheurd vel” beteekend hebben, mhd. *roup* m. „oogst” kan = „'t afgeplukte” zijn. Met ablaut nog on. *val-rof* o. „spolia”. Verwant zijn lat. *ru-m-po* „ik breek”, serv. *rūpa* „gat, kuil”, po. *rypac* „scindere, friare”, oi. *ropa-* „gat”, misschien ook oi. *lumpāti* „hij breekt, plundert” (kan ook idg. *l* hebben) en ier. *ropp* „stootsch dier”. Ook lit. *rūpėti* „zich bekommeren om”, *rūpestis* „zorg” brengt men bij deze basis, voor de bet. wijzend op oi. *rujāti* „hij breekt”: lat. *lūgeo* „ik treur”. Voor eventuele verdere verwanten uit 't Balt. vgl. rob; bij de daar genoemde woorden sluiten zich lit. *raupas* „pok”, *raupsaĩ* „uitslag” aan, die wel niet de oorspr. bet. „gat (in de huid)” zullen hebben. De rom. groep, waartoe fr. *robe* „kleed” hoort, wordt uit 't Germ. afgeleid.

II **Roof** (op een wond), mnl. *rōve* v. „schurftachtige uitslag, roof”. = mnd. *rōve* (*rāve*) v. „roof”, on. *hrufa* v. „id., zweer”. Hierbij in 't Germ. ohd. (*h*)*ruf*

v. „uitslag”, os. *hruft* „scabrosa sordes”, nhd. dial. *ruft* „roof”, ohd. (*h*)*riob*, ags. *hréof*, on. *hrjúfr* „ruw, met uitslag, schurftig”. Verwant zijn lett. *kraupa* „schurft, wrat”, *kraupis* „uitslag, padde”, *krupt* „verschrompelen”, lit. *nu-krūpes* „schurftig”, waarbij misschien nog čech. *krupý* „ruw”, van een idg. basis *grup-*, — of obg. *strupü* „wond”, serv. *strúp* „een soort uitslag bij kinderen”, russ. *strup* „roof, schurft”, van een basis *krup-*. Vgl. III ruit.

Rooi znw. In de bet. „het rooien, mikken, schikken” een afl. van I **rooien** „mikken, schikken”, oorspr. „in de rooilijn zetten”, met welke bet. *roeyen* ’t eerst te Hoorn 1528 voorkomt (*roy-meester* m., *roylijn* v. [nln. **rooilijn**], *roypael* m. ’t eerst te Amsterdam 1507 resp. 1506, 1498), ’t komt van mnl. *roye* v. (’t eerst te Utrecht 1429) „rooilijn” (nln. *rooi* „id.”), dat op ofr. *roie* „streep” (= *raie*; zie *rei*) teruggaat.

II **Rooien** (een akker, boomen enz.), mnl. *rōden* „uit den grond halen, voor bebouwing geschikt maken”. = mhd. (md.) *mnd. rōden* „id.” (nhd. *roden*), ofri. *rothia* (in *tō-rothia* „uit den grond halen”). Met hetzelfde vocalisme ohd. *rod* (nog in plaatsnamen), on. *ruð* o. „gerooid veld” en ags. *ā-ryddan* „expi-lare” (eng. *to rid*), on. *ryðja* „bebou-waar maken, leeg maken”. Met ablaut mhd. *rieten* „uitroeien, vernietigen”, ags. *rēodan* „dooden” (tenzij ’t = „bloedig maken” bij *rood* hoort), on. *rjōða* „leeg maken” (naast *hrjōða*), *rjōðr* o. „boomlooze, gerooide plek in ’t bosch”, ohd. *riuti* o. „gerooid land”, *riuten* (nhd. *reuten*) „land rooien”, misschien ook mnl. *mnd. rúden* „een water van planten reinigen” (zie *opruien*). Mhd. (nhd.) *rütteln* „schudden” zal wel niet hierbij hooren, wsch. ook niet os. *rotherstidiu* „saltu”. De *th* van ofri. *tō-rothia* bewijst een idg. *t*, zoodat de directe combinatie met av. *raoðya-*, *raoiðya-* „gerooid” of „rooibaar” (onzekere bet.) onmogelijk is. De basis *ru-t-*, *reu-t-* is (evenals wellicht *ru-s-*, zie *rul*; *ru-d-*, *ru-r-*, zie III *rot*) een verlenging van *ru-*, *reu-*, waarvan on. *rjja* „wol uitrukken”, noorw. dial. *rú* v. „winter-wol” (on. *rogg* v., *roggr* m. „lange, grove

wol”? Zie *rag*) komen en buiten ’t Germ. ier. *ruam* „schoop, spa”, lat. *rūtrum* „id., troffel”, *ruo* „ik ruk uit, woel”, obg. *rūva*, *rūvati* „uitplukken”, *ryjā*, *ryti* „graven”, lit. *rāuju*, *rāuti* „uitrukken, uitwieden”, oi. *rav-*, *ru-* „stukslaan, verbrijzelen”, misschien nog gr. *ῥῥός* „opgegraven”, *ῥῥοί-χθων* „de aarde opwoelend”. Uit ’t Germ. hierbij nog *ruin* en I *riem*? En ohd. *riostar*, *riostra* „ploegstaart”, ags. *rēost* „hout waarin de ploegschaar zit” (eng. *rest*)?

I **Rook** (damp), mnl. *rooc* m. „rook, wasem”. = onfr. *rouc* „fumus”, ohd. *rouh* (*hh*) m. „rook, damp” (nhd. *rauch*), os. *rōk*, ofri. *rēk*, ags. *rēc* (eng. *reek*), on. *reykr* m. „rook”, germ. **rauki-*. Ablautend met *ruiken*. — **Rookten** ww., mnl. en *mnd. rōken* intr. en trans. = mhd. (md.) *rouchen* (nhd. *rauchen*) intr. resp. ohd. *rouhhen* trans., ofri. *rēka*, on. *reykja* „rooken, rook uitzenden”.

II **Rook** (hooistapel), mnl. *rooc* m. = ags. *hréuc* m. „stapel, hoop”, on. *hraukr* m. „kegelvormige stapel”. De consequente nld. spelling zou met *oo* in de verbogen casus zijn. Met het oog op den ablautstrap is de verklaring van de *k* uit *kk* uit vóórtonige voorgerm. *ku* onwsch., ofschoon zoodoende een combinatie met on. *hrúga* v. „hoop op elkaar gelegde voorwerpen”, ier. *cruach* „hoop” mogelijk zou worden; wel kan ags. *corn-hrycce* v. „hoop koren” (eng. *rick*) hierbij hooren, ook echter bij *rook*. De beide in auslaut verschillende bases kunnen als formantische varianten worden beschouwd; de kortere basis *gru-* in lit. *kruvā*, *krāvā* „hoop”, *krāju*, *krāuti* „ophoopen, opladen”.

Room znw., mnl. *room*, *rōme* v. (m.?). = mhd. *roum* (nhd. *rahm* met dial. *ā*), *mnd. rōm*, *rōme* m. „room”, ags. *rēam* m. „id.”, met ablaut on. *rjōmi* m. „id.”. Men gaat van germ. **rau3-ma(n)-*, **reu3-man-* uit (voor den *3*-uitval vgl. *droom*) en combineert av. *raoyna-* „boter”. Van dezelfde basis kunnen lit. *rāugus* „zuurdeeg”, *rūgstu*, *rūgti* „zuur worden, gisten” komen, die dan van de bij herkauwen besproken basis *rug-* te scheiden zijn. Niet aannemelijk is de combinatie van *room* als „huidje < ’t afgescheurde” met de basis *ru-* (zie II *rooien*).

Roopaard znw. o. 't Synonieme roopaard zal wellicht de oudere vorm zijn.

Roos znw., mnl. *rōse*, *rōse* (nml. Maastr. *roes*, Antw. *rōs*: Goer. *rōza*) v. Evenals ohd. *rōsa* (nhd. *rose*) v., mnd. *rose* (os. reeds *rosoli* „roseolam”), laat-on. *rōsa*, *rōs* v., ags. *rose* v. (eng. *rose*) „roos” uit lat. *rosa* „id.” (via 't Gr. uit 't Iraansch-Kleinaziatische gebied). Wellicht werd ook fr. *rose* „id.” als mnl. *rōse* (*rōse*?) v. ontleend. Roos als naam van een ziekteverschijnsel is hetzelfde woord. Deze bet. in verschillende talen. Voor de *ō*, *ó* vgl. I school.

Roosten ww., mnl. *roosten*. = ohd. *rōsten* (nhd. *rōsten*), mnd. *rōsten* „roosteren, braden” (os. al *rōstunga* v. „frixura”). Van mnl. *roost* m. o., *rooste* (v.?) „rooster” (ook „ovenvuur” en „gebraden spijzen, gebraden vleesch”), Teuth. *roist* „rooster”, ohd. *rōst* m., *rōsta* v. „rooster, pan, brandstapel” (nhd. *rost*), os. *rōst* m. „rooster”. Hierbij nog mnl. *rooster*, *roostere* m. o. v. (nml. **rooster**, gew. de), Teuth. *roister*, mnd. *rōster(e)* v. m. „id.”, (ontl.: owfri. *roester*), waarbij weer ndl. **roosteren**, Teuth. *roistren*, mnd. *rōsteren* „roosteren, braden”. Uit het Germ. ofr. *rostir* (fr. *rōtir*, eng. *to roast*) „id.”. Het ligt voor de hand om uit te gaan van een germ. **rausta-*, -*ō-* „rooster”, oorspr. „gevlochten voorwerp, vlechtarbeid”, dat al vroeg speciaal voor „vuurrooster” gebruikt werd en zoo het du.-ndl. ww. **raustian* deed opkomen. Verwant zijn wsch. ohd. *rūsa* v. „vischkaar” (meer vormen bij III roer) en lit. *ruslės* „rooster om op te braden”, verder wellicht ier. *rūsc* „schors, mand”, lit. *rausiū*, *raūsti* „woelen” (zie echter r ul). De afl. van **rausta-*, -*ō-* van **rausa-*, **rausa-* „riet” (III roer) is onwsch.: rooster zou dan oorspr. beteekenen „rieten vlechtwerk”. Ook is de combinatie met de basis *rūs-* (waarvan ruischen) met de bet. „knetteren” niet aannemelijk; de zeldzaam voorkomende ww. ags. *roscian* „bij 't vuur drogen”, *rostian* „roosteren” mogen tot zulke hypothesen geen aanleiding geven.

Rooven ww. Zie I roof.

I **Ros** znw. o., door Kil. „Ger. Sax.

Sicamb.” genoemd, zeer zeldzaam in 't Mnl. Een onder du. invloed verbreide, maar wellicht van ouds dial. ndl. vorm naast mnl. *ors* (*hors*) o., met metathesis uit **ross* < **xross*. = ohd. (*h*)*ros* (nhd. *ross*), os. *hros*, owfri. *hors*, ags. *hors* (eng. *horse*), on. *hross* o. „paard”, germ. **xrussa-*. Mnl. (*h*)*ars*, (*h*)*ers*, os. *hers*, oofri. *hars*, *hers* o. „id.” zal wel niet dezelfde vorm, maar een ablatende vorm **xrassa-* (**xrēssa-*? Niet zoo wsch. is **xērsa-*) zijn. Van de basis *qeres-* of *keres-*, waarvan o.a. ook ier. *carr* „wagen” (zie kar), lat. *currus* „id.”, *curro* „ik loop”, gr. *ἐπι κουρο-* „te hulp snellend” (**-κορο-*); twijfelachtig is verwantschap met deze woorden van oi. *kāsthá-* „renbaan, doel” en lit. *karsziū* „ik ga vlug”, die ook anders verklaard kunnen worden; ook onzeker is de combinatie met gr. *σάου' ἀμαξαι* (Hes.), lat. *serracum* „een soort buitenlandsche wagen”, die dan als een illyrisch woord met *s* uit *k* worden opgevat. Uit 't Germ. misschien nog van *qeres-*, *keres-*: mhd. *hurren* „zich vlug bewegen” en ohd. *horc*, os. *horck*, ags. *horc* „vlug, verstandig”, on. *horskr* „verstandig”, die wat de formatie betreft aan 't ook wel bij deze basis gebrachte lat. *coruscus* „zwaaiend, trillend” herinneren; wsch. ook on. *hress* „flink”. Een idg. woord voor „paard” is **ekwo-*, ags. *eoh*, os. *ēhu* (in samenst.), on. *jór* m., got. *aihwā-* (in *aihwatundi* v. „doornstruik”), ier. *ech*, lat. *equus*, gr. *ἵππος*, oi. *ἀρνα-* „paard”, oudlit. *eschwa* „merrie”.

II **Ros** bnw., sedert de 16.eeuw. Uit 't rom. woord fr. *roux*, it. *rosso*, catal. prov. *ros* < lat. *russus* (**rulh-so-*, verwant met rood) „rossig”.

Rosbeier znw. Uit *Ros Beiaert*, den naam van 't paard der vier Heemskinderen.

Roskam znw. Uit I ros + kam. Reeds in den Teuth. en mnd. — **Roskammen** ww. Sedert Kil. en den Teuth. — **Rosmolen** znw. Reeds mnl. (noordndl.).

Rosmarijn znw., sedert Kil. Uit lat. *rōs marīnus*, letterlijk „zee-dauw”. Ook elders ontleend. Onder invloed van roos de vorm rozemarijn.

Rossen ww. Als synoniem van rijden sedert Kil. (hier naast 't nog dial.

rotsen; is dit secundair of hoort 't bij rutschen?). In deze bet. een afl. van I ros. De bet. „ranselen”, die rossen en vooral afrossen hebben (geen van beide nog bij Kil.), kan op invloed van fr. *rosser* „id.” berusten (dat uit **ruptiare* wordt afgeleid) of een overdr. bet. zijn van „hard wrijven, borstelen”, welke bet. van *roskammen* kan zijn overgenomen. Deze bett. zijn ook oostfri. en fri.

I **Rot** (rat). Zie rat.

II **Rot** (troep) znw. o., sedert Kil., die naast *rot* „troep” ook *rot* „sekte, partij” opgeeft, 't laatste als „Germ. Sax.”. Rot kan niet op mnl. *rōte* v. „troep” (nog dial.) direct teruggaan; desnoods zou 't naar analogie van slot: mv. sloten e.dgl. bij 't mv. *rōten* gevormd kunnen zijn. Veeleer echter is het ontleend uit mhd. nhd. *rotte* v. naast mhd. *rote* v. „troep”, dat evenals mnl. mnd. *rōte* „id.” en eng. *rot* „id.”, gedrang, nederlaag” op ofr. *rote*, *route* „id.” (< lat. *rupta*) teruggaat.

III **Rot** bnw. Bestond reeds in 1514: dan komt 't znw. *rottheit* v. voor. Rot is gevormd bij mnl. *rotten* (nml. *rotten*) = mnd. *rotten* (nhd. *ver-rotten*) „rotten”, naast 't meer verbrede mnl. mnd. *rōten*, ohd. *rozzēn*, os. *rotan*, ags. *rotian* (eng. *to rot*) „rotten, vergaan”. In 't On. komen *rotna* „id.” en *rotinn* „verrot” voor (eng. *rotten* „id.” uit 't Ngerm.). Met ablaut ohd. *rōzzēn* „rotten”, nml. *rōten* „vlas roten” (nml. inconsequent met één o gespeld: **roten**), mhd. *rōzen* (nhd. *rōsten*, dial. ook *rōssen* e.a.vormen), mnd. *rōten*, eng. *to rot* „id.”, on. *reyta* „plukken, rukken”. Wsch. niet met lat. *rūlus* „puin” verwant, waarover zie bij gort. Veeleer is de idg. basis *ru-d-* evenals *ru-r-* (waarvan got. *riurs* „vergankelijk”, on. *rjrr* „gering, onbeduidend”) een verlen- ging van den bij II rooien besproken wortel *ru-*.

Rotgans znw., sedert de 16.eeuw. Evenals nhd. *rotgans* v., Lubecksch *rottgōs*, fri. *rotgoes*, eng. *rottgoose* (e.a. vormen) uit 't ngerm. woord noorw. dial. *rotgaas*, de. *radgaas*, ouder-de. *raagaas*, on. *hroðgās* v.; de nijsl. naam is *hrotā*; deze ngerm. benamingen zijn onomatop. :

het geluid dezer vogels klinkt ongeveer als *rot rot*. Combinatie met reutelen is te ver gezocht. Dat aan de fri.-nld. kust de naam *rotgōs* onafhankelijk van 't Skandin. ontstaan zou wezen, is mogelijk, maar minder wsch.

Rots znw., mnl. *rotse*, gew. *rootse* (ook *rōke*, *rootche* enz.) v. Evenals mhd. *ro(t)sche*, *ru(t)sche*, mnd. *rotse*, *rutse* v., eng. *rock* „rots” uit ofr. *roche*, *roce*, *roke* „id.” (verschillend verklaard; veronderstellen evenals equivalenten in andere rom. talen grondvormen **roccia*, **rocca*). De nld. vormen komen een van beide, desnoods beide, uit 't Pic.

Rotten ww. Zie III rot. — (Samen-) **rotten** ww., Kil. *rotten*. Van II rot.

Rotting znw. Van mal. *rotan* „rietpalm”. Ook elders ontleend.

I **Rouw** znw., mnl. *rouwe* v.m. „smart, (het bedrijven van) rouw, berouw”. = ohd. (*h*)*riiwa* v. (nhd. *reue*), mnd. *rouwe*, *rūwe* v.m., ags. *hréow* v. „id.” (**xreuwō-*, **xreuwan-*). Hierbij 't bnw. os. *hriaci*, ags. *hréow*, on. *hrygg* „bedroefd” (**xreuwu-*), 't ohd. abstractum *hriiwi* v. „smart” en 't ww. mnl. *rouwen*, „bedroeven, spijten, berouwen, spijt hebben” (nml. **rouwen**), ohd. (*h*)*riiwan* „bedroefd zijn, bedroeven”, os. *hreuwan* „bedroeven, beklagen”, ags. *hréowan* „bedroeven, spijten” (eng. *to rue*), on. *hryggva* „bedroeven” (**xreuwanan*). Men heeft, voor de bet. ags. *dréorig* „treurig”: *dréor* m. „bloed” vergelijkend, aan verwantschap met ier. *crú* „bloed” enz. (zie ra u w) gedacht. Toch is semantisch de combinatie met gr. *κροῖον* „ik stoot, sla”, obg. *u-kruchū* „brok”, lit. *kriūszti* „stampen, stukstooten”, lett. *krausēt* „stampen” — die dan van een verlengde basis *gru-s-* komen — aannemelijker: vgl. voor de bet. lit. *láužyti* „breken” (ook van smart): lett. *laušit* „smart veroorzaken”. Van den niet verlengden wortel wellicht on. *hrumr* „gebrekkelig”. — **Rouwig** bnw., mnl. *rouwich* „droevig, berouwvol, ontstemd”. Reeds ohd. os. ags.

II **Rouw** bnw. = rouw.

Royeeren ww., lat.-mnl. *royéren* „doorschrappen”. Van ofr. *roier* (= fr. *royer*; afl. van *raie*, *roie*, zie rei, rooi).

Rozemarijn. Zie rosmarijn.

Rozijn znw., mnl. *rosíne* v. „druif, rozijn”. Wsch. niet direct uit fr. *raisin* „druif” (< lat. *racémus*) — dan zou de *o* in 't Ndl. vóór den toon uit *a* zijn ontstaan —, maar uit den pic. dialectvorm *rosin*. Laat-mhd. *rósín* (nhd. *rosíne*), mnd. *rosín(e)* v. „rozijn” wsch. uit 't Ndl. Kil. *rasijn* uit fr. *raisin*.

Rubriek znw., mnl. *rubrike* v. „in rood geschreven letter of titel”. Uit fr. *rubrique* of mlat. *rubrica* (van *ruber* „rood”). Ook elders ontleend.

Ruchtbaar bnw. Zie berucht.

Rug znw., mnl. *rugghe* (*rigghe*, *regghe*) m. = onfr. *rucgi*, *ruggi*, ohd. (*h*)*rucki* (nhd. *rücken*), os. *hruggi*, ofri. *hreg* (*gg*), ags. *hrycg* (eng. *ridge*), on. *hryggr* m. „rug”. De oorspr. bet. was wsch. „het gekromde” (vgl. bij achterbaks) en verwant kunnen zijn kymr. *crogen* „cochlea, concha” (ier. *crocenn* „rug, vel” wordt beter anders verklaard), lat. *crua* „kruis”, lit. *kriauklas* „rib”, oi. *krúncati* „hij kromt zich”. On. *krúga* v., ier. *cruach* „hoop” (zie II rook) zullen wel niet verwant zijn; ze komen veeleer van een basis, die „laden” beteekende. — **Ruggelings** bijw. Met bijwoordelijke -s van Kil. *rugghelinck*, mnl. *rugghelinghe*. Ook reeds ohd. *ruckilingun* (nhd. *rücklings*), mnd. *ruggelink*, *linges* „achterover, achterwaarts”. — **Ruggespraak** znw., nog niet bij Kil. Vgl. nhd. *rücksprache* (sedert ± 1500), mnd. *ruggespráke* v. „ruggespraak”. Wsch. als „het terug-spreken” op te vatten.

Rui znw., **ruien** ww., niet mnl. noch bij Kil. Deze en Plantijn vermelden *ruyven* „ruien” (nog zuidndl., hier en daar sterk), maar de grondvorm van ruien is **rúden* (hierbij mnl. *rúde-voghel* m., oudnld. *ruidvogel*?) = mnd. *rúden* „ruien”. Wellicht identisch met mnd. mnl. *rúden* „water van planten enz. zuiveren” (zie opruien, II rooien). NB. wfri. *ruitelen* „ruien”.

Ruif znw., nog niet bij Kil., evenmin de bijvorm *ruifel*. Wsch. verwant met robben en I roffel. Vgl. vooral Teuth. „*haenbalck off eyn ruffel*, laquear”. Deze bet. staat, als zij als „in ruiten afgedeelde zoldering” is te verstaan, niet ver van „ruif” af. Laat-

mhd. *roufe* (nhd. *raufe*), mnd. *rópe* v. „ruif” zijn niet verwant. Aan directe verwantschap van ruif met rooven (ruif = „waaruit gerukt, geplukt, gevreten wordt”) valt bezwaarlijk te denken.

Ruig bnw., mnl. *ruuch* „ruig, ruw” is de klankwettige nominatief van den stam **rúxa-*, terwijl mnl. *rú* (*rou*) „id.” (nld. ruw, rouw) bij de verbogen casus met klankwettigen wegval van *h* < *x* en met *w* als overgangsconsonant is gevormd. De *g* van de verbogen casus kwam op naar analogie van stammen op -*ga-*, waarvan de nomin. enk. met *x*, de andere casus met *ɣ* gesproken werden; vgl. hoog. = ohd. *rúh* (nhd. *rauñ*), mnd. *rú*, *rúch*, *rúw*, ags. *rúh* (gen. *rúges* e.dgl. vormen zijn als de nld. vormen met *g* te beoordeelen; eng. *rough*) „id.”. Hierbij de substantiva mhd. *riuhe*, *rúhe* v. „pelswerk” (= ags. *rýe*), os. *rúwi* v. „(hispid) lanugo”, ags. *rúwa* m. (de *w* is overgangsconsonant na den *h*-wegval) en *rýhæ*, *rýe* (verbogen *réon*), *réowe* v. „deken, kleed”, on. *rý* v. „id.”. Het is niet noodig *zw* inplaats van *x* aan te nemen. Mogelijk is *zw* echter wel. Met gramm. wechsel os. *rúgi* v. „ruig vel, deken”. Verwant zijn lit. *raukivù*, *raukti* „rimpelen”, oi. *rúksá-* „ruw, dor, wrevelig”; sommigen combineeren hiermee nog ier. *rucht* „varken”, gr. *ῥυκάρη* „schaaf”, lat. *runco* „ik wied”, oi. *luñcati* „hij rukt uit, plukt uit, pelt”; zie echter r. ukken. Got. *inrauchtjan* „toornen” is mogelijk met de oorspr. bet. „ruw zijn” (niet „t voorhoofd rimpelen”) met ruig enz. verwant.

Ruiken, **rieken** ww., mnl. *rúken* en (vooral zuidndl.) *rieken* (trans. en intrans.). Kil. noemt den *ui*-vorm „Holl. Sicamb.”. = onfr. *riecon* „fumigare”, ohd. *riohhan* „rooken, dampen, ruiken” (intrans.; nhd. *riecken*), mnd. *réken*, *rúken* „ruiken” (trans. en intr.), ofri. *riúka* „rooken”, ags. *réocan* „id., ruiken (intrans.)” (eng. *to reek*), on. *rjúka* „rooken, dampen, stuiven”. Hierbij reuk, I rook, het laatste = alb. *ré* „wolk” < idg. **rougi-*. De basis zal wel oorspr. „dampen, stuiven” beteekend hebben. Het is al te fantastisch om (als bij stinken) van een grondbet.

„stooten, slaan” uit te gaan en oi. *rug-*, *ruj-* „breken” te combineeren, waarbij dan ook nog NB. de bij herkauwen besproken basis *rug-* gebracht wordt, met een verwijzing naar hd. *sich erbrechen* e.dgl. (zie braken), in bet. = gr. ἐρεΐγασθαι.

Ruil znw., nog niet bij Kil. Van **ruilen** ww., Kil. „*ruylen*. Hol. j. *reulen*; *reulen*, *ruylen*. Fris. Sicamb. Hol. Commutare, permutare”, reeds 1506 op Terschelling *roelen* „ruilen”. Vgl. fri. *roalje*, *ruilje*, *railje*, oostfri. *reilen*, *reulen*, *rülen* „ruilen”. Oorsprong onzeker. — **Ruilebuiten** ww. Zie bij buit.

Ruim bnw., mnl. *ruum*, ook *rúme*. = ohd. *rúmi*, mhd. *rúm(e)*, mnd. (os. reeds 't bijw. *rúmo*) ofri. ags. *rúm* „ruim”, on. *rúmr*, got. *rúms* „id.”. Als znw. mnl. *ruum* o. (m.?) „ruimte, ruim” (nml. **ruim** o.) = ohd. *rúm* (nhd. *raum*), os. *rúm* m. „ruimte”, ags. *rúm* m. „ruimte, tijdruimte, geschikte gelegenheid” (eng. *room*), on. *rúm* o. „ruimte, plaats, ruim, zitplaats, bed, positie”, got. *rúms* m. (of *rúm* o.?) „ruimte”. Van de basis *erewe-*, waarvan ook ier. *róe*, *rói* „vlak veld”, lat. *rús* „land” (oppos. „stad”) = av. *ravah-* „ruimte”, en obg. *ravñit* (**orvñit*) „vlak”. Hiernaast *ewere-* in gr. ἐρύς, oi. *urú-* „ruim, wijd, breed”, compar. oi. *vártyas-*. —

Ruimen ww., mnl. *rúmen* met ruime bet.-sfeer. Een al ohd. (*rúmen*), os. (*rúman*), ofri. (*réma*), ags. (*rjman*), on. (*rjma*) denominativum. — **Ruimschoots** bijw., sedert de 17.eeuw. Bevat schoot = „schoot van een zeil”: oorspr. bet. „met ruimen, gevierden schoot”. — **Ruimte** znw. Sedert 't laat-Mnl. en Mnd. Analogievorm naar andere woorden op -te. Misschien heeft mnl. ook *rúmede* v. bestaan; vgl. dan lengte.

Ruin znw., mnl. *ruun*, *rúne* m. v. „ruin”. = zwa. *raun*, mnd. *rúne* m. „ruin”. Wsch. verwant met lett. *rúnit* „castreeren”; idg. *rú-n-* kan een verlenging van *rū-* (zie II rooien) zijn. Teuth. Kil. *ruyuen* „lubben” kan = lett. *rúnit*, maar ook een jonge afl. van ruïn zijn. Uit 't Germ. finsch *ruuna* „ruin”.

Ruïne znw., reeds mnl. in de bet. „verwoesting, oord van verwoesting”. Uit fr. *ruine* of lat. *ruína*. Ook elders ontleend.

Ruis (cyprinus erythrophthalmus), Zaaansch ook *reus*, nog niet mnl. Kil. vermeldt *ruysse* „blei”. Oorsprong onzeker. Met 't oog op de mogelijk oudere vormen *ruisvoorn*, *rietvoorn* zouden we in *ruis* een woord voor „riet” kunnen zien, verwant met ohd. *rús(s)a* v. „vischkaar” (zie III roer en rooster): een zeer vaag vermoeden. Fri. *roetfoarn*, *skilige roed* „ruis” helpt ons ook niet verder.

Ruischen ww., mnl. *ruusscen* „geruisch, gedruisch maken”. = mhd. *rúschen*, *riuschen* „ruischen, bruisen, suizen, stormen, haastig aan komen ijlen” (nhd. *rauschen*), mnd. *rúschen* „ruischen, druischen, snel en heftig komen aanstormen”, meng. *rouschen* (eng. *to rush*) „met geweld aanstormen”. Naast *rúsk*-staat *rūs-* in de bij roes besproken vormen benevens on. *rosi* m. „hevige windstool”; verder hierbij misschien *rusch* en III roer en eventueel nog andere germ. woorden; idg. *rūs-*, waarvan men ook nog wel lit. *rústas* „onvriendelijk”, oi. *rózati*, *ruzáti*, *rúzyati* „hij is boos, ontstemd” afleidt (zeer onzeker) en met meer waarschijnlijkheid gr. ῥόσσω „ik storm aan”, is een verlenging van *rū-*, *erū-*, waarvan ier. *ruathar* „het aanstormen”, lat. *ruo* „ik storm aan”, os. *aru*, ags. *earu*, on. *orr* „snel”, oi. *úrvan-*, *úrvant-* „dravend, draver” komen (om van vagere combinaties te zwijgen) en waarbij zich ook *re-n-w-*, *r-n-w-* (*r-n-w-*) aansluit (zie rennen).

I **Ruit** (vierkantige figuur, vensterruit), mnl. *rúte* v. „vensterruit, vierkant (in een wapen)”. = laat-mhd. *rúte* „id.” (nhd. *raute*), mnd. *rúte* v. „vensterruit, ruitvormig voorwerp”. Het hd. woord zal wel uit 't Ndd. komen. Men gaat wel van germ. **zrútō(n)-*, idg. **qr̥rútlá-*, een afl. van **qr̥tur-* „vier” (zie vier) uit: hoogst onzeker. Eventueel zou een grondvorm **rútō(n)-* mogelijk zijn, eventueel af te leiden van de bij II rooien besproken basis *ru-*; met de bet. „be-sneden, be-schaafd voorwerp”.

II **Ruit** (kruid), mnl. *rúte* v. „ruit”. = ohd. *rúta* (nhd. *raute*), ndd. *rúte*, ags. *rúte* v. „id.”. Uit lat. *rúta* (< gr.

ῥυτή) „id.". Mnd. ags. *rúde* v. „id." is via 't Rom. ontleend (vgl. bij keten), eng. *rue* via fr. *rue* „id.".

III **Ruit** (schurft), mnl. *rúde* v. m. De nnl. *t* is als bij riet te verklaren; in 't Zuidndl. komt nog *ruide*, *ruie*(*e*) voor. = ohd. *rúda*, *riudī* v. „schurft" (nhd. *raude*, *ráude*), os. *hrátho* m., fri. *rúde*, *rúde* „id.", waarnaast 't sterk flecteerende on. *hrúðr* m. „id.". Men denkt aan verwantschap met *rau* w; onzeker: immers de daar besproken basis *grú-* beteekende „bloed", „bloederig zijn". Ook onzeker, maar mogelijk is de combinatie van germ. *zrū-*β-, idg. *grū-*t- of *krū-*t- met *grū-*p- of *krū-*p- (zie II roof) en met ags. *hrám* m. „roet", dat dan een primaire afl. met -*mo-* van den wortel *grū-* of *krū-* zou kunnen zijn; evenzoo gr. *κρυμός* „vorst"? Een basis *grū-*s- (*k-*?) in ohd. (*h*)*roso* m., (*h*)*rosa* v. „korst, ijs", lat. *crústa* „korst, bast", gr. *κρίσι-τάλλος* „ijs". Nog andere woorden worden hiervan afgeleid; deels onzeker. — Hierbij nnl. **ruiterzalf** znw., nog niet bij Kil., zuidndl. dial. ook *ruitezalf*, fri. *rudesálve* (naast *rutersálve*). Ruiter- is door volksetymologie ontstaan.

Ruiter znw., verkort uit Kil. *ruyter te peerde* „eques"; *ruyter* kent Kil. in de bet. „miles", mnl. *rúter* (*ruiter*) m. beteekent „vrijbuiters, straatroover, zeeschuimer, soldaat". = mnd. *rúter* m. „id., ruiter, aan een ridder dienstplichtige ruiter". Uit 't Ndl. hd. *reuter* m., de. *rytter*, zw. *ryttare* „ruiter". Ontl. uit mlat. *ruptárius*, *ruptudrius*, (ex Gallica pronuntiatione) *rutárius* (van *rupta*; zie II rot). *Ruptárii* waren „quidam praedones sub XI saeculum ex rusticis collecti ac conflati qui provincias populabantur et interdum militiae principum sese addicebant". Mnl. *rúten* „vrijbuiters, straatrooven, buit maken", mnd. *rúten* „vrijbuiters, straatrooven" zijn bij *rúter* gevormd, waarin men een nomen agentis van een ww.-stam *rút-* voelde. — **Ruiterij** znw., in de tegenwoordige bet. sedert Kil. Teuth. *rutery* = „satellitium", mnd. *rúteríe* = „ridderschap, krijgswezen".

Ruk znw., Kil. *ruk* „tractus". = ohd. *rucch* (nhd. *ruck*), on. *rykk* m.,

germ. **rukki-*. Hierbij de ww.: 1. 17.-eeuwsch-holl. *rocken* „rukken", ags. *roccian* „wiegen" (eng. *to rock*), mhd. *rocken* „voortschuiven", 2. ndl. **rukken**, mnl. (zeldzaam) *rucken* „rukken, trekken", ohd. *rucchen* „schuivend voortbewegen" (nhd. *rücken*), mnd. *rucken* „voortbewegen (trans. en intrans.), rukken, trekken", on. *rykkja* „zich snel gaan bewegen, rukken". De *kk* gaat op vóórgerm. *kn* of *ghn* en niet op *gn* (niettegenstaande den oudmhd. bijvorm *ruchen*) terug blijkens meng. *ruggen* „schudden, rukken", on. *rugga* „schommelen, bewegen", *rugla* „in de war brengen, verstoren", waarbij ook mhd. *rogel* „los, niet vast". Wsch. zijn óf oi. *luñcati* „hij rukt uit, plukt uit, pelt", gr. *ῥυκάρι* „schaaf", lat. *runco* „ik wiede", ier. *rucht* „varken" (zie bij ruig) óf gr. *ῥύσσω* „ik graaf, wroet" (stam *ῥύσ-*) verwant. Verwantschap met *ra* wordt ten onrechte aangenomen, ofschoon 't wat den vorm aangaat mogelijk zou zijn: *ru* < *re*.

Rul bnw., nog niet bij Kil. Toch wsch. een oud woord, op **ruz-la-*, **ruz-lia-* teruggaand, van idg. *rús-* (zie II rooien), waarvan ook russ. *rychlyj* „los, rul", obg. *rušiti* „verwoesten"; hierbij ook lit. *raūsti* „woelen"? Zie echter bij roosten.

Rum znw. Internationaal woord, bij ons uit 't Eng. Wordt uit 't Mal. afgeleid.

Rumoer znw. o., mnl. *rumoer* (*remoer* enz.) o. „rumoer, gerucht". Uit ofr. *rumour*, *remor* (< lat. *rūmor*; fr. *rumeur*). Ook mhd. *rúmór*, -*óre* m.o.v., mnd. *rúmór* o. „rumoer, tumult".

Run znw., mnl. *runde*, ook al *runne*, *run* v. „boomschors, run". Of een dial. uit mnl. *rinde*, *rende* v. „id." (nog dial. : vla.) ontstane vorm of hiermee ablatend. Met 't oog op hess. *runde* „roof op een wond", Baselsch (1776) *runde* „kaaskorst" is ablaut 't waarschijnlijkst. Mnl. *rinde* = ohd. *rinda*, *rinta* v. „schors, bast" (nhd. *rinde*), os. *rinda* v. „liber, robur", ags. *rind* v. (eng. *rind*) „bast, korst". Verwantschap met *rand* is semantisch niet wsch., maar een goede andere etymologie is er niet.

Rund znw. o., mnl. *runt* (*ront*) (*d*)

o. = mnd. (vooral westelijk) *runt*, *ront*, ags. *hrifðer* (ook vormen zonder umlaut, zooals een mv. *hrifðeru*) o. „rund”. Met ablaut mnl. (nog dial.) *rint* (*rent*) (*il*), ohd. (*h*)*rind* (nhd. *rind*), os. *hrith*, ofri. *hrithar*, ags. *hrifðer* (in samenst. ook *hrifð-*) o. „rund”. Germ. **xrunþiz-*, **xrinþiz-* beteekende oorspr. „hoorn-dier”, ’t is verwant met hert en hoorn. Idg. **krant-* kan ook in kretisch *κάρτα* „vee” (**κάρτα*) steken.

Rune znw. Later-nnl. uit nhd. *rune* v., dat in de 17. en 18. eeuw door de literaire strooming, die dweept met ’t Germanendom, uit ’t oudere Skandin. is ontleend. Ook de *rune*, zw. *runa* „rune” zijn uit de oude literatuur weer opgenomen. On. **rún* v., mv. *rúnar* „runen, letters, wetenschap, tooverformulier” = mnl. *rúne* v. „geheim overleg” (zeldzaam; in *in (met) rúne(n) ende in (met) rúde*), ohd. *rúna* v. „gefluister”, os. *rúna* v. „geheim gesprek”, ags. *rún* v. „id., geheim, rune”, got. *rúna* v. „geheime bespreking, geheim besluit, geheim”. Hierbij ’t ww. mnl. *rúnen* (nog dial.), onfr. *rúnan*, ohd. *rúnén* (nhd. *raunen*), os. *rúnou*, ags. *rúnian* „fluisteren”, got. **bi-rúnan*, waarvan *birúnains* v. „geheime aanslag”. Verwant met ier. *rún* „geheim”, verder wellicht met on. *raun* v. „onderzoek, proef, ervaring”, *reyna* „onderzoeken”, gr. ἐρευνᾶω „ik vorsch uit”, zonder *n* gr. ἐρέ(ε)ω „ik vraag”. Evenwel zouden mhd. *rienen* „jammeren, klagen”, noorw. dial. *rjóna* „babbelen”, die wellicht identisch zijn met ags. *ge-réonian* „samen konkelen, samenzweren” — en dit zal toch wel met **rúnó-* verwant zijn — ook (met lett. *rundāt* „babbelen”) op een basis *rún-* kunnen wijzen, verlengd uit de bij rommelen besproken basis *ru-*.

Runsel (stremsel) znw. o., sedert Kil. = mnd. *runsel* „id.”. Staat tot Kil. mnd. *runnen* „stremmen” evenals mnl. *rin(t)sel* (*ren(t)sel*) o.m., nhd. *rinnsel* o.m., nnd. *rinsel* „stremsel” staat tot (*ge*)*rinnen* „stremmen”. Zie verder bij *rennen*.

Rups znw., Kil. *rupse*, *rupsene*, *rupepene*, mnl. *rupse*, *ruypse*, *rupsene*, *rupseme* v., de laatste twee vormen nog

vla. Staat tot mnl. *rúpe* (nog dial., o.a. Kampen, Achterh., Bommelerwaard) als Kil. *rispe*, nnl. dial. (zuid-en noordnl. zeer verbreid) *risp(e)*, *rips(e)*, vla. *ripsem(e)*, *ripsene*, vel. *rips* tot nnl. (N.Holl.) *rijp* (niet bij Kil.), fri. dial. (noordelijke visschersdorpen) *ryp*. Mnl. *rúpe* v. = ohd. (oorspr. nnd.?) *rúpa* (nhd. *raupe*), mnd. *rúpe* v., fri. *rúp* „rups”, waarnaast du. dial. *ruppe*, *roppe* „id.”. Oorsprong onzeker. = obg. *ryba* „visch” (zie bij *rob*)? Of bij mnl. *rópen* „afrukken, uittrekken”, ohd. *roufen* (nhd. *raufen*) „plukken, rukken”, os. *rópián* (in *be-rópta* „sparsis capillis”), ags. *riépan* „uitplunderen”, got. *raupjan* „plukken”? [Dit germ. *rup-*, *raup-* is niet wel te scheiden van de bij I roef besproken basis: wellicht is ’t een jongere, hoe-dan-ook ontstane variant hiervan.] Of de ndl. vormen met *ř* (*rijp*, *rips*) in eenige genetische betrekking tot die met *ř* staan, is onzeker.

Rusch znw., door Kil. „Sax. Fris.” genoemd, sedert ’t laat-Mnl. = mhd. *rusch*, *rusche* v., mnd. *rusch* m., eng. *rush*, noorw. dial. *rusk* m. „bies”. Wordt wel afgeleid uit lat. *ruscus* „muisdoorn” of uit ofri. *rusche* „riet, bies” (naast *rousche*): beide onaannemelijk. ’t Kan echter heel goed bij *ruischen* hooren evenals wellicht III roer. Ook kan ’t ablauten (*ru* < idg. *re*) met mnd. *risch*, ags. *risc* (m.v.?), *risce*, *resce*, *ricse* v. „bies”, die verwant zijn met lit. *rezgù* „ik brei”, *rëzgis* „gevlochten voorwerp, mand”, oi. *rájju-* „touw”, lat. *restis* (**rezg-ti-*) „id.”, — als we tenminste voor de germ. vormen met *i* oorspr. *e*-vocalisme mogen aannemen.

Rust znw., mnl. *ruste*, dial. *roste* v. = mnd. *roste*, *ruste* (> laat-mhd. *rust*) v. „rust, een afstandsmaat”. Hierbij het ww. I **rusten**, mnl. mnd. *rusten*. *Ru-* uit *re-*. Naast **rust(i)ð(n)-* met ablaut **rast(i)ð(n)-*, mnl. *raste* v. „rust”, éénmaal (Brandaen H.) ook „mijl”, *reste*, met metathesis *erste* v. „rust”, waarbij *rusten*, *resten* „rusten”; onfr. *ruston*, *restan* „id.”, ohd. *rasta* v. „rust, oponthoud, weg-afstand” (nhd. *rast*), *rastón*, *resten* „rusten” (nhd. *rasten*), os. *rasta*, *resta* v. „rust, rustbed, doodbed”, *restian*, mnd. *rasten*, *resten* „rusten”, ofri. *resta*

„rusten”, ags. *ræst*, *rest* v. „rust, rust-plaats, bed, graf” (eng. *rest*), *restan* „rusten” (eng. *to rest*), on. *rost* v. „mijl, afstand”, got. *rasta* v. „mijl”. Verwant is in 't Germ. ags. *ærn*, on. *rann*, got. *razn* o. „huis”, daarbuiten ier. *árus* „woning” (**ad-rostu-*), hoogerop mnl. *roe* v. (m.), ohd. *ráwa*, *ruowa* (nhd. *ruhe*), mnd. *ráwe*, *rówe*, *rouw(e)*, ags. *rów*, on. *ró* v. „rust”, germ. **réwō-*, **rówō-*, gr. *ῥωή* (**ῥωία*) „id.”. — **Rustig** bnw., reeds later-mnl. in theologische resp. mystieke teksten. Ook al mnd.

II **Rusten** (uit-, toerusten), sedert Kil., alleen 't verleden deelw. *gherust* „toegerust, vaardig, flink” al mnl. = ohd. (*h*)*rusten* „uitrusten, optooien” (nhd. *rústen*), mnd. *rusten* „uitrusten, toerusten”, ags. *hyrstan* „id., optooien”. Van ohd. (*h*)*rust* v. „uitrusting”, ags. *hyrst* v. „id., tooi”, waarvan ook ohd. (*h*)*rustig* „vaardig, opgetooid” (nhd. *rústig*), mnd. oudnld. (wsch. onder du. invloed) *rustich* „toegerust, vaardig”. Wellicht van de bij I ros besproken basis; voor de bet. vgl. bereid en gereed, die met rijden verwant zijn. Gezochter is de afl. uit *grut-s-t-* en de combinatie met ags. (*ge*)*hroden* „beladen, getooid”, on. *hrjōða* „leeg maken, ontdoen van” (naast *rjōða*; zie II rooien); in germ. *xruð-*, idg. *grut-* (of event. *grudh-*) ziet men dan 't zij de bij opruien en riet vermelde basis *grut-* „bewegen, zwaaien” 't zij een verlening van *gru-* „ophoopen”, waarover

zie II rook. 't Zij met germ. *xruð-* alleen, 't zij tevens met *gru-* „ophoopen, pakken” combineert men ook wel gr. *κοπίσω* (stam *κορυθ-*) „ik wapen”, *κόρυς*, -*υθος* „helm”.

Rut zĳn. Dial. ook *ruts*, *rös*. De combinatie met 16-eeuwsch *rut en roy* „schorrimorrie” en verder met III ruit is niet heel wsch.

Rutschen ww., mnl. *rutsen* „glijdend voortschuiven, voortsukkelen”. Vgl. laatmhd. *rutzen*, *rutschen*, *rútschen* „glijden” (nhd. *rutschen*). Bij lit. *krutėti* „zich roeren” (zie opruien)? Veeleer jong en onomatopoëtisch.

Ruw. Zie ruig.

Ruwaard znw., mnl. *ruwaert* naast ouder *rewaert* (*d*) m. „beheerder, commandant van een stad of garnizoen, landvoogd, legerbevelhebber, waarnemend rijksbestuurder”, ook znw. o. „bewaking, bescherming, gezag, veiligheid, gevaar”. Uit fr. dial. *rewart*, *rowart* = fr. *regard* (van *re-garder*; *garder* uit wgerm. **wardōn*; zie waarnemen).

Ruzie znw. Met uitgangsverandering (als bombarie en Antw. *miserie*) uit oudnld. *rúse* „ruzie”, dat in 't Vla. nog bestaat. Dit is een verbaalnomen bij *rúsen* „lawaaï maken”; zie roes (met dgl. *oe* als dit vgl. zuid-afrikaansch *roesie* naast *rusie*). Ook ndd. *rúsie* „lawaaï, herrie, rommel”, oostfri. *rúse* „id., ruzie” komen naast *rúse* „lawaaï, herrie” voor, ook fri. *rúze* „drukte, verwarring, twist, ruzie”. Belg.-fr. *ruse* „ruzie” zal wel uit 't Ndl. komen.

S.

I **Saai** znw. (de, het), mnl. *sai(e)*, *saci(e)* o. „saai, saaien kleed”. Evenals mhd. *sei* (*sein*) m. o., mnd. *saie* v., eng. *say* „saai” uit fr. *saye* (uit lat. *saga* naast *sagum* „een soort mantel”). Van de afl. fr. *sayette* komt ndl. *sajet* (de, het), sedert 1534.

II **Saai** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht ontstaan uit 't bnw. **saaien** „van saai gemaakt” (reeds laat-mnl.), welks auslaut *-en*, in Holland en elders *-ə* gesproken, men bij 't overdr. gebruikte bnw. als uitgang van den verbogen casus kon gaan voelen.

Saaien (net voor garnalenvisscherij) znw. o., nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker.

Saam. Zie samen.

Sabbat znw. Internationaal woord van hebr. oorsprong. De mnl. vorm is *sab(b)aet* m., ook al *sabbet*, *sabbot*.

Sabbelen ww., zuidndl. dial. *zabberen*. Vgl. Kil. *sabberen* „inepte pingere. Et Maculare” en „*sabbe*. vet. Mulier spurca, inepta, sordida”, mnd. *sabten* „bij 't eten kwijlen, vies eten”, fri. *sabje*, *soyje* „sabbelen, likken”, noorw. *sabbe* „langzaam en slepend gaan, knoeien”, noorw.

dial. *sava* „langzaam gaan”. Wsch. een jonge, onomatop. woordfamilie. In de bet. „zuigen, sabbelen” zijn sommige der genoemde woorden wellicht met de woordfamilie van *sap* in associatie getreden.

I **Sabel** (wapen), nog niet bij Kil. Wsch. uit laat-mhd. ouder-nhd. *sabel* (nu alleen *säbel* m.). Internationaal woord: nhd. de. zw. *sabel*, fr. eng. *sabre*, it. *sciabla*, hong. *száblya*, russ. *sábl'a* enz. Men leidt uit de slav. vormen de andere wel af.

II **Sabel** (dier, en : bont, kleur; in de laatste bett. o.). Als diernaam sedert Kil. Als naam van bont en van een kleur reeds mnl. *sabel* o. Internationaal woord, van slav. oorsprong (russ. *sóbol* „sabeldier”).

Sacristie znw. Reeds mnl. mhd. mnd. *sacristie* v. (nhd. *sakristei*). Uit mlat. *sacristia*. Ook eng. *sacristy* „sacristie”.

Saffier znw., mnl. *saf(f)ier* m. Internationaal woord, via lat. *sapphirus* < gr. *σάπφειρος* (< hebr. *sappir* < oi. *çanipriya-* „saffier”) in West-Europa geïmporteerd.

Saffraan znw., mnl. *saffraen* (*saffraen* e.a. vormen) m. Evenals mhd. *sa(f)frán* (nhd. *safran*), mnd. *saffarán*, *saff(e)rán* m., eng. *saffron* uit fr. *safran* < it. *zafferano* < arab. *za'farán* „saffraan”.

Sage znw. Blijkens de *s* beïnvloed door den geschreven hd. vorm. Mnl. *sāghe* v. „wat iemand zegt, gerucht, verhaal, praatjes, nonsens” = ohd. *saga* v. „het zeggen, spreken, verhaal, gerucht” (nhd. *sage*), mnd. *sāge* v. „id., beslissing, uitspraak”, ofri. *sege* v. „uitspraak”, ags. *sagu* v. „het spreken, verhaal, getuigenis, voorspelling” (eng. *saw*), on. *saga* v. „het mondeling meedeelen, vertelling, bericht”. Bij z e g g e n.

Sago znw. = eng. *sago*. Uit mal. *sagoe*.

Sajet. Zie I saai.

Sakkerloot, sapperloot tusschenw., nog niet bij Kil. Bastaardvloek. De verklaring van 't tweede lid is onzeker. Uit *God*? Of uit *bloed*? 't Eerste is fr. *sacre*: vgl. sapperdekriek (*Sacre Christ*), oudnld. *gans sacker willigen* (*Gods sacre wil*), *gans sakkerlysjes* (*Gods sacre calice*) e.dgl. Ook nhd. *sackerlot*, *sapperlot*.

Salade, sla znw., sedert Kil. Uit fr. *salade* (it. *salata*; eig. „gezouten spijs”). Ook elders ontleend.

Salamander znw., mnl. *salamander*, *sal(e)mander* v. o. Uit gr.-lat. *salamandra*, wsch. niet via fr. *salamandre*. Ook elders ontleend.

Salaris znw. o., mnl. *salarijs*, *solarijs* m. o. Met gewijzigden uitgang of uit fr. *salaire* of uit lat. *salarium* (oorspr. = „zou[-geld, geld voor zout”).

Saldo znw. o., nml. Ook elders voorkomend woord van it. oorsprong.

Salep znw. Ook elders voorkomend woord, teruggaand op arab. *sahleb*.

Salet znw. o., sedert Kil. : *salette*. Uit ofr. *salette*, demin. van *salle* (zie zaal). Van *salle* ook fr. *salon*, dat in 't Nnl. (**salon**; nog niet bij Kil.) en elders ontleend is.

Salie znw., mnl. *sāliē* naast *saelge* v. Uit ofr. *salge* (fr. *sauge*). Hieruit ook vla. *saalde*, *seldje*, eng. *sage* „salie”. Het grondwoord is lat. *salvia*, waarnaast mlat. *salvegia*. Hieruit ook ohd. *salveia*, *salbeia* v. (nhd. *salbei* m.), mnd. *salvie*, *salvei(g)e* v. (de. *salvie*, zw. *salvia*), mnl. (geld.) *salve(-dranc)* „id.”. Uit mlat. *savia* oudnld. *savie* v. „id.”, nog in N.Brab. en zuidnld. streken (ook *savee*).

Salmiak znw., nog niet bij Kil. = verouderd fr. *salmiac*, du. de. *salmiak*. Evenals **salmoniak** verkort uit *sal ammoniak* = eng. *sal-ammoniac*, fr. *sel ammoniac*, lat. *sal ammōniacum* („zout uit de Ammons-oase”).

Salpeter (de, het), mnl. (14. en 15. eeuw) *salpéter* (ē?) dial. nml. komen beide *e*'s voor) o. Uit fr. *salpêtre* of lat. *sal petrae* „steenzout” (omdat het ten deele door steenen wordt uitgezweet). Ook elders ontleend.

Salvo znw. o., nog niet bij Kil. 't Fr. heeft *salve*, waaruit nhd. de. *salve*, zw. *salva*, — 't Spa. en It. *salva*.

Samaar znw., Kil. *samare*, *samaris*, vroeger in de 16. eeuw al *chamare*, *samaris*. Een ook elders ontleend rom. woord (ofr. *chamarre*, fr. *simarre*, it. *zimarra*, spa. *zamarra*, *zamarro*), welks oorsprong wel in het Oosten wordt gezocht (perz. *samūr* „sabeldier”).

Samen, saam bijw., mnl. *tsāmen(e)*

naast *tesāmen(e)* (nnl. *tezamen*). = ohd. *zisamane* (nhd. *zusammen*), os. *tesamna*, -e, ofri. *to semine, to samene*, ags. *tōsomne, tōsamne* „samen”. Vgl. on. *tīl samans*, „id.”. Zie verder bij zamelen. — **Samenscholen** ww., nog niet bij Kil. Bij II school.

Sammelen ww., reeds laat-mnl. *sammelinghe* znw. v. „twist, geknoei”. Dial. ook *semmelen* „teuten” (Zaansch, Antw.), „pruttelen” (Antw.), „langdurig en vervelend praten” (hagelandsch, Antw.). Vgl. ook Kil. *semelen* „beuzelen, slof handelen”, ndd. *semmeln*, oostfri. *semeln*, *sämeln* „zeuren, beuzelen”. Een woordgroep als die van sabbelen; sommige vormen zijn misschien door zemelen beïnvloed.

Sandaal znw., sedert Kil. Internationaal woord, ontleend uit lat. *sandalium* < gr. *σανδάλιον*, demin. van *σάνδαλον* „houten zool, sandaal”, dat uit perz. *sandal* „id.” wordt afgeleid.

Sandel (-boom, -hout), later-mnl. *sandale*, *sandel* (*sander*, *sandre*) „sandelhout”. Evenals nhd. *sandel(-holz o.)* „id.”, eng. *sandal(-tree, -wood)* uit het Rom.: fr. *sandal*, spa. it. *sandalo*. Dit uit arab. *ṣandal* (< oi. *candana-*) „sandelhout”, waaruit ook gr. *σάνταλον* (bij Cosmas *τσανδάνη*), lat. *santalum*, fr. *santal* „id.”.

Sant znw., alg.-ndl. nog slechts in de samenst. **santenkraam** (sedert 1697), mnl. *sant* „heilig”, als znw. „heilige”. Uit lat. *sanctus*. Ook elders ontleend. Zie sint.

Santorie znw., sedert Kil. Uit lat. *centaurea* (*centaureum*) of fr. *centaurée* vervormd. Zie duizendguldenkruid.

Sap znw. o., mnl. *sap* o. (gew. gen. *sāpes*) met *s* en *z* (nog zuidndl. *zap*). = ohd. *saf* (*ʃ*), *saph* (*pf*) o. (mhd. ook *saft* o., nhd. *saft* m.), mnd. *sap* (*p*, *pp*) o., ags. *sæp* o. (eng. *sap*) „sap, vocht”. Onzeker, maar mogelijk is de combinatie met oi. (vedisch) *sabar-* (in *sabar-dhūk*, -*dūghā*, epitheta van kocien), dat Sāyana als „melk, vocht, nectar” verklaart. On. *safi* m. „boomsap” is met lat. *sapa* „mostsap” verwant. Dat *sap* enz. uit dit lat. woord ontleend zouden zijn, is niet aannemelijk. [Eer nog is

't een vervorming van germ. **safa(n)-*.] Deze idg. basis *sap-* is wsch. met die van beseffen identisch (vgl. voor de bet. aldaar arm. *ham* < **sāp-mo-*). Ksl. *svepetū* „boschhonig” is wsch. ten onrechte met on. *safi*, lat. *sapa* gecombineerd; verwantschap dezer twee woorden met ksl. *sosna* „pijnboom” (**sap-snā-*) ligt, hoewel onzeker zijnde, meer voor de hand.

Sappe znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *sape* „sappe, loopgraaf”, van *saper* „ondermijnen” (> ndl. **sappeeren**), waarbij ook *sapeur* (> ndl. **sappeur**). Wordt van een vulgairlat. znw. **sappa* „hakwerktuig” afgeleid.

Sapperdegroentje znw. o. Vervorming van *sappig groentje*.

Sapperloot. Zie sakkerloot.

Sardine znw., Kil. *sardijn*, mnl. en Teuth. *sardeyn*. Uit fr. *sardine* (eig. „de Sardinische”). Ook elders ontleend.

Sarong znw. Uit jav. mal. *saroeng* (oorspr. „scheede, koker”).

Sarren ww., nog niet bij Kil. Wsch. onomatop.

I Sas (brandbaar mengsel), nog niet bij Kil. Uit hd. *satz* m. „composition zu feuerwerk”.

II Sas (sluis) znw. o., reeds later-mnl. = Kil. „*sas*. j. *sate*. Statio navium. et Cataracta”? Wordt wel uit fr. *sas* „sluis, ruimte tusschen de sluisdeuren” afgeleid (van lat. *saccus*? onwsch.; = fr. *sas*, ofr. *saas* „zeef”?). Dit komt echter eer uit 't Ndl. Dan is de oorsprong onzeker. Ontl. uit 't Hd. is niet aannemelijk, ofschoon de identificatie met *sate* bij Kil. ons op die gedachte kan brengen: NB. het ndl. woord is vla. en zeeuwsch. — Sas in in zijn sas zijn is wsch. 't zelfde woord.

Satijn znw., gew. o., reeds Mnl. Handwdb. vermeld. Uit fr. *satijn*, een afl. van 't grondwoord van II zijde. Ook elders ontleend.

Saucijs znw., sedert Kil. [Reeds Teuth. *salvijsken*]. Uit fr. *saucisse* (< lat. **salsicia* „gezouten worst”). Ook elders ontleend.

Saus znw., mnl. *sause*, *saeuse*, *sausse* (e.a. vormen) v. Uit fr. *sauce* (< lat. *salsa*, eig. „gezouten”). Ook elders ontleend.

Savoyekool znw. Nnl. naar fr. *chou*

de Savoye (ook *chou de Milan*). Vgl. hd. *Savoyerkohl*, *Mailänder kohl*, *welschkohl* m. „Savoyekool”; de herkomst van deze kool uit Noord-Italië blijkt ook uit den hd. naam *wirsing* m. < lombardisch *verza* (< lat. *viridia* „groen gewas”).

Schaaf znw., mnl. *scāve* v. = ohd. *scaba* (nhd. *schabe*), mnd. *schāve* v., ags. *sceafa* m. (eng. *shave*), on. *skafa* v. „schaafwerktuig”. Van schaven.

Schaak (in s. spelen, zetten e.dgl. en in nominale samenst. als schaa k-spel), mnl. *scaec*. Naast mnl. *scaec spēlen* ook *scaecs spēlen*. Mnl. *scaec* znw. o. (m.) beteekent „het schaakzetten, schaakbord, schaakstuk”. Mhd. *schāch* m.o. (> nhd. *schach* o.) beteekent behalve „schaakbord, schaakzet” ook nog „koning in ’t schaakspel”; mnd. *schāck* o. = „schaakbord, schaakspel, schaak”. Via ’t Arab. en Rom. uit perz. *šāh* „koning”, dat in verschillende vormen als schaakterm een internationaal woord geworden is. Zie, eveneens voor ’t bnw. **schaakmat**, bij III mat.

I **Schaal** (schil, schotel), mnl. *scale* v. „schil, dop, eierschaal” en „schotel, drinkschaal, weegschaal”. In de eerste bet. heeft ’t woord *ā* blijkens ’t synonieme nnl. dial. (Roermond) *šūal*, westf. *schale*, in de tweede *ā* blijkens ’t synonieme nnl. dial. (Roerm.) *šòal*, westf. *schāle*. Mnl. *scāle* v. = ohd. *scala* (nhd. *schale*), mnd. *schāle*, ags. *scalu*, *scealu* v. (eng. *shale*) „omhulsel (schil, dop, bast)”, in ’t Ags. ook „schotel”; mnl. *scāle* v. = ohd. *scāla* v. „drinkschaal” (nhd. *schāle*), os. *skāla* v. „id.”, on. *skāl* v. „schaal, drinkschaal, weegschaal”. Os. *skala* zw. v. „concha” heeft wsch. *ā*. Zoowel germ. **skalō-* als **skéló-* kunnen komen van de bij I schel besproken basis; voor **skéló-* vgl. echter I scheel. Uit ’t Germ. komt o.a. fr. *écalle* „schaal, schil, dop, holster”.

II **Schaal** (schaal van thermometer e.dgl., peilschaal, toonschaal), laat-mnl. „een *scale*, een *ledere*, *scala*”. Uit lat. *scāla* (gew. mv.) „trap, ladder”, dat ook elders ontleend is.

Schaamte znw., mnl. *scaemtev.* (= mnd. *schamte* v.), met jonger formans naast *scāmede*, *scēmede*, *sceemde* (ook *sceemte*) v.

= onfr. **scamitha* (conjectuur), mhd. *scham(e)de*; *schem(e)de*, mnd. *schēmede* v. „schaamte”. Zie schamen en voor de formatie vgl. hoogte.

Schaap znw. o., mnl. *scaep* o. = onfr. *scāp*, ohd. *scāf* (nhd. *schaf*), os. *skāp*, ofri. *skēp*, ags. *scēap* (eng. *sheep*) o. „schaap”. Zonder goede etymologie. De combinatie met oi. *chāga-* „bok” is niet aannemelijk. Voor andere schaa p-namen vgl. ooi en I lam; nog een germ. naam is ozw. *fār*, on. *fār* o. „schaap”.

I **Schaar** (menigte), mnl. *scāre* v. „afdeeling soldaten, troep, schaar”. = ohd. *scara* (nhd. *schar*) v. „afdeeling, troep (speciaal van soldaten)”, mnd. *schāre* v. „afdeeling, schaar, gevolg”, on. (wellicht uit ’t Continentaalwgerm.) *skor* v., *skari* m. „schaar, troep”. Dit **skaró-* is identisch met ags. *scearu* v. „aandeel, deel” (eng. *share*), zeldzaam-mnl. *scāre* v., waarnaast gebruikelijker (noordndl.) *scaer* o.m. „stuk grond noodig voor ’t voedsel van één volwassen dier, hoeveelheid voedsel voor een grazend dier, recht om een volwassen dier in de gemeene wei te laten grazen, aandeel in de mark, grondstuk van bepaalde grootte als eenheid voor ’t belasting-opbrengen” (nog dial.); evenzoo mnd. *schar* „zooveel als een grazend dier eet, recht om een of meer dieren in de gemeene wei te hebben grazen”, fri. *skar*, *sker* o. „deel in een gemeene wei, zomerweide voor één of meer dieren, hoeveelheid mest van een koe gedurende den winterstaltijd”. Zoowel de bet. „troep” als „stuk grond, hoeveelheid voedsel” gaan op „’t afgescheidene, afgedeelde” terug (vgl. ndl. afdeeling en dgl.) en germ. **skaró-*, *-a-*, **skéru-*, **skéror-* (op *é* wijst Zaanseh *skeer* „aandeel in een gemeene wei enz.”; owfri. komt *meensche(er)* v. voor; vgl. ook overscharig) komen van de basis *sker-* „snijden”; zie scheren. Hiervan ook ohd. *haram-scara*, os. *harm-skara* v. „bestraffing, kwelling”, ofri. *herm-schere* v. „boete”, ags. *hearm-scearu* v. „bestraffing”, waarin **skaró-* „het toe-deelen” beteekent. Nog hoort hierbij on. *skor* v. „aantal van 400”, ook „20-tal” blijkens ’t ontleende eng. *score* „id.”.

II **Schaar** (gereedschap), met umlaut in de diall. die umlaut van *ā* kennen,

mnl. *scāre*, *scēre* v. (ook de naam van andere gereedschappen). = mhd. *schære* (nhd. *schere*) v. „schaar”, oorspr. 't mv. van den *i*-stam ohd. *scār* (mv. *scāri*) v. naast *scāra* v. „schaar”. 't Laatste = os. *skāra*, ofri. *skēre*, ags. *scēar*, gew. mv. *scēara* v. „schaar, tang” (eng. *shears*). Verder on. *skāri* o.mv. „schaar”, oudags. *scerero* o.mv. „id.”, 't laatste met korte vocaal evenals ohd. *scara* v., *scaro*, *scar* m., mhd. *schar* o. m.v. (nhd. *pflug-schar* v.), mnd. *schāre*, *schar* v.o., ndl. (ploeg-)schaar (sedert Kil., die ook *ploegschere* opgeeft en 't woord „Sax.” noemt), ofri. *sker* o. (*skere* v.?), ags. *scear* (m.o. ? eng. *plough-share*), noorw. *skere* (**skarjan*-) m. „ploegschaar”. Bij scheren. Meervoudige woorden voor „schaar” zijn ook fr. *ciseaux*, eng. *scissors*, russ. *но́жницы* e.a.

Schaard(e) znw., Kil. *schaerde*, mnl. *scuert*, *scart* (*d*) m. „schaard, breuk, bres, opening, uitgebroken stuk, scherf”. Met ander geslacht mhd. (nhd.) *scharte* v. „schaarde, wond, doorsnijden, houwen of breken gemaakte opening”, mnd. *skart* (*d*) o. „schaarde, spleet, wond, scherf, brok, pot, pan”, ofri. *skerð* o. „snee, stuk”, ags. *sceard* o. „schaard, spleet, scherf”, on. *skarð* o. „keep, breuk, gebrek, schade”. Als bnw.: ohd. *scart* (in *lidi-scart* „verminkt”), os. *skard* „gewond”, ofri. *skerð* „gespleten, met inkepingen”, ags. *sceard* „gekerfd, verminkt, beroofd”, on. *skarðr* „beschadigd, verminkt, verkleind”. Een hoestufige deelwoordformatie van de bij scheren besproken basis. Vgl. vooral ier. *scert* „deel”, zonder *s* ier. *cert* „klein”, lat. *curtus* „verkort, verminkt”, obg. *kratükü*, koerd. *kürd* „kort”.

Schaars bijw., **schaarsch** bnw., Kil. *schaers* bnw. „karig, schriel”, mnl. *scaers*, *scars* „id.”, in de 16.eeuw ook bijw. = „nauwelijks”, zoo ook bij Kil. Evenals mnd. *scharsche* „nauwelijks”, eng. *scarce* „schaarsch, nauwelijks” uit ofr. *escars* (fr. *échars*) „krap, gierig” (lat. **ex-carpsus*, letterlijk „uit-geplukt”).

Schaats znw., in de tegenw. bet. sedert de 16.eeuw. Kil. kent voor *schaetse* de bett. „schaats” („Fris. Holl.”), „stelt” („Fland.”) en „steunlat”, de Teuth. vermeldt *schaitze* „kruk om

bij het gaan op te steunen”, reeds vóór Kil. komt ook de bet. „stelt” voor. Mengaat voor dit woord in alle bett. uit van oudnoordfr. *escace*, *escache* = fr. *échasse* „steigerjuffer, stelt” (dat weer uit het Germ. wordt afgeleid: zie II *schaken*). Zaansch *skees*, *schees* „schaats” doet echter de gedachte aan een germ. grondvorm met *é*, wgerm. *á* opkomen voor ons woord in de bet. „schaats” (bij ons. *skakan* enz. [Zie II *schaken*] met holl.-fri. assiblatie?). Uit *escace*, *escache* ook eng. *scatches* „stelten”. Andere woorden voor „schaats” zijn mnl. *scolootse* (zie II *klots*), Kil. *schaverdijn* (nog vla.), *schuyverdijn*, *schrickschoen*, *schoverlénck* („Holl.”), gron. dr. tw. achterh. *skewel*, fri. *reed* (bij rijden). De betrekking tusschen *schaats* en eng. *skate* „schaats” is niet duidelijk: 't eng. woord wellicht uit 't Ndl.

Schabbig, **schabberig** bnw., nhd. *schäbig*, eng. *shabby* „haveloos” = Kil. *schabbigh*, mhd. *schebic*, mnd. *schabbich* (naast *schèvesch* „ellendig”), eng. *scabby* (uit 't Noorsch afgeleid wegens de *sc*; evenzoo *scab*) „schurftig”. Deze woorden benevens ags. *sceabb* m., Kil. *schabbe*, noorw. zw. *skabb* (eng. *scab*), os. *skabatho* m. „schurft” en Teuth. Kil. laat-mnl. *schabben* „krabben”, mnl. *scabbe* „lomp” (nog vla. = „lap”; wsch. ook mnl. nnl. dial. *schabbe* „linnen kiel” hierbij), Teuth. *schab* „vuil wijf”, mnd. *schabbe* „lomp van een vent” behooren bij *schaven*.

Schabel znw., Kil. *schabelle*, 1516 *scabel* v. Uit ofr. *escabelle* (naast *escabel* > fr. *escabeau*; dit uit lat. *scabellum*) „schabel”. Vgl. de oudere ontl. *schemel*.

Schabrak znw., nog niet bij Kil. Wsch. evenals de. *skaberak*, zw. *skabrak* uit nhd. *schabracke* v. Dit en fr. *chabraque*, russ. *čaprák*, po. *czaprak*, čech. *čapraku* gaan op turksch *čaprak* „schabrak, paardedek” terug.

Schachelen, **schacheren** ww., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *schachern* uit de Jodentaal (hebr. *sákar* = „handeldrijvend rondtrekken”).

Schacht, **schafft** znw., mnl. *scacht*, *scaft* m. „stang, staak, stok, steel, schacht, speer, lans, een lengte-, vlakte-,

inhoudsmaat". Voor de laatste bet. vgl. roede. = onfr. *scaft* m. „sagitta”, ohd. *scaft* m. „schacht, speer, lans” (nhd. *schaft*), os. *skaft* m. „speer”, ags. *scaeft* m. „staak, schacht, speer, een maat” (eng. *shaft*), on. *skapt* o. „stang, schacht, speer”, germ. **skafti-*, **skafta-*. Van een basis *sqǽp-*, *sqǽp-*, waarvan ook lat. *scāpus* „stengel, staak, schacht”, *scōpius*, *scōpio* „stengel, steel”, gr. *σκάπος κλάδος* (Hes.), *σκήπιω* „ik steun, dring, werp, slinger, werp mij, breek los”, Pindarus *σκάπιον*, ion. *σκήπιον* „staf”, alb. *škop* „stok, scepter”. [De combinatie met deze woordgroep van obg. *kapī* „εἰδωλον, εἰζών” is te vaag.] Hiernaast een synonieme basis *sqǽp-* in lat. *scīpio*, gr. *σκήπιον* „stat, stok”, *σκήπιω*, *σκήπιω* = „σκήπιω”; misschien echter moeten we *skēp-* aannemen met 't oog op lit. *szipulyš* „stuk hout”, oi. *cép(h)a-*, *cép(h)as-* (: prāk. *chepa-*) „mannelijk lid”, *céphā-* „wortel, roede”; zonder *s-* ook lat. *cippus* „paal”. Voor een wsch. niet met 't hier besprokene *sqǽp-* identische, maar formeel er op lijkende basis zie s c h a v e n.

Schade znw., mnl. *scāde* m. v. = ohd. *scado* (nhd. *schade*), os. *skatho*, ofri. *skatha*, ags. *sceaða* (eenmaal), on. *skaði* m. „schade”. Ook met de bet. van een nomen agentis ohd. *scado*, os. *skatho*, ags. *sceaða* m. „die schade toebrengt, misdadiger, vijand, duivel”. In de bet. „schade” ook owfri. *scetha*, *schede* (mv. van een *i-*stam), got. *skapis* o. Hierbij de ww. 1. got. *skapjan* (sterk), on. *skǽþja* (zwak), ags. *scēððan* (st. en zw.), 2. mnl. *scāden* (nml. **schaden**), ontr. *scathan*, *-on*, ohd. *scadén*, *scadón* (nhd. *schaden*), os. *skathon*, ofri. *skuthia*, ags. *sceaðian*, on. *skauða* „schaden, benadeelen”. Met ablaut on. *skǽð* o. „res noxia”, *skǽðr* „schadelijk”. Buiten 't Germ. vgl. ier. *scathaim* „ik vermink”, gr. *ἀσκηθής* „ongedeerd”. De idg. basis heeft *th-*. — **Schadelijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ofri.; ohd. is *scadul* gebruikelijker.

Schaduw znw., mnl. *scāduwe* naast gewoner *scūde* v. m.; dit laatste (nog dial.) is de klankwettige nomin. = onfr. *scado* (opvallende datief-vorm), ohd. *scato* (nhd. *schatten*), os. *skado* m., ags. *scaedu*

v. (eng. *shadow*; ook ags. *scead*, angl. *scæd* o. = fri. *skaed*, Hindel. *skad* o., Zaansch *de skad*), got. *skadus* m. „schaduw”. Hierbij nog noorw. dial. *skadda*, *skodda* „nevel” en buiten 't Germ. ier. *scáth* „schaduw”, gr. *σκότος* „duisternis”, alb. *kot* „id.”. — Hiervan 't ww. got. *ufar-skadwjan*, mnl. *omme-scāduwen*, nml. *over-schaduwten* (sedert Kil.) e.a. samenstt., onfr. *scedewon*, ohd. *scatewen*, os. *skadowan*, *skadoian*, ags. *ofer-scaedwian* „be-, overschaduwten”.

Schaffen ww., mnl. (vooral later-mnl.) *schaffen* „tot stand brengen, uitvoeren, inrichten, verrichten, verschaffen, bevelen”. Evenals mnd. *schaffen* „bepalen, bewerkstelligen, uitvoeren, aanbrengen” uit mhd. (nhd.) *schaffen* met dgl. bett. (< ohd. *scaffōn*; zie *scheppen*).

Schaft. Zie *schacht*.

Schaften. Zie *schoften*.

Schakeeren ww., mnl. *scakieren*, alleen in 't verl. deelw. *ghescakiert*, een romaniseerende formatie bij schaak, of van mnl. *scakier* o. (naar fr. *échiquier*) „schaakbord” gevormd, oorspr. = „geruit als een schaakbord”. Dgl. woorden ook elders, o.a. mlat. *scacátus*, fr. *échiqueté*, ofr. *eschiqueré*, eng. *checky* „geruit”.

Schakel znw., mnl. *scākel* (m.?) „schakel van een ketting, een soort vischnet”, oudnml. ook (blijkens *onghescākel(t)*) „voetkluister voor dieren”. = oostfri. *schakel* „id.”, fri. *skeakel* „schakelnet”, ags. *scacol* m. „ringboei” (eng. *shackle*), on. *skǽkull* m. „wagengstreng”. Met ablaut noorw. dial. *skaak* v. „dubbele dissel”. De basis *sqeg-* is wellicht een anlautvariant van *geg-*, waarvan haak. De bet. doet echter veeleer denken aan idg. *qeg-*, waarvan lat. *cectoria* „grenssloot”, en *qewq-*, waarvan lat. *cingo* „ik omgord, omring” (de *g* wordt dan door „entgleisung” verklaard), gr. *κἀκλια* „stadsmuur”, *ποδο-κἀκ(κ)η* „voetkluister”, lit. *kinkaṽi*, *kinkýti* „paarden aanspannen”, oi. *kāncī-* „gordel”. Idg. *sqeg-* en *qeg-* zouden op een korter (*s*)*qe-* terug kunnen gaan; dat is echter zeer onzeker; dan is nog eer *sqeg-* door een of andere „entgleisung” ontstaan uit *sqeg-*.

Schakellijm znw. Genoemd naar den

uitvinder, Adriaan Schakel te Amsterdam.

I **Schaken** (schaakspelen). Reeds mnl. mhd. Zie *schaak*.

II **Schaken** (rooven), mnl. in *ont-scāken*. = mnd. *schāken*, ofri. *skēka* „rooven”. Meer verbreid zijn mnl. *scāker* (nml. *schaker*), ohd. *scāhhāri* (nhd. *schächer*), mnd. *schākere*, ofri. *skāker*, ags. *scēacere* m. „roover, schaker”, en mnl. *scaec* m., ohd. *scāh* m., mnd. *schāk*, ofri. *skāk* (in samenst.) „roof, 't schaken”. Van dit laatste nomen zijn zoowel 't wgerm. znw. **skākāria*- als 't ww. **skākian* gevormd. Uit 't Germ. ofr. *échee* „roof”. Als de oorspr. bet. „het snelle grijpen, snelle beweging” is geweest, is verwantschap wsch. met 't sterke ww. os. *skakan* „snellen”, ags. *sceacan*, *scacan* „id., zich snel bewegen, (trans.) schudden” (eng. *to shake*), on. *skaka* „schudden, zwaaien”, dat ook ohd. nog voorkomt in *unt-scachondes* „fluctivagi”, en misschien ook in 't Mnl. nog op eenige plaatsen; hier heeft het ook bij *scāken* „rooven” sterke flexie doen opkomen. Men combineert oi. *khājati* „hij roert om”, voor de bet. nog verwijzend naar on. *skaka strokk* „karnen”. Zie verder nog bij *schaats*.

Schako. Zie *sjakō*.

Schal znw., laat-mnl. *scal* m. = ohd. *scal* (*ll*) (nhd. *schall*), mnd. *schal* (*ll*), on. *skellr* m. „schal”. Zie II *schel*. — Afl.: nml. **schallen** (niet bij Kil.) ww., Teuth. mhd. (nhd.) mnd. *schallen* „schallen, een hard geluid voortbrengen”.

Schalbijter. Zie *scharrebijter*.

Schalie znw., vla. ook *schaald(j)e*, *scheld(j)e*, mnl. *scaelge*, *scalie* v. „lei, dakpan, schilfer”. Voor de vormen vgl. *salie*. Uit ofr. *escaille* (fr. *écaille*) „id.” en dit uit germ. **skaljō*; zie bij I *schel*.

Schalk znw., mnl. *scalē* m. „dienaar, slaaf, deugniet”. = orfr. *scalē* m. „servus”, ohd. *scalē* (nhd. *schalk*), os. *skalk* m. „dienaar, knecht”, ofri. *skalk* m. „id., booswicht”, ags. *sceale* m. „dienaar, knecht, krijgsman”, laat-on. *skalkr*, got. *skalks* m. „knecht”. Oorsprong onzeker. Hypothesen: 1. ontl. uit 't Kelt. (ier. *scoloc* „lijfeigene”), 2. bij got. *skulan* enz. (zie zullen) met de bet. „die hooren moet, hoorige”, 3. bij mhd. *schēl*

„springend, wild”, ohd. *scēlo* m. „springhengst, mannetjeshert”, oi. *çalabhā* „sprinkhaan”: oorspr. bet. „de springende”, grondvorm **skal-ska-*, 4. = mnd. *schalk* m. „kleine stut, waarop een balk rust”, noorw. *skalk* „eindstuk van brood of kaas”: bij *schalm*. [NB. Veeleer zijn omgekeerd deze woorden (ook ndl. dial. *schalk* „eenvoudig hei- en hijschwerktuig”) = *schalk* met overdr. bet.]. Alles zeer onzeker.

Schallen. Zie *schal*.

Schalm (schakel), niet bij Kil. = oostfri. *schalm* „schakel”. Mnl. komt eenmaal *scalm* voor (1475/76) met een andere bet., wellicht = „houtje om een gat of voeg dicht te maken” evenals oostfri. *schalm*. Hierbij vgl. nog ndl. **schalmen** „de presennings, waarmee de luiken overdekt worden, vastmaken”, ook ndd.; NB. Winschooten, Seeman, 1681 kent *schalken* „de luiken, het sij met touw het sij met klampen vast maaken”, in dezelfde bet. sedert de 18. eeuw in de du. zeetaal; dit is of een (oude of jonge) variant-formatie naast *schalmen* of een afl. van *schalk* als voorwerpsnaam. Ndl. *schalmen* „snoeien, de korst afslaan” (sedert Kil., die 't „vetus” noemt) hoort wsch. bij on. *skalm* v. „kort zwaard, punt van een vork” dat = gr. (thrac.) *οκαλμη* „kort zwaard” kan wezen. Dit laatste woord hoort bij de onder I *schel* besproken basis, misschien eveneens de andere geciteerde woorden en on. *skalm* v., noorw. *skolm* „huls van een vrucht”. Deze laatste zouden ook als anlautvariant met *helen* en *huls* verwant kunnen zijn.

Schalmei znw., mnl. *scalmeie*, *scalmeide* (*scel-*, *scil-*) v. = mnd. *schalmeide* v. „schalmei”. De mhd. vorm is *schalmie* (nhd. *schalmei*) v. „id.”. Kan niet op fr. *chalumear* (< lat. *calamellus*) of ofr. *chalumelle* „id.” teruggaan, wel op dial. fr. *chalemie*. Dan moeten wij voor de ndd.-ndl. vormen ontl. via het Mhd. of vervorming van den uitgang aënnemen, — of ontl. uit nog een anderen fr. dialectvorm. De anlaut kan door *schal* beïnvloed zijn of op ontl. uit 't Du. berusten; evenwel zijn die hypothesen

niet noodig: hij kan ook op fr. *ch* teruggaan evenals bij scharnier.

Schamel bnw., mnl. *scāmel* „schaamachtig, ingetogen, waarvoor men zich schaamt, kloek, arm”. = ohd. *scamal* „zedig”, mnd. *schāmel* „id., arm”, ofri. *skamel* „arm”. Van *schamen*. Mhd. mnd. mnl. ook de vorm *schemel*.

Schamen ww. (refl.), mnl. *scāmen* (refl., intrans., onpers.). = onfr. *scamon*, -*an*, -*in* (refl. en in het tegenw. deelw. intrans., ook *gescamoda* „verit” verl. deelw.), ohd. *scamēn*, -*ōn* (refl., in ’t tegenw. deelw. ook intr., verl. deelw. *scamōt* „confusus”), mnd. *schāmen* (refl.), ags. *sceomian* (intrans. en onpers.), got. *skaman* (refl.) „schamen”; mhd. ook *schemen* (nhd. *schāmen*), mnd. *schēmen* (refl.) „id.”; on. *skamma*, *skemma* „beschamen”, *skammast* „zich schamen”. Bij ’t znw. **skamó-* v., mnl. *scāme* v. „schaamte, zedigheid, schaamdeelen, schande”, onfr. *scama* v. „reverentia, confusio”, ohd. *scama* v. „schaamte, zedigheid, schande” (nhd. *scham*), os. *skama* v. „schande”, ofri. *skome* v. „pudenda”, ags. *sceomu* v. „schaamte, zedigheid, schande, pudenda” (eng. *shame*); on. *skomm* v. „schande, smaad”. Opvallend is de ngerm. *mm*. Oorsprong onzeker. Men neemt wel aan, dat ’t germ. refl. ww. oorspr. „zich bedekken” zou beteekenen en dat ’t dan van de bij haam besproken basis zou komen. ’t Feit, dat een anlautvariant met *s* elders niet voorkomt, maakt deze semantisch niet zekere verklaring onwensch. Zie *schande*.

Schamp (houw van terzijde), nog niet bij Kil., evenmin **schampschot** znw. o. Van **schampen** (even raken, wonden), mnl. *scampen* (in *af-scampen*) „uitglijden (van een wapen)”, waarnaast gewoner *scampelen* „langs iets strijkende afglijden”. = oostfri. westfl. *schampen* „even aanraken”, fri. *skampe*, *skampje* „uitglijden”, Teuth. *schampen* „fallere”. Misschien met zw. dial. *skimpa* „springen, dansen”, *skumpa*, *skompa* „onbehouden springen” verwant. Gr. *σκαιβός* „krombeenig” kan ook nog verwant zijn. Zie nog *schimpen*. Kil. *schampen*, mnl. *ont-scampen* „aan den haal gaan, vluchten”, oostfri.

schampen „id.” wordt evenals eng. *to scamper* „id.” met recht als een ontl. uit ofr. *escamper*, *eschamper* „id.” (lat. **ex-campāre*) beschouwd. Omgekeerd komt ofr. *eschampeler* „effleurier” uit het Germ.

Schampdek znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. uit den stam van **schampen** „even aanraken” + *dek*: de oorspr. bet. zou dan zijn „dek dat even geraakt wordt, dek dat de stooten afweert”. Een jongere vorm is *schandek*, ndd. *schaudeck*(el) > de. *skundek*, zw. *skandück*.

Schamp bnw., sedert Kil. = Teuth. mnd. *schamper* „schamper, hoonend”. Met formans -*er* (vgl. *helder*) bij mnl. *scump* m. „spot, schimp, hoon, schande, bedrog, list”, *scampen* „bespotten, schimpen” (beide nog dial.), mhd. *schampf* m. „scherts, spot, hoon, smaad”, mnd. *schamp* m. „id.” Ablautend met *schimp*.

Schampscheut znw. Uit verouderd *schamp* „hoon” (zie *schamper*) + *scheut*. Onder invloed van *schimp-scheut* en *schampschot* (zie *schamp*) ontstaan.

Schandaal znw. o., sedert Kil., die de bet. „scandalum, offendiculum” opgeeft. Uit lat. *scandalum* (< gr. *σκάνδαλον*) „aanstoot, ergernis, verleiding”. In de bet. door *schande* beïnvloed. *Scandalum* is reeds mnl. als *scandele* v., *scandel* o. „ergernis, verleiding” ontleend. Ook komt ’t ww. **schandaliseeren** (< gr.-lat. *scandalizāre*) reeds mnl. voor met de bet. „ergeren, verleiden, te *schande* maken”. Ook elders ontleend.

Schande znw., mnl. *scande* v. „schaamte, schande, hoon”. = ohd. *scanta* (nhd. *schaude*), mnd. *schande* v. „schande, smaad”, ofri. *skonde* v. „id., pudenda”, ags. *scond*, got. *skanda* v. „schande”. Hierbij ohd. *scant* „beschaamd”, ags. *scond* m. „schandalige man” en ’t ww. ndl. *schenden*, mnl. *scenden* (nog zwak) „onteeren, schenden, te gronde richten, benadeelen, ergeren”, onfr. *scendan* „confundere”, ohd. *scenten* „tot *schande* brengen” (nhd. *schänden*), mnd. *schenden* „tot *schande* brengen, verkrachten, schenden, smaden, benadeelen”, ags. *scendan* „tot *schande* brengen, schenden, kwaad doen”. Bij *schamen* met *ul* < *ml* < *mš* (vgl. *beemd*, *grond*).

Schans znw., sedert Kil., die naast *schantse* „schans, verschansing, bolwerk” ook *schantse*, *schentse* („Fris.”) met de bet. „takkenbos” opgeeft. Evenals mnd. *schantze* v. „takkenbos, schans, wal, borstwering” wsch. uit later-mhd. (nhd.) *schanze* v. „id., sluitboom”. De oorspr. bet. was wsch. „iets gewondens, gevlochtens”. Hiernaast Teuth. *schrantz* „fascis”, Kil. *schrantse*, *schrante* „takkenbos”, dat hij „Sicamb.” noemt, terwijl hij *schrantsen* „verschansen” als „Fland.” opgeeft. In ’t Vla. bestaat nog *schrans* „schutsel, scherm, windeweer”, *beschransen* „verschansen”; Kemp. *schrans* = „lage steenen muur, schans”, hage-landsch *schrans* „schans”. Men leidt de vormen zonder *r* wel uit die met *r* af (onzeker!), *schrant-*, hd. *schrantz-* wordt dan uit *skrawk-* verklaard (vgl. *lente*) en gebracht bij Kil. *schrantke* „omheining, sluitboom, schraag, tralie” (reeds mnl. voorkomend), Teuth. *schrantck* „tralie”, mhd. (nhd.) *schrantke* v., *schrantk* m. „traliewerk, omheining”, ohd. *schranc* m. „bedrog”, mnd. *schrantke* v., *schrantk* o. „omheining, traliewerk, beschoot”, ags. *scranca* „een hindernis in iemands weg leggen” (een ook mnl. ohd. mhd. mnd. ww.); buiten het Germ. combineert men lit. *su-karygti* „verbinden”; zie *schrantk*; de oorspr. bet. van schans, ouder *schrantse*, dat ook volgens deze verklaring een oorspr. hd. woord is, zou dan „vlecht-werk, iets gewondens” zijn. Aangezien de gepostuleerde mhd. vorm **schrantze* „takkenbos” of „schans” of „afsluiting” niet bekend is, is deze verklaring onzeker; evenzoo andere hypothesen.

-**schap** achtervoegsel (de, het), mnl. *-scap*, *-scēpe*, *-scip* v.o. = onfr. *-scap*, *-scepi* v.o., ohd. *-scap* v., os. *-skepi*, *-skipi* m.o., ofri. *-skipi*, *-skip* v.o., ags. *-scipe* m. (eng. *-ship*), on. *-skapr* m., waarnaast laat-ohd. *-scraft* (nhd. *-schaft*), os. *-schaft*, ags. *-sceaft* v. Vgl. got. *ga-skafts* v. „schepsel, schepping”, ohd. *gi-scaft* v. „schepsel, aard, eigenschap, gestalte”, os. *gi-skaft* v. „lot”, ags. *ge-scaft* v.o. „schepsel, schepping”. Van de bij *scheppen* besproken basis. De oorspr. bet. van germ. **skapi-*, **skafti-* is „wijze, geaardheid”. Hierbij nog ohd.

scap (o.?) „wijze, gedaante”, os. *gi-skapu* o.m.v. „lotsbesluit, schepsels”, ags. *ge-sceap* o. „schepping, schepsel, vorm, aard, lot, lotsbestemming” (eng. *shape*), on. *skap* o. „aard, vorm, geestestoestand, neiging”, mv. *skap* „noodlot”. — Hierbij **schappelijk** bnw., sedert Kil.: „*schappigh*, *schappelick*. Bene formatus, formosus, compositus, decens, speciosus”. Vgl. eng. *shapely* „welgemaakt”.

Schapraai, **schaprade** (etenskast), mnl. *scaprāde*, *scaeprade* v. „pottenrek, pottenkast, etenskast”. Een fri. vorm (evenzoo mnd. *schaprāde* „keukenkast”) met *ā* uit *ai* naast — zeldzaam — mnl. *scaprēde* v. „id.” = ohd. *scaffareita*, os. *skapereida* v. „pottenrek”. ’t Tweede lid hoort bij bereiden, ’t eerste wordt bij *schepe* besproken.

Schar znw., reeds in de 16.eeuw. Bij Kil.: „*schaerde*. Rhomboides piscis genus”, één in vorm met Kil. *schaerde* „spleet” (zie *schaard*), ook „scherf”, in deze bet. „Holl. Fris.”. Wsch. is de visnaam *schaerde* ’t overdr. gebruikte *schaerde* „scherf”; vgl. II schol. ’t Fri. heeft *skaer*, *skar*, ’t Ndd. *skarre* „schar”, ’t Eng. *shard* „rog” (wsch. ontl.).

Scharbier znw. o., laat-mnl. *scarbier*, *scerbier* o. = mnd. *scherbér* o. Oorsprong onzeker. De combinatie met mhd. *scharheit* v. „acerbitas” helpt ons weinig. De oorspr. vorm zal wel *e*-vocalisme gehad hebben. Dat mnl. (Schiedam) *scarpbier*, oorspr. „scherp bier”, de oudere vorm zou zijn, is ook niet wsch.

Scharen ww. Sedert ’t Mnl. Ohd. Mnd. Ofri. Van I *schaar*.

Scharig (van een os: „driejarig”), niet uit ’t Mnl. bekend. Oorspr. bet.: „die voor een volle *scaer* opkomt”. Zie bij I *schaar*.

Scharlaken znw. o., mnl. *scarlāken* o. „scharlaken, kleedingstuk van s.”. Evenals mhd. *scharlachen* o. (ook mhd. *scharlach* o., nhd. *scharlach* m.), mnd. *scharlāken* o. (> laat-on. *skarlakan* o.) „scharlaken” naar I *laken* vervormd uit mnl. mnd. **scharlāt*, mhd. *scharlāt* o. „id.”. Kil. geeft nog een ndl. *schaerlaet* op. Uit ofr. *escarlāte* (fr. *écarlate*, eng. *scarlet*) of mlat. *scarlatum*. Hieruit

ook on. *skarlat* o. Gaat op perz. *sakirlát* „roodgeverfde wollen stof” terug. — Hierbij scharlaken bnw., mnl. *scarlakijn*, -en. = mhd. *scharlachîn* (nhd. *scharlachen*).

Scharlei, scherlei znw., mnl. *sca(e)rleye*, *scerleye* v. = mhd. mnd. *scharleie* v. (nhd. *scharlei* m.), ohd. (os.?) *scaraleia*, *slarcia* v., mlat. *scarleia*, *slarcia*, it. *schiaera*. Oorsprong onzeker.

Scharminkel, scherminkel znw., sedert de 17. eeuw (1695 reeds *een mageren scherminkel*). Met jongere *r* (vgl. *kerstanje* naast *kastanje*) uit Kil. mnl. *scheminkel*, vervormd uit ouder mnl. *si(m)inkel* o. v. m. „aap”. Ongetwijfeld een afl. van lat. *sîmiu* „aap”. Of wij echter van een lat. *sîminvula* moeten uitgaan, is onzeker: ook zou *si(m)inkel* een ndl. afl. van 't uit *sîmia* ontleende mnl. *simme* v. „aap” (nog zuidndl. *sim*) kunnen zijn.

Scharnier. Zie knier.

Scharrebier. = scharbier.

Schar(re)bijter, schal(le)bijter znw., de laatste vorm al bij Kil., die hem „Fland.” noemt. Door volksetymologie uit **scarboot(e)* resp. Kil. *scalbote* („Fris. Sicamb.”), nog vla. *scha(l)leboote*, *scha(l)lebootse* „kever, schallebijter”. Dit uit fr. *escarbot* „id.”, vervormd uit lat. *scarabaeus* (gr. *σκαράβος*) „id.” of op een formantischen variant hiervan teruggaand.

Scharrelen ww., nog niet bij Kil. Frequentativum van mnl. *scarren*, *scerren* „krabben, afkrabben, wroeten, een knarsend geluid maken” (nog dial.). Hierin kunnen twee ospr. verschill. werkwoorden steken, 't eene = mhd. (nhd.) *scharren* „krabben, krabbelen, snorken”, mnd. *scharren* „krabben, wroeten”, 't andere = ohd. *scërran*, os. *skërran* (in *of-skërran*) „krabben, krabbelen”. Het tweede, een sterk ww., komt van de idg. basis (*sqers-*, waarvan ook mnd. *harst* v. „hark”, obg. *krasta* „σπίγνα”, russ. *korósta*, serv. *kràsta* „schurft”, lit. *karsziù*, *kařszti* „wol kaarden”, oi. *kasati* „hij wrijft, schaaft, krast”, — 't eerste is jonger en onder invloed van *skërran* ontstaan; dat kon te eer, doordat 't taalgevoel *skarr-* als een onomatop. basis opvatte; noorw. *skarre*, dial.

zw. en noorw. *skarra* duiden verschillende geluiden aan. Idg. (*s*)*qers-* kan een verlenging van (*s*)*qer-* (zie *scheren*) zijn. Zie I *schor*.

Schat znw., mnl. *scat* (*tt*) m. „geld, geldsom, een bepaalde geldswaarde, schat, schatkamer, kostbaarheid, schatting”. = ohd. *scaz* m. „een bepaald geldstuk, geld, vermogen” (nhd. *schatz*), os. *skat* m. „geld, geldstuk, vermogen”, ofri. *sket* m. „schat, geld, vee, rundvee”, ags. *scatt* m. „geld, vermogen, een bepaald geldstukje, schatting”, on. *skattr* m. „geld, rijkdom, schatting”, got. *skatts* m. „geldstuk, geld”. De oorsprong is onbekend. De oospr. bet. kan „bezit, geld”, event. „geldstuk” zijn geweest — dan is een grondvorm idg. *sq(h)od-nó-* „afgeslagen stukje metaal”, bij gr. *σκαδάρνυμι* enz. (zie *schateren*), mogelijk —, maar veeleer was ze „vee”. Dat de bet. „vee” oudtijds meer verbreid is geweest dan in de historische periode der germ. talen, wordt waarschijnlijk gemaakt door 't ontleende obg. alg.-slav. *skotù* „vee, huisdier”, in sommige talen ook „geld”. Voor de bet. vgl. vee. — **Schatten** ww. Sedert 't Mnl. Ohd. (*scazzón*) Mnd. (*schatten*) On. (*skatta*).

Schateren ww., mnl. *scäteren* „schetteren, snateren, kakelen, schaterlachen”. = mnd. *schäteren* „kraken, met gekraak vaneen scheuren, schaterlachen”. Wellicht moeten we van de bet. „scheuren, uiteen slaan of geslagen worden” uitgaan en identiteit met eng. *to scatter* „verstrooien, (zich) verspreiden”, *to shatter* „verbrijzelen, verbrokkelen, in stukken vallen”, Kil. *schaeteren* (ook *schetteren*) „verstrooien, met geraas uiteenwerpen” aannemen, dat met gr. *σκαδάρνυμι* „ik verstrooi”, oi. *skhadate* „hij splijt”, lett. *škedens* „afgeslagen stukje hout” verwant is; een wortelvariant *sqand-* misschien in ier. *scainbred* „dispersion”, lat. *scandula* (wsch. uit 't Rom. obg. *skadoli*, -*ǎli*, -*eli*, -*ěli*, -*ilě*) „lei, dakpan”. In 't Ndl.-Ndd. voelde men *schateren* als een onomatop. woord voor 't geluid van smijten of scheuren; toen ontstonden de andere geluidbett. en de jongere bijvormen als ndl. *schetteren* (sedert Kil.), oudnld. *schatteren* „schateren

schetteren". Een opvallende vorm is mnl. *scāderēn* „verstrooien, vergieten” (eenige malen, slechts in 't rijm (*ver-gādert* : *ghescādert*), — wsch. een ver-vorming van **scāterēn*, Kil. *schaeterēn*).

Schaveelen, schavielen (opschuiven; ruimen, van den wind; slijten; richten, de zeilen; Antw. *schaveelen* = „regelen, stelen, schimpen”), nog niet bij Kil.; Winschooten, Seeman, 1681 : „*schaavielen*, ruim baan maaken, alles opruimen : en derhalven werd het ook van de wind gesegt, als die begint goed te waajen”. Wellicht van schaven : vgl. de bet. „slijten” in dat touw begint te schaveelen. Minder wsch. zouden wij met 't oog op de bet. „opschuiven” (achterh. *schavilen* = „iets langzaam voortbewegen, ruim baan maken”) er een afl. van schuiven met vóór den toon door vocaalverzwakking ontstane *a* in kunnen zien.

Schaven ww., mnl. *scāven* „schaven, schrappen, afkrabben, knagen, fijn maken” (ook „zich wegpakken”). = ohd. *scāban* „schaven, schrappen, krabben, scheren” (nhd. *schaben*), os. *skāban* „schaven, krassen”, ags. *scafan*, *sceafan* „id.” (eng. *to shave*), on. *skafu* „id.”, got. *skaban* „scheren”. Of met idg. *sh* en verwant met lat. *scābo* „ik kras, wrijf”, *scaber* „ruw, schurftig”, ksl. *skobli* „schraapijzer”, waarbij nog wel lit. *skabū*, *skabėti* „snijden, hakken”, *skabaū*, *-yti* „plukken” zullen hooren, misschien ook gr. *σκάφη*, *σκαφίς*, *σκαφίον* „kuip, wan, trog, schaal” (idg. *sqabh-* „snijden”; op *sqebh-* : *sqabh-* wijst lett. *schk'ibit* „hakken, snijden”, met *o*-trap lat. *scobina* „vijl”), — òf met idg. *p* en verwant met gr. *σκάπτω* „ik graaf, hak”, (*σκάπτω* „groeve, gracht”, obg. *kopati* „graven”, *skopiti* „castreeren”, lit. *kapóti* „hakken”, *skapoti* „schaven, uitsnijden”, nperz. *káfad*, *kávad* „hij graaft, splijt”, *š'ikáfud* „hij splijt”, waarbij ook wel lat. *scapula* „schouderblad” en *capus*, *capo* (*á*? *app*?), gr. *κάπων* „kapoen” zullen hooren, misschien ook ohd. *hammēr* „verminkt”, *skammēr*, on. *skammr* „kort” (*ōm* > *mm*), met *e*/*o*-vocalisme o.a. — behalve eventueel de genoemde germ. balt. slav. en perz. vormen — gr. *σκέπαρον* „bijl”, russ.

š'ēpá „spaander”. 't Is niet geraden de *a*-basis en de *e*-basis geheel van elkaar te scheiden. Vgl. hoeve, schaaft, schabbig, schiften.

Schavot znw. o., mnl. *scafauf*, *scofauf*, *scafot*, *scavot* o. „tribune”, sedert 't eind van de 15. eeuw ook „stellage, waarop een misdadiger wordt tentoongesteld of terechtgesteld”. Evenals eng. *scaffold* „stellage, schavot” uit fr. *échafaud* „id.” (van onzekeren oorsprong).

Schavuit znw. In de tegenw. bet. reeds Kil. *schavuyt*; mnl. *scufuut*, *schofuyt* m. komen wel al = „bedelaar, schooier” voor. Met overdr. bet. = Kil. *schavuyt*, *scoef-wt*, *scaffuyt*, *schuyfwot* („Germ. Sax. Sicamb. Fris. Fland.”), mnl. *sco-*, *scu-*, *scavuut* (*-fuut*) m., mnd. *schuwút*, *-vót* m. „uil”. Met vervormden auslaut uit ofr. *choete*, *chawette*, dial. *cha-*, *chevotte* „id.” (fr. *chouette*; van ofr. *choe* „uil”, dat wel uit 't Germ. wordt afgeleid).

Schedel znw. In de tegenw. bet. uit het Du., desnoods ook uit 't Oostndl. Kil. vermeldt in de bet. „schedel” alleen *scheele des hoofds*, de Teuth. *schedel*, maar overigens komt mnl. *scēdel* in deze bet. niet voor. Zie I *scheel*.

Scheede, schee znw., mnl. *scēde*, gew. *sceide* v. De *ē*-vorm is òf een vla. vorm = germ. **skaiþō-*, òf daarnaast heeft op ndl. gebied **skaiþō-* bestaan. = ohd. *sceida* (nhd. *scheide*), os. *skēthia*, ags. *scēð*, *scēað* v. (eng. *sheath*), on. *skeiðir* v. mv. „scheede”, germ. **skaiþō-*, (**skaiþō-*?), **skaiþi-*. De formeel mogelijke combinatie met *scheiden* is ook semantisch niet onmogelijk (vgl. *schelp*). Of zouden we van een basis met de bet. „dekken, beschutten” moeten uitgaan evenals bij on. *skauð* v. „vagina” (zie *huid*)? Een goede combinatie is dan echter niet te vinden.

Scheef bnw., sedert de 16. eeuw. In 't Beierl. met *ē*, die wel secundair zal zijn voor *é*. = hd. dial. (nederhess.-thur.) *scheib*, Teuth. *scheyff*, mnd. *schēf*, ags. *sc(e)āf* (eng. *skew* wordt opgevat als een ontl. uit 't Ndl.), on. *skeifr* „scheef”. Verwant is mhd. (md.)

nhd. *schief* „id.” (wellicht = *scheef* ? In dat geval afkomstig uit een dialect, waar germ. *ai* als *ie* optreedt). Met ablaut mhd. *schöp* (*pp*) „id.”. Direct verwant als we van germ. *skaiþ*-, idg. *sqoibh*-mogen uitgaan, hoogerop verwant als we van idg. *sqoip*- uitgaan, met lett. *schk'ībs* „scheef”; hoogerop verwant zijn mhd. *schwo* „id.”, zwits. bei. *šiegen* „scheef gaan”, on. *skēika* „wankelen”, nieuw-noorw. ook „scheef gaan”, lat. *scævus*, gr. *σκαῖός* „linksch”, wellicht nog andere woorden. Zie schijf.

I **Scheel** (deksel) znw. o., mnl. *scēdel* m. „deksel, ooglid”. Deze laatste bet. nog in het Vla. = mhd. *schēdel* m. „schedel, maat voor droge waren” (nhd. *schädēl*, nnl. *schedel*), mnd. *schēdel* „bus, doos”. Wsch. met germ. idg. *e* en ablautend met on. *skall* m. „haarloos hoofd” (**skaldan*-, idg. **sgot-lón*-; ook anders verklaard), eng. *skull* „schedel” (**sgot-lón*-), lat. *calvus* „schotel, bak”, gr. *κότυλος* „pan”, *κοτίλη* „beker, holte”, oi. *catvāla* „holte”. In het Germ. nog ags. *heden* m. „kap” (= lat. *calvus*) hierbij, event. ook **skēló*- „schaal” < **skēlō*-; zie echter I *schaal*. Voor mhd. *schēdel* enz. zou ook een grondvorm **skīp(a)la*- mogelijk zijn : dan zijn wij echter op de al te vage combinatie met *scheiden* aangewezen.

II **Scheel** bnw., mnl. *scēle*, *scēel*, *scēlu* „scheel”. Kil. vermeldt ook de bet. „scheef”, die nog dial. voorkomt (in technische taal ook *scheluw*) en die ook voor mnl. *schēle* in den bijnaam *schēlebēnen* aan te nemen is. = ohd. *scēlah*, gen. *scēlhes*, *scēlaves* „krom, scheef, scheel” (zwits. nog *šēlb*, *šālb*, nhd. *scheel*), mnd. *schēl(e)* „scheel”, ags. *sceolh* „scheef, scheel”, on. *skjalgr* „id.”. Deze vormen **skelx(w)a*-, **skelwa*-, **skelga*- gaan wellicht alle drie op idg. **skelqwo*- resp. **skelqwo*- terug. Ook echter kunnen wij ze als formantische varianten opvatten. In ieder geval is de basis *skel*-. Deze beteekent „krom zijn, scheef zijn”. Hiervan behalve de bij *schouder* genoemde vormen gr. *σκολιός*, *σκαληρός* „krom”, misschien ook arm. *šēt* „scheef”; met overdr. bet. lat. *scelus* „misdaad”, arm. *xēt* „slecht, verdorven”, ook „verminkt”. [Vgl. voor de bet. „scheel” o.a.

nog russ. *kosój* „scheef, scheel”.] Oi. *kalká*- „bedrog, boosaardig” is ten onrechte met *skel*- gecombineerd. Zie nog zullen, ook bij *schuin*.

Scheen znw., mnl. *scēne* v. „scheen, hol been, scheenplaat (Teuth., ook 16-eeuwsch), lange smalle strook metaal of hout”. = ohd. *scēna*, *scēna* v. „scheen, strook metaal of hout, naald” (nhd. *schiene*), mnd. *schēne* v. „scheen, scheenplaat, lange smalle strook of lat (in verschillende speciale bet.)”, ags. *scinnu* (eng. *shin*) v. „scheen”, germ. **skinō*-. Hiernaast ags. (Erf. Corp.) *scīa* (m. ? Geslacht en stamklasse staan niet vast) „scheen”, mhd. *schīe* v.m. „paal van een heining”. Dgl. formantische varianten komen bij II bij voor. Nog een andere variant is mnd. *schedel*, ofri. *skidel* m. „een bot in den arm”, misschien nog vla. *schier* o. „langwerpig stuk hout” (**skī-ra*-) en ook Kil. *schvene*, Goer. *schēna*, Kamp. *schien* „scheen”, tenzij deze vormen — naar been? — *ē* > dial. *ie* voor *ē* hebben en dan met *scheen* uit **skinō*- identisch zijn. Alle met de oorspr. bet. „afgekloufd stuk, langwerpig stuk hout” van de basis *sk(h)i*- „afsnijden”, waarvan ook ier. *scian* „mes”, lat. *scio* „ik weet” (met dgl. bet.-ontwikkeling als ons *onderscheiden*), oi. *chýáti* „hij snijdt af”, uit 't Germ. misschien nog ohd. *scēri* „sagax, acer ad investigandum”; zie *schier*. Vgl. nog *scheiden*, *schiften*. — **Scheenbeen** znw. o. Sedert Kil., 't vroeg-Mhd. Mnd. Ags.

Scheep bijw. Uit. mnl. *te scēpe*. Zie *schip*.

Scheer znw., nog niet bij Kil. Wsch. met mnd. *scher* (o. ?), nhd. *schere* v. „klip”, eng. *skerry* „id.” uit 't Ngerm. : de. *skjær*, zw. *skär* „klip”, on. *sker* o. „id., rots”, germ. **skarja*-. Van de bij *schieren* besproken basis evenals wsch. arm. *xarak* „rots, klip”. Voor de bet. vgl. o.a. lat. *rúpēs* „rots” bij *rumpo* „ik breek”, *saxum* „rotsblok, rots” bij *seco* „ik snijd” en de bij II *schor* vermelde woorden. Deze ontl. uit 't Ngerm. maakt ook de bij I *rif* geopperde ontleeningshypothese zeer wsch.

Scheerling znw., mnl. *scerline*, *sc(e)rline* met verandering van uitgang (vgl.

teerling) uit **scerninc*, *scarninc* (*gh*) m. = ohd. *scerning*, *sceriling* (nhd. *schierling*), os. *skerning* m. „scheerling”. Afl. van ohd. *scarno* m. „id.”, dat bij mnl. *scarn* (Sneek 1456), mnd. *scharn*, ofri. *skern*, ags. *secarn*, on. *skarn* o. „mest, drek” wordt gebracht; dit is verwant met lat. (*mus-*, *su-*) *cerda* „drek”, gr. *σκῶρ*, *σκαιός* „id.”, ksl. *skaredŭ* „vuil, walgelijk” (obg. *skvrŭna* „vuiligheid”, oerslav. **skvŭr-*, met opvallende *v*). Een germ. synoniem van scheerling is ags. *hymblŭc*, *hemblŭc* m., *hymblŭce* v. (eng. *hemlock*).

Scheet znw., mnl. *scete* m. = nhd. *schiss*, mnd. *schete* m. „scheet”. Staat tot schijten als I beet tot bijten.

Scheg, **schegge** znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *skegg* m. „scheg, scheepsneb” uit de. *skjeg* = zw. *skügg* „id.” (= de. *skjeg*, zw. *skügg*, on. *skegg* o. „baard”, dat met on. *skaga* „vooruitsteken”, *skagi* m. „landtong” verwant is) afgeleid. Veeleer echter met 't oog op wfri. *skeg* „scherpe kin”, Zaaansch Amsterdamsch = „neus”, Zaaansch = „wigvormig stuk hout, dikke snee of homp brood” een oorspr. ndl. woord, identisch met het ngerm.

Schei (dwarshout, haarscheiding), mnl. *scuide*, *scēle* v. „plaats waar iets, bijv. een weg, zich in tweeën splitst, twist”. Van scheiden. Met verschillende bet., bij die van scheiden zich aansluitend, komt ook elders **skuiðā(n)*-, **skaiþō(n)*- resp. **skaiðā-*, *-þa-* voor. Een vrij oud woord is mnl. *scēdele*, *scēdele* (-el) v. (m.) „kruin (van 't hoofd), haarscheiding”, onfr. *scēhtla* v. „vertex”, ohd. *scēitila* v. „vertex, cervix capilli” (nhd. *scheitel* m.), mnd. *schēdele* v., -el m. „kruin”, eig. „de plek, waar 't haar zich scheidt”.

Scheiden ww., dial. (Antw. brab.) *schee(d)en*, mnl. *sciden*, *scēden*. Algemeen west- en oostgerm. is 't ww. **skaiþanan*, **skaiðanan* : ohd. *scēidan* (nhd. *scheiden*), os. *skēthan*, ofri. *skētha*, ags. *sc(e)ðdan*, got. *skaidan* „scheiden”. Hiernaast moet met 't oog op meng. *schēden* „scheiden” (eng. *to shed* „vergieten”, ags. **scēðan* < **scāðan*), ndl. *scheiden* een wgerm. **skaidian* aangenomen worden. Van een idg. basis *sk(h)i-t-*, *sq(h)i-t-*, waarvan

ook ier. *scialh*, obg. *šitŭ*, opr. *scaytan* (te lezen voor *staytan*) „schild” en lat. *scūtum* „id.” (ook anders verklaarbaar) kunnen komen, eventueel ook (dan heeft naast *sq(h)i-t-* ook *q(h)i-t-* bestaan) obg. *čŭta*, *čisti* „tellen, rekenen, lezen, eeren”, lit. *skaityti* „tellen”. Idg. *sk(h)i-t-*, *sq(h)i-t-* komt van *sk(h)i-*, *sq(h)i-* (zie *scheen*) evenals 't meer verbreide *sk(h)i-d-*, *sq(h)i-d-*, waarvan lat. *scindo*, gr. *σχιζω* „ik splijt”, arm. *çtim* „ritze mich”, oi. *chinatti* (wortel *chid-*) „hij splijt” en lit. *skėdžiu* „ik scheid”, *skėdrŭ* „spaander”. Voor de bet. van dit woord vgl. *scheen* en ndl. dial. (Aalst) *schjyd*, ohd. *scit* (nhd. *scheit*), ofri. *skid*, ags. *scīd* (eng. *shide*), on. *skíð* o. „blok gekloofd hout” van idg. *sk(h)i-t-*, *sq(h)i-t-*. Misschien mogen we voor alle vormen, ook voor de oi. en arm. wel van *sq(h)*-uitgaan. Zonder *s* wellicht hierbij nog obg. *čėditi* „zeven”, *čisti* (met *s*-opr. *skistan*) „rein” (zie ook heet). Zie nog afscheid, bescheid, scheede, schei, schijten.

I **Schel** (schil, dop), gew. schil, mnl. *scelle*, *scille* v. „schub, schelp, schaal, bast, schors, huls, vlies, schilfer”. *Scille* is wsch. identisch met *scelle* en op een deel van 't ndl. gebied daaruit ontstaan (vgl. bil bij I bal). De meeste mnl. dial. hebben *schel(ta)*; *schilla* o.a. op Goeree en Beierland. = mnd. *schelle* v. „schub, schelp, schaal (van een vrucht, ei, schaaldier)”, ags. *sciell* v. „id.” (eng. *shell*), on. *skel* v. „schelp”, got. *skalja* v. „dakpan”. Uit dit germ. woord fr. *écaille* „schub, schelp, scherp, schilfer” (> ndl. *schalie*). Evenals I schaal, schalin (?), schild, I schol, II school en got. *skilja* m. „slager”, on. *skilja* „scheiden, onderscheiden” (of bij schelen?) verwant met nier. *scōiltim* „ik splijt”, gr. *σκαλλω* „ik hak, woel om”, ksl. *skala* „steen, rots”, *skolika* „schelp”, lit. *skeliŭ*, *skėlti* „splijten”, alb. *hate*, *halε* „schub”, arm. *çelum* „ik splijt”, zonder *s*-misschien obg. *kolja*, *klati* „steken, slachten” (een meer wsch. combinatie hiervoor zie bij schelden), oi. *kāpā-* „doorboord, eenoogig”, *kanaka*-, *kanabha-* „steekvlieg”, misschien ook lat. *culex*, ier. *cuil* „mug”, misschien ook oi.

kälti- „klein deel” e.a. Zie nog *hulst* en *slijten*, *slijp*.

II **Schel** (bel), mnl. *scelle* v. = ohd. *scëlla* (nhd. *schelle*), mnd. *schëlle* v. „schel, bel”. Germ. verwanten: III **schel** bnw., sedert Kil., ags. *sciell*, on. *skjaltr* „luid klinkend” en het germ. sterke ww. mnl. *scellen* „weerklinken, barsten” (nml. *schellen* is een denominativum van II schel), ohd. *scëllan* (nhd. in *zer-schellen* „in stukken geslagen worden”), mnd. *schëllen*, ags. *sciellan*, on. *skjallu* „weerklinken”; met ablaut *schal* en on. *skoll* v. „geblaf, lawaai”. De *ll* òf uit *lu* òf (event. evenzoo bij andere dgl. germ. woordgroepen met *ll*) naar de bij balken en I bel besproken woordgroep. Hierbij met één *l*: on. *skal* o. „lawaai”, *skjal* o. „gebabbel”. Buiten het Germ. zijn tsech. *skoliti* „blaffen”, lett. *skalsch* (**sgol-jo-*) „luidklinkend” verwant. Naast idg. *sqel-* ook *qel-*, *qal-*: zie II hel. Met anderen anlaut de geluid-aanduidende woordfamilies van gillen en kallen.

Schelden ww., mnl. *scelden* „berispen, schelden, uitvaren, kijven, openlijk verklaren (zoo nog in kwijtschelden), noemen”. = onfr. *scëldan* „increpare”, ohd. *scëllan* „schelden, hoonen, schimpen” (nhd. *schelten*), os. **skëldan* (blijkens *skëldari* m. „maledicus”), ofri. *skëlda* „hoonen, openlijk verklaren”, eng. *to scold* „schelden, kijven” (ontl.?). Alle verklaringen zijn onzeker. Men is van de bij II schel besproken basis *sqel-* uitgegaan. Ook heeft men mnl. *scoude* m. „stoot, duw” (conjectuur), ohd. *scaltan* (nhd. *schalten*), os. *skaldan* „voortschuiven, voortstooten” gecombineerd; de bet.-ontwikkeling „stooten” > „schelden” is mogelijk, hoewel onzeker; de verdere combinatie met de woordfamilie van I schel is niet wsch.; dan nog eer (ook onzeker) bij gr. *κλάω* „ik breek”, obg. *kolja*, *klati* „steken, slachten”, lit. *kaliù*, *kälti* „slaan, smeden”, waarbij o.a. nog uit andere taalgroepen ier. *colg*, *calg* „zwaard”, lat. *cláva* „knuppel”, (oi. *kältu-* „hamer”?); in hun oorsprong zullen de bases *sqel-* „snijden” en „steken, slaan” wel identisch zijn. Of komen *schelden* en ohd. *scaltan* enz. van de basis voor „drijven”.

die bij houden besproken is? Zie nog II schouw.

Schelen ww., mnl. *scëlen* „schelen, verschillen, mankeeren, twisten”. = mnd. *schëlen* „verschillen, er toe doen, mankeeren, de grens vormen, twisten”. Of met Teuth. *schellen* „hinderen, deren, schelen” (waarbij *schel* „gebrech”), ook mnd. en nnd., uit **skaljanan*, wsch. van de bij II scheel besproken basis, òf (minder wsch.) = mnd. *schëlen* „scheiden, onderscheiden”, ags. *scilian* (meer *á-scilian*) „afscheiden”, on. *skilu* „beslissen”, waarbij *skil* o. „onderscheid, beslissing, bescheid”, en dus met germ. *i*. [Deze woordgroep is niet met I schel verwant, waarbij wel ags. *á-scilian* (d.i. *á-scielian*), *á-sceatian* „enucleare” hooren.] Event. kunnen in schelen tweeerlei ww. zijn samengevallen. Germ. *skil-* is een verlenging van idg. *sk(h)i-*, *sq(h)i-*; zie bij scheen. Bij schelen hoort mnl. *scële*, *scëel* o. (m.?) „verschil, geschil”, mnd. *schële* „id., gebrek, schade, giens”. Verder hierbij mnl. *scil* (*ll*) m. „verschil, twist”, *scillen* „verschillen, twisten” (nog dial.), nog alg.-nld. in verschil znw. o., verschillen ww. Zie ook geschil.

Schelf znw., mnl. *scelf* m. „hooischelf”. Ouder is de bet. „planken beschoot, planken stellage”, die Kil. opgeeft. = mnd. *schëlf* „planken stellage om iets op of onder te zetten”, ags. *scielfe* v. „planken vloer, verdieping” (eng. *shelf*), on. *skjalf* (in *Hlið-skjalf*) v. „bank”. Van de idg. basis *sqelep-* „snijden, hakken”, waarvan ook ohd. *sceliva* v. „huls, schaal van vruchten”, Kil. *schelje* „schub” en ags. *scielf* m. „rots, tinne” (eng. *shelf*). Zie verder bij half en schilfer en voor de bett. vgl. het materiaal bij I schaal en I schel. — **Schelfer**. Zie schilfer.

Schelkruid znw. o., sedert Kil., **schelwortel** znw., reeds mnl. *schel(le)wortel(e)*, *-worte* v. = mhd. *schël-krüt* (nhd. *schellkrant*) o., ohd. *scëlla-wurz* v., mnd. *schëlle-wort* „schelkruid”. Voor ’t tweede lid zie kruid en wortel, ’t eerste lid is niet voldoende verklaard: een **scëlla* „testiculus”, verwant met I schel, is een willekeurig aangenomen vorm; de afl. uit den lat. naam

chelidonium (gr. *χελιδόνιον*) is aannemelijk. Voor een ndl. synoniem zie gouwe.

Schellak znw. o., nog niet bij Kil. Uit I schel + lak „lak in dunne schilletjes (blaadjes)”. Nhd. *schellack* m. (> de. *skjellak*, zw. *schellack*), eng. *shellac* uit 't Ndl.

Schellen ww., Kil. *schellen* „bellen”. Nhd. *schellen* „id.” sedert 1664. Zie II, III schel.

Schelling, schilling znw., mnl. *scellinc*, *scillinc* (*scēlinc*) m. (*gh*). = ohd. *scilling* (nhd. *schilling*), os. ofri. *skilling*, ags. *scilling* (eng. *shilling*), on. *skillingr*, got. *skillinggs* m. „schelling”. Uit 't Got. obg. *sklēđzi* „ρόμιονα”. Oorsprong onbekend. Men heeft II schel gecombineerd, uitgaande van de bet. „klinkende munt”, maar ook de basis *sqel-* „snijden” (zie I schel), van „afgesneden stuk metaal” uitgaande. Met 't formans *-(l)wja-* ook andere munt-namen, zooals penning, ohd. *silbarling*, *cheisuring* m.

Schelm znw., sedert de 16. eeuw. Evenals de. *skjelm*, zw. *skälm* „schelm”, on. *skelmir* m. „duivel, schelm” uit mnd. *schelme* (*schelmer*), mhd. *schelme* m. (nhd. *schelm*) „schelm”. Dit woord heeft een dgl. bet.-ontwikkeling gehad als 't platte woord aas: 't is identisch met mnd. *schelm* m. „kadaver, aas”, mhd. *schelme* m. „id., pest”, ohd. *scelmo*, *scalmo* m. „pest”. Mnd. *schelm* „schimmel” is hetzelfde woord. Men brengt dit znw., germ. **skalmian-*, bij mhd. (nhd.) mnd. *schal*, Teuth. *schale* „flauw, verschaald”, waarvan md. 1404 *schaln* „dof worden”, 13. eeuw *verschalt* „dof geworden” (van de oogen), ndl. *verschalen*, sedert Kil. Of eng. *shallow* „ondiep”, ook „zwak, mat”, 't zelfde woord is, is onzeker; ook onzeker, maar althans mogelijk is de aangenomen grondbet. „droog” en de combinatie met gr. *σκέλλω* „ik maak droog”, lett. *kalstu*, *kalst* „verdorren”, waarbij ook Kil. *hael* „uitgedroogd, dor, schraal” behoort.

Schelp, schulp znw., dial. ook *scholp*, (Zaansch) *schilp*, mnl. *scelpe*, *scilpe*, *scolpe*, *sculpe* v. „schelp, schub, schilfer”. = Teuth. *scholpe* „schelp”, mnd. *schulpe*,

scholpe „id.”. Wsch. zijn schelp, *schilp* dial. vormen voor schulp evenals *breg*, *brig* naast brug. Bij 't algemeener worden van den vorm schelp kan 't synonieme I schel, mnl. *scelle* (waar-naast in sommige teksten als variant *scelpe* voorkomt!) invloed hebben gehad. Met ablaut on. *skalp* m. „scheede”, de. dial. *skalp* „zaadhuls”; de oospr. bet. van dit woord was wsch. „voorwerp dat opensplijt”; dan werd 't de naam van voorwerpen van een zekeren vorm, speciaal „huls, scheede”. Wij moeten uitgaan van een wortel *sqel-b-*, waarvan wsch. ook ier. *scalp* „gat, spleet” en obg. *sklabiti se* „(den mond openen) glimlachen” komen en die een verlenging is van *sqel-* (zie I schel).

Scheluw. = II scheel.

Schelvisch znw., mnl. *scelvisc* m. = mnd. *schellevisch* > nhd. *schellfisch* m. „schelvisch”. Samenst. van *scelle* „schilfer” (I schel) + visch: „schilfervisch, visch waarvan 't vleesch gemakkelijk uiteenvalt” (niet = „schubvisch” of „visch, die zich met schelpdieren voedt”); vgl. voor de bet. russ. *stojistaja treska* „schelvisch”, letterlijk „uit lagen bestaande kabeljauw”. Uit het Ndl. ofr. *esceljin* (fr. *aiglejin*, *aigrefin*) „schelvisch”.

Schelwortel. Zie schelkruid.

Schemel znw., dial. *schamel* (o.a. Zaansch, in verschill. technische bett.), mnl. *scāmel*, *scēmel* m. „voetbank, stut”. = ohd. *scamal*, *scemil*, os. *skamel* (in *fót-skamel*), ags. *sceomol*, *scāmel* m. „voetbank, lage stoel” (eng. *shambles* mv.). Uit lat. *scamellum* „id.”. Vgl. *schabel*. De vocaal-wisseling in mnl. *scāmel*, **scēmel* enz. is een gevolg van den ablaut *-at-*, *-il-* in de ook in 't Germ. als suffix gevoelde tweede lettergreep.

Schemer znw., bij Kil. in de bet. „schaduw”, evenzoo reeds laat-mnl., als tenminste *scēmerachtich* „schaduwrijk” (1488) van *schemer* komt en niet evenals dit znw. zelf van 't ww. **schemeren**, mnl. *scēmeren* „met schaduw bedekt zijn, schemeren, schitteren”, ook „nubilare (oculum)”, = mnd. *schēmeren* „beschaduw, donker zijn, worden of maken, schemeren” (met os. vocalisme *sci-*

meringe „schemering”, Cheltenham'sche glosse) (waarnaar nhd. *schimmern* met het zuw. *schimmer* m.), ags. *scimrian* „glanzen” (*scymriend* „ceruleus”; eng. *to shimmer*). Dit sluit zich aan bij mnl. *sceme* m. v. o. „schaduw, schim, lichtglans”, mhd. *schēme* (nhd. *schemen*), os. *skimo*, ags. *scima* m. „schaduw”, on. *skimi* m. „glans”. Met ablaut: onfr. ohd. *scīmo*, os. *skīmo*, ags. *scīma* m. „glans”, got. *skēima* m. „fakkel”, waarbij zich hagelandsch *schijmel* „schaduw” aansluit. Met suffix idg. *-mon-* van de basis *skʷ-*; zie schijnen. Een stam **skima-* behalve in on. *skim* o. „glans” wsch. in mnl. *scim*, *scem* (m.?) „schaduw, schim (van een afwezige)” (nml. schim, Kil. *schimme* „Holl.”; de *mm* is bij onze opvatting als secundair te beschouwen), mhd. *schim* m. „schaduw, schaduwbeeld”. Voor de bet. vgl. nog mnl. *be-schēnen* „beschaduwen” (Limb. Serm.). Zie I, II schimmel.

Schenden. Zie schande. Voor de nml. sterke flexie vgl. zenden.

Schenkel znw., mnl. *scenkel* m. = mhd. (nhd.) mnd. *schenkel* m. „schenkel”. Bij germ. **skanka-*, waarop on. *skakkr* „scheef” teruggaat; vgl. met dgl. bet.-ontwikkeling als schenkel noorw. dial. *skouk* (mv. *skenker*) v. „schenkel, dijbeen”, oostfri. *schanke* „been, bot”, vla. *schank* „been, voet, arm, vuist”, ags. *sc(e)ouca* m. „scheen, dij” (eng. *shank*) en met ablaut: 1. schonk, 2. ohd. *scincho* m. (nhd. *schinken*), *scincha* v. „beenpijp, schenkel”, os. *skinka* v. „schenkel, been”, waarvan mnd. *schinkel* m. „schenkel, wagenas” = mnl. (nog dial.) *scinkel* m. „id.” (minder wsch. met schenkel geïdentificeerd). Zonder anlauts-*s* nhd. *hanke* v. „heup, schenkel” (> fr. *hanche* „heup”). De grondbet. van de basis is „buigen, krom zijn” (vgl. voor de bett. I ham, en gr. *σκέλος* „schenkel, been” van de bij II scheel besproken basis) en de combinatie met de woordfamilie van hinken is dus weinig wsch. Wel zouden gr. *σκήμη* „scheen”, ier. *cnám* „been” verwant kunnen zijn.

Schenken ww., mnl. *scenken*, *scinken* (zwak, later-mnl. ook al sterk, vgl. zenden) „inschenken, tracteeren op

(wijn, een maaltijd e.dgl., ter eere van iemand), geven”. = ohd. *scenchen* „inschenken, te drinken geven” (mhd. nhd. *schenken*; mhd. reeds met de bet. „geven”), os. *skenkian* „id.” (mnd. *schenken* ook „geven”; > on. *skenkja* „inschenken”), ofri. *skenka*, *skanka*, *skenzia*, *skansa*, ags. *scencan* „inschenken”. Hierbij mnl. *scenke*, *scinke* (ook al *scenker*, *scinker* > nml. schenker), ohd. *scencho* (nhd. *schenk*), os. *skenkio* m. „schenker” (uit 't Du.-Ndl. fr. *échanson*); ofri. *skenzie* (*schansa*) v. „schenkkant”; ags. *scenc* m. „drinkbeker, drank”. Men combineert deze woordfamilie met die van schenkel: sommigen gaan van laat-mhd. *schanc* m. „glazen-, pottenrek” uit, wat wegens het late en op zeer beperkt gebied voorkomen van dit woord onwensch. is, anderen nemen — plausibeler — een grondbet. „(een kan) scheef houden” aan, daarbij wijzend op on. *hella* „uitgieten” (van *hallr* „hellend”, zie hellen).

Schennis znw., mnl. *scennisse*, *scinnisse*, *-ness* v. uit **scendnisse*, naast *scendnisse* v. Van schenden. Vgl. vonnis. — **Schennen** ww., reeds mnl. voorkomend, kan onder invloed van schennis zijn opgekomen, maar ook kan het zijn ontstaan, doordat men de *t* (*d*) van het verl. deelw. mnl. *ghescant* (*ghescent*) e.dgl. vormen als formantisch element voelde.

Schepel znw. o., mnl. *scēpel* o. (m.) „schepel” (voorwerp en inhoudsmaat, ook vlaktemaat). = ohd. *sceffil* (nhd. *scheffel*), os. *skepil* m. „schepel”. Afl. van mnl. *scap* (*scāpes*) o. „houten rek, plankenkast” (nml. dial. *schap* „plank”), ohd. *scaf* (nog opperdu. *schaff*), *scapf*, os. *skap* o., ofri. *skep* „vat”, waarbij zich nog on. *skeppa* v. „schepel” aansluit. Laat-on. *skáp* o. „kast” komt van mnd. *schap* (*pp*) o. „id.”. Men leidt germ. **skapa-* (**skappa-*) „vat, schotel” (waarbij nog **skapān-*: os. *skapō* m. „een soort keukengereedschap”) wel uit het synonieme lat. *scapium*, *scaphium* (gr. *σκάφιον*) of — wat formeel aannemelijker zou zijn — uit vulgairlat. **scapa* (= lat. *scapha* „boot, schuit”, gr. *σκάφη* „id., kuip, schaal”) af; deze verklaring is wellicht ten deele juist:

dan zullen we echter wel een kruising van ospr. rom. en ospr. germ. woorden moeten aannemen; voor de germ. woordgroep zie scheppen. Zie ook II schop.

Schepen znw., mnl. *scēpene*, *scēpen* m. = onfr. *scapeno* „iudex”, ohd. *sceffino*, *sceffin*, *scaffin* (nhd. *schöffe*), mnd. *schēpen(e)*, owfri. (wsch. uit 't Ndl.) *skēp(p)ena* m. „schepen”. Een sedert Karel den Grooten voorkomend germ. woord, waarop ook mlat. *scabīnus*, it. *scabino*, fr. *échevin* „schepen” teruggaan. Bij scheppen. De oospr. bet. zal „verordenaar, iemand die (vonnis-) bepalingen maakt” geweest zijn.

Scheppen ww., mnl. *sceppen*. Ofschoon dit mnl. ww. zoowel in de bet. „haurire, putten” (overdr. „zich verschaffen”) als in de bet. „creare, voortbrengen, fatsoeneeren” (overdr. „uitdenken, ontwerpen, bepalen, beschikken”) gew. sterk is (in beide bett. ook, hoewel zelden, zwak), moeten we twee ww. onderscheiden: 1. mnl. *sceppen* „haurire” = ohd. *scepfen* (sterk; nhd. *schöpfen*), os. *skeppian* (zwak) „id.”, een oospr. zwak ww., wsch. een afl. van germ. **skap-* „vat” (zie schepel); vgl. nog on. *skap-ker* o. „biervat, waaruit de drinkhorens gevuld worden”, got. *skapja* (in 't lat. epigram „de convivis barbarorum”), gew. als „schenker” opgevat, — 2. mnl. *sceppen* „creare” = ohd. *scepfen* (waarbij nhd. *schöpfer* m., *schöpfung* v.; ohd. ook al de neubildung *scaffan*, nhd. *schaffen*), os. *skeppian*, ofri. *skeppa*, ags. *sciēppan*, (on. zonder *j*: *skapa*), got. *ga-skappjan* „creare, maken” (in verschillende talen ook „vaststellen, inrichten”; overal sterk), waarnaast ohd. *scaffōn* (nhd. *schaffen*), on. *skapa* (zw.), *skepja* (zw.) „id.”. Bij 2. sluiten zich -schap, schepen aan; mogelijk is ook **skap-* „vat” (zie boven bij 1) verwant (zie echter bij II schop). De bett. zouden zeer goed te rijmen zijn, als we „maken, creare” uit de grondbet. „door beitelten kunstvol vervaardigen” mogen afleiden: dan zou **skap-* oospr. „het uitgeholde, uitgeschaafde voorwerp” beteekend hebben. Een basis *sqab-* „beitelen, schaven” heeft men inderdaad behalve

voor scheppen enz. aangenomen voor lat. *scabo* „ik kras, wrijf, beitel” en zijn balt.-slav. verwanten; het ligt echter meer voor de hand om hiervoor van **sqabh-* uit te gaan: zie schaven; naast de synonieme aldaar besproken bases *sqap-* en *sqabh-* kan echter best *sqab-* hebben bestaan Bij elke verklaringshypothese blijft hier veel onzeker. Zie nog schepel. — **Schepsel** znw. o. Sedert Kil. en den Teuth.

Schepter znw., reeds in Maerlant-handschriften in de vormen *sceptre*, *cept(e)re*, *septre* v. (m.o.?). Uit gr.-lat. *scēptrum* (Maerlant ook *sceptrum*), deels door fr. bemiddeling. Ook elders ontleend.

Scheren ww., mnl. *scēren* (sterk) „schaven, schrappen, scheren”. = ohd. *scēran* „scheren, afsnijden” (nhd. *scheren*), os. *skēran* „id.”, ofri. *skēra* „scheren, maaien”, ags. *sciēran* „scheren, snijden” (eng. *to shear*), on. *skēra* „snijden, stuk-snijden, afsnijden, scheren, slachten, beitelten”. Verwant met ier. *scaraim* „ik scheid”, lat. *caro* „vleesch”, oospr. „(afgesneden) stuk” blijkens osk. *carneis* „partis” en umbr. *karu* „pars”, gr. *καίρω* „ik scheer, snijd af”, russ. dial. *kor'* „mot” (voor de bet. zie bij I mol en I mot), lit. *skiriu*, *skirti* „scheiden”, alb. *sker* „ik scheur vaneen”, arm. *k'erem*, *k'orem* „ik kras, schrijf”, oi. *krnāti*, *krnōti* „hij wondt, doodt”. Een met *t* verlengde basis (wellicht oospr. praesensstam) in lit. *kertū* „ik houw”, russ.-ksl. *črīta*, *črēsti* „snijden”, oi. *krnātati* „hij snijdt”, (arm. *k'ert'em* „ik vil, schil”?), alb. *k'eš* „ik scheer”; vgl. ook nomina als lat. *cortex* „schors”. Uit het Germ. zijn o.a. nog verwant de bij haren, I, II schaar, schaad, scheer, scheur, II schor, schrand, der besproken woorden, benevens 't zwakke ww. **skarjanan*, mnl. *scēren* „scharen, schikken, toedeelen, bepalen, beramen, spannen” (hierbij nnl. *schering*, Teuth. *scheryug*, mnd. *schēringe* v.; verder leeft het ww. voort in de ook in 't Du. voorkomende samenst. bescheren, mnl. nog met zwak verl. deelw. *bescēert*, wsch. ook in gek-scheren; vgl. Kil. *scheeren*, *scheren* „parare, praeparare, ordinare, formare,

lingere, agere, gerere" en zie bij gek-scheren), ohd. *scerian* „toedeelen, bepalen" (nhd. in *bescheren*), os. *skerian* „id., indeelen", ags. *scierian* „toedeelen, beschikken"; verder mhd. *schuor* v. „het scheren" (nhd. *schur*), westf. *schór* v. „id., schering." Zie nog voor verlengde bases scharrelen, scherf, scherp, schort, schorten. Nnl. zich weg-scheren is wsch. een germanisme; mhd. *schürn*, laat-mnd. *schëren* „snel wegloopen", nnl. zich (weg)scheren „id." = scheren „afsnijden" en niet met scherts verwant. Vgl. mnl. *hencn scäven* in gelijke bet.

Scherf znw., mnl. *scarf*, *scerf*, *scerf* m. o., *scerve* v. „scherf, brok, pot, pan, een muntje". Hierin zijn vormen met *a* en met *e*, eventueel ook met *i*, samengevallen: vgl. 1. mnd. *scharf* o. „klein muntje", on. *skarfr* m. „stompje, eendstuk"; 2. ohd. *scerf* (nhd. *scherf*(*lein*)), mnd. *schurf* o. „klein muntje"; 't laatste kan ook = *scharf* zijn; 3. ohd. *scirbi* v. o. (nhd. *scherbe* v.), os. *skerbin* o. (in samenst.) „aarden pot" (wsch. *e* < *i*). Hierbij de ww.: 1. ohd. *scarbôn*, mnd. mnl. *scharven*, *scherven* (nog zuid-nld.) „in kleine stukken snijden", ags. *scarfian* „id.", 2. ags. *scorfan* „knagen, bijten" (de mnl. mnd. *e*-vorm hoort wsch. niet onder 2; vgl. scherp). Verwant zijn ksl. *črěpŭ* „scherf", russ. *čěrep* „schaal (van schaaldieren), schedel", opr. *kerpetis* „schedel", lett. *schkėrpele* „splinter", oi. *karpara-* „schaal, hersenpan", misschien gr. *σχορνιο;* „schorpioen, een stekelige zeevisch", niet arm. *karap'n* „schedel". De basis (*s*)*gerp-* is uit (*s*)*ger-* (zie scheren) verlengd; wellicht is 't uitgangspunt der verlengde basis een nomen *(*s*)*gerpo-* „afgesneden stuk" geweest. Sommige der bij herfst genoemde woorden hooren misschien bij dit (*s*)*gerp-* en niet bij de daar besproken gelijklopende basis, die „een pluk-, grijpbeweging maken" beteekent. Er is weinig reden om de beide bases voor identisch te houden. Vgl. nog schreef, schurft. Kerven kan niet verwant zijn.

Schering. Zie scheren.

Scherlel. Zie scharlel.

Scherm znw. o., mnl. *scerm* (*scœrm*) o. m. = ohd. *scirm*, *scïrm* (nhd. *schirm*), mnd. *schërm* o. „scherm, beschutting". Of met idg. *sk-* en verwant met oi. *čárman-* „schutdak, scherm, beschutting" (zie bij II roest) óf (niet wsch.) met *sq-* en verwant met oi. *čárman-* „huid", misschien hierbij ook ksl. *črěmŭ* „teut", dat echter ook het ontleende germ. woord kan zijn. In 't laatste geval wsch. met oi. *čárman-* en lat. *corium* „huid" bij den wortel (*s*)*ger-* „snijden" (zie scheren). Dat mnl. *hermen*, gew. *ghe-hermen* „rustig zijn, rusten", onfr. *ge-hirmon*, *-un* (voor *-en*) „quiescere, cessare", ohd. *hirnen* „rusten" met scherm verwant zijn, is onwsch.; men combineert ze wel met oi. *črěmyati* „hij wordt moe, tobt zich af". — Afl.: mnl. *scermen* „beschermen" (zie beschermen), ook „vechten, schermen" (mnl. *schermen*), (onfr. *scirmbre* m. „protector"), ohd. *scirmen* (nhd. *schürmen*) „beschermen", mhd. *schürmen*, mnd. *schermen* ook „pareeren, vechten, schermen". Uit 't Germ. de rom. woordgroep van it. *schermo* „bevestiging", *schermire* „schermen".

Scherminkel. Zie scharminkel.

Schermutselen ww., Kil. *schaermutselen*, reeds mnl. blijkens *schermusselinghe* v. Van mnl. *schermutsen*, *scha(e)rymutsen* (ook bij Kil.) = mhd. *scharmützen*, *scharmützen* (ook al, als in 't Nhd., *scharmützelu*), mnd. *scher-*, *scharmützen*, *-mussen* (*-musselen*) „schermutselen", eng. *to skirmish* „id.". Mhd. ook *scharmützel*, *scharmützel* m. (nhd. o.) „schermutseling", ook mnd. Uit de rom. groep van onfr. *escarmochier*, fr. *escarmoucher* „schermutselen", *escarmouche*, it. *scaramuccia* „schermutseling", die van it. *schermire* (zie schermen) komt.

Scherp bnw., mnl. *scarp*, *scærp*, *see(e)rp*. Met *e* uit *a* vóór *r* + labiaal (vgl. *derven*). = onfr. *scarp*, ohd. *scarf* (nhd. *scharf*), os. *skarp*, ofri. *skerp*, ags. *scæarp* (eng. *sharp*), on. *skarpr* „scherp". Hierbij ags. *scæarpian* „een insnijding maken" en met ablaut: 1. ags. *scorpan* „krabbelen, prikkelen" (mnl. *scerpen* „koppen zetten"? Of ouder *ar*? Of met metathesis?), 2.

mnl. *scorpen*, *scurpen* „opensnijden, ontweiden” (nog zuidndl.), ohd. *scurfen* „id.” (nhd. *schürfen*), os. *skurpian* (in *ūt-gi-skurpian* „ontweiden”) en 3. de woordfamilie van schrapen. Van de basis idg. (*s*)*qereb-* „snijden”, waarvan ook ier. *cerb* „scherp”, lat. *scrobis* „groeve”, ksl. *skreba* „ik krab, kras”, lett. *skarbs* „scherp” *skrabt* „uithollen, krassen, schaven”, lit. *ūt-skrabai* „afval van goed”. (*S*)*qereb-* is uit (*s*)*qer-* (zie scheren) verlengd. On. *skarpr* beteekent ook „verschrompeld, uitgedroogd”; in deze bet. behoort het bij on. *skorpinn* „verschrompeld”, *skorpna* „verschrompelen, uitdrogen” (zie schrompelen). — **Scherpen** ww. Sedert 't Mnl. Onfr. Mhd. Os. Ags. — **Scherprechter** znw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Uit **scarpe rechter*, dat mnl. niet voorkomt; wel echter 't mhd. equivalent. —

Scherpte znw. Sedert Kil.

Scherts znw., **schertsen** ww., door Kil. „Germ. Sax. Sicamb. Holl.” genoemd, zelden reeds oostmnl., ook in den Teuth. Uit mhd. (nhd.) *schërz* m. „vermaak, spel”, *schërzen* „vroolijk springen, zich vermaken, schertsen”, waarbij nog mhd. *scharz* en *schurz* m. „sprong”. Uit het Hd. ook mnd. *schers* o. „scherts”, it. *scherzo* „grap, scherts, spot”, *scherzare* „schertsen, dartelen, stoeien” (als muziektermen internationaal). Wellicht (in dat geval zijn de ablatende znww. secundaire formaties) uit **schërnzen*, van ohd. *scërn* m.o. „scherts, dartelheid, handigheid” = mnl. *scëren* (*scären*, *sc(e)rn*) o.m. „scherts, spot”, onfr. *scërn* „illusio, subsannatio”, os. **skërn*, waarvan *skërnlik* „mimicus”. Hierbij ook ohd. os. *skirno* m. „scurra, histrio”. Germ. **skër-na* hoort bij 't ww. mnl. *scëren* (gewoner is *scërenen*) „dartel zich gedragen, (be-) spotten”, ohd. *scëron* „dartel zijn”, mnd. *schëren* „spotten, hoonen”. Verwant zijn lat. *scurra* „hansworst”, gr. *σκαιω* „ik spring, dans”, obg. *skorü* „snel”. Anderen zien in mhd. *schërz* een wortel-nomen van de verlengde basis germ. *skert-*, idg. (*s*)*qered-*, een ablauteursvorm van (*s*)*qered-*, waarvan ook ratelen en de daar genoemde woorden komen, volgens sommigen ook on. *skart* o.

„pronkerig uiterlijk of optreden”, noorw. *skertast* „grappen maken”. Met (*s*)*qeren* (*s*)*qered-* combineert men nog wel (*s*)*qeres-*, waarvan I ros.

Schets znw., nog niet bij Kil. Gaat evenals nhd. *skizze* v. (> de. *skitse*, zw. *skits*), fr. *esquisse*, eng. *sketch* (wellicht uit 't Ndl.) „ontwerp, schets” op it. *schizzo* „id.” terug, dat uit lat. *schidium* (gr. *σχέδιον*) „iets dat voor de vuist gemaakt is” wordt afgeleid, maar ook wel anders wordt verklaard.

Schetteren ww. Zie schateren.

Scheuken (zich) ww., nog niet bij Kil. Wellicht bij I schok. Of een vervorming van schurken?

Scheur znw., mnl. *scöre*, *scöre* m.v. „scheur, breuk, gat, spleet”. = mnd. *schöre* m. „id.”, stam **skuri-*. Hiernaast **skuró-* in on. *skor* v. „spleet, inkerving” (en „400-tal”, zie I scha ar). Bij scheur het ww. mnl. *scören*, *scören* (mnl. *scheuren*), mnd. *schören* „scheuren, breken”, met dezelfde schwindstufevocaal ook on. *skurör* m. „het snijden, maaien”. Zie nog II schor. Ablautend met scheren.

Scheurbuik znw., sedert Kil. Evenals mnd. *schorbük* m. (> on. *skyrbjúgr* m., de. *skjörbug*, zw. *skörbjugg*) „scheurbuik” naar buik vervormd uit **schorbüt* < mlat. *scorbütus*, waaruit ook nhd. *skorbut* (en *scharbock*) m., Waasch *scheurbek*, N.Brab. *scheurbot*, it. *scorbuto*, spa. port. *escorbuto*, fr. *scorbut*, eng. *scurvy* „id.”. Waarschijnlijker dan de verklaringen uit ndl. *scheuren* (waarbij *-but* enz. onverklaard blijft), uit 't Lapsch of Samojeedsch, uit russ. *skrobot* „het krabben” is de — eveneens niet zekere — afl. uit de germ. woordgroep van *schurft*.

Scheut znw., mnl. *scöte* (*ö*) m.v. „shot, pijl, stroom, scheut, spruit”. = ohd. *scuz* (*sz*; nhd. *schuss*) m. „shot, stroom, pijl”, mnd. *schöte* m. „shot, pijl, geweerlading”, ags. *scyte* m. „het schieten, shot, pijl”, met afwijkende bet. on. *skutr* (gen. *-ar*) m. „achtersteven”. Bij schieten. Voor de bet. „spruit” vgl. ohd. *scoz* o. (nhd. *schoss* m.), *scozsa* v., mhd. *schüszelinc* (nhd. *schössling*) m. „id.”. — **Scheutig** bnw. In de tegenw. bet. sedert Kil. Laat-

mnl. *scotlich*, *scötlich* (*gh*) = „voortvarend, kwetsend”.

Schicht znw., mnl. *scicht* (*scichte*), *seecht* m.v.o., germ. **skexti-* > **skixtl-*, resp. **skextu-*, **skexta-*. Van den stam van geschieden. Vgl. schichtig.

Schichtig bnw., niet mnl. noch bij Kil., wel in 't 17.-eeuwsche Holl., ook = „snel, haastig” (nog dial.). = ohd. *scihlīg* „schuw, schuchter”, westf. *schichtig* „schuw, terughoudend, voorzichtig, slim”, fri. *skichtich* „schichtig, schuw”. Van den stam van geschieden: oorspr. = „gauw op den loop gaande”. Zansch *skifter* „schichtig”, *skiftig* „id., haastig, beweeglijk”, fri. *skiftich* „schichtig, afkeerig” weerleggen deze etymologie niet: eer hebben ze secundaire *ft.* Vgl. schicht.

Schielijk bnw., door Kil. „Holl. Fland.” genoemd, reeds mnl. Vooral komt 't mnl. bijw. *scielike* „snel, weldra” voor. Wsch. uit **skeza-līka-* en met schichtig en geschieden verwant; dial. (o.a. Bredasch) komt schielijk met de bet. „schichtig” voor. Identiteit van schielijk met Kil. en nml. dial. (vla., Goer.) *schierlijk* (van *schier*) is niet wsch.

Schieman znw., sedert Kil.; bij dezen ook de al mnl. vorm *schimman* m. = mnd. *schipman*, *schinman* m. (nhd. *schimman*), de. *skibmand* „schieman”. Samenst. van *schip* en *man*. Waar en hoe de vorm *schieman* is opgekomen, is onzeker.

Schier bijw., mnl. *sciēre*, *sciē* „snel, vlug, spoedig, terstond, weldra, bijna”. = ohd. *scēro*, *sciaro*, *scioro* „snel, terstond”, mnd. *schēr(e)* „snel, weldra, bijna”. Bijwoord bij ohd. *scēri* „sagax, acer ad investigandum”, nld. dial. (vel.) *schier* „wild, onbesuisd”. Was de oorspr. bet. „sagax”, zie dan de bij scheen vermelde etymologie. Anders wellicht van den bij schijnen besproken wortel, met de oorspr. bet. „flikkerend”? Germ. **skē²ri-* zal wel *ē* uit *ēi* hebben, zoodat we van een *i*-wortel moeten uitgaan (vgl. hier).

Schiēten ww., mnl. *sciēten* „zich of iets anders snel bewegen”, specialer o.a. „uitspruiten, (een pijl e.dgl.) schieten, werpen”. = onfr. *sciētan*, ohd. *scio.75an*

(nhd. *schiessen*), os. *skiotan*, ofri. *skiāta*, ags. *scōtan* (eng. *to shoot*), on. *skjōta*, kringgot. *schieten* „snel bewegen, schieten, duwen”. Germ. **skeutō* „ik beweeg snel” = alb. *he⁹* „ik werp”, idg. **sqeudō* of **skēudō*. Met **sqeudō* zouden oi. *skū-n-date* „hij springt vooruit, ijll”, lit. *skudrus* „flink, scherp”, eventueel ook met overdr. bet. gr. *συδραϊνω*, *σχιζομαι* „ik ben boos” e.a. verwant kunnen zijn, hoogerop de bij hotsen besproken vormen met *q*-anlaut, — idg. *skēud-* kan een verlenging zijn van *skēu-*, waarvan ksl. *sovati* „werpen, slingeren”, lit. *száuju*, *száuvi* „schieten”; een dgl. verlenging met *d* is bij gieten besproken. In de basis van gieten ziet men wel een anlautsvariant (*jeu-d-*) van *skēu-d-*. Vgl. nog *schieut*, *shoot*, *shot*, *schuit*, *schut*, *geschut*.

Schiften ww. Kil. vermeldt *schiften* „verdeelen” als „Holl.” en *schiften*, *schiffen* (van melk) zonder zoo'n locale aanwijzing. Beide ww. zijn identisch. De vorm *schiffen* ontstond, doordat het taalgevoel uit den 3.pers. *schift*, het verl. deelw. *geschift* e.dgl. een stam *schif-* abstraherde. Mnl. (noordndl.) *schiften* komt reeds voor met de bet. „scheiden, deelen” naast *scichten* „id.” met *cht* uit *ft.* = mnd. *schiften*, *schichten* „deelen, regelen” (*schift* „geschift”, van melk e.dgl.), ofri. *skiffta* „regelen”, ags. *sciftan* „deelen, regelen, bepalen” (eng. *to shift*), on. *skipta* „verwisselen, ruilen, deelen, beslissen”. Kan (misschien als denominativum van een bnw. **skiffta-*) behorende bij on. *skipa* „toedeelen, regelen, bepalen”. Deze basis, idg. *sq(h)ib-* „snijden, splijten”, waarvan ook *schip* kan komen (en lett. *schk'ibūt* „snijden, hakken”? Zie echter *schaven*), is een verlenging van *sq(h)i-* „id.”; zie *scheen*. *Schiften* zou ook van de basis germ. *skif-*, idg. *sq(h)ip-* (eveneens uit *sq(h)i-* verlengd) gevormd kunnen wezen, waarvan ofri. *skiffta* „beslissen, onderzoeken” komen kan benevens mnl. *sciefelen* „uiteen doen gaan, in de war brengen”, *scēve* v. „klein stukje, schijfje, afval van vlas”, vla. *schef*, *schif* o., nhd. *schebe* (md. al 1422), mnd. *schēve* v. „afval van vlas”, ohd. *scivaro* m. (nhd. *schiefer*), mnd. *schēver* m., eng.

shiver „scherfje”, mnl. *scēver-steen* n. „silex”, misschien ook schijf en verwant en ksl. *cēpiti* „splijten”. Naast (*s*)*q*(*h*)*ip*- een synoniem (*s*)*qep*-, (*s*)*qap*-; zie schaven.

Schijf znw., mnl. *scīve* v. „schijf, plat rond voorwerp”. = ohd. *scība* (nhd. *scheibe*), os. *skīva*, ofri. *skīve* (in *kné-skīve* „knieschijf”), meng. *schīve* (eng. *shive*), on. *skīfa* v. „id.”, in sommige talen ook „bal, bol”. Verwant met gr. *σχοίπος* „pottenbakkersschijf”. Uit 't Germ. misschien hierbij mhd. *schiben* (sterk) „(zich) rollend voortbewegen, draaien, keeren”, mnd. *schīven* „rollen, wentelen”, noorw. dial. *skīva* „een plat voorwerp vooruitschuiven”. Verwantschap met de bij schacht besproken basis *sqip*- (*skīp*-?) is met 't oog op de bett. van gr. *σχιπιω*, *σχιπιω* niet onmogelijk, maar toch ook niet wsch. 't Zelfde geldt van de combinatie met *scheef*, terwijl ook identificering van idg. *sqip*- met *qsip*- (in lat. *dissipō* „ik werp uit elkaar, verstrooi”, oi. *kšipáti* „hij werpt, slingert”) semantisch en formeel mogelijk, maar zeer onzeker is. Waarschijnlijker is nog de combinatie van schijf en gr. *σχοίπος* met de bij schiften besproken basis idg. *sq(h)ip*-; de woorden zouden dan beteekenen „afgeslagen, afgespleten, behouwen voorwerp”: mhd. *schiben*, mnd. *schīven*, noorw. dial. *skīva* zouden dan van schijf te scheiden zijn.

Schijn znw., mnl. *sciyn* m. o. (*scīne* m.v.) „glans, schijn, uiterlijk, wezen, manier, toestand, blijk, bewijs, acte”. = ohd. *scīn* m. „glans, schijn, helderheid, duidelijkheid” (nhd. *schein*), os. *skīn* m. „glans”, ofri. *skīn* (m. o.?) „(zonne)schijn” (in samenst. ook *skīn* o., *skīne* v. „bewijs”), ags. *scīn* o. „wondere verschijning, spook”, on. *skīn* o. „glans”. Verbaalnomen bij mnl. *scīnen* (nld. **schijnen**), ohd. *scīnan* (nhd. *scheinen*), os. *skīnan*, ofri. *skīna*, ags. *scīnan* (eng. *to shine*), on. *skīna*, got. *skēinan* „glanzen, schijnen” (in verschill. talen ook secundaire bett.). De *n* is formantisch; wsch. kwam hij ospr. alleen in den praesensstam voor. Evenals *schemer* en mnl. *scier(e)* „glanzend, grijs” (nog in Schiermonnikoog „eiland der grijze monniken, d. i. der

Cisterciënsers”), onfr. *scieri* „lucidus”, mhd. *schīr* „glanzend, klaar, zuiver” (nhd. *schier*), os. *skīri*, *skīr* „rein, zuiver”, ofri. *skīre*, *skīr* „baar (geld)”, ags. *scīr* „doorzichtig, klaar, zuiver” (eng. *sheer*), on. *skīrr* „glanzend, klaar, duidelijk, rein”, got. *skēirs* „klaar, duidelijk”, met ablaut on. *skērr* „rein, helder, duidelijk” van de basis *skī-*, waarvan ook o.a. (ier. *cir* „git”?), gr. *σκία* „schaduw”, obg. *šēnā* „schaduw”, *šijati* „schitteren”, alb. *hé* „schaduw”, oi. *cháyá-* „glans, schaduw”. Lat. *scaeva* „voorteeken” hoort hoogstwsch. niet hierbij, dan nog eer bij *scævus* „linker”. Voor een synonieme basis met *q* zie heet en -heid. Uit 't Germ. wsch. russ. *ščírjij* „zuiver, oprecht”. — **Schijnbaar** bnw. Reeds oostmnl. ohd. — **Schijnheilig** bnw., sedert Kil. — **Schijnsel** znw. o. Reeds mnl. mnd.

Schijten ww., mnl. *scīten*. = ohd. *scīzan* (in *bi-scīzan* „bevuilen”; nhd. *scheissen*), mnd. *schīten*, ags. *scītan* (eng. *to shit*), on. *skīta* „cacare”. Hierbij scheet en mnl. *scīte* v. „ontlasting, stront”, mhd. *schīze* v. „diarrhoea”, mnd. *schīte* v. „drek”, on. *skītr* m. „id.”, mnl. *scitte* v. „id.”, ags. *scitte* v. „diarrhoea”. Wsch. gaat de bet. „cacare” op „afscheiden” terug, dan is germ. *skīt*- = de bij scheiden besproken idg. basis *sq(h)id*- „splijten, scheiden”. Vgl. vooral lit. *skįstas*, lett. *schk'idrs* „diarree hebbend” en met idg. *t*: nier. *sgeith* „act. of spewing, vomiting, shedding”, kymr. *chwyydu* „braken”.

Schik znw., sedert Kil., die nog niet de bet. „aangename stemming” kent, alleen „orde, inrichting” e.dgl. = mhd. *schic* (*ck*) m. „plaats waar men iets zet of heenzendt” (nhd. *schick* m. „betamelijkheid” enz.), mnd. *schik* (m. ? *ck*) „vorm, goede toestand”. Evenals 't bnw. **schikkelijk**, dat reeds laat-mnl. mhd. (md.) mnd. en in den Teuth. voorkomt, van 't ww. **schikken**, mnl. *scicken* „ordenen, voegen, tot stand brengen, bestemmen, zenden”, = mhd. mnd. *schicken* „ordenen, gereed maken, volvoeren, richten, zenden” (nhd. *schicken*); owfri. *schicken* „schikken” is ontleend. Wij kunnen, zooals gew.

gebeurt, van germ. **skikkianan* < **skekkianan* uitgaan, *kk* uit idg. *qu* verklaren en de woordfamilie van geschieden combineeren: de oorspr. bet. was dan „voortbewegen” of „doen gebeuren”; voor den vorm vgl. *bikken*. Ook zouden we van germ. **skikkó*- kunnen uitgaan, *kk* uit idg. *ghn* verklaren en russ. *sigát* „springen”, oi. *éighré*- „snel” vergelijken: de idg. wortel was **an* (*s*)*kúgh-* „(zich) vlug bewegen”.

Schil. Zie I schel.

Schild znw. o., mnl. *scilt* (*d*) m. = ohd. *scilt* (nhd. *schild*), os. *skild*, ofri. *skeld*, ags. *scield* (eng. *shield*), on. *skjoldr*, got. *skildus* m. „schild”, germ. **skeldu-*. De eenige plausible hypothese gaat van een idg. grondvorm **sgel-tú-* uit, een afl. van de basis *sgel-* „splijten, hakken” (zie I schel): de oorspr. bet. was dan „afgeslagen stuk hout”, en verwant is lit. *skiltis* „afgesneden schijf”, misschien ook oi. *khetá*(*ka*)- „schild”. Vgl. voor de bet. nog oi. *phálaka-* „plank, lat, schild” bij *phálali* „bij barst, springt stuk”.

Schilder znw. Later-mnl. *scibler* m., oorspr. „schildmaker”, beteekent gewoonlijk (altijd?) „wapenschilder, decoratieschilder, schilder”. Ook mnd. *schiltler*, mhd. *schiltære* m. hebben deze bett. naast de bet. „schildmaker”. Laat-mnl. komen ook *scilden* en *scilderen* (nml. **schilderen**) „schilderen” voor, en *scilderie* v. „schilderwerk” (nml. **schilderij**); Kil. vertaalt „pictura”. Ook mnd. *schiltieren*, nhd. *schildern* „schilderen”.

- Later-mnl. schilderen, nhd. *schildern* „op schildwacht staan” sluit zich aan bij hd. *schilderhaus* o., waarnaar nml. schilderhuis o. is gevormd. *Schilder-* is hierin het jongere mv. van *t* in sommige bett. o. geworden e hd. *schild*. *Schilderhaus* is onder invloed van het reeds mhd. mnd. mnl. woord **schildwacht** ontstaan. — **Schilderachtig** bnw., nog niet bij Kil. Internationale vertaling: fr. *pittoresque*, hd. *malerisch*, russ. *живописный* enz.

Schildpad znw., sedert 't laat-Mnl., het Mnd. en den Teuth. Vgl. mhd. *schiltkrote* (nhd. *schildkröte*) v. „schildpad” en Maerlant Naturen Bloeme VI, 725: „tortuca es der tortuwen name; . . .

sie . . . leghet tusschen II scaerpen seilden . . . haer hoeft es na der padde gedaen”. De. *skildpadde* (dier en stof), zw. *sköldpadda* (dier), *sköldpadd* (stof), nhd. *schildpatt* o. (stof) zijn ontleend uit resp. gevormd naar de nld.-ndd. woorden.

Schilfer znw., met oorspr., wsch. dial. *i* (vgl. schil: I schel) uit Kil. *schelffer* „schub, kruimel, afgeschilferd stuk visch, spaander, splinter, brokje”, niet uit het Mnl. bekend. = mnd. *schelwer* „afgeschilferd stuk”. Staat tot Kil. *schelffe* „schub” als kruimel tot kruim. Zie verder bij schelf. Met ablauf of veeleer met *u* uit *e* vóór *lv* (vgl. bij gewelf) mnd. *schulveren* „afschilferen”, mnl. *sculfer*(*e*) „schilfer”. — **Schilferen** ww., Kil. *schelfferen*.

Schillen ww., dial. ook *schellen*. Van I schel, schil. Een reeds mnl. mnd. ww.

Schilling. Zie schelling.

Schim. Zie schemer.

I **Schimmel** (schimmelplantjes), mnl. *scimmel* m. „roest”. = ohd. *skimbl* naast *scenbel* m., mhd. *schimel* m. „schimmel, roest” (nhd. *schimmel*), mnd. *schimmel* m. „id.”. Stam **skim-la-*, waaruit in den nomin. enk. **skimal*, *-el*, in de meersilbige casus *skimbl-* ontstond, waarnaast **skimblia-*. Oorspr. = „het glanzende, dof-kleurige”: bij *schemer*. Vgl. voor de bet. roest, oorspr. = „het roode”. — **Schimmelen** ww., reeds later-mnl. mhd. mnd., al ohd. *ar-*, *ir-scimpalan*, *-ön*.

II **Schimmel** (paard), sedert Kil. = laat-mhd. *schimel* (nhd. *schimmel*), mnd. *schimmel* m. „schimmel”. Oorspr. = „schimmelkleurig paard”. De samenst. *schimmelpeerd* bij Kil. behoeft niet ouder te zijn dan *schimmel*.

Schimp znw., mnl. *scimp* m. „hatelijke scherts, hoon, smaad”, in den du. gekleurden Minnen Loep ook „goedaardige scherts”. = laat-ohd. *scimpf* m. „scherts, spot” (nhd. *schimpf*), mnd. *schimp* m. „id., hoon”. Hierbij 't ww. **schimpen**, mnl. *scimpen* „spotten, bespotten”, ohd. *scimpfen* „zich vroolijk maken over, bespotten” (nhd. *schimpfen*), mnd. *schimpen* „id., beschimpen”. Met ablauf mnl. *scomp* m. „spot”, *scopen* „(be)schimpen” en de woordgroep van *schemper*. Of met lit. *skámbu* „ik geef geluid” ver-

want ôf met zw. dial. *skimpa* „springen, dansen”, *skumpa*, *skompa* „onbehouwen springen”; hierbij misschien nog gr. *σκυμψός* „krombeenig”? en de woordfamilie van *schamp*? On. *skaup*, *skop* o. „spot”, mnl. *scop* m. o. „scherts, spot, hoon”, ohd. *scopf* o. „spot”, *scopf*, *scof* m., ags. *scop* m. „dichter”, (owfri. *schoff* „spot”), os. *skop-lîko* „dichterlijk” kunnen wegens de vocalen niet verwant zijn; men heeft wel in schimpen enz. secundaire ablautvormen bij een genasaleerd *sku-m-p-* willen zien, maar dat is te gezocht. — **Schimpscheut** znw. Sedert Kil.

Schinkel (kort en dik touw om een maskop). = dial. *schinkel* „schenkel”. Ook schenkel zelf komt in dezelfde overdr. bet. voor; bij Winschooten, Seeman, 1681 beide vormen. Uit 't Ndl. de. *skinkel* „schinkel”; in de du. zeemans-taal de samenst. *schinkel-haken* m.

Schip znw. o., mnl. *scip* (*sceep*; ook, naar de verbogen casus, *sceep*) o. = ohd. *scif*, *scēf* (nhd. *schiff*), os. ofri. *skip*, ags. *scip* (eng. *ship*), on. got. *skip* o. „schip”, 't ohd. znw. ook „vas”: vgl. de afl. *sciffi* o., *sciffeln* o. als namen van drinkbekers of -schalen. Of van de bij schiften besproken idg. basis *sq(h)-b-* „snijden, splijten” (voor de bet. vgl. o.a. gr. *σκῆπη* „kuip, wan, trog, schaal, boot”, dat van een synonieme basis komt; zie schaven) ôf uit vulgairlat. **scīpus* < gr.-lat. *scyphus* „drinkschaal”. Uit 't Hd. it. *schifo*, fr. *esquif* „schuit”; ofr. *esquiper* (fr. *équiper*) „uitrusten” komt van een uit 't Ndd. of Ndl. ontleenden vorm. Vgl. nog *scheep*. — De bet. „schip van een kerk” komt reeds bij mnl. *scip* en ook in andere talen bij woorden voor „schip” voor, in navolging van lat. *nāvis*, dat in deze bet. wordt verklaard als een omvorming van **naus* < gr. *ναός*, *ναός* „tempel” of als een onjuiste vert. van dit gr. woord. — **Schipseuk** znw., reeds mnl. naast *scipbrake* v., *scipbrēkinghe*, *scipbrōkinghe* v., wfri. 16.eeuw *scheepbreck*. Vgl. o.a. lat. *nav-fragium*. — **Schipper** znw., mnl. *scipper* m. = mnd. *schipper(e)* m. Onder invloed van den onverbogen vorm mnl. mnd. *schip* voor ouder mnl. **scēper(e)*, mnd. *schēper* m. =

mhd. (nhd.) *schiffer*, ags. *scipere*, on. *skipari* m. „schipper”. Schipper niet uit mnl. *sciphère* m. „scheepskapitein, schepeling, reeder”, een ook mhd. mnd. samenst. — **Schippersen** ww., nog niet bij Kil. Voor de bet. vgl. zeemansschap gebruiken.

Schitteren ww., nog niet bij Kil. Een slechts ndl. en oostfri. ww. Een jongere ablautvorm bij 't onomatop. gevoelde schateren, schetteren. Voor de bet. vgl. o.a. fr. *éclater* „barsten, afsplinteren, kraken, knallen, schitteren” en ndl. helle kleuren naast helle tonen.

Schobbejak znw., sedert de 17.eeuw. = ndd. *schubjack* „schobbejak”, mecklenb. *schuwjack* „id.” e.a.dgl. vormen. Wordt wel verklaard als „geschobd, d.i. gewreven jak” (vgl. de bet. „korte kiel” in 't Zuidndl., die echter wel jong zal zijn), ook ('t waarschijnlijkst) als „iemand die zijn jak uitwrijft”, vandaar „luizenvent”, ook als een in 't ndd.-slav. grensgebied ontstane afl., met 't slav. suffix *-ak*, 't zij van het ndd. ww. *schubben*, *schobben* „wrijven”, 't zij van een met Kil. *schobbe* „schurft” overeenstemmend woord. Dit znw. sluit zich aan bij 't ww. mnl. *scobben*, Teuth. *schubben* „schrobben”, Kil. *schobben* (nog dial.) „schurken, wrijven” = ndd. *schubben*, *schobben* „id.”, dat wel bij schuiven gebracht wordt; veeleer echter in de bet. door schrobben beïnvloed en formeel = mnl. mnd. *schubben*, *schobben* „van de schubben ontdoen” (zie *schub*). — Hierbij ook ndl. **schobber(d)**, naar den vorm een nomen agentis van *schobben*, en (op de) **schobberdebonk** (loopen), oorspr. „(op 't) schobben, afknabbelen van de bonken”, ook oostfri.

Schoeien ww., mnl. *scoeyen*, *scoyen*, *scoen*. = ohd. *scuohhen*, *-ōn* (nhd. *schuhen*), mnd. *schōen*, *schoien* „schoeien”. Van germ. **skōza-* (zie schoen). — **Schoeisel** znw. o. Reeds mnl.

Schoelje znw., reeds in de 16.eeuw als scheldwoord. Vla. Antw. *schoelie* ook = „ovenpaal”. Met gaat gew. (wsch. terecht) uit van ofr. *escouillon* (naast *escouillon*, fr. *écouvillon*) „ovendweil, ovenwisscher” (afl. van lat. *scōpae*

„bezem”); voor de bet. vgl. dweil, slet, boender e.dgl., van personen gebruikt, ook eng. *scullion* „keukenjongen”, dat denzelfden oorsprong heeft als schoelje, en in verband hiermee nld. zwabber „liederlijke vent” en „scheepsjongen”. De afl. uit ofr. *couille* „balzak, mentula”, ook als schimpwoord gebruikt (lat. *culleus*), is met 't oog op dial. *schoetie* „ovenpaal” minder wsch., ofschoon de *sch* eventueel uit den invloed van schalk, schavuit e.a. kon worden verklaard.

Schoen znw., reeds mnl. *scoen* naast *scoe* m. (zelden nog *scoech*, de klankwettige nomin.-vorm, die nu nog in 't Gron. voorkomt. De nomin. *schoe* bestaat nog in veel diall. Schoen was vroeger de mv.-vorm; vgl. peen. = ohd. *scuoh* (nhd. *schuh*), os. *skôh*, ofri. *skó*, ags. *scôh*, *scó* (eng. *shoe*), on. *skór*, got. *skohs* m. „schoen”. Wsch. een vrdhi-vorm bij de basis *sgeq-*, waarvan geschieden; eventueel kunnen wij er een directe afl. van een nomen **sgoqo-* „beweegmiddel, voet” in zien. De afl. van **skóza-* uit **skóuxa-*, dat dan van de basis *sku-* „bedekken” zou komen (zie bij schuilen), is minder wsch.

Schoener. Zie schooner.

Schoep (waterbord van een waterrad e.dgl.). = dial. *schoep* „schop”. Zie II schop.

Schoffieren ww., mnl. *sconfieren*, *scoffieren*, -*eren* „uiteenjagen, verslaan, fnuiken, te schande maken, bederven, vernielen”; zelden ook intr. „zich verstrooien, ontstellen”; de bet. „(een vrouw) verkrachten” sedert Kil. Evenals mhd. (*en*)*schumpjieren* „verslaan, vernederen, hoonen”, mnd. *schoffieren* „krenken, te schande maken” uit ofr. *esconfire* (lat. **ex-conficere*) naast gewoner *desconfire* (< lat. **dē-ex-conficere*; fr. *déconfire*) „verslaan”.

Schoffel znw., mnl. (gron. 15.eeuw) *schuffel*. = mnd. *schuffele*, ags. *scoft* v. (eng. *shovel*), zw. *skofvel* „schoffel”, uit **skuffló-* of **skubló-*; met ablaut achterh. *schúfel* „graanschoffel”, ohd. *scúvala*, *scúfla* (nhd. *schauffel*), mnd. *schúf(e)le* v. „schoffel”, os. *wind-skúfla* v. „wan”. Bij schuiven. Voor de ff vgl. gaffel.

I **Schoft** (schoelje), nog niet bij Kil. = ndd., vandaar nhd. *schuft* m. „schoft”. Wsch. = II schoft; voor de bet. vgl. bonk. Synoniemen met *sch-* als schavuit, schoelje kunnen op de bet. van invloed zijn geweest, eventueel ook onbeschoft, dat al bij Kil. voorkomt. Onaannemelijk is de afl. van schoft, du. *schuft* via eng. *chuff* „lummel, pummel” uit it. *ciofo* „id.”.

II **Schoft** (van een dier), dial. (brab.) *schocht*, sedert Kil. : *schoft*, *schocht*. = mnd. *schuft* m. „schoft”, wsch. oergerm. **skuftu-*. Verwant met alb. *sup*, oi. *çúpti-* „schouder”. Met 't oog op den alb. vorm, die bezwaarlijk *pt* kan gehad hebben, mogen wij idg. *pt* niet uit *bt* verklaren en heup combineeren; de idg. basis was (*s*)*kup-*.

III **Schoft** (vierde deel van den werkdag; de en het), sedert 1556 naast 't nog zuidndl., reeds laat-mnl. *scofo*; in de 16.eeuw ook *schoof* o. naar 't mv. *schöven*. Een ook fri. en ndd. woord; mnd. reeds *schoftlät*, *schochtlät* „schoft”. Bij schuiven. Met 't oog op de bet. vergelijkt men wel hd. *mit einem schub* „in één keer” : de bet. van *schof* zou dan geabstraheerd zijn uit uitdrr. als „in een *schof* iets klaarkrijgen”. — **Schoften** ww., sedert Kil. : *schoften*, *schoffen*. Ook ndd. De jongere vorm *schaften* is een vervorming van *schoften*; door klanksubstitutie bij 't overnemen in diall., waar 't woord niet van ouds bestond? Ook mag aan invloed van *schaffen* in de bet. „opdisschen” gedacht worden: nld. dial. en ndd. *schaffen* komt ook = „eten, *schaften*” voor.

I **Schok** (ruk), sedert Kil., evenals 't ww. **schokken**. Dit laatste heeft al vroeger bestaan blijkens *schockelen* „ossilare i. verberare vel scindere” (Gemma 1494). Vgl. ohd. *scoc* (m.?) „schokkende, schommelende beweging”, mhd. laat-mnl. oudnnl. *schocke*, mnd. *schucke* v. „schommel”, os. *skocga* v. „oscilla”, mhd. mnd. *schocken* „in schommeling zijn”, on. *skykkjum* „met stooten, rukken”, nhd. *schaugel* v. „schommel”. Misschien met — hoedan-ook-ontstanen — secundairen ablaut bij germ. **skakanan* „zich snel bewegen”

(zie II schaken). Een betere etymologie ontbreekt. 't Is te gewaagd om verwantschap hoogerop met I schopen en schommel aan te nemen. Fr. *choc* „schok, stoot”, *choquer* „schokken, stooten” (> eng. (*to*)*shock*) komen uit het Germ.

II **Schok** (60-tal, 20-tal) znw. o., sedert de 16.eeuw, door Kil. „Sax. Sicamb.” genocmd. Zie bij hok. Andere woorden, die eerst voor een onbepaalde, later voor een bepaalde hoeveelheid of massa of maat zijn gebruikt, zijn o.a. last, roede, snees, on. *skor* „400-tal” (zie I schaar).

Schokker (soort schip), nog niet bij Kil. Wellicht ospr. = „Schoklander”.

I **Schol** (ijsschots), dial. ook = „aardkluit”, mnl. *scolle* (v. ?) „ijsschol”, ook „aardkluit” blijkt Kil., die *scholle* met deze bet. „vetus” noemt. = ohd. *scolla* v., *scollo* m. „kluit, klomp, zode” (nhd. *scholle* v.), mnd. *schulle*, *scholle* „id.”, ouden-zw. *skolla* v. „dun metalen plaatje”, germ. **skullōn-*, **skullan-*. Met *ll* uit *ln* bij idg. *sqel-* „splijten” (zie I schel).

II **Schol** (visch), mnl. *scolle*, *sculle* (v. ?). = Teuth. *scholle*, mnd. *schulle*, *scholle* (nhd. *scholle*) v. „schol”, meng. *schulle* „id.”. Wsch. = I schol; vgl. voor de bet. lat. *rhombus* „ruit; bot of schol” en de. *flynder*, on. *flyðra* v. „schol”: ndl. vlonder. Zie ook schar.

Scholier znw., reeds mnl. Uit ofr. *escolier* (fr. *écolier*; naast ofr. *escoler*), terwijl onder invloed van lat. *scholáris* mnl. *scoláre*, *scoolre*, ohd. *scuolári* (nhd. *schüler*), mnd. *scholáre*, *schóler*, ags. *scólere* (ð?) (*scoliere*) m. „leerling”, eng. *scholar* „geleerde, studiemán” zijn opgekomen.

Scholken (hol gaan, van de zee), niet bij Kil., wel 17.-eeuwsch blijkt Win-schooten, Seeman, 1681. Sluit zich aan bij on. *skolla* „schommelen” — misschien verwant met russ. *kolychát-s'u* „schommelen” (een ook westslav. woordgroep) —, terwijl mnl. *scolpen* „klotsen, zwalpen”, Kil. *scholpen* („Holl.”) „pultare” (nog dial.), mnd. *schulpen* „klutsen, schudden” (trans. en intrans.), fri. *skolperje* „kabbelen, golven”, de. *skulpe*

„schudden” van een verlengde basis idg. (*s*)*gelēb-* kunnen komen, waarvan misschien ook obg. *kolēblija*, *kolēbati* „schudden”. Misschien hierbij ook ohd. *sciluf* (m. o.? nhd. *schilf* o.), mnd. *schēlp*, *schīlp* o. „riet, bies” (voor de bet. vgl. riet). Wsch. niet hierbij laat-mhd. *holpeln*, *hīlpeln* (nhd. *holpern*) „hobbelen”, zwits. *hūlpeln* „hinken”. Voor idg. *sqelē-p-* zie bij scholver.

Scholver(d), **schollevaar** znw., Kil. *scholfert*, *scholver*, mnl. *scolfaren*, *scholvaert*, *scolfern* m. = fri. *skolfer*, mnd. *scholver*, *schulver* m. „scholver”. Men verklaart terecht den mnl. uitgang *-aren*, *-ern* als volks-etymologische vorming naar 't bij arend besproken woord en combineert ags. *scealfor* v., *scealfra* m. „mergus”, oud-mnd. *scalvaron* „mergis”, die ten onrechte weer bij ags. *scielfan*, on. *skjalfa* „trillen” worden gebracht. De combinatie van den mnl.-mnd. vogelnaam met *scealfor* enz. is echter wsch. juist: *l-r* ontstond wsch. uit *r-r* door dissimilatie: vgl. helgolandsch *skóarwer* en ohd. *scarva*, *-ba* (nhd. *scharbe*) v., ags. *scræb*, on. *skarfr* m. „scholver”; ospr. onomatop.: vgl. on. *skrafa* „babbelen”, ags. *scearfan* „krassen”. [Ags. *scielfan*, on. *skjalfa* kunnen van idg. *sqelē-p-*, een variant van *sqelē-b-* (zie scholken), worden afgeleid.]

Schommel znw., nog niet bij Kil., evenmin **schommelen** ww. met de tegenw. bet. Wel kent Kil. *schongelen*, *schonckelen* („Hol. Fris.”) „schommelen”, laat-mnl. reeds *sconghelen* „id.” met 't znw. *sconghel* „schommel”. Dgl. vormen ook ndd. Wvla. *schingelen* „schudden” is wsch. een secundaire ablaatsvorm. De heele woordgroep is jong en wsch. onomatopoëtisch; vgl. hoemelen. Bij 't opkomen er van kan de woordfamilie van I schok invloed gehad hebben: bij 't onomatop. gevoelde *schok-* kan een genasaleerd *schonk-* gevormd zijn. Laat-mnl. *scommelen* „keukenwerk doen” (ook bij Kil.; bestaat nog) = oostfri. (ook elders in 't Ndd.) *schummelen* „schoonwasschen, rommelen, (refl.) zich inspannen, voortmaken”, fri. *skommelje* „overhoop halen” kan op den vorm *schommelen* mede van invloed zijn

geweest. Hoort dat nml. *scommelen* enz. misschien bij schuim? Vgl. fri. *skomje* „schuimen”, Kil. „*schom.* vetus. j. *schuyjn*”. Schommelen „zwaaien” mag wegens 't late en lokaal beperkte voorkomen in 't Germ. niet uit **skub-*m-verklaard en bij I schop en schuiven gebracht worden.

Schompermuilen ww., nog niet bij Kil. Van een ablauteursvorm van schimp + muil.

Schonk znw., nog niet bij Kil. = ofri. *skunka*, *skunk* m. „schenkel”, oostfri. *schunke* „been”, zwa. *šōvka* „ham”. Ablautend met schenkel.

Schoof znw., nml. *scouf* m. = ohd. *scoub* m. „bundel, stroobos, stroowisch”, os. *scōf* m. „schoof”, ags. *scēaf* m. „bos, schoof” (eng. *sheaf*), on. *skauf* o. „harige staart”. Met ablauteursvorm on. *skáfr* m. „bos, kwast”, ohd. *scubil* m. „bos”. Eenerzijds laat zich deze woordfamilie moeilijk scheiden van got. *skuft*, on. *skopt* o. „hoofdhaar”, ohd. *scuft* „id.”, mhd. (nhd.) *schopf* m. „kuif”, russ. *čup* (naast *čub*) „id.”, serv. *čupa* „bos haren”, anderzijds moeten wij ohd. *scobar* m. „tas graan of hooi” (nhd. *schober*) voor verwant houden: vgl. mhd. *schober hár* „bos haren”. Mogen wij voor obg. *kupū*, lit. *kuūpas* „hoop” (zie I hoop) een dgl. bet.-ontwikkeling als voor hd. *schober* aannemen, dan zou ook dit verwant kunnen zijn. Semantisch is noch verwantschap met schuiven noch met den bij heuvel besproken wortel *qūp-* wsch.

Schooien ww., sedert de 16. eeuw in de bett. „gaan, voormaken, zich wegpakken, rondzwerfen”. = oostfri. *schōjen* „rondlopen”. Ablautend met on. *skéva* „zich voorwaarts bewegen”, got. *skewjan* „zwerfen”. Misschien met *w* uit vóortonige idg. *qw* bij geschieden; maar ook kunnen we van een basis *skén-*, *skön-* uitgaan en lit. *szūlēš* „ingalop”, lett. *šūlis* „schrede” voor verwant houden. Mogelijk is de bij schieten besproken basis *skén-* hiermee identisch.

— **Schooier** znw., nog niet bij Kil.

I **School** (leerschool), nml. *scōle* v. : *ō* blijkens Maastr. *suol*, NBrab. *schōl*, Goer. *schōls* (maar nederbetuwsch met *ō*; vgl. bij roos). Ontl. uit lat. *schola*

„school” (< gr. *σχολή*) en wsch. niet uit ofr. *escole* (fr. *école*) „id.”. Langs anderen weg ontleend zijn nml. (zeldzaam, dial. beperkt) *scœl(e)*, nml. Kamp. *schoels*, achterh. *schōls*, gron. *schoul*, Hindel. *schoelle* (: fri. *schoalle*), ohd. *scuola* (nhd. *schule*), mnd. *schōle*, ags. *scōl* (eng. *school*) v., on. *skōli* m. „school”, die uit geleerd-latijn *scōla* (met jongere vocaalrekking) zijn ontleend. Voor andere dgl. vormen zie bij I do-m, foelie, kōk, voor dgl. rekking van andere vocalen brief, graad, kruis.

II **School** (menigte), nml. *scōle* v. = os. *skola*, ags. *se(e)olu* (eng. *shoal*) v. „troep, afdeling”. Staat tot de basis *sgel-* „snijden, splijten” (zie I schel) als on. *skor* v. „getal van 400”, ook „keep, spleet” tot *sger-*. Zie hiervoor en ook voor de bet.-ontwikkeling bij I schaar.

Schoon bnw., nml. *scōne*. = onfr. *scōni* (gen. *scōnis*; ook als verschrijving voor den dat. van 't substantief *scōni* „species” opgevat), ohd. *scōni* (nhd. *schön*), os. *skōni*, ofri. *skēne*, ags. *sciēne* (eng. *sheen*), got. *skauans* „mooi”, oorspr. „schitterend, glanzend”, welke bet. in sommige talen nog uitkomt en waarop de bet. „zuiver, niet vuil” van ndl. schoon, nml. *scōne* direct teruggaat. Uit germ. **skau-ni-* (een formatie als rein): bij schouwen; voor de bet. vgl. o.a. nml. *siene* „schoon” bij zien. Tegen 1500 begint bij 't bijw. *schōne*, *schoon* de bet. „al” op te komen, in verbindingen als *Wat helptet oft hijt schoon lange weet, ende doet het niet!* Hieruit ontwikkelden zich de voegww. *schoon* en *ofschoon*. — **Schoonbroeder, schoondochter, schoonmoeder, schoonvader, schoonzoon, schoonzuster** znww., sedert de 15. en 16. eeuw. Naar fr. *beau-frère* enz.

Schooner, schoener znw. Uit eng. *schooner*, de eerste vorm met behoud der eng. orthographie. Evenzoo nhd. *schoner*, *schuner* m. > de. *skonner(t)*, zw. *skonert*, *skonare*. De naam ontstond in Amerika, waar in 1713 de eerste schoener gebouwd werd (eng. dial. *to scoon* „over 't water scheren”, van keilsteenen).

Schoor (stut, steunpaal), nml. *scōre*

(v. ?). = mnd. *schöre* (*schāre*), fri. *skoarre*, eng. *shore* „stut”. Hierbij 't ww. mnl. *scōren* (nnl. *schoren*), fri. *skoarje*, eng. *to shore* „stutten”, nld. (dial.) *schoor* in zich *schoor* zetten „zich schrap zetten” en *schoorvoeten*, beide nog niet bij Kil. Vgl. nog fri. *skoarje* met de bett. „zich schrap zetten, leunen, schoorvoetend iets doen”. Wsch. niet verwant met *schuren*, ofschoon de bett. „wrijven, zich schrap zetten tegen, stutten” semantisch die combinatie mogelijk zouden maken. Maar *schuren* is wsch. een ontl. uit 't Fr. 't Is niet zeker, of vla. *schoore* v. „schoor”, *schooren* „schoren” (reeds bij Kil.) oude klankwettige ablauteursvormen met germ. *au* dan wel jongere vormen zijn. Mogelijk, maar zeer onzeker is 't, dat germ. **skurō(n)*- (**skaurō(n)*-) met de oorspr. bet. „afgehakte of afgezaagde balk” van idg. *seqū-* „snijden” (zie bij *schuren*) zou komen.

Schoorsteen znw., mnl. *scorsteen*, *scoorsteen*, (geld.) *scōrensteen* m. „schoorsteen, vuurplaats, haardstede” (nnl. dial. de vormen *schor-*, *schoor-*, *schornsteen*), mhd. *schorstein*, *schornstein* (nhd. *schornstein*), mnd. *schorstēn* m. „id.”. Uit het Mnd. on. *skorsteinn* m. „schoorsteen”. Wsch. bij *schoren* (zie *schoor*) met de oorspr. bet. „steun-steen, steenen gewelf waarop de bovenbouw van den schoorsteen rust”. De vorm mnl. *scōrensteen* enz. is opvallend; misschien is hij secundair uit *scōresteen* ontstaan. Minder wsch. is 't, dat omgekeerd deze vorm (waaruit *scōresteen* ontstond) een *n* vóór de *s* verloren heeft.

Schoorvoeten ww. Zie *schoor*.

Schoot znw., mnl. *scoot* m. (*scōte* v.) „pand van een kleed, schoot van een kleed, deel van de wapenrusting, schoot (gremium), moederschoot, zeeboezem”. = ohd. *scōz* m. (nhd. *schoss*; ook ohd. *scōzo* m., *scōza* v.) „pand van een kleed, schoot”, mnd. *schōt* m. „pand, deel van de wapenrusting, gremium, rivierbed, zeeboezem, achterste deel van de kerk”, ofri. *skát* m. „pand, schoot van een kleed”, ags. *scēat* m. „hoek, streek, vooruitstekende berg, schoot, kleed” (waarvan *scēte* v. „lap goed”, eng. *sheet*), on. *skaut* o. „punt, hoek, schoot,

hoofddoek”, got. *skauts* m. (?), *skaut* o. ? „zoom”. De oorspr. bet. was wsch. „uitstekend gedeelte”. De combinatie met *schietsen*, dat van ouds niet „naar voren schieten, uitsteken”, maar „snel bewegen, werpen” beteekende, is semantisch niet wsch. Ook onzeker is de combinatie met lat. *cauda* „staart”, lit. *kūdas* „kuif”. — **Schoot** „touw aan den benedenhoek van een zeil”, bij Kil. reeds in *schoot vieren*, mnd. *schōte* „schoot” is 't zelfde woord resp. een hierbij hoorende *n*-stam. Oorspr. beteekende het evenals ags. *scēata* m. (ook „hoek” in 't algemeen) en on. *skaut* o. „benedenhoek van een zeil”; ags. *scēat-būne* v. = „schoot” (eng. *sheet* „id.”). Misschien is *schoot* uit een dgl. samenst. verkort; of hebben we met een dgl. overdr. bet. te doen als bij *hals* als naam van een touw?

Schootgaan ww., nog niet bij Kil. Wordt uit *te schote gaan* „voortschietsen” verklaard. *Schote* van I *schot* of van *schoot*, mnl. *scoot* m. o. = „schot, spruitje, schut, uitgezochte soort”. Dit kan een jongere vorm naast I *schot* zijn, gevormd naar de casus obliqui. Of met *ō*, uit een ablaudent **skauta-*?

Schooverzeil znw. o., sedert Kil. Vgl. hd. *schooversegel*, *schönfahrsegel* o., in de 15. eeuw *schonferszel*. Oudste vorm en oorsprong onzeker. Wellicht is 't eerste lid = mnd. *schōnevār(e)* m. „schipper, die naar Schonen vaart”.

I **Schop** (trap), nog niet bij Kil. Van 't ww. **schoppen**, Kil. *schoppen*, *schuppen*, mnl. *schuppen* „stooten, duwen” (vooral als naam van een straf, waarbij iemand naar boven geheschen en dan neergestooten werd), met umlaut nog vla. *schippen* (: mnl. *schuppen* = vla. *pit*: mnl. nnl. *put*), waarvan *schip* „schop”. = mhd. *schupfen*, *schüpfen* (*schuffen*) „stooten, wegdringen, doen slingeren, (intr.) slingeren” (waarbij *schupf*, *schuf* m. „zwaai, schommeling”), mnd. *schuppen* „stooten, wegstooten, verdrijven”, noorw. dial. *skuppa* „stooten”. Ohd. reeds *scopha*, *scupha* v. „schommel”; nld. *schop* „id.” is bij Kil. *schoppen* „schommelen” gevormd. Germ. *skupp-* zal wel op idg.

squibh-n- teruggaan en verwant zijn met schuiven. Zie nog I schok.

II **Schop** (spade), mnl. *scoppe*, gew. *scuppe* v. (nog met umlaut vla. *schip*, *schipp* — vgl. bij I schop —, of met bei. md. *schippe* een ander woord) „schop, schep”. = nhd. *schüppe* v. (oorspr. frank. oostmd. ndd.), mnd. *schuppe* v. „schop”. Mnl. *schoep(e)* v. „schep, schep-lepel of -emmer” (nog dial. met verschillende bett.), mhd. *schuofe* v. „schep, schep-lepel, emmer”, mnd. *schópe* v. „schep, schep-lepel”, Teuth. *schoepe* „gieter”, *schuep* „wan” (eng. *scoop* „schop, schep, hoosvat” is leenwoord) hooren bij **skapa-* „val”: zie schepel en scheppen. Uit 't Germ. fr. *écopé* „hoosvat, gieter”. Misschien moeten wij in **kópó(u)*- een secundaire vřddhi-formatie zien; als dit woord oud was, zou het in verband met **skapa-* en scheppen op een basis idg. *sqǔb-* of *sqǔb-*, *sqǔb-* (*sk*?) „scheppen” of „gieten” wijzen en de bij scheppen voor **skapa-* gegeven etymologie minder wsch. maken. Schop, germ. **skuppó(u)*-, *-ió(u)*- is een heel ander woord; misschien hoort 't met *pp* uit idg. *blu* bij schuiven; voor de bet. vgl. schoffel. Men heeft ook voor verschill. germ. vormen rom. oorsprong aangenomen: uit vulgairlat. **scuppa*, **scúpa*, **scópa*, door kruising van *scyplus* en *cuppa*, *cúpa*, *cópa* „beker” ontstaan. Wsch. is dit ten deele juist en zijn een germ. en een rom. woordgroep door elkaar gelopen; vgl. nog 't leenwoord okorn. *escop* „lepista”, sedert de 15. eeuw in 't Bref. voor verschillende gereedschappen en deelen daarvan gebruikt.

I **Schoppen** ww. Zie I schop.

II **Schoppen** znw. mv. Evenals nhd. *schüppen*, spa. *espadas*, eng. *spades*, de. zw. *spader* = „de schoppen, spaden” (II schop); zoo genoemd naar de figuren op de kaarten, evenals fr. *pique*, letterlijk = „piek”.

I **Schor** bnw., nog niet bij Kil. Jongere ablautvorm bij de onomatopoëtisch gevoelde basis van scharrelen. Evenzoo mnd. *schurren* „een schor geluid voortbrengen”, zw. *skorra* „een keel-r spreken” (in bet. = noorw. *skarre*), ook evenals de. *skurre* „slecht, oorver-scheurend klinken”.

II **Schor** znw., mnl. *scorre* v. naast *scor* o. (nog zuidndl. dial.), *scōre* (*ó*?) v., in de 16. eeuw ook *schorre* o. en bij Kil. *schoore*, *schoor*, *schore*, *schorre*. Evenals mnd. *schor(e)* o. „schor, kust, oever”, fri. *skoarre* „schor”, meng. *schore* (eng. *shore*) „oever, kust” van de bij scheren besproken basis: de oorspr. bet. was wsch. „het afgesnedene, begrensde” of „afscheiding”, minder wsch. „het steil afgebrokene, steile kust”. Deze grondbet. had wel Kil. *schore*, *schoore*, *schorre* „steile kust, rots”, benevens ohd. *scorro* m. (*scorra* v.?) „rots”, waarbij *scorrén* „steil uit- of naar boven steken”; vgl. ook ags. *scorian* „id.”. De vormen met *rr* kunnen van de verlengde idg. basis *sqers-* (zie scharrelen) komen. Vgl. nog ohd. *scorno* m., *scorn* (m.?) Nog opperhess. *schorn* m.), *scorso* m. „aardkluit”.

Schorem znw. o. Zie schorremorrie.

Schoren. Zie schoor.

Schorpioen znw., mnl. *scorpioen* m. Uit lat. *scorpio* (gr. *σκορπιός*). Ook elders ontleend. *-oen* was de uitgang, waardoor men in 't Mnl. lat. *-o* ver-ving: vgl. *Catoen* voor lat. *Cato*, — naar analogie van de ontll. uit fr. woorden op *-on* (< lat. *-ónem*).

Schorremorrie, gew. **schorrimorrie** znw. o. Uit perz.-turksch *šurmur* „verwarring, berrie”, dat ook elders ontleend werd. Bij ons wsch. via de zuidslav. en du. landen ingevoerd. Verkort: *schorem* (vgl. *prol* voor *prolet*).

Schors znw., mnl. *scor(t)se*, *scur(t)se*, *scuer(t)se* (d. i. *scōr(t)se*) v. Evenals mnd. *schortse* v. „schors” uit ofr. *escorce* (fr. *écorce*) „id.”. Dit wordt afgeleid uit lat. *cortex* (zie kurk), in anlaut beïnvloed door *ex-corticāre*; ook uit *scortea* „vel, pels”.

Schorsen ww., mnl. *scorseu*, *scortsen* „(zijn kleeren) opnemen, samentrekken (*nēse ende mont s.*), schorsen”. Uit ofr. *eschorchier*, oorspr. „verkorten” < lat. **ex-curtiāre*. Vgl. I schorten. — Hierbij 't znw. **Schorselwoensdag** „Woensdag voor Paschen”, mnl. gew. (van I schorten) *schortelwoensdach*. Blijkens 't door Kil. „Flandr.” genoemde *schorte-*

*klockwoensdag*h, bij Despars *schorteclockeswoensdach* zoo genoemd naar 't schorsen van 't klokgelui, dat tegenwoordig op Witten Donderdag, vroeger reeds Woensdags plaats had. Voor de formatie vgl. *schrikkeljaar*.

Schorseneel znw., gedissimileerd uit **schorseneer**, nog niet bij Kil. Uit spa. *escorzonera*, it. *scorzonerà* (van *scorzona* „een soort slang” met de bet. „geneesmiddel tegen een slangebeet”?) ontleend, misschien via fr. *scorsonère*.

Schort znw. (de, het), mnl. *scorte* (v.?). = nhd. *schürze* v. (naast mhd. nhd. *schurz* m.), mnd. *schorte* v. (*schort* m.?) „schort”, ags. **scyrte* v. „hemd, schort” (meng. *schirte*, eng. *skirt*), on. *skyrta* v. „hemd” (> eng. *skirt*). Van het bnw. ohd. *scurz*, ags. *sceort* (eng. *short*) „kort”. Ontleening uit een lat.-rom. **ex-curtus* (vgl. schorsen en kort) is niet aannemelijk. Veeleer moeten we van een uit *sger-* „snijden” (zie scheren) verlengde idg. basis *sger-d-* uitgaan, waarvan ook ksl. *o-skrūdū* „steenhouwerswerktuig”, lit. *skėrdžū*, *skėrdėti* „openbarsten”, *skerdžū*, *skėršti* „slachten” komen. **Skurta-* „kort” beteekende oorspr. „afgesneden”. **skurtiōn-* „schort, hemd” ospr. „kort gesneden, kort kledingstuk”. Vgl. I en II *schorten*.

I **Schorten** in opschorten, mnl. *opscorten* „(de kleeren) van anderen opbinden, (neus en lippen) optrekken, uitstellen”. Een ook nhd. mnd. samenst. van mnl. *scorten* „minder breed maken, (de kleeren) opbinden, belemmeren”, nog dial. = „buiten werking stellen” (Zaansch, van een molen), = mhd. *schürzen* „verkorten, (de kleeren) opbinden” (nhd. *schürzen*), mnd. *schorten* „id., (den neus) optrekken, uitstellen”, ags. *scyrtan* „kort maken”. Een afl. van **skurta-* „kort” (zie bij *schort*): wgerm. **skurtian*. Schorsen komt uit 't Fr., is echter voor 't taalgevoel reeds mnl. met *schorten* in associatie getreden. — Bij **skurta-* ook mnl. *scorten* „schorten, ontbreken” (noordholl.; nnl. II **schorten**; door Kil. „Holl. Sicamb. Fris.” genoemd), ags. *sceortian* „kort worden, te kort schieten”, on. *skorta* „ontbreken” (waarbij *skortr* m., *skort* o. „wat er aan iets ontbreekt”), w.- en ngerm.

**skurtōn*, **skortōn*. Hierbij misschien nog owfri. *da scertha* „het ontbreken (van een deel van 't vermogen)”.

Schot znw. o., mul. *scot* (gen. *scōtes*, zelden naar analogie van den nomin. *scottes*) o. „werptuig, pijlen, schietwerktuig, spruit, grendel, houten schot, afgeperkte ruimte, het opsluiten van vee dat de eigendommen van anderen beschadigt, belasting”; de bet. „het schieten” sedert Kil.: mnl. in deze bet. *scōte* (zie *scheut*). De groote verscheidenheid van betf. bij *schot*, germ. **skuta-* is te verklaren uit de ruime bet.-sfeer van *schieten*, waarbij het behoort. Dat nnl. *schot* speciaal in de bet. „schut” met *tt* fleecteert, zal wel op invloed van *schut* berusten. Nnl. *schot*, mnl. *scot* = ohd. *scōz* o. „werptuig, spruit” (nhd. *schoss* m. „spruit”, ook evenals mhd. (md.) *schōz* m. „belasting”), mnd. *schot* o. „werptuig, schietwerktuig, belasting, grendel, schut” (os. 't ww. *skoton* „opschieten, uitspruiten”), ofri. *skot* o. „werptuig, belasting”, ags. *sc(e)ot* o. „'t schieten, snelle beweging, (in samenst.) belasting” (eng. *shot*; *scot* „aandeel, schatting, boete” uit 't Noorsch? Ags. komt meer voor *gesceot* o. „wapens, wapen, belasting, bijgebouw”. Zie *geschut*), on. *skot* o. „het schieten, werptuig, bijbouwsel, het appelleeren, bijdrage, belasting”. Uit 't Germ. fr. *écot* „gelag”.

Schotel znw., mnl. *scōtele* (*scōtele*, *scottele*, *scuttele*) v. Mnl. *scōtele* (nog dial.), ohd. *scuꝛzila* (nhd. *schüssel*), mnd. *schōtele* (ō blijkens westf. *schütel*) v. „schotel” komen van lat. *scūtella* „id.” (eveneens rhaet. *scadella*, it. *scodella*, terwijl ofr. *escuelle*, fr. *écuelle* e.a. rom. vormen een jonger *scūtella* veronderstellen); mnl. *scōtele*, os. *skutala* v., ags. *scutel* (v.?) (eng. *scuttle*) „schotel” zonderumlaut worden wel afgeleid uit lat. *scutula*, misschien echter moeten we veeleer germ. substitutie van *-alō-* voor *-ilō-* (< lat. *-ellā-*) aannemen. In dit geval zou de ontl. zeer oud zijn: de suffix-substitutie zou dan al vóór de afscheiding van de Angelen en Saksen hebben plaats gehad. Hiertegen zou met 't oog op vroeg ontleende synoniemen (zie *disch*) a priori geen be-

zwaar zijn; wel is echter de eng. *sc* voor te verwachten *sh* een bezwaar; komt de eng. vorm soms uit 't Ngerm.? On. *skutill* m. (gen. acc. mv. *skutla*) „schotel” vertoont ook suffixsubstitutie.

Schots znw., nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Schotsch bnw. In de bet. „verkeerd, raar” sedert de 16. eeuw. *Schots kuen* „audax mentem” reeds laat-15.-eeuw. sch. = mnd. *schutsch* „dom, lomp, plat”. Oorsprong onzeker. Bij schieten? Of misschien = Schotsch?

Schouder znw., dial. behalve *schouwer* ook *schoer* (vgl. bij *kluwen* en *luer*), mnl. *scouder(e)* v. (m.). = ohd. *scultarra*, *scullirra* (nhd. *schulter*), mnd. *schulder(e)*, otri. *skuldere* v., ags. *sculdor* m. (eng. *shoulder*), zw. *skuldra* v. „schouder”. Wellicht moeten we van een germ. **skulðra-* (idg. **sqel-dhro*) m. met een pluralis, oorspr. dualis **skulðró(u)* (ags. *sculdru*) uitgaan, waarnaast een v. **skulðr(i)ð(n)-*. Hoe dit zij, -*ðra-*, -*ðr(i)ð-* is formantisch en het woord komt wsch. van de bij II *scheel* besproken basis (*s)qel-* „krom, scheef zijn”, waarvan nog komen kunnen gr. *σκέλος* „schenkel”, *σκέλι*; „achterpoot, heup”, *κώλον* „lid”, *κωλέα, -ί* „heupbeen, ham”, serv.-ksl. *članŭ* (obg. **člěnŭ*) „lid” (ook obg. *kl-on-iti* „buigen”?), oi. *káta-*, *kafŭ-*, *kafŭ-* „heup”. Voor dit laatste en voor *schouder* moeten we niet een idg. verlengde basis (*s)qelt-* aannemen; de germ. *ð* hoort, 't zij hij op idg. *t* 't zij hij op *dh* teruggaat, bij het stamsuffix. Zie nog *hellen*. Mogelijk is ook de afl. van *schouder*, misschien ook van eenige andere der hier geciteerde woorden van *sqel-* „snijden” (zie I *schel*): vgl. voor de bet. lat. *scapula* „schouderblad, schouder”, bij *schaven* vermeld.

Schout znw., mnl. *scout(e)*, *scout(h)et(e)* (*scout(h)ate*) m. „bestuurder over bezittingen van een particulier of een stichting”, (gew.) „vertegenwoordiger van 't landsheerlijk gezag, voorzitter van de schepenbank”. = ohd. *scultheizzo*, *scultheizo* m. „tribunus, praefectus, centurio” (nhd. *schulze*, *schultheiss*), os. *skulthétio* m. „centurio”, ofri. *skeltŭta*, *skelta* m. „schout”, ags. *scylðhæta* (Corp.

sculthæta) m. „exactor, postulator”. De letterlijke bet. is „die iemand om zijn schulden aanspreekt”: van *schuld* en **zuit(i)an-*, een nomen agentis van *heeten*. De ohd. bet. „legeraanvoerder” kan hieruit via „vertegenwoordiger van den landsheer” ontstaan zijn. — Deze rechterlijke titel komt in geen andere der oude wetten voor dan in delangobardische, ofschoon hij van de ME. tot nu toe over een groot gebied in en buiten Duitschland verbreid is. — **Schout-bij-nacht** znw. Al bij Winschooten (1681), volgens wien de ospr. bet. is: „opper hoofd: wiens pligt het is, bij nacht op te passen, dat ieder volgens zijn rang koome te seilen”; hier ook = „rechercheur” en „vroedvrouw”.

I **Schouw** (schoorsteen), sedert de 16. eeuw. Uit *schoude*, welken vorm Kil. opgeeft. Van mnl. *scouden* (*scouwen*) „met kokend water wasschen of begieten, zengen, schroeien, branden” (nog dial.). Dit uit ofr. *escauder* (fr. *échauder*; < lat. **ex-cal(i)dāre* van *calidus* „warm”). Evenzoo eng. *to scald* „met heet water branden, zengen, koken”.

II **Schouw** (pont), mnl. *scoude* (*scouwe*) v. „open schuit”. = mhd. *schalte* m., rijnsch *schalde* „id.”. Met andere bet. ohd. *scalta*, mhd. *schalte* v. „boom (om een schuit voort te boomen)”. Niet — ofschoon dat semantisch mogelijk zou zijn — van de basis *sqel-* „snijden” (zie I *schel*), maar veeleer van het ww. ohd. *scaltan* „stooten, sturen” (nhd. *schalten*), os. *skaldan* „voortboomen”, waarover zie bij *schelden*. Een onaannemelijke hypothese brengt ohd. *scalta*, -*an* enz. bij gr. *πέλιον* „lans, staak”. Ohd. ook de samenst. *scalt-scif*, -*scēf* o. „pont”.

III **Schouw** (toezicht), mnl. *scouwe* v. „het zien, aanblik, toezicht, schouw”. = ohd. *scou* v. „gedaante”, mhd. *schouwe*, *schou* v. „id., het (be)schouwen, onderzoeken, aanblik” (nhd. *schau*), mnd. *schouwe* v. „het (be)schouwen, aanblik”. Van 't ww. **schouwen**, mnl. *scouwen* = onfr. *scouwon*, *scuwwon*, ohd. *scouwōn* (nhd. *schauwen*), os. *skawwon*, ofri. *skáwia*, ofri. *skówia*, *skóvia*, ags. *scēawian* (eng. *to show* „toon”), wgerm. **skawwōn* „beschouwen, zien”. Hierbij got. *usskaus* „voorzichtig” (-*skaus* = gr. *σκαος* in

θυο-σκόος „offer-schouwer”), verder schoon en met ablaut on. *skygn* „ziend, scherpzichtig”, *skygna* „spieden” en de (wsch. ten onrechte wel anders verklarde) woorden got. *skuggwa* m. „spiegel”, on. *skugg-sjá* v. „id.”, on. *skuggi*, ohd. *scúwo*, ags. *scūa* m. „schaduw”, alle met oergerm. *-uww-* (waaruit n.- en oostgerm. *-uggw-*), on. *skyn* v.o. „kennis”, *skoða* „onderzoeken”. Van de basis (s)qu-, waarvan ook ags. *háwian* „kijken”, lat. *caveo* „ik hoed mij”, gr. *κοίω* „ik neem in acht”, obg. *čujq*, *čuti* „bemerken, voelen”, oi. *á-kúvate* „hij is van plan”, *kaví-* „wijze, ziener, dichter”; wsch. ook opr. *au-schauditwei* „vertrouwen”; ook ier. *Cuan*, *cuanna* „mooi, aangenaam”? Zie nog hooren. — **Schouwburg** znw. Sedert de 17. eeuw. — **Schouwspel** znw. o. Sedert Kil., den Teuth., 't Mhd., Mnd.

Schraag znw., mnl. *scrāghe* v. = mhd. *schrage* (nhd. *schragen*), mnd. *schräge* m. „schraag”. Oorsprong onzeker. Misschien bij gr. *κρήνω* „ik sla, klop, sla de draden van 't weefsel vast” en zijn verwanten (zie r o n g). Gew. combineert men met schraag ook oud- en dial. nnl. *schraag*, hd. *schrüg*, ndd. *schrég* „schuin”. Maar met 't oog op mnd. *schrát* (d), gron. dr. *schroat*, achterh. *schrao* „id.” moet met de mogelijkheid gerekend worden, dat die vorm met gramm. wchsel bij de basis *skrēx-* hoort: zie schraal. — **Schragen** ww., sedert Kil.; *onderscrāghen* al laat-mnl.

Schraal bnw., sedert Kil.: „*Schrael*. Hol. j. *ranck*. *Gracilis*, tenuis”. = oostfri. *schrál* „dor, dun, ellendig, arm, schaarsch”, fri. *skrael* „schraal” (neerlandisme) naast *skriël* (ofri. **skrél*) „sober, karig, gierig” (ndl. *schriël*). Uit germ. **skrēla-* of evenals on. **skrél* (waarvan *skrélíng* m. „Eskimo”, nijsl. *skrélna* „van droogte verschrompelen”, noorw. *skralen* „zwak, ellendig”) uit **skrēxala-*, *-ila-*; dit van **skrēxa-*, waarop Teuth. *schrae* „droog, dor”, Deventersch *schrao* „schraal”, nhd. dial. *schráh* „mager, dor”, mnd. *schrá* (naast *schrage*, met gramm. wchsel? Veeleer een secundaire vorm) „id., ellendig, slecht” kunnen teruggaan en waarvan ook noorw. dial. *skraaen* „droog” e.a. ngerm.

woorden gevormd zijn. Een deel van de geciteerde wgerm. vormen zijn echter wellicht evenals mnd. *schráde* „dor, mager, ellendig”, vel. *šrój* „schraal” uit wgerm. **skrāx(a)pa-* of **skrāx(a)la-* ontstaan [of wgerm. **skrāpa-*, *-da-*? Vgl. I schroeien]. Al deze vormen veronderstellen evenals on. *skrá* v. „stuk droog leer” een germ. basis *skrēx-*, *skrex-*, waarnaast wellicht *skré-*, *skrō-* „samenkrimpen”. Hierbij misschien ook hd. *schrüg* met zijn bijvormen: zie schraag. Hoort schraag zelf er misschien ook bij? 't Feit, dat zoowel naast de bij schraag besproken woordfamilie als naast die van schraal een synonieme germ. basis *skrēwk-* > *skriwk-* bestaat (zie schrank en schrompelen) kan dit overigens onbewijsbare en semantisch niet wsch. vermoeden doen opkomen. Eventueel zouden alle woorden, waarvoor we hierboven van een basis *skrēx-*, *skrex-* uitgingen, ook germ. *skrāx-* uit *skrawx-* kunnen hebben: *skrawx-*, ablatend met *skriwax-*, zou dan een auslautvariant van *skriwk-* kunnen wezen. In dat geval zouden noch schraag noch hd. *schrüg* verwant kunnen zijn.

Schrab znw., Kil. *schrabbe*. Van **schrabben** ww., mnl. *scrabben*, naast ouder *scrāven* „krabben, wroeten”. Ook oostfri. *schrabben*, fri. *skra(e)bje* „schrabben”. Ofschoon deze woorden formeel oude, met ohd. *scrēvōn* „inkrassen” (zie schreef) ablatende vormen kunnen zijn (waarbij terecht ags. *scrāf* o. „hol”, mhd. *schraf(t)* m. „rots, steengruis, scherpe kou”, *schravel* „steil” worden gebracht), is 't even wsch. — voor schrabben veel waarschijnlijker —, dat ze jonger zijn en onder invloed van verschillende synoniemen zoals graven, schaven, krabben, schrappen ontstaan.

Schragen. Zie schraag.

Schram znw., mnl. *scramme* v. = mhd. *schram(me)* v. (nhd. *schramme*), mnd. *schramme* v. „schram”. Hierbij 't ww. **schrammen**, mnl. mnd. *schrammen*. Of met *mm* uit *īm* bij ohd. *scrēvōn* „inkrassen” (zie bij schrabben) of met secundaire, niet volgens een klankwet ontstane *mm* bij mnl. *scrāmen* (á?), *scrēmen*

„openrijten, schrammen”, *scrēme* v. „teeken in het vleesch”, oudfrank. *scrāma-saw* „culter validus”, mhd. *schrammen* „openrijten”, noorw. *skraama* „schram”, on. *skrāma* v. „biji”. Buiten 't Germ. hierbij russ. *kromá* „stuk brood”, po. dial. *kromka, skromka* „id.”, oppersorb. *kroma*, nedersorb. *kšoma* „rand” (oorspr. „afsnijdsel, snee”). Naast idg. (s)qrē-m-, (s)qrō-m- ook (s)qrē-n- in lat. *crēna* „keep, snee”. Alles van de basis (s)qer- „snijden” (zie scheren).

Schrander bnw., sedert de 17. eeuw; dan komt 't ook = „scherp, bitter” en overdr. = „bits” voor. Ook Kil. *schrauld* („Sax. Sicamb. Fris.”) vereenigt de bett. „zuur, bitter” en „schrander”; voor 't suffix *-er* vgl. *schamper*. De grondbet. van deze woorden en van westf. *schrannig* „onaangenaam, hardvochtig tegen zijn ondergeschikten” is „snijdend, bijtend, scherp”; voor de bet. „schrander” vgl. lat. *scītus* „schrander, verstandig”, *scio* „ik weet” van de bij scheen besproken basis, benevens ndl. *scherpzinnig*, een *scherpe geest* e.dgl. Met oudere bet. nog oostfri. *schran* „scherp, bijtend, stekend”, dr. *schrauler* „scherp, wrang, bijtend, schraal”, gron. *schrauder in de hals* „een scherp gevoel in den hals hebbend”. Met ablaut mnl. *ver-scrinden* „splitsen van droogte”, *te-scrinden*, Kil. *scrinden* „openbarsten”, ohd. *serintan*, mnd. *scrinden* „id.”, noorw. *skrinn* „dor, mager, onvruchtbaar” (*un < nþ*), Kil. *schronde* („Ger. Sax. Sicamb. Fland.”), ohd. *scrunta* (nhd. *schrunde*) v. „spleet”. Met nasaleering (oorspr. wellicht alleen in den praesensstam van het ww.) van idg. (s)qeret-, waarvan oi. *krntáti* „hij snijdt” enz. (zie bij scheren). Of lit. *skrentū* (praet. *skretaū*) „ik word met een korst bedekt” hier terecht bij gebracht wordt, is wegens de bet. onzeker.

Schrank znw., buiten de dialect-taal alleen als germanisme. Kil. kent *schrancke* met de bett. „schraag, tralie(werk), sluitboom, omheining”, in dgl. bett. komt 't ook al mnl. (hoewel zeer zelden) en in den Teuth. voor. = mhd. *schranc* (nhd. *schrank*) m., mhd. (nhd.) *schranke* v. „afsluiting, traliewerk, omheining,

sluitboom, wat kruisgewijze gevlochten is, kast” en, evenals ohd. *scranc* m., „list, bedrog”, mnd. *schrank* o., *schranke* v. „afsluiting, traliewerk, omheining, beschot, kast”, ohd. of os. in *schrank-tún* m. „omheining”. Hierbij de ww. mnl. *screnken* „misleiden, door list ten val brengen, benadeelen, belemmeren”, ohd. *screnchen* „dwars zetten, misleiden” (nhd. *schränken*), mnd. *schrenken* „dwars zetten, belemmeren”, ags. *screncan* „een hindernis in iemands weg leggen” en os. *gi-skrankon* „divaricare”, mnl. *scranken* „de beenen over elkaar slaan”, Kil. *schrancken*, mhd. *schranken* „wagge-lend gaan”. Zie nog bij schans. De boven geciteerde woorden maken een grondbet. „een schuine beweging maken, dwars door elkaar vlechten” voor de basis germ. *skrawk-* (: *skriwk-*, idg. *sqrevg-*; *sk̑ ? ȓj ?*) wsch. Zie nog schraag en schraal.

Schransen ww., sedert de 16. eeuw. Een ook ndd. fri. woord. Misschien is de bet. „breken, kauwen”, die Kil. o.a. voor *schrantzen* opgeeft, ouder dan „schransen”. Dan kunnen we verder Kil. *schrantse* („vetus”) „breuk, scheur, reet”, mhd. *schranz* m., *schranze* v. „id.”, *schrenzen* „splitsen, scheuren, breken” vergelijken. Het ndl. woord zal dan wel van hd. oorsprong zijn, en mhd. *schranz(e)*, *schrenzen* zouden eventueel onder 't aannemen van consonantische „entgleisung” bij de woordfamilie van *schrander* gebracht kunnen worden (alles onzeker). Zaansch *schrans* „kras, schrab”, oostfri. *schran(t)sen* „schrapen, naar zich toehalen” enz. zullen in bet. wel door andere woorden met *schr-* (schrapen, schrappen e.dgl.) beïnvloed zijn.

I **Schrap** bijw. (in zich s. zetten e.dgl.). Uit 17.-eeuwsch (Hooft) *t' schrap* (*t' s. staan* = „vaststaan, op 't punt staan”). Oostfri. *schrap*, fri. *skrep, skrip* „vast steunpunt” (met ww. voor „hebben, houden” verbonden) komt nog voor. Het heeft oorspr. beteekend „streep, waarop de voet geplaatst wordt bij wedlopen, worstelen e.dgl.” en is dus = II **Schrap**; vgl. nog oostfri. *to schrapp stellen* „den fuss beim schieben, heben etc. gegen die erde stemmen”. De. *skrap*,

zw. dial. *skrapp* „vlug, flink” komen uit 't Ndd.; vgl. voor de bet. gron. *hij 's goud schrap* „hij heeft een schranderen kop”. De bet. „karig” van vla. *schrap* berust wsch. op invloed van III krap of knap. Vgl. I pal.

II **Schrap** znw., nog niet bij Kil. Van **schrappen** ww., mnl. *scrappen*, mhd. *schrapfen*, waarbij mnl. *scrappe* (m.v.?) = mhd. *schrapfe* m. „schrap-werktuig”. Met één *p* mnl. *scrāpen* „schrapen, schrappen” (nrl. **schrapen**), mhd. *schraffen* „koppen zetten” (in die bet. ook *schrepfen*, nhd. *schröpfen*), mnd. *schräpen* „schrapen, schrappen” (*schräpe* v. „werktuig hiervoor, roskam”), on. *skrapa* „uitkrassen, delgen” (uit 't Ngerm. eng. *to scrape*). Met aklaut 't sterke ww. mnl. *scrēpen* „schrapen, afkrabben”, mhd. *schrēffen* „scheuren, krassen”, ags. *scrēpan* „schrappen, krassen”. Zie verder scherp.

Schrede, **schred** znw., mnl. *scrēde*, met metathesis *scerde* m.v. = ohd. *scrit* (nhd. *schrift*) m., os. *skridi* (in *skridimāl* o. „mijl”) „schrede”, ags. *scrīde*, -*de*, on. *skriðr* m. „gang, loop”. Staat tot schrijden als I beet tot bijten.

Schreef znw., mnl. *scrēve* v. (m.?) „kerf, spleet, wond, streep, een maat”. = mnd. *schrēve* m. „streep, lijn, een maat”. Wegens de bet. niet bij schrijven, maar als **skreðan*- of **skribi*- bij ohd. *scrēvōn* „inkrassen”, waarbij ook on. *skref* o. „stap, schrede”. Zie verder schreeuen en schrobben. Germ. *skref*-, *skreð*- staat in ablaut tot *skerf*-, *skerð*- (zie scherf). Voor een dgl. ablaut zie scherp en schrapen.

Schreeuw znw., sedert Kil. Van **schreeuwen** ww., mnl. (laat en zeldzaam) *scrēuwen*. = ndd. *schreūwen* „schreeuwen, schreeuwend spreken”. Uit **skrai-wōn* of **skri-wōn* (vgl. geeuwen), van de basis *skri*-, waarvan ook het sterke ww. mnl. *scrīen* „schreeuwen, schreien”, ohd. *scrīan* (nhd. *schreien*), os. *skrīan*, ofri. *skrīa* „schreeuwen” (noorw. dial. *skrīa* „juichen” flecteert zwak) en het znw. mnl. *screi* m., ohd. *screi* (nhd. *schrei*) m., mnd. *schrei* m. o. „schreeuw” — waarbij 't zwakke ww. mnl. *screyen* „schreeuwen, schreien” (nrl. **schreien**), ohd. *screiōn*, mnd. *schreien*, owfri. *scraya* „schreeuwen”, noorw. dial. *skreia*

„juichen” — en met *m*-formans mnl. *screeu* m. „schreeuw”, vla. (sedert de 16. eeuw) *schreemen*, fri. *skrieme*, eng. *to scream* „schreeuwen”. Deze onomatop. basis germ. *skri*-, naast *xri*- (waarvan on. *hrīna* „schreeuwen”, *hreimr* „geschreeuw, geraas”), was reeds idg.; men leidt er gew. lat. *crīmen* „aanklacht” van af (onzeker), bovendien eenige verlengde bases: *grig*- (zie reiger) en (*s*)*grig*-, waarvan in 't Germ.: os. *skrīkon*, noorw. *skrīka* „schreeuwen”, mnd. *schricht* v., *schrichte* o., ofri. dat. *schrichta* „geschreeuw”, on. *hrīka* „kraken”. Voor een synonieme anlautvariant van deze basis zie bij krijten. — **Schreeu-leelijk** znw., nog niet bij Kil.

Schreeuen (half verbrande steenkool) znw. mv., nog niet bij Kil. Wellicht met schreef verwant: voor de bet. vgl. dan 't ook daarmee verwante scherf. Met denzelfden klanktrap als schreeuen: vroeg-mhd. *schruffen* „splijten”, mhd. *schrof* (v.), *schroffe*, *schrove* m. „rotswand”, nhd. *schroff* „steil”.

Schriel bnw., nog niet bij Kil. Een vorm met fri. vocalisme. N.Holl. dial. ook = „schraal, mager”. Zie schraal.

Schrift znw. (het, de), mnl. *scrift* en (met klankwettige *cht* uit *ft*) *scricht* v. o. „iets geschrevens, schrift, geschrift, de H. Schrift”. = ohd. *scrift* (nhd. *schrift*), mnd. *scrift*, ofri. *skrift* v. „id.”, on. *skript* v. (o.) „geschrift, schrift, afbeelding”. Met secundaire bet. (vgl. bij schrijven) ofri. *skrifla* (*skrift*?) m. „boete voor een verwonding”, ags. *scrift* m. „opgelegde straf, opgelegde penitentie, biecht” (eng. *skrift*), on. *skript* v. „id.” (uit het Ags.), ags. *scrift* m. „rechter, biechtvader”. Bij schrijven onder invloed van lat. *scriptum* gevormd of ontleend uit *scriptum*, met verandering van geslacht en met klankwettigen of analogischen overgang van *pt* in *ft* in de wgerm. talen. — **Schriftelijk** bnw. Reeds laat-mnl. (vooral noordnl.) mhd. mnd. — **Schriftuur** znw., mnl. *scriftūre* v. „'t schrijven, geschrift, de H. Schrift”. Uit lat. *scriptūra*, met *ft* naar schrift. Evenzoo mnd. *scriftūr(e)* v.

Schrijbeenen ww., sedert Kil. Een

samenst. als schuddebollen. Zie schrijden en been.

Schrijden ww., mnl. *scrīden*. = ohd. *scrītan* (nhd. *schreiten*), os. *skrīdan*, *skrīthan*, ags. *scrīðan* „schrijden, gaan, zich bewegen”, ofri. *úr-skrīða* „heengaan over”, on. *skrīða* „langzaam, gelijkmatig voortgaan, voortglijden, kruipen”. Oorspr. met gramm. wissel $\beta : \delta$. De bet. „wijdbeens gaan”, waarvan mnl. *scrīden*, mhd. *scrīten* „te paard stijgen” een specialiseering is en die ook door het bijw. **schrij(de)lings**, Kil. *schrijdelinck*, *scherdelinck*, *schredelinck*, laat-mhd. *schriftlingen* (nhd. *schriftlings*) „schrijdelings” en door het ohd. causativum *screiten* „divaricare” (on. *skreīðast* beteekent „langzaam voortgaan, voortglijden”) wordt verondersteld, is secundair. Met ablaut *schrede* en on. *skrīða* v. „bergstorting”, *skrīðna* „glijden”. Tegen een grondbet. „zich met kronkelingen bewegen” is geen bezwaar. Dan kunnen lit. *ap-skrītūs* „rond”, *skrečzà*, *skrešti* „draaien” verwant zijn. Voor de bett. vgl. de volgende afl. van de balt. basis-varianten *skri-* en *skrid-*: lit. *skrījù*, *skrēti* „in een kring vliegen, „in de rondte bewegen”: lett. *skrēnu*, *skrēt* „loopen, vliegen”, lit. *skrydinēti* „in een kring vliegen”: *skredžu*, *skrešti* „vliegen”. Naast *sgrī-* de basis *grī-* in obg. *kriwū* „krom”, lit. *krēvas* „scheef, gedraaid”, gr. *κρίκος* „ring”. Voor een basis *qrip-* zie II rif. Hoogerop kan de basis *qer-* (zie hor) verwant zijn.

Schrijn zuw. (alg.-ndl. nog archaïseerend en in **schrijnwerker**, mnl. *scrīnwerker* m.), nml. *scrīne* (*scrījn*, *scrīnen*) o.m. en gew. v. „kistje, kastje, vooral voor kostbaarheden en geld, doodkist, reliquieënkas”. = ohd. *scrīni* o. (nhd. *schrein* m.), mnd. *scrīn* (**scrīnue*) o. „id.”. Uit lat. *scrīnium* „schrijn, kistje”. Ags. *scrīn* o. „kistje voor kostbaarheden, reliquieënkas, ijzeren kooi” (eng. *shrine*) wijst met zijn afwijkenden stamvorm (**skrīna-*: continentaalwgerm. **skrīnia-*) op ontl. langs anderen weg, na de afscheiding van ’t Continentaalwgerm. Voor ’t Ofri. is **skrīne* o. „kastje voor kostbaarheden” waarschijnlijker dan **skrīn*; de dat. *skrīne* is overgeleverd. On. *skrīn* o. „doodkist van een heilige”

uit ’t Wgerm., wsch. uit ’t Ags. Opvallende bijvormen zijn mnl. *scrīnen* (in varianten bij Hildegaersberch), *serene* (*ē*, *ē?*), *screen*, wvla. *schrene*, westf. *schrain*, Osnabrücksch *schréu*, owfri. *schrene*; voor de vormen met *ē* vgl. bij lelie.

Schrijven ww., nog niet bij Kil. = mnd. *scrīnen* „schrijven”, fri. *skrīne* „schrijven, ontvellen”. Als ’t woord oud is, kan de *n* oorspr. praesensvormend geweest zijn en lett. *krijdt* „villen”, russ. *krojít*, serv. *kròjiti* „snijden, door snijden een vorm geven” kunnen verwant zijn. De basis (*s*)*grī-* kan als een verlenging van (*s*)*qer-* (zie *scheren*) beschouwd worden. Zie nog **schrijven**.

Schrijven ww., mnl. *scrīven* (ook „teekenen, schilderen, borduren” e.dgl.). = onfr. *scrīvan*, ohd. *scrīban* (nhd. *schreiben*), os. *skrīban*, ofri. *skrīva* „schrijven”. Evenals ier. *scrībaim* „ik schrijf” ontleend uit lat. *scrībēre* „schrijven”, in den tijd toen de Germanen de Romeinsche wijze van schrijven overnamen, die allengs het oudere inkrassen van runen verdrong; ’t Eng. behield een ouden naam voor den nieuwen trant: zie rijten. ’t Ags. kent wel *scrīfan* (eng. *to shrive*), maar met de bet. „iemand een zekeren straf opleggen, na de biecht penitentie opleggen, toewijzen, toekennen”, ook „zich bekommeren om” evenals os. *bi-skrīban*. Wij mogen niet denken aan ontl. in ’t Ags. onafhankelijk van ’t Continentaalwgerm. Integendeel wijst de reeds meegedeelde bet.-overeenstemming tusschen ’t Os. en Ags. benevens die tusschen het Ags. en Ofri. (ofri. *skrīva* „de straf voor een verwonding vaststellen”) op gemeenschappelijke ontl. In ’t Anglofriesch ontwikkelde zich een speciale juridische bet., die later in ’t Ags. een dgl. kerkelijke deed opkomen, terwijl het woord de technische bet. „schrijven” verloor, — tenzij wij aannemen, dat deze in ’t Continentaalwgerm. jonger is en dat *scrībēre* ’t eerst in de bet. „iets van een zekeren inhoud schrijven” en niet „den arbeid van schrijven verrichten” is ontleend. Zie nog **schrijf**. Lat. *scrībo* (idg. **sqreibhō*)

zou formeel ook oerverwant met schrijven kunnen zijn, maar dat is niet aannemelijk wegens de speciale bet. „schrijven” en in ’t Germ. en in ’t Lat. Met *scrībo* is wel gr. *σκατάω* „gekrabbel, schets” verwant; hoogerop behooren hierbij de bases (s)gr̥-p- (lett. *skrīpdt* „inkrassen”, zie verder bij rijven) en (s)gr̥-d- (zie rijten). Voor ’t onverlengde (s)gr̥- zie bij schrijnen.

Schrik znw., sedert Kil. Evenals mhd. *schrēcke* m. (nhd. *schreck*) „schrik”, laat-mnd. *schrēcke* (m.?) „schrik” deverbatief: van **schrikken** ww. < mnl. *scricken* „met groote passen loopen”; de bet. „schrikken” komt ook al mnl. voor en bij *erschrieken* in den Teuth.; als trans. ww. bij Kil., in den Teuth. reeds in dezen zin *verschrieken*. De sterke ndl. flexie is secundair. = ohd. *scricchen* „springen, toespringen, opspringen, op eens zich verheffen” naast *scrēcchōn*, -an „id.” (nhd. -*schrecken*), mnd. *schrēcken*, *schricchen* „springen, handen of voeten vlug bewegen, in de handen klappen, schrikken”, noorw. dial. *skrikka* „springen”. Hierbij ’t causativum ohd. *screcchen* „praecipitare, instigare” (nhd. *schrecken*). Ohd. *scricchen* is jonger dan *scrēcchōn* (vgl. bij plukken); dit gaat op idg. *sgr̥h-nā-* of *sgr̥h-nā-* (*k?* *ǵ(h)?*) terug en is misschien verwant met ier. *scréoin* „schrik”, dat dan een dgl. bet.-ontwikkeling heeft gehad als schrik(ken) en met ohd. *scrīch* m. „sprong, loop”, mhd. *scrīc* „sprong, het opspringen, schrikken” identisch kan wezen. Vgl. voor de bet. ook mnl., nog zuidndl. *verschieten* „schrikken”. De oudere bet. nog in nhd. *heuschrecke* (ohd. *hewi-scrēccho*) m. „sprinkhaan” en ndl. **schrikkel-jaar** (-dag, -maand), een reeds mnl. en mnd. samenst., letterlijk = „springjaar” evenals eng. *leap-year* „schrikkeljaar”. Een mnl. synoniem is *lōpeljaer* met een dgl. -*el-*; vgl. ook mnl. *werkeldach*, *sitteldach* e.dgl.

Schril bnw., nog niet bij Kil. Evenals nd. *schrell* „scherp van toon en smaak, heesch, schril”, nhd. (oorspr. ndd.) *schrill* „schril”, eng. *shrill* „id.”, *to shrill* „gil-len, een schril geluid maken”, noorw. *skrella* (sterk) „klinken” abluend met

ags. *scrallettan* „luid schreeuwen, een hard geluid voortbrengen”, ijsl. *skrölta* „schreeuwen”, noorw. *skrella* (zwak) „id., luid lachen”. Zie ook schrollen. De combinatie met grol verklaart den oorsprong van schril enz. niet; wel bestaat er jonger associatief verband tusschen beide woordgroepen. *Skrell-* kan uit *skrēðl-* ontstaan zijn: dan is mier. *scret* „schreeuw”, nier. *sgreadaim* „ik schreeuw” verwant. De bet. „beschroomd, schuw” in nnl. een schrilte blik e.dgl. is blijkbaar secundair.

Schrobbeering znw., nog niet bij Kil. Van schrobben. Voor de bet. vgl. ouder-nnl. (be)schrobben, fri. *bi-skröbje* „een schrobbeering geven”, Antw. *schrob*, vla. *schrobbe*, *schrobbering*, -*ling* „schrobbeering”. Vgl. Kil. *schobbe* „scomma, cavillum, sarcasmus” bij *schobben* (zie schobbejak).

Schrobben ww., mnl. *scrobben*, *scrubben* „krabbelen, wroeten, schrapen”. = mnd. *scrubben*, *schrobben* „krassen, wrijven, schuren, schrobben” (nhd. *scrubben*), de. noorw. *skrubbe*, zw. *skrubba* „schuren, schrobben”. Uit ’t Noorsch (of uit ’t Ndl.-Ndd.?) eng. *to scrub* „schrobben, tobben”. Of verwant met on. *hrufsta* „krabben” (zie I roffel) en van een basis (s)gr̥p- of (s)kr̥p-, die met de basis, waarvan II roof komt, identisch kan zijn, of met idg. *sgr̥p-* van de bij schreef besproken basis. Vgl. nog bij grabbelen.

Schroef znw., sedert Kil., evenals ’t ww. **schroeven**. Met dial. *oe* < germ. *ū* (vgl. poezel). = laat-mhd. *schrūbe* (nhd. *schraube*), mnd. *schrūve* v. (> de. *skrue*, zw. *skruf*, ijsl. *skráf* v.) „schroef” (Teuth. *schruyve?* zonder vert.). Met ’t oog op ’t gebruik van bok, kraan, ram e.dgl. voor werktuigen en vooral op spa. *puerca* „schroefnoer” < lat. *porca* „zeug” ziet men in schroef gew. een ontl. uit lat. *scrōfa* „zeug”, en deze verklaring is veel aannemelijker dan de etymologie, die germ. oorsprong aanneemt en ’t woord met lit. *skverbū* „ik hoor met een spits voorwerp” verbindt. [Vgl. den ablaut *ru* : *uer* bij I rok e.dgl.; de lange *ū* is echter een bezwaar: dan nog eer bij on. *hrufsta* „krabben” en I roffel.] Eng. *screw*

„schroef” uit ofr. *escroue* (fr. *écrou* „moer”), dat sommigen uit ’t Germ., anderen uit lat. *scrōfa* afleiden.

I **Schroeien** (zengen), nog niet bij Kil. = mnd. *schroēien* „schroeien”. Wellicht uit wgerm. **skrōx-ian* (bij schraal) of **skrō-jan* (zie aldaar over **skrōja-*, *-da-*); ook westf. *schraigeln*, Soetsch *scrōzln* veronderstellen germ. *ō*; anders zouden we het nld. vocalisme voor secundair kunnen houden en aan verwantschap met onfr. *scrauaia* „cremium”, ohd. *gi-*, *fr-scrouanet* „gramina (arida)” kunnen denken. Wel kan Teuth. *schronen* „verdorren” met schroeien verwant zijn.

II **Schroeien** (snijden, snoeien). Met opvallende *oe* (naar snoeien?) uit mnl. *scrōden* (waaruit ook klankwettig nld. schrooien), oostelijk *scrāden* (Teuth. *schraiden*) „klein snijden, versnijden, stuk maken, (munten) snoeien, houwen” = mnd. *schrōden*, *schrāden* in gelijke bet. Hiernaast mnl. mnd. *schrōden* (NB. Kil. *schrooden*)? Dit = ohd. *scrōtan* (nhd. *schroten*), (ofri. *skrēdere* m. „muntsnoeier”, *skrēdene* v. „scissio”), ags. *scrēadian* (eng. *to shred*) „snijden, stuksnijden”. Hierbij ohd. *scrōt* (m.?) „snee, stuk” (nhd. *schrot* o.), ofri. *skrēd* „het besnoeien, haargrens in den hals”, ags. *scrēad*, *scrēade* v. „stuk goed” (eng. *shred*), met ablaut mnd. *schrōt* (*ā*) o. „(afgesneden) stuk”, *schrōde* (*ā*) m., mnl. *scrōde* v. „id., lap” (ook met *ō*?), ags. *scrūd* o. „kleedingstuk” (eng. *shroud*), on. *skrūð* o. „kostbare stof, staatsiekleed”, ijsl. *skryðr* m. „gehavend boek”. Zie nog II schrooien. Met overdr. bet. („in iets snijden” > „onderzoeken”) wsch. hierbij ohd. *scrutōn*, *scrodōn*, *scrutōlōn* „onderzoeken”, ags. *scrūdnian* (*scrūdnian* naar lat. *scrūtāri*?) „id.”, misschien ook got. *and-krūskan* (*þs* > *s*) „id.”. Mogelijk zijn buiten ’t Germ. verwant: lat. *scrūta* „rommel”, *scrūtum* „balzak”, *scrūtōr* „ik onderzoek” e.a. lat. woorden. De basis *sqr-ā-t-* is veel hoogerop met *sqr-* (schieren) verwant.

Schrok znw. Van **Schrokken** ww., nog niet bij Kil. Voor laat-mnl. oudnld. *schocken* „schrokken” in de plaats gekomen. Is dit = schokken „schudden”?

Schroken ww., nog niet bij Kil. Wsch. jong, staat in een niet zeker vast te

stellen betrekking tot I schroeien, Teuth. *schronen*. Is ’t echter toch een oud woord, dan misschien van een germ. basis *skrek-* „verschrompelen” naast *skriwk-* < *skrcwk-* „id.” (zie schrompelen); evenzoo dan oostfri. *schrikkeln*, *schrōkkeln*, *schrokkeln* „licht vriezen”. Voor de bet. vgl. nog gron. *schrimpen* „smelten (van vet)”, mnd. overijselsch-mnl., nog dr. *schrempen* „schroeien, braden”.

Schrollen ww., nog niet bij Kil. Vgl. mnd. *schrul* m. „dolle of slechte luim, wrevel”, zw. dial. *skrolla* „schelden”. Jongere, onder invloed van *grol* en verwanten ontstane vormen van de onomatop. gevoelde basis *szraʔl-* (zie schril).

Schromen ww. Zie schroom.

Schrompelen ww., mnl. *scrompelen*, bij Kil. ook de wsch. oudere znww. *schrompe*, *schrompele* „rimpel”, ’t eerste = mnd. *schrumpe* v. „id., plooi”. Met ’t zelfde vocalisme noorw. dial. *skrumpa* „magere koe” en de ww. nhd. *schrumpfen*, nhd. *schrumpen*, de. *skrumpe*, zw. *skrympa* „schrompelen, samenkrimpen”, die echter jonge formaties (met *u* naar ’t verl.deelw.?) bij ’t sterke ww. mnl. *scrimpen* (nog dial.), mhd. *schrimpfen*, md. *schrimpen*, on. *skreppa* „zich samentrekken, rimpelelen” kunnen zijn. Vgl. nog eng. *shrimp* „garnaal, dwerg, onderkruipfel”, noorw. dial. *skramp* „magere man, mager paard” en ’t causativum mhd. *schrempfen*, mnd. *schrempen* „samentrekken, doen schrompelen” (zie nog bij schroken). Germ. *skrimp-*, *skramp-*, *skrump-* is een anlautvariant van rimpel en verwanten, voorzoover deze germ. zr- hebben (idg. *sqr-*: *qr-*). Vgl. opr. *sen-skrempūsnan* „rimpel”. Zonder nasaal: 1. on. *skorpinn* „verschrompeld”, *skurpr* „id.”, *skorpna* „verschrompelen”, 2. Kil. Teuth. *schrepele*, Kil. *schraepele*, dial. nld. *schraap* (*oa*; Land van Guijk) „schraal”, mnd. *schrepele*, *schrepe* „mager, uitgedroogd” (voor de eventuele slav. verwanten russ. *skórblyj* „verschrompeld”, *koróbit* „krommen” zie h a r p), waarnaast westf. *schref* „id.”, eng. *to shrivel* „verschrompelen”. Andere varianten: ags. *scrimcan* „samenkrimpen, verschrompelen, verwelken” (eng. *to shrink*), Kil. „*schrincken*. vetus. Fland. *Contrahere*, *retrahere*”, noorw.

dial. *skrþkka* „verschrompelen”, de. dial. *skrunken* „gerimpeld”, on. *skrukka* v. „oude rimpelige vrouw” (: gael. *sgreang* „rimpel”), — westf. *schruntsel* „rimpel”, — ags. *scrimman* „zich samentrekken, samenkrimpen”. Vgl. voor dgl. wisselvormen bij rimpel. De onderlinge verhouding van alle anlaut- en auslautvarianten is niet vast te stellen. Vgl. nog harp, krimpen, schraal, schroken. Dat gr. *ἀγγος* „dorre halmen, hooi, stroo, spaanders” in eenige verwantschapsbetrekking met onze woordgroep staat, is niet uitgesloten, maar onzeker.

Schroodbeitel znw., nog niet bij Kil., — **schroodijzer** znw. o., sedert Kil. Schrood- is de stam van mnl. *scrōden* (zie II schroeien).

I **Schrooien** (doorsnijden, snijden). Zie II schroeien.

II **Schrooien** (met schrootboomen of schrootladders of omgeslagen touwen vaten voortrollen, naar boven rollen of aflaten), mnl. *scrōden*, oostelijk *scrāden*. In gelijke bet. laat-mhd. *schróten*, md. 1289 *schrōdin*, -*tin*, mnd. *schrōden* (*ā*). Wsch. is de bet. „dringen, zich leunen tegen”, die mhd. *schróten* ook heeft, ouder. Voor germ. *skreuð-*, *skrauð-*, *skruð-* „dringen, duwen” is echter bezwaarlijk een etymologie te vinden. Identiteit met I schrooien is semantisch niet wsch.

Schroom znw., sedert Kil. Van Kil. *schroomen*, mnl. *scrōmen* „schromen, vreezen”, nnl. dial. *schrōmen*, *schrómen* resp. van het ablatende synoniem nnl. schromen, ook bij Cats met *ō*, mnl. *scrōmen*, waarnaast wellicht, evenals in de nnl. periode, *scrōmen*. Dit = mnd. nnd. *schrōmen* „schromen”, waarnaast oostfri. *schróm* „schuw, schuchter, bang”, *schróm*, *schróm* „schroom”. Mnl. *scrwymen* (eenmaal) is eer als *scrōmen* op te vatten dan dat 't germ. *ú* of *eu* heeft. Vla. *schruwen*, *schruien* „schromen, gruwen”, *schruw*, *schruí* „afgrijzen” zullen wel jongere vormen zijn naast *gruwen* niet anlaut-vervorming. De oorsprong van schromen, germ. basis *skrum-*, *skreum-*, *skraum-*, is onzeker. Men zou aan verwantschap hoogerop met I rouw kunnen denken. — **Schromelijk** bnw., Kil. *schroomelick*, nog niet uit 't Mnl. bekend.

Schroot znw. o. Nnl. ontl. uit nhd. *schrot* o., teruggaande op mhd. *schró* m., o.a. = „afgesneden, afgezaagd stuk” < ohd. *scrót* (zie II schroeien).

Schroot- (-boom, -ladder), mnl. *scrōde* (-*ambacht*, -*ghelt*). Stam van mnl. *scrōden* (II schrooien).

Schub znw., later-mnl. *scubbe* v. „schub, schel (voor de oogen)”. = mnd. *schubbe* v. „schub”. Ohd. *scuoppa* v. (nhd. *schuppe*), Teuth. *schoebe*, *schuebe* „schub” komen van de basis van *schaven* (voor de bet. vgl. I schel). Het is niet geraden *schub* hiervan te scheiden, al blijft dan ook het vocalisme onklaar. Heeft soms in sommige streken **szōbba*, **szüebba* vocaalverkorting ondergaan? Eventueel kunnen we aannemen, dat deze kortvocalische vorm zich buiten zijn oorspr. gebied heeft uitgebreid. Mnd. *schore* v. „schub” kan *ō* < germ. *ō* hebben en op **szōbō(n)*-teruggaan. Wat is echter mnd. *schope* (*ō*?) v. „schub”? Een oorspr. hd. vorm? De combinatie van *schub*, dat dan van ohd. *scuoppa* gescheiden wordt, met *schuiven* is onwensch.

Schuchter bnw., nog niet bij Kil. Ontl. uit ouder-nhd. *schüchter* (nu *schüchtern*). Bij *schuwen*. Vgl. mnd. *schuchteren* ww. „verjagen, uiteenjagen”, bnw. „uit elkaar gejaagd, schuchter, schuw”, westf. *schücht* „schuw”. Voor de formatie vgl. vluchten: mnl. *vlien*.

Schuddebol znw., nog niet bij Kil. Een formatie als *brekebeen*, *spilpenning*. 't Ww. **schuddebollen** (sedert de 16. eeuw) heeft bij 't opkomen van 't znw. meegewerkt. 't Is een dgl. formatie als *knikkebollen*, zuidndl. dial. *schuddekoppen*, *schudhoofden*.

Schudden ww., mnl. *scudden*. = onfr. *scuddan*, ohd. *scutten* (nhd. *schütten*), os. *skuddian*, ofri. *skedda* „schudden”. Hierbij nog ohd. *scutilōn* (nhd. *schütteln*) „id.”, mnd. *schöderen*, Teuth. *schaideren* (*ai* = mud. *ō*), *schoederen*, *schuyderen*, *schudren*, nederrijnsch 14. eeuw *schudern*, nhd. *schaudern*, eng. *to shudder* „huiveren, rillen”, ohd. *scutisōn* „id.”, ags. *scūdan* „beven”. Deverbatief zijn mhd. *schüt* v. „angedreven grond”, *schut* v., nhd. *schutt* m. „puin”. Zonder anlautende *s*: ags. *hūdenān* „excutere”, nnd. *hūdern* „huiveren, bibberen”, lit. *kutù*, *kutėti*

„opschudden”. Ook ksl. *skytati se* „zwerfen” is — misschien terecht — hierbij gebracht. De combinatie met oi. *çcótati* „hij druipt, droppelt” is te vaag. Die met lat. *quatio* „ik schud, stoot, sla” (hierbij gr. *πίττα·πίττα* Hes.?) is mogelijk, als we lit. *ku* evenals germ. *zu* (*s-ku*) uit idg. *q^h* verklaren mogen, of als we *quatio* uit **q^hetjō* afleiden en van een basis (*s*)*gewet-* uitgaan. Zie verder bij hotsen.

Schuiër znw. Een jonge afl. van **schuieren** ww. Zie **schuren**.

Schuif znw., reeds in de 16. eeuw *schuive* (m. o.?) „schuifla”. Van **schuiven**. Evenzoo mnd. *schüf* „schuifla”.

Schuifelen ww., bij Kil. vermeld met de bett. „met een spa krabben of vegen, voort-, wegglijden, vluchten, verdrijven”. In deze bett. een frequentativum of intensivum van **schuiven**. Kil. „*schuyffeler*. Holl. Parasitus” zal wel een nomen agentis hiervan zijn, misschien met de oorspr. bet. „die ’t eten gemakkelijk naar binnen schuift”. [Ndd. *schüffeln* „gulzig naar binnen werken” is wsch. een overdr. „schoffelen” (< mnd. *schuffelen* „schoffelen”).] Kil. *schuyffelen* „sibilare”, reeds in 1514 *scüfelen* „met een blaasinstrument een plechtigheid opluisteren”, nog dial., o.a. met de bet. „op de vingers fluiten”, wordt gew. als een onomatop. woord opgevat. Veeleer echter beteekende ’t oorspr. „op een uitschuitbaar instrument spelen”.

Schuilen ww., mnl. *scūlen* (gew. zwak) „schuilen, verborgen zijn, zich bergen”, in ’t N.Holl. sedert de 16. eeuw ook trans. = „opbergen”. = mhd. *schūlen* (zwak) „verborgen zijn” (ohd. al *scūlinga* v. „latebra”), mnd. *schūlen* (zwak) „verborgen zijn, zich verbergen, loeren”. Hierbij ’t znw. **schuil** (in *schuilgaan*, nog niet bij Kil., uit *te schuile gaan*, vgl. achterh. *in de schūte staan* „beschut staan”), vla. *schuile* „regenscherm”, mnd. *schūl* o., *schūle* v. „schuilplaats”, ofri. *skūl* „schuilplaats”, *fugel-skūl(e)* v. „vogelhut”, met ablaut ofri. *sket-skūle* v. „veestal”, on. *skjól* o. „schuilplaats, beschutting, klein gebouwtje”, waarbij *skjyla* „beschermen”. De basis (*s*)*geul-*, (*s*)*qūl-* heeft zich wsch. ontwikkeld uit

nomina als gr. *σκόλον* „wapenrusting, den gedooden vijand afgenomen”, *σκόλον* „huid”, ier. *cūil* „secessus”, die met de primaire nominale formantia *-lo-*, *-li-* van de bij huid besproken basis (*s*)*qū-* komen. — **Schuilevinkje** (spelen). Vervormd uit Kil. *schuytwinckel-spel* „schuilhoek-spel”.

Schuim znw. o., zuidndl. dial. m., mnl. *scūme*, *scuum* v. (m.o.?). = ohd. *scūm* (nhd. *schaum*) m., mnd. *schūme*, *schūm* m. „schuim”, met ablaut noorw. *skūm* o. (> eng. *scum*), Kil. *schom* („vetus”) „id.”. De afl. van de basis *sqū-* „bedekken” (zie **huid**, **schuilen**; met meer recht worden hierbij on. *skumi* m. „schemering” lett. *skumt* „treurig worden” gebracht) is semantisch niet wsch.; eer (hoewel ook onzeker) met de oorspr. bet. „het beweeglijke” van de basis *skū-*, *skēu-*, waarover zie **schooien**. Zie nog bij **schommel** en. Uit ’t Germ. fr. *écume* „schuim”. Een ander germ. woord voor „schuim” is ohd. *veim* (nhd. *feim*) m., ags. *fām* o. (eng. *foam*) „schuim”, noorw. dial. *feim* o., *feime* m. „op ’t water drijvend oog van vet”, verwant met lat. *spūma* „schuim”, *pūmex* „puimsteen”, obg. *pēna*, opr. *spoayno* „schuim”, lit. *spáinē* „streep schuim”, oi. *phéna-* „schuim”. — **Schuimen** ww., mnl. *scūmen* „schuim van zich geven, schuim op den mond hebben, het schuim van iets afnemen, wegnemen, rooven, stroopen, plunderen” (vgl. Kil. *schuymen* „parasitari”, nnl. tafelschuimer, zeeschuimer). Een ook reeds ohd. mnd. ww.

Schuin bnw., **schuins** bijw., waarvan weer **schuinsch** bnw., sedert Kil., editie 1642: *schuyn* „transversus, obliquus”. = ndd. *schün* „schuin”. De dial. vormen (Vel. *šuens*, Goer. *schuins*: *schüntə*, Maastr. *šöins* enz.) maken de beoordeeling niet gemakkelijker. Sommige vormen zouden op **skujina-* kunnen wijzen eer dan op **skūn(i)a-* of **skiunia-*, die toch echter waarschijnlijker zijn met ’t oog op noorw. dial. *skōyna* (**skannian*) „schuin snijden”. De ndl. dial. vormen zijn dan door ontl. onderling en uit ’t Beschaafte te verklaren. Een formantische variant van *sku-n-*, *skēn-n-* in on. *skjyla* „schuins houwen”;

on. *skol-beinn* „met scheeve beenen” kan hierbij, maar ook bij II scheel hooren. Met schuit van een basis *s(e)qū-* „hakken, snijden”? Zie bij schuren.

Schuit znw., mnl. *scūte* v. = mnd. *schūte*, on. *skūta* v., benamingen van verschillende soorten schuiten en schepen. Misschien ablatend met ags. *scēot*, on. *skjōtr* „snel” en bij schieten hoorend. Als er een goede combinatie hoogerop te vinden was, zou 't meer voor de hand liggen, schuit en mnd. *schūte* v. „spa, schop” van een basis *squd-* of *skud-* „hakken, houwen” of „schaven, uithollen” af te leiden: voor de bet. vgl. bij schip; zie schuin.

Schuiven ww., mnl. *scūven* „schuiven (trans. en intr.), stooten, duwen, wegsluipen”. = ohd. *scioban* „schuiven, stooten” (nhd. *schieben*), mnd. *schūven*, ofri. *skūva*, ags. *scūfan*, *scēofan* (eng. *to shove*), got. *skiuban* (in *af-skiuban*) „id.”, sterk ww.: **skētanān*, **skūtanān*. On. *skūfa* en *skūfa* „id.” zijn zwak. Mogelijk is de gewoonlijk aangenomen verwantschap met ksl. *skubq*, *skubati* „vellere”, lit. *skubùs*, *skubrùs* „vlug, flink”, *pa-skumbù*, *pa-skūbti* „vlug doen, klaar krijgen”. Naast idg. *squbh-* ook *qsubh-* in oi. *kšūbhjati*, *kšūbhate* „hij wankelt, trilt”, waarbij men po. *chybać* „heen en weer bewegen, zwaaien, spartelen”, *chybki* „vlug”, lit. *saubiù* „ik speel luidruchtig”, *sūbóti*, *sūbūti* „schommelen, waggelen” gebracht heeft. Zie nog schobbejak, schoffel, III schoft, I, II schop, schuif, schuifelen.

Schuld znw., mnl. *scult* (*d*) v. (m.) met *ul* naar de casus die oorspr. umlaut hadden en naar het bnw. *sculdich* (*gh*) (nml. **schuldig**, een reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on. afl.) naast *scout* (*d*) v. (m.) „verplichting, wat iemand te vorderen heeft, schatting, schuld, vergrijp, zonde, toedoen, oorzaak, beschuldiging”. = ohd. *sculd* (nhd. *schuld*; ohd. ook *sculda*) v. „verplichting, schuld, vergrijp, zonde, oorzaak”, os. *skuld* v. „schuld, schatting”, ofri. *skeld*, *skild* v. „geldschuld, toedoen”, ags. *scyld* v. „schuld, zonde, misdrijf”, on. *skuld* v. „schuld, schatting”, *skylđ* v. „schatting,

oorzaak”, *skylđr* m. „oorzaak”. Germ. **skulđi-*, bij **skulanān* (zie zullen). — **Schuldenaar** znw., reeds mnl. *sculdēnaer*, -er (*scouldēnaer*) m., ohd. *sculdenāre* (nhd. *schuldner*), mnd. *schuldenēre* m.

Schulp znw. Zie schelp.

Schun znw. Van **schunnig** bnw., nog niet bij Kil. Misschien is de bet. „schriel, gierig” (Zaansch; ook *schun* „schraal, zuinig”; hagelandsch *schunnig* „gulzig ten koste van een ander”) ouder dan „haveloos”: dan is de afkomst onzeker. Anders wellicht een oorspr. oostndl. of ndd. afl. van ndd. (ook nhd.) *schund* m. „drek, vuilnis, lorren”: vgl. oostfri. *schun(d)sterig* „schunnig”. *Schund* hoort bij ohd. *scinten* „villen, afpellen, mishandelen” (nhd. *schinden*), os. *bi-skindian* „villen, afpellen”, mnl. (zeldzaam) *scinden* „mishandelen, rooven”. Dit komt wellicht van een znw. voor „schors” of „huid”: vgl. on. *skinn* (*nn* < *nþ*) o. (> eng. *skin*) „huid, vel”. Men combineert Bret. *scant* „schul”. Van een kortere basis *skēn-* komt on. *skán* v. „schors”, misschien ook Kil. mnd. *schin*, gron. *schin(ne)* „roos op 't hoofd”, tenzij deze *nn* uit *ndn* hebben of bij een secundair ww. met *nn* voor *nd*, overeenstemmend met Teuth. *schynnen* „villen, rooven”, gevormd zijn en dan direct bij ohd. *scinten* enz. hooren. Uit de uit 't Dr. bekende afl. *schinnig* „schilferig op 't hoofd” heeft men wel ons schunnig afgeleid. Buiten 't Germ. zal wel lit. *skindù*, *skinti* „plukken” verwant zijn. Ook isgr. *καίρω* „ik dood” (met *s*-anlaut kretisch *κατα-σκέρω*) gecombineerd.

Schuren ww., mnl. *scūren*. = mhd. (md.) *schiuern*, *schūren* (nhd. *scheuern*), mnd. *schūren* „schuren, vegen”. Gew. evenals eng. *to scour* „id.” afgeleid uit ofri. *escurer* (fr. *écurer*, lat. **ex-cūrāre*) „id.”. Die afl. is de aannemelijkste. De combinatie met schoor en hoogerop met gr. *σκήρος* „afval bij 't steenhouwen”, al welke woorden van een basis *skū-* of *sqn-* „wrijven” zouden komen, is weinig aannemelijk. Veeleer komt *σκήρος* met lat. *secūris*, obg. *sekrya* „bijl” van een basis *seqū-* „snijden, hakken”, waarvan ook wellicht schuin en schuit en lit. *skutù*, *skūsti* „schaven, scheren” (met formans *t*). Deze basis is hoogerop

met die van zaag verwant. De vorm schuieren, sedert de 16. eeuw, is blijkens 't vocalisme uit het Du. ontleend.

Schurft znw. (de, het), mnl. *scorft*, *scōreft* naast de oudere vormen 1. *scorfte*, *scoorfte*, *scōrfte* v., 2. *scorf*, *scōref*, *scoorf*, *scōrf* (m.?). *Scorfte* enz., ouder **scorfde* is gevormd van 't bnw. *scorvet*, *scorft* (*ō*, *ō*, *u*; *d*) „schurftig” (nml. **schurft** bnw.) = mnd. *schorvet* (*d*), ags. *scurfed* „schurftig”. Dit is een all. van mnl. *sco(o)rf*, *scōrf* = ohd. *scorf* (nhd. *schorf*), mnd. *schorf*, ags. *scorf*, (uit 't Skand.) *scurf* m. (eng. *scurf*) „schurft”, on. in *skurf-óitr* „schurftig”. Van de idg. basis (*s*)*gerep-* „snijden, krassen”, waarvan ook scherf en schreef. Voor de bet. vgl. lat. *scaber* „schurftig”, *scabiōs* „schurft” bij *scabo* „ik kras”. Met dgl. bet.-ontwikkeling als schurft lit. *kárpa* „wrat”.

Schurk znw., nog niet bij Kil. = nhd. *schurke* m., ndd. *schurk(e)* > de. zw. *skurk* „schurk”. Misschien uit ohd. *fir-scurgo* m. „schurk”, dat bij *fir-scurigen* „verstooten” hoort; ndl.-nnd. *schurk* komt dan uit 't Hd. Evengoed mogelijk is 't echter, dat *schurk* een ospr. nld.-nnd. woord is met de oudere bet. „wrijfpaal” (vgl. voor de bet.-ontwikkeling schoelje, bengel), gevormd van 't ww. **schurken** (nog niet mnd., mnl. of bij Kil.), een jonge afl. van *schuren*, van 't zelfde type als *hurken*.

Schut znw. o., mnl. *scutte* v. „waterkeering”. = Teuth. *schutte* (in „*waterschutte*, *sluyse*, *catharacta*”), mnd. *schutte* v. o. „waterkeering, sluis, valdeur, beschutting, verdediging”. Van 't ww. **schutten**, mnl. *scutten* „in een besloten ruimte brengen, afscheiden, tegenhouden, afweren, belemmeren, schutten (in een schutsluis)” = mnd. *schutten* „id.”, mhd. (nhd.) *schützen* „bedijken, beschermen” (waarbij mhd. *schuz* m. „bedijking, bescherming”, nhd. *schutz*), ofri. *sketta* „in-sluiten, stelpen”, ags. *scyttan* „grendelen, sluiten”, waarbij *scyttel* m. „bout, grendel”, *scyttels* m. „id.”. Evenals noorw. *skota* „grendel” bij *schieten*; voor de ontwikkeling der bet. „grendelen, door iets voorgeschovens (be)schutten” vgl. ags. *belūcað ða árenan gatw and lóforan on*

scēotað ða ísenan scyttelsas „zij sluiten de metalen poorten en schieten (schuiven) er de ijzeren bouten voor”. Het mnl. ww. *scudden* „beschermen”, bijna uitsluitend in *be-scudden* „bewaren, beschermen, beveiligen, beletten” = mnd. *be-schudden*, mhd. *be-schützen* „id.”, kan wegens zijn consonantisme niet met *schutten* verwant zijn, de bet. laat geen identificering met *schudden* toe; 't komt wsch. van de bij huid besproken basis voor „bedekken”.

Schutter znw., mnl. *scutter(e)* m. „persoon die schiet, schutter”. Opgekomen naast ouder *scutte* m. „id.” (nog als eigennaam bewaard) = onfr. *scutto* (waarbij *scutton* „sagittare”), ohd. *scuzzo* (nhd. *schütze*), mnd. *schutte*, otri. *sketta* (in samenst.), ags. *scytta* m. „id.”, wgerm. **skutjan-*. — **Schutterig** bnw., nog niet bij Kil. Wsch. een jonge afl. van *schutter*: = „schutter-achtig, zich onhandig en druk bewegend”. — **Schutterij** znw., mnl. *scutterie* v. „schuttersgild, schuttersfeest”.

Schutting znw. Nomen actionis bij *schutten*. Reeds mnl. mnd. *schuttinge* v. ook als voorwerpsnaam.

Schuur znw., mnl. *scūre* v. = ohd. *scūra*, *sciura* (nhd. *scheuer*), mnd. *schūre* v. „schuur”. Van ohd. *scūr* m. „afdak”, mnd. *schūr* o. „beschutting, schuur” = nijsl. *skūr* m. „stalletje, kraampje”. Owfri. *skūre* v. „schuur” is ontleend. Mlat. *scūra*, *scūria*, fr. *écurie* „paardenstal” komen uit het Germ. Van de bij *schuilen* en *huid besproken* basis (*s*)*qū-*. Hiervan eveneens met *r*-formans lat. *ob-scū-rus* „duister”. Met dgl. bet. als *schuur* met *n*-formans mhd. *schuine* (nhd. *scheune*; ohd. opvallend *scugi(n)n(a)*) v. „schuur”; ablatend met on. *skaunn* m. „schild”. Hierbij ook noorw. dial. *skyggne* o. (**skuwwinja-*) „hut, schuur, schuilhoek”.

Schuw bnw., dial. ook *schou(w)* (o.a. Zaansch, Bommelerwaardsch, Antw.; Maastr. *šouw*) en *schoewə* (Goeree), *schoef* (Noord-Beveland), mnl. *scū*, *scon* „schuw, afkeerig, bang”, ook, zoals nog dial.: „ruw, woest”. In geen geval kunnen we van den grondvorm **skeuxa-* uitgaan, waarop mhd. *schiech*, ags. *scōoh*

(eng. *shy*) „schuw” teruggaan. Mnl. *scū*, *scon* = mnd. *schūw(e)* „schuw, bang, ongetemd”; grondvorm **skūza-*, *-u-?* of **sku(ɟ)wa-*, *-u-?* Vgl. nog noorw. dial. *skygg* „schuw”. Wellicht met lett. *schukt* „schrikken, beven”, *schaukūns* „rilling” van een basis (s)*kūg-* of (s)*kūgʷ-* „beven, angstig zijn”. — **Schuwen** ww., dial. *schouwen*, mnl. *scūwen* (*sconuen*) „bang, schuw zijn, zich hoeden, ontzien, mijden, een afkeer hebben van, ontkomen aan, verhinderen, (zelden) vrees inboezemen”. = ohd. *sciuhēn* „bang maken, bang zijn” (nhd. *scheuchen*, *scheuen*; hiervan *scheu* „schuw”), mnd. *schū(w)en* „schuw worden, vreezen, mijden”, < **skiuizian*. Vgl. ags. *á-scyhhan* „proicere, elongare”, zw. *skygga* „schuw worden”. Uit 't Germ. it. *schivare*, fr. *esquiver* „vermijden”.

Secondant znw. Een in 't Nnl. gemaakt would-be fr. woord.

Secretarie znw. Nnl. met dissimilatorischen weglaf van een syllabe uit fr. *secrétairerie* en niet met gewijzigde bet. teruggaande op mnl. *secretarie* v. „sacristie” uit laat-lat. *secrétarium*. —

Secretaris znw., reeds mnl. Uit laat-lat. *secrétarius*. Ook elders ontleend.

Sedert bijw. voorz. voegw., mnl. *sēdert* met jongere *t* (evenals bijv. *mijnen t*) naast *sēder* (als voegw. nog gew. *sēder dat*). = mhd. *sīder* „sedert, aangezien” (bijw. voorz. voegw.), mnd. *sēder*, *sēdert*, *sēdder* „sedert” (bijw. voorz., met *dat* voegw.), ofri. *sether* „later, daarna, dan”. Ablautend met of veeleertengevolge van accentcondities ontstaan uit mnl. *sīder* bijw. voorz. voegw. „sedert” (als voegw. gew. *sīder dat*, ook = „aangezien”), nog vla. *sijder(t)* „sedert”, ohd. *sīdōr* „later”, os. *sīthor* „id., sedert, sedert dat, toen”, ags. *sīðor*, on. *sīðarr* „later”. Naast het oudere synoniem (formeel een comparatief germ. **sīpis*, *-iz*, *-as*, *-az*) ohd. *sīd* (ook voorz. en voegw. = „sedert, aangezien”; nhd. *seit*), os. *sīth*, ags. *sīð* (ook voorz. en voegw. = „sedert”) = on. *sīðr* „minder” (*sīz* „nadat”), got. in *þana-seiþs* „verder, nog”. Hierbij de positief got. *seiþus* bnw. „laat”, ags. on. *sīð* bijw. „laat”. Met mhd. *seine*, ags. *sāne*, on. *seinn* „langzaam, traag”, got. *sainjan* „talmen, te laat komen”, mhd. *seinen*

„talmen met”, ags. *á-sánian* „traag, zwak worden”, noorw. dial. *sína* „langzaam voortglijden, neerzinken”, *seimen* „traag”, ohd. *lanc-seimi* „langzaam” van een basis *sī-*, idg. *sē-*, waarvan ook lit. *at-sainus* „nalatig” benevens ier. *sír* „lang”, lat. *sérus* „laat” met idg. *é* < *éi*. Vgl. vooral lat. *sélius* „minder, minder goed”, dat formantisch na met got. *-seiþs* enz. verwant is. Zie nog zij d. Een opvallende vorm is *sind*s, met jongere *-s* uit mnl. (nog dial.) *sint* bijw. voorz. voegw. = mhd. mnd. *sint* (nog in nhd. *sintemal*) in dezelfde functies. De eenige aannemelijke verklaring gaat van *sint* uit (vgl. mnl. *sijnt*, du. dial. *sínt*), dat dan een jonge vorm is naast mnl. *sīden*, *sīdent* bijw. voegw., mhd. *sīdunt*, *sīdent* bijw. = ags. *sīð ðám*, *sīððan*, on. *sīðan* bijw. voegw. De abnormale vormverandering zal wel door accentcondities veroorzaakt zijn. Evenzoo eng. *since* < meng. *sithen(s)*. De ndl. anlaut-*s* (waarnaast ook *z* gesproken wordt) zal aan sandhi zijn toe te schrijven: vgl. toen. Met scherpe *s* (en secundaire *t*) ook middelfrank. *tsente*, *tseit*, *tsedert*.

Seffens bijw., sedert de 16.eeuw. Uit *tseffens*. Opvallende vorm naast *teffens*, *tevens*. Misschien **deseffens*, gevormd naar desgelijks?

Segrijn znw. o., nog niet bij Kil. Evenals hd. *chagrin*, eng. *shagreen* uit fr. *chagrin*. Uit het Turksch-Perz.

Sein znw. o., nog niet bij Kil. Eer uit eng. *sign* (< fr. *signe* < lat. *signum*) „teken” dan uit den ouden en dial. fr. vorm *sein*, *seing* „id.”. Van de afl. mlat. *signāle*, fr. *signal* komt ndl. signaal o., sedert Kil.; ook elders ontleend. Voor een vroegere ontl. uit lat. *signum* zie I zegen.

Seizen ww., waarvan **seizing** znw., nog niet bij Kil., beide wel bij Winschooten (1681). Evenals ndd. *seisen*, *-ing* (> de. *seise*, *-ing*, zw. *sejsa*, *-ing*) uit fr. *saisir* „grijpen” (van onzekereren oorsprong), wellicht via eng. *to seize*, *seizing*.

Seizoen znw. o., mnl. *saisoen* o. (met ruimer gebruikssfeer dan nu). Evenals eng. *season* uit fr. *saison* „jaargetijde” (< lat. *satio* „zaaitijd”).

Sek znw. Gaat evenals eng. *sack*, nhd. *scht* m. (> de. *sekt*) op spa. (*vino*) *seco*, letterlijk „droge (wijn)” terug.

Sekse znw., sedert het laat-Mnl. Uit lat. *secus* of fr. *sexe*. Ook elders ontleend.

Sekte znw., reeds mnl. Uit mlat. *secta*. Ook elders ontleend.

Sekuur. Zie zeker.

-sel suffix, mnl. *-sel*. Uit germ. *-(i)slu-*, waarnaast ook *-(i)slu-* en zwakke vormen. Zie bij raadsel en voedsel en vgl. nog uit 't Onfr. *mendiste* (of *mendist*?) o. „exultatio”, uit 't Ofri. o.a. *bláwelsa* m. „blauwe plek”, *blódelisa* m. „bloedige wond”, uit 't Got. *swartizl* (o.?) „inkt”, *scumfsl* o. „vijver”, buiten 't Germ. o.a.: lat. *prélum* „pers” (**prem-slo-*), *pálus* „paal” (**pāk-slo-*), ier. *uall* „hoogmoed” (**aug-slá-*), obg. *u-veslo* „krans”, *maslo* „zalf, olie” (beide met *s* < *z-s*), lit. *krišlas* „afval”, *žáislas* „stuk speelgoed”. Een vooral in 't Lat., Germ. en Balt. voorkomend suffix.

Selderie, **selderij** znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *sellerie* m. v., de. zw. *selleri*, eng. *celery* uit fr. *céleri* (< gr.-lat. *selinum* „eppe”).

Seldement. Nnl. bastaardvloek. Uit *sacrement*.

Sene (-blad, -plant, -struik), sedert Kil. Internationaal woord. Gaat via de rom. talen op arab. *saná* terug.

Senegroen, **zenegroen** znw. o., deze vorm sedert Kil., laat-mnl. *sindegroen*. = Teuth. *singroen* „potentilla”, ohd. *singruone* (nhd. *singrün* o.), mnd. *singróne*, ags. *singrêne* v. „potentilla, sempervivum tectorum”, het gesubstantiveerde bnw. mhd. *singrüene*, on. *sigrónn* „altijd groen”, als vert. van lat. *sempervivum*. 't Eerste lid, dat o.a. ook in oud-oostndl. (Sassenspieghel) *sinewolt*, ohd. *sinawël*, os. *sinuwël*, ags. *sinewalt*, on. *sáwal* „rond” e.a. woorden (zie nog bij zondvloed) voorkomt — uit 't Got. vgl. *sin-teins* „dagelijksch” — met de bet. „altijd” of eenvoudig versterkend, zal wel niet idg. *m* hebben en van idg. *sem-* (zie *z a m e l e n*) komen, maar *n* en met oi. *sáná*, *sanád* „van oudsher, altijd”, arm. *hanapaz* „altijd” samenhangen, waarbij misschien ook lat. *semper* „id.” (veeleer bij *z a m e l e n*).

Met dit *sen-* zal de basis van ier. *sen*, lat. *senex*, gr. *ἔνος*, lit. *sėnas*, arm. *hin*, oi. *sána-*, got. *sineigs* „oud”, *sinista* „oudste”, mlat. *seni-scalcus* (uit 't Frank.) „famulorum senior” wel identisch zijn.

Sent znw. Uit maleisch *sentá* afgeleid. In andere talen verder ontleend.

September znw. Reeds mnl. naast *evenmaent* (*d*) e.a. ndl. namen.

Serafijn znw. Reeds mnl. zoowel in de oorspr. functie van pluralis als ook reeds als singularis. Internationale ontl. uit den hebr. pluraal *s'ərāp̄hīm*; evenzoo cherubijn (mnl. nog slechts als mv.) uit 't mv. *kerúbīm*. Seraf en cherub zijn jongere geleerde ontl.

Serenade znw., nog niet bij Kil. Via fr. *sérénade* uit it. *serenata*. Ook elders ontleend.

Serge znw., mnl. *saerg*(*i*), *saerdse* v. Uit fr. *serge*, ofr. ook *sarge* (< lat. *sérica*). Ook elders ontleend.

Sergeant znw. Oudnld. ontl. uit fr. *sergent* (< lat. *serviens*). Dit was mnl. al ontleend als *seriant* m. „knecht, ambtenaar, gewapende dienaar, schildknaap, krijgsman, kerel”. Ook elders ontleend.

Sering znw., nog niet bij Kil. Uit mlat. *syringa* „plant met pijpvormige bloemen” < gr. *σύριγξ* „pijp”.

Serpent znw. o., mnl. *serpent* m.o. „slang, draak” (veel gebruikelijker dan in 't Nnl.). Uit fr. *serpent* (< lat. *serpens*), waaruit ook mhd. *sērpant*, *sērpente*, mnd. *sērpent* m. „slang”.

Servet znw., gew. o., in de 16. eeuw reeds *servette* v. naast *serviëtte* v. Uit fr. *serviette* (van *servir* < lat. *servire*). Ook elders ontleend. — Fr. *service* is nnl. als **servies** znw. o. overgenomen, misschien oorspr. als naam van een bepaalde soort Fransche serviezen.

Sidderen ww. Uit Kil. (*t*)*sitteren* („Germ. Sax. Sicamb.”) = Teuth. *tzitteren*, mnd. *setteren*. Ook Kil. *tseteren*, *ceteren*, mnd. *seteren* „sidderen”. Alle van mhd. *zittern*, *ziteren* (nhd. *zittern*) < ohd. *zittarōn* „id.” = on. *titra* „id.”. Wsch. een onomatop. formatie. Mogelijk is ook de wel aangenomen verwantschap met gr. *ἀπο-δι-δρά-σσω* „ik loop weg, vlucht”, oi. *dráti* „hij loopt hard” (germ. *ti-tró-* < idg. *di-drā-*).

Siepel znw. Een vooral fri.-saks. vorm met *ie* uit *î*. Uit mnl. *cypel* = vroeg-mnd. *cîpolla* (westf. *ssîpel*) v., ohd. (volksetymologisch vervormd) *zwibollo* m. (nhd. *zwiebel* v.; zwits. *zibele*) „ui”. Uit lat. *caepulla*, *cépulla* „ui” met reeds als affricata gesproken c. Vgl. ags. *cîpe* v. „ui” < lat. *cépa*. Voor de *î* vgl. I p i j n, I krijt. Mnl. (vla.) *chibole*, nnl.-Zaansch *siebel* „ui” uit fr. dial. *chiboule*, fr. *ciboule* „id.”. Nederrijnsch dial. *tîpel* „id.” levert dezelfde moeilijkheden op als de bijvormen met *t*-anlaut bij c i j n s.

Sier znw. (goede s. maken), mnl. *ciere*, *siere*, *chiere* v. „gelaat”, ook in *éne* goede, *gróte ciere doen* „iemand goed ontvangen, onthalen” en *goede ciere mǎken* „goede sier maken”. Uit ofr. *chiere* (fr. *chère*) „gelaat, vriendelijk gelaat, onthaal, gastmaal” waarvan ook eng. *cheer* „onthaal, begroeting”. Ofr. *chiere* < lat. (6.eeuw) *cara* „gelaat”; afgeleid van gr. *κάρη* „hoofd” (niet zeker).

Sieren ww., mnl. *cieren*, *sieren*, *tsieren*, *chieren* „toeien, versieren”. Evenals mnd. (*tsieren* „id.” uit mhd. *zieren* (nhd. *zieren*), ohd. *ziaren* „id.”, een afl. van ohd. *ziari* „mooi, getooid”, waarvan ook ohd. *ziarî* (nhd. *zier*) v. en *ziarida* (nhd. *zierde*) v. „schoonheid, sieraad”. Voor verwanten zie tier. Een andere vroege ontl. uit het Hd. is gansch. — **Sieraad** znw. o., sedert Kil. Uit nhd. *zierat* m. „sieraad” < mhd. *zierót* m. „id.”, met ’t zelfde formans als kleinoed. 16.-eeuwsch ndl. *ciragie* „sieraad” is met het uit ’t Fr. ontleende suffix -age gevormd. —

Sierlijk bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Sigaar znw. Internationaal woord, teruggaand op spa. *cigarro* (naar men aanneemt, van *cigarra* „krekel”); bij ons evenals in ’t Hd. tegen 1800 ontleend?

Signaal. Zie sein.

Sijfelen ww., sedert Kil.; bij dezen ook *siffelen*. Uit fr. *siffler* (< lat. *sibilāre*, misschien beïnvloed door *flāre*).

Sijpelen ww., minder gewoon sijperen, dial. (o.a. Goer.) ook met *z*, nog niet bij Kil. Frequentativum van Kil. *sijpen*, mnl. *sîpen* (sterk) „druppelen, „druipen” (nog vla. *zijpen*) = mhd. *sîfen*, mnd. *sîpen*, ofri. *sîpa* (in

bi-seppen verl. deelw., van een oog gebruikt), ags. *sîpian*, zw. dial. *sipä* „id.”, noorw. dial. *sîpa* „schreien”. Hierbij ndl. Zij p(e), reeds mnl., = mhd. *sîfe* m., mnd. *sîp* m.o., *sîpe* m. „beekje”, *sîpe* v. vochtig, laag land”, fri. *syp*, *sipe* „waterleiding”, en met ablaut mnl. *sêpel* „druipend”, *sêpelen* „druipen” (beide van de oogen), wsch. ook z e e p. Misschien verwant met gr. *σῖβω* (**εῖβω*?) „ik druppel” (trans.), hoogerop wsch. met z e e f. — **Sijpelings** bijw., nog niet bij Kil. Mnl. wel in gelijke bet. *sêpelinghe*, *sêpelingt*; vgl. ndd. *pîp(er)ling(s)* „id.” van *pîpe* „pijp, buis”.

Sijs znw., in de oorspr. bet. (als vogelnaam) gew. ’t demin. *sijsje* znw. o., mnl. *sîsken*, *tsîsel*. Gaat via ’t Du. (mnd. *câtze*, *sîsek*, mhd. *zîse* v., *zîsec*, nhd. *zeisig* m.) op čech. *číž*, demin. *čížek*, po. *czyż*, demin. *czyżyk* „sijsje” (een ook oost- en zuidslav. woord) terug. Ook in ’t Skandin. en Eng. ontleend: noorw. *sisk*, de. *sisken*, *sisgen*, zw. *siska*, eng. *siskin*.

Sik znw., nog niet bij Kil. Evenals mnd. *sickel*, *tzicken*, *tzicke-lîn* o. „geitje” uit hd. *zicke* v., gew. *zicklein* o. „id.” < ohd. *zickîn* o. = ags. *ticcen* o. „id.”. Demin. van ohd. (frank.) *ziga* (nhd. *ziege*) v. „geit”. Uit ’t Hd. ontleend zijn: mnd. *sege*, *tsêge* v., mnl. *sêghe*, *zêghe*, *tsêghe* v. „id.”, nog dial. (achterh.), door Kil. „Sax. Sicamb.” genoemd. Men combineert gr. *δῖσα* *αῖξ* *Αἰκωνες* (Hes.), arm. *tik* „zak uit een dierevel, doedelzak” (voor de bet. vgl. fr. *bouc* „bok, boksvel”, po. *kozięt* „bok, doedelzak”, russ. *kozá* „geit, doedelzak”); wij zouden dan wsch. tweërlei idg. grondvormen, met *q* en *g*, moeten aannemen. De combinatie met russ. *dikij* „wild”, lit. *dykas* „zonder bezigheid, overmoedig, dartel” is niet onmogelijk, maar te vaag om wsch. genoemd te worden. — Sik „kinbaard” is ’t zelfde woord.

I **Sikkel** (Joodsche munt), mnl. *cikle*, *cikel*. Internationaal woord, via ’t Gr.-Lat. op hebr. *šegel* teruggaand.

II **Sikkel** (gereedschap), met *s* en niet *z* vóór volgende *kk* (vgl. fakkel met *f*, niet *v*), mnl. *sick(e)le* v. naast gewoner *sêkele* v. (nog. dial. *zêkel*, o.a. Zeeuwsch, Zaansch, N.Brab., ook Zuid-afrikaansch

sekel). Evenals ohd. *sihhila* (nhd. *sichel*), mnd. *sekele* v., ags. *sicol* m. (eng. *sickle*) „sikkel” uit lat. *secula* „id.”. De vorm *sikkel* misschien uit vulgairlat. **sec'la* (vgl. *fakkell*), veeleer echter ontstond in 't Ndl. in sommige vormen zooals 't mv. *sēkelen* via *sēklen* een vorm *siklen*, waarbij dan de nomin. enk. mnl. *sic(k)le*, nnl. *sikkel* gevormd werd; vgl. bij *monnik*.

Sikkeneurig bnw. Nnl. van fr. *chicaneur* „haarkloover” gevormd.

Sikkepit(je) znw. (o.), sedert de 17. eeuw. = „sikkekeuteltje”? Vgl. noord-holl. *schapepitje* en mnl. *niet enen stront „geen zier”*.

Sikker, ook *sik* (dronken). Uit hebr. *šikkōr* „dronken”. Wsch. vanuit de Amsterdamsche Jodentaal verbreid.

Sim „hengelsnoer”, in 't Zansch Fri. Oostfri. „band om iets (bijv. een net) toe te halen”, vooral bekend in iemand onder de of het *sim* hebben. Sedert de 17. eeuw. Wsch. oorspr. een fri.-holl. woord = ofri. *śim* o. „snoer, touw” naast *śima* m. „id.” = os. *śimo*, ags. *śima*, on. *śimi* m. „id.”, on. ook *śima* o., *śim* v. „id.”, met ablaut ijsl. *seimr* m. „touw” (bij on. dichters = „goud”). Verwant met *zeel*. Vgl. vooral gr. *τιμονία* „puttouw”, oi. *śimán-*, *śimánta-* „kruin van 't hoofd”, die met germ. **śiman-* op een idg. **śi-mon-* wijzen. Met *m*-formans nog gr. *ἵμας*, *ἄντρος* „riem”, oi. *śimá-* (ook *śiman-*) „grens”.

Simpel bnw., mnl. *simpel* (*sempel*) „eenvoudig, gewoon, enkel, gering, onrecht, onontwikkeld, stemmig”. Uit fr. *simple* (< lat. *simplex* of *simplus*) „eenvoudig”. Ook in 't laat-Mhd. (Nhd.) Mnd. (> De. Zw.) Eng. ontleend.

Sinaasappel znw., nog niet bij Kil. In de volkstaal en oudnll. ook *appelsine*, welke vorm in 't Hd. De. Zw. Russ. overging. De ndl. naam is een vert. van dgl. rom. namen, zooals fr. *pomme de Sine*. De vrucht is ± 1500 door de Portugeezen uit China in Europa geïmporteerd, zoodat de met de uitspraak overeenkomende spelling *Chinaasappel* tegelijk een goede etymologische spelling is. Vooral van Amsterdam en Hamburg uit werden de Nederlanden

en Noord-Duitschland vroeger van sinaas-appels voorzien.

Sinds. Zie *sedert*.

Singel znw., mnl. *cinghel(e)*, *singhel(e)* v. m. „buitenste muur van een stad” (ook „een soort huidziekte”), sedert de 16. eeuw ook evenals nog dial. (Kampen, brab., vla.) „buikriem” (in 1500 *singhelriem* m. in die bet.). Uit ofr. *c(h)engle*, *c(h)ingle* (fr. *sangle*) „muur om een stad, gordel” (< lat. *cingula* „buikriem, omgording”). Ook mhd. *zingel* m. v. „buikriem, buitenste muur”, mnd. *singele*, *tzingele* v. „buitenste muur, verschansing, zandbank vóór de kust”, eng. *cingle* „riem, gordel”.

Sinjeur znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *seigneur* (< lat. *senior*). Bij Kil. wel in den vorm *sinivoor* „dominus, princeps”, en bij Maerlant (maar verder niet uit 't Mnl. bekend) *seinjorie* v. „bestuur”, *sengerie* v. „staatsie”.

Sint znw. en in samenst., mnl. *sint(e)*, *sent(e)*, *sunt(c)*, *sont(e)*. Evenals mnd. *sinte*, *sente*, *sunte*, fri. *sent*, *sint* „sint” uit fr. *saint*, v. *sainte* (< lat. *sanctus*). Zie *sant*. — *Sinter*-(*Niklaas*), mnl. *senter-*, *sinter-*. Uit *sent*, *sint* + *her* „heer”, maar al mnl. ook van vrouwelijke heiligen gebruikt.

Sintel znw., mnl. **sintel*, *sijntel* (Amersfoort 1464). Uit 't Hd. De echtndl. vorm is mnl. *sinder*, nog vla. *zinder* m. = ohd. *sintar* (nhd. *sinter*) m., os. *sinder* (mnd. *sinder*, *sindel*), ags. *sinder* (o. ? eng. *cinder*), *sindra* (m. ? of *sindre* v. ?), on. *sindr* o. „metaalslak, sintel”. Uit idg. **sendhro-* of **sindhro-* (dit eventueel uit **sim-dhro-*, verwant met II *zeem*), waarnaast een v. *á*-stam in serv. *sědra* „kalksintel”, cech. *súdra* „gips”.

(Sint) Elmusvuur znw. o. Een internationale benaming (fr. *feu St.-Elme*, hd. *Elms-*, *Helenenfeuer* o., enz.), in de ME. afgeleid van een Christelijke Heilige Helena. Met 't oog op een meedeeling van Plinius, dat men het Elmusvuur als er twee vonken waren naar Castor en Pollux noemde, een eventuele derde naar hun zuster Helena, zoekt men in dezen gr. naam wel den oorsprong. Zeer onzeker is de afl. van gr. *ἑλένη* „fakkell” (Hes.) — **Sint-Jut(te)mis**. Zie *jut mis*. — **Sint-VitUSDans** znw. Ook

elders voorkomende vert. van mlat. *choréa S. Viti*. Vgl. in dezelfde bet. lat. *morbus solstitialis*, fr. *mal S. Jean* (ook elders, zoo oudnrl. *sint Jans evel*). Wsch. oorspr. een solstitiumdans: S. Vitus-dag is 15 Juni; de overdr. bet. wegens de wilde bewegingen der dansenden, en mede omdat dgl. dansen als toovermiddel tegen ziekten golden.

Sip (bnw.) bijw., nog niet bij Kil. Ook oostfri. en fri. Vgl. Kil. *sippen* „slurpen, eventjes proeven”, noorw. *sipe*, *sippe* „grienen, de mondhoeken huilerig omlaag trekken”, *sippet* „overdreven fijngevoelig, gauw huilend”, fri. *sippens* „moedeloosheid, verslagenheid”. Onomatop. gevoelde woordfamilie, opgekomen onder invloed van sijpelen; sip kijken zou als „druiperig kijken” begrijpelijk wezen. Mnl. *simperlijc* „sierlijk, bevallig”, nhd. *zimperlích* (dan als ospr. ndd. op te vatten met *z* voor *s*), noorw. zw. de. dial. *semper* „geaffecteerd, preutsch” worden hier wel bij gebracht, wellicht ten onrechte, niet-tegenstaande in gelijke bet. de. *sippet* e.a. dgl. skandin. vormen voorkomen.

Sissen ww., reeds later-mnl. = nhd. *zischen*, mnd. *sissen*, *tzissen*, eng. *to hiss* „sissen”. Onomatopoëtisch.

Sisser znw., nog niet bij Kil. Zie keker.

Sits znw. o., nog niet bij Kil. = nhd. *sitz* m., eng. *chintz*, de. *sir(t)s*, zw. *sits* „sits”. Uit mahrâti *chît*, hindi *chînt* „bontkleurige katoen” (vgl. oi. *citrâ-* „schitterend, bont”).

Sjaal znw. Met eng. *shawl*, fra. *châle* enz. uit perz. *šâl* „een soort omslagdoek of schoudermantel”.

Sjachelen, -ren. Zie schachelen.

Sjako znw. Jong, in meerdere west-europ. talen voorkomend woord. Uit hong. *csákó* „sjako” (uit du. *zacken* (*hut*) verklaard), dat ook in eenige slav. talen (Čech., Kroatisch) overging. In West-Europa is de sjako 't eerst in 1806 in 't fr. leger ingevoerd.

Sjalot znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *échalotte* < mlat. (*caepa*) *Ascalónia* „ui uit Ascalon (in Palestina)”. Hieruit ook mnl. *scalonie*, *scalonge* (nog als geslachtsnaam Scalogne), ohd. (volks-etymologisch vervormd) *asclouh* (nhd.

aschlauch) m. „sjalot”. Nhd. *schalotte* v. uit 't Fr. Ook elders ontleend.

Sjamberloek znw. Bij ons via het Slav. en Du. geïmporteerd. Uit turksch *jamurlyk* „regenmantel”, waaruit ook spa. *chamertuco* „een soort vrouwenkleed”. Reeds in 1653 bij den Duitschen dichter Lauremberg het mv. *chambrelouquen*.

Sjappen ww. Slechts in 't Nnl.; van duisteren oorsprong.

Sjappetouwer znw. Begin 18. eeuw ontleend uit mal. *siapa taoe* „wie weet 't?, weet ik 'et?”, een uitdr. die ruw volk zooals matrozen vaak in den mond had; vandaar de bett. „ruwe klant, zeebonk”, dan „lichtmis, gemeen sujet”. Uit den mal. bijvorm *sapa taoe* nld. *sappatouwer* (reeds 1759), *sappetou(er)*. Afgekort: **sjap**, **sjappie** (de, het). Vgl. uitdr. als Jan Goddome, fr. *un Jem'enfoutiste*.

Sjees znw. Ontleend, wsch. in de 17. eeuw, uit fr. *chaise* (verschillend verklaard), dat toen ook „tweewielig rijtuig” betekende. — **Sjeezen** „op een sjees de academie verlaten”.

Sjerp znw. Uit nhd. *schärpe* v., dat in de 17. eeuw uit fr. *écharpe* „sjerp” ontleend is. Ofr. *escharpe* betekende „pelgrimstasch”. Hiervan mnl. *scarpe*, *scaerpe*, *scerpe* v. „id.”; *escharpe* zelf wordt wel uit mhd. *scharpe* naast *scherbe* „zak, tasch” verklaard; de verhouding van deze germ.-rom. woorden tot ags. *scripp* (o. ? eng. *scrip*), on. *skreppa* v. „id.”, mlat. *scrippa* (mv.) „pelgrimstasch” is onzeker.

Sjiek, chic znw. bnw. Nnl. uit fr. *chic* (wel uit hd. *schick* m. „fatsoen, behoorlijkheid” verklaard).

Sjofel bnw. Uit nhd. *schofel*, dat via 't Jodenduitsch in de 18. eeuw uit hebr. *šāphāl* „humilis, ignobilis, vilis” ontleend is.

Sjokken ww., nog niet bij Kil. = fri. *sjokke* (*sjokkelje*, *sjokselje*). Wsch. met secundaire (dial. ?) *sj* = schokken (vgl. Antw. *sjokk(el)en* = *schokkelen* „hotsen, schokkend rijden”) ? of bij sukkel en of voor sokken (van sok) ? Misschien oorspr. fri. en fri.-holl. (vgl. ook fri. *sjaggelje*, *saggelje* „sjokken”, *sjuttel*, *suttel-drafke* „sukkel-drafje”) ? Eenige dezer hypothesen kunnen tegelijk juist zijn. De. *sjokke* „sjokken” uit 't Ndl., wellicht door de zeemanstaal.

Sjorren ww., nog niet bij Kil. = fri. *sjorje* „sjorren, vastsnoeren”, oostfri. *sjören, sjurren* „trekken, sleepen”. Men leidt dit ww. via 't Spa. en Port. af van arab. *jarra* „voortsleepen (o.a. een schip)”. Veeleer is 't woord in 't Ndl.-Fri. zelfstandig ontstaan; misschien is 't onomatop. evenals fri. *sjorrelje*, dial. *sjurelje* „slieren over een beijzelden grond”.

Sjouw znw. Van **sjouwen** ww., nog niet bij Kil. In 't Ndl. uit fri. *sjouwe*, dat met 't oog op hindel. *seeuwe* „sjouwen”, vroeger speciaal „door-zee-wadende de victualie overbrengen naar de fluiten” uit **sewen* verklaard en als een afl. van zee beschouwd mag worden. Vla. *souwen* naast *sjouwen* „zwoegen” is dan een secundaire vorm: vgl. Zaaansch en zuidndl. dial. *seezen* „snel loopen” voor *sjeezen* en zuidndl. dial. *secs* „sjees”.

Skelet znw. o., nog niet bij Kil. Via nhd. *skelett* o. (van waar ook de *skelet*, zw. *skelett*) of fr. *squelette* uit gr. *σκελετόν* (eng. *skeleton*).

Sla. Zie *salade*.

Slaaf znw., later-mnl. *slāve* m. = later-mhd. *slave, sklave* (nhd. *sklave*) m., ofr. *esclave* (fr. *esclave*), eng. *slave* enz. „slaaf”. Dit algemeen westeurop. woord gaat terug op mlat. *sclavus* „slaaf”, vroeger „als lijfeigene verkochte Slaviër”, oorspr. een volksnaam: in Zuid-Europa ontleend uit byzantijnsch *Σκλάβος*, een al in de 6. eeuw voorkomende jongere vorm naast *Σκλαβηρός*; dit uit oudslav. *Slověninŭ*, mv. *Slověne* „Slaviër(s)”. Voor de bet. vgl. ags. *wealh* m. „Kelt, slaaf”, oi. *dásá-* „niet-Ariër, knecht”. Dat later-mhd.-mnl. *slave* „slaaf” tijdens de oorlogen der Duitschers met de Slaven uit een slav. dialect is ontleend, is een minder wsch. hypothese. De ohd. naam van de Slaven is *Winida* (mhd. *Winden*, nhd. *Wenden*) = lat. *Veneti*. — **Slavernij** znw., sedert de 16. eeuw.

Slaag znw. Uit mnl. *slāghe*, mv. van slag. — **Slaags** bijw., nog niet bij Kil. Bijwoordelijk gebruikte gen. van slag. Of buw., mnl. **slāghesc*, **slaechsc*?

Slaan ww., mnl. *slaen*. Een alg.-germ.

ww., in verschillende talen met ruime gebruikssfeer, maar waarvan 't hoofdbegrip „slaan” is: onfr. *slān*, ohd. *slahan* (nhd. *schlagen* naar het verl. deelw.), os. *slahan*, ofri. *slá*, ags. *sléan* (eng. *to slay*), on. *slá*, got. *slahan* „slaan”. Verwant met ier. *slactha* „geslagen” (met anderen wortelanslaut *sligid* „hij slaat neer”), inisschien ook hierbij oi. *srká-* „werptuig, lans”, av. *haraka-* „wat weggegooid wordt, afval”, *haracaya-* „laten vallen, weggoeien”. Zie *slacht*, I, II *slachten*, *slag*, *slagen*, *slager*, *geslacht*.

I **Slaap** (het slapen enz.), mnl. *slaep* m. = onfr. *sláp*, ohd. *sláf* (nhd. *schlaf*), os. *sláp*, ofri. *slép*, ags. *sláp* (eng. *sleep*), got. *slaps* m. „slaap”, germ. **slépi-*. Bij slapen.

II **Slaap** (aan het hoofd), mnl. *slaep* m. (o.). = ohd. *sláf* m. (nhd. *schlaf* m. en *schläfe* v., eig. 't mv.). Wsch. = I slaap: dan is de naam ontstaan, doordat het volksgeloof in de slapen (tempora) den zetel van den slaap (sominus) zocht. Anderen brengen II slaap als „het ingedrukte” of „het week” bij slap. Een verbrede germ. benaming voor „tempus, slaap” is overijs. *dunegge*, oostmnl. *dunninghe* (v.?), Teuth. *dunnyng*, *dunegge*, ohd. *dunwengi* o., mnd. *dunnink* m., *dunni(n)ge* v., ags. *ðunwong(e)*, *ðunwenge* v., on. *þunnvangi* m., met ablaut onfr. *thinnongun* „temporibus”, ohd. *tinnewenga* „tempora” (*tinna* v. „frons”; *t = th*). Ohd. *-wengi* enz. komt van *wang*, 't eerste lid wordt wel bij *dun* gebracht, ook met meer recht, bij germ. *þen-* „spannen” (zie *deinen*): vgl. lat. *tempora* „slapen”, dat men ook als „het gespannene” verklaart, en ohd. *stirna* (nhd. *stirn*) v. „voorhoofd”, oorspr. = „het breede, gespannene” (zie bij *strand*).

Slab, slabbe znw., gew. *slabbetje* o., sedert Kil. Ook fri. en oostfri. Van mnl. *slabben* „slobberen, slurpen, kwijlen, morsen met eten”, = mnd. *slabben* „slobberen, slurpen, slobberend spreken”, fri. *slabje* (en *slabberje*) „leppen”, zw. dial. *slabba* „morsen”, met *r*-formans nog eng. *to slaver, to slabber* „kwijlen, slobberen”, ijsl. *slafra* „kwijlen”. Een anlautvariant van idg. *laph-*: zie bij *lepel* en *labben*. Vgl. *slobberen*,

Sla(b)bakken ww., sedert de 16. eeuw. Dan beteekent het (2de memoriaelboek v. d. Hove van Holl. 5 Nov. 1537; ook bij Despars, zooals nog in 't Vla.) „verslappen, kwijnen” (van den handel). Niet uit slap-hakken. Wsch. een „streckform” van mnl. (nog vla. en elders) *slakken* „slap worden, verminderen” (zie slaken), eventueel onder invloed van slap opgekomen. [Men heeft aan invloed van verwanten van on. *slafast* „verslappen” gedacht, maar een ndl. *slabben* met een dgl. bet. is niet bekend; zie bij slab.] Kil.'s *slappacken* is een would-be etymologische spelling, waaraan de uitspraak niet hoeft beantwoord te hebben. Vla. *slabokken* is een jongere bijvorm. Oostndd. (pruisisch) *schlabacks*, *schlabák*, *schlabauks* „deugniet, leeglooper, lummel” zijn wellicht anders te beoordeelen: uit po. *Stawak* „Slaviër”? Of uit een dial. po. of kašubische afl. van *stab* „zwak” (**stabak*?)?

Slacht znw., in de bet. beïnvloed door slachten „mactare”. Uit mnl. *slacht* v. „het dooden”. Dit is óf een oorspr. *i*-stam = ags. *sliecht* m. „het slaan, slachting, te slachten dieren”, óf (waarschijnlijker) met auslaut-verandering naar de *i*-stammen ontstaan uit **slachte* = ohd. *slahta* v. „het dooden, slachten, slachting, strijd” (mhd. *slahte*, *slacht*, nhd. *schlacht*), os. (*man*-)*slahta* v. „het dooden” (mnd. *slacht*), ofri. *slachte* v. (naast *slachta* m.) „het slaan, munten”, on. *slátta* v. „het maaien, hooiland, het munten, munt”, germ. **slaxtón*-. Deze woorden zijn evenals on. *sláttr* m. (**slax-tu*-) „het maaien” en 't ablautende got. *slauhts* v. „het slachten” nomina actionis bij slaan. Zie ook slag. — I **Slachten** (dooden), door Kil. „Sax. Sicamb. Fris. Holl.” genoemd. = Teuth. *slachten*, ohd. *slahôn* (nhd. *schlachten*), mnd. *slachten* „slachten”. Van germ. **slaxtón*- (slacht). Vgl. ook on. *slátr* o. „vleesch van geslacht vee”, *slátra* „slachten”; uit 't Ngerm. eng. *to slaughter* „id.”. Vgl. verder nog bij geslacht. — **Slachting** znw. Reeds mnl. mhd. mnd. Zonder de bet.-beperking van slachten, dat wsch. — anders dan slachting — van 't Hd. uit zich verbreid heeft.

II **Slachten** (lijken op, aarden naar). Zie geslacht.

Sladood (een lange s.). Vgl. laat-mnl. (wfri.) *slachtdoot* (*d*) m. „slager”. Een dgl. vorm met 't zelfde accent is houvast. Zaansch *sladood* (verouderd) = „belasting op 't geslachte vee”, *sladooi* = „lummel”.

Slag znw., in alle bett. éénzelfde woord, mnl. *slach* (*gh*) m. (o.) met ruime bet.-sfeer. De oorspr. bet. is „het slaan, klap”. = onfr. *slege* (dat. enk.), ohd. *slag* (nhd. *schlag*), os. *slegi*, ofri. *slei*, ags. *slege*, on. *slagr* m. „id.” (en secundaire bett.), germ. **slaxi*-: met gramm. wechsel bij slaan. Got. *slahs* m. „slag” heeft *h* naar 't ww. *slahan*. Vgl. nog on. *slag* o. (**slaxa*-) „slag, strijd, slachting”, — mnl. *slāghe* v. „slachthuis, epidemie”, ohd. *slaga* v. „het slaan, bewegen, hamer”, mhd. *slāge* (*slā*) v. ook „spoor, weg”, os. *hōf-slaga* v. „hoefslag”, — ohd. os. *man-slago*, ags. *monn-slaga* m. „menschendooder”, ofri. *mon-slaga* m. „man-slag”. Voor de bet. „spoor, weg”, die ook mnl. *slach* heeft, vgl. ier. *slige* „weg”, *slicht* „spoor” bij *sligid* „hij slaat neer”.

Slagen ww., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil. = mnl. (zeldzaam) *slāghen*, Kil. *slaghen*, nog dial. *slagen* „slaan”; deze praesensstam is gevormd naar het sterke verl. deelw. met *g*, evenals hd. *schlagen*. Een oorspr. zwak ww. = ohd. *slagón* „slaan” (denominatief) is onwsch. Vgl. voor de bet. vla. *slaan* „slagen” en ook on. *slōgr* znw. m. „voordeel”, bnw. „listig”, westf. *sik slagen* (zwak) „gebeuren, in orde komen”, *te slage kusmen* „klaar komen”. De bet. „treffen, raken” vormde wsch. den overgang tusschen „slaan” en „succes hebben”.

Slager znw., sedert Kil. in de tegenw. bet. Met minder speciale bet. mnl. *slāgher* m. „iemand die slaat, doodslaat, vechter”. = ohd. *slagári* in *hamir-slagári* m. „persoon die hamert” naast *ir-slahári* m. „dooder”. Vgl. mnl. *slāghe* v. „slachterij” en zie verder bij slaan. Dat het nomen agentis slager niet van den gewonen infinitiefstam gevormd is, daartoe heeft zeker de anomale vorm van een znw. **slaar*, **slaër* uit **slahári*

meegewerkt. Slachter „slager” komt sedert Kil. („Sax. Sicamb. Fris. Holl.”), den Teuth., 't Ohd. en Mnd. voor.

I **Slak** (dier), mnl. *slacke* v., laat en zeldzaam, naast ouder en gewoner *slecke* v. = Teuth. *slecke*. Dit nog dial. woord kan als germ. **slikkó-* < idg. *slig-ná-* bij slijk hooren: oorspr. bet. „de glibberige”; dan is *slacke* wsch. een jonge vorm, onder invloed van *slak* „slap” (zie slaken) opgekomen. Mogelijk zou 't ook zijn, dat *slak* en *slecke* als idg. **slag-ná-*, **slag-nid-* met *slak* „slap” oer- verwant waren (veel minder wsch.). Niet verwant zijn ohd. *sněcko* m. (nhd. *schnecke* v.), Teuth. *snecke*, mnd. *snigge* m. v., ohd. os. *suegil* (nog dial. bewaard), ags. *snægel* (eng. *snail*), on. *suigill* m. „slak”, die hoogerop met on. *suákr* „slang” enz. (zie bij s n o e k) verwant zullen zijn.

II **Slak** (metaalslak), eerst nnl. Uit nhd. *schlacke* v. = mnd. *slagge* m. „metaalslak”; vgl. ook ags. *slaegu*, *slaegu*, *legu* v. „id.” (eng. *slag*). Met slaan gecombineerd, door anderen met on. *slag* o. „nattigheid (van regen)”, mnd. *slagge* (v. ?) „regenachtig weer”, welke woorden door sommigen weer bij slaan worden gebracht (alles onzeker). Kil. *slecke* „metaalslak” is wsch. opgekomen, doordat het taalgevoel 't woord met I slak, waarnaast *slecke* stond, identificeerde.

Slaken ww., mnl. *slāken* „slap maken, losmaken, ontslaan, lenigen”, ook intr.: „losgaan, bedaren”. = mnd. *slāken* „slap, zwak maken of zijn”, ags. *slacian* „traag zijn, ophouden” (eng. *to slake* „lesschen, blusschen”). Afl. van mnl. *slac* (*ck*, secundair) „slap, los, traag” (nog dial.: vla., achterh.), ohd. *slah* (*hh*) „slap, los”, os. *slak* „laf, kleinmoedig”, ags. *slæc* „traag, nalatig” (eng. *slack*), on. *slakr* „slap”. Andere denominatieve ww. zijn os. *stekkian*, ags. *ge-sleccan* „zwak maken” en on. *slaknu* „slap worden”. Met ablaut on. *slokinn* „uitgebluscht”, *slókr* m. „trage mensch”. [Voor ndl. dial. *slok* „slap, los” (in saks. en aangrenzende streken) zie sluk.] Verwant zijn laks en de daar vermelde woorden. Lit. *slégti* „drukken”, *stogà* „plaag” enz. veronderstellen een basis met de

bet. „drukken” en zijn dus bezwaarlijk verwant.

Slamier znw. „Streckform” van slier? De bet. „lange persoon” zou daarop kunnen wijzen, maar Zaansch *slamier* beteekent „slimmerd”, Antw. *slamier* „vlug, handig meisje”, nederbetuwisch *slemiere* „slordig, vadsig vrouwmensch”.

Slampampen ww., -er znw. Sedert Kil., die als synoniemen *slampen*, *slempen*, *slemmen* resp. *slemmer* opgeeft. = nhd. *schlampampen*, mnd. *slampampen* „slempen”. Reduplicatieve formatie bij Kil. *slampen*, waarnaast *slempen* (sedert Kil.) en Kil. *slemmen*. Uit 't Du. hierbij laat-mhd. *slemmen* „slempen, brassen” (nhd. *schlemmen*), hd. 1515 *schlamp* m. „fui!” en Teuth. *sløemen*, mnd. *slōmen*, *slonmen* „brassen, slempen”. Een onomatopöetisch gevoelde woordfamilie. Als van verwantschapsbetrekkingen sprake kan zijn, vgl. in de eerste plaats mhd. mnd. *slam* (*mm*; nhd. *schlamm*) m. „modder, vuiligheid”, dat als oergerm. **slat-ma-* bij slab zou kunnen hooren. In ieder geval is dial. du. (hd. en ndd.) *slampamp(e)* „modder, vuiligheid, dunne, slechte pap” in bet. door dit *slam* beïnvloed.

Slang znw., mnl. *slanghe* m. v. = onfr. ohd. *slango* m. (nhd. *schlange* v.), os. *slango* (uit 't Ndd. laat-on. *slangā*) m. „slang”. Ablautend met slingeren: van germ. *slinǵ-*, *slawǵ-* „kronkelend voortkruipen”.

Slank bnw., mnl. *slanc* „mager, slap, los, afgemat”. = mhd. (md.) *slanc* „slank, mager” (nhd. *schlank*), mnd. *slank* „slank, buigzaam”, zw. dial. *slank* „lang en schraal”. Ablautend met slinken.

Slap bnw., mnl. *slap* (gen. *slāpes*, gew. secundair *slappes*) „slap, los, zwak, traag”. = ohd. *slaf* (*ff*) (nhd. *schlaff*), mnd. *slap* „id.”. Ndl. dial. (Kamp. Vel. Beierl. Goer.), reeds laat-mnl. *slap* „slap” is een opvallende bijvorm; 't is eer een jonge vorm naast slap (ontstaan naar analogie van *slak*: *slok*? Zie slaken), dan een oude ablautsvorm. Slap, waarbij nog noorw. *slapa*, *lapa* „slap neerhangen”, on. *slappi* m. „lange vergroeide kerel” hooren, is verwant met obg. *slabŭ* „zwak”; wat den ablaut be-

treft (idg. *lō: lə*) zou lit. *sl̥pti* „zwak worden” hierbij kunnen hooren; dit heeft echter blijkbaar idg. *p* (praet. *sl̥pan*), evenzoo *sloptu* „ik word zwak” (causativum *slopti*). Wel is wsch. slapen verwant en verder misschien met idg. *ā*-vocalisme lat. *lābor* „ik glijd”, *labo* „ik wankel” (oorspr. „ik ben slap, sta zwak, heb geen houvast”). Een genasaleerde basis *le-m-ō-* wellicht in oi. *lāmbate* „hij hangt neer” en verwanten: zie bij glimp.

Slapen ww., mnl. *slāpen*. = onfr. *slāpan*, ohd. *slāfan* (nhd. *schlafen*), os. *slāpan*, ofri. *slēpa*, ags. *slēpan* (eng. *to sleep*), got. *slēpan* „slapen”. Bij slap: oorspr. = „slap zijn, traag zijn, van vermoeidheid slapen”; of „’t hoofd laten hangen”? On. *sofa* „slapen” komt van een idg. wortel voor „slapen”: zie suf. — **Slaperig** bnw., mnl. *slāperich* (*gh*) naast zeldzaam *slāpich*. = ohd. *slāfarag* (nhd. *schläfrig*), mnd. *slāpe-rih* naast ohd. *slāfag*, mnd. *slāpich* „slaperig”, ags. *un-slāpig* „slapeloos” (eng. *sleepy* „slaperig”). Vgl. Teuth. *slāperen*, laat-ohd. *slāferōn*, mnd. *slāperen* „slaperig zijn, domnelen”. Als ags. *slāpor*, *slāpor* „slaperig” een oerwgerm. woord is, ligt dit aan al die *r*-vormen ten grondslag.

Slavernij znw. Zie slaaf.

Slecht bnw., mnl. *slecht*, *slicht* „effen, vlak, recht, gewoon, eenvoudig, zonder arglist”. = ohd. *slēht* „effen, vlak, recht, eenvoudig, zachtmoedig, vriendelijk” (nhd. *schlecht*; *schlicht* is deverbatief van *schlichten*, of oorspr. nnd.), os. *slīht* „decoratus”, mnd. *slēcht*, *slicht* „effen, vlak, recht, eenvoudig, gewoon, gereed, geordend”, ofri. *slīūcht* „eenvoudig, gewoon”, meng. nieuweng. *slīght* „gering” (wegens ’t late voorkomen wel voor een ontl. gehouden), on. *slēttr* „effen, vlak, eenvoudig, oprecht, geheel”, got. *slāhts* „effen, vlak”. Niet als germ. **slēxta-* bij slaan, maar als **slīxta-* van de idg. basis *slīg-* (zie slijk) of van *slīq-*, waarvan gr. *λίσσός* (*slīq-jo-s*), *λίσπος*, att. *λίσπος* (**slīq-squ(h)o-s*) „glad”, waarbij misschien ook lat. *līma* „vijl” (**slīq-(s)mā-*), dat ook direct van de basis *slī-* kan komen (zie slijm), waarvan *slīg-* en *slīq-* verlengingen zijn.

— **Slechten** ww., mnl. *slechten*, met *e* naar slecht, naast *slichten* „effen, glad maken, beslechten”, zelden intr. „effen worden, bedaren, gesloopt worden”. = ohd. *slīhten* (nhd. *schlichten*) „effen, glad maken”, mnd. *slichten*, *slēchten* „id., vereffenen”, on. *slētta* „effen, glad maken”, germ. **slīxtianan*. — **Slechts** bijw., mnl. *slecht(e)s*, *slicht(e)s* „rechtstreeks, onmiddellijk, gewoonweg, zonder meer, ronduit, geheel en al, slechts”. Een ook mhd. mnd. woord: adverbiaal gebruikte gen. van slecht.

Slede, slee znw., mnl. *stede* v. = ohd. *slīto* (nhd. *schlitten*) m., *slīta* v., os. *slīdo* m., meng. *stede* (eng. *sled, sledge*), on. *slēði* m. „slede”. Evenals Kil. *slēdderen*, *slīdderen* (nog vla., evenals *stēderen*), nhd. dial. *schlittern*, nnd. *slīddern* „glijden, slieren”, ags. *slīdor* „glad”, *slīdrian*, noorw. dial. *slīðra* „glijden” ablaudent met mnl. *slīderen*, nog vla. *slījderen* (zie slieren), mhd. *slīten*, ags. *slīdan* (eng. *to slide*) „glijden”. Verwant met mier. *slāet* „glijhaan”, gael. *slaod* „drag, trail” (**slōidh-nó-?*), lit. *slīdūs* „glad, glibberig”, *slīystu*, *slīysti* „glijden, slieren”, lett. *slīdas* „schaats”, wsch. ook obg. *slēdū* „spoor”. Verder gr. *ὀλισθαίνω* „ik glijd” (*dh-t-*), misschien oi. *srédhati* „hij loopt verkeerd, dwaalt”; onzeker is de combinatie met lat. *lūbricus* „glibberig” (zie bij sluipen). Idg. (*s*)*līdh-* is een verlenging van (*s*)*lī-* (zie slijm). — Een opvallende bijvorm naast slede is mnl. *slēdde* v. „slee”, ohd. *slēddo* m., mnd. *slēdde* m. „id.”, nog vreemder Antw. *slēt* (*tt*), wvla. *slētte* „id.”.

II Slee (pruim), mnl. *slee* (*sleen*) v. = ohd. *slēha* (nhd. *schlehe*), mnd. *slē*, ags. *slá* v. (eng. *sloe*), ouder-de. *slaa* „slee”, germ. **slaiχ(w)ōn-*, idg. **slōi-qā-* of *-qā-*. Verwant met ksl. *slīva*, lit. *slīvā*, *slīvas* „pruim” en Kil. *slēcuwe*, ohd. *slēva* v. „slee”. Voor de formantia vgl. lit. *slēkas*, opr. *slayx* „regenworm”: ohd. *slō* m. (nhd. *schleie* v., *schlei* m.), Kil. *slīe* („Germ. Sax. Sicamb.”; ndl. slij), mnd. *slē* m., ags. *slūw*, *slēo* m. „zeelt”. Deze laatste woorden komen wsch. van de idg. basis *slī-* „glad zijn” (zie slijm), slee enz. misschien eveneens, echter is een grondbet. „de blauwe” en ver-

wantschap met ier. *lí* „kleur, glans”, lat. *livor* „blauwe kleur, loodkleur” nog waarschijnlijk. — **Sleedoorn** znw., mnl. *sleedoorn* m. = hd. *schlehdorn* (sedert ± 1480), mnd. *slédorn*, ags. *sláhdorn* (eng. *sloethorn*) m., de. dial. *slaatorn* „sleedoorn”.

III **Slee, sleeuw** bnw. (vooral of uitsluitend dial.), mnl. *slee*, *sleeu* „stomp, wrang, traag”. = ohd. *sléo*, os. *sléu*, ags. *sláw* (eng. *slow*), on. *slár*, *sljör* „stomp” (in sommige talen ook overdr. = „traag” e.dgl.). De combinatie met gr. *λαγός*: „zoel, zacht” is onzeker, nog onzekerder de verdere met lat. *laevus*, gr. *λαός*, obg. *lévü* „linker”.

Sleep znw., Kil. *sleep*, laat-mnl. *sleep*, *slepe*, in sommige nnl. diall. met *é* resp. *ei*, elders met *z*. Van *sleepen* resp. *slepen*. — **Sleepen** ww., dial. *sleipen*, mnl. *slépen*, *sleipen*. Een dial. beperkt, op ndl.-belg. bodem blijkbaar speciaal limb. en salisch woord, elders kent men alleen *slepen* (ook vwl., reeds bij Maerlant), trans. en intr. = ohd. *slEIFen* (uhd. *schleifen*), mnd. *slépen* (? of alleen *slepen*?) „sleepen”. Causatief-formatie bij *slijpen*. Zie ook *slepen*.

Sleet znw., mnl. *sléte*. = ohd. *sliz* (naast *sliz*, nhd. *schlitz*) m. „spleet, breuk”, mnd. *sléte* m. „het slijten”. **Sleet**: *slijten* = *spleet*: *splijten*. — **Sleetsch** bnw., nog niet bij Kil. **Sljitsch* zou men eer verwachten.

Sleeuw. Zie III *slee*.

Sleg(ge) znw., mnl. (noordndl.) *slegge* v. „sleg, houten hamer”. = ags. *sleg* v. (eng. *sledge-hammer*), on. *sleggja* v. „een soort hamer”, germ. **slazjō(n)*-. Bij slaan. Vgl. ohd. *man-slecko* m. „moordenaar” (**slazjan*-). Mnl. (fri.-holl.) *sleyen* mv., nog N.-Holl. *sluai*, fri. *slaei* „slegge” is niet 't zelfde woord als *slegge*, eer een fri. vorm = *slag*.

Slem (in 't kaartspel). Internationaal woord, op eng. *slam* (van 't ww. *to slam* „slem maken”, oorspr. „slaan”) teruggaande.

Slemp(melk) znw., nog niet bij Kil. Bij *slempen* ww. Zie *slampampen*.

Slenk (moddergat in den weg), mnl. *slenke* v. „poel”. = hd. dial. *schlenke*, *schlinke* v. „straatgoot”, westf. *slenke* v. „krom, nauw, broekachtig dal”,

gron. *slenk*, *slink* „greppel”, fri. *slink(e)* „laagte, geul waardoor 't water afvloeit”. Uit **slawkiōn*-, bij *slinken*: oorspr. bet. „nauwte, vernauwing”.

Slenter (lap, flard), niet uit 't Mnl. of Kil. bekend. Wel laat-mnl. *slenterlinghe* naast *sleenderlinghe* „vodden”. Hoort samen met het ww. *slenteren*, nog niet bij Kil. Vgl. mhd. *slenzic* „traag”, nhd. *schlenzen* en (oorspr. ndd.) *schlenderen* „lanterfanten, slenteren”, md. 1422 *slinderen* „sluipend kruipen”, Kil. *slinder* „dun” („vetus”), *slindereu* „kruipen”, oostfri. *sluntern* „slenteren”, westf. *slündern*, *slünnern* „op 't ijs glieren”, ndd. *slunte* „lap, vod”, fri. *slinterje* „slenteren”, *slanters* „gestorte spijs- of vetdroppels”, eng. *slender* „dun”, on. *sletta* (sterk) „zinken, glijden”, (zwak) „slaan, smijten”, laat-on. *slentr* o. „het slenteren”, zw. dial. *slant*, *slunt* „lummel, dagdief”. Of al deze woorden bij elkaar hooren, is onzeker, maar 't is best mogelijk (vgl. bij *slieren*); zeker echter komt een deel er van, waaronder ndl. *slenter*, *slenteren*, van een basis *slant*- (*slant*-) „slap zijn, zich slap bewegen”, die wsch. jong en onder invloed van synonieme bases met gelijken an- of auslaut opgekomen is. Vgl. nog *lunderen* en *flenter* (ook voor de wisseling van *nt* en *nd*) en zonder nasaal *slet*. Zie ook *slons*.

Slepen ww., mnl. *slépen*. = mnd. en md. *slépen* „slepen, sleepen” (westf. *sliapen*, nhd. *schleppen*). Ablautend met *slijpen*. *Slepen* en *sleepen* komen in onze diall. in gelijke bet. voor, maar elke of bijna elke streek kent slechts een van beide.

Slet znw., Kil. „*slet*, *sletse*. Holl. *Mulier ignava, ambubaia*”. Met overdr. bet. (vgl. *slons*, *dweil*, (*dronken*-) *lap*) = Kil. *slet*, *slette* (*sletser*, *slets*), mnl. *slette*, *slet* (v.?) „lap”. Kan = noorw. *sletta*, ozw. *slätta* (**slattiōn*-) „lap, lomp” zijn, waarnaast mnd. ouder-de. *slatte* „id.”; wsch. bij de. *slat*, *slatten*, *slattet* „slap”; combinaties hoogerop zijn wel beproefd, maar een wsch. etymologie bestaat niet. Vgl. de synonieme bases van *slap*, *slaken*, *slenteren*, waarmee oerwantschap niet aannemelijk is, maar wel is onderlinge beïnvloeding mogelijk.

In mnl. *slitte* v. „pand, slip” kan men een dial. vorm van slet zien; veeleer echter hoort het bij slijten met de oorspr. bet. „het opengesnedene, gespletene”. Voor slet neemt men wel hetzelfde aan : dit is mogelijk (de bet.-specialiseering „afgesneden stuk” > „lap” is zeer gewoon), maar minder wsch., dan de boven gegeven verklaring; vgl. vooral Kamperveensch *släto* „slet”. — Nnl. **sleter**, mnl. *slēter*, *slētter* (m.?) „lap, lomp”, ± 1500 ook = „slet”, kan bij slijten of bij mnd. *slatte* enz. hooren.

Sleuf znw., niet bij Kil. Ook oostfri. Een mnl. *slōve* of *slōve* „sleuf” is zeer twijfelachtig. Wsch. een jongere vorm naast *gleuf*, ontstaan naar analogie van andere woorden met *sl-* naast woorden met *gl-* (vgl. bij *glibberig*). Verwantschap met *sloven* is semantisch minder wsch. Een grondvorm **slōvan-*, nomin. **slōbo* m., verwant met ags. *tō-slīfan* „slijten” (eng. *to sliver*) zweeft te veel in de lucht; voor den vorm vgl. eventueel *reus*; over *tō-slīfan* zie *slip*.

Sleure znw., sedert Kil. Van **sleuren** ww., sedert de 16. eeuw met de bett. „slepen, talmen”. = westf. *slören* „traag iets doen, slenteren” (mnd. al *slör* m. „trage gang”; of *slör*?). Staat tot mnd. *slüren* „id.”, gron. *sloeren* (*loaten*) „(laten) loopen, niet afdoen”, ndl. (± 1500) *slu(e)ren* „slepen” (of = *sleuren*?), fri. *sloere* „talmen” als ndl. *treuren* tot dial. *trüren*. Verder vgl. mhd. *slür* m. „het slenteren, luieren, luiaard”, noorw. dial. *slüre* „trage persoon”, *slora*, *slura* „los hangen, slepen”. Hierbij ook mnl. *slore* (*ō*, *ō*?) v., Kil. *sloore*, nnl. *sloor*, westf. *slör* „sloerie”. Zie *sloerie*. Van een basis *slu-* „(zich) traag, slap voortbewegen, traag, slap zijn”, waarvan ook *slooien*. Zie nog *slieren* en *slodderen*.

Sleutel znw., mnl. *slōtel*, *slōtel* m. = ohd. *slu*_{5,5}*l* (nhd. *schlüssel*), os. *slutil*, ofri. *slētel* m. „sleutel”. Bij sluiten. Dgl. formaties zijn *beugel*, *teugel*.

Slib znw., sedert de 16. eeuw, **slibberen** ww., evenzoo, ook in den Teuth., **slibberig** bnw., reeds in den Teuth., laat-mnl. ook al *slibberachtich* „glibberig”. = mnd. *slibberich*, *slibberachtich*

„id.”. De ndl.-nndd. basis *slīb-*, *slibb-* kan als een verlenging van *slī-* „glad zijn” (zie *slijm*), ook als een anlautvariant van idg. *lip-* (zie *blijven*) beschouwd worden. Zie nog *glibberig* en *slippen*.

Slichten ww. (vooral als technische term bij wevers enz.) = *slechten*.

Slier, **sliert** znw. Van **slieren** ww., nog niet bij Kil. Een voortzetting van mnl. *slīderen* „glijden, sluipen”, evengoed als vla. *slījderen* (vgl. vla. *sleeren* naast *slederen* „slieren”; zie *slede*). In de bet. „sleuren, slepen” (waarbij zich ’t znw. *slier(t)* aansluit) desnoods van een grondvorm met *eo* : hij *sleuren*; eer echter moeten we eenvoudig beïnvloeding door *sleuren*, eventueel nog door andere synoniemen met *sl-* zooals *slepen* aannemen. Met den anlaut *sl-* schijnt ons taalgevoel de voorstelling zoowel van *slepen* als van *glijden* te verbinden; ook semantisch liggen trouwens „glijden” en „(zich) slap voortbewegen”, „slepen” niet ver van elkaar; vgl. de bij *slenter* geciteerde woorden. Dial. *gliceren* zal wel jonger zijn (vgl. bij *glibberig*).

Sliet (lange, buigzame paal, paal als scheiding tusschen dieren in den stal, ruimte tusschen twee slieten; dial. in verschill. speciale bett., N.Brab. = „zachte wilgen- of elzentak van eenige ellen lengte”), mnl. *sleyt*, *sliet* (v.o.?) „lange dunne staak”. = mnd. *slēt* (o.?) „id.”, ook collectief, westf. *slāite* v. „ronde stang”, achterh. *slēete* v. „ribbe, balk, hout voor afsluiting gebruikt”. Een goede etymologie is mogelijk als we van een grondvorm niet met *eo* maar met *ē*² < *ē* uitgaan. Verwant is dan met germ. *ai* (> ags. *á* > eng. *oa*) eng. *sloat* „stang, staaf” (*sloats* mv. „wagenstel”), en verder *slijten* : oorspr. bet. „afgespleten, afgehakt stuk hout”. Vgl. voor de bet. ier. *slissiu* „lat” bij *slijten*.

Slij. Zie II *slee*.

Slijk znw. (het en de), mnl. *slīje* o.m. = ohd. *slīh* (mhd. *slīch* m.), mnd. *slīk* m. (o.?) „slijk”. Hiernaast met ablaut mnl. *slīc* m.o. (nll. *slik*), mhd. *slīch*, mnd. *slīk* m. (o.?) „id.”. De vorm *slijk*, germ. **slīka-* is formeel = ags. **slīc*, waarvan **slīcian* (*nīgslīcod* „versch

gepolijst"), vgl. ook on. *slókisteinn* m. „slijpsteen". Eng. *sleek* „glad, blinkend" wordt gew. uit 't Noorsch afgeleid. Met ablaut mnl. *sleec*, *sleic* „glad, gelijk met den grond, gelijk met den rand" (nog vla.). Van een idg. basis (*s*)*liǵ-*, waarvan ook russ. *slízkiĭ* „glibberig", obg. *slézúkiü* „ei: öλισθον", gr. *λιγδον* „de oppervlakte rakend", *λιγδος* „wrijfsteen", ndl. II likken, misschien ook slecht en ier. *fo-slig* „hij besmeert". Ook mnl. *slíke* „een soort worm", ohd. *blint-slíhho* m. (nhd. *blindschleiche* v.) „een soort slang", *slíhhan* (nhd. *schleichen*), mnd. *slíken* „sluipen", meng. *slíken* „to glide" komen hiervan. Zie nog bij slikken en I slak. Idg. (*s*)*liǵ-* is een verlenging van (*s*)*li-*; zie slijm.

Slijm znw. (het, de), mnl. *slíjm* o. (m.?) „slijk" en blijkens Kil., die deze bet. „vetus" noemt, ook „slijm". = mhd. *slím* (nhd. *schleim*) m., mnd. *slím* m.o. „kleverig vocht, slijk, slijm", ags. *slím* (o.m.? eng. *slime*) „slijk", on. *slím* o. „slijm". Van de idg. basis (*s*)*li-* „glad zijn, glijden", waarvan met *m-*formans nog komen: lat. *límax*, gr. *λίμαξ*, russ. *slímák* „slak"; voor verdere verwanten zie leem, II slee. Voor verlengde bases zie slecht, slede, slib, slijk, slijpen. Vgl. de bases *slu-*, *sluk-* enz. „glijden", bij slooien en de daar opgenoemde woorden besproken. De basis *slí-* voert men op *sale-i-* terug, ier. *sail* „stremsel", *salach* „sordidus", lat. *salíva* „speeksel" e.a. woorden combineerend. De basis *gli-* (zie klei) is niet oerverwant.

Slijpen ww., mnl. *slípen* „slijpen", zelden intr. = „afslijten". = ohd. *slífan* „slijpen, glijden, zinken" (nhd. *schleifen*), mnd. *slípen* „id., sluipen, sleepen", on. **slípa*, waarvan *slípari* m. „(zwaard-)slijper". De oorspr. bet. was „glijdend bewegen". Met ablaut sleep, sleepen, slepen, slippen en oudnld. (overijs.) *sleep* „schuins oplopend", mhd. *slief*, on. *sléipr* „glad, glibberig", ohd. *sléifjar*, ags. *slápor* „id.". Buiten 't Gerw. vgl. ier. *stemmu* (**slib-no-*), gr. *ὀλιβόος* „glad, glibberig". Ook ier. *slíparim* „ik slijp, polijst" (*p* < *pp* < *bu*)? Idg. *slí-b-* is uit *slí-* (zie slijm) verlengd. Voor vormen zonder *s-* zie I, II leep.

Slijten ww., mnl. *sláten* gew. trans. „(ver)scheuren, uittrekken, verslijten, in 't klein verkoopen, beslissen", zelden intr. „slijten, te niet gaan". = onfr. *far-scláton* „concidere" (conjectuur), ohd. *slázan* „verscheuren, splijten, verslijten, te niet doen" (nhd. *schleissen*), os. *slátan* „stukscheuren, splijten", ofri. *sláta* „afbreken, voor ongeldig verklaren", ags. *slátan* „scheuren, splijten" (zelden ook intr.), on. *sláta* „verscheuren, splijten, verslijten, opheffen". Voor verwanten zie sleet, slet, sleter, sliet, beslissen. Oorsprong onzeker. Men heeft aan verwantschap met lat. *laedo* „ik breng schade toe, kwets" gedacht. Ook kan *slít-* op idg. *sqleid-* teruggaan (voor *sl-* vgl. sluiten), waarvan ook de balt. woordgroep van lit. *sklėvėsti*, *sklavėdyti* „uitspreiden" komen kan: deze basis zou dan een verlenging van de bij I schel besproken basis *sqel-* zijn. Desnoods laten zich deze beide etymologieën vereenigen. De combinatie van slijten met gr. *λέων. λῆς* „leeuw" (oorspr. „verscheurende"?) is al te vaag. — **Slijtage** znw. Ook ndd. dial. Vgl. lekkage.

Slijk. Zie slijk.

Slikken ww., mnl. *slicken*. = laatmhd. *slēcken* „snoepen" (nhd. *schlecken*), mnd. *slicken* „likken, snoepen". Ablautend met on. *sleikja* „likken", dat wegens zijn *k* niet met I likken mag gecombineerd worden. Veeleer zijn II likken en slijk verwant: oorspr. bet. „(met de tong) over iets heen glijden". Slikken is in de bet. door slokken beïnvloed.

Slim bnw., mnl. *slím* (*slem*; *mm*) „scheef, schuin" (zoo nog dial.), sedert Kil. ook „gemeen, doortrapt". NB. de bet. „vilis" noemt Kil. „vetus". = mhd. *slimp* (*b*) „scheef, schuin" (nhd. *schlím*; ohd. reeds *slimbi* v. „scheefheid"), mnd. *slím* (*mm*) „id., slecht (van kleeren e.dgl. en ook van mensen)". Eng. *slim* „dun, nietig, gering" is ontleend van het continent. Met ablaut: 1. laat-mnl. *slom* „scheef, onhandig", door Kil. „Fland." genoemd, nog in 't Vla. bekend, 2. eng. dial. *slamber* „slank", bei. *schlemmig* „scheef", zonder *b* eng. dial. *slam* „kant van een heuvel" en ook 3.

on. *slōma* „in de schuinte houwen”. Verwant is lett. *slīps* „scheef, steil” (**slimpa-s*; te scheiden van lit. *nū-slimpa* „hij sluipt weg, outkomt stilletjes”). Met ’t oog op de verschillende in allerlei streken voorkomende germ. ablautvormen is het wsch., dat deze ablaut oud is; idg. *slēmp-* is blijkbaar een verlenging van *slēm-*.

Slinger znw., mnl. *slingher(e)* v. = mhd. *slinger*, os. *slingira* v. „slinger, slingerwerktuig”. Komt evenals Kil. *slinghe*, ohd. *slinga* (nhd. *schlinge*), mnd. *slinge* v. „id.”, ofri. *slinge* v. „sleep” van het ww. Kil. *slinghen* „met een slinger werpen, kruipen, voortkronkelen”, Teuth. *slyngen* „kruipen, voortkronkelen”, ohd. *slingan* „id.” (nhd. *schlingen*), mnd. *slingen* „id., winden”, ags. *slingan* „kruipen, zich kronkelen” (eng. *to sling* = „slingeren, werpen”), on. *slyngva* „werpen, slingeren, winden”; oorspr. bet.: „in hochten bewegen”. Ouder dan slinger is Teuth. *slenger*, ohd. os. *slengira* v. „werktuig om (steen) te slingeren”. Verder zijn on. *slōngva* v. „slinger”, slang en slungel verwant en buiten het Germ. lit. *slenkū*, *slīnkti* „sluipen, kruipen”, oi. *srānkate* „gatau” (Dhātupātha); ook obg. *slqkū* „krom”? of staat ’t voor *sū-lqkū* (zoo Ostromir) en is hoogerop verwant? Voor andere verwanten zonder *s-* zie -lings. Zie nog bij slinken. — **Slingeren** ww. Sedert Kil. en ’t Mnd. Ouder is ’t znw. mnl. *slingeraer* m. „slingeraar, iemand die met een slingerwerktuig schiet”, dat van slinger komt evenals ’t synonieme ohd. *slengirāri* m. van *slengira*.

Slinken ww., mnl. *slinken* (zeldzaam; ook = „doen slinken”). = mnd. *slinken* „slinken, kleiner of minder worden”, ags. *slincan* „kruipen” (eng. *to slink* „sluipen”), zw. *slinka* „zich vlijen, snel kruipen, glijden, sluipen”. Ofschoon mnl. mnd. *slinken* wat de bet. aangaat met lat. *languo* „ik ben slap, ben moe, kwijn” verwant zou kunnen zijn, moeten we veeleer voor al de opgenoemde vormen een grondbet. „zich krommen, zich buigen” aannemen, waaruit eenerzijds „kronkelen, kruipen”, anderzijds „samenkrimpen” ontstond. Met ablaut slank. Met ’t oog op ags. *hlonc* „slank” (eng. *lank*), mnl. *līnken*

„buigen, vouwen” enz. (zie linker) ligt de afl. van germ. *slink-*, *slank-* uit idg. *sqlewg-*, *sqlōwg-* (voor de consonanten vgl. sluiten) voor de hand, dat dan met lat. *clingo* „cingo” of „cludo” en hoogerop met II *scheel* te combineeren is; met basisauslaut *q* vgl. obg. *klēcati* „knielen”. Evenwel is ook idg. *slēwg-* en verwantschap met oi. *srāj-* (nomin. *srāk*) „windsel, krans” mogelijk, waarbij nog oi. *lawga-* „lam”, zw. dial. *linka*, *slinka* „lam zijn, hinken”, lat. *languo* „ik ben slap”, gr. *λαγγάζω* „ik talm”, lit. *lingūti* „waggelen, heen en weer bewegen” gebracht worden. Dit alles is zeer onzeker. Nog onzekerder is ’t, dat ook — zonder nasaal — de basis van slaken hierbij zou hooren. Zie nog linker. Tusschen de germ. woordgroepen van slinken en slingeren bestaan aloude verwantschaps- of jongere associatieve betrekkingen. Ten onrechte is men voor de bij beide genoemde germ. groepen en balt. woordgroepen van een idg. basis met *i*, *ei* uitgegaan, ohd. *slīkhan* enz. (zie slijk) en lit. *slēkas* enz. (zie II slee) combineerend.

Slinksch bnw. Door opzettelijke spellingdifferentiëring opgekomen naast het bijw. *slinks*, mnl. *slincs* „links”, bijwoord bij *slinc* „linker, slinksch” (nog zuidndl. dial.) = ohd. (ἀπ. λεγ.) *slinc* „linker”. Anlautvariant van linker. Voor andere vormen met *s-* vgl. slinken. Uit ’t Germ. ofr. *esclenche* „linkerhand”. Met ablaut vla. *slonk*, *slunk* „linksch, krom, scheef, lomp, doortrap”.

Slip znw., mnl. *slippe*, *steppe* v. = mnd. *slippe* v. (m.) „slip, pand”. Sluit zich evenals laat-mnl. mnd. *slippen* „splijten, stuk maken” veeleer bij ags. *tō-slīfan* „splijten” dan bij slijpen aan: *pp* gaat dan op idg. *pn* terug. Germ. *slīf-* kan idg. **sqlēip-* zijn, een verlenging van *sql-* „snijden” (zie I schel). Voor *sql-* > *sl-* zie slijten.

Slippen ww., reeds mnl. blijkens later-mnl. oudnld. *slipperen* „(uit)glijden”. = ohd. *slīpfen*, mnd. meng. *slippen* (eng. *to slip*) „id.”. Bij slijpen. Zie ook glippen.

Slobberen ww., reeds laat-mnl. in *ōverslubberen* „door een gracht waden”; N.Holl. in deze bet. nog *slobben*. Hierbij ook mnl. *slubbe*, **slobbe* „vuiligheid”

(nog in **slobkousen**). Bij slab enz., wsch. als jongere, onomatop. gevoelde ablautformatie. Evenzoo mnd. *slubberen* „slobberen, slurpen”, fri. *slobberje*, eng. *to slobber* „id.”, de. *slubre* „id.”, *slubbe* „bezoedelen”. Uit 't Ndl. vgl. nog **slobbe** „vaartdoek, meid voor 't morsige werk”, **slobberdoes**, **slobeend**.

Slodderen (flodderen), sedert Kil. = mhd. *slottern*, *sluttern*, *slotern* „flodderen, waggelen” (nhd. *schlottern*), ndd. *sluddern* „id.”. Frequentativum bij mhd. *sloten* „id.”, ook „kloppen”. Verwant zijn wsch. on. *slōdra* „zich voortslepen”, ndl. dial. *sluieren*, *slooiere* „slepen, traineeren”, misschien ook on. *slydra* v. „vezel”, got. *af-slaubjan* „bang worden”, *af-slaubjan* „bang maken”. Van een basis germ. *slub-*, *slūð-* „slap zijn”, waarvan ook nog mhd. *slōte* v. „slijk”, eng. dial. *slud* „id.”, noorw. *sludd*, ijsl. *slydda* „regen en sneeuw dooreen” worden afgeleid, ook wel mhd. mnd. *slūder* (nhd. *schleuder*) v. „slinger”. Of al deze woorden oerverwant zijn, is onzeker. In ieder geval echter mogen we een basis *slub-*, *slūð-* „slap zijn” aannemen, die bij *slu-* (zie sleuren) te brengen is; buiten 't Germ. is met on. *slōdra* kymr. *llythro* „glijden” gecombineerd. Slodderen enz. is in associatie getreden met flodderen, misschien nog met andere woordfamilies. Zie nog bij liederlijk.

— **Sloddervos** znw., nog niet bij Kil. Wellicht vervoemd uit een oostndl. of ndd. woord, overeenstemmend met oostfri. *sludderbüksen*, westf. *sluaderbükse* „slordevos”, letterlijk „slodderbroek”.

Sloeber(t) znw., nog niet bij Kil. Dial. vorm = westf. *slubbert* „sukkel”, de. *slubbert*, zw. dial. *slubber(t)* „vlegel, ezel”. Eer uit 't Oostndl. of Ndd. dan uit 't Skandin. ontleend. De vorm sluit zich bij slobberen aan: vgl. voor de bet. vla. *sloeber* „die slordig eet” en „onbeschofterik”, hagelandsch *sloeber* „dunne krachteloze spijs” en „nietswaardige kerel”.

Sloep znw., sedert Kil. Fr. *saloupe* (Vlaanderen) komt al 1554 voor voor een ndl. schip. = ndd. *slúp(e)*. Ontleend zijn de. zw. *slup*, eng. *sloop*, fr. *chaloupe* (> du. *schaluppe* v., eng. *shallop*)

„sloep”. Wsch. met dial. *oe* < germ. *ū* (vgl. I poes) bij sluipen.

Sloerie znw., nog niet bij Kil. Met dial. *oe* < germ. *ū* (vgl. I poes) bij de woordfamilie van sleuren. Evenzoo **sloeren** „meten, opnemen (een vaartuig)”, al bij Winschooten (1681): *ōf* = oudnld. *slāren* „slepen” *ōf* van een znw. **sloer(e)* „(slepend) touw” gevormd. Eventueel kan sloerie ditzelfde znw. zijn: voor de bet. vgl. slons. Vgl. voor de bet. van sloeren eng. *to line* „sloeren” van *line* „touw”.

I **Slof** bnw., sedert de 16. eeuw (Humsterland 1562). Hiernaast Kil. *sloef*, nog vla., wsch. een jongere, wellicht klankwettige bijvorm (vgl. *grof*). Het ww. **sloffen** nog niet bij Kil., het znw. II **slof** reeds laat-mnl. Ook ndd. *sluf* bnw., *sluffen* ww., *sluffe* znw., fri. *stof* resp. *slofje*, *slof* met dgl. bett. als de ndl. woorden. Van een germ. basis *sluf-* „slepen, sloffen, glijden”, zich aansluitend bij *slu-* „id.” (zie sloeien). Met ablaut sloven.

Slōjd znw. Laat-nld. ontl. uit zw. *slōjd*, dat ook elders ontleend is. Dit = on. *slōgg* v. „listigheid”, van *slōgr* „listig” (zie slagen).

Slok znw., sedert Kil. Van **slokken** ww., mnl. *slocken*. = mhd. *stucken* (nhd. *schlucken*), mnd. *stucken* „slokken, inslikken”. Met één *k* Kil. „*sloke*. Sax. Sicamb. Gula”, mnd. *slōke* m. „keel, slok eten of drinken” (wsch. ook on. *slok* o. „watergoot, -geul in een molen”) en Teuth. *sluycken*, mhd. *slūchen* (ohd. al *sluko*, *sluhho* m. „slemper”, *slūch* m. „gapende afgrond”), mnd. *slūken*, noorw. *slūka* „id.”. Verwant met ier. *ro-slogeth* „absorptie est”, gr. *λίζω* (**slugjō*) „ik hik, snik”, *λίγδην* „snikkend”, *λυγμός* en met nasaal *λίγξ* (gen. *λυγγός*) „de hik”. Hiernaast *slu-w-g-* (*k*?) in kymr. *llyncu* „opslikken”, ier. *slucid* „hij slikt op”.

Slokker(d) znw. in de bet. „arme dronkmeel” (evenzoo nnd. nhd. *schluckerm.*) wordt wel van slokken gescheiden en van *slok* „slap” (zie slaken) afgeleid: te gezocht. De bet. is evenmin een bezwaar als bij **smakker(d)** van smakken. Vla. *een goede slok van een vent* is wsch. een uitr. als een goede hals: vgl. Kil. *slock* „keel”.

Slomp. Zie rompslomp.

Slons znw., Kil. *sluns* „homo ignavus, dissolutus”. Met overdr. bet. (vgl. slet, sloerie) = beierl. *slons* m. „onderste rand van rok of japon”, vla. *slunse* v. „afgescheurde of versleten lap”. Hierbij Kil. *slons*, *sluns* „slap”, nog vla. Vgl. nhd. dial. *schlunzen* „met slpende kleeren loopen, slenteren”, hess. *schlunze*, westf. *sluntse* v. „trage en slordige vrouw”, westf. *slunts* m. „lomp”. Bij slenter, slenteren.

Slonsje (dievenlantaarn) znw. o., in 1534 reeds *slonsgen* o. Wordt evenals 't synoniem Kil. *spongie* terecht uit mlat. *absconsa*, letterlijk „verborgen (licht)” afgeleid. Hiervan ook mnl. *absconse* v., eng. *sconce* „een soort lantaren, dievenlantaren”.

Sloof (voorschoot), mnl. *sloof* (m.?) „grove mantel, pij, voorhuid, dekplaat” naast *slóve* v. „overtrek, omslag, voorhuid”, ook een timmermansterm. Kil., nog vla. *sloef* „minderwaardige overjas of mantel” zou formeel met een ndl. **slof* overeen kunnen stemmen (vgl. I slof); in geen geval mag 't van sloof gescheiden worden. Zie verder sloven. — Sloof (huissloof, slovende vrouw) is eer van sloven gevormd dan met sloof „voorschoot” identisch.

Slooiën (zijdelings van het schip afwijken). Wsch. = mnl. *sloien* (♂?) „sle(e)pen, slieren, sleuren”, nog N.-Holl. dial. = „slepend en onvast loopen”. Hierbij mnl. *sloï(e)* (♂?) „sleef van een kleed”. Met *oi* uit *wj* of *awj*. Kan direct van een basis *slu-* „glijden, slepen, slap zijn” (voor de bett. zie bij slieren) komen, waarvan ook sluier komt en waarbij zich de onder sleuren, I slof, slodderen, sloop, sluipen, sluik besproken bases aansluiten. Zie ook sluimeren. Het kortere *slu-* behoeft niet ouder te zijn dan al de langere bases: vgl. sluiken, sluipen. Vgl. ook de bases *sli-*, *slik-* enz. „glijden”, bij slijm en de daar geciteerde woorden besproken.

Sloop znw. (het, de), reeds mnl. (noordndl. 15.eeuw). Vgl. ohd. *ana-in-sloof* (m.?) „indumentum”, *ubar-sloufi* o. „peplum”, *ur-sloofun* „exuviis”, mhd. *sloufe* v. „omkleedsel van een

zuigeling”. Met afwijkende bet. ohd. *sloufa* v. of *slouf* m., mhd. *sloufe* v., *slouf* m. „oor, hengsel”, oudnhd. *schläufe*, nu *schleife* v., mnd. *slópe* v. „strik”. Met ablaut mnl. *slop* o. „overkleed”, *över-slop* o. „id., voorhuid” (*p* en *pp*), *sloppe* (v.?) „riempje”, ags. *ofer-slop* o., *ofer-slype* m. (eng. *slops* mv. „matrozenkleeding”), on. *sloppr* m., *slyppa* v. „wijd overkleed, koorhemd”. De oorspr. bet. van al deze woorden was „wat over iets heenglijdt, over iets heen geschoven wordt”. Ze hooren bij sloopen en sluipen. Vgl. ook slop; vooral ook sloven.

Sloopen ww., mnl. *slópen* „uit elkaar nemen” en „sleepen”. = ohd. *sloufen* (of = sloven?) „ergens in steken” (*ana-sloufen* „induere”), os. *slóþian* „loswikkelen, los-schuiven”, ofri. *slépa* „om iets heen slaan”, ags. *slæpan* „aan-, uit-trekken”, got. *af-slaupjan* „afschuiven, afleggen”. De oorspr. bet. was „doen glijden, schuiven”; dit woord is een causatief-formatie bij sluipen.

Sloor. Zie sleuren.

Sloot znw., mnl. *sloot* m.v. = mnd. *slót* m., ofri. *slát* m. „sloot, gracht”. De eenige etymologie, waardoor zoowel vorm als bet. goed verklaard worden, ziet in dit znw., germ. **slauta-* een ablautvorm bij sluiten; oorspr. bet.: „sloot tot afscheiding van stukken grond”. De bet. „poel” in 't laat-Mnl. en den Teuth., nog ndd. dial., is dan secundair en gaat op „sloot, moddersloot” terug. Een andere hypothese, die verwantschap met nhd. dial. *schlossen* „slap, week worden, ontdooien”, *schlotzen* „met vuiligheid te doen hebben, traag, nalatig zijn”, eng. *sleet* „regen en sneeuw of hagel dooreen”, noorw. dial. *slutr* „regen en sneeuw dooreen”, on. *sláta*, *slota* „neerhangen, traag, flauw zijn” aanneemt (een basisvariant van slodderen enz.), is onaannemelijk.

Slop znw. (het, de), mnl. *slop* o. (verbogen *slópes* enz.; zoo nog dial.) „schuilhoek, slop, nauwe doorgang”. Vgl. mhd. *slupf* m. „schuilhoek, het sluipen” (ook „strik”), *slouf*, *slúf* m. „het sluipen, ontkomen”, *sloufe* v. „opening”, mnd. *slóp* (o.?) „gat (in een omheining)”. Bij sluipen. Vgl.

vooral sloop. Voor dial. *glop* naast *slop* zie *gluipen*.

Slordig bnw., sedert Kil. : „*sloorigh*, *sloordigh*. Sordidus”. Kil. *sloordigh*, ndl. *slordig* is wsch. zoowel onder invloed van Kil. *sloorigh* (van *sloore* „vuilpoes”, zie *sleuren*) als van *slodderen*, *slodderig* opgekomen. — **Slordevos** znw. Uit *sloddervos*.

Slorpen, slurpen ww., Kil. Teuth. *slorpen*. = nhd. *schlürfen*, mnd. *slorpen* „*slorpen*”, noorw. *slurpe* „id.” (dial. ook „*plassen*, *knoeien*”). Met gelijke bet. Kil. *storven*, waarbij nnl. *slurf*, dat in de 16.eeuw reeds met de bet. „*sul*” voorkomt; vgl. Kil. *slorpe* („Holl.”) „*slurf*” (nog Zaansch, naast *slerp*, *terp* „*tong*”; Zuid-Kempensch *slerf*, oudnll. *lerf* „id.”; voor *terp* zie laars). Vgl. verder mhd. *slurken* „*zwellen*”, *slurc* m. „*keelgat*” (md.), de. *slurk* „*slok*, *mondvol*”, noorw. *slurke* „*met groote teugen slurpen*”. Al deze vormen zijn wsch. van jongen datum. Zij zijn wsch. onomatop., maar onder invloed van andere woorden zooals misschien *sleuren* „*sleepen*, *trekken*” opgekomen, de *k*-vormen mede onder invloed van *slokken*. Vgl. *lurken*. Men heeft *slorpen* wel voor een oud woord gehouden en met lat. *sorbeo*, gr. *ῥοφῆω* „*ik slorp*”, ksl. *srūbati* „*slorpen*”, lit. *srėbiù*, alb. *g'erp* „*ik slorp*”, arm. *arbi* „*ik dronk*”, ier. *srub* „*snuit*” gecombineerd; de *l* zou dan naar *slokken* ingevoegd zijn: mogelijk, maar niet wsch.

Slot znw. o., in alle bett. één woord, mnl. *slot* o. „*sluiting*, *grendel*, *gesloten ruimte*, *kasteel*, *einde*, *slotsom*, *samenhang*, *besluit*”. = onfr. *sclot* „*seras*”, ohd. mhd. *slōz* (nhd. *schloss*), mnd. *slot* o. in dgl. bett. als mnl. *slot*, meng. (nog dial.) *slot* „*grendel*”. Bij sluiten. Formatie als *bod*.

Sloven ww., blijkens de dial. uitspraak (vla. Goer.) met *ó* uit *au*, mnl. *slóven* „*op*-, *af-stroopen*, *over iets heenschuiven* (trans. en intr.), *bedekken*”, misschien ook „*sleepen*”, op welke bet. de tegenw. bet. „*zwoegen*” teruggaat. = ags. *slēfan* „*iemand iets aantrekken*”. Hierbij mnl. *sloof* m., *slóve* v. (zie *sloof*), ags. *slēf*, *slēfe* v. (eng. *sleeve*) „*mouw*”. Eventueel hierbij ook de ohd.

bij *sloop*, *sloopen* besproken woorden, die dan oude *f* zouden hebben. Opvallend is de overeenstemming in bet. tusschen deze woordgroep en *sloopen*, *sloop*. Zeer zeker hebben beide woordgroepen elkaar beïnvloed. Voor *sloven* moeten we als voor *sloopen* van een grondbet. „*doen glijden*, *schuiven*” uitgaan. *Sloven* staat in ablaut met *slof*: germ. *slauf-* (-*b-*): *sluf-*. Voor de bet. vgl. bij *slieren*.

Sluier znw., sedert Kil., die de bett. „*sluier*, *hoofddoek*, *riem*, *band* (speciaal om een gewonden arm in te dragen)” vermeldt. = mhd. *sloier*, *sloiger*, *slogier*, *sleier* m. „*sluier*, *hoofddoek*” (nhd. *schleier*), mnd. *sloier*, *sloiger* m. „*sluier*”. Bij mnl. *sloie* „*sleep*”, *sloien* „*slepen*” (zie *slooien*). Als de *o* hiervan een *ō* en geen *ó* is, kan *sluier* hetzelfde vocalisme hebben (vgl. II lui: mnl. *loy*, *loey*). De. *slōr* „*sluier*” is ontleend. Zw. *slōja* „id.” ook?

Sluik bnw., in de 16.eeuw in de bet. „*slap*, *niet flink*”. Verwant met eng. *to slouch* „*log loopen*, *de oogen neergeslagen houden*, *dom voor zich neerzien*”, met ablaut ndl. dial. *slok* (*kk*), ndd. *sluck* „*slap*” (nog niet bij Kil.; zie *slaken*), ndd. *slokeren* „*slodderen*, *slap zijn*, *neerhangen*”, mhd. *sluktisch* „*traag lui*”, ags. *slēac* „*slap*”, noorw. dial. *slauk* „*slappe persoon*”, *slauka* „*zich voortslepen*”. Men combineert wel hiermee lit. *slūkstu*, *slūgti* „*afnemen*, *slinken*”. Veeleer echter moet de woordgroep van *sluik* in de eerste plaats met die van *sluiken* gecombineerd worden. Germ. *slūk-* vereenigde op een dgl. wijze als *sluf-* (zie *slof*, *sloven*) de bett. „*glijden*” en „*slap zijn*” en evenals *sluf-* hoort 't bij *slu-* (zie *slooien*). Vgl. ook 't synonieme *sluɣ-*, waarvan zw. *slugga* „*traag zijn*”, eng. *slug* „*lui aard*”, en vgl. zonder *s-* mhd. (md.) *loger*, (opperdu.) *lücke*, *lücke* (nhd. *locker*, opperdu. *luck*, *lugg*) „*los*”, I *log* en verwanten en on. *loka* „*laten hangen*”.

Sluiken ww., nog niet bij Kil. Hierbij ter **sluik(s)**, ook nog niet bij Kil. De bet. „*smokkelen*” gaat op „*sluipen*” terug (vgl. *smokkelen*). = Baselsch *sluuche* „*sluipen*, *langzaam en slepend*”.

loopen". Hierbij mhd. *slūch* m. „(slangen)huid, zak, buis” (nhd. *schlauch*), os. *slūk* m. „afgeworpen slangenhuid”. De germ. basis *slūk-* heeft een dergelijke grondbet. als *slūp-*, *slūf-* „een glijdende beweging maken”; zie bij slu i k. Wellicht is (*s*)*lūf-* in deze bet. reeds idg.: vgl. russ. *lǫža* (*ž < zj*) „een soort sneeuw schoen”, dial. *lyzgát* „op ’t ijs slieren”. Gaan we van idg. *sklūg-* uit, dan kunnen we lit. *szliaũžti* „sluipen, kruipen”, *szliũžti* „slepen” met sluiken combineeren. Van een germ. basis *slūz-* gaat men uit voor mnd. *slū* v. „vruchthuls, eierschaal” (nhd. dial. *schlaue*), eng. *slough* „afgeworpen slangenhuid, roof op een wond” e.a. Zie slu w.

Sluimeren ww., ook *slommeren* (nu verouderd), later-mnl. *slūmeren*, ook *slūmen* „sluimeren”. = later-mhd. (md.) *slummen*, *slummern* (nhd. *schlummern*), mnd. *slumieren*, fri. *slūmje*, *slūmerje*, eng. *to slumber* „sluimeren”. Met germ. ū mud. *slōmen*, *slōmeren* „id.”. In hoe verre de opgenoemde vormen met *mm* oorspr. *ū* of *u* hadden, is niet zeker uit te maken. ’t Ags. kent *slūma* m. „het sluimeren” (dial. bewaard). Formantische varianten zijn alem. *slūne*, *slūre* „sluimeren”. Al deze vormen zijn met vla. *sluimen* „sluipen, stilletjes wegnemen, bedekte middelen gebruiken”, noorw. dial. *slum* „slap, dun”, *slūyma* „in lange, dunne stengels opschietsen”, *slona* „bedaren” gecombineerd, die wel bij *slu-* „glijden, slap zijn” (zie slooien) zullen hooren. *Slūm-* „sluimeren” (*slūn-*, *-ūr-*) echter zal, daar het alg.-wgerm. is met de onveranderlijke bet. „sluimeren, slapen”, wel niet van dit *slu-* komen, dat een zeer vage en ruime bet.-sfeer heeft; de bet. „slap zijn”, waarvan we voor *sluimeren* zouden moeten uitgaan, is hierbij ook niet de oudste. Eer verdient de combinatie met got. *slawan* „zwijgen”, čech. *leviti* „nachlassen”, lit. *liáuũti-s*, *liáuũti-s* „ophouden”, opr. *au-laut* „sterven” overweging, waarbij ook II lui kan hooren. Dit alles is evenwel onzeker, evenals ook de verdere combinatie met got. *lew* (o.?) „gelegenheid, aanleiding”, *lewjan*, ags. *lēwan*, ohd. *gi-lāen* „verruden”. Zie nog verliezen.

Sluipen ww., mnl. *slūpen*. = ohd. *sliofan* (verouderd nhd. *schliefen*), mnd. *slūpen*, ags. *slūpan*, got. *slūpan* „sluipen”. Verwant is wsch. lat. *lubricus* „glibberig”, dat echter ook anders verklaard wordt. Als wij voor idg. (*s*)*lūb-* dezelfde ruime bet.-sfeer mogen aannemen, die verschillende germ. met *slu-* beginnende bases (zie bij slooien) hebben, dan mogen ook ier. *lobar*, *lobur* „zwak”, lit. *slūbnas* „id.” hierbij gebracht worden. Dit is echter onzeker. Vgl. sloep, sloop, sloopen, slop.

Sluis znw., mnl. *slūse* v. (m.). = mnd. *slūse* (nhd. *schleuse*) v. „sluis”. Uit ofr. *escluse* (fr. *écluse*) of direct uit mlat. *exclūsa*, *scłūsa* „id.” (van *exclūdere* „buitensluiten”). Eng. *sluice* „id.” uit ’t Ndl. of Ofr., de. *sluse*, zw. *sluss* „id.” uit het Ndd.

Sluiten ww., mnl. *slūten*. = ohd. *sliozan* (nhd. *schliessen*), os. *slūtan* (in *ūt-bi-slūtan* „secludere”), ofri. *slūta* „sluiten”. Met slot, sleutel, wsch. ook sloot van de idg. basis (*s*)*qlūd-* ((*s*)*qlēud-*), (*s*)*qlūd-*, waarvan ook lat. *claudo* „ik sluit”; deze basis is een verlenging (vgl. bij gieten) van (*s*)*qlāu-*, (*s*)*qlēu-*, waarvan ier. *cló* „spijker”, kymr. *clo* „grendel, sluiting”, lat. *clāvis* „sleutel”, *clāvus* „spijker”, gr. *κλῆις*, dor. *κλῆις* „sleutel”, *κλειω* „ik sluit”, po. *kluka* „haak” (alg.-slav. woord, evenals:) obg. *ključī* „sleutel”; misschien nog hierbij lit. *klīūvū*, *klīūti* „haken, blijven hangen”. Voor germ. *sl-* uit *skl-* vgl. slijden.

Slungel znw., nog niet bij Kil. = mnd. *slungel*, oudnhd. (oostmd.) *schlūngel* (nu *schlingel*) m. „slungel”. Ablautend met slinger. — Afl.: **slungelen** ww.

Sturf. Zie slorpen.

Sturpen. Zie slorpen.

Sluw bnw., nog niet bij Kil. = nnd. *slū*, nhd. *schlau* „slim, sluw”, (bei. *schlauch*, *-ch*). Uit ’t Ndd. noorw. *slu*, dial. *slug*, zw. *slug* „id.”. Mnd. al *slū-betsch* „valsch, bijtachtig”, *slū-hörer* m. „luisteraar”. Misschien een jong woord, onder invloed van sluiken, sluipen, eventueel nog van andere woorden van dergelijken klank en bet. opgekomen, maar mogelijk ook ouder dan uit de teksten blijkt en van germ. *slūz-*

„glijden, sluipen, glad zijn” (waarover zie sluiken), dat op idg. *slūq-* of *sklūq-* terug zou kunnen gaan: vgl. lett. *slauzīt* „afvegen”, lit. *szliuksztu* „ik glier (op 't ijs)”.

Smaad znw., laat-mnl. al *smaet*, ouder *smāle* v. = mhd. *smehede* (ohd. in *far-smāhida*), mnd. *smāt* (*smēde* in *smēdelik* „smadelijk”) v. „smaad”. Van ohd. *smāhen* (nhd. *schmähen*) „klein maken, vernederen”, mnl. mnd. **smān*, **smēn* — waarvoor *smāden* (*ver-smāden*, *ver-smēden* al gloss. bern.), een afl. van *smaad*, in de plaats gekomen is —, dat evenals ohd. *smāhēn* „vilescere”, ofri. *ūr-*(*for-*)*smāia* „minachten”, on. *smā* (**smēzōn*) „smaden, hoonen” van het bnw. ohd. *smāhi* „klein, gering, nietswaardig”, mnd. *smā* (in *smāheit* v. „smaad, minachting”), on. *smār* „gering, klein” komt; hierbij misschien ook ags. *sméalic* „subtiel, nauwkeurig”. Vgl. ook *smachten*, waarbij zich formantisch arm. *amaut* „schande” aansluit, mits dit terecht met germ. *sméz-* gecombineerd is. Men leidt de basis germ. *sméz-*, idg. *sméq-* wel van *smé-* af, waarvan gr. *σμῖν* „strijken” (vgl. nog bij *smijten*). De bet. „klein” zou dan, wat zeer wel kan, op „gewreven” teruggaan. Zie *smal*. — Afl. : *smaden* ww., mnl. *smāden* (gew. *ver-smāden*). = mnd. *smāden*. — *Smadelijk* bnw., mnl. *smādelijc*. = mnd. *smēdelik*. Ohd. al *smāhlīh*. Hierbij ags. *sméalic* (zie boven)?

Smaak znw., mnl. *smūke* m.v. „smaak, geur”. = mnd. *smāke* (v. ?) „id.”, ofri. *smaka* m. „smaak”, met *ja-* ohd. *ga-smahho* m. „id.”. Hierbij mnl. *smāken* „smaken (trans. en intr.), proeven, ondervinden, aangenaam vinden, in zich hebben, naar iemands smaak zijn, bevallen, aanwezig zijn” (nol. *smaken*), = ohd. *smāhēn* „smaken”, mnd. *smāken* „smaken (trans. en intr.), proeven, ondervinden, bevallen”, ofri. *smakia* „smaken”, meng. *smakin*, zw. *smaka*, de. *smage* „smaken, proeven”. Hiernaast met *kk* oudnld. (16.eeuw) *smecken* „proeven” (wsch. onder du. invloed), ohd. *smach* m. „smaak” (nhd. *geschmack*), *smecken* „proeven” (nhd. *schmecken*), mhd. *smacken* (trans. en

intr.) „id., ruiken”, mnd. *smecken* „smaken (trans. en intr.), proeven”, ofri. *smekka*, *smetsa* „smaken”, *smek* (*kk*) m. „smaak”, ags. *smæccan* „proeven”, *smæcc* m. „smaak” (eng. ww. *to smack*, znw. *smack*), ijsl. *smekkr* m. „id.”. In mnd. mnl. *smak* m. „smaak” kunnen **smakka-* en **smaka-* (= ohd. (*gi*)*smah* m. „smaak”) zich verenigd hebben. Zie nog *smakken*. Got. *smakka* m. „vijg” kan verwant zijn. De combinatie met lit. *smaguriaĩ* „lekker hapje”, *smaguris* „lekkerbek, tweede vinger”, *smagūš* „smijdig, aangenaam”, po. *smagły* „smijdig, inager” is mogelijk; idg. *smag-* of veeleer *smeg-*, *smog-* kan „zacht langs iets glijden” betekend hebben en dan kan 't een verlenging van *smé-* (zie *smaad*) zijn (onzeker!); ags. *smucian* „demulcere” heeft eer *ū* en is dan = *smeeken*.

Smacht (afgesneden buik van haringen bokking), sedert Kil. : „*smachte*. Holl.”. Bij *smachten*?

Smachten ww., mnl. *smachten*, ook = „(doen) stikken”. = ohd. *gi-smachteōn* „exolescere” (nhd. (*ver-*)*schmachten*), mnd. *smachten* „(laten) versmachten”. Bij germ. *sméz-* „klein, gering, zwak zijn” (zie *smaad*) veeleer dan bij *smaken*. Bij *smachten* mnl. mnd. *smacht*, mhd. *smacht* m. „hevige honger of dorst”, wellicht ouder dan 't ww. Ook hierbij on. *smātta* v. „smalle weg”? Dat hoogerop nog lett. *smūku*, *smakt* „stikken, uitgaan” verwant zou zijn, is onzeker, maar mogelijk.

Smadelijk, smaden. Zie *smaad*.

I **Smak** (vaartuig), sedert Kil. = mnd. *smacke* v. „smak”. Uit 't Ndl.-Ndd. nhd. *schmacke* v., de. *smakke*, zw. eng. *smack*, fr. *semaque* enz. Aangezien mnd. *smacke* ook een soort zeil aanduidt, is *smak* wsch. oorspr. „een schip met een *smacke*”; als schuitbenaming zijn dan samenstt. als mnd. *smacken-boyer* vermoedelijk ouder dan 't enkele *smacke*. Wellicht bij *smakken*.

II **Smak** (*sumak*), sedert Kil. Evenals mnd. *smacke*, nhd. *schmack* m., de. *smak* uit *sumac*, een internationaal woord (fr. *sumac*, eng. mhd. nhd. *sumach* m. enz.), op arab. *summāq* „smak” teruggaand. Ndl. *sumak* (nog niet mnl.) bestaat nog naast *smak*. Voor den vocaalwegval vgl. I, II *kraal*.

III **Smak** (plof, slag). Van *s m a k k e n*. Reeds laat-mnl. (wfri.) en in den Teuth.

Smaken. Zie *s m a a k*. — **Smakelijk** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Smakken ww., mnl. *smacken* „gooien, slaan”. = Teuth. *smacken* „verberare”, mnd. *smacken* „slaan, gooien, luid en hard vallen”, fri. *smakke* „id.”, eng. *to smack* „klappen, klappend kussen”. Wsch. verwant met lit. *smagti*, *smogti* „slingeren, gooien”, *smogis* „krachtige worp, slag”, *smogė* „zweepslag”. Ndl. *s m a k k e n* (met den mond), ndd. dial. *smacken*, eng. *to smack* „id.” is 't zelfde woord, misschien door de woordgroep van *s m a a k* in de bet. beïnvloed. — **Smakker(d)** znw. Vgl. *slokker(d)*.

Smal bnw., mnl. *smal* (gen. *smāles*, zelden reeds *smaltes*) „klein, gering, schaarsch, smal, nauw”. Mnl. *smāle* v. „de lieve, schoone, meisje, jonge vrouw” zal wel 't v. hiervan zijn; 't wordt ook anders verklaard. Ndl. *smal* = ohd. *smal* „klein, gering, dun, smal” (nhd. *schmal*), os. *smal*, ofri. *smel* „klein, gering”, ags. *smæl* „id., nauw, dun, fijn” (eng. *small*), laat-on. *smalr* „klein”, got. *smals* „klein, gering”. Men gaat van idg. **smolo-* of **smālo-* uit, waarmee dan obg. *malū* „klein”, gr. *μῆλον* „klein vee”, ier. *mál* „dier”, arm. *mal* „schaap, ram” worden gecombineerd, door sommigen ook lat. *malus*, osk. *mallo-* „slecht”, ier. *maill* „boos, slecht”, die dan idg. *o* zouden hebben; zie echter II *mal*. Voor de bet. „vee” vgl. on. *smali* m. „klein vee, schapen”, ohd. *smalaz fēho* o. „id.”. Idg. *(*s*)*mē-lo-*, *(*s*)*mō-lo-*, *(*s*)*mā-lo-* zouden van de bij *s m a a d* besproken basis *smē-* kunnen komen. — **Smaldeel** znw. o., nog niet bij Kil. en Winschooten (1681); **smaldeelen** ww., in de bet. „(een belasting) omslaan” reeds mnl., in de bet. „in gelijke deelen splitsen” al bij Maerlant.

Smalen ww., in de tegenw. bet. sedert Kil., mnl. *smālen* „kleiner, smaller, dunner maken of worden”. = mhd. *smaln* „klein, gering, smal worden, zijn of maken”, mnd. *smālen* „klein, nauw, smal maken, smalen, smaden”, ags. *smalian* „dun worden”. Van *smal* evenals mhd. *smeln* „klein, gering, smal maken” (nhd. *schmālen*), mnd. *smēlen*

(in bet. = *smālen*). 't Ofri. heeft *smellia* „smaller maken” met secundaire *ll* (contaminatievorm van **smella* en **smālia*?), met één *l* *littl-smelinge*, *-smalinge* v. „het kleiner worden van een lid”. Voor de bet. „smalen” vgl. bij *s m a a d*.

Smalt znw. Uit it. *smalto* (= fr. *émail*), evenals nhd. *schmalte* v., de zw. eng. *smalt*. 't Rom. woord weer van de germ. woordfamilie van smelten.

Smaragd znw., laat-mnl. *smaragd*. Een ook du. en skandin. (reeds mhd. laat-on.) woord, uit lat. *smaragdus* < gr. *σμάραγδος*; ontleend. Hiernaast *μάραγδος*. Uit andere talen vgl. oi. *marak(a)ta-*, perz. *zumurrud*, arm. *zmruwt*, russ. *izumrúd*. Men zoekt den oorsprong in hebr. *bāreget* „smaragd”. Mnl. is *miraude* v.m. „id.” ouder en gewoner (Naturen Bloeme XII, 1025 : *Smaragdus es des mirauden name*); dit gaat via ofr. *miraude*, *esmeraude* (fr. *émeraude*) = it. *smeraldo* op mlat. *smaragdus* terug.

Smart znw., mnl. *smerte*, *smarte* v. „pijn, wond, smart”. = ohd. *smērza* v., *smērzo* m. „pijn, smart” (nhd. *schmerz* m.), mnd. *smërte*, *smarte* v., meng. *smerte* (eng. *smart*) „id.”. Hierbij het ww. I **smarten**, mnl. *smerten*, *smarten* „pijn doen”, ohd. *smērzan* (nhd. *schmerzen*), mnd. *smërten*, *smarten*, ags. *smeorlan* (eng. *to smart*) „id.”. Met ablaut ags. *smearht* „pijnlijk” (eng. *smart*). Van de idg. basis *smerd-*, *smord-* „bijten”, waarvan ook lat. *mordeo* „ik bijt” (waarbij wel *morbus* „ziekte” als **smord-*wo-gebracht wordt), gr. *σμερδρός*, *σμερδαλέος* „vreeselijk”. Av. *a-hmaršta-* „niet in stukjes gebroken” is ten onrechte ver-geleken. Ook mogen we — wegens de bet. — lat. *merda* „drek”, obg. *smrūdēti*, lit. *smirdēti* „stinken” niet voor verwant houden. — **Smartelijk** bnw. Sedert het Mnl., den Teuth. en het Mhd. — II **Smarten** (met geteerd zeildoek omwinden), nog niet bij Winschooten (1681). Een ook ndd. en door ontl. de. ww. Wordt met I *smarten* ge-identificeerd. Men gaat dan uit van de bet. „door wrijven pijn doen of wonden”. Deze verklaring is onaannemelijk, als **smarting** „geteerd zeildoek (gebruikt om te omwinden)” ouder is dan 't ww.; du. *smarting* in deze bet. sedert 1796.

Smeden ww., mnl. *smēden*. = ohd. *smidōn* (nhd. *schmiedēn*) „smeden, vervaardigen”, os. *smithou* „kunstvol vervaardigen”, ags. *smiðian* „smeden, vervaardigen”, got. *ga-smiþon* „bewerken”. Van *smid*. — **Smederij** znw., nog niet bij Kil.

Smeeken ww., mnl. *smēken* (*smeiken*) „vleien”, zelden „vriendelijk vragen, met aandrang vragen” (vgl. een dgl. bet.-omvang bij vleien). In de bet. „vleien” ook ohd. mhd. *smeichen* (laat-mhd. *smeicheln*, nhd. *schmeicheln*), mnd. *smēken* (*smeiken*). De oorspr. bet. was „strijken”: vgl. nhd. *schmeichen* hieronder en ags. *smiðcian* „demulcere” (= smeeken), noorw. dial. *smika* „strijken, streelen, gladstrijken”, *smekja* „streelen, liefkoozen, vleien”. Hierbij ook ags. *smicer* „tijn, sierlijk”, ohd. *smēhhar* „sierlijk”, mhd. *smēcker* „mager, tenger”. De idg. basis *smi-g-* of *smi-ǵ-* is een verlenging van *smi-* (zie *smijten*). Met 't oog op de bet. van ags. *smiðcian* enz. en nhd. *schmeichen* „de schering van een weefsel met weverspap gladmaken” (= ohd. mhd. *smeichen*) is een combinatie van smeeken met av. *maéz-* „verzorgen” minder wsch., evenzo de afl. van de basis *smi-* „lachen”, waarvan lat. *mirus* „wonderbaar”, gr. *μειδ(ε)ῶν* „ik glimlach”, obg. *smějg*, *smijati se* „lachen”, lett. *smēt* „lachen”, oi. *smáyate* „hij glimlacht”, *sméva-* „glimlachend”, waarbij uit het Germ. de. *smile*, zw. *smila*, meng. *smilen* (eng. *to smile*) „glimlachen”, volgens sommigen ook ags. *smēr(e)* m. „lip” e.a. — **Smeekeling** znw., nog niet bij Kil.

Smeer znw., gew. o., mnl. *smēre* (*smeer*, *smāre*, *smāer*) o. (m.) „vet, smeer”. = onfr. ohd. *smēro* o. (nhd. *schmer* m.o.), os. *smēro* o. „id.”, ofri. *smēre* o. „vuil, etter”, ags. *smeoru* o. „vet, smeer” (eng. *smear*), on. *smjor*, *smjor* o. „vet, boter”. Naast dit germ. **smēr-wa-* staan got. *smairþr* o. „vet”, *smarnu* v. „drek, mest”. Bij smeer 't ww. *smeren*, mnl. *smēren* „smeren, insmeren, zalven, blanketten, omkopen”, ohd. *smirwen* „(in)smeren” (nhd. *schmierēn*), mnd. *smēren* „smeren, zalven, blanketten”, overdr. „omkopen, afranselen”, ags. *smierwan* „(in)smeren, zalven”. on. *smyrva*, *smyrja* „bestrijken,

zalven” en 't bnw. *smerig*, mnl. mnd. *smērich* „vettig”, nhd. *schmierig* „vettig, smerig, vuil”. Verwant zijn ier. *smiur* „merg” (**smēru-*), lit. *smarsas* „vet”, verder wellicht lat. *medulla* „merg” (*merilas* komt misschien nog op een tabula defixionis voor; ook veronderstellen it. vormen een lat. **merolla*), gr. *μύρον* „zalf”, *μυρῶσσα* „ik bezoedel”. Een verlengde basis *smēr-d-* wsch. in lat. *merda* „drek” en dan ook wel in obg. *smrǫdēti*, lit. *smirdēti* „stinken” (oorspr. „drekkerig zijn”). On. *morr* m. „vet in een geslacht dier” wordt beter anders verklaard. — **Smeerlap** znw., nnl. Voor de bet. vgl. *dweil*, *boender*, overdr. gebruikt, ook *schoelje*.

Smeerling (visch), laat-mnl. *smeerlinc* m. = laat-mhd. *smērlinc* m. (nhd. *schmerling*). In gelijke bet. laat-mhd. *smērlē* (nhd. *schmerle*) v., *smērlīn* o. Bij smeren? Of bij gr. *σμάγισ* „een kleine visch”? Of identisch met den vogelnaam mnl. *smē(e)rle* m. (nml. **smel-leken**), laat-ohd. *smērlo*, *smiril* m., *smirbl(u)* o. (nhd. *schmerl*, *schmerlin*), on. *smyrill* m. „falco aesalon”, mnd. *smirle*, *smērlink* „amarillus”? Dit woord is ook rom.: it. *smeriglio(ne)*, fr. *émérillon*; 't kan bezwaarlijk van lat. *merula* (zie *merel*) komen, maar is overigens onverklaard. Men verklaart den vogelnaam wel als een overdr. aanwending van den vischnaam: onwsch. Nnl. *smer!ijn*, Kil. *smerlin*, *merlin* „aeson” komt wsch. uit het Du. Eng. *merlin* uit 't Du.-Ndl.? Of uit meng. *merlion* < fr. *émérillon*?

Smelten ww., mnl. *smelten* (sterk) „smelten (trans. en intr.), te niet gaan, vloeibaren drek ontlasten”. = ohd. *smēlzan* intr. „smelten” (*smelzen* zwak trans. „smelten”) (nhd. *schmelzen*), os. *smēllan* „smelten” (intr.), noorw. *smēlta* „smelten, verduwen”. Uit 't Ags. hierbij *smelting*, *smitting*, *smylting* v. „barnsteen”; vgl. ohd. *smelzida* v. „id.”. Hierbij verder *smout*. In de eerste plaats verwant met gr. *μείδω* „ik smelt” (trans.). Wsch. komen deze germ. en gr. woorden van een idg. basis *smeld-* (*meld-*?) „vloeibaar maken of worden”. In dit geval is de bij *mout* en *mild* besproken woordgroep niet oerverwant,

maar zijn eerst in 't Germ. *melt-* „fijn-gemalen worden, fijn worden” en *smelt-* „vloeibaar worden, zich in kleine deeltjes oplossen” met elkaar in associatie getreden. Eventueel echter zouden, als we ook idg. *melt-* „smelten” zonder *s* moeten aannemen, ags. *meltan*, on. *mëlta*, got. *gamalteins* (zie *mout*) van idg. (*s*)*meld-* „smelten” kunnen komen. Vgl. nog *smalt*.

Smeren, smerig. Zie *smeer*. — **Smeres, -is** znw. Nnl., met 't zelfde formans als *dreumes*. Van *smeren* in de bet. „smeer geven, ranselen”?

Smergel znw. Nnl. ontl. (evenals de. *smergel*, zw. *smürgel*) uit nhd. *schmergel*, *schmirgel* m. < it. *smeriglio* (vanwaar ook fr. *émeril*); van gr. *σμερίδιον* „smergel”.

Smerlijn. Zie *smeerling*.

Smet znw., mnl. *smitte*, *smette* v. „smet, vlek, ziekte, lichaamsgebrek”. = mhd. *smitze* v. „smet, vlek”, mnd. *smitte*, *smette* v. (m.) „smet, vlek, vuil”, ags. *smitte* v. (*smitta* m. ?) „smet, vlek”. Hierbij 't ww. mnl. *smitten*, *smetten* (nml. **smetten**) „bevekken, een smet aanwrijven, een vlek krijgen”, mhd. *smitzen* „bevekken, beschimpen” (nhd. *schmitzen*), mnd. *smitten* „bevekken, bevuilen”, ags. *smittian* „id.”. Bij *smijten* en identisch met mnl. *smette*, mhd. *smitze* v. „slag, klap”, mhd. *smitzen* (nhd. *schmitzen*) „slaan”. Ohd. al *bi-smizzen* „bevekken, besmeren” = ndl. *besmetten*, een ook al mnl. mnd. ags. ww. De mnl. *i-e*-wisseling is (afgezien van dial. verschillen) te verklaren uit het naast elkaar bestaan van wgerm. **smittjan* en **smittōn* en 't znw. **smittōn-*, bij welke laatste twee *i* tot *e* werd. Eemslandsch *smatkn* „bij 't loopen zijn schoenen, broek en kleeren vuil maken” geeft ons niet 't recht hiernaast vormen met *e* als umlaut van *a* aan te nemen.

Smeulen ww., mnl. *smōlen* (*smōlen*) „gloeien”. = ndd. dial. *smōln* „smeulen”, ook „dampig zijn, stuiven”; vgl. ook eng. *to smoulder* „smeulen”. Een formantische variant van *smoren*? Opvallend is Kil., nog vla. *smoel* „zwoel”, bij Kil. ook *smul*: wsch. jonge woorden, wijzend op associatieve betrekkingen tusschen de basis van *smeulen* en die van *zwoel*. Vgl. ook ndd. *smülen*, *smelen* „smeulen”.

Smeuren ww., sedert Kil. Een jongere, wsch. oorspr. dial. variant van *smeren*.

Smid znw., mnl. *smit* (*smet*) (*d*) m. „smid”, ook „timmerman”. = ohd. *smid* (nhd. *schmied*), os. *smið*, ofri. *smith*, *smeth* m. „smid, metaalbewerker”, ags. *smið* m. „smid, handwerksman” (eng. *smith*), on. *smiðr* m. „id., bouwmeester”; hierbij nog got. *aiza-smiþa* m. „metaalbewerker, smid”. De oorspr. bet. van **smiþa(a)-*, **smiþu-* was blijkbaar niet „smid”, maar algemeener „handwerksman”, wsch. nog vroeger „hakker, houwer”. Vermoedelijk toch zijn gr. *σμίλη* „mes, stift”, *σμίλη* „houweel” verwant (bezwaarlijk ook obg. *mōlī* „metaal”). Uit 't Germ. vgl. *smeden*, *smijdig* en ohd. *smeidar* m. „artifex”, verder mnl. *smisse* v. (ook al, onder invloed van *smid*: *smitse*, nml. **smidse**) = ohd. *smiththa*, *smitta*, *smidda* (nhd. *schmiede*, dial. *schmitte*), mnd. *smēde*, ofri. *smith*, owfri. *smitte*, ags. *smiððe* (eng. *smithy*), on. *smiðja* v. „smidse”, germ. **smiþjón-*, afleiding van *smid*. Voor de ontwikkeling van *þj* vgl. *wisse*. Voor verwanten hoogerop zie *smijten*.

Smiecht znw., nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend. Ook fri.

Smient (anas penelope), Kil. *smeente* („Holl.”). = oostfri. *smént*, amelandsch *smeent*, fri. *smjeunt*, *smjunt* „anas penelope”. Met 't oog op 15.-, 16.- en 17.-eeuwsch du. *smiche*, *smye*, *schmey*, *schmeigen* „id.”, eng. *smee duck* „id., fuligula ferina”, *smew*, *smee(duck)* „mergus albellus” gaat men wsch. terecht van **smé-ent* uit: 't tweede lid = *eend*, 't eerste = ohd. *smāli* „klein” (zie *smaad*) (vgl. oudnhd. *schmal-ente* v. „smient”; ook oudnhd. *schmilente* v., vla. *smierla(a)nde* „smient” bevatten 't woord *eend*; het eerste lid is niet afdoende verklaard). 't Eenige bezwaar is de *t* van Kil. *smeente*.

Smijdig bnw., oudnml. ook *gesmijdig*, mnl. (*ghe*)*smādich*. = mhd. *gesmīdec* (nhd. *geschmeidig*) „gemakkelijk te bewerken, week, buigzaam”, mnd. *smādich* „id.”. Evenals mnl. *ghesmīde* o. „met metaal bewerkt voorwerp (zadel, paardetuig, harnas, kleinnood)”, Waasch *gesmij* o. „gereedschappen”, ohd. *gasmīdi* o. „metallum” (nhd. *geschmeide*), mnd. *smāde* o. „smids-

werk, metalen sieraad", ohd. *smūla* v. „metaal" ablautend met *smid*, *smeden* en oud-nnl. (o.a. bij Kil.) *smedigh* „smijdig", wellicht = ndl. dial. *smeeg* „schraal, mager"; voor de bet. vergelijk de vermoedelijk verwante woorden Kil., nog vla. *smeer* (r) „id." en westf. *smiader* „magere persoon"; hierbij nhd. *schmetterling* m. „vlinder" (sedert 1501), dat in 1691 met de bet. „homo macer et infirmus" voorkomt?

Smijt (touw aan het fokkezeil), sedert Winschooten (1681). = mnd. *smīte* v. „smijt". Bij *smijten*?

Smijten ww., mnl. *smīten* „slaan, werpen, hard rijden". = ohd. *smīzan* „(be)smeren", mhd. *smīzen* „id., slaan" (nhd. *schmeissen*), mnd. *smīten* „slaan, gooien", ofri. *smīta* „gooien", ags. *smītan* „besmeren, bezoedelen" (eng. *to smite* „slaan"), noorw. dial. *smītu* „smeren", refl. „era smeren", got. *bi-smēitan* „besmeren", *ga-smēitan* „smeren, strijken". De oorspr. bet. was „een strijkende beweging maken". Germ. *smīt-*, idg. *smid-* is verlengd uit *smi-*; vgl. daarover *smid*; van een verlengde basis germ. *smik-* komen *smeeken* en noorw. *smikka* „klappen", mnd. *smicke* „voorste deel van een zweep, zweep", mhd. (ind.) *smicke* v. „zweep, slag, wond", Teuth. *smjcke* „zweep". Idg. *smi-* kan verder weer met *smē-*, waarvan gr. *σμίψω* „strijken", gecombineerd worden (vgl. bij *smaad*). Zie nog *smet*. Verwantschap van *smet* (en *smijten*) met arm. *mic* (**smiljo-*) „slijk" is minder aannemelijk. Ook is met *smijten* bezwaarlijk av. *ham-maēd-* „neergooien, onderdrukken" verwant; ook de verdere combinatie met lat. *mitto* „ik zend, werp" (**smidetó*) is slechts een vage mogelijkheid.

Smikkelen (smullen), nog niet bij Kil. Onder invloed o.a. van de synoniemen *bikken* en *smullen* ontstaan? Een dgl. vorm, tegelijk aan *smakken* herinnerend, is Antw. *smaggelen* „langzaam en met voldoende eten", ook *smakkelen*; hagelandsch komen *smiggelen*, *smikkelen* „smullen" voor.

Smodderen ww., **smodd(er)ig** bnw. (buiten de diall. nauwelijks gebruikt). Zie *modder*. Kil. *smodderen* „smullen"

hoort hier ook bij; voor de bet. vgl. *smullen*. Evenzoo ndd. dial. *smuddeln*, *smuddern* „smullen".

Smoel. Zie II *muil*.

Smoesje znw. o., nog niet bij Kil. Evenals hess. *schmut* „vertelsel" door de Jodentaal uit hebr. *šmū'ót* „tijdingen, nieuws". Hierbij misschien I **smoez(el)en** „mompelen, flikflooiën", du. *schmuse* „leuteren, praten", die echter ook bij mnd. *smūserlachen* enz. (zie *meesmuilen*) kunnen hooren. Beide verklaringen kunnen elkaar aanvullen.

II **Smoezelen** (kreukelen), **smoezelig** (vuil), met dial. *oe* < *ū* (vgl. *smoel*), zijn met Kil. *smuysteren* „(be)smeren" verwant. Zie bij *smullen*.

Smoken ww., mnl. *smōken* „rooken, walmen, laten rooken". = mnd. *smōken* „rooken, smoken, door rook doen stikken", ags. *smocian* „rooken" (eng. *to smoke*). Hierbij ags. *smoca* m. „rook" (eng. *smoke*), mnl. *smōke* v. (ō?) „geur" en met ablaut mnl. *smooc* m. (nml. *smoock*), mhd. *smouch* (nhd. *schmauch*), mnd. *smók*, ags. *smēac* m. „rook, damp" en het ww. oudnnl. *smurucken*, *smuycken* „rooken, dampen, nevelen" (nog vla. *smuiken* „rooken, stofregenen"), mnl. *smieken* „rooken" (de *ie-* en *u-*vormen zijn van gelijken oorsprong), ags. *smēocan* „id.". Ags. *smēacan* „id." (misschien ook mnl. mnd. *smōken*, dat in de spelling niet van *smōken* te onderscheiden is) is een causatief-formatie bij *smēocan* enz. of — veeleer — een afl. van *smoock*. Het heeft den schijn, naar de zeer schaarsche „belegstellen" te oordeelen, alsof in 't Mnl. *smōke* (ō) en *smooc* naar analogië van *reuk* en *rook* hun bett. verdeeld hebben. Verwant is gr. *σμυγῖναι* „door een smeulend vuur verbranden", misschien ook lit. *smūgūti*, *smāugti* „worgen" (zie echter bij *smokkelen*), russ. *smūglyj* „gebruind, donker van teint". Van een basis (s)*mūgh-* komen gr. *σμύζω* „ik doe in smeulend vuur verbranden", ier. *mūch*, arm. *muē* „rook". Zie *smoren*.

Smokkelen ww., nog niet bij Kil. = oostfri. *smikkeln* „zich sluipend bewegen, smokkelen". Hiernaast ndd. *smuggeln* (> nhd. *schmuggeln*, de. *smugle*, zw. *smuggla*, eng. *to smuggle*) „smok-

kelen". Secundaire formaties bij 1. nml. *smúken* „kruiperig zijn", waarbij *smúkkich* „kruiperig, laag", verouderd nml. *ter smuik* „tersluiks" hooren, — 2. nml. *smuigen* „heimelijk snoepen, zich te goed doen" (*smuiger* ook „gluiper"), mhd. *smiegen* „in of tegen iets drukken, vlijen" (nhd. *schmiegen*), ofri. **smúga* (waarvan *in-smúge* „het inkruipen"), ags. *smúgan* „kruipen", on. *smjúga* „zich door een nauwe opening werken". Hierbij verouderd nml. *ter smuig* „tersluiks", ags. *smygel* m. „sluipgang", *sméog* „kruipend, zich door iets heenwerkend", on. *smuga* v. „nauwe opening, schuilhoek". De oorspr. bet. van germ. *smūz-* was „glijden, (zich) vlijen". Voor de bet. van *smokkelen* vgl. *sluiken*. Germ. *smūz-* < idg. *smūq(h)-*, waarvan ook lit. *smunkù*, *smùkti* „afglijden", *smaukiù*, *smaukti* „onder 't glijden aanraken"; hiernaast zonder *s-*: lit. *mùkti* „ontkomen", *maukiù*, *maukti* „glijdend aanraken", obg. *-mùknaṭi* „verschuiven"; gaan we van (*s*)*mūq(h)-* uit, dan kunnen we nog gr. *μυχός* „binnenste hoekje", arn. *mæm* „ik steek in" voor verwant houden. Germ. *smúk-* leidt men wel uit *smúkk-*, idg. *smūq(h)-n-* af, 't kan echter evengoed op idg. *smūg-* teruggaan: dan kunnen we lit. *smáugiu*, *smáugti* „worgen", lett. *schmaugt* „een klap op den mond geven" combineeren. De bij *smuk* besproken woorden hooren hierbij met *kk* uit idg. *q(h)n* of *gn*. Een zeer vaag vermoeden is de identificering van deze bases (*s*)*mug-*, (*s*)*mug(h)-* met die van ier. *mucc* „zwijn", lat. *múcus* „slijm", é-*mungo* „ik snuit uit", gr. *ἀπο-μύσσω* „ik snuit, bedrieg", on. *mugga* v. „fijne regen", waarbij sommigen nog oi. *muñcáti* „hij maakt los, laat los" en Kil. *muyck* enz. (zie *moker*) brengen.

Smook znw. Zie *smoken*.

Smoor znw., sedert Kil., die als bet. „rook, damp" opgeeft. Van *smoren*. Evenzoo, of van *smoor*: **smoorlijk** bnw., nog niet bij Kil. — **Smoren** ww., nml. *smören* „doen stikken, stoven, stikken". = mnd. *smören* „id." (nhd. *schmören* „smoren, stoven"), ags. *smorian* „versmoren, doen stikken". Basis germ. *smur-*, naast *smul-* (zie *smeulen*) en *smuk-*

(zie *smoken*). Vla. *smooren* „rooken, nevelig zijn", Kil. *smooren* „rooken, dampen, doen stikken, stoven, onderdompelen" heeft eer secundaire *ó* dan dat 't een oude ablautvorm is.

Smous znw., reeds in de 18. eeuw zeer gewoon, door Halma (4. druk, 1781) als „hoogduitsche Jood" verklaard. = oostfri. de. *smaus*, du. *schmaus* m. Wordt wel bij *smoesje* gebracht. Veeleer echter moeten we van hd. *Mausche(l)* m. „joodsche koopman, smous" uitgaan, dat van den eigennaam *Móseh* „Mozes" komt, desnoods invloed van hd. *schmuse(n)* (ndl. *smoezen*) aannemend. — Hierbij: **smoushond** znw., — **smousjassen** ww. Zie *jassen*.

Smout znw. o., nml. *smout* o. „vet, smout, reuzel, smeer, olie". = ohd. *smalz* o. „vet, gesmolten vet" (nhd. *schmalz*), innd. *smalt*, *smolt* o. „id.". Met ablaut noorw. *smult* „varkensvet", dial. *smolt* o. „gesmolten vet, smeer" en smelten.

Smuigen ww. Zie *smokkelen*.

Smuk znw., nog niet bij Kil.; **smukken** ww., door Kil. „Sax. Fris. Sicamb." genoemd, reeds in den Teuth. Uit nhd. *schmuck* m. (mhd. *gesmuc* m.) en mnd. mhd. *smücken*, *smucken* (nhd. *schmücken*) in gelijke bet. Deze bet. is secundair en niet opperdu.; hier bestaat de oudere bet. „tegen zich aanvlijen" nog. Evenals mhd. *smucken*, *smücken* komt ook mnd. *smucken* = „vlijen, tegen zich aanvlijen" voor. De Teuth. kent een bnw. *smuck* „mooi, netjes" = mnd. *smuk* „id., buigzaam", nhd. *schmuck* „keurig". Zie bij *smokkelen*. Mnl. *smucken na* „hangen aan" (Minnen Loep) is uit 't Du. ontleend. Hierbij nog ohd. *smocko* m. „een soord hemd", ags. *smoc* m. „id." (eng. *smock*), on. *smokkr* m. „borstdoek".

Smullen ww., sedert de 16. eeuw. = ndd. *smullen* „id.", mhd. *smollen* „klaploopen". Identisch met ndd. *smullen* „smeren, vuil maken"; voor de bet. zie bij *smodderen* en vgl. Kil. *smuys-teren* „(be)smeren" (zie II *smoezelen*), nhd. *schmaus* m. „smulpartij". Evenwel moeten we voor *smull-* niet van germ. *smuz-l-* uitgaan; veeleer zijn al deze woorden jong evenals de basis van

smodderen. Er zijn wsch. associatieve betrekkingen aan te nemen tusschen smullen en de woordfamilie van hd. *schmollen* „pruilen”, mhd. *smollen* „id., glimlachen”, waarnaast ook vormen met *smūs-* voorkomen (zie meesmuilen). Vgl. ook Kil. *smoel*, *smul* „dronken” (en „zoel”, zie smeulen).

Snaaien ww. Dialectvorm van snijden, snijden. Vgl. gron. *snits moaken* (noordbrab. *zijn snitjes snijden*) = *snaaien* „goede zaken maken”.

Snaak znw., nog niet bij Kil. Een ook nld. en fri. woord. Wsch. bij mnl. Teutl. mhd. (md.) mnd. (overal 15. eeuw) *snacken* „babbelen”. Evenzoo nld. *schnake* v. „grap”. Vgl. voor den vorm zuidndl. dial. *snaken* (sedert de 16. eeuw) „hunkeren”: ndl. *snakken*. Zie *snakken*.

I **Snaar** (koord), mnl. *snāre*, *snaer* v. „snaar”. = mnd. *snāre* v. „snaar” (*snar* o.? os. *snāri* „fidiculas”, *snārion* „fidibus”), ags. *snaru* v. (eng. *snare*) „strik”, on. *snara* v. „id., strop”. Met opvallende vocaal Roermondsch *śnaor* (Roerm. *ao* < *á*, *ā* < *ǎ*). Met ablaut snoer o., mnl. *snoer* m.o., ohd. *snuur* (nhd. *schuur*) v., mnd. *snór* m. (*snōre* v.), noorw. *snór* v. „snoer, koord, band”, waarbij ags. *snēr* v. „snaar”, on. *snōri* o. „snoer, koord”, got. *snorjo* v. „korf”. Verwant met naaien. Met 't oog op gr. *νευρά, νεύρον*, av. *snāvare* (: oi. *snāvan-*) „pees”, waarvoor men terecht van grondvormen met *sné-w-(e)r-* (: *snérw-* in lat. *nervus* „pees”?) uitgaat, heeft men de germ. *ō* van snoer uit *ōu* willen verklaren, veeleer echter moeten we voor snaar en snoer idg. *snō-r-* aannemen; men combineert nog lit. *narau̯*, *-jti* „een strik maken”, *nirti* „zich slingeren”, *neriū*, *nirti* „een draad insteken”, waarbij zich nog lat. *nervus* „pees” kan aansluiten, — en (wegens de bet. niet wsch.) pehlevi *vīnārdan* „samghatayitum, vinirmātum, sammārs-tum”, gabri *penārtmān* „grijpen, pakken”, *afnārdan* „nemen”. [Niet hierbij zenuw; wel nog on. *snúa* „winden, wenden”.] Er is geen reden om voor snaar van germ. **snarχó(n)-* inplaats van **snaró(n)-* uit te gaan en dat met gr. *νάση* „het stijf worden, verlamming”,

arm. *nergev* „dun, slank, mager” te combineeren. Ohd. *snērchan* „binden, knopen, slingeren”, *snarahha* v. „strik, net”, die men in dit verband pleegt te citeeren, hebben geen germ. *z*, maar *k*; ze zijn niet van snaar en snoer te scheiden.

II **Snaar** (schoonzuster), mnl. *snare* v. „schoondochter”, ook „schoonzuster, schoonmoeder”. = mnd. *snare* v. „id.”, zelden ook md. in de 15. eeuw. Met *ā* of *á*? Vgl. achterh. *snaarske*: westf. *snār*. Met opvallend *a*-vocalisme, met 't oog waarop men 't woord wel voor een vernederlandschten dialectvorm met *ā* = ndl. *ō* uit het grensgebied van Nederland en Pruisen houdt: onaan-nemelijk, o.a. aangezien Maerlant ons woord al kent. Trots den onverklaarden vorm is snaar niet te scheiden van ohd. *snur*, *snura* (nhd. *schuur*), mnd. *snōre*, ofri. *snore*, ags. *snoru*, on. *snor*, *snōr* v. „schoondochter”, germ. **snuzō-*, = obg. *snūcha*, oi. *snuzā-* „id.”. Hier-naast de *o*-stam gr. *νός*, arm. *nu* (gen. *nvoy*) en de *u*-stam (naar *socrus* „schoonmoeder”) lat. *nurus* „id.”. Sommigen houden idg. **snuso-*, de meesten echter **snusā-* voor den oudsten vorm. Ook alb. *nuse* „verloofde” wordt gewoonlijk hierbij gebracht. Later-mnl. (Minnen Loep) *snoere* v. „schoondochter” (nog in met hoeren en snoeren, sedert de 16. eeuw) is ontleend uit mhd. *snur*, ook *snuur* v.

Snakken ww., later-mnl. *snacken* „happen naar, babbelen” (*Snackaert* reeds als bijnaam der Franche soldaten te Brugge in 1302). = mhd. (md.) mnd. *snacken* „praten, babbelen”, eng. *to snatch* „happen, pakken”. Voor vormen met één *k* zie bij *snaak*; verder on. *snaka* „sluipen of snuffelen om iets heen”, *snōkta* (**snakutjan*) „snikken” en met ablaut westf. *snōkern*, eng. dial. *to snook* „snuffelen”, noorw. dial. *snōka* „id.”, *snók* „snuif, neus”. Germ. *snak-*, *snōk-* beteekent blijkbaar „happen”. Voor direct verwant houdt men wel gr. *νάση* „versnaperingen”. Vgl. verder snappen en ook snoek.

Snappen ww., later-mnl. *snappen* „babbelen”. = mhd. (md.) mnd. *snappen* „happen, snakken, grijpen naar, pak-

ken, leuteren" (nhd. *schnappen*), eng. *to snap* „happen, grijpen" (of uit on. *snapa*?). Hierbij ohd. *snephezunga* v. „snik". Zou bij de germ. basis *snab-* „happen" (zie *snavel*) kunnen hooren; aangezien echter hiernaast *snap-* in gelijke bet. heeft bestaan (waarvan ndl. dial. (oostelijk) *snapen* „happen naar", oud-nnl. *snäperinghe* v. „het grijpen naar, trachten te krijgen", vla. *snapereu* „snoepen", nnl. versnapering, on. *snapa* „happen" en met ablaut *snoepen*), komt *snapp-* eer hiervan. Moeilijk vast te stellen is de verhouding van *snap-* tot de synonieme bases *snab-*, *snak-* (zie *snakken*) enerzijds, anderzijds tot *snip-* (zie *snip*) en *snup-*, dat zich weer als auslautvariant bij *snüb-* (*snuffelen*, *snuiven*) aansluit: de bett. „happen" en „snuffelen" staan in eng associatief verband met elkaar. Zie nog *snauwen*. Verwanten buiten 't Germ. zijn voor *snab-*, maar niet voor *snap-* aan te wijzen. — **Snaphaan** znw. In 't 16.-eeuwsche Ndl., bij Kil., in 't Mnd. en Mhd. (*snap-han*) komt nog niet de bet. „geweer" voor, maar slechts de blijkbaar oudere bet. „roover te paard". Mnl. mnd. *snaphāne* m. ook = „een munt met een ruiter er op". Dit woord kan bezwaarlijk anders zijn dan een samenst. van den stam van *snappen* en *haan*.

Snars znw., dial. *snars*, *snirs* (Zaansch), in de 17. en 18. eeuw *snars*, *snirs* „snelle beweging bij het uitdrinken, dronk, teug". De oorsprong van de uitdr. geen *snars* wordt duidelijk uit *of ik een half talf jaar gien snars geproefd had* bij Langendijk. Als Antw. *snars*, *sners* „afval van vleesch" in deze bet. vrij oud is, kan ook dit in ons woord zijn opgegaan. Dat we van *snars* „scheel" moeten uitgaan, is minder wsch. Het woord zal wel bij oudnnl. *snarren* „trommelen", Teuth. *snarren* „kibbelen, twisten", Kil. *snarren* „id., brommen", mhd. mnd. *snarren* „ratelen, snorren, leuteren" (nhd. *schnarren*) te brengen zijn, ablautend met *snorren*. Hierbij wsch. ook mnl. *sner* „kwaadaardig", ondnnl. *snar* „bits, schel". Dgl. sterke variaties van de bet. zijn bij formaties van een onomatop. gevoelde

basis als *snar-* begrijpelijk. Zie nog *snert*.

Snater znw., laat-mnl. *snäter(e)* m.v. „gebabbel, mond". Van **snateren** ww., mnl. *snäteren* „snateren, babbelen, met de tanden knarsen" = Teuth. mnd. *snäteren* „babbelen", mhd. *snateren* (of = ndd. *snadern*?) „snateren, kwaken, kleppen (van den ooievaar), babbelen" (nhd. *schnattern*), noorw. dial. *snatra* „snuiven, sissen, knetteren". Wsch. jong en onomatop.: daarop wijst ook het voorkomen van bijvormen als vla. *sneteren* (met *è* als in *blèten*), ndd. *snättern*, *sneteren* (mnd. *sneteren*), *snadern*, hd. dial. *schnadern*.

I **Snauw** (schip), Winschooten (1681) *snauw* „een soort van een Seeuws, of Vlaams vaartuig", nog niet bij Kil. = ndd. *snau* (sedert 1697). Ontleend zijn: nhd. *schnauw* v., de. zw. *snau*, eng. *snow*, fr. *senau* „snauw". Wsch. = ndd. *snau* „snavel, sneb" (zie II *snauw*) en oorspr. = „schip met (spitse) sneb".

II **Snauw** (het snauwen), sedert Kil. Evenals ndd. *snau* „het happen, het opgehapte, snavel, snuit, snauw" van het ww. mnl. *snauwen* (nll. **snauwen**), mnd. *snouwen*, mhd. *snouwen*, *snöuwen*, *snäwen* „happen, snuiven, snauwen". Vgl. uit 't Ngerm. noorw. dial. *snugga* „snuiven, (koud) waaien", on. *snugga* „koud waaien, streven naar", noorw. dial. *snóa*, *snaa* „koud waaien, snuffelen". Deels herinneren de bett. aan *snappen*, deels aan *snuiven*, deels wijken ze van beide af. Wsch. is de woordfamilie onomatop. en met verschillende andere woordgroepen in associatie getreden. Al te hypothetisch is 't, de woordgroepen van *snappen*, *snauwen*, *snavel*, *snuiven*, *snuit* enz. van een idg. basis *senb-* af te leiden en voor verwant met gr. *ἔννῃ*, *ἔννις*, *ἔννις* (**ov-ov-*) „ploegschaar" (vgl. eng. *pigs nose*, hd. dial. *schweinsnase* „lichte ploeg"), lit. *snōkszi*, *snīōkszi* „kuchen, snuiven" e.a. te houden.

Snavel znw., mnl. *snāvel* m. „snavel, bek, snuit". = ohd. *snabul* (nhd. *schnabel*) m. „snavel", mnd. *snāvel* m. „id., snuit", ofri. *snav(e)l* m. „mond". Hiernaast **sneb(be)** znw., sedert Kil., die als „vetus" ook *snabbe* opgeeft; dit is uit 't Westmnl.

alleen in de overdr. bet. „een soort van uitstekende punt” bekend : = Teuth. *snab* „snavel, snuit”, mnd. *snabbe* „snavel, schoenpunt” (naast *snebbe*, *snibbe*), ofri. *snabba* m. „mond”. Met één *b* nog mhd. *snaben*, md. *sneben* „snuiven, kleppen”. Verwant met lit. *snāpas* „snavel”, mis-schien ook met oi. *snāp-tra-* „mondhoek”, dat dan een dial. vorm voor **snāp-tra-* zou zijn; idg. *kn-* : *skn-* > germ. *sn-* is wegens 't lit. woord zeer onwisch. Zie nog *neb*, *snibbig*, *snappen*. Mnd. *snabben* „happen” zal wel evenals Kil. *snabben* „happen, bijten, blaffen, pakken” (reeds ouder blijkens *snabbelinghe* v. „gebabbel, heuzelpraat” in Marieken van Nijmegen) van *snabbe* gevormd zijn, onder invloed van *snappen*. Verwant is on. *snaf* „een fijnen reuk hebbend”. Voor de bet. vgl. bij *snappen*; idg. *snap-* of *snop-* was wsch. = „happen”.

Sne, **snee** znw., mnl. *snēde* m. v. In de bet. „het snijden, keep” = wgerm. **snidi-*, ohd. *snit* (nhd. *schnitt*), mnd. *snede* m. „id.”, in de bet. „afgesneden stuk” = wgerm. **snidō-*, ohd. *snita* (nhd. *schnitte*), mnd. *snede* v. „id.”. Ndl. diall. (Maastricht) hebben 't oude geslachtsverschil naar de bet. bewaard. Met ablaut mhd. mnd. *snīde* (nhd. *schneide*) v. „'t scherp (van een mes, zwaard)” en on. *sneid* v. „afgesneden stuk”, ags. *snād* v. „id.” (misschien ook mnl. mnd. **snēde* v. in gelijke bet., in spelling niet van *snēde* te onderscheiden), ohd. *sneida* v. „door 't bosch uitgehouwen weg”. 't Ofri. kent voor „sne” *sneide* v. (*snethē*), *snith* (*snithe*?), *snid(e)* m. (*ē*, *ī*?). Ags. nog *snēd* m. „stuk land van zekeren omvang”, *snād* „hakhout”. Alle bij *snijden*. — **Snedig** bnw., reeds later-mnl. blijkens *snēdicheit* (*ē*?) v. „scherpte, doordringende kracht”. Ook al Teuth. *snedlich* „slim, snugger”. Ook mnd. *snēdich* „id.”? Hiernaast mnd. *sneidich*, *snēdlich* „id.”, mhd. *sneitic* „snijdend, scherp”, event. mnl. **snēdlich*, dat mede in ons *snedig* kan zijn opgegaan, en mhd. *snīdic* „scherp, snijdend, krachtig, rijp”, vla. *snijdig* „snijdend, kloek, snedig”. Voor de bet. vgl. *schrauder*.

Sneep (visch), nog niet bij Kil. Oorsprong onzeker. Ablautend met *snip*?

Snees znw., mnl. *snēse* (*sneetse*) v. „snoer, aan een snoer geregen voorwerpen, 20-tal (vooral visschen), een landmaat”. = mhd. *sneise* v. „rij, snoer waaraan iets geregen wordt”, mnd. *snēse* v. „takje, snoer waaraan iets geregen wordt, een zeker aantal (7—20)”, fri. *snies* o. „20-tal (eieren, vischjes)”, ags. *snās*, *snās* v. „braadspit, aantal visschen enz., aan een stok of touw geregen”, on. *sneis* v. „takje” (nieuwnoorw. ook „20-tal”). Wordt bij *snijden* gebracht; *s* wordt dan uit *ss* < idg. *t-t* verklaard. Veeleer echter moeten we van idg. **snōi-sā-* (*-si-*, *-so-*) uitgaan, een aff. van de uit (*s*)*nē-* verlengde basis (*s*)*nēi-*, waarvan eenige bij na a i e n genoemde woorden komen benevens oi. *snāyali* „hij omwindt, bekleedt”, *snāyu-* „band, pees”. **Snōi-sā-* zou dan „iets waaraan geregen wordt, gewonden wordt” beteekenen. Bij beide opvattingen moet mnl. *sneetse* een secundaire vorm zijn. Voor de bet. „20-tal” vgl. bij II *schok*.

Sneeuw znw., dial. ook *snee*, mnl. *snee* (zelden *sneeu* naar de verbogen casus, waar de *w* bewaard gebleven was) m. (o.v.) = onfr. ohd. *snéo* (nhd. *schnee*), os. *snéo*, ags. *snāw* (eng. *snow*), on. *snār* (*snjár*, *snjór*), got. *snaiws* m. „sneeuw”. Germ. **snaiwa-* < idg. **snoiǵh-*, waaruit ook obg. *snéǵŭ*, lit. *snėgas* „id.”. Hiernaast de stam **snigwh-* in kymr. *nyf* (ten onrechte als ontl. uit 't Lat. beschouwd), lat. *nix* (gen. *nivis*), gr. acc. *νίφα* „sneeuw”. Het ndl. ww. **sneeuwen**, zeldzaam mnl. *sneeuwen* is voor een ouder en gewoner mnl. *snāwen*, *snouwen*, *snāen* (nog dial.: Zaansch, Kamp.) in de plaats gekomen, = ohd. *snāwan* (nhd. *schneien*), mnd. *snāen*, ags. *snāwan* „sneeuwen”, on. *snjár* „het sneeuwt”, een sterk ww. Uit andere talen vgl. ier. *snigid* „het druppelt, regent” (waarbij *sneekta* „sneeuw”), lat. *ninguit*, gr. *νίγει*, *νίγαι*, lit. *snėga*, *snėnga* (inf. *snėgti*) „het sneeuwt”, av. *snāc-* (praes.-stam *snācša-*) „sneeuwen”. Of oi. *snihyati* „hij wordt vochtig, kleeft, hecht zich, voelt genegenheid”, *snéha-* „kleverigheid, vet, olie, genegenheid” hierbij hooren, is wegens de bet. hoogst onzeker.

Snek (horlogemakersterm : slakvormig rad). Nnl. uit hd. *schneccke* : zie I slak.

Snel bnw., mnl. *snel* (*ll*) „vlug, levendig, kloek”. = ohd. *snēl* (*ll*) „dapper, krachtig, flink, levendig, behendig, vlug” (nhd. *schnell*), os. *snēl* (*ll*), ags. *snēll*, on. *snjallr* in dgl. bett. (on. *snjallr* ook „welsprekend”), germ. **snella-*. Met ablaut mnl. *snellen* „versnellen” en „snellen” (in deze bet. gew. refl. ; nnl. **snellen**), mhd. *snellen* „id., wegslingeren, wippen, knippen, klappen” (nhd. *schnellen*), mnd. *snellen* (intr. en refl.) „snellen, zich haasten”. Met 't oog op de mhd. en dial. nhd. *ē* moeten we van wgerm. **snallian* uitgaan (vgl. germ. **blinda-* < **blēnda-* : **blanđianan* bij I blind). De oudgerm. grondbet. van **snella-* is moeilijk vast te stellen. Mhd. *snal* (*ll*) m. „vlugge beweging en 't geluid dat daarbij ontstaat, val, klep, wipgalg” (waarbij nog nhd. *schnalzen* „met de vingers knippen, met de tong klappen”) wordt wsch. terecht hierbij gebracht evenals mhd. *snalle* (nhd. *schnalle*) v. „gesp” (oorspr. „de dichtklappende”), — maar voor 't vaststellen der grondbet. helpen ze weinig. Oorsprong onbekend : uit **snez-la-*, **sneđ-la-*, **snel-na-*? — **Snelwaag** znw., sedert Kil., die 't „Germ. Sax. Sicamb.” noemt. < hd. *schnellwage* v. (van *schnellen* „doorslaan”, van de weegschaal).

Snepper znw., nog niet bij Kil. = nhd. *schnepfer* m., nd. *snepper* (> de *sneppert*). Ndl. ook *snap*. Bij *snappen*.

Snerpen ww., nog niet bij Kil. Uit **snarpian* ðf = ohd. *snērfan* „samen-trekken” (trans.), noorw. dial. *snērpa* „samenkrimpen, verschrompelen”, waarbij met ablaut bei. *schnurfen*, noorw. dial. *snurpa* „id.” en on. *snarpr* „scherp, ruw”. Vgl. nog westf. *snirpsch* „scherp (van den wind)”. Evenals er bij *scherp* twee bases onderscheiden werden met de bett. „scherp zijn” en „schrompelen, rimpelen”, zouden wij dat ook hier kunnen doen. Evenwel zijn de bett. van germ. *snarpp-* veeleer onder den invloed van *skarpp-* opgekomen, eventueel van nog andere rijmende bases : vgl. ohd. *sarf* „scherp, ruw, wild”. Als got. *at-snarppjan* „aanraken, proeven” terecht met *snerpen* wordt gecombineerd,

zou deze bet. dichter bij de oorspronkelijke kunnen staan ; evenwel kan dit woord ons geen goede etymologie aan de hand doen. De betrekkingen, waarin *snarpp-* tot auslautvarianten staat (vgl. on. *snerkja*, ags. *ge-sneorcan* „ineenschrompelen”, oud-nnl., nog vla. *snerven* „schrijven”, laat-mnl. oudnnl., nog dial. *snerven* „een scherp geluid doen hooren, snauwen, hoonen, knetteren, braden”, vla. *snerten* „een scherp geluid maken, opengaan (de huid van zweet e. dgl.)”, maken de beoordeeling niet gemakkelijker. De tusschen haakjes geciteerde vormen staan deels met *snorren* in ablaut.

Sners. = *snars*.

Snert znw., nog niet bij Kil. = fri. *snert* „snert”, oostfri. *snirt* „id., dunne soep, iets van weinig belang”, ndd. *snirt* ook evenals *snart*, *snurt*, dial. ndl. *snars* „veest, wind”. In deze laatste bet. bij de basis *snar-* (zie *snorren*), wsch. in de andere bet. ook. Is mogelijk het ww. Zaansch *snerten*, *snirten* „door 't koken zacht en gaar worden” (van groene erwten, waarvan men soep kookt) ouder dan 't znw. *snert* en = oostfri. *snirtjen* naast *snirren* „sissen of pruttelen in de pan”? Zie nog *snars*.

Sneu. Zie *snoed*.

Sneufelen ww., mnl. *snōvelen*, *snōvelen* naast gewoner *snēvelen* „struikelen, wankelen, vallen”. Afl. van mnl. *snēven* (*snōven*, *snōven*) „id., hakkelen, ten val komen, in ellende zijn, zondigen, sterven, dwalen, te kort komen (beide in zedelijken zin), slecht afloopen, in 't voorbijgaan even aanraken”, verbonden met *na* en *aen* : „streven naar” (sterk en zwak ; nnl. **sneven**). = mnd. *snēven*, *snōven* (en *snāven* ; = *snōven* of = mhd. *snaben*?) „struikelen, vallen, hakkelen, verkeerd doen of spreken”, mhd. *sneben* naast *snaben* „struikelen, vallen, waggelen, ellende lijden”, ook „ijlen, springen, stooten”. Verder noorw. *snaava* „struikelen, langs iets scheren”. Mnl. *snōffelen* (ἀπ. λσγ.), mnd. *snubbelen* „struikelen, vallen”, wijst er op, dat *snōven*, *snōven* een ablautende bijvorm is, wsch. wel dialectisch beperkt, maar niet uit *snēven* ontstaan. Oorsprong onzeker. De combinatie met *snavel* is

semantisch onaannemelijk; een combinatie met oi. *nábhate* „hij barst” is al te vaag, maar formeel mogelijk. De basis germ. *sneþ-* duidde blijkbaar een glijdende, strijkende beweging aan. Vgl. nog laat-mhd. *snappen* „struikelen, waggelen”, nhd. dial. *schwappen* „id., hinken”, op associatieve betrekkingen tusschen de woordgroepen van *snappen* en *sneuvelen* wijzend.

Snibbig hnw., nog niet bij Kil. Bij *sneþ*, evenals noorw. *nebbet*, zw. *näbbig* „neuswijs, snibbig” bij *neb* resp. *näbb* = nld. *neb*. De nld. *i* onder invloed van *snip* of een verwant hiervan. Vgl. mnd. *snippe* v. „snavel, zw. *snibb* „tip”, onder dgl. invloed ontstaan. [Hd. *schnip-pisch* „snibbig, neuswijs” is een jongere vorm naast *aufschnüppig* (1550).]

Snijden ww., mnl. *snīden*. = ohd. *snīdan* (nhd. *schneiden*), os. *snīthan*, ofri. *snītha*, ags. *snīðan*, on. *snīða*, got. *snēipan* „snijden” (en daaruit ontstane bett.). Mogelijke combinaties: met ier. *snéid* „klein” (**snēi-ti*), — met échl. *snét* „tak”, klruss. *snit* „blok”. Of van een idg. basis *squi-t-* en hoogerop met *snip* verwant? Zie nog *sneþe*. — **Snijder** znw. In de bet. „kleermaker” reeds mnl. mhd. mnd. (zeldzaam), ook laat-on. *snīddari* m. (ontl.).

I **Snik** (soort sloopje), mnl. *snicke* v., door Kil. „Sax. Fris.” genoemd. = mnd. *snicke*, on. *snēkkja* v. „een soort van sloopje”. Wsch. met dial. *i* uit *e* en verwant met ags. *snacc* (v. ?), ohd. *snacca* v. „id.”. Oorsprong onzeker. Bij *snakken*? Vgl. dan noorw. *snök* „snuif, neus” en voor de bet. zie bij I *snauw*. Bij ohd. *snēcko* „slak”? Zie I *slak*. Bij de onder 1. bij *snoek* besproken woorden? Uit 't Germ. ofri. *esucque*, *esueche* „een soort vaartuig”.

II **Snik** hnw. Zie *snugger*.

III **Snik** (het snikken), sedert Kil. Van **snikken** ww., sedert de 16. eeuw, oudtijds (reeds mnl.) ook = „slikken”, een ook ndd. fri. ww. Wsch. jongere vorm (naar *slikken* = *slokken* of eenvoudig tengevolge van 't onomatop. karakter van de woordfamilie) naast Kil. *snocken* („vetus”), waarbij reeds mnl. *snoc*, *snuc* m. „snik, hik”, = mnd. *snucken*, fri. *snokke* „snikken”, noorw.

dial. *snukka* „snuffelen, snuiven”: hierbij nog noorw. *snykta* (**snukatjan*) „snikken”, nld. dial. *sneuken*, *-elen*, *-eren* „snoepen”, opperdu. *schnuckeln* „likken, zuigen, snoepen”, *schnauken*, *schnüuken* „snuffelen, snoepachtig zijn”, eng. dial. *to snock* „snuffelen, minachtend snuiven”. Met het oog op de rijmende basis van *slokken*, de abluende van *snakken* en andere woordgroepen met *su-* zoals die van *snauwen*, die alle invloed op *snuk-* kunnen gehad hebben, is de oorsprong bezwaarlijk nauwkeurig vast te stellen. — **Snikheet** hnw. Kil. vermeldt *slickheet* en *snickheet*. Van *slicken*, *snicken* in de bet. „zwaar ademen, kortademig zijn”?

Snip znw., mnl. *snippe* (*sneppe*) v. = ohd. *snēpfo* m., *snēpfa* v. (nhd. *schnepf*), os. *snēppa* v. „snip”. Met ablaut meng. *snīpe* (eng. *snipe*), on. *snīpa* (in *mýri-snípa*) v. „id.”. De vogel is genoemd naar den spitsen snavel (vgl. fr. *bécasse* „snip” van *bec* „snavel”) en de opgesomde vormen zijn identisch resp. verwant met mnd. *snippe* (v. ?) „schoenpunt”, de. *snip* „tip, spits”, zw. dial. *snipp*, noorw. *snīpa* „snavel”, Kil. *snippen*, *snipperen* „resecare, secare, incidere” (mnl. **snipperen**, waarbij het znw. **snipper**), nhd. (nnd.-md. vorm) *schnippen* „knippen (met de vingers)” (mhd. *snīpfen*, ohd. *snīffen* „de oogen neerslaan”), eng. *to snip* „afsnijden, afknippen”, noorw. dial. *snīpa* (sterk) „pakken, knippen”, ndd. *snīpel* „spits rokspand, rok”. Met de woordgroep van *knijpen*, *knippen* kunnen geen verwantschapsbetrekkingen bestaan, wel associatieve. Germ. *snipp-* „snijden, scherp zijn” heeft wellicht *pp* < idg. *pn* ('t sterke noorw. *snīpa* is dan secundair) en komt dan van een basis *squip-*, waarvan ook gr. *σνίπτειν* · *νύσσειν*, *καυτοτομείν*, *σνίπτός* „gierig” (: *quip-*, zie *nijpen*). Of van een variant hiervan *squi-b-*? Hoogerop kan ook ags. *snīte* v. (eng. *snite*) „snip” verwant zijn. Zie nog *snijden*.

Snirsen (sissen), nog niet bij Kil. Onomatop.; sluit zich aan bij *snorren* enz.

Snit znw. (de, het), nog niet bij

Kil. Van hd. *schnitt* (zie *sne*). Ook uit 't Hd. Kil. *snit* „*securicula*”? Vgl. mhd. *snit* m. „scherp van een mes e.dgl.”. Of een van ouds ndl. vorm met *tt* als mhd. *snitzen* „in stukken snijden, uit hout snijden” (nhd. *schnitzen*)?

Snoeien ww., mnl. *snoeyen*, *snoyen*. = mnd. *snoien* „snoeien”. Oorsprong onzeker. Misschien van een basis *sqnē-*, *sqnō-*, een anlautvariant van *quē-*, *quō-*, waarvan ohd. *nōen*, *nūien* „uitschaven, voegen maken”, ohd. *hnō*, *nūa*, *nuoha*, os. *hnōa* v., ohd. *nuot* (nhd. *nut*) v. „voeg, groeve”, ohd. *nuoīl* o. „ploegschaaf”, gr. *νῆρ* „schaven”. Een afl. van snoeien is laat-mnl., nog vla. *snoeken* (*snouken*) „snoeien”.

Snoek znw., mnl. *snoec* m. = mnd. *snōke* „snoek”. Oorsprong onzeker. Mogelijkheden: 1. grondbet. „scherp, stevend”; vgl. bij I hekel en verder eng. *pike* „spits, snoek”, fr. *brochet* „snoek”: *broche* „spit”, on. *geīda* v. „snoek”: *gaddr* m. „stekel”; dan bij vla. *snakker* „grote hoektand”, mhd. *snāke* m.v. (nhd. *schnake*) „steekvlieg”, en hoogerop verwant met on. *snaga* v. „bijl met uitstekende hoeken”, noorw. dial. *snaga* „spits uitsteken”, *snage* m. „landtong”, eng. *snag* „knoest, bult, punt”, gr. *σπίνας* „iets met drie hoeken of punten” (**σπι-σπιν-σ*), — 2. bij on. *snākr* m. „slang”, zw. *snok* „ringslang”, noorw. *snōk* „slak”, ags. *snaca* m. (eng. *snake*), mnd. *snāke* m. v., Kil. *snake* („Fland.”) „slang, ringslang”, die wel bij ohd. *snahlan* „kruipen” zullen hooren; deze bet. kan echter op „zich winden, krom zijn” teruggaan. Zie nog bij I slak, — 3. bij *snakken* met de grondbet. „de happende”.

Snoepen ww., sedert Kil. = oostfri. *snōpen* „snoepen”, noorw. *snōpa* „id., klaploopen”. Ablautend met *snappen*. Vgl. vla. *snoeperen* en *snaperen* „snoepen”. — **Snoep(er)ig** bnw. In geen bet. nog bij Kil.

Snoer. Zie I, II *snaar*. — **Snoeren** ww. Reeds mnl. ohd. mnd.

Snoes znw., nog niet bij Kil., Kemp. = „domme sul”. Met dial. *oe* < *ū* (vgl. I *poes*). = ndd. *snuss*, mnd. *snutse*,

snusse „snoet”: een afl. van *snoet*, *snuit*. Voor de bet. van ons *snoes* vgl. *snuitje* in gelijke bet., *snuitig* „snoezig”. — **Snoeshaan** znw., sedert de 17. eeuw. Ook ndd. fri. en doorontl. de. en zw. Oorspr., zooals nog in 't Ndd.: „*wijsneus, snuffelaar*”. Van *snoes* „*snuit*” of van het daarvan afgeleide ww. *snoezen* „*snuffelen*”, waarvan Kil. *snoesteren*, *snuysteren* „*snoepen*”, ndd. *snusseln* „*snuffelen*”, de. *snuse*, zw. *snusa* „*snuiven* (tabak)”. Zie *snuisterij*.

Snoet znw., nog niet bij Kil. Met dial. *oe* < *ū* (vgl. *snoes*, *smoel*) = *snuit*. — Evenzoo is 't ww. **snoeven** (sedert Kil.) = *snuiven*. Kil. vermeldt beide vormen in gelijke bet.: „*ademen, snuiven*”.

Snol znw., sedert het oudere Nnl. = fri. *snol* „*snol, boos wijf*”. Oorsprong onzeker. Bij Teuth. *snollen* „*eten*”? Eer heeft mnl. *besnollen* (ἀπ. ληγ.) „*bedriegen, foppen*”, dat ten onrechte bij snel is gebracht, iets met *snol* te maken; aan dat woord herinnert in bet. Antw. *snollen* „*spieden, snuffelen*”, *snol* „*snuffelaar, afspieder*”.

Snood bnw., mnl. *snōde* „*schamel, gering, arm, waardeloos, ellendig, smadelijk, onwaardig, snood*”. = mhd. *snōde* „*verachtelijk, schamel, gering, slecht, ellendig*” (en: „*met verachting (be)handelend, overmoedig*”), mnd. *snōde* „*slecht, gering, ellendig, waardeloos*”, on. *snauðr* „*ontbloot van, arm, onopgesmukt*”. Oerw.- en ngerm. bet.: „*ontbloot (van), beroofd (van), niet bezittend*”, oudere bet. wsch. „*besneden*”. Ndl. *sneu* is een oostelijke dial.-vorm = ndl. *snood*: gron. *sneu* = „*schamel, niet welig er uitzierend, beteuterd, verlegen, naar, schadelijk*” (**n sneu bestek* „*iets naars, schadelijks*”), *beschamend, sneu*”, achterlh. *sneu* = „*snood, sneu*”. Met ablaut mhd. *besnoten* (nhd. dial. *beschnotten*) „*krap, karig*”, on. *snōðinn* „*kaal*”, ags. *be-snyððan* „*berooven*”, wsch. ook mnl. *snōdel*, *snōdel* znw. m. „*stumperd, domoor*”, zelden bnw. „*stumperig, onnoozel*”; verder on. *sneyðða* „*berooven*”. Wellicht is de ð formantisch: vgl. on. *snōggr* „*kortharig*” (**snawwu-*). Als *sn-* op idg. *sqn-* teruggaat, is verwantschap met de bij *nauw*

of de bij snuiken besproken woordgroep of met beide tegelijk mogelijk.

Snor (snorbaard), eerst later-nnl. Verkorting van **snorbaard**; dit uit nld. *snurbārd* of uit 't daaruit ontleende nhd. *schnurrbart* m. Het 1. lid is ndd. *snurre* „snuit” = opperdu. *schnurre* „id.”. Dit zal wel bij snorren (NB. Teuth. *snorren* „eten”, wsch. een secundaire bet., formeel = nld. *snorren*) hooren evenals nld. *snor* (vooral dial.) in andere bett. Vgl. voor de bet. nhd. *schnauzbart* m. „snor”.

Snorken, snurken ww., bij Kil. en in den Teuth. *snorcken*. = mnd. *snorken* „snurken, snuiven, snoeven”. Vgl. noorw. dial. *snurkla* „rochelen”. Met *k*-formans (vgl. *hurken*) bij *snorren* evenals mhd. *snarchen* (nhd. *schnarchen*), mnd. *snarken*, noorw. dial. *snarka* „snorken, snuiven” bij *snarren* (zie *snars*). Vgl. nog noorw. dial. *snarka* (sterk) „snuiven, proesten” en ndd. *snurten*, *snarten*, eng. *to snort* „id.” en zie bij nurksch en snerpen.

Snorren ww., sedert Kil.; in den Teuth. met de bet. „eten”. = mhd. *snurren* (nhd. *schnurren*) „snorren, suizen, snel rijden”, mnd. *snorren*, *snurren* „brommen, morren, snorren, ratelen”. Hierbij laat-ohd. *snurring* m. „clown, grappenmaker”, met één *r* eng. *to snore* „snorken”. Ablautende vormen bij *snars*. Wsch. is de basis onomatop. (vandaar de ruime bet.-sfeer, vooral in de jongere taalperioden) en jong: oer-*verwantschap* met lit. *snarglys* „snot” (in dat geval formantisch met *snorken* te vergelijken) is dus zeer onzeker. Zie nog *nar*, *snars*, *snert*, *snirsen*, *snor*, *snorken*. — **Snorrepijperijen** znw. mv. Later-nnl., nnd. en vandaar hd. (*schnurppfeiferien*). Van *snorrepijp*, een ook du. dial. woord, in bet. = *snorrebot*, dial. (Zaansch) ook *snor* „een snorrend kinderspeeltuig”; geen van alle bij Kil., maar Roemer Visscher gebruikt al *snorrepijpen* = „prullen”.

Snot znw. o. (de *s*. = „snotziekte, droes”), mnl. *snot*, *snotte* (m.?) „snot, verkoudheid”. = mhd. *snuz*, gen. *snulzes* m. „neusverstopping”, ohd. *snucza* v. „emunctoria”, mnd. *snotte* m., ofri. *snotta* m., noorw. *snot* o. „snot”. Met

één *t* ags. *ge-snot* (eng. *snot*) „id.”, Kil. *snoter* (al mnl.), *snoteringhe* („Fland.”) „neusverkoudheid”. Ablautend met *snuiten*. — **Snotolf** znw. Als visch-naam sedert Kil., ± 1500 reeds *snottolf* als scheldwoord. = „snot-Dolf”, gevormd als nnl. *snot-hannes*? — **Snotteren** ww. In den Teuth. al *snotterechlich* bnw.

Snuf znw. In alle bett. één woord, behoorend bij 't bij Kil. en reeds vroeger in de 16. eeuw voorkomende *snoffen*, *snuffen* „snikken, door den neus ademen, verkouden zijn, snuiven, snuffelen, speuren”. Kil. kent reeds *snof*, *snuf* „snik, neusverkoudheid, het snuffelen, speuren”, anno 1512 *snof* „neusslijm, neusverkoudheid”, *Vocabularius Copiosus* (± 1483) *snouf* „id.”. Misschien is *snof*, *snuf* ouder dan het ww. en direct van den stam *snuf-* (zie *snuiven*) gevormd. Aangezien de ww. **snuffen** en **snuffelen** eerst in de 16. eeuw voorkomen, is de formeel mogelijke verklaring: *snuf* van *snuffen*, dit van *snuffelen* — onzeker. *Snuffelen* kan direct van *snuiven* komen met klankwettige verscherping van de *v* vóór *t*: vgl. *schoffel*. *Snuffelen* is ook ndd. (> nhd. *schnüffeln*) en fri. Vgl. ook eng. *to snivel* „een drop aan den neus hebben, schreien” en ags. *snoff* „snot”, *snofflig* „verkouden” en eng. *to snuff*, *snuff* „snuiven, snuiten”. Laat-mnl. komt wel reeds *die snuffelen* „katarrhale aandoeningen” voor.

Snugger bnw., sedert Kil.: „*snoggher*, *snuggher*. Holl. *Gracilis, iunceus, exilis corpore: tentis et agilis*”. Dial. (om *Kampen*) ook *snugge* „snugger” en (Zaansch) *snokker*, *snukker* „vaardig, snugger” = fri. *snokker* (*snokkel*) „zindelijk, net, rein, frisch, levendig, wakker”. Vgl. ook *snik* bnw. Ndd. komen o.a. *snigger*, *snikker*, *snögger* „slank, sierlijk, vlug, flink” voor, oostfri. *snikker*, *snig(ge)*, *snüg(ge)*, *snigger*, *snügger* „id., glad, snugger”, eng. *snug* „tegen iets aangevlijd, dicht, goed en veilig geborgen, klein en lief”. Vgl. nog zuidndl. dial. *snüg*, hagelandsch *snüg* „wakker, flink, snugger”. Oorsprong onzeker. Men denkt aan verwantschap met nhd. *schniegeln* „opsnikken”, dat echter een

jong, etymologisch niet klaar woord is met de oudere bet. „kammen, 't haar opmaken". De veelheid van vormen wijst er op, dat *snugger* een oorspr. lokaal beperkt woord was, dat zich heeft verbreed en met andere woorden in associatie getreden is (o.a. met *snikken*, *snocken*). Ngerm. oorsprong is a priori niet wsch.; anders zouden we van noorw. *snøgg* „vlug, flink", on. *snøgg* „vlug" kunnen uitgaan. Ouder-de. *snugg*, de. dial. *snog*, *snok* „glad, net, fijn", noorw. dial. *snøgg* „net, bevallig", zw. *snugg* „rein, frisch, flink" worden uit 't Ndd. afgeleid. De bett. der geciteerde wgerm. woorden wijzen echter op onderlinge identiteit van al deze ngerm.: dan wordt ontl. uit 't Ngerm. minder onwsch.

Snuif znw. Nnl. uit *snui f-t a b a k*. Laat-mnl. al *snuuf* m. „verkoudheid", van *snuiven*. Zie bij *snuf*.

Snuisterij znw., nog niet bij Kil., die wel *snuysteringhe*, *snoesteringhe* „lekker-nij, ooft e.dgl. kleine waar" opgeeft: van *snoesteren*, *snuysteren* „snoepen" (en „van de schors ontdoen"), waarover zie bij *snoeshaan*.

Snuif znw. (gew. de), sedert Kil. (ook = „neus") en den Teuth. = nhd. *schnauze* (sedert de 16. eeuw; *z* naar *schneuzen*), mnd. *snūte* v., meng. *snoute* (eng. *snout*), noorw. *snūt* m. „snuif". Vgl. *snoet*. Wsch. een vrij jong woord. Sluit zich aan bij 't ww. **snuiten**, laat-mnl. *snūten* (zwak), ohd. *snūzen* (nhd. *schneuzen*), mnd. *snūten*, ags. *snūftan*, on. *snūfta* „snuiten". Met het ablatende *snot* misschien van een basis germ. *snūt-*, idg. *snūd-* „vloeien, laten vloeien". Evenwel doen mhd. *snūle* v. „neus-verstopping", mnd. *snōderen* „snot uitsnuiten, verkouden zijn", noorw. dial. *snūda* „verkoudheid", *snūden* „snotterig" het vermoeden opkomen, dat die *t*-vormen de oudste zijn, waar *t*, *tt* uit idg. *dhn* ontstaan kan zijn en dat dan al de geciteerde woorden van een basis *snudh-* komen, waarvan ook afgeleid worden: nier. *snuadh* „gezichtskleur", kymr. *nudd* „nevel", lat. *nūbēs* „wolk", gr. *νυθόν* · *ἄφρον*, *σκοτεινόν*, *νυθῶδες* · *σκοτεινῶδες* (Hes.), av. *snaoda-* „wolkenmassa". *Snudh-* is verlengd uit *snu-*,

waarvan lat. *nū-trīx* „voedster" (letterlijk: „de moedermelk latende vloeien"), gr. *νέω* „ik zwem", *ναίω* „ik vloeï", *ναίει* · *ῥέει*, *βλίζει* (Hes.), oi. *pra-snu-* „de moedermelk laten vloeien". Natuurlijk kunnen we voor de germ. woorden ook idg. *snu-d-* naast *snu-dh-* (of *snu-t-*) aannemen. Ohd. *snūden* „snuiven, spotten", ags. *snūðian*, on. *snūðja*, *snūðra*, *snūðra* „snuffelen" herinneren in bet. aan *snuiven*, terwijl eenige formeel bij dit laatste zich aansluitende woorden semantisch eer aan *snuiten* doen denken, reden waarom men ook de basis van *snuiven* wel van *snu-* „vloeien" afleidt: onwsch., maar deze niet klare betrekkingen maken ook de gegeven etymologie onzekerder. Bepalen we ons tot het combineeren van *snot* en *snuiten* met lat. *nū-trīx* en oi. *pra-snu-*, dan blijven we op vasteren bodem. — *Snuif* „afval van vlas" komt van *snuiten* in de bet. „uitstekende draden e.dgl. afsnijden". — **Snuiter** znw. Als voorwerpsnaam al laat-mnl. Op personen toegepast 't zelfde woord in overdr. bet. (vgl. *bengel* e.dgl.); er is geen reden om een oudere bet. „bedrieger" aan te nemen en van *snuiten* „bedriegen, afzetten" uit te gaan.

Snuiven ww., mnl. (zeldzaam) *snūven*. = mhd. (md.) *snūben* „snorken" (nhd. *schnauben*; hiernaast mhd. *snūfen*, nhd. *schnaufen*), mnd. *snūven* „snuiven, snuiten", noorw. dial. *snūva* „snuiven". Met ablauf mnd. *snūve* m. „het speuren, reuk" en (evenals *snūve* m.) „neusverkoudheid", vla. *sneuve*, *snove* „snauw". Zie verder *snuffelen*. Met *pp*: mhd. *snūpf(en)* m.v. „verkoudheid" (nhd. *schnupfen*), mnd. *snoppe* „id., snot". Met *p* en *pp* ohd. *snoftizen*, *snoftizen* „snikken". Hierbij ook on. *snop(p)a* v. „snuif"? Wsch. is de basis *snuf-*, *snub-* (*snup-*) „snuiven" jong en onomatop. Wel kan hiernaast een oudere basis *snuf-*, *snub-*, *snupp-* < idg. *snup-n-* „snotteren" (hoogerop niet *snuiten* verwant) bestaan hebben: vgl. vooral ags. *snoft* „snot". Een oudere basis voor „snuiven" schijnt germ. *snūd-* geweest te zijn (zie bij *snuiten*). Zie nog *nuf*, *snauwen*, *snoeven*. Desnoods zouden we een germ. basis *snu-*

„blazen, snuiven” kunnen aannemen en die als een vervorming van *fnu-* < idg. *fnu-* (zie *fnuizen*) of uit *s-fnu-* verklaren: hoogst onzeker.

Snurken. Zie *snorken*.

Sober bnw., mnl. *sober* „matig, ingetogen, eenvoudig, karig, ellendig”. Uit fr. *sobre* (< lat. *sōbrius*). Ook mnd. *sober* „nuchter, matig” (> de. *sober*).

Societeit znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *société*, lat. *societas*.

Soda znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op it. *soda*, v. van *sodo* „vast” (< lat. *solidus*) teruggaand.

Soebatten ww., sedert begin 18. eeuw. Van mal. *sobat* „vriend”, dus oorspr. „altijd „beste-vriend” spelen”.

Soelaas znw. o., mnl. *solacs* o. „troost, genot”. Evenals mnd. *solás*, mhd. *solaz* „id.” uit ofr. *solaz*, lat. *solācium* „troost”.

Soep. Zie *sop*.

I Soes (het soezen). Van 't ww. **soezen**, met dial. *oe* = *suizen*. Vgl. voor den vorm doezelig, poezel. Kil. kent *soesen* nog slechts in de oudere bet. „leni dulcique aura spirare”. De bet. „suffen” ontwikkelde zich via „bedwelmd zijn, suizebollen”; fri. *sús* = „bedwelming, flauwte, zwijm”.

II Soes (gebak), nog niet bij Kil. Ook oostfri. *súsje*. Bij soezen, suizen? Vgl. dan du. *wind* als gebaknaam. De aarzelend voorgeslagen afl. uit fr. *choux à la crème* voldoet minder.

Soesa(h), soeza znw., eerst later-nnl. Uit mal. *soesah*.

Sofa znw., nog niet bij Kil. Een ook in de andere germ. talen voorkomend woord, via 't Rom. op arab. *ṣuffā* „rustbank vóór het huis” teruggaand.

Soja znw. Een jong, ook elders voorkomend woord. Uit japansch *šo-ju*.

Sok znw. De nnl. bet. berust op du. invloed. Mnl. *socke, soc* (m.?) beteekent „müil (van wol, vilt, linnen), op den voet vastgebonden zool”. Nnl. dial. is de vorm met *z*, ook voor 't Mnl. aan te nemen, zeer verbreid. De *s* wordt aan invloed van de *kk* toegeschreven (vgl. *sop*). Evenals ohd. os. *soc* (*ek*) m. „caliga, calicula, udo” (nhd. *socke* v. „sok”), ags. *socc* m. „een soort schoeisel” (eng. *sock*), on. *sokkr* m.

„kous, sok” (deze bet. uit 't Mnd. Mhd.) uit lat. *soccus* „een soort lage schoen”, dat via 't Gr. uit een oostelijker taal komt. Op *socculus*, het demin. van *soccus*, gaat — via 't It. — fr. *sohle* „voetstuk, zuilvoet” terug > nnl. **sokkel** „id.” (ook in andere talen ontleend). — **Sok** „sukkel”, ook nld. dial., = sok „kous”; met sukkel en in associatie getreden. Hierbij **sokkerig** bnw.

Soldaat znw., sedert Kil., die ook den vernederlandschten vorm *soudaet* opgeeft. Via fr. of du. *soldat* m. uit it. *soldato*. Dit is gevormd van den muntnaam it. *soldo* (= fr. *sou*) < lat. *solidus*. Hier van ook fr. *solde* „bezoldiging, soldij” > mnl. *sout, solt* (*d*), mhd. *solt* (*d*; nhd. *sold*) m., mnd. *solt* m. o. „id.”. 't Zeldzame nnl. **sold** is een germanisme. Van mnl. *sout* enz. komen mnl. *soudenaer* (*soldenaer*), mhd. *soldenære* (nhd. *söldner*) m. „huursoldaat” en mnl. *soudie* (*soldie*, nnl. **soldij**), mhd. mnd. *soldie* v. „soldij”. Eng. *soldier* „soldaat” uit ofr. *soldier*. Mnl. *soudier*, mhd. *soldier*, mnd. *soldér* (door contaminatie met *soudenaer* enz. mnl. *soudenier*, mhd. *soldenier*, mnd. *soldenér*), on. *soldari* m. „soudenier” evenzoo, resp. uit mlat. *sol(i)darius*. Zie nog bezoldigen. Opvallend is owfri. *soldia* m. „huursoldaat”.

Soldeeren ww., sedert 't laat-Mnl. Hier en bij Kil. ook de vernederlandschte vorm *soudéren*. Uit ofr. *soldier* (< lat. *solidare*; fr. *souder*). — **Soldeersel** znw. o., Kil. *soudérsel* en (reeds mnl.) *soudure* = mnd. *soldúr* „soldeersel” < ofr. *soldure*, fr. *soudure*.

Solide bnw., nog niet bij Kil. < fr. *solide* (< lat. *solidus*). Ook elders ontleend.

Sollen ww., mnl. *sollen, tsollen* „met den kolfbal spelen, sollen met iemand”. NB. in de laatste bet. o.a. Walewein 4860, met de toevoeging *also men doet met enen balle*. Uit ofr. *soler, souler, choler* „bal spelen” (van onzeker oorsprong). Fri. *soale, soalje* „gooien” uit 't Ndl.

Solliciteeren ww. In de tegenwoordige bet. uit fr. *solliciter*. Laat-mnl. *sollicitéren* „(een zaak) bevorderen”, Teuth. *sollicitieren* „lastig vallen,

kwellen" (ook oudnln.) eveneens of uit lat. *sollicitare*.

Som znw., mnl. *somme* (*summe*) v. (m.) „het geheel, menigte, geldsom, kort begrip, compendium". Evenals mhd. *summe* v. met dgl. bett. (nhd. *summe*), mnd. *summe* gew. m., ofri. *somme* v. „som" uit lat. *summa* resp. fr. *somme*.

Somber bnw., Kil. *somber*, *sommer* „nubilus, opacus". Uit fr. *sombre* (< lat. *sub umbra*).

Sommer (zware eiken balk), nog niet bij Kil., wel bij Winschooten (1681). Evenals eng. *summer* „sommer" uit fr. *sommier* „id.", identisch met *sommier* „lastdier, pakpaard" (voor de bet. vgl. bok, kraan); dit uit mlat. *sagnarius*, *saumarius* (> mnl. *sómer*, ohd. *soumári* (nhd. *süumer*), os. *sómari*, ags. *seámere* m. „id."), een afl. van gr.-lat. *sagma* „pakzadel, lading"; dit ging eveneens in den vulgairlat. vorm met *au* in de germ. talen over. Kil. *sommier* („velus. Fland.") „pakdier" uit 't Fr.

Sommig bnw., mnl. *sommich*, ouder *sómich* (*gh*) „sommig, eenig, een of ander". De *mm* òf naar *som* en zijn analogisch ontwikkelde flexievormen *sommes* enz. òf naar *som'ghes*, *som'ghe* (zie *m o n n i k*). = mnd. *sómich*, *sommich*, *sumnich*, ofri. *sommig*, *summig* „sommig, eenig, een of ander". Afl. van mnl. *som* (gen. *sómes*, jonger *sommes*), nog dial., = ohd. os. ofri. ags. *sum* (eng. *some*), on. *sunr*, got. *sums* „id.", stam **suma-*, idg. **s₂mo-* (**s₂mo-*), thematische vorm van idg. **sem-*, **s₂m-* (**sm-*) „een" (zie *z a m e l e n*). Dezelfde stam in gr. *ὀψθαμός* „geen", *ἄμως* „op een of andere wijze", oi. *sama-* (enkl.) „eenig, ieder". De *s* van ndl. *sommig* wordt wel aan den invloed van de *mm* toegeschreven; mnl. komt ook *z* voor. — **Soms** bijw., nog niet bij Kil. Met bijwoordelijke *-s* van 't mnl. bijw. (oorspr. 't o. van *som* „eenig") *som* „soms", gew. „voor een deel". Mnl. (en Teuth.) *sommels* „soms" < mnl. *sommaels* (met bijwoordelijke *s* van *som* + *I* maal) kan invloed gehad hebben: vgl. den Antw. brab. vorm *sommes*. — **Somtjids**, **somwijlen** bijww., reeds mnl. mnd. Verschillende uitgangen

komen voor. 't Oudst is mnl. *sóme tijt*, *sóme wíle*.

Sonde znw., **sondeeren** ww., nog niet bij Kil. Uit fr. *sonde*, *sonder* in gelijke bet., oorspr. = „peil-werktuig" resp. „peilen" (gew. uit lat. *subundare* verklaard). Ook elders ontleend.

Sonnet znw. o., Kil. *sonet*. Uit it. *sonetto*, eventueel via fr. *sonnet*.

Soort znw. (de, het), mnl. *sorte*, *soorte* v. Evenals nhd. (reeds oudnhd. laat-mnd.) *sorte* v., de. zw. *sort*, eng. *sort* uit fr. *sorte*, it. *sorta* (van lat. *sors* „lot" afgeleid). Een handelsleenwoord.

Sop znw. (het, de), vla. *zoppe* v., *zop* o. (de ndl. *s* wordt aan invloed van de *pp* toegeschreven; vgl. bij *sommig*, *sok*), mnl. *soppe* v., *sop* (*pp*) o. (*s* en *z*) „sop, saus, geweekt brood". = mhd. *sopfe* (in *grunt-sopfe* v. „grond-sop"), mnd. *soppe*, *suppe* v. „soep, saus, vloeibare spijs", ags. *soppe* v. „gesopt brood" (eng. *sop*) of „een vloeibare spijs" (in samenst.), on. *soppa* v. „wijnsoep", noorw. dial. *soppa* v. „melk met stukjes brood". Hierbij 't ww. **soppen**, vla. *zoppen*, mnl. *soppen* = ags. *soppian* (eng. *to sop*) „soppen"; ook du. dial. Evenals got. *supon* „inzouten", ohd. *soffón* „inmaken", *ga-sopho* m. „perripsima", *ka-sofo* m. „migma", mhd. *súfe*, mnd. *súpe* v. „soep", mhd. *súf* m. „drank", on. *súpr* m. „slok" bij zuipen. Uit 't Germ. de rom. groep, waartoe fr. *soupe* „soep, sop" hoort. Hieruit ndl. soep (nog niet bij Kil.), eng. *soup* „soep". Laat-mhd. *suppe*, *soppe* v. „id., sop" (nhd. *suppe*) kan uit 't Fr., ook uit 't Ndd. komen.

Sorbe znw., sedert Kil. Uit fr. *sorbe* (< lat. *sorbum*).

Sorbet znw. o. Internationaal woord, op arab. *šarbat* „drank" teruggaand.

Sorteeren ww., sedert Kil. = du. *sortieren*, sedert eind 17.eeuw. Onder invloed van it. *sortire*, fr. *assortir* (nhd. ook *assortieren*, sedert de 18.eeuw) ontstaan. 1509 komt te Amsterdam *hem sorteeren* = „zich voegen bij, zich rekenen tot" voor. Bij soort.

Soudenier. Zie soldaat.

Sousterrain znw. o., nog niet bij Kil. Uit het in deze bet. verouderde fr. *sous-terrain*.

Spa. Zie I en II spade.

Spaak znw., Kil. *spaecke* „stang, staak”, mnl. eenmaal 't mv. *spaken* (= „houtsplinters”?). = ohd. *spahha* v., *spahho* m. „rijshout, takkenbos”, mnd. *spūke* v. „spaaak (van een wiel)”, *spūken* mv. ook „dor hout”, ags. *spæc* (m.o.?) „takje, takkenbos”. Wsch. zijn mhd. *spach*, mnd. Teutli. *spak* „dor, droog” verwant. Oorsprong onzeker. De verklaring van **spaka-* als „krakend” en van ohd. *spahha* enz. als „krakend hout” benevens de verdere combinatie met mhd. *spacht* m. „luid gepraat, gehabbel”, ags. *spæcan* (eng. *to speak*) „spreken”, *spæc* znw. v. „het spreken” (eng. *speech*) (zie nog *spoken*), eventueel hoogerop met lit. *spēngti* „klinken” is een onbevredigend fantasiebeeld. Zie bij sprokkel. Ndl. spaaak heeft evenals 't mnd. woord de bet. aangenomen, die oospr. aan 't niet verwante *speck*, in de meeste ndl. diall. nog het woord voor „radspaaak”, mnl. *spēke* v. toekwam. Dit woord = ohd. *speihha* (nhd. *speiche*), os. *spēka*, (ofri. *niūgenspātze*, *-spēlze* „negenspakig”), ags. *spāce* (eng. *spoke*) v. „radspaaak”; ablaudent met I spijker. — Spaaak loopen moet wsch. uit te s. l. verklaard worden: vgl. fri. *to speak rinne*, naast *speak rinne*. Het loopt (te) spaaak kan dan worden opgevat als „er wordt een spaaak in het wiel gestoken”.

Spaan znw., mnl. *spaan* (*spāne*) m. (o.). = ohd. *spān* m. „spaaander” (nhd. *span*), mnd. *spān*, ags. *spōn* m. „id.” (eng. *spoon* „lepel”), on. *spōnn* (*spōnn*) „m. „id.” (ook voor „lepel” e.a. voorwerpen gebruikt), germ. **spēni-*, -u-. Met *sp-* uit idg. *spH-*. Vgl. vooral gr. *σφήν* „wig”, verder mhd. mnd. *spāt* m. „splinter” (nhd. *spat* „een steensoort”), ier. *sonn* „paal”, gr. *σφήνες* και *σφηκίαι* τὰ μικρά (lees *μακρά*?) και εἰς ὄξυ συνηγμένον ξίλα (= *σαῶξ*, *σφήξ* „wesp”), oi. *sphýa-* „spaaander, offermes”. Al deze woorden beteekenden oospr. „afgesplinterd resp. puntig gesneden voorwerp”; ze komen van een idg. basis *sphé-*, *sphá-* „snijden, splijten, punten”; zie nog I spade. Verwant hiermee is de basis (*s*)*p(h)el-*; zie *spouwen*. — **Spaaander** znw., bij Kil.

nog slechts het mv. *spaaenderen*. Gaat terug op het opvallende mnl. mv. van spaan: *spaan(d)re* (naast *spāne*), dat in andere talen niet voorkomt. 't Is niet uit te maken, of we het voor secundair moeten houden dan wel van een oergerm. stam **spēnaz-* afleiden.

Spaarzaam. Zie sparen.

Spaath znw. o. Uit hd. *spat* (zie bij spaan); ook elders ontleend.

I **Spade**, **spa** znw., mnl. *spāde* v., zelden m. = ohd. **spato* (nhd. *spaten*), os. *spado*, ofri. ags. *spada* (eng. *spade*) m. „sfa, houweel”, on. in *járn-spaði* m. „ijzeren stang”, germ. **spáðan-*. Verwant met gr. *σπάθη* „breed, vlak hout, spaan”. Wsch. moeten we idg. *sphath-* of *sphadh-* aannemen, dat dan de schwundstufte van een uit *sphé-*, *sphá-* „snijden” (zie spaan) verlengde basis is.

II **Spade** bnw., als bijw. ook *spa*, mnl. *spāde* „laat”. = ohd. *spāti* bnw. (nhd. *spät*), *spáto* bijw., mnd. *spāde* „id.”. In 't Got. de comparatief *speðiza* „latere” en de superl. *speðists*, *speðumists* „laatste”. Wsch. van de bij spoed besproken idg. basis *sphé-*, *sphó-*; men gaat gew. van de wortel-bet. „zich uitstrekken” uit. Vernuftig, maar niet overtuigend is de afl. van spade van een basis *sopé-* en de combinatie met gr. **ὄπλο-ν* „einde”, waarvan *ὄπλό-τερος*, -τατος „jonger, jongst” en *ἐπιέροντος* „te ver gaand, bovenmatig”; ook *ὄπλί* „hoef” is nog hierbij gebracht.

Spadille znw. Nnl. via. fr. *spadille* uit spa. *espadilla*. Vgl. manille.

Spalk znw., mnl. *spalc* of *spalke* (v.?) „spalk (bij 't verbinden van een wond), metalen versiersel”. Hiervan **spalken** ww., mnl. *spalken* „spalken, met spalken verbinden”. Vgl. vla. *spelke* v. „splinter, spaan, latje”, *spelken* „spalken”, oostfri. hagelandsch *spalk* „splinter”, ags. *spielec* „spalk”, *spielec(e)an* „met spalken verbinden”, on. *spelka*, *spjalk* v. „spalk”, *spelkja* „met spalken steunen”. De bet. „spalk” gaat op „afgesneden resp. puntig gesneden voorwerp” terug. Germ. *spalk-* komt van de kortere basis *spel-*, *spal-*, *spul-* „splijten” (vgl. *spouwen*). Ndl. open-s-p-a-l-k-e-n „wijd openzetten”, nog niet bij Kil., gaat wsch. niet op een oergerm. **spalkanan* „splijten” terug,

eer is 't denominativum bij *spalk*, oorspr. „met spalken openhouden”. Ook oostfri. *spalken* „splijten, barsten”, hagdlandsch *spalken* „splinteren”, Antw. *spalken* „spatten” (: *spolken* „splijten”) zal wel een denominativum zijn met de oorspr. bet. „splinteren”. Vgl. nog Teuth. *afgespelckht* „steil afgesneden, prerruptus”.

Spalling (varken beneden het jaar), nog niet bij Kil. Uit *span-ling* (vgl. *balling*), van **span* „moederborst” (zie *speen*). Ook fri. *spalling*, *spjalling*.

I **Span**, **spanne** znw. (de), mnl. *spanne* v. = ohd. *spanna* (nhd. *spanne*), mnd. *spanne*, ags. *spornn* (eng. *span*), on. *spornn* v. „spanne, breedte der uitgestrekte hand”. Ofri. *spornne* v., dat als „omspanning, rand (van den mantel)” wordt opgevat (of „gesp” evenals mnl. *spanne* v. ?), is hetzelfde woord. Bij *spannen*. Uit 't Germ. it. *spanna*, fr. *empan* „een lengtemaat”.

II **Span** znw. o., niet bij Kil., reeds mnl., maar niet in onze bet., wel o.a. = „spant”. Met verlies van *ghe-* = mnl. *ghespan* (*nn*) o. „tuig en paarden, troep, gezelschap, meester met twee knapen, gebint, uitgespannen scherm e.dgl., verbond” (nog in eed-gespan e.dgl.) = nhd. *gespann* o. „span paarden”, mnd. *span* (*nn*) o. „span, paar, gebint”, ags. *gesponn* o. „samenvoeging”. Bij *spannen*. De nld. vorm zonder *ge-* kan deels oorspr. noordndl., misschien speciaal fri.-holl. (vgl. *beurt*, *bint*) zijn, deels op invloed van *spanne* v., dat o.a. = „spant” voorkomt, berusten. Met ander formans Teuth. *gespenne* „span paarden” en wsch. „gebint”.

Spang znw., mnl. *spanghe* v. „omvatende lijst, band, beslag, gesp”. = ohd. *spanga* v. „grendel, bout” (nhd. *spange*), mnd. *spange* v. „gesp, beslag”, ags. *spong* v. „gesp” (eng. *spangle* „dun metaalplaatje”), on. *spng* v. „strook”. De oorspr. bet. schijnt „het samenvattende” geweest te zijn. Wellicht van een idg. basis *spewq-*, *spowq-* of *spawq-*, waarnaast *pewq-*, *powq-* resp. *pawq-*: hiervan po. *pek*, russ. *puk* „bundel” en misschien vangen; ook zou een basis (*s*)*pa(n)*-en verwantschap hoogerop met *voegen* mogelijk zijn.

Spannen ww., mnl. *spannen* (praet. *spien*, *spande*). = ohd. *spannan* (nhd. *spannen*), os. *spannan*, ofri. *spanna*, ags. *spornan* (eng. *to span*) „spannen” (en verwante bett.), een reduplicerend germ. ww. Hierbij nhd. mnd. *spennen* „spannen”, on. *spenna* „omspannen, omsluiten, in zijn macht krijgen of houden” benevens I, II *span* e.a. De *nn* van *spannen* (uit *nw* ?) was oorspr. wsch. alleen aan 't praesens eigen. Met één *n* noorw. dial. *spana* „spannen, rekken”. Zie nog *wederspannig*. Van een idg. basis (*s*)*pen-*. Verwant zijn obg. *pina*, *peti* „spannen”, *pato*, lit. *pantis* „boei”, met *d-* of *dh-*formans obg. *pedi* „spanne”, lit. *spéndzu*, *spésti* „valstrikken spannen” (en pámir-dial. *spundr* „ploeg”, gr. *σπινδέρτα* · *ἀγορῶν* Hes. ?), verder de woordfamilie van *spinnen*. Ook lat. *pendeo* „ik hang” (< „hang gespannen” ?), *pendo* „ik laat hangen, weeg, betaal” ? Voor de bet. vgl. obg. *peti* ook = „ophangen”.

Spanseeren ww. Sedert de 16.eeuw naast reeds mnl. *spacéren*, *spa(e)tséren*, *-ieren* „wandelen”. = mhd. (nhd.) *spazieren* (sedert de 13.eeuw), mnd. *spasséren*, *spatzéren* (> laat-on. *spazera*) „id.”. Uit mlat. *spatiári* of uit it. *spaziare* „id.”, in 't laatste geval in 't Ndl. wsch. door du. bemiddeling.

Spant znw. (de, het), nog niet bij Kil. Een ook ndd. en door bemiddeling der *scheepstaal* in 't Hd. en Skandin. overgenomen woord: hd. de. zw. *spant*. Wellicht uit II *span* in de bet. „gebint, spant”; met *-t* naar *bint*? Vgl. echter *spanten* mv. (Amsterdam ± 1500) = „overeenkomsten”.

I **Spar** (balk), mnl. *sparre* (m. ?). = ohd. os. *sparro* m. „balk, staak” (nhd. *sparren*), meng. *sparre*, eng. *spar* „rondhout, spar, spier”, on. *sparri* m. „spalk, balk”. Hiernaast on. *spari* m. „spalk”, *sperra* v. „balk, dakspar” en owfri. *speeren* „balk”. Afl. mnl. *sperrén* „sluiten, opsluiten, spannen” (nld. *sperrén*, gewoner is *versperrén*), ohd. *sperrén* „grendelen, sluiten” (nhd. *sperrén*), mnd. *spéren* „uitspannen, daksparen aanbrengen, tegenhouden”, on. *sperra* „daksparen aanbrengen, uitstrekken, buitensluiten”. De oorsprong

van germ. **sparzan-* (ndl. *spar enz.*), **sparan-* (on. *spari*) is onzeker. Misschien is speer verwant, misschien verder lat. *sparus*, *-um* „korte jachtspriet”, perz. *ispar*, *sipar* „schild” (ouder: „stuk hout”). De oorspr. bet. van al deze woorden zou dan „hout” zijn. Een bevredigende afl. van een verbaalwortel is niet gegeven. — II **Spar** (boom), nog niet bij Kil. Wsch. een verkorting van sparreboom „een voor sparren geschikte boom” (vgl. mastboom, mastbosch).

Sparen ww., mnl. *spären* „sparen, ontzien, vermijden, nalaten, uitstellen, talmen”. = ohd. *sparén*, *sparón* „sparen, ontzien, behoeden” (nhd. *sparen*), os. *sparom* „differre”, ofri. *sparia* „sparen, ontzien”, ags. *sparian* (eng. *to spare*), on. *spara* „id.”. Van het bnw. ohd. *spar*, ags. *spar* „karig”, on. *sparr* „spaarzaam, gespaard wordend”. Wsch. is dit identisch met ksl. *sporü* „rijkelijk” (vgl. voor de bet. ook de afl. céch. *spóriti* „doen vermeederen, sparen”), oi. *sphiró-* „vet” of „rijkelijk” (wsch. niet lat. *prosper* „voorspoedig”). De idg. grondvorm was **spha-ro-*, een afl. der bij II spade, spoed besproken basis, met de bet. „voor langen tijd toereikend, zich uitdijend”. — Spaarzaam bnw., reeds laat-mnl. *spuersaemlec* bijw. Nog niet mhd. mnd.

Spargel. Zie asperge.

Spartelen ww., mnl. *spartelen*, *sper-telen*, *sportelen*. Met metathesis (vgl. barsten). = ohd. *sprazalón*, mnd. *spartelen*, *sper-telen*, *sportelen*, noorw. dial. *spratla* „spartelen”. Niet te scheiden van ohd. *spratalón*, on. *spračka*, zw. dial. *spralla*, *sprala* (**spračla*) „id.”, westf. *spradilebn* „pronken” (voor deze bet. vgl. hieronder). Germ. (*spret-*) *sprat-* en (*spreč-*) *sprač-* veronderstellen idg. bases *sp(h)red-* en *sp(h)ret-* of *sp(h)redh-*, die uit *sp(h)er-* „spartelen, een trekkende beweging maken” (zie I spoor) ver- lengd zijn. Ook de genasaleerde basis hoort hierbij, waarvan mhd. *spreuzen* „doen springen, spatten, bont versieren, pronken”, noordeng. *to spreut* „springen, doen springen”, on. *spretta* (praet. *spratt*) „springen, ontspringen, ontspruiten” komen; onzeker is de

combinatie met lit. *spréndulis* „aan ’t eind gespleten stok om steenen te slingeren”; zonder *s* kan ksl. *prędaja*, *prędaci* „springen” gecombineerd worden. Uit een grondbet. „een vlugge trekbeweging maken” (na verwant met de bet. „flikkeren”, waaruit „pronken” e.dgl.) zijn alle bett. te verklaren.

I **Spat** (aderspat). = Kil. *spat* „kramp” („Sax.”). Wsch. bij spatten. Evenzoo II **spat** (paardenziekte), reeds mnl. = mnd. *spat* o., mhd. *spat* m. v. (wsch. oorspr. ndd.). Het ndl. woord, door Kil. „Ger.” genoemd, zal toch wel niet uit ’t Du. komen: in de M.E. komt ’t al vla. voor. Beide woorden ook fri.

III **Spat** (het gespatte, vlek). Nnl. van spatten.

Spatel (klein schoffeltje, mesje; in speciale technische bett.), Kil. *spatel*, mnl. *spatule* v. (m. o. ?). Evenals mhd. *spatel* v. „smal, vlak schoffeltje” uit lat. *spatula* „id., spatel” (demin. van gr.-lat. *spatha*: zie I spade).

Spatten ww., niet bij Kil., mnl. in de samenst. *bespatten*. Een ook ndd. fri. ww. Vgl. ook eng. *to spatter* „spatten, bespatten”. De combinatie met gr. *σπαδάω* „ik spartel”, *σπαδανός*, *σφοδρός* „heftig, onstuimig”, *σφενδόνη* „slinger”, oi. *spandate*, *-ti* „hij maakt een trekkende beweging” (hierbij ook lat. *pendeo* „ik hang”? Zie echter spannen; en ags. *jinta* m. „staart, gevolg” ??) is mogelijk; de idg. basis was dan *sp(h)er(n)d-*. Maar waarschijnlijker is het, dat spatten een jong woord is, eventueel onder invloed van andere woorden (de groep van spuiten? spartelen?) ontstaan. Zie I, II, III spat.

Specerij znw., mnl. *specerie*, *specierie* v. = mhd. *spēzerie*, *spēcierie* (nhd. *spezerie*), mnd. *specerie*, *spisserie* v. (> laat-on. *spizari* o.) „specerij”. Uit ofr. *espeserie* (fr. *épicerie*), it. *spezieria* „id.”. Dit is een afl. van later-lat. *speciēs*, it. *spezie*, ofr. *spec(i)e*, fr. *épice* „id.”, waarop mhd. *spēcie*, mnl. *spēcie* v. „id.”, eng. *spice*, on. *spíz* o. „id.” teruggaan. Dit lat. *speciēs* = *speciēs* „soort”. Evenzoo mlat. *speciēs* „munt, muntsoort”, waaruit nnl. *specie* „klinkende munt”. Ook elders ontleend.

Specht znw., mnl. *specht* m. = ohd. os. *spēht* (nhd. *specht*), on. *spētr* m. „specht”. Antw. *spacht* „id.” is blijkbaar een secundaire vorm. 't Ndl. woord wordt zonder voldoende grond voor een leenwoord uit het Du. gehouden. Eng. *speight* „specht” is van 't continent geïmporteerd. Naast germ. **spizta-* staan andere vormen: ohd. mhd. *spēch*, tir. *speck*, elz. *grün-speich* (v.), zw. *hack-spik*. Uit 't Germ. ofr. *espoit* en *espeche* (fr. *épeiche*) „specht”. De combinatie met lat. *pīcus* „specht”, *pīca* „ekster”, oi. *pika-* „indische koe-koek” is onzeker. Evenzoo die met ndl. *spikkel* en die met een der idg. bases *pig-* of *pik-* (bij vink vermeld): **spizta-* „de gevlekte”. Ook combineert men wel eenige dezer etymologieën, of alle. Misschien moet *specht* veeleer als „spitssnavelige” verklaard en bij I spijker gebracht worden. De combinatie met spieden is onjuist.

Speciaal bnw., reeds mnl. Uit fr. *spécial* of lat. *spēciālis*. Ook elders ontleend. — **Specie**. Zie *specerij*.

Speculeeren ww. In geen bet. bij Kil.; mnl. *speculacie* v. „het schouwen”. Uit 't Lat. Ook elders ontleend.

Speech znw. Jonge ontl. uit eng. *speech* (vgl. bij *spaa*k).

Speek. Zie bij *spaa*k.

Speeksel znw. o., sedert het latere Mnl. Met veranderd suffix voor Kil. *speeckel*, mnl. *spēkel* m. v. o. „speeksel” = ohd. *speihhil*(l) a v. (nhd. *speichel* m.), mnd. *spēkele* v., (ofri. *spēkla* m. ?) „id.”. Hiernaast Antw. *speke* m., mnd. *spēke* v. „id.”, ohd. *speihhaltra*, os. *spēkaldra* v., got. *spaiskuldr* (o. ?) „id.” en mnd. *spēdel*, ofri. *spēlla* m., *spēdel*, ags. *spād*, *spāld*, *spātl* o. „id.”. Al deze vormen bevatten een zelfde element *spai-*; dit is uit *spaiw-* ontstaan, wsch. klankwettig vóór een volgende consonantisch beginnende lettergreep. Bij *spuwen*. Vgl. nog meng. *spót* „speeksel”, ags. *spētan* „spuwen” enz. (bij *spuiten*).

Speelnoot znw., reeds mnl. Ook mnl. *ghespeelnoot* en *speelghenoot* m. Alleen de laatste vorm bij Kil. = mnd. *spēlnōte* resp. mhd. *spilgenōz*; (nhd. *spielgenosse*) m. Zie *genoot*. — **Speelsch** bnw., nog niet bij Kil. Van *spelen*.

Speen znw., mnl. *spēne* v. „tepel, aambeij”. Met zeer opvallend vocalisme mnl. *spēne* (blijkens rijmen bij Maerlant), Kil. *speene*, *speyne* (naast *spene*). Vgl. mhd. *spen*, mnd. *spēne* v. „moederborst, moedermelk”, Teuth. *spene* „moedermelk” (alle met umlauts-e ?), ags. *sponu*, -e v. „tepel”, on. *spēni* m. (met germ. e) „id.”. Met a-vocalisme behalve 't ags. woord ndl. *spalling*, nhd. *span-ferkel* o. (mhd. *spanvarc* naast *spenvarch* o.) „speenvarken”. Met schwundstufte Kil. *sponne*, *spunne* („vetus”) „tepel”, *sponne* („Fland.”) „moedermelk”, ohd. *spunni* m. mv. „de borsten”, oudmnd. *spunni-bróther* m. „zoogbroeder”. Verwant met ier. *sine* „tepel”, lit. *spēnys* „tepel, huid”. Van deze woorden zijn bezwaarlijk te scheiden gr. *στῆνιον* *στῆθος* (Hes.), arm. *stín*, av. *fš́tána-*, oi. *stána-* „tepel, moederborst”. De oorspr. anlaut kan *pst-* geweest zijn. — **Speenkruid** znw. o., Kil. *spenkruyd*. Voor den vorm vgl. Kil. *spenvercken*: ndl. **speenvarken**, mnl. *spēne* (*speen*-) *varken* o. (ook mnd.; voor de mhd. vormen zie boven). — **Spenen** ww., mnl. *spēnen* „van de borst nemen, klein houden” (ook *spānen*; *hem s.* „zich spenen van iets”). = Teuth. mhd. *spenen* (ohd. reeds *bi-spennen*), os. **spennan* (verl. deelw. acc. m. enk. *gi-spandan*), mnd. *spēnen*, *spennen* (en *spānen*, *spōnen*) „spenen, van de borst nemen”, wgerm. **spenjan* (naast **spanōn*, **spunjan*).

Speer znw., mnl. *spēre* o. m. v. = ohd. os. *spēr* o. (nhd. *speer* m.), ofri. *spere*, *spiri*, ags. *spere* (eng. *spear*), on. *spjor* (*spjorr*, *sporr*, *sparr*) o. „speer”. Zie verder bij I *spar*.

Speet. Zie I *spit*.

Spek znw. o., mnl. *spec* (*ck*) o. = ohd. *spēc* (*ck*; nhd. *speck*) m., os. *spēk*, mnd. *spēk* (*ck*) o., ags. *spic* (*e*) o., on. *spik* o. „spek”, germ. **spika-*, **spikka-*. Verwant met oi. *spij-*, *spihig-* „heup, bil”. De verdere combinatie met den wortel *spéh-* „gedijen, vet worden” (zie *spoed*) is mogelijk, maar vaag.

Spektakel znw. o. In geen bet. nog bij Kil. Uit fr. *spectacle*, lat. *spectāculum*. Ook elders ontleend.

Spel znw. o., mnl. *spel* (*spil*; gen. *spēles*) o. „spel, genoeg, scherts,

strijd, manier van doen, geval". = ohd. os. *spil* (nhd. *spiel*), ofri. *spil*, *spil* o. „spel (genoegen, scherts)". Bij het ww. mnl. *spēlen* (nld. **spelen**), ohd. *spilōn* (nhd. *spielen*), os. *spilon*, ags. *spilian* „spelen, zich vroolijk bewegen, dansen" (en verwante bett.). Oorsprong onzeker. De combinatie met lett. *spīlēt* „klemmen, knijpen, spannen" is niet meer dan een vage mogelijkheid.

Speld znw., niet bij Kil., wel al mnl. Met jongere *d* uit Kil. mnl. *spelle* (nog zuidndl.) v. „speld". De *d* naar naald? Of is 't ww. **spelden** (: Kil., nog zuidndl. *spellen*) ouder, hoewel uit 't Mnl. niet bekend? 't Zou op dgl. wijze als belijden *d* gekregen kunnen hebben. Mnl. *spelle* is uit **spenle* ontstaan: = ohd. *spēnala*, *-ula*, *spin(u)la*, os. *spēnula*, *spinela* v. „speld". Gaat terug op lat. *spīnula* „doorntje" (in 't Mlat. ook „speld"). De vorm is 't best te begrijpen, als we als tusschentrap rom. **spīn'la*, met klinkerverkorting uit ouder **spīn'la* (hieruit ook it. *spillo*, fr. *épingle* „speld"), aannemen.

Spelemeien. Zie vermeien. — **Spelevaren** ww., nog niet bij Kil.

Spellen ww., mnl. *spellen* „verklaren, voorspellen, beduiden, noemen, spellen". = ohd. *spēllōn* (in *gotspēllōn* „evangelizare"), os. **spēllōn* (*spēllunga* v. „verhaal"), ags. *spēllian* „spreken, verkondigen" (eng. *to spell*), on. *spjalla* „spreken, vermelden", got. *spillon* „verhalen, verkondigen". Van het znw. **spella-*, onfr. ohd. os. *spēl* (*ll*), ags. *spēll*, on. *spjall*, got. *spill* o. „verhaal (woorden, fabel e.dgl.)". De combinatie met lat. *appello* „ik spreek aan" is niet wsch. Ook niet die met gr. ἀπειλή „dreigement, bluffende belofte", lett. *pelt* „schimpen" of die met oi. *páthati* „hij vertelt, draagt voor", om van verdere vermoedens te zwijgen. Eer moeten we, ofschoon dan de germ. *p* opvallend is, van idg. **sqetlō-* uitgaan (germ. *šl* > *ll*), waarop ook ier. *scél* „bericht, verhaal" teruggaat: dit is verwant met zeggen. Uit het Germ. ofr. *espeler* „zeggen, verklaren" (fr. *épeler* „spellen"). Zie nog kerspel.

Spelonk znw., reeds mnl. (niet oud-mnl.); ook Teuth. *speluncke*. Evenals hd.

spelunke v. „spelonk" (sedert 1488) uit lat. *spēlunca* „id." (uit 't Gr.), eventueel via het Fr. of It.

Spelt znw., mnl. *spelte* v. = ohd. *spēlza* v. (eens *spēlzo* m.), ohd. os. *spēlta* v. (nhd. *spelz*, *spelt* m.), ags. *spēlt* (m.? eng. *spelt*), laat-lat. (sedert 301 na Chr.) *spelta* (> fr. *épeautre* enz.) „spelt". Wegens het late voorkomen in 't Lat. is het waarschijnlijker, dat het lat. woord uit het Germ. komt dan omgekeerd; misschien echter beide uit een andere taal: volgens Hieronymus uit 't Pannonisch. Ohd. *spēlta* kan uit het Ndd. komen of een jongere ontl. uit 't Latijn zijn.

Spendeeren ww., ook spandeeren uitgesproken, nog niet bij Kil. = nhd. *spendiren*, ndd. *spendēren*, *spandēren* (> de. *spendere*, *spandere*, zw. *spendera*) „uitgeven". Jongere vorm naast Kil. *spenden*, Kil. mnl. *spinden*, ohd. *spēntōn* (nhd. *spenden*), os. **spēndon* (*spēndunga* v.), mnd. *spēnden*, *spinden*, ags. (in samenst.) *spēndan* (eng. *to spend*) „id.". Uit mlat. rom. *spendere* < lat. *ex-pendere* „id.".

Spenen. Zie bij speen.

Sperge znw. Verkort uit asperge.

Sperrren. Zie I spar.

Spersieboon znw., nog niet bij Kil. 't Eerste lid = sperge?

Sperwer znw., mnl. *sperwäre*, *sparwäre* m. = ohd. *sparwäri* (nhd. *sperber*), mnd. *sparwer*, *sperwer* (os. *sparawari*?) m. „sperwer". Een in den vorm door woorden met 't suffix *-āria-* (zie II -aar) beïnvloede samenst. van germ. **sparwa(n)-* „musch" en **aran-* (zie arend). Voor de bet. vgl. ags. *spearheafoc* (eng. *sparrowhawk*), on. *sparrhaukr*, *sporr-haukr* m. „sperwer" (voor 't 2de lid zie h a v i k). Germ. **sparwa(n)-*, ohd. *sparo* (nhd. *sperling* m., oorspr. demin.), ags. *spearwa* (eng. *sparrow*), on. *sporr*, got. *sparwa* m. „musch" is verwant met gr. σπαράσιον ὄρνειον ἐμφερές στρουθῶ (Hes.); met *g*-formans mhd. *sperke*, *sperch(e)* m. v. „musch", gr. σπέριουλος ὄρνιθαμιον ἄγιον (Hes.), opr. *spurglis* „musch", *spergla-wanag(s)* „sperwer" (oorspr. „musch-havik"; vgl. hierboven). Misschien gaat de bet. „musch" op „springer" terug: dan

is verwantschap met I spoor mogelijk. Voor een andere etymologie zie spreeuw. Of lat. *parra* „een vogel, waarvan 't geschreeuw ongeluk voorspelt" verwant is, is zeer onzeker. Uit 't Germ. de rom. groep van fr. *épervier* „sperwer".

Speten (aan een spit rijgen). Een reeds mnl. mhd. mud. afl. van I spit.

Speuren ww., mnl. *spören*, *spören* „nasporen, onderzoeken". = onfr. **gespuren* (*gespuredos* „investigasti"), ohd. *spur(r)en*, *spurian* (nhd. *spüren*), os. **spurian* (waarvan *spuringa* znw. v.) „id.", ofri. *spera* „(op 't spoor komen), treffen, raken", ags. *spyrian* „nasporen, onderzoeken, (speurend) gaan", on. *spyrja* „vorschen, onderzoeken, vragen". Van II spoor.

Spichtig bnw., niet bij Kil., wel uit de 16. eeuw bekend. = fri. *spjuchtich* „spichtig". Kan van een znw. **spixta*- of **spixti*- „spaaak" komen, met spreek en I spijker verwant; voor de bet. vgl. vel. *spejk* (**spaiikia*-) „steil, rechtop": *spék* „spaaak". Aangezien echter **spixta*-, **spixti*- „spaaak, rechte stok" nergens voorkomt, zullen we eer spichtig van specht moeten afleiden, waarop dezelfde etymologie van toepassing kan zijn: vgl. voor de bet. fri. *spjucht* „specht, spichtig persoon", zuidndl. dial. *magere specht* „magere persoon".

I **Spie** (spion), mnl. *spie* (*spiede*) m. Evenals eng. *spy* „spion" uit ofr. *espie* „id.". Op den fr. vorm *espion* „id." gaat zuidndl. *spioen* „id." terug, mischien ook ndl. (nog niet bij Kil.) spion, dat echter ook via 't Du. uit 't Fr. of It. (*spione*) kan komen. Al deze woorden hooren bij 't ww. ofr. *espier* (fr. *épier*) „spieden, verspieden" (> eng. *to spy*), dat van 't bij spieden besproken germ. ww. komt. Mnl. *spiere* m. „spion" is 't regelmatige, ook elders voorkomende nomen agentis bij mnl. *spien* (spieden).

II **Spie**, **spij** (pin), sedert Kil.: *spie*, *spije*. Kan niettegenstaande 't ontbreken van 't woord in andere germ. talen op germ. **spizō(n)*-, idg. **spiqā*- teruggaan: vgl. dan lat. *spica*, -us, -um „aar", lett. *spīkis* „bajonet". Zie I spijker.

Spieden ww., reeds mnl. naast ouder

spien. Voor de *d* vgl. kastijden. = ohd. *spēhōn* (nhd. *spāhen*), mnd. *spē(e)n* „spieden, vorschend kijken, vorschien". Hierbij ohd. *spēha* v. „het verspieden, uitvorschen" en met ablaut ohd. os. *spāhi* „wijs", on. *spá* znw. v. „profetie", ww. „profeteeren". Buiten 't Germ. hierbij lat. *specio*, gr. *σπέτομαι* (**σπέτιομαι*) „ik zie, kijk", av. *spasyeiti* „hij kijkt", oi. *spācati* (Dhātupāṭha) naast *pācyati* „hij ziet". Het laatste kan evengoed secundairen *p*-anlaut hebben als op een idg. basisvorm *pek*-teruggaan: alb. *paše* „ik zag" kan idg. *sp*- hebben en obg. *pasq*, *pasti* „weiden, hoeden" is ten onrechte gecombineerd.

Spiegat znw. o. = spijgat.

Spiegel znw., mnl. *spieghel* m. = ohd. *spiagal* (nhd. *spiegel*) m., mnd. *spēgel*, *spei(gel)* m. o., ofri. *spēgel* m. „spiegel". Uit een rom. vorm van lat. *speculum* „id.". Voor de *g* < lat. *c* vgl. *d* < *t* bij abt, voor de germ. *é*² vgl. brief, pieterselie, ohd. *jiebar* (nhd. *jieber*) o., ags. *fēfor* m. (eng. *fever*) „koorts" uit lat. *febris* „id." en zie bij I kers. Mnl. *spēghel* m. „spiegel" (nog vla.) staat tot spiegel als I school tot ohd. *scuola*.

I **Spier** (halmpje, muskel, lange paal), mnl. *spier* o. „grashalm, spitse paal". Met *ier* uit *ir* (vgl. bij hier). = mnd. *spīr* o. „punt, vooral van halmen en grasstengels, aar", ags. *spīr* „rietstengel" (eng. *spire*), on. *spīra* v. „stengel, buis, dunne boomstam". Oorspr. bet. „spichtig, puntig voorwerp". Met *r*-formans van een basis *spī*-, waarover zie bij spijl.

II **Spier** (spierzwaluw), Kil. *spier*, *spier-voghel*, *spier-swalcke*, *spier-swaluwe* „apus cypselus". = mhd. *spīre* v. „id." (opperdu. dial. *spei(e)r*, *spīr(e)* m. v.), mnd. in de samenst. *spīr-swāle(ke)* v. „id.". Men brengt dit woord bij I spier: deze vogel zou dan of naar zijn spitse vleugels genoemd zijn of — minder wsch. — naar de torenspitsen, waar hij bij voorkeur verblijft houdt: de bet. „torenspits" komt bij I spier in 't Ndd. en Skand. voor.

Spiering znw., Kil. *spierinck*, *spierlinck*, de eerste vorm reeds bij Maerlant, de

tweede in den Teuth. = mnd. *sp̄rink*, *sp̄rlink* „spiering”. Wsch. van I spier. Uit 't Germ. fr. *éperlan* „id.”. Eng. *spurling* „id.” is van 't continent ontleend.

Spierwit bnw., nog niet bij Kil. 't Eerste lid is I spier in de bij Kil. vermelde bet. „carnis... albioris pars in avium pectore: vulgo album avis, caponis”. — **Spiernaakt** bnw. zal deels onder invloed van spierwit, waarin spier- als versterkend prefix wordt gevoeld, ontstaan zijn, deels ook als „tot op de spieren naakt” zijn op te vatten.

Spies, spiets znw., Kil. *spiesse*, *spietse*, de tweede vorm al laat-mnl. Uit nhd. *spieess*, mhd. *spiez* m. „spies” ontleend (de vorm met *ts* wellicht door kruising met mnl. *spiet*). Dit uit ohd. *spioz* m. „id.” = mnl. *spiet* m.o., onfr. *spiet* (m.o.?), os. *spiot* (in *čbur-spiot*), on. *spjót* o. „id.”. Wsch. verwant met lit. *spáudžu*, *spáusti* „druken”. Dat germ. **spenta-* uit **spreuta-* (spriet) ontstaan zou zijn (door dissimilatie in samenstt. als os. *čbur-spiot*), is een onzeker vermoeden. Uit 't Germ. ofr. *espiet* „spies”.

Spij. Zie II spie.

Spijbelen ww., niet uit Kil. of 't Mnl. bekend, maar wel Teuth. *spjbeler* „landlooper”. Oorsprong onbekend.

Spijgat znw. o. Bij spuien.

Spijk (lavendel), mnl. *spije*. Uit lat. *spīca* „spijk”. Ook elders ontleend.

I **Spijker** (nagel), mnl. *spiker* m. (veel gewoner is *naghel*), Teuth. *spjcker*. = mhd. (md.) *spicher* (nhd. *speichernagel*), mnd. *spiker* m. „spijker”. Met ags. *spicing* m., on. *spīkr* (gen. *spīks*) m. „id.” (uit 't Ngerm. eng. *spike*), *spīk* v. „houtsplinter” en 't ablautende speek van een idg. basis *spīg-* „spits zijn”, waarvan ook lit. *speigliai* „stekels”. Deze basis is evenals *spīg-* (zie II spie), *spīd-* (zie I spit) uit *spī-* verlengd (zie spijl). Zie nog specht, spichtig.

II **Spijker** znw. (de en het), mnl. *spiker* m. „voorraadschuur, korenzolder”. = ohd. *spīhlári* (nhd. *speicher*), os. *spīkari* m. „id.”. Vroege ontl. uit laat-lat. *spīcārium* „id.” (in de 5. eeuw in de Lex Salica, dan in de Lex Alamann., ook in de Reichenauer glossen).

Spijkerbalsem znw. Naar den fabrikant Jan Spijker.

Spijkijzer znw. o., nog niet bij Kil. Door lettergreep-dissimilatie uit **spijker-ijzer*?

Spijl znw., bij Kil. alleen in 't mv. („Hol. Fris.”) in de speciale bet. „stipites intergerini in alveariis”, laat-mnl. en vroegnl. (Briele 1477/78, Amsterdam 1511) *spjlen* „spijlen, pinnen”. = mhd. *spīl* m. „punt”, mnd. *spīle* v. „dunne staak of pin” (nhd. *speil*, *speiler* m.), fri. *spjlt*, *spīle*, eng. dial. *spile* „spijl”. Met ablaut on. *spīla* v. „dun stukje hout” (nieuwnoorw. ook *spīla*, *spīl*). Evenals gr. *σπίλος*, *σπίλος* „klip, rots”, čech. *spīle* „spit, spits hout”, lett. *spīle* „houten pin of vork” met *l*-formans van de basis *spī-* „spits zijn”, waarvan ook I spier, lat. *spīna* „doorn” en de bij I spijker besproken verlengde bases. Germ. **spīla-*, -*ō-* zou ook *l* uit *čl* kunnen hebben en evenals mhd. *spidel*, *spēdel* m. „splinter” het formans idg. -*llo-* (-*tlá-*) bevatten.

Spijs znw., mnl. *spīse* v. = ohd. *spīsa* (nhd. *speise*), mnd. ofri. *spīse* v. „leeftocht, spijs”. Uit mlat. rom. *spēsa* < *spensa* < *expensa*, verl. deelw. van *expendere* „uitgeven” (vgl. *spendeeren*). Voor de *ī* vgl. II zijde, voor de bet.-ontwikkeling vgl. kost.

Spijt znw., reeds mnl. *spijt* o.v.m. naast ouder *despijt* o. „smaad, hoon, minachting, spijt, wrok”. Voor het verdwijnen der toonlooze eerste syllabe vgl. mnl. *seplīne* = *disciplīne*, *lōvie* = *dilōvie*, *storbēren* = *destorbēren*, ook schoffeeren, pul, muts. Bij spijt kan de omstandigheid meegewerkt hebben, dat men in *de-* het artikel voelde. Evenals mnd. *spīt* m. „smaad, spijt, hoon” (uit 't Ndl.?), eng. *despite*, *spite* „spijt, wrok, nijd” uit ofr. *despit* (fr. *dépit*) < lat. *déspectus* „minachting, spijt”. — Als voorz. komt reeds mnd. *spīt* voor, bij Kil. nog slechts *te spijte van*. Met 't voorz. spijt vgl. trots. —

Spijten ww., reeds mnl. mnd. *spīten*, zwak. — **Spijtig** bnw. Reeds mnl. mnd.

Spijzigen ww. Een nog niet bij Kil., maar wel al mnd. voorkomende afl. van **spijzen**. Dit is een reeds mnl. mhd. mnd. denominativum van spijz.

Spikkel znw., niet bij Kil., die wel 't ww. **spikkelen** kent, naast *speeckelen* („Fland. Holl.”) = mnl. *spekelen* (Maerlant; nog vla.; ook mnl. *spekelde* „gespikkeld” komt voor, o.a. bij Maerlant). Hiernaast mnl. *speckel* „spikkel” (*ghespeckelt* „gespikkeld” in een Maerlant-handschrift), van **specke* = ags. *spēcca* m. „vlek” (eng. *speck*). Van de idg. basis (*s*)*pig-*, die bij vink besproken is.

Spiksplinternieuw. Zie splinternieuw.

Spil znw. (de, het), mnl. *spille* v. = ohd. *spilla*, mhd. (nhd.) mnd. *spille*, ohd. os. *spin(n)ila* (nhd. *spindel*) v., ofri. *spindel-* (in samenst.), ags. *spinel*, *spinl* v. (eng. *spindle*) „spil”, germ. **spen(n)ló-* > **spin(n)ló-*. Voor *ll* < *nl* vgl. speld. Van spinnen.

Spilgjoen (Spaansche jachthond), Kil. *spilgjoen*, *spiljoen*, *spanion*, in den vorm *spaelgoen* 1509 te Dordrecht. Evenals vla. *spieul*, *spiole*, eng. *spaniel* uit het Rom. ontleend (fr. *épagneul*, spa. *español* „Spaansche hond”). Dadelijk bij de ontleening of hierna vervormd. *Spa(e)njoel*, *Spaengoel* m. „Spanjaard” al bij Maerlant.

Spillebeen znw., sedert Kil. Uit spil + been.

Spillen ww., Kil. *spillen*, *spilden* („vetus. Holl.”), *spillen* in intr. bet. reeds laat-mnl. De secundaire *ll* voor *ld* is als bij hellen te verklaren. = ohd. *spilden* „verkwisten” (uit 't Nhd. hierbij *kostspietig* „duur”), os. *spildian* „vernietigen, dooden”, ags. *spildan* „vernietigen”, on. *spilla* (naast *spēlla*, *spjalla*) „id., dooden” (> ags. *spillan* „id.”, eng. *to spill*), germ. **spilbianan* < **spelbianan*. Vgl. on. *spjall*, *spēll* o. „schade”, ags. *spild* m. „vernietiging”, ohd. *spildo* bijw., os. *spildi* bnw. „verkwistend, royaal”. Een woordgroep met een dgl. bet.-sfeer is bij kwistig besproken. De grondbet. van **spelbianan* was wellicht „stukmaken, stukhakken”. Dan kan het met spouwen verwant zijn.

Spin znw., mnl. *spinne* v. = ohd. *spinna* (nhd. *spinne*) v., mnd. *spinne* „spin”. Ozw. 't deminutivum *spinnil*. Bij spinnen. Voor de bet. vgl. germ. **wētila-*, bij tor besproken.

Spinaal (schoenmakersgaren) znw. o., nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Spinazie znw., reeds mnl. *spinag(i)e*, *spinaetse* v. Evenals mnd. *pinasse*, eng. *spinage* „spinazie” uit ofr. *espinache*, -age „id.”; dit wordt van lat. *spīna* „doorn” afgeleid: *spīnāceus* „doornig, puntig, met puntige bladen”, — maar ook uit 't Perz.-Arab. verklaard. Met vervormden uitgang fr. *épinard* en mhd. *spindt* m. (nhd. de. *spinat*, zw. *spenat*) „spinazie”.

Spinde (etenskast), Kil. *spinde*, *spijnde*, mnl. hiernaast *spende* v. = mnd. *spinde* v. o. „etenskast” (nhd. *spind* o.). Van mlat. *spenda* „provisiekamer, spijskast” (bij de bij spendeeren besproken woordgroep): voor de *i* vgl. *spinden* bij spendeeren.

Spindel znw. o., nog niet bij Kil.; hier wel al *spindel-hout*, -boom, 't laatste reeds 1551. Uit hd. *spindel* v. (zie spil).

Spinnekop znw., Kil. *spinnekoppe*, *spinnekobbe*. Samenst. van twee synoniemen: zie spin en kop; vgl. Walcherensch *koppespin* „spinnekop”.

Spinnen ww., mnl. *spinnen*. = ohd. *spinnan* (nhd. *spinnen*), mnd. *spinnen*, ags. *spinnan* (eng. *to spin*), on. *spinna*, got. *spinnan* „spinnen”. Hierbij spil, spin en on. *spuni* m. „spinsel”. Van een idg. basis (*s*)*pen-*. Vgl. in de eerste plaats kymr. *cyffiniden* „spin, spinne-web”, lit. *pinù*, *pinti* „vlechten”, arm. *henum* „ik weef, naai aaneen”. Lit. *pinti* = obg. *pēti* „spannen” (voor de bet. vgl. o.a. nperz. *tanīdan* „draaien, spinnen”: oi. *tanóti* „hij spant” en zie bij strengelen): de woordgroep van spannen is dus ook verwant. Vgl. voor verdere verwanten bij *v a a n*; ook gr. *πάρος ἔδνμα τῆς Ἥρας*: (Hes.), ier. *étim* „ik kleed” kunnen verwant wezen. Verder misschien nog mnl. *spānen*, ohd. os. *spanan*, ofri. *spona*, ags. *sponan*, ohd. *spenuen*, on. *spenja* „lokken, aansporen”, welke bet. dan op „trekken” terug zou gaan. De idg. basis *spen-*, *spon-* kan met *spā-*, waarvan gr. *σπάω* „ik trek” [bezwaarlijk av. *apa-spayat* „hij had (de kleeren) afgegooid”: av. *spā-* beteekent „iacere, abicere”], verwant zijn. Van

spen-, *spen-* leidt men ook nog wel lat. *spous* „vrije wil” af.

Spinsbek. Zie pinsbek.

Spint znw. o., mnl. *spint* (alleen in den onverbogen vorm; oudnld. ook = „vet”). Met *t* evenals kruit; tegelijk zou ook de onverbogen du. vorm invloed gehad kunnen hebben: Kil. noemt het woord „Germ. Sax. Sicamb. Holl.”. Ohd. mhd. *spint* m. beteekent ook „vet”, hetgeen de eenige bet. is van os. *spind* (o. ? mnd. *spint* o. „spint”), ags. *spind* (m. o. ?). Voor de bet. vgl. ndl. spek en lat. *adeps*, die ook „spint” beteekenen. Oorsprong onzeker.

Spion. Zie I spie. De bet. „spion aan een venster” ook in ’t belg. Fr. — **Spionneeren** ww. Nnl. uit fr. *espionner*.

Spiraal znw. (de en het), nog niet bij Kil. Internationale ontl. uit mlat. *spirāle* (van lat. *spīra* < gr. *σπειρα* „winding, iets gewondens”).

Spiritus znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *spiritus*, oorspr. „adem”. Ook elders ontleend.

I **Spit** (braadspit) znw. o., mnl. *spit*, *spet* (gen. *spētes*) o. Onder invloed van de casus obliqui en ’t mv. ontstond de nomin. *speet* (vgl. staaf). = ohd. *spiꝛ* (nhd. *spiess*) m., mnd. *spit*, *spēt* o., ags. *spitu* v. (eng. *spit*) „braadspit”, noorw. dial. *spita* v. „pin”. Met ablaut noorw. dial. *spīt* m. „punt, dunne waterstraal”. Van een uit *spī-* verlengde idg. basis *spīd-*: vgl. bij I spijker. Voor een eventueel anlautvariant zie bij vin. Uit ’t Germ. de rom. groep van it. *spito* „braadspit”, fr. *épois* „hoorneinden van een hert”. Van germ. **spita-* ’t bnw. **spitja-*, ohd. *spizzi*, mhd. *spiz*, *spitze*, nhd. *spitz* „spits”, waaruit mnd. *spis*, *spitz*, ndl. spits (sedert de 16. eeuw), de. *spids* „id.” ontleend zijn. Op ’t znw. mhd. nhd. *spitze* (ohd. *spizza*, -*i*) v. „spits, punt” gaan mnd. *spisse*, *spitze* v., ndl. spits (bij Kil., ook Teuth.), de. *spids*, zw. *spets* „id.” terug.

II **Spit** (in den rug) znw. o., door Kil. „Hol.” genoemd. Wsch. = Ispit. ’t Spit in den rug hebben zal dan oorspr. beteekend hebben: „zoo

stijf zijn alsof men een spit, een stok in de lenden had”.

III **Spit** (steek met de spa, diepte met één spit te bereiken) znw. o., mnl. mnd. *spit* o. Wsch. van spitten gevormd. De flexie *spētes* enz. in ’t Mnd. is dan onder invloed van I spit opgekomen. Vgl. onderspit. — ’t Ww. **spitten**, mnl. mnd. *spitten* komt van I spit als naam van een spitwerktuig.

Spits bnw. znw. Zie bij I spit. Het o. znw. spits heeft óf gewijzigd geslacht óf ’t is ’t gesubstantiveerde o. bnw. — **Spitsen** ww. Reeds bij Kil. („exacuere, praeacuere, spiculare”), mnd. ohd. Uit ’t Hd. ontleend; evenzoo in zich spitsen op. Teuth. reeds *spyttyng* „het zich-verheffen”. — **Spitsboef** znw., door Kil. „Sax.” genoemd. Uit hd. *spitzbube* m. (sedert de 16. eeuw). Oudnhd. en bij Kil. = „valsche speler”. — **Spitsvondig** bnw., nog niet bij Kil. Uit oudnhd. *spitzfündig*. Mnd. reeds *spitzvunt* m. „spitsvondige persoon”. Vgl. Kil. „*spits-sinnigh. j. scherp-sinnigh*”.

Spleet znw., mnl. *splēte* v. (m. ?). = Teuth. *splete*, mnd. *splēte* m. (v. ?) „spleet”, stam **spliti-* (voor den vorm vgl. I reet, scheet). Bij ’t ww. **splijten**, mnl. *splāten*, mhd. *splāzen* (nhd. dial. *spleissen*), mnd. *splāten*, ofri. *splāta* „splijten”. Hierbij nog ndl. split o., nog niet bij Kil., een ook ndd. znw. Ouder dan dit znw. is blijkbaar ’t ww. ndl. splitten, reeds mnl., door Kil. „vetus” genoemd, vla. (reeds bij Maerlant) *spletten*, ndd. *splitten* (> de. *splitte*), (owfri. *by-splitta* „berooven”), fri. *splitte*, eng. *to split* „splijten, splitsen”. Verder hierbij splitsen, nog niet bij Kil. (in deze bet. mnl. *splitten*), fri. *splitse*, ndd. *splitsen* (ook in ’t Skandin. overgegaan), óf een jongere afl. van splitten óf onder invloed hiervan gevormd uit zeldzaam-mnl. oudnld. ndd. *splissen*, fri. *splisse* „splitsen”, dat dan *ss* uit idg. *tt* < *d-t* zou hebben (vgl. beslissen); of heeft dit omgekeerd *ss* < *ts* en is ’t dus = splitsen? Kil. vermeldt *splissen* „rudentum partes extremas absque nodo coniungere”. Men houdt ier. *slissiu* „dunne lat” voor oerverwant. Voor de idg. basis *spīd-* zie splinter.

Splint (geld) znw. o., nog niet bij Kil. Ook fri. oostfri. Op grond van vla. dial. *splinters*, *splinters* „geld, schijven” mogen we splint met ndd. dial. *splint(e)* „pin” enz. identificeren (zie splinter).

Splinter znw., mnl. *splinter* (*splenter*) m. (*splintere* v.). = ndd. fri. eng. *splinter* „splinter”. Naast korter mnd. *splinte* (*splente*; v. ?) „een soort bout of pin of sleutel” (nog bestaand; zie splint), eng. *splint* „splinter, spalk”, noorw. dial. *splint* m. „houten pin”. Niet te scheiden van Kil. *vlinte* („Sax. Fris.”) „kei”, mhd. mnd. *vlins* m., mnd. *vlint-stén* m., ags. *flint* m. „harde steen, vuursteen, rots” (eng. *flint*), on. in *flettu-grjót* o. „vuursteen”. Wij moeten òf van een idg. basis (s)p(h)lend-uitgaan, verlengd uit (s)p(h)el- „splijten” (zie spouwen), of van (s)p(h)l-i-n-d-, eenerzijds met (s)p(h)l-i-d- (splijten), anderzijds met (s)p(h)l-i-n-dh- (gr. *πλινθος* „vuursteen”, ier. *slind* „platte steen”, noorw. dial. *splindra* „groot plat stuk hout”) na verwant en eveneens bij (s)p(h)el- hoorend. In hoeverre de germ. vormen oud zijn, is moeilijk na te gaan; de associatieve betrekkingen met de woordgroep van splijten (vgl. mhd. md. *splitter* m. v., nhd. *splitter* m., mnd. *splittere*, *splettere*, zw. *splittra* „splinter”) maken dat nog moeilijker. — **Splinteren** ww., bij Kil. nog slechts in trans. bet. — **Splinternieuw** bnw., nog niet bij Kil. Dgl. samenstw. ook op du. en door ontl. op skandin. taalgebied. Oorspr. bet.: „nieuw als een pas afgeslagen splinter”. Met spiksplinternieuw vgl. eng. *spick-and-span-new* naast *spandernew*.

Split, splitten, splitsen. Zie splijten. — **Splitruiter** (vrouw, meid). Oudnfl. ontl. door de zeemanstaal uit noorsch *splitrötte* (*split* „spleet” + *rötte* = on. *rytta* v. „schepsel”).

Spoed znw., mnl. *spoet* (*d*) v. m. „goede voortgang, spoed, ijver, gedijen, voorspoed”. = ohd. *spuot* v., os. *spód* v., mnd. *spót* v. m. o., ags. *spéd* v. (eng. *speed*) „id.”. Bij het ww. zeldzaam-mnl. *hem spoen* „iets behartigen”, ohd. *spuon*, ags. *spówan* „voortgang hebben, gelukken”. Buiten 't Germ.

vgl. lat. *spatium* „ruimte”, *spēs* „hoop”, obg. *spéja*, *spéti* „voorwaarts komen, succes hebben”, lit. *spéju*, *spéti* „tijd voor iets hebben, vlug genoeg zijn”, oi. *sphágate* „hij wordt vet, neemt toe”. De idg. basis was *sphé-*, *sphó-* „zich uitbreiden, toenemen”. De *j*, die in eenige talen in 't praesens voorkomt, zal oorspr. wel niet tot de basis hebben gehoord: was dat wel 't geval, dan zou de combinatie met gr. *σπιδής* „uitgestrekt” aannemelijk zijn. Zie nog II spade, sparen, ook spek. — **Spoeden** ww. Sedert 't Mnl. Ohd. (*gi-spuoten*), Os. (*spóðian*), Ags. (*spéðan* „slagen”; eng. *to speed*). — **Spoedig** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd. ags. (*spéðig* „welvarend”, eng. *speedy* „vlug, spoedig”).

Spoel znw., mnl. *spoete* (m. v. ?). = ohd. *spuolo* m., *spuola* v. (nhd. *spule* v.), mnd. *spóle*, eng. *spool* (leenwoord; uit 't Ndl. ? Of uit 't Ngerm. ?), nijsl. *spóla* v., noorw. *spóle* m. „spoel”, in sommige talen speciaal „weversspoel”. Of van idg. *sp(h)el-* „splijten” (zie spouwen) òf als germ. **spóðlan-*, -*ó(n)-*, idg. **spóðlo-n-*, -*tlá-* of **spóðhlo-n-*, -*dhlá-* (of met wortelvocaal *á*) van idg. *sphé-*, -*á-* „snijden” (zie I spade): 't laatste is met 't oog op de zwakke m. flexie minder wsch. In beide gevallen was de oorspr. bet. „uitsnijdsel, het uitgesneden”.

Spoelen ww., mnl. *spoelen*. = ohd. (*ir-*)*spuolen* (nhd. *spülen*), mnd. *spólen*, ags. *spélan* „spoelen”. Verwant met lett. *pīlu*, *pīlēt* „druppelen”, *peldu*, *peldēt* „zwemmen, drijven”? Zie spuien. —

Spoeling znw. Reeds mnl. mnd. Hiernaast mhd. *spüelach* (nhd. *spülicht*) o. „spoeling”.

Spog znw. o., nog niet bij Kil. Gevormd bij spugen, wsch. onder invloed van zog: zuigen, dial. *zugen*.

Spoken ww., spook znw. o. Kil. vermeldt *spoocke*, *spoocksel*, *spoockerije* en noemt die „Sicamb. Fris. Hol.”, de Teuth. *spoicken*, *spoick*, mnl. komt reeds *spookels* (nfl. spooksel znw. o.) voor. Een moeilijke woordgroep, wsch. door ontl. verbreed; sommige dial.-vormen hebben *ō*, andere kunnen, als ze klankwettig zijn, *ó* uit *au* hebben, andere wgerm. *ō*; zoo bijv. westf. dial. *spank*, gron. *spouk*, ndd. dial. *spúk* > nhd. *spuk* m.

„spokerij, spook”. Oudnhd. komt met hd. consonantisme *spuch* voor, mhd. *algespüc* o. en 't Mnd. kent reeds *spók*, *spúk* o. „id.”, *spóken* (> nhd. *spuken*) „spoken”. Wsch. door ontl. verbreid. De woordgroep ging ook in 't Skandin. en Eng. over. Germ. **spóka-* kan met ags. *spēcan* „spreken” (zie bij *spaak*) en on. *spakr* „wijs” verwant zijn, semantisch is echter deze combinatie zeer vaag.

Spon znw., Kil. *spongie* („Holl.”), Teuth. *spont*, ook al mnl. in *spond-gat*. Vgl. mhd. *spunt* (gen. *spuntes*; nhd. *spund*) m., mnd. *spunt* o. „spon, spongat” > ouder-de. *spund* „id.”; met secundaire *r* zw. *sprund*. De *s* van de. *spuns* „spon” wordt verklaard uit de samenst. *spunshul* „spongat”; we zouden echter dezen vorm, waarbij zich 't reeds on. *sponsa* „met een spon dichtstoppen” aansluit, ook met Kil. *spongie* kunnen vergelijken. De afl. van deze woordfamilie van it. *spunto* „steek” (**ex-punct-*) vermag al de vormen niet voldoende te verklaren; anderzijds echter mogen we de germ. groep ook niet hiervan scheiden. De betrekkingen tusschen de geciteerde vormen onderling en tot de sub I bom vermelde woorden zijn niet voldoende klaar.

Sponde znw., mnl. *sponde* v. „beddeplank”. Uit ofr. *esponde* < lat. *sponda* „onderstel van een bed”. Evenzoo mnd. *sponde*, *spunde* v. „onderstel van een bed”. In ndl. *spond(e)* „schuif, beweegbare plank met een gleuf” (reeds mnl.; mnl. oudnml. ook = „rand van de verhooging van een plaveisel”) kan *sponde* zijn samengevallen met 't bij *spon* besproken woord: vgl. mhd. *spunt* m. „id.” (nhd. *spund*). Bij dit *spond(e)* sluit zich **spong**, **sponning** (niet bij Kil.), reeds laat-mnl. *sponghe* aan. Voor den vorm vgl. mnd. *spunne*, *spunge* naast *spunde*.

Spons znw., mnl. *sponge*, *spongie* (d.i. *sponzē*) v. Of evenals eng. *sponge* uit ofr. *esponge* (fr. *éponge*) „spons” of evenals os. *spunsia* v., ags. *spynge* v. „id.” reeds vroeger via 't Rom. uit gr.-lat. *spongia* „id.” ontleend; dit laatste is minder wsch.: dan was mnl. *sponse* te verwachten (dat komt wel voor, maar als spellingvariant = *sponzē*). — **Sponsen** ww., nog

niet bij Kil. Van *spons*. Een teekening *sponsen* mede onder invloed van fr. *poncer* in gelijke bet. (= *poncer* „met puimsteen wrijven” van *ponce*: zie puimsteen; volgens anderen een ander woord < lat. **punctiāre*).

Spook, **spooksel**. Zie *spoken*.

I Spoor (de), mnl. *spore* m.v. = ohd. *sporo* (nhd. mv. *sporen*, enk. *sporn*), mnd. *spōre*, ags. *spora* (eng. *spur*), on. *spori* m. „spoor”, germ. **spuran-* (uit 't Germ. fr. *éperon* „spoor”). Verwant met II **spoor** znw. o., mnl. *spor*, *spoor* o. (m.), ohd. *spor* o. (mhd. ook *spur* v.o.; nhd. *spur* v.), mnd. ags. on. *spor* o. „spoor”, germ. **spura-* (**spuri-*). Beide van de idg. basis *sp(h)er(ē)-* „trappen, treden, met den voet slaan, spartelen”, waarvan ook mnl. *sporren* (misschien echter denominativum van *spor*), ohd. os. ags. *spurnan* (eng. *to spurn*), on. *sporna*, ozw. *spicarna* (**spernanan*) „id.” (met *n*-formans, oorspr. alleen praesentisch evenals in 't Lat.) e.a. germ. vormen, ier. *seir* „hiel”, lat. *sperno* „ik stoot weg, veracht”, gr. *σπαίρω, ἀσπαίρω* „ik spartel”, lit. *spiriù*, *spirti* „met den voet stooten”, oi. *sphuráti* „hij stoot met den voet weg, treedt, spartelt”. Zonder *s*- obg. *perq*, *pīrati* „treden”. Deze basis kan identisch zijn met idg. *per-* „slaan”, waarvan o.a. ier. *orn* „'t moorden, verwoesting”, obg. *pīrja*, *pīrēti* „strijden”, serv. *pèrém*, *prāti* „wasschen”, lit. *periù*, *peīti* „slaan, met de badkwast slaan, baden”, alb. *pres* „ik hak af, snijd”, arm. *hari*, *char*, aorist bij *harkanem* „ik sla, hak, tref, dood, breng schade toe aan” (dezelfde met idg. -*g*- verlengde basis in ier. *org(a)id* „hij slaat, doodt, brengt schade toe aan”, wellicht ook in oi. *parjányā-* „donderen regengod”; vgl. met *s*- on. *spark* o. „het treden”, oi. *pī-t-* „strijd”. Zie nog I **sport**, **spartelen**, **sperwer**, **springen**, **sproeien**. — **III Spoor** (spoorrein) is uit **spoorrein** (oorspr. „trein, die langs een spoor gaat”) verkort.

Spoorslags bijw., Kil. *sporslaeghs*. Adverbiale gen. van mnl. **spo(o)rslach* (*gh*) m. (wel komt *spo(o)rslāghen* ww. voor) = mhd. *sporslac* m. „slag, druk met de sporen”.

Sporkeboom. Zie bij sprokkel, in fine.

Sporrelig (korzelig, twistziek), nog niet bij Kil. Een jong woord, misschien oorspr. **sportelig*, bij mnl. *sportelen* = mnd. *sportelen* „spartelen, tegenstribelen” (zie hierover bij spartelen).

I **Sport** (van een ladder), mnl. *sporte* v. Met metathesis uit 't mnl. ook voorkomende *spröte* v. = ohd. *spro530* m. (nhd. *sprosse* v.), mnd. *spröte* v. „sport van een ladder”. De grondbet. kan „trede” zijn : dan zijn I, II spoor verwant; voor de *t* vgl. spartelen. Maar anderzijds is de vorm **sprutan* moeilijk te scheiden van laat-mhd. nhd. *spross* m. (mhd. *û5-spruz* m.), os. *gi-sprot* o. „twijgje, spruit”, ags. *sprot* o. „id.”, *sprota* m. „id.” (ook „spijker”), on. *sproti* m. „twijg, stek”, die bij spruiten hooren : dan zou de bet. „laddersport” op „tak” ruggeaan.

II **Sport** (lichaamsbeweging). Jong internationaal woord, van uit het Eng. verbreid.

Spot znw., mnl. *spot* (*tt*) m.o. = ohd. os. *spot* (*tt*; nhd. *spott*), ofri. *spot(t)* (m.?), on. *spottr* m., *spott* o. „spot”. Hierbij 't ww. **spotten**, mnl. *spotten*, ohd. *spottôn* (nhd. *spotten*), mnd. *spotten*, ofri. *spottia*, on. *spotta* „spotten”. Met 't oog op de *tt* zoowel in het Hd. als in het Ndd.-Ndl. wellicht van een grondvorm met germ. *þþ* (vgl. *lat*, *I mot*). De combinatie met obg. *spyti* „vergeefs, zonder grond” is onzeker. Evenzoo die met spuwen. — **Spotternij** znw. In de plaats gekomen voor Kil. *spotterije*, Teuth. *spotterye*.

Spouwen ww. Uit mnl. *spouden* „slijten” = ohd. *spaltan* (nhd. *spalten*), mnd. *spalden*, *spolden* „id.”. Dit ww. komt evenals mhd. *spelte* v. „splinter”, mnd. *spëlderen* „spaanders”, ags. *spëld* o. „stuk hout”, on. *spjald*, *spëld* o. „plank”, got. *spilda* v. „schrijftafel” en wsch. ook de woordgroep van spilen van de idg. basis (*s)pelt-*, (*s)phelt-* „slijten”, waarvan ook bret. *fant* „spleet”, oi. *patati* „hij barst”, *pátáyati*, *sphtáyati* „hij slijt” (trans.) komen. Deze basis is een verlenging van (*s)p(h)el-*, waarvan oi. *phálati* „hij barst”, verder wellicht mhd. *spale* „laddersport”, meng.

spale „splinter”, on. *spolr* m. „dunne, platte staak”, lat. *spoliúm* „afgestroopte huid”, gr. *ψαλις*, aeol. *σαλις* „schaar”, lit. *spáliai* „afval van vlas” e.a., o.a. veel gr. woorden. Zie nog *spalk*, *splinter*, *spoel*, *vaalt*, ook *spaan*.

Spraak znw., mnl. *spráke* v. = onfr. *spráca*, ohd. *spráhha* (nhd. *sprache*), os. *spráka*, ofri. *spréke*, *sprélse*, ags. *sprác* v. „'t spreken, spraak, taal”. Ablautend met spreken. Voor dgl. formaties zie I *braak*, I *maat*, I *waag*, *wraak*. — **Spraakzaam** bnw., Kil. *spraecksaem*, *ghespraecsaem*, laat-mnl. *ghespraecsam* naast *ghesprecsam*. Meer verbreid is mnl. *ghespráke* (-*ich*), ohd. *gispráchi* (nog dial. voortlevend, overigens nhd. *gespráchtig*), mnd. *gespráke*, *gespréke*, Teuth. *gespreeck*, ags. *gespráce* met de bett. „veel of goed sprekend, vriendelijk”.

Sprake = spraak.

Sprang (dikke tak, zijtak van een waterleiding), nog niet bij Kil. Of = mnd. *sprank* m. „sprong, bron”, dat evenals oostndl. *spreng* „springader” bij springen hoort, óf met mhd. *sprengen* „strooien, sprenkelen”, mhd. mnd. *sprengel* m. „wijwaterkwast”, mnl. *spreughen* (*springhen*), Kil. *spreng(h)el(en)*, nnl. *sprengen* „sprekelen”, ags. *sprengan* „id.”, ouder-de. *spranglet* „gespikkeld” en hoogerop met *sprank* verwant. Mhd. *sprengen* enz. kunnen secundaire *g* hebben (naar de woordfamilie van springen?). Ook combineert men wel de woordgroep van I voren : zwits. *sprigel*, *spregel* „vlek” kan nog voor die combinatie worden aangevoerd; de idg. basis (*s)p(h)ere(ñ)k-* kan hoogerop met de basis van *sprank* verwant zijn.

Sprank znw., mnl. *spranke* „vlek” (*sprankel* „vonk”), oudnnl. ook „uitspruitsel”. = mnd. **spranke* (*spranken* „fonkelen”), ags. *spranca* m. „takje”. In de beide bett. een en 't zelfde woord : vgl. de hieronder opgegeven verwanten met dgl. tweeërlei bett. en verder mhd. *sprützen* (nhd. *spritzen*) „spatten, spuiten” bij spruiten. Verwant zijn in de eerste plaats 't znw. I *sprenk* (reeds Teuth. *spryuckelken* „spatje”, Kil. *sprencel*, *sprinckel* „macula adspersa”) en 't ww. *sprenkelen* (sedert Kil.), mhd.

(md.) *sprenkel* (nhd. *sprenkel*), *sprinkel* m. „vlek”, mnd. *sprinkel* „zomersproet”, eng. *to sprinkle* „besprenkelen”, verder zonder nasaal mnl. *sparke* v., mnd. *sparke* (m. ?), ags. *spearca* m. „vonk” (eng. *spark*), ohd. *sprāhhula* v. „afval”, mhd. *sprēckel* o. „spikkel”, noorw. dial. *sprekla* v. „vlek in de huid”, ags. *spraec* „twijg, spruit”, on. *sprēk* o. „broze tak” en de woordgroep van sprokkel (zie ook aldaar). Buiten 't Germ. hierbij lat. *spargo* „ik strooi, verspreid”, gr. *σπαργι* „spruit”, lit. *sprógti* „uitbotten”, *sproga* „vonk”, av. *fra-sparəya-* „tak”, oi. *splūrjati* „hij komt te voorschijn, breekt te voorschijn”. Deze idg. basis *sp(h)erǎxg-* is een verlenging van *sp(h)erǎx-*: vgl. sproeien. We komen op al te onzeker terrein, als we met dit *sp(h)erǎxg-* de bij spreken besproken basis *sp(h)erǎxg-* identificeeren; ongetwijfeld echter hebben tusschen beide bases associatieve betrekkingen bestaan. Of po. *prega* „striem” verwant is (met nasaleering), is onzeker. Zonder *s-* zijn wel ier. *arg* „druppel”, kymr. *eiry* „sneeuw” verwant (ook oi. *parjánya-* „regenwolk, regen, regengod” ?? Zie bij I, II spoor).

Spreekwoord znw. o. Reeds mnl. Teuth. mhd. met de bet. „spreekwijze, spreekwoord”.

Spreeuw znw., mnl. *spréwe* (m. ?). De ndl. dial.-vormen veronderstellen grootendeels wgerm. *ai*-vocalisme, andere echter (Gron. Kamp. *spró*, Elten-Bergh *sprów*) wijzen veeleer op *ǎ*. Ook in ME.'sche middelfrank. nnd. glossen vinden we *sprǎ* en *spréa* en de nnd. en fri., langs den Rijn ook hd. dialectvormen veronderstellen eveneens deels *ai* deels *ǎ*. De grondvormen zijn niet nauwkeurig vast te stellen. Men heeft sproeien gecombineerd: spreeuw zou dan oorspr. „de gespikkelde” hebben betekend. Anderen combineren got. *sparwa* „musch” enz. (zie *sperwer*); eventueel kan ook dit als „de gespikkelde” bij sproeien worden gebracht. Ook met gr. *ψάφ* „spreeuw” en met korn. *frau* „kraai”, bret. *frao* „id.” is verwantschap mogelijk, maar alle combinaties zijn vaag.

Sprei znw., nog niet bij Kil. Deze vermeldt wel „spreeder. Hol. Fris. j. *slaep-*

laecken”. Oudnld. ook *spreed*. Bij 't ww. **spreiden**, mnl. *spreiden*, *sprēden* „uitspreiden, uitstrooien” = ohd. (nhd.) *spreiten* (ohd. ook *-ōn*), mnd. *spreiden*, *sprēden*, ags. *sprǣdan* (eng. *to spread*), noorw. dial. *spreida*, ozw. *spreða* „id.”. Causativum bij ohd. *sprītan*, mhd. *sprīten*, *sprāden* „zich uitbreiden, zich verspreiden, versnipperen”. De basis germ. *sprīb-*, *sprīd-*, idg. *sp(h)rǎ-t-* kan evenals idg. *sp(h)rǎ-d-*, waarvan ohd. *sprīzan*, mhd. *sprīzen* „uit elkaar spatten”, noorw. dial. *sprīta* „(met een dunne straal) opbruisen”, ier. *sredim* „ik werp” verlengd zijn uit *sp(h)rǎi-*, *sp(h)rǎ-* (ier. *sredim* „id.”), dat zich weer bij *sp(h)er-* „een trekkende of slaande beweging maken” (zie I spoor, spartelen) kan aansluiten. Deze verklaring (zie bij sproeien) is onzeker, dat geldt in nog sterker mate van de combinatie met breed (idg. *bhr-*: *spr-* uit *sbhr-*).

Sprenken ww., mnl. *sprēken*. = onfr. *sprēcan*, ohd. *sprēhhan* (nhd. *sprechen*), os. *sprēkan*, ofri. *sprēka*, ags. *sprēcan* „spreken”. Hierbij spraak, spreuk, sproke. Men brengt deze woorden en kymr. *ffraeth* „eloquens” bij de klank-aanduidende basis, waarvan on. *spraka* „knetteren”, gr. *σφαραγέω* „ik knetter, sis”, lit. *spragēti* „knetteren”, oi. *splūrjati* „hij dreunt, knettert”. Zie nog bij sprank. Met de woordgroep van ags. *spēcan* „spreken” (zie spaak) hebben associatieve betrekkingen bestaan; oerwantschap is onaannemelijk.

Sprenge (sprenkelen). Zie sprang.

I Sprenkel (sprank, spat), **sprenkelen** ww. Zie sprank.

II Sprenkel (knip, val), niet uit Kil. of uit 't Mnl. bekend. = nnd. nhd. *sprenkkel* m. in gelijke bet. Met *i* Teuth. *sprynckel*, mnd. *sprinkel* „id.”. Men combineert deze woorden wel met lit. *springstū*, *sprīngti* „worgen” (intr.), obg. *prega*, *pręstī* „aanspannen”; dat kan juist zijn, veeleer echter behooren ze bij springen evengoed als ohd. *springa* v. „pedica”, ndl. *spring*, eng. *springe* „valstrik”: voor de *k* vgl. mnl. *sprinkel*, *sprenkkel* (volgens Kil. „Sax. Sicamb.”), *hoy-sprenkkel* (laat-mnl. ook *sprengelkijn*, *sprengerken* o.), onfr. *sprinco* m., mnd. *sprinke*, *sprenkkel* (en *sprengel*)

„sprinkhaan”, ohd. *houuespranca* v. „id.”.

Spreuk znw., mnl. *sprōke*, *sprōke* m. v. „wat iemand zegt, spreuk, vertelling, gedicht”. = mhd. *spruch* m. „het gesprokene, spreuk, spreekwoord, gedichtje” (nhd. *spruch*), mnd. *sprōke* m. „liet spreken, verhaal, spreuk, spreekwoord”. Staat tot spreken als breuk tot breken. De vorm sprook, sproke is hetzelfde woord: de uitspraak richtte zich naar den mnl. geschreven vorm; minder wsch. is een afwijkende grondvorm **sprukō-* of zoo.

Spriet znw., mnl. *spriet* m. „staak, lans, spiets, gaffel”. = mnd. *sprēt* o., ags. *spréot* m. „staak, spriet”. Door sommigen bij lit. *spráudžu*, *spráusti* „dringen” gebracht (voor een parallel zie spies), door anderen bij spruiten. Beide etymologieën kunnen gecombineerd worden.

Springen ww., mnl. *springhen*. = ohd. os. *springan* (nhd. *springen*), ofri. *springa*, ags. *springan* (eng. *to spring*), on. *springa* „springen” (en verwante bett.). Van een basis (s)*prengħ-*, waarvan ook obg. *pragǔ* „sprinkhaan”, of met serv. *prězati se* „wakker schrikken” van een basis (s)*preñgh-* naast *spergh-* (gr. *σπέεζομαι* „ik snel”, oi. *sprhayati* „hij ijvert voor, begeert”); vgl. bij brengen, wringen. Zonder nasaal nog on. *spróga* „huppelen”. Idg. (s)*perē(w)gh-*, (s)*perē(ñ)gh-* zullen wel verlengingen van de bij I spoor besproken basis wezen. 't Is gezocht om 't vocalisme van springen door „entgleisung” te verklaren en russ. *prýgnut* „springen”, lit. *sprúkstū*, *sprágau*, *sprúkti* „ontkomen” voor direct verwant te houden. Ot de germ. vormen met *k* (zie II sprenkel) op een idg. basis met *g* (*ǵ*) teruggaan of door jongere vervorming ontstaan zijn, is niet uit te maken.

Sprinkhaan znw., mnl. mnd. *sprinkhāne* m. Met verscherpte consonant bij springen; de *k* wellicht mede onder invloed van de bij II sprenkel genoemde synoniemen, waarbij hij reeds ohd. onfr. is.

Sprits znw., nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Sproeien ww., nog niet bij Kil.; 't

is hoogst onzeker of mnl. *ghesproit* „uitgespreid” (ἀπ. λσγ.) van dit ww. komt. = nhd. *sprühen* „spatten, vonschieten”. Niettegenstaande 't late voorkomen wsch. een oud woord, ablatend met vla. *spraaiien* „schitteren”, mnl. *spra(e)yen* „sproeien, strooien, verspreiden”, mhd. *spræjen*, *spræwen* „spuiten, stuiven, doen stuiven of spatten, strooien”, *sprát* m. „het spuiten”, on. *spráena* „spuiten”. Deze woorden wijzen op een idg. basis *sp(h)ré-*, *sp(h)rō-*; vgl. in de eerste plaats gr. *σπείρω* „ik zaai”, wsch. van een zwakke basis *sp(h)ere-*. Onze basis *sp(h)erē-* is wellicht identisch met de bij I spoor besproken idg. basis. Bij germ. *spré-*, idg. *sp(h)erē-* sluiten zich andere bases, met *sp(h)er-* beginnend, aan: *sp(h)erēu-*: ohd. os. *spriu* o., nhd. *spreu* v. „kal”, Kil. *sprouwer* (ospr. mv. = ohd. *spriuwir*) „id.”, oudnld. *spru*, vla. *sprooi*, nhd. *spröde*, meng. *spréhe* „bros”; zie nog spruiten, — idg. *sp(h)erā(w)g-* (zie sprank), *sp(h)erēi-* (zie spreiden). Uit den aard der zaak bevatten deze combinaties veel onzekers.

Sproet znw., mnl. *sproete* (v. ?) „vlek, sproet”. = mnd. *spróte* (of met *ō*? Vgl. nhd. *sommer-sprosse*) „id.”. Hiernaast mnd. nnd. *sprúte* „id.”, os. *sprútodi* „gespikkeld”, waarmee nhd. *sommer-sprosse* v. „zomersproet”, laatmnl. *sprot* „nevus”, Kil. „*sprot*. Sax. Sicamb. j. *sproet*. Lentigo” in ablaot kan staan. Deze woorden, waarbij nog gotlandsch *sprut* o. „roode huiduitslag” hoort, zijn met mhd. *sprützen* „spatten” (bij spruiten) verwant. De vorm met *ō*, nld. *oe* vertoont een dgl. afwijking als I roest. Door invloed van sproeien kan 't afwijkende vocalisme bezwaarlijk zijn veroorzaakt.

Sproke, sprook znw., gew. **sprookje** o. Zie spreuk.

Sprokkel znw., sedert 't laat-Mnl. = mnd. *sprockel* o. „dun rijshout”. Afleiding van mnl. *sproc* (o. ?), mnd. *sprok* o. „id., dun takje”. Ablautend met ags. *spræc* enz. (zie sprank). Hierbij nog Kil. *sprock*, *sprock* „bros” (nog dial. zeer verbreid), vla. *sprocken* „knetterend in 't vuur doen barsten”. Vooral dit laatste woord toont, dat er

betrekkingen bestaan tot de klank-aanduidende bij spreken besproken woordgroep. Wij moeten echter eer aan jongere associatie dan aan oer- verwantschap denken. Deze is niet wsch. te maken, ofschoon een dgl. hypothese voor spaaak is opgesteld. Sprokkel, sporke-boom, Kil. *sporck*, *sporckel-hout* is wsch. 't zelfde woord.

— **Sprokkelen** ww., nog niet bij Kil.

Sprokkelmaand znw., mnl. *sporckel-maent* (*d*) v.m. en *sporckelle* v.m. Een ook ndd. (mnd. *sporckel-mānt*), in den Teuth. en dial. hd. (vooral rij- en middelfrank.) voorkomende benaming van Februari. Misschien bij sprokkel; evenwel is noch de grondbet. „maand waarin de boomen uitspruiten” noch „maand waarin de wijnstokken gesnoeid worden” (vgl. bij sprank de verwanten van sprokkel met de bet. „tak, twijg”) wsch. gemaakt. Dan nog eer „rijshout-maand” : hiertegen pleit echter, dat wellicht *sporckel* een oudere naam voor „Februari” is dan *sporckelmaent*. De afl. uit den feestnaam *Spurcalia* is een weinig gemotiveerd vermoeden.

Sprong znw., mnl. *spronc* (*gh*) m. = ohd. (nhd.) *sprung*, mnd. *sprunk* m. „sprong” (en verwante bett.). Ablautend met springen.

Sprook(je). Zie sproke.

Sprot znw., mnl. *sprot*. = mnd. *sprot* (> nhd. *sprotte* v.), ags. *sprott* (eng. *sprat*) m. „sprot”. Oorsprong onzeker. Bij spruiten? Uit het Germ. fr. *esprot* „sprot”.

Spruit znw., mnl. *sprūte* v. = mnd. *sprūt(e)*, eng. *sprout* „spruit, loot”. Bij **spruiten** ww., mnl. *sprūten* = mhd. *sprīzen* (nhd. *sprīessen*), os. (*ūt*)-*sprūtan*, ofri. *sprūta*, ags. **sprūtan* (de praesens-stam komt niet voor; eng. *to sprout*) „spruiten, uitspruiten”, noorw. dial. *sprūta* „spuiten”. Ablautende vormen bij I sport; verder mhd. *sprützen* (nhd. *spritzen*) „spuiten”, ags. *spryttan* „spruiten” (eng. *to sprit*), wsch. ook got. *sprauto* „vlug”. De bett. wijzen op verwantschap hoogerop met sprank. Germ. *sprūt*-, idg. *sp(h)rūd*- is dan als een verlenging van de basis *sp(h)erēu*-, *sp(h)rū*- (zie bij sproeien) te beschouwen. Eventueel kunnen ook kymr.

ſprwst „haast” (**sp(h)rūd*-*ti*-) en lit. *sprāusti* „dringen” van *sp(h)rūd*- komen; zie ook spriet. Van een verlengd (*s*)*p(h)rūd*- misschien russ. *prýsnut*, lett. *prauslāt* „spuiten”. — Ook spruit o. (uitschietend touw) bij spruiten. — **Spruitkool** znw., nog niet bij Kil.; wel *spruyt-ghe-was* „frutetum, fructetum”.

Spruw znw., dial. ook *sproe*, *sproewe*, *sprouw*, Kil. *srouwe*. = mnd. *sprūwe* v. „een soort gezwel” : grondvorm **sprū(w)ō(n)*-. De verhouding tot Kamp. *sprév*, Teuth. *sprey*, westf. *sprai* „spruw” is onzeker. We kunnen de eerste woordgroep bij idg. *sp(h)erēu*-, de tweede bij *sp(h)erēi*- (zie bij sproeien) brengen. Misschien ook is deze verklaring slechts voor één van beide juist en is de andere formatie secundair. De bet. kan uit „sprenkel-ziekte, spat-ziekte” verklaard worden.

Spugen. Zie spu w en.

Spuien ww., niet bij Kil., Voorgeboden van Gent 109 reeds *speyer* m. „sluiswachter”. Van Kil. *spuje*, *spije*, mnl. *spōy(e)* (*spey(e)*) v. (m.) „sluis, doorlaat”, nog over in den straatnaam het Spui. = mnd. *spoi(g)e* v. „het spatten, schuim, sluis”. We zullen wel van een grondvorm **spūjō(n)*- moeten uitgaan : dial. vormen met 't zelfde vocalisme als II lui wijzen op ū en niet ū. Bij spu w en met den ablautstrap germ. *spu*-. Minder wsch. van een germ. idg. basis *spu*-, een auslautvariant van *spō*-, waarvan dan spoelen kon komen. Kil. *spije* (vgl. nog spijgat, spiegat) naar dial. *spijen* = spu w en? Zie spuiten; let ook op de bett. der daar geciteerde woorden, die op samenhang met spu w en wijzen.

Spuut znw., Kil. *spuyle*, mnl. *spuote* v. „spuut”, in Maerlant-codices = „spat, vlek”. Van 't ww. **spuiten**, mnl. mnd. *spuiten*. Het vocalisme, ook in nnl. dial., stemt met dat van spuien overeen. Misschien moeten we spuiten van spuien afleiden, misschien echter vervorming onder invloed van spuien van een hiermee ablautend, met meng. *spūten*, eng. *to spout* „spuiten” (waarbij 't znw. meng. *spūte*, eng. *spout* „spuit”) overeenstemmend mnl. mnd. **spūten* aannemen. Vgl. mhd. *spūtzen*, *spūtzen*, on. *spūta* „spuwen”, die direct

met spuwen te combineeren zijn. Hierbij sluiten zich verder ndl. sputteren (nog niet bij Kil.), vla. *sputten* „spuiten”, nhd. dial. *spützen*, nnd. *spütten*, noorw. dial. *sputta*, *spytta* „spuwen” aan. Vgl. verder ndl. dial. (o.a. vla., beierl., ook oostfri.) *spéten*, *speiten* „spuiten, spatten” = ags. **spátan* (north. *spátende* „expuens”, praet. *speofl*, wsch. met in ’t mv. klankwettige vocaal: < **spepaitun*), *spétan* „spuwen, spuiten”: uit germ. **spaiwt(i)anan*? Vgl. echter ags. (angl.) *spittan* (eng. *to spit*) „spuwen”, met opvallend *i*-vocalisme. Zie ook nog bij speeksel.

Spul znw. o. Bijvorm, oorspr. dial., van spel.

Spurge (euphorbia), Kil. *spurgie*. Evenals eng. *spurge* „spurge” uit ofr. *espurge* (fr. *épurge*) „id.”. Dit wordt gew. van lat. *ex-purgāre* „reinigen, zuiveren” afgeleid.

Spurrie znw., Kil. *sporrie*, *speurie*, *spurrie*, mnl. *spōrie* (*ō*). Wsch. een verforming van de lat. benaming *spergula* of van een rom. vorm hiervan. Voor de u vgl. dan dial. *burrie* = berrie.

Sputteren. Zie spuiten.

Spuug znw. (de, het), nog niet bij Kil. Van spugen.

Spuwen ww., dial. ook *spouwen*, *spijen*, mnl. *spūwen*, *spouwen*, *spien*. Vgl. voor ’t vocalisme II brouwen, wouw. = ohd. os. *spūwan* (nhd. *speien*), ofri. *spāa*, ags. *spūwan* (eng. *to spew*), on. *spíjja*, got. *speiwan* „spuwen”. Het jongere spugen, nog niet bij Kil., is opgekomen onder invloed van de reeds mnl. vormen van ’t praeteritum en verl. deelw. *spooch*, *spōghen*, *ghespōghen*. Deze vormen zijn evenals *speech*, *spēghen*, *ghespēghen* misschien naar analogie van *tien*: *teech*, *ghetēghen*, *tien*: *tooch*, *ghetōghen* ontstaan: evenwel blijven ook bij deze verklaring moeilijkheden bestaan. Geenszins echter mogen we op grond van ndl. spugen en nhd. *spucken* „spugen” van een reeds oerwerm. basis *spūz*-uitgaan. Buiten het Germ. zijn lat. *spuo*, gr. πύω, πύτω „ik spuug”, obg. *pljujg*, *pljivati*, lit. *spiauju*, *spiauti* „spugen”, arm. *t’k’anem* „ik spuug”, *t’uk’* „speeksel”, oi. *sthivati* „hij spuugt” verwant. De grondvorm der basis is niet zeker vast

te stellen: misschien *pstjū-*, *pstejewā-* of *sptjū-*, *sptejewā-*. Zie nog spuien, spuiten, speeksel.

Sta. = stade.

Staaft znw., sedert Kil.: *stave*. Gevormd bij de casus obliqui en het mv. van staf (vgl. *speet*). De bett. van staf en staaft hebben zich gedifferentieerd. Eng. *stave* „duig” wellicht uit de.-noorw. *stave* „id.” (vgl. echter Kil. *stave* „id.”, dat bezwaarlijk uit ’t Skandin. komt), eveneens bij staf.

Staaft bnw. Door verlies van de intervocalische *d* uit stadig.

Staaft znw., mnl. *stāke* m.v. = mnd. *stāke* (> nhd. *staken*), ags. *staca* (eng. *stake*), ozw. *staki* m. „staaft”. Vgl. ofri. oostfri. *stak* „stijf, recht” en zie staken. Met germ. *e* hierbij on. *stjaki* m. (**stekan-*) „staaft”, ohd. *stēhho* m. „paal, knuppel”. Zie nog stek. Buiten ’t Germ. vgl. slov. *stožje*, *stežje* „stang, staaft”, lett. *stēga*, *stēgs* „id., stok, spies”, lit. *stāgaras*, *stegerijs* „dorre stengel”, met *t*-anlaut lat. *tignum* „boomstam, balk”, arm. *t’akn* „knuppel”. In hoeverre deze woorden van een basis (*s*)*teg-* „steken, puntig zijn” (zie steken) komen, in hoeverre van (*s*)*teg-* „vast, stevig zijn, steunen” (hoogerop misschien met *st(h)ā-* verwant; zie staan), is niet uit te maken. De balt.-slav. vormen met *g* (*ž*) kunnen ook idg. *gh* hebben en met stang verwant zijn. Met ’t oog op de ruime bet.-sfeer van steken en ags. *stician* („prikken” en „vastzitten”) moet de mogelijkheid erkend worden, dat de beide idg. bases *steg-* in den grond identisch zijn, evenzoo de twee bij stang besproken bases.

I **Staal** (van een dijk). Een oudere bet. vertoonen vla. *staal* „stengel”, door Kil. „vetus. Fland.” genoemd, mnl. *stāle*, *staal* m.v. „id., staaft in vischwater, steel”, nnl. dial. (Zaansch) *staal* „steel”; vgl. ook Kemp. *staal* „tronk, wortelblok van een dunnen afgezaagden boom”. = mnd. *stāle* „poot (van een kast e.dgl.), staal van een dijk, dijk”, ags. *stāla* m. „stengel” (eng. *stale*). Ablautend met steel. Hierbij nog noorw. dial. en eng. *stalk* „stengel”. Voor de bet. „staal van een dijk” vgl. voet = „onderste gedeelte van een voorwerp, van een berg enz.”.

II **Staal** (metaal) znw. o., mnl. *staal*

o. = ohd. *stahal*, *stál*, mhd. *stahel*, *stál* (*stachel*) m. o. (nhd. *stahl* m.), mnd. *stál* m., (ofri. *stélen* bnw. „stalen”), on. *stál* o. „staal”, germ. **staxla-*. Hiervan os. *stehli*, ags. *stæle* (eng. *steel*) o. „id.”. Germ. **staxla-* = opr. *stakla-* (in *panu-staclan* „vuurstaal”)? Dit is eer uit 't Germ. ontleend. Misschien van een idg. basis *stag-* resp. *steg-*, stof- „vast, stijf, stevig zijn”. waarvan ook *stag*, lit. *stókas* „paal”, av. *starra-* „sterk, vast”, umbr. *stakaz* „statutus” (misschien ook lat. *stagnum* „stilstaand water”?); zie bij staan. Een andere hypothese verbindt met staal ier. *tál* „bijl”; desnoods zijn beide etymologieën te combineeren.

III **Staal** (monster) znw., gew. o., mnl. *stael* o., Teuth. *stale*. = mnd. *stäl(e)* m. o. „staal, monster”. Gew. uit ofr. *estale* „maat, ijmaat” (fr. *étalon*) verklaard: de bet. levert geen bezwaar op, immers „monster” kan op „maatje, stukje van zekere grootte of gewicht” teruggaan. Dit fr. woord is wsch. van germ. oorsprong (van I staal?); evenzoo ofr. *estau* „maat (van land, van leder)”.

Staan ww., mnl. *staen*. = ohd. *stán* (ook *stén*, nhd. *stehen*), os. ofri. *stán*, de. *staa*, zw. *stā* „staan”. Met opvallende w.- en ngerm. *á*, die eer secundair is (naar gaan?) dan uit idg. *é* ontstaan, naast de idg. basis *st(h)á-* „staan”, waarvan o.a. ier. *tán* „ik ben”, lat. *stō*, *stāre* „staan”, gr. *ἵστημι* „ik stel”, obg. *stanā*, *stati* „gaan staan”, lit. *stóju*, *stóti* „id.”, oi. *lísthati* „hij staat”. **Staan** is in 't Germ. paradigmatisch verbonden met het verwante mnl. *standen*, ohd. *stantan*, os. *standan*, ofri. *stonda*, ags. *stondan* (eng. *to stand*), on. *standa*, got. *standan* „staan”, in het Ndl. nog over in 't praet. *stond* < mnl. *stont* = ohd. *stuont*, os. *stuond*. 't Oergerm. praet. was **stōð(a)*: mnl. *stoet*, ohd. *stuot*, os. ofri. ags. *stōd* (eng. *stood*), on. *stōð*, got. *stōþ*. Germ. *stanð-* was oorspr. de genasaleerde praesensstam bij den verbaalstam *stōð-*, idg. *st(h)á-t-* of *st(h)á-ðh-*, die aan genoemd praet. ten grondslag ligt. Zie nog *stand*, *stad*, *stade*, *stal*, *stam*, *stonde*, *gestadig*, *twist*, II *vorst*. Als de oorspr. bet. van idg. *st(h)á-* moeten wij „onbeweeglijk, recht, vast, stevig

zijn” aannemen; vgl. de woordgroepen van *staak*, II *staal*, *staar*, *staf*, *stamelen*, *stappen*, *steen*, *stouwen*, *stuursch*.

Staander znw. Zie *standaard*.

Staandevoets bijw. Kil. heeft *staendsvoets*, Despars *staensvoets*, een absoluten gen. (: mnl. *opten staenden voet*), geleerde formatie. Dat laatste geldt ook van uitdr. als staande de vergadering, waarin staande in een voorz. overgaat: zie *gedurende*.

Staar znw., nog niet bij Kil. Of uit nhd. *star* m. „staar”, dat als uit *starblind* geabstraheerd wordt beschouwd, of in 't Ndl. gevormd bij de casus obliqui van mnl. **star* „starheid van 't oog”, alleen bekend in de uitdr. *te stāre staen* „strak, onbeweeglijk zijn” (van de oogen, bijv. bij een doode) = mnd. *star* o. „staar, starheid van 't oog”. 't Zelfde woord in de samenst. mnl. *staerblind* (*d*; nnl. *staarblind*), ohd. *staraþlint* (nhd. *starblind*), mnd. *stārþlint*, ofri. *starubþind*, *stareþblind*, ags. *stareþblind*, *stær(e)þblind* „staarblind, geheel blind” (eng. vervormd tot *stark blind*). Hierbij het ww. *staren*, mnl. *stāren*, ohd. *starén*, mnd. *stāren*, ags. *starian* (eng. *to stare*), on. *stara* „staren”. Het bnw. *star*, Kil. *sterre*, *starre* („vetus”), nhd. *starr* „strak” is blijkbaar bij Kil. *starren*, *sterren*, mhd. mnd. *starren* „star kijken, staren” gevormd, dat zelf ook wel eerst een secundaire vorm naast *staren* zal wezen. Met ablaut ohd. *storrén* „stijf zijn of worden”, got. *and-staurran* „bedreigen, morren tegen”. De bet. maakt verwantschap met gr. *σιγρός* „stijf, hard” en hoogerop met de idg. basis *st(h)á-* (zie *staan*) wsch. Germ. **stara-* zou ook = oi. *sthírā-* „vast, strak, hard” kunnen zijn; dit is met 't idg. nominaalformans *-ro-* direct van de basis *st(h)á-*, *st(h)ə-* gevormd. Ook os. *stóri*, ofri. ags. *stór*, on. *stórr* „groot”, oier. *sār* „iets van belang”, nier. *sār-*, *tār-* versterkend prefix, obg. *starŭ* „oud”, lit. *stóras* „dik” hooren hierbij (voor de bet. vgl. ndl. *stevig* en oi. *sthírā-* bij *stuursch*). Zie nog *sterven*, *sterk*, I, II *streng*, *strijden*, *stroef*, *stropelen*.

Staart znw., mnl. *ste(e)rt*, *sta(e)rt* m.

Dial. nml. komen vormen met korten en met gerekten klinker voor. = mhd. *stērz* (nhd. *stērz*), mnd. *stērt*, *start*, ofri. *stērt*, *stirt*, ags. *steort* (eng. *start*), on. *stērtr* m. „staart”. Hierbij mhd. *starzen*, *sterzen* „stijf naar boven richten”, on. *sterta* „stijf strekken”, *stirtla* „oprichten”, met schwundstufe mhd. *stürzel* m. „stronk, stomp”. Deze basis germ. *stert-*, idg. *st(h)erd-* sluit zich evenals idg. *st(h)erdh-* (waarvan on. *stirðr* „stijf, hard”, *storð* v. „groene stengel”, gr. *στόφθυξ* „punt”, *στόφθη* τὸ ὄξυ τοῦ δόρατος, καὶ ἐπιδορατῆς. Hes.) bij *st(h)er-* (zie *staar*) aan. Een anlautvariant *ler-d-*, die men voor noorw. *tort*, *turt* „sonchus alpinus”, gr. *τόφθλον* „een soort plant” wel aanneemt, wordt door deze woorden allermint bewezen. Vgl. eer met *t*-anlaut lit. *tursas* „achterste”, ier. *tarr* „achterste deel, staart”, waarvoor men idg. *rts* (event. uit *rd-s*) aannemen kan en noorw. dial. *tart* „staartbeen”. Zie nog *storten*.

Staat znw., nml. *staet* m. v. „toestand, levenswijze, positie, ambt, aanzien, staatsie”, later-nml. in 't mv. ook al = „stenden”. Uit lat. *status* resp. ofr. *estat* (fr. *état*). Ook in 't Mhd. (Nhd.) Mnd. Eng. ontleend. De bett. „respublica” (16.eeuw) en in 't mv. „vergadering van volksvertegenwoordigers” (vla. 1385, noordnd. 1428) zijn van fr. *état*, ofr. *estat* overgenomen. Deze bett. ook in andere talen; in 't Du. uit 't Ndl. geïmporteerd. — **Staatkunde** znw., nog niet bij Kil.

Staatsie znw. In de tegenw. bet. nog niet bij Kil. Deze bet. nam het woord wsch. over van staat, waarmee het taalgevoel het associeerde. Kil. *staedsie*, *stagie*, nml. *staedse*, *stāge* v. (m.) beteekent „getimmerte, podium, verdieping” (nog zuidnd.); 't komt evenals eng. *stage* „tooneel” van ofr. *estage* (fr. *étage*; < lat. **staticum*). 't Is niet noodig of gewenscht staatsie „praal” voor een ander woord te houden en het uit mlat. *statio* „processie-station, plechtigheid bij een processie” af te leiden.

Stad, *stede* znw., nml. *stat* (d), *stēde* v. „plaats, stad”. De nomin. acc. *stat* is niet klankwettig, maar naar analogie van de talrijke langsilbige *i*-stammen

opgekomen, waar de *i* in den nomin. acc. enk. afgevallen was. = onfr. **stat* of **stede* (dat. enk. *stede*), ohd. *stat* (nhd. *stadt*, *statt*, *stättē*), os. *stedi*, ofri. *stede*, *stidi*, *sted* (ook met *th*) v., ags. *stede* (eng. *stead*), on. *staðr*, got. *stabs* (d) m. „plaats”. De bet. „stad” ontwikkelt zich in den loop der middeleeuwen: 't oudere woord voor „stad” was bur g. Ags. *stede*, on. *staðr* vertoonen ook de alleroudste bet. van het woord: „het staan, het blijven staan”: germ. **staði-*, idg. **st(h)ə-ti-* is nomen actionis bij den wortel *st(h)ā-* (zie *staan*), = lat. **stati-* (*statim* acc., als bijw. „dadelijk; verder de afl. *statio* „het staan, (stand-) plaats”), gr. *στάσις* „id., opstand”, oi. *sthíti-* „staan, stand”.

Stade, *sta* (in te *sta*(de) komen), nml. *stāde* v. „geschikte gelegenheid, goede toestand, hulp”. = ohd. *stata* (nhd. in *zustatten*, *vonstatten* en 't reeds ohd. denominatieve ww. *gestatten*), mnd. *stāde* v. „id.”, met oudere bet. in os. *mark-stada* v. „marktplaats”. Sluit zich formeel aan bij on. *staðr* „tot staan geneigd” < idg. **st(h)ə-tó-*, het verl. deelw. van *st(h)ā-* (zie *staan*) = lat. *status*, gr. *στατός*, oi. *sthítú-* „gesteld, staand”; vgl. nog ier. *fossad* „vast” (van *sthá-* met **upo-* samen-gesteld).

Stadhouder, *stedehouder* znw. Reeds mrl. mhd. (in beide talen sedert begin 15.eeuw) Teuth. mnd. 't Eerste lid is stad met de bet. „plaats”. Een geleerde formatie: vert. van mlat. *locum tenens* of fr. *lieutenant*. — **Stadhuis** znw. o. Reeds laat-nml. (*stede-huys* o.) mnd. in de tegenw. bet.

Stadig bnw. Behalve in den gecontraheerden vorm *staag* verouderd. Zie *gestadig*.

Staf znw., nml. *staf* (v) m. = ohd. (nhd.) *stab*, mnd. *staf*, ofri. *stef*, ags. *stæf* (eng. *staff*), on. *stafr* m. „staf, stok, stut”, in 't Ags. en On. ook „letter”, evenzoo os. *stað* — zie bij boek —; het Got. kent het mv. (dat. *stabim*) als vertaling van gr. τὰ στοιχεία „de elementen”. Nog eenige germ. verwanten zijn bij *stijf* genoemd. Wsch. met idg. *bh* en met lit. *stābas* „afgodsbeeld”, *stēbas* „stok, steunzuil”, opr.

stabis „steen” verwant (zie echter *stapel*), verder met lit. *stambas* „stronk” (zie echter I, II *stomp*), *stembrj̃s* „stengel”, gr. *ἀστειφίς* „vast” (*ἀ-* < **sm-*), oi. *stabhñāti* „hij steunt”, *stambha-* „zuil, post”, av. *stavra-* „vast” : idg. basis *st(h)e(m)bh-* „stevig zijn, steunen”, hoogerop met *st(h)ā-* (zie *staan*) verwant. Minder wsch. is de directe combinatie van *staf* met oi. *sthápayati* „hij stelt” enz. (zie *stappen*), met idg. *p*. Zie nog *staven*.

Stag znw. (het, de), nog niet bij Kil, wel bij Winschooten, Seeman, 1681 (: Antw. Waasch *steg* v.) = mnd. *stach*, ags. *stæg* (eng. *stay*), on. *slag* o. „stag”. Oorspr. bet. : „het strakke, stijf-gespannene”; evenals noorw. *stagle* „paal”, on. *stagl* o. „rad voor executies” met II *staal* verwant. Uit 't Germ. fr. *étai* „stag”.

Staken ww. In de bet. „ophouden met” sedert de 16. eeuw; ook ndd. Deze bet. gaat terug op „staken zelden, met staken afzetten”, die bij mnl. mnd. *stāken* voorkomt. [Mnl. *stāken* is gewoner in de bet. „vaststellen” e.dgl.] Voor de bet. vgl. ndl. een *stokje* voor iets steken, gron. *st' r' n stikje bi' steken* „er mee ophouden of doen ophouden”. Mnl. mnd. *stāken* komt van *stāak*; evenzoo misschien oudnld. *stēcken* „steken” (Leeuwarden, ± 1530), Kil. *stecken* „figere, pangere, claudere ligneis clavis”, onfr. ohld. (nhd.) *stecken* „figere”, got. **stakjan* „id.” (waarvan *hlepra-stakeins* v. „loofhuttenfeest”), die echter veeleer als een causativum bij *steken* moeten worden opgevat. On. *staka* „stooten tegen, struikelen”, noorw. dial. *staka* „stijf lopen, strompelen” sluiten zich bij **staka-* „stijf” aan (zie *stāak*).

Staketsel znw. o., reeds vroeg-nld. (later-mnl.?). Van later-mnl. *staket* (*te*) o. (v.?), een ook in den Teuth., nhd. en mnd. voorkomend woord, op ofr. *estakete*, dial. vorm naast *estachete*, teruggaand. Van germ. oorsprong (*stāak*). 't Vla. heeft *stakij* (*sel*) o., in de 16. eeuw al *stakijts* o.

Stakker, stakkerd znw., nog niet bij Kil. Een ook ndd. fri. woord van skandin. oorsprong : de. *stakkel*, ouder

stakkarl, zw. *stäckare*, noorw. *stakkar* = on. *staf-karl* m. „zwerfende bedelaar”, letterlijk „staf-kerel”.

Stal znw., mnl. *stal* (*ll*) m.o. „het staan, stelling, standplaats, stalletje, stal, poot van een voorwerp”. = ohd. *stal* (*ll*, nhd. *stall*) m. „plaats, stal”, mnd. *stal* m. (o.) „stal”, ofri. *stal* (*ll*), ags. *steall* m. „het staan, stand, plaats, stal” (eng. *stall*), on. *staltr* m. „steltage, altaar, krib, stal”. Hierbij ofri. *stalle* „vast”. *Stal* wordt wsch. terecht uit **staðla-* verklaard; dit gaat wsch. op idg. **st(h)ə-dhlo-* terug, waaruit ook lat. *stabulum* „verblijfplaats, stal”. Bij *staan*. Mogelijk is ook een grondvorm *st(h)ə-tlō-*, — naast *st(h)ə-tlo-*, waarvan mnl. *stādel* m. „fundament van een dijk”, ohd. *stadal* m. „het staan, schuur”, *stedil* m. „fundament”, os. *stathal* m. „stand”, ofri. *stathul* (in *ðák-stathul* m. „fundament van den dijk”), ags. *stēl* o. „plaats”, *staðol* m. „plaats, fundament”, on. *stál* o. „korenstapel”, *stōðull* m. „plaats voor het melken”; de geciteerde vormen veronderstellen deels (secundaire?) germ. grondvormen **stapula-*, *-ila-*. Een afl. van idg. **st(h)ə-tlo-* is ook lit. *stāklės* „weefstoel”. Het is minder wsch., dat *stal ll* uit *lu* heeft en met oi. *sthali-*, *sthála-* „bodem, hoogte, terrein” verwant is (zie *steel*). Uit 't Germ. fr. *étal*, *étav* „vleeschbank” (waarbij *étaler* „uitstallen”). Zie *stellen*. — **Stallen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd.

Stalen ww. In de bet. „harden” van II *staal*; reeds mnl. mhd. mnd. In de bet. „van merktekens voorzien” van III *staal*; reeds later-mnl. en mnd.

Stalles znw. mv. Nnl. uit fr. *stalles*; dit uit 't Germ. (*stal*).

Stam znw., mnl. *stam* (*mm*) m. = ohd. mnd. *stam* (*mm*; nhd. *stamm*) m. „stam”. Met *mm* uit *mn* (vgl. *stem*) blijkt ags. *stemn*, *stefn* m. „stam” (eng. *stem*). Uit idg. **st(h)ə-mno-*, **st(h)ə-mnū-*; bij *staan*. Vgl. vooral ier. *tamun* „stam” (met andere ontwikkeling van oerkelt. *st-* ier. *samaigim* „ik plaats”, kymr. *sefyll* „staan”), verder met ablaut in wortel en suffix got. *stoma* m. „stof”, lat. *stāmen*, gr. *στῆμων*

„schering aan het weefgetouw”, lit. *stomũ* „gestalte”, oi. *sthāman-* „standplaats”; verder nog russ. *stamík* „recht-opstaand voorwerp”. Zie nog *stēven*.

Stamelen ww., mnl. *stāmelēn*, *stāmerēn*. = ohd. *stamalōn* (naast *stammalōn*, nhd. *stammelēn*), os. *stamarōn*, ags. *stomerian* (eng. *to stammer*) „stamelen”. Van ohd. *stamal*, os. **stamar* (mnd. *stāmer*), ags. *stomor* „stamelend”. Dit komt van germ. **stama-*, ohd. *stam*, on. *stamr* „id.”, waarnaast **stamma-*, ohd. *stam* (*mm*), ags. *stomm*, on. *stammr*, got. *stamms* „id.”. Van **stama-* 't ww. ohd. *stamēn* (naast *stammēn*), on. *stama* „stamelen”. De bet. „stamelend” gaat wsch. op „stokkend, steken blijvend” terug: dan is hoogerop de idg. basis *st(h)á-* (zie *staan*) verwant. Dit 't Germ. nog hierbij mhd. *stēmen* „be-teugelen”, ohd. *ki-stem(m)en* „id.” (nhd. *stemmen*), *ge-stēmo dir* „animaequior esto, iam cessa clamare”, mnl. *stemmen* „stelpen, doen bedaren”, mnd. *stemmen* „dringen, stijf, vast maken”, eng. *to stem* „stuiten, tegengaan”, on. *stemma* „id.”, ndl. *stommelen* (volgens Kil. „Flandr. j. *spertelen*”), mnl. *stom-melen* „duwen”, oostfri. *stummelen*, eng. *to stumble* „stropelen, struikelen”, on. *stumra*, noorw. dial. *stamra* „id.” (formeel = os. *stamarōn*), verder *stom*, onstuimig. Deze heele woordgroep komt volgens een andere opvatting met lit. *stūmti* „stooten, schuiven”, lett. *stūstīt* „stooten”, refl. „stolteren” (hierbij gr. *σῶνῆ* „windstoot” e.a. gr. woorden met *σῶ-*?) van een basis voor „stooten”.

Stamet (een wollen stof) znw. o., sedert Kil. Uit ofr. *estamel*, een afl. van lat. *stāmen* „schering, draad”. Hierbij sluit zich ook ofr. *estamine* (fr. *étamine*), *estamin* „een dun weefsel” aan, waaruit ndl. **stamijn**, reeds mnl., met den jongeren vorm Kil. *stramijn*, nnl. *stramien*; ook elders ontleend.

Stammen ww. Nog niet bij Kil., wel al mhd. Bij ons wsch. uit 't Du. Laat-mnl. wel *stammen* „een stam vormen”.

Stampen ww., mnl. *stampen*. = ohd. *stam(p)fōn* (nhd. *stampfen*), mnd. *stampen*, eng. *to stamp*, on. *stappā* „stampen, stooten”. Evenals mnl. oudnnl. *stempēn*

(volgens Kil. „Fris.”), mhd. *stempfen*, mnd. *stempēn*, ags. *stempān* „id.” van germ. **stampa-*, Kil. „*stamp. j. slag-hout. Telum ruidum*”, ohd. *stampf*, os. *stamp* m. „stamper”. Hierbij nog *stempel* en met ablaut I, II *stomp*. Deze woordgroep kan met gr. *στῆμψω* „ik stamp” (zie verder bij I, II *stomp*) van een idg. basis *stemb-* komen, verlengd uit *stem-*, waarvan lit. *stūmti* „stooten” (zie bij *stamelen*). Anderzijds echter zijn de bij *stappen* besproken woordfamilies niet geheel van *stampen* te scheiden; maar de onderlinge betrekkingen zijn niet zeker vast te stellen. Uit 't Germ. slav. woorden als čech. *stoupa* „stamp-werktuig” en de rom. woordgroep van fr. *estampe* „stempel”. — **Stampvoeten** ww., nog niet bij Kil. (wel *stampen met voeten* „trappen, beleedigen”). Een samenst. als *reikhalzen*, *schuimbekken*.

Stand znw., mnl. *stant* (*d*) m. = mhd. mnd. *stant* (*d*; nhd. *stand*; ohd. reeds in samenst.), ags. *stond* (eng. *stand*) m. „het staan” (en verwante bett.). Van mnl. *standen* enz.: zie *staan*.

Standaard, standerd znw., mnl. *standaert*, *-art* (*d*) m. „stander, vaandel”. Evenals mhd. *stanthart*, *standert* m. (nhd. *standarte* v.), mnd. *stanthart*, *stander* m., *standerde* (v.?), eng. *standard* „id.” uit ofr. *estandard* (fr. *étandard*) „id.” (van lat. *ex-tendere* „uit-spannen”). In de germ. talen trad 't woord met den verbaalstam *stand-* (zie *staan*) in associatie. De bett. „muntstandaard, ijkmaat”, nog niet bij Kil., zijn in 't Eng. opgekomen en vandaar in 't Ndl. overgegaan. De vorm *stander* (reeds mnl. mnd.) is door een bij dezen uitgang zeer gewone suffixsubstitutie ontstaan. Hieruit *staander* onder invloed van *staan*. In sommige bett. komt *stander* nog voor („spil tot steun, kapstok”): voor 't taalgevoel behoort 't bij *stand*.

Standbeeld znw. o., nog niet bij Kil.

Standelkruid znw. o., sedert Kil. In gelijke bet. mnd. *standel-wort* v., mhd. *standel-wurt* (*stant-*, *stend(ēl)-wurt*) v. *Standel-* van den verbaalstam *stand-*

(zie staan); voor *-el-* vgl. bij schrikkeljaar.

Stander znw. Zie standaard. In de bet. „kuip” (niet bij Kil., wel mnl. (Haarlem)) = laat-ohd. *stanter*, mnd. *stander* naast mnl. (nog dial.) *stande*, ohd. *stanta*, *standu*, mnd. *stande* v. „kuip”. Bij mnl. *standen* enz. (zie staan).

Standje znw. o., eerst laat-nnl. Demin. van stand : oorspr. = „het blijven staan, troep menschen die blijven staan, oloop”.

Standvastig bnw., sedert Kil. (vroeger in de 16.eeuw al overijs. = „van kracht blijvend”). Naast ouder *stantvast* (16.eeuw, 1426 al als familienaam) = mnd. *stantvast* „standvastig” opgekomen onder invloed van Kil. *standaftigh*, *standachtigh* (reeds mnl.) „id.” = mnd. *stant(h)aftich*, *-achtich* „id.”; ’t Mhd. kent *stanthaft* (nhd. *standhaft*) „id.”.

Stang znw., mnl. *stanghe* v. = ohd. os. *stanga* (nhd. *stange*), on. *stong* (gen. en mv. *stengr*) v. „staak, stang, stok”, germ. **stanzō-* (-u-?). Hiernaast **stanzī-*, ags. *steng* m. „id.” (eng. *stang* uit het Noorsch) en **stanzīō(n)-*, ndl. *steng*, Kil. mnl. *stenghe*. Hierbij nog *stengel* (niet uit ’t Mnl. bekend), ohd. *stengil* (nhd. *stengel*), os. *stengil* m. „stengel, staak”. De bett. herinneren aan de woordgroep van staak en daarom zouden we geneigd zijn naast idg. *steg-* „stijf, vast zijn” een synonieme basis *ste(ø)gh-* aan te nemen, waarvan eventueel ook gr. *στόχος* „wat opgericht is, opgesteld doel” en de bij staak genoemde balt.-slav. woorden zouden kunnen komen, verder lit. *stingstu*, *stingti* „stollen”, *stangùs* „weerspanning”, lett. *stingrs* „stijf, stram”. Maar met ’t oog op ags. *stingan* (eng. *to sting*), on. *stingu* „steken”, got. *us-stagg* (lees *us-stigg*?) „steek uit” kunnen we ook van een basis *ste(ø)gh-* (of *ste(ū)gh-*) „puntig, stekelig zijn” uitgaan; dan kan gr. *στᾶνς* ($\alpha < \varphi$) „aar, stengel” verwant wezen. Ook van deze basis zouden gr. *στόχος* en een deel der bij staak genoemde woorden kunnen komen. Zie nog steken, maar vooral staak.

Stank znw., mnl. *stanc* m. = ohd. (nhd.) os. *stank*, ags. *stenc* (eng. *stench*)

m. „stank, reuk”, stam **stanzī-*. Bij stinken.

Stap znw., mnl. *stap* (*pp*) m., als voorwerpsnaam ook *stappe* m.v. = ohd. *stapf* m. naast *stapfo* m. (nhd. *stapfe* v.), mnd. *stappe* (m.?), ags. *stæppa* m. „stap”. Bij stappen.

Stapel znw., mnl. *stāpel* m. „stut, zuil, staak, fundament, stapel”. = ohd. *staffal*, waarnaast *stapfal* m. „onderstel, fundament”, os. *stapal* m. „stapel”, mnd. *stāpel* m. „zuil, paal, kerktoren, kaars, onderstel, blok, aanbeeld, getimmerte, stapel, stapelplaats”, ofri. *stapul*, *-el* m. „fundament, blok, kroon van een tand, aanbeeld”, ags. *stapol* m. „zuil, post, verhevenheid”, on. *stoppull* m. „zuil, post, kerktoren”. De oorspr. bet. was wsch. „steunsel”, dan „zuil” en „verhevenheid” waarop iets rust, verhevenheid, stapel”. Wsch. hoogerop met de woordgroep van staf verwant : idg. *ste-b-*, *sto-b-* naast *ste-bh-*, *sto-bh-*; de bij staf genoemde balt. woorden kunnen evengoed idg. *b* als *bh* hebben. Aan stapel herinnert formantisch russ. *steblo* „stengel” (alg.-slav.; obg. de afl. *stibljje* „*стѣблия*”); hiervoor wordt echter ook idg. *i* aangenomen. Ohd. *stapfal*, *staffal* m., *-ala* v. „schrede” (nhd. *staffel* v., dial. m. „stap, sport”; in de bet. „stapelplaats” bij de hoven besproken woordgroep), Kil. *stap(p)el* „gradus”, ags. *stō-stapla* „voetsporen” behooren bij stappen. Uit ’t Germ. ofr. *estaple* (fr. *étape*) „stapelplaats”. — **Stapelen** ww. In de tegenw. bet. reeds bij Kil. en mnd.; in den Teuth. *verstapelen*.

Stapelgek, **-zot** bnww., sedert de 17. eeuw. Ook ndd. dial. Of naar stapelhoog, waaruit men een versterkend voorvoegsel stapel- abstraheerde, of samengesteld met Kil. *stapel* („velus. Sax. Sicamb. Holl. Fris.”) „krekel”. De laatste verklaring is al in de 17. eeuw gegeven en vindt steun in Kil. *pepelsot* (: *pepel* „vlinder”) e.a.dgl. samenstt. Dit *stapel* en ags. *stapa* m. „sprinkhaan” zullen wel bij stappen hooren.

Stappen ww., mnl. *stappen* (praet. *stiep* voor **stoep*; ook al zwak). = os. **steppian*, **stapan* (praet. *stōp*), mnd. *stappen*, ofri. *steppa*, *stapa*, ags. *stæppan* (eng. *to step*) „stappen”. Blijkbaar was de oerwgerm. vorm **stapjan*; stap-

pen kan ontstaan zijn onder invloed van 't znw. *stap*, dat op een vóór-germ. **stobon-*, **stobn-* wijst. Hiervan ook ohd. *stapfón* „stappen”. Vgl. verder ofri. *stepe* v., ags. *stepe* m. „stap”, on. *stapi* m. „hooge, steile rots”, en stoep. Misschien hoort *stappen* en *wgerm.* **stapjan* met de oorspr. bet. „zwaar gaan, zwaar drukken, steunen op den bodem” bij *stapel*. Vgl. dan vooral lett. *stibát, -út* „moeilijk loopen”, lit. *stabýti* „tegenhouden”. Ook *stampen* en gr. *στέμνω* „ik stamp” zouden met nasaleering hierbij kunnen hooren. De bet. van *stappen* enz. herinnert aan die van obg. *stopa* „voetstap”, *stepenǐ* „trap”, lit. *stapýlis* „blijven staan”, die een met *steb-* verwante basis *step-* veronderstellen; 't laatstgenoemde woord kan ook van een uit idg. *st(h)á-* (zie *staan*) verlengd *st(h)á-p-*, *st(h)á-p-* komen evenals oi. *sthápayati* „hij stelt”. Ook *step-* en *steb-* zullen hoogerop hiermee verwant zijn. — **Stapvoets** bijw., nog niet bij Kil.

I **Star** znw. Zie *ster*.

II **Star** bnw. Zie *staar*. Hierbij **staroogen** ww., laat-mnl. *stairógen*. — **Staren**. Zie *staar*.

Statelijk, statig bnww., het tweede sedert Kil., het eerste reeds mnl., ook in den Teuth., mnd. (> nhd. *stattlich*) en eng. (*stately*). Van *staat* met de bet. „staatsie”; ohd. (Notker) *statelicho* „op gepaste wijze” is wsch. een ander woord.

Station znw. o., nog niet bij Kil. < fr. *station* (< lat. *statio*). Ook elders ontleend. Met gewijzigden uitgang zuidndl. *statie*. Direct uit 't Lat. mnl. *stacie* „standplaats, garnizoen, processie” (: Leken-spieghel *statioen*), vooral als Katholiek woord nog in verschill. bett. bekend, mnd. *stacie* v. „plaats waar halt gemaakt wordt, speciaal bij een processie”.

Statuut znw. o., mnl. *statuut* o. v. m. Uit lat. *statútum*. Ook elders ontleend.

Staven ww. Zeer verbreid in de bet. „(een eed) formuleeren, voorzeggen, afnemen”: zoo mnl. mnd. *stāven*, mhd. *staben*, ofri. *stavia*, ags. *stafian*, on. *stafa*. De bet. „vaststellen, bepalen” komt bij Kil. („vetus”; mnl. eens = „inrichten, instellen”), ohd. (*stabén*) en on.

voor. Een afl. van *staf*, wsch. in de bet. „letter”, tenzij we verband moeten aannemen met een oud-germ. plechtigheid, waarbij een stokje, een „stat” in de hand werd gehouden. Vgl. nog ohd. *eidstab*, os. *éthstaf*, ofri. *stef*, ags. *ǣðstæf*, on. *eiðstafa* m. „eed”. Ofschoon nnl. *staven* als een afl. van *staf* = „steunsel, stut” of van een dial. (uit 't Oostfri. bekend) bnw. *staf* „stijf” desnoods te verklaren is, moeten wij eer aannemen, dat een *eed staven* met verandering van vorm en bet. is geworden tot met een *eed staven*. Ook *staven* „beedigen” (reeds mnd.) is uit die uitdrukking te verklaren.

Stearine znw. Internationaal woord, van gr. *στέαρ* „talk” gevormd.

Stede, stee. Zie *stad*. — **Stedehouder**. Zie *stadhouder*. — **Stedelijk** bnw.: Kil. *stadlick*, mnl. *statlick* „plaatselijk”. — **Steedsch, stadsch** bnw.: Kil. *stedsch, stadsch*.

Steeds bijw., Kil. *steds* (ook bnw. „assiduu, continuus”), als bijw. al later-mnl. en Teuth. Uit hd. *stets* < mhd. *stætes* = mnd. *stédes*, Kil. *staeds*, mnl. *staets* „gestadig, aldoor, steeds”. Bijwoordelijke gen. van mnl. *stáde* enz. (zie *gestadig*).

I **Steeg** znw., Kil. *steghe*, synoniem van *stijghe*, beide „Sax. Fris. Holl. Sicamb.” genoemd, met de bet. „steeg, voetpad”, mnl. *stēghe* v. „id., weg”. = ohd. *stēga*, mnd. *stēge* v. „trap”, germ. **stijō(n)*. Hiernaast **stija-*, ndl. *steg*, Teuth. *stech* „vonder” = ohd. *stēg* (nhd. *steg*) m. „vonder”, mnd. *stēch* o. „id., voetpad”, on. *stigr* m. „voetpad, pad”. Met Kil. *stijghe* vgl. ohd. *stīg* (nhd. *steig*) m., *stīga* v. „pad, voetpad”, mnd. *stīch*, on. *stīgr* m., ags. *stīg* v. „id.”. Met ai got. *staiga* v. „weg, pad”, ohd. *steiga* v. „stijgende weg”. Met opvallend vocalisme (*é*² < *ei* ?) ohd. *stiega* (nhd. *stiege*) v. „stijging, trap”. Alle bij *stijgen*. Vgl. vooral obg. *stī(d)za*, lett. *stiga* „pad” (= ndl. *steeg*), gr. *στῆχος* „rij, gelid” (= ndl. *steg*), met oi (= germ. *ai*) gr. *σείχος* „rij, lijn”, alb. *stek* „doorgang, ingang”.

II **Steeg** (koppig, wfri. = „stijf”), Kil. *steegh*, *stedigh*, mnl. *stedlich* (*gh*) „standvastig, vast, koppig”. = ohd. *stetig*

„vast” (nhd. *stätig*, *stätisch* „halsstarrig”), Teuth. mnd. *stēdich* „koppig” (vooral van paarden), on. *stōðugr* „vast, bestendig”. Van stad in de oudere bet. „plaats” of „het staan”. Evenzoo is eng. *steadily* „bestendig, standvastig” gevormd.

III **Steeg** (steil). Zie steil.

Steek znw., mnl. *stēke* m. v. = ohd. *stih* (*hh*, nhd. *stich*) m. „steek”, os. *stiki* m. „id., punt”, ofri. *stek*, *stcke*, ags. *stice* (eng. *stitch*) m. „steek”, got. *stiks* m. „punt”, germ. **stiki-*. Bij steken. — Steek „driekante hoed”, nog niet bij Kil., is wsch. ’t zelfde woord. Evenzoo steek in geen steek, in den steek laten, steek houden.

Steel znw., mnl. *stēle* m. = ags. *stēla*, *steola* m. „steel, stengel”, germ. **stelan-*. Hiernaast *stelu-*, noorw. dial. *stjöl* „stengel”, on. *stjölur* m. „staart”. Hierbij nog ozw. *stielke*, noorw. dial. *stjelk*, *stelk* „stengel”. Met ablaut I staal en Teuth. *stoll*, ohd. os. *stollo* m. „onderstel, stul” (nhd. *stolle*, *-en*) met *ll* uit *lu* (minder wsch. met *ll* uit *ʒl* bij po. *szczudło* „houten been” gebracht). Van een idg. basis *st(h)el-*, *st(h)ol-* „staan, vaststaan, steunen”, waarvan buiten ’t Germ. gr. *στειλός*; „steel”, *στειλλω* „ik maak klaar”, opr. *stallit* „staan”, arm. *stetem* „ik plaats”, oi. *sthálati* „hij staat” (Dhātupāṭha), *sthála-*, *sthalá-* „verhevenheid, bodem”, misschien ook lat. *stolo* „uitlooper uit den wortel van planten”, *stolo* „dwaas” (*„blok” of *„staak”?): zie echter stelen. De basis *st(h)el-* is met *st(h)á-* (zie staan) verwant. Zie nog stoel, stal, stil, stelt, stollen, en ook stonde. Ohd. os. *stīl* (nhd. *stiel*) m. „steel” is bezwaarlijk met steel, I staal verwant; eer is ’t uit lat. *stilus* „id.” ontleend. [On. *stīlkr* m. „stengel” zou dan een jonger skand. woord zijn, in verband met noorw. dial. *stalk*, *stelk* „id.” te beschouwen. Zie nog I stijl.]

Steels(ge)wijze bijw., sedert ’t laat-Mnl. Bij stelen. Voor de bet. vgl. ver-stolen.

Steen znw., mnl. *steen* m. = onfr. ohd. (nhd.) *stein*, os. ofri. *stēn*, ags. *stān* (eng. *stone*), on. *steinn*, got. *stains* m. „steen”. Verwant met obg. *stēna* „wand”, wsch. verder met gr. *στῆνα*, *στῆνον* „steentje”. Onzeker is de afl. van de

basis *sté-*, *stējá-* „stijf, hard worden”, waarvan mnl. (nog vla.) mnd. *stāde*, ofri. *stāth*, ags. *stēð* „stijf, hard, sterk” (zie nog I stijl), oi. *stjāyate* „hij stolt, wordt hard”, lat. *stēria* „bevroren druppel”, gr. *στείρα* „talk”, lit. *styrstū* „ik word stijf” komen en waarvan men ook nog allerlei andere woorden afleidt. Hoogerop is deze basis met *st(h)á-* (zie staan) verwant. Zie nog stijf. — Steen- in steenrijk e.dgl. is een uit samenstt. als steen-hard geabstraheerd versterkend prefix. Evenzoo in andere talen, bijv. on. *stein-blindr*. Vgl. stok-. — **Steenbreek** znw., reeds mnl. = ohd. *steinbrēhha* v. (nhd. *steinbrech* m.), os. *stēnbrīka* v. (> de. *stenbræk*, zw. *stenbrücka*), eng. *stone-break*. Vert. van lat. *saxifraga*. De plant heet zoo als middel tegen ’t graveel. — **Steenig** bnw. Reeds mnl. mnd. (*stēnich*), ohd. (*steinag*), ags. (*stēnig*, *stūnig*), got. (*stainahs*). — **Steenigen** ww., reeds bij Kil. en in den Teuth. Ook mhd. (nhd.) *stēnigen*. Voor ’t oudere mnl. mnd. *stēnen*, *steinen*, mhd. *steinen* (ohd. *steinōn*; ags. *stēnan*, got. *stainjan*) „steenigen” in de plaats gekomen.

Steg. Zie steeg.

Stegel (stijgbeugel). = Kil. *steghel* „fulcrum” (: mnl. *stēghel(e)* v. „gang, pad, steeg”), ohd. os. *stīgilla*, mnd. *stēgele*, ags. *stīgol* (eng. *stipe*) v. „trapje, stapje om over een heining te komen”. Bij stijgen. Een ouder woord voor „stijgbeugel” is mnl. *stēghe-reep* (tot mnl. nnl. *stegelreep* vervormd), ohd. *stēgareif* (nhd. *stēgreif*), os. *stīgerēp*, ags. *stīgrāp* (eng. *stirrup*) m., on. *stīgreip* o. Voor ’t tweede lid zie reep. ’t Woord stijgbeugel komt sedert Kil. voor, die ’t „Sax. Sicamb.” noemt; ’t is nog niet mhd. of mnd.

Steiger znw., mnl. *steigher*, *stēgher* m. (o. v.) „trap, ladder, steiger”, nog vla. *steeger* „trap, ladder”. = mnd. *stēger*, *stēi(g)er* m. „steiger, stelling, verdieping”, ags. *stēger* v. „trap” (eng. *stairs*), germ. **staižri-*. Bij stijgen.

Steigeren ww., sedert Kil. : *steygheren* „(be)stijgen”. Misschien bij Teuth. *steyger* „steil” enz. (zie steil). Of = Kil. *steygheren* „verheffen, hooger maken”, dat evenals nhd. *steigern* (md.

reeds 15.eeuw), mnd. *stei(g)eren* „id.” een afl. is van Kil. *steyghen*, *steeghen*, mhd. *steigen* „id.”, een causativum van stijgen: NB. Kil. *steyghen*, *steeghen* beteekent ook „(be)stijgen”.

Steil bnw., mnl. *steil*. = mnd. *steil*; vandaar laat-mhd. nhd. de. *steil*, zw. *stel* „steil”. Men stelt dit woord gew. gelijk met ohd., *steigal*, mnd. *stégel* „id.”, os. **stégal*, -*il* „id.” (*stégili* o. ? „steile plek”), ags. *stágel* „id.” en een betere verklaring is niet gegeven. Bij stijgen, evenals Teuth. *steyger*, ags. *wíðer-stáger* „steil”, on. *steigurliga* bijw. „overeind (in den stijgbeugel staande)” en de kortere woorden *stijgh*, *steegh*, *steygh* „steil, hellend” bij Kil., mnl. reeds *steighe*; maar Teuth. *stuyck*, ohd. *stéhhal*, *stéckal* enz. „steil” bij steken: zie stekel.

Stek znw., mnl. *stecke*, *stec* m. (v.; o.?) „paal, stok, pin”. De bet. van nnl. *stek* onder invloed van steken; dial. nog andere bett. = ohd. *stéccho* (nhd. *stecken*), os. *stékko* m. „paal, stok, knuppel”, ags. *sticca* m. „stok, pin, lepel” (eng. *stick*), waarnaast on. *stikka* v. „stok, staak”. Bij steken. Het vocalisme wijst op oergerm. idg. *i*; echter is 't mogelijk, dat in het ndl. ohd. os. woord met **stikkan*- een woord **stekkan*- is samengevallen, dat evenals ohd. *stéhho* (zie staak) zou teruggaan op een vóórgerm. **stegon*-, **stegn*-. Uit 't Germ. it. *stecca* „stokje”, *stecco* „stekel, stift”. — **Stek** (bergplaats; vooral in samenst.: hout-stek) znw. o., niet bij Kil. (= laat-mnl. *stecke* als synoniem van *bānc*?), is hetzelfde woord: voor de bet. vgl. o.a. stapel oorspr. „paal, stok, stut”, dan ook „stellage, stapelplaats” en eng. *stocks* „werf”.

Stekade (een soort dolk), Kil. *stockade*. In de 17.eeuw ook „degenstoot”. Uit spa. *estocada* „degenstoot”. Met *e* naar steken.

Stekeblind bnw., reeds mnl. Zie stekdoof.

Stekel znw., mnl. **stékel* m. (*stékele* v. „stekelige plant”). = ohd. *stihhil* (nhd. *stichel*), ags. *sticel* m. „stekel, prikkel”, on. *stikill* m. „punt van den hoorn”. Hiernaast ohd. *stacchulla*, *stachil(l)a* v., laat-ohd. *stachil* (nhd.

stachel m.) „steekwerktuig, een soort piek”. Bij steken. Evenzoo 't bnw. ohd. *stéhhal*, *stéckal* „stekend, ruw”, gew. „steil” (nhd. dial. *stíckel*), os. *stéckal* „ruw, steenachtig” (en „steil” blijkens 't znw. *stékuli* „praerupta”), ags. *sticol* „steil, moeilijk te begaan, hoog”; hierbij misschien ook het znw. got. *stikls*, ohd. *stéchal* m. „beker”. — **Stekelig** bnw., niet bij Kil. Wel mhd. mnd. — **Stekeling** (een vischje), niet bij Kil. Reeds mhd. Teuth. mnd. meng.

Steken ww., mnl. *stéken* „steken, stooten”. = ohd. *stéhhan* (nhd. *stechen*), os. *stékan*, ofri. *stéka* „steken”. Niet te scheiden van lat. *in-stágo* „ik spoor aan”, gr. *στίζω* „ik steek”, oi. *téjate* „hij is scherp, scherpt”, *tigmá-*, *tiklá-* „scherp”, waarbij sommigen nog russ. *stégát* „stoppen, dicht-naaien, geeselen”, lit. *stígti* „rustig ergens blijven” brengen. Men verklaart de flexie van wgerm. **stekan* (praet. *stak*) wel door „ablaut-entgleising”: waarschijnlijker echter is 't — o.a. met 't oog op got. *staks* (m.?) „wond” en de bij stekel genoemde vormen met *a* —, dat naast oergerm. *stik-* „steken” een synoniem *stek-*, *stak-* bestaan heeft, waarbij dan ook got. **stakjan* enz. (zie bij staken) hooren kan. Van de basis germ. *stek-*, *stak-*, idg. *steg-*, *stoy-* „puntig zijn, steken” (bezwaarlijk geheel van *stig-* te scheiden) kan staak nog komen (zie ook *stek*), verder russ. *stégát* (ook anders verklaarbaar, zie hierboven); van idg. *stig-* komt 't ags. *stician* „steken, prikken, vast blijven zitten” (eng. *to stick*), wsch. ook I, II *stikken*. Verwant met idg. *st(e)i-* (zie distel), *ste-g-*, *st(e)i-g-* „steken” kan ook idg. *ste-(w)gh-* (*ste-(w)gh-*?) zijn (zie *stang*). Zie nog staak. Uit 't Germ. ofri. *estiquer*, *esticher* „steken, vastmaken”, heneg. *estiquete* „spits houtje”, fr. *étiquette* „etiket”.

Stel znw. o., mnl. *stel(le)* o. „onderstel, weefstoel, soort wagentje” (noord-nld.). Van stellen. Evenzoo hd. *stelle* v. „plaats”. Kil. vermeldt *stelle* „plaats, ligging” als „vetus”. Ndl. *stel* is wellicht een oorspr. noordndl. vorm = mnl. *ghestelle*: zie *gestel*.

Stelen ww., mnl. *stelen*. = ohd. os. *stēlan* (nhd. *stehlen*), ofri. *stēla*, ags. *stēlan* (eng. *to steal*), on. *stēla*, got. *stēlan* „stelen”. Wellicht verwant met ier. *slat* „rooven”, lat. *stellio* „valschaard”; ook lat. *stlāta* „een soort rooverschip”? Verdere combinaties, zooals met gr. *ἀρασθαι*; „zondig, overmoedig”, av. *star-* „zondigen”, lat. *stultus* „dwaas”, *stolidus* „dom”, *stolo* „domoor”, *stolo* „uitlooper uit den wortel van planten” (als „steler, parasiet” op te vatten; zie echter steel), zijn mogelijk, maar niet meer dan dat. De combinatie van stelen met lat. *dolus* „list” enz. (zie bij taal) is semantisch niet waarschijnlijker, formeel minder wsch. dan de boven gegeven etymologie (idg. *st- < s-d : d-*).

Stellage znw. (de, het), sedert 1478. Van stellen met fr. uitgang; vgl. lekkage, takelage. Nhd. *stellage* v. wordt uit 't Ndl. afgeleid.

Stellen ww., mnl. *stellen*. = ohd. (nhd.) *stellen*, os. *stellian*, ags. *stellan* „stellen” (en verwante bett.). Van stal in de oude bet. „het staan, stand”. — **Stellig** bnw., nog niet bij Kil. Wellicht een vert. van positief.

Stelpen ww., mnl. *stelpen* „tegenhouden, doen ophouden, stuiten, stelpen”, minder vaak intr. „ophouden, ophouden te vloeien”. Vgl. mhd. *stēlfen* „tegengaan, stuiten”, os. *stēlpon* „stagnare” en noorw. dial. *stelpa* „tegengaan”, on. *stelpa* „onderste-bovenkeeren”. Os. *stēlpon* „stagnare” benevens mnd. *stalpen* „id.”, *stolpe* „een vette stof”, ndd. dial. *be-stalpern* „stollen, vast worden” wijzen op een idg. basis *st(h)elb-* „vast worden”, waarvan ook Kil. „*stolpe*. vetus. Tignum”, mnd. *stolpe* „een kleine balk”, meng. *stalpe* „post, pin”, on. *stolpi* m. „paal, stijl”, russ. *stolb* „zuil”, lett. *stulbs* „id.” kunnen komen (verlengd uit de bij steel, stollen besproken basis; met *p* obg. *stl̥p̥ū* „zuil, toren”), de andere geciteerde woorden kunnen eer met 't sterke ww. zw. dial. *stīlpa* „omvallen” en de woordgroep van ndl. *stolp*, *stulp* znw., *stolpen*, *stulpen* ww. (reeds mnl.), mnd. *stulpe* v. „stulp, deksel” (nhd. *stulpe*), *stulpen* „stulpen, omgooien”

(nhd. *stülpen*) van een basis *stēlb-* „een gooierende, duwende, stortende, vallende beweging maken” komen, waarmee desnoods een basis *stēlb-* „flauw, slap zijn” identisch kan zijn, waarvan lit. *stēlbtī* „flauw worden, verschalen”, lett. *stulbs* „bedwelmd, ontsteld”, lat. *stlembus* „traag” (met nasaleering) komen kunnen. Iets positiefs laat zich over al deze woordgroepen nauwelijks zeggen.

Stelsel znw. o., nog niet bij Kil. Vert. van systeem (gr. *σίστημα*)?

Stelt znw., mnl. *stelle* v. „kruk om mee te loopen”. = ohd. *stēlza* (nhd. *stelze*), mnd. *stēlle* v. „id.”, germ. **steltō(n)-*. Hiernaast **stelliō(n)-*, vla. ndd. meng. *stille* (eng. *still*), noorw. dial. *stilla* „stelt” (en verwante bett.). Met ablaut de. *stylie*, zw. *stylla* „id.”. Van een uit *st(h)el-* (zie steel) verlengde idg. basis *st(h)eld-* (waarvan oi. *sthadu-* „bochel, bult” wsch. niet komt); ook ags. *gestyllan* „verbouwereerd zijn” is hiervan wsch. terecht afgeleid; vager is de combinatie met de ngerm. woordgroep van zw. *stulta* „gebogen loopen”. Zie nog vooral bij stollen, verder bij II stout.

Stem znw., mnl. *stemme*, *stevene* v. = onfr. *stemma*, *stimma*, ohd. *stimna*, *stimma* (nhd. *stimme*), os. *stīmma*, ofri. *stēmme*, *stifne*, ags. *stēmma*, *stēfn*, got. *stibna* v. „stem”. 't Vocalisme wijst op oergerm. *e*, niet *i*. Wsch. bij kymr. *safn* „kinnebak”, gr. *στόμα* „mond”, av. *staman-* „muil”. Voor *mn* > *tn* vgl. bij hemel en stam. — **Stemmen** ww. In verschillende bett. sedert Kil. en Plantijn, den Teuth., 't Mhd. en Mnd. Ohd. reeds *gi-stimmen* „concinnare”.

Stemmig bnw., mnl. *stemmich* (Kil. ook *stemigh*) „ernstig, kalm, stemmig”. Bij mnl. *stemmen* „doen bedaren” (zie stamelen).

Stempel znw., sedert Kil. [Teuth. *stympel* „stijl, poot aan een meubel” zal wel een ander woord zijn.] = mhd. *stempfel* m. „stamper, stempel”, onfr. *stempel* „stamper”, mnd. *stempel* m. „id., stempel” (nhd. *stempel*). Bij stampen. — **Stempelen** ww. Sedert Kil. en 't Mnd.

Stenden znw. mv., nog niet bij Kil. Uit hd. *stünde*, mv. van stand.

Stenen ww., mnl. *stēnen* (sterk, ook al zw.). = mnd. *stēnen* (zwak), ags. *stēnan* (sterk) „steunen, kermen”. Met ablaut ndl. steunen, niet bij Kil., Teuth. *stoenen*, mnd. *stōnen* (nhd. *stöhnen*), on. *stynja* „steunen”, ags. *stunian* „een hard geluid maken”. Verwant met kymr. *seinio* „sonare”, gr. *στέρω* „ik zucht, bruis”, obg. *stenja*, *stenati*, lit. *stenù*, *stenėli* „zuchten”, oi. *stánati*, *stániti* „hij bruist, brult, dreunt, dondert”. Voor verwanten zonder anlautende *s-* zie donder.

Steng en **stengel**. Zie *stang*.

Steppe znw. Internationaal woord. In 't Hd. sedert 1759. Uit russ. *step*'.

Ster, *star* znw., in de oostelijke diall. van Noord-Nederland *steern*, mnl. *sterre*, *starre*, *ste(e)rne* v. m. „ster”. = ohd. os. *stërro*, ofri. *stéra*, ags. *steorra* (eng. *star*) m. resp. ohd. *stërno*, *stërn* (nhd. *stern*) m., mnd. *stërne* m.v., *stërn* m., on. *stjarna*, got. *stairno* v. „ster”. De stamvorm op *-nan-*, *-nōn-* wordt aan invloed van *maan* en *zon* toegeschreven. Verwant met kymr. *seren*, korn. bret. *stere*, lat. *stella*, gr. *ἀστὴρ*, arm. *astł*, oi. (*s*)*lar-* (*tárah* nomin. mv., *stfbhij* instrum. mv.) „ster”. We moeten uitgaan van een idg. stam **(a)stér-*, **(a)ster-*, **(a)st(e)r-*, die in verschillende taalgroepen met verschillende formantia verlengd is. De anlaut van oi. *tárah* zal wel secundair zijn. Elke combinatie hoogerop, elke afl. van een verbaalwortel moet een onzekere hypothese blijven.

Stère znw. Nnl. uit fr. *stère*; van gr. *στερεός* „stijf, vast”. Ook elders ontleend.

Sterk bnw., mnl. *starc*, *staerc*, *sterc*. Voor de *e* uit *a* vgl. erg, scherp. = onfr. ohd. (nhd.) os. *stark*, ofri. *sterk*, ags. *stearc* (eng. *stark*), ozw. *starker*, on. *sterkr* „sterk” (en verwante bett.: „stijf, streng, groot”), germ. **starka-*, **starku-*. Oorspr. bet.: „stijf, stevig, vast”. Ablautend met on. *styrkr* m. „kracht”, *styrkja* „sterken”, ohd. *kī-storchanēn* „obrigescere”, on. *storkinn* „verstijfd, gestold”, *storkna* „stollen”, got. *ga-staurknan* „verstijven”. Van een basis *st(h)ereg-* „stijf worden”, die uit *st(h)er-* (zie *staar*) verlengd is en waarvan

ook nperz. *situry*, *sutury* „sterk” kan komen. De combinatie met lat. *turgeo* „ik ben gezwollen” is niet wsch. Zie nog *strak*. — **Sterken** ww., mnl. *sterken*. Reeds onfr. ohd. os. ofri.: wgerm. **starkian*. — **Sterkte** znw., reeds later-mnl. mnd. Naast 't oudere mnl. *stercede* v. (Limb. Serm.), mnd. mhd. *sterkede* v. Nog ouder is mnl. mnd. onfr. *sterke*, ohd. *sterchi* (nhd. *stärke*) v.

Sterven ww., mnl. *sterven*. = ohd. *stërban* (nhd. *sterben*), os. *stërban*, ofri. *stërva*, ags. *steorfan* (eng. *to starve*) „sterven”. Hierbij ohd. *stërbo*, os. *man-stërbo*, ags. *steorfa* m. „pest”, on. *stjarfi* m. „verstijvende kramp”, *stjrfinnu* „halsstarrig”. De oorspr. bet. van de basis was blijkbaar „stijf zijn, strak zijn of worden”; ook on. *starf* o. „in-spanning, arbeid” zal wel verwant zijn (oorspr. bet.: „het zich-schrap-zetten, zich inspannen”). Of van de idg. basis (*s*)*terp-*, waarvan ook lat. *torpeo* „ik ben verstijfd, ongevoelig”, ksl. *u-trüpēti*, lit. *tirpstù*, *tirpti* „verstijven” (ook *sterptis* „op zijn rechten staan”?) (hierbij ook gloss. bern. *verderven* „torpere, torpescere”? Of is dit = 't bij bederven besproken ww.?) óf van *sterbh-*, waarvan ook ier. *ussarb* (**ud-sterbhá-*) „dood” (znw.), gr. *στεργειος* „strak, stijf”. Beide bases zijn uit *st(h)er-* (*ter-*) verlengd, waarover zie *staar*. Vgl. I straf. — **Sterfelijk** bnw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. en den Teuth.; ohd. in gelijke bet. *stirbig*. — **Sterfte** znw. Reeds mnl. (o.a. Maerlant) mnd. Teuth. Voor ouder **sterve* (in de 15.eeuw komt *sterf* v. voor) = ohd. *stërbo* (zie boven) in de plaats gekomen. — **Sterveling** znw., nog niet bij Kil.

Steun znw., Kil. *steune* („Fland.”). Ook nnd. Bij 't ww. mnl. Teuth. mnd. *stōnen* (*stōnen*; nnl. I **steunen**) „steunen”. Wsch. = mhd. *stunen* „slaan, stooten, op iets losgaan” resp. een flexie-variant hiervan; de bet. van dit ww. gaat dan terug op „aanleunen, duwen, zich schrap zetten tegen”. Ags. *stunian* „slaan, klotsen” (eng. *to stun*) kan 't zelfde woord, maar ook = 't bij *stenen* vermelde *stunian* wezen. Met ablaut mnl. *stānen* „met kracht aandringen, standhouden tegen iets”, zwits. *stānen* „stijf

staan". Van de basis *stū-*: zie *stuursch*; voor de bet. vgl. ook *stutten*.

II **Steunen** (kermen). Zie *stenen*.

Steur znw., mnl. *stōre*, *stōre* m. = ohd. os. *sturo*, *sturio* (nhd. *stör*), ags. *styrja*, *stýria* m., on. *styrja* v. „steur”. Oorsprong onzeker. Kan in ablaut staan tot russ. *osóbr*, po. *jesiotr* „id.”: idg. **st₂ron-* (**st₂ron-*): **esetro-*. Opr. *esketres* „id.”, oudlit. *eschetras* „walvisch” (jonger-lit. *erszkétras*, *erszkélas* e.a. vormen „steur”) moet dan een secundaire vorm wezen. Dat de balt.-slav. vormen met lat. *excetra* „slang” of met gr. *ἰταρ* „een soort van visch” verwant zouden zijn, is niet wsch. Uit 't Germ. mlat. *sturio*, fr. *esturgeon* > eng. *sturgeon* „steur”.

Stevel znw., Kil. *stível*, *stevél*, *stífel* („Germ. Sax. Sicamb.”). Uit mhd. *stível* (*stíval*; nhd. *stiefel*), mnd. *stēvel* m., oostmnl. (Teuth.) *stevele* „laars”, een sedert 't laat-Ohd. (*stíful*) voorkomend woord, dat uit it. *stivále* ontleend is; dit heeft oorspr. „licht schoeisel, zomerschoen” beteekend: immers het gaat op lat. *aestívále* „zomersch” terug.

Steven znw., Kil. *steve*, mnl. *stēvene* v. = mhd. (md.) *stebene*, mnd. *stēven(e)*, ofri. *stevne*, *steune* v. „steven”. Het gaat niet aan, het synonieme os. *stamn*, ags. *stemu*, *stefn* (eng. *stem*; ook ags. *stefna* m.), on. *stafn* m. van *steven* te scheiden. Al deze vormen zullen wel een element *stab-* bevatten (sommige een ablautend *steb-*?) en met *staf* verwant zijn. De ags. os. vormen zijn met *stam* in associatie getreden. Wsch. ten onrechte heeft men de beide woordgroepen van *steven* en *stam* voor van huis uit verwant en dus os. *stamn*, ags. *stemu* voor identisch met *stam* gehouden. De Brusselsche Matthaeusglosse *in-stefendemo* „ascendente (in navem)” is ten onrechte als os. vorm bij *steven* gebracht. — **Stevenen** ww., nog niet bij Kil.

Stevig bnw., niet bij Kil., wel Teuth. *stevich*, en mnl. (eenmaal, 1439) *stēvigen* „sterken”. = mnd. *stevich* naast *stēvelik* „vast, stevig”. De *v* is óf uif *i* óf door umlaut uit *a* ontstaan. In 't eerste geval bij *stijf*, in het tweede bij *staf*. Ook mnl. *stēve* (v.?) „stok, steel” kan op beide wijzen verklaard worden.

Sticht, stift znw. o., mnl. *stichte*, *stift* o. v. „geestelijke stichting, bisdom, gewest”. Uit 't Mnl. owfri. *sticht* o. „bisdom”. = mhd. *stift* m. o. (nhd. *stift* o.) „instelling, stichting, vaststelling, gesticht, godshuis”, mnd. *sticht(e)* (*stift*) o. „id., bisdom”, Teuth. *stichte* „bisschopskerk, bisdom”. Bij 't ww. **stichten**, mnl. *stichten* (*stiften*) „stichten, bouwen, instellen, in 't leven roepen, maken, doen”, onfr. *stiftan*, *stihitan* „aedificare”, ohd. (nhd.) *stiften*, mnd. *stichten*, ofri. *stifta* „stichten, instellen, inrichten”. De oorspr. bet. was „stevig, vast maken”: verwant is *stijf*; wgerm. **stiftian* is het best te begrijpen als een afl. van een bnw. (deelw.-formatie) **stifta-*. Ags. *stihitan*, *stihitian* „besturen, regelen” is een heel ander woord, 't behoort met on. *stétt* v. „voetstap, tree” en *stétta* „helpen, ondersteunen” bij *stijgen*. — De overdr. bet. (= hd. *erbauen*) komt reeds bij mnl. mnd. *stichten* voor: vert. van mlat. *aedificāre* „een voorbeeld geven, onderrichten, stichten”. Hierbij **stichtelijk** bnw., reeds laat-mnl. (mnl. ook = „efficax”) en mnd. In gelijke bet. mnl. mnd. *stichtich* (g).

Stief-, mnl. *stief-*. = ohd. *stiuuf-* (nhd. *stief-*), mnd. *stéf-*, ofri. *stíáp-*, ags. *stéop-* (eng. *step-*), on. *stjúp-* „stief-”, in samenst. met vader, moeder, zoon e.dgl. Als znw. on. *stjúpr* m. „stiefzoon”. Oorspr. bet. „beroofd, iets miszend”; vgl. voor de bet. lat. *privus* „id.”: *privignus* „stiefzoon”. De *f* van 't ndl. ndd. woord behoeft niet op ontl. uit 't Hd. te wijzen; hij kan ook door assimilatie verklaard worden: **stiof-fader* > **stiof-fader* (vgl. mnl. *stiemoeder*, fri. *stiemocr*), dan kan de *f*-vorm verder in de andere samenstt. met **stiof-* zijn overgenomen. Van germ. **steupa-* 't ww. ohd. *stiu fen*, ar-, bi-*stiu fen*, ags. *á-stiepan* „orbare”. Oorsprong onzeker. Vgl. bij *stooop*.

Stiekem bijw. bnw., waarvan **stiekemerd** znw. Wordt uit 't Bargoensch verklaard. De oorsprong is misschien bij jodenduitsch *stiecke* = hebr. *šatigáh* „stilzwijgen”, van hebr. *šálaq-* „zwijgen”, te zoeken.

Stier znw., mnl. *stier* m. = onfr.

stier, ohd. *stior* (nhd. *stier*), mnd. *stér*, ags. *stéor*, got. *stīur* m. „stier”; een anlautvariant is on. *hjórr* m., limb. *deur* „id.”. Wordt wsch. terecht met lat. *taurus*, gr. *ταῦρος* „stier”, obg. *turū*, lit. *tauras* „oeros”, opr. *tauris* „bison”, av. *staora-* „groot vee” gecombineerd : men neemt dan idg. *(s)stéuro- : *(s)tauro- aan; deze grondvormen, vooral de tweede, zijn echter onzeker. Nog onklaarder wordt de quaestie als we ook op gall. *tarvos*, ier. *tarb* „stier” (**tarwo-*) letten. Het feit, dat een met lat. *taurus* enz. overeenkomend woord ook in 't Sem. voorkomt (hebr. *šór*, aram. *tór*), doet aan de mogelijkheid denken, dat een deel der geciteerde vormen of veeleer alle oorspr. niet-idg. zijn, maar uit 't Sem. of met 't sem. woord uit een derde taalgroep komen. Het is niet aan te bevelen, germ. **steura-*, **peura-* van de andere stiernamen te scheiden en met oi. *shávira-* „dik, dicht, stevig” (zie stuursch) te identificeeren. Zig. *šturmo* „stier” zal wel bij de geciteerde woorden voor „stier” hooren, maar is voor de etymologie van geen belang.

Stieren. Zie sturen.

I **Stift** znw. (de), niet bij Kil., wel Teuth. *stifte*. Evenals mnd. *stift* (> de. zw. *stift*) uit mhd. (nhd.) *stift* m., waarnaast mhd. *stēft* m. „stift, doorn, stekel”, ohd. *stēft* m. „cardo”. Bij stijf, wsch. met de oorspr. bet. „stijf, recht voorwerp”.

II **Stift** znw. o. Zie sticht.

Stijf bnw., mnl. *stijf* „stijf, hard, vast, sterk, flink”. = mhd. (wsch. oorspr. md. ndd.) *stif* (nhd. *stief*), mnd. ags. *stif* (eng. *stiff*) met dgl. bett.; ook ofri. blijkens *stóvia* „stijf zijn of worden”. Ten onrechte ziet men in ofri. *stef* „stijf” en 't daarvan gevormde *stevia* „stijf zijn” abluende vormen met oergerm. *ī*; veeleer hebben ze germ. *a* of *e* en hooren met ohd. *stabén* „stijf zijn, worden” bij *staf* : vgl. nog de oudduitsche glossen *erstevoda* en *erstebēta*, beide „diriguit”. Wel vertoonzen sticht en I stift den abluents-trap *ī*, wellicht ook stevig; ook mnl. (Maerlant) *steyfardich* „stijf”? Met germ. *ai* vla. *steefel* „stut, steunbalk”. Bui-

ten 't Germ. zijn lat. *stipes* „stam, paal, staak, pin”, *stīpo* „ik druk samen”, lit. *stimpū*, *stīpti* „verstijven”, *stiprūs* „sterk” verwant. De basis *stīp-* is evenals *stīb-* en *stīb-*, waarvan o.a. laat-mnl. *stīpel* m. „stut”, nog vla. *stijpel* „stut, poot (van een stoel e.dgl.)”, mnl. *stīper(e)* m. „basis”, achterl. *stīperen* „koppig zijn”, Teuth. *stypren* „stutten”, dial. du. *steipen* „id.”, ndd. *stīpe*, *-el*, *-er*, ofri. *stīpe* v. „stut”, nieuwfri. ook *stypje* „steunen”, gr. *συβαγός* „opeengedrongen, stevig”, *σικτός* „dicht, vast, sterk”, lit. *stābis* „deurpost, scheenbeen”, *stāibus* „sterk, dapper” (ook lat. *tibia* „scheenbeen” en oi. *stībhi-* „bosje” en arm. *stēp* „menigvuldig, bestendig”?) komen, een verlenging van *stī-* „dicht, vast, stevig zijn” (zie hierover bij steen). — **Stijfhoofdig, stijfkoppig** bnww., nog niet bij Kil. Deze vermeldt wel 't synonieme *stijf-sinnigh*. — **Stijfsel.** Zie stijven.

Stijgen ww., mnl. *stīghen*. = ohd. os. *stīgan* (nhd. *steigen*), ofri. *stīga*, ags. *stīgan*, on. *stīga*, got. *steigan* „stijgen”. Buiten 't Germ. vgl. ier. *tiagu* „ik ga”, gr. *σείχω* „id., ik stijg”, obg. *po-stignati* „bereiken”, lit. *staiqtis* (lees *steigtis*?), *staiqytis* „zich haasten”, alb. *štek* „doorgang, ingang”, oi. *stighnoti* „hij stijgt”. Dat lat. *vestigium* „voetspoor” als *v-stīgium* hierbij zou hooren, is twijfelachtig. Voor verdere verwanten zie bij I steeg, stegel, steiger, steigeren, steil, sticht. — **Stijgbeugel** znw. Zie bij stegel.

I **Stijl** (pilaar, post), mnl. *stijl* m. „stijl, post, zuil”. = mnd. ofri. *stīl* m. „zuil, stut”, noorw. dial. *stīl* „dun houtje, pin”. Kan een oorspr. germ. woord zijn, met 't formans germ. *-la-*, idg. *-lo-* van de bij steen besproken basis *stī-*, waarnaast *stī-* „stijf zijn” gevormd. Ook ohd. os. *stīl* m. „steel” (zie steel), on. *stīlkr* m. „stengel” kunnen hiervan komen. Niet minder wsch. is 't echter, dat stijl een vrij jonge ontl. is uit lat. *stilus* (mlaf. met gerekte *ī* gesproken) „spits voorwerp”; als ook ohd. os. *stīl* hieruit ontleend is, is dat in een veel vroegere periode gebeurd. — In ieder geval is II **stijl** (schrijfrant enz.) (reeds mnl.; inter-

nationaal woord) van lat. *stilus* afkomstig, misschien door fr. bemiddeling. In 't Hd. zeer veel later ontleend.

Stijven ww. In alle trans. bett. uit mnl. *stīven* (zwak) „stijf, sterk maken, steunen, stijven” = mnd. *stīven* „id.”. Van stijf, evenals mnl. *stīven* (nog : de wind, de markt begint te stijven), ofri. *stīvia*, ags. *stīfian* „stijf zijn of worden”. — **Stijfsel** znw. Reeds bij Kil. in de bet. van nu, 1512 al = „steun”. = mnd. *stīvels* „stijfsel”.

Stik-(donker, -heet, -vol). Zie stokdoof.

I **Stikken** (smoren), reeds laat-mnl. de afl. *stekinghe* v., in den Teuth. *sticken* trans. = ohd. *sticchen* (in *ir-sticchen* „stikken” intr., nhd. *ersticken* trans. en intr.), mnd. *sticken* „stikken”, wgerm. **stik(k)jan*. Met de oorspr. bet. „blijven steken” resp. „doen blijven steken (in zijn adem)” bij steken, evenals ook ohd. *stēcchen* „steken (intr.), blijven steken” (nhd. *stecken*), mnd. *sticken*, *stēcken* „id.” en ags. *stician* „id.”. — Formeel is I stikken = II **stikken** (borduren), mnl. *sticken* „steken, prikken, borduren” = ohd. *sticchen* (nhd. *sticken*), mnd. *sticken* „id.”, eng. *to stitch* „naaien”. Voor de bett. van I en II stikken vgl. nog het slot van 't artikel staak.

Stil bnw., mnl. *stille*. = ohd. os. *stilli* (nhd. *still*), ofri. ags. *stille* (eng. *still*, ook als bijw. met de bet. „nog”) „stil”. Misschien moeten wij van een grondbet. „vaststaand, onbeweeglijk” uitgaan (NB. mnl. *stillen*, nvl. **stillen**, ohd. nhd. *stillen*, os. *gi-stillian*, ags. *stillan*, eng. *to still*, on. *stilla* beteekenen niet zoozeer „stil maken” als wel „tot rust brengen, doen bedaren, tegengaan”) en stil bij de woordgroep van steel brengen; — evengoed mogelijk is de combinatie met ier. *tuilim* „ik slaap”, obg. *u-tolili* „tot kalmte brengen”, lit. *tylū, tīlti* „stilzwijgend worden”. Dat beide combinaties tegelijk juist zouden zijn, is onzeker. In beide gevallen zal de vóorgerm. stanvorm **st(l)el-ni-* of **st(l)el-nio-* zijn geweest. — **Stillekens, stilletjes** bijw., reeds laat-mnl. *stilkijns* naast ouder *stillekīne*. — **Stilleven** znw. o., eerst later-nnl.

Uit hd. *stilleben* o. of omgekeerd? 1746 Mahler der Sitten I 29 „die leblosen Werke der Natur, welche ein Mahler das Stille Leben heissen würde”. — **Stilte** znw., reeds mnl. Niet nhd. Teuth. mnd.

Stilet znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *stilet* < it. *stiletto* (demin. bij lat. *stilus* „stift”). Ook elders ontleend.

Stinken ww., mnl. *stinken*. = onfr. ohd. *stincan* (nhd. *stinken*) „ruiken, stinken”, mnd. *stinken* „stinken”, ags. *stincan* „id., ruiken, opwalmen” (eng. *to stink*). De bet. „ruiken, stinken” gaat wsch. op „stuiven, zich in fijne deeltjes bewegen” terug (vgl. ruiken, stoomen). Daarop wijst de ags. bet. „opwalmen” in verband met ndl. dial. (Assendelft, Krommenie) *stinken* „tochten”, Winschooten (1681) *een stinkende storm* „een geweldige harde bui, of onweer” en on. *stōkkva* (sterk) „spatten”; maar dan mogen we verder ook niet aarzelen om on. *stōkkva* (sterk) „vaneenspringen, springen, een vlugge beweging maken”, got. *stiggan* „stooten” voor 't zelfde woord te houden en in oergerm. **sterganan* > **stirganan* een bewegingsww. te zien. Hierbij stank en mhd. *stenken* „doen stinken”, ags. *stencan* „strooien”, on. *stōkkva* (zwak) „verjagen, sprenkelen” en os. *stunk* m. „reuk”, got. *bistugg* o. (of -s m.?) „aanstoot, het stooten”. Oorsprong onzeker. De combinatie met stuiken is niet wsch. te maken; we zouden dan uit moeten gaan van een praesensstam *stuvqa-*, te vergelijken met oi. *twījāti* „hij stoot, dringt”. Ook de identificering van stinken met lat. *stinguo* „ik steek” (in *distinguo* „ik onderscheid”) is onwsch., èn omdat we ook dan „entgleisung” moeten aannemen èn vooral wegens de grondbet. van de basis *stig-* „steken, puntig zijn” (zie steken). Als ier. *tōcht* „stank” terecht als idg. **tong-to-* met stinken gecombineerd is, heeft het een dgl. bet.-ontwikkeling als stinken, stank doorgemaakt. Het is niet aannemelijk, dat wgerm. **stirkan* „ruiken, stinken” van het germ. bewegingsww. **stirganan* te scheiden en met ier. *tōcht* en gr. *ραγός* „ransig” te combineeren is.

Stip, stippel znw., **stippen** ww., alle drie al mnl. De Teuth. vermeldt *in-stippen* „indooopen”, *styp, styppen* „punt”, ’t Mnd. kent *stippen* „stippelen, met een puntje (van den vinger, van een stok) aanraken, indooopen”, *stip* o. „punt, stip”. Vgl. mhd. *stippen* „hier en daar een steek doen, stoppen, borduren” (nhd. *stoppen*), os. *stëppon* „notare”. De bet. wijst eer op oerverwantschap met *steken* (idg. basis *sti-b-* of *sti-p-, sti-bh-*; germ. *pp* < *b, p, bh + n*) dan op verwantschap met vla. *stijpel* „stut, poot” enz. (zie bij stijf). — **Stippelen** ww., nog niet bij Kil. — **Stipt** bijw., nog niet bij Kil. Met secundaire *t* (onder invloed van strikt?) voor ’t in de 17de eeuw nog zeer gewone en met beperkte bet. nog dial. (Zaansch) synoniem *stip* (= *stip* znw.). De functie als bnw. is jonger dan die als bijw.

Stoelen ww., sedert Kil., die het „Fris. Holl.” noemt. Een ook oostfri. en bij Gysb. Japickx voorkomend ww. Met ’t oog op noorw. dial. *stól(d)a* (*stoya*) „met merries loopen” (van een hengst), ook „dartelen, joelen” is een oudere vorm **stoeden*, van germ. **stōða-* „kudde paarden” (zie stoeterij) wsch.

Stoel znw., mnl. *stoel* m. = ohd. *stuel* (nhd. *stuhl*), os. ofri. ags. *stól* (eng. *stool*), on. *stóll*, got. *stols* m. „stoel”. Niet te scheiden van lit. *pa-stólas* „stellage” en ’t daarmee ablatende obg. *stolū* „zetel, stoel”, russ. *stol*, lit. *stālas* „tafel”. Misschien evenals gr. *στρίλη* „zuil” met formans *-lo-* (*-lā-*) van de basis *st(h)ā-* „staan” (zie staan); minder wsch. is de afl. van de bij steel besproken basis *st(h)el-*. Misschien mogen we de geciteerde woorden met lat. *lātus* (**stlāto-s*) „breed, wijd”, obg. *stelja, stīlati* „ik spreid uit, breid uit”, alb. *štjet* „ik wind op” combineeren; maar de eerstgenoemde afl. is waarschijnlijker. — **Stoelgang** znw. Een reeds Teuth. (westmnl. wel al *ten stoele gaen*) mhd. mnd. voorkomend euphemisme.

Stoep znw., volgens Kil. „Holl. Sicamb.”, nnl. dial. (Beierl. Sliedrecht) in de bet. „schuins oplopend pad of rijweg tegen een dijk”. Mnl. *stoep(e)* v. (holl.) in deze bet. en = „stoep, stoep-

bank”, dial. nnl. nog in eenigszins andere bett. = ohd. *stuofa* v. „tree” (nhd. *stufe*), os. *stōpo* m. „voetstap”. ’t Ags. kent *stōpel* m. „id.”. Ablautend met stappen. Voor de bet. „stoep” vgl. *stap* en *trap*. Ohd. (*ōstar-*)*stuōpha*, ofri. (*zeld-*)*stōpe* v. „bijdrage” kan ook hierbij hooren; eer sluit ’t zich met de oorspr. bet. „steun” bij stapel aan. Evenzoo ags. *stēpan* „inwijden”? — **Stoepje** (stadssoldaat; in militaire taal: vesting-artillerist) znw. o. Uit stoepschijter „iemand die zijn stoep niet verlaat”.

Stoer bnw., nog niet bij Kil. Met dial. *oe* uit germ. *ū* (vgl. poezel) = mnl. *stuur* „sterk”; zie stuursch.

I **Stoet** (schare), mnl. *stoet* v. Oorsprong onbekend. Blijkens het vroege voorkomen (o.a. bij Velthem) niet uit mhd. *stuot* v. „kudde paarden” (zie stoeterij) ontleend, met bet.-uitbreiding na de ontl.; blijkens ’t geslacht niet = mnl. *stoet* m. „bal” met de bet.-ontwikkeling „bal, kluwen” > „schare”; ook dit is van onzekeren oorsprong.

II **Stoet** (brood), reeds laat-mnl. in *stochtmande* „corbis”. Een fri.-oostndl. vorm met *oe* uit germ. *ū* (vgl. stoer), door Kil. naast *stuyte* opgegeven (nog Waasch *stuut* m., wvla. *stuite* v. „snee brood”, Urksch *stuu(t)jes* „wittebroodjes van 1 cent per stuk”): = Teuth. *stuyt*, mnd. *stūte* m. „stoet”. Wsch. = Kamp. *stoets* „staartbeen”, Waasch *stuut* m. „stuit”, mnd. *stūl* m. „achterste, bil” (= on. *stútr* m. „afgestompte horen”), ablatend met stuit. De stoet is dan naar den vorm genoemd.

Stoeterij znw., nog niet bij Kil. Uit nhd. *stuterei* (= mnd. *stóderie*) v., een afl. van mhd. *stuot* v. „paardenkudde, merrie” (voor de bet. vgl. mnl. *imme* „bijenzwerm, hij”, bij imker; nhd. *stute*), ohd. *stuot*, mnd. *stót* v., ags. *stōd* (eng. *stud*; *steed* < ags. *stēla* m. „hengst” = Kil. „stuyte. vetus. Germ. *Equus admissarius*”), on. *stōð* o. „id.”. Verwant met (’t o. woord identisch met) obg. *studo*, lit. *stōdas* „kudde” (ook wel voor een germ. leenwoord gehouden). Uit idg. **st(h)ā-dho-*, van de basis *st(h)ā-* (zie staan), wsch. met de oorspr. bet. „standplaats”.

Stoethaspel znw., sedert de 18. eeuw. Wellicht een contaminatievorm van *stoeter*, *stoclet* (met *oe* < *ú* bij stuiten?) en *haspel*, die dial. ieder afzonderlijk = „stoethaspel” voorkomen. Minder wsch. wegens 't vocalisme is de verklaring als **stoothaspel* „die den haspel stoot”, waarvoor men zich op noord-holl. dial. *stoffel* *stootgaren* „domoor, onhandige meid” beroept.

I **Stof** (materie), mnl. *stoffe* v. Evenals nhd. *stoff* m. (wsch. door ndl. bemiddeling) (> de. *stof*, zw. *stoff*), eng. *stuff* „stof” uit ofr. *estoffe* (fr. *étouffe*). Van ofr. *estoffer* (fr. *étouffer*) komt 't ww. **stoffeeren** (reeds mnl. mnd.; uit 't Ndd. nhd. *staffieren*, de. *staffere*). De fr. woordgroep wordt wel van ohd. *stopfōn* (zie *stoppen*) afgeleid.

II **Stof** (stuiwend zand e.dgl.) znw. (het en de), mnl. *stof* (gen. *stōves*) o. = mnd. *stof* (*stōves*) m. o. „stof”. Ablautend met *stuiven*; evenzoo Kemp. *stoëveren* „stuiven, stofregenen”, ohd. *stuppi*, mhd. (*ge*)*stüppe* (nhd. *gestüppe*), mnd. mnl. (*ge*)*stubbe* o. *stof* (nog dial. *stub*; hagelandsch), got. *stubbjus* m. „id.”. Met germ. *au* ohd. *stoup* (nhd. *staul*) m. „id.”, met germ. *eu* hagelandsch *stief* m. (met regen samengesteld ook Kemp.) „stofregen”. — Afl. van II *stof* met *ff* (*stoffen*, *stoffer*, *stoffig*) komen bij Kil. nog niet voor. Evenmin mnd. of in den Teuth.

Stoffel znw., nog niet bij Kil. In gelijke bet. nhd. *stoffel* m. Verkorte vorm van den naam *Christoffel* (< gr.-lat. *Christophorus*). Voor de bet. vgl. *piet* als appellativum.

Stoffen (pochen), sedert Kil. Oorsprong onzeker. Misschien als rijmwoord bij 't synonieme *poffen* gevormd: NB. Kil. vermeldt dit *stoffen* alleen in de uitdr. *stoffen ende poffen*.

Stok znw., mnl. *stoc* (*ck*) m. „stok, paal, steel, stam, stronk, tak, blok (o.a. voor gevangen)” e.a. speciale bet. = ohd. *stoc* (*cech*; nhd. *stock*), os. ofri. *stok* (*kk*), ags. *stocce* (eng. *stock*), on. *stokker* m. in dgl. bet. Verwant met *stuiken* en dus niet met *steken*; wel is in verschillende germ. talen *stok* met de woordgroepen van *staak*

en *steken* in associatie getreden. Uit 't Germ. de rom. woordgroep van ofr. *estoc* „stam”, it. *stocco* „stootdegen”. — De associatieve betrekkingen tusschen *stok* en hiermee niet direct verwante, maar tengevolge van toevalligen ablaut geassocieerde woordstammen blijken ook uit de gelijke functie van *stok*-, *steke*-, *stik*- in **stokdoof**, **stekeblind**, **stikdonker** e.dgl.: vgl. Kil. *stekblind* = *stieckblind* = *stockblind*. Een oud woord is mnl. (o.a. Maerlant) Kil. *stockstille*, misschien ook ons *stokstijf* en verder Kil. *stekdood*, *stickevol*. Uit dgl. vormen abstraheerde 't taalgevoel een versterkend *stok*-, *steke*-, *stik*- (vgl. *steen*-). Dgl. prefixen ook in andere w.- en ngerm. talen.

Stoken ww., mnl. *stōken* „stooten, steken, poken, stoken, prikkelen, aansporen, aanvallen”. = mnd. *stōken* „porren, peuteren, poken, stoken” (waarnaar nhd. *stochen*, *stochern*), eng. *to stoke* „stoken” (ook noorw. dial. *stoku*, *stuka* „lawaai maken”?), reeds os. (of ohd.?) *stuckent* „laccessunt”, oudfrank. *stukida* „irritavit” (of *ú*? Zie *stuiken*). Ablautend met *stuiken*; wgerm. **stukōn* is een formatie als ags. *stician* (zie *steken*). — **Stokebrand** znw., nog niet bij Kil., die wel in gelijke bet. *stockvier* (lees *stokvier* of *stookvier*). Blijkens de plaatsing van 't woord is 't eerste lid de *stam* van *stoken*) vermeldt.

Stokken ww., bij Kil. in verschillende bett. vermeld, die 't woord als afl. van *stok* karakteriseeren (al mnl. = „in den *stok*, de gevangenis zetten”), verder *stocken* („vetus”) „stollen”, dat identisch is met ons *stokken* „blijven steken” = mhd. *stocken* „stollen” (nhd. = „stokken”). Bij *stuiken*. Een formatie als ohd. *stēcchēn* (zie I *stikken*). Vgl. ofri. *stok* „stijf”. Zie nog *verstokt*.

Stokpaardje znw. o. In overdr. bet. wsch. evenals hd. *steckenpferd* o. sedert de 2. helft der 18. eeuw. Eng. *hobby-horse* in deze bet. al 1676.

Stokvisch znw. Reeds mnl. mhd. mnd. laat-on. Voor de bet. vgl. bij *kabeljauw*.

Stollen ww., sedert de 16. eeuw. = ndd. dial. *stollen* „stollen”, wgerm.

stullón*. Hiernaast **stullian*, ohd. *stullen* „halt maken” (*stulla* v. „tijdstip”; zie stonde). De grondbet. is „stijf, onbeweeglijk worden”, en deze woorden staan in ablaut met steel; germ. *stull* < idg. *st(h)el-n-* (*l*) of *st(h)el-n-* (*l*). Voor 't *n*-formans vgl. oi. *sthápu-* „staand, tronk, stok” < **sthāluu-*. De in 't algemeene Ndl. minder gebruikelijke vorm **stolten, mnd. *stolten*, *stulten*, dial. ndl. (Kamp.) *stetten* „stollen” komt, als hij oud is, van de bij stelt besproken verlengde idg. basis *st(h)eld-*.

Stolp, stolpen. Zie stelpen.

Stom bnw., mnl. *stom* (*mm*). = ohd. os. *stum* (*mm*; nhd. *stum*), ofri. *stum* (*mm*) „stom”. Bij stamelen: oorspr. bet. „stokkend, in zijn woorden steken blijvend”. De bijvorm mnl. *stomp* (*b*), mhd. *stump* (*b*) is eer een secundaire, naar analogie van *domp* resp. *tump* (*b*) (zie II dom) ontstane vorm dan een oud woord, afkomstig van de idg. basis *st(h)embh-* „vast zijn” (bij staf besproken). — De bet. „dom” (misschien al in later-mnl. *een stom ̄sel*; niet bij Kil., evenmin de afgeleide znww. **stommeling**, **stommerik**, **stommitheit**) kwam op onder invloed van II dom en van II stom p, waarbij deze bet. reeds mnl. mhd. mnd. voorkomt.

Stommel. Zie I, II stom p.

Stommelen ww., onomatop. gevoeld. Zie bij stamelen.

Stommen (sterke dranken vervalschen), nog niet bij Kil. Van stom?

I **Stomp** (geknot voorwerp), mnl. *stompe* v. Stamvariant naast ohd. (nhd.) *stumpf*, mnd. *stump* m., eng. *stump* „stomp, boomstronk”. Het znw. **stumpa-* is identisch met 't bnw. **stumpa-*, ndl. II **stomp**, mnl. *stomp*, ohd. (nhd.) *stumpf*, mnd. *stump* „afgestompt, afgeknot, verminkt” (vgl. lat. *truncus* „verminkt” en „boomstronk”, en II en IV bot). De stam **stumpa-* is niet te scheiden van ohd. *stumbal* „afgeknot, dom”, nhd. *stummel* m. (: nederrijnsch ± 1300 *stumpel*) m. „afgesneden stuk, stompje”, ndl. stom mel (reeds 1495 te Enkhuizen in de bet. „stoppels”): vgl. de naastelkaar-voorkomende afl. ohd. *bi-stumbaljan*, *bi-stumbilón* (nhd. *ver-stümmeln*), ofri. **stembla* (*stemblinge* v.) en mnd.

stumpelen (: *stumpel* m. „stompje”), ofri. **stempla* (*stemplinge* v.), ozw. *stympla* „verminken, afknotten”. Germ. *stump-*, *stumb-* verklaren zich 't best als verlenningen (met schwundstufes-vocalisme) van de idg. basis *stem-* „stooten”. Vgl. met normalstufes stampen. Van de verlengde bases idg. (*s*)*tem-b-*, (*s*)*tem-bh-*, (*s*)*tem-p-* kunnen o.a. nog komen: ier. *lamm*, oi. *stambá-* „bosje”, lit. *stambas* „stronk”, *stiñbras* „stompje”, obg. *tgpu* „stomp” (bnw.), *stapiti*, *-ati* „treden”; voor de bet. vgl. stampen. De hier voor **stumpa-*gegeven etymologie is waarschijnlijker dan de combinatie met stoppen; we zouden dan van een idg. basis *stu-m-p-* (*stu-m-b-*) naast *stu-p-* uit moeten gaan; Mülheimsch *štüp*, westf. *stupp* „stomp” (bnw.) zijn bezwaarlijk een oeroude naaalooze variant van stom p. NB. De basis *stembh-* „stooten” is niet altijd goed te onderscheiden van *stembh-* „stevig zijn, steunen” (zie bij staf).

III **Stomp** (stoot), nog niet bij Kil. Van **stompen** (stooten), dat identisch is met stomper, Kil. *stompen*, mhd. *stumpfen* „afstompen”. Van II stom p. De bet. „stooten” is secundair.

Stonde, **stond** znw., mnl. *stonde*, *stont* v. (m.) „tijdstip, tijd”. = ohd. *stunda*, *stunt* (nhd. *stunde*), os. *stunda*, ofri. *stunde*, ags. on. *stund* v. „id.” (in sommige talen met uitgebreider bet.-sfeer; de bet. „uur” van nhd. *stunde* komt sedert 't laat-Mhd. voor). Germ. **stun* δ staat in ablaut tot mnl. *standen* enz. (zie st a a n): de oorspr. bet. zal „halt-maken, tijd van het halt-houden” geweest zijn. Vgl. voor de bet. ohd. *stulla* v. „tijdruimte, tijdstip”, dat bij de woordgroep van steel en stollen hoort: bij de oorspr. bet. „het halt-maken” sluit zich ohd. *stullen* „halt maken” aan.

Stoof znw., zuidndl. = „kachel”, mnl. *stōve* v. „badvertrek, warm bad, verwarmd vertrek, droogoven, stoof”. = ohd. *stuba* v. „badvertrek, vertrek dat verwarmd kan worden” (nhd. *stube*), mnd. *stōve* v. „id., woning, vertrek”, ags. *stofa* m. „bad, badvertrek” (eng. *stove* „kachel”), on. *stofa*, *stufa* v. „(verwarmbaar) vertrek”. De oorspr. bet. was „damp-vertrek”. Hierbij 't ww. *stoven*, mnl. *stōven* „een warm

bad geven, met warm water behandelen, stoven", mnd. *stōven* „stoven, roosteren". De bet. en vorm verklaren zich uitnemend, als we van de germ. basis *stēub-*, *stūb-* „stuiven, wasemen, dampen" (zie *stuiven*) uitgaan en daarom is 't niet aan te bevelen stooft, stoven met de rom. woordgroep van fr. *étuve* „badstooft, bad, droogoven", *étuver* „stoven" van een lat. **extāfa*, **extāfāre* af te leiden. Eer moeten we een toevallige klankovereenstemming aannemen. Germ. **stūbōn-* ging ook in slav. e.a. oosteuropesche talen over.

Stool znw., mnl. *stole* (*ō*, *ō*?) v. Evenals ohd. *stōla* (nhd. *stole*), mnd. ofri. ags. (eng.) *stole* (ook ags. *stol* o.), on. *stōla* v. „stola" uit lat. *stola* (< gr. *στολή* „kleed").

Stoom znw., niet uit Kil. en 't Mnl. bekend. Een ook ndd., fri. (*steam*) en ags. (*stēam* m., eng. *steam*) afl. van de germ. basis **stēub-* „stuiven, dampen" (zie *stuiven*): grondvorm **stāub-ma-*. — **Stoomen** ww. = oostfri. *stōmen* (naast *stōmen*), fri. *stieme*, Zaansch *stiemen* „dampen, wasemen", ags. *stieman* „id., ruiken" (intr.). Zaansch *stiem* „walm, kolendamp" = ags. *stiem* „vapor".

Stoop znw., mnl. *stoop* m. „kruik, beker, stoop". = ohd. *stouf* m. „beker", mnd. *slōp* m. „id., een maat", ags. *stēap* m., on. *stāup* o. „beker". Blijkens on. *stāup* o. „kuil in een weg" (oudere on. bet. dan „beker") gaat de bet. „beker" wsch. op „uitgehoid voorwerp" terug. Verwant kunnen zijn mnl. (nog vla.) *stūpen*, ags. *stūpian* (eng. *to stoop*) „bukken, buigen" (zie ook *stuipe*), on. *steypa* „doen buigen, neergooien, gieten" en os. *stoppo*, ags. *stoppa* m. „emmer", noorw. dial. *stopp*, *stoppa* „kuil", maar alle verdere combinaties, zooals met on. *stūpa* „uitsteken", mhd. *stief* „steil", *stouf* m. v. „uitstekende rots" (waarvan de plaatsnaam *Staufen*), ofri. *slāp* „hoog", ags. *stēap* „id., uitstekend" (eng. *steep* „steil") of met **steupa-* „be-roofter" (*stief-*) of met deze beide tegelijk en verder met de woordgroep van stoppen, zijn wegens de bet. te verwerpen.

Stoornis znw., mnl. *stoornisse* v. „hinder, inwendige beroering". Van

storen. Mhd. komt *stœrnisse* v. „verwoesting" voor.

Stoot znw., mnl. *stoot* m. = ohd. *stōz* (nhd. *stoss*), mnd. *stōt*, ofri. *stēt*, on. *steytr* m. „stoot". Bij mnl. *stōten* (nml. **stooten**), ohd. *stōzan* (nhd. *stossen*), os. *stōtan*, on. *stāuta*, got. *stautan* „stooten", een reduplicerend germ. ww. In gelijke bet. het *-jan*-ww. ofri. *stēla* (verl. deelw. ook sterk: *thruuch-stēten*), on. *steyta*. Verwant met stuiten en lat. *tundo* „ik stoot", gr. *Τῦδσις* (?), alb. *stūn* (**studnō*) „ik stoot", oi. *tudāti* „hij stoot, steekt". Voor verwanten hoogerop zie doft.

I Stop znw., niet bij Kil., Teuth. *stopp*, mnl. eenmaal *stoppe* (Deventer 1368), wsch. mv. Een ook du. en fri. afl. van 't ww. **I stoppen**, mnl. *stoppen* „stoppen, dichten, sluiten, stillen, doen ophouden" = onfr. *stupper* „dichtstoppen", ohd. *stopfōn* „steken" (nhd. *stopfen*; ohd. *bi-stopfōn* „dichtstoppen"), mnd. *stoppen* „stoppen, dichtstoppen, tegenhouden", ags. de samenst. *for-stoppan* „dichtstoppen" (eng. *to stop* „doen ophouden, ophouden" > nml. **II stoppen** „stilstaan, ophouden"). Men leidt dit ww. wel af uit mlat. *stuppare* „met werk (lat. *stippa*) stoppen" (fr. *étouper*). Deze verklaring is onaannemelijk, aangezien ohd. *stopfōn* niet „stoppen", maar „steken" beteekent, uit welke bet. zich „stoppen, verstoppen, dichtstoppen" uitnemend verklaren laat. In de laat-ohd. periode is lat. *stippa* zelf in verschillende germ. talen overgenomen (laat-ohd. *stippa* v. enz.); dit ontleende znw. kan eventueel dan op de bet. van stoppen eenigen invloed gehad hebben. Wgerm. **stoppōn* moet direct met ohd. *stopfo* m., *stuf* m. „steek, punt" gecombineerd worden; *pp* kan uit vóórgerm. *bn*, *bln* of *pu* verklaard worden: met 't oog op oudnml. (nog dial.) *stouf* „tronk", Kil. *stobbe* („Fris."; nog fri.), saks.-mnl. en -nml. *stubbe* „id.", mnd. *stūf* bnw. „stomp", *stūve* m. „stompje, restje", *stubbe* m. „boomstronk", ags. *stybb* m. „id.", on. *stūfr* m. „stompje", *stubb*, *stubb* m. „id., boomstronk" en buiten het Germ. gr. *στένος* „stok, steel", lett. *stups*, *stape*, *stupure* „stompje" oi. *tūparā-* „onge-

hoornd" (ook hierbij *stupá-* „kuif"?) is 't wsch., dat germ. *stupp-* op idg. *stup-n-* teruggaat. Al deze woorden zullen dan van de onder doft besproken basis (s)*stup-* „stooten" komen. Ook ohd. *stobarón*, lat. *stupére* „verbaasd zijn" kunnen hiervan komen (oorspr. bet.: „geslagen worden, blijven staan als een getroffenene"). Voor de bet. „steken" vgl. mnl. *stēken*, *stōken* „steken, stooten", voor de geciteerde woorden voor „stompje, boomstronk" vgl. bij I stop p.

II **Stop** (in stop zetten). Bij II stoppen (zie onder I stop).

Stoppel znw., mnl. *stoppele* v. = ohd. *stupfla* v. (nog opperdu. dial. *štupfel*), mnd. *stoppel* m. (nhd. *stoppel* v.) „stoppel". Wat vorm en bet. aangaat, is verwantschap met I stoppen mogelijk. Toch is ontl. uit lat. **stupula* „stoppel", denzelfden vulgairlat. vorm van *stipula* „id.", die aan ofr. *estoble*, *estouble* (> eng. *stubble*; fr. *éteule*) „id." e.a. rom. vormen ten grondslag ligt, waarschijnlijk. Andere ontleende landbouwtermen zijn o.a. II sik kel, w a n, wikke.

Storen ww., dial. ook *steuren*, mnl. *stōren*, *stōren* „beroeren, kwellen, hinderen, storen, verwoesten". = mhd. *stürn* „porren, aansporen" (nog. dial.), os. *far-sturian* „subvertere", ags. *styrrian* „bewegen (trans. en intr.), hinderen, opwekken" (eng. *to stir*). Hierbij on. *stýrr* m. „opschudding, lawaai, verwarring", ags. *ge-styr* o. „beweging" en storm. Ablautend met mnl. *stōren*, Kil. *stooren* (in bet. = *stōren* en in de teksten vaak niet hiervan te onderscheiden) (nog dial., o.a. Antw.; oost-N.Brab. *stōren*), ohd. *stōren* (nhd. *stören*), mnd. *stōren*, ofri. *to-stéra* „verwoesten". Van de idg. basis *stewer-*, een anlautvariant van *tewer-*, waarvan d warrelen. Voor de bet. vgl. het verwante lat. *turbāre* „in beroering brengen", *dis-turbāre* „verwoesten".

Storm znw., mnl. *storm* m. „onstuimige beweging, storm, heftige aanval". = ohd. *sturm* m. „heftige beweging, onstuimigheid, storm" (nhd. *sturm*), os. *storm* m. „storm", ags. (eng.) *storm*, on. *storm* m. „storm, heroering, stormaanval". Met mhd. zuidwest-nhd. *sturm*

„heftig" bij storen. Voor 't formans vgl. lat. *turma* „troep". Ten onrechte is storm met lat. *sterno* „ik spreid uit, gooi neer" (zie strooien) gecombineerd. Uit 't Germ. it. *stormo* „aanval, strijd", ofr. *estour* (> eng. *stour*) „id.". — **Stormen** ww. Reeds mnl., ohd. (*sturmen*), mnd., ags. (*styrman*), on. (*styrma*). — **Stormenderhand** bijw., niet bij Kil., laat-mnl. (Froissart) *stormentshants*.

Storten ww., mnl. *storten* (*sturten*) „storten, omgooien, doen vallen, vallen". = ohd. *sturzen* (nhd. *stürzen*), mnd. *storten* „id.", ofri. *stirta* „storten, omgooien". Met ablaut ags. *steartlian* „struikelen" (eng. *to startle*), eng. *to start* „(doen) opspringen, schrikken, vertrekken". We kunnen van de bet. „een stijve, houterige beweging maken" uitgaan en staart combineren. Een betere verklaring is helaas niet gegeven. Naast *stort-* staan (in wsch. jongere woorden) *stork-* en *storp-*; bijv. westf. *storkeln*, *storpeln* „struikelen"; het laatste kan ook een secundaire vorm naast du. *stolpern* wezen. — **Stortregen** znw., **stortregenen** ww., nog niet bij Kil.

Stotteren ww., nog niet bij Kil. = mnd. *stōteren* (*stotter* „stotterend"; nhd. *stottern*), eng. *to stutter* (wsch. ontleend). Iteratief-vorm bij stooten. De korte vocaal berust eer op jongere verkorting dan op ablaut.

I **Stout** znw. o. Nnl. uit eng. *stout* (= *stout* bnw., zie II stout). Ook elders is de naam met den drank zelf geïmporteerd.

II **Stout** bnw., mnl. *stout* „vermetel, dapper, trotsch, sterk". = laat-ohd. *stolz* „fastus, superbus" (nhd. *stolz*), mnd. *stolt* „trotsch, statig, moedig, hoogmoedig", ofri. *stult* „trotsch, fier". De bet. „dwaas" van mhd. *stolz* is in het Hd. niet de oudste; ook wijst niets er op, dat deze bet. van ouds aan 't ndl., ndd. of fri. woord is eigen geweest. Daarom is 't niet aannemelijk, dat stout 't ontleende lat. *stultus* „dwaas" zou zijn. Veeleer was de oorspr. bet. „stijf overeindstaand": het woord staat dan met stelt in ablaut. Uit het Germ. ofr. *estout* „overmoedig, koen" (> eng. *stout* „stevig, zwaar").

Stouwen ww., mnl. *stouwen* „jagen, verdrijven, opstoken, sarren, optassen”; ospr. bet. wsch. „drukken, duwen”: nog nnl. dial. = „drijven” (trans.). = Teuth. *stouwen* „bedwingen (volgens Kil. een fri. bet.), (water) tegenhouden”, mnd. *stouwen*, *stouwen* „id., opgestuwd worden”, ags. *stōwian* „tegenhouden” (eng. *to stow* „stouwen”). De ags. vorm wijst er op, dat stouwen niet (zooals men zou kunnen meenen, als men 't ndl. woord op-zich-zelf beschouwt) een dial. vorm is van 't synonieme *stouwen*, niet bij Kil., wel al mnl. mnd. *stūwen*. De beide vormen kunnen tot elkaar in ablaut staan; of is *stūwen* secundair? Stouwen kan = ohd. mhd. *stouwen* „klagen over, aanklagen, uitschelden, scheldend bevelen” (: nhd. *stauen* „stuwen” uit het Ndd.), got. *stojan* (praet. *stuwida*) „oordeelen” of blijkens den ags. vorm veeleer = ohd. *stouwōn* (in bet. = ohd. *stouwen*) zijn. De afwijkende bett. en ook de vormen (germ. **stōwjanan*, wgerm. **stōwōn*) zijn 't best te begrijpen, als we de beide ww. voor afl. van 't znw. **stōwō-* „stand” houden, waarop ohd. *stua-* in *stuatago* m. „gerechtsdag”, ofri. *stó*, ags. *stōw*, on. *stó* (in *eld-stó*) v. „plaats”, got. *stau* v. „gerecht” (oorspr. „gerechtsplaats”) teruggaan. Germ. **stōw-* < idg. **st(h)á-wá-*, het v. van **st(h)á-wo-*; dit is een afgeleid nomen van de basis *st(h)á-* (zie *staa* n); buiten 't Germ. vgl. gr. *στοά* „zuilengalerij” (v. van **στοσος*), obg. *sū-stavū* „στόνα”, *staviti* „stellen”, lit. *stovà* „plaats”, *stovèli* „staan”. Deze woorden zijn wsch. niet direct met idg. *st(h)á-* (zie *stuursch*) te combineren.

Stoven. Zie *stoof*.

Straal znw., mnl. *strael* m.o., *strále* v. „pijl, angel”. [Het mnl. woord voor „straal” is *raeye*, van rom. oorsprong.] = ohd. *strālu* v. „pijl, bliksemstraal” (nhd. *strahl* m.), os. *strālu* v. „pijl”, ags. *strāl* m.v. „id.”, noorw. dial. *straal* v. „kleine school visschen, die van een grootere afgaat”. Dit germ. **stréló-* is identisch met obg. *stréla* „pijl”. Wsch. met formans *-lá-* van een basis *stré-*, waarvan ook mhd. *strām* m. „streep, straal, stroom” (in de laatste bet. ook mnd. *strām*). Deze basis is niet te

scheiden van de basis *sterā-*, waarvan o.a. lat. *sterno* „ik spreid uit, gooi neer”, perfectum *strāvī* komen (zie *strand*). Zie nog *streelen*.

Straat znw., mnl. *strāte* v. = onfr. *strāta*, ohd. *strāza* (nhd. *strasse*), os. *strātu*, ofri. *strēte*, ags. *stræt* (eng. *street*) v. (on. *strāli* o. uit 't Ags.) „straat, weg”. Oude ontl. uit later-lat. *strāta* (scil. *via*, eigenlijk „geplaveide weg”). Hiervan ook ier. *srāt* „straat”. — **Straatarm** bnw., nog niet bij Kil. = „zoo arm dat men geen onderdak heeft”.

I **Straf** bnw., reeds laat-mnl. *straf*, ook = „kloek” (in die bet. nog vooral zuidndl.); ook fri. = laat-mhd. *straf* (,ff) „straf, strak, streng” (nhd. *straff*). De oudere flexie was *straf*, **strāves*: 't vocalisme der verbogen vormen is algemeen gemaakt in vla. *straf* „straf, sterk, streng”. Hierbij oostfri. *strabben* „stijf zitten, stijf zijn, hardnekkig zijn”. Als deze woordgroep oud is en niet onder invloed van andere woorden met *str-* (zooals *strak*) eerst later ontstond, moeten we ablaut met *sterven* aannemen: idg. basis (*st(h)erep-* „stijf zijn”).

II **Straf, straffe** znw., sedert Kil. bekend. = mnd. *straffe* v. „berisping, straf”. Bij 't ww. mnl. *straffen* (nld. **straffen**), mnd. *straffen*, ofri. *straffia* „berispen, bestraffen”. In gelijke bet. 't mhd. znw. *strāfe* v. resp. 't ww. *strāfen* (nhd. *strafe*, *strafen*; mhd. ook met *pf*). De onderlinge verhouding der hd. en ndl.-nld.-fri. vormen staat niet vast; evenmin de grondvorm. Blijkbaar hebben we met een door ontl. verbreid woord te doen. De ndl. dial. vormen *strave*, *straven* (o.a. Maastr.), reeds mnl. (ook *straeffen*), zijn wsch. als een ontl. uit de hd. vormen met lange vocaal en enkele consonant op te vatten. De Teuth. vermeldt *straffen* en *straiffen*. Misschien bij I straf. Anderen combineren ags. *strafian* „aandrijven, berispen” (hierbij wsch. got. *brastjan* „troosten”; de combinatie met lat. *trepit* „vertit”, gr. *τρέπω* „ik wend”, oi. *trápate* „hij schaamt zich” is zeer onzeker wegens de bet.). NB. Als ontl. uit 't Eng. in de ME. niet zoo'n uiterst zeldzaam verschijnsel was, zou 't voor de hand

liggen, het zoo laat optredende en formeel zoo vreemde mnl. mnd. *straffen* enz. uit ags. *ſrafjan* af te leiden. — **Strafbaar** bnw. Sedert Kil., 't laat-Mhd. en 't Mnd. De Teuth. kent *straiſf(f)lick*, een ook mhd. nhd. bnw.

Strak bnw., mnl. *strac* (*ck*; *k*) „steil, streng, stug, verbitterd, sterk”. = mhd. *strac* (*ck*) „strak, gespannen, recht” (nhd. *strack*; reeds ohd. *stracchén* „strak, gespannen zijn”), mnd. *strak* (*k*, gew. *ck*) „id., sterk, vast”, ags. *stræc* (*c*) „streng, standvastig, koppig, sterk”, wgerm. **straka-*, **strakka-* „stijf”. Hierbij het ww. mnl. *strecken* (nld. strekken), ohd. *strecchen* (nhd. *strecken*), mnd. *strecken*, ofri. *strekka*, ags. *strecc(e)an* (eng. *to stretch*) „uitstrekken, strekken” resp. „zich uitstrekken”. Wgerm. **straka-*, **strakka-* ('t laatste secundair of uit idg. **strog-nó-*, **strag-nó-*) staat in ablaut tot sterk. Naast deze combinatie kan die met rekken (idg. *reǵ-*: *s-reǵ-*) niet in aanmerking komen. — **Straks** bijw., oud-nnl. *strack(es)* „direct”. = mhd. mnd. *strackes* „id.” (nhd. *stracks*). Adverbiale gen. van strak. Hiernaast onverbogen nld. mhd. mnd. *strac*. Oorspr. = „rechtstreeks”. Een dgl. bet.-ontwikkeling vertoont direkt. De bet. „aanstonds” komt nld. dial. nog voor, ook in 't Du. en bij 't ontleende de. zw. *strax*.

Stralen ww. In de bet. „stralen uitwerpen, schitteren” sedert Kil., reeds mnl. = „(door)schieten”, gew. „(met een angel) prikken”. In de bet. „zakken bij een examen” een jong studentenwoord.

Stram bnw., sedert Kil. = mnd. *stram* (*mm*) „strak, stijf, gespannen” (nhd. *stramm*), in den Teuth. de afl. *strammen* „stijf zijn of worden”. Of uit **strāma-* en direct met I straf verwant (vgl. dan ook **stram̃a-*, waarvan noorw. dial. *stremba* „uitspreiden, uitstrekken” een afl. is), of met secundaire *mm* van een germ. stam **strama-*, idg. **stro-mo-*, hoogerop met I straf verwant. Hierbij ook hagelandsch Kemp. *stram* „striem”? Van *stram* 't ww. *stremmen*, door Kil. in de bet. „coagulari” als „Hol. Fris.”, in de bet. „sistere, restinguere: cohibere” als „Fland.” opgegeven, in

de laatste bet. al mnl.-vla. — *Stremsel* znw. o. Reeds mnl. (Bienboec) en mnd.

Stramien. Zie stam i j n.

Strand znw. o., oudnld. m. v. o., Kil. *strande* („Sax. Sicamb.”), mnl. *strant* m. „strand, zeearm”. = mnd. laat-mhd. (md.) *strant* (*d*, nhd. *strand*) m., ags. *strond* o. (eng. *strand*) „strand, oever”, on. *strönd* v. „id., rand, zoom”; met ablaut on. *strind* v. „zijde”. Uit 't Germ. fr. *estran* „strand”. Ingenieus, maar wegens de bet. niet meer dan een onzekere mogelijkheid is de combinatie met lat. *frons* (*-tis*) „voorhoofd” (lat. *fr-*, germ. *str-* uit idg. *sr-*): de uitdr. *frons Italiae*, *frons litorum* bewijzen niets voor de grondbet. van *frons*. Gew. leidt men strand af van de basis *sterǵ-* „uitspreiden”, waarvan ook ier. *srath* „strand, oever, dal”, obg. *strana* „zijde” (formantisch vgl. ohd. *stirna*, nhd. *stirn* v., Teuth. *sternue* „voorhoofd”, mnl. *sterre* „bles”, nog in zuidnld. diall. *ster(re)* „(voor)hoofd”, kymr. *sarn* „geplaveide bodem”, gr. *στέρων* „borst”, alle oorspr. = „het vlak, plat uitgespreide”, oi. *stírna-* „uitgespreid”, verder obret. *strouis* „stravi”, lat. *sterno* „ik spreid, gooi neer”, gr. *στέρον*, *στέρον* „ik spreid”, obg. *stírq*, *stéti* „strekken”, lit. *strāja* „paardenstal met op den bodem uitgespreid stroo”, alb. *stirín* „ik breed uit”, oi. *stíróti*, *stírāti* „hij strooit, gooit neer”. Zie nog straal, stroo, strooien. — **Stranden** ww. Reeds 16.-eeuwsch-nld. (ook „op 't strand werpen”) en mnd. Kil. vermeldt het in de bet. „landen” en als „Sax.” in de bet. „schipbreuk lijden”.

Streek znw., mnl. *strēke* m. v. = ohd. *strik* (*lh*) m. „lijn, streep, zone” (nhd. *strich*), mnd. *strēke* m. „id., afstand, gebied, slag”, got. *striks* m. „streepje”, germ. **striki-*. Staat tot strijken als spleet tot splijten. Hiernaast het o. znw. on. *strik* „gestreep goed”, noorw. dial. *strik* „streek, poets”; ook ags. *strie* „ziekte, pest” (?) hierbij? Os. *strikk* m. „streepje”, ags. *strica* m. „id., regio” veronderstellen een vóór-germ. stam **strigon-*, **strign-*. Met ablaut laat-mhd. nhd. *streich* m. „slag, poets”, westf.

strēk m. „id.”, ags. **strác* (eng. *stroke* „slag”). Een hiermee overeenstemmende vorm behoeft voor 't Ndl. niet aangenomen te worden. De ndl. dial.-vormen en ook de vormen bij Kil. en Cats hebben *ē* en wijzen slechts op een onfr. **striki*.

Streelen ww., Kil. *streelen* „kammen, streelen, vleien”, laat-mnl. eenmaal (ook Teuth.) *streylen* „vleien”. Met dial. *ee* als umlaut van *á* naast Kil. *straelen* („vetus”). = ohd. *strálen* (nhd. *stráhlen*) „kammen”, os. **strálian*, waarvan *un-gistrálibil* „ongekamd”. Van os. *strál* m. „kam”, dat niet van *straal* (oudere bet. „pijl”) gescheiden mag worden: voor de bet. vgl. kam = gr. *κόμφο* „houten nagel”. Mhd. *strál* m., nhd. *stráble* v., Kil. *streel* „kam” hebben wsch. umlaut naar 't ww.

Streep znw., dial. met *é* (Goer., Bom-melerwaard), maar met *ē* Kil. *strepe* met 't ww. *strepen* (nndl. *strepen*); mnl. *strepe* (*é*, *ē*?) „streep, strook land, striem”. De *ē*-vorm heeft 't zelfde vocalisme als westf. *striapen* „strijken”, de *é*-vorm vertoont dat van mhd. *streifen* „glijden, marcheeren” (nhd. *streifen*). Hiernaast met *í* Teuth. *strijppen* „stragulare”, mnl. *stripe* (nog dial.: Maastr. *strijp*), mhd. *strífe* (nhd. *streifen*) m., mnd. *stripe* v., fri. *stripe*, noorw. dial. *strípa* v. „streep”; eng. *stripe* „streep, strook” wordt als een ontl. van 't continent beschouwd. Met *ī* of *í* ohd. *striphahht* „virgatus”. Germ. *striþ*, idg. *strīb*-, waarvan nog ier. *sriab* (**streibá*) „streep” is uit *strī*- verlengd: zie striem. Voor vla. *striepe* „streep” zie stroopen.

Strekken. Zie strak. — **Stremmen**, **stremsel**. Zie stram.

I **Streng** bnw., mnl. *strenghe* (jonger *strenc*) „streng, onverbiddelijk, kloek, erg, hevig”, waarnaast *stranc*(*gh*) „stijf, eng, sterk, hevig, groot, streng” (nog dial.). = ohd. *strengi* (nhd. *streng*), mnd. *strengē*, os. fri. *strang*, ags. (eng.) *strong*, on. *strangr* in dgl. bett., germ. **stranza*-, **stranzia*-, ouder wellicht **stranzu*-. De oorspr. bet. was „strak gespannen, stijf”. Na verwant is II **streng** znw., mnl. *strenc* (*gh*) m. „streng, band, touw”, Teuth. *stranc* „streng” (zoo nog dial.: Maastr. *strānk*) (= mnl. *stranc*

m. „zee- of rivierarm”), ohd. *stranc* (nhd. *strang*) m. „id.”, mnd. *strenk*, *strānk* m. „id., zee- of rivierarm”, ags. *streng* m. (eng. *string*) „streng, touw”, on. *strengr* m. „id., streep, rivier- of zeearm”, germ. **stranzī*-. De mnl. vormen *strinc* m., *stringhe* v. „streng, touw” (nog dial.) worden gew. als dial. vormen met *i* uit *e* opgevat. 't Kunnen ook ablatende vormen zijn; 't zelfde geldt dan van eng. *string*. Met schwundstufte noorw. dial. *strungen* „met gespannen buik”. Verwant met ier. *srengid* „hij trekt, sleept”, nier. *sreang* „streng”, lat. *stringo* „ik trek vast, snoer” (zie nog bij strijken), lett. *stringt* „stijf worden, verdorren”, *strangs* „moedig, frisch”. Deze kelt. lat. balt. woorden kunnen echter ook idg. *g* hebben en met gr. *στραγγός* „gedraaid”, *στραγγάλη* „koord, strop” van een idg. basis *streng*- komen, een auslautvariant van *streng*h-. Zoowel *stre-ŋ-g*- als *stre-ŋ-gh*- zijn met de bij sterk en strak besproken basis verwant en evenals deze uit idg. **st(h)er*- „stijf zijn” verlengd. Ten onrechte heeft men I en II streng anders verklaard en ze met oi. *raçmí* „streng, teugel, straal”, *raçanó*- „riem, teugel” gecombineerd (idg. *s-reukh*- : *s-rūk*-). — **Strengelen** ww., nog niet bij Kil. Van Kil. *strengelen* „stijf aanhalen, snoeren” = ohd. *strengen* „urgere” (nhd. *strengen*), on. *strengja* „vastbinden”. De bett. „strengelen, winden” en „stijf aanhalen, snoeren, spannen” staan dicht bij elkaar: vgl. hierboven gr. *στραγγός* „gedraaid” en verder bij spinnen.

Strepen ww. Zie streep. Dial. vormen met *é*.

Streven ww., mnl. *strēven* „streven, zich verzetten, zich verheffen”. = Teuth. *streven* „streven”, ohd. *strēben* „streven, zich verzetten” (nhd. *streben*), oudmd. of os. *strēvon* „ijverig in de weer zijn”. Met *ī* uit *i*. Ablautend met ouder-nnl. *strijven* „streven, strijden”, laat-mnl. *wēder-strīfelen* „rebellare”, ouder-md. *strīben* (praet. *strēp*) „streven”. Uit 't Germ. ofr. *estriver* „strijden”, *estrijf* „strijd” (> eng. *to strive*, *strife* znw.). Germ. *strī-t-* is hoogerop met *strī-t-* (zie strijden) verwant. Direct ver-

want is mogelijk gr. *στριβρός* : *σφιγκτός*, *πυκρός*, *στεγρός* (Hes.). — **Stribbelen** ww., nog niet bij Kil. Staat tot ouder-nnl. *strijven* en ndl. streven als kibbelen tot kijven resp. bibberen (*bibbelen*) tot beven. Reeds mnl. *stribblich* en *wederstribben*. Van anderen oorsprong is strubbelen.

Striem znw., mnl. *strieme* (m.?) „streep, striem”. = mhd. *strieme* m. (nhd. *strieme* m.v.), mnd. *stréme* m. „streep, striem”. In 't Vla. beteekent *striem(e)* nog „streep”, speciaal „stroomende streep van vocht of licht”. Zou met de oospr. bet. „stroom” op idg. **streu-mon-* kunnen teruggaan (zie stroom), ook als idg. **streu-mon-* met strook en stroopen verwant zijn. Veeleer echter moeten we verwantschap met ohd. *strīmo* m., mhd. *streim*, *streime* m. „streep, striem” aannemen: *é* kan dan uit *ei* ontstaan zijn en met *z* ablauten, — tenzij de *é*- en *z*-vormen van huis uit identisch zijn (vgl. bij gerief en krijg); van een basis *strī-* „strijken”, waarvan ook mnl. *strēne* (m.?) „streng, koord” (nog dial. zuid- en noordndl.), ohd. *strēno* m. „lange haarvlecht” (nhd. *strähne* v.), zw. dial. *strena* „streep op de huid” en noorw. dial. *stríl(a)* „streep, ader, straal” kunnen komen. Buiten 't Germ. vgl. lat. *stria* „geul, gleuf, keep, groeve”. Meer verbreid is de langere basis *strīg-* (zie strijken). Een andere verlenging is *strīb-* (zie streep). Idg. *strī-* misschien bij *sterā-* „uitspreiden, strekken” (zie strand)?

Strijd znw., mnl. *strijt* (d) m., zelden o. „wedstrijd, wedijver, strijd, plaag”. = ohd. *strūt* m. „strijd, wedstrijd” (nhd. *streit*), os. *strūd* m. „id., inspanning”, ofri. *strūd* o. „strijd, twist, gevecht”, on. *strīð* o. „strijd, smart”. Bij 't sterke ww. **strijden**, mnl. *strīden*, ohd. *strītan* (nhd. *streiten*), mnd. *strīden*, ofri. *strīda* „strijden” (en verwante bet.). 't Zwakke os. *strīdian*, ofri. *strīda* „id.”, on. *strīða* „id., plagen, 't iemand lastig maken” is denominatief. Met het sterke strijden identisch is mnd. *strīden*, ags. *strīdan* (eng. *to stride*) „met groote stappen loopen”. De grondbet. was „zich stevig plaats, zich schrap zetten”. Germ. *strīð-* veronder-

stelt een idg. basis *strīdh-* of *strīt-*, hoogerop verwant met *strīd-* (waarvan on. *strīta* „met inspanning trekken”, *strītaast*, *streitast* „zich inspannen”) en *strīb-* (waarvan streven). De kortere basis *strī-* in lit. *strīnus* „weerspanning in woorden”. Deze basis is weer een verlenging van *st(h)er-* „strak, stijf zijn” (zie staar). Aan de woordgroep van strijden herinneren wat de bet. aangaat noorw. dial. *starra*, *sterra* „zich krachtig verzetten”, kymr. *trin* „moeite, strijd”, lat. *strēnuus* „flink”, gr. *στρίνος* „kracht, overmoed”, obg. *stradati* „lijden”, russ. *starát'-s'a* „streven”, opr. *stūrnavingiskan* „ijverig”, die van de basis *st(h)er-*, *st(h)ré-* komen. — **Strijdbaar** bnw. Sedert den Teuth., 't Mhd. en Mnd. — **Strijdhaftig** bnw., niet bij Kil., wel al mnd. owfri.; ook al mnl. *strīdachtich*, 't oudst = „twist hebbende”. — **Strijdig** bnw. Reeds mnl. ohd. os. met verschillende bett.

Strijk in s. en zet is wsch. de imperatief van strijken. De uitdr. is vermoedelijk aan 't bedrijf van den schipper ontleend, die bij elke brug 't zeil strijkt en dan weer zet. — **Strijkage** znw., nog niet bij Kil. Een formatie als slijtage. — **Strijken** ww., mnl. *strīken* „strijken, glad strijken, streelen, vleien, (laken, linnen) meten, gaan, heengaan, komen, vallen”. = ohd. *strīkhan* „strijken, wrijven, gaan” (nhd. *streichen*), mnd. *strīken* „id.” (met zeer ruime gebruikssfeer), ofri. *strīka* „strijken”, ags. *strīcan* „strijken, wrijven, zich voortbewegen” (eng. *to strike*), on. *strīkva* „strijken, gaan” (waarnaast *strīkja* „id.”. Is dit de oudere vorm, dan bij strook). Van de uit *strī-* (zie striem) verlengde idg. basis *strīg-* „een strijkende beweging maken”, waarvan ook lat. *stringo* „ik maak een strijkende beweging, trek het zwaard, stroop af, pluk af, raak aan” (samengevallen met een in oorsprong hiervan verschillend ww.: vgl. bij I, II streng, maar ook bij strik), *striga* „streep, strook, zwad”, *strigilis* „roskam”, gr. *στρίγξ*, *στρίγγος* „streep, lijn”, obg. *striga*, *strīšli* „scheren”, opr. *strigli* „distel”. Zie nog streek. Voor een synonieme basis *strūg-* zie strook.

Strik znw., nml. *stric*, *strec* (*ck*, zelden *k*) (*stricke*) na.o. = onfr. ohd. *stric* (ohd. *ech*; nhd. *strick*) m., mnd. *strik* m.o. „strik”, wgerm. **strik(h)a-*, -i. Hierbij wsch. ags. *stricilum* „trocleis rotis modicis”. Bezwaarlijk met germ. *e* en verwant met *strak*, wegens 't vocalisme veeleer bij strijken. In bet. zou 't veel beter dan bij 't daar behandelde lat. *stringo* bij *stringo* „ik snoet” passen (zie *streng*), zoodat de gedachte opkomt of toch wellicht de twee gew. van elkaar gescheiden ww. *stringo* één zelfde woord zijn. — **Strikken** ww., nml. *stricken*. = ohd. *stricken* „nectere” (nhd. *stricken*; 3. pers. enk. ohd. *pr-strihhit*), mnd. *stricken* „snoeren, binden, vlechten, knopen, breien, vangen”, ags. **stricc(e)an* (praet. north. *ge-stricedon*) „repareeren (netten)”.

Strikt bnw., reeds laat-mnl. *strictelick* bijw. Uit lat. *strictus*, bijw. *stricté* „strikt”. Wsch. in 't Ndl. 't oudst als bijw. Ook elders ontleend.

Strippen (van de stelen aftrekken), nog niet bij Kil. Ook nnd. dial. *strippen* en eng. *to strip*, voor verschillende trekkende en strijkende bewegingen gebruikt, o.a. = „melken”. Bij de woordgroep van *streek* evenals 't znw. **strip** (strook ijzer, waarop naast elkaar twee platen geklonken worden en de naad daartusschen bedekt), nog niet bij Kil., = vla. *strip* „streek of straal van een vloeistof”, mnd. mnd. *strippe*, de naam van verschillende ricmen, strookjes, strikken. — Van *strippen* 't znw. **strips**, ook nnd. fri.

Stroef bnw., nog niet bij Kil. Met dial. *oe* uit wgerm. *ū* (vgl. *snoet*). = mhd. *strúp* (*li*) „ruig opstaand”, os. *strúf* „id.”, Teuth. *struyf* „ruw, onbeschaamd, vermetel, grof, wreed, streng”. Hierbij 't ww. nml. **strúven* (waarvan Kil. „*struvelen*. Fland. *Horrere*, *inhorrere*”), Teuth. *struven* (refl.), ohd. *strúbén*, *strúben* (nhd. *stráuben*), os. *strúbian* „ruig overeind gaan staan resp. doen staan”. Met ablaut *strubelen*, ohd. *ar-stropalón* „inhorrescere”, mhd. *struppe* (nhd. *gestrüpp* o.), mnd. *strubbeken* „ruig struikgewas”, Kil. *strobbe* „frutex” (nog dial.). Buiten 't Germ. is wellicht gr. *σιγορός* „zuur, rinsch” (ook van een zuur gezicht ge-

bruikt) verwant. De idg. basis *st(h)rúbh-* „stijf zijn” is wsch. evenals *st(h)rüg-* (zie *struik*) een verlenging van *st(h)rū-*, dat zich weer bij *st(h)er-* (zie *staar*) aansluit. Ook lit. *striūbas* „kort”, lett. *strups* (*strumps*) „kort afgesneden, afgestompt” heeft men van *st(h)rū-bh-*, waarnaast *st(h)rū-p-* „stijf zijn” afgeleid: zeer onzeker. Zie nog *stompelen*.

Strompelen ww., volgens Kil. „Hol.”, reeds nml. = mnd. *strumpelen* „strompelen, hortend voortgaan”. Van nml. *strompen*, mnd. *strumpen* „id.” = noorw. dial. *strumpa* „id.”. Met ablaut mnd. *strampen* „stampend loopen” (nml. *strampelinghe* „het begaan van een fout in de voorgeschreven termen bij een geding”?). Niet te scheiden van nml. Kil. *stronckelen*, mhd. mnd. *strunkelen* „strompelen, struikelen” en verder niet van de *strunk* „stijf, rechtop” en 't znw. **stronk**, nml. *stronc* m. „stam, geknot lichaamsdeel” = mhd. *strunc* (nhd. *strunk*) m. „stronk, stompje”, mnd. *strunk* m. „stengel, een soort kous”, waarnaast mhd. *strumpf* m. „stompje, boomstronk, romp, verminkt lid” (nhd. *strumpf* „kous”), mnd. *strump* m. „stompje, verminkt lid, een soort kous” (in de laatste bet. ook Kil. *strompe*, *strumpe* „Sax. Sicamb.”), ofri. *strump-halt* „kreupel door verminking van een lid”, noorw. dial. *stropp* „een zekere maat” (vgl. *strokk* m. „een soort vat” < **struuka-*). In hoeverre deze woorden oud of jong zijn, is niet meer na te gaan. Wij moeten misschien uitgaan van een basis germ. *st(h)rem-*, *st(h)ram-*, *st(h)rum-* (de woordgroep van *dreumel* zullen we wel niet hierbij moeten brengen), een verlenging van *st(h)er-* „stijf zijn” (zie *staar*; van dezelfde basis misschien *stram*), maar — o.a. door associatieve betrekkingen met de woordgroepen van I, II *stomp* en *struikelen* (vgl. nog Kil. *striemelen*, Kemp. *stroo-*, *struémelen*, N.Brab. *stroemelen* „strompelen, onvast gaan”) — zijn de oorspr. toestand onherkenbaar. Sommige vormen met germ. *strunk-* kunnen van een genasaleerden vorm der basis van *struikelen* komen. Nog ondoorzichtiger wordt de quaestie, als wij

mhd. *strunze* m. „stompje, splinter van een lans”, *sturzel*, *stürzel* m. „stronk van een plant” en Kil. *strobbe* enz. (zie bij stroef) en mnd. *struppe* „stompje” in verband met de geciteerde woorden beschouwen. Voor dgl. wisselvormen met *-mp-* en *-pk-* als hier genoemd zijn vgl. bij rimpel.

Stront znw., mnl. *stront* m. = mnd. *strunt* m., owfri. *strout* „stront”. ’t Verschil in bet. maakt identiteit van dit woord met eng. dial. *strunt* „staart, membrum virile”, zw. dial. *strunt* „korte halm”, waarbij zich mhd. *strunze* m. „stompje” aansluit, onwsch. (zie hierover bij stronk). Eer is obg. *trādū* „dysenterie” verwant; maar ook deze combinatie is met ’t oog op de moeilijk vast te stellen grondbet. van stront onzeker. Uit ’t Germ. ofr. *estront* (fr. *étron*) „stront, keutel”, it. *stronzo* „keutel”.

Stroo znw. o., mnl. *stró* o. „stroo, stroohalm”. = onfr. ohd. *stró* (nhd. *stroh*), mnd. *stró*, ofri. *stré*, ags. *stréaw* (eng. *straw*), on. *strá* o. „stroo” resp. „stroohalm”, germ. **strawa-* = serv. *stròvo* „hoop afgewaaid vruchten”. Of met formans *-wo-* van de bij strand behandelde basis òf wortelnomen van de hieruit met *-u-* (*-we-*, *-wo-*) verlengde basis, die bij strooien besproken wordt. Voor de bet. vgl. lat. *strá-men* „stroo”.

Strooien ww., mnl. *stróien* (*strouwen*, nog dial. : N.Brab.; vgl. bij touwen). = ohd. *streuwen* (nhd. *streuen*). os. *stróian*, fri. *strije* (Gysb. Jap., overigens *struije* „strooien”; ook ofri. *strewa* „afrukken” wordt gew. hierbij gebracht; ’t zou dan een naar analogie van praet. en verl. deelw. ontstane vorm zijn), ags. *strégan* (niet-ws. poët.; ws. *strewian*, *streowian*; eng. *to strew*), noorw. dial. *stróya* (on. *strá* naar ’t praet.), got. *straujan* „strooien”. Van de idg. basis *sterū-*, *sterāu-*, een verlenging van de bij strand besproken basis. Vgl. stroo en buiten ’t Germ. lat. *strués* „stapel, hoop”, *struo* „ik bouw”. Verder kan de verlengde basis aan obret. *strowis*, lat. *strávi* „ik heb gespreid”, gr. *σρόγ-ν-μ* „ik breid uit”, oi. *str-η-ó-ti* „hij strooit, gooit neer” ten grondslag liggen.

Strook znw., nog niet bij Kil. Ook oostfri. Hierbij Kil. „*stroocken*. Hol. j. *strijcken*, *strecelen*” (= nnl. **strooken** ww.), fri. *streakje* „strijken, streelen”. Niet met *ó* (vgl. moot) uit fri. *á* < *ai* en met strijken verwant, maar abluutend met on. *strjúka* „strijken, glad strijken, bestrijken, zich vlug bewegen, wegglijden”, *stryk* o. „streep” en — als we hier mnd. *ā* als rekking van *ō* mogen opvatten — mnd. *strāken* „strijken langs, streelen”. Buiten ’t Germ. vgl. gr. *σρεϊγομαι* „ik (word gewreven) word krachteloos”, obg. *strügati*, *strugati* „schaven” (zie echter bij struikelen). Idg. *str-ū-g-* „strijken” : *str-ž-g-* „id.” (zie strijken) = *str-ū-b-* (zie stroopen) : *str-ž-b-* (zie streep).

Stroom znw., mnl. *stroom* m. (v.) (ook *struum* (*strúme* ?), Limb. Serm. *strúm*). = ohd. *stroum* (nhd. ook *stróm*, *strúm*, nhd. *strom*), os. *stróm*, ofri. *strám*, ags. *stréam* (eng. *stream*), on. *strauwr* m. „stroom”. Met formans *-mo-* van de idg. basis *srū-* „stroopen” (germ. *str-* < *sr-* : vgl. zuster; evenzoo in ’t Slav. en Lett.). Vgl. vooral ier. *sruaim*, gr. *ῥέμα*, po. *strumienú* „stroom”, thrac. *Σρεϊμων* riviernaam (formans *-men-*), lett. *straume* (formans *-mā-*) „id.”, verder o.a. ier. *sruth* „rivier”, gr. *ῥέω* „ik stroom”, obg. *struja* „stroom”, lit. *sravù* „het stroomen”, arm. *aru* „kanaal”, oi. *srávali* „hij stroomt”. — **Stroomen** ww. Sedert Kil. (misschien al mnl.), ’t Oudnhd. en On. (*streyma*).

Stroop znw., nog niet bij Kil. Met jongere ontwikkeling van *sr-* tot *str-* (te vergelijken met een dgl. overgang in ’t Oergerm., Lett. en Slav.; vgl. stroom) uit **sroop* < mnl. *sirope*, *siroop* m. o. (*ō*, *ó* ? Nnl. dial. komt beide voor: Goer. *strōpa* : Maastr. *šroep*. De laatste vorm bewijst tevens, dat de overgang *sr-* > *str-* niet over ’t heele ndl. gebied heeft plaats gehad). Voor den vocaaluitval vgl. I kraal, II struis. De vorm *siroop* komt nog voor; Antw. *suroop*, *seroop*. Uit fr. *sirop*, it. *siroppo*, mlat. *sirōpus*, *sirūpus* (ook elders overgenomen); dit uit arab. *šarāb* „drank, stroop”.

Stroopen ww., mnl. *strópen* „afstroopen, rooven, berooven”. = ohd. *stroufen* „een

strijkbeweging maken, afstrijken" (*bi-stroffen* „villen, ontdoen van"; nhd. *streifen* met *ei* voor *öü*), mnd. *strōpen* „aftrekken, afstroopen, plunderen, rond-zwerfen"; ags. in *be-strīepan* „berooven". Met ablaut mhd. *striefen* „afstrijken", misschien ook Bommelerwaardsch *striep*, vla. *striepe* „streep", die echter ook een dgl. *ie* kunnen hebben als we voor striem veronderstelden en dan bij streep behooren. De woordgroepen van strook en stroopen komen blijkbaar van een met idg. *str̥-* „strijken" (zie striem) verwante basis *str̥-* „id.". Een andere opvatting ziet in germ. *streup-*, *straup-* een anlaut-variant (met *sr-* > *str-*: vgl. bij stroom) van de bij rups besproken basis: minder wsch.; associatieve betrekkingen zijn aannemelijker. Zie nog 't slot van het artikel strot.

Strop znw., mnl. *strop* (*pp*) m. o. = mnd. *strop* (*pp*) m. „strik, strop", ags. *stropp* m. „id." (eng. *strop*, *strap*). Hier-naast nhd. *struffe*, *strüpf* v. „lis, iets waarmee men een kledingstuk nauwer aantrekt" (mhd. reeds *strüpf* v. „id."; nhd. *strippe* v. uit een hiermee overeenstemmenden ndd. vorm), met één *p* mnd. **strōpe*, westf. *strüape* v. „lis". Wsch. van vulgairlatijn *strōppus*, *strōphus* (fr. *étrope*, it. *stropo*, laat-lat. *stroppus*, *struppus*, spa. *estrovo* „touw, strik"; < gr. *στρόφος* „band, riem"). Het is overbodig en niet aan te bevelen, om voor deze rom.-germ. taalgroep twee grondwoorden aan te nemen en wel naast 't gr.-lat. een germ. **struppa-*, met stroopen verwant.

Strot znw., reeds laat-mnl. Een — wsch. secundaire — bijvorm naast Kil. mnl. *strōte* (nog dial. zeer verbreid), met metathesis *storte* (mnl. ook *starte*, *sterte*) v. = mhd. *strȯze*, os. *stota* (mnd. naast *strōte* ook *strotte*), ofri. **strote* (*strot-bolla* m. „strottenhoofd, keel") v. „strot, keel". Hiernaast de anlautvariant ohd. *drȯza* v. (verouderd nhd. *drossel* v. „keel", waarvan 't ww. (*er*)*drosseln* „kelen"), ofri. **throte* (*throt-bolla* m. „strottenhoofd"), ags. *θrotu*, *θrote* (eng. *throat*) v. „id.". Wsch. is de oorspr. bet. „het gezwollene, stijf naar voren staande"; dan zijn mhd. *strȯzen*, laat-mhd. nhd. *strotzen* „ge-

zwellen zijn", ags. *θrātian* „zwellen (van trots of boosheid)", *strātian* „stijf naar voren staan, stijf zijn", on. *þroti* m. „het zwellen", *þrātinn* „gezwollen" verwant; al deze woorden kunnen met mhd. *struozach*, *strūzach* o. „struikgewas" (nhd. *strauss* m. „ruiker"), mhd. *strūz* (nhd. *strauss*) m. „twist, strijd", meng. *strūt* „het zwellen, strijd", on. *strūtr* m. „uitstekende kegelvormige punt" van een basis germ. *strūt-* (*brūt-*) „stijf staan" komen, hoogerop met de woordgroep van struik verwant; in deze woordgroep zijn wsch. ospr. met verdrieten verwante vormen opgegaan: deze verklaren ook den anlaut *þr-*; vgl. nog ags. *θrūt-fēll*, got. *þrūts-fīll* o. „melaatschheid", ier. *trosc* „melaatsch", *trot* „strijd", kymr. *trytku* „zwellen": 't is ondoenlijk de oorspr. verwante woorden nauwkeurig van de andere te scheiden. Ook on. *strjūpi*, *strūpi* m. „keelgat" heeft men met strot gecombineerd (germ. *strūp-* „stijf staan"); noorw. dial. *stropen* „volgestopt, gespannen van eten" geeft steun aan die hypothese; anderzijds kan *str(j)ūpi* ook met on. *stropi* m. „wat door een nauwe opening stroomt" van de bij stroopen besproken basis komen. It. *strozza* „keel" uit 't Hd. — **Strottenhoofd** znw. o., sedert Kil.

Strubbelen ww., laat-mnl. *weder strubbelen* „rebellare". Bij de woordgroep van stroef: vgl. voor de bet. hd. *sich sträuben*. 't Zelfde woord is Kil. „strobblen", *strubbelen*. Fland. j. *struyckelen*". Vgl. nog N.Holl. dial. *stroffelen* „struikelen", Teuth. *strubblich*, *strubblich* „ruw, oneffen", mnl. *gestrubbet* „rimpelig". In associatie getreden met *stribbelen*: vgl. zuidafrikaansch *stroebeling*, *stroeweling*, *strubbeling*, *struweling*, *stribbeling*, *struweling*, alle = „strubbeling", Zaausch *strubbeling*, *stribbeling* „id."

Struif (eierpannekoek), Kil. Teuth. *struyve*, mnl. *strūve*, *strouue*. = mnd. *strūve*, mhd. *strābe* (nhd. *straube*) v. „een soort dun gebak". Wsch. bij stroef.

Struik znw., mnl. *struuc* m. „stronk, stam, struik, afgeknot of afgebroken stuk, geslacht". = mhd. *strūch* (nhd.

stranch) m. „struik, struikgewas”, mnd. *strûk* m. „id., afgebroken tak”. Niet te scheiden van 't ww. **struikelen**, mnl. *strûkelen* = mhd. *strûcheln* (nhd. *straucheln*), mnd. *strûkelen* „struikelen, strompelen”, frequentativum van ohd. *strûhhên*, -ôn „id.”. Voor de bett. vgl. strompelen en stronk. Het ligt wegens de bet. voor de hand om de basis germ. *strûk-*, idg. *st(h)rûg-* (hierbij lit. *strungas* „kortstaartig”, *str(i)ûgas* „kort, geknot” [waarnaast *st(r)ukas* „id.”]? Onwisch.), die aan deze woorden ten grondslag ligt, voor hoogerop met strompelen, stronk verwant te houden: dan moeten we van een idg. *st(h)r-û-* uitgaan, waarvan ook de bij stroef en strot besproken bases verlengingen kunnen zijn. Wil men echter van een hoogerop met drukken verwante basis (s)*trûg-* (waarvan eventueel ook gr. *στρεΐγωμα*, obg. *strûgati*, *strugati*; zie strook) uitgaan of vindt men alle combinaties hoogerop te gewaagd en daarom verwerpelijk, dan is daar niets tegen in te brengen.

I **Struis** (vogel), mnl. *struus* m. = ohd. mhd. *strûz* (nhd. *strauss*), mnd. *strûs*, later-on. *strúz* m. „struisvogel”. Uit lat. *strûthio* of een vulgairlat. vorm hiervan met *ts* of *ts*, waarop ook it. *struzzo* „struisvogel” berust. Op lat. **avi-strûthio* („vogel-struis”) gaan verschillende rom. vormen, o.a. otr. *ostrusce* (> eng. *ostrich*; fr. *antruche*) terug. Een geleerde ontl. uit 't Lat. is ags. *strîfta* m. Lat. *strûthio* < gr. *στρουθίων*, -ίων naast *στρουθῖος* *μεγάλη* en *στρουθῖος* *κάμηλος* „struis” (*στρουθῖος*, *στρουθῖος* „musch”). — **Struisvogel** znw., sedert Kil. Vgl. damhert. — **Struisvogel-politiek**, later-nnl. : „politiek van iemand die bij gevaar als de struis zijn hoofd in den grond verbergt”.

II **Struis** (loodwit), Kil. *ceruse*, *ceruyse*, laat-mnl. *seruus*. Uit fr. *céruse* (< lat. *cérussa*). Voor *str-* vgl. stroop en *kastrol* „braadpan, kookpan” < fr. *casseroles*.

Struisch bnw., nog niet bij Kil. Hierbij laat-mnl. (*die vèderen werden hem*) *strûselick* (*staende*) (van een haan gezegd)? De wvla. vorm is *streusch*. Oorsprong onzeker.

Struweel znw. o., vla. *struifel*, *struivel*, *struwel* m. „tros, kwast”, oudnln. *struwelle*, *strufele* „bos(ch)je, struik”, mnl. *struwelle*, Teuth. *struvelle* „id.” (mnl. *struweel* „truncus”). Uit ofr. dial. (waalsch; ook pic.?) *struvel* (*struveau*, ook *striveau*) „id.”; dit wsch. van een oorspr. germ. woord, met stroef verwant.

Stuc znw. Van fr. *stuc*, spa. *estuco*, it. *stucco*, dit uit 't Germ. (stuk). Ook elders ontleend. Vgl. stukadoor.

Studeeren ww., **student**, **studie** znww., reeds mnl. Uit lat. *studére*, *studens*, *studium*, wsch. zonder fr. bemiddeling. Ook elders ontleend. — **Studentenhaver** znw., later-nnl. Vgl. hd. *studenten-futter*, *-konfekt*. Amandelen werden wel als middel tegen een roes, ook wel tegen een kater beschouwd. — **Studentikoos** bnw. Uit de du. studententaal overgenomen. Du. *studentukōs* reeds in 1620 in een brief.

Stug bnw., N.Holl. dial. = „zich onwel voelend”, Antw. = „stout, frank”, mnl. Teuth. *stugge*, *stug* „stuursch, barsch, onvriendelijk, streng”. = on. *styggr* „id., schuw”, germ. **stuzja-*. Wellicht met de oorspr. bet. „onbeveeglijk staande, stijf” bij idg. *st(h)û-* (zie stuursch) : idg. **st(h)u-q-jó-* of **st(h)u-gh-jó-* (*κ*, *gh*?). Vgl. lit. *stûgstu*, *stûgti* „stijf in de hoogte staan”. Lit. *stukas* „klomp, blok” wsch. niet hierbij. Wel kan 't met *stug* gecombineerd worden, als wij voor germ. **stuzja-* een grondbet. „hordend, stootend” aannemen en 't van idg. *stu-q-* „stooten” (zie stuiken) afleiden.

Stuik (acht of tien schooven), nog niet bij Kil. (deze geeft wel *stuyck* „duw, stoot” en „gevlochten mand” op). = mnd. *stûke* v. „hoop vlas of turf (6 stuks)” en „boomstronk”. Bij stuiken: voor de bet. vgl. hd. *stoss* m. „stapel” bij *stossen*. 't Zelfde woord is wellicht ohd. *stûhha* (nhd. *stauche*), mnd. *stûke*, on. *stûka* v. „wijde mouw”, 't laatste ook „uitbouw”: oorspr. „het vooruitgeduwde, vooruitstootende”? — **Stuiken** ww. Gewoner is in 't alg.-Ndl. verstuiken. Uit mnl. *stûken* „stooten, duwen” (en „op hoopjes plaats”) = Teuth. *stuycken* (zonder vert.), nld.

stücken „stuiten, tegenhouden, opstapelen”, (oudfrank. *stükida* „irritavit”? Zie echter *stoken*), hd. *stauchen* „met den voet stooten, iemand duwen geven” (of = noorw. *stauka*?) en „opstapelen”. Met ablaut noorw. dial. *stauka* „stooten” en *stok*, *stoken*, *stokken*, *stuk*. Van een idg. basis (s)lūg-, waarvan ook ier. *tuag* „bijl”, *tuagaim* „ik sla met een bijl”, oi. *tujáti*, *tuñjáti*, *tunákti* „hij duwt, drijft aan”, uit ’t Germ. nog on. *hoka* „schuiven, duwen”. De woordgroep van gr. *στῖος* „haat, afschuw” is wsch. ten onrechte vergeleken. Voor verwanten hoogerop zie doft. Idg. *stu-q-* misschien in lit. *stukas* bnw. „kort”, znw. „klomp, blok” (zie bij *stug*).

Stuinder znw., nog niet bij Kil. Of met dial. *vi* voor *eu* bij I steunen en dus = Zaansch *stevnder* „balk voor in de kap, die de windpeuluw ondersteunt” (in molens) óf van het hiermee ablaudente mnl. *stúnen*.

Stuip znw., mnl. *stúpe*, ook = „gril”. In de bet. „stuip” ook mnd. *stúpe*. Bij mnl. *stúpen* „bukken” (zie *stoop*; nog dial. : Zaansch *stuipen* „een hollenden stand aannemen”)? De oorspr. bet. was dan „buiging, wringing van ’t lichaam”. — **Stuiptrekken** ww., nog niet bij Kil.

Stuit znw., mnl. **stuit* en *stiet* m. (nog dialectisch bestaande). Voor de *ie* vgl. kieken. = ohd. *stiu* (nhd. *steiss* met *ei* voor *eu*) m. „stuit”. Mnd. *stúl* m. „id.” kan evengoed germ. *ū* hebben (vgl. II *stoet*). Ablautend met *stooten* : voor de bet. vgl. nhd. *stoss* m. „staartveeren van een vogel” (in de jagerstaal, mhd. *stolze* m. „stam, blok”, oorspr. „het afgestootene, afgestompte”. Ook **stuiten** ww. hoort hierbij. Kil. vermeldt het met de bett. „stooten tegen iets”, („Hol.”) „afwenden, belemmeren”, („Holl. Fris.”) „terugspringen”. ’t Kan = ijsl. *stúla* „knotten” zijn : voor de bett. vgl. hd. *stutzen* „schokken, stuiten, knotten” (reeds mhd. *stuz*, *-tzes* m. „stoot, het stuiten”). Verder nog on. *stutlr* „kort”, *stytlu* „korter maken”.

Stuiven ww., mnl. *stúven* (dial. *stieven*, zoo nog o.a. N.Brab.). = ohd. *stioban* (nhd. *stieben*), mnd. *stúven* „stuiven”.

Hierbij ’t causativum ohd. *stouben* (nhd. *stüben*), mnd. *stóven* „doen verstuiven, uiteen-, opjagen”. De germ. basis *stū-*, waarvan nog *stoof*, II *stof*, *stoom*, *stoven* komen, duidde de dwarrelende beweging van stof, nevel, rook enz. aan. Voor synonieme bases zie bij *damp* en *stinken*. Met ’t oog op de woordgroep van *stinken* moet verwantschap met gr. *στυγελίζω* „ik sla, stoot” of met *ἵπτω* „ik sla” enz. (zie *doft*) voor mogelijk worden gehouden; voor verwanten hoogerop hiervan zie *doft*.

Stuiver znw., later-mnl. *stúver* m. Een muntnaam, die zich van den Nederrijn of Nederduitschland uit heeft verbreid : mnd. *stúver* (> nhd. *stüber* m., eng. *stiver*, de. *styver*, zw. *stufver*) „stuiver”. Wsch. van mnd. *stúf* „stomp, afgeknot” (zie *stoppen*) : voor de bet. vgl. on. *þveit(i)* bij *duit*.

Stuk znw. o., mnl. *stucke*, *stuc* (*stic*) o. met uitgebreide gebruikssfeer. = ohd. *stucchi* (nhd. *stück*), os. *stukki*, ags. *stycce*, on. *stykki* o. „stuk”. Met de oorspr. bet. „afgestooten, door stooten geknot stuk” bij *stuiken*. Voor de bet. vgl. lit. *stukas* „klomp, stuk” van de basis *stug-* en ier. *tocht* „deel, stuk” van *stug-* of *stug-*. — Het bijw. en daarna ook bnw. *stuk* uit mnl. *te stucken* of *an*, *in stucke*. Vgl. II *weg*. — Hiervan weer **stukkend** bnw. — **Stuksgewijze** bijw., ook bnw., Kil. *stuckwijs*.

Stukadoer znw., nog niet bij Kil. Uit spa. *estucador* (van *estucar* „stukadoren, stukeeren”, dit van *estuco*; zie *stuc*). Vgl. it. *stucco* : *stuccare* : *stuccatore* > fr. *stucateur*.

Stulp, stulpen. Zie *stelpen*.

Stumper, stumperd znw., mnl. *stomper* m. Een oorspr. noordelijk en oostelijk woord : Kil. *stomper* („Fris.”) „stompzinnige, trage, slechte man”, Teuth. *stumper*, mnd. *stumpere* m. „stumperd”, mhd. (nhd.) *stümper* m. „id.”; ontl. : de. *stymper*, zw. *stympare*. Bij I, II *stomp* : oorspr. „verminkte, afgestompte”.

Sturen, *stieren* ww., de laatste vorm oorspr. vla. zeeuwisch (vgl. *dierbaar*), mnl. *stúren*, *stieren* „sturen, richten,

besturen, zenden, brengen". = ohd. *stiuren*, *stiurren* „steunen, richten, besturen" (nhd. *stuern*), mnd. *stüren* „sturen, besturen, zenden, in bedwang houden, tegengaan", ofri. *stióra*, *stiúra* „sturen, in bedwang houden", ags. *stæran* „id., berispen, straffen" (eng. *to steer*), on. *stýra* „sturen, besturen, richten", got. *stíurjan* „vaststellen, beweren". Hierbij de znww. nml. *stuur* o., mnl. *stuur*, *stier(e)* (o.?), *stiere* v. „roer, stuur", mnd. *stúr(e)* o.v. „roer, stuur, het verhinderen, hulp, bijdrage in geld, belasting" (in dgl. bet. al in os. *heri-stiuria* v. „soldij"), ohd. *stiura* v. „steun, stut, roer, achtersteven, bijdrage, belasting" (nhd. *steuer* v.; *steuer* o. „roer" uit 't Ndd.), ofri. *stiúre* v. „stuur, roer", ags. *stéor* v. „het sturen, besturen, leering, straf", on. *stýri* o. „roer, stuur". Een umlautlooze vorm zoals 't Ags. kent is elders slechts in samenst. bewaard, zoals ohd. *stierbrucca* v. „puppis", os. *stiorwith* v. „riem aan 't stuur"; verder in ofri. *stíárne* v. „roer", on. *stjórni* v. „id., bestuur". Wij moeten wsch. de bet. „sturen" uit „besturen < regelen < vaststellen < vastmaken" afleiden en aannemen, dat de znww. met de bet. „roer, stuur" deze eerst onder invloed van het ww. gekregen hebben. In ieder geval hooren de geciteerde woorden bij elkaar en hebben ze een element germ. *stear-* gemeen, waarvoor we als bet. „steunen" resp. „stevig zijn" moeten aannemen. Hierbij nog het bnw. **stearia-* „stevig", ohd. *stíuri* „groot(sch), prachtig, machtig", got. **us-stiurs* „teugelloos" (*usstiuriba* bijw., *usstiurei* znw. v.). Zie verder bij 't verwante *stuursch*.

Stut znw., Kil. *stutte*. = Teuth. mnd. *stutte* (m.?), mhd. (nhd.) *stütze* v. „stul". Bij 't ww. mnl. *stutten* (nml. **stutten**) „stutten, tegenhouden" (deze bet. nog dial. : Assendelft, Antw., brab.), mnd. *stutten*, ohd. (*untar-*, *ir-*) *stuzzen* (nhd. *stützen*) „stutten, steunen". Of met germ. *tt* uit idg. *tn* en van een idg. basis *stut-*, evenals mhd. *stud*, ags. *stuða*, *studu* (eng. *stud*), on. *stöð*, *stuð* v. „stut, paal, post", waarbij ohd. *stull(d)en* „grondvesten", on. *stýðja* „steunen" e.a. woorden, of uit germ.

**stutjanan*, van een idg. basis *stud-*, die dan evenals *stut-* een verlenging is van *stu-* „stijf, vast staan" (zie *stuursch*).

Stuur. Zie sturen. — **Stuurboord**. Zie bakboord.

Stuursch bnw., dial. (Kampen) *stoers(ch)*, ndd. dial. en fri. *stúrsk*, nog niet bij Kil. of mnd. Van Kil. *stuer* (nog vla. *stuur*, *steur*), mnl. *stuur*, mnd. *stúr* „stuursch, norsch" = mnl. *stuur*, mnd. *stúr* „stijf, sterk, hevig, streng" (zie *stoer*), noorw. *stúr* „bedroefd" (on. *stúra* „bedroefd zijn"), germ. **stúra-* „stijf" : = lett. *stúrs* „hardnekkig", oi. *sthúrá-*, *sthúlá-* „grof, dik, breed, groot". Dit woord, idg. **st(h)á-ro-*, komt evenals oi. *sthávira-* „breed, dik, stevig, oud", arm. *stvar* „dik" met formans *-ro-* van de basis *st(h)á-*, *st(h)ewá-* „stevig zijn, vast staan", hoogerop met *st(h)á-* (zie *staa(n)*) verwant. Op een met oi. *sthávira-* (idg. **st(h)ewá-ro-*) identischen stam zal de bij sturen besproken woordgroep wsch. berusten. Van dezelfde basis resp. van een anit-basis *st(h)u-*, *st(h)ew(e)-* komen ook gr. *στῦν* „ik richt op, maak stijf", *στῦλος* „zuil", *σιεῦται* „hij maakt zich gereed" („zet zich stijf, schrap"), av. *stūna-*, *stuná-*, oi. *sthūná-* (mind. *n*) „zuil", misschien ook got. *stiwiti* o. „geduld". Met opvallend vocalisme (idg. *au*?) on. *staurr* m., gr. *σταυρός* „paal", lat. *re-stauro* „ik herstel". Zie nog I steunen, stouwen, stug, stutten, ook stier.

Stuwen. Zie stouwen. — Afl. : **stuw** znw., nog niet bij Kil.

Subiet bnw., Kil. *subijt*, laat-mnl. al 't bijw. *subitelic* „subiet, vlg". Uit lat. *subitus*, bijw. *subito* of uit fr. *subit*.

Substituut znw., reeds bij Kil. Uit fr. *substitut* of lat. *substitūtus*.

Subtiel bnw., in den vorm *subtíjl* een reeds in 't Mnl. zeer gewoon woord; toen minder als vreemd woord gevoeld dan nu. Ook mhd. (nhd.) mnd. Uit lat. *subtilis* resp. fr. *subtil*.

Succes znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *succès* (< lat. *successus*). Ook elders ontleend. — **Successie** znw., sedert Kil. Uit lat. *successio* of fr. *succession*.

Suf bnw., **suffen** ww. Met *s* (en niet *z*) onder invloed van de *ff* (vgl. *so p*)?

Ook oostfri. Reeds mnl. *suffen* „dwaas doen, dwaas, suf zijn”, *sufflen* „id.”, *suffe* v. „dwaasheid, verzinzel”. ’t Ww. = on. *syfja* onpers. : *syfjar mik* „ik word slaperig”. Verwant met ’t sterke ww. ags. *swēfan*, on. *sofa* „slapen”, waarbij ’t causativum ohd. *ant-swebben*, os. *an-swebbian*, ags. *swebban* „doen inslapen”, on. *svēfja* „tot rust brengen”, met dehnstufte on. *svāfa* „doen inslapen”, *sōfa* „dooden” (= lat. *sōpire* „doen slapen”), verder ’t znw. os. *swētan* m., ags. *swēfan*, on. *svēfu* o. „slaap, droom” (idg. **swepno-*); buiten ’t Germ. ier. *foaid* „hij slaapt”, obg. *sūplja*, *sūpati* „slapen”, oi. *svāpiti* „hij slaapt” en ’t znw. ier. *suan*, lat. *somnus*, gr. *ἕπνος*, obg. *sūnū* „slaap”, lit. *sāpnas* „droom”, alb. *g’umε*, arm. *k’un* „slaap”, oi. *svāpna-* „id., droom”, idg. **supno-*, **swepno-*, **s(w)opno-*.

Suiker znw., mnl. *sūker* (m. ?), Teuth. *suycker*. Evenals meng. *sucre*, *sugre* (eng. *sugar*) „suiker” uit fr. *sucre* = it. *zucchero* (> ohd. *zucura* v., mhd. nhd. *zucker*, mnd. *sucker* m. > de. *sukker*, zw. *socker*), spa. *azúcar* „id.”. Het rom. woord uit arab. (*as*)*sukkar* „id.”, dat via perz. *šakar* op pâli *sakkharā-* = oi. *śárkarā-* „kiesel, fijn zand, suiker” teruggaat. Ook zonder bemiddeling van ’t Arab. drong de perz. vorm in Europa door : gr. *σάκχαρον*, lat. *saccharum*, russ. *sáchar* „suiker”.

Suikerei, -ij. Zie cichorei.

Suilen (met een door paarden getrokken sleepnet visschen, beuzelen), nog niet bij Kil., wel bij Winschooten (1684) naast *seulen*. Kil. kent wel *suyl-oore* = *hangh-oore*. Misschien met dial. *s* voor *z* bij zeulen. Ook vla. *zuilen* „sluimeren” zou een oudere bet. „sle(e)pen > traag zijn” kunnen hebben gehad. Zie sul.

Suite znw. Nnl. uit fr. *suite*. De bet. „kamers-en-suite” komt in ’t Fr. niet voor.

Suizen ww., mnl. *sūsen*. = ohd. *sūsōn* (nhd. *sausēn*), *sūsen* (mhd. *siusen*) „knarsen, gonzen”, mnd. *sūsen* „suizen, ruischen”, de. *suse*, zw. *susa* „id.”. Onomatop. Geen der voorgeslagen combinaties buiten ’t Germ. is wsch. : ksl. *syšati* „fluiten” kan jong en onomatopœt. zijn; met ’t oog op de *s* en niet *ch* na *y* mogen we ’t niet met ohd. *sūsōn* ge-

lijkstellen; — oi. *qvāsiti* „hij ademt, zucht”, av. *sus-* „long” en arm. *kami* „wind” zijn op andere wijze bevredigender verklaard. We kunnen dus niet met voldoende waarschijnlijkheid suizen van een idg. basis *sū-*, *sewō-* afleiden, hoogerop met *swen-* (zie *zwaan*) en *swer-* (zie *zwerf*) verwant. — **Suizelen** ww., sedert Kil. Ook du. — **Suizebollen** ww., nog niet bij Kil.

Sukade znw., reeds laat-mnl. Naast oudnld. *sucate*. Evenals ofr. *succale*, *chucade*, *sucrade* (cr naar *sucre*) van oudit. *zuccata*, dat in 1442 voorkomt en een afl. is van *zucca* „kalebas”: vgl. *carabassada*, de oude naam van een soort Spaansche confituren, van een der vormen van spa. *calabaza* (kalebas) gevormd. De substitutie van *-ade* voor *-ate* (ook bij chocolade) kan in ’t Ndl. hebben plaats gehad onder invloed van reeds vroeger ontleende woorden op *-ade*. Ook kan sukade kant en klaar uit ’t Fr. komen.

Sukkelen ww., Kil. *suckelen*, *sockelen* „struikelen, strompelen, waggelen, dolen, sukkelend voortleven”. Een ook nld. dial. ww., ablatend met *ziek* en *zwak*, evenals II *zuicht* en mhd. *sochen*, *söchen* „ziek zijn, verzwakken”, on. *sokna* „ziek worden”. Teuth. *suycklen* „languere” vertoont ’t zelfde vocalisme (germ. *iu* uit *eu*) als *suycchte* „ziekte”: zie ziekte. De *s* van sukkelen wordt aan invloed van de *kk* toegeschreven (vgl. *sok*). Mnl. *suckelen* „voortschuiven, voortslepen” kan bezwaarlijk denzelfden oorsprong hebben. — **Sukkel** znw. Noch in de bet. „sukkelaar” noch in de bet. „gesukkel” bij Kil. of mnl.

Sul znw., nog niet bij Kil. Met ’t oog op *bengel*, *vlegel* e.dgl. kunnen we sul met ’t bij zool besprokene *sulle* „drempel”, bij Kil. ook „heipaal” identificeren. Ook kan ’t woord onder invloed der woordgroep van suilen, sullen ontstaan wezen. Beide verklaringen kunnen tegelijk juist zijn, terwijl bovendien nog aan invloed van sukkel, knul e.a. gedacht kan worden. Vgl. oostfri. *sulje*, *suljes* „sul”.

Sulfer, **solfer** znw. (de, het), reeds mnl. (o. ?). Uit lat. *sulfur* resp. ofr. *soulfre* (fr. *soufre*). Ook elders ontleend.

Sullen ww., nog niet bij Kil. Wsch. bij suilen, zeulen. — Gewoner is 't znw. sullebaan.

Sultan znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, van turksch arab. *sultán* afkomstig. De mnl. vorm is *soulauen* m. = mhd. *soldán* m.; uit ofr. *so(u)ldan*, *soulan*, it. *soldano*; dit uit 't Arab.

Sumak. Zie II smak.

Surprise znw. Nnl. uit fr. *surprise*. Bij Kil. in den uit 't Ofr. afkomstigen vorm *surprinse*. Vgl. I prijs.

Sussen ww., mnl. *cessen*, *cissen* (ook met *ts*, *ch*, *s*) „ophouden, doen ophouden” (nog dial.: Assendelftsch *schessen* „ophouden, uitscheiden”), later-mnl. ook al *sussen* en *ghesus* znw. o. „het sussen”. Uit fr. *cesser* (< lat. *cessare*). Mnd. *sussen* „in slaap zingen” zal wel eer een onomatop. woord dan een ontl. uit 't Ndl. zijn. Dan mogen we voor 't Ndl. ook een dgl. ww. aannemen, waarmee 't ontleende woord samengevallen is. Vgl. overigens voor de *u* lis, lus.

T.

I **Taai** bnw., mnl. *taey*, *tay*, Teuth. ook *tae* (nog Deventersch *toa*). = ohd. *záhi* (nhd. *zäh*), mnd. *tá*, *teie*, ags. *tóh* (eng. *tough*) „taai”, germ. **taǝzu-*. Ook on. *tá* o. „vastgestampte aarde, pleintje voor 't huis” kan hierbij hooren. Met gramm. wechel brengt men hierbij ohd. *gi-zengi* „zich nabij iets bevindend, aandringend op”, os. *bi-tengi* „id.”, ags. *ge-tenge* „id.”, on. *tengja* „verbinden”, ags. *tengan* „ijlen, zich haasten”, Teuth. *be-tengen* „in 't nauw brengen” en „beginnen”. Men combineert deze woorden verder met de bij tang besproken basis: zeer onzeker, niettegenstaande oi. *damçita-* „gepanserd, opeengedrongen”, *sam-dasta-* „tegen iets gedrukt, aanliggend”, die bezwaarlijk van *damç-* „bijten” te scheiden zijn. Zelfs is 't niet onmogelijk, dat germ. **taǝzu-* van ohd. *gi-zengi* euz. te scheiden is. — II **Taai** znw. (de, het) is wellicht verkort uit **taai-taai** (de, het), het gereduplicateerde bnw. *taai*. Of is de niet gereduplicateerde vorm ouder (vgl. N.Holl. *taai* „vierkant suikerballetje”)?

Taak znw., Kil. *taecke*, *tavckse* „taak”. Vervormingen van 't ontleende ofr. dial. *tasque* (waaruit ook eng. *task*) = ofr. *tasche* (fr. *tâche*) (bij lat. *taxare* „schatten” behoorend; vgl. lat. *pensum* „taak” bij *pendere* „afwegen, schatten”). Zie II taks.

Taal znw., mnl. *tāle* v. „taal, woorden, verhaal, spraak”, in samenst. ook = „aantal”. = ohd. *zala* v. „getal, optelling, berekening, woorden, uitspraak, 't aan iemand toevallende goed”

(nhd. *zahl*), os. *tala* v. „som, getal” (*gi-tala* „optelling”), ofri. *tale*, *tele* v. „getal, het spreken (voor 't gerecht)”, ags. *taln* v. „verhaal, het spreken, disputeeren, rechtszaak, lijst” (eng. *tale*), on. *tala* v. „getal, (be)rekening, het spreken, vertellen”. Hierbij 't ww. mnl. *tālen* „spreken”, ohd. *zalōn* (nhd. *zahlen*), os. *talon* „tellen, berekenen, overleggen”, ofri. *talia* „tellen, berekenen”, ags. *tabian* „id., houden voor, meenen”, on. *taln* „spreken”. Zie verder betalen, getal, tal, talen, tellen. Hierbij nog ohd. *gi-zal*, ags. *ge-tal* „vlug” en got. *un-tals* „onwillig, ongehoorzaam”, *talzjan* „onderwijzen”. De combinatie met lat. *dolus*, gr. *δολος* „list”, ohd. *zāla* v. „belaging, gevaar”, ags. *tāl* v. „laster”, on. *tāl* v. „bedrog” (zie bij plegen) is semantisch niet wsch. Ook die met de woordfamilie van II tol is gewaagd. Eer hooren taal enz. bij arm. *tot* „rij, lijn”, *toṭem* „ik rijg aan elkaar”.

Taan znw., Kil. *tane*, *tanne*, *teyne* (mnl. in *taun-huus* o., tenzij dit den stam van *taunen* „looiën” bevat; zie verderop). Evenals eng. *tan* „run” uit fr. *tan* (dial. *tain*?) „id.” (oorspr. kelt.?). Hierbij **tanen** ww., oorspr. = „de kleur van taan hebben of krijgen”, dan ook „verbleeken, minder worden”, en **tanig** bnw., geen van beide nog bij Kil. Vgl. fr. *tanné* (uit 't Ofr. mnl. *taneet*, -eit „taankleurig”), eng. *taney* „tanig”. Kil. vermeldt wel *ta(n)neyt*, *teyneyt* „grauwe, tanige kleur” en het ww. *tanen*, *tannen*, *teynen* („vetus”) „looiën”,

dat evenals eng. *to tan* „id.” van fr. *tanner*, ofr. ook *laner*, *luiner* „id.” komt.

Taart znw., mnl. *taerte*, *tarle*, Teuth. *tarle*. Evenals eng. *tart* van fr. *tarle*, misschien als een secundaire vorm naast ofr. *torle* (fr. *tourle*), it. *torta* (> nhd. *torle* v., sedert begin 16.eeuw) „taart”, lat. *torta* (’t v. van *tortus* „gedraaid”) op te vatten.

Taarts, **teerts** (marlpriem), nog niet bij Kil. Oorsprong onbekend.

Taats znw., mnl. *taetse*, *tuche* v. Uit ofr. (dial.) *tuche* „spijker met breeden kop”, evenals ofr. (dial.) *tacon* „kop van een spijker” (ook in andere rom. talen) van onzekeren oorsprong, wel uit ’l Germ. (tak) afgeleid.

Tabak znw. Internationaal woord, ± 1600 via spa. *tabaco* ontleend uit de taal van Haiti, eig. = „de rol, waaruit men den rook van de toebe-reide plant opzoog”.

Tabbaard, **tabberd** znw., mnl. *tabbaert*, -ert (*d*) n. Met mnd. *tabbert* m., eng. *tabard* „lange mantel, tabbaard” uit fr. *tabard* (wel uit ’t Germ. afgeleid).

Tabel znw., nog niet bij Kil. Ook elders voorkomende ontl. uit lat. *tabella*.

Tabernakel znw., reeds mnl. Bijbelsch-kerkelijke ontl. uit lat. *tabernaculum*. Ook elders ontleend.

Tabijn znw. o., nog niet bij Kil. Uit een it. (?) bijvorm van) it. spa. port. (*abi* (fr. *tabis*, eng. *tabby*); dit uit arab. *ṭabībī* „tabijn”.

Tabouret znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *tabouret* (ook elders ontleend), oorspr. = „trommelvormige stoel”; van *tabour* naast *tambour* (zie tamboer).

Tachtig telw., mnl. *tachtich*, ook *tuchtentich* naar (*t*)*seventich*, (*t*)*nēghentich*, en door dissimilatie hieruit *tuchtentich*; zonder *t*-anlaut mnl. *achtich*. De andere germ. talen hebben : ohd. *achtzo*, *achtzug* (nhd. *achtzig*), os. *antahtola*, *achtola*, *achtodoch*, -*edeg*, ofri. *tachtig*, *uchtig* (met secundair invoegsel : *tuchtentig*, *achtantig*), ags. *hundeachtig*, *euchtig*, on. *átta tigr*, got. *ahlantehund* „80”. Voor den wgerm. anlaut en auslaut vgl. negentig, en zie -tig.

Tact znw. Nnl. uit fr. *tact* (< lat. *tactus*).

Taf znw. Of uit nhd. *taffet*, *taft* m.

(sedert de 16.eeuw, = mnd. *taft* > de. zw. *taft*), of verkort uit Kil. *taffetaf*, al 1524 *taftaf*, dat wsch. evenals eng. *taffety* een vervorming van fr. *taffetas* of it. *taffetù* is. Ook ’t du. woord komt uit het Rom., het rom. van perz. *táftah*, eig. „getwijnd, geweven”.

Tafel znw., dial. ook *tavel* (vel.), mnl. *táfel(e)*, *tável(e)*, *tajfel(e)* v. Voor de *v-f*-wisseling vgl. gaffel. = ohd. *lavala* v. „tabula, pugillaris” (nhd. *tafel*), os. *tafta* v. (in *wehsi-tafta* „pugillaris”) (*á*; over ’t heele gebied? eemslandsch met *á*), oofri. *tesse*, *tevele*, owfri. *tiol(e)le* (**tevele*), *tafte* v. „tafel”. In de ohd. periode ontleend uit rom. **tab̄lu* < lat. *tabula*; de bet. van nld. *tafel* (= hd. *tisch*) kan door een bet.-ontwikkeling na de ontl., maar ook door ontl. uit een fr.-rom. vorm met die bet. (vgl. fr. *table* > eng. *table*) verklaard worden. Vgl. disch. Op oudere ontl. berust ohd. *zabal* o., ags. *taest* (oudags. ook *tebl*) v. (o.?), on. *taft* o. „speelbord, spel (met dobbelsteenen)”. — **Tafel-schuimer** znw. Zie schuimen. *Op schuim loopen* „klaploopen” bij Van Effen is wsch. ontstaan onder invloed van schuimen eener- en op de klap loopen e.dgl. anderzijds. — **Tafereel** znw. o., laat-mnl. *taf(e)reel* o. „schilderij”; die bet. ook oudnld., o. a. bij Kil. Uit ofr. *tablet*, dial. *tavlel* (fr. *tableau*).

Tagrijn (koopman van oud ijzer e.dgl.). Nnl. uit ’t mv. van hebr.-chaldeeusch *taggár* „koopman”.

Tak znw., mnl. *tacke*, *tac* m. (v.) „spits, punt, tak”. = nhd. (md.) *zacke* (m.v.?) nhd. *zacken* m., *zacke* v.) „punt, spits”, mnd. *tacke* „id., tak”, (eng. *tack* „stift, spijker”; of uit een dial. vorm van ofr. *tuche*? Vgl. bij ta a t s). Ook mnd. *tagge*, noorw. dial. *tagg(e)* komen met de bet. „punt, spits” voor; deze vormen zullen wel jonger zijn. Mogelijk is verwantschap met got. *tahjan* „trekken, rukken”, noorw. dial. *taeja*, *taa* „scheuren, rafelen”, gr. *δάκνω* „ik bijt” (futurum *δάξουαι*), oi. *dúcati* „hij bijt” (zie ta n g) : tak gaat dan op idg. **doḱ-on-*, **doḱ-n-* of **doḱ(o)n-* terug met de bet. „bijter, tand”, vandaar „puntig voorwerp”. Ook gaat men wel (minder wsch.) van **dog-n-* of **doḱ-n-* uit; dan

kunnen got. *tekan* „aanraken”, on. *laka* „id., grijpen” (> eng. *to take*), mnl. *taken* (*ā* of *ā*?) „nemen, grijpen”, Kil. mnd. *tacken* „aanraken, aanvatten, grijpen”, ofri. *tetsia* „zich toeëigenen, naar zich toe halen” verwant zijn, verder lat. *digitus* „vinger” (zie echter I teen), lit. *dagys* „een soort distel”.

Takel znw., Kil. *taeckel* „kabel, uitrusting van een schip”, *taeckel*, *tackel* („Sax.”) „sleeptouw”, *tackel* „traiectus, transenna, pont-kabel” („Sax. Sicamb.”), mnl. *takel* v. (m.?) „want, scheepsuitrusting”. = mnd. *takel* o. (*ā*, *ā*?) „uitrusting (niet alleen van een schip), take-lage, hijschtoestel”. Ontleend zijn nhd. *takel* o., de. *takkel*, zw. *tackel*, eng. *tackle*. Oorsprong onzeker. De grondbet. kan zijn geweest „het bindende”. Men combineert wel tak, o.a. wijzend op fr. *attacher* „vastmaken”, dat ook hiervan wordt afgeleid = onzeker. Anderen combineren takel direct met mnl. *taken* „nemen, grijpen” enz. (zie bij tak): best mogelijk, maar onbewijsbaar. — **Takelage** znw., nog niet bij Kil. Ook nnd. en door ontl. skandin. Vgl. slijtage. — **Takelen** ww., volgens Kil. in de bet. „een schip sleepen” „Sax.”, in de bet. „binden” „Holl.”.

I **Taks** (dashond). Nnl. ontl. uit du. dial. *tacks* = hd. *dachs* (zie I d a s). Nhd. nnd. *dackel*, *tackel*, *deckel*, *teckel* „dashond” zullen wel vervormingen hiervan zijn eer dan een nomen agentis van dial. *tacken* „trippelen”.

II **Taks** (maatstaf, maat), Kil. *taeckse*, *tawc*; ook *tackse* („vetus”) met de bet. „belasting”; mnl. *taecse* v. (in *taecse hebben enes dincs* „met iets ingenomen zijn”), *tax(e)* „aandeel in de opbrengst van een belasting, toekomstig deel, bepaalde hoeveelheid van iets”. Uit fr. *taxe* (bij lat. *taxdre*; zie taak). Ook eng. *tax*, laat-mhd. *tax* (nhd. *taxe*) v.

Tal znw. o. Zie getal. Kil. noemt *tal* „Sax. Sicamb.”.

Talen ww., mnl. *tālen* „spreken”; zie taal. Dial. (Maastr.) komt nog *talen van* = „spreken, reppen van” voor. Reeds mnl de uitdrr. *tālen āne*, *te*, *nā* met de bet. „zijn aanspraken doen gelden op”; de bet. van ons talen naar gaat hierop of op de bij Kil. vermelde bet. „vragen naar” (zoo nog

zuidndl.) terug. De vla. bet. van talen naar „op iets toegaan” is wsch. secundair: „vragen naar > verlangen naar > zoeken te krijgen of te bereiken”; mnl. komt eens de bet. „moeite doen voor” voor (Seghelijn).

Talent znw. o., reeds mnl. Als naam van een gewicht en geldsom en ook in de bet. „natuurlijke aanleg” internationaal. De laatste bet. berust op Mattheus 25, 14 vlgg., Lucas 19, 12 vlgg. < lat. *talentum* < gr. *τάλαντον*.

Talhout znw. o., reeds mnl. (noordndl.): bet. „hout, dat bij het tal (gew. 100 stuks) verkocht wordt”.

Talie (takel, touw), nog niet bij Kil. Uit it. *taglia* „talie, katrol”. Van ndl. talie of ndd. *talje* komen de. *talje*, zw. *talja* „id.”. Talie „ $\frac{1}{6}$ el”, Kil. *talie*, ook als mnl. *talie*, *taelge* v. in de bet. „keep, kerfje” < fr. *taille* „keep, kerfje” (< lat. *talea* „afgesneden stuk, afgesneden takje”, of bij *taliāre* „afsnijden” gevormd; it. *taglia* „keep” = fr. *taille*; *taglia* „takel” wsch. ook). *Talie* in dial. (holl.) *een talie van een wijf* uit *taille*.

Taling znw., reeds mnl. (noordndl.). Met fri. *ā* < *ai* (vgl. aterling). = Kil. *teelingh* („Holl.”), nog bestaande, mnd. *tēlink* „taling”. Zonder *-inza-*: eng. *teal* „id.”, germ. **tail-*. Oorsprong onzeker.

Talisman znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord. < spa. *talisman*, dit uit een vorm van arab. *ṭilsam* „magische beeltenis met mystische letters”; dit is weer van gr. oorsprong (*τέλεσμα*).

I **Talk** (vet), Kil. *talgh*, *talch* („Sax. Sicamb. Fris.”), mnl. *talch*, *talliek*. = mnd. *talch* (g) o. „talk” (> oudnhd. *talck*, nhd. *talg* m. „talk”; en de. zw. *talg* „id.”?), eng. *tallow* „talk”, ags. *tælg* m. „verf”. Met ablaut ijsl. en noorw. dial. *tolg* „talk”. Verwantschap met got. *tulgus* „vast” (zie lang) is niet wsch.; een goede etymologie bestaat niet.

II **Talk** (gesteente), nog niet bij Kil. Internationaal woord, op arab. *ṭalg* teruggaand.

Talmen ww., niet bij Kil. of mnl.; dial. (N.Holl.) en oudnhd. ook = „zaniken”. = mnd. *talmen* „bazelen, beu-

zelen", in nnd. diall. „id., talmen, met vragen lastig vallen, plagen, slaan", fri. *talmje* „talmen, marchandeeren", meng. *talmen* „to fail", on. *talma* „(ver)hinderen, tegenwerken". De oorspr. bet. was blijkbaar „traag zijn, traag (doen) geschieden". Oorsprong onzeker. Is Teuth. *talmen* „strepere" 't zelfde woord?

Talrijk bnw., nog niet bij Kil., ook niet nhd. mnd.

Tam bnw., mnl. *tam* (gen. *tāmes*). = ohd. *zam* (nhd. *zahn*), os. *tam*, ofri. *tam* (?), ags. *tam*, *tow* (eng. *tame*), on. *tamr* „tam". Hiervan mnl. *temmen* (nml. *t e m m e n*), ohd. *zemmen* (nhd. *zählen*), mnd. *temmen*, ags. *temman*, *temian* (eng. *to tame* is een jonger denominativum), on. *temja*, got. *ga-tamjan* „temmen". = oi. *damáyati* „hij bedwingt". Hiernaast ohd. *zamón* „temmen" = lat. *domo* (inf. *domāre*), gr. *δαμάω* „ik tem, bedwing". Verder hierbij kymr. *dof* „tam", ier. *da(i)mid* „hij staat toe", *fo-daim* „hij duldt", gr. *δαμνῆμι* „ik bedwing" (verl. deelw. *δαμνός*, dor. *δμᾶ-τός*), oi. *damá-* „bedwingend", *dāmyati* „hij is tam, temt, bedwingt" (verl. deelw. *dántá-*); hierbij nog diernamen als gr. *δαμάλης* „jonge stier", ier. *dam* „os", alb. *dem* „rund, jonge stier". De idg. basis was *demá-*. Vgl. *tamelijk*.

Tamarinde znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, uit 't Arab. afkomstig.

Tamarisk znw., sedert Kil. Internationaal woord. < lat. *tamarix*, *tamariscus*, uit het Lybisch verklaard.

Tamboer znw., niet bij Kil. Van fr. *tambour* „trommelslager" (ook elders ontleend) of < laat-mnl. *tamboerre* m. „id.", een afl. van mnl. *tamboere* (-*úre*) „trommel". Dit uit fr. *tambour* „trommel" = it. *tamburo* „trommel" (verschillend verklaard, o.a. uit 't Arab.). Hiervan it. *tamburino*, fr. *tambourin* > nml. *tamboerijn*; laat-mnl. oudnml. = „trommelslager"; ook elders ontleend.

Tamelijk bnw., mnl. *tāmelije* „behoorlijk" (voor de bet. vgl. hd. *ziemlich*, hieronder). Van *tāmen* „betamen, passen, toekomen". Vgl. mnl. *betāmelije* „passend" (nml. *betamelijk*) naast *betāmen* „betamen, passen, toekomen" (nml. *betamen*), verder *betāme*, *ghe-*

tāme „behoorlijk", *ghetāmen* „betamen, passen" en uit andere talen ohd. *gi-zāmi* „passend", mnd. *tāmelik* (naast *temelik*) „behoorlijk", *betāme* „id.", *betāmen* „passen, behoorlijk zijn". Ofri. *un-temelik* „ongepast" heeft eer *ē*. Ouder dan 't ww. is 't bnw., germ. *(*ja-*)*tēmia-* (waarvan ook got. *gatemiba* bijw. „behoorlijk"), een formatie als I la a g. Ablautend met mnl. *temen*, *ghe-temen* „betamen, passen, toekomen", ook persoonlijk = „gepast vinden, over zich verkrijgen", *be-temen* „betamen, passen, toekomen", onfr. *tēman* „toekomen", ohd. *zēman*, *gi-zēman* „id., passen" (nhd. (*ge*)*ziemen* met *ie* naar den 3. pers.; hierbij -ohd. *zimilīh* „gepast", nhd. *ziemlich*), os. *gi-tēman* „passen", mnd. (*ge-*)*tēmen* „passen, betamelijk vinden, over zich verkrijgen", *be-tēmen* „passen", (ofri. *timia* „id.", secundaire zwakke vorm), got. *ga-tīman* „passen", een oorspr. sterk ww., reeds mnl. mnd. ofri. ook zwak. Met schwindstufe os. *mis-tumft* v. „oneenigheid", ohd. *gi-zumft*, *gi-zumft* v. „behoorlijkheid, regel, wet", *zumft* v. „conventus" (nhd. *zumft*). Noch de combinatie met *tam* (**teman* „tam, volgzzaam zijn" > „behoorlijk zijn"; ook gaat men van een wortelbet. „binden" uit) noch die met idg. *dem-* (zie *timmeren*) „bouwen" (welke bet. dan evenals die van **teman* op „samenvoegen, samenpassen" zou teruggaan) is verlokkelijk; maar al is de bet.-geschiedenis duister, toch zal **teman* wel van een dezer beide wortels komen.

Tamp (scheepsterm: eind van een touw), nog niet bij Winschooten, 1681. Ook nhd. en door ontl. skandin. Oorsprong onzeker.

Tand znw., mnl. *tant* (*d*) m. = onfr. *tant* (*d*), ohd. *zand*, *zan* (nhd. *zahn*), os. *tand*, ofri. *tōth*, *tond*, ags. *tōð* (eng. *tooth*) m., on. *tonn* v. „tand", germ. **tanþ-*, **tanð-*. Gaat met got. *tunþus* m. „id." terug op een ablatend idg. (**dent-*) **dont-*, **dent-* (**dnt-*), waarnaast vormen met anlaut *ed-*, *od-*. = ier. *dēt*, lat. *dens*, gr. *όδους* (stam *όδοντι-*), ion. *όδών*, aeol. inv. *έδονις*, lit. *dantis*, arm. *atam* (verlengde stam), oi. *dán*, gen. *datáh* „tand". Oorspr. een tegenw. deelw. van *ed-* „eten" (zie *eten*); vgl. ook bij

bakkes. Hierbij wellicht nog po. *dziasto* „tandvleesch” (**dent-slo*-). Zie tinne.

Tanen, tanig. Zie taan.

Tang znw., mnl. *tanghe* v. = ohd. *zanga* (nhd. *zange*), os. *tanga*, ofri. *tange*, ags. *tong*, *touge* (eng. *tongs*), on. *tong* v. „tang”. Met de oorspr. bet. „happer, bijter” van idg. *deñk-* „bijten”, den genasaleerden vorm van *dēk-* „id.”; vgl. oi. *dáçati*, *damçati* „hij bijt”, *damçayati* „hij laat bijten”, *damça-* „beet”. Voor verdere verwanten zie tak; ook taai; niet wsch. te maken is de combinatie met gr. *δάκτυλος* „vinger”. Op een germ. bnw. **tanþra-* „bijtend” gaan terug mnl. *tangher* „kloek”, nog dial. (Waasch), blijkens Kil. ook „scherp, ruw, scherp van smaak”, ohd. *zangar* „bijtend”, mnd. *tanger* „id., scherp van smaak, kloek”. — **Tang** „boos wijf” is ’t zelfde woord: voor de bet. vgl. bij schoelje. Ook vork en eg worden dial. evenals tang gebruikt.

Tank znw. Internationaal woord. In ’t Nnl. ontleend uit ’t Eng. In Guzerat en Rajpûtána bestaat een woord *tanka* (e.a. vormen) „waterreservoir”. Aangezien echter port. *tanque* in dgl. bet. (waaruit eng. *tank* enz.) zoo vroeg voorkomt, dat ’t niet wel hieruit ontleend kan zijn, leidt men het van lat. *stagnum* „stilstaand water” (waaruit o.a. ook fr. *étang* „vijver”) af: onzeker wegens den anlaut.

Tante znw. Nog niet bij Kil. Evenals nhd. de. *tante*, zw. *tant* tegelijk met mama en papa ontleend uit fr. *tante* (voor ofr. *ante* > eng. *aunt*; *ante* < lat. *amita*). In de plaats gekomen van moei.

Tap znw., mnl. *tappe*, *tap* m. = ohd. *zapfo* (nhd. *zapfen*), mnd. *tappe*, ags. *teppa* (eng. *tap*) m. „tap, spon, kraan”. Hierbij het ww. **tappen**, mnl. *tappen*, mhd. (nhd.) *zapfen*, mnd. *tappen*, ofri. **tappia* (waarvan ’t nomen agentis *tappere* m. „tapper”), ags. *tappian* (eng. *to tap*), on. *tappa* „tappen”. Misschien bij ohd. *zabalón* (nhd. *zappelú*) „spartelen, stuipachtig trekken” (mhd. *tápe*, nhd. *tappe* v. „poot”²), mhd. *záfen*, *záven* „trekken”, mnd. *tápen* „tasten, pluk-

ken, rukken”, ofri. *tápia* (ǎ?) „rukken”, eng. *to tap* „tikken, slaan”, on. *tépr* „even aanrakend”. Al deze vormen zijn volgens de klankwetten bezwaarlijk van één basis af te leiden: een deel er van heeft wsch. een niet klankwettig ontwikkeld consonantisme. De combinatie met gr. *δέφω*, *δέψω* „ik kneed, belast” is hoogst onzeker. Zie nog tepel en I top. Uit het Germ. fr. *tape*, it. *zaffo* „tap”. — **Tappelings** bijw., nog niet bij Kil. Gevormd als sijnpelings.

Tapijt znw. o., mnl. *tapijt* o. Uit ofr. *tapit* = prov. *tapit* < lat. *tapétum* of *tapés*, -*étis* (gr. *τάπησ. -ητος*); uit *tapétum* door geleerde ontl. it. *tappeto*. Hieruit of direct uit het Lat. Kil. mnl. *tapeet*, nhd. *tapet* o., *tapete* v. (reeds 1469 middelnijdsch), mnd. *tappét*, *teppét* m. Ohd. *teppich*, *tebeck* m.o. (nhd. *teppich* m.) en *teppid*, mnd. *teppet*, *tept* m., ags. *teped*, *tapped* o. uit ’t Rom. Fr. *tapis* < vulgairlat. **tapitium* < gr. *ταπίτιον*. — **Tapiserie** znw., sedert Kil. Van fr. *tapiserie*.

Taptoe znw., nog niet bij Kil. Ook ndd. Uit *tap* + *toe* = „(doe) den tap dicht”. Vgl. oostfri. *’t is tap tó* „het is met drinken gedaan, ’t is afgeloopen”. Uit ’t Ndl.-Ndd. is *taptoe* ontleend in ’t Skandin., Eng. (*tultoo*) en Russ., waar bij *táptu*, als accus. gevoeld, een nomin. *tapta* werd gevormd. Vgl. ook nhd. *zapfen-streich* m. „taptoe”.

Tarbot znw., ndd. *tarbut*, Kil. *tarbot*, *terbot*, *turbot*, mnl. *tar(re)-*, *torre-*, *tarvebot*, -*but* m. Als al deze vormen op fr. *turbot* (> eng. *turbot*) „tarbot” teruggaan, had het woord oudnld. nog eindbetoning (voor ’t vocalisme vgl. dan *kantoor*); de toon kan teruggetrokken zijn, doordat men in *tarbot* een samenst. van I *bot* voelde. Fr. *turbot* wordt gew. van lat. *turbo* „draaiing” afgeleid. ’t Zou ook uit ’t Germ. kunnen komen: in dat geval zou ndl. *tarbot* als een ospr. germ. samenst. te beschouwen zijn, — met onverklaard eerste lid.

Tarief znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *tarif* (< arab. *ta’rif*), vanwaar ook nhd. *tarif* m. (sedert de 18. eeuw).

Tarm (staanman, een soort stut), nog

niet bij Kil. Uit fr. *terme* „farm” = *lerme* „paal, grenspaal” (< lat. *terminus*, *terminus*).

Tarra znw., laat-mnl. *tarre* v. Internationaal woord. Bij ons uit it. *tara* < arab. *tarḥa* (van 't ww. *taraha* „rejeret”).

Tarten ww., Kil. *torten* („Sax. Fris.”; zoo nog dial. : NBrab. Bommelerwaardsch), mnl. *tarten*, *terten*, *torten*. Met metathesis (vgl. *tornen*) = mhd. *trätzen* „trotsceeren, tarten, plagen” of *tretzen* „id.”, nhd. *trotzen* „id.”. Vgl. nog mhd. *traz*, *truz* (md. *troz*, nhd. *trotz*) m. „weerspannigheid, hardnekkigheid” (ook als tusschenw. en nhd. als voorz. gebruikt), *traz* „hardnekkig”, *tretzie* (md. *trotzie*, nhd. *trotzig*) „id.”. Ags. *teart* „scherp, bitter, erg” (eng. *tart*) wordt wel hierbij gebracht; onwsch. : dan zou 't een ablatende vorm, germ. **tarta-* moeten zijn, want met mhd. *traz* zou ags. **teart* overeenstemmen. Dial.-nml. mnl. *torten* kan ook = mhd. *trutzen* zijn : vgl. mnd. *trot* „het trotseeren”. Oorsprong onzeker : hoogerop met I teren verwant? Ndl. trots znw., reeds bij Kil., trots voorz., nog niet bij Kil., Kil. *trotsigh* bnw., *trotsen* ww. komen uit 't Hd. Hierbij ontstonden trots(ch) bnw. bijw., trotseeren ww. (wsch. naar braveeren).

Tarwe znw., dial. *terwe* (met *e* vóór *r* + labiaal, vgl. *berm*), mnl. *tar(e)we*, *-ve*, *teerv* v. Identiteit met eng. *tare* „onkruid, dolik, wikke” is mogelijk. Met ablaunt lit. *dirvā* „akker, zaadveld”, oi. *dirvā* „panicum dactylon”; hierbij nog delphisch *δαράτα*, thessalisch *δάρατος* „brood”? en russ. *deréwn'a* „dorp”, oud en dial. ook „veld”? Voor de alg.-germ. benaming der tarwe zie *weit*.

I Tas (stapel), mnl. *tas* (*ss*) m. „hoop, menigte (ook van menschen)”. = mnd. *tas* (*ss*) (m.?) „bewaarplaats voor 't geogoste koren”. Vgl. got. *un-ga-tass* „ongeregeld”, mnl. *ghe-tes* „geschiedt, gedwee, aangenaam”. Evenals wijs met *ss* < idg. *tt* en met ohd. *zetten* „strooien, uitspreiden”, wellicht ook met on. *tað* o. „mest”, *teðja*, mnl. *tedden* „bemesten” verwant : we moeten dan uitgaan van een basis germ. *tap-*, *tað-* „uitspreiden, schikken” < idg. *dat-* of *dat-*, waarvan ook

gr. *δαίωμα* „ik verdeel”; idg. *dāt-*, *dat-* is uit *dā-* (*dā-*, *da-*) verlengd. Aan die verlenging ligt 't verl. deelw. (oi. *titá-* „gesneden, verdeeld”, gr. *ἄδατος* : *ἀδαιστος* Hes.) ten grondslag. Zie vooral tijd. Uit 't Germ. fr. *tas* „stapel” > meng. *tas* „id.”.

II Tas (vrouwspersoon). = *tasch*, overdr. gebruikt. Vgl. mhd. *tasche* v. „gemeen wijf”.

III Tas (handaanbeeld), nog niet bij Kil. < fr. *tas* „id., instrument om knoopen te maken”; verschillend verkleard.

Tasch znw., mnl. *tassce* v. (en *tessce*, nog dial.; vgl. *flesch*) „zak, tasch, geldbeurs”. = ohd. *tasca* (nhd. *tasche*), mnd. *tasche*, on. *taska* v. „zak”. Oorsprong onzeker. De hd. *t* kan aan ontl. uit 't Ndd. (onwsch.) of uit 't Rom. worden toegeschreven (vgl. it. *tasca*, fr. dial. *tasque*, *tasse* enz.), maar dan is 't wsch., dat al de germ. vormen uit 't Rom. komen (bij lat. **taxicāre*? Zie *tasten*. Onzeker).

Tast znw., mnl. *tast* m. Van 't ww. **tasten**, mnl. *tasten* „tasten, voelen”; dit evenals mhd. (nhd.) mnd. *tasten*, ofri. *tasta* „id.”, eng. *to taste* „proeven” uit ofr. *taster* (fr. *tâter*) = it. *tastare* „tasten, voelen” (wel uit lat. **taxitāre* afgeleid, van *taxāre* „bevoelen”). Opvallend is de niet verlengde vocaal van *tasten*; vgl. *haasten*.

Tateren (stamelen, babbelen), sedert Kil., die ook de bet. „schetteren (van bazuinen e.dgl.)” opgeeft, naast mnl. *tätelen* „stotteren”. = mnd. *täteren* „stamelen, snateren” (ook nhd. dial.; ook *tateln*), eng. *to tattle* „snappen”. Onomatop. Evenzoo Kil. *tateren* („Fland.”) „knocien” en ndl. (niet alg.-ndl.) *tate-walen* „brabbelen” (onder invloed van Waal, Waalsch; vgl. *koeter waal*).

Tatoueren ww. Nnl. uit fr. *tatouer*. Internationaal woord, uit 't Polynesisch atkomstig.

Tave(e)rne znw., reeds mnl. ohd. os. Uit lat. *taberna*, 't ndl. woord misschien via fr. *taverne*.

Taxeeren ww., reeds mnl. (1389) en Teuth. = hd. *taxieren*, reeds laat-mhd. < lat. *taxāre*.

I Te bijw. voorz., mnl. *te*. = onfr.

te (eenmaal *tī*), ohd. *za*, *zi*, *ze*, os. ofri. *te*, *tī* „te, tot”. Hiernaast mnl. *toe* (nml. *tōe*), onfr. *tó* (per conjecturam; overigens slechts in *to-hopa* „spes”), ohd. *zuo* (nhd. *zu*), os. ofri. ags. *tō* (eng. *to*, *too*). In 't Ohd. en Os. is *zuo* resp. *tō* als voorz. jonger dan *za*, *zi*, *ze* resp. *te*, *tī*. In 't Mnl. is *toe* als voorz. vooral oostelijk. De genoemde vormen gaan op idg. **do*, **de*, **dō* terug: vgl. oudlat. *en-do*, *in-du* „in”, gr. *δέ*, *-δε*, obg. *do*, av. *-da* „naar”. Met ablaut ier. *dí*, lat. *dé* „van — af, van — weg” (hierbij ook osk. *dat* „id.”?) en lat. *ad* „tot” enz. (zie toonen).

II **Te** bij comparatieven, o.a. in niet-temin, vaak na des, mnl. *te*, *de*. *Te* ontstond na scherpe consonanten (vgl. toen). Onz. instrumentalis van den bij I de besproken stam. In gelijke functie de instrumentalen ohd. *diu* (*dēs diu* > nhd. *desto*), os. *thiu*, ofri. (*thes*-)*te*, ags. *ðý* (eng. *the*), on. *því*, got. *þe*. De ndl. en ofri. vorm (met *ə* door de toonloosheid) = mnl. *dē* in *bedē* „daarom”, ags. **ðí* (in *ðí-s*), on. *þí* (zeldzaam naast *því*), got. *þe*. Voor 't vocalisme vgl. hij.

III **-te**. Zie II -de.

Teeder, **teer** bnw., dial. met *é* (zeeuwsch) en *ē* (gron.), mnl. *tēder*, *tēder* „zwak, teer”. Ablautend resp. identisch met mnd. *tēder*, ofri. *tēdre*, ags. *tīdre*, *tīdre* „id.”. Oorsprong onzeker. Event. met de ospr. bet. „wankel, niet vast, licht te bewegen” bij gr. *δισμαί* „ik snel”, lett. *deju*, *dēt* „dansen”, oi. *díyatí* „hij vliegt”, waarbij ook on. *teitr* „blij, vrolijk”, ags. *tāt-* (in namen) „id.”, ohd. *zeiꝛ* „teeder, bevallig”, mnl. *teet* „teeder” kan hooren. De ags. vorm wordt ook wel als **tēdre* opgevat, metumlaut van *éu*, germ. *au*: dan zou deze vorm echter van de andere te scheiden zijn en dat is onwensch.

Teef znw., mnl. *tēve* v. = hess. *ziwwe*, mnd. *tēve*, ags. *tife* v. „teef”. Hierbij met *sp* uit *ps* de. *tispe*, zw. dial. *tispa* „id., wijfjesvos”. Oorsprong onzeker, evenals die van mnd. *tike*, on. *tík* v. „teef”, Kamp. *toekə* „id.”, mhd. *zúpe* (nhd. *zaupe*) v. „id.” en ohd. *zōha*, mnd. *tó* v. „id.”, ijsl. *tóa* v. „wijfjesvos”.

Teek znw., Kil. *teke*, *teecke*. = ohd.

cēcho m. (mhd. *zēcke* m. v., nhd. *zecke* v.), mnd. *tēke* (v.?), ags. *tica* (lees **tica* of **ticca*) m. (eng. *tike*, *tick*), germ. **tikan-*, **tikan-*, **tikkan-* „teek”. Oorsprong onzeker. Arm. *tiz* „teek” kan bezwaarlijk direct verwant zijn, aangezien 't idg. *ǵh* en niet *ǵ* veronderstelt. Lit. *dygūs* „spits, stekelig”, *dēgti* „steken”, *dýgti* „kiemen” zouden met teek van een idg. basis *dīg-* kunnen komen: veeleer echter hooren zij bij *dijk*. De ndl. bijvorm *tiek* wordt wel uit ndd. *tík(e)*, den naam van allerlei kevers (= eng. *tike*) afgeleid. Veeleer echter komt hij van fr. *tique* „teek”, dat evenals it. *zecca* „id.” van germ. oorsprong is.

Teeken znw. o., dial. *teiken*, mnl. *tēken*, *teiken* (secundair *tēkijn*, *teikijn*) o. = onfr. *teikin*, *teican*, ohd. *zeihhan* (nhd. *zeichnen*), os. *tēkan*, ofri. *tēken*, ags. *tác(e)n* (eng. *token*), on. *teikn*, got. *taikn* o. „teeken”. In gelijke bet. got. *tuikns* v. Verwant met ags. *tēcan* „toonem, onderrichten” (eng. *to teach*). Misschien van een basis *deig-*, secundair naast *deik-* (zie aantijgen) opgekomen (zie hieronder). Ook kunnen wij van *deig-* (*ǵ*?) uitgaan, een verlenging van *dei-* (*dejá-*) „schijnen, glanzen”, waarvan gr. *δέατο* „het scheen”, *δέελος*, *δηλος* „duidelijk”, oi. *dídeti* „hij schijnt, straalt”, verder noorw. dial. *tíra*, lit. *dyrėti* „kijken, loeren”, kymr. *dyld* „dag”, ier. *denus* „spatium temporis”, lat. **dino-* „dag” (waarvan *nun-dinae* „markt om de 9 dagen”), obg. *dīnǎ*, lit. *dėnà*, oi. *dina-* „id.”, got. *sin-teims* „dagelijksch, steeds durend”. Zie verder tier. Een langere basis is *dejewe-* (zie Dinsdag). Anderen combineeren met teeken lat. *digitus* „vinger” (zie I teen), gr. *δείγμα* „proef, bewijs”, sommigen ook nog lat. *prodigium* „voorteeken” e.a. woorden: hoogst onzeker, evenals de verdere combinatie van dit *deig-* met *deik-* (zie boven), eventueel nog met *dei-* „schijnen”. — **Teekenen** ww., dial. *teikenen*, mnl. *tēkenen*, *teikenen*. = ohd. *zeihhanen*, *zeihhonón* (nhd. *zeichnen*), os. *tēknian*, ofri. *tēknia* (*tēkna*), ags. *tācnan*, *tācnian*, on. *teikna*, got. *taiknan* „toonem” resp. „beteekenen, teekenen”. Zie beteekenen.

Teelt znw., Kil. *teelt*, *teelte* „teelt,

opbrengst, teeltijd", mnl. *teelt* (*d*) v. „tijd voor de vischvangst, vischvangst" (zoo nog N.Holl.). Van telen. Voor 't suffix vgl. beurt.

Teems (zeef), mnl. *teems*, *tems* m. (-e v. ?). = mnd. *tēmes(e)*, *tēmse* v., meng. (eng.) *temse* „zeef"; ags. al *tem(e)sian* „zeven". Ohd. *zemissa* v. = „zemelen". Uit 't Germ. it. *tamigio*, fr. *tamis* „haren zeef". Oorsprong onzeker. Noch met de basis van *t a m* noch met die van *t a m e* -lijk of *t i m m e r e n* maakt de bet. een combinatie wsch. Ook is de wel aangenomen kelt. oorsprong onwsch.

I Teen (loon), dial. (gron. achterh. vel. zeeuwsch vla.) *tē*, mnl. *tee* v. m., ook al *teen* m. (eer een vóór-ndl. bijvorm dan met dgl. -*n* als schoen). De bijvorm *toon* wordt verklaard, doordat ofri. **tá*, *táne* werd overgebracht naar streken waar *á* in *ó* overging (vgl. m o o t): mnd. *tón* m., mnl. *toe* v. (handschrift Segheliijn) doen echter twijfel rijzen. = ohd. *zēha* (nhd. *zēhe*), mnd. *tē* v. (*tén* m.), ofri. **tá*, *táne*, ags. *táhe*, *tá* (eng. *toe*; ook zeldzaam ags. *tán* v.), on. *tá* v. „teen", germ. **taixwó-*: *xw* en niet *z* wordt aangenomen met 't oog op mnd. *téve* v., zwits. middelrijnsch *zēb*, *zēbe*, frank. dial. *zēve*, thur. *zēve* „teen", die den grammatischen wechsel *w* < *zw* (vgl. n i e r) vertoonen. Men gaat van idg. **doik-wá-* „de wijzende" uit, van de basis van aantijgen. Hierbij brengt men ook lat. (*h*)*al-lux*, -*lus* „grote teen" (**doik-s* of veeleer **doikō-s*) en *digitus* < *dicitus* (dat inderdaad voorkomt) „vinger". Opvallend is, dat zoowel 't germ. woord als lat. *hal-lux*, -*lus* speciaal „teen" en niet „vinger" beteekenen.

II Teen (tewijg), mnl. *teen* (*tēne*; v. m. ?). = ohd. *zein* m. „tewijg, riethalm, stok", os. *tén* m. „stok", ags. *tán* m. „tewijg, lotstaafje, lot" (ook *tá* v., eng. *mistle-toe*), on. *teinn* m. „spruit, stok, spies", got. *tains* m. „tewijg". Afl.: ohd. *zein(u)a*, got. *tainjo* v. „mand", on. *teina* v. „vischkaar"; verder ags. *tánel* m. „mand". Oorsprong onzeker. Het minst onwsch. is de combinatie met gr. *δίσκου* „ik snel" enz. (zie bij teeder). We moeten dan echter voor **taina*-een grondbet. „de beweeglijke, zwaaiende" en niet, zooals voorgeslagen is „gewonden rank" aannemen. [Met *n*-formans ook

hierbij gr. *δῖνος, δῖνη* „draaiing", lit. *dainà* „volkslied".] De afl. van een bijvorm van twee zonder *w* is te gewaagd; voor de bet. vgl. tewijg.

I Teer znw. (het, de), dial. ook *tur* (vel. Bommelerwaardsch brab. Antw. linb.), Kil. *tarre*, *terre*, *teer*, *teere*, mnl. *tar*, *ter(re)*. = mnd. *tēr(e)* (m. ? nhd. *teer* m. o.), ags. *teoru* (ook *teuro*, *tara*) o. „teer" (eng. *tar*), *tierwe* v. (-*a* m.) „teer, hars", on. *tjara* v. „teer". Men gaat uit van germ. grondvormen **terwa-*, **terwó(n)-*, **terwión-*. De ndl. en ags. vormen met *a* moeten wellicht op gelijke wijze verklaard worden: maar hoe, dat is onzeker; bij *smeer* < **smerwa-*ontbreken dgl. bijvormen. Evenals on. *tyrvi* o. (**terwia-*) „pijnhout" en ook wellicht de volksnaam *Tervingi* = „bosch-menschen" (: *Greutingi* „steen-, zand-menschen" van *zreuta-*; zie g o r t) van idg. **derewe-* „boom, hout"; vgl. met gelijken klanktrap ier. *deruce* „eikel", gall. *Dervus* plaatsnaam („eikenwoud"), obg. *drévo* (**derwo-* = germ. **terwa-*) „boom", lit. *derà* „pijnboomhout", met kwalitatieven ablaut lit. *darvà* „pijnboomhout", lett. *darwa* „teer", gr. *δόνυ* „boomstam, plank, lans", oi. *dáru-* „hout", verder o.a. os. *trio*, ofri. *tré*, ags. *tréo(w)* (eng. *tree*), on. *tré*, got. *triu* o. „boom", ier. *daur* „eik", gr. *δῦς* „boom, eik", obg. *drüwa* „hout", alb. *dru* „hout, boom, stang", oi. *dru-* „hout", misschien ook lat. *larix* „lorkeboom" (*l* < *d*), *trua* „scheplepel". Zie nog trog, trouw, troost.

II Teer znw. Zie teeder.

Teerling znw., mnl. *te(e)rline* naast ouder *te(e)rnine* (*gh*) (*taert-*, *taern-*) m. -*ling* voor -*ning* door dissimilatie, mede onder invloed van 't bestaande formans -*ling*. = mnd. *ternink*, *terlink* m. „dobbelsteen". Gew. gaat men uit van ofri. *terne* „worp waarbij de dobbelsteenen 't zelfde aantal oogen vertoonen" (< lat. *terní* „telkens drie") en on. *ten(u)ingr* m. leidt men evenals de. *ternung*, zw. *tärning*, dial. *türling* „dobbelsteen" uit 't Ndd. af. Dit is inderdaad waarschijnlijker dan de formeel mogelijke afl. van 't on. en 't ndd.-ndl. woord uit germ. **tezuinza-*. Voor dezen vorm zou moeilijk een etymologie te

vinden zijn; vgl. ook den bij tafel genoemden ontleenden naam van 't speelbord. In mnd. *terlink* (*ē*) „kleine baal”, ook naam van een bepaalde maat, moeten we misschien een ander woord zien.

Teer(t)s. Zie taarts.

Teezen (wol e.dgl. pluizen; dial. ook „trekken, scheuren” en „talmen” en „plagen”), mnl. *tēsen* „plukken (wol), pijnigen, rooven, mikken”. = ohd. *zeisan* (praet. *zias*) „plukken, pluizen”, mnd. *tēsen* „id.”, fri. *tiēzje* (*tiēzje*, *tize*) „(ver)warren”, ags. *tēsan* „pluizen, plukken” (ook overdr.; eng. *to tease*), zw. dial. *teisa*, *tesa* „pluizen”, germ. **lais(i)anan*. Voor een hierbij hoorend znw. zie distel. Oorsprong onzeker. Bij lat. *dis-*, alb. *tš-*, *dž-*, *z-* (hierbij germ. **tiz-*, opgegaan in ohd. *zir-*, *zar-*, *zer-*, nhd. *zer-* enz. ?), idg. **dis-* „uit-een” naast **dwis-* (zie *twist* en *twee*)? Minder wsch. van idg. *dāi-*, *dī-* „snijden” (zie tijd). Te moeilijker is de beoordeeling, doordat er synonieme germ. bases *tus-* (ohd. *zir-zūsōn* „rukken, plukken”, nhd. (*zer*)*zausen* enz.) en *tas-* (nhd. *zaser* v. „vezel”, noorw. dial. *tasa* „rafelen, uitplukken” enz.) bestaan. *Tis-* maakt hiertegenover echter een ouderen indruk (NB. ohd. *zeisan* sterk ww.). — Afl. : teisteren.

Teffens, tevens bijw., mnl. *teffens*, *tēvens*. Met adverbiale *s* uit *te effen*, *te even* „tegelijk”. = mnd. *teffens* „id.” Vgl. *seffens*.

Tegel znw., mnl. *tēghel(e)* v. = mnd. *tegel* m. „tegel, dakpan”, ags. *tigele* v. „id., pan, pot”, terwijl mnl. *tichel* (nml. *tichel*), westmnd. *tichel* „tegel, dakpan” = ags. *tigle* v. (eng. *tile*), on. *tigl* o. „id.” zijn zal (dus met oorspr. *ǵ*; vgl. overigens *richel* : *regel*). Uit lat. *tégula*, *tēg'la* „tegel, dakpan”. Denzelfden oorsprong heeft mnl. *tegele* v., ohd. *ziagala* v., -al m. (nhd. *ziegel*), mnd. *tégel* (*teigel*) m. „id.” (hierbij os. *tieglan* „lateres” ?). Voor het vocalisme vgl. *biet*, ook *delgen*. Ook mnl. *teíl(e)*, *tél(e)* v. (nml. *teil*, dial. *teel*) „bak, schotel” is 't zelfde woord : dat hier *ege* in *ei* is overgegaan, kan door de semantische isoleering komen, terwijl *tegel* als een telkens opnieuw

ontleend woord te beschouwen is (vgl. *regel*); ook gaat men wel van een fr. dial. *teile* uit, = fr. *tuile* (< vulgairlat. *teg'la*) „dakpan, tichel”, dial. ook „een soort schotel”. Zie nog I muur en *degel*.

Tegemoet. Zie *gemoet*.

Tegen voorz. bijw., mnl. *tēghen* naast ouder *tjēghen* uit *te jēghen*. Zie *jegen* s. Ook mnd. *tegen(s)* „tegen”. — **Tegendeel** znw. o., sedert Kil.; daar blijkbaar alleen = „tegenpartij”. Evenzoo mhd. *gegentail* m. (14.eeuw), mnd. *jēgentél* m. De nml. bet. wellicht onder du. invloed (hier sedert 1537). — **Tegenover** bijw. voorz., sedert Kil. Ook nog niet mhd. mnd. — **Tegenspoed** znw., sedert de 15.eeuw naast mnl. *jēghenspoet* (*d*) m. Jonger synoniem van *wēderspoet* m. (ook mnd.). Een samenkoppeling, ontstaan in verbindingen als *het was al jēghen, tēghen spoet*. Vgl. buitenkans. — **Tegenwoordig** bnw. Zie -waarts.

Teil. Zie *tegel*.

Teint. Zie *tint*.

Teisteren ww., nog niet bij Kil. Oorspr. evenals nog oostfri. *teistern* = „rukken” en „met een ruw werktuig bewerken”, vandaar „schudden”. Bij *teezen*. Vgl. oostfri. *tústern* „rukken, schudden, wild bewegen” van *túsen* „id.”.

Tekst znw., mnl. *text* m. Uit lat. *textus*. Ook elders ontleend.

I **Tel** (het tellen), nog niet bij Kil. Van tellen.

II **Tel** (telganger). Zie *telganger*.

Telen ww., mnl. *tēlen* „voortbrengen, zorgen voor, acht slaan op, bebouwen”. = onfr. *tilon* „festinare, accelerare, exerceri”, ohd. *zilén*, *zilón* „zich haasten, streven, zorgen voor” (nhd. *zielen*), os. *tilian* „verkrijgen”, ofri. *tilia* „verwekken, bebouwen”, ags. *tilian* „streven, zich inspannen, zorgen voor, verkrijgen, bebouwen” (eng. *to till*), noorw. dial. *tila-st* „weer op krachten komen”, got. *and-tilon* „aanhangen, zich aanpassen”, *ga-tilon* „erlangen”. Van **tila-*, got. *til* (o. ?) „geschikte gelegenheid” (of van een bnw. **tils* ?), ohd. *zil* (nhd. *ziel*) o. „doel”, laat-mnd. *til*, *tél* o. „id.”, mnl. *til* „geval”, ofri. on. *til* „tot, naar” (eng. *till* „id.” uit 't Noorsch), got. *ga-tils* „geschikt”, ofri. ags. *til* „goed”. Verder nog on.

á-tili m. „schade”, *aldr-tili* m. „levensgrens, dood”. De oorspr. bet. van de basis schijnt geweest te zijn „zich uitstrekken”; uit „zich uitstrekken naar” zijn „streven” en verdere bett. te verklaren. Ook ohd. *zīla* (nhd. *zeile*) v. „lijn” hoort hierbij, buiten 't Germ. obg. *pro-dīliti* „verlengen”. Zie tijd.

Teleurstellen ww. Zie III leur.

Telg znw., mnl. *telch* (*gh*) o. en m. „tak”. = mhd. *zēlch*, *zēlge* m., mnd. *tēlch* m.o., *tēlge* m., ags. *tēlga* m., *tēlgor* m.v., *tēlgra* m. „tak”, on. *tjalga* v. „dunne tak”. Wsch. verwant met on. *telgja* „snijden, hakken”, ier. *dlongid* „hij splijt”; misschien ook hierbij lit. *dalgis* „zeis” en slav. **dolga* (čech. *dláha*, *dlaha* „schiene, fussbrett” enz.); zie nog I ploeg. Telg zal dan oorspr. of den afgehakten tak aangeduid hebben of — veeleer (vgl. de in verschillende talen voorkomende bet. „spruit”) — als „het te voorschijn barstende, ontbottende” op te vatten zijn. Idg. *delāgh-* wordt als een verlenging van *del(ā)-* (zie II tol) beschouwd. Mnl. *tvelch* o., ohd. *zwēlga* v. „tak” zullen wel *tw-*, *zw-* naar *t* w i j g hebben. De combinatie op grond van dezen vorm met *twee* (vgl. *t w i j g*, voor den anlaut II *teen*) heeft weinig raison, te meer omdat het woord dan formantisch onbegrijpelijk zou zijn.

Telganger znw., nog niet bij Kil. Van telgaan, Kil. *ten telle gaen*, een jongere uitdr. naast Kil. mnl. *tellen* (nog hagelandsch, met *tel* „telgang”), *telden* „den telgang gaan” (waarbij Kil. *telle*, *telde*, nnl. *tel* „telganger”). De laatste vorm is de oudere = ohd. *zēltan*, mhd. *zēlten*, mnd. **tēlden* „id.”. Wellicht is dit ww. jonger dan het znw. ohd. *zēllari* (nhd. *zeller*), os. *tēlderi*, mnl. *telder* (jonger *teldenaer*) m. „telganger”, welks verhouding eenerzijds tot het door Plinius vermelde spa. *thieldo* „id.”, anderzijds tot lat. *tolūtārius* „id.” niet vaststaat. Als ohd. *zēllari* van zuideurop. oorsprong is, vgl. dan paard en ohd. *soum* m. „last van een lastdier, lastdier” (nhd. *saum*), mnd. *sóm*, ags. *séam* m. „last van een lastdier” (mnl. Haarlenisch glossaar *same*, lees *some*?) < later-lat. rom. *sauma* <

gr. *σάμα* „pakzadel” en mnl. *sómer* enz. (zie *sommer*). Anderen houden *zēllari*, -an voor germ. en leiden ze met on. *tjalbr* m. „haematopus ostralegus” van een basis *tel-š-* naast *tel-t-* (zie *touteren*) af.

Telkens bijw. Met adverbiale -s uit mnl. *te elken*, *telken* = *te elken mēle* „telkens”.

Tellen ww., mnl. *tellen* „tellen, optellen, opnoemen, vertellen, meedeelen, achten, beschouwen als”. = onfr. *tellon* „narrare, enarrare”, ohd. *zellen* „tellen, rekenen, optellen, vertellen, berichten, zeggen” (nhd. *zählen*), os. *tellian* „tellen, opsommen, vertellen, meedeelen, houden voor”, ofri. *tella* „rekenen, berekenen, verhalen, meedeelen”, ags. *tellan* „id., meenen” (eng. *to tell*), on. *telja* „tellen, opsommen, verhalen, zeggen”. Bij taal.

Teloorgaan. Zie loor.

Temee. Zie temet.

Temen ww., nog niet bij Kil. Te gezocht is de identificering (oorspr. bet. „sleeper”?) met fri. *tiemje* (*tymje*) „op een rij liggend hooi op hoopen sleepen”, van *tieme* (*time*) „een daarvoor gebruikt werktuig” = Kil. „*teem*. j. *hoy-teem*. *Pertica foenaria*”; dit zou desnoods als **taima-* bij idg. *dāi-* „snijden” (zie tijd) kunnen hooren: voor de bet. vgl. *sliet*. Rationeeler en eenvoudiger is de afl. van temen van mnl. *teme* m.v. „onderwerp, meening(s-uiting)” (nog dial.: Waasch *teme*, *temie* „vlaag, kuur”) < gr.-lat. *thema*.

Temet bijw., mnl. *temet* (ook *altemet*, *almet*) „allengs, soms”. Uit te en met.

Temmen. Zie tam.

Tempel znw., mnl. *tempel* m. o. = ohd. *tēmpal* o. (nhd. *tempel* m.), os. *tēmpal* (m.o.?), ags. *tēmp(e)l* o. (eng. *temple*), (on. *tēmplari* m. „tempelmeester”). Christelijke ontl. (vgl. altaar, priester) uit lat. *templum*. In 't continentale Wgerm. na de hd. klankverschuiving ontleend. Een echt germ. woord is got. *alhs* „tempel” (zie a l s e m).

Temperen ww., dial. ook „doorenmengen”, mnl. *temperen* „matigen, doorweken, mengen”. Evenals ohd. *tēmparōn* „matigen, regelen, in orde maken, mengen”, os. *tēmperon* „temperare”, ags.

tēmprian „matigen, regelen, mengen” (eng. *to temper*), on. *tēmpira* „id.” uit lat. *temperāre*.

Ten voorz. + artikel, reeds mnl. Uit te den.

Tendenz znw. Later-nnl. ontl. uit nhd. *tendenz* v.

Tender znw. Evenals nhd. de. *tender* uit eng. *tender*.

Tengel (plat latje), nog niet bij Kil. Misschien bij tang.

Tenger bnw., nog niet bij Kil. Wsch. uit oudnnl. (17.eeuw) *tender* „teer”, dat als eng. *tender* „id.” uit fr. *tendre* „id.” (< lat. *tener*) ontleend is. Voor ng vgl. *mangel* naast *amandel*.

Tenor znw., mnl. *tenoor* m. Evenals fr. *ténor*, hd. *tenor* m. (sedert 't laat-Mhd.) enz. uit it. *tenore*. Kil. *teneur* uit den fr. vorm *teneur*.

Tent znw., mnl. *tente* (*tinte*) v. „tent, gordijn”. Evenals mnd. *tente* v., eng. *tent* „tent” uit fr. *tente* „id.” (< lat. *tendĭta*, van *tendere* „spannen”). Het synonieme mnl. *telt* m. (o.?), *ghetelt* (*d*) o., onfr. *getĕlt* (*d*), ohd. (*gi*)*zĕlt* (nhd. *zelt*), mnd. (*ge*)*tĕlt* (*d*), ags. (*ge*)*tĕld* (eng. *tilt*) o. „tent”, on. *tjald* o. „id., gordijn” is een germ. woord, wellicht met de oorspr. bet. „het gespannene” bij obg. *dlanž*, lit. *dĕlna* „vlakke hand” te brengen, maar ook wel anders verklaard.

Tenten (een wond peilen), mnl. *tenten*, *tinten* (-elen). Uit lat. *tentāre* = *temp-tāre* „betasten” of uit fr. *tenter* „id.”. Evenzoo eng. *to tent* „tenten”.

Tentoonstellen. Zie III toon.

Tenware, tenzij voegww. Uit mnl. (*he*)*t en wāre*, (*he*)*t en sĭ* (*dat*) „als 't niet was resp. is, dat”. Vgl. I maar.

Tepel znw., sedert Kil. Ook oostfri. Staat tot Kil. *tippel* „tepel”, Teuth. *tippel* „id., spits, punt”, mhd. (nhd.) *zipfel* m., ndd. *tippel* „tip, punt” als ags. *æcer* tot ndl. akker. Hiernaast tip, mnl. mnd. *tĭp* (*pp*), mhd. *zipf* m. „tip, spits uiteinde”, fri. *tĭp*(*pe*), eng. *tĭp*, noorw. zw. dial. *tipp* m. „id.”. Hierbij ook 't ww. ndl. tippen, nog niet bij Kil., ndd. *tĭppen* (*tĕpen*), eng. *to tĭp* „even aanraken”, noorw. dial. *tippa* „naar voren steken, druppelen”. Met nasaleering mnl. *tĭmp* m., -e v.,

mnd. *tĭmpe* m. „tip, spits, punt”, mnl. *tĭmp* „langwerpig stukje hout (waarmee jongens spelen), een soort broodje”, N.Holl. dial. *tump* ook nog = „spits uiteinde”. Met de woordgroep van *tap* bestaan associatieve betrekkingen; de germ. basis *tĭp-* is wsch. jong.

Ter voorz. + artikel, reeds mnl. Uit te der.

Terdege. Zie dege.

I Teren (verteren, leven van), mnl. *tĕren* „rukken, verteren, teren”. = onfr. *terron* (in *fer-terron* „perdere”), ohd. *zerren* „scheuren, vernielen” (trans. ; nhd. *zerren* „rukken, scheuren”; *zehren* „verteren”), os. *terian* „opmaken, verbruiken” (*far-terian* „verdelgen, doen omkomen”), ofri. *tera* (in *ūr-tera* „verteren, verwoesten”). Bij het sterke ohd. *zĕran* (vooral *far-zĕran*) „doen scheuren, vernielen, een einde maken aan”, ags. *tĕran* „verscheuren, vernielen, kwellen” (eng. *to tear*), got. *ga-*, *dis-tairan* „verscheuren, vernielen”. Verwant zijn kymr. *darn* znw. „stuk”, gr. *δέρω* „ik vil”, obg. *derg*, *dĕrati* „scheuren”, lit. *dĕrù*, *dĕrti* „villen”, alb. *djĕr* „ik vernietig”, arm. *terem* „ik vil”, oi. *dĕrĕti* „hij splĳt, doet barsten”. Zie nog *tergen*, *tornen*, *turf*.

II Teren (met teer bestrijken), reeds mnl. *tarren*, *terren*, mnd. *teren*. Van I teer.

Tergen ww., mnl. *terghen*. = nhd. *zergen* „tergen” (mhd. wel *gezerge* znw. o.), mnd. *tergen* „rukken, tergen, plagen”, ags. *tiorgan*, *tyrgan* „plagen, sarren” (eng. *to tarry*). Met *g*-formans (vgl. *delgen*) bij *teren*; blijkbaar bestond reeds vóór de afscheiding der Angelen en Saksen de bet. „sarren, plagen”. Russ. *dĕrgat* „rukken” is een dgl. slav. formatie, maar een oeridg. *gh*-afl. mogen we niet aannemen; evenmin een *q*-afl. en directe verwantschap van *tergen* met gr. *δερχιλλειν* · *αἰμοποισειν*, *δόρχαι* · *κόμιδες* (Hes.).

Tering znw. Van I *teren*. Reeds mnl. mhd. mnd. Als ziektenaam reeds mnd. mnl.

Terloops bijw., nog niet bij Kil. Onder invloed van *en passant* ontstaan?

I Term = tarm.

II Term (bewoording enz.), reeds mnl.

Uit fr. *terme* (< lat. *terminus*). Ook elders ontleend. — **Termijn** znw., mnl. *termijn* m. Uit lat. *terminus* „grens, termijn”. Ook elders ontleend.

Terp znw. Uit fri. *terp* „terp” < ofri. *therp* o. „dorp”. Zie *dorp*.

Terpentijn znw., mnl. *terbentijn* (*term-, tarp-*) m. De vorm met *m* is vooral zuidndl. nog zeer verbreid. Uit fr. *térébenthine* of mlat. *terebinthina*. Ook elders ontleend. Van *terebinthus*, gr. *τερεβινθος*; „terpentijnboom”. Mnl. ook *terebint* „terpentijn”.

Terracotta znw. Internationaal woord. Uit 't It.

Terras znw. o. Zie *tras*.

Terrein znw. o., nog niet bij Kil. Ontl. uit fr. *terrain* (< lat. *terrānum*).

Terrine znw. Nnl. uit fr. *terrine* (van lat. *terra*; oorspr. „aarden pot”). Ook elders ontleend.

Terug bijw., mnl. *terugghe*. Vgl. mnl. *achter rugghe* „terug, achteruit, van zich af, achterover”. = ohd. *zi rucke* „achterwaarts” (nhd. *zurück*), mnd. *torugge* „id.”. Voor de bet. vgl. eng. *back* „terug” (zie *achterbaks*).

Terwijl voegw., mnl. *ter wîlen* (*dat*) voegw. naast *ter wîlen* „ondertusschen”. Vgl. *de wîl*.

Test znw., later-mnl. *test(e)* m. v. Uit ofri. *test* (fr. *test, têt*) „aarden pot” of direct uit lat. *testum* „id.”; uit 't Lat. wsch. mhd. (nhd.) mnd. *test* m. „test, pot”.

Testament znw. o., reeds mnl. in de bett. „uiterste wil” en „bijbelsche boeken”. Uit lat. *testamentum*.

Tets(ig) bnw., Kil. *tets* („Fland.”), ripuarisch *tetschig*. Oorsprong onzeker. Onomatop. ?

Teug znw., mnl. *toghe, töghe* m. v. „zet (in 't spel), teug”. = ohd. (nhd.) *zug*, mnd. *töge*, ags. *tyge* m. „hef trekken” (en daaruit ontstane bett.), wgerm. **tuzi-*. Staat tot mnl. *tien* (*tooch, ghetoghen*; zie *tijgen*), onfr. *tian, tion*, ohd. *ziohan* (nhd. *ziehen*), os. *tiohan*, ofri. *tiđ(n)*, ags. *téon*, (on. verl. deelw. *loginn*), got. *tiuhan* „trekken” als scheidt tot schieten. Hierbij in 't Germ. nog mhd. *zoc* (*zoges*) m. „het trekken” (en daaruit ontstane bett.), on. *tog* o. „id., touw”; Kil. *toghen* („vetus”; zie *ziel-*

togen), ohd. *zogón*, mnd. *tögen*, ofri. *logia*, ags. *logian* (eng. *to tow*), on. *toga* „trekken” (formeel = lat. *é-ducére* „opvoeden”); verder: altoos, hertog, teugel, tocht, tokkelen, toom, tucht, tuig, I tuk. Buiten 't Germ. vgl. lat. *dūco* (= got. *tiuha* enz.) „ik voer, trek”, gr. *δαι-δύσσοθαι* · *ἐλκασθαι* (Hes.), wellicht ook ier. *dūil* „iets geschapens, element” (**dūq-li-*), alb. *nduk* „ik pluk, trek de haren uit”.

Teugel znw., mnl. *tōghel, töghe* m. = ohd. *zugil* (nhd. *zügel*; ohd. ook *zuhlil*), mnd. *tögel* m. „teugel”, ags. *tygel* m. „trekband”, on. *tygill* m. „band, riem”. Bij germ. **teuxanan* „trekken”: zie *teug*. Een formatie als *beugel, sleutel*.

Teuten ww., dial. evenals in 't Beschaafd zoowel = „talmen” als „babbelen”. Dial. ook de vorm *teutelen*. Nog niet bij Kil. Ook nd. en fri. Wsch. een jong woord, voor mnl. *tūten* (*éven ten óren tuyten* „iemand aan de ooren malen”; zie *tuiten*) in de plaats gekomen; in vorm misschien door *leuteren* beïnvloed. De *Teuth*. vermeldt *tottelen* „stamelen”.

Tevens. Zie *teffens*. — **Tevergeefs**. Zie *vergeefs*.

Tevreden bnw., mnl. *te vrēde(n)*. = mnd. *tovrēde(n)* (*tovrēdich*), nhd. *zufrieden* „tevrede”. Eerst alleen bijw. resp. predicatief bnw. Vgl. mnl. *met, in vrēde(n)*, mnd. *mit, in vrēde(n)*, mhd. *mit vride* „tevrede”. De *-n* wordt als dat.-mv.-uitgang of als zwakke enk.-uitgang opgevat. — **Teweeg** bijw., mnl. *te wēghe* „op den weg”, vandaar met *brenge(n)* = „tot stand (brengen)”. Evenzoo hd. *zuwege* < ohd. *zi wēge*, mnd. *to wēge*.

Tezamen. Zie *samen*.

Thans bijw., reeds mnl. De vollere vorm is mnl. *tehants* „terstond, thans, nu”. Met bijwoordelijke *s* van *tehand* (naast *tehande, -en*) „id.”. Uit *te + hand*, letterlijk = „bij de hand”. = mhd. *zehant*, mnd. *tohant, tohandes* „aanstonds”. Zie *althans*.

Thee znw., nog niet bij Kil. Gaat met it. *tè*, fr. *thé*, eng. *tea*, nhd. *tee* m., de. *te* op chineesch dial. *te* terug; russ. *čaj* via turksch *čaj* van chin. *čá*.

Tichel. Zie tegel.

Tiek. Zie teek.

Tien telw., mnl. *tien*. = onfr. *tén*, ohd. *zēhan* (nhd. *zehn*), os. *tēhan* (*tian*, *tein*), ofri. *tián*, ags. *tien* (ws. *týn*, kent. angl. *tén*, eng. *ten*), on. *tíu*, got. *taihun* „10”. De vorm op *-un* is ouder dan die op *-an*: germ. **tezun* = ier. *deich n-*, lat. *decem*, gr. *δέκα*, arm. *tasn*, oi. *dáca* „10”, idg. **dékmt*(*t*), ablautend met *(*d*)*komt-* en *(*d*)*kmtó-*; vgl. honderd. Het Balt.-Slav. gebruikt voor „10” een afgeleid znw.: lit. *dėszimtis*, obg. *desetǐ*, — evenzoo het Alb.: *đjete*. Het Oergerm. gebruikte het znw. **tezu-* (idg. **dékú-* of door entgleisung uit idg. **dékmt-* > oi. *daçát-*, gr. *δέκα*; „tiental”) voor de tientallen van 20—60: bijv. got. *þreis tigjus* enz. (zie dertig). In 't On. en de wgerm. talen drong deze formatie ook in de hoogere tientallen door: zie zeventig, tachtig, negentig.

Tiend znw. o. Het o. rangtelwoord van tien, nnl. *tiende*, mnl. *tiende* = ohd. *zēhanto* (nhd. *zehnte*), os. *tēhanto*, *tēgotho*, ofri. *tiánda*, *tēgotha*, ags. *teogeða*, *téoða* (eng. *tenth* is secundair), on. *tíundi*, got. *taihunda* „10-de”, idg. **dékmtó-*, **dékmtó-* = gr. *δέκατος*, obg. *desetǐ*, lit. *desimtas* „id.”. Hiernaast idg. **dékmmo-*, lat. *decimus*, oi. *daçamá-*, ier. *dechm-ad* „id.”. Verder: alb. *i-đjéte*, *i-đjete*, arm. *tasnerord* „id.”. In de bet. „tiende deel als schatting” reeds mnl. *tiende v.*, verder de ohd. os. ofri. ags. m. vorm (aan te vullen ohd. *teil* m. enz.; zie II deel) en on. *tíund v.*

Tier (het tieren, groeien), sedert Kil. Van 't ww. *tieren*, mnl. *tieren* „aarden, geard zijn” = mnd. *téren* „id.”. Sluit zich aan bij mnl. *tiere v.* „soort, geardheid” (nu nog in goedertieren < mnl. *goedertiere(n)*; mnl. ook *mēnighertiere(n)* e.a.) = mnd. *tére v.* „id.”, ohd. *ziarǐ v.* „schoonheid, sieraad”. Bij ohd. *ziari* „mooi, getooid” (zie sieren), mnd. *tére* (in *un-tére* „onbehoorlijk”). Dit bnw., germ. **té²ria-* zal wsch. *é²* < *ei* hebben (vgl. hier) en ablauten met os. ags. *tír*, on. *tírr* m. „eer, roem”; al deze woorden komen wsch. met noorw. dial. *tíra* „kijken, loeren”, *téra* „stralen”, nijsl. *térr* „helder (van

water)” van de idg. basis *dē-*, *dei(á)-* „glanzen”, waarover zie teeken. Zie nog vertier, wispelturig.

Tierelantijntje znw. o., nog niet bij Kil. Onomatop.; misschien opgekomen onder invloed van fr. *tirelentin* „gelingel”; mnl. *tierontey*, *tier(en)lein*, *-e*, Kil. *tiereteyn* (*dierteyn*) „vestis lino et lana confecta: pannus linolaneus” (mnl. *tiretein* o.; < fr. *tiretaine*) kan ook invloed hebben gehad. Vgl. 17.-eeuwsch nld. *tierentayen* „tierelantijntjes, prullen tot opschik”.

Tierelieren ww., nog niet bij Kil. Onomatop. evenals fr. *tirelirer*, nhd. *tireliren* „zingen als een leeuwerik”; wellicht is uit een van beide 't nld. woord ontleend.

-tieren (in goedertieren). Zie tier. — **Tieren** ww. Zie tier. Voor de bet. „te keer gaan” (zoo reeds mnl. *hem tieren*) vgl. mnl. *ghebáren* „zich gedragen, te keer gaan, tieren”. — **Tierig** bnw., nog niet bij Kil.; mnd. *térich* „van goede natuur, flink”.

-tig. Zie tien.

Tij znw. o., Kil. „*tijde*. j. *ghe-tijde*. Tempesta, tempestitas” en „*tijde*, *tije*. j. *ghe-tijde*. Aestus maris”. Oorspr. noordnd. bijvorm (vgl. beurt) van mnl. *ghetide* o. (v.) „tijdruimte, gezette tijd, kerkelijk feest, kerkelijk getijde (metten enz.), tij (van de zee), geschikte tijd” (nnl. *getij* (de)). Afl. van tijd. Evenzoo ohd. *gizit v.* „vastgestelde tijd, feest”, os. *gihid v.* „tijd, gebedtijd”.

Tijd znw., mnl. *tijt* (d) v. m. = onfr. *tít* (d) v., ohd. *zít* v. o. (nhd. *zeit* v.; ohd. ook *zid* o.), os. ofri. ags. *tít* v. (eng. *tide*), on. *tíð* v. „tijd”, germ. **tíði-*, **tíða-*, **tíþa-*. Germ. -ði-, idg. -ti- en germ. -ða-, -þa-, idg. -to- zijn formantisch blijkens alem. *tímmän*, ags. *tíma* (eng. *time*), on. *tími* m. „id.”, germ. **tí-man-*. Niet wsch. is de combinatie met de groep van telen (idg. *di-l-*), ook onzeker die met got. *sin-teins* „dagelijksch, steeds dierend” enz., waarover zie bij teeken. Eer evenals arm. *tí* (**díti-* of **dító-*, **dítá-*, **dít-*) „tijd, leeftijd” met de oorspr. bet. „het afgedeelde”, vandaar „een zekere tijdruimte” bij gr. *δαιουαι* „ik verdeel”, oi. *dágate* „hij deelt, deelt tóe, verwoest”, *dáti*, *dyáti* „hij snijdt af, deelt”,

waarmee nog wel lat. *dives* „rijk” en umbr. *pur-dilom* „porrectum” gecombineerd worden. Als idg. basis wordt *dāi-* aangenomen, naast *dā-* (zie I tas). 't Is echter zeer wel mogelijk, dat we van *dē(i)-* moeten uitgaan en ohd. *zīdal-* (*tī-plu-*) „bijenstok”, *zīdalāri* m. „iniker” (nhd. *zeidler*), lett. *dējejs* „celui qui creuse, qui percela ruche” combineren; deze wortel beteekende dan „splijten”, overdr. „deelen”. Afl. hiervan en van *dā-* „spreiden” kunnen dooreen geloopen zijn. — **Tijdens** voorz., nog niet bij Kil. Een formatie als wegens. — **Tijdelijk** bnw. Reeds nml. (ook = „vroegtijdig, jong”), ohd. mnd. ags. on. — **Tijdig** bnw. Reeds nml. ohd. mnd.

Tijding znw., Kil. *tijdinghe* „nuntius, nuntium”, mnl. *tīdinghe* v. „tijding, bericht” (en „het juiste oogenblik”). = laat-nhd. ('t oudst nederrijnsch) *zītunge* (nhd. *zeitung*), mnd. *tīdinge*, ags. *tīdung* v. (eng. *tīdings*) „bericht, tijding”. Sluit zich aan bij ags. *tīdan* „overkomen, gebeuren” (eng. *to betide*), dat evenals on. *tīðr* „gebruikelijk” (waarbij *tīðindli* o.n.v. „gebeurtenis, bericht”), *tīðast* „gebruikelijk zijn” misschien bij tijd hoort; vgl. echter nml. mnd. *tīden*, ofri. *tīdia* „gaan, streven”, on. *tīða* „streven”, die moeilijk van ags. *tīdan* enz. te scheiden zijn en ook hiervoor een grondbet. „gaan” wsch. maken.

Tijgen ww., door Kil. „vetus” genoemd. In de plaats gekomen van nml. *tien* „trekken” (zie teug), nadat dit (in den loop der nml. periode) in den praesensstam was samengevallen met *tien* (*leech, gheteghen*): zie daarover a a n-tijgen. Vgl. ook nml. *gheteghen* voor *ghetoghen*, nml. *betijen*, dial. ook *tijen*, dat nog de analogische *g* mist, en anderzijds de onveranderde praeteritaalvormen toog, getogen.

Tijger znw., mnl. *tīgher* m. Internationale geleerde ontl. uit gr.-lat. *tigris* (uit 't Iraansch).

Tijk znw., mnl. *tīke* v., waarnaast *teke*, *teec(te)*, *liecte*, nog N.Holl. *teek*, voorheen ook *tiek*. Evenals ohd. *ziakha* (nhd. *zieche*), mnd. *tēke* v., fri. *tīik*, *teek* o., eng. *tick* „tijk” uit lat. *thēca*

„omhulsel, koker, foedraal” (< gr. *θηκυ*). Voor 't vocalisme vgl. biet. Dgl. ontl. zijn peluw en II kussen.

Tijloos znw., mnl. *tīdelōse* v. = ohd. *zīlilōsa* (nhd. *zeitlose*), mnd. *tīdelōse* v. „tijloos”. De verklaring „buiten den gewonen bloeitijd bloeiend” is niet zeker.

Tijm znw., nog niet mnl. Uit fri. *thym* of — veeleer — direct uit lat. *thymus* (< gr. *θύμος, θυμῶν*). Mnl. *timiaen* „tijm”, een reeds laat-ohd. en got. voorkomend woord, gaat (in 't Wgerm. via 't Lat.) op gr. *θymiαμα* „reukwerk” terug.

Tik znw., sedert Kil., hier echter alleen als synoniem van *tip* = „punctus”. Bij **tikken** ww., niet uit 't Mnl. of Kil. bekend (wel Kil. *tick-tacken* „ludere scrupis”). = ohd. *zēchōn* „pulsare”, nhd. *zēcken, zicken* „stooten, een duw geven, plagen”, ndd. nhd. *ticken*, fri. *tikje*, eng. *to tick*, noorw. dial. *tikka* „tikken”. Zie tintelen. Wellicht een jong, onomatop. ww. Lat. *digitus* is bezwaarlijk verwant (vgl. I teen).

I **Til** (duiventil), nog niet bij Kil. = fri. *tille* „duiventil, bruggetje”. In de laatste bet. bij Kil. als „Fris. Holl.” opgegeven en reeds owfri. en mnl. (noord-oostelijk in plaatsnamen: 1456 *Enematill*): N.Holl. nog voor verschill. brugsoorten; ook oostfri. *till(le)* „brug”. Een fri. woord met *t* uit *þ*, met de oorspr. bet. „plank” (zie I deel): in het fri. type van boerenhuis is *till* nog de naam van een zoldering boven het hooi, waarop graangewassen opgestapeld worden.

II **Til** (het tillen), nog niet bij Kil. Til in op til zijn, ouder-nml. ook in ('t) *till zijn* „gaande, aan den gang zijn” misschien 't zelfde woord (of = *till* „geval”? zie telen): vgl. op stel en sprong zijn, in trek zijn e.dgl. met sterk gewijzigde bet. Van 't ww. **tillen**, door Kil. „Sax. Sicamb. Fris. Holl.” genoemd, reeds nml. = ofri. *tilla* „tillen, opbeuren”, mnd. **tillen* (waarvan *tilbar* „mobiel”). Oorsprong onzeker. Met ags. *ā-*, *ge-tillan* „aanraken, reiken tot, bereiken” en verder met telen verwant (ospr. = „rekken, reiken”)? of **teljanan*?

Tilbury znw. Uit eng. *tilbury* (als persoonsnaam, maar ook als plaatsnaam verklaard); ook elders ontleend.

Timmeren ww., mnl. *timmeren*. = ohd. *zimberen*, *zimbarón* (nhd. *zimmern*), os. *timbrían*, *timbron*, ofri. *tim(b)ra*, *tim(b)ria*, ags. *timbran*, *timbrían*, on. *timbra*, got. *timrjan* „timmeren, bouwen”. Van mnl. *timmer* o. „het bouwen, bouw-materiaal, gebouw”, ohd. *zimbar* o. „bouw-materiaal, gebouw” (nhd. *zimmer*), os. *timbar* o. „bouw-werk”, ofri. *timber* o. „gebouw”, ags. *timber* o. „bouw-materiaal, gebouw, het bouwen”, on. *timbr* o. „bouw-materiaal”, idg. **dem-ro-*. Van de idg. basis *dem(á)-* „bouwen”, waarvan o.a. gr. *δέμω* „ik bouw”, (ier. *aur-dam* „prodomus” is lat. leenwoord), lat. *domus*, gr. *δομος*, obg. *domü*, oi. *dáma-* „huis”, ier. *damnae* „materiaal” (wel van deze woordfamilie gescheiden, omdat in geen kelt. taal de bet. speciaal „timmerhout” is; onnoodig), lit. *dimstis* „hoeve, gebouwen op een hoeve”. In 't Germ. nog met schwundstufte on. *topt* v., ozw. *tompt* (**d.m-p(e)dā-*) „plaats voor gebouwen”: vgl. gr. *ἀ-πεδορ* „vloer”.

Timp. Zie tepel.

Tin znw. o., mnl. *tin* (*ten*) o. = ohd. *zin* (nhd. *zinn*), os. (of oudmnd.) ags. (eng.) on. *tin* o. „tin”. Oorsprong onzeker. Men denkt aan verwantschap met II teen: de Germanen zouden dan 't eerst het tin in den vorm van staafjes hebben leeren kennen. Als die etymologie juist is, wordt de bij II teen meegedeelde afl. van dit woord onwsch. Of van idg. *di-* „glanzen” (zie teeken)? Lat. *stagnum* (oorspr. kelt.?) „tin” (> fr. *étain*, it. *stagno*, spa. *estaño* enz.) kan met tin bezwaarlijk iets te maken hebben.

Tingelen, tinkelen ww., bij Kil. *tinghe / tanghen* [= *tinghen*, *tanghen* of *tinghetanghen*? Eer 't laatste; vgl. *tingeltangel*] „tintinare”. Onomatop. evenals *tjingelen* en dgl. woorden in andere germ. en niet-germ. talen (lat. *tinútre*, *ti(n)tinuáre* „tinkelen, klingelen” enz.), wellicht mede onder invloed van rijmwoorden als *klingelen*, *rinkelen* ontstaan.

Tinne znw., mnl. *tinne* v. = ohd. *zinna* (nhd. *zinne*), mnd. *tinne* v. „tinne, kanteel”. Hierbij nhd. *zint* (-des) m., mnd. *tint* (*d*; m.?), ags.

tind m. „scherpe punt”, on. *tindr* m. „id., rotpunt”. Wsch. ablatend met *tand*; voor germ. **tinno(n)-* is een idg. grondvorm **dent-ná-* het waar-schijnlijkst. Vgl. nog ohd. *zinko* m. (nhd. *zinke* v., -en m.) „scherpe punt” (en gr. *δάκτυλος* „vinger, teen” < **dntku-lo-*?). Eng. fri. *line* „tand (van een vork e.dgl.)” maakt echter voor *tin* n e enz. ook germ. *i* (ablatend met *i*) aan-nemelijk. Zie nog bij *zink*.

Tinnegieter (politieke). Ook in andere talen een dgl. uitdr. Afkomstig van 't Deensche blijspel *den politiske kandestøber* van L. Holberg (1722), in 1766 onder den titel *de staatkundige tinggieter* in 't Ndl. vertaald.

Tint znw., nog niet bij Kil. (wel al 1521 *tente* „kleurstof”?, „zwartzel”?, „inkt”?). Evenals eng. *tint* „tint” uit fr. *teint* (< lat. *tinctum*, van *tingere* „verven”. Vgl. *tincta* bij *inkt*), dat later nog eens met behoud van fr. spelling en uitspraak als *teint* znw. o. is overgenomen. — **Tint** „Spaansche wijn”, Kil. *wijn-tint* „vinum atrum, rubeum” < it. *vino tinto* „donkerkleurige wijn”.

Tintelen ww., mnl. *tintelen* „prikkelén, trillen”. Dat het woord oerwgerm. is, daarop wijst ags. *tinclian* „prikkelén, kittelen”, dat uit **tinlhan* gedissimileerd kan zijn (zie nog bij *kittelen*). Wellicht onomatop. evenals bijv. *tikken*. Mnl. oudnld. *tintelen* „betasten, een wond peilen” hoort bij *tenten*.

Tip znw., **tippen** ww. Zie tepel. Hierbij ook **tippen** ww., in associatie staand met **trippelen**.

Tiran znw., mnl. ook *tirant* m. Uit ofr. *tiran*, *tirant* (fr. *tiran*) < gr.-lat. *tyrannus*. Ook elders ontleend.

Tiretein. Zie tierelantijntje.

Tit znw., Kil. *tittle* („Sax. Fris. Sicamb.”): mnl. (Yperman) *teyten* mv. (lees *tyeten*?). = laat-mhd. (nhd.) *zitze* v., mnd. *tittle* m. v., fri. *tit(te)*, ags. *titt* m. (eng. *teat*), noorw. dial. *titta* v. „moederborst, tepel”. Evenals it. *tetta*, fr. *tette*, gr. *τιθός* „id.” enz. een „lallwort”. Voor een dgl. woordfamilie zie *toot*.

Titel znw., mnl. *titel* m. Uit ofr. *tittle* (fr. *titre*) of lat. *titulus*. Onder invloed van het vreemde woord gebleven. Anders zouden wij nnl. **tijtel* ver-

wachten. Een tegelijk met ohd. *titul*, *titul* (nhd. *titel*) m. overgenomen onfr. **titul* zou zonder nieuwen invloed van 't rom. woord **tetel* zijn geworden.

Tittel znw., sedert de 17. eeuw. Evenals eng. *little* „tittel” een jong woord, van tit gevormd. Vgl. bij toot.

Tjalk znw. Nnl. (nog niet bij Wineschooten, 1684) mnd. uit fri. *t(s)jalk*, demin. van **tsjal* < ofri. **kiál* „een soort schip” = ags. *céol* (zie II kiel).

Tjanken ww. Nnl. onomatop. bijvorm van janken; nauwelijks alg.-ndl.

Tjerk (vogel). Onomatop.? In dat geval bij een bijvorm van Kil. *siricken* (vgl. eng. dial. *to chirck*; zie tjilpen) evenals waldecksch *schilp* „musch” bij tjilpen.

Tjilpen ww., nog niet bij Kil. Onomatop. evenals westf. *schelpen*, fri. *tsjilpe*, eng. dial. *to chilp*, Kil. *siricken*, ndl. *tsjirpen*, nhd. *zirpen*, eng. *to chirp*, dial. ook *to chirck*, vla. *tjippen*, *tjepen* „id.” e.dgl. meer.

Tjingelen. Zie tingelen.

Tobbe znw., mnl. *tobbe*, *tubbe* m. v., nog vla. *tubbe*, *tibbe* (met umlaut van wgerm. *u*). = mnd. *tubbe*, *tolbe* m., fri. *tobbe*, eng. *tub* „tobbe”. Wsch. verwant met ohd. *zubar* o. (nhd. *zuber*, *zober* m.), mnd. *töver* m. „tobbe”, in welk geval de ohd. bijvorm *zubar* jonger is en als tegenhanger van *einbar*, *eimbar* (zie emmer) opgekomen. Oorsprong onzeker. Eventueel zouden ohg. *dupina* „hol” e.a. bij diep besproken woorden idg. *d* kunnen hebben en met *tobbe* van idg. *dup-* resp. *dubh-* „uithollen, hol zijn” komen.

Tobben ww. In gelijke bet. fri. *tobje*. [Mnl. *tobben* = „zijn (schadelijke) werking doen voelen” (van geneesmiddelen enz.); Teuth. *tobben* = „schertsen, spelen”. 't Zelfde woord?] = mnd. *tobben* „rukken, trekken, plagen, zwoegen”, Kil. *tobben* (naast *toppen*) „bij de haren trekken” („Holl.”). De bet. „tobben” gaat via „slepen” op „trekken” terug. Hierbij mnl. *töven* (*ó?*) „trekken”. De bet. herinnert aan hd. *zupfen* (zie I top). Kil. *tobben* (*toppen*) „insanire, furere, grassari: tumultuare”, nog Antw. *tobben* „veel gerucht maken (zoo ook west-NBrab. Bommelerwaardsch), woeden

(van het weer), woelen” herinnert semantisch aan hd. *toben* (zie doof) en doet aan invloed van dit du. woord op het ndl. ww. denken.

Toch bijw., sedert 't laat-Mnl. Door Kil. met doch gelijkgesteld en inderdaad hiervan slechts een sandhi-variant. 't Fri. heeft *dóch*, *dochs* „toch” met *d* en niet *t* uit *þ* eveneens door sandhi. Vgl. toen, II te.

Tocht znw. Identisch met tucht; mnl. *tocht*, *tucht* v. m. met ruime bet.sfeer. *U* is de vocaal van de verbogen casus en van affl. met een *i* in 't formans; bovendien kunnen dial. verschillen in 't spel zijn. = ohd. *zucht* (nhd. *zucht*) v., os. *tuht* v., ofri. *tocht*, *tucht* (v.? Ook zwak *tochta* m.), ags. *tyht* m., got. *us-tahts* v., met zeer uiteenlopende bett., te verklaren uit de bett. van germ. **teuzanan* (oorspr. „trekken”; zie teug), waarbij germ. **tux-ti-* verbaalabstractum is: = lat. *ducti-* (*ductim* „met een haal, met volle teugen”, *ducti-ón-* „leiding”). — **Tochten** ww., **tochtig** buw., nog niet bij Kil.

Tod(de) (vod), nog niet bij Kil. In gelijke bet. oudnld. (holl.), nog Zaaansch *tad*. = ohd. *zoto* m. (ook *zato*, *zata*) „bosje haar” (nhd. *zotte* v.), mnd. **todde* (waarvan *toddelen* „in vlokken, bosjes neervallen”), eng. *tod* „struik”, ijsl. *toddi* m., *todda* v. „bos wol”. Wsch. geen oude woordgroep; associatieve betrekkingen met dot zijn mogelijk. Niet met tuien van een basis *tuš-* „trekken, plukken”. Zie I tui.

Toe. Zie I te. — **Toekomst** znw., bij Kil. slechts = „adventus”, mnl. „id.” (vaak: *die toekomst Christi*) en „bezoek, toedracht, lotgevallen, haven”. Hd. *zukunft* v. „toekomst” eerst sedert de 18. eeuw, mhd. *zuokunft* v., mnd. *tó-kum(p)st* v. (m.) = „aankomst, resultaat”. Wel gaat nhd. *zukünftig* „toekomstig” op de mhd. periode terug; ook al mnd. *tókōmenheit* v. „toekomst”, *tókum(p)stich* „toekomstig”, Kil. *toekomende tijd*, *toekomstigh*, mnl. *toecōmende*. — **Toelaag** znw., volgens Kil. „Sax. Sicamb.”. Reeds mnd. Van toeleggen. Ook bij dit ww. (met de bet. „ondernemen, beproeven, het toeleggen op”) nnl. **toeleg** znw., nog niet bij Kil.; mnl. *toelech* = „vermeerde-

ring". — **Toelast** znw., bij Kil. als naam van een vat (zoo al mnl.) en van een maat. Ook al mnd. Uit *toe* + *last*. — **Toelichten** ww., niet bij Kil., mnl. = „verlichten, licht voor iemand ontsteken”.

Toen bijw. voegw., niet bij Kil., wel al mnl. Als bij den spreektaalvorm *toe* is de *t* door sandhi uit *d* (of oudere *þ*) ontstaan; vgl. mnl. *nochtœ* „nog” en toch. Zaansch ook *doe*, evenzoo fri. *do*, stadfri. *doe*, mnl. *doe*, *doen*. Voor de *n* vgl. vla. *joen* „jou”, hd. *nun* „nu”. = onfr. *thuo* „tunc”, ohd. *dō*, *duo*, os. *tlō*, *thuo* „tunc, cum”. Instrumentalis van den bij de besproken stam. In gelijke bet. ofri. *thā*, ags. *þā*, on. *þá*. — **Toenmaals** bijw., **toenmalig** bnw., nog niet bij Kil. Naar hd. *damals*, *damalig*.

Toer znw. In den loop van 't mnl. tijdperk ontleend uit fr. *tour* „draaiing enz.” (bij *turner* < lat. *tornāre* „draaien”). — Nnl. afl. : **toeren** ww.

Toestand znw., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil. Misschien evenals de. *lilstand*, zw. *tillstånd* naar nhd. *zustand* m. — **Toestel** znw. (de, het), nog niet bij Kil. Van oudnml. *toestellen* „ondernemen, inrichten” (in 't Mnl. = „iemand voor iets aanwijzen”). — **Toetakelen** ww., nog niet bij Kil. Evenals *aftakelen*, ook nog niet bij Kil., van *takel*.

Toet znw., **toeten** ww., 't 2de al mnl. Met dial. *oe* < *ū* (vgl. *proesten*) = tuit resp. tuiten. — Afl. : **toeter** znw., **toeteren** ww.

I **Toets** (van een piano enz.), nog niet bij Kil. Uit fr. *touche* (bij *toucher*; zie *toetsen*).

II **Toets** (het onderzoeken), mnl. *toetse*, *touche* v.; **toetsen** ww., Kil. *toetsen* „aanraken, toetsen”. Evenals eng. *to touch* „id.” uit fr. *toucher* „id.”, dat misschien uit 't Germ. (mnl. *tocken* enz.; zie *tokkelen*) komt.

Toeval znw. o., sedert Kil. = mhd. (myst.) *zuoval* (nhd. *zufall*) m., mnd. *tóval* m. Vert. van lat. *accidens*. Mnl. wel in andere bett.

Toeven ww., mnl. *toeven* „talmen, wachten, zich ophouden, uitstellen, ophouden, onthalen, arresteeren”. = mnd. *tóven* „talmen, wachten, ophouden, laten wachten, gevangen nemen”, fri. *toevje*,

tóvje „toeven, wachten”. Hierbij nijsl. *tóf* o. „vertraging” en met ablaut on. *tefja* „(ver)hinderen, tegenhouden”. Mogelijk is verwantschap met lat. *damnum* „schade”, oi. *dabhnóí* „hij brengt schade toe” : de idg. basis was dan *dābh-*. Deze beide woorden worden echter gew. anders verklaard, eveneens bevredigend.

Toeverlaat. Reeds mnl. (en mhd. mnd.) znw. bij *hem verlaten te*. — **Toevlucht** znw., al mnl. = ohd. (vooral Notker) *zuofluht* (nhd. *zuchtucht*) v., mnd. *tóvlucht* v. „toevlucht”. Uit *toe* + *vlucht* „het vluchten”.

Tokkelen ww., nog niet bij Kil. Van Kil. *tocken*, *tucken* „tangere, icere” (nog dial.), ook „spelen” en („Sax. Fris. Sicanib.”) „aanlokken”, in 't Mnl. „trekken (trans. intr.), aanlokken”. = ohd. *zocchón*, *zucchen* „rukken, snel wegemen” (nhd. *zucken*, *zücken*), mnd. *tucken* „id.”, *tocken* „id., lokken”. Zie nog II *tuk*. Germ. *tukk-* < idg. *duq-n-*; bij teug. Het is onnoodig, de ndl. vormen om de bet. van fr. dial. *toucher* (= fr. *toucher*; zie *toetsen*) af te leiden.

I **Tol** (belasting), mnl. *tol* (*ll*) m. „tol, tolhuis”. = ohd. *zol* (*ll*; nhd. *zoll*) m., os. *tol* (m.?), ags. *toll* o. (eng. *toll*), on. *tollr* m. „id.”. De uitgang van mnl. *tolne*, *toolne*, os. *tolna*, ofri. *tolne*, ags. *toln* v. „id.” (ohd. in *zollantuom* m. „id.”) wijst op ontl. uit lat. *tolónéum*, *tolónium* voor ouder *telónéum*, *telónium* (gr. *τελωνεῖον*, *τελώνιον*) „tolhuis”; evenzoo ndl. **tollenaar** znw., mnl. *tollenāre*, *tolnere*, ohd. *zol(l)anāri* (nhd. *zöllner*), mnd. ofri. *tolner* (*toller*), ags. *tolnere* (*tollere*), on. *tollari* m. „tollenaar, belasting-inner” < laat-lat. *tolónārius* „id.”. De vorm ndl. *tol* enz., zonder *n*, kan bezwaarlijk anders dan een verforming van dien met *n* wezen. Ook got. *mota* v. „tol, belasting” (ook w.-en ngerm.) wordt gew. uit 't Lat.-Rom. afgeleid.

II **Tol** (speeltuig), volgens Kil. „Sicamb. Hol.”, mnl. *tol* m. (: zuidndl. *top* evenals in 't Mnl.; N.Brab. *dol* „tol”). = mhd. *zol* (*l*) m., *zolle* v. „cylindervormig stuk, blok hout” (wsch. = *zol(l)*) m. v., nhd. *zoll* m. „een lengtemaat”), mnd. *tol(le)* „tak, punt van een tak”; wellicht reeds ohd. *zollo* m.

(conjectuur voor *cello*) „tol”. De tol is genoemd naar zijn vorm. Wsch. < idg. **d₁l-no-*, -*nd-*, van een wortel *delb* „snijden”, en o.a. verwant met ier. *delb* „gestalte, vorm”, lat. *dolo* „ik behouw”, gr. *δηλέουμαι* „ik verwoest”, *δαίδαλος*, -*αλεος* „kunstig bewerkt”, russ. *dól'a*, lit. *dalis* „deel”, (arm. *taš* „indrukkel, teeken, vers”?), oi. *dála-* „deel”, *dálati* „hij barst, springt open”. Van een ver- lengde basis wsch. telg en plug. Vgl. aldaar ook voor de bet.

I **Tolk** (vertaler), door Kil. „Sax. Fris. Sicamb. Holl.” genoemd, Teuth. *to(l)lick*. Uit mhd. *tolke*, mnd. *tolk* m. „tolk”; dit uit lit. *tulkas* „id.”. Kil. *tolmetsch* („Ger. Sax. Sicamb.”), laat-mhd. *tolmetsche*, *tulmetsche* (nhd. *dolmetsch*) m. „id.” < po. *tlumacz* of čech. *tlumač* „id.” (uit 't Turksch).

II **Tolk** (zeeterm : staafje), sedert Win- schooten (1681). = mhd. *zolz* m. „blok hout, lummel”, zw. dial. *tolk* „wig”. Bij II tol.

Tollen ww., nog niet bij Kil. Van II tol. *Tollen* „tol betalen” (van I tol) wel bij Kil., ook mnl. en ook du.

Tomaat znw., nnl. Internationaal woord. Via 't Spa. uit 't Mexicaansch.

Tombe znw., mnl. *tombe*, *tomme* v. Uit fr. *tombe* < vulgairlat. *tumba* (gr. *τύμβος*). De nnl. *b* wijst op hernieuwde ontl. uit resp. beïnvloeding door 't fr. woord. Ook elders ontleend.

Tombola znw. Internat. woord, ospr. it.

Ton znw., mnl. *tonne*, *tunne* v. = ohd. *tunna* (nhd. *tonne*), os. *tunna*, owfri. *tonne*, ags. *tunne* (eng. *tun*), laat-on. *tunna* v. „ton”. Een ook in rom. (fr. *tonne*, *tonneau* enz.) en kelt. talen voorkomend woord; maar wel- licht is 't hier uit het Germ. ontleend. In dit geval — wanneer dus niet het germ. woord van elders is overgenomen — is het woord van 't Ndd. in het Hd. gekomen. De etymologie is duister evenals de verhouding tot ozw. *þyn* „ton”.

Tondel, tonder znw. o., niet uit Kil. of het Mnl. bekend. = ohd. *zuntil* m., *zundāra* v. (nhd. *zundel*, -*er* m.), mnd. *tunder* m., ags. *tynder*, *tyndre* v. (eng. *tinder*), on. *tuulr* o. „tonder”. Bij ohd. *zuntan* (nhd. *zünden*) „in brand

steken, aansteken”; in gelijke bet. het ablatendo ags. *on-tundan* (eng. *to kind*), on. *tunba*, got. *tandjan*. Met intr. bet. : got. *tunduan*, ohd. *zuntēn* „branden”. Verder : ohd. *zantaro* m. „gloeiende kool”, on. *tandri* m. vuur, vonk”, ohd. *ziusilo* (germ. **tenð-slan-*) m. „tonder”, on. *tinna* v. (**tenð-nōn-*) „vuursteen”. Oorsprong geheel duister.

Tong znw., mnl. *tonghe* (*tunghe*) v. = onfr. *tunga*, ohd. *zunga* (nhd. *zunge*), os. *tunga*, ofri. ags. *tunge* (eng. *tongue*), on. *tunga*, got. *tuggo* v. „tong”. Uit idg. **d₁ŋghwá-* (**d₁ŋghwá-*), evenzoo oud- lat. *lingua*, lat. *lingua* (met umbrosam- nitische *l* < *d* of beïnvloed door *lingere* „likken”) „tong”. Niettegenstaande dep anderen anlaut niet te scheiden van obg. *językū*, opr. *inzuwis*, lit. *lėžūwis* (vervormd naar *lėžti* „likken”) „id.”, evenmin van ier. *tenge* „id.” (*zd* > ier. *t* is wel aangenomen : ook — waarschijn- lijker — kruising met het kelt. woord voor „tong”, dat mkymr. *tafawt* luidt). Onzeker is de verhouding tot oi. *jihvá-*, *jukú-* „id.”. — Tong als vischnaam, reeds mnl., is 't zelfde woord, overdr. gebruikt. — **Tongval** znw., nog niet bij Kil.

Tonijn znw., sedert Kil. Uit mlat. *to(n)ŋŋna* (it. *tonnina*), afl. van lat. *tunnus* (gr. *θύνος*) „tonijn” (it. *tonno*, fr. *thon*, eng. *tunny*, du. *thunfisch* m.).

Tonsuur znw., nog niet bij Kil. < fr. *tonsure*, lat. *tonsúra*. In de bet. „tonsuur” mnl. *cráne* v. (kruin).

Toog prael. Zie tijgen, teug.

Tooi znw., later-mnl. *tooy* m. Van **tooiën** ww. Zie touwen.

Toom (teugel), mnl. *toom* m. = onfr. *tóm*, ohd. *zoum* (nhd. *zaum*), mnd. *tóm* m., ofri. *tám* m. (*táme* v.) „riem, teugel”, ags. *téam* m. „span ossen” (eng. *team*), on. *taumr* m. „touw, teugel”. < germ. **tauǵ-ma-*, bij **teuxanan* „trek- ken” (zie teug, voor *m* < *ǵm* vgl. droom). **Tau(ǵ)ma-* vertoont ook andere bett. Zoo is ndl. *toom* nog = „broed- sel”; vgl. mnd. *tóm* m., ofri. *tám* m. (*táme* v.), ags. *téam* m. „nakomelingen, geslacht”: vgl. mnl. *tien* (nog in ge- boren en getogen, evenals mnd. *tōgen unde bōren* oorspr. = „gewonnen en geboren”, later opgevat als „geboren

en opgevoed"), mnd. *tēn*, ofri. *lid(n)* „(een kind) verwekken” resp. „voortbrengen”. Eventueel zou toom ook op idg. **dou-mo-* terug kunnen gaan en met tuien verwant zijn; voor de bet. „nakomelingschap” vgl. dan ags. *túdor* „id.”.

I **Toon** (teen). Zie I teen.

II **Toon** (klank), dial. *tón(ə)*, later-mnl. *tōne*, *toon* m. Evenals mhd. *tōn*, *dōn* (nhd. *ton*; ohd. bij Notker de lat. vorm *tonus*), mnd. *tōn* m. „toon, melodie”, on. *tōnn* m. „noot”, *tōni* m. „toon” uit lat. *tonus* (< gr. *τόνος* „spanning, toon”). Voor de *ó* vgl. troon.

III **Toon** (in ten toon), mnl. *tōne*, *toon* m. „het ten toon stellen, vertooning, mededeeling, bewijs”. Van ’t ww. **toonen**, mnl. *tōnen* = mhd. (md.) *zounen*, *zōnen*, mnd. *tōnen* „toonen”. Wsch. een eerst westgermaansche jongere vorm naast mnl. *tōghen* (nog vla.), ohd. *zougen*, os. *tōgian*, got. *at-augjan* „id.” (vgl. ook onfr. *ōginon*, mnl. *tōghenen* „id.”), ofschoon ook een germ. grondvorm mogelijk zou zijn, met *azw* uit idg. *ogw* en direct komend van de basis *ogw-* „zien” (vgl. bij oog), evenals owfri. *taurva*, ags. *æt-īewan* „toonen”. Zonder prefix mnl. (zeldzaam) *ōghen*, onfr. *ōgon*, ohd. *ougen*, os. *ōgian*, ags. *īewan*, on. *eygja*, got. *augjan* „id.”. Bij oog. Het prefix = ohd. *a3*, os. *at*, ofri. *et*, ags. *æt* (eng. *æt*), on. got. *at* „bij, aan, op” = ier. *ad-* (in *ad-cī* „hij ziel” e.dgl.), lat. *ad* „tot, naar, aan, bij” (cn phryg. in *ad-daxst*? ’t 2. lid bij gr. *ἐπι* enz.; zie doen) (av. in *at-tā* „en” = lat. *atque* „id.”?), ablautend met I te en toe. Voor den anlaut *t-* uit *at-* vgl. bij barmhartig. — **Toonbank** znw., nog niet bij Kil. Bij hem wel *toon(e)* in gelijke bet. Dit is ook ndd. dial.

Tooneel znw. o., sedert de 16.eeuw. Door de bijgedachte aan toonen ontstaan uit *ta(n)neel* „stellage, getimmerte”, toen men dit woord speciaal op de „bühne” ging toepassen. *Ta(n)neel*, ouder *teneel*, *tineel* o. (reeds in de 14.eeuw) is het ontleende ofri. *tinēl* „gevolg, hofstoet, eetzaal van ’t gevolg, staatsie”. De bett. „gevolg, logement, staatsie” komen ook bij het mnl. oudnld. woord

voor: vgl. de uitdr. *sijn ta(n)neel*, *tineel houden* (= ofri. *tenir son tinel*). De speciaal nld. bet. „estrade (voor de aanzienlijken onder het publiek), stellage” is wsch. uit de laatstgenoemde bet., misschien onder invloed van deze uitdr., ontstaan. Voor voortonige *a < i*, *e* vgl. latierboom.

Toorn znw., mnl. *torn*, *tōren*, *toorn* m. „verdriet, toorn”, zuidnld. dial. nog = „verdriet, overlast”. = ohd. *zorn* o. (nhd. *zorn* m.), os. *torn* o., ags. *torn* o. in dgl. bett., in ’t algemeen „hevige gemoedsbeweging”. Mhd. *zorn*, os. ags. *torn* is ook bnw. met de bet. „toornig, kammervol”. Oorsprong onzeker. Men neemt wel verwantschap met I teren aan, waarbij met *n*-formans nog got. *ga-turnjan* „verwoesten”; misschien echter veeleer als idg. **dur-no-* bij russ. *dur* „zothed, onnoozelheid”, *durnóǰ* „slecht, gemeen”, bulg. *dǎrlǎ se* „ik ben toornig”, opr. *dǎrai* nomin. mv. „schuw”, lit. *pa-dǎrmai* bijw. „onstuimig”, die echter ook met idg. *dh* bij gr. *θυρός* „onstuimig, aanstormend” kunnen hooren. — **Toornen** ww., reeds mnl. ohd. mnd. — **Toornig** bnw., reeds mnl. ohd. mnd. ofri.

Toorts znw., mnl. *to(o)rtse* v., waarnaast *torke* v. Uit verschillende dial. vormen van fr. *torche* „toorts”; vgl. rots. Ook mnd. *tortse* v., eng. *torch* „fakkel” uit ’t Fr. De afl. van fr. *torche* van lat. *torquere* „draaien, wikkelen” wordt sterk betwijfeld. Wel komt ofri. *tortis* = mlat. *torticium* „fakkel” van ’t verl. deelw. hiervan, lat. *tortus*. Ontl.: mnl. *tortise*, *tortijtse*, mnd. *tortise*, *torticie* v. „fakkel”.

Toost znw. Jonge ontleening uit eng. *toast*.

Toot znw., mnl. *toot*; dial. met ruime gebruikssfeer. = meng. *tote* „apex”, ijsl. *tota* v. „tepel”, *toti* m. „snuit”. Ohd. *tutta* v., *tutto* m. „tepel, borst van een vrouw” met niet verschoven consonanten zijn te verklaren door het onomatop. karakter van de woordfamilie. Nhd. *tüttel* m. „tittel” is ook al mhd. mnd.: oorspr. bet. „tit”: vgl. os. *tuttibi* o. „tepel”; voor de bet. vgl. tittel. Met verschoven consonanten mhd. *zutzel* m. „zuiglap”. Met ablaut tuit. De ww.

ags. *tolian* „uitsteken”, *lftan* „schiltieren” (voor de bet. vgl. hd. *hervorleuchten*) maken wsch., dat deze basis niet van huis uit onomatop. is zooals die van tit. We zouden oi. *duväs-* „vooruit dringend, voortstrevend” en verwanten (zie touwen) kunnen combineeren (zeer onzeker).

Toovenaar znw., mnl. *tóvenāre* m. Met dissimilatie (vgl. kaminenier) uit *tóverāre* m., een reeds onfr. (*toufreres* gen., conjectuur voor *touferes*) ohd. mnd. woord. Evenals mnl. *tóveren* (nml. **tooveren**), ohd. *zoubarōn* (nhd. *zaubern*), mnd. *tóveren*, on. *laufra* „tooveren” een afl. van mnl. *tóver* (o.?), ohd. *zoubar*, *zouvar* o. (nhd. *zauber* m.), mnd. *tóver* m., on. *taufr* o. v., *taufrar* m. mv. „betoovering, toovenarij, toovermiddel”. Wellicht met ags. *téufor* o. „menie” identisch (oudere bet. van mnl. *tóver* enz. „met menie ingegrifte runen”? Noodig is die speciale grondbet. niet, want in 't algemeen is rood toovermiddel bij uitnemendheid), maar ook in dat geval is de oorsprong duister. — **Tooverij** znw. Reeds mnl. mhd. mnd. ofri. Hieruit **toovenarij**, nog niet bij Kil., naar toovenaar.

I **Top** znw., mnl. *top* (*pp*) m. „top, kruin, hoofdhaar”. = ohd. mhd. *zopf* m. „haarvlecht, haarbos, staart, uiteinde” (nhd. *zopf*), mnd. *top* (*pp*) m. „id., kruin, top”, ofri. *top* m. „haarbos, haren”, ags. *topp* m. „top” (eng. *top*), on. *teppr* m. „bos haren”. De combinatie met russ. *dybit'sa* „op de teenen, op de achterpooten gaan staan”, *stoját djbom* „overeind staan” enz. is een mogelijk, maar onzeker vermoeden. Met de woordfamilies van dop, tap en tip bestaan associatieve betrekkingen, daardoor is de oorsprong van germ. **tappa-* te moeilijker vast te stellen. Mnl. *top* (nog dial.), ags. *topp* (eng. *top*) m. „tol” is 't zelfde woord: oorspr. = „spits voorwerp”. Afl.: Kil. *toppen* („Holl.”) „bij de haren pakken”, hd. *zupfen* (sedert 1462), oud-nhd. ook *zopfen* „plukken, rukken”, noorw. dial. *tuppa* „id.” (ook anders opgevat). Uit 't Germ. ofri. *top*, fr. *toupe*, *toupet* „haarbos”, *toupie* „tol” e.a. Zie nog t o b b e n.

II **Top** tusschenw., nog niet bij Kil. = nhd. *topp*, de. *top*, zw. *topp*. Oorspr. een spelerswoord. Uit fr. *tópe* „top”, oorspr. = *je tópe* „ik sla toe, stem toe” (wellicht van germ. oorsprong).

Topaas znw. Reeds mnl. ontl. uit fr. *topase*. Internationaal woord. Volgens Plinius is de steen genoemd naar een eiland *Topazos* in de Roode Zee.

Toppen ww. In de bett. „aftoppen” en „de raas toppen” sedert Winschooten (1681), maar niet bij Kil.; hier wel in de reeds mnl. bet. „met een tol spelen”. Van I top. — **Toppenant** znw., sedert de 17.eeuw. Niet zeer doorzichtige formatie.

Tor znw., volgens Kil. „Fris. Hol.”, later-mnl. *torre* v. Ook fri. en jutl. Wellicht onomatop.: vgl. mnd. *turren* „gonzend vliegen”. De afl. uit Kil. *tort-wevel* (nog dial.: vel. *törwēvar* „meikever”) = ags. *tord-wīfel*, ozw. *tordōfeil*, on. *tordjfill* m. „scarabaeus stercorarius” is onzeker. Dit bestaat uit Kil. *tort*, *torde* („vetus. Fland.”), ags. *tord* o. (eng. *turd*) „drek” (: lett. *dirst* „cacare”?) en een tweede lid mnl. *wēvel* m. enz., germ. **wēbila-* „kever”, bij *wēven* hoorend; vgl. lit. *vābalas* „kever”.

Toren znw., mnl. *torn*, *tōren* m. Met den gewoner mnl. vorm *torre*, *tor* m., owfri. *thoer* vgl. ohd. *turri*, *turra* v. en ags. *torr* m. „toren”, in verschillende perioden ontleend uit lat. *turris* „id.”. De vorm *toren*, onfr. *turn*, mhd. *turn* (nog opperdu. en rijnsch) m., mnd. *törn*, *turn* m. (> on. *turn* m.), ofri. *turn* is niet van mnl. *torre* enz. te scheiden. Men gaat wel van een fr. dial. vorm met *n* uit, die dan ook aan fr. *tournelle* „toren” ten grondslag ligt. Dan heeft mhd. nhd. *turm* m. „toren” (thur. oppersaks. pomm.) secundairen auslaut. De onderlinge verhouding der vormen staat echter niet vast. Opvallend is de ndl. *ō*, die op onfr. **torn*, niet *turn* wijst. Uit het Fr. laat-ags. *tūr* m. (eng. *tower*) „toren”.

Tornen ww., bijvorm (niet alg.-ndl.) *tarnen*, mnl. in *ont-*, *op-tornen*, Teuth. *ont-*, *op-ternen*. Met *ar*, *er*, *or* door metathesis uit *re* (*ri*) vóór dentaal (vgl. *hord*, *barsten*, *persen*). De *o*-vorm heeft zich buiten zijn oorspr.

gebied verbreed, zoo komt hij bijv. op de Veluwe voor, waar **larnen* klankwettig zou zijn. = mhd. (nhd.) *trennen* „splijten, scheiden, van elkaar halen” (ohd. in samenst.), het causativum bij ohd. *in(t)-trinnan* „zich afscheiden, wegloopen”, waarmee het intr. *tornen* identisch kan zijn; met ablaut ohd. *antrunneo* m. „vluchteling, weglouper”, *abatrunni*, -ig „zich afscheidend, afvallig” (nhd. *abtrünnig*). Germ. *trinn-* kan op idg. *dre-n-w-* teruggaan en verwant zijn met I *teren*: voor de formatie vgl. bij branden. Een verlengde basis *dre-u-* wordt ook voor ohd. *zittaroh* (nhd. dial. *zittaroch*) m., ags. *tēter* m. (eng. *tetter*), kymr. *tarwyden*, lat. *derbita*, lit. *dedervinē*, oi. *dardū-*, *dadrū-* „huiduitslag” (e.dgl. bett.) aangenomen. Ndl. *tornen* zou ook = got. (*af-*)*taurnan* „(af-)scheuren” (intr.) kunnen zijn, dat met I *teren* in ablaut staat; maar aangezien dit overigens niet in 't Wgerm. voorkomt en 't Ndl. ook ander dan *o*-vocalisme kent, is dat niet wsch.

Tornooi znw. o., mnl. *tornoy*, -ooy m. Evenals mhd. *turnei*, -oi m., mnd. *tornei* m. (o. ?) uit ofr. *tournei*, *tournoi* „tornooi” (bij *tourner* „wenden, draaien”; zie *toer*). Het mnl. ww. *tornieren* = mhd. (nhd.) *turnieren*, mnd. *tornieren* (waarbij mhd. nhd. *turnier*, mnd. *tornier* m. „tornooi”) < ofr. *tour(n)ier*.

Torpedo znw. Internationaal woord, het oudst in de bet. „siderrog”. < lat. *torpédo* „id.”.

Torsen ww., mnl. *torsen*, *tursen* naast *trossen* „binden, laden, dragen”. Fri. (Hindel.) nog *trosje* „torsen”. Uit ofr. *trosser* (fr. *trousser*) „binden, laden” (lat. **torliāre* „ineendraaien”; zie echter bij *tros*; ofr. ook *torser*: de ndl. vormen kunnen echter ook met nld. metathesis op *trosser* teruggaan). Evenzoo mhd. *trossen* „pakken, opladen”. Vgl. *tros*.

Tortelduif znw., mnl. *torteldūve* v. = ohd. *turtul*, *turtiltūba* (nhd. *turtel-taube*), mnd. *torteldūve* v. „tortelduif”. Sameinst. van mnl. **tortel* m. = ohd. ags. *turtur* m. naast ags. *turtle* v., *turtla* m. (eng. *turtle-dove*), on. *turturi* m. (< lat. *turtur*) „tortelduif” en duif.

Tot voorz., mnl. *tot*, *tōte*. = onfr. *tote*,

toti, mnd. *lot*, *lōte*, ofri. *tot* „tot”. Met klinkerreductie door den zwakken toon = ohd. *zuo za*, os. *tōte* „id.”. Uit *toe* + I *te*. Als voegw. nnl. *tot*, ook reeds mnl. *tōte*, *tot* naast *tōte*, *tot* (*liên*) dat.

Totaal bnw., nog niet bij Kil. Uit fr. *total* < lat. *tótdālis*. Ook elders ontleend.

Totebel znw., nog niet bij Kil. Ook fri. en ndd. dial. Wsch. uit *toot* „spits, punt” + *bel* „iets dat rond neerhangt”. Vgl. Kil. *tote-mutse* „pileus cornutus: pileus quadrangulus”. De overdr. bet. „slordig wijf” heeft *totebel* met *toot* gemeen.

Tournooi = *tornooi*.

Touter znw., sedert Kil. Van het ww. **touteren**, mnl. *touteren* (*tout-* < *talt-*) „beven, rillen, schommelen” = ags. *tealtrian* „waggelen, schudden, onvast gaan”: bij *tealtian* „id.”, dit van *tealt* „onvast”. Vgl. ook meng. *tilten* (eng. *to till*) „wankelen, schudden”. Wsch. is de *t* formantisch; dan zijn on. *tolla* „los hangen”, *tyllast* „trippelen” verwant; men vergelijkt verder wel ijsl. *tölta* (**tabutón*) „in telgang stappen” en ohd. *zēltan* enz. „id.” (zie *telganger*). Deze combinaties doen ons evenmin als die met *talmen* een goede etymologie aan de hand.

I **Touw** (hindmateriaal) znw. o., Kil. *touwe* „touw”, *touw* („Fris. Ang.”) „werk (van vlas e.dgl.)”, mnl. *tou(we)* o. „touw”. = os. *tou* o. „werk” (nhd. *tau*, oorspr. ndd.), ofri. *tau* o. „touw, lijn” (*fisk-tau*), meng. *touw* (eng. *tow*) „werk”, germ. **tauwa-*. Met ablaut ags. *tōw-hūs* o. „spinning-house”, on. *tó* o. „ongezuiverde wol, werk”. De combinatie met *touwen* is mogelijk, maar semantisch niet overtuigend: **tauwa-* „het gemaakte, bewerkte” of „datgene waarmee men werkt”? Eer met *tuien* van een idg. basis *du-* „binden”. On. *tang* v. „touw”, ags. *téag* v. „band”, *téagan* „binden” (eng. *to tie*) hooren bij germ. **teuzanan* „trekken”: zie *teug*. —

Touwslager znw. Sedert Kil. Zie *slager*.

II **Touw** (getouw) znw. o., reeds mnl. mhd. mnd. ofri. Zie *getouw*.

Touwen ww. Eén in oorsprong met *tooien*: in de vormen met lettergreepscheiding *tau-j-* ontstond *tooi-*, in

die met *ta-wi-* echter *touw(e)-* (vgl. hooi). Mnl. *touwen*, *tooyen*, *toyen* = „gereed maken, maken, looien”. Voor de bet. „leer bereiden” vgl. mnl. *gherwen* (bij gaar). *Touwen*, *tooien* = ohd. *zouwen* „bewerken, vervaardigen”, mnd. *touwen* „id., uitrusten, tooien”, got. *tauwan* „maken, doen, bewerken”, on. runisch het praet. *tariðo* „ik maakte”; ofri. het bnw. *taulik* „gemaakt”. Naast **tauwanan* staat wgerm. **tāwōn*, ags. *tāwian* „bewerken, behandelen” (eng. *to tan* „tot zeemleer maken”). Hierbij II *touw*, *getouw* en met den vocasitrap *ōw*, *δ(u)* got. *tauī*, gen. *tojis* o. „handeling”, on. ags. *tōl* o. (eng. *tool*) „werktuig”. Wsch. met ier. *con-duala* „graveerkunst”, gr. *δοῦλος*, dor. *δῶλος* „slaaf” (oorspr. „arbeider”) verwant. Volgens anderen bij ohd. *zawēn* „goed gaan, lukken”, mnd. *touwen* „id., ijlen, zich haasten”, oi. *duwās-* „vooruitedringend, voortstrevend”, waarbij ook wel gr. *δοῦλος* „slaaf” wordt gebracht (grondbet. „voortvarend, zich flink bewegend”). Zie nog I *touw* en *tume-len*, *voltooien*.

Traag bnw., mnl. *trāghe*, *traech* (*gh*). = ohd. *trāgī* (nhd. *träge*), os. *trāg* „traag, zonder energie”, ags. *trāg* „slecht, boosaardig”, germ. **trēzia-*, **trēza-*. Ablautend met os. *trēgan* „bedroeven, onaangenaam zijn”, on. *trīga* „bedroeven”, *trīgim* „bedroefd”, ags. *trēgian* „bedroeven, kwellen”, onfr. *trīg-haft* „dolens”, *trīgo*, ags. *trēga*, on. *trēgi* m. „smart, druk”, got. *trigo* v. „droefenis”, on. *trīgr* „onwillig, niet happig”. Of met idg. *gh* en verwant met lit. *dīrētū*, *dīrētī* „verlept, taai worden” (vgl. noorw. dial. *tregen* „taai”) of met idg. *gh* bij obg. *raz-dražq*, *raz-dražīli* „tot toorn prikkelen”, oi. *drāghate* „bij plaagt, kwelt” (Dhātupāṭha), waarvoor men echter met 't oog op ags. *dreccan* „plagen, boos maken” gew. idg. *dh* aanneemt, — niet met po. *wz-dragac' sic* „zich hevig verzetten” te combineeren en van obg. *raz-dražīli* te scheiden, — ook niet bij lat. *traho* „ik trek, sleep”.

I **Traan** (lacrima), mnl. *traen* m. „traan, druppel, vocht”. = onfr. **trān* (mv. *trami*, lees *trāni*). ohd. *trahan* m. (nhd. *Träne* v., uit 't mv. ontstaan), os.

trahan* m. (mv. *trahni*), germ. **traznu-*. Hiernaast met *r*-formans mhd. *traher*, *treher* m. „traan”, arm. *artausr* „id.” (idg. **drakur-*). De verhouding tot ohd. *zahar*, *zahhar* m. (nhd. *zähre* v., oorspr. mv.), ofri. *tār* m., ags. *tēh(h)er*, *tēar* m. (eng. *tear*), *teagor* (o. ?), on. *tār* o., got. *tagr* o., ier. *dér*, oudlat. *dacruma*, lat. *lacrima* (met dial. *l < d*) „traan” is 't best verklaarbaar, als we idg. **dakru-* (-o) voor gedissimileerd uit **drakru-* houden. Met nog anderen anlaut lit. *aszarà*, oi. *úcru*, *ágra-* „traan”. — II **Traan (vischolie), al mnl. = mnd. *trān* m. (nhd. de. zw. *tran*). = I traan; oorspr. bet. „met koken uit vet geperste druppel”: vgl. Kil. *traen*, oudnhd. *zahr* „boomhars” (= ohd. *zahar* „lacrima”).

Trachten ww., mnl. *trachten* „bedenken, overleggen, verzinnen”. = ohd. *trahlou* „overdenken, denken aan, uitdenken, streven naar” (nhd. *trachten*), mnd. *trachten* „id.”, ofri. *trachtia* „streven, verlangen naar”, ags. *trahlian* „uitleggen, overleggen”. Ontl. uit lat. *tractāre* „behandelen, handelen over, overleggen”. — Jongere ontl. zijn: **tracteeren**, **trakteeren** ww., bij Kil. = „tractare, agere: et accipere”, mnl. = „behandelen, vertalen, handelen over, overleggen”; de bet. „onthalen” naar fr. *traiter*, — en **tractaat** (**k**) znw. o., bij Kil. = „tractatio; actio; opus, liber, lucubratio; toedus, pactum”; in de bet. „verhandeling” ook mnl. owfri. Uit lat. *tractātus*. Ags. al *trahlað* „commentum”, een geanglosaxoneerde vorm. — **Traktatie** znw., nog niet bij Kil. Van *trakteeren*. — **Traktement** znw. o., nog niet bij Kil. Latiniseering van fr. *traitement*. Waasch Antw. = „gastmaal”.

Tragedie znw. Zie komedie.

Trainen ww. Jonge ontl. uit eng. *to train*.

Tralie znw., mnl. *trālie*, *traelge* v. Uit otr. *traille*, *treille* „traliehek, wijnranken gesteund door traliewerk” (fr. *treille*). Evenzoo mnd. *trallie* v. „traliehek”. Ook mlat. *trēlia*, *trālia* e.a. vormen. 't Rom. woord uit lat. *trichīta* „loofhut”. Van 't langere fr. *treillis* „traliewerk” komt eng. *trellis* „id.”. Zie trielje.

Tram znw. Jonge ontl. uit eng. *tram*.

Tramontane znw., nnl. Oorspr. it.

naam van de poolster. Ook elders ontleend.

Tranen ww. Reeds mnl. ohd. mnd. Van I traan.

Trans znw., Kil. *transse* „tinne, wal, gracht, caecum vallum”, reeds mnl. = „tinne”. Door Kil. terecht van fr. *tranche* „snede enz.” afgeleid; NB. fr. *tranchée* = „gracht, loopgraaf” (van *francher* „snijden”; oorsprong niet zeker).

Trant znw., Kil. „*trant*. vetus. Gressus, passus, gradus”, waarbij „*tranten*. vetus. Gradi lente, lento passu” en *trantselen* „tarde et ignave progredi”, *trenselen*, *trantselen* „ignave operam praestare”. Nog zuidndl. dial. (o.a. hagelandsch) *trant* m. „langzame gang”, *tranten* „langzaam gaan, wandelen”. Wsch. bij drentelen [addendum aldaar ags. *trendan* „rollen” intr.] en omtrent: *tranten* „drentelen, slenteren” kan een oudere bet. „draaien” gehad hebben; *trant* „schrede” zal jonger zijn.

Trap znw., Kil. *trap* „gradus”, *trappe* („vetus”) „val, strik”, mnl. *trap(pe)* v.m. „trap, tree, sport, stoep, val, strik”. In al deze bett. of één woord of althans in verschillende perioden ontstane affl. van 't zelfde ww. trappen (voor de bet. vgl. nld. trede, lat. *gradus* „stap, trap-trede”, stoep bij stappen enz.) = mhd. (md.) *trappe* (*trappe*) m.v. (nhd. *trappe* v.), mnd. *trappe* (*trappe*) v. „trappe”, ofri. *trappe* v. „tree van een trap”, ags. *trappe* v. „strik” (eng. *trap*), noorw. dial. *trapp* v. „trappe”.

Traggans znw., bij Kil. naast *trap*, dat hij „Germ. Sax. Sicamb.” noemt, beide al mnl. Evenzoo mhd. nhd. *traggans* v. naast mhd. mnd. *trappe* m. (nhd. v.) „traggans”. Wsch. uit po. céch. *drop*, ouder *dropia* resp. *dropa* „id.”. In de vroeger door Slaven bewoonde streken van Duitschland komt de traggans veel voor.

Trappelen ww., niet bij Kil., wel mnl. (ook = „te hoop loopen”). Van **trappen** ww., mnl. *trappen* = mnd. *trappen* „luid stappen”, noorw. zw. dial. *trappa* „trappen, stappen, stampen”. Hierbij met één *p* ags. *treppan* (3 pers. *trepeð*) „treden, vangen in een strik”, mnl. *be-trāpen* „in zijn macht

krijgen, vinden, betrappen” (nml., sedert Kil., *be-trappen*); voor de bet. vgl. ags. *be-treppan*, *be-treppan* „omsingelen” (eng. *to entrap*): oorspr. bet. „stooten op” of „aanstappen op” (vgl. hieronder got. *ana-trimpan*); 't is minder geraden, de laatstgenoemde ww. van trappen te scheiden; hierbij nog het ndl.-eng. (ook ndd.) znw. voor „strik”, bij trap genoemd. Ontl.: fr. *attraper* „vangen, betrappen, vinden”. Wsch. verwant met kluss. *drabyna*, moravisch po. *drabina* „ladder” en misschien hoogerop met treden. De germ. basis *trimp-*, *tramp-*, *trump-* (mhd.-md. nhd. *trampeln* „met zware stappen gaan”, mhd. *trumpfen* „loopen”, mnd. *trampen* „stampen”, nld. dial. *trampelen* „id., trap-pelen”, mnl. *tramperen* „id., als een dolle heen en weer loopen”, eng. *to tramp*, *to trample* „trappen, treden”, noorw. dial. *trumpa* „stooten”, got. *ana-trimpan* „toedringen op”) kan als nasaleering van (*trep-*) *trap-*, maar ook als *trem-p-*, idg. *drem-b-* opgevat worden, een verlenging van *dre-m-*, waarvan ags. *trem*, *trym* „stap, schrede”, gr. *δραμοῦμαι* „ik zal loopen”, oi. *drāmali* „hij loopt”. Vgl. nog trippelen; voor dgl. vormen met anderen anlaut vgl. draven en strompelen. De directe combinatie van trappen met lit. *drebù*, *drebėti* „beven” is mogelijk, maar hoogst onzeker.

Tras znw. o., Kil. *tiras*, *terras* „rudus novum”, in de 16. eeuw al *tras*. Voor 't vocalisme vgl. krant. Uit fr. *terrasse*, it. *terrazzo* (affl. van lat. *terra* „aarde”). Evenzoo eng. *tarrace*. Nhd. *trass* m. uit 't Ndl. Nnl. *terras* o. door hernieuwde ontl. uit 't Fr.; zuidndl. dial. *terras*, *tiras* m. „tras” kan op 't Mnl. teruggaan.

Travaat znw. Nnl. uit port. *travados*.

Travalje znw. Reeds mnl. uit fr. *travail* „noodstal, travalje” (zie traven).

Traven (stouwen), nog niet bij Kil. Oorspr. rom. zeemanswoord: port. *travar* „samenvoegen, boeien”, fr. *en-traver* „id., tegenhouden” (lat. **trabāre*, van *trabs* „balk”). Hierbij ook fr. *travail*, it. *travaglio* „noodstal” (zie travalje; ook anders verklaard), eng. *trave* „id.”.

Trawant znw., nog niet bij Kil. Uit ouder-du. (mnd.) *dravant* m., 1447 't

eerst = „huursoldaat” voorkomend; in de 16. eeuw reeds hd. *trabant* m. „lijfwachter”. Uit *čech. dráb* „voetknecht, gerechtsbode, gerechtsdienaar, pion, vagebond”, met een formantisch *-ant*. Ook elders ontleend. De ndl. anlauts-*t* berust of op invloed van hd. *trabant* of van mnl. *truant*, *trouwant* m. „landlooper, bedelaar” (uit 't Fr.). Minder wsch. is de afl. van *trawant* uit ouder-it. *trabante* „soldaat der keizerlijke garde in Duitschland”, dat dan van *draven* zou komen: het is echter veeleer 't ontleende hd. *trabant*.

Trechter znw., Kil. mnl. *trechter*, *trachter* m. (de *a*-vorm is nog gebruikelijk, vooral zuidnl.). = ohd. *traktári*, *trihlere*, mhd. *trahter*, *trehter*, *trichter* (nhd. dial. *trachter*, overigens *trichter*) m., Teuth. *trechter*, *trichter*, mnd. *trechter* m. „trechter”. Uit mlat. *tractarius*, lat. *tractórium* „id.”. Voor de klankgroep *-echt-*, *-icht-* vgl. Utrecht, Maastricht < lat. *Ultrájectum*, *Mosaetrájectum*.

Tred, trede (tree) znww., mnl. *trēde* (*terde*, met metathesis) m.v. = mhd. *trit* m. „stap, dans(lied), voetzool, tree om op te stappen, voetspoor, weg” (nhd. *trittl*), mnd. *trēt*, *trēde* m. „stap, danspas, wijze van optreden, levenspositie, tree (van een trap e.dgl.), uitgang van 't huis, weg”. Van **treden** ww., mnl. *trēden*, *terden*, onfr. *trēdan*, ohd. *trētan* (nhd. *treten*), mnd. *trēden*, ofri. *trēda*, ags. *trēdan* (eng. *to tread*) „treden”. Met schwundstufig praesens (vgl. kneden, komen) on. *trōða*, got. *trūdan* „id.”. Met schwundstufig ook ohd. *trotta* v. „wijnpers”, ags. *trod* o., *troda* v. „spoor”, on. *trōð* o. „het treden”. Met *a*-trap: ohd. *trata* v. „het vertrappen”, os. *trada* v. „spoor”, on. *trōð* v. „omheinde weide”. Van een idg. basis *drēt-* of *dredh-*, die van elders niet bekend is, maar die verwant kan zijn met *drem-*, *dreb-* (zie trappen) en *drá-* (zie sidderen). Er is geen reden om voor *treden* secundairen ablaut aan te nemen en van germ. **trudō* < idg. **dru-t-ō* uit te gaan, direct met oi. *drávati* „hij loopt, snelt”, *drutú-* „vlug” en verder hoogerop met de genoemde bases verwant.

Treeft znw., Kil. mnl. *treft*, *treeft*. Ook fri. en nnd. dial. en eng. (*trivet*). Wsch. uit fri. *treeft* resp. de. *treftod*, die met klankwettige *t* uit *þ* op ouder **pri-fót-* „drie-voet” kunnen teruggaan, waaruit ook dial. du. *dreft*. Ontl. uit een rom. vorm van gr. lat. *tripús*, stam *tripod-* „id.” met *f*, *þ* uit *p* is niet wsch. wegens het vrij late en lokaal beperkte voorkomen van *treeft* en het hypothetische van den gepostuleerden fr.-rom. grondvorm.

Treem. Zie *tremel*.

Tref znw., nog niet bij Kil. Van **treffen** ww., jonger-mnl. *treffen* „betreffen, behooren tot”. Dit uit mhd. *trēffen* (nhd. *treffen*) < ohd. *trēffan* „treffen, raken, betrekking hebben op” = mnl. (zeldzaam) *drēpen* „slaan, raken”, os. *drēpan* (in *ōbar-drēpan* „overtreffen”), mnd. *drēpen* „treffen, reiken tot, betreffen, samenreffen, strijden”, ags. *drēpan*, on. *drēpa* „treffen, slaan, dooden”. Met ablaut: 1. oudnml. *drāpen* „vangen”, dial. nnd. *drāpen* „treffen”, ags. *drepe* m., mnl. *drēpe* m.v. (**drāpi-*) „slag”, 2. ofri. *dropa* m. „id.”, 3. on. *dráp* o. „doodslag”. Obg. *drobljā*, *drobiti* „stukbreken, fijnmaken”, russ. *drēbezg* gew. mv. „scherven” kunnen idg. *b* hebben en met *treffen* verwant zijn, maar ook *bh* en bij got. *ga-draban* „uithouwen” hooren. Hoogerop kunnen idg. *dhre-b-* en *dhre-bh-* onderling verwant zijn.

Treil (treklijn). Wsch. van **treilen** ww. Kil. vermeldt *treilen* ww. en *treil-linie* znw., beide „Sax. Sicamb.”, beide al nml. = mnd. *treilen*, *troilen* „treilen, een schip trekken”. Evenals eng. *to trail* „sleeper” van ofr. *trailler* „id.” (lat. **tráqulāre* van *tráqula* „sleeper, sleetje”; uit 't Lat. Teuth. mnl. *traghel* „sleeper”, mnl. *traghelen* „treilen”). **Treil** kan ook direct van ofr. *traille* „treklijn” komen.

Trein znw., sedert de 16. eeuw. Evenals eng. *train* „trein” uit fr. *train* „id.” (rom. afl. van lat. *trahere* „trekken”).

Treiteren ww., nog niet bij Kil. Met ndl. iteratief-formans van het ontleende fr. *traiter* „behandelen, bejegenen”, dat onverlengd in 't Vla. als *treilen* „zeuren om iets gedaan te krijgen” voorkomt.

Voor de formatie vgl. koesteren, schermutselen, verbrijzelen.

Trek znw., mnl. *trec* (*ck*) m. „trek, streep, begeerte, zet in een spel, snoer, list”. Van **trekken** ww., mnl. *trecken* (zwak en sterk) naast *trēken* (sterk) „trekken (trans. en intr.), plaatsen, brengen, zich begeven enz.”. Bij *trēken* mnl. *trēke*, *trec* m.v. „list, streek”. Mnl. *trēken* = mhd. *trēchen* (sterk) „trekken (intr. en trans.), schuiven, stooten, door omwoelen bedekken”. Mnl. *trecken* is een — oorspr. zwakke — causatieformatie = mhd. *trecken* (zwak) „trekken”, mnd. *trecken* (zwak en sterk) „trekken (intr. en trans.), sleepen, talmen”, owfri. *trekka* (3.pers. *treght*) „trekken (een mes)”. Ook mnd. en owfri. ’t znw. *trek* m. „tocht”, mnd. ook speciaal „veldtocht, plechtige optocht”. Oorsprong onzeker. Men combineert russ. *děrgat* „rukken”, dat bij de basis van I teren hoort; dat ook trekken hierbij hoort is mogelijk, maar de directe afl. van trekken en russ. *děrgat* van een basis *dereg-* is niet wsch. (zie bij tergen). Mnd. *trēken* „rillen, gruwen” mag geen aanleiding zijn om russ. *drožú*, *drožát* „beven” te combineeren: dit heeft wsch. idg. *u-*. — **Trekkebekken** ww., Kil. *treck-becken* „de snavels bij elkaar brengen, kussen”.

Tremel znw., vla. *trimmel*, Kil. *tremelle*, Plantijn *tremel*. Evenals de bijvorm *tream* (niet bij Kil., wel al mnl. *treme*) wsch. van een bijvorm van fr. *tremie* „tremel” (bij lat. *tremere* „beven”?) of van dit woord zelf met vervormden uitgang (NB. oudnln. *tremie* „brancard”).

Trens znw., Kil. *trensse* 1. („vetus”) „funiculus, vinculum”, 2. („Hol”) „camus, retinaculum equorum”, 3. (ook *transse*) „lorica”. Ook nhd. ndd. de. zw. (*trāns*). Uit spa. *trenza* „vlecht, iets gevlochtens, tres”. Dit is van denzelfden (onzeker) oorsprong als fr. *tresse* „vlecht, trens, tres” (> nhd. *tresse* v., nndl. *tres*; ook eng. skandin.). — **Trenzen** ww., nog niet bij Kil. Ook du. en skandin.

Treuren ww., Kil. mnl. *trōren*, *trōren*. = mnd. *trōren* „treuren”. Ablautend met mnl. *trūren* (nog dial.) = ohd. *trūrén* „de oogen neerslaan, treuren”

(nhd. *trauern*), mnd. *trūren* „treuren”. Naast wgerm. *trūr-* < *trūz-* < idg. *drūs-* staat een anlautvariant met wgerm. *d-*: ags. *drēorig* „bedroefd, droevig” (eng. *dreary*). De bet. van treuren laat een combinatie met treuzelen (nog niet bij Kil.) toe, een ook ndd. fri. ww. Ook hiernaast een anlautvariant met *d* (wellicht ouder; *tr-* naar *trijzelen*? naar *traag*?): ags. *drūsian* „traag, minder krachtig worden” (eng. *to drowse*), zwits. *treussen* „lang met iets bezig zijn”, ndd. *drūsler*, *dröser* „sufferd”, de. *drøse* „luiieren”. De beoordeeling van al deze vormen is lastig; wellicht moeten we van twee bases, idg. *drūs-* en *dhrūs-*, uitgaan. De laatste kan identisch zijn met de basis van os. *driosan*, ags. *dréosan*, noorw. dial. *drjosa*, got. *driusan* „vallen” (zie verder bij druischen), van *drūs-* kan ook russ. *drýchnut* „maffen” komen en hoogerop kunnen lat. *dormio*, gr. *δραθάνω* „ik slaap”, ksl. *drémlju*, *drémati* „sluimeren”, oi. *drátá*, *dráyate* „hij slaapt” verwant zijn; alles zeer onzeker. Voor de wisseling *tr-* : *dr-* vgl. nog Antw. *truten*, Zaaansch wfri. *trutten*: gron. *drutten* „treuzelen”. — **Treurig** bnw., reeds mnl. ohd. (*trúrag*) mnd. — **Treurspel** znw. o. Zie blijspel.

Treuzelen. Zie treuren.

Triangel znw., nog niet bij Kil., mnl. = „driehoek, driehoekig raam”. Van fr. *triangle* resp. lat. *triangulus* „driehoek”. Ook elders ontleend.

Tribune znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *tribune* (< mlat. *tribūna*, naast lat. *tribūnal* opgekomen). Ook elders ontleend.

Tricot znw. o., nog niet bij Kil. Uit fr. *tricot* (misschien naar een dorp *Tricot* in het département de l’Oise genoemd; ook anders verklaard).

Trielje znw., nog niet bij Kil. Uit ofr. *trillis* (naast gewoner *trellis*, *treillis*). Van lat. *trilicium*, *trilix*; zie I dril; fr. *treillis*; voor een gelijkkluidend woord zie tralie).

Triest bnw., nnl. Wsch. uit fr. *triste* (< lat. *trístis*) „droevig”. Ook laat-nhd. Hier wsch. door de studententaal geïmporteerd. Ook zoo bij ons? In dat geval direct uit ’t Lat. Anders vgl. vooral *somber*.

Trijp (stof) znw. o., Kil. *trijp, trijpe*. Uit fr. *tripe*. Ook elders ontleend. Deze stofnaam is wsch. identisch met fr. *tripe* „dierlijk ingewand” (> ndl. *trijp*, *triep*, mnl. *trīpe, trijp* v.), van onbekenden oorsprong.

Trijs (bras van de blinde en schuifblinde ra), mnl. *trīse, trijs* „windas, katrol, hijschblok”. = mnd. *trīsse, trītze* (*trīste*) „touw, hijschtouw, bras, trijs, hijschblok” (in 't Hd. en Skandin. ontleend). Hierbij mnl. **trijsen** ww., mnl. *trīsen*, mnd. *trīssen, trītzen* (ontl.: de *trīlse, trīsse*, eng. *to trise, trice*) „door middel van touw en blok hijschen”. De oorsprong is onzeker.

Trijzelen. Zie trillen.

Triktrak znw. o., nog niet bij Kil., die wel *tick-tacken* „ludere scrupis” vermeldt. Vgl. fr. *trictrac*, nhd. eng. *tricktrack* „triktrak”. Onomatop. abluende vorm evenals de spelnamen du. *klipklap, dickedack*, oudkeulsch *schnipp-schnappschnur*, ndl. *tiktaktol* enz.

Trillen ww., reeds mnl. = oostfri. *trillen*, fri. *trilje* „trillen”, eng. *to trill* „biggelen”, de. *trille*, zw. *brilla* „rollen”. Met het oog op ndl. *trijzelen* „zeven”, sedert Kil. (die ook de bet. „talmen, treuzelen” vermeldt), mnd. *trīselen* (nnd. dial. ook „talmen”), „rollen” gaat men voor *trillen* van *triz-l-* uit, van onzekeren oorsprong. Maar evengoed kan het een jongere variant van *drillen* (zie II *dril*; niet te scheiden van *drillen* „boren”) zijn, opgekomen doordat men hierin een onomatop. woord voelde. Uit het Germ. 't it. ww. *trillare*, waarbij *trillo* „triller”, dat in de germ. talen weer den muziekterm ndl. **triller** enz. heeft doen ontstaan.

Triomf, triomfeeren. Zie troef.

Triool znw., nog niet bij Kil. Uit hd. *triole* v. ontleend. 't Fr. heeft *triolet*.

Trip (muil met houten zool), door Kil. „Sax. Fris. Sicamb.” genoemd, mnl. *trip(pe)* v. = mnd. *trippe* v. „muil met houten zool”. Wsch. bij *trippelen*.

Tripel znw. o., nog niet bij Kil. Internationaal woord. Van den naam der stad Tripolis.

Trippelen ww., sedert Kil., die ook *trepelen* en *trippen* vermeldt, het laatste ook als synoniem van *trappen*. = nnd. *trippen, trippeln* (ook hd.), fri.

tripje, trippelje, eng. *to trip*, de. *trippe*, zw. *trippa*. Secundaire ablaufmatie bij *trappen*. De woordfamilie van fr. *trépiguer* „trappelen, stampvoeten” komt uit het Germ.

Trits znw., nog niet bij Kil. 't Ligt voor de hand om van een rom. afl. van het telw. lat. *trēs* „drie” (stam *tri-*) uit te gaan, maar er is geen etymon te vinden. Evenmin als wij de bet. van fri. *trits* „aantal, troep, gezelschap” voor ouder houden (vgl. dan *snees*), — tenzij we in *trits* een vervormd rist zouden willen zien.

Troebel znw. (gew. mv.) en bnw., al mnl. Uit fr. *trouble* (als znw. uit lat. *turbula*; bij 't znw. zijn 't ww. *troubler* en 't bnw. *trouble* ontstaan). Mnl. ook *trubel, turbel* bnw.

Troef znw., sedert Kil. Evenals nhd. *trumpf* m. (sedert de 16. eeuw; > de. zw. *trumf*), eng. *trump* „troef” uit het rom. woord fr. *triomphe*, it. *trionfo*, spa. *triunfo*. De bet. „troef” uit „triomf, triomfeerende kaart”. Fr. *triomphe* (< lat. *triumphus* < gr. *θρίαμβος*, „bijnaam van Dionysos, feestlied, feestoptocht”) is in zijn oudere bet. ontleend als triomf (reeds bij Kil.; evenzoo *triomfeeren* ww.), waarnaast onder lat. invloed *triumf* (een internationaal woord). De wegval van de *m* in ndl. *troef* in een zoo late periode is opvallend; wsch. is het via 't Hd. ontleend.

Troep znw., sedert Kil. : *troepe* „turba, grex”. < fr. *troupe*. Mnl. *trop* (*pp*) m. „troep” (nog dial., o.a. NBrab., ook Zuidafrikaansch *trop* „troep” en fri. *trop* „kleine menigte”) komt eer van mlal. *troppus* „bende, troep”. Ook elders ontleend. De rom. woordgroep wordt wel uit het Germ. afgeleid.

Troetel (kwast), nog niet bij Kil. Wsch. een jong woord, onder invloed van nhd. *troddele* v. „kwast” (ohd. *trādo* m., *trāda* v. „franje, zoom”) ontstaan.

Troetelen ww., Kil. *troetelen* „belasten, streefen, vleien, lief doen tegen iemand”, al vroeger in de 16. eeuw = „liefkoozen, vleien”. Met dial. *oe* uit wgerm. *ū* (vgl. *poezel*). Iteratiefmatie naast mnd. *trūten*, mhd. *trinten*, *trūten* „liefhebben, liefkoozen”; gevormd van mnd. ohd. *trūt* „lief, geliefde” (nhd.

traut). Het Mnl. heeft hiervoor *druut* (*t*) m. „vriend, minnaar” = mnd. ags. (uit 't Os.) *drūt* „vriend(in)”; uit 't Germ. ofr. *drut*, *drud*, *dru* „beminde” enz. Deze vormen met *d*-anlaut kunnen ons aan ontl. van mnd. *trūt*, *trāten* en ndl. troetelen uit het Hd. doen denken. Germ. **Ǿrūða-* (ohd. *trūt*), **Ǿrāta-* zijn wsch. verwant met oi. *dhruwá-* „vast”, waarbij misschien ook kymr. *drūd* „fortis, strenuus, audax”, lit. *driūtas*, *drūtas* „vast, sterk” ('t laatste is dan = germ. **Ǿrūða-*); deze zouden ook met idg. *d* bij *t* r o u w kunnen hooren.

Troeven ww. Later-nnl. voor Kil. *troeffen* „ludere chartis”. Van troef.

Troffel znw., Kil. *troffel* („Holl. Fris.”), *troeffel* („Holl. Fris.”, nog dial.), *truffel* („Sicamb.”). = mnd. *trūffel* „troffel”, fri. *troefel*, *troffel* „id.”. Opvallende vorm, misschien door invloed van *sch* of *fel* te verklaren, naast ndl. *truweel* o., mnl. *truweel*, *trouweel*. Dit evenals eng. *trowel* uit fr. *truelle* (< lat. *truella* naast *trulla*) „troffel”.

Trog znw., mnl. *troch* (*gh*) m. = ohd. (nhd.) os. ags. *trog* m. (eng. *trough*), on. *trog* o. „trog, bak”. Wsch. idg. **dru-gó-* of **dru-kó-* „houten bak”. Van het bij I teer besprokene **derewe-* „hout”, waarvan ook ags. *træg* o. (eng. *tray*) „trog” (germ. **trau-ja-*) = ozw. *trō* o. „ $\frac{1}{8}$ ton”, verder on. *trejju-*, *trǿju-sǿðull* m. „een soort zadel” (naast *trog-sǿðull*) en buiten 't Germ. ier. *drochta* „vat, tobbe”, gr. *δοιτη* „kuip, badkuip, doodkist” (**Ǿρο Fιτᾱ*), oi. *dróna-* „trog, kuip”.

Troggelen ww., Kil. *truggelen* „bedelen” (met het bij-idee van bedrog), ook „loten”, mnl. *tro(g)ghelen*, *trug-(ghe)len* „bedelen”. = mnd. *truggelen* „bedelen, schooien”. Ook in 't Skandin. en Fr. (*trucher* „schooien, bedelen en afzetten”) ontleend. De bet. herinnert aan die van troonen, mnl. *trōnen* = mnd. *trōnen* „bedelen, gierig zijn, bedotten, afzetten”. Wij kunnen germ. *truz-* en *traun-* voor verlengingen van een idg. basis *dru-*, *dreu-*, *drou-* houden; ook kunnen we alleen troonen hiervan afleiden, en in troggelen een vervorming naar troonen van een met bedriegen verwanten vorm met *dr-*

zien. Als we voor troonen (en eventueel voor troggelen) een dgl. bet.-ontwikkeling als voor schooien aannemen, kunnen we oi. *drávati* „hij loopt, snelt” (zie treden) voor verwant houden.

Trom znw., mnl. *tromme* (in *trommen-slāgher* 1497). = mhd. *trumbe*, *trumme* v. „trom, trompet, bazuin”, mnd. *trumme* v. „trom, trommel”, onfr.ohd. on. *trumba* v. „trompet, bazuin”. Een wsch. onomatop. woord; daardoor zijn ook de afwijkende bett. begrijpelijk. Obg. *trāba* „trompet” kan uit 't Germ. (Got.) komen, maar ook een dgl. onomatop. woord zijn als het germ. Eng. *drum* „trom” is wsch. een ontl. van het continent. It. *tromba*, spa. port. *trompa*, fr. *trompe* „trompet” komen wsch. uit 't Germ. Van de afl. fr. *trompette* komt ndl. **trompet**, Kil. mnl. *trompette* v.; dit woord is ook in 't Mhd. (Nhd.) Mnd. De. Zw. Eng. ontleend. Ndl. **tromp**, Kil. *trompe* „trompet („vetus”), blaasinstrument voor kinderen, slurf van den olifant”, mnl. *tromp(e)* „trompet, bazuin” komt van fr. *trompe*, dat nog meer overdr. bett. heeft dan ndl. *trompen* als instrumentnaam ook in 't Mhd. en Mnd. als *trumpe* v. ontleend is. — **Trommel** znw., Kil. *trommel* nog slechts = „trom”, in samenst. al laat-mnl. (1497). Evenals laat-mhd. *trumel* (nhd. *trommel*), mnd. *trummel* v. „trommel” van *trom* gevormd. — **Trommelen** ww. Sedert 't laat-Mnl. en 't laat-Mhd.

Trombone znw., nog niet bij Kil. Uit it. *trombone* (augmentativum van *tromba*; zie *trom*), misschien via 't Fr.

Tronen ww., nog niet bij Kil. Van troon, dus dial. met *ō*.

Tronie znw., sedert 't latere Mnl. Uit fr. *trogne* (oorsprong onzeker). Ook in 't Fri. en Ndd. ontleend.

Tronk znw., mnl. *tronc* m. „tronk, romp, geslacht”. Uit fr. *tronc* (< lat. *truncus*). Een gunstige omstandigheid voor de ontl. was het ospr. germ. *stronk*.

Troon znw., dial. met *ō* (vgl. II toon), mnl. *troon*, *trōne* m. „troon, hemel”. = mhd. *trōn* (nhd. *thron*), mnd. *trōn*, owfri. *troen* m. „troon”. Uit lat. *thronus* (< gr. *θρόνος*), al of niet via fr. *trōne* „troon”.

Troonen ww. Zie troggelen.

Troost znw., mnl. *troost* m. „vertrouwen, troost, opbeuring, hulp, aansporing”. = ohd. *trōst* m. „troost, vertrouwen, hulp” (nhd. *trost*), os. *trōst* m. „troost”, on. *traust* o. „vertrouwen, zekerheid, hulp”, waarnaast het on. bnw. *traustr* „betrouwbaar, zeker” en 't got. znw. *trausti* o. „verdrag, verbond”. Eng. *trust* „vertrouwen” uit 't Ngerm. Met ablaut mlat. (uit het Germ.) *trustis*, trouwverhouding tusschen koning en gevolgs-mannen”. Bij trouw. Sommigen gaan van idg. *drau-st(h)-*, *dru-st(h)-* uit en vergelijken nperz. *durust* „hard, sterk, grof, ruw”, *durust* „gezond, geheel, juist, waar”, uit **dru-stha-* „in robore stans, qui in robore est” ('t 2. lid bij staan), anderen nemen idg. *drau-zd-*, *dru-zd-* aan en combineeren meer direct ier. *druit* „betrouwbaar”. — **Troosten** ww., mnl. *troosten* „bemoedigen, troosten, steunen, aansporen”. = ohd. *trōsten* (nhd. *trōsten*), os. *trōstian* „troosten”, on. *treysta* „vast maken, bemoedigen, vertrouwen”.

I **Tros** (legertros), Kil. *tros*, *trosse*. = laat-mhd. *trosse* v. (nhd. *tross* m.), mnd. *trosse* v., *tros* m. „legertros”. Evenals Kil. *tros(se)*, mnl. *tros*, eng. *truss* „bundel” uit fr. *trousse* „id.” (bij *trousser*; zie torsen). — II **Tros** (van druiven enz.; een bloeiwijze), Kil. *tros*, *trosse*, *torsch* „racemus, uva, botrus”. Ook oostfri. fri. Wsch. — I **tros**: oorspr. bet. „bundel”. — Evenzoo III **tros** (kabel), door Kil. „Sax.” genoemd, mnd. *trosse*, *trotze* v. — Het is niet wsch., dat II **tros** van ofr. *tros* „stronk” komt, dat men uit vulgairlat. **tursus* = lat. *thyrsus* (gr. *θῦρος*) verklaart: de heele woordgroep van ofr. *torsen*, fr. *trousser* wordt wel hiervan afgeleid. Vla. *truis* „tros” is wsch. een secundaire vorm naast *struis* „id.” en wijst dus niet als ablaotvorm op germ. oorsprong van II **tros**. III **Tros** kan als oostndl.-ndd. woord bezwaarlijk uit spa. *troza* „touw” (afgeleid van vulgairlat. **tōrcere* = lat. *torquere* „draaien, winden”) verklaard worden.

Trots, trotsch, trotseeren. Zie tarten.

I **Trouw** znw., mnl. *trouwe*, *trūwe* v. = ohd. *trūwa* (nhd. *treue*), os. *trēwa*, oofri. *trūwe*, owfri. *trouwe*, ags. *trēow*,

got. *triggwa* v. „trouw” resp. „hulp, belofte, overeenkomst”. Hierbij 't bnw. mnl. (*ghe*)*trūwe*, (*ghe*)*trouwe* (nml. *getrouw*, II **trouw**), ohd. *ga-triūwi* (nhd. *treu*), os. (*gi*)*trūwi*, oofri. *trūwe*, owfri. *trouwe*, ags. (*ge*)*trīewe* (eng. *true*), on. *tryggr*, got. *triggws* „trouw”. Met ablaut mnl. *be-trouwen*, *be-trūwen* (nml. *gew. ver-trouwen*; NB. mnl. *trouwen*, *trūwen* = „zich verloven, huwen (trans. en intr.), ten huwelijk geven”), onfr. *trūon*, ohd. *trūēn* (nhd. *trauen*), os. *trūon*, owfri. *trouwa*, ags. *trūwian* (naast *trēowian*, van *trēow*), on. *trūa*, got. *trauan* „vertrouwen” en ags. *trūwa* m., on. *trū* v. „vertrouwen, geloof, belofte”, on. *trūr* „trouw, betrouwbaar, geloovig”. Deze vormen komen met troost en ags. *trum* „vast, sterk” van een idg. basis *dru-*, *derewe-*, waarvan ook ier. *derb* „zeker”, gr. *δρῶν · ισχυρόν*. *ἄγρειοι* (Hes.), obg. *sā-dranū* „gezond” (en *drevl'e* „πρωτόν, πάλαι, ἀνωθεν”, *drevl'ūli* „ἀρχαῖος”? „onveranderlijk” > „oud”?), lit. *drūtas* „sterk” (? Zie bij troetelen), opr. *druwi*, *druwis* „geloof”. Deze basis *dru-*, *derewe-* is identisch met de bij I teer besprokene: grondbet. „kernhout, hart van een boom”. Voor de bet. vgl. lat. *rōbur* „hard hout, eikenhout, eik, kracht”. — **Trouwen** (huwen), mnl. *trouwen*, *trūwen*. = mhd. *trūwen*, *trūwen*, *trouwen* „verloven met, huwen” (nhd. *trauen*), mnd. *trūwen*, *trouwen* „de huwelijksbelofte doen, huwen”. Bij trouw in de bet. „belofte van huwelijkstrouw”. — **Trouwens** bijw., Kil. *trouwens* „bonafide”. Met bijwoordelijke *s* uit mnl. *trouwen* naast ouder *entrouwen* (uit voorz. in of aan + een casus van I trouw) „inderdaad” = mhd. (*en-*)*trūwen* (md. *trūwen*, *trūn*, nhd. *trauen*), mnd. (*en*)*trūwen* „id.”.

Truffel znw., reeds mnl. Evenals nhd. *trüffel* m. (> de. *trüffel*, zw. *trüffel*), eng. *truffle* uit ouder-fr. *truffle* (fr. *truffe*), dat verschillend wordt verklaard. — **Truffeeren** ww., nog niet bij Kil. < fr. *truffer*.

Trui (wambuis), Teuth. *troye*, niet bij Kil. = mhd. *troie*, *treie*, mnd. *trōie* (*trōge*, *trōige*) v. „trui, wambuis (ook als deel der wapenrusting)” (nhd. *troyer*

o.). Ook ngerm. : on. *treyja* v., de. *trōje*, zw. *trōja* „id.”. Waar 't woord 't oudst is, is niet uit te maken. De afl. van den fr. stadnaam *Troyes* is slechts een los vermoeden. — Kil. *truye* „zeug” (> „werktuig om muren te ondergraven”) gaat via fr. *truie* „zeug” op lat. *troja* „id.” terug.

Truweel. Zie troffel.

Tsjirpen. Zie tjilpen.

Tucht znw. Zie tocht. — **Tuchtigen** ww., sedert Kil. = mhd. *zühtegen* (nhd. *züchtigen*), mnd. *tuchtigen* „tuchtigen”. Sluit zich aan bij mnl. *tuchtich* „ingetogen”, ohd. *zuchtig* „disciplinatus” (nhd. *züchtig*), os. (*missi*-) *tuchtig* „(in-)disciplinatus” en ohd. *zuchten* „opvoeden” (nhd. *züchten*), mnd. *tuchten* „id., tuchtigen”.

Tufsteen znw., Kil. *tufsteen*, *tofsteen*, *tuyfsteen*, Teuth. *duyfstein*. Evenals de. *tuf*, zw. *tuff* „tufsteen” uit het hd. woord *tuffstein*, ohd. *tufstein* m. „id.” (met allerlei vormvarianten); dit uit zuidit. *tuf* (< lat. *tōfus*, oorspr. osk.) „id.”, waaruit ook fr. *tuf* (> eng. *tuff*) „id.” Ontl. van 't ndl. woord uit 't — eerst 16.-eeuwsche — fr. is niet aannemelijk wegens de chronologie.

Tui (takel, touw om iets vast te zetten, touw voor 't tuianker), sedert Winschooten (1681). Van **tuien** (met touwen vastmaken, niet bij Kil., mnl. *toyen* „tuien” (Zaansch nog *tooiën* en *tooi*). Dit van Kil. (nog N.Brab. zuidndl.-dial.) *tuyeren*, mnl. *tüderen* „vastbinden (speciaal het vee in de wei)”, dat als afgeleid ww. op *-eren* werd gevoeld, inderdaad echter een afl. is van Kil. *tuyer* (nog Kemp.), mnl. *tüder*, *tudder* m. „touw, riem, speciaal om vee vast te binden” (ook „aaneengebonden rist”) = mnd. *tüder*, *tudder* m. „id.” (misschien ook = ags. *tüdor*, *tuddor* o. „nakomelingschap”?). Dit staat in ablaut (*ú*: *eu*) tot ohd. *zeotar* m.o. „dissel” (nhd. dial. *zieter* v.), ofri. *tiäder*, eng. *tether*, on. *tjōðr* o. „touw”. Dit woord, idg. **deu-* *tro-*, **dū-tro-* en **dowo-* (germ. **tauwa-*, I touw) kunnen van een basis *dū-*, *deu-*, *dou-* „binden” komen, die dan verwant is met *dē-* „id.”, waarvan gr. *δέω*, *δίδημι* „ik bind”, oi. *dyati* „hij bindt”, gr. *δέτος*, oi. *ditá-* „gebonden”,

alb. *duai* (**dē-n-*) „schoof”, lat. *redimio* „ik omwind”. Zie nog toom, tuin.

Tuig znw. o., sedert Kil., hier naast *ghetuych* = mnl. *ghetuuch* (*gh*) o. (zeldzaam en niet oud-mnl.) „stuk goed, wat tot de uitrusting hoort” = ohd. *giziug* o.m. „stof, uitrusting, gerei, werktuig, onkosten” (nhd. *zeug* o.), (os. *gitiug* m. „uitgaven”?), mnd. *túch* o. „id., toegeruste schaar, penis”, laat-on. *tjgi* o. „werktuig, uitrusting”. Van de bij teug besproken basis *tuz-*, *tuz-*, idg. *duq-*. Evenzoo mnl. (*ghe*) *tuuch*, *ghetúghe* o. „getuigenis”, mhd. *ziuc*, *geziuc*, mnd. *getúch*, ofri. *tiúg* o. „id.” en de bij getuige besproken woorden. De bet.-ontwikkeling van dezen continentaal-wgerm. rechtsterm is niet geheel duidelijk; men leidt hem wel af van **ja-teuzanan* in de bet. „(als getuige(nis)) er bij brengen, (als getuigen) samenbrengen”. Ook is de constante *iu*, nooit *eo*, van al de hier besproken vormen opvallend: moeten wij misschien van een nomen **teuzes-* uitgaan? Dan is echter de *z* vreemd, want de idg. *es*-stammen hadden aanvangsbetoning. — **Tuigen** ww. Van tuig. Nog niet bij Kil. Vgl. mhd. *ziugen* „maken, verwekken, verwerven” (nhd. *zeugen*), mnd. *túgen* „id.”. — **Tuigage** znw. Ook ndd. dial. Vgl. takel age.

Tuil (krans, ruiker), Kil. *tuylken*. Dial. (Antw.) = „kuif van sommige vogels”. = mnd. *túl* m. „bos (haren), vlok”. Oorsprong onzeker: germ. **túla-*, idg. **dū-lo-* of germ. **túðla-*, idg. **dú-tiló-* „het saamgebundene”, bij tuien? Mogelijk zou ook verwantschap met todde wezen.

Tuimelen ww., Kil. *tuymelen* „kopje duikelen, equilibristen toeren uithalen, zich wentelen, buitelen, storten” (intr.), ook trans.: „wentelen, draaien”, mnl. *túmelēn* en *túmen* „tuimelen, vallen”. = mnd. *túmelēn* „springen, dansen, ronddraaien (van equilibristen e.dgl.), dartelen, zich onvast bewegen”, fri. *túmelje* „buitelen, vallen”, de. *tumle* „id.”. In dgl. bett. met korte vocaal Kil. *tommelen*, *tummelen*, mnd. *tummelen*, fri. *tommelje*, die eer met *túmelēn* identisch zijn dan er mee ablauten. Hiernaast met anderen anlaut Zaansch

tuimelen „tuimelen”, ohd. *tūmōn*, *tūmalōn* „draaien” (intr.; nhd. *tummeln*, *tummeln*), fri. *dūm* „dol, waanzinnig”. Deze *d*-vorm kan met gr. *θέω* „ik kom aanstormen” enz. (zie *deu vik*, *dier*) gecombineerd worden, terwijl de *t*-vorm met gr. *δίω* „ik stort mij in iets, dring binnen”, oi. *upá-du-* „zich hullen in” (waarbij misschien ook ohd. *zawēn* „goed gaan” enz. Zie bij *touwen* in *fine*) verwant zou kunnen zijn. Dit is echter zeer onzeker. De beoordeeling wordt nog moeilijker, doordat naast *tūm-* ook *tumb-* voorkomt, dat misschien secundair is, maar ook ouder dan *tūm-* kan zijn; dan zou dit als contaminatieproduct van *tumb-* en *dūm-* te beschouwen wezen. Van *tumb-* ags. *tumbian* „dansen” (eng. *to tumble*), on. *tumba* „tuimelen, vallen”. Vgl. ook mhd. *tumben* „dartelen”. Uit 't Germ. fr. *tomber* „vallen” en verwanten. — **Tuimelaar** (soort dolfin), reeds bij Kil. Ook *du*, en skandin.

Tuin znw., west-N.Brab. zuidndl. dial. = „heg, omheining”, Bommelerwaardsch = „doophek”, mnl. *tuun* m. „omheining, omheinde ruimte”. = onfr. *tūn*, ohd. *zūn* (nhd. *zaun*), (os. in de samenst. *skrank-tūn*) m. „omheining”, ofri. *tūn* m. „id., hoeve”, ags. *tūn* m. „omheinde ruimte” (in verschillende speciale bett.; eng. *town*), on. *tūn* o. „id.”. Identisch met gall. *-dūnum* in *Lug(u)dūnum*, ier. *dūn* „vesting”, oorspr. = „omheining”. Kan van de basis *dū-* „binden” (zie *tuien*) komen: oorspr. bet. „'t gebodene, gevlochtene”. De combinatie met gr. *δίωμαι* „ik kan, vermag” (idg. *dū-* „sterk zijn”) is semantisch minder wsch. — **Tuinier** znw., nog niet bij Kil., — **tuinman** znw. noemt Kil. „Hol. Fris.”, evenals *tuyn* met de bet. „tuin”.

Tuischen ww. mnl. *tuusscen* „dobbelen, bedriegen”. = mnd. *tūschen* „id., ruilen” (> nhd. *tauschen* „ruilen”; laat-mhd. al *ros-tūscheere* m. „paardenkooper”; nhd. *tūschen*, laat-mhd. *tūschen* „bedotten, bedriegen” is een vóór Luther nog slechts oostmd. bekende vorm). Misschien verwant met on. *tuska* „stooten”; de grondbet. van *tuischen* zou dan zijn „gooien, 't

lot werpen, met dobbelsteenen gooien”. Dit is echter een onzekere hypothese. Nog vager is de combinatie met *tui-*melen: het is niet aan te bevelen, twee woordgroepen, wier bett. a priori op zoo velerlei grondbett. kunnen teruggaan en die ieder op zich zelf etymologisch zoo weinig klaar zijn, met elkaar te verbinden. Met Kil. *tuytelen* „commutare, permutare” bestaan wellicht associatieve betrekkingen.

Tuit znw., mnl. *túte* v. „vlecht, lok”. = mnd. *túte* v. „horen, horenvormig voorwerp” (> nhd. *tüte*, *düte*), fri. *tút*, *tute* „tuit”, *tút* „gapende of opgeblazen mond, lief bekje, kus”, noorw. dial. *tút* m. „snuif, lootje (van een plant), horen om op te blazen”. Hoort eensdeels bij *toot*: *tút(a)* „spits voorwerp”, — anderzijds bij het onomatop. mnl. *túten* „toeteren, suizen” (nml. **tuiten**, *toeten*), nhd. *tuten*, mnd. *túten* „op den horen blazen, toeteren”, mhd.-md. *er-tiuten* „weerklinken”, fri. *tútsje*, *toetsje* „toeteren, tuiten (*de caren tútsje my*)”, eng. *to toot* „toeteren”; ook skandin.; hiernaast een dgl. basis met anlaut *þ*. Vgl. nog *loftuiting*, *beteuter d*. — **Tuit** „radvelg” heeft wsch. oorspr. *ð*-auslaut: Kil. *tuyd*, *tuyt*. Wellicht bij *tuien*.

I **Tuk** bnw., nog niet bij Kil. Als 't een oud woord is, uit idg. **duq-nó-* (-*nu-*, -*nio-*?) „getrokken (naar iets toe)”, van idg. *duq-* (zie *teug*). Hierbij fri. *túk* „schrander, bekwaam”?

II **Tuk** znw. Mnl. komt al *tuc* (*ck*) m. „*beweging, *stoot, streek, list” voor, = mhd. *zuc* (*ck*) m. „id., manier van doen”, mnd. *tuk* (*ck*) m. „id.”. Bij mnl. *tucken* enz. (zie *tokkelen*). **Tuk**(je) „dutje” (ook fri. *tukje* o.), waarbij *tukken* „dutton” (nog niet bij Kil.) is 't zelfde woord; vgl. fri. *knip(per)ke* o. „middagdutje”, zuidndl. *een trek(sken) doen* „een dutje doen”.

Tulband znw., Kil. *turbant*. Internationaal woord, op turksch *tulband*, *dulband*, perz. *dulband* teruggaand. De vorm met *r* (door dissimilatie) is zeer verbreid. Ouder-fr. ook *tulban*. **Tulband** „een gebak” = **tulband** „een hoofddekseel”. Evenzoo is de bloemnaam tulp, Kil. *tulipa*, nhd. *tulpe* v., it. *tulipa*,

fr. *tulipe*, eng. *tulip* 't zelfde woord. De bloem, in de 16. eeuw in Europa geïmporteerd, is daar naar zijn vorm „tulband” genoemd. Een langere, dichter bij 't grondwoord staande vorm is it. *tulipano* > ouder-nhd. *tulipan(e)* v. > de. *tulipan*. Kil. kent ook *tulpe* „tulband”.

Tule znw. Nnl. uit fr. *tulle*: genoemd naar een stad in Z.W. Frankrijk. Ook elders ontleend.

Tulp znw. Zie tulband.

Tult (12 balken), nog niet bij Kil. Uit de.-noorw. *tylt*, *tylot* „dozijn, vooral van balken”.

Tumbler znw. Later-nnl. uit 't Eng.

Tumult znw. o., mnl. *tumult* o. Evenals nhd. *tumult* m. (reeds in de 16. eeuw algemeen gebruikt), fr. *tumulte* uit lat. *tumultus*.

Tunnel znw. Internationaal woord, sedert ± 1850, op eng. *tunnel*, eig. „tonnetje”, teruggaand.

Tureluur znw., nog niet bij Kil. Als vogelnaam onomatop. en in de bet. „deun” (nu verouderd) uit fr. *turelure* „id.” (onomatop.). — Afl.: **tureluursch** bnw. De afl. van dit bnw. van den landnaam *Turelure* in den ofr. roman Aucassin et Nicolette is te ver gezocht.

Turen ww., niet bij Kil., misschien in de 16. eeuw (Trou moet blijken 6). Ook oostfri. fri. Oorsprong onbekend. Een combinatie met oi. *duväs-* „vooruit strevend” enz. (zie touwen) is semantisch mogelijk, maar toch zeer onzeker.

Turf znw., mnl. *torf*, *turf* m. „turf, zode, grasveld”. = ohd. *zurf* (m.?), *zurba* v. „zode, plag”, os. *turf* m. „id.” (nhd. *lorf* „turf” uit 't Ndd.), ofri. *turf* m. „id., turf”, ags. *turf* v. „zode, grasbodem” (eng. *turf*; in 't Schotsch = „turf”), on. *torf* o. „zoden, veen, turf” (collectivum), *torfa* v. „zode, stuk aarde, vel met haren”. Uit het Germ. fr. *tourbe* „turf, veen”. Gew. combineert men ohd. *zerben* „zich wenden, zich omkeeren”, ags. *tearflian* „zich wentelen”, wruss. *doróbič* „krommen, buigen”, lit. *darbas* in *palmischki darbai* „vlechtwerk van loof”, oi. *darbhá-* „bosje gras, een soort gras”, *dqbhditi* „hij vlecht, windt, knoopt”. Veeleer echter betekende turf oorspr. „afgestoken, afgesneden plag”, 't is dan met serv.

dřpám, *dřpati* „rukken, scheuren” (oer-slav. **dřp-*) verwant; met ablaut: gr. *δρέπω* „ik breek af, snijd af, pluk”, serv. *drápám*, *drápljém*, *drápati* „verscheuren, krassen”, slov. *drápa* „lap”; idg. *derǵp-* is een verlenging van *der-* (zie I teren). Ook kunnen we turf en russ. *derbá* „gerooid land” van een uit *der-* verlengde basis *derebh-* afleiden; russ. *derbá* is wsch. ten onrechte bij ags. *tearflian* enz. gebracht.

Turkoois znw., als stofnaam o., Kil. *turckoys*. Internationaal woord, bij ons uit het Fr. = „steen uit Turkije”. Mnl. al 't bnw. *turkoys* „Turksch”.

Turnen ww. Laat-nnl. uit hd. *turnen*, een in 1811 door Jahn gemaakt ww., in aansluiting aan *turner* m., 1650 bij Moscherosch = „jonge soldaat, flinke jonge kerel” voorkomend, dat ten onrechte bij de woordgroep van *turnooi* werd gebracht.

Tusschen voorz., mnl. *tusscen* naast *twusscen* en *twisscen* (in noordndl. diall. zooals 't Zaaansch nog lang gebruikelijk gebleven). Voor *u* < *wi* vgl. *zuster*. = mhd. *zwischen*, *zwüschén* (nhd. *zwischen*), mnd. *twischen*, *tuschen*, ofri. *twisk*, *twiska* „tusschen”; voor oudere verbindingen van **twiska-* met een voorz. in de plaats gekomen: ohd. *in zwiskén*, *untar zwiskén* „tusschen”, os. *undar twisk* „id.” (als bijw. = „onder elkaar”), ags. *be-tweox*, *be-twux* „id.” (eng. *betwixt*). Germ. **twiska-*, ohd. *zwisk*, os. *twisk* „tweevoudig, twee”, idg. **dwi-s-ǵo-* is een collectivum, van **dwi-s* (oi. *dwih*, gr. *dis*, lat. *bis*, ohd. *zwir-o(r)*, on. *twis-var*) „tweemaal” (bijwoord bij twee) gevormd; met dgl. *q-* formans arm. *erkiçs* „tweemaal”. — **Tusschentijds** bijw., nog niet bij Kil. Een formatie als eertijds; mnl. al *tusscenmael(s)* „tusschentijds”.

Twaalf telw., dial. met umlaut *twelf*, mnl. *twälef*, *twälf*, *twēlef*, *twelf*. = ohd. *zwelif* (nhd. *zwölf*), os. *twelif*, *twilif*, *twulif*, ofri. *twel(e)f*, *twilif*, ofwri. *tolef*, ags. *twelf* (eng. *twelve*), on. *tolf*, got. *twalif* „twaalf” Voor de formatie vgl. II elf.

Twee telw., mnl. *twee*. Oorspr. neutrale vorm; de oude m. vorm nog in twintig. In de andere germ. talen:

onfr. *tuéne* m., ohd. *zwéne* m., *zwé*, *zwó* v., *zwei* o. (nhd. *zwei*), os. *twéne* m., *twá*, *twó* v., *twé* o., ofri. *twéne* m., *twá* v. o., ags. *twégen* m., *twá* v., *tú*, *twá* o. (eng. *two*), on. *twéir* m., *twár* v., *twau* o., got. *twai* m., *twos* v., *twa* o. „twee”. De germ. flexie is belangrijk van den oorspr. toestand afgeweken, o.a. onder invloed van de pronominale flexie. Voor 't Idg. moeten wij een dualvorm **d(u)wó(u)* aannemen. Deze leeft nog voort in ier. *dau*, *dó*, vóór een znw. *dá* (v. *dí*, o. *dá u-*), lat. *duo* (v. *duae*), gr. *δίω*, **δFω* (in *δώδεκα* „12”), obg. *diwa* (v. o. *divé*), lit. *dù* (v. *dvi*), arm. *erku* (ten onrechte anders opgevat), oi. *d(u)vaú*, *d(u)vá* (v. o. *d(u)vé*) „twee”. Een niet klare formatie is alb. *dü* „id.”. Op **dwó* gaat ags. *tú* terug, 't steekt wsch. ook in on. *tottgu* „20” (**tó-luzú*). Het wgerm. o. ohd. *zwei* enz. wordt gew. op idg. **dro(i)já* teruggevoerd en van denzelfden stam als gr. *δοιοι* „dubbel, twee”, oi. *dwáyá-* „dubbel” (of **drejo-*?) afgeleid; veeleer is 't bij de oblique casus met germ. *ai* gevormd. In de compositie gebruikte het Idg. **dwi-* (bijv. ags. *tri-féte*, lat. *bi-pés*, oi. *dvi-pád-* „tweevoetig”, arm. *erkeam* „tweejarig”), hiernaast echter **di-* (lat. *di-ennium* „2 jaren”, gr. *δι-πους* „tweevoetig”); zonder *w* ook lat. *dis-*, alb. *tš-*, *dz-*, *z-*, wsch. ook ohd. *zir-* (nhd. *zer-*), ofri. os. onfr. mnl. *te-* „uiteen” (: got. *twis-* „id.”), gr. *διá* „door”. Zie nog tusschen en al de woorden met *tw-*.

Tweede rangtelw., niet bij Kil., zelden al mnl. = nhd. *zweite*. Jonge formatie. Het oudere synoniem is ander. Later-mnl. ook *tweeste* naar eerste. — **Tweedracht** znw., mnl. *twédracht* v. = mnd. *twédracht* v. „tweedracht”. Een oudere vorm is mhd. *zwitracht* (nhd. *zwietracht*), mnl. mnd. ofri. *twídracht* v. „id.”. Zie bij twee. Oppos. van eendracht. — **Tweegevecht** znw. o., **tweekamp** znw., nog niet bij Kil. Mnl. in gelijke bet. *een-wijch* (*gh*) m. — **Tweeling** znw., mnl. *twéline* (*gh*) m. (*twilinc*). Evenals mnd. *twélink* m. „tweeling” een vrij jonge vorm, afgeleid van twee. Een oudere du. vorm is ohd. *zwiniling*, mhd. *zwineline*, *zwilling* (nhd. *zwilling*) m. „tweeling”, een afl.

van ohd. *zwinal* „gemellus”. Met dezelfde bet. „tweeling”: 1. mhd. *zwise-line*, os. *giwiso*, mnd. *twése(link)*, ags. *getwisa* m., 2. ozw. *twínlíng* m. (bij on. *twínnr*, *twennr* „dubbel”; zie **tweern**), 3. ags. *getwinn* m. (**-twinja-*; eng. *twin*) = (*ge*)*twinn* „dubbel”. Met ohd. *zwinal*, ags. (*ge*)*twinn* vgl. formantisch lit. *doynù*, *dywúczéi* „tweelingen”; de vormen onder 1. sluiten zich formeel bij idg. **dwis* „tweemaal” (zie bij **tusschen**) aan.

Tweern, **twijn** znw., mnl. *twern*, *twèren*, *twaern*, *twijn* m. = mhd. (nhd.) *zwirn*, mnd. *twern* m. „tweern”, ags. *twín* o. „linnen” (eng. *twine*). Hierbij het ww. **tweernen**, **twijnen**, mnl. *twernen*, *twèrenen*, *twaernen*, *twínen*, ohd. *zwirnén*, *zwirnón* (nhd. *zwirnen*), mnd. *twernen*, eng. *to twine* „twijnen”. Uit ouder **twizna-*, **twiznén*, *-ón*. De differentieering van de vormen wordt verschillend verklaard (vgl. doubletten bij **heede**, **leeren**), o.a. in verband gebracht met oorspr. onbetoonde resp. bijtoon van de op *zn* volgende syllabe. Hetzelfde **twizna-*, dat wgerm. de speciale bet. „dubbel gedraaid” aannam (ook de *twinde*, zw. *twinna* „twijnen”), komt in 't On. voor als *twennr*, *twinnr* „dubbel” (waarbij het ww. *twinna* „verdubbelen”). = lat. *bini* „telkens twee”, idg. **dwi-s-no-*. Vgl. bij twee en tusschen.

Tweespalt znw., door Kil. „Sicamb.” genoemd, nog niet mnl. Naar hd. *zweispalt* m. (nhd. al *zweispehlung* v. „tweespalt”), van *spalten* (zie **spouwen**). — **Tweesprong** znw. Volgens Kil. „Holl.” voor *tweewegh*. — **Tweestrijd** znw., nog niet bij Kil. Wel al mnd. *twé*, *twi-strít* „tweekamp, strijd”. — **Tweevoud** znw. o. 't O. van 't verouderde bnw. *tweevoud*. Zie verder bij **eenvoudig**.

Twijfel znw., mnl. *twível*, *twífel* m. „twijfel, onzekerheid, wanhoop”. = ohd. *zwíval* m. o. (nhd. *zweifel* m.), mnd. *twível*, *twífel* (os. al *twíflí* „twijfelachtig”), ofri. *twível*, *twífl* m., got. *twéifl* acc. „twijfel, aarzeling, onzekerheid”. Evenals ohd. *zwévo* m. „twijfel”, ags. *ge-twáfan* „scheiden” bij twee. **Twijfel** kan óf van de verlengde basis germ. *twífl-* worden afgeleid óf als een idg. samenstelling worden beschouwd

evenals lat. *duplus*, gr. διπλός „dubbel” (zie vrouwen). Met gelijke bet. met gutturaal formans ohd. *zweho*, os. *twēho*, ags. *twēo* m. „twijfel” (ook met *z*, maar met *i*: got. *tweihnai* „dubbel, twee”, on. *twénn* „dubbel”, ags. *betwēoh*, *betwēonum*, eng. *between* „tusschen”), terwijl on. *týja* v. „twijfel” misschien op **twijón-* teruggaat (vgl. dan mnl. *twí* m. „twist, twijfel”, ohd. *zwí* o. „tak” < **twija-*). Voor de bet. vgl. lat. *dubius* „twijfelachtig”, gr. ἐν δολίῃ „in twijfel”, δίζω, διατάζω „ik twijfel” (zie ook bij *twist*), δέδ(F)οικα, arm. *erknçim* „ik vrees”, die alle bij twee hooren, ook nld. in tweestrijd zijn, gr. διανδία μεμυριζειν in gelijke bet. — **Twijfelen** ww., mnl. *twívelen*, *twífelēn*. = ohd. *zweivalón* (nhd. *zweifeln*), os. *twíflon* „twijfelen, aarzelen”.

Twijg znw., volgens Kil. „Ger. Sax. Sicamb. Fris. Holl.”, mnl. *twijch* m. = ohd. *zwígy* o. (nhd. *zweig* m.), mnd. *twích* o. „tak”. Met ablaut ags. *twig* o. (eng. *twig*) „id.”. Bij twee. Voor de bet. vgl. ohd. *zwí* o. „tak” (**twija-* < idg. **dwe(i)jo-*; vgl. lit. *dvejù*, obg. *düvojč*, gr. *δοιοί* „dubbel, twee”, oi. *dvayá-* „dubbel”), alb. *dege* „id.”, uit ’t Germ. nog ohd. *zuogo* m. „id.” en *twil*, alle bij twee. De *z* van germ. **twíza-* kan idg. *gh* zijn (vgl. lit. *dveigys* „tweejarig”, alb. *dege* „tak”) of *ǵh* (vgl. serv. *dvóze* „tweejarig schaaap”), maar ook *q* (vgl. de vormen met germ. *twíx-* bij twijfel, benevens oi. *dviká-* „uit twee bestaand”, *dvaká-* „paarwijze verbonden”). Met *gh* of *ǵh* ook gr. *διχα* „in tweeën” (-*χα* wordt met oi. *vicvá-ha* „altijd, elken keer” gecombineerd).

Twijnen(en). Zie *tweern(en)*.

Twil (scheepsterm: lage stukken hout tusschen het slemphout in), nog niet bij Kil. en Winschooten (1681). = mnd. *twil* „vorkachtig gespleten stam of tak”. Bij twee: wsch. uit **twi-z-la-* (vgl. bij *tusschen*).

Twintig telw., mnl. *twintich*. = ohd. *zweinzug* (nhd. *zwanzig*), os. *twéntig*, ofri. *twintig*, ags. *twéntig* (enz. *twenty*) „twintig”. Voor ’t tweede lid zie -*tig*, het eerste is de bij twee vermelde m. vorm ohd. *zwéne* enz.: opvallend is de *é* van ohd. *zwéne*, die wel aan invloed van ’t verlorene **zwé* = got. *twai* wordt toegeschreven. ’t On. heeft voor „20” *tottugu* (zie twee), ’t Got. *twai tigjus*.

Twist znw., mnl. *twist* (*twest*) m. = mhd. (nhd.) *zwist* (’t vroegst uit Keulen bekend), mnd. ofri. *twist* m. „twist”. Evenals eng. *twist* „streng, koord”, *to twist* „draaien, vlechten”, ags. *twist* (in samenst.) „gevorke tak” (zie bij uil), Kil. *twist* „rami abscissi, ramalia”, nog Waasch Kemp. = „dunne takken van een gevelden of te vellen boom”, Kil. *twist* „tweern” (al mnl.; in dgl. bet. nog dial.), *twisten* „twijnen”, on. *twistra* „scheiden” bij twee. Vgl. vooral gr. **διστος*, waarvan *διατάζω* „ik twijfel”, oi. *dvistha-* „dubbelzinnig”. Wij kunnen van idg. **dwi-st(h)o-* uitgaan (het tweede lid bij staan; vgl. gr. *διχο-στασία* „oneenigheid, twijfel”), maar ook afleiding van idg. **dwis* (vgl. twee en *tusschen*) aannemen. Ook oi. *dvésti* „hij haat” kan daarvan komen. — **Twisten** ww. Reeds mnl. mnd.

Type znw. (het, de), nog niet bij Kil. Uit fr. *type* of gr.-lat. *typus*. Ook elders ontleend.

U.

U. Zie *u w*. De beleefdheidsvorm *u* wordt gew. als een verkorting van *U w* Edele e.dgl. beschouwd, maar ook wel (minder wsch.) met den accus. geïdentificeerd (vgl. eng. *you*, dat dezelfde syntactische functie heeft als *we* en *us* samen).

Uchtend. Zie *ochtend*.

Ui znw., niet bij Kil. (mnl. eens *uyens* gen., eens *úgen* en *úden* wsch. „uien”). Vooral in frank. diall.; elders siepel,

look. Bijvorm van *ajuin*; maar de verklaring levert moeilijkheden op. Misschien bij een als mv. gevoeld (*j)uun*, (*j)uin* als singularis gevormd. *Ui* „grap” is hetzelfde woord; vgl. mop, bak enz. = „grap”.

Uier znw., mnl. *úder* m. Zaansch *uur* o. beteekent „speen van den uier van een koe” (: *jaar* „uier”). = ohd. *útar*, *útir*, *útar* m. (nhd. *euler* o. m.), os. *úder* m.,

ofri. ags. *úder* o. (eng. *udder*) „uier”. Met ablaut on. *júr, jágr* o. (**euð(u)r(a)*). Een reeds idg. woord: lat. *uber* (wellicht = *über* „rijkelijk, vruchtbaar”), gr. *οὐθήρα, οὐθήρας*, oi. *úðhar, úðnah* „uier”, een idg. *r-n*-stam; hiernaast met ander formans ksl. *vyme* (**údh-men-*) „id.”. In het Lit. de afl. *údrúti* „melk in den uier krijgen”. Van een basis *údh-*, *éudh-* „zwellen”: vgl. russ. *údit, údét* „id.”. Gew. ziet men in fri. *jaer, jier* o., N.Holl. *jaar* o., ouder-holl. *jadder*, os. *geder*, mnd. *jeder, geder, geider* o., achterb. Kamp. *gier*, vel. *gér* „uier” een hierbij hoorenden vorm met germ. *euðr-*, veeleer echter wijzen deze vormen op **jaiðra-* (**zaiðra-*?). Achterb. *gier* zal dan wsch. een ontl. zijn. [Mnd. nnd. dial. *júdder* „uier” is echter bezwaarlijk van uier te scheiden.] Nog een derde ndl. vorm is Zansch Goer. *elder* (bij got. *alan* enz.? Zie oud).

Uil znw., mnl. *úle* v. m. = ags. *úle* v. (eng. *owl*) „uil”, misschien ook *yl* in *yl-twist* „aucupium” (voor ’t tweede lid zie bij *twist*). Met het oog op ohd. os. *úwila* (nhd. *eule*), on. *ngla* v. „uil”, die op oergerm. **uwa-wlón-* wijzen, neemt men voor ndl. uil en ags. *úle* gew. een dgl. grondvorm aan. Dit is zeer aannemelijk, maar niet noodig. In ieder geval zijn al deze woorden onomatop. en van den klank *ñ* gevormd. Evenzoo ohd. *úvo*, ags. *úf*, on. *úfr* m. „nachtuil”, mnl. *úfe, uuf* „een soort valk”. Vgl. verder vooral lat. *ulula, ulucus*, oi. *úlúka-* „uil”, die zich bij een in allerlei taalgroepen voorkomende klankna-bootsende basis *ul-* aansluiten.

Uit voorz. bijw., mnl. *uat* (*úte*). = onfr. *út-* (1e compositielid), ohd. *ú;* bijw., zelden voorz. (nhd. *aus*), os. *út* bijw., mnd. ofri. *út* bijw. voorz., ags. *út* bijw. (eng. *out*), on. got. *út* bijw. „uit, (naar) buiten”. De mnl. vorm *úte* = ohd. *úze*, on. *úti* of = got. os. *úta*, ofri. ags. *úte*. Uit idg. **úd* ook obg. *vy-* „uit”. Ablautend met ier. *u(d)-, o(d)*-verbaal-prefix, kypriisch *ú* „éai” (waarbij alg.-gr. *ὑστερος*: „later”, *ὑβρις* „overmoed”), obg. *vñ-né* „buiten”, oi. *úd* „omhoog, naar buiten” en misschien met kypriisch *ἐπιπροσσεσθαι · ἐπιστρέφασθαι. Πάτριαι, εὐχῶς · χώνη. Σαλαμίτιαι*. Zie nog

buiten. — **Uitbotten** ww., sedert Kil. Zie III bot. — **Uitbundig** bnw., nog niet bij Kil. Gevormd naar hd. *ausbündig* (reeds laat-mhd.; ook al mnd. *út-bundich*) „voortreffelijk, buitengewoon”, van *ausbund* m. „het beste, toonbeeld”, oorspr. „buiten aan een pak gebonden monster van een waar”.

— **Uitdrukkelijk** bnw., bij Kil. reeds als bijw.; laat-mhd. *ausgetrucklich*, nhd. *ausdrücklich*. Vert. van lat. *expressé*. — **Uiteinde** znw. o. Reeds mnl. — **Uiten** ww., mnl. *úten* „uiten, ten einde brengen, uitwijzen (een vonnis), uit-trekken, uitdooven, uitvoeren, ontslaan, betalen”. = ohd. *úzôn* „uitsluiten, ontdoen”, mnd. *úten* „naar buiten doen, afgeven, uiten, aantoonen, verwerpen”, ofri. *útia* „afgeven”, ags. *útian* „uitsluiten, verdrijven, vervreemden”. Van uit. Vgl. innen en zie ook opperen.

— **Uitentreuren** bijw. Spellingvariant van ’t reeds 17.-eeuwsche *uit den treuren*; in gelijke bet. oudnld. *souder treuren*.

— **Uiterlijk** bnw. znw. o., bij Kil. nog slechts bnw. en bijw., evenzoo mnl. (met ruime bet.-sfeer). = mhd. *úzerlich* „lichamelijk, buitensporig, vreemd” (nhd. met umlaut *áusserlich*), mnd. *úterlik* „uiterlijk, open, nauwkeurig bepaald, uitdrukkelijk, uitvoerig, geheel en al”. Van mnl. *útere*, ohd. *úzaro* (nhd. met umlaut *áusserere*), mnd. *útere*, ofri. ags. *útera* (eng. *outer, utter*) „exterior, extremus”. Hiernaast een voorz. mnl. *úter*, ohd. *úzar* (nhd. *ausser*), os. *far útar*, ofri. *úter*; verder hierbij de superlatief **uiterst**, een reeds mnl. ohd. mnd. woord. Vgl. innerlijk en onderst. — **Uitermate** bijw., mnl. *útermäten*. = mnd. *útermáte(n)*, mhd. *ú;* der *máze* „uitermate”. < uit + lidw. + I maat. — **Uiterton, uiterwaard** znww., niet bij Kil., ’t 2de al mnl. Het eerste lid is het bnw. mnl. *útere* of deze samenstt. zijn ontstaan naar het model van woorden met onder-, over-, opper-. — **Uitgezonderd** voorz. Reeds mnl. gaan *uitghesondert, uitghenōmen, uitgheset, uitghescēden, uitgheseit, uitghestēken* „uitgezonderd”, die oorspr. in navolging van lat. *exceptus* resp. fr. *excepté* als absolute deelww. gebruikt werden, voor

het taalgevoel in voorzetsels over. — **Uitheemsch** bnw., Kil. *wt-heymsch*, mnl. *uutheemsc.* = mnd. *út-hémisch* „uitheemsch, afwezig”. Voor heem zie heemraad. — **Uitmergelen** ww., Kil. *wt-merghelen* „emedullare, zwak maken” en „den bodem voortdurend exploiteeren zonder veel bemesting”. Een ook hd. ww. (hier sedert ± 1500), wsch. een afl. van merg, maar in de toepassing op den bodem beïnvloed door mergel. — **Uitmunten** ww., sedert de 17. eeuw. Een ook oostfri. fri. ww. Wsch. van I munt; de bet. is echter niet voldoende verklaard. Wellicht is 't deelw. uitmuntend het oudst en als „uitgemunt”, d.w.z. „goed ten einde toe gemunt” op te vatten: vgl. **uitnemend**, waarvoor logisch **uitgenomen* te verwachten zou zijn. Vondel kent een bnw. *uytmuntigh*. In welke betrekkingen uitmunten tot 'toudnñl. synoniem *uitmuyten* staat, is duister. — **Uitroeien** ww., door Kil. als synoniem van *wt-roden* opgegeven, en met dit ww., reeds mnl. *uut-röden* „rooien, uitroeien”, een samenst. van II rooien identisch, ofschoon de vorm niet geheel klaar is. Vgl. Kamperveensch *roen* „rooien” en dial. *poeren* naast ndl. *peuren*. — **Uitsliepen** ww. Met dial. *ie* voor *ij* = uit-slijpen. — **Uitvaagsel** znw. o., letterlijk = „uitveegsel”. Zie vagen. — **Uitvaardigen** ww., nog niet bij Kil. Wsch. naar hd. *ausfertigen*, reeds laat-mhd. *ú5vertigen*. — **Uitverkoren** bnw. Deelw. van uit-ver-kiezen met bewaarden gramm. wchsel. — **Uitveteren** ww., nnl. Van veter. O.a. onder invloed van uit-foeteren? — **Uitvoerig** bnw., nog niet bij Kil. Naar hd. *ausführlich* (sedert ± 1480); van *ausführen* „tot het einde toe voeren”. — **Uitweiden** ww., niet bij Kil. (: Gemma *útweiden* „depacere”). = mnd. *út-weiden* „buitensporig leven”, letterlijk „buiten de gewone wei grazen”. — **Uitwendig** bnw. Mutatis mutandis als inwendig.

Ulevel znw. Nnl. uit it. *olivella* „olijfje”.

Ulster znw. Nnl. uit eng. *ulster*. Genoemd naar *Ulster* in Ierland.

Unie znw., sedert de 16. eeuw. In-

ternationaal woord, bij ons aan fr. *union* of lat. *únio* „eenheid, vereeniging” ontleend.

Uniform znw., nog niet bij Kil. Internationaal woord, op lat. *úniformis* „eenvormig” teruggaand.

Universiteit znw., reeds bij Kil. en mnl. („het al der dingen” en „hoogeschool”). Internationaal woord, van lat. *úniversitas*.

Unster znw., Zaaansch *onser*, *onzer*, *onster*, vroeger ook *onsel*, *unser*, Waasch *unsel*, *ussel*, Antw. *uisel*, west-NBrab. *nister*, Kil. *unster*, *unser*, *unssel*, *enssel*; onder *enster*, *ensser*, *entster*, *unster* noemt Kil. deze vormen fri. vormen voor *unsel*. = mhd. *unzer* m., mnd. *unsel*, *unselser*, *unsener* „unster”. Wsch. van I ons.

Urine znw., reeds mnl. *uríne*, *oríne* v. Uit lat. *úrína*. Ook elders ontleend.

Urmen (tobben). Niet = wurmen, maar met vulgaire uitspraak van II arm: NB. wfri. Zaaansch *ermen*.

Urn znw., nog niet bij Kil. Uit lat. *urna*, ook elders ontleend.

Utopie znw. Internationaal woord. Van *Utopia*, den naam van 't eiland, waar Th. Morus zijn denkbeeldige republiek plaatste (gr. οὐ „niet, geen” + τόπος „plaats”).

Uur znw. o., **ure** (de), mnl. *úre* v. = mnd. *úr(e)* v. „uur”, anno 1531 ook „klok” (> nhd. *uhr* v.). Een wsch. oude ontl. uit rom. *óra* < lat. *hóra* „uur, tijd” (< gr. ὥρα); vgl. kruin, moerbei. Eng. *hour* „uur” uit ofr. (*h*)*ore* (fr. *heure*). — **Uurwerk** znw. o., reeds mnl.

Uw bezitt. vnv. (oorspr. alleen 2.pers. mv., maar reeds mnl. ook enk.), dial. ook *ou(w)* (frank.), *oe(w)* (saks. Kamp.), *jou(w)* (holl., ook alg.-beschaald), *joe(w)* (gron. zeeuwsch; wvla. *jo(e)n*), mnl. *ú(w)*, *jú(w)*, *jou(w)*. Jongere vorm naar mijn enz. naast ouder *úwe* = onfr. *iwwa*, ohd. (frank.) *iwwér*, *iwwu*, *iwwa5*, os. *euwa*, *iwwa*, ofri. *iuwe*, met r-formans ohd. *iwwerér* (nhd. stam *euer-*), ags. *éower*, *íower* (eng. *your*). Sluit zich aan bij den dat. acc. van 't personale, mnl. *ú*, *jú*, *jou* (nnl. u, j o u, dial. ook *ou*, (*j*)*oe*), onfr. ohd. *iu* (ohd. accus. *iuwih*, nhd. *euch*), os. *eu*, *iu*, ofri. *iu*, ags. *éow*, *íow* (eng. *you*). Het Got. heeft als dat.

accus. van 't pers. vnw. *izwis*, 't On. den oorspr. hiermee identischen vorm *yðr* (**ikwiR*, gedissimileerd); hierbij het possessivum got. *izwar*, on. *yð(v)arr*. 't Wgerm. heeft wsch. denzelfden vorm bezeten : dan is de *z* (*r*) verdwenen; hoe, dat is moeilijk na te gaan. De stam **eswe-* ook in ier. *si*, kymr. *chwî* „vos” (**swes*); gr. *σφώ* „gij beiden” < **σFó*? Voor den synoniemen stam **we-*, **u-* vgl. bij *gij*, evenzoo voor den

nominatiefstam **ju-*. Voor de germ. flexievormen vgl. II o n s. Ook bij *u* komt een dgl. genitief voor als daar : mnl. *úwer* (nml. *uwer*), ohd. *iuwér* (nhd. *euer*), os. *euwar*, *iuwar*, *-er*, ags. *éower*, *íower*, on. *yð(v)ar*, got. *izwara* „uwer”. De germ. dualstam, waarvan o.a. de dat. accus. os. *ink*, ags. *inc*, on. *ykker*, got. *iggis*, is buiten 't Germ. niet bekend. — **Uwent** (in te uwent en in samenstf.). Als onzent.

V.

Vaag bnw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *vag*, eng. *vague* uit fr. *vague* (< lat. *vagus* „zwerwend, onvast”). Zuidndl. *vaag* „woest, onbewerkt” is al uit 't Mnl. bekend.

I **Vaak** znw., mnl. *vāke*, *vaec* m. (*ā*? N.B. achterh. *faok* naast *vaak*). = mnd. *vāk* „slaap, slaperigheid”. Hierbij 't ww. vaken, mnl. *vāken* (onpers.) = onfr. *facon* „dormitare”. Oorsprong onzeker.

II **Vaak** bijw., Kil. *vake*, *vaken* („Sax. Fris. Sicamb. Holl.”), mnl. (vooral oostmnl.) *vāke*. = mnd. *vāke*, *vāken(e)*, ofri. *fakēn* „vaak”. Oorspr. een dat. mv. (vgl. wijlen) van vak in de bet. „tijdruimte” (die vooral aan ags. *fæc* o. eigen is). Mhd. (md.) komt *gevach* bnw. bijw. „herhaaldelijk” voor.

Vaal bnw., mnl. *vāle*, *vālu*. = ohd. *falo* (*falarér*; nhd. *fall*, *fahl*), os. *falū*, ags. *fealo* (eng. *fallow*), on. *fōlr* „vaal, geelachtig, grijsachtig”, germ. **fabro-*. = obg. *plavŭ* „witachtig”, lit. *palvus* „bleekgeel”. [De door meerdere parallelen gesteunde combinatie hiermee van lat. *palus* „moeras”, oi. *palvalá* „id., vijver” en die van gr. *πῆλός*, dor. *πῆλός* (**palso-*?) „modder, moeras” met lat. *pallidus* zijn toch hoogst onzeker.] Lat. *pallidus* „bleek” heeft eer 't formans *-no-* of *-so-* (met *-so-* of *-ko-* lit. *palszas* „gelig, vaal”, ksl. *pelesŭ* „grijs”) dan *-wo-*. Met nog andere formantia gr. *πολιός*, lit. *pilkas*, arm. *alevor*, oi. *palitá-* „grijs”, *pápidú-* „wittig, gelig, bleek”. Met *e*-vocalisme hagelandsch *veel*, Antw. *veël* „vaal”, westf. *fel* „gelig wil”, gr. *πῆλιός* „blauwzwart, loodkleurig”, lit. *pelē* „muis”; met schwundstufe ier.

liath, kymr. *llwyd* (**pleito-*) „grijs”. Zie nog *valk*.

Vaalt znw., mnl. *vaelt* (*vaelde*) m. De *t* is als bij *kruit*, zat te verklaren en de bet. gaat op „(door planken) afgesloten ruimte, (planken) heining” terug. = os. *fald* „koestal”, mnd. *vält* m. „omheinde ruimte, o.a. voor 't vee, mestvaalt”, ags. *fald* (oud *fulud*, *falad*) o. „stal”, ouder-de. *fald* „schaapskooi”. Wordt wel bij *vouwen* gebracht. De bet. maakt ook verwantschap met on. *fjöl* v. (**feló-*) „plank” aannemelijk. Hiermee verwant is ksl. *polica* „id.”; wellicht ook oi. *phálaka-* „id.” : dan is de oorspr. bet. dezer woorden „afgespleten stuk” : vgl. oi. *phálati* „hij splijt” (intr.); verdere verwanten bij *spouwen*.

Vaam znw. = *vadem*.

Vaan znw., mnl. *vāne* m.v. = ohd. *fano* m. „vaan, doek” (nhd. *fahne* v.), os. *fano* m. „doek”, ofri. ags. *fona* m. „vaan” (eng. *vane*), on. (*gunn-*) *fani* m. „id.”, got. *fana* m. „doek”. De oorspr. bet. is „stuk goed” en wsch. komt germ. **fanan-* met het formeel opvallende lat. *pannus* „lap” van de basis (*spen-* „vlechten”, waarvan ook lit. *pinù*, *pinti* „id.”, obg. *pina*, *peti* „spannen, ophangen”, *o-pona* „gordijn”; ook ier. *anart* „linnen kled”? Zie verder *spinnen*. Gr. *πῆνος*, *πηνιον* „op de spoel gewonden draad van den inslag” kan verwant zijn, maar ook anders verklaard worden. Uit het Germ. fr. *fanon* „lap” en *gonfalon*, it. *gonfalone* „vaandel” (ohd. *gund-fano* m. „id.”). — **Vaandel** znw. o., sedert de 16. eeuw; de vorm *vandel* sedert Kil. = mhd.

venel (naast *venelîn*, nhd. *fähnlein*) o., mnd. *vēn(d)el* (naast *ven(d)lîn*) o. „vaandeltje, vaandel”. — **Vaandrig** znw., sedert Kil. Onder invloed van nhd. *fāhn(d)rich* m. (een secundaire vorm naast mhd. *van(e)re*, *venre*, ohd. *faneri*, mnd. *vanere*, *venre*, *vēner* m.) „vaandrig” opgekomen.

Vaar bnw., bij Kil. in *verre-koe* „taura”. = westf. *fēr*, oostfri. *fār*, *fār*, fri. *fear*, eng. *farrow* „gust, vaar”. Grondvorm **ferwa-* (of **farwa-*?). Wordt wel bij vaars gebracht. Veeleer wijst de speciale bet. „’t vorig jaar gekalfd hebbend (en nog melk gevend)” op verwantschap met ohd. *fini*, os. *fērni*, got. *fairneis* „van ’t vorige jaar, oud”, lit. *pérnai* „in ’t vorige jaar”, mhd. *vērt*, on. *í-fjórð* „id.”, oier. *on hurid* „ab anno priore”, nier. *i n-uraidh* „in ’t vorige jaar”, gr. *πέγουσι*, arm. *heru*, oi. *parút* „id.”, de laatste vormgroep uit idg. **per-ut(i)*. Voor *per-* zie II ver- en I ver; *-ut(i)* bij lat. *vetus* „oud”, gr. *ἔτος* „jaar”, obg. *vetúchü* „oud”, lit. *vétuszas* „id., bejaard”, alb. *vjet*, oi. *vatsá-* „jaar”. Zie nog bij ram.

Vaardig bnw., mnl. *vaerdich*, *ve(e)r-dich* (*gh*) met ruime bet.-sfeer. = ohd. *farúg*, *ferúg* (nhd. *fertig*), mnd. *ver-dich* (> laat-on. *ferðugr*). Afl. van vaart met de oorspr. bet. „tot gaan bereid”. Voor de bet. vgl. bereid, gereed.

Vaars znw., mnl. *vaerse*, *ve(e)rse* v. = mhd. mnd. *verse* (nhd. *färse*) v. „vaars”. Met gramm. wissel (*rz* > *rr*) ohd. *far* (*rr*), *farro* (nhd. *farre*), mnd. mnl. *var(re)* (nml. *var*), ags. *fearr*, on. *farri* m. „(jonge) stier”. Met één *r* ofri. *fering* m. „var, stier”, Zaaansch (verouderd) *vering* „bul, springstier”, dial. nld. *varing* „var”. Verwant met kymr. *erthyl* „te vroeg geboren dierjong”, gr. *νόγης*, *νόγεις*, *νόγισ* „kalf”, čech. *s-pratek* „ontijdig geboren kalf”, arm. *ort* „kalf”, (ook oi. *prthuka-* „kalf, jong van een dier, kind”?). Al deze woorden komen van den wortel van lat. *pario* „ik breng voort”, lit. *perù* „ik broed”.

Vaart znw., mnl. *vaert* (*d*) v. (m.). De stamauslaut *-t* ontstond door invloed van het suffix *-t* (vgl. buurt). = onfr.

farth, ohd. *fart* (nhd. *fahrt*, eenmaal ohd. *hina-varth*), os. *fard*, ofri. *ferd*, ags. *fierd*, on. *ferð* v., germ. **farþi-*, **farði-*. Van den stam van II varen met de bet. „het gaan” en daaruit ontstane bett.

Vaarttuig znw. o., nog niet bij Kil. Hd. *fahrzeug* o. sedert de 17.eeuw.

Vaas znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *vase* = it. spa. port. *vaso* (< vulgairlat., reeds oudlat. *vásun* naast lat. *vás* „vat”). Ook elders ontleend.

Vaatsch bnw., Kil. *vaets(ch)* naast *vats*. = mnd. *vūtisch* „vaatsch”. Van vat. Vgl. **vaat-** als eerste compositielid.

Vacant bnw., nog niet bij Kil. Van fr. *vacant* (< lat. *vacans*). Van de afl. fr. *vacance(s)* nld. **vacantie** znw., reeds bij Kil. o.a. ook al = „feriae solennes”. — **Vacature** znw., nog niet bij Kil. Uit mlat. *vacatūra* „plaats die vacant zal worden”.

Vacht znw., mnl. *vacht* v. „vacht, wol”. = ags. *feht* „vacht”, ozw. *fet* m. (**fazti-*) „id., wol”. Evenals ags. *fihl* (*jihle*? m. o.?) „pannus” en mnl. *vas*, ohd. os. *fahs*, ofri. *fax*, ags. *feax* o. „hoofdhaar”, on. *fax* o. „manen” van de idg. basis *pék-* „kammen, wol plukken”, waarvan ook lat. *pecto* „ik kam”, *pecten* „kam”, gr. *πέκω*, *πέκτω* „ik kam, scheer”, *πέκος* „vlies, wol”; *πέκεις* (**pekten-*) „kam”, lit. *peszù*, *pèszti* „plukken, aan de haren trekken”, arm. *asr* „vacht, wol”, *yaun-k’* (**poksná-*) „wenkbrauwen”, av. *pašna-* „ooglid”, oi. *pákšman-* „oogwimpers, haar”. Zie nog vee.

Vadem, vaam znw., mnl. *vādem* m. = os. *fathmos* m. mv. „de uitgestrekte armen”, ofri. *feth(e)m* m. „vadem”, ags. *fæðm* m. „de omvattende armen, omarming, bescherming, schoot, el” (eng. *fathom*), on. *faðmr* m. „omarming, vadem”. Ohd. *fadam*, *fadum* (nhd. *faden*), mnl. *vādem* m. „draad” is ’t zelfde woord. Voor de bet. „vadem” uit „gestrekte armen” vgl. bij e.l. Van de idg. basis *petá-*, waarvan ook mhd. *vade*, got. *faþa* v. „omheining”, okymr. *etem* „instita”, gael. *aitheamlh* „vadem”, lat. *petimen* „borst”, *pateo* „ik sta open”, *patulus*, gr. *πέταλος* „uitgebreid”, *πειάννυμι*, *πιτυνημι* „ik breid uit”, lit.

pātulas „bed”, (av. *paθana-* „wijd, breed”?). Al deze woorden mogen met elkaar gecombineerd worden, als we voor *petā-* de bet. „een rekkende en omvattende (arm)beweging maken” aannemen. De bet. „draad” gaat op „het omvademende, omvattende” terug. Zie bij adem.

Vader znw., mnl. *vāder* m. = onfr. *faider*, ohd. *fatar* (ohd. *vater*), os. *fadar*, ofri. *feder*, ags. *fader* (eng. *father*), on. *faðir*, got. *faīar* (gew. *atta* „vader”) m. „vader”, ier. *athir*, lat. *pater*, gr. *πατήρ*, arm. *hair*, oi. *pitár-* „id.”, idg. **pater-*. Vgl. bij moeder. — **Vadermoorder** znw. Als de *fadermorder*, zw. *fadermördare* naar hd. *vatermörder* m., dat wel verklaard wordt uit een verzonnen verhaal van een met zoo'n boord thuis komenden zoon, die zijn vader bij het omarmen er mee doodgestoken zou hebben.

Vadsig bnw., sedert Kil. In gelijke bet. mnl. *vadde*, *vaddich* (het laatste ook bij Kil. en nog vla. Antw. brab.) en *faddel* (in *faddelheit* v. „traagheid, vadsigheid”); vgl. Antw. *vads* znw. „vadsige persoon”, Waasch *vadder* „door warm weer half gesmolten”. Wsch. evenals Kil. *vulde* „een soort dunne, slappe koek”, „zwam op boomen”, „traag wijf, traag, vuil meisje” jong en onomatop. Eventueel kan fr. *fade* „smakeloos, lat”, ofr. vooral ook „zwak, kwijnend” (< lat. *fatuus* „dwaas, flauw” ? < *vapidus* „bedorven” [van wijn e.dgl.]?) invloed gehad hebben. Vgl. v.o.d. Dgl. woordfamilies zijn die van flodderen, slodderen.

Vagebond znw., sedert Kil. < fr. *vagabond* (< lat. *vagābundus*).

Vagevuur znw. o., Kil. *vaeghen-vier*, mnl. *vāghe(n)vier*, -*vuur* o. Van *vagen*, evenals mhd. *vegeviur* (nhd. *fegefeuer*), mnl. *vāghe(n)vier*, -*vuur*, mnd. *vēge(n)vūr* o. „vagevuur” van *vegen*.

Vagen ww., vooral in weg-*vagen*, mnl. *vāghen* „vegen”, dialectisch (wvla. zeeuwsch) nog het gewone woord voor „vegen”. = on. *fiġa* „sieren, schoonmaken, bewerken, vereeren”, waarnaast *fāġja* „wrijven, glanzend maken, schoonmaken”. Ablautend met mnl. *vēghen* (nnl. *vegen*), os. *fiġon*, mnd. *vēgen*, mhd. *vēgen* (nhd. *fegen*) „vegen,

wrijven, schoonmaken”. Oorspr. bet. : „schoon, mooi, in orde maken”; verwant zijn Kil. *vaegher*, *vegher* „vlug, handig” (zie helleveeg), ohd. os. *fugar*, ags. *fæger* (eng. *fair*), on. *fagr* „mooi”, got. *fagr*s „gepast”, verder voegen en ohd. *fagén* „ter wille zijn”, os. *fagan*, ags. *fægen*, on. *faginn* „verheugd”, ohd. *faginón*, *feginón*, os. *faganon*, ags. *fægnian*, on. *fagna*, got. *faginon* „zich verheugen” en met gramm. wchsel ohd. *gi-fēhan*, ags. *ge-féon* „id.”, got. *fahēps* v. „vreugde”, *fulla-fahjan* „bevredigen”, *ga-fahrjan* „toebereiden”, *ga-fehaba* „gepast”. De onderlinge combinatie van al deze woorden — voor verwanten hoogerop zie voegen — wordt niet algemeen erkend: nemen wij echter aan, dat oergerm. *fēx-*, *fax-*, *fōx-* (*fēx-* enz.) reeds niet meer „bevestigen, vast zijn”, maar „goed, mooi, aangenaam, behoorlijk zijn” beteekende, dan is er weinig bezwaar tegen.

Vak znw. o., mnl. *vac* (gen. *vākes*; vgl. II vaak en voor de nnl. *kk* vgl. gemak) (o.?) m. „stuk, afdeling, dijkvak”. = ohd. *fah* o. „muur” (nhd. *fach*), os. *fak* o. „vak” (als bouwterm en in *juk-fak* o. „omheining van een „juk” land”, ofri. *fek* o. „vak” (bouwterm), ags. *fæc* o. „tussenruimte, tijdruimte”. Van de idg. basis *pāġ-* (ook *pēġ-*?) „hechten, voegen”, waarvan ook ier. *úil* „aangenaam” (**pāġ-li-*), lat. *pango* „ik maak vast”, *pāgus* „district, dorp”, *com-pāgēs* „voeg”, gr. *πιγγύει*, dor. *πάρυμυ* „ik maak vast”, *πάγη* „val, strik”, russ. *paz*, lit. *požas* „voeg”, arm. *hov* „compact, opeengedrongen”, (oi. *pajrá-* „krachtig, dik, glanzend”??). Naast *pāġ-* een synoniem *pāk-*: zie voegen.

Vaken ww. Zie I vaak.

I **Val** (het vallen), mnl. *val* (*ll*) m. = ohd. *fal* (nhd. *fall*), os. *fal*, ofri. *fal*, *fel*, ags. *fiell* m., on. *fall* o. „val”, germ. **falla-*, **falli-*. Van vallen, evenals germ. **fallō-*, mnl. *valle* (in gelijke bet. *val* m. v.; nnl. II **val** „strik, knip”), ohd. *falla* (nhd. *fallē*), os. *falla*, ags. *feall* v. „val, strik” en **falliōn-*, on. *fellu* v. „id.”, benevens III **val** znw. o. (lijn om een zeil enz. te hijschen), nog niet bij Kil., ook

in 't Ndd. en overgegaan in het Hd. en Eng.

Valies znw. o. (v., zoo ook in veel zuidndl. streken), nog niet bij Kil. Uit fr. *valise* (it. *valigia*; oorsprong onzeker). Hiervan ook mhd. *velis* o. (volks-etymologisch vervormd tot *velisen*, nhd. *felleisen* o.) „valies”.

Valk znw., mnl. *valke* m. = ohd. *falcho* (nhd. *falke*), mnd. *valke*, later-on. *falcki* m. „valk”. Een ook rom. woord: laat-lat. (sedert ± 300) *falco*, it. *falcone*, fr. *faucon* (eng. *falcon*) „id.”. Aangezien het Ags. voor „valk” *wealh-heafoc* m. „Walsche, d.i. kelt. of rom. havik” gebruikt en ook 't oudere On. slechts *vatr* m. en niet *falki* kent, wordt vaak lat.-rom. oorsprong aangenomen: *falco* wordt dan van lat. *fals* „sikkel” afgeleid en als „de kromklauwige” verklaard. De eigennaam *Falco* bij Langobarden, Westgoten en gall. Franken is geen afdoend bewijs tegen de ontl., ook niet ags. *Wester-falcna* in een koningsgenalogie en de germ. volksnaam *Falchovarii*; deze behoeven niet het woord **falkan-* te bevatten (bij *Falchovarii* missen wij ook de *n* van den zwakken stam): zij kunnen van **falka-* „vaal” (opperdu. *falch* „vaal”, nhd. *falke* m. „vaal paard, vale os of koe”) komen, een formantische variant van *vaal*. Diegenen, die *valk* voor een oorspr. germ. jachtterm houden (zeer wel mogelijk), verbinden het met dit **falka-* en gaan van een grondbet. „de glanzende” of „de glansoogige” uit; vgl. opr. *pele* „wouw”, dat van dezelfde idg. basis *peh-* kan komen. Ook is **falkan-* met oi. *phalgú-*, *phálguna-* „roodachtig, glanzend”, lett. *spulgūt* „glanzen, tonkelen” gecombineerd. De afl. van vallen is weinig aannemelijk. — **Valkenier** znw., nog niet bij Kil. Naar fr. *fauconnier* „valkenier”. Ook nhd. *falkenier* m. „id.”. Ouder is Kil. *valckenaer*, mnl. *valckenaer*, mhd. *valckenaere* (nhd. *falkner*), mnd. *valckenére*, laat-on. *falkeneri* m. Vgl. mlat. *falcónarius* „id.”.

Vallei znw., mnl. *valey* (*valeide*; vgl. bij I karwei) v. Evenals eng. *valley* van fr. *vallée* (een rom. afl. van lat. *vallis* „dal”).

Vallen ww., mnl. *vallen*. = onfr. *fallon*, ohd. *fallan* (nhd. *fallen*), os. *fallan*, ofri. *falla*, ags. *feallan* (eng. *to fall*), on. *falla* „vallen”. Met *ll* (oorspr. alleen praesentisch) uit *ln* en verwant met lit. *pūlu*, *pūlti* „vallen”, arm. *p'ul* „het invallen”, *p'lanim* „ik val in”. Gr. *σπάλλω* „ik breng ten val” kan $\varphi < idg.$ *ph* hebben en met vallen enz. verwant zijn; veeleer echter hoort 'i met idg. *qrh* bij oi. *skhálata* „hij struikelt”. Lat. *fallo* „ik bedrieg” is ten onrechte met vallen gecombineerd: lat. *f* kan noch op idg. *ph* noch op φ teruggaan.

Valsch bnw., mnl. *valsc* „vaisch, onjuist, onecht, onbetrouwbaar, boosaardig”. = mhd. *valsch*, minder vaak *vals* (oorspr. westmd.; nhd. *falsch*), mnd. *valsch*, *vals*, fri. *falsk* „id.”. Met vervorming van den auslaut naar woorden met het suffix *-ska-* (ndl. *-sch*) uit lat. *falsus* of ofri. *fals* (fr. *faux*) „onwaar, onecht, valsch”. Eng. *false* „id.” is een reeds laat-ags. (*fals* „id.”, gew. znw. o. „bedrog”) ontl. uit ofri. *fals*. Ohd. komt al (*gi-*) *falscón*, (*gi-*) *felscen* „voor onecht verklaren, verwerpen, weerleggen” (nhd. *fälschen* „vervalschen”) voor, = mnl. mnd. *valschen* (nml. *ver-valschen*), *velschen*, ofri. *falskia* „vervalschen”. Dit kan mede invloed gehad hebben op den auslaut van *valsch*; de *sk* van dit ww. wordt door de afl. uit lat. *falsicáre* = *falsificáre* begrijpelijk.

Vampier znw. Internationaal woord, vooral ook als naam van een soort vleermuis; afkomstig van serv. *vàmpír* „bloedzuigend nachtspoek”.

Van voorz., mnl. *van*. = onfr. *fan*, *van*, ohd. *fou(a)*, *fan(a)* (nhd. *von*), os. *fon*, *fan(a)*, ofri. *fon*, *fan* „van”. Bij a f. Formeel vgl. vooral opr. *pansdau* „toen, daarna”. Dezelfde ablautstrap ook in lat. **po-s(i)nó* > *póno* „ik leg”, alb. *pa*, *pa* „zonder, on-”, av. *pa-zdayeiti* „hij jaagt op de vlucht”. Ook kymr. *ona-dvint* „ex eis” en lit. *pa-*, *po-*, slav. *po-*, *pa-* worden hier nog wel bijgevoegd, ook wel de voorzz. lit. *põ*, slav. *po*.

Vandaag bijw. Evenmin als **vanacht** mnl.

Vandaan bijw. Zie daan.

Vang znw. In alle bett. bij vangen. Mnl. *vanc* (*gh*) m. = „vangst”, Kil. *vangh*, *vanck* = „het grijpen; val, strik; vleezig deel aan de dij van een rund”. Ohd. os. *fang* m. (o.) reeds in samenstt. als *ana-fang* „het aanvatten, aanvang”, ofri. *fang*, *feng* m., vooral in samenstt. = „het grijpen, wat iemand krijgt, portie”, ags. *feng* m. = „greep, buit”, verder veel in samenstt., on. *fengr* m. = „buit”, *fang* o. = „greep, vangst”.

Vangen ww., mnl. *vanghen*. Een naar het verl. deelw. en het praet. opgekomen vorm naast gewoner mnl. *vaen* = ohd. os. *fāhan* (nhd. *fangen*, nog niet mhd.; wel onfr. *fangen* en mnd. *vangen*), ofri. *fá*, *fán*, ags. *fón*, on. *fá*, got. *fāhan* „vangen, grijpen” (**fanxanan*). Voor de vormen vgl. hangen. Gew. als genasaleerde vorm van de basis *pāk-* (waarvan o.a. oi. *pāca-*, *pāc-* „strik, strop”; zie voegen) beschouwd. Plausibel is echter ook de combinatie met po. *pek*, russ. *puk* „bundel”, die op een idg. basis (*pewq-*) *poŋq-* of *paŋq-* wijzen. Zie spang. — **Vangst** znw., nog niet bij Kil. Een jong ndl.-nld. en door ontl. de zw. znw. Ouder is **fanza-*, **fanzi-* (zie vang). ’t Got. heeft *ga-fāhs* m. (of *ga-fāh* o.?), „vangst”.

Vanielle znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *vanille* (spa. *vainilla*, demin. van *vaina* „huls” < lat. *vāgīna*). Ook elders ontleend.

Var (jonge stier). Zie vaars. Voor var „mannelijk zwijn” zie varken.

I **Varen** znw., mnl. *vāren* (m.o.?). = ohd. *far(a)n* (nhd. *farn*) m.o., os. *farn*, ags. *fearn* m. (eng. *fern*) „varen”. De bijvorm ndl. dial. *varem*, ohd. *faram*, mhd. *farm* m.o. wordt voor jonger gehouden. Oorspr. bet. „veer > veervormig blad”: germ. **farna-* = oi. *parná-* „veer, blad”. Verder zijn ier. *raith* (**prati-*) „varen” en met reduplicatie russ. *páporot*, lit. *papártis* „id.” verwant, en ook misschien obg. *pero* „veder” (zie echter bij veder). Voor de bet. vgl. nog gr. *πέρις* „varen”: *πτερόν* „vleugel”.

II **Varen** ww., mnl. *vāren* „zich voortbewegen, gaan, reizen, varen, zich gedragen, zich bevinden, voeren”. =

onfr. ohd. *faran* (nhd. *fahren*), os. *faran*, ofri. *fara*, ags. *faran* (eng. *to fare*), on. *fara*, got. *faran* „zich voortbewegen” (ook in specialere en overdr. bett.). Hierbij vaart, II veer, I voeren, II ver- en mnl. *voort* (*d*) m. „doorwaadbare plaats” (nog dial. en in plaatsnamen als Amersfoort, familienamen als ten Voorde) = ohd. *furt* m. (nhd. *furt* v.), os. *-ford* (in plaatsnamen als *Heriford*), mnd. *vorde*, *vort* m. „id.”, ofri. *forda* m. „overgang over een water”, ags. *ford* m. (eng. *ford*) „waadbare plaats”, noorw. *ford* m. „weg door een moeras”; vgl. hiermee gall. *Ritu-magus*, *Augusto-ritum*, okymr. *rit* „doorwaadbare plek”, lat. *porta* „deur”, *portus* „haven”, av. *pašuv-* „doorwaadbare plek, brug”, *paratav-* „doorgang, overgang, ingang”, met ablaot on. *fjorðr* m. „inham”. Verder zijn o.a. verwant: gr. *πόρος* „gang, doorgang”, *περάω* „ik dring door”, ksl. *na-periti* „doorboren”, russ. *poróm* „pont”, alb. *pruva*, *prura* „ik bracht, voerde”, arm. *hord* „betreden” (bnw.), oi. *píparti* „hij brengt over, geleidt, redt”.

Varken znw. o., dial. *verken*, mnl. *varken*, *verken* naast ouder *varkijn*, *verkijn* o. = mnd. (*varken*) *verken* o. „varken, big”, Teuth. *verken* „varken”. In tegenstelling tot andere woorden met dial. *e* naast *a* vóór *r* + gutturaal (vgl. erg, merg) is hier een vorm met doorumlaut uit *a* ontstane *e* aan te nemen: **farxína-*, **farkína-*. Vgl. ohd. *farhiló(n)*, nhd. *ferkel* o. „big”, die tegelijk er op wijzen, dat de vormen met *k* niet van die met *x* te scheiden zijn. De genoemde vormen zijn afleidingen van germ. **farza-*, ndl. *var* „mannetjeszwijn”, nog niet bij Kil., ohd. *farah*, *farh* o. „varken, big”, ags. *fearh* m. „big” (eng. *farrow*) = ier. *orc*, lat. *porcus*, gr. *πόρκος* „varken”, lit. *pařszas* „gecastreerd varken”, ksl. **prasū*, waarvan *prase* „big”. Ofschoon de *k* van varken enz. opvallend is (aan **farxa-kína-* mag nauwelijks gedacht worden), is de directe combinatie van dezen *k*-vorm met ksl. *prazū* „mannelijk dier”, russ. *póroz* „bol, stier” (dial. ook voor andere

dieren) niet aannemelijk. Voor 't suffix germ. *-ina-* zie z w ij n.

Vast bnw., mnl. *vast*. = onfr. os. *fast*, ofri. *fest*, ags. *fæst* (eng. *fast*), on. *fastr* „vast”. Hiernaast de *-ia-*stam ohd. *festi* (nhd. *fest*; bijw. ohd. *fasto* „vast”, nhd. *fast* „bijna”), os. *festi* „id.” Germ. **fasta-* (**fastu-*?) = arm. *hast* „id.”. Wsch. ook hierbij oi. *pastyô-* „woonplaats”; lat. *postis* „deurpost” kan op andere wijze evengoed verklaard worden.

Vasten ww., mnl. *vasten*. = (onfr. *fastinga* v. „het vasten”), ohd. *fastên* (nhd. *fasten*), mnd. *vasten*, ofri. *festia*, ags. *fæstan* (**fæstian*? eng. *to fast*), on. *fasta*, got. *fastan* „vasten”; oorspr., zooals nog in 't Got. : „vasthouden, inacht nemen” (vgl. lat. *observare* „inacht nemen, vasten”) : van *vas*t. Misschien van uit het Got. verbreid (vgl. *kerk*)? Of reeds oergerm. met de bet. „vasten”? Hierbij de znw. ohd. *fasta* (nhd. *faste*), os. on. *fasta* v. „het vasten” en mnl. *vastene* v. (nml. *vas-ten*), os. *fastunnia* v., ags. *fæsten* o. „id.”, got. *fastubni* o. „id., het inacht nemen”. Uit het Germ. obg. *postü* „het vasten”, *postili se* „vasten”. — **Vastenavond** znw., Kil. *vastenavond*, *vastelavond* (*vastnacht* „Germ. Sax. Sicamb.”), mnl. *vasten-*, *vastel-*, *vastâvont* m. = mnd. *vastelâvent*, ofri. *fest(el)âvend* m., waarnaast mnd. *vastnacht*, mhd. *vas(t)el-naht* v. (*vas(e)naht*; nhd. *fastnacht*) „vastenavond, dag resp. dagen vóór de groote vasten”. Voor *-el-* vgl. bij schrikkeljaar.

I **Vat** znw. o., mnl. *vat* o. = onfr. *vat*, ohd. *faꝛ* (nhd. *fass*), os. *fat*, ags. *fæt* (eng. *fat*; *vat* uit 't Ndl.), on. *fat* o. „vat” (ook voor andere voorwerpen ter berging gebruikt). Verwant is lit. *pūdas* „pot”, misschien ook oi. *palla-* „grootte bak voor koren” (= klassiek-oi. **padra-*?). Zie verder vatten.

II **Vat** (het vatten, handvat). Reeds mnl. mnd. afl. van 't ww. **vatten**, mnl. *vatten* naast ouder, nog dial. *vāten* (naar *ghī*, *hī vat*, *vatte*, *ghevat* uit *vātet*, *vātede*, *ghevātet*). Dit = ohd. *faꝛꝛōn* „samenpakken, pakken, beladen, omvatten, opnemen, (be)kleeden, uitrusten” (nhd. *fassen*), mnd. *vāten* „id.,

aanvatten, begrijpen, vastmaken, vaststellen, (voorloopig) doen ophouden, de grondslagen leggen”, ofri. *fátia* „samenpakken” (*bi-fátia*), on. *fata* (*væg sinn*) „vinden”, ablautend met on. *fēta* (*leið*) „id.”, ags. *fētian* „halen, brengen” (eng. *to fetch*; ook ags. *fætian*). Hierbij I *vat*, *vet* er (ook anders opgevat), ohd. *feꝛꝛil* m. „draagband” (nhd. *fessel* v.), ags. *fetel* m. „id., gordel”, on. *fetill* m. „schouderriem” en met quantitatieven ablaut ohd. *gi-váꝛi* o. „proviandlading” (nhd. *gefäss*), ags. *fátels* m.o. „vat”, *fēted* „versierd”, on. *fēta* „met iets te doen hebben”, got. *fetjan* „uitrusten”. De bet. van on. *fata*, *fēta* (dit ook zonder object = „komen”), ags. *fētian* mag geen aanleiding zijn om de hier behandelde woordgroep met idg. *ped-*, germ. *fet-* „gaan” (zie *voet*) te combineeren; ook ksl. *po-pada*, *po-pasti* „vatten” mag ons daar niet toe overhalen; dan zijn nog eer alleen deze ags. on. vormen bij *fet-* „gaan” te brengen en van *fet-* „vatten” te scheiden. Voor *fet-* „vatten” zie bij *vat*; hierbij nog ier. *íadaim* „ik sluit”?? Ook lat. *oppidum* „ingesloten ruimte, stad”? Een andere, weinig aannemelijke hypothese combineert vatten met opr. *pijt* „dragen”, lit. zemaïtisch *pyde* „droeg”. — **Vatbaar** bnw., nog niet bij Kil.

Vazal znw. Internationaal woord. Uit fr. *vassal* (van mlat. *vassus* „dienaar, vazal”, dat voor kelt. gehouden wordt), dat mnl. reeds als *vassael* m. (ook bij Kil.) was ontleend.

Vechten ww., mnl. *vechten*. = onfr. ohd. *fēhtan* (nhd. *fechten*), os. *fēhtan*, ofri. *fūchta*, ags. *feohtan* (eng. *to fight*) „vechten”. De hier-en-daar, ook in 't Ndl. voorkomende bet. „zich inspannen” is jonger. Wsch. van de bij *vacht* besproken basis *pek-* „(wol) plukken”: vgl. voor de bet. ndl. *plukken* „plukharen, vechten”, lit. *pesztis* „plukharen”, *pesztukas* „vechtersbaas”, *pesztivės* „vechtpartij”. Minder wsch. heeft men „ablautentgleisung” en verwantschap met lat. *pugnus* „vuist”, *pugna* „strijd”, gr. *πῖξ* „met de vuist” aangenomen, die verder weer met lat. *pungo* „ik steek”, ier. **og*, dat. mv. *uigib* „zwaardpunt” gecombineerd zijn.

Os. *juhta* „acie” is als een frisisme = onfr. ohd. *fēhta* v., mnd. *vēchte* v. (o.) of eer = de dat. van ofri. *fūcht*, ags. *feoht* o. „gevecht” (eng. *fight*) op te vatten.

Vedel (veel) znw., mnl. *vēdel(e)* v. = ohd. *fidula* (nhd. *fiedel* > nnl. *fiedel*), mnd. *vēdel(e)*, *veddel(e)*, ags. *fiðele* (eng. *fiddle*), on. *fiðla* v. „viool”. Gew. leidt men dit germ. woord evenals fr. *virole*, it. *viola* (ndl. *viool*; ook elders ontleend) van mlat. *vitula* „viool” af. Opvallend is dan de germ. *β*. Die is begrijpelijker, als wij in *vedel* een germ. afl. van de basis idg. *pei-*, *poi-*, *pi-* zien, waarvan obg. *poja*, *pēti* „zingen” komt. — **Vedelen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. Ags. reeds *fiðelere* m. (eng. *fiddler*), on. *fiðlari* m. „vedelaar”, een ook mnl. (nml.) mhd. (nhd.) mnd. woord.

Veder, veer znw., mnl. *vēder(e)* v. „veer, vleugel”. = onfr. *fēthera* v. „penna”, ohd. *fēðara* v. „id., veer” (nhd. *feder*), os. *fēðara* v. „veer, vin”, ags. *fēðer* v. „vleugel, veer, pen” (eng. *feather*), on. *fjōðr* v. „vleugel, veer, vin, blad van een speer”. Veronderstelt met kymr. *aderyn*, mv. *adar* „vogel” (okymr. *eterin*, mv. *atar*), lat. *pro-ptervus* „voorwaarts strevend”, gr. *πτερόν* „vleugel” (= obg. *pero* „veer”?), av. *fra-ptərə-jāt-* „vogel”, oi. *pátara-* „vleugel” en (met *n*-formans) kymr. *adan* „vleugel”, ier. *én* (**petno-*) „vogel”, lat. *penna* „vleugel, veer” (**pet-s-ná-*; voor ouder **pet-ná-*?) een idg. *r-n*-afl. van de basis *pet-* „vliegen”, waarvan kymr. *hed*, *hedeg* „het vliegen”, lat. *prae-pes* „vooruitvliegend, snel”, gr. *πέτομαι* „ik vlieg”, oi. *pátati* „hij vliegt, daalt, valt”. Dit *pet-* is identisch met *pet-* „vallen, zich bewegen naar iets toe”; vgl. behalve oi. *pátati*: lat. *peto* „ik ga af op”, gr. *πιτω* „ik val”, alb. *perpjete* „steil”. Een opvallende germ. vorm is ohd. *fēthðhðh*, *fēttáh* (idg. *-t-n-*? nhd. *fttich*) m. „vlerk”, mnd. *vit(te)k* „id.”.

Vee znw. o., mnl. *vee* o. „vee, stuk vee”. = onfr. *fé* o. „vee, stuk vee”, jin o. „pecunia”, ohd. *fēhu*, *fihu* (nhd. *vieh*) o. „id.”, os. *fēhu*, *fihu*, *fé* o. „vee, bezit”, ofri. *jiá* o. (m.) „id., geld”, ags. *feoð* o. „id.” (eng. *fee* „honorarium”), on. *fé* o. „id.”, got. *faihu* o. „id.” = lat. *pecu* (*pecus*, gen. *-oris* en *-udis*) „vee” (waarbij *pecúlium* „vermogen”,

pecúnia „geld”), oi. *pácu-*, *paçú-* „vee”. Met opvallende gutturaal oudlit. *pekus*, opr. *pecku* „id.” (ontl.?). Ook hierbij ier. *Eoch-aid* (= oi. *paçu-páti-*?)? Voor de bet. vgl. bij genieten en schat. Bij idg. **peku-* is de bet. „vee”, wsch. speciaal „schapen, schaap, soldier(en)” de oudste: het woord zal wel bij de onder vacht besproken basis *pek-* behooren. Obg. *pšū* „hond” is bezwaarlijk verwant.

I **Veeg** (het veegen), nog niet bij Kil.

II **Veeg** bnw., een oorspr. vla. vorm met *é* = ndl. *ei* uit *ai* vóór umlautsfactor, mnl. *vēghe*, *veighe*. = ohd. *feigi* (nhd. *feig*), os. *fēgi*, ags. *fēge* (nog schotsch *fey*), on. *feigr* „veeg, sterven moetend”. Dit is de meest alg., blijkbaar oern.- en wgerm. bet. Oorsprong onzeker. Men is van de grondbet. „gemerkt, geteekend” uitgegaan en heeft dan ohd. os. *féh*, ags. *fáh*, *fág*, on. *fáinn* „bont”, got. *filu-faihs* „menigvuldig”, gr. *ποικίλος* „bont”, obg. *pšq*, *pšati* „schrijven”, lit. *pėsziù*, *pėszi* „id.”, oi. *pimçáti* „hij versiert, vormt”, *péças-* „gedaante, kleur” gecombineerd. Ook zou germ. **faiçia-* met de bet. „geveld zullende worden” met gr. *πειω* „ik scheer, kras”, *πικρός* „scherp, smartelijk”, oi. *pimçáti* „hij hakt uit, snijdt recht” gecombineerd kunnen worden. Beide bases zijn oorspr. identisch: ze zullen in 't Idg. een dgl. arbeid als tatoueren hebben aangeduid. Zie nog bij vink. Anderen combineeren germ. **faiçia-* met lit. *paikas* „dom”; beide woorden worden wel van de bij vet besproken basis afgeleid (zeer onzeker), ook wel van de bij veete besprokene. Het aannemelijkst is nog, dat **faiçia-* met de grondbet. „veroordeeld” direct hiervan komt.

Veel onbep. telw., mnl. *vèle*, reeds als bnw. gebruikt, maar ook nog in de oudere functie van znw. (met gen.), ook als bijw. = onfr. *vilu*, ohd. *filu*, *filu* (nhd. *viel*), os. *filu*, *filu*, ofri. *fēlo*, *fēle*, *fēl*, *ful(e)*, ags. *fēla* (*feala*, *feola*, *feolu*) znw. o. (in de continentale talen geleidelijk bnw. geworden) en bijw., on. *fjöl-* (in samenst.), got. *filu* (gen. *filaus*) znw. o. en bijw. „veel”, als bijw. „zeer”. = ier. *il* bnw. „veel”, idg. **pehu-*. Ablautend

met gr. *πολύς* bnw. „id.”, oi. *purú-* „veel, rijkelijk”, lit. *parpilu* (lees *perpilu*) „in overvloed”. Verwant met vol. — **Veelal** bijw., niet bij Kil., wel mnl. Formatie als meestal. — **Veeltijds** bijw., sedert Kil., die 't „Holl.” noemt. Teuth. reeds *veelmail*. — **Veelvraat** znw., nog niet bij Kil. Van veel en vraat. Een in het Du. ouder woord (*vielfrass* m.): hier komt het reeds in 1498 = „ursus gulo” voor, de echt noorsche naam van dit dier is *jerv*, *erff* (sedert de 14. eeuw).

Veem znw. (de, het), mnl. *veem* (*vème*) o. (Amsterdam). Niet te scheiden van Kil. *veeme* („vetus. Sicamb. Westphal. Sax.”), mhd. *veime*, md. ook *veme* v. „straf, veemgericht” (nhd. *feme*), mnd. *vème*, *veime* v. „id., verbond, landvrede”, ofri. de aîl. *for-féma* „veroordeelen tot verlies van burgerrechten”. De veemgerichten waren een westf. instelling. Of de oorspr. bet. „verbond” dan wel „straf” is geweest, is bezwaarlijk uit te maken. In het eerste geval zie vim (onwisch.), in het tweede kunnen we van **fai-m(i)ó(n)*- (bij vijf and) of van **faiχ-m(i)ó(n)*- of **faiγ-m(i)ó(n)*- (bij veete) uitgaan. Gr. *ποινή* (> lat. *poena*), av. *kačná-* „straf” kunnen wegens den labiovelaren anlaut bezwaarlijk verwant zijn. Zie vennoot.

Veen znw. o., mnl. *vēne*, *veen* o. v. = os. *fēni*, mnd. *vēn* (m. o. ? nhd. *fēhn* o.) „moeras, veen”, ofri. *fēne* m. „weiland”. Oorspr. nomin.-acc.-vorm = got. *fāni* o. „slijk”, on. *fēn* o. „moeras”. Hiernaast met wgerm. *un* uit *n(n)* der casus obliqui NBrab. *vēn* o. „een soort zandgrond”, Antw. *ven* o. „klein meer in een heide” (achterh. *venne* v. „id.”), NHoll. gron. oostfri. *ven*, ofri. *fēne* m. „weide” (owfri. *faen* ook o.), ags. *fēn(n)* m. o. „slijk, moeras” (eng. *fen*) en met overgang naar de v. flexie mnl. *venne* „veen, moeras” (nog dial.), ohd. *fēnni*, *fēnna* „moeras”, mnd. *venne* „id., veen”, ofri. *fēne* „weiland”. Verwant is ier. *an* „water”, gall. *anam* „paludem”. Opr. *pannean* „turfland” kan ook verwant zijn. Of komt het evenals it. *fango*, fr. *fange* „slijk” uit het Germ.? Vgl. vocht. De verklaring der hierboven behandelde germ. woorden + even-

tueel oi. *paška-* als „het vuurkleurige” en de combinatie met got. *foi* enz. (zie vonk) zijn geenszins plausibel gemaakt. — **Veenderij** znw. < *venerij*, van 't ww. *venen*; geen van beide nog mnl.

I **Veer**. Zie *veder*. — **Veeren** ww.: Kil. *vederen* met andere bet.: „plumare, plumas emittere”, mnl. *vederen* „van veeren voorzien (een pijn)”.

II **Veer** znw. o., mnl. *vēre*, *veer* o. = mhd. *vere*, *ver* v. o. (nhd. *fähre* v.) „pont, veer”, mnd. *vēre* v. o. „id.”, on. *ferja* v. „een soort vaartuig, veerschuit” (eng. *ferry*). Reeds ohd. os. is *ferjo* m. (nhd. *ferge*) = mnl. *vēre* m. „veerman”. Bij II varen evenals ohd. *ferian*, *ferren* „varen, overvaren”, os. *ferian* „id.”, ags. *ferian* „vervoeren, overzetten”, on. *ferja* „id.”, got. *farjan* „varen, zeilen”. Ohd. *farm* m. „een soort schuit of pont” (tormeel = os. *farm* m. „stroom”, ags. *fearn*, on. *farmr* m. „scheepslanding”) kan, daar 't volkomen met russ. *poróm* „veerschuit” overeenstemt, op een idg. **póromo-* of **poramo-* „veerschuit, veerpont” teruggaan. NB. de grondbet. der basis *per-* was niet „gaan”, maar „over of door iets heengaan”.

Veertien, veertig. Zie vier.

Veest znw., **veesten** ww., mnl. *veest*, *veesten*. Ablautend met Kil. *viest* „veest”, *viesten* „veesten” (nog dial.), mnl. *vieste* resp. *-en*, mhd. *vist*, *víst* (nhd. *fist*, dial. *feist*), mnd. *víst* m. „veest”, mhd. mnd. *vîsten* (nhd. *fîsten*) „veesten”, ags. *fisting* v. „het veesten”. Bij het sterke ww. on. *físa* „veesten” = mhd. *veysen* „id.” (in een 15.-eeuwsch glossaar). De verhouding tot lat. *pédo* (**pezdó*), gr. *βδέω* (**bzdejó* < **pzdejó*) „ik veest”, čech. *bzdíti*, lit. *bezdėti* „veesten” is onklaar. Misschien eer bij ksl. *piskati* „fluiten”, oi. *picchorá-* „fluit”, waarbij ook wel lat. *spíro* „ik blaas, adem” wordt gebracht.

Veete znw., mnl. *vēte* v. Met suffix-verandering (vgl. *begeerte*, *schaamte*) naast ouder *vēde* (zelden *ghe-vēde*) v. = ohd. *gi-féhida* v. „haat, vijandschap, strijd” (nhd. *fēhde*), mnd. *vēde*, *veide*, ofri. *feilhe* (owfri. ook *fayte*) v. „veete, vijandschap, strijd”, ags. *fáhð* v. „id.”. Bij mnl. *ghe-vee*, ohd. *gi-féh* „vijandig”, ofri. *fách* „reus”, ags. *fáh* „vogelvrij,

in den ban" (eng. *foe*). Hiervan ook ohd. *fēhen*, os. *a-fēhian* „veroordeelen". Verder hierbij got. *faih* o. „bedrog", *bi-faihon* „bedriegen" en buiten het Germ. ier. *oech* „vijand", lit. *piktas* „boos", *pjkti* „boos worden", *paikas* „dom", opr. *paikemmai* „(dat) wij bedriegen", oi. *pūana-* „boosaardig, verraderlijk". De bases *pū-*, *pik-* zijn verlengingen van *pī-* (zie vijand) evenals *pū-* of *pū-*, waarvan ohd. *fēikhan*, os. *fēkn*, ags. *fāven* o. „boosheid, bedrog", on. *feikn* o. „verderf", ags. *ficol* „listig, verraderlijk", lat. *pigel* (*mē*) „het verdriet (mij)", *piger* „lui". Zie nog II veeg.

Vee-teelt znw., nog niet bij Kil.

Vegen. Zie vagen.

Vehikel znw. o., nog niet bij Kil. < fr. *véhiclé* of lat. *vehiculum*. Ook du. eng.

I **Veil** znw. o., Kil. *vaele*, *veyle* „klimop", zuidndl. dial. *veel* o. met *ē*. Oorsprong en verhouding der vormen onderling onzeker.

II **Veil** bnw., mnl. *veil(e)*. = ohd. *feili* (nhd. *feil*, mnd. *vēl(e)*, *veil(e)*, ofri. *fēle* (of < wgerm. **fālia-*?) „veil, te koop", continentaalwgerm. **fālia-*. Niet te scheiden van ohd. *fāli*, westf. dial. *fālo*, on. *fab* „id.", die met (ier. *ad-ro-illi* „hij verdient"?), gr. *πωλέω* „ik vent, verkoop", obg. *plēni* „buit", lit. *pēlus* „verdienste", oi. *pānate* (-ti) „hij ruilt, verhandelt, wedt, speelt" verwant zijn. Aangezien vormen met *i*-vocalisme nergens anders voorkomen en het Du. een op 't vocalisme na volkomen met **fālia-* overeenstemmend **fālia-* kent, is wsch. **fālia-* een — hoe-dan-ook-ontstane — secundaire vorm, eer dan een oude ablautvorm met idg. *ōi*. — **Veilen** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. Hiernaast mhd. *veilsen*, *veilschen* (nhd. *feilschen*) „dingen, pingelen".

Veilig bnw., mnl. *veilich* (*gh*). = mnd. *velich*, *veilich*, ofri. *fēlig* „veilig". Hiernaast een stam **fālia-*: oudnld. *veile* „id." = ags. *fāle* „trouw, dierbaar, vriendelijk". Kan als idg. **pōi-ljo-* „behoed, beschermd" met gr. *ποιήν*, lit. *pēmī* „herder", gr. *πώ(ρ)υ* „kudde", oi. *pāyū-* „behoeder" verwant zijn. Naast *pōi-* staat (*pā-*) *pō-* (zie II voe-

ren). Vgl. nog met *l*-formans oi. *pālā-* „behoeder"; lat. *ō-pilio*, *ū-pilio* „schaapherder, geitenhoeder" kan ook anders bevredigend verklaard worden: eer met den naam van de herdersgodin *Palēs* verwant (dit kan ook met *pālā-*ablauten). Minder wsch. is verwantschap van germ. **fālia-* met got. *in-feinan* „zich erbarmen", lat. *pūs* „vroom, trouw".

Veinzen ww., mnl. *veusen*, *vinseu*, *vei(n)sen* „veinzen, uitdenken". Voor 't vocalisme vgl. peinzen. Evenals mnd. *veusen*, *vinseu* „veinzen" van een rom. vorm van lat. *ingere* „verzinnen" (fr. *feindre*, eng. *to feign* „veinzen") met *z* door assiblatie uit *g*. De mnl. voorkomende vormen met *f* kunnen op invloed van fr. *feindre* berusten.

Vel znw. o., mnl. *vel* (*ll*) o. = onfr. *vēl(l)*, ohd. *fēl* (nhd. *fell*), os. ofri. *fēl*, ags. (eng.) *fēll*, on. *fjall* (in samenst.), got. *fill* (in samenst. en afl.) o. „vel, huid". Met *ll* uit *ln* evenals lat. *pellis* „id.", terwijl ofri. *filmene* v. „huid", ags. *filmen* o. „huidje, voorhuid" (eng. *film*), mnl. *velm*, *vilm* „vlies" zich formantisch bij gr. *πέλημα* „zool van voet of schoen" aansluiten. Verder zijn o.a. verwant: noorw. *file* m. (**feljan-*) „zure room", gr. *ἐρυσσι-πelas* „huidontsteking", lit. *plėvė*, *plėnė* „dun, fijn huidje". Verdere combinaties zooals met ier. *lenn* „sagum", lat. *palla* „lange mantel", russ. *pelená* „windsel, luier" en met lat. *palea*, obg. *plėva*, opr. *pelvo*, lit. *pelai*, *pėlūs*, oi. *palāva-* „kaf" (oorspr. „hulsje"?) zijn mogelijk, maar onzeker. De eerste dezer twee woordgroepen kan evengoed van een basis *pel-* „winden, vouwen" (zie vouwen) als met vel enz. van *pel-* „bedekken" komen.

Veld znw. o., mnl. *velt* (*d*) o. = onfr. *fēlt* (*d*), ohd. *fēld* (nhd. *feld*) o., os. *fēld* o., ofri. ags. *fēld* m. (eng. *field*) „veld, vlakte", ozw. in *ur-fjelder* m. „afgescheiden stuk land". Met ablaut os. *folda*, ags. *folde* v. „aarde, bodem, land", on. *fold* v. „aarde, veld". [Ook on. *fjall* o. „gebergte" wordt wel als germ. **felpa-* of **felna-* hierbij gebracht; maar 't kan ook met hd. *fels(en)* m. „steenmassa, rots" gecombineerd worden.] Wsch. participiaal-

vormen van de idg. basis *pel-*, waarvan ook lat. *palam* „open, openlijk”, obg. *polje* „veld”. Zie verder, ook voor een verlengde basis, vlade; de germ. vormen, vooral de schwundstufige, kunnen ook van die verlengde basis komen. Voor de bet. vgl. nog oi. *prthivi-* „aarde”.

Velen ww. Komt 't eerst ± 1500 in een fri.-holl. tekst voor, maar is toch een oud woord blijkens ags. *féolan*, *be-féolan* „ondergaan, doorstaan”. Ook fri. en oostfri. Wsch. = germ. **felxanan* „verbergen” (zie bevelen), ofschoon de bet.-ontwikkeling vreemd is.

Velg znw., mnl. *velghe* v. = ohd. *fēlga* (nhd. *felge*), os. *fēlga*, ags. *felg*, *felge* v. (eng. *felly*; in 't Ags. [uitsluitend?] *é*: grondvorm **falziz-*? Vgl. eng. dial. *fally*, *vally*) „velg” (oorspr.: „gebogen hout, beugel”), misschien ook = ags. *felg*, *felgae*, -e v., met *sadul-*, -ol- samengesteld, geglosseerd met „pella” (opgevat als „deel van den zadelknop, waar 't zadel aan beide kanten naar beneden buigt”). Of met idg. *k* en met oi. *párçu-* „rib, sikkel” (oorspr. „kromming, iets kroms”) verwant óf met idg. *gh* bij obg. *plūžq*, -zati, *plēžq*, -zati „kruipen”. In beide gevallen is verwantschap hoogerop met ofri. *fidl* o. (idg. **pe-pl-ó-*? Ook bij wiel gebracht), ier. *imbel*, *immel* „rond om iets heengaande rand”, lat. *poples* „kniebuiging”, gr. *πάλη* „worstelstrijd”, *πάλις* „terug, weer” mogelijk. [Of al deze woorden bijeenhooren wordt betwijfeld.] Uit het Germ. worden nog ohd. *fēlawa* v. wilg” (: osset. *färw*, *farwe* „els”) en van de basis *felz-* ohd. *un-gi-fulgan* „inflexus”, ags. *fealh* „hij wendde zich” (mv. *fulgon*), ohd. *felga* v., ags. *fealh* (g), *felch*, *felg* v. „occa” (d.i. „zaadveld, braakland”, niet „wals” of „egge”) (eng. *fallow*), bei. *falg*, mnd. mnl. (gron.) *valge* v. „braakland, zaadveld” — waarbij ags. *fealgian* „braakland omploegen”, *felging*, *fylging* v. „occa”, eng. *to fallow*, dial. *to felly*, mhd. *valgen*, *velgen*, ndd. wfri. *falgen*, fri. *felgje* „omploegen” — vergeleken, om van onzekerder combinaties te zwijgen. Gael. *eilgheadh* „levelling a field for sowing, first ploughing”, dat men met velg van idg. *pelgh-* (*gh*?) (ver-

lengd uit *pel-*) heeft afgeleid, doet door de frappante bet.-overeenstemming het vermoeden van ontl. uit 't Eng. opkomen.

Vellen ww., mnl. *vellen.* = ohd. *fellen* (nhd. *fällen*), os. *fellian*, ofri. *fella*, ags. *fiellan* (eng. *to fell*), on. *fella* „doen vallen”. Causativum van vallen.

Vendel. Zie vaandel.

Vendu-(-huis o. e.a. samenstl.), Kil. *vendue* „verkoop”. < fr. *vendue* „id.” (bij *vendre*, lat. *vendere*; zie venten).

Venen, venerij. Zie veenderij.

Venijn znw. o., mnl. *venijn* (*fenijn*) o. Evenals mhd. *venin* o., mnd. *venin* o.m., ofri. *fenin* „gif” uit fr. *venin* of lat. *venenum* „id.” (in 't laatste geval vgl. voor de vocaal I pijjn).

Venizoen znw. o., mnl. *venisoen* o. Evenals eng. *venison* „wildbraad” uit fr. *venaison* „id.” (< lat. *venatio* „jacht”).

Venkel znw., mnl. *vēnekel*, *vinkele* (e.a. vormen) m. = ohd. *fēnahhal* (nhd. *fenchel*), mnd. *vē(n)nekel* (e.a. vormen) m. „venkel”. Met accentterugtrekking (vgl. venster) uit een rom. vorm van lat. *fēniculum* „id.”. Evenzoo de onafhankelijk van de continentale vormen uit de onmiddellijke „vorstufe” van ofri. *fenoil* (fr. *fenouil*) ontleende ags. vormen *finol* m. (eng. *fennel*), *finu(g)le* v. „id.”.

Vennoot znw., mnl. *veinoot*, -et, *vennet* m. „makker, vennoot”. Uit ouder **veemnoot*, **veimnoot*; dit uit *veem* + (ge)noot. Voor de vocaalverkorting vgl. II elf. Kil. noemt het woord „Holl. Zeland. Fland.”. Den verkorten vorm *vent* vermeldt hij ook = *veyn* „iuvenis, adolescens, puer”, terwijl hij *veyn*, *veynt* „boer, jonggezel, makker” speciaal „Fris.” noemt. Later mnl. al *ne(i)nt(e)*, *fe(i)nt* m. „gezel, kerel, man”. Mnd. komen *vém(e)nót(e)* m. „rechter in een veemgericht” en *vent* m. „gezel, makker, jonge man, jongen” voor. Voor de bet.-ontwikkeling vgl. II borst, gezel.

Venster znw. o., mnl. *venster(e)*, *vinster(e)*, *veenster(e)*, *veinster(e)* v.o. = ohd. *fenstar* (nhd. *fenster*), mnd. *venster(e)*, *vinster(e)* o. „venster”. Met geslachtsverandering, wsch. naar de oudere inheemsche benaming, uit lat.

fenestra „id.”. Voor 't teruggetrokken accent vgl. venkel, abt. Oudere germ. benamingen zijn ohd. *ouga-tora*, got. *auga-dauro* o., ags. *éag-duru* v., letterlijk „oog-poort, oog-deur”, ags. *éag-ðjrel* o. „oog-gat”, ofri. *andern*, *andren* o. (**andi-durūn*) „adem-deurtje”, on. *wind-auga* o. „wind-oog” (> eng. *window*). Voor andere ontleende bouwtermen vgl. I muur.

Vent znw. Zie vennoot.

Venten ww., mnl. *venten*. Van mnl. mnd. *vente* v. „verkoop” < fr. *vente* (< **vendita*, van lat. *vendere* „verkoopen”).

I **Ver**, verre bnw. bijw., mnl. *verre* bijw., ook reeds bnw. „ver”. = onfr. ohd. *fërro*, mnd. *vërre* „ver”. Hiernaast os. *fër*, ofri. *fír* (secundair; owfri. ook *feer*). ags. *feor(r)* (eng. *far*) „id.” en on. *fjarri*, got. *faírra* „id.”. Al deze vormen zijn oorspr. bijw., in eenige talen zijn ze geleidelijk ook bnw. geworden. In mnl. *van verren* „van verre” steekt een met onfr. *fërreno*, ohd. *fërrana* (nhd. *fern(e)*), os. *fërrana*, ofri. *fërne*, ags. *feorran*, on. *fjarran* „van verre, ver” overeenstemmende vorm. Niettegenstaande zeer vreemde vormen als mnl. nnl. dial. (o.a. Zaansch, Bom-melerwaardsch, achterh.) *veer*, Zeeuwsch *vār(d)ə* mogen wij van geen andere grondvormen dan met germ. *ferr-* uitgaan. De oorsprong van de *rr* is onzeker. Verwant zijn o.a. ier. *ire* „verder”, osk. *perom* „zonder”, gr. *πέqā* „ultra”, arm. *heri* „ver”, oi. *pāra-* „verdere, vroegere, latere”, verder de bij vaar, II ver-en II voor besproken woorden. Deze basis *per-* is wsch. identisch met die van II varen, II veer, die „over, door iets heengaan” beteekent.

II **Ver-** prefix, mnl. *ver-*. = onfr. *far-*, *fer-*, ohd. *far-*, *fír-*, *for-* (nhd. *ver-*), os. *far-*, *fer-*, *for-*, ofri. *for-*, *úr-*, ags. (eng.) on. *for-*. Hierin zijn eenige prefixen samengevallen: het Got. onderscheidt nog *faír-*, *faír-*, *fra-*. *Faír-* uit idg. **per(i)* = ier. (*er-* „voor”?), *er-* versterkend prefix, lat. *per* „door”, gr. *πεqí*, *πέqυ* „om”, obg. *prě-* „door, over”, lit. *per̃* „door”, oi. *pāri*, *pari* „om, tegen, van—af” (alle ook als versterkend prefix), (alb. *per-* prefix?); onverkort **peri-* in ohd. *firiwiz*, *firiwizzi*,

os. *firiwít*, ags. *fyrwet* o. „nieuwsgierigheid”; voor *faír-* zie II voor; *fra-* = ier. *ro-* verbaalprefix, lat. *prō-* „voor” (naast *prō*), gr. *πρό* „voor”, obg. *pro-* (russ. ook *pro* voorz.), lit. *pra-* (naast russ. *pra-*, lit. *prō*), oi. *prá-*. Vgl. nog vreten, wrevel. Al deze vormen sluiten zich met verscheidene andere bijww. en voorzz. der idg. talen aan bij de basis van II varen en I ver.

Verachten ww. Sedert 't Mnl. Mnd. en (laat en zeldzaam) Mhd.

Veranda znw., nog niet bij Kil. Een ook elders voorkomend woord, door de Engelschen uit Indië geïmporteerd (jonger-sanskrit *varaṇḍa-* „veranda, zuilengalerij”; dit is wellicht een ontl. : een spa.-port. *varanda* — e.a. vormen — komt in dgl. bet. zoo vroeg voor, dat ontl. uit Indië niet mogelijk is).

Verantwoorden ww. Reeds mnl. mhd. mnd. met uitgebreider bet.-steer dan nu. — **Verassureeren** ww. Nnl. contaminatie-vorm van assureeren en verzekeren. — **Verbasteren** ww., Kil. *ver-bastaerden* „adulterare, corrumpere rem sinceram”. Van bastaard. — **Verbazen** ww. Zie bazelen. — **Verbeiden** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. Zie beiden. — **Verbeuren** ww. Reeds mnl. mhd. mnd. ofri. = „verbeuren”. Samenst. van beuren. — **Verbieden** ww. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. got. (*faír-biudan*); on. *for-boða* en *fyrir-bjóða*. Zie bieden. — **Verbijsteren** ww. Zie bijster. — **Verbintenis** znw. Niet bij Kil., in den Teuth. of mnd. Wel al mnl. *verbintnisse*, mhd. *verbintnisse* v. o. De ndl. vorm < *verbind-nisse* : vgl. beeltenis. — **Verblinden** ww. Zie I blind. — **Verbluffen** ww. Reeds bij Kil. en mnd. (vandaar nhd.). — **Verbolgen** bnw. Zie belgen. — **Verbouwereerd** bnw. Verleden deelw. van Kil. *verbaurēren* („Fland.”) „attonitum reddere”. Uit ofr. *esbaubir* (fr. *ébaubir* „id.” (van lat. *balbus* „stamelend”); evenzoo mnl. *verbabeert* „ontsteld”. — **Verbreiden** ww. Met klankwettige *ei* uit *ai* vóór umlautsfactor : breed zonder umlaut. 't Ww. **braiðianan* was al oergerm.

Verbrijzelen ww. Nnl. samenst. van mnl. *bríselen*, ouder en dial. nnl. *brijzelen* „stuk, fijn maken, stuk gaan”, dat van fr. *briser* „breken” komt. Voor 't suffix

-elen vgl. schermutselen; bij *brîselen* kan *morselen* (eerst oudnld. overgeleverd; zie *vermorzelen*) invloed gehad hebben. Oudnld. ook *brîzen* in bet. = *brîzelen*. Oud- en zuidnld. *brîzel* „stukje”, wvla. *brîze* „vod” zijn uit 't Mnl. niet bekend en wsch. jonger dan mnl. *brîselen*.

Verdagen ww. Reeds mnl. mhd. mnd. met verschillende bett. Van dag. — **Verdedigen** ww., mnl. *verdādinghen*, *verde(ghe)dinghen*. = mhd. *verteidigen*, *vertūdingen* (nhd. *verteidigen*), mnd. *verdādingen*, *verde(ge)dī(n)gen* „voor 't gerecht dagen, verhandelen, verdedigen”. Mnl. mhd. mnd. ook het simplex. Van mnl. *dā(ghe)dinc* o. (*dā(ghe)dinghe*, *dēdinghe* v.) „gerichtstermijn, vergelijk, geschil, redeneering” (nld. *dading*), ohd. *tagading*, os. *dagething*, ofri. *deithing*, *dīthing* o. „gerichtstermijn”. Uit dag + ding. — **Verdek** znw. o. Reeds bij Kil. en mnd. Zie dek. — **Verdelgen** ww. Zie delgen. — **Verderf** znw. o., **verderven** ww. Zie bederven. — **Verdienste** znw., Kil. *verdiēste* naast *verdiente* („Holl.”), reeds mnl. *verdiēste*. Blijkbaar uit mnl. *verdiente* v. o. en *verdiēst* v. o. gecontamineerd. Deze beide vormen zijn ook mnd., de tweede ook mhd. Owfri. de gen. mv. *foertyenstena*. — **Verdij** bnv. tusschenw., **verdijen** ww. Nnl. bastaardvloeken voor vermaledij, -dijen. — **Verdikke(me)** (God v.). Bastaardvloek voor verdoeme me. Zie doemen. — **Verdonkeremanen** ww. Nog niet bij Kil. „Schertsende” vervorming van *verdonkeren*. Voor de bet. vgl. hiermee *verduisteren*. — **Verdouwen**. Zie *verduwen*. — **Verdrag** znw. o. Reeds mnl. mhd. mnd. Van mnl. *verdrāghen* (ook mhd. mnd. ofri.) „overeenkomen”.

Verdriet znw. o., mnl. *verdriet* o. m. „verdriet, smart, last, ongeluk”. = mhd. *verdriez* m., mnd. *vordrēt* o. „verdriet, wat v. veroorzaakt”. In gelijke bet. met ander prefix ohd. *ur-drioz* en met ablaut *ur-druzzi* o. (v.), mhd. *ur-*, *verdrütze* o., *ur-*, *ver-druz* (nhd. *verdruss*) m., mnd. *vor-drot*. Evenals on. *þrjótr* m. „weerspannige persoon”, *þrot* o. „gebrek” bij mnl. *ver-drieten* (nld. **verdrieten**), ohd. *bi-*, *ir-driozan* (mhd. *be-*, *er-*, *ver-driezen*, nhd. *verdrïessen*), os. *a-thriotan* „verdrieten, smarten”,

ags. (*á*)*ðréotan* „id.”, on. *þrjóta* „ontbreken”, got. *us-þriutan* „lastig vallen”. Met ablaut: mhd. *dróz* m. „verdriet, tegenzin, schrik, bezwaar”, mnd. *drót* „bedreiging”, *dróten* „dreigen”, ags. *ðréat* m. „gedrang, menigte, geweld, dreiging” (eng. *threat*), *ðréatian* „dringen, kwellen, dreigen” (eng. *to threaten*), *ðrietan* „afmatten, betugelen”, on. *þraut* v. „krachtproef, kommer”, *þreyta* „zich inspannen, afmatten”. Buiten 't Germ. zijn lat. *trūlo* „ik stoot, dring”, obg. *trudū* „moeite, inspanning”, alb. *breð* „ik castreer” (* „stamp de teelballen stuk”) verwant, wsch. ook ier. *trot* „strijd, twist” e.a. (zie bij *strot*). Voor verwanten hoogerop zie *dreigen*. — **Verdrietig** bnv. Reeds mnl. mnd.

Verdrinken ww. Zie *drenken*, *drenkeling*. — **Verduren** ww., reeds mnl. Zie *duren*. — **Verduwen** ww., reeds mnl. Opgekomen, doordat men in dit ww. een samenst. van *douwen* = *duwen* voelde, naast mnl. (nld.) *verdouwen*. Dit = ohd. *fir-douwen* (nhd. *verdauen*) naast *douwen*, os. **far-thóian* (verl. deelw. *fer-thewid*) „verduwen”. = *doeien*, maar met de trans. bet. „doen verteren”. — **Verdwijnen** ww., mnl. *verdwīnen* naast *dwīnen* „verdwijnen, slinken, afnemen, kwijnen” (ook met causatieve bet.). Of = ags. *dwīnan*, *for-dwīnan* „afnemen, verdwijnen, omkomen” (eng. *to dwindle*), on. *dwīna* „verdwijnen, afnemen” naast ablautend *dwēna* „id.”, öt — minder wsch. wegens de overeenstemming van *verdwijnen* met ags. *for-dwīnan* en wegens de zeer speciale bet. van ags. *ðwīnan* — = ags. *ðwīnan* „slinken (doordat water e.dgl. op een gezwel wordt gelegd)”, ozw. *þwīna* „versmachten, wegkwijnen” naast ablautend *þwēna* „id.”. Het causativum hierbij is ags. (*á*, *ge*-) *ðwēnan* „week maken, door water en dgl. doen slinken”. Ook kunnen in *verdwijnen* beide ww. zijn samengevallen. De eerstgenoemde woorden zijn met ags. *dwāscan* „blusschen” en verder met ier. *dīth* „nadeel, einde, dood”, arm. *dī* „lijk, aas”, hoogerop met dood gecombineerd, de laatstgenoemde met ier. *tinaid* „evanescit”, gr. *σιναιος*, -ον „speeksel, vet”, hoogerop met *doeien*.

Gr. *οιρουαι* „ik roof, breng schade toe” is ten onrechte gecombineerd. Voor de verhouding van idg. *dhwí- : dheu-, twé- : tew-* (*taw-*) vgl. lat. *tritus : tero*, idg. *bhwí-* (vgl. II zij n) : *bhú-*.

Vereenigen ww., mnl. *veréuighen*. = mhd. (nhd.) *vercinigen*, mnd. *voréuigen* naast ouder mnl. *veréuen* (nml. **ver-eenen**), mhd. (nhd.) *veréuen* (ohd. *cinôn*; *far-einen* „in de eenzaamheid gaan”), mnd. *voréuen* „vereenigen”. Vgl. bij eindigen. — **Vereenzelvigen** ww. Zie eenzelvig.

Verf znw., mnl. *var(u)we*, *vaerwe*, *verwe* v. „kleur, verf”. Met *e* vóór *r* + labiaal (vgl. *derven*); tot het algemeen worden van den *e*-vorm kan het werkwoord *verven*, mnl. *ver(u)wen* = ohd. *farawen* (nhd. *färben*), mnd. *verwen* „kleuren, verven” hebben bijgedragen (mnl. mnd. ook *varwen* naar 't znw. *varwe* of met dial. klankwettige *a*). **Verf** = ohd. *farawa* (nhd. *farbe*) v. „kleur”, met anderen uitgang: os. *farawi* „uiterlijk”, ags. *færba* v. „kleur”. Bij mnl. *være*, *naer* „kleurig, gekleurd” (in samenst.), ohd. *faro* „id.”, os. *missi-faro* „van verschillende kleur”. Men kan germ. **far-wa-* van de idg. basis *perē-* afleiden, waarvan *perē-p-* (ohd. *farben* „schoonmaken”, ier. *nicht* „vorm, gedaante”, gr. *πῆπω* „ik schitter, schijn, behoort”, arm. *erevim* „ik verschijn”, eres „gezicht < **prepsá-*; ook *erp'n* „kleur”?) en ook *perē-k-* (zie voorn) verlengingen kunnen zijn. Van de laatste basis is germ. **farwa-* wel als idg. **perk-wó-* direct afgeleid. De bet. „bont, gevlekt” van oi. *parusá-* geeft ons geen recht om *verf* met dit woord, ook = „knobbelig, oneffen”, en met oi. *párus-*, *párvan-* „knobbel, gewricht” te combineren.

Verflensen ww. Nog niet bij Kil., die wel *verslentsen* „verflensen” kent, dat bij de woordfamilie van *slenter* hoort. De *f* wsch. naar *flets*: vgl. de bet.-associaties tusschen de woordgroepen van *flets* en *flensje*; ook de woordgroep van *flenter* (vla. ook *flente* „flarde, flenter”) kan van invloed zijn geweest. — **Verfoeien** ww., sedert de 16. eeuw. Vgl. voor de formatie *Teuth. vertfyen* „lastren, expompare” van *ify*

„foei”. — **Verfomfaaien** ww., nog niet bij Kil. In bet. beïnvloed door **verf(r)ommelen**, formeel = nnd. nhd. *verfumsfeien* „verdoen, verkwisten, bederven”, dat van nnd. *fumsfei* „dans, viool” komt, een oorspr. onomatop. woord. — **Vergankelijk** bnw., reeds mnl. mhd. mnd., ook met umlauts-*e*. Zie gang. — **Vergeefs** bijw., Kil. *vergheefs*, *verghevens* „frustra”, mnl. *verghēves*, *verghce(f)s* „vergeefs, zonder grond”. = mnd. *vor-gēves*, *vor-gēvens* „id., gratis”. Mnl. mnd. ook al met *te* resp. *to*. 't Mhd. heeft *vergēbene(s)* „id.” (nhd. *vergebens*). Adverbium (oorspr. zonder -*s*) van het verl. deelw. van *vergeven*: ohd. al *fergēbeno* „gratis”. Voor de bet. vgl. gr. *δωσάω* „gratis” (oorspr. „als geschenk”), russ. *dárom* „id., vergeefs”. — **Vergeefs** bnw., nog niet bij Kil. — **Vergelden** ww. Reeds mnl. onfr. ohd. os. ofri. ags. got.

Vergen ww., mnl. *verghen* „vragen, iemand dwingen tot iets”. = ohd. *fērgōn*, os. *fērgon* „vragen, vorderen”. Ablautend met *vragen*. Vgl. vooral lit. *perszù* „ik doe voor iemand een aanzoek” (infin. *pīrszti*).

Vergenoegd bnw., bij Kil. slechts *vernoeght* en 't ww. *vernoeghen* „voldoen”. Deze zijn reeds mnl. Ook mnl. *vernoeghen* znw. o. „genoegen”. Ook mhd. *vernüegen*, mnd. *voruōgen* „tevredenstellen, voldoen, betalen”, nhd. *vergnügen* znw. o. „genoegen”. Zie verder *geneugte*.

Vergetheid znw., reeds mnl., ook in de bet. „vergeetachtigheid”. Van mnl. *verghētel* „vergeetachtig, vergetend” (nog dial. : Zaansch) = mnd. *vorgetel*, ags. *for-gietel*, ohd. met ander prefix *ā-gē-5al* „vergeetachtig”. Van 't ww. mnl. *verghēten* (nml. **vergeten**), onfr. *far-gētan*, ohd. *fir-* (*ir-*)*gē-5an* (nhd. *vergessen*), os. *far-gētan*, ofri. *ūr-iēta*, ags. *for-gietan* (eng. *to forget*) „vergeten”. Voor het simplex en een ander compositum zie *gissen*. Van de idg. basis *ghed-* (ook met nasaleering *ghend-*) „krijgen, grijpen”, waarvan ook kymr. *genni* „containeri, comprehendi, capi”, (misschien ook met idg. *dn* ier. *gataim* „ik neem weg, steel”, nier. *goidim*), lat. *hederu* „klimop”, *prehendo* „ik

grijp", gr. *χαράσσω* (fut. *χρῖσσω*) „ik bevat", ksl. *gadati* „vermoeden", russ. *gadát* „raden" (voor de bet. vgl. gissen en on. *gëta* v. „vermoeden"), lit. *pa-si-gendù* „ik verlang", lett. *g'ëdu* („*gendu*") „ik vermoed", alb. *g'en*, *g'ëni* „ik vind". — **Vergeven** ww. Zie gif. Hierbij **vergif(t)** znw. o., mnl. *verghift* o. = mhd. *vergift*, mnd. *vorgift* (-*cht*) v.o.m. „vergif, vergiftiging". In gelijke bet. mnl. *verghif(fe)nis(se)* v.o., mhd. *vergiftnisse* o., mnd. *vorgif(t)nisse*. Dit woord komt mnl. mnd. ook al = „vergiftenis" voor, evenzoo ags. *for-gif(e)nes* v. — **Verguizen** ww., door Kil. „vet. Holl." genoemd. Van Kil. *guyse* „hoon, neus-ophalen, opgetrokken neus". Oorsprong onzeker. Van fr. *guise* „wijze, (aangenomen) gedaante" (vanwaar ook eng. *guise* „id.")? Dit fr. woord uit 't Germ. (wijze). — **Vergulden** ww., reeds mnl. Ook ohd. *ubar-gulden*, mnd. *vor-gulden* „vergulden". Van goud. Voor den umlaut vgl. gulden.

Verhalen ww. De bett. „vertellen, (schade) weer goedmaken" zijn reeds mnl. mnd. Hierbij mnl. *verhael* o. (nnl. verhaal) o.a. „vergoeding", mnd. *vorhâl* o. „vertelling, vergoeding", owfri. *vorhael* „vergoeding". Voor de bet. „vertellen" vgl. mnl. *ver-treoken* „id.". — **Verhanselen** ww., nog niet bij Kil. In de bet. „verstellen, opknappen" van dial. (gron., ook oostfri.) *hand-sel*, *hansel* = fri. *hânsel* o. „hengsel, handvat" (van hand)? Oorspr. bet. dus „van een nieuw hengsel voorzien"? De bet. „verknoeien, verkwanselen" berust op invloed van ver-kwanselen. — **Verhapstukken** ww., vooral dial. Naast ouder **verhakstukken** „verhandelen, in orde brengen", dat Kil. reeds vermeldt in de oorspr. bet. „reficere caligarum talos". — **Verhemelte**. Zie hemel. — **Verheugen** ww., mnl. *verhōghen*, *verhōghen* „verheugen, zich verheugen". = mnd. *vorhōgen* „id.". Samenst. van heugen. Met andere bet. (onfr. *farhugnissi* „contemptio"), ohd. *firhuggen*, os. *farhuggian*, ags. *forhyrgan* „verachten". — **Verheveling** (verschijnsel in den dampkring), nog niet bij Kil. Van verheffen. Naar

gr. *μεινωος* letterlijk „in de hoogte geheven", dan : „zich in de lucht bevindend". — **Verholen** bnw. Deelw. van verhelten, een reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. samenst. Zie helen.

Verkassen ww., nog niet bij Kil. Een studentenwoord, oorspr. **verkasten* „van kast (= kamer) veranderen"? Of van kas? — **Verkeerd** bnw. Deelw. van ver-keeren. De bet. „onjuist, niet goed" is reeds mnl. mhd. mnd. — **Verklappen** ww., bij Kil. = „door babbelen zich zelf verraden of nadeel berokkenen", mnl. = „oververtellen, verklappen". Van klappen „babbelen". — **Verklaren** ww. Een reeds mnl. mhd. mnd. afl. van klaar „duidelijk". Nhd. slechts *er-klären* (reeds mhd.). — **Verkneukelen** (zich v.) ww., nog niet bij Kil. Wsch. oorspr. „zich (van genoegen) de kneukels wrijven". — **Verkneuteren** (zich v.) ww., nog niet bij Kil., heeft wsch. alleen aan de klank-overeenkomst met 't voorgaande woord zijn bet. te danken. — **Verknocht** bnw., nog niet bij Kil. Voor de formatie zie bij beknopt. — **Verkondigen** ww. Reeds mnl. naast *verconden* (nnl. **verkonden**). Evenzoo 't simplex e.a. samenst. Het ww. op -igen is ook mhd. mnd. ofri.; **kunbianan* (van **kunpa*; zie kond) is alg.-germ. — **Verkouden** bnw. Jongere vorin, wsch. ontstaan doordat men in de verbogen vormen *verkoude*, -en een sterk verleden deelw. voelde, naast Kil. *verkoudt*, mnl. *vercouet*, *vercoudet* (*d*). Deze vorm is nog bewaard in het znw. **verkoudheid** (reeds mnl.). Mnl. *vercou(de)t* is 't verl. deelw. van mnl. *vercouden* „afkoelen" = mnd. *vorkolden* „id." (intr. en trans); ohd. reeds (*ar*)*callten* „koud worden" (nhd. *erkalten*, mhd. ook *verkalten* „id.", waarnaast mhd. *erkelten*, nhd. *erkälten* „koud maken") = mnl. *couden*, os. *kaldon*, ags. *cealdian*, on. *kalda* „id." — **Verkrachten** ww., mnl. *vercrachten* „overweldigen, verkrachten". = mhd. *verkräften* „verzwakken", mnd. *vorkrachten* (*vorkreftigen*, *vorkrechtigen*) „id., overweldigen, verkrachten", ofri. *úr-*, *for-krefta* „verkrachten". Van kracht. — **Verkroppen** ww. Bij Kil. nog slechts in de letterlijke bet. „den krop te vol

proppen". — **Verkwikken** ww., al mnl. mnd. Zie kweeken. — **Verkwisten** ww. Zie kwistig.

Verlacken ww., Kil. *verlacken* „illecebris fallere : pellicere", laat-mnl. *verlacken* „bedriegen, verleiden". Men gaat wel van I lak, maar gew. (met meer recht) van oudnml. *lac* o. „strik" (< fr. *lacs*, lat. *laqueus*; vgl. *lats*) uit. — **Verlangen** ww. Een reeds mnl. mhd. mnd. samenst., oorspr. onpers., in bet. overeenstemmend met het simplex mnl. *langhen* (onpers., zelden persoonlijk), ohd. *langén*, os. *langon*, ags. *longian* (alle onpers.; eng. *to long* pers.), on. *langa* (onpers.) „verlangen". De oorspr. bet. van mnl. *mî langhet* enz. was „het valt mij lang" en *langhen* is gevormd van *lang*. Zie nog bij belang en vgl. vervelen. — **Verleden** bnw. Deelw. van mnl. *verliden* „voorbijgaan", een ook onfr. mhd. os. samenst. van germ. **lîpanan* „gaan, voorbijgaan"; zie lijd en. — **Verlegen** bnw., bij Kil. = „incommodus, importunus : et Impeditus : et Fessus : et Vetus : obsoletus", mnl. = „door liggen bedorven, afgeleefd, uitgeput". Deelw. van mnl. *ver-ligghen* „te lang liggen, krachteloos, ondeugdelijk, ongeschikt worden". Evenzoo mhd. *verlêgen* (nhd. *verlegen*), mnd. *vorlêgen* „waardeloos, zwak, traag". De bet. „schuchter" is uit „traag, zich traag en lastig bewegend" te verklaren. — **Verleiden** ww., mnl. *verleiden* (*verlêiden*). = ohd. *fr-leiten* (nhd. *verleiten*), os. *farlédian*, ags. *forlédan* „op een dwaalspoor brengen, verleiden". Samenst. van leiden. Vgl. voor de bet. hd. *verführen* „verleiden"; lat. *sé-dúcere* „id." was oorspr. = „apart leiden". — **Verleien** (heleenen), nog niet bij Kil. < mnl. *verlien* (zie leen). Met spelling *ei* voor *ij*. — **Verleppen** ww., nog niet bij Kil. Bij lap in de bet. „slap neerhangende flard". — **Verliefd** bnw., Kil. *verlieft*. Deelw. van Kil. mnl. *verlieven* op (*aen*) „verliefd raken op" = mnd. *vorlêven in*, nhd. *sich verlieben in* „id.".

Verlies znw. o., mnl. *verlies* o.m. „verlies, schade, verderf, ongeluk". = mnd. *vorlê* o. „id." (nhd., oorspr. add., *verlies* o., oorspr. „plaats waarin

men zich verliest", dan „hok, kerker"). Van 't ww. mnl. *verliesen* (nml. **verliezen**), ohd. *farliosan* (nhd. *verlieren* met *r* in 't heele paradigma naar het verl. deelw. en het mv. van het praeteritum), os. *farliosan*, ofri. *for-úrliása*, ags. *forléosan* (eng. verl. deelw. *forlorn*), got. *fraliusan* „verliezen". Het simplex komt niet voor. Met ablaot ohd. *forlust* v. (nhd. *verlust* m.), mnd. *vorlust*, ofri. *úrlest*, got. *fralusts* v. „verlies, ondergang", ohd. os. *farlor*, ags. *forlor* m. „id.", on. *losna* „los worden", got. *fralusnan* „verloren gaan". Zie verder III leu, loo, II loos. Germ. *leus-* is een verlenging van de idg. basis *leu-*, *lū-* „losmaken", waarvan ook lat. *luo* „ik boet, betaal", *so-luo* „ik maak los", gr. *λύω* „id.", oi. *lunāti*, *lunóti* „hij snijdt, snijdt af". Een deelw.-formatie **lūno-* behalve in oi. *luná-* „(af-)gesneden" in got. *lun* (o.; of *luns* m.?) „losgeld" (waarbij ags. *á-lymnan*, *á-lymian* „losmaken", got. *us-luneins* v. „verlossing"), wsch. ook in ier. *lún* „gesneden schap". Uit het Germ. brengt men nog on. *lúinn* „gebroken, vermoeid", *lýja* „kloppen, vermoeien" en *lé* m. „zeis" (**lewan-*; hoe is mnd. *lé* (*léhe*) v. „id." te verklaren?) hierbij (evenzoo gr. *λαῖον*, oi. *laví-* „sikkel"). Hoogerop kan deze basis *lū-* met de bij sluimeren besprokene identisch zijn : oorspr. bet. „los, slap zijn of maken". Zie nog bij looien.

Verlof znw. o., laat-mnl. *verlof* o. = mnd. *vorlōf* o. „verlof, afscheid". Zie verder bij oorlof. — **Verloven** ww. In de nml. bet. reeds laat-mhd. mnd. Oorspr. = „beloven, een gelofte doen". Mnl. met vrij groote bet.-sfeer. Zie beloven. — **Verluchten** (met schilderwerk versieren). Een reeds mnl. vertaling van lat. *illumināre*. Zie II licht. Mnl. mhd. mnd. ook met de bet. „verlichten".

Vermaard bnw. Zie bij mare. — **Vermaken** ww. In de bet. „verheugen" reeds mnl. *vermāken*, mnd. *vormāken*. Deze bet. ontstond uit „opfrissen, doen herstellen". Vgl. lat. *re-creāre*, *re-ficere* „id.". — **Vermaledijd** bnw. Deelw. van *vermaledijen*, mnl. (*ver-*) *maledien* = mhd. (*ver*)*maledī(g)en* (nhd.

vermaledeien), mnd. (*vor*)*maledī(g)en*, ofri. *úrmaledīa* „vervloeken”. < lat. *maledicere* (> fr. *maudire*) „id.”. Ver naar de synoniemen mnl. *verwáten* en ver-vloeken, ver-doemen (vgl. ver-assureeren). Oppos.: *benedijen* < lat. *benedicere*. — **Vermeien** refl. ww., Kil. *vermeyen* (blijkbaar niet refl.) „zich koesteren, zich vermeien in de Mei-maand, in de lente”, mnl. *hem vermeyen* „id., zich in de open lucht vermaken, zich vermaken”. Samenst. van mnl. (*hem*) *meyen* „id.”. Evenzoo mhd. mnd. *meien*. Van Mei; oorspr. bet.: „in Mei de komst van den zomer vier”. Ook in de samenst. *spelemeien*, nog niet bij Kil. De vorm *vermeiden* is als belijden te verklaren. — **Vermetel** bnw., mnl. *vermētel*. = mnd. *vormētel* „vermetel, overmoedig, aanmatigend”. Formatie als mnl. *verghētel* (zie *vergetelheid*). In gelijke bet. het deelw. mnl. *vermēten*, ohd. *firmēzjan* (nhd. *vermessen*), mnd. *vormēten*. Van het refl. ww. mnl. *vermēten* (nml. **vermeten**), ohd. *firmēzjan* (nhd. *vermessen*), mnd. *vor-mēten*, ofri. *úrmeta* „zich vermeten, zich aanmatigen”, een samenst. van *meten* met de oorspr. bet. „zijn kracht te hoog meten, zich overschatten”.

Vermicelli znw. Nnl. uit it. *vermicelli* (mv. van *vermicello*, demin. bij lat. *vermis* „worm”). Ook elders ontleend.

Vermiljoen znw. o., reeds mnl. *vermelioen* o., ook als bnw. Het znw. ook in den Teuth. < fr. *vermillon* „vermiljoen” (van *vermeil* „hoogrood” < lat. *vermiculus*, demin. van *vermis* „(scharlaken)worm, hiervan afkomstige verfstof”).

Verminken ww., reeds mnl.; ook mnl. *vermenken*. Zie *mank*. — **Vermits** voegw., door Kil. als voorz. „Holl. Fris.” = *over-mids* genoemd. Als voegw. vermeldt hij *vermiddelst* (= nhd. *vermittels(t)* „door middel van”). 't Mnl. kent *vermits* „door middel van, ten gevolge van, uit hoofde van” en „aangezien”, 't Mnd. kent *vormiddes(t)*, *vormiddels(t)* „door middel van”, met *dat* verbonden „aangezien”, 't Owfri. *úrmits* „door middel van”, dat ook = *overmits* kan zijn. Zie aldaar en bij *mits*. — **Vermoeden** ww., mnl. *vermoeden* (ook refl.). = nhd.

vermuten „vermoeden”, bij Luther refl., mnd. *vormōden* (ook refl.) „vermoeden, argwaan hebben, begeeren, aanspraak maken”, ofri. *formōdia* „vermoeden”. Samenst. van mnl. *moeden* „vermoeden, meenen, verwachten” = ohd. *muotōn* „verlangen”, mnd. *mōden* „id., vermoeden”, ook „trotsch zijn” evenals *mōdigen*, ags. *mōdigan*. Van *moed*. Os. met afwijkenden vorm en bet. *far-mōdian* „minachten”. — **Vermogen** znw. o. Als znw. o. = „het in staat zijn, kracht, macht” komen al mnl. *vermōghen* (*ō*), mhd. *vermügen* (nhd. *vermögen*), mnd. *vormōgen* voor: oorspr. de infin. van 't ww. *vermōgen*, een samenst. van *mogen*. — **Vermolmen** ww. Door Kil. als synoniem van *verolmen* vermeld, het laatste al mnl. (ook *ver-molsem(t)*, *-sent*). Zie bij *molm*. — **Vermommen**. Zie *II mom*.

Vermorzelen ww., nml. Samenst. van oudnml. *morzelen* „vermorzelen”. Dit is óf een frequentativum van **morzeu* = mhd. *-mürsen* óf een afl. van mnl. oud-en dial. nml. *morzel*, Kil. *morscle* „stuk, brok”, dat als een ontl. — met accentverplaatsing — uit lat. **morsellus* (> ofr. *morsel* > mnl., nog vla. *morseel*, mhd. *mursel*, *morsel*, mnd. *morsel* o., fr. *morceau* „stuk”) beschouwd zou kunnen worden, maar toch eer echt germ. is en verwant met oudnml. *mors(ch)* „slap, rottig, vuil”, nnd. nhd. *mors(ch)* „id.”, mhd. (*zer*)*mürsen* (nld. *zermorschen*) „kapot drukken”, zwits. *morsen*, *mürsen* „fijnstampen”. Deze woorden kunnen van een germ. basis *mur-s-* komen, die dan met *murw* verwant is. Vgl. *morsdood*. — **Vermurwen** ww. Reeds mnl. mnd. met de bet. „murw, week, zacht maken”, mnl. ook al „vermurwen”.

Vernemen ww. Een alg.-wgerm. en got. ww. (got. *fra-niman*). De bett. „vernemen, bespeuren, waarnemen, hooren” e.dgl. zijn alleen continentaal-wgerm. (mnl. onfr. ohd. os. ofri.). Vgl. lat. *per-cipere* met dgl. bet. Zie *vernuft*. — **Verneuken** ww., nog niet bij Kil. Samenst. van *neuken*. Voor de bet. vgl. bij *bruien*. — **Vernielen** ww., mnl. *vernielen* „vernietigen, verwoesten, dooden, breken”. Met de oorspr. bet. „neergooiden” van mnl. (zeldzaam) *niel*

„voorover” = ags. *nihol* (Ep.), *nioł* „id., steil, diep”, waarnaast met gramm. wchsel *nirel*, *-ol*, *neowel*, *-ol* „id.”. Het Mnd. kent *nigel* en *nugel*, *nule* „voorover” (nnd. *nüel*) — de vormen met *u* blijkbaar uit germ. **nix(r)ul(i)a-* of **nixwa^llia-* > **nix(a^l)lia-* — en ’t ww. *vor-nielen*, *-nielen*, *-nillen* „vernien, verkleinen”. Aan al deze vormen ligt idg. **niq^o-* (> germ. **nixwa-*, **ni(z)wa-*) ten grondslag, verwant met neder en op de quantiteit van de *i* na identisch met obg. *nič* „voorover”, oi. *níca-* „laag”; onzeker is de verdere combinatie met arm. *nk^ootim* „ik kwijn, verzwak”. —

Vernietigen ww., Kil. *vernietighen* naast reeds mnl. *vernieten*. (ook = „als niets achten, hoonen”). Evenzoo mhd. *vernichtigen*, mnd. *vornichtigen* naast *vernichten* (nhd. *vernichten*) resp. *vornichten* „tot niets maken, als niets beschouwen”.

Vernis znw. o., later-mnl. *vernīs*. Evenals mhd. *virnis*, *vernīs* (nhd. *firnis*) m., mnd. *fernīs* (o. ? > de. *fernis*, zw. *fernissa*), eng. *varnish* „vernīs” uit fr. *vernīs* „id.” (oorsprong onzeker, wel uit lat. **vitritium* van *vitritus* „glazen” afgeleid, met meer recht van den stadnaam *Βερνίζη*; vgl. mlat. *bernis* „vernīs”).

Vernuft znw. o., reeds mnl. Evenals Teuth. *vernunft* „verstand” uit mhd. *vernunft*, *vernunft* (naast *vernu(n)st*; ohd. *fernumest*, *fernumst* e.a. vormen, nhd. *vernunft*) v. „het vernemen, waarnemen, begrijpen, verstand”, minder wsch. uit mnd. *vornu(n)ft* v. „vernunft, verstand”, dat zelf ook wel uit ’t Hd. zal komen. = onfr. *varnunst* v. „intellectus”. Bij ohd. onfr. *far-nēman* (vernemen). Voor de verschillende vormen vgl. bij komst. — **Vernuftig** bnw. Reeds mnl. Teuth. ohd. mnd.

Veronderstellen ww., nog niet bij Kil. Deze vermeldt wel *onderstellen* „onder iets plaatsen”. (Ver)onderstellen „aannemen, vermoeden” naar lat. *supponere* „id.”, ver-misschien naar vermoeden. — **Verontheligen** (nog niet bij Kil.), **verontreinigen** (Kil. *verourey-nighen*), **verontrusten** (nog niet bij Kil.), **verontschuldigen** (reeds bij Kil. en eenmaal mnl. met *ver-out-*) ww. zijn ontstaan door contaminatie van reeds mnl.

ontheilighen enz. (vgl. *ont-scōnen*, naast *onscōnen*, e.dgl.) en ww. met *ver-on-*, waaraan de woorden onheilig, onrein, onrust, onschuld (ig) ten grondslag liggen. Vgl. mhd. mnd. *verunrein(ig)en* „verontreinigen”, mnl. *veronedelen* enz. — Evenzoo is ’t bnw. **verontwaardigd** het verl. deelw. van Kil. *veronweerdighen*, mnl. *veronwerd(igh)en* (eenmaal *verontwerden*) = mhd. *verunwērdēn*, mnd. *vorunwērd(ig)en* „minachten, boos zijn”, van mnl. *ouwert* (*d*), mhd. mnd. *unwērt* „geminacht”, letterlijk „niet waard”. Wsch. heeft lat. *indignāri* „boos zijn” op de bet. invloed gehad. — **Verorberen** ww., mnl. = „bebouwen, gebruiken”. Zie bij oorbaar. — **Veroveren** ww. In de bet. „veroveren” resp. „overwinnen” nog niet mnl.; wel ohd. *giobarōn* (laat-mhd. nhd. *erobern*), mnd. *vorōveren*. Van over. Vgl. lat. *superāre* „overwinnen” van *super* „over”.

Verpatsen ww. Zie patser. — **Verpieterd** (te veel gekookt of gebraden), nog niet bij Kil. Bij Pieter, pieterig: vgl. vla. *pieter* „een stuk bedorven waar”. — **Verpletteren** ww., sedert Kil. Naast ouder, reeds mnl. *verpletten* = mnd. *vorpletten* „verpletteren”. Samenst. van pletten. — **Verplichten** ww. Sedert ’t Mnl. Mhd. Mnd. Van plicht.

Verraden ww., mnl. *verradēn*. Met de bet. „verraden, verraad plegen tegen” reeds ohd. *firratān* (nhd. *verraten*), mnd. *vorrāden*, ofri. *úrrēda*, ags. *forrādan*, laat-on. *forrāða*. Wsch. moeten we van germ. **rēðanan* (raden) niet met de bet. „raden”, maar „overleggen, beramen” uitgaan. — **Verrassen** ww., mnl. *verraschen* „overvallen, verschalken”. = mnd. *vorraschen* „verrassen, overrompelen”. Vgl. ook nhd. *über-raschen* „id.”. Van *rasch*. Oorspr. = „iemand te gauw af zijn”. Vgl. ndl. (nog slechts archaïstisch) *vergaauwen* „id., bedriegen”.

Verre. Zie I ver. — **Verrekijker** znw., mnl. Vert. van ’t oorspr. gr. *telescoop*.

Verrel znw. o., nog niet bij Kil., mnl. wel al *verdel* o. In oorsprong identisch met vel. *vīral*, achterh. *vīerdal*, westf. *vēr(d)al* „verrel”. Uit Kil. mnl. *vierdeel* o. = ohd. *fiorteil*, mhd. *vierteil*, (ook nhd.) *viertel*, mnd. *vērdēl*, owfri. *fiárdēl*

o. „id.”, een samenst. van vier en II deel. De *ě* kan uit *é* verklaard worden, die dan als in veertig is op te vatten, ook kan *ě* op *ž*, de verkorting van *ie* (gesproken *í*), teruggaan.

Verreweg bijw., nog niet bij Kil. Uit *verre* = I *ver* met de bet. „verreweg”, die bij mnl. *verre*, nnl. *ver*, mhd. *vēr(re)*, mnd. *vě(r)re* voorkomt (evenals bij synoniemen van *ver* in allerlei talen: lat. *longé* enz.), en II *weg*.

Verrichten ww., met verschill. bett. sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Oorspr. bet. „recht maken”, dan o.a. „terecht doen komen, verrichten”; ook van gerechtelijke beslissingen gebruikt. Vgl. *rechten*, *richten*. — **Verrukken** ww. Een reeds mnl. ohd. mnd. samenst. van *rukken*. Kil. vermeldt nog slechts de bett. „wegrukken, verrekken”, maar *verrückinghe der sinnen* kent hij = „verrukking, extase”. Vgl. voor de bet. mlat. *raptus* „id.”, verder o.a. meeslepen in overdr. bet., vooral ook mhd. *entzücken* „wegrukken”, nhd. (sedert Luther) „verrukken”.

Vers znw. o., mnl. *vers*, *veers*, *vaers* o. = ohd. *vērs*, *fērs* o.m. (nhd. *vers* m.), mnd. *vērs* o., ofri. ags. *fērs* o., on. *vērs* o. „vers”. Uit lat. *versus* „id.”, maar telkens weer beïnvloed door het lat. woord resp. fr. *vers*. Van dit laatste eng. *verse*.

Versagen ww., mnl. *versāghen* „bang maken, bang zijn of worden” (ook refl.). Evenals mnd. *vorsāgen*, *vortzāgen* „bang worden, versagen” uit mhd. *ver-zagen* „id.” (nhd. (*ver*)*zagen*; reeds ohd. *er-zagén*), waaraan wsch. een got. **at-agan* zou beantwoorden. Voor den anlaut vgl. toonen, voor de germ. basis *a₃*- vgl. ijzen. Het mnl. trans. en refl. gebruik wellicht naar (*hem*) *vervāren* (zie *vervaard*).

Versch bnw., dial. ook met *a* en *o*, mnl. *verse*, *varse*, *vorsc*. Voor 't vocalisme vgl. derde. = ohd. *frisc* (nhd. *frisch*), mnd. *versch*, *varsch* (os. reeds *frissing*, *ferscang* m. „jong dier”), ofri. *fersk*, ags. *fersc* (eng. *fresh*), on. *ferskr* (ontl. uit 't Ndd. of Ags.) „frisch, versch”. Uit 't Germ. fr. *frais* „id.”. Uit 't Hd. ndl. *frisch*. Verwant

met ksl. *prěsīnū* „versch, ongezuurd” (*proiskino-*), lit. *prėskas* „ongezuurd”.

Verschalen ww. Zie *schelm*. — **Verscheiden**(e) bnw. De bet. „plusieurs” nog niet bij Kil. (wel „varius, diversus”), ook niet mhd. mnd. Deelw. van een in deze bet. verouderd *ver-scheiden* „onderscheiden”. — **Verschiet** (verte) znw. o., nog niet bij Kil. Van 't ww. *verschieten*, wsch. in de bet. „snel verspringen”. De oorspr. bet. is dan „het verspringen(de), verdwijnen(de)”. — **Verschil** znw. o., Kil. *verschil*, *verschel*, mnl. *verschil* o. = mnd. *vorschel* o. „verschil”. Zie *schelen*. — **Verschoonen** (sparen), mnl. *verschōnen* naast *scōnen*. Dit laatste noemt Kil. „Sicamb.”, *verschoonen* geeft hij zonder een dgl. toevoeging op. = mhd. mnd. (*ver*)*schōnen* (nhd. (*ver*)*schonen*). Van *schoon*; oorspr. bet. : „op schoone wijze behandelen”. — **Verschot** znw. o., niet bij Kil. of mhd.; mnd. *vorschot* o. = „een soort stedelijke belasting”, mnl. *verschot* o. = „aftrek (van koopwaren), inkomsten, wat iemand ten goede komt”. Van *verschieten*. Opvallend is de bet. „voorraad waaruit men kan kiezen”. — **Verschrikken** ww. Een reeds mnl. mhd. mnd. samenst. — **Verschuldigd** bnw. Deelw., in bet. door schuld, schuldig beïnvloed, van Kil. mnl. *verschuldighen* naast *verschulden* „commereri, delinquere”. Reeds ohd. *fir-sculdōn* (nhd. *verschulden*) „commereri”, *fir-sculden*, os. *far-skuldian* „door schuld verliezen”. Aan directe combinatie van *verschuldigd* met ohd. *sculdigen* „debere” mag niet gedacht worden.

Verslag znw. o., niet bij Kil., wel mnl. Sluit zich in bet. aan bij mnl. *verslaen* naast *overlaen* = mhd. *über-slahen* „in 't kort vertellen, verslag geven”. — **Verslinden** ww., mnl. *verslinden*, ook *slinden*. = ohd. (*far*-)*slintan* (nhd., oorspr. md. (*ver*-)*schlingen*), os. *far-slīndan*, got. *fra-slīndan* „verslinden”. Met ablaut mnl. *slont* (*d*), ohd. *slunt* (nhd. *schlund*) m. „keel, mui”, os. *slund* m. „haustus”. Men denkt aan verwantschap met lit. *lėndū*, *lėsti* „kruipen, sluipen”: de bet. „verslinden” zou dan op „doen glijden” teruggaan; hoogst onzeker.

Versnapering znw. Zie bij snappen.
Versperren. Zie bij spar. — **Verspieden**. Zie spieden.
Verstaan ww., mnl. *verstaen* „vernemen, verstaan, begrijpen, weten”. Met dgl. bet. ohd. *fir-stân*, *-stantan* (nhd. *verstehen*), os. *far-standan*, ofri. *for-*, *úr-stán*, ags. *for-stonlan*, laat-on. *for-standa* (*fyrir-standa*) en ohd. *in-stantan* (Otfried), *int-stén*, mhd. *en(t)-stán* en mnd. ofri. *under-stán*, ags. *under-stondan* (eng. *to understand*), laat-on. *undir-standa*. Samenst. van staan resp. germ. **stanđanan*, met opvallende bet. Men gaat uit van „(bij iets) blijven staan” (onzeker; minder wsch. „rings um ein ding stehen, es umstehen und dadurch in seiner gewalt haben”; aldus met 't oog op de afl. van *fir-* < **peri-*; zie II ver-) resp. „onder iets gaan staan” (om iets te bekijken, te begrijpen); vgl. ndl. stilstaan bij, letten op, gr. *ἐπι-σταναι* „ik weet”. — Hierbij **verstand** znw. o., een reeds laat-mnl. laat-mhd. mnd. woord naast ouder mnl. *verstan(de)nisse* v., ohd. *firstantnuissi* (nhd. *verstündnis*) o., mnd. *vorstand(e)nisse*, *vorstent(e)nisse* „verstand, begrip” (e.a. bett., zich bij die van verstaan aansluitend). — **Verstandig** bnw. Reeds later-mnl. mnd. naast ouder-mnl. *verstandel* „verstandig”. — **Verstek** znw. o., nnl. (bij v. veroordeelen e.dgl.). In het oude recht = „beneming van het recht om zich te verdedigen”. Van verstecken „herooven van, uitsluiten van”. — **Versteld** bnw. De bet. „verbaasd” wordt klaar door Kil. „*verstelt zijn int slijck*. Haerere in luto, insidere luto, inhaerere coeno : implicari : haesitare, neque posse progredi”. *Versteld staan* „niet vooruit kunnen” is nog Waasch. — **Verstokt** bnw. Reeds bij Kil. en mhd. mnd. (nhd.) = „verstokt”. Van oudnml. mhd. mnd. *verstocken* „stijf worden”. Zie stokken. — **Verstolen** bnw. In de bet. van nu al mnl. en als bijw. mhd. — **Verstuiken** ww., reeds mnl. Nog niet mnd. mhd. Zie stuiken. — **Vertalen** ww., Kil. *vertaeten*. Mnl. is *översetten* de gewone term; mnl. *vertālen* = „vermelden, verdedigen, (doen) vrijspreken”.
Verte znw. Niet bij Kil., die wel *verheyd* vermeldt; beide mnl.

Vertegenwoordigen ww., nnl. Vert. van lat. *repraesentāre*, fr. *représenter*. Kil. *verteghenwordighen* = „tegenwoordig zijn”. — **Verteren** ww. Reeds mnl. onfr. ohd. os. ofri. Zie I teren. — **Vertier** znw. o., nog niet bij Kil. Een ook oostfri. fri. znw. Bij tier, tieren. De bet. „ruilen, handeldrijven, verkoopen, slijten” van Kil. mnl. *vertieren* gaat op de mnl. bet. „veranderen” terug; oorspr. „van soort veranderen”. Aan invloed van 't in bet. afwijkende verteren zullen we wel niet moeten denken. — **Vertikken** ww., nog niet bij Kil. Samenst. van tikken. — **Vertoog** znw. o., door Kil. „Flandr.” genoemd, mnl. = „het (zich) vertoonen”. Van mnl. *vertoghen*, Kil. *vertoghen* („Flandr.”) „aantoonen, demonstreeren”, een ook mnd. ww. Zie toonen. — **Vertrek** (kamer) znw. o., eerst nnl. Oorspr. „plaats waar men zich terugtrekt”; vgl. Kil. *vertreck* „locus quo in tulum se recipit exercitus”. — **Vertrekken** ww. Met de bet. „proficisci” komt reeds mnl. mnd. *ver-*, *vor-trecken* voor, een samenst. van 't intrans. trekken. — **Vertrouwen** ww., in de nnl. bet. eerst oudnml., wel mhd. mnd. Als refl. ww. reeds ohd. *firtrúén*, ags. *for-trúvian* „vertrouwen op” resp. „te veel vertrouwen op, zich laten voorstaan”. — **Vertrouwing** znw. Nog niet bij Kil. — **Vertuien** ww., nog niet bij Kil. Zie tuien.
Vervaard bnw. Deelw. van mnl. *verváren* (*vervéren*), mhd. *verváren*, mnd. *vorvéren*, ofri. *forféra* „bang maken”; vgl. verder onfr. *ir-férou* „obstupefacere” (ook anders opgevat). Ags. 't simplex *féran* „bang maken”, on. *féra* „schade toebrengen”. Naast dit germ. **férianan* staat ohd. *fárén*, os. *fáron* „belagen”. Zie verder bij gevaar. — **Vervaarlijk** bnw. Reeds mnl. mhd. mnd. — **Vervalschen** ww. Mnl. mnd. met *a* en *e*, mhd. met *e*. Zie valschen. — **Vervelen** ww. In de nnl. bet. reeds mnl. mnd. (onpers.). Mhd. *verviln* = „te veel worden of lijken”, Kil. *vervelen* o.a. = „multitudine obruere”, niet = „vervelen”. Van veel. Voor de bet. vgl. verlangen.
Verven ww. Zie verf.

Vervloeken ww. Reeds mnl. ohd. os. ofri. Zie vloeken.

Verwaand bnw., mnl. *verwaent* (d). Deelw. van mnl. *hem verwānen* „zich overschatten, pedant zijn” = mhd. *sih verweenen, sih verwānen* „id.”; ohd. reeds *firwānen*, gew. = „wanhopen”, maar ook in *ferwāndes hēren* „se probantis conscientiae”: samenst. van *wan* en *n*. Mnl. *verweent* (d) „weelderig, hooggeacht, verwaand” is ’t deelw. van *verwennen*, *verwēnen* (nml. *verwennen*) = mhd. *verwēnen* (nhd. *verwōhnen*), mnd. *vorwennen*, *vorwēnen* „verwennen”, waarbij ’t deelw. *vorwēnet*, *vorwēnt* „verwend, weelderig, kostbaar, verwaand”. — **Verwaardigen** (zich v.) ww. Reeds mnl. mnd. — **Verwaarloozen** ww., door Kil. „Holl.” genoemd, een reeds mnl. mhd. mnd. ww. Gevormd, wsch. naar analogie van het oudere synoniem mnl. *verroekelōsen*, ohd. *ruohhalōsōn*, mnd. (vor)*rōkelōsen*, ook ags. (for)*rēcelōsian* (van roekeloos), van het van mnl. *wāre* „zorg” enz. (zie waarnemen) afgeleide mnl. *waerloos* „onachtzaam” = mhd. *warlōs* „niet waargenomen, onbewust”, mnd. *warlōs*, ofri. *warlās* „niet verzorgd”; ofschoon de bet. der beide bnww. op *-lōs* alleen in ’t Mnl. dezelfde is, is beïnvloeding door *verroekelōsen* enz. mogelijk. — **Verwant** bnw., door Kil. „Ger. Sax. Sicamb.” genoemd. Uit laat-mhd. *verwant* (nhd. *verwandt*) = mnd. *vorwant* o.a. = „verwant”, oorspr. deelw. van *ver(vor-)wenden* „toewenden”; zie wenden. — **Verwaten** bnw., met bet.-wijziging = Kil. mnl. *verwāten* „vervloekt, in den ban”. Deelw. van het redupliceerende ww. mnl. *verwāten* „vervloeken” = onfr. *farwātan*, ohd. *firwāzan*, os. *farhwātan* „id.”. Ablautend met on. *hót* o. mv. „bedreigingen”, got. *hwota* v. „bedreiging”, on. *hóta*, *hōta*, got. *hwotjan* „dreigen”. Wsch. bij wetten: vgl. vooral on. *hwāta*, ozw. *hōta* (formeel = wgerm. **xwātan* resp. on. *hōta*, got. *hwotjan*) „doorboren”.

Verweerd bnw. Voor ons taalgevoel is verweerd verl. deelw. van ’t ww. **verweeren** en is dit van weer = I weder gevormd. Inderdaad kan deze verklaring juist zijn voor verweeren

„onder atmosferische invloeden bederven” (vgl. Kil. *verwederen*, *verweeren in de sonne* trans. „aan zon en lucht blootstellen”, nhd. *verwittern* „verweeren”); ’t is echter ook mogelijk, dat verweeren bet. en vorm onder invloed van weer gewijzigd heeft en op nml. *verwe(er)den* „be-, verderven” teruggaat, welks vooral veel voorkomend verl. deelw. men als *ver-weer-t* (-d-) ging voelen. Dit ww. = got. *fra-wardjan*, onfr. *far-werdan*, ohd. *far-warten*, *far-werten* „bederven, verderven, schenden, slecht behandelen”, waarnaast met ander (wsch. bij dit ww. jonger) prefix ohd. *ar-warten*, os. *a-wardian*, *a-werdian*, ags. *á-wierdan* „id.”: causatief-formatie bij *verworden*. Ndl. *verweeren* „vereelten”, sedert Kil., is een ander ww., gevormd van mnl. nml. dial. *weer* „eelt, knobbel”, dat trots zijn *é* misschien evenals vla. *warre* v., ags. *wearr* m. „id.” (**warza-*) met wrat verwant is. — **Verwelken**. Zie welken. — **Verwennen**. Zie verwaand en wennen. — **Verwijderen** ww., nog niet bij Kil. Opvallende afl. van *wijd* in de bet. „ver”. Mnd. *vorwīdereren* = „uitbreiden” evenals *vorwīden* en nhd. *erweitern*. — **Verwijlen** ww., nog niet bij Kil. = mnd. **vorwīllen* (blijkens *vorwīlunge* v. „het talmen”), mhd. *verwīlen* „talmen, (het leven) doorbrengen”. Zie I *wijl*. — **Verwittigen** ww., sedert de 16. eeuw, door Kil. als „vetus. Holl.” opgegeven (naast *verwetighen*). Een ook mnd. afl. van mnl. *wittich* (gh), ohd. *wizzig* (nhd. *witzig*), os. ags. *wittig*, *ge-wittig* (naast (ge)*witig*) „verstandig, kundig”, on. *vittugr* „tooverkundig” (: *vitugr* „verstandig”). Dit sluit zich aan bij ohd. *wizzī* v. (nhd. *witz* m.), mnd. *witte* v. „verstand, kennis” resp. mnl. *wit*, ohd. *gi-wizzi*, os. *gi-wit* (tt), ofri. *wit* (tt), ags. (ge)*witt* o. „id.” (eng. *wit*), on. *vitt* o. „toovermiddel”; onfr. *witti* „prudentiam” kan ’t v. of o. woord zijn. Bij weten.

Verwoed bnw. Deelw. van *verwoeden* „woedend worden, razen”, een reeds mnl. mhd. mnd. samenst. van *woeden*, of = ohd. *fer-wuot* „waanzinnig”. — **Verwonderen** ww. Een reeds mnl. mhd. samenst. van mnl. (nml., ook dial.)

wonderen (gew. onpers.), ohd. *wuularôn* (nhd. *wundern*), os. *wuultron* (beide soms onpers.), ags. *wundrian* (eng. *to wonder*), on. *undra* (soms onpers.) „(zich) verwonderen”. Afl. van wonder. — **Verworden** ww. Een alg.-wgerm. en got., wsch. reeds oergerm. ww. voor „bederven, te niet gaan”: mnl. *verwerden*, ohd. *farwërdan*, os. *farwërthan*, ofri. *úrwertha*, ags. *forweorðan*, got. *frawaiþan*. Compositum van worden. Voor 't ook reeds oergerm. causativum zie bij verweeren. — **Verwulfsel** znw. o. = Kil. mnl. *verwulfsel*: vgl. dial. *zulver* = zilver. Bij de reeds mnl. mhd. mnd. samenst. **ver-welven**.

Verzadigen ww., nog niet bij Kil. Van mnl. *versāden* (nml. **verzaden**) = mnd. *vorsāden* „verzadigen”. Later-mnl. reeds *sādighen* naast *sāden*, *sēden* = ohd. *satōn*, mhd. *sat(t)en*, *sel(t)en* (*set(t)igen*, nhd. *sättigen*), mnd. *sāden*, *sēden* (*sādighen*, *sēdighen*) „id.”, deels ook „verzadigd worden”. Van zat. — **Verzaken** ww. Zie bij zaak.

Verzenen znw. mv., mnl. *versenen*, mv. van *versene* v. „hiel, hak”. = onfr. *fërsna*, ohd. *fërsanu* (nhd. *ferse*), os. *fërsna*, got. *fairzna* (niet met gramm. wchsel, maar met got. *z < s*) v. „id.”. Met ander formans ags. *fiersu* v. „id.”. = lat. *perna* „heup, achterschenkel”, gr. *πέρνα* „hiel, ham” resp. oi. *pār-nū-* „hiel”. Een *o*-stam is av. *pāksna-* „id.”. Men gaat wel van idg. *pw-* uit; onwsch. Mogen we idg. *pt-* aannemen, dan zouden we aan verwantschap van idg. **ptér-snd-*, *-snū-*, *-sno-* met gr. *περόν* „vleugel” enz. (zie veder) kunnen denken: „hiel” < „lichaamsdeel waarmee men springt of zich snel voortbeweegt”.

Verzinnen ww., mnl. = „begrijpen, overwegen, zijn zinnen zetten op, herinneren, opvatten”, verder ook refl.; een ook mhd. mnd. ww. Zie zinnen. — **Verzinsel** znw. o., nog niet bij Kil.

Verzuimen ww., mnl. *versūmen*. = ohd. *farsūmen* (nhd. *versūmen*), mnd. *vorsūmen*, ofri. *úrsumia* „verzuimen, onbenut laten voorbijgaan”. Bij Kil. en mhd. (nhd.) mnd. komt ook het simplex met de bet. „talmen” voor (mnl. wel *sūmenisse* v. „verzuim”, Zeeland), in 't beschaafde Ndl. van nu slechts als ger-

manisme gebruikt. De basis *sūm-* kan een verlenging zijn van *sū-*, abluatend met *swé-*, waarbij zich weer de bij zoen besproken basis *swé-n-* „(doen) bedaren” aansluit.

Vesper znw., mnl. *vesper(e)* v. m. Ontl. (ook elders; reeds ohd. *vëspëra* v.) uit lat. *vespera* „vesper”, eig. „avond” (fr. *vépre*). Kerkelijke ontl. (vgl. metten, noen, priester); bij oudere ontl. was *w-* anlaut te verwachten (vgl. I wan).

I **Vest** (kledingstuk) znw. o., zuidndl. dial. v. Nnl. ontl. uit fr. *veste* (lat. *vestis*) in de nu verouderde bet. „vest”. Evenzoo eng. *vest*, nhd. *weste* v. (sedert begin 18. eeuw), de. zw. *vest*.

II **Vest, veste** (vestingmuur, -gracht, vesting), mnl. *veste* v. „vesting, kasteel, gracht”, ook nog „vastheid”. = onfr. *festi* v. „firmamentum”, ohd. *festi* v. „stevigheid, kracht, versterkte plaats, document” (nhd. *feste*), mnd. *veste* v. „versterkte plaats, document”, (ofri. *feste* „verdrag” is o.). Van *vas*, evenals 't ww. **vesten**, mnl. *vesten*, ohd. (nhd.) *festen*, os. *festian*, on. *festu* „bevestigen, vast maken”, waarvan het znw. **vesting**, sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. (ook „bevestiging, bekrachtiging”), en het ww. **vestigen**, sedert het Mnl. en Ofri.; mhd. reeds *vestigunge* v. „bevestiging, vesting”; ohd. *līb-festigōn* „vivificare”, *rēht-festigōn* „justificare”. Met dgl. bet. als mnl. mnd. *veste* ook *vesten(e)* v., ohd. *festina* v., ofri. *festne* v. (in samenst.), ags. *fasten* o. en met dgl. bet. als mnl. mnd. *vesten* ook *vestenen*, ohd. *festinōn*, os. *fastuon*, ofri. *festnia*, ags. *fæstnian*. Zie nog **handvest**.

Vet znw. o. Ook in andere talen (du. fri.) voorkomende substantivering van het o. bnw. **vet**. Dit reeds mnl. bnw. = mnd. *vet* (*tt*; sedert de 14. eeuw ook md.; nhd. *fett*), fri. *fet*, ags. *fætt* (eng. *fat*) „vet”. Met in de casus obliqui klankwettige vocaalsyncope = onfr. *feitit*, ohd. *feizit* (nhd. *feist*) „id.”. Deelwoord-formatie van een ww. **faitianan* (ohd. *feizzen* voor **feizzen*, on. *feita*) „vetmesten”, dat gevormd is van germ. **fuita-*, onfr. *feit*, ohd. *feiz*, mnd. *vét*, ofri. *fát*, on. *feitr*

„vet”. Eventueel kan een deel van deze vormen met syncope = **faitiða*- zijn. Voor de klinkerverkorting vóór *tt* in *vet* vgl. *etter*. Germ. **faita*- en on. *fila* v. „vet” (misschien ook gr. *πιδίω* „ik laat doorsijpelen”, medium „ik bruis op”) komen van een idg. basis *pīd-*, een verlenging van *pʷ-* „zwellen”, waarvan o.a. ook lat. *pinguis* „vet” (**pīm-gʷo-*; voor de verlengde basis *pīm-* vgl. *vim*), gr. *πίων*, *πίερός*, *πιαρός*, oi. *pīvará-* „vet”, *pīvan-* „zwellend, vet”, *páyate* „hij zwelt”. Een met *t* verlengde basis misschien in ier. *ithid* „hij eet”, obg. *pitati*, *pitéti* „voeden”.

Veter znw., mnl. *vēter* m.v. „ketting, boei”. = ohd. *fēzgera* v., os. *fēter* m., (ofri. *fiteria* ww. „boeien”), ags. *fe(o)tor* v., on. *fjoturr* m. „boei”, vooraf „voet-boei”. Zal wel bij vatten hooren, anderen brengen het met lat. *pedica* „boei, voetboei”, *compes* (gen. *-edis*) „id.”, gr. *πέδη* „id.” bij voet. Dat ier. *eidenn* „klimop” als „het omklemmende” hierbij zou hooren, is een los vermoeden.

Veteraan znw., nog niet bij Kil. Uit fr. *vétéran* of lat. *veteránus*. Ook elders ontleend.

Vet-weiden ww., nog niet bij Kil.

Veugelen (morrelen, talmen), nog niet bij Kil. Van *veugel* = vogel. Kil. kent *voghelen* „inire, coire, rem veneream exercere”, in die bet. nog dial., ook met *ō*.

Veulen znw. o., mnl. *vōlen*, *vōlen*, *-ijn* o. = ohd. *fulū(n)* (nhd. *füllen*), mnd. *vōlen* o. „veulen”. Met hetzelfde suffix *-ina-*, dat ook in *kieken*, *zwijn*, ohd. *geizūin*, ags. *gáten*, got. *gaitein* o. „geitje” en on. *yxin* o. „os” (: *oxi*, *uxi* m. „id.”) voorkomt, gevormd van ohd. os. *folo* m. (nhd. *fohlen* o.), mnl. *vōle*, *vool* (nog dial. *vool* : wfri. Zaansch), ags. *fola* (eng. *foal*), on. *foli*, got. *fula* m. „veulen”, waarnaast on. *fyl* (**fulja-*) o. „id.”. Niet te scheiden van gr. *πῶλος* „id.”. Als dit terecht uit **πόταλος* verklaard is, komen germ. **fulan-* en dit gr. woord van de basis *pū-*, waarvan o.a. ook kymr. *wyr* „kleinzoon, kleindochter”, lat. *pullus* „jong, jong dier” (**pū-lo-*?), *puer*, gr. *παῖς* (*παῖς*) „kind, knaap”, ksl. *pūta*, obg. *pūtica* „vogel”, lit. *putytis* „jong dier,

jonge vogel”, oi. *póta-* „dierjong” worden afgeleid. Minder wsch. is de combinatie van *veulen* en gr. *πῶλος* met alb. *pjēt* „ik breng voort”.

Vezel znw., sedert Kil. Een ook nnd. voorkomende afl. van mnl. *vēse* (nog dial. : Antw. *vees*, *vèès*), mnd. *vēse* v. (*vēsen* m.) „vezel, draad, franje, zoom”, waarnaast ohd. *faso* (nhd. *fasen*) m., *fasa* (nhd. *fase*) v. „id.”, mnl. *vāse* v. „vezel, zoom” en hagelandsch *vas* o. „nekspier”, ags. *fæs* o. „franje”, uit ’t Ngerm. hierbij ouderde. *fjæser* „vezels”. Misschien verwant met russ. *pásmo* „streng”; dan zouden we een idg. wortel *pēs-*, *pōs-* „binden” of „winden” kunnen aannemen. Als terecht mnl. *vēse*, ohd. os. *fēsa* v. „huls, kat” bij *vezel* gebracht is (zie echter bij II *vijzel*), moeten we eer voor *pēs-*, *pōs-* de bet. „fijnmaken, stuk maken, pluizen” aannemen.

Viaduct znw. (de, het). Internationaal woord, opzettelijk gemaakt van de lat. woorden *via* en *ductus*.

Victualien znw. mv., mnl. *victalie*, *-aelge* v. Uit fr. *victuaille*, mv. *victuailles* (< lat. *victu-ālia*). Uit den klankwettigen ofr. vorm *vitaille* mnl. *vitalie*, *-aelge*, mnd. *vitali(g)e* v.

Vief bnw. Nnl. uit fr. *vif* (< lat. *vīvus*).

Vier telw., mnl. *vier* (*viere*). = ohd. *fior* (nhd. *vier*), os. *fior*, *fiuwar*, ofri. *jiár-*, *jiáwer*, *fiór*, ags. *fēower* (north. *féor*; eng. *four*), on. *fjórir* (m., *fjórar* v., *fjugur* o.), got. *fidwor* „vier”. De ontwikkelingsgeschiedenis van al deze vormen ter zijde latend, deelen we alleen mee, dat we van idg. **qwetwōr-* (nom. m. **qwetwōres*) moeten uitgaan — germ. *f-* voor *xw-* onder invloed van *vijf* —, waarnaast ablatend **qwetūr-* in got. *fidūr-*, ozw. *fiæper-*, saalfrank. *fitter-*, ws. *fyðer-*, merc. *feoðor-* „vier” en ook buiten ’t Germ. (niet alleen in samenst.). De andere idg. talen hebben : ier. *cethir*, lat. *quattuor* (> alb. *katre*), gr. *τέσσαρες*, *τέτταρες*, dor. *τέτορες*, Homerus *πίσυρες*, obg. *četyre*, lit. *keturi*, arm. *çork*, oi. *catvārah* „vier”, in samenst. verschillende vormen, op idg. **qwetur-*, **qwetwōr-*, **qwetru-* teruggaand. — **Vierde** rangtelw., mnl. *vierde*. = ohd. *fiordo* (nhd. *vierte*), os. *fiortho*,

ofri. *fiórða*, ags. *féorða* (eng. *fourth*), on. *fiórði*. Gevormd naar 't cardinale. Elders : ier. *cethramad*, lat. *quartus*, gr. *τέταρτος*, obg. *četvrti* (< **črti*), lit. *ketvirtus*, alb. *i-kátrete*, *i-káterte*, arm. *čoriv*, *čorrord*, *k'arord*, oi. *caturthá-*, *túrja-*, *turja-*. Voor de formantia vgl. bij andere rangtelwoorden. — **Veertien**, **veertig** telww. Reeds mnl. met *ee* naast vormen met *ie* : *ee* ontstond op een groot deel van 't ndl. taalgebied, wellicht (dan zijn de vormen met *ie* analogievormen) op 't heele gebied klankwettig vóór *r* + consonant (vgl. *deerne*). **Veertig** = ohd. *fiorzug* (nhd. *vierzig*), os. *fiortig*, *fiuwartig*, ofri. *fiúwertig*, *fiórtig*, ags. *féowertig* (eng. *fourty*), on. *fióriv tigiv*, got. *fidwor tigjus*. Voor -*ig* zie bij tien.

Vieren ww., mnl. *vieren* „(feestelijk) vieren, doorbrengen, ophouden met, vertragen, nalaten, rusten, talmen”. = (onfr. *firinga* v. „feest”, *fírlic* „festus”), ohd. *fírôn* (nhd. *feiern*), os. *fírion* „id.”, ofri. *fírja* „vieren”. Uit lat. *fériári* „rust, een vrijen dag hebben”, mlat. (ook *feriare*) ook „vieren”. Mnl. *viere* v. „rustdag, feestdag” (ook „het rusten, talmen”), ohd. *fíra* (nhd. *feier*), mnd. *vir(e)*, ofri. *fíra* v. „id.” uit laat-lat. *féria* (ouder-lat. alleen mv.) „rustdag, feestdag” (> fr. *foire*, eng. *fair* „jaarmarkt, kermis”; voor de bet. vgl. I mis). Voor de *i* uit *é* vgl. II zijde; voor den in 't Ndl. vóór *r* bewaard gebleven monophthong vgl. I gier. — **Vieren** (een lijn e.dgl.), door Kil. „Holl. Zeland.” genoemd, in gelijke bet. mnd. *fíren*, *víren*, fri. *lierje*, wordt wel met 't vorige vieren geïdentificeerd : men gaat dan van de bet. „nalaten, laten varen”, die dit ww. in 't Mnl. heeft, uit. Met meer recht heeft men het echter als een frisisme opgevat en wel als een afl. van ofri. *fír*, fri. *fier* „ver” (zie I ver) met de bet. „verder laten gaan”.

Vierkant. Mnl. reeds als *vier*. en bnw., in de laatste functie ook *vierkantlich*.

Vierschaar znw., mnl. *vierschāre* v.m. = mnd. *vérschāre* v. „vierschaar”. Ouder is de mnl. vorm *vierschāre*. Het tweede lid is mnl. (vooral oostelijk) *schāre*, mnd. *schāre*, ohd. *scranna* v. „bank”

(iund. en oostmnl. speciaal „bank, tafel voor 't veilen van vleesch e.dgl.”) en de oorspr. bet. is : „de 4 banken voor de rechterlijke beambten”. De oorsprong van ohd. *scranna* enz. is onzeker; met suffix idg. -*nd-* van de bij schrandere besproken basis voor „snijden”?

Vies bnw. Met dial. *ie* < germ. *i*, dial. (o.a. Beierl., Maastr.) *vijs* (d.i. *veis*); Kil. vermeldt *vies* „phantasticus : et Morosus” (de bett. „raar, grappig” nog in zuidndl. streken); niet uit 't Mnl. bekend. Een ook nederrijnsch, nnd. en fri. woord met de bett. „kieskeurig” en „walgelijk”, dan ook „wonderlijk” e.a. bett. Een wsch. jong bnw. van onzekeren oorsprong. Wellicht bij de in 't Fri. en elders voorkomende interjectie *fij* „foei, bah”; vgl. 't fri. bnw. *fij* „wars, afkeerig”. Men heeft ook aan verwantschap met veesten gedacht.

Viezevazen (grillen), mnl. *viēvase* „beuzelarij, beuzelpraat”. In dgl. bet. mnd. *viēvase*, fri. *fizefazen* mv. Mnd. ook *vasevise*. Reduplicatieve formatie, waarvan de oorsprong moeilijk is na te gaan (vgl. *wisewasjes*). Men denkt wel aan verwantschap of associatieve betrekkingen eenerzijds met *vies*, anderzijds met oudnhd. *fāsen* „grillig, ondoordacht denken en spreken, dwaasheden uithalen” (nhd. *fāseln*) of een ndl.-nnd.-fri. equivalent hiervan; de oorsprong van dit woord is bezwaarlijk na te gaan : elke combinatie is onzeker. Mnl. (Haarlemmer glossaar) *vijsvase* „die in die sonne vliecht i. ghemul” kan een oudere bet. vertoonen dan „beuzeling” : dan is ons woord wsch. met *vezel* te combineren.

Vigilante znw. Nnl. uit belg.-fr. *vigilante* „vigilante” (oorspr. v. deelw.; < lat. *vigilans* „wakend”).

Vignet znw. o., sedert Kil. Uit fr. *vignette* „rankwerk, vignet” (van *vigne* „wijnstok” < lat. *vineā*).

Vijand znw., mnl. *viānt* (*d*) m. = onfr. *fiunt* (*d*), ohd. *fíant* (nhd. *feind*), os. *fíund*, *fíand*, ofri. *fiúnd*, *fiánd*, ags. *féond* (eng. *fiend*), on. *fjándi*, got. *fijands* m. „vijand”. Oorspr. een deelw. (vgl. vriend) en wel van 't ww. ohd. *fíón*, ags. *féon*, on. *fjá*, got. *fijan*

„haten”. Verwant met got. *faian* „berispen”, oi. *páyati* „hij hoont”. [Onzeker is de verdere combinatie met lat. *péior* „slechter”.] Wellicht is de basis *péi-*, *pí-* een verlenging van *pé-* (*pó-*, *pá-*; ook kan *pé-* uit *péi-* ontstaan zijn) in gr. *πῆμα* „leed, verderf”, *ταλαιπώρος* „ellende doorstaand, ongelukkig”, oi. *pápá-* „slecht”, waarbij wellicht nog lat. *pátiōr* „ik lijd” (*pá-t-*).

Vijf telw., mnl. *vijf*. = ohd. *simf*, *finf* (*funf*, nhd. *fünf*), os. ofri. ags. *fif* (eng. *five*), on. *sim(m)*, got. *simf* „vijf”, germ. **simfe* < idg. **peṃqe*. De tweede *f* wsch. door assimilatie aan de eerste (vgl. wolf). Voor den ndl.-os.-ofri.-ags. *m*-wegval vgl. zacht. = ier. *cóic*, okymr. *pimp*, lat. *quínque* (de anlaut naar *quattuor* „4”), gr. *πέντε*, lit. *penkì* (verbogen), arm. *king*, oi. *pañca* „vijf”. Een afgeleid znw. is obg. *peñ* „id.”, misschien ook alb. *pese* „id.”. Zie vinger, vuist. — **Vijfde** rangtelw. Met suffix-substitutie naar andere ordinalia als derde, vierde voor mnl. *vijfte*, ook met klankwettige *cht*: *vichte*, = ohd. *simfto*, *finfto* (nhd. *fünfte*), os. *fifto*, ofri. ags. *fifsta* (eng. *fifth*), on. *sim(m)ti*, got. *simfta* (in *simftataihunda* „15de”) = lat. *quintus*, gr. *πέμπτος*, obg. *peñü*, lit. *peñktas*, alb. *i-pésëte*, *i-peste* (ook anders opgevat), idg. **peṃqe-to* „vijfde”. Hiernaast ier. *cóiced*, oi. *pañcatha-*, jongere afl. van **peṃqe*. ’t Arm. heeft *hingerord* „5de”. Opvallende vormen zijn ohd. *funfto* (nhd. *zwa. fust*), av. *paṃda-* „id.”. Ze worden uit **peṃqto-*, maar met meer recht als „neubildungen” verklaard. — **Vijftig** telw., mnl. *vijftich*, *vichtich*. = ohd. *simfzug*, *simfzug* (nhd. *fünfzig*), os. ofri. ags. *fiftag* (eng. *fifty*), on. *sim(m) tigr*, got. *simf tagjus* „50”. Vgl. over -tig bij tien.

Vijfwouter znw. Evenals wiewouter een — nu verouderde — naam van den vlinder of van een soort hiervan. Door volksetymologie vervormd uit mnl. **vivondere* (ook mnl. *viveltre* v. „vlinder”) is een secundaire vorm) = ohd. *fifaltra* v. (nhd. *feifalter* m. e.a. vormen), os. *fifoldara*, ags. *fifealde* v. (germ. **fifalðrón-*; **fifalðón-* zal wel geen oude vorm zijn; eer is de ags.

uitgang secundair), on. *fiffrilli* o. (**fifelðria-*) „vlinder”. Een reduplicatieve formatie evenals mhd. *wüwint* m. „wervelwind”. Wel bij vrouwen gebracht; eer evenals de eveneens reduplicatieve woorden lat. *pápilio* „vlinder”, opr. *pepelis*, *pipelko* „vogel”, acc. mv. *pippalins* „vogels” van de idg. basis *paʔl-* „fladderen, korte bewegingen maken” (zie vlerk, voelen).

Vijg znw., mnl. *vighe* v. = ohd. *fíga* (nhd. *feige*), os. *fíga* v. „vijg”. Uit rom. **fíga* (> it. *figa*, fr. *figue*) „id.”, een *á*-stam naast lat. *ficus* „id.” (vgl. pruim). Langs anderen weg komen van lat. *ficus*: ags. *fic-* (in samenstt. als *fíctreow* o. „vijgeboom”; eng. *fig-* in *fig-tree* „id.” van fr. *figue*), on. *fíka*, *fíkja* v. „id.”. Zie nog *fíjt*. ’t Got. heeft *smakka* m. „vijg”; bij *smaken*? obg. *smoky* „vijg” uit het Germ. of omgekeerd?

Vijl znw., mnl. *víle* v. = ohd. *fíhala*, *fíla* (nhd. *feile*), os. *fíla*, ags. *fíol*, *fíl* (eng. *file*), ozw. *feel* v. „vijl”, germ. **fíx(aʔ)lō-*. Wsch. als idg. **peik-lá-* of **pi-ñ-k-lá-* (germ. *fiwz-* > *fíx-*) van de basis *peik-* „hakken, snijden, krassen”, die bij II v e g is besproken. — **Vijlen** ww. Reeds mnl. ohd. os.

Vijsting (bouten tot steun der masten), nog niet bij Kil., wel bij Winschooten, Seeman, 1681. Voor vesting met de bet. „wat tot vastmaken dient”?

Vijt. = *fíjt*.

Vijver znw., mnl. *víver* o. Uit fr. *vivier* „id.”. Een oudere ontl. uit het grondwoord lat. *vivárium* „vischvijver” (ook „diergaarde”) is mnl. (nog dial.) *wíer*, *wúwer(e)*, *wouwer*, ohd. *wúwari*, *wári* (nhd. *weiher*) m. „vijver, vischvijver” met *w* uit lat. *v* (vgl. wijn). Aan *vivárium* is later ook eng. *vivary* „id.” ontleend.

I **Vijzel** (schroef), mnl. *vísel(e)* v., niet bij Kil. Van mnl. *víse* v. „schroef”, nog zuidndl. Dit evenals eng. *vice* „id.” van fr. *vis* „id.” (afgeleid uit lat. *vítis* „wijngaardrank”; voor de bet. vgl. it. *vite* „id.”, schroef”).

II **Vijzel** (stampvat), mnl. *vísel(-er)* m. = mnd. *vísel* m. „vijzel, stamper”, fri. *jisel*, *jisel* „vijzel”. Ook mhd. *visel*, *vösel* m. „penis” kan met de oorspr.

bet. „stamper” hierbij hooren. Buiten 't Germ. zijn verwant: lat. *pinso* „ik stamp fijn”, *pilum* „stamper”, *pila* „vijzel” (**pins-lo-*, **pins-lā-*), gr. *πίσσα* „ik stamp, pel (gerst) door kloppen”, ksl. *pīchati* „stooten”, lit. *paisyti* „(gerst) door kloppen pellen”, oi. *pinásti* „hij stampt, wrijft stuk”. Hierbij wsch. ook mnl. *rese*, ohd. os. *fēsa* v. „huls, kaf, koren in de huls”: voor de bet. vgl. de verwante woorden gr. *πίσση* „gerst”, obg. *pšēnica* „tarwe”.

Villa znw., nnl. Ook elders voorkomend woord. < lat. *villa* „landhuis, landgoed”.

Villen ww., mnl. *villen* „villen, geeselen”. = (onfr. *jillunga* v. „flagellum”), ohd. *fillen*, os. *fillian*, ofri. *jilla* „villen, geeselen”, germ. **fellianan* van **fella-* (vel). Uit 't On. hierbij *filling* „huid van jonge geiten”. Voor de bet. „geeselen” vgl. o.a. gr. *δέσειν* „villen, geeselen”.

Vilt znw. o., mnl. *vilt* (*vilte*), *velt* o. = ohd. (nhd.) *jilz* m., os. *jilt*, mnd. *vilt* m. (o. ?), ags. *fēlt* (m. ? eng. *felt*) „vilt”. Wegens het vocalisme bezwaarlijk met lat. *pilum* „haar”, *pīleus* „vilten hoed of muts”, gr. *πίλος* „vilt” te verbinden. Eer als germ. **feltaz-*, -*iz-* of **feltu-* met de oorspr. bet. „het gestamppte” van de bij aanbeeld besproken basis. Ksl. *plūsti* „vilt” kan ook hierbij hooren. Voor de bet. vgl. on. *flóki* m. „vilt” van idg. *plág-* „slaan” (zie vla a g). Uit het Germ. mlat. *filtrum*, it. *feltro*, fr. *feutre* „vilt” (zie filtreeren).

Vim znw., mnl. *vimme* (*vine*, *vumme*, *vemme*; dgl. vormen nog dial.) v. = mhd. *vimme* v. „hoop, stapel”, os. *vimba* (anno 1181 *vima*) v. „id.”, fri. *fym*, *fime* „vim”. Wsch. uit idg. **pemp(h)ā-*, van de basis *pemp(h)-* „zwellen”, waarvan ook lat. *pampinus* „jonge wijngaardtak” (de *a* is geen bezwaar), gr. *πομφός* „brandblaar”, ksl. *papū* „navel”, lit. *pampstū*, *pampti* „opzwellen”, *pampljys* „dikbuik” en in 't Germ. : ags. *fīfel* (o. m. ?) „monster, reus”, *fīfel-*, on. *vimbal-* versterkend eerste compositieid; van een basis zonder nasaal o.a. lat. *papula* „blaar, blaasje”, lit. *pāpas* „tepel”, misschien ook oi. *pippala-* „bes”. Minder wsch. is de afl. van vim als germ.

**ji-m-b-ū(n)-* van de bij vet besproken idg. basis *pī-*, waarvan ook wel ohd. *witu-vīna*, mnd. *vine*, ags. *wudu-fīn* v. „houtstapel” wordt afgeleid; de met *-m-* verlengde basis volgens sommigen ook in veem en in os. *fēmea*, ofri. *fāmne*, *fēmne*, ags. *fāmne* v. „(jonge) vrouw”, on. *feima* v. „mulier pudibunda”; buiten het Germ. vgl. lat. *pinguis* „vet” (zie bij vet), gr. *πιμελή* „vet”; av. *paēman-* „moedermelk” zal wel van anderen oorsprong zijn.

Vin znw., mnl. *vinne* v. = mnd. *vinne* (nhd. *finne*) v., ags. *finn* m. (eng. *fin*); met één *n* ozw. *finā* v. „vin”. Verwant, mogelijk identisch met lat. *pinna* „vin”. De grondvorm staat niet voldoende vast. Er is geen reden om dit *pinna* van lat. *pinna* „spitse punt, tinne” te scheiden, evenzoo zal noorw. dial. *finu* m. „poreuze beenen spits in den horen, bergnardus” wel met ags. *finn* „vin” identisch zijn. De verdere combinatie met oi. *piccha-* „staartveer”, čech. *pisk* „niet ontwikkelde jonge veer” (**pid-sko-*, -*sgo-*? Ook voor vin, lat. *pinna* gaat men wel van *pid-* uit; dat zou een variant van *spid-* zijn; zie I spit) is onzeker. Eer is ier. *ind* „punt, einde” verwant. Vla. zeeuwsch *vimme* „vin, stekel (van een korenaar)”, reeds bij Kil. en mnl., is wsch. een secundaire vorm, wsch. door assimilatie ontstaan (vgl. plamuur). — Vin „bloedvin”, mnd. *vinne*, mhd. *vinne* (*pfinne* met secundairen anlaut; nhd. *finne*) v. „een soort van blaar resp. wond” zal wel 't zelfde woord zijn: oorspr. = „stekele vin, stekelig ding”. De bet. „ranzige reuk” van 't mhd. woord zal wel jonger zijn dan 't bnw. *finnic* „bedorven (van vleesch), ranzig”. Zie nog v i n n i g.

Vinden ww., mnl. *viuden*. = onfr. ohd. *judan* (nhd. *finden*), os. *fēthan*, *findan*, ofri. *finda*, ags. *findan* (eng. *to find*), on. *finna*, got. *finþan* „vinden” (en verwante bett., got. speciaal „vernemen”). In het Oegerm. met gramm. wechsell *þ*: *ð*. = ier. *éaim* „ik vind” (? < *pent-*?). De bet. „vinden” gaat misschien op „komen bij” terug (vgl. lat. *in-venire* „vinden”) of veeleer op „doortrekken, doorvorschen” (vgl. de hieronder genoemde germ. verwanten en ervaren:

ohd. *ir-faran* „doorreizen, doorzoeken, bereiken”) en dan moeten wij van een basis *pent(h)-* „gaan” uitgaan, waarvan ook komen: ohd. *fendo* m. „voetganger, voetknecht”, mnl. *vende*, *vinde*, *vinne*, mnd. *vinne* v. „pion in 't schaakspel” (mhd. *vende* m. „id.”), ags. *fēða* m. „troep”, ohd. *fantōn* „onderzoeken” (nhd. *fahnden*), os. *fandon* „op de proef stellen, bezoeken”, mnl. *vanden* (nog dial.), ofri. *fandia* „bezoeken”, ags. *fandian* „onderzoeken, op de proef stellen”, ohd. *funden*, os. *fundon*, ags. *fundian* „gaan naar” (ook „streven, zoeken”), ohd. *funs*, os. ags. *fús*, on. *fúss* „bereidwillig, vaardig” (**funðsa* > **funs*a-); buiten 't Germ. lat. *pons* „brug”, gr. *πόντος* „zee”, *πάτος* „pad, tred”, obg. *patl*, opr. *pintis* „weg”, arm. *hun* „id., doorwaadbare plaats”, oi. *pánthan-*, *path-*, *pathi-* „weg, pad, baan”. Zie v onder.

Vinger znw., mnl. *vingher* m. = ohd. *finger* (nhd. *finger*), os. *finger*, ofri. ags. (eng.) *finger*, on. *fingr*, got. *figgrs* m. „vinger”. Oorsprong onzeker. De afl. van germ. **fiwgra-* uit idg. **pewqró-*, oorspr. „vijfving, vijfische”, van **pewqre* (zie vijf), verdient alle overweging; het formans heeft men met dat van ier. *cóicer* „vijftal”, arm. *hinge-r-ord* „vijfde” vergeleken. De combinatie van vinger met vangen is mogelijk, maar minder wsch. — **Vingerbreed** znw. o., reeds mnl. Te verklaren als handbreed.

Vink znw., mnl. *vinke* m. v. = ohd. *fincho* (nhd. *finke*), mnd. *vinke* m. „vink”, waarnaast de sterke stam ags. *finc* m. (eng. *finch*) „id.”. Mlat. *pinicio* (it. *pinicione*, fr. *pinson*) „vink” kan met 't oog op lat. *c*: germ. *k* niet oerverwant zijn; eer komt het uit 't Germ., met vervorming van den anlaut. Een idg. anlautvariant is zw. *spink* „musch” (eng. *spink* „vink” uit 't Noorsch?), gr. *σπιγγος* „kleine vogel, vink”. Niet onmogelijk is verwantschap met lat. *pingo* „ik schilder, borduur”, oi. *pinga-*, *pingald-* „roodbruin”, waarbij ook andere diernamen worden gebracht: ier. *éčne* „zalml”, gr. *πιγγαλος* „hagedis” (Hes.). Deze basis *pi-g-*, *pi-w-g-* is met *pi-k-* verwant (zie II veeg). Zie spikkel.

Vinnig bnw., Kil. *vinnigh* „acer, asper,

crudelis, saevus, vehemens”, ook „avarus”, mnl. *vinnich* „nijdig, kwaadaardig”. Ook ndd. fri. Sluit zich bij *vin* aan, ofschoon de bet.-geschiedenis niet geheel klaar is: wsch. moeten we van *vinne* „stekelige vin” uitgaan. Dial., vooral zuidndl., ook in afwijkende bet., vooral = „vlug, pienter”, in het Antw. de bett. „bevallig, lief” en „snel, wakker, vlijtig” en „handig te hanteeren”. Van het aan het eind van 't artikel *vin* besprokene *vinne* komt Kil. *vinnigh* „rancidus. et Mucidus: putris, corruptus” („Germ.”) en „grandinosus” („Sax. Sicamb. Holl.”), een ook mnl. mhd. mnd. woord.

Violet bnw., reeds mnl. Van fr. *violet*, oorspr. „vioolkleurig” (bij II viool). Ook elders ontleend.

Violier znw., sedert de 16.eeuw. Uit fr. *violier* (bij II viool).

Violist znw., nog niet bij Kil. Van I viool of met eenigszins gewijzigde bet. van it. *violista* „altvioolspeler”.

Violoncel znw., nog niet bij Kil. Uit it. *violoncello* (demin. van *violone*, dit is een augmentativum van *viola* „altviool” = I viool), misschien door fr. bemiddeling. Ook elders ontleend.

I **Viool** (instrument), sedert Kil. Zie vedel.

II **Viool** (bloem), mnl. *vióle* (ō?) v. Evenals mhd. *viol*, *viel* m., *vióle* v. (nhd. *veilchen*), mnd. *vióle*, *fióle* v. (> de. *fiol*, zw. *viol*) uit lat. *viola* „viool”, eventueel via ofr. *vióle* (nu slechts *violette* > eng. *violet*).

III **Viool** in violen laten zorgen, mnl. *die fyólen lāten sorgen*, wordt met fiool geïdentificeerd: de oorspr. bet. is dan „de zorgen door de flesch (*fyóle*) verdrijven”: zeer aannemelijk, maar niet 't eenig mogelijke; ook kan *fyóle* = II viool zijn. Door ontl. (via 't Ndd.?) de. *lade fiolen sörge*.

Virtuoos znw. Internationaal woord, op it. *virtuoso* (< lat. *virtuōsus*) „deugdzaam, flink” teruggaand.

Visch znw., mnl. *visc* m. = ohd. *fisc* (nhd. *fisch*), os. ofri. *fisk*, ags. *fisc* (eng. *fish*), on. *fiskr*, got. *fisks* m. „visch”. = lat. *piscis* „id.” (wsch. oorspr. een *o*-stam); met ablaut (idg. *ei*) ier. *iasc* „id.”. Verdere combinaties

(: oi. *piccha-* „staartveer”, *čech. pišk* „niet ontwikkelde jonge veer”, of : oi. *picchid-* „slijmerige materie”) zijn onzeker. Een oostelijker idg. woord voor „visch” leeft in gr. *ἰχθυός*, lit. *žuvīs*, arm. *jukn* voort. — **Vischkaar** znw., reeds mnl. Zie kaar. — **Visschen** ww. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on.got. : een germ. *-ōn*-ww. Vgl. lat. *piscāri* „visschen”. — **Visscherij** znw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd.

Visioen znw. o., mnl. *visioen* o. „visioen, verschijning”. Van fr. *vision* (< lat. *visio*). Ook elders ontleend. Het lat. woord is twee maal als **visie** (eerst later-nnl. in de bet. van nu; nml. = „visioen”) ontleend.

Visite znw., nog niet bij Kil. < fr. *visite* (bij *visiter* < lat. *visitare* „bezoeken”). Ook elders ontleend. Uit fr. *visiter* ndl. **visiteeren** ww., bij Kil. en mnl. ook = „bezoeken”.

Vissing (ronde of eivormige opening in 't dek om masten enz. door te laten gaan), nog niet bij Winschooten, 1681. = du. *fischung* (*fisch*, *fisser*). Van visch : oorspr. „vischvormige opening”.

Vitriool znw. (de, het), Kil. *vitriol*, mnl. *vitriool* o. Uit fr. *vitriol* (lat. *vitreolus* „van glas”). Ook elders ontleend.

Vitten ww., nog niet bij Kil. [Wsch. niet = 't reeds mnl. *vitten* „passen, voegen”; zie *fitten*; hierbij N.Holl. dial., reeds mnl. *vit* „modelhout, mal”.] Een ook ndd. fri. ww., in 't Oostfri. ook in de oudere bet. „licht over iets heenstrijken” (en „poetsen, reinigen”), verder middelfrank. *fitzen* „zupfen” (bijv. *bokuen f.*). Hierbij on. *fitla* „met den punt der vingers aanraken”, noorw. *fitle* „knoeien, kladden, broddelen”. De synoniemen noorw. *fikle* = „fitle”, on. *fitla*, *fitpla* „tasten”, fri. *fikje*, *fikke* „vitten” maken het vaststellen van den oorsprong zeer moeilijk. Woorden als on. zw. dial. *fata* „tasten, met de vingers bevoelen” zouden er op kunnen wijzen, dat *fit*- een secundaire ablautformatie is bij de woordgroep van vatten; *fik-*, *fitp-*, *fitf-* zouden dan oorspr. niet verwant, maar met *fit*- associatief verbonden zijn.

Vitting. Zie *fitten*.

I **Vizier** znw. o., mnl. *visier(e)* v.

< fr. *visière* „vizier” (afl. van lat. *visus* „gezicht”). Ook elders ontleend.

II **Vizier** znw. (de), nog niet bij Kil. Internationale benaming van een Turkschen ambtenaar. De vorm komt wellicht uit 't Arab. en niet uit 't Turksch, waar hij *vezir* luidt.

Vla. Zie v l a d e.

Vlaag znw., mnl. *vlāghe* v. „vlaag, bui, slag, aanval, blik”. = mnd. *vlāge* v. „vlaag, rukwind, bui, aanval, menigte”. Met *ā* blijkens achterh. westf. *vlāgə*. Met ablaut on. *flaga* v. „plotselinge aanval”, eng. *flaw* „windvlaag, rumoer, barst”. Zie ook v l a g. Van de idg. basis *plēg-*, *plāg-*, waarvan ook gr. *πλάσσω* „ik sla”, lit. *plakū*, *plākūti* „slaan, tuchtigen”, *plėkin*, *plėkti* „ranselen”, obg. *plācū*, *plakati* „weenen, klagen” (oorspr. „door zich te slaan rouw bedrijven”), misschien ook ier. *lén* (**plag-no*) „weeklacht, weemoed”. Hiernaast een synonieme basis *plēg-*, *plāg-*, waarvan o.a. lat. *plango* „ik sla, sla de hand op de borst, bedrijf rouw”, *plāga*, gr. *πληγή*, dor. *πλάγᾱ* „slag”, gr. *πληγ-*, *πληγ-* „slaan”, lit. *plėgà* „slaag”, misschien ook ier. *léssaim* „ik sla hevig” < **plang-só*. Voor germ. afl. van deze basis vgl. vlek, vloeken, ook I vlak. Vgl. vooral ook flikkeren.

Vlaak. Zie I vlak.

Vlade, v l a znw., mnl. *vlāde* (m.?) „taart, koek”. = ohd. *flado* (nhd. *fladen*) m., *flada* v., mnd. *vlāde* (m.?) „platte koek”, noorw. dial. *flade* m. „kleine vlakke, veld”. Evenals mhd. *fluoder* m. „pleuronectes flesus” van de idg. basis *plāt(h)-*, *plēt(h)-* „vlak, plat, wijd zijn”, waarvan ook ier. *lethaim* „ik breed uit”, lat. *pla-u-ta* „voetzool”, gr. *πλατικός* „plat, breed”, *πλάθωνον* „plaat waarop koek of brood bereid wordt”, obg. *plesna* „voetzool” (**plet-snā-*), lit. *plātūs* „breed”, arm. *lain* „id.”, oi. *prthū-* „id., wijd, ruim”, *práthati* „hij breidt uit”. Deze basis is een verlenging van de basis *pelā-*, *pelé-*, die bij vloer ter sprake komt en die oorspr. identisch is met de bij veld behandelde basis. Zie nog I vlak, vlet, vlonder.

Vlag znw., sedert Kil. Ook ndd. fri. en door ontl. nhd. (*flugge* v.), eng. (*flag*), de. (*flag*), zw. (*flagg(a)*); echter kan het feit, dat 't woord in 't Eng.

't eerst voorkomt (± 1490), ons doen vermoeden, dat de oorsprong in Engeland te zoeken is. In dat geval is de etymologie onzeker; anders sluit 't zich aan bij Kil. *vlaggheren* (*flaggheren* „vetus”), flaccere, laxari : et Volitare”, ohd. *flagarón* „zich heen en weer bewegen”, on. *flogra* „dwarrelen, door de lucht jagen” (intr.). Wellicht was de oorspr. bet. „slaan”; dan wsch. bij de bij vla ag besproken woordgroep; hierbij wsch. ook Kemp. *vlag* v., N.Brab. *vlag* m. „afgehakte zode, plag”. Vgl. vooral flikkeren. De speciale aanwending der boven geciteerde woorden voor een slappe, niet energieke beweging kan een gevolg zijn van de iteratieve bet. „in slaande beweging zijn”.

I **Vlak** znw. o. Het reeds mnl. mnd. en ook fri. als znw. voorkomende o. van het bnw. vlak, mnl. *vlac* (gen. *vlākes*) „vlak, plat, dun” = ohd. *flak* (*hh*; nhd. *flach*), mnd. *vlak* (gen. *vlākes*) „vlak, glad”; noorw. dial. het znw. *flak* o. „schijf, schots”. Verder hierbij ndl. vlaak o. „zandbank, plaat”, mnl. *vlāke* v. „vlakke”, os. *flaka* v. „voetzool”, oostfri. *flake*, de. *flage* „ijs-schots” en on. *flaka* „zich openen, zich uitbreiden”. Met ablaut ags. *flōc* m., on. *flōki* m. „een soort platte visch”. Met gr. *πέλαγος* „zeevlakte” van een basis *pelā-g-*, een verlenging van de bij vlade, vloer besproken basis *pelā-*, -é-. Als de oorspr. bet. van deze basis „plat neerslaan” is, is zij met *pelā-* „slaan” identisch, waarvan lit. *plōti* „slaan, klappen” en de bases *p(e)lāx-g-*, *p(e)lāz-g-* „id.” (zie vlaag). Van een idg. *p(e)lāx-g-* „plat zijn” komen misschien mnd. *vlāge*, on. *flaga* v. „aardlaag”, verder gr. *πλάξ*, *πλακός* „plat, breed voorwerp”, lett. *plaku*, *plakam* bijw. „vlak, plat op den grond”. Ook mnl. *vlāke* v., Kil. *vlaeck* („Fris.”) „hor, gevlochten voorwerp”, ndl. *vlaak* „losse houten vloer”, mnd. *vlāke* v. „vlechtwerk, klein net”, on. *flaki*, *fleki* m. „houten schutting”, die niet te scheiden zijn van lat. *plaga* „net, landstreek”, worden gew. hierbij gebracht; veeleer echter moeten ze om de bet. van idg. *ple-g-*, een wortelvariant van *ple-k-* (zie vlechten) worden afgeleid,

niettegenstaande de *ü* van lat. *plaga*. — **Vlakte** znw., niet bij Kil., wel mnl. (met onzekere bet.).

II **Vlak** (vlek). Zie vlek.

Vlam znw., mnl. *vlamme* v. = onfr. *flamme* v., mhd. *vlamme* v.m. (nhd. *flamme* v.), mnd. *vlamme* v.m. „vlam”. Van lat. *flamma* „id.”, misschien via 't Rom. Eng. *flame* „id.” < fr. *flamme*. Voor een oorspr. germ. synoniem vgl. laai. — **Vlammen** ww. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd.

Vlas znw. o., mnl. *vlas* (*ss*) o. = ohd. *flahs* (nhd. *flachs*), mnd. *vlas* m., ofri. *flax*, ags. *fleax* o. (eng. *flax*) „vlas”. Gew. bij vlechten gebracht, maar veeleer direct te combineeren met lit. *plėsiu*, *plėszti* „rukken”, waarbij ook mnl. *vlaen*, ags. *flėan*, on. *flá* „villen” te brengen is. Oorspr. zal deze basis *plek-* wel één zijn met die van vlechten.

Vlassen (op) ww., sedert de 17.eeuw. = mnl. *vlassen* „vlas bereiden” (van vlas) : vgl. voor de bet. mnl. *wēven op* „vlassen op”.

Vlecht znw., mnl. *vlechi(e)* v. (ook „gevlochten riel”, nnl.-haspengouwsch = „dun twijgje”). = mhd. *vlēhte* (nhd. *flechte*), mnd. *vlēchte*, on. *flėtta* v. „vlecht”, ags. Corp. *flėcta* „cratem”. Bij **vlechten**, mnl. *vlechten*, ohd. *flėhtan* (nhd. *flechten*), os. *flėhtan* (alle sterk), on. *flėtta* (zwak) „vlechten”. Met ablaut got. *flahta* (of -o?) v. „vlecht”. Van de idg. basis *plek-*, waarvan ook lat. *plecto* „ik vlecht”, *plico* (met *i* naar de samenstt.) „ik vouw”, gr. *πλέκω* „ik vlecht”, *πλόκος*, *πλοκμός*, *πλόκαμος* „lok, vlecht”, obg. *pletq* (analogisch gevormd naast *plestq*, naar *metq* : *mesti* e.dgl., tenzij we *pleq* naast *plek-* moeten aannemen), *plesti* „vlechten”, oi. *πραχνα-* „vlechtwerk, gevlochten mand”. De -t- was oorspr. praesens-vormend. Als 't znw. vlecht, germ. **flestō(n)-* (-an-) een oud woord is, is 't een deelwoordformatie van *plek-* en identisch met gr. *πλεκτή* „touw, net”. De basis *plek-* is wsch. een verlenging van *pel-* (zie vrouwen). Vgl. ook bij vlas en I vlak, aan 't eind. — **Vlecht** (een soort huiduitslag), door Kil. „vetus” genoemd, ook nhd. mnd. = vlecht „haarvlecht”, en op te vatten als „huid-

uitslag die als een vlechtwerk zich vertakt”.

Vleder-, **vleermuis** znw., mnl. *vleder-muus* v.m. = ohd. *flēdarmūs* v. (nhd. *fledermaus*, ohd. ook *flēdaremustro* m.), mnd. *vle(d)dermūs* v. „vleermuis”. Bij 't germ. ww., dat ohd. *flēdarōn* „fladderren” luidt; zie vlerk. Vgl. ook eng. *fluttermouse* „vleermuis”, blijkbaar een jong, misschien onder continentale invloeden ontstaan woord; 't Ags. heeft *hréaðe-mūs*, *hrére-mūs* v. „id.”.

Vleesch znw. o., dial. *vleis(ch)* (zeer verbreide vorm), mnl. *vleesc*, *vleisc*, *vlees*, *vleis* o. = onfr. ohd. *fleisc* (nhd. *fleisch*), os. *flésk*, ofri. *flásk*, *flésk*, ags. *flásc* o. (eng. *flesh*) „vleesch”, germ. **flaiska(z)*-, *flaiski(z)*- (eventueel met *þl*-, vgl. vlieden). On. *flesk* o., dat 't zelfde woord is, beteekent „spek”. We moeten wellicht van germ. **flaixska*-, *-iz*- uitgaan; dan zijn ags. *flāc* „vleesch”, mnl. *vlicke*, *vlecke*, mnd. *vlicke* v., ags. *flicce* (o. ? eng. *fitch*), on. *flikki* o. „stuk spek” verwant; al deze woorden kunnen met on. *flík* v. „lap” van een idg. basis *plīg*- (*ǵ* ?) „snijden” komen (voor de bet. „vleesch” vgl. lat. *caro* „vleesch”: umbr. *karu* „deel”), waarnaast *plīg*- in lit. *pleikiù*, *plėkti* „(een visch) den buik opensnijden” (vgl. echter bij vlijen). De combinatie hoogerop met lit. *páltis* „stuk spek”, ohg. *plūti* (russ. *plot*) „vleesch” is mogelijk, als we voor alle genoemde woorden van een oerbasis *pele*-, wsch. = „snijden”, uitgaan. Het got. *mimz* o. „vleesch” is een idg. woord voor „vleesch”: vgl. ohg. *mēso*, opr. *mensū*, alb. *mis*, arm. *mis*, oi. *māms(á)*- „id.” en de afl. ier. *mír* „stuk vleesch”, lat. *membrum* „lid”. — 't Mv. vleezen en 't bnw. vleezig, nog niet bij Kil., zijn in de gesproken taal bij vlees(ch) gevormd naar analogie van woorden met *s* > *z* in de flexievormen en afl. — **Vleeschelijk** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd. Os. Ofri. Ags. — **Vleeschhouwer** znw. Een reeds mnl. mhd. mnd. samenst.

Vleet znw., Kil. mnl. *vlēte* v. Een ook ndd. en met de secundaire bet. „menigte” ook fri. woord. Laat-eng. *flect* „vleet” komt wsch. uit 't Ndl., ofschoon het synonieme *train* (of *nets*) aan iden-

titeit met *fleet* „vloot” doet denken. Oorsprong onzeker. Misschien met *vlet* verwant, al ontgaat ons de bet.-geschiedenis. Zaansch *vleet* = „kurk op de zegen”, evenzoo *vloot*; ook op ndd. gebied zijn beide woorden in associatie getreden.

Vleezig bnw. Zie vleesch.

Vlegel znw., mnl. *vleghel* m. = ohd. *flegil* (nhd. *flegel*), os. *flegil*, ags. *fligel* (**flegel*, eng. *flail*) m. „dorschvlegel”. Uit lat. *flagellum* „zweep”, later (reeds bij Plinius *perticis flagellatur* „wordt met vlegels gedorscht”) ook „dorschvlegel” (evenzoo in de rom. talen: fr. *fléau* enz.). Minder wsch. is de formeel mogelijke verwantschap met mnl. *vlaen* „villen” (zie bij vlas). Voor de bet. „deugniet” vgl. hengel.

Vleien ww., mnl. *vleien* „smeeken, vleien, aanroepen (God)” (een dgl. bet.-omvang bij smeeken). = ohd. *fléhōn* „vleien, vriendelijk toespreken” (nhd. *flehen*), os. *fléon* „blandiri” of = ohd. *fléhan* „vleien, vriendelijk toespreken”, got. *ga-þlaihan* „vriendelijk toespreken, liefkoozen”. Verder hierbij ags. *fláh*, on. *flár* „valsch, bedriegelijk” en met gramm. wchsel ohd. *flégōn* in bet. = *fléhan*, *-ōn*; een vierde vorm **fléhōn* is zeer onzeker. Voor den germ. anlaut *þl*- vgl. vlieden. De ndl. vorm gaat op **vlé(j)en*, ouder **fléhan*, *-ōn* terug. Oorsprong onzeker. De combinatie met gr. *λαϊκά* „hoer”, *λαϊκάσω* „ik bedrijf onzedelijkheid” is zeer onzeker, de verdere met lat. *léna* „koppelaars” (**tlaisná*-) absoluut te verwerpen. Zie nog flikflooiën, fleemen, vooral vlijen.

Vlek znw. (de, het; 't o. geslacht misschien naar dorp), mnl. *vlecke* v. „vlek, smet, besmettelijke ziekte, plas”. Opvallend zijn de bett.: ohd. *flēcho* m. „macula” (nhd. *flecken*, *fleck*), *flēc* (*ech*) m. „stuk goed, lap” (nhd. *fleck*; hierbij 't ww. mhd. *vlicken*, nhd. *flicken* „lappen”), mhd. *vlēc(ke)* m. bovendien o.a. „stuk land, plaats, groot dorp, slag, wond”, mnd. *vlēcke* v. „macula” en — evenzoo *vlēk* m. — „vlakke, landstreek, plaats, slag, wond”, (ofri. *bi-flēkka* „bevekken”), on. *flēkk* m. „macula” en „stuk (land)”. Voor een dgl. combinatie van de bett. „klad” en

„stuk” vgl. bij klad. Het is mogelijk, dat de germ. woorden **flekka-*, **flekkan-* in al deze bett. van de bij vlag gesproken idg. basis *plāg-* „slaan” komen: de bet. „macula” is zeer goed uit „t neergesmetene” te verklaren; voor de bet.-ontwikkeling („vlek” >) „plekje” > „plaats, ortschaft” vgl. oord; de bet. „lap” uit „t afgeslagene”? Evenwel kunnen we ook een germ. **flikka-* „lap, stuk” aannemen, ablatend met on. *flik* v. „id.” (zie bij vleesch), en desnoods kan **flekka(n)-* „stuk land” met *vlak* ablauten. *Vlak* „vlek”, niet bij Kil., wel al mnl. *vlacke* v., mnd. *vlacke* m. v. „vlek”, is een — misschien secundaire — ablautvorm van *vlek*. — **Vlekken** ww., reeds mnl. Ook nhd. nnd. fri.; mnd. al *vleckinge* v. „macula”.

Vlerk znw., reeds later-mnl., de oudere vorm is *vlederic* m., een tusschenvorm *vleric*. = westf. *vlerk* „ganzveer om stof af te vegen”. Staat tot mnl. *vleder* m., nog vla. *vleer* „veer, vleugel” als onfr. *fètherac*, ohd. *fëdarah*, westf. *firk* (wellicht mnd. **vëderik*, voor *vëderlik* te lezen) m. „vleugel” staat tot *veder*. Men beschouwt de germ. basis *flep-* — waarvan ook ohd. *fëdarôn* (zie vleermuis) — als een verlenging van de idg. basis *pel-* (zie vijfwouter); waarschijnlijker is het, dat germ. **flep(a)rô-* „vleugel” (ohd. *fëdarôn* kan denominatief zijn) onder invloed van vliegen naast **fep(a)rô-* (*veder*) opgekomen is. — Voor de overdr. bet. „deugniet” vgl. bij II knoet.

Vlet znw., mnl. *vlet* v. „platboomd vaartuig, vloer”. Oorspr. bet. „platte bodem”. Op ’t geslacht na = ohd. *flezzi* o. „vloer, dorschvloer, voorhuis”, os. *flet*, *fletti* o. „vertrek, huis”, ofri. *flet(te)* o. „huis”, ags. *flett* o. „vloer, huis”, on. *flet* o. „vloer”. Met suffix *-ja-* van ohd. *fla5* „vlak”, os. *flat* „id., ondiep”, on. *flatr* (> eng. *flat*) „vlak, plat”. Van een idg. basis *pelā-d-*. Voor verwanten hoogerop zie vlade. — **Vletten** (turfs evenen, plat leggen), nog niet bij Kil. Van ’t bovengenoemde bnw. os. *flat*, nld. **vlat* „vlak, plat”. **Vletten** „niet een vlet aanvoeren”, reeds mnl., van *vlet*.

Vleug znw., mnl. *vlöghe*, *vlöghe* m. v.

„het vliegen, snel voortgaan, aanval, vleugel”. = ohd. (nhd.) *flug*, os. *flugī*, ags. *flyge*, on. *flugr* m. „het vliegen” (en verwante bett.). Bij vliegen. Formatie als teug.

Vleugel znw., mnl. *vlöghe*, *vlöghe* m. = mhd. *vlügel* (nhd. *flügel*), mnd. *vlögel* m. „vleugel”. Bij vliegen. Een vrij jong woord, gevormd als beugel, teugel, sleutel. Voor oudere woorden voor „vleugel” zie *veder*, *vlerk*.

Vlieden ww., laat-mnl. *vlieden* (wsch. zijn de vormen *vloot*, *vlöden*, *ghertöden* ouder dan ’t praesens met *d*), jongere vorm naast *vlien* „vluchten” = onfr. *flien*, ohd. *fliohan* (nhd. *flihen*), os. *fliohan*, ofri. *flid(n)*, ags. *fléon* (eng. *to flee*), on. *flýja* (secundaire infin.-vorm), got. *fliuhan* „vluchten”. Voor den anlaut vgl. *vleien*. Oorsprong onzeker. **Vliegen** kan wegens den afwijkenden anlaut niet verwant zijn. Leer onzeker is de combinatie met got. *plahsan* „bang maken”, lat. *lócusta* „sprinkhaan”, gr. *ληῖν* „springen”, lit. *lekù*, *lėkti* „vliegen”: noch een idg. *tle-u-g-* naast *tlē-g-* noch „ablaudentgleisung” is wsch. te maken.

Vlieg znw., mnl. *vlieghe* v. „vlieg, mug”. = ohd. *flioga* (nhd. *fliege*), os. *fliega*, ags. *fléoge* (eng. *fly*), noorw. *flinge* v. „vlieg”. Met suffix *-jōu-* ohd. *flinga* (oudnhd. *fleng*) v., met ablaut on. *fluga* v. „id.” Bij vliegen. Voor een ouder woord voor „vlieg” zie *mug*.

Vliegen ww., mnl. *vlieghen*. = onfr. *flingon*, ohd. *flōgan*, *flīgan* (nhd. *fliegen*), mnd. *vlēgen*, ofri. *flidga*, ags. *fléogan* (eng. *to fly*), on. *flýga* „vliegen”. Got. alleen ’t causativum *us-flaugjan* „mee-nemen” (van den wind gezegd), dat ook elders voorkomt. Wegens den alg.-germ. anlaut *fl-* niet met *vlieden* verwant. Wsch. van een idg. basis *plugh-* of *plugh-* en niet *plug-* of *pluw-*: dan was eer een praesensstam met *z* (got. **fliuhan* enz.) te verwachten. Dit *plugh-* of *plugh-* zal wel een verlenging zijn van *plu-* (zie *vlieten*; voor de bet. vgl. oi. *plávate* „hij drijft op ’t water” en „hij vliegt”) evenals *plug-*, waarvan lit. *plaukiù*, *plaukti* „drijven (op ’t water)”. Van *plugh-* (*gh*) misschien ook ier. *luamain* „vliegend”. Lat. *plūma*,

lit. *plunksna* „veder” en lit. *pláuždinis* „dekbed” hebben wsch. met vliegen niets te maken. Zie nog vleug, vleugel, vlieg, vloghaver, vlok, vlucht, vlug. Voor een idg. basis voor „vliegen” zie bij veder. — **Vliegens** bijw., vooral in vliegensvlug, nnl. Met bijwoordelijke -s van 't deelw. vliegend. — **Vlieger** znw. Bij Kil. als muntnaam, als naam van een kleedingstuk en = „vogeljager”, mnl. in de twee laatste bett.

Vlier znw., mnl. *vlieder*, ook al *vlier*. = mnd. *vléler* m. „vlier” (> nhd. *vlíeder* m. „id., sering”). De verhouding tot mnd. *vléder* m., mnl. *vléder*, Kil. *vlédder* („Sax. Sicamb. Holl. Fris.”), fri. *flear* (Dongeradeel *fleur*, Ameland *farielboom*) en tot mnl., nog dial. ndl. *vliender*, *vlinder* „vlier” is duister, evenzoo de oorsprong van 't woord. Treffend is de vormovereenkomst met de bij vlerk en vlinder besproken woordgroepen. De combinatie met lit. *putinas* (**plutinas*) „watervlier” is niet wsch. te maken.

Vliering znw., nog niet bij Kil. Een oorspr. fri. (wellicht noordholl.-fri.) vorm = ags. *fléring* v. „contabulatio”. Een afl. van vloer metumlaut: ofri. *é*, nu *ie*.

Vlies znw. o., dial. *vluus* (zeer verbreid), mnl. *vlics*, *vluus* o. = mhd. *vlics*, *vlius* (nhd. *vlicss*, oudnhd. ook *fléuss*, *flüss*) o. „vlies, schapevacht”, mnd. *vlús* o. „id., vlok haren of wol” (ook „opbrengst van 't land”, oorspr. „de pluk”; evenzoo wellicht ofri. *flús*-in samenst.), ags. *fléos*, *flíes* o. „vlies, vacht, wol” (eng. *fléece*), grondvorm wsch. **fléusaz-*, *-iz-* (vgl. vleesch). Met ablaut mnd. *vlús(ch)* „harig vel” (nhd. *flaus(ch)* m. „bos wol, dikwollige jas”), misschien ook noorw. dial. *flúra* v. „wollig haar”. Vermoedelijk van een basis *plus-* „plukken” (vgl. lat. *vellus* „vacht, wol”: *vello* „ik pluk”), waarvan ook ier. *ló* „vlok wol, wol, haartje der wenkbrauwen, sneeuwvlok”, lit. *pluskos* „haarbos”, wsch. ook lat. *plúma* „dons, veer”. Of gr. *φλοῖος* „(linde-) bast” terecht als **plous-jo-* hierbij gebracht is, is dubieus.

Vliet znw., mnl. *vliet* m. „vliet, stilstaand water”. = mhd. *vlicz* (nhd.

flíess) m. o. „riviertje, stroom”, mnd. *vlét* o. (m.?) „id.” (ook in allerlei speciale bett.), (ofri. *flét* o. „rivier, kanaal”, oorspr. ndd.), ags. *fléot* m. „baai, riviermond, zee” (ook „schip”, eng. *fléet* „vloot”), on. *fljótt* o. „het stroomen, rivier”. Evenals mnl. *vliet*, on. *fljótr* „snel” bij het ww. **vlieten**, mnl. *vlieten* „vloeien, drijven, varen, zwemmen, voortvloeien”, onfr. **flíetan* (3.pers. *flútit* „fluit”), ohd. *flíozan* (nhd. *flíessen*), os. *flíotan*, ofri. *flíotta*, ags. *fléotan* (eng. *to fléet*), on. *fljóta* „vloeien, op 't water drijven”. Hierbij vloot, I, II vlot, vlotten. Evenals lit. *plústu*, *plúdan*, *plústi* „gaan drijven”, *plaudžn*, *plaušti* „wasschen” en misschien ook ier. *luil* „hij ging” van een idg. basis *plūd-*, een verlenging van *plū-*, waarvan o.a. ook ohd. *flawen*, *fléwen* „spoelen, wasschen”, on. *flaumr* m. „stroom”, *fléy* o. „schip”, ier. *luath* „snel”, *ess-lu-* „ontkomen”, *fo-llaw* „ik vlieg”, lat. *pluit* „het regent”, gr. *πλέ(φ)ω* „ik vaar, drijf”, *πλοῖον* (= on. *fléy*) „schip”, *πλύω* „ik wasch”, obg. *plovq*, *pluli* „varen, drijven”, lit. *plávu*, *pláuti* „spoelen”, arm. *lutim* „ik drijf, zwem”, *luanam* „ik wasch”, oi. *prárate*, *plávate* „hij drijft op 't water, zweeft, vliegt, springt”. De basis *plū-* beteekende blijkbaar oorspr. „vloeien, stroomen”: hieruit laat zich zoowel de bet. „spoelen, wasschen” als de aanwending voor andere bewegingen verklaren. Zie nog vlouw, vloed en vliegen.

Vlijen ww., door Kil. „Sax. Fris. Sicamb.” genoemd, mnl. *vlíen*. Een oorspr. sterk ww. = mnd. *vlíen* (gew. sterk) „ordenen, inrichten, tooien, verzoenen, plaatsen, aanwenden, bepalen”, os. *gi-flíhan* (alleen praes.) „(zijn geest) zetten naar, richten op” (minder wsch. „vriendelijk, zacht maken”), fri. *flíje* „vlijen, schikken, gelegen komen, geschikt zijn, behagen, slagen”. Misschien verwant met vleien; de oorspr. bet. van de germ. basis *plix-* was dan „streelen, strijken over”. Anderen gaan van germ. *flix-*, idg. *pliq-* uit en combineeren lit. *pléikti* „een visch den buik opensnijden en hem breed openleggen”, *pri-pléikti* „bijvoegen” (vgl. echter bij vleesch).

Vlijm znw. (de, het), mnl. *vlime* v. Uit **vlátme* of **vládmē*. Gaat evenals mnl. *vlieme* v. (nog zuidnll., in 't Wvla. o.), ohd. *flodema*, *fliedema*, ouder-mhd. *fliedeme*, laat-mhd. *vliete*, *vlieten* (nhd. *fliete*), mnd. *vlét(e)me* v. (*vlétem* m.?), ags. *flytme* (ǰ?) v., ofr. *flieme* (fr. *flamme*, eng. *flame*) „vlijm” op een rom. vorm (**flētoma*, **flēdoma*, **fleotoma*, -*doma*) van lat. *phlebotomus* (gr. *φλέψ*, gen. *φλεβός* „bloedader” + *-τομος*, bij *τέμνειν* „snijden”) „id.” terug. Voor de *i* naast *é*² vgl. *biet*; voor dgl. dubbelvormen met *ú* en *ó* zie *moerbei*. Met *i* ook westf. *flite* v. „vlijm”, tenzij dit de overgenomen alg.-hd. vorm is. Fri. *flym*, *flime* o. „id.” wsch. uit 't Ndl. — **Vlijmen** ww. Kil. vermeldt *vliemen*; dit is ook mnl. Ook fri. *flymje* „vlijmen, pijnigen”.

Vlijt znw., mnl. *vlijt* m. „ijver, spoed, najver”. = ohd. *fliz* m. „ijver, inspanning, nauwgezetheid” (nhd. *fleiss*), os. *flit* m. „strijd, ijver”, ofri. *flit* m. „vlijt”, ags. *flit* (m.?) „strijd, scandalum”. Hierbij 't sterke ww., bij bevljigtigen besproken. Oorsprong onzeker. Misschien germ. **plūta*- (voor den anlaut vgl. *vlieden*), idg. **ulī-do*-, en verwant met **stlī-ti*-, lat. *lis*, oudlat. *stlīs* „twist”. Andere afleidingen, zooals die van den idg. wortel *pli*- „snijden” (voor verlengingen zie bij *vleesch*), zijn al te vaag. — **Vlijtig** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd.

Vlinder znw., sedert Kil., die 't „Holl. Fris.” noemt in tegenstelling tot 't nog zuidndl. en reeds mnl. *pepel* (< lat. *pápilio*). Ook du. dial.; fri. de vorm *flinter*. Bij vla. *vlinderen* „wegfladderen”, du. *flindern* „fladderen, in kleine stukjes rondzweven” (*ver-vlindern* al mhd.). Hierbij hd. (sedert 1473) *flinder* (*flinter*) m. „dun metaalblaadje”; vgl. fri. *flinter* (ook ndl.) „snippertje”. Een jongere woordfamilie met nasaleering naast die van *vlerk*. Vgl. dial. du. *flandern* „fladderen”. Voor een ouder germ. woord voor „vlinder” zie vijf-wouter.

Vloed znw., mnl. *vloet* (d) v.m. „stroom, wassend water”. = onfr. *fluod* (m.v.?) „flumen”, ohd. *fluot* (nhd. *flut*) v., os. *flód* m.v., ofri. ags. *flód*

m.o. (eng. *flood*), on. *flóð* o., got. *flodus* (v.?) „vloed”, germ. **flōðu*-, **flōða*-, waarnaast **flōði*- in on. *flóðr* v. „id.”. Evenals ohd. *flóder* „stroom van zweet” (nhd. *fluder* m.o., bei. ook v. „een soort goot”) met *ó* < idg. *ó < óu*. Evenzoo gr. *πλωτός* „varend, drijvend, zwellend, bevaarbaar”, misschien ook lat. *ploro* „ik ween luid” (oorspr. „ik zwem in tranen”?), dat echter evengoed idg. *plowes*- kan bevatten en ook nog anders wordt opgevat. Ook hoort hierbij 't ww. **vloeien**, mnl. *vloeyen*, *vloyen*, mnd. *vlóien*, ags. *flówan* (eng. *to flow*), on. *flóa* „stroomen, vloeien”, gr. *πλώω* „ik vaar, drijf”, benevens obg. *plavaja* „id.”, lit. *pláuti* „spoelen”. Ablautend met idg. *pleu*-, *plou*-, *plu*- (zie *vlieten*). — **Vloeibaar** bnw. Nog niet bij Kil.

Vloek znw., mnl. *vloec* m. = onfr. *fluoc*, ohd. *fluoh* (nhd. *fluck*), mnd. *vlók* m. „vloek, vervloeking”. Bij 't ww. **vloeken**, mnl. *vloeken*, onfr. **fluocan* (*flukit* „maledixisset”, blijkbaar verschreven), ohd. **fluohhan* (verl. deelw. *ar*-, *far-fluakhan* „malignus”, overigens *fluohhlon*, nhd. *fluchen*), os. **flókan* (verl. deelw. *far-flókan*), ofri. **flóka* (verl. deelw. *úr-flókin*) „vloeken, verwenschen”. = ags. *flócan* „in de handen slaan”, got. **flokan* (praet. *faistok*) „bejammeren”. Van de idg. basis *plāg*- „slaan”: vgl. bij vla ag, ook voor de bet.-ontwikkeling „slaan” > „jammeren”; de bet. „vloeken” kan uit „jammeren” ontstaan zijn; ook kunnen we van „zich op de borst slaan (en daarbij een vervloeking uiten)” uitgaan.

Vloer znw., mnl. *vloer* m.v. „vloer, bodem, dorschvloer, verdieping”. = mhd. *vtuor* m.v. „zaaiveld, vlak veld” (nhd. *flur* m.v.), mnd. *vlór* m. „id., voorhuis, steenen vloer”, ags. *flór* m.v. „vloer” (eng. *floor*), on. *flórr* m. „bodem van den stal”. = ier. *lár*, kymr. *llawr* „vloer, bodem”. Met formans *-ro*- van de idg. basis *p(e)lá*-, *-é*- „vlak zijn” (met langer formans arm. *lrik* „side-pavement, footway”), waarvan o.a. ook gall. *Medio-lánnum* letterlijk „midden-vlakte”, lat. *plánus* „vlak”, gr. *πέλαγος* „offerkoek”, lit. *plónas* „dun”, opr. *plonis*, lett. *pláns* „dorschvloer”. Met *é*-vocalisme

lit. *plēsti*, *splēsti* „uitbreiden”. Voor verlengde bases zie vlade, I vlak, vlet, vlonder. Nog eenige verwanten bij veld. Zie ook vliering.

Vloghaver znw., nog niet bij Kil. Een ook du. dial. woord. Vlog- = mnl. *vloch* m. „vlucht”, westf. *flog* „’t vliegen, wat (ver)vliegt” (ook in *floghâr* o. „donshaar, melkbaard”), oostfri. *flog(ge)* „iets lichts, dat gemakkelijk zweeft”. Bij vliegen. Vgl. on. *flug* o. „het vliegen”.

Vlok znw., mnl. *vlocke* v. = ohd. *floccho* m. (nhd. *flocke* v.), mnd. *vlocke* (m.?) „vlok (van sneeuw, wol e.dgl.)”. Wordt vaak evenals noorw. dial. *fluga* „sneeuwvlok” van de bij vliegen besproken basis afgeleid: de idg. grondvorm was dan wsch. **plughon-*, **plughn-(ǵh)*; men wijst op ier. *ló* „vlok (van sneeuw, wol)”, van de kortere basis *plu-* afgeleid; meer bevredigt echter de hiervoor bij vlies gegeven etymologie. Waarschijnlijk is de afl. van germ. **flokkan-* uit lat. *flocus* „vlok, vezel”, waarvan ook fr. *floc*, *floche* „kwast” (*flocon* „vlok” zou ook op ’t germ. zwakke znw. kunnen teruggaan). Eng. *flock* „vlok” uit ’t continentale Germ. of ’t Fr. Mnd. *vlocke* „troep, kudde”, ags. *floc* m. „troep” (eng. *flock* „kudde”), on. *flokkr* m. „id.” zou — met de oorspr. bet. „vlucht” — bij vliegen kunnen hooren.

Vlonder znw., nog niet bij Kil. [Mnl. *vlonder* = „zware last”, of „balk van ’t kruis”?]. Misschien een jongere vorm naast vnder. Anders = laat-mhd. *flunder* (nhd. *flunder* m.v.), mnd. *flundere* v., eng. *flounder* (uit ’t Ngerm.), zw. en dial. noorw. *flundra*, on. *flýðra* v. „bot, schol (pleuronectes flesus)”, noorw. dial. *flundra* „kleine platte steen”; evenals het ablatende mhd. *flander* (nog dial.) „pleuronectes flesus” met de oorspr. bet. „plat ding” van den genasaleerden bijvorm der bij vlade besproken basis, idg. *plā-n-t-*; vgl. vooral lat. *planta* „voetzool”; voor de bett, vgl. bij vlade, I vlak, vlet en II schol.

Vloo znw., mnl. *vló* v. = ohd. *flôh* (nhd. *floh*) m., mnd. *vló* v., ags. *fléah* m., *fléa* (m.v.? eng. *flea*), on. *fló* v. „vloo”.

Wellicht germ. **blanz-*, **blanza(n)-*, bij **bleuzanan* (zie vlieden), dat wellicht oorspr. „in vlugge beweging zijn, snellen, springen” beteekend heeft. De combinatie van vloot met lat. *púlex* „vloo” is wat de klanken betreft niet mogelijk. — **Vlooien** ww., Kil. *vloeyen*, nhd. *flöhen*, *flöhen* (sedert de 17. eeuw), mnd. *vleien*.

Vloot znw., Kil. *vlote*, mnl. *vlóte*, *vlóot* v. (o.) „het stroomen, vloot”. = ohd. *flōz;a* (nhd. *flosse*) v. met de afwijkende bet. „vin (drijf-, zwemwerktuig)”, mnd. *vlóte* v. „het drijven, beweging, vlot, vloot”, ags. *flota* m. „schip, vloot, zeeman” (eng. *float* „vlot”), on. *floti* m. „vlot, vloot”. Ablautend met vliet, vlieten. Zie daar ook voor eng. *fleet* „vloot”. Uit ’t Germ. fr. *flotte*, spa. *flota*, it. *flotta* (> nhd. *flotte* v., oudnhd. ook *flotta*) „id.”. In ’t Ndl.-Ndd. kan ’t woord van ouds inheemsch geweest zijn, maar ook uit ’t Noorsch of evenals I boot uit ’t Eng. komen. Vgl. nog I vlot. — **Vloot** (bakje), gew. *vlootje* o., is wsch. ’t zeldte woord, met de oorspr. bet. „schuitje”. Evenzoo verklaart zich dial. *vlóot* „tobbe”, terwijl de dial. bet. „dobber” eer op een oudere bet. „vlot” teruggaat: vgl. Kil. *vlot van biesen* „dobber” en vgl. metumlaut ndd. dial. *âl-flōta* „drijvende biezembundel om aal te vangen”. Zie bij vleet.

Vlos znw. o., ook vloos-zijde, nog niet bij Kil. = eng. *floss*, *floss-silk* „vloszijde”. Ook in ’t De. Zw. ontleend. Misschien ablatend met vlies, maar veeleer ontleend uit oud en dial. (Valenciennes) fr. *floche* „een soort zij, pluizige stof” (= ’t bij vlok vermelde *floche*).

I **Vlot** znw. o., mnl. *vlot* (gen. *vlótes*, ook al naar den nomin. accus. *vlottes*) o. „het drijven, stroom, klein vaartuig, vlot”. = mnd. *vlot* o. (m.?) „vlot, room”, fri. *flot* „vlot”, ags. *flot* o. „zee”, on. *flot* o. „het stroomen, bovendrijvend vet”, germ. **fluta-*, ablatend met vlieten. Hiernaast oudnhd. *flotz* m. „vlot”, ohd. *flōz* m. „strooming, boot, schuit” (nhd. *floss* o. „vlot”), ags. *flēte* (m.?) „pontonium”. Verwante vormen met de bet. „vlot” zijn bij vloot te vinden. Een stam **fluti-* in ohd. *flu3*

(nhd. *fluss*), os. *fluti* m. „stroom”. De bet. „room” („wat bovendrijft”) vertoonen evenals mnd. *vlot* ook ags. *fliete* v., on. *flautir* v. mv.

II **Vlot** bnw., nog niet bij Kil. Een ook ndd. (vandaar nhd. *flott*) fri. bnw. Ontstaan (op een dgl. wijze als 't bijw. II weg) uit mnl. *ant vlot* in *ant vlot sijn* „drijven, vlotten”, waarin *vlot* = I *vlot* is.

Vlotten ww. Secundaire, reeds mnl. mnd. vorm (ontstaan als *vatten*, in 't Mnl. mede onder invloed van *ant vlot*; zie II *vlot*) naast mnl. *vlōten* „drijven, zwemmen, varen, stroomen” (nog dial. : Zaaansch), mnd. *vlōten* = ags. *flotian* (eng. *to float*), on. *flota* „drijven”. Ablautend met *vlieten*.

Vlouw (een soort net), mnl. *vlowwe*, (nog vla.) *vlūwe* v. „vischnet”. Wsch. van de idg. basis *plu-* „drijven” (zie *vlieten*); oergerm. grondvorm **fleu-wō(n)-*?

Vlucht znw., mnl. *vlucht* v. „ontvluchting, het vliegen, snelle beweging, zwerm”. = onfr. *flucht* v. „refugium”, ohd. os. *fluht* v. „het vluchten” (mnd. nhd. *flucht* ook „het vliegen, vlucht vogels”), ofri. *flecht* v. „id.”, ags. *flyht* m. „het vliegen” (eng. *flight* ook „het vluchten”). Een formatie als *tucht*. Hoort deels bij mnl. *vlien* enz. (zie *vlieden*) deels bij *vliegen*. Op germ. **fluxtian-* berust on. *flōti* m. „het vluchten, de vluchtenden”. Nog anders gevormde abstracta zijn got. *blauks* m., ags. *flēam* (**blaux-ma-* of *-z-ma-*) m. „het vluchten”. — **Vluchteling** znw., nog niet bij Kil. Ook nhd. nnd. — **Vluchten** ww., mnl. *vluchten*. = ohd. *fluhten* „op de vlucht drijven”, mhd. *vlühten* (zeldzaam) „vluchten”, nhd. *flüchten* „in veiligheid brengen, vluchten” (ook refl.), mnd. *vluchten* „id., op de vlucht jagen”. Zie bij *betichten*. — **Vluchtig** bnw. In de bet. „vluchtend” reeds mnl. ohd. os. ofri. De bet. „oppervlakkig”, nog niet bij Kil., sluit zich aan bij in de vlucht „haastig, in 't voorbijgaan”; mnl. wel = „vlug” en „ongestadig”.

Vlug bnw., mnl. *vlugghe* „kunnende vliegen, vlug”. = ohd. *flucchi* „geschikt om te vliegen” (nhd. *flügge*, ndd. vorm, ook „manbaar, trouwlustig”),

mnd. *vlugge* „id., druk, hevig bewegend, vlug, handig, flink, vluchtend”, ouder en dial. eng. *fledge* „in staat te vliegen”. Uit **flužja-*; bij *vliegen*. — **Vlugmare** znw., **vlugschrift** znw. o., nog niet bij Kil.

Vocht znw. o., niet bij Kil., wel al mnl. Evenals mnd. *vucht* o. „vocht, damp, nevel” het o. van het bnw. mnl. *vocht*, *vucht* (ook *rochte*, *vuchte*) „vochtig” (nog archaïstisch), mnd. *vucht*. Dit beantwoordt (met vocaalverkorting vóór *cht*) aan ohd. *fūht*, *fūhti* (nhd. *feucht*), os. ags. *fūht* „id.”. Misschien uit **fuwxt(i)a-* of **fuwxtu-*, idg. **puwqt(i)o-*, *-tu-*, ablaudent met oi. *paṛka-* „modder, moeras” en hoogerop verwant met *veen*. Ook is men van **pi-ūgv-tu-*, **pi-ūgv-tu-* uitgegaan: dan zouden gr. *ύρεός* „vochtig, nat” enz. (zie os) verwant zijn, volgens sommigen ook arm. *hiut* „stof, element, vocht” (**pi-ūgv-to-* of *-ti-*). Het idg. prefix **pi-* komt ook gr. en oi. voor; 't staat met gr. *ἐπι*, oi. *άπι* in ablaut. — **Vocht** znw. v. (mnl. *vochte*, *vuchte* v. ?). = ohd. *fūhtī* (nhd. *feuchte*), mnd. *vuchte* v. „vocht”.

— **Vochten** ww. Reeds mnl. ohd. os. —

Vochtig bnw. Reeds mnl. mhd. mnd.

Vod znw., gew. o., Kil. *vodde* „lap, vod” (overdr. ook „vuile, trage vrouw, hoer”; vgl. *slet*), nog niet mnl. Ook ndd. fri. De vorm zou verwantschap met *vuil* toelaten. Veeleer echter is 't woord jong en onomatop., deels onder invloed van andere, moeilijk aan te wijzen woorden ontstaan. Voor jonge formaties van 't zelfde karakter zie *vadsig*, *flodderen*.

Voeden ww., mnl. *voeden*. = ohd. *fuoten*, os. *fōdian*, ofri. *fēda* (*fōdia* ?), ags. *fēdan* (eng. *to feed*), on. *fōða*, got. *fodjan* „voeden”, resp. „baren, opvoeden”. Hierbij germ. **fōðra-*, mnl. *voeder* (nnl. **voeder**, *voer*), ohd. *fuotar* (nhd. *futter*), mnd. *vōder*, ags. *fōdor* (eng. *fodder*), on. *fōðr* o. „voer, voedsel” (waarbij 't ww. **voe(de)ren**, mnl. *voederen*, ohd. *fuotiren*, nhd. *füttern*, *futtern*, mnd. *vōderen*, on. *fōðra* „voeren, voeden”; ags. alleen *fōðrere* m. „foerier”, dat direct van *fōdor* komt), verder mnl. *voede*, mnd. *vōde* v. „voedsel, voeding”, ags. *fōda* m. (eng. *food*), on. *fōða* v. „voedsel” en met ablaut ohd. *vatōn*

„weiden, voeden”, mnd. *vedeme*, *veme* v. „eikelvoer voor varkens” (nhd. *fehme*). Van de idg. basis *pāt-*, waarvan ook gr. *πατέουαι* „ik eet”, misschien ook ier. *ás* „groei” (**pāt-lo-*); arm. *haç* „brood” wordt beter anders verklaard. *Pāt-* is een verlenging van *pā-*, waarvan nog lat. *pānis*, messapisch *παρός* „brood”, ier. *ain-chis* „broodmand”, lat. *pāscō* „ik laat weiden, voed”, obg. *pasā*, *pasti* „laten weiden”. Men leidt *pā-* wel uit *pāi-* af, ier. *ithid* „hij eet”, obg. *pitēti* „voeden”, lit. *pētūs* „middag(eten)”, oi. *pitū-* „voedsel” voor verwant houdend; zie echter bij vet. Vgl. nog II voeren.

— **Voedsel** znw. o. Reeds mnl. mnd. — **Voedster** znw., mnl. *voe(t)ster* v. De *d* (mnl. *t*) onder invloed van voeden; evenzoo mnd. *vōtster* v. „voedster”. Of = ags. *fōstre*, on. *fōstra* v. „verzorgster, opvoedster” of verkort (vgl. baker) uit een vorm, met os. *fōst[er]mōder* v. „obstetrix”, ags. *fōstormōdor* v. „altrix, nutrix” (eng. *fostermother*), on. *fōstr-mōðir* v. „opvoedster” overeenstemmend. 't Eerste lid = mnd. *vōster*, ags. *fōstor* (eng. *foster-*), on. *fōstr* o. „voeding, opvoeding” < idg. **pāt-tro-*. — **Voedsterling** znw., nog niet mnl. = ags. *fōstorling* m. „alumnus, verna”.

Voeg znw., mnl. *voeghe* v. „voeg, orde, regel, regeling, wijze” (nog in in dier *voege* e.dgl.). = mhd. *vuoge* v. „verbinding, verbindingsplaats, betamelijkheid, handigheid, bewerkstelling” (nhd. *fuge*), mnd. *vōge* v. „verbinding, voeg, betamelijkheid”. Bij 't ww. **voegen**, mnl. *voeghen* = ohd. *fuogen* (nhd. *fügen*), os. *fōgian*, ags. *fēgan* (eng. *to fay*) „samenvoegen, voegen” resp. ofri. *fōgia* „id.”. Verwant met ier. *aicc*, nier. *aic* „band, ketting” (**pakūi-*), lat. *paciscor* „ik sluit een overeenkomst”, *pāx* „vrede”, gr. *πίσσα* „ik bevestig” (*π* > *σ*), oi. *pāca-*, *pāc-* „strik”, av. *pas-* „binden”. Voor de idg. bases *pāk-* en *pāg-* zie verder bij *v a g e n*, vak, vangen. Van een basis *pēk-*, *pōk-* misschien lit. *pūsziu* „ik versier”, arm. *hesum* „ik weef”, *hesk* „band”.

— **Voeglijk** bnw. Sedert 't laat-Mnl., den Teuth., 't laat-Mhd. en Mnd. — **Voegzaam** bnw., nog niet bij Kil. Wel laat-mhd. mnd.

Voelen ww., mnl. *voelen*. = ohd. *fuolen* (nhd. *fühlen*), os. *gi-fōlian*, ofri. *fēla*, ags. *fēlan* (eng. *to feel*) „tasten, voelen, bemerken”. Hierbij on. *falma* „in de rondte tasten, verbijsterd zijn van schrik”; deze laatste bet. maakt de combinatie met got. *us-ūlma* „verschrikt”, on. *fēlms-fullr* „id.” aanneemelijk. Van de idg. basis (s)p(h)ēl-, (s)p(h)āl-, waarvan ook lat. *palpo* „ik aai”, gr. *ψηλαφάω* „ik betast, streek, onderzoek”, oi. *á-sphálayati* „hij doet botsen, stoot” worden afgeleid, ook wel ksl. *palicī* „duim”. Het grondidee der basis was wellicht dat van een heen-en-weer-gaande beweging: dan laten zich de genoemde woorden zonder bezwaar combineeren en verder kunnen gr. *πάλλω* „ik zwaai”, *πυλεμίζω* „id.”, ksl. *plachū* „waggelend”, (po)*plachū* „schrik” verwant zijn. Lat. *pello* „ik drijf” wordt ook anders goed verklaard. Ohd. *folma* v., os. *folm* m., ags. *folm* v. „(vlakke) hand”, ier. *lám* „hand”, lat. *palma*, gr. *πλάμη* „vlakke hand”, oi. *pānī-* „hand”, av. *pərənā-* „holle hand” hooren eer bij de basis *pelā-* „(zich) uitstrekken” (zie v l a d e). Zie nog v i j f wouter. — **Voelbaar** bnw. Nog niet bij Kil., mhd. of mnd.

I **Voer** (voedsel), **voeren** (ww.). Zie voeder, voederen.

II **Voer** (wagenvracht) znw. o., mnl. *voeder* o. „wagenvracht, hoop, bepaalde hoeveelheid wijn”. = ohd. *fuodar* (nhd. *fuder*), os. *fōthar*, ags. *fōðor* o. (eng. *fother*) „wagenvracht, een gewicht”. Of met de oudere bet. „wagenvracht, het bevattende” met gramm. wissel naast het bij II voeren besprokene germ. **fōðra-* of als „het omvattende” bij vadem. Fr. *foudre* „wagenvracht” uit het Germ.

I **Voeren** (vervoeren enz.), mnl. *voeren*. = ohd. *fuorran*, *fuoren* (nhd. *führen*), os. *fōrian*, ofri. *fēra*, on. *fēra* „voeren”, ags. *fēran* „gaan, trekken”. Causatiet-vorm bij II varen: vgl. oi. *pārāyati* „hij zet over, brengt over”. Met dezelfde vocaal mnl. *voere* v. „gang, spoed, gedrag”, ohd. *fuora* (nhd. *fuhrē*), mnd. *vōre*, ags. *fōr* v. „tocht, reis, wagen”.

II **Voeren** (van binnen bekleeden), mnl. *voederen*. = mhd. *vuotern* (nhd.

füttern), mnd. *vóderen*, on. *fóðra* „voeren, bekleeden”. Van mnl. *voeder* o. „foedraal, koker, voering”, ohd. *fótar*, *fuoter* o. „foedraal, omhulsel” (nhd. *futter*), mnd. *vóder* o. „foedraal, voering, pelswerk”, ags. *fólor* o. „foedraal, omhulsel”, on. *fóðr* o. „voersel, voering”, got. *fóðr* o. „scheede, omhulsel”. Uit idg. **pó-tró-*, waarnaast **pó-tro-* (oi. *pátra-* „vat”, misschien ook II voer). Van de idg. basis *pó-*, *póti-*, waarvan nog gr. *πώμα* „deksel”, oi. *páti* „hij behoedt”. Voor verdere verwanten zie bij veilig. Er is geen voldoende reden om van idg. *pá(i)-* uit te gaan en deze basis met die van voeden te identificeren, ofschoon formaties van de beide bases in sommige talen zijn samengevallen: vgl. *voeder* en verder obg. *pasq*, *pasti* „weiden, hoeden”, in samenst. „redden”, waarin afl. van beide bases (**pá-skó* en **pó-skó*?) zijn doorengeloopt. Voor ontll. in ’t Rom. vgl. foedraal, verder fr. *fourreau* „scheede, overtreksel”, *fourrure* „pels”. Fr. *feurre* „voeder” echter van *voeder*, zie ook *foufrage*.

III Voeren. = voederen.

Voerman znw. Sedert den Teuth., ’t Mhd. Mnd. — **Voertuig** znw. o. Nog niet bij Kil. Beide bevatten den stam van I voeren.

Voet znw., mnl. *voet* m. = onfr. *fuot*, ohd. *fuoz* (nhd. *fuss*), os. ofri. ags. *fót* (eng. *foot*), on. *fótr*, got. *fofus* m. „voet”. Met doorvoering van de dehnstufe en in sommige talen overgang in een andere flexieklasse uit idg. **ped-*, **pod-* „voet”, waaruit ook lat. *pés*, *pedis*, gr. *πούς*, dor. *πώς*, *ποδός*, arm. *otn*, mv. *otk*, oi. *pát*, *padáh* „voet”; ook kelt. *áde*; *·pódes* (Hes.) niettegenstaande de *α*. Hierbij nog on. *fét* o. „schrede” = umbr. *peřum*, gr. *πέδον* „bodem”, arm. *het* „voetspoor”, oi. *padá-* „schrede”, ook in gall. *candetum* (**cantedum*) „spatium centum pedum”, ier. *in-ad* (**eni-pedo-*) „spoor, plaats”, misschien ook in lat. *op-pidum* „stad”. Verder o.a. ksl. *podū* „bodem”, lit. *pūdas* „zool”, *pedà* „voetspoor” en met schwundstufe gr. *ἐπι-βδου* „dag na ’t feest”, oi. *upa-blá-* „getrappel”. Verba als kymr. *eddwyd* „ivisti”, oi. *pádyate*

„hij gaat” zijn denominatief, ’t oi. ww. is met *pádyate* „hij valt” samengevallen, verwant met ags. *fétan* „vallen”, obg. *padq*, *pasti* „id.”. Zie nog bij vatten, veter, treeft. — **Voeteuvel** znw. o. Al mnl. mnd. — **Voetstoots** bijw., sedert de 17. eeuw. Vgl. Kil. *veurveots* („vetus. Fland. Holland.”) „statim, uestigio”, reeds mnl., oorspr. = „zoo als ’t voor de voeten gelegd is”; voetstoots „zoo als men met den voet er tegen stoot”.

Vogel znw., mnl. *vōghel* m. = ohd. *fogal* (nhd. *vogel*), os. ofri. *fugel*, ags. *fugol* (eng. *fowl*), on. *fugl*, got. *fugls* m. „vogel”. Oorsprong onzeker. Of door dissimilatie uit **fluz-la-*, bij vliegen, of (minder wsch.) met lit. *paũksztis* „vogel” verwant en verder ’t zij als „de stekende, spits-snavelige” bij gr. *πενκεδανός* „stekend, wondend”, *ἐξε-πεννης* „met een punt voorziene pijl”, ’t zij als „de gevederde” bij lit. *pūkas* „dons, donsveer” (dit wsch. echter uit ’t Slav.). Een oi. *phuka-* „vogel” is onzeker. Een idg. woord voor vogel is *(*a*)*wi-*: zie ei. — **Vogelaar** znw. Sedert ’t Mnl. Ohd. Mnd. Ags. On. — **Vogelvrij** bnw., nog niet bij Kil. Wel mhd. Misschien moet bij de verklaring gedacht worden aan ’t recht om op zijn eigen erf vogels e.dgl. te doodden.

I Vol bnw., mnl. *vol* (*ll*). = onfr. *fol*, ohd. *fol* (nhd. *voll*), os. ofri. *ful*, ags. (eng.) *full*, on. *fullr*, got. *fulls* „vol”. Uit idg. **plé-nó-* (**plénó-*) evenals ier. *lán*, obg. *plānū*, serv. *pūn*, lit. *pūnas*, oi. *pūrná-* „id.”. Lat. *pléuus* „id.” is dezelfde vorm met *é* naar *plére* „vullen” of = oi. *prána-* „vol”. Deelw. van idg. *pelé-* „vol zijn, vullen”, waarvan o.a. ier. *lín* „aantal”, *línaid*, *com-álnaid* „hij vult”, lat. *pleo*, gr. *πιμπλημι* „ik vul”, (obg. *plémę* „γένος”?), alb. *pl’ot* (**plé-to-*, deelw., = lat. *-plētus*, oi. *prátá-*) „vol”, arm. *li* (**pléjos-*) „id.”, *lnum* „ik vul”, oi. *péparti*, *prēpti*, *prēpti* „hij vult”. Hierbij ook veel. — Afl.: vullen.

II Vol- (in samengestelde verba). Algemeen wgerm., ook ngerm.; got. in *fulla-frahjan* „zijn volle verstand hebben”, *fulla-fahjan* „ter wille zijn, dienen”, *fulla-weisjan* „overtuigen, over-

halen". = I vol. In 't alg. met de bet. „ten einde toe“.

Volbloed bnw., nog niet bij Kil. Ook niet mhd. mnd. Oorspr. was een volbloed merrie een uitdr., syntactisch met een eerste-klas kaartje overeenstemmend.

Volbrengen ww. Sedert 't Mnl. Ohd. Mnd. Ofri. — **Voldoen** ww. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ags.

Volgen ww., mnl. *volghen*. = ohd. *folgēn*, *folgōn* (nhd. *folgen*), os. *folgon*, ofri. *folgia*, *fulgia*, ags. *folgian* (eng. *to follow*) „volgen“, waarnaast ags. *fylg(e)an*, on. *fylgja* „id.“. Hierbij on. *fylgja* v. „beschermegeest“. Wsch. verwant met nieuwbret. *heul* „volgen“, kynr. *ol* „spoor“ (**polgho-* of **polgho-*), misschien verder met obg. *plūzati*, *plēzati* „kruipen“; zie echter velg. Dat velg zelf en de daarmee hoogerop gecombineerde woorden verwant zouden zijn, is niet wsch. te maken, evenmin de combinatie van volgen (oorspr. „dekken, beschermen“?) met bevelen. Wel kan idg. *pelgh-* (-*gh-*), waarvan volgen, zich bij gr. *πέλας*: „nabij“, *πληνααι* „ik nader“ aansluiten. Onvoorwaardelijk te verwerpen is de afl. uit vol + gaan; een dgl. vervorming is niet aannemelijk naast de onveranderd voortbestaande vormen onfr. *fulgēn*, ohd. *follegēn*, os. *fulgangan*, ags. *fulgongan* „volgen, navolgen, uitvoeren“. — **Volgeling** znw., nog niet bij Kil. — **Volgens** voorz., nog niet bij Kil. Voor ouder *volgens*; dit voor *volgent*, deelw. van volgen. Vgl. fr. *suivant* „volgens“ en zie ook nopens.

Volharden ww. Reeds mnl. *volherden*, -*ha(e)rden*, mhd. *volherten*, mnd. *volherden*, -*harden*. Samenst. van *harden*.

Volhouden ww., nog niet bij Kil. Ook niet mhd. mnd. Staat blijkens 't accent niet op één lijn met volbrengen, volharden e.dgl. Misschien is het volhouden een overdr. uitdrukking, oorspr. beteekenend „maken dat het (vat) vol blijft“: dan zou eerst later het gebruik van volhouden met een ander object zijn opgekomen. Mnl. *volhouden* = „op-, in stand houden“.

Volk znw. o., mnl. *volc* o. = onfr. *folc* o. „populus, plebs“, ohd. *folc* o.

(m.) „volk, schaar, lieden, krijgsschaar“ (nhd. *volk* o.), os. ofri. *folk*, ags. *folc* o. „id.“ (eng. *folk*), on. *folk* o. „schaar, stam, volk“. Wsch. van de bij I vol besproken basis: voor de bet. vgl. lat. *plēbs*, *plēbēs* „volksmenigte, plebs“, gr. *πλήθος*, *πληθὺς* „menigte“, lat. *populus* (**po-pel-o-*) „volk“. Uit 't Germ. obg. *plūkū* (oerslav. **pūlkū*) „schaar, legerschaar“, lit. *pūlkas* „menigte“.

Volkomen bnw., mnl. *volcōmen*. = mhd. *volkomen* (nhd. *vollkommen*), mnd. *vulkōmen* „voltooid, volwassen, volkomen“ (owfri. *fulkomelike* bijw. „geheel“). Deelw. van 't ww. mnl. *volcōmen*, ohd. *foltaquēman*, mnd. *vulkōmen* „tot het eind toe komen, pervenire“.

Volledig bnw., nog niet bij Kil. Bij I lid: „met alle leden“. Vgl. bij volslagen.

Volleerd bnw., reeds mnl. Deelw. van mnl. *volleeren* „perdocere, perdiscere“.

Vollen ww., mnl. *vollen* (*vullen*). = mnd. *vullen* „vullen“. Minder verbreid dan het znw. **voller**, mnl. *voller*, nhd. mnd. *vuller*, ags. *fullere* m. (eng. *fuller*) „voller“ en blijkbaar hierbij gevormd, ofschoon ook ontl. uit vulgair- en mlat. *fullāre* „vullen“ (fr. *fouler*) mogelijk is. Het znw. met suffix-substitutie uit lat. *fullo* „voller“.

Volmacht znw., sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Kil. kent *volmacht* slechts = „gevolmachtigde“. Vgl. voor de bet. fr. *plein pouvoir*, mlat. *plēnum posse* „volmacht“, fr. *plēnipotentiaire* „gevolmachtigde“.

Volmondig bnw., nog niet bij Kil. Wsch. gevormd bij een uitdr. **uit vollen mond*: vgl. uit volle borst.

Volop bijw. znw. Reeds bij Kil. en mnl. als één woord.

Volslagen bnw. Evenals bij volledig, volkomen is volde drager der bet. Met 't oog daarop behoeven we 't woord niettegenstaande de afwijkende bet. niet van Kil. *volslaeghen kleed* „vestis laciniata, laciniosa, ampla, sinuosa, striata“, Antw. Waasch *volslagen* „volwassen“, mnl. *volslaghen* „gezond en slink“ te scheiden. Deze hebben ook een opvallende bet.

Volstaan ww., mnl. *volstaen* „vol-

harden, genoegen nemen, voldoen aan, helpen". = ohd. *folla-stén* „volharden", mnd. *vul-stán* „id., instaan voor". — **Volstrekt** bnw., niet bij Kil., wel mnl. *volstrectelike*, *volstrictelike* „nauwkeurig". Van Kil. mnl. *volstrecken* „volvoeren", een ook hd. (sedert 1489) samenst. Voor de bet. vgl. ohd. *follaziohan* (nhd. *volziehen*), mnl. *vol-tien*, mnd. *vul-tén* (vgl. bij voltooien), ndl. *voltrekken* (niet bij Kil., wel mnl. mnd.) „id.", oorspr. „ten einde toe spannen, trekken".

Voltallig bnw., nog niet bij Kil. Mnd. in gelijke bet. *vultālich*, *vultellich*.

Volte znw., mnl. *volte*, *vulte* v. Met suffixverandering (vgl. hoogte) en o naar vol voor mnl. **vul(le)de* v. = onfr. *fulletha* v. „abundantia", ohd. *fullida* v. „consummatio, supplementum", mnd. *vullede* v. „volheid, overvloed". Van vol.

Voltooien ww., niet bij Kil. noch mnl. Wsch. een samenst. van tooien, evenals got. *fulla-tojis* „volmaakt" bij *taujan* hoort. De combinatie met on. *tója*, *týja*, *fulltýja* „helpen" en verder met de woordfamilie van teug (-tooien < **tauxianan*) is te verwerpen. On. *tója* enz. worden ook wel bij tooien gebracht. — **Voltrekken** ww. Zie bij volstrekt. — **Volvoeren** ww., reeds mnl. mhd. mnd. — **Volwassen** bnw., reeds mnl. Deelw. van mnl. *volwassen* = ohd. *follawahsan* „zijn vollen wasdom bereiken".

Vondeling znw. (: Antw. brab. hage-landsch haspengouwsch *vindelings*), mnl. *vondelinc* (*gh*) m. = mhd. *vundelinc* (: nhd. *findling*), mnd. *vundelink* m., eng. *foundling* „vondeling". Bij vinden, met den klanktrap van 't verl. deelw. (vgl. vondst).

Vonder znw., ook **vondel**, mnl. *vondel*, *vonder* m. = mnd. *vunder*, fri. *fonder* „vonder". Niettegenstaande het beperkte gebied, waar 't woord voorkomt, wsch. een oud woord, verwant met lat. *pons*, *pontis* „brug". Zie bij vinden. Vgl. ook vlonder.

Vondst znw., nog niet bij Kil. Staat tot het met vinden ablatende mnl. *vont* (*d*) m. (nog archaïstisch), mhd. *vunt* (nhd. *fund*), mnd. *vunt*, on. *fyndr*,

fyndr m. „het vinden, het gevondene" als vangst tot germ. **faŋza-*, **faŋzi-*. Als model dienden dienst e.dgl.

Vonk znw., mnl. *vonke* v. = ohd. *funcho* (nhd. *funke*) m., mnd. *vunke* v., meng. *funke* „vonk". Met ablaut mhd. *vanke* m. „vonk", mhd. *venken* „aansteken", mnl. *ont-fenken* „id., ontvlammen" (NB. hiernaast mhd. *vengen*, mnl. *ont-fenghen*). Oorsprong onzeker. Combinaties: 1. met got. *fon*, gen. *funins* o., on. *funi* m. (ook bij vuur gebracht) „vuur", opr. *panno* „id.", waarbij nog wel gr. *πῆρός* „fakkel" en ier. *andud* „accendere" gebracht zijn, — 2. met gr. *φῆγος* „licht, glans" (basis *phewg-* of *phēng-*), — 3. met lett. *spūgūt*, lit. *spingėti* „schitteren"; oi. *pájas-* „glans" is hier wsch. ten onrechte bij gebracht, zoodat 2 en 3 zich laten combineeren. De combinatie van vonk met on. *fynkr* m. „stank", zw. dial. *fnök* „stof" e.a. woorden met *fnæk-* is trots oostfri. *funkst* „stank" e.dgl. te verwerpen. — **Vonkelen**, fonkelen ww., mnl. *vonkelen*, *fonkelen*. = laat-mhd. mnd. *vunkelen* (nhd. *funkeln*). Een afl. 't zij van 't ww. mnl. *vonken* (nld. **vonken**), mhd. mnd. *vunken* (nhd. *funken*) „vonken, fonkelen" 't zij van 't znw. mnl. *vonkel*, mhd. *vunkel* m. „vonk".

Vonnis znw. o., mnl. *vonnis(se)* v. o. voor ouder *vontnisse*, naast *vondenisse* (vgl. schennis). Oorspr. bet.: „het vinden, vondst". In deze bet. mhd. *vuntnisse*, *vintnisse* v.; owfri. *bi Apollinis fyndenisse* vertaalt *ex Apollinis auctoritate*. Bij vinden; dit was 't gewone mnl. woord voor 't opmaken en uitspreken van een vonnis. — **Vonnissen** ww., reeds mnl.

Vont znw. (de, het), mnl. *fonte*, *vonte* v., *font*, **vont* o. = mnd. *funte*, *vunte*, *vonte* v., ofri. *funt*, *font* o., ags. (eng.) *font*, on. *fontr*, *funtr* m. „vont". Van lat. *fons*, dat in het Mlat. de bet. „doopwater, doopvont" had; misschien door rom. bemiddeling (vgl. priester) ontleend, maar later onder invloed van 't lat. woord gebleven; vandaar de mnl. spelling met *f*.

Voogd znw., mnl. *vōghet*, *voocht* (*d*) m. „beschermer, heer", ook de naam van verschillende ambtenaren. = ohd. *fōgūt*

(nhd. *vogt*; ohd. ook *fogāt*), os. *vogat*, mnd. *voget*, ofri. *fogid*, -*ed*, -*ith*, -*eth* m. „voogd, beschermer, verdediger”, verder de naam van verschillende beambten. Uit een rom. vorm van lat. *vocātus* (in bet. = *advocātus*); voor de *d* vgl. abt, voor de *v* vesper. — **Voogdij** znw., mnl. *vōghedie*, *voochdie* v. = mhd. *vogetie* (nhd. *vogtei*), mnd. *vōgedie* v. „ambt of gebied van een voogd”. Afl. van voogd.

I Voor, vore znw. (dial. *vurg*: gron. wfri., vroeger ook Zaansch; fri. *furge*, *fúrge*), mnl. *vōre*, *vōre* v. = ohd. *furh*, *furuh* (nhd. *furche*), mnd. *vōr(e)*, ofri. *furch*, ags. *furh* (eng. *furrow*), on. *for* v. „vore”, germ. *furz-*, misschien ook **furzó-*. Met ablaut noorw. dial. *fere* m. „hoogere aarde tusschen twee voren”. Verwant met kymr. *rhych*, ier. **rech* „vore” (dat. mv. *etrigib*), lat. *porca* „hoogere aarde tusschen twee voren”, arm. *herk* „pas bewerkt braakland”. Blijkbaar dus een reeds idg. — hoewel misschien slechts dial. idg. — akkerterm.

II Voor voorz. bijw. voegw. (als voegw. naast ouder *voordat*), mnl. *vōre*, *vōre*, *voor*, *vor*. Deels = onfr. *fore*, ohd. *fora* (nhd. *vor*), os. *fora*, ofri. *fore*, -*i* (*fora*), ags. *fore*, got. *faúra* „voor” (en verwante bett.), deels = onfr. ohd. os. *furi* (nhd. *für*), on. *fyr(i)*, got. *faúr* „id.”, deels = onfr. *fur*, ohd. *for* (nhd. *vor*), os. *fur*, *for*, ofri. ags. (eng.) *for*, on. *for-*, got. *faúr* „id.”. Met verschillende casusuitgangen (-*ai* [of -*ám?*], -*i*, -*om* [? of onfr. *fur* enz. zonder uitgang?]) van de idg. basis oftewel stam **per-* (**pr-*), ablautend met **per-* (zie II ver-). Vgl. ier. *ar* „vor, für, wegen” en in samenst., lat. *por-* (o.a. in *por-tendo* „ik toon, voorspel”), umbr. *pur-ditum* „porrectum”, gr. *πᾶρ. παρ. παρὰ* „bij” (e. dgl. bett.), *πᾶρος* „vroeger”, *παρῆι* „bij” (event. = germ. **furai*; vgl. nog lat. *prae* „voor”, lit. *prē*, obg. *pri* „bij, aan”), arm. *ar* „bij, aan, naast”, oi. *purā*, *purāh* „voor, vroeger”; ook alb. *para* „vor”? Zie nog II vorst.

Voor bijw. Bij Kil. niet vermeld en door hem blijkbaar dus niet als één woord beschouwd, wel al mnl. aaneengeschreven. — **Vooralsnog** bijw., niet

bij Kil., wel in de 16. eeuw *vōrealnoch*. Uit het voorz. voor + al(s)nog; dit bevat een expletief al(s).

Voorbaat znw., Kil. *veurbaete* „prior commoditas, praerogativa”, in de 16. eeuw in *die vōrebāte sijn* „maken dat men er bij komt, zich roeren”. = mnd. *vorbāte* v. „vooruit genoten voordeel”. Deze bet. ligt ook aan v. in bij voorbaat dank ten grondslag. — **Voorbarig** bnw. Met secundaire bet. (misschien als niet-begrepen archaïsme weer in gebruik gekomen?) = Kil. *veurbaerigh*, mnl. *voorbārich* naast Kil. *veurbaer*, mnl. *voorbāre* „voortreffelijk, voornaam” = mnd. *vorbāre* „id.”. Met ander 1. lid ohd. *frambāri* „id.”. ’t Tweede lid is formeel = VI -baar: oorspr. bet. „(zich) naar voren dragend”.

Voorbij bijw. voorz. Mnl. mnd. al als één woord.

Voordat voegw., mnl. *vōredat* naast langer *vōre dien dat*. Vgl. bij op dat. Nog korter: ndl. voor, mnl. *vōre*, *voor*, mnd. *vor* „voordat”. — **Voordeel** znw. o. In de bet. „voordeel” reeds mnl. *vo(o)rdeel* o., mhd. *vorteil* m. o. (nhd. *vorteil* m.), mnd. *vordél* o.; ospr. = „deel vooraan” of „deel vooruit”. ’t Mnl., nog 17-eeuwsche oppositum is *achterdeel* o., ook mnd., — waarnaast sedert Kil. *nadeel*, een ook mnd. later-mhd. (md.) nhd. woord.

Voorheen bijw., mnl. *vo(o)rhēnen* „voorbij”. In de bet. „voorheen” ook reeds mhd. *vorhin*, mnd. *vorhen*; ook lokaal = „vooruit”. Vgl. ons voor zich heen.

Voorloopig bnw., nog niet bij Kil. of mhd. Wel mhd. *vorlouf* m. „inleiding” = mnd. *vorlōp* m. „praecursus”.

Voormaals bijw., mnl. *voormaels*. = Teuth. *vor mails*, mhd. *vormāles* (*vormāl*), mnd. *vormāls* „vroeger”. Vgl. namaals. — Hierbij **voormalig** bnw., nog niet bij Kil.

Voorn. Zie I voren.

Voornaam bnw., Kil. *veurnaem*, *veurnem*, mnl. in *vōrenāmelyc* „voornaam” (van een feest). = mhd. *vürname* (nhd. *vornehm*), mnd. *vornēme* „voortreffelijk, voornaam”, eig. „vooraan genomen, vooraan te nemen”. Vgl. voor -naem,

germ. **némi(a)*- bij aangenaam. Vgl. lat. *prae-cipuus*. — **Voornamelijk** bijw. Sedert Kil. [zie bij voornaam] en 't Mnd. Deels als bijw. bij voornaam deels onder invloed van namelijk opgekomen.

Vooroordeel znw. o., sedert Kil. (wel mnl., maar = „vroeger gewezen vonnis”). Vertaling van lat. *praefūdiciūm*. Ook elders vertaald.

Voorraad znw. In de tegenw. bet. en evenals in 't Mnl. = „vooruitbedacht plan” reeds mhd. mnd. Zie raad. — (Te) **voorschijn** bijwoordelijke uitdr., reeds mnl. Nog niet mhd. mnd. — **Voorspoed** znw., reeds mnl. Teuth. mnd. Wsch. als oppositum van mnl. *jēghen-*, *wēderspoet* m. „tegenspoed” (zie tegenspoed) gevormd. — **Voorst** bnw., reeds mnl. mnd. Opnieuw gevormd naast den ouderen vorm, die nog in I vorst voortleeft.

Voort bijw., mnl. *voort*, *vort* „verder, voort, voorwaarts, dadelijk, daarna, voortaan”. = onfr. *forth-* „voort” (in samengestelde ww.), mhd. (vooral md.) *vort* „voorwaarts, vooraan, verder, voortaan” (nhd. *fort*), os. *forth* „voorwaarts, voort, weg, voortaan”, ofri. *forth*, ags. *forð* „voort, verder” (eng. *forth*); on. de afl. *forða* „wegbrengen”. Bij II voor. Een formatie als got. *hwaf* „waarheen”, *dalap* „naar beneden”. Voor den comparatief zie vorderen. — **Voortaan** bijw. Al mnl. mnd. als één woord (ook *vordan*) met ruimer bet. dan nu. — **Voorts** bijw., mnl. *vo(v)rts*. = mnd. *vorts* „dadelijk”. Van voort met bijwoordelijke s. — **Voortvarend** bnw., nog niet bij Kil. Deelw. van mnl. *voortvāren* „voortgaan” (ook in andere germ. talen). De alliteratie kan 't bewaard blijven in een speciale bet. in de hand hebben gewerkt.

Voorwaarde znw., mnl. *voorwaerde* v. „overeenkomst, conditie”. = mnd. *voorwardē* v. „id.”. Jongere vorm naast mnl. *voorwoort* (*ū*), *-de* v., mhd. *vür-*, *vorwort*, mnd. *vorwort* o. „voorafgaand woord, bepaling, overeenkomst, voorwaarde”. Van II voor en woord. De vorm met *a* kan deels als dial. variant deels als analogievorm (naar de vormvarianten bij antwoord?) worden opgevat.

Voorwerp znw. o., niet bij Kil., wel mnl. (ook *-woep*). Vert. van lat. *objectum*.

Voorzaat znw.: Kil. *veursaeet* „decessor. vulgo praedecessor”, mnl. mnd. *vorsāte* m. „voorganger in een betrekking”. Zie nazaat.

Voorzienigheid znw. Reeds mnl. mnd. vert. van lat. *providentia*.

Voos bnw., sedert Kil. : *voos*, *voosch*, *vooghs*. De laatste vorm is blijkbaar secundair : Kil. *voosch* (> voos) stemt formeel met on. *fauškr* m. „verrotte boom” overeen. Verder kan noorw. dial. *föyr* „sponzig” verwant zijn (**fauza-*) benevens lat. *pūs* (gen. *pūris*) „etter”. Verwanten hoogerop bij vuil. Noorw. *fos* „voos” uit 't Ndl.

I **Vorderen** (vooruitkomen), mnl. *vorderen* „vooruitkomen, vooruitbrengen, bevorderen, ondersteunen, uitvoeren, baten” (de bijvorm Kil. mnl. *voorderen* heeft *oo* onder invloed van *voorder* = ohd. *fordar*). = mnd. *vorderen* „id.”, ohd. *furdiren* „proveh” (nhd. *fördern*), ags. *fyrðran* „vooruitbrengen” (eng. *to further*), wgerm. **furþirjan*. Hiernaast het *-ón*-ww. ohd. *fordarón* „ontbieden (oorspr. „naar voren halen”), sommeeren, verlangen, eischen” (nhd. *fordern*), mnd. *vorderen* „id.” (> de. *fordre*, zw. *fordra* „eischen”). Kil. noemt *voorderen* in deze bet. „vetus”; met 't oog daarop en vooral wegens den uitsluitend kortvocalischen vorm is nnl. II **vorderen** (eischen) als een germanisme op te vatten. De beide genoemde ww. komen van den comparatief van voort : mnl. *voorder*, *vorder* (nog dial.), onfr. *forther*, *further*, ohd. *fordar* (nhd. *vorder*), *furdir* (nhd. *fürder*), os. *forthar*, *furthir*, ofri. *forther*, *further*, ags. *furðor* (eng. *further*) „verder, voorwaarts”, als bnw. „meer naar voren zich bevindend” (en daaruit ontstane bet.).

Vore. Zie I voor.

I **Voren**, voorn znw., niet bij Kil., mnl. *voorne*. = ohd. *forhana*, os. *forhna*, ags. *forn* v. „voorn, forel”. Evenals lat. (Ausonius, oorspr. germ.) *farío* „een visch, forel”, nier. *earc*, *orc* „zalm”, lat. *perca*, gr. *πέγκη* „baars” met de oorspr. bet. „de gespikkelde, bonte” bij gr. *πεγκνός*, oi. *πηγνι-* „gespikkeld,

bont", nier. *earc* „rood, bont", gr. *πρόσι* „droppele". Zie *for* el, *verf*, *sprang*.

II **Voren** bijw., mnl. *vören* (van plaats en tijd, ook met voorzz.) = ohd. *forna* „van voren", in *hiar forna* „hiervoor, vroeger" e.dgl. ook temporeel (nhd. *vorn*), *forn* „olim" resp. os. *foran(a)* „van voren", ags. *foran* „id., voor" (in compositie met uitgebreide gebruikssfeer). Van II voor. — **Vorig** bnw., sedert Kil.: *veurigh*. = laat-mhd. *voric* (nhd. *vorig*), mnd. *vōrich* „vorig, vroeger". Van II voor.

Vork znw., mnl. *vorke* v. = ohd. os. *furka*, ofri. *forke*, *furke* v., ags. *forca* m. (eng. *fork*), on. *forkr* m. „gaffel, vork, boothaak". Van lat. *furca* „vork, getand voorwerp", wsch. door rom. bemiddeling. Een oorspr. germ. vork-benaming is gaffel.

Vorm znw., mnl. *vorme*, *forme* v. = mhd. mnd. *forme* (nhd. *form*) v. „vorm". Uit lat. *forma*. Een vrij jonge ontl. : mhd. eerst sedert ± 1250. —

Vormen ww., mnl. *vormen*, *formen*. = mhd. (nhd.) mnd. *formen* „vormen". Van vorm of uit lat. *formāre*. —

Vormen „het vormsel toedienen", mnl. *vormen*. De *o*-vorm is onder invloed van vormen „formare" alg. geworden, maar oorspr. is 't een ander woord = mnl. mnd. *vermen*, *fermen*, ohd. *fīrmōn* (nhd. *fīrmen*, gew. *fīrmeln*) „id.", oorspr. = „bevestigen" : < lat. *fīrmāre*. — **Vormsel** znw. o. Reeds mnl. (ook *vermsel*) naast *vorminghe*, *verminghe* v. = mhd. *fīrmunge*, mnd. *verminge*, *ferminge* v.

Vorsch znw., mnl. *vorsc* v. Met meta-thesis = ohd. *frosch* (nhd. *frosch*), mnd. *vorsch*, ags. *forse*, on. *froskr* m. „kikvorsch". De verhouding tot de synoniemen ags. *frogga* (*froga*; eng. *frog*) m., meng. ook *froke*, on. *franki*, *fraudi* m. staat niet vast. Mogelijk is de afl. van al deze vormen van een idg. basis *pru-* „springen", ofschoon oi. *plávate* „hij springt", *plava-* „kikvorsch" daar wsch. ten onrechte bij gebracht zijn (zie vlieten). Met meer recht leidt men russ. *prýgal* „springen" (obg. *prýgñ* „sprinkhaan" < *pru-w-g(h)o-*? Zie springen) van dit *pru-* af. Aangezien echter buiten het Germ. alleen een basis **prug(h)-* schijnt voor te komen (waarbij

misschien met anlaut *s-* lit. *sprúkstū*, *sprúgau*, *sprúkti* „ontspringen, ont-komen"; lett. *sprúku*, *spruku*, *sprukt* „id." zou secundaire *k* kunnen hebben), is 't onzeker of 't kortere *pru-* „springen" wel bestaan heeft : germ. **fruska-* (< idg. **prug(h)-sgo-*; voor den vorm vgl. bij vorsch) en een deel der andere ags. on. vormen kunnen van *prug-* of *prugh-* komen; de andere (waarbij misschien nog meng. *frúde*, *frode* „pad") zijn dan deels vervormd deels niet verwant. De directe combinatie van germ. **fruska-*, idg. **prus-go-* met gr. *φρῦν*, *φρῦνος* „pad, kikvorsch" (**φρῦν-ν*) is gewaagd.

Vorschen ww., nog niet bij Kil. Evenals mnd. *vorschen* „vragen, vorsch" uit mhd. *vorschen* (nhd. *forschen*) < ohd. *forscōn* „id.". Van ohd. *forsca* v. „vraag, het uitvorsch" = oi. *prēchá-* „id.", idg. **prk-ská-* (**prk-ská-*). Sluit zich aan bij den thematischen praesens-stam van de bij vraag behandelde basis, idg. **prk-ske/o-* (**prk-ske/o-*), waarvan lat. *posco* „ik eisch", oi. *prēchāti* „hij vraagt"; hierbij ook arm. *harē* „vraag" (*i*-stam), *harcanem* „ik vraag".

I **Vorst** (princeps), mnl. *vorste* m. = ohd. *furisto*, *fursto* (nhd. *fürst*), mnd. *vorste*, owfri. *forsta* m. „vorst". De zwakke vorm van den superl. van II voor (ohd. os. *furist*, ofri. *ferest*, *ferost*, ags. *fyrst* (eng. *first*), on. *fyrstr* „eerste"), die wsch. als vert. van lat. *princeps* de bet. „vorst" aannam en zich in het continentale Wgerm. vermoedelijk van het Hd. uit heeft verbreid (vgl. I heer). De sterke vorm onfr. *furist*, owfri. *ferst* ook = „vorst". Voor een anderen superlatiefvorm zie vroom. — **Vorstelijk** bnw., niet bij Kil., wel al oostmnl.; **vorstendom** znw. o., reeds mnl.; **vorstin** znw., reeds mnl. (Teuth. *furstynne*). Alle drie reeds mhd. mnd.

II **Vorst** (van het dak), mnl. *vorst* (-te) v. m. = mnd. *vorst* v. „nok, hoogste deel (speciaal van 't dak)", ook laat-mhd. (md.). Hiernaast mnl. *verste* v., ohd. *first* m. (nhd. *first* m. v.), os. *first*, mnd. *verst* m. „id.", ags. *first*, *fyrst* (m.?) „dak, plafond". De *o*-vorm is als een ablautsvorm van den *i*-(*e*)-vorm

en niet als. hieruit ontstaan te beschouwen, 1. omdat hij al vroeg over een groot gebied voorkomt, 2. omdat hij direct met oi. *pr̥štá-* „rug, top” vergeleken kan worden, waarmee mischien obg. *pr̥stū* (russ. *perst*), lit. *piřstas* „vinger” identisch zijn; wellicht is ook vorst geheel dezelfde vorm: 't v. geslacht is dan secundair. Ohd. *first* enz. < idg. **per-st(h)i-*. Voor 't eerste lid, idg. **per-* (**pr-*), **per-* zie II voor, II ver-; 't tweede. hoort bij staan. Een dgl. oude samenst. is nest.

III **Vorst** (koude), mnl. *vorst* m. = ohd. (nhd.) *frost*, mnd. *vorst*, ofri. ags. *forst* (eng. *frost*) m., on. *frost* o. „vorst”, germ. **frusta-*. Bij vriezen. — **Vorstig** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd.; ags. met umlaut *fyrstig* (: eng. *frosty*).

Vos znw., mnl. *vos* (ss) m. Met *ss* uit *xs*. = onfr. *vos(s)*, ohd. *fuhs* (nhd. *fuchs*), mnd. *vos*, ags. (eng.) *fox* m. „vos”. Hiervan het v. laat-ohd. *fuhsin* (nhd. *fuchsin*), ags. *fyxen* (eng. *vixen*). Een reeds oergerm. femininum is ohd. *foha*, mnd. *vó*, on. *fóa*, got. *faúho* „vossin, vos” (= zuidndl. dial. *voo*, *vooi*, Kil. *voye* „wijfjeskonijn”?). Mischien met de oorspr. bet. „de ruigstaartige” verwant met oi. *púecha-* „staart”, waarbij nog de slav. groep van russ. *puch* „dons”, *pušístyj* „wollig, dichtharig” gebracht is (basis *puk-*, *puqs-*). — **Vossen** ww., later-nnl. Voor de bet. vgl. hengsten. — **Vossin** znw., nog niet bij Kil. Evenals mnd. *vossinne* v. blijkens 't ontbreken van umlaut een jonge afl. van *vos*. Vgl. aldaar voor oudere vormen.

-**voud**. O. znww. op -voud (tweevoud e.dgl.) zijn de gesubstantiveerde neutra van bnww. op -voud. Dit -voud, mnl. *vout* (d) = onfr. -*vald*, ohd. (nhd.) -*falt*, os. ofri. -*fald*, ags. -*feald* (eng. -*fold* in *twofold*), on. -*faldr*, got. -*falps*. Vgl. eenvoud. Verwant met vrouwen. Buiten 't Germ. vgl. vooral gr. *πλάσιος*, ion. *πλήσιος* (**πλασιος*, **πλησιος*) in gelijke functie als -voud. Met andere formantia van de basis *pel-*: lat. (*du-*)*plex*, gr. (*di-*)*πλαξ*, lat. (*du-*)*plus*, gr. (*di-*)*πλόξ* „(twee-)voudig”. — Het langere mnl. -*veldich*, -*vuldich*, met *ou* naar -voud ook -*voudich* (gh; nnl. -vuldig, -voudig)

= ohd. -*faltig* (nhd. -*fällig*), mnd. -*veldich*, -*valdich*, -*voldich*, ofri. -*faldich*. Zie nog zorgvuldig.

Vouw znw., mnl. *voude*, ook al *vouwe* v. = mhd. *valte* (nhd. *falte*), mnd. *volde* v. „vouw, plooi”. Evenals ohd. *vald* m. „id.”, on. *faldr* m. „id.”, tip, een soort vrouwenmuls” van 't ww. **vouwen**, mnl. *vouden* (*vouwen*), ohd. *faldan*, *faltan* (nhd. *falten*), mnd. *volden*, ags. *fealdan* (eng. *to fold*), on. *falda*, got. *falpan* „vouwen, plooiën”, een germ. reduplicerend ww. Verwant zijn, behalve de bij -voud genoemde formaties: ksl. *platino* „linnen” (russ. *polotno*), oi. *paťa-* „stuk goed”, *puťa-* „plooi, zak”, mischien ier. *alt* „iunctura, artus”. Idg. *pel(e)t-* is evenals wsch. *p(e)lek-* (zie vlechten) een verlenging van *pel(e)-*, waarvan behalve de bij -voud genoemde woorden ook gr. *δι-πάλτος* „tweevoudig”, ier. *lenn* „sagum”, lat. *palla* „lange mantel”, russ. *pelená* „windsel, luier”, alb. *pałε* „vouw, plooi” kunnen komen (voor een deel dezer vormen vgl. echter bij vel). Zie nog vaalt en twijfel.

Vraag znw., mnl. *vrághē* v. = ohd. *frága* (nhd. *frage*), mnd. *vráge*, ofri. *frége* v. „vraag”. Bij 't ww. vragen, mnl. *vrághen*, ohd. *frágēn* en *fráhēn* (nhd. *fragen*), os. *frágon*, ofri. *frégia* „vragen”. Evenals os. *gi-frági*, ags. *ge-fráge*, on. *frágr* „beroemd” een dehnstufige vorm, verwant met os. *frégnan*, ags. *frignan*, on. *frégna*, got. *fráihnan* „vragen”. De *n* was oorspr. praesensvormend. Met *vorschen* en *vergen* van de idg. basis *perék-*, waarvan ook ier. *arco* „ik smeeek”, lat. *precor* „id.”, gr. *θεο-πρόπος* „voorspeller” (**prok-wo-*), obg. *prošq*, *prošiti*, lit. *praszaũ*, *praszyti* „verzoeken”, arm. *harsn* „verloofde, jonggehuwde, schoondochter”, oi. *pračná-* „vraag”. Een germ. nomen actionis is ags. *freht* v. „orakel”, on. *frétt* v. „vraag, 't uitvorschen” — **Vraagbaak** znw., nog niet bij Kil. Blijkbaar ontstaan als een verduidelijking van *baak*, overdrachtelijk gebruikt voor iemand die inlichtingen geeft.

Vraat znw., mnl. *vraet* m. = ohd. *fráz*, mhd. *vráz* (ohd. *fili-fráz* m., nhd. *viel-frass*), mnd. *vrát* (*vrátz*, *vrás*

oorspr. hd.) m. „vraat”, 't mhd. mnd. woord en 't niet samengestelde nhd. ook = „het vreten”. — **Vraatzucht** znw., nog niet bij Kil. Eer onder invloed van 't bnw. vratig (reeds mnl. ohd.) dan van zijn grondwoord vraat ontstaan.

Vracht znw., mnl. *vracht* v. m., vracht, vrachtprijs, vervoermiddel". Een oorspr. fri. woord, waarop ook mnd. *vracht* v. „vrachtgeld, huren of verhuren van een schip, bevrachting van 't schip” (> nhd. *fracht* v., de. *fragt*, zw. *frakt*) en eng. *fraught*, *freight* „vracht, lading” teruggaan. Identisch met ohd. *fréht* v. „loon, verdienste”, (os. *fre[hte]*?) „virtus”?), uit germ. **fra-aizti-*. Voor **fra-* zie II ver- en vreten, wrevel; **aizti-* van denzelfden ww.-stam als eigen. Uit het Germ. wsch. fr. *fret* „scheeps-loon, bevrachting”.

Vragen ww. Zie vraag.

Vrank, frank bnw., Kil. *vranck*, *franck*, mnl. *vranc* „vrij, vrijmoedig, moedig”. Evenals nhd. *frank*, de. *frank* (in *f.* og *fri*) „vrij”, ouder-de. zw. eng. *frank* „vrijmoedig” uit fr. *franc* „vrij, vrijmoedig”. Dit = mlat. *francus* „Frankisch”. De bet.-ontwikkeling „Frankisch” > „vrij” lag in het Frankrijk met zijn vele onvrije onderwerpingen zeer voor de hand. De volksnaam Frank, mnl. *Franke*, *Vranke*, ohd. *Francho* (nhd. *Franke*), mnd. *Vranke*, ags. *Franca* (eng. *Frank*), on. *Frakki* m. wordt gew. van ags. *franca* m. of *france* v., on. *frakka* v. „werpspies” afgeleid: vgl. Saks bij germ. **saxsa-* „zwaard” (zie mes). De oorsprong van **frankón-* (-*an-*) „werpspies” is onzeker. De combinatie met os. *fērkal* (m.?) „grendel, sluiting”, lit. *pérgas* „bootje” (**frankón-* oorspr. „stang, stuk hout”) is slechts een los vermoeden, evenzoo die met *framea*, een uit lat. overlevering bekenden germ. wapennaam.

Vrede znw., mnl. *vrēde* (*verde*) m. (v.). = ohd. *fridu* (nhd. *friede*), os. *frithu*, ofri. *frētho*, ags. *fri(o)ðu*, on. *friðr* m. „vrede” (resp. „liefde, bescherming, veiligheid”); got. komt *Friþareiks* m. „Frederik” voor en *gafriþon* „verzoenen” (= mnl. *ghe-vrēden*

„id.”, ohd. *ge-fridōn*, os. *frithon* „beschermen”, ofri. *frithia*, *frēthia* „boete voor vredeschending betalen”, ags. *frēðian* „beschermen”, on. *friða* „tot vrede brengen”. Zie nog bevredigen). Germ. **friþu-* uit idg. **pri-tu-*, van de bij vrij besproken basis. — **Vredig** bnw. Sedert het Mnl., den Teuth., het Mnd. — **Vreedzaam** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. Ags. On.

Vreemd bnw., mnl. *vreemde*, *vremde*, *vre(e)mt* (*d*). = onfr. *fremithi* (in samenst. *fremit-*), ohd. *framadi*, *fremidi* (nhd. *fremd*), os. *fremithi*, ofri. *frem(e)the*, *frem(e)d(e)*, *fram(e)d(e)*, ags. *fremðe*, *fremde*, got. *framapeis* „vreemd”. Met het suffix idg. -*tio-*, germ. -*þia-* van het bijw. (voorz.) onfr. *fram-* „weg-”, ohd. *fram* „weg, ver, verder, voorwaarts, (als voorz.) uit”, os. *fram* „uit”, ags. *from* „weg van” (eng. *from*), on. *fram* „voorwaarts”, *frá* „weg van”, got. *fram* „verder, van—af”. Dit sluit zich aan bij got. *fra-* enz.: zie II ver- en vgl. vroom. Een formatie als germ. **frama-þia-* is wsch. **ni-þja-*, got. *nipþis* m. „verwant, neef”, on. *niðr* m. „verwant, afstammeling”, ags. mv. *niððas* „mannen” = oi. *nitya-* „eigen”. Men heeft **ni-* bij in gebracht; hetzelfde **ni-* wsch. in oi. *ni-já-* „eigen”, av. *ni-zanta-* „in 't huis geboren”. Minder wsch. is verwantschap van got. *nipþis* met neef. Oergerm. **framapeis-* kan als oppositum van **nipþja-* „eigen, nabestaand” gevormd zijn. — Het afgeleide ww. **framapeisan* (ont-, vervreemden) is oergerm. en got. — **Vreemdelling** znw. Sedert Kil. en 't Mhd.

Vrees, **vreeze** znw., mnl. *vrēse* v. „vrees, schrik, gevaar”. = onfr. *freisa* v. „interitus”, ohd. *freisa* v. „schrik, gevaar, verderf, verzoeking”, os. *fréso* m., *frésa* v. „gevaar, verderf”, ofri. *frása* m., *fráse* v. „id.”. Hierbij 't ww. mnl. *vrēsen* „in gevaar brengen, bang maken, dreigen”, (refl.) „vreezen, bang zijn” (nml. **vreezen**), ohd. *freisōn* „periclitari”, os. *fréson* „verzoeken, belagen, in gevaar brengen”, ags. *frásian* „(God) verzoeken, vragen, uitvorschen”. Deze verbaalstam *frásio-* zal wel evenzeer als de ngerm. stam, waarvan on. *freista* „verzoeken, op de proef stellen”

(vgl. got. *fraistubni* v. „verzoeking”) secundair zijn. 't Reduplicerende got. *fraisan* „id.” is ouder. Wsch. van een idg. basis *perōi-s-*, *perōi-s-*, een verlenging van de bij ge va a r besprokene. Minder wsch. uit **fra-isanan* of **fra-aisanan*, verwant met eischen. — **Vreeselijk** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd. Mnd. Ofri.

Vrek znw. Reeds mnl. substanti-veering van 't bnw. *vrek*, mnl. *vrec* (*ck*, secundair) „begeerig, gierig, slecht, wreed” = ohd. *frēh* (*hh*) „begeerig, gierig” (nhd. *frech* „brutaal”), ags. *frēc* „id., vermetel”, on. *frēkr* „begeerig, streng, hard”, got. *friks* „begeerig” (in *faíhu-friks* „gierig”). Met ablaut mnl. *vrac*, mnd. *vrak*, ags. *fræc* „gierig, begeerig”. Wsch. verwant zijn nog os. *frókan* „wild, vermetel”, *frekni* „vermetel”, ags. *frécne* „moedig, gevaarlijk”, on. *frókn*, *frókinn* „moedig” en verder kymr. *rhewydd* „geilheid” (**pragjo-*?); hoogst onzeker is de verdere combinatie met gr. *σναγγῶν* „ik zwel”, lett. *spirgt* „frisch worden”. De idg. basis *preg-* beteekende blijkbaar „met hartstocht begeeren” of „begeerend aandringen”.

Vreten ww., mnl. *vrēten*. = ohd. *frēzzan* (nhd. *fressen*), os. ags. *frētan* (eng. *to fret* „wegvreten, invreten”), got. *frūitan* (praet. *fret*) „(gulzig) opeten”. Een samenst. van eten. Voor den anlaut vgl. vrecht.

Vreugde znw., mnl. *vroechede*, *vreuchde* v. Moeilijke vorm, desnoods te begrijpen als oorspr. dial. vorm bij mnl. dial. *hem* (*ver*)*vróghen* (*ó*) = mnl. *hem* (*ver*)*vróien*, *hem* (*ver*)*vrōuwen* „zich verheugen”, waarbij 't oudere en gewonere mnl. *vroude* v. „vreugde” behoort. Zie vroolijk en voor de *g* vgl. vroeg.

Vriend, vrind znw., mnl. *vrient* (*d*) m. met verschillende bijvormen, o.a. (nog dial.) *vrunt* (*d*). = ohd. *friunt*, *friunt* (nhd. *freund*), os. *friund*, ofri. *fríund*, *fríond*, ags. *fréond* (eng. *friend*), on. *fréandi* (mv. *fréandr*), got. *frijonds* m. „vriend”, in sommige talen ook „bloedverwant”. Oorspr. evenals *vrij* a n d een deelwoord en wel van 't bij *vrij* en besproken ww. — **Vriendelijk** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd. Os. Ofri. Ags. — **Vriendhoudend** bnw. Vervorming van

Kil. *viendhoud*, mnl. *vrienthout* (*d*) „zijn vrienden genegen, welwillend voor zijn vrienden”. -*hout* = nnl. hou. — **Vriendschap** znw. Sedert het Mnl. Ohd. Os. Ofri. Ags.

Vriezen ww., mnl. *vriesen*. = ohd. *friosan* (nhd. *frieren* : voor de *r* vgl. hd. *verlieren* bij verliezen), mnd. *vrēsen*, ags. *fréosan* (eng. *to freeze*) „vriezen”, on. *frjósa* „doen bevrozen”. Hierbij de znww. mnl. *vriese* m. (nog dial. : Zaansch en dial. Kemp. *vries*), got. *frius* (o. ?) „vorst”, on. *frór*, *frer* o. „vriezend weer” en III vorst. Van de idg. basis *prus-*, die 't prikkelende gevoel zoowel van hitte als van kou aanduidde. Hiervan ook lat. *prúna* (**prusná*) „gloeiende kool”, *prúna* (**pruswiná*) „rijp”, *prúvire* „jeuken”, all. *pruß* „brandende kolen, gloed”, oi. *plósati* „hij brandt, verschroeit”, *prusvā-* „bevroren water, rijp”.

Vrij bnw., mnl. *vrī* „vrij, edel, heerlijk, blij”. = ohd. *frī* (nhd. *frei*), os. ofri. *frí*, ags. *frí*, *fréo* (eng. *free*), got. *freis* (accus. *frijana*) „vrij”, germ. **frija-*. Oergerm. is de samenst. met hals : ohd. *fríhals* m. „vrije man”, ofri. *fríhals* (ook in twee woorden) m. „vrijheid”, ags. *fréols* m. „id.”, als bnw. „vrij”, on. *frjáls* „vrij”, got. *freihals* m. „vrijheid”; oorspr. = „vrije hals” resp. „een vrijen hals hebbend”: NB. bij de oude Germanen was een ring om den hals een teeken van slavernij. Germ. **frija-* „vrij” < idg. **prijo-*, waaruit ook kymr. *rhydd* „id.”, oi. *priyá-* „lief, dierbaar”. Deze laatste bet. was de oudste : hieruit ontstond „vriend, verwant”, dan „volks-genoot, vrij man”; vgl. oi. *árya-* „Ariër” : *aryá-* „vriendelijk, dierbaar, trouw”. Verwant zijn nog ier. *riar* „wil, wensch” en de bij *Vrijdag* en *vrijen* besproken woorden, met *þ-*, *ð-*formans (idg. *t*) o.a. nog *vrede* en on. *fríðr* „mooi” (= oi. *prítá-* „blij, vriendelijk, geliefd”), ags. *fríd-hengest* m. „mooi, flink paard”, got. *freidjan* „sparen”, on. *fríða* „mooi maken, versieren”, ohd. *vríten* „begunstigen” (hierbij ohd. *fríthof*, nhd. *friedhof* m., mnl., nog dial. *vrijthof* m. o., onfr. *fríthof* o., os. *frídhof* m. „ingesloten ruimte”, vandaar „voorportaal, kerk-

hof" e.dgl.). Ndl. bevrijden, reeds mnl. *bevrīden* behoort daar niet bij: met 't oog op 't oudere mnl. (*be*)*vriēn* moet 't evenals mhd. mnd. *vriēn* (nhd. *freien*), ofri. *frīdīa*, ags. *frēogan* (eng. *to free*), on. *frīa* „vrij maken” als een denominativum bij vrij beschouwd worden; de *d* is als bij belijden te verklaren.

Vrijbuiten ww. Van 't znw. **vrijbuiten**, Kil. *vrijbuet* = mnd. *vriūbūter* m. „vrijbuiten”. Ontleend: nhd. *freibeuter* m., de. *frībytter*, zw. *frībytare*, eng. *freebooter* „id.”. De uitdr. *op vrijbuit gaen* (Horae belgicae 2,82) kan ouder zijn. Van vrij en buit.

Vrijdag znw., mnl. *vrīdach* (*gh*) m. = ohd. *frīatag* (nhd. *freitag*), mnd. *vrīdach*, ofri. *frī(g)endei*, ags. *frīg(e)dæg* (eng. *friday*), on. (ontleend) *frjádagr* m. Vert. van lat. *dies Veneris*: 't eerste lid is de godinnenaam ohd. *Frīa*, on. *Frīg* v., germ. **frījō* < idg. **priyā* = ags. *frēo* v. „vrouw”, oi. *priyā* „geliefde, echtgenoot”, het v. van **prijo*: zie v rij. Os. *frī* „vrouw” is o., wsch. secundair naar wijf. Ofri. *frī(g)endei*, mnl., nog vla. *vriendag* wijzen op een zwak **frījōn*.

Vrijdenker znw. Internationale vertaling. 't Oudst is eng. *freethinker* (sedert ± 1700).

Vrijdom znw., sedert de 16.eeuw (vla., = „vrijheid”). Reeds mhd. mnd. ofri. ags., vooral = „vrijheid”.

Vrijen ww., mnl. *vriēn* „dingen naar iemands hand” („vragen, smeeken”). = mnd. mhd. (*nd.*) *vriēn* „id.” (nhd. *freien*, door Luthers bijbelvert. ingevoerd). Een oudere bet. vertoonen os. *frīchan*, *frīohon*, ags. *frēogan*, on. *frjā*, got. *frījon* „liefhebben”. Het tegenw. deelw. hiervan is vriend. Van een idg. basis *priyā*, *pr-* „liefhebben, verblijden”, waarvan ook obg. *priyati* „welwillend zijn, bijstaan”, oi. *prī-n-ā-ti* „hij verblijdt, is blij”. Voor verdere verwanten zie bij vrij. Vgl. nog got. *frīahwa* v. „liefde”, oi. *priyatvā* „het dierbaar zijn, beminnen”, van idg. **prijo*- met de oorspr. bet. „lief”.

Vrijmetselaar znw. In de 18.eeuw vertaald uit eng. *free-mason*. Ook elders vertaald.

Vrijmoedig bnw. Reeds mnl. Teuth.

mhd. mnd., ook met andere bett. dan „vrijmoedig”. — **Vrijpostig** bnw., sedert de 17.eeuw. Vervorming van 't — nog dial. — nnl. synoniem *vrijborstig*? — **Vrijwaren** ww., reeds mnl. = „waarborgen”. Uit vrij + mnl. (*ghe*)*wāren* „vrijwaren” (zie waarborg), onder invloed van mnl. *vriēn ende wāren*.

Vrind. Zie vriend.

Vroed bnw., mnl. *vroet* (*d*). = ohd. *fruo*t, os. ofri. ags. *frōd*, on. *frōdr*, got. *froþs* „verstandig, wijs”. Ablautend met ohd. *frad* „strenuus”, got. *frap*i o. „verstand, geest”, *frapjan* „begrijpen, denken”. Buiten het Germ. zijn ier. *raith* „hij merkte”, lit. *prōtas* „verstand”, *prantū*, *prāsti* „inzien, merken, gewend raken” verwant; lat. *inter-pres*, *-tis* „uitlegger, tusschenpersoon” is ten onrechte hierbij gebracht. — **Vroedschap** znw. In de bet. „wijsheid” reeds mnl. mnd. In de bet. „stedelijke raad” ook al mnl.: NB. door Kil. als „vetus” vermeld. — **Vroedvrouw** znw., sedert Kil.; mnl. al *vroet-wijf* o. Vertaling van fr. *sage-femme*.

Vroeg bnw. Ouder is de functie als bijw.: zoo Kil. *vroegh*, mnl. *vroech*, *vrouch*, mnd. *vrōch* „vroeg”. In gelijke bet. de oudere bijw.-vorm mnl. *vroe*, onfr. ohd. *fruo*, mnd. *vrō*. Men wil de *g*, *ch* wel uit *j* verklaren, diezelfde *j* zou dan in het bnw. ohd. *fruoji* (nhd. *früh*) steken: aangezien echter de mnl.-mnd. *ch*-vorm oorspr. bijwoord-functie schijnt gehad te hebben, is dat niet wsch. Een dgl. opvallende *g* (*ch*) vertoont v re u g d e; misschien zijn beide gevallen gelijk te verklaren; hoe, dat is echter onzeker. Buiten 't Germ. vgl. gr. *πρωι*, *πρω* „'s morgens vroeg, vroeg” (bijw.; hierbij 't bnw. *πρωιμος*), oi. *prātār* „id.”. Van germ. **prō* (zie II ver-). Het bijw. mnl. *vroe* enz. kan op een onverlengd **prō* teruggaan, maar ook op **prōwi*. Voor een germ. synoniem vgl. II eer. — **Vroegte** znw., nog niet bij Kil. Reeds ohd. is *fruoō* (nhd. *frühe*) v., mnd. komt *vrōl(e)de*, *vrōde* v. „vroegte” voor, mnl. *vroehheit* v.

Vroolijk bnw., mnl. *vrōlic*. = ohd. *frawalih*, *frōlih* (nhd. *fröhlich*), mnd. *vrōlik* (os. *frōlīko* bijw.) „vroolijk, blij”. Van het nu door vroolijk verdrongene

mnl. *vró* = ohd. *frao*, *fró* (nhd. *froh*), os. *frao*, *fró*, ofri. *fré*, owfri. *fró* „id.” (ohd. ook „vlug”), on. *frár* „vlug, flink”, germ. **frawa-*. Hierbij het ww. mnl. *vrouwen*, *vróien*, ohd. *frouwen*, *frewen* (nhd. *frewen*), mnd. *vro(u)wen* „verheugen, verblijden” en het znw. mnl. *vroude*, ohd. *frawida*, *frewida* (nhd. *frewede*), mnd. *vroude*, *vro(u)wede* v. „vreugde”. Germ. **frawa-* „vlug, opgewekt” kan oorspr. „zich vlug en licht bewegend” beteekend hebben en met oi. *pravá-* „vliegend, zwevend” identisch zijn (met evenveel recht brengt men dit echter bij *plu-*; zie vlieten). De combinatie met idg. **pro* (zie II ver-) is mogelijk, maar vaag.

Vroom bnw., mnl. *vroom*, *vróme* „flink, dapper, sterk” (zoo nog dial.: Antw. *vroom*, Waasch *vrom*). = mhd. *vrum*, *vrom* (nhd. *fromm*), mnd. *vrom*, *vróme* „flink, dapper, voortreffelijk, braaf, vroom”, oorspr. = „nuttig, deugdelijk” (voor de bett. vgl. deugd). Wsch. een jong woord, misschien het oudst in praedicatieve functie en dan ontstaan uit het znw. mnl. *vróme*, ohd. os. *fruma* v. „voordeel”, ofri. *frome* v. (-a m.?) waarnaast in gelijke bet. mnl. *vrāme* v., ofri. *fremo*, ags. *fremu* v., on. *frami* m., 't laatste ook „roem, eer”. Reeds oerw.- en -ngerm. was 't bnw. **frama-*: ags. *from* „flink”, on. *framr* „vooraanstaand, voorwaarts strevend”. De stam **frama-* < idg. **promo-* (vgl. gr. *πρόμος* „voorst, aanvoerder”, umbr. *promom* „primum”) is een afl. van idg. **pro* (zie II ver- en ook vreemd). Den zwakken klanktrap van mnl. *vróme* enz. vertoonen nog got. *fruma* „de eerste”, on. *frum-* „eerst-”, os. *formo*, ofri. ags. *forma* „eerste”, ier. *rem-* „voor-”, lit. *pírmas* „eerste”; met ander formans oi. *púrva-* „prior”, alb. *i-pare* „eerste”, obg. *prǔvǔ* (russ. *pérwyj*) „id.” (hierbij tocharisch *parwe*, *yparwe* „d'abord?”): idg. **pr-*, **pr-* (**pr-*) resp. **pr-* (**pr-*), ablatend met **pró* resp. **pró*. Voor idg. **pro* vgl. vrouw.

Vroon- (in vroondienst e.dgl.), mnl. *vroon-* en *vróne* bnw. „heilig”, bij Maerlant eens (3. Martijn 400) znw. = „Heer”. Kil. vermeldt *vroone*, *vroonland* „praedium optimo iure, alodium” (beide al mnl., nog hagelandsch haspen-

gouwsch *vroon* m. „onbebouwde grond”) en *vroonheer* „bezitter van een *vroone*” als Zeeuwsch. **Vroon-** = ohd. os. *fróno*, mhd. mnd. *vrón(e)* „den heer betreffend of behoorend, heilig, openbaar (publicus)” (nhd. *fro(h)n-*), ofri. *frána* „heilig, gewijd” (nog in Franeker „heeren-akker” of „heilige akker”, „ager publicus”), oorspr. de gen. mv. van 't bij vrouw besprokene germ. **frawan-* „heer”, dus = „van de heeren”. Men gaat voor de verklaring tot den heidenschen tijd terug en houdt voor de oudste bet. of „van de goden” resp. „van *Fró* en de andere goden” of „van de Germaansche principes”. Hoe dit zij, de Christelijke bet. „heilig, des Heeren” heeft het reeds bestaande woord na de invoering van 't Christendom aangenomen.

Vrouw znw., mnl. *vrouwe* v. In 't Mnl. nog vaak als v. van *hére* „heer”, maar ook reeds synoniem met *wijf*. De ohd. vorm *frouwa* v. „voornamen vrouw, dame, meesteres, gemalin” (nhd. *frau*) gaat op een grondvorm **fraujón-* terug, die als v. hoort bij het m. ohd. os. *fró*, ags. *fréa* „heer”, germ. **frawan-* (zie bij vroon-). Mnl. *vrouwe*, mnd. *vro(u)we*, ofri. *fro(u)we* v. „meesteres, dame, gehuwde vrouw, vrouw” kan bezwaarlijk op dienzelfden vorm teruggaan; men neemt wel **frówó-* aan: aangezien dit echter een a priori onwensch. bijvorm is, moet de ndl.-nld.-fri. vorm eer als een ontl. uit het Hd. beschouwd worden, tegelijk met I heer overgenomen. Het m. **frawan-* is overal verdwenen en voor heer geweken; vgl. daarmee fr. *dame* (< lat. *domina*): *seigneur* (< lat. *senior*). Een verkorte vorm van vrouw (wsch. naar *her* „heer”) is mnl. *ver*, mhd. *ver*, *fer*, mnd. *ver*, *vor*, gew. vóór eigennamen, bij ons nog over in familienamen als Verbrechten „(zoon) van vrouw Brechte”. Naast germ. **frawan-* ook **frauja-*: got. *frauja*, ags. *frágea* m. „heer”. On. *freyja* v. „domina” (gew. als godinnenaam) = ohd. *frouwa*; hiernaast *freyr* m. (**frauja-*) „dominus”, gew. naam van een god. Germ. **frawan-*, **frauja(n)-* komen van den stam **frawa-*, idg. **prowo-*, die misschien ook aan gr. *πρόιος*, dor. *πρόιος* „eerste” (**próF-*

-ατος; of προ-ατος?) ten grondslag ligt: van idg. *pro; voor verwanten zie vroom. Een afwijkende vorm is os. *frúa* (> laat-on. *frá*) v. „domina, vrouw”; hij zal wel uit **fróa*, een nieuw bij *fró* gevormd femininum, ontstaan zijn: vgl. os. *dúan* „doen” van den stam *dó-*. Mnl. *vrúwe* v. (zeer zeldzaam) is een secundaire vorm, ontstaan naar *trúwe*: *trouwe* e.dgl.

Vruucht znw., mnl. *vrucht* (*vrocht*) v. = onfr. ohd. *fruht* (nhd. *frucht*) v., os. *fruht* m., ofri. *frucht* v. „vrucht”; uit 't Mnd. laat-on. *fruktr*, *fryktr* m. „id.”. Uit lat. *fructus* „id.”. Vgl. fruit. — **Vruuchtbaar** bnw. Sedert het Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. — **Vruuchteloos** bnw. In de tegenwoordige bet. reeds mnl. Noch in letterlijke noch in overdr. bet. mhd. mnd. — **Vruuchtgebruik** znw. o., nog niet bij Kil. Vert. van lat. *usus-fructus*. Evenzoo mnd. *vruchtbrúkinge* v.

Vuig bnw., nog niet bij Kil. = mnl. *vúidich*, *vuidich* „lui, vadsig” en gevormd van een met vuil verwant idg. deelw. **pú-tó-*, germ. **fúða-*; voor de bet. „lui, vadsig” vgl. hd. *faul* = ndl. vuil en ndl. dial. *voos* „vadsig, lui”.

Vuil bnw., mnl. *vuul*, in den Teuth. ook = „lui, traag”. = onfr. **fúl* (waarvan *fúllitha* v. „putredo, sordes”), ohd. *fúl* „rottend” (mhd. *vúl*, nhd. *faul* ook „lui”), os. **fúl* (waarvan *fúlnisse* v. „rotting, vuiligheid”), ags. *fúl* „rottig, vuil, slecht, schuldig” (eng. *faul*), on. *fáll* „rot, stinkend, afschuwelijk”, got. *fáls* „rot”. Van de idg. basis *pū-*, waarvan nog met *l-*formans lit. *púliai* „etter”, *piaulai* „rot hout”, verder voos, vuns en on. *fúu* m. „rotting”, *fúinn* „verrot”, *feyja* „laten rotten”, ier. *othrach* „mest”, lat. *púteo* „ik rot”, gr. πῦρον „etter”, πύρω „ik doe rotten”, lit. *pávù*, *púti* „rotten”, arm. *hu* „etterig bloed”, oi. *púyati* „hij wordt rottig, stinkt”. Zie nog honds v o t. — **Vuilak** znw. Ver- vorming van **vuilik**, dat — met wijziging van de bet. onder invloed van vuil — op mnl. *vúlic* m. „dood dier, krenge” teruggaat, = Teuth. *vuylick*, westf. *fulk* „id.”, een afl. van vuil met de oude bet. „rot”. — **Vuilnis** znw. (de, het).

Reeds mnl. ohd. mnd. ofri. ags. — **Vuilte** znw., niet bij Kil. Wsch. een jong woord en geen vervorming (op de wijze van laagte) van mnl. **vuulde* = onfr. os. *fúllitha*, ohd. *fúllida*, ags. *fýlð* (eng. *filth*) v. „rotting, vuiligheid”.

Vuist znw., mnl. *vuust* v. = ohd. *fúst* (nhd. *faust*), os. *fúst*, ofri. *fést*, ags. *fýst* (eng. *fiſt*) v. „vuist”. Wsch. uit **fúzsti-* < **fuwzsti-* en identisch of ablautend met ksl. *peſti* „vuist”. De verdere combinatie met vijf (oorspr. bet. „vijf vingers”) is onzeker, aangezien een ablauttrap **pewqz-* overigens bij dit telwoord niet bekend is. Wel zou ksl. *peſti* alleen als **pewqz-sti-* bij vijf kunnen hooren: voor germ. **fúl(x)sti-* blijft dan nog de combinatie met lat. *pugnus* „vuist”, gr. πῖξ „met de vuist” mogelijk (zie nog bij vechten).

-**vuldig**. Zie -voudig.

Vullen ww., mnl. *vullen*. = ohd. *fullen* (nhd. *füllen*), os. *fullian*, ofri. *fella*, ags. *fyllan* (eng. *to fill*), on. *fylla*, got. *fulljan* „vullen”. Van I vol. Hiernaast mnl. *vollen*, ohd. *follôn*, os. *fullon*, ofri. *fullia*, ags. *fullian* „(vullen) vervullen, uitvoeren”. In 't Mnl. zijn beide ww. niet uit elkaar te houden. — **Vulsel** znw. o., sedert Kil. Hd. sedert 1420, ook al mnd.

Vullis znw. (de, het). Uit vuilnis.

Vuns bnw., mnl. *vunsc* (*vunst*, *-stich*; nog wfri. *vunsterig* „slecht”, van 't weer). Ook ndd. Van een znw. **vun*, **vunne* „vochtigheid, schimmel”, dat met ags. *fyne* (o.?) „id.”, *fynig* „vochtig, beschimmeld”, *fynegian* „schimmelen”, on. *fúna* „rotten” van *pū-n-*, een verlenging van de idg. basis *pū-* (zie vuil), komt.

I **Vuren** bnw., mnl. *vuerijn*, -en. Kil. vermeldt *vueren* als znw. = *vuerenhout*, *vuyrenhout* „pinus silvestris”. Blijkens de *ú* evenals mnd. *vúren* „vuren” een ontl. uit het ngerm. woord on. *fýri* o., noorw. dial. *fýre* „vurenhout”, de. *fyr* „pijnboom”, dit met umlaut bij on. *fúra* v. „pijnboom” = ohd. *for(a)ha* (nhd. *föhre*), ags. *furh* v. (eng. *fir*) „id.”, waarbij nog os. *uurie* (**furhia*) v. „id.”. Verwant met ohd. *fereh-eih* v. „eik”, langob. *fereha* „aesculus”, lat. *quercus* (**perquus*) „eik”, oi. *parkatí-* „figus infectoria”. Zie bij eik.

II **Vuren** ww. Van vuur. In de tegenw. het. nog niet bij Kil. In andere bett. reeds mnl. (*vúren*, *vieren*), in 't Ohd. (*fiurén*), Mnd. en Ags. (*fýrian*). — **Vurig** bnw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. Van vuur.

Vuur znw. o., dial. *vier*, mnl. *vuur*, *vier* o. (zie bij dierbaar). = onfr. *fáir*, ohd. *fiur*, ouder *fáir* (nhd. *feuer*), os. *fiur*, ofri. *fiór*, *fiúr*, ags. *fýr* (eng. *fire*) o. „vuur”, germ. **fū(w)ir(a)*-, wellicht idg. **puwer*-, ablatend met ier. *úr*, umbr. *pir* „vuur”, *purom-e* „in ignem”, gr. *πῦρ*, *πυρός*, arm. *hur*, tocharisch *por* „vuur”, čech. *pýr*, *pýř* „gloeiende asch”, waarbij zich meer direct on. (poëtisch) *fúrr*, *fýrr* m. „vuur” (**fúri*-) aansluit. De combinatie

met got. *fon*, *funins* o. „id.” is onzeker (zie vonk), ofschoon een met vuur verwante idg. stam **pūn*-, **pēw(e)n*-, **pōw(e)n*- ook aan oi. *pávaká*- (-*paqo*-) „vuur” (ook „reinigend”), arm. *hn-oç* „oven” ten grondslag ligt. Men leidt vuur en verwanten van de idg. basis *pū*- „reinigen” af, waarvan ook ohd. *foven* „koren zeven, zuiveren”, (niet ier. *únach* „reiniging”), lat. *párus* „rein” (= ier. *úr* „groen”?), oi. *punáti*, *pávate* „hij reinigt”. Een ander idg. woord voor „vuur” is lat. *ignis*, obg. *ogni*, lit. *ugnìs*, oi. *agní*-. Het ngerm. woord is on. *eldr* m. „vuur”: vgl. ags. *ælan* „aansteken, verbranden”, *æled* m. „vuur, brand”; bij kymr. *aibwyd* „haard” gebracht.

W.

I **Waag** (toestel en gebouw om te wegen), mnl. *wághe* v. „waag, weegschaal, gewicht, een bepaald gewicht, druk (overdr.)”. = onfr. *wága* v. „weegtoestel”, ohd. *wága* v. „id., schaal, een gewicht” (nhd. *wage*), os. *wága* v. „schaal”, ags. *wág* v. „weegschaal, gewicht” (eng. *weigh* „128 kilo”, *to weigh* „wegen”), on. *vág* v. „hefboom, weegschaal, het wegen, een gewicht”. Hierbij II wagen. Ablautend met wegen (vgl. spraak: spreken).

II **Waag** (het wagen), nnl. Van II wagen; deels ook uit I waag in uitdr. als mnl. *in der wágghen setten* „in de waagschaal stellen”. Ook al mhd. mnd. *wáge* v. „het wagen”.

Waaghals znw. Sedert de 16. eeuw (bij Kil. ook = „lichtgewapend soldaat”) en 't Mnd. Samenst. als breke-been.

Waagschaal znw. Reeds mnl. mnd. 't Eerste lid is I waag: oorspr. het. „schaal van een wághe”.

Waaien ww., mnl. *waeyen*. = ohd. *wáen* (nhd. *wehen*), mnd. *waien*, owfri. *wáya*, ags. *wáwan*, got. *waián* „waaien”. Vgl. bij draaien. Van de idg. basis *awé*-, waarvan ook o.a. ier. *feth* „lucht”, gr. *ἄνεμος* „ik waai”, obg. *věja*, *vějati* „waaien”, lit. *vėjas* „wind”, oi. *vāti*, *váyati* „hij, het waait” en de bij waren, I weder en I wind genoemde woorden.

Waak znw., mnl. *wáke* v. „het

wakker zijn, waken, wachthouden, (tijdduur van de) wacht”. = ohd. *wakha* (nhd. *wache*), mnd. *wáke*, ags. (*nicht*-)*wacu*, (*nicht*-)*wæce* (eng. *watch*), on. *vaka* v. „het wakker zijn, waken” (in verschill. speciale bett.). Bij waken. — **Waakzaam** bnw. Nog niet bij Kil. noch mhd. Teuth. mnd. Van waken.

Waal (met palen omgeven ligplaats in een zeehaven), volgens Winschooten (1681) speciaal Amsterdamsch, niet bij Kil. Oorsprong onbekend. Identiteit met Kil. *wael* „gurges” („Holl. vet.”), mnl. ook = „gat in een weg of dijk, kuil”, oud-nnl. (N.Holl.) *weel* „id.”, wsch. = onfr. *wál* „abissus” (bij wellen; of moet wgens west-N.Brab. *wéel* „kolk” voor *wael* fri. *á* < *ai* aangenomen worden? Mnl. *wiel* m. „gat in een dijk, kolk, poel”, nog dial., vertoont nog weer ander vocalisme), is niet wsch. te maken.

Waalwortel znw., mnl. *wal*-, *wael*-*wort(e)*, -*ele*. = mhd. *walwurz* v. (nhd. *walbwurz*) „waalwortel”. Wsch. als „Fransche wortel” op te vatten (Kil. vertaalt o.a. „*alus gallicus*”): vgl. *walnoot* en de. *val-birck* „*acer pseudoplatanus*”, Kil. „*wal-berck*. *Cedrus Mauritana*. q.d. *Betula Gallica* sive *exotica*”.

Waan znw., mnl. *waen* m. „verwachting, hoop, meening, waan, twijfel”. = ohd. *wán* m. „onzekere meening, vermoeden, geloof, hoop, gedachte” (nhd.

wahn), os. *wán* (m.v.?) „hoop”, ofri. *wéu* (m.v.?) „meening”, ags. *wén* v. „id., geloof, hoop, verwachting, kans”, on. *ván*, *ón*, got. *wens* v. „hoop, verwachting”, germ. **wéni*-. Hierbij 't ww. *wan* en, mnl. *wánen*, onfr. ohd. *wánen* (nhd. *wánnen*), os. *wánian*, ofri. *wéna*, ags. *wénan* (eng. *to ween*), on. *wéna*, got. *wenjan* „mienen, een (onzekere) gedachte hebben, verwachten, hopen”. De eenige bevredigende verklaring gaat van de bet. „gaarne hebben, wenschen, hopen” uit en combineert *wan* met de woordgroep van *wennen*, *wonen*. Lat. *vénor* „ik jaag” kan hier ook met hetzelfde vocalisme als *wan* bij hooren: 't wordt echter ook anders verklaard. — **Waangeloof** znw. o., **waanwijs**, **waaninnig** bnw. Onder invloed van *wan* voor Kil. *wangheloove* (reeds mnl.), *wanwijs* („waaninnig”), *wan-sinnigh*. **Waanzin** znw. is blijkbaar jonger. Ook du. *wakensinn(ig)* is eerst nhd. Ohd. komt reeds *wanarizzi* „verstandeloos, krankzinnig” voor, mhd. *wanwitze(c)* (nhd. *wahnwitzig*), mnd. *wanwêlisch*, *wanwittlich*, Kil. *wanwettigh* en („Sax. Sicamb.”) *wanwittigh* „id.”, 't laatste al mnl. Zie II *wan*.

I **Waar** bnw., mnl. *waer*. = onfr. **wár* (*wárheit*, *wárheide* v.), ohd. *wár* (nhd. *wahr*), os. *wár*, ofri. *wér*, ags. *wár* (saxonisme) „waar”. Ohd. komt ook *wári* „waar” voor, identisch met 't 2. lid van 't bij meewarig besprokene *ala-wári* „vriendelijk”: de tusschenbet. is wsch. „oprecht, welgemeend”, vgl. got. *allawerei* v. „απλόιη”. Uit 't Got. behalve de bij meewarig vermelde woorden nog *luz-werjan* „twijfelen” („waar” luidt *sunjis*). Germ. **wéra*- „waar” = ier. *fír*, lat. *vérus* „id.”. Het znw. ohd. *wára* v. „waarheid, trouw”, ags. *wár* v. „overeenkomst”, on. *várar* v. mv. „gelofte” = obg. *véra* „geloof” (dat echter ook met av. *var-* „gelooven” is gecombineerd). Idg. **wéro*- „waar” wordt wel uit **wés-ro*- „het zijnde” verklaard en bij wezen gebracht: zeer onzeker; dan zou on. *alvara* (zie meewarig) secundairen ablaut hebben. Op een stam **wér*-wijzen gr. *ἰφα* accus. „welwillendheid”, *ἰφι-της* bnw. mv. „trouw”.

II **Waar** znw., mnl. *wāre* v. = mnd.

wāre (laat-mhd. *war*, nhd. *ware*), ofri. *ware* (*were*, *weir* „waar” < **warjō*-; zie bij waarborg), ags. *waru* (eng. *ware*), on. *vara* v. „koopwaar”. Met de oudere bet. „wat men onder zijn berusting heeft” = ofri. *ware* (*were*) v. „het bezitten, bezitting” = waar- in waarnemen en waarborg: voor de bet. vgl. on. *varnaðr* m. „het zorgen voor, verantwoordelijk zijn voor” en „wat men bij zich heeft, bezit”, *varningr* m. in de laatstgenoemde bet. en = „koopwaar”. Mogelijk, maar niet wsch., is ook de combinatie van waar met de grondbet. „pelswerk, vacht, wollen stof” (on. *vara* „waar” wordt speciaal in dgl. bet. gebruikt) met ier. *ferb* „koe”, lat. *vervex*, *-ix* „hamel”, gr. *εἰφος* „wol”, *ἀγνῆ*, gortynisch *Faqñv* „schaap”, arm. *garñ* „lam”, oi. *úrú-* „schaap”.

III **Waar** bijw., mnl. *waer*, *wāre* „waar, waarheen?”. Deels = ohd. (*h*)*wár* (en *wá*, nhd. *wo*), os. *hwár*, ofri. *hwér*, ags. *hwér* (eng. *where*) „id.”, deels = ohd. *wara* „waarheen?” (ook in laat-ohd. *wara zuo*, *warumbe*, nhd. *warum* „waarom?”). Os. *hwar*, on. *hvar*, got. *hwar* „waar?” = oi. *kár* in *kárhi* „wanneer?”. Ohd. *wár* enz. veronderstelt een idg. **qér*-. Hiernaast **qór* in lat. *quór*, *cúr* „waarom?” en wsch. **qu-r* in lit. *kuĩ* „waar?”. Van den germ. vnv-stam **xwa-*, idg. **qro-*: zie wie. Vgl. daar en ergens.

Waarachtig bnw., mnl. *waerachtich*, *warachtich* (*gh*) „waar, wezenlijk, oprecht”. = mhd. *wárhaflic* (naast *wárhaf*, reeds ohd.; nhd. *wahrhaftig*), mnd. *wáraftich*, *-achtich*, owfri. *weerhaftig* „id.”. Uit I *waar* + *-achtig*.

Waarborg znw., mnl. *waerborghe* m. „borg, borgtocht”. = mnd. *wárborge* m. „waarborg, borg”. Het tweede lid is *borg*, het eerste is mnl. mnd. *wāre*, ofri. *ware* v. „borgstelling, borgtocht”, ablautend met mhd. *wér*(*e*), mnd. *wēre*, ofri. *wēre* v. „id.”. Bij het ww. mnl. *ghewēren* (zeldzaam) „vrijwaren, toestaan”, ohd. (*gi*)*wērén* (*-ón*) „nakomen, zich houden aan, uitvoeren” (nhd. *gewäkren*), mnd. (*ge*)*wēren* „instaan, borg blijven”. Dit laatste kan ook evenals ofri. *wera* „id.” en mnd. mnl. (*ge*)*wāren*, ofri. *warra* „vrijwaren, borg blijven”,

nl. dial. *waren* refl. „zich hoeden, oppassen” een denominativum van *ware* zijn. Er kan geen twijfel zijn aan verwantschap met II waar en waarnemen: voor de bet. vgl. ohd. *bor(a)gēn* „zich hoeden, acht geven” = ndl. borgen. De wgerm. basis *wer-*, *war-* beteekende „toezien, zorgen voor, verantwoording hebben voor”. Mnl. *wāre* „borgstelling” is dus identisch met II waar; nog is ’t zelfde woord mnd. *wāre* v. „recht op iets” (reeds os. *hók-wara* v. „recht op visscherij”), waarbij mhd. *wer(e)* v. „id.”, mnd. *wēre* v. „id., bezitting”, ofri. *were* v. „id.”, mnl. *wēre* v. „erf, bezit”. Zie warande. — **Waarborgen** ww., sedert Kil.

I **Waard** (mannelijks) met de — oorspr. dial.; vgl. zwoord, zwoerd — bijvormen woord, woerd, reeds mnl. *woert* m. De *d* is secundair voor *t* blijkens de dial. afl. *wertel* „waard” en mnd. *warte* „id.”. Een ndl.-nld.-fri. woord: vgl. o.a. nog holst. *warte*, oostfri. *wārte*, *wórte*, noordfri. *wörd* „id.”. Oorsprong onzeker evenals van de synoniemen md.-nld. en vla. *erpel* (reeds mnl.), mnd. *wedich* e.a.

II **Waard** (kastelein), mnl. *waert*, *weert*, *wert* (*d*) m. Met *ae*, *ee* vóór *r* + *d*entaal uit *e* (vgl. IV waard) en dus identisch met os. *wērd* m. „huisheer, echtgenoot, gastheer”; aan de *i* van den *u*-stam os. *wird* m. „id.”, ohd. *wirt* m. „id., landheer” (nhd. *wirt*) zou een ndl. *ē* beantwoorden (vgl. *hert*). De *u*-stam is oergerm. blijkens got. *wáirdus* m. „gastheer, gastvriend”. ’t Ofri. heeft een zwak *hús-wērda* m. „huisheer”. Oorsprong onzeker. De combinatie met waar(nemen) is mogelijk: germ. **werðu-* < idg. **wer-tú-* „die voor huisgenooten en gasten zorgt en verantwoordelijk is”. Onzeker is de combinatie met on. *vērðr* m. „maaltijd”.

III **Waard** (laag liggend land), mnl. *waert*, *weert* (*d*) (m.?) „land aan of in water gelegen”. = ohd. *warid*, *werid* o. „eiland” (nhd. *wert* m. en de afl. *werder* m.), mnd. **wert* (waarvan *werder* m. o. „eiland, schiereiland”; ook *werde* m.?), ags. *waroð*, *weroð* m. „strand, oever”. Voor de bet. vgl. landouw, eiland. Van germ. **wara-*, ags. *wær* (o.?) „zee”,

oorspr. „water”, ablautend met ags. (poëtisch) *éar* o. „zee”, on. (poët.) *aurigr* „nat”, on. *úr* o. „regen”, *úrigr*, ags. *úrigr* „bedauwd”; vgl. buiten ’t Germ. ier. *ferath* „humor”, lat. *úrīna*, gr. *οὐρον* „pis”, lit. *júrės* „zee”, oi. *vár(i)* „water”, wellicht ook arm. *gair* „moeras, slijk”. Hoogerop kan deze idg. basis *ewere-* met *ewede-* (zie water) verwant zijn.

IV **Waard** bnw., mnl. *waert*, *weert*, *wert* (*d*). Voor de vocaal vgl. II waar, aarde. = ohd. *wērd* (nhd. *wert*), os. ofri. *wērth*, ags. *weorð* (eng. *worth*), on. *vērðr*, got. *wairþs* „waard, waardig”. Alg.-germ. is het gebruik van den m. resp. o. vorm als znw. = „waarde”. Met het oog echter op vormen met gramm. wchsel zooals onfr. *wērd* „pretium” — in ’t Ofri. dgl. vormen ook wel als bnw. — en op ’t ontleende obg. *vrédū* „waarde” in *ne vrédu sūtvoriti* „ἀποδομιμάσειν” is ’t wsch., dat naast **werþa-* ook **werða-* bestaan heeft, welke vorm vermoedelijk oergerm. speciaal aan ’t znw. toekwam; in de afzonderlijke talen hebben dan beide vormen elkaar beïnvloed. Wellicht is ook een znw.-stam **werþaz-*, **wirþiz-* aan te nemen, waarbij zich mnl. *waerder*, *we(e)rder* o. „pand, arya, arrhabo”, ohd. *wirðria* v. „dilatura”, saalfrank. *wirthario*, *wiridario* „cautio, defensio, vindication of rights” kunnen aansluiten, benevens het ww. mnl. *waerden* enz. (zie hieronder). Van **werþa-* ’t lit. bnw. *vērtas* „waard”. Germ. **werþa-* = kymr. *guerth* „pretium”; onzeker is de combinatie met av. *a-varatá-* „voorwerp van waarde, bezitting” („quod est in pretio” of „waarde in zich bevattend”; *a-* < idg. **n-*, ablautend met **en?* Zie I in en vgl. gr. *ἄκαρος* = *ἐγκαρος* „hersenen”). De combinatie met waar(nemen) is, hoewel niet zeker, althans mogelijk (vgl. de woordgroep bij warande besproken, in bet. herinnerend aan mnl. *waerder* enz.). — **Waarde** znw., mnl. *waerde*, *weerde* v.; **waardig** bnw., mnl. *waerdich*, *weerdich* (*gh*). Beide met lange vocaal naar waard (dgl. analogische vervorming ook bij ofri. *wērde*) voor mnl. *werde* = ohd. *wirdi* (nhd. *würde*), mnd. *werde*, ofri. *wirthe*, ags. *wirðo* v. „waarde, waardigheid” resp.

mnl. *werdich* = ohd. *wirdig* (nhd. *würdig*), os. *wirthing*, ags. *wirðig* (eng. *worthy*) „waardig”. 't On. heeft *vērðugr* „id.”. — **Waardeeren** ww. Een reeds mnl. mnd. afl. van waarde met 't ontleende formans -eeren. Ook fri. *wirdearie*. Maar ofri. *wērtheria* „taxeeren” = mnl. *waederen*, *wéderen*, mhd. *wèrdern*, *wirdern* (nhd. *würdern*), os. *wérthirian* (andere flexie-klasse) „schatten”. — **Waardij** znw., niet bij Kil., wel mnl. = mnd. *werdie* v. „waarde”. Met 't zelfde (ontleende) formans als k leedij.

Waardijn znw., mnl. *waerdein* m. Een ook mnd. nhd. eng. ontl. uit een noordfr. vorm van fr. *gardien* (van *garder* „bewaren”; zie bij *deurwaarder*): NB. de bet. „custos” bij Kil. In de bet. „muntmeester, onderzoeker der waarde” met IV waard en waarde geassocieerd: vandaar de vormen mnl. Kil. *weerdeyn*, mnd. *werdein*.

Waarlijk bijw. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. (hier een saxonisme). Van I waar.

Waarloos bnw., na 1702 gevormd. Waarloos zeil e.dgl. zijn gecontamineerd uit waarzeil en loos zeil e.dgl. Het eerste evenals andere dgl. samenstt. uit het noorsche woord *varesejl* „reservezeil”; *vare-* = waar- in waarnemen. Voor een ander, nu verouderd *waarloos* zie *verwaarlozen*.

Waarnemen ww., mnl. *wārenēmen* „acht slaan, zorg dragen”. = ohd. os. *wāra nēman* resp. *nīman* (nhd. *wahrnehmen*) „id.”. Het znw. mnl. *wāre*, ohd. os. *wāra* v. „het acht-slaan, zorgen” = ags. *waru* v. „het zorgen, in acht nemen”. Zie verder bij II waar en waarborg. Verder hoort hierbij het bnw. mnl. *ghewar*, *ghewāre* „oplettend, vief, vlug klaar” (ook in *ghewāre werden*, nnl. *ge waar worden*), ohd. *giwar* „oplettend, voorzichtig, gewaar” (nhd. *gewahr*), os. *war* „voorzichtig”, *giwar* „opmerkend, gewaar”, ags. *wær* „gewaar, attent, voorzichtig”, *gewær* „gewaar” (eng. (*a*)*ware*), on. *varr* „behoedzaam, schuw”, got. *war* „behoedzaam”, germ. **wara-*. Een afl. hiervan resp. van 't znw. ohd. *wāra* enz., germ. **waró-* is *be-wa-ren*, mnl. *be-wāren* „'t oog houden op, bewaren, beschermen, zorgen, in acht nemen”,

onfr. *be-warun* „observare”, ohd. *bi-warón* „in acht nemen, zorgen voor, beschermen, bewaren” (nhd. *bewahren*), os. *waron*, ofri. (*bi*)*waria*, ags. (*be*)*warian* (eng. *to beware* „cavere”, zoo reeds ags. *warian*) in dgl. bett., on. *vara* „waarschuwen”, *varast* „zich hoeden”. Zie nog bij waarborg. Verwant zijn gr. **Foγos* (= got. *war* enz.; in *θυγογός* „deurwachter”), *ὄραω* „ik zie”, *ὄραος* „bewaker”, lat. *vereor* „ik vrees, heb ontzag”, wellicht ook gr. *ἐφυαυ* „ik bescherm, behoed”, oi. *vará-lár-* „beschermmer”, lett. *wérība* „attentie”. Men heeft verder nog wel lat. *servare* „bewaren, redden”, umbr. *seritu* „servato”, av. *har-* „behoeden, 't oog houden op” gecombineerd, van een idg. basis *swer-* uitgaande. In ieder geval was het idee van verantwoordelijkheid reeds in 't Idg. aan de basis *wer-*, *wor-* (*swer-*, *swor-*) eigen. Zie nog vooral *deurwaarder*, *waarschuwen* en verder II en IV waard, weren.

Waarschijnlijk bnw., sedert Kil. Ook nog niet mhd. mnd. Vert. van lat. *verí similis* of fr. *vraisemblable*.

Waarschuwen ww., mnl. *waerscūwen*, *waerscouwen*. = mnd. *wārschūwen*, *wārschouwen* (> de. zw. *varsko*, noorw. dial. *varskua*) „waarschuwen”. Een opvallende samenst. van germ. **wara-* „opmerkzaam” (zie bij *waarnemen*) en *schuwen* in de nu verouderde factitieve bet. „schuw, bang maken”. Een meer verbreid, met **wara-* verwant woord voor „waarschuwen” is mnl. *warnen*, *waernen*, ohd. *warnōn* (nhd. *warnen*), mnd. *warnen*, ags. *wearnian* (eng. *to warn*), welk ww. ohd. mnd. ook „toerusten, uitrusten” beteekent; ags. *wearnian*, on. *varna* ook = „zich onthouden van”, oorspr. — zooals nog ags. *wearnian* — „op zijn hoede zijn”.

-waarts, reeds mnl. *-we(e)rts*, *-waerts*. Met bijwoordelijke -s (vgl. -lings) van mnl. *-we(e)rt*, *-waert* „-waarts” = ohd. *-wért* (ook al *-wértēs*, nhd. *-wärts*), *-wart*, os. ofri. *-wërd*, *-ward*, ags. *-weard* (eng. *-ward(s)*), got. *-wairþs* (*jaind-wairþs*, overigens de gen. *-wairþis*) „id.”. In de niet holl.-zeeuwsche ndl. diall. kan men de oude *a-* en *e-*vormen van elkaar onderscheiden. Het bijwoord-suffix mnl. *-waert*

enz. is uit den adjectief-stam **warða-*, **werða-* voortgekomen (wellicht uit het predicatieve m. ontwikkeld : blijkens got. *iddjuh jaind-wairþs*), die o.a. voorkomt in got. *andwairþs* „tegenwoordig”, on. *ondvérðr*, *ondurðr* „tegenover iets zijnde, vooraan zijnde”, ohd. *antwart*, *antwërt* „tegenwoordig”, os. *andward* „id.”, (mnl. *antwarde*, *-werde* v. „tegenwoordigheid”, ofri. *ondwarde* v. „id.”), ags. *ondweard* „tegenwoordig”, benevens in ohd. *geginwart(i)*, *geginwert(i)*, os. *geginward*, *-wërd* „tegenoverliggend, tegenwoordig”, (on. *gagnwart*, *-vërt* „tegenover”); hierbij weer ohd. *geginwartîg*, *-wertîg* (nhd. *gegenwärtig*), mnd. *jegenwardich*, ofri. *jenwardig*, *-wërdig* „tegenwoordig”, ook mnl. *jēghenwe(e)r-dich* (*gh*), maar *jēghenwo(o)r-dich* (*tēghenwo(o)r-dich*, *-werdich*; nnl. tegenwoordig) is gewoner; evenzoo ohd. *gagenwurtîg* (en ’t znw. *gaganwurtî* v.), mnd. *jegenwordich* „id.” : met secundair vocalisme of met ablaut. Van de idg. basis *wert-* „(zich) wenden”, waarvan ook worden; voor de bet. vgl. de verwanten ier. *frith-* „tegen”, lat. *versus* „naar, -waarts”.

Waas znw. o., eerst nnl. Oorspr. = „vocht, vochtig laagje” en identisch met Kil. *wase* („Fland. Holl.”) „slijk” (al mnl., ook als geogr. naam), mnd. *wāse* v. „id., drassig land”; misschien is ook Kil. *wase* („Germ. Sax. Sicamb.”), mnl. *wāse* v., ohd. os. *waso* m. „zode, aardkluit” op ’t geslacht na (mnd. mnl. *wāse* „id.” is v.) ’t zelfde woord (hiervan fr. *gazon* „gras, zode”). Verder zijn verwant : *wasem*, ohd. *wasalun* „pluviis”, met ablaut mnd. *wōs* o. „saus”, ags. *wōs* o. „vocht, sap” (eng. *ooze* „slijk, druppeling”), noorw. dial. *ós* m. „damp, plantensap”, buiten het Germ. wellicht umbr. *vestikatu* „libato”, gr. *εἰσόν* (**Ἐισόνο-ν*) „kruik, kan”. Hoogerop met water verwant?

Wacht znw., mnl. *wachte* v. „wacht, ’t bewaken, wacht-houden, hoede, waakzaamheid” (de bet. „wachter(s)” eerst nnl.). = ohd. os. *wahta* (nhd. *wacht*), got. *wahtwo* (of *wahtwa*?) v. „id.”, germ. **waxtwō(n)*-. Bij waken. — Afl. : **wachten** ww., mnl. *wachten* „(be)waken, (be)loeren, wacht houden,

wachten”. = ohd. *wahlén* „de wacht houden”, mnd. *wachten* „id., loeren, bewaken, wachten” (> on. *vakta* „hoeden, acht geven op”), ofri. *wachtia* „instaan voor”. — **Wachtmeester** znw., bij Kil. in de bet. „praefectus vigilum, et Tesserarius”; ook **wachtwoord** znw. o. reeds bij Kil. („tessera”); geen van beide nog mnl.

Wachtel. Zie *k w a k k e l*.

Wad znw. o., mnl. *wat* o. „waadbare plaats, diepte”. De oorspr. flexie was met één *d*. = ohd. *wat* o. „waadbare plaats”, mnd. *wat* o. „id., wad”, ags. *wæd* o. „water, zee”, on. *vað* o. „waadbare plaats” = lat. *vadum* „id.”. Vgl. nog ofri. *un-wad*, *un-wedde* „niet doorwaadbaar”. Zie verder *waden*.

I **Wade**, waai (knieschijf, holligheid boven de kuit), Kil. *waede*, *waeye* („Germ. Sax. Sicamb.”) „kuit”, mnl. *wāde* (m.v.?) „id.”. = ohd. *wado* m. (nhd. *wade* v.), os. *watho* m. „id.”, on. *vøðvi* m. „spier”, germ. **wapwan-*. De combinatie met umbr. *vatuo* („exta”?) is onzeker, omdat de bet. van dit woord niet vaststaat.

II **Wade** (lijkwade), mnl. *wāde* = *ghewāde* o. Zie *gewaad*.

III **Wade** (sleepnet), sedert Kil., die ’t „Sax. Sic.” noemt. = mhd. *wate*, *wāde*, mnd. *wāde* v. „sleepnet”; vgl. ags. *wād* „sagena”. Wellicht bij *waden* : vgl. po. *brodnia* „vischnet”, lit. *bradais žvejūti* „met ’t sleepnet vissen” bij russ. *brėdū* „ik ga langzaam, visch met een sleepnet” = russ.-kslav. *brėdu* „ik waad”, lit. *brėdū* „id.”. Anderen combineeren *wade* met *wedh-* „binden, weven” (vgl. *gewaad*); ook on. *vaðr* m. „hengelsnoer”, lett. *waidus* „groot treknet”, obg. *nevodū* „sleepnet” worden daarvan afgeleid.

Waden ww., mnl. *wāden* „waden, door iets heen dringen, gaan”. = ohd. *watan* (nhd. *waten*), mnd. *wāden*, ofri. *wada*, ags. *wadan* (eng. *to wade*), on. *vaða* met dgl. bett. Een sterk ww. Verwant met lat. *vādo* „ik ga, schrijd”, *vadum* „waadbare plaats” (= *wad*), *vado* (infin. *-āre*) „ik waad, doorwaad”. Van een kortere basis *wā-* arm. *gam* „ik kom”. Uit ’t Germ. it. *guado*, fr. *gué* „waadbare plaats”, it. *quadare* „waden”.

Wafel znw., mnl. *wáfel* m. = Teuth. *waffel* (zonder vert.), nhd. *wáfel* (westf. met *ä*), *waffel* (vandaar nhd. *waffel*) v. „wafel”, dial. ook „honigraat”, oorspr. = „weefsel”: germ. **wētlō-*, abluatend met weven. Voor den verscherpten medeklinker vgl. gaffel, richel. Uit 't Germ. fr. *gaufre* „honigraat, wafel”; uit 't Ofr. eng. *wafel* „wafel”.

I **Wagen** znw., mnl. *wāghen* m. = ohd. *wagan* (nhd. *wagen*), os. *wagan*, ofri. *weïn*, ags. *wagn* (eng. *wain*), on. *vagn* m., krimgot. *waghen* „wagen”, germ. **wazna-*, idg. **woǵh-no-*. Met abluat ier. *fén* (**weǵh-no-*) „een soort wagen”. Met formans *-eno-* of *-ono-* oi. *vahana-* „het voeren, voertuig, schip”, *vāhana-* „trekdier, voertuig, schip”. Van de basis *wegh-*: zie wegen.

II **Wagen** ww., mnl. *wāghen*. = mhd. mnd. *wāgen* (nhd. *wagen*), ofri. *wāgia* „op 't spel zetten, wagen”. Van wgerm. **wāzō-* (waag); voor de bet. vgl. ons in de waagschaal stellen.

Wagenschot znw. o. Sedert het laat-Mnl. en 't Mnd. Uit I wagen + schot? Die afl. verklaart de bet. niet goed, maar een betere is niet gegeven. Ontl.: eng. *wainscot* „wagenschot, beschot”.

Wagenwijd bijw., nog niet bij Kil. Ook du. *wagenweit* (reeds mhd. *wagenwīt*). Dgl. vervormingen als nld. wijd wagen komen ook op du. gebied voor, bijv. zwits. *wīt und wagen offen*. Oorspr. bet.: „zoo wijd dat er een wagen door kan”; vgl. 't mhd. synoniem *vensternīt*, nld. een mond als een hooischaar e.dgl.

Waggelen ww., Kil. *wagghelen*, *wæghelen*, beide al mnl. = laat-mhd. (nhd.) *wackeln*, mnd. *waggelen*, *wāgelen*, eng. *to waggle*, noorw. en zw. dial. *vagla* „waggelen”, schommelen, zich onvast bewegen”; 't hd. (md.) woord is wellicht een afl. van laat-mhd. *wacken* „waggelen”. Bij mnl. *wāghen* „zich bewegen, wiegelen”, ohd. *wagōn* „zich bewegen, los zitten”, os. *wagon*, ags. *wagian* (eng. *to wag*), on. *waga* „id.”. Evenals ohd. os. *wāga* v. „wieg”, ohd. *wāga*, mnd. *wāge* v. „beweging”, on. *vog* v. „hefboom” abluatend met wegen.

Wagon znw. Jong, internationaal woord. Wellicht een in 't Eng. ontstane vorm: uit 't ontleende I wagen.

I **Wak** znw. o., nog niet bij Kil. Blijkens 't Zaausche mv. *waken* (naast *wakken*) oorspr. met slechts één *k*: uit idg. **wago-*, evenals mnd. *wāke*, on. *vok* v. „wak” uit **wagá-* = gr. *ἀγί* „het breken, brokstuk”. In 't Gr. ook het ww. *ἀγῆμι* „ik breek”. Verder hierbij wsch. ier. *fán* (**wagno-*) „hellend, steil”; voor de bet. vgl. o.a. lat. *prae-ruptus* „id.”. De qualiteit van de *g* (*g* of *ǵ*) is niet vast te stellen: zie echter bij *wrak*.

II **Wak** (vochtig), reeds mnl. Voor verwanten zie bij os.

Waken ww., mnl. *wāken*. = onfr. *wacon*, ohd. *wahhén*, *wahhōn* (nhd. *wachen*), os. *wakon*, ofri. **wakia* (part. praes. *wakand*), ags. *wacian* (ook *wæccan*; eng. *to wake*, *to watch*), on. *vaka* „waken, wakker zijn”. Hiernaast een sterk ww. van de 6. klasse: got. *wakan* „id.”, ags. *wacan* „geboren worden, afstammen”; on. het verl. deelw. *wakinn* „wakker”; ook mnl. *wāken* beteekent o.a. „geboren worden, ontstaan”; mnl. komt een praet. *wieck* voor, ook = „waakte”. Met abluat got. *wokains* v. „het waken”. Verwant zijn lat. *vegeo* „ik ben flink, levendig”, *vigil* „waakzaam”, oi. *vāja-* „kracht, snelheid, wedstrijd, kamp prijs”. Zie nog *waak*, *wacht*, *wakker*, *wekken*, *woeker*.

Wakker bnw., mnl. *wacker*. = ohd. *wackar*, *wahhar* (nhd. *wacker*), mnd. *wacker*, ags. *wacor*, on. *wakr* „wakker, wakend” resp. „waakzaam, flink, vlug”, germ. **wakra-*, waaruit wgerm. **wakkra-* en een nomin.-accus. **wakt* (vgl. akker). = oi. *vāja-* „dondersteen”. Bij waken.

Wal znw., mnl. *wal* (*ll*) m. = laat-ohd. *wal* (in *ērde-wal*), os. *wal* (*ll*) m. „wal, muur, rotswand” (nhd. *wall*), ofri. *wal* m. „wal, muur”, ags. *weall* m. „id., rots” (eng. *wall*). Oude ontl. uit lat. *vallum* „wal, schans”. Wsch. als strategische term ontleend. Voor de *w* vgl. I wan.

Waldhoren znw. Nnl. uit het Du. 't Eerste lid is hd. *wald* = nld. *woud*.

Walen (zeeterm: draaien, ongestadig zijn; van 't tij: beginnen te verlopen), bij Kil. naast *wallen* in de bet. „mutare, vertere”, niet mnl. = mnd. *wālen* „rollen” (trans.), refl.: „woelen”. Hier-

naast het sterke ohd. *wëllan* „wentelen, rollen” (trans.), mnl. in *wel-boom* m. „rol om akkers enz. gelijk te maken”, waarbij de samenst. ohd. os. *bi-wëllan* „bezoedelen”, ofri. *bi-ullen* verl. deelw. „bezoedeld”. Verder hierbij on. *valr* „rond”, *volr* m. „ronde stok”, got. *walrus* m. „stok”, ofri. *walu* „id.” (in *walubëra* m. „stokdrager, pelgrim”) benevens de bij walken, walm, wellen, woelen, wulk besproken germ. woorden e. a. Zie ook wilg. Buiten het Germ. o. a. ier. *fillim* „ik buig”, lat. *volvo*, gr. *εἰλίω* „ik wentel, omhul”, obg. *valja*, *valiti* „wentelen”, lit. *ap-valūs* „rond”, alb. *valë* „borreling van kokend water, golf”, arm. *gelum* „ik draai, wind”, oi. *vátate* „hij draait zich, wendt zich”. De verlengde basis *wel-w-*, waarvan lat. *volvo*, gr. *εἰλίω*, arm. *gelum* komen, ook in got. *-walujan*, ags. *wielwan* „wentelen, rollen”, alb. *vjet* „ik braak”, misschien ook in oi. *vrñóti* „hij bedekt, omringt”. Voor andere verlengingen zie walgen, walken, wals.

Walendistel znw., nog niet bij Kil. Is mnd. *wälende* (deelw. van walen) *distel* een oudere vorm?

Walengang (gang rond het koebrugdek van een groot schip), nog niet bij Winschooten (1684). Is het 1. lid de volksnaam Waal (zie walnoot)?

Walg znw., sedert de 16. eeuw (*walghe*). Van 't ww. **walgen**, mnl. *walghen* (onpers. en intr.) = mhd. mnd. *walgen* (onpers.) „walgen”; ags. *wealg* bnw. „walgelijk, smakeloos” (eng. *wallow(ish)*). De oorspr. bet. van mnl. *mī walghet* was „het draait mij (in de maag)” en dit walgen is identisch met ohd. *walgón* „rollen” (intr.), mnd. *walgen* „worstelen, zich inspannen”. Opvallend is de gelijke bet.-ontwikkeling bij 't ablatende ww. gloss. bern. „*welgen* vel *spuen*. nauseare” (lees *walgen?*). Germ. (*welz-*) *walz-* is een verlenging van *wel-*, *wal-* (zie walen). Voor de bet. vgl. nog alb. *vjet* (**welwó*) „ik braak”, ohd. *willón*, *wullón* „nauseare”.

Walken (vullen, haar of vilt vast in-eenwerken), mnl. *walken* „kneden, vullen”. = ohd. *walchan* „samen-drukken, walken” (nhd. *walken*), mnd. *walken* „rollend kneden, stampend was-schen, walken”, ags. *wealcan* „volvere,

volvi” (eng. *to walk* is eer een jongere afl. van ags. *weallian*). Hiernaast 't zwakke ww. ags. *wealcian* „omwinden”, on. *valka* „heen en weer gooien of reizen, volvere animo” benevens de znww. haspengouwsch *walk* v. „gulf (golf)” en „klomp aarde”, mnl. *walc* m. „dot van haar of wol, klis”, ohd. of os. *uas-walko* m. „vitta”, ags. *wealca* m. „golf, gewaad” en on. *valk* o. „het heen-en-weer-gegooid-worden”. Met het oog op de bet. wsch. geen afl. van ohd. *wallón* (nhd. *wallen*; *wallfahrt* v.), mnd. mnl. *wallen*, ags. *weallian* „reizen, trekken” (volgens sommigen bij walen, volgens anderen met *ll* uit *ʒl* bij de woordgroep van walen), eer van walen, maar veeleer nog van de hier-mee verwante reeds idg. verlengde basis *wel-g-*, waarvan ook oi. *válgati* „hij beweegt zich heftig, springt”. Uit 't 't Germ. it. *gualcare*, ofr. *gauchier* „walken”.

Walm znw., mnl. *walm* m. behalve „opstijgende damp” ook „het koken, voor 't koken noodige tijd”, wsch. ook zooals nog in 't Wvla. „wel, water-zwalp”. = ohd. *walm* m. „hitte, gloed”, ags. *wielm* m. „id., het koken, borrelende, golvende beweging van water, vuur enz., onstuimigheid”, ode. *valm*, *volm* „het koken”, germ. **wal(a)mi-*. Bij de basis van walen, wellen, waarvan ook 't reduplicerende ww. mnl. (nog vla. Antw. brabant. limb.) *wallen*, ohd. os. *wallan* (nhd. *wallen*), ofri. *walla*, ags. *weallan* „zieden, bruisen”. Met walm ablatend oi. *úrmi-* (**vúrmi-*), av. *varəmay-* „golf”, idg. **walmi-*. Zie nog bij kwalm. — **Walmen** ww., nog niet bij Kil.

Walnoot znw., mnl. *walnōte* v. = mnd. *walnot*, *walnūt* (in 't Hd. ingedrongen: nhd. *walnuss*) v., ags. *wealhnutu* (eng. *walnut*), on. *walnōt* v. „walnoot”. Oorspr., evenals 't synoniem mhd. *welhisch nuȝ*, on. *volsk hnot* v., = „Waal-sche noot”: vert. van mlat. *nux gallica*. Voor dgl. namen vgl. nog bij valk en waalwortel. De volksnaam germ. **walza-*, mnl. mnd. *Wāle*, ohd. *Wal(a)h* „Romaan”, ags. *Wealh* „Kelt, slaaf” (vgl. nog de eng. geografische namen *Wales*, *Cornwall*), on. *Valir* „bewoners van Noordfrankrijk” duidde oorspr. den

kelt. stam der *Volcae* aan en het germ. woord is de blijkbaar vóór den tijd der klankverschuiving overgenomen kelt. naam. Uit 't Germ. slav. *vlačh(ŭ)* „Romaan”.

Walros, walrus znw., nog niet bij Kil. Evenals nhd. *walross* m. (uit 't Ndl. evenals eng. *walrus*?) „walrus” van noordgerm. oorsprong. De on. naam van den walrus is *rosmhwalr* m. (als vervorming verklaard van **rosmall*, verwant met ohd. *rosamo* m. „roode kleur, roest”, dat met I roest verwant is: vgl. den anderen on. walrusnaam *rostungr* m., direct bij roest zich aansluitend), waarnaast *hrosshwalr* m. „een soort walvisachtig dier” = ags. *hors-hwæl* m. „walrus”, uit I *ros* + **xwala-* (zie walvisch), letterlijk „paard-walvisch”. De omzetting der beide leden komt ook elders voor: de *hwalros*, vroeger ook *hwalrusk*, zw. *hwalross* „walrus”; waar ze 't oudst is, is onzeker.

I **Wals** (dans). Internationaal woord van hd. oorsprong. Hd. *walzer* m. „wals” van *walzen* < ohd. *walzan* (naast *walzón*) „draaien, rollen” (intr.) = mnl. *wouten* overdr. „lukken, vlotten”, waarnaast on. *vélta* (sterk) „draaien, rollen”, got. *walþjan* (zwak) „id.”, ohd. *welzen* (nhd. *wälzen*), on. *velta* (zwak) „draaien, rollen” (trans.), mnl. Teuth. *welteren*, mnd. *welteren* (en *walteren*, *wolteren*) „id.” (trans. en intr.), on. *valtr*, ags. *wealt* „rollend, rolbaar”. Van een verlenging der bij walen besproken basis. Zie nog wentelen. — **Walsen** ww. In de bet. „een wals dansen” uit hd. *walzen* of van ndl. wals, overigens uit hd. *walzen*; dit van *walze* v. „wals-werktuig” (bij 't sub I wals besprokene *walzen*), > nnl. II **wals**.

Walschot (vet van den potvisch) znw. o., sedert Kil. Uit *wal* < **xwala-* (zie walvisch) + *schot*. Synoniemen zijn: 1. mnd. *walrät* (m.?) > nhd. *walrat* m., Kil. *walrat*, *baldrat*, 2. ouder-nhd. *walrahm*, Kil. *walram*, 3. noorw. *hwalrav*, zw. *hwalraf*.

Walvisch znw., mnl. *walvisc* m. = ohd. *walfisc* (nhd. *walfisch*), mnd. *walvisch*, on. *hwalfiskr* m. „walvisch”. Evenals damhert, rendier een samenst.

met een eerste lid, in bet. gelijk aan de heele samenst. On. *hwalr*, ohd. (nhd.) *wal* m. „walvisch” (waarbij ohd. *walira*, *welira* v. „id.”, laat-mhd. nhd. *wels* m. „wentelaar, een visch”), ags. *hwæl* m. „id., walrus” (eng. *whale*) is met opr. *kalis* „wentelaar” verwant, verder volgens sommigen met gr. *φάλλινα* „walvisch” (*gʰh*), volgens anderen — 't waarschijnlijkst — met lat. *squalus* „een groote zeevisch”, gr. *ἄσπιλος ἰχθύς Ἀθαμᾶνης* (Hes.). Ook heeft men beide etymologieën gecombineerd. Zie nog narwal, walros, walschot.

Wam (kossem; zuid-Kemp. = „kieuw”), mnl. *wamme* v. „buik, pens”. = onfr. *wamba*, ohd. *wamba*, *wampa* (nhd. *wamme*, *wampe*), mnd. *wamme*, ofri. *wamme*, ags. (eng.) *womb*, on. *vomb*, got. *wamba* v. „buik, lijf, moederlijf”. Wsch. met germ. anlautende *w* uit idg. *gʰh* (vgl. *wa r m*) bij oi. *gabhá-* „vulva” (**gʰhmbhó-* resp. **gʰhmbhó-*), waarbij nog po. *gęba* „muil”, russ. *gǔbá* „lip” gebracht zijn. Anderen nemen idg. *w* aan en combineeren bret. *gwamm* „terme de mépris pour dire femme”, okymr. *gumbelauc* „uterus”, sommigen bovendien oi. *vapā-* „ingewandshuid”. — Van het germ. woord vormde het Rom. een afl. voor „buikbekleding, kledingstuk onder 't pantser”, nilat. *wambasium*, *wambósium*, ofri. *gambais*, dial. *wambais*, waaruit weder ontleend zijn mnl. *wambaes*, *wambeis*, *wambois*, *wambuus*, *wammes* (nll. **wambuis**, **wammes**, buis; voor de *ui* vgl. *fornuis*) o., mhd. *wambeis* (e.a. vormen; nhd. *wams*), mnd. *wambois*, *-bós*, *-bús*, *-bes*, *wam(me)s* o. „wambuis, buis”.

Wamen (modder doen opwellen), sedert Winschooten (1681). Bij *wemelen*?

I **Wan** znw., mnl. *wanne* v. = ohd. *wanna* (nhd. *wanne*), mnd. *wanne* v. „wan”. Oude ontl. uit lat. *vannus* „id.”. Bij jorgere ontl. was anlaut *v-* te verwachten (vgl. *vesper*). Ags. *fann* (v.?) „wan” (eng. *fan*) is een jongere ontl. uit 't Lat. of Rom. De formeel mogelijke afl. van *wan* uit germ. **wanþ-nō(n)-*, abluutend met ohd. *wintón*, ags. *wind-wian* (eng. *to winnow*), on. *vinza* (**winþisón*) „wannen”, got. *dis-wiþjan* „uit elkaar gooien”, *wiþi-skadro* v., os.

wind-skúfla v. „wan” (bij de idg. basis (a)*wé-*, waarvan ook waaien; hierbij ook lat. *vannus* „wan” < **watno-*, *ventilāre* „wannen”, lit. *vėtau*, *vėtyti* „id.”, serv. *vījati* „id.”), is minder wsch. — **Wannen** ww. Sedert 't Mnl. Ohd. Mnd.

II **Wan-** prefix, mnl. *wan-*. = ohd. *wana-*, os. *wan-*, ofri. ags. *won-*, *wan-* (eng. in *wanton* „dartel, wellustig” < ags. **won-togen*), on. *wan-*, overall een tekort of een minder-goed-zijn aanduidend; zie nog bij waanzinnig. Identisch met het bnw. mnl. *wan* „ledig, gebrekkig, slecht” (nog dial.), ohd. os. *wan*, ags. *won*, *wan*, on. *vanr*, got. *wans* „onthrekend, missend, onvolledig”. Deelwoord-formatie, ablautend met oi. *úná-* „ontoeikend, missend” en de andere daarmee bij oolijk samengenoemde woorden. Het niet samengestelde *wan* leeft nog voort in **wan** o. „lekkage”; vgl. got. *wan* o. „gemis” en av. *wná-* „gat, spleet (in den bodem)”: *wná-* „ontoeikend”. — **Wandaad** znw., nog niet bij Kil., is uit mnl. **wandaet* = os. *wam-dād*, ags. *womm-dād* v. „wandaad” geassimileerd; het eerste lid = os. *wam* „slecht, misdadig”, znw. m. o. „slechte daad, misdaad”, ofri. (*wliti-*) *wam* „deformitas (faciei)”, ags. *womm*, *wamm* „gemeen, slecht”, znw. m. o. „vlek, gebrek, misdaad”, on. *vamm* o. „fout, gebrek”, got. *wamm* o. (? Of *wamms* m.?) „vlek”; wordt met ozw. *vami* m. „walg”, on. *vámr* m. „walgelijk persoon” bij lat. *vomo*, gr. *ἐμέω*, lit. *vemù*, oi. *vámami*, *vámimi* „ik spuug, braak” gebracht.

Wand znw., mnl. *want(d)* v. m. = onfr. **want* (dat. *wende*), ohd. *want* (nhd. *wand*), mnd. *want* v. „wand, muur”. Ablautend met winden. Oorspr. bet. wsch. : „'t gewondene, gevlochtene”: vgl. over germ. **waiju-* met dgl. bet.-ontwikkeling bij weegluis.

Wandel znw. : mnl. *wandel* (m.?) „veranderlijkheid, verandering, ruil”. Oorspr. = ohd. *wandil*, *wantal* m., -*la* v. „mutatio, conversatio, negotium” (nhd. *wandel*), mnd. *wandel* m. o. „verandering (ten goede of ten kwade), ontrouw, gehrek, vergoeding, boete”, ofri. *wandel* „verandering, ruil”. Formeel identisch met on. *vondull* m. „in-

eengewonden bos hooi”. Maar dit sluit zich in bet. bij winden aan, 't wgerm. woord bij wenden; evenzoos os. *wand* „menigvuldig”, on. *vandr* „kieskeurig, nauwkeurig”, *vanda* „kieskeurig, nauwkeurig zijn”, ags. *wandian* „afwijken, talmen, schuwen”, mnl. *wandelen* „veranderen”, ohd. *wantalōn* „wentelen, veranderen (trans. en intr.)”, ruilen” (nhd. *wandeln*), os. *wandlon* „veranderen” (trans.), ofri. *wandelia* „id., ruilen”, ags. *wandlung* v. „verandering”. Ons wandel is voor het taalgevoel een afl. van **wandelen**, mnl. *wandelen*, *wanderen* „gaan, trekken, zwerven”, dat de bet. beïnvloed heeft. Dit ww. = mhd. (nhd.) *wandeln*, *wandern*, mnd. *wandelen*, *wanderen*, ags. *wandrian* (eng. *to wander*) „id.”; hoort ook bij winden, wenden.

Wanen ww. Zie waan.

Wang znw., mnl. *wanghe* v. = onfr. **wanga* (*mangon* „maxillas”, lees *wangon*), ohd. *wanga* o. (nhd. *wange* v.), os. *wanga* (v. o.?), ags. *wonge* o., on. *vangi* m. „wang”. In 't Got. de afl. *waggareis* m. (of *waggari* o.?) „hoofdkussen” = ohd. *wangari*, ags. *wongere* m. „id.”. Wordt gew. met ohd. -*wanga* (mv.), os. *wang*, ags. *wong*, on. *vangr* m. „landouw, vlakte”, got. *waggs* m. „paradijs” (uit 't Germ. opr. *wangus* „dammeraw”, oudlit. *wanga* „akker”) en os. *wáh* o. „het slechte, wee”, ags. *wōh* „krom, slecht”, als znw. o. „slechtheid, onrecht”, got. *un-wáhs* „onberispelijk” (**wapaxa-*) van de idg. basis *wa(ν)g-* „krom zijn” afgeleid, waarvan ook kymr. *gwaeth* „slechter”, (lat. *convexus* „gewelfd”?), oi. *vakrá-* „krom”, *váncati* „hij gaat krom, waggelt” komen. Met evenveel recht is men voor wang van een idg. basis *wanguh-* uitgegaan, waarvan dan ook gr. *ἄγυρ* „nek” (op 't geslacht na = germ. **wawj(w)on-*), arm. *gang*, *gank* „schedel, hoofd” komen.

Wanhooop znw., **wanhopen** ww. Sedert het Mnl. Mnd. Het znw. ook in den Teuth.

Wankel bnw., mnl. *wankel*. = (onfr. *wankil-heide* v. „fluctuationem”), ohd. *wanchal*, os. *wankol* „wankel, onbestendig”. Hiernaast mnl. *wanc* „id.”, 't znw. mnl. *wanc*, ohd. *wanc* (nog in nhd. *ohne wank*), mnd. *wank* m. „'t

wankelen, onvastheid" en 't ww. mnl. *wanken*, ohd. *wancōn* (nhd. *wanken*), os. *wankon* „wankelen, onvast zijn”, on. *vakka* „omzwerven”. Hiervan, mede onder invloed van *wankel*, nld. **wankelen**, mnl. *wankelen* „wankelen, zwak zijn, aan 't wankelen brengen”, mhd. *wankeln*, mnd. *wankelen* „wankelen, onvast zijn”. Met ablaut mnl. *winken* „wenken” (of dial. voor *wenken?*), mnd. *winken*, ags. *wincian* „de oogen sluiten, wenken” (eng. *to wink*) en het sterke mnl. *winken* „wankelen”, mhd. *winken* „waggelen, knikken, wenken” (van ohd. *winchan* „knikken, wenken” komt alleen de praesensstam voor). Zie nog *wenken*. Blijkbaar duidde de idg. basis *weng-* een schuddende beweging aan. Lit. *vėngiu*, *vėngti* „iets ongaarne doen” kan direct verwant zijn en een dgl. bet.-ontwikkeling hebben gehad als *wankelen* „weifelen, aarzelen”. Van de verdere combinaties moet die met oi. *vėngati* „hij gaat, hinkt”, *vañjula-* (NB. *j < j'?*) „calanus rotang” (*„de wiegelende”) in de eerste plaats vermeld worden. Men houdt de basis *weng-* „schudden, waggelen” voor identisch met *weg-* „buigen” (vgl. lat. *vacillo* „ik waggel” : *convexus* „geweltd”; zie bij *wang*), waarvan lit. *vingis* „bocht”, alb. *vank*, *vangu* „velg”. Ook lat. *vagor* „ik zwerf rond” brengt men hierbij, een nasaallooze basis *wag-* aannemend, ook verwant met *wag-* (zie *wang*). Zie *winkel* en *zwenken*.

Wanneer bijw. voegw., mnl. *wanneer*. = os. *hwan ér*, ofri. *hwanér* „wanneer”, letterlijk „wanneer vroeger”. 't Eerste lid = os. *hwan*, got. *hwan* „wanneer”; door verlenging zijn ontstaan mnl. *wanne* (: nnl. dial. (Zaansch) en dichterlijk *wen*), ohd. (*h*)*wanne*, (*h*)*wenne* (nhd. *wann*, *wenn*), os. *hwanna*, -*ne*, mnd. *wanne*, *wenne*, ofri. *hwenne*, ags. *hwonne* (eng. *when*) „wanneer” (en verwante bett.) en mnl. *want* „want, omdat, daardoor, zoodat, wanneer, als” (nnl. *want*, zuidbrab. hagelandsch nog = „indien”), oostmnl. *want*, *went* „tot, totdat”, ohd. *hwanta* „waerom, omdat, want”, os. *hwanda* „want, omdat”, ofri. *hwande* (*hwende*) „id.”, een formatie als got. *þande* „als, omdat, zoolang als”. Got. *hwan* enz. is een bijw. van den stam van *wie*; 't

is gevormd als got. *þan* (dan), ouder **þana*, nog in *þana-mais*, *þana-seiþs* „verder, nog”; buiten 't Germ. vgl. kymr. *pan* „toen, als, omdat, dat”; lat. *quom* „wanneer, toen, aangezien” is een andere formatie; lat. *quan-do* „wanneer” zal wel van *quam* (een accus.-vorm) „dan, als” gevormd zijn.

Wanschappen bnw., door Kil. „Holl. Fris.” genoemd. Een reeds mnl., ook mhd. Teuth. mnd. voorkomendesamenst. van II *wan-* en het verl. deelw. van *scheppen* zonder *ge-*. — **Wanstaltig** bnw., nog niet bij Kil. Van II *wan-* en *gestalte*.

I **Want** znw. (de), mnl. *want* m. „handschoen”. Een ook ndd. (en door ontl. nhd. : *wanten* mv.) woord, = on. *vottr* m. „handschoen” (**wantu-*). Dat het woord in 't Wgerm. veel vroeger bestond dan uit de germ. literatuurbronnen blijkt, leert ons Beda's *tegumenta manuum quae Galli wantos vocant*. Kelt. oorsprong mag men bij gebrek aan andere bewijzen hieruit niet afleiden. Uit 't Germ. it. *quanto*, fr. *gant* „handschoen” en finsch *vantus* „id.”. Oorsprong onzeker. Een betere afl. dan die uit idg. **wondh-nú-* (bij *winden*) of van idg. *wend-*, een aansluitvariant der basis van *winden*, is niet gegeven.

II **Want** znw. o., Kil. „*wand*, *want*. Sax. Fris. Sicamb. j. *laecken*. Pannus : et Vestis, et Rete, cassis, plaga”. Een reeds mnl. (noordndl.) mnd. bijvorm van 't bij ingewand vermelde mnl. *ghewant* (*d*). Voor de nnl. t vgl. va a l t, voor de bet.-ontwikkeling vgl. tuig. Als sloopsterm ging nld. ndd. *want* ook in 't Skandin. over : de. zw. *vant*.

III **Want** voegw. Zie bij *wanneer*.

Wantrouwen ww., reeds mnl. Mhd. mnd. alleen *wantrouwe* resp. *wantrúwe* v. „het wantrouwen” = mnl. *wantrouwe*, *wan-trúwe* v. „id., wanhoop”.

Wapen znw. o., mnl. *wápen* (*wápijn*) o. = ohd. *wáffan*, *wáfan* o. (nhd. *waffe* v.), os. *wápan*, ofri. *wépen*, ags. *wápn* (eng. *weapon*), on. *wápn*, got. *wepn* o. „wapen”. De oudste, alg.-germ. bet. is „wapen, strijdwerktuig”, de bet. „wapenteeken” komt sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. voor; in deze bet. nhd. *wappen* o., uit 't nederrijnsche Ndd.-Ndl. Oor-

sprong onbekend. De ook wegens germ. *p* : gr. *π* onaannemelijke combinatie met gr. *ὄπλον* „werktuig, wapen” is bovendien te verwerpen om den anlaut (**ὄσπλον* : **ὄσπεω*, gr. *ἔπω* „ik ben bezig met”). — **Wapenen** ww., mnl. *wāpenen*. = ohd. *wāfanōn* (nhd. *waffnen*, ohd. gew. *wāfanen*), mnd. *wāpenen*, ofri. *wépnia*, ags. *wēpnian*, on. *várna* „wapenen”.

Wapperen ww., mnl. **wapperen* (waarbij *wapper*, *lootwapper* m. „leeren riem waaraan een looden bal, met lood gevulde of beslagen knots”). Hiernaast 't misschien jongere synoniem oostfri. *wappen*. Zaansch *wapperen* = „druk heen en weer loopen, stoeien”. Wsch. een jong, onomatop. woord, eventueel ontstaan onder invloed van **wabberen* = fri. *wabberje* (waarnaast *wapperje*) „wapperen, heen en weer kleppen”; dit en tri. *wabbetje* „waggelen” bij fri. *wavelje* „wiegelen”, mhd. (nhd.) *wabern*, eng. *to waver*, on. *vafra* (ook *vafra*, mhd. *wabelen*) „in heen-en-weer-gaande, onzekere beweging zijn” (in verschillende speciale toepassingen), zich aansluitend bij on. *vefjast*, *vāfa* in dgl. bet., ags. *wafian* (eng. *to wave*) „wuiven”, *wāfre* „heen-en-weer-gaand, flikkerend”. Deze woordgroep is van onbekenden oorsprong. Bij lat. *vāpulo* „ik krijg slaag”, *vappo* „een soort van gevleugeld dier”, gr. *ἰπιόλος* „lichtmot”? Onwsch. is de combinatie met lit. *vebzđėti* „krioelen”. Dan nog eer van een uit idg. (*a*)*wé-* „waaien” verlengde basis *wēbh-* of *wēp-*; vgl. bij *waren*.

War znw., mnl. *werre*, *warre* v. „verwarring, twist”. Met *a* uit *e* als hart. = ohd. *werra* v. „scandalum”, laat-os. *werra* v. „strijd”. Bij 't ww. ohd. os. *werran* : zie *warren*. Een vreemde bijvorm is vel. en Elten-Berghsch *wīar* „war”, Kamp. *wīra* „id.”. Van wgerm. **werrō(n)*- de rom. groep van fr. *guerre* „oorlog”. Uit 't Ofr. meng. *werre* (eng. *war*) „id.”. — **Warboel**, **warwinkel** znww., nog niet bij Kil.

Warande znw., mnl. *warande* v. „jachtterrein, park”. Van oudnoordfr. *warande* = ofri. *garande* (: fr. *garenne*, *varenne* „jachtterrein, warande, konijnenpark, vischvijver”). Bij fr. *garer* „bergen” < wgerm. **warōn*; zie waarnemen. Vgl.

nog fr. *garant* „borg”, uit 't deelw. van 't bij waarborg vermelde wgerm. **warēn*, *-ōn* „waarborgen” : vgl. ofri. *warand*, *waranda*, mnl. mnd. *wārent*, *-ant* m. „garant, borg”, waarnaast in gelijke bet. 't deelw. van **wērēn*, **wērōn* : ohd. *wērēnto*, mnd. *wērent*, ofri. *wērand* m. Uit 't Fr. nnl. *garant*, *garantie*, *garandeeren*, nog niet bij Kil.; ook elders ontleend. Een mnl. ontl. uit 't Noordfr. is *warendēren*, *warandēren* „waarborgen”.

Waratje, **warempel**, **warentig** bijww. tusschenww. Nnl. vervormingen van *waarachtig*.

Waren ww., volgens Kil. „vet. Holl.” in de bet. „wandelen, ambulare”. Wsch. uit mnl. *wāderen* en verwant met ohd. *wadalōn* „zwerfen, zich onvast bewegen”, ags. *waðem* m. „golf”, *waðuma* m. „golvend water”, *waðol* „zwerfend”. Onzeker, maar niet onmogelijk is de afl. van de basis idg. *wēt-*, *wōt-* „waaien” (naast (*a*)*wé-*; zie waaien), waarvan ook ohd. *wadol*, *wadil*, *wedil* m. o. „waaijer, bosje (om heen-en-weer te bewegen)” (nhd. *wedel* m.), mnd. *weddel* (m.?) „id.”, *wādel* m. „staart”, ofri. *wedel* (m.?) „wijwaterkwast”, on. *veli* o. „staart van een vogel” (**veþlia* < **vapilia*-?), ier. *feth* „lucht”, lit. *vėtyti* „wannen”. De oorspr. bet. van *waren* was dan „zich zwevend, onzeker bewegen” : voor synoniemen zie bij *wapperen*.

Warm bnw., mnl. *warm*. = ohd. (nhd.) os. ofri. *warm*, ags. *wearm* (eng. *warm*), on. *varmr*, got. **warms* (*warmjan* „warmen”, een ook n.- en wgerm. ww.). Wsch. met *w* uit *gʷh* (vgl. *wam*) = (bezwaaarlijk kymr. *gwrn* „donker”, ier. *gorm* „blauw”), (ligur. *aquae Bormiae*?), lat. *formus*, (opr. de afl. *gorme* „hitte”), av. *garama-* „heet”, oi *gharmá-* „gloed, hitte”, ablatend met gr. *θερός*, phryg.-thrac. *germo-*, arm. *ferm* „warm”, alb. *ejarm* „hitte”. Met formans *-mo-* van de basis *gʷher-*, waarvan o.a. ook ier. *gorim* „ik warm”, gr. *θέρουαι* „ik word warm”, *θέρω* „zomer, oogst” (= oi. *háras-* „vlammengloed”), obg. *gorja*, *gorēti* „branden” (intr.), lit. *gāras* „damp”, alb. *zjar* „vuur, hitte”, arm. *jer* „warmte”, oi. *ghrḗóti* „hij gloeit, glanst”. Onwsch. is de combinatie van *warm* met obg.

virji, viréti „koken” (intr.), lit. *vérdü*, *virtü* „id.” (trans. en intr.), arm. *varem* „ik steek aan”. — **Warmen** ww. Alg.-germ. afl. (**warmianan*) van warm. — **Warmte** znw., al mnl. Ook mnd. *warmte* v. Jongere vorm (vgl. *hoogte*) naast mnl. *warmde*, mhd. *wermede*, mnd. *wermede*, *warmede* v. „warmte”.

Warmoes znw. (de, het), mnl. *warmoes*, *warmmoes*, *wermoos* o. = ohd. *war(m)-muos*, mnd. *warmós* o. „warme spijs, soep”, dan ook voor „groente (gekookt of niet gekookt)” gebruikt, in overeenstemming met de bet.-verandering van moes. Uit warm + moes. — **Warmoezenier** znw., nog niet bij Kil., die in gelijke bet. *waermmoesman* vermeldt; reeds mnl. *warmoesman*, *warmoesier* m.

Warrelen ww., nog niet bij Kil. Afl. van **warren**, mnl. *werren*, *warren* (sterk en zwak) „in verwarring, opschudding brengen of raken, twisten, in twist brengen” = ohd. *wërran* „in verwarring, onrust, oproer, slechteren toestand brengen” (sterk, nhd. nog ’t deelw. *verworren*, overigens een zwak *wirren*), os. *wërran* (sterk) „id., aanklagen”. Men combineert on. *vorr* m. „riemslag”, lat. *verro* „ik veeg, sleur”, gr. *ἐργω* „ik sleep mij voort, ga te gronde”, obg. *vrüchq, vrësti* „dorschen”: zeer onzeker. Overweging verdient eer de combinatie met mnl. *wers* (*wars*, *wors*) bijw. „slechter”, ohd. os. *wirs*, ags. *wiers* (eng. *worse*), on. *verr*, got. *waírs* „id.”, ohd. *wirsiro*, os. *wirsa*, ofri. *wirra*, *werra*, ags. *wiersa* (eng. *worse*), on. *verri*, got. *waírsiza* bnw. „id.”; van onzekeren oorsprong. Een combinatie der 2 vermelde etymologieën is te gewaagd. In ieder geval zal *wërran* wel op **werzanan* teruggaan. Zie nog war, wars.

Wars bnw., Kil. *wers*, *wars*, *warsch* „contrarius, adversus, malus”. = fri. *wé(r)s* „wars”. Zaansch Beemstersch de afl. *warsig* „vies”, fri. *wearzich*, *wérzich* „afkeerig, afkeerwekkend”. De eenige plausibele verklaring identificeert wars met ’t bij warren besproken mnl. *wers*, *wars*, *wors* „slechter”. Wij moeten dan uitgaan van uitdr. als mnl. *mi is (te) wers van* „ik heb het te erger door, zit opgescheept met, heb genoeg van”, waarnaast licht een jonger ik ben wars

(*wers*) van (reeds bij Kil.) kon ontstaan (vgl. ik honger naast ouder mij hongert e.dgl.), eventueel onder invloed van de synonieme uitdr. *ic hebbe (te) wers van* en van ik ben beu, afkeerig van. Vgl. vooral vla. *wers* = „slecht” en „beu”, *te wers zijn van iets te doen* „tegenzin hebben, te trotsch zijn om iets te doen”. Ook owfri. *wersia* „bezwaar maken tegen” zal wel van ofri. **wers* „slechter” komen. ’t Is dan formeel = ohd. *ge-wirsón* „elidere”, os. *werson* „corrumpere”, *gi-werson* „contempnere, scandalizare”, ags. *wiersian* „slechter worden of maken”.

Wartel (kettinkje of haakje, draaiend op ’t eind van een ketting, bij ’t spinnen van schiemansgaren, dial. ook in andere bet.), in N.Holl. reeds 1388 voorkomend. Niet te scheiden van Kil. *werdel*, *wordel*, mnl. *wordel*, mhd. (nhd.) *wirtel* m. „wervel, ring onder aan de spil van een spinnewiel”: NB. ’t Fri. kent *wardel* (uitspraak *wael*) en *wartel* in gelijke bet.: „wervel, houtje, om een spijker draaiend, tot sluiting van een deur”. Van de basis idg. *wert-* „draaien” (zie worden), waarvan ook russ. *weretenó* „spil, spinnewiel”, ier. *fertas* „the spindles of the axle-tree of a chariot”, nier. *fearsaid* „spindle”, kymr. *gwerthyd* „Spindel”. De *t* van *wartel* berust wsch. op vervorming.

Was znw. (het, de), mnl. *was* (ss) o. Met ss uit xs. = onfr. ohd. *wahs* (nhd. *wachs*), os. *wahs*, ofri. *wax*, ags. *weax* (eng. *wax*), on. *wax* o. „was”. Wellicht bij wassen; voor de bet. vgl. lat. *céra* „was”: *créscó* „ik groei”, *procérus* „lang en slank” (zeer onzekere etymologie voor *céra*). Anderen gaan van idg. **wog-so-* uit en combineeren ier. *figim* „ik weef”, lat. *vélum* (**véxlum*) „gordijn, zeil”, oi. *vágurá-* „net, strik”. Voor de bet. vgl. dan ohd. *waba* v. „honingraat” bij weven. Zie nog wik kelen. Slav. (o.a. russ.) *voskü*, lit. *vászkas* „was” worden door sommigen voor ontleend uit ’t Germ. (daarna overgang van *ks* in *sk*), door anderen voor oerverwant resp. identisch met germ. **waxsa-* gehouden.

Wasch znw., Kil. *wasch*. Van waschen; evenzoo ohd. *waska* v. (nog

opperdu. *wasch(e)*) naast *weska* (nhd. *wäsche*) v.

Wasdom znw. Reeds mnl. Teuth. mhd. os. Van wassen.

Wasem znw., door Kil. „Fland. Holl. Sicamb.” genoemd, reeds mnl. = mnd. *wāsem* m. „wasem, damp, rook”. Bij waas. — **Wasemen** ww. Sedert 't Mnl. (volgens Kil. „Fland. Holl. Sicamb.”) en 't Mnd.

Wasschen ww., mnl. *wasscen* (praet. gew. *wiesc*). = onfr. *wascon*, ohd. *wascan* (nhd. *waschen*), os. *waskan*, ags. *wascan* (eng. *to wash*), on. *vaska* „wasschen”. Een oorspr. sterk ww. van de 6de klasse. In 't On. zwak, mnd. sterk en zwak. Overgang naar de reduplicerende flexie is ook een ags. verschijnsel. Of uit idg. **wod-skejo-* en met water verwant of bij ier. *fascid* „hij drukt, perst”: de bet.-ontwikkeling „drukken” > „wasschen” is even aannemelijk als „slaan” > „wasschen”, waarvoor zie dweil.

Wassen ww., mnl. *wassen* (praet. *wies*). = onfr. *wahson*, ohd. *wahsan* (nhd. *wachsen*), os. *wahsan*, ofri. *wawa*, ags. *weaxan* (eng. *to wax*), on. *veva*, *vava*, got. *wahsjan* „groeien, toenemen”. Sterk ww. van de 6de klasse; overgang naar de reduplicerende flexie ook in 't Ags. Verwant met gr. $\alpha(F)\acute{\epsilon}\xi\omega$ „ik vermeerder”, av. *varšaiti* „hij laat groeien”, *waxjeiti*, oi. *úksati* „hij groeit” (perf. *varákša*). De idg. basis *awegs-* is een verlenging van *aweg-* (zie bij ook en woeker; waken en verwanten zijn zonder voldoende grond hierbij gebracht); vgl. voor 't formans vooral het nomen **auges-*, oi. *ójas-* „kracht”, verder lat. *auxilium* „hulp”, gr. $\alpha\acute{\upsilon}\xi\omega$ „ik vermeerder”, lit. *áuksztas* „hoog”; ook ier. *ós*, *uas* „boven”?

Wat vnw., mnl. *wat*. = onfr. *wad* (d door sandhi), ohd. (*h*)*waꝯ* (nhd. *was*), os. *hwat*, ofri. *hwet*, ags. *hwæt* (eng. *what*), on. *hvat* „wat?”. Een formatie als *dat*; got. *hwa* „wat?” met *t*-afval uit **xwat* = ier. **cod* in *cote* „quod est”, lat. *quod* „dat (relatief en voegw.)”, welk?”, opr. *ka* „wat, dat” (relatief), oi. *kát* „wat?” en vraagpartikel. Zie verder wie.

Water znw. o., mnl. *wāter* o. = onfr. *watar*, *-ir*, ohd. *waꝯzar* (nhd. *wasser*), os. *watar*, ofri. *weter*, *water*, ags. *wāter*

(eng. *water*) o. „water”. Gaat met on. *vatn*, got. *wato* o. „id.” op een idg. *r-n*-stam **woder-*, **woden-*, met ablaut **uder-*, **uden-* terug, die ook in umbr. *utur*, abl. *une*, gr. $\iota\delta\omega\epsilon$, $\iota\delta\alpha\tau\omicron\varsigma$, oi. *udán-* „water” nog voortleeft en die in andere talen in andere flexieklassen is overgegaan; vgl. o.a. nog obg. *voda* „water”, lit. *vandū*, zemaitisch *undū*, opr. *unds* „id.” — *n*-stam, ook *n*-infix: vgl. lat. *unda* „golf”; en ier. *fand* „traan”? —, verder alb. *ujε* „water”, phryg. *βédv* „id.” (onzekere vorm), arm. *get* „rivier”, ier. *usce*, *uisce* „water” (vgl. eventueel *wasschen*), os „id.” = oi. *útsa-* „bron”. In 't Oi. ook een ww. *unátti*, *undáti* „hij borrelt op, bevochtigt”, waarbij *ódati-* „vochtig” e.a. Uit 't Germ. vgl. nog de met water ablatende woorden otter en ofri. *wét*, ags. *wát* (eng. *wet*), on. *vátr* „nat”. Voor eventuele verwanten hoogerop zie III waard en waas. — **Wateren** ww. Een reeds mnl. mhd. mnd. ags. ww. De bet. „meiere” sedert Kil., en niet mhd. mnd. ags.

Watten znw. mv., 't enk. gew. in den demin.-vorm *watje* o., nog niet bij Kil. Internationaal woord (fr. *ovate*, eng. *wad*, it. *ovate* enz.) van onzekeren oorsprong. 't Is uit arab. *batn* „voering” verklaard.

Wauw (voordeelig, van den wind), nog niet bij Kil. en Winschoten (1681). Oergerm. **wé-wa-* (bij waaïen)?

Wauwelen ww., nog niet bij Kil., dial. ook = „treuzelen” (Wormer). Evenals vla. *wauwelen* „mummelen” onomatopoëtisch.

Wazig bnw. In de tegenwoordige bet. nog niet bij Kil. Deze kent wel *waesigh sand* „arena subnigra pulvini: pulvinus subniger”, nog niet uit 't Mnl. bekend. Van waas.

Web, **webbe** znw., gew. o., mnl. *webbe* o. „web, weefsel”. = ohd. *weppi*, os. *webbi*, ofwri. *wob*, ags. *webb* o., on. *vefr* m. „id.”, germ. **wabja-*. Hiernaast **webja-* in mhd. *wippe* o. „id.”, **utja-* in ohd. *wuppi* o. „id.”, zw. dial. *öv* o.m. „inslag, garen voor den inslag”. Bij *weven*.

Wed (waadbare plaats, drenkplaats) znw. o. (nog niet bij Kil.) en mnl.,

nog vla. *wedde* v. „drenkplaats” veronderstellen germ. grondvormen **wadja-* resp. **wad̥jō(u)-*, of alleen den laatsten : dan is 't o. geslacht secundair. Bij wad, waden.

Wedde znw., mnl. *wedde* o. (v.) „pand, bezoldiging”. = ohd. *wetti* o. „pand-overeenkomst, rechtsverbinde, pand” (nhd. *wette* v.), os. *weddi* o. „pand, betaling”, ofri. *wed*, *wedde*, ags. *wedd* o. „overeenkomst, belofte, pandstelling, pand”, on. *veð*, got. *wadi* o. „pand”, germ. **wadja-*. Verwant met lat. *vas*, *vadis* „borg”, (obg. *sū-vada* „aanklacht, strijd”??), lit. *vadūti* „een pand inlossen”. Het is niet gewenscht de basis *wadh-*, die aan deze woorden ten grondslag ligt, met *wedh-* „binden” (zie gewaad) in verband te brengen. Ook gr. *ἀ(Ε)εθλον* „kampprijs” is ten onrechte gecombineerd. Uit het Germ. de rom. groep van fr. *gage* „pand, wedde”. — **Wedden** ww., mnl. *wedden* „een pand geven, (ver)wedden”. = mhd. *wetten* „een pand geven, door een pand waarborgen, boete betalen, wedden” (nhd. *wetten*), mnd. *wedden* „boete (moeten) betalen, in pandbezit krijgen, wedden”, ofri. *weddia* „beloven, waarborg geven, boete betalen”, ags. *weddian* „een overeenkomst sluiten, verlossen, uithuwelijken” (eng. *to wed*), on. *veðja* „als pand zetten”, got. *ga-wadjon* „verloven”. — **Weddenschap** znw., nog niet bij Kil. Wellicht ouder **weddenschap*, van 't enk. *wedde*; vgl. Kil. *wedde-loop*, en mnl. *wedde-spel* o. „weddenschap”.

I **Weder, weer** znw. o., mnl. *wēder* o. „weder, on-, stormweer, lucht”. = ohd. *wētar* o. „weer, lucht, atmosfeer” (nhd. *wetter*), os. *wēdar* o. „weer, storm”, ofri. *wēder* o. „weer”, ags. *wēder* (eng. *weather*), on. *veðr* o. „id., atmosfeer, wind”. Wellicht = obg. *vetro* „mooi weer”, waarnaast 't bnw. serv. *vēdar* „mooi, helder” (van 't weer), idg. **we-dhro-*, verwant met waaien. Voor de bet. vgl. gr. *ἄνεμος* „lucht”, *ἀνέμος* „koelte, windje”, die ook hierbij hooren. Een grondvorm **we-tró-*, formantisch met obg. *větrü* „wind”, lit. *vėtra* „storm” overeenstemmend, zou voor germ. **wēðra-* ook mogelijk zijn. Met *-dhro-*, *-dhra-* nog lit. *vidras*, *vydra* en *áudra* „storm”.

II **Weder, weer** bijw., mnl. *wēder* (*weer*) „weder, terug, tegen”, als voorz. „tegen” (en verwante bett.). = onfr. *wither-*, *-ir-* „tegen-, weer-” (in samenst.), ohd. *widar* (nhd. *wieder*, *wider*), os. *withar*, ofri. *wither* bijw. voorz. „weer, terug, tegen”, ags. *wiðer* bijw. voorz. (bijna uitsluitend in samenst.), on. *viðr* bijw. voorz., got. *wipra* voorz. en in samenst. bijw. „tegen” (en verwante bett.). Hiernaast met dgl. bet. een korter os. *with*, ofri. *with* (en *withe*), ags. *wið* (eng. *with*), on. *við*. De mnl. bijvorm *wedere* = onfr. *withere* „weder, terug”, ohd. *widari* „id., tegen”, ags. *wið(e)re* „tegen”. Comparatief-formatie bij idg. **w̥* (oi. *ví*, av. *vī* „uiteen”) evenals oi. *vítara-*, av. *vítara-* „verder”, als bijw. oi. *vítarām* „verder”, av. *vítarām* „zijwaarts”. De grondvorm van den korteren vorm is onzeker. Hij is wsch. een jongere formatie naast den *r*-vorm. Zie nog wijd. — **Wederga(de)** znw., reeds mnl. = mnd. *weddergāde* m. „wedergade”. Naast ouder mnl. mnd. *gegāde* (zie gade).

Wederik znw., sedert Kil. Oorsprong onzeker. Vervormd uit een met ohd. *wēgarīh* (nhd. *wegerich*) m. „weegbree” (oorspr. „weg-koning”; van I weg en germ. **rih-* : zie rijk) overeenkomenden vorm? Of van germ. **wiðu-* „bosch, boom” (zie I hop) met hetzelfde suffix als *bolderik*?

Wederkeerig bnw., sedert Kil. = mnd. *wedderkērich* „reciprocus”. Van wederkeeren : oorspr. bet. „(bij den persoon zelf) wederkeerend”. — **Wederom, weerom** bijw. Reeds mnl. mnd. als één woord gevoeld en geschreven. — **Wederrechtelijk** bnw. Nog niet bij Kil. of mhd. mnd. Bij ons naar hd. *widerrechtlich*, een bij *wider das recht* gevormd bnw. — **Wederspanning** bnw., mnl. *wēderspannich* naast *wēderspēnich*, *-ānich* (*gh*). = mhd. *widerspēnec*, *widerspēnnec*, en ook reeds *widerspēnslic* (nhd. *widerspēnstig*) „weerspanning”. Het ndl. woord berust wsch. — evenzoo Teuth. *wederspennich*, mnd. *wedderspe(n)ich*, *-spannich*, *-spōnich* „id.” — op hd. invloed. In 't Mhd. is de vorm *widerspēnec*, *widerspēne*, zich aansluitend

bij *widerspán* m. „strijd, twist” naast *spán*, *span* (nn) m. „id.”, de oorspronkelijkste. Wsch. bij spannen, evenals mnl. *ghe-span* o., mnd. *ge-spanne*, *ge-spenne* v.o., owfri. *twy-span* „oneenigheid”. — **Wedervaren** ww. Mnl. mhd. mnd. reeds = „overkomen”, ohd. *widar-faran* nog slechts = „tegemeet gaan” (en „teruggaan”). Voor de bet. vgl. hd. *begeggen* „ontmoeten, weder-varen”. — **Wederwaardigheid** znw., gew. ’t mv., bij Kil. nog slechts = „adversitas, contrarietas”, zoo ook mnl. Bij Kil. *wederwerdich* „adversus, contrarius” („Germ. Sax. Sicamb.”), reeds mnl., = ohd. *widarwartig* „tegenovergesteld, vijandig” naast *widarwart* „id.” (nhd. *widerwärtig*). Zie -waarts. Os. *witherwerdig* = „versutus”. — **Wederzijds(ch)**. Zie weerszijden.

Wedijver, wedstrijd znww. Nog niet bij Kil. of mhd. mnd., **wedloop** echter wel. Wsch. bij ons onder du. invloed opgekomen.

Weduwe (wee u w, vooral wee u w-tje o.) znw., mnl. *weduwe* (*wēdewe*) v. = onfr. *widowa*, ohd. *witawa*, *witawa* (nhd. *witwe*), os. *widuwa*, ofri. *widwe*, *wide*, ags. *widewe*, *widuwe* (eng. *widow*), got. *widuwo* v. „weduwe”, germ. **wiðuwón*- (waarbij got. *widuwairna* m. „wees”). Een reeds idg. woord (in ’t Germ. een *n*-stam geworden) = ier. *febh*, lat. *vidua*, obg. *vidova*, opr. *widewā*, oi. *widhává*- „weduwe”. Oorspr. ’t v. van een bnw. **widhewo*- „berooft, zónder iets zijnde, verweduwd”, nog over in lat. *viduus* „berooft, verweduwd”, gr. *ῥιθῆος* „ongehuwd, jonggezel”. Met suffix-ablaut oi. *widhú*- „vereenzaamd”. Van de idg. basis *widh-*; zie verder bij wees. — **Weduwnaar** znw., sedert Kil. Naast ’t oudere Kil. *weduwer*, mnl. *wēdewāre*, -er m. = mhd. *witewāre*, *wit(e)wer* (nhd. *witwer*), mnd. *wēdewēr(e)* m., eng. *widower* „weduwnaar”. Nog ouder, maar niet vóórgerm. is ohd. *witowo*, ags. *widewa* m. „id.” — **Weeuwnaarspijn** znw. Op te vatten als „kortstondige pijn, snel als de weduwnaarssmart voorbijgaand”. Dgl. zegswijzen in allerlei talen.

Wee tusshenw., mnl. *wee*. = ohd. *wé* (nhd. *wēh*), mnd. *wé*, ags. *wá* (eng.

woe), *wé*, on. *wei*, *vé*, got. *wai* „wee, ach”. = ier. *fé*, lat. *vae*, lett. *wai* „id.”, av. in *vayōi* „id.”. Hierbij ook oi. (Rigveda 10, 86, 7) *wé* „id.”. In verschillende talen wordt dit tusshenw. als znw. en compositieel gebruikt en zijn er afl. van gevormd: vgl. bijv. arm. *vay* „ellende, ongeluk”, lett. *wajsch* „zwak, ziek”, *waidēt* „weeklagen”, got. *wai-dedja* m. „boosdoener”, *waja-merjan* „God lasteren” en mnl. *wee* (nml. *w ee*), ohd. os. *wé* (nhd. *wēh*), ags. *wá* (eng. *woe*), on. *vá* (*vé*) o. „wee, rampspoed, smart”, dat, voorzoover ’t verbogen wordt, een stam **waiwa*- vertoont, waarnaast nog ohd. *wéwo* m., *wéwa* v., mnd. *wéwe* (m.?), ags. *wéa*, *wáwa* m. „id.”, mnl. *wéwete*, *weeute* v. „id.”. Zie nog weeklagen, weemoed, weenen, weinig. ’t Nnl. bnw. *wee* is identisch met het tusshenw.: mnl. *hem is wee* e.dgl. (zulke verbindingen ook elders) deden de functie van bnw. (oorspr. alleen predicatief) opkomen. — **Weedom** znw. Sedert het Mnl. Mhd.

Weede znw., dial. ook *weet*, Kil. *wēed*, *wēedte*, *weet*, *weete*, mnl. *wéde*, *weet* (ook = „blauwe verfstof, door de plant opgeleverd”). De oudste vorm moet *wēed* zijn = ohd. *wēit* (nhd. *waid*) m., mnd. *wēt*, *wēit* (m.?), ohri. *wél* (?), ags. *wād* o. (eng. *woad*) „weede”. Ablautend met lat. *vitrum*, gr. *ἰσάρις* (**Fiṣarid-s*) „id.”. De verhouding tot got. *wizdilu* v. „id.”, ags. *weard* „sandix” en germ. **waizda*- (-ō-?) , waaruit mlat. *vaizda*, ofr. *guesde* (fr. *guède*) „weede”, is niet klaar. Van ohd. *wēit*, ndl. *weed* komt ofr. *gaide* „id.”; uit ’t Langob. wordt it. *guado* afgeleid.

Weefsel znw. o., niet bij Kil., niet mhd. mnd. Wel in den Teuth. Van weven.

Weegbree znw., mnl. *wēghebrēde* v. = ohd. *wēgabreita* (nhd. *wēgebreit* o. m.), os. *wēgbrēda*, ags. *wēgbrāde*, -āde (eng. *waybread*) v. „weegbree”, germ. **wēzabraið(i)ōn*- („de weg-verbreedende”?) „zich aan den weg verbreedende”?). Voor een eveneens met I weg samengesteld synoniem zie bij wederik.

Weegluis znw., mnl. *weech-luis* v. = os. (of oudmiddelfrank.?) *wēg-lūs* v. „weegluis”. Het eerste lid is mnl. *weech* (*gh*; nog dial.) m. v. = os. *wég* m.,

ofri. *wág* m. v., ags. *wáy*, on. *vegr*, got. *waddjus* (in *baírgs-waddjus*) m. „wand, muur”, germ. **waiju-*. Van de idg. basis *wei(é)-*, *wé-* „winden, vlechten”, waarvan ook ier. *féith* „fibra”, lat. *vico* „ik bind, vlecht”, gr. *ἴρις* (aeol. *βίρις*) „schildrand, velg, wilg”, obg. *vija*, *viti* „draaien, vlechten, winden”, lit. *vejù*, *výti* „draaien”, oi. *váyati* „hij vlecht, weeft” en veel andere woorden. Zie wier en wisse, ook weifelen. Voor de bet „muur” vgl. nog bij wand; in 't Vla. duidt *weeg* een muur van planken, vlechtwerk of klei aan in tegenstelling tot een steenen muur, Kemp. *weegt* beteekent nog speciaal „muur van vlechtwerk, met klei of leem bestreken”. Niet voldoende gemotiveerd en a priori hoogst onwisch. is de scheiding van got. *waddjus*, on. *vegr* eenerzijds van de wgerm. vormen anderzijds.

I **Week** znw., mnl. *wēke* v. = ohd. *wēhha*, *wohha* (nhd. *woche*), os. *wika* (in *krūce-wika* „lijdensweek”), ofri. *wike*, ags. *wicu*, *wucu* (zwak; eng. *week*), on. *vika* v. „week”, got. *wiko* v. „week, beurt voor den tempeldienst”. On. *vika*, mnd. *wēke* v. beteekenen ook „zeemijl”; die bet. gaat op „wisseling der roeiers” terug evenals de bet. „week” op „tijdswisseling”; germ. **wikón-* is evenals ags. *wice* v. „taak, functie” met wijken verwant (zie ook wissel). De afl. uit lat. *vicēs* mv. „wisseling” is een overbodige en, aangezien dit lat. woord niet voor „week” gebruikt wordt, onaanneemelijke hypothese. Men neemt wel aan, dat germ. **wikón-* zich in de bet. „week” van uit 't Got. heeft verbreid (vgl. kerk). Uit 't Noorsch finsch *wiika* „week”. Vreemde vormen zijn mnl. *woeke*, mhd. *wuoche* v. „week”: eer als een vervorming dan als een niet-verwant woord te beschouwen.

II **Week** bnw., mnl. *weec*. = ohd. *weih* (nhd. *weich*), os. *wék*, (ofri. *wékian* „emarscere”), ags. *wác*, on. *veikr* (en *veykr*; uit 't Noorsch eng. *weak*) „week, slap, zwak”. Bij wijken. — **Weeken** ww., mnl. *wēken*. Met *é* naar week, naast ouder mnl., nog dial. *weiken* = onfr. *weicon*, ohd. *weihhen* (nhd. *weichen*), mnd. *wēken*, ags. *wácl(e)an* „week, slap, zwak maken”. On. *veikja* „doen buigen”

is wsch. niet denominatief, overigens formeel = mnl. *weiken* enz.

Weeklagen ww. Reeds bij Kil. als één woord. Ook du. Uit 't tuschenw. *wee* + *klagen*. Evenzoo is gr. *ὠγοῦμαι* „ik jammer, weeklaag” uit *ὠ* (tuschenw.) + *γοῦμαι* verklaard. — **Weeklacht** znw., nog niet bij Kil. (wel *wee-klaeghe*).

Weelde znw., brab. Antw. *welde*, mnl. *weelde*, *welde* v. „overloed, welzijn, weelde, genot, zaligheid”. = ohd. *wēlida* v. „rijkdom”, mnd. *wēl(e)de* v. „welzijn, genot, overmoed, dartelheid”, meng. *welpe* (eng. *wealth*) „rijkdom”. Evenals ohd. *wēlo*, *wolo* m., *wēla*, *wola* v., os. *wēlo*, ags. *wēla* m. „geluk, rijkdom” en mnl. *wēlich* „weelderig, dartel” (nml. *welig*), ohd. os. *wēlag*, ags. *wēlig* (-eg) „rijk” bij II wel. — **Weelderig** bnw., Kil. *welderigh* naast *wēdigh*. Dit laatste reeds mnl. Teuth. mnd. meng.

Weemoed znw., **weemoedig** bnw. Reeds mnl. ('t znw. = „toorn, booze stemming”) mhd. mnd., alleen 't bnw. in den Teuth. Dit is wellicht ouder dan 't znw. In 't Ags. 't bnw. *wéamōd* „boos”. Zie bij *wee*.

Weenen ww., mnl. *wénen* (*weinen*). = ohd. *wēinōn* (nhd. *weinen*), mnd. *wénen* (*weinen*), ofri. *wénia* (waarnaast *wainia*, *weinia*; dit is uit **wainazūjan* verklaard), ags. *wánian*, on. *veina* „weenen, weeklagen”. Van *wee*; vgl. voor de bet. lett. *waidēt* „jammeren, weeklagen”. Zie nog weinig.

I, II **Weer**. Zie I, II weder.

III **Weer** (tegenstand, verschansing), mnl. *wēre* v. „tegenstand, verdediging, schans, wapen, strijd”. = ohd. *wērī* v. „het afweren, holwerk, wapen” (nhd. *wehr*), os. *wērī* (in *skild-wērī* v. „testudo”), ofri. *were*, *wiri* v. „'t afweren, verdedigen”. Bij *weren* evenals IV **weer** „afgetuinde plaats aan zee voor vischvangst, gevlochten ijzerwerk tot afsluiting van water”, Kil. *were* „aggr”, wsch. een oorspr. m. of o. stam **warja-* = laat-mhd. *wer* (nhd. *wehr*), mnd. *wēre*, *wer*, os. *werr* o., ags. *wer* m. (eng. *weir*) „weer, dam in een rivier (voor de vischvangst)”, on. *ver* o. „plaats voor vischvangst aan den oever”; vgl. verder on. *ror* v. „rij steenen aan weerszijden

van een landingsplaats" en 't ablatende ohd. *wuorī* v. „dam”.

Weerbaar bnw., reeds mnl. Van weren.

Weerbarstig bnw. Blijkbaar met *a* naar barsten voor Kil. *wederborstigh* = mnd. *wedderborstich*, *-burstich* „weerbarstig”. Zou desnoods van *borsten* = barsten kunnen komen: oorspr. van een springende snaar gebruikt? Veeleer = „met weerstrevende borstels”: vgl. vla. *weerborstel*, *-burstel* „haar dat tegen de andere ingroeit”, vooral mnl. *verborst* „kwaadaardig” van *hem verborsten* „zijn borstels opzetten”.

Weerga. = wedergade. In wat weerga, loop naar de weerga en de afl. weergaasch is men weerga onder invloed van weerlicht gaan gebruiken.

Weergal (rood wolkje, buiig weer aankondigend), nog niet bij Kil. 't Tweede lid is 't bij gaal, II gal besproken woord, overdr. gebruikt. Evenzoo hd. *wettermalle* v. „weergal”, *windgalle* v. „glanzend plekje lucht, dat wind voorspelt”, *wassergalle* v. „stuk van een regenboog” e.dgl.

Weergeld znw. o., Kil. *weregheld*, oostmnl. *weergelt* o. = ohd. *wēr(i)gēlt* (nhd. *wergeld*), mnd. *wēr(e)gēlt*, ofri. *wērīēld*, ags. *wēr(e)giēld* o. „weergeld”. Voor 't eerste lid zie bij weerwolf. In 't ndl. woord kan tegelijk mnl. *wederghelt* o. „vergelding, vergoeding”, met langob. *widriēld*, ohd. *widergēlt*, mnd. *weddergēlt*, ofri. *withiriēld* o. „vergoeding, weergeld” overeenstemmend, voortleven, welkseerste lid = II weder, weer.

Weerlicht znw. o. (in overdr. bet. ook de w.), **weerlichten** ww., mnl. *wederlicht*, *-en*. Evenals nhd. *wetterleuchten* ww. znw. o., noorw. dial. *vedertjos* „bliksem, noorderlicht” een vrij jong woord. Ouder is mnl. *wederlijc*, later-nhd. *wēterleich*, noorw. dial. *veleik* „bliksem” = on. *vēðrleikr* m. „weers-toestand”; uit I weder + germ. **laika-* (zie h u w e l i j k).

Weers- in (aan, van) weerskan-ten, weerszijden, met secundaire s, mnl. *in wēdersīden* „aan weerskanten”. Dit *wēder* = ohd. (*h*)*wēdar* (zie ieder), de bet. stemt met die van ohd.

gī(h)wīdar, *iogiwīdar* overeen: „ieder van beiden”. Ook wederzijds(ch), bij Kil. nog slechts als bijw. („*utrinque*, *vicissim*, *hinc inde*, *ultra citroque*”), hoort hierbij.

Weerwil znw. De bij Kil. vermelde bett. „onwilligheid, oproerigheid” en „onaangenaamheid, tegenspoed” zijn ook mhd. mnd. de gewone bett. Mnl. *wēderwille* m. = „afkeer, tegenzin” en „tegenspoed”.

Weerwolf znw., reeds mnl. = ohd. *wērwolf* (bij Burchard van Worms, ± 1000; nhd. *werwolf*), mnd. *wērulf*, *warulf*, *-wolf*, laat-ags. *wēr(e)wulf* m. „weerwolf”, letterlijk „man-wolf” (vgl. gr. *λυκάνθρωπος*), evenals weergeld „man-geld”. 't Eerste lid = ohd. os. ags. *wēr*, on. *wērr*, got. *wair* m. „man”, alg.-germ. **wera-* uit **wira-*, idg. **wiro-*, waarvan ook ier. *fer*, lat. *vir* „id.”; met ablaut lit. *vyras* „id.”, oi. *vīrá-* „id., held”, met *ī* of *ī̄* tocharisch *wir* „man” (misschien bij lat. *vīs*, gr. (F)τ- „kracht”, oi. *váyas-* „levenskracht, jeugd”, waarbij wellicht ook ier. *ara fie dom* „het ligt in mijn macht”). Uit 't Germ. mlat. *guerulfus*, norm. (12. eeuw) *garwulf*, fr. (*loup*)-*garou* „weerwolf”. On. *vargr*, *vargulfr* m. „id.” is wsch. een vervormd leenwoord; de *varulv*, zw. *varulf* „id.” uit 't Ndd.

Wees, weeze znw., mnl. *wése* m. (v.). = onfr. ohd. *weiso* m. (nhd. *weise* v. m.), mnd. *wése*, *weise* m., ofri. *wésa* m., *wése* v. „wees”, germ. **waisan-* m. Verwant met *w e d u w e*; de grondvorm kan idg. **widh-son-* geweest zijn. Vgl. in de eerste plaats ohd. *wīsan* „mijden”, *ur-wīs* „expulsus, ontwaard” (*wēidh-s-?*), verder nog lat. *dī-vido* „ik verdeel”, umbr. *uef* „partes” (accus. mv.), lit. *vidūs* „het binnenste, midden”, oi. *vindháte* „hij wordt leeg, heeft gebrek aan iets”. De basis *widh-* „scheiden, uiteen (doen) gaan” komt van idg. **wī* „uiteen” (zie II weder), dat men voor identisch houdt met den idg. stam **wī-* „twee”. — **Weeshuis** znw. o. Voor Kil. *weesenhuys*, mnl. *wésenhuus* o. (= hd. *waisenhaus*, ndd. in 1597 *wésenkús* o.), naar analogie van andere samenstt. zooals Kil. *weeskind*.

Weet znw., mnl. *wēte* (m. ?) v. „het

weten, kennis, gerechtelijke meedeeling". = mnd. *wete* v. „meedeeling, oorkonde". Jonge afl. van weten. Vgl. de bij verwtigten genoemde woorden. — Demin.: **weetje** znw. o., nnl. — **Weetal, weetniet** znww., nog niet bij Kil. Samenstt. als doeniet. — **Weetgierig** bnw., nog niet bij Kil.; hier wel *wetelustigh*.

I **Weg** znw., mnl. *wecch* (*gh*) m. = onfr. ohd. *wëg* (nhd. *weg*), os. *wëg*, ofri. *wei*, *wé*, ags. *wīg* (eng. *way*), on. *wëgr*, got. *wigs* m. „weg". Van de basis germ. *weg-*, idg. *wëgh-* „(zich) voortbewegen" (zie wegen); voor de bet. vgl. lit. *vėžė* „wagen- of sleespoor". — II **Weg** bijw., mnl. *wecch* (*wëghē*) naast ouder *wrecc*, *enwecch* (*e(n)wëghē*). = mnd. (*en*)*wëch* (*wëge*) „weg". Of = mhd. *in wëc* (*enwëc*, nhd. *weg*) of = ags. *onwëg* (eng. *away*) „id.". Vgl. nog II vlot.

III **Weg** (broodje). Zie *wegge*.

Wegen ww., mnl. *wëghen* (*wach*, *ghewëghen*), praet. ook *wroech* en verl. deelw. *ghewëghen*) „wegen (trans. en intr.), schatten". = ohd. *wëgan* „uit den ruststand komen of brengen, bewegen, wegen (trans. en intr.), schatten" (nhd. *wägen*, *wiegen*, *be-wegen*), os. *wëgan* „wegen", ofri. *wëga* „brengen, wegen", ags. *wëgan* „bewegen (gew. trans., ook intr.), brengen, wegen" (eng. *to weigh*), on. *wëga* „bewegen, zwaaien, opheffen, wegen", got. *ga-wigan* „bewegen, schudden". Hierbij de causatief-vorm ohd. *weggen*, os. *weggian*, ags. *weggan*, got. *wagjan* „bewegen" (en verwante bett.), benevens I waag, I wagen, waggelen, I weg, (ge)wicht en mnl. *wāghe* v. „golf", ohd. *wāg* m. „zee, golvend zeewater" (nhd. *woge* v.), os. *wāg*, ofri. *wëg*, *wei*, ags. *wāg* m. „id., golf", on. *wāgr* m. „zee, zeebocht, vloeistof", got. *wëgs* m. „woestheid (van golven), golf". Van de idg. basis *wëgh-* „in beweging zijn of brengen", waarvan o.a. ook ier. *frecht* „gang, maal", lat. *veho* „ik voer, rijd, breng", gr. *ὄχος*, *ἔχος* „wagen", pamphylicsch *Ἐχέτω* „laat hij brengen", obg. *vezq*, *vesti*, lit. *vežū*, *vėžti* „vehere", (alb. *vješt* „ik steel"?), oi. *váhati* „hij voert, rijdt". Got. *wagjan* enz. = gr. *ὄξειμαι* „ik rijd", obg. *vožy*, *voziti* „vehere", oi. *váhayati* „hij laat rijden, brengen".

Wegens voorz., nog niet bij Kil. Voor mnl. *van—wëghen* evenals nhd. *wegen* voorz. voor mhd. *von—wëgen* „vanwege, wegens"; oorspr. bet.: „van den weg van, van den kant van" (vgl. -halve). Mnl. *wëghen* zal hier wel als dat. mv. van I weg zijn op te vatten, ofschoon een secundaire v. stam *wëghe*, waarbij 't dat. enk. kon zijn, inderdaad voorkomt. Vgl. nog *wëghen* in mnl. *onderwëghen* (: nnl. *onderweg*) = ohd. *under wëgen*, mhd. *unter wëgen* (nhd. *unterwegs*), mnd. *underwëge(n)* „onderweg".

Weger (plank of plaat tegen het binnenoppervlak der inhouten van een schip), ook wager, nog niet bij Kil.; 't laatste wel al bij Winschoten (1681). Oorsprong onzeker. Uit het Ndl.-Ndd. hd. *weger*, *weiger*, de. *væger*, fr. *vaigre* „weger". Met wsch. jongeren uitgang dial. (Antw.) *wegering*, *wijgering* (de laatste vorm ook Waasch), fri. *wegering*, *weigering*.

Wegge, weg znw., mnl. *wegge* v. m. „wig, stuk tarwebrood". = ohd. *weggi*, *wecchi* m. „wig, wigvormig stuk brood" (nhd. *wecch*), os. *weggi* m. „wig" (mnd. *wegge* m. ook „een soort brood"), ags. *wecg* (eng. *wedge*), on. *weggr* m. „wig": germ. **wazja-* < idg. **wogh-jo-* (voor de *ǵ* vgl. zeggen), verwant met ohd. *waganso*, on. *wangsnī* (**vagnsi*) m. „ploegschaar", (ier. *fec* „spa"? Onzeker wegens nier. *feac*), lat. *vōmer*, *vōmis* (**wogh-s-mi-*), gr. *ὄφρυς* „ploegschaar", opr. *wagnis* „ploegmes", lit. *vāgis* „wig, kromme spijker". De combinatie met oi. *váhate* (= *báhate*) „hij dringt, drukt" is zeer onzeker. Ndl. wig, Kil. mnl. *wigghe*, mnd. *wigge* „wig" veronderstelt een ablatend oergerm. **węzja-* < idg. **węgh-jo-*.

Wegscheren (zich) ww., nog niet bij Kil. Zie bij scheren, aan het eind.

I **Wei** (hui). Zie hui. Zaansch *waai*, ouder-N.Holl. *wei*, fri. *waei* zijn o.

II **Wei, weide** znw., mnl. *weide* (vla. *wéde*, nieuwwvla. *wēe*) v. = onfr. *weitha* v. „weide", ohd. *wēida* v. „voer, weide, het voedsel-zoeken, jacht, vischvangst" (nhd. *weide*), mnd. *weide* v. „voer, voedsel, weide", on. *wēiðr* v. „jacht, vangst", germ. **waiþið-*, waarnaast

waiþó-* in ags. *wād* v. „jacht, 't rond-zwerven”. Uit idg. **woi-t(i)ā-*, verwant met ier. *fiad* „'t wild”, *fiadach* „jacht” (minder wsch. bij *fid* „boom” gebracht), lat. *venor* „ik jaag” (ook anders verklaarbaar), gr. *ἔμαι* „ik begeer, streef”, obg. *voji* „soldaten”, lit. *vejù, vėti* „jagen, vervolgen”, oi. *véti* „hij vervolgt, streeft”. De combinatie van weide met av. *vástar-* „herder” (idg. *wé(i)t-* „hoeden”) is onwisch. Zie nog II gewei. — Afl.: **weiden ww., mnl. *weiden*. = ohd. *weidōn* „jagen, weiden, zwerven” (nhd. *weiden*), mnd. *weiden* „jagen, weiden”, ags. *wēða*, on. *veiða* „jagen” (de beide laatste een *-jan*-ww.). Zie nog uit weiden. — **Weidsch** bnw., bij Kil. = „venaticus, venatorius”, in den Teuth. = „ferinus”. In de bet. wsch. beïnvloed door wij d en door mnl. *weidelijc* „groot, flink, voornaam, voortreffelijk” (bij Kil. ook „habilis, aptus”), een in dgl. bett. ook mhd. (nhd.) mnd. bnw.; mhd. mnd. ook nog de oudere bet. „jacht-, jagers-”, evenzoo ohd. *weidalih* „venalis”: bij weide enz.

Weifelen ww., mnl. = „weifelen, wan-kelen”, bij Kil. = „zwerven, in on-vaste beweging zijn, zwaaien, weifelen”. In dgl. bet. ook mnd. *weifelen*. Deze bet. sluit zich aan bij die van ohd. *weibōn* „zwaaien, schommelen, zwerven”, mhd. *weiben, weibeln* „zwaaien, schommelen, zich onvast bewegen”. Hiermee zou echter ndl. **wéven, wévelen, wéf(e)len* (voor *fl* < *bl* vgl. wafel) overeenstemmen, want we mogen bezwaarlijk aan een oude formatie wgerm. **waiþlijan* denken, die de *ei* verklaarbaar zou maken. Is de *ei*-vorm soms aan hd. invloed toe te schrijven? Verwant met oi. *vépate* „hij beeft”, *vépáyati* „hij werpt, giet uit”. Met 't laatste ww. is ohd. *zi-wciben* „verstrooien”, on. *veifa* „(iets) zwaaien, slingeren” identisch, = ags. (be)*wáfan* (waarbij *wáfels* m. „kleed, mantel”), on. *veifa*, got. *bi-waiþjan* „omwikkelen” (oorspr. „omslingereren”), wellicht ook lit. *vainytis* „den mond vertrekken” (en andere balt. woorden). Voor de bett. vgl. bij zweep. Zie nog wij t, wip, wuiven, wieg. Wij zullen voor al deze woorden wel van een grondbasis *wi-* uit moeten gaan, die „slingereren”

betekend kan hebben en met *wi-* „winden” (zie weegluis) identisch zijn.

Weigeren ww., mnl. *weigheren, wégheren*. = ohd. *weigerōn* (Notker) „zich verzetten, weigeren” (nhd. *weigern*), mnd. *weigeren, wégeren*, ofri. *weigeria* „weigeren”. Van mnl. *weigher, wégher* „halsstarrig, gehecht aan, zuinig op” (nog vla. *weiger, weeger* „overdreven zorgzaam en spaarzaam met iets omgaand”), ohd. *weigar* „vermetel, trotsch”. De opvallende ndl.-nhd.-fri. *ei* van weigeren wijst wellicht op ontl. uit het Hd. Hoort met on. *veig* v. „kracht” (= lit. *vėkà* „id.”) bij germ. *wīz-, wīz-* „strijden”, waarvan o.a. nog got. *weihan*, mnl. *wīghen*, ags. *wīgan* „strijden”, ohd. *wīhantero* „bellantium”, ohd. *wīgant*, os. ofri. *wīgand*, mnl. *wīgánt* m. „strijder”, on. *vėga* „strijden, doden” en mnl. *wīch (gh)*, ohd. os. ofri. *wīg* m. (o.), on. *vīg* o. „strijd”, buiten 't Germ. ier. *fiichid* „hij strijdt”, lat. *vinco* „ik overwin”, (obg. *vėkū* „eeuwigheid, leeftijd”?), lit. *vīkruš* „flink, zich roerend”, ap-*veikiù, ap-vėkti* „bedwingen”, *veikiù, vėkti* „maken, doen (zich bevinden)”.

Weiland znw. o., mnl. *wei(de)lant* o., Kil. *weydlant* naast *weydveld*. De Teuth. heeft *weidacker*.

Weinig bnw., mnl. *weinich (wénich) (gh)*. = ohd. *wénag* (met opvallende *é*; aan invloed van *wé* „wee” toegeschreven) „beklagenswaard, ongelukkig” (nhd. *wenig*, de bet. „gering” reeds mhd.), mnd. *weinich, wénich* „klein, zwak, gering”, got. *wainahs* „rampzalig”. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. ook als o. znw. = „weinig”. Bij weenen. Minder wsch. bij ier. *fine* „zonden”, lett. *waine* „schuld”.

Weit znw., mnl. *weit(e) (weet)* m. = ohd. *weizi, weizi* (nhd. *weizen*, dial. nog *weiss(en)*), os. *hwēti*, ags. *hwāte* (eng. *wheat*) m., on. *hveiti* o., got. *hwaiteis* m. „tarwe”, germ. **zwaitia-*. Ablautend met wit (vgl. alb. *barθ* „wit” en „tarwe”). Lit. *kvėtjys* „tarwekorrel”, in 't mv. „tarwe” wsch. uit 't Germ. Anderen houden de balt. en germ. woorden voor onderling en met obg. *cvitq, cvisti* „bloeien” oerverwant.

Weitasch znw., sedert Kil. Bewaart

nog evenals de minder gebruikelijke woorden **weiman**, **weimes** (mnl. *weid(e)-mes*) o., **weispel** (mnl. *weid(e)spel*) o. enz. de oude bet. van II **wei**, **weide** „jacht”.

Wekelijks(ch). Zie bij III -lijk.

Wekken ww., mnl. *wecken*. = ohd. *wecchen* (nhd. *wecken*), os. *wekkian*, ags. *wecce(e)an*, on. *wekja*, got. *us-wakjan* „wekken, opwekken”. Causativum bij waken, formeel = oi. *vájátyati* „hij spoort tot haast aan”.

I **Wel** znw., Kil. *welle* (naast *walle*) „opborreling”, in de bet. „wel, bronwater, fluctus” door hem „vetus” genoemd. = ags. *wielle* v. „bron”, on. *vella* v. „het koken”, germ. **wallion-*. Hiernaast mnl. *walle*, *wal* m. „het koken, kokende hitte, (kokende) bron of stroom”, ofri. *walla* m. „bron”, ags. *wiell* m. (eng. *well*) „id.”, germ. **wallan-*, *-i-*. Bij mnl. *wallen* enz. „zieden, bruisen”: zie bij walm. Voor de bet. vgl. bron. Met ablaut ohd. *wëlla* (nhd. *welle*) v. „golf” < idg. **wel-ná-* en noorw. dial. *olla* v. „bron”, germ. **wullón-* = ohg. *vlūna* „golf”; vgl. lit. *vlūnūs* „id.”.

II **Wel** bijw., mnl. *wel* (*wēle*). = ohd. *wēla*, os. *wēl(a)*, ofri. ags. *wēl* (eng. *well*), on. *wēl* bijw. „goed, wel”. Met 't oog op mnl. *wāle*, onfr. ohd. os. *wala*, on. *val* „id.”, die bezwaarlijk anders dan oergerm. *a* kunnen hebben, is voor wel oergerm. *e* (ablautend met *a*) waarschijnlijker dan *i*: ook zou een alg.-n.- en wgerm. *e* < *i* opvallend (hoewel niet onmogelijk: vgl. bij weerwolf) zijn. Wel komt wsch. evenals kymr. *gwell*, oi. *vártyas-* „beter”, denklijk ook osk. *ualaemom* „best”, van de idg. basis *wel-*, bij willen besproken. [Vgl. voor de bet. gr. *λοῖον* „beter”, als 't terecht bij *λήν* „willen” gebracht is.] Got. *waila* „wel, goed” is met oi. *wēla-* „geschiede tijd, gelegenheid, tijd, grens, raakpunt” en ier. *fēil* „kerkelijk feest” [dit komt echter van lat. *vigilia*] gecombineerd. [Ook wel heeft men hierbij gebracht, van oergerm. *i*-vocalisme uitgaand.] Veeleer echter is *waila* als *waila* op te vatten en met wel identisch: beide vormen scheiden, dat gaat niet; meng. *wél*, schotsch *weel* „wel, goed”, dat

men als een ablautvorm van got. **wáila* met *é* uit *ē* heeft opgevat, heeft weinig bewijskracht: eer heeft 't een vóór enkele slotconsonant uit *ē* ontstane *é*. Ohd. os. *wola* (nhd. *wohl*) „wel, goed” is als ablautende vorm beschouwd; maar ook wordt 't met *wēla* geïdentificeerd. Zie nog weelde. — **Welaan** tusschenw. Deze en dgl. verbindingen mnl. mhd. mnd. gew. nog in tweeën geschreven. — **Weldaad** znw. Een reeds mnl. ohd. mnd. ags. got. samenst. — **Weldra** bijw. In 2 woorden geschreven reeds mnl. *wel dráde*. Zie dra. — **Weleer** bijw., mnl. *wel eer*, mnd. *wol ér*. Naast ouder *wílen eer* resp. *wílen ér*. Zie wijlen. — **Welgedaan** bnw. In de bet. „schoon” reeds mnl. mhd. mnd. Vgl. bij zoodanig. — **Welgevallen** znw. o. Bij Kil. ook als ww. Als znw. kent hij ook *welgheval*. Nog niet mnl. Een ook du. samenst.; wsch. vert. van *beneplacitum*, *beneplacère* in de Vulgata.

Welig bnw. Zie weelde.

Welk vnw., mnl. *welc* (*wēlc*, *wilc*). = onfr. *wilck* (in *so-wilck*), ohd. (*h*)*welrk* (nhd. *welch*), os. *hwilrk*, *welrk*, ofri. *hwel(i)k*, ags. *hwelc*, *hwilc* (eng. *which*), on. *hwelkr*, *hwilkr*, got. *hwileiks*, *hwelciks* „welk, hoedanig”. 't Eerste lid, germ. **zwa-*, **zwi-* en **zwe-* (got. *hwe-* = on. *hvi-*) bij wie. Samenst. als zulke.

Welken ww., mnl. *welken*. = ohd. *wēlken*, *wēlchén* (nhd. *welken*), mnd. meng. *wēlken* (eng. *to welk*) „welken”. Van mnl. *welc* (door Kil. „vetus” genoemd) „verwelkt, slap”, ohd. *wēlc*, *wēlch* „id., lauw, vochtig” (nhd. *welck*), mnd. *wēlk* „verwelkt, verdord”. De oorspr. bet. is „vochtig”: voor verwanten zie wolk.

Welkom bnw., mnl. *wel(le)cōme*, *wel cōmen*. Evenals mnd. *wulcōmen*, on. *wēlkominn*, eng. *welcome* „welkom” een jongere vorm met II **wel** als eerste lid naast mnl. *willecōme*, *willecōmen* (*willekom* nog zuidndl.; Bredaasch *wilkom*) = ohd. *wilicomo*, mhd. ook *wil(le)kōmen* (nhd. *willkommen*), mnd. *wil(le)kōme(n)*, ags. *wilcuma* „id.”, oorspr. een zwak znw. resp. predicatief bnw. „naar den wil (wensoh) gekomen”; de deelw.-vorm is jonger. — **Welkomst** znw., nog niet bij Kil.

Wellen (opborrelen), reeds later-mnl. Wsch. een. afl. van I wel, ofschoon identiteit met 't sterke on. *vëlla* „borrelen, bruisen” mogelijk is. Ook nnd. *wellen*, eng. *to well* „opborrelen” zijn denominatief. De basis *wel-* „koken, bruisen” — met ablaut nog got. *wulan* „zieden” — is identisch met *wel-* „ronddraaien” : de bett. zijn zeer goed verenigbaar. Voor verwanten zie bij wa a l, wa l e n, wa l m, I wel, woelen. — **Wellen** „doen koken, gloeiende metalen aaneenhameren”, reeds mnl. = mhd. mnd. *wellen*, on. *vella* „id.”. Causativum van mnl. *wallen* enz. (zie bij wa l m).

Wellicht bijw., niet bij Kil., wel al mnl. Uit een versterkend II wel (vgl. *weldra*, Kil. *wel lang* e.dgl.) + mnl. *licht(e)* „wellicht”, oorspr. „licht, gemakkelijk”. Oostmnl. ook *veellicht* = mhd. *vil lichte* (nhd. *vielleicht*), mnd. *villichte* „wellicht”. — **Wellust** znw., reeds later-mnl. = ohd. *wollust* „deliciae”, mhd. mnd. *wollust* m.v. „id., wellust” (nhd. *wollust* v.). Bij ons wellicht een ontl. door bemiddeling van devote literatuur.

Welp znw. (de, het), mnl. *welp* o.m. = onfr. *wèlp* (m.o.?), ohd. (*h*)*wëlf* m.o. (nhd. *welf* m.), os. ags. *hwëlp* m. (eng. *welp*), on. *hwëlp* m. „jonge hond, dierjong”. Wsch. verwant met lit. *kālė* „teef”, gr. *σκύλας* „jonge hond” en verder met ohd. *hwël* (*ll*) „procax”, on. *hwëllr* „gillend”, ags. *hwëltan* (sterk) „weerklinken, brullen”, čech. *skoliti* keffen, blaffen”, lett. *kalūt* „leuteren”; formantisch vgl. met *welp* lit. *kalbà* „het spreken” en *wulp*. Al de geciteerde niet-germ. vormen kunnen ook een reine velaar hebben; vgl. II hel. De combinatie van *welp* met obg. *kolébat* „schudden, schommelen” is niet aannemelijker, die met oi. *kalabhá-* „olifantsjong, jonge kameel” is onvoorwaardelijk te verwerpen.

Welstand znw. Sedert Kil. (hier ook = „decorum”) en 't Mnd.

Welven ww., mnl. *welven*. = ohd. *welben* (nhd. *wölben*), mnd. *welven*, on. *hwelfa* „welven”, os. *bi-hwëlbian*, ags. *be-hwëlfan* „(door een gewelf) bedekken”. Of een causativum bij germ. **hwelfanan*(*ō*), waarvan mhd. *walb* „hij

welfde zich”, on. *holfinn* „gewelfd” òf een denominativum bij germ. **hwalba-*, -*ō-*, ags. *hwealf* „gewelfd”, on. *hwalf* o., ags. *hwealf* v. „gewelf, verwulfsel”. Uit 't Got. hierbij *hwilfrjos* v.mv. „doodkist”. Verwant met gr. *κόλπος* „boezem” (* door dissimilatie voor π); of opr. *poquelbton* „knielend” hierbij hoort, is onzeker : zie bij loopen.

Wem (ankerhand), nog niet bij Kil. of Winschooten (1681). Wellicht bij ags. *hwomm* m. „hoek”, on. *hwamm* m. „id., klein hoekig dal”; mogelijk met *mm* < *nm* bij ier. *cenn*, kymr. *penn* „punt”; lat. *cuneus* „wig”, kluss. *kin* „hoek”, obg. *koniči* „einde” zullen hier wel niet bij hooren.

Wemelen ww., sedert Kil. = laat-mhd. *wimelen* (nhd. *wimmeln*), westf. *wismeln* „wemelen”. Oudere vormen : mhd. (md.) *wimmen* „id.”, ohd. *wimi* „scatebras”, *wēmōn* „bruisen”, *wimidoŋ*, *wimizen*, *wamezzen* „opborrelen, wemelen”, os. *wemmian* „opborrelen”. Hiernaast nog 't o.a. als reduplicatievorm verklaarde ohd. *wiuman* „wemelen”. Zie nog wa m e n. Misschien van idg. *wem-* „spuwen” (zie II wa n-, aan 't eind) : uit deze bet. is „opborrelen” best te begrijpen.

I **Wen** voegw. Zie wa n n e e r.

II **Wen** (kropgezwel), nog niet bij Kil. : mnl. *wan*. = mnd. *wēne*, (ofri. *wen?*), ags. *wenn* m. „gezwel” (eng. *wen*). Gew. bij wond gebracht. Eer met ohd. *wanast*, *wenist* m. „pens” (nhd. *wanst*), noord. dial. *vinstr* v. „vetmaag”, lat. *venter* „buik”, *vensica* „pisblaas”, oi. *vastī-* „id.”, *vanisthú-* „aarsdarm” van een basis *wen-*, *won-* „zwellen”.

Wenden ww., mnl. *wenden*. = ohd. *wenten*, *wenden* (nhd. *wenden*), os. *wendian*, ofri. *wenda*, ags. *wendan*, on. *wenda*, got. *wandjan* „wenden” Causativum bij *winden*. In sommige talen, o.a. 't Ags., ook = „zich wenden, gaan”; vandaar eng. *went* „ging”.

Wenk znw., wellicht reeds mnl., maar hier moeilijk van een ablatend synoniem *winc* te onderscheiden. Van **wenken** ww., mnl. *wenken* = ohd. *wenchen* „wankelen, wijken, ontbreken, ontrouw worden”, os. *wenkian* „ontrouw worden”. Verwant met *wankel*; voor de bet. vgl. aldaar mnl. *winken* enz.

Wenkbrauw znw. Met vervorming van 't eerste lid naar wenken uit mnl. *wint-bra(e)uwe* (ook reeds *winc-*, *wenc-bra(e)uwe*) v. = ohd. *wint-bráwa* v. „wenkbrauw”, os. *wint-brávia* v. „id.” (of ohd. ?). 't Zelfde woord, met sterke reductie van 't tweede lid, is nhd. *wimper* v., nnl. *wimper* „ooghaar”. Dialectisch komen allerlei afwijkende vormen voor, voor 't vaststellen van den grondvorm echter van weinig belang. Het eerste lid wordt wel van winden afgeleid („zich windende brauw”), maar met meer recht met ier. *find*, *finn* „haar” gecombineerd en verder met gr. *ἰωνθός* (**wiwonlho-*) „jong baardhaar, uitslag op 't gezicht bij den eersten baardgroei”, ier. *fés* „haar”, ksl. (*v*)*qsü* „barba, mystax”, opr. *wanso* „eerste baard” (de laatste drie uit **wendh-s-o-*, **wondh-s-o-*, *-á-*). De oorspr. bet. van ohd. *wintbráwa* enz. was dan „haar-brauw” of „haar-rand”. 't Tweede lid, mnl. *bra(e)uwe* v. „wenkbrauw, ooglid” = ohd. os. *bráwa* (nhd. *braue*), ags. *bráer*, on. *brá* v. „id.”. Ablautend met ags. *brú* (eng. *brow*), on. *brún* v., ier. *brú*, gr. *ὄφρῦς*, serv. *ōbrva*, obg. *brüvi*, lit. *bruvis*, oi. *bhrūh*, *bhrwáh* „id.”. De bij brug genoemde woorden, die ongetwijfeld verwant, deels identisch met de hier genoemde zijn, maken een grondbet. „welling, rand” wsch. De bet. „rand” van mnl. *bra(e)uwe* v. (zie breeuwen), on. *brún* v. kan direct hierop teruggaan, maar 't hoeft niet: vgl. ier. *brú* „rand”, gr. *ὄφρῦς* „heuvelland”. Mischien hierbij nog lit. *briaunà* „stompe kant”. Dat we van een idg. woord voor „weg uit evenwijdig gelegde stokken of stammen, in moerasstreken” moeten uitgaan, waaruit eenerzijds „brug” anderzijds „wenkbrauw” (de evenwijdigheid der stokken resp. haren zou 't tertium comparationis zijn), is een wild-fantastische hypothese zonder waarde.

Wennen, gewennen ww., mnl. (*ghe*)-*wennen* ((*ghe*)*wēnen*). = ohd. *wennen*, *giwennen* (nhd. *gewöhnen*) „gewennen” (trans.), os. *wennian* „tot zich trekken”, *giwennian* „id., wennen (intr.)”, ags. *wenian* (praet. *wenede*), *gewenian* „wennen (trans.), tot zich trekken”, on. *venja* „wennen” (trans.). Van germ. **mana-* (on. *vann*) „gewend”. Bij wonen. Vgl.

vooral gewoon en de znww. mnl. *ghewōne*, ohd. *giwona* v., os. *giwono*, ags. *gerona* m., met ablaut on. *vani* m. „gewoonte”.

Wensch znw., mnl. *wense* m. Afl. mnl. *wenscen* (nml. **wenschen**). Met ablaut oostmnl. *wonse*, *wunsc*, ohd. *wunsc* (nhd. *wunsch*), mnd. *wunsch* m., ags. *wúsc-*, on. *ósk* v. „wensch”, germ. **wunsk-*, *-ó-*. Hierbij mnl. *wonscen*, *wunscen*, ohd. *wunscen* (nhd. *wünschen*), mnd. *wunscen*, ags. *wýsc(e)an* (eng. *to wish*), on. *óskja* „wenschen”. Evenals oi. *vánchá-* „wensch”, *vánchati* „hij wensch” met formans *-sko-* van de basis *wen-*; zie wonen. Ook ier. *toisc* „wensch” is hierbij gebracht (ouder **to-wenski-*). — **Wenschelijk** bnw., reeds mnl.

Wentelen ww., mnl. *wentelen* „wentelen, rollen” (trans. en intr.) = mnd. *wentelen*, nederrijnsch *wenzelen* „id.”. Met dissimlatie (vgl. kandeele) uit **weltelen*, een met mnl. Teuth. mnd. *welteren* „id.” gelijkwaardigen vorm; zie bij wals. — **Wenteltrap** znw. Jongere vorm naast Kil. *wendeltrap*. Naast 't synonieme *wendelgraet* noemt Kil. reeds *wendtelgraedt*. Ook nhd. *wendeltreppe* v.; in gelijke bet. ags. *windelstán*, mnl. *wendel-*, *windelsteen*, mhd. *wendelstein*, mnd. *windelstén* m., 't laatste ook „schelp, slakkenhuis” evenals Teuth. *windelsteyn*, Kil. *wendelsteen*. Bij wend- en, winden.

Wepeldoren znw., nnl. 't Eerste lid hoort bij Kil. *wepe*, *weype* („Sicamb.”) „cornus”, mnd. *wēpe*, ook *wep-*, *wēpendorn*, ouder-nhd. *wipken* „wepeldoren, egelantier”. Oorsprong onzeker. Wegens 't *i*-vocalisme en de *w*, die alleen bij oude ontl. voorkomt, bezwaarlijk van lat. *veprés* „doornstruik”, wegens 't *i*-vocalisme ook niet ablautend met *joop* (*heup-*: *hwep-*).

Werda tusschenw. < hd. *wer da*.

Wereld znw., mnl. *wērelt*, *werlt* (*d*) v. (m.) „wereld, tijdperk, genot”. = onfr. *wērolt* (*d*) v. „saeculum”, ohd. *wēralt*, *wērolt*, *worolt* v. „levenstijd, leven, tijdperk, menschengeslacht, menscheit, aarde, wereld” (nhd. *welt*), os. *wērold* v. (m.), ofri. *warld*, *wrald* v., ags. *weorold*, *worold* v. (m.) (eng. *world*), on. *vērold* v.

in dgl. bett. Uit *wera- „man” (zie weerwolf) + germ. *alði- „leeftijd” = got. *alds* v. „mensenleeftijd, periode, tijd, eeuwigheid”, on. *öld* v., ags. *ield* v. in dgl. bet., ’t mv. os. *eldi*, ags. *ielde*, on. *aldir* „mensen” : idg. *al-ti-, evenals oud van de basis *al-*. — **Wereldlijk** bnw. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. on. Verkorte vormen als mnl. *wer(e)lijc* komen ook elders voor. — **Wereldsch** bnw., sedert Kil. Reeds ohd. mnd. ofri.

Weren ww., mnl. *wēren* „afweren, verhinderen, verdedigen, wegnemen”. = ohd. *werian*, *weren* (nhd. *wehren*), os. *werian*, ofri. *wera*, ags. *werian*, on. *verja* in dgl. bett., got. *warjan* „afweren, verhinderen”. Wordt terecht met gr. *ἐκφυθαί* „behoeden, beschermen”, oi. *varútár-* „beschermer” verbonden, maar de afl. van deze vormen van idg. *wer-* „sluiten, dekken”, waarvan ook lat. *operio* (**op-verio*) „ik bedek, sluit”, obg. *vira*, *vrēti* „sluiten”, lit. *veriu*, *vérti* „openen en sluiten”, oi. *vrñóti* „hij sluit, dekt, verbergt”, is niet waarschijnlijker dan de combinatie met *be-waren* en *waar-nemen*. Zie nog III, IV weer.

I **Wurf** (terrein), mnl. *wa(e)rf*, *werf*, *worf*, ook met *-ft* „werf, erf, verhoogde grond langs een water” (ook : „gerechtsplaats, volksbijeenkomst, gerecht” evenals ofri. *werf*, *warf*). Wij hebben hier te doen met twee oorspr. verschillende, ook door Kil. gescheiden woorden *werf* : 1. („vetus”) „officina : et Villa : et Domus : et Area”, 2. „oever, kust, dam”. ’t Eerste = ofri. *warf*, *werf* m. „hoeve, opgehoogde grond voor een hoeve”, ’t tweede, met ndl. *e < a* vóór *r* + labiaal (evenzoo wellicht ’t eerste; vgl. *derven*) = ags. *hwearf* m. „oever, dam” (eng. *wharf*). De laatste vorm wsch. hij *werven*, ofschoon de bet.-geschiedenis onzeker is; de eerste met de bet. „opgeworpen aarde” van een idg. basis *werp-* (hiervan ook opr. *et-wierpt* „vergeven”?), een auslaut-variant van *werb-* (zie *werpen*)? In ’t Mnd. zijn beide woorden in *werf*, *warf* m. (o.) „opgeworpen heuvel, hoeve op zoo’n heuvel, dam” samengevallen. Nhd. *werft* v. o. „werf” uit ’t Ndl.-Ndd.

II **Wurf** (keer). Zie bij *werven*.

I **Werk** (arbeid) znw. o., mnl. *werc* o. = onfr. *wèrk*, ohd. *wërc*, *wërah* (*hh*; nhd. *wèrk*), os. ofri. *wèrk*, ags. *weorc* (eng. *work*), on. *wèrk* o. „werk” = gr. *ἔργον* „id.”; arm. *gorc* „id.”, av. *varəza-* „het werken” óf ook uit **wergō-* óf uit **worǵō-*. Hierbij ’t ww. **werken**, mnl. *werken* = onfr. ohd. (nhd.) *wirken*, os. *wirkian*, ofri. *wirtsa*, *wirtze* „werken”; met schwundstufe ohd. *wurken*, os. *workian*, ofri. *wërka*, ags. *wyrc(e)an* (eng. *to work*), on. *yrkja*, got. *waurkjan* „id.”. Hierbij de praeterita mnl. *wrochte* < germ. **wurxtóm*, een alg.-germ. vorm, en mnl. *wrachte*, een slechts ndl.-hd.-nndd. vorm. Voor de metathesis vgl. bij godsvrucht, nooddrift. Hierbij nog gewrocht. Verwant zijn ier. *fairged* „hij maakte”, gr. *ἔγω* „ik doe, werk” (< **werg-jō* = mnl. *werke* enz.), *ἔέζω* „id.” (**ἔζω*), av. *varəzeiti* „hij doet, werkt, maakt” (de beide laatste = got. *waurkja*, *-eip*), *varəzya-* „arbeid” = on. *yrki* o. „id.”. Vgl. nog got. *waurstw* o. „werk” (**wurz-stwa*). — **Werkelijk** bnw. Bij Kil. = „operosus, mechanicus”, mnl. = „door arbeid bezig gehouden” en „zichtbaar, tastbaar”. Mhd.-md. *wirkelich* = „werkzaam, flink, werkend”, os. *werklik* = „operosus?”. De bet. „effectivus” naast andere bett. in den Teuth. Men houdt *werkelijk* in deze bet. wel voor een vert. van lat. *effectivus*. — **Werkzaam** bnw. Sedert Kil. Nog niet mhd. mnd.

II **Werk** (van vlas e.dgl.) znw. o., mnl. *werc* o. = ohd. *wërc*, *wërik* (*hh*; nhd. *werg*), mnd. *wèrk* o. „werk”. Hierbij ohd. *awirihhi*, *awurihhi* o. „id.”. Dit germ. **wërka-* wordt wel met I *werk* geïdentificeerd, met meer recht echter van de idg. basis *wereg-*, *wereǵ-* „buigen, winden, draaien” afgeleid, waarvan wsch. ook I, II *rok* en verder *kymr. cy-warch* „henne”, ier. *fraig* „wand”, lat. *vergo* „ik buig mij, keer mij, ben gericht naar”, gr. *ἔργω*, *εἴργω* „ik sluit in”, *ἔργος* „deken, tapijt”, oi. *várjati*, *vrñákti* „hij keert, draait”, *vrajá-* „omheining, veestal”, met nasaal-infix ags. *wrencan* „draaien” (zie III *rank*); ook gr. *ἔεμβω* „ik draai rond” (idg. *gw*)? Doordat naast *wereg-*, *wereǵ-* een auslaut-variant *weregh-*, *wereǵh-* bestaan heeft

(waarvan worgen, met nasaleering wringen), is 't van de hier en bij worgen, wringen genoemde kelt., lat. en balt.-slav. vormen niet zeker uit te maken, van welke basis ze komen.

Werpen ww., mnl. *werpen*. = onfr. *wërpan*, ohd. *wërfan* (nhd. *werfen*), os. *wërpan*, ofri. *wërpa*, ags. *weorpan*, on. *vërpa*, got. *wairpan* „werpen”. Er is geen reden om de on. bet. „(een weefsel) opspannen” of „buigen” (*aldri orpinn* „door ouderdom gebogen”; vgl. on. *vërpast*, eng. *to warp* „krimpen, krom trekken”) voor ouder dan „werpen” te houden, en ook de op dit vermoeden gegronde combinatie met russ. *wërba* „wilg” (alg.-slav.; obg. de afl. *vřübije*), lit. *virbas* „twijg”, lat. *verbena* „loof en takjes van laurier e.dgl.”, gr. *ῥάβδος* „roede, stok”, *ἔμβω* „ik draai rond”, hoogerop met lit. *verpiù*, *vëpti* „spinnen” is onwsch. Lat. *verbera* „slagen” is óf met *verbena* óf met *werpen* verwant. Hoogerop vgl. event. *werf* (I werf sub 1) en obg. *vřuga*, *vřěti* „werpen” (idg. *wer-b-: wer-p-: wer-g-*); 't laatste heeft men ook wel direct met *werpen* verbonden, welks *p* dan door assimilatie aan den anlaut (vgl. *wolf*) uit idg. *gʷ* ontstaan zou zijn (minder wsch.). Gr. *ῥίπτω* „ik werp” is bezwaarlijk met *werpen* verwant. Zie wreken.

Werie znw. Nnl. uit eng. *wherry*.

Wervel znw., mnl. *wervel* m. „wervel, kruin”. Evenals mnd. *wervel* m. „draaiing in 't water, draaiende wind”, verder de naam van allerlei draaiende voorwerpen, ofri. *hwar(d)lar* m. mv. (**hwervlar*) „kruin” óf = ohd. *werbil* m. „sistrum, plectrum” óf = ohd. *wirvil* m. „turbo” (nhd. *wirbel*), on. *hwirfill* m. „kring, ring, kruin” (> eng. *whirl*) óf = beide. Beide met de ospr. bet. „draaiing, draaier” bij *werven*. — **Wervelwind** znw., sedert Kil. Bevat den stam van 't al mnl. *wervelen* „draaijen” (nog niet mhd. mnd.). Vgl. on. *hwirfilvindr* m.

Werven ww., mnl. *werven* (praet. *warf*) „zich wenden, streven naar, (trachten te) verkrijgen”. = ohd. (*h*)*wërban*, (*h*)*wërfan* „zich wenden, draaijen, terugkeeren, gaan, streven, bezig zijn” (nhd. *verben*), os. *hwërban* „zich wenden, gaan”, ofri. *hwërva* „zich

draaijen, zich wenden, toevallen, handel drijven”, ags. *hweorfan* „zich wenden, gaan, reizen, veranderen”, on. *hwërfa* „zich draaijen, wenden, verdwijnen”, got. *hwairban* „zich gedragen”. Hierbij een causatiefformatie ohd. (*h*)*werbën*, os. *hwërbian*, ags. *hwierfan*, on. *hwerfa* „draaijen, wenden”, verder ohd. (*h*)*warbôn*, os. *hwarbôn*, ags. *hwearfian*, on. *hwarfa*, got. *hwarbôn* „gaan, rondgaan”, met schwundstufte on. *horfa* „keeren, gekeerd zijn”, verder de znww. *wervel* en mnl. mnd. *werve*, *werf*, *warve*, *warf* v. „keer, maal” (nml. *werf*, gew. in samenst.), ohd. (*h*)*warb*, *werf* m. „draaiing, bedrijf”, (*h*)*warba*, (*h*)*werba* v. „draaiing, maal, keer”, os. *hwarf* m. „bijeekomst van menschen”, ofri. (*h*)*warf*, (*h*)*werf* o. „keer, maal”, ags. *hwearf* m. „ruiling, schare”, on. *hwarf* o. „het verdwijnen”. Buiten 't Germ. is gr. *καρπός* „handwortel” verwant (* voor *π* door dissimilatie; vgl. *κόλπος* bij *welven*); de idg. basis was *qʷerp-* (vgl. dan oi. *kúrpara-* „knie, elleboog”) of *kʷerp-* (vgl. dan oi. *qúrpa-* „wan”).

Werwaarts bijw. Gevormd als *derwaarts*. Kil. geeft *waer-waert* op; beide vormen al mnl.

Weshalve bijw., nog niet bij Kil. Naar hd. *weshalb* of naar ouder ndl. *deshalve* (zie derhalve).

Wesp znw., dial. ook *weps(ə)*, *wips(ə)*, mnl. *wespe* v. = ohd. *wafsa*, jonger *wefsa* (nhd. *wespe*), os. *waspa*, mnd. *wespe*, *wispe* v., ags. *wæps*, *wæfs*, *wæsp* m. (eng. *wasp*) „wesp” (resp. „hommel, horzel”), germ. **wafsó-*, **wapsó-* (voor de metathesis vgl. *berispen*, *esp*). Buiten 't Germ. vgl. lat. *vespa* (**vospa*), obg. *osa* „wesp”, lit. *vapsà* „brems”, baluči *gvabz* „bij, wesp, horzel”, obret. *guohi* „fucos”, okorn. *guhi-en* „vespa” (uit 't Britsch oier. *fioch* „id.”). Al deze vormen wijzen op idg. **wopsá-* (uit **wobh-sá-*; bij *welven*) resp. andere vormen, met *wops-* beginnend. Daarom is voor 't Germ. een andere grondvorm niet wsch.: bei. *webes* „wesp” is eer een vervorming dan een oude bijvorm. Of we voor ohd. *wefsa* enz. een grondvorm met umlautsfactor moeten aannemen, is niet geheel zeker (vgl. *esp*, *flesch*).

West bijw. De West is 't zelfde woord, als znw. gebruikt. Mnl. *west* = „westelijk, in of naar het westen”, ook als znw. o. : „het westen”. = ohd. *wēst* (in *Wēstfālo* m. „Westfaler”; nhd. *west*), mnd. *wēst* bnw. bijw. znw., ofri. *wēst* znw. o., ags. *wēst* bijw. (eng. *west*). Hiernaast on. *vēstr* bijw. znw. o., benevens mnl. *wester-* (nml. **wester-**) eerste compositielid = ohd. *wēstar* id., os. *wēstar* bijw., ofri. *wēster* id.; ags. *wēsterne*, on. *vēstri* bnw.; ohd. *wēstan* o. (nhd. *westen* m.), mnd. *wēsten* o. (m. = „westenwind”), mnl. *westen* o. (nml. **westen**) „het westen”, geabstraheerd uit ohd. *fon wīstana* enz., in het. = ohd. *wēstana*, os. *wēstan(a)*, ags. *wīstan*, on. *vēstan* „van het westen”. Vgl. oost. Uit het Germ. fr. *ouest* „west, westen”. De verhouding van west tot 1. kymr. *ucher*, lat. *vesper*, gr. *ἑσπερος* „avond”, 2. obg. *večerü*, lit. *vākaras* „id.” (arm. *gışer* „nacht” < **weghero-*?) is onzeker. De afl. der sub 1 genoemde woorden uit **we-spero-* (**we-* „naar beneden”, **spero-* bij de woordfamilie van spoor; benaming naar 't flinkerend bewegen der stralen) en die van groep 2 uit **we-qero-* (**we-* „naar beneden”, **qero-* bij I ros?) is meer vernuftig dan overtuigend. Toch heeft deze verklaring van 't eerste lid veel aantrekkelijks : **we-* wordt dan bij ier. *ó, ua* „ab”, gr. *ὀ-* (in *ὀφλισκάνω* „ik maak me schuldig, verdien”, NB. ark. *Ἔο-φλιτκόσι*; bezwaarlijk ook in *οἶγω* „ik open” : < **Ἔο-εἶγω*?), lat. *au-, vē-* (vgl. vooral kymr. *gwychr* „dapper” < **we-kórd-*), obg. *u-*, opr. *au-*, oi. *áva* „af, weg” gebracht (zie II oor-); germ. *wes-* kan zich dan aansluiten bij oi. *aváh* „af, om-laag”; misschien zijn de germ. vormen met formantisch *-t(a)r(a)-* het oudst : een comparatief-formatie. — **Westenwind** znw., mnl. *westenwint* (*d*) m. Vgl. ohd. *wēstarwint*, *wēstene wint* (nhd. *westwind*), mnd. *wēstwint*, *wēsten(e)wint*, ags. *wēstanwind*, *wēstwind* (eng. *west wind*), on. *vēstanvindr* m. — **Westerling** znw., nog niet bij Kil. — **Westersch** bnw., bij Kil. in *westersche zee*, mnl. *westersc*.

Westergang znw., nog niet bij Kil. Bezwaarlijk anders dan als „westelijke gang” te verklaren.

Wet znw., mnl. *wet* (*wit, weet*) o., gew. v. = onfr. *witat, wital* (*d*), ohd. *wizōd* m.o., mnd. *wit* o.v., *wēt(te)* v., got. *witoþ* o. „wet”. Andere bett. — vgl. o.a. ohd. *wizōd*, ofri. *witat, wital* m. „hostie” — zijn secundair. Deelwoordformatie van een met weten verwant germ. *-ōn-ww.*; NB. ags. *be-witian* „acht geven op, zorgen voor, regelen” is een jonger *-ōn-ww.*, naast ouder got. *witan* (praet. *witaida*), ohd. *gi-wizōn* „id.”. — **Wettelijk, wettig** bnww. Beide reeds mnl., 't eerste ook ohd. — **Wettigen** ww., nog niet bij Kil.

Weten ww., mnl. *wēten*, (*ic*) *weet*. = onfr. *witon, weil*, ohd. *wizzan, weiz* (nhd. *wissen, weiss*), os. *witan, wēt*, ofri. *wita, wēt*, ags. *witan, wāt* (eng. *wot*), on. *vita, veit*, got. *witan, wait* „weten, ik weet”. Idg. perfectum van de basis *wid-* „zien, te weten komen” : = gr. *οἶδα*, oi. *vēda* „ik weet”; vgl. verder vooral obg. *vēdē* „ik weet”, opr. *waidima* „wij weten”, obg. *vēmā*, arm. *gitem*, oi. *vēdmi* „ik weet”, verder o.a. ier. *ro-finnadar* „hij weet”, mkymr. *gwnn* „ik weet”, lat. *video* „ik zie”, gr. *ἰδῆν* „zien”, *εἶδομαι* „ik schijn”, *ἰδούς* „kundig, wijs” = on. *vitr* „id.” en obg. *viđā, vidēti*, lit. *vėzdmi, veizdēti* „zien”, bovendien de bij verwittigen, wet, wijs, wijten, wis genoemde woorden. — **Wetens** bijw. Zal wel met adverbiale *s* van 't deelw. *wetend* komen; de afleiding uit mnl. *wētens mijns, sijns*, een uitdrukking als mijns ondanks, is minder wsch. Vgl. willens. Reeds later-mnl. *willens ende wētens*, ook *willens* alleen. — **Wetenschap** znw. Reeds mnl. mhd. mnd. met de bet. „het weten, kennis”. De tegenwoordige bet. onder invloed van lat. *scientia*.

Wetering znw. Een oorspr. oostndl., reeds mnl. woord. In 't Ndd. al in 1181 *weteringe* v. „afwateringssloot”; bij mnl. mnd. *weteren* o.a. = „afwateren”; van water.

Wetten ww., mnl. *wetten*. = ohd. (*h*)*wezzen* (nhd. *wetzen*), mnd. *wetten* „scherpen”, ags. *hwettan* (eng. *to whet*), on. *hvetja* „id., aansporen”, got. *gahwatjan* „aansporen”. Van ohd. (*h*)*waz* „scherp, heftig”, os. *hwat* (in samenst.),

ags. *hwæt*, on. *hwatr* „snel, moedig”, germ. **xwata-* „scherp”, mnl. nog in *wāte* o. (v.?) „het scherp, de snede van een wapen”, nnl. dial. (Kemp.) *waat* v. „id.”. Hierbij ohd. (*h*)*was*, os. *hwass*, ags. *hwæs(s)*, on. *hwass* „scherp” (resp. „hevig, streng”), got. *hwassaba* bijw. „id.” (idg. **qwod-to-* of **qod-to-*), wsch. ook ver waten. Men houdt gr. *κινδάλος* „houten pin”, *κινδάλω* „ik heon”, ksl. *kydati* „werpen”, oi. *códati*, *codáyati* „hij spoort aan” wel voor verwant, van een idg. basis *gewed-* uitgaande. Als we deze combinaties en de bij hotsen meegedeelde willen vereenigen, komen we op al te onzeker terrein. Wat de woorden voor „hooenen” e.dgl. aangaat, ’t is ’t veiligst deze alleen onderling en met eenige andere woorden van dgl. bet. zooals ksl. *kuditi* „hooenen, berispen”, in ’t Obg. „te gronde richten”, te combineeren.

Weveling (touwje tusschen de hoofd-touwen), sedert Winschooten, 1681; in ’t Du. sedert 1702 bekend. Bij we ven. Evenzoo de weversterm **wevel**, mnl. *wēvel* m. „inslag” = ohd. *wēwal*, os. *wēbal*, ags. *wēfl* o. „inslag”. Uit ’t Ndl.-Ndd. de *wevling* „weveling”.

Weven ww., mnl. *wēven*. = ohd. *wēban* (nhd. *weben*), os. *wēban*, ags. *wēfan* (eng. *to weave*), on. *wēfa* „weven, vlechten”, een germ. sterk ww. Verwant met gr. *ἐργαίνω* „ik weef”, alb. *veí* „id.”, oi. *ἄρνα-βάβη-* „spin” (letterlijk „wol-weefster”), oi. *umbhāti*, *umbhāti*, *unápti* „hij houdt bijeen, bedekt”, met *ápá-* en *prá-* „hij bindt”. Zie verder bij tor, wafel, web, wesp, weveling. Idg. *webh-* is hoogerop met *wedh-* (zie gewaad) en *weg-* (zie was) verwant. — **Weverij** znw., reeds mnl.

Wezel znw., mnl. *wesel* m. (v.?). = ohd. *wisula* v. (nhd. *wiesel* m.o.), mnd. *wēsel(e)* (v.?), ags. *weosule*, *wēslē* v. (eng. *weasel*) „wezel”. De combinatie met gr. *αἰέλουρος*, *αἰλουρος* „kat” (**áFlu(s)lo-*) is zeer onwsch. Eer moeten we van germ. **wesulón-*, **wesalón-* uitgaan. Oorsprong onzeker. Men heeft verwantschap met obg. *veselū* „vroolijk”, opr. *wessals* „id.” (mogelijk uit ’t Slav.) aangenomen (wezel „de dartele, vroolijke”); dit is echter ook — niet

waarschijnlijker — met got. *wison* „zweigen”, *waila wisan* „feestvieren”, ohd. ags. *wist*, on. *wist* v. „voedsel”, ier. *do-feotar* „zij aten”, (lat. *vēscor* „ik eet?”), oi. *vas-* „eten” gecombineerd, ook — zeer onwsch. — met gr. *ἐπιλος* „rustig”. De combinatie van wezel met ksl. *vichürü* (*vichrū*?), lit. *vėsulas* „wervelwind, stormvlaag” is onwsch.

Wezen znw. o. De sedert ’t Mnl. Mhd. Mnd. als znw. voorkomende infin. van ’t ww. *wezen*, mnl. *wēsen* = onfr. ohd. os. *wēsan* (nhd. nog *war*, *gewesen*), ofri. *wēsa*, ags. *wēsan* (eng. *was*, *were*), on. *wēsa*, *wēra*, got. *wisan* „zijn, zich ophouden”, paradigmatisch verbonden met de bij II zij n besproken verbaalwortels. Verwant met ier. *feiss* „het blijven, rusten”, lat. *Vesta*, gr. *ἄσσα* (*πέκτα*) „ik bracht (den nacht) door”, arm. *goy* „hij is, bestaat”, oi. *vāsati* „hij vertoeft, houdt verblijf, overnacht”. De basis (*a*)*wes-* is een verlenging van *au-*, waarvan gr. *αὐλή* „hof, woning”, *αὐή* „ik rust”. In ’t Germ. nog van *wes-*: got. *wists* v. „wezen, natuur”, een ook n.- en wgerm. znw., en onfr. os. *wēron*, ohd. *wērén* (nhd. *währen*) „blijven, duren”. — **Wezenlijk** bnw. Sedert ’t Mnl. Mhd. Mnd., ohd. al *wēsantlīhho* bijw. „wezenlijk”.

Wichelaar znw., mnl. *wichelāre*, *wijchelāre*, *wīghelāre* m. = mnd. *wicheler*, ags. *wiglere* m. „wichelaar, toovenaar, waarzegger”. Van mnl. *wīchelen*, *wīghelen*, (nml. **wichelen**), mnd. *wīchelen*, (ofri. *wīlinga* znw.), ags. *wiglian* „wichelen, waarzeggen, tooveren”. Wsch. is de *ī* uit *i* ontstaan (vgl. *richel*), zoodat voor ags. *wigol* „oscen” en de andere ags. vormen *i* aan te nemen is. Voor de consonantverscherping vgl. *richel*. Met germ. *kk* uit idg. *kn* of *qn*, *ghn*, *ghn* mnd. mnl. *wicken* „tooveren, wichelen”, fri. *wikje*, *wikke* „(dreigend) voorspellen, waarschuwen”, ags. *wicca* m. „toovenaar”, *wicce* v. „toovenares” (eng. *witch*), *wiccian* „tooveren”. Oorsprong onzeker. Bij wijden? Dat we niet germ. *k* moeten aannemen, blijkt uit de boven genoemde vormen voldoende: de bijvormen mnl. *wīkelen*, *-āre* hebben secundaire *k* (wsch. naar

gökelen, -*äre*) en zijn te scheiden van ohd. *wichunga* v. „gesticulatio”, dat bij *wikhôn* „springen” hoort (bij wijken?).

I **Wicht** (wezen, kind) znw. o., mnl. *wicht* (*wecht*) o. = ohd. *wiht* m.o. „ding, wezen, persoon” (nhd. *wicht* m.), os. *wiht* v. „ding, iets” (mv. „geesten”), ags. *wiht* v.o. „wezen, demon, ding” (eng. *wight*), on. *vétrr* v. „wezen, bovenmenscheijk wezen, ding”, got. *wahts* v. „ding”, germ. **wixti-*, wellicht uit **wexti-*. Obg. *vešti* „ding” is of oer-
verwant en identisch hiermee of ontleend uit 't Got. Oorsprong onzeker. Formeel is verwantschap met waken of met wegen mogelijk. Zie nog iets.

II **Wicht** (gewicht) znw. o., reeds mnl. Met veranderd geslacht, wsch. onder invloed van gewicht, uit 't daar vermelde vrouwelijke *wicht*.

Wie vnv., mnl. *wie*. = onfr. *wè*, *wie*, ohd. *wie* (tweemaal Tatian, anders (*h*)*wër*), os. *hwé*, *hwie* „wie?”. Uit idg. **qwe* verklaard. (vgl. hieronder ier. *cia*); eer naar **hē* (die) gevormd naast ouder ofri. ags. *hwā* (eng. *who*), ode. *hwa*, got. *hwās* „wie?” = obg. **kū* in *kū-to*, lit. *kàs*, oi. *káh* „id.”. In andere talen van den stam **qwe-*, **qwo-* o.a. ier. *cia* „wie? wat?” (**qwe*), lat. *quī*, oud *quōi* „die (relatief), welke, wat voor?”, gr. *τίο*, *τιῶ* „cuius?”, alb. *ke* „wien?” (**qrom*), arm. *o*, *ov* „wie?”. Van den stam **qwi-* lat. *quis*, gr. *τίς*, av. *čiš* „wie?”, oi. *ná-kih* „niemand”. 't O. ier. *cid*, lat. *quid*, gr. *τί* „wat?” = oi. *cit* versterkende partikel, arm. *ξ* in *in-ξ* „iets”, arm. *i* „wat?”. Behalve **qwe-*, **qwo-* en **qwi-* had het Idg. nog den vragenden pronominaalstam **qwu-*, o.a. in osk. *puf* „waar”, kretisch *ó-πυ* „waarheen”, obg. *kū-de*, lit. *kuř*, alb. *ku*, oi. *kū* „waar?”. Zie nog hoe, III waar, wanneer, wat, welk.

Wiebelen ww., nog niet bij Kil. Onomatop. Dgl. woorden ook elders. Wellicht o.a. onder invloed van wippen en wiegelen ontstaan. Verwantschap met weifelen is minder aannemelijk.

Wieden ww., mnl. *wieden*. = os. *wiodon*, fri. *wjudde*, *wjūde*, *wjoede*, ags. *wéodian* (eng. *to weed*) „wieden”. Van mnl. *wiet*, os. *wiod*, ags. *wéod* (eng. *weed*) o. „onkruid”, ohd. *wieta* „filicem”. Oorsprong onzeker. Is als idg. **wi-wdh-o-*

van de idg. basis *wedh-* „winden” (zie gewaad) afgeleid: voor de reduplicatie vgl. dan gr. *ζιζάνιον* „dolik, onkruid” (van onzekere afkomst). Onaannemelijk is niettegenstaande nnd. *jūden* (dithm. *zūdn*) „wieden” de combinatie van wieden met mnl. (limb., ook Teuth.) *gheden*, ohd. *jētan*, *gētan* (nhd. *jāten*), os. *gēdan* „id.” en de afl. van beide woordgroepen van een basis germ. *ewed-*: formeel onaannemelijk en met 't oog op de bet. van mnl. *wiet* enz., waarvan wieden een afl. is, ook semantisch niet wsch.

Wieg znw., mnl. *wieghe* v. = mhd. (nhd.) *wiege*, mnd. *wēge* (westf. *waige*) v. „wieg”. Deze vormen wijzen op wgerm. **wé²ǰō(n)-* of **wōǰō(n)-*. De onderlinge verhouding van dezen vorm (1) en 2. ohd. *wiga* v. „wieg” en 3. ohd. os. *waga*, on. *vagga* (met secundaire *gg*) v. „id.” is duister. 3. hoort bij wegen (zie bij waggelen), 1. is desnoods als idg. **we-wǵh-d* ook hier bij te brengen. 2. kan met mhd. *weigen* „waggelen, (trans.) zwaaiend bewegen” en vla. *wijgelen*, mnl. *wǵhelen* „wiege-
len” ablauten; desnoods kan ook 1. met *é²* uit *ēi* hierbij hooren, en de idg. basis *wǵh-* of *wǵh-*, *wǵ-*, *wǵk-* zou een auslautvariant van *wip-* (zie weifelen, ook wijken) kunnen zijn. Een verwijzing naar (makkelijker op te lossen) moeilijkheden van dezelfde soort bij ohd. *wēla*: *wala*: meng. *wēl* (zie II wel) helpt ons weinig verder. — **Wiegen** ww. Sedert 't Mnl. Mhd. (*wigen*, *wagen*) Mnd. — **Wiegelen** ww., niet bij Kil, mnl. *wieghele*. Wsch. van wiegen. Of met dial. *ie* uit *wǵhelen*: zie bij wieg en vgl. mhd. *wǵelen* „zwaaien, waggelen”.

Wiek znw., mnl. *wieke* v. „vlerk”. Fri. *wjuk(ke)*, *wjāk*, *wjok* beteekent dit zelfde, ook „molenwiek”. De bet. „vlerk”, door Kil. „vetus. Holl. Sicamb.” genoemd, is secundair; mnl. *wieke* v. „pluksel, lap (vooral als wondverband en lampkatoen)” vertoont een oudere bet.: vgl. jagerstermen als lepel „hazenoor”; misschien is wiek „vlerk” oorspr. ook een jagersterm. = ohd. *wiohha* v. (*wioh* m.), mhd. *wieche* m. v. (nhd. *wieche* m., *wieke* v.), mnd. *wēke* (*wēike*) m. v.

„lampkatoen, lont, verband”, ags. *wéoce* v. „lampkatoen”, germ. *wenkó(n)*-. [Zaansch *wauk* „pluksel, vleugel” zal wel niet op een vorm met *i* of *j* in 't formans teruggaan, eer heeft 't *uu* onder invloed van de *w*.] Bezwaarlijk anders dan als een reduplicatievorm begrijpelijk: idg. **we-wgá-*, verwant met os. *wokko* (voor **wékko*), ags. *wécca* m. „lampepit” (: eng. *wick*), mhd. (nhd. dial.) *wicke*, mnl. *wéke*, mhd. (md.) *wike* (nog bei. *wiche-garn* „katoen voor lampepitten”) m. v., noorw. dial. *wik* v. „id.”: zie *wikkelen*.

Wiel znw. o., mnl. *wiel* o. = mnd. *wél*, ofri. **hwél* (blijkens nieuwfri. vormen; naast ofri. *fiál* o. „wiel”, nog dial.; zie bij *velg*), ags. *hweohhol*, *hwéol*, *hweowol*, *hweogol* (eng. *wheel*), on. *hjól*, *hwél* o. „wiel”. Wij zullen wel gramm. wissel **wex(w)la-*: **wexw(a)la-* (-*ula-*) moeten aannemen; vgl. bij vernielen. Reduplicatievorm van de idg. basis *qvel-* „draaien”; evenzoo gr. *κύκλος*, oi. *cakrá-* (= germ. **wex(w)la-*) „kring, wiel”, wellicht ook lit. *káklas* „hals” (vgl. bij *hals*, de afl. ook van dit woord van *qvel-* is zeer aannemelijk); zonder reduplicatie on. *hwél* o., opr. *kelan* „rad”, kymr. *pel* „kogel, bal”, met ablaut gr. *πέλος* „as”, obg. *kolo* „rad”; lat. *colus* „spinrokken” < **qvelo-* of **qvolo-*. Vgl. nog 't ww. lat. *colo* „ik beoefen, bebouw, bewoon” (voor de bet. vgl. *versor* „ik ben in rondgaande beweging, ben bezig, vertoet”), gr. *πέλομαι* „versor”, oi. *carati* „hij beweegt zich, zwerft, beoefent”; ook arm. *holov* „het rollen”, *holovem* „ik rol” is hierbij gebracht. — Afl.: mnl. *wielen* „draaien, rollen”, nnl. **wielen**.

Wielewaal znw. De oudste ndl. vorm is Kil. mnl. *wedewale*, welks klankwettige voortzetting nog vla. Antw. hagelandsch bestaat. = mhd. *witewale*, mnd. *wedewale*, meng. *wulewale* „wielewaal”. 't Eerste lid is germ. **wiða-* „hout, bosch” (zie I *hop*), 't tweede is onverklaard; vgl. eng. *hick-wall* „groene specht”. Een dgl. vervorming als ndl. ndd. dial. *wielewāl* is Munstersch *wiegelwagel*.

Wier znw. o., volgens Kil. „Holl.”, niet uit 't Mnl. bekend. Of met dial. *ie* < *é* < germ. *ai* = ags. *wár* (o.?)

„wier” [*wár* ook = „zand, strand”] óf uit een hiermee ablautend **wira-* of **wé²ra-*. Vgl. 1 ags. *wír* m. (eng. *wire*), mnd. *wíre* v. „metaaldraad, ornament hiervan”, on. *wíra-wírki* o. „id.”, 2 ohd. *wiara* v. „sijn goud, ornament daarvan”, germ. **wé²ró(n)-*, wsch. uit idg. **wé²rd-*. Zowel de bet. „wier” als „metaaldraad” kan uit „het gewondene” ontstaan zijn; dan komen germ. **waira-*, **wira-*, -*ó-*, **wé(i)ra-*, -*ó-* evenals ier. *fiar* „scheef”, lat. (oorspr. gall.) *viriae* „een soort armsieraad” van de bij weegluis besproken basis *wi-*.

Wierook. Zie *wijden*.

Wiewauwen (zich gestadig bewegen), niet bij Kil., in 't Mnl. = „zotteklap uitslaan”. Onomatop. reduplicatievorm, zich formeel bij *wauwelen* aansluitend.

Wiewouter. Zie *vijfwouter*.

Wig, wigge. Zie *wegge*.

Wiggelen ww., Kil. *wigghele* „volvere, involvere: et Motitare, vacillare”. = mnd. *wiggelen* „waggelen”, naast *wiggen* „bewegen, roeren”. Evenals *waggelen* bij de woordgroep van *wegen*, — of bij vla. *wijgelen* enz. (zie *wieg*); mogelijk is ook invloed van 't denominatieve mnl. *wigghen* (in *op-wigghen* „met een wig openbreken”). Associatieve betrekkingen bestaan behalve met de genoemde woorden ook met *wriggelen*.

Wij vnw., mnl. *wī*. = onfr. *wī*, *wir*, ohd. (nhd.) *wir*, os. ofri. *wī*, ags. *wē* (eng. *we*), on. *wér*, got. *weis* „wij”. De stam **wi-*, **wei-* ook in oi. *vayám*, av. *vaém* „wij”, de kortere stam **we-* in den dualis got. os. ags. *wit*, on. *vit*, lit. *vėdu* „wij beiden”; hiernaast obg. *vė* „id.”. Vgl. II ons.

Wij- in *wijbisschop*, *wijwater* e.dgl. is de stam van *wijen*, mnl. *wien* (zie *wijden*).

Wijd bnw., mnl. *wijt* (*d*). = ohd. *wīt* (nhd. *weit*), os. ofri. ags. *wīd* (eng. *wide*), on. *wīdr* „wijd, ruim, uitgebreid”, germ. **wīða-*. Wsch. uit idg. **wī-tó-*, van **wī-* „uiteen” (zie II *weder*). De identificering van *wijd* met oi. *vītá-* „rechtlijnig”, waarvan *vītá-* „rij”, is semantisch veel minder wsch.

Wijden ww., mnl. reeds *wīden*. Met

jongere *d* (vgl. belijden, bevrijden, geschieden) naast ouder *wien* = onfr. *wiun*, ohd. *wihen* (nhd. *weihen*), os. *wihian*, ofri. *wia*, *wiga*, on. *vīgia* „wijden”. Evenals got. *weihan* „id.” bij germ. **wīza-* (**wīza-*) „heilig”, got. *weihs*, ohd. *wih*, os. *wih-* (in afl. en samenst.), gesubstantiveerd in os. *wih* m. „tempel”, ags. *wéoh*, *wīg* m. „afgodsbeeld”, on. *vé* o. „tempel”. Hierbij samenstl. als ags. *wigbed*, *wéofod* o. „altaar” en ndl. *wierook*, mnl. *wierooc*, ohd. *wihrouh* (nhd. *weikrauch*), os. *wi(h)rók* m. „wierook”, oorspr. „heilige rook, heilig reukwerk”; nhd. *weihnachten* „Kerstmis”, reeds mhd. *wīnachten* ontstond uit mhd. *ze wīhen nachten* „in de heilige nachten”. Oorsprong onzeker. Men combineert wel lat. **victis*, **victus* „heiliging”, waarvan *victima* „offerdier” wordt afgeleid; „heiligen” wordt dan verder uit „afzonderen” verklaard en men brengt al deze woorden bij oi. *vinákti* „hij scheidt, zeeft”: hoogst onzeker. Met idg. *g* vergelijkt men nog umbr. *eveietu* „voveto, eligito”. Met 't oog op oude germ. en slav. gebruiken, waarbij het offer aan een boom wordt opgehangen, is de verklaring van germ. **wīza-* „heilig” als „opgehangen” en de combinatie met obg. *visēti* „hangen”, ksl. *vēsiti* „wegen” beachtenswaard (ook umbr. *eveietu* event. hierbij). De combinatie van onze woordgroep met got. *weihan* „strijden” enz. (zie weigeren) is semantisch onaannemelijk.

Wijders bijw., reeds bij Kil. Met bijwoordelijke *s* van *wijder*, den comparatief van *wijd* met de bet. „verder”. Vgl. *verwijderen*.

Wijdloopig bnw., sedert Kil. Van *wijd* en *loopen*. Vgl. mhd. *witlouf*, *-louf*, *-louftic*, nhd. *weiltäuf(t)ig*, mnd. *witlufftich*, *-loftich* „wijdloopig”.

Wijdte znw. Jongere, al mnl. vorm naast Kil. *wijde* en *wijdde* (zuidndl. nog zeer verbreid), mnl. *wīde*, *wijdde* v. = ohd. *wītī* (nhd. *weite*), mnd. *wīd(d)e* v. „wijdte”. Formantisch vgl. *lengte*.

Wijf znw. o., mnl. *wijf* o. = ohd. *wīb* (eng. *weib*), os. ofri. ags. *wīf* (eng. *wife*), on. *vīf* o. „vrouw”. Formeel mogelijk is de afl. van de bij *weifelen*

besproken idg. basis *wip-*. Ter verklaring der bet. kan de fantasie ons dan heel wat hypothesen aan de hand doen; o.a. is een grondbet. „het wiegeland zich bewegende” vermoed. [Denzelfden vocaaltrap vertoonen on. *vīfa* „heen en weer schudden” (intr.) en *vīfann*, *vīfaðr* „omhuld”.] Een bevredigender etymologie is helaas niet gegeven.

I **Wijk** (deel eener gemeente), mnl. *wijc* m. „deel van een stad, gebied”. = ohd. *wih* m. (*hh*; nhd. in *weichbild* o.), os. *wik* (m.?), ofri. *wik* v., ags. *wíc* v. o. „vlek, stad, woonplaats”, in 't Ofri. speciaal „marktgebied”. Evenals ier. *fích* „municipium” uit lat. *vīcus* „dorp, wijk, woonplaats, hofstede” ontleend. Got. *weihs* o. „vlek” is hiermee oerverwant.

II **Wijk** (vlucht), mnl. *wīke* v. = mnd. *wīke* v. „vlucht, het wijken”. Van 't ww. mnl. *wīken* (nml. **wijken**) = ohd. *wīkhan* (nhd. *weichen*), os. *wīkan*, ofri. (door „entgleisung”) *wiāka*, ags. *wīcan* „wijken”, on. (*v*-praesens) *wīkva*, *īkva*, *wīkja* „bewegen (trans. en intr.), zich wenden”. Wsch. verwant met oi. *vijāte* „hij trilt, is in heftige beweging, snelt voort” (niet hierbij lat. *vigeo* „ik ben sterk”; ook niet gr. *εἴρω* „ik open”), slov. *vēžen* „scheef”; bezwaarlijk hierbij obg. *dvig-nāti* „bewegen” met prefix *d-*. De oorspr. bet. der basis was blijkbaar „(zich) wenden”. Verwant zijn in 't Germ. I, II week. Lat. *vicēs* „wisseling”, gr. *εἴρω* „ik wijk”, misschien ook oi. *vinākti* „hij scheidt, zeeft” kunnen hoogerop verwant zijn: basis *wig-* naast *wig-*. Van een dezer beide komt wissel. Misschien komen beide bases van idg. **wī* „uiteen”: zie II weder. In dat geval is de ook anders onzekere combinatie van *wig-* met *swig-* (zie *bezijken*) onaannemelijk. De vraag, of soms mhd. *weigen* „zwaaiend bewegen” (zie *wieg*) en idg. *wip-* (zie *weifelen*) op een of andere wijze verwant zijn, kan gesteld, maar niet bevredigend beantwoord worden.

I **Wijl**, **wijle** (poos), mnl. *wīle* v. „tijd, uur, tijdruimte”. = ohd. (*h*)*wīll(a)* (nhd. *weile*), os. *hwīll(a)*, ofri. *hwīle*,

ags. *hwil* (eng. *while*), got. *hweila* v. „id.”; hierbij de *n*-stam on. *hwila* v. „rustplaats, bed” en de ww. got. *hweilan* „talmen”, on. *hwila* „laten rusten, (*hwila-st*) rusten, liggen”, ohd. *wilón* (Notker), laat-mhd. *wilen* „vertoeven” (nhd. *weilen*), mnd. *wilen* „talmen, vertoeven”, ofri. *hwila* „id., onaangetast blijven”, nnl. (nog niet bij Kil.) (ver-) **wijlen**. Van de idg. basis *qr̥i-* „rusten”, waarvan met *l*-formans nog lat. *tranquillus* (**trans-qr̥ilo-*) „rustig”, čech. *čily* „frisch, kloek”, cudčech. *čila* „tijdlang”, verder o.a. lat. *quies* „rust”, obg. *po-kojē* „id.”, *po-čija*, *po-čiti* „rusten”, av. *šátay-* „vreugde”, (niet ier. *cian* „lang”), oi. *cirá-* „langdurig”. — Uit mnl. *de wile* (*dat*), als voegw. gebruikt, ontstond behalve de *wijl* ook het voegw. *wijl*. Evenzoo nhd. *weil* (laat-mhd. *wile*), ofri. *hwili*, *-e*, eng. *while*. — **Wijlen** bnw. Gaat evenals 't synonieme nhd. *weiland* terug op mnl. mhd. *wilen* „vroeger”, ohd. (*h*)*wilón*, os. *hwilon* bijw. „bijwijlen”, oorspr. dat. mv. van *wijle*.

II **Wijl, wijle** (sluier), mnl. *wile* (v. ?) = mhd. *wil(e)* m., mnd. *wil* o. „sluier, nonnensluier”. Uit lat. *velum* (> fr. *voile*, eng. *veil*) „sluier”. Hiervan ook Kil. (mnl. ?) (nog vla.) *wiele* v., oudtijds ook *wiel* m.o. „nonnensluier”. Voor de tweeerlei vormen vgl. *biet*.

Wijn znw., mnl. *wijn* m. = onfr. *wín* (m. ?), ohd. *wín* (nhd. *wein*) m., os. *wín* m.o., ofri. *wín* (m. ?), ags. *wín* o. (eng. *wine*), on. *vín* o., got. *wein* o. „wijn”, germ. **wína-*. Geen oude ablautevorm van lat. *vínium* „id.”, maar hieruit ontleend (vgl. *azijn*, *most*) evenals ier. *fín* „id.”. Uit 't Germ. weer obg. *vino* (minder wsch. uit een Zwarte-Zee-taal afgeleid), lit. *vynas* „id.”. De verhouding van idg. **woino-* (lat. *vínium*, gr. *oĩnos* „wijn”; waarbij met anderen stam-auslaut alb. *véne*, tosk. *veré* en arm. *gini* „id.”) tot sem. **wainu* (aethiopisch *wain*, hebr. *jajin* enz.) „id.” stelt men zich verschillend voor: de hypothese, dat zoowel de idg. als de sem. vormen aan een oude Middellandsche-Zee-taal ontleend zijn, is zeer aannemelijk. — **Wijngaard**, *wingard* znw., mnl. *wijngaert* (*d*) m. = ohd.

wingart, *wingarto* (nhd. dial. *wingert*), os. *wingardo*, ags. *wingearde* (eng. *vineyard*), on. *wingardr*, got. *weinagards* (> obg. *vinogradŭ*) m. „wijnberg, wijngaard”.

I **Wijs** bnw., mnl. *wijs*. = (onfr. *wislico* „sapienter”, *wisduom* m. „sapientia, scientia”), ohd. *wis* (en *wisi*, nhd. *weise*), os. ofri. ags. *wis* (eng. *wise*) „wetend, wijs”, on. *wiss* „id., gewis”, got. *weis* in *fulla-weis* „volkomen”, *unweis* „onwetend” e.a. Deelwoordformatie, met weten verwant: idg. **weid-to-*, ablautevorm met *wis*. Van germ. **wisa-* de factitieve ww. mnl. *wisen* (zwak, ook reeds sterk; nnl. wijzen sterk, maar het gewijsde), onfr. *wison*, ohd. *wisen* (nhd. *weisen*), os. *wisian*, *wison*, ofri. *wisa*, ags. *wisian*, on. *wisa*, oorspr. „wetend maken”, dan „toonend” en dgl. bett. — **Wijsbegeerte, wijsgeer** znw., nog niet bij Kil. Vert. van gr.-lat. *philosophia*, *philosophus*. — **Wijsmaken** ww. De tegenwoordige bet. reeds in de 18. eeuw, misschien al vroeger. Mnl. *wijs maken* = „inlichten, doen weten”. — **Wijsneus** znw., nog niet bij Kil. Samenst. als domoor.

II **Wijs** znw. Zie *wijze*.

Wijten ww., mnl. *witen*. = ohd. *wīszan* „berispen, verwijten, straffen”, os. ags. *wítan* „wijten, verwijten”. De samenst. *verwijten* komt al mnl. ohd. (*far-wīszan*, nhd. *verweisen*) en mnd. voor, bovendien got. *fra-weitan* „wreken, straffen”. Een oudere bet. vertoont nog ags. *wítan* „toezien, zorgen”. Ablautevorm met weten. Voor de bet. vgl. lat. *animadverto* „ik richt de aandacht op, neem waar, bemerk, straf, berisp”. Bij germ. **wítanan* 't o. znw. ohd. *wīzzi*, os. *wíti*, ofri. ags. *wíte*, on. *wíti* „straf”.

Wijting znw., Kil. *wijtingh*, *wittingh*, mnl. *witinc* (*gh*) m. = mnd. *witink*, eng. *whiting*, on. *hwitingr* m. visch-naam, vooral „gadus merlangus”. Evenals mnd. *witlink*, nhd. *weissling* m. „id.” van wit.

Wijwater. Zie *wij-*.

Wijze, wijs znw., mnl. *wise*, *wijs* v. „wijze, manier, melodie”. = ohd. *wisa*, *wis* v. (nhd. *weise*) „id.”, os. *wisa*, *wis*, ofri. *wís* v. „wijze, manier”, ags. *wís*, *wise* v. „id., toestand, zaak”, on. *wisa* v. „vers, strophe”. Terecht met weten

gecombineerd; we zullen wel van idg. **weid-s-ā* „uiterlijk, voorkomen” moeten uitgaan, zich formeel en semantisch in de eerste plaats aansluitend bij gr. *εἶδος* „id.” (formeel = oi. *védas* „inzicht, kennis”); vgl. verder vooral obg. *vidū* „id.”, lit. *vėidas* „aangezicht” (formeel = oi. *vėda-* „kennis, veda”), ier. *fiad* „coram”. — -wijze, -gewijze (in samenst.), reeds mnl. Gaat op mnl. *wīse*, *ghewīse* in uitdrr. als *dieves (ghe)wīse* naast *in (eens) dieves (ghe)wīse* terug. Dgl. uitdrr. ook mhd. mnd. ofri.

Wijzen ww. Zie I wijs.

Wijzigen ww., nog niet bij Kil. Van wijze : vert. van lat. *modificāre* of fr. *modifier*.

Wik, wikke znw., mnl. *wicke* v. = ohd. *wiccha* (nhd. *wicke*), os. *wikka* v. „wikke” : hd.-nnd.-ndl. **wikkjō-* < **wikjō-* Uit lat. *vicia* (> it. *veccia*, fr. *vesce*, eng. *vetch*) „id.”. De *w* en *k* wijzen op oude ontl. (vgl. wijn resp. keker), evenzo de wgerm. consonantverdubbeling.

Wikkelen ww., sedert Kil. = latermhd. (nhd.) *wickeln* „wikkelen”. Van ohd. *wicchil(n)* o. „opgewikkelde hoeveelheid vlas of wol om te spinnen” (nhd. *wickel* m.). Met de bij wiek besproken woorden benevens mhd. *wikt* m. „lampepit”, ags. *wócig* v. „strik, valstrik”, noorw. *oke* m. „ineen gewarde bos (draden e.dgl.)” van de onder was vermelde idg. basis *weg-*, *wog-* „winden”.

Wikken ww., reeds mnl. in de bett. „wegen, overwegen” en „wrikken”. Ook du. dial. Misschien een oud woord, germ. **wekkianan* < idg. *wegh-n-*, met wegen verwant; mogelijk ook een jonger opgekomen vorm naast wegen, in de bet. „wrikken” wellicht onder invloed van *wriken* (hoewel dit uit 't Mnl. niet bekend is).

Wil znw., mnl. *wille* m.v. = onfr. *willo*, ohd. *willo*, -io (nhd. *wille*), os. *willo*, ofri. ags. *willa* (eng. *will*), on. *wil*, got. *wilja* m. „wil”, germ. **wiljan-* < **wel-jan-*. Bij willen.

Wild bnw., mnl. *wilt* (*d*) (*welt*), ouder *wilde*. = ohd. *wildi* (nhd. *wild*), os. *wildi*, ofri. ags. *wilde* (eng. *wild*), got. *wilpeis* „wild” (oppos. van „tam”

en van „gecultiveerd”), on. *vilfr* „verdwaald”. Hiernaast de *s-* (germ. *z-*) stam **wild** znw. o., mnl. mnd. *wilt* (*d*), ohd. (nhd.) *wild*, ags. *wildor* (door volksetymologie *wil(d)dēor*) o. „het wild”. Met 't oog op het niet alleen bij **wilþia-*, maar ook bij **wilþaz-*, -iz- zonder uitzondering voorkomend *i*-vocalisme is idg. *i* waarschijnlijk dan *e*; trouwens combinaties zooals met woud (vgl. fr. *sauvage* „wild” < lat. *silvaticus*) of met willen („wild” < „naar eigen wil handelend”), die *e* veronderstellen, zijn losse vermoedens. Kymr. *gwyllt* „wild” is verwant; buiten 't Germ. en Kelt. zijn geen verwanten gevonden. — **Wildbraad**. Zie braden. — **Wildebras** znw., nog niet bij Kil. Wsch. uit wild + I bras, dus oorspr. = „wild slingerende bras”. — **Wildernis** znw., mnl. mnd. *wildernisse* v. Wsch. naar *duusternisse* e.dgl. afl. van bnww. op -er en mede naar mnl. *wildert* „wildernis” voor ouder *wiltnisse* v. = mhd. *wiltnisse* v.o. (nhd. *wildnis*). Eng. *wilderness* „wildernis” kan van 't continent ontleend zijn; ook leidt men 't echter van meng. *wilderne* „id.” af. — **Wildvang** znw., in de tegenw. bet. reeds bij Kil., hier ook in de oudere bet. „jonge valk, die gevangen en dan getemd wordt”. Ook hd. Mnl. mhd. *wildfang* m. = „jachtbuit”. Nnl. **wildzang**, nog niet bij Kil., heeft onder invloed van wildvang, aan welks laatste lid het taalgevoel geen eigen bet. meer toekende, zijn bet. gekregen. — **Wildvreemd** bnw., nog niet bij Kil. = nhd. *wildfremd*; onder invloed daarvan de. *wildfremmed*.

Wilg znw., mnl. *wilghe* v. = os. *wilgia* v. „wilg”. Evenals ags. *wilige* v. „mand” (oorspr. „van wilgentwijgen gevlochten m.”) een afl. van germ. **welaz-* of **welaza-*, waaruit ags. *wēlig* m. (eng. *willow*) „wilg”. Dit wordt evenals gr. *ἑλιξ* „gewonden, spiraal, rank, klimop”, *ἑλικη* „wilg” (of met idg. *s*? Vgl. hieronder), oi. *válqa-* „spruit, twijg”, *vallī-* „slingerplant” van een idg. *wel-* „winden, draaien” afgeleid, dat wsch. met de bij walen besproken basis identisch is. Ook ier. *fál* „wand, omheining” en gr. *λάχνη* (**Flaxonā*).

obg. *vlasü*, av. *varəsa-* „haar” kunnen hierbij hooren, (wsch. niet oi. *vāta-* „omheinde ruimte”), ook kan lat. *vallus* „paal” terecht vergeleken zijn, maar daarvoor moeten we dan evenals voor got. *walus* „stok” van de bet. „rond zijn” der basis *wel-* uitgaan. Met 't oog op den spiritus asper van gr. *ἔλιξ, -ιξ* is men wel van een basis *swel-* uitgegaan, waarvan zoowel de hier genoemde woorden met *w* als ook ohd. *sal(a)ha* v. (nhd. *sal-weide*, reeds ohd. samenst.), ags. *sealh*, *salig* m. (eng. *sallow*), on. *selja* v., ier. *sail*, lat. *salix* „wilg” zouden kunnen komen; men vergelijkt dan nog met anlaut *sw-* kymr. *chwel* „wending”, ier. *des-sel* „draaiing naar rechts”, *tuath-bil* „draaiing naar links”. Zie bij z w a l k e n.

Willekeur znw., mnl. *willecōre*, *-cōre* m.v. „vrije verkiezing, vrijmachtig besluit, goedkeuring, belofte (in speciale juridische bett.), bepaling, statuut”. = mhd. *willekür* (nhd. *willkür*) v., mnd. *willekōre* m. „vrije wil, vrijmachtig besluit, goedkeuring, overeenkomst, bepaling, statuut”, ofri. *wilkere* m.v. „keus, vrije wil, bepaling, statuut”. Samenst. van wil en keur.

Willen ww., mnl. *willen*. = onfr. *willan*, os. *willian*, ofri. *willa*, ags. *willan* (eng. *will*), on. *vilja*, got. *wiljan* „willen”. Hiernaast een infin. met *ē*: ohd. *wellen* (ook al *wollen*, als in 't Nhd.), os. *wellian* „id.”. Het praesens was oorspr. een optatief: got. *wiljan*, *wileis*, *wili*. 't Wgerm. praeteritum komt met *o*-vocalisme, ook met *ē*, *a* voor. Verwant zijn behalve de bij II wel en wil besproken woorden: ohd. *wala* (nhd. *wahl*) v., on. *val o*. „keus”, mnl. (limb.) *wēlen*, onfr. ohd. *wellen* (nhd. *wählen*), on. *velja*, got. *waljan* „kiezen”, lat. *volo* „ik wil”, gr. (ἐ)ἔλωμαι „ik verlang”, obg. *volja*, *voliti* „willen, liever willen” (= ohd. *wellen*, os. *wellian*, mnl. *wēlen* enz.), lit. *pa-velt* „hij wil”, oi. *vrñté*, *-āti*, *-ōti*, *-ute* „hij kiest, begeert, bemint”, *vára-* „keus”. — **Willens** bijw. Mutatis mutandis als wetens. — **Willig** bnw. Sedert 't Mnl. Onfr. Ohd. Os. Ofri. On. Eer van wil dan van willen. Zie gewillig. — **Willigen** „duurder worden”. Opvallende bet. Bij Kil. slechts = „ge-

willig maken”. Evenzoo mnd.; mhd. oostmnl. = „id., ter wille zijn”.

Wimpel znw., mnl. *wimpel*, *winpel* m. „doek, sluier, hoofdoek, vaan, wimpel”. = mhd. *wimpel*, *winpel* m. v. „id.”, ohd. *wimpila* v. „theristrum”, *winfilun* „flammea” en „vincula”, os. *wimpal* m. „theristrum”, ags. *wimpel*, *winpel* m. „doek, schouderdoek” (eng. *wimple*), on. *wimpill* m. „hoofdoek, sluier”. Wellicht uit w.- en ngerm. **wind-pa-la-*: 't eerste lid bij winden; 't tweede is onverklaard: de combinatie met I pellen bevredigt niet. Ook is wimpel van een genasaleerde basis naast germ. *wip-* (zie wippen) afgeleid: wegens de geciteerde vormen met *n* en hd. *f* weinig aannemelijk. Uit 't Germ. ofr. *guimpe* „nonnensluier” (fr. *guimpe*; zie g i m p).

Wimper. Zie w e n k b r a u w.

I Wind (luchtstroom), mnl. *wint* (*d*) m. = ohd. *wint* (nhd. *wind*), os. ofri. ags. (eng.) *wind*, on. *vindr*, got. *winds* m. „wind” = kymr. *gwynt*, lat. *ventus* „id.” (wsch. ook tocharisch *wāndh*), idg. **wénto-*, een *o*-stam naast het deelw. oi. *vánt-*, gr. *ἄετ-* „waaierend”. Van de idg. basis *awé-*; zie waaïen.

II Wind (hond), gew. **wind-hond** (vgl. *dam hert*), de beide vormen bij Kil. en mnl. = ohd. *wint* m. (nhd. *windhund* m. > de. zw. *vindhund*; ook andere samenstt. komen voor), mnd. *wint* m. (en *wint-hunt*) „jachthond, hazewind”. Zeer aannemelijk is de afl. uit mlat. *velter* < gall.-lat. *vertragus* „id.”. De vervorming kan mede onder invloed van I wind hebben plaats gehad.

Windbuil, **-buidel** znw., nog niet bij Kil. In dezelfde bet. nhd. *windbeutel* m. (ook een soort gebak) > de. *windbüttel*, zw. *windböjt*. Wsch. in de bet. beïnvloed door wind maken, windmaker resp. hun du. equivalenten.

Winde („windas” en „convolvulus”), mnl. *winde* v. „takel, klimop, zwachtel”. = ohd. *winta*, *winda* v. „windwerktuig, wingerdrank”, mhd. (nhd.) mnd. *winde* v. „windas, convolvulus”, ags. *winde* v. (in *wudu-winde* e.dgl. plantnamen), on. *vinda* v. „draad voor den inslag”. Evenals ags. *ge-wind* o. „win-

ding, wingerdrank", ohd. *wintila* (nhd. *windel*), os. *windila* v. „omwindsel", ags. *windel* m. „mand" bij **winden**, mnl. *winden* = ohd. *wintan* „winden, draaien, zich wenden, zich voortbewegen" (nhd. *winden*), os. ags. *windan* „id." (eng. *to wind*), (owfri. *winda* in samenst.), on. *winda* „winden", got. *bi-windan* „omwinden, inwikkelen". Met ablaut ingewand, wand, wandel(en), wend(en). Van een idg. basis *wendh-*, waarvan ook umbr. *aha-uendu* „avertito", *pre-uendu* „advertito", arm. *gind* „ring, oor- of neusring" (formeel = *winde*; voor de bet. vgl. nog arm. *gndak* „rank"), oi. *vandkúra-* „gevlochten wagenbak". Ook obg. **qda* (russ. *udá* enz.), *qđica* „vischhaak" is nog gecombineerd. Idg. *wendh-* is de genasaleerde vorm van *wedh-* (zie gewaad). — **Widas** znw., mnl. *widas*, *-aes* o. = mnd. *windās* o., meng. *widas*. Voor ons taalgevoel uit den stam van winden + *as*, maar inderdaad van 't ngerm. woord on. *vind-áss* (nijsl. ook *vindiláss* > eng. *windlass*) m. „windas", welks tweede lid on. *áss* m. = got. *ans* „balk" is. Uit 't Ndl. fr. *quindas*. — **Windsel** znw. o., sedert Kil.

Wingerd. Zie wijngaard.

Wingewest znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. een geleerde formatie.

Winkel znw., mnl. *winkel* m. „hoek, bergplaats, winkel". De oude bet. „hoek" nog in **winkel-haak** (reeds bij Kil. en in den Teuth.). De bet. „winkel" is misschien uit „hoek van het huis, deel van het huis" ontstaan. = ohd. *winchil* (nhd. *winkel*), mnd. ofri. *winkel*, ags. *wincel* m. „hoek". Van idg. *weg-* „buigen": zie bij wankel. — **Winkelier** znw., nog niet bij Kil.

Winket (deurtje in een grootere deur) znw. o., mnl. *winket* o. Jongere vorm, wsch. naar klinket, naast *wiket* o. Dit evenals eng. *wicket* „poortje" uit oudnoordfr. *wiket* = fr. *guichet* (uit 't Germ.; bij de woordfamilie van wijken gebracht; minder wsch. bij wisch).

Winnen ww., mnl. *winnen* „bewerken, bebouwen, winnen, verkrijgen, overerven, overwinnen, verwekken, voortbrengen". = ohd. os. *winnan* „inlijden verkeer, zich inspannen, strijden,

verkrijgen", ofri. *winna* „strijden, verkrijgen, voltooien, verlangen", ags. *winnan* „lijden, arbeiden, streven, strijden, zich verwerven" (eng. *to win*), on. *vinna* „arbeiden, volbrengen, zich verwerven, overwinnen", got. *winnan* „lijden". Hiernaast in het Mnl. Onfr. Ohd. (Nhd.) Os. Ofri. Ags. Got. de samenst. met *ge-*, *gi-*, *ga-*, in 't Got. = „lijden", in 't Wgerm. = „zich verwerven (door strijd, inspanning of anderszins)", in 't Ags. ook „strijden". Vgl. nog mnl. *winne* m. „veldarbeider, pachter", ohd. *winna* v. „strijd", on. *vinna* v. „arbeid", got. *winno*, *winna* v. „lijden", *wunns* v. „id.". Wsch. verwant met lat. *cónor* („*co-wenór*"), „ik poog, span me in" en oi. *vánati*, *vanóti* „hij verwerft zich, overwint"; aangezien dit ww. ook „hij wenscht, bemint" beteekent, is de verdere combinatie met *wonen* beachtenswaard; er blijven echter semantische moeilijkheden. Het germ. ww. **winnan* beteekende in 't Oergerm. blijkbaar „lijden, arbeiden, moeitevol leven" en de germ. bet. „zich verwerven" is secundair; dit maakt de verwantschap met oi. *vánati*, *vanóti* eenigszins onzeker. — **Winst** znw. Sedert Kil. en 't Mnd. Voor 't suffix vgl. 't oudere woord dienst.

Winter znw., mnl. *winter* m. = ohd. os. *wintar* (nhd. *winter*), ofri. ags. (eng.) *winter*, on. *vetr*, got. *wintrus* m. „winter". Oorsprong onzeker. De afl. van idg. *wend-*, den genasaleerden vorm van de bij water besproken basis, is semantisch mogelijk, maar niet overtuigend („winter" < „nat jaargetijde"), nog minder is dat de combinatie met ier. *find* „wit" („winter" < „witte sneeuwtijd"?).

Wip znw., Kil. *wip*, *wippe* (het laatste als voorwerpsnaam), mnl. *wip(pe)* v. „wipgalg, wip". Evenals ohd. *wipf* m. „zwaai, vlugge beweging", mnd. *wippe* v. naam van verschillende op-en-neergaande werktuigen (> nhd. *wippe* v.) bij 't ww. **wippen**, mnl. mnd. meng. *wippen* „wippen, op en neer gaan, schommelen", mhd. *wipfen* „springen". Met *pp* òf uit idg. *pn*: dan met weifelen verwant, — òf uit idg. *bu*: in dit geval verwant met mhd. *wiften*

„winden, zwaaien”, mnl. *wipen*, got. *weipau* „bekransen”, vla. *wijpelen* „wippen”, Antw. *wijp* v. „samengebonden handvol stroo, o.a. als fakkel gebruikt” (in de bet. „prop stroo om onder de dakpannen te steken” ook hagelandsch en haspengouwsch), mnl. *wipe* „fakkel, cylindervormige worst van rijshout”, Waasch *wijp* „linnen overtrek over een kar”, ohd. *weif* m. „hoofd-band”, on. *veipr* m. „hoofddoek”, got. *waips* m., *wipja* v. „krans”, ohd. *wifil*, *wipfil* m. „boomkruin” (nhd. *wipfel*); buiten ’t Germ. vgl. lat. *vibrare* „trillen, doen trillen”, lit. *vjburiau*, *vjburti* „wedeln”. Idg. *wip-* en *wib-* „trillen, zwaaien” zijn verwante bases: voor de bet. „wikkelen” zie bij weifelen. Zie nog z weep. — **Wippertje** znw. o. De bet. „borrel” wsch. uit „klein glaasje dat men vlug omwipt”.

Wis, gewis bnw., mnl. *wis*, *ghewis*, (*ghe*)*wes* (ss). = onfr. **gewis(s)* (bijw. *gewisso*), ohd. *gwis* (nhd. *gewiss*, ohd. eenmaal ’t bijw. *wisso*), os. *wis* (bijw. *gwisso*), ofri. *wis(s)*, ags. *wiss*, *gewiss* „zeker”, got. in *un-wiss* „onzeker”, germ. **wissa-*. Hierbij on. *vissa* v. „zeker bericht”. Uit idg. **wid-to-*, waarvan ook ier. *ro-fess* „scitum est”, lat. *visus* „gezien” (met lat. klinkerrekking), gr. *α-τοτος* „ongezien, onbekend, onkundig”, oi. *vittá-* „bekend”. Deelwoord van *wid-*; zie weten. Voor de germ. ss vgl. wijs, I aas.

Wisch znw., mnl. *wisc* m. „stroo-wisch”. = ohd. *wisc* (nhd. *wisch*), mnd. *wisch* m. „los hooi of stroo”, ags. **wisc* (waarvan *weorian* „vlechten”), on. *wisk* v. „bos stroo of riet”. Afl.: wischen ww., mnl. *wiscen*, *wisscen*, ohd. *wisken* (nhd. *wischen*), mnd. *wischen*, ags. *weorian* „wischen, vegen, schoonmaken”: de bet. verstaat zich, als we bedenken, dat een „*wiska-z*” vooral voor schoonvegen wordt gebruikt. Germ. **wiska-* (**wiskó-*) beteekende oorspr. „vlecht-materiaal” of „gewonden, inengedraaid voorwerp”: ’t gaat òf op idg. **wizgo-* terug: vgl. dan vooral lat. *virga* „twijg, roede” —, òf op **wisgo-*, ablautend met oi. *veská-* „strop”. Beide van de basis *wis-* (verlengd uit *w-*; zie we e g l u i s); deze o.a. in ags. *wise* v. „stengel”,

noorw. *vise* „tros, stengel en bladen, spruit, bloesem”, éch. *vich* „wisch, stroo-wisch”; misschien ook hierbij oi. *vésa-* „kleedij” (oorspr. „weefsel”) en arm. *gi* „jeneverboom”. Ook verlengde bases *wis-p-* (alleen germ.; echter ook uit *wips-* verklaarbaar) en *wis-t-* komen voor.

Wisjewasje, wisewasje znw. o. De eerste vorm was in de 17de eeuw al zeer gewoon. Dgl. vormen, deels met andere bet., ook dial. (bijv. Antw. *wieze-*, *wizze-wes*, *-waas*, *-wös* „lichtzinnige mensch, iemand die altijd in beweging is”) en in andere talen. Een misschien onder invloed van andere woorden (eventueel mede van *wist je?* of van *was je?*) ontstane vorm van ’t zelfde karakter als *viezevazen*.

Wiskunde znw., Kil. *wis-konste*. Geleerde samenst.

Wispelturig bnw., nnl. Ook in ’t Ndd. Het eerste lid is de stam van mnl. oudnld. Teuth. mnd. *wispelen* „doelloos rondloopen, zich onvast bewegen”, het tweede is bij tier gebracht: niet wsch. Eer is Kil. *wispel-duerigh* een oudere vorm: dan is het woord onder invloed van ongedurig ontstaan, en ook van mnl. *wispel-sinnich* „wispelturig”. *Wispelen* wsch. uit **wipselen*, bij de onder weifelen of de onder wip besproken woordgroep. Met mnl. *wispelen* „sissen, fluiten, fluisteren” (voor ’t ohd. ags. equivalent zie *lispelen*) heeft het niets te maken.

Wischen ww. Zie bij wisch. In de mnl. bet. „snel ontvluchten” (mnl. *ont-wisscen*, evenzoo ohd. *int-wisken*, nhd. *ent-wischen*, mnd. *wisch(er)en*, *ent-wischeren*) ’t zelfde woord: voor de bet. vgl. het slot van het artikel *scheren*.

Wisse (inhoudsmaat voor brandhout), mnl. *wisse* v. „touw, strop” (voor de bet.-ontwikkeling vgl. *snees*). = mnd. *wedde*, *wēde*, oofri. *witthe*, owfri. *witte*, ags. *wiðde* (eng. *withe*), on. *við*, *viðja* v. „band” (speciaal „van wilgenrijsjes gevlochten band”). Hiernaast ohd. *wid*, os. *with* v. „id.”. Ook got. *kuna-wida* v. „boei” moet met ’t oog op ohd. *chun-wid* v. „id.”, ags. *cyne-wiðde* v. „diadeen” hierbij en niet bij idg. *wedh-* (zie *gewaad*) gebracht worden. Voor

de *ss* van nld. *wisse* vgl. bij *smidse*. Germ. **wijþō(n)*- (en **wiþi-*, **wiþō-*) komt van de bij weegluis besproken basis *wi-* „winden”, waarvan eveneens met idg. *t-* (germ. *þ-*)suffix ohd. *wīda* (nhd. *weide*), Teuth. *wyde* (westmnl. = „teen”), mnd. *wīde* v., ags. *wīðig* m. „wilg” (eng. *withy* „rijsje”), on. *vīðir* m. „id.”, lat. *vītis* „wingerdrank”, gr. *ῥέα* „wilg”, po. *vic* „slanke twijg”, lit. *vītis* „wilgentwijg”, *zil-vītis* „grijze wilg”, av. *vaētay-* „wilg, wilgentwijg”, oi. *vetasá-* „een rankige waterplant”.

Wissel znw., mnl. *wissel* m. „ruil, wissel”. = onfr. *wihsil* „commutatio”, ohd. os. *wēhsal* m. o. „het wisselen, ruilen, handelen” (nhd. *wechsel* m.), (ofri. *wix(e)le* o. „id.”, *-ia*-stam), on. in *gjafa-víxl* o. „het wisselen van geschenken”, *á víxl* „kruiselings”. Hierbij de ww. **wisselen**, mnl. *wisselen*, ohd. *wihslan*, *wēhsalan* (nhd. *wechseln*), os. *wēhslian*, *wēhslon*, ofri. *wixalia*, on. *víxla* „wisselen, ruilen”. Verwant met **wijken** (idg. **wig-slo-*) of met lat. *vicēs* (idg. **wig-slo-*); hierbij is ook ier. *fiach* „schuld” gebracht. Vgl. bij **wijken** en **I week**. Ags. *wixal* o. „wisseling”, *wrixlan* „wisselen” zullen wel = **wissel**, wisselen zijn, met vervorming van den anlaut. — **Wisselvallig** bnw., nog niet bij Kil.

Wit bnw., mnl. *wit* (*tt*). = mnd. *wit* (*tt*), ofri. *hwit* (*tt*) „wit”. Met *ī* en één *t* onfr. *wit*, ohd. (*h*)*wiz* (nhd. *weiss*), os. ofri. ags. *hwīt* (eng. *white*), on. *hwītr*, got. *hweits* „wit”. De eerste vorm zal wel niet door een — onverklaarde — vocaalkorting uit de tweede ontstaan zijn, maar eer op idg. **kwit-nó-*, op 't accent na = oi. *qvīna-* „witachtig”, teruggaan. Verwant met obg. *svētū* „licht”, *svitēti*, lit. *szvitēti* „schitteren”, oi. *qvētá-* „wit”. Germ. **zwīta-* of uit **zwītta-* < **kwīt-nó-* en eveneens van de basis *kwit-* of van de verwante basis *kwid-*, waarvan ook lit. *szvidūs* „blank, glanzend”, oi. *qvīndate* (Dhātupātha) „hij schittert”. Zie nog **weit**. — **Wit** (mikpunt) znw. o., ook in doel-wit, sedert Kil., is 't gesubstantiveerde o. van het bnw. **wit**. — **Wittebrood** znw. o., mnl. *wit(te)broot* o. Een ook du. woord. Van **wit** en **brood**, niet uit

weitebrood vervormd. — **Witten** ww. Reeds mnl. mnd. In 't Got. Ohd. Ags. komt een factitivum van **zwīta-*, got. *ga-hweitjan* enz. voor.

Woede znw., sedert Kil. Jongere vorm naast Kil. *woed*, mnl. *woet* (*d*) v.m. = ohd. *woot* (nhd. *wut*) v. „woede, razernij”. Meer verbreid is 't bnw. ohd. *woot*, ags. *wód* (eng. *wood*), on. *óðr*, got. *wops* „razend, dol, bezeten”. Hier van het ww. **woeden**, mnl. *woeden*, ohd. *wooten* (nhd. *wüten*), os. *wóðian*, ags. *wéðan* „woedend, razend, dol, waanzinnig zijn”, on. *óða* „dol, waanzinnig maken” en de godennaam ohd. *Wuotan*, os. *Wóðan*, ags. *Wóðen*, on. *Óðinn* m. (nog over in **Woensdag**, mnl. *woensdach*, mnd. *wóðens-*, *wónes-dach*, ofri. *wónsdei*, ags. *wóðnesdæg* m., eng. *wednesday*, on. *óðinsdagr* m.; vert. van lat. *dies Mercurii*). Verwant zijn ags. *wóð* v. „gezag, 't spreken, geschreeuw”, on. *óðr* m. „poëzie”, ier. *fáith* „dichter”, lat. *vátēs* „id., ziener”. De basis *wát-* beteekende „bezielde zijn, bezeten zijn”. Verwantschap met oi. *api-vatati* „hij begrijpt” is wegens de bet. onzeker, hoewel niet onmogelijk.

Woeker znw., mnl. *woeker* m. „woeker, interest”. = ohd. *wuohhar* m.o. „vrucht, winst, rente, opbrengst” (nhd. *wucher* m.), mnd. *wóker* m., ofri. *wóker* (m.o.?) „rente, woeker”, ags. *wócor* v. „vrucht, levend wezen, nakomelingschap”, on. *ókr* o., got. *wokrs* m. „rente, woeker”. Wsch. evenals on. *ávoxt* „id.” ospr. = „aanwas”: van idg. *aweg-* (zie **wassen**). De combinatie niet **waken**, **wekken** (**wókra-* „het verwekte”) is echter ook mogelijk: vgl. gr. *τόκος* „het gebaarde, vrucht, rente, woeker”: *τινω* „ik breng voort”. NB. Mnl. *wāken*, ags. *wacan*, on-*wæcnan* vertoonen de bet. „geboren worden”. — **Woekeren** ww., **woekeraar** znw. Reeds mnl. ohd. (*wuocherón*, *-irári*) mnd.; os. *wókrian* = „zich verwerven”.

Woelen ww., mnl. *woelen*. = ohd. *wuolen* „in beroering brengen” (nhd. *wühlen*), mnd. *wólen* „id., woelen”. Ablautend met **walen**. 't Zelfde woord is vla. *woelen*, *oelen* „een band scherp toehalen”, mnd. *wólen* id., oorspr. = „winden”. Formeel identisch met obg.

valju, valiti „wentelen”. Hierbij ook ohd. *wal* o., *wuol* m. „nederlaag, slachting, bloedbad”, os. *wal-dād* v. „moord”, ags. *wæl* o., on. *valr* m. „de gesneuvelden”, os. *wól* m., ags. *wól* m.v. „pestziekte”, os. *wólian* „demoliri”? Mnl. *woele* „troebelen, woelingen” van *woelen*. — **Woelwater** znw., nog niet bij Kil. Als „woelig water” of als „het water woelend, roerend” op te vatten?

Woensdag. Zie bij woede.

Woerd. Zie I waard.

Woerhaan, -hen znww., mnl. *woerhāne* m., *-hinne* v. = ags. *wórhona* m., wsch. „korhaan”, v. *wórhen(u)*. De etymologie van 't eerste lid en de verhouding tot ohd. *úr-huon* o. „korhoen” (nhd. *auerhahn* m., *-huhn* o.) zijn onzeker. Men neemt wel ablaut aan, verder ohd. *wuorag* „in een roes”, on. *órr* „hevig, geweldig, waanzinnig”, zwits. *úr* „stormachtig, (van een mensch) grof, heftig”, noorw. *zw. yr* „wild, geil” vergelijkend: zeer vaag en onzeker, te meer aangezien ohd. *úrhuon* eer een jongere vorm naast 't synonieme *orre-huon* o. is, dat niet van on. *orri* m., zw. *orre* „korhoen” te scheiden is: wsch. ospr., zoals nog gew., van 't mannelijke dier gebruikt en daarom met gr. *ἔρσιν, ἄρσιν*, oi. *rśán-* „mannelijk” (de combinatie hiermee van ier. *eirr* „wagenstrijder” is te vaag) gecombineerd; voor nld. *woer-*, ags. *wór-* herinnert men wel aan oi. *vrśán-* naast *rxán-*: eer echter moeten we voor 't oudere Oergerm. slechts één grondvorm aannemen: maar welken?

Woest bnw., mnl. *woeste, woest* „ongecultiveerd, leeg, zonder hulpmiddelen, woest”. = onfr. ohd. *wuosti* (nhd. *wüst*), os. *wósti*, ofri. *wóst*, ags. *wéste* „woest, ongecultiveerd, onbewoond, leeg”, wsch. germ. **wóstu-*. Verwant met ier. *fás* „leeg”, *fásach* „woestenberg”, lat. *vástus* „verlaten, verwoest, leeg”. — **Woesteling** znw., nog niet bij Kil. — **Woestenberg** znw. Reeds mnl. *woestenberg* v. Ook mhd. mnd. Teuth. ofwri. Naast het oudere mnl. *woestēne* v. (nld. **woestijn**), met verplaatst accent = onfr. *wuosti(n)na*, ohd. *wuostinna*, os. *wóstin(nia)*, ofri. *wóstene, wéstene* v., ags. *wésten* o. (v.m.) „woestenberg, woestijn”, een formatie als 't znw. *vasten*.

Wol znw., mnl. *wolle* (*wulle*) v. = ohd. *wolla* (nhd. *wolle*), mnd. *wulle*, *wolle*, ofri. *ulle, wolte*, ags. *wull* (eng. *wool*), on. *ull*, got. *wulla* v. „wol”, germ. **wullō-* < idg. **w₂laná-* (**w₂laná-*) = lat. *lana*, oi. *úr₂ná-*, serv. *v₂na* (alg.-slav.) „wol”, lit. *vilna* „wolvlok”, mv. „wol”. Ook gr. *λίπος*, dor. *λίπος* „wol” zal wel *lā* < *la* hebben. Met ander vocalisme kymr. *gwlan*, ier. *olann* „id.” (uit **wlaná-*), gr. *ὄλος* (**Fολος*) „kroes”, ags. *wil-mōl* „colus”, lat. *vellus* „afgeschoren wol, vlies”, arm. *getmn* „wol, vilt”. Men leidt deze woorden af van een idg. basis *wel(ā²)-* „plukken”, waarvan ook lat. *vello* „ik pluk, ruk”, got. *wilwan* „rooven”, kymr. *gweltaif* „forceps, forceps” worden afgeleid: onzeker, aangezien deze woorden het bestaan van *wel-* „uitrukken, plukken” niet bewijzen: lat. *vello* wordt ook anders verklaard, en gr. *ἐλαίω* „nemen” is zeker ten onrechte hierbij gebracht. Even onzeker is de combinatie met *wel-* „draaien, winden” (zie walen).

Wolf znw., mnl. *wolf* (*wulf*) m. = ohd. (nhd.) *wolf*, os. *wulf*, ofri. *wolf*, ags. *wulf* (eng. *wolf*), on. *ulfr*, got. *wulfs* m. „wolf” = lat. (oorspr. sab.) *lupus*, gr. *λύκος*, obg. *v₂lkū* (russ. *wolk*), lit. *vilkas*, alb. *ulk*, (arm. *gail*?), oi. *v₂fka-* „wolf”, idg. **w₂lq₂-* (**w₂lq₂-*). De germ. *f* onder invloed van den labialen anlaut: vgl. vijf. Onwsch. is de hypothese van een idg. *p* en verwantschap met lat. *ulpēs* „vos”, lit. *vilpiszys* „wilde kat”. Voor de anlautwisseling *lu-*: *w₂l-* (*w₂l-*) vergelijk bij I rok en verder mind. *lukša-*: oi. *v₂rksá-* „boom”. De gutturaal bleef bewaard in on. *ylgr* v. (= oi. *v₂rki-*, russ. *wolci-ca*, lit. *vilkė*) „wolvin”; in dezelfde bet. ohd. *wulpa* v. en **wolvin**, sedert 't Mnl. Mhd. Mnd.

Wolk znw., mnl. *wolke* v. (m.?), *wolken* o., *-ene* v. = onfr. *wulca* v. (of *wulco* m.?), ohd. *wolca* v., *wolco* m., *wolcan* o. (nhd. *wolke* v.), os. *wolkan*, ofri. *wolken*, ags. *wolcen* (*wolce*) o. (*wolene* v.) „wolk”. Al deze vormen zullen wel op een oergerm. stam **wulkan-*, met suffixablaut **wulkk-* (*kk* < idg. *gn*) teruggaan. Gew. bij obg. *v₂laga* „vocht”, lit. *v₂lgyti* „bevochtigen en strijken” gebracht; hierbij ook welken; be-

zwaarlijk hierbij met gutturaal-wisseling ier. *folcaim* „ik wasch”. Volgens een andere verklaring hoort wolk als „het trekkende, zwerfende” of „het ineengerolde” bij de woordgroep van walke n. Andere vermeldenswaardige etymologieën zijn niet gegeven.

Wond, wonde znw., mnl. *wonde* v. = onfr. *wunda*, ohd. *wunta* (nhd. *wunde*), os. *wunda*, ofri. *unde*, *wunde*, ags. *wund* (eng. *wound*), on. *und* v. „wond”. Hiernaast het bnw. mnl. *wont* (*d*; nog in een wonde plek), onfr. **wund* (handschrift: *wanda* „vulnerati”), ohd. *wunt* (nhd. *wund*), os. ags. *wund*, got. *wunds* „gewond” en het denominatieve ww. mnl. *wonden* (nfl. **wonden**), ohd. *wuntōn* (nhd. *wunden*), mnd. *wunden*, ofri. (*w*)*undia*, ags. *wundian* (eng. *to wound*), on. *unda*, got. *ga-wundon* „wonden”. Deelwoord-formatie van een idg. basis *wen-*, waarvan ook kymr. *gwanu* „doorhoren”, gr. *γατάλαι* (= **Fatáλαι*) · *οὐλάι* (Hes.), misschien nog andere gr. woorden; ook arm. *vandem* „ik verwoest, vernietig”? De combinatie hoogerop met de basis *wá-*, waarvan gr. *βοτάζειν* · *βύλλειν* (Hes.), lit. *votis* „booze zweel”, oi. *ú-váta-* „ongedeerd” worden afgeleid, is, ofschoon onzeker, mogelijk.

Wonder znw. o., mnl. *wonder* o. „wonder, verwondering”. = onfr. *wunder*, -*ir* o. „wonder”, ohd. *wuntar* (nhd. *wunder*), os. *wundar*, owfri. *wonder* (in samenst.), ags. *wundor* (eng. *wonder*) o. „wonder, verwondering”, on. *wndr* o. „wonder”. Oorsprong onzeker. Men combineert wel gr. *αἰδέω* „ik zie, sla gade” of — met nog minder grond — winden. — Het reeds mnl. bnw. wonder (ook du.) ontstond, doordat men uit wonder-schoon e.dgl. samenstt. een bnw.-bijw. wonder abstraheerde. — **Wonderbaar** bnw., sedert Kil. Reeds mhd. — (Het) **wonderd** (m ij). Zie verwonderen. — **Wonderlijk** bnw. Reeds mnl. onfr. ohd. os. ags. on.

Wonen ww., mnl. *wōnen*. = onfr. *wonon*, ohd. *wonēn* (nhd. *wohnen*), os. *wonon*, *wunon*, ofri. *wonia*, (*w*)*unia*, ags. *wunian* „wonen, zich ophouden, blijven”, on. *una* „tevreden zijn”, got. in *un-wunands* „zich niet verheugend, be-

kommerd”. Verwant zijn in 't Germ. gewoon, wennen, wensch, wsch. ook waan, en de daar vermelde woorden; verder o.a. nog: ohd. os. *wini*, ofri. ags. *wine*, on. *vinr* m. „vriend” (en verwante bett.), en mnl. *wonne*, *wunne*, ohd. *wunna*, -*ia*, -*i* (nhd. *wonne*), os. *wunnia*, ags. *wynn* v. „vreugde, genot”, owfri. *wennia* (*wan(n)ia*) „wonen” (als afl. van een znw. *wun(n)ja-*, -*jó-* verklaard). De basis *wen-* beteekende oorspr. „zich behaaglijk voelen”, dan ook „zich lang ergens ophouden”. Verwant zijn ier. *fonn* „genot, verlangend”, *fine* „verwantschap, familie, stam”, lat. *venus* „bevalligheid, liefelijkheid”, oi. *vánas-* „lust”, *vánati*, *vanóti* „hij begeert, wenscht, bemint”, verder misschien arm. *unim* „habeo, teneo, capio”, *oin* „habitus, affectio constans corporis vel animi, vigor”, wsch. niet gr. *εὐνί* „bed”. Zie nog winnen. Ten onrechte heeft men de daar en de hier besproken woordfamilies van een basis *wen-* „akkeren” afgeleid.

— **Woon** znw. (metter woon). Reeds mnl. mhd. mnd. afl. van wonen. — **Woonachtig** bnw., nog niet bij Kil. Wel mhd. mnd. *wonhaftic*, -*ich*.

I **Woord** znw. o., mnl. *woort* (*d*) o. = onfr. ohd. (nhd.) *wort*, os. ofri. ags. (eng.) *word*, on. *orð*, got. *waúrd* o. „woord”. [Bijvormen (oude ablaut?): mnl. *wa(e)rt*, ofri., vooral owfri. *wird*, *werd* o.] Misschien uit idg. **wr̥-tó-* (**wí-tó-*) = gr. *ῥητός* „gezegd”, deelwoord-formatie — ablautend met oi. *wralá-* „gebod, wil, wet”, ksl. *rota* „eed” (obg. *rotiti se* „ἀναθεματίζειν”) — van de basis *were-* naast *were-*; verwant zijn nog gr. *εἶρω* „ik zeg”, *ῥῆμα* „woord” en wsch. russ. *wru*, *wral'* „liegen”. Germ. **wurða-* kan ook met ier. *fordat* „inquiet”, lat. *verbum*, opr. *wirds* „woord”, lit. *várđas* „naam” van de langere basis *wer-dh-* komen. Zie nog wroegen. — **Woordelijk** bnw. Reeds mnl. Teuth. mhd. Als bijw. reeds ohd. *wortlǎhho*.

II **Woord** = I waard.

Worden ww., mnl. *werden* (*warden*, *worden*, *weerden*). De *o* is door sommigen aan de analogie van 't verl. deelw. toegeschreven, door anderen uit *e* na *w* verklaard; wsch. is hij uit de *i* van

den 2. 3.pers. enk. ontstaan. = onfr. *wërthan*, -*un*, ohd. *wërdan* (nhd. *werden*), os. *wërthan*, ofri. *wërtha* (*wirtha*), ags. *weorðan*, on. *verða*, got. *waírþan* „worden”. Oorspr. bet. „zich wenden”. Verwant zijn ier. *adbartaignir*, *adbartaignim* „advorsor”, lat. *verto* „ik draai, wend”, gr. *ῥατάρι* „roerlepel”, obg. *vrúš ty*, *vrútéti* „wenden”, lit. *verczú*, *veršti* „id.”, oi. *vártate* „hij wendt zich, rolt, verloopt, is, leeft”. Zie nog -waarts, wartel, verweeren, worst en worstelen.

Worgen, wurgen (*u* dial. *vóor r* + gutturaal; vgl. *e < a* in erg; zie ook wurm), mnl. *worghen*, *wurghen* trans. en intr. = ohd. *wurgen* (nhd. *würgen*) „worgen, doen stikken”, os. **wurgian* (*wurgarin* v. „worgster”), ofri. *wergia*, *wirgia* (-*ón-ww.*) „dooden”, ags. *wyrgan* „worgen”. Met ablaut mhd. *wërgen* „id.” (sterk ww.). Hierbij on. *urga* v. „eind touw”, os. *wurgil* m., on. *virgill*, -*ull* m. „strik, strop”. Van een idg. basis *weregʰ-* (*weregh-*); verwant zijn osk. *verehia-* „gemeente” (oorspr. „ingesloten ruimte”), gr. *ἐρζαίω* „ik sluit in”, obg. *-vrúzy*, *-vrésti* „binden”, lit. *verziù*, *veržiti* „snoeren, persen, drukken”, van *weregh-* lett. *sa-wergt* „inschompelen”. Zie vooral bij II werk, en ook bij wringen en worstelen.

Work znw., **worken** ww., nog niet bij Kil. Klanknabootsend. .

Worm, wurm znw. (dial. *u* *vóor r* + labiaal: vgl. *wurgen*; misschien mede door de *w*), mnl. *worm*, *wurm* m. (o.) „worm, insect, slang”. = ohd. (nhd.) os. *wurm*, ags. *wyrm* (eng. *worm*), on. *ormr*, got. *waúrms* m. „worm, slang”, germ. **wurmī-* (**wurma-*) = lat. *vermis* „worm”, gr. **Faqm-*, waarvan de eigennaam *Faqmizos* (boeot.), slav. **wřmň*, waarvan oudruss. *wermie* „gewormte, insecten”; hierbij kluss. *wermjányj* „rood”; ook opr. *urminan*, *wormyan*, *warmun* „rood”: voor de bet. vgl. vermiljoen. Met ablaut gr. *ῥόμος* „houtworm”; hoogerop is ier. *frig* „vleeschworm” gecombineerd. Zie bij worstelen. Een niet met idg. **wrmī-* (**wřmī-*) verwant rijmwoord is **q^uermī-(r)*, ier. *cruim*, obg. **ĕrümĭ* (**ĕrümĭnŭ* „rood”), lit. *kirmis*, alb. *krimp-bi*, oi. *křmī-* „worm”; met ablaut lett. *z^erms*

„id.”; met ander formans obg. *ĕrŭvŭ* „worm, mot”.

Wormkruid znw. o., reeds mnl. Niet vervormd uit Kil. mnl. *wermoed(e)* (zie als em), maar hiernaast als zelfstandig woord ontstaan. Dial. ook *pierenkruid*.

Worp znw., mnl. *worp* (*wurp*) m. = ohd. (nhd.) *wurf* m., mnd. *worp* m.o., ags. *wyrr* m. „worp”, wgerm. **wurpi-*. Verbaalabstractum bij werpen, een formatie als vleug, **fluzi-*.

Worst znw., mnl. *worst* v. = ohd. (nhd.) *wurst*, os. *worst* v. „worst”. De bet. verklaart zich 't best, als we van idg. **wert-s-ti-* (**wřt-s-ti-*) uitgaan, van de basis *wert-* „draaien” (zie worden), minder goed, als we een met warrelen verwant **wrs-ti-* (**wřs-ti-*) aannemen; ten onrechte bij werken gebracht.

Worstelen ww., mnl. *worstelen*, *werstelen* „worstelen, vechten”. = mnd. *worstelen*, ags. *wraestlian* (eng. *to wrestle*) „id.”. Er is geen reden om de identiteit van het ags. woord met het ndl.-nhd. (met metathesis) te betwijfelen; mnl. oudnld. komt ook *wrastelen* voor, oudnld. ook *wratselen* (holl.). Het overwegende *o*-vocalisme in 't Ndl.-Ndd. zal wel aan de voorafgaande *w* zijn toe te schrijven. Als we een wgerm. grondvorm **wratslōn* aan mogen nemen (waaruit ook ofri. *wraestia*, ags. *wraestlian* „worstelen”? Ook met *á < ai* bij wrikken gebracht), zou wroeten of worden verwant zijn; anders zijn deze toch wsch. hoogerop verwant: zoowel idg. *weret-*, *wered-* als *werei-* (zie wreed), *wereg(h)-*, *werej(h)-* (zie II werk, *worgen*) zijn wsch. verlengingen van *wer-* „winden, buigen”, waarvan lat. *urvum* „quod bubulcus tenet in aratro”, obg. *vrŭvĭ*, lit. *virvė* „touw, koord”, oi. *úrŭ-* „schenkel” en idg. **wřmī-* (zie worm) worden afgeleid.

Wortel znw., mnl. *wortel(e)* v. (*wertel(e)*, eer een jonge bijvorm dan een oude ablautvorm). = ohd. *wurzala* (nhd. *wurzel*), mnd. *wortele* v., ags. *wyrtwalu* v., -*a* m. Een samenst. van **wurti-* en **walan-*, **walō(n)-*, dat bij got. *walus* „stok” enz. (zie walen) hoort. Germ. **wurti-*, Kil. „*worte*. vetus. j. *wortel*”, mnl. *wort(e)*, onfr. *wurti*, *wirte*

(*i* < *ü*) mv. „herba, holera”, ohd. *wurz* v. „kruid, plant” (nhd. *wurz*), os. *wurt*, ags. *wyr̥t* v. „id., wortel”, on. *wrt* v. „kruid”, got. *wair̥ts* v. „wortel” gaat terug op idg. **wrdi-* (**wrdi-*) of **wrdi-* (**wrdi-*). Hiernaast germ. **wrti-* in got. *air̥ti-gards* m. „tuin” (> obg. *vrütogradü*), ags. *ort-geard* m. „boomgaard” (eng. *orchard*), waarbij ohd. *orzōn* „planten” (en gloss. bern. *orkenere* „tuinier”, lees **ortenerē* ?); verder on. *rót* v. (> eng. *root*) „wortel”. Buiten ’t Germ. zijn verwant : ier. *frém* (**wrd-mu-* of **wrd-mu-*) „wortel”, kymr. *guraidd* „wortels”, lat. *rādīw* (*rā-* ðf uit idg. *wrā-* — vgl. on. *rót* — ðf uit *wra-*) „wortel”, gr. *ῥίζα* „id.”, *ῥάδαμος* „jonge tak”, (arm. *arm* „wortel”? Dan een gewijzigde vorm). Misschien bij den wortel van wroeten („wortel, tak” < „t kronkelend voortgroeierende”); volgens anderen bij dien van wrat. Zie roede.

Woud znw. o., mnl. *wout* (*d*) o. = onfr. *wald* (m.o.?), ohd. (nhd.) os. ofri. *wald*, ags. *weald* (eng. *wold*) m. „woud”, on. *vollr* m. „campus”, germ. **walpu-*. Grondbet. en etymologie onzeker. Was de oorspr. bet. „vlakke” of „welvende bodem”, dan bij lat. *vallis* „dal”, gr. *ῥαλις*, *ῥηλις*; anderen hebben ier. *folt* „haar”, russ. *wólot* „vezel”, opr. *wotti* „aar”, lit. *váltis* „haferpelte, haferrijspe” („woud” < „loof”; vgl. voor de bet. ’t ook hierbij hoorende gr. *λάσιος* „ruig, dicht begroeid, met loof bedekt”; hoogerop eventueel bij wol of walen) ðf — van idg. **ghol-tu-* uitgaand — obg. **goiž* „tak” (čech. *hůl* enz.; maar hiermee is eer arm. *kołr* „id.” verwant : idg. *g* of *gh*) gecombineerd. Gr. *ἅλιος* „(heilig) woud” heeft nooit *f*-anlaut gehad, kan dus niet verwant zijn met woud.

Wouter (meerkol), nog niet bij Kil. = Wouter persoonsnaam. Vgl. gaai. Mnl. al *wouterloot* „meerkol”. — Ook in **wouter** znw., **woutermannetje** znw. o. („strookje hout”, in eenige speciale bett., als scheeps- en timmermansterm) moeten we wsch. ’t zelfde Wouter zien; vgl. *klaas* „houten scheepmakersfang, kuipersknijpertje, houten nap”, *harmen* (Zaansch) „dommekracht”, *dirck* „zeker scheepstouw”.

I **Wouw** (vogel), mnl. *wouwe*, *wáwe* m. = ohd. *wíwo*, *wíwo* m. (nhd. *weihe* v.), mnd. *wíe* m.v. „wouw”, stam **wíwan-*; voor ’t vocalisme vgl. spuwen. Volgens sommigen van idg. *wž-* „zich snel bewegen, vliegen” (zie II wei), volgens anderen is de wouw naar den gevorkten staart genoemd en komt de naam met oi. *vayā-* „tak” en I ge-wei (dat zoo echter onbevredigend wordt verklaard) van idg. **wi-* „twee” (bijvorm van **dwí-*, zie twee). Beide verklaringen zijn onwsch., ofschoon a priori een grondbet. „vorkstaartig” zeer aannemelijk is en andere wouwnamen inderdaad deze bet. hebben. Nog een vage etymologie : **wíwan-* bij lat. *avis* „vogel”, kymr. *hwyað* „eend” (idg. **aujetós* evenals :) gr. *αιετός*, *ἄετός* „adelaar”, oi. *ví-* „vogel”, arm. *hav* „vogel, haan, hen”, lit. *aviziai* „libellen” (deze wsch. niet bij idg. *wi-*; zie boven).

II **Wouw** (reseda luteola), Kil. *wouwe*, mnl. *woude* v. Een ook ndd. woord; verder meng. *wolde*, *welde* (eng. *weld*). Uit het Ndl.-Ndd. nhd. *wau* m., fr. *gaude*, spa. *gualda* „wouw, reseda”. Oorsprong onzeker. Alleen naar den vorm oordeelend, zou men ’t als een afl. van woud beschouwen.

Wraak znw., mnl. *wrāke* v. = onfr. *wrāca*, ohd. *rāhha* (nhd. *rache*), os. *wrāka*, ofri. *wrēke*, *wrētze* v. „wraak, straf”. Bij wreken; een formatie als spraak. Vgl. nog got. *wrekei* v. „vervolgning”.

Wrak bnw., mnl. *wrak*, *wrākes* „bedorven, ondeugdelijk, door zeewater bedorven”. Voor de nnl. *kk* : mnl. *k* vgl. I vlak. = mnd. *wrak* „bedorven, ondeugdelijk”. De combinatie met wreken (**wraka-* „rondrijvend, voortgedreven”) is met ’t oog op ags. *wrac* „actuaris”, noorw. dial. *rak* „iets dat rondrijft”, nnl. wraken (zeeterm) „afdrijven” waarschijnlijk dan die met gr. *ῥήγνυμι* „ik breek, scheur”, arm. *ergicucanem* „ik breek”. [De verhouding van deze basis tot die van I wak (die dan ook idg. *ǵ* zou hebben) is mogelijk parallel met *bhreg-* : *bhreg-* (zie I bank).] — **Wrak** znw. o., reeds mnl. in de bet. „schipbreuk, goed hiervan afkomstig”, ook mnd. en door ontl. nhd. skandin.

eng., is 't gesubstantiveerde o. van 't buw. wrak. Kil. vermeldt *wracke* „wrak van een schip” en („vetus”) „schipbreuk”.

Wraken ww., mnl. *wrāken* „afkeuren, zich verzetten, wreken”. = mnd. *wrāken*, ofri. *wrēka* „wraken, afkeuren, verwerpen”. Bij wreken; vgl. vooral on. *rēkr* (germ. **wrēkia-*) „verwerpelijk”. Voor een ander wraken zie bij wrak.

Wrang bnw., mnl. *wranc(gh)* „wring, zuur, barsch, spijtig”. = mnd. *wrank* „id.”, on. *rangr* „scheef, verkeerd” (uit 't Noorsch eng. *wrong*). Bij wringen. De bet. „wring” gaat op „den mond verwringend, scherp” terug: vgl. scherp, bijtend in dgl. overdr. bet. Denzelfden vocaaltrap vertoont mnd. *wrange* v., ags. *wrong*, *wronga* m., on. *rong* v. „kniehout, kromhout”.

Wrat znw., met metathesis (vgl. bij werken over mnl. *wrachte*, *wrochte*) naast dial. *wārt* (Goeree), *wārde* (Achterh.), *woert* en *woort* (N.Holl. dial.), *wart(e)*, *wert(e)*, *wort(e)* (vla.), *wō(r)t*, *we(r)t* (Kemp.); Kil. *werte*, *wratte*, mnl. *wratte*, *worte*, *warte* v. „wrat, tepel, speen”. = ohd. *warza* (nhd. *warze*) v. „wrat”, os. *warta* v. „tepel”, ofri. *warte*, ags. *wearte* (eng. *wart*), on. *warta* v. „wrat”. Met nperz. *bālū* „id.” van een idg. basis *werd-* „zich verheffen”, waarnaast: *werdh-* in oi. *vardhati* „hij groeit”, — *wers-* in ags. *wearr* m. „eelt” (zie verweeren; hierbij misschien ohd. *wērau* v. „varix” < **werznō-*), ier. *ferr* „beter”, kymr. *gwarr* „cervix, occipitium”, lat. *verruca* „wrat, bult”, gr. *ēqua* „klip”, obg. *vrūchū*, lit. *virszūs* „top, bovenste deel”, oi. *vārsman-* „hoogte, top”, — *wre-i-s-* (zie reus). De kortere basis *wer-* misschien in gr. *ἀσιγῶ* „ik hef op”, phryg. *οἶνον ἀνω*.

Wreed bnw., mnl. *wreet* (*d*) „wreed, ruw, boos, snood”. = os. *wrēth* „be-kommerd, toornig, boos, vijandig”, ofri. *wrēth*, **wrāth* (> fri. *wrea(d)*) „wreed, vijandig”, ags. *wrād* „toornig, boos, vijandig, wreed” (eng. *wroth*), on. *reiðr* „toornig”, germ. **wraiþa-*. Verwant met ohd. *rīdan*, ags. *wriðan* (eng. *to writhe*), on. *rīða* „draaien, winden, wringen”, verder wellicht met lit. *rēczi*, *rēsti* „winden, wikkelen, rollen”, lat. *ir-rīto*

„ik prikkel, maak boos”. De idg. basis *wreit-* is een verlenging van *w(e)rei-* (zie nog wreef), deze weer van *wer-* (zie bij worstelen). Wij moeten voor **wraiþa-* wsch. van een bet. „(door hartstochten, aandoeningen) gewrongen, gekneld, geprangd” uitgaan; aangezien de bet. „gewonden, gedraaid” van mnd. *wrēt* niet in oudgerm. teksten en niet over een groot deel van 't germ. gebied voorkomt, is 't niet raadzaam, alle bett. hierop terug te voeren, zooals wel gedaan is.

Wreef znw., eerst nnl. Evenals Kil. *wrijf* „wreef” (nog zeer verbreid, vooral zuidndl.) een jongere vorm, in de plaats gekomen voor mnl. **wrie* (nog achterh. Elten-Berghsch *vrije*, achterh. ook *vree*) = ohd. *rīho* m. „wreef, kuit, knieboog” (nhd. *reihen*) of voor mnl. **wrēghe*, *wrighe* v., die daarmee in gramm. wechsel staan. De *f* (*v*) onder invloed van *wrijven*? Of door assimilatie aan den anlaut? De vormen met *z*, *ʒ* komen evenals mnd. *wrīch* „verbogen, getroubleerd, stijf, eigenzinnig”, eng. *wry* „scheef, verdraaid”, meng. *wrāh* „verkeerd, halsstarrig”, zw. dial. *vrā* „onwillig, brommig” en de bij *wriggelen*, *wrikken* besproken woorden (ook mhd. *rist*, *riste* m. v. o., nhd. *rist* m., mnd. *wrist*, ofri. *wirst*, *ruist* v., ags. *wrist*, *wyrst* v., on. *rist* v. „hand-, voetgewricht”, idg. **wrik-sti-*? Of slechts hoogerop verwant evenals ripuarisch *frēdol*, *frēl* „voetgewricht”? Dit bij ohd. *rīdan*; zie wreed) van de idg. basis *wr(e)ik-* „draaien” (verlengd uit *w(e)r(e)i-*; zie wreed), waarvan ook gr. *ῥοικός* „gebogen, krom”, lit. *rēsza*, *rēsza* „hielgewricht (van een paard)”, av. *urvisyeiti* „hij wendt zich” en wsch. lat. *rixa* „twist”. Zie nog *wrijven*.

Wreken ww., mnl. *wrēken* „wreken, straffen, met geweld optreden tegen”. = ohd. *rēhhan* (nhd. *rāchen*), os. *wrēkan* „id.”, ofri. *wrēka* „stooten, wreken”, ags. *wrēcan* „voertdrijven, straffen, wreken” (eng. *to wreak*), on. *rēka* „drijven, jagen, vervolgen, gooien, slingeren, verwerpen, wreken”, got. *wrikan* „vervolgen”, *ga-wrikan* „wreken”. Hierbij wraak, wraken en got. *wraks*

is germ. *wriþ-*, idg. *wri-bh-* of *wri-p-* (in dit geval vgl. gr. *ῥίπρω* „ik werp, slinger”, *ῥίπρος* „van twijgen of biezen gevlochten horde of mat”) met idg. *wri-k-* (zie *wreef*) verwant. Onwisch. is de directe combinatie van *wrijven* met gr. *ῥίπρω* „vijl” < **ῥίπρω-va*. Germ. **wribanan* moet wel onderscheiden worden van **ribanan* (zie *reef*) en **xribanan* (zie *rijven*), die in sommige talen de secundaire bet. „*wrijven*” vertoonen.

Wrikken. Zie *wriggelen*.

Wringen ww., nml. *wringhen* „wringen, drukken, worstelen, kibbelen”. = ohd. *ringan* „zich inspannen, worstelen, strijden” (nhd. *ringen*), os. *wringan* (in *út-wringan* „uitpersen, uitwringen”), ags. *wringan* „draaien, uitpersen” (eng. *to wring*). Met ablaut *wrang*, *wrong* (sedert 't Oud-nnl.; = got. *wruggo* v. strik”), *wrongel*, nml. *wroughle* v. „gestremde melk” (ook nld.). Zie nog bij *wrok*. De germ. basis *wrewǝ-* (> *wriwǝ-*), *wrawǝ-*, *wruwǝ-* slaat tot *werǝ-*, *warǝ-*, *wurǝ-* (zie *worgen*) als *sprewǝ-* (zie *springen*): idg. *sperǵh-*. Voor andere verwante bases zie III *rank* en II *werk*. Lit. *reūglis* „zich buigen, zich inspannen” kan bij *wringen* hooren (NB. *gh:ǵh*; of heeft ook *wringen* misschien *gh?*) of bij III *rank*. Een basis *wrewǵ-*, *wrowǵ-* ligt wsch. aan on. *rá*, *ró* v. „hoek”, obg. *ryka*, lit. *rankà* „hand” ten grondslag, eventueel ook aan gotlandsch *rang* „hoek” en sommige der door ons direct met *wringen* gecombineerde woorden.

Wroegen ww. (gebruikelijker is 't znw. **wroeging**), nml. *wroeghen* (*wrougghen*) „aanklagen, beschuldigen” (ook reeds van 't geweten). = ohd. *ruogen* (nhd. *rügen*), os. *wrógian*, ofri. *wréia* (gewoner *wrógia*, *ruógia*), ags. *wrégan*, on. *rógja*, got. *wrohjan* „aanklagen”. Hierbij de znww. on. *róg* o. „strijd, twist, laster”, got. *wrohs* v. „aanklacht”, die ouder kunnen zijn dan het ww., benevens andere eerst van 't ww. afgeleide znww. Germ. **wróza-*, **wróza-* kunnen met obg. *reka*, *rešti* „zeggen”, russ. *woróat* „brommen”, lit. *rekiù*, *rekti* „schreeuwen”, *verkiù*, *veški* „weenen” van een idg. basis *werǵ-*, verlengd uit *weri-* „spreken” (zie I *woord*), komen.

Wroeten ww., nml. *wroeten*, dial. met umlaut (o.a. Antw. *wrueten*, oost-NBrab. *wrueten*). = ohd. *wruozzen* „omwoelen, wroeten”, mnd. *wróten* (*ō*), waarnaast ags. *wrótan*, on. *róta* „id.”, oorspr. een reduplicerend ww. Hierbij ags. *wróf*, vla. *wroete* v., mhd. *rüezel* (nhd. *rüssel*) m. „slurf”, mnd. *wróte* (m.?) „mol”. Wsch. van een idg. basis *werǵ-d-* of *werá-d-* „draaien”, hoogerop met *were-t-* (zie *worden*) verwant. Zie nog *worstelen*, ook *wortel*. Gr. *ῥαδιός*, aeol. *βραδιός* „slank, buigzaam” kan ook van *werǵ-d-*, *-dǵ-* komen, desnoods ook de met dit gr. woord gecombineerde woorden on. *rata*, got. *uratou* „zwerfen, reizen”, ohd. *rázi* „rapax”, oi. *avradanta* „zij werden slap”. On. *rata* beteekent ook „aantreffen, vinden”: deze bet. kan op verdere verwantschap met lit. *randù*, *ràsti* „id.” wijzen. Alles zeer onzeker. NB. germ. **wróto* „ik wroet” zou = lat. *rádo* „ik kras, schaaft” of = lat. *ródo* „ik knaag” kunnen zijn; zie echter hierover bij *rat*.

Wrok znw., sedert Kil., die 't „Holl.” noemt. = mnd. *wrok*, *wruk* m. „haat, wrok, twist”. Met de oorspr. bet. „vervolging, lust tot vervolgen” bij *wreken*. Kil. *wronck*, *wrough* „belediging, wrok” zal wel bij *wringen* hooren evengoed als eng. *wrong* „verkeerd, slecht; kwaad dat men iemand aandoet” (zie bij *wrang*). — **Wrokken** ww., **wrokkig** bnw., nog niet bij Kil. Wel reeds mnd. *wróken* „twisten”.

Wrong, **wrongel**. Zie *wringen*. De bet. „gestremde melk” kan direct op een grondbet. „'t gedraaide” teruggaan: vgl. o.a. gr. *οἶνος τρέπεται*, it. *il vino dū volta* „de wijn wordt zuur, schimmelig, bederft”.

Wuft bnw., reeds ouder-nnl. = „zwerfend, bewogen, los”. Met *u* onder invloed der labiale consonanten (vgl. *wulpsch*, dial. *zulver* = *zilver*, dial. *murvel*, *mulver* bij *marmer*) = Kil. *wift* in „*wift en licht*. vet. Holl. Levis, temerarius”, nml. (Blome der doechden 56) *wijft* „ongestadig fladderend”. Ook blijkens de *ft* fri.-holl. Bij *wuiven*.

Wui, **wuit** (haspel voor 't vervaardigen van schiemansgaren), de 2de vorm al bij *Winschooten* (1681). Oorsprong

onbekend. Ook elders in de scheepstaal ontleend.

Wuiven ww., niet bij Kil., mnl. *woeiven* (of = *weiven* „wuiven“? dit = on. *veifa*; zie weifelen). Met oorspr. dial. *wi*, *ü* voor mnl. *wiven* „zwaaien, wuiven“ = on. *vifa*; zie bij weifelen, wijf. In sommige dial. zooals 't Zeeuwsch gaat iedere *i* tusschen labiale consonanten in *ü* over.

Wulf (zeeterm : gewelfde zoldering) znw. o., reeds bij Winschooten (1681). Of uit een ouder **welf* < **xwelba-* of een fri.-holl. vorm zonder *ge-* = gewelf. Voor de *u* vgl. verwulfsel en wuft.

Wulk znw., nog niet bij Kil. Uit *wilk*, *welk*, die nog voorkomen, mnl. *willow* (nog wvla. *willok*, *wullok*). = ags. *weoloc*

m. „een soort slak“ (eng. *whelk*). Verwant met walen : oorspr. bet. „de gewondene“. Voor de *u* vgl. wulf.

Wulp znw., niet bij Kil., wel mnl. Met *u* uit *i* (vgl. wuft, wulpsch) = ndd. *wilp*, *wolp*, *wölp* (vooral in *regen-wilp*, *-wolp*, *-wölp*) „wulp, snip“, fri. *wylp* „wulp“, ags. *hwilpe* v. „een watervogel“. Met de oorspr. bet. „schreeuwer“ bij de onder welp besproken woordgroep.

Wulpsch bnw., Kil. *wulps* „vermetel, onbesuisd, dartel“. Van Kil. *wulpe* „dierjong“, een reeds mnl. (ook *wolp*) en nu nog voorkomenden bijvorm van welp met *u* onder invloed der labiale consonanten (vgl. wulp, wulf).

Wurgen. = worgen. — **Wurm.** = worm. — Af. : **wurmen** ww.

Z.

Zaad znw. o., mnl. *saet* (*d*) o.m. = os. *sād* o., ofri. *séd* (o., blijkens nieuwfri. *sied* o.), ags. *sād* o. (eng. *seed*), on. *sáð* o. „zaad“, germ. **se-ða-*. Hiernaast **se-ði-* : mnd. *sāt* v. „'t zaaïen, zaadkorrel, zaadveld“ (wellicht ook mnl. = „graangewas“), ohd. *sāt* v. „het zaaïen, zaad“ (nhd. *saat*), got. *mana-seps* v. „menschheid, wereld“, met afwijkende bet. on. *sáð* v. „kaf“. Bij zaaïen. Hierbij ook 't oudere woord Kil. *saemen* („Germ. Sax. Sicamb.“), Teuth. *saym*, ohd. *sámo* (nhd. *same*), os. *sámo* m. „zaad“, op het geslacht na = lat. *sēmen* (*Sēmónés* m.mv. „zaadgoden“), obg. *séme*, lit. *sēmens* mv. (n. geworden; in deze taal is 't o. geslacht geheel verdwenen), opr. *semen* o. „id.“.

Zaag znw., mnl. *sāghe* v. = ohd. *saga*, mnd. *sāge*, ags. *sagu*, *sage* (eng. *saw*), on. *sog* v. „zaag“. Hiernaast met ablaut mnl. *sēghe* (gloss. bern.; nog Maastr. *zeg*), ohd. *sēga* (nhd. *säge*) v. „zaag“. Van de idg. basis *seq-*, waarvan buiten 't Germ. o.a. ier. *tescim*, *do-escim* (**to-ess-secim*) „ik snijd“, lat. *seco* „id.“, obg. *sěka*, *sěsti* „hakken“, lit. *į-sekti* (*ė*?) „insnijden“, alb. *šats* „houweel“, misschien ook ier. *seche*, *seiche* „huid“ (voor de bet. vgl. lat. *corium* „id.“, dat gew. bij (*s*)ger- „snijden“, zie scheren, wordt ge-

bracht), in dat geval ook on. *sigg* o. „harde huid“, verder uit 't Germ. nog ohd. *sēh* o. „ploegschaar, houweel“, *suoha*, *suohha* v. „eg, vore“ e.a. woorden, bij mes, zegge, zeil, zeis, I zicht besproken. Allerlei met *sq-* beginnende idg. bases voor „snijden“ (zie schaven, scheiden, I schel, scheren, schuren) kunnen verlengingen zijn van *seq-*. — **Zagen** ww., mnl. *sāghen*. = ohd. *sagōn* (naast *sēgōn*, nhd. *sāgen*), mnd. *sāgen*, on. *saga* „zagen“. — **Zaagsel** znw. o. Laat-mnl. (holl.) reeds in den nog dial. (Zaapsch) vorm *sāgeles*.

Zaaïen ww., mnl. *saeyen*, *sayen*. = ohd. *sāen* (nhd. *sāen*), os. *sāian*, ofri. **sia* (*esén* „gezaaid“), ags. *sāwan* (eng. *to sow*), on. *sá*, got. *saian* „zaaïen“. Voor de vormen vgl. waaien. Van de idg. basis *se-* „zaaïen“, waarvan ook ier. *síl* „zaad“, kymr. *heu* „zaaïen“, lat. *sero* (**sisó*) „ik zaaï“ (perf. *sé-vi*), obg. *sějā*, *sėjati*, lit. *sėjū*, *sėti* „zaaïen“, gr. *ἴημι* „ik werp, zend“ heeft eer idg. *j* en is dan met lat. *iacio* „ik werp“ verwant; ook de combinatie met *se-* van oi. *strí* „vrouw“ en got. *frasts* m. „kind“, welker *s* dan de zwakste klanktrap van de basis *se-* zijn zou, is zeer onzeker; niet minder die van oi. *sātu-* („moederlijf“?).

Zaak znw., mnl. *sāke* v. „rechtszaak, aangelegenheid, gebeurtenis, zaak, oor-

zaak, reden, aanleiding, wijze". = onfr. *sacu* v. „res, causa”, ohd. *sahha* v. „rechtszaak, zaak, oorzaak” (nhd. *sache*), os. *saka* v. „strijd, vervolging, rechtszaak, zaak, schuld”, ofri. *seke, sake* v. „veete, rechtszaak, manier van procederen, aanklacht, schuld, zaak”, ags. *sacu* v. „strijd, rechtsstrijd, kwelling, vervolging, schuld” (eng. *sake*), on. *sak* v. „rechtszaak, aanklacht, proces, misdrijf, schuld, zaak, oorzaak”, germ. **sakō*- v., waarnaast **sakjōn*- in got. *sakjo* v. „strijd, twist”. Bij 't sterke ww. ohd. *sahhan* „strijden, twisten, aanklagen, terechtwijzen”, os. *sakan* „beschuldigen”, ags. *sacan* „twisten, aanklagen”, got. *sakan* „strijden, twisten”, ndl. nog in verzaken, mnl. *versāken* (zwak; ohd. *fir-sahhan*, os. *for-sakan* „looehenen, afstand doen van, verzaken”, ags. *for-sacan* „weigeren, afslaan”, eng. *to forsake* zijn nog sterk; mnl. ook *be-, mis-, ont-sāken*, zwak; nog deelw. *missēken* naast *missaect*), waarnaast het denominatieve ags. *sacian* „twisten”, on. *saka* (zwak) „aanklagen, berispen, benadeelen”. Hierbij nog 't nomen actionis got. *ga-sahts* v. „verwijjt” (: *ga-sakan* „dreigen”). Gew. gaat men van de bet. „met woorden twisten, spreken (voor 't gerecht)” uit en combineert ier. *saigid* „hij spreekt”. Zie zoeken.

Zaal znw., mnl. *sāle* (*sael*), *sēle* v. (m.) „woning, groot huis, paleis, kasteel, zaal”. = ohd. *sal* o. „huis, woonplaats, kasteel, zaal, gebouw met één groote ruimte” (nhd. *saal* m.; samenst. : ohd. *seli-hūs* o.), os. *seli* m., ags. *sele* m., *sael* o., *salor* (o. ?), on. *salr* m. „id.”. Hierbij got. *saljan* „onderkomen vinden, overnachten, blijven”, *salipwos* v. mv. „onderkomen, woning, vertrek”, onfr. *selitha, selettha* v. „tabernaculum”, ohd. *selida*, os. *selitha*, ags. *saēð* v. „woning, verblijfplaats”. Ohd. *sal*, ohd. os. *seli*, mnl. ags. *sele*, ags. *sael, salor*, on. *salr* kunnen gezamenlijk op germ. **salaz-*, **saliz-* teruggaan, welke grondvormen men gewoonlijk aanneemt. Wellicht echter heeft van ouds ook **salī-* bestaan. Voor mnl. *sāle* v. is een grondvorm **salō-* wsch. Verwant is misschien obg. *selo* „akker, dorp”, dat echter ook op **sello* kan teruggaan (mogelijk is

de scheiding tusschen *selo* „ἀγρός” < **selo-m* en *selo* „ἀγρῆ, ἀγρῶμα” < **sel-lo-m*, bij zetel), wsch. niet lat. *solum* „bodem” (zie zool). Met germ. **salī-pwō-* vgl. voor 't formans ksl. *selitva* „woning”. Uit 't Germ. it. *sala*, fr. *salle* „zaal”. Zie gezetel.

-zaam suffix, mnl. *-sam, -saem, -som, -sem.* = onfr. *-sam* (*geminesam* „iocundus”), ohd. (nhd.) os. *-sam*, ags. *-sum* (eng. *-some*), on. *-samr*, got. *-sams* (alleen *lustusams* „ἐπιπόθητος”). Formeel = gr. ὀμός „dezeltde, gelijk” (zie zamelen). De oorspr. bet. bijv. van **lustu-sama-* zal „met lust verbonden” geweest zijn.

Zaan (dikke melk), dial. v. (o.a. wvla.) en m. (o.a. Antw.), mnl. *sāne* „room”. = mnd. md. *sāne* (nhd. *sahne*) v. „id.”. Men brengt hierbij ohd. *senno* m. „herder” (nhd. *senne*), dat dan als „sahne-bereider, man die met *sahne* omgaat” verklaard wordt; hierbij nog laat-mhd. nhd. *senne* v. „alpenweide”. De grondbet. van **sanō(u)-* kan „het bovenste” geweest zijn (vgl. oostenr. *das obers* „de room”) en de combinatie met oi. *sānu-* „oppervlakte, hoogte” verdient, hoewel zeer onzeker zijnde, overweging.

Zabbelen. = sabbelen.

Zacht bnw., mnl. *sachte* uit *saechte*, dat ook nog voorkomt (voor de verkorting vgl. III licht), dial. mnl. nnl. *sa(e)ft(e), socht(e)*. Uit **samftia-*, bijw. **samftō* (? **samftia-*, -ō ?). = onfr. *senifte* „mitis, mansuetus”, ohd. bnw. *semfti*, bijw. *samfto* (nhd. *sanft*), os. bijw. *sāfto*, ags. bnw. *sēfte*, bijw. *sōfte* (eng. *soft*) „zacht”. Met os.-ofri.-ndl.-ags. *m-* (n-)wegval vóór *f* als bij vijf. Wellicht verwant met got. *samjan* „(zoeken te) behagen”, on. *sama* „passen”, os. *sōmi*, on. *sōmr* „passend, betamelijk”, ags. *sóm* v. „eendracht, verzoening”, *ge-sóm* „eensgezind”, *sēman* „verzoenen, beslechten”, on. *sōma* „zich schikken in, rekening houden met, eeren”, *sōmi* m. „eer”, *sōma* „betamen”, ier. *sām* „rust”, gr. ἴμερος „tam”, oi. *sāman-* „vriendelijke woorden, welwillende behandeling”, *sāntva-* „vriendelijkheid, vriendelijke woorden” {ags. *smēðe, smōð*, eng. *smooth*, mnd. *smōde*, -ich „zacht, week,

smijdig" zijn ten onrechte hierbij gebracht; eer bij gr. *συγν* „strijken”]; deze woordgroep is met zamelen verwant. Wgerm. **samftia-* is echter formantisch niet klaar; ook is met 't oog op onfr. *senifte* (2 maal voorkomend, verder *senikte* „mansuetudinem”) de westgerm. grondvorm niet zeker.

Zadel znw. o. m., mnl. *sādel* m. (v.). = ohd. *satal*, *satul* (nhd. *sattel*), os. **sadul* (blijkens *saduleri* m. „zadelmaker”), ags. *sarbol* (eng. *saddle*), on. *spðull* m. „zadel”. De bet. wijst op verwantschap met zitten (vgl. ook obg. **sedūlo* „zadel” bij zetel): die zou mogelijk zijn als wij van germ. **saðla-* uitgingen en dit uit idg. **sotlō-* < **sol-tlō-* afleidden. Evenwel zou men dan germ. **salla-* verwachten; ook wijzen de overgeleverde vormen op germ. **saðula-*: een bevredigende etymologie bestaat hiervoor niet; zie echter z e t e l. — **Zadelen** ww. Reeds mnl., ohd. (*satalōn*), mnd., ags. (*sadelian*), on. (*saðla*).

Zagen. Zie z a a g.

Zak znw., mnl. *sac* (*ck*) m. = ohd. *sac* (*ck*; nhd. *sack*), os. *sak* (*kk*), ags. *sacc*, *sæcc* (eng. *sack*), on. *sekk*, got. *sakkus* m. „zak”. Via lat. *saccus*, gr. *σάκος* „zak” uit 't Sem. (hebr. *s'ag*). Een oud handels-leenwoord; vgl. ark, kist. Uit 't Gr. en Lat. ook elders ontleend.

Zakken ww., niet mnl. of bij Kil. Bij Marnix komt een trans. *sacken* „doen zinken” voor en deze bet. is wsch. de oudere. Vgl. mnd. *sacken*, dat refl. gebruikt „zinken, zakken”, anders „in zakken doen, in een zak verdrinken” beteekent. Deze bett. heeft ook 't trans. mnl. *sacken*; uit de laatstgenoemde is „doen zinken” te verklaren. **Z a k k e n** zal dus een afl. van **z a k** zijn. Een andere plausible verklaring bestaat niet. Verwantschap hoogerop met zinken is niet aannemelijk. De *sakke agterud* „afdrijven, achterblijven”, *sakke af* „afnemen”, zw. *sacka* „verzakken, over stuur gaan”, noorw. dial. *sakka* „zakken”, eng. *to sag* „zakken, uit 't lood hangen, naar lij vallen” zullen wel ontleend zijn, 't eng. woord, dat sedert de 15. eeuw voorkomt, zou dan 't bestaan van een reeds 15. eeuwsch ndl. (*hem*) *sacken* „zakken” wsch. maken.

Zalf znw., mnl. *salve* v. = ohd. *salbu* (nhd. *salbe*), os. *salba*, ags. *sealf* v. (eng. *salve*) „zalf”, ohd. ook *salb* o. „id.”, — zalven ww., mnl. *salven.* = ohd. *salbōn* (nhd. *salben*), os. *salbon*, ags. *sealfian*, got. *salbon* „zalven” (waarbij *salbons* v. „zalf”). Verwant met gr. *ἔλπος*; *ἐλαιον*, *στέαρ*, *ἔλφος*; *βούτυρον*. *Κίπριου* (Hes.), *ὀλη* (formeel = zalf, behoudens 't accent), *ὀλις* „olieflesch”, alb. *g'atpe* „boter”, oi. *sarpis-* „gesmolten boter”, *srprá-* „vet”.

Zalig bnw. In de meeste diall., waar men *ā-* of *ī-*, *ō-* vocalisme verwachten zou, vinden we *ā*; 't woord is er uit de kerkelijke en devote taal ontleend. Mnl. *sālich*, oostmnl. ook *sēlich* (*gh*) „gelukkig, zalig, vroom, argeloos, armzalig, heilzaam”. = onfr. *sālig* „beatus”, ohd. *sālig* „gelukkig, zalig, heilzaam” (nhd. *selig*), os. *sālig* „gelukkig, zalig, vroom”, ofri. *sēlig* „vroom”, ags. *sālig*, gew. *ge-sālig* „gelukkig, zalig” (eng. *silly* „onnoozel”). Afl. van germ. **sēli-*, got. *sels* „goed, deugdelijk”, on. *sēll* „gelukkig”, ags. als znw. m. v. *sēl* „geluk, geschikte tijd, tijd”, mhd. in *sāl-līche* „op gelukkige wijze”. Van **sēli-* ook mnl. *saelde* (uit 't Du.), ohd. *sālda*, os. *sāltha*, ags. *sēld*, on. *sēld* v. „geluk” (resp. „goedheid”). Met ablaut: 1. ags. *sēlra* (*sæbra*) „beter”, 2. on. *seljast* „zalig worden”. De eenige aannemelijke etymologie combineert deze woordfamilie met kymr. *holl* „geheel, al”, ier. *slán* „gezond, geheel, vol”, oudlat. *sollus* „totus et solidus”, lat. *solidus* „volledig, vast, duurzaam”, *salūs* „heil, gezondheid”, *salvus* „behouden, gezond”, gr. att. *ὄλος*, ion. *ὀλος* „geheel”, alb. *g'atē* „krachtig, vet, levendig, moedig”, oi. *sárova-* „ongedeerd, geheel, al, ieder”; wsch. niet hierbij gr. *λοιών* „heilzamer, beter”, arm. *lav* „beter”. Zie a r m-, g e l u k-, r a m p z a l i g.

Zaling znw. Een nnl., ook fri. (*saling*, *sealing*) en du. (*saling*, *-ung*; 1668 *seeling*, 1702 *saaling*) en vandaar in 't Skandin. ontleend woord (de. *saling*, zw. *salning*) van onzekere afkomst.

Zalm znw., mnl. *salme* m. (v.). = ohd. *salmo* (nhd. *salme*), os. *salmo* m. „zalm”. Eer uit gall.-lat. *salmo* „id.” (> fr. *saumon* > eng. *salmon*) dan omgekeerd. Voor een germ. **sal-man-* zou

dezelfde etymologie, die voor 't gall.-lat. woord gegeven is, mogelijk zijn: bij ier. *salt* „sprong”, lat. *salio*, gr. ἀλλομαι „ik spring”, oi. (ospr. mind.) *ucchalati* (**ut-salati*) „schnellt empor”. Een echt germ. naam is ohd. *lahs* (nhd. *lachs*), os. *lahs*, ags. *leax*, on. *law* m. „zalm”, verwant met russ. *lósos*, lit. *lasziszù* „id.”.

Zalven. Zie zelf.

Zamelen ww., door Kil. „Sax.” genoemd, reeds noordoostmnl. blijkens *sámelinghe* v. „vergadering” (Gron.). Evenals mhd. *samelen* (nhd. *sammeln*), mnd. *sumelen* „bije brengen” gedissimileerd uit mnl. inhd. innd. *samenen* „id.” = onfr. **sannon* (waarvan *samnunga* v. „congregatio”), ohd. *samanón*, os. *sannon*, ofri. *somnia*, ags. *somnian*, on. *samna*, *safna* „id.” (in sommige talen ook „bije komen”). Van het bijw. (oorspr. verschillende casusvormen van een bnw.) onfr. *samon*, ohd. os. *saman*, ofri. *semín*, *samin*, ags. *somen*, on. *saman*, got. *samana* „samen”, ook met voorzz.: zie samen. Vgl. ook gezamenlijk. Evenals ier. *samain* naam van een feest (1 Mei en 1 Nov.) (oorspr. „samenkomst”), oi. *samana-* „samenkomst”, *samanā* „samen, gelijk” met *n*-formans van de basis waarvan o.a. ook germ. **sama(n)-*, ohd. *dēr samo*, eng. *the same*, on. *samt*, *inn sami*, got. *sama* „dezelfde” met 't bijw. ohd. os. *sama*, *samo*, ags. *same* „evenzoo”; ohd. *samant*, *-it* (nhd. *samt*), os. *samad*, ags. *somad*, got. *samaþ* „samen”; got. *simle* „eens, vroeger”, ohd. *simble(s)*, *simblum*, os. *sim(b)la*, *sim(b)lun*, ags. *sim(b)les* „altijd”, buiten 't Germ. o.a. ier. *som* „zelf”, *samail* „beeld”, *co-smil* „gelijk”, lat. *similis* „gelijk”, *simul* bijw. „id.”, gr. ἴμα „id.”, ομός „dezelfde, gelijk”, ὁμαλός „effen”, obg. (met dehnstufe) *sami* „zelf”, arm. *ham-* (in samenst.) „dezelfde”, oi. *samá-* „id., gelijk”; de eensilbige stam **sem-*, **sm-*, **sm-* „een” o.a. in lat. *semel* (**sem-lis*) „eenmaal”, *sim-plex* „eenvoudig”, gr. εἷς, ἕν, μία „een”, ἅπαντες, oi. *sa-kít* „eenmaal”, *sáddá* „altijd”, arm. *mi* „uia”. Zie nog -zaam, sommig, zacht en senegroen. — **Zamen** (te). Zie samen.

Zand znw. o., mnl. *sant* (*d*) o., zelden m. „zand, zandvlakte, strand,

oever”. = ohd. *sant* m. (uhd. *sand*), os. *sand* (o.m.?) „id.”, ofri. *sond* (in *sond-wei* m. „zandweg”), ags. *sond* o. „zand, strand” (eng. *sand*), on. *sandr* m. „zand, zandvlakte”. Germ. **sanda-* < idg. **somdho-* of wellicht uit **somadh-*: op een zwaren wortel *sa^smá^s-dh-* wijst gr. ἄμαθος „zand”. Nog met *m* hd. dial. *samp(t)* „id.”, welks grondvorm blijkbaar in de periode, toen germ. *mð* of *ml* in *nð* resp. *nd* overging (vgl. *schande*), nog een vocaal tusschen de *m* en *ð* had. Ook lat. *simila*, gr. σεμίδαλις „'t fijnste tarwemeel” is hierbij gebracht, — om van wortelcombinaties hoogerop niet te spreken.

Zang znw., mnl. *sanc* (*gh*) m. (o.). = onfr. *sang* (m.o.?), ohd. *sanc* m.o. (nhd. *sang* m.), os. *sang* m., ofri. ags. *song* m. (eng. *song*), on. *songr* m., got. *saggs* m. „zang”. Ablautend met zingen. — **Zanger** znw., mnl. *sangler(e)* m. = ohd. *sangári* (nhd. *sänger*), mnd. *senger*, ags. *songere*, on. *songari* m. „zanger” (resp. „dichter”). Vgl. onfr. *sangon*, mhd. *sangen* „zingen”, wsch. jonger. — **Zangerig** bnw., nog niet bij Kil.

Zaniken ww. = fri. *sanigje*, *-ikje*, ndd. dial. *sanken* „tallen, temen”. Wsch. jong; van **zanen* = fri. *sane* in *s. of mane* „(om betaling) lastig vallen”? bij *zaan*? Niet bij mhd. *sene* v. „'t verlangen”, *senen* (nhd. *sehnen*) „hevig verlangen”, eind 12. eeuw *sene* „marceo, langueo”, mnd. *senentliken* „smartelijk verlangen”, waarvoor beter germ. *i* aangenomen wordt. Vgl. Kil. „*sanckelen*. Flandr. j. *suckelen*. Titubare, *cespitare*”?

Zat bnw., mnl. *sat* „verzadigd”. Doordat dit bnw. bijna uitsluitend predicatief in den onverbogen vorm *sat* voorkwam, voelde men hierin den stam (oorspr. **saða-*), vandaar de verbogen vorm *zatte(n)* (vgl. *kruit*); met *d* nog verzad(ig)en. **Zat** = onfr. *sad*, ohd. *sat* (nhd. *satt*), os. *sad*, ags. *sed* (eng. *sad* „bedroefd”), on. *saðr*, got. *saps* „verzadigd”. Verwant met ier. *sathech* „id.”, lat. *satis* „genoeg”, oorspr. nomin. enk. van **sati-s* „verzadiging”, *satur* „verzadigd”, gr. ἄριστος „onverzadiglijk”. Evenals de langvocalische vormen got. *sops* m. (? , *soþ* o.?) „ver-

zadiging", waarbij *ga-sopjan*, ags. *ge-sēdan* „verzadigen”, ier. *sáith* „verzadiging”, lit. *sotūs* „verzadigd”, *sótis* „verzadiging” afl. met idg. *t*-formantia van de basis *sá-*, *sə-*, waarvan ook gr. *ἄμεναι* „verzadigen”, *ἄδην* „toereikend, genoeg”, oi. *a-si-nvá-* „onverzadelijk”. Germ. **saða-* is een regelmatig deelw. = gr. (ἄ-)υτος, idg. **sə-tó-*. Obg. *sytū* „verzadigd” is óf uit idg. **sá-tu-*, **sá-to-* vervormd (’t heeft bezwaarlijk idg. *ú*, ablautend met *á(u)*) óf ’t is ontleend: ontl. uit ’t Bait. is echter weinig wsch. en een germ. bnw. **sôpa-*, waaruit ontl. desnoods mogelijk zou zijn, is onbekend.

Zaterdag znw., mnl. *saterdach* (*gh*) m. In de saks. streken van ons land, die *ā* en *á* nog onderscheiden, en ook in Westfalen heeft ’t woord *ā* uit *á*. ’t Ags. heeft echter *sætern(es)dæg*, *sæter(es)dæg* m. (eng. *saturday*), evenzoo ’t Owfri. *saterdei* m. (nog fri., hoewel zeldzaam). De mnd. vorm was *säter(s)dach* m. In welk deel van ’t nederfrank. gebied een *á*-vorm, in welk een *ā*-vorm is aan te nemen, is bezwaarlijk uit te maken. Misschien waren in den tijd der ontl. in een groot deel van ’t Nederfrank. *ā* en *á* al samengevallen. Voor den dubbelen vorm vgl. I school. Zaterdag is half ontleend half vertaald uit lat. *Saturni dies* (*ā*; in ’t oudere Lat. met *á*). Hiervan ook ier. *dia sathairn*. Obg. *sabota*, hong. *szombat* enz., benevens ohd. *sambaztag* (nhd. *samstag*, opperd. en rijnsch.) m., Teuth. *sampsdach* komen van gr. *σαββατον* voor ’t oudere (oorspr. hebr.) *σάββατον* (voor de ontl. uit ’t Gr. vgl. kerk), terwijl it. *sabbato*, fr. *samedi* e.a. op mlat. *sabbatum*, *sabbati dies* teruggaan. Kil. *sonavond* („Sax. Sicamb.”), Teuth. *sonaevend* = ohd. *sunnân-āband* (nhd. *sonnabend*, md.), mnd. *sunn-āvent* m., oofri. *sunna évend* m., fri. *snjoen*, *sneau*, ags. *sunnen-āfen* m. De on. namen van den Zaterdag zijn *langardagr*, *þváttdagr* m., eig. „baddag”.

Zavelboom znw., mnl. *sāvelboom* m. Bij Kil. ook *saveboom*. = mnd. *sāvel-*, *sāven-bóm* m. „zavelboom”. Uit lat. *sabīna*, evenals de oudere ontl. mnl. *sērenboom* m. (nml. *zevenboom*), ohd. *sevina* v., *sevin-boum* (nhd. *sebenbaum*)

m., mnd. *sēven-bóm* m. (ook *sōventbóm* = achterh. *zeuvenboom*); ook ags. *safine* v. (eng. *savine*) „zavelboom”.

Ze. Toonlooze vorm van *zij*, die ook de functies van den accus. en dat. heeft aangenomen. Evenzoo staat ofri. *se* ook als accus.

Zebra znw. Internationale ontl. uit een afrikaansche taal.

Zede znw., mnl. *sēde* m.v. „gewoonte, gebruik, zede, manier van doen, aard, karakter, ingetogenheid”. = onfr. *sido* m. (zwak geworden: gen. *sidin*) „mos”, ohd. *situ* m. (nhd. *sitte* v.), os. *sidu*, ofri. *side*, ags. *seodu*, *sidu*, on. *siðr*, got. *sidus* m. „zede, gewoonte, gebruik”. Verwant met gr. *ἦθος, ἔθος* „id.”, *εἶωθα* „ik ben gewend”, oi. *svadhā-* „gewoonte, eigenaardigheid”, lat. *sodālis* „makker”, *suēsko* „ik raak gewend” (**swēdh-skō?* Of zonder *dh* en slechts hoogerop verwant?). Idg. **swe-dhu-*, **swē-dhes-*, **swe-dhā-* zijn nomina, van **swe-* „zijn, zijn eigen” + den verbaalstam van *doen* (idg. *dhé-*) gevormd. Voor **swe-*, **sewe-* zie I *zij* n. ’t Is onwsch., dat we voor germ. **seðu-* van idg. **se-dhu-* moeten uitgaan. Veeleer is de *w* van **swedhu-* verdwenen, misschien door dissimilatie vóór de *u*: vgl. *zilver*. — **Zedelijk** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd. ags. on. Wellicht als vert. van lat. *móralis* opgekomen. — **Zedig** bnw. Reeds mnl. ohd. mnd. on. Evenzoo vertaald?

Zee znw., mnl. *see* m.v. (o.; gen. *sēwes*, ook al *sees*) „zee”, minder vaak „meer”. = onfr. *séo*, *séu* m. „mare”, ohd. *séo* m. „zee, meer” (nhd. *see* m.v. met gedifferentieerde bet.), os. *séo* m. „id.”, ofri. *sé* m. „zee”, ags. *sé* m.v. „id., meer”, on. *sār*, *sjār*, *sjór* m. „id.”, got. *saiws* m. „meer, moeras”. Alle etymologieën, die gegeven zijn, zijn vaag en onzeker: 1. met de grondbet. „de beweeglijke” bij lat. *saevus* „wild, onstuimig, wreed”, waarbij nog gr. *αιόλος* „beweeglijk” gebracht is (zie echter I *zeer*), — 2. bij gr. *αιονάω* „ik begiet, bevochtig”, lit. *sjvai* „sap”, — 3. met de grondbet. „moerasland” bij ohd. *gi-sig* m.o. „meer, moeras” en verwanten (zie *zij* gen): germ. **saiwi-* zou dan op **saiŷ-wi-* teruggaan.

Voor een idg. woord voor „zee” zie I meer.

Zeef znw., mnl. *sēve* (m. of o. ? v.). = ohd. *sib* (nhd. *sieb*) o., mnd. *sēve* o., ags. *sife* o. (eng. *sieve*) „zeef”. Hiervan zeven ww., mnl. *sēven* (*seeffen*), mhd. *siben* (nhd. *sieben*), mnd. *sēven* „zeven”. Ook ziften en zeever hooren hierbij. De combinatie met lat. *dissipo* „ik verstrooi, werp uiteen”, oi. *ksipáti* „hij werpt, slingert”, po. *siepac* „schudden” is slechts een los vermoeden. Veeleer is germ. *siþ-*, idg. *sip-* (waarvan ook serv. *sípili* „fijn regenen” kan komen) een verlenging van *si-*, waarvan ook de bases *sig-* (zie zijgen), *sig-* of *siġ-* (zie zeiken) en *sib-* (zie sijpelen) kunnen gevormd zijn. Van de onverlengde basis komen lit. *sijóju*, *sijóti* „ziften”, *sĭtas*, ksl. *sito* „zeef”, nier. *siothlán*, kymr. *hidl* „zeef”, mier. *sithlad* „het zeven”. [Lat. *situla* „emmer” is ten onrechte hierbij gebracht.] Deze basis kan met *sé-*, waarvan on. *sáld* (germ. **sé-ðla-*) o., gr. *ἰθύος* „zeef”, *ἰθύω* „ik zeef”, onder een grondvorm *séi-* vereenigd worden. Hierbij ook alb. *sošë* „zeef” (*s-* of *sj-*?).

Zeeg znw., nog niet bij Kil. Wsch. uit **zēge*, verbaalabstractum van zijgen; vgl. eng. *fall* „kromming, zeeġ”.

Zeel znw. o., mnl. *seel* o. „touw”. = ohd. (nhd.) *seil*, os. *sĭl* o., ofri. *sĕl* (in *wind-sĕl*, o. ?), ags. *sál* m. (v.), on. *seil* v. „id.”, got. alleen het ww. *insaiþjan* „aan touwen binden”. Met ablaot ohd. *silo* m. (nhd. *siele* v.), mnd. *sēle* v., ofri. *sil-* (in *sil-ráp* m. „riem aan ’t paardentuig”), on. *sili*, *seli* m. „riem, trekriem, riemwerk”. Van de basis *si-* „binden”, waarvan nog met *l*-formans obg. *silo* „strik, touw”, lit. *àt-sailė* „soort verbindingsstang aan den wagen”, alb. *g’alme* ?) „touw”. Direct van de basis: lett. *siņu*, *sēt* „binden”, lit. *sijà* „brugbalk”, oi. *syáti*, *sináti*, *sinóti* „hij bindt”. Zie verder bij *sim* en *zenuw* en vgl. nog met idg. *l*-formans ohd. *seito* m., *seita* v. „touw, strik, boei, snaar” (nhd. *saitē*), *seid* o. „strik”, mnd. mnl. *seide* v. „snaar”, ags. *sáda* m. „strik”, lat. *saeta* „dierenhaar”, obg. *sĕli* „strik”, lit. *saitas* „touw”, oi. *setu-* „bindend.

band, boei, brug”; met *n*-formans ier. *sĭn* „ketting”, lett. *pa-sainis* „snoer”; wellicht ook hierbij oi. *séná-* „leger”.

Zeelt znw., sedert Kil. Misschien verwant met on. *sĭld* v. „haring” (> russ. *sel’đ*, *selėdka*, lit. *silke*, *silkis* enz.), *sĭl* v. „ammodytes tobianus”. Oorsprong onzeker.

I **Zeem**-(-leer znw. o.), mnl. reeds *semen* (*é*?) *seems*(c), o.a. in verbinding met *leder*. = hd. *säimisch*(*leder*) o. (sedert de 15.eeuw), mnd. *semes*(*ch*), de. *sems*(*leder*), zw. *sämsk*, fr. *chamois* (vervormd naar *chamois* „gems”), eng. *shamois*, *shammy*. Wsch. uit čech. *zámiš* of po. *zamesz* „zeemleer”, die evenals russ. *zámsa* „id.” uit ’t Turksch worden verklaard.

II **Zeem** (honigzeem) znw. (gew. o.), mnl. *seem* o. m. = ohd. (nhd.) *seim*, os. *sĕm*, on. *seimr* m. „zeem”. Leer aannemelijk is de combinatie met kymr. *hufen* „room”, gr. *αἴμα* „bloed”. De oorspr. bet. was dan „taaie massa, dikkige vloeistof”: vgl. ook noorw. *seima* v. „laag van slijm of van een dikke vloeistof”. Onwsch. is de combinatie met gr. *αἰμῖλ(ι)ο*: „vleiend” (oorspr. „zoet”?).

Zeen. Zie *zenuw*.

Zeep znw., mnl. *sēpe* v. = ohd. *seifa* (nhd. *seife*), *seipfa* (nog zwa. zwits. *seipfe*) v. „zeep, hars”, mnd. *sēpe* v. „zeep”, ags. *sáp* v. „barnsteen, pommade”, *sápe* v. „zeep” (eng. *soap*), germ. **saipō(n)*-, **saipiō(n)*-. Uit het Germ. finsch *saippio* „zeep”. De overgeleverde bett., die op een grondbet. „het druipende” kunnen teruggaan, maken verwantschap met sijpelen wsch.: vloeibare waschmiddelen zijn onder dan wat wij onder „zeep” verstaan. ’t Is moeilijk lat. *sápo* „zeep” (> fr. *savon*) van germ. **saipō(n)*- te scheiden. Het is eer een germ. woord dan een kelt. niettegenstaande Plinius Hist. natur. 28, 191: *Prodest et sapo, Gallorum hoc inventum rutilandis capillis. fit ex sebo et cinere. . . . duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud Germanos majore in usu viris quam feminis*. Eer is *sápo* een vervormde ontl. uit germ. **saipō(n)*- dan dat ’t op een al of niet hiermee hoogerop verwanten vorm niet germ. of wgerm. *á* teruggaat.

I **Zeer** znw. o., mnl. *seer* o. (m.) „pijn, smart, gejammer”. = onfr. ohd. os. *sér* „pijn, smart”, ofri. *sér* „wond”, ags. *sár* „pijn, smart, wond”, on. *sár* „wond”, got. *sair* „pijn, smart”: ’t gesubstantiveerde o. van ’t bnw. II **zeer**, mnl. *seer* „ziek, zeer”, onfr. *sér* „tribulatus”, ohd. os. *sér*, ofri. *sér* (in afl.), ags. *sár* (eng. *sore*), on. *sárr* „pijnlijk, smartelijk, gewond”. Uit ’t Germ. finsch *sairas* „ziek”. Met formans germ. *-ra-*, idg. *-ro-* van de basis *sai-*, waarvan met *t*-formans ier. *saeth* „leed, ziekte”, met *m*-formans gr. **αἰμο-* in **αἰμῶδον*, jonger **αἰμῶδός* „met zeere tanden”, waarvan *αἰμῶδεῖν*, *αἰμῶδιᾶν* „tandpijn, tandkramp hebben”, met *w*-formans lat. *saevus* „onstuimig, ruw, wreed” (of oorspr. = „beweeglijk” en bij gr. *αἰόλος* „id.”; zie *zee*), lett. *sēws*, *sīws* „scherp, barsch, bijtend, wreed”, (gr. *αἰᾶνής* „smartelijk, treurig” < **ααιῖᾶνής* ?). — III **Zeer** bijw., mnl. *sére* „zeer, hard, snel” (zelden en laat ook „pijnlijk”, onder hernieuwden invloed van ’t bnw. II **zeer**). = ohd. *séro* (nhd. *sehr*), os. *séro* „pijnlijk, hevig, zeer”, ofri. *sére* „zeer”, ags. *sáre* „smartelijk, zeer”. Bijwoord bij II **zeer**. Voor de bet. vgl. russ. vulg. *bólno* „ziek, pijnlijk” als versterkend bijw.

Zeeschuimer. Zie *schuimen*.

Zeet znw. In de bij Van Dale vermelde bett. („het zitten”; als zeetern: „zitplaats”; „zitzakertje, zetel”; overdr. „vouw” in dat heeft zijn z. genomen) nog niet bij Kil. Wsch. een jonge formatie bij *zēt-*, den stamvorm van *zitten* in *gezetten*, *zetel*. Kil. „*sete*. vetus. Statio” kan = ohd. *se55á* v. „positio” zijn; evenzoo mnl. *sete* (*ē*?) (naast *sáte*) v. „versterking of laag aan den buitenkant van den dijk”? Of is dit een frisisme, formeel = *sáte* en fri. *séte* v. „pandstelling” (voor du. vormen zie bij *havezate*)?

Zeever znw., mnl. *séver* o. (m.?). = ohd. *seivar* m. „spuma” (nhd. *seifer*, *-ber* „zeever”), mnd. *séver* m. „slijm, kwijl, speeksel”, ofri. *sáver*, *séver* o. „id.”. Ablautend met *zeef*. Oorspr. bet. : „het druppelende”. — **Zeeveren** ww. Reeds laat-mnl. mhd. mnd.

Zege znw., mnl. *seghe* m. = (onfr.

sigi-mári „victor”), ohd. *sigi*, *sigu* (nhd. *sieg*), (os. *sigi-drohtin*), ofri. *sí*, ags. *sigor*, *sige*, on. *sigr* (gen. *sigrs*) m., got. *sigis* (ook *sikw*?) o. „overwinning”, ook in germ. eigennamen zooals *Segimundus*, *Segi-mérus*, *Seges-tes* bij Tacitus. De oudste germ. stam was **sijiz-* < idg. **seǵhes-*; hieruit ook oi. *sáhas* „macht, overwinning”. Evenals gall. *Sego-(márus)* bij gr. *ἔχω, ἴσχω* „ik heb, houd”, oi. *sákate*, *-ti* „hij overweldigt, zegeviert, vermag, verdraagt”, waarbij ook gr. *ἑσσην* „koning” (Ephesos, oorspr. phryg.) wordt gebracht.

Zegel (het, de), mnl. *sēghel* m.o. = mhd. *sigel* (nhd. *siegel*), mnd. *sēghel*, ofri. *sigil* o. „zegeel”. Uit lat. *sigillum* „id.”. Opvallend is het vroegere voorkomen in de wgerm. talen en in ’t On. van het woord ohd. *insigili*, mnl. mnd. *ingesegel*, ofri. *insigil*, ags. *insegel*, *insigle*, on. *innsigla* o. „zegeel”. Men ziet er een contaminatievorm van lat. *sigillum* en *insigne* „teeken, kenteeken” in. Misschien mogen wij uit mnl. *sēghelen* (nml. **zegelen**), ohd. *bi-sigilen*, os. *siglian* en ofri. *sig(e)lia* „zegelen” afleiden, dat er reeds vroeger dan uit de bronnen blijkt een continentaal-wgerm. **sijila-* bestaan heeft. In ’t Mnl. is *sēghel* inderdaad ouder en gewoner dan *ingheseghel*. ’t Got. heeft *sigljo* o. „zegeel”, *sigljan* „zegelen”. Met andere bet. komen voor laat-ohd. *sigilla* v. „lunula”, ags. *sigl* (o.?) „gesp, juweelen versiersel”: ook deze uit lat. *sigillum* resp. den korteren vorm *siglum*, die in ’t Vulgairlat. ook andere bett. dan de geleerde bet. „abbreviatuur” gehad zal hebben.

I **Zegen** (het zegenen), mnl. *sēghen* „het maken van een kruisteeke”, laat en zeldzaam, wsch. deverbatief van *sēghenen*. Mnl. is *benedixie* v. ’t woord voor „zegen”. Ohd. *sēgan* m. „kruisteeke, zegening door ’t kruisteeke, tooverspreuk” (nhd. *segen*), mnd. *sēgen* m. „id.” is een christelijke ontl. uit rom. **segnu* < vulgairlat. *signum* „teeken, kruisteeke” (> it. *segno* „teeken” enz., zie *sein*); met andere bet. is dit ontleend in ’t Ags. : *sēgn* m.o. „banier”. — **Zegenen** ww., mnl. *sēghenen*, *seinen*, ohd. *sēganōn* (nhd. *seguen*), os. *signou*,

ofri. **seinia*, **sevia*, **sinia* (waarvan *seinenge*, *sevinge*, *sinnunge* v. „het zich bekruisen”), ags. *sēgnian*, on. *signa* „het teeken des kruises maken, zegenen” komt van lat. *signāre*.

II **Zegen** (vischnet), mnl. *sēghene*, *seine* v. = ohd. os. *segina*, ofri. *seine*, ags. *segne* v. (eng. *sean*) „zegen, sleepnet”. Ontl. uit lat. *sagēna* (< gr. *σαγινη*) „id.”, waarop ook fr. *seine* „id.” teruggaat. Een andere ontl. met accentterugging uit een dgl. lat. vorm met *ē* is I m u n t.

Zegepraal znw., **zegepralen**, **zegevieren** ww., nog niet bij Kil.; hier wel *seghe-vier* „epincium”, lees: „epinicium”.

Zegge znw., sedert Kil., die 't „Fland.” noemt. = mnd. *segge* „carex”, ags. *secg* m. „id., gladiolus” (eng. *sedge*). Hiernaast vla. *zagge* „zegge” (wsch. secundair vocalisme) en met gramm. wchshel ohd. *sahar* (m.?) „carex”, os. **saharali* (*saherai*) o. „id.”, *seón* „in algis”. Men combineert behalve witruss. *o-soka* „carex” ook nier. *seisg* (**sesgā-*) „bies, zegge”. Misschien van idg. *seq-* „snijden” (zie zaag) evenals ags. *secg* v. „zwaard”. Een opvallende bijvorm is Kil. „*seck*. Zeland. *Carex*”, nog in Zeeland en elders, ook in de saks. streken.

Zeggen ww., mnl. *segghen*. = ohd. **seggen* (*segis*, -*it*, -*ita*), os. *seggian*, ofri. *sedsa*, *sidsa*, ags. *secg(e)an* (eng. *to say*), on. *segja* „zeggen”, waarnaast mnl. *sūghen*, ohd. *sagēn* (de gewone vorm; nhd. *sagen*), ags. **sagian* (*sagast*, -*að*, imper. -*a*, praet. -*ode*) „id.”. Voor de vormen vgl. hebben, leven. Van idg. *seq-*; de germ. *ʒ* uit *ʒw* is in de positie vóór *j* klankwettig. Verwant zijn o.a. kymr. *hepp* „inquit”, ier. *in-cho-sig* „significat”, lat. *inquam* (**insquām* of **ind(u)squām*) „ik zeg”, *inseque* imper. „zeg, noem, verhaal”, gr. *ἐννεπε* „id.”, *ἐννέπω* „ik zeg, vermeld”, (ksl. *sokū* „aanbrenger, verklapper”?), lit. *sakaũ*, *sakỹti* „zeggen”. Zie nog spellen, zien. — **Zegsman** znw. Kil. *seghsman*, later-mnl. *segsman* m., gew. in 't mv. : *segstāden*, beteekent „scheidsrechter”. Evenzoo mnl. *seggher* m., dat ook „zegsman, verhalen, voordrager” beteekent.

Zeiken ww., mnl. *seiken*, *seken*. = ohd. *seihhen*, nhd. *seken* „pissen”. Hierbij

mnl. *seec*, *seic* m., *seike* v., ohd. *seih* (*hh*), mhd. *seich* m., *seiche* v. „pis”. Ablautend met mnd. *sik* m. „moerassig, laag land”, ags. *sic* o. „beekje, stroompje” (dial. eng. *sike*), on. *sik* o. „stilstaand of langzaam stroomend water”, nhd. *sickern*, ags. *sicerian* „sijpelen”. Van een idg. basis *sig-* of *siġ-*, waarvan ook lat. (**sigat* > **sijat* >) *siat* „oṽṽsi” wordt afgeleid, een verlenging van *si-* „sijpelen, druppelen” (zie zeef).

Zeil znw. o., mnl. *seil* (*seel*, zeer zelden *seghel*) o. = ohd. *sēgal* m. (nhd. *segel* o.), os. *sēgel* (o.?), ags. *sēgl*, *sēgel* m.o. (eng. *sail*), on. *sēgl* o. „zeil”, germ. **sezla-*. Met ier. *seol* „zeil” (minder wsch. als germ. leenwoord beschouwd) uit idg. **segh-lo-* of **seq-lo-*. In 't laatste, meer wsch. geval evenals on. *segi*, *sigi*, *sēgr* m. „afgescheurd stuk” van de basis *seq-* „snijden” (zie zaag), in 't tweede geval verwant met lat. *sagum* (oorspr. gall.) „vierkant stuk goed, soldatenmantel”, lit. *sagis* „reiskleed van lit. vrouwen”; minder wsch., want de grondbet. van deze basis was wsch. „bedekken”: vgl. lett. *segl* „dekken, hullen”. — Van w.- en ngerm. **sezla-* de ww. **sezlōn* en **sezlian*, ndl. **zeilen**, mnl. *seilen* (*seghelen*), ohd. *sēgelen*, mhd. *sēgelen*, *sigelen* (nhd. *segeln*), mnd. *sēgelen*, ags. *sēglīan* (eng. *to sail*) en *siglan*, on. *sigla* „zeilen”. Uit 't Germ. fr. *cingler* „id.”.

Zeis znw., dial. nog *zeisen* (-em), mnl. *seisenc* (*seisne*, *seime*, nog dial. *zein*; wsch. is door dissimilatie de *s* verdwenen) v. = ohd. *sēgansa*, *sēginsa*, *sēgesna* (nhd. *sense*), os. *sēgisna* v. „zeis”. Verwant met zaag. Vgl. voor formatie en vormontwikkeling II els. Hetzelfde formans ook in got. *hlainwasnos* v.mv. „graven”. -*isnó-* is bij **sezisnó-* blijkbaar secundair naast -*asnó-*; anders was ohd. os. **sigisna* te verwachten.

Zeker bnw., mnl. *sēker* „gerust, kalm, veilig, betrouwbaar, vaststaand, gerust op, zeker van”, laat-mnl. ook al „quidam”. = ohd. *sihhār*, *sihhāri*, *sihhar* „zonder zorg, veilig, betrouwbaar” (nhd. *sicher*), os. *sikor* „zeker, vrij van”, ofri. *sikur*, *siker* „id., onschuldig, betrouwbaar”, ags. (zeldzaam) *sicor* „veilig voor, vrij van schuld en

straf". Uit later-lat. *secūrus* < ouder lat. *secūrus* „zonder zorg, veilig, zeker". De *i* voor *e* kan op een uitspraak **sicūrus* berusten, minder wsch. is 't, dat in 't Ohd. Os. Onfr. *i* vóór *u* uit *e* ontstaan is. De fri.-ags. vormen zouden dan een os. vorm hebben, m.a.w. op os. *sikor* teruggaan. Nnl. is lat. *securus* nog eens als sekuur, sikuur ontleend : vgl. fr. *sécurité* (> nnl. sekuriteit), aan lat. *securitas* ontleend, terwijl *súr* „zeker" klankwettig uit vulgairlat. *secūrus* ontstaan is.

Zelden bijw., mnl. *selden*. = ohd. *seltan* (nhd. *selten*), mnd. *selden*, owtri. *sielden*, ags. *seldan* (-on, -um; eng. *seldom*), on. *sjaldan* „zelden". Met *n*-formans van een germ. stam **sēlða-*, die ook in samenstf. voorkomt zooals mnl. *sel(t)-sien(e)*, -*sen(e)*, ook al, met substitutie van -zaam voor 't als suffix gevoelde tweede lid, *sel(t)sam* (nl. **zeldzaam**), ohd. *sēlt-sáni* (nhd. *seltsam*), ags. *sēld-stene*, on. *sjald-sēnn* „zelden gezien, zeldzaam", os. *sēld-lík*, ags. *sēld-líc*, got. *silda-leiks* „wonderbaar, zeldzaam". Men gaat wel van den pronominaalstam **se-* (zie zelf en zich) uit. Eer < idg. **sel-tó-* met de grondbet. „uitgenomen, uitgezocht", vandaar „zeldzaam": bij ier. *selaim* „ik neem", gr. *éleiv* „nemen", waarbij uit 't Germ. Kil. „*sellen*. vetus. Vendere", ohd. *sellen*, os. *sellian* (in samenst.), ofri. *sella*, ags. *sellan* (eng. *to sell*), on. *selja* „overdragen, overgeven", in sommige talen ook „verkoopen", got. *saljan* „offeren", ohd. *sala* v. „overdracht, overgave", ags. *salu* (eng. *sale*), on. *sala* v. „verkoop".

Zelf vnw., mnl. *selve*, *self*. = onfr. *sélvo*, *sēlf*, ohd. *sēlbo*, *sēlb* (nhd. *selb*, *selber*, *selbst*), os. *sēlto*, *sēlf*, ofri. *sēlva*, *sēlf*, ags. *sēlf(a)*, *sylf(a)* (eng. *him-self*), on. *sjalfr*, got. *silba* „zelf". Wordt wel verklaard uit idg. **se-l-bho-*, waarin *-bho-* aan een uit twee pronominaalstammen bestaand **se-l(o)-* zou zijn gehecht. Ofschoon die beide stammen in allerlei talen voorkomen (voor **se-* zie zich; een *l*-pronomen in ier. *tall* enz.; zie elders), blijft deze etymologie onzeker. — **Zelfde** (de) vnw., reeds laat-mnl. naast *dieselve*, *deselve* „id.",

dat in 't Mnl. — evenals in andere germ. talen — behalve „is ipse" ook „idem" was gaan beteekenen. — **Zelfkant** znw., sedert Kil. Ook nnd. fri. Mnl. wel al *selfende* o., ook mhd. mnd. en Teuth., nog nnl. dial. Bij Kil. ook 't nog dial. *selfegghe*, ook nnd. dial. en eng. (*selvage*, *selvedge*). — **Zelfs** bijw., mnl. *selves* „zelf, zelfs". = mhd. *sēlbes* (*sēlbest*, nhd. *selbst*), mnd. *selves*, *sēlves* „id.". — **Zelfstandig** bnw. Nog niet bij Kil. Ook mnd. en hd. (al laat-mhd.). — **Zelfzucht** znw., nog niet bij Kil. Vert. van laat-lat. *egoismus*.

Zelling znw., ook **zel**, niet bij Kil., beide wel bij Winschooten, 1681. 't Zelfde woord is mnl. *sellinghe* v. „gegraven inham of haventje in buitengronden" (Zeeland, Zuidholl. eilanden). Oorsprong onzeker. Nhd. *seeling* m. „zelling" uit 't Ndl.-Ndd.; evenzoo fr. *souille* „id."?

I Zemelen znw. mv., mnl. *sēmelen* mv., *semel(e)* enk. v. „zemelen, gruis". Kil. kent *semelmeel* ook in de bet. „bloemmeel". = Teuth. *semele* „stuk wittebrood", ohd. *simila*, *simala* v. „simula, farina, polenta, furfur" (nhd. *semmel* „wittebroodje"), mnd. *semele* v. „bloemmeel, zemelen, stuk brood", laat-on. *simili* o., *similia* v. „bloemmeel". Uit lat. *simila* „bloemmeel".

II Zemelen ww. Zie sammeln. [*Zemelen*, daar vermeld, is 't znw.]

Zenden ww., mnl. *senden* (zwak, ook reeds sterk; vgl. gezant, ook schenden, schenken). = onfr. *sendan*, ohd. *senten* (nhd. *senden*), os. *sendian*, ofri. *senda*, ags. *sendan* (eng. *to send*), on. *senda*, got. *sandjan* „zenden". Causatief-formatie bij germ. *sinþ-*, waarvan ook **sinþa-* „gang, reis" (zie gezin); hiervan ohd. *sindōn*, os. *sīthon*, ags. *sīðian* „gaan, reizen, trekken", on. *sinna* „reizen, zich aansluiten bij, zich bekommeren om". — **Zendeling** znw., nog niet bij Kil.

Zenegroen. Zie senegroen.

Zeng (kortstondige verheffing van den wind), nog niet bij Kil. Ook oostfri. Oorsprong onzeker.

Zengen ww.; mnl. *senghen* (*singhen*). = mhd. (nhd.) mnd. *sengen* (misschien reeds ohd. in *bisancter stoc* „stips"),

ofri. *senga*, ags. *sengan* (eng. *to singe*) „zengen, schroeien”. Uit 't Ngerm. hierbij ijsl. *sangr* „verbrand, verschroeid”. Met ablaut mhd. *sungen* intr. „schroeien”, *sinc* (-ges) m. „het schroeien”. Met 't oog op deze woorden bezwaarlijk een causativum van zingen, waarvan 't trouwens ook hoogst onzeker is of 't oergerm. of oerwgerm. voor 't sissen van gezengde spijzen enz. werd gebruikt (trots N.Holl. stadfri. gron. *zangerig* „licht aangebrand” e.dgl.). Zengen is identisch met ksl. *prě-sqčq, prě-sqčiti* „drogen”: idg. **soṃq-īō* „ik maak dor of droog, verschroei”. Of opr. *soanxti* „vonk” hierbij hoort met de oorspr. bet. „het verbrandende”, is onzeker. 't Zelfde geldt van on. *súa* v. „id.” (**sewxiōn*-?). Zie nog zinken.

Zenuw znw., mnl. *sēnuwe, sēnewe* v. „zenuw, pees, spier”, ook *sēne* v. (nnl. zee n.). = ohd. *sēnawa* (nhd. *sehne*), os. *sēnawa, sinewa*, ofri. *sini, sine, ags. sinu, sionu* (eng. *sinew*), on. *sin* (ook *sina*) v. „id.”, germ. **sinuwō*- (-*awō*-), idg. **sin.wā*- (uit *nu* was germ. *nu* te verwachten). Het vocalisme in de germ. talen maakt een grondvorm **sen.wā*-, verwant met naaien, snoer, I snaar, onaanneemelijk. **Sin.wā*- is een verlenging van **sinu*-, **sinew*- > av. *hinu*-, *hinaw*- „band, boei” (: gr. *ἵψες* „spieren”?), dat met formans -*nu*- van de basis *si*- „binden” (zie zeel) is gevormd.

Zerk znw., met *e* uit *a* vóór *r* + gutturaal (vgl. *e r g*), mnl. *sarc* (*saerc, serc*) m. (o.; ook *sarke, v.*?) „doodkist, tombe, grafsteen, steenen kist”; de bet. „doodkist” nog oost-hagelandsch haspengouwsch limb. = ohd. *saruh, sarch* (nhd. *sarg*), os. *sark*, ofri. *serk* m. „doodkist”. Niet uit gr.-lat. *sarcophagus* „id.”, maar met de oorspr. bet. „het bedekkende, bewarende” bij lit. *sérgu, sérgėti* „bewaken, behoeden”. Obg. *strégq, strěšti* „id.” (oerslav. **stergq, russ. steregú*) kan bezwaarlijk hiermee verwant zijn: 't gaat op idg. *sterg*- terug, vgl. gr. *στρέγω* „ik bemin” en met *q* ier. *serc* „liefde”; eventueel kan wel slav. **stergq* in bet. door een verloren gegaan **sergq* beïnvloed zijn. Obg. *o-strogú* „verschan-sing” zou een ablautend **srogo*- kunnen bevatten. Met zerk < germ. **sarki*-

of veeleer **saraki*- is wsch. ags. *serc, syric* m. (mogelijk uit 't Ngerm.; ouder ospr.-ags. *serce, syrce* v.), on. *serkr* m. „hemd, panser” identisch. Of mnl. *serc* (απ. *λεγ.*) „schamel kleed” 't zelfde woord is, is onzeker. Mnl. *sa(e)rc, serc* (m. o.?) „rots, steenblok” behoort bezwaarlijk hierbij.

Zes telw., mnl. *ses* (*sesse*). = ohd. *sīhs* (nhd. *sechs*), os. *sēhs*, ofri. *sīx*, ags. *sier* (eng. *six*), on. *sēx*, got. *saihs*, kringgot. *seis* „zes”, germ. **sezs* = ier. *scé*, lat. *sex*, gr. **σεξ* > *ἕξ*, lak. en elders *Fěš*, lit. (met flexie-uitgang) *szeszi*, arm. *vec*, oi. *sát* (*sás*), av. *xšvas* „zes”. Afgeleide znww. zijn obg. *šestī*, obg. *g'as'te* „id.”. De idg. vorm was **seks* of iets dgl.; de oorspr. anlaut is moeilijk vast te stellen. — **Zesde** rangtelw. Met -*e* naar andere ordinalia voor mnl. *seste* (ook al *sessede*) = ohd. *sēhsto, sēhto* (nhd. *sechste*), os. *sēhsto*, ofri. *sēxta*, ags. *siehta* (eng. *sixth*), on. *sētti*, got. *saihsta* „zesde” = lat. *sextus*, gr. *ἕκτος*, obg. *šestī*, lit. *szęsztas*, oi. *šasthá*- „zesde”, idg. **s(w)ek(s)to*-. Secundaire formaties: ier. *sessed*, alb. *i-g'as'tete, i-g'as'te*, arm. *vecerord*, av. *xš'tva*- „zesde”. — **Zestig** telw., gesproken *sestiq*, mnl. *tsestich* (met *t*-naar *tševentich*, vgl. *zeventig*) naast *sestich* = ohd. *sēhszug* (nhd. *sechzig*), mnd. *sēstich*, ofri. *sēxtiq*, ags. *siextiq* (eng. *sixty*), on. *sēxtiqir*, jonger *sēxtiqi*, got. *saihs tigjus* „zestig”. Zie -*tig*.

Zet znw., niet bij Kil. vermeld. Van *z e t t e n*. Mnl. misschien reeds in speciale technische bet.: „hoeveelheid die tegelijk getapt wordt” e.dgl.

Zetbaas, zetboer znww., nog niet bij Kil. *Z e t*- van *z e t t e n*.

Zetel znw., mnl. *sētel* m. = ohd. *sēzsal* (nhd. *sessel*), mnd. *sētel*, ags. (angl.) *seatul* m. „zetel”. Veronderstelt evenals on. *sjetull* m. „iemand die tot staan brengt” een germ. **setula*-, -*ala*-, idg. **sedlo*- (-*llo*-) of **sedalo*-, terwijl mnl. *sēdel* (o. m.?), onfr. *sēthel* (in *sēthelgangi* „occasum”), ohd. *sēdal* o. m., os. *sēthal* (o.?), owfri. *sēdel* m., angl. *sēdel*, ws. *sētl* o. „zetel, rustplaats” (ook speciaal „zonsondergang (s-plaats)”) op germ. **sepla*- teruggaat. Dit zou uit idg. **setlo*- < **sed-tlo*- ontstaan kunnen zijn. Aangezien echter voor *zadel* een dgl. verklaring niet

opgaat, moeten we veeleer van een secundaire basis idg. *set-* of eerst germ. *seþ-*, *seð-* uitgaan, naast idg. *sed-*, waarvan zitten en zetel en idg. **sed-lo-*, *-lá-*, misschien in got. *sills* m. „zetel, nest” (veeleer echter = zetel, idg. **sed-lo-*), verder in gall. *caneco-sedlon*, lat. *sella* „stoel, zetel”, gr. (lak.) *έλλα* „zetel”, (over obg. *selo* zie zaal), arm. *ett* „plaats”. Po. *siodto* enz. „zadel” < obg. **sedulo-*, *-ilo-* (Suprasliensis *o-sedulati* „zadelen”). — **Zetelen** ww., niet bij Kil. Laat-mnl. wel al *sētelinghe* v. „het plaats-nemen in een zetel, het bekleed worden met een waardigheid”.

Zetpil znw., nog niet bij Kil. 't Eerste lid is mnl. *set* (*tt*) o. „achterste, aars”, door Kil. „Fland.” genoemd; deze geeft ook de bet. „sedes” op. = ohd. *sez* o. „achterste, zetel”, onfr. *setti* o. „sedes”, germ. **satja-*. Bij zitten. Mnd. komt *sēte* o. „achterste” voor.

Zetten ww., mnl. *setten*. = onfr. *settan*, ohd. *sezzen* (nhd. *setzen*), os. *settian*, ofri. *setta*, ags. *settan* (eng. *to set*), on. *setja*, got. *satjan* „zetten”. Causativum bij zitten. Gevormd als ier. *suidim* „ik zet”.

Zeug znw., mnl. *sōghe*, *sōghe* (ook *soch*; nog dial., bijv. Assendelftsch *zog*, N.Brab. *zóg*; ook Zuidafrikaansch *sog*) v. = nhd. dial. *suge*, os. *suga*, ags. *sugu* (eng. *sow*) v. „zeug”. Hierbij ook noorw. dial. en zw. *sugga* „id.”. Van idg. **sū-*, **sūw-* „varken” (zie *z w i j n*), 't vast de germ. *z* als de onder niet zeker vastgestelde condities optredende klankwettige ontwikkeling van *w* te beschouwen is (zie *m u g*) 't zij wij van idg. **su-qá-* moeten uitgaan: vgl. dan ier. *socc*, kymr. *hoch* „varken”. — **Z e u g** „pissebed, kellerassel” (reeds 1521) is 't zelfde woord: vgl. in dezelfde bet. Kil. *vercken*, fr. dial. *treuc* (= fr. *truite*), slov. *prašček*.

Zeulen ww., nog niet bij Kil. Ook oostfri. Verwant met os. *suli* „het slepen (van 't kleed)”, wvla. *zole*, *zeule* v. „zware wielploeg” (waarbij *zolen*, *zeulen* „ploegen”), ags. *sulh* v. „ploeg”. Voor verwanten hoogerop zie *z w e l g e n*. Vgl. nog *suilen*. Mnl. mnd. *sōlen* „zich vuil maken, vuil werk doen” is een heel ander woord.

Zeuntje znw. o. Demin. van *zoon*. **Zeuren** ww., in 't Vla. = „valsch spelen”, sedert Kil., die „*soren*, *seuren*. Praevaricari, male quidquam administrare” opgeeft. Hier ook al *sorigh*, *seurigh* „**zeurig**”, ook „bedriegelijk, valsch”. Oorsprong onzeker. Onomatop. ? Met Kil. *sooren*, *soren*, *seuren* „zweren, pijn doen” bij *z u u r* ?

I Zeven ww. Zie *zeef*.

II Zeven telw., mnl. *sēven*. = onfr. *sivon* (in *sivonvaldun* „septuplum”), ohd. *sibun* (nhd. *sieben*), os. *sibun*, ofri. *sigun* (*siūgun*, *sogon*; met *g* naar *nigun* „negen”), owfri. *sowen* (*sawen*, *saun*), ags. *seofon* (eng. *seven*), on. *siau*, got. *sibun*, kringgot. *sevene* „zeven”. Evenals frank. *septun* (Lex Salica) „id.” uit idg. **septm* (vgl. *a v o n d*), waarop ook ier. *secht n-*, lat. *septem*, gr. *επτά*, arm. *eut'n*, oi. *saptá* „zeven” teruggaan. Een verlengde vorm in lit. *septyni* „id.”. Alb. *štate*, obg. *sedmī* „id.” zijn znww. De germ. vorm op *-un* met bewaarde *n* wordt óf door invloed van 't ordinale óf uit **seþune* verklaard (met *-e* naar **fimfe*; zie *v i j f*). — **Zevende** rangtelw., mnl. *sēvende*. = ohd. *sibunto* (nhd. *siebente*), os. *sibondo*, *sibotho*, ofri. *sigunda* (*siūgunda*, *sogunda*, *savnda*), ags. *seofōða*, angl. *siofunda* (eng. *seventh*), on. *sjundi*, *sjaundi*, lit. *septiñius*, oi. *saptátha-* „zevende”. Naast **septm-to-* ook **sept(m)-mo-* in ier. *sechtm-ad*, lat. *septimus*, gr. *εβδομος*, obg. *sedmī*, lit. *sekmas*, opr. *sep(t)mas* „id.”. Verder alb. *ī-š lātete*, *ī-š late*, arm. *eut'nerord* „id.”. — **Zeventig** telw., gesproken met *s*, mnl. *tseventich* naast *sēventich*. Dit laatste = later-ohd. *sibunzug* (nhd. *siebzich*), os. *sibuntig*, ofri. *siūguntig*, *soventig*, ags. *seofontig* (eng. *seventy*), on. *sjau tigrir*. Oudere wgerm. vormen zijn ohd. *sibunzo*, os. *a(n)tsibunta*, ags. *hund-seofontig*. Vgl. bij negentig. 't Got. heeft *sibuntehund* „zeventig”. Zie *-tig*.

Zevenboom. Zie *zavelboom*.

Zeverzaad znw. o. 't Eerste lid is mnl. *sedeware*, ook al *seware* (o. ?), = ohd. *zīt(a)war* (nhd. *zitwer*) m., mnd. *seduar*, *sedewer* „zeverwortel”. Via mlat. *zeduárium* en de rom. talen uit arab. *zedwár*.

Zich vnw., mnl. in zuidoostelijke teksten; ook reeds in andere, hier evenals

nnl. zich onder hd. invloed. De volkstaal kent voor „zich” nog, evenals 't Mnl., hem (ook z'n eigen). Evenzoo gebruiken 't Ags., Ofri. en Os. het anaphorische pronomen reflexief. Mnl. (zeldzaam) *sik* is de klankwettige nederfrank. en nnd. vorm; ook in 16.- en 17.-eeuwsche overijsselsche brieven komt 't voor; nog in en om Meppel: *be-sik* „op zich zelf, apart”. Oostmnl. (zeldzaam, lokaal beperkt) *sí* „zich” is de oude dat.; zie beneden. Ohd. *sih* (nhd. *sich*) „zich” = onfr. *sig*, mnd. *sik*, *sek* (*sich*), on. got. *sik* „zich”, oorspr., zooals in 't On. en Got., alleen accus. (voor de formatie vgl. got. *mik* bij II mijn), waarnaast de dat. on. *sér*, got. *sis*. Van den pronominaalstam **se-*, waarvan ook lat. *sé*, *sibi* „zich”, gr. $\sigma\text{-}\mu\text{-}(\nu)$ „zich, hun”, obg. *se*, *sebé*, opr. *sien*, *sin*, *sebbei*, lit. *-si* „zich”. Voor den synoniemen stam **s(e)we-* zie bij I zij n.

I **Zicht** (kleine zeis), mnl. *sichte* v. = mnd. *sichte* naast *sēgede* v., ags. *sigðe*, *sīðe* m. (eng. *scythe*), on. *sigð* v., *sigðr* m. „zicht, sikkell”, germ. **seziþō-*, **seziþia-*. Van idg. *seq-* „snijden” (zie z a a g).

II **Zicht** znw. o., mnl. *sicht* o. „gezicht, blik” (zeer zeldzaam). Eer een jongere vorm naast gezicht dan met mhd. *sicht* (nhd. *sicht*), mnd. *sicht* v. „het zien, aanblik” op germ. **sex(w)ti-*, nomen actionis bij zien, teruggaand. — **Zichtbaar** bnw., sedert Kil. = hd. *sichtbar* (reeds ± 1480 *sichtberlich*). Vgl. laat-mnl. *sichtelijke*, Teuth. *sichtlick*, mnd. *sichtlik* „zichtbaar”; mhd. *sikhtelich* „id., ziende”.

Zieden ww., mnl. *sieden*. = ohd. *siodan* (nhd. *sieden*), mnd. *sīden*, ofri. *siálha*, ags. *sēoðan* (eng. *to seethe*), on. *sjoða* „koken, zieden” (trans. en intr.). Voor ablatende vormen zie I zode en zwadder. De idg. basis was wsch. *sewet-*, verlengd uit *sewe-*, waarvan av. *hāvayēiti* „hij schroeit, stooft”; van *sewet-* mogelijk ook lit. *siauczù* „ik raas”, *siuntù* „ik word razend”. Minder wsch. is een basis *kperet-* en verwantschap met lit. *szuntù*, *szustli* „stoven”.

Ziegezagen ww. Nnl. allitererende en ablatende formatie bij *zagen*.

Ziek bnw., mnl. *sicc*. = ohd. *sioh*

(*hh*; nhd. *siech*), os. *sioh*, ofri. *siðh*, ags. *sēoc* (eng. *sick*), on. *sjúkr*, got. *siuks* „ziek”. Hierbij sukkelen, II zucht en zwak. Voor den ablat vgl. zieden en verwanten. Buiten 't Germ. is lit. *saugóju*, *saugóti* „hoeden, behoeden” vergeleken; onzeker wegens de bet. Voor andere combinaties zie bij zwak. — **Ziekte** znw., mnl. *siecte* (met *ie* naar *sicc*) en *suucte* v. = mnd. *seikte*, *súkte* v. „ziekte”. De verhouding tot mnl. *súkede*, mnd. *sékede*, *súkede*, mhd. *siuchede* v. „id.” is als bij lengte. Een ouder abstractum is ohd. *siuhhí* (nhd. *seuche*), mnd. oostmnl. *súke*, got. *siukei* v. „id.”. Mnl. *siecheit* (*d*) v. „id.” is een ook reeds ohd. mnd. woord.

Ziel znw., mnl. *siele* v. = onfr. *séla*, ohd. *séla* (nhd. *seele*, ohd. ouder *séula*), os. *seola*, *siola*, ofri. *séle*, ags. *sáwol* (eng. *soul*), on. *sál* (wsch. uit 't Ags.), got. *saiwala* v. „ziel”. Al deze vormen gaan op germ. **saiwalō-* terug. Als gr. $\alpha\iota\omicron\lambda\omicron\varsigma$ „beweeglijk” oorspr. * $\sigma\alpha\iota\omicron\lambda\omicron\varsigma$ luidde, is identiteit van germ. **saiwalō-* met het v. van dit bnw. zeer aannemelijk, 't zij dan dat de oudere bet. was „onstuimige geest” of „beweeglijke adem”; over eventueele verdere verwanten zie zee. De combinatie van ziel met obg. *sila* „kracht”, opr. *seilin* „ijver” is minder wsch. — **Zieltogen** ww., laat-mnl. (in godsdienstige literatuur) *sieltōghen*. = Teuth. *sicltoghēn*, mnd. *sēl(e)tōghen*. Een opvallende samenst. met Kil. „toghēn. vetus. Trahere”, mnd. *tōghen* „trekken”; zie teug.

Zien ww., mnl. *sien*. = ohd. *sīhan* (nhd. *schen*), os. *sēhan*, ofri. *sið(n)*, ags. *sēon* (eng. *to see*), on. *sjá*, got. *saihwān* „zien”. Verwant met ier. *ar-secha* „he should see us well”; — hierbij alb. *soh* „ik zie”? en russ. *sókol*, *sokól* „valk” (oorspr. „scherpziend”) ? Onzeker. Verder hebben sommigen dit idg. *seq-* met de basis van zeggen geïdentificeerd (vgl. ndl. opmerken „waarnemen, zien” en „zeggen”), anderen met die van ier. *sechthir* „hij volgt”, lat. *sequor*, gr. $\epsilon\pi\omicron\upsilon\alpha\iota$, lit. *sekù* „ik volg”, oi. *sácate*, *-ti* „hij volgt” (waarbij uit 't Germ. wsch. ags. *segg*, on. *seggr* m. „man, krijgsman” = lat. *socius* „bondgenoot, makker”); geen

van beide wsch. Andere voorgeslagen combinaties (: ier. *sell* „oog”; — : idg. *oqz-*, zie oog) zijn onjuist. Hierbij nog II zicht, gezicht, met gramm. wchsel (*ʒw* > *w*) os. *siun*, ofri. *sióne*, *siáne*, ags. *síen*, on. *sjón*, *sjín*, got. *siuns* v. „gezicht” (en verwante bett.), mhd. *siune* o. „id.”, mnl. *síne* o., gew. *siene* v. o. „oog, gezicht” (met *ie* naar zien); — **Zienlijk** bnw., reeds mnl., vooral in godsdienstige literatuur. Ook mhd. *sēhenlich*, *seinlich*, *siunlich*, mnd. *sún(e)lik* „zichtbaar”. Deels van 't ww. zien, deels van 't zooëven genoemde znw. gevormd.

Zier znw., mnl. *siere* v. (m.?) „een soort diertje, mijtje, kleinigheid”. Ohd. *siuro* m., *siurra* v., mhd. *siure* v., mnd. *siure* „een klein diertje, mijtje” veronderstellen grondvormen **seurian-*, **seurió(n)-*, de ndl. vorm — die wsch. ook aan fr. *ciron* „mijt” ten grondslag ligt — een formantischen variant **seuró(n)-* (-*an*-?). Oorsprong onzeker. Met de oospr. bet. „schaver” (vgl. bij m a d e, I malen, I mijt) bij gr. ξύω „ik schaaft”, ξυρόν, -ός; oi. *ksurá-* „scheermes”? Deze basis *qsñ-* kan een verlening van *ges-* (zie heede) zijn.

Ziften ww., dial. ook (vla. Maastr.) *zichten*, mnl. *siften*, *sichten*. = mnd. *sichten* (nhd. *sichten*), ags. *siftan* (eng. *to sift*) „ziften”. Bij zeef. Deverbatief zijn Kil. *sifte* „zeef”, *sichte* („Sax. Sicamb.”), ndl. dial. *zēft* „id.”, dit laatste met *ē* naar zeef, I zeven. Onder invloed hiervan is ook de vorm *ziften* met *ft* in gebruik in streken, waar *cht* klankwettig zou zijn.

Zigzag znw. bijw., eerst later-nnl. Een ook elders voorkomende onomatop. allitereerende ablaufmatie: fr. *zigzag*, hd. *zickzack* m. De hd. vorm is wsch. de oudste: die kan zijn gevormd bij *zacken* m. „punt, spits” (zie .tak); vgl. klinkklank.

Zij vnvw., mnl. *sī*. Als v. enk. = ohd. *sī*, ofri. *se* (met zwaktonige vocaal), got. *si* „ea”, ier. *sī*, gr. τ (Sophocles) „id.”; hierbij oi. *sím*, accus. der drie genera en numeri. In het mv. is mnl. *sī* secundair (onder invloed van *wī*, *glī*) opgekomen naast 't oudere *sie* = onfr. *sia* m.v.o., ohd. *sie* m., *sio* v.,

siu o. (nhd. *sie*), os. *sia*, *sea* m.v., *siu* o. (ofri. *se* m.v.o. is wsch. uit **sī* ontstaan, als mnl. *sī* te beoordeelen; hiernaast *hia*, met secundaire *h* evenals ags. *hīe*). Mnl. *sū* v. enk. waarschijnlijk = ohd. *siu*, os. *siu* (ofri. *hiu*, ags. *hīo*, *hēo*; *sīo*, *sēo* = „die, deze, de”, eng. *she* = „zij”), minder wsch. evenals *soe* uit **sō*. *Sie* v. enk. wsch. naar *sie*: *sī* in 't mv., mogelijk ook naar *hī*: dial. *hie* „hij”. Mnl. *soe* nomin. v. enk. „zij” = got. *so*, on. *sū* „die, de”, idg. **sá*, v. van **so* (zie I de), waarbij ook idg. **sī* en de andere hier besproken eerst germ. vormen te brengen zijn. Zie nog z e.

Zijd bijw., mnl. *sīde* in *wīde ende sīde* = mnd. *wīde unde sīde*, ags. *wīde onl sīde* „wijd en zijd”. Bijw. bij mnl. *sijt* (απ. λεγ.) „wijd”, ags. *sīd* „wijd, ruim”, dat terecht met ags. *sīd* „lang afhangend”, ohd. *sīto* bijw. „laxe”, oost-mnl. mnd. ofri. *sīde* bijw. „laag, diep”, mnd. *sīt*, *sīde* bnw. „id.”, on. *sēdr* „afhangend, lang” wordt geïdentificeerd. De grondbet. was wsch. „lang uitgestrekt” of „zich vrij uitsprekend”. Buiten 't Germ. vgl. ier. *sīth* „lang”. Verwant zijn verder wsch. de bij sedert besproken woorden, waarbij nog lat. *sino* „ik laat, sta toe”, misschien ook oi. *sītá-* „vore”, eventueel nog allerlei andere woorden gevoegd mogen worden. — I **Zijde**, **zij** (flank, kant), mnl. *sīde* v. = ohd. *sīta*, *sītta* (nhd. *seite*), os. *sīda*, ofri. ags. *sīde* (eng. *side*), on. *sīda* v. „zijde”. Bij zij d. Oorspr. bet.: „het lang-gestekte”. — **Zijdelings** bijw., later-mnl. *sīdelinghe*. Ook reeds mhd. mnd. Zie -lings. — **-zijds**, nog niet mnl. Wel al mhd. *-sīt*, ook al mhd. (nhd.) *-seits*.

II **Zijde**, **zij** (stof), mnl. *sīde* v. = ohd. *sīda* (± 1000; nhd. *seide*), mnd. ags. *sīde* v. „zijde”. Uit rom. **sēda* (fr. *soie*) < vulgairlat. *sēta* = lat. *sueta* „dierenhaar”. Voor den vorm vgl. I k r i j t, I p i j n. Nier. *sīoda*, kymr. *sīdan* „zijde” gaan — wsch. via 't Ags. — op denzelfden vorm terug. On. *sīlki* o., ags. *seoloc*, *sioluc* m. „id.” (eng. *silk*) benevens russ. *solk* (< **sīlkū*), lit. *szilkaĩ*, opr. *sīlkas* „id.” komen van een gemeenschappelijken grondvorm,

die wel in Azië te zoeken zal zijn; dan zijn de germ. vormen via 't Balt.-Slav. ontleend; [een dgl. ontl. via Oost-Europa is on. *füll* m. „olifant“;] van gr. *σφικόν*, lat. *sericum* „zijde“ kunnen wij bezwaarlijk uitgaan. Hiervan komen wel ohd. *serih* (é?), ier. *siric* „id.“. In de eerste eeuw vóór Chr. is de zijde in Europa bekend geworden. Het woord *σφικόν* wordt uit mand-sjoersch *sirghé* verklaard, de volksnaam *Σίρες* is dan bij *σφικόν* gevormd.

Zijgen ww., mnl. *siġhen* „zġgen, neerzinken, hellen, druppelen, door laten vloeien“. = onfr. **sigan* (*gesigenero* „inclinato“), ohd. *sigan* „zinken, dalen“, os. *sġgan* „id., zich voortbewegen, optrekken“, ofri. *sġga* „dalen“, ags. *sġgan* „id., druppelen, opzuigen, zich voortbewegen, optrekken“, on. *sġga* „naar beneden glijden, dalen“. De oorspr. bet. was „uitgegoten worden, droppelen“, de bet. „dalen“ is jonger; voor de bet. „voortgaan, optrekken“ vgl. ndl. afzakken. Met gramm. wchsel mnl. *sġen* „zġften, fġltreeren“ (nog nnl. dial.) = ohd. *sġhan* „id.“ (nhd. *seihen*), mnd. *sġen* „id., druppelen“ (in deze intr. bet. ook mhd. *sġhen*), ags. *sġon* „id.“; wellicht echter is zġgen oorspr. hiermee identisch: de *ġ* voor *z* is dan onder invloed van verl. deelw. en praet. mv. opgekomen. Hierbij nog mnl. *sġe* (nog dial.; elders, o.a. hagelandsch Antw. *zġg*, Kil. *sġghe*), ohd. *sġha* (nhd. *seihe*), mnd. *sġe*, on. *sġa* v. „zeef“ (**sġhōn*-), ags. *seohhe* v. „id.“ (**sġhōn*-). Verwant zijn gr. *ἴσαι* **διηθήσαι* (Hes.), *ἰρύας* „vocht“, ksl. *sġcati* „pissen“, oi. *sġncāti* „hġ giet“, wellicht ook gall. *Sġquana* (**Sġkovana*; *ġ* < *ei*). De basis was eer *siġ-* dan *siġ-*; 't ags. deelw. *sġren* moet dan een secundaire vorm zijn. Zie nog hġ zijl, zee en zeef.

Zġl znw., mnl. *sġle* v., *sġjl* v. m. „waterloop, sluis“ (noordndl.) = mnd. *sġl* m. „id., riool“, reeds os. *-sġl* o.a. in *Gunderkingsġl* (wsch. m.), ofri. *sġl* m. „sluis“, noorw. zw. *sġl* „zeef“, germ. **sġzila-* (**sġzilo-*). Van de hġ zijgen besproken basis. Voor de bet. vgl. ags. *seohtre* v. „afvoerkanal“: *seohhe* v. „zeef“.

I Zġjn vnw., mnl. *sġjn*. = onfr. ohd. *sġu* (nhd. *sein*), os. ofri. ags. *sġn*, on.

sġuu, got. *scina-* „zġjn“, oorspr. alleen refl. = „suus“. Gevormd als II mġju. Een reeds idg. possessivum van 't refl. vnw. is **sewo-*, **swo-*, lat. *sovos*, *suus*, gr. *ἑός*, *φός*, *ός*, lit. *sāvas*, oi. *svá-*. De stam **s(e)we-* ligt ook ten grondslag aan ier. *fġén*, *fādġn* „zġlf“, gr. *ἑἑ*, *ἑἑ* (accus.) „zġch, hem“, obg. *svojġ*, opr. *svais* „suus, eigen“, lit. *savġ* (accus.) „zġch“, alb. *ve-te* „zġlf“ (**swe-*), arm. *in-k'u* (*k' < sw*) „id.“, oi. *svayám* „id.“, av. *xāi* „sġbi“. De idg. functie van **se-*, **s(e)we-* was die van reflexivum der drie personen. Zie nog zede. Germ. **swġsa-*, ohd. *swās* „eigen, domesticus“, os. *swās* „verwant, bevriend, lief“, ofri. *swġs* „verwant“, ags. *swās* „eigen, verwant, lief, vriendelġk“, on. *svāss* „lief, aangenaam“, got. *swes* „eigen“ kan idg. **swġso-* zġjn, maar ook **swālh-so-* of iets dgl., zġch nauw hġ zede aansluitend. — Zġjnent (met te en in samenst.). Vgl. mġjnent. In den Lancelot al van *sġnentwġgen*.

II Zġjn ww., mnl. *sġjn*. = ohd. *sġn* (nhd. *sein*), mnd. *sġn* „zġjn“. Jongere infinitief naast *wezen*, in den loop van de ohd. periode opgekomen onder invloed der vormen van 't ww., die met *s* begonnen, en die evenals got. *im* „ik ben“, *is* „je bent“, *ist* (mnl. nnl. *is*, onfr. ohd. nhd. *ist*, os. *is*, *ist*, ofri. ags. eng. *is*) „hġ is“ van den idg. wortel *es-* komen; zoo is got. *ist* = ier. *is*, lat. *est*, gr. *ἔστι*, russ. *jest* (obg. *jestġi* met secundairen uitgang), lit. *ġsti*, oi. *āsti*, idg. **ġs-ti* „hġ is“; got. *im*, on. *em*, ws. *com*, angl. *eam*, *am* (eng. *am*) = ier. *am*, gr. *εἰμι*, obg. *jesmġ*, lit. *esmġ*, arm. *em*, oi. *āsmi*, idg. **ġs-mi* „ik ben“. De *b* van ndl. (i)k ben, mnl. *bem*, *beu*, *bim*, *bin*, onfr. ohd. *bim*, *bin* (nhd. *bān*), os. *biun*, *biun*, *bion*, ofri. *bim*, *bin*, *bem*, *ben*, angl. *biom* komt van een 1. pers. met anderen uitgang, overeenstemmend met ags. (ws.) *bġo*, oudws. **bġo*, m.a.w. ndl. *ben* enz. zġjn door contaminatie van **im*, **em* en **biġu* < **biġo* ontstaan. Dit **biġo* komt met ier. *-biu* „ik pleeg te zġjn“, lat. *fġio* „ik word“, gr. *φἑiv* „'t voortgebrachte, spruit“, obg. *bimġ* „ik zou zġjn“, lit. *bit(i)* „hġ was“ van een idg. basis *bh(w)ġ-*, een afl. van *bhū-*, waarover zie hġ

bouwen. *B*-anlaut komt in 't Mnl. Onfr. Ohd. (Nhd.) Os. Ags. ook in den tweeden persoon enk. voor, in 't Ohd. bovendien in den 1. en 2. pers. mv., in 't Ags. in alle vormen van 't praesens, met inbegrip van optatief, imper. en inf. (eng. *to be*), nml. in *bent*, dial. en vulg. in *bennen*. Zie nog bij gezond.

Zijpelen. = sijpelen.

Zift, ziftig bnw., nog niet mnl. Kil. kent slechts *silligh*, dat wellicht inderdaad de oudere vorm is van de twee, een afl. van Kil. *silte* „pekel”. Dit zal wel eer een dial. vorm zijn, formeel = zult (dat nog in 't Vla. *zilte* luidt), dan een ablautend woord, op **saltiō(n)*-teruggaand, met een dgl. *i* als bil, schil.

Zilver znw. o., mnl. *silver, selver, sulver* (nog dial.) o. = onfr. *silver*, ohd. *sil(a)bar* (nhd. *silber*), os. *silubar*, ofri. *sēlover*, *sēlver*, *silver*, ags. *seolfor*, *sioffor* (eng. *silver*), on. *silfr* (wsch. ontleend; of met *i* naar **silfren* = got. *silubreins*?), got. *silubr* o. „zilver”, germ. **selubra-* (wegens de ags.-fri. vormen) en niet **silubra-*. Aan obg. *sirebro* (: lit. *sidabras*) kan 't germ. woord dus niet ontleend zijn; eer komt 't slav.-balt. uit 't Germ. Men heeft ook voor beide eenzelfde vreemde oorsprong willen aannemen, maar de afl. uit den naam van de Pontische stad **Σαλιβη* > **Αλιβη* is evenmin als andere dgl. ontleeningshypothesen wsch. Eer is **selubra-* een echt-germ. woord met de grondbet. „'t glanzende” (vgl. ier. *argat*, lat. *argentum*, arm. *arcat*, oi. *rajatá*, gr. *ἄργυρος* „zilver”: gr. *ἀργύς* „lichtend, schitterend”): 't zou dan misschien (door dissimilatie; vgl. zede) uit **swelubra-*, idg. **swela-bhro-* (of *dhro-*, in labiale omgeving *-bra-* geworden?) ontstaan kunnen zijn, verwant met gr. *σέλας* „glans”, idg. **swela-s-*; vgl. z w oel. — **Zilveren** bnw. Reeds mnl. ohd. os. ofri. ags. got.

Zin znw., mnl. *sin (nn)* m. „verstand, begrip, gemoed, zintuig, aandacht, gezindheid, wil, meening, bedoeling”. = ohd. *sin (nn)*; nhd. *sin(n)*, mnd. ofri. *sin (nn)* m. in dgl. bett. De mnl. bett. „manier, kant” (ook mnd.) zijn wsch. secundair en niet de oudere, zooals diegenen, die zin met

got. *sinbs* (zie gezin) combineeren, wel geneigd zijn aan te nemen. Zin is niet te scheiden van lat. *sentio* „ik voel”; formeel 't plausibelst is de afl. uit idg. **sent-no-*. Dat ook de bij gezin en zenden besproken woorden hierbij zouden hooren en dat de idg. basis *sent-* dan beteekenen zou „een richting nemen”, vandaar ook „den geest een richting geven”, is niet wsch. Wel kan nog ksl. *sesti* „verstandig” verwant zijn. Dat germ. **sinna-* op **senwo-* terug zou gaan en met ohd. *snottar*, ags. *snottor*, on. *snotr*, got. *snutrs* „verstandig”, gr. *νόος* „geest, verstand” verwant zijn, is ook mogelijk, maar minder wsch. Zie zinnen.

Zindelijk bnw., in de tegenw. bet. nog niet bij Kil. of mnl. Met ingevoegde *d* uit mnl. *sinlijc* (vgl. mnl. *mindelijc* naast *minlijc*), dat met de bett. „verstandig (blijkens *sinlijcheit* v. „verstand, overleg”), met de zinnen waarneembaar, zinnelijk, vleeschelijk” voorkomt (ook al mhd. mnd. en in den Teuth.) en waarop tevens nndl. zinnelijk teruggaat. Laat-mnl. komt reeds de vorm *sindelijc* voor, met de bet. „zinnelijk”; omgekeerd vinden we de bet. „zindelijk” in de 17. eeuw bij ndl. *zinnelijc* en nog bij dial. nnd. *sinnlik*.

Zingen ww., mnl. *singhen*. = onfr. *singen*, *-in*, *-on*, ohd. *singan* (nhd. *singen*), os. *singan*, ofri. *sionga*, ags. *singan* (eng. *to sing*), on. *syngva*, got. *siggwan* „zingen”, in sommige talen ook met de bet. „voorlezen, verhalen” en voor verschillende geluiden gebruikt. Verwant is gr. *ὄμφη* „stem” (**songhā*), dat denzelfden ablastrap vertoont als zang.

Zink znw. o. Internationaal woord, op nhd. *zink* m. o. teruggaande. Dit wordt wel met nhd. *zinken* < ohd. *zinco* m. „punt, tand” gelijkgesteld: 't zink zou dan heelen naar de puntige aanzetsels, die bij 't smelten ontstaan. Dit ohd. *zinco* behoort — wsch. als vrij jonge afl. — bij ohd. *zinna* v. (zie tinne). Anderen vergelijken ohd. *zinco* m. „witte vlek in 't oog”. Ook is aan verwantschap met tin gedacht.

Zinken ww., mnl. *sinken*. = ohd. *sinchan* (nhd. *senken*), os. *sinkan*, ags.

sinan (eng. *to sink*), on. *sphkva*, got. *siggan* „zinken”. Verwant is wsch. arm. *ankanim* „ik val, wijk, neem af”. Mogelijk is de verdere combinatie met lat. *sanguis* „bloed” (vgl. on. *dreyri* m. „bloed”: got. *driusan* „vallen”). Naast idg. *seny-* neemt men een synoniem *se(w)g-* aan voor gr. *ἐάφθη* „(het schild) viel”, obg. *sekuati* „uitdrogen, ondieper worden”, lit. *senkù, sèkti* „zakken (van water)”, oi. *á-sakra-, a-sarçát-* „niet opdrogend”. Gr. *ἐάφθη* kan echter ook van *seny-* komen en van de andere woorden is 't moeilijk uit te maken, in hoeverre ze van een basis voor „zakken” komen, in hoeverre ze met zengen op een basis *se(w)g-* „droog worden, droog zijn, droog maken” teruggaan, waarvan eventueel ook nog ier. *sesc*, gr. *ισχνός* „droog” afgeleid kunnen worden. Dat zinken oorspr. *i* zou hebben en met zeiken of met av. *hiynav-* „vrij van” verwant zijn, is weinig aannemelijk.

Zinnebeeld znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. evenals de. *sindbillede*, zw. *sinnbild* naar nhd. *sinnbild* o.

Zinnelijk bnw. Zie zindelijk.

Zinnen ww. Mnl. komt als sterk ww. *sinnen* slechts in oostelijke teksten voor = „verlangen, beleving verzoeken”. Die bett. heeft ook mnd. *sinnen*. 't Sterke nnl. zinnen „peinzen” is wsch. uit 't Du. ontleend. Ohd. komt een sterk ww. *sinnan* voor met de bett. „reizen, trekken, streven”. Dit hoort bij germ. **sinþa-* „reis, weg” (zie gezin en zenden); misschien uit een grondvorm met **sent-n-*. Mhd. (nhd.) mnd. *sinnen* (sterk) „zijn gedachte op iets richten” (en verwante bett.) laat zich verklaren uit dit *sinnan* „streven”, als wij een sterken invloed van zin aannemen. Deze invloed is bij mnl. *sinnen* „streven naar, denken, bedenken, begeren, beminnen” zoo sterk geweest, dat het zwak geworden is; misschien echter moeten we 't heelemaal niet met het hd.-nhd. sterke ww. identificeren, maar voor een aff. van zin houden; evenzoo dan 't zwakke mhd. *sinnen* „denken”.

Zinspelen ww., nog niet bij Kil.; evenmin **zintuig** znw. o. Dit laatste is —

wsch. opzettelijk — gemaakt ter onderscheiding van zin in andere bett.

Zitten ww., mnl. *sitten*. = ohd. *sizzen* (nhd. *sitzen*), os. *sittian*, ofri. *sitta*, ags. *sittan* (eng. *to sit*), on. *sitju* „zitten”, met andere praesensformatie got. *sitan* „id.” (vgl. liggen). Verwant zijn o.a. ier. *sa(i)dil* „hij zit, gaat zitten”, mv. *sedait*, subjunctief en fut. *seiss*, lat. *sedeo* „ik zit”, gr. *ἐζομαι* „ik ga zitten” (praesensstam als in 't W.- en Ngerm.), obg. *sežda, séđeti* „zitten”, lit. *sėdmi (sėdzu, sėdėti* „id.”, arm. *hecanim* „ik rijd” (?), oi. *sald-* „zitten, gaan zitten”. Vgl. bezadigd, drossaard, nest, zadel, zetel, zetpil, zetten.

I Zode znw., gew. zoo, zoi, demin. zootje (o.), mnl. *sōde* v. (demin. *sootgen* o.) „het koken, kooksel, zootje visch”, in den Teuth. en bij Kil. ook „oprisping” (nog zuidndl.). In de bet. „kooksel, kokend water” ook mnl. *soot* m. of o. (wsch. ook **soot* „poel, put”; 't mv. *sooden* komt voor) = mhd. *sōt* m.o. „id., het koken, borrelen, poel, put”, mnd. *sōt* m. „kokend water, bron, put”, ofri. *sáth* m. „put”, ags. *seáð* m. „id., plas, poel”, noorw. dial. *saud* m.v. „het koken”, gotlandsch *saud* „put”. Ablautend met zieden. De bet. „bron, put” is uit „het opborrelende” ontstaan; vgl. bron. Ndl. zode = mnd. *sōde, sodde* m. „het koken, zooveel als men in één keer kookt”. Verder nog met germ. *u* : ohd. *gi-sod*, ags. *ge-sod* o. „'t koken”, ofri. *soth*, on. *soð* o. „afkooksel”, mhd. *sut* m. (nhd. *sud*) „het koken, kooksel”, ags. *syde* m. „afkooksel”, mhd. *sut(t)e* v. „plas”; met *au* nog : mhd. *sōte* m. „het opborrelen”, mnd. *sōde*, ags. *seáða, séada* m. „borrelende beweging in de maag”, on. *seyð* v. „borrelende stroom”. Volgens sommigen hoort ook **II zode** (plag), mnl. *sode* (*ō, ó?*) v. hierbij; germ. *au* hebben ofri. *sátha* m., mnd. *sōde* (nhd. *sode* v.) „plag, zode”, germ. *u* > *o* echter nml. dial. (Goer.) *zō*, meng. *sode* (eng. *sod*) „id.”; een semasiologisch meer bevredigende etymologie is niet gegeven.

Zoek bijw. bnw., ouder-nnl. *tzoek*, mnl. *te soeke(n)* (alleen bekend in de uitdr. *hem te soeke(n) maken* „afwezig

zijn, met een antwoord dralen"). Bestaat uit te + *soeke(n)*, den datief van mnl. *soec* m., *soeke* v. „het zoeken” (de vorm op *n* kan ook de infin. zoeken zijn) = mhd. *suoch* m., *suoche* v. „id.”. Vgl. oostfri. *to söke*, fri. *to siik* „zoek”. Het znw. mnl. *soec* enz. komt van het ww. mnl. *soeken*, *souken* (nll. **zoeken**), onfr. *suocan*, ohd. *suohhen* (nhd. *suchen*), os. *sókian*, ofri. *séka*, *séza*, ags. *sécan* (eng. *to seek*, *to beseech*), on. *sókja*, got. *sokjan* „zoeken”. Verwant met ier. *saigid* „hij zoekt”, lat. *ságio* „ik speur” (= got. *sokja*), gr. *ἡγέομαι* „ik leid, meen”. De combinatie hiermee van oi. *bhísj-* „arts” (*bhí-* dan = be-, bij) is hoogst onzeker. De oorspr. bet. van deze basis *ság-* (*ǵ*?) schijnt „speuren” te zijn geweest; deze bet. staat zeer ver af van „strijden, met woorden strijden”, de bet. van de gelijkkluidende bij zaak besproken basis; identiteit van deze bases ligt dus niet voor de hand. Toch is ’t opmerkelijk, dat got. *sokjan* ook „disputeeren” beteekent, welke bet. uit „speuren, zoeken, onderzoeken” verklaard kan worden; vgl. ook on. *sókja til* „procedeeren met”. Ook kan de bet. „aanvallen”, die bij mnl. *soeken* en zijn equivalenten in andere talen voorkomt, een overgangsbet. zijn tusschen „speuren, zoeken” en „een rechtszaak hebben”. Als we voor germ. **sakan* verwantschap met zoeken aannemen, is ’t van ier. *saigid* „hij spreekt” te scheiden of dit = *saigid* „hij zoekt”.

Zoel bnw., sedert Kil. = zwoel. Voor *z* < *zw* vgl. *zoen*, *zoet*, ook *doek* met *d* < *ðw*. De Teuth. vermeldt *versoelen* „zengen”.

Zoen znw. In de bet. „kus” sedert Kil. Van het ww. *zoenen*, reeds laat-mnl. *soenen* „kussen”; laat-mnl. *een soenen* wordt voor „kus” gebruikt. Reeds mnl. zijn *soene* v., *soen* m. „verzoening, geldsom als afkoop van straf of herstel van schade” en *soenen* „verzoenen, bijleggen, zich verzoenen, een zoengeld betalen”. De bet. „kussen” ontstond, doordat de verzoening soms met een kus bezegeld werd. In gelijke bet. met *soene*, *soenen* mnl. *swoene*, *swoenen* (vgl. bij *zoel*). = ohd. *suona* (nhd. *sühne* naar ’t ww. *sühnen*; reeds

mhd. *sürne* naast *suone*), mnd. *swóne*, *sóne*, ofri. *sóne* v., mnd. *són* m. „verzoening, het zoenen van een misdaad” resp. ohd. *suonen* (nhd. *sühnen*; met dial. vocaal-afwijking *ver-söhnen*), os. *gi-sónian*, ofri. *séna* „een vergrijp zoenen, verzoenen”; vgl. noorw. dial. *sóna* „doen bedaren, bijleggen”. Hierbij misschien ook on. *són* v. „een der vaten, waarin de dichtermede wordt bewaard”, *sóa* „offeren, dooden”. Met ablaut noorw. dial. *svaana* „doen bedaren”, *svæna* „af-laten”. Men is wel van idg. *swá-n-*, een anlautvariant van *sá-n-* (waarvan lat. *sánus* „gezond”) uitgegaan: onwsch., zoowel wegens de bet. als den vorm: de ngerm. vormen met *á*, *ǣ* < germ. *é* wijzen op idg. *swé-n-*, *swó-n-*; hiervoor is geen goede etymologie gegeven; zie nog *verzuimen*.

Zoet bnw., mnl. *soete* „zoet, zacht, vriendelijk, liefelijk, aangenaam, lief”. = onfr. *suoti*, ohd. *swuozī*, *suozī* (nhd. *süss*), os. *swóti*, ofri. ags. *sóte* (eng. *sweet*), on. *sótr* „zoet”. Voor den anlaut vgl. *zoel*. Gaat evenals gall. *suádu-* (in *Suádu-rív* e.dgl.), lat. *suávis* „zacht, liefelijk”, gr. *ἡδύς*, dor. *ἠδύς* „zoel”, oi. *svádú-* „zoet, smakelijk” op idg. **swádu-* terug. Verwant zijn nog lat. *suádeo* „ik raad aan”, gr. *ἀρδάνω* „ik beval”, *ἡδομαι* „ik verheug mij”, oi. *svádati* „hij maakt smakelijk, kruidt”, misschien ags. *swatan* mv. (schotsch *swats*) „bier”; verder met *ú*-vocalisme lit. *súdyti* „kruiden, zouten”, oi. *súdyati* „hij maakt aangenaam, brengt in orde”. Ook got. *sutis* „rustig” zal wel verwant zijn (wsch. *ū*). — **Zoetekauw** znw., nog niet bij Kil. Van *zoet* en *kauwen*. — **Zoetelief** znw. Reeds mnl.

Zoetelaar znw., **zoetelen** ww., sedert Kil. = mnd. *sudeler*, *sub(t)eler*, oudnhd. *sudter* m. „zoetelaar”. Bij mhd. *sudel* m. „gaarkok” (md.), *sudelen* „bevuilen” (nhd. *sudeln*), oorspr. „slecht, morserig koken”. De nld. woorden komen uit het Du., de du. hooren met peioratieve bet. bij *zieden*; wsch. ligt ’t mhd. znw. *sut* (zie I *zode*) er aan ten grondslag. Vgl. *bezoedelen*.

Zoetsappig bnw., nog niet bij Kil. Formatie als *hardvochtig*. Misschien zijn deze woorden als pendants naast

elkaar ontstaan : hard = „wraang“?

Zog znw. o., mnl. *soch* (gen. *sôghes*) o. „het zog, het zuigen of zoogen“. = mhd. *soc*, *suc* (m.o.?) „het zoogen, zoogtijd, sap“, mnd. *soch* o. „het zuigen, zog“. Bij zuigen, evenals mhd. *souc* m. „sap“, lat. *sucus* „id.“. — Zog o. „kielwater“ is 't zelfde woord.

Zolder znw., mnl. *sobre* (*söller*, *solder*) m. (v.o.) „plat dak, bovenverdieping, bovenvertrek, zolder, zoldering“. = onfr. *sobre* m. „solium“ (afwijkende bet.), ohd. *soläri*, *soleri* m. „plat dak, (boven)zaal“ (nhd. *söller*), os. *solari*, *soleri* m. „id.“. Evenals ags. *solor*, *soler(e)* m. „bovenvertrek“ uit laat-lat. *sôlârium* < ouder *sôlârium* „plattendak, balkon, terras, bovenverdieping“. Wsch. tegelijk met kelder, I muur enz. ontleend. — **Zoldering** znw. Sedert 't begin der 16. eeuw.

Zomer znw., mnl. *sômer* m. = ohd. *sumar* (nhd. *sommer*), os. *sumar*, ofri. *sunur*, ags. *sumor* (eng. *summer*) m., on. *sumar* o. „zomer“. Verwant met ier. *sum* „zomer“, arm. *am* „jaar“, *amain* „zomer“, av. *ham-* „id.“, oi. *sámâ-* „half jaar, jaargetijde, jaar“; niet hierbij gr. *ἡμέρα*, *ἡμέρα* „dag“, waarbij de spiritus lenis ospr. is. Gaan we van germ. **sum-ru-* uit, dan kan het woord formantisch door winter beïnvloed zijn of omgekeerd (vgl. arm. *amain* „zomer“ : *jmeïn* „winter“, met gelijk formans). De combinatie van zomer met gr. *ἡμερος* „tam“ is te verwerpen.

Zon znw., mnl. *sonne* v. = onfr. ohd. os. *sunna* (nhd. *sonne*), ofri. ags. *sunne* (eng. *sun*), on. *sunna*, got. *sunno* v. „zon“. Hiernaast ohd. os. *sunno* m., got. *sunnin* dat. m. of o. wellicht onder invloed van germ. **mēnan-* (maan) resp. got. *sauil* o. „zon“. Germ. **sunno(n)-* is door vervorming resp. verlenging van den idg. stam **sun-*, **sewen-* ontstaan, die ook aan av. *xšnuŋ* „van de zon“ (oerarisch **swans*) ten grondslag ligt (vgl. ook ier. *forsunnud* „'t schitteren“; ook gr. *ἥροψ* „schitterend“ uit **swans-ov*?). Deze stam komt van de idg. basis *sū-* „glanzen, schijnen“, waarvan ook met r- en l-formantia av. *hvarə* „zon“, oi. *svēr* „licht, hemel, zon“, *sūra-*, *sūrya-* „zon“, got. *sanil* o., ags. on. *sól* (ó uit

ón) v. „id.“, ier. *sūil* „oog“, kymr. *haul*, lat. *sól*, gr. *ἥλιος*, *ἡλιος*, obg. *slivice*, lit. *saulė* „zon“, alb. *ut*, *hūt* „ster“ (**sūlo-* of **sūli-*). Got. *suŋil*, ags. *sygel* „zon, naam van een rune“ kan ook als germ. **suwila-* hierbij hooren (vgl. voor de *g* mug); volgens een andere opvatting staat het in ablaut tot ags. *sweg(e)l* o. „hemel, zon“, *swegle*, os. *swigli* „glanzend“, die van een uit *sū-* verlengde basis kunnen komen. Zie nog *zwoel*.

Zondag znw., mnl. *sonnendach*, *sondach* (*gh*) m. = ohd. *sunnuŋtag* (nhd. *sonntag*), os. *sunnuŋdag*, ofri. *sunnaŋdī*, *-dei*, ags. *sunnaŋdæg* (eng. *sunday*), on. *sunnu(n)dagr* m. „Zondag“. Vert. van lat. *diēs sôlis*. On. *dróttinsdagr* m. „Zondag“ is de vert. van lat. *diēs dominicus*, *-ica*.

Zonde znw., mnl. *sonde*, *sunde* v. = onfr. *sunda*, ohd. *sunt(e)a* (nhd. *sünde*), os. *sundia*, ofri. *sende*, owfri. *sonde*, ags. *synn* (eng. *sin*) v. „zonde, vergrijp“, stam **sunidō-*. De got. nom. zou **sunđi* luiden. On. *synđ* v. „zonde“ (alleen in christelijken zin) is uit **sunidī-*, **sunjibō-* of dgl. verklaard; eer is 't een ontl. uit het Wgerm. Verwant is lat. *sons* „schuldig“; dit kan identisch zijn met on. *sannr* „waar, schuldig“, os. *sóth*, ags. *sōð* „waar“ (eng. in *for sooth*); dan is idg. **sont-*, **sant-* (**snt-*) „schuldig“ (van dezen laatsten vorm komt *zonde*), het tegenw. deelw. van het ww. *es-zijn*“ (zie II *zijn*) = gr. *ὄντ*, obg. *sy*, gen. *sąśta*, lit. (met analogischen anlaut) *esąs*, oi. *sánt-* „zijnde“; de bet. „schuldig“ gaat dan op „wiens schuld zonder twijfel vaststaat“ terug. Anderen combineeren *zonde* en lat. *sons* met gr. *αὐθέντης* „(uit eigen beweging handelend), moordenaar, zelfmoordenaar“ (onwsch.; dit eer uit *αὐτό-* + **θέντης* dan *αὐτό-* + **έντης*); gr. *ἀνῆμι* „ik voltooï“, oi. *sanōti* „hij verwerft zich“ worden ook nog wel hierbij gebracht. — **Zondaar** znw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Owfri. (*sondere*). — **Zondebok** znw. Naar Leviticus 16, 8, 10, 22, 23. — **Zondig** bnw. Sedert 't Mnl. Onfr. Ohd. Os. Owfri. (*sondig*) Ags. (*synnig*) On. — **Zondigen** ww. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Naast onder mnl. *sonden*, *sunden*, ohd. *sunt(e)ón*, os. *sundion*.

Zonder voorz., mnl. *sonder* „zonder, behalve”, als voegw. „maar, integendeel”. = onfr. *sundir*, -er „sine”, ohd. *suntar* bijw. „afzonderlijk, in 't bijzonder”, voorz. „zonder”, voegw. „maar, integendeel” (nhd. *sonder*), os. *sundar* „afzonderlijk, in 't bijzonder”, ofri. *sunder* „zonder”, ags. *sundor* „afzonderlijk, in 't bijzonder”, on. *sundr* (= *í sundr*) „stuk, uit elkaar”. Met anderen uitgang got. *sundro* „afgezonderd, alleen” en de datief mv. mhd. *sundern* „zonder, maar” (nhd. *sondern*), os. *an sundron* „in 't bijzonder”, ags. *on sundrum* „afzonderlijk, terzijde” (eng. *asunder*). Verwant zijn ier. *sain* „verschillend, in 't bijzonder”, lat. *sine* „zonder”, av. *hamarə* „zonder”, met dgl. formans als *zonder* gr. *ἄτρε* „weg van, zonder”, oi. *sanutár* „ver weg”; de combinatie van *zonder* met gr. *ἄτρεος* „een van beiden, de andere”, een comparatieformatie bij **sm-* (**sm-*) „één” (zie bij zamelen), is minder wsch. Hierbij of bij *zonder* enz. kymr. *hanner* „helft”. Zie nog bij *zonder*. — Het afgeleide ww. **sundrón*, on. *sundra*, ohd. *suntarón* (nhd. *sondern*), mnd. *sunderen*, ags. *sundrian* (eng. *to sunder*) „afzonderen, scheiden” (e.dgl. bett.) bestaat nog in de samenst. af-, uitzonderen. — **Zonderbaar** bnw. Sedert 't Mnl. Ohd. Mnd. — **Zonderling** bnw. Sedert 't Mnl. Mhd. Mnd. Ofri. De bet. „vreemdsoortig” ontwikkelde zich uit de mnl. bet. „afzonderlijk, afgescheiden, zich onderscheidend van anderen”. Als znw. nog niet bij Kil. of mhd. mnd.

Zondvloed znw., sedert de 16.eeuw. De oudnln. vorm *sintvloed* ook eerst in de 16.eeuw. hetgeen ontl. uit 't Du. aannemelijk maakt. **Zondvloed**, hd. *sündflut* v. is een al mhd. volksetymologische vervorming van oudnln. *sintvloed*, mhd. ohd. *sin(t)vluot* v. = mnd. *sin(t)vlót* v. „grote vloed, zondvloed”. Voor het eerste lid zie senegroen.

Zone znw. Jong internationaal woord. Uit gr.-lat. *zóna* „gordel”.

I **Zoo** bijw. voegw., mnl. *só*. = onfr. ohd. os. *só* (nhd. *so*), ofri. *sá*, *só* „zoo” (en verwante bett.), bijw. en voegw. Misschien uit **swa-u*, gevormd van germ. **swa*, waarop ags. *swá* (eng. *so*; ags. ook *swá*, *swé*) „id.”, on. *svá*, got.

swa „zoo, aldus” teruggaan. Mnl. ohd. enz. *só* wordt ook anders verklaard, in ieder geval echter is 't met got. *swa* verwant. Dit wordt uit idg. **swod* afgeleid, waarvan ook italisch **swod* in umbr. *sopir* „quisquis, siquis”, gr. **σφοδ* in homerisch *σφιδ* „wat ook”, av. *hval* „zooals”. Met andere casusuitgangen got. *swe* „zooals”, osk. *svai* „indien”. Got. *swa* enz. zou ook met de oorspr. bet. „juist zoo, op dezelfde wijze” van den bij I zijn besproken pronominaalstam kunnen komen. Zie nog zulk.

II **Zoo** znw. Zie I zode.

Zoodanig bnw., mnl. *sóđánich* (*gh*) naast *sóghedánich* (*gh*) en 't oudere *sóghedaen*. Evenzoo zijn *dusdanig*, *hoedanig* voor mnl. *dus-*, *hoe-ghedaen* in de plaats gekomen. Mnl. *sóghedaen* = ohd. *só gitán*, mnd. *só(ge)đán* (> de. *saadan*), ofri. *sáđén*, *sóđén* „zoodanig”. Uit I zoo + 't verl. deelw. van (ge-)doen. Vgl. nog *welgedaan*. Mnd. ook al *sóđánich*.

Zoodra voegw., later-mnl. *also dráde als*. Zie *dra*.

Zoogen ww., mnl. *sóghen*. = ohd. *sougen* (nhd. *säugen*), os. *sógian*, noorw. dial. *sýggja* „zoogen”. Causativum van *zuigen*.

Zooi znw. Zie I zode.

Zool znw., mnl. *sóle* v. = ohd. os. *sola* (nhd. *sohle*), ags. *sole* v. (on. *sóli* m. is leenwoord) „zool”. Wsch. een oude ontl. uit vulgairlat. **sola* „id.” (vgl. fr. *sole* „zool”), een bijvorm van latijn *solea*, waaruit vermoedelijk got. *sulja* v. „id.”. Minder wsch. is oerverwantschap van *zool* enz. met de woordgroep van lat. *solea* „zool”, *solum* „bodem, zool”, ier. *sol*, *fol* „bodem, zool”, gr. *ύλια* „zool”, waarbij uit 't Germ. nog ags. *syll(e)* v. (eng. *sill*), mnl. *sulle*, *sille* (nog dial.) v., mnd. *sulle* m. „drempel, grondbalk”, die echter ook uit lat.-rom. *solea* (> fr. *seuil* „drempel”) kunnen ontleend zijn, en ohd. *swelli* o., -a v. (nhd. *schwelle* v.) „drempel”, on. *svill* (*syll*) v. „grondbalk”. Zie nog zuil. Voor een minder wsch. verklaring van lat. *solum*, die van **solo-* inplaats van **swolo-* uitgaat, zie bij *zaal*.

Zoom znw., mnl. *soom* m. = ohd.

zoom (nhd. *saum*), mnd. *sóm*, ofri. *sám*, ags. *séum* (eng. *scam*) m. „zoom, genaaiide rand”, on. *saumr* m. „zoom, naad”. Van de basis *sū-*, *sūj-*, *sejewā-* „naaien”, waarvan het ww. ohd. *siuwen*, os. *siuwian*, ofri. *súa*, ags. *si(o)wian* (eng. *to sew*), on. *sýja*, got. *siujan* „naaien”, lat. *suo* „ik naai”, gr. *κασ-σέω* „ik lap, lap schoenen”, obg. *šija*, *šiti*, lit. *siūvù*, *siūti* „naaien”, oi. *siŷyati* „hij naait” en verschillende (ook germ.) nominale afl. — **Zoomen** ww. Reeds laat-mnl., ook in den Teuth.

Zoon znw., dial. ook met *ō*, mnl. *sōne*, *sōne* m. = ohd. os. *sunu* (nhd. *sohn*), ofri. *sunu*, *sune*, *sun*, *son*, ags. *sunu* (eng. *sun*), on. *sonr*, *sunr*, got. *sunus* m. „zoon” = av. *hunav-* „id.”. Ablautend met obg. *synū*, lit. *sūnūs*, oi. *sūnū-* „zoon”. Evenals gr. *ζῆις*, *ζῆος* = tocharisch B *soyū* „id.” en oi. *sutá-* „id.”, ier. *sulk* „geboorte, vrucht” van de basis *sū-*, waarvan ook het oi. ww. *sūte* (*sauti*), *sūyate* „hij verwekt, baart”.

Zoopje znw. o. Demin. van 't weinig gebruikte **zoop**, laat-mnl. *sōpe* „teug, slok” (en „saus” in 't demin. *sōpekijn* o., bij Maerlant) = mnd. *sōpe* m. „slok, drank”, ags. *sopa*, on. *sopi* m. „slok”, germ. **supan-*. Bij zuipen evenals **supi-*, vla. *zeup* „dronk, teug”, mhd. *suf* (*sof*) m. „soep”, westf. *sūap* „het zuipen”, ags. *sype* m. „het opzuigen”.

Zoor (droog, scherp, ruw), mnl. *soor* „droog, dor” (overijs.), Kil. „*sore*, *soore*. Sax. Sicamb. Fris. Aridus”, oudnld. holl. zeer gewoon. = ohd. **sór* (waarvan *sóren* „verdrogen”), mnd. *sór*, ags. *sear* „droog, dor” (eng. *sear*). Dezelfde stam **sauza-* als znw. in noorw. dial. *sóyr* m. „het verdorren en sterven (van een boom)”. = gr. *αῖος*, obg. *suchū*, lit. *sautsas* „droog”, oi. *çosa-* „droog makend, dor makend, het verdrogen, droogheid”. Vgl. uit andere talen alb. *šan'* „ik droog” (**sausnió*), lat. *sádu* „droog, helder (van 't weer)” < **suso-do-s*.

Zorg znw., mnl. *sorghe* (*surghe*) v. = onfr. ohd. os. *sorga* (nhd. *sorge*), ags. *sory* (eng. *sorrow*), on. *sorg*, got. *saúrğa* v. „zorg, kommer”. Hiernaast ohd. (frank.) *sworga* v. „id.”. Wsch. verwant met oi. *surksati* „hij bekommert zich om” (en alb. *dergem* „ik ben bed-

legerig” ?). De verdere combinatie met ier. *serg* „ziekte”, ksl. *sraga* „id.”, lit. *sergū* „ik ben ziek” (niet die met arm. *erk* „moeite” e.a.) is mogelijk, als de ohd. *sw-*vorm secundair is of als we idg. wisseling *s-*: *sw-* mogen aannemen (dan zou idg. *s(w)ergh-* een verlenging van *swer-* kunnen zijn; zie II zweren); die met lit. *sergēti* „bewaken” is niet aannemelijk: zie zerk. — **Zorgen** ww., mnl. *sorghen* (*surghen*). = onfr. *sorgon*, ohd. *sorgēn*, *-ōn* (nhd. *sorgen*; ohd. frank. ook *sworgēn*), os. *sorgon*, ags. *sorgian*, got. *saúrğan* „zorgen, bezorgd zijn”. 't On. heeft *syrgja*. — **Zorgelijk** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. Ags. On. — **Zorgvuldig** bnw., mnl. *sorchvuldich*, *-vuldich* (*gh*). = mhd. *sorgveltich* (nhd. *sorgfülltig*), mnd. *sorchwaldich*, *-veldich*, *-voldich*, Teuth. *sorghfeldich*, fri. (Gysb. Jap.) *sorgfádich*. Vgl. owfri. *seerfáldich* „treurig, zorgvuldig” en angstvallig. Hoe het suffix *-voudig*, dat oorspr. achter telwoorden gevoegd werd, in deze groep van afl. doordrong, is onzeker. — **Zorgzaam** bnw. Sedert het Mnl. Ohd. Mnd. On., deels met de bett. „zorgelijk, bezorgd” e.dgl.

Zot bnw. znw., mnl. *so* (*tt*). Ook mhd. mnd. *so* „zot, krankzinnig” komen als bnw. en znw. voor. Wsch. uit fr. *so* „dwaas, gek”, van onzekerer oorsprong. De bett. „slecht, van weinig waarde” van mnl. *so* zijn blijkbaar secundair. — **Zotternij** znw. Sedert 't Mnl. Mnd.

Zout znw. o., mnl. *sout* o. = ohd. (nhd.) *salz*, os. *salt*, ags. *sealt* (eng. *salt*), on. got. *salt* o. „zout”. In gelijke bet. ier. *salann*, lat. *sāl*, gen. *sālīs*, gr. *ἄλς*, obg. *solŷ*, opr. *sal* (misschien uit 't Po.), lett. *sāls*, arm. *at*, tocharisch B *sālyi*; ook alb. *nielm* „zoutig” is hierbij gebracht. Wij moeten voor dezen idg., in 't Arisch niet voorkomenden zoutnaam een stam **sal-* aannemen, waarnaast verlengde stammen voorkwamen; voor zout en lat. *sāl* gaat men van een idg. nominatief **sāld* uit (< **sālod*); met idg. *lul* ook het germ. reduplicerende ww. mnl. *souten* (praet. nog *silt*; nnl. **zouten**), ohd. *salzan* (nhd. *salzen*), mnd. *soltten*, ags. *sealtan* (eng. *to salt*), got. *saltan* „zouten” (: on. *saltu* zwak, ags.

siellan zwak „id.”), ier. *suilim*, lat. *sallo* „ik zout”, arm. *atth* „zout”. Zie nog zilt, zult. — Zout huw., mnl. *sout*. = nhd. *salz*, mnd. *solt*, ofri. *salt*, ags. *sealt* (eng. *salt*), on. *saltr* „zout, zoutachtig”, stam **salta*- evenals bij 't znw.

I **Zucht** (het zuchten), mnl. *sucht* (*socht*) m. Met overgang van *ft* in *cht* en klinkerverkorting vóór *cht* (vgl. *zacht*) = mhd. *súft*, mnd. *sucht* m. „zucht, diepe ademhaling”. Bij het ww. **zuchten**, mnl. *suchten* (*sochten*), ohd. *súfteón*, *súftón* (nhd. *seufzen*), os. **súfton* (waarvan *súftunga* znw.v.) „zuchten, diep ademhalen”. Van de basis van zuipen : oorspr. het. „(den adem) inslurpen, inslikken”; voor de bet. vgl. hd. *schluchzen* : *schlucken*. Door anderen, onder verwijzing naar ags. *seofjan* „zuchten, klagen”, van de bij zuivel besproken basis afgeleid.

II **Zucht** (ziekte, sterke begeerte; veel in samenst. als waterzucht, eerzucht), mnl. *sucht*, *socht* v. = ohd. *suht* (nhd. *sucht*), os. *suht*, ofri. *secht*, ags. (eenmaal, uit 't Os.) *suht*, on. *sótt*, got. *saúhts* v. „ziekte”. Ablautend met ziek. De bet. „sterke begeerte, streven naar” kwam op, doordat het taalgevoel *zucht* met *zoeken* combineerde.

Zuid bijw. znw. en als eerste compositielid, mnl. *suul* bijw. „in of naar het zuiden”, oudnld. ook znw. o. „het zuiden” (laat-mnl. eens *die zuyde* „zuidzijde”). Hiernaast mnl. *súden* znw. o. (nld. **zuiden**), ook als bnw. *de súden(e) wint*, *de wint is súden*. Zuid = laat-ohd. *sund* o. „het zuiden”, mnd. *sút*- in samenst., owfri. *súd* „het zuiden”, ags. *súð* bijw. „zuidelijk, in of naar het zuiden” (eng. *south*). Zuiden znw. o. = ohd. *sundan* (m.o.?) „'t zuiden, zuidenwind”, mnd. *súden* o. „het zuiden”; geabstraheerd uit verbindingen als ohd. *fon sundana*, waarin *sundana* oorspr. een bijw. was = „van het zuiden” : vgl. onfr. *súthon* „(ab) austro”, mnd. *súden* bijw. „zuidelijk”, ofri. *fon sútha*, ags. *súðan*, on. *sunnan* „van het zuiden”. Verder nog **zuider**- in samenst., mnl. *súder* : vgl. ohd. *sundar* „auster”, ook als eerste com-

positielid, os. *súthar* „zuidwaarts”, ook eerste compositielid, ofri. *súther* „zuidwaarts”, ook bnw. „zuidelijk”, ags. *súð(e)ra*, *súðer-ne* bnw. „zuidelijk” (eng. *southern*), on. *sunnari*, *syðri* bnw. „zuidelijk”, *súðr* „zuidwaarts”, als znw. o. „het zuiden”. De hd. vormen *süd*, *süden* zijn evenals onfr. *súthon* en de nld. vormen met *ui* uit het Noordnld. afkomstig; voor de klanken vgl. Muiden : mond, stam **munþa*-. Wsch. is de oudste germ. formatie **sunþira-*, *-ara-* of een dgl. vorm, bij zon hoorend. Uit het Germ. fr. *sul* „zuiden”. — **Zuidelijk** bnw. Sedert 't laat-Mnl., den Teuth. en 't Mnd. — **Zuidenwind** znw., mnl. *súdenwint*, *suutwint* (*d*) m. Vgl. ohd. *sundarwint*, *suntwint*, *sundanawint* (nhd. *südwind*), mnd. *sút*-, *súden*-, *súderwint*, ags. *súð*-, *súðanwint*, on. *sunnanvindr* m. „zuidenwind”. — **Zuidwester** znw., nog niet bij Kil. Oorspr. bet. : „hoed om met zuidwesterstormen te dragen”.

Zuigen ww., mnl. *súghen*. = ohd. *súgan* (nhd. *saugen*), os. ags. *súgan*, on. *súga* (*sjúga*) „zuigen”, sterk ww. In gelijke bet. mnl. *súken*, ags. *súcan* „zuigen” (eng. *to suck*). De eerste groep, waarbij nog zog, zoogen hooren, komt van idg. *sūg-*, waarvan ook lat. *sūcus* „sap”, lett. *sūzu*, *sūkti* „zuigen”, de tweede groep, waarbij nog mnl. *soc* o. „zog”, *sóken* „zoogen” hooren, komt van de hiermee verwante basis *sūg-*, waarvan ook ier. *súgid* „hij zuigt”, lat. *súgo* „ik zuig”, opr. *suge* „regen”. Voor nog andere verwante bases zie *zuipen*. — **Zuigeling** znw., sedert Kil. = mhd. *súgelinc* m. Hiernaast Kil. laat-mnl. *sóghelinc*, hd. *säugling* m. (md. 14. eeuw *sógelinc*) van zoogen.

Zuil znw., mnl. *súle*, *suul* v., *suul* m. = onfr. ohd. *súl* (nhd. *säule*), os. *súl* (in *Irmin-súl*), mnd. *súl*, *súle*, ofri. *séle*, ags. *sgl*, on. *súl*, *súla* v. „zuil”, germ. **súli-*, **súli(i)ó(n)-*. Met ablaut got. *sanls* v. „id.”. De combinatie met gr. *ξύλον* „hout” of *ξύλη* „id., bosch” is niet wsch., aangezien het bestaan van synonieme ablauteursvormen hiervan met *ou*, zoals got. *sauls* zou postuleeren, zeer dubieus is. Eer met got. *ga-súljan* „grondvesten” bij ohd. *swelli* o. „drem-

pel" enz. (zie zool). Ook oi. *sváru-* „lang stuk hout, offerzuil" kan hierbij hooren.

Zuimen. Zie verzuimen.

Zuinig bnw., niet bij Kil., wel mnl. (noordndl.), ook nnd. Van germ. **seuni-* > **siuni-* „het zien", os. *siun* enz. (zie bij zien) : oorspr. bet. „goed kijkend, omzichtig"; identisch met 't 2. lid van Teuth. *stäck-suynich* „scheel, bijziend", mnd. *stik-súnich* „bijziend".

Zuipen ww., mnl. *súpen*. = ohd. *súfan* (nhd. *saufen*), mnd. *súpen*, ags. *súpan* (eng. *to sup*), on. *súpa* „zuipen, slurpen, drinken", sterk ww. Ablautend met *sop*, *zoop* en on. *saup* o. „karnemelk". Van een idg. basis *süb-*, die evenals *sǎp-* (zie zuivel) en *sūq-*, *sūg-* (zie zuigen) uit *sñ-* verlengd is. Obg. *sūsqa*, *sūsati* „zuigen" kan idg. *sub-s-* of *sup-s-* hebben. Van de onverlengde basis *sñ-* leidt men ohd. os. *sou*, ags. *séar* o. „sap", ier. *suth* „melk", lit. *sulà* „berkensap", oi. *sunóti* „hij perst uit", *súra-* „bedwelmende drank" af benevens gr. *ῥεῖ* „het regent", waarmee vgl. semantisch vooral tocharisch B *swese* „regen", *suwam* „pleuvent". Zie z u u r.

Zuivel znw. (de en het), mnl. *súvel* o. = mnd. *súvel* „zuivel". Ablautend met ohd. *suvil* „pisumen", *sufili* o., *sujila* v. „sorbitiuncula", os. *subal* „pulmentum", ags. *sufel*, on. *sufi* o. „toespijs". Met oi. *súpa-* „saus, soep" van een idg. basis *sǎp-* : vgl. bij zuipen. De oorspr. bet. van germ. **sūflu-* en van verschillende bij zuipen genoemde woorden was „slurpsel, drank". Zie nog zuchten.

Zuiver bnw., mnl. *súver*. = ohd. *súbar*, *súbiri* (nhd. *sauber*), os. *súbar* (in *un-súbar-nussi* v.), *sútri* „rein, mooi", ags. *sýffre* „sobrius, abstinens, sincerus". Uit lat. *sóbrivus* „nuchter, matig", wsch. via het Rom. De *ú* levert geen bezwaar op (vgl. uur) en de ags. bet. is bewijzend. Andere verklaringen zooals de combinatie met bulg. *húbar*, serv. *húbar* „mooi, goed" (aangenomen anlaut *qs-*; NB. 't slav. woord echter via 't Turksch uit het Perz.!) komen hiernaast niet in aanmerking. — **Zuiveren** ww., mnl. *súveren*. Reeds ohd. *súbiren*, *súbarón* (nhd. *süubern*), os. *súbrón*.

Zulk vnw., mnl. *sulc*, *süle*, *sete*,

swilc, *swele*. = ohd. *sulih*, *solih* (hh en h; nhd. *solch*), os. *sulik*, ofri. *selik*, *selk*, *salk*, ags. *swele*, *swile*, *swyle* (eng. *such*), on. *slikr*, got. *swaleiks* „zulk", germ. **swa-líka-* „zoo'n gedaante hebbend". Voor 't eerste lid zie I z o o, voor 't tweede III -lijk, met de heele samenst. vgl. welk. De mnl. vormen worden verschillend beoordeeld; in ieder geval zal *sulc* wel met de ohd. os. vormen identisch zijn; voor de klankverbinding *su-* zie bij zuster. — **Zulks** vnw. Sedert de 15. eeuw. Voor ouder (later-mnl.) *sulcs wat* „iets zoodanigs" : vgl. bij iets.

Zullen ww., mnl. *sullen* (*sölen*, *sölen*), praes. (*ic*)*sal*, *sel*. = onfr. *sulan*, *sal*, ohd. *sulan*, *sal* (nhd. *sollen*, *soll*), mnd. *sölen*, *sal*, owfri. *sela*, *sel*, *sal* „moeten, schuldig zijn". Niet te scheiden van het meer verbreide en blijkbaar oudere ohd. (vooral vroeger-ohd.) *solan*, *scal*, os. *skulan*, *skal*, mnd. *schölen*, *schal*, (mnl. eens *sí scullen*), ofri. *skela*, *skila*, *skel*, *skil*, *skal*, ags. *sculan*, *sceolan*, *sceal* (eng. *shall*), on. *skulu*, *skal*, got. *skulan*, *skal* „id.". De vormen zonder *k* zijn niet voldoende verklaard, men neemt wel contaminatie van vormen met *skul-* < idg. *sqe-* (*sq̥l-*) en andere met *skl-* > *sl-* aan : maar dit is slechts een weinig bevredigend surrogaat van een verklaring. Het ww. got. *skulan* enz., waarbij nog got. *skula*, ohd. os. *skolo* m. „schuldenaar", ags. *gescola* m. „medeschuldenaar" en *schuld* hooren, is verwant met lit. *skelù*, *skelėti* „schuldig zijn", *skolà* „schuld", opr. *skallisnan* „plicht" (minder wsch. door ontl. uit 't Germ. verklaard), zonder *s* : lit. *kaltė* „schuld", *kaltas* „schuldig". Ook ohd. *skalto* „sacer" zal wel hierbij hooren. De verdere combinatie met idg. *sqel-* „scheef zijn" (zie II scheel) is onwsch., niettegenstaande de bet. van lat. *scelus* dicht bij de bet. „schuld" staat. De verklaring van got. *skal* enz. als „ik ben tot weergeld verplicht, heb gedood (gewond)" en de hierop gebaseerde combinatie met idg. *sqel-* „splijten" (zie I schel) is een niet onaardig, maar ongemotiveerd vermoeden.

Zult znw. o. Uit mnl. *sult(e)*, *sille*

„pekkel, een gezouten spijs” (zie zilt). = onfr. *sulta*, ohd. *sulza* v. „zoutwater” (nhd. *sulze, sülze*), mnd. *sulte* v. „id., soort pekelgerecht, zoutbron, zoutgroeve”, noorw. dial. *syllt* v. „zouthoudend moeras, bij hoogwater overstroomde vlakke oever”. Ablautend met zout; bij dit woord met idg. *a*-vocalisme is deze ablaut bevreemdend. — Hierbij **zulte** (een soort aster), nog niet bij Kil. Vgl. voor de bet. 't synoniem zoutwater-sterrenkruid.

Zundgat znw. o., nog niet bij Kil. Naar hd. *zündloch* o. (bij hd. *zünden*; zie tondel); 't 1. lid is ontleend aan den geschreven du. vorm.

Zuring znw., mnl. *sürinc* (*gh*). = mnd. *sürink* „zuring”, ags. *sýring* v. „karnemelk”. Van zuur evenals mnd. ags. *súre*, on. *súra* v., fr. (uit 't Germ.) *surette* (> eng. *sorrel*) „zuring” e.a.

I **Zus** bijw., mnl. *sus*. = ohd. os. *sus* „zoo, op deze wijze”. Onder invloed van I zoo naast 't oudere dus.

II **Zus** znw., nog niet bij Kil. Verkorting van zuster; vgl. va, moe.

Zuster znw., mnl. *suster* v. = ohd. *swüster* (zelden *swister*; nhd. *schwester*), os. *swëster*, mnd. *suster*, ofri. *swëster*, *suster*, ags. *swestor*, *swustor* (eng. *sister*), on. *systir*, runisch *swëstar*, got. *swistar* v. „zuster”. Dgl. vormen met *u* uit *w* + korte vocaal komen, anders over de talen verdeeld, bij zulk en tusschen voor; de condities, waaronder deze klankovergang plaats had, zijn niet zeker vastgesteld, men zoekt ze wel in het vocalisme van de volgende syllabe. Het idg. woord voor „zuster” was **sweser-*, **swesor-*, **swesr-*. De germ. stam **swester-*, *-tar-*, *-tr-* kan ontstaan zijn, doordat zich in **swesr-* tusschen *s* en *r* een *t* ontwikkelde (vgl. *stroom*). Ook zou **swes-ter-* naar analogie der andere verwantschapsnamen op idg. *-ter-* (vader, moeder, dochter, broeder) gevormd kunnen zijn, dan wsch. vóór de klankverschuiving. Buiten 't Germ.: ier. *siur*, *fiur*, lat. *soror*, lit. *sesù*, obg. *sestra* (**sestrá*), arm. *k'oir*, oi. *svásar-* „zuster”, gr. *ἑὸρ θῠγάτηρ*, *ἀνεπίος* en *ἑορὸς προσήκοντες, συγγενεῖς* (Hes.). Idg. **sweser-* kan van den reflexiefstam *swc-* (zie I zijn) komen evenals

os. *swiri* m. „neef”, ags. *ge-swíria* m. „zusterszoon”, on. *svilar* m.mv. „echtgenooten van twee zusters” e.a. verwantschapsnamen. Zie *zwager*.

Zuur bnw., mnl. *suur*. = ohd. *súr* (nhd. *sauer*), mnd. *súr* (os. *súrio* m. „ui”), ags. *súr* (eng. *sour*), on. *súrr* „zuur” (en verwante bett.). Obg. *syrrü* „vochtig”, lit. *súras* „zoutachtig” (waarbij russ. enz. *syr* „kaas”, zuidruss. nog „gestremde melk”, lit. *súris* „kaas”) gaan of met germ. **súra-* op idg. **súro-* terug of ze zijn ontleend uit het Germ.: germ. **súra-* heeft nml. ook „vochtig” beteekend: vgl. ohd. *súr-ougi*, ags. *súr-íege*, on. *súr-eygr* „met druipooogen”; toch is oerverwantschap der germ. en balt.-slav. woorden waarschijnlijker: idg. **súro-* leeft ook nog in alb. *hírë* „hui” voort, waarbij *hírós* „ik word zuur”. Met ablaut on. *saurr* m. „vochtige aarde, mannelijk zaad, vuiligheid” en wellicht oi. *súrá-* „brandewijn”. Idg. **súro-*, **souro-* beteekende blijkbaar „druppelend, vochtig”: 't zal wel een afl. van de bij zuipen besproken basis *sñ-* zijn. Vergelijken met deze afl. is de combinatie van zuur met gr. (Hes.) *ἔσφον · ὄξυ· ισχόν* (oorspr. „bijtend, schavend”, bij *ἔσφω* „ik schaaft”; zie *zier*) te ver gezocht. Dan zou nog eer de combinatie van zuur met ier. *serb*, kymr. *chwerw* „bitter”, lat. *rumex* „zuring” (idg. *sru-* naast *swr-*; zie I rok) in aanmerking komen. — **Zuurdeeg** znw. o. Sedert Kil., 't laat-Mhd. en Mnd., — **zuurdeesem** znw., sedert Kil. — **Zuurzoet** bnw., nog niet bij Kil. Een der weinige ndl. dvandva-samenstt.; vgl. *doofstom*.

Zuurzak „nangka blanda”, vroeger „nangka, *artocarpus integrifolia*”. Volksetymologische vervorming van tamil *s'iru-s'akkei*, letterlijk „kleine broodvrucht”. Dit *s'akkei* = malayalam *tsjakká* „broodvrucht”; hieruit eng. *jack*.

Zwaaïen ww., nog niet bij Kil. Een ook nnd., fri. en door ontl. de. zw. ww. Ook eng. *to sway* „zwaaijen”; dit wordt echter uit 't Ngerm. (on. *sveigja* „buigen”) afgeleid. Mogelijk is *zwaaijen* een jong ww., bij andere woordgroepen met *zw-* zooals die van *zweep*, *zwengel* onder invloed van 't rijm-

woord waaien ontstaan. Als zwaaien niettegenstaande 't late voorkomen een oud woord is, komt 't van een basis *sewē(i)-*, waarvan ook kymr. *chwid* „vlugge wending, kunstgreep”, *chwil* „snel draaiend”, *chwyf* „motus”, *chwyl* „versio”, (ier. *sel* „wending, tijdspace”, o.a. in mier. *dessel* „wending naar rechts”, *tuathbil* „w. naar links” hierbij? Eer zooals bij wilg is vermoed) afgeleid zijn benevens oudruss. *chwějal's'a* „zich bewegen”, po. *chwiac'* „schudden” en oi. *suwáti* „hij brengt in beweging, wekt op”. Zie bij zwier en de daar vermelde woorden.

Zwaan znw., mnl. *swāne* (*swan*; zoo nog dial.: Zaansch verouderend) m. v. = ohd. *swan* m., *swana* v. (nhd. *schwan* m.), os. *swan*, mnd. *swan*, *swāne* m., fri. *swan*, ags. *swon* (eng. *swan*), on. *swanr* m. „zwaan”. Oorspr. bet.: „de schreeuwende”; verwant met ags. *ge-swin* o. „melodie”, ier. *sennaim* „ik maak muziek”, lat. *sonāre*, oudlat. ook *sonere* „geluid maken”, oi. *swánati* „hij maakt geluid, klinkt”. Germ. **swana-* „zwaan” is formeel = lat. *sonus*, oi. *swaná-* „klank, toon”. Voor een ander woord voor „zwaan” zie bij elft. Voor verwanten hoogerop zie bij zwerm. Vgl. ook bij suizen.

Zwaar bnw., mnl. *swaer*, *swāre*. = ohd. *swár*, *swári* (nhd. *schwer*), os. *swár*, ofri. *swér*, ags. *swær*, on. *swárr* „zwaar”, got. *swers* „geëerd” (vgl. voor de bet. os. *swár* „roemvol”, verder o.a. hebr. *kábéd* „zwaar zijn”, in den pi'él „eeren”, en ons gewichtig „aanzienlijk”), germ. **swéra-*, **swéria-*. Verwant met lit. *svarūs* „zwaar”, *sveriù*, *svėrti* „heffen, wegen”, alb. *vjer* „ik hang op”, gr. *ēqua* „stut, scheepsballast”. De verdere combinatie met gr. *áeiqo* „ik hef op” (basis *wer-*: *swer-*) is onzeker, die met lat. *sērius* „ernstig” (anlaut *s-*: *sw-* komt meer voor) is niet voldoende gemotiveerd. — **Zwaarte** znw., reeds mnl. Een oudere vorm is Teuth. *swerde*, ohd. *swárida* v. — **Zwaartillend** bnw., nog niet bij Kil.

Zwaard znw. o., mnl. *swaert*, *swart*, *swē(e)rt* (d) o. = onfr. *swērt* (d), ohd. *swērt* (nhd. *schwert*), os. ofri. *swērd*, ags. *sword* (eng. *sword*), on. *swērd* o.

„zwaard”. Misschien met de oorspr. bet. „het hangende, opgehangene” van de bij zwaar besproken basis *swer-* (vgl. gr. *áeiq* „zwaard, degen” bij *áeiqo* „ik hef op, maak vast”).

Zwabber znw., **zwabberen** ww., niet bij Kil. of mnl.; bij Houwaert *swabbelen* = nhd. *schwappe(l)n*, *schwabbeln* „trillen, slingeren”; bij mnd. *swabben* „ploeteren in water of vuiligheid”, eng. *to swab* „dweilen”, noorw. dial. *svabba* „plassen”. Wsch. een jongere onomatop. woordgroep, wellicht onder invloed van andere woordgroepen (die van kwab? Ook met die van zwadder bestaan associatiebetrekkingen) ontstaan. Ook echter is ablaut met on. *sófl* m. „bezem” (**swóþala-*) en verdere verwantschap met ksl. *swepiti se* „agitari”, obg. *sūpa*, *suti* „schudden, strooien” mogelijk, waarbij sommigen nog lat. *supāre* „gooien”, *dis-sipāre* „verstrooien” brengen: basis *sewep-*, *sūp-* „een heen-en-weer-gaande beweging maken”. NB. De verhouding van on. *sófl* tot *sópa* „vegen” is niet voldoende verklaard.

Zwachtel znw., bij Kil. met de bet. „armband” en („Holl.”) „zelfkant, zwachtel, luier”, mnl. *swachtel*, *swechtēl* v.m. „band om arm of borst, luier”. = oostfri. *swachtel*, *swechtēl* „zwachtel, luier”. Kan met on. *sweggja* „(een schip) doen keeren” van een idg. basis *sweg-*, *suq-* „draaien, keeren, winden” komen, waarvan ook lat. *sucula* „windas, haspel”, russ. *sku*, *skát*, lit. *sukù*, *sùkti* „draaien, winden”. Kil. *swadel* „zwachtel”, ohd. *swedil*, ags. *swēðel* m. „id.” (ook **swaðu* v. of **swæð* o., dat. mv. *swaðum*, eng. *swath* „id.”) kunnen niettegenstaande de overeenstemmende bet. niet na met zwachtel verwant zijn; zie bij zwad. Zie nog zwingel.

Zwad, **zwade** (hoeveelheid gras in eens met de zeis afgemaaid, gras of koren in een rij gelegd), Kil. *swade* „op een rij gelegd hooi” („Fris. Holl. Sicamb.”), mnl. *swat*, *swaet*, *swāde* o. (m. ?), vooral als landmaat. = mhd. (md.) *swāde* m. „op een rij liggend afgemaaid gras of koren”, mnd. *swat* (*swāde*) o. „id., streep geploegde aarde” (nhd. *schrad*, *schwaden*), ags. *swaðu* v., *swæð* o. „spoor”, eng. *swath* „rij, zwad”, on. *swæð* o. „het

glijden, glatte plek", *svađi* m., id."; hierbij **swapjō(n)*-, ofri. *sweththe* v. „grens" en de ww. on. *svađa*, *svēđa* „glijden". Wsch. met mnl. dial. Kil. *swade* („Fris. Hol. Sicamb.") „zeis" (mnl. dial. ook voor een deel hiervan), mnd. *swāde* v. „id." van een idg. basis *swet-*, *swot-* of met formans -*to*-, -*tā-* van een basis *swe-*, *swo-* „slijken over iets" (vandaar „maaien, glijden"), welke bases van elders niet bekend zijn, maar waarvan nog wel de woordgroep van Kil. *swadel* (zie bij *zwachtel*) alsmede mnd. *swēde* v. „pleister" kunnen komen. Misschien hoogerop identisch met de bij *zwaaien* besproken basis *swē(i)*-?

Zwadder znw., nog niet bij Kil. Vgl. vla. *zwadder* „brabbelen, zeeverend spreken", Kil. *swadder* „water in beroering brengen", hagelandsch *zwaðsen* „klotsend schudden", eng. dial. *to swadder*, *to swadle* „to dabble in water and mud", noorw. dial. *svadda* „plassen". Associatieve betrekkingen bestaan eenerzijds met de in bet. overeenstemmende woorden, bij *zwabberen*, anderzijds met de in vorm overeenstemmende, bij *zwetsen* genoemd, echter is 't mogelijk, dat *zwadder* oorspr. samenhangt met ohd. *swēdan* „langzaam verbranden", *swēda* v. „damp, stoom", Teuth. *swadem* „vochtigheid", mhd. *swadem*, *swaden* m. (nhd. *schwaden*), ags. *swađol* m. „rook, damp, walm", die wel met *zieden*, I zo de verwant zullen zijn: de grondbet. van *zwadder* was dan „(zich) golvend, boirend bewegen" en de verdere bett. kwamen op, doordat de woordgroep voor 't taalgevoel onomatopoëtisch was en met andere woordfamilies in associatie trad.

Zwager znw., mnl. *swāgher* m. „zwager, schoonzoon, schoonvader" (voor de bet. vgl. II *snaar*). = ohd. *swāgur* m. „cognatus, zwager" (nhd. *schwager*), mhd. mnd. *swāger* m. „id.", ook van andere aangehuwde verwanten gebruikt, ofri. *swāger*, -*ar* m. „schoonzoon", idg. **swēkurō-* (= oi. *swācura-* „bij, aan den schoonvader hoorend"; misschien ook hierbij lat. *swēcerio* „zwager, zoon van den schoonvader"), een dehnstufige vorm (vgl. *hoen*), met de oorspr. bet. „hoorend bij den schoonvader", bij idg. **swekuro-* „schoonvader", waarop

mnl. *sweer*, ohd. *swēhur* (nhd. *schwäher*), ags. *swēor*, ozw. *swēr*, *swar*, got. *swaihra* (zwak geworden) m., lat. *socer*, gr. *ἐσυρός*, obg. **swekrū* (alg. slav.), lit. *szėsšuras*, alb. *vjehër*, oi. *swācura-* „id." (deels een weinig vervormd, de slav. en alb. vormen met afwijkende gutturaal) teruggaan; hierbij de feminina idg. **swekrā-* en **swēk(u)rā-* (de laatste vorm wsch. jonger, bij **swēkuro-* gevormd), mnl. *swēgher*, ohd. *swigar* (nhd. *schwieger*), ags. *swēger*, on. *swāra*, got. *swaihra* v. (de beide laatste met *x* naar 't m.), kymr. *chwegr* (n. *chwegrwn*), lat. *socrus*, gr. *ἐσυρά*, obg. *swekry*, alb. *vjehërë*, arm. *shesur* (m. *shesrair*), oi. *swācrū-* „schoonmoeder". In de eerste syllabe zullen we wel den pronominaalstam **swe-* „zich, eigen" moeten zien, die bij I zijn besproken is en die ook aan andere verwantschapsnamen ten grondslag ligt: vgl. bij *zuster*, verder o.a. mnl. *swāselinc* (*gh*) m. „zwager, schoonzoon" (ook *swāghelinc*), v. *swaesnēde*, die zich bij germ. **swēsa-* (zie I zijn) aansluiten. — De hypothese, dat *zwager* uit slav. *swāk* < *swojāk(ŋ)* „aangehuwde verwant" ontleend zou zijn, is onaannemelijk.

Zwak bnw., mnl. *swac* (flexie gew. al met *ck*). = mhd. *swach* (nhd. *schwach*), Teuth. *swack*, *swaek*, *swake*, mnd. *swak* (*k* en *kk*) „zwak, nietig". Er is geen reden om dit woord van *ziek* te scheiden. Dezelfde ablautstrap in arm. *k'akem* „ik los op, word gebrekkig" of in arm. *k'ac* „wijfje", als een van beide terecht gecombineerd is. Verder kan desnoods oi. *swāksma-* „fijn, dun, klein" nog verwant zijn. De verdere combinatie met oi. *swājate* „hij omarmt" en de woordgroep van *zwenken* is niet wsch. te maken. — **Zwak** znw. o., nog niet bij Kil. Wsch. naar fr. *faible* znw. — **Zwakkeling**, **zwakte** znww. Nog niet bij Kil., ook niet Teuth. mhd. mnd.

Zwalken ww., eerst later-nnl., ook oostfri. en fri. Hiernaast **zwalpen**, mnl. *swalpen* „heen en weer gaan, golven", ook fri. (Gysb. Jap.). Ook *zwalken* zal wel ouder zijn dan uit literatuur en woordenboeken blijkt: vgl. mhd. *swalch*, *swalc* m. „golf, kolk". Wsch. moeten wij uitgaan van een germ.

basis (*swel-*) *swal-*, waarvan ook mhd. *swal* m. „aangezwollen massa” (nhd. *schwalm*), ohd. *widar-swalm* „draaikolk” en misschien mnl. *swaelm* (nog zuid-ndd. dial.), mhd. *swalm* m., mnd. *swalm* o. „(bijen)zwerm”, ags. *swillan*, *swilian* „spoelen, wasschen”, on. *sollr* m. „spoeling”. Buiten het Germ. vgl. gr. *σάλος* „onrustige, golvende beweging”, lett. *swalstīl* „heen-en-weer bewegen”. Deze basis kan identisch zijn met *swel-* „draaien, wenden”, waarvan o.a. kymr. *chwele*; zie wilg. De verlengde basis wgerm. *swalk-* is bezwaarlijk reeds idg. zoals de wsch. verwante basis van *walken*. — **Zwalp** znw., sedert Kil.

Zwaluw znw., mnl. *swāluwe*, *swālewe* v. = ohd. *swalwa* (nhd. *schwalbe*), os. *swala*, ags. *swealwe* (eng. *swallow*), on. *swala* v. „zwaluw”. germ. **swalwōn-*. Formeel mogelijk, maar wegens de bet. onzeker is de verklaring uit oudergerm. **swalzōn-*, dat dan bij gr. *αλζυών* „ijsvogel” wordt gebracht. Ook de afl. van de bij zwalpen besproken idg. basis *swel-*, *swol-* „zich draaiend bewegen” is niet meer dan een mogelijkheid. Een opvallende bijvorm van zwaluw is Kil. *swalcke* („Sax. Sicamb.”), nog ndd. dial.

Zwam znw. (de, het), Kil. *swamme*, Teuth. *swam*. = ohd. *swam* (gen. *swammes*; nhd. *schwamm*; mhd. ook *swamme* m.), mnd. *swan*, ags. *swomm* m. „zwam”, got. *swammis* m. of *swamm* o. „spons”. Hiernaast **swamba-* in ohd. *swamp* (*b*) m. „zwam” en **swampu-* in on. *soppr* m. „zwam, bal”; wsch. ook hierbij eng. *swamp* „moeras”, westf. *swampen* „op-en-neer gaan” (van drassigen grond). De onderlinge verhouding der vormen is onzeker. In ieder geval zullen we wel van een idg. basis *swam-* moeten uitgaan; daarvan kan ook arm. *k'amem* „ik pers uit, filtreer” komen. Germ. **swamba-* kan met gr. *σουφός* „sponzig, poreus” op idg. **swom-bho-*, een afl. van deze basis, teruggaan. Met germ. **swampu-*, idg. **swom-bu-* kan mhd. (nhd.) *sumpf*, mnd. *sump*, mnl. *tsomp* m., ndl. dial. en fri. *sompe* „moeras”, formeel = on. *soppr* m. „bal” (noorw. dial. ook „zwam, paddenstoel”), in ablaut staan. Anderzijds is 't ook

verleidelijk om met germ. **swampu-*, **swamba-* lat. *fungus*, gr. *σπόγγος*, *σφογγος*, obg. *gaba*, lit. *gūibas*, eventueel ook arm. *sunk*, *sung*, allemaal woorden voor „zwam, spons” te combineeren, maar een bevredigende verklaring der klankafwijkingen is niet gevonden. Zie nog *zwemmen*.

Zwammen ww. Een jong woord, wsch. in de studententaal ontstaan.

Zwang znw. ± 1600 komt reeds in *swanck*, *swange gaen* „zijn gang gaan, in zwang zijn” voor. Dgl. uitdr. ook elders. **Zwang** = mnl. *swanc* (als 't met *gh* en niet *k* fleecteert; anders bij *zwenken*) m. „het op-en-neer-gaan, heen-en-weer-gaan, slaan, bewegen”, mhd. *swanc* (*g*) m. „het zwaaien, bewegen, slaan”, mnd. *swank* (*g*) m. „zwang, gewoonte”, ofri. *sweng*, *swang* m. „slag, begieting”, ags. *sweng* m. „slag”, germ. **swanzī-*. Ablautend met *zwingel*. Zie nog bij *zwenken*.

Zwanger bnw., volgens Kil. „Ger. Sax. Sicamb.”, in onze bet. niet mnl. = ohd. *swangar* (nhd. *schwanger*), mnd. *swanger* „zwanger”, ags. *swongor* „zwaar in 't bewegen, traag”. Verwant met lit. *swinkis* „zwaar”.

Zwarigheid znw. Bij Kil. naast *swarheyd*. Beide vormen ook reeds mnl. mhd. mnd. Teuth. Woorden van het type *zwarigheid* zijn in de ndl. omgangstaal zeer gewoon: nettigheid, lievigheid, gladdigheid enz. De oudste formaties van deze soort waren van afgeleide bnww. op *-ig* gevormd.

Zwart bnw., mnl. *swart*. = ohd. *swarz* (nhd. *schwarz*), os. ofri. *swart*, ags. *swcart*, on. *swartr*, got. *swarts* „zwart”. Met ablaut on. *sorta* v. „zwarte kleur”, *sortna* „zwart, donker worden”. Buiten het Germ. zijn lat. *suāsum* „donkere vlek” (**swarso-m*), *surdus* „donker, dof, doof” verwant, misschien ook lat. *sordēs* „het vuil”, dat echter ook anders bevredigend verklaard wordt. Of lat. *sorbus*, „lijsterbesseboom” terecht als **sword-wo-* „zwart hout, kernhout” (vgl. gr. *μελανδύρον* „id.”) hierbij gebracht is, is dubieus. Een ongemotiveerd vermoeden is de combinatie met av. *ka-erzda-* naam van een soort daivische

wezens, als „wat een zwarte kerel” opgevat. — **Zwartgallig** bnw., nog niet bij Kil. Vert. van gr.-lat. *melan-cholicus*.

Zwavel znw., mnl. *swāvel* m. = mnd. *swāvel* (> de. *svovl*, zw. *swafvel*), ags. *swæfl* (of = *swīfl*?) m. „zwavel”. Ablautend met mnl. *swēvel* (dial. nog zeer verbreid), ohd. *swēval*, *swēbal* (nhd. *schwefel*), os. *swēbal*, mnd. *swēvel*, ags. *swēfl*, *swēfel*, got. *swibls* m. „zwavel”, germ. **swēbla*-. Is met de oorspr. bet. „bedwelmende stof” bij de onder suf besproken basis gebracht. Andere combinaties zijn zeer onwsch. : opperpaltsisch *schwelfel* geeft ons niet het recht, germ. **swēbla*- uit **swelbla*- te verklaren en 't met lat. *sulphur* „zwavel” te verbinden (eer nog is *sulphur* uit **suplur* ontstaan, dat met zwavel en suf verwant kan zijn); — westf. *swāggel*, ouder-westf. *swēgel*, mnl.-limb. *swēgel* m. „zwavel”, Maastr. *zwēgel* „zwavelstok” kunnen geen idg. **swēqulo*- (of **swelqulo*-) aannemelijk maken : de *g*-vorm is wsch. secundair; — zonder voldoende grond heeft men wel in 't germ. en lat. woord een handelsleerwoord uit een niet nader aan te wijzen taal willen zien.

Zweem znw., dial. met *ē* (Goeree) en — secundaire — *ē* (Beierl.), nog niet bij Kil. Oudere bet. : „vlugge beweging, 't vlug over iets heen glijden”; voor de bet. vgl. vleug, dat bij vliegen hoort. = mhd. *swēim* m. „het zweven, zwaai”, on. *swēimr* m., *swēim* o. „opschudding”. Hierbij 't ww. **zweemen**, nog niet bij Kil., met *ē* voor *ei* naar 't znw. zweem, = mhd. *swēimen* „zweven, zwaaien, zich bewegen”, mnd. *swēmen*, *swēimen* „zich onvast bewegen, zweven”, ags. *ā-swēman* „weggaan” (en „bedroefd zijn”), on. *swēima* „heen en weer gaan”. Met mhd. *swēmen* „id., zweven”, noorw. dial. *swēma* „rondzwerfen” van een basis *swē*- „slingeren, zweven, zich onvast bewegen”; zie zweep, zweven, zwieren, z wij m.

Zweep znw., dial. *zwēp*(*ə*), mnl. *swēpe* v. (en *swēpe* v., *swēp* m.). = mnd. *swēpe* (westf. *swēpe*), ags. *swipe*, *swipu* v. „zweep”, on. *swīpa* v. „id., zweepslag”. Hierbij o.a. on. *swīpr* m. „vlugge beweging, snel voorbijgaande ver-

schijning, gezicht”, mhd. *umbe-swīf* m. „het om-iets-heen-gaan” en de denominatieve ww. ohd. *swīpfen* „een snelle wending maken”, ags. *swīppan* „geeselen”, on. *swīpa* „zich snel bewegen”, ook „geeselen”, verder ags. (eng.) *swift* „snel”, nld. II *zwichlen* = on. *swīpta* „slingeren, gooien, schudden”, en met ablaut mhd. *swīfen* (sterk) refl. „zich zwaaien”, os. *for-swīpan* (sterk) „verdrifven”, got. *midja-swēipains* v. „zondvloed”, ohd. *swēifan* „winden” (praeter. *swīef*; nhd. *schwēifen* zwak, reeds mhd.), ofri. *swēpa* „vegen”, ags. *swāpan* „id., zwaaien” (praet. *swēop*; eng. *to sweep*), on. *swēipa* (zwak en sterk) „werpen, slingeren, omhullen”. Voor de bet. „omhullen” vgl. bij weifelen. De basis germ. *swip*-, idg. *swib*- is als een anlautvariant van germ. *wip*-, idg. *wib*- (zie wippen) en dus als een verlenging van idg. *swi*- naast *wi*- (zie weifelen) op te vatten. Van idg. *swib*- ook av. *šwāéwa*- „zich vlug slingerend, vlugge beweging”, *šwīwra*- „vlug, flink”. Zie nog zweven en zwieren. — **Zweepen** ww., Kil. *swēpen*. Zie verder bij zweep.

Zweer znw., mnl. *swēre* m.v., *swēer* o. „pijn, zweer, ziekte”. = ohd. *swēro* m. „id.” (nhd. *schwäre* v., *schwären* m.), mnd. *swēre* m. (*swēre* o.) „zweer, gezwel”. Bij II *zweren*.

Zweet znw. o., mnl. *sweet* o.m. = ohd. *swēiz* m. (nhd. *schweiss*), os. *swēt* (m.?), ofri. *swēt* m., ags. *swēt* o. (eng. *sweat* met *ea* naar *sweat*), on. *swēiti* m. „zweet”, in sommige talen ook „bloed”. Hiervan 't ww. **zweeten**, mnl. *swēten*, met *ē* voor *ei* naar *zweet*, = mhd. *swēizen* (reeds ohd. met de bet. „roosteren, braden”; nhd. *schweissen*), mnd. *swēten*, ags. *swētan* (eng. *to sweat*), on. *swēitast* „zweeten” (resp. „bloeden”). Met ablaut ohd. *swizzen* (nhd. *schwitzen*) „zweeten”. Buiten 't Germ. vgl. kymr. *chwys* „zweet” (**swidso*-), lat. *sūdor* „id.” (**swoidos*-), gr. *ιδρός*, lett. *swēdri*, arm. *k'irta* (rt < dr), oi. *swēla*- „id.”, *swēdate*, *swēdyati* „hij zweet”, 't laatste = ohd. *swizzen*. Een anlautvariant is oi. *kswēdate*, *kswēdyati* „hij zweet uit”.

Zwei (beweegbare winkelhaak). = vla. *zwee*. < Kil. „*swede*. vetus. Flandr.

j. *winckel-haeck*", mnl. *swēde* v. „id.". Oorsprong onzeker. Formeel zou verwantschap met *z* wad mogelijk zijn.

Zwelen (het gedroogde hooigras bij-eenharken), reeds laat-mnl. De oudere bet. „doen drogen, doen verdorren" vertoonen mnd. *swēlen* (ook „schroeien, smeulen"), ofri. *swēlia*, het laatste met opvallende, maar ook bij *wēlia* naast *wēlia* „slap worden" voorkomende *i*. Bij germ. **swelanan* „branden" (zie *z* w o e l).

Zwelgen ww., mnl. *swelghen*. = ohd. *swēlgan*, *swēlhan* (nhd. *schwelgen*), mnd. *swēlgen*, ags. *swēlgan* (eng. *to swallow*), on. *swēlga* (en zwak *swelgja*) „inslikken, verslinden", een sterk ww. Het praesens met *z* (ohd. *swēlhan*) is 't oudst: de *z* werd naar 't verl. deelw. en 't praet. mv. algemeen gemaakt. Misschien van de idg. basis *swelq-* „trekken", onder welken grondvorm zich *selq-* (gr. *ἔλω* „ik trek", alb. *hel'k*, *hek* „id., ik ruk af", wsch. ook ier. *ar-osailcim* „ik open", *fo-osailcim*, *do-fuasailcim* „ik laat vrij" < **od-sailcim* „ik trek op, trek open"; verder gr. *ὄλω*: „het trekken, vore, spoor"; lat. *sulcus* „vore", ags. *sulh* v. „ploeg"; zie nog zeulen) en *welq-* (obg. *vlēka*, *vlēsti*, lit. *velkū*, *vīkti* „trekken") vereenigen laten. De bet.-ontwikkeling „trekken" > „naar binnen slurpen" > „verzwelgen" is heel aannemelijk; vgl. drinken.

Zwellen ww., mnl. *swellen*. = ohd. *swēllan* (nhd. *schwellen*), os. *swēllan*, ofri. *swēlla*, ags. *swēllan* (eng. *to swell*), on. *swēlla* „zwellen", sterk ww. Got. *uf-swalleins* v. „opgeblazenheid, hoogmoed" komt van het causativum **uf-swallowjan*: vgl. ohd. *bi-swellen* „obturare". Bij zwellen hooren verschillende germ. nomina; of ohd. *swilo*., *swilo* m. (nhd. *schwiele* v.), os. *swil*, mnl. *swil*, *swel* o. „eelt" verwant is, is wegens de *i* onzeker, maar toch is 't wsch.; ter verklaring van de *i* gaat men van een slam **swēles-* > **swēlic-* uit. Buiten het Germ. vgl. lat. *in-solensco* „ik neem toe, word overmoedig", *in-solens* „overmoedig"; gr. *αὐτός* „genoeg" is ten onrechte gecombineerd.

Zwemmen ww., mnl. *swemmen* „drijven, zwenmen". = mnd. *swemmen* „id.",

germ. **swammianan*, met sterk praet. en verl. deelw. In dezelfde bet. germ. **swemmanan*, Kil. mnl. *swimmen* (naast *swemmen*; kan deels ook dial. *i* uit *e* hebben), ohd. *swimman* (nhd. *schwimmen*), ags. *swimman* (eng. *to swim*), on. *swimma*. Voor **swammianan* in bet. = **swemmanan* vgl. bij brengen, klimmen, krimpen, rennen. Mhd. *swenmen* (nhd. *-schwemmen*), zwak, heeft ook causatief-bet. 't On. kent nog *symja* „drijven, zwemmen" (alleen praesens-stam) en een zwak *swima* „id.", 't Mhd. een zwak *swamen* „id.", 't Ofri. *swomma* „id.". Verder vgl. ohd. *swunmōth* m. „het zwemmen", got. *swum(f)sl* o., os. *gi-swemmia* v. „vijver", ijsl. en dial. noorw. *svamla* „ploeteren" en germ. **sunða-* < **sumða-* < idg. **sum-tó-*, on. *sund* o. „het zwemmen, sont, zeeëngte", ags. *sund* o. „het kunnen-zwemmen, het zwemmen, zee, water" (eng. *sound* „zeeëngte"), mnd. *sunt* m. „zeeëngte". Men houdt (kymr. *chwyr* „motus"; eer van den bij zwaaien besproken wortel), ier. *do-seinn* „hij jaagt, drijft", lit. *sūmdyti* „jagen, vervolgen" voor verwant. Dat is in ieder geval aannemelijker dan de combinatie met *z* w a m.

Zwendelaar znw., eerst later-nnl. Evenals nhd. *schwindler* m. naar eng. *swindler* „one who obtains money or goods by false pretenses", dat sedert ± 1760 voorkomt. — **Zwendelen** ww., **zwendelarij** znw. zijn bij zwendelaar gevormd.

Zwengel znw., mnl. *swenghel* „zwengel, zwaaiwerktuig, wiek". = mhd. *swengel* m. „zwengel, slingerwerktuig" (nhd. *schwengel*), mnd. *swengel* m. (> de. *svingel*, zw. *svängel*) „zwengel", uit **swanzila-*. Ablautend met *z* w i n g e l. Vla. *zwenkel*, *zwinkel* o., mhd. *swenkel* m. „zwengel" hebben *k* naar *z* w e n k e n. — **Zwenghout, zwengelhout** znww. o., niet bij Kil., 't laatste wel al mnl. dial.

Zwenken ww., Kil. *swencken* „wag-gelen", mnl. *swenken* „zwaaien". = mhd. *swenken* „slingeren, zwaaien" trans. en intr. (nhd. *schwénken*; ohd. *swenkhit* „verberatur"), mnd. *swenken* (mit) „zich vroolijk maken over" (in bet. door 't znw. *swank* beïnvloed), ags.

swenc(e)an „lastig vallen, kwellen”. De-nominativum resp. causativum bij Kil. *swanck* „trilling, beweging” (al mnl. ? Zie bij *zwang*), mhd. mnd. *swanc* m. „wending, slag, grappige zet, kwinkslag” (nhd. *schwank*; ohd. reeds in *hina-swanch* „impetus”), ags. *swenc* m. „nood, smart” resp. ’t ww. *Zaansch zwin-ken* (trans. intr.) „zwenken, draaien”, ohd. *swinkan* „zwaaien”, ags. *swincan* „zich aftobben, in nood zijn”. Wij moeten uitgaan van een germ. basis *swenk-*, *swank-*, idg. *sweng-*, *swong-* „(zich) buigen, wringen”. Een deel der opgenoemde woorden zijn in associatie getreden met de woordgroep van *zwang*, *zwengel*, *zwingel*. Van *swenk-*, *swank-* ook mnl. mhd. mnd. *swanc* „buigzaam, slank, dun” (nhd. *schwank*), ags. *swoncor* „id.”, noorw. dial. *svekk*, *svokk* v. „holte van de voet-zool”. Buiten het Germ. vgl. ier. *seng* „slank”, oi. *svájate*, *-ati* „hij omslingert, onarmt” (*a < ə, p*). De idg. basis *sweng-* is een anlautvariant van *weng-* „(zich) buigen”: zie *wankelen*. Zie nog *zwak* en *zwingel*. — **Zwenkgras** znw. o., nog niet bij Kil.

I **Zweren** (een eed doen), mnl. *swēren* „zweren, vloeken”. = ohd. *swerren*, *swerien* (nhd. *schwören*), os. *swerian*, otri. *swera*, ags. *swerian* (eng. *to swear*), on. *swerja* „zweren”, een ww. van de 6. sterke klasse met *j*-praesens (vgl. *lachen*). Hiernaast zonder *j* got. *swaran* „zweren”. Oorspr. bet.: „spreken”; vgl. voor de bet. ksl. *rota* „eed” bij woord. Met on. *svara* (zwak) „antwoorden”, *svor* o. mv., *and-svar* o., ags. *ond-swaru* v. (eng. *answer*) „antwoord”, otri. *ond-sēr(e)* (m. o. ?) „verantwoording”, os. *and-swōr* m. „antwoord” (zie antwoord), ohd. *eid-swuor* m. „eed” (nhd. *schwur*), on. *sōri* o. mv. „id.” van een idg. basis *swer-* „spreken”, waarvan ook osk. *sverruneī* „aan den spreker, woordvoerder”, obg. *svarŭ* „twist, strijd”, *svariti* „schelden, hoonen”; lat. *sermo* „gesprek”, russ. *ssóra* „twist” worden wel van een hoogerop met *swer-* identische basis *ser-* afgeleid.

II **Zweren** (etteren), mnl. *swēren* „pijn doen, zweren” (praeter. *swoe* voor

**swar* naar I *zweren*). = ohd. *swēran* (nhd. *schwären*), mnd. *swēren* „id.”. Met *zweer* van een idg. basis *swer-*, waarvan ook av. *xʷara-* „wond”, wellicht ook russ. *chwóryj*, po. *chory* „ziek”, russ. dial. *chírjij* „id.”, serv.-ksl. *pro-chyrěti* „vilis” (*ch* door sandhi ?). Of uit een idg. anlaut *qs-* (?). Verdere combinaties, zooals met gr. *ἀραιός* „dun, zwak, ijl” of ier. *serb* „bitter” (zie *zuur*) of lit. *svarūs* „zwaar” (zie *zwaar*), zijn ongemotiveerde vermoedens.

Zwerk znw. o., mnl. *swerc* (*swaerc*, *sweerc*), *gheswerc* o. „wolkenhemel, (donkere) wolk”. = ohd. *gi-swērc* (*gi-sworc*), os. *gi-swērk*, mnd. *swērk* (*swark*), ags. *ge-sweorc* o. „id.”. Bij ’t sterke ww. os. (*gi*)*swērkan*, ags. (*ge*)*sweorcan* „donker worden”; Kil. vermeldt *beswaercken*, *beswercken*, *besworcken* („Sax. Fris. Sicamb.”). Men combineert oi. *svargá-* „hemel” (kan echter ook bij oi. *svār* hooren; zie *zon*) en den naam van den slav. hemelsgod *Svarogŭ*. Andere combinaties zooals met *zwart*, lat. *sordēs*, *surdus* zijn in de lucht zwevende vermoedens.

Zwerm znw., mnl. *swarm*, *swerm* (*swaerm*, *sworm*) m. o. Met *e* uit *a* vóór *r* + labiaal (vgl. *derven*). = ohd. *swaram* (nhd. *schwarm*), os. *swarm*, ags. *swearm* (eng. *swarm*) m. „zwerm”, nijsl. *svarmr* m. „dwarreling, zwijmel”. Met ablaut bei. *schwurm* m. „id.”. Als er een oergerm. **swerbanan* „zich draaiend bewegen” (zie *zwerfen*) bestaan heeft, dan wellicht hierbij als **swarŭma-*, **swurŭma-* (voor den vorm vgl. *stoom*, voor de bet. bei. *swurbel* „zwerm”), anders bij on. (poët.) *svarra* „bruisen”, noorw. dial. *svarla* „neuriën”, mnd. (nhd.) *svurren* „brommen”, kymr. *chwyrnu* „id., schelden”, ier. *sibra-se* (**si-swerám*; ook echter als verschrijving opgevat) „modulabor”, lat. *susurro* „ik fluister, sis”, obg. *svirati* „fluiten” (secundaire formatie bij *svŭr-*), lit. *surmà* „fluit”, oi. *sváрати* „hij maakt geluid”; deze woordgroep is hoogerop met die van *zwaan* verwant. — **Zwermen** ww., mnl. *swermen*, *swarmen*. In gelijke bet. mhd. mnd. *swermen*, *swarmen* (nhd. *schwärmen*), ags. *swierman*.

Zwerven ww., volgens Kil., Holl., mnl. **swerven* blijkens laat-mnl. *swervelinghe* v. „draaiing”. = ohd. *swērbān* „afwischen”, mhd. *swērbēn* „draaien” (intr.), os. *swērbān* „afwisschen”, ofri. *swērvā* „zich bewegen, zwerven”, ags. *sweorfan* „wrijven, vijlen” (eng. *to swerve* „afdwalen, zwerven”), on. *swērfā* „vijlen”, noorw. dial. *sverva* „zich in de rondte bewegen”, got. *af- / bi-swaírban* „afvegen”. De chronologie der overgeleverde bett. maakt een oergerm. bet. „vegen, strijken” wsch.; vgl. dan gr. *συγστῶς*; „het bijeengeveegde, vuilnis, uitvaagsel”, misschien ook russ. *swerb'it* „jeuken”, *swórob* „jeuk” (obg. *swrabini* „σρωμῶδη”); de bet. „zich in de rondte bewegen” kan tengevolge van associatie met **zwerbanan* (werven) zijn opgekomen. De mogelijkheid bestaat echter, dat naast oergerm. **swerbanan* „vegen” een ander **swerbanan* „ronddraaien”, verwant met kymr. *chwervu* „id.”, bestaan heeft. Reeds ohd. komt *swirbil* m. „draaiing” voor. —

Zwerveling znw., nog niet bij Kil.

Zwetsen ww., sedert Kil. en den Teuth. = (wellicht <) mhd. *swetzen* „zwetsen, babbelen” (nhd. *schwätzen*), dat evenals *swatzen* (nhd. *schwätzen*) „id.” zich bij *swaz* (*tz*) m. „gezwets, gebabbel” (nhd. *schwatz*) aansluit. Vgl. verder mhd. *swateren* „ruischen, kleppen”, verouderd-nld. *zwateren* „ruischen”, Kil. *swadderēn* „strepere”, mhd. *swaderer* m. „zwetser”, westf. *swateren* „babbelen, leuteren, snateren”, noorw. dial. *svaddu* „leuteren”. De wisseling van *t* en *d* in verband met de bett. maakt onomatop. oorsprong aannemelijk: germ. *swud-*, *swat-* „kabbelen, ruischen, klappen”. Desnoods kunnen we verwantschap hoogerop met on. *svarra* enz. (zie *zwer*m) aannemen; ook dan echter is een deel der vormen en bett. ontstaan, doordat de woordgroep onomatop. werd gevoeld. Vgl. *zwadder*.

Zweven ww., mnl. *swēven* „heen en weer gaan, zweven, wapperen, drijven, zwerven”. = ohd. *swēbēn* „zweven, drijven” (nhd. *schweben*), mnd. *swēven* „zweven, op en neer gaan, heen en weer gaan”. Ablautend met ags. *swīfan* „zich bewegen, zich keeren”, on. *swīfa* „zwaaien, slingeren, draaien”, een sterk ww., en ohd. *swībōn* „zich bewegen,

zich wenden”. Owfri. *swīwā* „onzeker zijn” kan *ī* of *ī* hebben; is wellicht **swīwīa* aan te nemen = zweven? Met *ī* nog on. *swīfr* m. „voorbijgaande verschijning”. Misschien moeten we een idg. basis *swīp-* naast *wīp-*, germ. *wīf-*, *wīb-* (zie weifelen) aannemen; vgl. dan direct lett. *swāpīt* „geeselen”. Ook kan de germ. basis *swīf-*, *swīb-*, naast *wīf-*, *wīb-* secundair zijn ontstaan, eventueel onder invloed van germ. *swīp-* (idg. *swīb-*) naast germ. *wīp-* (idg. *wīb-*; zie *zweep*).

Zwezerik znw., Kil. *sweserick* met de bet. „coleus, testis”. Afl. van *sweser*, dat oudnld. en nog dial. nld. ndd. = „zwezerik” voorkomt (Antw. ook *zwezel*) en waarvan Kil. *sweserkens* „colei, testiculi” het deminutivum is; vgl. nog oostfri. *sweterke*, *swēterke* „zwezerik”. Oorsprong onzeker. Aangezien de testiculi ook „broeders, tweelingen” genoemd worden, zou men kunnen denken, dat ons woord oorspr. bij de groep van zuster, zwager behoorde; vgl. Akensch *süsschen* „zwezerik”.

I **Zwichten** (wijken), mnl. *swichten* „doen ophouden, tot zwijgen brengen, zwichten, nalaten”. = ohd. *gi-swīftōn* „zwijgen”, mhd. *swiften*, ndd. dial. *swichten* „tot zwijgen, tot rust brengen” (nhd. *beschwichtigen* met ndd. *cht*). Bij mhd. *swifte* „rustig, gekalmeerd” en ablautend met on. *swīfast* „zich ophouden van”, got. *swēiban* „nalaten, ophouden”. De woordgroep van zweven kan wegens de bet. bezwaarlijk verwant zijn. Wsch. moeten we uitgaan van een auslautvariant van de basis van zwijgen; 't is niet wsch., dat germ. *swīb-* en *swīz-* beide op idg. *swīq-* teruggaan (voor de labiaal vgl. wolf). Eventueel zou 't duistere gr. woord *σιωπᾶν* „ik zwijg” direct met germ. *swīb-* verwant kunnen zijn (idg. *p*).

II **Zwichten** (zeilen of touwen inhalen), niet mnl. of bij Kil., wel bij Winschooten, 1681. In gelijke bet. ndd. *swichten* (> de. *svigte*, zw. *svikta*, in du. scheepstaal *schwichten*) en on. *swīpta*, dat ook „slingeren, gooien, berooven” beteekent. Zie verder bij *zweep*.

Zwiepen ww., niet bij Kil., wel bij Winschooten, 1681. Onomatop. woord,

onder invloed van *zwiep(e)* (naast *zweep*) ontstaan. — Hierbij **zwieping** „top (van een mast), dun uiteinde (van een touw)”, sedert Winschooten, 1681. Formantisch vgl. *beting*, **zwichting** „zwichtlijn, lijn om te zwichten” bij *ll* *zwichten*, e. a. *scheepstermen* op *-ing*.

Zwier znw., **zwieren** ww., sedert Kil. Ook ndd. en fri. Kan direct als wgerm. **swírōn* van de basis *swi-* komen, die ook aan de woordgroepen van *zweem*, *zweep*, *zweven* en misschien van *be-zwijken*, *zwicken* en *zwijs* ten grondslag ligt; *swi-* is *schwundstuf*e van *scwēi-*: zie bij *zwaaien*. Veeleer echter zijn *zwier*, *zwieren* jong en onomatop., mede onder invloed van andere woorden met *zw-* anlaut (eventueel *zweven*, *zwerfen*) ontstaan. — **Zwierbol** znw., nog niet bij Kil. Ook fri. Zie *losbol*. Oostfri. *swírbold*. — **Zwierig** bnw., nog niet bij Kil. Ook fri. en ndd.

Zwijgen ww., mnl. *swíghen* (reeds sterk, evenzoo al in 't Mhd. Mnd.). = ohd. *swígen* (nhd. *schweigen*), os. *swígon*, ofri. *swígia*, ags. *swígian* (met ablaut *swigian*, *swugian*) „zwijgen”. Hierbij de znww. ohd. *swíga*, mhd. ofri. ags. *swíge* v. „het zwijgen” en mhd. *swíc* (g) m. „id.” en 't causativum ohd. *sweigen* (nhd. *schweigen*), mnd. *sweigen*, mnl. *sweighen*, *swíghen* „tot zwijgen brengen”. Van een idg. basis *swīg-* of *swík-*; hiernaast een synoniem *swígy-* of *swígy-*, waarvan gr. *σῆγι* „het zwijgen”, *σῆγῶ* „ik zwijg”, en *swíp-* (zie I *zwichten*).

Zwijs znw., Kil. *swíjm*, mnl. **swíme*, *swíjm* m. = os. *swímo* m. „duizeling”, ofri. *swíma* (in *dálh-swíma*) m. „bewusteloosheid”, ags. *swíma* m. „id., duizeling”. Met ablaut on. *swími* m. „bewusteloosheid”. Germ. **swī-man-* komt óf met de oorspr. bet. „draaijerigheid, onvast, draaijerig gevoel” van de basis *swi-* „draaien, slingeren” (zie *zweem*, *zwier*) óf met de oorspr. bet. „slapheid, leeg gevoel, zwakte” van de basis *swi-* „zwak zijn, verminderen”, waarvan nijsl. *svia* „afnemen”, on. *svína* (zwak) „id., verdwijnen”, ohd. *swínan* (sterk) „id.”, ook „obstupescere”. De combinatie hiervan met lat. *situs* „het weg-

teren, bederven”, gr. *φθίρω*, oi. *ksinámí*, *-ómi* „ik vernietig”, gr. *φθίω*, oi. *ksíje* „ik teer weg” (oorspr. anlaut *qlsw-*?) is onzeker, maar verdient wegens de bet. ernstige overweging. De combinatie met *zwijs* is semantisch niet wsch., ook niet die met gr. *στμός* „naar boven gebogen, met een wipneus, spottend”, waarbij nog een synoniem **στέλος* (waarvan *Στελῆος*, *-άρος*) e. a. gebracht zijn. — **Zwijsmel** znw., mnl. (alleen Teuth.) *swymel* „duizeling, duizeligheid”. = mhd. mnd. *swímel* m. „id.”. Hierbij 't ww. mnl. mnd. *swímelen* „duizelig, bedwelmd zijn”, dat trouwens ook van mnl. mnd. *swímen* „id.” (nog in *be-zwijsen*, reeds mnl. mhd. mnd.) kan komen. Vgl. on. *swimra* „duizelen”.

Zwijs znw. o., mnl. *swíjn* o. = ohd. *swín* (nhd. *schwein*), os. ofri. ags. *swín* (eng. *swine*), on. *swín*, got. *swein* o. „zwijs”. Met 't idg. formans *-ino-* van idg. **sú-* „varken”, waaruit ohd. *sú* (nhd. *sau*), os. ags. *sú* (eng. *sow*), on. *sýr* v. „zeug” (zie nog *zeug*), lat. *sūs*, gr. *ῥίς*, alb. *ῥi*, av. *hú-* „varken”, oi. in *sú-kará-* „id., ever”. Men identificeert dit **sú-* wel met oi. *sú-* „vrouw die een kind voortbrengt, man die het verwekt”, van de bij *zoon* besproken basis *sū-*; zeer onzeker. De idg. stam **s(u)wíno-* beteekende oorspr. „bij het zwijs hoorend, van 't zwijs afkomstig”; deze bet. vertoonen lat. *subnus*, obg. *swinü*; hiervan obg. *swinija* „varken”. Jongere, substantivische formaties met germ. *-ina-* (< idg. *-ino-*) zijn *varken*, *veulen*. — Voor *zwijs* in de overdr. bet. „toevallige raakstoot” vgl. *poedel*. Hiervan **zwijsen** ww. Oorspr. studentenwoorden. — **Zwijsjak** znw. (de, het). Het tweede lid is wsch. als dat van *luihuis*, *luiwammes* te beoordeelen. Maar desnoods zouden we aan ontl. uit een slav. **swínak* (vgl. *čech. swínák* „zwijsenhoeder”) kunnen denken; vgl. 't scheldwoord *doerak* < russ. *durák* „dwaas”.

Zwijs (houten pin in een vat om er lucht te laten uitkomen), Kil. *swick*. Evenals mnd. *swik* m. (> de. *swik*, *zw. swicka*) „zwijs” uit mhd. *zwic* naast (al ohd.) *zwīc* m. „pin” (nhd. *zwick*, *zweck*). Bij ohd. *zwīckōn*, ags. *twiccian*

„afrukken, afplukken, afpikken” (eng. *to twitch*), verwant met ohd. *zwigōn* „afrukken, plukken”. De verdere combinatie met twijg is onwensch.; dan nog eer bij obg. *dwignati* „bewegen, opheffen”.

Zwikken ww., Kil. *swicken* „agitare, motitare, vibrare, librare”, niet uit ’t Mnl. bekend. Wellicht met germ. *kk* uit idg. *qu* of *kn* of *ghn*, *ghn* en verwant met zw. dial. *swiga* „buigen” (intr.), on. *swéigja* „id.” (trans.), *swéigr* „buigzaam”, *swigna* „buigen (intr.)”, voor druk e.dgl. wijken”; van een uit *swi-* (zie *zwier*) verlengde basis? Of niet idg. *gn* bij bezwijken?

Zwilk (een soort geweven stof) znw. o., nog niet bij Kil. Met vernederlandsching van den auslaut uit hd. *zwilch* m. < ohd. *zwilikh* (*hk*) „zwilk”, een substantiveering van ’t bnw. *zwilikh* „tweedradig, tweevoudig”; dit is een verduitsching van lat. *bilix* „tweedradig” (vgl. I dril).

Zwingel znw., mnl. *swinghel* m. „zwaai-werktuig, wiek”. Bij mnl. *swinghen* (trans. intr.) „slingeren, zwaaien, werpen”. Dit = ohd. *swingan* (trans.) „zwaaien, slaan” (nhd. *schwingen*), os. *swingan*, ofri. *swinga* „zwaaien”, ags. *swingan* „geeselen, met de vleugels slaan” (eng. *to swing*). Hierbij got. *af-swaggjan* „mismoeedig maken”, mnd. *swengen* (intr. en refl.) „zich wenden, slingeren”, ofri. *swenga* „begieten”, ags. *sweng(e)an* „slingeren, slaan” (eng. *to swinge*) en de znww. ohd. os. *swinga* (nhd. *schwing(e)*), ofri. ags. *swinge*, mnl. *swinghe* v. „voorwerp om te zwaaien” (nog dial.) benevens *zwang*, *zwengel* en mnl. *swonc* „zware slag”, Kil. *swonck*, *swonghe* „zwengel” (nog zuid-nld. dial.), mhd. *swunc* (nhd. *schwung*) m., mnd. *swunge* v. „t zwaaien”. Wij zouden hoogerop verwantschap zoowel met *zwachtel* als met *zwenken* kunnen aannemen en van een idg. wortelpaar *swel(ə)q-* (*q*: om got. *af-swaggjan*) en *sweng-* uitgaan: onzeker. — **Zwingelen** ww., sedert Kil.

Zwieren ww., nog niet bij Kil. Bij *zwieren*. Als onomatop. woord gevoeld.

Zwoegen ww., niet bij Kil., maar reeds mnl. blijktens mnl. *ghesoch* (*ghe-*

soech; *gh*) o. „het hijgen, geraas” (voor *s* < *sw* vgl. *zwoel*) en de samenst. *be-swoeghen* (zwak) „flauw vallen”. = os. *swōgan* „ruischend aansnellen”, ags. *swōgan* (praet. *swēog*) „geraas maken, met geraas voortgaan, met geweld binnengaan” of = ndd. dial. *swōgen* „hijgen, zwoegen”, ags. *swēgan* „geraas maken, zich met geraas bewegen, klinken”, got. *ga-swogjan* (naast *swogatljan*) „zuchten”, noorw. dial. *sōgja* „suizen, brommen, luid spreken”. Hierbij ags. *swēg* m. „geluid, geraas”, on. *sōgr* m. „herrie, geraas, regen” en met ablaut got. *swegnan* „juichen”, on. *svagla* „ploeteren”. De basis *swēgh-*, *swōgh-*, waarop deze woorden benevens lit. *svagū*, *svagūli* „klinken” teruggaan, had blijkbaar de ruime bet. „geraas maken, geluid voortbrengen”. Zonder *s* vergelijkt men gr. *ἴχνη*, *ἴχνη*, *ἴχος* „klank, toon”, verder wel lat. *vāgio* „ik jank” (NB. *ā* : *ē* in got. *swegnan*), lit. *vōgrauti* „kralen”. — **Zwoeg** (schapenziekte). Van *zwoegen*.

Zwoel bnw., nog niet bij Kil. ’t Zelfde woord is zoel: voor *zoe-* < *zwoe-* vgl. *zoen*, *zwoegen*. = ndd. *swöl*, *swül*, ouder-nhd. *schwul* (nhd. *schwül* met *ü* naar *kühl*). Denzelfden stam heeft ’t ags. znw. *swól* (m. o.?) „hitte”. Ablautend met mnd. *swēlen* (nhd. *schwele(n)*) „smeulen”, ags. *swēlan* (sterk) „langzaam verbranden”, waarbij ohd. *swēlizōn* „id., roosteren”, *swēlzan* „verbranden” en *zwelen* hooren, en met ags. *for-swēlan* „verbranden” (trans.; eng. *to sweat*), on. *swēla* „verstikken, rooken (trans.)”, *swēla* v. „dikke rook”, mnd. *swalm* (m.?) „damp, rook”; met *e* wellicht hierbij nog ohd. *arswēlichatū* „marcida”, mhd. *swēle* „verlept, dor”. Buiten ’t Germ. vgl. ier. *solus*, *folius* „schitterend, helder”, gr. *σέλας* „glans”, lit. *svglū*, *svilti* „smeulen”, (oi. *svāratī* „hij schittert”? Of = *svāralī* „hij klinkt”? Zie *zwer m*). De basis *swel-*, *swēl-* „schitteren, branden” is een verlenging van de bij *zōn* besproken basis *sw-*, *swē-*. Zie nog *zilver*.

Zwoerd, **zwoerd** znw. o. Met dial. *o* (*d*) (vgl. I waard) naast ’t nog dial. (o.a. beierl.) *zwaert* (*d*) en met umlaut wvla. *zwērd*. De mnl. vorm is

swaerde v. „behaarde huid”. = mhd. „huid van het hoofd”, ook „bodem met
swart(e) v. „behaarde hoofdhuid, be- gras”. In deze bet. ook eng. *sward*,
 haarde huid” (nhd. *schwarte*), mnd. mnl. *swaerde*, *sveerde* v., mnd. *grón-*
swarde v. „id.”, ofri. *sward(e)* v. „huid *swarde* (nhd. *grünschwarte*) v. e. dgl.
 van het hoofd” (nieuwfri. *swaerd*, *sward* eng. en skandin. samenstt. De oov-
 o. „zwaard”), ags. *swearð* v. „huid, sprong van germ. **swarðá*-, **swarðu-*
 zwijnshuid” (eng. *sward*), on. *svorðr* m. is onbekend.

Aanvullingen en Verbeteringen.

Aaien. Wellicht van de bij 't aaien uitgesproken interj. *aaï*.

I **Aal.** De vischnaam čech. *jelec* „squalius cephalus”, demin. van **jelü*, dat met 't 2. lid van gr. *εγχελευς* is geïdentificeerd, kan met de hier genoemde germ. vischnamen of een deel er van in verband staan, maar helpt ons overigens niet verder.

Aamt. Vgl. in de eerste plaats ags. *ōman* mv., on. *āmu-sōtt* v. „belroos”, de. dial. *omme* „aamt”. De combinatie met on. *ama* en verwanten (zie *a m p e r*) is minder wsch. dan een grondbet. „worm, wormen” (vgl. *d a u w w o r m*; het volksgeloof zag en ziet nog in wormen de oorzaak van ziekteverschijnselen) en identiteit met ouder-de. *omne*, zw. dial. *āma*, noorw. *aame* „made, larve, een soort rups”, die met mnd. *amelte*, *emelte* „mijt, larve” en misschien met ohd. *āmei-za* (nhd. *ameise*), mnd. *āmēte*, *ēmēte*, mnl. *āmēte* v., Kil. *emte* („Sax. Fris. Sicamb.”), ags. *āmet(t)e* v. (eng. *emmet*, *ant*) „mier” verwant zijn. — Het 1. lid van *aambeï* hoort blijkens de oude vormen met *an-*, *aen-* hier niet bij.

Aarde. Uit 't Kelt. zijn nog kymr. *erw*, oudkorn. *erw*, *ereu* „veld”, bret. *cro* „vore” gecombineerd.

Aars. Een met ohd. *ars* identische vorm in 't Limb. In 't Eemslandsch leven zoowel mnd. *ars* als *ērs* voort.

I **Aas.** Mnl. *aet*, *āte* enz. = obg. *ob-ālii* „maaltijd” resp. russ. *jědó* „ontbijt, spijs”, lit. *įsz-ėdos* mv. „overblijfsel van 't eten”.

-achtig. Adde : Limb. Serm. *deilagt* „deelachtig”.

Adel. Zal althans in een deel van 't ndl. gebied onafgebroken bestaan hebben : vgl. Limb. Serm. *ādel-kent* o. „wettig, waardig kind”, Heelu *ādel-sōne* m. „wettige zoon van een edele”. — Schrap *Alfous*.

Adem. Gr. *ἀτμός* heeft *ā* en hoort niet hierbij.

Ader. Adde : ws. *ēdr*, merc. *ēdr* v., — en onfr. *innēthron* „visceribus”.

Afhandig. Gron. *of(h)andig* = „afgelegen”.

Ajuin. Maastr. *un* = ohd. *unna* v., ags. *ynne-(lēac)*.

Alruin. Zie *rune*, ook voor lett. *runūt*. 't 1. lid is *al* : „alle geheimen kennend”? Over de *alruin* bestaat veel bijgeloof.

Ander. Met oi. *anyá-* zijn alb. *u'e* „unus” en arm. *ain* „ille” geïdentificeerd : onzeker.

Angst. De bet. van 't germ. woord is mogelijk door lat. *anxius*, *angustiae* beïnvloed.

Anjelier. De vorm bij Spieghel is *anjecr*.

II **Anker.** Lat. *anc(h)eria* < ohd. *hant-kar* (*hand* + *kaar*)?

Ansjovis. -*vis* onder invloed van visch.

I **Arm.** Gr. *ἀρούς* staat (als 't verwant is) door zijn vocalisme vrij ver van idg. **arəmó-* af; hoogstens bij lat. *artus* enz. te stellen.

Baaizout. Eer naar de baai van Bourgneuf genoemd.

Baat. Adde : ags. *batian* „beter worden, baat vinden”.

Bad. Bij gr. *φαλός*, obg. *bélü* enz. is te voegen : got. *bala* (zwakke nomin.) „*φαλιός, τὸ σῶμα φαλιός, τὸ μέτωπον δὲ ἅπαν ἐκ κεφαλῆς μέχρι ἐς ὕψους λευκός μάλιστα*” en *Ballo-marius*, naam van een Marcomannenkoning.

Bak. Een al ags. *bec* „catinus” (> eng. *back*) wordt voor Corp. „in *catamo. inbecce*” aangenomen, welke glosse op Marcus 14, 20 betrekking zou hebben.

Bakbeest. Bak is in deze samenst. = „etensbak”.

Bakkes. *Bac(k)huys* „bakkes” is ook voor een overdr. *bachhuys* „huisje waarin men bakt” gehouden : mogelijk, maar dan is toch mede invloed van *bac(ke)* aan te nemen.

II Bal. Het ww. *baljaren*, *-aarden* is een ouder-nnl. ontl. uit spa. port. *baillar* „dansen”. Als West-Indisch leenwoord beschouwd; de bet. van zuidafrikaansch *baljaar* „stoeien, ravotten, tieren” wordt echter voor ontl. in de Oost aangevoerd.

Baren. De vorm *häre* (II ha ar) met eveneens opvallende *a* kan voor ndl. oorsprong van *baren*, mnl. (*ghe*)*bären* aangevoerd worden. Ongetwijfeld ook zal *baren* althans gedeeltelijk teruggaan op mnl. *bären* „toonon, te voorschijn brengen” (soms zelfs door ndl. „voortbrengen” vertaalbaar) = onfr. *baron*, *-in* „manifestare” en NB. „germinare”, ohd. *ka-parōn* „detegere”, os. *baron* „nudare”, *gi-baron* „toonon”, ofri. *baria* „bekend maken, aanklagen”, ags. *barian* „van zijn bedekking ontdoen, berooven”, on. *bera* „ontblooten” (van V ba ar).

Bargoensch, oudnld. ook *borgoens*, ospr. = „Bourgondisch”: vgl. koeterwaalsch, vooral ook du. *rot-welsch* „Bargoensch”.

Bastaard. Een ook onzekere hypothese leidt ofr. *bastard*, it. *bastardo* met de ospr. bet. „wildling, wilder schössling” van laat-lat. *bastum* „loot, uitspruitsel” af.

Bedaren. Als eemslandsch *bedārn* geen leenwoord is, wijst 't op *ā* en niet *ā*. De afl. van mnd. *dār* „passend, tunlich” (bij doen gebracht) is niet wsch., maar althans mogelijk.

Bederven. Evenals het sterke continentale ww. = ags. *deorfan* „zich aftobben, in gevaar zijn, te gronde gaan” is, zoo is het zwakke = ags. *dierfan* „in gevaar brengen, het iemand lastig maken”.

Begijn. In de onlangs verschenen uitvoerige onderzoeking van Dr. J. Greven, *Die Anfänge der Beginen*, Münster i.W. 1912 wordt het woord *begijn* van den naam van Lambert le Bègue afgeleid: aangezien deze door de invloedrijkste kerkelijke kringen van Luik als ketter was bestreden en vervolgd, noemde men de „begijnen”, die ook in een reuk van ketterij stonden, naar hem (t.a.p. blz. 187—190 in verband met 70—83).

Bekreunen. Lees: *hem becrōnen* (*becrōnen*, of *ō*?).

Berm. Obg. *brémę* is om 't stijgende accent (russ. *berémja*, čech. *břímě*, serv. *brěme*) meer direct met oi. *bhārman-* „onderhoud” dan met *bhārman-*, gr. *φέρμα* te combineeren.

Bestendig. Anno 1588 (Br. Kw. Arnhem 5706, Rijksarchief te Arnhem) in de bet. „geldig”.

Beter. Om mnl. os. *bat*, ohd. *baz* (= ofri. *bet*?) zonderumlaut te verklaren, is een o. znw. **bataz-* aangenomen; deumlaut-vormen worden dan aan invloed van den adjectivischen compar. toegeschreven.

Betten. Fri. *bette* = ags. *beðian* „betten”.

Bezig. Ags. *bysig* < *bisig* (oudws. *bis(e)gu* enz.) = bezig. Geen ospr. *u-*vocalisme. Mogelijk is germ. *e*, maar ook *i*; dan bij *hijster*? Geen etymologie is semantisch wsch. te maken.

Bidden. Zeer beachtenswaard zijn de opmerkingen van Rozwadowski Rocznik Slawistyczny 2, 105—108, die met de woordgroepen van *bidden* en *beiden* nog ier. *bidu* „schuldige” combineert en er op wijst, hoe verschillende tot deze familie hoorende woorden een „gerichtliche” beteekenis hebben en op den toestand van een aangeklaagde betrekking hebben: „nicht nur die konkrete, sinnliche Folge von verschiedenen Handlungen führte zu den besprochenen Bedeutungsübergängen, sondern ebenso, vielleicht noch mehr, das einheitliche bange Gefühl des in solcher Lage Geratenen: Geständnis, Hingabe, Erwartung und Glaube sind heute noch oft, früher gewiss regelmässig banges Gefühl”.

Biet. Lees: ags. *bēte*. — Ndl. *biēt* wordt ook wel als een dial. (holl.) vorm = mnl. *bēte* opgevat.

Big. De limb. vorm is *bak*, mv. *bagga* (met explosiva).

II **Bij.** Ten onrechte is ngerm. **bīwa-* aangenomen: *bīj* < **bīu*, mv. van on. **bī* = ozw. *bī*.

Bijl. Maastr. *bīl* nog o.

Blaken. Naast mnl. mnd. *blāken*, mnl. *blākeren*, *blāker* zijn vormen met *ā* aan te nemen blijkens achterh. *blāoken* (*hlāken*) „blakeren, iets kleuren door den rook van het vuur”, N.-Brab. *bloken*

„wahnen”, *brook* „wahn, rook”. Wanneer dialectwoorden als Maastr. *blakert* „blaker” ontleend zijn aan het beschaafde Ndl., zouden we uitsluitend nld. grondvormen met *ā* moeten aannemen.

I **Blind**. Deze woordgroep misschien met lett. *maldīt* bij ier. *mellaim* enz. (zie II mal), waarbij mogelijk nog gr. ἀμβλαζίζω „ik mis, misdoe”, av. *mairya-* „bedrieglijk, gemeen”.

Blouwen. Schrap ags. *bléowan*, eng. *to blow*.

Boedel. Voor de formatie vgl. gr. φύλλα „natuur, voortbrenging, geslacht” (Pindaros).

Boef. Bob wsch. uit 't Eng.

Boek. Zie J. Hoops, Reallexicon der germ. Altertumskunde I, 349 vlg.

Bonk. Het voorkomen van vormen met *g* (behalve noorw. dial. *bunga* o.a. mhd. *bunge* m. „knol”, on. *bingr* m. „afgedeelde ruimte”, zw. dial. *binge* „hoop koren, stroo of hooi”: wel met gr. παχίς „dik”, oi. *bahú-* „sterk, veel, rijkelijk” gecombineerd) maakt de onderlinge betrekkingen nog minder klaar.

Borstel. Zie Jokl IF. 30, 208—210.

II **Bot**. On. *baata* enz. zijn hoogerop met lat. *con-fūto* „ik sla neer” gecombineerd: onzeker. Ook de directe combinatie hiermee en met slov. *búti* „stooten”, waarbij de oergerm. *t* aan synonieme ww. met *t* zoals stooten, mnl. *niten* (zie II neet) wordt toegeschreven, is zeer onzeker, hoewel in 't alg. de etymologen met dgl. vervormingen te weinig rekening houden.

Botvangen ww. Reeds door Wineschooten 1681 vermeld met de bet. „slijp krijgen, misdobbelen”. W.'s verklaring „*Bot* beteekend hier *botmis*, gants en gaar niet” is onjuist. Of de nu gangbare verklaring van *bot* als „slag” (zie bij II, III bot) juist is, is zeer onzeker: men vergelijkt dan uitdrr. als vla. *den bot schudden*, ospr. „den slag van den bal schutten, keeren”, dan „iets bezuren”; maar de bet. van dgl. uitdrr. wijkt belangrijk af van die van botvangen. Veeleer was bot in deze uitdrr. van ouds 't woord I bot.

Breel. Van fr. *baril* „vaatje” (bij it. *bara* „doodkist” gebracht: zie I baar)?

I **Broek**. Ags. is 't mv. *bréc* 't ge-

wone woord voor „broek”; — de bet. „achterste” is dubieus.

Broos. Eng. *to bruise* uit 't Fr.

Bruid. Ohd. *brūt* = „jonggehuwde vrouw, maagdelijke bruid op 't huwelijksfeest”.

Buigen. Kluss. *bgati* „gnut”, russ. dial. *obygát* „ogibat” [NB. Pawlowskij vertaalt „warm kleiden, ein-, umhüllen”] kunnen van een idg. basis *bhug-* of *bhugh-* „buigen” komen.

Dan. Voor kymr. *pan* en zijn bet. zie wanneer. Ier. *can* (in deze bet. ook kymr. *pan*) = „vanwaar?”.

Dauwworm znw., niet uit Kil. of 't Mnl. bekend. = du. *tauwurm* „huiduitslag e.dgl.”, 13. eeuw *doworm* „serpedo”, ags. *déawwyrn* m. „impetigo”. De verklaring uit **déag-wyrm* „roode worm” (als „erreger der krankheit”) (ags. *déag* v. „kleur, fucus, murex”) vindt steun in ags. *déagwyrmede*, *déaggede* „podagricus”, maar de oudste du. vorm *doworm* maakt toch de verklaring als „dauw-worm” aannemelijker. Bij Berkeyhete betekent *dauwcurm* „larve van den horzel”, zuidndl. dial. komt de bet. „regenworm” voor.

December. Al mnl. (o.a. Rijmbijbel 24651).

Degen. Fr. *daguc* enz. is als **dacu* „Dacisch zwaard” verklaard; vgl. ook de afl. **dacula*, -um (ofr. *daulle*, *daill* enz.) „sikkel, zeis”. Mlat. *dagua* eerst lang na de 12. eeuw.

Den. Lees: ohd. *tanna* „den, run”.

Derde. Germ. **brīðja-n-* kan ook idg. **trebjo-* zijn: vgl. obg. *trebījē*, lit. *trėczas*.

Ding. Onwsch. is got. *þeihs* bij *þeihrō* v. „donder”, obg. *tača* „ὄμβρος” gebracht (vgl. du. *schauer*, dial. = „tijd”).

Doetje. Wellicht bestaan ook betrekkingen met de woordgroep van *dutten*: vgl. mnd. *dutte* „dom, onnoozel vrouwspersoon”, dithm. *dötje* „id.” enz. Het Woordenboek der Ndl. Taal houdt *doetje* voor een verkleinwoord van oudnld. *doei*, *doy*, *dooi*, *deuy* „meid” (als 't een oud woord is, veronderstelt het vocalisme een grondvorm **þūjō(n)*- of **dūjō(n)*-): niet aannemelijk om 't vaste *oe*-vocalisme van *doetje*.

Dompelen. Ook 't simplex is mnl. (Proza-Alexander, 121, 5).

I Dood. Adde: achterh. *doeien* „sterven”. — Van idg. *dhāu-* „drukken” nog arm. *dag* „dringend” (van woorden)?

Dooier. De ags. vorm is *dydrin*, niet *-ing*. Geslacht blijkt niet. — Het Woordenboek der Ndl. Taal prefereert de afl. van *dotder* van *dooier* (NB. **duōra-* van **duōran-*, *-ina*?!) en houdt tegelijkertijd de combinatie met eenige vormen uit de woordgroep van *dot* (nld. dial. *dott*, *dötte* „dooier”; mogelijk in bet. door os. *dotro* beïnvloed, maar niet van *dot* te scheiden) voor heel natuurlijk! Blijkbaar naar Kluge, die echter voorzichtiger slechts *verwantschap* van *dooier* en *dotder* aanneemt.

Dorp. Lees: ags. *ḍorp*, *ḍrop* m.

Dravik. Vgl. nog bret. *drook*, *draok*, kymr. *drewg*, ofr. *droe*, *droye*, waalsch *dráwe*, *drau*, *dro* enz., namen van lolium temulentum e.dgl.; ze wijzen op verbreiding door ontl.; germ. oorsprong is wsch.

Drek. Voeg bij: ags. *ḍrex*, *ḍreax* „stercus, caries”.

Dreum, drommel. On. *tré-drumbr* m. „boomstronk” wijst op germ. *ḍ*; hierop zal ook de *t* der hd. vormen teruggaan. De vormen met germ. *þ* en *ḍ* zijn moeilijk geheel uit elkaar te houden; in ieder geval echter zullen we naast de woordgroep met *þ* een germ. woord met *ḍ* voor „blok, brok, stuk, boomstronk” moeten aannemen, wellicht met kymr. *dryll* enz. (zie druischen) verwant.

Drijten. Voeg bij: ohd. *drījo* „megio”, *trījstuol* m. „lasanus”.

Droesem. Droes niet uit droesem, maar = ags. *drós* „oorsmeer”, mhd. *drós* o. „faex”.

Droog. Mnd. oostmnl. ook *dráge* = ags. *drýge*.

Duchtig. Ags. *ḍyhtig* heeft eer *ý*: met *ge-ḍáht-sum* „rijkelijk” bij ags. *ge-ḍungen* enz. (zie gedijen); identiteit met *duchtig* blijft mogelijk.

Duig. Hd. *daube* = Maastr. *douf* < **dúve*.

Ei. Nperz. *xáya* kan op oeriraansch **áya-* (= gr. *ῥῶν*) teruggaan.

Eigen. Ags. ook *ágen*. — **Eigenlijk.** Ook al ags. *ágenlic* „proprius”.

II Elf. Over lit. *vėnūlika*, *dvjlika* vgl. Bezzenberger KZ. 44, 133—136.

Elpenbeen. Ags. *olfend* ook v.

En. Adde: north. *end* naast *ond*.

Fronsen. Voor 't fr. ww. is eer van du.-ndl. **hrunkia* uit te gaan: vgl. *hrunkiatura* „rimpel” in de Reichenauer glossen. Minder wsch. is van ohd. **hrunza* uitgegaan.

Gaan. Ier. *áth* is van idg. *já-* te scheiden, als kymr. *adwy* „a gap, a pass, a breach” terecht er bij is gebracht.

Gedoogen. Identiteit van ofri. *dóia* en *déya* is a priori waarschijnlijker.

Geit. Naast **zaiti-* is germ. **zait-* (mogelijk ouder) aan te nemen.

II Geld. Kan bij 't ww. **zalanān* (zie galm) hooren: bet. „bezongen” > „behekst”: een zeer verbreid volksgeloof schrijft het geven van geen of van slechte melk door koeien en steriliteit aan beheksing toe. — Voor ags. *gieldē* lees: laat-ags. *gelde* (wellicht uit 't Noorsch: NB. meng. *g-anlaut*).

Gemoet. Voor os. *mot sandium* (waarvoor **mót-fandium* gelezen is) is wellicht terecht mit *sancticum* gesubstitueerd.

Gene. Got. *is*, ohd. *ēr* kan ook met runisch *ēr*, on. *ēr* zelden „hij”, gew. relatief-partikel van den idg. stam **e-* komen en dan met ier. *ed* „het”, lat. *ec-ce* „ziedaar”, umbr. *e-ek*, *ers-e* „id”, oi. *ad-āh* „illud” verwant zijn. Zie nog bij II of.

Genoeg. Voor „zeer eer” lees „zich eer”.

Gerst. Idg. *ǵhrzd-* is nog voor alb. *drīðs* „koren”, gr.-alb. „gerst” aangenomen; de balt. arm. irasche vormen met velaar worden dan van onze woordgroep (met idg. *ǵh*) gescheiden.

Gewaad. Lit. *áudzu* eer van een zware basis: *awə-dh-*.

II Gewei(de). Niet aannemelijk is de afl. (ospr. bet. „vlechtsel, 't gewondene”) van de basis *w-* „winden, vlechten” (zie weegluis).

Gewi(e)kst bnw. Deelw. van dial. *wi(e)ksen* „met was wrijven, poetsen” (o.a. N.Brab.; elders „afranselen”), dit uit hd. *wichsen* „id.” (van *wachs* = was). Voor de vent vgl. hd. *gerieben*, ndl. een gladde vent enz.

Gezwind. Niet hierbij obg. *svetū*, lit. *szvēntas*, av. *spenta-*: ze hebben idg. *k-*

Ginds. Den stam *jan- heeft men ook in got. *hijandzuphan* „αμα δὲ καὶ” willen zien. — Lees : meng. *ǰend*.

Ginnegappen. Men heeft mnl. *gabben* enz. en mhd. *gampen* (zie gemelijk) met lat. *hebes* „stomp, stompzinnig”, gr. *ζέφος* „onnoozele, licht te foppen mensch en vogel”, *Κέγων* persoonsnaam en event. nog andere gr. woorden gecombineerd, voor deze basis een grond-idee van stompzinnigheid en geestelijke zwakheid aannemend; niet plausibel.

Gordel. Adde : ags. *gyrdels* m. (germ. **ǰurðisla-*) „gordel”.

Grimas. Voor fr. *grimace* zie Schuchardt, *Zeitschrift für rom. Philologie* 31, 9 vlg.

Grol. Adde : ags. *gryllan* „stridere, frendere”.

Gruwen. Adde : mnl. *gru*, *gruw* m. „schrik, afgrijselijkheid” (nog zuidndl. zeer verbreid). — Buiten 't Germ. vgl. nog serv. *grušta* (*grušća*), slov. *grúst*, *grušća* „walg, belediging”.

Haak. Wsch. verwant : russ. *kógot* „klauw”.

Haam. Eng. *hame* „gareel” komt al ags. als *hama* n. voor.

I **Haar.** Andere mogelijke combinaties: 1. met lett. *zera* „hoofdhaar”, *zerba*, *zirta* „lok” (idg. *ǰ*). — 2. met lit. *szeryš-s* „ik verhaar”, *szeryšs* „zwijnschaar, borstel” (idg. *k̃*). 1. is desnoods met de combinatie met scheren te vereenigen.

Haard. Uit 't Gr. kan *ζεγαμος* „pottenbakkersaarde, voorwerp daaruit” nog verwant zijn.

I **Hal.** Westf. *hille* niet hierbij, maar bij hellen : < mnd. *hilde* v. = oostndl. *hilde* (*hilde*, *hille*) v. „lage, wat hellende zoldering boven den stal in 't saks. boerenhuis”.

Halster. Lees : ags. *hælfster* o. (ook v.?).

Hamel. Bij mnl. *hemmen* enz. is nog russ. *kom* „klomp”, serv. *kòm* „uitgeperste druivenschillen” gebracht. — Ook russ. *komóljy* „ongehoord” komt voor; men brengt dit slav. bhw. gew. bij een echt-slav. woordgroep.

Handig. Bij gr. *νετίω* enz. adde : kymr. *celthr* „spijker”, lett. *sīts* (= lit. **szintas*) „jachtspriet”.

Handschoen. On. *glóji* = (ontl. uit?) ags. *glóf*. -a m. „handschoen”.

Hanze. Bij lat. *censeo* enz. nog gr. *ζόμος* „orde, organisatie, wereld, sie-raad” < **ζόμομος*.

Harder. Niet = herder blijkens den ags. vorm *heardh(e)ara*, *heardra* m.

Harnas. Een jongere hypothese neemt noorsch-norm. oorsprong aan : on. *herr* m. „leger” + *nüst* o. „viaticum”.

Harp. Weinig wsch. Sperber, *Wörter und Sachen* 3, 68—77. — Ook de afl. van fr. *harpon* enz. (zie **harpoen**) van du.-ndl. **harppa* „haak” is zeer onzeker.

Havik. Over alb. *g'au* zie Pedersen *KZ.* 36, 330 vlg.

II **Hecht.** Ook ndd. buiten 't Oostfri.

Held. De aannemelijkste combinatie is die met sarikoli *čor* „sterke man, jonge kerel”, av. **čarāt-*, waarvan *čarāth-* „jonge vrouw”. De identificering met av. **čarāt-* van gr. *κέλης* „renpaard” en de verdere combinatie met gr. *κέλλω* enz. (zie **houden**) zijn onzeker, hoewel mogelijk.

Hellebaard. Mnl. *helm* „roerpin” enz. is ook met I *helm* geïdentificeerd, op grond daarvan dat het handvat van 't oudgerm. roer een uitgehold hout was, als een hoed over het uiteinde van het roer gestulpt.

Hert. Of idg. **kerudo-* : vgl. vooral gr. *κόρυδος* (*κορυδός*) „*alauda cristata*”.

Het. Ospr. alleen vnw. Het nnl. gebruik van het als lidw. kwam op, doordat de reeds mnl. toonlooze vorm van 't lidw. *dat* (= dat vnw.) samen-viel met *t*, den toonloozen vnw.-vorm naast *het*.

Hitte. Uit germ. **zaitin-* ook NBrab. *hëit* „hitte”.

Hoer. Po. *kochać* niet hierbij.

Hol. Minder wsch. met ier. *cuaille* „paal”, lat. *caulis*, gr. *καυλός* „stengel”, lit. *káulas*, oi. *kulya-* „bot”, *kulyá-* „beek, sloot” gecombineerd.

Honig. Dubieuze verdere combinatie : opr. *cucan*, lees *cucan* d. i. *cuncan* „bruin”.

Hoon. Naast Hes. *καυρός* ook *καυρός* : *κακός*.

II **Hoop.** Adde : ags. *hopa* m. „hoop”.

I **Hoos.** Ags. ook *hosa* m., -u v.

Hor. Lat. *crátis* is ook voor 't nauwst verwant met lett. *krátinš* „käf; gefäss, womit gefangene Fische geschöpft werden”, lit. *krotai* „traliewerk” gehouden : idg. ablautstrap *grú-*.

Houden. Bij gr. κέλλω enz. mogelijk ook arm. *k'et'i* „roer”, alb. *kat* „ik sticht, richt in”.

Hout. Lees: obg. *kladla*.

Huid. Met nasaleering hierbij opr. *kūnti* „hij verzorgt”, obg. *sū-kūtati* „tot rust brengen” (in meerdere slav. talen „hullen, verbergen”)?

Huig. = ags. *hýge* „faus” (lees „faux” of „fauces”).

I Jas. Adde: achterh. *jesse*.

Jicht. Ingenieus is de identificeering met het 2. lid van biecht: jicht bij *(*far-*)*jēžanan* „door woorden iemand een ziekte aan-tooveren”: vgl. mhd. *ver-giht* „kramp, jicht” en ook slov. *úrak*, schriftslov. *wrok* „booze blik” en „eclampsia” (bij *u* + *rek-* „spreken”).

Kabouterman. De mnl. mvv. *coubouten* en *cobboiden* (lees *-ouden*) „kobolden, huisgeesten” maken ospr. identiteit met hd. *kobold* wsch. Alle etymologieën hiervoor zijn onwsch.

Kap. Adde: ags. *cappa* m. „kap”, *cantel-cáp* m. „mantel met kap” (eng. *cope*).

Kappen. Al gloss. bern. *cappen* „dissecare”.

Kasteel. Adde: ags. *castel* (*l, ll*) m. „kasteel, burcht” (eng. *castle*). Ohd. os. ags. *kastēl* o. „vlek, dorp, plaats” (van bijbelsche plaatsen) uit het Lat.

Kazuifel. Adde: ags. *cásul* „byrrum” < mlat. *casula*.

Keeren. Zijn zwits. *chíre* „op zij overbuigen”, noorw. dial. *kís, keis* „kromming” verwant?

Keg. Niet hierbij ofri. *kēi, kái*, ags. *cæg*, -a: ze moesten dan ags. *č*, eng. *ch* hebben. Eer als **kaija-*, -*č*-, -*an-* bij keil, kiem: = mnd. *kei(g)e* v. „speer, spies”?

Keper. Rom. oorsprong wordt bevestigd door spa. *cabrio*, alb. *k'eper*, kymr. *ceibr-en* „dakspar”, okorn. *keber* „tignum”, uit denzelfden grondvorm (**capreus*) als keper. Ook *cippus* in rom. en kelt. talen: mier. *cepp* „blok”, kymr. *cyff* „stock, stem, stomp, bloc”.

Kersouw. Adde: ags. *consolde* v.

Keuken. Os. *koke* is plaatsnaam, niet = keuken.

Keule. Zie voor den anlaut hieronder *kwee*.

Kippen (einde). Adde: achterh. *kípe* v. „draagkorf” en „pet”.

Kleed. Ags. *cláð* (ook *cláðð*) is m.

Klein. Vgl. vooral Hes. γλαινοί · τὰ λαμπρόσματα τῶν περικεφαλαίων, οἷον ἀστέρης.

Klis. Ohd. *klība* enz. = Kil. *kleve* („Sax.”) „klis”, waarnaast *klījve*, nog achterh. *klīve* v. „id.”.

Klomp. Adde: ags. *clympe* v. „klomp, kluit”.

Kluwen. Lees: ier. *glao-snátthe*.

Kneuteren. Mogelijk oud en met ags. *cnúetan* „disputeeren”, *cnúetan* „id., beweren” verwant.

I Kol. Ags. *col(t)* „bal” wsch. in Ep. Erf. *col-brél, -draed* „perpendicularum” (vgl. ier. *glao-snátthe* bij kluwen).

II Kool. Adde: ags. *cál* (> eng. *cole*?) Onzeker.

Kortelas. Eer — via oudnhd. *kortelatsch* (*kordelatsche* enz.)? — uit it. dial. (Brescia) *cortelàs* (= fr. *coutelas*). Ook elders ontleend.

Krijten. De afl. uit 't Rom. (lat. **crítäre* < *quirítäre*; > fr. *crier* enz.) is onnoodig en onwsch.

II Kroes. Hierbij ags. *cursian* „plectere”?

Kruipen. Germ. *krüp-, krep-* kruising van *krü-, kreu-* en *slüp-, sleup-* (sluipen)?

Kruisigen. Reeds Limb. Serm. Du. oorsprong is dubieus.

Kuif. < **káve* (Maastr. *ko.u.f*, Heerlsch *kúf*).

Kwant. Mogelijk = eng. dial. *quant* „lange stok om te boomen, jong eijke, wandelstok”: vgl. zw. dial. *kvatt* 1. „onrijp hout”, 2. „big”, 3. (ook *kvant*) „kleine jongen”.

Kwast. Vgl. Jokl IF. 30, 203—206.

Kwee. De vormen met *qu-* uit een lat. (in de 6. eeuw voorkomenden) vorm met *qui-*: *qui-* is een gewone lat. representatie van 't *qu-* van gr. leenwoorden. Ohd. *chutina* uit lat. (*mála*) *cludenaea* of een dgl. vorm; de *o-* vormen (ook ohd.) uit lat. vormen met *o*. Lat. (niet eerst mlat.) *colōneum, -ium* (-a), gr. *κωδώνιον* kunnen van kleinaziatische oorsprong zijn (hier en in aangrenzende streken is de vrucht inheemsch), gr. *κωδύμαλον* wordt wel voor een ouderen vorm dan *κωδώνιον* gehouden.

II **Kween.** Ook ndd. dial. Westf. met opvallende vocaal *kwíne*.

Kwistig. Bij lit. *gaĩszeli* gr. βαιός „klein, zwak”. Hoogerop bij kwijnen enz.?

I **Laken.** Formeel = gr. λάγανον „dunne, breede koek”.

Latuw. Adde : ags. *lactuce* v., -uc m.

Laven. Niet waarschijnlijk is de afl. van ohd. *lab* enz. (zie I **leb**) : ospr. bet. „(een zieke) met een vloeistof, afkooksel enz. behandelen”; ndl. *laf* dan = ohd. *lab*?

I **Leb.** Bij ohd. *liberóm* adde : mnl. mnd. *leveren* „stollen”, ags. *lifrig* „stollend”.

Lenig. Van de basis *li-* wsch. nog gr. λιαζομαι „ik wijk, zink”.

Lepel. Schrap gr. λάξās („λακτίσας”, niet „likkend”).

Lijst. Jokl IF. 30, 206 neemt idg. *zd* aan : bij alb. *l'eð* „verhoogde rand, muur, rivieroever”.

II **Likken.** Blijkbaar bestaan idg. *liq-* en (*s*)*liq-* beide.

Lintworm. In de nnl. bet. wellicht te scheiden van 't mnl. woord; dan uit lint + worm : vgl. nhd. *bandwurm* m. „lintworm”.

Lok. Adde : lat. *luctor* „ik worstel”, *lucus* „verrekt”.

Loom. Eer < **χλαυμα-* : NB. Goer. *lóm* en eemslandsch *lóm*; dit laatste = „drukkend, zoel” en „lui” en „mager”.

Loopen. Mogelijk hierbij : serv. *klj'sati* „draven”, obg. *kljuse* „jumentum” (beide zuid- en westslav.) met idg. *b-s*.

Luieren. Vgl. formeel *beieren*, *verbasteren*.

Luttel. Adde : ags. **lyttuc*, *lyttuc* m. „segmentum”.

Maas. Ags. *mae* is mv. van **mæse* o. „maas”; hierbij kan *mæsere* als **maskrón-*, event. *-irón-*, *-arón-* hooren.

Mank. Adde : ags. **manc*, waarvan *be-mancud* „verminkt”.

Melk. Opvallende vormovereenstemming met tocharisch B *malower* „melk”.

Mennen. Ags. *menian* „to drive” pleit voor germ. oorsprong.

Meren. In mnl. mnd. *marren* „wachten” is wsch. mede **marzón* (= ags. *meurrian*) opgegaan.

Neen. 9. regel van ouder lees : *rs-*, 7. regel : *rr-*.

Netel. Vgl. Lindroth IF. 29, 171 vlg.

Ontmoeten. = ags. *onmētan* „invenire”.

Ook. Adde : ags. *iecan* „vermeerderen”.

Opruien. Bij lit. *krutēti* mogelijk russ. *krot*, serv. čech. *krt* „mol”.

II **Pad.** Adde : ags. *pad(d)e* v. „pad” of „kikvorsch”.

Pof. Puffen = ags. *pyffan* „blazen” (eng. *to puff* < **puffian*).

Priester. Ags. *prēost* eer uit een fr.-rom. vorm van lat. *prae-* of *pro-*positus.

Purper. Reeds ags. *purpl* „purpureus”.

Raam is m. in 't Limb., Haspengouwsch, Hagelandsch, Aalstsch, v. in 't Leuv., Antw., Waasch.

Ratelen. Hierbij is ags. **hratian* („adceleravit : *geratade*”) gebracht.

Reef. Wsch. vooral met vla. *reef*, *reeve* en met oostfri. *riffel* „vore”, ags. *rifelung* v. „rimpel”, *rifeledē*, *ge-rifod* „gerimpeld” te combineeren. — Bij *rif-*, *rit-* „wikkelen, winden” wsch. nog ags. *ge-rif* „sertum”, eng. dial. *reeve* „rist uien”, ags. *rifelingas* „obstrigelli”.

Regenen. Adde : ags. *rēgnian*, waaruit wsch. eng. *to rain*.

Rein. De idg. basis was *gri-* blijkens oppersorb. *křida*, nedersorb. *ksřida* „zeef”. Verder hierbij lett. *krēt* en *kreivms* (zie I rij m)?

Remmen. Adde : on. *hremma* „met de klauwen grijpen”. Het wgerm. *ww*. heeft wsch. ook germ. *mm* en is dan niet = got. *hramjan*. Eer verwant met salisch *chrammín* en on. *hrammr* enz.

Repel. Naast de *i-* basis vormen met *a* : oudnhd. *raffen* „repelen” [met *fzw*. dial. *raffla* „een schrobbeering geven”]: grondbet. van deze basis wsch. „slaan” : vgl. ags. *repel* „staff, rod”.

Rinkelen. Adde : russ. *kr'akat* „een krakend, krassend, schor geluid maken” (slav. **krękatī*).

Rochelen. Adde : ijsl. *hrygla* v. „rochelend keelgeluid”; mogelijk ook hierbij ags. *hréan* m. „geraas, geschreeuw”.

Rook. Voor ksl. *krukū* lees : russ. dial., kluss. po. *kruk*.

I **Rog.** Eng. *roach* < ofr. *roche*.

II **Roof.** Adde : kymr. *crawen* „crusta” (*k* of *q*; *aw* uit *enp* verklaard).

II **Rook.** Onzeker vermoeden : lit. *kráuti* enz. : obg. *krtyti* „bedekken, verbergen”, gr. *zēnaw* „ik verberg”.

Rug. Hierbij nog ksl. *kručina* (**kručina*) „*χολήσα*“, slov. *u-krokñiti* „zich buigen“, po. *kręcz* „duizeligheid“, lett. *krōka*, *krunka* „plooi“?

Ruiken, rook : alb. *rë* is een dubieuze combinatie wegens tosk. *rę* „wol“.

Ruischen. In 't ndl.-hd.-nld. ww. kan ook een met ags. *hrýscan* „stridere“ identisch ww. zijn opgegaan (met ags. *hrúslían* „lawaai maken“ hoogerop bij got. *hrukjan* enz.? Zie roek).

III **Ruit.** Wsch. ook ags. **hrúða* m. „schurft“ (overgeleverd *rude*).

Rusch. Ags. *risc* is v.

Schateren. Zie Jokl IF. 30, 196.

Schaven. Zie Jokl IF. 30, 192 vlg.

I **Scheel.** Als de bet. „pelsstof“, die ags. *heden* ook vertoont, de oudere is, is 't niet = lat. *catínus*.

Scheen. Adde : ags. *scánan* „breken, openbreken“, on. *skcina* „schrammen“.

Scheerling. De germ. lat. gr. woorden hebben eer idg. *k* en zijn dan met serv. *srěna*, *srěti* „cacare“, russ. *sor* „vuiligheid“, lett. *sarñi* „menstrua, schlacken“, av. *sairya-* „mest“ verwant.

Schelm. Bij eng. *shallow* adde : ags. *scald* (eng. *shoal*), nld. gron. *schol*, gron. dial. ook *scholde* „ondiep“, wgerm. **skalda-*, ten onrechte bij II schouw gebracht.

Schort. De ags. gen. *scyrtan* komt inderdaad voor.

Schrijden. Als bij lit. *skrėti* enz. terecht obg. *krilo* „vleugel“ gebracht is, moeten we naast *gri-* „rond zijn“ een *gri-* „zich bewegen, vliegen, snellen“ aannemen, waarnaast *sgrī-* „id.“.

Schropelen. Met idg. *p* vgl. nog ksl. *krappū* „parvus“, *krappēti* „contrahi“.

Schuilgaan. Vgl. Hooft *te schuil loopen*.

Schurft. Bij lit. *kārpa* adde : kluss. *koropáwyj* „ruw, met barsten“, slov. *krapotí* „soort schurft bij varkens“.

Smeris. Niet van smeren, maar uit 't Barg. : vgl. du.-barg. (*auf der*) *schmiere stehen* „op post, schildwacht staan“, evenzoo ndl. (op) *smeris staan*; du.-barg.

sch(e)mire = „schildwacht, wachtpost“, < nieuw-hebr. *šmbrá(h)* „wacht“.

Snel. Niet wsch., maar althans mogelijk is een grondvorm **snið-la-*, bij snijden hoorend.

II **Soes.** Vgl. ook mnl. *hoeren-dreet*, oudnld. *nonne-fort*, *-veest* (fr. *pet de nonne*) als naam van een licht gebak.

Spreken. Ags. *spēcan*, *spēc*, jonger-ags., wellicht secundair naast *sprēcan*, *sprēc*.

Sproet. Maastr. *sprōtel* heeft *ō* < *ō*.

Spuwen. De basis bevatte wsch. geen *t* : oi. *sthr̥v-* < *sp(h)w-* (vgl. Visperterminen *špewwu* = *štewwu* „ik spuw“, *špūw* = *štūw* „speeksel“); de arm. vormen dan niet hierbij, maar evenals osset. *t'u*, nperz. *tuf* „speeksel“ onomatop.

Stellen. Ags. *stellan* (bet. : „(een voorbeeld) geven“, met *ā-*, *on-* ook „instellen, beginnen met“) veronderstelt germ. **staljanan*, niet **stallianan*.

Tabijn. 2. regel lees : (een —, 3. regel *tabi* —, 4. regel *attávī*).

I **Tas.** Mnl. *tedden* = „strooien (mest over 't land)“.

Tittel. Niet van tit, maar = titel: NB. Kil. *titel* „apex literarum : et Punctus“, Teuth. *een titel off tutten* (lees : *-el*) *inn off boeven eyn wojrt* „titulus“.

Toch. Schrap de woorden : eveneens door sandhi.

Uitnemend. Oudnld. en nog dial. (Antw. vla.) ook *uitnemen* intr. = „uitmunten, buitengewoon zijn“.

Vijand. Veeleer ofri. *fīand*, *fīand*.

II **Wen.** Adde : de. dial. *vann* (= mnl. *wan*), *væne* „wen“.

Zwaard. Een synoniem is got. *haurus*, on. *hjør*, ags. *heoru* m., os. *hēru-* in samenst. „zwaard“ = oi. *čáru-* „speer, pijl“, verder verwant met ier. *coire* acc. mv. „zwaarden“, arm. *sur* (**kōro-*) „zwaard, scherp“, om van hypothesen over de grondbet. en event. verbinding met een verbaalwortel te zwijgen.

INDEX.

a. Woorden der Nieuwhoogduitsche schrijftaal.

NB. Weggelaten zijn die woorden, die onder een gelijk gespeld Nederlandsch woord zijn genoemd.

<i>aalraupe</i> I rob	<i>alaun</i> aluin	<i>ärgern</i> ergeren	<i>ausen</i> buiten
<i>aar</i> arend	<i>albe</i> elft	<i>arglos</i> argeloos	<i>ausser</i> , (<i>äu</i>)- <i>re</i> , - <i>rlich</i>
<i>ab</i> af	<i>alber</i> abeel	<i>argwohn</i> argwaan	uiterlijk
<i>abele</i> abeel	<i>albern</i> meewarig	<i>armselig</i> armzalig	<i>auster</i> oester
<i>abend</i> avond	<i>alkoven</i> alkoof	<i>armut</i> armoede	<i>art</i> aaks
<i>abenteuer</i> avontuur	<i>all</i> al	<i>aron</i> aronsbaard	<i>bach</i> beek
<i>aber</i> echter, haver,	<i>allein</i> alleen	<i>arsch</i> aars	<i>backe</i> achterbaks
oever	<i>almosen</i> almoes	<i>arschbacken</i> achter-	<i>backbord</i> bakboord
<i>aberglaube</i> bijgeloof	<i>alraun</i> alruin	baks	<i>backe</i> , - <i>en</i> bakkes
<i>aberraute</i> averuit	<i>also</i> als	<i>ürschlings</i> aarzelen	<i>backen</i> bakken
<i>abfertigen</i> atvaardigen	<i>alt(er)</i> oud(erdom)	<i>art</i> I aard	<i>backenbart</i> bakke-
gen	<i>altar</i> altaar	<i>artig</i> aardig	baard
<i>abgott</i> afgod	<i>altreiss</i> oudroest	<i>artischocke</i> artisjok	<i>backfisch</i> bakvisch
<i>abgrund</i> afgrond	<i>amber</i> , <i>ambra</i> amber	<i>arznei</i> artsenij	<i>bäffen</i> blaffen
<i>abhanden</i> afhandig	<i>amboss</i> aanbeeld	<i>arzt</i> arts	<i>bagger</i> , - <i>ern</i> baggeren
<i>abscheu</i> afschuw	<i>ameise</i> aamt (aanv.)	<i>as</i> II aas	<i>bähen</i> bad
<i>abschied</i> afscheid	<i>amethyst</i> amethyst	<i>asche</i> asch	<i>bahn</i> baan
<i>abtei</i> abdij	<i>ampel</i> pul	<i>aschlauch</i> sjalot	<i>bahre</i> I baar
<i>äbtissin</i> abdis	<i>ampfer</i> amper	<i>assortieren</i> sorteeren	<i>bai</i> , - <i>salz</i> II baai
<i>abtrünnig</i> tornen	<i>amt</i> ambacht, ambt	<i>ast</i> oest	<i>bake</i> baak
<i>achat</i> agaat	<i>amulett</i> amulet	<i>atem</i> adem	<i>bald</i> houd
<i>achel</i> I aar	<i>an</i> aan	<i>ätzen</i> etsen	<i>baldechin</i> baldakijn
<i>achse</i> as	<i>anbeten</i> aanbidden	<i>auch</i> ook	<i>balge</i> baliemand
<i>achsel</i> oksel	<i>anchovi</i> ansjovis	<i>auerhahn</i> , - <i>huhn</i>	<i>balken</i> balk
<i>acht</i> , <i>achten</i> I acht	<i>andacht</i> aandacht	woerhaan	<i>ball</i> I, II bal
<i>achte</i> achtste	<i>anderthalb</i> anderhalf	<i>auerochs</i> oeros	<i>ballen</i> I bal
<i>achtzig</i> tachtig	<i>andorn</i> andoren	<i>auf</i> op	<i>balsam</i> balsem
<i>acker</i> akker	<i>anfängen</i> aanvangen	<i>aufgeien</i> gei	<i>bambus</i> bamboe(s)
<i>adel</i> aalt	<i>angenehm</i> aangenaam	<i>aufrecht</i> oprecht	<i>banane</i> banaan
<i>aderlass</i> aderlaten	<i>angesicht</i> aangezicht	<i>aufruhr</i> oproer	<i>bande</i> bende
<i>adjutant</i> adjudant	<i>anis</i> anijs	<i>auge</i> oog	<i>bandit</i> bandiet
<i>adler</i> adelaar	<i>anmassen</i> aanmatigen	<i>augenlid</i> II lid	<i>bandwurm</i> lintworm
<i>admiral</i> admiraal	<i>anranzen</i> aanranden	<i>auktion</i> auctie	(aanv.)
<i>affe</i> , <i>äffin</i> aap	<i>anstalt</i> aanstalten	<i>aus</i> uit	<i>bangert</i> boomgaard
<i>Afollern</i> appel	<i>antlitz</i> aangezicht	<i>ausbund</i> , - <i>ündig</i> uit-	<i>bankert</i> bastaard
<i>agatapfel</i> aagt	<i>antwort</i> antwoord	bundig	<i>bankett</i> banket
<i>aglei</i> akelei	<i>anzahl</i> aantal	<i>ausdrücklich</i> uit-	<i>bankrutt</i> bankroet
<i>ahle</i> II aal	<i>apfel</i> appel	drukkelijk	<i>bann</i> ban
<i>ähre</i> I aar	<i>aprikose</i> abrikoos	<i>ausfertigen</i> uitvaar-	<i>banner</i> banier
<i>alabaster</i> albast	<i>arbeit</i> arbeid	digen	<i>bannerherr</i> baander-
<i>alant</i> aalbes, alant	<i>arche</i> ark	<i>ausführen</i> , - <i>rlich</i> uit-	heer
<i>alantheere</i> aalbes	<i>arg</i> erg	voerig	<i>bar</i> V baar

-bar VI -baar	<i>begegnen</i> bejegenen,	<i>besolden</i> bezoldigen	<i>bischof</i> bisschop
<i>bär</i> I, III beer	wedervaren	<i>besouder, -ers</i> bijzonder	<i>bise</i> bijster
<i>bär</i> II beer	<i>begehren</i> begeeren	<i>besser, best</i> beter	<i>biss, bissen</i> I beet
<i>baracke</i> barak	<i>begierde</i> begeerte	<i>bestand, -ändig</i> bestendig	<i>bisschen</i> beetje
<i>barbar</i> harbaar	<i>begine</i> begijn	<i>bestätigen</i> besteden	<i>bistum</i> bisdom
<i>barbe</i> I barm	<i>begriff</i> begrip	<i>bestimmen</i> bestemmen	<i>bitte</i> bede
<i>barch</i> barg	<i>behafft(et)</i> behept	<i>besudeln</i> bezoedelen	<i>bitten</i> bidden
<i>bardanz</i> pardoos	<i>behende</i> behendig	<i>betäuben</i> dooven	<i>bivak</i> bivak
<i>barde</i> bard	<i>behuf</i> hoeven	<i>beten</i> bidden	<i>blühen</i> blazen
<i>bärenklauw</i> berenklauw	<i>bei</i> I bij	<i>betroffen sein</i> doft	<i>blamieren</i> blaam
<i>barett</i> baret	<i>beichte</i> biecht	<i>betrug, -ügen</i> bedriegen	<i>blase</i> blaas
<i>barfuss</i> V baar	<i>beiern</i> heieren	<i>bett</i> bed	<i>blasebalg</i> blaasbalg
<i>barkasse</i> barkas	<i>beifuss</i> bijvoet	<i>betteln</i> bedelen	<i>blasen</i> blazen
<i>barke, bark(schiff)</i> bark	<i>beil</i> bijl	<i>bettlägerig</i> bedlegerig	<i>bläss</i> bles
<i>bärme</i> IV beer	<i>bein</i> been	<i>betunie</i> betonie	<i>blatt</i> blad
<i>barmherzig</i> barmhartig	<i>beinahe</i> bijna	<i>beugen</i> buigen	<i>blatter</i> blaar
<i>barre, -en</i> III haar	<i>beinfrass, -fresser</i> beeneter	<i>beule</i> I buil	<i>blau</i> blauw
<i>barsch</i> baars	<i>beispiel</i> kerspel	<i>beutel</i> buidel	<i>bläuen</i> blouwen
<i>bart</i> baard	<i>beissen</i> bijten	<i>bewahren</i> bewaren	<i>blauweise</i> pimpelmees
<i>barte</i> hellebaard	<i>beiträge</i> bijdrage	<i>bewähren</i> beweren	<i>blaustrumpf</i> blauwkous
<i>barutsche</i> barouchette	<i>beizen</i> etsen	<i>bewandert</i> hereisd, bevaren	<i>blech</i> II blik
<i>base</i> baas	<i>bekait</i> bekaaid	<i>bewusst</i> bewust	<i>blecken</i> blaken
<i>bass</i> bas	<i>bekannt</i> bekend	<i>bezeichnen</i> beteekenen	<i>bleiben</i> blijven
<i>bastard</i> bastaard	<i>beklommen</i> klemmen	<i>bezeugen</i> betuigen	<i>bleich, -che</i> bleek
<i>bauch</i> buik	<i>belagern</i> belegeren	<i>biber</i> bever	<i>bleichen</i> bleeken
<i>bauen</i> bouwen	<i>belche</i> bolk	<i>bibergeil</i> geil	<i>bleichen</i> blijken
<i>bauer</i> I boer, buur	<i>beleidigen</i> beleedigen	<i>bibernelle</i> bevernel	<i>blende</i> II blind
<i>baufällig</i> bouwvallig	<i>belemmern</i> belemmeren	<i>bicke, -el</i> bikken	<i>blenden</i> I blind
<i>baum</i> I boom	<i>belesen</i> belezen	<i>biegen</i> buigen	<i>blende</i> II blind
<i>baumgarten</i> boomgaard	<i>belieben</i> believen	<i>biene</i> II bij	<i>blesse</i> bles
<i>baus, -en</i> hoos	<i>bellen</i> balken	<i>biesen</i> bijster	<i>bleuen</i> blouwen
<i>bauz</i> pardoos	<i>bellhammel</i> belhamel	<i>biester</i> bijster	<i>blick</i> I blik
<i>beben</i> beven	<i>benne</i> II ben	<i>bieten</i> bieden	<i>blicke</i> blei
<i>bebern</i> bilberen	<i>bequem</i> bekwaam	<i>bild</i> beeld	<i>blindlings</i> -lings
<i>becher</i> beker	<i>beraten</i> beraden	<i>bildnis</i> beeltenis	<i>blindschleiche</i> slijk
<i>becken</i> bekken	<i>berberis, -itze</i> berberis	<i>bille, -en</i> bijl	<i>blänze(l)n</i> blinken
<i>bedauern</i> II duur	<i>bereich, -chen</i> bereiken	<i>billig</i> billijk	<i>blätz, -en</i> bliksem
<i>bediente</i> bediende	<i>bereit, -ten</i> bereid	<i>bilsenkraut</i> bilzenkruid	<i>block</i> blok
<i>beendigen</i> eindigen	<i>bernstein</i> barnsteen	<i>bims</i> puimsteen	<i>blöde</i> bloo(d)
<i>beere</i> bes	<i>bersten</i> barsten	<i>bin</i> II zijn	<i>blöken</i> blaten
<i>beet</i> bed	<i>berüchtigt</i> berucht	<i>binse</i> bies	<i>bloss</i> bloot
<i>beete</i> biet	<i>berühmt</i> beroemd	<i>birke</i> berk	<i>blühen</i> bloeien
<i>befehlen</i> bevelen	<i>besan</i> bezaan	<i>birne</i> peer	<i>blume</i> bloem
<i>befehlen</i> bef	<i>beschirmen</i> beschermen	<i>birutsche</i> barouchette	<i>blumenkohl</i> bloemkool
<i>befleissen, -igen</i> bevljigten	<i>beschwichigen</i> I zwichten		<i>blumist</i> bloemist
<i>befrieden, -igen</i> bevredigen	<i>besen</i> bezem		<i>blust</i> bloesem
<i>befugt</i> bevoegd	<i>besessen</i> bezeten		<i>blut</i> bloed, bloedarm
<i>begabt</i> begaafd	<i>besichten, -igen</i> bezichtigen		<i>blutegel</i> egel

<i>bogen</i> boog	<i>bregen</i> brein	<i>bulle</i> II bul	<i>dauer</i> I duur
<i>bokle</i> bolwerk	<i>brei</i> brij	<i>bum(b)s</i> bons	<i>dauerhaft</i> duurzaam
<i>bohne</i> boon	<i>breit</i> breed	<i>bummeln</i> boemelen	<i>dauern</i> duren
<i>boknen</i> hoenen	<i>Breitnock</i> nok	<i>bund</i> bond	<i>dauern</i> II duur
<i>bokren</i> boren	<i>bremse</i> brems	<i>bündig</i> bondig	<i>daumen</i> duim
<i>bokrer</i> boor	<i>bremse</i> pram	<i>bunge</i> III bom	<i>daumkraft</i> domme- kracht
<i>boi</i> I baai	<i>brennen</i> branden	<i>bünn</i> beun	<i>daune</i> dons
<i>boisalz</i> baaizout	<i>brett</i> bord	<i>bunt</i> bont	<i>dechant</i> II deken
<i>boje</i> II boei	<i>bricke</i> II prik	<i>bürge</i> borg	<i>deck(en)</i> dek(ken)
<i>bolch</i> bolk	<i>brigg</i> I brik	<i>bürgermeister</i> burge- meester	<i>dehnen</i> deinen
<i>bölken</i> balken	<i>brille</i> bril	<i>bursche</i> II borst	<i>deich</i> dijk
<i>bolle</i> I hol	<i>bringen</i> brengen	<i>bürste</i> horstel	<i>deichberme</i> berm
<i>bolwerk</i> bolwerk	<i>briese</i> bries	<i>burzel</i> II porselein	<i>deichsel</i> I, II dissel
<i>bolz, -zen</i> bout	<i>broecken</i> brok	<i>busch</i> bos	<i>dein</i> dijn
<i>bombasin</i> bombazijn	<i>brodem</i> braden	<i>büse</i> II buis	<i>dekan</i> II deken
<i>bombe</i> II bom	<i>bronze</i> brons	<i>busen(freund)</i> boe- zem(vriend)	<i>delphin</i> dolfin
<i>bönhase</i> beunhaas	<i>brosame</i> broos	<i>bussard</i> huizerd	<i>demut</i> deemoed
<i>bord</i> boord	<i>brosche</i> broche	<i>busse, (ü) -en</i> boete(n)	<i>denkbar</i> denkbaar
<i>bordell</i> bordeel	<i>brot</i> brood	<i>bussfertig</i> boetvaar- dig	<i>denn</i> dan
<i>borch</i> barg	<i>bruch</i> breuk	<i>butter</i> I bot	<i>desto</i> II te
<i>borg</i> barg	<i>bruch</i> II broek	<i>butte</i> (ü) but	<i>deut</i> duit
<i>borke</i> berk	<i>bruchstück</i> brokstuk	<i>büttel</i> heul	<i>deuten</i> duiden
<i>borse</i> beurs	<i>brücke</i> brug	<i>bützel</i> boter	<i>deutlich</i> duidelijk
<i>borste</i> borstel	<i>bruder</i> broeder	<i>butzen</i> II bot	<i>deutsch</i> duitsch
<i>borte</i> boord	<i>brühe</i> brui	<i>butzenmann</i> boeman	<i>diarrhöe</i> diarrhee
<i>böse(wicht)</i> boos (-wicht)	<i>brühen</i> broeien	<i>catarrh</i> II kater	<i>dick</i> dik
<i>bosseln</i> boezelaar, peuzelen	<i>brunnen</i> brommen	<i>chagrin</i> segrijn	<i>dief</i> dief
<i>bossieren</i> bootsen	<i>brunft</i> bronst, komst	<i>charakter</i> karakter	<i>dieberei</i> diefstal
<i>bote</i> bode	<i>brunnen</i> bron	<i>Christ</i> Christen	<i>diebstahl</i> diefstal
<i>botschaft</i> boodschap	<i>brunst</i> bronst, komst	<i>Churwelsch</i> koeteren	<i>diele</i> I deel
<i>bottich</i> but	<i>brust</i> I borst	<i>da</i> daar	<i>diener</i> dienaar
<i>brach</i> II braak	<i>brustwehr</i> borst- wering	<i>dach</i> dak	<i>dienstag</i> Dinsdag
<i>brache</i> I braak	<i>brut, brüten</i> broeden	<i>dachs</i> I das, I taks	<i>diese, -er</i> deze
<i>bracke</i> I brak	<i>bubeln</i> bobbelen	<i>dackel</i> I taks	<i>Dietrich</i> duitsch
<i>brame, bräme</i> berm	<i>bube</i> boef	<i>damalig, -ls</i> toen- maals	<i>dill</i> II dille
<i>branntwein</i> brande- wijn	<i>buch</i> boek	<i>dame</i> II dam	<i>ding</i> dinges
<i>brass</i> II bras	<i>buche</i> I beuk	<i>damm</i> I dam	<i>dirne</i> deern
<i>brasse</i> I bras	<i>buchel (ü)</i> eikel	<i>dam(m)hirsch</i> dam- hert	<i>döbel</i> deuvik
<i>brasse(n)</i> brasem	<i>buchs(baum)</i> II buks	<i>damp</i> I damp	<i>dogge</i> dog
<i>braten</i> braden	<i>büchse</i> I buks, bus	<i>dampf</i> damp	<i>dohne</i> II deun
<i>brauchbar</i> bruikbaar	<i>buchstabe</i> boek	<i>dämpfen</i> dempen	<i>doktor</i> dokter
<i>brauchen</i> gebruiken	<i>bucht</i> I bocht	<i>dann</i> dan	<i>dolch</i> dolk
<i>braue</i> wenkbrauw	<i>buchweizen</i> boekweit	<i>dannen</i> daan	<i>dolde</i> II dille
<i>brauen</i> I brouwen	<i>bück(ling)</i> bokking	<i>dar</i> daar	<i>dole</i> I dille
<i>brann</i> bruin	<i>bude</i> hoedel	<i>darben</i> derven	<i>dolmetsch</i> I tolk
<i>brausche</i> I borst	<i>bug</i> boeg	<i>darre</i> dor	<i>dominieren</i> domi- neeren
<i>brausen</i> bruisen	<i>bügel</i> heugel	<i>dassel</i> I dadel	<i>donner</i> donder
<i>brant</i> bruid	<i>buysieren</i> boegseeren	<i>danbe</i> duig	<i>donnerstag</i> Donder- dag
<i>bräutigam</i> bruidegom	<i>buyspriet</i> boegspriet		<i>doppel-, -lt</i> dubbel
<i>brav, -vieren</i> braaf	<i>büh(e)l</i> bochel		<i>doppelgänger</i> dubbel- ganger
<i>brechen</i> breken	<i>buhle</i> II boel		
	<i>bühne, bühne</i> beun		
	<i>bulle</i> I bul		

<i>doppeln</i> dobbelen	<i>ecke</i> II eg	<i>elen(d)</i> , <i>-ntier</i> eland	<i>erstreben</i> II krijgen
<i>dorf</i> dorp	<i>ecker</i> II akcr	<i>elf(e)</i> I elf	<i>erteilen</i> oordeel
<i>dorn</i> doorn	<i>eckig</i> eggig	<i>elfenbein</i> elpenbeen	<i>erwähnen</i> gewagen
<i>dose</i> doos	<i>edikt</i> edict	<i>ell(en)boge</i> elleboog	<i>erweitern</i> verwijderen
<i>dotter</i> dooier	<i>efeu</i> klimop	<i>elle</i> el	<i>erz</i> erts, ijzer
<i>drache</i> draak	<i>ehe</i> I echt	<i>Elmsfeuer</i> St. El-	<i>erz-</i> aarts-
<i>dragoner</i> dragonder	<i>ehe</i> , <i>-er</i> II eer	<i>musvuur</i>	<i>es</i> het
<i>draht</i> draad	<i>ehemals</i> eertijds	<i>elsbeere</i> I els	<i>esche</i> esch
<i>dräuen</i> dreigen	<i>ehre</i> I eer	<i>elster</i> ekster	<i>esel</i> ezcl
<i>drechseln</i> dwars	<i>-ei</i> -ij	<i>eltern</i> ouders	<i>eselsbrücke</i> ezelsbrug
<i>dreck</i> drek	<i>eibe</i> ijf	<i>empor</i> beuren	<i>eselsohr</i> ezclsoor
<i>drehen</i> draaien	<i>eiche</i> eik	<i>ende</i> einde	<i>espe</i> esp
<i>drei</i> drie	<i>eiche</i> , <i>-en</i> ijken	<i>enden</i> eindigen	<i>esse</i> eest
<i>dreissig</i> dertig	<i>eichel</i> eikel	<i>endivie</i> andijvie	<i>essen</i> eten
<i>dreist</i> driest	<i>eichhorn</i> , <i>eichkätzchen</i>	<i>engbrüstig</i> aamborstig	<i>essig</i> azijn
<i>dreizehn</i> dertien	<i>eekhoorn</i>	<i>ent-</i> ont-	<i>estrich</i> estrik
<i>dreschen</i> dorschen	<i>eid</i> eed	<i>entbehren</i> baren, ont-	<i>etlich</i> ettelijk
<i>drillich</i> I dril	<i>eidechse</i> hagedis	<i>beren</i>	<i>euch</i> , <i>euer</i> uw
<i>dritte</i> derde	<i>eiderdaunen</i> dons,	<i>ente</i> eend	<i>eule</i> uil
<i>droge</i> drogist	<i>eider</i>	<i>enterich</i> gans	<i>euter</i> uier
<i>drohne</i> dreigen	<i>eifer</i> , <i>-ern</i> , <i>-erer</i> , <i>-rig</i>	<i>entern</i> enteren	<i>ewig</i> eeuw
<i>drohne</i> drenzen	<i>ijver</i>	<i>entgegen</i> daaren-	<i>fach</i> vak
<i>dröhnen</i> dreunen	<i>eifersucht</i> , <i>-üchtig</i>	<i>tegen</i> , jegens	<i>fackel</i> fakkel
<i>dromedar</i> dromedaris	<i>ijverzucht</i>	<i>entwischen</i> wisschen	<i>faden</i> vadem
<i>drossel</i> lijster	<i>eigenname</i> eigennaam	<i>entzücken</i> verrukken	<i>fahl</i> vaal
<i>drossel</i> , <i>-ln</i> strot	<i>eile</i> , <i>-en</i> I ijf	<i>eppich</i> eppe	<i>fahnden</i> vinden
<i>druck</i> , <i>-en</i> (ü) druk	<i>eilends</i> ijlings	<i>er</i> gene	<i>fahne</i> , <i>fähnlein</i> vaan
<i>druse</i> (ü) II droes	<i>eilf</i> II elf	<i>-er</i> II -aar	<i>fähn(d)rich</i> vaandrig
<i>ducht</i> (bank) doft	<i>eimer</i> emmer	<i>erbauen</i> stichten	<i>fähre</i> II veer
<i>ducken</i> dokken, dui-	<i>ein</i> een	<i>erbe</i> erf	<i>fahren</i> II varen
<i>ken</i>	<i>einander</i> elkaar	<i>erben</i> erven	<i>fahrt</i> vaart
<i>dudeln</i> , <i>-elsack</i> doe-	<i>einbilden</i> , <i>-ung</i> in-	<i>erbötig</i> overbodig	<i>fahrzeug</i> vaartuig
<i>del</i> (zak)	<i>beelden</i> .	<i>erbrechen</i> braken,	<i>fabb</i> vaal
<i>duell</i> duel	<i>eindruck</i> indruk	<i>ruiken</i>	<i>falke</i> valk
<i>dukaat</i>	<i>einfällig</i> eenvoudig	<i>erbse</i> erwt	<i>falkenier</i> , <i>-kner</i> val-
<i>dumm</i> II dom	<i>einfluss</i> invloed	<i>erde</i> aarde	<i>kenier</i>
<i>dünen</i> duin	<i>eingeboren</i> inboorling	<i>erdrosseln</i> strot	<i>fall</i> , <i>-lle</i> I, II val
<i>dunkel</i> donker	<i>eingeweide</i> II gewei	<i>erinnern</i> herinneren	<i>fallen</i> vallen
<i>dünn</i> dun	<i>einig</i> eenig	<i>erkalten</i> , <i>-älten</i> ver-	<i>füllen</i> vellen
<i>dunst</i> dons	<i>einsam</i> eenzaam	<i>kouden</i>	<i>falliment</i> faillisse-
<i>durch</i> door	<i>einst</i> I eens	<i>erkennlich</i> erkente-	<i>ment</i>
<i>durchlaucht</i> door-	<i>einstimmen</i> instem-	<i>lijk</i>	<i>falsch</i> , (ü)- <i>en</i> valsch
<i>luchtig</i>	<i>men</i>	<i>erklären</i> verklaren	<i>-falt</i> , <i>-fültig</i> -voud
<i>dürfen</i> derven	<i>eintracht</i> eendracht	<i>erlauben</i> oorlof	<i>fall(e)n</i> vouw(en)
<i>dürr</i> dor	<i>einverleiben</i> inlijven	<i>erle</i> I els	<i>falzen</i> aanbeeld
<i>durst(en)</i> (ü) dorst(en)	<i>eis</i> ijs	<i>erneue(r)n</i> hernieu-	<i>fangen</i> vangen
<i>düster</i> duister	<i>eisbein</i> ijsbeen	<i>wen</i>	<i>farbe</i> , <i>färben</i> verf
<i>dütle</i> tuit	<i>eisen</i> ijzer	<i>erobern</i> veroveren	<i>farn</i> I varen
<i>dutzend</i> dozijn	<i>eitel</i> ijdel	<i>erquicken</i> kweeken	<i>farre</i> , <i>fürse</i> vaars
<i>eben</i> effen	<i>eiter</i> etter	<i>erreichen</i> bereiken	<i>fasan</i> fazant
<i>eben</i> -(<i>holz</i> , <i>-baum</i>)	<i>ekel</i> II hekel	<i>erspringen</i> oorsprong	<i>fase</i> , <i>-en</i> vezel
<i>ebbenhout</i>	<i>elch</i> eland	<i>erst</i> eerst	<i>fuseln</i> viezevazen
<i>eber</i> ever	<i>elefant</i> olifant	<i>ersticken</i> I stikken	<i>fuss</i> I vat
<i>ebritz</i> averuit	<i>elend</i> ellende	<i>erstling</i> eersteling	<i>fassen</i> vatten

<i>fast</i> vast	<i>jinden</i> vinden	<i>flucht</i> , (<i>ü</i>) -en vlucht	<i>frohn</i> - vroom-
<i>faste</i> , -en vasten	<i>jindling</i> vondeling	(-en)	<i>fromm</i> vroom
<i>fastnacht</i> vasten- avond	<i>jinger</i> vinger	<i>fluder</i> vloed	<i>fron</i> - vroom-
<i>faul</i> vuig, vuil	<i>jinke</i> vink	<i>flug</i> vleug	<i>frosch</i> vorsch
<i>faust</i> vuist	<i>jinne</i> vin	<i>flügel</i> vleugel	<i>frost</i> III vorst
<i>fechten</i> vechten	<i>firnen</i> , -eln vormen	<i>flügge</i> vlug	<i>frucht</i> vrucht
<i>feder</i> veder	<i>firnis</i> vernis	<i>flugs</i> fluks	<i>früh(e)</i> vroeg(te)
<i>fegefeuer</i> vagevuur	<i>first</i> II vorst	<i>flunder</i> vlonder	<i>fuchs</i> , (<i>ü</i>) -in vos
<i>fegen</i> vagen	<i>fisch</i> visch	<i>flunkern</i> flonkeren	<i>fuder</i> II voer
<i>fehde</i> veete	<i>fisch</i> , - <i>schang</i> , - <i>sser</i> vissing	<i>flur</i> vloer	<i>fug</i> bevoegd
<i>fehl</i> , -en falen	<i>jist</i> , -en veest	<i>fluss</i> I vlot	<i>fuge</i> , <i>fügen</i> voeg(en)
<i>fehme</i> voeden	<i>jittich</i> veder	<i>flüstern</i> fluisteren	<i>fühlen</i> voelen
<i>fehn</i> veen	<i>fix</i> fiks	<i>flut</i> vloed	<i>fuhre</i> , <i>führen</i> I voeren
<i>feier</i> , -rn vieren	<i>flach</i> I vlak	<i>fock(e)</i> fok	<i>Fulda</i> eiland
<i>feifalter</i> vijfwouter	<i>flachs</i> vlas	<i>föhlen</i> veulen	<i>füllen</i> veulen
<i>feig</i> II veeg	<i>flackern</i> flikkeren	<i>föhre</i> eik, I vuren	<i>füllen</i> vullen
<i>feige</i> vijg	<i>fladen</i> vlade	<i>folgen</i> volgen	<i>fund</i> vondst
<i>feigwarze</i> fijt	<i>flagge</i> vlag	<i>folie</i> toelie	<i>fünf</i> , -te, -zig vijf, -de, -tig
<i>feil</i> II veil	<i>flamme</i> vlam	<i>foltern</i> folteren	<i>funke</i> vonk
<i>feile</i> vijl	<i>flanell</i> flanel	<i>fordern</i> (<i>ö</i>) vorderen	<i>funke(l)n</i> vonk(el)en
<i>feilschen</i> veilen	<i>flasche</i> flesch	<i>forelle</i> forel	<i>funkelneu</i> fonkel- nieuw
<i>feim</i> schuim	<i>flattern</i> fladderen	<i>format</i> formaat	<i>für</i> II voor
<i>fein</i> fijn	<i>flaum</i> , -e pluim	<i>form(en)</i> vorm(en)	<i>furche</i> I voor
<i>feind</i> vijand	<i>flaus(ch)</i> vlies	<i>forschen</i> vorschen	<i>furcht</i> , <i>fürchten</i> godsvrucht
<i>feist</i> vet	<i>flechte(n)</i> vlecht(en)	<i>forst</i> , <i>förster</i> hout- vester	<i>fürder</i> vorderen
<i>feller</i> eik	<i>fleck</i> , -cken vlek	<i>fort</i> voort	<i>fürst</i> I vorst
<i>feld</i> veld	<i>fledermaus</i> vleder- muis	<i>fortze</i> hondsvot	<i>furt</i> II varen
<i>felge</i> velg	<i>flegel</i> vlegel	<i>fracht</i> vracht	<i>fusel</i> foezel
<i>fell</i> vel	<i>flehen</i> vleien	<i>frack</i> frak	<i>fuss</i> voet
<i>felleisen</i> valies	<i>fleisch</i> vleesch	<i>frage</i> , -en vraag	<i>fu(t)tern</i> foeteren
<i>fels(en)</i> veld	<i>fleiss</i> vlijt	<i>Franke</i> vrank	<i>futter</i> , (<i>ü</i>) -rn II voeren
<i>feluke</i> feloek	<i>flicken</i> flikken, vlek	<i>franse</i> franje	<i>futteral</i> foedraal
<i>feme</i> veem	<i>flieder</i> vlier	<i>frass</i> vraat	<i>futter(n)</i> (<i>ü</i>) voe- der(en)
<i>fenchel</i> venkel	<i>flieder</i> vlier	<i>fratze</i> fratsen	<i>gabe</i> gave
<i>fenster</i> venster	<i>flicge(n)</i> vlieg(en)	<i>frau</i> vrouw	<i>gäbe</i> II gaaf
<i>ferge</i> II veer	<i>flichen</i> vlieden	<i>frauzimmer</i> II borst	<i>gabel</i> gaffel
<i>ferkel</i> varken	<i>fliess(en)</i> vliet(en)	<i>fräulein</i> freule	<i>gackeln</i> , -ern, -sen gaggelen
<i>fern(e)</i> I ver	<i>fliete</i> vlijm	<i>frech</i> vrek	<i>gaffen</i> gapen
<i>ferse</i> verzenen	<i>flinder</i> , -rn vlinder	<i>frei</i> , -eien vrij	<i>gagat</i> git
<i>fertig</i> vaardig	<i>flinse</i> flensje	<i>freibeuter</i> vrijbouter	<i>gähnen</i> geeuwen
<i>fessel</i> vatten	<i>flinter</i> vlinder	<i>freien</i> vrijen	<i>gähren</i> gist
<i>fest</i> feest	<i>flocke</i> vlok	<i>freitag</i> Vrijdag	<i>galerie</i> galerij
<i>fest</i> vast	<i>flöh(en)</i> (<i>ö</i>) vloot(ien)	<i>fremd</i> vreemd	<i>galgant</i> galgaan
<i>feste</i> , -en II vest	<i>flor</i> I fleur	<i>fressen</i> vreten	<i>galgen</i> galg
<i>fett</i> vet	<i>flor</i> floers	<i>frett</i> fret	<i>gallapfel</i> II gal
<i>feucht</i> , -e vocht	<i>florieren</i> florissant	<i>freude</i> , -euen vroolijk	<i>galle</i> I gal
<i>feuer</i> vuur	<i>floss</i> I vlot	<i>freund</i> vriend	<i>galle</i> II gal
<i>fichte</i> eik	<i>flosse</i> vloot	<i>frevel</i> wrevel	
<i>fiduz</i> fiducia	<i>flössgalle</i> II gal	<i>friede</i> vrede	
<i>fieber</i> spiegel	<i>flöte</i> , -en fluit	<i>friedhof</i> vrij	
<i>filiale</i> filiaal	<i>flott</i> II vlot	<i>frieren</i> vriezen	
<i>filz</i> vilt	<i>flotte</i> vloot	<i>froh</i> , -öhlich vroolijk	
<i>fimmel</i> , -eln femelen	<i>fluch(en)</i> vloek(en)		

<i>galopp</i> galop	<i>gehüft</i> gehucht	<i>gerste</i> gerst	<i>gift</i> gif, gift
<i>galstrig</i> galsterig	<i>gehorsam</i> gehoorzaam	<i>gerte</i> gard	<i>gig</i> giek
<i>gänserich</i> gans	<i>gehren</i> geer	<i>geruch</i> reuk	<i>gällung</i> gilling
<i>ganz</i> gansch	<i>geie</i> gei	<i>gerücht</i> berucht	<i>gimpf</i> gimp
<i>gar</i> gaar	<i>geier</i> I gier	<i>geruhen</i> roekeloos	<i>ginst(er)</i> ginst
<i>garbe</i> garf	<i>geisel</i> gijzelaar	<i>gesandte (der)</i> gezant	<i>gischt</i> gist
<i>garbe</i> gerwe	<i>geiss</i> geit	<i>geschehen</i> geschieden	<i>glanz</i> glans
<i>gardine</i> gordijn	<i>geissel</i> geesel	<i>geschichte</i> geschiede-	<i>glasur</i> glazuur
<i>gargel</i> gergel	<i>geist</i> I geest	nis	<i>glatt</i> glad
<i>garküche</i> gaarkeuken	<i>geitau</i> gei	<i>geschickt</i> geschikt	<i>glätte</i> glid
<i>garn</i> garen	<i>gekröse</i> I kroos	<i>geschlecht</i> geslacht	<i>glaube, -en</i> geloof
<i>garnele</i> garnaal	<i>gelage</i> gelag	<i>geschmack</i> smaak	<i>gleich</i> I gelijk
<i>garten</i> gaard	<i>geläute</i> geluid	<i>geschmeide, -ig</i> smijdig	<i>gleichartig</i> evenaren
<i>gäscht</i> gist	<i>gelb</i> geel	<i>geschoss</i> geschut	<i>gleichchen</i> gelijken
<i>gasse</i> gat	<i>gelehrt</i> geleerd	<i>geschütz</i> geschut	<i>gleichgewicht</i> even-
<i>gastfrei</i> gastvrij	<i>gelenk</i> linker	<i>geschwind</i> gezwind	wicht
<i>gatte</i> gade	<i>geliefen</i> I leb	<i>geschwister</i> gezusters	<i>gleichnis</i> gelijkenis
<i>gau</i> gouw	<i>gelingen</i> geluk, III	<i>gesell</i> gezel	<i>gleis</i> leest
<i>gauch</i> goochelen	licht	<i>gesicht</i> gezicht	<i>gleissen</i> glimmen
<i>gaukeln, -kler</i> goo-	<i>gellen</i> gillen	<i>gesind, -e</i> gezin	<i>gleiten</i> glijden
chelen	<i>gellinghanf</i> gelling	<i>gespann</i> II span	<i>glied</i> gelid, I lid
<i>gaul</i> guil	<i>geloben</i> beloven	<i>gespenst</i> gespuis	<i>gliedkraut</i> glikkruid
<i>gazelle</i> gazel	<i>gelt</i> II geld	<i>gesprächig</i> spraak-	<i>gliedmassen</i> lidmaat
<i>gebären</i> baren	<i>gelten</i> gelden	zaam	<i>glimpf</i> glimp
<i>gebein</i> gebeente	<i>gelübde</i> beloven	<i>gestalt</i> gestalte	<i>glocke</i> II klok
<i>geben</i> geven	<i>gelze, -en</i> gelt(e)	<i>gestatten</i> stade	<i>glockenspeise</i> klok-
<i>geberde</i> gebaar	<i>gemach</i> gemak	<i>gestell</i> gestel	spijs
<i>gebet</i> gebed	<i>gemächlich</i> gemak-	<i>gestern</i> gisteren	<i>glück(en)</i> geluk(ken)
<i>gebiet</i> gebied	kelijk	<i>gestirn</i> gesternte	<i>glucken</i> I klok
<i>gebildet</i> beschaafd	<i>gemahl</i> gemaal	<i>gestrüpp</i> stroef	<i>glücklich</i> gelukzalig
<i>gebirge</i> gebergte	<i>gemein(de)</i> gemeen	<i>gestüppe</i> II stof	<i>glühen</i> gloeien
<i>gebiss</i> gebit	(-te)	<i>gesund</i> gezond	<i>glut</i> gloed
<i>gebot</i> gebod	<i>gemeinplatz</i> gemeen-	<i>gevögel</i> gevogelte	<i>gnade</i> genade
<i>gebrauchen</i> gebruiken	plaats	<i>gewahr</i> gewaar, waar-	<i>gold</i> goud
<i>gebrechen</i> barsten	<i>gemse</i> gems	nemen	<i>golden</i> gulden
<i>gebrüder</i> gebroeders	<i>gemüt</i> gemoed	<i>gewähren</i> waarborg	<i>gönnen</i> gunnen
<i>gebühren</i> heuren	<i>genau</i> nauw	<i>gewalt</i> geweld	<i>gösch</i> II geus
<i>geburt</i> geboorte	<i>geneigt</i> geneigd	<i>gewand</i> ingewand	<i>gosse</i> goot
<i>gebürtig</i> geboortig	<i>genesen</i> genezen	<i>gewehr</i> geweer	<i>gott</i> god
<i>geck</i> gek	<i>genick</i> nek	<i>geweih</i> I gewei	<i>gottesfürchtig</i> god-
<i>gedeihen</i> gedijen	<i>geniessen</i> genieten	<i>gewinnen</i> winnen	vruchtig
<i>gefahr</i> gevaar	<i>genosse</i> genoot	<i>gewiss</i> wis	<i>gottespfennig</i> goos-
<i>gefallen</i> bevallen	<i>genug(sam)</i> genoeg	<i>gewissen</i> geweten	penning
<i>gefängnis</i> gevangenis	(-zaam)	<i>gewöhnen</i> wennen	<i>göttlich</i> goddelijk
<i>gefäss</i> gevest, vatten	<i>genügen</i> geneugte	<i>gewölbe</i> gewelf	<i>gottselig</i> godzalig
<i>gefasst</i> geval	<i>genuss</i> genot	<i>gewölle</i> gewel	<i>grab</i> graf
<i>gefecht</i> gevecht	<i>gerade</i> II rad	<i>geziemen</i> tamelijk	<i>graben</i> graven
<i>gefolge</i> gevolg	<i>gerben</i> gaar	<i>gicht</i> jicht	<i>grad</i> graad
<i>gegen</i> jegens	<i>gericht</i> I, II gerecht	<i>gicksen</i> giehelen	<i>graf</i> graaf
<i>gegen teil</i> tegendeel	<i>gerieben</i> gewi(e)kst	<i>giebel</i> gevel	<i>gräfin</i> gravin
<i>gegenwärtig</i> -waarts	(aanv.)	<i>giek, -sege, -tau</i> gei	<i>grämen</i> II gram
<i>gehalt</i> gehalte	<i>gerinnen</i> geronnen,	<i>gien</i> gijn	<i>granatapfel</i> granaat-
<i>gehen</i> gaan	runsel	<i>giepen</i> II gijpen	appel
<i>gehengen</i> hangen	<i>gern(e)</i> gaarne	<i>giessen</i> gieten	<i>granne</i> graat

<i>gransen</i> grijnen	<i>gurgel(n)</i> gorgel(en)	<i>hanke</i> schenkel	<i>heischen</i> eischen
<i>grasen, -ig</i> grazen,	<i>gurke</i> augurk	<i>Hanswurst</i> hansworst	<i>heiser</i> heesch, helder
-ig	<i>gurt</i> gord	<i>hantel</i> halter	<i>heiss</i> heet
<i>grasmücke</i> musch	<i>gürtel, -en</i> gordel	<i>hantieren</i> hanteeren	<i>heissen</i> heeten
<i>grässlich</i> gretig	<i>guss</i> goot	<i>hapern</i> haperen	<i>heiter</i> -heid
<i>grat, gräte</i> graat	<i>gut</i> goed	<i>har</i> I her	<i>Helenenfeuer</i> Sint
<i>grau(en)</i> I grau(en)	<i>haarspalter</i> haar-	<i>harfe</i> harp	Elmusvuur
<i>grauen, -eln</i> gruwen	kloover	<i>harke</i> hark	<i>helfen</i> helpen
<i>graus(s)</i> gort	<i>habe</i> have	<i>harlekin</i> harlekijn	<i>hell</i> II hel
<i>grausen</i> gruwen	<i>haben</i> hebben	<i>harnisch</i> harnas	<i>hellebarde</i> hellebaard
<i>greif</i> griffioen	<i>haber</i> haver	<i>harpfe</i> harp	<i>helm</i> hellebaard
<i>greifen</i> grijpen	<i>habicht</i> havik	<i>hart, (ä) -en</i> hard(en)	<i>hemmen</i> hamel
<i>greinen</i> grijnen	<i>hachse</i> I hak	<i>harthörig</i> hardhoorig	<i>henne</i> hen
<i>greis</i> grijs	<i>hacke, -en</i> III hak	<i>hartnäckig</i> hard-	<i>herauch</i> heidamp
<i>grell</i> grol	<i>hacke(n)</i> I hak	nekkig	<i>herb</i> haren
<i>grenze</i> grens	<i>hafen</i> haven	<i>harz</i> hars	<i>herbst</i> herfst
<i>greuel</i> gruwen	<i>hafer</i> haver	<i>hase</i> I haas	<i>herd</i> haard
<i>greulich</i> gruwen	<i>hafj</i> haven	<i>hasel</i> hazelaar	<i>herde</i> herder
<i>griebe</i> grof	<i>haft</i> hachelijk	<i>haselkuhn</i> hazelhoen	<i>hering</i> haring
<i>griess</i> gort, griesmeel	<i>-haftig</i> -achtig	<i>haselnuss</i> hazelnoot	<i>hermelin</i> hermelijn
<i>griessmehl</i> griesmeel	<i>hag, -en, -edorn</i> haag	<i>haspe</i> haspel	<i>herold</i> heraut
<i>griff</i> greep	<i>häher</i> reiger	<i>hass, -en, hässlich</i> haat	<i>herr</i> I heer
<i>grille</i> gril	<i>hahl (ä)</i> II hal	<i>hassel, hässling</i> hes-	<i>herrlich</i> heerlijk
<i>grimm</i> grimmig	<i>hahn</i> haan	seling	<i>Herrnhut</i> hernhut-
<i>grinsen</i> grijnen	<i>hai</i> haai	<i>hast</i> I haast	ter
<i>grippe</i> griep	<i>hain</i> haag	<i>haube</i> huif	<i>herrschaft</i> heerschap
<i>groh</i> grof	<i>haken</i> haak	<i>haubitze</i> houwitser	<i>herrschen</i> heerschen
<i>groll, -en</i> grol	<i>halb</i> half	<i>hauen</i> houwen	<i>hervorleuchten</i> toot
<i>groschen</i> II groot	<i>halb(en)</i> -halve	<i>haufe</i> I hoop	<i>herz(los)</i> hart(e)loos
<i>gross</i> I groot	<i>halbieren</i> halveeren	<i>haupt</i> hoofd	<i>herzog(tum)</i> hertog
<i>grösse</i> grootte	<i>halbschlichtig</i> half-	<i>hauptmann</i> hopman	(-dom)
<i>grossirer</i> grossier	slachtig	<i>haus</i> huis	<i>hetzen</i> haat, hitsen
<i>grosssprechen</i> groot-	<i>halbwegs</i> halver-	<i>haushalten</i> huis-	<i>heu</i> hooi
spreken	wegen	houden	<i>heucheln</i> huichelen
<i>gröstenteils</i> grooten-	<i>hälfte</i> helft	<i>häuslich</i> huiselijk	<i>heuer</i> jaar
deels	<i>halfter</i> halster	<i>haut</i> huid	<i>heuer, -ern</i> huren
<i>grotte</i> grot	<i>halfter</i> holster	<i>hebel</i> heve!	<i>heulen</i> huilen
<i>grube</i> groeve	<i>hall</i> II hel	<i>heben</i> heffen	<i>heuschrecke</i> schrik
<i>grübeln</i> grabbelen	<i>halle</i> I hal	<i>hechel(n)</i> hekel(en)	<i>heute</i> heden
<i>grummeln</i> grommen	<i>halloh</i> hallo	<i>hechse</i> I hak	<i>hexe</i> heks
<i>grün</i> groen	<i>halten</i> houden	<i>hecht</i> I hekel	<i>hiefe</i> joop
<i>grund</i> grond	<i>hamen</i> haam	<i>hecke</i> heg	<i>hilfe</i> hulp
<i>gründel, -dläng</i> gron-	<i>hamen</i> I ham	<i>heide</i> heede	<i>himmel</i> hemel
del	<i>hamme</i> I ham	<i>heften</i> hechten	<i>hin</i> heen
<i>grundfeste</i> groudvest	<i>hammel</i> hamel	<i>hehlen</i> helen	<i>hindern</i> hinderen
<i>grundlos</i> grondeloos	<i>hammer</i> hamer	<i>hehr</i> heerlijk	<i>hindin</i> hinde
<i>grüenschwarte</i> zwaard	<i>handeln</i> handelen	<i>heide</i> heiden	<i>hinter</i> hinder
<i>gruppe</i> groep	<i>handfeste</i> handvest	<i>heil, -en</i> heel	<i>hinterhalt</i> hinderlaag
<i>gruss, grüssen</i> groeten	<i>handhabe, -en</i> hand-	<i>heilbutt(e)</i> heilbot	<i>hinterlassenschaft</i> na-
<i>grütze</i> gort	haven	<i>heilsam</i> heilzaam	latenschap
<i>gucken</i> koekoek	<i>handschuh</i> hand-	<i>heim</i> heemraad	<i>Hinternack</i> nek
<i>guitarre</i> gitaar	schoen	<i>heimat</i> kleinood	<i>hippe</i> heep
<i>gund(el)rebe</i> onder-	<i>handvoll</i> handvol	<i>heimlich</i> heimelijk	<i>hirn</i> hersenen
have	<i>hanf</i> hennep	<i>heimweh</i> heimwee	<i>hirsch</i> hert

<i>hirschfänger</i> harts- vanger	<i>hüfte</i> heup	<i>isabell</i> izabel	<i>kalb</i> kalf
<i>hirse</i> gierst	<i>hügel</i> heugel, hoog	<i>ist</i> II zijn	<i>kalekut</i> (ischer <i>hahn</i>)
<i>hirt(e)</i> herder	<i>huhn</i> hoen	<i>jabruder</i> ja	I kalkoen
<i>hissen</i> hijschen	<i>hühnerauge</i> eksteroog	<i>jachern</i> jakkeren	<i>kalt</i> koud
<i>hitze</i> hitsig, hitte	<i>huker</i> hoeker	<i>jacke</i> , -ett jak	<i>kälte</i> koude
<i>hitzig</i> hitsig	<i>huld</i> hulde	<i>jad</i> jacht	<i>kalter brand</i> , -es <i>feuer</i>
<i>hoch</i> hoog	<i>hülfe</i> hulp	<i>jäh</i> gauw	koudvuur
<i>hochmut</i> hoogmoed	<i>hulfter</i> holster	<i>jahr</i> jaar	<i>kamerad</i> kameraad
<i>hochoven</i> hoogoven	<i>hülse</i> huls	<i>jäten</i> wieden	<i>kamisol</i> kamizool
<i>hochschule</i> hooges- school	<i>hülse</i> hulst	<i>jauchzen</i> juichen	<i>kamm</i> , <i>kämmen</i> kam
<i>hochtrabend</i> hoog- dravend	<i>hummel</i> hommelm	<i>ja wohl</i> ja	<i>kammer</i> kamer
<i>hochzeit</i> hoogtij	<i>hummeln</i> hommelm	<i>je</i> , <i>jeder</i> ieder	<i>kampf</i> , <i>kämpfen</i> II
<i>hocke</i> hok	<i>humpeln</i> hompelen	<i>jedoch</i> edoch	kamp
<i>hocken</i> hukken	<i>humpen</i> homp	<i>jeglich</i> iegelijk	<i>kämpfer</i> keper
<i>hoffart</i> , -ärtig hoo- vaardig	<i>hund</i> I hond	<i>jemand</i> iemand	<i>kaninchen</i> konijn
<i>hoffen</i> II hoop	<i>hundert</i> honderd	<i>jener</i> gene	<i>kanne</i> kan
<i>hoffhaltung</i> hofhou- ding	<i>hundsfott</i> hondsvot	<i>Joachimsthaler</i> daal- der	<i>kante</i> I kant
<i>höfisch</i> heusch	<i>hundstag</i> hondsdag	<i>joch</i> juk	<i>kanzel</i> kansel
<i>höflich</i> hof	<i>hüne</i> hunnebed	<i>jodeln</i> joedelen	<i>kanzlei</i> kanselarij
<i>hofstatt</i> , -ätte hof- stede	<i>hunger</i> honger	<i>johlen</i> jolen	<i>kupaan</i> kapoen
<i>höhe</i> hoogte	<i>hüpfen</i> huppen	<i>jolle</i> jol	<i>kapelle</i> II kapel
<i>hohe(s)</i> lied hooglied	<i>hürde</i> hor	<i>jubeln</i> jubelen	<i>kapitel</i> kapittel
<i>hohl</i> hol	<i>hure</i> , -en hoer(en)	<i>juchen</i> juichen	<i>kaplan</i> kapelaan
<i>höhle</i> II heul	<i>hurlliburli</i> horrelvoet	<i>juchten</i> jucht	<i>kappe</i> kap
<i>hohn</i> , <i>höhnern</i> hoon	<i>hurra</i> hoera	<i>jucken</i> jeuk	<i>kappes</i> , -us kapper- tjeskool
<i>hold</i> hou	<i>huzar</i> huzaar	<i>jucks</i> jok	<i>kaput</i> kapot
<i>holen</i> halen	<i>hussa</i> hoezee	<i>jude</i> jood	<i>kapuze</i> kapoets
<i>holfter</i> holster	<i>husten</i> hoest	<i>jugend</i> jeugd	<i>karbatsche</i> karwats
<i>holk</i> hulk	<i>hut</i> hoed	<i>jung</i> jong	<i>karbe(i)</i> karwij
<i>hölle</i> I hel	<i>hut</i> , <i>hüten</i> hoede	<i>junge</i> I jongen	<i>kardamome</i> karde- mom
<i>holm</i> hals	<i>hütte</i> hut	<i>jungen</i> II jongen	<i>karde</i> kaarde
<i>holpern</i> scholken	<i>ich</i> ik	<i>jünger</i> jonger	<i>karfiol</i> bloemkool
<i>holter</i> (die)potter hol- derdebolder	<i>igel</i> egel	<i>jungfer</i> juffer	<i>karfreitag</i> karig
<i>holz</i> (kohle) hout	<i>ihnen</i> hun	<i>jungfrau</i> jonker	<i>karfunkel</i> karbonkel
(-skool)	<i>ihr</i> gij	<i>jüngling</i> jongeling	<i>karg</i> karig
<i>hopfen</i> II hop	<i>ihr</i> II haar	<i>junker</i> jonker	<i>karnies</i> kornis
<i>hören</i> hooren	<i>imbiss</i> ontbijt	<i>just</i> juist	<i>karosse</i> karos
<i>horn</i> hoorn	<i>imme</i> imker	<i>juwel</i> juweel	<i>karotte</i> kroot
<i>hornis(se)</i> horzel	<i>immittelst</i> inmiddels	<i>kabeljau</i> , -bliau ka- beljauw	<i>karpfen</i> karper
<i>hort</i> huis	<i>impfen</i> enten	<i>kabuse</i> kombuis	<i>karre(n)</i> kar
<i>hose</i> I hoos	<i>inbrunst</i> inborst	<i>kachelofen</i> kachel	<i>kartane</i> kartouw
<i>hospital</i> hospitaal	<i>indem</i> indien	<i>kacken</i> kakken	<i>kartätsche</i> kartets
<i>hotzen</i> hotsen	<i>inguer</i> gember	<i>käfer</i> kever	<i>kartaune</i> kartouw
<i>hube</i> hoeve	<i>inhalt</i> inhoud	<i>kaff</i> kaf	<i>karte</i> kaart
<i>hübsch</i> heusch	<i>innere</i> innerlijk	<i>kaffee</i> koffie	<i>karve</i> karwij
<i>huf</i> hoef	<i>insonderheit</i> inzon- derheid	<i>käfig</i> kevie	<i>käse</i> kaas
<i>hufe</i> hoeve	<i>inständig</i> instantelijk	<i>kahl</i> kaal	<i>kastanie</i> kastanje
	<i>inzwischen</i> intus- schen	<i>kahn</i> , -hn kaam	<i>kasteien</i> kastijden
	<i>iper</i> iep	<i>kahn</i> kan	<i>kasten</i> kast
	<i>irgend</i> ergens	<i>kai</i> I kade	<i>kathedrale</i> kathe- draal
	<i>irre</i> II ar	<i>kaiser</i> keizer	<i>katze</i> kat
		<i>kajüte</i> kajuit	

<i>kätzchen</i> katje	<i>kiesen</i> kiezen	<i>klug</i> II kloek	<i>koben</i> kabouter
<i>käu</i> kieuw	<i>kieze</i> kit, kot	<i>klumpen</i> klomp	<i>koch</i> kok
<i>kaudern, -erwelsch</i>	<i>kinu</i> kin	<i>klunker</i> klungel	<i>kochen</i> koken
koeteren, kuieren	<i>kirche</i> kerk	<i>klüver</i> klui fok	<i>köcher</i> koker
<i>kaue</i> kevie	<i>kirchspiel</i> kerspel	<i>knabbern</i> knabbelen	<i>kocke</i> kog
<i>kauen</i> kauwen	<i>kirsche</i> I kers	<i>knabe</i> knaap	<i>köder</i> gorgel
<i>kauern</i> hurken	<i>kissen</i> II kussen	<i>knacken</i> knakken	<i>kogel</i> keuvel
<i>kauf(en)</i> koop(en)	<i>kiste</i> kist	<i>knackwurst</i> knak- wurst	<i>kohl</i> II kool
<i>kauffahrtei</i> koopvaar- dij	<i>kittel</i> I kiel	<i>knall</i> knal	<i>köhle</i> I kool
<i>kaule</i> I kuil	<i>kitzeln</i> kittelen	<i>knapp</i> knap	<i>kohlrabi</i> koolraap
<i>keck</i> II kwik	<i>klack</i> klak	<i>knappe</i> knaap	<i>kolben</i> kolf
<i>kehle</i> I keel	<i>kladde</i> klad	<i>knappern</i> knabbelen	<i>koller</i> I kolder
<i>kehre(n)</i> keer(en)	<i>klaff, -en</i> klap	<i>knattern</i> knabbelen	<i>koller</i> II kolder
<i>kehren</i> keren	<i>kläffen</i> keffen	<i>knattern</i> knetteren	<i>kolumne</i> kolom
<i>keifen</i> kijven	<i>klafter</i> klemmen	<i>knäuel</i> kluwen	<i>kommen</i> komen
<i>keim(en)</i> kiem(en)	<i>klage</i> klaagt	<i>knauf</i> knoop	<i>komödiant</i> komediant
<i>kein</i> geen	<i>klamm</i> klemmen	<i>knebel(n)</i> knevel(en)	<i>konfekt</i> confituur
<i>keitel</i> II kuil	<i>klampe</i> klamp	<i>kneif, kneifen, knei- pen</i> knippen	<i>könig(tum)</i> koning (-schap)
<i>kelch</i> kelk	<i>klang</i> klank	<i>kneten</i> kneden	<i>können</i> kunnen
<i>kelle</i> I kil	<i>klapp</i> klap	<i>knirk(en)</i> knik(ken)	<i>konservativ</i> conser- vatief
<i>keller</i> kelder	<i>klar</i> klaar	<i>knicker(n)</i> knikker (-en)	<i>kopf</i> kop
<i>keller</i> kellner	<i>klatsch(en)</i> klets(en)	<i>knien</i> knielen	<i>korb</i> korf
<i>kennlich</i> kennelijk	<i>klatschrose</i> klaproos	<i>knietschen</i> knutselen	<i>korde</i> koord
<i>kennntnis</i> kennis	<i>klauen</i> klui f	<i>kniff</i> kneep	<i>korn</i> I koren
<i>kennzeichen</i> kentee- ken	<i>klaue, -en</i> klauw	<i>knirps</i> knor	<i>koruett</i> I kornet
<i>kentern</i> kenteren	<i>klause, -sner</i> kluis	<i>knirren, -rschen</i> knar- sen	<i>kosen</i> koozen
<i>kerbe</i> kerf	<i>klauster</i> kluister	<i>knistern</i> knetteren	<i>kossat, -ite</i> keuter- boer
<i>kerbel</i> kervel	<i>kleben</i> kleven	<i>knüttelvers</i> kluppel- vers	<i>kosbar</i> kostbaar
<i>kerben</i> kerven	<i>kleck</i> klak	<i>knittern</i> knetteren	<i>kosten</i> II kust
<i>kerbholz</i> kerfstok	<i>kleen</i> klaver	<i>knoblauch</i> knoflook	<i>kostspielig</i> spullen
<i>kerl</i> kerel	<i>kleiben</i> beklijken	<i>knöchel</i> kneukel	<i>kostüm</i> kostuum
<i>kerles</i> lobbies	<i>kleid(en)</i> kleed(en)	<i>knochen</i> knok	<i>kot</i> kwaad
<i>kernen</i> karnen	<i>kleie</i> klei	<i>knocke</i> knok	<i>köte</i> koot
<i>kerze</i> kaars	<i>kleinod</i> kleinood	<i>knödel</i> knoedel	<i>kozten</i> kotsen
<i>kessel</i> ketel	<i>kleister</i> klei	<i>knollen</i> knol	<i>krabbe</i> I krab
<i>kette</i> kudde	<i>klemme</i> klem	<i>knopf</i> knop	<i>krabbeln</i> krabbelen
<i>kette(n)</i> keten(en)	<i>klette</i> klis	<i>knorpel</i> knor	<i>krachen</i> kraken
<i>ketzer(ei)</i> ketter(ij)	<i>klettern</i> klauteren	<i>knorren</i> knor	<i>kraft</i> kracht, -ens
<i>keuchen</i> kuchen	<i>klicker</i> knikker	<i>knorz</i> knor	<i>kräftig</i> krachtig
<i>keule</i> I kuil	<i>klieben</i> klieven	<i>knoten</i> knop	<i>kragen</i> kraag
<i>keusch(lamm)</i> kuisch (-boom)	<i>klinge, -en</i> I kling, klinken	<i>knuffen, knuffeln</i> knuffelen	<i>krähe, -en</i> kraai, -ien
<i>keutel</i> II kuil	<i>klingklang</i> klinkklank	<i>knüllen</i> knenzen	<i>kram</i> kraam
<i>kibbeln</i> kibbelen	<i>klinke</i> klink	<i>knurren</i> knorren	<i>krampe</i> kramp
<i>kircher</i> keker	<i>klippe</i> klip	<i>knute</i> knoet	<i>krampf</i> kramp
<i>kichern</i> kekeren, kik	<i>klöben</i> kloof	<i>knutschen (ü)</i> knut- selen	<i>kran</i> I kraan
<i>kichern</i> kik	<i>klöpfel</i> klepel, klup- pel	<i>knüttelvers</i> kluppel- vers	<i>kranich</i> I kraan
<i>kiebitz</i> Kievit	<i>klopfen</i> kloppen	<i>kobel</i> keuvel	<i>kranzen</i> kranken
<i>kiefer</i> kever	<i>kloss</i> klood		<i>kranz</i> krans
<i>kielschwein</i> kolsem	<i>kloster</i> klooster		<i>krapfen, -pp</i> mee- krap
<i>kiepe</i> kippen	<i>klotz</i> klood, I klots		<i>krass</i> I kras
<i>kies, -el</i> kiezel	<i>kluft</i> I klucht		

<i>kratten</i> krat	<i>kummer</i> kommer	<i>lasur</i> azuur	<i>leiste</i> lijst
<i>krätze</i> krat	<i>kund</i> kond	<i>laterne</i> lantaren	<i>leiste(n)</i> , -ten leest
<i>krätze</i> krets	<i>kunft</i> komst	<i>latte</i> lat	<i>leiten</i> leiden
<i>kratzen</i> kartelen,	<i>kunkel</i> , -eln konkel,	<i>lattich</i> latuw	<i>leiter</i> ladder
krassen	-elen	<i>latz</i> lats	<i>lenken</i> linker
<i>kriüel</i> krauwel	<i>künsteln</i> kunstelen	<i>lau</i> lauw	<i>lenz</i> lente
<i>krauen</i> krauwen	<i>kupfer</i> koper	<i>laub</i> loof	<i>lerche</i> leeuwerik
<i>kraus</i> II kroes	<i>kupfernickel</i> nikkel	<i>laube</i> luifel	<i>lernen</i> leeren
<i>kraus</i> I kroes	<i>kur</i> keur	<i>lauch</i> look	<i>lesen</i> lezen
<i>krauseminze</i> kruize-	<i>küren</i> keuren	<i>lauer</i> I leur	<i>letzen</i> letten
munt	<i>kurfürst</i> keur	<i>lauern</i> loeren	<i>letzt</i> laat
<i>kraut</i> kruid	<i>kurier</i> koerier	<i>lauf(en)</i> loop(en)	<i>leuchten</i> II licht
<i>krebs</i> kreeft	<i>kurren</i> korren	<i>lauge</i> loog	<i>leuchter</i> luchter
<i>kreide</i> I krijt	<i>kurz</i> kort	<i>läugnen</i> loochenen	<i>leumund</i> I luid
<i>kreis</i> kreits	<i>kurzweil</i> kortswijl	<i>laune</i> luim	<i>leute</i> lieden
<i>kreischen</i> krijschen	<i>kuss</i> kus	<i>laus</i> luis	<i>leutenant</i> luitenant
<i>kreissen</i> , -sten krijten	<i>küste</i> I kust	<i>lauschen</i> luisteren	<i>libelle</i> libel
<i>kresse</i> II kers	<i>küster</i> koster	<i>laut</i> I, II luid	-lich III -lijk
<i>krenz</i> kruis	<i>kutsche</i> koets	<i>laute</i> luit	<i>lieb</i> lief
<i>kribbeln</i> kribbelen	<i>kutschieren</i> koetsier	<i>läuten</i> luiden	<i>liebe</i> , -den liefde
<i>kriebeln</i> kriebelen	<i>kutter</i> kotter	<i>lauter</i> , <i>läutern</i> lou-	<i>lieben</i> lieven
<i>krieche</i> kriek	<i>lab</i> I leb	ter(en)	<i>liebstock</i> lavas
<i>kriechen</i> kreuken	<i>laben</i> laven	<i>lavieren</i> laveeren	<i>liederlich</i> liederlijk
<i>krieg(en)</i> krijg(en)	<i>laberdan</i> labberdaan	<i>lazur</i> azuur	<i>lieferant</i> leverancier
<i>kriekente</i> krekkel	<i>lache</i> lek	<i>leben(dig)</i> leven(dig)	<i>liefern</i> leveren
<i>krimmeln</i> krielen	<i>lachs</i> zalm	<i>leber</i> lever	<i>liegen</i> liggen
<i>krimmen</i> kram	<i>lackmus</i> II lak	<i>leck(en)</i> lek(ken)	<i>lieschgras</i> lisch
<i>kringen</i> kring	<i>laden</i> lat	<i>lecken</i> I likken	<i>lilie</i> lalie
<i>krippe</i> krib	<i>laden</i> loeder	<i>lee</i> lij	<i>lind</i> lenig
<i>kritzeln</i> kreits	<i>lafette</i> affluit	<i>lefze</i> lip	<i>lindwurm</i> lintworm
<i>krotle</i> krul	<i>lage</i> II laag	<i>legen</i> leggen	<i>lineal</i> liniaal
<i>krone</i> , -önen kroon	<i>lager</i> leger	<i>lehen</i> leen	<i>linie</i> II lijn
<i>kropf</i> krop	<i>lahm</i> II lam	<i>lehm</i> leem	<i>link</i> linker
<i>kröte</i> II pad	<i>lähmen</i> belemmeren	<i>lehne</i> eik	<i>linse</i> linze
<i>krücke</i> kruk	<i>laie</i> leek	<i>lehne</i> , -en leunen	<i>lippe</i> lip
<i>krug</i> kroeg	<i>lakei</i> lakei	<i>lehen</i> leenen	<i>lispeln</i> lispelen
<i>krug</i> kruik	<i>lake</i> lek	<i>lehre(n)</i> leer(en)	<i>litze</i> lis
<i>krume</i> kruim	<i>lamm</i> I lam	<i>leib(zucht)</i> lijf(tocht)	<i>lob</i> , -en II lof
<i>krumm</i> krom	<i>lamprete</i> II lamprei	<i>leichdorn</i> likdoorn	<i>loblich</i> loffeljik
<i>krüppel</i> kreupel	<i>lang</i> aanlengen	<i>leiche</i> II lijk	<i>loch</i> luik
<i>kruste</i> korst	<i>länge</i> lengte	<i>leichnam</i> lichaam	<i>locke</i> lok
<i>küche</i> keuken	<i>länge</i> I leng	<i>leicht</i> III licht	<i>locken</i> lokken
<i>kuchen</i> koek	<i>langen</i> aanlangen	<i>leichterzig</i> lucht-	<i>locker</i> sluijk
<i>küchlein</i> kieken	<i>längen</i> lengen	hartig	<i>loden</i> luier
<i>kuckuck</i> koekoek	<i>langfisch</i> I leng	<i>leid</i> leed	<i>löffel</i> lepel
<i>kufe</i> , <i>küfer</i> kuip(er)	<i>langsam</i> langzaam	<i>leiden</i> lijden	<i>lohe</i> laai
<i>kugel</i> keuvel	<i>längs(t)</i> I langs	<i>lei(e)</i> II lei	<i>lohe</i> looi
<i>kugel</i> kogel	<i>lanze</i> lans	<i>leier</i> hier	<i>lohn(en)</i> loon(en)
<i>kuh</i> koe	<i>lappen</i> lap	<i>leihen</i> leen	<i>lorbeer</i> laurier
<i>kühl</i> , -e, -en koel	<i>lärche</i> lariks	<i>leim(en)</i> lijm(en)	<i>los</i> lot
<i>kühn</i> koen	<i>lärm</i> alarm	<i>leine</i> I lijn	<i>los</i> II loos
<i>kumme</i> , -mpf kom	<i>lasch</i> lesschen	<i>leinen</i> linnen	-los III -loos
<i>kümmel</i> komijn,	<i>lasche(n)</i> la(s)sch(en)	<i>leise</i> lijs	<i>löschen</i> lesschen
kummel	<i>lassen</i> laten	<i>leiste</i> I lies	<i>lösen</i> II loos

<i>losung</i> leus	<i>mandel</i> amandel	<i>meerschawm</i> meer-	<i>moor</i> moeras
<i>lot</i> lood	<i>mangan</i> mangaan	schuim	<i>moos</i> mos
<i>lotse</i> I loods	<i>mange, -el</i> mangel	<i>mehl</i> meel	<i>morast</i> moeras
<i>lotter-</i> lodder	<i>mangelwurzel</i> man-	<i>mehr</i> II meer	<i>mord(en)</i> moord(en)
<i>lotterie</i> loterij	gelwortel	<i>meiden</i> mijden	<i>mörder</i> moordenaar
<i>löwe</i> leeuw	<i>mangold</i> mangel-	<i>meile</i> mijl	<i>mors(en)</i> vermorzelen
<i>luchs</i> I los	wortel	<i>mein</i> II mijn	<i>morsch</i> morsdood
<i>lücke</i> luik	<i>mann</i> man	<i>meineid</i> meineed	<i>mörser</i> mortier
<i>luder</i> loeder	<i>mannhaft(ig)</i> man-	<i>meinen</i> meenen	<i>motte</i> I mot
<i>luft</i> lucht	haftig	<i>meinersits</i> mijner-	<i>möwe</i> meeuw
<i>lug, lüge, -gner</i> leu-	<i>marder</i> marter	zijds	<i>mücke</i> mug
gen(aar)	<i>mark</i> merg	<i>meise</i> mees	<i>mucken, -sen</i> mokken
<i>lügen</i> liegen	<i>mark, -graf</i> mark-	<i>meissel</i> beitel	<i>müde</i> moede
<i>lügenstrafen</i> logen-	graaf	<i>meist</i> II meer	<i>muff</i> II mof
straffen	<i>marke</i> merk	<i>meister</i> meester	<i>muff, -en (ü)</i> muf
<i>lugger</i> logger	<i>marktender</i> marke-	<i>menge</i> menigte	<i>muffel</i> moffel
<i>lühme</i> lom	tenster	<i>mennig</i> menie	<i>muff(maff)</i> I mof
<i>luke</i> luik	<i>markolf</i> meerkol	<i>messe</i> I mis	<i>mühe, -en</i> moeien
<i>lullen</i> lol	<i>marmel, -or</i> marmar	<i>messen</i> meten	<i>mühle</i> molen
<i>lumme</i> lom	<i>marschall</i> maarschalk	<i>messer</i> mes	<i>mukme</i> moei
<i>lummel</i> lumme	<i>Martinsbirne</i> maatjes-	<i>met</i> I mede	<i>mühsam</i> moeizaam
<i>lump</i> III lomp	peer	<i>mette</i> metten	<i>müller</i> molenaar
<i>lumpen</i> I lomp	<i>märtyrer</i> martelen	<i>mettwurst</i> metworst	<i>mulm</i> molm
<i>lumpes</i> lobbes	<i>März</i> Maart	<i>metze</i> metselen	<i>mumme</i> I mom
<i>lunge</i> long	<i>masche</i> maas	<i>meuchel-</i> mokken	<i>mumme</i> II mom
<i>lünse</i> luns	<i>maser</i> ahorn	<i>miauen</i> miauwen	<i>mund</i> mond
<i>lunte</i> lont	<i>masern</i> mazelen	<i>mich</i> II mijn	<i>mündig</i> mondig
<i>luwart</i> loevert	<i>maske</i> masker	<i>milbe</i> I malen	<i>munter</i> monter
<i>luo(seite)</i> loef	<i>mass</i> I maat	<i>milch</i> melk	<i>münze</i> II munt
<i>machen</i> maken	<i>massholder</i> appel	<i>miltz</i> milt	<i>münze(n)</i> I munt(en)
<i>mag</i> mogen	<i>mässig</i> I matig	<i>minder, -est</i> III min	<i>mürbe</i> murw
<i>magd</i> maagd	<i>-mässig</i> II -matig	<i>minne</i> I min	<i>murmeln</i> morren
<i>mage</i> II maag	<i>masslieb</i> madelief	<i>minze</i> II munt	<i>murmeltier</i> mormel
<i>magen</i> I maag	<i>massregel</i> maatregel	<i>mir</i> II mijn	<i>mus</i> moes
<i>mahl, mähen</i> maaien	<i>mast, mästen</i> II mes-	<i>missetat</i> II mis-	<i>muschel</i> mossel
<i>mahl</i> I maal	ten	<i>misslich</i> misselijk	<i>muskate</i> muskaat
<i>mahlen</i> I malen	<i>matratze</i> matras	<i>mist(en)</i> mest(en)	<i>musse, müssen</i> moeten
<i>mähne</i> I manen	<i>matrose</i> matroos	<i>mit</i> II mede	<i>muster, -ern</i> I mon-
<i>mähnen</i> II manen	<i>mat</i> III mat	<i>mittag</i> middag	ster
<i>mahr</i> nachtmerrie	<i>matte</i> I mat	<i>mittel</i> I, II middel	<i>mut</i> moed
<i>mähre</i> merrie	<i>matte</i> maaien	<i>mittelalter</i> middel-	<i>nutter</i> II moer
<i>Mai</i> Mei	<i>mauen</i> miauwen	eeuwen	<i>nutter(nacht)</i> moe-
<i>maid</i> meid	<i>mauer</i> I muur	<i>mitternacht</i> midder-	der(naakt)
<i>Maisländer kohl</i> Sa-	<i>maul</i> II muil	nacht	<i>nutteralleine</i> moe-
voyekool	<i>maulbeere</i> moerbei	<i>moder</i> modder	derzielalleen
<i>makeln, mükeln, -kter</i>	<i>maulesel, -tier</i> muil-	<i>möhn</i> meun	<i>nutterseelen allein,</i>
makelaar	dier	<i>mohn(kopf)</i> maan-	<i>-ers eine</i> moederziel-
<i>makrele</i> makreel	<i>maulwurf</i> I mol	kop	alleen
<i>mal</i> I maal	<i>maus</i> muis	<i>mohr</i> I moor	<i>mutwille</i> moedwil
<i>malerisch</i> schilder-	<i>Mausche(l)</i> smous	<i>molch</i> I mol	<i>mütze</i> muts
achtig	<i>mausen</i> muizen	<i>monat</i> maand	<i>nabe</i> naaf
<i>malz</i> mout	<i>mause(r)</i> muilt	<i>mönch</i> monnik	<i>nabel</i> navel
<i>man</i> men	<i>meerkatze</i> meerkat	<i>mond</i> maan	<i>naber, näher</i> avegaar
<i>manch</i> menig	<i>meerrettig</i> mierik	<i>montag</i> Maandag	<i>nach</i> I na

<i>nachbar</i> buur	<i>niss</i> I neet	<i>ost, -en, Ostern, ost-</i>	<i>pfefse</i> pijp
<i>nachen</i> I aak	<i>nisten</i> nestelen	<i>wind</i> oost	<i>pfefsen</i> pijpen
<i>nachlassenschaft</i> na-	<i>niz, -c</i> nikker	<i>osterluzei</i> oosterlucie	<i>pfefil</i> pijl
latenschap	<i>noch(mals)</i> nog	<i>ockhoft</i> okshoofd	<i>pfefiler</i> pijler
<i>nächst</i> II na	(-maals)	<i>pack</i> pak	<i>pfennig</i> penning
<i>nachtigall</i> nachtegaal	<i>nock, N.-spitze</i> nok	<i>palast</i> paleis	<i>pfersch</i> park
<i>nachtschatten</i> nacht-	<i>Nollen</i> nol	<i>pallasch</i> pallas	<i>pferd</i> paard
schade	<i>nonne</i> non	<i>palme</i> II palm	<i>pfingsten</i> pinkster
<i>nacken</i> nek	<i>noppe</i> nop	<i>panier</i> baanderheer	<i>pfirsich</i> perzik
<i>nacht</i> naakt	<i>nord, -en, (ö)-lich,</i>	<i>panther</i> panter	<i>pflanze(u)</i> plant(en)
<i>nadel</i> naald	<i>-wind</i> noord	<i>panzer</i> panser	<i>pflaster</i> pleister
<i>nagel(n)</i> nagel(en)	<i>not(durft)</i> nood	<i>päonie</i> pioen	<i>pflaume</i> pruim
<i>nagen</i> knagen	(-druft)	<i>papagei</i> papegaai	<i>pflegen</i> plegen
<i>nah(e)</i> II na	<i>nötigen</i> noodigen	<i>pappe</i> pap	<i>pflicht</i> plicht
<i>nähen</i> naaien	<i>nüchtern</i> nuchter	<i>pappel</i> populier	<i>pflock</i> plug
<i>nähren</i> generen	<i>nudel</i> knoedel	<i>pappeln</i> babbelen	<i>pfücken</i> plukken
<i>nacht</i> naad	<i>nun</i> nu, toen	<i>papst</i> paus	<i>pflug</i> I ploeg
<i>name</i> naam	<i>nur</i> I maar	<i>paradies</i> paradijs	<i>pflug-schar</i> II schaar
<i>napf</i> nap	<i>nuss</i> I noot	<i>pardaux</i> pardoes	<i>pforte</i> poort
<i>narbe</i> I nerf	<i>nüster</i> neus	<i>pardel, -er</i> pardel	<i>pfosten</i> II post
<i>narr</i> nar	<i>nut</i> snoeien	<i>pardune</i> pardoen	<i>pfote</i> I poot
<i>nase(weis)</i> neus(wijs)	<i>nutzen, nütze, -en</i> nut	<i>partei, -ie</i> partij	<i>pfriem</i> priem
<i>nass</i> nat	<i>ob</i> II of	<i>pass</i> I, II pas	<i>pfriem</i> brem, priem-
<i>natter</i> adder	<i>ob</i> over	<i>pastor</i> pastoor	gras
<i>nebel</i> nevel	<i>oben</i> boven	<i>pate</i> paai	<i>pfropfen</i> prop
<i>neben, -(en)st</i> nevens	<i>obers</i> zaan	<i>patentstrümpfe</i> II	<i>pfriemle</i> provenier
<i>neffe</i> neef	<i>oberst</i> overste	<i>patent</i>	<i>pfuhl</i> poel
<i>nehmen</i> nemen	<i>obgleich</i> ofschoon	<i>patzig</i> barsch	<i>pfühl</i> peluw
<i>neid(nagel)</i> nijd	<i>oblake</i> ouwel	<i>pauke</i> pauk	<i>pfui</i> foei
(-nagel)	<i>obrigkeit</i> overheid	<i>pause</i> poos	<i>pfund</i> pond
<i>neigen</i> nijgen	<i>obrist</i> overste	<i>pauz</i> pardoes	<i>pfütze</i> put
<i>nein</i> neen	<i>obschon</i> ofschoon	<i>pavian</i> baviaan	<i>pick</i> III pik
<i>nerf</i> II nerf	<i>obst</i> ooft	<i>pavillon</i> paviljoen	<i>picke, -el</i> bikken
<i>nessel</i> netel	<i>ochse</i> os	<i>pech</i> pech, pek	<i>pickelhäring</i> pekel-
<i>netz</i> II net	<i>oeker</i> oker	<i>pedell</i> pedel	haring
<i>neu</i> nieuw	<i>öde</i> oolijk	<i>pein(igen)</i> pijn(igen)	<i>picken</i> pikken
<i>neun(te)</i> negen(de)	<i>odem</i> adem	<i>pelikan</i> pelikaan	<i>picknick</i> picnic
<i>neunzig</i> negentig	<i>oder</i> I of	<i>pelz</i> pels	<i>pike</i> III pik
<i>nicht</i> II, IV niet	<i>ofen</i> oven	<i>pergament</i> perkament	<i>pike, -kfein</i> pik
<i>nichte</i> nicht	<i>offen(bar)</i> open(baar)	<i>perle</i> parel	(-fijn)
<i>nichts</i> iets, IV niet	<i>öffnen</i> openen	<i>perlmutter</i> parelmoer	<i>pilger, -grim</i> pelgrim
<i>nickel</i> nikkel	<i>oheim</i> oom	<i>pestilenz</i> pestilentie	<i>pille</i> pil
<i>nicken</i> II nik	<i>ohm</i> aam	<i>Peter</i> Piet	<i>pimpernell</i> bevernel
<i>nid</i> neder	<i>ohne</i> ongeveer	<i>petermann</i> pieterman	<i>pimpernuss</i> pimper-
<i>nieder</i> neder	<i>ohne wank</i> wankel	<i>petersilie</i> peterselie	noot
<i>niederlage</i> nederlaag	<i>ohnmacht</i> amechtig	<i>pfad</i> I pad	<i>pinke</i> III pink
<i>niedrig</i> nederig	<i>ohr</i> I oor	<i>pfaffe</i> paap	<i>pinn(e)</i> II pen
<i>niere</i> nier	<i>öl</i> olie	<i>pfahl</i> paal	<i>pinscheback</i> pinsbek
<i>niesen</i> niezen	<i>olive</i> olijf	<i>pfalz</i> paleis	<i>pinsel</i> penseel
<i>niete</i> III niet	<i>onkel</i> oom	<i>pfand</i> I pand	<i>pinte</i> pint
<i>niete, -en</i> II neet	<i>opfer(n)</i> offer(en)	<i>pfanne</i> pan	<i>pips</i> pip
<i>nietnagel</i> nijdnagel	<i>orden</i> orde	<i>pfau</i> pauw	<i>pisse</i> pis
<i>nirgend</i> ergens	<i>orkan</i> orkaan	<i>pfefe</i> pompoen	<i>placken</i> plak
<i>nische</i> I nis	<i>ort</i> oord	<i>pfaffer</i> peper	<i>plage</i> plaag

<i>plank</i> plank	<i>pritsche</i> brits	<i>ragen</i> ra	<i>regenbogen</i> regenboog
<i>plappern</i> babbelen,	<i>probe</i> proef	<i>rahe</i> ra	<i>regenpfeifer</i> pluvier
plapperen	<i>profos</i> I proost, pro-	<i>rahm</i> room	<i>regnen</i> regenen
<i>plaschen</i> plassen	voost	<i>rahmen</i> raam	<i>reh</i> I ree
<i>platschen</i> , (<i>ä</i>) - <i>ern</i>	<i>propst</i> , - <i>ei</i> I proost,	<i>raigras</i> raagrass	<i>reiben</i> wrijven
plassen	- <i>sdij</i>	<i>rain</i> , - <i>farn</i> reïnevaar	<i>reich</i> I, II rijk
<i>platt</i> plat	<i>proviant</i> proviand	<i>ramm(e)</i> ram	<i>reichen</i> reiken
<i>platte</i> plaat	<i>prozent</i> procent	<i>rammeln</i> , - <i>mmler</i> I	<i>reichthum</i> rijkdom
<i>platteise</i> pladijs	<i>prüfen</i> proeven	rammelaar	<i>reif</i> reep
<i>plätten</i> pletten	<i>prügel</i> priegel	<i>ranke</i> I rank	<i>reif</i> I rijm
<i>platz</i> plaats	<i>prunk</i> , - <i>en</i> pronken	<i>ranzen</i> , <i>ränzel</i> ransel	<i>reif</i> , - <i>e</i> , - <i>en</i> III rijp
<i>platzen</i> pletten	<i>pudel</i> , - <i>ln</i> , - <i>lhund</i>	<i>ranzig</i> ransig	<i>reigen</i> rei
<i>plaudern</i> ploeteren	poedel	<i>rappe</i> rapen	<i>reihe</i> rij
<i>plötzlich</i> plotseling	(<i>auf</i>) <i>puß</i> pof	<i>rappe</i> rasp	<i>reihen</i> rei
<i>plump</i> II plomp	<i>puls</i> I pols	<i>rappeln</i> rabbelen	<i>reihen</i> wreef
<i>plunder</i> plunderen	<i>pumpe</i> pomp	<i>rapunzel</i> raponsje	<i>reiker</i> reiger
<i>plündern</i> plunderen	<i>punkt</i> punt	<i>rasch</i> II ras	<i>reil</i> reiltop
<i>pöbel</i> gepeupel	<i>puppe</i> pop	<i>rasen</i> razen	<i>reim</i> II rijm
<i>pochen</i> beuken	<i>quai</i> I kade	<i>raspe</i> , - <i>el</i> , - <i>elhaus</i>	<i>reis</i> rijs
<i>pocke</i> pok	<i>quäker</i> kwaker	rasp	<i>reis</i> rijst
<i>poesie</i> , <i>poeterei</i> poëzie	<i>qual</i> kwaal	<i>rasse</i> III ras	<i>reise</i> , - <i>en</i> reis
<i>pokal</i> bokaal	<i>quälen</i> kwellen	<i>rasseln</i> ratelen	<i>reisige</i> reiziger
<i>pökel</i> pekcl	<i>qualm</i> kwalm	<i>rast</i> , - <i>en</i> rust	<i>reissen</i> rijten
<i>polieren</i> polijsten	<i>qualm</i> bedwelmen	<i>rat</i> , - <i>en</i> raad	<i>reiten</i> rijden
<i>politur</i> politoer	<i>quapp</i> kwab	<i>rätsel</i> raadsel	<i>reiter</i> rein, reuter
<i>polster</i> bolster	<i>quark</i> dwarrelen	<i>ratte</i> rat	<i>reiter</i> ridder
<i>poltern</i> bulderen	<i>quarz</i> kwarts	<i>raub</i> , - <i>en</i> I roof	<i>reizen</i> ritsig
<i>pomeranze</i> pomerans	<i>quast</i> kwast	<i>rauch(en)</i> rook(en)	<i>rekrut</i> recruut
<i>porc</i> porie	<i>queck</i> II kwik	<i>raude</i> (<i>äu</i>) III ruit	<i>relbmaus</i> relmuis
<i>porree</i> prei	<i>quecke</i> kweek	<i>raufe</i> ruit	<i>renken</i> III rank
<i>porte</i> poort	<i>quecksilber</i> kwik-	<i>raufen</i> rups	<i>renntier</i> rendier
<i>porzellan</i> I porselein	zilver	<i>rauh</i> ruig	<i>retten</i> reddcn
<i>posauue</i> bazuin	<i>quellen</i> kwalster	<i>rauke</i> I raket	<i>rettich</i> , - <i>g</i> mierik
<i>posse</i> poets	<i>quendel</i> keule	<i>raum</i> ruim	<i>reue</i> I rouw
<i>posseln</i> peuzelen	<i>quentschen</i> kinnetje	<i>raunen</i> alruin, rune	<i>reul</i> reiltop
<i>possirlich</i> potsierlijk	<i>quer</i> dwars	<i>raupe</i> rups	<i>reuse</i> III roer
<i>pot(asche)</i> pot(asch)	<i>quetsche</i> kwets	<i>rauschen</i> roes	<i>reuten</i> II rooien
<i>pottfisch</i> , - <i>wal</i> pot-	<i>quetschen</i> kwetsen	<i>rauschen</i> ruischen	<i>reuter</i> ruiter
visch	<i>quirl</i> dwarrelen	<i>rauschgold</i> klater-	<i>revier</i> rivier
<i>prä</i> pre	<i>quitt</i> kwijt	goud	<i>rezept</i> recept
<i>prägen</i> prachen	<i>quitte</i> kwee	<i>raute</i> I ruit	<i>rhabarber</i> rabarber
<i>prahlen</i> pralen	<i>raa</i> ra	<i>raute</i> II ruit	<i>rhede(r)</i> reede(r)
<i>prahm</i> praam	<i>rabatte</i> rabat	<i>rebe</i> onderhave	<i>richtung</i> richting
<i>prallen</i> pralen	<i>rabau</i> rabouw	<i>rechen</i> rakelen	<i>ricke</i> I ree
<i>prangen</i> pronken	<i>rabbiner</i> rabbijn	<i>rechnen</i> rekenen	<i>riecken</i> ruiken
<i>prassen</i> brassen	<i>rabe</i> raaf	<i>rechtmässig</i> recht-	<i>riege</i> rij
<i>predigen</i> , - <i>gt</i> prediken	<i>Rabennack</i> nek	matig	<i>riegel(n)</i> regel(en)
<i>preien</i> praaien	<i>rache</i> wraak	<i>rechtschaffen</i> recht-	<i>riemen</i> I riem
<i>preis(en)</i> II prijs	<i>rächen</i> wreken	schapen	<i>riemen</i> II riem
<i>preisgeben</i> I prijs	<i>radebrechen</i> rad-	<i>reck</i> , - <i>en</i> rek(ken)	<i>ries</i> III riem
<i>prellen</i> pralen	braken	<i>redner</i> redenaar	<i>riese</i> reus
<i>press(a)</i> pers(en)	<i>raden</i> raai	<i>reiß</i> reef	<i>rieseln</i> rijzen
<i>prinz</i> , - <i>ess(in)</i> prins	<i>raffeln</i> rabbelen	<i>reißten</i> repel	<i>riester</i> oudroest
(-cs)	<i>raffen</i> rapen	<i>regen</i> ra	<i>rijf</i> I rif

<i>riffel</i> (n) repel(en)	<i>rummel</i> (n) rommel	<i>sauer</i> zuur	<i>schaufel</i> schoffel
<i>rind</i> rund	(-en)	<i>saufen</i> zuipen	<i>schaukel</i> I schok
<i>rinde</i> run	<i>rumpel</i> rompslomp	<i>saugen</i> zuigen	<i>schaum</i> schuim
<i>ringen</i> wringen	<i>rumpeln</i> rommelen	<i>säugen</i> zoogen	<i>schebe</i> schiften
<i>rinnen</i> rennen	<i>rumpf</i> romp	<i>säugling</i> zuigeling	<i>scheffel</i> schepel
<i>rinnset</i> runsel	<i>rund</i> rond	<i>säule</i> zuil	<i>scheibe</i> schijf
<i>rippe</i> rib	<i>runge</i> rong	<i>saum</i> telganger	<i>scheide</i> scheede
<i>riskieren</i> riskeeren	<i>runzel</i> rimpel	<i>saumen</i> zoom	<i>schein</i> (en) schijn(en)
<i>riss</i> I reet	<i>russ</i> roet	<i>säumen</i> verzuimen	<i>scheissen</i> schijten
<i>rist</i> wreef	<i>rüssel</i> wroeten	<i>säumer</i> sommer	<i>scheit</i> scheiden
<i>ritt</i> (meister) rit	<i>rüstig</i> II rusten	<i>sauregurkenzeit</i> kom-	<i>scheitel</i> schei
(-meester)	<i>rute</i> roede	kommertijd	<i>schellack</i> schellak
<i>robbe</i> I rob	<i>rüttele</i> (l)n opruien, II	<i>sausen</i> suizen	<i>schelle</i> II schel
<i>roche</i> I rog	rooien	<i>Savoyerkohl</i> Savoye-	<i>schelljisch</i> schelvisch
<i>röcheln</i> rochel	<i>saal</i> zaal	kool	<i>schellkraut</i> schel-
<i>rock</i> I rok	<i>saat</i> zaad	<i>schabe</i> schaaf	kruid
<i>rocken</i> II rok	<i>sache</i> oorzaak, zaak	<i>schaben</i> schaven	<i>schelten</i> schelden
<i>roden</i> II rooien	<i>sack</i> zak	<i>schäbig</i> schabbig	<i>schemen</i> schemer
<i>roggen</i> II rog	<i>sackertot</i> sakkerloot	<i>schabracke</i> schabrak	<i>schenk</i> schenken
<i>roh</i> rauw	<i>säen</i> zaaien	<i>schach</i> schaak	<i>scherbe</i> scherf
<i>rohr</i> III roer	<i>safran</i> saffraan	<i>schächer</i> II schaken	<i>schere</i> II schaar
<i>rohrdommel</i> roer-	<i>saft</i> sap	<i>schachern</i> schachelen	<i>schere</i> scheer
domp	<i>säge</i> , -en zaag	<i>schädel</i> I scheel	<i>scherz</i> (en) scherts(en)
<i>roil</i> reiltop	<i>sagen</i> zeggen	<i>schadenfreude</i> leed-	<i>scheu</i> , -chen, -en
<i>rolle</i> rol	<i>sahne</i> zaan	vermaak	schuwen
<i>römer</i> roemer	<i>saitte</i> zeel	<i>schaf</i> schaap	<i>scheuer</i> schuur
<i>rose</i> roos	<i>sakristei</i> sacristie	<i>schaffen</i> scheppen	<i>scheuern</i> schuren
<i>rosine</i> rozijn	<i>salbe</i> , -en zalf	-schaft -schap	<i>scheune</i> schuur
<i>ross</i> raat	<i>salbei</i> salie	<i>schakal</i> jukhals	<i>schick</i> schik, sjiek
<i>ross</i> I ros	<i>salzig</i> , -ung zaling	<i>schal</i> schelm	<i>schicken</i> schicken
<i>rost</i> I roest	<i>salm</i> zalm	<i>schale</i> I schaal	<i>schieben</i> schuiven
<i>rost</i> , <i>rösten</i> roosten	<i>salve</i> salvo	<i>schall</i> schal	<i>schief</i> scheef
<i>rösten</i> III rot	<i>salweide</i> wilg	<i>schalotte</i> sjalot	<i>schiefer</i> schiften
<i>rot</i> rood	<i>salz</i> (en) zout(en)	<i>schalten</i> schelden,	<i>schiemann</i> schieman
<i>rotte</i> II rot	-sam -zaam	II schouw	<i>schiene</i> scheen
<i>rottigans</i> rotgans	<i>same</i> zaad	<i>schaluppe</i> sloep	<i>schier</i> schijn
<i>rotz</i> reutelen	<i>sämsich</i> I zeem-	<i>scham</i> schamen	<i>schierling</i> scheerling
<i>royal</i> reiltop	<i>sammeln</i> zamelen	<i>schänden</i> schande	<i>schliessen</i> schieten
<i>rübe</i> raap	<i>samstag</i> Zaterdag	<i>schanze</i> schans	<i>schiff</i> (er) schip(per)
<i>ruchlos</i> roekeloos	<i>samt</i> fluweel	<i>schar</i> I schaar	<i>schuldern</i> , -erhaus
<i>ruck</i> , (zi) -en ruk	<i>samt</i> zamelen	<i>scharbe</i> scholver	schilderen
(-ken)	<i>sämtlich</i> gezamenlijk	<i>scharbock</i> scheurbuik	<i>schildkröte</i> , -ldpatt
<i>rücken</i> , -cktings rug	<i>sand</i> zand	<i>scharf</i> scherp	schildpad
(-gelings)	<i>sanft</i> zacht	<i>scharlach</i> , -en schar-	<i>schilf</i> scholken
<i>rücksprache</i> rugge-	<i>sang</i> , <i>sänger</i> zang(er)	laken	<i>schimmer</i> , -ern sche-
spraak	<i>sapperlot</i> sakkerloot	<i>scharmützel</i> , -ln	mer
<i>rüde</i> reu	<i>sarg</i> zerk	schermutselen	<i>schimpf</i> (en) schimp
<i>ruder</i> I roeien	<i>satt</i> zat	<i>schärpe</i> sjerp	(-en)
<i>Rudolf</i> roem	<i>sattel</i> zadel	<i>scharren</i> scharrelen	<i>schinden</i> schun
<i>ruf</i> (en) roep(en)	<i>sättigen</i> verzadigen	<i>scharte</i> schaad	<i>schinkelhaken</i> schin-
<i>rügen</i> wroegen	<i>satz</i> I sas	<i>schatten</i> schaduw	kel
<i>ruhe</i> rust	<i>sau</i> zwijn	<i>schatz</i> schat	<i>schinken</i> schenkel
<i>ruhm</i> roem	<i>sauber</i> , (äu) -rn zui-	<i>schau</i> (en) schouw(en)	<i>schirm</i> (en) scherm
<i>ruhr</i> , <i>rühren</i> I roer	ver(en)	<i>schaudern</i> schudden	(-en)

<i>schliss</i> scheet	<i>schlüssel</i> sleutel	<i>schnauz</i> bart snor	schans
<i>schlacht(en)</i> slacht	<i>schmachten</i> smachten	<i>schnauze</i> snuit	<i>schranke</i> , (<i>ü</i>) -en
(-en)	<i>schmack</i> II smak	<i>schnecke</i> I slak, snek	schrank
<i>schlacke</i> II slak	<i>schmacke</i> I smak	<i>schnee</i> sneeuw	<i>schraube</i> schroef
<i>schlaf</i> I slaap	<i>schmähen</i> smaad	<i>schneide</i> snede	<i>schreck</i> , -en schrik
<i>schlaf</i> , - <i>üfe</i> II slaap	<i>schmal</i> smal	<i>schneiden</i> snijden	<i>schrei</i> , -en schreew
<i>schlafen</i> slapen	<i>schmälen</i> smalen	<i>schneien</i> sneeuwen	<i>schreiben</i> schrijven
<i>schlaff</i> slap	<i>schmalte</i> smalt	<i>schnell(en)</i> snel(len)	<i>schreien</i> schrijn
<i>schläfrig</i> slaperig	<i>schmalz</i> smout	<i>schnellwage</i> snelwaag	<i>schreiten</i> schrijden
<i>schlag</i> slag	<i>schmauch</i> smoken	<i>schneffe</i> snip	<i>schrill</i> schrill
<i>schlagen</i> slaan, slagen	<i>schmaus</i> smous	<i>schnepper</i> snepper	<i>schrift</i> schrede
<i>schlamm</i> , <i>schlampen</i> slampampen	<i>schmaus</i> smullen	<i>schneuzen</i> snuiten	<i>schriftlings</i> schrijlings
<i>schlange</i> slang	<i>schmecken</i> smaak	<i>schniegeln</i> snugger	<i>schroff</i> schreuve
<i>schlank</i> slank	<i>schmeicheln</i> , -en smeeken	<i>schnippen</i> snip	<i>schröpfen</i> II schrap
<i>schlau</i> sluw	<i>schmeissen</i> smijten	<i>schnippisch</i> snibbig	<i>schrot</i> II schroeien,
<i>schlauch</i> sluiken	<i>schmelzen</i> smelten	<i>schnitt</i> , - <i>tte</i> snede, snit	schroot
<i>schlecht</i> slecht	<i>schmer</i> smeer	<i>schnitzen</i> snit	<i>schroten</i> II schroeien
<i>schlecken</i> slikken	<i>schmergel</i> smergel	<i>schnüffeln</i> snuffelen	<i>schrubben</i> schrobben
<i>schlehdorn</i> sleedoorn	<i>schmerl</i> , - <i>lin</i> , - <i>le</i> , - <i>ling</i> smeering	<i>schnupfen</i> snuiven	<i>schrummeln</i> II gram
<i>schlehe</i> II slee	<i>schmerz(en)</i> smart (-en)	<i>schnur</i> I snaar	<i>schrumpfen</i> schrompelen
<i>schlei</i> , - <i>eie</i> II slee	<i>schmetterling</i> smijdig	<i>schnur</i> II snaar	<i>schrunde</i> schrande
<i>schleichen</i> slijk	<i>schmied</i> , - <i>e</i> smid	<i>schnurrbart</i> snor	<i>schub</i> (mit einem) III schoft
<i>schleier</i> sluier	<i>schmieden</i> smeden	<i>schnurrfleiserien</i> snorrepijperien	<i>schüchtern</i> schuchter
<i>schleife</i> sloop	<i>schmiegen</i> smokkelen	<i>schober</i> schoof	<i>schuft</i> I schoft
<i>schleifen</i> slijpen	<i>schmiere</i> smeris (aanv.)	<i>shock</i> hok	<i>schuh</i> schoen
<i>schleim</i> slijm	<i>schmieren</i> , - <i>ig</i> smeer	<i>schofel</i> sjofel	<i>schuhe</i> schoeien
<i>schleissen</i> slijten	<i>schmirgel</i> smergel	<i>schöffe</i> schepen	<i>schuldner</i> schulde- naar
<i>schlemmen</i> slampam- pen	<i>schmitzen</i> smet	<i>scholle</i> I schol	<i>schule</i> I school
<i>schlendern</i> , - <i>nzen</i> slechteren	<i>schmollen</i> smullen	<i>scholle</i> II schol	<i>schüler</i> scholier
<i>schleppen</i> slepen	<i>schmoren</i> smoren	<i>schön</i> schoon	<i>schulter</i> shoulder
<i>schleuder</i> slodderen	<i>schmuck</i> , (<i>ü</i>)- <i>en</i> smuk(ken)	<i>schonen</i> verschoonen	<i>schultheiss</i> , - <i>lze</i> schout
<i>schleuse</i> sluis	<i>schmuggeln</i> smokke- len	<i>schoner</i> schooner	<i>schund</i> schun
<i>schlicht(en)</i> slecht (-en)	<i>schmunzeln</i> mees- muilen	<i>schönfahrsegel</i> schoo- verzeil	<i>schuner</i> schooner
<i>schliessen</i> sluiten	<i>schmusen</i> smoesje, smous	<i>schopf</i> schoof	<i>schuppe</i> schub
<i>schlimm</i> slim	<i>schmutz</i> modder	<i>schöpfen</i> , - <i>er</i> , - <i>ung</i> scheppen	<i>schüppe</i> II schop
<i>schlinge</i> , - <i>en</i> slinger	<i>schnabel</i> snavel	<i>schorff</i> schurft	<i>schur</i> scheren
<i>schlingel</i> slungel	<i>schnake</i> snaak	<i>schorstein</i> schoor- steen	<i>schürfen</i> scherp
<i>schlingen</i> verslinden	<i>schnake</i> snoek	<i>schoss</i> schoot	<i>schurke</i> schurk
<i>schlitten</i> slede	<i>schnalte</i> , - <i>lzen</i> snel	<i>schoss</i> scheut, schot	<i>schurz</i> , - <i>ürze</i> schort
<i>schlitz</i> sleet	<i>schnappen</i> snappen	<i>schössling</i> scheut	<i>schürzen</i> I schorten
<i>schloss</i> slot	<i>schnarren</i> snars	<i>schote</i> huid	<i>schuss</i> scheut
<i>schlottern</i> slodderen	<i>schnattern</i> snateren	<i>schoversegel</i> schoover- zeil	<i>schüssel</i> schotel
<i>schluchzen</i> I zucht	<i>schnauben</i> snuiven	<i>schrank</i> (<i>r</i>), - <i>nz</i> -	<i>schutt</i> , - <i>ütte</i> (<i>l</i>) schudden
<i>schlurken</i> , - <i>er</i> slok- ken, - <i>er</i> , I zucht	<i>schnaue</i> I snauw		<i>schutz</i> , (<i>ü</i>)- <i>en</i> schut
<i>schlummern</i> sluime- ren	<i>schnaufen</i> snuiven		<i>schütze</i> schutter
<i>schlund</i> verslinden			<i>schwabbeln</i> zwabbe- ren
<i>schlüpfen</i> slorpen			<i>schwach</i> zwak

<i>schwad(en)</i> zwad	<i>see</i> zee	<i>sinken</i> zinken	<i>spelz</i> spelt
<i>schwaden</i> zwadder	<i>seele</i> ziel	<i>sinn</i> zin	<i>spenden, -iren</i> spen- deeren
<i>schwager, -üher</i> zwa- ger	<i>seeling</i> zelling	<i>sinnbild</i> zinnebeeld	<i>sperber, -rling</i> sper- wer
<i>schwalbe</i> zwaluw	<i>segel(n)</i> zeil(en)	<i>sinnen</i> zinnen	<i>spezerei</i> specerij
<i>schwall</i> zwalken	<i>segn, -gnen</i> I zegen, -en	<i>sintemal</i> sedert	<i>spiel(en)</i> spel(en)
<i>schwamm</i> zwam	<i>sehen</i> zien	<i>sinter</i> sintel	<i>spielgenosse</i> speelnoot
<i>schwan</i> zwaan	<i>sehne</i> zenuw	<i>sitte</i> zede	<i>spiess</i> spies
<i>schwanger</i> zwanger	<i>sehnen</i> zaniken	<i>sittich</i> papegaaï	<i>spiess</i> I spit
<i>schwank</i> zwenken	<i>sehr</i> III zeer	<i>sitzen</i> zitten	<i>spille</i> spil
<i>schwappe(l)n</i> zwab- heren	<i>seiber</i> zeever	<i>skegg</i> scheg	<i>spinat</i> spinazie
<i>schwäre(n)</i> zweer	<i>seide</i> II zijde	<i>skelett</i> skelet	<i>spind</i> spinde
<i>schwären</i> II zweren	<i>seife</i> zeep	<i>sklave</i> slaaf	<i>spinne</i> spin
<i>schwärm, (ä) -en</i> zwerm(en)	<i>seifer</i> zeever	<i>skorbut</i> scheurbuik	<i>spital, -ttel</i> hospitaal
<i>schwarte</i> zwoord	<i>seihe, -en</i> zijgen	<i>so</i> I zoo	<i>spitz, -e</i> I spit
<i>schwarz</i> zwart	<i>seil</i> zeel	<i>socke</i> sok	<i>spitzbube</i> spitsboef
<i>schwatz, -en (ä)</i> zwet- sen	<i>seim</i> II zeem	<i>sode</i> II zode	<i>splitter</i> splinter
<i>schweben</i> zweven	<i>sein</i> I zijn	<i>sohle</i> zool	<i>sporn, -ren</i> I spoor
<i>schwefel</i> zwavel	<i>sein</i> II zijn	<i>solch</i> zulk	<i>spott</i> spot
<i>schweifen</i> zweep	<i>seit</i> sedert	<i>soldat, söldner</i> sol- daat	<i>sprache</i> spraak
<i>schweigen</i> zwijgen	<i>seite</i> I zijde	<i>sollen</i> zullen	<i>sprechen</i> spreken
<i>schweirn</i> zwijn	<i>-seits -zijds</i>	<i>söller</i> zolder	<i>spreiten</i> spreiden
<i>schweiss(en)</i> zweet(en)	<i>sekt</i> sek	<i>sommer</i> zomer	<i>spreu</i> sproeien
<i>schwelen</i> zwoel	<i>selb, -er, -st</i> zelf, -s	<i>sommersprosse</i> sproet	<i>spriesen</i> spruiten
<i>schwelgen</i> zwelgen	<i>selig</i> zalig	<i>sonder, -rn</i> zonder	<i>spritzen</i> sprank, spruiten
<i>schwelle</i> kolsem, zool	<i>sellerie</i> selderie	<i>sonnabend</i> Zaterdag	<i>spröde</i> sproeien
<i>schwellen</i> zwellen	<i>selten, -tsam</i> zelden	<i>sonne</i> zon	<i>spross, -sse</i> I sport
<i>-schwemmen</i> zwem- men	<i>semmel</i> I zemelen	<i>sonntag</i> Zondag	<i>sprotte</i> sprout
<i>schwengel</i> zwengel	<i>senden</i> zenden	<i>sorge(n)</i> zorg(en)	<i>spruch</i> spreuk
<i>schwenken</i> zwenken	<i>sengen</i> zengen	<i>sorgfältig</i> zorgvuldig	<i>sprühen</i> sproeien
<i>schwer</i> zwaar	<i>senne</i> zaan	<i>sorte</i> soort	<i>sprung</i> sprong
<i>schwert</i> zwaard	<i>sense</i> zeis	<i>sortieren</i> sorteeren	<i>spucken</i> spuwen
<i>schwester</i> zuster	<i>sessel</i> zetel	<i>spähen</i> spieden	<i>spuk, -en</i> spook
<i>schwichten</i> II zwich- ten	<i>setzen</i> zetten	<i>spalten</i> spouwen	<i>spule</i> spoel
<i>schwieger</i> zwager	<i>seuche</i> ziekte	<i>span</i> spaan	<i>spülen, -icht</i> spoelen, -ing
<i>schwiele</i> zwellen	<i>seufzen</i> I zucht	<i>spange</i> spang	<i>spund</i> spon, sponde
<i>schwimmen</i> zwemmen	<i>sich</i> zich	<i>spanferkel</i> speen	<i>spur</i> II spoor
<i>schwindelhafer</i> dolik	<i>sichel</i> II sikkel	<i>sparren</i> I spar	<i>spüren</i> speuren
<i>schwindler</i> zwende- laar	<i>sicher</i> zeker	<i>spat</i> spaan, spaath	<i>stab</i> staf
<i>schwinge, -en</i> zwingel	<i>sicht(bar)</i> zicht(baar)	<i>spät</i> II spade	<i>stachel</i> stekel
<i>schwitzen</i> zweet	<i>sichten</i> ziften	<i>spaten</i> I spade	<i>stadt</i> stad
<i>schwören</i> I zweren	<i>sickern</i> zeiken	<i>spazieren</i> spanseeren	<i>staffel</i> stapel
<i>schwül</i> zwoel	<i>sie</i> zij	<i>speck</i> spek	<i>staffieren</i> stoffeeren
<i>schwung</i> zwingel	<i>sieb, -en</i> zeef	<i>speiche</i> spaak	<i>stahl</i> II staal
<i>schwur</i> I zweren	<i>sieben(te)</i> zeven(de)	<i>speichel</i> speeksel	<i>staken</i> staak
<i>sebenbaum</i> zavelboom	<i>siebzig</i> zeventig	<i>speicher</i> II spijker	<i>stall</i> stal
<i>sechs(te)</i> zes(de)	<i>siech</i> ziek	<i>speichernagel</i> I spijker	<i>stamm</i> stam
<i>sechzig</i> zestig	<i>sieden</i> zieden	<i>speien</i> spuwen	<i>stammeln</i> stamelen
	<i>sieg</i> zege	<i>speil, -er</i> spijl	<i>stampfen</i> stampen
	<i>siegel</i> zegel	<i>speise</i> spijs	<i>standarte</i> standaard
	<i>siele</i> zeel	<i>spelunke</i> spelonk	<i>stündle</i> stenden
	<i>silber</i> zilver		
	<i>singen</i> zingen		
	<i>singrün</i> senegroen		

<i>standhaft</i> stand- vastig	<i>still</i> stil	<i>stück</i> stuk	<i>tauen</i> dooien
<i>stange</i> stang	<i>stilleben</i> stilleven	<i>studentenfutter</i> , -konfekt studenten- haver	<i>taufen</i> doopen
<i>stapfe</i> stap	<i>stimme</i> stem		<i>taugen</i> deugen
<i>star</i> , -blind staar	<i>stirn</i> II slaap, strand		<i>taugenichts</i> deugniet
<i>stark</i> sterk	<i>stochen</i> , -ern stoken	<i>stufe</i> stoep	<i>taumeln</i> tuimelen
<i>stärke</i> sterkte	<i>stock</i> stok	<i>stuhl</i> stoel	<i>tauschen</i> (äu) tui- schen
<i>starr</i> staar	<i>stocken</i> stokken	<i>stulpe</i> , (ü)-en stelpen	<i>tausend</i> duizend
<i>stätig</i> , -isch II steeg	<i>stoff</i> I stof	<i>stummel</i> I stomp	<i>tausendgüldenkraut</i> duizendguldenkruid
<i>statt</i> , -ätte stad	<i>stöhnen</i> stenen	<i>stumpf</i> I, II stomp	<i>tauwurm</i> dauwworm (aanv.)
<i>stattlich</i> statelijk	<i>stole</i> stool	<i>stunde</i> stonde	<i>taxe</i> II taks
<i>staub</i> II stof	<i>stolle</i> , -en steel	<i>sturm</i> storm	<i>taxieren</i> taxeeren
<i>stäuben</i> stuiven	<i>stolpern</i> storten	<i>stürzen</i> storten	<i>teckel</i> I taks
<i>stauche(n)</i> stuik(en)	<i>stolz</i> II stout	<i>stute</i> , -erei stoeterij	<i>tee</i> thee
<i>stauen</i> stouwen	<i>stopfen</i> I stoppen	<i>stütze(n)</i> stut(ten)	<i>teich</i> dijk
<i>Staufen</i> stoop	<i>stör</i> steur	<i>stutzen</i> stuit	<i>teig</i> deeg
<i>stechen</i> steken	<i>stoss</i> stuik, stuit	<i>suchen</i> zoeken	<i>teil(en)</i> deel(en)
<i>stecken</i> staken	<i>stoss(en)</i> stoot(en)	<i>sucht</i> II zucht	<i>teppich</i> tapijt
<i>stecken</i> stek	<i>stottern</i> stotteren	<i>süd</i> I zode	<i>teuer</i> II duur
<i>stecken</i> I stikken	<i>strack(s)</i> strak(s)	<i>süd</i> , -en zuid	<i>teufel</i> duivel
<i>steckenpferd</i> stok- paardje	<i>strafe</i> , -en II straf	<i>sudeln</i> bezoedelen, zoetelaar	<i>thaler</i> daalder
<i>stegreif</i> stegel	<i>straff</i> I straf	<i>südwind</i> zuidenwind	<i>thron</i> troon
<i>stehen</i> staan	<i>strahl</i> straal	<i>sühne</i> , -en zoen	<i>thunfisch</i> tonijn
<i>stehlen</i> stelen	<i>strähle</i> , -en streelen	<i>sulze</i> (ü) zilt	<i>ticken</i> tikken
<i>steif</i> stijf	<i>strähne</i> striem	<i>sumach</i> II smak	<i>tief</i> diep
<i>steig</i> I steeg	<i>stramm</i> stram	<i>summe</i> som	<i>tiegel</i> degel
<i>steigen</i> stijgen	<i>strang</i> II streng	<i>sumpf</i> zwam	<i>tier</i> dier
<i>steigern</i> steigeren	<i>strasse</i> straat	<i>sünde</i> zonde	<i>tilgen</i> delgen
<i>stein(breck)</i> steen (-breek)	<i>straube</i> struif	<i>sündflut</i> zondvloed	<i>tinte</i> inkt
<i>steinigen</i> steenigen	<i>sträuben</i> stroef, strubbelen	<i>suppe</i> sop	<i>tirelieren</i> tierelieren
<i>steinmetz</i> metselen	<i>strauch</i> , -eln struik	<i>surren</i> zwerm	<i>tisch</i> disch
<i>steiss</i> stuit	<i>strauss</i> strot	<i>süss</i> zoet	<i>toben</i> doof, tobben
<i>stelle</i> stel	<i>strauss</i> I struis	<i>taf(fe)t</i> taf	<i>tochter</i> dochter
<i>stelze</i> stelt	<i>streben</i> streven	<i>tag(en)</i> dag(en)	<i>tod</i> I dood
<i>stemmen</i> stamelen	<i>strecken</i> strak	<i>täglich</i> III -lijk	<i>toll</i> II dol
<i>steppen</i> stip	<i>streich</i> streek	<i>tal</i> dal	<i>tollhafer</i> dolik
<i>sterben</i> sterven	<i>streichen</i> strijken	<i>talg</i> I talk	<i>ton</i> II toon
<i>stern</i> ster	<i>streifen</i> streep	<i>tanne</i> den	<i>tonne</i> ton
<i>sterz</i> staart	<i>streit(en)</i> strijd(en)	<i>tanz</i> , -en dans	<i>Tönnies</i> lobbes
<i>stet</i> , -ig gestadig	<i>strenge</i> strengelen	<i>tapet(e)</i> tapijt	<i>topf</i> dop
<i>stets</i> steeds	<i>streuen</i> strooien	<i>tapfer</i> dapper	<i>topp</i> II top
<i>steuer</i> , -ern sturen	<i>strich</i> streek	<i>tappe</i> tap	<i>tor</i> deur
<i>steuerbord</i> bakboord	<i>strick(en)</i> strik(ken)	<i>tarif</i> tarief	<i>tor</i> duizelen
<i>stich</i> steek	<i>strieme</i> striem	<i>tasche</i> tasch	<i>torf</i> turf
<i>stichel</i> stekel	<i>strippe</i> strop	<i>tat</i> daad	<i>torte</i> taart
<i>sticken</i> II stikken	<i>stroh</i> stroo	<i>tau</i> I touw	<i>tot</i> II dood
<i>stieben</i> stuiven	<i>strom</i> stroom	<i>tau</i> dauw	<i>trab</i> , -en draven
<i>stiefel</i> steval	<i>strotzen</i> strot	<i>taub</i> doof	<i>trabant</i> trawant
<i>steige</i> I steeg	<i>strumpf</i> stronk	<i>taube</i> duif	<i>tracht</i> dracht
<i>stiel</i> steel	<i>strunk</i> stronk	<i>tauber</i> doffer	<i>trachtig</i> drachtig
<i>stiften</i> stichten	<i>strupfe</i> (ü) strop	<i>tauchen</i> duiken	<i>träge</i> traag
<i>stil</i> II stijl	<i>stube</i> stoof	<i>taucher</i> duiker	<i>tragen</i> dragen
	<i>stüber</i> stuiver	<i>tauen</i> dauwen	

<i>trampeln</i> trappen	<i>tülle</i> I dille	<i>urbar</i> oorbaar	<i>versehren</i> bezeeren
<i>tran</i> II traan	<i>tulpe</i> tulband	<i>urkunde</i> oorkonde	<i>versöhnen</i> zoen
<i>träne</i> I traan	<i>-tum</i> doemen	<i>urlaub</i> oorlof	<i>verständnis</i> verstand
<i>tränken</i> drenken	<i>tummeln</i> tuimelen	<i>ursache</i> oorzaak	<i>verstehen</i> verstaan
<i>trappe, -ppgans</i> trap- gans	<i>tümpel</i> dompelen	<i>ursprung</i> oorsprong	<i>verstümmeln</i> I stomp
<i>trass</i> tras	<i>tun</i> doen	<i>urteil</i> oordeel	<i>verteidigen</i> verdedigen
<i>traube</i> druif	<i>tür</i> deur	<i>vag</i> vaag	<i>verwandt</i> verwant
<i>trauen</i> trouw(en)	<i>turm</i> toren	<i>vater(mörder)</i> vader (-moorder)	<i>verweisen</i> wijten
<i>trauern</i> treuren	<i>turnier, -en</i> tornooi	<i>veilchen</i> II viool	<i>verwittern</i> verweeren
<i>träufen</i> druipen	<i>turteltaube</i> tortelduif	<i>verbiestern</i> bijster	<i>verwöhnen</i> verwaand
<i>traum</i> droom	<i>tüte</i> tuit	<i>verdauen</i> verduwen	<i>verworren</i> warren
<i>traun</i> trouwens	<i>tuten</i> tuiten	<i>verderben</i> bederven	<i>verzagen</i> versagen
<i>traut</i> troetelen	<i>tüttel</i> toot	<i>verdriessen, -druss</i>	<i>vieh</i> vee
<i>treber</i> drab	<i>übel</i> euvel	<i>verdriet</i>	<i>viel</i> veel
<i>treiben</i> drijven	<i>üben</i> oefenen	<i>vereinen, -igen</i> ver- eenigen	<i>vielfrass</i> (veel)vraat
<i>trendeln</i> drentelen	<i>über(all)</i> over(al)	<i>verführen</i> verleiden	<i>vielleicht</i> wellicht
<i>trennen</i> tornen	<i>überein</i> overeen	<i>verfälschen</i> verfoem- faaien	<i>vierte</i> vierde
<i>treppe</i> trap	<i>übermenschlich</i> bo- venmenschelijk	<i>verfälschen</i> verfoem- faaien	<i>viertel</i> verrel
<i>trespe</i> dravik	<i>überraschen</i> verrassen	<i>vergeben</i> gif	<i>vierzig</i> veertig
<i>tresse</i> trens	<i>überreden</i> overreden	<i>vergebens</i> vergeefs	<i>vliess</i> vlies
<i>treden</i> treden	<i>überigens</i> overigens	<i>vergessen</i> vergeten	<i>vogt(ei)</i> voogd(ij)
<i>treu, -e</i> II, I trouw	<i>ufer</i> oever	<i>vergnügen</i> geneugte, vergenoegd	<i>voll</i> I vol
<i>trichter</i> trechter	<i>uhr</i> uur	<i>verleiten</i> verleiden	<i>vollkommen</i> volkomen
<i>tricktrack</i> triktrak	<i>ulme</i> olm	<i>verlieben</i> verliefd	<i>vollziehen</i> volstrekt
<i>trieb</i> dreef	<i>Ulrich</i> adel	<i>verlieren, -lust</i> ver- liezen	<i>von</i> van
<i>triebhel</i> drevel	<i>um</i> om	<i>vermählen</i> gemaal	<i>vonnöten</i> noode
<i>riefen</i> druipen	<i>umber</i> I omber	<i>vermaledeien</i> ver- maledijd	<i>vonstatten</i> stade
<i>rieh</i> griel	<i>umber(fisch)</i> omber- visch	<i>vermessen</i> vermetel	<i>vor</i> II voor
<i>trift</i> drift	<i>un-</i> on-	<i>vermitteln</i> middelaar	<i>vorder</i> vorderen
<i>trinken</i> drinken	<i>unbeholffen</i> onbe- holpen	<i>vermittels(t)</i> vermits	<i>vorhin</i> voorheen
<i>triole</i> triool	<i>unbestimmt</i> onbe- stemd	<i>vermummen</i> II mom	<i>vorn</i> II voren
<i>trippeln</i> trippelen	<i>und</i> en	<i>vernichten</i> vernietigen	<i>vornehm</i> voornaam
<i>tritt</i> tred	<i>unflut</i> onverlaat	<i>vernunft</i> komst, ver- nuft	<i>vorteil</i> voordeel
<i>trocken</i> droog	<i>-ung -ing</i> ongeveer	<i>verpatschen, -tzen</i>	<i>wabern</i> wapperen
<i>trodde</i> troetel	<i>ungeheuer</i> onguur	<i>patser</i>	<i>wache</i> waak
<i>troll</i> drol	<i>ungestüm</i> onstuimig	<i>verraten</i> verraden	<i>wachen</i> waken
<i>tropfen</i> I drop	<i>ungewitter</i> onweder	<i>verrotten</i> III rot	<i>wachholder</i> jenever
<i>tross</i> I tros	<i>uns</i> , <i>-er</i> II ons	<i>versäumen</i> verzuimen	<i>wachs</i> was
<i>trost, -östen</i> troost(en)	<i>unselitt</i> ongel	<i>verschlingen</i> verslin- den	<i>wachsen</i> wassen
<i>trotz, -en, -ig</i> tarten	<i>unsinn</i> onzin	<i>verschmachten</i> smach- ten	<i>wackeln</i> waggelen
<i>troyer</i> trui	<i>untan, -er</i> onder	<i>verschonen</i> verschoo- nen	<i>wacker</i> wakker
<i>trübe, -en</i> droef	<i>unterhabend</i> onder- havig	<i>verschulden</i> verschul- digd	<i>waffe, -fnen</i> wapen (-en)
<i>truchsess</i> drossaard	<i>untertan</i> onderdaan		<i>waffel</i> wafel
<i>trug, trügen</i> be- driegen	<i>unterwegs</i> wegens		<i>wage</i> I waag
<i>trümmer</i> dreum	<i>unversehen(s)</i> onvoor- zien		<i>wägen</i> wegen
<i>trumpf</i> troef	<i>unze</i> I ons		<i>wagenweit</i> wagen- wijd
<i>trunk</i> dronk	<i>ur-</i> II oer-, II oor-		<i>wahl, wählen</i> willen
<i>trunken</i> dronken			<i>wahn, wähen</i> waan
<i>tuch</i> doek			<i>wahnsinn(ig), -witzig</i>
<i>tüchtig</i> duchtig			<i>waanzin</i>
<i>tuffstein</i> tufsteen			<i>wahr</i> I waar
<i>tugend</i> deugd			

<i>währen</i> wezen	<i>wegerich</i> wederik	<i>wert</i> IV waard	<i>wirt</i> II waard
<i>während</i> gedurende	<i>weh</i> wee	<i>werwolf</i> weerwolf	<i>wirtel</i> wartel
<i>wahrhaftig</i> waar- achtig	<i>wehen</i> waaien	<i>wesen</i> wezen	<i>wisch</i> , -en wisch
<i>wahrnehmen</i> waar- nemen	<i>wehr</i> III, IV weer	<i>weshalb</i> weshalve	<i>wispeln</i> lispelen
<i>waid</i> weede	<i>wehren</i> weren	<i>wespe</i> wesp	<i>wissen</i> weten
<i>waise(nhaus)</i> wees (-huis)	<i>weib</i> wijf	<i>weste</i> I vest	<i>wisund</i> bizon
<i>wal</i> , - <i>fisch</i> walvisch	<i>weich(en)</i> II week, -en	<i>westwind</i> westenwind	<i>wittern</i> luchten
<i>wald</i> woud	<i>weichbild</i> billijk, I wijk	<i>wette(n)</i> wedde(n)	<i>witwe(r)</i> weduwe, -wnaar
<i>wall</i> wal	<i>weichen</i> wijken	<i>wetter</i> I weder	<i>witz</i> , - <i>ig</i> verwittigen
<i>wallen</i> walm	<i>weide</i> wisse	<i>wettergalle</i> weergal	<i>wo</i> III waar
<i>wallen</i> , - <i>lfahrt</i> wal- ken	<i>weiger</i> weger	<i>wetterleuchten</i> weer- licht	<i>woche</i> I week
<i>wallwurz</i> waalwortel	<i>weigern</i> weigeren	<i>wetzen</i> wetten	<i>woge</i> wegen
<i>walnuss</i> walnoot	<i>weihe</i> I wouw	<i>wichsen</i> gewi(e)kst (aanv.)	<i>wohl</i> II wel
<i>walrat</i> walschot	<i>weihen</i> wijden	<i>wicke</i> wik	<i>wohnen</i> wonen
<i>walross</i> walros	<i>weihen</i> vijver	<i>wickel</i> , - <i>ln</i> wikkelen	<i>wölben</i> welven
<i>walten</i> geweld	<i>weihnachten</i> , - <i>rauch</i> wijden	<i>widder</i> ram	<i>wolke</i> wolk
<i>walze</i> , - <i>en</i> , - <i>er</i> wals	<i>weil</i> , - <i>and</i> , - <i>e</i> , - <i>en</i> I wijl, -en	<i>wider</i> II weder	<i>wolle</i> wol
<i>wälzen</i> I wals	<i>wein</i> wijn	<i>widerrechtlich</i> weder- rechtelijk	<i>wollen</i> willen
<i>wamme</i> , - <i>mpe</i> wam	<i>weinen</i> weenen	<i>widerspenstig</i> weder- spannig	<i>wollust</i> wellust
<i>wams</i> wambuis	<i>weise</i> wijze	<i>widerwärtig</i> weder- waardig	<i>wonne</i> wonen
<i>wandeln</i> , - <i>ern</i> wan- del(en)	<i>weise</i> , - <i>en</i> I wijs	<i>wieche</i> wiek	<i>wort</i> I woord
<i>wange</i> wang	<i>weiss</i> wit	<i>wiede</i> wief	<i>wucher</i> woeker
<i>wank</i> , - <i>en</i> wankel	<i>weissling</i> wijting	<i>wiedehopf</i> I hop	<i>wühlen</i> woelen
<i>wann</i> wanneer	<i>weit(e)</i> wijd(te)	<i>wieder</i> II weder	<i>wund</i> , - <i>e</i> , - <i>en</i> wond
<i>wanne</i> I wan	<i>weiltäuf(t)ig</i> wijd- loopig	<i>wiederkäuen</i> kauwen	<i>wunder</i> wonder
<i>wanst</i> II wen	<i>weizen</i> weit	<i>wiege</i> wieg	<i>wundern</i> verwonde- ren
<i>wanten</i> I want	<i>welch</i> welk	<i>wiegen</i> wegen	<i>wunsch</i> , (<i>ü</i>)- <i>en</i> wensch
<i>wappen</i> wapen	<i>welf</i> welp	<i>wieke</i> wiek	<i>würde</i> , - <i>ig</i> waarde, -ig
<i>ware</i> II waar	<i>welk</i> welken	<i>wiesel</i> wezel	<i>würdern</i> waardeeren
<i>warnen</i> waar- schuwen	<i>welle</i> I wel	<i>wiewohl</i> hoewel	<i>wurf</i> worp
<i>warten</i> deurwaarder	<i>wels</i> walvisch	<i>wildfang</i> wildvang	<i>wurst</i> worst
<i>-wärts</i> -waarts	<i>welschkohl</i> Savoye- kool	<i>wildfremd</i> wild- vreemd	<i>wurz</i> , - <i>el</i> wortel
<i>warum</i> III waar	<i>welt</i> wereld	<i>wildnis</i> wildernis	<i>wüst</i> woest
<i>warze</i> wrat	<i>wendeltreppe</i> wentel- trap	<i>wille</i> wil	<i>wut</i> , <i>wüten</i> woede(n)
<i>was</i> wat	<i>Wenden</i> slaaf	<i>willkommen</i> welkom	<i>zacke(n)</i> tak
<i>wäsche</i> wasch	<i>wendig</i> weinig	<i>willkür</i> willekeur	<i>zacken</i> (hut) sjako
<i>waschen</i> wasschen	<i>wenn</i> wanneer	<i>wimmeln</i> wemelen	<i>zagen</i> versagen
<i>wasser</i> water	<i>wer</i> wie	<i>wind</i> II soes	<i>zäh</i> taai
<i>wassergalle</i> weergal	<i>werben</i> werven	<i>windbeutel</i> windbuil	<i>zahl</i> , - <i>en</i> taal
<i>waten</i> waden	<i>werden</i> worden	<i>windel</i> winde	<i>zählen</i> tellen
<i>wau</i> II wouw	<i>werder</i> III waard	<i>windgalle</i> weergal	<i>zahn</i> , <i>zähmen</i> tam
<i>weben</i> weven	<i>werfen</i> werpen	<i>windhund</i> windhond	<i>zahn</i> tand
<i>wechsel(n)</i> wissel(en)	<i>werft</i> I werf	<i>wipfel</i> , <i>wippe</i> wip	<i>zähre</i> I traan
<i>weck</i> wegge	<i>werg</i> II werk	<i>wir</i> wij	<i>zange</i> tang
<i>wecken</i> wekken	<i>wergeld</i> weergeld	<i>wirbel</i> wervel	<i>zapfen</i> tap
<i>wedel</i> waren	<i>wermut</i> alssem	<i>wirken</i> werken	<i>zapfenstreich</i> taptoe
<i>wegebreit</i> weegbree	<i>wert</i> III waard	<i>wirren</i> warren	<i>zappeln</i> tap
<i>wegen</i> wegens		<i>wirrwarr</i> klinkklank	<i>zart</i> dartel
		<i>wirsing</i> Savoyekool	<i>zaser</i> teezen
			<i>zauber</i> , - <i>ern</i> toove- naar

<i>zaam</i> toom	<i>zicke, -cklein</i> sik	<i>zoll</i> II tol	<i>zustatten</i> stade
<i>zaun</i> tuin	<i>zickzack</i> zigzag	<i>zoll, zöllner</i> I tol	<i>zweege</i> teweege
<i>zaupe</i> teef	<i>zieche</i> tijk	<i>zopf</i> I top	<i>zwang</i> dwang
<i>zausen</i> teezen	<i>ziege</i> sik	<i>zorn</i> toorn	<i>zwanzig</i> twintig
<i>zecke</i> teek	<i>ziegel</i> tegel	<i>zotte</i> tod	<i>zweck</i> zwik
<i>zeke</i> I teen	<i>ziehen</i> teug	<i>zu</i> I te	<i>zweckmässig</i> doel-
<i>zehn</i> (te) tien(d)	<i>ziel, -en</i> telen	<i>zuber</i> tobbe	<i>matig</i>
<i>zehren</i> I teren	<i>ziemen, -lich</i> tame-	<i>zucht</i> tocht	<i>zwehle</i> dweil
<i>zeichen, -chnen</i> teeken	<i>lijk</i>	<i>züchten, -ig, -igen</i>	<i>zwei</i> twee
(-en)	<i>zier, -at, -de, -en</i>	<i>tuchtigen</i>	<i>zweifel</i> (n) twijfel(en)
<i>zeidler</i> tijd	<i>sieren</i>	<i>zucken</i> (ü) tokkelen	<i>zweig</i> twijg
<i>zeigen</i> aantijgen	<i>ziffer</i> cijfer	<i>zucker</i> suiker	<i>zweite</i> tweede
<i>zeihen</i> aantijgen	<i>zimmer, -rn</i> timme-	<i>zufall</i> toeval	<i>zwerchfell</i> dwars
<i>zeile</i> telen	<i>ren</i>	<i>zuflucht</i> toevlucht	<i>zwerg</i> dwerg
<i>zeisig</i> sijs	<i>zimperlích</i> sip	<i>zufrieden</i> tevreden	<i>zweische</i> kwets
<i>zeit</i> tijd	<i>zinke, -en</i> tinne, zink	<i>zug</i> teug	<i>zwick</i> zwik
<i>zeitlose</i> tijloos	<i>zinn</i> tin	<i>zúgel</i> teugel	<i>zwiebel</i> siepel
<i>zeitung</i> tijding	<i>zinne</i> tinne	<i>zukunft, -ünftig</i>	<i>zwiespalt</i> tweespalt
<i>zelt</i> tent	<i>zins</i> cijns	<i>toekomst</i>	<i>zwietracht</i> twee-
<i>zelter</i> telganger	<i>zipfel</i> tepel	<i>zumal</i> I maal	<i>dracht</i>
<i>zer- teezen, twee</i>	<i>zirpen</i> tijpen	<i>zundel, -er, (ü)-en</i>	<i>zwilch</i> zwilk
<i>zergen</i> tergen	<i>zischen</i> sissen	<i>tondel</i>	<i>zwilling</i> tweeling
<i>zermalmen</i> molm	<i>zitrone</i> citroen	<i>zündloch</i> zundgat	<i>zwingen</i> dwingen
<i>zerren</i> I teren	<i>zittern</i> sidden	<i>zunft</i> tamelijk	<i>zwin</i> (en) tweern(en)
<i>zerschellen</i> II schel	<i>zitterock</i> tornen	<i>zunge</i> tong	<i>zwischen</i> tusschen
<i>zerzausen</i> teezen	<i>zitwer</i> zeverzaad	<i>zupfen</i> tobben, I top	<i>zwist</i> twist
<i>zettel</i> cedel	<i>zitz</i> sits	<i>zurück</i> terug	<i>zwölf</i> twaalf
<i>zeug</i> (en) tuig(en)	<i>zitze</i> tit	<i>zusammen</i> samen	
<i>zeuge, -en</i> getuige, -en	<i>zober</i> tobbe	<i>zustand</i> toestand	

b. Nederlandsche woorden (dialectisch, verouderd enz.), die niet als hoofdwoord behandeld zijn.

NB. Niet opgenomen zijn die woorden, die onder een homoniem te vinden zijn.

Voor *sc* (= *sch*) zoek tusschen *sa* en *se*, overigens voor *c* vóór *a*, *o*, *u* bij *k*, vóór *e*, *i*, *ij*, *y* bij *s*.

Voor *z* zoek bij *s*.

„ *x* „ „ *ks*.

„ *qu* „ „ *kw*.

„ *gh* „ „ *g*.

„ *y* „ „ *i*.

„ *aa, ac; ee; ii, ij; oo; uu, ue, ui, uy* in gesloten lettergrepen zoek bij *aa, ee, ii, oo, uu*; in open bij *a, e, i, o, u*.

A eiland
*aa*i aaien (aanv.)
aexter ekster
aal aalt
aelmachtich al
aaloud aloud
aelpuyt puit

aals, aalst alsem
aelwa(e)r(d)ich mee-
 warig
aen ongeveer
aenbēden aanbidden
aenboorden aanran-
 den

aanbreken kriecken
aenhorn ahorn
aenkerre kier
aenmēten aanmatigen
aanransen, -zen aan-
 randen
aensichte aangezicht

aent eend
aentāle aantal
aenvaerdighen aan-
 vaarden
aanval, -llen aanval-
 lig
aar ander

<i>aardig</i> eigenaardig	<i>ākel</i> , -lijk akelig	<i>anjoen</i> ajuin	<i>anbeel</i> abeel
<i>aern</i> arend	<i>akerre</i> kier	<i>ankel</i> , <i>anclau</i> , -āw,	<i>Augustus</i> oogst
<i>aars</i> anders	<i>akotissə</i> hagedis	-ēw, -ief, -uw I	<i>auker</i> , <i>auwager</i> ave-
<i>aersāter</i> arts	<i>ackelen</i> , -ick akelig	enkel	gaar
<i>aersedie</i> artsenij	<i>akstar</i> ekster	<i>anxtvoudich</i> (-voldich,	<i>āve</i> af
<i>aarzelings</i> aarzelen	<i>al</i> als	-feldich) angstvallig	<i>avenant</i> navenant
<i>aersselmaent</i> October	<i>alaes</i> helaas	<i>ant</i> eend	<i>āver(e)</i> haver
<i>aerwete</i> erwt	<i>alber</i> (bezem) hes	<i>ant vlot</i> II vlot,	<i>āverōne</i> averuit
<i>aat</i> I aas	<i>Albert</i> , -brecht adel,	vloten	<i>āvijs</i> advies
<i>abast</i> albast	nooddruft	<i>antwaert</i> , -warde,	<i>āwech</i> , <i>āweerd</i> , <i>āwī-</i>
<i>abber-</i> , -o(e)rdaen	<i>āle</i> alsem	-werde antwoord,	-sich, -ijs(e) amechtig
labberdaan	<i>ale</i> aalt	-waarts	<i>āweel</i> houweel
<i>abrikok</i> abrikoos	<i>al eenkine</i> , <i>aleinsken</i>	<i>antwerp</i> , <i>Antwerpen</i>	<i>ba</i> beu
<i>absconse</i> slonsje	allengs	antwoord	<i>baech</i> bogen
<i>achaet</i> , -ates agaat	<i>Aleid</i> adel	<i>anvilte</i> aanbeeld	<i>baal</i> baliemand
<i>ache</i> I aak	<i>a(l)leye</i> allee	<i>āpel</i> , (A)-doorn appel	<i>baellewen</i> baldadig
<i>acht(t)e</i> , -tende	<i>al evenwel</i> evenwel	<i>aplompe</i> I plomp	<i>baandj</i> beemd
achtsie	<i>ālewaer</i> al	<i>appelaer</i> appel	<i>baenraets(e)</i> , -rets(e),
<i>achterdeel</i> voordeel	<i>alf</i> I elf	<i>appelgarnāte</i> gra-	-rits(e), -ro(o)ts(e),
<i>achterdenken</i> achter-	<i>alf</i> , -ft elft	naatappel	-ruts(e) baanderheer
docht	<i>āline</i> al	<i>appelsine</i> sinaasappel	<i>baerbel</i> I barm
<i>achterlage</i> hinderlaag	<i>Allard</i> adel	<i>approfondisseeren</i> ap-	<i>baerblijckelijck</i> ,
<i>achtertaen</i> , -stal	<i>alleens</i> eveneens	plaudisseeren	-ijkende klaarlijke-
(-ling), -stel(le),	<i>alleens(ch)</i> , -ins al-	<i>appulle</i> pul	lijk
-stel(lich) achter-	leen	<i>april</i> opril	<i>baerde</i> hellebaard
stallig	<i>alleneskine</i> enz. al-	<i>arance</i> , <i>ar(y)ange</i> ,	<i>baerdse</i> bark
<i>achtich</i> tachtig	lengs	<i>ara(a)nje</i> oranje	<i>baertmākere</i> barbier
<i>adamant</i> diamant	<i>allessins</i> geenszins	<i>arch</i> erg	<i>baas</i> bazelen
<i>adel</i> aalt	<i>almet</i> temet	<i>archier</i> erker	<i>habbaard</i> , <i>babbe</i> , -en,
<i>ādelkent</i> adel (aanv.)	<i>almoederēne</i> moeder-	<i>arenst</i> ernst	<i>babelen</i> babbelen
<i>ādelōne</i> adel (aanv.),	zielalleen	<i>aorent</i> doffer	<i>babbe</i> boef
adelborst	<i>almutse</i> , -uys muts	<i>arg(h)eren</i> , -ernisse	<i>babejaan</i> , -iaen bavi-
<i>admael</i> etmaal	<i>alrēde</i> bereid	ergeren, -rnis	aan
<i>afdokken</i> dokken	<i>als(t)</i> alsem	<i>arkel</i> , -(en)er erker	<i>babijne</i> bobijn
<i>afgespelckt</i> spalk	<i>alsene</i> II els	<i>arn</i> , <i>āren</i> arend	<i>bacht</i> II bocht
<i>afhalt</i> hellen	<i>also drāde als</i> zoodra	<i>ars</i> I ros	<i>bāfə</i> bef
<i>afhendich</i> afhandig	<i>altheant(s)</i> althans	<i>arsāter</i> arts	<i>bāffen</i> blaffen
<i>af(j)onnen</i> afgunst	<i>al te māle</i> heelemaal	<i>arsedie</i> artsenij	<i>bagel</i> , <i>baggel</i> , -elder,
<i>afzakken</i> zijgen	<i>al(u)wer</i> meewarig	<i>arste</i> arts	-eln, -er(d), -aert
<i>afscampen</i> schampen	<i>amarelle</i> morel	<i>artis</i> hagedis	baggeren
<i>afzicht</i> , -tigh afzich-	<i>amelen</i> , -nen beamen	<i>arweete</i> erwt	<i>baigen</i> , <i>bageren</i> bogen
telijk	<i>Amersfoort</i> II varen	<i>āsāghe</i> amechtig	<i>bagt(ge)</i> , -gen) big
<i>after</i> achter	<i>āmēte</i> aamt (aanv.)	<i>asch</i> esch	<i>baglast</i> ballast
<i>afwēsen</i> , -inghe aan-	<i>amfioen</i> opium	<i>aschbelt</i> belt	<i>bak</i> poets
wezig	<i>Ammersooi</i> eiland	<i>Asschepoester</i> poezel	<i>bāke</i> achterbaks
<i>āghet</i> git	<i>ampel</i> , -ulle pul	<i>assel(e)</i> oksel	<i>bakelen</i> baker
<i>agurk</i> augurk	<i>amutse</i> muts	<i>assise</i> accijns	<i>bakeljaww</i> kabeljauw
<i>ayamant</i> diamant	<i>an</i> , <i>āne</i> , <i>āne</i> geverde	<i>assureeren</i> verassu-	<i>bāken</i> bakken
<i>ābert</i> ooievaar	ongeveer	reeren	<i>bachuus</i> bakkes
<i>aylaes</i> helaas	<i>ānevilt</i> aanbeeld	<i>assureur</i> assuredeur	<i>bacove</i> pisang
<i>aymant</i> diamant	<i>ang(he)</i> bang, eng	<i>ast</i> eest	<i>bakzwijn</i> bakbeest
<i>āisel</i> , -ijl, -ijn azijn	<i>ang(he)</i> angel	<i>ast</i> oest	<i>bactant</i> bakkes
<i>acaet</i> agaat	<i>ang(el)ier(e)</i> , <i>anjier</i>	<i>āte</i> I aas	<i>bal</i> baal
	<i>anjelier</i>	<i>atmael</i> etmaal	<i>balderen</i> bulderen

<i>baldrat</i> walschot	<i>behagel</i> behagen, be-	<i>berikel</i> beril	<i>beträpen</i> trappen
<i>balëren</i> II bal	vallig	<i>berm(e)</i> IV beer	<i>betrouwen</i> , - <i>uwen</i>
<i>balkhórich</i> baloorig	<i>beheept</i> , <i>beheft</i> behept	<i>bermer</i> I barm	trouw
<i>bál(i)e</i> , - <i>iën</i> baliemand	<i>behende</i> behendig	<i>bern(e)</i> IV beer	<i>betutseld</i> , - <i>tteld</i> be-
<i>balja(a)r(d)en</i> II bal	<i>behepet</i> - <i>hipt</i> behept	<i>bernen</i> branden	teuterd
<i>balkhoas</i> beunhaas	<i>behoef</i> hoeven	<i>bernicsteen</i> barn-	<i>beug</i> beu
<i>balle</i> baal	<i>beholpen</i> onbeholpen	steen	<i>beu(c)</i> buik
<i>baloorde</i> baloorig	<i>beiaert</i> , - <i>den</i> beieren	<i>berocken</i> berokkenen	<i>beunder</i> bunder
<i>bampt</i> beemd	<i>bei(a)er(t)</i> baaierd	<i>bertessce</i> bordes	<i>beu(n)s</i> bies
<i>bande</i> bende	<i>beitel</i> I hoot	<i>beruchten</i> , - <i>ich</i> , - <i>ighen</i>	<i>beurzeziek</i> beursch
<i>bāne</i> haan	<i>beytelen</i> buitelen	berucht	<i>beveilen</i> beveiligen
<i>bankaard</i> bastaard	<i>békan</i> , - <i>ənə</i> (- <i>üm(ə)</i>)	<i>bēs</i> bes	<i>bevoeghen</i> bevoegd
<i>banner(e)</i> banier	baak	<i>besāken</i> zaak	<i>bevrēen</i> vrij
<i>barbarien</i> , - <i>ijn</i> bar-	<i>becken</i> bikken	<i>besāt(igh)en</i> bezadigd	<i>bewāren</i> beweren
baar	<i>becladden</i> kladden	<i>bescāden</i> beschadigen	<i>bewinden</i> bewind
<i>barbel</i> I barm	<i>becla(c)t</i> klakkeloos	<i>bescānen</i> schemer	<i>bēden</i> beiden
<i>barch</i> , - <i>g</i> berg	<i>beclommen</i> klemmen	<i>beschransen</i> schans	<i>bi(e)len</i> halken
<i>barde</i> hellebaard	<i>beknocht(elike)</i> , - <i>cnō-</i>	<i>beschrobben</i> schrob-	<i>biggel</i> bikkel
<i>bardessce</i> bordes	<i>pen</i> beknopt	beering	<i>bij(s)</i> , <i>bīs</i> bijster
<i>bark</i> barg	<i>becōmen</i> bekwaam	<i>bescudden</i> schut	<i>bīk</i> I beuk
<i>barck(e)</i> berk	<i>becōmen</i> , <i>becomte</i> be-	<i>beschulden</i> beschul-	<i>bijker</i> imker
<i>barm</i> berm	komst	<i>digēn</i>	<i>bicke</i> , - <i>el</i> bikken
<i>barme</i> IV beer	<i>belammeren</i> belab-	<i>besculdich</i> gemach-	<i>bickelaer</i> , - <i>en</i> bikkel
<i>barmer</i> I barm	berd, belemmeren	tigd	<i>bin</i> , - <i>n</i> II zijn
<i>barnen</i> branden	<i>belanghe</i> , - <i>en</i> belang	<i>bēza</i> , - <i>əm</i> bes	<i>bin</i> binnen
<i>barzeloen</i> , <i>bazeloen</i> ,	<i>beleggēn</i> beleg	<i>bēsen</i> bezig	<i>bynāren</i> II naar
- <i>roen</i> boezeroen	<i>beleiden</i> (ē) beleid	<i>besik</i> zich	<i>bing</i> bink
<i>bart</i> bord	<i>belemmen</i> belemme-	<i>beslūten</i> beslissen	<i>bingbongen</i> , <i>bingel</i>
<i>bartessce</i> bordes	ren	<i>besmodderen</i> , - <i>uederen</i>	bengel
<i>barve</i> I baar	<i>bēlen</i> halken	modder	<i>bincken</i> bink
<i>bāsen</i> , - <i>ich</i> bazelen	<i>bēlewitte</i> billijk	<i>besnollen</i> snol	<i>birret</i> , - <i>eet</i> haret
<i>bat</i> beter	<i>betēven</i> blijven	<i>besondich</i> gemachtigd	<i>birzen</i> , - <i>eln</i> bijster
<i>bātelijc</i> baat	<i>belken</i> , - <i>llen</i> balken	<i>besonnen</i> bedacht	<i>bischoot</i> , - <i>scot</i> be-
<i>bats(ch)</i> barsch, bits	<i>bel(le)ric</i> bolderik	<i>bespatten</i> spatten	schuit
<i>batten</i> betten	<i>belof</i> , <i>beloofde</i> , - <i>te</i>	<i>bestaen</i> I bestand	<i>bijze</i> , <i>bī(z)zen</i> bijster
<i>banbau</i> bouwen	belofte	<i>bestāden</i> , - <i>ādighen</i> ,	<i>bisscopdo(e)m</i> bisdom
<i>banbijn</i> baviaan	<i>belze(mcruut)</i> bilzen-	- <i>ēdighen</i> besteden	<i>bijstier</i> bijster
<i>bebelen</i> habbelen	kruid	<i>bestēken</i> bestek	<i>bi(e)tse</i> bijster
<i>bēde</i> , - <i>en</i> bidden	<i>belul</i> benul	<i>bestemoe(de)r</i> bestje	<i>blaeyen</i> blazen
<i>bedeel</i> , - <i>elle</i> pedel	<i>bēluwite</i> billijk	<i>besten</i> bast	<i>blaer</i> , - <i>rde</i> bles
<i>bedī</i> hoe, II te	<i>bemd</i> beemd	<i>bezwalmen</i> , - <i>elmt</i> be-	<i>blamen</i> blaam
<i>bedichte</i> dicht	<i>bena(r)ren</i> benard	zwalken	<i>blanden</i> I blind
<i>bedieden</i> duiden	<i>bend</i> beemd	<i>besw(a)ercken</i> , - <i>orcken</i>	<i>blasse</i> bles
<i>bedoven</i> diep	<i>benedijēn</i> vermale-	zwerk	<i>bleiken</i> bleeken
<i>bedrijf</i> , - <i>ven</i> misdrijf	dijd	<i>beswoegēn</i> zwoegen	<i>bleiven</i> blijven
<i>bedruusc</i> druischen	<i>benedixie</i> I zegen	<i>bet</i> beter	<i>blec</i> blikaars
<i>beelde</i> bilzenkruid	<i>benerrēn</i> benard	<i>betāme</i> , - <i>ēmen</i> tame-	<i>blec</i> , <i>blekaard</i> blaken
<i>beenvreeter</i> beeneter	<i>bennen</i> II zijn	lijk	<i>blēkeren</i> blaken
<i>beerze(l)n</i> bijster	<i>Benteloo</i> bies	<i>betēngen</i> I taai	<i>blecke</i> , - <i>ijn</i> blei
<i>begāden</i> gadeslaan	<i>berāden</i> bedacht	<i>betetterd</i> beteuterd	<i>blecken</i> blaken
<i>begaren</i> begeeren	<i>bere</i> bes	<i>beticht</i> , - <i>ien</i> betichten	<i>blekland</i> blaken
<i>begrijp</i> begrip	<i>beredde(n)</i> beredderen	<i>betijgen</i> aantijgen	<i>blenden</i> I blind
<i>behacht</i> , - <i>achten</i> ,	<i>bereide</i> bereids	<i>betoeterd</i> , - <i>otelen</i> ,	<i>blenken</i> blinken
- <i>aften</i> behept	<i>berieven</i> - <i>ijf</i> gerief	- <i>oterēn</i> beteuterd	<i>blerken</i> bleren

<i>blescen</i> blusschen	<i>boylne</i> boelijn	<i>botdrager</i> botje	<i>brimmen</i> brommen
<i>blessem</i> , -en bliksem	<i>bóken</i> , -ijn haak	<i>bóten</i> II bot	<i>bringhen</i> brengen
<i>bléten</i> hlaten	<i>bo(c)ken</i> beuken	<i>bolerbloem</i> (<i>pje</i>)gouwe	<i>brinssen</i> brieschen
<i>bléven</i> blijven	<i>Bókló</i> I beuk	<i>botse</i> bochel, botsen	<i>brijze</i> , -el, -elen, -en verbríjzelen
<i>blé</i> , <i>blie</i> blei	<i>boksharing</i> , -horen	<i>botte</i> but	<i>bris(s)cen</i> brieschen
<i>blik</i> II blik	bokking	<i>bottel</i> bottelen	<i>brissen</i> (-izz-, -iez-) bíjster
<i>blik</i> blaken	<i>bol</i> , <i>bolbloemen</i> , <i>bol-</i> <i>der(t)</i> holderik	<i>botten</i> botsen	<i>brocht</i> och
<i>blík</i> blikaars	<i>bolghe</i> , <i>bolk</i> balg	<i>botverloren</i> plomp- verloren	<i>broeye</i> brui
(<i>gescheurde</i>) <i>blik</i> dries	<i>boltaard</i> , -erd holder	<i>boude</i> , <i>Boudewijn</i> houd	<i>broeck-kiele</i> I kiel
<i>blíketíjck</i> blijkbaar	<i>bólken</i> haken	<i>böök</i> I beuk	<i>broickluesch</i> lisch
<i>blik</i> (<i>gras</i>) II blik	<i>bolle</i> holderik	<i>bouwelinc</i> beuling	<i>bróke</i> broche
<i>blinden</i> I, II blind	<i>bolle</i> bolwerk	<i>bra</i> , - <i>aai</i> (<i>e</i>) braden	<i>brokkel</i> brokkelen
<i>blis</i> bles	<i>bollebus</i> bolleboos	<i>bra(a)iden</i> breien	<i>brom</i> brem
<i>blíssen</i> blusschen	<i>bombaerde</i> , - <i>are</i> bom- barie	<i>braeccouter</i> , <i>braakland</i> II braak	<i>brommel</i> (ö) I braam
<i>blíssen</i> bliksem	<i>bomm(ena)er</i> , - <i>mspectre</i> III bom	<i>braam</i> bram	<i>bronken</i> pronken
<i>bloemwerck</i> fries	<i>bonghe</i> I bom	<i>braambesic</i> , <i>bra(a)m-</i> <i>boos</i> framboos	<i>brootse</i> broche
<i>blóken</i> blok	<i>bonghebengel</i> , III bom	<i>braes</i> (<i>ge</i>) I bras	<i>brósem</i> (<i>e</i>) broos
<i>bloken</i> (ö), - <i>ook</i> blaken (aanv.)	<i>bongel</i> , - <i>len</i> bengel	<i>braeuwe</i> , - <i>en</i> breeu- wen	<i>brú</i> bríj, I brouwen, brui
<i>bloos</i> , - <i>ose</i> , - <i>osken</i> blozen	<i>bongerd</i> boomgaard	<i>brachs</i> I bras	<i>brúden</i> bruien
<i>blut</i> (<i>sch</i>), - <i>tten</i> bloot	<i>bongnet</i> beignee	<i>bráde</i> braden	<i>bruiken</i> bruikleen, gebruiken
<i>bluisteren</i> blozen	<i>bon</i> (<i>ne</i>) beun	<i>brágen</i> brein	<i>brummel</i> I braam
<i>bo</i> beu	<i>bonne</i> I bom	<i>brágen</i> brein	<i>brunken</i> prijken, pronken
<i>Bob</i> hoef	<i>bon</i> (<i>t</i>) <i>sem</i> , - <i>sinck</i> bun- zing	<i>braemel</i> (áo) I braam	<i>bruucwäre</i> , - <i>wäre</i> bruikleen
<i>bobbejaan</i> , <i>bobijn</i> ba- viaan	<i>boort</i> , -(<i>t</i>) <i>s</i> beursch	<i>brammen</i> bram	<i>bruwe</i> (<i>t</i>) brui
<i>boch</i> bogen	<i>booste</i> bostel	<i>brantschat</i> brand- schatten	<i>bubbelen</i> bibberen
<i>bochelen</i> bochel	<i>bootse</i> bochel, bootsen, botsen, poets	<i>brasséren</i> II bras	<i>bulde</i> II mom
<i>bodde</i> but	<i>bor</i> beursch	<i>brauwe</i> , - <i>en</i> , - <i>dáwen</i> breeuwen, wenk- brauw	<i>buyde</i> I kade
<i>bódem</i> , - <i>en</i> but	<i>borch</i> , - <i>g</i> , - <i>k</i> , <i>börx</i> (<i>t</i>) barg	<i>Breda</i> eiland	<i>buf</i> , - <i>ffen</i> bof
<i>boechel</i> bochel	<i>börxt</i> burcht	<i>breem</i> , - <i>eim</i> I braam	<i>búk</i> (<i>ø</i>) I beuk
<i>boechlíne</i> boelijn	<i>bordelen</i> borrelen	<i>breeuwer</i> bremer	<i>buckem</i> , - <i>inc</i> bokking
<i>boecht</i> II bocht	<i>bordúre</i> , - <i>uur</i> bor- duren	<i>brégen</i> brein	<i>bulghe</i> balg
<i>boe</i> (<i>de</i> , - <i>je</i>) boedel	<i>borgoens</i> bargoensch (aanv.)	<i>breien</i> II brouwen	<i>bulle</i> II bel
<i>boe</i> (<i>yen</i>) boeier	<i>borck</i> berk	<i>breyn</i> IV beer	<i>bulleman</i> bullebak
<i>boeke</i> I beuk	<i>borne</i> , - <i>nen</i> , - <i>re</i> bor- rel, bron	<i>breken</i> braken	brullen
<i>boecstaf</i> boek	<i>bornen</i> branden	<i>brem</i> brems	<i>bulster</i> bolster
<i>boene</i> beun	<i>bors</i> II heer	<i>brème</i> brem	<i>buene</i> beun
<i>boenre</i> bunder	<i>bors</i> (<i>ghesel</i>) II borst	<i>breme</i> , - <i>el</i> , - <i>en</i> herm, II braam	<i>bungel</i> bengel
<i>boezel</i> , - <i>elen</i> , - <i>en</i> boe- zelaar	<i>bórsch</i> , <i>bort</i> beursch	<i>bremen</i> , <i>bremmen</i> brommen	<i>buntsem</i> , - <i>sel</i> bun- zing
<i>boesjaarden</i> , - <i>aren</i> boegseeren	<i>börzə</i> beurs	<i>brésen</i> , - <i>essem</i> brasem	<i>burat</i> , <i>burre</i> borat
<i>boesman</i> boeman	<i>bortelen</i> borrelen	<i>bridse slaen</i> panaar- zen	<i>bus</i> (<i>ch</i>) bos
<i>boet</i> boedel	<i>bos</i> (<i>se</i>) bus	<i>bríjen</i> II brouwen	<i>busboom</i> II buks
<i>boet</i> boetvaardig	<i>bosboom</i> II buks	<i>bríscen</i> brieschen	<i>búza</i> bies
<i>boeteman</i> boeman	<i>bösen</i> bies	<i>briksen</i> brieschen	<i>búsen</i> boos
<i>boffen</i> buffelen	<i>boste</i> bostel	<i>brik</i> briket	<i>buzeron</i> boezeroen
<i>bóghen</i> buigen	<i>bot</i> botvieren	<i>brimme</i> brem	<i>búten</i> buit
<i>bohay</i> poeha			<i>buikziek</i> , - <i>zoet</i> , - <i>zuch-</i>
<i>boi</i> beu			
<i>bóij</i> boedel			

<i>tig</i> beursch	<i>derp</i> dorp	<i>doei</i> doetje (aanv.)	<i>dōven</i> doof
<i>buunder, buunre</i> bunder	<i>derst</i> dorst	<i>doelwit</i> wit	<i>drao</i> dralen
<i>buus</i> bies	<i>dersten, -el</i> dartel	<i>doem(kerc)</i> I dom	<i>draf</i> dras
<i>buusscen</i> boos	<i>deselve</i> zelfde	<i>doemen</i> opdoemen	<i>dral</i> dra
<i>buist</i> bostel	<i>deshalve(n)</i> derhalve, weshalve	<i>doemkracht</i> dommekracht	<i>dram, -mmen</i> drom
<i>buit</i> buiten	<i>despijt</i> spijt	<i>doen</i> toen	<i>dransen</i> drenzen
<i>chibole</i> siepel	<i>destorbēren</i> spijt	<i>doerak</i> zwijnjak	<i>drapen</i> tref
<i>c(h)iere</i> sier	<i>deuy</i> doetje (aanv.)	<i>doezel</i> doezelen	<i>drats</i> dras
<i>c(h)eren</i> sieren	<i>deunen</i> II deun	<i>doetje</i> kus	<i>drecht</i> drift
<i>Christoffel</i> stoffel	<i>deur</i> stier	<i>dof(fel)</i> deuvik	<i>drēghenisse</i> dreigement
<i>daert</i> deren	<i>deuren</i> durven	<i>dofhorn</i> doffer	<i>dreinzen</i> dreinen
<i>daas</i> bedeesd, dazen	<i>deurpel</i> dorpel	<i>dōghen</i> gedoogen	<i>dremmen</i> bedremmeld, drom
<i>dachvaert</i> dagvaardden	<i>deuwekater</i> duivekater	<i>dogghe</i> dogger	<i>drep(s)</i> dravik
<i>dāde</i> dadel	<i>dichte</i> dichten	<i>doy</i> doetje (aanv.)	<i>drēpe, -en</i> tref
<i>dāghedinc, -nghe</i> verdedigen	<i>dichsel</i> I dissel	<i>dōije</i> duwen	<i>dreppel</i> dorpel
<i>dagen</i> degen	<i>dieden</i> duiden	<i>dōyen</i> I dood	<i>dres</i> dras
<i>Damas(ch)</i> damast	<i>diefte</i> diefstal	<i>dok</i> deuk, dokken	<i>dres</i> dries
<i>dāme, damme</i> damhert	<i>dien</i> gedijen	<i>docsael</i> oksaal	<i>drets</i> dras
<i>dammen</i> dempen	<i>diepe</i> diepte	<i>dol</i> II tol	<i>dreum</i> drom
<i>dampigh</i> damp	<i>diere</i> II duur	<i>dol(le)</i> dolk	<i>dreupel</i> I drop
<i>Damrak</i> rak	<i>diet</i> Duitsch	<i>dōlen</i> dulden	<i>drevelen</i> dribbelen
<i>danne, -en</i> den	<i>dierteyn</i> tierelantijntje	<i>doljorum</i> lorum	<i>dricht</i> drift
<i>dāre, -en</i> deren	<i>diesel</i> I dissel	<i>dolck</i> dolik	<i>dom</i> dommekracht
<i>daregherde (-arde)</i> gordel, hellebaard	<i>deselve</i> zelfde	<i>dōnen</i> opdoemen	<i>dōmen</i> opdoemen
<i>darewaert</i> derwaarts	<i>dievel</i> duivel	<i>dommen</i> dommelen	<i>dōmp, -en</i> damp
<i>darf, darg, dari, -ich, -ye, -inc</i> derrie	<i>dieverie</i> diefstal	<i>dampen</i> dompelen	<i>dōnen (ō)</i> I deun
<i>darmgherde (-arde)</i> gordel, hellebaard	<i>diestel (ē)</i> distel	<i>dooi</i> doetje	<i>doom</i> opdoemen
<i>darp</i> dorp	<i>dijgen</i> gedijen	<i>doon</i> II deun	<i>doorbreken</i> kriecken
<i>dattete</i> dadel	<i>diggel</i> degel	<i>doorkenen, -einen, -eunen</i> deinen	<i>doordenen, -einen, -eunen</i> deinen
<i>dauwoole</i> melde	<i>dijkgraaf</i> graaf	<i>doorzicht(ig)</i> neerslachtig	<i>dōr(e)</i> duizelen
<i>daven</i> daveren	<i>dicke, dickmael(s)</i> dikwijls	<i>dōren</i> durven	<i>dōren</i> durven
<i>de</i> II te	<i>diksteenen</i> hunnebed	<i>dor</i> (ri)ck, -rken door	<i>dorper, -pman</i> I boer
<i>dedinghe</i> verdedigen	<i>dille, -en</i> bedillen	<i>dorren</i> durven	<i>dorven</i> derven, durven
<i>dee(m)ster</i> duister	<i>dilovie</i> spijt	<i>dorwerde</i> deurwaarder	<i>dose</i> dosis
<i>degge</i> degen	<i>dingspil</i> kerspel	<i>dōsich (ō)</i> duizelen	<i>dost</i> doft
<i>deilagt-achtig</i> (aanv.)	<i>Dirk</i> Duitsch, opdirken, wouter	<i>dosten</i> dutten	<i>douf</i> duig (aanv.)
<i>deilen</i> deelen	<i>dijsel</i> I dissel	<i>douwen</i> I dood	<i>douwen</i> dooien
<i>dein</i> damhert	<i>Dīs(en)dach</i> Dinsdag		
<i>deke</i> I deken	<i>discipline</i> spijt		
<i>delf(t)</i> delven	<i>distelig</i> netelig		
<i>delfijn</i> dolfijn	<i>djokken</i> dokken		
<i>delle</i> bedillen	<i>dobbel</i> dobber		
<i>delve</i> delven	<i>dobbel</i> dubbelen		
<i>demi(-saison)</i> krent	<i>docht(e), -tbank</i> {doft		
<i>demit</i> diemit	<i>dod, -lden</i> bedotten		
<i>dempigh</i> damp	<i>doddel</i> dot		
<i>dere</i> deren	<i>doe</i> toen		
<i>der(in)g (rr)</i> derrie	<i>doede, -el, -elig, -erig</i> doetje		
	<i>doef</i> deuvik		

<i>druust</i> , - <i>ich</i> druischen	<i>echel</i> I aar	<i>eipenboom</i> iep	<i>erabèis</i> bes
<i>druut</i> troetelen	<i>echel</i> egel, hagedis	<i>eisen</i> , - <i>elijc</i> ijzen	<i>er(i)en</i> I aard
<i>drúwen</i> dreigen	<i>echt</i> echter	<i>eist</i> eest	<i>er(e)nst(ich)</i> naarstig
<i>dú</i> dijn, gij	<i>edekeren</i> , <i>ederecken</i> ,	<i>eyuun</i> ajuin	<i>erfnáme</i> erfgenaam
<i>dubben</i> dobber	- <i>rieken</i> , - <i>rcawen</i>	<i>ekdis</i> hagedis	<i>erghen</i> ergeren
<i>ducht</i> duchten	herkauwen	<i>eekemot</i> motregen	<i>erinneren</i> herinneren
<i>ducas</i> dukaat	<i>edic</i> azijn	<i>e(e)ker(en)</i> I akker	<i>erkauwen</i> herkauwen
<i>dükern</i> deuk	<i>edwijt</i> etmaal	<i>el</i> elders	<i>erckel</i> erker
<i>ducken</i> dokken, dui- ken	<i>edgespan</i> II span	<i>elanc</i> edoch	<i>eremen</i> urmen
<i>dul</i> II dol	<i>eedg</i> I eg	<i>elde</i> ouderdom	<i>erm(el)ijn</i> hermelijn
<i>dul</i> , - <i>llen</i> bedillen	<i>eek</i> azijn	<i>elder</i> uier	<i>ernúwen</i> hernieuwen
<i>dulle</i> I dille	<i>eekatte</i> eekhoren	<i>elefant</i> olifant	<i>erpel</i> I waard
<i>dulle</i> II dille	<i>eeibot</i> heilbot	<i>elen</i> eland	<i>erre</i> II ar
<i>duimelen</i> tuimelen	<i>eenbaerlijc</i> eenparig	<i>elfst</i> elft	<i>ers</i> I ros
<i>dunegge</i> , - <i>ning(he)</i>	<i>eenghelijc</i> elk	<i>eller</i> I els	<i>ersadie</i> artsenij
II slaap	<i>een ieder</i> iedereen	<i>ellévene</i> II elf	<i>ersäter</i> arts
<i>duypen</i> duiken	<i>eenkén(d)</i> eenkennig	<i>Elmusvuur</i> Sint El- musvuur	<i>ersbelle</i> , - <i>bille</i> I bal
<i>dueren</i> durven	<i>eencorcu</i> eekhoren	<i>elne</i> el	<i>erschricken</i> schrik
<i>dúrende</i> gedurende	<i>eenpaer(lijc)</i> een- parig	<i>elpendier</i> elpenbeen	<i>erspringhen</i> oorsprong
<i>dúrich</i> duurzaam	<i>eenre leie</i> , <i>hande</i>	<i>els</i> elders	<i>erste</i> rust
<i>durken</i> door	eender	<i>elsem</i> , - <i>en(e)</i> II els	<i>ertisø</i> hagedis
<i>dusghedaen</i> zoodanig	<i>eenwijck</i> tweekamp	<i>elst</i> I els	<i>ervarmen</i> barmhartig
<i>duysigh</i> duizelen	<i>eenwillich</i> eigenwijs	<i>ember</i> amber	<i>erweet</i> , - <i>ete</i> erwt
<i>duzzelig</i> doezelig	<i>eer</i> erts, ijzer	<i>ember</i> immer	<i>ese</i> , <i>est(e)</i> eest
<i>duwfoern</i> doffer	<i>eerachtich</i> -achtig	<i>émer</i> emmer	<i>etgroede</i> , - <i>oet</i> etgroen
<i>duyfstein</i> tuisteen	<i>eermaels</i> eertijds	<i>emmer</i> amber	<i>etick</i> azijn
<i>duim(kracht)</i> domme- kracht	<i>eerre</i> eerst	<i>emmer(s)</i> immers	<i>etzelick</i> ettelijk
<i>duurachtich</i> duur- zaam	<i>eersadie</i> artsenij	<i>emte</i> aamt (aanv.)	<i>etten</i> etsen
<i>duerbaer</i> dierbaar	<i>eersbelle</i> , - <i>bille</i> I bal	<i>en</i> neen	<i>ettik</i> azijn
<i>duurtijc</i> duurzaam	<i>eersen</i> aarzelen	<i>enbinnen</i> , - <i>böven</i> ,	<i>eul</i> I heul
<i>duist</i> dons	<i>eerste-klas-kaartje</i>	- <i>búten</i> daarenboven	<i>cuzen</i> hoozen
<i>dúver</i> doffer	volbloed	<i>enbor(e)</i> beuren	<i>cuver</i> ooievaar
<i>dwaen</i> , <i>dwäle</i> dwell	<i>eerwete</i> erwt	<i>endel-</i> endeldarm	<i>evadasø</i> hagedis
<i>dwaep</i> dwepen	<i>eff</i> I of	<i>endel-</i> eindeldarm	<i>ewel</i> euvel
<i>dwápen</i> dwepen	<i>effendre</i> evenaar	<i>e(i)nden</i> eindigen	<i>evø(l)tass(ch)ø</i> hage- dis
<i>dwarrree</i> dwars	<i>éghede</i> I eg	<i>endivie</i> andijvie	<i>evenaarden</i> , - <i>ig</i> eve- naren
<i>dweep</i> dwepen	<i>éghedis</i> hagedis	<i>endrick</i> gans	<i>evenmaent</i> September
<i>dweegel</i> , <i>dwēle</i> dwell	<i>égher</i> reiger	<i>éne</i> II enkel	<i>eventijldigh</i> evenaren
<i>dwēlen</i> II dol	<i>eggheleich</i> , - <i>rich</i> eggig	<i>Enematill</i> I til	<i>evordes(sø)</i> , - <i>rtast</i> hagedis
<i>dwelm</i> , - <i>me</i> , - <i>men</i>	<i>eid</i> I eg	<i>engborstig</i> aambor- stig	<i>éwe</i> I echt
bedwelmen	<i>eidas</i> nijdas	<i>engheen</i> geen	<i>eweck</i> , - <i>eghe</i> II weg
<i>dwērelen</i> dwarrelen	<i>eidek</i> hagedis	<i>éngelbert</i> , - <i>brécht</i>	<i>faok</i> vaak
<i>dwerree</i> dwars	<i>eyghel</i> egel	berk	<i>fael</i> , - <i>lge</i> , - <i>lgen</i> ,
<i>dwōnen</i> verdwijnen	<i>eighen</i> (- <i>ijn van lève</i>)	<i>engien</i> , - <i>nieer</i> inge- nieur	- <i>lgéren</i> falen
<i>dwōlen</i> II dol	lijfeigen	<i>enioen</i> , - <i>uun</i> ajuin	<i>fachoen</i> fatsoen
<i>ee</i> I echt, eegade	<i>eighenwillich</i> eigen- wijs	<i>enssel</i> , - <i>sser</i> , -(<i>t</i>)ster	<i>faddelheit</i> vadsig
<i>ee</i> eeuw	<i>eigher</i> reiger	unster	<i>fale</i> falen
<i>ee</i> II eer	<i>eileuwer</i> ooievaar	<i>enteghendaarentegen</i>	<i>falgen</i> velg
<i>Ee</i> eiland	<i>eyudel-</i> , - <i>ste</i> endel- darm	<i>entrouwen</i> trouwens	<i>falie</i> , - <i>icanten</i> falie- kant
<i>e-</i> ge-	<i>ejneker saken</i> II enkel	<i>enugterne</i> nuchter	<i>fau(l)te</i> fout
<i>ebene</i> , - <i>nus</i> ebbenhout	<i>eynkreghel</i> kregel	<i>enwech</i> , - <i>eghe</i> II weg	
		<i>èrdis</i> hagedis	

<i>favele</i> fabel	<i>Franeker</i> vroom-	<i>gargarisêren</i> gorgelen	<i>gheer</i> elger
<i>feestelic</i> huwelijk	<i>Frederik</i> II rijk	<i>garlande</i> , -nge guir-	<i>gheerde</i> gard
<i>feie</i> fee	<i>frenge</i> , -nie, -nse	lande	<i>geernaar(t)</i> garnaal
<i>feilen</i> falen	franje	<i>garnaot</i> (ä) garnaal	<i>gheervalke</i> giervalk
<i>feint</i> vennoot	<i>frevel</i> wrevel	<i>garnâte</i> granaat	<i>ghegâde</i> gade, weder-
<i>felp(el)</i> fulp	<i>fringe</i> , -nsje franje	<i>garren</i> gieren	ga
<i>femeel</i> femelen	<i>friseeren</i> fries	<i>gars</i> I gors	<i>gheheer</i> heerlijk
<i>fenijn</i> venijn	<i>frîten</i> fornuis, konter-	<i>ga(r)s</i> gras	<i>ghehe(i)nde</i> behendig,
<i>feut</i> vennoot	feiten	<i>garse</i> II gors	heinde
<i>feter</i> fut	<i>frommel</i> frommelen	<i>gârst</i> garstig	<i>ghehenghen</i> hangen
<i>fij</i> vies	<i>frûten</i> fornuis	<i>garsterig</i> galsterig	<i>ghehermen</i> scherm
<i>fiel</i> fielt	<i>furet</i> fret	<i>garten</i> geerten	<i>ghehinde</i> heinde
<i>fïemelen</i> friemelen	<i>furstynne</i> vorstin	<i>garwe</i> gerwe	<i>ghehofte</i> gehucht
<i>fijc</i> tijt	<i>futsel</i> futselen	<i>gasp(ol)</i> gesp	<i>gê</i> , <i>geihonger</i> geeww-
<i>fimeel</i> , -ele, -elen	<i>fut(te)</i> hondsvot	<i>gâte</i> gat	honger
femelen	<i>fuut</i> fut	<i>gâvel</i> gabêl	<i>gheirse</i> gierst
<i>fin(ier)en</i> leveren	<i>gá</i> gauw	<i>gâvel(e)</i> gaffel	<i>ghekerende melc</i> kar-
<i>fis</i> , <i>fitsau</i> , -sjouw bun-	<i>gaelderie</i> galerij	<i>gê</i> geewwhonger	nemelk
zing	<i>gaer</i> elger	<i>ghebaerde</i> (-te), -âren	<i>ghelâghe</i> gelag
<i>flaars</i> fleer	<i>gaerde</i> gard	gebaar, tieren	<i>ghelande</i> , -en gelang
<i>flaggheren</i> vlag	<i>gaerghel</i> gergel	<i>ghebaren</i> baren	<i>ghelâten</i> gelaat
<i>flambeel</i> , -eeu flam-	<i>gaerkock</i> gaarkeuken	<i>gebbetje</i> ginnegappen	<i>ghelauwen</i> loon
bouw	<i>gaert</i> gard	<i>ghebeerde</i> gebaar	<i>ghelie</i> lij
<i>flans</i> , -ze flansen	<i>gaerwkamer</i> gerf-	<i>ghebeine</i> , -been ge-	<i>ghelief</i> I gelieven
<i>flassee</i> flesch	schaaf	beente	<i>ghelieuwe</i> lij
<i>flawijne</i> flerecijn	<i>gaast</i> , <i>Gaasterland</i>	<i>ghebêren</i> gebaar	<i>ghelike</i> insgelijks
<i>flebbe</i> flab	II geest	<i>gheberghe</i> gebergte	<i>ghelimp(e)</i> glimp
<i>fleers</i> fleer	<i>gabben</i> , -eren ginne-	<i>gebijden</i> beiden	<i>ghellen</i> gillen
<i>fleeuw</i> flauw	gappen	<i>ghebinde</i> , -nt bint	<i>ghelof</i> , -oofde, -oofte
<i>fleuwen</i> fleemen	<i>gâden</i> gade	<i>gheboer</i> I boer	belofte
<i>fiente</i> verflensen	<i>gâdoot</i> geewwhonger	<i>gheboordelike</i> , -oorte	<i>ghelose</i> leus
<i>fënteren</i> flenter	<i>gagaet</i> , -âtes git	(ô) beurt	<i>ghelôven</i> beloven
<i>flitse</i> , -en flets	<i>gagh(el)en</i> gaggelen	<i>gheborde</i> , -rt geboorte	<i>gelt</i> II geld
<i>flurecijn(water)</i> flere-	<i>galanga</i> , -ghe gali-	<i>ghebrêke</i> , -en gebrek	<i>ghelten</i> gelt(e)
cijn	gaan	<i>ghebuur</i> I boer, buur	<i>ghêlu(w)</i> geel
<i>fliggheren</i> flikkeren	<i>galant</i> alant	<i>ghebuernede</i> gravin	<i>ghelve</i> golf
<i>flœr</i> floers	<i>gâlê</i> II gal	<i>ghebuurschap</i> buurt-	<i>ghemachtich</i> gemach-
<i>flooien</i> flikflooien	<i>galeyê</i> , -llye galerij	schap	tigd
<i>flœre</i> I fleur	<i>gâlen</i> galm	<i>ghebuurte</i> buurt	<i>ghemanc</i> lief tallig,
<i>fløs(se)</i> I pluis	<i>galetijn</i> gelatine	<i>ghedâne</i> gedaante	mengen
<i>flø(w)wijne</i> flerecijn	<i>galootse</i> II klots	<i>ghedeel</i> gedeelte	<i>ghemâtich</i> gemach-
<i>flup</i> fut	<i>galveren</i> golf	<i>ghêdelinc</i> gade	tigd, gematigd
<i>fluwijne</i> flerecijn	<i>gâme</i> gemelijk	<i>ghêden</i> wieden	<i>ghême</i> gemelijk
<i>fneek</i> fnuiken	<i>gander</i> , -nser gans	<i>gedende</i> gedaante	<i>ghemeende</i> , -eine, -éne
<i>fuis</i> , -fnuisteren	<i>ganser</i> huut heels-	<i>ghedichte</i> dicht	gemeente
fluisteren	huids	<i>gêdoot</i> geewwhonger	<i>ghemoeten</i> gemoet
<i>foek</i> , <i>foep</i> fut	<i>gans sacker willigen</i> ,	<i>ghedroch</i> bedriegen,	<i>ghedâme</i> aangenaam
<i>focken</i> poppen	<i>g. sakkerlysjes</i> sak-	gedrocht	<i>ghenêken</i> genaken
<i>font(e)</i> vont	kerloot	<i>ghedruusc</i> druischen	<i>gânêls</i> garnaal
<i>foret</i> fret	<i>gants</i> gans	<i>gedse</i> gids	<i>ghenen</i> geewwen
<i>forme(n)</i> vorm(en)	<i>gaps(a)</i> gesp	<i>ghedwâde</i> , -aey ge-	<i>generley</i> onzijdig
<i>forts</i> , -se, -sigh forsch	<i>gardine</i> gordijn	dwee	<i>gheniet</i> genot
<i>forte</i> hondsvot	<i>garen</i> begeeren	<i>ghedwas</i> dwaas	<i>ghenoeghen</i> , -chde, -te
<i>frambesie</i> framboos	<i>gêronet</i> garnaal	<i>gheelgorse</i> I gors	geneugte

<i>genserik</i> II ganzerik	<i>ghespeelmoot</i> speel- noot	<i>ghicht(e)</i> jicht	<i>gnisteren</i> knetteren
<i>ghenst</i> ginst	<i>ghespeckelt</i> spikkel	<i>ghichte</i> gift	<i>gnorren, -rten</i> knor- ren
<i>gheonnen</i> gunnen	<i>gespal</i> gesp	<i>gidje, -en</i> gids	<i>gō</i> gouw
<i>gheplankiert</i> plankier	<i>ghespens, -ous</i> gespuis	<i>giebala</i> giechelen, I	<i>gobioen</i> govie
<i>geps(ə)</i> gesp	<i>ghespr(a)ecs(a)(e)m,</i> <i>-āke, -ākich, -eeck</i>	<i>giĳpen</i>	<i>Goddome</i> poddome
<i>ghepuffel</i> gepeupel	<i>spraakzaam</i>	<i>giehonger</i> geeuw- honger	<i>Gōdevaert</i> goverzeil
<i>gér</i> uier	<i>ghesproit</i> sproeien	<i>giek</i> gei	<i>god(e)spenninc</i> goos- penning
<i>gherāde</i> II rad	<i>gespu</i> gespuis	<i>ghien</i> biecht	<i>God verdoeme</i> pot- verdomme
<i>gherāke</i> raken	<i>ghest(en)</i> gist(en)	<i>ghier</i> gierig	<i>goedelijc</i> goelijk
<i>Gerard</i> elger	<i>ghestāde</i> gestadig	<i>gier</i> uier	<i>goeden</i> gegoed
<i>gherat</i> II rad	<i>ghestalt(ensse), -elt</i> (-ensse) gestalte	<i>gierze</i> gierst	<i>goeds(i)e, -g(i)e</i> guts
<i>ghére</i> elger	<i>gestrubbet</i> strubbelen	<i>ghĳghen</i> giechelen	<i>goenezak</i> gonje
<i>gherēde, -en (-eiden)</i> bereid	<i>gestubbe</i> II stof	<i>ghĳlen</i> giĳl	<i>goet(e)lijc</i> goelijk
<i>gørēf</i> grif	<i>ghesus</i> sussen	<i>gillen</i> gilling	<i>gōil</i> geul
<i>gherēke</i> raken	<i>gheswerc</i> zwerk	<i>gym</i> II prol	<i>goyten</i> guit
<i>gherēken</i> rekken	<i>ghet</i> git	<i>ghinghebare, -ber,</i> <i>-vare, -ver</i> gember	<i>gōkelen, -āre</i> gooche- len
<i>ghereckelijc</i> rekkelijk	<i>ghetāme, -en, ghe-</i> <i>tēmen</i> tamelijk	<i>ginnekenginnegappen</i>	<i>golp</i> II gulp
<i>ghēren</i> begeeren	<i>ghelelt</i> tent	<i>ghinst</i> ginst	<i>golpe, -en</i> I gulp
<i>gērōnūt</i> garnaal	<i>ghetes</i> I tas	<i>gips(ə)</i> gesp	<i>golveren</i> golf
<i>gherijf</i> gerief	<i>ghetrāwe</i> II trouw	<i>giroffel</i> anjelier	<i>gondrāve</i> onderhave
<i>gherinnen</i> geronnen	<i>ghetuuch</i> tuig	<i>girse</i> gierst	<i>ghōne</i> gene
<i>gherisen</i> rijzen	<i>geut</i> goot	<i>ghĳsel</i> giĳzelaar	<i>Gooi</i> gouw
<i>gherōven</i> gerief	<i>ghevaerde</i> gevaarte	<i>ghispe</i> gesp	<i>goc</i> goochelen
<i>gernaet</i> garnaal	<i>ghevallen</i> geval	<i>ghispe</i> gispēn	<i>goort</i> gord
<i>gerne</i> graat	<i>ghēve</i> gave	<i>ghiterne</i> gitaar	<i>gōpsə</i> gesp
<i>gørnēl</i> garnaal	<i>ghēve</i> II gaaf	<i>gladdigheid</i> zwari- heid	<i>gorden</i> gordel
<i>geroffel</i> anjelier	<i>ghevee, -ēde</i> veete	<i>gländig, -nt</i> glunder	<i>gōre, -en</i> goor
<i>Gerrit</i> II griet	<i>gheveerde, -te</i> gevaarte	<i>glar(i)en</i> glas	<i>gōrānet</i> garnaal
<i>ge(r)s</i> gras	<i>ghevreden</i> vrede	<i>glede</i> glid	<i>gorgoel</i> gorgel
<i>gherst(ich)</i> garstig	<i>ghewant</i> ingewand, II want	<i>glei</i> glooien	<i>gorre</i> goor
<i>gerten</i> geerten	<i>ghewar, -āre</i> waar- nemen	<i>glende</i> glunder	<i>go(r)reel</i> gareel
<i>geruif</i> I roof	<i>ghewāren</i> vrijwaren, waarborg	<i>gli</i> glooien	<i>gors</i> gras
<i>gherwen, -ven</i> gaar, gerfschaaf, touwen	<i>gheweet</i> II gewei	<i>glieren</i> slieren	<i>gorter</i> gort
<i>gesacht</i> gezag	<i>ghewēnen</i> wennen	<i>glimpen</i> glimp	<i>goude, -dkruid,</i> <i>-dwortel</i> gouwe
<i>ghescēle, -eel</i> geschil	<i>ghewerch, -rf</i> ge- wricht	<i>glip(pe)</i> glippen	<i>Gouderak</i> rak
<i>ghescichte</i> geschiede- nis	<i>ghewēren</i> waarborg	<i>glipperig</i> glibberig	<i>Gouw</i> gouwenaar
<i>ghescilde</i> geschil	<i>ghewes</i> wis	<i>glitsen</i> glissen	<i>gover, Govert</i> gover- zeil
<i>ghescot</i> geschut	<i>gewichtig</i> zwaar	<i>glitten</i> glimmen	<i>grā</i> bont, I grauw
<i>gezeg</i> gezag	<i>ghewinnen</i> winnen	<i>glĳve</i> gleuf	<i>graefnede</i> gravin
<i>gheselnede</i> gravin	<i>gewisse</i> geweten	<i>gloep</i> gliuipen	<i>grabben</i> grabbelen
<i>ghesinde</i> gezin, ge- zindte	<i>gewiste</i> gewest	<i>gloeren</i> gluren	<i>grājig</i> graaien
<i>gesmĳ, -īde, -īdich</i> smĳdig	<i>ghewōne</i> wennen	<i>gloy, -ooi</i> glooien	<i>grāken, -inghe</i> ge- naken, kriecken
<i>ghesoech</i> zwoegen	<i>ghewoonde</i> gewoonte	<i>glop</i> gliuipen, II gulp, slop	<i>grammetse</i> grimas
<i>ghesontmākere</i> heil- land	<i>ghewulft</i> gewelf	<i>glose</i> glose	<i>grāne</i> graat
<i>ghespan</i> wederspan- nig	<i>ghiche(le)n</i> giechelen	<i>glouw, glui</i> glooien	<i>grapen</i> grap
<i>ghespan, -penne</i> II span	<i>ghicht(e)</i> biecht	<i>gluyer-, -eren</i> gluren	<i>grasmaand</i> April
		<i>glūmende</i> gluren	<i>grāuwe</i> munniken
		<i>gluup</i> gliuipen	
		<i>gnap</i> knap	

kapucijner	<i>groese</i> gras	haren	herwaarts
<i>grecht</i> gracht	<i>groffelen</i> grabbelen	<i>haersetten</i> herstellen	<i>harmel</i> hermelij
<i>gredych</i> graag	<i>groffelier</i> , <i>groft(fel)-</i> <i>nagel</i> anjelier	<i>haert</i> hert	<i>harmen</i> wouter
<i>greel</i> gareel	<i>grogrein</i> grein	<i>haes(e)</i> heesch	<i>harmoes</i> hermoes
<i>greenken</i> grijnen	<i>grollen</i> grol	<i>habourdaen</i> labber- daan	<i>hars</i> I ros
<i>grees</i> gruis	<i>grommelinghe</i> grom	<i>hacht(te)</i> , <i>-lijk</i> hache- lijk	<i>harst</i> hars
<i>greeuw</i> breeuwen, flauw	<i>grommæs</i> hommeles	<i>hacht(e)</i> , <i>-ten</i> , <i>-tje</i> II hachje	<i>harsten</i> harst
<i>greffie</i> griffel	<i>grondel</i> grendel	<i>käghetisse</i> , <i>-esse</i> heks	<i>hart</i> hert
<i>greft</i> gracht	<i>gront</i> grondel	<i>ha(e)yen</i> aaien, haken	<i>hart hars</i>
<i>grejz</i> graag	<i>gronthertich</i> hart- grondig	<i>hairars</i> II mom	<i>hartstreck</i> hartstocht
<i>greyden</i> gretig	<i>groom</i> grom	<i>hak</i> II hekel	<i>håsel</i> hazelaar
<i>greis</i> gruis	<i>grop</i> groep	<i>halchter</i> halster	<i>haspe</i> , <i>-en</i> haspel(en)
<i>greyte</i> , <i>-en</i> gretig	<i>grös</i> gras	<i>hale</i> II haal	<i>hat</i> , <i>hatel</i> haat
<i>grel</i> grol	<i>grosseren</i> I gros	<i>halfoest</i> oogst	<i>håven</i> havenen
<i>grèmen</i> II gram	<i>gru</i> gruwen (aanv.)	<i>halfter</i> halster	<i>haverslag</i> haverklap
<i>gremetse</i> grimas	<i>grub(ke)</i> greppel	<i>hallebardier</i> helle- baard	<i>heef</i> haaf
<i>grèniken</i> ginnegap- pen, grijnen, grin- niken	<i>grundel</i> grendel	<i>halm</i> II helm	<i>heem</i> , <i>-råder</i> heem- raad
<i>gre(i)nsen</i> grijnen	<i>grunt</i> grondel	<i>halsen</i> behelzen	<i>heer</i> heerlijk
<i>grensich</i> II ganzerik	<i>grup(pe)</i> , <i>-ppel</i> grep- pel	<i>halsenoc(ke)</i> knok	<i>heer-</i> II her-
<i>grep(pe)</i> greppel	<i>gruесе</i> gras	<i>halter</i> halster	<i>heerbuis</i> hermoes
<i>grays</i> gras	<i>grut</i> II griet	<i>håme</i> I ham	<i>heerd(e)</i> heede
<i>gråsen</i> , <i>-elijc</i> grieze- len	<i>grúte</i> , <i>-uut</i> gort	<i>handsel</i> verhanselen	<i>heerde(r)</i> herder
<i>grete</i> , <i>-en</i> gretig	<i>gruw</i> gruwen (aanv.)	<i>hånep</i> hennep	<i>heerl</i> harrel
<i>gréve</i> graaf	<i>guichelen</i> giechelen, goochelen	<i>hanghel</i> III haal, hengel	<i>heermoes</i> hermoes
<i>gréveren</i> grief	<i>guien</i> guit	<i>hanghel(e)s</i> hengsel	<i>heersch</i> , <i>hees</i> heesch
<i>gribbelen</i> grabbelen	<i>guifelen</i> , <i>gúgeln</i> giechelen	<i>hangmak</i> hangmat	<i>heerze</i> gierst
<i>Griek</i> keizer	<i>gule</i> geul	<i>hankeren</i> hunkeren	<i>heffel</i> ongeheveld
<i>griekinghe</i> kriecken	<i>guls</i> gulzig	<i>hancsel</i> hengsel	<i>heften</i> hechten
<i>griendinghe</i> griend	<i>gunder</i> , <i>-ter</i> glunder	<i>hanne</i> janhen	<i>heghdåsse</i> hagedis
<i>gries</i> gruis, kriezel	<i>guyse</i> verguizen	<i>hannep</i> hennep	<i>hègher</i> reiger
<i>griezel</i> kriezel	<i>guysen</i> II gul	<i>hanne(wuite)</i> gaai	<i>hei</i> , <i>hey(d)en</i> , <i>-deren</i> heidamp
<i>griemel</i> kriezel	<i>gúten</i> guit	<i>hansel</i> verhanselen	<i>hei(d)er</i> -heid
<i>griet</i> gort	<i>quelle</i> geul	<i>hans(k)e</i> handschoen	<i>heye</i> heien
<i>grievèren</i> grief	<i>haeghpape</i> , <i>-predicant</i> haagpreek	<i>Hans kuier</i> hanneke- maaiër	<i>heigher</i> reiger
<i>grif</i> griffel	<i>haeckboot</i> hoeker	<i>hanthåve</i> handhaven	<i>heike</i> huik
<i>gril</i> , <i>-llen</i> grol	<i>hael</i> schelm	<i>hants(k)e</i> handschoen	<i>heilen</i> heelen
<i>grim</i> grimmig	<i>hael(ch)ter</i> halster	<i>hanttastinghe</i> hand- tastelijk	<i>heilöver</i> , <i>-uiver</i> ooie- vaar
<i>grim</i> , <i>-åme</i> , <i>-immagie</i> grimas	<i>haam</i> II ham	<i>happe</i> heep	<i>heim</i> heemraad
<i>grimme</i> , <i>-en</i> grimmig	<i>haamstig</i> heumig	<i>happèren</i> happen	<i>heymelen</i> ophemelen
<i>grinde</i> grint	<i>haen</i> hangen	<i>har</i> I her	<i>heine(n)</i> hunnebed
<i>grindel</i> grendel	<i>haar</i> I her	<i>hard(e)r</i> herder	<i>heinen</i> heining
<i>grinnen</i> , <i>-nsen</i> grijnen	<i>haer-</i> II her-	<i>hardhand(e)</i> hardhan- dig	<i>heiren</i> heidamp
<i>gripped</i> greppel	<i>haarbuis</i> hermoes	<i>hardnekt</i> hardnekkig	<i>heister</i> heester
<i>grås(elen)</i> , <i>-elijc</i> grie- zelen	<i>haerde</i> herder	<i>håre</i> haren	<i>heit</i> hitte (aanv.)
<i>gråsen</i> , <i>-aert</i> grijsaard	<i>haarkliever</i> , <i>-splijter</i> , <i>-zifter</i> haarkloover	<i>hare</i> , <i>-ntare</i> I her	<i>heke(n)</i> hek
<i>grobb(elen)</i> grabbelen	<i>haerplocken</i> pluk-	<i>harewaert</i> derwaarts,	<i>heket</i> I hekel
<i>groede</i> (G.) etgroen			<i>helcht</i> helft
<i>groef</i> grof			<i>helchter</i> halster
<i>groep(e)</i> greppel			<i>helden</i> hellen
			<i>helf</i> , <i>-fter</i> halster
			<i>hellen</i> II hel

<i>helletove</i> helleveeg	<i>heulspel</i> heulen	<i>hollebollig</i> holderde-	<i>houtvoe(t)ster</i> , -vor-
<i>helm</i> , -baerde helle-	<i>heuzə</i> hoozen	bolder	ster houtvester
baard	<i>heve</i> heffe	<i>holsch</i> , -ske holsblok	<i>hóvaert</i> , -aerde,
<i>helpe</i> hulp	<i>hevel(deech)</i> heffe,	<i>hommel</i> II hop	-e(e)rde hoovaardig
<i>helsen</i> behelzen	hevel, ongeheveld	<i>homm(el)en</i> hommel,	<i>hövelijc</i> hof
<i>hel(s)ter</i> halster	<i>heven</i> heffen	-eles	<i>höver</i> heuvel
<i>helt</i> heltt	<i>hijde</i> heede	<i>hommich</i> , -mstig	<i>hréts</i> graat
<i>helve</i> halster	<i>hiden</i> heden	heumig	<i>há</i> hoe
<i>hem</i> I ham	<i>híc</i> huwen	<i>hómoet</i> hoogmoed	<i>hubbelen</i> huppelen
<i>hemelen</i> (<i>hemm</i> -) op-	<i>hiede</i> heede	<i>hompelaer</i> hompelen	<i>húde</i> hut
hemelen	<i>hiep</i> heep	<i>Homulus</i> hommeles	<i>húde(n)</i> heden
<i>hemelte</i> hemel	<i>hiervoormals</i> , -tijts	<i>hooflig</i> koppig	<i>húden</i> huid
<i>hemmen</i> hamel	hiernamaals	<i>hoogers</i> , -ghengst	<i>hufteren</i> , -erig hui-
<i>hemstig</i> heumig	<i>hicken</i> III hak	hooggaars	veren
<i>hen</i> hun	<i>hilde</i> , <i>hille</i> I hal	<i>hoigh</i> poicken poken	<i>hikken</i> hukken
<i>hen(d)e</i> hunnebed	(aanv.)	<i>hooghvaerdigh</i> hoo-	<i>hulden</i> huldigen
<i>Hendrik</i> II rijk	<i>hilijs</i> huwelijk	vaardig	<i>húls</i> geul
<i>Henegouwen</i> gouw	<i>hil(le)</i> hals	<i>ho(o)lbloc</i> holsblok	<i>húls</i> huilst
<i>hēnen</i> scāven scheren	<i>hymmelen</i> ophemelen	<i>hoonde</i> hoon	<i>Humbert</i> hunnebed
<i>henghel(e)s</i> , -se heng-	<i>hinderwaert</i> hinder	<i>hoopman</i> hopman	<i>hummelen</i> hommel
sel	<i>hinghen(e)</i> heng	<i>hoopte</i> I hop	<i>hummig</i> , -mstig
<i>henghen</i> hangen	<i>hinnen</i> hinniken	<i>hoorlōdium</i> horloge	heumig
<i>henghen(e)</i> heng	<i>hypo</i> hiep	<i>hoorn</i> doffer	<i>Hūne</i> hunnebed
<i>henne</i> hunnebed	<i>hippelcōren</i> , <i>hipper</i>	<i>hoorsaem</i> gehoorzaam	<i>huuke</i> honk, nek
<i>hepe</i> heup	hippen	<i>hoos</i> hoes	<i>hunnaks</i> hinniken
<i>herde</i> heede	<i>hirde(r)</i> herder	<i>hoot</i> hoofd, malloot	<i>hupedoorn</i> joop
<i>herde</i> herder	<i>hirse</i> gierst	<i>hop</i> heup	<i>huplync</i> huppelen
<i>herder</i> harder	<i>hīsel</i> ijzel	<i>hooper</i> , <i>hopper</i> III	<i>hurt</i> , -igh hort
<i>hēre</i> I her	<i>hīss(c)en</i> hitsen	opper	<i>huezēn</i> hoozen
<i>hēre</i> II haar, hun	<i>hitlander</i> hit	<i>hōre</i> II haar, hun	<i>hūsen</i> , <i>huss(c)en</i> hit-
<i>herel</i> harrel	<i>hits</i> , -bloedig, -elen,	<i>hōre</i> maent Decem-	sen
<i>he(e)re(n)</i> -, <i>hering-</i>	<i>hītlich</i> hitsig	ber	<i>hutsecruussen</i> hutsen
<i>moes</i> hermoes	<i>hūwelijc</i> huwelijk	<i>hōrk</i> nurksch	<i>huuf</i> huig
<i>hēring</i> haring	<i>hō</i> hoog	<i>horcken</i> hurken	<i>huil</i> I heul
<i>hercōmen</i> II her-	<i>hobben</i> hobbelen	<i>hornet</i> garnaal	<i>huerre</i> hoer
<i>hermel</i> hermelijn	<i>hoe</i> (dat) hoewel	<i>horn(e)t(e)</i> , -nse	<i>huusfestich</i> huis-
<i>hermen</i> scherm	<i>hoeghedaen</i> , -ānich	horzel	vesten
<i>hermijn</i> hermelijn	hoe-, zoodantg	<i>horologium</i> horloge	<i>huusghesinde</i> gezin
<i>herre</i> har	<i>hoek</i> huig	<i>horrel</i> , -elen, -en,	<i>huusman</i> I hoer
<i>hers</i> I ros	<i>hoeckboot</i> hoeker	(ō)-elwind horrel-	i- ge-
<i>herse</i> gierst	<i>hoekeling</i> hokkeling	voet	ie ieder
<i>herse</i> hars	<i>hoender</i> haander	<i>hōrs</i> I ros	<i>iegherinc</i> ergens
<i>herselmaent</i> October	<i>koerendreet</i> II soes	<i>hortigh</i> hort	<i>ielk</i> elk
<i>hersetten</i> herstellen	(aanv.)	<i>hōs</i> gras	<i>iem</i> II bij
<i>herst(e)</i> , -en harst	<i>hoetse</i> hoes	<i>hos(mānneken)</i> hig	<i>ienen</i> iemand, koo-
<i>hērt</i> herder	<i>hōghede</i> hoogte	<i>hosteil</i> , -elier hotel	menij
<i>hertōgherīke</i> hertog-	<i>hogel</i> heugel	<i>hot</i> , <i>hotte</i> , -en, -eren	<i>ienk(e)lōw</i> I enkel
dom	<i>hoiboi</i> heibei	hotsen	<i>ier</i> II gier
<i>hēschen</i> eischen	<i>hoysprenkel</i> II spren-	<i>houde</i> hauw	<i>iet</i> , -wes iets
<i>hessen</i> hitsen	kel	<i>houde</i> hulde	<i>ievenboom</i> ijf
<i>hessenkar</i> , -kiel,	<i>hoyteem</i> temen	<i>houke</i> huik	<i>iewe(n)t</i> iets
-zwoep hes	<i>hokeling</i> hokkeling	<i>housche</i> hoes	<i>iewer(inc)</i> ergens
<i>hette</i> hitte	<i>hocken</i> hukken	<i>hout</i> hou	<i>īgel</i> egel
<i>heukel</i> hokkeling	<i>holfter</i> holster	<i>houtic</i> houting	<i>īp</i> iep

<i>ijlen(d)s</i> ijlings	<i>jeghenwe(e)rdich</i> ,	I kalkoen	<i>katerrol(le)</i> , -rshoof
<i>ime</i> , <i>imme</i> imker,	- <i>wo(o)rdich</i> -waarts	<i>cabier</i> I kolder	katrol
stoeterij	<i>jeleye</i> gelei	<i>kallandijse</i> klandizie	<i>katijvig</i> II kraan
<i>yyme(ne)</i> , <i>ymne</i>	<i>jeniverbesie</i> jenever	<i>kalle</i> III kol	<i>Catoen</i> schorpioen
hymne	<i>jenken</i> janken	<i>kalmei</i> klamaai	<i>katteeker</i> eekhoren
<i>inäd(e)re</i> ader	<i>jeepenboom</i> , <i>jeupen</i>	<i>caloor</i> kleur	<i>catter(ie)</i> ketter(ij)
<i>inbegripen</i> inbegrip	joop	<i>cāmel</i> kameel	<i>kauffoor</i> komfoor
<i>inbören</i> inboorling	<i>jier</i> II gier	<i>cāmeriere</i> kamenier	<i>cautoen</i> katoen
<i>indacht(e)</i> indachtig	<i>joekə(n)</i> jeuk	<i>camijn</i> komijn	<i>kauwe</i> kieuw
<i>in de waagschaal</i> stel-	<i>joel(w)</i> , <i>jo(e)n</i> uw	<i>camomille</i> kamille	<i>kavel</i> kever
len II wagen	<i>joen</i> toen	<i>camoos</i> kamosleder	<i>cawe</i> kieuw
<i>inghebören</i> inboorling	<i>joepen</i> joop	<i>campanie</i> , -aenge	<i>kāde(ne)</i> keten
<i>inghehout</i> inhoud	<i>jof</i> I, II of	campagne	<i>kādel</i> , <i>keel</i> I kiel
<i>ingesēgel</i> zegel	<i>joffer</i> juffer	<i>campe</i> II kamp	<i>keel</i> I kil
<i>inghewāde</i> ingewand	<i>joyten</i> juichen	<i>kampst</i> hennep	<i>keel</i> ink
<i>ingheweide</i> II gewei	<i>joc</i> juk	<i>cane(e)l</i> , -iel, -jel	<i>keerte</i> , -ne kern
<i>inkel(ing)</i> ink	<i>jökken</i> jeuk	kanaal	<i>ke(e)rne(n)</i> karn(en)
<i>inlender</i> inlander	<i>joks</i> jok	<i>canijn</i> konijn	<i>keesje</i> grietje
<i>inluchten</i> inlichten	<i>jonghet(l)kijn</i> jongske	<i>Kanj(a)ert</i> kanjer	<i>keeuwe</i> kieuw
<i>inne</i> innen	<i>jonnen</i> , -nst gunnen	<i>kantig</i> III kant	<i>keisel</i> kei
<i>innere</i> , -rst innerlijk	<i>jouw</i> jouwen	<i>cāpe</i> , -en I kaap	<i>keitijf</i> , -ivich II kraan
<i>inneren</i> herinneren	<i>jū</i> uw	<i>capellenvōghel</i> I kapel	<i>kēkel</i> kegel
<i>instaat</i> ink	<i>jubilēren</i> , -ieren ju-	<i>cāpestant</i> kaapstander	<i>kēkelen</i> kakelen
<i>instippen</i> stippen	belen	<i>kapitein-generaal</i> ge-	<i>keken</i> kekeren
<i>in trek</i> II til	<i>jucht</i> jicht	neraal	<i>kelde</i> koude
<i>in vrede(n)</i> tevreden	<i>jūkn</i> , <i>jucte</i> jeuk	<i>caporal</i> korporaal	<i>kelden</i> killen
<i>in wēdersiden</i> weers-	<i>juleye</i> gelei	<i>kappetorie</i> , -is kaft	<i>kele</i> I kiel
<i>Yperen</i> iep	<i>june</i> , <i>juun</i> ajuin	<i>cap(p)uun</i> kapoen	<i>kelmijn</i> galmei
<i>yraut</i> , -out heraut	<i>Jutte</i> jut	<i>caprifolie</i> kamper-	<i>kelnāre</i> , -er(e) kelder
<i>IJselmonde</i> , -muiden	<i>juys</i> jus	foelie	<i>kelnāre</i> kellner
mond	<i>jūw</i> uw	<i>capruun</i> kaproen	<i>kelt</i> koude
<i>isen</i> ijzer	<i>ka(ai)</i> kaan	<i>cāre</i> kar	<i>kemmen</i> kam
<i>Ise(n)grijm</i> , -ijn	<i>kaeckel(oven)</i> kachel	<i>cairen</i> II koren	<i>kempe</i> , -en II kamp
iezegrim	<i>kaen</i> kaam	<i>cairent(e)</i> , -int(e) krent	<i>kemp(st)</i> hennep
<i>itlick</i> ettelijk	<i>cabbelen</i> kibbelen	<i>carle</i> kern	<i>kene</i> kiem
<i>jaar</i> , <i>jadder</i> uier	<i>caboel</i> kabaal	<i>carne(e)l</i> kern, kornel	<i>kencilboer</i> kinkel
<i>jāghet</i> jacht	<i>cabūse</i> , -er kombuis	<i>carnier</i> knier	<i>kennep</i> hennep
<i>jaghtschip</i> jacht	<i>cabuus</i> kabuiskool	<i>karnuūt</i> kornuut	<i>kenschets</i> kenschetsen
<i>jacken</i> , -ener jakkeren	<i>kachelōven</i> kachel	<i>karoot</i> , -ote kroot	<i>kep</i> keper
<i>jaleye</i> gelei	<i>kach(t)el</i> hachelijk	<i>karp(e)</i> karper	<i>kērel</i> kern
<i>jāmer</i> jammer	<i>kaede</i> kaan	<i>karrel</i> kartelen	<i>kerēl</i> krakeel
<i>janghelen</i> jengelen	<i>cadencie</i> cadans	<i>karren</i> kermen	<i>kercmisse</i> kermis
<i>Jan(tje)</i> Goddome	<i>kaduinen</i> koekeloeren	<i>kars</i> (inne varsch)	<i>kercspel</i> kerspel
janhagel, sjappe-	<i>kaffen</i> keffen	kersversch, I kras	<i>kerle</i> kern, korrel
touwer	<i>caffetorie</i> kaft	<i>carsta(e)l</i> kristal	<i>kernēl</i> kern, kornel
<i>Jan Stijn</i> jamboel	<i>caffoor</i> komfoor	(by) <i>kas</i> (en by kruys)	<i>kernel</i> , -elle, -eel
<i>jacinct</i> hyacint	<i>kaghe(r)schuyte</i> kaag	I kris	kornel
<i>Jasper</i> II jas	<i>kaeye(n)</i> kaan	<i>casele</i> kazuifel	<i>kernuut</i> , -ut, -euteling
<i>jasp(e)</i> , -er, -ire jas-	<i>kak</i> labbekak	<i>cassijn</i> , -ine kozijn	kornuut
pis	<i>kāken</i> kakelen	<i>kastrol</i> II struis	<i>kerp</i> karper
<i>jecht(e)</i> jicht	<i>kal</i> III kol	<i>casule</i> , -ūghele ka-	<i>kerre</i> kar
<i>jeghen</i> jegens	<i>calanderaer</i> kalandar	zuifel	<i>kerre</i> kier
<i>jeghenspoet</i> tegen-	<i>calant</i> klant	<i>katblok</i> katrol	<i>kerren</i> kermen, kier
spoed, voorspoed	<i>kalekutschen</i> haen	<i>cāter</i> keuterboer	<i>kerrende melc</i> karne-

melk	<i>clafter</i> klemmen	<i>clip(per)tanden</i> klap-	<i>knoterken</i> kneuter
<i>Kerst</i> , -en, -ijn	<i>clāghe</i> klacht	pertanden	<i>knots</i> , <i>knōts</i> knus
Christen	<i>klak</i> klakkeloos	<i>klīve</i> klis (aanv.)	<i>cnōvel</i> knobbel
<i>kersta(e)l</i> kristal	<i>klacken</i> , -ebusse klak	<i>clīven</i> beklijken	<i>knovelen</i> knevelen
<i>kerstanjes</i> scharminkel	<i>klamme</i> klemmen	<i>klōcht</i> I klucht	<i>knuddel</i> knoedel
<i>kerstenen</i> doopen	<i>klamp</i> klam	<i>klod(de)</i> klodder	<i>cnussen</i> kneuzen
<i>kerte</i> , -en, -elen kar-	<i>klapmuts</i> goverzeil	<i>claflooc</i> knoeflook	<i>knutsel</i> knutselen
telen	<i>clapspaen</i> klikspaan	<i>clōien</i> klauw	<i>knuttel</i> knoedel
<i>keese</i> kies	<i>classe</i> klad	<i>klonghe</i> klungel	<i>cnuttlen</i> knop
<i>kēsel</i> kiezel	<i>clāter</i> klateren	<i>klophaan</i> klophengst	<i>cnūwen</i> knauwen
<i>ket</i> kittig	<i>klater</i> , -teren, -tte,	<i>cloppel</i> kluppel	<i>kó</i> kaan
<i>kētelen</i> kittelen	-tten klad	<i>cloten</i> knop	<i>kobbe</i> kop
<i>ketten(e)</i> keten	<i>clauwen</i> klauteren	<i>kloteren</i> kleuter	<i>kobbe</i> kuif
<i>kettig</i> kittig	<i>klawier</i> klavier	<i>klot(te)</i> kloot	<i>coch</i> kog
<i>keu</i> big	<i>klavats</i> , -ets, -uteren	<i>klouwe(n)</i> kluwen	<i>cochen</i> kuchen
<i>keukelen</i> goochelen	klavaatshamer	<i>clouwen</i> klauw	<i>kodde</i> koddenaar,
<i>keune</i> keule	<i>clēe</i> klaver	<i>clōver(e)</i> klovenier	koddig
<i>keurēel</i> krakeel	<i>clebber</i> klibber	<i>klubber</i> klibber	<i>kodde</i> II kuil
<i>keusel</i> keuzelen	<i>cleem</i> klei	<i>cluflooc</i> knoeflook	<i>cōde</i> kwee
<i>keute</i> koot	<i>clef</i> klif	<i>cluft(-te)</i> I, II klucht	<i>cōder</i> kossem
<i>kēvel(s)</i> keuvelen,	<i>kleffig</i> klef	<i>cluever</i> klovenier	<i>kodse</i> knots, kodde
kever, kibbeling	<i>cleiden</i> kleeden	<i>knaide</i> knop	<i>koefer</i> koffer
<i>keveren</i> kever	<i>clēmen</i> klei	<i>cnāken</i> knakken	<i>koegel</i> kogel
<i>keuwen</i> kauwen	<i>clēmnen</i> klimmen	<i>knarbeenen</i> knor	<i>koeken</i> , <i>koek-uit</i> koe-
<i>kichelen</i> giechelen	<i>klemmerboom</i> klimop	<i>knē</i> kneden	koek
<i>kichen</i> , <i>kichhoest</i>	<i>clēmvoēghel</i> klemmen	<i>kneedwater</i> kaneel-	<i>koelbloedig</i> hardvoch-
kinkhoest, kuchen	<i>cleppel</i> klepel, knep-	water	tig
<i>kiddelen</i> kittelen	pel, knuppel	<i>kneel</i> kaneel	<i>coele</i> , -lde koelte
<i>kidel</i> I kiel	<i>kleppelveersken</i> klup-	<i>cnēesten</i> , -ēizē knie-	<i>koeskas</i> , -koes poes-
<i>kiel(e)</i> I kuil	pelvers	zen	pas
<i>kiēlen</i> kittelen	<i>kleppertanden</i> klap-	<i>kneutel</i> knoedel	<i>coesmāle</i> II muil
<i>kiep</i> III kip	pertanden	<i>knevelbaerd</i> knevel	<i>koetse</i> , -en koesteren
<i>kies</i> , -elijc kiesch	<i>clepperspaen</i> klik-	<i>kneewater</i> kaneel-	<i>koetswaghen</i> koets
<i>kiete</i> kuit	spaan	water	<i>cof</i> kuif
<i>kif(fe)</i> kuf	<i>clesse</i> , <i>clette</i> klis	<i>knibbel</i> knoedel	<i>cōfer</i> koffer
<i>kickhoest</i> kinkhoest	<i>klēssig</i> klef	<i>cnie(ē)n</i> knielen	<i>cōghel(e)</i> keuvel
<i>killen</i> killen	<i>klēteren</i> klauteren	<i>cnijf</i> knijpen, mes	<i>koye</i> lichtekooi
<i>killicheit</i> II kil	<i>kleuteren</i> kleuter	<i>knipken</i> (op het)	<i>koyeren</i> kuieren
<i>kijme</i> kiem	<i>kleve</i> klis (aanv.)	nippertje	<i>coyf(i)e</i> kuif
<i>kimp</i> hennep	<i>klever</i> beklijken	<i>cnitsen</i> kniezen	<i>coc</i> kieken
<i>kindekijn</i> kinnetje	<i>klever</i> klaver	<i>knodde</i> knop, knots	<i>kokeduinen</i> , <i>kokeloer</i>
<i>kynen</i> kiem	<i>clēe</i> klei	<i>knoddig</i> knutterig	(-en) koekeloeren
<i>kincken</i> kinkhoest	<i>kliem(er)ig</i> , <i>klietig</i> ,	<i>knode</i> knop	<i>kokermuilen</i> kokhal-
<i>kip</i> , <i>kyppe</i> kippen	<i>klif</i> klef	<i>cnuersebeen</i> knor	zen
<i>kipe</i> kippen (aanv.)	<i>klifj</i> beklijken	<i>cnoes</i> , -el knoest	<i>kookernoot</i> kokker
<i>kippe</i> , -en III kip	<i>kljster</i> klei	<i>knooien</i> knoeien	<i>kokerol</i> , -olien, <i>cocke-</i>
<i>kit</i> kittig	<i>klik</i> kliek	<i>knollig</i> knutterig	loeren koekeloeren
<i>kijte</i> kuit	<i>klim</i> klimop	<i>knolraepe</i> koolraap	<i>cocken</i> kokker
<i>kijvās</i> hommeles	<i>clinghen</i> II kling,	<i>knootwilghe</i> knotten	<i>kokkerullen</i> koeke-
<i>klaas</i> wouter	klink, klungel	<i>knopjes</i> nopje	loeren
<i>klabetteren</i> klavaats-	<i>clinghen</i> klinken	<i>knō(r)sp(ēl)been(ken)</i>	<i>cockoc</i> , -oec koekoek
hamer	<i>clippel</i> klepel	knor	<i>colera</i> , -e cholera, II
<i>klaboutermannetje</i>	<i>klippelveersken</i> klup-	<i>knooten</i> knop, knot-	kolder
kabouter	pelvers	ten	<i>colicompas(sie)</i> koliek

<i>kollebloeme</i> I kol	<i>corie</i> kuras	<i>kreyt</i> kreits	<i>crödewāghen</i> krui-
<i>collede coe</i> I kol	<i>corliaen</i> baviaan	<i>creiten</i> krijten	wagen
<i>collectatie</i> collecte	<i>kornél</i> kern	<i>krekelingh</i> krakeling	<i>croech</i> , - <i>ghe</i> kruik
<i>collier(e)</i> I kolder	<i>corníke</i> kroniek	<i>kreken</i> krekel	<i>kroelen</i> krielen
<i>Colmschate</i> keuter-	<i>kornut</i> kornuit	<i>crecke</i> kriek	<i>kroes</i> II kroos
boer	<i>corps de garde</i> korte-	<i>krekt</i> krek	<i>croes(e)</i> I kroos
<i>coloor</i> , - <i>euren</i> , - <i>oréren</i>	gaard	<i>kreelen</i> kraakeel	<i>croes(el)besi(e)</i> , - <i>baeye</i>
kleur	<i>korsel</i> korzelig	<i>crémer</i> kramer	kruisbes
<i>colöver(e)</i> klovenier	<i>kortewagen</i> krui-	<i>crempen</i> krimpen	<i>kroesen</i> II kroes
<i>kolzwijn</i> kolsem	wagen	<i>krepel</i> kreupel	<i>kroes(t)</i> I kroos
<i>kombof</i> kombaares,	<i>cortíne</i> gordijn	<i>crisp(e)</i> krip	<i>croft(e)</i> krocht
kombuis	<i>kort-ooren</i> , - <i>vlerken</i> ,	<i>kret</i> krat	<i>krok</i> krodde
<i>cómen</i> koomenij	- <i>vloghelen</i> kortwie-	<i>crete</i> , - <i>en</i> I krijt	<i>croken</i> kreuken
<i>compa(e)nge</i> kam-	ken	<i>créten</i> krijten	<i>crocke</i> kruk
panje	<i>corwei(d)e</i> I karwei	<i>cretsen</i> , - <i>tten</i> krassen	<i>krol</i> krodde
<i>compo(o)st</i> compôte	<i>kos</i> dof, kus	<i>kreukel</i> alikruik	<i>krol(le)</i> krul
<i>cōnen</i> (ō) kunnen	<i>cossate</i> , - <i>ete</i> keuter-	<i>kreupelgras</i> kreupel-	<i>crōme</i> kruim
<i>con(e)stāvel</i> konstabel	boer	hout	<i>kromp</i> krimpen, <i>krom</i>
<i>confect(ure)</i> , - <i>ficieren</i> ,	<i>cost(e)</i> I kust	<i>creus</i> I kroes	<i>cronen</i> kreunen
- <i>fijt</i> confituur, kon-	<i>kót</i> kwaad	<i>kreus</i> II kroos	<i>cronghe</i> , - <i>nie</i> karonje,
fijten	<i>cōte</i> keuterboer	<i>kreute</i> krot	kreng
<i>koningh'lom</i> koning-	<i>cot(e)ren</i> kittelen	<i>krevel</i> kriebelen	<i>krooi</i> , - <i>ood</i> kruien
schap	<i>cot(t)oen</i> katoen	<i>crēvelen</i> kriebelen	<i>crooc</i> , - <i>ckel</i> kreuk
<i>cōninestāvel</i> konstabel	<i>couden</i> verkouden	<i>crevetse</i> , - <i>itse</i> , - <i>isse</i>	<i>croonghe</i> karonje
<i>conke</i> konkel	<i>kouf</i> kuif (aanv.)	kreest	<i>kroos</i> kroost
<i>konkermuilen</i> kok-	<i>courante</i> <i>nouvellen</i>	<i>kribmes</i> kribben	<i>crop(p)el</i> kreupel
halzen	krant	<i>krijdych</i> I krijt	<i>kror</i> krodde
<i>convoyieren</i> konvooi	<i>coutoen</i> katoen	<i>kriegh(en)</i> krijg(en)	<i>crot</i> kruien
<i>cooch</i> kaag, kog	<i>kouwe</i> kieuw	(I)	<i>krotje</i> , <i>krots</i> , <i>krotte</i>
<i>kooi</i> kaan	<i>cōve</i> kabouter, kof	<i>kriegel</i> kregel	krot
<i>coolre</i> II kolder	<i>coveel</i> keuvel	<i>kriegel-de-kraggel</i>	<i>kruchen</i> kuchen
<i>coopvaert</i> , - <i>rderte</i>	<i>kraeygewand</i> , <i>kraey-</i>	priegel	<i>crūdenāre</i> kruidenier
koopvaardij	<i>weye</i> II karwei	<i>kriek</i> , - <i>cker(ken)</i>	<i>krūkel</i> alikruik
<i>koorde</i> korre	<i>kraakwerk</i> kraak-	krekel	<i>kruysen</i> II kroes
<i>cōpel</i> koppel	porselein	<i>kriecke</i> , - <i>elen</i> , - <i>elinghe</i>	<i>crūse(n)</i> , - <i>ues</i> I kroes
<i>koper(ro)ose</i> koper-	<i>craes</i> I kras	krieken	<i>(by) kruis en (by) kras</i>
rood	<i>craet</i> kraai	<i>kriemelen</i> krielen	I kris
<i>copertory</i> kافت	<i>krabschuyte</i> kaag	<i>criemen</i> kreunen	<i>cruus(t)</i> II kroes
<i>coppe</i> kop	<i>crade</i> II pad	<i>kriewel</i> kriebelen	<i>kruisdistel</i> , - <i>doren</i>
<i>kopperen</i> , - <i>rkens</i>	<i>kraeyenooghe</i> ekster-	<i>crīghel</i> kregel	kruizemunt
(<i>maen</i>) <i>dach</i> koper-	oog	<i>krīkel</i> , - <i>icke</i> krekel	<i>kui</i> koe
maandag	<i>krak</i> krek	<i>cricke</i> kruk	<i>kubbingh</i> kub
<i>koppespin</i> spinnekop	<i>krakeend</i> I krak	<i>krieken</i> krikkemik	<i>cūdel</i> II kuil
<i>koraal</i> II kraal	<i>krakkemik</i> krikkemik	<i>kril</i> kriel	<i>cūde</i> kodde
<i>corbeel</i> karbeel	<i>krabie</i> I kraal	<i>crimmen</i> , - <i>inghe</i>	<i>cucuuc</i> , - <i>ckuc</i> koekoek
<i>korde</i> korre	<i>crame</i> kram	kram, krieuwen	<i>cūmen</i> koeteren
<i>kordeel</i> kardeel	<i>krang</i> krank	<i>cringhelen</i> kring	<i>kunijn</i> konijn
<i>kordegagen</i> krui-	<i>crap(pe)</i> , - <i>pmēde</i> (- <i>ee</i>)	<i>cringhen</i> kringen	<i>kunne</i> keule
wagen	meekrap	<i>crinkelen</i> krinkel	<i>kunt</i> koet
<i>cōre</i> keur, kuur	<i>kras</i> I kris	<i>criselen</i> , - <i>ltanden</i>	<i>cūren</i> hurken
<i>koreye</i> II karwei	<i>cratsen</i> krassen	kriezel, krijschen	<i>curaetse</i> , - <i>rie</i> , - <i>ris(se)</i> ,
<i>cōren</i> , <i>cōren</i> bekoren,	<i>craweye</i> II karwei	<i>kroo</i> kruien	- <i>rissier</i> kuras, - <i>ssier</i>
- <i>euren</i>	<i>crebbe</i> krib	<i>crochen</i> kuchen	<i>kurrie</i> big
<i>corent(e)</i> , - <i>inte</i> krent	<i>kreel</i> kraakeel	<i>crōde</i> , - <i>en</i> kruien	<i>cūse</i> , <i>kuysel</i> , - <i>elen</i>

keuzelen	- <i>kéren</i> kwinkeleeren,	boom	<i>lengsch</i> IV lens
<i>ku(y)se</i> kies	kwinkslag	<i>lāpen</i> lepel	<i>lénie</i> II lijn
<i>custenaer</i> koster	<i>quinckt(e)</i> kwint	<i>lard</i> lardeeren	<i>lense</i> I lens
<i>kute</i> kot	<i>quinsquans</i> kwansuis	<i>larve, -we</i> larve, lurf	<i>lente, -eren</i> lunderen
<i>cūten</i> koeteren	(<i>te</i>) <i>quist(e), quisten</i>	<i>las</i> lesschen	<i>lents</i> IV lens
<i>cuer</i> koor	kwistig	<i>lace, -cy</i> helaas	<i>lentsen, -ssen</i> lenzen
<i>kuis</i> keuzelen	<i>laan</i> laning	<i>laserie</i> belazerd	<i>leepen</i> I leep
<i>kuut</i> koet	<i>laerd</i> lardeeren	<i>lasscen</i> lesschen	<i>leper</i> lip
<i>kuwe</i> kieuw	<i>laetse</i> lis	<i>lasten</i> gelasten	<i>lepijn</i> lampet
<i>cūwen</i> kauwen	<i>lab</i> II prol	<i>lat</i> laat	<i>lerf, -rp</i> laars, slorpen
<i>quaerne</i> kweern	<i>labaster</i> albast	<i>lat(t)erne</i> lantaren	<i>leese</i> leest
<i>kwabbel, -blen</i> kwab	<i>labben</i> lobbes	<i>lauwe</i> louwmaand	<i>lesp</i> lispelen
<i>quack</i> kwakkelen,	<i>labben, -eren</i> belabberd	<i>lauweyt</i> lawaai	<i>lesse, lets(e)</i> lis
kwalster, I kwik	<i>labbermūlen</i> labben	<i>lauwen</i> loon	<i>letje, -tsken, -ttel, -tter</i>
<i>quacksalven</i> kwakzalver	<i>labbs</i> lobbes	<i>lavei, -eien</i> laveeren, lawaai	luttel
<i>quallem</i> kwalm	<i>lach</i> gelag	<i>lavuyt</i> lawaai	<i>letterkonste</i> letterkunde
<i>quans(ijs)</i> kwansuis	<i>lachteke</i> latuw	<i>lawerke</i> leeuwerik	<i>le(t)tiere</i> latierboom
<i>quantelen, -luer, -licghe</i> kwanselen	<i>lachter</i> laster	<i>ledede</i> lieverlede	<i>let(t)oen</i> latoen
<i>quappe</i> kwab	<i>laide</i> lieverlede	<i>leech, -ghde</i> I laag	<i>leuy</i> II lui
<i>quareel</i> kareel	<i>lāde, laede</i> lat	<i>leecmoes</i> II lak	<i>leus</i> lisch
<i>quattele</i> kwakkel	<i>lāden</i> loeder	<i>leemde</i> leemte	<i>leuwe</i> luifel
<i>kwee</i> II kween	<i>laeder</i> leder	<i>leernen</i> leeren	<i>leuwel</i> leuver
<i>kweb</i> kwebbelen	<i>lāghe</i> gelag	<i>leesten</i> leest	<i>lēveren</i> I leb (aanv.)
<i>quedden</i> koddig	<i>lāghen</i> belagen, II laag	<i>leetlijke</i> leed	<i>leverēren</i> leveren
<i>quēde</i> kwee	<i>lager</i> I opper	<i>leetsaghe</i> I loods	<i>levesche, lēvestoc</i>
<i>quēdelen</i> kweelen	<i>lac</i> laks, luilak	<i>lef</i> II laf	lavas
<i>quēiken</i> kweeken	<i>lac</i> verlakken	<i>lēghe</i> I laag	<i>lib(be)</i> I leb
<i>quēc</i> II kwik	<i>lāke</i> lek	<i>lēgher</i> belegeren	<i>lib(e)rie</i> boekerij
<i>kwek</i> kweek	<i>lāke</i> arts	<i>lei</i> lij	<i>liche</i> lis
<i>quēken</i> kweeken, I kwik	<i>lāmbte</i> lemmer	<i>lei(de)</i> leidsel	<i>licht(e)</i> wellicht
<i>quecke</i> I kwik	<i>lāmbrijs, -isseersel, -osuere</i> lambrizeeren	<i>lei(d)e</i> I -lei	<i>lichthertig</i> luchthartig
<i>kwekkel, -kwe</i> kweek	<i>lāmfeter</i> lamfer	<i>leje</i> leek	<i>lij(d)e</i> lij
<i>quecken</i> I kwik	<i>lāmmer</i> belemmeren	<i>leinen</i> leunen	<i>leitiere</i> latierboom
<i>kwelderland</i> kwelder	<i>lamp(a)de</i> lamp	<i>leitsaghe</i> I loods	<i>leken</i> II lak, I lekken
<i>quēlen</i> kwaal, kwellen	<i>lāmper, -rs</i> lamfer	<i>leccaert</i> lekker	<i>leckerie</i> lekkernij
<i>quellen</i> kwalster	<i>lāmpreaes, -reel</i> I lamprei	<i>leckerie</i> lekkernij	<i>lecmoes</i> II lak
<i>kwelm(e)</i> kwalm	<i>lāmppte</i> lamp	<i>lece</i> les	<i>lece</i> les
<i>quenen</i> kwijnen	<i>lan</i> laning	<i>leme</i> leemte	<i>lemen, lemnen</i> belemmeren
<i>quentijn</i> kinnetje	(<i>hel</i>) <i>land</i> (<i>hebben</i>)	<i>lemmen</i> belemmeren	<i>lemmel(e), -elen, -en</i> lemmer
<i>queteren, -inghe</i> kwetteren	landerig	<i>lemmer</i> belemmeren	<i>lempele</i> lemmer
<i>kwetteren</i> kwetsen	<i>landtrefant, -trouwant</i> lanterfant	<i>lende</i> belenden	<i>lenden</i> landen
<i>quiel(en)</i> kwijl(en)	<i>lāne</i> laning	<i>lenden</i> landen	<i>lene</i> leunen
<i>kwijtschelden</i> schelden	<i>langhen</i> verlangen	<i>lēne</i> leunen	<i>lēnement</i> II lemmet
<i>quike, quicke, quicken</i> I kwik	<i>langc</i> II langs	<i>lēng(he)de, -ghe</i> lengte	
<i>quicken</i> kweeken	<i>lānke</i> linker		
<i>quīne</i> kwijnen	<i>lāncwarpelt</i> (-wer-, -wor-) langwerpig		
<i>quinken, quinck(el)en,</i>	<i>lānte</i> lamp		
	<i>lantierboom</i> latier-		

<i>lijc</i> I gelijk	<i>loymaent</i> louwmaand	<i>lûken</i> lokken	<i>maaien</i>
<i>lijclauwe</i> , - <i>seme</i> , - <i>sene</i> , - <i>stede</i> , - <i>têkijn</i> (- <i>en</i>)	<i>louwe(n)</i> luifel	<i>luc(ke)</i> geluk	<i>mădelăre</i> gemaal
litteeken	<i>loc</i> luik	<i>lul(le)</i> pijpe II lul	<i>madde</i> maaien
<i>lijn</i> , <i>lijn-ghewaet</i> , - <i>tăken</i> , - <i>want</i> linnen	<i>loke</i> lok	<i>lûmen</i> luim	<i>maf</i> maffen
<i>lijns</i> IV lens	<i>lôke</i> loket, luik	<i>lummel</i> lumme	<i>maggher</i> makker
<i>lijns</i> , - <i>e</i> , - <i>elick</i> , - <i>ach- tigh</i> lijs	<i>lollaert</i> , - <i>llebroeder</i> lol	<i>luyne</i> luim	<i>magnes</i> , - <i>et</i> magneet
<i>lijp</i> I leep	<i>lom</i> loom	<i>lunschen</i> loensch	<i>maioleine</i> mariolein
<i>lijtsachtich</i> lijs	<i>lômaent</i> louwmaand	<i>luren</i> loeren	<i>makereel</i> , - <i>elresse</i>
<i>lijtje</i> luttel	<i>lomba(e)rde</i> lommerd	<i>lusc</i> loensch	<i>makelaar</i>
<i>lijtse</i> lis	<i>lomber</i> II ombre	<i>lust</i> list	<i>malăde</i> , - <i>aets(c)</i> me- laatsch
<i>lick</i> , <i>lijken</i> II likken	<i>lompe</i> lont	<i>lust</i> luisteren	<i>malde</i> I mal
<i>licoor</i> , - <i>quoor</i> likeur	<i>lōne</i> leunen	<i>lut</i> pietlut	<i>malc</i> elk
<i>lilie</i> lelie	<i>lons</i> luns	<i>lûter(en)</i> louter(en)	<i>mallewagen</i> malle- molen
<i>lillebeenen</i> lel	<i>lonte</i> II lomp	<i>luetic</i> , <i>luttic</i> luttel	<i>mal(le)miering</i> ma- miering
<i>limoen</i> lamoen	<i>loofte</i> beloven	<i>lutte</i> pietlut	<i>malsc</i> blaag
<i>linde</i> lenig	<i>looftăten</i> loftuiting	<i>lutter(en)</i> louter(en)	<i>mandel</i> amandel
<i>lînen</i> , - <i>ijn</i> linnen	<i>loey</i> II lui	<i>luij</i> luifel	<i>mane</i> maankop
<i>linghe</i> I leng	<i>loeymaent</i> louw- maand	<i>luik</i> lok	<i>mănox</i> menig
<i>link</i> linker	<i>look</i> loket	<i>luusjch</i> , <i>luisbloom</i> , <i>luesch</i> swerdelen	<i>manghe</i> mangel
<i>linken</i> link, - <i>ker</i> , slinken	<i>loos</i> leus	<i>lisch</i>	<i>mangel</i> amandel, tenger
<i>lins</i> lijs	<i>lootwapper</i> wapperen	<i>luusscen</i> luisteren	<i>mangelbart</i> , - <i>gheneel</i>
<i>lîpen</i> I leep	<i>lôpeljaer</i> schrikkel- jaar	<i>lueve</i> luifel	<i>mangel</i>
<i>lîse</i> , <i>lijse</i> , - <i>elick</i> lijs	<i>lore</i> I leur	<i>maeghdekens</i> haerincck	<i>mangher(e)</i> koop, makker
<i>lîtel</i> luttel	<i>lore</i> , - <i>endraeyer</i> lor	<i>maatjesharing</i>	<i>manifestėren</i> mani- fest
<i>litier(boom)</i> latier- boom	<i>loren</i> lurken	<i>maagdelief</i> madelief	<i>maenigh</i> maanziek
<i>litse</i> lis	<i>lorren draaien</i> II loer, lor	<i>mael(stat)</i> gemaal	<i>manc</i> mengen
<i>littel</i> luttel	<i>losc</i> loensch	<i>maalde</i> I mal	<i>manlijc</i> elk
<i>litter(e)</i> letter	<i>lose</i> leus	<i>maelge</i> medaille	<i>maras(ch)</i> moeras
<i>liverėren</i> leveren	<i>loteren</i> leuteren	<i>maelge(nharnasch)</i>	<i>marbel</i> , - <i>er</i> marmer
<i>livesche</i> lavas	<i>louw</i> lij	<i>malie(nkolder)</i>	<i>marder</i> marter
<i>laverke</i> leeuwerik	<i>louw</i> louwmaand	<i>maen</i> maankop	<i>mare</i> marentakken, nachtmerrie
<i>lô</i> looi	<i>louw</i> looi(en)	<i>maensuchtigh</i> , <i>mayn- suyctich</i> maanziek	<i>marel</i> merel
<i>lobben</i> lob	<i>lôve(n)</i> luifel	<i>maar</i> marentakken	<i>marel(le)</i> morel
<i>Lodewijk</i> I luid	<i>lôvelijc</i> loffelijc	<i>maerber</i> marmer	<i>măren</i> meren
<i>loeyeren</i> lurken	<i>lōven</i> , - <i>ede</i> beloven	<i>maerghen</i> I, II, III morgen	<i>măren</i> mare
<i>loeme</i> , - <i>en</i> II lam	<i>lōventăten</i> loftuiting	<i>maerle</i> merel	<i>mares</i> moeras
<i>lōen</i> looi	<i>lōvie</i> spijt	<i>maerse</i> mars	<i>margelleine</i> mariolein
<i>loeter</i> loeder	<i>lubbestăkel</i> , - <i>stok</i> lavas	<i>maerter</i> marter	<i>marghen</i> I, II, III morgen
<i>lôfe</i> luifel	<i>lucht</i> I licht	<i>maesce</i> maas, maze- len	<i>Margriet</i> , - <i>garetha</i> II griet
<i>lofte</i> beloven	<i>luchten</i> II licht, luch- ter	<i>Maestrict</i> trechter	<i>mari</i> merrie
<i>lôghe</i> laai, oorlog	<i>lûlere</i> luier	<i>maet</i> maaien	<i>marriabloem</i> , <i>iën- bloempje</i> madelief
<i>lôge</i> II loods	<i>luyeren</i> lurken	<i>maetchijs</i> massief	<i>mark(e)</i> markgraaf
<i>lôghenstrôpen</i> , - <i>strėpen</i> logenstraffen	<i>luyt</i> lucht	<i>maetscap</i> II maat	<i>mark(e)</i> merk
<i>logestăkel</i> lavas	<i>luggen</i> , - <i>erigh</i> , - <i>ich</i> I log	<i>maets(e)</i> , - <i>(el)en</i> , - <i>elăre</i> , - <i>endăre</i> , - <i>er(e)</i> metselen	<i>marker</i> merkel
<i>logist</i> , - <i>ijs(t)</i> logies	<i>luck</i> I log	<i>make</i> , - <i>en</i> metselen	
<i>loy</i> II lui	<i>lûk</i> (<i>an</i>), <i>luekəs</i> (<i>û</i>) leuk	<i>machijs</i> massief	
<i>loeyen</i> luieren	<i>lûke</i> lok	<i>machscien</i> misschien	
<i>loijfe(n)</i> luifel		<i>mad</i> , <i>măde</i> , <i>măde</i>	

<i>markol(f)</i> , - <i>klauwe</i>	vegge	<i>messe</i> I mis	<i>mîre</i> , <i>mirt</i> II mier
<i>meerkol</i>	<i>meesters(s)e</i> -es	<i>messelïoen</i> , <i>mestelijñ</i>	<i>mirtel</i> mirt
<i>marle</i> merel	<i>meet</i> maaien	<i>masteluin</i>	<i>mis</i> nest
<i>marmel</i> marmer	<i>meeuwen</i> miauwen	<i>mest</i> mist	<i>misbâren (ê)</i> misbaar
<i>maronier</i> marinier	<i>meibloempje</i> madelief	<i>met</i> meet	<i>miserie</i> ruzie
<i>marre</i> mirre	<i>meyen</i> vermeien	<i>met</i> metworst	<i>missâken</i> zaak
<i>marren</i> marlen,	<i>meyne êde</i> meineed	<i>met</i> II mier	<i>(te) misse</i> III mis,
<i>meren</i>	<i>meinen</i> meenen	<i>met allen niet</i> nie-	<i>missen</i>
<i>marsch</i> moeras	<i>meinen</i> mennen	<i>mendal</i>	<i>mizz-</i> , <i>mijzelen</i> mie-
<i>marthe</i> marter	<i>meistreel</i> minstreel	<i>mête</i> mes	<i>zerig</i>
<i>martele</i> , - <i>ter</i> marte-	<i>mêkel</i> I groot	<i>mêteliêve</i> madelief	<i>miss(c)e</i> , <i>missinc</i> , <i>mist</i>
<i>laar</i>	<i>mekeler</i> makelaar	<i>metgâder</i> , - <i>rs</i> mits-	<i>mest</i>
<i>mâru</i> murw	<i>mécop</i> , - <i>ijn</i> maankop	<i>gaders</i>	<i>missinc</i> I messing
<i>marvel</i> lurf, marmer	<i>melc</i> melken	<i>mêtren</i> , - <i>in</i> I meter	<i>mistroost(en)</i> mis-
<i>masche</i> masker	<i>melm(e)</i> inolm	<i>mets</i> mes	<i>troostig</i>
<i>masche</i> , - <i>el</i> , - <i>er</i> maas	<i>me(i)lote</i> mallote	<i>mets(e)</i> , - <i>en</i> , - <i>er(e)</i> ,	<i>mit</i> II mede
<i>mâsel</i> , - <i>sucht</i> , <i>maseren</i>	<i>memme</i> mam	- <i>eudre</i> metselen	<i>mit sonderheit</i> in-
<i>mazelen</i>	<i>menderlike</i> monter	<i>metsutbloeme</i> made-	<i>zonderheid</i>
<i>mâser</i> , - <i>erijn</i> , - <i>eren</i>	<i>mêneghe</i> menigte	<i>lief</i>	<i>mod(de)</i> modder
<i>ahorn</i>	<i>menen</i> mennen	<i>mette</i> metworst	<i>moeden</i> vermoeden
<i>masche</i> masker	<i>mênestreele</i> minstreel	<i>mettelieve</i> madelief	<i>moeder</i> II moer
<i>masscap</i> II maat	<i>menghere</i> koop	<i>met vrêde(n)</i> tevreden	<i>moederêne</i> moederziel-
<i>massele</i> mazelen	<i>menichvout</i> menig-	<i>mevieren</i> moeren	<i>alleen</i>
<i>massijts</i> massief	<i>vuldig</i>	<i>meuk</i> moker	<i>moef</i> I mof
<i>masticot</i> , - <i>te</i> massicot	<i>mênighertiere(n)</i> tier	<i>meumelen</i> mummelen	<i>moef(e)</i> I mop
<i>mat</i> I mot	<i>menken</i> mank	<i>meurkelen</i> morren	<i>moeye</i> , - <i>enese</i> , - <i>enisse</i>
<i>mat</i> , - <i>e</i> maaien	<i>menuniet</i> menist	<i>meuselen</i> muizen	<i>moeilijk</i>
<i>mâteliêve</i> madelief	<i>mente</i> II munt	<i>meuz(i)e</i> mug	<i>moene</i> moei
<i>matrix</i> , - <i>ice</i> , - <i>ise</i>	<i>merbel</i> , - <i>er</i> marmer	<i>meute</i> muiten	<i>moer</i> moeras
<i>matrijs</i>	<i>mêr(a)</i> , - <i>ie</i> merrie	<i>mî</i> II mijn	<i>moer van peerle</i> paar-
<i>matte</i> maaien	<i>meredik</i> mierik	<i>middelen</i> middelaar	<i>lemoer</i>
<i>matte</i> I mot	<i>merf</i> murw	<i>middelertijt</i> midde-	<i>moes</i> , <i>moete</i> moot
<i>matten</i> III mat	<i>merghen</i> I, II, III	<i>lerwijl</i>	<i>moet</i> , - <i>en</i> gemoet
<i>mattene</i> , - <i>ine</i> metten	<i>morgen</i>	<i>mîdwinter</i> middag	<i>moete</i> moeten
<i>mattennoot</i> matroos	<i>merik</i> mierik	<i>miegelen</i> mist	<i>moetse</i> , - <i>en</i> mutsaard
<i>me</i> II mijn	<i>merk</i> , - <i>ker</i> merkel	<i>miegen</i> mest	<i>mof(fe)</i> I mop
<i>mee</i> II meer	<i>merlin</i> smeerling	<i>mielge</i> mijl	<i>moffel</i> II mof, mof-
<i>mêde</i> maaien	<i>mer(r)adic</i> mierik	<i>mier(e)</i> II muur	<i>felen</i>
<i>mêde(-winter)</i> middag	<i>merre</i> mirre	<i>mieredik</i> mierik	<i>mofmaff</i> I mof
<i>mêdeplegher</i> mede-	<i>merren</i> meren	<i>mies</i> mos	<i>môghent</i> mogendheid
<i>plichtig</i>	<i>mersch</i> moeras	<i>miezelen</i> , - <i>elig</i> , - <i>er</i>	<i>moyne</i> meun
<i>medesnete</i> madelief	<i>merse</i> mars	<i>miezerig</i>	<i>moyte</i> muiten
<i>mêdykenshering</i> ,	<i>mert</i> II mier	<i>myghen</i> mest	<i>mokkel</i> mokken
<i>meeckenshering</i>	<i>mêru</i> murw	<i>miggelen</i> mist	<i>mokken</i> I mop
<i>maatjesharing</i>	<i>mes</i> I messing	<i>milde</i> melde	<i>moll</i> mollig
<i>med-waerigh</i> , - <i>werdigh</i>	<i>mes</i> mest	<i>min(de)lijc</i> zindelijk	<i>molde</i> , - <i>lle</i> I mal
<i>meewarig</i>	<i>mes</i> II, III mis	<i>minghel(en)</i> , - <i>ijn</i>	<i>môle</i> , <i>molle</i> molen
<i>meensch</i> maanziek	<i>mesane</i> bezaan	<i>mengel</i>	<i>mol(letje)</i> mollig
<i>meercoete</i> koet	<i>mês(i)e</i> mug	<i>mi-</i> , <i>mijnie</i> menie	<i>mom(m)el(en)</i> mum-
<i>meerluesch</i> lisch	<i>meskijn</i> meid	<i>minken</i> mank	<i>melen</i>
<i>meerradic</i> mierik	<i>mestluuc</i> lokken	<i>minnemoeder</i> II min	<i>momp</i> mompelen
<i>meersch</i> moeras	<i>mespele</i> mispel	<i>minnen</i> mennen	<i>mond als een hooi-</i>
<i>meerse</i> mars	<i>messche</i> , - <i>ssen(e)</i> , - <i>ssie</i> ,	<i>mint</i> II munt	<i>schuur wagenwijd</i>
<i>meesteri(g)ghe</i> die-	- <i>ssinc</i> mest	<i>miraude</i> smaragd	<i>Monkelbaanstoren</i> I

bom	<i>muss(c)el(e)</i> mossel	<i>nemaer, -āre</i> I maar	<i>nist, -(el)en</i> nest(elen)
<i>monssoyñ, -oen</i> moesson	<i>muete</i> muiten	<i>nept(e)</i> neppe	<i>nistisch</i> nestig
<i>mont, -bōre</i> mondig	<i>mūlen</i> muit	<i>nēren</i> generen	<i>nīten (ij)</i> II neet,
<i>mook</i> moot	<i>mutsen</i> mutsaard	<i>ner(e)nst(ich)</i> naarstig	netelig, nijdnagel
<i>moordāre, -ere, -eren</i> moord	<i>muyck</i> moker, smokkelen	<i>nērkauwen, -ouwen, -ewwen</i> herkauwen	<i>no</i> noch
<i>mo(o)rt(er)e</i> mortel	<i>muul</i> muildier	<i>nerwen</i> I nerf	<i>nochten</i> ochtend
<i>moppen</i> moppen	<i>muwe</i> mouw	<i>nēse</i> neus	<i>nocht(e)</i> toen
<i>moralisēren, -iteit</i> moreel	<i>nā</i> nauw	<i>nēsten</i> nestelen	<i>noedel</i> knoedel
<i>moreel</i>	<i>naecke</i> I aak	<i>nētaz</i> neetoor, netelig	<i>nōker, -boom, -nōte</i> okernoot
<i>morch</i> merg	<i>naen</i> dwerg	<i>neten</i> II neet	<i>nocken</i> nuk
<i>mordāre, -ere, -eren</i> moord	<i>Naarden</i> noord	<i>nettigheid</i> zwaarigheid	<i>nōlik</i> neutelen
<i>more</i> modder	<i>naernst</i> naarstig	<i>neuk</i> brui	<i>nōmen</i> noemen
<i>moreele</i> morel	<i>naerre</i> II na	<i>neusbergh, -se</i> nes	<i>nonnefort, -veest</i> II soes (aanv.)
<i>mormeren</i> morren	<i>naars</i> aars	<i>neuselen</i> neuzen, nusselen	<i>noot</i> genoot
<i>mors</i> morsdood	<i>naersen</i> naderen	<i>neutel, -telersken, -tken</i> neutelen	<i>noot</i> genieten
<i>mors(ch)</i> morsen, vermorzelen	<i>naert-</i> noord	<i>nēwaer, -āre</i> I maar	<i>nork(e)</i> nurksch
<i>morsel(e), -eel</i> vermorzelen	<i>nabab</i> nabob	<i>nā</i> neen	<i>norren</i> norsch
<i>morselen</i> verbrijzelen, vermorzelen	<i>naberlick</i> nabuur	<i>nyb</i> neb	<i>nose, -el, -en</i> onnoozel
<i>mōru, morve</i> murw	<i>nacht(s)mare</i> nachtmerrie	<i>nībelen</i> nippen	<i>not</i> nut
<i>mosc</i> mos	<i>nā dien dat</i> naardien, nadat	<i>nijden</i> II neet	<i>nōtelik</i> neutelen
<i>mōsie</i> mug	<i>nād(e)re</i> adder	<i>nīe</i> nieuw	<i>nōtemuscāte</i> muskaat
<i>most</i> mos	<i>nāghebuur</i> buur	<i>nīeden</i> II neet	<i>not(te)</i> I noot
<i>mot (ō)</i> motregen	<i>nāken</i> genaken, naderen	<i>nīegherinc</i> ergens	<i>nuchten -ns</i> ochtend
<i>moude</i> I mol	<i>naken</i> naakt	<i>nīel</i> neder, II nik, vernielen	<i>nūfer</i> nijver
<i>mouter</i> mild	<i>nac(ke)</i> nek	<i>nīes</i> hotsen	<i>nūmen</i> noemen
<i>Muiden</i> mond, zuid	<i>napaden</i> I pad	<i>nīet</i> nood	<i>nurk, -en</i> nurksch
<i>muēren</i> muit	<i>nar</i> benard	<i>nīeten</i> genieten	<i>nuschel</i> nestel
<i>muieren</i> moeren	<i>nāren</i> naderen	<i>nīeten enen stront</i> sikkepitt	<i>nuttēn</i> II nut
<i>muffel</i> II mof	<i>narren</i> nar	<i>nīet</i> nietig	<i>nuut</i> nieuw
<i>muffen, -ich</i> muf	<i>narren, -eslee</i> I ar	<i>nīet</i> nietig	<i>nuver, -eren</i> nijver
<i>mulder</i> molenaar	<i>narve</i> I nerf	<i>nīet</i> nietig	<i>nūwele</i> nieuw
<i>mūlle</i> muildier	<i>nāse</i> neus	<i>nīet</i> nietig	<i>nūwele</i> ouwel
<i>mūlen</i> pruilen	<i>nāseloc</i> luik	<i>nīet</i> nietig	<i>ochte</i> I, II of
<i>mulver</i> lurf, marmere, wuft	<i>nāsem</i> adem	<i>nīet</i> nietig	<i>ōde, -elijc</i> oolijk
<i>mummen</i> II mom	<i>nacioen</i> natie	<i>nīet</i> nietig	<i>oe</i> uw
<i>murch</i> merg	<i>nastel</i> nestel	<i>nīet</i> nietig	<i>oeghest</i> oogst
<i>mueren</i> moeren	<i>nauwundich, nauw hoorigh, -pointigh</i> nauwgezet	<i>nīet</i> nietig	<i>oessel(e)</i> oksel
<i>mūren</i> muit	<i>navegaar, -ghe(e)r</i> avegaar	<i>nīet</i> nietig	<i>oele, -lsaet</i> I heul
<i>murkelen</i> morren	<i>ne</i> neen	<i>nīet</i> nietig	<i>oelen</i> woelen
<i>murvel</i> lurf, marmere, wuft	<i>nēde</i> gravin	<i>nīet</i> nietig	<i>oest</i> II noest, oogst
<i>mus</i> mug	<i>nēden</i> beneden	<i>nīet</i> nietig	<i>oeven</i> oefenen
<i>musch</i> muscus	<i>(hem)</i> nēderlaen	<i>nīet</i> nietig	<i>oew</i> uw
<i>muizelen</i> muizen	neerslachtig	<i>nīet</i> nietig	<i>of</i> af
<i>mūsen</i> muizenis	<i>negheen</i> geen	<i>nīet</i> nietig	<i>ōfbraok</i> I braak
<i>musicien, -iker</i> muzikant	<i>nēghelen</i> nagelen	<i>nīet</i> nietig	<i>ofte</i> I, II of
	<i>nēken</i> genaken	<i>nīet</i> nietig	<i>ōghen</i> toonen
	<i>necker</i> nikker	<i>nīet</i> nietig	<i>Oirschot</i> oir
		<i>nīet</i> nietig	<i>ōj</i> oolijk
		<i>nīet</i> nietig	<i>ojief</i> ogief
		<i>nīet</i> nietig	<i>ojuyn</i> ajuin
		<i>nīet</i> nietig	<i>ok, ōken</i> ook

<i>octroyeren</i> octrooi	<i>ontheilighen</i> veront- heiligen	<i>orgale, -ene</i> orgaan	<i>ladijn</i>
<i>olibus, -kop, -suier, -zaad, oliete, -iette, -yruut</i> I heul	<i>onthubbelen</i> huppelen	<i>orghelist, -ldre, -ndre</i>	<i>palefroot</i> paard
<i>olm</i> molm	<i>ontsäken</i> zaak	organist	<i>palijsteren</i> polijsten
<i>ommer(s)</i> immer(s)	<i>ontscäken</i> II schaken	<i>orinbaar</i> IV baar	<i>palloen</i> ballon
<i>ommescäduwen</i> schaduw	<i>ontscampen</i> schamp	<i>orine</i> urine	<i>palmen</i> inpalmen
<i>ommevesemen</i> adem	<i>ontscönen</i> verontheligen	<i>orek</i> nurksch	<i>palmotten</i> plammoten
<i>ömoet</i> ootmoed	<i>ontseffen</i> beseffen	<i>orkenere</i> wortel	<i>palts(graaf)</i> paleis
<i>onbehaaid</i> onbehouden	<i>ontsieh(t)</i> ontzag	<i>orlam</i> oorlam	<i>palul, -ullen</i> prul
<i>onbehulpelick, -hulpe-lyje, -hulpsaem</i> onbeholpen	<i>ontstaen</i> ontstentenis	<i>orme</i> olm	<i>pampelen</i> pimpelen
<i>ondaft, -deeft</i> deftig	<i>ontternen, -ornen</i> tornen	<i>ors</i> I ros	<i>panchier, -(t)sier</i>
<i>önderdoen</i> onderdaan	<i>ontwäre</i> ontwaren	<i>orthodox</i> rechtzinnig	panser
<i>onderscräghen</i> schragen	<i>ontwisscen</i> wisschen	<i>ösen</i> hoozen	<i>panneken</i> panje
<i>onderstellen</i> veronderstellen	<i>onverläten</i> onverlaat	<i>öt</i> malloot	<i>pans(e)</i> pens
<i>onderwegghen</i> wegens	<i>onversien(s)</i> onvoorzien	<i>o(t)troy(eren)</i> octrooi	<i>päpeläre, -aert</i> popelen
<i>ondieft</i> deftig	<i>onvlaet</i> onverlaat	<i>ou</i> ooi	<i>papelier, -p(p)elioen(e)</i>
<i>ondraaf</i> onderhave	<i>ouwert</i> verontwaardigd	<i>ou uw</i>	populier
<i>onghedieve, -doef</i> deftig	<i>ooi</i> eiland	<i>oude, -er(e)</i> ouderdom	<i>parament</i> parmantig
<i>ongehavend</i> haveloos	<i>ool</i> I heul	<i>ouderinc</i> ouderling	<i>parc(h)eel</i> perceel
<i>ongehiere, -üre</i> onguur	<i>oorde, -ene, -inc</i> orde	<i>oust</i> oogst	<i>pardaf, -oef</i> pardoos
<i>ongelick</i> II likken	<i>ooros</i> oeros	<i>outroy(eren)</i> octrooi	<i>par(r)eye, -eide</i> prei
<i>onghescäkelt</i> schakel	<i>oorvaag</i> oorveeg	<i>ouwe</i> ooi	<i>par(e)ment</i> parmant
<i>onghestemmet, -em-mich, -uem(ich), -üre, -ürich</i> onstuimig	<i>Oostergoo</i> gouw	<i>oveleye</i> ouwel	<i>parären</i> parade
<i>onghevaer, -rd (-faerd), -rlick</i> ongeveer	<i>oostermaend</i> April	<i>öven</i> boven	<i>pargament, -cament</i>
<i>ongheweder(e)</i> onweer	<i>oistren</i> oost	<i>over de baan</i> overweg	perkament
<i>onghier, onhuer</i> onguur	<i>opdaren</i> bedaren	<i>overdokken</i> dokken	<i>par(s)se(n)</i> pers(en)
<i>onjoen</i> ajuin	<i>opdiemen</i> opdoemen	<i>över een dräghen</i> eendracht	<i>partseel</i> perceel
<i>onlède</i> ledig	<i>op dien dat</i> opdat	<i>overgeloof</i> bijgeloof	<i>paruik(e)</i> pruik
<i>onnen</i> gunnen	<i>opbloomen</i> opdoemen	<i>övericheit</i> overheid, -rig	<i>pascher</i> perzik
<i>onscönen</i> verontheiligen	<i>openspalken</i> spalken	<i>överreden</i> overreden	<i>pasisieren</i> passagieren
<i>onsel, -ser, -ster</i> unster	<i>öperen, -rnecht, -rman</i> opperman	<i>overschierig</i> overscharig	<i>pat</i> paai
<i>onstuur, -üre, -ürich</i> guur, onstuimig	<i>opceosteringhe</i> koesteren	<i>översetten</i> vertalen	<i>pau(we)lioen</i> paviljoen
<i>ontdossen</i> dos	<i>opmerken</i> zien	<i>överslaen</i> verslag	<i>pavei, -en, -sel</i> plaveien
<i>ontfarmhertich</i> barmhartig	<i>oppen</i> opperen	<i>överslop</i> sloop	<i>päves, -wes</i> paus
<i>ontfenghen, -nken</i> vonk	<i>opperen</i> opperman	<i>överslubberen</i> slobbereren	<i>pee</i> peen
	<i>opruppen, -uspen</i> opprispen	<i>överstolpen</i> overstelpen	<i>ped(de)</i> II pad
	<i>opternen</i> tornen	<i>överstalpen</i> overstelpen	<i>peddick</i> pit
	<i>optien</i> opgetogen	<i>övertallich, -tellich, -toldich, -tuldich, -tullich</i> overtollig	<i>pēdel</i> peel
	<i>optijgen</i> aantijgen		<i>pēdercelle</i> peterselie
	<i>optornen</i> tornen	<i>paefs</i> paus	<i>peel</i> II pellen
	<i>opwigghen</i> wiggelen	<i>pail, paeld(r)inc</i> pailing	<i>peems(e)</i> puimsteem
	<i>ör</i> adder	<i>paes</i> pleister	<i>peg(ge)</i> pegel
	<i>or-</i> II oor-	<i>paildepoef</i> pof	<i>pegsken</i> big
	<i>orbaren, -oren, -eren</i> oorbaar	<i>pāde</i> paai	<i>peis</i> pleister
	<i>orbölich</i> overbodig	<i>pak dieven</i> laden	<i>peisen</i> peinzen
	<i>orduun</i> arduin	<i>pāke</i> pak	<i>peisteren</i> II pleisteren
		<i>palatijn, -lesijn</i> pa-	<i>pēke, pecke, -en</i> pikken
			<i>pele, -len, -lle</i> II pellen

<i>pelle</i> , -el, -er I	<i>pille</i> , -gáve pillegift	<i>plunder</i> , -dwäre	<i>postei</i> de pastei
pellén	<i>piller</i> pil	plunderen	<i>Poten</i> plantsoen
<i>pellenvôghel</i> I kapel	<i>pimpooghen</i> pinken	<i>pluysteren</i> I pluís	<i>póteren</i> , -rsam peuren, peuteren
<i>pelcerie</i> pelterij	<i>pims</i> puimsteen	<i>podaghel</i> podagra	<i>potlepel</i> pollepel
<i>peltenier</i> peltier	<i>pínen</i> pijnigen	<i>pod(de)</i> podding	<i>potshoofd</i> , -swal potvisch
<i>pemelen</i> pimpelen	<i>pincke</i> , -ckooghen pinken	<i>podderen</i> , <i>pōdersom</i> peuren	<i>pottekarie</i> apotheker
<i>péne</i> I pijn	<i>pinckoy</i> I pink	<i>poef</i> pof	<i>potter</i> potten
<i>pennenvôghel</i> I kapel	<i>pin(n)ant(e)</i> penant	<i>poele</i> I peul	<i>pracheren</i> prachen
<i>pense</i> pees	<i>pippeí(d)e</i> , <i>pipse</i> pip	<i>poelge</i> , -lje poelíer	<i>prayeel</i> priëel
<i>pensee</i> pansee	<i>pipsigh</i> pipsch	<i>poemel</i> pummel	<i>prame</i> , -en pram
<i>peonie</i> pioen	<i>pit</i> put	<i>poentje</i> poen	<i>pramkerlen</i> praam
<i>pepeye</i> pip	<i>plaen</i> plan	<i>poer</i> , -ren, -rsam peuren, uitroeien	<i>pratíke</i> praktijk
<i>pepel</i> stapelgek, vlinder	<i>plaenboom</i> plataan	<i>poesele</i> , -elachtigh, -en, -ten poezel	<i>pratte</i> I part
<i>pepelsot</i> stapelzot	<i>plaester(en)</i> pleister(en)	<i>poëterie</i> poëzie	<i>pratten</i> prat
<i>perchemein</i> perkament	<i>plāde</i> plataan	<i>pog(ghe)</i> pok	<i>prauwedeech</i> prauwel
<i>perdrise</i> patrijs	<i>plaisant</i> plezier	<i>pogge</i> big	<i>predicāde</i> , -ke preek
<i>perert</i> paard	<i>plak</i> plek	<i>pogge</i> big	<i>preferentie</i> pre
<i>pergameen</i> , -camijn, -ment perkament	<i>plackaert</i> plakkaat	<i>pōye</i> pui	<i>preien</i> praaien
<i>per(r)oen</i> perron	<i>plamen</i> plamuur	<i>poier(en)</i> peur(en)	<i>preycken</i> prijken
<i>perruycke</i> (perh-)ruik	<i>plamoezen</i> , -oesteren, -otten, -aasteren plammoten	<i>point</i> , <i>poent</i> punt	<i>prekel</i> I prik
<i>pers(ch)</i> paars	<i>planeboom</i> plataan	<i>poke</i> poken	<i>premant</i> parmant
<i>perse</i> , -(e)ker perzik	<i>planen</i> plamuur	<i>poke</i> , -ckel(e) pok	<i>prengelen</i> pingelen
<i>perte</i> , -ich I part	<i>plankieren</i> plankier	<i>pol</i> polder	<i>pre(e)us</i> preutsch
<i>perten</i> portel	<i>plankieren</i> plankier	<i>polder</i> bolder	<i>preutelen</i> pruttelen
<i>pertrise</i> patrijs	<i>plas</i> plaats	<i>policieren</i> applaudiseeren, polijsten	<i>preuwe</i> , -en proef
<i>peseker</i> perzik	<i>plasant</i> plezier	<i>polísen</i> , -ijsteren, -ieren, -éren (ll) polijsten	<i>príde</i> prij
<i>pezel</i> pees	<i>plaster</i> pleister	<i>pool</i> I peul	<i>priek</i> II prik
<i>pet</i> put	<i>plat</i> , -tten pletten	<i>pol(soc)</i> II pols	<i>pryel</i> priem
<i>Peter</i> Piet	<i>platte</i> plaat	<i>poont</i> punt	<i>prígen</i> priegel
<i>peter(man)</i> pieterman	<i>plavuus</i> plaveien	<i>poor</i> prei	<i>prijsten</i> prijken
<i>pēten</i> , -rin, -rijn, -er(e)n peet	<i>plecht</i> , -ghte plicht	<i>poor</i> peuren	<i>princerse</i> -es, prinses
<i>pette</i> pit	<i>pleden</i> plataan	<i>poorkijn</i> porie	<i>prinse</i> (ij) I prijs
<i>petter</i> putter	<i>plege</i> plicht	<i>poort</i> poorter	<i>printe(n)</i> prent(en)
<i>piek</i> III pik	<i>pleidieren</i> pleiten	<i>poot</i> pootig	<i>proffen</i> prop
<i>pier</i> , -re pieren	<i>plecken</i> plak, plek	<i>pōpel</i> gepeupel	<i>proyeel</i> priëel
<i>pierenkruid</i> wormkruid	<i>plēten</i> pleiten	<i>poperen</i> , <i>populeoen</i> populier	<i>prois</i> preutsch
<i>pies</i> I poes	<i>plets(e)</i> plaats	<i>por</i> (r)e porie	<i>prollen</i> pruilen
<i>pieter</i> verpieterd	<i>pleurisíje</i> pleuris	<i>pōren</i> porren	<i>prondele</i> , -len, -linghe pronselen
<i>pígment</i> piment	<i>plevuus</i> plaveien	<i>porren</i> porren	<i>pronc</i> pronken
<i>píjck</i> III pik	<i>plicht</i> plecht	<i>porlooc</i> , -r(r)eye prei	<i>proofst</i> , -tíe I proost
<i>píke</i> piek	<i>plichtich</i> plicht	<i>porrenen</i> porren	<i>prootsch</i> preutsch
<i>píke</i> , <i>píjkelen</i> , <i>picke</i> pikken	<i>plien</i> plegen	<i>pors</i> I post	<i>próse</i> proza
<i>píckel</i> bikkel.	<i>ploegschaar</i> , -ghschere II schaar	<i>pors(s)e(n)</i> pers(en)	<i>prōsø</i> , -ossen prutsen
<i>pyl</i> pillegeld	<i>ploeken</i> plukken	<i>port</i> , -er poorter	<i>prōten</i> , -elen pruttelen
<i>pílaerne</i> , -e(e)rne pijler	<i>ploot</i> , ploten	<i>portelen</i> pruttelen	<i>provāde</i> , -nc(h)ie, -nche, -ndéren proviand(eeren)
	<i>plote</i> , -tte ploten	<i>portendāre</i> , -er I portier	<i>prōven(e)</i> , -naer, -nde, -ndāre, -nder(e), -ndenāre provenier
	<i>plotsen</i> plots	<i>portra(i)tūre</i> portret	
	<i>plotten</i> , -ttzen ploten, I pluís	<i>portuleíne</i> II porselein	
		<i>posek</i> , -sc I post	

<i>prövest</i> , - <i>tie</i> I proost	<i>ráles</i> raadsel	<i>rekhalzen</i> reikhalzen	<i>rijghel</i> regel
<i>proviānchi</i> proviānd	<i>rameye</i> , - <i>en</i> rammei	<i>rel</i> relletje	<i>rigghe</i> rug
<i>prugelen</i> priegel	<i>rammelen</i> I ramme- laar	<i>rel</i> relmuis, ril	<i>rijdter</i> reuter
<i>prullen</i> foefje	<i>ranssen</i> , - <i>nten</i> aan- randen	<i>relaciën</i> relaas	<i>rijf</i> rijven
<i>prullen</i> pruilen	<i>rap</i> (<i>pe</i>) rapen	<i>rellen</i> relmuis	<i>rijnsch</i> rinsch
<i>pruts</i> (<i>a</i>) prutsen	<i>rasijn</i> rozijn	<i>rem</i> , - <i>mmelen</i> I ram- melaar	<i>rijp</i> rups
<i>pruusten</i> proesten	<i>rasoen</i> rantsoen	<i>rende</i> run	<i>rijsselen</i> , - <i>stelen</i> rit- selen
<i>prue</i> (<i>t</i>), - <i>uytsch</i> preutsch	<i>raspaelge</i> , - <i>pa(i)</i> <i>l</i> , - <i>peel</i> rapalje	<i>rêne</i> , - <i>en</i> rein	<i>rijste</i> rist
<i>pudd</i> podding	<i>rastaliere</i> , - <i>teel</i> ras- tering	<i>remsch</i> rinsch	<i>ricke</i> rek
<i>puyde</i> I kade	<i>raste</i> , - <i>en</i> rust	<i>ren</i> (<i>t</i>) <i>sel</i> runsel	<i>rimpe</i> , - <i>en</i> rimpel
<i>pueder</i> peur	<i>ratatoel</i> ratjetoe	<i>rent</i> rund	<i>rinde</i> run
<i>puggen</i> big	<i>räote</i> raat	<i>rentier</i> rentenier	<i>rīnen</i> rinsch
<i>puyte</i> puilen	<i>ravelen</i> , - <i>eelen</i> ravot- ten, revelen	<i>rentser</i> ransel	<i>ringh</i> gering
<i>pulsen</i> , - <i>ssac</i> polsen	<i>ravooi</i> , - <i>ot</i> ravotten	<i>repe</i> (<i>n</i>), <i>reepen</i> repel	<i>ringhelen</i> ringelooren
<i>pumce</i> , - <i>ms</i> puim- steen	<i>ree</i> ra	<i>rep</i> (<i>pe</i>) <i>lijc</i> reppen	<i>ringhen</i> rinkel
<i>pūmegarnāte</i> granaat- appel	<i>rē</i> , <i>rē</i> rei	<i>rēren</i> rijzen	<i>rinne</i> ren
<i>pument</i> piment	<i>re</i> er	<i>rēse</i> reus	<i>rinnen</i> geronnen, rennen, runsel
<i>punnēken</i> purken	<i>red</i> er	<i>rēsel</i> reuzel	<i>rin</i> (<i>t</i>) <i>sel</i> runsel
<i>pu</i> (<i>p</i>) <i>ping</i> pippeling	<i>red</i> den redderen	<i>reesel</i> , - <i>em</i> rij, rist	<i>rint</i> rund
<i>puyroen</i> perron	<i>rēde</i> rijden, rit	<i>resoen</i> rantsoen	<i>rioolen</i> rioleeren
<i>purren</i> porren, pur- ken	<i>rēde</i> rillen	<i>respeel</i> rapalje	<i>riōte</i> , - <i>en</i> ravotten
<i>pursam</i> peuren	<i>rēdenen</i> rede	<i>reste</i> , - <i>en</i> rust	<i>ripede</i> rijpte
<i>pus</i> , - <i>zie</i> puts	<i>redick</i> mierik	<i>restēren</i> arresteeren	<i>rips</i> (<i>e</i>), - <i>em</i> (<i>e</i>), - <i>ene</i> rups
<i>put</i> pit	<i>redissal</i> hagedis	<i>rēte</i> raat	<i>ripsen</i> oprispen
<i>puikgoet</i> puik	<i>redte</i> ritsig	<i>retorike</i> , - <i>īker</i> , - <i>isijn</i> rederijker	<i>risch</i> rasch
<i>puyt</i> puilen	<i>reed</i> schaats	<i>reuf</i> (<i>zeed</i>) raap	<i>risp</i> (<i>e</i>) rups
<i>puis</i> (ü) I poes	<i>reen</i> reetrekker, reïne- vaar	<i>reulen</i> ruilen	<i>rispinge</i> oprispen
<i>puysten</i> , - <i>er</i> (<i>ue</i>) poe- zel	<i>reen</i> regen	<i>reus</i> ruis	<i>risselen</i> , - <i>stelen</i> ritse- len
<i>puut</i> podding	<i>reessem</i> rij, rist	<i>reute</i> raat	<i>ritsch</i> , - <i>tsen</i> , - <i>tte</i> ritsig
<i>raag</i> , <i>raechquast</i> rag	<i>reest</i> rist	<i>reuve</i> raap	<i>ritsoen</i> rantsoen
<i>raak</i> rakelen	<i>reg</i> reggen, rug	<i>rēve</i> onderhave	<i>rīve</i> gerief
<i>raex</i> , - <i>el</i> reeks	<i>reghe</i> , - <i>gghe</i> rij	<i>reveel</i> ravotten	<i>rīve</i> rijven
<i>raem</i> ramen	<i>regente</i> regentes	<i>rēven</i> revelen	<i>rīveel</i> ravotten
<i>raepaudappel</i> rabauw	<i>regghe</i> rug	<i>rēventer</i> reeftter	<i>rō</i> rauw
<i>raetslāghen</i> beraad- slagen, raadslag	<i>reggele</i> regel	<i>revot</i> ravotten	<i>robbe</i> (<i>ken</i>) I rob
<i>rabat</i> ravotten	<i>reie</i> , <i>reyen</i> rei	<i>rewaert</i> ruwaard	<i>robbelig</i> robben
<i>rabaut</i> , - <i>dappel</i> ra- bauw	<i>reil</i> (<i>e</i>) regel	<i>ribaut</i> rabauw	<i>rodel</i> rol
<i>rabbedoe</i> robbedoes	<i>rein</i> reetrekker, reïne- vaar	<i>ribbetjesgoed</i> rips	<i>rōden</i> II roeien
<i>rade</i> II rad	<i>rein</i> regen	<i>rijchel</i> regel	<i>roe</i> rust
<i>radic</i> mierik	<i>reinen</i> rein	<i>ridde</i> , - <i>dtse</i> , <i>rijde</i> ritsig	<i>roeden</i> II roeien
<i>raghe</i> rag	<i>reinevāne</i> reïnevaar	<i>ridder</i> (<i>e</i>) ridder	<i>roeder</i> I roeien
<i>rāghen</i> ra	<i>reipen</i> repel	<i>riēden</i> , - <i>eringhe</i> , <i>rij</i> - (<i>d</i>) <i>eren</i> rillen	<i>roef</i> raap
<i>raeye</i> straal	<i>reiser</i> , - <i>ich</i> reiziger, rijzig	<i>riēder</i> (<i>e</i>) ridder	<i>roefel</i> I roffel
<i>rāke</i> rekenen	<i>reyter</i> reuter	<i>riēn</i> rij	<i>ro</i> (<i>e</i>) <i>yer</i> I roeien
<i>rāke</i> , - <i>en</i> rakelen	<i>rēke</i> , - <i>en</i> rakelen	<i>rietvoorn</i> ruis	<i>roec</i> , - <i>ke</i> , - <i>ken</i> roe- keloos
<i>rackelijc</i> rekkelijk	<i>rekelick</i> rekkelijk	<i>riēfelēren</i> rijfelen	<i>roelen</i> ruilen
<i>rackseel</i> rak	<i>rēken</i> rekken	<i>riēft</i> reef	<i>Roelof</i> roem
		<i>riēghe</i> , <i>riēghe</i> rij	<i>roen</i> uitroeien

<i>roesdom, -mmel,</i> <i>-mmer roerdomp</i> <i>(in de) roeze (koopēn)</i> roezen	<i>rūmede</i> ruimte	<i>samenboittzen</i> boot- sen	<i>scampelen</i> schamp
<i>roezeboezen</i> roes	<i>rumpē, -el, -elen</i>	<i>sāmenen</i> zamelen	<i>schandek</i> schampdek
<i>roesie</i> ruzie	<i>rimpel</i>	<i>samijt</i> fluweel	<i>scandel(e)</i> schandaal
<i>roetaard</i> gaai	<i>runde</i> run	<i>sampsdach</i> Zaterdag	<i>schank</i> schenkel
<i>roeve</i> raap	<i>rūnen</i> alruin, rune	<i>sander, -dre</i> sandel- zangerig zengen	<i>scap</i> schepel
<i>roffen</i> roffiaan	<i>ruynen</i> ruïn	<i>sangers(s)e</i> -es	<i>schapepitje</i> sikkepit
<i>roye, -en</i> rei	<i>runnen</i> rennen, run- sel	<i>sanckelen</i> zaniken	<i>schappigh</i> schappelijk
<i>royen</i> rinkelrooien	<i>runniken</i> hinniken	<i>sappatouwer, -etou(er)</i>	<i>scaprēde</i> schapraai
<i>roymeester, -paal</i> rooi	<i>runsch</i> rinsch	<i>sjappetouwer</i>	<i>scāren</i> scherts
<i>rōke</i> rots	<i>runce, -se, -tsele</i> rim- pel	<i>sapperdekriek</i> sakker- loot	<i>scarf</i> scherf
<i>rokette</i> I raket	<i>rūpe</i> I rob, rups	<i>sarc, -ke</i> zerk	<i>scarn, -rlinc, -rninc</i> scheerling
<i>rocken</i> ruk	<i>rupseme, -ene</i> rups	<i>saroop</i> stroop	<i>scarne</i> vierschaar
<i>rollebol</i> ronzebons	<i>rupsen</i> oprispen	<i>sāte</i> havezate, zeet	<i>scarpe</i> sjerp
<i>rolpaard</i> roopaard	<i>rūse, -en, -emūsen</i>	<i>sāte, -ighen</i> bezadigd	<i>scarren</i> scharrelen
<i>rombole</i> rommel	roes, ruzie	<i>savee, -ie</i> salie	<i>scars</i> mes
<i>rōmer (ḡ)</i> roemer	<i>rustich</i> II rusten	<i>scaec</i> II schaken	<i>scharven</i> scherf
<i>rommeldebommel</i> hol- derdebolder	<i>ruete</i> roet	<i>scaec ende mai</i> III mat	<i>schatteren</i> schateren
<i>rompel, -(el)en</i> rim- pel	<i>ruitelen</i> ruïen	<i>schaald(je), -lge</i> schalie	<i>schaverdijn</i> schaats
<i>ronde</i> rons	<i>rūten</i> reutelen	<i>schaamstreek</i> I lies	<i>scēde, -el(e)</i> schei
<i>ronnen</i> rennen	<i>rūten</i> ruiter	<i>schaerde</i> schar	<i>sceel</i> geschil, schelen
<i>ronse</i> rimpel	<i>rutter</i> ruiter	<i>schaerlaet</i> scharlaken	<i>sceemde, -mte</i> schaam- te
<i>ronsel</i> ronselen	<i>ruidvogel</i> ruïen	<i>schaerlaet</i> scharlaken	<i>sc(h)eep(breck)</i> schip (-breuk)
<i>roosdom, (oi) -mmel</i> roerdomp	<i>ruupse, -ene</i> rups	<i>scha(e)rmutsen, -elen</i> schermutselen	<i>skeer</i> I schaar
<i>roost(e)</i> roosten	<i>ruischpijpe</i> II lul	<i>scaerpe</i> sjerp	<i>sceern</i> scherts
<i>roosteye</i> rammei	<i>ruut</i> roet	<i>scaers</i> mes	<i>sceers</i> mes
<i>rōpen</i> rups	<i>rueve</i> raap	<i>schab, -bbe, -bben</i> schabbig	<i>schees</i> schaats
<i>ros</i> I roest	<i>ruyven</i> ruïen	<i>skad, scāde</i> schaduw	<i>schef</i> schiften
<i>rōs</i> rut	<i>saedmaent</i> October	<i>scāderen</i> schateren	<i>sceide</i> scheede
<i>rosedrommel, rōzn-</i> <i>domp</i> roerdomp	<i>saef(t)e</i> zacht	<i>scāideren</i> schudden	<i>sceide, -el(e)</i> schei
<i>roselmaent</i> October	<i>saemaent</i> October	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scheyff</i> scheef
<i>Rozendaal</i> dal	<i>saelde</i> zalig	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>sceifelen</i> schiften
<i>rost</i> I roest	<i>saalde, -ge</i> salie	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schel</i> schelen
<i>roste</i> rust	<i>saaym</i> zaad	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scheld(j)e</i> schalie
<i>rōte</i> raat	<i>saerdse, -rg(i)e</i> serge	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scēle</i> geschil, schelen
<i>rōte</i> II rot	<i>saerc</i> zerk	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scheete</i> schedel
<i>rotsen</i> rossen	<i>sabbe, -eren</i> sabbelen	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schelffe</i> schilfer
<i>rube</i> raap	<i>sāden, -ighen</i> be- zadigd, verzadigen	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schellen</i> schelen
<i>ruchte</i> berucht	<i>saft(e)</i> zacht	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schellen</i> schillen
<i>ruddere</i> ridder	<i>sāgeles</i> zaagsel	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scem, -ēme</i> schemer
<i>rūden</i> opruïen, II	<i>sāghen</i> zeggen	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scēmede</i> schaamte
<i>rooien, ruïen</i>	<i>zagge</i> zegge	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schemel</i> schamel
<i>ruï(e), -de</i> III ruit	<i>sakkeren</i> foeteren	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scenke</i> schenken
<i>rūdevōghel</i> ruïen	<i>Saksen</i> mes	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>schentse</i> schans
<i>ruye, -en</i> rei	<i>zaligmaker</i> hijlik- maker	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scep</i> schip
<i>ruïfel, ruffel</i> ruïf	<i>saln</i> psalm	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>-scēpe</i> -schap
<i>rūfel(e), ruffel(e)</i> I	<i>salcijsken</i> saucijs	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scerde</i> schrede
<i>roffel</i>	<i>salve(dranc)</i> salie	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scherdelinck</i> schrij- lings
	<i>same</i> telganger	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scēre</i> II schaar
	<i>saemen</i> zaad	<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scer(e)n, -enen</i> scherts
		<i>scādighen</i> beschadi- gen	<i>scerpe</i> sjerp

<i>scerpen</i> scherp	<i>schoef</i> schuw	schout	<i>scrōden</i> II schrooien
<i>scherpzinnig</i> schran- der	<i>scoefwt</i> schavuit	<i>schouw(en)</i> schuw(en)	<i>srōj</i> schraal
<i>scerren</i> scharrelen	<i>scoel(e)</i> I school	<i>scouwen</i> I schouw	<i>schrompe(le)</i> schrom- pelen
<i>scers</i> mes	<i>schoelie</i> schoelje	<i>schoverlinck</i> schaats	<i>schronde</i> schrande
<i>scherven</i> schert	<i>scoen</i> schoeien	<i>schrao</i> schraag	<i>schronen</i> I schroeien,
<i>scheurbek</i> , - <i>bot</i>	<i>schoer</i> schouder	<i>schrae</i> (- <i>ao</i>) schraal	schroken
scheurboek	<i>schoerw</i> schuw	<i>schraap</i> schrompelen	schruif
scheurboek	<i>scofant</i> schavot	<i>schroat</i> schraag	schruif, - <i>uien</i> , - <i>uymen</i>
<i>skeuwel</i> schaats	<i>schof(fen)</i> III schoft (-en)	<i>scrāde</i> , - <i>en</i> II	schroom
<i>scēve</i> , - <i>ersteen</i> schif- ten	<i>scofuyt</i> schavuit	schroeien	<i>schruyve</i> schroef
<i>scichten</i> schiften	<i>schocke</i> , - <i>elen</i> I schok	<i>scrāden</i> II schrooien	<i>schruw</i> , - <i>en</i> schroom
<i>scien</i> geschieden	<i>schokkelen</i> sjokken	<i>scramen</i> schram	<i>schubben</i> schobbejak
<i>schier</i> scheen	<i>schokken</i> schrokken	<i>schrand</i> schrande	<i>schuebe</i> schub
<i>scier(e)</i> schijn	<i>scholāre</i> scholier	<i>schranck(e)</i> schans	<i>schuddekoppen</i> ,
<i>schierlijk</i> schielijk	<i>schol(de)</i> schelm (aanv.)	<i>scranken</i> schrank	- <i>dhoofden</i> schudde- bollen
<i>Schiermonnikoog</i>	<i>scolfaren</i> , - <i>fern</i> , - <i>fert</i>	<i>schrans</i> , - <i>ntse</i> , - <i>ntsen</i>	<i>scudden</i> schut
eiland, schijn	scholver	schransen	<i>schu(y)d(e)ren</i> schud- den
<i>schif</i> , - <i>ffen</i> schitten	<i>scoloote</i> schaats	<i>schran(t)s(e)</i> , - <i>tse</i> , - <i>te</i> schans	<i>schūfel</i> , - <i>uffel</i> schof- fel
<i>skifter</i> , - <i>tig</i> schichtig	<i>scolpe</i> schielp	<i>schraepel</i> schrom- pelen	<i>scufuut</i> schavuit
<i>schijd</i> scheiden	<i>scolpen</i> scholken	<i>scrappe</i> II schrap	<i>sculdighen</i> beschul- digen
<i>scil</i> , - <i>llen</i> schelen	<i>schom</i> schommel, schuim	<i>scrāven</i> schrab	<i>sculfer(e)</i> schilfer
<i>scilden</i> schilder	<i>scomp</i> , - <i>en</i> schimp	<i>schredelinck</i> schrij- lings	<i>scullen</i> zullen
<i>scilp(e)</i> schelp	<i>scōnen</i> verschoonen	<i>screem</i> schreeuw	<i>scuppe</i> II schop
<i>schijmel</i> schemer	<i>scoufieren</i> schoffeeren	<i>screen</i> schrijn	<i>schuppen</i> I schop
<i>schimmelpoord</i> II	<i>scoughel</i> , - <i>ghelen</i> ,	<i>screi</i> schreeuw	<i>scurpen</i> scherp
schimmel	- <i>ckelen</i> schommel (-en)	<i>screinen</i> schrijn	<i>scutte</i> schutter
<i>schimman</i> schieman	<i>schoof</i> III schoft	<i>scrēme</i> , - <i>en</i> schram	<i>scuttele</i> schotel
<i>schin</i> , - <i>nden</i> schun	<i>scoolre</i> scholier	<i>schreemen</i> fleemen, schreeuw	<i>schuyffeler</i> schuifelen
<i>schingelen</i> schommel	<i>schoor</i> II schor	<i>schrempen</i> schroken	<i>schuywinkelspel</i>
<i>scinke</i> , - <i>en</i> , - <i>er</i> schen- ken	<i>schoorf(te)</i> schurft	<i>screne</i> schrijn	schuilevinkje
<i>schinne</i> , - <i>nien</i> , - <i>nuig</i>	<i>scoot</i> schootgaan	<i>srenken</i> schrank	(<i>op</i>) schuim loopen
schun	<i>scop</i> schimp	<i>schrepele</i> schrompelen	tafelschuimer
<i>schip</i> I schop	<i>scho(o)re</i> II schor	<i>scrēpen</i> II schrap	<i>schuep</i> II schop
- <i>scip</i> -schap	<i>scor(e)f</i> , - <i>ft(e)</i> schurft	<i>scricht</i> schrift	<i>scuer(t)se</i> schors
<i>scipbrake</i> , - <i>brēkinghe</i> ,	<i>scorpen</i> scherp	<i>scrien</i> schreeuw	<i>schuyverdijn</i> schaats
- <i>brōkinghe</i> schip- breuk	<i>schortclock(es)woens- dach(gh)</i> , <i>schortelw.</i>	<i>scriftmatig</i> II - <i>ma- tig</i>	<i>sēdel</i> zetel
<i>sciphēre</i> schipper	schorselwoensdag	<i>schrickschoen</i> schaats	<i>sēden</i> verzadigen
<i>schip(pe)</i> II schop	<i>scorvet</i> schurft	<i>schrimpen</i> schroken	<i>sedeware</i> zeverzaad
<i>schippen</i> I schop	<i>schots kuen</i> schotsch	<i>scrimpen</i> schrompelen	<i>seeffen</i> zeef
<i>scitte</i> , - <i>itte</i> schijten	<i>scotele</i> schotel	<i>schrinden</i> schrande	<i>seec</i> zeiken
<i>schobbe</i> schobbejak	<i>schou</i> schuw	<i>schrincken</i> schrompe- len	<i>seel</i> zeil
<i>schobbe</i> schobbeering	<i>scould</i> schelden	<i>schrob(be)</i> , - <i>bbering</i> ,	<i>seems(c)</i> I zeem- zeerd brui
<i>schobben</i> onbeschott, schobbejak, schob- beering	<i>scoude</i> II schouw	- <i>bbering</i> schrobbee- ring	<i>sees</i> sjouw
<i>schocht</i> II schoft	<i>schoude</i> , - <i>en</i> I schouw	<i>schrode</i> , - <i>en</i> II	<i>zēft</i> ziften
<i>scoel(ch)</i> schoen	<i>scoudenaer</i> schulde- naar	schroeien	<i>zēghe</i> , <i>zēg</i> zaag
<i>schoebe</i> schub	<i>schoul</i> I school	<i>scrōde-ambacht</i> , - <i>ghelt</i>	<i>zēghe</i> sik
<i>schoederen</i> schudden	<i>scout</i> schuld	schroot-	<i>zēghel(en)</i> zeil(en)
<i>schoeduwel</i> II mom	<i>scout(h)ate</i> , - <i>t(h)et(e)</i>		<i>zēggher</i> zegsman
			<i>zēide</i> zeel

<i>seic</i> , - <i>ke</i> zeiken	<i>sí</i> zich	<i>slachtdoot</i> sladood	<i>sloef</i> sloof
<i>seine</i> II zegen	<i>zichte</i> , - <i>en</i> ziften	<i>slach(t)maent</i> Novem-	<i>sloemen</i> slampampen
<i>sein(e)</i> , - <i>nse</i> zeis	<i>sichtelijc</i> zichtbaar	<i>bér</i>	<i>sloeren</i> sleuren
<i>seinen</i> zegenen	<i>súden(t)</i> , - <i>er(t)</i> sedert	<i>slághe</i> slag, slager	<i>sloi(e)</i> slooien, sluiet
<i>seinjorie</i> sinjeur	<i>sie</i> zij	<i>slac</i> slaken	<i>slooieren</i> slodderen
<i>seisen(e)</i> , - <i>em</i> droe-	<i>síe</i> , <i>síen</i> zijgen	<i>slakken</i> slabakken	<i>slok</i> slaken, sluik,
sem, zeis	<i>siebel</i> siepel	<i>slampen</i> slampampen	slokker
<i>seck</i> zegge	<i>siecheit</i> ziekte	<i>slaperen</i> , <i>slápich</i>	<i>sloke</i> slok
<i>sékel(e)</i> II sikkell	<i>siene</i> schoon	<i>slaperig</i>	<i>slom</i> beslommeren,
<i>séken</i> zeiken	<i>siene</i> zien	<i>slappacken</i> slabakken	slim
<i>sekuriteit</i> zeker	<i>siffelen</i> sijfelen	<i>sláts</i> slet	<i>slommeren</i> sluimeren
<i>seldje</i> salie	<i>sifte</i> ziften	<i>sledde</i> , - <i>d(d)eren</i> slede	<i>slommeren</i> , - <i>inghe</i> be-
<i>sēle</i> zaal	<i>sijñ(he)</i> zijgen	<i>sleec</i> slijk	slommeren
<i>selfeg(gh)e</i> II eg,	<i>sijnt</i> sedert	<i>sleen</i> II slee	<i>slonk</i> slinksch
zelfkant	<i>sik</i> zich	<i>sleenderlinghe</i> slenter	<i>slont</i> verslinden
<i>selfende</i> zelfkant	<i>cikle</i> , - <i>kel</i> I sikkell	<i>sleep</i> slíppen	<i>sloordigh</i> slordig
<i>sélich</i> zalig	<i>sikuur</i> zeker	<i>sleeuwe</i> II slee	<i>slop</i> slap
<i>selc</i> zulk	<i>sille</i> zool	<i>sleyen</i> sleg	<i>slop</i> , - <i>ppe</i> sloop
<i>sellen</i> zelden	<i>sim(me)</i> , - <i>(m)</i> minkel	<i>sleic</i> slijk	<i>sloore</i> , - <i>igh</i> slordig
<i>sel(t)s(i)en(e)</i> zelden	scharminkel	<i>sleyp</i> , - <i>eipen</i> sleep(en)	<i>slorpe</i> , - <i>rven</i> slorpen
<i>selver</i> zilver	<i>sympathie</i> medegevoel	<i>sleyt</i> sliet	<i>slubbe</i> slobberen
- <i>sem</i> -zaam	<i>simperlijc</i> sip	<i>slecke</i> I, II slak	<i>sluieren</i> slodderen
<i>zeemanschap</i> gebrui-	<i>sin(de)groen</i> sene-	<i>slem</i> slim	<i>slúmen</i> sluimeren
ken schipperen	groen	<i>slemiere</i> slamier	<i>slunk</i> slinksch
<i>semelmeel</i> I zemelen	<i>sinder</i> sintel	<i>slemmen</i> , - <i>er</i> slam-	<i>sluns</i> , - <i>e</i> slons
<i>sem(m)elen</i> sammelen	<i>sinewolt</i> senegroen	pampen	<i>slu(e)ren</i> sleuren,
<i>semen</i> I zeem-	<i>singhelriem</i> singel	<i>slenger</i> slinger	sloeren
<i>sengerte</i> sinjeur	<i>singheliem</i> singel	<i>slenterlinghe</i> slenter	<i>sluycken</i> slok
<i>šanöefel</i> anjelier	<i>singhen</i> zengen	<i>sleppe</i> slip	<i>smaer</i> smeer
<i>sent(e)</i> , - <i>er</i> sint	<i>sinioor</i> sinjeur	<i>sleeren</i> slieren	<i>smacht</i> smachten
<i>sēpel</i> , - <i>len</i> , - <i>linghe</i> ,	<i>cinzene</i> pinkster	<i>slerf</i> , - <i>rp</i> slorpen	<i>smaggelen</i> smikkelen
- <i>lingt</i> sijpelen	<i>sinlijc(heit)</i> zindelijk	<i>slessen</i> beslissen	<i>smak</i> kus
<i>sepline</i> spijt	<i>zinziber</i> gember	<i>slet</i> , - <i>tte</i> stede	<i>smac</i> smaak
<i>séren</i> bezeeren	<i>sint</i> sedert	<i>slets</i> , - <i>se</i> , - <i>ser</i> slet	<i>smakkelen</i> smikkelen
<i>seriant</i> sergeant	<i>sint Jans evel</i> Sint-	<i>sletter</i> slēter	<i>smāle</i> smal
<i>seroop</i> stroop	Vitusdans	<i>sleutelreeks</i> reeks	<i>smāre</i> smeer
<i>ceru(y)se</i> , <i>seruus</i>	<i>sintvloed</i> zondvloed	<i>slicht(en)</i> , - <i>t(e)s</i> slecht	<i>smedigh</i> , - <i>eeg</i> smíjdig
II struis	<i>Zijp(e)</i> , <i>sípen</i> sijpelen	(-en), - <i>ts</i>	<i>smeent(e)</i> smient
<i>zeeschuim</i> meer-	<i>sippen</i> sip	<i>slídderen</i> slede	<i>smeer</i> smíjdig
schuim	<i>ciragie</i> sieraad	<i>sláderen</i> slede, slieren	<i>smeermaent</i> Novem-
<i>seezen</i> sjouw	<i>siricken</i> tjerck, tjlpen	<i>sláke</i> slijk	ber
<i>cessen</i> sussen	<i>siroop</i> , - <i>ope</i> stroop	<i>slíckheet</i> snikheet	<i>smeiken</i> smeeken
<i>seste</i> , - <i>ssede</i> zesde	<i>ciror-</i> , <i>siroer-</i> , <i>cyrur-</i>	<i>slínden</i> verslinden	<i>smecken</i> smaak
<i>set</i> zetpil	<i>gijn</i> chirurg	<i>slínder</i> , - <i>eren</i> slenter	<i>smérle</i> , - <i>lin</i> smearling
<i>sete</i> zeet	<i>cissen</i> sussen	<i>slinghe</i> , - <i>en</i> , - <i>eraer</i>	<i>smet</i> smid
<i>setelinghe</i> zetelen	<i>systeem</i> stelsel	<i>slinger(en)</i>	<i>smieken</i> smoken
<i>ceteren</i> sidderen	<i>citrijn</i> citroen	<i>slínk</i> slenk	<i>smierla(a)nde</i> smient
<i>zeule</i> zeulen	<i>sitteldach</i> schrikkel-	<i>slínc</i> slinksch	<i>smiggelen</i> smikkelen
<i>zeup</i> zoop	jaar	<i>slíppen</i> slip	<i>smýcke</i> smíjten
<i>zeuvenboom</i> zavel-	<i>sjeer</i> brui	<i>slípperen</i> slippen	<i>smisse</i> smidse
boom	<i>sjokkelen</i> sjokken	<i>slíssen</i> beslissen	<i>smítte(n)</i> smet(ten)
<i>seware</i> zeverzaad	<i>slaai</i> sleg	<i>slítte</i> slet	<i>smodder</i> , - <i>ig</i> modder
<i>sferen</i> (in hooger) op-	<i>slabben</i> slab	<i>slobben</i> slobberen	<i>smoel</i> smeulen, smul-
getogen	<i>slabokken</i> slabakken	<i>sloef</i> I slof	len
	<i>slacht(e)</i> geslacht		

<i>smok</i> kus	<i>snokker</i> snugger	<i>sorghfeldich</i> zorg-	spuien, spuwen
<i>smoke</i> smoken	<i>snollen</i> snol	vuldig	<i>spiere</i> I spie
<i>smollen</i> meesmuilen	<i>snor</i> , - <i>rrebot</i> snorre-	<i>soudaen</i> sultan	<i>spierlinck</i> spiering
<i>smotterachtig</i> modder	pijperijen	<i>soudaet</i> , - <i>denaer</i> ,	<i>spierswalcke</i> , - <i>swa-</i>
<i>smuiken</i> smoken	<i>snoter(inghe)</i> snot	- <i>d(en)ier</i> , - <i>dïe</i> sol-	<i>luwe</i> , - <i>voghel</i> II
<i>smûken</i> , - <i>ich</i> smok-	<i>snouf</i> snuf	daat	spier
kelen	<i>snouwen</i> sneeuwen	<i>soudéren</i> , - <i>érsel</i> , - <i>ure</i>	<i>spiet</i> spies
<i>smul</i> smeulen, smul-	<i>snove</i> snuiven	soldeeren	<i>spieul</i> spilgioen
len	<i>snoven</i> sneuvelen	<i>sout</i> sold	<i>spil</i> spel
<i>smuylen</i> meesmuilen	<i>snugge</i> snugger	<i>souter</i> psalm	<i>spilden</i> spillen
<i>smuig</i> , - <i>k</i> smokkelen	<i>snuc</i> III snik	<i>zoutwatersterrenkruid</i>	<i>spinden</i> spendeeren
<i>smuysteren</i> II smoe-	<i>snukker</i> snugger	zulte	<i>spioen</i> I spie
zelen, smullen	<i>snuyffelen</i> snuf	<i>souwen</i> sjouw	<i>spiole</i> spilgioen
<i>snab(ze)</i> , - <i>bben</i> , - <i>bbe-</i>	<i>snug</i> , - <i>uëg</i> snugger	<i>spaelgoen</i> , - <i>ngoel</i> ,	<i>spitssinnigh</i> spits-
<i>linghe</i> sneb	<i>snuysteren</i> , - <i>inghe</i>	- <i>njoel</i> spilgioen	vondig
<i>snake</i> snoek	snoeshaan, snuiste-	<i>spaets(i)eren</i> span-	<i>spittael</i> hospitaal
<i>snaken</i> , - <i>cken</i> snaak	rij	seeren	<i>spyttyng</i> spitsen
<i>Snackaert</i> snakken	<i>snûwen</i> sneeuwen	<i>spacht</i> specht	<i>splenter(s)</i> splint(er)
<i>snakker</i> snoek	<i>zō</i> II zode	<i>spak</i> spaak	<i>spletten</i> , - <i>issen</i> splij-
<i>snapen</i> , - <i>eren</i> , - <i>eringhe</i>	<i>socht</i> II zucht	<i>spānen</i> gespuis, spin-	ten
<i>snappen</i> , snoepen	<i>socht(e)</i> zacht	nen	<i>spoen</i> spoed
<i>snar</i> , - <i>rren</i> snars,	<i>socht(en)</i> I zucht	<i>spanen</i> speen	<i>spōy(e)</i> spuien
<i>snorken</i>	<i>Sodomieter</i> mieter	<i>spanion</i> , - <i>njoel</i> spil-	<i>spotken</i> spalk
<i>snars</i> snert	<i>soe</i> zij	gioen	<i>spondgat</i> , - <i>ngie</i> spon
<i>snee</i> sneeuw	<i>zog</i> , - <i>ghe</i> zeug	<i>sparke</i> sprank	<i>spong(i)e</i> spons
<i>sneetse</i> snees	<i>sôghedaen</i> , - <i>ānich</i>	<i>sparwāre</i> sperwer	<i>spongie</i> slonsje
<i>z'n eigen</i> zich	zoodanig	<i>spac</i> , - <i>spats(i)eren</i>	<i>sponne</i> speen
<i>snecke</i> I slak	<i>sôghelinc</i> zuigeling	spanseeren	<i>spont</i> spon
<i>sneppe</i> snip	<i>sō hoe</i> hoewel	<i>speek</i> speeksel	<i>spor</i> , - <i>rren</i> II spoor
<i>snier</i> snars	<i>soc</i> , <i>sōken</i> zuigen	<i>speelghenoot</i> speel-	<i>sporie</i> spurrie
<i>snierken</i> , - <i>rten</i> snier-	<i>sockelen</i> sukkelen	noot	<i>sporck</i> , - <i>ken</i> , - <i>ckelhout</i>
pen	<i>solarijs</i> salaris	<i>spēghel</i> spiegel	sprokkel
<i>sniers</i> snars	<i>soldenaer</i> soldaat	<i>spey(e)</i> , - <i>er</i> spuien	<i>sporkel(ke)</i> , - <i>elmaent</i>
<i>snerten</i> snert	<i>zole</i> , - <i>en</i> zeulen	<i>spejk</i> spichtig	sprokkelmaand
<i>sneteren</i> snateren	<i>sōlen</i> (ō) zullen	<i>speyne</i> speen	<i>sporslāghen</i> , - <i>aeghs</i>
<i>sneuken</i> , - <i>elen</i> , - <i>eren</i>	<i>sōlc</i> zulk	<i>speiten</i> spuiten	spoorlags
snikken	<i>som</i> sommig, soms	<i>spēkel</i> speeksel	<i>sportelen</i> spartelen,
<i>sneuve</i> snuiven	- <i>som</i> - <i>zaam</i>	<i>spekelde</i> , - <i>kelen</i> , - <i>ckel</i>	sporrelig
<i>snijdig</i> snedig	<i>sōmer</i> sommer, tel-	spikkel	<i>spotterije</i> spotternij
<i>snien</i> sneeuwen	<i>ganger</i>	<i>specmaent</i> December	<i>spouden</i> spouwen
<i>snippen</i> snip	<i>sōmich een</i> menigeen	<i>speculacïe</i> speculeeren	<i>spouk</i> spoken
<i>snirs</i> snars	<i>somm(a)els</i> , - <i>es</i> soms	<i>spelke</i> , - <i>en</i> spalk	<i>spouwen</i> II brouwen,
<i>snirten</i> snert	<i>sommier</i> sommer	<i>spelle(n)</i> speld(en)	spuwen
<i>snōdel</i> (ō) snood	<i>somme</i> zwam	<i>spende</i> spinde	<i>spra(e)yen</i> sproeien
<i>snoecken</i> snoeien	<i>sonavond</i> Zaterdag	<i>spenden</i> spendeeren	<i>sprankel</i> sprank
<i>snoeperen</i> snoepen	<i>sonden</i> zondigen	<i>sperghel</i> asperge	<i>sprēden</i> , - <i>eed(er)</i> spreï
<i>snoezen</i> , - <i>steren</i> , - <i>inghe</i>	<i>sonderlijc</i> afzonder-	<i>spers</i> perzik	<i>sprey</i> spruw
snoeshaan, snuiste-	lijk	<i>spertelen</i> spartelen	<i>spreng</i> , - <i>gh(elen)</i>
rij	<i>sonder treuren</i> uiten-	<i>spet</i> I spit	sprang
<i>snof</i> , - <i>ffen</i> snuf	treuren	<i>spetael</i> hospitaal	<i>sprengelkijn</i> , - <i>erken</i>
<i>snoffelen</i> sneven	<i>sont(e)</i> sint	<i>spēten</i> spuiten	II sprenkel
<i>snoggher</i> snugger	<i>soot</i> , - <i>tje</i> , - <i>tgen</i> I	<i>spije</i> spuien	<i>sprēw</i> spruw
<i>snoc</i> , - <i>cken</i> III snik,	zode	<i>spien</i> spieden	<i>sprinkel</i> II sprenkel
snugger	<i>soren</i> , - <i>igh</i> zeuren	<i>spijen</i> II brouwen,	<i>springhen</i> sprang

<i>sprinckel(ken)</i> sprank	<i>steyger</i> steigeren, steil	<i>stivel</i> stavel	<i>strobbe</i> l, -oebeling,
<i>spró</i> spreekw	<i>sternen</i> steenigen	<i>stobbe</i> I stop	<i>stroemeling</i> , -offelen
<i>sproe(we)</i> spruw	<i>stekblind</i> , -dood stok-	<i>stoëberen</i> II stof	strubbelen
<i>sproc(k)</i> sprokkel	doof	<i>stoers(ch)</i> stuursch	<i>stroemelen</i> strompe-
<i>sprovi</i> sproeien	<i>stecken</i> staken	<i>stoets</i> II stoet	len
<i>sprot</i> sproet	(<i>op</i>) <i>stel en sprong</i> II	<i>stoetel</i> , -er stoethaspel	<i>stroomelen</i> strompe-
<i>spróte</i> I sport	til	<i>stoetmande</i> II stoet	len
<i>sprótel</i> sproet (aanv.)	<i>stelle</i> stel	<i>stoffel</i> stootgaren	<i>strompe</i> stronk
<i>sprouw(e)</i> spruw	<i>stellen</i> stollen	stoethaspel	<i>strompen</i> , -onckelen
<i>sprouwer</i> sproeien	<i>stemigh</i> stemmig	<i>stock</i> kluppelvers	strompelen
<i>sprów</i> spreekw	<i>stemmen</i> stamelen,	<i>stockblind</i> , -stille	<i>stróte</i> strot
<i>spru</i> sproeien	stemmig	stokdoof	<i>strouue</i> struif
<i>spruytghewas</i> spruit-	<i>stempen</i> stampen	(<i>een</i>) <i>stokje voor iets</i>	<i>strouwen</i> strooien
kool	<i>sténen</i> steenigen	<i>steken</i> staken	<i>strubbich</i> , -blich
<i>Spui</i> , <i>spuye</i> spuien	<i>ster</i> strand	<i>stockade</i> stekade	strubbelen
<i>spunne</i> speen	<i>sterf</i> sterfte	<i>stockvier</i> stokebrand	<i>stru(è)fel(e)</i> struweel
<i>sputten</i> spuiten	<i>sterke</i> , -cde sterkte	<i>stoll</i> steel	<i>stróm(e)</i> stroom
<i>staedse</i> , -ie staatsie	<i>sterne</i> , -rre strand	<i>stolpe</i> stelpen	<i>struëmelen</i> strompe-
<i>staets</i> steeds	<i>sterre</i> , -en staar	<i>stomp</i> stom	len
<i>stáde</i> , -ich gestadig,	<i>sterte</i> strot	<i>stomper</i> stumper	<i>strumpe</i> stronk
steeds	<i>steunder</i> stuinder	<i>stoof</i> I stop	<i>stráselick</i> struisch
<i>stádel</i> stal	<i>steur</i> stuursch	<i>storbéren</i> spijt	<i>struyf</i> stroef
<i>stadlick</i> stedelijk	<i>steuren</i> storen	<i>storte</i> strot	<i>struum</i> stroom
<i>stage</i> , -ie staatsie	<i>stève</i> , -igen stevig	<i>straaft</i> I straf	<i>struiv</i> tros
<i>staket(te)</i> , -ij(t)s), -ij-	<i>stèvene</i> stem	<i>straeffen</i> II straf	<i>struivel</i> , -uvelle stru-
<i>sel</i> staketsel	<i>stichtich</i> stichtelijk	<i>strai(f)lick</i> straf-	weel
<i>stámeren</i> stamelen	<i>stíde</i> sleen	baar	<i>struven</i> , -elen stroef
<i>stamp</i> stampen	<i>stief(regen)</i> II stof	<i>straam</i> stram	<i>struweling</i> strubbe-
<i>standaftigh</i> , -achtigh	<i>stiem</i> , -en opdoemen,	<i>straelen</i> streelen	len
standvastig	stoomen	<i>strammen</i> stram	<i>stub(ke)</i> II stof
<i>stande</i> stánder	<i>stie moeder</i> stief	<i>strampelinghe</i> strom-	<i>stubbe</i> I stop
<i>standen</i> staan, stand	<i>stier(e)</i> sturen	pelen	<i>stuk</i> I klucht
(-er)	<i>stiet</i> stuit	<i>stranc</i> I, II streng	<i>stánen</i> steun, stuin-
<i>stantvast</i> standvastig	<i>stieven</i> stuiven	<i>strave</i> , -en II straf	der
<i>stapel</i> stapelgek	<i>stífel</i> stavel	<i>streel</i> , -eylen streelen	<i>stúpen</i> stoop, stuip
<i>stappel</i> stapel	<i>stíflen</i> stichten	<i>strec</i> strik	<i>stuyte</i> II stoet
<i>sta(e)rc</i> sterk	<i>stíjghe</i> I steeg	<i>strène</i> striem	<i>stuyte</i> stoeterij
<i>starre</i> , -en staar	<i>stíjfsinnigh</i> stijf-	<i>streughen</i> strengelen	<i>stuur</i> guur, stoer,
<i>starte</i> strot	hoofdig	<i>streusch</i> struisch	stuursch
<i>stacie</i> , -tie, -ioen	<i>stíjgh</i> steil	<i>stribbeling</i> strubbelen	<i>stuut</i> , -jes II stoet
station	<i>stic</i> stuk	<i>stribbich</i> strubbelen	<i>sú</i> zij
<i>stèdehuys</i> stadhuis	<i>stíck</i> steil	<i>stríddachtich</i> strijd-	<i>suffe</i> , -fflen suf
<i>stèdich</i> II steeg	<i>stíckblind</i> stokdoof	haftig	<i>súke</i> , -ede ziekte
<i>steds</i> steeds	(<i>d'r 'n</i>) <i>stíckje</i> bie	<i>striemelen</i> strompelen	<i>súken</i> zuigen
<i>stedsch</i> steedsch	<i>steken</i> staken	<i>striep(e)</i> streep,	<i>sulcs</i> wat zulks
<i>steegh</i> steil	<i>stícksuynich</i> zuinig	stroopen	<i>sulle</i> sul, zool
<i>steern(e)</i> ster	<i>stíllekine</i> allengs,	<i>stringhe</i> , -nc II	<i>zulver</i> verwulfsel,
<i>steefel</i> , <i>steffardich</i>	stillekens	streng	wuft, zilver
<i>stíj</i>	<i>stílstáan</i> bij letten,	<i>stríp(e)</i> , -ijppen	<i>súmenisse</i> verzuimen
<i>steg</i> stag	verstaan	streep	sunden zondigen
<i>steeghen</i> steigeren	<i>stílte</i> stelt	<i>stríjven</i> streven	<i>sáne</i> zien
<i>stégher</i> steiger	<i>stímpel</i> stempel	<i>strúweling</i> strub-	<i>sunt(e)</i> sint
<i>steigh(e)</i> steil	<i>stípel</i> , -er(e), -eren,	belen	<i>surgien</i> , -gijn, -isien
<i>steyghen</i> steigeren	-ren stijf, stip	<i>strobbe</i> stroef, stronk	chirurg

<i>susterghedeelte</i> gedeelte	<i>swim</i> (el)en zwijmel	<i>tél</i> (e) tegel	<i>timiaen</i> tijd
<i>suyckereye</i> cichorei	<i>swimmen</i> zwemmen	<i>tel</i> , -lde, -lden,	<i>timmer</i> timmeren
<i>suycklen</i> sukkelen	<i>swinghe</i> , -en zwingel	-lde(nae)r, -lle, -llen	<i>tinneel</i> tooneel
<i>suucte</i> sukkelen,	<i>zwinckel</i> zwengel	telganger	<i>tinghe tanghen</i> tin-
<i>ziekte</i>	<i>zwincken</i> zwenken	<i>telescoop</i> verrekijker	gelen
<i>suyloore</i> suilen	<i>swoene</i> (n) zoen(en)	<i>teelingh</i> taling	<i>tins</i> cijns
<i>swaeck</i> zwak	<i>swonc</i> , -nghe zwingel	<i>telt</i> tent	<i>tinte</i> tent
<i>swaelm</i> zwalken	<i>sworm</i> zwerm	<i>te málle</i> heelemaal	<i>tinten</i> , -elen tenten
<i>swaerde</i> zwaard	<i>tae</i> I taai	<i>teme</i> , -ie temen	<i>tintentig</i> maltentig
<i>swaerheid</i> zwarigheid	<i>taeckse</i> taak, II taks	<i>temen</i> tamelijk	<i>tip</i> tik
<i>swaerc</i> zwerk	<i>taelge</i> talie	<i>tems</i> (e) teems	<i>tippel</i> tepel
<i>swaerm</i> zwerm	<i>taenhuus</i> taan	<i>ten</i> tin	<i>tiras</i> tras
<i>zwaert</i> zwaard	<i>taerline</i> , -ninc teer-	<i>tender</i> tener	<i>tjanken</i> janken
<i>swaesnede</i> zwager	ling	<i>teneel</i> tooneel	<i>tjeghen</i> (te j.) tegen
<i>swaect</i> zwad	<i>tache</i> taats	<i>teneur</i> tenor	<i>tjippen</i> , -iepen tijlpen
<i>swabbelen</i> zwabberen	<i>tach</i> (t)entich tachtig	<i>Ten Cate</i> keuterboer	<i>tmachscien</i> misschien
<i>zwadderen</i> zwadder	<i>tad</i> tod	<i>tente</i> tint	<i>tneghentich</i> negentig
<i>swadderen</i> zwetsen	<i>taf</i> (fe)taf taf	<i>tentig</i> maltentig	<i>toe</i> I teen
<i>swadel</i> zwachtel,	<i>taille</i> talie	<i>Ten Voorde</i> II varen	<i>toede</i> (u)nen deinen
<i>zwad</i>	<i>taken</i> , -cken tak,	<i>terbot</i> tarbot	<i>toeks</i> teef
<i>swadem</i> , <i>zwaetsen</i>	takel	<i>terde</i> (n) tred(en)	<i>toecömende</i> toekomst
<i>zwadderen</i>	<i>tackel</i> takel	<i>terebint</i> terpentijn	<i>toestellen</i> toestel
<i>swághelinc</i> zwager	<i>talch</i> , -gh talk	<i>terline</i> , -ninc teer-	<i>toevallen</i> lot
<i>swake</i> zwak	<i>támen</i> tamelijk	ling	<i>tofsteen</i> tufsteen
<i>zwalk</i> bezwalken	<i>taneel</i> tooneel	<i>termentijn</i> terpentijn	<i>tóghen</i> betoogen
<i>swalcke</i> zwaluw	<i>taneet</i> , -eit, -en taan	<i>Ter Neuzen</i> nes	<i>tóghen</i> teug, zieltogen
<i>swan</i> zwaan	<i>tangher</i> tang	<i>ter</i> (re) I teer	<i>tógh</i> (en)en toonen
<i>swanc</i> zwang, zwen-	<i>tanne</i> , -eyt, -en taan	<i>terren</i> II teren	<i>toyen</i> tuien
ken	<i>tanneel</i> tooneel	<i>terten</i> tarten	<i>tocken</i> II toets, tok-
<i>swarm</i> (en) zwerm(en)	<i>tapeet</i> tapijt	<i>terwe</i> tarwe	kelen
<i>swáselinc</i> zwager	<i>tar</i> (re) I teer	<i>teschrinden</i> schrande	<i>tolmetsch</i> I tolk
<i>zwateren</i> zwetsen	<i>tarnen</i> tornen	<i>te soeke</i> (n) zoek	<i>totne</i> I tol
<i>swachtel</i> zwachtel	<i>tarpuzie</i> puts	<i>tessce</i> tasch	<i>tommelen</i> tuimelen
<i>zwee</i> , <i>swede</i> zwei	<i>tarren</i> II teren	<i>tettig</i> maltentig	<i>toon</i> (e) toonbank
<i>zweer</i> , -egher zwager	<i>tarvebot</i> tarbot	<i>teutelen</i> teuten	<i>tooi</i> tui
<i>zweerd</i> , -e zwaard	<i>tátelen</i> , -tewalen ta-	<i>tffy</i> verfoeien	<i>toolne</i> I tol
<i>sweerc</i> zwerk	teren	<i>tghene</i> , <i>tgone</i> , -nt de-	<i>top</i> II tol
<i>swégel</i> zwavel	<i>tável</i> (e) tafel	gene	<i>toppen</i> tobben, I top
<i>swe</i> -, <i>sweighen</i> zwij-	<i>té</i> I teen	<i>tibbe</i> tobbe	<i>tor</i> toren
gen	<i>te</i> - twee	<i>ticht</i> betichten	<i>torde</i> , <i>törwēvər</i> tor
<i>swel</i> zwellen	<i>tedden</i> I tas	<i>tijde</i> tij	<i>torf</i> turf
<i>swelc</i> zulk	<i>teec</i> (te) tijk	<i>tíden</i> tijding	<i>torke</i> toorts
<i>zwenkel</i> zwengel	<i>teel</i> tegel	<i>tegele</i> tegel	<i>tornieren</i> tornooi
<i>swerde</i> zwaarte	<i>teem</i> temen	<i>tiek</i> , -cte tijk	<i>torre</i> toren
<i>swervelinghe</i> zwervan	<i>teerninc</i> teerling	<i>tíen</i> aantijgen, tijgen	<i>torrebot</i> tarbot
<i>zwezel</i> , <i>sweser</i> (kens)	<i>teerv</i> tarwe	<i>tien</i> teug, tijgen	<i>torsch</i> II tros
<i>zwezerik</i>	<i>teet</i> teeder	<i>tierentayen</i> , -(en)-	<i>tort</i> tor
<i>swével</i> zwavel	<i>tehand</i> (s), -nde(n)	<i>tei</i> (ne)tierelantijntje	<i>torten</i> tarten
<i>swiep</i> (e) zweep,	thans	<i>tijgen</i> aantijgen	<i>tortíse</i> , -íjtse toorts
<i>zwiepen</i>	<i>teiken</i> , -ijn, -enen	<i>tiktak</i> klinkklank	<i>tortwevel</i> tor
<i>swíken</i> bezwijken	<i>teeken</i> (en)	<i>ticktacken</i> tikken,	<i>tóte</i> tot
<i>swil</i> zwellen	<i>teyne</i> , -eyt, -en taan	<i>triktrak</i>	<i>totemutse</i> totebel
<i>swilc</i> zulk	<i>teyten</i> tit	<i>tiktaktol</i> triktrak	<i>toteren</i> beteuterd
	<i>teke</i> tijk	<i>til</i> telen	<i>tottelen</i> teuten

<i>touche</i> II toets	<i>tsomp</i> zwam	<i>uuf</i> uil	<i>vāten</i> vatten
<i>toven</i> tobben	<i>tubbe</i> tobbe	<i>uur</i> uier	<i>vats</i> vaatsch
<i>tóver</i> tovenaar	<i>tuchtich</i> tuchtigen	<i>uuros</i> oeros	<i>vechtelic</i> huwelijk
<i>traelge</i> tralie	<i>tudder, túder(en),</i>	<i>uister</i> unster	<i>vēde</i> veete
<i>trachter</i> trechter	<i>tuyer(en)</i> tui	<i>uitdokken</i> dokken	<i>vederen</i> veeren
<i>traghel, -len</i> treil	<i>tuffel</i> pantoffel	<i>uitfoeteren</i> uitveteren	<i>vèdèl, veël</i> vaal
<i>trampelen, -eren</i> trap- pen	<i>tucken</i> tokkelen, II	<i>uitghenōmen, -scēden,</i>	<i>veel</i> vedel
<i>transse</i> trens	tuk	<i>-seit, -set, -stēken</i>	<i>veel</i> I veil
<i>tranten, -tselen</i> trant	<i>tulipa</i> . tulband	<i>uitgezonderd</i>	<i>veellicht</i> wellicht
<i>trap</i> trapgans	<i>tulpappel</i> aagt	<i>uimuntigh, -muyten</i>	<i>veelmail</i> veeltijds
<i>treec</i> trek	<i>tūmen, tummelen</i>	<i>uimunten</i>	<i>veer</i> I ver
<i>treft</i> treeft	tuimelen	<i>uitlemen</i> uitlemend	<i>veers</i> vers
<i>treylinie</i> treil	<i>tump</i> tepel	(aan v.)	<i>vees</i> vezel
<i>treiten</i> treiteren	<i>turbant</i> tulband	<i>uutrōden</i> uitroeien	<i>veg(h)er(d)</i> helleveeg,
<i>trēke, -en</i> trek	<i>turbel</i> troebel	<i>uitzonderen</i> zonder	vagen
<i>(een) trek(sken) doen</i>	<i>turbot</i> tarbot	<i>uit volle borst</i> vol- mondig	<i>vēghe(n)vier, -vuur</i>
II tuk	<i>tusscenmael(s)</i> tus- schentijds	<i>uiver</i> ooievaar	vagevuur
<i>treme, -ie</i> tremel	<i>tuytelen</i> tuischen	<i>uieren</i> nijver	<i>veighe</i> II veeg
<i>trendelen, -t(el)en</i>	<i>tuiten</i> ijdelruit	<i>Uw Ekele</i> u	<i>veile</i> veilig
<i>drentelen</i>	<i>tuyd</i> tuit	<i>ūwele</i> ouwel	<i>veyn, -n(e)t, -noot</i>
<i>trenssele</i> trant	<i>tuyfsteen</i> tufsteen	<i>va</i> II zus	vennoot
<i>trepen</i> trippelen	<i>twaern(en)</i> tweern (-en)	<i>vaag</i> oorveeg	- <i>veldich</i> -voud
<i>trichter</i> trechter	<i>twalch, -ck</i> dolik	<i>vaen</i> vangen	<i>velm</i> vel
<i>trille</i> I drill	<i>tweeste</i> tweede	<i>vaer</i> gevaar	<i>velm</i> vilt
<i>trimmel</i> tremel	<i>twelch</i> telg	<i>vaer</i> verf	<i>velueel</i> fluweel
<i>trippen</i> trippelen	<i>twel(e)f</i> twaalf	<i>vaers</i> vers	<i>ven</i> veen
<i>troye</i> trui	<i>twest</i> twist	<i>vaerschroef</i> I moer	<i>vende</i> vinden
<i>trop</i> troep	<i>twest</i> twist	<i>vaerwe</i> verf	<i>vēnkel</i> venkel
<i>toren</i> treuren	<i>tweewegh</i> tweesprong	<i>vadde, -dder, -ddich,</i>	<i>vennesse</i> gevangenis
<i>trossen</i> torsen	<i>twi</i> twijfel	<i>-ds</i> vadsig	<i>venne</i> veen
<i>trotsen, -igh</i> tarten	<i>twisscen</i> tusschen	<i>vaegher</i> helleveeg,	<i>vennet</i> vennoot
<i>trouwant</i> lanterfant,	<i>twisten</i> twist	vagen	<i>vente</i> venten
<i>trawant</i>	<i>twivout</i> dubbel	<i>val</i> naamval	<i>ver</i> juffer, vrouw
<i>trouweel</i> troffel	<i>ūden</i> ui	<i>vaele</i> I veil	<i>ver-</i> II er-
<i>tru(w)ant</i> lanterfant,	<i>ūder</i> uier	<i>val(l)ei(d)je</i> I kade,	<i>verbaaceert, -baurēren</i>
<i>trawant</i>	<i>ūfe</i> uil	vallei	verbouwereerd
<i>trubel</i> troebel	<i>uf(f)en</i> oefenen	<i>valge</i> velg	<i>verbēsen</i> bezig
<i>truffel</i> troffel	<i>ūgen</i> ui	<i>valkenae</i> valkenier	<i>verborst, -en</i> weer- barstig
<i>trug(gh)en</i> trogge- len	<i>ūmmer(s)</i> immer(s)	<i>vanden</i> vinden	<i>Verbrechten</i> vrouw
<i>trūren</i> treuren	<i>ūmoor, -ōr</i> humeur	<i>vancnesse</i> gevangenis	<i>verdādinghen</i> ver- dedigen
<i>truten, -tten</i> treuren	<i>un</i> ajuin	<i>van verren</i> I ver	<i>verdar(i)en</i> bedaren
<i>truis</i> tros	<i>unghel</i> ongel	<i>vār(d)ə</i> I ver	<i>verde</i> vrede
<i>trūwe, -en</i> trouw(en)	<i>uns(s)el, -er</i> unster	<i>vāre</i> gevaar	<i>verde(gh)edinghen</i>
<i>tsēffens</i> seffens	<i>up (dien dat)</i> op(dat)	<i>vare</i> verf	verdedigen
<i>tsēghe</i> sik	<i>Upmannetjes</i> bokje	<i>varem</i> I varen	<i>verdel</i> verrel
<i>tsestic</i> zestig	<i>uppen</i> opperen	<i>varing</i> vaars	<i>verderoen</i> sterven
<i>tsesteren</i> sidderen	<i>upperen, -rman</i> op- perman	<i>varsc</i> versch	<i>verdiente, -nst</i> ver- dienste
<i>tsēventich</i> zeventig	<i>uisel, ussel</i> unster	<i>var(u)we, -eu</i> verf	<i>verdoeme</i> me verdik- ke(me)
<i>tsīsel</i> sijs	<i>ūteplūsen</i> I pluis	<i>vas</i> vacht	<i>verdoemen</i> vermale-
<i>tsitteren</i> sidderen	<i>ūtere</i> uiterst, uiter- ton	<i>vas, vāse</i> vezel	
<i>tzoek</i> zoek	<i>ūtrecht</i> trechter	<i>vassael</i> vazal	
<i>tsollen</i> sollen		<i>vast(el)avond, vast- nacht</i> vastenavond	

dijd	waarloozen	<i>veurn(a)em</i> voornaam	<i>vlinken</i> flink
<i>verdompen</i> damp	<i>verschel</i> verschil	<i>veurvoets</i> voetstoots	<i>vlante</i> splinter
<i>verdrāghen</i> verdrag	<i>verschieten</i> schrik	<i>vichte</i> , - <i>tich</i> vijfde,	<i>vlāten</i> , - <i>ighen</i> be-
<i>verdūsel</i> duizelen	<i>verschilligh</i> onver-	- <i>tig</i>	vljigten
<i>verduisteren</i> verdon-	schillig	<i>vier</i> vuur	<i>vloch</i> vloghaver
keremanen	<i>verschrinden</i> schran-	<i>vierdeel</i> verrel	<i>vlōghe</i> , - <i>es</i> fluks
<i>vēre</i> II veer	der	<i>viere</i> vieren	<i>vlōten</i> vloten
<i>verēvelheit</i> wrevel	<i>verschuld(igh)en</i> ver-	<i>vieren</i> II vuren	<i>vlot van hiesen</i> vloot
<i>vergauwen</i> verrassen	schuldig	<i>vierscarne</i> vierschaar	<i>vlucht(e)s</i> , <i>vlughs</i>
<i>verghētel</i> vergetel-	<i>verzekeren</i> verassu-	<i>vigge(n)</i> big	fluks
heid, vermetel	reeren	<i>vijs</i> vies	<i>vluus</i> vliis
<i>verghif(fe)nis(se)</i>	<i>verslaen</i> verslag	<i>vijs(e)</i> , - <i>en</i> veest	<i>vlūwe</i> vluuw
vergif	<i>versleutsen</i> verflensen	<i>vijsvase</i> viezevazen	<i>voo</i> vos
<i>vergrēmen</i> II gram	<i>versmāden</i> , - <i>ēlen</i>	<i>vikken</i> big	<i>voede</i> voeden
<i>verheyd</i> verte	smaad	<i>victaēlge</i> , - <i>aliē</i> victu-	<i>voeder</i> II voer
<i>vering</i> vaars	<i>versoelen</i> zoel	aliē	<i>voeder</i> , - <i>eren</i> II voe-
<i>verken</i> , - <i>ijn</i> varken,	<i>verstandel</i> verstandig	<i>ville</i> , - <i>en</i> pillegeld	ren
zeug	<i>verstan(de)nis</i> ver-	<i>vilm</i> vel	<i>voere</i> I voeren
<i>verkennen</i> herkennen	stand	<i>vime</i> vim	<i>voghelen</i> veugelen
<i>verkleumen</i> kleumen	<i>verstapelen</i> stapelen	<i>vimme</i> vin	<i>vōy(e)</i> fooi
<i>verclycken</i> klikken	<i>verste</i> II vorst	<i>vinde</i> , - <i>nne</i> vinden	<i>voye</i> vos
<i>verklo(e)men</i> kleumen	<i>verstoffen</i> verstokt	<i>vindelīng</i> vondeling	<i>vocken</i> fok
<i>vercou(de)t</i> verkou-	<i>verstofjen</i> verfoeien	<i>vingherlīnc</i> duime-	<i>vōle</i> , - <i>en</i> veulen
den	<i>vertien</i> onvertogen	ling	<i>volgend(s)</i> volgens
<i>verkwanselen</i> ver-	<i>vertieren</i> vertier	<i>vīral</i> verrel	<i>vollen</i> vullen
hanselen	<i>vertōghen</i> vertoog	<i>vīse</i> I vizel	<i>volstrecken</i> , - <i>ectelike</i> ,
(<i>hem</i>) <i>verlāten</i> te	<i>vertrecken</i> verhalen	<i>vīscvase</i> viezevazen	- <i>ictelike</i> , <i>voltien</i>
toeverlaat	<i>ver(u)wen</i> verf	<i>visse</i> bunzing	volstrekt
<i>verlīden</i> verleden	<i>vervāren</i> , - <i>ēren</i> ver-	<i>vit</i> vitten	<i>vondenisse</i> vonnis
<i>verliēn</i> leen, verlieen	sagen, vervaard	<i>vitaēlge</i> , - <i>aliē</i> victu-	<i>vonkel</i> vonkelen
<i>verlieven</i> verliefd	<i>vervleten</i> bevljigten	aliē	<i>vont</i> vondst
<i>verlijghen</i> verlegen	<i>vervreemden</i> vreemd	<i>vitting</i> fitten	<i>vooghs</i> voos
<i>vermāden</i> mare	<i>vervroghen</i> , - <i>biēn</i> ,	<i>vīveltre</i> vijfwouter	<i>vooi</i> vos
<i>vermen</i> , - <i>inghe</i> , - <i>sel</i>	- <i>ouwen</i> vreugde	<i>vlaen</i> vlas, vlegel	<i>vool</i> veulen
vormen, - <i>sel</i>	<i>vervānen</i> verwaand	<i>vlaggheren</i> vlag	<i>voorbāre</i> voorbarig
<i>vermenken</i> verminken	<i>verweeteren</i> verwee-	<i>vlāke</i> I vlak	<i>voorder</i> , - <i>ren</i> I vor-
<i>vermiddelst</i> vermits	ren	<i>vlacken</i> flikkeren	deren
<i>vermolsemt</i> , - <i>ent</i> ver-	<i>verweent</i> verwaand	<i>vlau</i> flauw	<i>voor zich heen</i> voor-
molmen	<i>verweerden</i> verwee-	<i>vled(d)er</i> vlier	heen
<i>vernaerderen</i> naasten	ren	<i>vlēder(ie)</i> vlerk	<i>Voorst</i> houtvester
<i>verniēten</i> vernietigen	<i>verwelfsel</i> verwulfsel	<i>vledersijn</i> flerecijn	<i>voort</i> II varen
<i>vernoeghen</i> - <i>ght</i> ver-	<i>verwēnen</i> verwaand	<i>vleer</i> vlerk	<i>voortvāren</i> voort-
genoegd	<i>verwerden</i> verweeren,	<i>vleewwen</i> fleemen	varend
<i>vernunft</i> vernuft	verworden	<i>vleis(ch)</i> vleesch	<i>voorwoort</i> , - <i>rde</i> voor-
<i>verolmen</i> vermolmen	<i>verwetighen</i> verwit-	<i>vlecke</i> vleesch	waarde
<i>veronēdelen</i> veront-	tigen	<i>vlender</i> flenter	<i>voos</i> vuig
heiligen	<i>verwoeden</i> verwoed	<i>vlēric</i> vlerk	<i>vordan</i> voortaan
<i>verouwe(e)rd(igh)en</i>	<i>vēse</i> vezel, II vizel	<i>vles</i> flesch	<i>vorder</i> vorderen
(<i>veront-</i>) veront-	<i>vesten(e)</i> , - <i>enen</i> II	<i>vlieder</i> vlier	<i>vōrealnoch</i> vooralsnog
waardig	vest	<i>vlieme(n)</i> vlijm(en)	<i>vōre dien dat</i> voordat
<i>verpassen</i> patser	<i>veugel</i> veugelen	<i>vlien</i> vlieden	<i>vorminghe</i> vormsel
<i>verpreien</i> praaien	<i>veurbaer</i> , - <i>ārich</i> voor-	<i>vlī(e)nder</i> vlier	<i>vorsc</i> versch
<i>verrekoe</i> vaar	barig	<i>vlicke</i> vleesch	<i>voude(n)</i> vouw(en)
<i>verroekelōsen</i> ver-	<i>veurigh</i> vorig	<i>vlinderen</i> vlinder	<i>vra(e)y</i> fraai

<i>vrac</i> vrek	walnoot	warande	waardigheid
<i>vrāme</i> vroom	<i>waer</i> I maar	<i>wārde</i> wrat	<i>wederville</i> weerwil
<i>vratig</i> vraat	<i>waerder</i> , -eren IV	<i>warden</i> worden	<i>wedewāle</i> wielewaal
<i>vree</i> wreef	waard	<i>warderobe</i> garderobe	<i>wedewāre</i> , -ewer,
<i>vremde</i> , -mt vreemd	<i>waerderobe</i> (<i>ō</i>) garde-	<i>wāre</i> I maar	- <i>uwer</i> weduwnaar
<i>vrevel</i> , - <i>ich</i> , - <i>ike</i> ,	robe	<i>wāre</i> verwaarloozen,	<i>wedewinde</i> klimop
- <i>heit</i> wrevel	<i>waerf</i> I werf	waarnemen, waar-	<i>weech</i> , - <i>g(t)</i> weeggluis
<i>vrijborstig</i> vrijpostig	<i>waermoesman</i> war-	borg	<i>weed(te)</i> weede
(<i>op</i>) <i>vrijbuit gaen</i> vrij-	moezenier	<i>wāren</i> vrijwaren,	<i>weel</i> waal
buiten	<i>waernen</i> waarschu-	waarborg	<i>weelc</i> waal
<i>vrije</i> wreef	wen	<i>wārent</i> , - <i>dēren</i> wa-	<i>weer</i> verweeren
<i>vrēn</i> vrij	<i>waarzeil</i> waarloos	rande	<i>weerborstel</i> , - <i>burstel</i>
<i>vriendag</i> Vrijdag	<i>waert</i> woord	<i>warf</i> werven	weerbarstig
<i>vrēn ende wāren</i>	<i>wārt</i> wrat	<i>war(n)isoen</i> garnizoen	<i>weerdeyn</i> waardijn
vrijwaren	- <i>waert</i> - <i>waarts</i>	<i>warmde</i> warmte	<i>weerden</i> worden
<i>vrienthout</i> vriend-	<i>waerwaert</i> werwaarts	<i>warmoesier</i> , - <i>sman</i>	<i>weerder</i> IV waard
houdend	<i>waet</i> gewaad	warmoezenier	- <i>weert</i> - <i>waarts</i>
<i>vries(e)</i> vriezen	<i>waet</i> wetten	<i>warnen</i> waarschuwen	<i>weeskind</i> weeshuis
<i>vrijgewee</i> , - <i>weide</i> II	<i>Wadenoyen</i> eiland	<i>warre</i> verweeren	<i>weet</i> weede
gewei	<i>waffel</i> wafel	<i>wars</i> warren	<i>weet</i> weit
<i>vrijthof</i> vrij	<i>wāghe</i> wegen	<i>warsig</i> wars	<i>weet</i> wet
<i>vrijten</i> rijten	<i>wāghen</i> , - <i>elen</i> wag-	<i>wart</i> woord	<i>weeute</i> wee
<i>vrō</i> vroolijk	gelen	<i>wart(e)</i> wrat	<i>weeuw(tje)</i> weduwe
<i>vrocht</i> vrucht	<i>waeye</i> I wade	<i>warve</i> werven	<i>wēghe</i> II weg
<i>vroe(heit)</i> vroeg(te)	<i>waken ende braken</i>	<i>wāse</i> (<i>W</i>) waas	<i>wēghe</i> , - <i>en</i> wegens
<i>vroetwif</i> vroed-	nachtbraken	<i>wāte</i> wetten	<i>wēgher</i> , - <i>eren</i> weige-
vrouw	<i>wal</i> I wel	<i>waterschutte</i> schut	ren
<i>vrōghen</i> , - <i>ōien</i> vreug-	<i>walberck</i> waalwortel	<i>waterzucht</i> II zucht	<i>wegering</i> weger
de, vroolijk	<i>Wāle</i> walnoot	<i>wee</i> II wei	<i>wegvagen</i> vagen
<i>vrom</i> , - <i>ōme</i> vroom	<i>wāle</i> II wel	<i>wecht</i> I wicht	<i>weidacker</i> , - <i>land</i> ,
<i>vrommes</i> koomenij	<i>walc</i> walken	<i>wedde</i> wed	- <i>veld</i> weiland
<i>vrōne</i> vroom	<i>walle</i> I wel	<i>weddeloop</i> , - <i>spel</i> wed-	<i>weidelijc</i> weidsch
<i>vroude</i> , - <i>ouwen</i> vreug-	<i>wallen</i> walen	denschap	<i>weidemes</i> , - <i>spel</i> wei-
de, vroolijk	<i>wallen</i> walken	<i>wēde</i> II wei	mes, - <i>spel</i>
<i>vrucht(e)</i> , - <i>en</i> gods-	<i>wallen</i> walm, I wel	<i>wēchoppe</i> I hop	<i>weiger</i> weigeren
vrucht	<i>wallop</i> galop	<i>wēder</i> ieder	<i>weiken</i> weeken
<i>vrunt</i> vriend	<i>walsam</i> , - <i>at</i> walschot	<i>wēder</i> ram	<i>weinen</i> weenen
<i>vruten</i> wroeten	<i>walwort(e)</i> , - <i>ele</i> waal-	<i>wederborstigh</i> weer-	<i>weype</i> wepeldoren
<i>vrūwe</i> vrouw	wortel	barstig	<i>weisteren</i> heisteren
<i>vucht(e)</i> vocht	<i>wambaes</i> , - <i>eis</i> , - <i>ois</i>	<i>wederghelt</i> weergeld	<i>weiven</i> wuiven
<i>vādich</i> vuig	wambuis	<i>wederlicht(en)</i> , - <i>ertijc</i>	<i>wēke</i> wiek
<i>vuike</i> fuik	<i>wan</i> II wen	weerlicht(en)	<i>weeklaeghe</i> weeklacht
<i>vullen</i> vollen	<i>wand</i> II want	<i>wederroepen</i> herroe-	<i>welboom</i> walen
<i>vulte</i> volte	<i>wanderen</i> wandelen	pen	<i>welde</i> , -(<i>er</i>) <i>igh</i> weel-
<i>vumme</i> vim	<i>wangheloove</i> , - <i>sinnigh</i> ,	<i>wēdersiden</i> weers-	de(rig)
<i>vunsc</i> , - <i>st(ich)</i> , - <i>sterig</i>	- <i>wetigh</i> , - <i>wittigh</i> ,	<i>wēderspe(n)nick</i>	<i>wēle</i> II wel
vuns	- <i>wijs</i> waangeloof	wederspannig	<i>wēlen</i> willen
<i>vuerenhout</i> I vuren	<i>wanc</i> , - <i>ken</i> wankel	<i>wēderspoet</i> tegen-	<i>welgen</i> walgen
<i>vurg</i> I voor	<i>wanne</i> wanneer	spoed, voorspoed	<i>welgeraect</i> raken
<i>vussel</i> , - <i>tchelkine</i>	<i>wantr(o)uwe</i> wan-	<i>wēderstriben</i> srib-	<i>welgheval</i> welgevallen
fuselen	trouwen	helen	<i>welc</i> welken
<i>vuyck</i> fuik	<i>wapper</i> wapperen	<i>wēderstrifelen</i> stre-	<i>welk</i> wulk
<i>waai</i> I wade	<i>wappergat</i> lichtekooi	ven	<i>wel lang</i> wellicht
<i>Waal</i> walengang,	<i>warant</i> , - <i>ndēren</i>	<i>wederwerdich</i> weder-	<i>welt</i> wild

<i>welteren</i> I wals, wentelen	<i>wiel</i> , -e II wijl	<i>wenteltrap</i>	<i>wort(e)</i> , <i>wö(r)t</i> wrat
<i>wendelgraet</i> , -steen, -trap wenteltrap	<i>wien</i> wij-, wijden	<i>wind maken</i> , -er	<i>woude</i> II wouw
<i>wēnen</i> wennen	<i>wier</i> vijver	<i>windbuil</i>	<i>wouden</i> geweld
<i>wénich</i> weinig	<i>wiër</i> war	<i>winc</i> , -nken wankel,	<i>wouten</i> I wals
<i>went</i> wanneer	<i>wiezewes</i> , -aas, -ös	<i>wenken</i>	<i>wouterloot</i> wouter
<i>wepe</i> wepeldoren	<i>wisjewasje</i>	<i>winne</i> winnen	<i>woutermanneken</i> ka-
<i>weps(ə)</i> wesp	<i>wiet</i> wieden	<i>winpel</i> wimpel	<i>bouter</i>
<i>werdel</i> wartel	<i>wiëwouter</i> gaai	<i>wintbra(e)uwe</i> wenk-	<i>wouwer</i> vijver
<i>werden</i> worden	<i>wiëft</i> wuft	<i>brauw</i>	<i>wraeck</i> , -ack II brak
<i>werder</i> , -eren IV	<i>wigánt</i> , -ghen weige-	<i>wintermaent</i> Decem-	<i>wrac</i> wreken
<i>waard</i>	ren	ber, November	<i>wrastelen</i> , -tselen
<i>wēre</i> waarborg	<i>wighelen</i> wieg(elen),	<i>wiëpe</i> , -en, <i>wijpelen</i> wip	<i>worstelen</i>
<i>wer(e)lijc</i> wereldlijk	<i>wiggelen</i>	<i>wipeersken</i> , -gat lich-	<i>wrekelen</i> wriggelen
<i>werkeldach</i> schrikkel-	<i>wighelen</i> , -lāre	<i>tekooi</i>	<i>wremelen</i> wriemelen
<i>jaar</i>	<i>wichelen</i> , -laar	<i>wips(ə)</i> wesp	<i>wrempen</i> rimpel
<i>wermoed(e)</i> alssem,	<i>wijgering</i> weger	<i>wiër</i> war	<i>wréne</i> , -ense wren-
<i>wormkruid</i>	<i>wijch</i> weigeren	<i>wiskonste</i> wiskunde	<i>schen</i>
<i>wermoes</i> warmoes	<i>wijdde</i> wijde	<i>wispelen</i> , -elduerigh,	<i>wrighe</i> wreet
<i>werre(n)</i> war(ren)	<i>wijdwagen</i> wagen-	<i>elsinnich</i> wispel-	<i>wrighen</i> wriggelen
<i>wers</i> warren, wars	<i>wijd</i>	<i>turig</i>	<i>wrijf</i> wreef
<i>werstelen</i> worstelen	<i>wijft</i> wuft	<i>wizzewes</i> , -aas, -ös	<i>wrimpen</i> , -inckel rim-
<i>-wert</i> -waarts	<i>wijnmaent</i> October	<i>wisjewasje</i>	<i>pel</i>
<i>we(r)t(e)</i> wrat	<i>wijnsbreeuw</i> breeu-	<i>wit</i> wet	<i>wr(e)inscen</i> wren-
<i>wertel</i> I waard	<i>wen</i>	<i>wit</i> , -ttich verwit-	<i>schen</i>
<i>wertel(e)</i> wortel	<i>wijntint</i> tint	<i>tigen</i>	<i>wrijten</i> rijten
<i>wervelen</i> wervelwind	<i>wijp</i> wip	<i>wittingh</i> wijting	<i>wroecht</i> nooddruft
<i>wes</i> wis	<i>wikelen</i> , -āre wiche-	<i>wiven</i> , <i>woeiven</i> wui-	<i>wroete</i> wroeten
<i>weete</i> weede	<i>laar</i>	<i>ven</i>	<i>wrommel</i> frommelen
<i>wetelustigh</i> weet-	<i>wiket</i> winket	<i>woeke</i> I week	<i>wrongh</i> , -nck wrok
<i>gierig</i>	<i>wicken</i> wichelaar	<i>woele</i> woelen	<i>wronckel</i> rimpel
<i>weteren</i> wetering	<i>wiksen</i> gewi(e)kst	<i>woert</i> wrat	<i>wruten</i> wroeten
<i>wēvel</i> tor	(aanv.)	<i>woet</i> woede	<i>wulf</i> wolf
<i>wēven op</i> vlassen	<i>wildert</i> wildernis	<i>wolp</i> wulpsch	<i>wulle</i> wol
<i>wēwete</i> wee	<i>wilen eer</i> weleer	<i>Wolvega</i> gouw	<i>wullok</i> wulk
<i>wīde</i> wijde	<i>wilc</i> welk	<i>wonne</i> wonen	<i>wulpe</i> wulpsch
<i>wyde</i> wisse	<i>wil(le)kom</i> , -ōme(n)	<i>wonsc</i> , -en wensch	<i>wunne</i> wonen
<i>wijder</i> wijders	<i>welkom</i>	<i>woort</i> wrat	<i>wunsc</i> , -en wensch
<i>wiekxen</i> gewi(e)kst	<i>wil(lo)k</i> , -llox wulk	<i>wordel</i> wartel	<i>wurp</i> worp
(iaanv.)	<i>wiltnisse</i> wildernis	<i>worf</i> I werf	<i>wuuk</i> wiek
<i>wiel</i> waal	<i>wind(el)maent</i> No-	<i>wors</i> warren, wars	<i>wūwe</i> I wouw
	<i>vember</i>	<i>wort(e)</i> wortel	<i>wūwer(e)</i> vijver
	<i>windelsteen</i> , -cyn		

